1462
G-78

1468 ա/
322-ԱՀ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՁՈՐՆՐՏՄԱՆ ԹՂԹՈՑ

ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ՊՕՂՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑ։

Աբաթեալ ըստ ողջմիտ շաւղաց վարդապետաց եկեղեցւոյ, ընտրութիւք հարազատ բնագրի հայկական Թարգմանութեանն, հանդերձ բացատրութիւք այլոց Թարգմանութեանց։

Ի լոյս ընծայեալ ՏԻՆ· Ղ· Պօյճեանէ Ի Հռոմէական Վարդապետէ Ի Մխիթարեան Հայրապետական, յաշակերտութենէ Նախապատիւ Աբբայի Տէրոյ Մինասեայ Յովհաննիսեան։

Ի Վենետիկ Հատորս բաժանեալ։

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ·

Յովհաննէսի Ոսկեբերանի, առ Կորնթացիս երկրորդ, առ Գաղատացիս, առ Եփեսացիս, առ Փիլիպպեցիս, առ Կողոսացիս, Ա, և Բ առ Թեսաղոնիկեցիս։

Տպագրեալ բարեյօժար արդիւնատրութիւք բանասէր պ֊ի Տիրի֊ Յունեթէոսի որդւոյ մ֊ծոյ Սարգսի՝ յիշատակ բարեաց երկուց հարազատացն Հանդուցելոց՝ պ֊ին Նիկողոմոսի, և պ֊ին Մանուէլի։

Հրամանաւ Աթոռոյս Արմենիոյ և Աբբայի Տ֊ն· Տ֊ն Սուքիասեան Վարդապետի Ափոյ։

1811· ՌՀԺ։

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ։

Ի ՎԱՆՍ ՍԲՐՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՍ։

3450-57

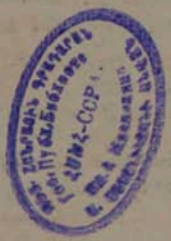

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՈՒՆԵՐՔԱՆԱԼ ԿԱՄՔՈՒ ԵՒ ՍԻԿ ըստ յաջողել վերին տեսչութեն, ի վայելուչն ընծայել իմաստասիրիդ Ճաշակաց վերկրորդ Հաւատոր մեհենութեն Պօղոսեան Խաղեցոյ. Զան եղեալ ես մերում կարի՝ զնոյն վարել զգուշաւոր ընթացս ի սմա՝ զոր և յառաջնումն։ Որոց միանգամ ախորժելի է համառօտութեի և կամ չափաւորութեի բանից, աղաչեմք իմաստնաբար ընտրել զաւելորդ բազմաբանութեին՝ յորմէ քնաւորաբարն խորշիմք, ի կարևոր ընդարձակութեէն՝ յոր վաստակել ոչ հրաժարեմք, թէպէտև կարի տաժանական այս մեզ՝ քան ընթերցանելեացն։ Ոչ նոր ինչ է յաշխարհի զրականութեն արհեստ, այլ զոյգ հնութեն՝ ունի իւր ծննդակիցս զգօնիչն և զպարսաւիչս՝ եթէ համառօտին, և եթէ ընդարձակին. որում և փոքր իրացն յայտ ապգա, և պատճառքն ինքն նին վկայեն։ Ո՞ւմն զի ի հրապարակ եկեալ մատենին ամենեցուն առաջի, այլ իւրաքանչիւր գիտնոյս և անգէտ՝ իրաւունս վարկանի դատակնիք ածել ի վէր, յաջ կամ յահեակ, ի վեր և ի վայր շաղ ժեալ զդատողութեէն լեզու։

Ո՛չ սակայն եթէ ընթերցասէրք յուշ անձանց առնիցեն, թէ առ զգուշաւոր քննութեէ ածաւանդ գրոց՝ հարկ է ընտրել զընաբանն, համեմատել ընդ այլ և այլ թարգմանուածս, զգազմաձայն խմբատս ոմն զգապետաց հարցափորձել, զյարմնրաւորն ի նոսա զատանել քննող ղաբար՝ և ոչ ըստ Հաձոյից, և ի վէր այսոցիկ՝ զկարևոր և զգիտանի առեղծուածեաս առ իւրաքանչիւր վարդապետութեի մերձ դնել։ Եթէ ասեմ՝ զայս ամ յուշն ունիցին, համառօտագիրս լինել վկայեսցեն զմեր երկասիրութեիս, քան թէ երկայնաբանս, ի միում յայտ գտա նելով չտեմնարանել զարդիւնս երեսուն և քառասուն մատենից, որք ոչ ամենեցուն առձեռն կան, և ոչ դիւրին ի հետազօտել և յիմանալ։ Այլ որ որ արագագրագ ունելով զնութեի, շատ համարիցի տեսանել զարդարար զիմաստս բանիցն՝ առանց այլոց քննութեից, այն պիսին ոչ զհանգամանս առաջիկայ գրոցն կշռադատել, և ոչ զմերոյ Ո՛զգիս պիտոյիցն զչափ, այլ միւր ախորժակս եթէ կատուցել, մի անձինն միայն գոգոցս համարի գրեալ զմատեանն։

Իսկ յաղագս Պօղոսեան մատենագրութեցն առանձինն իմաստասիրելոյ, զոր ի նոսա քննողական երկասիրութեի սղագոյնս լինել ոչ ես

Ես ինքն ասեմ, այլ Յովհան ոսկեբերան գլխովին . որոյ ՚ի մի յայն
բան առաքելոյն , * Արդ ունիմք զնոյն հոգի հաւատոյ , ‖ (Բ. Կորն.
Դ. 13.) Ձառս երիս արուեստաբանեալ , այսպէս նախադանեկ յերրորդ
դասին . (Հատ. Ե. եր. 279.) * Զոյն ինամով գործեմք մեք ՚ի շահ
ս օգտի սիրոյդ ձերոյ , և ոչ ՚ի ցոյցս ինչ մեր . զի ոչ եթէ յամենեսեան
ս բան և բազմութիւն զանձնս ընծայեցուցանելոյ աղագաւ՝ այնպէս
ս բուռն հարկանեմ զբանեդ , այլ զի զսիրոյդ վճռատուբէին ձեզ
ս մերկացայց , և զձեր յօժարամտութիւդ զարթուցից . . . . Այլև դուք
ս ինքնին խելամուտ եղեալ թէ ՚ի միոյ առաքելական բանէ կախին
ս անձառելի գանձք խնամատարուէ , ոչ վայրապար անցանիցէք առ
ս թղթոցն . այլ յուսով այսու բերկէք , աշխատասիրաբար և մե-
ս ծաքան զմի մի ՚ի բանիցն պարունակելոյ ՚ի քննին առնելոյ : ‖
Այս ապա զպօղոսեան թուղթս՝ բովուց ինն նմանեցուցեալ և աղ-
բերց անապառելեաց , ՚ի փորձոյ անտի տայ հաւատոիս քաջայայտս ,
ս * Ասանզի ասէ՝ յորմէ հետէ եկաց պօղոս , ամբ հինգհարիւր ան-
ս ցին ցարդ ՚ի մ՚ը (ընդարձակ խօսելով ,) և զբոլոր զայն ժամանակ
ս մատենագիրք բազումք , և վարդապետք բազումք , և սուրբքանք
ս բազում ինչ ստէպ ՚ի բաց Հանին առնն ՚ինմանէ . այլ զմեծերն
ս ՚ինմա հարստուբէն դատարկել ոչ կարացին . . . Այս զինչ ասեմ
ս զառաջնոցն . քանիք ոմանք սրդեօք զկնի խօսել հանդերձել են ,
ս և յետ նոցա այլք դարձեալ . սակայն և ոչ այնպէս սպառեսցի ինչ
ս Ձոխութին աղբերացեալ . և ոչ բովդ պակասեսցին երբեք . քանզ
ս զի իմանալիք են , և միշտ յանծախութին զնաւորեալք : ‖

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ
Ը. ՈՒ ԿՈՐՆԹՈՒՑԻՍ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ·

ԳԻՐՔ Ս ՀՈՎԻՒՏՈՒՆՔԻՆ ՊՕՂՈՍԻ ԵՐԲ-
նէլի , ըստ մարմնական բժշկացն յարացուցի՝ յետ արբուցման մաքրական դեղոց զնեալ խնամով վնասուն ապդողուածին յա-գուտ կամ՝ ի վնաս ախտացելոյն , հոգացաւ բարեխնամաբար յետ առաքման Ս. ոգւոյն Թղթոյն առ կորնթացիս , արձակել առ նոսա զերանելին տիտոս ընդ այլեւս աշակերտի . (՟Բ. կորնթ. Ժ՟Բ. 18.) զի նոքօք մատեացի գիտել ինչ ստուգագոյն յաղագս արդեանցն երեւելոց ՚ի Թղթոյ անտի : Յայնմ ժամանակի ՚ի չարժիլ դեւերտրեան աղ-մկայողջ խռովուածոյն յեփեսոս , մեկնել անտի սիրոյն պօղոսի յայլ կող-մանս, ՚ի տրտմադա ակնուսնեալ հանդիպել տիտոսի՝ ՚ի գառնալ նմ՚ ՚ի կորնթոսէ . բայց ՚ի դերեւ ելեալ ակնկալութենն՝ անց գնաց ՚ի մակե-դոնիա : (՟Բ. կորն. ՟Բ. 12. 13.) Ուր ՚ի վշտանալ առաքելոյն ՚ի բազ-մապատիկ վտանգս , ՚ի խնամոյն այդ անդր հաստանեալ տիտոս աւետա-բեր տեղեկութիւնք ՚ի սիրելեաց ՚ի հաւատոյ պատմութենէ՝ ոչ անարդիւն լեալ առաջին գրե-լոցն : (Ե. 5. ևն.) Պատնեշեալ կորնթացին ՚ի զգաստութենէ գարձեալ էր յանձնառութենէ ապաշխարութենն . և այլ կորնթացիք մոռնալ էին զանձինս ՚ի կատարումն հրամանաց առաքելոյն . ՚ի նա-խանձառութենէ բարեաց , ՚ի խափանել զչերձուածս իւրեանց , ՚ի հա-ւաքումն տրոյն աղքատաց , և յայլ ևս ուղղութենէ՝ ակնկալուն բարւոյ ցուցեալ էին :

Ոչայց թերակատար եղև այն միխիթարութենէ առաքելոյն , յաղագս երեւելոց առ բազումս ՚ի նոցանէ անմաքուր հեշտութենէ՝ առանց ապա-շաւելոյ , և զի բազումք ՚ի սուտ առաքելոց յայտնելով ըստ պատիճ պօղոսի , ջանային խախտել զչինուածս հաւատոյն և աւանդութենէ՝ զոր նոյն վաստակեալ էր : (գլ. ժ՟Ա. Ժ՟Բ.) Յայսց պատճառաց վերջ տին Հարկ համարեցաւ առաքելոյն տալ զերկիր թուղթս , մեզմագոյն բանիւք առ կորնթացիս քան զառաջինն , բայց խստագունիւք առ սուտ առաքելսն : Ի սկզբանն կարճ ՚ի կարճոյ յիշատակել զիւր նե-ղութիւնս , արդարացուցանել զանձն յաղագս անագանութեան գնալ ՚ի կորնթոս ըստ ժամանակին՝ զոր խոստացեալ էր յառաջնում Թղթին : (՟Բ. կորնթ. ՟Ա. 15. 23.) Պատճէ ապա զնախանձառութենէ կորնթաց-

ոյց

ւոց առ պոռնկեալն . որում հրամայէ Թողուլ առնել պատուհասին ։ (ա. 13։) Ընդդէմ սուտ առաքելոց պիսպիտեաւ խոհականութիւն վարել զնութն ջատագովելի , մինչ զի յաւէտ իւրոց գործակցացն և պաշտամանն պատիւ գնել՝ քան իւրամանձինն ։ Ի մէջ առնու զբաղում յորդորանս ՚ի կատարել զՀարիւ տրոցն աղքատաց՝ որ յԵրկեմ. (գլ. ը. Ի.) Ռաւելապէս ՚ի ջատագովելիւն անձինն ընդդէմ զանամն ընդէմ իւրոց յաշակերտաց , մերկացուցանելով զծածկեալ չարութիւնն նոցա , և զթեւեհամութիւն այնոցիկ՝ որք հաւանողք գտանին չարախօսութեանց նոյ . զորոց զատութիւն ունայնացուցանել կամեցեալ , ասելով յայտնել զմեծամեծան սէր գործեցելոցն յինքն , և յինքեանէ . բայց այնպիսի օրինակաւ՝ որով յայտնապէս վկայէ բուռն առնել իւրում խոնարհութեան ։

Պաս ըստ ասացելոցս՝ երեք պատճառք են երկրորդ Թղթոյս ։ Ռաջինն՝ արդարացուցանել զյուսպաղութիւն գնալոյն իւրոյ ՚ի կորնթոս ։ Երկրորդ , գովել զարդիւնս առաջնոյ Թղթոյն , և զհնազանդութիւն նոցա, խրատեալ այլոց եւս ուղղութեաց ջան գնել ՚ի կատարումն ։ Երրորդ , զիջանութիւն իւր և զվատակս ջատագովել ՚ի կշտամբութիւն նախնեաց ։

Տեղի գրութեան Թղթոյս՝ ՚ի լատին օրինակս ինչ ասի լինել տրուխադա՝ որ ՚ի փոքր ասիա ։ Երևի առել զայս ՚ի բանէ անտի (ա. 12.) * իբրև հասի ես ՚ի տրուխադա՝ յաւետարանն քրիստոսի ես ։ Ոակայն ՚ի նոյն ինքն ՚ի բանէդ ցուցանի ոչ ըստնելի գոլ զայն ասի անդ , ոչ յառաջ ՚ի տրուխադա , այլ անցեալ անտի ՚ի մակեդոնիա ։ Ոարմնիոս համարի գրել ՚ի նիկոպոլիս եբերայ , կամ ըստ այլոց՝ Թրակիոյ , առել ՚ի տիտ . ը. 12. թէ անդ կամէր առաքեալն ձմերել . և իմանայ զձմեռն այնր ամի՝ յորում գրեցաւ առաջին Թուղթն ։ Ոայց անհաստատ է և այս։ Երկուսիքեան յունաց , հայոց , սաղոց , և արաբացւոց՝ ՚ի վախճան Թղթոյս նշանակեն գրեալ ՚ի փիլիպպէ մակեդոնիոյ ։ Ոակեբերան , և հայ նախադրութիւն ասեն լոկ ՚ի մակեդոնիայ գրել . և այս առնելին հաւաստի է առ համօրէն մեհիւս ։ Ոա զի ՚ի գլ. ը. 5. ասէ առաքելն հասել ՚ի մակեդոնիա , և ոչ միով իբրև հանդիպեալ գտեալ մարթիմոյ ։ Երբ գլ. ը. 1, 2. գովելոցն պատմէ զվիրայն մակեդոնացւոց ՚ի մատուցանել զառատս աղքատացն . և զախտաս անտի առաքել ասէ ՚ի կորնթոս զի նորին գործոյ ։ Երբ դրձէ գլ. թ. 4. յորդորել զկորնթացիս պատրաստացուցանել . զի յորժամ գայցեն ասէ ըստ մեզ մակեդոնացիք , մի անպատրաստս գձեզ գտանիցեն, և ամօթ լինի մեզ և ձեզ։ Ոայսքիկ յայտնի նշանակք են՝ եթէ ՚ի մակեդոնիա կայր ՚ի ժամ գրութեան Թղթոյս . բայց թէ ՚ի փիլիպպէ արդեօք՝ կամ յայլում քաղաքի , չի հաւաստի ։

Օ առաքումն Թղթոյս՝ սովորական օրինակին յունաց, Հայոց, և արա-
բացւոց՝ ի կատարածէ անդ նշանակին՝ եղեալ՝ ի ձեռն տիտոսի և զու-
կայ։ Ասորին ըստ ոմանց յոյն օրինակաց լիշէ միայն զտիտոս. այլ օրի-
նակք յունաց դնեն՝ զտիտոս և զտիմոթէոս. և այլք՝ զտիտոս, զղու-
կաս, և զբառնաբաս։ Հաւաստի է՝ ի ձեռն տիտոսի առաքեալ. վա-
զի զնա երկիր անգամ յղեաց առաքեալն՝ ի կորնթոս, (ըստ ը. 16. 17.)
ընդ նմա առաքեաց և զայլ երկուս, առանց յիշելոյ զանուանս նոցա։
Նայց զի վն միոյն ասէ, գովութեն նոր յաւետարանի անդ է, և թէ
ձեռնադրէր յեկեղեցեայ անսի՝ նշդեհականից մեր եղև, այսու ոմանք
զղուկաս խմացան, և ոմանք զբառնաբաս. և վն միւսոյն ասէ, ՝ի բա-
զում իրս բազում անգամ պինդ դառեալ. այսու ոմանք զտիմոթէոս
խմացան, և ոմանք՝ զապողոս։ Օ այլևայլ կարծիս մեկնչաց տես-
ցուք յիւրաքանչիւր տեղոջ։

Օ ժամանակ գրելոյ Թղթոյս՝ կալմէթ նշանակէ յամ ՝ին 56 և կէս,
իբր միով ամաւ. զկնի գրելոյ առաջնոյն Թղթոյն։ Նայց հաւանմառեալ
է բանս այլոց Թղթոց, և է պատմութեն գործոց առաքելոցս, ոչ ար-
դարանալ ասացեալք։ Նախ՝ զի յերկիր Թղթիս (ա. 8. 9.) իբրև զնոր
ինչ հանդիպումն կարևոր՝ ի գիտել՝ ծանուցանել կամի կորնթացւոց
զնեղութեն կրեալ այն ինչ յասիա. զոր է հաւանականագոյն կար-
ծեաց խմանալք յաղագս խռովութեանն յուզելոյ՝ ի դեմետրեայ ար-
ծաթագործէ. որ դիպաւ փոքր ինչ յետոյ քան զգրութեն առաջնոյն
Թղթոյն։ Նակ եթէ երկիր Թուղթս միով ամաւ յետոյ գրէր էր քան
զառաջինն, արդէն հնացեալ էին այն անցք, և վաղուց ևս հասեալ
՝ի լսելիս կորնթացւոց. և ոչ՝ ի դէպ էր իբրև առ անծանօթս ոմանս
խօսել այսու սովորական ոճով. * Ա՛ կամիմ տգէտ լինել ձեզ
եղբարք։ ‖

Ներկիր, է գրելոյն յառաջին Թղթի. (ժէ. 8. 9.) առաքեալն յեփե-
սոս ՚ին մնալոց էր մինչև ցպենտեկոստէ այնր ամին. և է պատմելոյն
զուկայ. (գործ. ի.) յետ ելանելոյն յեփեսոսէ՝ շրջեալ է մակեդո-
նիա և է այլ կողմանս, փութայր յօրն պենտեկոստէից գտանել
յերզեմ. յայտ է թէ ՝ի պենտեկոստէի յաջորդ ամին։ Նւ զի յայտ է
նոյնպէս, թէ առաքեալս յետ երկիր Թղթիս, և յառաջ քան զանկա-
նելն ՝ի Հռոմայեցս՝ գնացեալ էր ՝ի կորնթոս, և յառեալ ևս
անդ, ապա ուրեմն անմարթ է կարծել՝ թէ երկիր Թուղթս միով ա-
մաւ զնոր առաջնոյն իցէ գրեալ։ Նյրկիր. տեսաք յայտնապէս ՝ի նա
խադրութեն Թղթոյն առ Հռոմ. և ՝ի մէկն. (ժէ. 25, 26.) զի այն
Թուղթ գրեցաւ զնոր երկուց Թղթոցն առ կորնթացիս, և զի յայն
ժամ չև էր առաքելոյն երթեալ յերզեմ, այլ գնալոց։ Ուրեմն յառաջ
քան զպենտեկոստէ գրեցաւ Թուղթն առ Հռոմայեցիս. և յառաջ

քան

քան զՀռոմէացեացն՝ երկիցս առ կորնթացիս ։ Ապա ուրեմն ոչ էր
ի մէջ անցեալ ժամանակ միոյ տարւոյ ։
Օ այս ամ՛ կշռեալ, հատանիմք ի սյլոց մեկնչաց՝ ամենական միայն
աւուրս դնել ի մէջ երկուց Թղթոցս . յո այնչափ ժամանակս՝ որ բա-
ւական էր գնալ սիտոսի՛ ի կորնթոս , և յամեալ անդ ժամանակ մի՝
տեսանել զարդիւնս առաջին Թղթոյն , և դառնալ առ առաքեալն՛ ի
մակեդոնիա . և ի պատմութենն առ՛ի նմանէ՝ յարմարել առաքելոյն
զերկիր Թուղթս . որոյ բացայայտութենն ինայ մեզ սկիզբն առնել՝ այ
օգնականութենէ ։ Օ սոյն սակաւժամանակեայ միջոց յայտ առնէ և
լսելըծանոյն , ի Կեհնութենէ Պատարագին . (զի Կենութեն կար-
գաց եկեղեցւոյ ։) ուր յիշատակէ զպատուհաս պռոնկէ կորնթաց-
ւոյն , ասէ * Ցնս Թէ որքան էր նմա տրտմութենն՝ արտաքոյ միաբա-
նութեն եկեղեցւոյն լինել փոքր ինչ աւուրս ։ ‖
Հաղագս մեկնութենէ այսր երկրորդ կորնթացւոյ՝ գտանեմք ի պատ-
մութենն վարդանայ , Թէ մանդակունին Յոհան Թարգմանեաց ի
հայս զարարեալն ոսկեբերանին ։ Այլ ըզձալի էր մեզ ունել այժմ
զբուն գՀարազատն ։

Ար առաքէր պատարագս ընդ ծով, և Թողեաս մնգաւոր
Թեւայս ի վերայ ջուրցն սպանանդ։ Ածոյ. ժբ. 2։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹԻՑՆ

ԸՆ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ.

ԳԼՒԽ ԱՌԱՋԻՆ.

ՊՕՂՈՍ ԱՌՔԵԼԱՒ յի քէն կամաքն այ, և ա՛ն մեծեաս է պատրաստ. եկեղեցւոյդ այ՝ որ է՛ի կորնթոս, սրբուհի ամենեքեան՛ք՝ որ են յամ կոդմանս ախայեացդ։ 2. Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յայր հօրէ մերմէ, և՛ ի տէրէ յիսուսէ քրիստոսէ։ 3. Օրհնեալ է ած և հայր տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսէ, և ած ամենայն մխիթարութեան։ 4. Որ մխիթարէն զմեզ յամ՛ նեղութեանս մեր, առ՛ի կարող լինել զմեզ մխիթարել զամենայն՛ որ յամ՛ նեղութեան իցեն, մխիթարութեամբն որով մեք մխիթարիմք յայմ։ 5. Զի որպէս առատանան չարչարանքն քրիստոսի՛ ի մեզ, նոյնպէս և՛ ի մեծն քրիստոսէ առատանայ և մխիթարութիւնն մեր։ 6. Զի եթէ նեղիմք, վա՛ ձերոյ մխիթարութեան և փրկութեան։ և եթէ մխիթարիմք, վա՛ ձերոյ մխիթարուն որ յաջողական է համբերութեամբ նոցին չարչարանաց, զոր և մեքն յարչարիմք։ 7. Եւ յոյսն մեր հաստատուն է վա՛ ձեր։ քանզի գիտեմք՝ եթէ որպէս ունիք չարչարանացն, նոյնպէս և մխիթարութեան։ 8. Քանզի ո՛չ կամիմ տգէտ լինել ձեզ եղբարք՝ վա՛ նեղութեան մերոյ եղելոյ յասիա՛. զի առաւել՛ քան զկար մեր ծանրացաւ, մինչև անոյս լինել՛ մեզ և՛ ի կենացս։ 9. Այլ անձամբ յանձինս զվճիռ մահու ընկալաք՝ զի մի յանձինս ապաստան իցեմք, այլ յած՝ որ յարուցանէ զմեռեալս։ 10. Որ յայնպիսւոյ մահուանէ փրկեաց զմեզ, և փրկեսցէ՛ քանզի յուսացեալ ենք՝ եթէ առաւել փրկեսցէ։ 11. Օգնականութեամբ աղաչիդ ձերոյ վասն մեր։ Զի՛ իբազմադէմ շնորհացն որ՛ ի մեզ, բազմաք յաձախեսցին գոհութիւնք վա՛ մեր։ 12. Քանզի պարծանք մեր այս են. վկայութի՛ մասց մերոց՝ զի սրբութի՛ և սուրբութի՛ ած, և ո՛չ մարմնական իմաստութի՛, այլ շնորհաց ած չրջեցաք յաշխարհի, բայց առաւել ևս առ՛ ձեզ։ 13. Քանզի ո՛չ եթէ այլազգ ինչ գրեմք առ ձեզ՝ այլ զոր ընթերցանէսջն և գիտասկ լինիցէք՝ քանզի յուսամ թէ մինչև՛ ի վախճան գիտիցէք։ 14. Որպ և խնամուտս եղէք մեզ փոքր՛ ի չատէ՝ զի պարծանք ձեր եմք, որպ և դուք մեր, յաւուրն տեն մերոյ յիսուսէ քրիստոսէ։ 15. Եւ յայս ապաստան՝ կամէի նախ առ ձեզ գալ, զի գուք կրկին շնորհս ընդունիջիք։ 16. Եւ՛ ի ձէնջ երթալ՛ ի մակեդոնիա, և դարձեալ՛ ի մակեդոնիայ գալ առ ձեզ, և՛ ի ձէնջ յուդաքրել՛ ի հրէաստան։ 17. Իսկ եթէ զայս խորհեցայ, միթէ թեթեւութի՞ ինչ գործեցի։ և կամ զոր խորհիմն, ըստ մարմնոյ ինչ խորհիցիմ՝ այլ զի եղիցի լիներն կոդմանն՝ այոն այո, և ոչն ոչ։ 18. Հաւատարիմ է ած՝ զի բանն մեր որ առ ձեզ եհաս, ոչ է այո և ոչ։ 19. Քանզի որդին ած յիս քրս, որ՛ ի ձեզ մեզք քարոզեցաւ, ինձ և սիղուանոսիւ և տիմոթէոսիւ, ո՛չ եղև այո և ոչ, այլ այոն՛ ինն եղև։ 20. Զի որչափ աւետիքն ած են՝ ինն այոն՝ վասն որոյ և նովին ամէնն մեք՝ ի փառս ած։ 21. Այլ որ հաստատացն զմեզ ձեզ հանդերձ՝ ի քրս, և օծ զմեզ, ած է։ 22. Որ և նիշեացն զմեզ, և տա հաւատացեալ հոգւոյն՝ ի սիրտս մեր։ 23. Այլ ես վկայ ած կոչեմ անձին իմոյ՝ զի վ՛ խնայելոյ՛ ի ձեզ՝ ո՛չ ևս եկի՛ ի կորնթոս։ 24. Զի ո՛չ եթէ տիրեմք ձեզ հաւատոյ քս, այլ գործակից եմք շնորհացդ ձերոց՝ քանզի հաւատովք հաստատեալ կայք։

1· Պօղոս առաքեալ՝ որ կամօքն Յ, և
Տիմոթէոս եղբայր· Եկեղեցւոյդ Յ՝
որ է ի Կորնթոս, սրբովքդ ամենեսեան՝
որ են յամենայն Հրաման տայեցուց·

ՍՏԻՒՐՈՒՄ ՍՈՎՈՐ-
լականին կարգել ընծային
առաքեալս զսկսումնածն,
դնելով յատաջ զիւր անուն, և զառա-
քելական պաշտօնն՝ յորմէ նման առա-
ջին Թղթոյն: Ջանց արար զրառիւն
Հրեչտէ՛ն, զոր անդ դնէ· և սակայն ոչ
կամեցաւ լռելեայն Թողուլ զվիսն,
Համօն Յ· զոր իբր կարեւոր քան զնմ
միշտ կամի խոստովանել, Թէ տաւքէ-
լականս պաշտօն և գործառնութեի ոչ
յիմոց արժանեաց վճռակեցաւ ինձ,
կամ յիմմէ ճարտարութեէ գտանէ զրա-
րիոք յաջողութիս, այլ միայն ի զօրի Տա-
ճառէն Յն· որ ընտրեացն զիս յայս
պաշտօն, և որ զյաջողել արդեանցն
ընձեռէ: Տէս զայլ եւս ասացեալս մեր
ի մեկնութեի առաջին Թղթոյն·

Եւ պիտոյ եղեալ: Ի դրէլ Թըղ-
թոյս՝ առնմա կայր տիմոթէոս, զոր ա-
ռաքեաց յատաջն առ կորնթացիս, ըստ
ասելոյն ի Ա· կորն· Ի· 17· ԺԷ· 10:
Յորմէ կարծիս առնուն բազումք մեկ
նիչք, Թէ յետ դնալոյ տիմոթէոսի ի
կորնթոս և անդրէն դառնալոյն՝ զրե-
ցաւ երկդ Թուղթս· և Թէ առաքելն
լռէաւ բազում ինչ ի պատմելոյն տի-
մոթէոսի յաղագս հանգամանաց կորն-
թացւոց, և օգտելոյ նոցա յատաջին
Թղթոյն: Սակայն տարակուսելի Թը-
ւին այս կարծիք· նախ՝ զի ոչ այլուս
տէք ունիմք Հաւաստիս, Թէ յայս մի-
ջոց ժամանակի դնացեալ էր տիմոթէոս
ի կորնթոս, և անտի դարձեալ առ ա-
ռաքեալն: Եւ երկիր, զի առաքեալս
ասորև (ք· 13· և Է· 6· 7·) զտիտոս
միայն լիչէ եկեալ ի կորնթացւոց ան-
տի, և պատմել զարդիւնս առաջնոյ
Թղթոյն· և ոչ դանդ առնէր արդեօք
յիշատակել զտիմոթէոս, եթէ և նա
լեալ էր ենկատր և պատմող:

Արդ ըստ իբր կցորդ զտիմոթէոս յոր-
ջունին, իբր ոչ եթէ ունէր նա զման
ի յօրինուած բանից Թղթոյն· քանզի
առ զաղատագիս զրպզմագոյն և ս եղ-
բարս նդնդալ ըստ իբր յիշատակ· այլ
զի ըստ ոսկեբերանին (առ· Ճառ· ա·)
և այլոց մեկնչաց, նախ՝ մեծարու կա-
ցուսցէ զտիմոթէոս յաչս կորնթացւոց·
երկրորդ, զգեղեցիկ պատկեր իւրոյ խո-
նարհութենն նկարեսցէ, Թէ ակիկ իւր
յիշատակելով՝ զկարի խոնարհագոյնն
ըստ զինքն· երրորդ, զի յայս արասցէ՝ Թէ
տիմոթէոս զնոյն միտս և զգաս խոր-
հի և քարոզէ ըստ ինքեան: Իսկ եղբայր
կոչէ զնա՝ ոչ միայն սակս հաղորդու-
Թեէ Հաւատոցն, որ Հաւասարակս էր
ամ քրիստոնէից, այլ մանաւանդ զո
գործակցութենն ի վաստակս աւետարա-
նին· ոյզ Թէ ասել՝ առաքելակից իւր·

Եկեղեցւոյդ Յ՝ որ է ի Կորնթոս· Ըստ
կարգի դնէ զնա, առ որս էր Թուղթն
և բանըն: Եկեղեցի ասէ զբովանդակ
ժողով Հաւատացելոցն ի կորնթոս·
և ըստ ոսկեբերանին՝ այսու անուամբ
յիշեցուցանէ նոցա պինդ ունել զյօդ
միութենն ըստ միմեանս· զի անմարթ է
եկեղեցի ասել, յորժամ երեքին ի նմա
հերձամիջոցն յիրեարս: Կորնթոս էր
մայրաքաղաք աթայիոյ· զոր որոյ յետ
անուանելոյ զմայրաքաղաքացի եկեղե-
ցին, դնէ զբովանդակ գաւառին, ա-
սելով· Սբերվէր ամենեսեան՝ որ են յամ
կովմանս ասելոցդ· Յորմէ, ասորին, և
լատինն դնէն, որ են ի բովանդակ ա-
քայիա· ապաքացին, որ են ի բոլոր
գաւառին աքայիոյ· Իմաստք ամենե-
ցունն են· ոչ առանձինն ասէ՝ մաս-
նաւոր եկեղեցւոյդ կորնթոսի առա-
քեմ զնուղեմ, այլ ձերով անուամբ
առ Համօրէն ժողովուրդս աքայեցւոց·
զորս ըստ ասէ, ցի Հաւատովքն և մըր-
տութէ կռւեցէ՛ն ի սրբութէ· յորոց
բազումք ունէին նաև զսրբուն շնոր-
հաց: Աչառ բանիւ բան ոսկեբերա-
նին մեծարէ զկորնթացիս· զի Թղթոյնն
գրեցելով առնի ողջունել զայլ ամ գա-
ւառացիսն· միանգամայն զբովանդակ
ազգ նդ՝ ի մի եկեղեցի միացուցանէ:
Յայլ Թուղթս չէ սովոր առաքելս տալ
բանծանել զբանն առ եկեղեցիս բովան-
դակ գաւառին, այլ միայն առ եկե-
ղեցի իւրաքանչիւր քաղաքի· ոյզ առ
Հռովմայեցիս, առ Թեսաղոնիկեցիս,

առ

առ փիլիպեցիս, եւն. իսկ առ, ոչ եւ ի գաղատացոցն, առ համօրէն գաւառն ուղղէ զԹուղեն. Ոակէբերան եւ այլ մեկնիչք պատճառս տան, Թէ վա՛ղ ախաբն եւ Թերութիւնք հասարակաց էին նոցա, նմին իւրմէ զդատման ուղղութենն առ ամենեսին առաքէ: Եւ համարին ոմանք, Թէ այսպիսի բանիւ լուսաւորչական առնէ կարծիս զօրինակ Թղթոյն սիրեալ առ ամ աքայեցիս. ոչ եր սովորութի՛ չայնմ ժամանակի:

Ապա խնամոք սկսաւ ծածկ Թղթոյս ենՊօղոս առաքե՛լ կի պատգամատուր չա՛ր քո՛ւ՝ կարգել՝ ի տոյն ձրի հաճութի՛ւ եւ հրամանատուն ոչ, եւ ը՛ խ տիմոթէոս առաքելակից իմ, գրեմք և ողջոյն ա՛ սեմք հաւատացելոցդ՝ որ ի՛ մայրաքա՛ղաքդ կորնթոս, և չամ գաւառիդ ա՛ քայեցւոց:

2. Շ նո՛րհ ընդ ձեզ և խաղաղութի՛ւն ձեզ ի՛ Ա՛ստ ւծ, և ի՛ տէ՛ր յ՛ս ք՛ս:

Զչնորհաձիր ողջոյնս՝ ամենևին առ վինն օրինակաւ աւանդէ և չաւաքին կորնթացւոյն. ուր ը՛ բաւականին տէ՛ր ասել եղև:

3. Օ րհնեա՛լ է ած և հայր ք՛ն Ա՛ստ ւոյ յ՛ս ք՛ս. հայր գ՛թոյ՛ն եւ ած ամ ի՛ն՛ո՛ր՛ն՛:

Առաքելական ուսմանց՝ առաջին կալ նոն է, սկիզբն ամ բանից զօրհնութենն առնե՛լ. ը՛ որում և առաքե՛լս ոչ չայր Թուղեան, նորինպս չայսմ նովին կանոնաւ ընթանալ ասելով. Օրհնե՛ալ է ած. չո՛ օրհնեմք և գովեմք զնա. ար ժանի գովութե՛ւ խոստովանութիւք զնա. և զձեզ զարթուցանեմք ի՛ սկզբան բա՛ նիս ի՛ բարեբանել զնա:

Եւ հայր ք՛ն Ա՛ստ ւոյ յ՛ս ք՛ս: Յօրինակին յունաց առանց որոշման կետի դրեալ է. ած և հայր ք՛ն Ա՛ստ ւոյ յ՛ս ք՛ս. և այնպէս դրի նաև ի՛ հայն և ի լատինն. յորմէ համարին ոմանք, Թէ սեռականն ք՛ն Ա՛ստ ւոյ յ՛ս ք՛ս, հայր և առ բառն ած. իբր ասել. ած ն՛ն մերոյ յ՛սի քո՛ւ. և այսպէս իսկ չաւաչ բերէ ուրեք տէրտուղիա՛նոս՝ առանց բառին հայր. (ի՛ ե դիրս ը՛գեմ մարկիոնի՛. գ՛. ժ՛:) Ըստ խնա՛ միոյն չի՛ք գ՛ժամգրութի՛. զի ած է ն՛ն չի՛ք ոչ մարդոյ կի ը՛ մարդկութե՛, և հայր նո՛ ոչ բանի կի ը՛ ած՛ութե՛. ոչ և ինքն ասէր առ մարդասէրնացին. (յովհ. ե՛. 17.) առ հայր իմ և առ հայր ձեր, և ած՛ն իմ, և ած՛ ձեր: Սակայն այլք յոյնք որոչ Թէոդորետոս, Թէոփիլակտոս, և ուկումենիոս պատշաճ համարին առ բակէտիս զատանել. որով խնասքն կազմին. օրհնե՛ է ած մեր՝ որ հայրն է ն՛ն մերոյ յ՛սի քո՛ւ:

Հայր գ՛թո՛ւթե՛ւ: Չպատճառ կի զնութե՛ օրհնութենն յայս առնե՛, ի գործոյ ան՛ մի կազմե՛լով զկոչումն ոչ վայելչական: Վա՛ յն օրհնեմ և գովե՛լի ասեմ զած՛, զի որ հայր է ն՛ն յ՛սի բնութե՛, մեր և ա հայր եղև ը՛ գ՛ծոց. հայրաբար հեղով ի՛ մեզ զբազմապատիկ պարգևս ողորմութե՛ իւրոյ: Աչա՛ն բազմաւորական ասե՛ն՝ գ՛թո՛ւթե՛ւ, կամ զբազմօրի՛նակ տեսակս գ՛թութե՛ցն յայս առնե՛, ը՛ որում և յաջորդն ասէ, ամ ի՛ն՛ո՛ր՛ո՛ւ. և կի ը՛ երջանկան ոչ՛ոյ իբր ած՛ական՝ գ՛ութե՛ի գ՛թութե՛ն նշանակէ, փոխանակ ասելոյ, հայր ամենագութե՛, ամենողորմ:

Եւ ած ամ ի՛ն՛ո՛ր՛ո՛ւ՛ն՛: ո՛ր պարգևի՛ը, արարօղ ամ մի՛ի՛ութե՛ան. ոչ և այլոք ասի՛՝ ած յուսոյ, խաղաղութե՛ն, եւն: ի՛ մեր օրինակս ինչ յոքնակի գրի. ի՛ն՛ո՛ր՛ո՛ւ՛ն՛. բայց լաւքն ունին եզական՝ համեմատ այլ Թարգմանութե՛ւն. Թէպէտ և խնամոքն բազմաւորական են զօրութի՛ւ բառին ամ: Ոչ զանակա՛, կի գ՛թե՛ի՛ւ մի՛ի՛ութե՛ի պարգևէ ասե՛, այլ զամ տեսակս մի՛ի՛ութե՛ան ներգործէ ի՛ մեզ՝ ի վշտացեալս, զՀոգեկանն և զմարմնականն. զկատարե՛լ սիրոյնա ընձե՛ռ ամ վշտացեալոց վա՛ նո՛ր. որոց և իցե վշտաց և նեղութ կարօղ է հնարս մտածանե՛լ. ոչ այլ ամ իւրաց սահմանե՛ց՝ նա՛ միայն է, նորինպս ամ հանդատեան և գ՛իւրուե՛ սրտի տո՛ւօղ՝ նա՛ միայն է, և ոչ այլ ոք: Տե՛ս զգուշեցիկ որոշումն բանիս. զի որովհետև գ՛ծո՛ւթե՛ն Հոյի սիրալի՛ ի խնամե՛լ զպէտս ուրուք, և՛ ի պահպանե՛լ ի վնասակարաց, առաւե՛լ անկ է հայրական բարուց. նմին իւրի գ՛ծո՛ւթե՛ն հայր կոչեաց: Իսկ մի՛ի՛թե՛ւ Հոյի՛ ի գ՛իւրել վշտաց ուրուք, կի՛ ի՛նոյն իսկ նեղութե՛ն հանգիստ մեղ տուցանել նմա, որ առաւել գ՛ժամարին է, և մեծի զօրութե՛ի գործ. վա՛ յն առ մի՛ն:

մխիթարութեին մերձ եղ ոչ ձեն անուն. ցուցանելով թէ 'ի նմին իսկ ատեանս առաւ ապանաց կարող է ոչ միայն զվշտաց լինն բառնալ, այլ և զվիշտ սրտի փսր բառել, և առնել զի 'ի հնոցի վշտացն մի այրեացի սիրտն, այլ զովացի:

Արդ՝ գոհաբանական սկսաւ ածել պատշաճապէս ճանապարհ բանալ առաքելն իւրում առաջարկութեն, եւ զեկուցանելոյ ոսկեբերանին: Ջի որովհետև կորնթացիք զժգոհել էին ընդ յապաղել առաքելոյն զդնալն առ նոսա, և առ այն մեղադիր լինելով յայլ և այլ կարծիս անկանէին, կամեր առաքեալն արդարացուցանել զանձն, ծանուցանելով զիրաւացի պատճառս յապաղման. և զինչ առնէ. անդէն 'ի բանալ բերան նոյն զձառս նեղութեացն մատնանելով, ակնարկ բարբառ գոհանալ արձակել առ ածն սակս ազատուելն և մխիթարութեն 'ի վշտաց անտի. ոչ զի կարնթացիքն իբր թողեալ զպատճառս յապաղմանն՝ յօժարեսցին լսել զպատճառս գոհութեն. ոչ և յառաջ երթել ասէ:

4. Որ եղբարքն զմէ՞ նեղուիմ ձեր, — 'ի կորնթոս էիմ զեղբարել զոհութիւն որ՝ զո՞ նեղուիս էդեն, եթե կորնթացիքն որովհետև եղբարքն էին:

Բացայայտել սկսանի զասացեալ մխիթարութեն, և զնորին վախճան: Որ եղբարքն զմէ, զպաշտօնեայքս աւետարանելն, զո՞ նեղուիս մերում: Այլ թարգմանք քաց յաստուցն՝ եղակի ընդեհանուն, յիմ նեղուէ մերում: Ցիմ վիշտս մեր ասէ՝ կրեցս 'ի պատճառս քարոզութեն աւետարանին՝ ոչ թողու զմեզ անվիշ թարս, այլ ամօթէ, զօրացուցանէ, զբաւարթամիտս առնէ: Ոչ ասաց, որ ոչ թողու զմեզ անկանել 'ի վիշտս. այլ թէ յեա հասանելոյ վշտացն՝ մխիթարիս, սփոփանս մատուցանէ. ոչ միանգամ երբեմն, կամ 'ի միում և 'ի միւսում նեղութեն, այլ միշտ. վա՛ն այն ներկայ ասաց գեղեցկեն. և ոչ մխիթարուց. և 'ի զանազան ազգս վշտաց, ոչաւ և յաւելլ, զո՞ նեղուիս: Քան զառնալ վշտացն, և քան զպահպանելն յայնցանէ՝ մեծագոյն է՝ ասէ ոսկեբերան, 'ի վիշտս անդ մխիթարել. զի այս զնոյ զօրութեին երևեցուցանել, միանգամայն զկրօղացն համբերուի. ըստ որում և դաւելի ասէր. (սղմ. ՟ճ. 2.) * 'ի նեղութեան ընդդէմ անդորր արարեր. ‖ այ՛ 'ի նեղութեացդ անցս առաւր սրտի իմոյ ընտրակամութեն: Ասացեալս առաւելագոյն պայծառացաւ զօրութեն ասելոյ յերբեմն մանկունան, զովացուցանելով զնա 'ի բորբոքեալ բացան, քան եթէ չէիցոյր արկանել զնա 'ի հնոցն, կամ եթէ զհաւրն շիջուցանէր: Սպեղական չնորհքն են հաւատարիմ պաշտօնեից քոյ՝ 'ի տագնապալի նեղութենէ ձայնակել զքաղցրութեն սփոփանս նոցա. հակառակ այնոցիկ որք զվշտաս դնելոյն համարին մերժելս 'ի խնամոցն ասէ:

Ա՛ 'ի ներքոյ լինելոյ ձեզ. ... որ չեմ նեղուիս: (յամենայն նեղութեան.) Ցայտ առնէ այսու զվախճան մխիթարութեն իւրեանց: Մխիթարութեն պարգևել չեմ ոչ մեզ միայն յօգուտ է ասէ, և ոչ չափս սակս ևեթ ընդունիմք, զի մեզ սրտի դիւր լեցի. այլ զի կարիցեմք մխիթարել զայլ վշտահարեալս 'ի պատճառս հաւատոյ. որոց ևս նոյն նեղութիւք, և կամ նմանք 'ի վերս հասանեն: Եւ կարելի մխիթարել զայլս՝ ներկայ իմանք. մի օրինակաւ իւրեանց մխիթարեն, որով այլ վերստացեալք քաջալերին 'ի տեսանելն զնոսա ևս նոյն նեղութենէ պաշտօնելից: Երդիւ, 'ի քաջ լեր բանից նոցա. զի իբրև կիրթք 'ի վիշտս՝ կարօղ լինին այլոց տառապելոց դեղ մատուցանել. իսկ որ իւրեն անչափ մխիթար է, այլոց մխիթարիչ լինել ոչ ունի: Երիցդ, 'ի զօրուէ պարգևի մխիթարութեն. որով պաշտօնեայք աւետարանին զօրանան 'ի մխիթարել զայլ նեղեցս. ոչ և վա՛ն բառնաց ասէ, թէ զաւարթամիտ դոլով և լի հոգւով սբ. մխիթարեր զամենեսեան. (գործոց. ժ՟ա. 23. 24:) Տե՛ս զատացեալն 'ի մէկն. հռոմ. ա՟. 11. 12:

'Ի սոյն միտս յաւելու. Եղբարքն ընդ եղբարս իմ՝ ոչ այլ մխիթարուի է՝ զոր մեքն ընդունիմք, և այլ զոր այլոց մատուցանեմք. այլ նոյն մխիթարուի հեղեալ առ յայ 'ի սիրտս մեր իբր 'ի խողովակ, 'ի մինչ անցանել ունի առ այլ նեղեալս. և ոչ նեղութիքն մեր և այլոց նոյնք են, այ՛ վա՛ն այ կրեալք, նմանապէս և մխիթարութիւն նոյն, այ յայ պարգևեալ: Եւ դարձեալ. մխիթարել

ասեմ զայլ վշտակիրս՝ ոչ մարմնական
ինչ դիւրութիւք, ոչ աշխարհական զբաղմունս իւրեանց որով սփոփին
ի աշխարհիս որոնիւքն, այլ ծանցին
և հոգևոր մխիթարուք. որով միք զբանամք ի ստանել խնդամիտ զնմ նել
զուխս յուսով հանդերձեալ վարձուցն:
Արդ՝ այսու բանիւ, զոր և զկնի ի 6
և 7 ասն երկրորդել, վկայէ առաքելս,
թէ մխիթարութիւնն ներդործել ի նմա
ի գնմանէ հօրէն, ոչ ի իւր ինչ ար
ժանեաց կի վաստակոց պարգևի նմա,
այլ ի նմ որոց ձեռն տալոց էր ի մխիթարել զկեալ հասեալ նեղութեան.
որով ասյ իմ՝ալ և ս, թէ առաքելական բարոզեալ սեպհական գործ է պատրաստել ի մխիթարուն վշտագնելոց. և ի
սոյն յայնժամ կարօղ լինին, յորժամ
ինքեանք իցեն մխիթարեալք յայ ի վշտից
իւրեանց: Լուսլեայն հարկանէ և զգաստա առաքեալս, որոց փղձի էր զանձնոց մխիթարուն ընդրել ի հանդիսա
և ի կերակուր. ոչ ազգ առնէ ոսկէ
բերան (առ. Գառ. ։։ն.) որ և յաւելու,
թէ զկասկած կորնթացւոց յաղագս
յարուցման իւրոյ՝ բժշկէ բանիւս. վա
զն եթէ ինքն մխիթարի առ ի մխիթա
րել զայլ նեղեալս, զիարդ հնդրանայր
գնալ ի տեսութիւն նոյ:

5. Զի որպես առաքելոյն չարչարանքն հա
ղի ի մեզ, նոյնպես և ի յիւեռն հա
ղեալ ի Քրիստոսէ մեզ:

Յայտ առնէ այսու զպատճառն, էր վա
մխիթարել նմ զվշտացեալսն յաղագս
արդարութեան և աւետարանին. իբր զի
այնպիսի վշտակրութի կցորդութի է չար
չարանացն քրի. որով և մխիթարութեն
նր հայ կցորդ լինել անվրէպ:

Զի որ առաքեալն: Յորմէ և այլ թարգ
ծանք ի ներկայ սահմանական դնեն
զրայսս. զի առաքեալն, առաքել լինի:
Իսկ չարչարանս հա ասէ զվիշտսն կրելս
վա հաւատոց և վա քարոզուե աւետա
րանին: Եւ կոչին քրի, մի՝ զի վա ան
ուանն քրի նուիրելք են ի թշնամանաց,
և յանձն առեալք ի հաւատացելոց. և
ի սոյն միտս ելիս ։ Ա. ասէ զնրն
կապել ի սր. և սրն պետրոս (ա թղթի.
Ա. 16) ասէ, իբրև զքրիստոնեայ չարչարել և վառաւոր առնել զնմ ան
ուամբս այսուիկ: Երկիդ, զի ըս նմա,
նուէն քրի ձեռանն վիշտքն, զի վա ճշմարտութեն կրեալք և կամաւոր յօժարութիք իբրև զքս: Եւ երկիդ, զի սակս
համակարիք միաւորութեն ընդհատաց
ցելոց՝ իբր համարի քրի զչարչարանս ան
դամոց իւրոց. ոչ և առ սուրբ ասէր
զանգատելով. զի՞ հալածես զիս:
(գործ. Թ. 4:)

Արդ՝ առաւելուլ չարչարանաց քրի ի
մեզ յերկու միտս տեսեալ լինի. լաւին
մեկնիչք իմանան միայն ընդ յաջորդութե
վշտացն. իբր ասել. որպէս բազումք
և մեծամեծք լինին ի մեզ նեղութիքն
կրելք վա քրի և ի փառս նր, ընդ նմին
չափու առաւել լինի նաև մխիթարու
թեն. ոչ օր բան օրէ յաջորդեն ի մեզ
զանազան վիշտք սակս ծանաշտութե,
նոյնպէս յիւրաքանչիւրսն զնետ զայ
մխիթարուն: Ոչ թողու քրի զչարչա
րեալսն վա իւր անբաժա ի սիրտ ածից
հոգւոյ, այլ ընդ սաստկաւե կրիցն չափէ
զպատճառս և զարդիւնս մխիթարու
թեն: Այս իմաստք յարմարին ի դաւ
թայ ասացեալն. (ածղ. ղԺ. 19.) * Ըստ
բազում ցաւոց սրտի իմոյ մխիթարութիք քո ուրախ առնէր զանձն իմ: ‖ Եւ ընդ
մեկնուէս՝ ցուցումն է ի պատճառէ. ցի
ոչ նախնքն քրի է նպատակ և դիտաւո
րութի վշտաց մերոց, նոյնպէս նա է
պատճառ պարդևիչ մխիթարութե մե
րոյ, այլ և շահեցօղ այնմ իւրմէք վաս
տակօք. անմարթի է կարծել, թէ առ
նուցու զմեր կցորդս վշտաց իւրոց, այլ
ոչ և մխիթարութեն:

Իսկ ոսկէբերան, (Գառ. ։։ն.) և այլ յոյն
մեկնիչք զայս առաւելուլ չարչարաց
նոյ իմանան ընդ բազդաւորել առ քրի,
և զբովանդակ իմաստսն այսպէս պար
զեն: Որպէս առաւելագոյն են ի մեզ
վիշտք և խոշտանգանք մեր քրի, քան ի
նոսին ինքն ի քս, նոյնպէս բազմագոյն և
լեցի մխիթարութիքն քան զչափ վշտաց:
Ազգ առնէ ոսկէբերան, թէ չատաց ա
ռաքեալն. ոչ հասանէին մեզ չարչա
րանք, այլ ոչ առաւելուն. զի զերբ
զանցնեն քան զքրին. նոյնպէս սակս
մխիթարութեն ոչ ասաց, հաւատաքի
մխիթարուին, այլ թէ առաւելու, զի
քան զչարչարանսն:

Ծանր ի լսել համարի եսթոս զայս
իմաստս,

իմաստս, իբր օտար՝ի հատարակ վարդա-
պետէ ձեռաբանից • որք զքնի չար-
չարանս խոստագոյն լինել ասեն և մե-
ծագոյն քան զչարչարանս այլոց ։ Իսկ
կուռնելիոս մեղմագոյն և՝ այսպիսի
որոշումն տայ առ մեկնութիւնէ յունաց,
Թէ ըս տարածութիւնէ ասենգանոյն իմա-
ցիէ՝ արդարէ • զի ոմանք՝ի սէրց հրով
և գազանօք և բարկածմամբ տանջեցան,
որք՝ի քս ոչ եղեն • բայց ըս տատկու-
թիւն առէ՝, վէրաք քնի խոստագոյն են
քան զնմա մարդկան ։ Եւ արդարև յայս
միտս խօսել ոսկեբերանին՝ յայտնի է
՝ի բովանդակ կարգէ բանիցն • զի ա-
սէ, Թէ աշակերտք աւետարանին ոչ
միայն զքի կիրսն չարչարին, այլ զամա-
գոյս • զի քս Տալածեցաւ, դասե-
ցաւ, մեռաւ ։ Իսկ աշակերտք նորա
և բազմապատիկս կրեցին • որպէս և
պղտոս ասէ սոյն առաքեալ • (կողոս • ա
24 •) * Լնում զպակասուն նեղութեանց
քնի՝ի մարմնի իմում ։ Յաւելու ոսկե-
բերան, Թէ ոմն՝ի նշանագործութենէն
ասաց քս վս հատատագելոց իւրոց՝ մե-
ծամեծս քան զնբր աքանչելիս գործել,
(յովհան • ժդ • 12 •) նոյնպս՝ի կիրս
ասենգանոյ հնորհեաց նոյ բազմագոյնս
չարչարել զնքեր ։ Այս ուրեմն յայն
միտս իմանայ ոսկեբերան զառաւելու-
թեն չարչարանաց նոցա քան զքնին, ըս
որում և զառաւելութեն աքանչելեացն •
իսկ այս առաւելութեն ոչ իմանի ըս ներ-
քին մեծագոյն աքանչելեացն, այլ միայն
ըստ արտաքին երեւութեին, և ըս զանա-
զան տեսակաց նոյ • ապա և առաւելութեն
ասենգանոյն ոչ ըս տատկութեն կրիցն
իմանի, այլ ըս ազգի ազգի տեսակաց՝
և ըս արտաքին հանդամանաց վշտացն •
որք իւիք իւիք առաւել և բազմագոյն
երեւեցան՝ի հատատագելսն, քան՝ի
քս • Թէպէտև և բովանդակ զօրութեն և
աբժանաւորութեն իրացն՝ ոմն՝ի սքան-
չելիսն, նոյնպս՝ի համբերութեն տանջ-
անացն՝ առ քս վերածի ։ Նմին իրի՝ի
վէր բերէ ոսկեբերան, զի մի մեռուիս
պարծանս կի յանդգնուի Տամարիցն
դատագելսն, զդուշացաւ յաւելու-
ծոմն • ՝ի յէ՜ն տեղ առաւել լինել միջ-
թարանէն • իբր ասել • Թէև բազմա-
գոյնս կրեմք քան զքս, բայց նոր ես զշ-
բացուցանել զմեզ՝ի տանել զնմ արի-
աբար և խնդութեբ ։ Արդ՝ այսպիսի
իմացուածովք արդարացել է մեկնուի
յունաց • բայց ըս յարմարուն առ բնա-
բան՝ առաւել Տարազատ Թուի մեկ-
նութեի յառնիացոց ։

Իսկ եթէ ըս բազդատութեն կամ-
ցեմք առնուլ, յարմարագոյն կս իմանի
առ այլ Տատատագելս • ցի ոմն՝ի մեզ
՝ի պաշտօնեայքս առաւելագոյն Տա-
տանին վիշոք սակս աւետարանին՝ քան
՝ի Տատատագելսդ, նոյնպս առաւելու-
միջնարութեն՝ի մեզ քան զձերդ • ոմն
զի կարօղ լինի ցիմք միջնարել և զձեզ
ըս անցեալ և յաջորդ բանիցն ։

6. Ո Ի ԵՒ Ն Ե Ղ Ի Ս, ՎՒ ՅԵՐՈՅ ՊԻՒՐՈՒՔ
▪ ՝Ա Ե Տ Ր Ո Ւ Ն • Ե Ւ ԵՒՆ ՊԻՒՐՈՒՔՍ,
ՎՒ ՅԵՐՈՅ ՊԻՒՐՈՒՔՆ ՈՐ ՅՈԼՈՂՆ Է ԳՈ՜Ղ
ԲԵՐՈՒՔ ՆոՅՆ ՅարՅարանաց, ըՐ Ե ՊՂՏ-
ՏՐՈՒՔՍ ։

Իմաստք բնաբանիս դիւրընկալ են՝ի
նախ ասացելոցն ։ Կամի առաքեալս քա-
ջալերել և վառաւՏացուցանել զկորն
Թագիս, վկայելով Թէ ամ որ անցանէ
ընդ պաշտօնեայս աւետարանին՝ եթէ՝
որտեսկան, և եթէ հնշտական, գրէ-
խումին դառնայ յօդուտս՝ի պէտս փր-
կութեն աշակերտացն • Ջի ԵՒՆ, ըմա,
վս այսորիկ եթէ նեղիմք պէսպ տա-
ռապանօք՝ի քարոզել զաւետարանն,
լինի այն վս ձերոյ միջնարուս և փր-
կուս • զի տեսանելով ձեր զմեր յանձն
առուն և զհամբերատար ժուժկալու-
թեն՝ի դործ քարոզութեն, զօրանայք
Տզօրով, և արիանայք՝ի Տաւատս ա-
ւետարանին, որով և փրկութեն ձեր
յայտնի ։ Կորնթացիս ԵՒՆ պիՒրուքՍ, ամա-
փսնս գտանեմք առ՝այ՝ի վերջս մեր,
այն կս լինի վս ձերոյ միջնարութեն •
զի սփոփումն վարդապետին մեծ քաջա-
լերս տայ աշակերտաց առ՝ի կրել զնոյն
վիշոս՝ յուսով միջնարութեն ։ Եւ միթ-
թարուն կի փրկուն ոչ որպիսի և իցէ,
այլ այն՝ որ յօդուտ է համբերօղ նոցն
ըՐՐարոյց • ցի որ գործի, ասացանի,
ուՇ և զօրանայ Տամարելով նոյն չար-
չարանացն՝ զորս և մեք չարչարիմք կի
կրեմք ։ Համբերութենէն՝ի վիշոս վս այ՝
է կարևոր Շանապարհ առ միջնարու-
Թեն Տզնաւոր, և առ փրկութեն • Նմին իրի
ժուժկալելով ձեր ասէ՝ ՝ի նեղութեան

վս

վա՛ւ աւետարանին, որոց և մեք ասեմք, յաջողի և կատարի՛ ի ձեզ միաբան֊ թեան հոգեւոր, ըստ նմին և փրկուելոյն։ Յուցանե՛ ցանկա՛ս, թէ յերկուց հա֊ կառակաց՝ որք անցանեն ընդ քարոզօղս աւետարանին, նայն արդիւնք պատա֊ ճառին՝ ի հաւատացեալս. զի քարոզողք մերթ նեղին, մերթ միխիթարին. բայց յաշակերտեցս զորսի նոյն միխիթարուի և փրկուելոյ. և զայս այնչափ կարեւոր ցուցանել յօդուտ հաւատացելոց, մինչ զի առանց վշտանալոյ և միխիթարելոյ քարոզչացն՝ անհաւատս ասել լինել զայս ոաքադիմաւ աւետարանին. ոմանք ակն֊ արկէ ոսկեբերան (Ճառ. ըբ.) իբր ասել. եթէ մեք ոչ վշտանայաք՝ ի պատ֊ ճառս աւետարանին, կամ ընկճեալք՝ ի բազմապատիկ վտանգաց անտի՝ ոչ քա֊ րոզեաք զբան հաւատոց՝ յորոց մեք իսկ ի֊ Թիկունս դարձուցանեաք։ Այլ սա֊ կայն մեր արիաբար տանելովս ամ՛ վշտա֊ լեաց, բարիոք յոյսն ձեր առնէ, և ա֊ ռաւտանայ՝ ի ձեզ միխիթարելի, նման նմանելոյ համբերութիւնն յանձն առնու֊ զաւետարանն՝ ի փրկուելի անձանց ձե֊ րոց։ Գիտեցէք ասէ ոսկեբերան, եթէ՝ ի նոցունց իսկ զարհուրելացն և խռո֊ վեցուցչաց կազմի նոյ զմիխիթարելին. միանգամայն մեծարէ զնոսա, ցուցա֊ նելով ընկերս լինել վշտացն, և զոր֊ ծակից փրկուելն, ասելով համբերել նոցին լաւբարոյ. ոչ մեք միայն ասէ՝ վատակիմք՝ ի ձեր փրկուե՛, այլ դուք և֊ս. վա՛ղ և մեք նեղիմք՝ ի կատարել զպաշտօն աւետարանին, և դուք վշտա֊ հաղորդ լինիք՝ ի յանձն առնուլ զբանն. մեք՝ զի զառնայն՝ ձեզ մատակարարի֊ ցեմք. և դուք՝ զի զտուճեան առնու֊ ցուք և անկորուստ ունիցիք։

Արդ՝ յայսոսիկ իմաստս միաբանին ամ֊ Թարգմանեք և մեկնիչք. սակայն յընդ֊ Թերցուածին այլաբան են։ Հայ բնու֊ թիւն՝ ի Տարազատ օրինակս այնոյս ընդ֊ Թեանաւ՝ ոմն եդաք. իսկ յառնաց սովո֊ բական օրինակն՝ այլայլութիւնք կարգին դնել այսպէս. * Իսկ եթէ նեղիմք, վա՛ ձերոյ միխիթարուն և փրկուելոյ՝ յաջո֊ ղեցեալ (զի որ յաջողեալն է) համբերու֊ Թիւ նոցունց չարչարանաց, զոր և մեք կրեմք. և եթէ միխիթարիմք, ի վա՛ ձե֊ րոյ միխիթարուն և փրկուելոյ։ ‖ Այլ օրինակք յառնաց այսպիսի տարբերու֊ կարգին. * Իսկ եթէ նեղիմք, վա՛ ձե֊ րոյ միխիթարուելոյ և փրկուելո՛ որ յաջողելոյն է համբերութիւն նոցունց չար֊ չարանացն, զոր և մեք կրեմք. և յոյս մեր հաստատուն է վա՛ ձեր. և եթէ միխիթարիմք, վա՛ ձերոյ միխիթարուն և փրկուելո՛։ ‖ Այսու կարդաւ ընդհեռ֊ նու և ոսկեբերան, և մարգարէն պատ֊ բացին։ Սակայն աղեքսանդրեան օրի֊ նակն և այլք ևս ընդհեռնուն ամենևին ըստ մերում կարգի. և ոչ գոյ՝ ի նմ բառն էրէ՛ե, որ կայ յերկդ հատուածին. և սոցա համաձայնի ասորին։

Իսկ լատինացւոց սովորական օրինակն համաձայն գոլով ըստ շարադասուելո՛, կրկին առնու զասելն. * և եթէ միխ֊ Թարիմք՝ վա՛ ձերոյ միխիթարուելեան. և եթէ բաջալերիմք՝ վասն ձերոյ քա֊ ջալերուելեան և փրկուելեան, որ գոր֊ ծէ զհամբերուելո՛ն նոցունց չարչարա֊ նացն. ‖ ուր ըստ վկայելոյ լատին մեկն֊ չայ՝ կրկնուե՛ է միայ յատնական բառին՝ ֆաոչէլէ՛ն, և ֆաոչէլէ՛ն. զորս լա֊ տինն ուրեք ֆէլիթարէ՛ զնե՛, և այլուրեք ֆոլէրէ՛ կամ յորդորել. ուստի բազում հին օրինակք և համաբարբառք լատի֊ նացւոց զնին ևեթ ունին. ոմանք և բառն էրէ՛ե ոչ գոյ՝ ի նմ։ Իսկ ոսկեբեր֊ րի կարծելով զհայ բնագիրս, ՝ի լատի֊ նէն առեալ եգ յիւրում տպագրին։ Բայց յասացելոցս տեսանի, զի հին օրինակք լատինացւոց և յառնայ միա֊ բանին ընդ հայսումն են։ Իսկ ասելն՝ որ փոքրէ զհամբերուելո՛, յերկ֊ դիմուէ ծնանել է, ներգործական կաղ֊ ծելով զգոյն բային. ուր ինքնին ոսկե֊ բերան ազդ առնէ, Թէ չատաց առա֊ քեալն էնէ֊ղ֊է֊ա, որ գործէ կեա֊ ղէ, այլ էնէ֊ղ֊էյ֊ա որ գործէ, յա֊ ղաղ։

Ապա ընդ այսմ նշանակուե՛ զոր և բա֊ ցատրին այլք Թարգմանք, իմաստ բա֊ նին լինին, Թէ միխիթարին մեր լինի վա՛ ձերոյ միխիթարուելո՛ն և փրկուելո՛ն, ոչ, ընդ փրկուելոյն յաջողի և կատարի համ֊ բերելով նոցին չարչարանացն։ Ասեմք յարա֊

յարաբերականին ոք ցուցանել զվերկու-
Թիւն , եթէ յերկրորդ տեղւոջ ևս կրկի
նացի բառն էրէ՞ր եթէ · բայց եթէ ըստ
մերում քնագրին ևս այլոց բազմաց ոչ
ընթեռնուցումք զայն , յայտնեցաք զա-
ցուցանել զբառն էրէ՞ր եթէ · և իմանի ·
այն միթէ արաւեթէ յաղագո , կամ գոր-
ծի ՚ի ձեզ համբերելովն չարչարանաց
վա՛ հաւատոյ · զի յանհամբերս տառա-
պանք յանհնին , և ոչ սիրելիք ։

7 : Եւ յոյն ևս հաւատան է վ՛ յէր ·
ան զի գիտէ՞ս՝ երէ՞ր երդէր
եմ՞ չարչարանաց , նոյնպես և գիրքն
բռնին ։

Ըստ ասացելումն յանցեալ տան՝ օրի-
նակք ինչ յանհաց արաքացին զասելն
և յոյն ևս հաւատան է վասն յէր , ըն-
թեռնուն յառաջ ք զբանն , երէ՞ր գրէ՞ս
բէ՞ս ևն ։ Բայց սովորական օրինակ յա-
նաց , ասորին և յառինն ՚ի կարգի ասա
ընթեռնուն · ուր զայն ե զօրութ ունի
յոյնն , և այլքն բացատրեն ։

Աւդ՝ յետ ասելոյն թէ վշտանալս մեր ,
և միթէարիլս ՚ի բազմապատիկ նեղու-
Թիւն՝ դառնայ ՚ի ձեր միթէարուԹէն և
՚ի փրկուԹ , յանձն առնուլ ձեր զնոյն
չարչարանս , ՚ի վերայ բերէ · ոչ վայրա-
պար կամ կատարանօք խորհիմ զայս · այլ
զի յոյն ևս հաւատան է վ՛ յէր ։ Ցոյն
մեր ՚ի վ՛ ս՛նդուեղ ձերոյ առ ՚ի տա-
կալ չարեաց՝ աներկեայ է · ոչ տարա-
կուսիմք՝ Թէ լքանիցէք զմեզ ՚ի վիշտս
մեր, կի զնկեզ Տանէ՞ ձեզ տառապանաց
ակամայ տանիցիք ։ Ա՛ինչափ վաստՀ
եմք ՚ի ձեզ , զի ոչ միայն տկարուԹ ինչ
կարծիս չունիմք զձենդ ք մեր վշտա-
նալս , այլ եթէ ՚ի ձեր վ՛ ևս բաժա-
նայցին դժուարուԹիք Տալասանաց ,
աներկիւղ կամք արտիւ ։ Ա՛յսպս իմա-
նան բազումք ք ոսկերբերանն (Ճառ.
ք ·) որ և յառելոյ՝ Թէ այսու մեծանայս
վկայէ առաքեալն արիական գնդուԹիւն
կորնԹացւոց ։ Որմանք մեկնին · յոյն
մեր ՚ի վ՛ միթէարուԹէն և փրկուԹ ձեր
բոյ՝ աներկեայ է վ՛ս կցորդուԹ չարչա-
բանացն ։

Քանզի գիտէ՞ս երէ՞ր ։ Ցոյնն անորոշաբար
դնէ , իբրեւ օբէ · ՚ի գիտելով զի · ոչ
Թարգմանի և յառինն · և զի մարԹի է
իմանալ զայս ՚ի վ՛ ի գիտուն կորնԹա-
ցւոցն , այնպէս առնու արաքացին գնէ
լով · գիտաքէ՞ն ըն ոչ ևն ։ Սակայն ոչ
միայն մեկնիչք , այլև ասորին առնուն
՚ի վ՛ ի գիտուԹէ առաքելոյն · գնելով
նման մերումս , ևանչ գիտե՞ս ։ Առաւե-
լագոյն զանազանուԹ է ՚ի յայտնի մա-
սին · ուր հայ օրինակք սովորաբար ըն-
ԹեռնուԹն յառաջին դէմն , որպես ՚ի ցոյց
եմ՞ չարչարանաց · իսկ յոյնն և այլ Թարգ-
մանք յերկրորդ դէմն , ՚ի ցոյց եմ ։ Պատճառ
տարբերուԹէն միոյ բնագրոյ կամ ՚ի
յոյն օրինակ Թարգմանելն է , և կամ
՚ի վրիպմանէ գրչաց՝ եմն եղեալ է եմ ·
զի և ՚ի մի հայ օրինակ ՚ի ցոյց եմ գրի ։

Իսկ ըստ իմաստից՝ զատացեալ կցոր-
դումն ոսկերբերանին իմանալ
առ առաքելն · ՚ի , ոմն Տաղորդ էք մե-
ծոց վշտացն կարեկցուԹ , նոյնպս մե-
ծամ միթէարուԹեամ կամակից լինիք ·
և ը այսմ ասել կամի ։ Յաւսամք ա-
նանց տարակուսանաց՝ ՚ի վ՛ ս՛նդուեղ
ձերոյ · որովհետև քաջ գիտեմք , Թէ
ոմն ը նեղուԹիւն մեր ախտակից լինիք ,
նոյնպս ՚ի միթէարիլ մերում մասնա-
ւորիք և դուք · ոմն որմիք ը կիրս մեր,
նոյնպս խնդայիցէք ՚ի սեամնելն զմեզ
միթէարեալս · ձեր Տամարիք ոմն զվիշտս
մեր , նմանապս և զմիթէարուԹիւն ։
Ա՛յս իմաստք բարիոք են, բայց ոչ այն-
չափ յարին յանցնել բանին , որով ասաց
Թէ միթէարուԹիւն ձեր և փրկուԹիւ յա-
ջողի Տամբերելով նոցին չարչարանացն՝
զորս և մեք կրեմք · վա՛ որոյ ը ցուցա-
նելոյ նաև այլոց ԹարգմանուԹեց՝ ա-
ռաւել ՚ի դէպ իմանան այլ մեկնիչք ՚ի
վ՛ ի չարչարանաց և միթէարուԹն՝ որք
՚ի նոյն իսկ կորնԹացիս անցանիցեն ·
այսպիսի գոլով իմաստիցն ։ Հաւասա-
տուԹ յաւսամք Տամբերել ձեզ ՚ի նե-
ղուԹիդ · վա՛ զի գիտեմք կի Տաւատոյ
տեսանեմք , Թէ ոմն գործ և ս իբրև զմեզ
ՏամբերուԹ չարչարիք վա՛ աւետարա-
նին , նոյնպէս զայն միթէարուԹ Տեղու-
ցու ևն ՚ի սիրտս ձեր՝ զոր և ՚ի մեզ ։
Մ՛իթէարուԹէն՝ յոր յաւսացուցանէ
առաքեալս , ոչ իմանի ՚ի Տանդերձել
երանուԹենն , յորում սիրանքս խոսե-
լով ոչ ասի միթէարուԹի · զի անվիշտ
և անցաւ կեանք ևն անտանօր · իսկ միթ-
ԹարուԹ ասի դիւրանի՝ որպ ՚ի վիշտս ։
Ա՛յլ իմանի միթէարուԹին պատրաՀեալ
վշտաց

վշտացելոցն ի նեղուեցս անդ, զորովի և խօսեր մինչև ցայժմ. որ և այս առհաս ատելեայ է հանդերձեալ անպատում խնդութենցն ։

8 ՝Ր անչ ոչ խոհ փգէտ լինել յէրէ էդ
բարբ՝ ըէ նեղուեցէ ներոյ էդելոյ յա-
պա . չի առաւել չան չէար ձեր ծանրա-
ցած . ինչէ անյոյս լինելոյ ձեզ Է՝ ի չենոց ։

Ձեռ հրաւիրելոյ զկորնթացիս ի կցորդութիւն իւրոց չարչարանաց և միսիթարութիւն, ականի յանուանէ ծանուցանել զնշանաւորն ի վշտաց անտի ։ Քան չի ոչ խոհ փգէտ լինել։ Յայն ատկս կանչ խեցի ասել ձեզ զՃառս վշտաց իմոց, վի չի չկամիմ թէ անգիտանայցէք զՀանդիպելն մեզ . ցանկամ դիտելի առնել զՀանդամանս անցից մերոց, և ի սոյն փուքամ իբրև ի կարևոր ինչ դիտելոյ ։ Իսկ պատՃառ այսպիսի փուքոյ ըս ոսկէբերանին, զի չայս արասցէ զնշանակ մեծի սիրոյն առ կորնթացիս, և սրտապնդեացէ զնոսա ի համբերութիւն ըս նման վիշտս, կի յուրախութիւն ։ վ զի սիրելեացն է պատմաբանել զվիշտս մեանց ։ Կամ, զի ի գոհութիւն առ ած շարժեսցէ զնոս վս ազատուեն . ոպ ակն արկէ ի 11 . տան ։ Որմանք չաւելուն պատՃառ միւս և ս, զի արդարացուցցէ զչարաղաղութիւն իւր գնալոյ առ նոս ։ Վերնեղեալ ձերոյ էդելոյ չոխ ։ Յունաց զվորական օրինակն կրկնէ զդերանունն դնելով . էդելոյ ձէ չոխ . բայց չաղեքանդրեան օրինակն չէք . ոպ և ոչ ի լատինին։ Յիշատակէ այսու զմեծ և զանչ սովոր նեղուչն հանդիպեալ նմ չեփեսս , որ ի փոքրն ասիս ։ Չէ առաւել չան չէար ձեր ծանրացած ։ փոխանակ բանչին առաւել, չոյնն ասէ , չոր էէէոպէ լին . զոր մերս ի հռոմ . (է . 13 .) թարգմանեն՝ ըս առաւելուլն . իսկ ի ա . կորն . (ժբ . 31 .) առաւել և ս ։ Այլ ասա չոյն բառն նշանակէ՝ կարի չոյժ , ի վեր քան զչափ, մեծաձայն և չայս միտս առնուն այլ թարգմանք ։ Եւ զկարդ բանիս այսպէս ունի յունաց սովորական օրինակն . * զի կարի չոյժ ծանրացած քան զկար . ‖ և սովին կարգաւ ընթեռնու լատինն և ասորին ։ Բայց ս զնեքսանդրեան օրինակ ըս մերումս ընթեռնու , ցի զի կարի չոյժ քան զկար ծանրացաք . և զի զորուչ եմ մեկնիչք իմանան , քան զկար մեր , վս այն բացայայտ զնէ մերս , և ասորին ։

Ազդ առնէ ոսկեբերան , թէ ոչ է մի ասելն՝ ըս առաւելուն կի կարի չոյժ , և ասելն՝ քան զկար . իբր զի առաջինն չայտ առնէ զասատիկ նեղուչն և զմեծն . բայց զի մի ասիցէ ոք , թէ և ասատիկ էր վճանգդ , այլ առ ձեր զբուքեդ ոչ մեծ չինչ , վի այն չաւելաւաքելն , թէ նաև քան զկար մեր վերագոյն ։ Ապա իմասցուք են , կարի չոյժ և ի վեր քան զսոսկալ զորուքեն մերոյ ծանրացաք , ցի Ճնշեցաք կի վճանդէցաք ի նեղուէ անտի . այնչափ անցել էր ը զչափ մարդկային զորուչ , մինչ զի չէր հնար բնաւից ասնել , կի զերծանիլ անտի ։ Կամ , այնչափ մեծ էր նեղուքենն , զի և քան զկար սովորական իմաստն ևս անցեալ երևէր , թէպէտ և արտաքոյ սովորականին կարէր ևծ բառնալ զայն, կի զօրացուցանել զմեզ. ոպ և արդեամբք իսկ եցոյց զնոսա կարողութի՝ ազատելով զմեզ ողջանդամ։ Ըստ այսոցիկ երկուց մտաց իմանալի է առաւելուչն նեղուչն առ զօրուչ մարդոյ . ցի վերագոյն քան զբնական կարողութի մարդոյ ի տանիլ այմմ կի չաղատիլ . կի վերագոյն քան զզօրութիւնն օժանդակեալ ի իմաստն ևս , թէպէտ և ոչ քան զանսովոր իմաստն , և քան զչորհսն՝ որ արտաքոյ կարգի ։

Այսու բացայայտութէ միաբանի ասացեալս ըէ միւսումն (ա. կորն. Ժ. 13.) * Ոչ արկեչ զձեզ ի փորձութի առաւելել քան զկար ձէր . ‖ ցի առաւել քան զկարն՝ զոր կամի ևծ չնորհել ձեզ։ թէ պէտ և առաւել իցէ քան զբնական կարողութէն, կի քան զսովորական օժանդակութէն ։ Գոյ և այլ զանազանութէ երկուց բանիցս . զի անդ զփորձութէն ասէ չլինել ի վեր քան զկար . իսկ աստ զնեղուքէն ասէ վերագոյն քան զկար. և մարթի է լինել, թէ Հանդիպուցած ինչ իցէ զբերազանց քան զկար մարդոյ իբրև նեղուքի անզերծանելի , այլ ոչ իբրև փորձուի տկարացուչիչ ի մեղս . վս այն ոչ ասաց , թէ առաւել ը զկար մեր փորձեցաք , այլ թէ ծանրացաք , ցի ընկճեցաք իբրև յանթափելի բեռանց, թէպէտև սիրտք մեր պինդ կաչ

ին 'ի համբերութիւն: Տե՛ս և զասացեալն մեր 'ի յիշատակեալ տեղւոջ:

Մինչև անյոյս լինելոյ դէպ ե՛ն կենաց· փո խանակ անյոյս լինելոյ, յոյսն ասէ, էոտ. ֆօռէրէնէ· զոր լատինն թարգմանէ· * մինչև տատոկալ մեզ և ընդ կեանս· ‖ և մեկնեն ոմանք· մինչև ձանձրանալ 'ի մեզ զոց կենաց, և զմահ ինդրել յայ իբրև զյոգնեան: Սակայն ոչ յարմարի· զի այլք զոյն բառն թարգմանեն, յուսահատել, երկբայիլ, լքանիլ· ոմն և ամբրոսեան մեկնիչն ընդհեռնու՝ յուսահատիլ· և ասորին՝ լուծանիլ, այսպէս դնելով· * մինչև կենա՛ք մերոց զբեթէ լուծանիլ· ‖ այլ և ոսկեբերան յայտնապէս մեկնէ՝ ոչ և անուանել կէ նայց: Ա՛ր որոյ ընդ ընտրելագոյն մեկնիչ ջոց հարազատապէս թարգմանէ մերս անյոյս լինել· և իմաստքն են: Ա՛նչափ բաւան և 'ի վեր ք՛ զկար մարդոյ ծանրացաւ 'ի մեզ նեղութիւն, մինչև ոչ և ինաց մեզ յոյս և խորհուրդ ապրելոյ, կա՛ 'ի կեանս տեսելոյ· մահ անհրաժեշտ առաջի կայր մեզ· առաւել մեռել կար ծեաք՝ ք՛ կենդանի· և զայս միտս ցուցանէ յայտնի առանն· * Ա՛յլ անձամբ յանձինս զվճիռ մահու ընկալաք: ‖ Առատաւոր խնդիր է 'ի մեկնեալ, թէ զո՞ր նեղուն յայտնել կամի առաքեալս՝ այնպիսի առատիկ և մահառիթ: Ոմանք իմանան զայն՝ զոր ինքնին յիշատակէ 'ի խօսել առ երիցունս եփեսոսի (գոր. ծոց· ե· 19·) * փորձուիք՝ որք դիպէ ցան ինձ 'ի նենգութեցն Տրէից: ‖ Ասէ՛ք բերան և այլ յոյնք առնուն զասացեալն յառաջին Թղթին (ժ՚ղ· 9·) * Բայց այժմ լինիմ յիւրեսոս մինչև ցպէնտա կոստէ· զի գուն բացել է ինձ մեծ և կարևոր· և հակառակորդք բազում են: ‖ Այլք ոմանք ասեն զդատանս մարտուին յիշատակել յառաջին Թղթին (ժ՚ե· 32:) Համարին այս մեկնիչք, թէ զնեղութիւն պատմելն կի՛ ծանուցեալ այլ անգամ՝ վերադին յուշ ածէ կորնթացւոց:

Սակայն այլ մեկնիչք ոչ հաւանին ընդ այսոսիկ· վա՛ զնեղութիւն յիշատակել առատաւոր՝ ոչ միայն դժնդակագոյն էր քան զսովորական վիշտս առաքելոյն, այլ և նոր ինչ հանդիպումն՝ չև և ծանուցեալ առ կորնթացիս· զի ասելն 'ի

ակզբան· Ոչ խոհի փչիլ լինել ֆէչ, զնոր ինչ անցից ակնարկէ: Այլք իմանան զբազաքաժողով խռովութիւնն շարժել 'ի դիմաւորեայ արծաթագործէ յեփե սոս· (գործ· ժԹ· 23, եւն) որ դիպաւ զկնի առաջնոյ Թղթոյն առ կորնթացիս, և ամսովք ինչ նախ քան զերկրորդ Թուղթս: Բայց այլոց ոչ յարմար Թըւի և այս· վա՛ զի ասեն՝ 'ի դէմ տալ բեան խռովութեան ոչ մատնեցաւ առաքեալն 'ի ձեռս Թշնամեաց, և ոչ անկաւ 'ի վտանգ մահու: Վա՛ այսպիսի պատճառաց կայ առնել զնա րէ կարծել, Թէ նեղուին յիշատակել 'ի Թղթին՝ ինչ այլ ինչ գժնդակ պատահ հաւն, զոր ոչ զրկաւ 'ի գործն, և ոչ առաքեալս յայլ Թուղթս իւր յա նուանէ պատմաբանեցին:

Ա՛ս այսոսիկ՝ զարդարն առելով, իմ կարծիք 'ի տարակուսի կան· սակայն եԹէ կամիցիմք առնուել զմի 'ի նեղուեցն ծանուցեալց մեզ 'ի գերս, ընտանեգոյն համարիմ ասել զդէմառնան խռովԹիան, իբր առաւել մերձաւոր ժամանակաւ առ գրուԹ ԹղԹոյս· և զայս կարծեա՛ զնաւեան Թէոդորեաոս յոյն, և բազումք 'ի լատին մեկնչաց· Վա՛ զի ըզ Թացք բանից առաքելոյս յայտ առնեն զնորոգ և զառանձին ինչ նեղուի բազմատանդ· ոմն և 'ի 10 ոտն որոշաբար զմեզ ևեԹէ վտանգէ ակնարկէ յասելն· * Ո՛ր յայսպիսի մահո՛ւանէ փրկեաց զմեզ· ‖ Եւ չէ ինչ այն, Թէ առաքեալն յայնժամ ոչ անկաւ 'ի ձեռս Թշնամեաց· և ոչ յերկար ձգեցաւ խռովուԹիւն· Վա՛ զի կատարի ազմուկ բանից դակ ամբոխին ինքնին զմահ չսարչար մեռ սպառնալր առաքելոյն· որոյ վա՛ 'ի կամիլ նո՛ մատնել յամբոխն, ոչ Թո զացուցին աշակերտքն· և ասթապեաք իսկ նո՛ բարեկամք՝ զդուշացուցանէին մի երեւել 'ի Թէատրոնն· և անհնարին Թուէր ցածուցանել զյոգնեալսի աշխատ հայոյզ մարդոյն առ հասարակ տրէից և հեԹանոսաց· Նմին իրի վտանգն ինքնին անհնար էր ան՝ 'ի ազատիլ, Թէ ոչ ևս՝ որ զխռովուԹի ալեաց գիտէ ցածուցանել, բերանով խոհական դպրապետին փարատեր զամբոխն· և ժամանակ տայր առաքելոյն՝ մեկնիլ դնալ 'ի քաղաքէն: Զայս մարԹի է խմանալ փրկու-

թերկութիւն, զոր ղինի ասէ առաքեալս. և ի սոյն յարմարի յայտնդրդն.

9. Ա՞յլ անյոյս յանկիս ղէմիս Տանու ընդ խաղաց. դի ի յանկիս ապաստան է ցեխոյլ, յոր՝ որ յարուցանէ զնոսա։

Փոխանակ բառին վերթ, յորմէ ասէ ապաստա. զոր լատինն թարգմանէ՝ պատսպարանի. և միմեանս սյսպէս. մինչ պիտի էր վտանգն, որ ինքնին իրացն քնութիւն, և խորհուրդք մեր ոչ այլ ինչ խոսէին՝ բայց զմահ անհրաժեշտ. մեք ի մեզ զմահու պատսպարանի տալով անձանց. զուշակէաք անվրէպ մեռանելոյ։ Ջայս եղանակ բացատրութեանս ի կիր առնու և ոսկերերան, առելով՝ վտանգէն զայսպիսի ձայն արձակեն, զայսպիսի մահադուշակ պատսպարանի տայեն, յոր անշուշտ մեռանել։

Այլ ոմն ի դէպ համարեցաւ թարգմանել, ապահովուն կիմ երաշխաւորութեամբ, դնելով. ընկալաք յանձինս մեր զապահովութեամբ մահու, որ ասէր՝ թէ չէք մեռանելոյ։ Սակայն այսպիսի միաք օտար են յոյժ թարգմանութեանց. վասն զի այլ թարգմանք և միմիանց զոյն բառն իմանան վերթ, զատանիքք. և ոսկերերան իսկ (Ճառ ե.) այնպես բացատրէ զբառն, դնելով. խոխծն, տխուն։ Իսկ զվտանգութիւնն ոմանք առնուն ի դատաստանի բժշկաց, որք զանազանալի հիմանդէ դատան լինել մեռանելոյց, և ազդ առնեն նմ հրաման տալ վասն իւրոյ. և զհիմատան կազմեն այսպէս։ Բռնութեամբ վտանգին այնչափ դժուռ էր, զի ոչ հմուտ բժիշկ վասն անբժշկելի հիմանդի, նոյնպես տեղեակքն վշտաց մերոց համարէին զատկին զմեզ ի մահ ըմբռնելոյս անհրկելիս։

Բայց տովորաբար այլ միմիանց զվտ. խաբերութիւն առնուն ի վտանգ զատաստանոյ առ ի մահ. և իմաստքն են։ Առ վտանգի նեղութեան այնչափ անյոյս էաք ի կենաց մերոց, մինչ զի ի մերում խորհրդեան և առ. կարծիս մեր զդատաստ. կինք մահուն արդէն ընկալեալ էաք, իբրև զմահապարտան՝ որք լսեցեն զվճիռ պատասխանոյն իւրեանց. բռնութեամբ վշտին յայն չափ վտանգ տարան զմեզ, մինչև զոտնահաս մահուն այն ինչ լսէաք ի սրտի մերում, իբրև առ. դատաստանոյ։ Յայս առնուն ոսկերերանն և այլք զատեն, անյոյս յանկինս. յի ի սրտի մերում, առ. մեր կարծիս ընկալաք զմահուն վճիռ՝ առ. դժնդակութեամբ վշտացն. և ոչ ելեն իրօք հատատ վճիռ։

Սակայն արդեամբք իսկ ի գլուխ ելաք ներ գտնուն մահուն, թէ ոչ այլ զորութիւն ի բաց զայն խոխանէր. վայ յաւելու. Ջի ի յանկինս ապաստան էդեմ։ (յոմանս, ապաստանիցեմ։) Յայսպիսի մահադեկոյց վտանգէ ապրեցաք ասէ, ոչ զի ուսանիցիմք մի վատահել, մի ապաւինիլ բնաւ յանձինս մեր, յի ի զորութեամբ, ի հաստատութեամբ, ի խոհականութեամբ անձանց մերոց. որք առ այնպիսի բռնուն ինչ ոչ ազդեին։ Ալյ՝ որ յարուցանէ զնոսա. այլ ապաստանիցիմք միայն յնմ՝ որ ամենահնար զորութիւ կարող է կենդանացուցանել նաև զմեռեալս։ Յայս առնէ բանիւս, թէ նոյն զորութիւ պահանջի առ. ի յարուցանել զմեռելս, և առ. ի ապրեցուցանել զկենդանիս ի դրանց մահու. վասն զի այսպիսի կենդանիք ոչ ինչ ջհատ են ի մեռելոց։ Այս ապաւինուիլ յնմ՝ է դիտատորութեամբ խորհրդոցն ոչ յարուցեցուցանելն զմարդիկ ի վշտաց. և սոյն պատ. զոր ի մեծ, թէ վտանգացն ներդրծէ ասե ի սիրտս հաւատացելոց. որով ճշմարիտ ասեմ պաշտօնն ի վշտանալ իւրեանց՝ եթէ առ. կայցեն հաստերութեամբ, և եթէ դիւրաբ նայցեն ազատութ, զգան ի սիրտս իւրեանց՝ թէ ոչ անձանց զորութիւն է, այլ ոչ օգնականութիւն. ուստի ի նա միայն ապաւինին յնմ՝ նեղութիս՝ ի մեծամեծս և ի փոքունս։

10. Ո՞ր յոյժ մահանալ էրկեաց զնէ, և էրկեաց. տան չի յոյսացեալ էր՝ էրկեաց։

Ա յսպիսի է որոշումն տասներեք հատ մարդոյ յայլ Թարգմանութիս. իսկ զմեզ տասանեղեն սկսանին ի բանէն. Օգնականութիւ աջորէց յէրեց ևն։

Ասէրս. Ո՞ր յոյժ մահանալ, այնպես դնի և ի յոյսականն տովորաբար. ջի յայնքան մահանալ. Համառայնի և արաբացին. ոչ և ասորին ասէ. որ ի բառն մահանային։ Մահ եդեալ ես փո-

փոխանակ մեռանելոյ եւ անգերծանելի վտանգի մահուանն · զոր եւ այլոյր ոմ֊ վոր են դիրք՝ մահ կոչել · (ի· Թագաւ֊ ին· 4։ Սաղմ· ԺԵ· 5· 6։) ոչ եւ առաքելնս ասորև ասէ (ԺԸ· 23·) * Եթէ մահ֊ ուամբք , բազում անդամ ։ Այլեւայն զի ոսկեբերան յիւրում օրինակին , ոչ եւ ամբրոսեան մեկնիչն՝ ընթեռնուն յոքնախիր , յայնոսիկ , ուր ասէ , զի այն լա֊ ւսին Թարգմանն ըստ իմաստիցն առեալ դնեն , յայնքան վտանգաց ։ Բայց ոսկե֊ բերան ազգ առնէ , թէ առաքելն չա֊ տաց՝ յայնքան վտանգաց , այլ մահուց֊ առ ի նշանակել թէ յարուն մարմնոց՝ որ դեռ ապագայ է , այժմիկն օր ըստ օրէ կատարի յայսպիսի անյոյս փորձ կուլեիս , որովք իբրև ի մահուանէ ի կեանս կոչէ ասէ ։

Արդ՝ ասէ առաքեալս , թէ յայնպիսի եւ յայնքան մահաւորի վտանգէ՝ զոր յէ շեցի , ապրեցոյց զմեզ ասէ իւրով կենդ֊ սագործ զօրութեն · Եւ ձրիեացէ նաեւ ապ֊ սուհասե · Զայս յաւելու , նշանակել՝ թէ վտանգք ոչ բնաւ պակասին նմա , այլ հետ գնեւէ ըստ առաջ ելանէն , թէ պէտ եւ ոչ միշտ նոքին սաստկութ֊ ։ Զօ֊ րինակ ոսկեբերանին , եւ յաղեքսանդ֊ րեան ոչ զոյ այս երկուս · ոչ եւ ոչ յասորին · իսկ ի սովորական օրինակ յունաց դնի ներկայ սահմանական · այ֊ ձրիէ · եւ այսպէս ընթեռնու լսողին եւ արարչին ։ Սակայն իմաստն նոյն են֊ զի փրկէ ասելն՝ ոչ նշանակէ այժմ միայն փրկել · այլ թէ ի պատահել այլոց վտանգաց եւս փրկէ · ոչ եւ ի յաջորդն ձրիեացէ զնեն ոմ թարգմանութիւն ։ Քան զի յոսացեալ էմ՝ էին փոխ֊ ձրի֊ էեացէ ։ Զայնն ասէ · * յոր յուսացաք զի եւ տակաւին փրկեսցէ ։ Նման այսմ լա֊ ւսին · ոչ եւ ասորին դնէ , * եւ տակա֊ ւին յուսամք փրկիլ մեզ նովաւ ։ իսկ արաբացին · * քան զի յուսամք ի նա՝ թէ փրկեսցէ զմեզ ։ Ասելն՝ յուսացել եմք կի՝ յուսացաք՝ փոխանակ ներկայի եղեալ է · զի ոչ եթէ զանցեալ յոյս իւր ցուցանել կամի , այլ ներկայ · ակնա֊ ռիմբ ասէ , եւ վստահացեալ եմք յայծ , թէ տակաւին նովին խնամոք փրկեսցէ զմեզ յառաջիկայ փորձուէնց ։ Ջանդէ֊ ման իւր տեսանէր պատրաստեալ զբա֊ նակ պէսպէս նեղուլեաց , ոչ եւ ի խօ֊ սելն առ երիցունս եփեսոսի ասէր · (գործոց· ի· 23։)* Բայց զի հոգին ինձ ըստ բազաքաց վկայէ ինձ , և ասէ · եթէ կապանք և նեղութիւք մնան զեզ ։ Վասն այսորիկ զնէնն յուսոյ միշտ ի սրտի կրէ , փրկագործ զօրութեն ասէ յայնի ։ Եւ զայս առնէ , իբրև ոչ եթէ ի նեղութեց կի ի մահուանէ զանգեսե֊ լով , առ որս կամակար ձգիւր հանել պատ · այլ զի դիտէր՝ յօգուտ եկեղե֊ ցոյ կարեւոր լինել կենալ իւրոց յայնմ ժամանակի · որոյ վս և յուսայր փրկուել զամանել յայ · և ինոյն զաղօթս հաւա֊ տացելոց հայցէ նպաստամատոյց ։

11. Փոխանորին ազգիկ ի երից վս դեր ։ Ջի ի բազմաբէմ ընդհանուր զի ի դէզ , բազմօտ յաճախեացն գհանրին վս դեր ։

Ասպէս ընթեռնուն այլ թարգմանք զօրաշուսին այսոր մեռսանեդիդ համա֊ րոյ · իսկ ի գրչագիր օրինակս մեր՝ իբր նոր ընթերցուած սկսանի բանն , Ջի ի բազմաբէմ ընդհանուր ևն ։

Յարմարագին այսր բանի յանցելն այս պիսի է · յոյսն որով վստահեմք յաձ փրկել զմեզ , առաւելագոյս հաստատել է ի ձեռնտուհել աղօթից ձերոց , զորս մատուցանիցէք առ ձեզ վս մեր · ակնու֊ նիմք թէ ապրեցուսցէ զմեզ՝ ոչ այնչափ վս արժանեալ մերոց , քան թէ վս աղ֊ ժանաւոր ձեր խնդրուածոց , որով իբր գործակից ոյ լինիցիք ի պահպանել զմեզ ։ Ասու մեծ վկայուի տայ հայց֊ ուածոց նոցա , ասէ ոսկեբերան , (Ջառա֊ ք֊) ոչ թէ նոյ աղաչանաւքն շնորհել ոյ զպօղոս ։ Դադարեալ և զերոյ խոնար հունն աբանելի ապացոյց երևեցուս֊ ցանէ , ոմ ուրեք յաղօթս աշակերտացն զանձն ապահարելով ։

Ջի ի բազմաբէմ ընդհանուր ։ Ինաբանս ըստ որում կայ ի հայ Թարգմանուն՝ զայս պիսի միտս ցուցանեն ։ Ակնունիմք ձեր բովք աղօթիւք ապրել այլ և յառա֊ ջիկայ վտանգաց · ոչ զի ըստ բազմապիմի և յաբնազան շնորհացն եղելոց ի մեզ յոյ պահպանուէն ի զանազան նեղու֊ թիս , բազմագոյն և առաւելապա֊ տիկ զոհուածիցդ մատուցին առ ձեզ վսան մեր ։

Սակայն հայեցեալ յայլ Թարգմանս , որիշ

որիշ իմաստք ՚ի վեր երևին : Ջի յոյնն փոխանակ բառին ՚ի բազմապէ, դնէ, ես ֆօլլօ ֆոօսթօս. զոր Թարգմանիչք պէտք ունին Թարգմանելն ՚ի բուն նշանակութիւն. այլ ՚ի դիմաց երեսաց կամ ՚ի դիմաց բազմացն. և ոմանք, բուն եղանակօք, քան բուն հայեցմանց, ՚ի բազում մասանց : Եւ քան զի յօրինակի ոսկեբեր բանին դնէ, ես ֆօլլօ ֆոօսթօ, ոմանք Թարգմանեն ՚ի բազում դէմս :

Աղդ՝ յոյն բնագիրն ըստ բառից ասէ. * Ոչ զի ՚ի բազմաց դիմաց որ ՚ի մէզ պարգևէ՝ բազմօք (կամ ՚ի ձեռն բազմաց) գոհասի ընկալցի վա՛ մեր : ‖ Ջօր լսոհնացուց սովորական օրինակն այս պէս Թարգմանէ. * Ոչ զի ՚ի դիմաց բազմացն՝ պարգևին որ ՚ի մէզ է, ՚ի ձեռն բազմաց շնորհք մատուցին վա՛ մեր : ‖ Ասէ զի օրինակք ինչ լսոհնացուց ընթեռնուին, չերեսս բազաց, նմին իրի ոմանք ՚ի հին մեկնչաց նշ այսպէս բացատրին. ոչ զի վա՛ պարգևին՝ որ յանդիման և ՚ի հասարակաց Ժողովի շնորհեալ մեզ, յանդիման բազմաց և մատուցին այ շնորհք վա՛ մեր : ըստ բալ ՚ենի սաղմոսին. (բս. 26.) Յկնկղեցիս մեծս օրհնեցից զքեզ : ‖ Սակայն այս իմաստք ոչ ըստ ուղիղ Թարգմանուե ենւ. Վասն որոյ այլ մեկնիչք առ հասարակ յոյնք և լսոհնք այսպէս իմանան. ձէ բովք հայեցուածովք յուսամք փրկիլ ՚ի վտանգաց. ոչ զի վա՛ պարգևին ազատուե՝ զոր արասցէ մեզ այ ՚ի բազմաց դիմաց, այ աղաչանօք բազմաց, կա՛մ ՚ի ինդրոյ բազում մարդոց հաւատացելոց, կա՛մ հայելով առ բազում անձինս, նոյնպէս բաշօտ, այ ՚ի ձեռն բազմաց անձանց մատուցին գոհուիքն վա՛ մեր, վա՛ մերոյ ազատուե, կա՛մ ՚ի կողմանէ մերմէ : Յայտնապէս ՚ի սոյն միտս իմանայ ոսկեբերան. (Յառ. ը՛.) ասելով. զբազբերաբերին արարեալ ՚ի մեզ. այ զիրկաբ մեր, կամեցաւ այ շնորհել ձեզ ամենեցուն. որպէս զի բազումք գոհացցին զնմանէ. որովհետև բազումք ընկալան զպարգևն : Իբր ասէ, անվանագ պահպանութիւն մեր՝ զոր աղօթիւք ձերովք շնորհէ այ, ոչ մեզ միայն, այլև ձեզ լինի պարգև. մեզ՝ զի ապրիմք, և ձեզ՝ զի Հայցուածք ձեր լսելի լինին. ուստի և գոհութիւն ՚ի բազմաց մատուցաք նելի է փրկողին : Սակայն իմացուածովք Թարգմանէ ասորին դնելով. * Ոչ զի պարգև նը առ մեզ՝ իսկ բարեբարուե արարեալ ՚ի շնորհս բազմաց. և բազումք գոհասային զնմանէ վա՛ մեր : ‖

Ալլաղդ և սեսաանն ոմանք զասելն՝ ՚ի բազմաց դիմաց, փոխանակ ասելոյ բազում եղանակաւ, կամ ՚ի բազում դիմաց, ըստ բազում հայեցուածոց, և մեկնին այսպէս. Ոչ զի վա՛ պարգևին ազատուե՛ն շնորհելոյ մեզ բազմօրինակ կաբար կի բազում մասամբ, ըստ նմին բազում օրինակաւ և մատուցին գոհութիւք առ այ վա՛ մեր. կի առաւելաբ դոյն փառս ընկալցի այ յորժամ բազումք մատուցին զգոհութի վա՛ մերոյ ազատուե՛ն : Յայս միտս մատչի ասբաբայնին, դնելով. * Ոչ զի ՚ի բազում մասունս շնորհս մատուցաբ վա՛ պարգևին որ ե առ մեզ, ՚ի ձեռն բազմաց վա՛ մեր : ‖

Աղդ՝ ըստ այսոցիկ մտաց զերկու բառս յունականին, ՚ե բազմ դէմս, հայ Թարգմանիչս վայրկենաբս բայաստեաց միակ բառիւն բազմապէ. ուստի զբաեն՝ բազմապէս շնորհ, չէ պարտ իմանալ բազմազան կի բազմապիսի շնորհ. այլ զայնպիսի շնորհ՝ որ ՚ի դէմս բազմաց պարգևէ, այ վա՛ աղաչանաց բազում անձանց, կի ՚ի շնորհս երեսաց բազմաց : Կի ըստ յետին մեկնուեն ոմանց, պարգև բազում օրինակաբ շնորհեալ այ Թէ վա՛ անեղբայ ապաւինուե առաքելոյն, և Թէ վա՛ խնդրուածոց հաւատացելոյն : Այոյնպէս յասելն բաշօտ յաճախեացն գոհութիք, իմանի, ՚ի բազում անձանց, կի բազում եղանակաբ մատուցին գոհութիք առ ած :

Աղդ առնէ ոսկեբերան, Թէ առաքելս այսու բանիւ զարԹուցանէ զկորնԹացիս՝ աղօԹս առնել վա՛ նեղելոցն ազատուե, և միանգամայն գոհանալ զնոսն ՚ի սեսաանէն զդիւբուե նց. որով խրատին, Թէ և առաւել զնոյնս առնել պարտ է վա՛ անձանց՝ յորժամ ՚ի վիշս անկանիցին, կի ՚ի հասելոց վշաց գառ նիցեն յայ զազատուե : ՚Ի փարատումն ամ ցաւց մարմնոյ և կի հոգւոյ՝ դնէ ազդոյ ընկալաբ զաղօԹսն առ ած, ազ մենեցուն դիւբատանալի առանց գնոց, և անսխալ ՚ի գործել շարԹիսնոյ :

12. «Քան զի զարձեալ ևս ասեմ ձեզ· զի դիւրին է ուղտի անցանել ընդ ակն ասղան քան զի մարդի անձնաւորի մտանել ի թագաւորութիւն Աստուծոյ։ Եւ զայս լուեալ աշակերտքն զարհուրեցան յոյժ եւ ասէին· ո՞վ կարէ ապրել։ Եւ նայեցեալ Յիսուս ասէ նոցա· մարդկան անհնար է, այլ ոչ Աստուծոյ։ Զի ամենայն ինչ հնարաւոր է Աստուծոյ։

Այն ինչ յոր մէջ պարծիմք ասէ, կի պարծանի պարծանաց համարիմք, ոչ է արտաքին ինչ քաջութիւն, կի փառասիրութիւն կի մեծագործութիւն ըստ մարդկան սովորութեան, այլ վէմոյն հոգւոյ հերոյ· յոր ուղղի դատաստան խղճի մտաց մերոյ, որ ի ներքս ի սրտի մերում վկայէ, չէ արբուքն եւ ապուքն եայ։ փիլոսոփայ արքունի, յուսոյ սովորական օրինակն դնէ՝ պարզուի կի յատակուի· յոր լսելին յանելու, պարզութիւն արփ· որ չիք ի յոյնն և յասորին, և ոչ ի հին մատեանս և ի մեկնիչս լատինացւոց։ Բայց ի զի այլ օրինակք յուսոց դնեն արբուն, նոցին համաձայնի և մերս· և ապ մեկնեցուն միտք նոյն են։ Զի պարզուի կի սրբուի ասս խմանի անհարդախառն, կի յատակամտուի, որ մաքուր պահէ զսիրս մարդոյ ի ննջեցաւոր խորհրդոց, հակառակ ննջեցուն՝ որոյ այլ է գործն, և այլ դէսասուրեին։ Այլև վտանգ նակ ապուքն, յոյնն և այլ Թարգմանք դնեն՝ անկեղծութիւն, կի ըստ բացատն՝ ուղղութիւն· զոր մերս այլուր ևս ասաց պատգամն։ (ա· կորն· ե· 8·)

* Յանխմար առաքինութիւն և ճշմարտութիւն ։ Եւ աստանօր Թուի եդեալ փոխանակ անկեղծութիւն ի բանս, կի չատասրմտուն ի խոստմունս, և կի փոխանակ անպատասուն վարուց՝ իբր չհակառակ չարուն ։ Իսկ սեռականն՝ այ, չայն առ երկոսիս ևս, յի առ սրբութիւն և առ առաքինութիւն։

Ըստ խմատիցն, պէղաղեան մեկնիչ այսպէս առնու զբացատրութիւն· վկայէ խղճ մեր՝ զի այնպէս պարզ և անննդ հոգւով վարեցաք, ոչ և ասե պարզ և անննդ է։ Սակայն օտարանայ ի չհասարակ մտաց· զի սովորաբար այլ մեկ ներք չայն մեռս առնուն զասելն՝ պատգամ եայ, ոչ այլուր ասի՝ արդարութիւն այ։ (Հռոմ· ա· 17· ը· 21·) կի փառք այ։ (անդ· ը· 23·) Վկայ սրբուն և առաքեալ այ խմանի այն՝ որ այ վայել է, կի որ չայ է, կի զոր ևս կամի, ընդունել և գովել· կի որ առաքին այ այնպէս համարիմ է, և ոչ առ է բնոյթ, կամ լոկ մարդկային և քաղաքական։

Ապա խմատք բանիս են· խղճ մտաց մերոց անվրէպ վկայուն տայ, Թէ այ նու անխարդախ և անկեղծ հոգւով վարեցաք ընդ ամենեսին ի պաշտամն աստուածային, զոր և ևս պահանջէ· ի բանս և ի գործս մեր՝ իբրև առաքին այ այնպէս զանկեղծուն ցուցաք առ ամենեսին· ոչ ի սրտի մերում և ոչ յայտարին դնացս՝ այլամուխ շարժուցաք, իբրև զայնոսիկ որք զանձնախնդիրն ի քարոզել աւետարանին։ Այսպէս զբուխ ի բաց տանի զներհակն սրբութեան և առաքեալն, այ զկեղծաւորութիւն, զխարդախութիւն, և զանձնախնդիրք բարս։ Այլ և ի յաջորդն նախ զՀրաժարեին դնէ։

Եւ ոչ մարեղէն խմատքն· այ մարդկային, և աշխարհական խմատքն· որով այ ասկէբերանին (Ճառ· ը·) և այլոց խմանի նախ մարդկային խորամանկութեան, և բաւիք ննջեցաւոր իբր հակառակ յատակամտութեան՝ զոր նախ ասացաք։ Եկիր, լաւ և խմանի՝ գիտութեի կի ճարտարուի բանից ստացեալ մարդկային ջանիւ, որում զննորհան այ դիմարդէ· ի քարոզութիւն մերում ասէ՝ ոչ վարեցաք մարդկային երկդիմի բարեբոյ ոչ ի գործ արկաք զմարդկային հնարճար, կի զճոռոմուն բանից։ Այլ ընդհակառակն այ, չոգևոր և ևծայնի պարգևօք, հրաշագործեալք ևծայնի չնորհօքն և նախաձեռնութիւ· ի չնորհացն այ ակնածելով քաղել զարդիւնս բարոզութեան մերոյ։

Այսու օրինակաւ չկնչեաք յաչխարհէ ։ Լատինն յաւելու, յոյսն աշխարհի· բայց յոյլ Թարգմանս չիք, և ոչ իսկ ի բազում հին օրինակս լատինացւոց։ Ոչ միայն ի կորնեթոս ասէ, այլ ամ ուրեք այսպիսի օրինաչափ ընդհատեալ քարոզել աւետարանին։ Բայց աստանօր չկնչեաք յաչխարհէ· այս բան յօրինակ ինչ մեր պակասի, բայց յոյլս կայ համեմատս այլոց Թարգմանուեաց։ Աւետարանչին ի միջի ձերում ասել՝ վարեցաք անկեղծ գնացիք առանց մարդկային իմաստութեի, և

և միայն շնորհօքն այդ . մանաւանդ 'ի քարոզելն առ ձեզ զուարթ զայրս զմեծագոյն նշանս անկեղծուե , անարծաթ և ձրի աշխատելով , և զգուշանալով 'ի մարդկային նպաստից : Ջայս ըմբռնակալ գոյն ևս յայս առնել յառաջին Թղթին (գլ. ա՝. բ :) Իսկ պատճառ առաւել զգուշաւորութեանն առ նմա , զի սակաւ գոյնք էին և դիւրագայթակղելիք 'ի սեւամանելն զպաշտօնեայն նման կարևոր պիտոյից . և զի կարի հեռակամեալք էին 'ի մարդկային իմաստուե , առաւել և անպատշաճ և պարզասիտ բանիւք վարեր առ նմա . զի մի դատաստանադիմեալ Թիւն հաւատոց ընծայեացին ուժգոյ մարդկեղէն իմաստութեամբ :

Ապա ամբողջ իմաստք քննաբանիս են : Մեր նիւթ պարծանաց՝ է անսասգիւտ դատումն մտաց մերոց , որ 'ի սիրտս մեր վկայէ՝ թէ անհնարին աննենգ և հաւատարիմ գնացիւք 'ի բանս և 'ի գործս ըստ այդ կամացն կենցաղավարեցաք ամ ուրեք 'ի պաշտաման աւետարանին . ոչ մարդկային հնարիւք և ճարտարութեամբ , այլ ձրի և կարող ազդեցութեան այդ 'ի բազոքել , 'ի գործել զաբանելիս , և 'ի շահել զհոգիս առ նոծ . և գայսօրինակ առաւելապէս 'ի միջի ձերում յանձին կալաք :

Այլ թէ զի՞նչ յարմարութիւն ունի այս բան ըստ անցելոյն , ասկելբերան (ՀԱՒԱ. ՁՈ.) համարի լինել միւս և պատճառ միմիաբանե 'ի վիշաս . իբր զի անարա. տութիւն խղճի մտացն տայ մարդոյ ոչ միայն չլքանել 'ի նեղութիւնս , այլ պարծել և ս : Այլք ոմանք ասեն լինել պատճառ յուսադրութեանն՝ զորմէ նախ խօսեր . իբր ասել , յայն սակս յուսամք 'ի ձեր փրկել 'ի նեղութեանն ձերոյք աղօթիւք , մանաւանդ զի զգուշաւորութեամբ զանձինս պահեցաք առ ձեզ , զի մի ինչ ի մերոց ընդդիմասացութեանց արգելցի ձեր փրկութիւն . ուստի այդ իմաստիւն անկ է պատճառել զմիմ 'ի նեղութիւնս :

Բայց այլք ոմանք , ի երից առաւել 'ի դէպ կարգի բանիցն , առնուն զայս իբրև կանխաւն առ յաջորդ բանս , յորս առաքեալն կամի արդարացուցանել զնոր յայտարանն : Եւ զի կարելին ոմանք խորհել կամ չարախօսել ևս զնա քելոյն , թէ խոստումն դնալոյն 'ի կորնթոս՝ պատրաստակաւ եր առ երկոսն և ոչ շմարաւթ , նմին իրի կանխաբանեն , թէ մեք անադիւտ վկայութ մտաց մերոց ճանաչեմք և պարծիմք , թէ ոչ ինչ կեղծաւորուե կամ այլամտուե ասացեալ եմք մինչև ցայժմ յընթացս քարոզուե աւետարանին . այլ ևմ անկեղծութ և յատակութ գնացաք . որում դուք ևս վկայել կարող եք առաւել ըստ զայս . և այժմ նոյն եմ ևս՝ որպէս յառաջն՝ անկեղծ 'ի բանս . վասն որոյ ճշմարտութ զգալն իմ առ ձեզ . բայց գկատարումն ոչ յանմի ոք նիմք 'ի ձեռին . զի այլ պատճառք յապաղեցուցանեն , կամ արգելուն ևս :

՚ՅՅ . Վրան ոչ նրան այլոցն ինչ գրելմ ասել , այլ զոր ընկալաք յաստուծոյ և գիտեմք ընկերանալ և ընդունել 'ի ձեռնէ նորա . ես զի յասացեալսն ինչ գրեմ ձեզ :

'ի պատճառս մեծաւ առաջին մասին քննաբանիս՝ տարբերեալ են թարգմանութք , և իմաստք մեկնչաց : Ցունաց սովորական օրինակն դնէ . * Քան զի ոչ զայլս գրեմք ձեզ , բայց եթէ զոր ընթերնուք և գիտէք . ‖ կամ ճանաչէք : Լատինեայց սովորականն ասէ . * Քան զի ոչ զայլս գրեմք ձեզ , քան զոր ընթերցայք և գիտացիք : ‖ բայց այլ օրինակք նոյ գնեն , ընթեռնուք և գիտէք . և ոմանք , ընթերցայք և գիտէք : Ասորիք գնէ . * Քան զի ոչ զայլս գրեմք ձեզ , զոր գիտէք և ճանաչէք : ‖ Իսկ արաբացիկ . * ոչ գրեմք առ ձեզ բանս օտարս , այլ զբանս՝ զոր կամ ընթերցայք , և կամ ճանեայք : ‖ Ըստ այսմ ընթերցուածոցս՝ բազմացուցանեն մեկնիչք զիմաստան : Ոմանք բացատրեն . ոչ զայլ ինչ գրեմք առ ձեզ արտաքոյ ճշմարտութեան , այլ զոր աստ ընթեռնուդ , զնոյնս այնպէս եղեալ ճանաչէք և դուք : Կամ ըստ այլոց , ոչ այլազգ գրեմք քան զոր ընթեռնուդ առանց պատճառաճաց և աննենգ . գրեմ զոր 'ի սրտի իմում զգամ , և զոր գուք ընթեռնուք 'ի Թուղթս իմ :

Ջընթեռնուն ոմանք Հայեցուցանին 'ի գրելն յայսմ երկդ Թղթի , և ոմանք յառաջին Թուղթն . իսկ այլք յերկուսն և ըստ այսմ ոմանք դժուարութեամբ խոր-

խորհին՝ թէ գիաբդ զիւր գրեալն առնու ապացոյց իւրում անկնդծութեն. որովհետև վկայութիւն անձին չէ օրինաւոր 'ի հաստատուն իւրոյ ուղղութեն: Այլ այսր պատճառի արժան համարին զյունական բայն անգիտութէ, առնուլ ոչ փոխանակ ընթեռնլոյ, այլ յիշատակելոյ. ոչ և ասորին դնէ փոխէ. և զնմասան պարզեն այսպէս: Ոչ ատայօդս ինչ գրեմք առ ձեզ սակս անունդ և ուղղ քաղաքավարուե մեզ, այլ զորս դուք իակ կարէք յիշել, և 'ի միտս բերել զառաջինան մեր, զորս տեսէք և փորձեցէք մինչ առ ձեզն էաք. և զորս այժմ ևս ճանաչէք ձերով համբաւով լինել Ճշմարիտս. կի գիտէք 'ի փորձոյ, և 'ի պատմութէ ականատես վկայից:

Սակայն չէ Ճարկ օտարանալ 'ի հատարակ նշանակութէ յոյն բային, զոր ոչ միայն բազում Թարգմանք, այլև ոս կեբերան և այլ մեկնիչք յունաց առնուն փոխանակ ընթեռնլոյ. և զի կաղ Ծեցնալ դժուարութէին՝ Թեթև ինչ է. վա զի ընթեռնուլ զգրեալն իւր՝ չէ իմանալի իբր ուրոյն ապացոյց իւրոյ ուղղունն, այլ կից ըստ ճանաչման կոնթեցուց, ոչ բացատրէ ոսկեբերան և այլք բազումք: Վա որոյ հայելով 'ի դիտաւորութէ բանից առաքելոյն, ասելի է ըստ ոսկեբերանին և այլոց. Թէ որովհետև մարթէր ումանց դժուարալուր ինչ Համարիլ զասացեալն սակս իւրեանց ուղղութէն, իբր մեծաբառնուե ինչ առնլով կարծիս, զնոսին իակ կորնթացիս վկայս կացուցանէ Ճշմարտութէ բանին· զնեղ իակ ասէ՝ իշեմ վկայս կոչել ուղղութէ ընթացից մերոց, զոր յառաջն գրեալ եմ, և այժմ իակ գրեմ: Քանի ուրեք այլգրէ առ չէ. ըստ ոչ եթէ առութէ նոր ինչ բանս կազմեմք, կի օտարս 'ի Ճշմարտութէ խօսիմք· բայց եթէ զորս ընթեռնլով դուք ինքնին ճանաչէք այնպէս լինել իրօք, ոչ թողնովքս ասեմք. մեր գրեալքս՝ և ձեր ճանաչումն կամ տեղեկութէ զմեզ՝ ոչ հակառակին մեմանց, այլ միաբանին: Ոչ կարէք անհաւան լինել Ճշմարտութէ գրելոցս. զի ոչ աւելի ինչ գրեցի կի գրեմ այժմ յաղագս ընթացից մերոց, բայց միայն զորս ընթեռնուք ամենևին հաւանութեամբ ձերում Ճանաչման, զոր յառաջն իակ ստացայք զմեզ, մինչ առ ձեզ շրջեցաք: Ըստ բացատրութէս չէք խոտոր, եթէ զբայսն դնիցեմք 'ի ներկայ ժամանակ, ըստ ընթեռնուս և գիտէք, որպէս առնէ յոյնն և ասորին, և կամ յանցեալն, ըստ ընթերցուս և գիտաք, զմեզ դնէ լատինին և արաբացին: Վա զի միօրինակ յարմարի իմանալ, զորս ընթեռնուք, կի ընթերցալք 'ի գրելոն իմ, զոր ինքնին ձերով գիտութէք ճանաչէք, կամ ճանաչալք լինել Ճշմարիտս և 'ի փորձոյ վկայեալս: 'Ի նոյն միտս բերի և հայ Թարգմանչիս ասելն յապաշինին առաքսականին· զոր ընթեռնուս և գիտաք 'ի գրելոն իմ, ըստ ոչ այլազգս կի օտարս գրեմ ձեզ· այլ միայն զորս 'ի յընթեռնուն գիտակցութէ ձերով ճանաչիցէք Ճշմարիտս և համեմատ գործոց մերոց: Եւ յաւելու· Քանզի յոտամ ինչ գնալ 'ի վերաճան գիտացէս· Ցայլ Թարգմանս գնի, այլ յոտամ· վայ ասս տանջին ոչ է պատճառական, այլ բաղձիսական· Մինչև ես ցայժմ ասէ՝ ճանաչէք զմեր անկեղծութէն ոչ միայն 'ի լոյ, այլև յակնատես վորձոյ յորժամ առ ձեզ էաք քարոզութէ· այլ յուսամ Թէ նաև այսուհետև. նոյնպիսի ճանաչիցէք զմեզ, ոչ այլազգ ինչ քան զասացեալսս ասմանիցէք 'ի մեզ, կի լսիցէք զմեզ. ակն ունիմ 'ի շնորհս ձեր, զի միշտ զնոյն շարիղ կացուցէք յառաքելական պաշտամանն մերում, զի ոչ սկսաքն՝ նոյնպէս և կատարիցեմք, և լինիցի վախճանն համեմատ սկզբան: Ա յսու լռելեայն յուսացուցանէ զկորնթացիսն 'ի գալուստ իւր, և խոստանայ այնպիսի ընծայս ցուցանել նոցա զանձն յերկրորդ գալստեանն, ոչ յառաջնումն: Դարձեալ, ըստ ամանց՝ ասելն գնալ 'ի վերաճան, իմանի կատարելապես և լիով ճանաչել, իբր դիմաբաժանեալ բառին գոյ 'ի լիե, որ դնի 'ի յաջորդ տան· իբր ասել, մինչև ցայժմ մասամբ ինչ ճանաչէք և վկայէք մերում ուղղութէն զոր գրեցի· յուսամ Թէ յերկրորդ գալն իմ կատարելագոյն և բովանդակապես ճանաչիցէք, և անկասկածելի վկայք լինիցէք Ճշմարտութէ բանիցս: Եւ ըստ ասելոյ ոս

պագայ ուղղուին ոչ միայն յանցելոց ան-
ցի հաւատարմացուցանել, այլ և ի զգ-
րութիւնն ոչ ամրացուցանել, զորոյ առ
ձեռ վկայելով · ոչ ի միասցելոցն իւր
լինիցին հաւատարիմք, միանգամայն և
խոնարհք :

14 · Որդեա՛ ե՛ս իմ՝ մի՛ դիւրաւ ընդ-
ղոհե՛ ի ղաղե՛ս, զի որքան ան՛ց իցէ նմա,
ա՛ն ե՛ս դու՛ց զբե՛ր, յոյսդ քո՛ զի ընդ-
ղոհեսցէ քեզ, յոյսդ քո՛ զի ընդղոհեսցէ
քեզ, յոյսդ քո՛ զի ընդղոհեսցէ քեզ :

Ո՛չ վայրապար և առ ընդհանուս ինչ
զրեմ առէ՝ զվկայել ձեր մերում անձին
ուղղութեա՛ն, այլ արդէն զի խոկալով զձեր
բարիսը զատաստան գինջ · որով անդ
ունիմք լիով և տեղեկանալ ձեզ յայտ
հետե մերում յանուն : Որ ե՛ս իմ՝ յոյս
եղէ՛ս ձեզ, ջո՛ր ինքնածանօթ գիտութի՛ և
ոչ եթէ յօտարաց տեղեկացեալ ծա-
նեալք զմեզ մինչև. ցայժմ ի՛ղաղ : Ջ-
այս առ յաճախարութեա՛ն ասացի՛ հա-
մարի ոսկերերան . (Յառ. ՚ի ·) առ՛ի
մեզանէ զմեծամեծան խօսեցեալս զանձ-
նե՛ս, եթէ՛ւ թէ յանցի՛ գործով մերոց՝
զորս փորձ՛ի շատե՛ց ցուցաք, ծանեալք
գմեզ : Ա՛յլք ամանք գի՛ղաղ՛ի ղաղէն հայե-
ցուցանեն առ սակաւ ճանաչողացն.
ջո՛ տեղեկացեալ ծանելոյք զմե՛զ՝ ոչ ա-
մենեցին դուք , այլ ամանք՛ի ձէնջ · ըս
այնմ որ առ հռովմայեցիս ասացաւ . *
Կատրութի՛ փորձ՛ի շատե՛ եղև՝ հարցա-
ք՛ելի : ‖ (Ժա՛ · ՀԵ ·) Ըստ անտեղեակ
թէ ոմանք՛ի ձերոցդ ըս ակամբ հայեին
առ մեզ , կամ անուղղայ ունին զկար-
ծիսն · բայց գիտեմ և ո՛ղ այլք խելա-
մուտ եղեն մերոյ արդարութե՛ն . և ցու-
ցին ճանաչել զմեզ այնպիսիս , յոր-
ժամ զհմ պատգամաւորսն զհմոթեցոս
կի՛ զտեսոս մտադիրութեա՛ն ընկալան ,
և նո՛ց խրատուց և առաքնորդուե՛ հպա-
տակութե՛ն անսացին :

Սակայն այլ մեկնիչք լաւ ևս գի՛ղաղ՛ի
ղաղէն հայեցուցանեն առ սակաւ ճա-
նաչումն կորնթացւոց · իբր լուելեսյն
յանդիմանել զնո՛ , զի դիւրաւար գո-
ղալ յաչագկոտաց և զրաբանից , ոչ ըս
պատշաճի ունելին գկատարել ճանա-
չումն ուղղուե՛ իւրոյ · ոմ՛ թէ ասել :
Պարտ էր ձեզ գլխովին ծանօթ լինել
մերում անկեղծութե՛ն և ճշմարիտ նա-
խանձաւորու՛ն , որպէս ինչ հաւատոց
ցուցաք ի մի՛ջի ձերում արդեամբք ·

բայց զրպարտչացն վայրաբանուե՛ ար-
դել լինելով , սակաւուք միայն եղէք
խելամուտ ճշմարտութե՛ն մերոյ · Թէ-
պէտ և յաւուս գի յետ ժամանակի ՝ի
բաց մերկասցին և այն թիւր կարծիք ·
և ձեզնէն խոստովան լինիցիք , Թէ յա-
ւուն ոչ ոմ պարտ է՝ ծանանալ զմեզ :
Ջի պարծանք ՝ի՛ե՛ս : Ջշաղկասն չի
ոմանք իբր պատճառական առնուն , և
այլք Թարմատար : Ա՛յն ճանաչումն
զոր ընկալայք ասէ՝ զմերմե՛ ուղղութե՛ն ,
բաւական եղև առ ՚ի ոմն համարելոյ
ձեզ պարծանս , ջո՛ նիւթ պարծանայ
և խնդալ՝ Թե՝ պարծելով՝ Թէ այնպիսի
վիճակեցաւ ձեզ ունել առաքեալ և
վարդապե՛տ : Ե՛ս ե՛ս ձո՛ · Նմանապէս
և դուք եղայք պարծանք մեր , պարծե-
լով և խնդալով ունել զձեզ աշակերտս
հաւատարմս և կամակատարս : Ա՛ստ-
ըեսկան խոհականութե՛ն է՛ մեծամե-
ծացն զգոյ ասաց զանձնէ , խառնի և
զդովուն կորնթացւոց , իբրոց ուղղու-
թե՛ն բաժանակից վնո՛ առնելով , իբր
հաւատաւոր է՛ հաւատարս՝ խնդակից , և
պատակից , ոմ՛ ասէ ոսկերերան : Ջայս
արարեալ Թէ անկեղծ և ճշմարիտ ըն-
թացքն՝ի բարդելն՝ ոչ յանձնն և եթէ քա-
նակն զդովելի արդիւնսն , այլ՝ի կորն-
թացիս անցանին , և՝ի՝ն՝ջնե՛ զարձե՛ն՝ի
վարդապետն վերամբառնան , ոմ՛ Թէ
ասել առ նոսս · եթէ մեք անխարդախ
մշակք ծանելիմք առ ածարանին , մեր զո-
վումն՝ փառք են ձեզ · ոմ՛ և՝ի ձեր
փառաւորին խնդամբ մեր և պատկիմբ :
Յո՛ւսամն ե՛ն ձերոյ յո՛ի՛ : Յոյսն , և ա-
րարացին դնեն միայն , յո՛ւսամն ե՛ն յո՛ի :
Բայց ասորին և յատկին , այլև օրի՛
նակ ոսկերերանին ընթեռնուն իբրև
զմեզ : Օր ոն յո՛ի զՏանդերձել զա-
յսոսիկ ժամանակին իմոմն ոմ՛ մեկ-
նիչք · և ոմանք զայս մասն հայեցու-
ցանեն միայն յատկին · դուք և այլ
ծանք մեր եք , ջո՛ ՚ի փառաւոր գալուս-
տեան քո՛ ՚ի ձեզ պարծիմք մեք իբրև
մերովք բրամբք շահելոյս ոչ : Բայց
այլ մեկնիչք ե՛ ոսկերերանին հայեցու-
ցանեն առ երկաքանչիւր պարծանս ,
այսպէս յարմարելով զնմասան : Թէ-
պէտ և այժմ իսկ զիտելի և խոստով-
նելի է բարեխրատ , Թէ մեք և դուք
պարծանք եմք , քայց կատ-

րելո-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿ-ССР ն.
ՄՆ. Ա. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
ԱՆՎԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

3450-52

ըելապէս և ամենեցուն Ծանիցի ՚ի լու-
սաւոր դատաստանն քրիստոսի, յորում ՚ի բաց
բարձեալ ամ խաբեութեան, կեղծաւո-
րութեան և չարախօսութեան, իւրաքանչիւր
ոք երևեսցի ոչ և էն • և յայտնեսցի՝
թէ դուք վիճակեցայք վարդապետաց
օտարացելոց ՚ի մարդկային ախտից • և
մեք ստացաք աշակերտս բարեխոտս •
և այնուհետև զկատարեալ վկայութիւն
և զպարծանս տայցեմք զվիմանց՝ ա-
նանց ուրուք կասկածելոյ ։

15 • Եւ յայս ապաւեան՝ կամի նախ առ
Յէհ ֆալ, զի տուիչ երկին ընդու-
նիցի ։

Փոխանակ բանին Եւ յայս ապաւեան,
յորմէ և այլ թարգմանք դնեն, և ա-
ռա վերափոխ. իմաստքն նոյն են։ Ցայս
ապաստանելով ասէ, կի վստահանա-
լով, կամ յայն ամ՝ զորմէ ցայս վայր
խօսեր • ցի է, ապաստանել ՚ի մեր ան-
կեղծութեան, և ՚ի ձեր բարիոք մտածու-
թեղ զմիով, վստահացել ՚ի սէրդ ձեր
առ մեզ, և ՚ի փոխադարձ պարծանս ՚ի
վեր երբեսց, յուսալով թէ մխանդամ
դալստեամբս կատարելագոյն և ա-
նուել ունիք վեր ուղիղ ընծեացս և
զջնան, և դուք ՚ի լուսաղոյնան ճանա-
պարհ առնիցէք, որով ձեր վկայուեղ
զիմիջ, և մեր պարծանքս զձենջ առներկ
բայ հաստատին ։

Ցայս ամ ապաստանել՝ կամի նախ առ
Յէհ ֆալ։ Ցունաց սովորական օրինակի,
ոսկէբերան, այլ և ասորին և լատինին
ըս մեռում կարդի ընթեռնուն, ցի նախ
առ Յէհ ֆալ։ Յորժամ զգովեչեացն Ճա-
ռէր առաքեալս ՚ի 4 տանէն մինչև յայս,
բազմատարական ձևով առներ զբանն,
մեք ասելով, և մերոց, ևն • կամելով
առ իւրոյ խոնարհութենն հաղորդս դո-
վուեցն կացուցանել զգործակիցս իւր
՚ի քարոզութեն ։ Իսկ զի այժմ փարա-
տել սկսանի զվասկածաւոր մտածուիս
կարնթացացն, փոխէ զբանն յեզական,
առ ինքն միայն ձգելով զնեզադրութեն
բամբասանն, ոչ միայն զի ինքն էր ա-
ռաջնորդ կամ կարգադրիչ գնաւելոյն առ
նմա, այլ և զի մի երբեսցի խառնել զայլս
՚ի կշռդութեն մեղադրելացն ։

Կամէն յայտ առնել, թէ ոչ վեր ՚ի վե-
րոյ կամ առ երեսս ցուցանէի զգալն,
այլ խորհրդեամբ և ներքին ընտրութ
հատատատել էի ՚ի մոխ Ճանապարհոր-
դել առ ձեզ ։ Իսկ զմակբայն Նախ ո-
մանք հայեցուցանեն առ կամելն, ցի
յառաջն կամ կանխաւ կամէի գալ առ
ձեզ, քան որում գրեցի յառաջնում
Թղթին ։ Եւ այլք հայեցուցանեն առ
դալն, իբր ասել • կամէի նախ քան զերը
Թալն իմ ՚ի մակեդոնիա՝ առ ձեզ գալ •
և զայս միտս ցուցանէ յորմն • զոր ՚ի
յաջորդ տանն քննեսցուք ։

Զի երբ երկին ընդու ընդունիցէ ։ Փո-
խանակ բառին երկին, յորմն ասէ՝ պէս
էօ՜ան, զոր լատինին Թարգմանէ երկ-
ընդր, և այլք կրկին, կի երկնակ։ Իսկ
ընդր, ոսկեբերան և այլ յորոք իմա-
նան՝ խնդութեն, հաճութեն • մինչ զի ո-
մանք համարին գրելք ՚ի յորմն խոր-
հրդութեն, և ոչ խոբին, ընդր, ոմն
և հայ օրինակ ինչ ՚ի լուսանցան դնէ
խնդութեն ։ Բայց բազումք ՚ի լատինա-
ցուց իմանան հոգևոր ընդրհս հաս-
տոյ, և այլոց աւետարանական պար-
գևաց • և յայսցանէ բազմանան իմաստք
մեկնչաց ։ Ոսկեբերան և այլ յորոք ի-
մանան այսպէս • կամելի արդարև գալ
առ ձեզ յառաջադոյն, ոմն զի գոլ
զերկրորդ կի զկրկնակի խնդութեն ունել
ցիք իմով առաջեկայ լինել լսով առ ձեզ,
ոմն զառաջին խնդութեն ընկալեալք նախ
կին Թղթովս • ցանկալի այժմ երկրորդ
անգամ անձամբ ուրախանալ և ուրա-
խացուցանել զձեզ, որպես միանգամ
Թղթովն արարի ։

Ասէր ՚ի լսոխնացուց իմանան • ցան-
կալի և հաստատեալ էի իմով այժմու
գալստեամբս զերկրորդ նորոգութե հո-
գևոր պարգևաց կատարել ՚ի ձեզ, ոմն
զառաջինն կատարեցի գրով ձեռացս,
կի ոմն յառաջին քարոզուեն ընկալեալք
զնախկին շնորհան։ Թերութեի բազում
երևեր առ կողմնեացիս ըս աւետարա-
նական շնորհացն՝ զոր ՚ի հաստոցն
ընկալել էին • և առ ՚ի լուսին Թերու-
Թեն կարևոր ցուցանէ զիւր մարմնով
մերձակայուեին, զի ՚ի լաւագոյնան յա-
ռաջադէմ լինիցին ։ Ըստ այսմ մտաց
նման համարի բանս ասացելոյն առ
Հռովմայեցիս, (ա • 11 •) * Փանզի
անձկացեալ եմ տեսանել զձեզ, զի փո-
խեցից ՚ի ձեզ շնորհս ինչ հոգևորս ։ ||

Ասէր

Ալէք կրկին շնորհս խնայեն ի նմին իսկ գալստեան՝ զոր խոստացեալ էր · այ կամէի կրկին և երկպատիկ շնորհս ընդ ծայել ձեզ , նախ առ ձեզ գալով , և ապա ի մակեդոնիա գնալով , և անտի վերստին առ ձեզ դառնալով· որով իմս գալուստ առ ձեզ՝ լինէր կրկին , և ըստ նմին զպատուզ քարոզութիւն կրկնակի ընդունէիք ։ Որպէս զկրկինն ոչ առնուն իբր դասական՝ յայտարարող առաջ նոյն , այլ լոկ իբր կրկնական՝ առանց նշանակելոյ զրոշելոյ թիւ , իբր ասել· զի դուք վերստին կի մխանգամ շնորհ հաց աւետարանին ընդունակք լինիցէք ։

16 · Ա՛ ի յԵփեսոս երթալ ի մակեդոնիա , և դարձեալ ի մակեդոնիայ գալ առ ձեզ · և ի ձեզ յուղարկել ի հրեաստան ։

Կամէի ասել՝ յետ ի հարանցի ողջունելոյն զձեզ , ի յԵփեսոս երթալ , կամ ըստ նախասին առ ձեզ անցանել ի մակեդոնիա , առ ի հաւաքել անդ զառատս մեր աղքատացն՝ որ յերուսաղէմ , և անտի մխանգամ դառնալ առ ձեզ · զի առ ժամանակ մի յամելով առ ձեզ յարդարեցից զպէտս հոգևորաց · և ժողովեալ նաև զառ ի ձենջ տուրս , կամ ընկերակից և ճանապարհին գտեալ ի ձերոց այսի , մտից ի նաւ ճանապարհորդել ի հրեաստան , կամ յեղէմ ։ Այս էին իմ նախկին խորհուրդք և կամք · սակայն այլ պատճառք արգելին զկատարումն կամաց իմոց ։

Առաւօտ անմիաբանութիւն ինչ խորհին բազում մեկնիչք՝ ասացելոցս յայսմ ղեղիի ընդ գրեցելոյն յառաջին թղթին ։ Զի ասա ասէ , կամէի առ ձեզ գալ նախ , և ի ձենջ անցանել ի մակեդոնիա , և անտի դառնալ առ ձեզ ։ Իսկ անդ (ժղ · ։) գրէ * Բայց եկից առ ձեզ՝ յորժամ ընդ մակեդոնիա անցանիցեմ · բայց իբրև շրջեցայց ընդ մակեդոնիա , թէ դէպ լինի՝ առ ձեզ ինձ ցից և կամ ձմերեցից , զի դուք յուղարկիցէք զիս ուր և երթալոցն եմ ։ Ա՛ն պէս ինն կարծի , թէ այսու բանիւ ցուցանիցէ առաքեալն՝ առանց հանդիպելոյ ի կորնթոս՝ անցանել ի մակեդոնիա , և ապա գնալ ի կորնթոս ։

Զայլ և այլ կարծիս մեկնեցաց ի միաբանել զայսոսիկ՝ մատամբ ինչ ի միջ բերաք յառաջին թղթին , այլ առատ ղովանդակին արտայայտեցուք ։ Որ մանաւ ըստ որում յիշեցաւ յանցել տան , համարին դիւրաւ լուծանել զինդիրն առելով , թէ մակբայն Նախ՝ որ կայ ի բնաբանիս , ոչ ունի առ գալն , այլ առ կամիլն , իբր ասել· նախ կամ յառաջն ցանկալի և հաստատել էի գալ առ ձեզ յանցանելն ըստ մակեդոնիա , ըստ որում խոստացեալ էի յառաջնում թղթին ։ Սակայն անյարմար է այդ՝ ոչ միայն ըստ ցուցանելոյ այլ թարգմանութեցդ , որք զնախ ընթերցուածն մերձ առ քան գալ , այլ և ըստ կարգի բնաբանիս· զի յետ ասելոյն՝ կամի նախ առ ձեզ գալ , յաւելու , և ի յԵփեսոս երթալ՝ ի մակեդոնիա · ապա ուրեմն նախ քան զերթալն ի մակեդոնիա՝ գնալ կամիր ի կորնթոս ։

Ալէք ոմանք ըստ ազուշիւնացուցն համարին , թէ կամք գնալոյն ի կորնթոս՝ զոր ստանաւոր զրէ առաքեալս , ոչ է խոստումն արարել յառաջնում թղթին , այլ այլ ինչ խոստումն արարեալ յայլում թղթի՝ որ այժմ չէ ի միջի , և կամ բերանով տիտոսի և այլոց ոմանց երթելոց ի կորնթոս ։ Իսկ յետ այնր փոխել զմիտն , ծանոյց յառաջին թղթին՝ թէ նախ ի մակեդոնիա գնալ ունի , և ապա ի կորնթոս · և զի այս հակառակ էր նախկին խոստման իւրում , վն այն յերկրդ թղթին արդարացուցանէ ըզթերանալն կի զխոխել առաքելոյ խոստմանն ։ Առ այս բերեն զասել առաքելոյն յառաջին թղթին · (ժղ. 7·) * Զի ոչ կամիմ զձեզ այժմ ի հարանցի տեսանել · ‖ իբր ասել , ոչ յառաջն հաստատեալ էի և նշանակել առ ձեզ թէ նախ կամիմ անցաւորաբար առ ձեզ գալ , և ի ձենջ անցանել ի մակեդոնիա ։

Յայս կարծիս հաւանի եսոիոս ըստ այնմ մասին , որ դնէ զխոստումնն չէ շուտակեալ առ՝ այլ լինել ի խոստմանէն որ յառաջին թղթին , և նախկին քան զայն · վն զի այսմ երկրորդ խոստման հակառակ ինչ չև եր տակաւին արարեալ , ոչ զի պէտս ունիցի արդաբացուցանելոյ զանձն · այլ գոյր դեռ ժամանակ ի գործ դնելոյ զայն · ոչ և արդեամբք կատարեաց յետոյ ։ Իսկն կար-

կարծիս բերէ եւտիս նաև զոսկերքէ բան, որ Հեպէտ ասա՝ ի բնաբանիս այլ լուծ օրինակաւ լուծանէ զնդիրս, յէ ոտ՝ ի Ճառ. ին, (ի՛ բանին, (23· Հին·)

Ալէ՛ Վայ ըզծ խըմ ևն, ասէ այսպէս ի ինչ· Թէ չերթայն առաքելոյն առ կորնթացիս վա՛ խնայելոյն՝ ի նա, խնա նի արդարև զայրի գալստենէ, զուցա նեղով՝ Թէ ունէր կամ գնալոյ անդր յառաջ քան զդրել առաքին Թղթոյն, քայց արդեաւ՝ ի սիրոյն՝ զի մի երբև անուղղելս ցուցցէ զնա· և Հաւանելի է՝ Թէ յետ այսը Թղթոյ ինքնին խոր. հեցաւ յետս կալ յերթալոյ։

Քայց սակայն և այս մեկնած ակաբա նայ ամ ցուցմամբ եւրով՝ ի բաղդա տելն զդրեալսն յառաջին և յերկրորդ Թղթին, որով ցուցանի լինել խոս. տումն մի և նոյն գալստեան։ Ա՛ր զի տեղիքն՝ յորս ունէր երթալ, և եղաև նակ երթալոյն՝ նոյնպէս յիշատակին յերկոսին։ Աչդ ասէ՝ ի մակեդոնիա անցանել, և ասա նոյնպէս ի մակեդո նիա երթալ· անդ՝ ի մակեդոնիոյ դաս նալ՝ ի կորնթոս, և ասա դարձեալ նոյնպէս· անդ՝ ի կորնթոսէ ուղևորել յեղէմ եթէ պատշաճ իցէ· և ասա և՝ ց յայտնի՝ Թէ՝ ի կորնթոսէ յուղարկել՝ ի հրեաստան։ Այսպէս մերձաւորութեամբ բանիդ երկուց Թղթոցդ՝ կարի զօրանայ առ՝ ի համարելոյ յերկոսին եւս զնի և զնոյն խոստումն երթալոյ, անխափան՝ ի կարծեցեալ անմիաբանուէ բաւիցն· զոր և յետոյ ցուցցուք իրօք ոչ այնպէս սի լինել։

Ա՛ր որոյ չէ Տարկ գնաւս ածել զայլ Թուղթ անյայտ, յորում խոստացեալ իցէ առաքելոյն գնալ նախ՝ ի կորնթոս, և ոչ Թէ՝ ի ձեռն պատգամաւորաց այլ. սիպսի ինչ զկնացեալ իցէ կորնթացւոց։ Իւ զոր եւտիս ձեռնարկէ, Թէ՝ ի համարին նոյն խոստումն յերկոսին Թուղթս՝ առաքեալն ոչ ունէր սկզա ցառաջոլելոյ զանձն, անզոր հնուևէ ցուցանէ· վա՛ զի Թէ և կատարեաց ա. ռաքեալն զայն խոստումն, բայց անա. գան քան զոր ասացեալ էր յառաջին Թղթին· և այնչափ առաւել զի փոխա նակ անձամբ գնալոյ յայնժամ՝ ի կորնթոս ըստ խոստմանն, յաւել առաքել ելերկրորդ Թուղթ։ Այլև՝ ի բանից ուկեբերանին կարծեմ անօգնական Տայ եւտիս· վա՛ զի ասկեբերան՝ ի բնաբա. նի ասա ոչ իմանալ զայլ գալուստ՝ բան զնաստացեալն յառաջին Թղթին, այլ զմի և զնոյն։ Իսկ զասացելն՝ ի 23 տան, վա՛ ինախելոյն՝ ի ձեղ ոչ եւս եկիմ՝ ի կորնթոս, խնամոյ արդարև զայրի գալս տենէ· քայց չասէ բնաւ, Թէ այս այն գալուստ է՝ զոր՝ ի 15 տանին յիշատակ կեաց առաքեալս· այլ՝ ի կարգէ բանիդ ասկեբերանին երևի, Թէ այլ գալուստ Համարի զոր՝ ի 23 տան, և այլ՝ զոր՝ ի 15 տան· վա՛ զի ասէ, վերադոյն այլ պատճառս ասյր չերթալոյն՝ ի կորնթոս, ցի զնեղութեան, զչարչարն մարդկային խորհրդոյ են· իսկ ասա՝ ի 25 տան՝ պատճառ չերթալոյն զնէ զինայ էն՝ ի կորնթացիս։ Սակս այլ և այլ պատճառադրութեամ՝ այլևայլ Համարի ասկեբերան և զերթալն որ՝ ի 23 տան, և որ՝ ի 15։

Ալա Թողեալ զայսոսիկ, ասկեբերան և այլ յոյն մեկնիչք, և բաղումք՝ ի լա. տինացոց այսպա՛ս միաբանեն զդրելն յերկոսին Թուղթս։ Ա՛ռաքեալն՝ ի մտի ունէր արդարև՝ ի գնալն՝ ի մակե. դոնիա՝ Հանդիպել նախ՝ ի կորնթոս յաղջոյն նոյ, և ապա անցանել՝ ի մակե. դոնիա, և անտի դառնալ անդրէն՝ ի կորնթոս, յաւելով անդ առ ժամանակ մի, և անտի Տառարկել՝ ի հրեաստան։ Զայս միտս իւր յերկրորդ Թղթին որ. շաբար յայտնէ· իսկ յառաջնումն ա. ռանց ծանուցանելոյ զնախ Հանդիպելն՝ ի կորնթոս՝ պարզաբար ասաց Թէ՝ ի մակեդոնիա գնամ, և անտի առ ձեզ դամ։ Աչդ՝ յայտ չիք ներՀակութեի, այլ միայն զուեւանն յառաջնում Թղթի՝ բայցայայտ յերկիս· վա՛ այն ոմն ազգ առնն ոսկեբերան, ցասկ ասա՝ Թէ զրե. զի նախ առ ձեզ դալ· այլ Թէ կամի և ջանայի կանխել առ ձեզ քան զնա. տացեալն իմ՝ ի զրի անդ, Թող Թէ ան. տգութիւն յապաղել և զանց առնել. դնատմամբս· առաւել էր իմ կամիլ քան զծանուցեալն զրով։ Ա՛ս այս լուծումն՝ զիմաստուն ինչ խորհի եւտիս, ասելով· եթէ նախ Հանդիպելն առ կորնթացիս՝ ի կամս առաքելոյն միայն Տատատեալ կայր, և ոչ զրով կիմ բա. նիմ ծանուցել առ կորնթացիս, զի՝ ոչ պէտք

պէտք էին սակս զանցառուն այնր անձ
յայտ կամաց արդարացուցանել զանձն։
Պատասխանեմք, ոչ եթէ սակս չկա
տարելոյ զոյն կամին արդարացու
նէ զանձն, այլ սակս առաւել յամե
ղսոյն ի մահկանացուս, և անազան դնել
ոյն ի կորնթոս քան զոր խոստացեալն
էր, ոմն վերագոյն ասացաք ։

Աղէ՛ յիմ կարծեաց զորս յառաջ բե
րաք, ընտրելի համարիմք զսակս երա
նիցն, երբ առաւել ընտանի առ ի միա
բանելոյ զկարծեցեալ անցամաձայնու
երկուց թղթոցն ։ Աւասիկ, կարծեցեալ
անցամաձայնութիւն ։ վա՛ղ ոմանք հայ
ելով ՚ի բանս առաջին կորնթացւոյն,
տեսանելեաց ամենևին զուգաբանս լի
նել առաջիկայ բնաբանիս ։ ասդ. և ա
ռնարկելով՝ նախ քան զերթալն ՚ի մա
կեդոնիա հանդիպել ՚ի կորնթոս ։ զոր
ասէ այսպէս ։ Այլ էնէ՞ ա՞ հեղ՝ յորժամ
ընդ մակեդոնէա անցանէի ։ բայց երբա
զերթեցայց ընդ մակեդոնէա, ա՞ հեղ ինձէն
լիցի։ Աճատասիկ զերկու զանազան յայտ
նեն բանքս ։ առաջինն ասէ ա՞ հեղ յորմ
ժամ անցանիցեմ ՚ի մակեդոնիա ։ ուր
բեմն նախ զերթալն ՚ի մակեդոնիա՝ հանդիպել կամէր ՚ի կորնթոս։ երկր
զանազան, ՚ի մակեդոնիոյ զարձ ա
րարեալ, ա՞ հեղ ինձէն։ Այսու օրիւ
նագան իմանալով զբանքս, զոր աշ
խատութիւնք է բազմացուցանել հնարս
հաշտուն զրելոցն յերկոսին ժամանակս։

17. Ի՞նչ երեմ զայս խորհեցայ, միթէ ըն
դ՚ոմանս՝ խորհիմ, զոյ ինձինէն խորհեցեմ.
այլ չէ եղեիցի յինէն՝ նայն այո՛, և ոչն ոչ։

Ի յառաջագոյն զնդրն գնալ ՚ի կորնթոս ըստ յառաջագոյն խոստմանն՝ յերկուս երս կարէին զայնմանկից տկա
րամիտքն. ոմն՝ եթէ կամ անհաստատ բա
րուք խորհեցաւ. և ընտրելոց զառաջինն
կամս իւր, և նովին անհաստատութիւնք
փոխեաց զայն ։ և կամ մարդկային ինչ
կերս ունէր յառաջն կամ զկնի ։ որով վա
զագաջին խորհելն եթող ՚ի բաց ։ Ջեր
կաքանչիւր թերութիւնս որբեւ յանձնէ
առաջիկայ բնաբանիս ։

Իսկ երեմ զայս խորհեցայ։ Յայնն գնէ, վա՛
որով զայս խորհելով, կամ ըստ այլոց՝ կա
մելով ։ և դերանունդ զայս՝ ցուցանէ
զկամս գնալոյն ՚ի կորնթոս ։ և լինին
իմաստքն ։ Եթէ խորհելով հաստատե
ցի ՚ի մասն զալ առ ձեզ, և սակայն ոչ
եկի ըստ ժամադրութեն, գրեթէ երեսս
ինչ փայտ ։ Թերևս երևիմ ձեզ թե
թևամտութիւ շարժելոյ յայմ ։ միթէ երբ
փոփոխամիտ և անհաստատ եղէ՞ ամ
բաստանելի ։ Ջթեթևամտութեն ո
մանք առնուն յառաջին խորհելն, և
ոմանք ՚ի կատարումն խորհրդոյն ։ Ըստ
առաջնոյն իմանի ։ միթէ ՚ի խորհելս իմ
և ՚ի հաստատել զգալուստ իմ առ ձեզ,
թեթև մտածութ և անխորհրդաբար
շարժեցայ՝ առանց կշռելոյ զայլև այլ
պարագայս ։ որք յետոյ ՚ի միտս եկնեալ
բռնադատիցեն զնս փոխել զառաջին
խորհուրդն ։ Իսկ՛մ ես իբրև զայնոսիկ՝
որք կամ առանց մտածելոյ հաստատեն
ինչ, և կամ նախ հաստատեն, և ապա
մտածեն ։ և ոմն գնացաւ և անդադա
ձառ հաստատեն, նոյնպէս փոխեն զը
հաստատեալն վայրապար ։ միևնոյն ես
խորհուրդ են և ՚ի հաստատելն, և ՚ի
փոխելն ։ Ի սոյն միտս Տալի ասորին ։
դնելով ։ միթէ երբև յանդգնեցն խոր
հեցայ ։ Ջայսպիսի թեթևամտութեն
կարծիս մարթ էր կորնթացւոց ոմանց
ախտանալ ՚ի վերս առաքելոյն ։ տեսանե
լով՝ զի զնախկին խորհեալն յետոյ փո
խեաց ։ որով և համարիլ՝ եթէ զառաջինն
անխորհրդաբար հաստատեալ էիցէ ։

Ըստ եկդ. եղանակին իմանի այսպէս ։
միթէ ՚ի հաստատել իմում զալ առ
ձեզ, եղէ՞ արդեօք անհաստատ ՚ի կամս
իմ և ՚ի խոստման, այլ ինչ ունելով ՚ի
սրտի, և այլ ինչ ասելով։ միթէ անխոհ
բաբար խոստացայ առնել զոր ոչ կա
մէի, կամ կաղ ՚ի կաղ և եթ յօժարեի ։
Կամ, միթէ թեթևաբար խոստացայ
առնել զայն ինչ, որոյ կատարումն ոչ
զլուսովին ՚ի ձեռս իմ էր ։ կամ այնպես հա
ւատալի դնել զխոստումն, որ առանց
ինչ պայմանի յայտ առնիցէ զկատա
րումն ։ Ոչ այդպես ։ այլ պայմանաւ
և յուսով կարգեցի զկամս իմ, ասելով
* Աչխնարհիմ ժամանակ ինչ առնել առ
ձեզ, եթէ ներ Տիրամայեացէ ։ ‖ (ա՛ կորնթ.
ԺԶ. 7։) Աւասիկ զգուշաւորութեն ան
պատ զիս կացուցանել ՚ի թեթևամտեն
մտաց, և խօսից ։

Ե֊նա՛ զբ խոչէմս, զսպ մարմնի ինչ խոք հէնէմ։ Այսպէս ընթեռնու և յունալ կանն, որպ և այլ թարգմանք փոքր տարբերութիք բառից։ Ջոր յառաջն խորհեցայ և հաստատեցի զալառ ձեզ, և զոր այժմ խորհիմ առ ի յապաղել, մինչ ես մարմնաւոր արանց խորհիմ և յօժարիմ· որք իւրեանց խորհրդոց և գործոց ոչ զայլ օրինս ունին՝ բայց զմարմին և զարիւն, զախտս մարմնոյ, զօգուտ անձանց և զվայելուչն։ կամ բերիցիմ արդեօք անտաւորինչ կրիւք, առ ձեզ գժգոհութիւն ունելով և ոխս, և առ այլս զմարմնական սիրելութիք, և զանկալուն շահու։ Եւ դարձ, մինչ ես մարդկան սովորութ՝ վարիմ՝ ի խորհուրդս իմ, որք՝ ի թելադրելոյ կամաց իւրեանց հաստատուն լինէ, և չետոյ փոխեն ես կամին։ Ո՛չ այդպէս· այլ զի հնազանդեալ եմ հոգւոյն սրբ ազդեցուն· որով երբեմն չառնեմ զոր կամիմ և խոստանամ· և երբեմն առնեմ զոր չկամիլ։

Այլ էր եղեալ չինէն խորհանէ՝ այն այո, և ոչն ոչ։ Այս մասն բնաբանիս ի բազում այոս և ոչս փոփոխեաց զԹարգմանս և զմեկնիչս։

Ձոյն բնազիրն ասէ· * Ըստ մարմնոյ ինչ խորհիմ· ոչ զի իսկ յիս այոն այո, և ոչն ոչ։ ‖ Աստրին Թարգմանէ· * մէ Թէ զորս մարմնոյն են՝ խորհիմ· վա՛ զի պարտ էր յայսոսիկ լինել այոն այո, և ոչն ոչ։ ‖ Աւաբացին ասէ· * մինէ ես մարմնոյ խորհեցայ, ոչ զի այոն իսկ յիս այո, և ոչն՝ ոչ։ ‖ Իսկ յատինն ա ւանց կրկնութիք դնէ· * մինէ ես մարդ մնոյ խորհիմ, ոչ զի իսկ յիս այո և ոչ։ ‖ Արդ՝ բազում մեկնիչք՝ ի յատինացւոց ընդ նովին տարբական ձևով առնուն զայս իբրև զանցնելոն· ես մինէ այնպս ես մարմնոյ խորհեցիմ, մինչ զի իսկ յիս այո այո և ոչ ոչ· ես որով իմանի՝ Թէ չունիմ ես այո այո, և ոչ ոչ։ Եւ քանզի այոն է ձայն հաստատելոյ կամ առորա սական, և ոչն ձայն մերժելոյ կամ բա ցասական, վա՛ այսորիկ կրկնութիք եր կուքն առնուն իբրև առատել հաստա տելոյ, կամ մերժելոյ նշանակ· ոչ յոր ժամ ասէ, ասկն առն ասեմ ձեզ։ Ապա ըստ այսմ ընթերցուածոյ ոմանք իմա նան։ Մինէ ես չեմ ես այնպէս փոխո խամիս և մարմնախորհ, զի զնոյն ինչ մերթ պնդազոյնս հաստատիցեմ, և մերթ պնդազոյնս ուրանայցեմ։ Այլք յատմարեն այսպս· մինէ ես չկամ այոն այո, և ոչ ոչ· ես բազում հաստատօք և կրկին կրկին հաստատել կամ մերժել զիմ ասացեալն կամ վերստացնել առ ի հաստատիմ առնել, ոչ սովոր են մարդիկ· ոչ բնաւ, այլ պարզութիք և ճշմարտութիք վարիմ։

Այլք դարձ այսպիսի օրինակաւ կազ մեն· մինէ խորհիցիմ ես ես սովորութ մարդկան, որք անտեղեակք իւրեանց ակարատն՝ զնմ ինչ հաստատի պնտեն, կամ մերժեն· ոչ զի ես նոցա օրինակին և յիս այոն իցէ այո, և ոչն ոչ· ես ոչ զի ես զոր առնել ասեմ, հաստատի պնդել ցից՝ իբր անվրէպ առնելոյ· և զոր չառնել ասեմ, բացէ՛ ի բաց հրաժարել ցիմ իբր անվրէպ չառնելոյ· Այ՛ս ոչ զդ այդ· այլ՝ էյիս մերթ այոն լինի ոչ, և ոչն լինի այո· ես որում յազգեցութ հոգւոյն սրբ՝ որում հնազանդեալ եմ, ստիպիմ փոխել երբեմն զիմ միտս և զխոստմունս։ Եւ ըստ այմ ասել իմ Թէ զամ առ ձեզ, այո էր· բայց զի աղ դելոյ զալ, եղև՝ ոչ։ Վա՛ զի ես՝ յոր հաստատել կան ես խորհուրդք մեր և գործք, ոչ ելծող գալ· մինչ զի մեք մէզն չկարեմք հաստատի հաստատել ինչ, կամ մերժել։ Մարդիկ խափանելիք եմք, և խաստմունք մեր չեն անսխալ իբրև զնոյն· որոյ անստւտ հաստատաբ մութիքն ոչ բնաւ խափանի՝ ի բանիցն և՝ ի խոստմանց· նմին իբրև զոր միանգամ իբրև ոչ պատգամատուս ուսուցչէ ձեզ կամ խոստացաք, յայնս ոչ փոխի այոն՝ ի յոչն· այլ անփոփոխ մի և նոյն միայ քարոզուի մեր· Այս յատելոյնած մեկնուն հայի՝ ի յաջորդ տունն· և՝ ի մի յատացեալ մուսա համարին ոմանք զայն մեկնիչս, նաև զսկեբերան·

բայց զնմ միայ յետոյ տեսցուք։

Իսկ այլք՝ ի յատինացւոց ոչ հաճին ես յիշատակել խնամատ· իբր զի կամ մանուածոյ են, և կամ անչափաբ՝ ի դէ տատրութիք առաքելոյն· զի նա զիմէ Թեամտուին կամի՝ ի բաց տանել· իսկ պնդազոյնս հաստատել ինչ կամ մեր ժել՝ առատել՝ ի յամատութիան հայի։ Վա՛յ ինքեանք ընտրելի համարին զըս տին

սին քնադիրն • որ միանգամ ընթեռնու նու զայն և զոն • և պարզին այսպէս։ Մինէ իցեմ թէնէ ամիս և ըլ հաճոյ ից խորհօղ, ոչ զի յիս իցէ այո և ոչ • այ զնոյն ինչ մերթ հաստատել, մերթ փոխել • ասել և ոչ կատարել • այլ ինչ խոստանալ, և այլ ինչ առնել • մինէ իցեմ այր երկչեղոտ, որ միտ լեզուաւ այո՛ ասէ, և միւսովն՝ ոչ։ իցեմ արդեօք անհաւատարիմ, որ խոստանայ ինչ, և փոքր ի յետոյ զանայ • իցեմ կեղծաւոր, որ բանիւք այլ, և գործովք այլ ձևանայ։

Ա՛յս խմասաք արդարև պարզ են • սակայն գործ է զՏարաղատուէնէ լատին քնադրին հաւատարմացուցանել, որ միայնակ է յայսմ տարբերութէ • ուր այլ Թարգմանուիք առ Տատարակ կրկ նին զնոյն և զոն, և նոյնպէս ընթեռնուն ամ վարդապետք արևելեայք։ Եւ Թէպէտ ոմանք կասկածանս խորհէ ցան՝ վրիպակս Թերևս մտեալ այսր կրկնութէ ի յոյն քնադրին, ի պատճառս նման բանից, որ ի մատթ • է. 37• և յակոբ • է. 12• * Եղիցի ձեր բանն այոն այո, և ոչն ոչ։ ‖ ևն։ որում և զոյն բերեն ապացոյց, Թէ ի յաջորդ երկու տունս միանգամ և ևէ եդէ կայ այոն և ոչն։ Սակայն կասկածանօք ոչ ակարանայ միաբան վկայութէ այլոց Թարգմանուէց • և չէք պատճառ, Թէ ընդ յայտ տան յիշեալ իցեն զրագիրք զնման բանս մատթէոսի և յակոբայ, և ի յաջորդ տունսն մոռացել • բայց ի կարդիդ ցուցցուք, Թէ իմասաք յա ջորդ տանցն միանգամ և ևէ պահանջն։

Արդ՝ որ ինչ մերս է տեսուէթ, ասեմք Թէ այդչափ յաճախութէն իմասից ոչ ծնաներ ի բնաբանիս, եԹէ ընդ հար ցականաւ չընԹեռնուին զայս յետին մասն։ Վա՛յ այլ մեկնիչք ի լատինաց ւոց առանց Տարցման իմանան զյոյն քնադրին, և յարմարեն այսպէս • մինէ Թէ ևուէ՛ ինչ զնացէ, կամ ըս մարմնոյ ինչ խորհիմ • ոչ քնաւ • այլ այնպէս վա րիմ միշտ, որպա՛ զի յիս կամ առ իս իցէ այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ։ Յայս միտս առ նուէ նաև զաստորև և զարաբացի Թարգ մանուին՝ ուղիղ արդելու • իսկ ոսկերբ բան ի կարգի աստ յայտնացնա առանց հարցման մեկնէ ասելով • մինէ Թէ ևուէ՛ ինչ զնացի • ոչ այդպէս • մա՛ զի զորս խորհիմ, ոչ ըս մարմնոյ խորհիմ • ոնգ զի իցէ առ իս այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ • զոր և ի յաջորդ տան բացատրէ։ Ապա ըստ այսմ ընթերցուածոյ՝ հայ Թարգմանիչն ամենաբարբոք բայայայ տեաց, դնելով։ Այլ չէ եղեալ չինէն ի՞նչ նման այն այո, և ոչն ոչ • և իմասաքն էն։ Մինէ ի հաստատել իմում գալ առ ձեզ՝ Թէ և ոչ այնպէս կատարեցաւ, ԹևեՀամառութէ՛ կամ անխորհրդաբար վարեցայ • կամ զոր միանգամ յայսպէս ի իս խորհեցայ և խորհիմ, մինէ Թէ մարմնապէս, ըս մարգկան ախորժակին շարժիմ • (զորուէ՛ իմանի • ոչ քնաւ •) Այլ ջանամ զի չինէն կողմանէ, կամ որ քան ի ձեռս իմ է, այոն եղիցի այո, և ոչն եղիցի ոչ • ա՛ չինէն կողմանէ զոր ա սեմ՝ Տշմարիտ ասացից, և արդեամբք կատարեցից • և զոր մերժեմ՝ Տշմարիտ մերժեցից, կամ ոչ այլ ազգ պարից։ Այսպէս ջանամ չինէն կողմանէ առանց անբարոզուէ՛, կամ մարդկային ախորժ ակայն ևԹէ այլ ազգ կարդեացէ, կամ Տրամայեացէ Տոգին սո՛ ըս պահանջէ լոյ ներկայ Տանդամանաց, յայդմ ես ինչ ոչ եմ իշխան։

Յայս միտս յօժարին ամբրոսեան մեկ նիչն, պետակար • երազմոս, և այլք • և նա ինքն ոսկեբերան՝ ի մեկնելն ըզ յաջորդ տունն՝ իբր դիմադրուէ բերե լով՝ ի բերանոյ կորնԹացւոց, ասէ • ե ԹԷ կամիցիս զո առ մեզ գալ՝ յապաղէ ցես, և այնպէս չեղէ՝ ի քեզ այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ, այլ զոր այժմ ասես, յետոյ փոխես, ապա վայ է մեզ՝ եԹէ այդպէս պատահեալ իցէ նաև՝ ի քարոզուէ առաքեալն։ Ա՛ս այս ի վերայ բերէ առաքեալն։

18. [illegible] • չի բանն Ձէ որ [illegible] յէղէկոս, ոչ է այո և ոչ։

Զոյնն առանց բայի դնէ, [illegible] և համաձայնի լատինն • բայց զի զորուէ՛ իմանի, յայտնապէս եղ մերս, ոնգ և ասորին և արաբացին։ Կամ պէս յաջորդն առանց բայի դնի ի յոյնն, բանն Ձէ որ [illegible] և համաձայնի ա սորին • իսկ այլք յաւելուն ի բացայայ տուէթ • մերս եղ որ [illegible] լատինն • որ [illegible]

էլե· արաքացին՝ զոր խօսեցաւ ընդ ՚ի յետին մասին՝ յումեքէ սովորականին ՚ի կատարել ժամկ դնել զբայն, ուրեմն այո և ոչ· և համաձայնին ասարին և արաքացին ։ Բայց ազնբգանդրեան օրէն նախն ընդհանուր ՚ի ներկայ ժամկ, ուր է· և միաբանի լատինն՝ այլ յատկալուծածովն ոչ է ՚ինձ այո և ոչ· որ յայլ թարգմանս չիք ։

Ըստ խմաստիցն՝ ադամինացին և այլք ոմանք ՚ի ձև երգման առնուն զասելն· Հաւատացի՛ է ես· իբր ասել· վկայ կալ չեմ զնծ ճշմարիտ, զի բանն մեր եղել առ ձեզ՝ ոչ է պատրաստական· ոչ եղև ՚ի ՚ինէ այլ ըստ այլոց փոփոխումն կամ ստել ։ Կամ այսպէս· որչափ ճշմարիտ և անստուտ է ես ՚ի բանս իւր, նոյնչափ և մեր բանս առ ձեզ առանց ստութեան և նենգուած խօսեցեալ է ։ Բայց լաւ և այլ մեկնիչք սովորաբար ըստ ասկերերաց նին (Ճառ. ՟Ը·) առնուն զայս իբրև խոստովանուած ճշմարտութեն այ, կամ հաւատարմութեն նը, զոր և ադամինացին յիշէ, նման այլոց տեղեաց յորս առաքելն ստէպ ՚ի կիր առնու զայս ոճ. ոյ ու կորնթ· (ու· 9· և Ժ· 13։) ասէ լով· * Հաւատարիմ է ես, որով կալ չեցարուք ՚ի հաղորդութեի ։ ևն։ Ապա խմաստցն ևն· ես անախալ և հաստատուն է ՚ի բանս իւր և ՚ի խոստմունս· վճակ և բանն մեր որ առ ձեզ՝ ոչ ըստ ևի այո և ոչ· այ չէ փոփոխելի, անհաստատ ։ Ըստ այսմ մտաց զՀշմարտութեն բանին իւրոյ ցուցանէ ՚ի հաւատարմութեն այ իբրև ՚ի պատճառէ ամ Ճշմարտութեն ։

Բայն մէր որ առ ՚ինէ էհա· Որմանք բան խմանան զխոստումն զնալոյն առ կորնթացիս· իբրև թե՝ բանն որով ասացեալ էի զալ առ ձեզ, ոչ է այո և ոչ, անհաստատ, կեղծաւորութիւն ։ Սակայն ոմանք քերտողական յայտնապէս զբան քարոզեն խմանալ· և այլ մեկնիչք սովորաբար զայս միտս ընծայեն՝ իբր Հանձ մտաց յայրորդ բանիցն ։ Ա՛յ ասել կա մի· բան քարոզեաւ մերոյ՝ որով զվալդատութեն աւետարանին աւանդեցաք ձեզ, և որով մեք յերկար ժամանակաւ շրջեցաք ՚ի միջի ձերում, ոչ է այո և ոչ· այ ոչ է, կամ ոչ եղև այլայլելի, անհաստատ, և աստպատիր· մերթ հաստատել զվարդապետութեի ինչ, և մերթ զհակառակն ասել· ուրեք այապէս, և ուրեք այնպէս ուսուցանել· կամ յառաքելական պաշտաման մերում այլև այլ կերպարանօք ձևանալ առ ձեզ· այլ միշտ նոյն և անվոփոխ գնացաք ՚ի վար-

Իսկ զարմարաւնն բանիս առ անցնելն՝ ասկերերան և ըստ նմա այլք՝ իբր կանխաւնն Հանարին առ ծածուկ դիմաղրութեի ոմանց· ոմն յիշեցաք յանցեալ տան· զի մի ոք խորհեսցի՝ թէ ոմն ՚ի խոստումն գալստեան փոփոխումն է բնեցաւ, նոյնիսկ ՚ի վարդապետութեան անհաստատ ինչ ուսուցել էցեն, ըստ եմ կանդնի այնպիսւոյն՝ թէ ոչ այդպէս ։ Գալոյն խոստումն՝ իմ էր, յիմոյ կալ մաց որոշել· մեր այն զարմանք չեն՝ թէ խափանեցաւ· բայց աւանդեալքն ՚ի վարդապետութեն աւետարանին՝ ոչ մեր ինչ էին, այլ այ անփոփոխելոյ և Հաւատարմի, յորում ոչինչ մարդկային և դիւրաշրջելի պատահէ· և մեք իբրև նէ առաքեալք զնուայան քարոզեցաք ձեզ· նմին իրի յայտ չեք յետշրջումն յայրոյն ՚ի յոյն, կամ խոտնուրդ Ճշմարտութեն և ստութեն ։

Իսկ այլ մեկնիչք առնուն զայս բան իբր ապացոյց անվեղծութեի իւրոյ ՚ի խոստանալն զգալուստ իւր· իբրև թէ մեք ՚ի քարոզութեն մերում առ ձեզ՝ ոչ ինչ ստութեան աւանդեցաք, կամ անհաստատութեամբ և գնացս երևեցաք առ ձեզ· ապա զնմին ՚ի խոստմանն գալոյ առ ձեզ փոփոխամիտ լինէաք, կի կեղծիք վարեաք ՚ի խաբել զձեզ· Եւ զբուն ձեռնարկութես կրկնակի բացատրի ըստ ադամինացոյն· մի՝ ՚ի սովորութեէն՝ որով վարել էր առ կորնթացիս· մի զի չէ արժան պատրիչ համարիլ զոք կամ դիւրափոխ, որ այլ անգամ ոչ բնաւ այնպիսի ցուցել էցէ· ապա ուրեմն՝ ասէ առաքելն, եթէ ՚ի քարոզութեն մերում առ ձեզ՝ զնմին Ճշմարտութեն աւանդեցաք, և անպատիր վարեցաք, զնմին այժմ ՚ի խոստման գալոյս առ ձեզ լինելի թեթևախորհ և վրիպախօս եկեղ, ՚ի բուն կարգադիր քարոզութեէն, որ է ինքն ՚ինձ անսուտ՝ և Ճշմարտութեց սիրօղ· ուստի և զայնպիսիս ընտրէ և առաքէ իւր քարոզս՝ Ճշմարտասէրս

սէքս և արգասաւոր։ ապա ՚ի նմանէ դոլով մեր կարդել քարոզիչք աւետա-
րանին, ոչ վայել ե մեզ բերան երկլե-
զու, և սիրտ դիւրաշրջիկ։

Ըստ իւրաքանչիւր իմաստից բնաբա-
նիս յայտնացաս առանի, զի դիտաս-
բուի առաքելոյն պահանջէ՝ միանդամ
և ևեթ դնել զայն և զոչն, և ոչ կրկին։
վայ յիրաւի ասացաք յանցեալ տան՝ վայ-
րապար ձեռնարկել ասի և ՚ի յաջորդ
ամանին, թէ անդ աւելորդ իցէ կրկնու-
թիւն այսոցիկ բառից։

19 • Ա՛նդր որդին սիմ՚ոնի, որ ՚ի յեղ-
բօրէ յարուցեալ, ինքն անդրա-
նիս և ախոյեան, ոչ եղեն այո և ոչ,
այլ այոն ՚ի նմին եղեն։

Յանցեալ՚ի սոսկ հաւատարմութենէն այ
եցոյց առաքելն զանխոտխոտութիւն քա-
րոզութեանն իւրոյ • խակ ասասաւօր զնոյն
իրաւացուցանէ ՚ի նպատակէ քարոզու-
թենն՝ որ է յիս քէս։ Գ՚անդր որդին սիմ՚ոնի։
Յայն մեկնիչք ըստ ոսկեբերանին՝ յիս քէս
իմանան զվարդապետութենէն որ վս քէ-
ն և զնմասան կալմն այսպէս։ Ա՛ստ-
պետութենին յայտ ա քէն և կրօնից նո՛,
որ ՚ի յէդ, յիս առ ձեզ, կամ ՚ի մէջն ձերում
քարոզեցաս ՚ի ձեռն մեր, Ինձ իբրև ՚ի
գլխաւորէ, և այլոցք իբրև զորձակօգ,
ոչ եղեն այո և ոչ, յիս փոփոխելի, անկայ-
ուն, կամ ինքն ինքեան հակառակ • մերմէ
այսպէս ուսուցեալ, և մերմէ այլազգա-
բար • ոչ եղեն վարդապետութեան կեղծ
կարծ և չարդաղող։ այլ այոն ՚ի նմին եղեն •
միշտ միօրինակ և անշարժ մնաց • ՚ի նմին
վարդապետութեան եղեն անփոփոխ դա-
ւանաւն և ուսուցմն՝ անխառն ՚ի սուտ։
Ա՛յս իմաստք ճշմարիտ են • բայց հա-
րազատ ևս Թոմ՚ն ըստ քմէ յատին մեկնե-
ցաց յիս քէս իմանալ ասա զնոյն ինքն զքէ,
որ իբրև նիւթ կամ նպատակ քարոզու-
թենն՝ յիւրմէ անխոտխոտ ճշմարտութենէն
անսխալ ցուցանէ զառաւելութիւն քարո-
զութեանն • և իմաստքն յարմարին այսպես։
Որդին այ քէ վերկիլ մեր, զոր քարոզե-
ցաք ՚ի միջն ձերում, դոլով յաւիտենա-
կան և անայլայլելի ճշմարտութենէ, ինքն
անխաբելի է, և անխաբ ՚ի բանս և ՚ի
խոստմունս իւր • ուստի ոչ եղեն նա
այո և ոչ • յի ոչ եղեն փոփոխելի յինքեան,
որով և փոփոխեցի ՚ի քարոզելն • ոչա-
զի զնմանէ մերմէ այսպէ քարոզեցաք, և
մերմէ այլազգ • ոչ եղեն փոփոխելի ՚ի
խորհուրդս իւր, ՚ի բանս և ՚ի խոստ-
մունս, ոչ զի զարձցի ՚ի խորհրդոցն,
կամ այլայլեցաք զվարդապետութենէն, կամ
յետս կացաք ՚ի խոստմանէն։ Ա՛յլ այոն
՚ի նմին եղեն • այ ՚ի նմա ՚ի քի միօրինակ
հաստատուն եղեա ասելն և խոստանալն,
կամ մի և նոյն անայլայլելի ճշմարտութե-
եղեա ՚ի քի։ Որում զհետ գայ, զի և մեք
իբր առաքելիք և յանուն նո պատգա-
մաւորք՝ միայն զնո բանս և զհաստ-
մունս քարոզեմք • ապա յիրաւի ՚ի բանս
մեր վս քոյ՝ չիք անկայուն ինչ, կամ կեղ-
ծապատիր։

Ոմանք զասելն այոն ՚ի նմին եղեն, մեկնեն.
նովաս կամ քնիս եղև հաստատութենէ բա-
նից մերոց • զի բազմապատիկ սքանչել-
լեօք հաստատմացոյց զաստուածքա-
րոզութեանն մերոյ • ՚ի ձեռն նշանացն վկայ-
եաց՝ թէ աստուծոյ չիք ՚ի բանս մեր։
Ա՛յլք մեկնեն • ՚ի քի կամ ՚ի ձեռն քոյ հա-
ստատեալ կատարեցան և կատարին
բանքն և խոստմունքն այ։

Աեղուսիոսն յիշատակել աստուածօր՚այն
է, զոր և յերկոսին Թուղթս առ Թես-
ադոնիկեացիս կոչէ իբր կարդե յոր-
ջունելն, ոյ և աքեն պետրոս ՚ի ձեռն
նո՛ ասէ առաքել զառաջին Թուղթի իւր •
(Ե • 12 ։) Յայսմանէ ուրս յունաց (30
յուլիսի •) համարի սա այլ ոք լինել ՚ի
շիզայէ • յորմէ եմեալ և ՚ի մեր Յայսմա-
տուրս և ՚ի սօնացոյցն։ Սակայն քրն-
նիչք նոյն աշակերտ համարին զերկո-
սին, վերկուցեալ երբայական հնչմամբ,
և ապա յունական կամ լատին յանգիւ
՚ի սկզբանէ փոխել, սակս յերկար ժա-
մանակս քարոզելոյն՝ ՚ի միջ յունաց։ Ա՛յս
քաջայայտ երևի յատաջիկայ բանէս,
ուր առաքելակից սիմ՚ոն ասի ՚ի
քարոզելն առ կորնթացիս • և ասա
զայդպիսի ոք ոչ գտանելիք ՚ի յատտուած
գործոցն, բայց միայն վերս անուամբ։
(գլ • ժէ • ժը ։) ոմն և ևս • Թեսաղ-
ոն • 1 ։ Ա՛ստ՝ զաս և զսիմոնեէնս ան-
ուանեաց առաքելն իբր գործակիցս ՚ի
քարոզելն առ կորնթացիս • զի գնա
աստաբմութենի բանից իւրոց առաւել
հաստատեսցէ • իբր զի ոչ միայն յունկն
դրացն առնու վկայութենի իւրում ան-
կեղծութենէն, այլ և ՚ի վարդապետաց

անտի՝ որք մերձ կային, և զնոսա քարո-
զէին : Այսպէս ասէ ոսկեբերան :

20 · ( ) Ի որըսէ ասէիսն ։ եկն ՚ի նմա
՝ ՚ ։ այտ · վե որոյ և նովին ասէին
գ-ս ՚ի գաս ։ ։

Յաւնաց սովորական օրինակն ընթեռ-
նու · * Զի որչափ աւետիք ։ , ՚ի նմա
այտն , և ՚ի նմա ասէին , ։ ՚ի փառս
մեօք : ‖ բայց աղեքսանդրեանն և այլք
զ-ետին մասն ընթեռնուն , * վե որոյ
և նովին ասէին ։ ՚ի փառս մեօք : ‖
Ասորին թարգմանէ բացատրաբար ·
* Զի ամ խոստմունք ։ ՚ի ձեռն քրիս
են այտ , վե որոյ և նովին տամք զա-
սէին ՚ի փառս ։ : ‖ Լատինն ընթեռ-
նու · * Զի որչափ խոստմունք ։ են ,
՚ի նմա այտ · վե և նովին ասէին ։ ՚ի
փառս մեր : ‖ Արաբացին ասէ · * Զի
ամ խոստմունք ։ են ՚ի նմա այտ , և
՚ի նովին ՀՀմարուեցին , ՚ի փառս ։ ՚ի
ձեռն մեր : ‖

Ըստ այլեայլ ընթերցուածոց՝ բազմա-
բիւնակաբար տեսանին և իմաստքն : Ու-
կեբերան (Ճառ ՟ի ·) յանցեալ ասն՝
յս քս իմանալով զվարդապետութիւնն որ
վե քրիս , ըս նովին և զառաջիկայ բնա-
բանս մեկնէ այսպէս : Որչափ խոստմունս
ածողինս աւետարանեցաք ձեզ ՚ի քա-
րոզուն մերում յաղագս հաստատակաց
լարուե , և վերանալոյն յերկինս , և ա-
նապականութե , և անպատում հաւուց
մանցն , ՚ի նմա այտ , ։ ՚ի վարդապե-
տութե մերում հաստատուն կան , ոչ
այլայլելոյն բնաւ · ոչ մերթ այսպէս , և
մերթ այնպէս խոստացաք · և ՚ի նմա ա-
նն · ։ յաճած կամ ՚ի քս ՀՀմարուեալ են
խոստմունք · ուստի երկու բառիւք ·
այտ , և ասէն , անվրէպ լինելոյն նշա-
նակի՝ ասէ ոսկեբերան · իբր զի ոչ ՚ի
մարդ ոք , այլ յաճած ունին զանվրէպ
կատարումն : ։ ՚ի գաս · ։ զայն
խոստմունս կատարէ ածե ՚ի ձեռն բա-
բեացն շնորհելոց մեզ ՚ի փառս ։ : Ա-
սա խոստմունք նը անսխալ են , զի ոչ
մեզ միայն փրկութե բերին , այլև նմա
փառս , և ոչ մեօք ունին ըսանկել , այլ
նովաս :

Ասպէս բացատրէ ոսկեբերան · սա-
կայն ըս ասացելոյն մեր յանցեալ տան՝
առաւել ընտրելի է զնոսա զքնե իմա-
նալ զայսոսիկ · բանզի առաքելն զանա-
զան անուամբ ածուէն և մարգեղու-
թենն Ճշդութաբանեի առնելոն · որոյն
յս ա : Եւ ըս այսմ տեսութե առնել ,
միաբան իմաստք մեկնչաց զառաջինն
մասն բնաբանիս այսպէս առնուն : Ը-
նդ սուրբքն ։ · ։ արչափ խոստմունք
։ կան ՚ի գիրս սակս քրիս , զոր ինչ խոս-
տացեալ էր ածե յաղագս նորոյ օրինացս ,
կամ զոր ինչ խոստմունս ։ ձեզ աւե-
տարանեցաք , ։ ՚ի նմա այտ · ։ ՚ի քս
կամ քրիս Ճշմարտեալք են , հաստատուն ,
անփոփոխ , և ոչ մի ինչ ՚ի խոստմանց
անտի վրիպեցաս , կամ վրիպեցի : Ե-
ւ ։ ձեզ անախալ կատարեցաս , կամ կա-
տարեցի ՚ի ձեռն քրիս , թէ իբրև ։ ,
ըս որում ամ ինչ նովաս եղև , և թէ իբ-
րև մարդոյ , ըս որում վաստակօք իւրովք
շահեցաս՝ զի լցցէ ածե զամ խոստացեալ
իւր առ մարդիկ : Ըստ երկդ մտածու-
թենս առաւել Թոմի իմանալ առաքե-
լոյն՝ յասելն , ՚ի նմա՚ի քս կամ քրիս հաս-
տատուն վճարին խոստմունքն այ· բայց
զի զայն անվրէպ կատարումն և զար-
ժանաւորութի յածոյ անտի իւրմէ ոչ
ներ մարդն յս քս , նմին իրի յանցեալ
տան զերկաքանչիւրն ևս անուանեաց
ասելով · որչափ ։ յս ա :

Ի վե այսր առաջին մասին միաձայն
են մեկնիչք · բայց Թարգմանք փոքու
իմք տարբերին , ոմք և ՚ի սկզբան տե-
սաք · զի որովհետև ՚ի յունականն էա-
կան բայն զորութք և ե իմանի , Թարգ-
մանիչք ոմն առ աւետիսն զնեն զայն ,
և ոմն առ այտ · ուստի լատինին ասաց ·
որչափ խոստմունք ։ են , ՚ի նմ այտ ·
իսկ ասորին և արաբացին առ այտն յա-
րեն · ։ ՚ի ձեռն քրիս են այտ , կամ են ՚ի
նմա այտ : Հայ բնագիրս անորոշ Թո-
ղու · զի ՚ի ձեռնադիրս չիք կէտ ինչ զա-
տանող · սակայն առաւել Թոմի յա-
րել առ այտն · զի բառն աւետիս ունե-
լով զդիմաթոշական ն , ՚ի ներքս ցու-
ցանէ զբայն · վայ յարմար է ընթեռնուլ
այսպէս · Զի որըսէ աւետիսն ։ , եկն ՚ի նմա
այտն :

վե որոյ և նովին ասէին գ-ս ՚ի գաս ։ :
Ցայս մասն ՚ի պատճառս այլևայլ ընթերցուածոյ՝ զանազանին իմաստք
մեկնչաց : Որք միանգամ առանց վե որոյ
շաղկապին ընթեռնուն , կամ նաև
այնու

այնու շաղկապաւ, համարին՝ թէ առ առնօր ամէն՝ ի նոյն միտս հայի ըստ այլ֊ ինս. և բացատրեն այսպէս. որչափ խոստ֊ մունք են այ, ի նմա կամ ի քո ճշմա֊ րիտ և հաստատուն են. և ի նոյն քո ամէն, այ ճշմարտել են և ստոյգ։ Ջայս իմաստս այնու հաստատուն, զի ամէն ըս֊ ւերայականին նշանակէ ճշմարիտ, և յոմանս մտօք դնի ի յայտն. (ՃՓ. 14.) * Ա յսպէս ասէ ամէնն, վկայն հաւա֊ տարիմ և ճշմարիտ ։ ‖ Եւ առաքեալս կամեցաւ ասել զերբայականն բացաս֊ տել յանդիմանաւ, ոչ և այլուր ասի. Աբէթ հայր, մին թարգմանութիւնն մի֊ այն։ Կամ ըստ այլոց, երկիցս եդ վնման բառս՝ առ ի նշանակել զամենևին հա֊ ւատոյ կատարումն խոստմանցն այ ։ Եւ այլք որոշեն, այսն՝ նշանակիչ ճշմա֊ րիտ խոստացողի. և ամէնն՝ նշանակիչ հաւատոյ կատարողի զխոստացեալսն։ Սակայն այսպիսի իմաստք առաւել ըն֊ ձարտարութիւն մտաց յայտնեն, քան թէ զղխտաւորութիւն բնաբանիս ։ Ալ ասէ լի է ըստ այլոց մեկնչաց, զոր և ասորին բացատրեաց, թէ յայս մասն փակի զը֊ րութ այլ բայ. և իմանի այսպէս. ի֊ ջոյ, այ վա՛ կատարելոյ ամէ խոստմանց այ քո՛ւ, նովին քո՛ւ բնծայի կամ երգի ա֊ մէն՝ ի փառս այ ։ Ամէն ասելոյ մեկ֊ նեցիս, խոստովանիմք թէ՝ ի քո լցան ոճայնին խոստմունք և մարգարէութք. և՝ ի ձեռն նորին քո՛ փառս տամք այ, օրհնեմք զնա և մեծացուցանեմք. որ հաճեցաւ խոստանալ զայն ոմ, և ան֊ վրէպ՝ ի կատարումն ածէլ. և ոչ ոճ քո՛ւ ճշմարտեաց զխոստմունս իւր, նոյնպ մեք քո՛ւ փոխատրեմք այ զփառս գոհունն. և նման է այս ասացելոյն առ կողոսացիս. (ՃՓ. 17.) * Գոհա֊ ցօք լինիջիք զայ և զՀօրէ նոմա. ‖ այ քո՛ւ ։

Եւ այս փառատրութիւնք կատարի Ա֊ այ մերով սպասաւորութիւնք. իբր զի մեք քարոզութիւնք հռչակեմք առ ամենեսին զանախալ կատարումն խոստմանց այ՝ ի ձեռն քո՛ւ ։ Եւ այնու շարժեմք՝ ի փա֊ ռատրել զնոյն, կի յայտնեմք՝ թէ փա֊ ռատրեցաս՝ ի քո՛, ի ձեռն նո՛ր բոլոն դակելոյ զիւր խոստացելոյն ։ Կամ, զփառն Ա֊ այ մարթի է խմանալ՝ ի մէնջ՝ ի հաւատացելոց. այ վա՛ անվրէպ խոստ֊ մանցն այ՝ ի մէնջ ընծայի ամէնն խոս֊ տովանութ՝ ի փառս այ ։ Ա յսու օրի֊ նակաւ ըս կարգի դան խմաստք տեղւոյս՝ ոչ միայն ըս հայ և ըս ասորի բնագրին, այլև ըս յունականին. զի ասէն, և՝ ի նմա (կի՝ ի ձեռն նորա) ամէն՝ այ՝ ի ֊ա֊ ա֊ ա֊

փոխ ինայ · և այսպիսի Հշմարտապա-
տում քարոզողաց՝ ոչ յարմարին շըր-
Թունք անհատատարիմք ։ Ասյս ՝ի 18
տան ։

Ասն զի հարկ իակ է մեզ զնմ Հշմար-
տութ և անկեղծութ ուսուցանել ։ Վա՜
զի որդին ՝այ յա՜ քա՜ զոր քարոզեցաք
ձեզ , ոչ է փոփոխելի և անհատատա ·
չիք բնաւ ՝ի նմա այլայլութի թանի կի
խոտոման · այլ ևամ Հշմարտութի ՝ի նմա
կատարեցաւ ։ Վա՜ի և մեզ քարոզողաց
նո՜ պարտ է անխարդախ լինել յամ խոր-
Տուրդս և ՝ի բանս ։ Ասյս ՝ի 19 տան ։
Իակ եթե ՝ի քա՜ ոչ էր Հնար լինել տառե
ինչ , անտի ունիմք Հատատութ , զի որ
չատի խոտոմունք և դուշակութք են տա
յ՜այ վա՜ մարդկան և վա՜ նորին իակ քա՜ի ,
բովանդակ ՝ի քա՜ և ՝ի ձեռն քա՜ի Հշմար
տե՜ կատարեցան և կատարին · որոյ վա՜
՝ի ձեռն նորին քա՜ ընծայի Հանապազ
ամենեն խոտովանութե ՝ի գովեստ ՝այ
մերով պաշտամամբս , և ՝ի մէնջ Հաւա
տացելոցս ։ Ա՜ր՝ եթե նա ինքն քա՜ և
ղև յայտնիչ և կատարօղ Հշմարտուն
՝այ , զիարդ ՝ի նմա տուութի ինչ տեղի
ունիցի ։ Ասյս խմատք ՝ի 20 տան ։

21 · Ա՜յնոր հոգեպէտքն ղէպ յեր հան-
դերձ ՝ի չա , և օծ ղէպ, ևօծ է ։

Ցոյն բնագիրն զերկուսին բայն դնէ
ներկայ ըստնելոյն , այ՜ հոգեպօղ , օծա
նօղ · զոր մեր Թարգմանիչս ՝ի կատա
րեՀ ժամանակ բացատրէ , հոգեպէտ ,
օծ ։ Իակ ասորին և լատինն զառաջին
բայն դնեն ՝ի ներկայ , հոգեպէտ · և զերբ
կրօրդն ՝ի կատարեալն , օծ , այ՜ էօծ ։
Ա՜յլև լատինն , ոչ և ասորին , յերկ
րորդ բային յաւելուն որ զերանուն ·
և որ օծ ղէպ · յորմէ մտնծաւ և ՝ի տպա
զրուե ոսկանայ · բայց չէ ՝ի Տարա
զատ օրինակաց ։

Ա՜ր՝ զկապակցութի բանիս առ ան
ցեալն՝ ոմանք Համարին առ ՝ի ցուցա
նել զզօրութի ձեռնարկութենն , որով
յանսխալ Հշմարտութէն քա՜ի իմաստասէ
րեաց զհաւատարմոի պաշտօնէից նո՜ ·
Բբր Թէ յայն սակս զոր քա՜ կատարեաց ,
զնոյն և պաշտօնեայք նո՜ անսխալ քա
րոզեն , վա՜զի զհաստատութի և զօ-
ծումն հոգւոյն ընկալան ՝ի Տօրէ ։
Ա՜յլք ընդ ազգ՞ինացւոյն առնուն ՝ի
ցուցանել զանկեղծութի խրեանց և
զհաստատուն միտն , այնու զի ևծ
հաստատեաց զնա՜ ՝ի խօսել զՀշմարիտն ,
և անխարդախ լինել ՝ի բանս ։ Ա՜յլք
՝ի հեռագոյն ձգելով , այսպա յար-
մարել կարծեն · ևծ որ հաստատեաց
զմեզ , նոյն արգել զկատարումն խոստ-
ման իոյ գալ առ ձեզ ։ Իակ այլք յան-
միջապա անցել ՝ի պատշաճեցուցանեն ,
՝ի ցուցանել Թէ էր վա՜ այս ևամ՝ ՝ի փառս
՝այ աւարտին · իբր զի յայ իջանե հաս-
տատուի մեր և օծումն շնորհաց ։

Ասյս յեղինս ևս կարգի և ա՜ , բայց յար-
մարագոյն և ս իմանի առ բանականակ
յառաջաստացեալ վարդապետութենն
հայեցուցանել · որպէք ասաց՝ Թէ մեք
յամ բանս և՝ի քարոզուե մերում Հշմար-
տութ վարեցաք · մեք տուգանա ծա-
նեաք զՀշմարտուն ՝այ , և իբրև պաշ-
տօնեայք նո՜ տուգութե քարոզեցաք ,
հաստատութ նշանաց ։ Ա՜յլ զի այտ-
քի մեծամեծք էին , զի մի երևեսցի ան-
ձին իւրում առնել պարծանս , ա՜ա՜
պարե ևս իւրում սովորութե՝ առ պար
զևատուն ևծ վերաբերել զամ ։

Ա՜յլ որ հոգեպէտքն զի՜ զպաշտօնեայքս
աւետարանին , յեր հանդերձ , որք լուսյք
և հաւատացիք , նա ինքն ևծ է ։ Հա՜
տատեաց ասե՜ ՝ի չա , այ՜ ՝ի Հաւատս և
՝ի վարդապետութի քա՜ի , առ՝ի դաւա
նել զայն , և հաստատութ քարոզել և
պաշտպանել · որ պնդեաց զմեզ յա-
րել ՝ի քա՜ անշարժելի , հաւատի ձա-
նաչելով զնա և զՀշմարտուե նո՜ ։ Ե-
օծ զէղ , ներբին ազդմամբ Հոգւոյն սքի
իբրև իւղով պնդեաց զմեզ · մեծամեծ
պարգեօք Հոգևորօք Հոխացոյց զմեզ
իբրև Թագաւորս և քահանայս ՝այ ։
Ա՜ր՝ ևծ յիւրմէ բարերարուէն շնոր-
Հեաց մեզ զայս հաստատութի և զօ-
ծումն Հոգևորական , և ոչ արժանեաց
անձին Հաւատացումն տալեաց ։ Ապա որ
ինչ քաջութի կայցէ ՝ի մեր քարոզել ,
և ՝ի ձեր հաստատել , զայ փառան Հոգւ-
կէ , և ոչ զմեր պարծանս ։ ՝Ի սոյն միտ
Հայլ և յաջորդն ։

22 · Ո՜ և ինչեցան զէղ · և էք վառա-
ռօղքայ հոգեոյն ՝ի սէրս մէր ։

Ա՜տանօր ևս յոյն բնագիրն՝ ընդու-
նելութի զնէ զբայան , այ՜ ինչ , փոխ,
բայց

քայց ասորին և լատինն ’ի կատարեալ ժամանակ բացատրին նման մեթոդս ։ Ըստ իմատիցն , ոմանք յոտուկ առաջմնեայս աւետարանին առնուն զբա՛ս , ըր որում պակ՝ զիչ , առանց յարելոյ զձեզն ։ և իմանի այսպես ։ որ և նա ինքն ևս կնքեաց զմեզ զանաղան պարգևօք հոգւոյն , որք իբրև կնիք կամ դրոշմ յուսացանն զմեզ լինել ՃշմարիտԱ պաշտօնեայս և քարոզս ևս ։ Եւ էր զառաքելոյն հոգւոյն ։ ըր եհեղ ’ի սիրտս մեր կամ ’ի հոգիս զիւր ևսծային հոգին , որ է իբր առհաւատչեայ ։ և ըր այսմ հոգւին է բացայայտիչ առհաւատչեանն , թէ պէտ ’ի սեռական Տոլոլ զնի իբրև յատկացուցիչ ։ նման այնմ որ ասի յովհան. (ը ։ 21 ։) * Քայց նա ասէր վա՛ս տաճարի մարմնոյ իւրոյ ։ ըր վա՛ տաճարին , որ էր մարմին իւր ։

Առհաւատչեայ տիրապէս նշանակէ զդրաւն տուեալ ’ի հաստատուԹիՆ առկայուն ինչ , մասամբ գնոյն յատկացուցանելով զամբողջ գին տակալ կնքելոյն , որ այլազգօրէն ՀԷղ ասի ։ Նշանակէ դՐձլ զդրաւն , կամ զդրաւական , որ է իբրն ’ի պահեստ եդեալ առպարտանն՝ յապահովուԹիՆ պարտուց , այլազգօրէն ՀՐՀԷն ասացեալ ։ Ըստ երկուց նշանակուԹեանց ևս ’ի մէջ բերէ զհաստատուԹիՆ ապագայ հաստատմանն ինչ ։ և ասի փոխաբերմամբ առեալ , առհաւատչեայ ասի այն ոմն , որ հաստատուԹիՆ կամ ապագայի կամ նշանակ լինի հանդերձելոյ կամ անեղականի իրաց ինչ ։ Ապա ըր այսմ հոգին սըբ ասի առհաւատչեայ , զի իւրովք շնորհօք և պարգևօք ներքինով կամ արտաքինով լինի հաստատուն խոստմանցն այ , կամ երկնային ժառանգուԹեան , ապագայից ՃշմարտուԹեանն այ , նշանակ անեղականի ապէնցուն իւրոյ , կամ վկայուն հաւատարմուԹեան պաշտօնէիցն այ ։ Ուստի ասէին ’ի բնաբանին , եւ զառհաւատչեայ հոգին ’ի սիրտս մեր , ’ի վե՛ր պաշտօնէիցն առեալ , իմանի ։ ևսծ որ շնորհօք հոգւոյն կնքեաց զմեզ իբրև Ճշմարիտ պաշտօնեայս իւր , նոյնի հոգւով ներքին և արտաքին պարգևօք յապահովացոյց զմեզ ոչ միայն յիրկնային ժառանգուԹիՆն , այլև ’ի ՃշմարտուԹեան քարոզուԹեան մերոյ , և յառաջնորդուԹեան ևմ պաշտամանց աւետարանին ։ ’ի սոյն միտս ԹիՒմ իմանալ և Լամբրօնացւոյն ’ի Սոխակին , յասելն ։ * Կնիք է ամէն ’ի վերայ իւրաքանչիւր անդամոց եկեղեցւոյ սըբ քրիստ , որք պատրաստեալ պահին տվաւ. յիւրաքանչիւր պատուհաս շնորհի ։ քրիստ որ հաստատեացն զմեզ ձեզ հանդերձ ’ի քրիստ , ևսծ է ։ ևն ։

Իսկ այլ մեկնիչք ’ի վե՛ր հաւատացելոց առհաստարակ իմանան զընաբանս , համարելով ԹԷ յԵՒս հաՀԷԼոյ ասելն՝ որ է դաւ յանցեալ տան , զորուե՛ փակի և յայտ ։ և մեկնեն այսպես ։ ԵՒծ որ հաստատացն զնա՛ հաւատացեալս ’ի ՃշմարտուԹիՆքրիստ , և օծ շնորհօք հոգւոյն , նովին հոգւովն իբրև կնքով ամրացոյց զմեզ , և որոշեաց յորդիս իւր , և պարգևեաց զհոգին իբրև հաստատուԹիՆ հանդերձելոյ երանուեան ։ Կամ այսպես ։ ԵՒծ տպաւորեաց ’ի մեզ զկնիք արդարութ և շնորհաց ’ի միրուԹիՆ , և ետ զհոգին զերքնական բարեաց , իբրև զրաւական երկնային ժառանգուԹեան խոստացելոյ ։

Կամ ըր ասկէ քերանին՝ հաստատէ , օծանէ , և կնքէն առ մի ներդործուԹիՆ հոգւոյն հայեին ։ իբր ասել , ևսծ պարզևելով մեզ զհոգին , եւ զՃշմարիտ ծանօԹուԹիՆ իւր , և զՀաղորդուԹիՆ պարգևաց նո՛ ։ որով օծ և կնքեաց զմեզ առնելով միանդամայն Թագաւորս և քահանայս և մարգարէս հրաշափառ գոյն օրինակաւ ։ զի զարքայուԹիՆն երկնից ժառանգելոց եմք ։ և փոխանակ զհինից՝ զմարմինս մեր պատարագեմք ։ այլև մարգարէանամք տեղեկուԹիՆ անտես և անլուր խոստմանցն այ ։ Եւ այսոցիկ հոգին է առհաւատչեայ , նշանակել ԹԷ զրավանդակն տալոց է՝ որք ’ի բաբելաց ասոի ունին ծնանել ։

Ըստ այսոցիկ մտաց՝ զնորՀուրդ միըտուե և զրոշմին նշմարին մեկնիչք ’ի բնաբանիս ։ ըր որում ներդործուԹիՆք նոցա նշանակին , ոչ օծուԹիՆ շնորհաց , կնքին , և հաստատուԹիՆ ’ի ձեռն հոգւոյն ։

Իսկ զիաւտարուԹիՆ առաքելոյն ’ի բաց նէ՝ այն է , զոր յանցեալ ասն ասացաք , ոչ ՃշմարտուԹիՆ այս ևմ պարգևք ’ի պաշտօնեայս և ’ի հաւատացեալս՝ զոլով ’ի ձրի կամացն ոչ , նոյնի իսկ վայել

վայել են փառքն յաճախելք ՚ի քարո-
զուէ աւետարանին · և թէ յայտ պաշ-
տաման չիք երկիւղ՝ սուրբ ՚ի ինչ կամ
վտանգաւոր պատահման՝ իներքս խառ-
նելոյ · զի ոչ ոսկերքան ասէ , ած
հաստատելով զմեզ և զձեզ , նա օծա-
նելով , և կնքելով , յիւրքն ընկալաւ
զնոմ խնամակալուն · նոր է փոյթ զնմ
՚ի դլուխս տանել անկասկած ։

23 · Ա՛յլ եթէ վէմ զօծ կոչի անչէն խոյ ։
զի ըէ ԽՆԱՅԵԼՈՅ ՚Ի ՅԵՂ ՈՐ ԼԱ ԷՒՒ
՚Ի ԽՐՈՆԱՑ ։

՚Ի բաց տարեալ յանձնէ զկարծիս փո-
փոխամտութեան , կամ այլոց մարդկային
հրից , սկսանի առաքելս յայտնել զպատ-
ճառս փոփոխման մտացն , կամ յապաղ-
մանն գնալոյ ՚ի կորնթոս · և զայն հաս-
տատէ երգմամբ , զի ամենեին աներկ-
բայելի լինի ։ Արդի էր ՚ի բանէ աս-
տի սկիզբն առնել երկրդ դլխոյն · քանի
և հայ օրինակք և աւորին աստ սկսա-
նին նոր ընթերցուած · և ոսկերբերան
զչիդ ճառն աստի սկսանի · այլև յա-
ջորդ բանք առաքելոյն ՚ի նոյն նիւթ
հային ։

Ա՛յլ եթէ վէմ զօծ կոչի · Ա՛յս է ձև կա-
տարել երդման , որով ած կամ ՃՀմար-
տուածն ՚ի վկայութիւն բանի ինչ
կամ գործոյ · և աստանօր առաքեալս
ածէ վկայ ՚ի հաստատել զՀմարտուն
բանին , զոր ասէլ Հանդերձել է ։
Ա՛յլն խոյ · Յոյնն ասէ , յանէն իմ , ըր ՚ի
Հոգի իմ · և նոյնպս դնեն այլ Թարգ-
մանք · և մեկնիչք իմանան՝ երդումն
Հանդերձ նզովիւք · իբր ասել · զնծ
կալեմ վկայ բանիցս ՚ի դլուխ իմ , կամ
վտանգաւ կենաց իմոց · զի եթէ ոչ այնբ
պէս լցի՝ ոչ ասեմ , բարձցի դիս ած
՚ի կենաց , պատուհաս ածցէ ՚ի վէր իմ ։
Ոմանք Թարգմանեն , վկայ կոչեմ զնծ
Հոգւով իմով , իբր Թէ յանձն իմ երդ-
նուիմ ։ Սակայն այս օտար է ՚ի բանէնս
զի յայտնապս զանուն ՚ի յիշատակէ ,
որով ցուցանի յած երդնուել , և ոչ
յանձն ։ Ա՛յլք ոմանք զայնն մեկնեն ,
զնծ կալեմ վկայ անձին իմում · և ՚ի
սոյն միտս առնու և Հայ Թարգմա-
նիչս · որով իմանի վկայ կոչեմ զնծ
Ճշմարտուն անձին իմոյ , կամ մտացս ՚ի
ծանուցանել ձեզ ։

Զի ըէ ԽՆԱՅԵԼՈՅ ՚Ի ՅԵՂ ՈՐ ԼԱ ԷՒՒ ՚Ի ԽՐՈՆԱՑ ։ Գլխովին Հակառակ կացեալ
նոցա կորնթացւոց տայ զպատճառս
յանէլոյն գնալ առ նոս · զի նոք կասկա-
ծէին Թերևս ոմն խեղ ինչ ունելոյն
ոչ երեել առ նոս ։ Իսկ առաքելս յայտ-
նէ՝ մանաւանդ յատուկ սիրոյն յանձ-
ցուցել զդնան ։ Վ՚ը ԽՆԱՅԵԼՈՅՆ ՚Ի ձեզ
ասէ , սակս ներելոյ ձեզ չևևս եկի ՚Ի
կորնթոս · ոչ կամելով ծանրանալ ձեզ՝
չեկի ոտկաւին · լաւ Համարեցայ ոչ
դալ ըէ ժամադրումն ։ Իսկ զինչ պատ-
ճառք եկին ԽՆԱՅԵԼՈՅՆ · ոմանք Համա-
րին զի ՚ի նախս արասցեն կորնթացիք
՚ի պէտս առաքելոյն ։ Բայց անյարմար
է այդ · զի ոչ այլ անգամ , և ոչ եթէ
այժմ ևս երեել էր ՚ի կորնթոս , ՚ի
նոցանէ առնոյր զպէտսն , ոյր ասորև
բացէ ՚ի բաց խօսի ։ (ղլ · ԺԸ · ՃՀ ։)
Ա՛յլ մեկնիչք առաջարար պատճառ
ԽՆԱՅԵԼՈՅՆ ՚Ի ՆՈ Համարին , զի ՚ի Հարկ
լինի խոտել գնալ ըէ նոս ոտկաւին ուղ-
զուէ յանցաւորացն · այլ յամենայնի տէ
զի տայ զդաստուէ · վ՚ը որով իմաստքն
են ։ ՚Ի ձեզ ԽՆԱՅԵԼՈՅ յապաղեցի ըզ-
գնալն · զի Թէ գայլ ըէ ժամուն , պէտք
էին ըէ առաքելական իշխանուէս զդա-
ստղական ասստիուէի ՚Ի կիր առնուէ ,
քննելով զյանցաւորսն և զանցեալս նոցն ,
և պատուհաս կապելով ըէ իւրաքան-
չիւր արժանեաց · և այնպէս գաւազա-
նաւ խոտուն գայի առ ձեզ , և ոչ Հե-
զուէ ըէ որում ցանկամ · որով տրտմուէ
յաճախեի ՚Ի ձեզ ըէգէմ կամաց իմոց ։
Վ՚ը որոյ ըէ ազդելոյ ևս Հոգւոյն սըբ՝
բարւոք Համարեցայ ՚Ի բացեայ կալ առ
ժամանակ մի · մինչև Համբաւ ուղղուէ
բազմաց յաջողեցեալ ինձ խնդամտա-
բար Հանդիպակաէ ձեզ՝ առանց խոտուէ ։
Ըստ այս միտս իւր ինքնին բացատրու-
ցանէ ասորև ։ (ժԸ · 20 · և ԺԸ · 21 ։)

24 · Ո՛չ եթէ տիրեմք ՚ի ՅԵՂ Հաւատոյ ·
այլ գործակից եմք ուրախութեան
ձեր · ՚ի ՀԱՒԱՏՈՅ բո · ՀԱՍԱՐ Հաւատով Հաստատեալ էք ։

Զայս ինաբան՝ իբր առանձին տուն
պատանեն օրինակք Թարգմանուէնց , և
բազումք ևս ՚ի յասին մեկնուցս · միայն
յատկութեանց օրինակն յարէ ՚ի 23 տունն ։
Ըստ կապակցուէն բանին , քանզի ա-
սաց՝ Թէ վ՚ը ԽՆԱՅԵԼՈՅՆ ՚Ի ձեզ ոչ եկի ,
զի

զի մի՛ երևեսցի իշխանաբար խօսել, ուղղութեն ձևով ցածուցանել զբանն։ Զի ոչ երէք տէրեմ յէղ հաստատէս («ի մի օրին. պակասի յէղ։) Յոյնն ասէ. ոչ զի տիրեմք հաւատոյ ձերոյ. զոր և Հայ օրինակք ինչ նշանակեն 'ի լուսանցսն. և այսմ միաբանին այլ Յարգմանութիք։ Ոսկեբերան (Ճառ. ՟ը.) և այլք՝ իյու. նայց կամ 'ի լատինաց մեկնին. ներե. լով գնամ առ ձեզ. և զայս ասեմ իբր ոչ եթէ տիրեմք հաւատոց ձերոյ՝ բըռնադատեալ զձեզ 'ի հաւատալ այնմ զոր ոչ կամիք. այապէս խօսելով մեր, մի համարիցիք բռնանալ 'ի հաւատս ձեր, նոր պատուիրանս կամ զայլ հաւատալիս 'ի վե՛ր դնելով. ոչ պահանջեմք 'ի ձենջ հաւատալ՝ բայց միայն զոր քա՛ հրամայեաց. եթէ ըստ համեմատի մերոց սահմանեաք ինչ, այն լիներ տէրել 'ի ձեր հաւատս. ոչ կարեմք մերով իշխանութե՛ և կամօք կարդել ինչ 'ի կրօնս, կամ զևիսիզ ձեր կապանօք ինչ պարտաւորել, կամ հրամայել՝ զի հաւատայցէք զոր մեզն համեմ է։ Սակայն այս իմաստք ոչ այնպէս մեր ձենան 'ի դիտաւորուն կարգի բանիցն. մի որոյ կայեանաս յայլ միտս առնու. ըստ ոչ տիրեմք ձեզ հաւատացելոց. բայց և այս առաւել փոփոխ զբանն։ Ապա այլք 'ի յոյնացն Թէոդորետոս, փոս և բազումք 'ի լատինացւոց ըստ հայ բնագրիս մեկնեն զնմաստս յունականին. ըստ. խնայել ասեմ 'ի ձեզ. ոչ եթէ տիրել կամիմք ձեզ հաւատովք, կամ 'ի պատճառս հաւատոյն՝ զոր մերով վարդապետութ՛ ընկալաք. ոչ իշխանաբար բռնանամք 'ի վե՛ր ձեր, կի՛ ճոխանալ կա՛ միք այնու՝ զի 'ի մեջ ուսայք զնա. ւատս. ոչ բաբունեաբար զեղծանիմք ձերով հաւատովք 'ի կեր առնուլ զնշանսն՝ որ կարիցէ նեղել զձեզ, կի՛ ի շահ անձանց մերոց զձեզ ծառայեցուցանել։ Զայս միտս առաւել բնաւին համարիմ և եսթոս. և հաւանելի և ուցանէ այնու՝ զի յոյն շարադրութիքն պահանջել երևի զօրութ՛ զնախադրութիքն վե՛. ոնչ թէ, ոչ տիրեմք վե՛ր ձերոյ հաւատոյ։ Եւ համարին մեկնիչք՝ այսու զասուա առաքելն տարկանել. զրոյց ամբաստան լինի ստուռ. (ժա. 20.)

* Քանզի անասյք եթէ ոք խաբէ զձեզ, եթէ ոք ծառայեցուցանէ... եթէ ոք հպարտանայ, եթէ ոք յանդիման հարկանէ ։ ‖

Ըստ բացատրել մտացս՝ 'ի բաց տանի առաքեալն յեկեղեցական իշխանութէ զտիրելն, այլ բռնանալով 'ի վե՛ր հաւատոցելոց, չարաչար վարել զիշխանութէնն. զոր և սքէս պետրոս արգելու (ա. Թղթ. ե. 3.) * Մի՛ իբրև տիրելով վե՛ր ձակացն. ‖ զի այնպիսի տիրողութէ ոչ միայն եկեղեցական իշխանութէ անվայելչէ է, այլ և աշխարհականին։ Բայց զերաւացի տիրելն, հրաման տալով զարժանն, խափանելով զանպատշաճն, սպառնալով, պատուհասելով և՛ն, ոչ բնաւ տանի 'ի բաց. զոր և ինքն նին 'ի կեր առնոյր բազում անդամ։

Այլ գործէից եմ ընդոյդ յէրոյ։ Յօրէնական ինչ գործէից եմ. բայց այլք յօրենական գրէն համեմատ այլոց Թարգմանութեց։ Փոխանակ ընդոյդ յէրոյ, յոյնն դնէ. խորս խնձ. այ՛ խնդուն ձէ. բում. զոր և հայ օրինակք ինչ դնեն 'ի լուսանցսն. և այապէս ունին համ Թարգմանք. և երևի յօրինակի հայ Թարգմանչիս փոխանակ խորս բառին՝ գրել խոչմ, այ՛ շնորհ։

Աղդ՝ Թէպէտ և հայ բնաբանս ունի զիւր իմաստս. իբր ասել. ոչ եթէ իշխեցողք կամիք լինել ձեզ 'ի պատճառս հաւատոցն՝ զոր ընկալայք, այլ մանաւանդ զործակից և սպասաւոր լինիմք շնորհացն՝ որով կոչեցայք 'ի հաւատս, և ջանասիք 'ի նոյնս յառաջադիմել ձեզ և՛ն։ Սակայն ըստ յոյն բնագրին քննելի են իմաստքն, ըստ որոյ ամանք խոչոռ իմանան զհանդերձել երանութէն. և բայցարեն այսպէս. գործակից եմք այ և քո՛, և նոցին օգնականութէ՛ վաստակիմք՝ զի յաշխատենից խնդութէն մանաւ կին լինիցիք։

Բայց այլ մեկնիչք սովորաբար խնդութէ իմանան զհակառակն տրամութէնն՝ որ լիներ առ կորնթացիս 'ի տարաժամ յանդիմանութէն, կի՛ 'ի խիստ պատահասէն. և զայս միտս պահանջեն յաջորդ բա՛ռքն առաքելոյն. ապա ասել կամի։ Ո՛չ եթէ հաւատոյն պատճառաւ նօք պէ՛ռնանալ կամիմք 'ի վե՛ր ձեր, այլ իբրև գործակիցք ձ՛ ձեզ, կի՛ մէք առաքելակիցքս համավաստակք ձ՛ միանամ՝ հոգ

Հոգ առնիմք ձերում խնդութեն, ընուլ զձեզ ուրախութ· և ոչ տրամութ· յայն միայն փութամք՝ զի ծառայաբար և իբր օգնական՝ տացուք ձեզ վերաւացի պատճառս խնդալոյ՝ ի քում յա· զի վերին ձեր անդորրացել և զոհարեմիտ կա ցուսցուք, և ոչ սատիւք ծանրացուցանել՝ ի շրխոծս տխրուն· կամ ըս ոս կերբևրանեն, որ գործիչ իմանայ մաս նակից, բացատրի· ձեր խնդութեդ՝ մեր է· վս այն ոչ կեի ըս պայմանել ժամա նակին, զի մի զձեզ տրամեցուցից՝ և զիմս աչեցուցից· այլ զնոսն առնեմ ՝ի ձեր ուրախութեն· և յայն փութամ, իբրև հատարակաց մեր ամենեցուն։

Վերնէ հատուած հատուածելոյս։ Յորմն մի բայ դնե· ՝ի՞ կայ, որ զհատատաուն կալն նշանակէ։ Առաւելապէս ասէ՝ ձեզ բում խնդութեն փոյթ առնեմք այժմ, քան թէ վարդապետութեն հատատոց· վս զի ըս հատատոց հատատաուն կայք այժմ· չէք խոտորել յուղիղ հատատոց· չուենիմ կշռատրել զձեզ ՝ի հատատս, այլ ՝ի գործս վարուց։ Վս որոյ մի հա մարիք՝ թէ հատատոց սակս գառաքելական իշխանութեն՝ զոր յայտնկոտք իբր իշխեցողութ բամբասեն, ՝ի կիր առնում ցուս ՝ի ձեզ· այլ զի դոն այլ իբրք ուղղուե արժանիք· որոյ վս խնայել ասեմ ՝ի ձեզ՝ զի մի տրամեցուցից։ Կամ այս պէս· որովհետև հատատաուն կայք ՝ի հատատս, կի՛ զշմարտուե առնատաք նէն ընկալել էք, արժանի էք հոգևոր բական խնդութեն, և ոչ տրամալեն· նմին իրի չկամիմք զձեզ տխրեցուցանել, այլ պատճառս տալ խնդութեն ձերոյ։

Որմանք ՝ի բովանդակ բնաբանիս հաստատ իմանան զոյգն կամ զհամարձակուելն արժանաւոր ես։ և համարին՝ թէ առաքեալս կանխուն առնէ բանիւս առ լռելեայն դիմադրութեն ինչ· զի կարէր ոք ասել· մեք այնչափ տկար և փոքրոգիս համարիցիս զմեզ, զի չկարիցեմք տանել արժանաւոր պատուհասիցդ· որոյ վս ասես խնայել ՝ի մեզ և ոչ դալ։ Պատասխանի առաքեալն· ես ոչ այդպէս համարիմ, այլ մանաւանդ դնեմ զձեզ հատատաուն ՝ի յոյս և ՝ի քաջալերութեն· և ոչ եթէ նուազեցուցանել կամիմ զայդ յոյս, կամ բոնի յարձրատակել զձեր համարձակուե լքուցանելովայլ ջան ունիմ ձերում խնդութ· որ ոչ ինայր՝ եթէ անձամբ եկել պատուհաս ածեի ՝ի վրէ յանցաւորաց· բայց այժմ յայս տահման կայք՝ զի վատահաւն ձեր անխոտատաս ինայ· զոր և միայն խնդրեմ։ Ա՛յս իմատաք չեն օտար ՝ի դիտաքորուե առաքելոյն, բայց ոչ ընտանի առ բանան։

Գ· ԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ·

ԸՆԱՅՑ ՋԱՅՍ ԵԻԵԹ ընաբերել՝ զի մի մխտանդամ տրամելեթէ եկիչ առ ձեզ։ 2· Ջի եթէ ես տրամեցուցանեմ զձեզ, և ով է որ ուրախ առնիցէ զիս, եթէ ոչ որ տրամիցեն յինէն։ 3· Եւ զայս գրեցի՝ զի մի յորժամ գայցեմ, տրամելի ինչ կրիցեմ, ուստի արժանաւ էցէ ինձ ուրախ լինել· յուսացեալ եմ ՝ի ձեզ ամենեսին, զի իմ ուրախութիս՝ ձեր ամենեցուն է։ 4· Ջի ՝ի բազում վշտաց և ՝ի նեղութեն սրտի գրեցի առ ձեզ բազում արտասուօք· ոչ զի տրամիցէք· այլ զի գուերն իմ գիտասցիք՝ զոր ունիմ առաւելագոյս առ ձեզ։ 5· Ապա եթէ ոք տրամեցուցէ, ոչ եթէ զիս տրամեցուցէ, այլ փոքր ՝ի շատէ· զի մի ծանրացայցէ ամենեցուն ձեզ։ 6· Ըսմա է պիսիսաւոն պատուհասն այն՝ որ ՝ի բազմաց անտի է։ 7· Ա՛յսուհետև նմին հակառակ՝ մխտանդամ շնորհել ձեզ նմա, և մխիթարել· զի մի յաւաւել տրամելեթէն ընկղմեսցի այնպիսին։ 8· Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ՝ հատատաուել ՝ի նա զգերն։ 9· Վասն այնորիկ եսկ և գրեցի, զի գաւթ առից զձեզ՝ եթէ յամի հպատակ եցէք։ 10· Ջի եթէ ումէք շնորհիցէք, և ես· քանզի և ես եթէ շնորհիցեմ, զոր ինչ շնորհիցեմ՝ վասն ձեր, ՝ի դէմս քրի։ 11· Ջի մի զրկիցիմք ՝ի սատանայէ· քանզի չէմք ինչ անտեղեակ խորհրդոցն նորա։ 12· Ա՛յլ իբրև հասի եւ ՝ի տրոասդա յաւետատրեան քրի, և գուռն բաց եր ինձ ՝ի տէր։ 13· Ո՛չ էառու հանդիստ հոգւոյ իմում· քանզի ոչ գտի ես անդ զտիտոս զեղբայր իմ· այլ հրաժարեալ ՝ի նոցանէ, գնացի ՝ի մակեդոնիա։ 14· Ա՛յլ ապ շնորհ գին, որ յամի հաւակ հարկանի զմեզ ՝ի քրի

'ի քո չի, և զչոտ գիտուն իւրոյ չայանի առնէ մեզ ի կեանս. և առ այս ո՞ բաւական իցէ։ 17. Քանզի ոչ երբե իրրև զայլսն, որ մահառական լինին բանին այլ իրրև 'ի հանգստութիւն, այլ իրրև չեզ' առաջի այ 'ի քո խօսիմք։

---

1. Բայց զայս Լեւի ընթրեցէք, չի ի գործ անգամ պրպտուիք ելից առ չեզ։

պատճառ չերթալոյն 'ի կորնթոս զոր յանց ցնալ գլուխդ նշանակեաց՝ սակս խնայելոյն ինձ, սկսանի առ տանօր ընդարձակագոյն բացատրել զիւր չայպաղումն՝ մեղմով 'ի նոսա արկանել զպատճառ մեղադրութեան։

Բայց զայս Լեւի ընթրեցէք։ Ջոր· զխոզ հաւրդ չայպաղելոյն, զոչ գալն այժմ առ ձեզ՝ հաստատեցի 'ի միտս իմ. զայս առաւել օգտակար դատեցայ և ընտրեցի՝ քան թէ գալ ըս խոստանայս։ Ընդհէր արդեօք· չի ի գործադիր պրպտուիք ելից առ չեզ։ Տրտմութիւ ոչ զիւրն ասէ, այլ զկորնթացւոցն։ Թէպէտ այն զչետ գայ այամ, ոչ և ոսկերբանն ասէ· և չայտ է 'ի չաջորդացն։ Հաստատեցի ասէ՝ չգալ առ ձեզ, զի մի 'ի տրտմութիւ ձեր եկից· զի մի գալովս չառաջ քան զուղղութիւ չանցաւորացն՝ տրտմութիւ պատճառս տայցեմ ձեզ, որով և ես ինքնս տրտմիցիմ։

Ա՝ևսածպանն ըս ոսկերբանին և ըս այլոց՝ չայի առ պրպտունն· այ զի մի վերս տուին տրտմեցուիչ զձեզ, ոչ տրտմեցուցի առաջին թղթոյնս· զի մի նոր թաիսիծ չաւելուցում 'ի ձեր վերայ։ Իսկ թէոդորետոս, պէղագեան մեկնիչ, և այլք չայեցուցանեն առ գործ· այ զի միւսանգամ գալուստ իմ մի լեցի տրտմութիւ, ուր չառաջին գալստեանս ուրախութիւ եղէ ձեզ պատճառ· կամ, երկրդ գալս անձամբ՝ մի եղեցի ձեզ տխրեցուիչ, ոչ թղթոյնն ըս իրաց ինչ եկեալ առ ձեզ՝ տխրեցայք։

2. Ո՞ է եթէ ես ուրախացուսանեմ չէնէ, և ոչ է որ ուրախ առնէչէ ինձ, եթէ ոչ որ պրպտէն չինէն։

Ա՝ևանդէ այսու զպատճառն՝ որ ըս չկամէր կրկին տրտմեցուցանել զնոսա· այլ զի կապակցութիւ բանիս ունի ընդ մուծեն, ոսկերբերան և այլք ոմանք այսպէս չարմարեն զնմանսն։ Եթէ ես գալով այժմ տրտմեցուցանէի զձեզ յանդիմանութիւ և սաստիւ· ո՞վ այն պէս ուրախ առնէր զիս, որ տրտմելոյն կրնէին· այ որ յանդիմանութիւ իմով ընդատաւգեալ դայր 'ի ցաւս ապաշխարութիւ· իրրև թէ տրտմեցուցանելով զձեզ՝ ինձ սիփոխութիւն գտանեմ· զի տեսանեմ զձեզ շարժելս 'ի բանիդ իմոց։ Ըստ այսմ մուտ ոմանք զեղակի ասացեալն, որ պրպտէն չինէն, առնուն 'ի վերայ պողոսնկել կորնթացւոցն· որոյ տրտմելոյն չայապաշխարութիւ՝ մխիթարութիւ լեալ էր առաքելոյն։

Սակայն այս իմաստք ոչ 'ի գէպ գան դիտաւորութե առաքելոյն· զի կամելով նա արդարացուցանել զիւր չերթալն, պատճառ դնէ՝ թէ զի ոչ կամէի տրտմեցուցանել զձեզ առաքելական սաստիւք։ Իսկ եթէ տրտմեցուցանելոյն գտանէր նա մխիթարու 'ի տրտմեցելոյն, չայդմ պատճառէ դնալ պարտ էր մանաւանդ, քան թէ չետս կալ։ Եւ ոչ դարձել համեմատին այդ իմաստք չաջորդ բանիցն, և զոր ասէ 'ի գլ. ժբ. 21. * Գուցէ դարձեալ չարժամ դալ ցեմ, նկուն ինչ առնիցէ զիս ած իմ առ ձեզ, և սուգ առնուցում վս բազումց չառաջագոյնոյ մեղուցելոյ ։ և ն։

Չարազատ և ըս կարգի բանիցս իմոյ նոսն այլ մեկնիչք այսպէս։ Ոչ կամեցայ անժամ գալովս 'ի նոր տխրուի արկանել զձեզ· վս զի եթէ ես տրտմեցուցանիցեմ զձեզ, 'ի չարկէ ինքնս և պաշարիմ տրտմութիւ· և ո՞վ ապա չարժամ ունէր զիս մխիթարել, բայց եթէ տրտմեալն

մեալն յինէն, որ է ասել· ոչ ոք քնաւ· զի անձն ցաւագին չունի այլում մխ. թարութիւն մատուցանել: Աասել կասի, թէ դուք միայն էք ինձ խնդուէ պատ. ճառ· վա՛յ որոյ ելեն տրտմեցուցանելով զձեզ սասոիւք՝ ես ինքն ըմբռնեի ի սուդ, ո՞ի ձենջ լիներ ինձ մխիթարիչ: Ապա յայտ է՝ թէ կարի սխրագին լիներ ինձ և ձեզ ուղևորութեի իմ, եթէ յայսպիսի պարագայս ելով գայի ի կորնելեոս : Լաւ եւս բացայայտին ի մատաքս ի յաջորդացն :

3· Եւ ես ղայս գրեցի՝ զի ոչ յորժամ գայցեմ, զբօսանս ինչ ունելոց ոսոսի սրծանէ էջե ինչ սուսո լինել· յոսոսչեալ եմ ի յեվ սինեսին, զի իմ սուսոխոս՝ յեր սաե նէղոսն է :

Յօրինակս ինչ դնի· և զայս զի գրեցի· բայց չիք զի ի բազում օրինակս· որպ և ոչ ի յոյնն· թէպետ յասորին երևի: Յունաց սովորական օրինակն, և այլ թարգմանչաւելուածով դնեն· և զրէ. ցի ևեզ զսոյն զայս : Բայց չիք յաղեք. սանդրեան օրինակն :

Արդ՝ գրեցի ասե՝ զայս , ցի զպատճառս յապաղմանս , կի՛ ղերբեծայն նախ քան զուղղութիւն յանցաւորացն : Եւ սէր գրեաց· ոսկեբերան Հայեցուցանէ՝ ի քան ժբ գլխոյն 21. յասելն· * Գոտկէ յորժամ դարձեալ գայցեմ ‖ ևն : Սա. կայն զայդ չև և և ասացեալ էր նոցա : Թէոփիլակտոս տանի յանցեալ բանն· ա. 23· * Վա՛յ ինայելոյ՝ի ձեզ՝ ոչ և և կի ‖ ևն : Աայլ տանին յատաջին Թուղ. Թեն , յորում ազդ արար կորնթացւոց զգաստանալ յանկարգութենջն յառաջ քան զերեթալ իւր· ըս որում՝ ի յաջորդ տան ասե՝ նորնպէս , ի բազում վշտաց գրեցի· զոր մեկնիչք իմանան յառաջին Թուղթն : Եւ յայս միտս մատչի սրա. բացին դնելով· * Արդէն գրեցի ձեզ զայս բան : ‖

Սակայն կարդ բանիցս ոչ ստիպէ հե. ռանալ ի Թղթոյ ատի· այլ մարթի է իմանալ զվերագոյն սասցելն· ցի՛· խը. նայելով ի ձեզ յապաղեցի զնմ գալն· և ոչ կամեցայ տրտմեցուցանել զձեզ սասոիւք սակս տեւելոյ ի ձեզ յանցաւ նացն: Եւ զայս սն այնորիկ գրեցի , զի ոչ յորժամ գայցեմ առ ձեզ նախ քան զուղ. ղութի անկարդաւճցն, տրտմութի ինչ կրիցեմ: Իսյոնն չիք ինչ· խոկ լասինն յաւելուածով դնեմ· զի ոչ զորմոսին ի վիճ պրմոսե ոսնկցեմ: Բայց յայլ Թարգ. մանս և ի մեկնիչս չկայ այդ· այլ կար. ծի սպրդեալ ի նման տեղոյն առ փի. Լիպպեցիս : (ը. 27:)

Ի գալ իմում ասե՝ մինչև զգաստացել եր յանցաւելոցն , միայր ինձ տրտմու. թիւն կրել՝ ոչ յօտարաց կամ ի թշնա. մաց , այլ ոսոսի սրծանէ էջե ինչ ոսրսե լինել: (յայլ օրին· սրծանէր·) ցի՛ ի ձենջ՝ յորոց պարտ եր ինձ զուրախանե առ. նել· միայր ինձ վշտանալ ի ձեր պատ. ճառս , որք իբրև որդիք սիրելիք՝ ու. րախացուցանել ունելիք զիս զկայր ձեր. որոց յառաջադիմութիւն ի բարիս՝ մեծ ուրախութի լինելոց եր ինձ պատճառ: Վկայէ բանիւս , թէ չկամիլն տրտմե. ցուցանել զնս սասոիւք իշխանութե՛ն , ի գործոյ սրսին գայր յառաջ· վա՛ զի ի տրտմեցուցանելն զնս հարկ եր և ին. քեան տրտմել ի նոցանե· և զի ինքն խնդալ ըն նս ցանկայր , յայտ է՝ զի կա. րի դառն լիներ հակառակ տրտմութի· որպ եթէ օշինդր գառներ ոք՝ ուսոսի մեղր ակնուներ գոսանել :

Յոսոսչեալ եմ ի յեվ սինեսին : Յոյնն ա. նորոշ ըստնելոլի դնե, ցի յուսացել կի վստահացնալ· զոր և սմանը հայե. ցուցանեն առ բայն՝ գրեցի· այլք առ. միւսն , զի մի պրմոսի իրեցէ· և այլք առ խոքան: Բայց ոչինչ արգելու դի. մաւոր իմանալ, ոպ դնե նաև սասրին : Իմաստքն են· զայս զիմ խնդութի իբ. րև մեծ ինչ պատճառս դնեմ առաջի ձեր· վա՛ զի վստահ եմ՝ի ձեզ ամենե. սին, թէ զիմ ուրախասե համարիք ձեզ ամենեցունն· յուսամ թէ՝ի խնդալ ի. մում դուք եւս ունելիք խնդալ, ոպ և ըն ցաւս իմ լինիք համակարիք , որով ակն. ունէի՝ զի զանախորժելիսն իմ արա. դասես՝ի միջոյ անհետ առնիցէք: Ան. պես բարեխորհ եմ զձենջ , զի հաւա. տամ թէ ոչ զայլ ինչ կամիք՝ բայց զիս ուրախ առնել· և ահա սորին վա՛ յա. պաղեցի գալ· և ցուցանեմ ձեզ զնա. նպատրհ՝ որով կարէք զիս խնդացու. ցանել : Յայտ առնե այսու՝ թէ զիսըն. դալն՝ի նս ոչ վա՛ իւր ինչ խնդրե , այլ զի զիտէ՝ի նս անցանել խնդութեն : Իսկ

զի ասաց, վստահ լինել չեմ՝ ինձ. զի թէպէտ գոյին ոմանք նախանձոտք կամ զրախօսք, բայց զի չէր յայտնի որք շաբաթ, զամենեցունց վկայէ բարիոք կարծիս ունել. և գարձեալ, զեկեղեցւոյ կորնթացւոց խօսի ընդհանրապէս, յորում ոմանց մասնաւորաց թերութիւն ոչ խափանէր զհասարակաց բարեմասութիւն։

4. Ո՛ Ի՛ ԲՈՂՈՑ վերոյ Ե՛ԻՆԵՆՔ որք ՉԳՐԵՅՔ ԱՒ ՅԵՒ ԲՈՂՈՑ ԱՐՔԱՒՈՀՈՑ. ՈՉ ԶԻ ՎՐԴՈՎԻՒ, ԱՅԼ ԶԻ ՂԵՐՆ ԻՄ ԳԻՒՂՈՑՆ ԵՒ՝ ՂՐ ՈՒՆԻՄ ԱՒԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՒ ՅԵՒ։

Ի սրտմտել անտի՝ զոր կրեայ ի բազում գոյ գովով, կամի հաւատարմացուցանել զտրտմուին, զոր կրել ունէր՝ եթէ գնացեալ էր ի կորնթոս. միանգամայն լուծանել առնէ ընդխմանել ինչ, զոր գուցէ խորհէր ոք, թէ զնարդ ասէս՝ ոչ կամիմ զձեզ տրտմեցուցանել, ուր աչա առաջին նիզոնէն կարի տրտմեցուցեր։

Արդարև գրէիւ ԱՒ ՅԵՒ ասէ. ոմանք առնուն զդրեալսն յայսմ նիզոնէ. յոր օժանդակէ ասորին դնելով. գրէիւ ղՅԱՒՒՀ։ Բայց մեկնիչք սովորաբար յաւագին նիզոնեին խմանան. վա՛ զի զեկդս ոչ այնչափ վշտօք գրեաց՝ քան նէթ միսէ նիզարութիւ, որպէս յայտ առնէ ի գլ. է։ Ջբանս առաջին նիզոնին գրեցի առ ձեզ՝ ի բազում վշտաց, ցաւօք սրտի խմոյ ընդգրելոցն՝ ի ձեզ անկարգութիւս, որք զՀոգի իմ վիրաւորեին՝ ոչ միով տեսակաւ, այլ բազմապատիկ։ Եւ՝ Ի՛ՆԵՆՔ ԲՌ ՍՐՏԻ, ՅՈՒ՝ Ի ԲԱԶՈՒՄ ՆԵՂՈՒԵՒ ԿԻ ՅԱՆՁԿՈՒՆ ՍՐՏԻՍ, որով ընդ բժշկուի անկարգ գունցն տարակուսեսցի իբրև գժուարաբուժելեաց, և՝ ի կարի ՃՆՇՄԱՆԵ ՍՐԸ ՍԻՍ ՀԵՂՁԱՄԻՏՈՒԿ ԼԻՆԵԼ։ Բայց՝ ՈՐ ՓՈՔՐՈՑ, որք նշանակք էին ներքինն ցաւոցս, և գիւրացուցիչք անձկաւոր սրբոյն ՍՐՏԻՍ. որոյ վա՛ ընդ բազմուն ցաւոցն՝ աւուտագոյն բղխելին արտասուք աչացս իբր բնական գարմանք՝ առ՝ ի տալ ընդարձակութիւ նեղեալ սրտիս։ Ա՛սքան վշտացայ՝ ի հեռի կալս. զի՞նչ արդեօք ոչ ցաւէր ինձ՝ եթէ՝ ի մօտոյ ականատես էս լինէի ողբալեացն. կամ զի՞նչ զարմանք՝ եթէ յայնպիսի գովով գատնացուցիչ վշտի՝ խաւտգունիւք վարեցայ առ ձեզ բանիւք յանդիմանուե։ Բայց սակայն այնպէս գրեցի յայնժամ, և այժմ գրեմ, ո՛չ էի փոփոխ, ոչ եթէ կամելով տրտմեցուցանել զձեզ ամենասարութիւ կի լուցմամբ. զի և այդ ինձ ցաւեցուցանէ. այլ էի ղերն իմ ՓՈՓՈԽ. զՀոգմարիտ և զՀայրական ըզսէր իմ ՃԱՆԱՉԻՑԵՔ յայնմի նշանակս. զի ցաւել ԻՒՆցանիս, և յանդիմանել զյանցաւորն՝ ՃՇԳՐԻՒ ապացոյց է սիրոյ։ ՂՐ ՈՒՆԻՄ ԱՒԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՒ ՅԵՒ։ Ոա կերպարան (ՃԱՌ. ՇԻ.) և այլք՝ ի յումեանց և՝ ի լատինացւոց՝ ՂԱՒԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՌՆՈՒՆ ԲԱՂԴԱՏԱՒՈՐԻ. ՅՈՒ ԱՌԱՒԵԼԱԳՈՅՆ ՈՒՆԻՄ ԱՌ ՁԵՂ ՂԵՐՆ՝ քան առ այլ հաւատացեալս. իբր զի աւետարանական ծնեալ էր զկորնթացիս, և առանձինն հայր էր նոցա և առաքեալ, (ԻՒ գրելոցն ԱՒ. ԿՈՐՆԹ. Շ. 15. ԹԻ. 2։) ՈՄանք ոչ հաշին ԻՒ այս իմաստս, պատճառելով՝ թէ նաև զմակեդոնացիս և զայլս ծնեալ էր քարոզութիւն։ Բայց՝ ի վերայ այսր ամենայնի ԻՒՆ է առաւելուլեթ ինչ սիրոյ լինել առ սոսա, քան առ նոսա. զի ոմն՝ ի մարմնաւոր ծնողս, նոյնպէս՝ ի հոգևորսն՝ սէրն կարէ ունել իրաւացի պատճառս առաւել վառելոյ՝ ի մի որդի՝ քան՝ ի միւսն։ Ազուինացին ըստ բաղդատութեթ առեալ մեկնէ այսպէս. զսէրն՝ զոր առաւելագոյն ունիմ առ ձեզ՝ ԻՒ զոր դուքդ կարծէք։ Իսկ այլք ԻՒ սաստկութեթ ևեթ իմանան. որում վկայէ սաորին ղնելով, ծանիջիք զսաջորիկ սէրն՝ զոր ունիմ առ ձեզ՝ Նոյնպէս արաբացին ասէ. գիտացիք զսէրն՝ զորով սիրեմ զձեզ՝ կարի առատ լինել։ Հայ բնագիրս յերկոսին մեկնուին ևս հատանի. և իմասացն են։ Յաստակութիւ բանիցս՝ զորս գրեցի, ոչ եթէ տրտմութեթ կամի արկանել՝ ի ձեզ, այլ ծանուցանել զմեծութեթ սիրոյն՝ զոր առ ձեզ ունիմ. զի իմանայցեք զգութեթ սիրոյ ի մոյ առաւելեալ առ ձեզ, և գուցէ մեծագոյն՝ քան թէ առ այլ հաւատացեալս։ Ազգ առնէ ոսկեբերան, թէ ԻՒ կարգի ասելոց էր, ոչ զի տրտմիցիք, այլ զի զգաստանայցէք, որ ե պատուղ տրտմութեն։ Բայց առ՝ ի հեշտասիրս առնել զբանն՝ լռելեայն եթող զայն, և՝ ի վերեբեր զսէրն, որ ե բուն շարժիչն ի ցաւիլ, ի յանդիմանել, ի տրամեցուցանել,

նել և այսոքիւք՝ ի զգաստացուցանել
ի· [illegible] զբ՝ ի ոչ զբաղեցոյց, ո՛չ ենթէ չէ զբաղեցոյց, այլ էոյր ի չարե· էի՛ ձանձ
բացոյց անհնարն չէ։

Այլ եթանիւմ ի յիշատակել զգիւղ
խաւար պատճառ տրամաբանի իւրոյ, այ
զպատնակեալ կորնթացին · զի թէպէտ
կային և այլ պատճառք տխրահանք,
ոչ միշտ ի գլ· ժբ· բայց առաւել յա
ւելցուցիչ և ծանուցեալն էր անմաքուր
խառնակաւն կորնթացւոյն ։ Տերտու
ղիանոս (ի իրք յաղագս պարկեշտութեան
գլ· ժբ·) ոչ իմանայ զպատնակեալ կորն
թացին, այլ զայլ ոք, զի մի տխրասե
ցի խոտոռվանել զապաշխարուն մեղու
ցեալ քրիստոնէի։ Սակայն օտարս խօ
սի ոչ միայն ընդդէմ ամ վարդապետաց
և մեկնչաց, այլ և յայտնի կարգի քա
նից առաքելոյն, որք աներկբայաբար
ցուցանեն խօսիլ զանցից պատնկել կո
ընթացւոյն ։

Աղ՝ ՌԷ ոչ զբաղեցոյց։ Ո՛չ յայտնի յան
ուանէ զմեղացեալն · և զիւր տրամա
բանէն իսկ կարծողական ոճով առաջի
դնէ · իբր ոչ ենթէ չեղել ի նմա տրա
մաբանին, այլ զի ձևացուցանէ իբր մե
ռացել զգործ չարութեն, ըստ նմին և զիւր
տրամաբանին՝ սակս զգաստանալոյ յան
ցաւորին ։ Եթէ ոք ի ձէնջ ասէ՝ վըշ
տացոյց զնս իւրով անկարգ գործով,
կամ եւս պատճառս ծանր տրամաբանի,
ո՛չ ենթէ չէս զբաղեցոյց ևն։

Այս տեղի մեծին ունի զչարադրութին,
և բազմօրինակ յարմարի ի մեկնչաց ըստ
իւրաքանչիւր մասին ։ Որպէս դիւրին
իմասաս համարին ասել · եթէ ոք եղև
պատճառ տրամաբանին զոր ասացի, ոչ
եթէ զնս տրամեցոյց միայն և տիրա
պէս, այլ էոյր՝ ի չարե, այ ըստ մասին ինչ,
ըստ որում եմ մանկ և անդամ եկեղեց
ւոյ, որ գլխաւորաբար ինասկցաւ և
տրամեցաւ · և զայս ասեմ, զի մի ծանր
բացայոյց ձեզ ամենեցուն, կարծիս տա
լով՝ եթէ ես միայն տրամեցայ, և դուք
անմասն մնայիք յայսմ տրամաբանէ, իբր
զև մանկակիցք գործեցեալ չարին, կամ
անհոգացեալք ի բառնալ զայն ։

Այլք բացատրեն · ոչ եթէ զնս իսպառ
տրամեցոյց անմխիթար, ոչ եթէ մինչև
ցայժմ ի նմին տխրութեն կայցեմ · զի
յիմմէ կոդմանէ փարատեցաւ տրամա
բանին զգաստութեըն յանցուցելոյն, իբր
ոչ բնաւ կրել · այլ էոյր ի չարե · ցի սա
կաւ ինչ տրամեցոյց, և այժմ յաւրա
խութեի զարձայ յասպաշխարել նէ · կամ
յայնժամ ևս ի բազում բարեացն որք
ի ձէզ, մխիթարեալ էի · կամ այլք բա
րեկիրք ինձ սփոփանս մատուցանէին,
բառնալով զմտն տրամաբանէս ։ Ջայս
ասեմ, զի մի երևեցոյց ծանրացուցա
նել զձեզ ամենեսին · որպ եթէ զմեղն
յանցանս ձեզ առհասարակ զրելով,
կամ անկարեկիրս ցուցանելով զձեզ ·
իբրև եթէ զոք և ևս գոյց ի պատճառք
տրամաբանէն իմոյ։ Ասպէս ազոխնա
ցին և այլք ։

Այլք բացատրեն այսպէս · յանցու
ցեալն այն ոչ տրամեցոյց զնս գլխովին,
այլ էոյր՝ ի չարե, ցի չափով, սակաւք·
և զայս ասեմ, զի մի՝ ի վէ ամենեցուն
ձեր բեռն յաւելից, կամ՝ ի ծանրացնելոյ
արդէն խիստ երևիցիմ, նոր ևս ծանծաղ
արկանելով ի ձեզ · որ կամիմ մանա
ւանդ բառնալ ի ձէնջ զտրամութենն ·
զի եթէ ասէի զնս կարի տխրեալ ընդ
գործն, այսու զձեզ՝ որ սիրեքդ զնս,
առաւելագոյն ազով ծանրացուցանէի։
Յայս միտս մատչի սրաբացին, գնե
լով։ * Եւ եթէպէտ տխրեցոյց զնս ոք,
այլ տրամութենէ ևս եթէ եղև · զի մի զա
մենեսին զձեզ ծանրացուցից ։ ‖ Այլք
պարզաբանին · ոչ եթէ բավանդակ ե
կեղեցիդ կորնթացաւոց տրամեցոյց զնս,
այլ էոյր՝ ի չարե, ցի առանձին ոք, ևս
սակաւք ոմանք · զոր ասեմ, զի մի կար
ծիցէք նախատինս արկանել ամենեցուն
ձեզ ։ Ըստ այսմ զնոյ՝ ի չարէն փոխա
նակ սակաւուց ոմանց իմանան նաև՝ ի
բանն Տիռմխայ · ժե· 25· * Կուրութի
փոքր ի շատէ եղև ի՛լ ։ ‖ ցի սակաւուց
խորայեկացաց ։

Այլք ոմանք ըստ սակս բերանին այլազգ
յարմարին զընթերցուածս բանիս · զի
որովհետև յոյնն և այլ թարգմանք զա
ւելն, չի՛ ի ծանրացոյց ունէցան չէզ, ներ
գործաբար ընթեռնուն, ցի զի մի ծանր
բացուցից զամենեսին զձեզ, զբառան
չի՛ ծանրագոյնէզ, իբրև միգանկեալ առ
նուն փակագծիւ որոշելի, և զբառան
չանհնէ՛ չէզ՝ տանին առ տրամեցոյցն,
մեկնելով այսպէս ։ Եթէ ոք ի ձէնջ
տրամե

տրամեցոյց ղնա , ոչ եթէ ղնա միայն տրամեցոյց , այլ մասամբ ինչ, կամ սա կաւ ինչ զձեզ ամենևին տրամեցոյց · այն անկարդուն զձեզ և շարժեաց ի սուգ և ի նախանձ ընդ իս , բայց փոքր ի շատէ · և ասեմ փոքր ի շատէ , ոչ զի պակաս քան զնա վշտացոյց , այլ զի մի ծանրացուցից զմեղադրել ին , ըստ մի մեծացուցից զյանցանս նորա , զի մի նոր դարձեալ կամ պատուհաս յաւելից ի նա · զի մի խստագոյն ինչ ասացից , այլ ներողութիւն վարեցայց ընդ յանցաւորն , որովհետև այժմ ի զղջութիւն դարձել է : Զայս միտս մտաւքն ասորի թարգմանն դնելով · * իսկ եթէ ոք տրամեցոյց , ոչ զնա տրամեցոյց , այլ զբոլոր զձեզ ամենեսին · զի մի ծանր լինիցի ձեզ բանս ։ Եւ զայն իմաստս առաւել ընդարելի համարի եւսիոս՝ իբր յարմար ի դիտաւորութիւն առաքելոյն · որ յորդորել կամ ասէ՝ զի ամենեքին ներեսցին մեղուցեալ եղբօրն · իբր զի ամենեքին վշտացեալ էին ի նմանէ · և դիւրաւ իսկ նեղեսցին, վա՛ զի ինքն առաքեալն՝ որ կարի վշտացել էր , առաջին լինի ի ներել : Վա՛ որոյ զօրութիւն բնաբանիս է · յայդ յանցաւն կորնթացւոյն չնայ ինձ այլ ինչ · յանցանքն յինէն կողմանէ թողել են · և ձեզ միայ այժմ առնել զարժանն, զի և զձեզ ամենեսին վշտացոյց նա , թէպէտ և սակաւուք · ասեմ սակաւուք , զի մի ծանրացելոյն յաւելից նոր բեռն. զոր կամիմ մանաւանդ թեթևեալ ցուցանել , և ներողութ ընդունել :

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՅ ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ Ի ՔՐԻՍՏՈՍ ՀԱՎԱՏՈՅ ։

Ա. Ա. Ա.

ոչ զկնի ասէ · և այլ կարնեցիք՝ ի յերկարել պատժոյն սխրագին ծայրին · և ըստ հակառակն՝ ի մեզմել զնոյն՝ զը-
ւարթացեալք շահէին մեծապա ։

Այլ քանզի պատուհասն՝ զոր լիշէ առաքեալն , փակեր լինքեան զկենդանական նզովս , յո զորոշումն՝ ի հաղորդութիւն հաւատացելոց , և մինդամայն զլկանս մարմնոյ ըստ նմին զրանուելոյ սատակման , ոչ յերկար բացատրեցաք՝ ի մեկ նուազ այլոց տեղոյ , խնդիր է առ մեկ նիւք՝ զոր յերկուց պատժոցս բաւական սակաւ առաքեալն ։ Որմանք համարին զմարմնական պատուհասն եւթ թողացուցանելոյ հրաման տալ · իբրև եթէ բաւական ժամանակս պատժեցաւ ցաւք զոր կրեաց · այսուհետև շատ է նմա՝ ի հաղորդութենէն եւթե որոշել , և զայլ ապաշխարանս տալ · զոր եթէ յանձին կայցէ , արժան է վս առող-
ջութենն աղօթել , զի դիւրանայցէ՝ ի դիւական լկանացն ։

Զայս մեծ ընտրեն դոքա՝ այնու զի՝ ի սկսանելոյ այնր պատուհասի մինչև՝ ի գրութի երկիդ եղելոյս՝ սակաւ ամիսք ըստ անցել էին · զոր չէ մարթի ասել բաւական ժամանակ ասե՝ ի վճարելոյ խոտանել եկեղեցական արգելմանն , և մտանելոյ՝ ի մանակցուն հաւատացելոց ։ Սակայն այլ մեկնիչք ոչ հայեցեալ յայդ պատճառս , համարին եթէ ազաքեանն հրաման տայ բառնալ նմա զնզովսն , և ընդունել զապաշխարեալ յանցաւորն՝ ի հաղորդութ եկեղեցոյ · վս զի այսորիկ չասէ՝ ոչ երկարուի ժամանակին է , այլ խոհական դատաստան առաքնորդից · և զի առաքեալն ոչ եթէ տիրապես ծանուցանէ զբաւական վճարումն պատժոյն , այլ հրամայ թողացուցանել · որով և ցուցանի՝ ոչ՝ ի ժամանակէն՝ այլ՝ ի ներքոյ զէն ասել բաւական ։

Ապա ասել կամի · շատ համարեցի յանցաւորին պատուհասն որոշման և խոշտանգանաց մարմնոյն · բաւական համարիմ զդրկումն նր՝ ի հոգևոր մասնակցուէ · լաւ է քեզ եթէ զնա այսուհետև՝ ի ժողովդ ձեր ։ Զայսն մեծ առաւել ակնարկեն յաջորդ բանք առաքելոյն · ուր և ոսկեբերան խմայ՝ ոչ միայն զպատուհասն բառնալ , այլ և յառաջին վիճակին դարձուցանել · զի զի՞նչ օգուտ է ասէ՝ զպատրաստոր ոք յետ դանակոծ առնելոյ Թողուլ յաղագ տուելի՝ առանց դատմանելոյ զվերս հարուածոցն ։

7 · Կ յոյսիկ եմ նմին հակառակ՝ մանաւանդ ընդհակ չէ նմա , և ինքեան· զի ի յաղագ սրտմտութեանն ընկղեցոյ այնպիսին ։

Ակնոյսիկ եմ , ի յոյսն , այնպես զի , նմին հակառակ , ըստ հակառակն առաջին խրատուեն՝ որով պատուհասեցիք զնա , և զոր կարէիք այլ և այլ երկարագործել · նա նուազ ընդհակ չէ նմա · կամիմ ասել , և յորդորիմ , զի զթած լինիցիք առ նա · պատրաստ ներողութ վարել առ նա ։ Ի յոյսն զդ չէ , բայց չիք նմա ։ Ի լսանին երկուքն և պահասին · այլ զի զօրուեթէ իմանի , բացատրել զնոսին նաև սասրին և ապաբացին ։

Որք մինդամ յանցեալ տան զԹողացումն դիւական լկանացն իմացան , զառաջի եղեալս յարմարին այսպես ։ Ընդ հակառակն անհոգուտն՝ որով զառաջինն իբրև վնեներաս կշռամբեցի զնեզ այժմ ոչ այնպես ամբաստանեմ · այլ մանաւանդ յորդորեմ՝ ի հեղուեթէ · զի ներելով աղօթիցեք առ նո՝ դիւրութէ առնել ցաւոցն և լկանաց · զի մի սասպիկ տիրուն հոգւոյն յաւելել՝ ի ցաւս մարմնոյն , զնաչ գործեսցէ նմա ։ Սակայն այս մեկնուն հնարել՝ ի կրօնաւոսն՝ ոչ միայն սակաւուց է , այլ և կասկածելի · քանզի Թուէ ինձ յայն սակս զայս իմաստս պնդել , զի հեռասցի՝ ի վարդապետութէ եկեղեցական ներքոյ զնեց , զոր ողջմիտ մեկնիչքն նշմարեն յայսոսիկ բանս առաքելոյն ։

Վս որոյ ըս ոսկեբերանն (Ճառ· ՟Ը·) և ըս այլ մեկնչաց սովորական իմաստքն են ։ Հակառակ առաջին պատժողական խոտանեն՝ կամիմ մանաւանդ , և պարտիք այժմ ընդհակ չէ նմա · ցի չէ զնեզ՝ ի ներողութէ Թողացուցանել զինացորդ պատուհասին , զոր ըս իրաւանց կարէիք այլ և պահանջել · Ե ինքեն · զվշտացեալ անձն նր սփոփել · ընդունելով զնա՝ ի հաղորդութէն ձեր և յընտանի կենակցուն · կի քաջալերել յաւսով փրկուե , ըս օրինակի այլոց յանցաւոր

ցուցելոց և ապաշխարելոց ։ Ոչ է մի և նոյն՝ շնորհելն և միթիթարելն ։ զի շնորհել ասի Թողացուցանել զպատիժ նզովիցն , անդրէն ՚ի ծոց եկեղեցւոյ ընդունելով զբանադրեալն ։ Իսկ միթիթարել ասի՝ ընծանի կենդանավարուք Թէ և քաջալեր բանիւք Հանդուցանել զսիրտ ապաշխարողին ։ զոր Թէպէտ առ ձմ ապաշխարօղ պարտ է ցուցանել , բայց վա պռոնկել կորնթացւոյն որոշաբար հրամայէ առաքեալն , զի Թերև եւս սակս ամօթալի յանցանացն և պատժոյն խորչելին ոմանք նաև յետ արձակմանն ։ Ընդոգացուցանելն զպատիժ նզովից՝ անկ է իշխանուեն առաջնորդաց ։ այլ քզի ՚ի գաւառաստանի կորնթացւոյն՝ ժողովուրդն եւս միաբանեցաւ ընդ առաջնորդաց , նմին իրի հաւատարակաբար առ ամենեսին հրամայէ զշնորհելն ։

՚Ի վե բերէ զպատճառ շնորհմանն ՚ի կողմանէ յանցուցելոյն ։ Ջի ՚ի չաաաւել զբահանէն ընդդէմ ոմնոցն ։ Տրամուե ոչ զայն իմանալոք տիրապէս , որ սակս դաւշուե մեղացն իցէ , և ՚ի սիրոյն ապոստոլի իցէ , չունի ինչ ասել հոդուցն ։ այլ իմանի տիրուէին՝ որ սակս ծանր և աանօթալի պատժոցն ։ Ասդ՝ ասէ , Թո զուլ արժան է յանցուցելոյն , և միթիթարել եւս ։ ոյզ զի մի արգելօք յանչափ տիրուէ տրտին՝ անսիթիթար Թոզեալ , կործանեսցի ՚ի մեծամեծ չարիսն , որք քնաւորել են դէտ անկարգ տրամոլեն ։ կամ ըս այլոց , գիտելով զսիրտ կորնթացւոց կարի վիրաւորեալ ըս եղելն , մաղթողական բանիւք բժշկել զնա ։ Եւ Թէպէտ ձայնն աղաչելոյ է , բայց ըս իրացն փակի ՚ի նմա հրաման ։ ըս որում ՚ի յաջորդ տան պաշտանօքն ՚ի նոցանէ զպատակուեն , որ առ հրաման տայի ։

Վ՚ որոյ ասէ , յո՞ մի այն զի յանցուցելըս պահեսցի ՚ի մեծաց չարեաց , շատ հաւատալով զյանձն առել պատիժն , այլ և ՚ի զառաջնորդաց՝ որք ունիք իշխանութեի արձակելոյ , այլև զիմաբան ժողովի՝ որք ՚ի պատուհասին հաւանեցայք , հաաաաել ՚ի նա զնէրն ։ Որոգիսէս և ամբրոսեան մեկնիչն իմանան զսէր մեղուցել կորնթացւոյն , յո զիոյնի և գյօժարուի նի առ ՚ի միանալ ըս եկեղեցւոյ ։ բայց Թերի է այս բացատրութեի։ Ոմանք և հաստատուե սիրոյ իմանան զհա-

սի լուել՝ զհանգամանս մեղացել կորնթացւոյն , կասկած կալաւ՝ մի արգելօք յայն չարիս ըմբռնեսցի նա յերկարել պատուհասին , որով դէղն բժշկական դառնայցէ նմա ՚ի Թոզոյն մահաբեր ։

Իմաստուե ակնարկ ասկեբերան , Թէ առաքեալն այնպէս հրամայէ զԹոզուէն՝ զի յանցաւորն մի հեղդասցի Թոզուբ , կի համարձակեցի ՚ի սեզանդել , այլ մա նաւանդ անձնապահ լինիցի ։ վա զի ա սելովն ընդունել Ե՝ Թէ՞ոբել , չայտ առնէ Թէ ոչ վա պատշաճական գործոցն , այլ շնորհմամբ և ՚ի զԹուլեի գանել զներուն ։ և պատճառ Թոզուէին տայ զոկարուել յանցաւորին , և ոչ զարժանի վճարուն պատժոցն ։ ոյզ զի միթիթարուեն բժշկեսցի ՚ի տրամուէն, և մի առաւելագոյն չարեօք հիւանդանայցէ անողջանալի ։

8. Պ՚ան որոյ պղուչ՚ չէ՞ հաաաոել ՚ի՞նա զնէրն ։

Ջհրամայէն՝ զոր կարօղ էր առնել՝ ՚ի բաց Թողու , և յանդգնեա գայ երանել լի առաքեալս ։ ոչ եա էբրև գաւառաւոր՝ այլ ոյզ ջատագով և բարեխաս մեղուցելոյն՝ խօսի առ կորնթացիսն նաեւ զայ Թոռ գաւորական ։ Եբր զի ուղղուե յանցաւորին՝ որում ցանկայր , կատաբեցաւ ։ վա այն առ մեծի իմանալն անցանէ զչափ՝ աղաչանաց ձեռնէն ։ ոյզ ասէ ասկեբերան ։ Կամ ըս այլոց , գիտելով զսիրտ կորնթացւոց կարի վիրաւորեալ ըս եղելն , մաղթողական բանիւք բժշկել զնա ։ Եւ Թէպէտ ձայնն աղաչելոյ է , բայց ըս իրացն փակի ՚ի նմա հրաման ։ ըս որում ՚ի յաջորդ տան պաշտանօքն ՚ի նոցանէ զպատակուեն , որ առ հրաման տայի ։

Վ՚ որոյ ասէ , յո՞ մի այն զի յանցուցելըս պահեսցի ՚ի մեծաց չարեաց , շատ հաւատալով զյանձն առել պատիժն , այլ և ՚ի զառաջնորդաց՝ որք ունիք իշխանութեի արձակելոյ , այլև զիմաբան ժողովի՝ որք ՚ի պատուհասին հաւանեցայք , հաաաոել ՚ի՞նա զնէրն ։ Որոգիսէս և ամբրոսեան մեկնիչն իմանան զսէր մեղուցել կորնթացւոյն , յո զիոյնի և գյօժարուի նի առ ՚ի միանալ ըս եկեղեցւոյ ։ բայց Թերի է այս բացատրութեի։ Ոմանք և հաստատուե սիրոյ իմանան

զՀաղորդուել՝ որ խորհրդոյն· իբրև թէ
ընտանել զնա ի Հաշակուն մարմնոյ և
արեան նո՛ն, որ է նշանակ միութեան Հա-
ւատացելոց· Բայց այս խմատք և ա-
նՀատատան են ի վկայուէ վիճաց·

Ալ Հաւատակ միաք մեկնչաց իմանան
զսէր կորնթացւոցն առ մեղուցեալն,
ընտանելով զնա ի ծոց եկեղեցւոյ Հա-
ղորդութեանն· ամ բաբեաց· զոր և ասորի
Թարգմանն յայտնապէս բացատրէ զնե-
լով, զսէրն ձեր· Հոռոմոցն ի յոյնն դնի
տ՚ո՛ւք, որ ոչ նշանակէ զիարդ և իցէ
Հաւատատել լինել, այլ ըստ կարգի իրաւանց
սահմանել, և ըստ օրինաց ի դրութ տա-
նել, զոր այլով բառիւ ասեմք՝ վաւե-
րացուցանել· և ասկեբերան մեկնէ,
ամրացուցանել, և ոչ վեր ի վերոյ ըն-
դունել· Վըստ որոյ ասել կամի· աղաչեմ
զձեզ՝ Հաւատարակաց իշխանութեանն և Հա-
ւանութեան Հոգեւորացդ զնա
ի Հաղորդութենէն· ոմն զի առաջին որո-
շումն նո՛ր ապաստ կացցէ, և վաւերա-
կան լիցի միաւորութեն· կամ արդեամբք
Հաւատարմացուցիչք առ նա զսէրն ել-
բայրական, իբրև կանոնաւ սահմանել·
ոմն զի ամենեցուն ծանիցի վերատին
ընդունելութե՛ն նո՛ր յեկեղեցի·

Աղղ առնէ ասկեբերան, Թէ մեծ վկայ-
ութե՛ տայ առաքեալն առաքինութե՛ն
կորնթացւոց· զի որք յառաջն անՀա-
գացել կային ըստ դործեալ չարն, և երև-
էին իբր պաշտպան լինել մեղուցելոյն,
յետոյ այնչափ զայրացան ընդեմ նո՛ր,
մինչև Հարկ լինէր առաքելոյն ազատա-
նօք խոնարՀեցուցանել զնա՛ ի ներո-
ղամտութե՛ն· Զսոյն և յաջորդն յայտ
առնէ·

9· Ա ՚ա՛ ՚ո՛ւրիւ ՚ի՛ ե՛ գրէցի, չի չ՚ըպ՚ ա՛
՚ո՛ւ չ՚ՅԷ՛ր՝ ԷՐԷ չ՚ո՛ւ ՀպՈՈ՚ի՛ ՚ի՛չԷ՛ւ·

փոխանակ ասելոյն, չ՚ըպ՚ ո՛ւ չ՚ՅԷ՛ր,
յոյնն դնէ, զիտացից զփորձ ձեր· բայց
մեկնիչք իմանան ըստ մտաց Հայ Թարգ-
մանչիս, ցի փորձել տեսից, առից քն-
փորձ կամ զտեղեկութե՛ն ի վրէ ձեր ևն·
Զսահմանն գերեցի, բայց ի յետին մեկնչաց
առնուն ի վրէ առաջին Թղթոյն, և զի
մատան յարմարեն այսպէ՛· Վըստ այսո-
րիկ նաև յառաջին Թղթին գրեալ էի
նզովել՝ և ի պատուհաս մատնել զյան-
ցաւորն, ոչ ի խոյատառակել զանուն
ե՛

նո՛ր, ոչ առ ի տրամելցուցանել զնովք, և
ոչ ի ցոյցս իշխանութե՛ն, այլ զոյգ
ոմանք ի յայտագիտացս իմոյ զրպաստեն-
այլ զի փորձել ի վրէ Հասից ձերոյմ ան-
կեղծ Հնազանդութե՛ն, Թէ արդեօք իբրև
որդիք բարեբարոյք լսէք ինձ իբրև ա-
ռաքելոյ քրիստ· զի եՀէ ի դժուարինն
յայն գործ՝ որ էր Հատուած եղբօրն,
տեսանէի զձեզ անատցօղս, իմանայն
նաև յայլսն ամ լսել ինձ, և առաւել ևս
յՀետնեալն զղացախարել եղբայրն·

Սակայն Հին մեկնիչք ըստ ասկեբերանին՝
իմանան ի վրէ դրելոցն յայսմ Թղթէ,
մանաւանդ Թէ ի զլուխ անմիջապար ան-
ցեալ բանիցն· և իմատքն են· Զայն
սակս գրեցի ձեզ ընտրել մեղուցելոյն,
և Հաստատել՝ ինձ զսէրն, ոմն զի փոր-
ձեալ Հաստատեցից, Թէ յամենայն Հպա-
տակ իցէք իմում Հրամանի, այ Թէ՝ ի
Հատանելն զնա նզովիւք, և Թէ՝ ի միա-
ւորելն սիրոյ Հաղորդութե՛ն· ոմն զի ձա-
նիցի՝ Թէ զղրօրինակ՝ ի խատեմն պա-
տուհասին անսացիք իսկ, նոյնպես ի
ներողանդն Հրամանակատարք իցէք, որ
առաւել Հաճելի լինելոց ևս ձեզ· Ա-
յս իմատք առաւել ըստ կարգի Թուին· և
իմատութե՛ն զեկուցանէ ասկեբերան,
Թէ որպէս ի պատուհասին երկիւղ արկ
ի՛նոսա առ ի չանՀոգանալ, ասելովն՝
փոքր մի խոր զանգուածն խորհ,
նոյնպէս ասա վտանգ անհնազանդու-
ցուցանէ նոյ ի՛ներին· անդ յայտ առ-
նէր՝ Թէ ոչ մեղուցելոյն և եՀե Հոդ տա-
նի, այլև վա՛ այլոց՝ զի մի պատուհասին·
նոյնպա՛ս ասա ներել Հրամայէ՝ ոչ վա՛ մե-
ղուցելոյն և եՀե, այլ և վա՛ այլոց՝ զի մի
կամակորք երևիցին և անդունք· Ի
պատուհասելն կարէր մտանել կասկած
նախանձու և զայրացման· բայ ի՛նե-
րեն երևեր անկեղծ հնազանդութե՛ն և
բարեբարոյութե՛ն· վա՛ այն զփորձ հնա-
զանդութե՛ն խնդրել ի՛ներեն·

10· Ո ՚ի ԷՒՒ ՚ո՛ւ՚ ՚ընդ՚ի՛չԷ՛ւ, և Է՛ւ·
՚ո՛ւ ՚ՅԷ՛ր՝ և Է՛ւ ԷՒՒ ՚ընդ՚ի՛չԷ՛մ, չ՚ըր
Է՛ւ՚ ՚ընդ՚ի՛չԷ՛ն՝ ՚ի՛ չ՚Էյ, ՚ի չ՚Է՛ւ ՚ո՛ւ՚·

Յոյնն առանց պատճառական շաղկա-
պի ի ներկայ ժամանակ դնէ զսոյն ա-
սելով· Է՛ւ ո՛րՀ՛ ՚ընդ՚ի՛չԷ՛ւ· և նոյնպա՛ս ըն-
Թեռնու ասորին· Էսկ լատինն դնէ ի
կատարեալ ժամանակ· ո՛րՀ՛ ՚ընդ՚ի՛չԷ՛ւ·

Սա

Ասկայն աղդ առնէ ետեղտս, թէ ներկայ կայ անցեալ ժամանակն եղել է տալ բանծամբ յապառնին, իբրև ասել, ո՛ր բան շնորհել կամիք. վա՛ն այն մեր բարեաղբ բացատրէ յապառնի ժամանակ. ոմն և արաբացին, զյանցանսն զոր շնորհեմ ձեզ. այլ և տերտաւղնասս՝ շնորհիցէ ընծեռնու. և նոյնպէս իմանալ պէղազեան մեկնիչն։ Ապա իմաստքն են. ի թողացուցանել ձեր ունիք զպատուհաս ապաշխարութեն, և ես ինքն նոյնպէս թողացուցանեմ. որպարի ինչ կամիցիք թողացուցանել, յինէն ես թողել է. զոր ինչ դուք մերձ գոլով ներել կամիցիք ունիք՝ ըստ խոհական կանոնաց արդարութեն և գթութե, գնոյն և ես մերձ գոլով հոգւով ներեմ։ Զայս ասէ առ ի ցուցանել, թէ ոչ՝ ինձ իշխանութիւն ևս է պատահն առնէ զշնորհելն. այլ կցորդի ըստ նմ՝ ի յարձակել զյանցաւորն, ոմն և ի նզովելն մեռանելոցս ըստ նմ ասելով, Ժողովել ձեզ ի մեռեալն և իմով հոգւոյս. (ա. կորն. ե. գ.) մանաւանդ թէ ոմն ի դատելն կանխեաց քան զնա ասելով, արդէն իսկ իբրև ի մօտ գնացել զմահանել զայնպիսին սատանայի, նոյնպէս ի ներելն յառաջեաց քան զնա, հրամայելովն զի և ինքեանք ներեսցին։ Այլ զի այս ներողութ մի անդորձ կարծեցայն կամ երկբայելի՝ իբրև ի մարգ կային իշխանութէն արարել, ցուցանէ առնել ի կողմանէ քո՛ն՝ ասելով. Ինչ ոք ես եթէ շնորհիցէ։ Այլ ևթարգմանք ի կատարեալ ժամանակ դնեն զբայն, շնորհեցի. և մեկնիչք ոմանք իմանան, թէ ի մասն հաստատել էր ներել պատնկել կորնթացւոյն, վա՛ն այն արդէն շնորհեցի ասէ։ Այլք իմանան ի վե՛ր այլոց մեղուցելոց. իբրև թէ զոր ինչ երբեմն այլոց յանցաւորաց և ապաշխարողաց շնորհեցի. իսկ այլք ընդ եստեսն՝ լաւ և համարին առնուլ անորոշ ժամանակաւ, ցի փոխանակ շնորհմանն՝ զոր արարեալ էր, կա՛մ առնելոց. և ի սոյն միտս մեր թարգմանիչն ապառնի ժամանակ դնէ, շնորհիցէ. ցի զոր ինչ շնորհել կամիցիմ, կամ ասիցեմ. և ըստ այսմ ևմ թարգմանք մերձաւորն յիմաստն։ Վա՛ն որոյ ասել կամի. մի վայրապար կիմ ինքնիշխանութե համարիցիք զասելս, ես և ընդունիմ. վա՛ն զի և ես եթէ շնորհեմ ինչ, կի՛մ ներեմ ումեք, զոր ինչ և շնորհեմն առնեմ ձե՛ն յետ, ցի ի հաստարակաց օգուտ եկեղեցւոյ, զի մի խոտութիւք ապաշխարանն վնասիցիք։ կի՛մ յորինակ ձեր. զի ուսանիցիք ներողութիւք գնալ առ ապաշխարօղս։ Ոմանք ըստ թէ հոդբնտոսի՝ վասն չէր իմանան՝ վա՛ն հայցման ձերոյ. իբրև թէ նք ձեռամբ սիտոսի խնդրել իցեն թողացուցանել զպատուհասն յայնցաւոր կորնթացւոյն։ Բայց օտար թուի ի կարդէ բանիցն. զի եթէ կորնթացիք յառաջեալ էին ի խնդրել զթողութեի պատուհասին, ոչ ևս չարկ էր առաքելոյն ազաչել զնա, և ի ներողութեի ընդունել զայնպիսի։

Զայս շնորհումն առնեմ ասէ ի դէմս ձե՛ն. զոր ոմանք մեկնեն՝ առաջի քո՛ն, ցի ճշմարտապէս և ի սրտէ, բարի կամօք։ Այլք ըստ ոսկեբերանին իմանան ի փառս քո՛ն, վա՛ն քո՛ն, ըստ կամացն քո՛ն, ոմն զի գՏաւետացել ապաշխարօղն պա՛ս հիւսեմ ի քո՛ական հաւատս։ Ասկայն երկաքանչիւր իմաստք ևս ոչ ընտանեք նման առ յոյն բնագիրն, որ յայտնապա՛ղ դնէ, են ֆոռօէ՛ս էրէ՛տօս. ցի յանձն կի՛մ ի դէմս քո՛ն. զոր նա ինքն ոսկեբերան և այլ յոյնք առաւել հարազատ մտօք մեկնեն, իբրև զոյն հրամայելով, կի՛մ իբրև յանձնէ քո՛ն։ Ապա սովորաբար կան իմաստք յոյն և լատին մեկնչաց էն։ Զայս ներումն արարի և առնեմ ի դէմս քո՛ն, յանուն քո՛ն, և իշխանութիւն նորա, իբրև փոխանորդ և պաշտօնեայ նո՛ր, ոչ այլազգ քան զոր քա՛ շնորհեաց ինձ առնել։ Այս իմաստք համեմատին այնմ, զոր ի պատուհասի նոյն կորնթացւոյն ասաց (ա՛ կորն. ե. գ.) յանուն տե՛ն մերոյ յի՛սի՛ քո՛ի ժողովել ձեզ էն։ Ապա որպէս ի պատուհասն վարեցաւ զօրութի՛ քո՛ն, նոյնպէ՛ս ի ներելն վարիմ ասէ իշխանութի՛ն քո՛ն. և այսու վստահացուցանէ զայցողումն ներելոցն. իբր զի ոչ յանձին զօրուէ կի՛մ ի հաճոյից ներել զպատուհասն, այլ յիշխանութի՛ն քո՛ն և նո՛ն կամօք։

Ի բացատրել վարդապետութե առաքելոյս իմաստասիրն ևաճապան վդո՛ւիք և մեկնիչք, թէ զոյ ի՛ աբե եկեղեցւոյ իշխանութի՛ն ներողութե. որով քրիստոնեայ

նեալ մեղուցելոց և ղղջացելոց ընդ-
ունայ առաւել ոչ միայն յեկեղեցական կա-
նոնաց առաչնարուեն, կամ յարտաքին
առեներն եկեղեցւոյ, այլ և ի պատժոց
մեղացն՝ որովք ի ներքին առենի պար-
տուորն են առաջի այ։ Ա՛ր զի այս իշ-
խանուի հաստատել կայ յայն հրամանն
քրի (մատթ· ժ֊ը· 18·)* Ջոր կապիցէք
յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս· և զոր
արձակիցէք յերկրի, եղիցի արձակեալ
յերկինս։ Եւ նորին իսկ առաքելոյ ա-
ռելն առաջոր, թէ շնորհեմ ի դիմաց
քրի, յայտ առնել զթողուլեն պատժոց
մեղաց յառենին այ· զի եթէ միայն և
կեղեցական պատժոց էր թողուլեն, առ-
այն բաւական էր իշխանուեն եկեղե-
ցւոյ, և չէր հարկ զիսոխանորդուին քրի
ի միջ բերել։ Սակայն ըս կերբառուելեն
այսր իշխանուե, զանձնե ևեթ խօսե-
լով առաքեալն, ընդունար ի խրատ ա-
ռաչնորդաց եկեղեցւոյ երկու ինչ կար-
ևոր զեկուցանե։ Առաջին՝ զի շնորհօվն
ունելի զօրինաւոր իշխանուեն՝ իբրև
յատուկ պաշտօնեայ քրի ի սոյն կար-
գեալ, և ոչ եթէ անձամբ յանդգնել։
Երկրդ՝ զի զիշխանուեին զոր ունի, յա-
զուստ եկեղեցւոյ ի կիր առնուցու, ոչ
կարի խստութ, և ոչ առելորդ ըարձա-
կուե· զի մին հատանե զյոյսն, և միւսն
առաւելու զհամարձակուե ի մեղանչել,
որով և արհամարհուե լինի շնորհին։

11 · Ի ՀԻՒՐՆԻՑ ՝Ի ՀԱՓԱՆԱԿ ԽՈՀ-
ԱՆ ԶԻ ՁԵՒ ԻՆՔ ԱՆՓԵՐԱԿ ԽՈՐՀՐ-
ԴՈՅՆ ՆՔ։

Ջ յարմարուին բանիս առ անցեալսն՝
ոմանք առնուն իբրև պատճառս տալ
այնմ, զոր ասաց թէ ի դէմս քրի կամ
իշխանուե նր շնորհեմ· վս զի եթէ ի
մեր անուն, և մերով իշխանուեե առ-
նեաք զթողուելն, ըմբռնեալ լինիմք ի
սատանայէ՝ մեղանչելով յայն, զնր զը-
բուելե և զգործ՝ անձանց սեպհականե-
լով։ Սակայն այլ մեկնիչք քովշրաբար
համարին զբանս՝ պատճառ յորդորե-
կան՝ ինեալ դիւրաւ, իբր ասել· Պարտ
և արժան է մեզ զգուշանալ լինել՝ ի
պատուհաս այնր մեղուցեալ եղբօր, և
այլոց մեղուցելոց և ապաշխարելոց· և
մի սատակապահանջ և աննեղրօղ· զի մի
տարապարտ խստուե ՝ի ՀԱՓԱ-

Նայե՝ փոխանակ բայիս ՀԻՒՐՆԻՑՆ,
զնե ՀՒՐՆԻՑՆԵՔ, ՝ի բայէն՝ ՀՒՐՆԻՑ-
ԲՆ· որ տիրապէս նշանակե՝ զօտարինն
յափշտակել, իւրացուցանել զուրուե·
զոր ստորև (ժ֊ը· 17· 18·) մեր Թարգ-
մանիչն զնե ԱՓՇԻՆԵ· Եւ զի ըս ոմանց
յոյն բայն նշանակե և՝ պարարել, կամ
խաբել, վս այն յառինն ասե· զի մի պա-
շարիցեմք, կամ պատրիցեմք· նման այնմ
և ասելին, զի մի պատրիցե զմեզ սա-
տանայ· Իսկ արաբացին զմեսան ևեթ
առնու ըսկսել, զի մի Տպարատանայցե
մեօք սնոյ, և անարդիցե զմեզ։

Որք միանգամ իմանան պատրանօք ըմ-
բռնել կամ նենդել, այսպէս բացատրեն
զիմաստն· զի մի պատրաճակաւ բար-
ւոյ նախանձու և ՀԱՅԱՑԱՀԱՏՈՒԵ պատրե-
ցիմք ի սատանայէ, և կորուանիցեմք
զմեղուցեալ եղբայրն· զի մի սնոյ պատ-
րանօք ըմբռնիցէ զմեզ, իբրև զագահ
վաճառականն՝ որ զամ Տնարս խաբեու-
ենե յուզե առ ի շահել։ Եւ ըս այսմ ո-
մանք զյոքնակի ասելն, զի մի պոբէ-
ցէմ, մեկնեն՝ խաբիցիմք ես և դուք·
դուք սոխալելով զիս պատճել խոտա-
ենե զյանցաւորն, և ես՝ յանսալն բա-
նից ձերոց, և ՝ի պահել զսահմանուե։
Բայց զգուշագոյն մեկնիչք առաւել
Տարազատ Տամարին իմանալ զյոյն
բայն՝ յափշտակել, իւրացուցանել, և
նովին մտօք ըսարձակե ոսկերբերան զնե
մատոս բանին· վս որոյ Տայ Թարգմանն
եդ, զի զ ՀՒՐՆԻՑՆ, այ զրկանաց կրեցմբ
՝ի տատանայէ· զի զրկանքն է օտարի
իւրոց յանիրաւի բարձումն։ Ապա ի-
մաստքն են· քաղցրուե գնալ պարտ է
՝ի պատուհասել զմեղուցել և զղջացել
եղբայրն, ոմ զի մի ՝ի պատճառս ան-
չափ խոտաենե մերոյ՝ զայն որ մեր է,
յափշտակեացե սնոյ, և յինքն գրաւեա-
ցե։ Եւ այս յափշտակուե կրնկակի պա-
տահե, ոմ զեղեցկապես բացայայտե
ոսկերբերան· մի՝ զի կորուստ ապաշխա-
բեալ եղբօրն՝ որ սակս տատկուեե ա-
պաշխարուեն անկանի յանյուսուե, ոչ
նր միայն ե զնաս, այլ Տատարակաց՝ թէ
քրի, և թէ եկեղեցւոյ, միմեանց զո-
ղով անդամք· Մի Տամարիր՝ ասե ոս-
կերբերան, թէ պոռնկացն միայն մաս-
նե յոտս գաղանին· այ զմոսե՝ զի այ-
նու Տօտն պակասի ՝ի Թռչոյ, մանա-

ւանդ

ւանդ մինչ 'ի ձեռս էր զկորուսեալն անդրէն ստանալ։ Երկրդ յափշտակուի կամ զրկանք սատանայի այն է, զի զապաշխարութիւնն՝ որ է մեր ձեռն առ 'ի մեզազատս լսել, առնու իւր գործել սնոյ առ 'ի կորուսանել զանցաւորն. նո՛ր է՝ մեղօք ըմբռնել զմարդկէ յիւր ծառայութի՛ն, և մեր է՝ ապաշխարութի՛ն ազատանալ 'ի նո՛ր տէրութէ. վա՛ որոյ յորժամ պատճառանօք անլսել ապաշխարուի՝ յանկարծ վիհն արկանէ զմարդ, յայսմ է լեր մերթոմս զմեզ վերաւորել և յապրեցուցանել։

Քաղի չէ՛ն ինչ անհեղեղ խորհրդոցն նո՛ր։ Ասաս ոչ եղեի ամ և իւրաքանչիւր խորհրդոց սոցին բովանդակապէս տեղեակ լինել ասէ. զի անբաւ են գիւտք հնարիմացուէն նո՛ր, և միայն սկ գիտելիք։ Այլ անորոշաբար դիտեմք ասել զնոցանգաւոր մտածութիւնս սոցին, որովք ջանայ 'ի կորուստ մարդկան, և այն բազում անգամ կերպարանօք բարւոյ։ Ասան որոյ և յատաջիկայս իմաստքն են. ոչ եմք անդէպք հնարից և պատրանաց սատանայի՝ թէ քանի բազմապատկիք են և արուեստաւորք. պատճառանօք ամենազաւեթի և արդարուէ ջանայ յանդարձ կորուստ ըմբռնել զմեզ ուղեցո՛ղս. թէպետ խոտոր գաւազանաւ հարկանել զմոլորեալսն, ոչ զի դարձցին, այլ զի փախիցեն։ Ջայս խորամանկութէն 'ի կիր արկ սատանայ յատաջին գարս եկեղեցւոյ՝ ձեռամբ նովատիանոս աղանդաւորաց. որք ուսուցանէին՝ թէ եկեղեցի չունի իշխանութէ զմեղուցեալսն յետ մկրտութէն ընդունել յապաշխարութէի, կի արձակել 'ի մեղաց։ Սակայն հարքն սքբ՝ որք տեղեակք էին չարանկի խորհրդոցն սատանայի, մերկացուցին և յանդիմանեցին զնոսայնս և յանդիմանեցին զնոսա։

Յայսմ վայրի դադարեցուցանեմ առաքեալ զճառն՝ որ յաղագս ներողութէ պատճառեալ կարճեցաւոյն. և 'ի մէջ առնու զիւր հոգս յաղագս բարեկարգութ, թէ եկեղեցւոյ կորնչեցուց։

12. Լ՝ յլ էբեր հասի ես 'ի փրվաթս յաոե-
՝ փարանն տէր, և դուռն բաց էր
ինձ 'ի Տր։

Տրովադա, կամ տրոյա՝ է գաւառ փոքրուն փռիւգիոյ, կի ըստ այլոց՝ փոքուն ասիոյ, որոյ մայրաքաղաքն նոյինն անուամբ կոչի տրոյա։ Յետ կործանման նախնի դաւառին և քաղաքին 'ի յուսոց տատանամեայ պատերազմաց, վերստին շինեցաւ մօտ յայն կողմանս, ընկալել զանունն առաջին, այլ ոչ և զպայծառութէն. որ և յետ ժամանակաց իսպառ քանդեալ կործանեցաւ։

Արդ 'ի բնաբանիս ումանք իմանան զդաւառն ոմ, և այլք՝ զքաղաքն միայն։ Իսկ այս գնալ առաքելոյն՝ ոչ է առաջինն այն պատմել 'ի ղուկայ (գործոց. ԺԶ. 8.) * Աչցել ըստ միւսիա իջին 'ի տրոյ վադա։ Վա՛ զի այն դեպատ յառաջ քան զքարոզել առաքելոյն 'ի կորնթոս։

Ումանք 'ի յետին մեկնչաց իմանան ըզգնալն՝ զոր ղուկաս պատմի 'ի գլ. ԺԶ. յորժամ յետ դադարելոյ խռովութէն յուղելոյ յեփեսոս 'ի դեմետրեայ արծաթագործէ, մեկնեալ առաքելոյն և ճանապարհորդել ըստ մակեդոնիա և ըստ ելլադա, կամելով ելանել յասորիս՝ սակս դաւադրութէն հրէիցն դարձաւ անդրէն 'ի մակեդոնիա, և անտի էանց 'ի տրովադա, ըստ որում ասի 'ի Ե. և Ծ տան։ Ոչ հաւանի ըստ այս եսոխոս, և յիրաւի։ Վա՛ զի ըստ կարգի պատմուն երևի՝ զի այս գնալ 'ի տրովադա յետոյ է քան զդրութէն Թղթոյս. ոչ և ըստ ակ ցուցաք 'ի ու. կողնթ. (Ժէ. 10.) այլ և 'ի նախադրուե այսր Թղթոյ։ Եւ դէպ զի ըստ այդմ պատմութէն յետ գնալոյ առաքելոյն 'ի տրովադա՝ ոչ և ս դարձաւ 'ի մակեդոնիա, այլ չորաս յասոնէ, և 'ի մելիտոնէ, 'ի սամոս և 'ի մելիտոն, և յետ այնր 'ի փիւնիկէ։ Իսկ 'ի Թղթէիս ասէ, Թէ ոչ յամէ 'ի տրովադա՝ գնացի 'ի մակեդոնիա ևն։

Վա՛ որոյ ընտրելի և ս համարել ըստ եսոխոսի, Թէ այս գնալ 'ի տրովադա՝ միջին է ըստ առաջին գնալն և ընդ վերջինն. և դայ դեպի յայն միջոց ժամանակի՝ յորում ըստ պատմութէն ղուկայ (գլ. ի. 1.) ելեալ առաքելոյն յեփեսոսէ՝ գնաց 'ի մակեդոնիա. այ անցեալ նախ 'ի տրովադա, և անտի 'ի մակեդոնիա։ Եւ զի կարի սուղ ժամանակ սրար 'ի տրովադա՝ իբր անցանելով և ևեթ, առանց եղև և ելի ինչ գործելոյ անդր, վա՛ այն գնոց սրար ղուկաս յիշելոյ որոշաբար։

Մատիցուք 'ի տեսութէի բանին։ Յոր-

ժամ ճանապարհ արարեալ յԱփեսոսէ, հասի ասէ՝ ի տրամադիր, յաւէտ ամենայն ջեր· այլ առ՝ ի քարոզել զաւետարանն քրիստոսի, զոր և լսեսին բացատրելով դնէ՝ մի աւետարանին քրիստոսի։ Եւ գոհասցի էր ինձ։ Թէպէտ և դուռն բաց էր ինձ, այլ ոչ եւս։ Հանգիստ անձին իմոյ ևն։ Ասէ՝ ամ զրանն այլազանի պատճառ հուսահատ եղելոյ ինչ, ոչ թէ ցաւարեցաք ի ա· կորն· (ժԱ· 9։) Առ ձեռն կայր ինձ ասէ՝ յաջողուիլ և յոյս մեծ շահելոյ զբազումս՝ է ինձ, այլ ի գործ ևն, կամ յաջողելոյ ևն։ Որ նուաստ ևն վատասակ իմ ոչ անարդիւն լինելոց էին անդ, այլ բացեալ էր ևն դրիսա ժամ զովրդեան առ՝ ի մուտս քարոզելոյ ինձ։ Վկայէ բանիւս, թէ ոչ վայրապար կամ ի զիս ասելն, և ոչ սակս ինչ գործոյ չարաչ անդր, այլ ի քարոզելոյ աւետարանին։ և թէպէտ բազմասպառիկ արդիւնք ակնկալել էին, այլ

13· Ա՛ էի ես հանգիստ հոգւոյ իմոյ· քանզի ոչ գտի ես անդ զեղբայր զիս Տիտոս իմ· այլ հրաժարեալ ի նոցանէ, գնացի ի Մակեդոնիա։

Ընդ ասէ՝ հանդարտութեամբ սրտի իմոյ, ոչ անդորրացայ հոգւով· սիրտ իմ ոչ դիւրանայր ի վշտաց և ի հոգոց։ Կամ, ոչ կամեցայ դադարիլ անդ՝ սակս անպատեհ գոլոյ ժամանակին։ Քանզի ոչ գտի ես անդ զեղբայրն։ Անուանէն գոտեղ անդ զտիտոս զգործակից իմ և զվկայութիւն պաշտօնեայ ի քարոզութեան աւետարանին։ և սակայն ոչ գտի զնա։ Նմին իրի անհանգիստ հոգւով առանց յամելոյ անդ, հրաժարեալ ի նոցանէ, այլ ի հաւատացելոցն տրամադրելոց, դնաց ի մակեդոնիա։ ուր քաջայոյս էի գտանել զտիտոս։ ոմն և գտեալ ասէ առաքն (գԼ· է· ը։) Հրաժարեցի՝ ոչ զօրութեամբ յոյն բառին՝ ախտահանիմ, ոչ նշանակէ լոկ ողջոյն հրաժարական տալ և մեկնել, այլ՝ ի կարգի դնել առ ժամն զկարեւոր իրս, և այնմ մեկնել։ Վասն որոյ ոչ եթէ անտես արարչագործի կայ օգուտ տրամադրացս։ այլ ոչ փոքր ինչ ժամանակին հոգացեալ զկարեւորսն, և գուցէ թողեալ և զմանս յիւրոյ ընկերաց՝ ի տեսչութեան գործոցն, ինքն փութացաւ անցանել՝ ի մակեդոնիա։

Ասասնօր երկու խնդիրս շարժին մեզ նմին։ Առաջին՝ զինչ կարեւոր պատճառք կային մերձ ունելոյ առաքելոյն զտիտոս, մինչդեռ չգտանելով զնա՝ վրդովեալ և թողուլ զտրովադա ։ Երկրորդ, այս բանք զոր յարմարումն ուներին ընդ անցելոցդ բանիցն։

Երկրորդի խնդիրս առնուցու զիարկութիւն՝ ի բացայայտութիւն առաջնոյն, որոյ վասն տեսանելի են այլևայլ կարծիք մեկնչաց։ Որակբերան և այլք յոյնք անորոշաբար ասեն, թէ բացակայ լինել տիտոսի իբրև կարևոր գործակցի իւրոյ, պատճառս ետ առաքելոյն մեկնելոյ ի տրովադացւոց· գուցէ հեռացութեան տիտոսի խափանումն առնէր գործոյն՝ ասէ ոսկերբերան։

Ամբրոսեան մեկնիչն, և այլք ի լսելի նացւոց համարին, թէ կրկին գործ առաջի կայր ի տրովադա· մի՝ գործումն բազմաց, և միւս՝ հակառակութեամբ այլոց· երկուց այսոցիկ չկարէ լսել առաքելոյն միայնակ ղէմ մնել, կամէր զգործակցութեան տիտոսի։ Թերևս թէ յարմարել կամին ոք զտեղիս առ միւս ասացեալն (ա· կորն· ժԸ· 9·) * Գուռն բացեալ է ինձ մեծ և կարևոր, և հակառակորդք բազումք են։ ‖ Սակայն ի դոյն իսկ ի բանէդ ակարանալ գոյացն կարծիք· իբր զի ոչ յայնժամ յիւիւտոս բազմացն հակառակուն ոչ տիպեալ զառաքելոն մեկնել անտի, այլ մանաւանդ յարամնալ, նոյնպէս վասն այդր պատճառի առաւել ևս յամելոց էր ի տրովադա, ուր ոչ պակասէին նմա այլ գործակիցք։

Է՛ դարձեալ կարծիք հերձնիմոսի՝ խընդրել առաքելոյն զտիտոս վասն թարգմանելոյ զիւր ասացեալսն ի յոյն լեզու պատշաճաւոր ոճով։ Եւ եթէ առ այս ընդդէմ բերցի, թէ առաքեալն ունելով զշնորհս լեզուաճանաչութեան, թարգմանչի պէտս ոչ ունէր, պէսպէս պատասխանի յարմարեն։ Զի՝ թէ պարզև լեզուաց էր հաստատուն ունակութիւն յառաքեալն, զի ըստ հանդիպելոյ էրթ և կամիցէ առձեռն ունիցէ· այլ անցաւոր բարս ներգործեր ըստ շարժելոյ հոգւոյն· ոչ լիներ ի նոր հաստատելն։ Զի՝ եթէ ունելով և հաստատուն ղպարգևսն, էրկին կարօղ առաքեալք ըստ բնա-

քնաւոր արտաբերուէն խօսիլ ՚ի յոյն լեզու , գոլով ինքեանք եբրայեցիք : Իսկ այլք՝ Թէ ՚ի քարոզել առաքելոյն ՚ի բազմաթիւ ժողովրդոց , յորս գտաւ նէին այլաբանութիւք , պէտս ունէր Թարգմանչի · ոմն զի զոր ինքն միով լեզուաւ քարոզէր , Թարգմանիչն յայլ լեզու դարձուսցէ զբանն , կամ զբարձրագոյն և զդժուարիմաց խնամոյն բացայայտեսցէ լսողաց :

Բայց սակայն այս կարծիք հանդերձ ՆՄ պատասխանեօքն՝ ոչ ընդունելի են այլոց քննողաց , իբրև անյարմար կարգի բնաբանիս , և վիճակի առաքելոյն : Նախ՝ զի պարգեւք լեզուաց տուեան առաքելոց առ ՚ի կարօղ լինելոյ քարոզել յԱմ ազգս · և անզօր լինէին պարգեւքն և անշահ եւս , եթէ կամ անցք ուրեքար պատահէին ՚ի նմա , և կամ Թերեւս կատար պատահէիցէ : տես զասս. ցեղն մեր ՚ի ա · կորն : (ԺԲ · 18 :)

Երկր · առ ՚ի քարոզութեի աւետարանին՝ չէր չարի զԱմ օտար լեզուս այնու Ձարտարուքն և վայելչուքն խօսել , ոմն զընծաին զնուրեանց լեզու · այլ շատ էր անասլիաք պատասանութեի յայտնել զնմանաս իւրեանց · մանաւանդ և ոչ փոյթ էր նոցա՝ զվայելչութեի լեզուի , և զբանից Ձարտարութեի ՚ի կիր առնուլ , Թէ և կարօղ լինէին վարել այնմ · այլ է հակառակն զՏատարակաց և զանպատչէ լեզու առաւել պիտոյ էին լսել ծորդել է քարոզութեն , (՚ես ասացլոյն ա · կորն · ա · 17 :)

Երրդ · Համարեալ և , Թէ երանելին պօղոս հեռաւոր անձանօթ լեզուաց չէր կատարելապէս տեղեակ և պարզիսս , սակայն դեռ ՚ի յոյնն և յատորի եբրայականն վարժեալ էր ՚ի մանկուէ ուսմամբ և , Թո՛ղ Թէ ՚ի պարգեւաց : Արդ՝ յոյն լեզու հասարակաց էր ՚ի բովանդակ յաւնասան , յաբոլիս , ՚ի մակեդոնիա · և ասորի եբրայականն ծանուցեալ էր նաև ՚ի միջագետս և յասիա : Ապա յոյն նմ տեղիս՝ յորս յաՀախ քարոզէր առաքեալս , չէր կարօտեալ այլոյ Թարգմանչի :

Չորրդ · առաքեալքն ՚ի բերք այնպիսի զգաստութեի վարեին ՚ի քարոզելն , զի զվարդապետութեին կշռէին ըստ լսողացն ընդունակութեի , տկարաց զկաթն քամբելով , և կատարելոցն դՀատուատուն կերակուր · մինչ զի չէր Տարկ ՚ի նոցն քարոզելն՝ այլոյ ուրուք մեկնիչ ասացլոցն լինել · և Թէ կային և բարձրագոյն խնամոք ՚ի բանսն՝ կարօտք բացայայտութեի , ինքեանն առնէին զայն՝ կամ յայնժամ , և կամ յայլում պատշաճ ժամու :

Ընդհերձ · այլուստեք ոչ մի Հաւաստիս ունիմք՝ Թէ տիտոս լսել ինչ Թարգմանն ՚ի պօղոսի , յայլ լեզու զարձուցանելով զբանս նր , և կամ զդժուարիմացեալ բացայայտելով : Եւ Թէ երբեմն ՚ի գործ արկեալ ինչ և զիւր Թարգմանութեին բանիւ , և կամ գրով , իբրև օգնականի գործակցութեի Տամարելի է , և ոչ առ պակասուն լեզուաց : Նա ինքն՝ որ յատենս դատաւորացն փելիքսի և փեստոսի առերկիւզաբար Տելլինաբաներ , մերձ ՚ի տրվադատ այնչափ կարօտ դատ Թարգմանողէ տիտոսի , մինչ զի գնա չգտանէլոյն անդ՝ տեղի տալ և Տրաժարիլ ՚ի մեծ գործոյն : Կամ , եթէ այնչափ պէտս ունէր լեզուին տիտոսի , զնաքդ ՚ի բաց արձակէր գնա յԻրսլիմ՝ գնալ ՚ի կորնթոս , ՚ի կրեսկ , և յայլ գաւառս : Վ՚ր այսոցիկ պատճառաց արդի մեկնիչք առաւել Հաւանին ըստ պատճառն , զոր ակնարկէն պեզազեանն և Թէոդորետոս , իբրև առաւել Տարազատ դէտաւորուէ առաջիկայ բանիցս : Արդարև առաքեալս անձկանաք կարօտել էր տիտոսի՝ ոչ իբր Թարգմանչի , այլ պատգամաւորի ՚ի կորնթոսէ : Վ՚ր զի յետ առաջին Թղթոյն յղեալ էր զնա առ կորնթացիս · և անձաւ Տա գովք ակն ունէր գարձի նր առ ինքն , առ ՚ի գիտել Թէ զինչ անցք անցանեն ՚ի կորնթոս , զինչ արդիւնք գործեցան առ նմա ՚ի Թղթոյ իւրմէ : Եւ զի յետայր վազագոյն գտանել զնա ՚ի տրովադա , նմին իրի ելեալ յեփեսոսէ՝ դիմաց գտաջինն ՚ի տրովադա · այլ զի ոչ եգիտ զնա անդ ըստ ակնկալուէն , անհանդիստ խորհրդովք Ճանապարհ կալաւ ՚ի մակեդոնիա , անդ գտանել զնա Հաւատսի , ոմն և արդեամբք եդիտ , և միսիթարեցաւ ՚ի տառապանաց արտին : (տես տորև · է · ը :)

Ապա կարևոր պատճառն՝ որոյ վս տալ պնդաւ

պեցաւ առաքեալն Թողուլ զառաջինսկայ գործ տրտվադացւոց , էր առաւելա- դոյն Հոգ կորնթացւոցն եկեղեցւոյ · որոց անկարգութեցն դեղս մատու- ցեալ էր առաջին Թղթովն · և յայժ ժամ Հոգայր իբրև բժիշկ խնամածու՝ իմանալ զաղգեցութիւն դեղոցն՝ի լաւն, կամ՝ի վատթարն : Այն Հոգք առաւել կարևորագոյնք էին և ասնջողականք՝ քան զառաջինսկայ գործ տրտվադացւոց· իբր զի այս՝ մանաւանդ քաղաքի բարեք էին, իսկ կորնթացւոցն՝ բռնամոգակ և երևելի գաւառի : Ամին իբր ոչինչ ընդ- դեմ էր Թողուլ առ ժամանակ մի զնուրբ բարիսն , առ՝ի խնամ ունելոյ մեծամե- ծացն · մանաւանդ՝ և ոչ անտես արար այսու զօգուտ տրտվադացւոց՝ հրաժա- րելով՝ի նոցանէ· զի առժամին կարգեաց որինչ պէտքն էին · և ըստ իւրում սովո- րութեանն եՀաղ առ նոսա տեսուչս և քա- րոզօղս , և գուցէ զկարգսդս էա , զոր յիշէ՝ի ԲՀ տիմոթ · Ե · 13 : Իսկ յետ այնր միւսանգամ դարձաւ՝ի տրտվա- դա՝ քարոզելով և հաստատելով զնո- բաղում վարդապետութիւն , և յարութիւն երիտասարդին եւտիքոսի , ըստ պատմ- լոյն զուկ · (գործ · Ե · 5 · 6 · ևն·)

Յատացելոցս դէպրաւ՝ի յայտ գայ եր կրորդ խնդիրն , Թէ յինչ միտս և որով յարմարութիւ զայս ծանօթանալ ըստա- ջին բանսն յարեր առաքեալս · ՝ի ե՝ գոյ- ցանել և վկայել կորնթացւոցն՝ ոչ հեղ- գացեալ բնաւ՝ի խնամս նոցն , ոչ անհո- գութիւ ինչ յապաղեալ զնուր առ նոսա զը- նալն · իբր զի Թէ և մարմնով բացակայ էի նոցանէ շրջիկ , բայց Հոգւով միշտ զեղեկեր՝ի Հոգս նոցն անհանգիստ ջա- նիւք , մինչ զի զՀոգս այլոց՝ երկրորդ դնել առ նոցն բարիսն :

Ոակէբեանն այլազգ և բացատրէ զզ- յարմարութիւն · զի խօսեցեալ առաքե- լոյն նախ զնուրոց նեզուեցն , յորոց զերբ ծնաւ , յայտ առնէ Թէ միւս և նեզուս Թէ եՀաս նմա , և այն՝ի պատճառս կորնթացւոց · իբր ասել՝ Ձետ խազա- զելոյ էմ՝ի խռովութեցն եգիպտոս , չոբայ՝ի տրտվադա դառնալ ինձ հան- գիստ տրտի տեսուիքն տիտոս · վաս- տակեալ՝ի փորձութեցն , ակնուհանի միսկ Թարիչ նովաս · և սակայն ընդ հակա- ռակն վիշտ յաւելան ինձ , վրիպելով՝ի յուսոյն· և այնչափ ծանր դիպաւ ինձ այս , զի յանձկութիւ տրտիս չկամեցայ դադարել՝ի տրտվադա , այլ փութա- ցայ՝ի խնդիր տիտոսի : Այսու կողմ- նակի քաջալերեր զկորնթացիսն՝ ասե տն կեբերան · զի եՀէ առաքեալն ոչ կա- րեր ըստ Հաճոյից իւրոց գնալ ուրեք , կամ դադարել , այլ արգելիանէր բազում անդամ , և առաւել ինքեանք կորըն- Թացիք պարտին Համբերութիւ տանել պատճառացն՝ որք արգելուին զնա դել՝ի կորնթոս :

14· Բայց ընդ երկն որ յեմ հալել հարբեալ ՝ի նէ զինոյ՝ ի ս յ , և զնոյ գինոյ բերն խոյոյ յայտնի առնէ Ա· յեմ պեզնս :

Զայսմիսկ պատճառացն՝ զորս ասացաք՝ այսպէս բացատրէ ոակէբերան · զի վէ- բագոյն զնուրն նեղուին և զվիշտս առա- ջի արար յասիա գոլով՝ առաւել քան զկարն ծանրացեալ · ՝ի տրտվադա ան- մխիթար և անհանգիստ մնացեալ · ան- տի ՝ի մակեդոնիա անցեալ , տակաւին ոչ մի հանդիստ մարմնոյ դաեալ ասե · այլ արտաքոյ մարտք , և ՝ի ներքոյ ար- հաւիրք : (տտորև · է · 5 :) Արդ՝ զի մի երևեցցի այսոքիւք՝ի ցաւագնելոյ սըր- տին գանգատել , և իբր Թշուառութիւ զերան վարկանել , զդժոհացողական ըղ- ձուն արձակէ · ցուցանէ՝ Թէ ոչ մի այն չվտանալ ըստ դժպատեհ անցս , այլ խնդալ և գոհանալ և իբրև ընդ միջ պարդևս : Հանդերձ այսու՝ Թոմի ինձ և զայլ յարմարուին և զ բերել · կամե- լով ցուցանել Թէ արգելումն՝ որով խա- փանիմք գնալ՝ ուր դէմ եդեալ եմք , և ատտ անդ Թափառիլն՝ի պատճառս ձախող պատահարաց , ոչ եՀէ անալը- տուղ առնէ զշրջագնացութիւ մեր , և ոչ վայրապար կի ըստ հանդիպման՝ի վերայ գան այսոքիկ · այլ՝ի գաղտնի խորհրդս դոցն ասլ անտեսեալ են առ՝ի տալա- ծանել զաւետարանն ամ ուրեք , և առ՝ի ցուցանել զնոց հաւատարիմ պաշ- տօնեայս ասլ՝ անմեղկելիս՝ի վշտաց , և քրտնաջան սերմանօղս :

Սորին վա սկսանի գոհանալ · Ա՛յլ ասլ ընդհանս՝ի բազում օրինակս գրի ընդհ: Ա՛լ՝ի վա այս ամ ձախորդութեց և վշտաց ասե , շնորհք մատուցին ասլ · գոհանամք զնո նախախնամական խոր- հրդոցն

հրդոյն, որ պատճառանօք ձախող
դիպուածոց՝ յոմէ հասել հարկանէ զինէլ ՚ի
ՀՈՅ։ Աստէն յոմէ, նշանակէ՝ միշտ, ոյնպէս
զնէ յոյնն և այլ թարգմանք. ըստ յամ
ժամանակի, և յամս դիպուածս, ոչ մի-
այն ՚ի խաղաղութեան ժամանակի, այլև
մանաւանդ ՚ի խռովուէ, ՚ի հալածա-
նաց, ՚ի ձախորդութենէ։ Հասել հարկանէ։
Յոյնն ըստ բառին զնէ, որ յաղթանակէ
զինէ. և նոյնպէս լատինն. զոր հերա-
նիմոս և այլք մեկնեն, որ յաղթանակէ
՚ի մէնջ, կամ ՚ի վէր մեր. մեօք կանգնէ
զյաղթանակ իւր. իբր զի չարչարանք
և վիշտք մարտիրոսաց՝ են յաղթանակ
նոյ։ Այլք մեկնեն, որ յաղթէ ՚ի վերայ
մեր, ներքոյ սրկանելով զինէ հաւա-
տոյ, և իբր ընձեռանիս զերեսաց զօրու-
թենէ հոգւոյն և շնորհաց՝ տանի զմէղ
իւր մրցանակ յաղթութեան։ Ամբոստան
մեկնիչն և այլք իմանան. որ տայ մեզ
յաղթել, և կրել զյաղթանակ քաջութե
ընդեմ ընձեռանիս, ըստ մերոյ քարոզուե
նոյնաձեւով զերեսայս և զնենջոսս,
յամօթ առնելով զանհաւանան, և ան-
զգոյ կացուցանելով զբռնութենէ հա-
լածելոյ։

Այսորիկ իմասաք բարիք են. սա-
կայն ընդ ընձեռանիս զօրու-
թիւն յայտ առնէ. որոյ վասն ասորին
ընդդիմանէ։ * Որ միշտ զինորձ տայ ըզ-
մէնջ (կամ հանդիսացուցանէ զմէզ) ՚ի
քէն։ ‖ և արաքացին դնէ. * Որ միշտ
հռչակաւորս առնէ զմէզ ՚ի սէրն քէն։ ‖
Եւ ոսկեբերան իսկ՝ որ ՚ի բնաբանին
ընդհանուր՝ յաղթանակել, ՚ի մեկնու-
թենէն զհռչակումն և զպարծանս նշա-
նակել ցուցանէ. ուստի յարմարապէս
մեր թարգմանիչս ասաց՝ հասել հարկա-
նէ զմէնջ։

Ապա ըստ ոսկեբերանին և այլոց յոյն և
լատին մեկնչաց՝ հարազատ իմաստքն
են։ Գոհանամք զնէնէ խնդութէ, զի յամ
նեղուես՝ յաղթականս առնելով զմէզ
զպատճառելոյս աւետարանին ընդեմ
դիւաց և մարդկան, ՚ի յաղթականէ ան-
տի անուանին և հռչակաւորս կացու-
ցանէ զմէզ։ Ասի իբր՝ որք զդառնու-
թենէ և զանարգուէն ունին կերպարանս,
զմէզ իբր յաղթանակաւորս ձեռնցու-
ցանէն ՚ի աւետիս աշխարհի. իբրև ՚ի
յաղթողական կառս տարբերել, փա-
ռաւորս և պանծալիս երևեցուցանէն
ամենեցուն։ Ջի ուր յաղթանակէ ոչ՝
ասէ ոսկեբերան, հարկ է մեզ որք ըզ-
յաղթանակն տանիմք, հռչակել և
պարծաւ հանդիսանալ։ Եւ այս ՚ի ՀՈՅ
՚ի յոյնն, որպ յատորին և յարաբացին
չէք ՀՈ. բայց գոյ ՚ի լատինն։ Յաղթու-
թէք հռչակաւորս կացուցանէ զմեզ՝ զը-
րութէք և շնորհօքն քովն, ոչ մերով զը-
րութէք, կամ յարժանաւորութէք։ Կամ
ըստ ոսկեբերանին և ըստ այլոց, անուա-
նիս առնէ զմէզ վա քեզն, վա քարոզու-
թեն հաւատոց, ՚ի վաստակս աւետա-
րանին քեզն. և ոչ աշխարհային պար-
ծանօք, կամ առաք մարդկային ինչ ա-
ւաքինուէ։ Ապա յայտ առնէ յաղթա-
նականովս, թե արդարև յաղթականն
և պարծանքն մեր են, բայց ոչ ՚ի մէնջ,
և ոչ վա մեր, այլ ՚ի քէն և վա քեզն։

Եւ ՀՈՎ ՓԵՒՐԵՆ ՏՐԴՈՅ։ Յօրինակս ինչ
յաւելուածով գրի, ՀՈՎ ՈՆՈՒՆԵՑ ԳՒ-
ՓՈՒՐԵՆ։ Գիտուն այ ասէ՝ զձանօթու-
թեն հաւատոյ և ապաշաւուե. և զայն
օրինակ յիւղ օծուէն, կամ ՚ի խունկ
անուշահոտ. և հոտ գիտուէն՝ ասէ
զմարթաւ կամ զտարածուէն հաւատոյ։
Կամ, փոխարերուէ հոլովոյ կայ, փո-
խանակ ասելոյ՝ զգեստուէն իւր իբրև
զՀոտ յայտնի առնէ։ Ապա իմաստքն
լինին. մեօք, ՚ի մերով քարոզուէքն
և վշտակիր աշխատուէքդ զնոր գիտու-
թիւնն տարածանէ ամ իբրև զՀոտ
անոյշ բուրէլ առ հաստատակ յամ գեղս,
յորս շրջիմք քարոզելով. կամ ուր միանգ
զամ հաստատ բարբառ քարոզուէ մե-
րոյ։ Վերագոյն՝ յամփ ասաց, ՚ի միշտ,
և աստ ասէ՝ յամ տեղիս, նշանակել ըս-
ոսկեբերանին՝ թէ չիք ժամանակ և տե-
ղի Հաւատոյ յատաքելական մրցմանց։
Այլաբանուէքս յայտ առնէ, թէ մերշ-
մարիտ քարոզիչք աւետարանին են իբ-
րև բուրանոցք արքունի՝ յինքեանս
կրելով զերկնային գիտուին իբրև իւղ
աղնիւ, կամ խունկ ընտիր. ՚ի բանալ
բերանոցն՝ դատելն զանուշահոտու-
թենն առ ամ լսոցս։ Եւ առաւելապէս
տարածանէն զբուրումն քաղցր գիտու-
թենն այ առ հեռաւորս, յորժամ հա-
լածանօք և հակառակուէք ձնշին իբրև
զխունկ մանրեալ յանկանէ։ Եւ զի չա-
սաց, յայտնի առնել զգիտուէնին այ,

այլ չէաք գէթ ոտիւք, խորհրդածէ ոսկեբե-
րան, թէ այժմու մեր դիտումս իբրև
զբուրումն հոտոյ է, այ ոչ գլխովին
յայտնի և յանդիման· ոյլ որ զհոտ իւ-
րիք առնու, իմանայ՝ թէ անոյշ ինչ կայ
ուրիք, այլ ոչ զնոր բնութիւն իմանայ,
մինչև ականեաւ ունիցի զերն: Սոյնպէս
ձեռայնոցն ծանօթութիւն ծանալի առ
մարդիկ քարոզութիւնք· այլ կատարեալ
տեղեկութիւն և որքանուի իրացն ծած-
կեալ կայ յայժմուս, մինչև ի հանդերձ
ձեռալն լուծանիցի ծրար սուսխին:

Եւ բովանդակ բանիւս երկու ինչ զիւ-
կացանել կամի առաքեալս ըստ ոսկեբե-
րանին· մի՝ զզօրուն աւետարանին քոյ,
որ զհալածանս և զնեղութիւնս առնու
պատճառս յաղթանակի և անուշահո-
տուե: Երկրորդ· քաջալերութի տալ
հաւատացելոց ի յանձնառուի վշտաց
վա քոյ· դիտելով՝ թէ խնդութիւնք ար-
ժանի են իրքն՝ ոչ լոկ վա հանդերձեալ
վարձուց, այլ զի յառաջիկայիս և
պատրաստին մեզ յաղթանակ պարծա-
նաց: Ի վա այսոցիկ՝ թոռն ինձ, թէ
կողմնակի որոշումն դնէ ճշմարիտ քա-
րոզչացն ի ստոց անտի· զի աքսորինքս
ի հաւանել վշտաց անժոյժք լինելով,
վատանուն ինան, և ոչ հոչակելիք· և
ի քարոզել իւրեանց՝ ոչ այնչափ զգի-
տութիւն այ, քան թէ զպարշ հոտ ան-
ձանց բուրեն առ լսողս: Ջայս միտս
յայտ առնեն յաջորդքն՝

15· Ո՞ ի հոգ անոյշ եմ հոտ առ ած, ի
Քրիստոսէ, և ի Քրիստոս
ոյ:

Բացայայտ զնախատացեալն· և դու-
ցէ լռելեայն լուծումն ևս առնէ ընդէ-
մուն ոմանց, որք խորհել կարէին, թէ
զիա՞րդ ասես յամ աւղիս ծաւալել զա-
նուշահոտուե աւետարանին, յորժամ
բազումք յետս դառնան յայնմանէ իբ-
րև ի վնասակար հոտոյ: Ոչ մեր է ա-
ռե վնասդ, և ոչ աւետարանին· զի մեք
ի մեր կողմանէ՝ հոգ անոյշ եմս: Ջինքն
և զիւր դործակից պաշտօնեայսն կոչէ
հոտ անոյշ՝ ի պատճառական միտս,
այ բուրօղս անուշահոտութեան· զոր
ոսկեբերան կրկնակի բացատրէ· մի՝
զինքնին պատրաստ մատուցանելով
այ· և երկրորդ՝ զայնի մահն բուրելով
ի առ մարդիկ քարոզութ:

Սակայն ըստ կարգի անցեալ բանին՝ յո-
րում զգիտուին այ ասաց հոտ անոյշ
ծաւալեալ քարոզութիւն, ընտանի ի-
մաստքն են: Թէպետ և ոչ ամենեքին
յանձն առնուն զհատատս աւետարա-
նին, բայց մեք իբր իւղ անոյշ, կամ
բուրանոյգ խնկոց ծաւալեմք առ ամե-
նեսին զծանօթութիւն քոյ՝ ոչ միայն քա-
րոզութ, այլև անխոտոր և ճշմարիտ
կենցաղավարութ· ոչ զանձանց զհատն
բուրեմք առ այլս, այլ զքրիստ· և այն
ա ած· այ ի հաճոյս այ հոր, և ի պա-
տիւ նը· և եթէ առ ած այնպիսի հա-
մարեալ եմք, ոչօք այլազգ դատել կա-
րող է:

Ի մէջ երիւղոյն, և ի մէջ կորուսեալոցն:

Զգուստիանոս, և այլք յառաջին լատի-
նացւոց՝ մանաւանդ առնուն զը-
բանս, երիւղս իմանալով զբարեմիտ սէ-
րոյս առաքելոյն, որք ճանաչէին զնա
իբրև հաւատարիմ պաշտօնեայ քոյ, և
ընդ յաջողուե վաստակոց նը խնդային·
իսկ կորուսեալս ասեն զամբաստօղս ա-
ռաքելոյն, զյաչախկատան· որք ընդ պը-
տուղ վաստակոց նը մախացեալ, իւր-
եանց կորստեան առնէին պատճառս:
Սակայն լաւ և նա ինքն օգոստինոս
և այլք յոյնք և լատինք՝ ընդհանուր առ-
նուն զբանս, այ՝ ի վը հաւանելոցն ա-
ւետարանին, և ի վերայ անհաւանիցս:
Եւ ի սոյն միտս ոմանք այսպիսի որո-
շումն խորհին· հոտ անոյշ եմք ի մէջ
փրկելոցն, և զօրուք ի ներհակին՝ հոտ
չար եմք ի մէջ կորուսելոցն: Բայց չէ
բնաւ հաւանելի, թէ պաշտօնեայք քոյ
հոտ չար համարիցին առ ած՝ սակս չա-
րուե անհաւանիցն· յայտնի է ի փոր-
ձոյ, զի իրք անուշահոտք՝ որք ինքնին
առողջարարք են ոմանց, այլոց վնասա-
կարք լինին ընդ իւրաքանչիւր հանգամա-
նաց· և ոչ վը այն մարթի է ասել զնա
չարահոտս:

Ապա հարազատ իմաստքն են· զօրու-
թիւ քարոզուե մերոյ միշտ և առ ամե-
նեսին միօրինակ սփռել զգիտուին այ,
և զհատատս քոյ, ոչ միայն առ այնո-
սիկ՝ որք հաւանելոք ի ճանապարհ
փրկուե մտանեն, այլև առ այնոսիկ՝
որք անհաւանութ զկորուստ անձանց
ընտրեն· եթէ փրկեցին, և եթէ կորըն-
ցեն

ցեն, միշտ նոյն պահլ զօրուն աւետա-
բանին։ զի կորստականացն ՇնաՏու ոչ
աւետարանն է պատճառ, այլ նոյ թիւ-
րութիւնն։ Մանաւանդ թէ այսու առա-
ւելայն պայծառանայ անուշահոտու-
թի աւետարանին։ զի ոչ դեղեցիկ ա-
ռ՚ ասկերեսեան, միայն չարքն և ապա
կանեալքն կորնչին ՚ի լոյ աւետարա-
նին։ Այսպէս արև կ՚ծանէ և մ՚ծաց-
նէ զաչս ցաւոտս, և վկայի այսու՝ թէ
կարի լուսապայծառ է։ և մեղր՝ դառ-
նահամ թռչի ախտացելոց քմայ, ուր
ինքն բնութ՚ քաղցր է։ Նմին իրի ՃՇՇ-
մարտութ՚ ասէ առաքեալս, թէ Տու
անոյշ եմք ոչ միայն առ փրկեալսն, այլ
և առ կորուսեալսն։ զի և ՚ի նոյ կորըս-
տեանն վկայի անուշահոտութի մերոյ
քարոզութեանս։ Ջսոյն առաւելապէս
բացայայտանայ յաջորդ բանիւն։

16. Որ՚ մանց Տու՝ Տահճանէ ՚ի Տահ, և ո-
րոնց Տու՝ կենդանոյ ՚ի կեանս։ և
ասա այս ո՞վ բաւական իցէ։

Յոյնն փոխանակ բառին ոմանց՝ դնէ,
ասացա, յի կորուսեալսդ, և նոցա, յի փրկ-
կելոյն։ և նոյնպէս Թարգմանէ ասո-
րին։ Բայց լաւնին և արաբացին նման
մերումս դնեն, ոմանց։ Ա՚ն՚ծ և ասէ
բերութ՚ երեւի ՚ի բառն Տահճանէ,
կենդանոյնէ։ (զոր օրինակ ք՚ինչ նաև
հինք գրեն նախդրիւ՝ ՚ի Տահճանէ, ևն։)
զի յումեմն սովորական օրինակին, և ըս
նմա ասորին, լաւնին և արաբացին ՚ի
սեռական հոլով դնեն։ յի Տոփ մահու ՚ի
մահ։ Տոփ կենաց ՚ի կեանս։ Եւ իմանի ա-
սել։ ոմանց՝ յի անհնազանդից և Տակա-
ռակողաց աւետարանին՝ լինիմք Տու
մահացու, որով ձգին ՚ի մահն յաւի-
տեան։ իսկ ոմանց, յի Տաւատացելոց
լինիմք Տու կենսատու, առաջնարար,
որով առաջնորդին ՚ի կեանս յաւիտե-
նից։ Սակայն ազեքսանդրեան յոյն օրի-
նակն վկայէ մերում քնապրիս, դնե-
լով ՚ի բացառական հոլով, ՚ի Տահճանէ,
՚ի կենաց։ և նոյնպէս ընթերնու կղեմէս
ազեքսանդրացի, որպէս և ՚ի մեկն։ եր-
գոց՝ որ ՚ի գործս ՏերթնմՏոսի։ Ջառ ա-
սպնպէս կայ դրեալ։ Ա՚յս նման է ո-
Ճոյն՝ որ ասէ ստորև։ (ա՚. 18.) *Ն՚ո-
րոգիմք փառաց ՚ի փառս։ ոյզ և մեւ-
ասմն առ Տռոմէացիսս։ (ա՚. 17.)

* Արդարութ՚ ՚ից նովաւ յաւիտեան
ասացեալ ՚ի Տաւետս։

Իսկ զնմաստս այսր ընթերցուածոյ
ոմանք ՚ի լատին մեկնչաց այսպէս բա-
ցատրեն։ Ոմանց, յի անհնազանդից եմք
Տու չար կարծեցեալ, ՚ի մահճանէ՝ յի
՚ի մեռեալ չար մարդոց այնպէս Տամ-
բաւեալ, որով անհնազանդն կործա-
նին ՚ի մահն կորստեան։ Իսկ ոմանց,
յի Տաւանողացն եմք Տու անոյշ, կամ
Տամբաւ բարի՝ ասացեալ ՚ի կենաց
անտի, յի յոյր որ է աղբիւր կենաց, ո-
րով հաւատացեալքն ածին ՚ի կեանս
յաւիտենից։ Կատարելիոս մեկնիչ այլ
ազգ բացայայտէ զքարոզութի խաչն և
մահուն քրի՝ լինի անհնազանդից Տու
մահուանէ, յի ՚ի մահճանէն քրի՝ ՚ի մահն
կորստեան։ Ոմն զի զմահն քրի իբրև լոկ
մահ Տամարելով, գայթակղին նովաւ։
Իսկ Տաւատացելոց՝ նոյն քարոզութի
խաչին լինի Տու կենդանութի, յի ՚ի կե-
նացն՝ զոր ըմբռնեն նը՚ ՚ի մահուն քրի՝
՚ի կեանս փրկութի։ Ա՚յ զի մահն քրի
եղև նի փառաւոր կենդանութեն պատ-
ճառ։ և կենդանութի՛ն քրի լինի մեղ
պատճառ կենացն շնորհաց և փառաց։
Ա՚յլ Թողեալ զայսպիսի իմաստս իբր
Տեռաւորս և անյարմարս, ընտրելի է
իմանալ զս միւսմ՚ ՚ի մեկնութեցին, զորս
եղաք ՚ի բանն Տռոմայեցւոց, Տատոց
՚ի Տատս։ կամ զոր ստորև Տանդերձ
ձեալ եմք ասել ՚ի բանն, Նշդնիչ ֆա-
ռաց ՚ի ֆառս։ Ապա կրկնեալ բառիցն
մահ և կենաց, կամ զայլև այլ եղանակ
մահուն և կենաց յայտ առնել, և կամ
զատկութի և զաՃման նոյն մահու,
կամ կենաց։ Ըստ առաջնոյն իմանի ա-
սել։ մերով քարոզութ՚ առ ամենեսին
Ճաւալեմք զդիւռն ՚ի այ և զՃշմարտու-
թի աւետարանին իբրև Տու անուշա-
հոտ։ բայց այնպէս՝ զի ոմանց, յի անՏա-
ւանիցն և անարդողացն լինի այն Տու
՚ի մահճանէ անՏաւատուն և մեղաց՝
Ձգող ՚ի մահն դատապարտուն։ յի ոչ
միայն չաղատին նոքա՚ ՚ի մահաբեր ան-
Տաւատութէն յորում կային, այլ և խոր-
դատանին ՚ի մահն յաւիտենից կորըս-
տեան վ՚ անհնազանդութի իւրեանց։
Իսկ այլոց ոմանց, յի մտադիր Տաւատո-
ղաց աւետարանին, լինի Տու առաջ-
նորդող ՚ի կենդանութի՛ն ընտրեալ՝ զոր

հաւատովքն ստանան, ի կեանս յաւիտենից ննջից եղանուն։

Ըստ երկրորդին՝ որով ըմ երբայական ոճոյ այսպիսի կրկնուն բառիւ զսաստկութիւն իրին ցուցանէ, իմաստքն են։ Ի քարոզել մեր զաւետարանն առաքեալսն, այնպէս ծաւալի ճշմարտութիւն հաւատոյ, զի ոմանց՝ ոչ անհնազանդիցն լինի այն հոտ՝ մահու՝ ի մահ, ոչ կարի ընտակար և առիթ յառաջանալոյ ի չարեաց ի չարիս · վասն իւրեանց անհաւատութեան օր ըմօրէ զեղծանին առանց ուղղելոյ · բմբռնին ի բազմապատիկ մոլորութիւնս · և առաւել ըմ ծանր պարտաւորութիւն արկանին զանձինս, դիմադարձ լինելով ծանուցեալ ճշմարտութեան · և այնպէս աճումն առնուն ի մեղս, ի մոլորութիւնս, և ի դատապարտութիւն։ Այս նման է առաջելումն ի ՟բ· տիմոթ · (՟բ· 8.) *Նոյնպէս և առջև հակառակ կան ճշմարտութեանն, մարդք ապականեալք միտօք, անպիտանք ի հաւատս։ Այլ ոչ երբէք գոյացեն յառաջի լաւ անդր ։

Ընդ հակառակն՝ նոյն ճշմարտութիւն հաւատոյ լինի ոմանց, որ հաւանողացն՝ հոտ ախորժելի, ՟ընդառաջ ի ՟ենոյն, որ առաքեալքն ընդունելով և յառաջացուցիչ միշտ ի ճշմարտութիւն և յաճախագործութիւն · տակաւ մեռադիւր ընդունելութեանն պայծառանան օր ըմ օրէ ծանօթութիւն հաւատոյ · ի նմին զօրանան միշտ, աճումն ընկալեալ ի բարեաց ի բարիս · որով ըմկալեալ կենդանութեանն շնորհաց առնուզիւր կատարումն ի կեանս փառաց։

Որդ՝ այսոցիկ հակառակ ներգործութեանց՝ մի և նոյն քարոզութիւն է պատճառ, անհաւանիցն՝ բան բերման, և ի նոյ չարութենէն · իսկ հաւանողացն՝ ինքն նմին առաքեալ զհոգևոր կենդանութիւն · և ինքն յիւրմէ անուշահոտութիւն ոչ երբէք փոփոխի · այլ մանաւանդ ևս ի զեղծանել անհաւանիցն առաւելապէս բացասական զորութիւն աւետարանն նոյն քան · վասն զի բնութիւն բարւոյն այս է, ոչ միայն զընդունական ի լաւութիւն հաստատել, այլ և զանընդունական խոտան կացուցանել։ Ցայտ է յօրինակէն արեւու և մեղու զոր յանցեալ ասեն յիշեցաք յառակեղբարանէն · որ յաւելու և զյարացոյց տրոյ · զի արբէ զօսկի, և ծախէ զվնաս · և յերկոսին նոյն զօրութիւն երևի ։

Այլով յարմարութիւ առնու Լուսաւորիչն մեր զայս քնաբան · (Յաճախապատում · գլ· ժա· եր · 144 ·) իբր զի նոյն քարոզութիւն հաւատոյ որոշ զհոտ կէ նայ և մահու, վարդապետելով զդիմադրեալս միմեանց · զի հաւանողացն աւանդ զուսումն արքայութեան, զսէրն բուն, և զարդարութիւն · իսկ անհաւատից՝ զդժոխագուժ դժոխոց, տղտուղութեան, և անիրաւութեան · և այնպէս ոմանց ասէ՝ զոլորթիւ և շնորհօք բուրէ, և ոմանց՝ պարսաւանօք և զազրիս ։

Եւ սա այսո՞ բառախն էդէ։ Լատինն յաւելո՞ այնչափ բանական իդէ · բայց յայլ թարգմանս չիք · և առանց այնր ընթեռնուս ամբողջական միկիրն, և օգտաւորս բազում ուրեք։ Զասէն սա այս, յորմէ և այլ թարգմանք յօրինակի դընեն, սա այսոքիկ · յի առ այս ամ զոր ասացի, առ ի յաղթել նեզուեց, ի ծաւալել զդիւտուին այ յամ սեղիս, ի շահել զհաւատացեալս, և յանպիտան ցուցանել զանհաւանս, ո՞ արդեօք իցէ բանական ի կատարել զայս ամ։ Զհարցականս ոմանք իմանան յայտնիչ դերձ առնուն երացն · իբր ասել · ո՞ ոք, կի քանիք դատելիցին ճշմարիտ պաշտօնեայք աւետարանին, որք արդեամբք ցուցանիցեն զանձինս հոտ անոյշ լինել առ ած։ Եւ լռելեայն իմանի · կայ մի յոյժ սակաւք · որով զատ առնքեալսն հարկանէ, և ի բաց հանէ ի ՟ծուց այնպիսեաց ։

Իսկ ոմանք երան և այլք իմանան արտաքսիչ պարծենալոյն · զի որովհետև մեծամեծս խօսեցաւ զանձնէ և զընկերացն, չափաւորելով զբանն ասէ · ո՞ ոք ի մեզ անձամբ բանական իցէ հանդիսանալ յայս ամ · ոչ յանձանց ուղիմք ինչ յաջողութիւն յայսոսիկ գործս · մեզէն չեմք բանական · այլ ամն նորոյգն է · Զայս ասա լռելեայն ՟ծուցեալ, ի յաջորդ գլուխն, (5) ասէ յայտնապէս · * Իբր ոչ եթէ անձամբ բանական եմք խորհել ինչ իբրև ի մեզ ։ ն։ Այս միայն է մեր պարծելս, խոստովանել ՟ծեզ ոչինչ է մեր, հակառակ սուտ առաքելոցն զորոց զկերպարանս յանդիմանէ ի յաջորդդ ։

17. Բանէ ոչ եմ իբրեւ զայլսն, որ վաճառեն զբանն Աստուծոյ. այլ իբրեւ ի հասարակութենէ, այլ իբրեւ յԱստուծոյ ես ի յաջմէ Աստուծոյ:

Յաւնաց սովորական օրինակին, և լսոցին ընդհանուրն, ոչ եմ իբրեւ զբազմաքայլ այլ այլ օրինակ յոյնաց, ոսկեբերան, այլ և սաորին և արաբացին նման մերումս, ոչ եմ իբրեւ զայլս: Աստուած բառիւ վարի, զի ասելով ի ներքոյ քաջ իմանան՝ այլ ամենք իցեն այլք. իբր զի արատաւոր հաւատարիմ պաշտօնեից աւետարանին ոչ գոն այլք, քանզի միայն սուտ առաքեալքն: Իսկ յարմարեաւն բանիս առ անցեալն՝ կրկնակի բազմութիւն ընդ երկուց աւետարեցն, որով իմանան մեկնիչք զասելն. և առ այս ի բառին ես: Ըստ սակաւութեան քարոզողացն իմացեալ, մարթի եր ումեք խորհել, թէ զնմանէ դժուարին և սակաւուց համարիս զքարոզութեն աւետարանին, ասէ այլք բազումք ևս ուսուցանեն զքեզ: Ընդ այս՝ ի վեր բերէ. ոչ զպղտպիսի քարոզիչս ինդրեմ, կամ ընդ մեզ թուակցեմ, որք զքեզ քարոզեն սակս անձանց իւրեանց:

Իսկ ըստ երկրդ աետութեն՝ որով զանբաւականութեն անձանց յայտ առնէ, ասէ շնորհացն վարկանելով զյաջողութիւն քարոզութենն, այսպէս յարմարի: Արդարև. մեծամեծս սակաւք գործեալ ի ձեռն մերոյ քարոզութեն. բայց մանաւանդ արդիւնս լինել. զի ոչ կամիմք նմանել սուտ առաքելոցն, որք զբազում ինչ անձանց վարկանին, զշուշ և զպարծանս գովութեն յինքեանս գրաւելով: Կամ, զնոսին վերաբերեմք առ ետ, վասն զի ոչ իբրեւ զսուտ առաքեալսն խառնեմք ի քարոզութեն մեր գմարդկային սխալս և զսումանս, այլ միայն անկեղծ ճշմարտութիւն զաստուածային ուսուցմանէն:

Ապա իմաստըն են. մի ոք կարծիցէ զմի նմանօրս այլոց ամանց սուտ առաքելոց՝ որք երբեմն գոան ի միջի ձեզ, և այժմ ևս գոանին. ոչ կամիմք, ոչ յանձն առնումք նմանել այնպիսեացն. որ վճառախան լինին բանին այ: Յայն բառն ասէ. ֆիլէ-ձերէս. որ նշանակէ՝ դիմեվաճառօղք. և յառինն թարգմանէ, խարդախօղք զբանն այ. ասորին, որք խառնեն զբանն այ. արաբացին, որք նենգեն զբանն այ: Բայց լեզուագէտք ամենք յոնականին հետարին՝ լեզ զոյն բայն մարթ է թարգմանել՝ վաճառեն, կի վաճառաշահ լինին. և մեր թարգմանիչս այսպէս բնաբանեալ դնել ոչ միայն ասա, այլև եսայ. (ա. 22.) * վաճառականք ձեր խառնեն ջուր ընդ գինի: ‖ Եւ մի զի դիմեվաճառք սովորաբար խարդախեն զդինի, վաճառելով զջրախառն իբրեւ ամենայնի, և զյոռին իբրև զլաւ, նմին իրի փոխաբերութիւք զինեվաճառ լինել՝ նշանակէ խարդախել զինչ և իցէ իրօք. և նախին յոյնք ֆաթնօն կոչեն զնմանեալ և զվարդախեալ նենգի: Որմանք ի բնաբանիս ոչ ի խարդախութենէ դինեվաճառաց համարին առնուլ զայլաբանութենէն, այլ ի նենգութէ խղճմտեցաց՝ որք յաղնիւ խղճս կի ի խունկս խառնեն զյոռիսն, առաւել շահիլ կամելով. և զայս ընտրեն զոքս առ ի պահել զյաստուածութենէն առ անոյշ ծոտ, որով նախ այլաբանեաց առաքեալն:

Արդ՝ յեմատան մատուցեալ, ամենեցուն մի դիտաւորութենէ է, այ նենգել զքարոզութենէ աւետարանին. զոր առրև ի բաց տանի առաքեալս (ի. 2.) * Ջի մի գնասցուք խորամանկութենէ, և մի նենգեսցուք զբանն այ: ‖ Իսկ սուտ առաքեալքն կրկնակի առնելիս զայս նենգութենէ, այլ իմանալ ոսկեբերան և այլ մեկնիչք. մի՝ զշուշ և զպարծանս գովութեն անձանց ինդրելով ի քարոզութենէ աետարանին. և միւս՝ զկեղծաւորութենէ և զօտար ուսմունս խառնելով ի բանս այ. և զերկոսին զայս օրոշեալ ստորագրէ ասելով. (ի. Թեղ. գ. 3.) * Եւ ազահ ութենէ մոգացածին բանիւք առնիցեն զձեզ վաճառանդիս: ‖ Ապա ասել կամի առաքեալս. քարոզութեամս մեր չէր ինչ տաժանելի, և ոչ զվնասն այ վարկանէի, եթէ իբրև զսուտ առաքեալսն նման գինեվաճառաց խարդախէաք զբանն այ, կամ քարոզելով ի շահիլ զինաւս և զհանգիստ անձանց մերոց, և կամ գշմարտութիւս հաւատոյ ակարացուցանելով, զիրս-

տուլթե՛ հրամանացն լուծանելով մարդահաճո՛ւթե՛ւ առ երկիւղի, զմտացեալսն ուսմունս խառնելով յիմաստանդ վարդապետութե՛ւս: Ասացինակ նենգուն օտար է՛ի մերմէ քարոզութե՛ն: Այլ է՛ր է՛ր հաւաքումն: Ատա լսեմն ոչ ունի է՛ր է՛ր· բայց յոյն և այլ ի՛մարդ մանք կրկնեն ատա և զկնի· և յերկոսին ևս ոչ է նուազական, այլ յայտնական խակուլթե՛ւ իրին: Հաւաքումն եղեալ է փոխանակ անկեղծութե՛ւ, հաւատարմութե՛ւն, յատակամտուն· զոր յոյն զնե՛ս է՛ր է՛ր ե՛ն: Այլ խօսիմք ասե, կա՛մ առանձինք զվարդապետուին՝ ճշմարիտ հաւատարմութե՛ւ, ամենևին անկեղծ հոգւով, իբրև աննենգ պաշտօնեայք, այնպիսի՛ որպիսի՛ հաւատացաւ մեզ, առանց փոփոխելոյ կամ կեղակարծս խառնելոյ:

Այլ է՛ր է՛ր յոյ: Կրկնուի այլ շաղկապին՝ ազգուին տայ բանին: Իբրև յոյ ասանդեալ այնպէս քարոզեմք, ոչ իբրև զնե՛ր ինչ· իբրև յոյ՛ի սոյն կարգելագե և հրամայեալք, և ոչ որպ անձնամտոյցք· իբրև՛ի հաճոյս ոյ, և ոչ մեզ կամ այլոց հաճոյ լինելով: Ասելի է՝· զնե՛ս ունելով վկայ և քննիչ բանից և յօժարութե՛ւն մերոյ· յանդիման ոյ՛ ո՛ բում ատելի է ոմ կեղծաւորութե՛ւն՝ ի՛ ոչ յանուն քո՛ք քարոզեմք, իբրև պատգամաւորք քո՛ւ· կի՛ քո՛ւ զօրութե՛ն յաջողելոյ և ոչ մերով իմաստութե՛ւ:

Ջողելք, և ոչ մերով իմաստութե՛ւ: Կարճառօտ բանի՛ւս նկարագրէ՛ ուծալ՛ն առաքեալս, որ էին կերպարանք աւետարանական պաշտօնէից, որ հոգի նոցա, և զի՛նչ արդիւնք պաշտամանցն· այլ է՝ ազատ ի՛ մարդկօրէն ախտից, անկեղծաւոր և ճշմարտասէր կամք զաստուածոյն քարոզել, այնպէս ոյ՛ յոյ աւանդեցաւ, յոյ կոչմանէն և վե՛ նորա հաճոյիցն բերելով յոյս պաշտօն, երկիւղուն ոյ և յուսոյն առ նա զօրացեալք: Այսպիսիք արդարև արիաբար՛ի վաստակս աւետարանին, առաքեալք իմն խիղախելով ընդդէմ ոմ դժոգոհից քաջանուն յաղթուե՛թ· և զաւետարանական ճշմարտութե՛ան հաստափիւռ ծառայեն առ ամենեսին իբրև զնո՛ա անուշութե՛ւ: Իսկ որք հակառակ ախտիւքն՝ ի կիր առնուն զաւետարանին ճշակելութե՛ւ, այնպիսիք՝ այլ անուն ժառանգեն, ըստ որում են իսկ այլակերպարանք յաշակերտուէն քո՛ւ· և պատուղ վաստակոց նոցա այլասէ. եբևեսցի, զնո՛ա զարշելութե՛ւ բուրելով առ ամենեսին՝ ի կորուստ անձանց և այլոց:

Գ· ԼՈՒԽ ԵՐԲՈՐԴ·

Ա կսանի՛մ ձ՛ձ՛ առաւելեալ վերատին զանձինս ընծայեցուցանել· Եթէպէտ և ոչ պէտք էին մեզ, ոյ՛ մանից, Թուղթք ընծայուե՛ առ ձեզ, կամ՛ի ձենջ: 2· Այլ Թուղթք մեր դուք եք՝ գրեալ՛ի սիրտս մեր, ծանուցեալ և ընթերցեալ յիմ՛ մարդկանէ: 3· Հայտնեալք՛ ղի եք Թուղթք քո՛ւ, պաշտելեալ՛ի մենջ· և գրեալ՝ ոչ մրով, այլ հոգւովն յոյ կենդանւոյ· ոչ՛ի տախտակս քարեղինս, այլ՛ի տախտակս սրտի մարմնեղինս: 4· Ջոյս մի այսպիսի ունիմք՛ի ձեւն քո՛ւ առ ոյ՛: 5· Իբր ոչ եթէ անձամբ բաւական եմք խորհել ինչ իբրև՛ի մենջ· այլ բաւականութի՛ն մեր յոյ է: 6· Որ և բաւական արար զմեզ պաշտօնեայս նորոյ կտակարանացս՝ ոչ գրով՝ այլ հոգւով· զի գիրն սպանանէ, այլ հոգին կեցուցանէ: 7· Զի եթէ պաշտօնութի՛ւն մահու՝ գրով դրոշմեալ՛ի տախտակսն քարեղէնս՝ եղև փառաւ· զի մի կարասցեն հայել որդիքն Իսրայէլ՝ երեսն մովսէսի, վ՛ փառաց երեսաց նո՛ր՝ որ խափանէլոյն էր, 8· որպէսի և առաւել պաշտօն հոգւոյն և զիցի փառաւ: 9· Զի եթէ պաշտօն դատապարտուէն փառաւ էր, որպա՛ի և առաւել պաշտօն արդարութե՛ան՝ փառաւ: 10· Քանզի ոչ եթէ փառաւորի փառաւորեալն յայսմ՛ մասին՝ վ՛ առաւելութե՛ն փառացն: 11· Զի եթէ որ խափանելոյն էր՝ այն փառաւ էր· որպա՛ի և առաւել որ կայ՛ լոյն է՝ փառաւ իցէ: 12· Եւ արդ՝ զի ունիմք այսպիսի յոյս, բազում համարձակութե՛ւ վարեմք: 13· Եւ ոչ որպէս մովսէս արկանէր քող՛ի վ՛ երեսաց նորոյ, վասն չհայեցեալ որդւոցն իլի՛ւ՛ի վախճան խափանելոցն: 14· Այլ կուրացան միտք նոցա· քանզի մինչև ցայսօր ժամանակի նոյն

քոյ ձգեալ կայ ՚ի վէմ ընթերցուածոց հին կաւակապանացն. և ոչ վերանայ, զի քնին խափանելոյ է։ 15. Ասէ մինչև ցայսօր՝ յորժամ ընթեռնուն զմովսէս, նոյն առա- դասս կայ ՚ի վերայ սրտից նոցա։ 16. Ասէ յորժամ դարձցին առ Տէր, տալա վերացն առաւգասան։ 17. Զի Տէր հոգին է. ուր հո- գի Տեառն է, անդ ազատութիւն է։ 18. Բայց մեր ամենեցունց բացաւ երեսօք զփառն Տեառն իբրև ՚ի հայելի անսեռալ, ՚ի նոյն պատ- կեր նորոգիմք փառաց ՚ի փառս, որպէս և ՚ի Տեն հոգւոյ։

---

1. Ամենիմ այսոհետեւ վերոյն պանիկն ընծայեցուցանէր։ Ըստ որում ոչ պիտոյ էդեն ինչ, որպես ոմանք, Բաւական ընծայ- ուր առ Տեառ իւր, կամ ՚ի յինէ։

Ապագայ ևս հարկ եղեալ առաքել զնոյն՝ զնուէր ուղղութիւնս ՚ի պաշտաման աւետարա- նին յառաջ բերել, ՚ի կարգի բանիցն, կամի առաջնակարգիս ուղղել զկարծիս ընթերցողաց. զի մի ոք համարիցի՝ անձնգոհութիւն և պարծանաց բերել յաչ սոսիկ։ Զայս կարծիս ՚ի բաց տանի յամենէ այնպիսի համարում, զի գնոյն իսկ կորնթացիս կացուցանիցէ վկայս իւրոյ անպարծ և անփառասէր ոգեմբ- տուելոյն. ցուցանելով՝ թէ նոքին քաջ տեղեակ էին և քարոզք իւրոյ աւետա- բանական վաստակոց. նմին իրի ոչինչ պէաք էին առաքելոյն անձամբ զանձն հռչակելի առնել։

Այսուհանդ այսոհետեւ՝ ՚ի յոյնն չէք այսո- հետ. և ոչ ՚ի լատինն, բայց զոյ յատ- ընն և յարաբացին։ Զայս բնաբան Տարցական ձևով ընծեռնուն յոյնն և լատինն, դնելով. * Ակսանկիմք վերըս- տին զանձինս ընծայեցուցանել. միթէ ունիմք պէտս, ոմն ոմանք, ընծայական թղթոց առ ձեզ, կամ ՚ի ձենջ։ ‖ Սովին ձևով Թարգմանեն ոմանք զասորին. * Ակսանկիմք այժմ ևս զարձեալ ցու- ցանել ձեզ՝ զինչ եմք. կամ միթէ կա- րօտիմք մեք, որպէս ոմանք, զի ընծայ- ական Թուղթք գինջ գրեսցին առ ձեզ, կամ դուք ընծայականս գրիցէք զինջ։ ‖ Այնպէս Թարգմանեն և զա- րաբացին ըստ երկրորդ մասին այսպէս. * Ահա այժմ սկսանիմք Տամբաւել զանձինս, և գիտէ առաւելուԹէ վերա- տին ծանուցանել. և միթէ պէտս ու- նիմք, որպէս ոմանք, ՏաւատաւԹից Թղթոց առ ձեզ, կամ ՚ի ձենջ ընծայա- կանաց առ այլս։ ‖

Սակայն ոչ աղէկ յարտաքին մէ- կընչաց անտի վորտիաս, չկայ Տարկ Տարցմամբ ընթեռնուլ զայս. և գերկ բայական մասինին, հիւն, որ ՚ի յոյնն գնի է, մարԹ է իմանալ ասէ՝ ՚ե էե է, ՚ի Թէ և, Թէպէտև. և ահա ըստ այսմ մտաց առել մեր Թարգմանիչս, եղ ա- ռանց Տարցման. որում և արաբացին Տամաձայնի ըստ առաջին մասին. և ոչ- ինչ ընդեմ էր զայլ Թարգմանութիւնս և ա նոյնպէս ընթեռնուլ առանց խափանե- լոյ գիմաստս բանին։

Աբդ՝ ըստ ոսկեբերանին և այլոց՝ Տեզ- նուէր եղանակ ծածկեալ կայ ՚ի բանիս. որով գիտաւորնակ կարծիս ընծեռնէր- ղայ ոմանց ՚ի դուրս բերել. իբր ասել- նախաձառեցի զուղիղ դնացս՝ զիմ և զգործակցաց իմոց ՚ի քարոզութիւն աւե- տարանին. և այսու երեխիմբ սկսանել դարձեալ արդոյ կացուցանել զանձինս մեր առ ձեզ և առ այլս. կարծեալ այդպէս. այնպէս Տամարեայն, Թէ այս Թուղթ եկն իբր Թուղթ ընծայական կամ վկայական զանձանց ձերոց։ Ահ- պէտ և ոչ պիտոյ էդեն ինչ, ըստ որում չունիմք պէտս այնպիսի վկայա- կան Թղթոց. որովՀետև դուք ինքնին եք մեզ Թուղթք Տաւատարիմք, որպէս յայտ է ՚ի յաջորդ տան։ Ընծայեցոյց- նել իմանի՝ Տաւատարմացուցանել առա- ջի այլոց, վկայութիւն արդոյ և ստոյգ ցուցանել. ոմն և տարուբ նովին մտօք ասի. (է. 11.) * Քանզի յամի ընծայե- ցուցեք զանձինս ձեր՝ ըբս լինել յերիւղ յայդմիկ։ ‖ Իսկ վերոյն ասելն՝ յիշեցու- ցանել զասացեալն յառաջնում Թղթին. ուր ըստ բերելոյ բանիցն զնուր ուղղութիւնս և զվաստակս վկայեաց նմ (գլ. ը. ժ. Թ.) Ոմն յառաջն, նոյնպէս այժմ մեզ առնդամ Տաւատարմացուցանել ձեզ երև-

երևիմք ասել՝ զանձինս մեր, լինել Հշմա րիտ և անխոնջելի վաստակաւորս աւետարանին։

Թէպէտ և ոչ պիտոյ էին ինձ, ոչ ոմանց։ Ոչ ունիմք պէտս, և ոչ ի խնդիր եմք ունել Թուղթս վկայականս, ոչ ոմանք առնեն։ Այլ արդեօք · նոքա՝ որք առ անձանօթս Հանապարհ առնէին · ունի պէտս ունէին առնուլ յայլոց գիր ինչ վկայական կամ յանձնաբարուել · ի նոքօք ծանօթանայիք, կարիցեն նպաստս դառնել և հիւրընկալուել յանծանօթսն։ Յառաջն էր այս սովորութիւն յառաքելոցն քրիստոնեայս, որք ի պատճառս հալածանաց կամ քարոզուելոյ աւետարանին շրջէին յօտար երկիր ի մէջ անձանօթից · նմին իրի յառաջնոյր դաց կամ ի պէսպէսից տեղեաց՝ ուստի ելանէին, առնուին գիրս հաւատոյ մուծից և յանձնաբարուել · Զայսպիսի գիր առնուն գլխաւորք եկեղեցւոյ ի ձեռս ապրդոմաց, յորժամ կամիր գնալ նա յաքայիա կամ ի կորնթոս։ (գործ· ԺԸ· 27։) Ասացումք ի մեկնչաց իմիսան ի բառն ոմանց՝ զսուտ առաքեալսն և առ որք ի միոյ եկեղեցւոյ յայլ եկեղեցի բաղմաշրջիկ լինելով, չանային ունել ասել անտի Թուղթս վկայականս և գովաբանականս · որպէս զի նոքօք ևս ուրիք պատուասիրեացին։

Աբդ՝ ասէ առաքելս, Թէ մեղ չեն պէտ ոմն այսպիսի Թուղթս ընծայեալ առ ձեզ, կամ ի ձենջ · այլ դուք յայլոց առ ձեզ վս մեր, կամ ի ձենջ գրելք առ այլս վս մեր։ Ցառնաց սովորական օրինակն կրկնէ զբառն ընծայեալս, կամ ընծայականացն կերպարանն ևս, այլ ի ձենջ ընծայական նաց։ Բայց չիք յաղեքանդրեան օրէ նակն, և ի լատինն · Թէպէտ ասորին և արաբացին բացատրաբար Թարգմանեալ կրկնեն · ոչ եդաք վերադրոյն։

2· Այլ Թուղթս գր դուս եք՝ գրելս ի սերս գր, ծանուցեալ և ընկերցեալ յամ մարդկանէ։

Մերկացուցանէ զասէն՝ Թէ չեմք կալ ոտաք ընծայական Թղթոց · զի մի պարձենողութեամբ և արհամարհանաց բանք երևեսցին · և ոչ սովոր է Հարտարութիւն առաքելոյս, փոխարերուն ձևով ի նմանական իմաստս Թուացանել ըզ-

Թղթոյն անուն։ Թուղթս գր դուս եք։ Յոյնն և այլ Թարգմանք ևգական դնեն Թուղթ։ Եթէ ասէ՝ ես և գործակիցք իմ՝ որք առ ձեզ քարոզեցաք, պէտս ունիմք վ կայական Թղթոց, փոխան Թղթոյ զձեզ ցուցանելոյ ամենեցուն · զի զոր ինչ ունիցին առնել Թուղթքն, զնոյն դուք ինքնին լիով կատարէք · ցի հաւատարմացուցանել և մեծարութ կալ ցուցանել զմեզ առ տեսօղս։ Մ՚եք քա րոզութիւք գրեցաք ի Հոգիս ձեր զաւետարանն · նկարեցաք զքն ի սիրտս ձեր իբրև ի քարտիզի · վս որոյ առ ի Հաճ նալել զմեզ անծանօթից, բաւական է նդ պիտել Թէ միք առաքելոյ կորընթացաց, և մեք հաստատեցաք առ նմ զնկեղեցի։

Գրեալ ի սերս գր։ Ոչ եթէ իբր ըզ-Թուղթ մրով գրեալ Թղթոյք զձեզ արաքոյ ուրեք · այլ անջինք տպաւորել ունիմք ի սրտի մերում յիշատակութ և խնամովք մերով առ ձեզ։ Ի մերում ծոցի կրելով զձեզ, ուր և գնամք՝ ընդմէջ ամենիմք։ և իբր Թուղթ վկայական՝ ցուցանելմք որոց կամիմք։ Խնամքն՝ որով ամ ուրեք Հոգամք և չանամք ի ձեր յառաջադիմութ, վկայեն ամենեցուն՝ Թէ յետ գրելոյ ի Հոգիս ձեր զաւետարանն, զձեղ ինքեանդ փորագրեցաք ի սրտի մերում։

Ճանուցեալ և ընկերցեալ յամ մարդկանէ։ Ճանուցեալ ասելն ոչ նշանակէ տատ՝ իմացել, կամ տեղեկացել ըս պարտնաց կելոցն ի Թղթի անդ · վս զի ըս այդմ կարդ իրացն պահանջէ՝ նախ ընթեռնուլ զձեռնէն, և ապա իմանալ ըզգրեալսն։ Այլ նշանակէ՝ ծանուցեալ յումեմն եղև գրութի Թղթոյն · որով հետև նախ ճանաչի ձեռն գրոյ, և ապա ընթերցանի Թուղթն գրեի։ Այսպա խտաքն են · այնպէսի Թուղթ գրեցի զձեզ, զի իբրև գիր արձակ՝ ամենեցուն ճանաչելի և ընթեռնուլի էք։ Թէև մեք ինչ ոչ խօսիցիմք, արդիւնք իրացն քարոզին առ ամենայն, Թէ մեք եղաք ձեր առաքեալք · տեսօղք վկայեն՝ Թէ մեր վարդապետութի գրգռեալ կայ ի վարս ձեր։ Վարձուն ձեր ի Հաւատս, բարեկրօնութն, ձեռնտուութի ի բարիս՝ գերազանցակիր է ամ ուրեք։ Առ հեռաւորսն ծանուցին էք ի Հայ

համբաւոյ, և առ մերձաւորս ակներև տեսութիւք վկայեալ ձեր ուղղութիւդ։ Արդ՝ այս ամ ճշդութագոյն և մեծաձայն ձեզ զմոգաբանութեայ Թուղթս՝ հաստատմացուցանեն զձեզ առ ամենեսին. և զի ևս այլ սիրոյդ իցեն մեզ Թուղթք անկենդանք։

Զոր առա Թղթով այլաբանեն առաքեալս, յառաջնումն մեկնապէս ծանոյց առեալով, գործ իմ դուք եք ի Տէր, և կնիք առաքելութեան իմոյ։ (Ա. 1. 2։) Ապա ոչ գործն արդոյ ընծայեցուցեալ նէ զարարօղն, և կնիքն հաստատեալ ցուցանի զերն կնքեալ, նոյնպէս կարծ Թուացոյց կոչումն և լուսաւորի մեծարուս ընծայեցուցանէ զառաքեալն և զերբ գործակիցս ի միտս ամենեցուն։ և ըստ նոյն իսկ կորնթացիսն իբրև կնքեալս ձեռօք առաքելոյս՝ կայուցանի վկայս ընտրութեն վարդապետին։

Ի բնաբանիս այլայլութեի կեսի ունին օրինակք մեր· զի զառաւն չամ Մարտինէ՝ յարեն ի յաջորդն, չամ Մարտինէ յոյս նեալ։ Ասկայն յոյնն և այլ ամ Թարգմանք ըստ անցելոյն առնուն, ոչ նոյնք։

3· Յայտնելոյ՝ զի էս խոստ ասէ, պաշ տելոյ՝ ի ինէ։ Ս գրելոյ՝ ոչ մրով, այլ հոգւոյն սուրբ չենքանոյ· ոչ ի փոխ փոխ տարեղէնս, այլ ի փոխոխս սրբոյ մարմնեղէնս։

Զի մի խոստ դր առեալն կարծիս տալ ցէ՝ ինքեանց սեպհականել զնա բովանդակ, կամ իւրեանց զօրութ և խնայուած Թէ գրել ի նմ զմարդկեղէն ումանս, ուղղէ առաջիկայ բանիւս։ Յայտնեալ· ոմանք առա զյոյնն ներգործաբար Թարգմանեն· յայտնեք, ծանուցանեք. և առօրէն զնէ· բանզի դիտայիք։ Բայց այլ Թարգմանք և մեկնիչք իմանան իբր չէզոքական· ցի ծանուցել էք, յայտնի է, չի էս խոստ ասէ· ցի գրել ի քեն՝ ոչ ի բուն հեղինակէ· կամ ըն ասկեզբ բանին, յորս վարդապետութէի և հրամանք քոի դրշմել կան· բան առաջ նոյն՝ քն նշանակի գլխաւոր դրօղ նոյ· և բան երկրորդին՝ իմանի բուն նեւթ դրամածոյն։

Գալոէնել ի Հնէ։ Ի երով սպասաւոր րութէի գծագրել ի ձեռն քարոզութեն. մեք դրագիր միայն եմք քոի, ընդ Թէ լադրելոյն անցուցանելով ի լսելիս ձեր իբրև ի տախտակի։ Ե գրել· չիք Ե շաղկապ ի յոյնն, յասորին և յարաբացին· բայց դոյ ի յատինն։ Գրեալ են ի ձեզ պատգամքն ոչ մրով, ցի սեւ կամ՝ որ բազում անգամ կազմի ի մրոյ ծխոց· ոչ միանաւ գրեալ եք իբրև ըզմարդկային տառս, այլ հոգւոյն ցի էնք դոնոյ, ազդ մամբ հոգւոյն սրբոյ, որ ուՆի զօրութն կենդանարար, և զձեզ ձևաւ ցուցանի Թուղթ կենդանի և խօսուն։ Այսու ակնարկէ զնմանութի իւրեանց պաշտամանն առ մովսէսին· իբր զի ոչ նա զտախտակս օրինաց կոխեաց միայն, իսկ գրութ պատգամացն մատամբ ցի դրշմեցաւ, նոյնպէս մեք ասէ՝ պատրաստեցաք զձեզ յընծայութէի տառից աւետարանին, այլ հոգին է որ գրեաց ի ձեզ։ Բայց յաւելու զնշանցն ա ռաւելութէ քան զմովսէս· ոչ ի փոխոխս տարեղէնս, ըստ նմանութէին մովսէսի, որ զխոստն սրտի ըստնդացոյն նշանակէր, այլ ի փոխոխս սրտի մարմնեղէնս· ցի ի կամ կուղ սիրոյս գնալ ըստ յաջորդ ցի։ Աստանօր մարդեղէնն ոչ դիմաբաժանի առ հոգևորն, ոչ յայլ բանս առաքելոյն, այլ առ խոստն և անընդունակ· և ունի զակնարկումն առ բանն երեմ. (լա. 33.)

* Տայ զօրէնս իմ ի միտս նոցա, և ի սիրտս նոյ գրեցից զնոս։ ‖ և առ ասացեալն եզեկիէլի (ժա. 19.) * Հանից զսիրտն քարեղէն ի մարմնոց նոյ, և տայ նոյ սիրտ մարմնեղէն։ ‖ նոյնպէս· լէ. 26. 27։

Արդ՝ բանիս եցոյց զգերազանցութէի աւետարանին ոչ միայն ըզ զմարդկային դրամածս որք սեւակս ձևանան, այլև քան զնածադրեալ օրէնս մովսէսի, որք ի քարի գծեցան։ Եւ Թէպէտ զսակաւ ինչ մասն աւետարանական դրամածոյն ինքեանց ընծայեաց, խոստացեալ վանելով լինել միայն սպասաւորս և դրագիրս, բայց ըստ նմին եցոյց՝ այնքան խորհ լինել ըստ ինքն պաշտօնէից երկնքանչիւրոցն, որպէս ըստ սեակ և ըստ հղի, ըստ քար և ըստ մարմին։ Եւ զի կարի առաւելել է պատիւս, առ ասէ տանի զյաջորդութեն ընդհանուր առեալով։

4· Յոյս ի տյսպէսի առնէ՛ ի յետս ձեռ ա՛ա ՅԱ ։

Յոյս ասէ փոխանակ վստահութեա՛ կամ համարձակութե՛ · և իմաստքն են ։ Զայս վստահութեա՛ որում էշխեմք առնել զձեզ լծակցի կենդանի՝ պաշտել՛ի մինչ քան բոզութե՛ աւետարանին, և որով յայսմ հետէ առաւել և կենդանագրել զձեզ հոգւով, ոչ եթէ յանձին զօրութե՛ կամ յարժանաւորութե՛ ունիմք, այլ ՛ի յետ ձեռ, զօրութե՛ և շնորհաց քան, ՛ի նո՛ տուչութե՛ և յայտնելոյն ։ ա՛ա ՅԱ, յՈՅ հաստատել պահելով միշտ զմեր վստահութի՛։ Եթէ մերով տպաւորութե՛նկալ բեցաւ ՛ի ձեզ աւետարանն և ՅՈՅ պաշտաւնն, որով եղոյզ մեզ լծակցական, ոչ մեր են արդիւնքն, այլ ՅՈՅ զՔ՛տւնեն և շնորհացն քան · մա՛ որոյ ՛ի ցուցանելն զգերազանցութե՛ և զյաջողութե՛ պաշտաման մերոյ ՛ի ձեզ, զՅՈՅ շնորհն մեծացուցանեմ ։

Թէոփիլակտոս, և այլք ոմանք՝ յոյս իմանան փոխանակ պարծանաց՝ որ ՛ի վստահուե՛ անտի ծնանի · զի և այլուր վստահ լինել ասի փոխանակ պարծելոյ։ (Հռոմ. ը՛. 19։ ը՛. կորն. Ժ. 7։) Ըստ այսմ իմաստքն են · զայսպիսի պարծանաւ՝ որով էշխեմք մեծամիտս ասել զանձանց մերոց գերազոյն քան զմովսէսէն, ոչ եթէ յանձնէ ունիմք, և ոչ մարդկօրէն ունայնութե՛, այլ ունիմք շնորհօքն քան, և առ ՅՈՅ հաստատուն և Ճշմարիտ, այնպիսի պարծանք՝ որ առաջի ՅՈՅ էունելի է և դովելի · որ և զՀաստուցումն պաշտամանս մերոյ ունի չափել ։

Ասյտս բանիւ դառնայ առաքեալս ՛ի կարգ անցեալ դլխոյն · 16, յոյն՝ թէ ա՛ա ՅՈՅ բաւական էդէ · յորմէ ընդ մէջ՝ մամբ այլոց բանից խոտորեցաւ առ վաղը մի · և աստանօր կամն դլխաւորել զձեզերին՝ ասելով ։

5 · Եթէ ոչ եթէ անձամբ բաւական էմք խորհել ինչ իբրեւ ՛ի մէնջ, այլ բաւականութի՛ն մեր յԱ՛ ։

Անմարթ է մեզ յաւասել ՛ի զօրութե՛ մեր, կամ պարծանս ձգել յանձինս՝ ՛ի մեծագործութե՛ն աւետարանին · մա՛ զի քաջ գիտեմք, և Ճշմարտաւթ խոստացէ վանիմք, եթէ ոչ եթէ անձամբ բաւական էմք խորհել ինչ ։ Փոխանակ բաւական անձամբ, յայնմ դնէ աՔ ԷԱՔՏ · ՅՈՅ ՛ի մեր անձնէ, կամ՝ ի մէնջ · և զկարդ բառիցն այսպէս դասէ, ոչ եթէ բաւական էմք անձամբ խորհել ինչ · որով բառն անձամբ անորոշաբար կարէ յարթլ առ բաւականն, որ պէս իմացաւ մեր Թարգմանիչն, և կամ առ խորհելն, ոյոյ իմանայ լսողինն և այլք դնելով · խորհել ինչ ՛ի մինչ իբրեւ ՛ի մինչ · բայց իմաստքն ՛ի նոյն բերին ։ Խորհել աստանօր ոչ իմանի լոկ հայեցողապէս պարապեցուցանել զմիտս ՛ի խոկումն իրաց ինչ, և և բարեաց և ՅՈՅմանց, այլ բանաւորապէս և հաՃուչէ կամց դատել, որով իղձք սրբոյ շարժեացին ՛ի կատարումն գործոյն · յայս միտս առնել է և փիլիպ ։ (ը՛. 8։)

* Ասյտուհետև եղոյարք՝ որ ինչ Ճշմարտութե՛ է, որ ինչ պարկեշտութե՛ . . . զայն խորհիջիք ։ ‖

Ապա իմաստքն են · զիարդ հնար է մեզ՝ անձանց դրաւել զձեր յառաջադիմութե՛ յաւետարանն · որովհետև մեք մեղիս՝ բնաւոր զօրութե՛ և հանճարով և ոչ խորհել անգամ բաւական եմք ինչ մի բարի և ՅՈՅմահաճոյ՝ կարդել առՅՈՅ ՛ի յաւետնից փրկութե՛, նպաստաւոր ՛ի հասատս, ՛ի դարձումն այլոց, ՛ի տարածումն աւետարանին ։ Զմի և եթէ մտածութե՛ որ յօդուտ իցէ մեզ և ՅՈՅ ըստնկան, չկարեմք անձամբ ծնանել · և զիարդ զայն խորհուրդ որ այլոց ՛ի փրկութե՛ առաքնոր դիցէ, յղանալ կարիցեմք ։ Եւ եթէ զնորհելն յօդուտս մեր և այլոց՝ որ փոքր է ՛ի բաղադ մասին, չունիմք մեզն, և՛ առաւել զկամելն և գկատարելն արդեամբք · և՛ առաւել զՀրաշալի մեծագործութե՛ն աւետարանին ։ Ասպէս ՛ի բաց տանելով ՛ի բնական զօրութե՛ մարդոյ զնորհելն միոյ և եթէ բարւոյ, լուսեղէնն ՛ի բաց տանի զնորհելն և զկատարումն ՅՈՅմ · զի որ ՛ի մէնջ և ՛ի փոքուն անկարող է, և և առաւել ՛ի բազումն ՛ի մեծամեծս, և ՛ի դժուարինս ։

Այլոզ մի իմացի՝ անբանաբար կամ առանց անձնէշխանութե՛ն բերել մարդոյ ՛ի բարիս, բացատրէ յաւելուածովն. Եթէ՛ ՛ի մէնջ և և խորհիմք

հիմք առէ՝ զբարին , յո՛ մերով մոօք և հանձարով , ինքնակամ ընտրութ՛ այս բաղեցուցանեմք զմիտս ՚ի խոկումն և ՚ի փոյթ բարեաց ձեռնհասնոց • սակայն յայնմ զօրութենն ոչ է ՚ի մէնջ , ոչ է ՚ի մերում բնական ուժոյ• կի՛ ըս ոմանց՝ ոչ է այնպէս ՚ի մէնջ , որ յայլմէ չիցէ • զայս միտս արտայայտէ դիմադրեալն ։

Այլ բասխոռ-ին ՀՀր յ՚ է ։ Ցոր ինչ միանգամ կարօղ եմք ՚ի խորհել կի՛ ՚ի դործել զբարին , յայ զօրութէն ունիմք շնորհօքն քրի• բովանդակ զօրութիւն մեր յայսոսիկ՝ ՚ի նպաստիցն այ յաջողել է• որով մերն և այն՝ մի և նոյն է• մեր ասի ըս ընդունելութենն և ըս կիրառուելթե • բայց այ է ըս առ՚ւութենէ և ըստ յաջողութենէ ։ Նա կանխէ շնորհօք ՚ի տալ մեզ • նա օգնէ շնորհօք ըստնել մեզ զտունեալն • նա յաջողէ շնորհօք ՚ի դործ արկանել զառեալն • նա արդիւնացուցանէ շնորհօք զիւր կիրառուելն• և այնպէս ՚ի սկզբանէ մինչև ՚ի կատարուածն բարւոյն՝ ած ներդործէ ՚ի մեզ և միօք ։

Ոմանք յարտաքին մեկնչաց՝ մանաւանդ բարբր առնուն զխորհէնէն , յո՛ ըս մասանց հաւատոյ՝ որք ՚ի վեր են քան զմարդկան միտս • իբր ասել , խորհուրդք աւետարանին , զոր օրինակ մարդեղութենէ բանին , յարքայութենն , յարքայէն , որք ծածկեալք էին յաւիտենից և յազգաց , այնպիսիք են՝ ուր անհնար է մարդոյ ինքնին իւրով ՀարտարմտութիՀ զմտաւ ածել , այլ միայն ՚ի յայտնութենէն այ գիտել • առանց որոյ մերով մտախոհութիՀ գտանել՝ ոչ իւիք մարթ էր ։ Սակայն վայրապար ամփոփին առ քա զբաւականութիւն՝ զորմի խօսի առաքեալն ՚ի վեր և ՚ի վայր ։

Եւ ոչ ըՀ հակառակին այսմ , արժան է ըՀարձակ առնուլ զվճիռ առաքելոյս՝ և ո՚ ՚ի վեր բնական մտածութեց և ճանաչութեան մարդոյ • որով խորհի զինուորական ՀշմարտութիՀս կամ զդործելիս • կի՛ որով նաև զդերբնական ՀշմարտութիՀ ինչ զմտաւ ածէ ոք լոկ հայեցողութ՛ պէս՝ առանց բարիոք շարժման կամ • Վ՚ զի թէպէտ այսոսիկ մտաբնական նպաստից այ , յորմէ շարժին միտք իբրև յառաջին արարողէ և ՚ի ճանաչ

ղոդէ , սակայն ինքեանք մտածութիՀքն ինան՚ի բնական կարգի՛ կամ ըս առալ կային , և կամ ըս վախճանին • ուստի առանց շնորհաց մարթի է առնել զնոցիս բնական զօրութ՛ մտաց ։ Իսկ առաքելն ՚ի բանդանակ կարդիս խօսի զգերբնական բարեաց աւետարանին • նմին իրի՛ յայս խորհուրդս ասէ զանբաւակա՛ նութիւն մարդոյ , որով խորհի զբարի՛ ինչ ՚ձեռնին՚ պատշաճել՚ի հաւատս և ՚ի փրկութիւն , որ և առ ՚ձեռ ըՀունելի է ցե՚ և վարձուց արժանաւոր ։ Եւ վճիռ հատանէ , թէ ոչ մի ինչ յայսպիսի մտաՀ ծութենց յաջողի մեզին՝ առանց շնորՀ հաց այ ։ Այսու բանիւ զօրանայր է բանելին օգոստինոս և այլ վարդապետք ընդեմ պելագեանցն և կիսապելագեանց , որք համարիին թէ առանց շնորհաց այ՝ լոկ բնական զօրութիՀք յաջողել ՚ի մարդն սկիզբն հաւատոյ , կի՛ բարիոք շարժումն կամաց առ ՚ձեռ ։ Բայց ՚ի նոյ մոլորութենն արդեամբք ցուցաս ՀշմարտութիՀ առաքելական վճռոյն, թէ անբաւական է մարդ ինքնին իւրով ուշիմութիՀք խորհել ինչ ՚ձեռնին և պիտանի , այլ զթիւր և զվնասակար ։ Աստանօրնկատել արժան է զորոշումն ասացուածոյս՝ ուր ՚ասէ՝ կի՛ ոչ անձամբ • վ՚ զի նոքին ձայնիՀ ասեն զիրք վ՚ քՀն և Տգուոյն սրբ , ոչինչ յանձնէ առնել կի՛ խօսել ։ (յովՀ ե• 19 • 30• ԺՀ• 13։) Արդ՝ զնծայելն անձանց խօսելով նշանակէ զնոյնութիՀ կարողութիՀ և իմաստութիՀ՚ն նոսա • իսկ վ՚ մարդոյ ասացելոյ , յայտ առնի զկարօտութիՀ զօրութենէն սորա և իմաստութիՀ՚ առ ՚ձեռ ասելնն ։

6 • Ար և բասխոռ սրբոյ ղնէ պաՀՀ՚ նէոյս նորոյ կտակարանաց՝ ու գրով այլ հոգւով• զի գիրն սպանանէ , այլ հոգին կեդոյցանէ ։

Ցետ խոստովանելոյ ընդհանուր գնմ բանականութ՛ մարդոյ ՚ի գերբնական բարիսն՝ յայ շնորհացն լինել , դառնայ ՚ի խոստովանել յատուկ գայն պարգեւս՝ որ աստուածային պաշտօնէիցն շնորհեցան • ցուցանելով զգերազանցութ՛ պաշտամանն՝ հանմտաւութիՀ հնոյ օրինաց ։

Ար և բասխոռ սրբոյ ղնէ ։ Ոչ ելեթէ ե՚ զիտ

զիս ասէ, այլ իւրով բարերարութիւն արար զմեզ կարօղս, ըստ նախ սկզբան պաշտամանն· պաշտեցէք Նորոյ ի ֆաթաքա· զմեզ զպաշտօնեայսն արար: Կամ, ոմն զնէ ասորին և արաբացին, կարօղս արար զմեզ առ՝ ի լինել պաշտօնեայս Նորոյ օրինաց աւետարանին, առ՝ ի քարոզել զնոր ուխտ ոչ առ մարդիկ:

Ո՛չ գրով, այլ հոգւով· այսպէս ունի լատինն և ասորին: Ո՛չ ըստ գրաւոր հին օրինաց՝ ի կիր առնուլ զպաշտօն մեր· կամ, արար զմեզ պաշտօնեայս նորոյ կտակին, որ ոչ լոկ գրով աւանդեալ է ըստ հնոյն, այլ աղդմամբ և զօրութիւք հոգւոյն սքի: Ա՛յս ըստ մերում բնաւ գրի· բայց յունականն զնէ՝ ի սեռական հալով· ու գրոյ, այլ հոգւոյ· զոր առաւել հարազատ համարին ոմանք, և առնուն իբրև բացայայտիչ Նորոյ ֆաթաքայ· որ՝ ի յոյնն և յայլ թարգմանս եզակի դնի, ֆաթին: Եւ իմաստքն կազմին· բաւականս արար զմեզ առ՝ ի լինել պաշտօնեայս նորոյ կտակին· այ՛, ոչ հին օրինաց ասէ մովսեսի, այլ նորոյ օրինաց աւետարանին: Զսորին միտս մեկնողացս թարգմանէ արաբացին դնելով· * Որ արար զմեզ բաւական առ՝ ի լինել պաշտօնեայս նորոյ կտակին՝ ոչ ուխտի գրոյն, այլ ուխտի հոգւոյն:‖

Մեւսանդամ յիշեցուցանէ այսու զպատգեալն՝ ի 3 տան, այնքան խոխր լինել ըստ հին օրինս և ըստ աւետարանն, որքան ըստ գիր և ընդ հոգի: Գիր կոչէ զմովսիսական օրէնս՝ իբրև գրով միայն աւանդեալ, և՝ ի գիրս դաւթ բեալ· որոյ երևելի մասն գծագրեցաւ՝ ի տախտակսն քարեղէնս· ոմն՝ ի վեր ասաց, և՝ ի յաջորդ տան դարձեալ ասէ: Եւ զայս օրէնս դիմաբաժանեն առ հոգին, իբր ոչ եթէ օրէնքն չէին բնաւ հոգևոր, այլ զի չունէին ինքեանք բեբել զնշորհս հոգւոյն· և ոչ օրինաւորացն ասէին զօրութիւն կատարել զնշրա մտորելն· մովսէս ոչ զհոգի՝ այլ զդիր եբեր՝ ի լեռնէն անտի՝ ասէ ոսկեբերան· (ասա· Ճառ· ղ·) Տե՛ս զասացեալսն մեր՝ ի մեկն· հռոմ· (է· 14·) * Գէ տեմբ՝ զի օրէնքն հոգևոր են:‖

Իսկ զօրէնս աւետարանին կոչէ հոգի· զի մկրտութիւքն և այլովք խորհրդովք, և վարդապետութիւքն լծորդ իւր ունի զնշորհս հոգւոյն· և հաւատացելոցն պարգևէ զզօրութիւն հոգւոյն առ՝ ի կատարել զկամայելոյն: Եւ դրձիլ, հոգի ասի՝ զի նիւթ և ենթակայ և առ՛օդ աւետարանին է ինքն քո, որ ոչ միայն զինքն ձրի տայ հաւատացելոց, այլ և ներքոյ ուսուցանէ և լուսաւորէ զնո: Ոմանք դարձեալ, գիր և հոգի զանազանեն ըստ արարողութեց և ըստ պատուիրանաց, որք՝ ի հին օրէնս առաւել թանձր և մարմնականք էին ըստ նմանութիւն զգալի գրոյ· իսկ յաւետարանին՝ անօսրագոյն են և իմանալի ըստ օրինաց կի հոգւոյ:

Բայց առաքեալս զառաջին որոշումն արտայայտէ յաջորդսն· Զի գիր ըստ պատուէ, այլ հոգին ի՛ջ-ոյանէ: Գիրն, այ՛ դրաւոր օրէնք մովսէսի մեռուցանէ զմարդ՝ ոչ ինքեին, և ոչ յիւրմէ դիտաւորութենէ, այլ ըստ բերման և՝ ի տակաւրութենէն կամ՝ ի չարութիւն մարդկան: Ա՛յլ քննելի է՝ ընչ միտս ասի սպանանել գրոյն: Ոմանք՝ ի նախնեաց գիր իմանային զարտաքին հնչումն ձայնի գրոյն· զորօրինակ, ուր ասէ զնոյ աչս, ականջս, և՛ն: կամ զայլաբանական ասացուածս գրոց, ոմն է յերգոց յերգոցն· կամ զնշուեթական զարտաքին արտբողութիւն օրինացն՝ մերկ՝ ի հոգևոր խորհրդոցն՝ որ ծածկեալ կային՝ ի նմ: Ընդ հակառակն՝ հոգի իմանային զնոր քին իմաստս բանիցն, կամ զնսորհուրդսն նշանակեալս յարարողութիւն օրինաց: Եւ ըստ այսմ մեկնէին, թէ գիրն առել միայն ըստ հնչելոյ ձայնին կամ ըստ նման արարողութեն, բազում անդամ սպանանէ զոգեաւն՝ ի մոլորութիւն արկանելով, և՝ ի թիւր սովորութիս: Բայց ըստ ներքին իմաստից և ըստ հոգևոր նշանակութեն առեալ, կեցուցանէ ուղիղ հաւատովք և՝ ի բարիսն կրթելով: Զայսպիսի մեկնութիս յառաջ բերէ օգոստինոս· (գիրք ՟ի, յայտագս վարդապետ· քե· գլ· ե·) և այլք ոմանք: Սակայն այս իմաստք՝ ի չարմարութիւն բառից առեալ են, և ոչ՝ ի դիտաւորութե առաքելոյն· վա որոյ չեն հարապատք ըստ ճառին:

Ոսկեբերան և այլ յոյնք իմանան զմահ մար-

մարմնաւոր , զոր օրինքն ՚ի վէր ածէին յանցաւորաց առանց ներողութեան , քան կածմամբ և այրմամբ և այլովք պատուհասիւք : Բայց ոչ այնչափ յարմարի այս դիմադրութեան , որում սակս օրինաց հոգւոյն ասէ կեցուցանել . զի այս ոչ զմարմնական կեանս նշանակէ , այլ զհոգևորն և զկարգեալն ՚ի յաւիտենից վերկութիւն : Ապա և սպանանել գրոյն՝ իմանալի է քան հոգեկան մահ- ուանն՝ որ ՚ի մեղաց :

Այլք սպանանել գրոյն՝ իմանան քան յայտնելոյն զմեղս առանց բժշկելոյ . իբր զի օրէնքն ցուցանեն և յանդիմանեն զմեղս օրինազանցիցս . վկայեն զնա լինել մեռեալս մեղօքն , և արժանիս յաւիտենական մահու . և սակայն ոչ կարելով տալ նմ կեանս հոգեւոր , թաղուն ՚ի մահու անդ մեղաց և դատապարտութեան . ոյք առ գաղատացիս գրէ . (՚ի . 21 .) * Զի եթէ տուեալ էին օրէնքն , որ կարող էին կենդանի առնել , ապա հաւատոյ յօրինաց անշուշտ էր արդարութիւն : ‖ Ապա ըստ այսմ սպանանել գրոյն՝ ոչ գրութիւն , ոյք թէ ինքն զմահ մեղաց , այլ ասէ կարութիւն . իբր զի չէին բառնալ զմեղս՝ զոր յանդիմանէ . չկարէ կենդանացուցանել զմեռեալսն . ոյք ՚ի հաւատկէն՝ ապրեցուցանել ասէ մանկաբարձացն եգիպտոսի զոսպայս հերբայեցւոց , ոչ զի կեանս տային նոցա , այլ զի ոչ սպանանէին : (ելից . ա . 17 :) Այս իմաստիւ չէն օտար ՚ի դիտաւորութիւն առաքելոյն . սակայն զնա ինքն լաւ լեզի առնուլ մեկնող բնաբանին՝ այնու զոր զկնի այսր թղթոյ գրեաց առ Տումմայեցիս . (գլ . ՚ի . 13 . 14 . 15 : ե . 20 : է . 5 . 7 . 8 . ևն :) այլ և առ գաղատացիս . (գլ . ՚ի . 10 . 11 . 19 :) յորս յաճախ բանիւ յայտնէ ըստ իւր , թէ մահ և սպանումն իմանայ զհոգեւորն ՚ի ձեռն մեղաց . և թէ օրէնք ՚ի վէր ածեն զայս մահ ՚ի պատճառս բնաւորեալ ցանկութեանն , որ գրգռեալ ՚ի հրամանաց օրինացն՝ առաւելացեալ արկանէ ՚ի կատարումն մեղաց՝ առանց ըստ ինքեան բժշկելոյ յօրինացն անտի : Ապա ըստ կարգի իմաստ բնաբանիս են . գրաւոր օրէնք յաճախեալով զհրամանն , և չունելով զորութիւն առ ՚ի կատարումն հրամանացն , տայ պատճառս աճեցուցանելոյ զմահ մեղաց՝ առանց կարելոյ սրբել զնոսին : Իսկ հոգևոր օրէնքն աւետարանին՝ ունելով ինքն զզօրութիւն շնորհաց , յաջողէ կատարել զդործս զհրամայելեացն . տայ մեղուցելոցն զորբութիւն կենաց , որով առնէ զնա ժառանգս յաւիտենական կենդանութեան : Ըստ զնշարձակ բացատրութիւն այսր վարդապետութեանս ՚ի մէկն . հռոմ :

Արդ՝ յաւելուածովս ՚ի վէր առաջին տարերութիւն երկուց օրինացն ծանուցանեմ զվիւս և մեծադոյն . իբր զի ոչ միայն զայն որոշումն ունել նց , զոր ինչ զերին և հոգի , այլև զոր ինչ մանն և կենաց : Եւ յերկուց որոշմանց ասեմ ՚ի վէր ածէ զառաւելութիւն փառաց նորոյն քան զհինդն , ասելով :

7 · ( ) Ի նէ պաչօն մահու՝ գրով գրեալ ՚ի խոխմեան տարէլեան՝ էղեւ փառօք . չի ոչ կարացին հայել որդիքն իսկի յերեսն Մովսէսի , ՚ի փառաց երեսաց նր՝ որ խափանէր էր :

Շաղկապն չի , ոչ է պատճառական , այլ սկզբնաւորական , ոյք դնեն այլ թարգմանք : Իսկ արդ ասէ՝ եթէ պաչօն մահու , հին օրէնք մովսէսի , որ մահ առիթ էին նմա ընդունողացն , ըստ կարողութեան՝ զոր յանգիտ ասացաք . կի , եթէ հրաւարակութիւնն այնր օրինաց՝ որ գրովք աւանդեալ առանց հոգւոյ , և դրոշմեալ ՚ի քարեղէն տախտակսն , եղեւ փառօք . կատարեցաւ պայծառութիւնք եբրեացն մովսէսի , և փայլմամբ լերինն սինայ . ուր աշխարհն երեւումն փառացն այ , որում անդունդք ամպոց , հնչմանք փողոց , տասանութիւն լերինն՝ զարհուրեցուցին զնա ինքն զմովսէս : Այսպէս փառօք ասելն՝ հայի թէ առ տուչութիւն օրինացն , և թէ առ պատճառեալ նոցա մովսէս . իբր ասել . եթէ այնպիսի հրաշափառ ցուցաւ պատուիր օրինացն դրելոց ՚ի տախտակսն , եթէ այնքան փառազարդ երևեցաւ օրինացն պաշտօնեայ՝ որ մարդաբեր գոսա և ոչ արդարացուիչ : Զի ՚ի նոցանէն , ըստ մինչ զի չկարէին որդիք իսրայելի համարձակ հայել յերեսն , (՚ի լաւ օրինակս ինչ . յերեսն) մովսէսի սակս պայծա-

ռումեն դիմաց նը , որ խափանելոյն էր , այն պայծառումեն խափանելը էր , կմ դադարելոց ի մեռանել մովսէսի : Լաւ տինն ի ներկայ ժամանակ դնէ , որ խափանէ , կամ դադարէ · բայց յոյնն ապառնի դնէ՝ խափանէլ : Աչցաւոր և կարճ ժամանակեայ էր պայծառումեն դիմացն մովսէսի , զոր ընկալաւ նա յերկրորդ անգամ իջանելն ի լեռնէն սինայ : Պայծառումեին նշանակ տուաւ փառաց և պատուոյ օրինաց · իսկ անցաւորումեի նորա՝ օրինակ բարձման դևտական օրինացն ի հասանել նորոյ կտակին : Ջայսոսիկ խորհուրդս՝ որ ծածկեալ կային ի պատմութենէն ելից , (ըստ · 29 · 30 ·) բացայայտուցանէ առաքեալս :

Վաթսայա է ի բանիս , զի բաղդատումեի հնոյ օրինացն առ նորս՝ ոչ է միայն ըստ արարողութենցն կմ ըստ խորհրդոց , այլև ըստ բարոյականաց , յոր տասն բանեան հրամանացն . զի սոքա միայն դրեցան ի քարեղէն տախտակս : Բայց քանզի այնպիսիկ էին դժխառը մասն օրինաց , ըստ նոքօք զնամ օրէնսն փակէ : Կամ , թերևս յօժարեացն ոք իմանալ զայս ի վեր քարանցն , յորս ասաց մովսէս զորդիսն խորհրդէլի՝ գրել զերկրորդումին օրինաց · (ըստ · օրինաց · իե · 2 · 3 · 8 ·) զոր և կատարեաց յետու յետ անցանելոյն ընդ յորդանան՝ ի լերինն գերզաղ · (ըստ · 32 ·) ուր ոմանք երկրորդումին օրինաց իմանան զասան պատգամն · բայց շատք և իմանան զմատուռումեի բովանդակ օրինաց՝ որք ըստ երևելի մասին նշանակեալ կային յօրէնութենէն և յանէնս : Եւ զայս երկրորդ գրութենէ և հրատարակումին օրինաց և մարթ է փառաւոր ասել զրուբ փառացն , որով նախ ի սկզբան աւանդեցաւ :

Նկատել արժան է և զայն , զի ի բնաբանիս բայ յերկուց որոշմանց և զերբորդն ի ներքս մատոյց առաքելն , յո զանցաւորումեի հնոյ օրինացն · և յերբեակ հանգամանաց անտի , յո զի գրով միայն տուել էր , և մահաբեր , և անցաւոր , կազմի երիս ձեռնարկութիւնս բաղդատութեբ ի փոքունէն առ մեծն . ասելով ըստ առաջնոյն :

8 · Ո՞րպէս ևս առաւել պաշտօն հոգւոյն եղիցի փառաւոր :

Յորմէ և այլ թարգմանք այլազգաբար զնոյն իմաստս բացատրեն · յո զիա՞րդ ոչ առաւել պաշտօն հոգւոյն եղիցի փառաւոր : Ձեր օրէնքն ասէ , և պաշտօն նեայ ներմովսէս՝ գրով և եթե հանդիսացեալք , եղեն այնչափ փառաւորք : Որբսէ և առաւել պաշտօն հոգւոյն , նոր օրէնքս , կի աւետարանն՝ որ ոչն զին ունի յինքեան , և հոգւովն սբով աւանդի և ղօրանայ , եղեալ գաւօտ · պատուականագոյն , առաւել փառաց արժանի · քանզի առաւել վարդապետութեբ աւետարանին՝ որ ոչհոգին մատակարաբէ , եղեցի ի պատուի · որչափ առաւելայնջ պաշտօն առաքելութեբ , որ հոգւովն սբով յաջողէ , զգերազանց ցուեբ ունելոցի քան զհին պաշտամունս : Որմանք փառս իմացան զայն՝ որ ի հանդերձէ աշխարհին խոստացեալ , զյաւիտենական կեանսն · որ թէպէտ ամ ընտրելոց հաւարակաբար բաշխի , բայց առատագոյն պատրաստեալ է արժանաւորսն պաշտօնեից աւետարանին · իբրև զի ի ձեռն նոցայն առաքնորդին ի հանդերձել փառսն : Սակայն առաջին իմաստքն ընտրելագոյն են ըստ կարգի բանիցս · զի առաքելն բաղդատութեբ առնէ փառաւորութենն , որ այժմ և ըստ երբեմն հանդամանացն պատշաճի երկաքանչիւր օրինաց , և պաշտօնէից նոցա : Եւ գեղեցիկ ազդ առնէ ոսկերեան , (ճառ · է ·) թէ փառք նորոյ օրինացս անբաժանելի գոլով ի մարմնական գոյութեց , հնարի առաքելն ճանապարհաւ ձեռնարկութենէ առաքելական գերազանցութեն նի ի զգալի փառաց հնոյն : Ոչ և ըստ երկրորդ հանդամանացն իմաստասիրեալ ասէ :

9· Ո՞ր է երէց պաշտօն դատապարտութեն իւր՝ եթէ ոչ է , որչափ ևս առաւել պաշտօն արդարութեն՝ իւրոյ :

Յաւնաց սովորական օրինակն փոքր մի այլազգ ընթեռնու · յո * Ջի եթէ պաշտօն դատապարտութեն՝ փառք , յաւէտ ևս առաւելու պաշտօն արդարութեն ի փառս : Նման այսմ ընթեռնու լատինն յաւելմամբ էական բայի , յո իսկ է :

է ։ Ասորին և ա՛ղեխ ֆառֆ , բայց փո֊
փոխելով զշարադրութիւնն ։ * Ջի եթէ
պաշտաման դատապարտութիւնն եղև
փառք , որչափ և փառաւոր դերազանցել
ցէ պաշտօն արդարութեան ։

Արդ՝ մեկնիչք գասելն յունական հո֊
լով ֆառֆ , բացատրին՝ փառաւոր ինչ
է , կի՛ եղև . այլ քանզի առաքեալն ՚ի
վեր և ՚ի վայր սովոր է դնել ՚ի ֆառֆ ,
կի՛ փառաք , մարթի է կասկածել գուցէ
փոփոխումն գրչի մտեալ իցէ առա , որ
դիւրին է ՚ի յոյնն ֊ զի փռֆռ , փառք ,
եթէ գրեացի փռֆի , նշանակէ փառաք ֊
և արաբացին և ֆառֆ թարգմանէ
առատութիւն ։

Պաշտօն դատապարտութեան՝ այն է , զոր ՚ի
7 տան պաշտօն Մահու ասաց ֊ և իմաստքն
են ։ Եթէ հին օրէնք՝ որ գործ ունէաք
գատ գատապարտութեամբ , ոչ միայն
զմեզն յայտնելով և պատուհասելով ,
այլ և կողմնակի առիթ գոլով մեղաց ,
ըստ ասացելումն ՚ի 6 տան , ընկալաք զնւր
փառաւորութեան յիշեցեալն և ՚ի պաշտօ֊
նեայ իւր մտիկս ։ Որչափ և առա֊
ւել պաշտօն արդարութեան , նոր օրէնքս ,
կի՛ առնասցուն՝ որ ներաստնայ և ներ֊
գործէ զՀոգեմարիտ արդարութի՛ ՚ի մեզ ,
և զնո՛ր արժանի կեանն , փառաւորա֊
գոյն և գերազանցագոյն պարտի լինել
յինքեանս և ՚ի պաշտօնեայս իւր ։

10 ։ Վասն ո՛ չէ էին ֆառաւորի ֆառ֊
ւորեալն յայսմ մասին՝ վ֊ առա֊
ւելութեան ֆառացն ։

Սակայն կարդաւ և իմաստիւք ընթեռ֊
նու յոյնն , ոչ՛ և լատինն ֊ բայց միայն
փոխանակ առաւելութեան , դնեն ածական ,
վ֊ առաւել կի՛ գերազանց ֆառացն ։ Իսկ ա֊
ռորինն և արաբացին ՚ի միտս առաւե֊
լագոյն միաբանին ֊ ոչ տեացո՛ւք զկնի֊
Ըստ իմաստիցն՝ կայեմանոս զամբողջ
բնաբանս ՚ի վ֊ հին օրինացն առեալ
մեկնէ այսպէս ֊ փառաւորելն յայսմ մա֊
սին , յո՛ ՚ի դէմն մտիկսի , ոչ եթէ փա֊
առարի տիրապետ և արձակաբար ֊ վ֊
զի արդեւս ՚ի տեառնէ Հոգւոյն վ֊ գերազանցուած փառացն ֊ որոյ Շա֊
ռաղայթք զտեսանելիսն յայլմահա֊
րեին ։ ոչ եթէ ասել ֊ փառք մտկսի վ֊
տառկուածն՝ փոքրկացաւ , այնու զի գե֊
րազանցուած նը արդ ել եղև փառացն , և
հարկ եղև ծածկութիւ թաքուցանել
զնոյն ։ Սակայն անտուղոր են այս ե֊
մասնոյ և օտար ֊ զի յոճ առաքելոյս
ասելն՝ յայսմ մասին , զայլ միտս ունի ֊ ըս֊
որում հետագայքդ յայտնեսցին ֊ և
դարձել , անպատշաճ երևի՛ նուազուել
փառաց համարիլ զայն , զի այջ տեսո֊
ղաց չՀանդուրժէին հայել ֊ զի և ան֊
կարող այաց ՚ի հայել ըստ լոյս արեւու՝
ոչ եթէ նուազեցուցանէ զլուսաւորու֊
թի՛ նը , այլ յաւէտ մեծացուցանէ ։
Վ֊ որոյ ՚ի սովորական իմաստսն մա֊
տուցել , այս բան իբր ուղղուի՛ ինչ է
անցելոյն ֊ և ոչ ոսկերբարս ազգ առ֊
նել (Ճառ. Է ֊) նախ ասացելովքն վկայ֊
եաց առաքեալն , թէ նոր օրէնս առա֊
ւելեալ է փառօք քան զՀինն ֊ բայց ոչ
յայսմանէ՝ քանիսն իցէ առաւելութիւն֊
զոր ասասնօր ծանուցանէ չափազան֊
ցուն ձևով , զփառս Հնոյն իբր ոչինչ
ասելով առ փառս նորոյս ։

Ֆառէի ո՛չ էին ֆառաւորի ։ Շաղկապն
ֆառէի ոչ է տիրապետ պատճառական ,
այլ առաւելական ֊ իբր ասել ֊ այնպի֊
սի ֆառաւորեալն , յո՛ օրէնքն կի՛ պաշտօնն
մովսիսական՝ որ փառաւորեցաւ ՚ի սե֊
նա , կամ ՚ի դէմն մովսիսի , ոչ եթէ
փառաւորի կի՛ փառաւոր Համարելի է
յայսմ մասին , յո՛ յայս նկատ֊
թէ , կի՛ յայսմ Համեմատուն է նորոյս ,
վ֊ ֆառաբերեալ ֆառացն , յո՛ վ֊ գերա֊
զանցուն փառաց սորա քան զնորայն ։
Ա՛յնչափ գերազանց է պատիւ և յարդ֊
առաւորանին և առաքելական պաշ֊
տաման , մինչդի հինն այն և մովսիսա֊
կան պաշտօն , թէ և փառաւորեալ յին֊
քեան՝ չառաւորանիս Համեմատել՝ ան֊
փառաւական երևի , խրթնասոյ և մըռ֊
դնել , ոչ՛ թէ չէր բնաւ փառաւոր ֊ որի֊
նակ ինն , ոչ՛ ասէ թէ ոգորեսոս , Ճրագ
՚ի մՀան փայլեալ , ծածկի ՚ի միջօրէի
իբրև անլոյս , յաղթել յարեգակնային
Ճառագայթից ։

Ա՛յս են հասարակ իմաստք յոյն և լա֊
տին մեկնչաց , զոր և բացատրաբար
դնէ ասաոր Թարգմանն ասելով ֊ * Ջի
այնպէս է իբրև թէ չէր փառաւոր մե֊
ռաւորեալն՝ Համեմատուի՛ այսց գերա֊
զանց փառաց ։ Ա՛յժմ նման և արա֊
բացին ֊ * Ջի որ փառաւորեցաւ ,
ոչ՛ փառաւորեցաւ այնչափ մեծութի֊
վ֊

մ՚ը դերազանց փառացն ‖ : Ապա ըստ մեկնուածն՝ ասելն յայսմ տեղի, նշանակէ՝ յայսմ հանմատուած , կամ ըստ առաջիկ կայ մտածութեամբ , յայս ներկայ նիւթ· Սովին մտօք ՚ի կիր առնու առօրեայ , (Թ· 3·) * Ձի մի պարծանքն մեր որ մ՚ը ձեր՝ ըստնայն լինիցին ՚ի մտանիդ յայդմիկ ‖ : Ցի ըս յօժարամտուած ձերոյ , կամ ըս պարծանացն զորմէ խօսիմ· ոմն և ինքն քա-

ցառեր ՚ի 4· տան :

Աւդ՝ Թէպէտ մեկնիչք սովորաբար զայս հանմատուած առնուն ըՀանարապէս , յի բազդատել զփառս աւետարանին ըմովսիսականին ը ամ հանդամանաց երկաքանչիւրոցն , սակայն քանզի ոչ վհարեաց առաքեալն զբանվանդակ բազդատուին , այլ զայս բան ՚ի միջոցին դնէ, և յետոյ վերադրդ հանդամանս երկոցունցն հանմատէ , նմին իրի ինձ առաւել Հարազատ Թուիխմանալ յատուկ զհանմատուածին ը դատապարտուն հնոյն , և ը արդարուն նորոյս · զորմէ անմիջապէս յառաջն խօսեր· Իբր ասէլ· Հինն այն օրէնք դատապարտիչ գոլով՝ փառօք հանդիսացեալ · ևրչափ և առաւել աւետարանն արդարացուցիչ՝ փառաւոր իցէ : Մա նաւանդ Թէ ը այսմ հանմատուէ՝ զի մին դատապարտիչ է , և միւսն արդարացուցիչ , այնչափ առաւելու փառաւորութիւնի աւետարանին , զի փառաւորէլն այն օրէնք՝ անփառաւոր երևեալ աղօտանայ : Վ՚ը զի ըստ այսմ հանգամանաց կարի դերազանցէ աւետարանն քան զօրէնս, քան Թէ ըստ այնմ զի մին դրով է , և միւսն հոգւով , մին խափանելի , և միւսն մշտնջենաւոր :

Ի վ՚ը այսր աղդ առնէ ոսկեբերան , Թէ առաքեալ ոչ ևթէ անպատիւ ցուցանի զհին օրէնսն , այլ յաւելս մեծագոյացանի՝ ըՀ կարի դերազանելն զնա ՚ի հանմատուի ձգելով· մ՚ը զի սովորեցան մարդիկ առնել բազդատութի ՚ի նման իրս : Ցառաջ առնու և զբազդատութիւնն ը երրորդ հանդամանաց :

11· ( ) Ի ևթէ որ խափանելոյն էր՝ այն ը ‖ ՚ի 4·օ էր, ևրչափ և առաւել որ կ՚ելոյն է՝ ը4·օ էր :

Ցոյնն առանդէական բայն ասէ· * Ձի ևթէ խափանելին՝ փառօք, և առաւել կալոցն ՚ի փառս ‖ : Լատինն ոչնի բայ ՚ի ներկայ ժամանակ· * Ձի ևթէ որ խափանի՝ փառօք է , և առաւել որ մնայ՝ ՚ի փառս է ‖ : Բայց մերս լաւ և առ յառաջին մասին անցեալ ժամանակաւ դնէ զբայն , և յերկրորդումն՝ ապառնի ժամանակաւ, և օրինակը մեր միօրինակ դրէն · ուր եդեալն ՚ի միւմ օրինակի , գ՚ելոց , վրիպակ դրչի է : Հին օրինակ հայ մեկնուածէն դնէ , որ կ՚ելոցն էր՝ գ՚ը 4·օ է· Նման մերումս և առօրին դնէ· * Ձի ևթէ որ խափանեցաւ՝ փառօք եղև , և առաւել որ մնայ՝ փառօք է ը ղեցէ ‖ : Եւ ոչ տեսանի , այլ Թարգմանք առանց Հարցման առնուն զբազդատութեն , նոյն գոյով իմաստիցն :

Վերադրոյն ՚ի 7 տան՝ խափանելոց առաց զփառս երեսացն մովսիսի , օրինակեալ այնու զանցաւորութեն օրինացն · յորմէ առնէ այժմ զբազդատական ձեռնարկութեին ասելով· Ձի էին որ խափանելոցն էր , ցի ևթէ խափանելին այն օրէնք մովսիսական և պաշտօն նր , որ ինքն առժամանակեայ էր ը աթարողակալ նացն , և արդիւնք նր մարմնաւորք և ը կենդանս անցանելիք , փառաւոր եղև և արդ՝ : Որչափ առաւելապէս որ կ՚ելոցն է , ցի աւետարանն և պաշտօն նորա , որ մնայուն է և հաստատուն ը մեռողութե և ը արդեանց , մեծագունից փառաց արժանի իցէ : Վ՚ը զի ը ուղիղ դատաստանի՝ առաւելագոյն փառք վայել են մնայականացն , քան անցաւորաց :

Անցաւորութեի մովսիսական օրինացն իմանի՝ նախ ը ինքեանս · զի ը մասին աթարդողացն և խորհրդանաց դատարելի էին ՚ի գալ աւետարանին : Երկրորդ՝ ը գործոյն · զի զմարմնականս և զերկրաւորս խոստանային օրինապաց հայ՝ Իսկ կայուցն նորոյ օրինաց աւետարանին իմանի դէլ ը ժամանակին · զի աւետեաց մինչ ՚ի կատարած աշխարհի՝ անյաջորդելի յայլոց օրինաց · այլև ը արդեանցն , զի պատուղ ունի զկեանսն յաւիտենից · և Հշմարտութե նր մնայ յաւիտեան : Ըստ այսոցիկ մտաց՝ քաՀանայապետ նորոյ օրինացս ասի մշտնջենաւոր : (Եբրայ· է· 3· 24·)

Ոմանք պատշաճաբանական պատճառս տան խափանման հնոյն , և հաստատուե նորոյս · իբր զի առաջինն երկիւղ-

ղին դատաւ արակեր, և երկրորդա՝ սէր բազ նաճաձէ զմարդիկ. և զի երկիւղն խափանելի է ՚ի գալ սիրոյն՝ ըստ սկզբն յովհաննու (ա. Յովհ. ը. 18.) և սէրն ոչ երբէք անկանի. (ա. կորնթ. ժգ. 8.) նմին իրի ՚ի գալ աւետարանին՝ տեղի տալոց էին օրէնքն. ՚ի հասանել քնի լռելոց էր մովսէս: Ջսոյն վասն ելլասէս յայս առնէ երանելին օգոստինոս. (գիրք յ՚ետս հոգւոյ և գրոյ. գլ. ժը:) * Յայն սակս նա խափանի, սա մնայ, զի երկրաւոր դաստիարակին ՚ի բաց դնայ՝ յորժամ երկիւղին յաջորդ դէ սէրն ||:

12. Այս արդ՝ զի ոմնէ այսպիսի յոյս, բազում համարձակութիւն վերեսոց:

Ցայս վայր եցոյց առաքեալս զգերազանցութիւն պաշտամանն աւետարանին՝ առաւելապատիւ քան զմովսիսական պաշտամանն: Սկսանի այսուհետև խօսել յաղագս ուղիղ և հաւատարիմ դորձակալութեանն նորոյ պաշտամանս. և ՚ի սմին յերկարէ զանազան բանիւք մինչև յեօթնեորդ գլուխս:

Եւ արդ՝ զի ոմնէ այսպիսի յոյս, զի մի զգիտիցէ ոք զմարտ աւետարանին մարմնոյ այնօր կարծիցէ ոք զմբռնել յաւետն անուամբ ՚ի հանդերձել ժամանակն ապի գլուխն՝ ասէ ոսկերբերան: Եւ դարձեալ, յոյս ասէ, առ ՚ի նշանակել թէ ոչ անապարծութիւնն ինչ և յանդգնութիւն շարժիմք յայսոսիկ. այլ առաւելութիւն, յեցեալք ՚ի շնորհս քնի և ՚ի խոստմունս նմ:

Ունելով ասէ՝ զայսպիսի յոյս. զոր. դայն թէ պաշտօն աւետարանիս առաւելագունից փառաց արժանի է քան զմովսիսականն. թէ նոր օրէնս ՚ի ձեռն մեր և այլոց պաշտօնէից զհոգին շնորհ առաւատացուցանէ ՚ի հաւատացեալս, և զնոյ զերագդոյն քան զմովսէս փառաւորեաց նաև յետ այսորիկ. թէ նոր կտակս անյուծանելի է մինչև ՚ի կատարած աշխարհի: Ունելով ասէմ զայսպիսի անխաբելի յոյս, բազում հաստատութեամբ վերեսոց. փոխանակ բային վերեսոց, յորոյն ասէ. խօսիմք, որ անորոշ է ՚ի նշանակել հրամայական, վերեսոց. և ներկայ սահմանական, վերին: Ամբրոսեան մեկնիչն, և լատին ձեռագիրք ինչ առնուն հրամայական, վերեսոց. բայց յոլովադոյն օրինակք նշ, այլև ասորին և արաբացին ասեմանական ընթեռնուն, վերին. և ոչ կերբեարն իսկ նոյնպէս մեկնէ. և այն է առաւել յարմար կարգի բովանդակ բանիցս. մի զի ասասնօր ոչ յորդորան ձառս ասանդ առաքեալն, ուսուցանել՝ թէ զնդրդ պատրիս վարել պաշտօնեայք աւետարանին. այլ յայտ արարական՝ թէ զնդրդ վարին, և ըստ այնմ վարին: ՚Ի սոյն միտս մարթի և առնուլ և զմերոյ բնագրիս ասել՝ վերեսոց. յո ունիմք վարիլ, կի պետոյ է՝ զի վարիցիմք:

Համարձակութիւն ասի ազատաբար և անկասկած յայտնել զոր ՚ի միտս ունի ոք. և յո այսմ իմաստքն են. նահապետն յոյսն սոյ մեզ ազատաբար բարձրացուցանել զպաշտօն մեր քան զմովսիսականն, և աներկիւղաբար քարոզել զաւետարանն ամ ուրեք առ ամենեսին, ոչ թաքուցանելով ինչ, ոչ կասկածելով, ոչ ամօթ համարելով. զի այնպէս ևս վայել է լուսոյ և փառաց աւետարանին: Ամենք համարձակութիւն ըմանան զգացայայսն. յո արամ և այլոք նշանակէ այսպէս (մարկ. ը. 32. յովհ. ժ. 24.) իբր ասել. բազում յայտնութիւն և բացերևակի խօսիմք զՔրիստոսիեան աւետարանին. ոչ պատրուհակաւ, ոչ ըստուերաբար քարոզեմք զքն, այլ մովսէսն վարադուրաւ խօսեր յօրինն: Երկրաքանչիւր իմաստից ՚ի դէպ դան յաջորդքն:

13. Այլ ոչ որպէս մովսէս արկանէր հող ՚ի վէրեսոյ երեսաց իւրոց, զի չկարէին որդիքն իսրայէլ ՚ի վախճան հանդերձելոցն:

Ոչ այնպէս առնեմք, այլ արար մովսէս յետ փառաւորելոյ երեսացն. չէ չարկ քողարկել զմեզ, այլ յայնժամ էարկն նա քող ՚ի վէր երեսացն. յո ոչ թաքուցաք նեմք զլոյս աւետարանին, այլևայլ պատրուհակեմք անտի, այլ նա զնոր դէմսն ստուգութիւնս. ոչ նոյնպէս ծածկեմք մեք զդէմս քնի, այլ ամենեցուն համարձակութ առաջի առնեմք. զի դուք կարիք չայել անթարթիւն ՚ի փառս աստուածութեանն որով զարդարեալք եմք, թէ և մեծադոյն է այս քան զմովսիսական: Մովսէս քաղարկեաց զերեսս իւր, վ

լինելոյ որքա՜ն խոչընդոտ է վախճան խաղաղութեան։ Ի մեր օրինակս ինչ գրի, ըստ որում խոչընդոտ լինելոյ։ բայց չէ հարազատ. և թուի իբր բացայայտութիւն եղեալ յոմանց. քանզի և յոյնն և այլ թարգմանք դնեն լոկ, ըստ որ կայելոյ, կամ զի մի՛ կայիցին։ Փոխանակ բառին՝ ի վախճան, այժմս օրինակք լատինացւոց ասեն, չէբեան նոքա որ խոփանի՛ ։ Սակայն ոչ միայն յոյնն, և այլ թարգմանք և մեկնիչքնոյն դնեն, ի վախճան, այլ և բազում հին օրինակք և մեկնիչք լատինացւոց, և օգոստինոս ի զանազան տեղիս. մի այն աղբանդրեան օրինակն ընթեռնու, չէբեան. և մարթի է կասկածել գուցե ի ոմանէն ասլղեցաւ այս տարբերութիւն։ Խոչընդոտ եղական իմանալի է, ըստ խափանելոյն, այսր որ խափանելոյ է. ոչ գնէ յոյնն, և այլք։ Իսկ ըստ իմաստից տեսուն, ոսկէբերան և այլք յոյնք և ի լատինացւոց ևս՝ վախճան իմանան զվերջ կամ զդադարումն օրինացն. իբր ասել։ Քանզի սակս ծածկելոց մոավսկս զերեսս իւր, զի որդիք իւրեանց մի կարիցեն հայել կամ իմանալ՝ թէ վախճան ունին օրէնքն, խափանելի են և տկար և կարճամանակեայ։ կամ ըստ ոմանց, զի մի կարիցեն իմանալ զվախճան խափանելոյն մոավսկսի, որ մահկանացու էր. զի մի տեսանիցեն զդէմս մոավսկսի, որ վախճան առնելոց էր ի ծնանել քնի։

Այլք վախճան իմանան զդադանի խորհուրդսն ծածկելոց ի տաւէսերի օրինացն. իբր ասել. զի մի կարիցեն որդիք իւրեանց ի միտ առնուլ զխորհուրդսն՝ յոր կայ դէմ էին օրինական պաշտամունք խափանելիք։ Ջայսպիսի միտս տայ բառս եղ. (գիրք. յիշս հոգւոյն սըշ. գլ. իւն.) և ոսկերբերան ևս ի կարգի բանիցն։ Ոմանք ի լատինացւոց՝ վախճան ասեն զծայրս կամ զեզր փառաց երեսացն մոավսկսի. իբր ասել. քանզի արկանէր մոավսկս ի վերայ երեսացն փառաւորելոց. զի մի որդիք իւրեանց տեսանիցեն զծայրս լուսաւոր փառաւորութեանն՝ որ խափանելոցն էր։ Բայց այս ըստ բառիցն և ևէթ չատմարելի է, առանց հայելոյ ի դիմաց։

տաւորութեան առաքելոյն։

Այլք վախճան իմանան զբո՛ , կամ զվճակ նորոյ օրինացս, առ որ իբր ի նպատակ կարդել էին ամ մովսէսականքն. ի սոյն միտս կոչեաթ օրինաց ասացաւ քո առ. հռոմայեցիս. (ժ. 4.) ուր ըստ բառականին կարգաւորաբար հատուցցաք զիմաստս այսր բանի. և առանաւր ևս սոյն իմաստք առաւել հարազատ թուին, իբր պարտնակիչ այլոց մեկնութեանց։ Զպա ասել կամ. պաշտօն նայեցս աւետարանին ազատաբար և անպատրաստ քարոզմբ զքո և զհոգւոյ հուրդանդ. և ոչ պատրաստակեալ զնոյնս իբրև զմովսէս, որ ի խօսելն առ. ժողովրդն քող արկանէր ի վրէ փառաւորելոյ երեսաց իւրոց. նշանակել այնու՝ թէ որդիք էելն ցորչափ ի հրեական միտսն կապել կան, չկարեն համարձակ հայել ի կատարած խոփանելի օրինացն ի՛ ի քո և ի խորհուրդս նո՛ . չառնին պայծառ վարդապետութեամբ աւետարանելոյն, որով քարոզի նոր օրէնդրութեի, և դադարումն հին և ստուերական օրինացն։ Այս իմաստք միաբանին ընդ դիտաւորութեի, և ընդ յաջորդ բանս առաքելոյն։

Քօղարկութեի երեսացն մոավսկսի՝ զայս պատճառս առանդ առաքելոյս, իբր ոչ եթէ այս էր բուն դիտաւորութի մովսէսի՝ ի ծածկելն զդէմս իւր. զի նա առ տեղեաւն կամէր զիջանել առ տկարութեա այց ժողովրդեանն, որք չկանդրդ տէին ակնկառոյց լինել ի լուսափայլութեի երեսացն։ Այլ ինքն առաքելոյս իբրև մեկնիչ հոգւոյն սըշ՝ զպատմական իմաստս դրոյն յայլաբանականն փոխադրէ վայելչապէս. ծանուցանել կամ թէ անցաւոր փառք դիմաց մովսէսի նշանակին զդերագոյն փառս քրիստոսական օրինացն. իսկ ծածկութեի դէմացն՝ ըստ գաղտնի տեսչութեան այ կարգեալ էր ի նախանձկարել զհրեիցն անդիտութի և զկուրութի առ իմանալ զհոգւոյ հուրդս աւետարանին, որք ծածկեալ կային ըստ վարագուրաւ օրինացն։

14. Այլ խոցեցան միտք նոցա. քանզի մինչեւ յայսօր ծածկոյթն նոյն ոչ յեղեալ ի վեր ընթերցուածոց հին կտակաց. և ոչ վերծանի, զի ոչ ի քրիստոս ենթադրեալ է։

Շաղկապն այլ, իբր պատճառական նշանակէ, ըստ քանզի կուրացան. զի այս է պատ-

պատճառ և բացայայտուն ասելոյն, թէ չկարացին հրէայք հայել ՚ի վախճան խաւխտելեացն։ Փոխանակ բայնի խոթացան, յորմէ դնէ եէօ-ոթէ · զոր ոմանք ՚ի թարգմանեն՝ անզգայեցան, թերի բնչան · բայց այլք համաձայնաւելի ու սուրբն և արթացուդն դնեն, ևս բոցոն։

Թէպէտ և այժմ ՚ի պայծառանալ լուսոյ աւետարանին՝ պարտ էր ասել ՚ի միտ առնուել հրէից զկատարուին օրինաց, սակայն ոչ Հանուցին ասկատինւզոյն միտք նոցն կի խորհուրդք անզգալութիք կուրացել են սակս հեղգամտութեան։ Յայտնապէս զլոյս աւետարանին ունին առաջի · այլ թմրեալք անտես ինան։ Քանզի հնոյն ցոյսը։ բառդ ՚ի ոչ այնչափ զպատճառն՝ քանզեթէ ըղհանդամանս կուրաւն նոցն յայտնէ։ Ան քզի՝ որ կայր ՚ի մէջ երեսաց մոլեկանի, մեայ ասկաւին ձգել ՚ի վէր ընդերձածոց հին կաւթրանացն։ Ընդերցուածք իմանոյն ասասցոր՝ ոչ բանք կի ասացուածք օրինացն, այլ ընձեռնուն · ոնդ դնէ յորն և այլ թարգմանք · և յայտնապէս ծանուցանէ ասկերբան · ըս որում և ՚ի յաջորդ ասն ասէ առաքեալն։

Այդ տէր ասելն իմանի նշանակելն քզ, զոր երեսաց մոլեկանի, յի խորհրդական քանն օրինակել նուիմանան քզոցն · և ՚ի հրէայն իմանի անզիտաւելին կամ անզգայուն, որ երբ ծածկոյթ ասնեան կայ ՚ի վէր սրտից նոյ։ կի ըստանց՝ նշաւ նակի մնալեն օրինաց՝ որ իբր առաքաստ դադարայ ՚ի մտաց հրէից զանեան խորհրդոցն թաքուցելոյ յորէնաւ Հին կաւթրան զդիրս մոլեկանի իմանան առաջորաբար, բայց ըստ նոցա նշանակին ասի մտաւանք սրբազանք։

Ապա իմաստք բնաբանիս են · Ան որ միանգամ դիպաւ ան մոլեկանի, ընդքաղոյ աւետանել զնա և լսել զօրինս, նդին մինչև գայաթ պատասխ հրէից անհնազանդից, քանիցս անգամ ընծեռնուն զկնի կատարանս ՚ի ատճարին, կի ՚ի ժողովարանի · առաջինն օրինակ էր այսմ ծածկոյթ կուրաւելն տարաձեալ կայ ՚ի վէր մտաց հրէից · որով զբանս օրինաց իբր ըստ թմանձր վարագոյրս նշմարեն · օրէնքն նդին նշ մտանան կնքեալ · զմարմին նոր ունին, յոր

զընծերցուածսն առանց հոգւոյ իմաստոյն։ անհնազանդուին նոյ է իբր առաքաստխաւխտիչ մտացն։ Անհնազանդոյ ՚ի քէ, ոչ զգիտացուրուն օրինակացոյն իմանան, ոչ զատատոյցն ՚ի միտ պարտիչ, ոչ զոչնչիզ ծանօթանալն ՚ի բարոյական օրինաց, և ոչ առհասարակ զանսխալ տեղեկանալն ՚ի ծածկին գրոց։ Ապա ոնդ դեղեցիկ ասէ ասկերբան, ոչ միայն չնորհացս անծանօթ գտան, այլ և օրինացն · մանաւանդ · Հէ յայն սակս անծանօթք չնորհացս, վասն դի ՚ի հին կտակն և զվատանդն ոչ դիտացին ոնդ պարտն է · և այս ՚ի սակս նոցա հեղգամտութեան · դի և քոյն մոլեկանի ոչ վէր իւր ինչ եգաւ, այլ վէր հայեցոցացն տկարութեան։

Իբ ՚ի վերոյ, չի տէր խաչնելոյ է։ Ջբայն ՚ի վերոյ, յորմէ անորոշ դնէ, ոչ յայտնել, կի ՚ի բացել · և հայի առ ՚ոնդ · բայց ասորին և այլք մեկնիչք դնէ մաւոր առնուն, ոչ յայտի, կի ոչ բացելոյ լինի · ուստի և մերս ասաց ՚ի վերոյ։ Իսկ ՚ի յաջորդն, չի տէր · յորմէ ասէ օրէ · որ յոմանց թարգմանի պատճառական՝ քզի · և յոմանց թարգմանաց, յի, թէ · և ըս երկրորդիս ոմանք այսպէս յարմարեն զնմասան։ Ջծածկոյթ անզխոտնէն ունելով հրէից, ոչ յայտ նի նոցա թէ քնու խաչանի հնին · ոչ իմանան թէ աւետարանաւն բառնին օրինքն։

Սակայն սովորաբար պատճառական իմանան թարգմանք և մեկնիչք, և իմասաբն են։ Քանի անզխոտնէ՝ որով առնոյն իսկ օրէնսխաբխաւին հրէայք, ոչ բառնի, ոչ վերանայ ՚ի սրտից նոյ, ցորչափ յանհատաւուն են · վէր զի այն քզի քնու խաչանի, յի հատատոյն քնի, Ճանապարհ աւետարանին։ Ջայս միտս ինքնին բացատրէ ՚ի 15 տան։ * Յորժամ դարձցին առ տէր, ապա վէ բատոյն առադատան։ ‖ Ապա ուրեմն Ճշմարիտ և ուղիղ Ճանապարհն օրինացն՝ ՚ի քնի հատատոյն խնդրելի է · և զոյսմանէ Ճանիցես զօրէնսն՝ ասէ ասկերբան յորմէ յորինաց անտէ ՚ի բաց հատանելոյս։

15. Այլ փնջե՛ ցայսօր՝ յորժամ ընդունայն զմովսէս, նայն առաքեա՛ ձայ՛ի վերս երից նոցա ։

Բացայայտաբար երկրորդէ զանցեալն. զի մի զբաղարկութենն ասացեալ՛ի վերընթերցման կատարանացն՝ առնուցուն ըստ ներբին մեծութենէ օրինաց ։ Այլ փնջե՛ ցայսօր ։ ցի որպէս յառաջին՝ նոյնպէս և այժմ յետ լուսաւոր քարոզութենէ աւետարանին յորժամ ընծեռնուն ըստ սովորութենէ խրատանց զմովսէս, զկիրս մովսեսի, կամ ծածկոյթ անդէմութենէ ձգեալ կայ՛ի վերս երից նոցա, ի վերայ մտաց անհաւան հրեից։ Այն թմրութենէ և ծանձր ըմբռնումն մտաց՝ որով զօրենն մարմնային հրեայք, կայ մինչև ցայսօր տարածեալ՛ի հոգիս նոցա ։ եթէ՛ ի սկզբանն մարմնական մտօք լսէին զօրէնս, և յարտաքին պարագաութենէ նոցա և եթէ վատահանային, չէին ինչ զարմանք ։ զի մարթ էր ընծայել զայդ տգիտաւէտ ժամանակին ։ Բայց այժմ յետ պայծառանալոյ խորհրդոց օրինացն՝ ի ձեռն աւետարանին՝ տալ կասկած զնոյն մարմնական միտս ախտից նոցա, յայտնի անզգայութենէ մտաց է ։ Յօրինակի անդ՝ քաղն կայր՝ ի վէմ երից նոցա մովսեսի ։ իսկ յօրինակականն՝ ի վէմ արտից հրէիցն ասէ լինել քաղցն ։ Ցայսմանէ ունանք կրկին խորհրդական քաղս զանազանեն ։ մի՛ ի վէմ օրինացն, որ է մեծութենէ և զաղտնութենէ նոյ ։ և միւս՝ ի վէմ հրէիցն, ցի թմրութենէ կիմ անհաւատ նուաճել մտաց նոցա ։ Այլք ոչ համարին իմանալ զմեծութենէ օրինաց և մարգարէից ։ վասն զի այս մեծութենէ մնայ ասեն՝ նաև յետ ընդունելոյ զհաւատս աւետարանին ։ իսկ առաքեալն ասէ վերագնալ քաղցին յետ դառնալոյն առ քա՛ ։ Սակայն լաւ և թոյլ զանազանել կըրկին մեծութենէ օրինաց ։ զի կայ ներբին մեծութի՛ ի զաղտնածածուկ խորհրդոցն և՛ ի բանից յառաջիկայ, որ արդարև յետ հաւատոյն՝ ի քա՛ ոչ խափան փարատի լե՛ նմա մտանալն ։ բայց և ոչ այս իմանի քաղն ասացեալ յառաքելոյն ։ կայ և արտաքին մեծութենէ օրինաց՝ յաւազ եկեալ՛ի թմրամտաւէտ ընծերս ցոլաց ։ և զայս իմանալ է քաղալն՝ զոր ասէ առաքե՛ալ, ոչինչ ընդդէմ է ։ քանզի առնչակից է այս ընդ քաղցյ սրտից նոյ, ցի է թմրամտական ըմբռնման նոյ ։ անզգայութենի մտաց ներդործեալ՛ի մարմնական ախտից՝ անխմանալ առնէ զգաստ գրոց ։ Հրէական մարմնամտութիւնն՝ ոչ միայն առագաստն՝ այլ և առ իմաստունս նոցա ծածկեր զիմանալի միտս օրինացն ։ առ որս յայտնապէս ասէր եսայի (ի՛թ. 11.) * Եւ եղիցին ձեզ պատգամքս այս ամենայնքն՝ իբրև զբանս թղթոյ կնքելոյ ։ զոր իբրև տայցեն կայր մի գրագէտ, և ասիցեն ցնա՝ ընթերցիր զայդ ։ և ասիցէ՝ ոչ կարեմ ընթեռնուլ, զի կնքեալ է ։ Ո՛չ եթէ պատգամքն ինքեանք կնքեալ էին, այլ ձեզ ասէ ընթերցողացդ՝ եղիցին իբրև կնքեալ, թէև գրագէտ ոք իցէ ։ Այս սեռանի և յօրինակին մովսէսի ։ զի ոչ յանցեալ ասեն ասացեալ յասկեբերանէ, ծածկոյթ երեսացն ոչ էր իւր արկաւ, իբրև թէ յիւրմէ իսկ ծածկեսցին փառքն, և անտես մնայցե իւրոց դէմացն ։ այլ սակս ընծաքարշ մտաց և նուաղատես ժողովրդեան ։ առ նա՛ մեծագնեցան դէմք մովսեսի՝ իբրև առ անժուժկալս փայլման լուսոյն ։ այնպէս և օրէնք մեծացան առ մարմնախորհ հրեայս սակս նոցա անհաւատ ընծաբարշտութենն ։ Արդ՝ այս քաղ է, թէ մտաց հրէից, և եթէ օրինաց՝ պատառ՛ի ձառագայթել հաւատոյն ։ ոմն և ասէ ։

16. Այլ երթեալ դարձցին առ տէր, ապա վէրս երեսաց առաքելոցն ։

Բնութեան՝ որպէս կայ՛ի հայ թարգմանութենէ, ինքեանն մեկն է ։ Յորժամ հընթերայք հրաժարեալ՛ի կապոյ օրինաց, դառնայցեն առ տէր՝ ընդնելով զհաւատս աւետարանին, յայնժամ փարատեսցի՛ի նոցանէ քօղն անդիտուն կամ մոլորութենէ, որ արգելոյր զնոսա՝ կատարելապէս և ուղիղ ճանաչել զմիտս օրինաց ։ Առ տէր ասել՝ ոմանք իմանան առ քո՛, և այլք՝ առ հոգին տէր ։ զորմէ՛ի յաջորդ ասեն ունիմք խօսել ։

Իսկ զդառնալն առ տէր՝ ոմանք առնուն՛ի վէմ համարէն ի՛ելեան ազգին ։ որոց սահմանեալ է ընդունել զհաւատս քո՛ մերձ՛ի կատարած աշխարհի՛ ըստ ասացեալ

ցելոցն առ Հռոմի. (Ժաւ. 25. 26.) և ըստ այմ պարզեն զնմանսն։ Յորժամ գայցէ ժամանակն սահմանեալ յայր վերդարձի ամ հրելից, և դառնայցեն ի մեծութեամբ և ի խաղաղութեան, յայնժամ ապա բարձցի ի սրտից նոցա առաքասան արդելիչ սեռութեան օրհնացն։ Այլ քանզի ի բանս առաքելոյն կամ ի յաջորդսն՝ չիք ինչ այնպիսի, որ ասիցէ իմանալ զայս ի վերայ ընդհանրական դարձի հրելիցն, նմին իբրէ այլ մեկնիչք իմանան ի վերջ ժամուցդ դարձի հրելից երբ և իցէ. յորժամ լիեալքանչիւր ժամանակս ամանք ի նոցանէ լուսաւորեալք առ յայր՝ ընդդրկեն զքաւական հաւատս։ Տեսցուք արդ զերեսփանս ըստ այլ թարգմանութեանց. զի յորմէ փոխանակ բային դաւեցի, դնէ եզական՝ դարձցի, կամ դառնայցէ. զոր ամանք առակաւին զսրտութիւք յաքեական իմանալով, թարգմանեն՝ դաւեցին, ըստ հրէական պատելով, այլ լսարին, անուն բայի համարին, ինէլ, կամ սիրտ նոյ. իբր ասել, յորժամ դառնայցէ իսրայէլ. կամ յորժամ դարձցի սիրտ հրելից, յայնժամ բարձցի առաքասան։ Իսկ ասորին և սրաբացին եզական պատելով դնեն. յորժամ դառնայցէ ոք ի նոցանէ, ըստ ի հրելից։ Եւ այլք իբր անորոշ դիմաց զուրկ դաւեցին, իմանան դառնայցի. ըստ յորժամ լիցի դարձումն առ ։ Բայց դիարդ և ասցի բայն եզական կամ յորնական, տակաւին ի վերջ դարձման հրելից իմանան սովորաբար մեկնիչք հինք և նորք։

Ընդ այս տարակուսի եւտիոս մեկնիչ. նախ՝ զի յանցելոյ տուն յորինակի ասաց առաքեալն, սիրտ նոյ, ըստ հրէից. ուստի եթէ ասաց զդարձումն հրելից իմանայր, պարտ էր յաքենական դնել զբայն, ըստ դաւեցին։ Երկրորդ, եթէ ի դարձումն հրելից հայէր բանս, պարտ էր ասացս կարդալ. յորժամ վերադասցի առաքասան, յայնժամ դարձցին առ ։ ըստ վերջ կարդի բնաւեցէ նախ բառնի արդելս հաւատալոյ, և ապա լինի հաւատալ։ Սակս այսոցիկ պատճառաց ընտրելի ևս համարի եւտիոս իմանալ զայս ի վերջ մովսիսի որ յորժամ դառնայր ի խորեբ առ ։, ի բաց մերկանայր զպատ-

արուեակ երեսաց. (Ելից. ԼԴ. 34.) որպէս թէ բանիւս ինոր խորհուրդ յայտնի առաքեալն՝ ցուցել ի մովսէս։ Զի ոչ նա քողարկեալ դիմօքն եղև օրինակ անհաւան հրելիցն առաքասելոց ի վերջ սրտից իւրեանց, նոյնպէս բացաւ երեսօք դառնալով առ ։ եղև յարաց յայց հրելիցն դարձելոց ի նոր օրէնս, կի բովանդակ քրիստոնէական ժողովրդեան, որք անպատրուակ նկատեն զնորհուրդս վերուելն։ Ապա զատ եւտիոսի իմասոք քնաբանիս են. յորժամ դարձցի մովսէս առ ։ ի խօսել ընդ նմա, վերանայ առաքասան, կի մերք կանայ զպատրուակ երեսացն. այս եղև այսու տիպ քրիստոնէական ժողովրդեան։

Սակայն այլոց մեկնեաց ծանր Թուի այդ սեռութիւն. զի Թէպէտ ի քնաբանիս դոյ սակնարկութիւն յայդ պատմութիւն մովսէսի, այլ և ասկի բերան ազդ առնէ, այլ ոչ եթէ քնաբանն ուղղակի զայնմանէ խօսի։ Եւ ոչ երկու նախայիշատակեալ պատճառքն սկարացուցանեն զհասարակաց մեկնութիւն։ Ոչ առաջինն, զի փոխոխութիւն Թուղց բայից յաձախ է ի գիրս, մանաւանդ յորժամ զբազմուն են բանքն, կամ հաւաքաքանն ի միջ մտանէ. զի բազմութիւն կամ հաւաքումն մի է, և բազում միաձայնութիւն. ուստի և զբայն մարթէ դնել միաւորական և բազմաւորական։ Եւ զի յառաջիկայ վարդապետութիւնս խօսի առաքեալն զրիստական ազդէն, կամ զժողովուդ հրելից, ոչինչ Ըհէմ է յետ սահելոյն բազմաւորական, Թէ առաձասան կայ ի վերջ սրտից նոցա, փոխել ի միաւորական և ասել, յորժամ դարձցի ևն։

Եւ ոչ երկրորդ պատճառն զօրէ ինչ. իբրև Թէ ըստ կարգի պարտ էր ասել, յորժամ վերադասցի առաձասան՝ յայնժամ դարձցին առ ։ ի հաւաքակ բանս ոչ խնդրի կարգ իրաց, մանաւանդ աչնոցիկ որք արդեամբք միանգամայն կաւարին, և ի մի գործ աւարտին։ Ասա ոչ քննէ առաքեալն, Թէ որ նախ արդիանայ, բարձումն առաձասանին, Թէ դառնալն առ ։ այլ յայտ առնէ և եթէ Թէ դիարդ և երբ փարատի այն առաձասան հրելից, ըստ դառնալոյն առ ։,

տէր · որով՝ի զրոյն փոխադրին առ Հա-
գլին : Ապա ելեալ և զկարգ իրացն ևս
ճշդիւ խնդրիցէ ոք , դասուն՝ի բանիս ·
վա՛ղ ղեղն կի՛ առադասան՝ զոմն խօ-
սի առաքեալս , ըզ նմին իսկ եւտիսոն՝
իմանալ Թմրուի մտացն Տրէից՝ ներդոյզ
ծեալ՝ի մարմնախորհ ախորժակաց նիզ ,
որով անխմացք ճնան խորհրդոց օրի-
նաց : Արդ՝ այս Թմրուեին իբրև խա-
ւար՝ փարատի՛ի լուսոյ հաւատոց քոյ ·
ապա ըզ կարգի նախ և հաւատոյն , և
դառնալն պարհ առ ՚ր , և ապա վե-
բացումն առադասին :

17· ❍ ի ՚ր հոգին է · ՚ր հոգի՛ն է ,
անդ ազատո՛ւի է :

Աչքի՝ արգելմանք փոխանակ չէ շահիլ
զին դնելն՝ իւրմ · այլ բնաբանս դոյզ
իբր ցուցումն անգեալ տան , պատճա-
ռական իմաստս բերէ : Յետ ասելոյն
Թէ՝ի դառնալ Տրէից առ ՚ր՝ վերծա-
նին՝ի քոզոյ անդիտուե , մարթէր Տար-
յանել՝ զիարդ ոչ նախ քան զդառնալն
փարատի՛ր՝ի նոցանէ քոյն , պատաս-
խանէ · վա՛ղ զի ՚ր Տոգին է , ևն : Տէր ի-
մացան ունայք յառաջին և՝ի լեւտին մէ-
կընցաց՝ զքա՛ ՚ր մեր · ուստի և Տոգի՛ ոչ
զանձնաւորականն իմանան , այ՛ զՏոգին
՚ր՝ զկա՛յ անձն , այլ զէական , ըստ ո-
րում բոլոր ՚ծուածքին Տոգեղէն գոլով՝
ասի Տոգի՛ · ըստ յոյն · (ՙ· 24) * Հոգի
է ՚ած : ‖ Էր ըստ այսմ ամբրոսեան մեկ-
նիչն և այլք ոմանք այսպէս բացատ-
րեն · ՚ր ըստ քո՛ առ որ զարձցին Տրէսյ ը՝
Թողեալ զբրէնան , Տոգի է ըստ ՚ծուա՛ծն ,
ուստի և առ՚ած ազատուե՛ի :

Աչքի՝ յարտաքին մեկնեցաց Տոգի՛ զՏոգ
Տաց Տոգի իմանան , կամ զնմծային զ-
րուե՛ին · և բացատրե՛ն այսպէս · քո՛ ՚ր
է Տոգի՛ , ըստ ՚ծային զորուե՛ն կազմե՛ց ,
ունօղ ՚ծային Տոգւոյն · կամ որ ասյ
զՏորՏն Տոգւոյն , զոր օրէնք ոչ տայ-
ի՛ն : Աչքի՝ դարձեալ , Տոգի՛ առնուն ըզ-
կՏնդանացուցիչ մասն մարդոյ · և յար-
մարե՛ն առ քո՛ այսպէս · Մ՚ովսէս իբր
մարմին էր օրինաց , մահկանացու զո-
լով և անզօր և Թանձր : իսկ քո՛ է Տո-
զի կի՛ անձն օրինաց , զօրաւոր գոլով
և անմահ՝ , և լրացուցիչ օրինաց · զի
զպարարողական կատարեաց՝ իբրև իր
նոքօք նշանակեալ · և զբարոյական
ելից , տալով զՀնշմարիտ արդարութի՛ն
յանկայեալ յօրինաց : Նա՛ ինքն զօրէն-
սըն՝ զՀեռեսին և զպատճառն մահու
կենդանացոյց , և իբր Տոգեացոյց , ա-
հեռարատուն լուսաւորելով զՏաւա-
տացեալս՝ իմանալ զզօրուի օրինացն ·
Աչքի դարձեալ , ՚ր բառն ՚ր իմանան
զվարդապետուի քո՛ի · և զայն կոչէ ա-
ռեն՝ հոգի , ասես զօրուեի՛ Տոգւոյն սքէ
միացելոյ ը՝ վարդապետուե · ը՝ այնմ
յովհան · (ՙ· 64 ·) * Ջբանն՝ զոր ես
խօսեցայ ը՝ ձեզ , Տոգի՛ է և կեանք : ‖
Սակայն Տասարակ միաք մեկնեցաց ոչ
Տաւանին , Թէ ասեանօր ՚ր և հոգի՛ առ-
քո՛ Տայցին · ասկզբեան և այլք պըն-
դեն՝ Թէ յասել բնաբանի՛ս , ՚ր հոգի՛ն է ,
դիմորոշականդն յասելով՝ի բառն հո-
գի՛ ոչ՝ներե՛ առնուել զայն անորոշաբար
՚ի վե՛ր այ , կի՛ ՚ի վե՛ր շնորՏոց Տոգւոյն ·
և ոչ՝ի սովորուե՛ն առաքելոյս՝ կամ
յայլ բանս զրոյ դասանեմք կոչել զքո՛
Տոգի : Աչքի ըստ կարգի բանիցս՝ զայն
Տոգի պարտ է իմանալ , զոր յանցեալսն
կոչեաց հոգի՛ ՚ր չնչնաձայ , և Թէ՝ ոչ
գրե՛լ , այլ հոգ՚ած՛ · և զոր՝ի բնաբանիս
վերտին առնու կոչել հոգի՛ ՚ն : Արդ՝
այս եղանակ բանից ակրաւոր պՏո-
ղին ՚ր նշանակն՝ զերծ անձն · նմին
իբր նախնի վարդապետ յունաց և լա-
տինացոց զայս վկայուե՛ի առնուն ը՝
ղեմ Տոգեմարտից՝ ի ցուցանել զՀնշմա-
րիտ ՚ծուե՛ն Տոգւոյն սքէ , և զանձնա-
ւոր էուե՛ի նորա :

Բայց ը՝ այսմ ևս առնել զբաղդ Տո-
գի՛ , ոմն յանգղնացի՛ մեկնեցայ կասկածի՛
Թէ վըրկակ ապրդեալ եցէ՛ ՚ի բնաբա-
նիս , որով իմասցուն աղօտացեալ են :
Համարի՛ Թէ ՚ր զքո՛ նշանակէ , և Տոգի՛
զՏոգին ՚ր · և զի յոյնն զՀ՚ր բառն դի-
մորոշականաւ զնէ ə ՚ՀՒՒ , ՚ր ասրն , և
Թէ զառաւն ը՝ ընՏնէռնուցուս , ՚ռ , ոմի՛
էր բաղմաց սովորուե՛ , յայնժամ նշա-
նակէ ՚ռ · և բանն այսպէս կազմի · Ուր
՚ր , Տոգին է · և ուր Տոգին , անդ ա-
զատուե՛ի · ՚ր ուր ՚ր քո՛ է , անդ ընդ
նմա է և Տոգին ՚ր · և ուր Տոգին ՚ր
բնակէ , անդ ազատուե՛ի շնորՏեալ է :
Արդարև այս իմաստք պարզ են , այլ
դարձ է զՏարցասուե՛ի ընՏերցուա-
ծոյն առաւել · որում ոչ մի՛ ի Թարգ-
մանուե՛ի վկայէ :

Ապա

Ապա թողնէ զայսասիկ, հաստատակաց և ընտանի իմաստքն են։ Ասաց նախ՝ թէ՝ ի դառնալ հրէից առ ինր, բառնի առաւսառ ոգիտուելն նոցա, լուսաւորին իմանալ ոչնորհուրդս օրինաց, և ոչ ևս կապին ի թանձր կեղևսնոյն նոցա. և առ ի ցուցանել զայս, և մնանդամ մայն յայս առնել՝ ինչ ոչ փոքր է այս դարձուածն քան զոր մոլեկանն զառնայր առ ինր ի խորանն, ՝ի վէմ բերել։ Ջի ոչ հոգին է. այ ինրն՝ առ որ ասեմ դառնալ, է նա ինքն հոգին այ, այն հոգի՝ որով նոր կասկս որոշի ի հնոյն, և է ինքն հոգի այ կենդանարար, որ զոքհնս առ սարանին դրոշմի ի խորս մարմնեղինս Ո՞ր հոգի ինն է. ուր միանդամ բնակէ հոգին այ՝ որ ելանէ յայ. կամ յորժամ ոք գառնայ առ հոգին այ՝ առ ձշմարիտ հնս ևարգմանին օրինաց և մարգարէից, անդ ազատնի է, չիք այնուհետև ծառայութեի օրինական, այլ ազատութեի որդւոց աւետարանին։ Այսս ինր առաց զՀոգին՝ առ ի նշանակել զիրական ետնպետութեի նոր։ և ապա ինն, ի ցուցանել թէ յայ ելանէ, և առ ետն հնոյ անբաժանելի։

Ազգն ասամնեայ ոչ ի հնազանդութեի պատուիրանաց սոսկ, որով կամհարին ամենք յաղանդասրաց, այլ ի ծառայութեի հնոյ օրինացն և մեղաց, ի հնոյ օրինաց, ի բանադատիչ երկիրղէն. որով որդիք հնոյ կոչակին իբրև սարուկք և վարձկանք՝ յերկիւղէ շարժեին ի կատարումն օրինացն։ Դադարեր այդ ծառայութեի յորհնս աւետրանին. որք զՀոգին ունելով կամկար և ի սիրոյ բերին՝ ի պաշտել զնոն։ Ոմանք ազգն իմանան զՀամարձակութեին՝ զոր ի հնորհայ որդեդրութեն նոյ առանման հաստատացեալ աւետարանն նին։ Այլք իմացան զազատ մուտս առ ետն ի ձեռն Հոգւոյն սքի։

Սակայն առաւել յատուկ է տեղւոյս իմանալ զմանաւանդ ազատութեի մտաց ի ծառայէ կուրութեն և ապշութեն, որով զրաւեալ կային ըհունացք օրինաց առանց Հոգւոյն։ Եչ բան այսմ ծուի ակնարկել ի կիրառուի քողոյ դիմաց, որ նշանակ էր ծառայութեն և հպատակուե. ոնց առացաք ի մեկն. ես. կորն. ժե. 10. ուսոի և վերացումն քողոյն յայտ առնէ զազատուե։ Ապա ասել կամի. Հոգին նր տուող օրինաց և մարգարէից՝ ուր միանդամ բնակէ, վերացուցանէ ի հաստատելոյն զքող ապշութեե մտաց. լուսաւորէ զնա՝ Հոգևոր բանպէս իմանալ զօրենս, և բանաւոր պաշտամամբ կատարել։ Առ այս ի վէր բերէ։

18. Բայց դէր անհնեցան բոլոր երեսօք զփառս տն երբեմն ընդ հայելի տեսանել, ի նոյն պատկեր նորոգիմք փառաց ի փառս, որպ ե ի տն հոգւոյ։

Յայտնադոյնս ձևացուցանէ զասացեալսն ի 16 տան, յորժամ դարձցին առ ինր, վերացի առաւսասն. կամ զմեսն ի 13 տան. և ոչ որպ մոսկս արկանէր քող ևն։

Բնաբանս որպ կայ ի հայ թարգմանութեե, ամենևին բան յատնականին է. որում համաձայնի յառինն, և ասորին ևս՝ փոքու տարբերութե։ Բայց դէր ապնեցան։ Ոսկեբերան և այլք բազումք իմանան ի վէր ևմ հաստատացեալոց քրիստոնեից. մեք ևմ հաստատացեալս յաստուածարանին, որպիքս նորոյ կտակին, ևմ կոչեցեալք ի տրեից և ի հնեցանութեե, որոց օրինակ եղև մոսկս անծածկելի դիմօք կալուն ի խորանին այ։ Իսկ այլք ոմանք յատուկ ի վերայ պաշտօնէից աստուածարանին առնուն զապնեցան. իբր զի յատաջս զայնցանէ խօսէր, և դարձեալ խօսելոց է ի յայլորդ գլուխ. զորոց զպաշտամանն աստուածային մեծացուցեալ բան զմոսեսէ։ Սակայն ոչինչ ընդեմ է պաշտօնէից և զաշակերտան խառնել յորժամ ասացեալն հաստատակաբար ամենեցուն կարէ պատշաճել. զի և ոչ վայրապար Թոմի յաւելուլ ասս զքառն ապնեցան։

Բոլոր երեսօք ևն պատրաստեալ դէմօք որպ զմոսեսէս, ոչ քողով ապիտութեե, անհատանութեե, ոչ ծածկութեի հրեական մեծուե, ոչ սառերօք արատողութեց, սպ ի հինն. այլ ի բաց կ դնել զայս ևմ, պայծառ և լուսաւոր մտօք, զփառս տն երբեմն ընդ հայելի տեսանել. զնծային զվառան, զծանօթութե խորհրդոց փրկուե, զվառս հնորհացն ևյ ի քս, զմեծվայելչութե քո փայլել յա-

յաւետարանին , զգերազանց բարիսն ետծառուբս՝ յորս լուսախայլել երևին փառքն սկ , զդործս մարդեղուին քոյ , զերկադործուքեն , զսրբարարուքեն և զայլսն , որովք փառաւորի ետ յամ արարածոց · զայս ամ որք յանուն փա ռաց տն նշանակին , պայծառապես իբ րև ի հայելւոջ նկատեմք հաւատովք : Փոխանակ բառիցս՝ էբե՞ ընդ հայելի ես ես·ե.յոյնն միակ բայ դնէ , ·ե՞օէ՞ե՞ զնէ , ՚ի հայելւոգիտելոջ · զոր ասո րին և արաբացին նման մեքումս թարգ մանեն · լատինն դնէ լոկ , հայեցեալք : Ոմանք ՚ի լատինացւոց լաւ համարին զայն բառն թարգմանել , իբրև ընդ հայելի կի ՚ի հայելւոջ երևեցուցիչ · ՚ի նման հայելւոյ ընդունելով և ձառա գայելելով զայն · և ըստ այսմ առաւել ՚ի պաշտօնեայս աւետարանին յարմա րեն զբանս · որք զլուսաւորուքեի խոր հրդոյն փրկուն յինքեանս ընկալեալք հայելւոյ նման , անդրադարձեն յայլս պայծառ քարոզուքիք աւետարանին : Սակայն այլ թարգմանիչք ոչ վկայեն այդմ նշանակուն · և Թէպէտ ոսկեբե րան ՚ի մեկնուն բանիս առնու օրինակ զարծաթի փայլուն , որ լուսաւորեալ յարեն՝ նշոյլս արձակէ , սոյնպէս և մեր հոդիս մաքրեալ ասէ յարաւոյ՝ ոչ ինքն միայն լուսաւորի , այլ և ձառագայթէ հայլս , սակայն այդ ՚ի յարմարուքենէ իրացն է , և ոչ նշանակուքի յոյն բա ուին · զորմէ և ինքն ասէ անտանօր , ոչ միայն զփառս տն նկատեմք , այլև ան ոլ զնշոյլ ընդունիմք :

Վ ասն որոյ առաւել հարազատ է իմա նալ , զփառսն տն իբրև ՚ի հայելւոջ տեսանելով , այնպիսի յատկուքիք և ակնկատոյց տեսուքէ , ոմն որք ՚ի հայել ւոջ նկատեն : Ոմանք հայելի իսնական զաւետարանն կի զբանն մարմնացեալ , որ քարոզուքէ առաջի դնի մեզ ՚ի նկա տել , և երևեցուցանի զփառս ւոյ :

՚Ի Նոյն պոռիչք նորգինդ · Ցոյնն և այլ Թարգմանք ասեն , ե՞օ՞ե՞երգիս · Ըզ փառս տն յատակ նկատելով աւետա րանսն , ՚ի նոյն նմանուքի փառսդն ոյ փոխադարձիմք · նովին պատկերաւն ոյ ձոխանամք · փառքն ոյ տպաւորե լով ՚ի մեզ իբրև ՚ի հայելւոջ , ըստ նոյն նմանուն պատկերանամք : Լինիմք հա ւատացեալքս նմանք քոյ յայսմ մա սին · զի ոմ ՚ի քոյ յարեդանկե արդա րուքեե լուսաւորիմք , նոյնպէս զմեր լոյս յայլս ձառագայթեմք : Հայելով ՚ի քս հաւատով , ոչ ըմբռնիմք երկիր զիս , ոչ փախչիմք ՚ի նմանե , ոմ հայե ցողքն ՚ի լոյսն մովսիական · այլ իբրև ՚ի հայելի անխարդախ համարձակ մեր ձնեալով , զիմանալի լուսաւորուքեե նե ՚ի մեզ կերպարանեմք :

Ա յսպէս փոխակերպեալք նորոգիմք ե՞՞՞՞ ՚ի ե՞՞՞ · ոյ ՚ի փառացն ոյ կի քոյ , կամ հոգւոյն սքի՝ ՚ի փառս մեր · ոյ փառացն տպաւորելով ՚ի մեզ լե նիմք փառաւորք · և այս ըստ ոսկեբե րանին և ըստ այլոց : Կամ գարձեալ ըստ օգոստինոսի · փոխիմք ՚ի փառաց ա րարչուքեե ՚ի փառս արդարագործու թեե , ՚ի փառաց հաւատոյ ՚ի փառս տե սուքեե , ՚ի փառաց որդիուքեե ոյ՝ ՚ի փառս ւոծանմանուն : Կամ ըստ ագուե նացւոյն և ըստ այլոց · ՚ի փառաց հնոյ կտակին՝ ՚ի փառս նորոյս : Կամ ըստ այ լոց , ՚ի փառաց բնական ւոծանօթա ցուքեեն՝ ՚ի փառս դերբնական ձա նաման հաւատով : Ա յսքիկ են այլ և այլ իմաստք կրկնուե փառացն :

Սակայն ոմ ասացաք ՚ի մեկն · Հռոմ· (ւո · 17 ·) ՚ի քանես հ՞՞՞՞՞ ՚ե հ՞՞՞՞ , ըստ բերելագոյն համարին արդի մեկնիչք՝ զառաջին փառացն իմանալ առաջնոր , իբր ըստ հակառակն փառաց մոլեսի , որ առանց աշեցման մնաց որչափ երես ՚ի սկզբան : Ոչ այսպէս է ասէ՝ նորոյս փառաւորուի · այլ որ ըստ օրէ պայծառ ծանօթուքեէ խորհրդոց աւետարանին փոխակերպիմք յառաւելագոյն նմա նուքեիւն ոյ : Եւ Թոմէի ինձ , Թէ այս նման է ասացուածն սաորև (՚ի · 16 ·) *Ներքին մարդն մեր նորոգի օր ըստ օրէ : Որպէս Ե ՚ե ֆն հ՞՞՞՞ : Ա յսպ յոյնն և լատինն · բայց միայն Ե չիք ՚ի միջի · և պարզելի է , որպ ՚ի հոգւոյ ոմն , ոյ ՚ի հոգւոյն սքի , զոր յանցեալ տան հոգի ֆն կոչեաց · իսկ որ զրի յօրինակ ինչ , ոմ և ֆն հ՞՞՞՞ , գուցե վրիպակ զրչի է · Թէպէտ կարէ ունել դիւր իմաստս · այլ օրինակք սովորաբար զրեն ՚ե ֆն : Սակայն ոսկեբերան (՚ճո · է·) բար ձեզ · (զերբ յՀ· հոգ·սքի· գլ· իա ·) Թէոդորետոս և այլ յոյնք ընդհանուն,

ում ՝ի ՅԵՆ հոգւոյ · և այսմ համաձայնի առաքին ։ Լսա մտայն ՝ի մի հային երբ կաքանչիւր ընդերցուածք · զի այն՝ որ ոչ հոգի է , է նաև հոգի ՅԵՆ ։ Իսկ ա բաքացին այլայլելով զնէ այսպէս ։ * ոչ ՝ի ՅԵՆ ընդունելիք զվառս հոգւոյն ։ Ջյարմարումն այսր մասին ոմանք ըստկէ բերանին՝ ասելին առ անմիջաբար անցեալն , այ ՝է ֆառս · իբր ասել · Ներ բողիմք օր ըս օրէ ՝ի փառս , յայսպիսի՝ որպիսի արժան է լինել ՝ի ՅԵՆ հոգւոյ · որպիսի պատշաճ է վասնմանէ հոգւոյ ՅԵՆ · կամ զորպիսի արժան է ընդունել այնմ՝ որ լուսաւորի ՝ի հոգւոյ ՅԵՆ՝ իմա՝ նալի լուսաւորութիք և իշխանաբար , և ոչ զգալի փայլմամբ և ծառայաբար ըս փառացն մանաւանդ · կամ որպէ է այն փառք՝ զոր ՝ի հոգւոյ ՅԵՆ ընկալաւ ՔԱ ։ Իսկ այլք յարմարեն առ բայն՝ որ ՓՆ , զՀոգին ՔԱ ցուցանելով տուօղ Ներ դութեն · իբր ասել · փոխակերպեալ լուսաւորիմք ՝ի փառս աւետարանին , ոչ ՝ի ինչ կիճ ՝ի մարդոյ ընդունելով , այլ ՝ի հոգւոյ ՅԵՆ · հոգւոյն քան կեր պարանիմք յայն փառս · Հոգին ՔԱ օր բան օրէ պայծառացուցանէ ՝ի հոգիս մեր զնմանութին ՅՈՅ · մինչև ապա և զմարթինս մեր անմահութիք Հոգևորս գործեցէք ։

Ապա ըս ընթերցողն մեկնութէ ամ բողջ իմաստ բնաբանիս այսպես պարզին ։ Մ՚եք հաւատացեալք առ Տէսած բակ՝ ըձեմ հրէական ժողովրդեանն , առանց ծածկութիք մ՚ծութ՚ց պայծառ ացք հաւատոյ նկատեմք զյայտնութիք խորհրդոյն ՅՈՅ և զգործս փրկութէ · որովք փայլեն ՝ի մեզ փառքն ՅՈՅ · և սովին տեսութիք փոխադարձեալք ՝ի նմանութիք փառացն ՅՈՅ ըս ծանօթութէնն և ըս արքայարութիք , յառաջիմք միշտ ՝ի նոյն գիտութիք՝ այնպիսի լուսաւորութ , որ վայելչական է հոգւոյն ՔՈՅ , և զոր նր օծութիք չնորհաց տպաւորէ ՝ի հոգիս մեր ախրաբար և առանց վրիպանաց ։

Իւրաքանչիւր բառիւք բնաբանիս կամ առաքեալ առուգաբանել զերա զանցութէ նորոյ ժողովրդեանս քան զհինն ։ Այդ մտկսեալ միայնոյ տումն փառքն · իակ ասա՝ ՅՈՄ և իւրաքանչիւր հաւատացելոյ · նոքա և ոչ միջնորդաւ հանդարտեցին տեսանել զփառս փայլեալ ՝ի դէմս այլոյ · սոքա անմիջաբար նկատեն զմեծագոյն փառսն՝ ոչ միայն յօտար դէմս , այլ յիւրեանցն , իբր համարիեն մտկսացեք ։ Փառք հնոյն ոչ միայն զգալի, այլ և անցաւոր և անաչեցուն · իսկ նորոյս՝ իմանալի , միշտ աչեցական , և սկիզբն մշտնջենաւոր փառաց ։ Ապա յերեսի աղօտանայ Հրագն մտկսեա՝ յերևել արևանման որ դաց աւետարանին · և եթէ յայնժամ առ չՀանդուրժելոյ ալաց հրեից՝ զերբնաւոր արիաներ զջոյն , այժմ ՝ի դէրահաս փառաց նորոյս իբրև պատկառել , զանձն աղքոյն ունի քողարկել ։ Այսքան է ասա փառաւորութէ նորոյ աշակերտացս · զորոյ արդարև անձամբ և զփորձն առնումք , եթէ հոգևորապէս զնայցեմք լուսով աւետարանին · ապա եթէ մարմնաւորապէս ախտանայցեմք ՝ի խորհուրդս և ՝ի գործս յանարգութէն զփառս մեր զարձուցանեմք · և այնուհետև հրէականն քող ոգիսանէ զմոջ մեր պատի , բայ դոլով երեսոք , այլ մտոք ՝ի մէծան ։

ԳԼՈՒԽ ՁՈՐՐՈՐԴ։

ԱՅՐԱՆ ԱՑՍՈՐԻԿՈՒ

Նիմք զպաշտօնս գայս , ոյզ և գտաք ողորմութէն , և ոչ ձանձրանամք ։ 2 · Այլ հրաժարեցաք ՝ի գաղտեաց ամօթոյն · զի մի գնացուք խորամանկութ · և մի նենգացուք զբանն ՅՈՅ · այլ յայտնութ ճշմարտութէն ընծայեցուցուք զանձինս մեր առաջի միաս մարդկան առաջի ՅՈՅ ։ 3 · Ապա թէ իցէ և ծածկեալ աւետարանն մեր , ՝ի մեջ կորուելոցն է ծածկեալ ։ 4 · Որոց աստուած աշխարհիս այսորիկ կուրացոյց զսիրտս անհաւատիցն · զի մի ծագեսցէ ՝ի նոյ լուսաւորութէնէն աւետարանի փառացն քրիստոս , որ է պատկեր անեբևութէն ՅՈՅ ։ 5 · Ջի ոչ եթէ զանձինս քարոզեմք , այլ զքն յն զՅԻ , և զմեզ ծառայս ձերս վասն քու ։ 6 · Ջի ած որ ասաց ՝ի խաւարէ լոյս

լոյս Ծագիկ, որ և Ծաղեաց իսկ 'ի սիրտս մեր' 'ի լուսաւորութիւն գիտացն փառացն նոյ 'ի դէմս յոմ քոյ : 7 · Աչուհետև ուր ինչ զգայնս զայս յամենս խնդրէիս · զի առաւելութիւն զորութիւնն իցէ յոյ, և ոչ 'ի մինչ : 8 · Յամենայնի նեզուկ , այլ ոչ նուաճեալ · կարաւեալ , այլ ոչ տարտ կասեալ : 9 · Հալածեալ , այլ ոչ լքեալ · յարկարեալ , այլ ոչ սատակեալ : 10 · Յեմ Ժամ գիաճն յոյ 'ի մարմինս մեր կրեալ · զի և կեանքն յոյ 'ի մարմինս մեր յայտնեացին : 11 · Փառզի միշտ մեք որ կենդանիքս եմք , 'ի մահ մատնիմք վասն յոյ · զի և կեանքն յոյ յայտնի լինիցի 'ի մահկանացու մարմնիս մեր : 12 · Աչուհետև մահ 'ի մեզ գործեայ , և կեանք 'ի մեզ : 13 · Աբդ ունիմք զնոյն հոգի հաւատոյ · ոյ և գրեալ է · Հաւատացի վասն որոյ և խօսեցայ · և մեք հաւատամք , վասն որոյ և խօսիմք իսկ : 14 · Ծայս գիտեմք , եթէ որ յարոյցն զՅն , և զմեզ ընդ յոյ յարուսցէ , և յանդիման կացուսցէ մեզ հանդերձ : 15 · Փառզի ամենայն վասն մեր է · զի շնորհն յամախեալք 'ի բազմից 'ի գոհանէ տանի , առաւելութիւն 'ի փառս ոյ : 16 · Վասն որոյ և ոչ ձանձրանամք · այլ թէպէտև և արտաքին մարդս մեր ապականի , այլ ներքինն մերդն մեր նորոգի օրըստօրէ : 17 · Ծի առաջինն յամախասէ թեթև նեզուելոն մերոյ 'ի յաւիտենական առաւելութիւն , զմեծութիւն փառացն գործէ 'ի մեզ : 18 · Փառզի ոչ դիտեմք զերեւելիսս , այլ զաներեւոյթսն · զի երեւելիքս առաջինութիւն մի են , և աներեւոյթքն յաւիտենականք :

---

1 · Ա ան այսորիկ առնիմ զպատճառս գոյս, ա ոչ Ե փոյթ զպարտուիլ , Ե ոչ յանդրանաց :

Եսո մեծացուցանելոյ զվճռակ նորոյ օրինացս՝ կարի գերազանցուքէ զՀնոյն , և զպաշտօնեայսն այն քան զնորայսն , գայ ըստ կարգի ցուցանել զմատակարարութիւն պաշտաման աւետարանին ըստ ետուն որ վասն է գերազանցութեան նոր , և որով ճշմարիտ պաշտօնեայք վարին արդեամբք : 'ի մէջ առնու զՀամարձակութիւն նոցա 'ի քարոզել , զանհնազանդեթին յուսացանել , զարհամարհելն 'ի տանել ամ վշտաց , և զանվհեր երկասրութեան 'ի տարածել առ ամենեսին զոյս ճշմարտութեան : Աչսպիսի երանելի գործ նկարագրելով զներպատանս ճշմարիտ պաշտօնէից աւետարանին , յանդիմանէ կռնիական զհակառակ բերութիւն առաւ առաքելոցն . և զնոցա բարձրանան 'ի նոցին գլուխ գործոյ անգ :

Վը այսորիկ առնիմ զպատճառս գոյս : Ամենեսին ըստ յոմանին է բնաբանս , բայց միայն աներեւոյթ դնէ զայն առնիմ , այսինքն կազմելով զայն . * Վը այսորիկ առնելով պաշտօնս գոյս՝ որպէս գործ զազորմութեան, ոչ ձանձրանամք : Համառօտի և լուտին, չուներով միայն զերեսանութն գոյս . որ գոյ յայլ թարգմանս : Ասորին փոխոխմամբ կարդին ընթերնու այսպս . * վը այսորիկ ձանձրութեան չիք 'ի մեզ' 'ի պաշտամանս՝ զոր ունիմք , ըստ ողորմութեանցն որք եղեն առ մեզ : Համառօտ ամենեցուն մի են :

Վը այսորիկ ասէ . զի վասն այսպիսի և այսքան գերազանցութեան նորոյ օրինացս , սակս անաղօտ և ամենավճիտ ուսուցութեան վարուացն նոյ . որով լուսաւորեալ եմք 'ի հոգւոյն սրբոյ , ունելով մեր զպաշտօնս գոյս առաքելական , ոչ Ե փոյթ զպարտուիլ , ըստ որում ընկալաք զայս ոչ 'ի մեր արժանեաց կամ յատաւթիւնոյ , այլ 'ի զրի գերութեանն նոյ , ոչ ձանձրանամք 'ի վատահոգի , ոչ լքանիմք 'ի վշտացն՝ որք պատահին 'ի պաշտամանս . ոչ խոյս տամք 'ի բազմամսիկ վտանգս . այլ անվեհերք 'ի քարոզել զՅն , արիականք 'ի վշտակրութեան , ժուժկալք ընդդէմ չարախօսից :

Եւ քանզի բազում ինչ և մեծամեծ ասացել էր նախ յառաջս պաշտամանն աւետարանին , և Տարկ իսկ էր նմա ընդէմ սուտ առաքելոց յարդոյ կացուցանել զերկն առաքելութեն , զուշանայ բանիւն՝ զի մի նախատացեն և զարս ասելոցն է՝ մեծաբանութեն տալ ցնն կարծիս . նմին իրի իբր ցանձնէ զերազանակ բանին , ոչ միայն պաշտօնասելով , որ պատասխանութեամբ է նշանակէլ , այլ և 'ի ձրի ողորմութիւնն նոյ ապաշարէ զնմ , 'ի բաց առնելով զաղաժանաւորութեն անձինն : Եւ ողորմութեն

թէ գտեալ առնէ՝ ոչ միայն ի կոչելն յայն պաշտօն, այլ և ի մատակարարել զնոյն, և յանձնաձրոյթ վաստակելն : Իբր ա- սել · ի բրի հաստատելն այ ընտրեցաք յայս պաշտօն , և նորին գԹուելոյ աղ- գնականն վաստակք մեր ի լուսաւո- րել զմարդիկ · և նի շնորհքն տան մեզ զնդուտել ի վիյտս : Ասացեալ խօսի ոսկեբերան · (Ճառ. ի ·) և այլք :

Իսկ որպէսն ասել , կամ գեղանայ ողոր- մութեն յայտ առնէ , այ ըստ չափու շնորհացն եայ, որ բրի պարգևեցաւ մեզ ի պաշտամանս · և կի զպատշաճ պաշ- տամանն և մատակարարութեն · իբր ա- սել · ունելով մեր զպաշտօնս զայս այ- նու զի բրի ողորմութէ շնորհեցաւ , ոչ բնաւ լքանիմք · այլ առն լինի մեզ զօրաւոր պատճառ՝ համարձակուէ և անվքանչելի քարոզելոյ զայն :

2 · Ա՛յլ հրաժարեցաք ի գաղտնեաց ամօ- թոյն · զի ոչ գնացաք խորհրդա- բոյթ , և ոչ նենգելացաք զբանն եյ · այլ յայտնութէ ճշմարտութէն ընծայե- ցաք զանձինս ոչ առ ամենայն խղճմտու- թիւն առաջի եյ :

Յաւնականն վերամնակ բայիւն հրաժա- րեցաք , դնե ակնկալ , որ անորոշ է ի նշանակել ներկայ ժամանակ , հրաժա- րիմ , ոչ դնե լռանիմն · և կատարել , ոչ դնե մերս , ասորիին և արաբացին : Գաղտնի ամօթոյ , ըստ եբրայական ոճոյ խմանին՝ ամօթալի գաղտնիք , այսպէս գործք որք առ ամօթոյ ենթադրեցա- նին ի գործոզացն : Եւ զայս ընդհանուր առնու ոսկեբերան և այլք ի վրայ ամ- բաստան գործոց , որք սակս գարշուեն երկնչին գալ առ լոյս · մինչև փակել և զնոսրամանկուելի և զնենգութիւն չկ շահակնէ ի ներքոյ , զոր և համարի ոսկեբերան իբր բացատրութիւն լինել գաղտնեացն ամօթոյ : Իսկ այլք առ նուն յայտուկ զայնպիսի գործս՝ որք առաւել ամօթալիք են :

Զինչ միտս և առցի , յայտ առնել կա- մի առաքելն, թէ գործք ճշմարիտ պաշ- տօնէից աւետարանին այնպիսիք են , որպիսիս պահանջէ պաշտօնն հաւա- տացեալ ինքեանց · այ լուսաւորք , ան- կեղծաւորք , և անվնաղասա : Ապա խմասքն են · ի պաշտամանս մերում

հրաժարեցաք և հրաժարիմք յայնպիսի գործոց պատասխանեալ՝ որք զնծածկոյթ խնդրեն · ոչ զայնս ասեմք և առնեմք՝ որք առ ամօթոյ ծածկելիք են · ամենևե- ին մերժեմք զգաղտնածածուկ հնարս և արուեստս , որովք կեղծաւորք պա- տրաստեն զիւրեանցն չարիս : Որպէս այսպէս և առնուն · անտես առնեմք , կի արհամարհեցաք զնախատինսն՝ զորս թշնամիքն զմեօք արկանեն ի ծածուկ : Զի ոչ գնացաք խորհրդաբոյթ : Յոյնն զբայն անորոշ դնե , այ ոչ գնալով , և ոչ նենգելով , այլ ընծայեցուցանե- լով ևն : Սոյնպէս ունի լատինն և արա- բացին · իսկ ասորին ներկայ ժամանա- կաւ գնե , ոչ գնամք , ոչ նենգեմք , ոչ ընծայեցուցանեմք : Մեր թարգմանիչն առաւել ըստ ոսկեբերանին ձևացուցանէ զբանն , զայսոսիկ մա- տունս իբր բացատրութէն տալով ան- ցեալին՝ հրաժարեցաք ի գաղտնեաց ամօթոյն · ոչ թէ ասել · բայց իբրաց հետացաք յամօթալի գործոց · ոչ զի ոչ գնայ- ցեմք խորհրդակցելոյ , և ոչ նենգել- ցեմք զբանն եյ · և ն· խորհրդակցելն հայի ի պատրաս գործոց , որով որ այլազգ ձևանայ ար- տաքոյ՝ բան որ ինչ է ներքոյ : Ու վա- յրեմք ասէ խաբեբայէ ի դնացս մեր և ի կենցաղավարութէն · այլ ինչ գո- լով , և այլ ինչ երևեցով · ոչ կերպա- րանօք ծածկաւորելի պատրեմք զպար- գևիտս · ոչ կեղծաւորութէ և երկ- դիմի վարեմք առ մարդիկ · ոչ առ- նէին սուտ առաքեալքն , որք ըստ իմա- սասիրացն հնեմանոաց՝ ի վերին ե- րեսս ձևանային համեստութէ և բա- րեկրօնութէ իբրև պաշտօնեայք ար- գաւուեն · իսկ ի ներքոյ լցեալք ան- կարգութէ իբրև զգերեզմանս բռնալս : Եւ ի նենգեացս զբանն եյ : Նենգու- թէն հայի ի պատրանս բանից · և այն է՝ զոր վերագոյն (ի· 17 ·) վաճառա- կան լինել ասաց : Ի վարդապետութէ մերում զգուշանամք ասէ՝ չհարդա- խել զբանն եյ· ոչ ի հաճոյս մարդկան ձևացուցանելոմք զբարեզութէ մեր · ոչ զանձանց շահ կի զպատիճ կի դիտա- նութէ որսալ խնդրեմք · յածայնն Տէր մարուեմք ոչ խառնելոմք զմիր մուռնա- թիս , կի զմարդկէղէն իմաստութէ ,

կամ զհրէական ուսմունս · ոչ թէպէտ ցանեմք զոր արժան է խօսել՝ առ երկիւղ, կամ առ մարդկան ականս : Զայս ամ ախտանային առաքեալքն · որոյ վա՛ մշակս նենգաւորս կոչէ զնա առաքս · (ժԱ · 13) :

Աղաչեմ զձեզ ՚ի ձեռն ողորմութեան Աստուծոյ զպատարագել զանձինս ձեր զկենդանի սուրբ հաճոյ Աստուծոյ զպաշտօն բանական ձերոյ · եւ մի՛ կերպանայք այսմ աշխարհի · այլ պարզիչ եղերուք ՚ի նորոգութիւն մտաց ձերոց · ընդ որս ճանաչիցէք զկամս Աստուծոյ զբարին եւ զհաճոյականն եւ զկատարեալն · ասէ առաքեալն · (հռ · ժԲ · 1) :

Ողորմութեան Աստուծոյ զպատարագել զանձինս ձեր · ասէ առաքեալն · զի ոչ ինչ ունիմք մեք զոր մատուցանիցեմք Աստուծոյ · այլ զանձինս մեր · զոր ստեղծ ինքն ՚ի սկզբանէ · եւ ետ մեզ զպատկեր իւր · եւ զնմանութիւն · զոր կորոյս անօրէնն Ադամ · եւ ետ մեզ զնոյն զպատկեր եւ զնմանութիւն · զոր ետ նմա ՚ի սկզբանէ

զիմքդ տալ ոչ ամենեցուն ծանուցել, և ընկալեալ է աւետարանն, այլ կան բազումք անտեղեակք և անընդունակք: Արդարև այդ այդպէս է ասէ· սակայն ոչ մերում պաշտամանն մէղ է, ոչ մերում անհոգութենէ, և· ոչ Տանգամա- նաց աւետարանին: Աղ· Ես էի՛ Աս ծածկեալ, այլ քաղցրկել, առագաստել, սաթոբանն մէ, քարոզութենէ աւետարա- նին, Տաւատքն զոր քարոզեմք, ի մէղ կորուսելոցն է ծածկեալ· առ այնոսիկ մէ- այն ծածկեալ է կի անձանօթ, որք կա- մաւ ընտրեն զկորուստ խրեանց· որք ոչ կամին լսել, Տաւատալ, և փրկիլ· որք խրեանց ախտից ծառայ դոլով, զբժշկարար Ճշմարտութենէն ընդունել չկարժէն, և այսու զինքեք կորստեան, և զանօն կորուսելոց կրնն յանձնէս: Ըստ այսմ կորուսեալս խմանն բա- զումք զանարգելն յայ, որք ի դատա- պարտութենէ կարգեալ են վա մեղաց և անՏաւանութենէ իւրեանց· զի ամ ոք որ կամաւ անաստուածութեամբ աւե- տարանին, յայտնի կորստական է· ո- րովհետև առանց Տաւատոց աւետա- րանին չէք փրկութենէ: Եւ այսու գլուխ վինն լուծանէ առաքեալս զսարակու- սանան· իբր զի անծանօթանալն ոմանց ի Տաւատս աւետարանին՝ ոչ է ցոյցք մեղութեան վարդապետութենէն, և ոչ ի պաշտօնեէիցն քարոզողաց, իբր թէ ըստ օրինակին մովսէսի թաքուցանիցեն քողով զպայծառութենէ լուսոյ աւետա- րանին· այլ է նշանակ անՏաւանութե- լոցաց, և կորստեանն՝ որ այնմ ղՏեռ գայ· զի կափուցեալ զաչս մտաց՝ ան- տեսք մնան պայծառափայլ Ճշմարտու- թենէ աւետարանին, և ուղղութենէ քա- րոզողացն: Եւ ոչ այնու ի դերև է- լանէ պաշտօն նոյ, կի դիտաւորութենի· վա զի քարոզութենի աւետարանին սի- րապէս առ ընտրեալսն սահմանեալ է, և ոչ առ անարգեալս· որք թէ և առ ժամանակ մի ընդրկիցեն զաւետա- րանն, յետոյ անզղջութեան կորուսա- նեն զպատուական աւետարանին: Ի սոյն միտս ասէ· (ԸՂ· տիմ· Ը· 10·) * Վա ոմոքիկ նովի Համբերեմ վա ընտրելոցն, զի և նոք փրկութենէն Հասանիցեն՝ որ ի քա- ջա երկնաւոր փառաւքն Հանդերձ: Սակայն Թուի ասասնօր կորուսեալս կոչել մանաւանդ զանՏաւանսն ի հրէ- ից՝ ընդ ի հնէ ժամանակաց· վա զի յայնմ ժա- մանակի առ հրէայս առաւելապէս վայ- լեալ էր լուսաւորութենէ աւետարանին յոմ տեղիս նոյ· որում և եղեալքն ի Տաւսվմ վկայեցին առ աքսն պօղոս, Թէ * վա հերձուածողդ այդորիկ յայտ իսկ է մեզ, զի ամ ուրեք հակառակութենէ կրէ· (գործ· իը· 22·) Ապա ուրեմն անընդունելութենէ նոցա ոչ էր ի ծած- կութենէ աւետարանին, այլ յիւրեանց անՏաւանութենէ:

Կայնէք այլազգ և յարմարէք զքնա- բանս· իբր զի նախ ասաց Թէ՝ մերով բացայայտ ուղղութենէ վարուց և վար- դապետուէ առ ամենեսին արդոյ եմք, անկարօտ ընծայական Թղթոց: Առ այս մարթ էր ասել ոմանց, Թէ և առ որս քարոզեցեր՝ չունիս պէտս վկայա- կան Թղթոց, բայց զնմանէ չունիցիս պէտս՝ առ որս ոչն քարոզեցեր: Պա- տասխանի առաքեալն· Թէպէտ և ան- Ձամբ ոչ ամ ուրեք Տասաք քարոզու- Թիւ, սակայն Տռչակ քարոզուէ մերոյ սփռեալ կայ առ ամենեսին· և մինչն առ այնոսիկ անծանօթ է, որք զկո- րուստ իւրեանց ախորժէն:

Աղանդաւորք ոմանք Թիւրեցին զայս բան, Համարելով Թէ բանք ընծային դրոց դիւրինաց և անծանուկ են առ ընտրեալս· որովհետև առաքեալն վՃիռ տայ Թէ առ կորստական միայն ծած- կեալ է աւետարանն: Սակայն անմըտու- Թիւ Տետևեցուցանեն· զի նա ոչ զդրեալ բանիցն նոյ խօսի, այլ զայսպէս նի քարոզեալ վարդապետութենէնց աւետարանին· որք արդարև ամենե- ցուն բացայայտ առաջի եդեալ են· և ոչ այդմ ղՏեռ գայ, Թէ յանծայնի վերս չկայցեն այլ բանք դժուարիմացք· որք միայն խմաստնոց և Ճշմարիտ վարդա- պետաց քննելի են, և ոչ պատասանց և մանկանց, դեղկաց և գործասրաց:

4· Արդ ընծ այնքան այդորիկ խօսե- ցայց զքերթս անկատարին· զի ի ծա- գէնչէ ի նս լուսաւորչին աստիճան ֆասացն տէ· որ է պատիւ անէրնո- րին ևս:

Ցունականն զդերանունն որոյ՝ դնէ ներգոյական հոլով յոր· և այնպէս ու-

նի լսումին· գուցէ վճռ այսր ոսկանչիւր տղայոցդիրն եղ. Նորոյ, զի տառն իբր նախ դիր յաւելեալ : Ասկայն յինչ Տոլով և առցի , յարաբերութենէ ունի ը բառին անհատապէս · ուստի բազում մեկնիչք մի Տոլովով բացատրեն զերկասին · ՚ի որոց անհատատից · և ասորին դնէ , այնոցիկ որոց ՚ած աշխարհիս այսորիկ կուրացոյց զմիտս · կամ ըստ այլոց , յորս անհատատս : Եւ զի այս դերբանուն յարաբերէ և զառն կորսուելոցն, որ յանցել տան , նմին իրի մեր Թարգմանիչս Տամաձայնեալով զՏոլովն , եդ որոյ : Իմաստքն են · յիրաւի այնոցիկ որք կորսուականքն են , ծածկել է ծած ծնօթութենէ աւետարանին · զի ՚ած աշխարհիս այսորիկ կուրացոյց զսիրտս , կի ը յանձականին՝ զմիտս նոցա , անհաս պիցն , ՚ի այնու զի անհատատք են , կի զի զանան ՚ի գիտատք իւրեանց : Ասյսպէս բացատրէ ոսկեբերան , և նոյնպէս Թարգմանէ ասորին և արաբացին , ՚ի զի ոչ հաւատան :

Ած աշխարհս բազմօրինակ տեսեալ լինի : Մարկիոնացիք իմանային այսու զիւրեանց արդար ՚ածն՝ որոշել ՚ի բարի ՚ած . և զայն ասէին արարիչ զդալի աշխարհիս : Մանիքեցիք յերազելին զչար ՚ած կամ զսատանայ՝ ստեղծիչ մարմնական իրաց : Ջերկաքանչիւրն յիշէ ոսկեբերան (Ճառ. ը·) և ծիծաղելով մերժէ :

Նա ինքն ը այլոց ուղղափառ վարդապետաց իմանալով զ՚ածն Ճշմարիտ , այլ և այլ օրինակաւ դարձուցանէ զիմաց ուածն : Նախ՝ փոխադրութենէ բառիցն ընթեռնու այսպէս · * Անհատատից աշխարհիս այսորիկ զմիտսն ած կուրացոյց : ‖ Ջայս եղանակ ընթերցման ոչ միայն այլ յոյն մեկնիչք ընկալան , այլ և ՚ի լատինացուց ամբրոսիան և պեզադեան մեկնիչք բերեն . և յատաջ քան զնա եւսեբիոս , և տերտուղիանոս . և օգոստինոս ևս վկայէ յայլ և այլ տեղիս՝ բազմաց յուղղափառաց այսու որոշմամբ բացատրել : Եւ ը ոսկերբանին՝ անհատատքն կոչին աշխարհիս այսորիկ , զի ատ միայն գոյ նց տեղի. և ՚ի հանդերձել աշխարհին չունին բաժին : Երիդ , նա ինքն ոսկեբերան և այլք պահելով զսովորական շարադրութիւն , իմանան զՃշմարիտ ած՝ որ ևմի արարիչ գոլով , է և կոչի ած աշխարհիս այսորիկ , առանց նշանակելոյ՝ թէ չիցէ ած միւսում աշխարհի . ոչ յոլ ժամ ած երկնից կոչի , ոչ իմանի այսու՝ թէ երկրի ած չիցէ : Եւ այսու կուսմանէ ցուցանի՝ թէ անհատատք գէթ ՚ի ղգալի աշխարհէս ունէին Ճանաչել զՃշմարիտն ած · որով Թերևս ՚ի լոյս աւետարանին ոչ գայթակղէին :

Արդ՝ ը երկաքանչիւր եղանակի և աձևն , ած Ճշմարիտ կոչեցոյց զսիրտս անհատատիցն , ոչ իմանի դրուԹիւ կի հաւանուել ներգործել՝ այլ ՚ի նա զկուրուԹիւ մտաց , այլ միայն գաղանի խորհրդովք իմատատքն և արդարուել իւրոյ Թողուտ՝ զի կուրատցին վն անհատատանուել իւրեանց : Ասյսու մտօք ասի մատնել այ զանբարիշտսն ՚ի միտս ա նարդութիւն , խստացուցանել զսիրտս մարդկան , և՚ն· (տես ՚ի մեկն· հռոմ· ա· 23· ժա· 32·) Ըստ վարդապետացն՝ այս մեկնուն չունի ինչ արատ · սակայն այլոց մեկնչաց ոչ այնչափ հարազատ Թուի՝ զածն Ճշմարիտ իմանալ ՚ի բնութենէ · ոչ ը առաջին եղանակին · զի այն փոխադրուն բառից բռնադատել երևի · և ոչ ը երկդին · զի ՚ի ած դերս չէ սովորական՝ զՃշմարիտն ած կոչել ած աշխարհիս այսորիկ· մանաւանդ Թէ ը հակառակն սովոր են դիրք առատել ՚ի նոր կտակարանի՝ այս աշխարհ իմանալ ՚ի չարին մասին :

Վայ այլք ոմանք ՚ի լատին մեկնչաց՝ ած աշխարհիս իմանան զգանակալի իրս իւրաքանչիւր աշխարհասիրի · զոր վախճան եդեալ իւրոյ յօժարութենէն և գործոց , իբրև այ պատճառ մատուցանել . եԹէ մարմնոյ հեշտութի իցէ , եԹէ փառք , եԹէ հարստատ · յայս միտս ապահովեցին կոչեցաս կռապաշտութի . և որք վերին՝ ած մարմնասիրաց : Եւ այս ած կուրացուցանէ զանհատատս . զի սխտուոր յօժարութիք խաւարեցուցանեն զմիտս ՚ի տեսանել ածային լուսոյն : Բայց և այս իմատք՝ առաւել բարդական են , քան ը Ճատին . զի ը այդմ բազմատորական ՚ի դէպ էր ասել՝ ածք աշխարհիս այսորիկ · և զրՀ , նիւթք ախտից ոչ արձակաբար կոչին ած , և ոչ ը ՚ած աշխարհիս այսորիկ , այլ ած

աստուած սուրբ կամ նորա :

Ապա առաւել հասարակաց և ընտանի մեկնութեի՛ն՝ ՚ի՛ ած աշխարհիս իմանալ պատանայ . որ և կոչեցաւ իշխան աշխարհիս այսորիկ . (յովհ. ժբ. 31. ժդ. 30 :) և ինքն պարծեր առ քա՛ թէ ինչ քեան առնէ՛ է տերութեի՛ն աշխարհի . (ղուկ. ի. 6 :) որոյ և պաշտօնեայ դևքն կոչին իշխանութի՛ւնք , և աշխարհակալք խաւարիս այսորիկ : (եփես. գ. 12 :) ՚Ի սոյն միտս առնուն բազումք ՚ի յուներ , ըստ որս և ՚ըստ կիւրեղ , ՚ի սկիզբն հակաճառութենն ընդեմ յուդեացոսի . յիշէ նաև տերտուղիանոս , և օգոստ. նոս . և ոչ ակնարկէ պետգեան մեկ նիչն , ոչինչ ընդեմ էր այլոց վարդապետ ացս ևս հաւանել ընդ այս մեկնութե՛ն . բայց զգուշանայիմ՝ զի մի ըստ աղանդոյն մանիքեացւոց իմանայցէ , ՚ըստ աշխարհիս ասել զատանայ՝ իբրև արարիչ դոլ նիւթական արարածոց երկրի :

Հարաշատաւե այսր նշանակաւե այնու իսկ յայտնի է , զի ըստ սովորական ոճոյ գրոց՝ այս ա՛խտրո՛ն նշանակին մարդիկ երկրաւորք , որք զաշխարհիան և եթե դիտեն և խնդրեն . կի՛ իմանի սէր երկ րաւորաց , ապականաւեի և չարութե՛ն մարդկան , որք բազում մասամբք լցել էն զաշխարհս : (յովհ. ժբ. 27. ժե. 18. 19. ժդ. 8. 20. ժե. 14. 25 :) Ասացեալ աշխարհի ըստ կոչի սատանայ , զի նա ստեղծ զչարութե՛ն մարդկան , և իբրև դերիս ծառայեցուցանէ զնա իւրոցն կամաց : Եւ դարձեալ ըստ ոմանց , նաև նիւթական աշխարհիս ած կոչի սատա նայ , կամ ըստ համարման անհաւատից՝ որք իբր սոյ պաշտօն տանին նմա , և ամ կռամոլութիք ՚ի պատիւ նո՛ դառնային . և կի՛ կիրառաւե նիւթոց ինչ աշխար հի . զորս յոյն Թոյլ տալոյն բազում ա դամ ՚ի վնաս մարդկան ՚ի կիր առնու սատանայ . բան որում իմացան ոմանք զբան Տեովմայեց . (ըստ. 20.) * Ձի ընդ ունայնութե՛ն արարածքն հնազանդե ցան . ՚ի ոչ ած :

Աբդ՝ այսր չար աստուծոյ կուրացու ցանելն զմիտս անհաւատից՝ ինքնին յայտնի է . զի ՚ի բնէ տեեցող դոլով ճշմարտաւե , խաւարաւ անհաւատաւե և ախտից լնու զմիտս անհաւանիցն , պատրանօք և մոլար դիտութի՛ւ՛ ոչ ըստ լավ գնա՛ յաւետարանին : Ոչ զի ծա գէոցէ ՚ինա լ-ոաոոոր-ոո՛ն : ՚Ի՛ սատա նայի առնէ , ոչ զնա պատճառական է . այլ զա այնորիկ կուրացուցանէ զմիտս անհաւատիցն , ոչ զի ամենևին զրկեա ցին ՚ի լուսոյ աւետարանին . և ուր ՚ի հին օրէնսն՝ մոլեցս արկաւ զդօղն ՚ի ծածկել զլոյս օրինացն , ասա ՚ի՛նորումս սատանայ արկանէ զմտօք անհաւատից զծածկոյթ կուրութե՛ն : Իսկ ՚ի՛ ի՛ճշմար տին ոչ առեալ զկուրացուցանելն , ոչ դնէն լոկ հեռուզական է . այլ Թոյլ եա ած կուրանալ անհաւատիցն . որում դՀետ դայ՝ զի լոյս աւետարանին չծա դէ ՚ի սիրտս նո՛ա առ ՚ի՛ հաւատալ :

Աստեղ , ը-ոաոոոր-ոո՛ աւետարան ֆաոայն ասէ , իմանի՛ լուսաւոր զօրութի՛ն կամ ճշմարտաւե՛ն՝ որ դոյ յաւետարանն . փառաւոր քարոզութի՛ն աւետարանին քո՛ , կի՛ աւետարանի՛ն՝ որ է փառք քո՛ . զի ՚ի քարոզութի՛ աւետարանին Հաս կնին սքանչելի գործք քո՛ , վարդապե տութե՛ն , մահ , և յարուն , Համբար ձումն , երկնաւոր Թագաւորութի՛ն , դա տաւորութե՛ն , և այլն ամ որովք փա ռաւորի քո՛ :

Որպէս ըստ զոյս փառաց աւետարա նին՝ իմանայ յաւուրկ ՚ի՛ ի՛ծանօթուե՛ գաղտնի խորհրդոց Հաւատոյ . և ըստ այսմ առ ճշմարիտն ած ևս ՚ի պատճա ռական միտս առնու զչաղկապն ոՀ զի՛. իբր ասել . Թոյլ եա ած կուրանալ ան հաւատիցն . ոչ զի միաբն անհաւան մի՛ նկատեսցէ զնեբքին խորհուրդս ոյ։ Քանզի շատ այնպիսիսն լսել՝ Թէ փըր կութե՛ն աշխարհի է խաչն , և Թէ խա չեանն գալոց է փառօք , և այլք այս պիսիք այժմուբ և Համեմատել խոր հուրդք . որովհետև այսոքիւբ առա ւել խոտանայ անհաւատն , ոչ ոտա գիան ՚ի լոյս արևու։ Այլև ՚ի բանն ծա գէոցէ , խորհրդածէ դանկատարութե՛ն այժմու Համեմատման մերոյ . իբր զի զի ութե՛ն հաւատոյ՝ ծագումն ինչ է խոր հրդոցն սոյ , և ոչ բովանդակ պատճա ռութե՛ն . ոչ և վերագոյն (ը. 14.) Հա

կուչեաց զայժմու ծանօթութե՛ն :

Որ է գործէր անբնութի՛ն սոյ։ Յունաց սովորական օրինակն , սատրին և լա տինն չունին զբառն անբնութի՛ն . բայց դոյ յայլ ձեռագիրս յունաց , և յարա բա

բացին. ոմանք կարծիս առին՝ ի կողոպուտս բանէն մտեալ այսր. (ա. 15.) Սակայն չէ աւելորդ և յայսմ տեղւոջ զի գիւղիցիկ բացատրէ՝ թէ բնութիւն ազ ներելոյն ձեռ՝ ի քէն երևելանայ մեզ իբր ի պատկերի:

Իսկ զքո պատիւդ ասել ոյ, իմանի նախ՝ ըստ ձեռային բնութիւն, յորում իբրև որդի ծնեալ յայր հօրէ, համաբուն և ամենակատար նմանութիւն երևեցուցանէ զհօրն իսկուն և զրովանդակ ածուէն կատարելուն: Իմանի եկիր՝ ըստ մարդկութեն, և ըստ պաշտաման միջնորդի, որոյ առաջին գործ էր յայտնել մարդկան զհայր իւր: Ասէ ամ զոր արար և ասոյց քէն, երևեցոյց աշխարհի զայ զբութիւնն, զիմաստութիւնն, զբարութիւնն, և զորբութիւնն. որով ամ հայր և ամ ածայինքն՝ որք ինքնին անտեսանելի էին, ըստ իւայ ինչ երևելի եղեն՝ ի անօրինութենէն քէն. ուստի պատկեր եղիւ ոյ ոչ միայն ըստ ներքին և էական նմանութեն, այլև ըստ արտաքին երևեցուցանելոյն առ մարդիկ. որ և նախ եցոյց զինքն առաքելոյ, և ապա նոյ քարոզութեն ամ աշակերտելոյ աւետարանին:

Եւ վերջին յաւելուածովս զնկուցանէ առաքեալն, թէ բովանդակ լուսաւորութիւն աւետարանին՝ զորմէ ցայս վայր խօսեր, ի քէն՝ ի հօրէն լուսոյ. վասն զի հաւատացեալ աշխարհ ընկալաւ զլոյսն յառաքելոյ, առաքեալք ի քէն, և քէն յայր հօրէ՝ իբրև պատկեր ի նախատիպէ: Եւ դարձեալ, ըստ ոսկեբերանին՝ զի մի կարծիցէ անհաւատն կամ երկայն՝ թէ անձանօթ զոլով քէն, կարիցէ ձշմարտութիւն ձանաչել զնա, ի մէջ էած զքան պատկերին. ցուցանել թէ որք քէն փառացն անբնդունակք են, չձաչ նաւէն բնաւ զնձ հայր, որ ի նմանի երևիւ. ոչ և ասէն առ հրէայս. (յովհան. ը. 19.) * Ոչ զնս գիտէք, և ոչ զհայրն իմ. եթէ զնս գիտէիք, և զհայրն իմ թերևս գիտէիք: ‖ Եւ սակ րելի աշակերտն երկրորդէ. (ա. յովհ. ը. 23.) * Ամենայն որ ուրանայ զորդի, և ոչ զհայր ընդունի: ‖

Ապա յաստացելոցս ամբողջ իմաստք բնաբանիս ըստ ընտրելագոյն մեկնութեն այս են: Լուսաւոր յայտնութիւն աւետարանին՝ միայն առ կորստականան ծածկեալ կայ. զորոց զմիտս կուրացեալ սատանայ իշխանն մեղանչական աշխարհիս՝ սակս նոցա անհաւատութեն. և արգել զնոցա խստատրութիւն մի ծանօթասցի նոցա զնաւետարանն քո. և ամենայնօքն միասիրով քեզ՝ որ ես ճշգրիտ պատկեր անեռևութեն ոյ, բնաւ անլոյս մնայցեն ի ճշմարիտ ածածանօթութենէ:

Ց. ( ) ի զնէ երեք գոյից տարբերս, այլ զա ‖ յ ջեր, և զնէ ծառայս չեչ զե տեն:

Ցարմարումն բանիս առ անցեալն զանազանաբար տեսանի. ըստ ոմանց կամի ծանուցանել այսու, ընչեր յաւել անդանօր ֆառայն տէ. վասն զի ի քարոզութեն մերում զքէն փառան խնդրեմք մեք: Ըստ այլոց, ցուցանել կամի՝ թէ ոչ մերով յանցանօք կուրանան ոմանք ի լուսոյ աւետարանին. որովհետև մեք ոչ ախտաբար զմեր անձինս քարոզեմք, ոչ զի այնու ի դերև և անպատուաբ կալցէ քարոզութիւ մեր: Ըստ ոսկեբերանին (Ճառ. ը.) հայեցումն ունի բանս առասցելական ի 2 տան. թէ ոչ խորհ մանկութեն և նենգութեն վարիմք իբրև զառա առաքեալն. իբր զի ոչ նման նոցա զմեր անձինս քարոզեմք, զիտաս և զչահ անձանց որոնեբովն. կամ, զի ցուցցէ, թէ պատերազմ նոցա ընդդէմ առաքելոյն՝ ձգի առ քէն, զոր նա քարոզէ:

Ձի ոչ երեք գոյից տարբերս: Ի քարոզութեն աւետարանին՝ ոչ զհոգևական անուանն մերոյ խնդրեմք. ոչ եթէ զմեզ տրտատբակեմք լինել իշխանս կամ տեարս աւետարանական գործառնութես. ոչ եթէ կամիմք այնու որսալ մեզ մեծարանս և կամ դիւրութեն անձանց: Եթէ այսու օրինակաւ քարոզէաք զմեզ, արդարև չէաք ազատ ի խորամանկութեէ և ի նենգաւոր ախտից. և ոչինչ զարմանք էին ի գերև ելանելոյ վատակոց մերոց:

Այլ ոչ չո գոր: Ասյսու կարգաւ ընդ հեռնուն մեր ձեռադիրք, այլև յոյնն և ասորին: Իսկ լատինն և սրաբացին ըստ այլ յոյն օրինակի՝ ունէ: Եւ ևս, լատինն և ասորին ընդհեռնուն զգոր դեր: Բայց չնք դեր ի յոյնին և յատրաբացին. և ոչ ի հին օրինակս լատինականս:

Զքե՛ յեր քաղցեմք, որ է որ մեր, և բովանդակ արարածոց. որ է իշխան և հրամանատար պաշտաման մերում. զնա հաչակեմք լինել որ ասի. ի փառս նո՛ և ի հնազանդութեի հնարիմք շարժել զամենեսին։

Եւ դէղ ծառայ յէ։ Բան կարդի ասէ, լոյ էր ծառայս քեի. սակայն զիտնալ հաղոյն ընարեաց դնել, ձէզ ծառայս ասելով, և ոչ տիրօջս, ոմ էին սուտ առաքեալքն։ Զօրուբ կրկնելի է բան ֆորձից. զի Թէպետ զքե քաղցէին, բայց ըզ նմին զիւրեանց ծառայուե առաչակերտան՝ բանիւք և գործովք յայտ առնէին. Աննչափ հեռի եմք ասէ՝ յաւետարանական պաշտաման մեր փառս կի իշխանութեի կի հանգիստ գրաւել անձանց, մինչ զի և ոչ ձեր ծառայ լի նել, հրաժարիմք, այլ և պարծանօք խոստովանիմք. զմմ զմեր վաստակս նախանձ ի ձեր օգուտ և ի փրկութեի. ոմ տաղտրութեի է ծառայից ի շահ տէ. բանցն պարապիլ հանապազ։ Եւ այս ամ ձե տէ. այսպէս գնեն յոյնն և այլ Թարգմանք. միայն յատկին ի տաղտրական օրինակի ասէ՝ ի չէտ տէ. բայց և նո՛ հին օրինակք գնեն, ձե տէ։ Յամի՛ եթէ ի քարոզել զաւետարանին, և եթէ ի ծառայել ձէզ քե է նպատակ վաստակոց մերոց. վե կամաց և հրամանին քեի առնեմք զմմ. ոմ զի զքե միայն փառաւորիցեմք, և վե նո՛ շահիցիմք զամենեսին։ Արդարև եղկելիք ոմանք էաք, եթէ վաստակօք մերովք զրկանս առնէաք՝ կամ փառացն քեի, և կամ ձերում բարելաւութեի։

6. ( ) ի ՚ն՝ որ ասաց ՚ի Խաւսէ լոյս ծա-
* ՚ գէլ. որ Ե ծագեաց խո ՚ի սէրս
դէր՝ ՚ի լուսաւորութ գիտութեն քառասն ՚ն
՚ի դէմս չէտ տէ։

Այսու պատճառս տայ անցելոյն, Թէ ըզ կէր զքե միայն պարտիմք քարոզել, և վե նո՛ Հարկանել ձեզ զհոգևաւորն ծառայութեի, և միանգամայն մեծ պարգևս ՚ն զոյն մեզ վարկանել։ Զի ՚ն՝ որ ասաց ՚ի Խաւսէ էն։ Բնաբանս ամենեին ըզ յաւնականին է. և յատաջին մասին զորուբ էական բայ իմանի ըզ եբ բայական ոճոյ. ՚ի, ՚ն է՝ որ ասաց բանի՝ Հրամանի Աւրոյ, ՚ի Խաւսէ անդրընդոյն լոյս ծագէլ ՚ի սկզբան արարչուէն, ասելով՝ եղեցի լոյս։ ՚Ի Խաւսէ ասելի՝ ոչ Եթէ զնիւթական պատճառ եղանուլեե լուսոյն նշանակէ, այլ միայն զեղծն յորմէ բովանդակ կազմած աշխարհի փոխեցաւ ՚ի զգալի լուսաւորութեի, իբրև ՚ի պակասուէ յուսնկուէ։ Որ և ծագեաց խո ՚ի լաւինն փոխանակ որ զերանուան դնէ՝ ենդ. ոմ զի առանց էական բոյի կազմիլ բանին այսպէս. ՚ն՝ որ ասաց ՚ի խաւսել լոյս ծագել, ինքն ծագեաց ՚ի սիրտս մեր Են։ Սակայն յոյնն կրկնէ զդարաբերական ձեն, և սոյնպես ընԹեռնաւուն ոմանք զառաջին. այլ և ՚ի լաւին հին օրինակս կայ այնպէս ՚ի Խէրս Ձէր. յօրինակ ոսկեբերանին դնի՝ չէր. սակայն այլք առհասարակ ընԹեռնուն Ձէր։ Եւ զայս ոմանք ընդհանուր առնուն ՚ի վե ոմ հաւատացելոց. զո՛ ՚ի սիրտս մեր հաւատացելոց։ Իսկ այլ առանձին ՚ի վերպաշտօնէից. զո՛ ՚ի սիրտս մեր պաշտօնեից։ Ծագեաց ասէ՝ ոչ իմանի ներդործական, այլ կրաւորական, կի իբր չէզոքական, զո՛ ծագեցաւ, փայլեցաւ. ոմ զ ասորին գնէ. և ոսկեբերան ՚ի սոյն միտս առնալ ասէ. յայնժամ յարթուցեն ասաց ՚ն՝ լինել լուսոյ. իսկ այժմ ոչ ասաց, այլ ինքն եղև լոյս։

Այս իմաստքն են. ՚ն՝ որ ՚ի սկզբան արարածոյ աշխարհիս՝ իւրով հրամանաւ դոյացոյց զլոյսն զգալի, փարատելով զխաւարն աշխարհամած. որ և նոյնպէս փարատելով ՚ի մուտ մերոց զխաւար մոլորութեե, կի հրեական անդիտաւե, ծագեցաւ ՚ի սիրտս մեր պայծառ լուսով հաւատոյ և յայտնութեի Խորհրդոց իւրոց։ Ակնարկէ այսու զպայքարութեին՝ որ ծանկեալ կայր ՚ի պատմուե առաջնաստեղծ լուսոյն. զի ոմ յայնժամ ՚ն՝ որ ասաց ՚ի Խաւսէ լոյս ծագել, նոյնպես յետ այնր նո՛ կարողութեն փոխեցան մարդիկ ՚ի խաւսէրէ անՀնազանդե ՚ի լոյս օրինացն մանկաբարձ. և այժմ ՚ի մեզ ՚ի մեզ ՚ի պայծառութեե առետրանին. որ և առաւել պես ՚ի մեզ ՚ի պաշտօնեայքս փայլեցաւ դերագոյն ՚ն՝ ասացեալ Խորհրդոյն քեի։ Այս ոմ ՚ի նմանէ ընկալաք զայս լոյս ձերմ՝ և առանց ակնառուե, նոյնպես ՚ի տա-

տարածել մեր վնասն յայլս քարոզութիւն պարտիմք զնոյն փառաւն խնդրել, և ամենայառատութիւն լուսաւորել զամենեսեան ամ ուրեք առանց մերոյ շահու։

Ի լռասարսռիւն գիտեմ զոռն ես։ Զոյն մեկնիչք կրաւորաբար իմանան զլուսաւորութիւնն, այլ առ ի լուսաւորել մեզ զիտութիւն հաւատոյ, և ի սոյն միտս թարգմանեն ասորին· իսկ այլք յարմար ևս դատին ներգործաբար ի մանալ· այլ առ ի լուսաւորել զայլս ծանօթութիւն հաւատոյ, նման ասացուածն եսեւասց· (գ. 8· 9·) * Ինձ որ տրուաս եմ ամենայն ըստ ինձ այս ... լուսաւոր առնել զամենեսին՝ թէ զինչ է տնտեսութիւն խորհրդոյն, ‖ ևն։ Ի մեզ ի պաշտօնեայքս աւետարանին հրաշս փառապէս փայլեցաւ իմանալի լոյս հաւատոցն, ոմն զի յետոյ զայլս լուսաւորիցեմք զիտութիւն ֆառաւն ես, այլ փառաւոր խորհրդոյն այդ, և մանաւանդ խորհրդոյ փրկագործութեան, կի ծանօթութիւն կատարելութեանցն՝ որովք փառաւորի ես։

Ի դէմս չեն չեն։ Լատինն ընթեռնու, չեն չեն· այլքն ըստ մերում դնեն։ Ջբառն ի դէմս, լատինն թարգմանէ՝ յերեսս և բազումք մեկնեն· փառացն այդ՝ որք փայլեն յերեսս քոյ, կամ ի քո որ է պատկեր այդ· իբր ասէ· ի վարս քոյ, ի վարդապետութեն, ի աքանչելիսն որք ի քո փայլեցան, պայծառ և հատասի երևիս մեծանալն այդ։ Այս ծանօթութիւն ասի լինել յերեսս քոյն, վասն զի յայտնի ճանաչի ոք ի կերպարանացն· և ասի որ արտաքին զգայարանօք ըմբռնի՝ նման ծանօթութիւն կոչի երես իրացն· կամ ըստ այլոց՝ յերեսս քոյն ասի, իբրև թէ միջնորդութիւն քոյն, ըստ որում նա եղաց մեզ միջնորդս և զկատարելութիւն այդ· և ի սոյն միտս առնու ասկերպան ասէ լով, թէ այսու ցուցանէ՝ քոյին ժամանել մեզ ի ճանաչումն տօր։

Բայց այլք նոյն համարին զայս ըստ վերադրգոյն ասացելոյն (գ. 10·) շնորհել ի դէմս քոյն· զի յաւնականն նոյն բառ է ասա և անդ։ Այս որոյ ընտանեգոյն իմաստքն են· ի մեզ պաշտօնեայքս լուսաւորչեայս աւետարանն առ ի լուսաւորել զայս ծանօթութիւն փառաւոր խորհրդոյն այդ ի կողմանէ քոյն, ան-

ուամբ և իշխանութիւն քոյն, որոյ ևմք պատգամաւորք և ապաւորք։ Ասա իբրև պաշտօնեայք քոյն՝ զնո փառն միայն պարտիմք քարոզել, զնորայսն ուսուցանել, նէ զօրութիւնն համարել զնմ։ Այս իմաստք առաւել յարիւն յանցեալսն և ի յաջորդսն։

7· Այսուհետև ոչինչ զնձէն այս յամենայն Իեցելէն· զի ասելով զբօրեն էջէ յ՞, և ո՛չ ի ինձ։

Ոսկեբերան ի վեր հաւատացելոց առ հաստարակ իմացեալ զընաբանս, զայլ մարմնին նէ առ անցեալսն այսպէս բացատրէ· որովհետև զգալանի փառաց աւետարանին բազում ինչ և մեծամեծ ասացել էր, զի մի ոք խորհեսցի՝ թէ զիարդ այնքան փառաց արժանացել ևք, ի մահկանացու մարմնի մնայցեմք, պատասխանի առնէ· այդ իսկ են պատճառք զի տկար անօթի կարեցեն զգանձ լոյս և զգանձ։ Բայց ոչ նա ինքն ոսկեբերան ակնարկէ զարձեալ, ի վեր պաշտօնէից աւետարանին յաւելու իմանալի է ընաբանս· և ըստ այսմ ոմանք զայսմարմնին բացատրեն՝ լուսեղէնացն լուծումն առնել տարակուսանաց ոմանց, որք ունէին ասել· զնարդ պաշտօն աւետարանին փառաւորագոյն է քան զՀինն, իբր զի պաշտօնեայք նորոյս անփառունակք են, որ համարհէք յաշխարհի։ Առ այս ցուցանէ, թէ ապաւեալպէս այդու փառաւորի ևն, ի ձեռն անարգից տարածելոյ զաւետարանին։

Սակայն ըստ այլոց՝ լաւ ևս Թուէլ համարիլ զնմա իբր եղրակացուի անցելոցն· զի ասացէ՝ թէ քոյն միայն քարոզողք ևմք, և ոչ անձանց, և թէ ինքն ևս է՝ որ ի խաւարել միտս մեր ծագեաց զլոյս հաւատոյ առ ի սփռել զնոյն ըստ աշխարհ, գեղեցիկ ի վեր բերէ, թէ ապրեմն մեք չանիմք ինչ ի մէնք· այլ իբր տկար և անարգ անօթք կրեմք զգանձ հաւատոյ, զի երևեսցի զօրութիւնն այդ։ Ջայս կապակցութիւն յայս առնէ մերոյ բնագրիս ասելն Այսուհետ· որ մարբերական է, փոխանակ ասելոյ, ապրեմն, կամ վասն որոյ· Այլ Թարգմանքն դնեն· բայց ասեմք։

Գանձոյն անուամբ ոմանք իմանան զլու-

լուսաւոր դիտաւ՝ հաւատոյ, և այլք լաւ եւս՝ զաւետաբանական պաշտօնն, զարդարեալ հաւատոյ։ Իսկ ամէն ինչ ըստ ընդունելի հաւատոյ։ Եւ զի ամենայնի ի մարդկանէ կամ ի հրեշտակաց ասի, ոչ ինչ է ընդունելի, եթէ ոչ ի հաւատոյ։ Եւ զի ամենայն ինչ ի հաւատոյ է, ասէ Պաւղոս առաքեալ, եւ ամենայն ինչ որ ոչ ի հաւատոյ է, մեղք է

վշտանամք ձախողակ դիպուածովք : Ալ·ի նոմոլը : Բայց ոչ այնպէս պա կասիմք յօգնութեէ , մինչև անհնար լի նել առ ազատուէ · ի ոչ բազմադիմի վշտաց պահիմք անվնաս : Ամենք զնը ճաղիլն իմանան՝ լքանիլ սրտիւ , պա կասիլ ի քաջալերութեէ · Լեհ և Նեղու թեք յիսէ կողմանց պաշարեն զմեզ , այլ անմեղկելի մեամբ :

Կ·ըօթելը , այլ·ի պոբոխ·նելը : Համա րին ոմանք՝ Թէ բառն չէ , զորութեէ իմանի ասս և՝ ի յաջորդ մասունս : Յոյնն փոխանակ բային ԷԲօթելը , դնէ ԱՓօ·ՈՒՆՆ , և փոխանակ փաբախ·նելը , դնէ զբաղագրելն , ԷՁ·ՈՒՆՆ , որ իբր սասակացուցիչ առաջնոյն Աղոյ զբայն ԱՓօ·ՈՒՆՆ , սովորաբար Թարգմանեն՝ վարանելը , տարտամելը · այ ի դժուարին իրս վարանիմք խորհըր դովք՝ Թէ զինչ առնիցեմք : Արդ է ի սոյն միտս առնուէ և զկարօտելն , այ ի դժուարասպառաց իրս պէտս ունել խորհրդոց և հնարից : Ասկայն ոչ միայն ի յունաց Թէոփիլակտոս , այլև ի լատինացաց տերտուղիանոս , ամբրոս սեան մեկնիչն , կայսեանոս և այլք ըզ յոյն բայն իմանան՝ կրել զչքնաւորուէն , ի կարօտուէ անկանիլ կարեաւր իրաց · զոյն միտս առնուէ բացայայտ հայ Թարգմանն · և ոսկէբերան իսկ ի մեկ նելն նմանաբար խօսի :

Աղա խմաստքն էն · բազմերնակաբար տանջիմք կարօտուէ իրաց կարեւորաց մեր , կամ մեր այլոց հաւատացելոց · ծանր գժուարութէ տագնապիմք · զոր կամիմքն՝ բաղում անդամ չկարեմք ի ձեռս բերել : Ալ ոչ բնաւ մեամբ ի տարակուսի · ոչ բնաւ լքանիմք յառաջ ջի եդեալ զործոյ , այ զորութէն զևս իրացն առյով անակնկալ ճանապարհ · ոչ յայնվայր Թոյլ տայ ած այսոցիկ՝ զի յաղթիցիմք , այլ զի իրատէ ցիմք :

Զատացելքս առաքելոյն ոչ այնպէս պարտ է իմանալ , Թէ մինչև ի կատ բան կենաց ապրեցոյց զնոսա ած յեմ դժնդակ պատահարաց · ապա Թէ ոչ՝ զնմին զործ ժառանգէին զպտակն մարտի բոսական : Ալ յուցանէ մեզ՝ Թէ մինչ ի ժամանակն առնմանեալ յոյ յոբսւ ունէին պակիլ սակս հաւատոյ իմ զործակալուէն , բազում և դժուա րին անգք ընդ անցանէին՝ անհնարինք ի մարդկային կարողութէ · յորոց ոչ անդամ զերձանէին յաղթող արիութէ ի հանդէս բազմաճնար զորուէն այ :

Ց· ՚ելօթելը , այլ·ի լբելը · լոբլ·բէ·ը , այլ·ի ոսբ·նելը :

ի մարդկանէ բազմօրինակ հալածիմք ի քաղաքս , և ի ճանապարհի · ոչ ուրեք զգալ գտանիմք ի մատնողաց և ի հալածելոց · իբրև ի Թշնամեաց վարեալք քաղաքէ ի քաղաք փոխիմք : այլ ոչ լբելը · այլ ոչ լքանիմք յայ · ոչ Թոյլ տայ ած՝ Թէ կամք հալածելոցն կատարեսցին ի մեզ · ոչ մատնիմք ի ձեռս դատաւորաց : Կամ ոչ անվախճար Թողեալ լինիմք յայ · ոչ անկանիմք ընդ բռնաւէք հալածանացն · այլ անվնեհեր սրտիւ ընդհանամք ամ ուրեք ի քարոզուէ : Զոբլոբելը · յոյնն և այլ Թարգմանք ասեն , ընկեցեալք կամ կործանեալք , այլ ոչ կորուսեալք : իբրև Թէ ի բարձանց ի վայր արկեալք , այլ ոչ խորտակեալք : կամ իբրև ի մարտակից յերկիր կործանել ընդ ոտիւք , և մերձ ի սպանանել · այլ ոչ կորուսանէք զրով : Արդ է ի սոյն միտս առնուէ զբարերարին · այ ի ձեռս Թշնամւոյ անկանելով պակասս տագապիլ վտանգաւ մահու , այլ զորուէնէն այ մեալ ազգանգամ :

Վհառնակ հաւատածովք բանիցս՝ իբր ճարտասանական ընարձակուէ դրեմք զնոյն իրս նշանակել կամն առաքեալս , առանց հարկ լինելոյ յիւրաքանչիւրս զՇիշդ որոշումն խնդրել · զուցանէ զմարդեալ մասամբքն՝ Թէ զինչ ներգործեր ի նմ չարաւն մարդկան՝ կի իրացն գժուարութէ , և որպէս զորութէն այ զնոսա իւր երևեցուցանէր յաղագս Թէ նոցն , և ի յառաջադիմաւն գործոց աւետարանին : Յիմի կողմանց փորձուէք յամախէն , խակ որ ի փորձուէն սաստիկ են Դնանել , խափանեալ կարճէին · ոչ փոքր հաւատովք էին այսոքիկ զորութէն այ , քան վառեալ մարնէոյն անկիզելի մեալ , կամ լնդ ծովն կարմիր անթաց անցանել ոտիւք :

10· Յամբաղմանն յետ ի մարմնոյ մեր ի բնեա-
ցոյց· զի ի կենդան յետ ի մարմնոյ
մեր յայտնէսցին ։

Յունականն և այլք զայս անորոշ
լեալ նկատելոյ դնեն իբրև զառաջինն,
այ կրելով· իսկ ասորին ասէ, կրեմք ։
Վա որոյ զմերոյ բնագրիս ասելն ի բնա-
ցոյց, չէ պարտ առնուլ հրամայական,
այլ իբր առարկայական, փոխանակ
ասելոյ՝ կրիցեմք, կրել ունիմք ։ Գոյ
այլ միաբր տարբերութիւն ընդ միմեանս
թեև յառաջին մասին· զի յունաց ա-
ղոտականն դնել, գնան ան յետ ի մարդի
երթալով· և արարացին յաւելուածով·
զնաց ան մերոյ յետ քան ի մարմնի մե-
րում կրելով ։ Իսկ աղեքսանդրեան օ-
րինակն, լատինն, և ասորին իբրև ըզ-
մերս՝ գնան յետ ։ Լատինն, ի մարդի ձ-
բաւ· ասորին, ի մարմնոյ մերմէ ։

Իսկ ըստ իմաստիրն՝ մահ և կենաց յետ
կրկնակի տեսանել լինի ի մեկնեցս ։ Ասա
Ջին՝ մահ յետ իմանի այն, զոր ինքն քա
կրեաց յանձին խաչակիր չարչարա-
նաքն· և կենաք՝ այն որով այժմ կեաց
անմահ և փառաւոր կենդանութե·
և քան այսմ իմաստքն են ։ Քանի ժամ,
ամ ուրեք ըստ մեզ և ի մեզ տանիմք ըզ-
մահն քան, այ զարչարանս և զմահ քան
յանձինս մեր երևեցուցանեմք Տանա-
պազորդ մահաբեր վշոտք և վատնգօք·
իբրև պաշտօնեայք և փոխանորդք նո
կամաւորապէս նկարեմք ի մարմնոս
մեր վնասչիկեր մեռանելն նո յաճապա-
րիզի բարոզուելն մերոյ ։ Որպէս զի և
կենաքն յետ՝ որով այժմ կենդանի է
անմահ յարուցէ, երևեսցին ի մարմնոս
մեր· և այս՝ նախ ըստ ցուցմանն· զի ոմն
ասէ ասկերբեան և այլ մեկնիչք, մեք
ի մահաբեր վտանգս հանապազորեայս
կենդանի պահելով, յայտնապէս ցու-
ցանեմք՝ թէ կենդանի է քո, որոյ վս
զորեբան վիշտս կրեմք անմեղելի· Ա-
նապազորդ մահուանքն՝ ցոյցք են յարու-
թեան քոյ· զի թէ ոչ կամիցի ոք հաւա-
տալ ըզնա մեռեալ և յարուցեալ, ի մեզ
ինքեանս հայեսցի, որք զօրհնանապազ
մեռանիմք, և ի կեանս ելանեմք· այն
պատանի զօրուն՝ որ զմեր կենդանութիս
անմեռ պահէ ի մահաբեր ձգումանն,
յայտնի վկայ է քոյ կենդանական վայե-
լման ։ Եթէ անվնաս և անբեդիմա-
կաց կեանս ունեաք, ոչ այսպէս ցու-
ցանիւր զօրութիւն քոյ, որպ այժմ ի
վշտանայն և յանցաղթելն մեռանլն ։

Եկիր՝ յայտնել կենացդ յետ ի մարմնս
մեր՝ իմանի ըս վայելմանն· զի ոմն մա-
կակիր վշտաբեր հաղորդիմք մահուն քոյ,
նոյնպէս և փառաւորեալ կենաց նորս
կցորդ լինիցիմք· ուստի դժնդակ նե-
զուելիքն՝ որք ցուցակ են տկարութե և
լքման մարմնոյ մերոյ, լինին գուշակք
երջանիկ յարուե նո ։ Ջայսմանիկ կրկին
միտս նշանակէ ասկերբեան, և այլք և·
Իսկ ըս այլում տեսուե՝ մահ յետ իմանի
խաչակիր վշտամբերութիւնն կրեալ յա-
ռաքելոց· և կոչի յետ, իբրև ըստ օրէ-
նականին քոյն և վս անուանն նո կրեալ· զի
սովորութե է՝ զնմանսն նոովին անուամբ
կոչել· կամ, զի քս վս կցորդութիւնն ըս-
գայ· կամ, զի ըս դիտաւորութիւնե չար-
չարողացն՝ վշտակիր նախատինք պաշ-
տօնէիցն առ քս վերանան ։ Սակս այ-
սոցիկ պատճառաց՝ այն առաքել ըզ-
մոլեսնի վիշտս կոչէ նախատինս (եբ-
բայ· ժա· 26)։ և քս որն զհալածանս
հատուցանելոց բերեալս ի սորոսե՝ ի-
րում անձինն վերադրէր ։ (գործ· թ·
գ· 5 ։) Այսպէս կենաց յետ ըս երկիր տե-
սուե՝ իմանի կեանքն առաքելոյ նման
կենացն յետ, այ անմահ, երջանիկ, երկ-
նային· կիմ ըս այլոց, իմանի ուժգնու-
թեին և կենդանական զօրութին ներգոր-
ծելոյ՝ ի քոյ հոգւոյն սբ· որով՝ ի մա-
հաբեր վտանգս անխորտակելի մնա-
ցին ։ Կամ, յաջողութեին այն և զօրա-
ւոր ազդումն՝ որ ի պաշտաման առա-
քելոց երևեր յայտնապես, ընդէմ բազ-
մապատիկ արգելոց՝ անխափան ներ-
գործելով զնոր արդիւնսն· որպ ծառ՝
որ ի բաղխել հողմոց և հեղեղաց ան-
վրէպ պտղաբերիցէ զնոն պատասխ,
զանխառամելի կենդանութիւնն յու-
ցանէ ։

Ապա ըս այսմ տեսուեն իմաստքն են·
Հանապազ և ընդ ամ կոչին ի մահս
վտանգս մատնիմբ վս անուանն քոյ ի
պատճառս աւետարանին· ոմն զնչայ-
թօզ և բազմարդիւն մնալով մեր ի
պաշտաման մերում, երևեսցի ի մարմ
նի մերում կենդանատրոգ զօրութեին

քնի: Ոմանք զերկդ մխոս նախամեծար առնեն քան զառաջինն. իբր զի առաքեալն՝ի կարգի բանիցս ոչ այնչափ ըղձասէր համբերութիւնէ վշտաց և զնեղ հատուցմանցն խօսի, քան թէ զպահպանական զօրութիւնէն այ, որով՝ի մէջ հանապազ զորդ վտանգաց մահու առանձինն խնամոյ ապրին ընտրեալքն՝ի հաստատութիւն եկեղեցւոյ: Սակայն յայսմ բանիցն երկաքանչիւր իմաստից և ձեռն տան:

11· Պատուի դիր որ հնդկանէս է, ի տահ մաթխիմ վան յոն. զի և հնդիան յոն յայսի էիցին ի մահկանացոս մարդս դէր:

Մեկնաբան երկրորդէ զյառաջասացեալն: Մեք ասե որ հնդկանէս է. այ որ յայրեան վտանգս տակաւին կենդանի մնամք զօրութեն այ, կամ որք չեն ելեալ եմք յայս աղցաւոր կենաց՝ իբրև զրազմնոցեալս, դիր, օրըստ օրէ, յաշխատակի, և՝ի բազմազան դիպուածս, ի տահ մաթխիս, ի դժուարին և յանհնար վտանգս ահկանիմք, որոց ըստ քնական զօրուն զհետ գայր կորուստ կենաց. և այն մեզ յոն, ոչ սակս մարդկային ինչ պատճառաց. այլ վասն անուանն քրիստոսի, վասն քարոզութեն աւետարանին: Աչյոս ասա բացատրէ զասելն՝ տահ յոն. այ մահ յանձն առեալ վասն յայնի:

Զի և հնդիան յոն յայսի էիցին: (յոմանս, լինէիցին:) Ոպ զի՝ի կենդանի մեռելոս, կի՝ի դիւրամեռիկ յայս մարմնոս մեր յայսոսպէս երևեացի՝ թէ քան զոր քարոզեմքն, կենդանի է. որպ զի զօրուն կենացն քան յայսոսաւոսիլ վկայեսցի՝ի վշտակիր մարմնոս մեր. զի ծանիցի՝ թէ կարօղ է և զմեզ կենդանարձել ըստ իւրում կենդանութեն: Կամ առ հանդերձեալ յարութեն ձգելով, ոպ զի այժմ մահու նէ հաղորդեալք, վկայեսցի և ապագի մեզ յոյս, թէ յերջանիկ կեանս ունի կոչել զմեռեալ մարմնոս մեր: Զկնի կաքանչիւր իմաստից ուրոյն յիշատակ ոսկեբերան և այլք: Դարձեալ ըստ այլոց· միշտ մահու մտանելք կենդանի մեռանել՝ զի ապրեցուս, թէ նէ ներգործեսցէ՝ի սկար մարմնոս մեր· զի յայսոսեսցի կենդանարար հոգին քրիստոս, և կարողութեն՝ որով զօրաշնամք ըստ կիւրեղի խիղախել իբրև զանմահս: Ի վէր այսց բանից սկսեալ՝ի 7 տանէն՝ խօսելով ոսկեբերանն՝ի ձառն յաղագս ըստ ըմբռնման եւտրոպիոսի, տահ· զօրութի ձեռնից զանձուն երևի այսու, զի ոչ ելեի ինքն պահպանի յանձն՝ի ոչ կորնչի, և բեռնն նաւէ անվնաս:

12· Պատուիպոս տահ՝ի մէջ զօրաւոյ, և հնդիան՝ի յեղ:

Աչյոսհէպոն մակաբերական է, որպ դնեն և այլ թարգմանք, այ վէ որոյ ապա ուրեմն. իբրև՝ի նախասացելոցն եզրակացութեի առնելով: Որովհետև ասէ՝ի պատճառս քարոզութեի աւետարանին՝ անդադար կամք՝ի վտանգս մահու, ուրեմն՝ի մեզ՝ի պաշտօնեայքս քրիստոսի մէջ տահ զօրաւոյ, այ մահ ներգործի և կատարի. և հնդիան՝ի յեղ: Ոմանք՝ի լատինացւոց իմացան իբրև հեգնութեի ասել զայս՝ի յանդիմանութի կորնթացւոց· ոպ թէ զուք խաղաղիկ և առանց վտանգաց կեալ խնդրէք, որ չէ իրաւացի: Ի սոյն միտս համարին և զոսկեբերան· բայց՝ի բանս նր չերևին այդ իմաստք: Ոմանք և այսպէս շեղ ջնեն զնմաստան· մեք՝ի հանապազորդ վտանգս մեր ոչ այլազգ կեանք, քան զոր զուգ կեայք՝ի յաջողուածս և յանվտանգ կեցցաղս· իբրև թէ զուք անվշտութեի համարիք ունել զկեանս զայս· բայց մեք՝ի մեծամեծ վիշտս մերզնոյն կեանս վայելեմք:

Սակայն այսպիսի իմաստք ոչ հաստատին յանցեալ և՝ի յաջորդ բանս առաքելոյն, այլ ըստ կարգի հաստարակաց և ընտանի միաբն են: Քարոզութի աւետարանին՝ որով մահու արկածք հանդիպեալ

դիպին մեզ, ի չեզ հոգևոր կեանքն ծնանին, աճեն և կատարելանան· բիւր աղգի տառապանք յաճախեն ի մեզ· այլ նոքօք չեզ փրկութեի և կեանք յաւիտենական մատակարարին· և զպէս տուղ վաստակոց մերոց՝ դուք խաղաղղութեք և անվնաս վայելեք: Բայց ոչ զչարիքք ք այդ խաղաղական վայելուն չեր· զի ամ անոք մեր վա չեր են· և կայ մեզ և յոյս՝ ք ժամանակին ժառանգել զփոխարէնն վաստակոց մերոց: Ջայսպիսի միտս ակնարկէ և ասկերբ բան· և յայտ խակ է՝ լսողդացն: Եւ թուի ինձ, թէ այս բան՝ հանատուոյ թէ ինն է աստուածոյն յառաջին կորնթացին (ԺԲ· 9·) * Ջմեզ զառաքեալս յեանորդս առաբ ևնե· տես անդ:

13· Ա՛ղբ ոհնչ զնոյն հոգի հաւատոց· ոհ ՚ն գրեալ է· հաւատացի՝ վ որոյ և խօսեցայ· և մ՚ հաւատամ, վ որոյ և խօսիմ խսկ:

Կամի առաջելակիւս ցուցանել, թէ պաշտօնեայք աւետարանին՝ թէ և մա հուելսւի վշտացեալք հանապազ, ոչ են ատրև քան զհաւատացեալսն՝ որք ա ռանց այնպիսի վշտաց ժառանգին ըզկեանս աւետարանին· և ոչ նուազելք փառաւք քան զմովսէս· թէպէտ և աւ տաքոյ անփառունակք երևին: Գիտելի է, զի ի վէր այսր բնաբանի ասկերբ բան բաց ի մկնութեի թզթոյս՝ ունի և ձառս երիս խօսեցեալ յանտիոք:

Ա՛ղբ ոհնչ զնոյն հոգի հաւատոց· Ձոյնն և այլ թարգմանք անոքոյ ժամանակաւ դնեն զբայն՝ առ ի յօդել ք յեսային մասին· ՚ի Ա՛րդ ունելով, կի որովհետև ունիմք զնոյն հոգի հաւատոց··· և մեք հաւատամք, վ որոյ և խօսիմք: Հոգի հաւատոց իմանի հոգի տուիչ հաւատոյ, հոգի՝ որ հաւատացուցանց մեզն, կի որ հաւատովք միայն տուիչ լինի: Կի ք այլ ոձոյ գրոց, հաւատքն՝ որ ի հոգւոյն սքի յառաջ եկեալ· ոյգ ասի՝ հոգի հեզուհի, իմաստուհի, երկիւղ, ևն· ՚ի հեզուհիւն, կամ իմաստուհի, կի երկիւղ պարգևեալ ի հոգւոյն սքի: Ապա ունել զնոյն հոգի հաւատոց՝ իմանի, ունել զնոյն հոգի շարժիչ հաւատոյ· ունել զնոյն հաւատս ի նմին հոգւոյ, շարժիլ ի նոյն հաւատս նովին հոգւով:

Բայց ք որոց ասէ՝ նոյն· Ոսկեբերան, և այլք բազումք ի յունաց և ի լատին նացւոց իմանան ք դաւանիլ, զորոյ ըզբանն յարէ զկնի, կի ք ամ սքզ հնոյ կտակին, իբր ասել· ունելով մեր զնոյն հոգի և դհաւատս զոր ունէր դաւիթ, և ամ արդարք ի սկզբանէ· նովին հաւատովք զօրացեալ մեր, որով դաւիթ և ամ առաջինքն: Ըստ այսմ մտաց ոչ կերերան (աստ· և յեկիդ ճառին·) և այլ վարդապետք յաղթահարէին զմանիքեցիս և զմսրկիհնայիս, ցուցանելով ի բանէս՝ թէ նոյն ոճր և ասե ե հնոյ օրինացն և նորոյս, և նոյն հաւատք՝ երկաքանչիւր կտակարանաց: Եւ ըստ տեսութեն ոմանք այսպէս ձևացուցա նեն զնմաստսն· երևիմ թերևս բուռն առնել բանին դաւիթ, յարմարելով զայն յառաջիկայ նիւթս· բայց չէ այնպէս· զի նովին հոգւով նորս վարիմ, որ ե տուիչ հաւատոց:

Ա՚յլք բազումք ի լատինայոց՝ իմանան ունել զնոյն հոգի ք կորնթացւոց, կի ք ամ հաւատացեալս նոր օրինացս· իբր ասել· թէպէտ և մա՚ ի մեզ զբանակ այժմ, և կեանք ի չեզ, սակայն որովհետև զնոյն հաւատս ք ձեզ ունիմք ի նոյն հոգւոյ, նովին հոգւով ծնունդս ենք ամենեքին, վ այն ի նոյն խոստմունս դիմիմք, և ակն ունիմք զնոյն կեանս անմահականս ընդ ձեզ ժառանգել, կի զօրանամք յազատ խոստովանութեի քրի: Ա՚յս երկդ տեսութեի առաւել յարմարի ի յաջորդ տունն:

Որպես ե գրեալ է· յոյնն դնէ, ըստ գրեցեալսն: Ջայս մասն ոմանք յարեն յանցեալն ք առաջին մեկնուե· ՚ի ունիմք զնոյն հոգի՝ զոր և առաջինքն, զորոց գրեալն է, կամ, որոց մին ազդեալ ի հոգւոյն ասաց, հաւատացի ևն· Բայց այլք լաւ ևս ք յաջորդին յարեն այսպէս· ք որում գրեալ է՝ հաւատացի, վ որոյ խօսեցայ, նմանապէս և մեք հաւատամք, վ որոյ և խօսիմք: Ա՚յս բան է ի սաղմ· ճժէ· 1· և ք ճառին խօսի մարգարէն զհաւատոցն՝ որով ք խոստմանն ոչ ծանուցելոյ ի չեռն առ մուելի՝ ակնուներ ապրել ի վշտացն, և

և հաստատել՝ի Քրիստոսէ խոստո-
ւմն • եթէ ասել՝ Ես Թէպէտ՝ի մեծա-
մեծ և յանճառագործելի վտանգս մատ-
նեալ, տակաւին անհրկեցայ հաւատա-
ցի խոստմանն ոյ՝ի փրկել զիս, և՝ի
բարձրացուցանել յարքայական խոստո-
ւմն։ Վէ որոյ Ե խօսեցայ • վէ հաւատա-
լոյս խօսեցայ • եթէ չհաւատայի, և խօ-
սէի ոչ բնաւ • նովին հաւատովս խո-
սեցայ կի յայսմանէի ոչհաւատալս • յայն
Ճշմարիտ վստահութէն խօսիմ, և նո-
վին վստահութէ հրատարակեմ զնոյ առ-
ի՛ս բարութէն։

Եւ՝ ինչ հասարակ, վէ որոյ Ե խօսիմ ևս։
Քանզի որպէս դանիէլ զանձնէ զրեաց,
նոյնպէս և մեք ըստ նոր օրինակին հաւա-
տամբ զերծանիլ՝ի մեծամեծ չարեաց
մահաբերաց, և հաստանիլ՝ի խոստա-
ցեալ փառսն • վասն այնր և համարձակ
խօսիմք, այլ խոստովանիմք զոյս ապա-
տութեան մերոյ, և անհամ յարատէն։
Ջորովք ասէ ոսկեբերան յայտնութիւ
Ճառին • միթէ՝ի չհաւատալոյ ոչ խօ-
սեր, այլ կայիր անբարբառ։ Այո
ասէ • առանց հաւատոյ ոչ բերան շար-
ժի, և ոչ լեզու, և ոչ շրթունք • որպէ
ծառ առանց արմատոյ ոչ բերէ պտ-
ուղ։ կամ • յերկարել վտանգացն զո-
բացեալք հաւատովք տևեմք՝ի քարո-
զութէն մերում • և անեղիւզաբար ըն-
ծայեմք զդաւանութէն հաւատոյ մերոյ •
առանց ձանձրանալոյ առ ետարանեմք
զնծային Ճշմարտութիս մինչև՝ի կատա-
րած։ Վայելչապէս յարմարէ առաքե-
իւրում առաջարկութէնն զրան դաւ-
թէ • զի Թէպէտ նա առ տեղեաւն ոչ
զնոյն հաւատալի իրաց խօսէր, այլ զա-
զատուէ՝ի մարմնական վշտաց՝ի մարմ
նաւոր Թագաւորութէ, բայց զի օրի-
նակ էր Տգաւորականին յարմարութէ
յառաջ բերէ զայն • ցուցանելով՝ Թէ
ոյ դաւթէ և այլք արդարք՝ի բազմ-
բինակ վիշտս անկեալք, հաւատով և
յուսով առ ետ կային անասանելի, և
ժառանգեցին զնուրացանելիս բարիս
խոստացեալս յոյ, նոյնպէս այժմ
վշտացեալս՝ զորաթէ հաւատոյն ա-
րիանամբ ժուժկալել, և անվրէպ հա-
ստանել երկնաւոր հատուցմանն։

14 • Օ այս գիտեմ, եթէ որ յարոյն ոչ,
■ ■ ■

նեմք և զոր կրեմք, եթէ քարոզեմք, եթէ վշտանամք, եթէ հալածիմք, եթէ յաղեմք թշնամւոց, եթէ սկարանալ եւս իմք, այս ամ վա՛ս ձեր առաւել կատարին՝ քան վա՛ս մեր։ ՚ի ձեր օգուտ և ՚ի փրկութի՛ն կարգեալ են՝ և ո՛չ ՚ի մեր անձանց դիւրութի՛ն։ Ապա իրաւացի է՝ զի և մեք բաժանորդ լինիցիմք ձերում փառաւորութե՛ն։ Կամ ըն՞ սակաւ երանութի՛ն և քան այլոց, այն ամ զոր արար ք՛ս, եթէ միառանձն, եթէ յառնելն, և որ այլևս անտեսանիք նորա, վա՛ս ձեր ամենեցուն կատարեցան, և ո՛չ վա՛ս այս և այն մարդոյ։ վա՛ս ձեր հեթանոսական ազգաց եղեւն, և ո՛չ միայն վա՛ս հրեից։ ուստի մեզ և ձեզ փառք ըն՞ նիմ կալ յանմահ երանութի՛ն։

Ամենք կարի ամփոփելով զմտաս բնաբանիս՝ մեկնեմն այսպէս։ ամ զոր ասեմ՝ ՚ի պատճառս ձեր են։ ոչ զի հայեցեալ ձեր ՚ի բազմապատիկ վիշտս մեր, յոյժ ապաստանիցիք աղօթիւք։ և ըստնելով ՚ի նմանէ զազատուի՛ մեր, ոգևնդամ տեսանիցիք զմե՛զ և վա՛ս այսպիսի մեծի շնորհաց՝ հաւատարք դոհութի՛ն փառաւորիցիք զնա՛ս։ Այս իմաստք սակաւուց են, և ոչ իսկ ընտանի կարգադրութե՛ն բանից առաքելոյն։

Ջի՞ շնորհն յաճախէ։ փոքր ինչ մի՛ծութե՛ն կայ ՚ի բնաբանիս ՚ի պատճառս շնորհագրութե՛ն։ մեր ընտիր օրինակք զբ՛ս բոշոնն կետին առնեն ոչ եդաք։ իսկ յոմն ամենեին ըն՞ մերում կարդի ընդեռնու այսպէս։ Ոչ զի շնորհն յաճախեալ բազմացն դոհութի՛ն առաւել լասցի ՚ի փառս նո՛ց։ Եւ ըն՞ հասարակաց մեկնութե՛ն իմանի։ ոչ բաժանորդ առնելով զձե՛զ և զմե՛զ ՚ի նոյն փառս՝ այս պատուդ կատարի, զի շնորհք փրկութե՛ն կի՛ բարերարութե՛ն ոչ առատացնէ՛ և բազմապատկէ՛, դոհութի՛ բազմաց ընդունողացն առաւելացի՛ ՚ի փառս նո՛ց։ Կամ, որպէս զի օրէնի առատապարգև ի՛ցէ բարերարութի՛ն, նոյնպէս առաւել լինի՛ փառքն ոչ՝ բազմաց շնորհակալ լինելոյն։ վա՛ զի մեծանան փառքն ոչ, յորժամ շնորհակալութի՛ զպարգեա՛ նի՛ մեծացուցանիմք։ Ըստ մեկնութե՛անս՝ բառքն ՚ի բազմաց փո՛խ-ո՛ւրէ, յարին ՚ի բազմս աստուա՛ծոյն։ Իսկ որ ՚ի զլխի անդուա՛ծ կրկնութի՛ն նախդրին, ՚ի բազմաց ՚ի փո՛խ-ո՛ւրէ, ՚ի սակաւս օրինակս է։

Իսկ այլ Թարգմանք զբառն բազմացյուելով ՚ի բառն չաճախէ՛, այսպի՛ կալ մեն զնա՛ս։ Լատինն։ * ոչ զի շնորհն առաւելի՛ ՚ի ձեռն բազմաց՝ շնորհս կալցէ՛ առաւելգի՛ ՚ի փառս նո՛ց։ ‖ Ասորին։ * ոչ զի յառաւելու՛ շնորհաց ՚ի ձեռն բազմաց՝ առաւելգի՛ շնորհակալեսցին ՚ի փառս նո՛ց։ ‖ Արաբացին։ * ոչ զի յաճե՛ շնորհաց ՚ի յոյսվազդոնս, առաւելգի՛ շնորհակալուե՛ն ՚ի փառս նո՛ց։ ‖ Ըստ այսմ ընթերցուածոյ խնամացքն են։ որպէս զի շնորհքն սփռե՛ն ՚ի բազմս՝ կի՛ առ բազումս հնչի՛, առաւելացի՛ ՚ի փառս նո՛ց։ Բայց ըստ այսմ շնորհ փոխանակ շնորհակալուե՛ խնամալի է։ Իսկ այլք ոմանք զբ՛ն բայն առ-ո՛ւ-ելնոցի՛, համարին իբր ա՛ն ցողական կի՛ ներգործական։ ըզ՞ առաւելութե՛ կի՛ առաւել արասցէ՛։ զի նո՛ն բայ սովին մոտք վարի այրու։ (առած. Թ. 8։ եփեսաց. ը՛. 8։ ա՛. Թեսաղ. ՚ի. 12.) և զնմասան ձևացուցանեն այսպէս։ ոչ զի շնորհն սփռե՛ ՚ի բազմս, առաւել արասցէ կի՛ յաճախեսցէ զնոցին բազմաց դոհութի՛ն, որով փառաւորի՛ ա՛ծ։

Այլևայլ ընթերցուածք ՚ի մի դիտաւորութե՛ հային։ որով ցուցանի առաքեա՛ն Թէ՝ ա՛մ վաստակք մեր ՚ի ձեր փրկութե՛ կատարին։ և փրկութե՛ ձեր աւարտի ՚ի փառս նո՛ց։ մեք վշտանամք ՚ի շահել նց զբազմագոյնս։ որով պարգեւք փրկութե՛ առատանան, և դոհութի՛ բազմացն մեծանան ՚ի փառաւորել զնա՛ս։ Այս դիտով նպատակ մերոց վաստակոց, անձանձրոյթ ՚ի նոյնս պա՛ բազմիմք, դիտելով Թէ՝ ոչ անպտուղ ելանեմք։

16. Վասն որոյ և ո՛չ յանձրանամք. այլ եթէ արտաքին մարդս մեր ապականի, այլ ներքինն մերդն հանդերձ օրըստօրէ։

Վերատին առնու զառաջինն ՚ի 1 տան՝ յետ ծանուցանելոյ զչմպատակ շահեկա-

կանուլթիւս առաքելական վաստակոց իւրոց: Վա՛ որ՛ ասէ· ՚ի վա՛ յուսոյ յաւիտենից փառացն, և սակս վաստակուլթեան՝ որով ակնունիմք զբաժակ ժողովուրդս սահմանալ ՚ի մերումն վաստակոց, ոչ ՚ի՞նչ ոմանք, ոչ լքանիմք հոգւով ՚ի մահճակին նեղուլթիւս մեր· ոչ թուլանամք յաշխատուլ, ՚ի՛նդամիտ առանիմք ամէն: Այլ ՚ի՞նչ· Հաղկապն այն իրը պատճառական նշանակէ· ՚ի վի լիճ պէտ: Արա՛ն և Նէրսէհ մարդ՝ ոչ է նոյն ընդ առելոյն հին և նոր· որ յիշատակի ՚ի Հռոմ· (ՃՀ· 6· և փետաց· ՃՀ· 22· 23· կողոսաց· ՃՀ· 9· 10·) Վա՛ ի՞նչ այս որոշումն պատշաճի մարդոյ յետ ապաքանալոյ մեղաց· իսկ արա՛ն և Նէրսէհ ասի մարդոյ առանց հայելոյ ՚ի մեղս· մինչ դի և քա՛ի իսկ պատշաճի ընծայել: Իսկ զբոշումն այսորիկ ոմանք առնուն ՚ի վե՛ր մի և նոյն մարդոյ կի՛մասին նո՛ ընդ այլ հանդամանաց կենաց· Բերդի ըստ երկրաւոր և մարդկային կենաց հայեցեալ, կոչի մարդ արա՛ն· իսկ ընդ հնգեւոր և յաւիտենական կենաց, մարդ Նէրսէհ:

Բայց սովորաբար ոսկեբերան և այլ մեկնիչք իմանան ՚ի վե՛ր այլեւայլ մասանց մարդոյ, զոր առաքե՛լս ընդ իւրում ոճով մարդ կոչել սովոր է: Եւ ընդ այսմ ա՛ր պարի՛ն մարդ իմանի մահկանացու այս մարմին ընդ իւրում զգայական բնութիւնն և յատկութիւնց· իսկ Նէրսէհ ասի հոգին կի՛ բանական մասն ընդ իւրոց հոգեկան զօրութիւնցն, որովք կարող է ճանաչել զՀոգևորս և արդեամբք վայելել: Ապա իմաստքն են· ոչ բնաւ թուլալ նամք ՚ի վշտացն և յաշխատութիւնց որ վա՛ւ ուեւտարանին· վա՛ զի թէպէտև մահ կանացու մեր մարմինս օր ընդ օրէ նուա՛զ զի յեկելոց վշտացն, զոլով և բնութիւ՛ իսկ եղծանելի· թէպէտ և հանապազ զօրեալ նեղու՛ զանից, հալածանաց, անարգութիւց յեղծուածն գնայ, այլ՝ նէ՛ն մարդն ներ· Հոգին մեր ժուժկալու թի՛ տարեալ զոյն զայս եղծուածն մարմնոյ, նորո՛ն օր ըստ օրէ· նոր զօրութիւս ղգնոու և աս քան զևս, առ այդմանայ ուժով և արիութի՛ · իբրև ոսկի յաճախ փորձե՛լ ՚ի հուր՝ առաւելագոյն պայծառանայ ՚ի շնմարտութիւնե և ՚ի սրբութիւն· ղգայ յանձին զառաւելագոյն հաւատս ժա

զգնդազգոյն յոյս, և զարիագոյն սէր ՚ի վաստակիլ յաւէտ ևս յօժարամտու՛ թի՛ ՚ի գործս աւետարանին: Յոյնն, ասորին և լատինն դնեն լոկ· այլ Նէրսէհն· բայց զի լռելեայն իմանի՝ մարդն, բացատրեաց մերս և արաբացին:

17· Ո՛ ՚ի՞նչ յամենայն ՚ի՞նչ ՚ի՞նչ ՚ի՞նչ

թէն առաւելութի՝ զյաւիտենից ծանրութիւն փառացն գործէ ի մեզ ։ ‖ Սակայ տեսանել զառաքելութիւն այսոցիկ նշմարիտ մտօք ընթերցօղն ։ Առին ընթեռնու ։ * Ձի նեղութիւն այսր ժամանակի՝ թէև դիւրաքեայ և թեթև , զանատման փառս յաւիտեանս յաւիտենից պատրաստէ մեզ ։ ‖ Առին ասէ ։ * Ձի որ ի ներկայս է առժամայն և թեթև նեղութիւն մերոյ՝ ի վեր քան զչափ ի զեղուցանցուէ զյաւիտենական ծանրութիւն փառացն գործէ ի մեզ ։ ‖ Ապրացին ասէ ։ * Ձի թեթևութիւն տխրութեան մերոյ անցաւոր ժամանակի՝ ներապատնոյ և աննատադրոյն օրինակաւ գործէ մեզ ըզյաւիտենական ծանրութիւն փառացն ։ ‖ Ի բաղադատուն այսոցիկ նշմարիտ մտօք դիր ընթերցօղն , զի այլ թարգմանք ըստ մտացն առաւել հուպ մատչին ի յունականն ։ բայց քան բարւոյ ամենեքին օտարանան ի նմանէ, թէպէտև ի դլխաւոր իմաստսն միաբան են ։

Արդ՝ բանիւս զլծոլին ունայնացուցանէ առաքեալ զնատութիւն ատելի վշտացն , հռետորական դիմադրութիւն դնդատմանս վշտացն մերձ գնելով . Տառապմանցն ասէ ։ Ա իշխէն՝ այժմուս են , և տառապմունքն հանդերձելոցն։ մին առժամայն կի անցանելի , և միւսն՝ յաւիտենական՝ անանց ։ մին թեթև , և միւսն ծանր կի առաւ ։ մին նեղուխ և թեթ , իսկ միւսն փառք ։ Եւ ասա այս երկիս ասէ՝ որ անհամեմատ առաւելու , յառաջեղ անտի ծնանի ։ Ա՛ր զի անցաւոր և թեթև վշտակրութիւն զոր ի պատճառս աւետարանին յոլովակի յանձն առնումք, տալ մեզ ժառանգել ի հանդերձեալն զմեծութիւն փառաց յաւիտենից ։ Ա՛նհնարն վաստակք մեր՝ թէ և ըստ իրեանց բնութեան ոչինչ կամ մեծատութեան ունին առ դերազանց փառքն , սակայ սիրով կրեալք վասն , ի նոր խոստմանցն գործեն մեզ զանհնարս մեծատ փառն՝ իբրև արդիւնաւորիչ պատճառք ։ Տես զասացեալն ի մեկնութ. ժ. 18. ։ * Ոչ են արժանի ժամի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոյ փառացն ։ ‖ Թէպէտ ասել զնեղութիւն՝ ոչ խնդի ըստ բնութեն , իբրև. Թէ դիւրատանելի . զի ըստ մտաւորեի էին բազումք անդամ , ոչ և վերադրոյն ասացս . այլ ասէ թեթևութ՝ համեմատութ առ մեծութ վաղձուցն . և զի առ սատակութ սիրոյ աքաղելոյն՝ որով վառեալ էր ի պաշտօն աւետարանին , ոչ իբրք ծանրանային նմա մարմնական վիշքն ։ Ա յսպիսի էր առաքելական մտածութիւն , որով արհամարհէր զդիմադրակ դժդակութիւս աշխարհի . և զի ուսուցեալ մեզ զօրհնական առանալոյ զայս վանմական իմաստութիւն , ի վեր բերէ ։

18. Ա՛նդէն ոչ գիտեմք զերեսեցս , այլ զաներեւոյթսն . զի երեսեցս ժամանակ գոյ են , և աներեւոյթսն՝ յաւիտենական ։

Գիտել առեալ է աստանօր փոխանակ նկատելոյ , կի ուշ ունելոյ յիրս ինչ ։ Ա՛նք ասէ՝ ոչ իբրև զաշխարհադեաս նկատմամբ զերեսեցս , և զներկայ ըզգալիքս , որք մարմնով աչաց կի զգալութի ներքոյ անկեալ են ։ այլ զաներեւոյթսն , զհանդերձեալսն՝ անտես ի զգայութի , որք մտաց աչօք և հայատոմբ նշմարին ։ Ընդհանուր դնի զերեսեցին և զաներեւոյթն , առ ի փակել զնոքօք զհետաքրքիրն , և զդժդակս , եթէ հանդիսս , և եթէ վիշտ ։ իբր ասել ։ ոչ մեծ ինչ համարիմք զերեսեցիս վիշտս , կի զդիւրուն , այլ միայն զաներեւոյթսն՝ զհետաքիս , կամ զտրամանս։ Եւ յաբէ զպատճառն ։

Ձի երեսեցս ժամանակ գոյն։ Այ՛ր երեսեցիքս՝ հաճելի կի անհաճոյ , մեծ և փոքր , առժամանակեայք են , կարճատև ։ յոյն բառն ասէ ֆաւոյէմա . այ՛ժամանակեան , սակաւատև ։ և մեր թարգմանիչն այլուր և ժամանակ զսովոր է դնել ։ (մատթ. ժ՟ը. 21 ։ մարկ. ի՟. 17 ։ ե՛բրայ. ժ՟ա. 25 ։) Եւ աներեւոյթսն՝ հանդերձեալքն ևս հաճելիքք կի տրտմալիքք , են յաւիտենական , անվախճան , անոյանալի ։ զի այսպէս նշանակէ բառս ի նոր կտակարանին՝ սակս մշտնջենաւորութեն նորոց օրինացս ։ ուր ըստ հակառակն ի հին յանցանելն կտակին երբեմն յաւիտենական իմանի երկարատեւ , հաստատուն , և ասի և այլ զերից՝ որք ունիցին զվախճան ։

Արդ՝ եթէ երեսեցիքս առժամանակեայք են , չեն ինչ բնաւ նկատելիք

իբրև զանգուած և զչեզեալս · վայ ո՛չ'ի հնշտալեաց արժան է մեղկանալ և ո՛չ'ի վշտալեացն անկանիլը Իսկ անեւրևոյթքն գոլով անասցանելիք , բարիքն լինին 'ի յորդոր քաջալերութեան , և չարիքն յետ կիւղ զգուշութեան : Ա յսպէս իմաստասիրելով ձեռայիս առաքելոյս , ոչինչ են զարմանք՝ թէ յուսով հանդերձելոցն ծաղր առնէր զնա աշխարհի դժուագս կօք , թեթեւս կոչելով զմեծամեծ կիրս վշտացն : Ապա և մեր զսոյն ճշմարտութիւն վարժել , բնաւ և ոչ վիշտս իշխել ցնմ անուանակոչ զմեր փոքր աշխատութիւն , եթէ յանձն առնուցումք կրել զնոյնս վա յաւիտենական հատուցմանցն :

Գ· ԼՈՒԻՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ·

ԱՆՁԻ ԳԻՏԵՄՔ զի եթէ երկաւոր տաճար չինուածոյս մերոյ քակտեսցի , չինած յոյ ունիմք՝ տաճար առանց ձեռագործի , յաւիտենական յերկինս : 2· Եւ ընդ այս տաղտկանք · քանզի զնշանակութիւն երկնից փափագիմք զգենուլ : 3· Միայն թէ յորժամ զգեներացեալքն , ոչ մերկ գտանիցիմք : 4· Քանզի որ եմք ընդ յարկաւս ընդ այսմիկ , տագնապ կամք ծանրացեալք · զի ոչ կամիմք մերկացնուլ , այլ զգոյն 'ի վերայ այսր զգենուլ · զի ընկղմեսցի մահկանացուս 'ի կենաց անտի : 5· Ա յժ որ յաջողէն զմեզ 'ի սոյն՝ տէ ընդ եմ մեզ զառհաւատչեայ հոգւոյն : 6· Ա րդ համարձակիմք յամ ժամ, և գիտեմք եթէ որչափ յամնիմք 'ի մարմնի աստ , օտարանամք 'ի տեէ : 7· Ջի հաւատովք գնամք՝ և ոչ կարծեաց : 8· Ա յժ համարձակիմք , և առաւել կամ հաճնալ եմք՝ ելանել 'ի մարմնոյ եայ աստ , և մատնել առ տէ : 9· Վասն որոյ և առատանամք· զի եթէ յամիցեմք , և եթէ ելանիցեմք , հաճոյ եմք ընդ Նմա : 10· Քանզի ամենեցուն մեզ յանդիման լինել կայ առաջի աոեանն քրի· զի ընկալցի իւրաքանչիւր իւրով մարմնով զոր ինչ գործեաց յառաջ , եթէ բարի , և եթէ չար : 11· Իսկ արդ զայն ան գիտելով երկիւղ , զմարդկան ինչ զիմաս հաճնեմք · առ կայն առաջի ոյ յայտնեալ եմք · բայց կամ յուսամ և 'ի ձեր միտս յայտնի լինել : 12· Իբր ոչ եթէ միւսանգամ զանձինս ինչ ընծայեցուանեմք ձեզ · այլ պատճառս տամք ձեզ պարծանաց վա մեր · զի ունիցիք առ այնոսիկ՝ որ առ արտաքս պարծին , և ոչ սրտիւք : 13· Ջի եթէ առանցաք ինչ , այն ոյ է · և եթէ զգաստանամք , այն ձեր է : 14· Ջի սէրն քրի սոխակ զմեզ · քննել զայս՝ զի եթէ մի փոխանակ ամենեցուն մեռաւ , ապառաւելն ամենեքեան մեռեալ եմք : 15· Եւ 'ի վերայ ամենեցուն մեռաւ · զի որ կեն՝ զանձին իցեն , մի անձանց իցեն կենդանք , այլ այնմ որ 'ի վե նոցայն մեռաւ և յարեաւ : 16· Ա յսուհետև մեք ոչ զոք գիտեմք մարմնով · զի թէպէտ և գիտեաք մարմնով զքրի , այլ արդ ոչ և այնպէսկս գիտեմք : 17· Քայլ եթէ ինչ 'ի քրի նոր արարած իցէ · զի հինն անց , և արդ նոր եղեւ : 18· Ա յժ ամ ինչ յոյ , որ հաշտեցոյցն զմեզ ընդ իւր 'ի ձեռն քրի · և եւ մեզ զպաշտօնն հաշտութեան : 19· Եւ քանզի ամ էր , քրիմ աշխարհս հաշտեցուցանել ընդ իւր , և չհամարել նց զմեղս իւրեանց , և եդ 'ի մեզ զբանն հաշտութ : 20· Ա րդ վն քրի պատգամաւորիմք , ոպ և յոյ բարեխօսաբեր մեք· աղաչեմք վն քրի , հաշտեցարուք ընդ ոյ : 21· Ջի զայն որ ոչն գիտէր զմեղս , վն մեր մեղս արար· զի մեք ելիցուք նովաւ արդարութ ոյ :

1· Քանզի գիտեմք՝ զի եթէ երկրաւոր փառաբ չինուածոյս հերոյ ցրուիցի , չինած յոյ ունիմք՝ փառաբ առանց ձեռագործի , յաւիտենական , յերկինս :

Նոյն վարդապետութ յառաջ տանի զբանն , առաւել որթ շաբաթ բացատրելով զընդդհանուր ատացեալսն · առ 'ի ցուցանել թէ քանի՞ իրաւամբք արհամարհելիք են երևելեքս առ հաճմատութ անելուէթիցն , և վն նց ընդրկելի եմ ժամանակեան ընթացութ :

Քանզի գիտեմ՝ ասէ · մեք պատճառեալքս աւետարանին՝ անելոցեալ գնաւել հաւատոց հաւանել եմք , զի եթէ երկրաւոր փառաբ : յօրինակս ինչ ոչ գոյ չէ · բայց ընտիրքն դնեն հաճմատ յանին և այլ թարգմանութ : փոխանակ փառաբին , յոյնն ասէ՝ առն · և փոխանակ չինուածոյ , դնէ ոչինօ · ըստ խորան կի վրան · զոր

զոր մերս ՚ի 4 տան Թարգմանէ՝ յոբ։ ուստի ըստ յունականին այսպէս դնի ա-ռաջին մասն։ * զի եթէ երկրաւոր մեր տուն խորանի քակտեցի ։ Արդ՝ յայտ է նշանակել զայսու զմահկանացու մարդ մինս մեր։ որ ասի տաճար կամ տուն, զի ՚ի նմա բնակէ Հոգիս մեր։ և ասի երբեմն, ոչ միայն զի ՚ի հողոյ կազմէ, ՚ի հող ունի դառնալ, այլև զի ՚ի վճ երկրի կայ ինայ ըստ մահկանացու վիճակին։ ոմն նմին դիմադրեալ տունն ասի չերկինս, զի անդ ժառանգելի է անապա կան վիճակս։ Եւ զի յոյնն կոչէ ՚ՀԾՈՆ, այսու ըստ ոսկեբերանին և ըստ այլոց նշանակի սակաւժամանակեայ բնա կութիւն հոգւոյն ՚ի մարմնի ։ զի վրանն կանգնի ուրեք պահանց հիման վա սա կաւ ուրց ևեթ ։ և ՚ի բառնալ զայն՝ նոյն մահն ամբ։ ՚Ի սոյն միտս բերէ ովհաննէսիոս զիտոխոս ։ իսկ ՚ի լսել նացւոց՝ հերվէոս, լիբանոս, և կարթա սիանոս, և առաւել այնք թովմայ ազ ուիմնացի՝ թէ ՚ի մեկնութենս, և թէ յա տուկ ճառիւ զայս խմաստս առնուն։ Եւ պատճառք նշ են, զի փրկիչն անմահ տան կոչէ զերկնային փառսն։ ասելով։ (յովհ. ժԴ. 2.) * ՚Ի տան հօր իմոյ օթևանք բազումք են ։ Եւ դարձեալ, զի առաքելն չասաց՝ ունելոց մեք զշնաճ յոյ, այլ թէ ոնՒՀ, նշանա կել անմիջաբար զկնի լուծման մարմ նոյն մտանել ՚յայն շնուած ։

Իսկ այլ մեկնիչք՝ տաճար անձեռա դործ իմանան զնոյն մարմինն՝ յարա կանաւթէ փոխել ՚յանապականութէն, որով ասի անձեռագործ ։ զի ըստ այդմ վիճակի ոչ է ՚ի մարդկային ծննդենէ, այլ միայն ՚յայ զօրութէն կազմել, յաւի տենական և երկնաւոր ։ Յայս միտս առնուն ասկեբերան, և այլք յոյնք և լատինք ։ և եսոխոս սինէ՝ առաւել հարազատ լինել դիտաւորուն և կար զի բանից առաքելոյն ։ զի փոքր մի յա ռաջ գյարութէն մարմնոյն ճառեաց, և աստանօր կամի ցուցանել զՅանդեր ձել վարձս հաւատարիմ պաշտօնէից աւետարանին, թէ մարմնոյ անկ իսկ այն, և թէ հոգւոյ, առանց հայելոյ թէ երբ կատարիցի այն՝ զկնի մահնն արդեօք, թէ յետ ժամանակաց ։ Նա ինքն առաքելն զկառաւծին մարմին քաղ կոչէ՝ անձեռագործ խորան ։ (եբրայ. թ ։ 11 ։) ըստ որում ձեռային զօրաւթէ կազմել ՚ի կուսական արգանդին ։

Եւ դարձեալ, այս տեղի ամենևին զա գաբան երևի ըՀմկաւուծն՝ ի ա։ կորնթ ։ ԺԵ ։ ուր գյարութէն մարմնոց խօսէր ։ զի ոչ անդ հողեղէն մարմնոյն դիմա դրէ զերկնաւորն, նոյնպէս ասա երբ կրաւոր տան՝ զերկնաւորն ։ Աղ ա ապականաւն ընդՀմ դնի զանապակա նութէն ։ և ասա նոյնպէ քակտման մար մնոյն՝ զյարութենականութէնն ։ Անդ փոխաբերմամբ զդնելոյ վարի ։ և ասա նոյնպ զկնի ։ զհանուրն երկնից գնդիցն։ զԳՆՈՎՆ ։ Անդ ըստ մարգարէութէնն ընկ լաւ ասէ՝ մահ ՚ի յաղթութէն ։ և ասա նովին բառիւ ։ ընդդէմ մահնամբոյն ՚ի կենաց անդէ ։ Աչքան միաձայնութէնի վկայէ՝

վկայէ՝ զմի իմաստս ունել երկոցունց տեղեացն ։

Իսկ այն զի չասաց՝ ունելոց եմք, այլ ունիմ, ոչ ընդդիմանայ այսմ մեկնութիւն զի ներկայն փոխանակ ապառնւոյ նշանակէ բազում անգամ ։ զի և վասն յարութեն խօսելով՝ ի ս · կորն · ժե · 43 · ներկայ ժամանակաւ դնէ · յառնէ է՞ս օր, յառնէ զորութիւ՛ ։ Լինի զայն՝ զի՝ ի բայն ունիմ զօրութիւն վասին՝ ունիմք պահել կամ պատրաստեալ մեզ ։ Եւն ։ Աչսոքիւք պատճառօք հաստատեալ եւ տեսս զնարաշտութեն երկդ մեկնութեն ։ եւկ առաջինն՝ որ յղիս երանութեն Հոգւոյն յետ լուծման մարմնոյ, առաւելապէս արտայայտի առաքե ՚ի 6 և 8 տան ։

2 · Եւ ընդ այս փաղաքարհ · հանէ զնիս հոմանին երկնից քաջալերէ զնեսն ։

Յղինն և այլ թարգմանիք փոխանակ բայիւն փաղաքարհ, դնեն՝ հառաչեմք · (ոյ ՚ի 4 տան ·) և զպատճառս կանն հանէ դնեն ՚ի սկիզբն ասելով · * Քանզի ըստ այս (կամ վասն այսր) հառաչեմք, զընակուիլ մեր որ յերկինս՝ զգեստ նալ փափաքելով ։ ‖

Կամ առաքեալս ՚ի հառաչանաց արդ պատճառն ցուցանել, թէ զերազանց և բնակութեն յերկինս ակնկալել սպասէն · զի եթէ բնաւորական ցանկութեն մարդոյ չէ վայրապար, և առաւել ցանկութեի շնորհաց աղաչել յարդարս՝ չէ անգործ ։ Արդ ասէ · Ընդ այս փաղաքարհ, կամ հառաչեմք ։ Ընդ որ · ոմանք մեկնեն · ըստ այս երկրաւոր տունն մահ կանացու մարմնոյս հնեմք վասն հանապազորդ թշուառութեանց նոր ։ Ոակերբ բան իմանայ, ըստ այս հառաչեմք՝ զի ոչ զլսովին լուծանի մահկանացու այս տուն՝ առ ՚ի ստանալ զդերազանցագոյնն յերկինս · այս իմաստք անկատար են մերում բնագրիս ։

Բայց այլք առաւել համեմատ յօրդորբանիցն պատճառ հառաչանացն տալ մարին, զի ասաց թէ առանց մերկանալոյ զերկրաւոր բնակարանն չէ մարթ առանալ զերկնաւորն · իսկ այս ծանր թուի ի բնութեն, որ բնաւորապես խորշի ՚ի մահուանէ · ուստի երկուց ցանկութեցն մաքառելով ըստ մեմանս, տան հոգւոյն հառաչել · զի ցանկայ երկնից բնակութեն, և ցանկայ չթողուլ զերկրաւոր տունն զմարմին ։

Ապա իմաստքն են · ըստ այս, այր վասն զոր ասացի՝ թէ ՚ի քակտել երկրաւոր տան մահկանացու մարմնոյս՝ ունիմք զյաւիտենականն յերկինս, հառաչեմք և տագնապ ինչ զգամք ՚ի սրտի · ակնկ ղեխս ·) այր զանմահ և զանապական մարմինն փափաքեմք զգենուլ · կամ ըստ յառնին վերազգենուլ · այր ՚ի վեր զգեստու մարմնոյն առնուլ և զզգեստ անմահութեն · բայց այնպէս՝ զի յորժամ զգենուցուք զայն, ոչ մերկ գտանիցիմք յայսմանէ · ոչ յարէ ՚ի յաջորդ տան ։ Յայս միտս իմանալ և օգոստինոս · (զիրք ին յղիս մկրտ · ուղղոյց · կլ · ը ·) և յաւելու ասել, թէ այս ցանկութեն արդեամբք կատարիւր յադամ, եթէ չէր մեղուցեալ · վասն զի ՚ի լրանալ ժամանակին՝ ընչաւոր և անփատուճանակ մարմին նո առանց մահճանն փոխել լիներ ՚ի տգեղ և ՚ի փտաւոր · զայս և ոսկէբերան յիշէ ՚ի 5 տան ։

Զգեցման անուամբ ծանուցանէ առաջելն, թէ բնակութեն երկնային, այ մարմնին անմահացել, ոչ որոշի գոյացուլէ ՚ի մարմնոյս՝ զոր այժմ կրեմք · այլ նոյն մարմին գոյով բնութեք, տեսիլ փառացն և անմահութեան իբրև զգեստ ՚ի վեր ծածկել զնա · Ոմանք ասա բնակութեն երկնից կամեցան իմանալ զփառաւորել մարմին քան · իբր զի այլ ուր ասէ առաքեալս՝ զգենուլ զքո · (հռոմ · ժե · 14 · գաղատ · ը · 27 ·)

Բայց անյարմար է տեղոյս ։

3 · Այնոյն ՚ի յորժամ զգենուցուցանն, ոչ մերկ գտանիցիմ ։

Բնաբանս՝ ոչ կայ ՚ի հայ թարգմանութեն, առանց դժուարութեն յարէ յանցել բանն, ըստ որում փոքր ի յաղաչ յիշեցաք · իբր զի կամելով առաքելոյն յայտնել զպատճառ հառաչեացն, յետ ասելոյն՝ թէ փափաքիմք զգենուլ զանապական մարմինն երկնաւոր, ՚ի վեր բերէ · այնպես ցանկամք զգենուլ զայն՝ զի ՚ի զգենուլն ոչ մերկացեալք գայս երկրաւոր մարմին · այր ոչ բաժանիցիմք ՚ի սմանէ մահճամբ ·

այլ

այլ առանց մեռանելոյ՝ թողեալ զայ-
պականութիւնն, զգենուցմամբ զանա-
պականութիւնն ։ Ա՛յս խնամոք քաջա-
յայտ լինին ի յաջորդ տան, յասելն.
վն ու՛խ էքէ՜ռե՛ւ, այլ պա՛ւ ի վէ՛ պար
պէ՛նե՛ւ. ուր աշա՛ զնոյն բառս ի կիր
առնու, ցո՛ մերկանալ և զգենուլ. նմին
իբր յո՛ր միտս խնամին անտանօր, ի
նոյնն արժան էր խնամալ և ի բնա-
բանս ։

Բայց քանզի յոյն բնագիրն մ՚ձուխ
ինչ ունի, զայլևայլ միտս հնարելոյն
մեկնիչք. զի առ յորդան օրինակ նո՛ ցո՛
բառիցն ասէ. * Սակայն եթէ զգե-
ցեալք, ոչ մերկք գտանիցիմք ։ առ յինա
ունի և լատինն ։ Իսկ ասորին դնէ.
* Թէ ոչ յետ զգենոյն՝ գտանիցիմք
մերկք ։ ‖ Եւ ցո՛ այսմ ամենք յառաջին
և յարդի մեկնչաց լատինացոց խնամոն
զՏոզևւոր զգեցմանէ, և զնո՛ր հակառակ
մերկութենէն, և ըղձական եղանակ նշմա-
րեն. իբր ասել. ցանկամք երկնաւոր և
փառաւորել՝ վճռակի մարմնոյս մերոյ,
սակայն երանի թէ ի զգենուլն գայն,
ոչ իցեմք մերկ՝ ի գործոց բարեաց. կա՛-
սակայն եթէ զգեցեալ ունիցիմք զՏոզ-
դերձ առաքինութեան և սրբութեան, և ոչ
իցեմք մերկ՝ ի վատահոգ. ապաթէ ոչ
թէ և յառնիցէ այս մարմին, սակայն
մերկ՝ ի հանդերձէ փառաց. Զատ այսմ
մտայ՝ ի լուսանցս բնաբանիս նշանա-
կել կայ բանս յայսոսիկ. Ժ՚ղ. ։ ՟Պա-
հեացեր զՏանդերձս իւրեանց. զի մի
մերկ շրջեացին, և երևեսցին ամօթանք
իւրեանց ։ ‖

Ընդ այս մեկնութեան յիրաւի չՏաւանի
ագո՛ւնացին, եասեռս, և այլք. զի
ոչ միաբանի ընդ կարդի բանիցն և ընդ
դիտաւորութեան առաքելոյն ։ Վա՛ զի
ի վեր և ի վայր խօսի առաքե՛ին զյա-
րութենէ արդարոց. որոց ոչ պակասի
Տանդերձ բարեգործուն. ուստի վայ
բաւար էր յաւելուլ զայդպիսի տարա-
կուսանաց ձայն ։ Կայեանանս և այլք
ոմանք յարմարելով զբանս յայն կար-
ծիս, որ Տամարի՝ թէ կենդանիքն գտնէք
ի վերջին ուուր գալստեան Տո՛ւ ա-
ռանց մեռանելոյ փոխին, մեկնեն այս-
պէս. փափաքմամբ ի վե՛ր այսր մարմնոյ
զգենուլ վերինաւոր մարմինն. և այս
յաՏդողեացն մեզ՝ եթէ ի վերջին աւուրն
գտանիցիմք զայս մարմին, և ո՛չ մերկացեալ իբրև զվտիճգուց մե-
ռեալն. եթէ գտանիցիմք յայնժամ ընդ
նորոգեալն, և ո՛չ ընդ թաղելեալն ի գե-
րեզմանս ։ Եւ տիրոջ բացայայտ Տամա-
րի զմեկնութեանս, բայց չէ յայտ ասել՝
արդեօք զայդ խնամոյս կամիցել յայտ-
նել առաքելնն յայսմ վայրի ։

Ա՛ռ ընացին զսոյն խնամոյս այլով օրի-
նակաւ յարմարե՛ւ. ցո՛ ցանկամք վերազգե-
նուլ զերկնաւոր մարմին, սակայն եթէ
զգեցեալք մարմնով Տիւսյաք, և ոչ մեր-
կացեալք յայմմանէ. այլ զի չէ մարթ
այսմ լինել, զի Տարկ է ամենեցուն մե-
ռանել, ա՛ւ այն Տառապելոք ։ Ա՛յս մեկ-
նութեն չէ կարի Տեռ՚ի մեր բնագրէս,
և ՚ի նո՛ր խնամոյն զոր նախ եդաք, այ-
սու միայն տարբերել, զի զցանկալին
մնալոյ ՚ի մարմնի՝ առնու իբրև բանա-
կան կամաքն յօժարութեն. ուր մեք խնա-
նամք զբնաւոր յօժարութեն և եթէ Տա-
գալ չգայ՝ անելոյ ՚ի մարմնոյն ։

Մեկնիչքն յունաց և լատինացոց՝ որք
՚ի բնաբանիս ընթեռնուն գնեցեալ,
այսպէս և այ յարմարեն զնմանսն. մե-
ռայն թէ ՚ի զգենուլն զմարմինն յարու-
թեա՛, ոչ մերկ գտանիցիմք ՚ի փառացն,
ոչ գատապարտեալքն. զի յարութեն
Տաւարակաց է. իսկ փառքն արդարոց
միայն ։ Թ՚երևս յայս միտս մատչ ասո-
րինս ասելով, թէ ոչ յետ զգենոյն գտա-
նիցիմք մերկք ։ Ոչ եբարեաս և ս Տանանի
ընդ այս ասելով, թէ զի մ՚ի ՚ի յարութեն
վատահաւատացեալն ամենեքին՝ զգուշա-
նայ բանիւս, զի ՚ի զգենուլն զանա-
պականութեն՝ մ՚ի մերկ գտանիցին ՚ի
փառացն և ՚ի Տանդստանէն ։

Սակայն տկարանայ և այս մեկնութեն
նախադրել պատՃառանն. իբր զի ա-
ռաքելոյ ՚ի կարգի բանիցն զերջանկի
յարուեն խօսի. և զի անմիջապես յա-
ռաջ ասէր՝ փափաքմամբ զգենուլ զերնա-
կութենէն երկնաւոր, ցո՛ զմահաւորն և
զերջանկին ։ և ոչ միաբանի ընդ այս
յաւելուլն միայն Թէ ՚ի զգենուլն գայն՝
ոչ իցեմք մերկ ՚ի փառացն ։

Ասացաք վերագոյն, Թէ սովորական
օրինակ յունաց ընթեռնուլ գնեցեալ.
վա՛ զի գոյ այլ ընթերցուած ՚ի յոյն և
՚ի լատին օրինակս, որ ասէ՝ եղեալ կի՛
գերեզմանեալ. զոր և հին վարդապետքն մե-
ծին

շեն · և ոսկեբերան խակ յառաջին տէ֊ղին զսոյն ընթերցուած մեկնէ , թէ֊պէտ յաւելու և մխիւն : Համաձայնի և արաբացին ասելով · * խակ եթէ մեր֊կանայցեմք յայնմանէ , ոչ բնաւ զուա֊նիցիմք մերկք : ‖ Դիւրին է այսմ տալ բերուածէ մտանել ի յոյնն այլայլուած միոյ տառի · զի էդէմաճնի նշանակէ , զգեցեալք , և էդէմաճնի , եղեալք կամ մերկացեալք :

Խակ զնմասան այսպէս բացատրէ ոս֊կեբերան և այլք · արդարև ցանկամք առանց մեռանելոյ զգենուլ զերկինաւոր մարմինն , առանց ձաշակելոյ զդառ֊նութեան մահու՝ ստանալ զանմահութիւն · սակայն թէ և մերկանայցեմք զայս մար֊մնոյ , ոչ մերկ գտցեմք առանց մար֊մնոյ · այլ ըստ նմա կայցեմք՝ յարուածոյ զանմահութիւն զգեցեալ : Զայս ընթերց֊ուած և զնկինաւութեն նախամեծար դնէ մելլիոս · սակայն միւս ընթերցուածն առաւել հաստատակաց է · և զնորա խմաստն յայտնադոյն հաստատել յա֊ջորդն :

4 · Քանզի որ եմք ընդ յարկաւս ընդ այս֊րութիւն , տաղտկամք ծանրացեալք · զի ոչ կամիմ զերկնաւոր , այլ զայն ի վե֊րայ զգենուլ · զի ընկլեսցի մահկանա֊ցուս ի կենաց անտի :

Մեր բնագիրս որոշաբար թարգմանէ զյունականն , որ ըստ բառիդ ասէ այս֊պէս : * Քանզի եղեալքս ի խորանի֊ս ծանրացեալք · զի ոչ կամիմք մերկանալ , այլ վերազգենուլ · ոնգ զի ընկլեսցի մահկանացուն ի կենաց : ‖ Եւ զի խորան ասելով՝ խմանայ զայս բնակարան մարմնոյս , նմին իրի մեր֊ոնգ և այլ թարգմանք մեկնաբար դնեն , յայսմ բնակարանի֊ս ոչ կարեմք զգեստ վե֊րագգենուլ՝ մերս ըստ խմաստից բացա֊սրէ , զայն ի վր այսր զգենուլ :

Արդ՝ առաքեալս այլօրէք բանիւք բա֊ցայայտագոյն երկդէզ զասացեալն յեր֊կու յառաջընթաց տունս · յաւելել և զեղանակն՝ որով լինի զգենուլ զերկնա֊ւոր բնակութեին : Որք բնակեալ կամք ասէ՝ յայսմ յարկի մահկանացու մար֊մնոյս , տաղտկամք կամ հեծեմք , ծան֊բացեալ : Ոմանք ծանրացեալ իմանան վշտօք աշխարհի , կի մեղօք · բայց չէ տեղոյս յարմար : Այլ սովորաբար մեկնի՝ ապականութիւն մարմնոյն իբր բե֊ռամբ ծանրացեալք , ուստի և հառա֊չեմք առ անապականութիւն · բայց միան֊գամայն ոչ կամիմ զերկնաւոր · չյօժարիմք մերկանալ , կի տառապանք ի մարմնոյս · չկամիմք թէ հնար էր՝ մեռանել · ըզ֊գամբ զծանրութիւն , բայց չկամիմք թէ֊թևանալ անտի մահուամբ : Այլ զոյն ի վե֊րայ զգենուլ · զայն՝ այ զերկնակուն երկինից , որ նախ ասացաւ , զգենուլ ի վե֊րայ այսր երկրաւոր յարկիս · ոչ զի նոյնիսկ միանգամայն երկրաւոր և երկ֊նաւոր , այ ապականացու և անապա֊կան · այլ զի յապականացուէն փոխես֊ցի յանապական : Այլ և յաւելու · զի ընկղմեսցի մահկանացուս ի կենաց անտի : ոչ միանգ մահկանացուն թարգմանեն ըզ֊յոյն բառն · և այնպէս դնէ ասորին : Ակնյայս ցանկամք ասէ՝ զգենուլ զերկ֊նաւորն , ոչ զի մարմնոյս այս ծախեսցի , այլ որ ինչ մահկանացուէն է ի նմ , ընկղմեսցի , խափան բարձցի յանմահա֊կան կենաց անտի :

Այսոյիկ մեկնաբանեն սովորաբար վար֊դապետք և մեկնիչք զտեղիս · և յան֊դիմանին այսու զկին աղանդաւորս , որք համաբերին փոխանակ այսր մարմ֊նոյ՝ այլ մարմին յառնել ի կատարածին , առ որս ասէ ոսկեբերան , ոչ զայլև֊այլ մարմնոյ խօսի առաքեալ , այլ զապա֊կանութէ և զանապականութէ նորին մար֊մնոյ · ապա թէ ոչ զերկնաւէն մարմնոյն չկամիմք ասէ թարգել : Խակ թէ վերադ֊միաբանիցի այս ըստ ասացելումն ի 8 տան · * Եւ առաւել ևս հաճեալ եմք ելանել ի մարմնոյ տան ‖ ևն , անդա֊նօր տեսցուք զլուծումն :

5· Այլ որ յաղէն զնէ ի սոյն՝ աճ է , որ եւ զեղ գործակալ հոգւոյն :

Գեղեցկացոյս ի վերջ բերէ առաքեալս զնեռաւուն բանիս , ոչ միայն ի ցու֊ցանել թէ փոխոյնին ապականացու մարմնոյս յանմահութէ՝ այ շնորհացն է գործ , և ոչ մերոց արժանեաց , այլև արգելու զկարծուս և զանհաւան միտս ի հարցաքննելոյ զեղանակ այսպիսի մեծագործուն : Մի յինէն խնդիր առ֊ներ ասէ , թէ զմարդ մահկանացու մարմինս զիւրն բնաւ պահելով՝ նորո֊գնէ

գեայն յանմահութիւն . ոչ մարդոյ ի գործդ , այլ այդ խորհուրդ , և խոստումն , և կատարումն ։

Այլ ոք յաղէն վէր ՚ի սոյն ։ Սակաւք ՚ի մեր օրինակաց ունին ՝յաջողէն ձգ- խակ բազումք և լաւք ուղիղ ևս գրեն , վէրզի բայն յաղէն , ներքոգրականն ևս ասա , ոյ տեսցի ։ Զոր յոյն դնէ ըստնելու- թիւ , տաբեղաաճիւտ . և Թարգմանիչդ երբեմն ՚ի ներկայ ժամանակ դնէն , և երբեմն ՚ի կատարեալ ։ Եւ զի յոյն բայն նշանակէ՝ գործել , յօրինել , կազմել , պատրաստել , այլ և այլ օրինակաւ ասնուն մեկնիչք . ոմանք ՚ի ներկայ ժամանակ Թարգմանեն՝ առնէ , կազմէ , պատրաստէ . ոյ ունի մերս , լատինն և ասորքն . և ոմանք ՚ի կատարել ժամանակ , արար , կազմեաց , պատրաստեաց . ոյ դնէ արաբացին , և բազում վկայութիւնս ։

Եւ ըստ այսմ առել ասկերբերան և այլք , բացատրեն զնմաստան . Ած է՝ որ ազատ զմեզ ՚ի սոյն երջանիկ անմահութիւն . ոչ եթէ այժմ ինչ սահմանեաց զայս . այլ ՚ի սկզբանէ յորժամ ՚ի Հողոյ առեղծ և յօրինեաց զադամ . զի ոչ արար զնա՝ Թէ մեռանիցի , այլ զի յանմահութիւն փոխել ։ Կամ ըստ այլոց . ած կազմեաց , յօրինեաց զմեզ յարքանդի ՚ի ժառանգել զայն անմահութիւն . ինքն խոստացաւ , և ինքն ունի կատարել ։ Խակ որք ՚ինքներկայ ժմ ընթեռնուն , բացատրեն այսպէս ։ Ած է՝ որ առնէ և յօրինէ զմեզ օր ըստ յարմարութեան ՚ի սոյն անմահ փառաւորութիւն . ոյզի օտարացելքս յերկնային կենացն՝ լինիցիմք անմահք ։

Եւ առ ՚ի հաւատարմացուցանել զսոյն, ետ ձեզ գոհանալ ։ Ոչ միայն ՚ի ստեղծմանէն ՚ի սոյն կարգեաց զմեզ , այլև ետ մեզ զիւր Հոգին միտաւ- Թիքն՝ երբև առհասարակ խոստման խրոյ և երկնաւոր անմահութեն : Գիւր բնական պարգեքն՝ որով զարդարեաց զմեզ . երկնային լուսաւորութիւքն՝ որով մաքրագործեաց զմեզ . այս ամ են անշուշտ գրասկանք հանդերձեալ փառաւոր անմահութեն , զոր խոստացաւ մեծ հաւատացելոց . Աստուածային անուանդ յայտ առնէ ըստ ոսկերբերանին , Թէ ոչ միայն հաստատուն է յոյս յարութեն , այլև զի մեծ ունի կատարել զայն երբ պարտապան . ոյզի առ մարդիկ առհաւատչեայն պարտապան կացուցանէ զառաքեալն առ ՚ի կատարել զդաշն ։

6. Ա ՀԱՐ ՀԱՄԲՅԿԵՑ ՅԱՅ ՅՈՎ , Ե ԳԻՒՂՔ ԵՒՒ ԵՐԼՔ ՅԱՒԼՔ ՚Ի ՅԱՐՒՆ ԱՍԵ, ՕՀԱՐԱՆԱՑ ՚Ի ԳԵՒԱՆԱՅ ։

Յանմահանն ըստ բառից ասէ . * վն ո- րոյ վստահացեալք միշտ , գիտելով զի բնակք ՚ի մարմինէ՝ պանդխտանամք ՚ի տէ ։ ‖ սակայն ըստ իմաստիցն նման մեզ- բումս իմանան այլ Թարգմանք և մեկ- նիչք ։

Զկապակցութեն բանիս ոմանք այսպէս բացատրեն , Թէ զի մի ոք լսելով զոգ- յապաղումն անմահանէ մարմնոյն մինչ- չև ՚ի գալուստ տեառ լքանիցի , ՚ի վե- ռ- ծէ զիսուս Հոգւոյն՝ որ Ճշմարիտ պաշ- տօնեից քոյ պարգևի անդէն զկնի մա- Հուն : Խակ այլք ըստ ոսկերբերանին Հա- մարին զայս իբր եղբակացուած յառաջ ասացելոցն . Թէ ունելով զայսպիսի յոյս անմահութեն մարմնոյ՝ համարձա- կիմք ևն ։

Ապա իմաստուն են . անաղարկայ ակնկա- լութ Հանդերձեալ փառացն՝ համարձա- կիմք յած քոյ . ըստ ոսկերբերանին՝ յոմ վիշտս և ՚ի վտանգս . ոչ երկնչիմք ուս- տեք՝ ոչ միայն ՚ի ժամանակի Հանդուր- տեան , այլ և ոչ ՚ի նեղութեն և մահու . վստահասիրտ եմք նաև յանկանչել . գիտելով Թէ այս ոչ միայն յատակա- նութեն ազատ զմեզ , այլև արագացս առ ՚ուրն փոխադրէ ։

Խակ ըստ այլոց՝ համարձակիմք զբարեյոյս լինել ըստ յայտ առնէ . ՚ի գիտելով զնա- տուն անմահանէն՝ վստահ և յօժարա- միտ կամք նաև յետ մահու : Եւ գիւղիմ . Թոռի ինձ , Թէ Ան զպատճառական միտ ունի . ՚ի քանզի գիտեմք Թէ ցոր- չաւի բնակիմք ՚ի մարկանացու մարմ- նիս , օհարանամ ՚ի ած . իբրև օտարք կի՛ յօտարութէ Համարիմք , Հեռի կալով ՚ի տէ կի՛ իբրէ : Պարտիկս մեր է արգարև Համարհանիկ օթևան Հոգւոյս . բայց Համեմատեալ առ մեծականսն քոյ , նա Հայրենիք է , և սա երկիր օտար . ուստի ՚ի մարմնի գոլով , իբր արտաքոյ Հայ-

հայրենեաց յօտարուէ շրջիմք, բացա-
կացեալք ի տեսոյ և ի զմայլմանէն
քէն: Ազգ առնէ ոսկեբերան, թէ ըզ-
հաճելի անուն կենաց ի մարմնի փո-
խեաց առաքեալն ի տրտմալի, պան-
դխտուէ զայն անուանելով. զի մի յաշ-
խարհիս կալով, զնորին հեշտականան
կամ զդժնդական համարիցիմք ինչ. և
մի յաշխարհէ մեկնելով, խռովիցիմք.
այլ յուսալի զուարճացեալք երթ ի
հայրենիս փութայցեմք առ նա:

7. Ոչ հաւաքվէ գնամ, եւ ոչ երթեցոյ:

Բնաբանս՝ ոչ կայ ի հայ թարգմա-
նութեան, ունի զնոր ընտանի իմաստս.
երբ ցուցանել կամելով, թէ էր վա հայ-
մարձակին յամ վիշտս, կի վատահին ի
յոյս հանդերձեալ փառացն. երբ զի
հաստատուն և աներկբայ հաւատովք
վարիմք ասէ՝ յայսմ ճանապհին, և ոչ
երկբայելի կարծեօք: Եթէ կեղակարծ
մտօք ունէաք զհանդերձեալսն, ոչ
զանդխտութեամբ համարէաք զմարմնոյս
բնակութ, և ոչ ի վշտալից աշխարհի
ժուժկալութեան յանձն առնուաք:
Սակայն այլ թարգմանութք տարբերին
ի բառն երթեցոյ. զի յոյն զնէ գնա և
գոյս. զոր այլ թարգմանք ասեն, տես-
լեամբ, կի տեսակաւ, կի տեսութեամբ.
զի այսպէս նշանակէ բառն երօս, յորմէ
և բառն՝ երէս: Իսկ Թէ զնմանէ մերս
փոխանակ այսր գնէ՝ երթեցոյ, հաւաս-
տի ասել ոչ ունիմ, բայց եթէ գուցէ
զերօսն իմացաւ արտաքին տեսիլ, և
բևեռիթ, առաչօք երևումն, որ և կալ
ծեաց նման է:
Արդ՝ ոսկեբերան և այլք համարին
զայս՝ բացատրութեի լինել այմ, Թէ
բնակելով ի մարմնի՝ օտարանամք ի
նմանէ. երբ զի ասէ՝ տատ ի մարմնի ա-
ռաքնորդութ հաւատոյ և եթէ վարիմք,
կամ դիմեմք յերկնային հայրենիսն, և
ոչ պեռակաս, կի պեռոբ. այ ոչ այնպէս
պայծառ կի դէմ յանդիման. չևևս ըն
յայսմնի կերպարանացն դիտեիք գնան,
դէրձեալսն. ոչ նշմարեմք զբուն ձըշ-
մարտութն կի զնակն. զբնութ և գյա-
տուկ վայելչութիցն այ ոչ ունիմք առ-
քնեիր. նման իբր երբև յօտարութեն
ի հեռուստ աղօտ ճանապհամբ հաւա-
տոյ շրջիմք. մինչև ժամանակ ի տեսութ
Թէ հայրենի կերպարանացն, հանդչե-
ցիմք: Կայսիթ մեկնիչ տեսութն իմա-
նոյ զմարմնաւորն. այ առանց տեսա-
նելոյ զնորն մարմնոյ այրօք՝ հաւատով
ևեթ դիմեմք առ նա:

8. Այլ համարձակիմք, և առաքել ևս հա-
ճելի եմ՝ ելանել ի մարմնոյ սոփի,
և հպանել առ տէր:

Յետ բացատրելոյն զօտարանալն ի
տեղե, վերստին առնու բացայայտել
զհամարձակին, զոր Թողել էր: Բնաբ
բանս յարենման է յունականին, բայց
միայն զի ուր մերս դնէ ելանել ի մարմնոյ,
յոյնն ասէ, պանդխտանալ. և ուր մերն
ասէ՝ առ տէր, յոյնն և այլք, առ որ, ոչ
ի ճ տանն:
Զհամարձակին իմն ըս կրկին մտացն՝ զոր
յառաջ ասացաք, այ արհամարհ ի վիշտս
և ի մահ. կի վատահանալ ի յոյս ան-
մահութ փառաց: Այսու համարձակ
կուք ասէ՝ առաւել յօժարեալ եմք և
ցանկամք օտարանալ ի մահկանացու
մարմնոյս, քան յամենայն ի սմա. առա-
ւել ընտրեմք Թողուլ զայս մահճամբ,
և երթալ մերձենալ առ եր, քան կա-
լոլն ի մարմնի՝ հեռի կալ ի ցանկալի
մերձակայութենն այ:
Ակերպոյն, և մանաւանդ ի 3 և 4 տան
ասէր առաքեալս, Թէ ոչ կամիմք մեր
կանալ զմահկանացու մարմնիս. խոկ
ասս ասէ, առաւել կամիմք ելանել ի
մարմնոյս: Չնք յայսոսիկ ընդիմութեի,
այլ զանազան կամաց յայտարարութ.
քան բնական կամաց և յօժարութ ար-
դարս. չկամի մարդ Թողուլ զմարմին.
բայց այ բանական կամաց և հոգևոր
յօժարութն՝ ընտրէ ելանել ի մարմնոյ
առ ի մերձենալ առ ած. և այնպէս
մտնէ որ ինքնին բնութի խորշելի է,
կամօքն և հաւատովք լինի սիրարժա-
կան իբրև ճանապարհ յարելոյ յանե-
նարարին ած. առ որ անհամեմատ ա-
ռաւելութի բազմաթագեղ է հոգին ած
ասէր, քան առ մարմինն:
Եւ դարձեալ, բաղդատութ երկուց
այսոցիկ երթեակ օրինակաւ մատի. այ
կալ ի մարմնի՝ հեռի յոյ. կալ հոգւով
միայն մերձ առ ած. կալ հոգւով և
մարմնով միանգամայն առ ած: Արդ՝

ըն յետին եղանակիս ասեր ՚ի վերոյ՝ թէ չկամիմք մերկանալ զմարմին ։ այլ առանց լծոլոյ զնա՝ զգենուլ զանմահու-թիւն ։ զի այս առաւել ցանկալի է ետնա-սիրին ։ քան հոգւով միայն զգենուլ զայն փառս։ իսկ ասասնօր առնէ բաղդատութիւն առաջնոց երկուց եղանակացն ։ և ըստ այսմ յիրաւի ասէ , թէ ա-ռաւել ընտրեմք ելանել զմարմնոյ կալ առ տէր , քան յամրոյլն ՚ի մարմնի՝ օտարանալ յէր ։ Ակայն և զայս ընդ-դէմ թէ առաքելոյն ունիմք խմնալ ըստ յատուկ յօժարութեն , որով լիքը դերաս-դոյն բարի անձինն համարեր զառ-նէ դնալն ։ Ապա թէ ոչ մոռածեալ ըստ այլ պարագայից՝ որով փառքն ոչ առաւել լուն կալով նր դեռ ՚ի մարմնի , անդէմ առանայր զոր յերկուցս ընտրեսցէ , ա-ռելով առ փիլիպ· (ա. 22.) * Եւ զինչ ընտրեցից՝ զայն ոչ գիտեմ· Նեղել եմ յերկոցունց զյանկալն ։ ‖ ուր և ա-ռանիցիմք զիմասուս առաքելոյն ։

Առասնօր զայն միայն յաւելցաք , թէ առաջիկայ բնաբանս՝ ոչ և բանին առ-փիլիպեցիս , քաջայայտ սուտգէ մեզ զվերանալ Հոգւոյն արդարոյ ՚ի փառս երկնից՝ անվէն զկնի մահու· և ոչ յա-պաղել մինչև ՚ի յարութեն օր ։ Վա՛ զի առանց այսր վայրապար լիներ ցանկ-կութեի առաքելոյն, և ձեռնարկութեին անզօր ։ Որ շահ եր փութալ փախչել նորա ՚ի մարմնոյս կապանաց , եթէ ոչ առնէր լիներ նմա մուտ առ տէր ։ Զյա-մեն ՚ի մահկանացու մարմնի յայն սակս օտարութի ՚ի տէրն կոչեաց , վա՛ զի ատ հաւատովք միայն գնամք ասէ , և ոչ պայծառ տեսութի ։ իսկ արդ՝ եթէ յետ ելանելոյն ՚ի մարմնոյ՝ հոգին ար-ատաղոյ մնայր տեսութեն այլ մինչև ՚ի ժամանակ յարուցն , ուրեմն յայնժամ ևս հաւատովք գնայր տակաւին · ու-րեմն թէ և օտարանայր ՚ի մարմնոյն , այլ ոչ մերձենայր առ տէր · և անհե-տեւութ լիներ ասել նր , թէ ելանելովն ատ՝ մոռանիմք առ տէր · այլ միայր ասել , ի միւսանգամ միանալն ըստ մարմ նոյ մոռանիմք առ տէր՝ բուն կերպարա-նացն վայելմամբ ։ Զայս տեղի առվին մոռք իմանան ոչ միայն յաւուրս վարդա-պետք , այլև բազումք ՚ի յունաց՝ ոմ-կերբեան , թէոփիլակտոս և ոլիմպ-

նիոս · որք և զասելն՝ փեսա-ք , մեկնեն պայծառ և յատակ ճանապհամբ · և նոյն համարին ըստ ասացելոյն ՚ի տէր· (ժՃ. 12.) * Աչժմ տեսանեմք իբրև ըստ հայե-լի օբինակաւ , այլ յայնժամ դէմ յանդիման ։

9. Ա ան որոյ և առաքանմ· զի էին յարդիցէ՛ , և էին ելանիցէ՛ , հա-ճոյ էին իցէմ նմա ։

Վայելչապէս բացատրէ մեր բնաբանս դյունականն , որ ասէ · * մա՛ որոյ և առաքանմք , եթէ բնակք , եթէ ելնիք , հաճոյ լինել նմ ։ Իսկ այլ Թարգմանիչք այլևայլ արտաքս առնուն ըստ երկրորդ մա-սին · զի լատինն ասէ · * եթէ հեռիք , եթէ ներկայք, հաճոյ լինել նմա ։ Ասո-րին · * եթէ պանդուխտք իցեմք , եթէ բնակք , զի նմա հաճոյ իցեմք ։ Ապա-րացին ընդ հակառակն լատինականին · * եթէ իցեմք ներկայք , եթէ իցեմք հե-ռիք , նմա հաճոյ լինել ։

Արդ՝ յետ ասելոյն յանգչեալ տան , թէ առաւելագոյն հաճելի է մեզ մոռանել առ տէր մերձաւոր վայելմամբ նր , զի յայտ արասցէ զկարևոր պատրաս-տութի ՚ի նոյն, եղրակացուցանէ զառա-ջիկայս ։ Ա՛ր որոյ և առաքանմք· ցո՛ տէր ջանիս զառնելոցս , մի՛ զմի մերձ-նիմք · զի յոյնն ասէ Քէլզէնէ-ուքա , որ նշանակէ մի քան զմի ջանալ · և ՚ի սոյն միտս դնի առաքանալ նաև ՚ի տա. Թե-սաղ· ՚ի· 11 ։

Զի էին յանդիցէ՛ ։ Որմանք ՚ի լատին մե-կնչաց՝ զերկաքանչիւր մասն զառակա-նին , ցո՛ թէ զկաղ և թէ զհեւանոցն՝ առ տէր ասելոյ · իբր ասել , թէ մերձ ևս իցեմք , և թէ հեռի ՚ի նմանէ , ջա-նամք հաճոյ լինել նմա ։ Ակայն ան-յարմար է · այլ զերկոսին և առ մարդ-մինն պարտ է առնուել ըստ հաւատոյ մեկնուե · զոր և կարգ բանիցն պահանջէ ։ Եւ իմաստքն են · որովհետև ա-ռաւել ցանկալի մեզ այն է՝ զի առ տէր ընտանեսցեմք մերձաւորացն ըստ նմա կալով , վա՛ այսորիկ իբր ՚ի կարևորա-գոյն ինչ փութամք և մի քան զմի յոր-դորիմք , ոչ զի թէ ասա ՚ի մահկանա-ցու մարմնի յանդիցեմք ասելոյն , և թէ վաղվաղակի ելանիցեմք ասել մոռ-նել առ տէր , զործովք բարութէի հա-

ձոյ լինիցիմքնմա · Թէ կամիցի ած Թո
ղուլ ի մարմին , և Թէ հանիցէ ասել ,
զնո հաձայն ինդրիցիմք և կատարե
ցեմք · որով արժանի լինիմք երանելի
անմահուԹեն ։ Ա յս միայն քան զայլն
յաւէտ փութալն է մեզ , զի կենօք և
մահուՃամբ ըս ոյ կամացն վարիցիմք ·
ոՃ զի ի պանդխտուԹս հաձոյ լինելով
նմա , ապա յետն ասօղ՝ առ նա ժողո
վիցիմք առանց բաժանելոյ ։

Կամի ազդ առնել բանիւն , Թէ արդա
րև քնաւոր ցանկալիՔ յաժարիմք կալ
ի մարմին , և հոգևոր ունչիմամբն առ
ած ձեռել վաղվազակի , սակայն և ոչ
մի յայսցանէ ըչ մերով իշխանուԹիՔ է ·
և չդիտեմք զոր յերկուցս սահմանել
է ոյ վասն մեր ։ Ա յլոր ի մերում ձե
ռին է , և ոյ հաձոյ՝ այս է , զի ցոր
ջուվ յամեմք առատաւոր , զկամս ոյ արա
րեալ , շահավաձառ լինիցիմք ի պան
դխտուԹենս ։

10. Բանչի անիւեղոն ձէ չանդիման լի
նելոյ առաչի ատեանն քրիստոսի , զի
ընդունցի իւրաքանչիւր իւրով մարմնով զոր
ինչ գործեաց յառաչ , եԹէ բարւոյ , և եԹէ
չարի :

Ա յսու տայ զպատճառն , Թէ առ ինչ
հարկ է մեզ ջանալ ի հաձոյս ոյ՝ Թէ
ի մարմնի կայցեմք , և Թէ ելանիցեմք ·
Թէպ զի յետ ելիցն՝ քնաւն գործոց կայ ,
և հատուցումն · որով միանգամայն եր
կնղուկս արկանէ · զի ըչ ոսկէ բերանին՝
բազում անգամ առ ակարուն լսողաց
առաւել ներգործէ երկիւղ տանջանաց ,
քան ակնկալուԹ բարւոց ։ Ձայն սակս
ասէ՝ ջանամք մի քան զմի ի հաձոյս ոյ
վարել զպանդխտուԹեն ժամանակս , վա
զի զի անիւեղոն ձէ , արդարոց և մեղաւո
րաց , մեծաց և փոքունց , չանփման լի
նել էոյ , ոյ միայ յանդիման լինել առա
ջի առեւնչն քրիստոսի , կամ առաջի դատա
ւորին քրիստոսի ։ Յանդիման լինել ոչ միայն
զկաչն յատնէն նշանակէ , այլև զայլ
նիչն անատնօր ոյմ գործոց մարդկան ·
զի առեւնական յանդիմանուԹիՔն լինի
քնաւոքիՔ գործոց , և գործք ոչ քննին
առանց հրատարակելոյ ։ Եւ գործքն
յայտնեացին՝ ոչ միայն քրի դատաւո
րին , այլև առ հատարակ բանաւոր ա
րարածոց՝ հրեշտակաց և մարդկան ։

ՈՃ զի յետ այնպիսի ընդհանուր հրա
տարակուԹեն , ընդունցէ իւրաքանչիւր ի
րով մարմնով ։ Յայնն ասէ · * ընկալցի ի
րաքանչիւր զայնս ի մարմնի (կամ մարմ
նով ,) ըստ որոց գործեաց , եԹէ բա
րի , և եԹէ չար ։ Նման այսմ ասո
րին · * զի տարցի իւրաքանչիւրոք ի
մարմնի իւրում զոր ինչ լիւրիլ գործե
ցաւ ։ Ըստ այսմ ընձերցուածոյ բառն
մարճով , կի ի մարճէ յարի առ բայն ընդ
ի ելլի · և ոչ առ բայն գործեաց · ոյ ընդ
կալցի ի մարմնի իւրում զհատուցումն
գործոցն՝ զոր գործեաց ի կեանս աշ
խարհի , կամ մինչդեռ ի մահկանացու
մարմնի կայր · եԹէ բարի գործեաց ,
ընկալցի վարձս ըս չափու արժանեացն ·
և եԹէ չար , ընկալցի զարդար պատու
հասն ըս չափու յանցանացն ։ Եւ զայս
խորհրդով յաւելու առաքեալս , զի մի
ոք ասիս ասելոյն ի 8 տան , Թէ ելա
նելով ի մարմնոյ՝ մոռանիմք առ ած ,
կարծիցէ հոգևոյն միայն վայելել ի բա
րիսն , և մարմնոյն խսպառ պատաքոյ
մնալ ի վայելմանն անաի , կի ի տանջ
անաց ։

Արարածին այլազգ ընձերևնուս դնե
լով · * զի իւրաքանչիւր ունիցի զիւր
վարձս գործոց՝ զորս ի մարմնի , ըս այնմ
զոր գործեաց ։ ոյ չափու ի մարմնի գոր
ծեաց , և ըստ այնմ հատնմատատեսան՝
որով գործեաց ։ Լատինն ևս այլազգ ·
* զի տարցին իւրաքանչիւրոք զպատուկան
մարմնոյն ըս որում գործեաց ։ Ա յսմ
տարբերեալ պատճառս ասէն , զի ուր
օրինակք յունաց դնեն , դ՝ դիս դ՝ ոչ
չգոս , ոյ զայնս ի մարմնի , կամ մարմ
նով , օրինակք ինչ գրեն , դ՝ եԹս դ՝
ոչնգոս · ոյ զպատուկան մարմնոյն ։ Ըստ
այսմ ընձերցուածոյ բառն մարճով կի
մարճոյ հայի առ բայն գործեաց · ոյ զոր
ինչ գործեաց մարմնով , կի ի մարմնի
գոլով · զի չգոսի մարմնոյ՝ ոչ իմանին
մարմնական գործքն ևեԹէ , այլ գոր
ծեալքն ի մարմնի · ուստի ոչ արտաքս
ինան խորհուրդքն և խղճք հոգևոյն , որք
ի մարմնի գործեալ են ։ Սակայն առա
ջին ընձերցուածն առաւել հատարա
կաց է և ընտանի ։

Ասատնօր հարցուած լինի յաղագս վա
ղամեռիկ տղայոց , որք մկրտուԹիՔ կի
առանց մկրտուԹեն գոխին յաշխարհէ ,
Թէ

թէ իմանայիցն արդեօք ՚ի ներքոյ ընդ հանրական բանի առաքելոյս , ասելոցն ևս յանգիման լինել ։ բայց զի ոչ ինչ ունին նք գործեալ բարւոյ կամ չար ՚ի կանոն աշխարհի ։

Հասարակաց կարծիք վարդապետաց համարին , թէ նք և ս կալոց են յատեան նոյն քան ։ զի թէպէտ անձամբ ինչ ոչ գործեցին , բայց կայ ՚ի նս ինչ որ հայի ՚ի կարգ գործոց բարոյականաց՝ արժանի պատկի , կամ պատժոյ ։ Ջոր է յանելին օգուտսինս այսպէս բացատրէ , (՚ի բազում տեղիս) թէ համարի ունել գործել ոչ այն միայն զոր իւրով կամաւ առնէ , այլև այն՝ որ ՚ի վէր նր գործի յօգուտ կամ ՚ի վնաս , մինչդեռ կայ ՚ի մարմնի ։ Ասացեալ առ ուշտա մանչ կունս գործի դատապարտութեի յատչ ջին մեղացն , կամ օգուտ նշ միրուածի աւազանին ։ Ասյմ բացատրուն հաւան դատն բազումք յառաջին լատինացոց ։

Բայց այլոց կարի անյատուկ թուի այդ եղանակ ։ ոչ թէ գործել ասելի մանկանց զայն ինչ , զոր այլք առանց նոցա կամացն գործեցին ՚ի վէր նց ։ Ասյսպէս մարագդին համարին ասել , թէ որպէս գործելն ՚ի բնաբանիս ոչ միայն զարաքեն գործն նշանակէ , այլ և դներքինն խորհուրդս սրտից , նոյնպէս ցուցանել զունակուածիս բարիս կամ չարս՝ որովք շարժին կամքն ՚ի գործել , եթէ կայցէ կիրառուածի բանի ։ Արդ՝ այս պիսի չար ունակուածի է յանկնոյք ոք , զոյս մեղս սկզբնական՝ խանգարիչ կամաց նոցա ։ և ՚ի միրուել մանկունս կան դերբնական ունակուածիք հասարտոյ , յատոյ , ևն ։ և իւրաքանչիւր ունակուածի իւր գովելի կի պարտաւելի՝ են նուիրք դատաստանին այ ։

Ըստ բերելոյ առաջիկայ բանիս , մանանուածոյ Հայ բնաիրս ասէ , իւրաքանչիւր խոսվ մարհած ըստնել զհատուցումն , ՚ի դէպ վարկանիմք քննել համառօտ զերկու խնդիրս ։ Առաջին՝ ևս հասակի յատուցելոյն , եթէ ՚ի տղայութենէ մեռեալ իցեն , և կամ ՚ի ծնելուածի ։ Երկրորդ՝ վասն կանանց , թէ որպիսի մարմնով յարիցեն ։

Յաղագս առաջին խնդրոյն կարծիք է՝ զեն բազմաց առաջնոց , թէ ամենեքին եթէ վաղամեռիկք՝ և եթէ հնացեալք առուրբք՝ յառնեն ՚ի հասակ երիտասարդական ։ յայս յարմարելով զբան է փեսացոյն ։ (՚ի ։ 13 ։) մինչև հասցուք ամենեքեան յայր խոսբէալ ՚ի չափ հասակի կատարման քրիս ։ ուստի համարեին՝ ս մենեցուն իբրև զերեսամնիւք յատնել առդո կատարելութի ըս հասակին քրիս , և կի ոչ կարծիւր , ըս չափոյն ս դամայ ։ Ջոյն կարծիս կուէ հերոնէ մոս՝ առանդուածի եկեղեցեաց ։ (Թ՚ըե ՃՐ։ առ եւսդոքիոս ։ յատագս մահուան պաւլոյի ։ հիր 24 ։) ըս որում և շնորհալին ներսէս յատագ բերէ ՚ի Ցհոր դին ։ պէտ ։ * Ոչ ծերն ՚ի ծեր՝ յառնէ մարմին , և ոչ տղայ՝ տղայն ՚ի նմին ։ այլ հատատարերեանսին , ՚ի չափ յատնեն նախատեղծին ։ ‖ Այսպէս ՚ի Տարզմունս աթանասի առ անտիոքոս (հիպ։ ի՚ ։) ասի , ամենեցուն դէմք և հասակ և ձև լինել միօրինակ՝ նման ադամայ ։ Սակայն եղեն և այլք՝ որք ոչ հասատուան համարեցան զայդ կարծիս , մանաւանդ ըս վկայութենն որ ՚ի բանէն է փեսացոյ ։ վը զի հարազատ իմաստք այսր տեղոյ այլազգ դատին ՚ի վարդապետաց , զոր մարթ է տեսանել ՚ի մեկնուածն ։ Երանելին օգոստինոս յաճախագոյն քննեալ զայս խնդիր՝ ասէ ։ չունիմք ինչ հաւաստեալ ՚ի գիր վասն տղայոց , ոչ և ծերոց ։ վը որոյ եթէ ոք պնդեսցէ՝ յայնմ հասակի յառնել նց յորում մեռանին , չէ պարտ պնդագոյնս մաքառիլ յորժամ թէև զտեսակ մարմնոյն գնիցէ տղայական կամ ծերական , բայց առանց ակարուե մեռց և մարմնոյ ։ թէև յառնիցեն ասէ՝ տհասք մարմնով կամ բազմաժամանակեայք , ոչ վն պիր և ակարաւելի նց նորոգեացն ։ ՚ի բաց տար ՚ի նոցանէ զապականուածի , և զոր կասին՝ տուր նց ։ Որովք յայտ առնէ , թէ փառաւոր յարուն ոչ ևս կատակի հասակն մանկական կի ծերաս կան , բայց միայն ազատ ՚ի թերուեց իւրաքանչիւր հասակի՝ պահեացէ առ նա վայելուածի , և զորուածի մեռց և մարմնոյ ։ Բայց ՚ի վը այսոցիկ յաւելու , թէ առաւել ընտրելի է քան հասարակաց դատսն , յայնմ հասակի յառնել մեռեալսն , յոր ժամանակին ՚ի կենդանութենն , և կի ժամանելոց էին , ջ յերի-

տասարդականն։ Ասպէս խօսի՛ ի բա-
զում տեղիս ։ (դիրք ի՛ե ։ յ՚ղ ։ քաղա-
քին այ։ դէ։ ժ՚ղ։ ժե։ ժ՚ղ։ ժէ։ ժը։ Բան
միե՛ ։ զէ։ ղ։ ։ Էնգիրիտ ։ զէ։ ձե։)
Աւ երկդ խնդիրն որ վա՛ մարմնոյ կա-
նանց , առաւել անմիաբան կարծիք է
ղէն յառաջին վարդապետս ։ Վասն զի
հայեցեալ յարտաքին ընթերցուածն բա-
նին ոն առ սադուկեցիս , ՚ի յարուԹի
ոչ արք կանայս առնեն , և ոչ կանայք
արանց լինին , այլ եցեն իբրև զհրեշ-
տակս , (Մատթ ։ ի՛ե ։ 30 ։) ոմանք
անորոշաբար խօսէին՝ Թէ ՚ի յարուԹի
ոչ երևին արու և էգ , առանց բացայ-
բելոյ ՚ը բնուԹի նոցն իմանալն , Թէ ՚ը
ախտաւորք ցանկալիՀիցեն և ևԹ։ Ասյս
եղանակաւ խօսի տերտերզիանոս։ (Յա
զգաց պաշտաման կանանց ։ դէ։ ը՛ ։) և
՚ի վարդապետաց հայոց Ջաքարիա
կԹո՛ղկա ՚ի Ճառն ծննդեան ։ որ՝ զի և շը-
նորհալին Ներսէս ՚ի Ցնորդին , սկզ ։
* Եւ ոչ բնուԹի՝ այլ է արուին , ոչ
Ճանալի՛՝ Թէ սա է կին ։ այլ Տիեշաս-
կաց՝ նման բերին ։ զոր եԹէ իմանալ
ցեմք բարձումն ը՛ մարմնական բնուե
արուին և իգին , ոչ և նման մարմնա-
ւորք և մարդիկ , որ հակառակ է իս-
կուԹե՛ յարուԹեն ։

Այլք յայտնագոյն և Համարէին , Թէ
կանայք ոչ յառնեն իգական մարմնով՝
այլ այրականաւ ։ այսպէս խօսին ՚ի վե՛
բանին մատԹէի՛ աբն Տիլոբոս և որ-
դիեհ ։ Իսկ այլք զնոյն Հաւանեցու-
ցանել կամեին բանիւն առ Հռովմ։ (ը՛ ։
29 ։) Թէ զընտրեալն Տրաւիրեաց ած
կերպարանակից լինել դ՚ոյնէրէ ՚որդոյն
Խոշ ։ և դարձեալ բանիւն առ եփե-
սացիս , յայր կատարեալ ՚ի չափ Հա-
սակին քո՛ն ։ Ջայս կարծիս առաջնոցն
Տիշե օգոստինոս ։ Թէպէտ և ինքն Հա-
ւանի այլոց՝ որք Համարին յառնել ա-
մենեցուն ըստ իւրաքանչիւր որոշման
մարմնոյ ։ (դիրք ի՛ե ։ յաղագս քաղա-
քին այ ։ դէ։ ժ՚ե ։) Այլև Տերտիմոս
յառաջ բերէ զայն առանց մերժելոյ ,
խօսելով ՚ի դիրք ա ։ ԷդեմՅովՀաննէ-
սի ։ Տիմ։ 36 ։ ՆմանուԹի Տրեշտակաց
խոստացեալ է մեզ ասէ՝ կամ զի առանց
որոշման սեռի լինիցիմք իբրև զՏրեշ-
տակս , և կամ որ Տաւանելին է՝ յարու-
ցեալք յիւրաքանչիւր սեռ , ոչ ՚ի կին
առնուցումք զգործս նոցա ։ Ջյետինս
զայս Հաստատէ պնդուԹի՛ յայլ դիրս
իւր ։ ոյ՚ զկնի տեսցուք ։ մինչ զի յամ-
բաստանել զմտանեն Հռուփինոսի՝ Թէ
՚ի մեկնուե եփեսացւոյն (է ։ 28 ։ 29 ։)
զիոհաբկումն ինչ ուսուցանիցէ իգաց
յարուս , տատակուԹի՛ արդարացուցա-
նէ Տերտիմոս զնմա իւր ՚ի ։ ։ դիրս
ԷդեմՀռուփինոսի ։ Տիմ։ 28 ։ 29 ։
Որք միանգամ կարծէին՝ առնացի մարմ-
նով յառնել կանանց , պատճառս էս
՚ի մէջ առնուին , Թէ վա՛ զի այրն ոի-
րապես ստեղծաւ յայ՚ ՚ի Տողայ առե՛ք ։
Իսկ կին յառնէ առաւ ։ Եւ դարձեալ ,
զի յետ յարուԹե՛ ոչ էս այլ պէտք են
իգական բնուԹե՛ ։ Յաւելու սկոԹոս
զիտաս փիլիսոփայական ։ իբր զի կին
կա՛ էգն պատճառուն ինչ է առն , և ՚ի
պատճառս արուին ծնանել ։ վա՛ զի բնու-
Թե՛ն յօժարի միշտ ծննդագործել զիւր
նման ։ և արուն գոլով զօրագոյն , քան
բնուԹե՛ կարդի զարու կամի ծնանել ։
և միայն ՚ի տկարուԹե՛ ծնողին կի՛ յդա-
ցողին պատուհէ դոյաւորուԹե՛ իգին ։
սորին վասն ասաց արիստոտէլ , էգն է
վրիպեալ արու ։ Եւ զի ՚ի փառաւոր
յարուԹե՛ դադարեսցի ամ՛ ԹերուԹե՛ն որ
՚ի դիպուածոյ , գՏետ գայ խափանիլ
և իգական տարազու մարմնոցն ։

Աղ՝ Թէպետև ՚ի կալ այսպիսի այլ
է այլոյ կարծեաց , եկեղեցի ոչ սահմա-
նեաց լինչ յայտնապէս ՚ի մի կողմն , սա-
կայն ըստ Հաւատոյ քննուԹե՛ ընտրե-
լի եղև ամենեցուն՝ Թէ իւրաքանչիւր
մարդ այր կի՛ կին յիւրում մարմնի յառ-
նել ունի ըստ յատուկ որոշմանն ։ Որք
միանգամ ՚ի վարդապետացն առաջնոց
զՀակառակն կարծէին , սակաւք են
Թուով ։ և ոմանք և անորոշ բանիւք
վարին յասելն , ոչ երևին արու և էգ ,
կի՛ որ այսմ նման ձևով ։ զորս մարԹի է
Հոգևորապես իմանալ ը՛ մեղինուԹե՛ն
շնորՀացն և փառաց ։ Այսմ ոչ ուշ է
դնալ ոմանց , ՚ի սոյն կարծիս առացին
լինել և զմեծն աճանաս ՚ի Ճառն ընդ-
դէմ արիոսի ։ Եւ սակայն բանք նորա
յայտնապէս զՀոգևոր կամ զբարոյա-
կան փոխարկումն նշանակեն յասել նո՛
՚ի Ճառ ը՛ ։ ԷդեմՀ արիոսի ։ Տիմ։ 69։ Թէ
՚ի քո՛ յո՛ չէք արու և էգ ։ այլ ամենե-
քին շնորՀօք քո՛ի միանան ՚ի մի յոյս և
՚ի

'ի վախճան ըմբռնին գաղաւո. (ՃՐ. 28.) չքը խաթր արուի և իսկ։ Սովին մոռք խասէր և հերոնիմոս 'ի բան եդիս. (ե. 28.) արք սիրեացն զիւրանց կանայս իբրև զինրեանց մարմինս. իբր զի ա՛ս՝ սիրողն և ամուսնացք կանայք փա խին յարս. զոր Տէրն փինոս խոտորնակ կի առնէ, ամբաստաներ Թէ զնոխազ կուսին ըմբռնէն ուսուցանիցէ հերո նիմոս։ Յաշխարհն են առ վարդապետս այսօրինակ դէմք բանից, որովք զհա ւատարութէն և զնմանուն կանանց առ արս յայս առնեն ըմբռնի հոգևկան մասին և ոչ ըմբռնող. ոմն և տարբեր ասէր (երես 37.) կանայք բազում անգամ արտաքոյ տիար բնութէն՝ արանց քա ջայ նմանեցին. զարբևական առաքինու թեացն բուռն հարեալ, կանայք ոչ ևս են. ըմբռնի այմ, 'ի քա յն ոչ արու և ոչ էգ. զի մի են առաքինութէքն։ Ապա նովին մոռք 'ի խոսել նոյ զյարուէ, ասեն՝ ոչ ևս կանացի մարմնով, կամ փոխել նոյ յարս՝ ըմբռնութէն փառացն, և ըմբռնի հա ւատար զորութէն և անմահութէն, ոչ ևս ըմբռնի էնն յաշխարհի։

Ապրատպար 'ի բանէն մատեղէ կար ծեցին ոմանք հաստատել զյառնել ի դաց արական մարմնով, ուր բանն ըզ հակառակն բողոքէ։ Ապա զի եթէ 'ի յարութէն դադարուին լինէր իգական սեռ, անդէն առ հարցումն սադու կեցուց՝ զիր յեօթանցն լինիցի կին, առ ձեռն պատասխանի էր, անդ կին ոչ գոյ։ Սակայն ոչ միայն զայդ ջնաց, այլ ըմբռնի հակառակն՝ ոչ կանայս առնեն ասէ, ոչ արանց լինին. ապա ուրեմն մնան արք և կանայք, որոց է բնապէս ամուսնա նալ, և սակայն անդ ոչ ևս գոյ ամուսնանալ։ 'Ի վերս բերէ և զպատճառն. զի հաւասար հրեշտակաց են. յայս է Թէ ոչ ըմբռնեն. ապա Թէ ոչ անմարմին լինելոց էին, և ոչ էր ապա յարութէն. այլ ըմբռնի անմահ վիճակին՝ տը բեշտակաց ասէ նմանեալս. ըմբռնի և 'ի զուկ. (ե. 36.) բացայայտէ. քանզի զի և ոչ մեռանել ևս կարէն։ Այս օրինակաւ խօսի հերոնիմոս, (՝ի մեկն. մատթ. այլև 'ի ՃՐէգին առ եւսեբոս. հմր 22.) նոյնպէս ձեռնարկէ և օգոս տինոս. (գիրք ԻԸ. յղ. քՀԵ. գլ. ԺԷ.) զոր և 'ի վարդապետաց հայոց՝ միայել եպիսկոպոս 'ի Հառն խօսի, իսմասու Թէ ազգ առնէ, Թէ զուտ հաւատար հրեշտակաց լինել ոչ իմանի * փոփո խումն պարագրութէնց երկաքանչիւ րոցն, այլ դատարկութէն ախտուռնակաց կրից. ॥ ըմբ ոչ եթէ փոխիսին յայնժամ որոշիչ հանդամանք կի կազմուած ար ուի և իսկ, այլ դատարկացեալ արքին ախտաւոր կիրք երկաքանչիւրոց։

Ապ զուղիղ կարծիսն առնուլ արժան է 'ի սահմանական ծանօթութէն անտի յարուէ, և 'ի բանից գրոց՝ որք զհա ւատս յարութէն առնդէն մեզ։ Ապա քէն յարութէն, կամ յառնել իմանի՝ կանդնուսին անկեալոյն. վերստին կեն դանանալ ասի այնմ, որ մեռաւ, և ոչ այնմ որ չէ անկել կի մեռեալ։ Եւ որոշումն արական և իգական ազգի՝ ոմն և մեռանել նոցա, ոչ ըմբռնող նկատի, այլ ըմբռնող միայն։ Ապա ուրեմն եթէ կին մարդ այրական մարմ նով յառներ, ոչ լիներ նոյն մարդ՝ որ մեռաւ, այլ այլ ոմն մարդ՝ որ չէ մեռ եալ։ Զայս պատճառ 'ի կիր առնուն վարդապետք ընդեմ աղանդաւորացն՝ որք ասէին՝ այլ մարմնով փոխանակ այսր յառնել. առ որս ոչ էր բաւական յարդէն եղելոցն պնդագոյնս հաւատարմացա ցանկ զլինելոցն։ (գիրք ե. ընդեմ Տերձ. գլ. ԺՇ.) վա՛ զի զազարտս յարեաւ, բայց նովին մարմնով որով երկրպագեցաւ. յարեաւ և տաբիթա, բայց նովին կը նոջական մարմնով. եթէ մարմին այրա կան զգեցուցել էր նմ պետրոս, ոչ ևս զտաբիթայն յարուցաներ։ Այնպէս ապա գիտել արժան է և վա՛ նդոր ձեալ յարութէն։

Ճշմարիտ գիրք, և մանաւանդ մեր առա քելոյս, ուր միանգամ խօսին զյարուէ մե ռելոց, իմանան միշտ զնոյն մարդ յան նել, և նովին մարմնով որով եկեաց և մեռաւ, որով զբարի կի զգար զործեաց։ Զայս յառաջիկայ Թղթիս ստէպ կրկնէ առաքեալն առելով, յամ ժամ զմահն յի 'ի մարդիս մէր կրեսցուք. զի և կեանքն յին 'ի մարդիս մէր յայտնեսցին. և յայտնի լի ցին 'ի մահիճացս մարդիս մէր։ (Ճ. 10. 11։) Ոչ կամքիս մերկանալ, այլ զգեն յել զինեալ. զի ընկղմեսցի մահիճա ցոս 'ի կենաց անտի. և զնոյն զարձել յայտ

յայնագոյն և ըստ մերում բնագրի, զի ընկալցի իւրաքանչիւր խոշով Տեառն զոր ինչ գործեաց յառաջ ։ (Ե. 4. 10։) Եւ յառաջին կարնեցին, ՚ի Տարցա նել հակառակորդին, մեռանել որով Տեառն զայցեն, անվեհ անձանձակա յուժեքն հեղեալ զարցաղն · և յառաջ երթել ցուցանել՝ թէ նոյն մարմին որ սերմանեցաւ, յառնել ունի, թեպետեալ միայն զապականութենէ, զանարդութի, զոգեաւորութենէ և զթեանձրութենէ, այլ ոչ եթէ զորշուածն բնական ։ (Ժ. 35. 36. 42.) և երեքկնելով դարձեալ՝ իբր մա տամբ ցուցանէ, մահկանացուս այս , ապականացուս այս զգենուցու զան մահուն և զանապականութիւն ։ (53. 54։) Արդ՝ եթէ յոմանցին դիրք՝ որք զմեռ լոյն յառնել առուգեն մեղ, ըստ նմին մարմնոյ ասեն յառնել իւրաքանչիւր մարդոյ՝ և ոչ ըմ այլում, և առաւել անմարթի է՝ կնոջ մեռելոյ զայրական կի զայլակերպ մարմին ընծայել ՚ի յա րութենէն · որովհետև մեծագոյն զանա զանութենէ է կանացի մարմնոյ յայրակա նէն, քան եթէ մեզ համասեռ մարդոյ յայլէ ։ Ա՛ ՚ի պահել զնոյնութենէ մեզ անհատ մարդոյ՝ հարկ է գնել զնոյն ան հատական տարբերութիւս, որովք որոշի յայլէ · և որպէս բարւոք համաձայն տարբեր մեկնիչ, (երես 328.) պահանջ ջի՝ զի եթէ նոյն մարմին և ոսկերք և հղկուածք և աճառք և ջիլք և հերք , և ամ որքան ինչ միանգամ մարմնոյս է՝ յոգուճաք և անդամք և մանր մասունք մարմնոյս լի և անթերի ։ Ապա զնմին նոյն մարմին միայր կնոջ յարուցելոյ , եթէ ՚ի կանացի մարմնոյ յայրականն լինիր փոխադարձել ։ Յաւելին ձեռնարկութիւք յանդիմանեաց հերձնիմոս զի մաստակ ոմն , ըստ որում պատմէ ՚ի Թղթին առ Եւսեբոիոս · զի ինդիր շար ժեալ նր յաղագս կանացին յարութեն , եհարց ցնա հերձնիմոս · ըստ ինչ՝ արդեօք զյարութենի , և թէ նովին մարմ նով լինիցի · և ՚ի պատասխանել նր այն, ասէ հերձնիմոս · եթէ այր կի կին ոչ յառնիցեն ոչ էինն, ոչ ևս այնուհետև միայր յարանն բան · ըստ զի իւրաքանչ չիւր ազգ ունի անդամս՝ որովք մար մինն ազգայն բացակատարի · ՚ի փոխ խել նոյ, ոչ ևս միայ մարմին նոյն ։

Չառհաւատալեայ հանդերձել յարու թենն նախատապատարեալ յարուցիչն քո չիւրումն մարմին · զոր հաւատարմա ցուցանել կամիցեալ առաջի աշակերտացն, զձեռանն և զոտսն վերաւորա տայր ՚ի նոցին շօշափումն · զի դիտացեն թէ նոյն է, և ոչ այլոք ։ (Ղուկ · իդ. · 39։ Յովհ. ի. 27։) Այլև յաղագս սրբուհւոյ Աճատնին ծնողական պայծառութ եանդ ընդհանրական եկեղեցի , թէ հրաշափառ յարութիւնք փոխեցաւ յանթո ւականէն որդւոյ իւրոյ ։ Եւ ո՞ արդեօք խորհել անդամ իշխեսցէ , թէ կոյսն սերաձին ոչ մայրական մարմնով՝ այլ օտարաբ վայելիցէ յանմահական կեանս ուր իբրև մայր ածորդւոյն մեծարի նա, և ոչ այլով յորջորջմամբ ։ Արդ՝ եթէ զքնի յարութենին ապացոյց առնումք ա բանցն յարութենէ , նոյն և զքնծամօրն յարութի հաւատացուցանք յարութենէ կա նանց լինել ՃՀգրիտ պատկեր ։

Այս ամ հաւաստիք զոր ՚ի վեր գրոց ունիմք , և ՚ի ներքին համաբնական խո կութենէ յարուն , ոչ տկարանան թեթև պատճառադրութիւք հակառակ կարծեացն։ Անզօր է առաջին պատճառն, թէ այրն սերապաւ ստեղծաւ յայ, իսկ կինն յառնէ ։ Վ՚ի զի զարարչութենն եղա նակ կատարելագոյն գտանեմք ՚ի կինն քան յայրն · զի ադամ ՚ի հողոյ առեալ , իսկ եւայ ՚ի նոյն իսկ ադամայ՝ ՚ի հա մադոյակ նրութեոյ յօրինեցաւ իբրև շինուած ոյ ։ Այլ ըմ դիտաւորութենէ տարբերին նկատեալ , երկոքինն միապէս հաստեցան յոյ իբրև կարևոր պատ ճառք աշխարհի մարդկան , ըմ բանին ոյն ։ * Որ հաստատեացն ՚ի սկզբանէ , արու և էգ արար զնոս ։ ‖ (Մատթ. ժԹ. 4·) Եւ ինքնատաց վճիռն տարբերական սահմանեաց · * Ոչ է բարւոք մարդոյդ միայն լինել · արացուք դմա օգնական ըմ դմա ։ ‖ (Ծննդ. ի. 18։)

Ա՛ այսպիսի տարբերանդ սահմա նադրութենէ զինչ զորեացէ փիլիսոփայք կանն այն մտածութենէ, թէ կինն պատա հումն ինչ է առն, իբրև ՚ի նրութեոյն պակասութենէ գոյացեալ։ Արիստոտէ լն ասէր էդն է վրիպեալ արու , որ դարանայ ներևս ՚ի մանաւոր դիպ ուածս ինչ, կի առ մանաւոր ծնող, բայց ոչ առհասարակ յայմ ծնանդս ըմ

կարգ-

կարգմանն ՅԱՅ, և առ ՔՀանուր վախ Ճան բնութեն ։ վա՛ղ ի սրարիւն սահմա նեաց և օրէնս եդ ՚ի բնութե՛ն՝ զերկա քանչիւր ազգ ծննդազործել առ ՚ի սե բունդ մարդկան , այլ և ՚ի սեռս ամ կենդանեաց ։ Արդարև բնութե՛ն չօ ժարլե արատագործել զիւր նման ։ սա կայն ոչ արուն միայն է բնական պատ Ճառ ծննդեան , այլև էգն ։ որ և սա չօժարի ոնմանսահս իւր կերպարանել։ և ՅԻ իւրաքանչիւր ներգործութե՛ն եր բեմն արուի նմանութե՛ն զօրանայ , և երբեմն իգի ն ։

Իսկ միւս պատՃառն՝ ԼԵ՛ չանեղծ յա րութե՛ պէտք ինչ ոչ են իգական բնու թե՛ն , ոչ մի ինչ հետևուի ունի ։ Վա՛ զի բազում և այլ մասանց մարմնոյ կիրա ութե՛ չեք յայնժամ նաև արուոյ ։ ոչ աստամունք ծաոքեն , ոչ հերք պա տապարեն ։ ոչ որովայն , ոչ ընդերք , և ոչ այլ ազգի ազգի մասունք ՚ի պէտս ինչ զան մարմնոյն յարուցելոյ ։ և սա կայն բովանդակ նորոգելոյց են ՅԻ սահ մանելոյն ՅԱՅ , է որ ՚ի զարդ , և է որ յամբողջութե՛ն իւրաքանչիւր մարմնոյ ։ Ապա նովին պատՃառաւ անվոխոր պահեացի ՚ի յարուցեալսն որոշումն ա բանական և իգական , ոչ ՚ի Հարկէ պիտա նութե՛ն ինչ , այլ ՚ի Հարկէ յարուե՛ որ է նորոգութեն այնր որ եղծաւ ։ որպէս զի, դառնալով մեր ՚ի բնաբան առաքելոյս, ընկալցի իւրաքանչիւր էութիւ Տրճուե՛ զՏատուցումն ՅԻ գործոց՝ եԹԷ բարի , և եԹԷ չար ։

Յայնմ տիւզբրական այլափոխութե՛ ոչ ևս գեղոյ պատիւ , ոչ ցանկութե՛ զրբ գիտ , ոչ Հարսանեաց կի՛ ծննդեան յիշ ղութե՛ , այլ միայն իւրաքանչիւր գործոց փոխատրութե՛ն Հատուցութե՛ն ։ ԵԹԷ Տարմինք ՚ի կիր առան չարաչար , անփոյ բատելի տանջանքն ՚ի ցաւս փոխարկէն զառաջին հնչուտիս։ իսկ եԹԷ հոգւով դառաբարկեցան ՚ի Տաճոյս ՅԱՅ , այ նուհետև յանախատ զմայլութե՛ն երեսացն ՅԱՅ յաւիշտակել մտաց և զգայարանաց նոցՙ ոչ զայլ ինչ նշմարեն յիւրաքանչիւր մարմինս՝ բայց զորբափայլ պայծառու թե՛ , անՀամեմատ առաւելութե՛ քան Թե նախասեղծեալն յանամօթ մերկու թե՛ դրախտին ։

11. Լուծ արդ ջան զի հետևելով լսել, ըստ մարգեան ինչ զինս հաճելոյ։ առեալ առաքելոյն ես։ բայց ես յոյսս առաջ ՚ի յեր Փաս յայնի լինել։

Շաղկապն խոյրՙ հետևողական է առ ասնօր , փոխանակ ասելոյ՝ վա՛ որոյ , նմին իբր ։ զի այս բան հետևութե՛ն է նախասացելոյն ։ Աչ փո , ասնք խոս ցան զՀշմարիտ կրօն կի՛ զնձպաշտուե՛ ։ իբր զի ՚ի՛ նք զիրս բազում անգամ եր կիւղ ՅԻն կոչի ։ և զնմասան յարմարնն այսպես ։ Որովհետև զիտեմք զՀշմա րիտ կրօնն , կի՛ ԼԵ՛ չինչ հասասատի ՅԻՆ պաշտուե՛ն , զնիոս մարդկան չանեմք հաւանեցուցանել ՚ի նոյն , ուստւցա նել մարդկան և դարձուցանել զՅԻՆ ։ բայց այնպես , զի առ ՅԻՆ յայտնի լեցի մեր հաւատարմութե՛ , ևՙ։ Սակայն այս մեկնութե՛ չունի յարմարութե՛ ՔՀանցնելոյն։ և ոչ առաքեալս սովոր է այլևս՝ եր կիւղ ՅԻն կոչել զԱրծնն ։

Այլ ըստ հասարակաց տեսուե՛ ահ փո փոխանութե՛ իմանի երկնչելի իրն որ ՚ի ՅԻՆ։ և այն է դասաստանին ահա զին՝ զոր նախ յիշեցաք ։ Եւ իմասաքն են. վասն որոյ զիտելով մեր զայն սար սափելի դասաստան ՅԻն , ոչ անդիտա նալով Լեի քանի ահաւոր է ներ ի դա տաստանս իւր , չմբռնի ինչ զինս հա ՃեՏ ։ Օրինակք ինչ զՀարցական նշան դնեն ՚ի վե՛ բանիս ։ բայց առանց Հարց ման պարտ է ընԹեռնուլ ։ ոմն ցուցա նէ յոյնն և այլ Թարգմանք , դնելով , զմարդիկ հաՃեցուցանեմք , կի՛ մարդ կան Հաւանեցուցանեմք ։ իսկ զի՛ նչ Հա Ճեցուցանեն ։ ոմանք ասեն , զայն եր կիւղ դաստատանին ։ այլք՝ ԼԵ՛ Հաւա նեցուցանեն Ճանաչել զքՙ ։ այլք՝ ԼԵ՛ զարգ պաշտամանն առեւտրականին ։ և այլք՝ ԼԵ՛ զՀաւատարմանե՛ և զանկեղ ծանե՛ իւրեանց ։ Ա յս յետինս առա ւել ՅԻ կարգի է ։ Սակայն ասՈՂՔ ՅԱՅՆ Նէլ նմ ։ Մեր բնաբանս տարբերի տատանօր ։ զի յոյնն և այլք ասեն ։ իսկ ՅԱՅ յայտնի եմք ։ քՙ ՅԻ անկեղծուե՛ մե րոյ ծանուցեալ եմք ՅԱՅ ։ Նա ինքն քաջ տեսանէ զմեր ուղղութե՛ ։ Բայց յոտատամ ԼԵ՛ նաև ՚ի յեր Փաս , քՙ ՚ի Ճանապարհն և ՚ի խղճի ձերում յայտնի եմք ՅԻ Հաւա տարմաւե՛ մերոյ , ևՙ։

Ապա

Ապա ամբողջ խմաստք բնաբանիս են· Որովհետև հաւատովն դիտեմք զերկիւղ· զալի զայն դատաստան ևն, Թէ քանի անաչառ է և մանրաքննին, չանամք ոչ միայն ըզ գործոց և ըզ ներքին խորհրդոց մերոց հաւատարիմ լինել ՚ի պաշտաման մերում, այլև արտաքոյ հաւատ ևեցուցանել մարդկան զմեր ուղիղ և անխարդախ գնացս, բառնալով ՚ի մէնջ զամ կասկած նիւթեալ ՚ի չարախօսից մերոց, յորմէ բարեմիտք կարեն ՚ընդ սիլ ՚ի խափանումն բարեաց աւետարանին ։ Իսկ առ ձեզ յայտնի են ամ ծածուկք մեր· նմին իրի լեն պէտք առա ջի նէ ցուցանել զմեր անմեղուն ։ Բայց յուսամ Թէ առ ձեր խղճ և ևէ ծածկեալ ուղղութի մեր· յարդեանց անտի տեղեակ եք և վկայք մերոց հաւատարիմ և անխոտոր վաստակոց ։

Այս խմաստք կարի յարմար են կարգի բանիցն· զի առաքեալն ՚ի յաջորդսդ վերսին առնու զքառագովուն պաշտօնեից աւետարանին ընդդէմ սուտ առաքելոցն· և որպէս ոսկերերան ազդ առնէ, (Ճառ· ժ։) կամեցաւ յիշեցուցանել այսու, Թէ առ ՚ի հաճոյ լինել ևոյ և արդարանալ յասելնի նո՛ չէ բաւական ներքին ուղղութ գործոց, այլ պիտոյ է բժշկել կամ չտալ պատճառս կասկածանաց չարի· կի որպէս ինքնին ասէ այլուր, խորհել զբարիս ոչ միայն առաջի ևոյ, այլև առաջի մարդկան ։

12· Եթէ ոչ էրէ դատաստան ընդէնս ինչ ընծայեցուցանէք ևեզ· այլ պատճառս կաց ևեզ պարծանաց վ ևեր· զի ևունէք առ այսոսիկ՝ որ առաքն պարծին, և ոչ սրտիւ ։

Զայս ասացի ձեզ, ոչ Թէ կամելով վերատնչ յարդոյ կացուցանել, կամ հաւատարմացուցանել ձեզ զիս և զիմ պաշտօնակիցս· (ոմն այլ անդամ արա բի, ըստ ասացելոցն ՚ի ՟ը· ։·) ոչ Թէ դարձեալ պէտս ունիցիմք հռչակել առ ձեզ զմեր հաւատարմութ· ոչ Թէ կամելով զմեր գովութիւն և զիշխանութիւն բարձրացուցանել առ ձեզ· զի աւելորդ է առ տեղեակս յիշեցուցանել զայս կրկին անգամ ։

Եւ ընդէր ասա զրես· այլ պատճառս կաց ևեզ պարծանոյ վ ևեր ։ Ի ձեր սակս ասէ՝ առնեմ զայս· տալով ձեզ իրաւացի պատճառս պարծելոյ ՚ի մեզ ընդդէմ սուտ առաքելոցն չարախօսից մերոց, առաջի առնելով ձեզ նիւթ մեծի խնդութեան· իբր զի յայնպիսեաց հաւատեցայք ՚ի հաւատս, յորս ոչ մի իրաւացի սոդտանս պատճառել կարեն բամբասօղք· զի պարծանքն ձեր վ մեր՝ ՃշմարտուԹ լինիցին, և ոչ կեղծ կարծ ։ Բայց ոմն ոսկեբերան ազդ առնէ, ոչ լոկ պարծելոյ կամեր տալ նոցա պատճառս, այլ զի ՚ի պատրանս սուտ առաքելոցն մի ըմբռնիցին ՚ի ՚ընաս աւետարանին ։ Սակայն զայս ևասաց յայտնապէս, այլ կողմնական ծանուցանէ ա սելովն ։

Զի ոմնիցէ ևս այնոսիկ ։ (յօրինակս ինչ ոմնիցեմ, բայց վրիպակ է·) Ոմանք զ ըռւԹեր բառ ինչ խմանան առ ՚ի լրումն խմաստիցն· իբրև Թէ՝ զի ունիցիք ինչ պարծելոյ, կամ պատասխանի տալոյ, կի ջառագովելոյ, կի զի կարիցէք պարծել ։ Սակայն ոչ Հարկաւոր Թուիլ ։ այլ մարԹ է կրկնել զբառն պարծանս· այ նոցիկ, կի սուտ առաքելոցն, որ ևոյն պարծիցին, և ոչ օրէ·ս ։ Ո՛չ վայրապար պարծիցիք, այլ դիտոյ լինելով նո՛ խոտորնակ դնացիցն· տեսանելով զի նոցա պարծանք՝ առ աչօք են, և ոչ Ճշմարիտ ։

Կրկնակի իմանն ևս այն պարծել՝ Նախ, որք պարծին յայնս՝ որք աչաց երևին, յարտաքին իրս՝ հաՀելիս մարդկան, յիմաստութեան, ՚ի Հռետութեան, յանուանս կանութեան· և ոչ օրէ·ս, ոչ ՚ի մաքրուԹ սրտի, ոչ ՚ի վաստակս առաքինութ· որք արտաքին կերպարանօք ևեծապաշտուԹեր յարդոյ և փառաւոր երևին առ մարդիկ, ներքոյ ունայն գոլով ՚ի Ճշմարիտ արդեանց ։ Այս ըս ոսկեբերանին և ըս այլոց ։ Երկրորդ, որք կեղծաւորութիւն պարծին յայն ինչ զոր գիտեն Թէ չեւնին· որք պատրանօք ձևակերպին, և խիղճ նո՛ ոչ վկայէ արտաքին ձևոյն· ինքեանք իսկ Ճանաչեն ոչ այնպիսի գոլ որպիսի երևիլ կամին ։ Եւ ահա ըզդեմ այսպիսեաց ոչ միայն արժան է պարծել, այլև արհամարհանօք բերել, և համարել ոչ որպիսի երևին, այլ որպէս մի ինքեանք դատեն զանձինս ։

Բաշ

Բանիւս զմեծ փոյթ և զմաերմութիւն
կորնթացւոցն ւվկայէ առաքեալս , ոյք
ասէ ոսկեբերան . իբրև թէ ինքեանք
՚ի խնդիր էին ունել ՚ի ձեռին փաստս
առ ՚ի ջատագովել զառաքեալն ընդեմ
ղրպարտչաց · առ որս և ասէ , թէ ոչ
ասեմ զմեր գովութիւն՝ զի արդարացոյց
առաջի ձեր , որք արդէն ուղղութիւն կոր-
հիք զմինէ · այլ զի ձերում իրաւասիւ
բանիւք տացուք պատճառս , ազատա-
բերան արդարացուցանել զմեզ առ ու-
նայսապարծան , որոց աչք ոչ համա-
ձայնին արտից իւրեանց ։

13 · ( ) Ի ԻՒՐ ԱՌԱՆՁԻՒ ԻՒՐ , ԱՅՆ ՅԱՐ Է ·
ՈՒ ԵԹԷ ՀԱՆԱՐԱՀ , ԱՅՆ ՅԴԷ ԵՒ

Փոխանակ բային առանձիւ , յորմէ ասէ-
էոսեբիէն. որ նշանակէ արուարդ մտաց
լինել , յիմարիլ , անմտանալ · և ՚ի մեզ
մարկ. (ՒԲ. 21.) դնի մոլեցնիլ : Այնպէս
և բայս առանձնել , առ մեզ նշանակէ՝
անցանել ՚ի մտաց , մտաթափ լինել ·
զոր ՚ի կատարեալ ժամանակ ԹԱրդմա-
նէ մերս , առանձ · զի և յորմէ կատա-
րեալ ժամանակ յայտ առնէ , ԹԷպէտ
ըստ մտացս ներկայ ժամանակ է · ոյք և
յաջորդ բայն ՀԱՀԱՐԱՀ , ՚ի ներկայ
ժամանակ դնի : Բնագիրս մեր համե-
մատ է յունականին , բայց միայն յա-
ւելուածով ինչ բացայայտ · զի յորմէ
դնէ · * Ո՞Վ ԵԹԷ ԱՌԱՆՁԱՔ , ՅԻ · ԵԹԷ
ՂԱՍԱՏԱՆԱՔ , ՀԵՂ ։ Այսպէս ունի
և յատինն , և ասորին : Իսկ արաբացին
մեկնաբար դնէ · * զի ԵԹԷ ՅԻՄԱՐԻՄՔ ,
ՅԻ ղայն առնեմք · ԵԹԷ ՂԱՍԱՏԱՆԱՄՔ ,
ՀԵՂ ղայն առնեմք ։

Ըստ իմաստիցն , բազումք ՚ի յատինաց
ւոց ղՀետ երեին ՀԱՂԱՍՏԻՆՈՍԻ , նմա-
նաբէ առնուն զյիմարիլն և զղջասա-
նալն · իբրև թէ յիմարիլ է յապշտակիլ
՚ի բարձրադոյն և ՚ի դաղանի խորհուրդ
դրս հաւատոյ · և զղջասանալ խօսել
ղՀաւատոյ վարդապետութիւն պատշաճ
՚ի Տաղտկութիւն տգիտաց · և յապարեին
այսպէս : ԵԹԷ զբարձրադոյնն և զդրց-
ուարիմսդ բանս վարդապետեմք ձեզ ,
այն է ՚ի փառս ՅԻՒ · իսկ ԵԹԷ ղնջանե-
լով ձերումիմացուածոյ՝ զդիւրինսն ու-
սուցանեմք , և անպաշտօն բանիւ , այն
՚ի ձեր օգուտ է : Որմանք ևս յիմարիլ
իմանան զյափշտակութիւն մտաց , որով

մարդ արտաքոյ իւր ելանէ , և արտա-
քին Տանդամանք մարմնոյ ևս այլայլին·
ոյք մարգարէից լիներ բազում անգամ·
և պետրոսի առաքելոյն դիպաւ ՚ի յոյս-
պէ : (գործոց· Ժ· 10։) ԵՒ ասեն՝ ԹԷ
սիրոյն պողոսի ևս կրելով զայնպիսի յա-
փշտակութիւն, ԹՀշմարիք նէ յանարդանս
շրջելին զայն՝ իբրև նշան անզգայի : Ա-
ռ որս ասէ առաքելն · ԵԹԷ ապշուն այն-
պիսի կրեմք , ՚ի պատիւ ՅԻՒ է· զի զպաշ-
տօն աստուածային պայծառացուացէ ·
իսկ ԵԹԷ ՚ի զգաստութիւն մտաց գտա-
նիմք , սակս ձերոյ օգտի է՝ առ ՚ի ու-
սուցանել զձեզ ։

Սակայն այս երկու իմաստք չունին
յարմարումն ընդ կարգի բանիցն , և ընդ
դիտաւորուն առաքելոյն : Ապա ասէ
բերան երիս իմաստս նշանակէ · (Տատ·
ժ։։) Առաջին · ԵԹԷ մեծ ինչ խօսիցիմք
զանձանց , զոր ՅԻՒ առնեմք · զի մի դուք
անարդս զմեզ համարեալով արհամար-
հանօք , կորնչիցիք : Իսկ ԵԹԷ խոնարհ
ինչ և ցածուն խօսիմք , ՚ի ձեր սակս
առնեմք · զի ուսանիցիք ցածութիւն խոր-
հել զձենէք : Երկրորդ · ԵԹԷ ոք Տամա-
րի զմեզ մոլեգնիլ , յայլ առնուցումք
զվարձս՝ որոյ վՒ այնպիսի կարծիմք ։
Իսկ ԵԹԷ առողջամիտս զմեզ Տամարիլ
ցի , այնպիսին վայելեսցէ ՚ի մերում
զգաստութէ : Երրորդ · ԵԹԷ մոլեգնիլ
զմեզ ասէ ոք , զՒ ՅԻ կրեմք զայս մո-
լեգնութէն · ևն։

՚Ի նշանակել իմաստից ոսկեբերանին՝
զառաջինն ընտրեն սովորաբար մեկ-
նիչք յոյնք և յատինք , իբրև Տարազա-
տագոյն կարգի բանիցն , և ոՀոյ առա-
քելոյն : Ասել առանձնել կամ չՀարել
իմանի՝ մեծամեծս խօսել զանձնէ , որ
կամ ըստ կարծեաց Տակառակորդաց մե-
լեգնութէն Տամարելոյր , և կի՛ զի մար-
դիկ զանձնագոռոյն ոչ առողջամիտ Տամա-
րին , յորժամ տեսանեն առանց պատ-
Ճառի զդովեստէն անձին բարձրացու-
ցանել : ԵՒ ընդակառակն պատասխանէլի
մանի՛ ցածուն և չափաւոր խօսել զանձնէ
ոՀ առնեն սովորաբար առողջամիտքն
և խոհականք : Այս նշանակուի Տա-
րազատ և կարգի բանիցս · զի անվիրա-
պէս յառաջ զդովեստէն իւր և պաշտա-
նակացոյն պարծանօք խօսէր առաքեալն ·
և զկնի դէմ՚ի նոյն շրջէ զբանն : Ապա-

մեծատ է և ոճոյ առաքելոյս · քանզի ստորև յետ բարձրացուցանելոյ զնշխարհանութիւն իւր և զխաւսատարմութիւն ընդեմ սուտ առաքելոցն , անդամոքն կոչէ զայս՝ ստեպ բիմ անդամ ։ (Ժ · ԺԱ · 1 · 16 · 17 · 21 · ԺԲ · 6 · 11 ։) Եւ յայն ամ տեղիս յոյնդնէ՝ անմտութիւն, անմիտ · և քաջայայտ է՝ առ կարծիս մարդկան այսպէս կոչել զդիւանաւթիւն անձինն , և ոչ ՀՀմարտութիւն ։ Եւ ոմն Թուխ՝ ի տաղորդէ հրէից և յոյնց առնու առաքելս զայս ոճ բանի · քանզի և հրէայք ի լսելն զքրիստոս մեծս խօսել զանձնէ , ՚ի որդի ՀՀ լինել , և իշխանութիւն ունել կենաց և մահու , ասէին · (յովհան · Ժ · 20 ·) * Դեւ դոյ ՚ինմս և մոլեգնի · զի՞ զնա լսեք նմա ։ Այնպս վերատոս դատաւոր լուծիչ յառաքելոյս զրիստոս պարզևան արարեալ նմ յՀՀ , աղաղակեաց , (գործ · իԹ · 24 ·) * Մոլիս պղէ · քազում դպրութիւք զբեզ ՚ի մոլորութիւն դարձուցանեն ։ Որում եւս պատասխանի · * Ո՛չ մոլիմ քաջդ փերատոս , այլ զցածուն և զՀՀմարտուն բանս բարբառիմ ։

Ապա ըՀ ասացելոցդ՝ ընտանի իմաստք բնաբանիս են ։ Եթէ ՚ի գովեստ անձանց խօսիմք ինչ պարծանօք , որ յիմարուն տայ կարծիս առ մարդիկ , այն է այն ՚ի պատիճ · զնոյ վատան կամիմք ջատագովել · զի մի պաշտօնեայքս արհամարհ լինելով յայս այլոց , արհամարհեսցին վարդապետութիւն աստուածբանին , որով և ինքն ևս արհամարհ ։ Իսկ եԹէ չափաւորս և ցածունս խօսիմք զինչ առանց պարծանաց , ոՀ առողջութիւն է մտաւորաց , այն ձեզ է յօգուտ , ՚ի ձեր սակս առնեմք զայն · զի բարեմտքդ մի գայԹակղեսջիք · և զի ուսանիցիք ՚ի մէնք զցածութիւն և զխոնարհութիւն ։ Եւ այնպս՝ Թէ մեծաւ մեծս խօսիցիմք , և Թէ ցածունս , ոչ զմեր վատս կի զօգուտ խնդրելմ , այլ զնայն և զձեր ։

14 · ( ) ի սէրն ՀՀ սիրել զքէ · ինձէ՝ ՚ի էրէ հին խոհեմէ ասէ՝ նէյտոն վերատոս , ապա տրէին անհնչեան գնէտել էին ։

Առաջին մասն բնաբանիս կետիւ զատանելի է ՚ի յաջորդէն , ոՀ դնէն մեք ձեռագիրք , այլ և յոյնն և լատինն , և իմաստքն պահանջեն · զի յասելն՝ Սէրն ՀՀ սիրել զքէ , ոչ իմանի Թէ ստիպել զքեզ ՚ի քենել զայս · այլ յայլ ինչ ասել , ոՀ այժմ տեսցուք ։

Նշանակել կամի բանիս ներքին պատճառն՝ յորմէ շարժին ՀՀմարիտ պաշտօնեայք աւետարանին ՚ի մատուցանել զվաստակս իւրեանց ՚ի վառս ՀՀ , և ՚ի փրկութիւն այլոց ։ Ցայս ամ՝ զոր ասացի , ոչ շարժէ զնէզ ասէ՝ ԻՀՀ մարմինդ , ոչ յայս շահու , ոչ ինդիր փառաց , կամ հոգի հակառակութիւն , այլ միայն սէրն ՀՀ սիրել զնէզ ։ Զասէ լսի՝ ուսուցանել , կամ յորդորել կամ զօրացուցանել , այլ Թէ բանադատել , մղել , և իբր տիրելով վարել ։ Ահինչ · առ ՚ի զնմ հնարս հնարել ՚ի լրումն վառացն ՀՀ , և ՚ի շահել զմարդիկ առ ՀՀ · վասն սիրելի պարծանաւք խօսիմք զանձանց , և սիրելի ցածուք · սիրելի առ ՀՀմ վառնդս խրատիմք , և սիրելի խոյս տամք · ուրեք ցասնումք ընդ Թշնամիս ՀՀմարտուն , և այլ ուրեք ներողութեամբ գնամք · առումանս խոստութիւն ցուցանեմք , և առ այլս՝ կակղութիւն , ոՀ զիարդ պահանջեն վառքն ՀՀ , և օգուտ մարդկան ։ Եւ ահա սերն քէի զգեցուցանէ մեզ զայսպէս բազմադիմի կերպարանս ։

Սէր ՀՀ իմանի՝ Թէ այն որով ինքեանք սիրեն զքէ , և ասի կրաւորական , և Թէ այն՝ որով քէ սիրեաց զմարդիկ , և ասի ներգործական · Ըստ առաջնոյն իմաստքն են · սէրն՝ զոր պարտիմք քէի , և որով ըմբռնեալ եմք , բռնադատէ զնէզ՝ ՚ի գործել զնմ վ ՀՀ , և յօգուտ այլոց · նէ սիրոյն ազդմամբ շարժիմք ՚ի զննազան ընԹացս պաշտաման մերոյ ։ Ըստ երկրորդին իմաստքն են · ոՀ համեմատ սերն՝ որով սիրեաց քէ զմարդիկ , իբրև Թեման սուր մղէ զնէզ · օրիք նակ սիրոյն քէի մեռելոյ վ ամենեցուն՝ բռնանայ ՚ի վ մեր , զնման նորս նա խանձ վառացն ՀՀ և փրկութիւն մարդկան՝ յանձինս կրել · եԹէ նա այնքան սիրեաց և վատահեցաւ սակս մարդկան , մեք զինչ ոչ պարտիմք առնել · կամ զիարդ հնար է մեզ հեղգանալ , զանձանց օգուտ խնդրել , ևն ։ Երկաքանչիւր իմաստքս հաւանել են առմէ

մեկնիչս՝ բայց երկդէմ առումեւ յարմար
է յաջորդ բանին. և ոսկեբերան խակ՝
որ յիւր օրինակին ընձեռնու սէր ու,
ըստ ամենայ զայն՝ որով ձօ սիրեաց զմար-
դիկ զերասիրաշխամօք փրկագործու-
թեանն։

Քննել պայ՝ ըմբռնելով զայս, խորհե-
լով, ի միտ առնելով, ըմբռնել ի բո-
վանդակեալ միոյն քո ֆիլոսոփ ամենեցուն ի
սա, ըստ ամենեցուն յանձն էառ ոչ
միայն զաշխատութիւնս բանիւ և գոր-
ծով, այլ և զդառն տանջանս մինչև
ցմահ, զկետ գայ ուրեմն՝ թէ ամենէսեան
ի՞նչ էին։ Ցորմն, և ըստ նմա լսելոյն
ներկայ ժամանակ դնեն, ի՞նչ էին։ ա-
սորին անորոշ ասէ. Իբրեւ պէս։ Ա-
յս հասարակաց մեռելութեան, ըստ նմին և մե-
ռանել քոյ ըստ ամենեցուն՝ երթալկի ի
մահ՝ ի մեկնչայ։ Ա՛ւաջին՝ մեռանել
մեղաւք ադամայ, և քոյ մեռանելն՝ ըստ
ամ մարդկան առ հասարակ, հրէից և
հեթանոսաց, առաջնոց և յետնոց. որ
իմանի ըստ բառականութեան փրկանացն,
որով ամ մարդկան փրկութեան գործել
կամեցաւ քոյ յիւրոյ կողմանէ, թէպէտ
և ոչ ամենեքին ներգործութեան վայելեն
՝ի նոյն։ Եւ ըստ այսմ իմաստքն են.
քննուիլ՝ ի միտ առնուիլ, զի որովհե-
տև մին քոյ յանձն էառ զմահ վասն ամ
մարդկան առ հասարակ, զկետ գայ՝
թէ ամենեքին նոքա մեռեալ են ըստ ան-
մեղաւ յաղագ, ամենեքին մահու ար-
ժանիք, պարտաւորք յաւիտենական
մահու. զի թէ ոչ այսպէս, ընդէր ըստ
ամենեցուն մեռանէր քոյ։ Իսկ արդ և
թէ քոյ այսքան հոգացաւ զմարդկան
փրկութեի, և առաւել մեզ՝ որք նորա
փոխանորդք եմք և պատգամաւորք,
պարտիմք ամ փութով վաստակիլ ի
փրկութեի ամենեցուն, յարմարելով ի
կարիս իւրաքանչիւր մարդոյ. զի մի
վաստակք քոյ անշուշ լինիցին առ բա-
զումս։ Զայս միտս իմանան ըստ ասէ-
քեանին բազում առաջին և յետին
մեկնիչք. և մեր բնաւիրս զսոյն պա-
տանջն զնելով. ածէին՝ Եր՞ի՞ց, մեռելութե՞ն ամենեցուն իմանի՝
Տրաժարումն՝ ի մեղաց, որով իբր ան-
կենդանք առ մեղս՝ կեան յարուցուին.
և ըստ այսմ մեռանել քոյ վա ամենեցուն՝
իմանի վասն ամ հաւատացելոց. որք
մկրտութեն մեռանելով մեղաց, կենդա-
նանան առ արդարութ։ Եւ իմաստքն
կազմին այսպէս. որովհետև քո զմահ
յանձն էառ վա ամ հաւատացելոց, ու-
րեմն ամենեքինքն մեռե՞ն առ դործս
մեղաց. ոչ և պարտին դնալ դործովք
հին մարդոյն, այլ կեալ յարդարութ։
Եւ եթէ սէրն քոյ զայս արդարութե
ներդործեաց՝ ի հաւատացեալս առ՝ ի
կեալ նոքա օր ըստ օրէ՝ ի քանս արդարու-
թե, նոյն բռնադատեալ զմե՝ զմահից նոքա
դործակից լինել և զօրացուցիչ՝ քարո-
զութ և ամ հնազանդութ։ Ի սոյն
միտս են բազումք՝ի լսելին մեկնչաց։
Երկ, մեռելութե ամենեցուն իմանի՝
մեռանիլ անձին և կամաց, որով չպար-
տին այլևս ընթանալ ի կեալ և զիւրեանց
հաճոյս խնդրել. և ըստ այսմ մեռանել
քոյ վա ամենեցուն՝ իմանի վա ամ ըն-
տրելոց, որք մեռեալ են անձանց իւ-
րեանց, և կեան միայն ասէ։ Ըստ մեկ-
նուե՞ն՝ այս են իմաստքն. եթէ քո
զմահ կրեաց վա ամենեցուն՝ զորս ըն-
տրեաց ի կենաս, ապա այնուհետև
նոքա մեռե՞ն բնաւ իւրեանց կամացն,
ոչ և ա տեր են անձանց. ոչ զիւրեանց
հաճոյս կամ զփառս կարեն խնդրել,
այլ զնո՞ն միայն. քոյ փրկչին են ծա-
ռայք, նմա միայնոյ պատրաստել պար-
տապան են։ Եւ ահա այս մտածութե՞
սիրոյն քոյ՝ որով խոպան տիրեաց ըն-
տրելոց իւրոց, բռնադատե զմե՝ յայմ
գո՞ն հաճոյս խնդրել՝ եթէ՝ ի բարձրա-
նալն, և եթէ՝ ի ցածնու՞ն, եթէ՝ ի
խաւսանալն, և եթէ՝ ի քաղցրանալ։
Զայս երկ՞ մեկնութե առաւել հարա-
զատ համարին ոմանք. այնու զի առա-
քեալն՝ի յաջորդ ասեն ասէ, ի ոչ ինն-
դառնէ էրեն, ի անձանց էրեն կենդանիս։
Եւ համաձայնի միւս ասացեալն առ
հռովմայ. (ԺԴ. 9.) * Քանզի՝ի նոյն
և քո մեռաւ և եկեաց, զի մեռելոց և
կենդանեաց առ հասարակ տիրեսցէ։
Ապա՝ն ճշդիւ խօսելով, յաջորդ բան
առաքելոյն՝ է հետևում ներկայ բնա-
բանիս. և ոչ վա այն հարկ է զնոյն՝ ի
մասս համարիլ յերկոսին։ Ա՛յ մեզ
առաւել ընտրելի երևի առաջին մեկ-
նութե՞ն, որով բազումք իմանան՝ մե-
ռեալ լինել ամենեցուն մեղաց ադամայ,
զորս իբրով մահաւ՞մբն կամեցաւ քո

ապրեցուցանել ՚ի հասարակաց մեռ-
լոյնէ անտի · որում զկնի դայ՝ զի մի՛
և մեղայ կենդանի լինիցին նոքա , և ոչ
անձանց իւրեանց , այլ կեալ յարդա-
րութիւն և ՚ի հաճոյս ՅՍ · Ոյզ զկնի
եկեալն ցուցանէ ։

15 · Այլ՝ ՚ի վէր սկսեալսն դառն · էր որ
կենդանիւն էին , զ անձանց էին
կենդանիւ , այլ այնմ որ ՚ի վէր նոցան
դառն և յարեաւ ։

Ցղյնն , և արաբացին և դնեն դառն ,
առանց անուանն · ասորին յաւելու , զ-
ՈՈՈՆ և լատինն , մեռաւ քո · զոր
ոսկան եմոյծ յիւր տպագիրն ։ Ցայն
սակս ասէ՝ մեռաւ մին քո վա՛ ամենե-
ցուն , որպ զի որ կենդանիւն էին ։ Լա-
տինն , զի Ն որ · բայց չէք ՚ի յայնմ ։ Ո
մանք կենդանի իմանան զբնական և
մարմնաւոր կենաց , բայց չէ յարմար ·
զի որպէս մեռեալ ասելն ոչ նշանակէր
զմարմնաւորն , նոյնպս և ոչ կենդա-
նին ։ Այլ սովորաբար կենդանի իմա-
նան մկնիւքը ըզ հոգևոր կենաց՝ զոր
քո՛ մահոմամբն ընկալան ։ Եւ յինէն
իմասքն · ոյզ զի որք քո՛ւիւ փրկեցան
՚ի մահոմանէ մեղաց ՚ի կեանս արդա-
րութե՛ , մի՛ և անդ էին կենդանիւ ·
մի՛ և իբր ինքնաստեղբ կեցցին , ոչ
ըստ իւրեանց հաճոյից · ոչ զանձանց
օգուտ , կի՛ զկենդանէն խնդրեսցեն ՚ի
դործս իւրեանց ։ Այլ միայն կեցցին
ըզ հաճոյից և ըզ հրամանին քո՛ն , ՚ի պա-
տի՛ք քո՛ն , որ ՚ի վէր նոցան դառն և յա-
րեաւ · որ իւրով մահոմամբն ստացա-
զնս իւր ծառայս · և յարութե՛ իւրով
ոչ միայն զառհաւատուեալ անմահուն
նոյ պարգևեաց , այլ և նկարագրեաց
զտիպ նորոգ կենաց · զի մի այլ և աշ-
խարհի կեցցեն , կի՛ հին մարդոյն , այլ
միայն ոյ՝ ըզ նմանուն քո՛ն յարուցելոյ։
Ըման է այս առացելոյն առ կողոսաց ·
(գ· 3·) * Քանզի մեռարուք , և կեանքն
ձեր ծածկեալ են ընդ քրիստոս ։

Ասելն ՚ի վէր նշ , իմանի զորութե՛ ՚ի բան
յարեաւ · իբր զի ոչ միայն մեռանելն
քո՛ն եղև վա՛ ամենեցուն , այլ և յառ-
նելն · և ըզ ոսկերաբանին՝ երեք պար-
գևք ոյ նշանակին ՚ի բանիս · ոյ կեանն
ոյ՝ որ զերազանց բարի է բանական
առնղծուածոյ · մեռանելն քո՛ւ մեր ,
և յառնելն նոյնպս վա՛ մեր ։ Երեքին
անհամեմատ բարերարութե՛քս ասէ՛-
պեն զմեզ ՚ի յանձնառութե՛ ամ վշտաց ,
և կեալ միայն յՅԾ , օտարացեալ բնաւ
՚ի կենաց անձին ։

16 · Այսուհետև մեզ ոչ ոք գիտէ մարդ
նով զչա՛ , այլ արդ ոչ եա նոյնպս գի-
տեմ ։

Բնաբանս համաձայնի ըզ յունականին
փոքու տարբերութե՛ · զի ասէ * Վա՛ որոյ
մէջ այսուհետև ոչ զոք ծանեաք ըստ
մարմնոյ · իսկ եթէ և ծանեաք ըզ մարմ-
նոյ զքա՛ , այլ այժմ ոչ եա ծանուցեմք ։
Այլ ՚ի արգմանեքն եա նմանաբար դնեն ,
բայց միայն զվերջին բայն ՚ի կատարել
ժամանակ ընթեռնուն , ծանեաք , ուր
մեր և յոյնն դնեն ներկայ , գիտեմ ,
կամ ծանուցեմ ։

Յարմարութի՛ բնաբանիս առ անդեաւն՝
չունի ինչ դժուարութե՛ · զի յետ ա-
սելոյն , թէ ամենեքին՝ և մանաւանդ
հաւատացեալք մահոմամբն քո՛ւ մեռան
առ աշխարհ և առ իւրեանց անձինս ,
և յարուցեալ քո՛ւ նոր կեանս պարտին վա-
րել ըզ ոյ իբրև երկնայինք ոմանք , ըզ
կարգն ՚ի վէր բերէ զեզրակացութե՛ն ,
թէ Այսուհետև , ոյ յետ այսպս նորո-
գելոյն ՚ի ձեռն քո՛ւ , ու զոք գիտեմ մարդ
նով · Գիտել , կի՛ չգիտել մարմով զայլ-
ևայլ միտս ծնաւ առ մեկնիչս , մանա-
ւանդ ըզ երկրորդ մասն ՚ի վէր քո՛ւ ա-
ռացեալ · զառաւել յարմարագոյնն
ընտրեացուք յառաջիկայդ ։ Գիտել կի՛
ճանաչել իմանի առատապար ոչ լոկ ձանա-
չուն իրաց , այլ հաւանողական կամ
ընտրողական դառնուն · կի՛ զկնտրել
հաճոյել և սիրոյ · որ և այլով անդ
ամբ ասի՛ մեծ համարել ։ Իսկ ըզ ան-
ձամբ մարմնոյ ցկին ևս մարմնական
և արտաքին ձիրք , որք արտաքոյ հո-
գևորացն կարծին գովելի ինչ · կի՛ մար-
մին իմա զնմ ինչ՝ որ կարգի յայս շնչա-
ւոր կեանս ։

Արդ ասէ · Այսուհետև մեզ ոչ ոք գի-
տեմ մարմով · ոյ ոչ զոք համարիմք այ-
սուհետև ըստ այսց մահկանացու կե-
նաց , և ըզ արտաքին կերպարանաց , ըզ
մարմնական իրաց աշխարհ · ոչ ՚ի մե-
ծութե՛ գրեմք զոք , ոչ չիմաստութե՛ ,
ոչ

ոչ 'ի ճոխութիւն, ոչ յագուականութիւն, ոչ 'ի բարեկամութիւն. ոչ պարծիմք յոք, և ոչ սիրեմք ըստ այսպիսի մարմնական իբր զայց: Կամ դարձեալ, մեռեալ գոլով մեր աշխարհի, և ծնեալ 'ի քէն երկնաւոր կենօքս, ոչ բնաւ յարիմք յոք ըստ մարմնական կրից· այլ իմաստք են մեր, այլ խորհուրդք, այլ յօժարութիք, այլ ջանք և վաստակք՝ ըստ որոց յաշխարհի են: Կամ դարձեալ. որովհետև մեռաք 'ի քէն, և յարեաք ընդ նմա յուսով այսուհետև ոչ զոք 'ի հաւատացելոց համարիմք յայսմ աշխարհի, այլ երկնից քաղաքացիս. ուր ոչ հաշուի մարմին և արիւն, Թագաւորութիւն Աստուծոյ չժառանգեն, և իբրև զհակ հոգևոր առաքինուն: Վասն որոյ ոչ ոք ծառայ քէն համարելի է 'ի մարմնական դերազանցուել. ոչ իբրև քրիստոնեայ ունիմք զմարդ՝ որ ըստ մարմնոյ կեցցէ, և ոչ ըստ քէն: Ըստ երրորդ եղանակս բացատրէ ասելիսն:

Զի Ընդհանուր մարդով ասէ: Կարի սաստկացուցանէ զբանն, առ 'ի նոր շանակել Թէ այնչափ ընդհանուր իմաստ զայս զառն ասէ, զի ոչ միայն զայլ մարդիկ՝ նաև զյոյժ արդարս իակ չըստ համարի ինչ ըստ մարմնոյ, այլ և ոչ զնա ինքն զքէ: Իսկ ասկիբերան հաւատարի զայս իբրև պատճառ անցելոյն. 'ի յոյն սակս ոչ համարիմք այժմ գհաւատացեալսն ըստ մարմնական կենաց՝ այլ ըստ երկնաւորին, վասն զի նա ինքն քէ՝ որ յառաջն ծանուցաւ ըստ մարմնական տկարութեան, այժմ ոչ ևս այնպէս ճանաչի· այլ զերկնաւորն ըզգեցեալ կեանս, երկնայինս գործեաց և զմեզ:

Առ՝ զոնս բաղմօրինակաբար բացատրեն մեկնիչք: Կայեսարացոս զոչոքն իմանալով 'ի վեր քէն կմ մեռեալին, զոր վանդակ ընաբանս այսպէս յարմարէ: Ա՝ նք յետ լուսաւորութեն մերոյ ըստ կենդանարար յարեաք քէն, այսուհետև ուրեք ոչ ունիք լինել նորոգիչ աշխարհի ըստ մարմնական կենաց, ոչ համարեին հրեայք, և ասասեին այնպիսի նորոգողի· մինչ զի Թէպետ յառաջն մեք և այնպիսի մարմնական մտօք համարեաք զքէ, բայց այժմ ոչ այնպէս ճանաչեմք: Ջայսպիսի իմաստս խորհին և այլ մեկնիչք, և չէ մերժելի· բայց դժուարին համարիմք զառաջին ոչոքն ամփոփել առ մեռեալ· զի ըստ կարգի բանին ոչոքն զայնոսիկ նշանակէ, զորոց անմիջապէս ասաց՝ Թէ որ կենդանիքն իցեն, մի անց

Ձանց իցեն կենդանիք, ևն:

Ոմանք զերան և այլ յոյնք յառաջին մասին՝ ըստ Տրեայ իմանալով ըստ ախատաւոր կենաց, յերկրորդումս իմանան ըստ բնական կրից մարմնոյ· և մեկնին այսպէս: Թէպետ և յառաջ գիտեաք զքէ ներքոյ անկեալ մարմնոյ կրից, քաղցու, և ծարաւոյ, և քնոյ, ևն, բայց այժմ ոչ այնպէս ճանաչեմք, այլ յանկիր և 'ի փառաւորեալ կեանս: Ըստ այսմ մեկնումն ամանք զոյն գիւրիկ կի ծանչ ոչ առնուն իբր սահմանականի անցեալ անկատար, կի կատարեալ, այլ իբրև ստորադասական եղանակ, ստ. իանակ ասելոյ, Թէ և գիտացեալ էր մեր, Թէ և ճանաչեցեմք զքէ ըստ մահկանացու մարմնոյ, մինչ 'ի կրաւոր մարմնի կայր, կերակրոյ և ըմպելոյ կարօտեալ:

տեալ:

Բաղադրեալ 'ի յաւելուածոյ ոչնչով երեթե օգտասիրեսի, այսպէս բացատրեն: Ամենայն փոքր համարիմք զառաջինսյ մահ, կանացու կեանս, մինչ զի նաև զքէ՝ զոր երբեմն ըստ այսոց կենաց մեծ համարեաք, այժմ ոչ այնպէս համարիմք· զնեռկայ ուեթե նորա՝ որում հանդիպեցան այլ առաքեալք, և զոր ես երբեմն մեծ ինչ գրեի, այժմ փոքր համարիմ առ այն կեանս՝ յոր վայելէ անմահ փառաւորութիւն: Այսմ մեկնուեն ոչ ըստիմանայ այն, զի ոչոքն երաներ զառաքեալս սակս տեսանելոյն զքէ 'ի մարմնի, որում ցանկայեալ մարդարէիցն՝ ոչ հանդիպեցան: (մատթ. ԺԳ. 16. 17:) Վասն զի անհաւոր բաղդատուի է ակնեալն տեսանելոյն առաքելոց առ ազօտ ծանօթութիւն մարգարէից· որ արդարև փոքր է քէ յառաջինն: Իսկ հաւանօր բաղդատուի լինի փառաւոր դիտուն քէն ըստ անմահ կենացն՝ առ մարմնական տեսանելն նր ըստ մահկանացու կենաց· և որչափ նախապատիւ է փառացի վիճակ քէն քէ դանելուածնակն, նոյնչափ արդոյ է ճանաչուին առաջնոյն քան զերկրորդիս:

Ոմանք համարին ակարանալ մեկնուեն այնու՝ զի երանելիս պօղոս ոչ բնաւ տեսանէ

տեսեալ զքո՝ի մահկանացու մարմնի· և զի առաւելօր առաւել յիւր դէմս իջոլի, չէր մարթեալ նմա ասել, թէ ծանեաք ըս մարմնոյ զքո· Սակայն չզօրէ և այս ընդիմանալ· վա՛ զի զիտելն կի՛ ճանաչելն ոչ հարկաւ՝ի մէջ բերէ զտեսութիւն աչաց, այլ՝ի լոյս ակնջաց և ունկեր ճանաչել զքո· Թէպէ զի ոչ ընդունին առարկութ այսմ ընդիմանե, փիլիսոփայ առանօր ոչ իմանի պարզաբար ճանաչել զոք, այլ մեծ համարիլ, արդոյ գնել· զի կարեր ունել երանելիս պատիւ զքեան առանց մարմնաւոր տեսուե:

Ա՛լ մեկնիչք առաւել ընտրեն իմանալ այսպէս· Թէպէտ և յառաջն մեծ համարիեաք զքո ըս մարմնական կցորդութեի, իբրև ազգակից գոլ մեզ, և իբր յայնչափ պարծէաք, բայց այժմ ոչ այգպիսի ճանաչմամբ պարծիմք՝ի նա· Ա՛յս իմաստք համառայն են այլոց բանից առաքելոյս· զի առորև (Ժա· 18·) ըզպարծիլ սուտ առաքելոցն՝ի մարմնական բարեաց՝մտելի՛ եր, իբրև թէ ինքեանք են, զանակք աբրահամու, ևն, կոչէ պարծիլ ըս Տեառ· (առիպա առիլեալ· ը· ֆ·) և առ Հռովմայեցիս մի՛ ի գերազանցուե՛ն հրէից զնե զազգս կցուե քոն ըս մարմնոյ· (Թ· 5·) Համա՛ ձայն է և դիտաւորութե՛ն առաքելոյս· վա՛ զի յայս ամ բանս կամի հարկանել, միշտ զառա առաքեալսն, ուղղակի կի՛ կողմնակի զնոյ խոտորնակ մտածուե՛ն պահարակելով· Եւ զի նո՛ մեծ վտա անձանց վարկանէին զՀրէական ազգակցե՛ն, և զառ՛ի քո պարծանս կրէին՝ ոչ այնչափ սակս ետծարել բարձրեն նո՛, քան թէ՛ի պատճառս հաստատե՛ն· և զայդ մեծաբանին և աչքոք տեսեալ զքո, և ծանօթացե՛ն՝ի նմին իրի բարձրախորհուրդ առաքելոս առ՛ի ունայնացուցանելոյ զիիքացուն նո՛ ոչ խնայե, ոչ բանիս կարգ է ասել, և ոչ՛ի քո· այլ վա՛ քո՛ վտառութելոյ Հոգւով՝ իսքր համարի զքո մարմնով· զի ուստ՝ի՞ թէ ոչ Հաձի քո մարմնական մտօք պատչիլ՝ի հաւատացելոց· Յայնտե՛ւ յառաջ բերել կարծեացս՝ կարի՛ւր համարիմք ազդ առնել, թէ բառն Տեառն կի՛ ըս Տեառն՝ յոր միտս է մանել յառաջին մասին յասելն, ոչ զոչ Հիչելոյ Տեառն, նոյնի՛ն մտօք պատ է առնուլ նաև յերկրորդումն, ընդ որ Հիչեա՛ Տեառն զոչ այս իբր մտաՀանար՝ վասի յառաջնումն իբր յընդՀանար, և է բացատրութ առելոյն ոչ զոչ· Ապա ըս կարդի այսեն հարաչատ իմաստք ամբողջ բնաբանին·

Որովհետև մահաՀամբ քոյն մեռաք Հին մարգոյն, և անձանց մերոց, և նորս անմահ յարուցե՛ն փոխարկեցաք՝ի նոր կենաս երկնայինս, այսուհետև մեք Հաստատեալք յայս յոյս նորոգութե՛ն, ոչ զոք ըստ մարմնական և երկրաւոր իրաց համարիմք ինչ, ոչ զմեզ, և ոչ զայլս· ոչ ըս բնական ձրից ազգի, և աղնուե՛ւն, և ոչ ըս մարդկային բաբեաց՝իմաստութե՛ն, համբաւոյ, իշխանութե՛, ևն· և ոչ՛ի մի ոք Հաձիմք ըստ շարժելոյ մարմնական ըղձից· զի փոխարկելոցն յերկնային կեանս՝ երկնաւոր և բարձրագոյն բարիքն՝ի Համար՛ի են· Ա՛ինչ զի Թէպէտ և զնա ինքն զքո յառաջ քան զկոչումն մեր՝ի Հաւատս՝ մեծ ինչ զրեաք ըս մարմնական Հանգամանացն, Համարգի գոլով մեզ, և ցանկալի Համարեաք զմարմնով մեր ձակայուե նո՛ի մահկանացու կեանս· կամ հրեական մտօք՝ մարմնական բաբեաց ակնուեիմք՝ի նմանէ, սակայն այժմ յետ լուսաւորութե՛ն Հաւատոյ, յետ՝ի բաց գնելոյ նո՛ զմարմնակեցիկ Հանգամանսն, ոչ ևս զնոյնպիսի մտաձուե՛ ունիմք գնմանէ· ոչ ևս իբր յայնպիսի պարծիմք, կամ պաշտեմք· Ա՛յլ բարձրագոյն և վեհական միտս բեբելով, նկատեմք զնա՛ի յերկինս Համաորեալ· և Հոգևորապես իբրև մարդ ձեռաբելոյ և պարզևատուի ամ շարհաց՝ կեամք, ծառայեմք, և որպս զայնպիսի քարոզեմք· քանացեալ զբաբովին զնոսա երկնաւոր առաքինութե՛ն տիպ նկարագրել՝ի մեզ, և յայլս·

Ա՛յս իմաստք Համաձայնին ոչ միայն անցեալ բանից առաքելոյն, այլև յայ ջորդին զոր իբր հետևեցուցանելով ասե· Բայ եթէ ինչ՛ի՞ նոր արարած էդէ· եբ օրպես ինձ Թոմի, բովանդակ բբնաբանս զնոյն միտս բերէ ըս ասացելոյն ան վա՛ աշակերտաց· (յովՀ· ժԴ· 16·) * ՅաշխարՀէ սատ չեն, ոչ և ես չեմ յաշխարՀէ· ‖ աշխարՀի անուամբ կոչելով զայն ինչ, զոր առաքեալս անուամբ

ուշամբ մարմնոյ նշանակեաց. և որպէս ոչ միայն զաշակերտաց՝ այլև զինքեանս ասէ չլինել յաշխարհէ, նոյնպէս առաքեալս թէ ղՀաւատացեալս, և թէ զքո՛ւ ասէ չճանաչել մարմնով, կի՛ ըստ մարմնոյ : Եւ չեն ինչ զարմանք, թէ զմարմնականն զայն զԽոնարհ Ճանաչումն որ զքե՛ն՝ ի բաց տանի առաքելն. վա՛ղ զի կարի արդելու այն զերաբերեալն զիւռւելթե մեծութենն քե՛ն, և զուսումն խորհրդոց նո՛ր. մինչ զի վա՛ յսոր ասէր քո՛ առ աշակերտան. (յովհ. ժ՛ը. 7.) * Ա՛յլ ես զՀոգւոյն ասեմ ձեզ, լա՛ւ է ձեզ՝ եթէ ես երթամ. զի եթէ ես ո՛չ երթայց, մխիթարիչն ո՛չ եկեսցէ առ ձեզ. ||

Ըստ բացատրեալ իմաստիցս, ինքնին իմանի, թէ այլ է ասելն Տ՛ոհով՛ի լեզուի առաքելոյս՝ յայնմանէ զոր ա՛ռն յովհաննէս զրե՛ւ յառաջնում թղթին. (ա՛. 2.) * Աւ՛ հոգի՝ որ խոստովանի զյի՛ս քո՛ մարմնով եկեալ, յի՛սյ է նա : || վա՛ղ ունդ նշանակէ՝ զմարմինն առեալ Տ՛ժմս բիւ՛ նման այլ մարդկան. իսկ ասս Տ՛ոհով նշանակէ՝ ըս մարմնական խորհրդոց, զոյ, ըղձից են :

Յանդիմանի յաւացելոցս զարձո՛ւ խոտորակ իմաստ ոմանց մանկըտեղի ա՛ղանդաւորաց. յորոց մի էր փոստոս ոմն՛ի ժամանակս երանելւոյն օգոստի՛նոսի. զի Թիւրելով զառաքիկայ բանս ասէր՝ Թէ առաքեալն ցուցանէ զքո՛ս ո՛չ Ճշմարիտ մարմին զգեցեալ. իբր զի Թէպէտ երբեմն Տամարեր զքո՛ս մարմին առե՛ր, ասելովն առ Հոռովմայեցիս. (ա՛. 3.) եղելոյ՛ի զաւակէ դաւԹի ըս մարմնոյ, սակայն յետ այնր ուղղեալ զկարծիսն, ասէ՝ Թէ այժմ ո՛չ այնպէս մարմին առեալ Ճանաչեմք :

Զպատիր մեկնութենդ անդէն նանրացուցանէ օգոստինոս ասելով. եԹէ այդ էին միաք առաքելոյն, ապա նաև պայ՛ Հաւատացեալս Տամարէր նա ա՛նանց մարմնոյ լռե՛լ. քանզի և զնոցա՛նէ ասէ նոյնպէս, Թէ ո՛չ զոք Ճանաչեմք մարմնով : Թո՛ղ զամենայնի ոգեւոր, Թէ փոստոսի՛ յի կարծելն՝ Թէ Հոռովմայեցիս յառաջ զրեալ էցէ քան զկորնԹացւոցն. այլ յայտնապէս յետոյ է ժամանակաւ, ո՛ւր տեսաք՝ի նախադրութեան. ուստի առաջիկայ բա-

նէ՛ս չէր մարԹի ուղղել զյետոյ ասացեալն : Այնպէս ըստ բազմաց կարծե՛լոյ՝ յետ կորնԹացւոցն ԹղԹի՛ն զրեաց առ գաղատս. (գ՛. 4.) * Աւ՛առքեաց ես զորդին իւր, որ եղև՛ի կնոջէ : || Յէ՛տոյ է զաբձեալ և զոր առ տիմոԹէոս զրե՛ս. (բ՛. ԹղԹ. բ՛. 8.) * Յիշեա՛ զյի՛ս քո՛ յարուցեալ՛ի մեռելոց՝ի զաւակէ դաւԹի՛ : ||

17 · Բ՛այց էին ի՛նչ՝է՛ս նոր արարած էնե՛ս զի հին անց, և՛ արդ նոր եղե՛ւ :

Ա՛յսու օրինակաւ զրե՛ն հարազատս օ՛րինակք մե՛ր. իսկ յոյն ասէ. * Վա՛ զոյ եՀէ ոք՛ի քո՛ն, նոր արարած. հինքն անցին, ահա եղե՛ն նոր ամենե՛ն : ուր զքո՛զ յառաջին մասին ո՛չ դոյ բայ ինչ, ո՛մանք անկատար համարե՛լով զբանն՝ ըստ յաջորդին յարե՛ն. և ըս այսմ լսո՛ւմն դնե՛ն. * Վա՛յ եՀէ ինչ՛ի քո՛ նոր արարած, հինքն անցին ||: Եւ՛ն Ա՛յլև արաբա՛ջին ասէ. * Վա՛յ որ է՛ի հաւատս քո՛ի նոր արարած, այնուհետև էանց զերս անցեալս, և ահա ամ՛ իրք՝ յորս եղև, նորք են ||. որ մեկնաբանութե՛ կարի օտարեալ՝ի յոյն բնագրէն :

Սակայն ամ՛ մեկնիչք յոյնք և լատինք զօրաւո՛ր իմանան զբայ յառաջին մասին, որով կատարի բանն՝ առանց յաջորդին, և միաբանի առօրին դնելով. * վա՛յ որ ոք՛ի քո՛ է, եղև՛ նոր արարած ||: ըս այսմ և մերս յաւելու զբայն էդե՛. և չ՛ շաղկապաւ որոշե՛ զյաջորդն, ցուցանելով՝ Թէ առաջին մասն ունի զնո՛ր կատարեալ իմաստս :

Բ՛այց էին ի՛նչ՝է՛ս : Շաղկապն բայց, է՛ մանի առատասո՛ր՝ բայց արդ, որ ունի զզօրութի՛ն հետևողական : փիլիսոփայական մանկական ի՛նչ, յոյն ասէ դէ՛ս, որ հաստատակ է արականի և իգականի, ցո՛ նը՛շանակէ ոչ, և ի՛նչ. վա՛ղ մերս և լատինն դնե՛ն ի՛նչ. բայց ամ՛ յոյն մեկնիչք էրբև արասի առեալ, մեկնեն՝ ոք. և զշաղկապդ՝ յարմարե՛ն այսպէս. վա՛յ է՛ Թէ ոք հաւատայ՝ի քո՛ն, նոր արարած է՛ : Կամ ըս այլոց, եՀէ ոք կայ՝ի քո՛ն, նոր արարած է՛ :

Ըստ իմաստիցս՝ ամենք յարաբերին մեկնըչեալ կարի ամփոփելով բացատրին այսպէս. եՀէ ոք՛ի քո՛ն, ցո՛ յարբայսեւ քո՛ի կի՛ յեկեղեցւոջ կամեցի ունել ինչ

տե՛

տեղի, լեցի նոր արարած· միայն նոր մարդն ծաղկի յարբայսէն քան· հինքն որչէն նորոգեալ հոգւով սբ՛վ, եղծան. առ՛ի վարել զեչխանուն կամ զիմաստուն՛, պահանջի նորոգումն սրտի· Սակայն այս իմաստք ոչ միայն անձուկ են, այլև արտաքոյ կարգի բանիցն։

Ապա հասարակաց և ընտանեի իմաստքն են· որովհետև քան յարուԹ՛ն հաստատեցան նոր կենաց չնորհացն և անմահ հուէ, նմին իրի ոչ միայն մեք պաշտօ նեայքս աւետարանին, այլ ամ ոք որ կայ՛ի քո հաստատեալ հաւատով, և կեայ քոհիւ և՛ի քո, է նոր արարած, կի՛ եղև նոր արարչուԹի՛ն· համարի նա բաստղծ ինչ յայ։ Ասյսոս անուամբ՝ ոմն ասէ ոսկեբերան, յայտ առնէ զնայ բազդն փոփոխումն և զառաւելուԹի՛ն նորոգ կենացն· ոմն Թէ յոչնչից վերըս սին ստեղծանել յայլ կեանս։ Ալյուր (դաղատ· ՞ը· 15·) զբրիստոնէական կրօնն և զկեանս՝ կոչէ նոր արարած· իսկ աստանօր՝ զբրիստոնեայն, և երկոքին՛ի նոյն միտս դիմաւարին։ Կրօնն քրիստական է անցումն՛ի մեզաց յարդաուԹի՛ն, ի հին օրինաց՝՝ի նորն· մկրտուԹի՛ն որ՝ինամ՝է տեսակ ինչ յարուԹ՛ն նորոգն, և պարգևք, և խոստմունք հանդերձելոց, հրամանքն· և ծանօԹուԹիք բովանդակ նորը և հրաշափառագոյնք քան զառաջինն։ Ապա նոր դոլով արարչուԹի՛ն ձեռնէջն, որոք զնոյն ընդդրկեաց, եղև նոր կերտուած ոյ։ Ապա՛ի կալ այսպիսի նորահրաշ փոփոխուԹի՛, զի՜նչ զարմանք՝ Թէ մեք ոչ և և ճանաչիցեմք զոք բան մարմնական իրաց· որովհետև այնպիսի ճանաչելի են իրք, որպիսի գոն· ՛ի փոփոխիլ ի բաց՝ հարկ է և անուանն և ճանաչման նոցա փոփոխումն լինել։

Զչ հինն ան՝ յայլ Թարգմանս չէ՛ջաղկապն ղ՝· բայց գոլով այս իրը պատճառ անցելոյն, մերս եղ զպատճառականն։ Եւ գարձեալ, զոր այլ Թարգմանք բազմաւորական դնեն, ոյ հինն, նոբ՝, մերս եզական ընտրեալ դնել սակս վայելչուԹի՛, Թէպէտ իմաստքն տակաւին բազմաւորական են։ Հինն իմանի ըՀանրապէս վիճակ հին մարդոյն, ոյ մեղքն, մոլորուԹիք հեԹանոսականք, կեանք մարմնական, ապականութեան, հրէական կռապն և ծառայուԹ՛ն· այս ամ էանց, բայձաւ ասէ՝ այնմ որ՛ի քո պատկանեալ է հաւատովք։ Եւ՝ ՞ըէ նոր եղե՛· այլ Թարգմանք յաւելուն, ամ՝ փոխանակ ասացեալ հնուԹի՛ն, ամ՝ ինչ նոր հաստատեցաւ, արդարուԹի՛, սրբուԹի՛, նոր կոակ՝ ամ՝ նորոգատուր պատուիրանօքն, ազատուԹի՛ հոգւոյն, անմահուԹի՛ մարմնոյ· և այսոքիկ կէս մի արդեամբք կատարեալ, և կէս մի յոտով սկզբնաւորեալ։ Ապա յայնքան հնուէ յայսքան նորոգուԹի՛ անցուն՝ արդապէս ասացաւ նոր արարչուէ· և ըՀնին այսմ նոր արարածոյ վայել է նոր անուն, նո՛ր մտածուԹի՛, նոր ցանկուԹի՛, նո՛ր կեանք երկնային։

Առաքեալն աստանօր խորհրդաբար ակնարկել Թուի՛ի բանն եսայեայ· (խ՞· 18· 19·) Թէ ահաւասիկ առնեմ զնմ՛ ինչ նոր, և ոչ և այլևս յիշեցիք զառաջինսն· և՜ն՝ Ուր ըստ Ճառին խօսի մարգարէն զաղատուԹի՛ երի՛ի բաբէլոնէ, և զմեծամեծ բարուԹի՛ն՝ զոր առնելոց էր նմ՛ ՀԱ։ Եւ եԹէ անդ յիբաւի ասացաւ առնել զնմ՛ ինչ նոր, քանզի պատրի՛կ առաւել չնմարտեալ է այս՛ի նորոգուԹի՛ն քո՛։

18. Այլ եմ ինչ՝յ, որ հաղեցոյցն ընդ ընդ ի՛ յիւն ՀԱ· և եք մեզ ղաղատեան հաւատոյն։

Զի մի՛ ոք յասացելոցն ցայսավայր՛ի գովեստ առաքելական պաշտամանն և քրիստոնէական կրօնի՛ կարծիս առցէ, Թէ իւրում անձինն խնդրէ պարծանս, խոստովանի զնմ՛ յայ լինել, և զինքն մերկ պաշտօնեայ· կամ դարձեալ, զի նախ քո՛ի մահուանն և յարուԹի՛ն ընծայեաց զնորոգուԹի՛ մարդկան, դառնայ ըՀիւրում սովորուԹի՛ն առ ՀԱ զբանել զնմ՛ իբրև յառաջին պատճառ և անօրինել ՀԱմ՝։

Այլ եմ ինչ՝յ՝ ՀԱմ՝ զոր ասացի, բարձուն հնուէ՛ն, և նոր արարածն հնգեւոր, ընդհանուր նորոգուԹի՛ն բնութ՛ն, որով երկնայինք ամանք եղաք, ՛ի մարմնի գոլով իբրև անմարմինք ճանաչիցաք, բովանդակ բարիքն շահեալք քո՛ի՛ն, զոր արդէն մասամբ ինչ ունիմք, և այլ մասամբ ակնունիմք, ամ՝ այնքիչ

քիկ յայ են ինքեալ. ոչ մարդոյ ուրուք վաստակք, և ոչ մերով ղորութիւք ատա-
ցեալք, այլ ի բարեհաճութենէն այ։
Որ հաղեցոյցն ինէ։ Թէշնամիք գոլով մեր նմա՝ և անարժանք ողորմութեան, Թող Թէ պարգեւաց, նա բարեարու-
թիւն նախ ղեշնամութիւն եբարձ, ըն-
կալաւ զմեզ չիւր շնորհս և ի բարե-
կամութիւն ։ Ի չեն ինէ ։ յուներ սովո-
րական օրինակն, և արաբացին յաւե-
լուն, չէ ինէ ։ բայց չիք յասորին և ի
լատինն։ Զարչարանօք քոյ Երբու մին-
նորդն և խաղաղարարի՝ արար զհաշ-
տութիւն, Թողացոյց, արդարացոյց,
յորդեդրութիւն ընկալաւ զմեմ հաւա-
տացեալսս։

Եւ եթ ինչ ղպաշտօն հաղաւորիք։ Ամեզ զառաքեալսս ոչ միայն հաշտեցոյց ի
Իւր, այլ և կարդեաց զործունեայս և
մատակարարս հաշտութեան իւրոյ ընդ
մարդկան. արար քարոզիչս և աւետա-
բանողս հաշտութեան, զոր քրիստոս
բանօքն պատրաստեաց աշխարհի։ Ար
դարև մեծ և սքրալի է զործակալու-
թիս. բայց ոյր են երախտիք կամ պար-
ծանք. ոչ մեզ, այլ ոյ որ զմեմ հոգա-
ցաւ և կատարեաց. զոր եղ խաղաղա-
բար. նովաւ հաշտեցոյց, և նովաւ ա-
ռաքեաց զմեզ աւետաւորս։ Ասյսու
օրինակաւ մեզմով դառնայ առաքեալս
ի մեծացուցանել զպարտօն աւետա-
բանին, բայց զպատուէն առ ինծ տանել
լսող։

19. Եւ ինպէս ինծ էր, ինէս ղալէքսիս հաղեցոյցանել ընդ Իս, և լնել
մարել ղեզ Իւրեանց, և եդ ի մեզ
ղբանն հաղաւորիք։

Զարմարաւն բանիս առ անցեալն՝ զէ-
ղեցիկ բացատրի յոսկերբերանէն. Իբր
զի կամի առաքեալն խոստովանաբար
ցուցանել՝ Թէ ինքեանք ի զործ հաշ-
տութեան այ պատճառացք միայն են.
իսկ բուն կամեցող և զործող հաշտու-
թենն՝ ինծ է, իսկ մինդորդն հաշտա-
բար՝ քո որդին այ։ Եւ զարձեալ ըղ-
մեծաբանէ եղանակ հաշտութենէն կա-
տեցաւ նշանակել. այնու զի ինքն ինծ՝
որ անարդեալ էր ի մարդկանէ, և ըզ-
նոյ Թշնամութեի կրեալ յանձն Իւր, ոչ
միայն չմերժեաց զնա, այլ և ինքնին

կամեցաւ ընկալ զհշնամութիւնն. նախ
խնդրեաց բարեկամանալ. ինքն շնոր-
հեաց զմիջնորդն հաշտեցուցիչ զքո, և
նովաւ հանապազ միջնորդէ և համա-
զէ ի խաղաղուէ։ Ջայսոսիկ իմաստս
կարզ առաքելական բանիցս մեկնօքն
ցուցանեմ զկնի։

Շարադասութիւն բնաբանիս մեծութիւն
ինչ ունի, որով վա՛ զանազանաբար ըն-
Թեռնուն Թարգմանք և մեկնիչք։ Ա՛ եր
եղեալս ի՛ ձեռապիր օրինակաց է, որք
զկիզբն, և՝ ինչէ ինծ էր, ստորակէ-
տիւ զատանեն ի յաջորդէն, և այն-
պէս ընթեռնու Թէոդորետոս, որում
համաձայնի ասորին դնելով. * Որով
հետև ինծ է, որ քեմի հաշտեցոյց զաշ-
խարհ ի՛ ինծութիւն իւրում, և չհամա-
րեցաւ նոցա զհեղս Իւրեանց, և եդ ի
մեզ զբանն հաշտութեն։ Ա՛ Թաբանի և
արաբացին ասելով. * Ի որ էին ինծ
անյեղլի, հաշտեցոյց զաշխարհ ի՛ իւր
քեմի։ Լնե։

Իակ յունաց օրինակն առանց որոշման
կէտի ի՛ բառիցն ունի այսպէս. * Ըստ
որում զի ինծ է ի քա զաշխարհս հաշ-
տեցուցանել ի՛ Իւր, չհամարել նոցա ըզ-
մեղս Իւրեանց, և եդեալ ի՛ մեզ զբանն
հաշտութեն։ Ա՛յսմ ձայնակից լատի-
նականն ասէ. * վա՛ զի արդարև. ինծ էր
ի քա զաշխարհ հաշտեցուցանող ընդ
Իւր, չհամարեալ նոցա զյանցանս Իւր
եանց։ Լնե։

Արդ՝ առաքինն մեկնիչք լատինացուց
կէտ եղեալ զկնի բառին ի՛ տ, ընթեռ-
նուին այսպէս. և քանզի ինծ էր ի քա,
և մեկնէին. ինծ ի քա էր միաւէ ինծային
բնութենն. ի՛ որում հայր յորդի է միշտ
անբաժանելի։ Եւ այլք յետին մեկնիչք
խմանային, ինծ էր ի մարդկանէ, ի քա
որում ի՛ բովանդակ խորհուրդ փրկա-
գործութենն միշտ ի՛ նմա էր, և նովաս
գործէր. և զի սակս մեզոց հեռացել
գոլով ի մարդկանէ, ի քա մատեաւ առ
մեզ, որով եղև նա ձշմարիտ էմմա-
նուէլ։

Իակ կայեսանոս այլազգ և սա զառա-
ջեր. ա՛ ինծ էր զաշխարհն՝ որ ի քա,
հաշտեցուցանող. ա՛ զնաւատացեալս
ի քա, զմեացեալս ի քա հաւատով։ Սա
կայն ոչ յայտնի երևի՝ այսմ երկրորդ
ընթերցուածոյ լինել բառնդատեալ

նոյնպէս առաքինին չէ ըլ կարգի բանիս · զի ոչ միայն այլ Թարգմանութեանց չմիաբանի , այլ և ոչ սովորական ոճոյ առաքելոյս · որ ՚ի ՟ս ասելով իմանայ քահ · և յառաջիկայ վարդապետութիւս զբառն ՚ի ՟ս յարէ ըլ հաշտեցուցանելոյն , ոյզ յանցեալ ասն : Ալ այսորիկ արդի մեկնիչք լսափնացուց ընծանեն զոյն համարեալ դատաց՝ իմանան · ձե էր , որ քահ հաշտեցուցանել կա- մէր զաշխարհ ըլ իւր :

Աշխարհի անուամբ ոմանք իմանան զբովանդակ ազգ մարդկան՝ օրք ՚ի տիեզերս , ոյզ առնու և ասկեբերան : Ընդ որ չՀաճին այլք , իբր զի չեն սովոր գիրք ասել՝ Թէ հաշտեցոյց ձե զբովանդակ մարդիկ , և Եթող զմեզ նոյ : Նմին իբր իմանան զմեծագոյն մասն մարդկան ՚ի հրեից և ՚ի հեթանոսաց , զՀատուցանելն , կամ զկորեցեալսն և զկոչելիս ՚ի հաւատս իւրաքանչիւր ազդէ , և առաւելապէս զընտրեալսն : Իսկ ըստ օգոստինոսի՝ նշանակի բովանդակ եկեղեցին ժողովեալ յամ աշխարհէ , և սրուեալ ընդ սիեզերս :

Եթէ զհաշտութի ոյ իմացուք ներքոգործութիւք եղել ըլ մարդոյ , յայնժամ Հարկ է աշխարհաւ իմանալ զհաւատացեալսն և զկեղեցին , մանաւանդ ըստ ընտրելոցն : Բայց քանզի յառաջիկայս Հաշտեցուցանելն և չՀամարեին զմեղս անորոշաբար նշանակէ զեղեալն կամ զլնելոցն , նմին իբր ոչինչ ընդեմ՝ աշխարհաւ առնու զՀամօրէն ազգ մարդկան , որոց պատրաստեցան առ յոյ շնորՀք հաշտութենն · որպ նովին մտօք ասէ , սիրել ոյ զաշխարհ , (յովՀան · գ· ·16 :) և քահ մեռեալ վա՛ մ աշխարհի · և Թէ՝ նա է քաւութի ոչ միայն մերոց մեղաց , այլ և մ աշխարհի : (ա· յովՀ· ը· 2 :) Եւ զի պաշտօնն քարոզելոյ զայս հաշտութի ոյ՝ առանձեալ առաքելոյ՝ առ բովանդակ ազգ մարդկան կարգեցաւ , նմին իբր առաւել արժան համարեաց ըՀՀնաւոր իմանալ զաշխարհն :

Ապա ըստ կարգի իմասոք բանիս եմ : Մ՚ես ՚ի հաշտարարութենէն ոյ ը մարդիկ՝ միայն պաշտօնեայք լոկ եմք , ոչ խրատատուք կամ դատիչք հաշտութենն · այլու զի ձե ինքնին յիւրմէ անհիալ անոխակալութի՝ ՚ի ձեռն քահ իբրև խաղաղարարի և հատուցողի՝ եղև հաշտեցուցիչ աշխարհի ը իւր · կամ կամեցաւ յիւրմէ կողմանէ հաշտեցուցանել ը իւր զազգ մարդկան · եղ առաջի ամենեցուն զՀամապարհ դառնալոյ ՚ի բարեկամութի իւր :

Եւ ՚Հմարել նոյա զինքեանց : Բացայայտութի է այս հաշտունէն · և նշանակէ ոչ միայն անուս առնել զմեզս մարդկան , այլ և արթել և արդարացուցանել , որով հաւատոյի բարեկամութի ը ոյ : Բայց Հմարել ասելովն զդերաբ զանց օրինակ ներողութենն յայտ առնէ · ոյզ Թէ այնպէս հաշտի անյիշաչար սիրով , մինչ զի չՀամարել բնաւ՝ Թէ մարդիկ մեղուցեալ իցեն առ նա · կամ Թէ ոչ նոցա Համարել զմեղսն իբր կամակոր դործեալս , այլ տկարութե նոյ , կամ պատրանաց սատանայի · կի Թէ ձրիաբար Թողուլ զանցանս նոցա առանց պատուհասից , այլ ինքնին մա- տուցանելով նոյ զփրկանս քահ : Զայս ամ յիւրմէ կողմանէ խորհեցաւ ձե , և սրաբ ՚ի հաշտուե ամ աշխարհի · բայց միայն զի հաւատացեն ՚ի միջնորդն հաշտուե , և զընտրեան պատրաստելոյ ընդդրկեսցեն :

Ձանդերձ ասացելոցն՝ զայլ իմաստս ևս իմանամ ՚ի բանն , և ՚ասպէ ձե էր · իբր ասել · որովհետև ձե էր ամենցունն , սարտչական դԹուիւն ՚ի ձեռն քահ փրկանացն եղև հաշտեցուցիչ աշխարհի : Ա յայտ յարտչական խնամոյն ցուցանէր առաքեալս զփրկութի հեթանոսաց՝ յասելն առ Հռոմ· (ը· 29·) * Եթէ հրեից միայն իցէ ձե , և հեթանոսաց ոչ · այո և հեթանոսաց : ‖ և առ տիմոթ · (ա Թղթ · ը· 2·) ցուցանելով զկամս ոյ ՚ի փրկութի ամենեցուն ասե · * Զի մի և ձե , և մի միջնորդ ոյ և մարդկան , մարդն յս քս : ‖

Եւ եդ ՚ի գլ ՚ՀմանՀ : Ոմանք քահ իմանան ըստ երբայական ոճոյ՝ զդործ կամ զդործառնութի , կամ զիրն · և մեկնեն · յանձնեաց մեզ զդործ հաշտութերոյ , կամ զնոյն իսկ զհաշտութենն : Ա յլք իմանան , իշխանութի , կի պատճառս հաշտեցուցանելոյ · Բայց քանզի ը ասվորութե գրոյ (ելից· ը· 15·) դնել յումեք բանս՝ նշանակ առանձել նմա

նմա հրամանս առ՝ի ծանուցանել այ-
լոյմ, տալ՝ի ձեռն ուրուք պատգամս,
վա՛ւ այսորիկ լաւ եւս քան հաշտե՛ւ իմանի
առատաւոր պատգամ հաշտանալն այ· որ
և է բանն աւետարանական քարոզու-
թե՛ւն : Ապա ասել կամի· ո՛չ միայն ինք-
նին հոգացաւ ած զաշխարհի հաշտու-
թե՛ւ գործել, այլև կամելով հրատարա-
կել զայն առ ամենեսին, ՚ի մեզ ասած
դնաց զպատգամս հաշտութե՛ւ իւրոյ·
կարդեաց զմեզ պատգամաւորս իւր՝ առ-
՚ի հրաւիրել զմարդիկ յիւր աքանչելի
բարեկամութի՛ւն· և ինքն շարժէ զսուր-
հանդիպ մեր և զլնգու՛ւ ՚ի ծանուցանել
աշխարհի զայս շնորհ հաշտութե՛ւ, զոր
հանգամանս նորա, զպատճառսն, և
զգործմն խնամոտութե՛ւն ազգ առնէ ոս-
կեբերան, ո՛չ վայրապար ասել՝ է՛ ՚ի
գէ· այլ զի յայտ առնիցէ՝ թէ տիրա-
պէս աւետարանիչ խաղաղութե՛ւն ՚ի՝
քո է· և նա կարդեալ է յատուկ պաշ-
տօնեայ այսմ: Այլ զի երևելագոյ
մեկնեցաւ նա ՚ի մարդկանէ, և զի բա-
զումք անհաւան գտան նորա պատգա-
մաւորութե՛ն, ՚ի մեզ յանձն արար ասել՝
զնովին պատգամաբերութե՛ւն: Ըստ այսմ
մտաց ՚ի վե՛ր բերէ առաքեալն :

20· Ա՛ր՛դ՝ վ՛ս ՝ւէ՛ պաշտօնեայ՛ս՝ ո՛ղ Ե
՝ւ բանբեռո՛ւ՛ն՝ Ա՛ն՛ա· աղաչ՛ս
վ՛ս ՝ւէ՛, հաշտեցարո՛ւ՛ս ընդ ՝ւ՝:

Բնաբանս համաձայն է յուսնակարին
և այլ թարգմանութե՛ւց: Յաւուցլոյն
եղբայացութեան զնոսիւ՛ն առաքեալ
կան պաշտամանն, ո՛չ այլ ինչ լինել՝
բայց հրեշտակութ առ մարդիկ ՚ի դէ-
մաց ՝ւ՝ և քո՛ւ:

Աբդ ասէ, ՝ւ՝ սակս որոյ, ապա ուրեմն·
որովհետև զպատգամ քո՛ւական հաշ-
տու՛ւն ՚ի մեզ փոխանորդեաց ՝ւ՝ն, ապա
վ՛ս ՝ւէ՛ պաշտօնեայ՛ս, ՝ւ՝ փոխանակ քո՛ւ,
յանուն կի՛ ՚ի դէմս քո՛ւ պատգամաւոր
եմք առ մարդիկ· մուտիւբ կատարեմք
զՀրեշտակութ քո՛ւ: Ա՛յս յանուն ՝ւ՝ եկին
պատգամաբեր խաղաղութե՛ն, և մեք յա-
նուն քո՛ւ ՚ի սոյն պաշտօն կարդեցաք և
պարապիմք· ՚ւ՝ քո՛ւ պատգամաւորութե՛ն
և ՚ն՝ իշխանութ՝ աւետարանեմք զՀաշ-
տութի՛ւն ՝ւ՝: Ա՛յս այն է՝ զոր ինքնին ՝ւ՝ն՝ ասաց· (մաւթ· իբ· 18·) * Ա՛րդ՝ս
առաքեաց զիս Հայր, և ես առաքեմ
զձեզ: ‖ Եւս յովհ· (ժէ· 18·)
Ո՚ՂՆ ՝ւ՝ բանբեռո՛ւ՛ն՝ Ա՛ն՛ա· ՚Ի յոյն չիք
Ե· բայց մեր յաւելու՝ սատակացու-
ցանել զխմաստն: Բանբեռո՛ւ՛ն եղեալ
է փոխանակ աղաչելոյ, համաղելոյ կի՛
միջնորդելոյ· զի այսպէս նշանակէ և
յայլ բանս գրոց· և իմաստքն են: Ո՚չ
միայն ՚ի դէմս քո՛ւ պատգամաւոր հաշ-
տութե՛ւ եմք, այլ ա՛ւ՚ի նաև ՝ւ՝ մի՛ջ-
նորդելով կամ աղաչելով ՚ի ձեռն մեր:
՚Ի յորդորել մեր զմարդիկ ՚ի բարեկա-
մանա՛ւ ՝ւ՝, պարտին համարել՝ թէ ո՛չ
միայն քո՛ւ է աղաչանաւոր, այլև Հայր ՝ւ՝
՚ի ձեռն մեր: Ջայս միտս բացատրա-
բար դնէ և Սարդիս մեկնիչ· (երես·
589·)

Աղաչ՛ս վ՛ս ՝ւէ՛: Զի՛նքը համարին առ
կորնթացիս ուղղել զբանն· իբրև թէ
ասէր· վա՛ւ որոյ ՚ւ՝ պարտեաց պաշտա-
մանս՝ աղաչեմք զձեզ ՚ի դէմս քո՛ւ՝,
հաշտեցարո՛ւբ ՚ւ՝ ՝ւ՝, ապաշխարեցէ՛ք ՚ի
գործեցէ՛ք անկարդուն ձերոյ: Բայց
քանզի չիք ՚ի բանիս զերանուն ինչ կի՛
այլ բառ որոշիչ առ կորնթացիս, այլք
համարին յայտնագոյապէս միայն խոսել
զայս, ծանուցանելով թէ զնմարդ ՚ի
դործ արկանեն զՀրեշտակութի՛ն քո՛ւ, ո՛չ
հրամայելով, ո՛չ ապառնալիս յանձախ-
լով, ո՛չ իշխանաբար վարելով, այլ աղա-
չելով զմարդկի՛ կամն քո՛ւ, և ասելով
առ նո՛ւս, հաշտեցարո՛ւ ընդ ՝ւ՝: ՚Ի մարդ-
կանէ խնդրեն զՀաշտի՛ւն· վա՛ւ զի նոքա
նիւթեցին զնշանագրեալն առ ած· բայ
ած ո՛չ երբեք թշնամեցաւ առ մարդիկ·
Ջպատճառս թշնամանե՛ւն զնա՛ւ՝ բար-
ձեք ասե՛ ՚ի վերոյ՝ Հաւատով և ապաշ-
խարութ՛· և այնուհետև անդադար հաս-
տատեցի բարեկամութ՛ ձեզ, և ՚ը՝ ած·
Եչ ո՛՚ն՝ որ զայս աղաչէ· ո՛չ պօղոս,
ո՛չ տիմոթէոս, ո՛չ տիտոս, այլ ինքն
քո՛ւ, և ՚ի ձեռն քո՛ւ՝ ած· անարգեալն
աղաչէ զանարգելին՝ Հաշտիլ ընդ իւր· ով
անբովանդակելի զթութի՛ւն՝: Իսկ ո՛՚ն
որ աղաչէ· ո՛չ երեսաւոր ոք պիտա-
նի, այլ մարդ Հոգևոր՝ յանդգնաբար գա-
տապարտութ՛ արժանի· ով անդնդային
չարութի՛ մարդոյ, որ ՚ի մէկ կարկառուն
փրկուն իւրոյ՝ աղաչանօք ՝ւ՝ յօժարա-
մտիլ կամի· Ա՛յլ զնա մեծագոյն Հա-
տատիս ածանչող զԹուն՝ և մարդոյս
չարութե՛ն լուիցուք յաջորդաւս:

21 . Ո ի ջան որ ոչ գիտէր ղէղ , ե՛ ■ ՚ ՚ ՚

առաւել Հարազատ խմաստքն են։ Ած զքո միածին իւր, որ ինքն բնաւ ա նարատ էր և անպատաս, և ի մէր, վա՛մ մեզ մերոց, տակս սիրելոյն զմեզ զՀոգի Նախքան դէպ աքար, եցոյց իբրև բնաւին յանցաւոր, մեղսապարտ և պատժապարտ ևմի։ կատարելով ի նմա զխորհուրդն արդարութիւն իւրոյ, մատնեալ զնա ի ձանձանս և ի մահ խաչի ընկերութեամբ ազատից իբրև յետին չարագործ. զդառն անարատ եցոյց իբրև ամ յանցանաց և պատժոց պարտապան. մինչ զի՞նչ սատակութեամբ պատուհասին եղեն այլ մի կարեալ ի Հարուածս, (Եսայ. ծԼ. 3.) նոյնպէս յանցաւորութեամբ երևեցաւ լցեալ մեղօք, և գլխովին մեղք եղեալ։

Արդ՝ այսպիսի վնասապարտ երևեցաւ քո՛ ոչ միայն ըստ խոտորնակ համարման մարդկան, որք չարութեամբ կամ տգիտութեամբ կարծեցին զնա յետին չարագործ, ըստ նորին համարեալ, և իբրև յայլ ոմն ջնաւ, (Եսայ. ծԼ. 4. 12.) և յատենի խակ աղազակէին, եթէ ոչ էր չարագործ՝ ոչ մատնեաք զնա քեզ, այլև ըստ դատաստանին այլ, որ զվրէժ մեղայ մարդկան ի քո՛ պահանջեաց իբրև յերաշխաւորէ։ Զինքն ունէր նա զանօրինաւնս մեր. (Եսայ. ծԼ. 5.) զանմեղացուն մեղս իւրով մարմնով վերացոյց ի խաչափայտն, ուստի իբրև իրաւամբք պարտաւոր մատնեցաւ, ըստ պետրոսի. (ա. Թղթ. բ. 23. 24.) Եթէ զրովանդակ մարդկան զմեղս խորհրդեամբք շեղջակոտեալ ի վրէ անմեղն յիսի, ոչինչ դժուարին լիցի տեսանել զնա՝ ոչ միայն մեղաւոր, այլ զուտ մեղք, կոյտ ևմմ մեղայ։

Արդ ըստ ասացելոցս՝ անձնաւ գԹուէին այնմամարկեաց մարդկան, կարելով զքո՛ երաշխաւոր և պարտապան ի վնասուն մեղայ աշխարհի։ Ուստի ասէին, զքո՛ արբ Դէշ, Թէպէտ առ Համարումն մարդկան իսկոյն՝ Թոյլ տալ զի իբրև յետին մեղապարտ վարեցուի ի նոցանէ, սակայն ըստ իրաւանց երաշխաւորութեանն իսկոյն՝ Թէ ևն ինքնին Հաձանքն արար զնա պարտապան պարտեայ մեղացն, իբրև Թէ նա ինքն էր յանցաւորն։ Ըստ այսմ մտաց ամենևին ազդակից բնաւ բանիս տեսանիմ զնախայիշատակեալ բան սրբոյն պետրոսի. զի ասէ. * Որ զմեր մեղս իւրով մարմնովն վերացոյց ի խաչափայտն, զի լեցուք ներծեալք ի մեղայ անտի, և իցեմք արդարութեան կենակիցք։ ‖

Նոյնին բանիւ յաւելու առաքե՛ալն զի ե՛ս եղէցուք նովաւ արդարք։ Արդարութեամբ, ոյ՛ ասացաք, իսմ՝ ի Թանձրացեալն, ոյ՛ բազորովին արդար, ազատ զկամաւին ի մեղայ և ի պարտեաց, միացեալ ըստ արդարութեամբ, զոր սրբն պետրոս ասաց, արդարութեանն կենակից։ Իսկ ոյ ասէ, ըստ ոսկեբերանին իբրև յայլ ներգործեալ ի մէզ, և ոչ ի գործոց։ Կամ ըստ այլոց, այնպիսի արդարութեամբ, որ յաւս ոյ ընդունելի, Հշմարիտ արդար ըստ որ Հաստի ևն։ Երկոքին խմաստք ի մի ժողովին. զի առնէն այն արդարութեամբ ե ընդունելի, զոր ինքն ներգործեալ ի մեզ. ևս ի մեզ. Հռովմ. (ա. 17. ըստ. 21. Ժ. 3։)

Արդ՝ ասէ առաքեալն, Թէ յայն սակս զքո՛ զամենեցին արդարն արար ըստ մեզս պարտութեամբ վա՛մ մեր, ոյ՛ զի զմեզ զՀոգմայն մեղանչականքս արասցէ արդարս, Հաձոյս առաքի իւր. զի նովաւ, ոյ՛ նորին արդարութեն կամ վերկանաքն առնի՛ց զմեզ անմեղս և անպատիժս։ Ար դարև փոփոխումն ինն առնելով, զմեր մեզս ի քո՛ դարձոյց, և զնո՛ր արդարութեն ի մեզ. և այնպէս քո՛ վա՛մ մեր մեղաւոր, իսկ մեք վա՛ ըստ մեր արբոք։

Կալվինեան աղանդաւորք՝ որք զարդարեն մարդոյ ի մեղայ՝ ոչ ընդունեին ներքին սրբարարութեամբ լինել, ոյ՛ բաղձմամբ արատոյ մեղայ, այլ միայն արտաքին համարմամբ ոյ, որ զքո՛ արդարեին մեզ վերագրե, Թիւրեին զաւաքիկոյ բնաբանս, և զասեն նովաւ, եգեալ ըստ յուսականին ի նմա, մեկնեին այսպա. մատնեաց ևն զքո՛ իբրև մեղապարտ, զի մեք ի նմա, ոյ՛ ի նո՛ արգարութեամբ արդարք, և ոչ Թէ ի մեզ լինիցեմք արդարք։ Ոյ՛ ասեն՝ յատաքին մասին, լե նելն քո՛ մեղաւոր՝ իմանի առ մարդիկ, և ոչ լինքնեան Հշմարտաւէ։

Սակայն մոլորութեի նոյ ոչինչ շահի ի բնաբանէս։ Ի նմա ասէն յուսականին՝ ի նոյն իսկ ավ կամինեսոսէ մեկն՝ նովաւ. և ասորին իսկ այնպէս Թարգմանէ. նաև յայլ բանս այսր գլխոյ բազում ուրեք

ուրեք յոյնն՝ ինքդ-ինքեան հոլով դնէ, ՚ի չ՚ունի՝ եւ ոսկեբերան և այլք իմանան դործական ։ Իսկ ձեռնարկելն , թէ քո՞ւ ասի մեղաւոր ըլ՚ համարման ևւթէ , կամաւոր ազիտութիւն է , առանց տեսա՚ նելոյ զնոճ վիճն ՚ի մէջ երկոցունց · վա՚ ղի քեղ խնայե՚ւ և ՚ի ներքուստ մեղա՚ ւոր լինել՝ ոչ միայն անպատշաճ է , այլ և դլխովին անհնարին ։ Իսկ մարդոյ ՚ի ներքուստ արդարանալ ընտրեալքն ոյ՝ դ՚ինչ անհնարին էսկ ։ Թող դի ոյ՚ ասա՚ ցուք վերադոյն , քո՞ւ ըլ՚ երանելութիւն բանի՝ ոչ լոկ համարմամբ մարդկան կարծեցեալ մեղապարտ , այլև բուռ ոյ դատաստանին եղև պարտաւոր վրէժ ժուղ մեղաց մարդկան ։ Իսկ եթէ պըղծն դիցին տակաւին , լոկ համարմամբ մարդկան մեղապարտ երևեալ քեղ , ասդնեցս և մարդոյ՝ համարմամբ ևւեթ ոյ լինել արդար , ներելոմբ նոյ յանդըգնութեան , այլ ոչ և մոլորուն · վա՚ դի մարդ ՚ի համարիլ իւրում , յոլովակի սը խալէ · իսկ ոյ համարուին ամենևին անսխալ է և ճշմարիտ · որպիսի համարի նա ինչ , այնպիսի է և արդեամբք ։ Ապա ՚ի համարել ոյ զմարդն արդար սակս արդարուեն քոյ , իակապէս սը դարձանայ նա յինքեան , սրբեալ ՚ի մեղացն ներքին ընտրեցս ։

Այսու բանիւ խափան վճարեալ առաքեալն դիւր պատգամաւորութ առ մարդիկ · և իբրև ճարտար համոզիչ՝ դնծ և զանդիմադարձ փաստս ՚ի վերջ կարդեաց , առ ՚ինուճաձել զխաւութիւն մարդկան յառաջ հաշտութիւն ։ Եթէ չիցէ բանական ձեզ այն ասէ՝ զի դուք անարդեցէք զնծ , և նա կամիսկ ՚ի խնդրել զհաշտութիւն , եթէ ոչ այն՝ զի անոխակալութիւ անտես առնէ զձեր յանցանս , եթէ զիւր որդին առաքեաց հրեշտակ խաղաղութիւն , եթէ ՚ի նը հնռանայն՝ զմեզ կացոյց փոխանակ պատդամաւորս , եթէ ՚ի ձեռն մեր ողոք արկանէ ձեզ դալ ՚ի հաշտուե , եթէ սդքիւք ասեմ՝ ոչ նաւանիք յանձն առնուլ զպատդամս նոյ խաղաղութիւնն , զիարդ խոյս տայցէք յայսմ անդերծանելի բռնադատուե · զի նա իւրով կամաւ զամենևին անպատ որդին իւր ղյն՝ մեղանչականացդ փոխանակ մատնեաց ընծ պատժապարտութիւ մեղաց և անիծից , զի զմեզ պարտուդ նը արդարութ զգեցուցեալ սրբեացե ։ Որ բան հասու լինիցի այսպիսում անոխակալութիւն և սիրոյ · և որ սիրա ժուժալ կարիցէ առ ՚ի չտեսլոյ ձայնի անհամեմատ գթութիւնն նոյ ։

Այս է կատարած առաջելական վարդապետութեան առաքելոյն · և այն ոսկեբերան խրատաբանի ասասանօր , զայսոսիկ ՚ի միտ առեալ , առաւել քան ՚ի գնհնինկ՝ ՚ի բանից ասի պարտիմք զարդհուրել , առաւել ընդ իրքս զարմանալ քան ընծ սրբայութիւն երկնից · և դժըն դակագոյն քան զնմ պատուհաս՝ պարտիմք զմեղանչելն համարել ։

Գ ԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ։

ՊՈՐԾԱԿԻՑ ԵՄՔ ձեր , և պարտիմք · մի ընդունայն զընծրհն նոյ ընդունել ձեզ ։ 2 · Ըղ ՚ի ժամանակի ընդունելոյն ասէ՝ լուայ քեղ · և յաւուր փրկուե օդնեցի քեղ ։ Ահաւասիկ ժամանակ ընդունելի · ահա օր փրկութեն ։ 3 · Մի ի իւիք տայիցէ պատճառս, զի մի արատասցի պաշտօնն ։ 4 · Այլ յամենի ընծայեցուցիչք դանձինս ձեր իբրև զպաշտօնեայս նոյ՝ համբերութիւ բազմաս , ՚ի նեղութեան , ՚ի վիշտս , ՚ի չարչարանս ։ 5 · ՚Ի գանս , ՚ի բանտս , ՚ի խռովութիւս , յաշխատութիւս , ՚ի հսկմունս , ՚ի պահս ։ 6 · ՚Ի սրբութիւ , ՚ի գիտուե , յերկայնմտուե , ՚ի քաղցրուե , ՚ի հոգի սուրբ , ՚ի սէր առանց կեղծաւորութե ։ 7 · ՚Ի բանս ճշմարտուե , ՚ի զօրուե նոյ , վն զինուն արդարութե որ ըղ աջմէն և ըղ ահեկէն է ։ 8 · Փառաբ և անարգանբ · դմ վութիւ և պարտաւանաբ · իբրև մոլորք և ճշմարիտբ · իբրև անծանօթք և ծանուցեալք ։ 9 · Իբրև մահկանացուք , և ահա ենթկ կենդանի եմբ · իբրև խրատեալք , և ոչ մահապարտեալք ։ 10 · Իբրև տրտմելք և հանդպազ ուրախ եմբ · իբրև տնանկք , և զրաղուսս մեծացուցանեմբ · իբրև ոչինչ ունեցիմբ , և զամ ինչ ունիմբ ։ 11 · Բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ կորնթացիք , և սիրտ մեր ընդարձակեալ է ։ 12 · Ոչինչ նեղիք ՚ի մեզնէ , բայց եթէ ՚ի գութս ձեր նեղիք ։

պիտեք ։ 13. Աբդ զնոյն հաստատութեամբ իբրև
ըզ սրդեանս ունիմ, ընդարձակեցարուք և
դուք ։ 14. Լծ մի լինիք լծակիցք անհա-
ւատից ։ քանզի զի՞նչ հաղորդութիւն է ար-
դարոյ ընդ անօրէնութեան ։ և կամ զի՞նչ հաւա-
տարանայ ընդ խաւարի ։ 15. Լծ կամ
զի՞նչ միաբանութիւն է քրիստոսի ։ կամ
զի՞նչ բաժին կայ հաւատացելոյն ընդ անհա-
ւատին ։ 16. Կամ զի՞նչ նմանութիւն է տա-

ճարի ոյ՞ մեհենից ։ Ապաքէն դուք տաճար
ոյ կենդանւոյ էք ։ որպէս ասաց Աստ, Թէ բնա-
կեցայց ՚ի նոսա, և գնացից ՚ի նոսա ։ և եղէց
նոցա Աստ, և նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ ։
17. Վասն որոյ ելէք ՚ի միջոյ նոցա, և մեկնեցա-
րուք ասէ Տէր ։ և ՚ի սրբեցէք մի մբռնէսջիք ։
18. Եւ ես ընկալայց զձեզ ։ և եմ եղէց ձեզ
՚ի Հայր ։ և դուք եղիջիք ինձ յաւուրս և
՚ի դստերս, ասէ Տէր ամենակալ ։

ԺԱ.

1. Գործէիք էք յէր, և ապրէիք ։ Ի
ընդոծայն ջնորհն ոյ ընդոծնել
էէք ։

պաշտօն պատգամա-
ւորութեան ոյ առ մար-
դիկ՝ զորովք խօսելցաս,
կամի առաքեալն ան-
պղերգաբար ՚ի գլուխս
առնել, փոխելով զվարդապետութիւնն
՚ի խրատականն ։ զի մի որպէս ասկբե-
ցան ասէ՝ (Ճառ. ժբ ։) լսելով Թէ ոճ
ինքն աղաչէ զմարդիկ ՚ի հաշտութիւն,
և առ այն հրեշտակս առաքեաց զբա և
զպաշտօնեայս նորա, հեղգանայցեն ՚ի
գործէ հաշտութեանն ընդ ոյ, և անջան
վարուք զնդանիցին ։ այլ զի ծանիցեն՝
Թէ առաւելապէս մեր ոյնպիսի անճառ
գործեալ պարտ է ջան դնել գործոց ոճ,
պաշտօն ։ զի ոչ ելթէ ոճ այժմ աղա-
չաւորս առաքեաց ոճ, միշտ նոյնպէս
առնիցէ ։

Վասն որոյ ասէ ։ Գործէիք էմ յէր ։
Յոյնն անորոշաբար դնէ ։ * Աբդ գոր-
ծակիցք ելով ։ ‖ զոր լատինն Թարգմա-
նէ, օգնական գոլով ։ սոյնպէս այլ
Թարգմանք անորոշակի դնեն՝ օգնա-
կան կիմ գործակից լինել, առանց նշա-
նակելոյ՝ Թէ ումի գործակից իցեն։ Ով
կամենիցիս և այլ յետին մեկնիչք լա-
սելոցս իմանան գործակից ոյ ։ ըս-
որում նախ ասաց՝ Թէ պատգամաւոր
եմք ոյ, և ՚ի դիմաց քոյ աղաչեմք ։ սոյն-
պէս և ոճ ։ կորնթ ։ (ե ։ ջ ։) ասաց ։
* Այ գործակից եմք ։ ‖ Այլք ոմանք
իմանան, գործակից եմք միմեանց պաշ-
տօնեայս աւետարանին, օգնելով իրեր
։ բայց ՚ի բարոզել զհաշտութեանն ոյ ։
Ոսկեբերան յիշէ զգործակիցն լինել ոյ.

բայց ընտրէ առաւել գործակից իմա-
նալ կորնթացւոց, և զայս միտս առան-
ձին հին մեկնիչք լատինացւոց ։ որոց
ձայնակցեալ մեր Թարգմանիչս դնէ ։
Գործէիք էմ յէր ։ Որս յայնակոյս կաղ-
մանէ պատգամաւոր եմք ասէ՝ ոյ ընդ-
ձեզ հաշտութեամն և ամենայորդոր զբ-
Թոյն, նոյնպէս և զձեր փոյթ շարժե-
լով՝ գործակից և ձեռնտու լինիմք հաշ-
տելոյն ձեր ընդ ոյ ։ ոչ միայն հրեշտակ
եմք ոյ առ ձեզ, այլև միջնորդ ձեր առ
ոճ ։ և ձեզ մանաւանդ գործակից պար-
տիմք լինել, քան ոյ, որ անկարօտն է
գործակցութենէ կամ աղաչանաց ։

Եւ ապրէիք ։ Լատինն առանց ԵՒ ի դնէ,
յորդորելք ։ բայց յոյնն ասէ, և ապրէ-
լովք, զոր և օգոստինոս յիշէ ։ Վերա-
գոյն (է ։ 20.) ՚ի դիմաց ոյ և քրիս-
տոս զաղաչէին, իբրև պատգամաւոր
նոցա ։ Իսկ այժմ իբր գործակից կորն-
Թացւոց՝ յիւր անուն ասէ, աղաչեմք
զձեզ, զի ընդոծայն ջնորհն ոյ ընդոծնել
էէք ։ Ընդոչս ոչ զնեբրինն ասէ՝ զուն-
կականսն կի զնեղդ գործականն, որք ՚ի
մարդ հեղեալ լինին, այլ զաւտաքինն,
զպարգև բարեբարութենն ոյ ՚ի փրկու-
գործութենէ քրիս ։ Աղաչելով զարիժ-
ցանելմք զձեր հեղգութենդ, զի մի զոյս-
քան անիշխանելի բարեգործութենէ ոյ, ըս-
կամս հաշտելոյն ընդ ձեզ փրկանաւք որդ-
ւոյն իւրոյ՝ անպատուդ առնիցէք ձերով
պղերգութ, չտեւելով յընկալեալ հաշ-
տութենն, կամ անգործ Թողեալ զհա-
ւատս աւետարանին ։ Ընկալեալ բարե-
բարութենն ոյ պարտիք վարիլ արժա-
նապէս, յաւելեալ ՚ի նոյն զքանս ձե-
պաշտութենէ ըս հրամանաց աւետարա-
նին ։ Իսկ եթէ յետ հաշտութենն անդ-
րէն ՚ի չարիս դառնայցէք, ասա նո-
րոգեցաս առաջին Թշնամանն ։ և առ-
ձեզ վայրապար եղեն երկանիքք ոյ ։

Հ

և ոչ միայն վայրապար, այլ և՛ մեծագոյն վնաս ձեզ։ Կամ, եթէ բաւական առ Տաշտութիւն ոյ համարիցիք զանասնս կոչողին, առանց ոճծոհմոյ զործոց, դատարկանան առ ձեզ երախիք Տաշտութենն։

2. Ո՛ւ՛ ժամանակի ընդոունելոյնէ ասէ՝ Լսեցաք ձեզ· և յաւուր երկորորդ օրէնէն ձեզ· Աչխատիկ ժամանակ ընդոունէ զմարդիկ ըստ ոճոց օր երկորորդ։

Յառաջագոյն՛ի մեծութենէ բարեացն, և յոյժ անճառ մարդասիրութենէ յորոգրեցաց՛ի բարիոք ընդունելութենէ շնորհացն· իսկ աստանօր՛ի հանդամանաց ժամանակին կազմէ զխրատն, ոչ լոկ՛ի կարճութենէ, ոչ այլոյր ասեր (ա· կորն· է· 29·) * ժամանակս կարճեալ է այսուհետև, ‖ այլ մանաւանդ՛ի պատեհութենէ առաջիկայ ժամանակին։ Առ այս զմարգարէական բանն նախակարգ դե յեսայեայ· (խե· 8·) ըստ բանիցն յեօթանասնից բնագրէն բերեալ, ոբում և իմաստք երբայականին համաձայնի։

Զի՛ ի ժամանակի ընդոունելոյնէ ասէ։ Յորմէ դնէ՛ի ժամանակ ընդունելի· նոյն է և մերոյս ասելն, ընդոունելոյնէ· զոր և երբայեցին դնէ՝ Տաճառէ։ Իսկ ո՞ ասէ, գիրն կամ ասե՛ի ձեռն գրոյն· ուստի և արաբացին բացատրե, ասէ Ես։ Եւ ասացեալն է, ՛ի ժամանակի ընդունելութենէ ըստ ոմանք վոխանակ ապառնոյ իմանան, ոյ լուսոյց խնդրըուճաձաց քոց։ Ե յաւուր երկորորդ օրէնէ՝ յն ձեզ· ոյ օգնեցից քեզ, որպէս ոմն զոր առնելն կամիս՝ յաջողեցից· և սոյնպս ունի արաբացին· Թէպէտ այլ Թարգմանք՛ի կատարեալ ժամանակ ընծեռնուն։

Ժամանակ ընդունելութենէ կամ ընդունելի՝ ըստ ոմանց մեկնի, ժամանակ ձրի Տաճառենէն ոյ, յորում աստմանեալ է զվիրկութենէ մարդկան, ժամանակ՝ յորում ընդունելոց է զմարդիկ ըստ իւրով խնամովք, առատացուցանել՛ի նմա ըղպարգեա իւր։ Իսկ ըստ այլոց խմանի, ժամանակ Տաճելի և բերկրալի՛ի մարդկանէ, զոր խնդրեին, և զոր պարտին ընդունել խնդութենէ։ Ոակե բերան ըստ երկուց մտաց և ձևացուցանէ զբանն։

Ընդ օրինակ և օր երկորորդ, իմանի կարգեալ ժամանակն ապատութենէ և ընծոյ Տաց։

Արդ՝ զմարգարէական բանս ըստ ձառնին իմանան բազումք՛ի վերոյ ապատութենէն։ որոց ոչինչ այնպէս ցանկալի կայր, իբրև զատեսիս եկեալ Տաեալ ժամանակին, յորում սահմանեալ էր ոյ ըզվիրկութենէ նմ։ Իսկ խորհրդեամբ առ՛ի միտս յայտ առնէր զժամանակ վիրապոծութենէն քոյ, զոր աստանօր բացատ ծանուցանէ առաքեալս։ Բայց այլք Տամարին ըստ Տառին իսկ խօսել մարգարէին՛ի վերոյ վիրապոծութենէն քոյ, ոյ Թէ ոյ Տոր խօսել առ· որդին վիրկիչ· և զայս միտս Տաստատեն՛ի բանէն՝ զոր անմիջաբարյառաջ ասէ մարգարէն՛ի ճ տան· * Աչխատիկ եղի զքեզ յուխտ ազգի, և՛ի լոյս հեթանոսաց, լինել վիրկութենէ մինչև՛ի ծագս երկրի· ‖ որ տիրապետ՛ի քո յարմարի։ Եւ ըստ այսմ զիմաստս մարգարէական բանին մեկնեն, խօսելով Տոր առ· որդին՝ ՛ի ժամանակին աստմանելոյնէն վերոյ՝ զվիրկութենէ մարդկան՝ կոչել զհեթանոսս, առատացուցանել՛ի նա զպարգեաս փրկութենէ յաւխոնեից, լուսոյց քեզ աղօթողիդ վերկութենէ մարդկան· և յաւուր փրկութենէն կամ շնորհաց՝ օգնեցից քեզ, ՛ի գլուխ տանելով զվաստակս քո, և շնորհօք զօրացուցանելով զմարդիկ Ըգրկել զգործս փրկութենէ։ Ըստ մեկնութենէս Տամարին ոմանք, Թէ զոր մարգարէին ասէր Տայր առ· որդին, առաքեալս յարմարէ ոյ խոստացողի մարդկան զգնելութենէ խնդրուճաձաց նոցա և զզրկանութենէ, եթէ ՛ի մատուցեալ պարգեան ոչ հեղգանայցեն։ Սակայն չէ Տարկ այլափոխել ըզդէմս բանին· առ դիտաւորութենէ առաքելոյն միօրինակ պատշաճի՝ Տոր ոյ խօսել առ· որդին, կամ խօսել առ· մարդիկ· վերջ զի կամի նշանակել, Թէ ժամանակն ասացեալ՛ի մարգարէէն՝ արդ կատարեցաւ· որպէս և յարէ·

Աչխատիկ ժամանակ ընդունէ։ Յորմէ, և այլ Թարգմանք յաւելուածով ասեն, ահա այժմ· ոյ ահա ժամանակն ասացեալ՛ի մարգարէէն՝ այժմ իսկ է, եՏաս կատարեցաւ, և աւետարանեցաւ ձեզ։

Ոմանք

Ամենք իմանան զժամանակ ներկայ կէ նայս , յորում մարթի է բարեգործել· քայց լաւ էս իմանան բազումք զժամանակ նորոյ օրինացս , որ հաստատեալ ըմ ժամանակի հեթանոսութեն և հնոյ օրինաց՝ արդարև է ժամանակ ընդոծնելի, թէ առ ձեզ՝ որ յայսմ ժամանակի սահմանեալ էր Տիրաշխատասիրս կատարել գաշխարհի փրկութեն, և թէ առ մարդիկ , որք ի սուտերս մահու և անդիտութեն ըմբռնեալք , ոչինչ իւրեք այնպէս սիրափանս գտանէին՝ որչափ տեսօք փրկագործութեն քոյ· յորում ոչ համար մեզաց , ոչ պատիժք արժանս նահատաք , այլ ձերի հաշտութեի ըմ ձեզ· յորում լուսաւոր ծանօթութեիք , ձեռնագործ սքանչելիք , և ազդոցական նըշանաց ինքնաբար չարժէն զմարդիկ ի փրկութեն յաւիտենից · որով յիրաւի այս է օր էրէտ՝ ։ Քանզի աշխատութիք պիտէին՝ ասէ ոսկերբերան , առ ի ոչ սալ զայապիսի պատեհութեի· և ահա առանց մերոյ աշխատութեն առ դուրս կայ · ապա արդարապէս զդուշալի է՝ մի հեղգութիւ ունայնացուցանել զայն քան շնորհ բարերարութեն ձեզ ։

Ահա է եղբայացութեին՝ զոր առաքել դիտէր ի բանիս · և ծանիր՝ զի ի կալ դի ասա այնպիսեաւ ձեռնտաքէր յարդարել նա զբանն , մինչդի երանելին օգոստինոս (դիրք Ը· յիշգս քրիստ · վերջ · գլ · Ժ ·) սկսեալ ի 2 տանէս մինչև ի 12 , ընդօրինակէ բովանդակ , առ ի ցուցանել թէ ոչ պակասէր յաւգրեալն ձեռնտաճանական դեղեցկախօսութեի ։

3 · Այ և ի ձէն պայչէ պոփճոս , զի ի արտեցի պաշտն ։

Ցունաց սովորական օրինակն գրէ · * Ոչ ի մի ինչ տալով գայթակղութեի· զի մի անդամնեցի պաշտօնն ։ ‖ Զոր լատինն թարգմանէ · ոչ ումիք տալով գայթակղութեի ինչ, զի մի անդամնեց ցի պաշտօն մեր · ուր յաւելու զդեւ բանացն ձէ՝ ըստ այլ օրինակի յաւետց · քանզի գոյ և յօրինակ ոսկերբերանին · և ասորին և ս ընդհառաւ ։ Արդ՝ զի զի յաւետկանն անորոշ ընդունելութեի դնէ , ցի փաւվ, մանաւ առ կորնթացիս իմանան ասել խրատ , և յարեն յառաջին առնեն · իբրև թէ մի ըստ ձեռնտայն ընդհնորհս այ ըստ ընդունիցիք · և մի իւիք տայցէք այլոց գայթակղութեի ։ Ըստ այսմ առել ասորին դնէ · * Մի ումիք տայցէք պատճառս գայթակղութեի , զի մի արատ լինիցի ի պաշտամանն մերում ։ ‖ Իսկ այլք բազումք իմանան խոսել առաքելոյն զանձին և զպաշտօնակցացն, իբրև թէ ջանամք մի իւիք տալ գայթակղութեի · և ի սոյն միտս ասէ առաբաթացին · * Մի տացուք խափան ինչ ոչ ի մի իրս , զի մի անդրանիկացի պաշտօնն և յանդիմանեսցի ։ ‖ Ցայսմ պատճառէ անմիաբանութեի տեսանի և ի հայ օրինակս· զի բազումք և հնագոյնք համաձայն ասուցոյն դնեն · Մի էնէ պայչէ պոփճոս· ցի մեք կորնթացիքս· և ըստ այսմ սովորաբար ածեն ի վկայութեի վարդապետաք մեր ի գիրս իւրեանց ։ Իսկ այլ օրինակք ինչ գրեն , պոցոս · ցի մեք պաշտօնեայքս ։ Այլն անմիաբանաւէ երևի և ի յաջորդ տանուր յունականն նոյնպես անորոշ ըստնելութէ առէ · * Ահա յամենայնի ընծայեցուցանելով զանձինս մեր ։ ‖ են ։ զոր այլ թարգմանք ի վեր պաշտօնէիցն առել դնեն յառաջին դէմն · այլ յիմի ընծայեցուսցուք , կի ցուցցուք զանձինս մեր ։ Իսկ մեր օրինակք տարբ զատք յերկրորդ դէմն դնեն· ընծայեցուցեչ պնչին չէր· և ոմանք յառաջին դէմն· ընծայեցուցեչ պնչին դր ։

Ահա ևս յերկուց ընծերցուածոցս իցէ տարազատ , ամենայն մեկնիչքս միաբան ընծրեն ի վեր պաշտօնէիցն առնուլ · վա զի ի կարդ անկնէ քանզս ոչ են ուղղակի խրատք առ կորնթացիս , այլ յայտարարուն անպարտաս ընծայցից պաշտօնէից աւետարանին՝ որով պատճառաբար ցուցանէ առաքելն զիւր և զպաշտօնակցացն զդուշաւորութեի և զանձնձորյեի ժուժկալութեի յառաքելական բարեզուն · վա որոյ ըստ այսմ յարմարելի են դէմք բանիցն ։

Արդ՝ այս համար ունի ակամայութեի ընդ ասելոյն յառաջին առն , պաչէ · ցի աղաչեմք և խրատեմք զձեզ արգիւնաւոր առնել զշնորհսն ձեզ · և զի ցուցանիցէ թէ ոչ բանիւ լոկով խրատեն զնասս , այլև վսեմական գործովք իբեանց , ակամեի և զայնս պատճառս

բար յիշեցուցանել առանց պարծա-
նալոյ · զի օրինակք վարդապետաց աղ-
ագոյգդմնս զարթուցանեն զաշակեր-
տեսն՝ի լուր խրատուց · միանգամայն
ասացելոյս նկարագրէ զկերպարանս
ճշմարիտ պաշտօնէից աւետարանին ։
Ըստ այսմ կապակցութեն բանիցս՝ եր-
կրորդ համարն , Ջի՝ ի ժամանակի ընդ-
առնելոցն , համարի միջանկեալ լինել , և
՝ի բաղում օրինակս վակագծիւ զա-
տանի ։

Արդ ասէ , ոչ տալ դատաստան , այլ զդայլ
թոկղեցուցիչ պատճառ · և նոյն է
յոռնականին ասելն գայթակղուիլ , կամ
խոչ · ուստի և ասորին բացատրաբար
դնէ զերկոսեան ։ Ա՛նքան է մեր ջան
՝ի ձերդ յառաջադիմութեի առ՝ի ընդու-
զպարտս պատգամաւորութե մերոյ, զի ոչ
միայն բանիւք ուսուցանեմք և աղաչեմք
զձեզ ծառայաբար , այլև արդեամբք
զմեր անձինս օրինակ առաջի կացուցա-
նեմք ձեզ · և այն նախ՝ի պարտաւե-
լեացն զդուշանալով ։ Ա՛մենայն եր-
կիւղածութեի հնարիմք , զի մի միով
իւիք թէև դուշնաքեայ իցէ՝ տայցեմք
ումեք առիթս զայրացկոտութե · որով
լիցի արդել ընդկնոյ զաւետարանն ,
կի յառաջադէմ լինելոյ յընկալել հա-
ւատոն · ՝ի բանս և ՝ի գործս վարիմք
ամ արձանաւք , զի տկարք մի վնասեա-
ցին։ Ջայս զգուշաւորութեի իւր ընդ
ձակագոյն ասաց ՝ի ս կորնթ · ե ։

Ջի՝ ո՞ արդեաւ պղծեաց ։ Ջի մի՝ ի
ագիտաց կամ՝ի ջարախոսաց անպատ-
ուհասցի պաշտօն աւետարանական քա-
րոզութե · զի մի թէեև ինչ արատ
կի ասղիւս դնիցէ ոք մերում պաշտա-
մանս ։ Եւ այս լինէր՝ եթէ մերոյ ան-
զդուշութ կամ զնոյն իսկ աւետարանն
անդրանկին մարդիկ,խորհելով՝ ոչ սո-
վորութի է տգիտաց և յեսոսմաց ,
թէ օրէնքն՝ զոր ինքեանք բարոզօք
չպահեն , չէ ընդունելի · և կի հրաժա-
րելով և յեսս դառնալով՝ ի լոյ աւե-
տարանին · զի ուր չիք ունկնդրութի
կի պահպանութի օրինաց , անարգին
օրէնքն ։ Բայց քանզի առ անտարատու-
թի վարուց չէ բաւական հրաժարել
սոսկ՝ի պարսաւելեաց , այլ ինդրի և
յանձնառութի դավելեացն , նմին իրի
յարէ ։

4 · Ա՛յլ ընծայեցուցէ՛ք զանձինս իբր ի-
ՀրէՀ զգաշտօնեայս ՚ի համբերութ բազ-
մա՝, ՚ի նեղս՝, ՚ի վիշտ, ՚ի տարտարան ։

Ջայլ և այլ ընթերցուածոյ ընտրա-
նիս խոհեցաբ յանցել տան , յուցանել
լով թէ հարազատ ևս է՝ ՚ի դէմս պաշ-
տօնէիցն ընթեռնուլ ։ Ո՛չ միայն յան-
պատշաճիցն զդուշանամք ասէ՝ նաև
՚ի դուրնաքեայ իրս , այլ ընդհակառակն
յամ դործս և ՚ի բանս , ամ օրիք
նակաւ , բովանդականս ընծայեցու-
ցանեմք զմեզ , ջանամք երևեցուցանել
և հաւատարմացուցանել առ մարդիկ
զմեզ լինել պաշտօնեայս ոյ · այնպէս
վարիմք արդեամբք , որպ վայել է ոյ
պաշտօնեի ։ Ա՛յս կարի առաւել և
պանդագոյն է , քան լոկ առանց պար-
սաւանաց լինել , ոպ ասկերեան ասէ ։
Յ=ն ասէն՝ ՚ի ներքս վակ առ հասա-
րակ զկերպարանս առաքելական պաշ-
տօնէին · որ յերկուց սեռական դասուց
նկարագրի · մի՝ արիւբ՝ ՚ի վշտալեան ·
և միւս՝ հանդիսիւ գերազանց վարուց
և պարգեաց ։ Ջորս կամեցել բացա-
տրել ըս իւրաքանչիւր տեսակի , ասէ
վս առաջնոյն , համբերո՛ք բազմա ։
Նախակին կարևոր պաշտօնէից աւետա-
րանին՝ համբերութէն է · որով փոր-
ձեալ ցուցանի հաւատարմութի նոյ · ըս
ասացելոյն առ հռոմ· (ե · 4 ։) * Համ
բերութի զհանդէս ։ դործէ ։ Եւ պայն
վկայէ լինել բազում , առ ՚ի ցուցանել
զմեծութի համբերութէն · զի ոչ ՚ի մի
կի յերկուս փորձութիս հանդիսանան,
այլ՚ի բազումս և ՚ի զանազանս , ՚ի կա-
մաւորս · և ՚ի բռնականս , որ ՚ի պաշ
տամանս աւետարանի յաշխարհի ՚ի վը
հասանեն ։ Ա՛մին իրի ինն ազգս վշտա
լեաց ՚ի թիւս արկանէ , յորս համբե-
րութի նոյ հանդիսացայր , ասելով · ՚ի
նեղս՝ · արաբացիկն դնէ ՚ի տխրու-
թիս ։ ՚ի վիշտ ՚ի չարչն , են անձինս , ոյ
՚ի կարիս , ոպ դնեն նաև լատինն և ա-
սորիս · և զորոյ բառ մեր թարգմա-
նիչն այլոյս ասէ՝ տագնապ։ (ղուկ· իը·
23 ·) և այլուր՝ վտանգ ։ (ես· կորն· է ·
26 ։) ՚ի չարչարանս · ատ ամ թարգ-
մանք դնեն՝ չանգկութիս , ըս յոլնչն
պղեհաբանս · որում և մերս դնէ անձ
կութի՝ ՚ի հռոմ· ը · 9 ։

Ջորդ

Ջորոշումն երից վշտալեացս իմանան բազումք ըստ ասոիճանի ստացուածոցն. իբր զի Նէրսէս կոչել զսովորական փոքր ձանս: Վիշտս կի խոբիս՝ զանսովոր փոքր ձանս տաղնապեցուցիչս, որք բռնութիւն ինչ ի վէր ածեն, դժուարինք առ ի խորշիլ: Իսկ ըղերքանս կամ անչինութիւն՝ զկարի ծանրագոյն փորձանս, յորոց անշնար է զերծանիլ բնական ուժով կամ հնարիւք: Ապրիլք ոմանք Նէրսէսի առնուն իբրև սեռ վշտալեաց. որոց տեսակք են վիշտ կի խոբիս, ցի պակասուիս պիտուորացն առ կեանս. և ըղերքանս կի անչինութիւս, ցի ներքին տառապանք հոգւոյ, յորժամ ի դժուարութիւսն ի տարակուսանս ըմբռնի մարդ: Ոսկէբերան՝ անչինութիւն իմանայ՝ քաղցոյ և այլոց կարեաւորաց, և կամ փորձութեաց:

5. Ի գանս, ի բանս, ի հոգիս, յանձինս, ի հայհոյս, ի պահս:

Ի գանս, ի կրել զհարուածս տապտիկ դանիկ: Ի բանս, ի բանարգելութեան հանդերձ կապանաւք և դժուարին տեղեաք: Զայսպիսիս կրեալ առաքելոյն՝ ընթեռնումք ի պատմութենէ գործոց. (ԺԶ. ԼՆ.): Ի խոչընդոտիս: Ցոյնն ասէ ԽՓՊՈՓՈՍԻՆ. զոր ոսկէբերան և այլ յոյնք մեկնին՝ անհաստատութենէ, ասէ, հանդիսա լինել. և իմանան զանհնարիսա փոփոխումն տեղեաց, յորժամ ի բանութենէ հալածողացդ այսր անդր խոյս տայր առաքեալ, նման ասացելոյն ի ՈՒ կորն. (Ը. 11.) * Կռփահարեցաք և անհանդիսա եղաք: ‖ Սակայն այլ մեկնիչք ասեն՝ թէ սոյն յունականն բառ ի յոգնականն սովորաբար դնի փոխանակ խըռոտել, կի յուզմանց. ուստի Թարգմանիչք ոչ միայն ասա խոչընդոտն դնեն, այլև ի բոլ տեղիս: (Ածած. իղ. 28: Ղած. իւս. 9: ՈՒ. կորն. ԺԶ. 33: և յայս Թուղթ. ԺԲ. 20:) Եւ ըստ այսմ իմանին ասա յուզմունք և ամբոխք ժողովրդոց՝ որք հակառակ առաքելոյն շարժեցան յոլովակի. որպէս յանտիոք պիսիդեայ. (գործ. ԺԳ. 50.) լիկաոնիոն. (ԺԴ. 2.) ի Թեսաղոնիկէ. (ԺԷ. 5.) ի կորնթոս. (ԺԸ. 12.) և յեփեսոս. (ԺԹ. 23:) Յաչխոտս: Ի զանազան վտանգս կրեալս վճ քարոզութենէ առաքեալսն, ի Ճանապարհս, և ի ձեռս գործս իսկ. ոպ և ի ՈՒ. կորն. (Ը. 12.) ասէ * Աչխատեցաք ձեռօք մերովք: ‖ Ի հալմոս, անքուն անցուցանելով ըզգիշերս բազում անգամ սակս վարդապետուե, կի այլոց գործառնութեց: Ի պահս, ոչ միայն առ ի չգոյէ կերակրոյ անաւճալ կալով, այլև կամաւորապէս յաշխատութիս մարմնոյ յաւելել զնոսա տուելէ պահոց:

Զայս ամ արկածս վշտաց՝ զոր ստորև (ԺԱ. 23.) մանաւանդ ի Թիւ արկանի առաքեալս, ասասիոր կարճ ի կարձոյ և եթ յիշատակեաց, առ ի ցուցանել թէ առաքելական համբերութիւ իւրոյ ոչ մի ինչ ազդ վշտաց պակասեաց բնաւ. վա զի ի մարմնի կրեաց զանս և բանս ի բռնութենէ իշխանաց. առհանիսա անձինն ընդդէմ յաճախելոյն ամմուկք ժողովրդոց. և այսոքիկ արտաքին փորձանք դժուարահոգւոցն: Իսկ առ այսոքիւք զնւրն ևս կամաւոր վիշտս անպակաս տանէր, զանխոնջ աշխատութեան ի քարոզել, զանդադար ընծայման յամ տեղիս, զնոմանգութենէ կարեւորացն քնոյ և կերակրոյ. յորոց իւրաքանչիւր ինքնին միայնակ դժուարը ըմբռներլի էր. ապա միանգամն ի վերայ եկեալ, զոր պնդուն սրսի ոչ պահանջէն, ոյզ ասէ ոսկէբերան:

6. Ի սրբութիւնէ, ի գիտութենէ, յերկայնմտութիւն, ի քաղցրութիւն, ի հոգիս սրբ, ի սէր առանց կեղծաւորութեան:

Ցետ վկայելոյ զարիւն ճշմարիտ պաշտօնէից աւետարանին ի կերս վշտացն, յայտ առնէ և զընտրուե նոցն յամ տեսակս բարեաց, որովք բովանդակի կերպարան առաքելական պաշտօնեիսն: Զերիս ազգս բարեաց ի կիր արկանէ, ցի զբարիս սրսի կի հոգւոյ, զորոց խօսի յայսմ տան. զբարիս բերանոյ և ըզդործոց, զորոց ի յաջորդ տան: Ի սրբութենէ: զայս և զ յաջորդսն իմա ի դարձեական հոլով. և զորութենէ կրնդելի է բայն ընծայեցուածեչ. ցի հաւատարիմ ցուցանելոյ զինքզ լինել պաշտօնեայս նոյ՝ սրբութեչ, գիտութեչ, երկայնմտութեչ, և այլոց: Սրբութենէ իմանան յայն ինչիչ զանպատաուե յանձնայն իրս, ոչ միայն ի մարդ-

մարմնական հեշտանց, այլև ի շահաւսեր ըղձից, արհամարհելով զմարմնաւոր օգուտ ի քարոզուե աւետարանին: Լսին թադմանն և մեկնիչք իմանան զողջախոհութե, այ վկրաժարուն ոչ միայն ի դարշ ցանկութց, այլև ի կարծեաց նց: Այս է տպաւորագոյն կնիք Հմարիտ պաշտօնէին, և կարեւոր ամին, ոմ սերտ ի մարմնի· զոր և վայելչապս դնէ վկին աշխատութե և ճնշմանց մարմնոյ· զի սոքօք յաջողէ սրբութե Հոգւոյն:

Ի գլխ·ե: Ոսկերբան և այլք իմանան զգիտութե ճեպային՝ հակառակ մարդկային և աշխարհական գիտութեան: Այլք զվարդապետաւն և զջանս ուսուցանելոյ· կի զՀմաւն ճեպային զրոց ըստ Ճառին և ըստ նեղբին իմաստից· կի զճանաչութե ըստ ընդհանուր խորհրդոց և մասանց հաւատոյ· կի զնահեմաւն առ ուղիղ պաշտելոյ զաւետարանն· կի գյատակ պարւև Հոգւոյն՝ յիշատակել ի ս·կորն· (ժբ· 8:) Յոր միտս և առցի գիտութե, այնպ կարևոր է ի պաշտօնեայս աւետարանին, ոմ աչք ի մարմնի:

Յերէմեայ·ն: Երկայնմտաւն է դիւրամտե ի ոտնել զրկանաց անխոռվաբար, կի յուսով տևողաւն ի գործ ուարին բարիս· և այս կարևոր առաքելոյն՝ ոմ ոսկր ի մարմնի: Ի ֆաշրե: Քաղցրութե է բարեբարոյ լինել առ ամենեսին բանիւք և շարժմամբք, և սև առ վշտացուցիչս, հակառակ խիստ բարուց· որով ըստ ոմի ամ լիներ առաքելոյ· և այս կարևոր պաշտօնէից, ոմ արիւն ի մարմնի, կամ յօդուածք ոսկրանդամս:

Ի հռմ·ս·ե: Կրկնակի յարմարի այս մանն· ոմանք առնուն իբրև պատճառ նախ ասացելոցն· այ Հոգւովն սբով, և նորա ազդեցութե յաջողի մեզ ունել զսրբաւն, զգիտաւն և զայլսն· այնպես կատարեմք զայսոսիկ՝ զի երևեսցի Հոգւով այ վարիլ մեզ, և ոչ ըստ աշխարհի՝ ոգւով փառասիրաւն, կամ ագահաւն: Ի սոյն միտս թուի առնուլ Լուսաւորչին մերոյ· (Յաճախապահ·մ· գլ· ին· եր· 247· ձեռ·) ուր այսպէս դնէ զբանս· * ի պահս, ի սրբաւն, ի քաղցրաւն, ի բարուն, Հոգւոյն սբոյ յարդարել: Իսկ այլք իմանան զպարգևս Հոգւոյն՝ իբրև յատուկ նշանակ հաւատարմութե պաշտօնէիցն· այ բայ յատացելոցս՝ հաւատարմացուցանեմք զնա զբազոյ պարգևօք Հոգւոյն, մարգարէութե, լեզուօք, սքանչելագործութե· որովք վարիմք յօգուտ եկեղեցւոյ, և ոչ առ ի ցոյս կամ առ հեռաւն իբրև զառաքեալն: Ջերկաքանչիւր իմաստս յիշէ ոսկերբան, և այլք յոյնք և լատինք:

Ի ոբ·ե: Ան·ղ·ե: այ անկղծ և անխարդախ սիրով· ոչ բանիւք լոկովք սիրելով, կի առ մեր օգուտ և ի փառս վաստակելով իբրև զառաքեալն, այլ Հմարիտ փութով և արգելմամբք խնդրելով զփրկուն մարդկան ի փառս այ, Հանդերձ մերով աշխատութե և վշտօք: Աբեր Հմարիտ այնպես կալեւոր է պաշտօնեից աւետարանին՝ ոմ Հոգի ի մարմնի կենդանեաց· զի սա տայ նոցա ուղիղ վարել այլովք առաքինութե և պարգևօք ի շինութե այլոց: Նմին իրի յարմարապես ի միջոցին կարդացաց զայն· այ ի մէջ բարեաց արտին, և ի մէջ բարեացն բերանդ և գործդ, ոմ և յարէ:

7· Ի բան ճշմարտ·ե, ի զբա·ե այ, ի ն ևնոն արքար·ե որ ընդ աջմն և ընդ ահեկեն է:

Յոյնն և այլ Հարդմանք եղակի դնեն· ի բան ճշմարտ·ե· և իմանի Հմարտաւե խօսից և վարդապետաւե: Ջմեր առաքելուես Հաւատարմացուցանեմք ասե՝ մերով Հմարտախօսութե· ոչ միայն ի բանս Հաւատոյ՝ այլ կենց և իցէ խօսս Հմարտաւն է ի լեզուի մերում՝ վկայ անկեղծութե սրտի· ոչ քնաւ ստեմք· ոչ զոք խաբեմք· Հմարտաւե ոչ յուսմբք Հաղուագանեմք· զաւետարանն ուսուցանեմք յայտնի և անկղծ· ի յատակութե նորա ոչ քնաւ խառնեմք զօտար կամ զսուտս իբրև զվարդաստոս բանին այ, զորոց խօսեցաւ վերագոյն: (ը· 17:)

Ի զբա·ե այ: Ջայս մանն ոսկերբան և այլք վերաբերեն յանցելոյն, այ զբանիմք ի վիշտս, կի պայծառանամք ի բարիս զօրութե այ· ի նորս կալ բոզուէն ընկալաք զբարիս, և նովաս հանդիսանամք ի լաւագոյնն: Կի ըստ այ

այլոց՝ յարի՛ ի բաց ՚ի քարոզուե՛լ վասն աւետարանին՝ յորոյ ՚ի քարոզուե՛լ վասն այնմիկ, արդիւնանայ ՚ի զօրութէն այ. ունի զազգեցութիւն ինչ ծածկին առ ՚ի դարձուցանել զոմանս, և այլոյս յամօթ առնել. երեւի ծածկական ինն զօրաւի ՚ի վարդապետուե՛ աւետարանին, ՚էյայ. թաշարել զմոլորեալս և զաշխարհական իմաստուե՛, ՚ի տկարացուցանել զբնութիւնն զինուց և մարդկան, ՚ի խոյտառակել զպատրանս սատանայի, և ՚ի կորնչել զմարդիկ ՚ի հնազանդուե՛ քրիստ։ Ըստ այսմ մտայ ՚ես համեմատ է բանս առ այն՝ զոր վերագոյն ասայ. (ՒՀ.7.) * Ջի առաւելուե՛ զօրութէն խոչ յայ, և ոչ ՚ի մէնջ ։ ‖ և զոր սուրբ ասէ. (Ժ.4.) * Ջէն զինուորուե՛ մերոյ ոչ է մարմնաւոր, այլ զօրաւոր յայ ։ ‖ Ամենք ազանձին առնուն զայս մասն, և մեկնեն ՚ի վե՛ր զօրութեան աքանչելեաց, որոյ հաւատարմութեամբ պաշտօնն առաքելական, ըստ ասացելոյն հոգւոյ. (Ժէ. 18.) * Ջոր ինչ գործեաց քրիստ ինէ ՚ի հնազանդուե՛ հեթանոսաց՝ բանիւք և արդեամբք, զօրութիւ՛ նշանաց և արուեստից ։ ‖ Ալյք ոմանք ըստ յայտորդին յարեն այսպիսի յարմարութ՛. Հաւատարմացուցանեմք զմե՛ք լինել պաշտօնեայս աւետարանին՝ զորաւէն այ, որ տայ մե՛զ ձեռն յարմի և յահեկ՝ առ ՚ի ընտրել զարգարուե՛ն։ Աւետարանական քարոզի սեպհականե՛ ամրանալ ՚ի ձայնին և զերազանց ինն զօրութի՛ իբրև մարթիկ բռնադատ պատասխանել, յարմի և յահեկ։

Վ՚ ջՒՈՒ ԱՐՔԱՆԵ՛։ Նախադրութի՛ն վ՚, եղեալ է փոխանակ ասելոյ ՚ի չՒՈՒ, իմանալի է յոգնական, ոյ դնէ յոյին և այլք. և ըստ յունականին բացատրելի է. ՚ի ձեռն զինուցն զօրաւէն՝ աջականաց և ահեկանաց։ Ջինք աջոյ և ահեկի ոմանք իմանան ըստ երկուց տեսակաց զինուց. յորոց ոմանք են պաշտպանողական՝ պատրաստ պարիլ նոքօք ՚ի վնասուե՛ թշնամւոյն. և այսպիսի՛ է վահանն, որ սովորաբար կրի յահեկ կողմն ։ Իսկ այլք են վնասողական՝ առ ՚ի տարկանել զթշնամին. ոյ աւսեր, նիզակ, ևն. և այսպիսիք սովորաբար կրին յաջակողմն ։ Ըստ այսմ որոշման բացատրելով զնմանաբանութի՛ն՝ ասէն, թէ աջականն զձեն պաշտօնէին քո՛՝ է արդարութիւն, ուղղութի՛, անկեղծութի՛, որով իբրև սաւառնաբար հարկանէ զսմբարշտութի՛ն, զանօրէնութի՛, և զմոլութի՛ն մարդկան ։ Իսկ ահեկի զձեն է պրիտուին, որով իբրև վահանաւ պատուպարէ զարդարութի՛, զՔՀմարտուե՛, և զանմեղութի՛։ Եւ այնպէս առ երկոսին եւս սպառազինէ ՚ձեզ պաշտօնեայս իւր՝

՚ի ՚ՁՆասել և ՚ի պաշտպանել։

Բազումք ՚ի լատին մեկնչաց՝ ՚ձէն արքունի՛ն իմանան առ հասարակ զգործս առաքելութե՛ց, որովք պաշտօնեայն քո՛ ամրանայ յոյնի և յահեկ, ՚ըստ յայմ կողմանց, և առ այսմ դժուարինս։ Ըստ այսմ այլոցն զզօրանդակ քրիստոսեական վարս կոչէ առաքեալն՝ սպառազինութե՛ այ։ (Եփես. ՚ի. 11. 13.)

Ասկայն յոլովք եւս ՚ի յունաց և ՚ի լատինացւոց ՚ձէն իմանան փոխանակ գործոյ. ոյ առ հոգւով. (՚ի. 13,) անդամք մեր կոչին զէն արդարուե՛ կո՛ անկրաւուե՛. ՚ըստ գործի՛ որով կատարի արդարուե՛ կո՛ անկրաւուե՛։ Իսկ աջականն զէն իմանան զյաջողակս և զհնարս ամենս աշխարհի, ոյ և աննկանուելիմանին՝ ձախողակք և տրամտացուիչք։ Եւ իմաստնի կալմին. ընծայեցուցանեմք զմե՛ք իբրև ՚ձշմարիտ պաշտօնեայս այ ՚ի յաջողական և ՚ի ձախողակս, ՚ի հնշտութիւն և ՚ի տրամտութիւն. երկոքեան՚ք և՚ վարիմք իբրև զգործեօք արդարութե՛ն. որում և հանդիպելիցիմք՝ ոչ խոտոր բիմք յուղղուե՛ արդարութե՛ն. եթէ ա խորժելիք պատահիցին, որք սովոր են ամբառնալ զմարդ կո՛ մեղկել, մեք առնումք զայնս նեւթ գոհանե՛, սիրոյ, և խոնարհութե՛ն. իսկ եթէ դժուարիցիմք՝ որք լքեցանել սովորեցան, մեք վարեմք զայնս ՚ի պատճառս համբերութե՛, արիութե՛ն, առ ՚ձեզ ապաւինուե՛։ Ա յանդս ՚ի ներքակակիր դիպուածս՝ նոյնաշխ ընծայեմք յարդարութե՛ն ճանապարհն։ ոյ նա՝ որ ՚ի հակառակաշնուիչ հոգւոց բանեսել, անչեզաբար զոյն դիմ ծովահեացութե՛ն կատարե՛ցե, ոչ ՚ի պարտին ծովիչ սասանելով և ոչ ՚ի խաղալն թուլանալով։ Ջհաւատութե՛ն այսց իմաստից՝ յայտորդ բանք առաքելոյն արտայայտեն։

8. Փառք և անարգութիւն. փչութիւն և դատաստան. էրբեմն մոլորեալ և ճշմարիտ. էրբեմն անձանօթ և ծանօթեալ:

Չհակառակեմ միմեանց մերձ դնել, ոչ զի պայծառապէս ծանիցի անշարժութեան պաշտօնեից աւետարանին՝ ի գործ ուրախութեան դիպուածս· փառաց և անարգութիւն· փառք են ներալանց համարումն մարդկան՝ հանդերձ նմին համեմատել պատճառով· Հակառակ այսմ անարգութիւն է նուաստ համարումն մարդկան՝ հանդերձ արհամարհութիւն· և երկոքին ի միտս առկայեան, մին հաճելի, և միւսն անհաճոյ·

Դիմել տալս և զոր բերեալ կատարին· Գովութիւն և պատասխանի· Յորմէ, և ի նմա լսելին և արթասցին այլովք բանիւք յետս և առաջ դնելոյ ի վաստակս նուաստ և բարեհամբաւութիւն· Բայց ասորին ի միում կարգի և նոքին բանիւ ընդհատեալս· Գովեսցէ ի բարեբան նուաստ անձին և գործոց ուրուք· յորմէ ծնանի և բարեհամբաւութիւն· զի բազմաց լուեալ զգովեստս ուրուք, մեծ համարին զնա· և ի տարածելոյ բարեհամբաւութիւն՝ ծնանի փառասիրութիւն անձինն· ապ փառք ի ներքս փակին զգովեսն և զբարեհամբաւութիւն· Ընդհակառակն՝ պարսաւանք են նուաստ տացուցանել բանիւ զանձն և զգործս այլոց· յորոյ յաճախութենէ ծնանի հասբաս չար զանձնին, և այսմ զհետ գայ անարգութենէ կամ անպատուութեան այնր անձին·

Աստ՝ այսոքիւք ցուցանէ, թէ որպէս կան զինք՝ զորոց ասայ յանցեալ տան, են փառքն և գովութիւն· իսկ ասելիք զինք՝ անարգութիւն և պարսաւանք· և զերկաքանչիւր ներհակ պաշտօնեայք աւետարանին՝ ի կիր առնուն իբրև գործ ձի արդարոյ· Ապ խոստանի են· մերթ թէ փառս ունելիք յոմանց, և թէ ազնարգելիք յայլոց· եթէ կէաք գովեսցին, և կէաք պարսաւիցեն, եթէ բարեհամբաւ իցեմք, և կի վատանուն, եթէ մատելիւր լսիցեն մեզ մարդիկ, և կի անհաւանք լցեն, եթէ ուղղութեամբ հաճոյացաք, և կի անգթանեսցի, քայամ ասի ոչ բնաւ խոտորիմք կամ խափանիմք ի մերմէ առաքելութենէ· ի փառան և յանարգանան միօրինակ փայլեցուցանեմք զլոյս աւետարանին· զիսուն առաւել փառաւոր կացուցանեմք մերով կենցաղավարութիւն· և զգովեսնն արդեամբք իրատացուցանեմք· զանարգանան ի պատիւ փոխարկեմք համբերութիւն, և զպարսաւանան յամօթ առնեմք անատգիւտ վարուք· Եւ այնպէս յերկայնագունց կողմանց արդարեւ աւետարանին հանդիսանայ· և որպէս ասկէբերան ասէ՝ ամենաքաղեստ խնամոտութեն ոչ ի ձեռն հակառակ իրաց յաջողել գործ առաքելական պաշտամանն· վա զի ոչ վիշտք և անարգ զանք պատճառեալ համբերութեամբ՝ շարժեն զտեսօղսն ի լուր բանիւ նոցա, նոյնպէս փառաւորութենէ նոյ և գովեստ զրազում ձգեն յաջողութեան· և նոքին հոգեկին փառքն ոչ, որ է վախճան պաշտամանն աւետարանին·

Էրբեմն մոլորս և ճշմարիտս· Բառդ էրբեմն, ասա և զկնի՝ զերկայնի իրին յայտ առնէ, և ոչ զստուգուի· ոչ առ կարծիս մարդկան, յաչս այլոց՝ իբրև մոլորք և մոլորեցուցիչք եմք· վարդապետք մոլորութեան համարիմք առ հեթանոսս· որպէս և ասէին ՝(գործ ց· ԺԴ· 18·) Ընդհուպ ճշմարտաւէ ասեն, այլ զնմ սատն ՝ Եւ ճշմարիտս· ոչ, և սակայն արդեամբք ճշմարիտք եմք, վարդապետք ճշմարտաւէ ձանաչիմք և հռչակիմք յողջամտաց· ուղղվարդապետաւէ մերում՝ որոյ վա բամբասիմք ի չարասիրաց, զոյս բազումս ունիմք վկայս և ջատագովս·

Ասյսու յաւելուածով բացայայտեաց առաքեալն զգովեստիսն և զպարսաւանան՝ զոր նախ եդ· որպ և հետևի բանիւն բացատրէ զփառան և զանարգութենն· Էրբեմ անձանօթ և ծանօթեալ· Բազմաց, և մանաւանդ հրեից աննշանաք ոմանք համարեալ եմք, իբրև տարաշարշիկք, անանուն, անփառունակ, անտոհմ· Եւ թէ և այսպիսիք էաք, ահա զոյն խոկ է մեզ զինն ի յաջողութեն աւետարանին· զի անշան և ումպէս մարդկամբ զփառաւորս երկրի որատցուս ՝(ա· կորն· ա· 28·) Եւ ծանօթեալք· այ· և սակայն չէ այդպէս· յայտնիք և ծանօթեալք եմք ի միտս բարեսիրաց, որ-

պղծել եմք առ ձեռապաշտս շրջապատ-
ուլեն մեր յիմ կողմանս , անբաւելի քա-
ջութիւնքն , երկիւղածութեն վարուց ,
արդեւնք սքանչելեաց , անհամար մարդ-
կան գաւառումն առ ՅՍ , այս ամ աշ-
խարհածանօթ առնեն զմեզ , թէ ոչք
և ականջիք ամանք եմք · նոյ միայն ան-
ծանօթանամք՝ որք Հաճասչեն ոչ կա-
մին : Սակս պաշտօնեայքն՝ որք զմեզ
աննշանս առեն , ոչ այնպէս խօսելին՝ և
թէ անախտ միտս կրեին · ի նոյ չարակ-
նելոյն իակ վկայեալ ցուցանի, թէ նշա-
նաւորք եմք յաշխարհի ։

9 ։ Եբրե Մակեդոնացիս , և ասեաւկէն
դանի էմ · Եբրե Իւթէլէ , և ոչ
Մակեդոբէլէ ։

Երևիմք իբրև անգերծանելի մեռեալք
առակ մահաբեր վտանգացն , յորս
ըմբռնիմք վն քարոզութեն աւետարա-
նին · յաճախութեն և ծանրութեն վտան-
գաւոր դիպուածոց՝ Հանապազ զմահ
մեր առաջի ուշաց դնել՝ իբրև ի դուրս
հասեալ · մինչ զի կարծիմք բազմաց՝
թէ առ ի մեռանել կամք , և արդէն
մեռեալ եմք · և կի թէ ոչ այլ իմիք ար-
ժանի եմք՝ բայց մեռանելոյ իբրև արք
մահու : Ա յապէս ի քարկոծել առա-
քելոյս ի լիւստրա , Համարեցան զնա
մեռեալ · որոյ վն Հաւատացելքն պա-
տեցան զնաւաս առ ի ազալ · (գործ ·
ԺԴ · 18 ։) Եւ յերուսաղէմ աղաղա-
կեին հրէայք յատենին · բարձ յերկրէ
զայդպիսիդ · չէ պարտ այդպիսւոյդ
կեալ ։ (՚ի՚ · 22 ։) Եւ ի մերկանել
կղզի տեսեալ բարբարոսացն՝ թէ իժ
Հանդուրդ կաղեալ ունի զձեռն առաք-
քելոյս , Համարեցան զնա որդի մահու
և այր սպեան ։ (անդ · ՚ի՚ · 4 ։)

Եւ- ասեաւկէն կենդանի էմ ։ Եւ տա-
կաւն ասկա մինչև ցայժմ կեանք օգնու
կանուխեմք ՅՍ · յայնքան վտանգաց
իբրև ի մահուանէ ապրեալ ձեամք ,
ոչինչ ըՀատ յայնցանէ՝ որ ի կեանս
կոչեցան ի մեռելոյէ ։ Ա յսմ զմաշ
ըն կեանս կրելով , ցուցանիմք արդա-
րև պաշտօնեայք ՅՍ Ճշմարտի · որոյ է
մեռուցանել և կեցուցանել ։ Ոպ մեզ
սինացի բարբարոսքն տեսեալ , թէ ա-
ւազբելը յետ խայթոճածոյ իժին անոը
նաս կայր կենդանի , ասէին՝ ձե ամի է
սա ։ Ա յս բան համառօտաւութէ և ա-
սացելոյն վերադոյն (՚ի՚ · 11 ·) * Քան-
զի միշտ մեր որ կենդանիքս եմք , ի
մահ մատնիմք վն յիսի· զի և կեանքն յիսի
յայտնի լիցին ի մահկանացու մարմնիս
մեր ։ ես անդ զմեկնութէին ։

Իբրև Իւթէլէ ։ Խրատ , և խրատել
ասի ի ՚որ գիրս՝ պատուհասել կի զա-
նել ըմանօթել զանցաւորս առ ի զգաս-
տութէն , և ոչ ի կորուստ ։ Ա յսպէս
Հայր խրատ զորդի առասկակ · (առակ ·
՚ի՚ · 11 ։ Եբրայ · ԺԲ · 6 ։) և դատաւորք
խրատուն զչարագործս · (՚ի՚ · Ղեպ ·
ԺԲ · 11 · 14 ։ զուկ · ԻԲ · 16 ։) Ըստ
այսմ խիստք տեղոյս են · ի պատ-
ճառս բազմապատիկ փորձանաց՝ ան-
ընդունայ , և Տարուճածոց երևիմք խրա-
տել կի պատուհասել նման չարագոր-
ծաց ։ Եւ- ոչ Մահապարտելոյ · և առակայն
անօթատական մահու արձակիմք · ի
ցոյց անմեղութէն մերոյ ապրեցուցա-
նել զմեզ ՅՍ ի վճռոյ մահուան · նո-
քին իակ ասնջիւք մեր ոչ դատեն զմեզ
արժանիս մահու : Ըստր օրինակ դի-
պաւ ի փիլիպպէ , ուր յետ դանակոծ
և բանտարգել առնելոյ զառաքեալսն ՅՍ
չհոգալ , ինքնին զօրագլուխքն ասնջիւք
Տրամայեցին արձակել զնոս յազատու-
թէն · Ա յլև կղղիոս լուսիաս , և փեւ-
սոս դատաւոր Թէպէս ի կապանս ու-
նէին զնոս առաքեալս , բայց յայտնի
վկայեցին զնմանէ՝ ոչ ինչ մահու կամ
կապանաց ունել վնաս · (գործ · ՚ի՚ ·
29 · ԻԵ · 25 ։

Խրատիլ ասնջ խնամն՝ զչարաճախին
ի մարդկանէ , այ ի հեթանոսաց և ի
Հրէից գանակոծ եղել Իբրև չարեաց-
պարտ և խռովիչ խաղաղութէն : Եւ ըս
այսմ զէրեանն ոչ առնուն նմանական ,
այլ յայտնիչ խակութէն · վն զի աբն պա-
ղոս և պաշտօնակիցք իւր խակապատ խրա-
տեցան գանիւք ի հակառակորդաց ։
Իակ այլք՝ զխրատիլն յայ խնամն ըս բա-
նի առմոսն · (ՅՀԷ · 18 ·) * Խրա-
տելով խրատեաց զիս ՅՍ , և ի մահ ոչ
մատնեաց ։ Եւ- յայս միտս Եբրեն պահէ
զնմանական նշանակութէն · վս զի առա-
ջանք և վերջոք պաշտօնէիկ ըս որոմ
յայ տնտեսելք՝ ոչ էին իակապատ նոյ
պատուհաս , այլ առ մարդիկ երևէին
այնպիսի ։

Երկա-

Երկաքանչիւր իմաստք՝ հաւանելի են· բայց առաւել համեմատ անցեալ բանինդն և յաջորդացն՝ ընտրելի թուի ի մանաւ զևրաստիլ՝ ի մարդկանէ· վա՛ղ ի անարգութենէն և պարսաւանքն, մոլար դատիլն, անձանօթ լինելն, և այլքն ոմք, առ մարդիկ չայնին։ Ա՛նձն որոյ իմաստքն են, թէ՝ ի հակառակորդաց մերոց հրկից և հեթանոսաց հարուա՛ծելոյք· և այն հարուա՛ծք համարեին մեզ իբրև խրատ չարագործոց, որ ի՛ բոք չէր այնպա՛ս· զի յանիերաւի տանջիլն՝ չէ խրատ, թէպէտ և հարուա՛ծ ծողքն այնպա՛ս կարծէին։

10· Իբրև թրթռէլոյ, և հանապազ ոտքս էմ· իբրև փանէի, և չբաղա՛մ ձեռագործանէմ· իբրև ուխել ոտնիցէմ, և պա՛մ իրկ ոտնիմ։

Երևիմք արտաքնոց տրտում լինել, վշտացնելո՛ւ, ցաւագինս՝ սակս ձախորդութեց և նեղութեց մարմնոյ· արտաքին դնացք, և սգաւոր կերպարան մեր կարծեցուցանեն՝ թէ տրտմութեն ունիմք։ Եւ հանապազ ոտքս էմ· և սակայն ես հակառակն ոչ միայն տրտում չեմք, այլ միշտ զուարթասիրեալք, ուստի և զնիւթ մաքուր, և զանձկալին միւթ թարութեին· որով զնեղութեին կրելո՛ւ զաւետարանին՝ համարիմք արժանիս ոմ ուրախութե· և ցնծամք յորժամ վիճակի մեզ վշտանալ վա՛ռ ոմ։ Ա՛յն ինչ ուրախութեն հոգւոյ կարի զօրանայ քան զվշտակրութեն մեր· որով պարզաբար ուրախ կուգելի եմք, քան տրտմելոյք։ Բառիս՝ իբրև, յայտ առնէ սաստ, նօր զմարմնական տրտմութենն՝ ներգործել յարտաքին փորձութեց· այլ ոչ զհոգևոր տրտմութենն՝ որով տատանիլ չէ ինաս եղբօրն, կամ՝ զարհամարհել ոմանց։ Եւ թէպէտ երբեմն մարմնական տրտմութե ևս մարթի երկնել՝ ի նմա սակս իւր ինչ՝ կամ այլոց վշտակրութեց, մարմին ունելով աղտյաւոր, որ և՝ ի նա ինքն՝ ի քո՛ եղև, բայց թէեթև գոլով այն և զիւրանալո՛ւ ձևի չարձային միւթերաւթենէն, չէր բաւական պարզաբար անուանակոչել զնա՝ տրտմել։

Իբրև փանէի։ Տնանկ ասի պակասեալն ի գոյից կարևորաց առ կենաս· որով ժղ՝ ի կարօտանէ շրջի Թշուառաբա՛ր։ Իբրև այսպիսի երևիմք ասէ, ամենևին չբաւորք· բայց չէ այդպէս· զի ոչ միայն զպէտս մեր կարեմք հայթայթել, այլ և՛ հակառակին չբաղա՛մ գծացուցանէմ։ Ոմանք ըմ հոգևկան մեծուեց իմանան· ըստ որում պաշտօնեայք աւետարանին իբրև հաշարաւելոք պէսպա՛ս շնորհացն ոյ ձախացուցանեն զհաւատացեալս քաղաղութիք և մատակարարութիք պարգեաց· որպա՛ս և ասէր (ա՛· կորն· ա՛· 5·) *Ձի յամի մեծացարութք դուք նուաւ։ Բայց այլք իմանան՝ ըմ մարմնական ընչից հաղորդութե· զի իբրեանց ջանիւք և յորդորանօք զինչս մեծատանցն առնեին հաստարակաց· ոմ՝ ի մակերեսնացս ևոցն և չաքայեցւոց ժողովեալ զոտս ողորմութեն՝ ընտրի առատապա՛ս պէտս աղքատացն՝ որ յեղէմ։

Չերկոսին իմաստս յիշատակէ ոսկեբերան· և երկրորդս առաւել համեմատ ե գրոյն, անվրէպ պահելով զդիմադրութե· զի անանկուճ իմանի մարմնականն· ապա և մեծացուցանելն ըստ մարմնոյ իմանալի է· և ասէ մեծացուցանել, ոչ եթէ ձախս կացուցանելով զընդունօղսն, այլ առատապա՛ս խնամելով պէտս կարօտութե նոցա։ Ա՛սպէս և վա՛ռ որոյն՝ որք՝ ի փիլիպեցւոց առաքեցան՝ ի պէտս իւր, ասէ (փիլիպ· գ՛· 18·) * Ա՛յլ իմ առեալ զնամ, և առատ ունիմ· ընկալայ՝ և լի եմ։ Ո՛չ միայն յաւետարանական ուսմունս, այլև՝ ի քաղաքական՝ ձշմարիտ մեծուե համարի՝ ունել մարդոյ զբաւականն առանց աւելորդաց։

Յառաւել բացայայտութե արժան է յաւելուլ, թէ՝ երբ պօղոս և պաշտօնակիցք իւր ոչ ձշմարտաբե՛ կարծել լիե նեին անանկը կամ ազատաբ· վա՛ղ զի ըստ քաղաքական կարգի թէև չէին մեծատունք, այլ ունէին արհեստս բաւական՝ ի շահել զպարկաւոր պէտս իւրեանց· այսու օրինակաւ եկաց առաքեալս յաւարտումն քարոզութե՝ ի կորնթոս· (գործ· ի՛զ· 3·) և՝ ի թեսաղոնիկէ· (ա՛ թեսաղ· ի՛· 9· և՛ թեսաղ· բ՛· 8·) այլև յեփեսոս զրնմ ժամանակս· ոմ և առ երիցունս ասէր· (գործ· ե՛· 34·) * Դուք ինքնին գիտէք, զի զպէտս իմ և որոյ և՛ ես կէին՝ պաշտեցին ձեռքս այս·

այս ։ ‖ զոր և առ փիլիպեցիս համաբ
ձակութիւնբ գրէ ։ (ՓՓ. 11։) * Իբր ոչ առ
կարօտութեան ինչ ասեմ. զի ես ուսայ՝
որովք կարեմ բաւական լինել ։ ‖ Եւ
Թռիչ լինձ, Թէ զմեծացուցանելն՝ զոր
աստանօր ասէ, մարթի է իմանալ նաև
ըս գործանոյն՝ զոր իւրովք ձեռագործ
ծովք մատուցանէր այլոց՝ ըս նախայի
շատակեալ բանին առ երիցունս եկե
ասէ ։

Ինքեա ուլիլ ոանիցնէ ։ (յօրինակս ինչ ։
ոանէ, զոմ ինչ ոանիցնէ ։) Տարբերի այս
յանցելոյն ։ զի այն Հայեր՝ի չքաւորու
Թիւ պաշտօնեիցն ըս քաղաքական կար
զի մատեալ ։ իսկ զառաջինսայս իմա
նան մեկնիչք ըս աւետարանական վի
ճակին ։ յորում նաև նոքին իսկ ըս աշ
խարհի մեծատունք՝ զանընչուի յանձն
առնուին ։ ոչ մատեիցոս, բառնաքաո,
և այլք ։ Եւ իմասաքն են ։ վա քեզ և
վա աւետարանին հրաժարել մեր յամ,
և զկամաւոր աղքատուի յանձն առել
ըստ օրինակին քեզ, այնպէս երևի՝ Թէ
չունիմք բնաւ ժամանակաւոր ինչ ։ Տա
մարեալ եմք նման չքաւորաց աշխարհի,
որոց ոչ կարելորք պակասին ։

Ասլ սակաս ոչ ինչ ոանիցնէ ։ Երրակի
իմանի առ մեկնիչս ։ նախ ըս ունակաւե
պիտանեաց ։ իբր ասել ։ յոմ մարթիա
կենցաղ պիտոյից ունիմք զկարևորսն ։
ոչ հանդերձ պակասի մեզ, ոչ կերա
կուր, ոչ բնակութի ։ խնամքն ոչ ոչ մեզ
ուրեք պատրաստեն զլըուսին կարեաց
մերոց ։ մինչ զի որ մեզ պիտոյն է՝ ու
նիմք զոմ ։ Երկրորդ, ունել ասի զոմ
ըս անդորր բաւականաւե ըղձիցն ։ իբր
ասել ։ այնպէս շատացել եմք կարևո
րօքն, մինչ զի ոչինչ այլ երևի պակա
սիլ մեզ ։ որպս Թէ զոմ իրօք ժառան
գեաք ։ զմեր լուսիցն և զամենատա
վայելուչն իրաց՝ հաստատել եմք յար
համարհութենէ նոցա, և ՚ի չցանկալ այլոց
առաւելագունից ։ վա զի որ ՚ի սակա
ւուն գոհ է, ունի զոմ որոց ըղձանայ։
Ասլսիսի միտս ունել հաւատացելոց
Իրատե այլուր (ես. տիմոթ. ըզ. 8.) * Ասլ
ունիմք կերակուր և հանդերձս, և այ
նու շատասցուք ։ ‖

Երրորդ, ունել զոմ իմանի ըս առաքե
լական մատակարարուենն ։ որով իբրև
տեսորք համարել էին ընչից հաւատա

ժէ

ցեալոց ։ և իմասաքն են ։ Եթէ վա աւե
տարանին աղքատասցաք կամաւորաբար,
նոսին աւետարանաւ եղաք ստացօղք
ոչ միայն անձանց հաւատացելոց, այլև
բովանդակ ստացուածոց նոց ։ բացեալ
կան առաջի մեր դրունք նոց և արկեղք։
առ ոսս մեր բերեալ դնեն զինչս իւ
րեանց ։ (գործ. ՓՓ. 35. 37.) ինքեանք
աղաչեն ըզունել մեզ զտուրս ողորմու
Թէ իւրեանց՝ ոչ միայն ՚ի մեր պէտս,
այլև ՚ի նպաստաւորութի այլոց կար
տեալ եղբարց՝ որպափ և կամիցիմք ։ ա
զաչեն, և զանձինս ևս մատուցանեն՝
նման ունն՝ և ապա մեզ ։ (ստորև. ըս. 4. 5։)
Սորին վասն համարձակ իշխանութի
ասեմ առ փիլիմոն ։ (19. 22.) Թէ և
դու զանձն քո ինձ պարտիս ։ և հրա
մայեմ նմ պատրաստել ինձ վանս բնա
կութի ։ Վկայեմ զաղաչասցոց (ՓՓ.
15.) այնչափ յատաջամիտս լինել ՚ի
մեր ընծայատրութի, մինչ զի եթէ հնար
էր՝ զաչս իւրեանց հանելին և տային
մեզ ։ և եթէ յաչս իւրեանց չհնայէին,
զի՝նչ այլ ՚ի գոյիցն զանայինն մեզ։ Ապա
յերաւի՝ Թէ և սակայնաւութի ոչինչ
ունիմք ՚ի ժամանակաւորաց, բայց կիր
առութի և տրամանատրութի ունիմք
զնմ։ և զայսպիսի ախորժական տիրա
զութի նմի՝ ոչ ոք յիշխանաց աշխար
հի կալաւ երբեք ։ Ըստ այսոցիկ իմաս
տից խօսի ոսկեբերան և այլ բազում
մեկնիչք ։ և ՚ի սոյն առնուն զբանն և
սայեակ ։ (կես. 6.) * Ջգօրուի ազգաց
կերիցիք, և մեծութի նց սքանչելի լիս
նիցիք ։ ‖ Ի հայ մեկնութի տեղւոյս,
ասելն զոմ ինչ ունիմք, մեկնի ։ ունիմք
իշխանութի յերկինս և յերկրի, զՀո
գևորս և զմարմնաւորս ։

Առաջին մասամբ բանիս, ուլիլ ոանի
ցնէ, իմաստասիրի երանելին օգոստի
նոս (մեկն. ամի. ժ.) Թէ առաքեալք ու
նէին զուխտ կամաւոր աղքատութի ։
որում մեաբանի և մեծն գրիգոր, (Հաս
է ։ ՚ի վի աւետարանին ։) յասելն, ըզ
ցանկութի սատանայ և Թաղեալ էին
առաքեալք ։ որ յատուկ է աւետար
նական աղքատուի։ Իսկ յերկրորդ մաս
նէն, զոմ ինչ ոանիցնէ, ցուցանի կատա
րուին սէրունական խոստմանին, որով
կամաւ հրաժարէցոյն ՚ի ժամանակաւո
րաց՝ ասաց չափել զՏարբերապատիկին

յայսմ ժամանակի։ (մատթ. ժԹ. 29։)
Ըստ ասացելոցս՝ յերիս հատուածս քննաբանիս՝ էբիոն զնուազական նշանակութիւն ունի· վա՛ղ ի տրամութիւն, և տանկուածութիւն կի՛ աղքատութիւն պաշտօնէից աւետարանին ոչ միայն ինքնին մոքր են և նուազ քան զոր արատքինք կարծէին, այլև համեմատաբե՛ ներկայ կին իւրեանց, յո՛ ուրախութիւնն, և ամի բանականութիւնն՝ կարի՛ նուազեալ են· մինչ զի նմանութիւնի ինչ՝ քան թէ բուն իսկութիւն տրամութիւն և աղքատութիւն ասելի են։

11· Բ Էբիոն՝ դեր բացելեն աս՝ յէվէրբէ բացիր, և՝ էրբոյ դեր ընդոյնէ ելալը։

Զ յարմարութիւն բանիս առ անցեալն՝ այսպէս բացատրեի ոսկեբերան· (Յատ. Ժ՛.) իբր զի յետ ցուցանելոյ առաքե՛ լոյն զՀանդէս վշտաց իւրոց՝ կամի այսուհետև դառնալ՝ի խրատս յանդիմանութե՛ն· և զի այս հնշարնկալ լինիցի առ կորնթացիս, զիւր մտերիմ սիրե՛լուն առաջի դնէ կանխաւ· որոյ նշանակ է՝ համարձակ խօսակիցն լինել և ընտանեբար յայտնել նո՛ զսիրտ իւր։ Այլք այսպէս առնուն զյարմարութիւն· ի նախատացելոցն բազում ինչ և մեծամեծս խօսեցաւ· ի ցոյս հատուածիս պաշտաման իւրոյ· և զի մի՛ կարծեսցի փառասիրութե՛ աղաղաւ, կի պարծե՛նոտզուե՛ վարիլ յայսմ, ցուցանէ՝ թէ առ մտերմութե՛ն և յընտանի խնդակցութե՛ համարձակեալ խօսեցաւ։

Բէբոն՝ դեր· Ցոյնն և այլ թարգմանք եզակի դնեն, բէբոն դեր, էրբ դեր· բայց զի դերանունն՝ դեր յայտ առնէ զբազմացբերանն և զսիրտ, վասն այն մեր թարգմանիչս յաքնական դնե՛ զներկաեան։ Արդ՝ զգերաարական խօսս իւր՝ բէբոն ասէ· վա՛ղ զի դերն է փոխանորդ բերանոյ, և իբր ձայն մարմնացեալ։ Եւ իմաստքն են· թերևս թո՛ւիցի ձեզ ո՛ կորնթացիք, թէ առաւել երկայնեմ զբանս իմ և զյաւարտումն· այո՛ այդպէս է· այդարև սիրելեաւ իմ առ ձեզ՝ բանս զբերան մեր խօսել ե՛ ձեզ՝ի ձեր օգուտ և՝ի խնդութե՛ն· լուել ոչ կարեմք, ոչ ժուժեմք պահել՝ի ներքս՝ զոր զգամք· ոչ յադենամք՝ի խօսելոյ ե՛ ձեզ· զինչ և ասիցեմք, որչափ և ասիցեմք, փոքր է առ մեր ցանկութի՛ն՝ որով ախորժեմք միշտ ընդ ձեզ խօսակցել· մինչ զի այնպա բացել կայ բերան մեր, զի ամփոփիլ ոչ կարէ· իբր լինքնաբերաբար բղխեն բանքս առանց դադարելոյ։ Հաւատովք սիրելուն են՝ անչա զգուշացարութիւնքն· և ե՛ ոսկեբերանին՝ որ ինչ է՝ի մարմնի փարուն ձեռաց և զրկաց, նոյն է՝ի հոգին հաղորդակցութե՛ խօսից։

Կամ դարձե՛ք· առ ձեզ իբրև առ մտերիմ սիրելիս՝ ընտանեբար համարձակի խօսել բերան մեր· ոչինչ՝ի պհսանեացն կամ՝ի փառասրագունչ թագուցա՛ նեմք՝ի ձէնջ· զնմ ինչ զմերս վստահութե՛ յայտնեմք ձեզ իբրև հարազատաց, զոր առ այլս չէշխեմք առնել· վա՛յ մի՛ ինչ զարմանայք՝ եթե ցայս վայր և կի՛ յետ այսր և՛ս լսիցէք՝ի մէնջ զայսպէ՛ս խս։

Ե՛ս՝ էրոս դեր ընդոյնէ՛ելէ՛· ի յոյնն և՛ի լատին չէ ե՛· բայց դոյ յատորին և յարաբացին։ Ընդարձակուե՛ սրտին և պատճառ բացման բերանոյն· և ընդարձակեալ ասէ զսիրտ՝ կամ սիրոյն՝ առ կորնթացիս, և ե՛ այսմ զօրութե՛ կրկնելի է դերանունն՝ ես՝ յէվ, որ կայ յառաջին մասին· և կամ ուրախութե՛ յինքեան։

Ըստ առաջնոյն առեալ ոսկեբերան և այլք՝ բացատրեն այսպէս· Թէպէտ և մարմնով ձնշիմք՝ի պէսպէս անձկութիս, բայց զօրուն սիրոյն և անխիղճ վստահութե՛ն մեր տարածանէ զսիրտ մեր առ՝ի կրել զձեզ· առատուե զձոյն լայնէ զսիրտ մեր· որով ո՛չ բանիւ և ե՛ձ առատանամք՝ի ս՛եր ձեր, այլ և ըղձանօք սրտի, փափաքելով՝ի ծոց մեր ամբա՛ փակել զձեզ ամենեցին՝ ոչ զնարդ և լե՛ սէ, այլ լայնատարր ե՛ արձակութե՛· վա՛ղ զի սիրեցեալն աներկիւղաբար ձեռն՝ի խոտս սրտի սիրոցին՝ ասէ ոսկեբերան· Վա՛յ այսորիկ վստահութե՛ խօսիմք առ ձեզ լի բերանով, և լի՛ սրտի՛· և այն՛չափ զուարճանամք՝ի խօսելն, զի ընդ բերանոյ և սիրտ մեր բերանանայ· և փոխադարձաբե՛ի միմեանս կայանան՝ բերան՝ի սրտի, և սիրտ՝ի բերանի, և դուք յերկոսին։ Ցայս թուի ակնարկել առաքե. (Ե. 3.) * Յառաջ իսկ ասացի՝

ցէք՝ եթէ ՚ի սրտի միտում կայք ‖ : Ըստ
երկրորդին ևս առէք՝ բացատրի նմա
նաբար : Ուրախութիւն որով լցեալ եմք
՚ի մխիթարութիւնէ հոգւոյն սըբոյ, ընդար-
ձակէ՛ անդորրացուցանէ զսիրտս մեր,
և ներքին ինն հեշտութիւնք ընծայեմք ՚ի
պատուիրս զոր ինչ միանգամ գործեալ
եմք ՚ի փառս այ . քանզ գիտելով՝ զի և
դուք ՚ի լսելն խնդայք, և ուրախակից
մեզ լինիք :

12 . Ա՛ինչ նեղիս ՚ի ինէ , քայց երէ ՚ի
գո՛ռոս յեր նեղեցեր :

Ցոյնն և այլ թարգմանք ասեն . ոչ նե-
ղիցիք ՚ի մեզ այլ նեղիցիք ՚ի գործս ձեր:
Ըստ իմաստիցն մեծմական կշռամբուե
է առ կորնթացիս , զոր ասկիբերան և
այլ յոյնք այսպէս բացատրեն : Որով-
հետև ընարակել՝ ունիմք առ ձեզ զսիրտս
մեր սիրով , ոչ ինչ նեղեալ էք դուք ՚ի
մեզ կամ ՚ի հոգիս մեր . այ արձակաբար
վայելէք ՚ի սէր մեր . գումէք մեր առ ձեզ՝
չեն ամփոփել : Այլ՝ ՚ի գո՛ռոս յեր նեղեցէք.
այ ՚ի ձերում սրտի նեղեալ և անձուկ էք
առ մեզ, այնպես զի ոչ տայք մեզ տեղի ըն-
դարձակ : Որպես ՚ի մեր կողմանէ ընարձա-
կեալ եմք առ ձեզ, ընդհակառակն ՚ի ձեր
կողմանէ դուք անձկագոյն էք առ մեզ:
որ է ասել, սիրտ ձեր անձուկ է, սէրդ
ձեր նուազ է առ մեզ . միտում լայնա-
տարր և ամենաբարձրագոյն սիրոյ զնուազսն
և զփոքրն փոխարինէք : Թէ և առա-
ւելագոյնք առ մեզ սիրով, ոչ բնաւ հա-
ւասարիք սիրոյ միտում առ ձեզ . և
այս ձեզ նշանակ, զի ես մինս զձեզ հա-
մօրէն յիմում սրտի կրեմ . իսկ դուք
խրաքանչիւր հազիւ զմի ոք ասնիք ՚ի
սրտի ձերում , մանաւանդ եթէ բնդգդ
չասնիք զիս զմի ՚ի ձերում սրտի՝ որպես
արժանն է :

Ասպէս իմանան բազումք նաև ՚ի լաւ
տինացւոց . և ՚ի սոյն բերեն զասացերն
առաքե. ըստ յոյն բնագրին . (ժբ. 15 :)
* Թէպէտ և յառաւել սիրոյն զձեզ՝ սա-
կաւ սիրիցիմ, ‖ այ ՚ի ձէնջ : Ես յարմարի
բանս առ այնոսիկ ՚ի կորնթացւոց՝ որք
միտել զինի սուտ առաքելոցն, օտարա-
նային յրնատանի սիրոյ սըբոյ ասլին
Ա՛անաւանդ եթէ ՚ի բովանդակ ժողով
կորնթացւոց Տարկանի կշռամբուեին.
վա՛ զի ՚ի ծածկին առաքելս կանեղուին սէ-

բով իմամարկել՝նի՞, և ոչ տեսեալ զնի՞
փոխադարձ սէր հաւասար իւրումն, յէ-
րաւի տրամնջէր: Սիրոյ բնաւռ անյագ է,
և ՚ի սիրելեացն պահանջէ գասանել
զսէր՝ կամ հաւասար ինքեան , և կամ
մեծագոյն և. ևս առ վարուցանէ զնա
սիրով համարին՝ եթէ ոչ համալափ սէ.
րին յայլոց :

Ջսոյն իմաստս մարթի է իմանալ նաև
ըստ միտում բնագրի այսպէս . ոչինչ նե-
ղուեցէք կամ ՚ի մեր կողմանէ : Բայց եթէ՝
այդպիսի նեղուած կամ նուազուած գտաք
նեցկ ՚ի սիրտս ձեր, կամ ՚ի ձեր սէրն առ
մեզ :

Սակայն եսոիտս , և այլք ոմանք առա-
ւել ընտրեն իմանալ զնեղուած կամ զորքիչ
բուեցեք սրտի կորնթացւոց . և համարին
այլաբանուած ինչ առել՝ ՚ի ձնշել կրծոց,
որով դժուարաւ կատարի տուր և առ
ընդոց . որպես և տեսրուեցեք կիրք ձնշելն
զսիրտ , հակառակ ուրախութեանն զոր ձեր
ձակէ : Ասյամ մտաց կարի ՚ի դէպ գայ
մեր բնագիրս , և մեկնի այսպես : Մեր
սիրտս ընարձակել է առ ձեզ սիրով և
զուարթամիտ պաշտամամբ . և եթէ
դուք նեղիք , ոչ ՚ի ինչ նեղիք . այ այդ
տիրուն ձեր , այդ սրտի ձնշումն՝ ոչ ՚ի
ինչ գայ յառաջ , ոչ մեք եմք պատճառ
անձկուած ձերոյ , բայց միայն նեղիք ՚ի
գուրթս ձեր . այ ՚ի պատճառս ներքին
աղետից ձերոց , զոր կրեք յանկարդու-
թեէ պատնկեալ եղբօրն , և այլոց անաս
պաշխար մեղուցելոց : Ո՛չ եթէ մեր
խոտութեան և սատս կշռամբուեն նեղել
զձեզ , այլ ձեր ընտանի խիղճ պէսպէս
անկարգութեց :

13 . Ա՛րդ զնոյն հատուցումն էքե՛ր ընդ որ
ՙ դեղս ասեմ, ընդարձակեցարուք
և դուք :

Սովին կարգաւ ընծեռնու և յոյնն ,
փոխանակ բային ասեմ , դնելով ասէ .
այ * Զնոյն հատուցումն իբրև որդւոց
ասեմ, ընարձակեցարուք և դուք : ‖ սա-
տինն պահէ զերկուս բայսն . այ * Ար-
զնոյն հատուցումն ունելով , իբրև
որդւոց ասեմ, ընդարձակեցարուք և
դուք : ‖ Ասորին մեկնաբանութիւն ըն-
ծեռնու * Բայց արդ իբրև որդւոց
ասեմ, հատուցէք ինձ զհակառիս իմ

որ են առ ձեզ, և ըստակեցէք զսեր ձեր առ իս ։ ‖ Արաբացին * Եւ ձեզ ասեմ, ընտրեմ որդիք իմ էք, տուք ինձ զոյն զայս հատուցումն, և ընդարձակեցարուք և դուք ։ ‖

Տեսանի՛ ի Համմատուն Թարգմանութեցս, զի իմանան զօրութիք զայլ բայ ինչ՝ որում խնդիր առնեն՝ զոյն հաճոյսն ։ լսանին դնե, ասելով, իսկ այլքն հաճոյիչ կի տուն ։ Եւ ըստ այսմ բաղումք զքանն՝ էրէ՛ն որդոց ասէ՛, համարին իբրև խորոցաւ զառանելի այսպիսի կազմութիք ։ Զնոյն հատուցումն ունելով ձեր, կի հատուցանելով, (զայս իբրև որդոց ասեմ,) ընդարձակեցարուք և դուք ։ Ոմանք առանց այլոյ բայի՝ զնոյն հաճոյսն մեկնեն՝ ըստ նմին հատուցման, նոյնի հատուցմամբ, կամ առ՛ի զնոյն հատուցանել ընդարձակեցարուք և դուք, զոր իբրև որդւոց ասեմ ։ Եւ այլք, զնոյն հաճոյսն առնեն խնդիր բային ասէ՛. ըստ զնոյն հատուցումն ասեմ ձեզ իբրև որդւոց, ըստ դնեմ՛ ի վրէ ձեր, պահանջեմ կամ ծանուցանեմ, աւետեմ ձեզ ։ Ցայս երկու իմանալ մատչի և մեր բնագիրս ասելովն՝ զնոյն հաճոյսն էրէ՛ն ընդ որդեակս ասէ՛, ըստ նոյնի հատուցմամբ՝ իբրև զ որդեակս վարիմ, ըստ ընտրեցարուք և դուք ։ կի՛, զնոյն հատուցումն իբրև առ որդեակս ունիմ ասել, կի պահանջել, կամ ակն ունիմ դասանել ևն։

Այս առաբերութիք են ըստ ընդհերգումս Ծոյ . իսկ բան իմաստիցն՝ ազուինացին և ոմանք՝ ի հին լսանինացւոց՝ հաճոյսն իմանալով զերկնային վաստացն, պարզեն այսպէս ։ Արդ՝ զնոյն վարձս և յաղթանակ երկնային արքայսն ունելով ձեր ընդ մեզ, զոր իբրև որդւոց սիրելեաց ասեմ, կամ ըստ որում էք որդիք ըստ ձեզ, ժառանգ յաւիտենական բարեացն . վե այսորիկ ընտրեցարուք և դուք ։ Ըստ արարիք զսիրտս ձեր առձակս և ազատացեալս՝ ազատութիք հոգւոյն սիրէ, որ լինի հատատով քնի, և ոչ ձնդելիս և նեղելիս ծառայութիք օրինացն։ Սակայն օտարանայ այս՝ ի կարգէ բանիցն ։ յորս ընտրեմիս, նեղիչ, և որդի, հայիին առ պօղոս՝ որ հայրական գթութիք ըստարձակեալ էր առ կորնթացիս ։ ուստի և հաճոյսն իմանալի է այն՝ զոր պօղոսի ունէին հատուցանել ։ ոչ ցուցանէ նաև ասորին և արաբացին ։

Եստիոս և այլք ոմանք ընդոյժիլ իմանալով ըստ առատուն խնդուն հոգւոյն, այսպէս բացայայտին ։ Ընձկուածի ձեր և տիրուն ոչ ՚ի մէնջ գործի առ ձեզ, այլ դուք ինքնին նեղէք զսիրտս ձեր սակս զանազան անկարգութեց երևելոց ՚ի միջի ձերում. վայ զնոյն հատուցումն յարակայ ուրախութեն՝ յոր մեք վայելեմք հատատութիմ պաշտամամբ մերով, ձեզ և ս իբրև սիրելի որդւոց աւետատուորիմ, կի առաջի դնեմ, ընդոյժիլեցբուք և դուք ներքին խնդութիք հոգւոյ . եղերութք բաժանողդք հոգևոր ուրախութեն, որ ընդարձակէ զսիրտս ։ Եւ այս յաջողի ձեզ հատանելով զպատճառս տիրուն ձերոց . ուստի ՚ի լինիք

լծակիցք անհատութ, ևն։

Այլ քանզի հատարակաբար յոյն և լատին մեկնիչք զընդարձակութիք սիրոյ իմանան յանցեալ առնեն, ըստ նմին զաւքիկայ բանս պարզեն այսպէս ։ Որովհետև Հայրական սիրով և գթութք ընդարձակեալ է առ ձեզ սիրս մեր, ասպա զնոյն հատուցումն, կի զնոր փոխարբերեն իբրև առ որդիս յուսալով, կամ իբրև յորդւոց պահանջելով ասեմ, ընդարձակեցարուք և դուք որդիական սիրով առ մեզ . իբրև ծնողք ձեր հատատարեցջիք՝ զփոխադարձ սէրն հատուցանելով, և առատամիտ յօժարութիք հնազանդելով խրատուց իմոց . լայնեցէք զսիրտ ձեր առ՚ի ընդունել զմեզ, և զխրատս մեր ։ Զնոյն փոխարէն պահանջեմ, և ոչ աւելի ինչ . զի թէպէտև հայր եմ ձեր՝ յորմէ է ակիզբն սիրոյ առորդի, բայց ՚ի հատուցումն զնոյն չափ սիրոյ ևթէ խնդրեմ։ Գնեղցիկ ասէ ոս կեբերան . (Հառ . ժը·) ոչ հաւատար է՝ նախ սիրել, և ապա սիրիլ . զի թէ և զհամակչռ չափ սիրոյ փոխատրիցէ սիրեցեալն , ասկաւին յաղթի այնու՝ զի յետնորդ դասու ՚ի սիրել ։ Բայց զայդ չհդոմ ասել առաքեալս . ինձ շատ է՝ զի դեթ յիմ սիրոյս ընդոստուցեալք , զնշանակ փոխադարձ սիրելութեն հատատցանիցէք ։ Եւ զի ցուցցէ՝ թէ իրաւացի է այս պահանջումն, և թելեւաբեռն , յաւելու զկուշումն որ դիւաբեր նոցա . զի ոչինչ այնպէս արդա-

լսդատ է՝ ոճ որդւոյ սիրել զնօր, և հնազանդել։ և հայր ոք չկարէր լեր լել ինչ խնդիր առնել յորդւոյ՝ քան զսիրոյ և զհնազանդութենէ ։

Արդ՝ երբեմն այսպիսի գործակատ յոր դորանաք զարհուրեալ զմտերմութենէ կորն թեացւոց , սկսանի արկանել զբանս խրատուցն յԱբրահամէ սրտից նոյ ։

14. Եւ ի լինել նմա անհաւատից . առնէ զի նշ հարբերութիւն է երե բոյ ընդ անօրէնութենէ . և կամ զի հասա տարութիւն է լոյսի ընդ խաւար ։

՝ի մէջ առնու զիւրատական բանքս , յայտ առնել ըս ոսկեբերանին՝ լեհ՝ ի խնդրել զարհուրելոյն կորնթացւոց առ ինքն՝ ոչ վս իւր ինչ խօսի , այլ խնամ տանի օգտի նոյ . զի ընտանենացուսլ առ Աշմարիտ պաշտօնեայս աւետարանին , հեռի լինիցս յանհաւատից և՝ ի մոլար առաքելոց . իբր ասել . վս այն յորդ բեմ գձեզ ընդարձակիլ առ մեզ , զի մի բաժանորդք լինիցիք անհաւատից ։

Փոխանակ բառին լծակից , յոյնն ասէ էդԵօչԷՈՒՆԷՈՒ . և է փոխաբերութեն առեալ՝ կամ՝ ի լծոյ եզանց , և կամ՝ ի լծակէ կշռոց ։ Ըստ առաջնոյն առեալ բազում լաթարմանք և մեկնիչք , իմա նան՝ մի ըլ նովին լծոյ միաբանիլ ընդ անհաւատից . մի լինել նոյ մասնակից կամ հաղորդակից , ոչ դնել և առորին ։ Յայս միտս՝ ի կիր առնու զխորհրդա կան իմաստս հրամանին մովսեսի . (ը օրին . իը . 10) * Մի՛ վարեսցես զեզ և զեզն՝ ի միասին ։ ‖

Ըստ երկդին առեալ , առաւել բնորէն ոմանք իմանալ զոյն բառն՝ հակամ տաւել , կամ անհաւատարութեն և հա կումն լծակին՝ ի մի կողմն . զի առ յոյնս կշիռ՝ որոյ մի լաւել հակի՝ ի միւս կողմն , կոչի էդԵօչԷՈՒ . Ցայս նշանակութեն ակնարկեն բանք ոսկե բերանին , և հաստատեն լեհոփիլակ տոս . որում ձայնակից համարի արա բասիոն յասելն . * Մի՛ լծցին կշիռք ձեր հակեալք առ անհաւատս ։ ‖ Եւ ըստ այսմ իմաստքն յարմարին . մի առաւել խոնարհիցիք կամ միտիցէք ՝ի կողմն ան հաւատից , քան Աշմարիտ պաշտօնեիցն քեր ։

Յիմաստս բանին մատուցեալ , լծակ ցութենէն ըստնհաւատս՝ լեհ՝ հաղորդակ ցութենէ իմասցի՝ և լեհ միաւնն , չէ ար դելեալ ըս անլսատ բնակակցութենէ , կամ ըս վաճառակցութենէ , կամ ըս սեղանակ ցութենէ ըստնն . այլ միայն ըստ այսմ՝ որ վնաս ինչ հոգւոյ էբիւր բերէ ։ Լատինք ոմանք անհաւատս իմանալով զաստա ռաքեալսն , որք հրէական սխոխէ զօ րենս մովսէսի առաւել հաստատել ջա նային քան զհաւատս քրի , համարին խրատել բանիւն՝ զի զգուշանայցեն՝ ի միաբանութենէ այնպիսեաց ։ Հայ մեկ նութենին բացատրելով զանհաւատն ա սէ , մի լինել բաժանորդ այսոցիկ՝ որք քրնեն զհաւատոյսն , այլ այնոցիկ որք հաւատան ։ Հերոնիմոս՝ ոչիրք ևս ըհդեմ յովինի . գլ . է . և թուղթի առ գերու կիա . յիշս միասլուծե . համար 2 .) և այլք ՝ի լատինացւոց՝ իմանան արգե լուլ այսու զամուսնական լծակցութենէ հաւատացելոց ըս անհաւատից , որ ՝ի մէջ մարդկային ընկերութենէ է հաղոր դակցութենէ կարի անձուկ և ներքին . ըս նմին առաւելագոյն բերէ զմտանգ կոր ծամման ՝ի մեզս և յանհաւատութենէ ։ Բայց յաղագս այսր արգելման տես ՝ի մեկն . եւ . կորնթ . է . 39 ։

Ա յսորիկ ըստմանեալ և կոչնակի իմաստք են բնաբանիս . այլ սովորաբար մեկնիչք հաստարին արգելուլ առաքելոյն զայնպիսի հաղորդակցութենէ ըս անհաւատս , որ կամ ինքնին , և կամ ըս պարա գայիցն զուցանէ մասնակցիլ հաւատա ցելոյն ՝ի կրօնս և ՝ի վարս անհաւա տից . վայ ամբողջ և ուղղակի իմաստքն են ։ Կռնեցեալքդ դուք ՝ի հաղորդուե նոյ և սրբութենէ նոյ , զդոյշ լերուք չու նել ըս անհաւատս զայնպիսի կապ ըս տեղութենէ , և մերձաւորութենէ , որով միտիցէք ՝ի նոյ սուտ կրօնս և յանկար գունս , կամ երևիցիք հաւանք և ձեռն տուք չարեաց նոյ . մի հակառակ սրբու թենէ աւետարանին՝ խոտորիցիք ՝ի հե թանոսական ուսմունս և ՝ի գործս . ձեր խորհուրդք և կենցաղք ամենևին այլազգի իցեն յայնցանէ , որք զՀմա րիտ հաւատս խոստանին , կամ ուրանան ։ Ջայս միտս յայտ առնեն յաջորդ բանք առաքելոյն , որովք ցուցանէ զանպատ շաճութենէ այնր լծակցութենէ . և այսմ զհետ գայ կողմնակի , զի ելեկ ամաւ նու-

նուելին ը անհաւատա, կի սեղանակ_
ցութիւն ը նա, կի այլ ինչ հրեական և
հելենասական ուսմանն կի սովորու_
թիւ ունիցի զնոսանգ յարելոյ ի սուտ
կրօնս և ի վարս անհաւատից, զգու_
շանայցեն յայնպիսի հաղորդակցուե։
Քանզի չի՞նչ հաղորդութիւ է արդարու_
Հնդեքումբք պատշաճաւոր ընդարձակե
զանուեցութեան ասացեալ լծակցութեանն,
դիմադրելով միմեանց զամենևին ներ_
հակեալն։ և որպ ոսկերերան ասէ,
փոխանակ անձանց՝ զնոյն իսկ զիրան
հակառակս բաղդատե առ միմեանս,
զի երևեսցի անբաւ անջրպետութիւն նոյ_
ա՛ զի առաւել ը դիմամարտք են ար_
դարութիւ և անօրինութիւ, քան արդարն
և անօրէնն. զայն խա և ա՛ յաջոր_
դացն ։ Եթ զիւրաքանչիւր պատշաճ
հարցական եղանակաւ առաջի դնէ իբր
զարմացմամբ՝ առ ի ցուցանել զայս_
նի անհնարութիւն իրացն։

Արդ՝ առաջին պատշաճ անտեղուն
առեալ է ի վիճակէ հաւատացելոյն և
անհաւատին ը սրբութիւ։ Արդարու
և անօրէնութիւ ոմանք իմանան ի թանձ
բացեալն · ը արդար՝ որ է հաւատա_
ցեալն, և անօրէնն՝ որ է անհաւատն ։
Բայց լաւ եւս սովորաբար իմանի ի վե_
բացեալն, ոչ նոքա ասացաք · ը, զի՞նչ
միանակցութիւ կարէ ունել արդարու_
թիւն, առ որ կոչեցի է հաւատացեալն,
ը անօրէնութիւ յորում պատի անհա_
ւատն · միթէ հնար իցէ լծորդել զսրբ_
բութիւ և զուղղութիւ ը անսրբութիւ և
ը թիւրութիւ · չշմարիտ ենծպատշաճութիւն՝
որ է իրաւունք ոյ, զնարդ հաղորդե_
ցի ը մոլար կրօնս՝ որ անհրաւուեցի է
առ ած ։ Ցայտ է թէ եղծանի այս ար_
դարութի, եթէ ը անօրէնութի խառ_
նեսցի ։ Ապա առ այսպէս հաւատացեալն՝
որ յարդարութի կոչեցեալ է, չկարէ
առանց եղծանելոյ հաղորդիլ ը անհա_
ւատին, որոյ կեանք անօրէնութի է ։
Ջայս եզրակացութի լուծեալն Թեոդո_
սիոս և ի յաջորդն, մինչև յետ վճա_
րելոյ զբռվանդակ ձեռնարկութեան՝
եզրակացանել ապա ի 17 տուն · Վէ
որոյ ելլէ՛ ի ինոյ նոցա · և ը ծարձակ եւս ի
հետեւեալ գլուխն ։

Կամ չի՞նչ հաւասարութի է լոյս։ Լոյս
և խաւար ոմանք իմանան զյատուկ
զգալին, և համարին ձեռնարկութե ի
յարացուցէ · ոյ ոչ լոյս անհնար է թէ
միաբանիցի ընդ խաւարի, այլ անդէն
եղծանի ի տապանել խաւարին, նոյն_
պէս անմարթ է հաւատացելոյն՝ որ
լոյս կոչի, միաբանիլ ը անհաւատին՝
որ ի խաւարի կայ ։ Այլք փոխաբե_
րութե ը լոյս իմանան զճշմարտութե ուղ_
տարին, և խաւար զմոլորութե ան_
հաւատից · և լինի երկրորդ պատշաճ
առեալ յանմանութե վիճակի հաւա_
տացելոյն և անհաւատին՝ ըստ նմանո_
թեցն · իբր ասել ։ Ջի՞նչ ընկերութե
մարթ է լինել ճշմարիտ աւետարանին
ը առասպելս անհաւատից · միթէ ճըշ_
մարտութիւն կարիցի՞ ընտանենալ առ
ստութե · ոչ բնաւ երբեք ։ Ապա հա_
ւատացելոյն՝ որ ճշմարտութե է աշա_
կերտ, չէ օրէն և պատշաճ ը ստապա_
տիր անհաւատն կցորդիլ ։

15· Լո՞ չմ չի՞նչ փոքանո՞րի է տէր ընդ
բէլիաբոյ · կամ չի՞նչ բաժին կայ
հաւապատելոյն ընդ անհաւատին ։

Միթէ ինչ՞ հնար ասել՝ միաբանութե
կի համակամութե լինել ը բելիա_
րայ ։ Ջայս եբրայական բառ՝ որ ը ել
բոնիմոսի՝ թարգմանի լծընկէց, ապրա_
տամբ, և ը այլոց՝ անհամբոյր, անպի_
տանականի, բազում յոյն օրինակք
գրեն պէլիաո · յորմէ և մերն գնէ բէլիա_
ա · իսկ այլ օրինակք գրեն պէլիալ ոյ
և լատինն ։ Ըստ նշանակութե բա_
ոին՝ ոմանք իմանան ասա զնմ մարդ
անօրէն՝ որ ապատամբ է յոյ, և բա_
ցատրեն այսպէս · զի՞նչ կցորդութե ու_
նի քա ը մարդոյ անօրինի կի ապատամ
բի յոյ · ապա և ոչ աշակերտաց քո
արժան է միաբանիլ ը անհաւատս ։
Բայց սովորաբար ծարք և մեկնիչք բէլ
ւոր զատանայ իմանան, որ առաջին
ապատամբն է յոյ և առաջնորդ չարու_
թե · և այս ընտրելի ևս է իբրև առա_
ւել յայտնիչ դիմամարտութենն, որով
կազմի երրորդ պատշաճ. չհաղորդելոյ
հաւատացելոյն ը անհաւատին՝ առնել
յանբաւ տարակացութե զլեալ երկո_
ցունց · Եթ իմատաբն են · զնարդ մարթ
իցէ քո՝ որ դուրս է հաւատացելոյն,
վարդապետ ճշմարտութե, և ամ սըբ_
բութե պատշաճ, միաբանիլ ի՞նչք ը
սա_

սատանայի՝ որ անհաւատիցն է գլուխ, հայր ամէ սուտ լեզուէ. ապա քէն ամ իրաք անհնարին։ Ապա և անդամոց քոյ՝ պարտ է անբուռ հեռաւորութիւք խոյս տալ ի կցորդութիւք անդամոց սատանայի՝ յանհաւատից ։ Աղէ առնէ ասկէբերան, թէ չատաց չէք միաբանութէ այնոցիկ որք քոյ, և այնոցիկ՝ որք սատանայի, այլ ուղղակի՝ քոյ և սատանայի, որք թէպէտ և թամձաբացեալ անուանաք են՝ և զանձն նշանակեն, բայց իբրև զվերացել անուանսն սատակադրեաս յայտ առնեն զդիմամարտութիւնէ երկոցունցն ։

Կամ ինչ բաքէն կայ հաւաքացելոյն։ Բազումք ի մէկնչաց քաքէն խմանան զկցորդութիւնէ կամ զմանակցութիւնէ յիրս ինչ, ըստ յառաջն նշանակութեանն։ (ը. օրին. ԺԲ. 27. ԺԸ. 1 ։ ը. Թագ. ե. 1 ։ գործ. ը. 21։) և զնմաստսն պարզեն. զինչ կցորդութիւնէ արժան էսկ ունել հաւատացելոյն ընդ անհաւատին ։ Եւ քանզի ըստ այսմ մտաց լինի բանս նոյն իսկ առաջարկութեանն ցուցանելի՝ և ոչ այլ ցուցմանն, կուռնելիոս մէկինչ հաւատքն՝ թէ սա բացատրուի է երից այլ ցելոցն, իբր ասել. չէ օրէն հաւատացելոյն բաժանակից լինել ը անհաւատին, ոյն և ոչ արդարութէ ը անօրէ նութէ, ոչ լուսոյ ընդ խաւարի, և ոչ քոյ ը սատանայի։ Խայց ըստ այդմ որոշման նուաղի թիւ պատճառացս, զոր և ինքն կուռնելիոս հաշուէ հինգ, և ասկայն միայն չորք ։

Այլք համարին ուրոյն պատճառ, առեալ ի նոցունց իսկ անուանցն հաւատոցէալ և անհաւատ, որք զանմիաբան դիմադրութէ միմեանց ինքեանն ի ձայնէն գուշակեն, իբր ասել. այնչափ անմիաբանելի է հաւատացեալ ը անհաւատի, ոյն հաւատոք ը անհաւատուէ. ապա ոչ իւիք հաւատարել արժան է ձեզ ընդ անհաւատս ։

Երկրորդ եղանակս առաւել հաւանելի է. բայց անօսրագոյն էս երեի մեզ նուէթէ ասկէբերանին, որ քաքէն իմանայ սատզմարձն կիմ գյաղթանակն, և կապմի չորրորդ պատճառ առեալ ի հաւատացմանցն, որ անկ են հաւատացելոյն և անհաւատին։ Իբր ասել. միթէ ինչ քնաս ակնկալութէ պակի կամ հաւատացման վարձուց հաւատացելոյն ը անհաւատին. քանի՞ այլասեռական կ հաւատացումն հաւատացելոյն ի հաւատացմանէ անտի՝ որ անկ է անհաւատին. միթէ հաւատացել և անհաւատ կարիցի՞ն զնոյն մասն ունել յաձ. ոչ ամենևին. զի բաժին հաւատացելոյն ձա է ամ բարութ ը երկնից. իսկ անհաւատին բաժին լինէն այրեցեալ (յայտ. ին. 8։) Ապա ոյն ը վախճանին հեռի են ի միմեանց հաւատացեալն և անհաւատն, նոյնպես ը գործոց պարտին գլխովին անկցորդ լինել։

16. Կամ ինչ նմանութէ է փաքարէ այ՝ ձ հինոց։ Աղաչէն գոչ փաքար այ հինոցաց ես. ոյ ասաց ձա, ի բնէ ցայց ի նա, և գնացէ ի նա. և եղեց նա ձա, և նոչա եղիցին իմ ծաղովեորդ ։

Հինգերորդ վերջին պատճառ չհաղորդելոյ հաւատացելոյն ը անհաւատին, առեալ ինուիրմանէ անտի՝ որում կընքեալ են երկաքանչիւր յիւրմանց կրօնի ։ Վասն զի հաւատացեալն ի ձեռն մկրտութէ արքայագործեալ է տաճար այ. իսկ անհաւատն է մեհեան սատանայի. արդ երկոցունց ինչ զինչ յարմարութէ կայ առ միմեանս ։

Ջինչ նմանութէ է փոխանակ բառին նմանութէ, յորմէ ասէ պնեումբոխս, այ տաճարէ, հաւանուէ, ոյ և զբայն սորա հաւանիլ հարգմանէ մերս. (ելից. իզ. 1.) Ուստի աստանօր նմանութէն իմանի համակամութէ, կամ յանձնառուէ առ ի նմանիլ այլում։ Տաճարի այ՝ հինոց (յոմանս, և հինոյ, կի հինոյ ։) Ա և հեռն բազում ուրէք նշանակէ առ մեզ՝ տաճար կոյց կի կառաւսն, և երբեմն կուռք, կամ պատկեր կոյց. որպէս ի հռոմ. (ը. 22.) * Որ զարշին ի միջ հինոյց ։ Ի բնաբանիս յորմէ և լսոմինն ը այժմու օրինակաց ընթեռնուն՝ կուռք. և համաձայնի արաբացին ։ Բայց յայլ լատին օրինակս կայ գրեալ եթօլիա, այ կառաւսոյ. և կասկածին ոմանք՝ թէ նաև ի յոյն օրինակս փոխանակ գրելոյ եթօլիէն, այ կառաւսոյ, մտեալ ինչ եթօլն, կոյց. և այսմ միաբանի ասորին, դնելով՝ ընդ տաճարի դիմաց ։

Արդ՝ փոխանակ կոյց առեալ զմիհեաննն,

հեանն, իմաստքն էն։ Մինչեւ տաճարն կանգնեալ ՚ի պաշտօն Տմարտին ոյ՝ յանձն առնուցու միաբանել ընդ կուռս, յորս պաշտի սատանայ · իսկ օրէն ՚ի սրբազան տաճարի ոյ՝ զետեղել և յաղթել զպատկերս սուտ աստուածոց · այնչափ հակառակ է այդ, մինչ զի դա դարեր այնուհետեւ ՚ի լինելոյ տաճար ոյ ։ Ապա սոյն օրինակաւ անարժանս գործէք, և պղծէք զձեզ, խոտորելով ՚ի հաղորդութենէ անհաւատից, յորս մե-

ծարի սատանայ ։

Իսկ փոխանակ կռատան իմանալով ըզմեհեանն, (որով առաւել յայտնի դնմադրութենն առ տաճարն ոյ,) այսպէս յարմարին իմաստքն։ Մինչեւ կայցէ ինչ համանմանութենէ կամ կցորդութենէ ոյ տաճարին և տան կռոց · այնչափ անկցորդ են առ միմեանս, որչափ ասէ, պաշտութենէ և դիւապաշտութենէ։ Ապա և ձեզ տաճարացելոց ոյ՝ անմարթ է ունել մասն ընդ անհաւատս, որք սա-

տանայի բնակարան են ։

Աղաչէն զձեզ պաճառ ոյ ։ Յոյնն և այլ Թարգմանք պատճառականաւ ասեն, ղէ դուք ։ Հաւատացելոցդ գործ շնորհ մկրտութենէ, և ամ պարգեւօք Հոգւոյն սէրն եղայրք տուն ոյ, յորոց յանձինս պաշտի ամէն իրրեւ ՚ի սեպհական տաճարի ։ Եղական դնէ պաճառ · վասն զի իւրաքանչիւր հաւատացեալ ինքնին առանձինն լինի տաճար ոյ · և ամենքեան առ հասարակ կացուցանէն զնի տաճար ուր եկեղեցի ։ Յաւելուածով ասէ, տաճար ոյ ՚ի ՆՓԱՀԱՆ, յորոշումն կոց՝ որք զմեռելոսին ոչնս երևեցուցանէին ։ Զբան տաճարին ոյ յատաջագոյն և ընծայեաց առաքեալս ՚ի տ. կորն · ՟ը· 16· ուր տեսաք զնմատան ընտրեալ բանիւ · անդ ասատկաբէ ինն ասէր · * Ոչ դիտէք եթէ տաճար եք ոյ ։ Իսկ ասս մեղմագոյն յիշելով, փութայ վկայութենէ գրոց հաստատել և բացայայտել զայն, զի մի պատճառ ինչ կարծիցի՝ առ մարդասհատութենէ ասացեալ։

Ոչ ասաց ։ (յոմանս, ոչ և ասաց ։) Լատինն ներկայ ժամանակ դնէ, ասէ · բայց յոյնն և արաբացին, ասաց ։ Նա՝ վկնսկ վկայութենէ ոյ ցուցանեմ լինել ձեզ տաճար նր ։ Կամ, ոչ ՚ի շինուած ՀԷ

արտաքոյս՝ ասաց ոճ և եղեւն, նոյնպէս ՚ի հոգևոր տաճարաշինութենս՝ ոչ եթէ ձեր արժանաւորութենէդ ներգործ-

ձեաց ինչ, այլ ոյ ասէն ։

Բնութեայ ՚ն։ Ցայլև այլ դիրս կայ այս վկայութ · ոյ զևս։ (իր. 12·) * Եւ գնացից ՚ի ձեզ, և եղեց ձեր ոճ · և դուք եղիջիք ինձ ժողովուրդ ։ ‖ Եւ դարձեալ եզեկիէլ · (լէ · 26· 27·) * Եւ դից զսրբութիւն իմ ՚ի միջ դոցա յաւիտեան · և եղիցի բնակութ իմ ՚ի դոսա, և եղեց դոցա ոճ, և դոքա եղիցին ինձ ՚ի ժողովուրդ ։ ‖ Սոյնպէս կայ և երեմ. (լ· 22· լու · 1·) Աչսպիսի բանք առ տեղեան ասացեալք ՚ի մարմնաւորն իրէն, զնատարուն արդեանց լիով ցուցանելն ՚ի նորս իրէն · զոր արտայայտ առատօրօ առաքեալս, սակաւ ինչ այլայլութիւք դիմացն և բառիւք, այլ զնմատն ամբողջ պահելով։ Բնութեայ ասէ ՚ն։ ընդրհօք իմովք հանդերձեալ ՚ի հոգիս նոցա իբրև ՚ի բնակարանի · և տաց նոյ պաշտել զնա յանձինս իւրեանց իբրև ՚ի տաճարի · այնպս զի ինքեանք լինցին ինձ տաճար՝ և պաշտօնեայ մինչ-

դամայն ։

Եւ գնացէք ՚ն։ Յունաց սովորական օրինակն չունի ՚ն։, բայց այլ Թարգմանք ընդհանուն · և արաբացին մեկնաբար դնէ, ՚ի խոնդ։ Գնալ իմանի զդնալ, կամ ձեմել · և յայտ առնէ՝ թէ հաւատացեալն ոչ միայն լոկ բնակաբան է ոյ, այլ և ձեմարան։ Զգնացից ասէ, շրջելոյ ՚ի հոգիս հաւատացելոց, մերթ կալով նոցա յնմի, յնմ կոդմանց պատապարելով զնոս իբրև պահպան ։ Ոչ ՚ի զբօսարանի շրջելոյ ընդ նմ զորութենէս հոգւոց նոյ, հաւատովք անցեալ ընդ միտս նոցա, և ՚ի մտայ ՚ի կամն աղդմամբ յուսոյ և սիրոյ, և ՚ի կամաց յայլ կարդուհս նոյ հոգեկանս և մարմնական ներգործութիք բաժնս զան առաքինութենէց · աղօթք նոյ իբրև խունկ անուշից, և պարգևք շնորհաց՝ իբրև սրբազան անօթք ոսկեղինք՝ աւետել զուարճալի արասցեն ինձ զանձինս նոյ քան զընտրել տաճարն առոյմանի ։ Եւ դարձեալ · զգնացից ՚ի նոյ յայտնութիք խորհրդոց, զնայեցողութենէ մտաց նոցա ամբառնալով ՚ի բարձրադդնան, և օր ըստ օրէ ՚ի լուսադդն բարձրս

քիան յառաջեցուցանելով զձնացս նոցա· աղդումն շնորհաց իմոց աշեցուսցէ զնա յընթացս ածս պաշտօնեաւ· այսպէս գնացից ՚ի նա, գնացուցանելով զնա ՚ի զօրութիւնէ ՚ի զօրութիւնէ։

Եւ եղեց նոցա ։ Ըստ արարչութեան՝ համաբնի արարածոց գոլով ած, յատուկ պաշտամունք և անուանակոչութիւնք եղեց առանձինն ած հաւատացելոց։ Եւ նա եղիցին իմ ժողովուրդ (՚ի տակաւս, ձեզ ժողովուրդ ։) նոքա հաւատացելքն որոշեցէք յայլ մարդկանէ՝ լինելոցին և ծանիցին լինել սեպհական ժողովուրդ, նուիրելք յիմ պաշտօն յատուկ օրինօք։

Երկրաբանչիւր հաւատացած բնաբանիւս բազմօրինակ ունի ղյարմարութիւն։ Նախ զերկայնին մասն ևս առ ընտրութիւն այդ առանելով այսպէս։ Ես ինքնին կացուցից զնա ած հաւատացելոց, և զնա ընկալայց լինել ժողովուրդ սեպհական։ Երկրորդ զերկայնին ևս մասն առ ընտրութիւն հաւատացելոց իմանալով այսպէս։ Ես և զնոցա ընտրեալ և ծանուցեալ ՚ի հաւատացելոց յատուկ ած նոյ, և նոքա նոյնպէս լինել ժողովուրդ սեպհական։ Երրորդ, զառաջին մասն առ ած, և զերկրորդն առ հաւատացելսն։ Այլ, ես ասց նոցա զնա ած իւրեանց, և նոքա փոխարէն ընծայեացեն զինքեանս լինել իբրև ժողովուրդ։ Չորրորդ, զառաջին մասն առ հաւատացեալս իմաստասիրել, և զերկրորդն առ ած, այլ, ես ՚ի հաւատացելոց ընտրեցայց ած իւրեանց, և զնա ընկալայց լինել ժողովուրդ սեպհական։

Ամենայն ասացեալ իմաստքս ըստ ճըշմարտութեան չունին ինչ արատ, յորժամ զընտրեալ հաւատացելոց իմանայցեմք յաջողեալ ՚ի շնորհացն այդ։ Այլ զի առ կատարումն իրացն երկոքինն ևս զոյզ ընթանան, այլ ընտրելն այդ զհաւատասցեալսն՝ իւր ժողովուրդ, և ընտրելս հաւատացելոց զած իւրեանց յատուկ։ Բայց քանզի ըստ կարգի իրացն՝ նախ և այդ ընտրութիւնն, և նոյն՝ պատճառ ընտրութեանն հաւատացելոց, նմին իրի հաւանելն ևս և առաջին եղանակն։ Այլ, ես ինքն յիմիմ հաճառեալ կացից հաւատացելոց ած յատուկ պաշտամամբ։ և զնա առից ինձ ժողովուրդ ընտրեալ ՚ի մէջ մարդկան։ սիրեցից զնա, խնամեցից, պաշտպան կացից նմա իբրև իմում ժառանգութեան։ Այս իմաստք առաւել հարազատ են տեղւոյս։ զի բովանդակ մարգարէական բանն ունի զհատատութիւն բարերարութեանն այդ առ ժողովուրդն։ ուստի զայն ասէ՝ զոր ինքն ած առնել ևս նմա է։

17 · Ա ած որդ եղէ՛ ՚ի Գիլոյ նոյ, և Գիլ՝ նեղութ ասէ Գր, և ՚ի պիղծ ի Գրչենայ։

Եզրակացութիւն է անցելոյ բանին, և դրեթէ բովանդակ պատճառաբանութիւնն՝ սկսեալ ՚ի 14 տանէ, զոր և կաղմ ի դարձել մարդարէական բանիւ գերծոց, առ ՚ի ցուցանել ՚ի օրինս առաջարկութեան, նոյնպէս և եզրակացութեանն ՚ի գրոց հաստատել են անստեղծ։ Տաճար գոլով ձեր ասէ իմանալի՝ այդ բնակութեան սրբեալ և կնքեալ, անմոռանալի խառնակ նիւթոց, զիարդ առ անհաւատս՝ որ տաճար են դիւոց, ներքինեք մուտս տալ։

Վէ որդ եղէ՛ ՚ի Գիլոյ Նոյ։ Ցեսայեայ է բանս։ (Ծէ։ 11։) ուր ըստ եօթանասնից ասէ։ * ՚Ի քաց կացէք, ՚ի քաց կացէք, ելէք այտի, և ՚ի պիղծս մի մերձենայք։ ելէք ՚ի միջոյ նոցա, մեկնեցարուք՝ որ բարձեալ բերէք զսպաս տան։ ‖ Ըստ ճառին իսրայելեանց ՚ի բաբելոնէ, և ՚ի նորա անմաքրութեան։ զոր առաքեալս համաուսուելով, առ նմա հաւատացեալս տալ բածանել ըստ բարոյական սեռսն, կամ իբրև ՚ի նմանութ։ վասն զի մարգարէն յերանելի միջոցէ՝ առաւել զնոյն օտարանալն ՚ի բաբելոնական պղծութենէ ակնարկէր, և ըստ նմանութ առաքեալս մեծ և իրաւամբք զնոյն պահանջէ ՚ի նոր ժողովրդենէս։

Աւե Գր։ Այս չէք ՚ի կարգի անդ յիշատակեալ բանին եսայեայ։ բայց զի ՚ի նոյն գլուխ տակաւ կրկնի, այսր փոխադրեաց առաքեալն, ցուցանել ՚ի դիմաց այդ ի Տրամանին։ Բայց յորժամ նակ ասկեբերանին դնի զինչ բանին, և ես ընկալայ չէիւ։ Իսկ ՚ի Տայ մեկնումն, զինչ բանին, ՚ի պիղծս ի Գրչենայ։ Այս ՚ի յոյնն և յայլ Թարգմանս եզակաս դնի։ այլ ՚ի պիղծ մի մերձենայք։ բայց ըստ մեացն բազմաւորական է։ ուստի

և ոսկեբերան՝ ի բնաբանին եղական եղեալ, ի մեկնելն յոբնական դնէ։ Պիղծ իմանի՝ թէ անձն անմաքուր կի անհաւատն, և թէ գործ աղտեղի. և արդելու ոչ միայն զգործելն, այլ և զմերձենալն յանմաքուրս։ Եւ այս ևս մանէ իասացուցն մովսէսէ՝ ի պատ. ձառս դադանայ, և աբիբոնի (Թուոց. ժ. 26.) * Եւ խօսեցաւ ընդ Ժողովրդեանն և ասէ, մեկնեցարուք՝ ի վրանաց խստասրտացդ այդոցիկ, և մի մերձենայցէք յինչ՝ ի դոցա. զի մի կորնչիցիք ընդ ամենայն մեղս դոցա։ ||

Արդ՝ ի բնաբանին՝ ելանել՝ ի միջոյ անձ հաւատից, և մեկնիլ հեռանալ, ոչ լի մանի պարզաբար ըստ մարմնոյ բնակուն և կենցաղավարուն. ապա թէ ոչ՝ պարտ էր և յաշխարհէն իսկ ելանել, ոյժ ասէ ինքն յառաջինն Թղթին. (Ե. 10։) Ա յլ իմանի՝ մաօք և սրտիւ և գործովք այնպէս օտարանալ՝ ի նոցանէ, որպէս թէ չտեսանիցին զնա, և կայցեն՝ ի հեռաւոր երկրի. զի զմիմ իբրև բացատրուի է յաւելուածն, ՝ ի պէտս ի դէյենոյ։ Վա՜յ իմասաքն են. տաճար հոգևոր էք դուք ո՞ հաւատացեալք, ձեռաբնակ և ձեռաձեմ, ընտրեալք ժողովուրդ սեպհական. ապա պարտիք՝ ի ժողովոյ անհաւատիցն խորշել ըստ կարի, մի ընտաներնոյ, մի անմաքուր բանիկ և գործ ծոց նոյ զհետ երթալ, ՝ի պղծուեցոյս ոչ միայն անշուշտ մնալ, այլ և փախչել և դարչել։ Եւ եթէ մարմնաւոր կը ցորդութիւն ըստ նմ վտանգ ինչ չարի բերիցէ, զայն ևս Թողուլ՝ ի բաց։ Ա յսու օրինակաւ իրաւաբանէր և մովսէս՝ ի պատուիրելն հրեից զդոյզ լինել՝ ի դարշութենցն հեթանոսաց, ասելով՝ զի ժողովուրդ ըստ ես դու ըստ սյ։ (ըստ. օրին. Ե. 6։ ժդ. 2. 21։ իսկ. 18։)

18 · Ա՜ ես ընկալոյց զյէէ · և ես եղէց յէէ՝ ի հայր. և դո՜ս էղէլէ յոսա էէր՝ և՝ ի դոսէր, ասէ տէր ամենակալ։

Զակիզբն բնաբանիս, Եւ ես ընկալոյց զյէէ, յանցեալ տունն յարէ յոյին, ասըբին և ապաքացին, միայն լսոհինն ասա ընծեռնու։ ՝ի հրաժարել ձեր ասէ՝ ՝ի հաղորդութենէ պղծոցն՝ ես ինքն ընկալոյց զձեզ. մի երկնչիցիք՝ թէ ելանել լով՝ ի նոյ ընկերուէ՝ մնայնակ և ամայի մնայցէք, անխնամ և կարօտեալ. այլ ընկալայց զձեզ յիմ ընտանութի և՝ ի բազմութի. իբրև զորդիս փախուցեալս՝ ի թշնամեաց՝ պնդեցից՝ ի դիրկս իմ յոբրախուէ իմ մուծից, ըստ խնամովք իմովք փակեցից։ Ա յս է առաջին խոստումն առ հրաժարելն՝ ի պղծութենէ անհաւատից, ՝ ըստ ընտանենալ առ ամենաբարն ինծ։ Ա յս ժամ չիք յայտնապէս՝ ի բանն եսայեայ, այլ համարին ոմանք հայել՝ ի 12 համար նախայիշատակել ծիք զրկիսոյն, յասելն * Առաջի ձեր ոչ ինքնին գնասցէ, և ոչ Ժողովէն զձեզ ինծ իսբրայելի ։ Յայլ մարգարէս կայ այսմ նման. որպես եզեկիէլ. (Ե. 34.) * Եւ հանից զձեզ յազգաց, և ընկալայց զձեզ յաշխարհաց։ || Եւ զինի. 39. * Նախ՝ ի բաց ընկեցէք զիւրաքանչիւր զգնացս իւր. և ապա թէ լսիցէք ինձ... ՝ի վը լերինն բարձու. իբրև ծառայելոցն ինձ... և անդ ընկալայց զձեզ։ ||

Եւ ես եղէց յէէ՝ ի հայր։ Ա յս միւս խոստումն որդեգրութենէն ոյ, որ տիրապետ հայի՝ ի Ժողովուրդ նորոյ կտակին։ Ա՛նպէս ընկալայց զձեզ ասէ՝ յիմ ընտանութի, զի ես ձեռ անչափ և ամենաբաւական՝ իմով բարեգթութի՝ եղէց ձեզ որոշելոցդ՝ ի խառնակուէ անհաւատից՝ հայր սրբարար ծննդեամբ շնորհաց, որով դուք հաղորդակիցք էմում ձեռնէն բնուէս, եղէլէ՝ էէյոոա էէր՝ և՝ ի դոսէր։ Ա՛յնոյ համանմանք ձեռային բնուէս, և ժառանգ բարեացն իմոց, ոյ առ մարդիկ՝ զաւակք նոյ արու և էգ միապէս հաղորդին բնուէ հօրն, և ժառանգեն զինչս նր։ Առ ձեռային որդիութենէն չիք խոթք արուի և իգի. ուստի ոոոէր և դոսէր ասելն ոչ ելեէ առ ձեռ ցուցանէ ունել զայն զանազանութի, այլ նշանակէ՝ թէ հաւատարած յարուաց և յիւրաց մարդկան ընդունի ձեռ իւր որդեգիրս շնորհօք. և լռելեայն ակնարկէ և ս, թէ՝ ի կատարեալ ժառանգութենն ոյ, որ լինելոց է՝ ի փառաւոր յարութի մարմնոց, պահէ անկոբուստ որոշումն արտաքին և իդական տեսակի։ Ագուինացին ըստ աստէճանի շնորհացն բացատրէ զայս որոշումն. ոյ ուստերս ասել զկատարելն առաքել նութ, և դստերս՝ զանկատարան։

Աէ տէր ամենակալ։ Զայս առաքելն յիւրմէ

մէ յաւելու, ՚ի դիմաց այ կազմելով զասացեալն. և ամենայն ազգ՝ զի մի ոք ընդ կատարումն խոստմանն երկբայեսցի։ Բայց խնդրի առ. մեկնիչս, Թէ յոր գրոց առեալ է բանս. զի չիբրեւ ուրեք յայտնապէս. միւնչև համարել ոմանց, Թէ առեալ իցէ ՚ի հերքական ինչ երգոց, կամ ՚ի մարգարէական գրուածոց, որք պակասեցան ՚ի միջոյ։ Ապուհնայ ցին հայեցուցանէ ՚ի բանն՝ որ միւս առ զոմանի ասացեալ, (ԲՐ. Թագ. Ե. 14.)

* Ես եղէց նմա ՚ի հայր, և նա եղիցի ինձ յորդի։ ‖ Այլ բազումք համարին զասացեալն Երեմիայ (ԼԱ. 9.) * Եղէ խորհրդական ՚ի հայր, և երբեմն անդրանիկ իմ է։ ‖ Այլ յետոյ ասացեալ պատգամացն ասեն առեալ (ԽԳ. 6.) * Աչէք զերկիր հեռաստանէ, և զդիւրս երկրի։ ‖ Այլ արդ ուստի և առնէիցէ, միթէ և անկնդրելի բարեաց աւետիքն են. միս որոյ արդարութիւնս զայս ասացեալ։

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ։

Ի ՍԿ ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ զայս ասեալս ունիմք օրինակս արբեցուք զանձինս մերս յայտ պղծութենէ մարմնոյ և հոգւոյ · կատարեցուցք զսրբութիւն առհիւն այ։ 2 · Տարայք մեզ, զի ոչ ունիք մեղսք, և ոչ զոք եղծաք, և ոչ զոք զրկեցաք։ 3 · Ոչ ևեթ ՚ի դատապարտուած ինչ առեմ. քանզի յառաջ իսկ ասացի, ևեթ ՚ի սրտի մերում կայք ՚ի կեալ և ՚ի մեռանել ձեզ։ 4 · Բազում համարձակութիւն ինձ առ ձեզ · բազում պարծանք են ինձ վասն ձեր · լի եմ մխիթարութեամբ · առաւելեալ եմ ուրախութեամբ յամի նեղութիւնս մեր։ 5 · Քանզի յորժամ հասաք մեք ՚ի մակեդոնիա, և ոչ միով իւիք հանգիստ գտաք մարմնոյ մերում. այլ յամի նեղութիւնք զի արտաքոյ մարթաք։ և ՚ի ներքոյ արհաւիրաց։ 6 · Այլ որ մխիթարէն զխոնարհս, մխիթարեաց զմեզ ած ՚ի գալստեանն տիտոսի։ 7 · Ոչ միայն ՚ի գալստեան նորա, այլև ՚ի մխիթարութենէն զոր մխիթարեցաւ նա ՚ի ձեզ, ՚ի պատմել մեզ զանձկութիւն ձեր, զողբալն ձեր, զնախանձն ձեր վասն իմ. մինչ առաւել ուրախ լինել ինձ։ 8 · Ջի թէ և տրտմեցուցի զձեզ թղթովն, ոչ զղջանամ, թէպէտ և զղջացեալ էի · քանզի տեսանեմ զի թուղթն այն թէ առ ժամանակ մի տրտմեցոյց զձեզ։ 9 · Արդ ուրախ եմ, ոչ զի տրտմիցէք, այլ զի յապաշխարութիւն տրտմեցարուք · քանզի տրտմեցաք դուք ըստ այ, զի մի իւիք վնասիցէ ՚ի մենջ։ 10 · Ջի որ ըստ այն տրտմութիւն է, ապաշխարութիւն ՚ի փրկութիւն առանց զղջանալոյ գործէ. իսկ աշխարհի տրտմութիւն մահ գործէ։ 11 · Արդ՝ նոյն իսկ որ ըստ այն տրտմեցարուք, օրըստ ինչ փոյթ գործեաց ՚ի ձեզ՝ իմ ասելոս, կամ ասաս, կամ երկիւղ կամ անձուկ, կամ նախանձ, կամ վրէժիմդրութիւն. քանզի յամի ընծայեցուցէք զանձինս ձեր՝ սրբ լինել յերդիւ յայսմիկ։ 12 · Ասպա ուրեմն թէ և գրեցի ես առ ձեզ, ոչ վասն որոյ որ զրկեացն, այլ վասն յայտնի լինելոյ փութոյն ձերոյ որ վասն մեր՝ առ ձեզ առաջի այ։ 13 · Վասն այնորիկ մխիթարեալ եմք ՚ի վերմխիթարութենէն մերոյ · առաւել և ևս ինդացաք ՚ի վերնութենէն տիտոսի. քանզի հանգուցեալ էր հոգի նորի ՚ի ձենջ ամենեցունց։ 14 · Ջի զինչ և պարծեցայ առ նմա վասն ձեր, ոչ ամաչեցի · այլ որպէս զամենայն ճշմարտութիւն խոսեցաք ընդ ձեզ, նոյնպէս և պարծանքն մեր առ տիտոսի, ճշմարիտ եղեն։ 15 · Վասն զի զքեզ նորա ուռաւել ևս են ՚ի ձեզ · քանզի յիշեցուցանէ մեզ զամենեցուն զձեր հնազանդութիւն, Թէ որպէս ահիւ և դողութիւն ընկալարուք զնա։ 16 · Ես արդ ուրախ եմ զի յամենայնի համարձակ եմ առ ձեզ։

I · Լսէ որովհետեւ զայս առեալս ունիմ սիրելիս, սբբելացուս զանձինս մեր յօշմ պղծութենէ մարմնոյ եւ հոգւոյ. կատարելս ջրբութիւն առնելով ։

Զառաքելական առաքելութենէն որ ի վերայ մեր հասին, ոչ միայն զանձինս մեր ի պղծութենէ մարմնոյ եւ հոգւոյ սրբեցաք, այլ եւ զայլս ի նոյն պղծութենէ ազատել ջանացաք, եւ ի մեզ եղելոցն ի նոսա ոչ ինչ ծածկեցաք, այլ ամենայն ինչ ի լոյս հանեցաք, զի ամենեքեան գիտասցեն զմեզ եւ զնոսա, եւ ոչ ոք կարասցէ ասել, թէ ոչ ինչ ի մեզ եղեալ է, զոր ոչ ամենեքեան գիտասցեն։ Եւ զայս ոչ ի պարծանս ասեմ, այլ զի ամենեքեան գիտասցեն

առաքինանալ նաև առ երեսս, և կամ փառաց աղաղակ՝ ի մարդկանէ։ Կամ, յուշանէ զնզանակն կատարելոյ զսրբբ բանիցն։ զի երկիւղն ոչ տայ խորշել յանհաճոյից նր, և զՀաճոյսն յիմի խնդրել։ այսոքիկ ըստ ոսկերբանին։ Կամ ըստ այլոց՝ յայտ առնէ զՀարկն պաբ բասկոյ՝ ի սրբոյն վարուց։ ակնածել լով յոչ գերազոյն սրբոյնէն, որում լինիմք տաճար, և Ժողովուրդ, և որդիք։ զի մի պղծութ ապտեղելով զանձինս, կի անզարդութ վարուց խրճնացուցաբ նելով, պատուհասի արժանի լինիցիմք, ըստ ասացելոյն ի ս կորնիթ. (ե. 17.) * Որ զաՀար ոչ ապականէ, ապակաբ նացէ զնա ած։ ||

2. Տաբոյ ձգ, զի ոչ ոՀե ձգաբ, և ոչ զբ եղծաբ, և ոչ զբ ջրէջաբ։

ՎՀարեալ առաքելոյն զմանաւորխրատաբանութիւնն, միւսանգամ առնուլ կամի զխօսսն՝ որ վն ապաշխարութիւնէ պատնկել կորնիթացւոյն, զոր ձգաբել ցոյց ըստ իմոյ արկութիւնէ պյոց բանից։ Եւ առ այս ըս իւրում սովորութիւնն՝ կանչ խաբանէ զսեր իւր առնն, առ ի զարթուցանել զնոցայն առ ինքն զորդիաբկան մտերմութիւն։ Սորին վն առաջիկայ Համաբս է սկսումն նորոյ զրուցաբութիւնէ։ և ոսկեբերան ասէ սկսանի զբերեբաասանեդդ Ճառն։

Տաբոյ ձգ։ Հրամայական է բայս։ ըստ յունին ԽօՀոպէ։ որ նշանակէ՝ ի ներբս կրել կի ընդունել, որպէս ասաբ յինքն կրե զպարտնակնէն։ ըս այսմ է մասանբն են։ Ընկալարուք զմեզ ի ներբ քս՝ ի սերտ ձեր ընդարձակեալ սիրով։ տուք մեզ տեղի ի ծոց սիրոյ ձերոյ, ոչ և մեք ըզդրկեմք զձեզ սրտիւ ընդարձակելով։ և միով բանիւ, սիրեցէք զմեզ որդիաբաբ, ոչ և մեք զձեզ Հայրաբարըս։ ըս այսմ երկդումն է ասացելոյն ի վերոյ (ի. 13.) * ընարձակեցարուք և դուք ։ ||

Ջայս միտս առանդէ ոսկեբերան, և Հաւանին յոյն և լատին մեկնիչք իբր առաւել Համեմատ յոյն բառին։ զոր և Հայ բնագիրս բացայայտագոյն նշանակէր՝ եԹէ եղեալ էր, ձաբոյ ձգէ։ Բայց զի գնե, ձաբոյ ձգ, Թերևս ասառնել Համաձայնի ասուցոյն՝ որ ընԹևռնու, Համբերեցէք մեզ։ ըստ ո բրում և մեկնեն ոմանք։ Ոչ, անասցէք մեզ, տուք տեղի բանից մերոց, յանձն առջիք զիբաս մեր և զառաջնորդուԹեԹ, Թէ և ուրեք, կի ոմանց ծանր Թըվիցի ։ Առաւել մեզ տաջիք զլսելիս ձեր, քան առտ առաքելոյն՝ որք չարախօսելով կամին յաչսց Հանել զմեզ։ Ըստ այսմ իմանի բայն փակէ՝ ի բանն մատԹ. (ԺԹ. 12.) * Որ կարօղն է տանել՝ տարցի ։ ||

Ոմանք ընդ ադաբինացւոյն մեկնեն. եղերուբք ըձուղք գործոց և վարուց մերոց, նմանեցարուբ մեզ՝ ի ձեզ կրելով զկերպարանս մեր ։ Երկբին և ի մատաբ արդեամբք զմիմեանց ունին. վ զի որ սիրէ զոք, անսայ բանից նր, և զՀետ երԹայ գործոցն. և անդրադարձել, որ այլում ջանայ նմանիլ, և բանիցն զՀետ երԹալ, կասլ ի սեր նր ։ Բայց ըս ՀարաւատուԹենն՝ ընտրելի է առաքինին, որով զսէր կորնԹացւոցն զարԹուցանէ առ ինքն՝ ի վէր բերելով զպատՀաուն. իբր զի ոչ միևնոյն անսխրելուԹեԹ կի սերոյ օտարացուցիչ գործս արարել էր առ նա։ Ուր գեղեցիկ ասէ ոսկեբերան, Թէ ոչ ծանր ինչ երախտիս պահանջէ ի նոցանէ, այլ լոկ զսիրելն, որ և առաւել յօգուտ առնողին է՝ քան Թէ առողին ։ Բայց չասաց՝ սիրեցէք, այլ ձաբոյ, որ յաւէտ խանդաղատանաց է։ ոչ Թէ ասէ. ո՞ զմեզ՝ ի մտաց ձերոյ Հալածեաց, ով օտարացոյց, ո՞ փակեաց զդուռն ձերառ մեզ. բացէք մեզ աղաչեմ զդուռն սրբոց ձերոց. զի անդ է Հանգիստ մեր. սրտաբոյր ծնողն ծանր է մեզ քան զնմ վԹշտս ։ Եւ այսու կարի զնւրեաւ ածէ զնս, ասէ ոսկեբերան. զի ոչ ինչ այնպա շարժէ զսիրելին, ոչ իմանալ Թէ կամի սիրօղն զի սիրեսցի՝ ի նմանէ։ Ջէ ոՀե ձգաբ ։ Յայնն և այլք աձանց չէ շաղկապի ընԹեռնուն. բայց այս բան պատՀաւ գոլով անցելոյն, մեր Թարգմանս եդ զպատՀառականն։ Յիւրում պահանջմբ ասէ՝ զմտերմութիւն սիրոյ ձեր և զՀոգատանութիւն առ մեզ. վ զի ոչ մի ինչ գործեցաք, որ խափանիչ իցէ սիրոյ. և՝ի կարգ արկաբնէ զերիս, որովք առաւելացաւ օտաբանյ մտերմութիւն Հոգովոյն յաձաջնորդաց ։ Եւ նախ՝ ըստ վերասելոյ յանձն,

յանձն, ո՛չ ոմի՛ դէպ՛ ասէ· այ՛ ո՛չ զոք ի՛ ձէնջ ՚ի վե՛ր, կի՛ չար ինչ հասուցանելով· և ՚ի հա՛կառակէն իմա՛, այլ հանդարտուի՛ր և բարեխնամաբար վարեցարջ ընդ ամենեսին։

Եւ ո՛վ ըստ եղեա՛ց։ Յայլ Թարգմանս չի՛ր է՛, ասա և ՚ի յայծրդ մասին։ Ա՛յս խնայե՛ր ես պատասխ ՚ի համբաւն կի՛ ՚ի գործս։ Ոչ զոք ՚ի ձէնջ ասէ՝ պատրեցաք մոլար ուսմամբ, կի՛ խանդարեցաք անպատշաճ գործովք, կի՛ հրաժարեցաք ընծայս կորզելով· և ՚ի հա՛կառակէն՝ այլ հշմարտութի՛ր և արդար պարզմտութի՛ր քարոզավարեցաք առ ամենեսեան։ Եւ ո՛վ ըստ ըրինեցո՛ւ։ Ա՛յս ըստ պատասխ յինչս· ո՛չ զուրուք իրս յափշտակեցաք ասէ, ո՛չ զոք նենգեցաք· ո՛չ զոր և իցէ զրկանս արարաք ումեք· այլ ՚ի հակառակէն՝ ամենեցուն ողորմած իրաւունս հատուցաք։

Գալոնի երկիծանութի՛ է այս առաւտ առաքեալն· իբրև թէ ասէր· զինջ ո՛չ և մի ինչ յայսպիսեաց ունիք դուք վկայել հշմարտութի՛ր· բայց մեք կարօղ եմք անբնդդիմաբար այսոցիկ պարտաւորս ցուցանել զարարսխասս մեր։ կարօղ էր ձեռային առաքեալս զրկր առնե զմեզ ձեռամբ վաստակս յուշ առնել· այլ տա՛ ի կակղել զխոշորութի՛ն կշտամբութենն՝ չհշտարտ զբանն· թէ և ա՛ռ՝ չկայինս մեր երախտիք առ ձեզ գոլ ծեալ, սակայն և այնպա չէ արժան ձեզ խոյս տալ ՚ի մեզ, կամ նուազել ՚ի մտերմութի՛ր· որովհետև ո՛չ մեծ՝ և ո՛չ փոքր գտանեք ՚ի մեզ թերութի՛ն առ ձեզ պատճառս։ Բայց զի և այս մեզ մոլ կսկծեցուցանի զսիրտ նո՛ր, արագ զկայրական բժշկութի՛ն ՚ի վե՛ր ածէ։

3· Ա՛ւ ենէ՝ ի զաջակցութի՛ն ինչ ասէ՛· չունի չասաւ ինչ ասոյի, ենէ՝ ի սրտի ձերում կայ՝ ի կեալ և ՚ի ձեռանել ընդ կեա՛ց։

Յունականն պարզաբար դնէ, ո՛չ ՚ի զաջակցութի՛ն ասէ՛· և զօրութի՛ն իմանի, ո՛չ ՚ի դատապարտութի՛ն ձեր· զոր լսեմեն և ասորին ներգործութի՛ն դնեն· քանզ սրաբացին, ո՛չ ՚ի դատապարտութի՛ն ուրուք։ Ա՛յլ ենէ՛ ասելով զայսպիսի՛ կամիմ պարտաւորել զձեզ և յամենէ առնել, ոչ՝ թէ զմինջ զայդպիսի խոտորնակ կարծիս ունիցիք դուք· կի՛ համարիցիք զմեզ խաբեբայս, և զբզկօղս, և խանդարիչս· Քա՛ւ լիցի յինէն այդպիսի կասկած զձէնջ· այլ զուարճ առաքեալն կամիմ հարկանել· կամ դարձեալ· ո՛չ եթէ այսպիսի բանի՛ լռելեայն ամբաստանեմ զձէնջ՝ լինել վնասիչս այլոց, և նենգիչս, կամ գրկիչս· ոչ թէ յինէն ՚ի բաց տանել զայսոսիկ, ձեզ կամիցիմ պատճառել։

Քանզի յասոյ էսկ ասոյն։ Լատինն յոբ՝ նայան զնե, առաջաք, ենէ ՚ի որթ ձբամ կոյ։ Եւ որ բան է՝ զոր յիշեցուցանէ առաքեալ· ոմանք համարին զնա առաջելն ՚ի գլ· ՚ի· 2· * Թուղթէ մեր դուք էք՝ գրեալ ՚ի սիրտս մեր։ ‖ և այլք՝ զմիւսն ՚ի գլ· ՚ի· 12· Սիրաք մեր ընդարձակեալք· ‖ յի առ ՚ի ընդունել զձեզ։ ՚Ի մէջ առնու զընդդուքեի սիրոյն իբրոյ առ կորնթացիսն՝ առ ՚ի ցուցանել թէ ոչ յամենի առնելոյ վա՛ խօսի առնու զայնպիսիս, այլ մանաւանդ յառաւել սիրոյն՝ յորմէ և համարձակութենէն ծնանի, և ընտանեկան վստահութե՛ի, զոր և յուշ առնէ ՚ի յայծրդ տան։ Ապա իմաստասէն ևն· ոչ կամիմ բանիւքս ամենայնիւ կացուցանել զձեզ և կրկնեցուցանել զայդ ոչ ևերկ զորովալ կան սէրն՝ որով կապել եմ ընդ ձեզ· զի ոմն նախ իսկ ասացի ՀՀմարտութի՛ն, արդ զնոյն երկրորդեմ, թէ ՚ի սրտի մերում ամրափակել կայք անջնջելի սիրով· ոչ մոռացումն կարէ ընդմիջել, և ոչ ևմ պատճառ ցրտացուցիչ։

Եւ այս ոչ վեր ՚ի վերոյ արդեամբք, այլ ՚ի ևէաւ ևս ՚ի գեաւեալ ընդ յեչ։ Յոյնն յետ և յառաջ դնէ, յի՛ ի մահակից լինել և կենակից, և նովին կարգաւ ընդ Թեռնուն այլ Թարգմանք։ կեանք և մահ կամ զերակայն ասէ, և կի՛ զպատշաճէ առ կեանս և ՚ի մահ, յի՛ ոչ՝ ՀՀլիս և զվշտալիս, զուրախականս և զտրտմականս։ Ըստ առաքինոյն իմանի՛ք ձեզ և վա՛ ձեր պատրաստ եմք կալ և մեռանել մեզ ոչ մահն ինքնին՝ և ոչ կեանք համարել են ինչ· այլ ք ձեզ և վա՛ ձեր կամ մահն ընտրելի է մեզ քան զկեանս, և կի՛ կեանքն քան զմահ· ոչ ՚ի մահուն ձերում ախորժեմք կեալ, և ոչ

ոչ՝ի կեալ ձեր յօժարիմք մեռանել։ Այսպէս անընդվզելի միաբեր սիրոյն մերոյ առ ձեզ՝ իշխէ կենալ և մահս մերս։

Ըստ երկրորդին՝ որ յաղագս հաձել լեալ և վշտալեալ աշխարհի, նոյնպէս իմանի ասել. եթէ ուրախականք ինչ ձեզ դիպիցին, կցորդ եմք սիրով. և եթէ տրտմականք, ոչ զանդիտեմք հալ ղորդել. ՚ի յաջողուածս ձեր աննախանձ եմք, և ՚ի ՔՀՆ՝ համակցորդք. սիրոյն յօդակապալեթք մեր համարիմք դնել զձեր ախորժականս և զվշտակս։ Ջայսոսիկ իմաստս ասանձին ասկերել բան և այլ մեկնիչք։ Այսպիսի յայտաբարալեթն արդարև մեծի սիրոյ է ապա ցոյց, և արդեամբք իակ երևել ՚ի մարդկայինս բարեկամութեան՝ զնել զանձն վճռաբեկամին. վշտ ոչ զարմանալի ինչ է առ ամենաբորբոք սիրով ձեռայնոյն այոցոսի. այլ այն իակ է մեծ, զոր ոչ կելբերան ակնարկէ ասասնօր, թէ ըզյառաջուց դործեցեալ երախտիսն առ կորնթացիս ոչ թէ մոռացեալ, նորս խոստանայ առնել նոյ այնուհետև։

4. Բազում համարչախոսէ ինչ առ յիէ. բազում պարծանս են ինչ ՚ի քէն յէէ. ըստ եմ դիւրաբոսէք. առաքելեալ եմ ուրախութիւք յՀՆէ նեղելոխս ձեր։

Ի մի հաւաքէ զգորեսին ազդմանսն սեալ. Հակառն Ճշմարիտ և եռանդուն սիրոյ բարեկամուէ, որք են՝ համարձակուէք վարիլ առ սիրելին, պարծել վճռ նորա, միսիթարիլ նովաւ, և խնդալ ՚ի նմա. և զերաբանչիւր ցուցանել կրեալ մեծագոյն չափով։ Բազում համարչախոսէ ասէ։ Ոչ փոքր կամ կիսակատար, այլ մեծ հաւ մարձակուէք ունիմ առ ձեզ խօսելոյ զարժանն առանց կասկածանաց. սէրն ասյ ինձ իրաւունս և իշխանուէ ազաւ տաբար խօսել ձեզ զօգտակարն. այն պէս բարիօք միտս ունիմ զձեզ, զի համարձակ վարիցիմ առ ձեզ ՚ի խօսելն, վասաչ գոլով ՚ի բարեմտաբարյանձն առնուք զյանդիմանուէիս իմ առանց վշտանալոյ։ Գման է ասացեալսն ՚ի վերոյ (ՇԸ. 11.) * Բերանք մեր բացեալ են առ ձեզ կորնթացիք։ ‖ և սաս զկնի զարձեալ ասէ. (16.) * Ջի չեմ հաւ մարձակ եմ առ ձեզ։ ‖

Բազում պարծանս են ինչ ՚ի քէն յէէ. Ոչ առ ձեզ համարձակասս լինիմ ՚ի խրատել, նոյն պէս առ այլս բազմօք և ստեպ պարծիմ զձեզ, հռչակելով զձեր հնազանդուէն և զառ ՚ի բարիսն դյօժարուէն առ ձեզ յանդիմանիչ լինիմ, բայց առ այլս բազմացուցանեմ զպարծանս ձեր, զձերդ բարիս ինձ վարկանելով։ Կամ ըստ ոմանց. ունիմ մեծապէս պարծել, ՚ի սիրելի ձեր եմ, և իմ օգուտ և վարդապետուէն հաձելի ձեզ դասին։ Լիեմ դիւրաբոսէք։ Ի վերջոս իմ միսիթարուէ մատուցիք ձերով ուղղուէք՝ ոչ փոքր, այլ լնապատար. ՚ի մի չարեացն հասելոց մեզ՝ սփոփանս բազումս ընկալայ ՚ի լսելն ՚ի տիտոսէ զձեր նախանձ ՚ի լաւադոյնսն։

Աաաելեալ եմ ուրախութիք։ Ուրախասնալն՝ ինքնին առասել է ՚ի զմիսիթարիլ. զի միսիթարիլ է դիւրանալ սրտին ՚ի ցաւոց կի ՚ի տրտմուէն. և ուրախանալ՝ է ընդարձակիլ սրտին ՚ի հաձուէ բարւոյն պատահելոյ։ Իակ առաքելս մեծ և առաջնուէն ընծայէ իւրում ուրախունն՝ քան միսիթարուէնն։ Ջի վճռ միսիթարուէնն ասաց. լի եմ. այ փոխանակ տրտմուէնն՝ նովին չափով ընկալայ զմիսիթարուէն. եռուք ինձ լիով սիսփոխանս՝ որչափ բաւական էր։ Իակ վասն ուրախուէնն ասէ, աաաելեալ եմ. այ առաջոցեալ եմ, կի զնզիլ, ըստ որում և յուներական դնէ, դերառատանամ։ Ոչ միայն զպատճառ տրտմուէնն բարձիք ասէ, այլև յորդառատ խնդուէիք լցիք զիս. զոր արդուէն ինձ բերիլ ՚ի ձէնդ՝ զեղալ ՚ի վեր ՚ք զնմ վիշտս իմ. մինչև արգելուլ զզգայուէ ամ նեղուցիդ յաբձակելոց ՚ի վերայ մեր, յՀՆէ նեղելոխս ձեր։ Ցոյնն, և ըստ նմա լատինն և արաբացին եւզակաս դնեն. յՀՆէ նեղելոխս ձերոմ. իակ ասորին, յՀՆէ նեղելոխս իմ։ Այլ թէ որ իցեն նեղուիքն, բացասուէ ՚ի կարդիդ։

5. Բանվէ յորիթամ հասաս ձէ ՚ի մակէդնիս, և ոչ դիվէմբ հանգիստ ձեմ ոս մարհոյ ձերոմ, այլ յՀՆէ նեղելոյ. հանվէ արտասոյ մարտ, և ՚ի նեղուցոյ ազհասէրէ։

Ասյս այն հանապարհորդուէի է՝ զոր վերագոյն յիշեաց. (ՇԸ. 12.) թէ ոչ դտեալ զտիտոս ՚ի տրովադա, գնացէ ՚ի

'ի մակեդոնիա, զոր ղուկաս պատմէ· (գործ· ե· 3·) յասելն՝ խորհուրդ կալաւ դառնալ անդրէն 'ի մակեդոնիա՝ անցաք նեղով ընդ տրովադա: Եւ ասկայն ոչ նա ինքն զուկաս, և ոչ առաքեալս յայտ արարին երևելի նեղութիւնս կրեալ նո՛ա յայնժամ 'ի մակեդոնիա· այլ յայսմ տան ծանուցանէ, թէ 'ի սմին գալըս տեան անցին ընդ նա վիշտք մեծամեծք· զի ընդ նմին համեմատութեամբ ծանիցի մեծութիւն սիրելութեանն և ուրախութե՛, որով փարատեցան 'ի սրտի նո՛ր ցաւք նեղութեացն: Յորժամ ասէ՝ եկեալ հաս տաք մեք 'ի մակեդոնիա՝ առ 'ի դադանել անդ զոհտոս, Ե ոչ դով էջէ հանգիստ գոս· այնչափ վիշտք և տառապանք յարձակեցան 'ի վե՛ր մեր, մինչ զի ոչ մի դիւրութ գտաք ընդ մարմնոյ, ոչ կարաց յաք հոգի առնուլ քնաւ· ոչ ընդ արտաքին հանգստեան, և ոչ ընդ քաղաքական հանդիպմանց՝ դուռ և դադար նղև մեզ: Ըստ մարմնոյ ասելովն՝ ոչ ելեթէ զհոգ·ոյ վիշտս 'ի բաց տանի, զոր մանաւանդ ստուգ յայտ առնէ յասելն, 'ի ներքոյ սրտ·ութ·ս· այլ նշանակէ միայն՝ թէ ըստ արտաքին մարդոյն, կի՛ ըստ աշխարհի ոչինչ հանդիստ ընկալաք· թէպետ և ընդ այդ ոչ պակասէին նմա հոգևոր դիւրութիք:

Այլ ա՞ի ներքս: Զոր ընդունելո՛ք քաղցասկանաւն ասաց, զնոյն ընդունելո՛ք ստորասութիք: Հաստատել և բացայայտել, ոչն սովորութի է ևթրայական ոճոյ: Աստուած միախառն յաճախեցին ասէ՝ վիշտք, զի յայնմ, ըստ ամ ուստեք և ամենատարի տառապանօք նեղեալ ևնգքացաք· զոր և ըստ հանրական մասանցն որոշէ: Քանզի արտաքոյ մարտ·ս: Ցոյնն և այլ ևթարգմանք չունին ևանդ·ն· բայց մեր ևթարգմանիչս յաւել՝ ևբրև պատճառ բացայայտութեան անցելոյն: Արտաքոյ՝ յանհատ·ոյն, 'ի հեղձանոցաց կամ 'ի հրէից, որք արտաքոյ են եկեղեցւոյ, մարտք հակառակուն յարձակին հալ ծանօք և խռովութիք: և 'ի ներքոյ սրտ·ս·ութ·ս· 'ի ներքս 'ի մեզ ևրկիւղ և յուզմունք վա՛ տակար եղբարցն, զի մի տակս հալածանաց, կամ պատրանօք անկցին 'ի մոլորութի· այս ըստ ոսկեբերանին: Կի՛ ըստ այլոց, արտաքոյ 'ի յայտնի թշնամեաց երևելապես պատերազմեալ լին

նեաք, և ներքոյ յընտանի 'ի սուտ եղբարց տագնապս կրեաք: Կամ ըստ կայեմանոսի հրապարակաւ և յատենի պէս պես պատերազմունք յարձակէին· և ներքոյ առ· անի՝ կալով առ· երկիւղի տագնապեաք, գուցէ դաւ ինչ գործեցի, թերևս յանկարծ 'ի վե՛ հասանիցեն ղալածիչք: Մարթի է դարձեալ իմա նալ այսպէս· արտաքոյ, այ ըստ արտաքին իրաց՝ որք 'ի մարմին հային, ևմի՛ հակառակեն դիպէին· և ներքոյ, ըստ այնց որք հային 'ի հոգի, երկիւղ կաք և հոգ և հոգ անպակաս տանջէին:

Այսեմ իմաստք 'ի դէպ գան, զի ընդհանուր է առացուածս· և չէ պարտ ամփոփել, ոչ առնէ կալմէթ, առ այն հոգս միայն՝ զոր կրեր առաքեալն վառաջին թղթոյ իւրոյ, թէ զի՛նչ արդեօք ներգործեաց 'ի կորնթացիս· օգտեանց, թէ վնասեաց· միթէ խիստ էր քան զպատշաճն· յանցաւոր կորնթացին յանձին կալաւ· զպաշտպաութի· կամ սուտ վարդապետքն խախտեցին արդեօք զիմ շինածն, և՛ն:

6· Այլ երբ դիմեցաւ ղինա՛ւոս, դիմեցաւ ղեզ ե՞ծ 'ի գալատիան ի՛պոսի:

Առ ներգործեան մերձ դնէ և դձառս միթէպատուէն: Թէպետ այսքան վշտաց ասէ՝ յիմ կողմանց, ասկայն ևծ՝ որ միթէպատ· ղնո՛ա՛ր՛ս, այ զձնշեալսն զանկեալսն, զտառապեալսն, միթէպատց զմեզ 'ի գալատիան ի՛պոսի: Կրկին պատճառս իւրում միթէպատութեանն ա՛ւանդէ· մի՝ զդալուստ տիտոսի, և միւս մեծագոյն և՛ս՝ զնո՛ր միթէպատութիւնն յաղագս կորնթացւոցն լսելոյ, զոր ասէ 'ի յաջորդ տան:

Միթէպատիլ ասէ գալստեամբն տիտոսի, ոչ միայն զի գոլով իւր հաւատակրիմ գործակից, միբձակայութի նո՛ր կրի գործելի էր, այլ և զի մեծարու ընծայեցուցէ զնա յայս կորնթացւոց· յաւցանել թէ ծառայութիւն՝ որով մեծարեցին զնա, արդոյ եղև: Դարձեալ, 'ի նո՛ր գալատեանն միթէպատեցաւ առաքեալն· զի 'ի կորնթոսէ գալով, զաւետս տիս բարեաց ևբեր նմա, որպս և գինի ասէ:

Միթէպատիլ խոնարհ կոչել զնո՛ զրնել է այն է, զոր 'ի սկզբան թղթոյս ասաց,

տասց, (ես. 3.) Աճ ես մխիթարուե. զի անհնարին նեղելոցդն յաշխարհի և ի մարդկանէ՝ ոչ ոք կարօղ է ատոյդ մխիթարուի ընձեռել, բայց միայն ես։

7. Ա՛ն ինձ ի գալստեան Նէ, այլ ի բե- ռաբերն զոր բխիբեցաս նա ի յեղ, ի պահել զի զանդուն յեր, զղբոն- ես եր, ընծայն յեր ի ես. զեզ սա- ռաբոս լինել ինչ։

Զայսանէ զերկրորդ և զղխաւոր պատ- ճառ խնդալից մխիթարութեան իւրոյ, որով ցուցանէ՝ թէ ոչ այնչափ ի պատ- ճառս տիտոսի՝ քան թէ նոցին կորըս- թացուոց ընկալաբ զնդուդնին։ Ոչ միայն գալստեամբ տիտոսի առ՝ մխիթարեաց զմեզ ես յառաջիկայ վշտաց, թէպէտ ղնին երկար հետանալոյ նէ յինէն՝ ոչ միայն խնդութ էր առիթ միւսանգամ տեսանելն զնա. այլ մանաւանդ մխի- թարեցաք ի գալստեանն զոր գալ- ստա- նա ի ես։ ցի ի ծանուցանելն զնորին մխի- թարութեն, կիմ նովին խոկ մխիթարու- թեն՝ որով մխիթարեալ էր նա ի վրն ձեր, հակառակ տրտմութեն հասելոյ նմա յառաջն քան ձերոց անկարգուն։ Տեսեալ նէ ի ձեզ զմեծամեծ արգիւնս Հոգւոյն իմոյ, և զկամակար հպատա- կութեն առիս և առ ինքն, մխիթարուի սեծ ընկալեալ էր ի Հոգւ. և զնոյն մխի- թարութեն յիս փոխաբերեաց։

Ի պահել զի զանդուն յեր։ Յորժամ պատճառ ի ձեր կորմանէ զասահել փա- փաքութեն և զկարօտ տեսանելոյ զես. կամ զմեծ իղձս հրաժարելոյ յանկար- դութեց անտի, և զուղղութեան հաս- տատելոյ։ Զղբոն- ես եր։ զդառն զեղջ և զարտցաւութեն ձեր սակս վշտացն պատահելոց ինձ, կիմ սակս տրտմութեն եղելոյ ինձ ի ձեր պատճառս, կամ վն մեղացն զորձելոց ի ձեզ, որով արժա- նի գտայք խստագունից կշռամբանաց իմոց, և յամեցուցիք զղխալստ իմ առ ձեզ։ Զնախանձ եր վ ես։ զսաստիկ փոյթն և զեռանդն՝ որով վառեցայք ընդեմ չարախօսաց իմոց՝ առ իմ պաշտ- պանել. կիմ ընդեմ մեղուցելոցն և մա- նաւանդ պատճառելոցն՝ շարժեցայք առ ի հատել ոչս։ կիմ ըստ կայեսանոսի, վն իմ, ցի յիմ անուն, և փոխանակ իմ վրէժխնդիրը եղայք պատնակացելոյն, կա- տարելով ի նա զպատուհասն հրամայեալ նմա յինէն։

Ա յսոքիկ են հատարակաց իմաստք բանիս ըստ աւանդելոյ յոյն և լատին մեկնից՝ համեմատ կարգի և մտաց ա- ռաքելոյն։ Հայ մեկնութեն յաւելու և զայս իմաստս, թէ ի բաց թողել ըզ- ձեր հոգս և զնեղութեն յարուցեալ ի վրէ ձեր, սերոյն առ մեզ ի մերում սգել նստայք։ Ա՛ր ըստ բերանին նկա- տել արժան է զսաստկուի բառիցդն. զի ոչ պարզ անոմամբք բացատրէ զոր զ- դութեի կորնթացուց, ցանկութեի առե- լով, կի արտասուս, կի ցաւս, այլ ան- ձուկ, և ողբուն, և նախանձ, որք յիւրաքանչիւր սեռի կրեցն զառաւե- լագոյնն նշանակեն։ Ջայսոսիկ տե- սեալ տիտոսի ի կորնթացիսն, և մա- նաւանդ ի դխալստս նոցա, այնչափ զոմարթացել էր հոգւով, մինչ զի զնոյ ուղղութեն՝ մխիթարուի իւր համա- րեր, և իբր ըստ իւր բարիս պարծեր առ պօղոս։ Ջորդն միտս յայտ առնէ յա- սելն, թէ մխիթարութեն որով մխիթա- րեցաւ նա ի ձեզ, ի պահել զի, ևն. իբր ասէ. ոչ միայն ի տեսանելն առ ձեզ զայսոսիկ բարելաւուին մխիթա- րեալ էր տիտոս, այլև անդէն ի պատ- մելն մեզ լիաբերան գովութ, սերտ նէ մխիթարութ ընդյո. ոչ յադենայր պատ- մել ինձ առանձինս, կի միտմ և մեր- սում, այլ զի ամենեցուն պատմեր առ ի միշտ ունել զմխիթարուին։ Եւ ես ոչ միայն ի լսելն զպատմելոյն, այլև ի տեսանելն զնորայն մխիթարուի ընդ զոմարթացել։

Մ՛ին ասասել ասրոյն լինել ինչ։ Ա՛ասելն բաղդատական է ասասանօք, և ցուցա- նէ զառաւելուին՝ կամ առ տրտմութի իւր նախկին, կամ առ նախընծայ ու- րախութին։ Իմաստքն են, ուրախ եղէ յոյժ առասել քան զոր տրտմէն էի յա- ռաջն սակս հասելոց վշտաց իմոց, և վն ձերոց անկարգութեց, կի վն տրտ- մեցուցանելոյն զձեզ Թղթովս։ Կամ դարձեալ. կարի ուրախացայ ի տեսա- նել զմխիթարուի տիտոսի, քան ի լսելն զպատմելոն զձենդ, ցի և քան զևս առաւելոյր խնդութ իմ։ Կամ, ի լսել և ի տեսանել զայսոսիկ առաւելագոյն ուրախուի տռաւ ինձ, քան ի տեսա-

նեղն տղամբ զոխտս ։

Աղդ առնէ ոսկէբերան, Թէ ոչ ամենքին կորնթացիք արդեօք արժանաւորք էին այսպիսեաց դաւուն֊ք · բայց առաքեալս հասարակաբար ընծայէ նոքս ոչ զանդիմանութեին, նոյնպէս ղգալ վնասն, Թողել նոքս խղճին ընտրել զիւրաքանչիւր պատշաճն · և զայս առնէ ոչ միայն ի միտ֊ածութե առաջնորդաց նոցա, այլև ի քաջալերուե գործակցացն և գործողացն ։ Եւ ապա ի յորդորական դարձուցեալ ոսկէբերանին, ա֊ ւանդէ զայս վարդապետութեի պետութե, Թէ ընդ առաջնորդի կամ ընկեր չօր պարտ է այլոց ևս հնազանդելոց և եղ֊ բարց միաբանել ի յանդիմանութի մե֊ ղադելոյն · վն զի ուղղութի յանցաւորին ոչ բովանդակ յառաջնորդաց ան֊ տի ինդրելի է, այլև յայլոց · ապա Թէ հայրն խրատ զնա, և եղբարքն զիջա֊ նեն, հեղգագոյն լինի · և այնպես անվաստակ ելանեն՝ յորժամ մին շինէ, և միւսն աւերէ ։ Եւ ոչ միայն զնաս անձինն գործի, այլև պատժոց առաւել֊ լութե · վասն որ արդելու զբժշկուն վէրացն, ոչինչ պակաս ընկ ղվերաւորիչն՝ այլ ծանրագոյն և պատուհասի է պարտապան · զի ոչ հաւասար յանցանք են՝ վերաւորել զոք, և արգելուլ զի մի դարման մատուցի · քանզի այս գըլ֊ խովին զմահ ծնանի, իսկ այն ոչ նոյն֊ պէս ։ Վասն իրի կնքէ ոսկէբերան, Թէ ի ցասնուլ առաջնորդաց ընդդէմ յան֊ ցաւորին պարսին և այլքն ցասնուլ, և առաւել և ս քան զվարդապետն խոր֊ շել ի յանցաւորէն · մինչ զի յանցաւորն առաւել ինոցանէ երկիցէ, քան ի վար֊ դապետէն · քանզի երկիւղ բազում ա֊ չաց և բազմաց բերանոց՝ զդուշագոյն առ ի յուղղուելին գործէ զնա ։

8. Ո՛չ ՝ի՛ն ՝ե՛ս պրոֆէյոյէ չ՝էէ ՝ի՛ղ՝ն՛ե՛ն, ■ ՝Ո՛չ ղղնա՛ն, ՝ի՛է՛պ՛է՛ ղղնո՛ցե՛ւ է՛ն · ՝ա՛ն՛ե՛ն ե՛ն՛ա՛ն՛ չ՝ի՛ ՝ի՛ւ՝ղ՝ն՛ ա՛յն ՝ի՛է ա՛ա՛ ՝ն՛ա՛ն՛ա՛ ՝ի՛ պրոֆէյոյց չ՝էէ ։

Առաւելապէս բացայայտել կամի ըղ֊ պատճառս ուրախութե իւրոյ ։ Թէ֊ պէտ և ասէ՝ պրոֆէյոյէ չ՝էէ, ՚ի՛ եռու ձեզ պատճառս տրամելոյ՝ առաջին ՝ի՛ղ՝ն՛ե՛ն, յորում կային բանք խոտոր և կսկծեցուցիչք, ըստ որում արժանաւոր էին չարիքն տարածել ի միջի ձերում֊ ։ ղղնա՛ն, այժմ ոչ ապաշաւեմ, ոչ ցաւիմ ընդ գրելը զայնպիսին, կի ընդ տրամեցուցանելս զձեզ, յետ լսելոյն ի տիտոսէ զպիտանի արդիւնս այնց յան֊ դիմանուեց իմոց ։ Կամ ըստ ումանց, ոչ ցաւիմ բնաւ ընդ գրելս զայնոսիկ · զի այնպէս պահանջէր Հարկ պատասման իմոյ · մինչ զի զնոյնս ասելոց էի ձեզ, եթէ կայիր դեռևս նոյն անկարգուեք։ Թէպէտև ղղնա՛ն էր ։ Յերկուս է֊ ղանակս իմանի բայն ղղնա՛ն էր · մի՝ իբրև ստորադասական, ՚ի՛ Թէ և լեալ էր յնս զղջումն, Թէ և յառաջն ապաշա֊ ւինչ լինէր ինձ · որով ոչ նշանակի Թէ իրօք եղեալ էցէ ՚ի նմ զղջումն, այլ Թէ կարէր լինել ։ Ի֊ սոյն միտս առնու ոս֊ կէբերան և այլք ամենք, և բացատրին այսպէս · այժմ ոչ բնաւ զղջանամ ընդ գրեալքս · Թէպէտ և յառաջն մարթ էր զղալ ինձ ապաշաւ, զայն ՚ի բաց Թո֊ղուի · Թէ և այնպիսիք էին գրեալքն՝ զի անցանէին ըստ չափ կշռամբուեին, և տային ապաշաւել · սակայն բազմա֊ պատիկ շահ՝ որ ՚ի Թողեցոց անտի, ըս֊ Թողու ինձ զղջանալ ։ Աղդ առնի ոս֊ կէբերան, Թէ ոչ եթէ յանչափս ինչ էր յանդիմանուին գրեալ յառաքելոյն, այլ զայս ասէ առ ՚ի մեծացուցանել զուղղուե կորնթացւոց · իբրեւ, Թէ և դառն վերս եդեալ էի ՚ի վէր ձեր, ո֊ րով ինձ ինքեանս մեղադրելի, սակայն Տայնցեալ չէր իրացն՝ գովեմ, և Տա֊ ձեալ եմ ըստ այն զոր արարի ։

Երկրորդ, ղղնա՛ն էր, խնամի իբրև սահմանական յարակատար · ըստ արդ֊ րև յառաջն զղջացեալ էի, և ապաշա֊ ւանօք ցաւէի ըստ գրելոքս · բայց այժմ ոչ ևս ցաւիմ սակս օգտակարուե պըտ֊ ղոցն ։ Ա֊յսպէս սովոր եմք խօսել, յորժամ յակամայ վրիպանաց՝ բարիք ինչ արդիւնանան։ Յայս միտս առնուն այլ մեկնիչք · և ասեն՝ Թէ յիրաւի ա֊ պաշաւեալ էր առաքելոյն ոչ ըստ բանս առաջին Թղթոյն, կի ըստ չափ գրելոցն, որովհետև ՚ի Տոգւոյն ազդմանէ գրել էր զնա, ըստ որում ասէ անդ · (է. 40· 3·) քանիս կՏոգին այ · և ասա տուրև · (ժէ· 3·) քանիս խօսել ըստ նմ ։ Ա֊յլ ըստ պատ֊ ճառ Թղթոյն ապաշաւէր · ըստ ցաւէր՝ ղի տրիսեցաւ խիստս և խոժոռս գրել առ֊

առ. կորնթացիս. որով տրամուծ ներ-
գործեաց ինձ. և այն տրամուծի կամ
ինքնին առնջական գոլով, բառնալ
լի է ի սիրելեաց՝ և ոչ արկանելի. և
կի զի վաճառ կայր գուցե ի յուսահատ-
մուծի փոխեսցի, կի ի թշնամուծ ել
դեմ առաքելոյն. որով ի դերև ելանել
ցին վաստակքիւր առաջինք և յետինք:
Ապա յերկեայս գոլով ի սկզբանն ընդ
արդիւնս բանից նզովցին, թէ և զար-
ժանն զրեր առ նոս, այլ յաւեր՝ երկու-
ցեալ զի մի անարժանքն հանգիպեսց-
ցին: Այսպէս հօր դորովականի առ
վարուծին՝ զանել զորդի յանցաւոր, կի
ախտացեալ անդամոց նը խարանս մա-
առցանել, թէպետ և ցաւի ել երկո-
սին սակս բնաւորական զիոցն, և վա-
նայսյա լինելոյ բժշկուեն: Ոմանք յա-
ւելուն և զայս պատճառ. զղջանալոյն,
իբրև թէ ել՝ անդրադարձ բանիւ յանդի-
մանելով զնա, կարծիս առուել էր՝ ա-
րատ գնել նաև բարեպաշտիցն ի նոս-
ցանէ:

Ասէ պեսանէր: Լատինն առանց ասէի
շաղկապի ասէ. Թէպէս զղջացել էի, տե-
սանելով զի Թուղթն այն՝ Թէպէտ առ
ժամանակ մի՝ տրամեցոյց. ուստի ոմանք
ոչ առնուն զայս պատճառ անցելոյն,
այլ լոկ յայտարարուծի՝ Թէ քաջ իմա-
նամ զի Թուղթն այն տրամեցոյց: Բայց
այլք սովորաբար համարին տալ զպատ-
ճառ՝ կամ զղջանալոյն յառաջն, և կի
ոչ զղջանալոյն այժմ: Ըստ առաջնոյն
բացատրի. Թէպէտև յառաջն զղջացել
էի՝ ի տեսանելն զի այն Թուղթ տրամե-
ցոյց զնէզ, Թէև փոքր ժամանակս:
Ըստ երկրորդին իմանի. Թէև յառաջն
զղջացեալ էի, այժմ ոչ և զղջանամ,
տեսանելով զի Թուղթն այն առ սակաւ
ժամանակ տրամեցոյց զնէզ, և ապա
պատուղ ապաշխարուծեն յայտորդեաց:
Այլ սակայն ըստ այլ Թարգմանուեց չիք
Տարկ յայլ մնաս շրջել, կի յաւելուած
առնել. զի համաձայնութ յունին ասեն,
ասէի պեսանէր. և ամբողջացուցանեն
զբանն ել յայտորդին, որ ոսբոք եմ. ել
որ և եստիս Տաւանի: Ապա ըստ կարդի
խմասոքն են. Թէպա և յառաջն ունէիք
պատճառս ապաշաւելոյ, և կամ ապա-
շաւեցի իսկ, բայց այժմ ոչ ապաշա-
ւեմ ամենևին. վասն զի ի պատմելոյն
տիտոսի պեսանէր, ըստ իմանամ յայտնապես
և աներկբայ, զի Թուղթն այն Թէև
առ փոքր ժամանակ տրամեցոյց զնէզ,
բայց այժմ ուրախութի տայ պատուղն
ներգործել: Այսպէս բացատրէ ոսկէ-
բերան. և յուշ առէ զնմանատուի առա-
քելոյն յարգարացուցանել զանձն. իբր
զի կարճամանակեայ եղոյց զտրտմու-
Թի կորնթացւոց, և մշտնջենաւոր՝ զար-
դիւնս բարեացն. և զի ըստ կարգի բա-
նին՝ ոսկի զտրտմուին ընծայեաց իւրում
Թղթոյ ասելոյն, Թուղթն այն տրտմե-
ցոյց, նոյնպես մեսյր ասել, սակայն
մշտնջենաւոր շահու և ուրախուե եղև
պատճառ: Բայց չասնէ այդպէս. այլ
զշահ ուղղութեն համարի նոյ առաքե-
նութեն:

9. Արդ ոբոք եմ, ոչ զի տրտիցիք, այլ
զի յապաշխարութե տրտիցաբուք.
ասէի տրտիցայ ըստ ըա ես, զի ձ
էձէ ըրիւիչէ ի ձնէ:

Խնդամ ասէ հոգւով՝ հակառակ տրտ-
մութեն զոր ունէի վա ձեր. և խնդամ
ոչ զի տրտիցէ. այժմու յանկարծ, և
յառաջն գնեն ի կատարել ժամանակ,
ոչ զի տրտմեցայք: Բայց գուցե օրի
նակ Թարգմանչին մերոյ իբրև ստորա-
դասական ընթեռնոյր. քանզի նաև ա-
ստրիկ և արաբացիկ երևին ընթեռնուլ,
ոչ զի տրտմեալ լցկէք: Յայտ առնէ զը-
նելւն ուրախութե իւրոյ. իբր զի ոչ
պարզաբար ել տրտմիլ նոյ ուրախանայր,
զի զնոյն օգուտ ինձ ասէ՝ ի ձերոյ տրիս-
րութե: Այլ զի յապաշխարի տրտիցա-
բուք, ել գործ, և ել պատուղ տրտմուե
ձերոյ խնդամ. որովհետև տրտմութե
ձեր ոչ եղև յանկատուն, այլ յապաշ-
խարութե, և յաւղղուե. որով շինուեցէք
գործեցաւ բովանդակ եկեղեցւոյ:

Եւ բացատրէ՝ Թէ որ իցէ տրտմելն յա-
պաշխարութե. ասէի տրտիցայ ըստ ըա
ես: Ասնու տրտմեցայք, զի զնձ բար-
կացուցիք մեղօք: Կամ, ի սիրոյն ես և
արդարութե յանձն առիք զտրտմուե,
զոր ես հրամայէ: Կամ, տրտմուեք որ
ի հոգւոյն ես ազդեալ, և ես ընդու-
նելի, հաճմատ ես ծայրին կամացն: Ես
այսու ամենայնիկ զայլ միւս տրտմութե,
զոր ալեսրէն կոչէ ի յայտորդ տան:

Զի զ էձէ ըրիւիչէ ի ձնէ: Ոակերբերան
և

և այլ յոյնք համարին պատճառ՝ արդարացուցիչ տրտմեցուցանելոյն զնա· այլ յոյն առակ փութացաք յանդիմանել, նուքբ շարժել զձեզ ի տրտմութ ապաշխարութեանն ըստ այ, ոչ զի մի մեռ իւիք զկանս կամ վնաս կրիցէք ի մենջ մերով լռութբ և անհոգութբ· քանզի եթէ ի յանդիմանութեանէ ծնաւ ապաշխարութիւն, ի յանդիմանելն վնաս զորձեաք մեզ և ձեզ· Ապա խնդամ ընդ այս զի մեք ի լրումն պաշտաման մերոյ յանդիմանեցաք, և դուք զպտուղն կրեցիք զապաշխարութեան։

Իսկ այլ մեկնիչք զասելն, չէ ճ, ոչ առնուն իբրև պատճառական, այլ հետևութեան տրտմելոյն ըստ այ· այ տրտմեցայք դուք ըստ այ մերով յանդիմանութբ, այնպէս զի ոչ մի ինչ օրինակաւ վնաս կրեիք ի մենջ առակ տրտմեցուցանելոյն զձեզ և լռելեայն իմանի, այլ մանաւանդ զշահ մեծ և անչափ մատ։ Ցաւն ի մենջ պատճառաւորել առ ձեզ ոչ եղև անպիտան, որով կարծիւր վնաս ինչ առնալ ձեզ ի մենջ։ Մարթի է դարձեալ պատճառական մտօք իմանալ այսպէս· քանացայք զտրտմութիդ ապաշխարութեն յանձն առնուլ ճշմարտապես ըստ այ, ոչզի զի ոչինչ օրինակաւ զրկիցիք, կի վնաս առնուցաք ի մենջ օտարանալով, կի անհաղորդութիդ· ոչ զի մի վնասիցիք անտի՝ զոր յօգուտ ձեր արարաք։ Ո՞ի խոչն ըստ ադուիմացոյն զայն ևս յայտ առնէ, թէ որպս յայլն ամ պատճառ բարեաց ձեզ լեալ եմք և շահեկանութեն, նորնպէս յայտ ի յանդիմանութեն և ի տրտմեցուցանելսս չլինիցիմք ձեզ վնասակարք։

10· ( ) ի որ ըստ այն պրօֆոբէի, ապա- ա խարուբ ի էրէուբ առանց ղէնք· նալոյ գործէք· իսկ աշխարհի պրօֆոբէի մահ գործէք։

Բացայայտեէ զպտուղ ապաշխարութեն՝ առ այնու որ չէ ըստ այ· Տրտմեղէն ձեր ասէ ըստ այ՝ ոչինչ վնաս կրեցիք ի մենջ, այլ զանհամեմատ բարիս· Այն զի տրտմութին կի ցաւն արարէ ըստ այ, այ ըստ այ կամացն, և յաջողին ազդմանեն, ապաշխարուբ ի էրէուբ առանց ղէնք նալոյ գործէք· այ ծնանի զդարձուին ի մեղայ, զձնդուձին, և զուղղուէ վարուց, որ լինի ի փրկութեն հոգւոյ· այն ցաւոց ոչ ետ դայ ապաշխարուէ փրկարար։ Ապա ի բանիս ոչ է նորն պրօֆոբէի, և ապաշխարուբ· զի տրտմուէ իմանի ցաւն կի զեղջ արտի վս արարեալ մեղայ· իսկ ապաշխարուբ իմանի յետս դարձուին, կի զգուշանեին ի նոր մեղայ, և վճռուին վս անցելոյն ձգնուբք և բարեգործուէբք· և այսպիսի տրտմելս է տրտապես ջանալ ի փրկութեն հոգւոյ· որով յերեալ իմդալի է, և ձանգուցիչ տրտի տրտմեցելոյն, և որ ի տրտմուին յորդոր լինի։

Փոխանակ բառիցն առանց ղչնանալոյ, յոյնն ասէ, ակէրմէնէբօն· այ անզղջական· զոր լատին թարգմանէ՝ հաստատուն, ծնայուն· և ասորին՝ անդառնալի, անդարձ։ Եչ ըստ յոյն բնագրին կարէ լինել ածական ենէ ապաշխարուբ, և ենէ էրէուբ։ Ըստ երկրորդիս առեալ լատին մեկնիչք, և ենէ ոփիլակտոս՝ բաց ցատրեն· տրտմութենն ըստ այ՝ ծնանի զայ պաշխարուէ, որ առանի ի փրկութին յաւիտենից ի մշտակայն և յանկորուստն, հակառակ աշխարհային փրկութենէ՝ որ ժամանակեան է և փոփոխելի։ Կամ ըստ այլոց, ի փրկութեն ըստ որ ոչ ետ ապաշխարէ ի տալն, և ոչ մարդն ապաշխարել կարէ ըստ առնուէն· յայս միտս անզեղջ կոչեցաւ շնորհք և կոչումն այ։ (Տաւտմ. ժիս. 29։)

Իսկ յոյն մեկնիչք ըստ ակեբեւրանին վարելուէ ձևով իմաստասիրութեն յարեն զայն ի բառն ապաշխարուբ· այ տրտմութեին ըստ այ՝ ծնանի զանզղջական ապաշխարութեն· և ասի անզղջական, վս զի ըստ ապաշխարուին վս այ կի վս մեղայ՝ ոչ զի զղջանայ, կի կարէ ունել պատճառս ապաշխարելոյ· ցաւն որ վս այ՝ ինքնին անվնաս դոլով և փրկաւէտ, ոչ միայն չզերէ ապաշխարել, այլ ախորժական է քան զնմ ցնծուէ աշխարհի, ոչ ասէ ոսկեբերան։ (Տաւտ. ժէ։) Աստուածբաղցրեն արտասուք աղօթասուրց՝ քան զնդմունս տեսարանաց, ասէ օգոստինոս· (ի սղմ. ճիէ. (թիւ· 10։) Ալ ոչ ոք արդարանայ ապաշխարէ զանձն սակս ցաւելոյն և ողբալոյն զնդս իւր, կամ այլոց։ Ա յսորիկ հակառակն տեսանի յաշխարհային տրտմութիւն, կի ի զղջմունս զի բազում անդամ սակս յանցանաց

նարժանս ցաւելոյն, կի անչափ հանդամանօք, պատահէ ապաշաւել ըստ նոյն իսկ ցաւելն։ Հայր որ տարապայման ազով ողջալով զորդի վազամեռիկ, ապա յինքն դարձել զտրտմէ զանձն, զի վշտացաւ յանօգուտս, և անձին առաղջաւէն վնասեաց։ գուցէ և՝ ի հոգի տուդանս կրեաց վն անհամբերութեն։ ըստ որում և յարէ։

Իսկ ալեաւրէն պօտճառ հաւ գոթծէ։ Որ շատին երկուց տրտմութեցս՝ աշխարհայնոյն և ծածկոյնդն՝ ինդրելէ՝ ի սկզբանց անտի, յորոց և ծնանին։ Ա՛ն հասարակ տրտմութիւն, ոչ և առանձնութիւն, ի սիրոյ ունի զերբ առաջին սկիզբն։ տրտմի որք ըստ չար ինչ, և առեղ զնոյն, մն զի զրկեցաւ այնոյ՝ ի սիրելիէ բարւոյն։ Ապա ըստ սիրոյ է և տրտմութիւն։ Եթէ ծնանի յածծային՝ ի հոգևորական սիրոյ, է տրտմութիւն ըստ նոյ։ իսկ եթէ՝ ի սիրոյ աշխարհ, կի յախտաւոր մարմնական ախորժակաց, զոյացաւ տրտմութեն աշխարհայնոյն։ Զայնոյ իրի զանազանուէ՝ ոչ այնչափ յերաց անտի կի յառարկայիցն յորս ձգին առնել ինչ, ըստ Եթէ՝ ի պատճառացն և յեղանակէն՝ որով ձգին։ Տրտմեսցի որ ըստ կորուսաւ ընչից, ըստ մահ սիրելոյ, ըստ նախատինս, կի ըստ անունչար, կի ըստ այլ երկրաւոր իրս։ Եթէ յայսոսիկ բերի անչափ տիրուէ, կամ՝ ի վրէժիմդրուէ, և՝ ի փառասիրուէ, եղև տրտմութեի աշխարհայնոյն։ Ապա Եթէ չափով համբերուէ ըստ կամօքն ոյ տրտմի, կի զի կորուսեալքն ընչից և սիրելոյն և բարի անուանն՝ այլ ինչ վնաս հոգւոյ ծնանի, այս ինքն տրտմութեի ըստ ոյ։ Ոչ անծանօթ է օրինակ առաքելոյն, որք տրտմեցան ընդ կորուսս իւրեանց ասելոմ։ ամենեքեան նք ցաւէին ըստ մի ինչ, այլ ոչ միով եղանակաւ։ մեռաւ անքն ցաւէին՝ զի աղքատաց դարմանն խափանեցաւ։ և այն դովելի էր պարզաբար, Եթէ և ոչ՝ ի ժամուն։ (մատթ. ին. 8. 9.) ցաւէր և յուդաս, զի իւր գործոյն արդելաւ։ (յովհ. ժբ. 6.) և ահա տրտմութեի աշխարհայնոյն, որ և զմահ Եբեր նմա։

Սգոյպէս տրտմութեի կրիցէ որ ըստ մեղս անձին, կամ այլոց, ըստ ապաշխարութեի բնութեա, ըստ փոքռնախս դիւրականս, ըստ վնասս հատատացելոց, կամ եկեղեցւոյ, կի ըստ պակասուն հոգևոր և երկնային բարեաց։ Եթէ յայսմ չափով վարեսցի ըստ ծածկոյն օրինաց, ի զգաստութեի անձին և յօգուտ այնոյ, տրտմութեի է ըստ ոյ։ Ապա Եթէ անժուժութեամբ վարեսցի ի դառնութեն սրտի, ի տրտնջիւն, և՝ ի լքումն յայմ բարեաց, տրտմութեի աշխարհիս անասնայար քան զայլ մարմնական տրտմութիւս։ Եւ ահա ըստ սոյն իսկ կասկածէր ծածկոյնն առաքելոյն, զի մի տրտմութեն ներգործել առ կորուստ ընչից վնասակարս և զմահ կարգութեան պատկառելոյն և այլոց, ախտաւոր հանդամանօք ինչ վնասու լինելոյն պատճառ։ սորին վն վերագոյն (իբ. 7.) հրամայեաց Տեառնէ առնել յանցաւորին, զի մի յառաւել տրտմութեին ընկղմեսցի։ և զանազան բանիւք սիրեցարուէ և դոլոն Ջանայ պահել զանհնարին ի բանսաւոր սահմանին։

Արդ՝ այսպիսի ախտաւոր տրտմութեի առ՝ հաւ գոթծէ։ և իմանի մաՏ՝ Եթէ ժամանակաւոր, իբրզի անչափ տիրութիւնք յոյժ վախկոտ զանաս մահաբերս ծնանին, երբեմն և զանազանութեի անձին, և Եթէ առաւելապէս հոգևորն։ զի այս դիմադրի փրկուն՝ զոր ասաց պատուղ ծածկոյն տրտմութեն։ Եւ Եթէպէտ ասացուած առաքելոյս ըստհարական է, բայց առ ուղևաւս հայի տիրապէս՝ ի տրտմին որ վն մեղաց։ և զայն ասէ մահաբեր՝ յորժամ ոչ յայ սիրոյն և ըստ նորա օրինացն զարթնու, այլ յախտաւոր սիրոյ անձին։ Տաղնապի՝ ի մեղացն, այլ Եթէ ոչ չկամի։ ցաւ է նմա՝ ոչ զի մեղաւ, այլ զի՝ ի պատճառէն տիպի Եթողուլ ըզմեղն։ Ա՛յսպիսի տրտմութեի ոչ Եթէ զմեղն բառնայ, այլ կամ մնուցանէ, կի նորս և՛ս ծնանի։ ոչ՝ ի զգաստութեի շարժէ, այլ խղճմտութեի և տարակուսանաց Եթակարդէ զՏոգին։ ընդ դառնութեի։ ընկրկէ յայմ բարեաց։ մեղ յանցաւոն՝ արձակ ընծանայ յայմ չարիս։ ոչ յորդոր բարեպաշտից, ոչ օրինակք զղջացելոց, ոչ զԵտնեթեն ոյ բաւական լինին՝ ի խզել զպատանս այսպիսի տրտմութեի։ մինչև երբեմն ըստ մահու Տեառն՝ բերէ և զանձինն, անձնասպան դործելոյ։ և այսպէս դէպն սահմանել յոյ՝ ի բժշկուէ մեղաց դառնալ՝ ի մեղ Տաղնալ։ Ջի ոչ դէպեցիկ ասէ ոսկեբեր

բերան, (առաջ, և՛ ի Ճառ. ետ. առ. Ժողով. Վարդն անախտաբար·) արմատին առնէ և՛ ի բնութեա իբրև յառաւել դեղ ըղեմ մեղայ առ՝ ի բժշկութեի· իսկ յայլ իբրս ոչ բառնայ զպատճառն· եւթէ ընդ կրնաստ ընկեց ցաւի ոք, այլ ոչ եւթէ այ նու զկորուսեալն գտանէ· Թէպետի ընդ մաշ սիրելոյ, այլ ոչ զօրէ դնա յարուցանել· ըստ հիւանդութե արմատի և վշտացնայ, բայց յառաջացութե ոչ ժամանէ: Ասիայն յորժամ ըստ մեղս արժանապէս արմատի, ջնջէ զայն յորմէ ծնաւ· որպա որդն փայտի, և ցեց հանդերձի մաշէ զայն յորմէ գոյանայ:

11· Կրկ՚ նոյն խոչ որ ըստ այն արձեալ բուռ, ուրուք ինչ ծոյն գործեաց՝ ի ձեզ, կամ աղբս, կամ սաստ, կամ երկիւղ, կամ անձոյ, կամ նախանձ, կամ վրէժխնդրութի· առնչ յայն ընծայեցուցէ զնա յեր՝ որ ընկեալ յերէց յոյժ:

Ջպատուղ և զնշանակս օգտակարարութե մտածել ըստ այ՝ զոր յառաջնոց յիշատակագիր օրինակաց կարօղ էր ցուցանել՝ ի նոյն իսկ փորձոյ կորնթացւոցն կամ ի հաւատարմացուցանել, որով՝ ի գովեցն զնոր մնանգամայն յորդորմիտս առնէ· և վկայէ, թէ յակնկալուէ անտի՝ զոր ունէր՝ ի տրամեցուցանելն զնոր առաջին թղթոյն, ոչ սխալեաց:

Աբր նոյն խոչ: Յոյնն և այլ Թարգմանք ազդազգոյնս բացատրեն՝ դնելով· Ջի ահա նոյն իսկ տրամեցն ձեր ըստ այ: Իբր ասել· տեսէք ահա զՀաշմարտութե ասացելոյս՝ ի ձերում իսկ տրամածեն, որ եղև ըստ այ· ուրուք ինչ ծոյն գործեաց՝ ի ձեզ· յառաջին ներկայ ժամանակաւ ասէ, գործէ· բայց յոյնն և այլք կատարեալ դնեն, գործեաց: Ոչ եւթէ յոյզ զձեզ ասէ, և ոչ փոքր, այլ մեծամեծ փոյթ, զգաստութե, և արիւնութիւն ներգործեաց՝ ի սիրտս ձեր, կամ՝ ի մէջ ձերում· զարհոյզ զձեզ և փութալ, ցոյց՝ ի բառնալ զգործեցեալ չարն, Հաշտել ըստ այ, զգուշանալ՝ ի Ճարակել յոյ չարեացն կամ անկարգութենէ, կատարել զՀրամանս մեր ըստ կամ պատկառելոյն, և նման յանցաւորաց· առ որս յառաջին անփոյթ երևեալք:

Կամ աղբս: Յոյնն սաստ և՛ ի յորդոր Հատուածս փոխանակ Հոմի դնեն այլ· այ այլ աղբերս, այլ սաստ, ասն· զոր պատճէ լատինն: սասրին դնեն· և աղբերս, և սաստ· արաբացին, մանաւանդ և աղբերս, մանաւանդ և սաստ: Ասկնիչք ոմանք Համարին զշարկասն այն իբրև լոկ բաղկութեական ըստ մասց սասրէսին: Ասյլք Համարին՝ բազմայօդուն ձևով իբր ասոփՃանաւ աՃեցուցանել զբանն, ՝ի թեթևագունէ առ սաստիկն ընթանալով· իբրև թէ, որչափ փոյթ գործեաց՝ ի ձեզ, մանաւանդ թէ աղբերս, մանաւանդ թէ սաստ: Կամ· ոչ միայն փոյթ, այլև աղբերս· ոչ միայն աղբերս, այլև սաստ:

Սակայն դժուարին է ցուցանել, թէ յիշատակեալ գործոց յետինքն իցեն յաջորդաբար սաստիկք քան զառաջինն· այլ լաւ ևս է իբր բաղխութեական համարել զոյն, որում վկայէ և մեր Թարգմանս· և ասելն կամ, Թուի բաժանական միտս յայտ առնել, թէ ոչ յամ կորնթացիս նոյն գործք սրտմտելոյ երեւեցան, այլ յոմանս աղբերս, յոմանս սաստ, ասն, ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի, և պահանջելոյ իրացն: Եւ ոչ դարձեալ Հաւանելի Թուի կարծելն եսեբեայ և կուռնելիոսի՝ եօթն ներգործութիւնս զանազանեալս կարգել առաքելոյն՝ ի բանի սաստ· այլ Հաւանելեմք ասկե բերանին և ագաթինացւոյն, որք զնոյնն Համարին իբր ընդհանուր, և զվեց յաջորդսն իբր մասնաւորս՝ նշանակս սասցեալ փութոյն· այ, քանի փոյթ և Հոգածութե բառնալոյ զչարն ներգործեաց՝ ի ձեզ սրտմտելն ըստ այ, ազդելով յոմանս զաղերս, յոմանս զսաստ, ասն:

Աչէրս· ըստ յունին դնի ածկութիւն, այ ջազգալութե, անմեղադրութե· որպէս դնեն այլ Թարգմանք· զոր այլուր մեր Թարգմանս դնի՝ պատասխանատուութե, կամ պատասխանի տալ· (գործոց· իբ· 1: ա· պետր· գ· 15: Հռոմ· ը· 15: փիլիպ· ա· 7. 16:) և այլուր երբեմն՝ տեսան· (ը· տիմոթ· գ· 16:) Նովին մտաք իմանի սաս աղբս· զի այս բառ նշանակ երբեմն՝ ողոքական պատասխանի, կի իրաւաբանութե, մեզմ բանիւ տալ պատճառս· ոչի երեմ· (ե· 12·) * Տեսից առ՝ ի քէն վրէժխնդրութե՝ ի վերնջ· զի առ քեզ յայտնեցի

ոյն զաղերս իմ։ ‖ որ ՚ի ժա։ 20։ դնի ։
* Յայտնեցի զերաւունս իմ։ ‖ Ըստնոյն նշանակութեամբ ասի ՚ի տէրն մեկն։ Հռով։ մայեցւոց։ (ա։ 21։) * Զասաց թէ մեծ ասանելական արժանի ես ։ ։ ։ այլ աղերսիւ ասէ, զայլս ասասցանես, և զանձն քո ոչ ասասցանես ‖ ։

Ապա սովին մնօք աչերս իմանի ասասանօք՝ մեղմով ջատագովել, կամ անմեղադիր առնել։ Իսկ թէ զովս ոք, բա զոմք իմանան ջատագովել զառաքելն ընդդէմ անհաւատից և բամբասողաց նոր, արդարացուցանելով զիստուեբա նէն և զհրաման նո՚ի մասանել զպատնկեալն ՚ի ձեռս սատանայի ։ Իսկ ոս կեսերան և այլք յոմնք և լատինք իմանան ջատագովել, կամ արդարացուցանել զինքեանս առաջի առաքելոյն։ և այն կամ գործով, խորշելով ՚ի չարեաց անտի, չանաչելով և խոստովանելով զառաջին անհոգուտնէի իւրեանց։ իբր զի ինքնապարտաւ խոստովանուն յանցանաց՝ է մեղմ ջատագովուն անձին ։ և կամ մանաւանդ բանիւ հաւատարմացուցանելով առ տիտոս զիւրեանց առակաւ մեղադրութեամբ, ոչ եթէ զգործեցեալ յանցանսն ուրանալով, այլ զերացն հանգամանս յայտնելով։ իբրև թէ բազմութեին ոչ բնաւ հաղորդեր այնց չարեաց, զոր կամ անգիտաներսին բաղումք, և կի դատապարտեին իակ։ և ՚ի յանդիմանութեէ առաքելոյն ամենեքին ըստոտցելոք, ջանացան ՚ի բաց քերել յանձանց զայնպիսի զարհանս։

Կամ ասաք։ այ զայրացուն ընդդէմ մեղուցելոյն, և ջատագովաց այնպիսեայն։ դժկամակութէ ընդ չար անուն՝ ծնեալ յայնպիսի գարշանաց ։ կամ էբիւ։ Ըստ ոմանց՝ երկիւղ արդարութէն այ և հանդերձեալ դատաստանին՝ զարթուցեալ ՚ի խոստութէ և ՚ի սատակութէ կշտամբանաց առաքելոյն, և յօրէնական պատժոցն ։ Ընդ այս ոչ հաւանի ես ասելս։ իբր զի այն երկիւղ պատճառ ընծայհանոյ տրամութէնն, քան թէ գործ նո ։ Սակայն յոմանս կարէ լինել նաև գործ ։ երկոքին այս կերպ զմիմեանս ծնանին և մնուցանին ըստ այլ և այլ աստիճանի ։ տրամութին շարժեալ ՚ի բանից առաքելոյն՝ կարեր յիշատակ ածել զահ ոյ արդարութէնն ։ Ըստ այլոց, իմանի երկիւղ զուշաւորութեանն չմեղանչելոյ այլևս, զի մի այլ այնպէս ի ինչ գործիցի։ զի արագ ուղղութէնն՝ ասէ ոսկեբերան, գործ է երկիւղին ։ Իսկ այլք իմանան զերկիւղ սպառնալեացն՝ զոր արարչաւորին Թղթէին, թէ եկից ըստ հուպ, և ՚ի միտ առից զզօրութէնն տպարատացոյցն, և թէ զատանալսն եկից, և՚ն։ (ղ։ 19։ 21։)

Կամ անդ։ այ մեծ փափաքութին տեսութէն առաքելոյն, և նո մերձ լինելոյն ։ որով առաւել հաստատել լինէին ուղղութէնքն, անզգոյշքն պատկառէին, և զզուշաւորքն մխիթարէին։ և ինքն առաքեալն ՚ի մօտոյ տեսանելով զնո փոյթն, առաւելապես հանգչէր սրտիւ ։ քանզի որպ յանցաւորքն երկնչէին ՚ինորա գալստենէն, նոյնպես բարեմիտքն ըղձանային ։ Կամ նախ։ այ վառեալ ցանկութէն փառացն ոյ, մի քան զի յառաջելով ՚ի փոյթ շինուէ, և բառնալոյ զպայթակղութէն, անվեհեր ՚ի գործ դնելով զպարտանս ուղղութէ ։ կամ, նախանձ պատուոյ առաքելոյն ընդէմ սուտ առաքելոցն ։ կամ, նախանձաւորութէնն բարի առ ՚ի հետևելոյ առաքինեայ և զուշաւորաց ։ Կամ վերնախոսութէն, ընդդէմ պատկառելոյն, և այլոց օրինաղանցից ։ զի որոց յառաջն ներողութէ անհոգանային, յետոյ դառն դատաստանք կացին ։ մինչ զի սոխակեալ առաքելն ողբել սկսա, և թողացուցանել զդատակնիքն ։ (՚ի վերն։ ը։ 6։ 7։) Ոմանք իմանան, վըճիռ հնդրել յանձանց, ապաշխարելով զառաջին անհոգութէնն ։ կամ ըստ այլոց, ընդէմ կանգնելով և արտաքսելով ըզսուտ վարդապետսն ։

Վհաչէ յոհ ընծայեցէք ։ Աչքան բազում հաւատոք, ամ օրինակաւ, աներկբայաբար ցոյցիք և վկայեցիք զանձինս ձեր՝ եթէ լինել յերէց յորդիէ ։ զլսովին անպարտս լինել և անմեղս ՚ի յանցանս պոռնկութեան։ զոր անորոշ անուամբ յիշէ՝ առ ՚ի ծածկել զգարշութէնն ։ Գործով և բանիւք ձերով հաւատարմացուցէք անհաղորդ լինել բնաւ յայն յանցանս, զոր յառաջն վճռ զանցաւորն երեսեցեալ պաշտպանել։ հակառակ առաջին անհոգութէնէ ձերոյ զնամ

զնամ փոյթ ի՛ ինչ առնել, այնչափ բոր-
բոքեցայք նախանձու ընդեմ մեղուցը-
լոյն և անձանց ձերոց, մինչ զի զնա ա-
պաւելով ի չարէն, և զձեզ յարուցա-
նելով ի թմրութենէ, արդարացայք զըլ-
խովին առաջի իմ. որով չունիմ այլ ինչ
յանդիման հարկանել ձեզ: Քան յետին
իմաստիցս՝ յա՛ն ասելն յայտ առնե՛ զատ
ոսկեբերանին, թէ ոչ միայն ինքեանք
մեղացն գործակից չէին, այլ և գործո-
ղին ոչ պաշտպանեցին. ոչ միայն զբարն
չդովեցին, այլև ընդեմ զնեցան՝ զնո-
զուցեալն պատուհասելով: Ոմանք չէ
բէդ այդ ի, մեկնեն, ի դատաստանական
վճռմանն. զորոկ ասաց յառաջագոյն
(գլ. 1.) * Իշխեմ որ ի ձէնջ եթէ
երբ ինչ իցեն ընդ ընկերի իւրում ի՞ն:
Սակայն կարի հեռացուցանեն ի նպա-
տակէ բանիցս:

Արդ՝ ըստ ասացելոցս չէք ընդդիմանել
այսմ բանի առ ասասիկ յանդիմանու-
թեան՝ որ յառաջագոյն ի՛ նմանէ: Ա՛ն զի
ասա՛ ցասկ՝ թէ չկայցէ ի ձեզ երբ յան-
դիմանութեան, կի՛ թէ յառաջն գլխովին
անպարտ էք. այլ թէ ձշմարիտ գոր
ծոյք ըստ այ տրտմութեանն ցաւցիք այժմ
զձեզ զբազմութենէ անպարտս լինել ի մե-
ղացն, և ամենեքին արդարացեալք յան-
հոգութիւն:

12. Ա՛պա ո՛ւրեմն ըթէ գրեցի ե՛ս ո՛չ յէկ,
ո՛չ վ՛ ա՛յն ո՛ւրէ որ զրէնցն, և ո՛չ
վ՛ ա՛յն ո՛ւրէ որ զրէնցո՛ն, այլ վ՛յա՛յ-
նի լինելոյ ի՛ն ո՛ւրոյ ի՛ն որ վ՛ն ի՛ր ո՛ն
յէկ ո՛ն ո՛ւյ:

Հայեցիլ ասէ՝ յայս արդարանալ առա-
ջի իմ և այլոց, թէ և դուք ինքեանք ի
մասատասրել կարօղ էք, բայց ես ահա
եզրակացուցանեմ յայտնապէս, թէ
Աղ՛ո՛ն, թէպէտ և խոտիւ գործեալ
առ ձեզ յառաջնում թղթին, ոչ զրէ-
ցի, կի՛ ոչ արարի զայն վասն այ՛ն՛ո՛ւրէ որ
զրէնցն, ի՛ վ՛ն զրկողին, կամ անարդե-
ցին, և ո՛չ վ՛ն այ՛ն՛ո՛ւրէ որ զրէնցո՛ն, ի՛ վ՛ն
զրկեցելոյն: Ոմանք՝ զրկօղ և զրկեալ
իմանան զայնոսիկ, որք դատաստանու-
կի՛ յատնին անհրաւ վճռմամբք զրկանս
առնէին մեծանց, զորս Թշնամանեաց
յառաջնում թղթին, (գլ. 8.) թէ զըր-
կեք և նեղէք զնզարս: Բայց օտարա-
նան ո՛ր ի բռնադակ ընծայից թըղ-
թոյս յորում ոչ ուրեք երկրորդեաց
առաքեալս վ՛ն դատաստանական զրկա-
նաց. Թող զի ըստ այդմ առաւել ի դէպ
էր բազմաւորական թուով խօսել, ի՛ վ՛ն
զրկողացն, և զրկեցելոց: Ա՛ն որոյ ա-
վագաբար մեկնիչք՝ զրկող իմանան զաղ-
գապիղծ պռոնկեանս, որ ի կին հօր ի՛ն
րոյ դարշանալով, մեծ զրկանս և ան-
պատուհասի գործեաց: Այլին մտօք
իմանի և ս. Թեսաղ. (գ. 6.) * Մ՛ե
զանցանել և զրկել յիրեղ յայդմիկ զնդ-
բայր իւր: Խոկ զրկեալ ոմանք առնուն
ի վ՛ր կնոջն. իբրև Թէ յակամայս բռնա-
դատեալ էր զնա որդին ագգապղծ:
Սակայն ոչ միայն այլուսանէք ակայ-
ամայուն կնոջն, այլև զի բնաբանս
բան յո՛ւնին յարական սեռի դնէ զդր-
կնէն: Ա՛յլ ոմն զրէ՛ն՛ել իմանայ զնա ինքն
զառաքեալս. բայց չդիտեմ յինչ պատ-
ճառաց եկեալ է յայս մտածուի: Ա՛յլ
ըստ հասարակաց մտաց՝ զրէ՛ն՛ել իմանի այր
կնոջն պղծելոյ, որ հայր էր պղծագործ
որդւոյն. և ասի նա զրկեալ՝ ի՛ հայրա-
կան մեծարանացն և յիրաւանց. որում
մեծագոյն արհամարհանք և զրկումն էր
այն ագգապղծ մերձաւորեալ որդւոյն,
քան Թէ այլ իրօք անկրաւել էր՝ ի պա-
հէ նէ, կի՛ յինչսն: Կաւանելիոս մեկ-
նիչ ասաի ձեռնարկէ, Թէ ասկաւին
կենդանի էր հայր նէ. ոմի զի համարիլ
ցի կրել զրկանս՝ ի՛ն ո՛ւրէ որդւոյն: Ա՛ա-
կայն այլ մեկնիչք ոչ հարկաւոր համա-
րին զկենդանութենէ նէ. վ՛ն զի յայտ է՝ ի
փորձոյ՝ մեռելոց և կրել զրկանս և
արհամարհանս, յորժամ պատիւ նէ և
անուն՝ որք առ մարդկան կարծիս կենդ-
դանի են բարոյապէս, յանիրաւի խրճի-
նամայ. և Թէ և մեռեալք ոչ զգան
այնմ, այլ առ զրկողսն մի՛ն ևս ե՛ս մա-
նաւանդ առաւել ևս մեղադրելի, որ
չարի զի մեռեալն անզգայ գոլով, չկա-
րէ բերել յանձնէ զարհամարհանսն:
Արդ յասել առաքելոյս՝ Թէ ոչ վ՛ն զըր-
կողին, և ոչ վ՛ն զրկեցելոյն փոյթ կա-
լոյ զրել, ո՛ն առել իբրև պարզապէս
բացատական՝ մեկնի յոմանց այսպէս:
Ո՛չ եթէ յառանձնաւոր կրից բերեալ,
ոչ բարկութ ինչ առ զրկօղ որդին, կի՛
բարեկամութ առ զրկեալ հայրն. ոչ զի
զրկօղն պատուհասել, ի՛ն պատուհաս
սէն՝ վրէժխնդիրը Տիրոջ զրկեալ լինելիս:

Իսկ այլ մեկնիչք զոմն առնուն իբրև զաղտաւանական և ըստ այսմ ասկէբերան, և այլք յոյնք և լատինք բացատրեն՝ Ո՛չ այնչափ, ո՛չ գիտաւորաբար վա՛ղ զկող որդւոյն գրեցի, որպէս զի խրատեսցի, և պատժոյն ուղղել զգաստանայցէ՛ ի փրկուել, և կա՛ղ զկնի՝ Հայրն ազատեցի յանապատումէնէն · ո՛չ եղև իմ առաջին կի՛ միայնակ հոգ վա՛ղ երկոցունցն՝ ։ Այս է սովորական ոճ առաքելոյս , որով պարզ բացատրէ դնէ , ուր ըստ մասին ինչ է բացատրել , կի՛ բաղդատուէ առ այլ ինչ · ոմն և յառաջին Թղթին ասէ · (ա՛ · 17 ·) * Ո՛չ առաքեաց զիս քա՛ մկրտել , այլ աւետարանել ։ ‖ և դարձեալ ասդ · (ե՛ · 9 ·) * Մի՛ երէ զեզանից ինչ փոյթ էր ոյ , ո՛չ ապաքէն վա՛ մեր ասէ ։ ‖ ըստ ո՛չ երեւ զղվաւորելոյս եղանց նշա նակեր ետ այնու օրինօք , այլ զմեզն յայտ առներ : Ըստ այս վկայուե յօրինակ առնու առաքեալն ասկէբերան · և ասէ Թէ նմանապէս առաքեալն ո՛չ ի բաց ոտնի բանիւս զՀոգոյոյեմէ պատնկին, այլ Թէ ո՛չ վա՛ նորա միայն և գլխաւո

բաբար Տղայացայ ։

Այլ վա՛ յայտնի լինելոյ ֆոնդայն ՅԷՐՈՅ : Լաւ տիրացուց օրինակն դնէ · * այլ առ ի յայտնել զիոյնեն մեր՝ զոր ունիմք վա՛ ձեր , առաջի ոյ ։ ‖ յոյժ առ ել ասկա նայ՝ եմոյծ յեւր տպագիրն ։ Իսկ յօրէ նակս յանցաց գոյ տարբերութէ · զի ոմանք ընթեռնուն · * Այլ վա՛ յայտնի լինելոյ փութոյն մերոյ որ վա՛ ձեր առ ձեզ առաջի ոյ ։ ‖ Այսպէս ընթեռնու և մեկնե նան ասկէբերան . և մեկնիչք լատինացւոց առաւել Հարազատ Համարին ընթեռնուլ ֆոնդայն ՅԷՐՈՅ, առանց դերանունին ա՛ ՅԷՐ · վա՛ զի ասեն՝ այս դերանուն աւելորդ ինայ · և զի կարևոր էր ցուցանել զիոյնի առաքելոյ առ կորնթացիս , քան զկորնթացւոցն առ նոսա ։

Արդ՝ ըստ այսմ ընթերցուածոյ իմաստքն յայտնի են · ոյ՛ , ո՛չ լոկ անկարգութէ պատնկացելոյն , կի՛ զրկուին անարգել Հօրն վառեաց զիս՝ ի գրել սաստիւ , այլ առաւելապէս բացատնուցանել կամեցայ զՀոգոյն՝ զոր ունիմք վա՛ ձեզ սարակաց օգտի և փրկուե ձերոյ, բառնալով՝ ի ձէնջ զՀրապարակական ա րատն · ոմն զի յայտնի զիտիցէք զդուբև

այլք՝ զմեծ սէր և զջանս մեր , որով վաստակիմք՝ ի ձեր ուղղուե , խնդամք ձ լաւութէն ձեր , և տիրիմք՝ յորժամ՝ ի մանաւորաց անկարգուե բավանդակ եկեղեցւոյդ լինիցի գայթակղութէ ։ Այս էր առաջին և գլխաւոր նպատակ Թղթոյդ խմոյ ։ Ըստ մեկնաւթէնա՝ դերա նունն ա՛ ՅԷՐ ՀԱՒԵԼՈՐՔ· այլ այսպէս կաղմի բանն , ոմն զի յայտնի լինիցէ առ ձեզ փոյթն մեր՝ զոր ունիմք վա՛ ձեր ։ Սակայն այլ բազում օրինակք յունաց Համաձայն մերում բնագրի ընթեռ նուն , * վա՛ յայտնի լինելոյ փութոյն ձերոյ որ վա՛ մեր առ ձեզ ։ ‖ Այսմ միա բանի ասորին , դնելով , * Այլ զի ծանիցի առաջի ոյ փոյթ ձեր վա՛ մեր ‖ : Ջուգաձայն և արաբացին · * Այլ զի առ ձեզ երևեսցի փոյթ ձեր առ մեզ առաջի ոյ ։ ‖ Հարազատ գրչադիր օրի նակք մեր միաբան այսմիկ ընթեռնուն , բաց՝ ի միոյ կի յերկուց՝ յորս ոմանք՝ ի յետին դարս այլայլել՝ ևն զդերանունն ՅԷՐՈՅ՝ ի Ձերոյ : Վա՛ որոյ ՀԱՐԱԶԱՏԱՒԵ այսր ընթերցուածոյ չէ պարտ երկ բայիլ , և ո՛չ Հարմարուե իմաստիցն առարկու յառնել · վա՛ զի ո՛չ սակաւ կարևոր էր ցուցանել զփոյթ կորնթաց ւոցն վա՛ առաքելոյդ , որպէս զառաքե լոյն՝ վա՛ կորնթացւոց · Իբրև զի սուտ առաքեալքն և ինքնամոլոյդ վարդա պետք ջանային նահանջել զնա յաշա կերտուե Ճշմարիտ առաքելոյն քո՛ : Ապա իմաստք ընթերցուածոյս են . յանդիմանական բանիւք Թղթոյս կա մեցաւ առաւելապա յայտնի կացուցա նել ա՛ ՅԷՐ, ո՛ՐՀ ի միջն ձերում, յանդի ման ձեր եկեղեցւոյդ , զփոյթ ձեր՝ զոր ունիք վա՛ մեր՝ առ ի հետևել մեզ , և անսալ բանիցդ մերոց · ոմն զի կուսակիցք սուտ առաքելոցն՝ որք ի ձերում միջն գտանին , իմանայցեն ի ձերմէ տխրու Թէ և հպատակուէ՝ Թէ որչափ սիրեք զմեզ , և վստահացք աշակերտաբար կա տարել զՀրամանս մեր : Այսպիսի Հրա պարակածանօթ վկայուե մտերմութէն ձերոյ առ մեզ՝ մեծագունից բարեաց առիթ էր , քան լոկ ուղղուե մտանուա ցաց ոմանց ։

Իսկ յաւելուածն ա՛ ՅԷՐ ոյ , ըստ երկա քանչիւր ընթերցուածոյ և մեկնի՝կամ իբրև երդմնական , ոմն առնու ազդե

նացին · այ , վկայ է ինձ ։ զի առ ՚ի ցուցանել զխոյսի մեր , կամ զձեր՝ այնպա դրեցի , նման առաջելոյն ։ (գործ. ա։ 20։) * Ա ՀԼ զոր գրեմ , ահաւասիկ առաջի այ , զի ոչ ստեմ ։ ‖ Եւ կամ ըստ այլոց , իսկան իբրև նշանակիչ ՀՀմարիտ գիտելոյ · այ առ ՚ի ցուցանել զխոյսի մեր կամ զձեր՝ լինել անկեղծ , և այնպիսի՝ որ պիսի առաջի այ երևիլ և դատի ։

13 · Ա ան այնորիկ գերեվարել եմ ՚ի վէր Գերեվարեն գերոյ · առաւել ևս ներքոյս ՚ի վէր ներքինեն փրկոյ · ջանալ հանգուցանել էր հոգի նէ ՚ի յենէ ամենեցունց ։

Օրինակք մեր այսպէս ունին զբնաբան · բայց յայլ ԹՀարգմանս գոյ ան միաբանութ ըստ առաջին մասին ։ Ցուցնական օրինակք սովորաբար փոխանակ ասելոյ , ՚ի վէր Գերեվարեն գերոյ , դնեն , ՀԷրոյ · և համաձայնի արաբացին ասելով · * մա այնորիկ միջնարեցաք ՚ի միջ ԹՀարուք ձերում ։ ‖ Լաւինացւոցն ԹՀպէտ և դնէ գերոյ , բայց ըստ յաջորդ բային ընթերցուածոյ այսպէս · * Ա՛ան այնորիկ միջնարեալ եմք · իսկ ՚ի միջնարութ ձերում առաւելագոյնս յաւետ խնդացաք ՚ի վէր խնդութեն տիտոսի ։ ՚ի սոյն ձայնակցի ասորին դնելով · * Վ ըզ միջնարեցաք , և ըստ միջնարութ ձերում առաւել ևս խնդացաք վ խնդութեն տիտոսի · զի սփոփել էր տղ դի նէ ըստ ձեզ ամենեսին ։ Ոսկերբերան՝ ՀԷրոյ ընթերցուածոյ , բայց զորոշումն բայ նէ՝ ըստ լատինացւոցն կարդէ · քանզի գՀառն ժե · բովանդակէ Հատուածոյնս. մա այնորիկ գերեվարեալ եմ ։ Եւ ապա գյաջորդ Հառն ժը · սկսանի · Ջի ՚ի միջնարութեն ձերում առաւելապէս խնդացաք ՚ի վէր խնդութեն տիտոսի ։ Ա՛ր՝ իւրաքանչիւր ընթերցուած ունի զիւր յարմարութ իմաստից · և ելնէ ՚ի Հայ բնագրին միջակեան դնիցի ըղձնի բային գերեվարեալ եմ , լինի Համալան լատինականին , և ասելոյն ։ Եւ իմաստքն են · մա այնորիկ , այ մա այն զի դիտաւորութեի ԹՀղեցոց գեղեցիկ վՀարեցաւ ՚ի ընորՀելոյն այ , միջնարեալ եմք ՚ի գերեվարեն գերոյ · այ միջնարեցաք՝ զոր ՚ի Հոգի մեր Հաշակեմք , և վայելեմք · տեսանելով՝ զի ոչ կաՀ մեաքն՝ գոյձ մեր վ մա ձեր , և ձեր նա խանձն վ մեր Հանդիսացաւ · բազմոց արդարութեի յայտնեցաւ , և չարեացն դատման մատուցաւ · կամ ըստ յունին , ՚ի գերեվարեն գերոյ · այ ըստ ոմանց՝ միջնարեցաք՝ որով դուք միջնարեցայք ՚ի ձեզ , ապաշխարելով և յաղղուն գալով · զի Հաստատեալ ձեր ԹՀերաւնա , Հաստեցայք ըստ յանդիմանել ձեր · կամ ըստ այլոց՝ միջնարութեն ներգործելով ՚ի ձեզ , զոր դուք եառաք ձերով ուղղութ · որով նոյն միջնարուն ՚ի ձեզ ասի իբրև ՚ի տղուղոյ · և գեր ևս իբրև յատուղե ։ Ոմանք յաւելուն , միջնարութեն՝ զոր ընկալաք ՚ի ԹՀղեաց ձերոց առաքելոյ ՚ի ձեռն տիմոթեոսի ։ Բայց չէք վկայուն , ԹՀ բնաւ իցէ տիմոթեոս զՀաուղի առ ՚ի կորնթացւոց ։

Առաւել ևս խոցոյս ։ Դեռ գերկրորդ պատճառ իւրոյ միջնարութեն ՚ի խրն դունէն տիտոսի · Առաւելագոյն ըզ զոր տրամեալն էաք ասել՝ ՚ի ժանագան վըշտաց՝ խնդացաք · կամ , մանաւանդ խրնդացաք ևս յաՀախագոյն , և յաւելուած միջնարութ ընկալաք ՚ի խնդութենէն՝ տիտոսի · ոչ սոսկապէս ՚ի նորա գերոյն , այլ յանէ նա գՀագնեալ էր հոգի նէ · սփոփեալ էր սիրտ նի փափկական առաջին տրամութենէն և տագնապանաց , ՚ի յենէ ամենեսին , ՚ի ձերմէ ուղղութենէ , ՚ի մտադիւր Հպատակութ , տեսանելով ՚ի ձեզ ամենեսին զնշանակս մաՀերիմ պաշտաման առ մեզ և առ ինքն ։ Ասելն՝ յամենեցունց , ոչ գերբաքանչիւր կորնթացիս նշանակէ , այլ գմարմին նոյ կիժ գժողովն · և յամենեցունց ասէ Հանգուցեալ , զի բազումք ուղղեցան , և այլք ցուցին զոյց ուղղութ ։ Կամ ըստ ոմանց , ՚ի յենէ իմանի , ՚ի վէր ձեր ամենեցուն , վ ձեր առ Հասարակ սփոփել էր Հոգի նէ ։ Ա՛ստ յաւելուած ծով վկայէ առաքեալս , ԹՀ միջնարութ իւր և առաւելուն խնդութենէն ոչ եղև այնչափ ՚ի պատճառս տիտոսի , քան կորնթացւոց · ցուցանելով ԹՀ նէ են տիրապետ իւր խնդուած և պակ պարծանաց · ոմն և առ այլս գրէ ։ (փիլ. ի։ 1։ ա։ ԹՀեսաղ. ը։ 19. 20։) Տես զոր ասացաք ՚ի 6։ և 7 Համարս · զի առաջիկայ բնաբանս է իբր երկրորդումն անցելոյն ։

14. Օ՛ է՛նէ՛ և պարծէցայ առ նմա ՚ի ՚յեր, ոչ ամաչեցի զայլ երդս զմարթոութի՛ խօսելոյ ընդ ՚յէ՛ն, նորին պես և պարծանսն ՚ի առ փիլոսոփ՛ ճշմարտութի՛ եղեն։

Բացայայտ զառաւելագոյն պատճառ խնդութե՛ն իւրոյ, ցուցանելով [Ե]թէ ար դեամբք ճշմարտացին զոր ինչ միանգամ ասացեալ էր վա՛ն նո՛ր առ սիմոնս։ Զի՛ է՛նէ՛ և պարծեցայ։ Յորմէ՛ն փոխանակ բառիցի՛ է՛նէ՛, դնէ՛ ՚ի ՚ե՛ն զոր լսանքն [Ա]թարդմանէ՛ եւ[Ե]թէ ինչ, և ոմանք չհամա՛րէն մեղմել այսու և նուազեցուցանել զպարծանսն։ Իբր զի սակս անկարգու՛թե՛ն երեւելոյ ՚ի կորնթացիս ոչ չհամարձակ պարծեցեալ էր, այլ յիրս ինչ և զղուշաւո՛թի՛։ Սակայն ոչ միայն մեր [Ա]թարդմանս անորոշ առնու զմիտս յայ նականին, այլ և ասորիս դնէ, յայտ՝ որոց վա՛ն պարծեցայ։ այլ և արաբացիս։ և զոր ինչ պարծեցայ։

Առաքե՛ն յատաջագոյն, և մանաւանդ [Ե]թէ՛ յաւարկեա՛ն և առ կորնթա՛ցիս՝ բաղում ինչ ոգեւոռս խօսեցեալ էր զնոցանէ առ սիմոնս, սրատապնդել զնա յատաջիկայ գործն՝ յուսով բարե՛կ ըլոյ զպատուոյ ճանապարհորդուն։ ՚ի սոյն հայեցե՛լ ասէ։ զոր ինչ միանգամ գովե՛ռոփ՛ խօսեցեալ էի զձե՛նջ առ ա՛ն սոս, վա՛ն այնց ոչ չհամեմատ առաջի նո՛ր. յի՛ ոչ երեւեցայ ստախօս և սնապարծ. իբր զի ստախօսուն և ունայն պարծա՛ն նայ զՏէ՛ր գայ սմօ՛թ։ Խազում ինչ զձերմ բարեմտութե՛, զսիրոյ, զպատ՛ ջաքիմուե՛ ՚ի հաւատս, և զնախանձա՛ ւորուե՛ խօսեցեալ էի առ սիմոն, ոչ առանց պարծելոյ իբրև հայր և վարդապետ յորդիս բարեխրատս. և մարթ էր ինձ կասկածել զոգւոյ պղծանութե՛լով զձե՛զ սիմոնի, ընդունայնս պարծ երևիցիմ յաչս նո՛ր։ Սակայն որ դեամբք հաւատարմացուցիք զիս վկայուե՛ն, և պարզերես կացուցիք վա՛ս առաջի նո՛ր. և ոչ եռաւք ինձ ապաշաւել ի՛ պարծանս իմ վա՛ն ձե՛ր։

Այլ որդէս ՚ըն՛ճշմարտութի՛ խօսեցայ ընդ ՚յէ՛ն Պակիբեան (Յառ. ժի՛. ·) իմանալ զհաւատացեալսն վա՛ն սիմոնի առ կորնթացիս. զի հաւանելի է ասել՝ բաղում գովա՛ռեալ ասացեալ վա՛ն նո՛ր։ Յորմէ՛ ձեռնարկութի՛ առնու առաքեալս, [Ե]թէ ոմ՛ զմարթ առեալ տեսիք՝ ճշմարիտ լինել ամ գովե՛ռոփ՛ զոր զսիմոնէ արարաք առ ձե՛զ, նոյնպէս և մեր պարծանքն զձե՛նջ ճշմարտի՛ց ցուցան առ սիմոնս։ Սակայն այլ մեկնիչքն սովորաբար իմանան զհաւատացեալսն ՚ի վարդապետութի՛ե առաքելոնէն, կամ յայլ դիպուա՛ծս։ Զոր օրինակ ասէ՝ զոր ինչ միանգամ իբրև առաքեալ, և վարդապետ խօսեցայք ընդ ձե՛զ և ՚ի միջի ձերում, առանց սուտի՛ե վարեցաք, և յայսմ ճշմարտութ՛ խօս երևեցաք, նոյնպէս և պարծանքն մեր զձե՛նջ առ փիլոսոփ, (որ[Ե]թէ ինչ, առ փիլոս,) ոչ ունայնացան։ այլ ճշմարիտ էին։ Յորմէ՛ն ըստ բառին դնէ, ճշմարտութի՛ եղև։ զոր պահէ յատինն, և նմա նապէս ասորիս, ՚ի ճշմարտութի՛ իրաց եղև։ Բայց քանզի ըստ մտացն [Ե]թանձրացեալ նշանակէ, մերս և արաբացին դնեն, ճշմարիտ եղև։ և այնպա՛ս իմա նան ամ մեկնիչքդ։

Արդ՝ ձեռնարկութի՛ն է բանս՝ նման այնմ զոր վերագոյն (գլ. ա՛. 18.) եղ առաքելոս ասելով։ * Հաւատարիմ է ած, զի բանն մեր որ առ ձե՛զ եհաս, ոչ է այո և ոչ։ ‖ զի ոմ՛ անդ զանկեղծութի՛ն խոստմանն իւրոյ գնալոյ ՚ի կորնթոս՝ ցուցանի ՚ի ճշմարտութե՛ վարդապետութե՛ն, նոյնպէս ասա ՚ի նոյն պատճառե՛ ցուցանէ զճշմարտութի՛ իւրոյն պարծանսդ։ Դուք ինքներն զգալի առեալ գիտէք ասել, զի մեք յայնմ հրաժարատապատում գտե՛լ եմք։ ոչ զոր խոսելով, և ոչ ի՛ ումեք պատրանօք գնացեալ։ նովին ճշմարտախօսութ՛ պարծելով եմք զձե՛նջ առ սիմոնս։ ՚ի մեր կողմանէ ճշմարիտ էին ասացե՛լքն մեր։ բայց ՚ի ձեր կողմանէ չնար էր սխալել։ Եւ ա՛ն ձեր քաջութ՛ այնպէս հաւատացաք, զի և ոչ մի ՚ի պարծանսդ մերոց սխալեաց։ մեր բանքն, և ձեր արդիւնքն միմանց վկայեցի՛ն։ և տէ՛ր սոս այնպիսի եղիցի զձե՛զ, որպիսիս նկարեցաք ՚ի միտս նո՛ր։ որով երեւեցայք արժանիք մերում վկայութ՛։ մանաւանդ ցուցիք [Ե]թէ ունիմ [Ե]ղբարս պարծելոյ ՚ի ձե՛զ։ և այսուհետև նա ինքն սիմոս անկարօտ մերում վկայութե՛ն՝ անձամբ սուտ գովա՛ռել զձեր լաւութ՛, զրե[Ե]թէ ասե՛լ քան զիմ ասացեալսն վկայէ։ և վեր

խանակ իմ ինքն պարծի ՚ի ձեզ։ Զայս միտս յայտ առնէ առաքեալն ՚ի յաջորդ տան· և ըմ մեկնուեա իմանի՝ Թէ քանի սատկութ աշեցուցանէ ըզպատճառս խնդուե իւրոյ· զի պարծելն ՚ի նա ինքնին խնդալի էր· և ՀՀմարտիլ պարծանացն՝ կրկին խնդալի· իսկ ընկեր ունել պարծա՝ացն՝ երեքկին և· և այս ամ մեծացուցանէ զգովուե կորնճ թացւոց· ըմ որում և յաջորդքն ։

15· Ա՛ոե փ՝՝ռ՝ նք ոոոռել Լոս են ՚ի յեվ· ոանչ յեչեց՝՝ոներ հվ ըզ՝ հնեց՝՝ն ոյեր հնազանդ՝՝ռե, ես ո՛ր՝ն ոհ՛՝ռ և դոզո՝՝ք ընչոլոռոռ՝ ոն ։

Ա՛յս միտս լաս պատճառ խնդուե՛ն և սիրելեարուե առաքելոյն, տեսանելով զի սիտոս զորովական գԹովք կապել էք ըմ կորնԹացիս· վ՛ա զի քնաւորական է զուարճանալ սիրողին՝ յորժամ տեսանէ զիւր սիրելին սիրեցեալ յայլոց ։ Ո՛չ ըմ այն միայն խնդամ ասէ՝ զի զպարըծանս իմ վ՛ա ձեր՝ գործովք իրաւացուցիք, այլ զի նա՛՛ փ՝՝ռ՝ն նորա, ըմ ներքին խանդաղատական իղձք նր և բերմունք հոգւոյն, ոոոռել Լոս են ՚ի յեյէս։ Իբրև բաղդատական առեալ, իմանի· այժմ առատագոյն են առ ձեզ, քան յորժամ յինէն լսեր զձենջ ։ Կամ, առաւելագոյն բերին առ ձեզ, քան ես այլ և կեղեցիս ։ Իբրև սատկական առեալ, իմանի· և ես քան զեւս աշեցեալ են առ ձեզ· սիրա՝նորա աղեսանայ ՚ի վը ձեր՝ իբրև ՚ի վը սիրազան որդւոց ։

Ֆ՛ա՛ղէ յեչեց՝՝ոներ հվ ։ Ցոյն առանց շաղկապի պարզաբար դնէ, յիշելով զա մեներգուն զձեր հնազանդուե· և նորին պէս ունին այլ Թարգմանք ։ Բայց քանզի զի այն յիշել ոչ էր լոկ մտաւոր և ՚ի ներքս յինքեան, այլ բերանով արտաքս յայտել այլոց, վ՛ա այն մեր Թարգմանիչս բան մտացն եդ, յեչեց՝՝ոներ հվ· յաւելել և զշաղկապն ֆ՛ա՛ղէ· զի ցոյցք գԹոցն սիտոսի՝ էր յիշելն զաւուԹիւն կորնԹացւոց։ Ո՛չ անպատճառ ինչ ասէ, և ոչ մարդկօրէն մտածուէ կապել էր ըմդ ձեզ սիտոս· այլ զի անմոռաց յիշմամբ յանձին կրեր, և բերանով յաձեցուցաներ զամենեցուն զձեր հնազանդուե՛ն, զոր մասուցիք նմա իբրև իմում վոխանորդի, անվրէպ կատարել

լով զնմ և զնէ հրամանս, և զնորատս, և ակնածելով ՚ի մերոց յանդիմանուեց։ Զայնպիսի հնազանդուե ոչ ոմանք և սակաւք ՚ի ձենջ մատուցին, այլ ամենեքին ըմ իւրաքանչիւր կարգի, անմոլորն՝ իբրև հրամանակատարք, և մեղուցեալքն՝ իբրև յանձնառուք ։

Յիշեր առ նմին, Թէ որպես ոհ՛՛ և զոՀ՝՝ն ընչոլոռոռ՝ ոն։ Ո՛չ միայն մարդասիրութ մեծարեցիք զնա, այլև երկիւղածութ հոգւոյ, և պատկառելի ակնածութ ընկալարք զնա, ծառայական պաշտամամբք յարելով, զգուշացեալք զի մ՛ի ինչ անհաճոյ նմա գործիցեք· իբրև հայր սիրեցիք զնա մեծարանօք· իբրև յառաջնորդ և ՚ի ոհ՛՛ երկեայք պատկառելով· ոչ աչերն ձեր նաՀանջեաց զսէրն ։ Եւ զայս ամ անդադար ՚ի միտս և ՚ի բերան առեալ սիտոսի, դրեԹէ զձեզ հոգիագրկեալ տանի ամ ուրեք ։

Արդ՝ այսպիսի անաուտ վկայուք երկուսեքեր յարդարէ զգովուխն զվ՛ա տան, և զվ՛ա կորնԹացւոց ։ Ջի զսէր տոս ցուցանէ՝ երանելապարտ լինել և քարոզող կորնԹացւոցն բարելաւուե· և զնոսին յարդէ՝ կրկին առաքինութիւք սիրոյ և երկիւղածուե իբր կրկին կարԹիւ որսացել զսիրտ սիտոսի· որովք ոչ միայն զանկեղծուե սիրոյն սիտոսի Հաւաստէ, այլև զսկիզբն այնր սիրելուե ՚ի կորնԹացիս անդր ձգէ· ոայԹէ ասել· ելեթ ես ինչ պարծիցիմ վ՛ա ձեր, Թերևս մարդահաճուԹէ կարծիս ոք առնուցու· այլ վ՛ա տիտոսի զինչ ունիցի կասկածել· և ելեթէ նա գԹովք կապեցաս ըմ ձեզ, ես ջանիմ յայդմ արդիւնս· այլ ձեր է գլխովն· զի ոչ յիմց բանից, այլ իւրով անձամբ վայելելով ՚ի ձեր առաքինուԹիս, յիշատակեսն և ելեթ զուարճանայ, և քարոզէ գԹասբերաբար· և զուԹք նր մղեն ան՝ վեհեր յանձն առնուլ զնմ ջանս վասն ձեր ։

16· Ա՛՝ ոբդ ոոբոե էմ, զէ յոՀ համաջեմ էմ ոո՝ յեչ։

Հետևողական է սրբն· յո ուրեմն· զոր ԹԷպէտ յոյն լուելեայն Թողու, բայց արաքացին բացատրէ, և ասկեբերան խոկ

խակ ընթեռնու ՚ի բնաւ անկն պակասիցն։ Ձերում
ութեան խոգամ ասել, զի համաբոյկ եմ առ
ՅԷՀ. զի ձերով բարեխրատուբ կարող
եմ վաստիլ ՚ի ձեզ. այլ ալիսիք երեւեք
ցայլք, զի քաջայոյս կացը եմ լինել ՚ի
ձեզ այժմ, և առ յապայ. և այն չՀԻ.
ՅՈ ամենեին, գլխովին, անզգասական.
կամ, յամ կողմանէ, յամ իրս։

Իսկ ևթէ առ ինչ է համարձակութիւն,
ոմանք ամենևին առ պարծելն. ՅՈ իշ
խեմ վաստահութ այսու Հետե և պարտ
ծել ևս ձեր։ Բայց սովորաբար մեկ
նիչք ընդ-ոգկութեանն առ ետ բարիս
առնուն զհամարձակելն. և իմաստքն
են։ Ձեւ այսքան նշանաց սիրոյ և մտերմ
մութեդ ձերոյ առ իս և առ սիտոս,
ամենեին և յամ դիպուածս վաստահա
նամ ՚ի ձեզ. այնպես համարիմ զի ամենե
ին ջերմ իցէք առ իս, և ձեր բարեսիրուն

և մտից բնաւ ոչ պակասիցի։ Հրամայէ
ցի ձեզ Տէառնէ լզպռանկերն, և Տառիք.
հրամայեցի ընտրել զնա, և գիտեմ զի
առնէք. վասն ձեր պարծեցայ, և արդ.
եամբք ՅՀմարտեցիք. ես սակաւս գովե
ցի կի իրատուցի, զոր ղոյովագոյնս
ցուցիք։ Վասն որոյ իշխեմ այսու Հետե
անկասկածաբար վարել առ ձեզ ՚ի Հրա
մայել, ՚ի ատուել, ՚ի իրատուել, ՚ի պար
ծել, ՚ի իմդրել զարժանն. ոչ երկուցեմ
ևթէ ՚ի խաւսպունիցն հրամարիցիք, և
առ Հաճոյականն Հեղգանայիք։

Ասյսու օրինակաւ ունդմատա բժիշկն
Հոգւոց երանելիս պօղոս՝ ոչ միայն զա
ւագնեալ սրտից կարնեմացուց զողջա
ցուցիչ միթիթարուին մատուցանէ, այլ
և բանայ Ճանապարհ ՚ի Ճառս ողոր
մութեն, զորմէ Հանդերձել է բուռն
Հարկանել։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ո Ւ Թ Ե Ր Ո Ր Դ ։

ՅՈՒՑԱՆԵՄ Ձեզ
եղբարք զնորան ՅՈ, որ
առեալ են ՚ի նկզկեայն մա
կի գոլեացւոց։ 2. Ջի մե
ծաւ Հանգխիւ ՚ի գործ՝ առաւելուի խըն
գանեն նՅ. և ծածր ազգատուին նՅ առա
ջել եղև. ՚ի միմուխ առատուն նՅ։ 3. Ջի
ըս կարի նՅ վկայեմ, և աւելի քան զկար։
4. ՚ինքնակամ բազում ապրանօք ապաչխեն,
զնորան և զՀաղորդութեն պաշտամանն որ
՚ի սուբքան՝ տալ ցմեզ։ 5. ՈՀ որչափ ակն
ունէաք, այլև զանձինս ևս էատուն, նախ
ՅՈ, և ապա մեզ կամօքն ՅՈ։ 6. ԵՒդուզէ
զտիտոս՝ զի որպէսզի սկսաւն յառաջագոյն, նոյնպէ
և կատարեցէ ՚ի ձեզ և զայգ ևս շնորհս։
7. ԵՒպէս որ յամի առաւել էք հաւատով,
և բանիւ, և գիտութ, և ամ փութով, և
որ ՚ի մենք ՚ի ձեզ սէրն է, զի և յայգմ ևս
շնորհի առաւել լինիցէք։ 8. ՈՀ ոպ Հրա
ման առայի առեմ, այլ վ սպոյ փութոյ,
և վ ձեր սիրոյ՝ զմտերմութիդ փորձեմ։
9. Քանզի գիտէք զշնորհսն ՅՀն մերոյ Յի
քսի, զի վ ձեր աղքատացաւ որ մեծա
ւատն էր, զի գուք նր ազքատութեն մե
ծութիւք։ 10 ԵՒս խրատ մի յայսմիկ առա
ջի ՅՀն. զի այն իսկ օգտի է ձեզ. որք ոչ միայն զառ
ՅՀն, այլ և գամեն ընդ առաջագոյն սկսայք
՚ի Հերուն Հեռ։ 11. Բայց արդ և զառ
ՅՀնէն իսկ կատարեցէք. զի ոպ յօժարութեն
՚ի կամաց է. ՅՀնդպես և առՅՀնէն ըս գոյն։
12. Ջի ևթէ օժարութեն առաջի կայ. բան
գոյին ընդունելի է, և ոչ ևթէ ըս չգոյին։
13. Ջի ոչ ևթէ այլոց Հանգիստ կամիցիմ,
և ձեզ ՅՀդուժ։ 14. ԵՒպէս Հաւասարութեն
յայժմու ժամանակիս, ձեր առաւելուիդ
՚ինոցա պակասուին. զի և նոցա առաւել
լութեն եղիցի ՚ի ձերում պակասութեդ.
զի եղիցի Հաւասարութեն։ 15. ԵՒպէս և
գրեալ է, թէ որ բազումն առ, ոչ առաւել
լաւ. և որ սակաւն, ոչ նուազեցաւ։ 16.
Բայց շնորհք ՅՀ, որ արկ զնոյն փոյթ վ
ձեր ՚ի սիրտ ատտուի։ 17. Ջի զաղաչանն
ընկալաւ. և փութացաւ յօժարագոյնս գե
ՅՀոց գալ առ ձեզ։ 18. ԵՒս առաքեցաք
ընդ նմա զեղբայրն, որոյ գովեստն յառաջ
քանի անդ է՝ ընդ ամ եկեղեցիս։ 19. ԵՒս
ոչ այսոքի միայն, այլ և ձեռնադրեալ յե
կեղեցւոց անտի, ընդ ձեզ Հանիլ մեր կոչ
շնորհս յայսմիկ որ պատրի ՚ի մեզ, ՚ի
փառս ՅՀն, և ՚ի մեր յօժարութ։ 20. Բայց
զայս խորՅՀեալ իսկ, թէ գուցէ որսա ինչ
ոք զնիցէ ՚ի Տառատառութեն յայսմիկ՝ որ
պատրաստս ՚ի մեզ։ 21. Քանզի խոր Հիմք
զբարիս ոչ միայն առաջի ՅՀն, այլ և առա
ջի մարգկան։ 22. ԵՒս առաքեցաք ընդ
զեղբայրն մեր, զոր ընտրեցաք ՚ի բազում
իրս բազում անդամ պնդ գտեալ. և առա
ջել ևս այժմ պնդագոյն յաւել մեծաս ՚ի
ձեզ։ 23. Բայց ևթէ ՚ի սիրատուի ինչ բաջ
են. իմ Հաւատարս է և ձեր գործակից. և
ևթէ եղբարք մեր. առաքեալքն եկեղեցւոց
և փառ քրիս։ 24. ԵՒս արդ ցՀանդեսս սի
րոյ ձերոյ՝ և զմերոյ պարծանացն ՚ի ձեր՝ ՚ի
գոսա ցուցչիք յանդիման ամ եկեղեցւոց։

1. Յոյժ ցանկալի էր ինձ, որ փոխանցին երկրիդ մոլորեալ հոգւոց։

Ազամապատիկ քաջալեր և գովասանական բանիւք ողոր կեաց ընծային առաքելոյ ըստ միտս կորնթացւոց, յարուցանելով զնոսա յաւելուածս ախորժելիս ընդ որ զնա ընկալան։ Ապա ցուցանէ զիւր յաւուրսն ախորժելիսն, զի ոչ ինչ ունէր ընդդէմ ասելոց, այլ զամենայնի հաւանէր, եւ

2. Ի ՔՁԱՆ ՀԱՆԴԻՊԻՆ ՆԵՂՈՒՆ՝ ԱՌԱՔԵԼՈՒՆ ՆԱԳ. Ե ՔԱՆԶ ԱՂՅՍԱՓՆԻՆ ՆՈՅՆ ԱՌԱՔԵԼ ԷԼԵ Ի ՔՆՈՒՆ ԱՍՓՈՒՆՆ։

Հանդէս առնել է փոխանակ փորձոյ, ապացուցի, կի հաստատուն. և հանդիպեր նեղունն ասելն փոխադրութեիւ հնոլովոյ, փոխանակ դնելոյ. նեղուելն փորձոյ, յր փորձիչ կի հաւատիչ նեղուելն. զի վիշտքն առաքեցիք յայլ ի վե հաւատացելոյ՝ են փորձ, կամ ցոյցք պնդութեն նոյ և հաստատութեն ի հաւատս։ Ամենի ոՀով առաքելոնի իշդրե, խնդութեն առաւելուն, յր առատ կի յորդիք խնդութն։ Եւ որ մերս առանց բայի գնեն համեմատ յուն նին, առաքելոնի խնդութեին նոյ, ոմանք առ ի լրումն բանին արժան համարին յաւելուլ, եզե. ըր որում ընթեռնու լսարին և ասորիք։ Բայց ովկու մեկնող բաւական համարի երկոցունց զյաջորդ բայն առաքելն, և այնպես յորմարե նաև արաբացին։

Արդ՝ կամեցեալ առաքելոյն բացայայտել զնախասացեալ շնորհն որ, որք մակեդոնացի հաւատացելոց ընձեռեցան, յերկուց ներկայից վնպրադոյնն միմեանց ըՀդեմ դնե ասելով։ Բայմանդան և մեծամեծ վիշտք հալածանաց, հարատահարութեն, և յափշտակութեն ընչից, որք յառաջն կի այժմ անցեն ըմ մակեդոնացոյն եկեղեցիս, ոչ միայն չտրամեցուցին զնա, այլ և առատ խրթ դաւեթ լցին զանձինս նոյ ի միեՀատու. Թեինե Հոգւոյն սըյ։ նեղութեըն իբրև ցուցակօք հաւատարմացաւ առաքելնաւեթի նոյ. և համեմատ վշտացն յաՀասխելոց՝ նորնչափ յորդեաց լիուլի խրթ դաւեթի. փոքր է առ նոյ արութեինն՝ համբերութեի միայն կալել զկիրս նեղութեացն, այլ խնդալ, և ոչ մեկնակ խնդալ, այլ զեղանել և լիապատար։ Ապրեալ մեծարգոյ համարեցան զնա. բնաց առ քո կոչումն, զի վե նորս ի փորձ վշտացն մատանել ըզ չարաչար, Ծաղկեցին զվարդ ուրախութեն զմայլեցուցիչ ոյ։

Նեղութեըք մակեդոնացւոց յիշատակել ըզ աստանօր՝ ըզ ոմանց իմանին պատմելոցն ի գործս. ԺՀ. 20. զի ի քաղաքն պօղոսի և շիղայի ի փիլիպպէ, ըմբռնեցան ի հեԹանոսաց և արկան ի բանս։ Այլք իմանան զնոտոխեան շարժելն ի հրէից ի Թեսաղոնիկէ և ի բերիա, ըզ պատմելոյն գործոց, ԺՀ. Այլք և ոչ ըզ մին հաւանին. զի առաջինն էր նեղուելի անցել ըզ առաքելն, և ոչ ըզ ժողովուրդն. և երկրորդն ոչ նոր ինչ էր, այլ բաղում ժամանակս յառաջ կատարեալ քան զդրուելի երկրորդ ԹղԹոյս։ Վերկ ոմանք ըզ կայսերանեան իմանան գնախագրելն յայսմ ԹղԹի (Ե. 5.) ԹԷ ի մակեդոնիա հասել, նեղեցաք յնմի. քանզի արտաքոյ մարթ, և ի ներքոյ արհաւիրք։ Սակայն աւելորդ է յայսպիսի տարաբնեանան դեՀերել. վե զի առաքեալն ի բնաբանի ասա ոչ ելԷ նոր ինչ նեղուելոց մակեդոնացւոց կամի պատմել, այլ վկայել միայն գնոյ իսըն. դամառնին ի բաղում նեղուելն, ԹԷ յառաջ կրել էցեն. և ԹԷ այն ինչ ի ժամանակին։ Ընմին իրի սովորաբար մեկնիչք ըզ ոսկէբերանին նոյն համարին ըզ դրելոցն առ Թեսաղոնիկեացս. (ա. Թես. ա. 14.) որպէս վկայէ ԹԷ ի սկզբան հաւատալոյ իւրեանց * Ջնոյն չարչարանս չարչարեցայք ի ձերոց ազգակից նաց, ոնչ և նոքայն ի հրէից. և ‖ զկնի (գ. 2. 3.) ասէ զպիմոԹէոս առաքել առ նոս ի հաստատել և ի միԹարել, զի մի ի նեղուելոն յայսոսիկ տագնապացեն. և ԹԷ լուեալ ի տիմոԹէոսէ զհաստատութեն նոյ, միԹարեցաւ ի վերայ վշտաց և նեղուԹեաց նոյ։ Ապաւանդ դրեեԷ սովին առաջինայ բանիւ խօսի առ նոս ի սկզբան ԹղԹոյն. (ա. 6.) * Եւ դուք նմանեալք մեզ և տեն, ըն կալայք զբանն ի բազում նեղուելն խնդութեն Հոգւոյն սըյ։ ‖

Եւ ծանր ազգապետն նոյ։ փոխանակ բաւական ծանր՝ յոյնն ասէ, ՀԱՐԻ ԳՈՐԾՈՒ, որ ըստ ձայնին նշանակէ՝ Հուպ ի յատակն, մինչ ի խորս. այլ ըստ մտացն իմանի՝ խորին, յեսին, դլխովին պակասեալ. վե այն մերս դնէ՝ ծանր ազգատութեի։ Ցեսին և դժուարատանելի ազգատութեին ասէ, որ դիպաւ նոյ ի յափշտակութէ ընչիցն, ոչ միայն չնեղուխոչընան առատաձեռնութեի նոյ, ոՀ յայլ չքաւորս սովոր է լինել պատճառ

ռանօք, այլ ըստ հակառակն առաքել եղե-
ի ՚ի Հռոմ առաքին նշ : Իսկ ըստ նախ
բացայտութեալ ոճոյն, յառաջաբանէն մե-
ծութենէ, յոր ի մեծ կիրսդ առաջաբէ:
Փոխան այսր բառի յոյնն ասէ, ՚ի սէ-
ղէս· որ նշանակէ պարզութենէ, պարզ-
մտութենէ, անկեղծութենէ· սակայն բա-
զում ուրեք դնի փոխանակ առաջա-
ձեռնութ· (ոյզ և Հռովմ· ժբ· 8· և
առաջ զկնի· Ղ· 11· 13· այլ և յակոբ·
ա· 5· և մատթ· իբ· 22·) Եւ այսպէս
կոչի առաջաձեռնութենէն ըստ դիտաւո-
րութե և ըստ եղանակի տալոյն· ըստ որում
սիրայօժա յառաջ գայ յանկեղծ և յինք-
նայօժար կամաց բարեբարելոյ կարօ-
տելոց· իսկ ակամայ և տիրութէ տրա-
բերէ, և կի փառաց վա՛, կեղծաւորու-
թենէ է, կի վաճառականութենէ :

Արդ ասէ առաքեալն, Ղեկ առաքիկ էքա-
ւորուն մակեդոնացւոց՝ յորդեաց զէ-
գաւ ՚ի Ճոխ առաջաձեռնուէ անկեղծ
սիրոյ առ աղքատս· որպէս կարի էքա-
ւորք եղեն, նոյնպէս լինաձեռն յօժա-
բամիտք· աղքատութենէն նուաղեցոյց
զինքս նոցա, այլ զառատամտութենէն առա-
ջոյց· ըստ խորութենէ աղքատութենէն եղև
բարձրութենէ առատութեն· մանաւանդ
ղեկ աղքատաւ նոցա ինքն ինքեան յաղ-
ԹօղՀ և գերազանց գտաւ· ոպէ և յա-
ջորդաւն բացատրէ : Եւ ոչ ըստ մեծ
ինչ կայ յատացելս· վա՛ զի ըստ գեղցիկ
խմաստասիրութեան ասկերերանին՝ առա-
ջաձեռնութենէ ոչ ՚ի չափ տրոցն տահ-
մանի, այլ ՚ի յօժարաւի տուողին· վա՛
այն առաքելս չատաց՝ լինաւ ընծայից,
այլ՝ մեծ կի Ճոխ առաջաձեռնութենէ :

3· Ոչ ըստ կարի նշ վկայէ, և առելի
ևս վկայ,

4· Ինձեռնայ բազում աղաչանօք աղաչել,
զընծրհն և զհղորդութ պաշտաման
որ ՚ի սրբեան գալ ցդէզ :

Ցոյնն դնի պարզաբար՝ ըստ կարի, ա-
ռանց դերանունեան՝ նշ, բայց զօրութ
իմանի, զոր և սորին և արաբացին
բացայայտ դնեն : Ըստ զօրութենեան ի-
նեանց ասէ, յո ըստ նուազութենէն ի-
նեանց, ըստ չքաւորութենէն՝ յոր անկել
էին, վկայէ այս միջանկեալ. և մարթէ և
ի վերաբերել կամ առ ամբողջ բանն, ոչ
առնուս սորին և արաբացին, դնելով
՚ի սկիզբն· յո վկայեմ, զի ըստ աղքատ
կարողութենէ իւրեանց, մանաւանդ ել
աւելի քան զկարողութեն աղաչէին նմա :
Եւ կի առնուլ ՚ի յաջորդ· ման ևեթ,
յո վկայեմ ել առաւել ևս քան զկար-
ողութեն իւրեանց : Առաքելս ականա-
տես գոլով գործելոց իրացն, և ան-
խարդախ յիմն, կարօղ էր լինել վկայ
ամենավստահ· վա՛ այն զնւր վկայուէ
՚ի ներքսդնէ· այնդելով ել ոչ միայն ըստ
չափու աղաստաւե իւրեանց, այլ և ա-
ռաւել քան զկարողութեի յօժարեցան
՚ի տուրն, յո նեղութէ անձանց իւ-
րեանց, ՚ի կարևոր պետոյից իւրեանց
պակասեցուցանելով, ՚ի սակաւուցն
զոր ունէին առատ ման հանելով այ-
նոցիկ՝ որք ոչն ունէին բնաւ, յո կա-
րօտեի եղբարցն՝ որք ՚ի հրեաստանի :
Ինձեռնայ բազում աղաչանօք : Ոմանք ՚ի
յոյն բնագրին զբառն ինձեռնայ կեսիւ
զառանցեն և յարեն յանդգնալն, յո աւե-
լի քան զկար ինքնակամք· և այնպէս
ընթեռնուլով լատինն յաւելու զբայ,
ինքնակամք եղեն, որ չիք յայլ թարգ-
մանս· և չէ իսկ հարկաւոր· զի ոչ մի
այն մեր օրինակք, այլ և սորին և ա-
րաբացին ըստ յաջորդին յաւեն զբառն՝
ինձեռնայ : Նոյնպես երևի ընթեռնուլ և
ասկերերանին· զի այսչափ միայն յի-
շելով ՚ի բնաբանին, Ջի ըստ նուի վկայէ,
և առելի ևս զնւր, առ ՚ի լրումն բանին
կրկնէ զմտան անցեալ տանն, առաքել
եղե ՚ի հրեաստանի նշ : Եւ ապա
զբառն ինձեռնայ ուրոյն մեկնէ :

Մեծ ևս տարբերութիւն օրինակաց
երևի ՚ի յեռին մասին բնաբանիս· զի
ուր մերքս դնեն, ընդդէմ պատճառն
որ ՚ի սրբեան գալ ցդէզ, այժմու օրինակք
յոմանց նման բայիւ ասեն, ընծրհնել
դէզ· բայց ՚ի բազում հին օրինակս չիք
այնպիսի բայ· այլ դնեն, * աղաչե-
լով զմեզ զընծրհ և զհաղորդութ պաշ-
տաման որ առ սրբան ‖· Ասյսպս ընթ-
եռնու նաև ասկերերան և այլ յոմանք,
և համաձայնի յատինն· Արաբացին ևս
առանց բայի ընթեռնու, այսպէդ կազ-
մելով զամբողջ բնաբանս, յո· * Եւ
ևս վկայեմ արդեօք նշ, ինքեանց կա-
մաւ, ըստ չափու զօրութենէ իւրեանց, և

'ի վեր քան զղջութիւն իւրեանց բա-
ղում աղաչանօք աղաչել զարեւարու-
թիւն ձեր և զչաղօրդուն պաշտամանն՝
որով նպաստեք սմին ։ Իսկ ասորին
ունի բայ ինչ, բայց այլով օրինակաւ
այսպէս. * Ջի վկայեմ թէ ըստ կարի իւ-
րեանց, նա առաւել քան զկար իւրեանց,
ինքնայօժարութիւն թախանձեցին զմեզ
բազում աղաչանօք՝ զի մտանիցեն 'ի
ման բարերարուն պաշտաման սմին ։
'Ի վերայ այսր ամի ազգ առնէ նախնեաց
թէոփիլակտոս, թէ յայն ընթերցուած
յանուագ պակասի բայ ինչ, և լցուցա-
նել պարտ է. որ և երեսի 'ի լուծմունս
յանուագ. և ոսկեբերան իսկ 'ի մեկնելն
այսպէս լրացուցանէ, աղաչանօք թա-
խանձէին զի զայս պաշտօն յանձն առ-
ցուք ։ Ապա թէ և 'ի տարագաս բնա-
զրի յունաց չէին լեալ երբեմն այնպէ-
սի բայ, բայց առ ամբողջութիւն իմաս-
նոյն յաւելին յորմէ, և ըստ այմ թարգ-
մանեցին մերքն ։

Արդ ասէ, Ինդանամ, ցի ոչ ելեմ 'ի մեծ
աղաւեցեալը, և ոչ ևս յայլոց յորդո-
րուիմ. այլ յիւրեանց յօժարութիւն՝
ազատ կամօք յառաջամուխ լինելով յա-
ռաւելն քան զկարողութիւն իւրեանց,
բազում աղաչօք, ոչ միանգամ, և եր-
կիցս, այլ յոլովադոյն թախանձանօք,
իբրև թէ ջանալով յառնելոցս ցանել
զմեզ և բռնադատել, աղաչեն, խոնար-
հաբար պաղատեին առ իս և առ դոր-
ծակիցս իմ, ասել ցնէզ, զի արժանի հա-
մարիցիմք առնուլ 'ի ձեռաց նոցա,
ընդրկուն և չնչաղբութեան պալամանն,
որ 'ի մեզ. (յօրինակ ինչ, ընդրկուն.)
ցի զառուբս ողորմելն, որ պաշտելի է
առ աղքատ հաւատացեալս հրեւստա-
նի։ Կամ, զառուբան որք մերով գործա-
կալութիւք հաւատացանելի էին առ կարօ-
տեալս եղէմացւոց ։ Ոմանք պատճառ իմա-
նալով զնատայութեանն, բազատուին այս-
պէս. զառուբս ողորմուն՝ որով հաւա-
տացեալք ծառայեն մխիթարս, կամ, որով
ինքեանք մակեդռնայիք կամին ծա-
ռայել եկեղեցւոյ ։ Սակայն յայլ տե-
ղեաց յայտ է, զի պատճառ իմանի յատուկ
գործակալութեանն հաւաքելոյ և տանել
լոյ զառուբս ողորմուն առ աղքատ հա-
ւատացեալսն 'ի հրէից ։ (գործոց. ժո.
29 ։ ու կորնթ. ժ՚ղ. 15 ։ և առա. թ.
իա
1. 12, 13։)
Ջաղագս այսր գործոյ բարեպատուե-
թիւ՝ թէ ուստի սկսաւ, և որով օրի-
նակաւ կատարիւր, կամ ընդ կոչեցեալ
ընդհս, և հաղբրդոնիէ, խօսեցեալ եմք
ըստնձակ 'ի մեկն. հռոմ. (ժե. 26.
27. 28. 29 ։ և 'ի մեկն. ու. կորնթ.
ժ՚ղ. 1. 3.) Առաւնօր կարճառօտ
ևեթ երկրորդելով զնշանակութիւն ան-
ուանդ, զնորՁ ասին այն տուրբ՝ իբ-
րև ձրի և յազատ յօժարութիւն մատա-
կարարելոյ, և ոչ 'ի յատուկ պարտեաց
արդարութեան. թէպէտ և ոչ առանց
պարտեաց երախտագիտութեան. ոմն ա-
նանդ առաքելն ։ (հռոմ. ժ՚ղ. 27)
Իսկ հաղբրդոնի իբրև հաւաքելի 'ի բազ-
մաց, և բաշխելի առ բազումս. որով
բազումք մասնակից լինելին 'ի տուին և
յառնուլն ։ Եւ ևս, զի այն տուրբ էին
նշանակք հաղորդակցուն հաւատացե-
լոյ 'ի մի մարմին եկեղեցւոյ, և տուօղք
մարմնական պիտոյից լինելին բաժա-
նորդք հոգևոր բարեաց առաղացն. և
ոմն ոսկեբերան ասէ, զի ծանիցին ոչ
միայն տալ, այլ և առնուլ. զոր և ա-
ռաքեալն ինքնին վարդապետէ զկնի ։
Արդ՝ համառօտելով զզօրութիւն բնա-
բանիս, առաքելն ընդ երից դլխոց մեծա-
ցուցանէ զառատաձեռնութիւն մակեդռ-
նացոց, ոմն ազուինացին ազգ առնէ ։
Ըստ քանակի տրոցն, իբրզի առաւել ջ
ղկար իւրեանց մատուցին ։ Ըստ եղա-
նակի տալոյն, զի ինքնայօրդոր կամօք,
և առանց խնդրելոյ ուրուք, մանա-
ւանդ ինքեանք թախանձէին առնուլ.
ոմն թէ ինքեանց լինելին երախտիք՝ և
թէ արժանացին բաժին տալ աղքա-
տացն քրիստոսի ։ Հուսկ յետոյ՝ ըստ կարգի
տալոյն, նախ ոմն ընծայելով զանձինս,
և ապա պաշտօնեից տեառն. զոր և 'ի յա-
ջորդ տան ուսանիցիմք ։

Իսկ ոսկեբերան հետեցեալ ջ յորդու-
թիւն առաքելական բանիս, զեօթեն ա-
ռաւելութիւնս նկատէ ։ Առաջին՝ առ-
լի քան զկար տալ. երկրորդ՝ ինքնա-
կամ. երրորդ և չորրորդ, բազում խընդ-
րուածովք. հինգերորդ, արագել, և ոչ աղաչիլ. վեցերորդ, մինչ դնո՚ի
նեղութիւնս և յաղքատուն տառապիլն.
եօթներորդ, առատապես տալ 'ի վեր
քան զկենակալուն ։ Ա յսոքիկ հանդա-

մանք՝ ոմն զմեծ առաւտաձիռնուէ զմա-
կեդոնացւոցն յայտ առնեն , նոյնպէս
զննմանն առաւտաբանուէ առաքելոյս
Յովհաննու կացուցանեն : Որ և յա-
ռաջ շարժեալ ասէ ։

5 · Ա՛ երբէք անխոնջ , այլ զանձինս
Ես էթուն , նախ ձեզ , և ապա ի՛ն
կամօն ձոյ ։

Յոյնն և այլ Թարգմանք ասեն · ոչ ըմ
որում յուսայաք , կամ կարծէաք · զոր
ապուճնացին մեկնէ , ոչ այնու դիտա-
ւորութ եւոան , ըմ որում կարծէաք , այ
վմ Թողուն մեզոց գոհանելոյ , այլ նախ
ոյ ընծայելով զանձինս ուղղութ վա-
րուց : Ա յլք իմանան , այլազգ ք զոր
ակնունէաք կամ կարծէաք · այ ոչ եղև
ըմ որում կարծէաք՝ Թէ սակս յետին
աղքատութեն Տրաժարիցին ի տալոյ ։
կամ, ոչ յուսայաք՝ Թէ յայնքան Թշուա-
ռանն և աղքատուն Թախանձիցեն ըզ-
մեզ · յիշէ զայս Միտս նաև ոսկէ բերան ։
Բայց նա ինքն ոսկեբերան և այլ մեկ
նիչք իմանան սակաւաքար ըմ առատու-
Թեն տրոցն · զոր մերս լաւ և բացա-
տրէ դնելով , ոչ երբէք · և իմաստքն են ։
Ո՛չ երբեք ակնունէաք, այնչափ եւոան-
ոչ սակաւանձն և նուազ , որչափ կար-
ծէաք սակս ծանր աղքատուէ իւրեանց,
այլ յոլովագոյն քան զոր յուսայաք ·
առատատրութեն նոյ յաղթեաց ակնկա-
լուեն մերում : կամ , ոչ միայն զնոյս
իւրեանց մատուցին առատանձն, որչափ
և ըմ որում ակնունէաք ։

Ա յլ և զանձինս Ես էթուն : Յոյս առնէ
զուարդի կարգն ընծայաբեր լինելոյ ոյ ·
որ նախ զմատուցօղն կամի ժառանգել ,
և ապա զմատուցեալն · զի ոչ վմ որոցն
հաճի նա ըմ տուօղն , այլ վմ տուողին՝
ընդ տուրն : Ի մատուցանելն ասէ՝
զառուրս ողորմուէ վմ աղքատացն Տրէ-
ից , զնուքեանս և մատուցին , ընծայէ-
ցին , նախ ձեզ քոյ , և ապա ձէդ պաշտօ-
նէից նորա և փոխանորդաց : Յոյնն
պարզաբար դնէ · նախ ձեզ , և ձէդ : Բայց
դի մակբայն նախ՝ յայտ առնէ զկարդ ,
զօրուէ իմանի և մակբայն ապա · զոր
բացայայտէ նաև յետինն , և ասորին ։
Ա յլ Թէ զինչ իմանի , զանձինս տալ
ձեզ քոյ , և պաշտօնէից նոյ , ոսկեբերան
և այլք ամենք իմանան ըզհանուր զնուէ-
րուն ընծայատուէ : Հնազանդութեն
նոյ ասէ՝ ըմմէ գերազանցեաց քան զայս
մեր · ոչ եթէ կարօտելոցն տալով յայլ
ուղղութեն անփոյթք եղեն · ոչ մասն
ինչ ոյ հանելով , և մասն ինչ աշխար-
հի · ոչ սակս առատաբաշխուէն մե-
ծամտեցին : Ա յլ ամենայն լրիւ նուէ
բեցին զնոքեանս նախ ձեն , ընտիրք
գտեալ ի հաւատս , արիականք ի փոր-
ձութեն , ջերմք ի պարկեշտութեն , ի
հեզութեն , ի սեր , ի զուարթութեն ,
և յայլ ընծային կարգս : Եւ ապա մեզ
և ամենամատոյցք եղեն ի հնազան-
դել , ի սիրել ամենեսեան , ի պատուել ,
առ ի լուր ոքօք զկամս ոյ ։

Ա յս իմաստք դեղեցիկ են · բայց ըն-
Թացք բանիցս զմանաւանդ նուիրումն
անձին մանաւանդ յայտ առնեն · վմ
առնորաբար այլ մեկնիչք իմանան այս
պէս : Յայսմ առատաբաշխուէն իւ-
րեանց ոչ միայն զիւրեանց ինչս եղեն
ի ձեռին , այլ զանձինս գլխովին նուի-
րեցին քոյ ձեն , և մեզ պաշտօնէից նո ·
յանձն արարեալ ի տեսուԹիւնն ոյ
զնոքեանս , և զՏոգս ժամանակաւոր
իրացն · եթէ առատալոյ կամիցի , և կի
նուազեցուցանել զպէտս իւրեանց ,
բառնայ կի առաքել զնեղուԹիւս , առ-
նել ըզ ինքեանս՝ որ ինչ , և որչափ նմա
հաճոյ էցէ : Այնպէս ի հաճոյս մեր
պատրաստականք ելով , հնազանդիլ
ամ Տրամայեաց մերոյ , մերում ինամս
կալուԹեն յանձն առնելով առնուլ որ-
չափ և կամիցիմք , և բաշխել որպէս և
մեզ կամք էցեն ։

Ո մանք յաւելուն , Թէ եւոան զանձինս
ձեն , և պաշտօնէից նո , զոմանս յնչ-
քեանց ընծայելով ի սպասաւորուէն
նոյ ի բաշխման ողորմուԹեց , և յայլ
պէս : Ա յս կարի հաւանական է ·
քանզի ի սմին ժամանակի յորում եղև
հաշիւ տրոցն մակեդոնացւոց , ընԹեռ-
նումք ընկերացեալ առաքելոյն սոսի-
պատրոսի բերիացւոյ , և Թեսաղոնի-
կեացւոյ՝ արիստարքոսի և սեկունդո-
սի : (գործոց · ի · 4 :) Ա յլև եպա-
փրոդիտոս՝ որ մահուամբ չափ կայր
ի սպասու առաքելոյն , և ի մանել
զպէտս աղքատաց , էր ի փիլիպեցւոց
անտի · և ամենեքին նք մակեդոնացիք
էին · (փիլիպ · ք · 25 · 29 · 30 : ե ·
18 :)

18։) Գուցէ կային և այլք ի նոցա-նէ յայս գործ բարեպաշտութեան ինքնանուէրք. ի սկիզբ իսկ Թղթի ասորւոյ (Թ. 4.) ասէ առաքեալն, թէ մակեդոնացիք գալոց էին ընդ ի կորնթոս։ Արդ՝ սոքա արարին զայս անձնանուէր մատուցումն, ֆօֆոն ես, զի ընդ այդ հաճոյիցն. ոչ մարդկային խորհրդովք, այլ նովաւ այդ կամք են՝ ընծայել նմա, և մեզ առնուլ բերրև իւրոց փոխանորդաց։ Կամ, այդ այնպես կարելովէր, և շարժելով զնոսա լինել առատասիրս և ինքնամատոյց. ի շնորհացն այդ ունել լով զայն վեմական ընծայաշնութեանն ի սերկայանալ յընչից և յանձանց։ Որմանք ֆօֆոն ես, արժան համարին իմանալ, ընծային կամաւորութեանք, զի մեծ և գեղ բաղմոց բարեյաջարութեանք կի առատասիրն՝ որ այդ վայելչական է. բայց չէ հարկ այսչափ անօգրանալ։

6. Ա՛ղաչէլ գոֆօ՝ զի ոգի սֆոան յաղֆօղոյն, նոյնպես և ֆօգաբէոցէ ի չեզ և չայ Եա ընդուն։

Բնաբանա ամենևին ընչայնին է, միայն զբայն աղաչել, դնել յաղաչել մեր. զոր լսանին և այլք դնեն, մինչ զի, կամ, ոգի զի աղաչեաք։ Ա՛ակբայն յաղաչօղն՝ որ կայ ի յոյնն և յարաբացին, պակասի ի լատինն և յասորին։

Ըստ իմաստիցն, այնպէս իմն Թուի ի վերին երեսս՝ թէ ինքեանք մակեդոնացիքն իւրեանց առատաձեռնութիք յոր. զոբէրին և աղաչէին զսիտոս։ Բայց ներքին միտք բանին ցուցանեն զարդիւնս զուարթամտութեն նոյ, զոր ներգործեցին չերանելին պօղոս. և ասել կամի։ Տեսեալ մեր ի մակեդոնացիս զայնպիսի յորդորամիտ առատաձեռնութեն օրինակ, ոչ կարացի հանդարտել ի սրտի. այլ սոխպեցայ աղաչել զսիտոս, զի ինձ թեթևացեալ առ ձեզ, ոգի յատաչն ֆօաո., ֆի յորդորել զձեզ յայս բարեգործութեի, կամ հաւաքել իսկ զտուրսն յանցանելին առ ձեզ, նոյնպէս և ֆօգաբէոցէ, բովանդակեսցէ, ի գըլուխ տարցի չայ Եա ընդուն. այս հայցական միօրինակ պատշաճի բային ըստ ֆօաո., ֆի ոգի սկսաւ ի ձեզ չայդ շնորհ ողորմութեն, կամ զհաւաքութեն տրցին աղքատաց, նոյնպես ի գլուխ հանել վճարեսցէ. սկսունելով զի եթէ յաջողն միանգամ սկսաւ առնել, արասցէ նոյնպէս և ըլուսին գործոյն։ Ասա զիւր մեծ խնամս ցուցանէ առաքեալն ի կորնթացւոց. մինչ զի յորժամ ինքն ի մակեդոնացւոցն ալսէցեալ լինէր ի վերայ առնելոյ զաւուրան, հոգայր ի կորնթացւոցն՝ զի ի սոքա ճոխքս՝ տուրն երևեսցին քան զաղքատս մակեդոնացիս. նմին իրի բաժանէր զգործն, ինքն ի մակեդոնիա կալով, և զտիտոս ի կորնթոս արձակելով։

Շնորհս կոչել զտուրս ողորմութեն, մեկ նեցաք ի գ տան, և այլուր բազում անդամ. իսկ սակեբերան ասա (Հառ. ժէ.) իմանայ՝ մեծ պարգև այդ, ընդրում ընծայման գործէ զմարդն. և յառաջ առեալ զյորդորական խօսն, այսպէս իմն իմաստասիրէ։ Աւաւել է ասել՝ այս շնորհ քան զմեզ կենագործել ի վերայ զի զբաղցեալն զքն կերակրել՝ գերագոյն է, քան յանուն քրի զմարդիկ ի մահուանէ ի կանաս վերակոչել. զի յայնմ դու բարիս առնես քրի, իսկ յայսմ՝ նա քեզ. և ահա ոչ որոց զբարիս առնուն՝ պահին վարձքն, այլ որոց տանն. ի աքանչելագործութեն ընծ ունի զքեզ պատուական. իսկ յողորմութեն դու պարտապան կացուցանես զնա։

7. Այլ ոգի յաֆնայի առաւել էս հաստովք, և բանիւ, և գիտութ, և ամ ֆօբով, և որ ի ձեզ ի չեզ սէրն է, զի և չայդ Եա ընդուն առաւել լինիցէ։

Ձետ մեծացուցանելոյ զնախանձելի օրինակ առատամտութեն մակեդոնացւոց, մնայր ի վերբերել զեզբակացուն բանին, թէ լերուք և դուք նմանողք այսպիսեացս։ Բայց առաքեալս ոչ անդիտանալով զՏնոյս Ճարտասանից, կամ առաւել զովելովն զկորնթացիս շարժել ի նմանողութեի, քան թէ զմակերդանացիս տալով նոցա յարացոյց։

Այլ ոգի չեֆ։ փոխանակ ասելոյ որ՝ է. դեալ է այն. և արդ ասէ՝ ոգի չայլ ամ հոգևորականս՝ առաւելութք, կի առատացեալ էք. կամ ընծայ՝ բաղտատական իմանի, զի գերազանցեք քան զմակեդոնացիս և քան զայլս։ Ըստ այսմ

այսմ չ՚ասին առեալ լինիլ երբև ըստ ամենայնի, որոյ տեսակք են հաւատք, բան, և գործս՝ ի կարգի թուիլ։ Որմանք չ՚են իմանան՝ ամենևին, գլխովին։ Հաւատովն, այ ըստ ընելութիւն և ծանօթութիւն հաւատացին, ընդունելութիւն ընդրկելոյ զնա առաւ առաւարանին։ և բանիւ, պարզ և օք լեզուաց, կամ թարգմանութիւն բանին, ճարտարախօսութիւ յուսալ նել զայլս, կամ՝ ի բացայայտել զտարհուրդս հաւատոյ։ և գիտութիւն, տեղիկութիւն ամենայն և բնական իրաց, կամ պատմութեց և այլոց՝ որք յուսուցանել պիտոյ լինին։ և ամ ի ոչ նախանձաւորութիւն այլ ամ ուղղութեց, ի իմաստասիրութեց։ կամ՝ ի հոգս տիրութեն եղբարց։ կամ ըստ այլոց՝ աջողակութիւ ի գործելիսն, ճարտար մատակարարութիւ։ Ցաղագս բանին, և դիտուն տես դարձեալ յառաջին կոն։ (եւ։ 7։) ուր և ասացեալ եմք, թէ զնաիրդ առաւելելոյս կոչէ զկորնթացիս այսքիւք պարզևօք։

Եւ ոչ ի ինչ ի չէ սէր։ Տարբերին աստանօր թարգմանք։ զի յոմանց առվորական օրինակք՝ ոչ և ոսկեբերան ընթեռնուն, և սէրդ ի չինչ ի դէպ։ զոր և լատինն բացայայտեալ դնէ։ այլ և սիրով ձերով առ մեզ։ և արաբացին, և ձերով առ մեզ սիրովն։ Իմաստքն յայտնի են։ այ առաւելեալ էք սիրով կամ ընտանութիւք առ մեզ, ուստի և պատրաստագոյնք առ ի հաճել զմեզ։ Հաւանական է ասացելոյն վերագոյն։ (է։ 7։) ի պատմելն զնախանձն ձեր վասն իմ։ և զկնի։ 12։ վասն յայտնի լինելոյ սիրոյն ձերոյ որ վասն մեր։ ոչ և յայս դէպս ասէ ի կատարածին, զհանդէս սիրոյ ձերոյ ցուցանել, և ն։

Բայց ասորին համեմատ մերոյ բնագրիս դնէ։ * մերով առ ձեզ սիրովն։ Ոչ անյայտ է պատճառ տարբերութեան։ զի յոմանցն դերանունն գրել իգայինք նշանակէ մեզ։ և գրել իսիսլոնիւ նշանակէ ձեզ։ Իմաստ ընթերցուածոյս նոյնպէս ճշմարտեալ են։ զի ասել կամ։ առաւելեալ էք դուք նաև սիրովն՝ որով սիրեմք զձեզ։ առաւելապէս ի ձեզ ցուցաք զարդիւնս սիրոյ մերոյ՝ ըստ առ այլս։ ուստի պարտիք ցուցանել զործովք՝ թէ արժանի էք այնմ առաւելութեն սիրոյ մերոյ։

Զի և յայժմ ևս ընդէր առաւել լինիցի։ կնիք է առաքելական ձեռնարկութեա։ ուր ի յարմարութիւն բանին ունիք զօրութիւք բայ ինչ իմանան։ այ յորդորեմ, կամ ջանացարուք, տեսէք, զի և յայդմ շնորհի, ևն։ Աւրէն ըստ ազգութեացն ամբողջացուցանեն յանցելոյն, այ ապաչելոյ զիւրոս, զի զայդ շնորհս կատարեսցէ ի ձեզ։ զի ոչ յայլ ամ հոգևորականս առաւելեալ էք, առաւել լինիցիք նաև յայդմ շնորհի։ Ընդորջք աստ ոչ իմանին լոկ տուրքն ողորմութեն, այլ առատաձեռնութեին, որ կայ ունել զնոյն անուն ըստ այլ յիշատակել պարգևին։

Արդ՝ զօրութեի ձեռնարկութեա կարի բռնադատիւ է, քան թէ պարզաբար յօրինակ մակեդոնացոցն հաւանեցուցանէր զնա։ զի ոչ զնշանիչ իմաստասիրեն ոսկեբերան, առաւել զայրագնի մարդ՝ ի յաղթին յիւրմի ինքենի՝ քան յայլոց։ Ապա ասել կամի։ դուք կընթեցիք զոյով առատացել յայլ ամ հոգևորական շնորհս՝ դերազանց քան զբազումս, արժան է՝ զի և ի շնորհի ողորմածութեն և առատաձեռնութեն առաւելագոյնք գտանիցիք։ Սակաւ ամօթ էր, եթէ յայլ շնորհս թերի գտիլ, թերանայիք և յայսմ շնորհի։ Բայց յայլսն ամօք գոլով՝ յայսմ և եթ նուազել, մեծաց պատկառանաց երք են։ մանաւանդ ուր բնաւին իսկ ողորմածս արար զմարդիկ։ և կարիք ազգսա եղբարցն ասիպեն։ մինչ զի կարօղ էք պահանջել ի ձենջ զառաւելութեն յայսմ, քան յայլսն։ բայց շատանամ՝ եթէ գոնէ այնչափ նախանձաւորիցիք այսմ շնորհի, որչափ այլոց շնորհաց էք խնդրօղք և պարծեցօղք և ս։

8. Ոչ հրաման փալով ասեմ, այլ վասն այլոց ջոխոյ, և վասն ջերոյ սիրոյ՝ զնորէք ջոխիք ջորչեմ։

Զի ջանալով վարի բանիւս, զի մի՝ ի յաճախ յորդորմանցն, և՝ ի մանկեղով նացուցն օրինակ կարծիս բռնադատութեն սայել նոյ։ կամ առ Տարիկ սմանեթն շարժիցին՝ ի տալ զողորմութիւն։ Ոչ հրաման փալով։ (մի օրին։ փալ։ ամանք։ ջերէ։) Ոչ եթէ ասէ՝ իշխանս

նաբար Հարկ դնեմ ձեզ՝ի խօսելն զայդ
սոսկ ։ ոչ իբրև պատուիրանաւ ասեմ
ձեզ՝ առաւանձն՝ի տուրան ոմն զմա-
կեդոնացիս ։ Այլ վասն այնց ինոյ ։
Զայս ասեն տարբերի մեր ընդդիմա
յայնոյ Թարգմանութեանց , Թէպէտ և
ունի զիւր իմաստն այսպէս ։ Այլ՝ի
ձեռն փութոյ այլոց , ՚ի մակեդոնաց-
ւոց , կամ վա՛ յայլս զիսոյն շարժելոյ ,
և վա՛ ձերոյ սիրոյն՝ որով առաւելեալ
էք առ մեզ և առ աղքատ եղբարս , կի՛
որով մեք սիրեմք զձեզ , կամի՛ի փորձ
հանել զմտերմութեդ ձեր ։ զՀարապա-
տութեի և զանկեղծութեի ձեր կամի՛
հրատարակել ։

Իսկ յունականն այսպարտ ընձեռնու
ասելով ։ * Այլ՚ի ձեռն այլոց փու-
թոյ , և զսիրոյ ձերոյ մտերմութեին
փորձելով ։ ‖ Փոխանակ բառին Տէր-
մոՒի , յոյնն դնէ ընկերն ։ որ Թանձրա-
գեալ չէզոք անուն է , և քան զայնին
նշանակէ՝ Հարապատ , անկեղծ , մտե-
բիմ ։ այլ ըստ յունական ոճոյ փոխանակ
վերացելոյ եդեալ է ։ վասն այն մերս՝
մտերմութեի ասաց ։ Լատինացւոցն հա-
մաձայն յունին ասէ ։ * Այլ՚ի ձեռն
այլոցն փութոյ՝ և զձերոյ սիրոյն բա-
ցեմտութեիւնն փորձելով ‖ ։ Ասորին ։
* Այլ լրջմտութեի ընկերայ ձերոյ զը-
հաստատուն սիրոյդ ձերոյ փորձեմ ։ ‖
ընկերայ դնէ փոխանակ յունականին է
դէ՚ոն ։ որ ընկեր և ս նշանակէ ։ Հա-
մաձայն այսոցիկ ասէ արաբացին ։
* Այլ այլոցն ջանիւ զմտերմութեի սի-
րոյ ձերոյ հետազօտեմ ։ ‖

Արդ՝ իմաստք ընդեերցուածոյս քա-
ջայայտ են ։ Ո՛չ եթէ ասէ ՚ի խօսելն
զայսոսիկ , կի՛ իւրովարձելն զձեզ՝ Հարկ
Հրամանի դնեմ՚ի ձեր վրայ , զի ըստ օրի-
նակի մակեդոնացւոց առատանայցէք
՚ի տուրան , կամ լիագոյն քան զնա մա-
տակարարիցէք ։ այլ միայն օրինակաւ
փութոյ այլոց , ցո՛ մակեդոնացւոց ,
նաև զձերոյ սիրոյն՝ զոր առ աղքատս
ունիք , զմտերմութեին կամ զՀարապա-
տութեիւնն կամելով ։ ցո՛ փորձ և
հաստատուն առնել ։ Փրկիչ ասատուր
ոչ երկբայութեի է նշանակիչ՝ ասէ ոս-
կեբերան , այլ հաստատութեի ։ ցո՛ զի
ձերով լրջմտութեի՚ի բառնալ զկարօ-
տութեի եղբարց՝ յայսմի լեցի անկեղ-
ծութեի սիրոյ ձեր ։ ձեզ առաջի եդի
զմակեդոնացւոցն գաղափար , ոչ զի
ձերով նախանձաւորութեի չափեսցի
անկեղծութեի սիրոյ ձերոյ առ նոյ հա-
մեմատութեի ։ զի սէտ՚ով Թէ ոչ խոնար-
հագոյն քան զնոյն լինիցիք ։

Աստեղծն՚ի բնաբանի՚ Թէ ոչ Հրա-
մայեմ , հակառակ ոչ է միւսոյն , որ
՚ի սս կորն ։ (ժՀ ։ 1 ։) ասէ , ոչ պատ-
ուիրեցէք եկեղեցեացն գաղատացւոց ,
նդիմա և դուք առնիցէք ։ Նախ՝ զի
նպատակ իւրաքանչիւր բանիցս՝ այլև-
այլք են ։ անդ՝ սիրաշէս խօսի յաղագս
ժամանակի և այլոց հանդամանաց հա-
ւաքելոյ զտուրան ։ զի մի խառնիխուռն
և տարաժամու առնիւեալ , անկարգուի
և վիշտ լինիցի տուողացն և առողաց ։
ուստի արժան էր Հրամանաւ օրինադ-
րել զպատշաճն ։ Իսկ աստանօր խօսի
առաւել յաղագս առատաձեռն լինելոյ
՚ի տուրան , որ՚ի չափ յօժարուի տուո-
ղացն սահմանի ։ ուստի ոչ Հրամանաւ
քան Թէ խրատուելոյ զարդուցանէ
զպատշաճ կամս նոցն ։ Ջայս և յառաջին
կորնթացին անդ նշանակէ ։ զի յետ պա-
տուիրանաւ կարդելոյ զեղանակ հա-
ւաքմանն , ՚ի չափ տրցոն եկեալ ասէ ։
*իւրաքանչիւրոք՚ի ձէնջ անձին իւրում
գանձեսցէ որ ինչ և աջողեսցի ։ ‖ չափ՝
Թէ այսչափ , կամ այնչափ ։

Երկդ , Թէպէտ և յառաջնումն և յայլս
դրս տրցոն ողորմուի Հրամանատարեր ,
տակաւին կարօղ է ճշմարտութի ասել
ասս , Թէ ոչ Հրամայեմ ։ իբր ոչ եթէ
չունիցի իշխանուի Հրամայելոյ , այլ զի
ոչ կամի այժմ Հրամայել , այլ խրատու
յորդորել և աղաչել ։ Վասն զի իշխա-
նուին Հայրական և վարդապետական՝
բազում անգամ ունի ՚ի նիւթս Հրամա-
նի՝ խրատաբանուի վարի առ՚ի հնշորն
կալ լինելոյ ։ Որպ սոյն առաքել զրելով
առ փիլիմոն , (8 ։ 9 ։) Թէ և յայտ առնէ
ունել մեծ համարձակուի Հրամայ-
ելոյ նմա զպարտանն , բայց ասէ՝ մանա-
ւանդ Թէ աղաչեմ , քանզի Հրամայեմ ։

Տե՛ս զարձեալ զկնի՚ի 10 տան ։

յառաւտաձեռնաւէ առնու յօրինակին քոյ, որ կարի պատկառեցուցիչ է, և անհամեմատ առաւելել, քան զոր մա- կեդոնացիքն արարին, և քան զոր առ- նելն կարելին կորնթացիք ։

Քառն ։ Ասյս պատճառական Թուի ինձ՝ զգուշացուն նշանակել մտերմաւե- սիրոյն, զոր նախ ասաց· ոչ թէ, առա- ւտաձեռնութիդ ձերով հաւաստի առ- նէք զանկեզծութիւն սիրոյն ձերոյ՝ առ եղբարս · քանզի նովին առաւտաձեռ- նութ երևեցաւ սէրն քոյ առ աղքատաց ցիշ բնութս ։ Քառն գիտէ ։ Ուսեալ ի մէնջ զհաւատս՝ տեղեակ էք, ոչ այժմ ինչ նորոդ ուսանել պիտի ձեզ ։ Կմ ըս ասկեբերանն՝ հրամայական խմանի, այ գիտացէք, քանզ զմտաս ածէք · մի վայ- բասպար անցանիցէք, այլ կշռեցեք մտաս խոհուբ գնորհն ձեռ գրոյցն ձեր· զբարե- բարութին քոյ, զձրի բաշխումն բարեաց նոր, թէ օրպիսի և որբան առաւտաձեռ- նութ առ ձեզ երևեցոյց ։

Ձի ըչ ձեր աշխատաց ։ Ըստ սովորական մեկնութ, աղքատանալ քոյ իմանի՝ խոնարհիլ յանձային մեծվայելչութէն, զմարմին զգենուլ, և ի մարմնի անդ ոչ միայն անաւտացուած կեանս վարել, այլ և զբաւարութէ կրել մարմնական պիտոյից ։ Իսկ գոլ նէ գիտաւոն իմանի՝ ըս անձային բնութէն, յորում ինքնին անբաւ լիութ բարեաց Հոգացել է, և միանգամայն արարչական ներութն սեպ- հական ունի զնմ գոյացել մեծուս ։ Եչ իմաստքն են· որ այսպէս և այսքան մեծաւորն եր ինքնեան, և ըս սիրական ունդուռն ասի, աղքատացաւ ի մարդ- կային աղքատ բնութս ։ Որ ոչ միայն ի գալն այլ և ի գործել ամենաբաւականն եր, զխոնարհ և զաղտյաւոր կեանս ըն- տրեաց, կարօտել կերակրոյ, և հան- դերձի, և բնակուե · մինչ զի և տեղի իւր սեպհական ոչ ունել ։ Եչ աղքա- տացաւ այսքան վս ձեր, ոչ ի հարկէ, ոչ ըս կենցաղոյս բերմանց, այլ կամա- ւորապէս ի պատճառս ձեր · որ կրկ- նակի իմանի · ըս յօրինակ ձեզ, զի նո՛ր աղքատանն հետևելով, առաւտանալ ցեք յայլս ։ Կամ, վս ձերոյ օգտի, զի ձեզ զաներաւ բարիս ժառանգեցուցէ իւրով աղքատանալովն· ըս որում ամ գործ և կիրք քոյ ի փրկուե մարդկան վճարեցան · ոչ և յարէ ։

Ձէ գոյ նէ աղտաւոքն ինձ ։ Ոչ զի նորա չքաւորելոյն ի մարմնական՝ դուք հարստանայցէք ի հոգևորան · ոչ զի նո՛ր նոմանցին ժամանակաւոր պէ, այլ աղբերացուցէ ի ձեզ զգանձս ձեռաձնօվութէն, որբուեն մեզաց, երկնային առաքինութէն, գերազանց պարգևաց, անվախձան երանուե, որք են Հոգևոր մեծութիք յայժմս և ի հանդերձեալն ։ Եթէ նա չէր այնպս աղքատացել, դու չլինէիր բնաւ այսպս մեծաւոն, ասէ ոսկեբերան · է ար դարև սքանչելի, բայց և առնելին անչ երկբայելի, զի առատասօր աղքատութէնն զմեծութէի գործէ ։

Ա յսչափ առատաձ առաքելոյն՝ լաւ գՀարկաւոր հետևանս բանին, թէ պարբ սիք ապահև դուք ըս քոյ օրինակին առաւ տաձեռն լինել առ կարօտեալ եղբարս, զի մանուկիս լինիցիք պատուց որուհետ կան աղքատուեն ։ Կոցա եթող ինքնին խորհել զայս· զի գիտէր՝ թէ ի կշռել նոյ զանկշռելի գմամաւոր աղքատութէի քոյ, անխնայաբար Թափէին զինչս իւրս ետնոյ ի ձեռս աղքատաց · մինչ զի և զպատառ հացին ի բերանոյ իւրեանց կորզել, և դնել ի բերան քաղցեալ եղ բօր ։ Իսկ ընդ հակառակն՝ անհնարելի ամօթ պաշարեր զնա, եթէ յայնքան առատութէն այ վայելէիք, և զքոյ չքաւորութէնն տեսանէք, ինքեանք ժլատ լի նիցին ի տալս եղբարցն ։

Ձաղքատանալ քոյ, և զմեծատունն լինել բացատրեցաք ըստ Հաւարակաց մեկնութէ · սակայն Թուի՝ թէ յայլ մարութէ բանին զայլ միտս ևս ընծայել ցուցանէ։ Վս զի մեծատուն ասել զքս, մարթի է իմանալ նաև ըստ մարդկային բնութէնն, և ըս երկրաւոր մեծութէ · ոչ յայն միտս՝ իբրև թէ մարդն քս սակս անձնաւորական միաւորութէն յանձն բանին, և վս լինելոյն ի Թագաւորա կան աղտ դաւթի, անդատին ի յղութէ անսի ժառանգեր ներգործութ զիրա ւունս երկրաւոր Թագաւորուե և իշ խանական ներուե Համօրէնս տիեզերաց· քանզի այս ինդիր տակաւին ըս երկբայ ութէ է առ ուծաբանս, Թէպս և ջա տագովք ոչ պակասին ։ Այլ ըս այլում մտածուե, որ անհակառակելի է առ ամե-

ամենևին, թէ մարդն քո զօրութեամբ միաւորուելն յանձն բանին՝ կարող էր եթէ կամէր, իրաւամբք ժառանգել զմեծութիւս ամ, և անկորուստ վայելել յամ ճոխութիւս ամ, յամ ատացումս երկրաւորս, որք տիրապետս ամ են արարչութիւնդ և անտեսութեամբ։ Արժան էր այնպէս անտեսել ամ, զի քանի իբր արժանաւորի բան զամ մարդ՝ յաջողեսցեն մեծութիւք աշխարհի։ Նա ինքն քո ծնել յաշխարհ՝ կարող էր դիւրութ ատանաւ մեծութիւն՝ իբրեւ իմաստութիւք և պարզևատուութիւք այլոց։ զի ոչ՝ ի մոգուցն ընծայաբերութիւք եղեն նմա, մարիմ էր և յայլոց լինել։ Ապա ուրեմն երկրաւոր մեծութիւնք առ ձեռն կային քոյ՝ թէ իբրև մարդոյ ամծացելոյ, և թէ իբրև արժանաւորի և կարողի ատանաւ զնոյնս։ և ըստ այսոցիկ տիրապետ կոչել մարիմ է զնա մեծատուն, առաւել քան զայլ մարդիկ՝ որք արդեամբք վայելեն ի ճոխութիս երկրաւորս։ վասն զի չիք ի սոսա այնչափ իրաւունք և անվճռանդ ժառանգութիւն ատացուածոց, որչափ ի քո։ Եթէ իմ անարժանի վարձատեա պօղոս երանելի՝ իւր հանապարհի զինչս աշակերտացն սակս յօժարամտութեան նոցա, համարձակեցաւ վերադոյնդ (ը. 10.) * Ջհամինչ ունիմք, ի հրչափ և ձշմարտութիւք զնոյն ասել կարօղ է և ամ քոյ։

Արդ՝ յայս միտս առնուլ զմեծութիւնն քոյ՝ կարի յարմար թուի բնաբանիս, իբրև յատկաբար դիմադրեալ աղքատութեանն՝ զոր յանձն էառ։ և իմանի ասել։ Քո որ իրաւամբք մեծատունն եր, և կարող վայելելոյ յամ ճոխութիս մարդկայինս, ոչ միայն հրաժարեցար յայցմանէ կամաւորաբար, ոչ միայն արհամարհեաց զնոցիս, այլև հաճութիւք ազատացար, ամ յանձն էառ զպակասուն նաև ի կարևորսն։ ծնաւ աղքատ, եւ կեաց աղքատ, մեռաւ աղքատ։ ոչ ծննդեան, և ոչ ճաղման ատացաւ իւր տեղի։ յայլոց իբրև մուրացիկ՝ ընկալաւ իւր կերակուր և հանդերձ և տուն, և այն ամ աղքատին և խոնարհ։ Զայսպիսի գերահրաշ աղքատութիւ յանձն էառ վասն ձեր, յօրինակ և ի ատացուսին հոգևոր մեծութեանց։ ըստ որում յառաջ մեկնեցաք։

Զասելն ազատացաւ, մարթ է իմանալ և այսպէս։ յաղքատի կերպարանս ձեւացաւ, զդէմս աղքատաց հաշխարհն յանձն ընկալաւ, ինքն լինելով փոխանակին՝ ոչ զի զգաւերարարն կարօտեալ եղբարց՝ իւր ինքեան համարեցաւ։ զի դուք նէ ազատութէք, ամ այնպիսի աղքատաձև կերպարանօք ի ձէնջ ողորմութ գտանելովն, մեծանայցէք ոչ միայն զհոգևոր հարստութէն, այլ բաղումս անդամ և զմարմնաւորն։ ոչ ակնարկէ ատորև։ (ի. 8.)

10. Լ՚ երբոյ ի յայսմիկ փամ. էի այն ինչ օձիք է ձէն։ որ՚ս ի դէպ զառնելն, այլև վճռելի յաջորդիցն ակայ՚ ի հէ բան հետ։

Դարձեալ կրկին օրինակաւ ախորժալուր առնէ զյորդորանն, խրատ ասելով, և նոյ օգտին սակ արարել։ Խրոխտ ի՝ ի յոյնն և յայլս չիք ի՝։ այլ պարզապէս, խրատ յայսմիկ տամ. ամ, յառաջիկ կայ յորդորմանս, կամ՝ ի տուրս ողորմութէն կարօտեալ հաւատացելոցն՝ ոչ բռնադատեմ զձեզ, ոչ տագնապաւ պահանջեմ, այլ խրատեալով հայրաբար յորդորիլ լինիմ։ Ըստ կարի բանից առաքելոյն՝ այս խրատ հայի տիրապետ ի փութով կատարել զշաւիղ ողորմութէնն, զոր այդէն սկսեալ էին կորնթացիքն, ոչ՝ ի յայտորդ տան ասել յայսմս պէս։ * Բայց և զառնելն խակ կատարեցէք։ Ուստի ասել կամի, թէ փութացուցանելով զձեզ ի բովանդակել զայն տուրս՝ ոչ իբրև հարկական կորզել կամիմ ի ձէնջ, այլ իբրև լաւագոյն ձեզ առաջի դնեմ խորհրդակցութէք։ և ի նոյն տայ զպատճառն, վասն զի այն է օգտակար ձեզ։ Խակ եթէ զխրատն առնուցեմք յաղագս առատանալոյ ի տուրսն ըստ օրինակի մակեդոնացւոց, կի և առաւել ք զնէ, կայ և յայսմ տեղի խրատուս։ մի զի չափ ողորմութէ չէ սահմանել ըստ պատուիրանաս։ այլ ի կամս տուողացն է առատանալ, կի ձշդել։ նմին իրի առատութէք տալն՝ նիւթ է խրատու, և ոչ հրամանի։ ոչ առատաձեռ ի 8 տանն։

Ապա եթէ կամիցի ոք զխրատս առնուլ ի վերջ ողորմութէն պարզաբար, ոչ է աշխոյժ ձեռնարկել առաք, թէ ուրեմն չէ պատ-

պատուիրան ողորմելն կատարելոց՝ ըստ իւրաքանչիւր կարողութեանն, և ըստ այսմ հանգչելոյ հարկին։ Նախ՝ զի խրատ ասի բազում անգամ ոչ իբրև դիմաբաժակ նեալ հրամանի, այլ բռնադատութեանն. մինչ զի և ձեզ ինքեանն ի հրամայելին ըզկամս իւր՝ յոլովակի խրատու պայմանս նուա վարի, առաւել կամելով ի պատշաճաւորութեան իրացն շարժել զմարդիկ, քան ուժով պատուիրանին։ Երկրորդ, թէև առաքեալն ասասիսր չկամիցի հրամայել զողորմութեանն, այլ խրատել միայն։ (իբր զի խրատն առաւել ըստ նեղի առնէ զբանն, քան թէ հրամանն,) բայց յայլոց բանից գրոց, և ի բնէ կան իսկ օրինաց անվրէպ հրամայեալ է ընչաւորացն՝ նպաստել կարօտելոց։ Պատուիրան եղեալ բուռն, և ասացն ինչ օրէնք ոչ և բնաւ՝ առնել եղբօրն զոր մեղն կամիմք, ըստ բաւականին հրաժայեն զողորմութ ըստ ժամանակի և ըստ կարողութեան։ Վայ շատ է այն՝ թէ զոյ առ յայլ պատուիրան, թէ և մարդիկ խրատաբանութ վարիցին, յորժամ ոչ կամին ի կիր առնուլ ցնդրամանն։ Ապա քէն նաբուգոդոնոսոր արքայ պարսից զան էր դառնալ ի չարեաց, և ողորմութեան գործովք բառնալ զանօրէնութեան։ այլ դանիէլ մարդարէն ոչ կամելով հրամայել նմա, խրատ իմ հաճոյ Թագաւոր քեզ, ասէ։ (ՂԴ։ 24։) Սակն օրինակ և ի մարդկայինս՝ բժիշկ խրատէ զհիմանդն ըմպել զդեղն կարևոր, թէպէտև արդեն յօրինաց բնութ հրամայեալ է այն։

Երրորդ, զի յառաջիկայ ինդիրս ոչ էր ի դէպ հրամանաւ առանդել զբանն. մի՝ զի պատուիրան ողորմութ առ այլ նոսկի հայի՝ որք ունկն զաւլորդս, կի դանել զբաւականն. որպիսի ոչ էին ամ կորնթացիքդ, այլ կային ի նոսա և աղքատք։ Իսկ հաշիւ տրացն զոր առնիցին վ կատարել ևիկամսւոց, լինէր յամն նեցունց առ հասարակ իւրաքանչիւրս ոչ և յժամաբեր։ վայ յայնմ ոչ մեռներ պատուիրան ողորմութ։ Եւ մի և ա, զի կորնթացիքդ ընչաւորք՝ կարող էին ընուլ զպատուիրան ողորմութ յաղքատսն, որք կային ի գաւառի նց։ վայ յայսմ պատճառէ չէին պարտապան ընուլ զպէտս օտարաց քաղաքաւ և ազգ

դաւ, թէպէտ ըն այլ պատճառի պակ տասան էին, որպէս ասացաւ ի մեկն. Հռով. ԺԵ։ 24։ Դարձցուք ի կարդ բնաբանիս։

Ջի այն խոչ օգուտ է ձեզ։ (ի տակաւ օրէ նակս, յօդուած է ձեզ։) Ի խրատելս զձեզ՝ ոչ սրչելոյն զառօղացն, որպէս զձեր տուօղացդ օգուտ տեսանել։ մեծ և ա է ձեր շահն, քան նոցայն. և ես զայդ դիտեմ։ Իսկ թէ որ օգուտ իմանի, բազ զումք առնուն զՀոգևոր արդիւնս ընտր հաց և փառաց՝ որք ողորմածացն են խոստացեալ։ ըն որում և առաքեալն յիշ շէ ասս զինն, և ի յաջորդ գլուխն։ Յաւելուն ամանք և զօգուտ գալելի անուան նց, որով օրինակ բարեաց լիշ նին այլոց եկեղեցեաց՝ առատապէս նպաստել կարօտելոյ եղբարցն։ Եւ ըստ այսմ ամանք զօգուտն առնուն փոխա նակ պատշաճականի, կի վայելուլն. և յարմարի յաջորդ բանիցն, թէ կան խաւ իսկ սկսան առնել, և ի դէպ է կատարել զսկսեալն։

Ապա ամբողջ խնամքն են. յօգուտ ձեր խրատեմ առատանալ ի տուրսն, և փութալ ի կատարումն, ոչ միայն սակս Տնօրհնելոյ երկնային մեծութ, այլև զի չքնալ օրինակ հանդիսանալք յաչս հաւատացելոց, որդեւմբք հաւատալով զմեծամեծ վկայութիւնն՝ զոր տուեալ եմք զձերմի սերդ. և անաբաս պահեք զպարծն անունն, որ հնչեաց վ ձեր՝ նախկին սկսանելոյն. և ըշխատ կատարն՝ անպատուհ ինն լինի լսել, թէ սկսան, և ոչ կատարեցին. կի թէ լաւագոյն էր սկիզբն նոցա քան զկատարածն. առաք նց և վերջ՝ սննման են։

Որ ոչ դոյն պատնէշ։ Ոչ յայլոց առնեմ ձեզ օրինակ, այլ զձեզ ինքեանս դնեմ առաջի, որք սրդէն ի հերձուածողսն, ցի յանցել տարւոյն սկսայք յատաջագոյն քան զայս՝ ոչ միայն առնել ըզհաշիւ ողորմուն, այլև կամիլ։ Գովէ զնն վ առաջին լինելոյն ի սկսանել, բայց ոչ առանց ծանուկ մեղադրուե վ յապաղման ի կատարել. որպէս ազդ առնե և մեծն գրիչդ (Յաճ. ժը. ի վէ եզեկիէլի։) Ամենևս զի առաջնա կրել էին ի փորձուին՝ զոր յիշէ առաքեալս ի նս կորնթ. (Ժ. 13.) վ այն կամ սա կաս հաւաքեցին, կի անկատար թո

զին

ղին զսկանալն ։

Տարակարդուելի բանիս տարակոյս ինչ ծնանի առ մեկնիչս · իբր զի կամին միշտ առաջին է քան զառնել · և առնելն մեծագոյն է քան զլոկ կամիլ · ուստի ըստ բնական կարգի ասել պարտ էր, որք ոչ միայն զկամին , այլև զառնելն ։

յառաջադոյն սկսայք ։

Բազմազանակարծ լուծումն առնեն դժուարանացս ։ Մանաւանդ լոկ այլակարդուելի բանից համարին · որպես և յայլ դիրս՝ մանաւանդ՝ ի դատաստանականս երևի այսպիսի շրջուն դասակարգուել , նախ դնելով զայն՝ որ յետոյ դասելի է ըստ բնական կարգի : Յայս միտս առեալ ասորին վերոխիտ այսպէս · * որք՝ի հնբուն հետէ սկսայք ոչ զկամիլն միայն , այլև զառնելն : ‖

Այլք ասեն , Թէ այսու կարգաւ ոչ դիտէ առաքեալն ցուցանել զառաւելուլեալն կամելոյն քան զառնելոյն , այլ միայն զկապակցուել նմ առ միմեանս · իբրու ասել · Թէ զառնելին՝ և Թէ զկամելին զայս ասէ · (ես. 32.) * Ոչ միայն որ զայն առնեն , այլև որ կամակիցն լինին · ‖ յի Թէ զործօղքն , և Թէ կամակիցքն ։

Ոմանք այսպէս որոշեն · կամիլն յառաջոյ եղելով քան զառնելին՝ նշանակել բացորոշել կամ հաստատել զոր առնելոյն է : Բայց յետոյ եղել , նշանակէ զհետառաւելուն կի զառաջադէն առնելոյն · ասի և սաս յայտ առնի զառաւելագոյն առաջուն ողորմութեն · իբր ասել · ոչ միայն զառնելն սկսայք , այլև ի նոյն գործ կալ և առաւելուլ : Ի նոյն միտս փոխաբերեաց արաբացին դնելով · * սկըսայք ոչ դոյն միայն առնել , այլև զնոյն աճեցուցանել ։ ‖

են և այլք՝ որք այսպես զատանեն · ոչ միայն զառնելն սկսայք իմով յորդորելով , այլև առանց իմ յորդորելոյ՝ ինքնայօժար կամեցայք ընծայել զնոյն յանձնել տալոյ անտի : Ըստ այսմ մեկնուն՝ ՝ ՝

զբազումս յորդորեաց ՚ի նոյն գործ ։

11 · Բայց արդ և զառնելն խոչ խոտոր-
ելից · զի ոչ յօժարուին ՚ի կամաց
է , նոյնպես և առնելն ըստ գոյն ։

Մնայ այժմ ասել՝ կատարելապես բա-
ւանդակել զառնելն · այլ զոր առնել ըս-
կսեալ էիք · կամ զբաւոք արարեալն
յաւարտ հասուցանել համեմատ ըս-
կզմանն · որով լինիք գովելիք ոչ յառ-
նելն, նոյնպէս ՚ի բացակատարելն։ Արդ,
կամ այժմ ասեմ՝ լռելեայն ակնարկէ ,
թէ գուցէ յառաջն ունէիք պատճա-
ռանս յապաղմանն · այլ այժմ ունիք
մանաւանդ պատճառս փութալոյ ՚ի կա-
տարումն, յորժամ մակեդռնացիք նուա-
զելագ քան զձեզ ընդհուպ վաղադոյն կա-
տարեցին զհաւաքումն տրոցն ։

Ահ բնաւիրս յայսմ վայրի ամենևին
ըստ յունին է · զոր և պահէ արաքացին ,
դնելով · բայց այժմ բովանդակեցէք
զգործն ։ Այլ լատինն տարբերի յա-
տել ։ * բայց այժմ և գործով կատա-
րեցէք · ։ ըստ որ երկրայի եստիոս, գու-
ցէ թարգմանիչն եղեալ լիցէ ֆաֆռոմ,
զգործն · և յետոյ եղեալ ֆաֆռօ , գոր
ծով։ Ասորին այլևս ըստձակէ ասե-
լով · * Բայց այժմ գործով կատարե-
ցէք զոր կամիցայք ։

Ահա և այլաբանութեի թարգմանչաց
երևի ՚ի յաջորդ մասին ։ Ցունաց աղ
վտրական օրինակք ըստ բառիցն ասեն ·
* Ջի ոչ յօժարուին կամելոյն , նոյն-
պէս և կատարելն յունելոյն ։ ուր քզի
պակասէ բայ , այլ թարգմանք և մեկ-
նիչք ըստ իւրաքանչիւր մտաց բացա-
տրեցին : Լատինն բառ առ բառ այս-
պէս դնէ · * Ջի որպէս յօժար է Տոդի
կամացն , նոյնպես իցէ և կատարելոյ
յայսմանէ զոր ունիք ։ ուր ոչ սակաւ
օտարասայ ՚ի յունականէն՝ ոչ միայն ըստ
բառից , այլև ըստ իմաստիցն , անյայտ
թողեալ զի՝ նչ իմանի Տոդի կամացն,
և զի՝ նչ Տոդի կատարելոյ · զոր ոմանք
մեկնեն , ընտրեալ կամաց , և ընտրել
կատարելոյ , և այլք այլազգ · և զի ուր
յունականն անորոշ ասէ , յոնէլոյն , նա
որոշէ առ երկրորդ դէմն, զոր ոմանք :
Ասորին և այլով մտօք դնէ · * Ջի
ոմն եգիտ ձեղ ցանկալեի այսր կամաց ,
նոյնպէս և գործով ՚ի գլուխ տարջիք
յայսմանէ զոր ունիք ։ Արաբացին
և այլազգ · * Ջի որպիսի է յօժարու-
թեի ՚ի կամս բարերարութեի , այնպիսի
իցէ և լրումն նորա ՚ի ստացելոց անտի։
Երևի յայտնապես , զի ամենեքին սոքա
պարզել կամելով զվերս յունականին ,
ոչ ժամանեցին յայն՝ զոր հայ Թարգ-
մանիչս դեղեցկացա բացածանոյց ։ Վա-
զի յունականն առանց բայի՝ ըՀանուր
ձևացուցանէ զիմաստս · ոչ զայն նշա-
նակէ , թէ ոմն եղև ՚ի ձեզ յօժարութեի
կի յօժարական պատրաստուել , նոյն-
պէս լինիցի և կատարումն ըստ այնց՝
զոր ունիք ։ Այլ ըՀանուր առացուած
ինն կազմի , թէ որպէս յօժարութենն՝
կամելոյն է , նոյնպէս և կատարելն՝ ըս
ունելոյն ջափ։ Ջայս միտս բացայայլ
տէ մեր բնագիրս՝ ոչ միայն ըստ իմաս-
տից սովորական բնագրի յունաց , այլ
և ըս բուն բառիցն՝ զոր ընթեռնու ոս-
կեբերան յիւրում բնաբանի , այսպէս
ասելով ՚ի յունականն · * Ջի որպէս
յօժարութենն ՚ի կամելոյն , նոյնպէս և
առնելն յունելոյն ։ ։ զոր մերս վայել-
չաբար առաց , ՚ի նմոյ է, և ըս գոյն ։
Վայ հարաշատ իմաստքն են : Այժմ
առաւել պատեհուն ունելով ձեր՝ յոր-
դորեմ, զի կատարիցէք զոր առնել ըս-
կսեալ էիք՝ զուարթ աղքատացն · և ոչ
եթէ յանհնարինս ինչ յորդորեմ զձեզ ·
վա զի ոմն յօժարուին յայսպիսի իրս ՚ի
նմոյ է , այ ՚ի ներքինն կամարաւթէ ,
և ոչ բռնի , նոյնպես և առնելն բռ-
վանդակապես կի կատարելն՝ ըս գոյն
է , այ ըս այնմ որ կայ , կի զոր ունի ոք ,
ըստ իւրաքանչիւր կարողութեի և սաա-
ցոմանց , և ոչ եթէ ՚ի վեր քան զկար ։
Ջսոյն իմաստս հաստատէ յաջորդն ։

12 · ( ) ի երէ յօժարութին առաջի կայ ,
* ըս գոյն ընդունելի է , և ոչ
երէ ըս չգոյն ։

Միաբանի և այս ըս յունականին , որ
ասէ · * Ջի եթէ յօժարուին առաջի
կայ , (կի յառաջ կայ ,) ըս որում ունի
ոք՝ ընտելի է , ոչ ըս որում չունի : Ցայտ
նի տեսանի՝ զի յերրորդ դէմն անորո-
շաբար կազմէ զբանն, իբրև ասացուած
ինչ կի վարդապետուի, հաստատելով
զնախասացեալն · ուստի չէ պարտ յեր-
կրորդ դէմն առնուլ, իբր առ կորնթաց-
ցիսն

ցինն խօսեցեալ։ Ասպէս իմացան և այլ Թարգմանք՝ բառից ինչ տարբերու-
Թիւն։ զի լատինն ասէ։* Չի եթէ կամքն յօժար է, իւր այնմ զոր ունի՝ ընդունել
լի է, ոչ իւր այնմ զոր չունի ։ Ասորին։ * Չի եթէ մերձ կայ կամքն, իւր այնմ
զոր ունի՝ դէսովին ընդունելի է, ոչ ըստ այնմ զոր չունի ։ Արաբացին։ * Չի
եթէ յօժարութիւն զուարթ իցէ, իւր չա-
փու այնց՝ զոր ունի ոք, Հաճոյ եղիցի
ընդունելութիւն, ոչ իւր չափու այնց՝ զորս
չունէր ։

իմաստքն են։ ոչ ասե, և ոչ մեք առա-
ւել քան զկարուրուք պահանջեմք ինչ։
Ալ զի եթէ յօժարամտութիւն ի տալ
մերձ կայ, կամ կանխէ ի կամն իբրև
շարժիչ և հինն բարերարութեան, ըստ
գոյին ընդոնելի է։ այ իւր այնմ որ կայ ի
ձեռս նր, իւր չափու ընչից զոր ունի,
Հաճոյ է այ։ Եթէ և սակաւ տայցէ սակս
պահասուն սուացուածոցն։ Եւ ոչ էրէ
ըստ չքոյն։ ոչ եթէ խնդրի իւր այնմ զոր
չունի, այ ոչ աւելի քան զիւր կարողու-
թեն։ Բայն ընդոնելի կարէր պատաշա-
շիլ և առ ոմն, որ կայ ի յոյն բնագրին։
բայց առաւել յարմարութեամբ բնծայելի
է յօժարութեն։ Մանաւանդ ազգ առնէ
ասկեբերան, Թէ ընդոնելին նշանակէ
ասա՝ խնդրի, պահանջի։ Ուսոի բա-
ցայայտ միտք բանիս են։ եթէ կայցէ
ուրուք յօժարամտութեի ի տալ զոր-
մուեթիս, կատարումն նր խնդրի իւր չա-
փու ընչից իւրոց, և ոչ եթէ առաւել
քան զոր ունի։ Ուսուցանել կամի բա-
նիւս, Թէ յորոմանե երկու ինչ խնդրէ
նոճ։ առաջին և գլխաւոր՝ զբարեյօժա-
րութեեն կամացն, երկրորդ՝ զլնութիւնն
որոցն։ Ասյս յետին իւրաքանչիւր կարողութեեն պահանջի, բա-
զում կամ սակաւ՝ իւր առաւելութեեն կի
իւր նոմազութեեն ընչից։ ոչ Տարկ գնե
նոճ՝ Թէ մոյ քանակի որն այնչափ տայ-
ցէ, որչափ ետ բազմաքանակն։ վայ ըստ
այսմ մասին անպարտ է նա՝ որ զան-
կան տայ։ Բայց իւր բարեյօժարութեեն
կամացն չիք խոր փարթամին և աղ-
քատին։ այլ ամենեքին առաւասնապէս կա-
րող են։ վա զի սեր ոչ ի քանակէ բաշ-
խի, այլ ի սրտէ։ Ալ զայս յօժարամ-
տութեի յամենեցունց միօրինակ խնդրէ
նոճ, Թէպէտ և կատարումն նր անհա-
ւասար լինիցի ի մեծատունն և յայ-
քատն։ մեծարգի Համարի զուարթ աղ-
քատին՝ որ ըստ քանակին սակաւ իցէ,
այլ իւր յօժարութենն բազում։ Ոչ կշռե
զուարթ մեծատունն, որ առատ իցէ իւր
քանակին, այլ նոմազ իւր յօժարութենն։
և ոչ մեծ Համարի զյօժարութեի մեծա-
տանն, յորժամ ի տուրսն սակաւա-
ձեռն իցէ։ վա զի ոչ է Հշմարիտ առա-
տամտութիւն, որ բազումս ունելոյ
ինչս, սակաւս Հանէ ի քսակէ։ Եւ ա-
Հա զայսոսիկ ակնարկէ առաքեալ, յա-
սելն՝ Թէ յօժարութենն ի կատարումն
դալոց է իւր չափու ընչից իւրաքանչիւ-
րոց, և ոչ ի վեր քան զայն։ Եւ յայս
վարդապետութեի ակն՝ ոչ միայն առ ի
լուծանել զսարսափոյս պակասելոյն ընչից, այլև առ ի չափաւորել զիւրաքան-
չառ կարնեթացիս։ զի մի ի լսել զօրինակ
մակեդոնացւոցն՝ Թէ աւելի քան զկար
իւրեանց եռուն, Համարիցին յինքեանց
և նոքայն պահանջել։ զօրինակն եդ նոցա
առաջի գովելովն։ այլ զնմանողութեեն
Թողու ի կամս նոցա։ Յայս խնդիր ողոր-
մութեե զգուշութեե վարի ընդ նոճ առա-
քեալն։ քանզի ոչ երեւ յայլ և այլ բա-
նից առաջին Թղթոյն և երկրորդիս,
կորնթացիք իբրև բնականաբար բարուց
ոչ էին առատամիտք։ (ա։ կորնթ։ Թ։
ի։ կորնթ։ ժա)։ Ասյսմ և յաջորդսն
զգուշանայ։

13. Օ ի ոչ էրէ այլոց հանգիւտ խոհեմ,
և յեղ նեղումն։

Յունականն ասէ։* Չի ոչ եթէ այլոց
դիւրութի, իսկ ձեզ նեղութի ։ Ուր
զպակասուն բային Թարգմանք և մեկ-
նիչք յաւելուն ։ Լատինն ասէ։* Չի
ոչ եթէ այլոց իցէ դիւրութի ։ Ան-
սորին, այլոց եղիցի։ արաբացին։* Սա-
կայն ոչ այսու ծանուցանեմք, այլ զի
այլք զՀանգիստ առնուցուն, իսկ դուք
զվիշտ ։ Այնպէս մեկնիչք ոմանք յա-
ւելուն։ ոչ զայս ասեմ, զի այլոց դիւ-
րութի լիցի։ և ոմանք, ոչ զայս կամիմ
ևն։ Եւ ահա Համաձայն այսոցիկ մեր
Թարգմանիչս բացայայտեաց։ ոչ էրէ
այլոց հանգիստ խոհեմ։

Յապաղումացուցանէ զարձեալ զերկ-
միտս, մանաւանդ Թէ զժլատս, որք
պատրուակել կամելով զնեղութեանց ազա-

հաւթիւ, առ ձայն ողորմուն քրիստինէիլ սկսանին՝ ԹԷ զիարդ այլոց տալով՝ զըր կիցեմք զմեզ և զմեր ընտանիս : Մի՛ շլիտիք ասէ · յորդորելով զձեզ յայս տուրս ողորմութիւն , ոչ զայն դիտեմ զի աղքատք լինասցիք , և առաւել քան զպէտսն ունենալով հանդիպիցին , և դուք դանձուածք պիտոյից կրիցիք · ոչ բռնադատեմ այնպէս առատաձեռնել յայնս , զի ձեզ պակասիցի , և վշտասնայիցէք ի կարիս· այդ բաժանումն՝ ան, հաւատաւ լինէր , և արտաքոյ իմում դիտաւորութեան : Բայրի էր մերկանալ յնմէ՝ առ ի զգեցուցանել զայլս · լաւագոյն ճանապարհ էր յանձն առնուլ վնաս ոչ զքաւորուն : Բայց զայդ լուծ ոչ՛ի ձեր վրայ արկանել կամիմ· այլ տուր կարօտելոցն առանց կարօտելոյ ձեր · իւրաքանչիւր որ այնպէս խնամ տարցի կարեաց ընկերին , զի մի՛ ոք ուրուն անփոյթ արասցէ · տուր յարոց դուք կարէք պաշխել առանց ծանր վնասու ձեր , և որով աղքատք դուանեն զկարեւոր պէտսըն · ոչ զի եղիցի յամենեսին հաւասարութիւն · որպէս և ասէ ,

14 · Այլ հաստատուք յայնմ ըմ՛ որ ձեզ տրուի՛ , ձեր առաքելոցն Քրիստոսի , զի Հաստատուն է նոցա առաքելութիւն եղեալ ի ձեռս պահապետէ զի եղեալ հաստատուն :

Բնաւթեան ամենևին ըստ յոյն ընթերցուածին է · և ուր տպագիր օրինակք լսելիացուց յանցել առնին յարին ըստ բառն այլհաստատուք , ոչ միայն այլ թարգմանք՝ այլև բազում գրչագիրք և վարդապետք լսելիացուց ի սկիզբն այսր տան ընթեռնուն :

Զառաջնում մասին բնաբանիս զօրութիւք գոլով քան , թարգմանք յաւելուն այլ և այլ օրինակաւ · լսելին ասէ · * Ձեր առաստելին զնոյ չքաւորին ընդունիլ · զի և նոյ առաստելին ձերում չքաւորելիք իցէ լըսուն ։ Ասելին · * Այլ՝ ի հաւասարութիւն իցէք յայսմ ժամանակի · զի առատուն ձեր յաւելցի՝ ի նոյ չքաւորելին · զի և նոյ առատուն յաւելցի՝ ի ձեր չքաւորելի ։ Արտաքսելին · * Այլ՝ որում պահանջ չէ այժմ հաւասարութիւն յայսմ ժամանակի , զի ձեր առատուն յաւելցի ևն . . . զի եղիցի արդար հաւասարութիւն ։ Սակայն բազում մեկնիչք առանց այլ յաւելուածոյ բաւական տեսանին զբան եղեալն , որ կայ յերկրդ մասին : Արդ՝ առաքեալն բացայայտէ այսու ղիւր դիտաւորութիւն , ցուցանելով Թէ նպատակ իւրոց յորդորանացն է՝ ոչ հաւասարութիւն ինչ մատնանել՝ի մէջ փաղ թամոց և չքաւորաց , որք ստացուածոց մասամբ կարի անհաւասարք են , Ջի եթէ չէ իրաւացի ասել՝ զրկել ըզձեզ առ՝ի լնուլ զկարօտեալս , նոյնպէս չէ իրաւացի , զի դուք յղփանայցէք , և նոքա սովամահ լինիցին :

Հաւասարութիւն մանուք իմանան՝ արդարութիւն , կամ արդար բաշխումն · և բացատրեն այսպէս · Այլ հաւասարութիւն , ոչ ըստ օրինաց արդարութիւն , կամ արդար չափմամբ ձեր առաւելութիւնդ եղիցի · ևն : Այլք իմանան՝ փոխադարձ հաւատացումն · Իբրև Թէ փոխանակութիւնք ինչ՝ դուք այժմ՝ի ձեր առաւութիւնէ օգնիցէք կարօտելոց , զի և նոքա՝ի կարօտիլ ձեր՝ փոխարէն լնուցուն զձեր կարիս : Այլք դարձեալ , հաւասարութիւն իմանան զհամեմատութիւն ինչ քաղաքական , կամ զհանդէս վճռական երկուց կողմանց · ըստ այնպէս տալ աղքատաց՝ զի ձեզ մեայցէ բաւականն , և նոյ մի լիցի կարօտութիւն · դուք մի անկանիցէք՝ի յետին չքաւորութիւնն , և անկեալքն կանգնացին յայնմանէ · և այնպէս երբ կոքին զուգաչափ լինիցիք յունեցուածական պէտս կենաց : Այլք ոմանք հաւատարութիւն առնուն փոխանակ հաղորդութիւն կամ մասնակցութիւն՝ որ կայ՝ի մարմնի եկեղեցւոյ · որով իւրաքանչիւր հաւատացեալ մասնակից լինի բարեաց կամ կարօտութիւն այլոց · Իբրև Թէ ըստ օրինաց եկեղեցական հաղորդութիւն դուք զձեր մարմնաւորն մասնաւորիք կարօտեալ եղբարց , և՝ի նոցանէ հոգևորական բարեաց ձոխանայք :

Այս ամ իմաստք ոչ են արտաքոյ դիտաւորութիւն բանիս : Իսկ առաքելն՝ասելն իմանի՝ առաւութիւն , լնուիր · կամ ըստ ոմանց՝ աւելին , աւելորդն : Ոչ և պահապետ նշանակէ՝ նուազութիւն , սակաւ ունելն · և այն՝ կամ պարզաբար , ըստ պակասելով նաև՝ի կարեւորաց , և կամ համեմատութիւն առ այլս ,

ըստ

ՅՕ պակաս ունելով քան զայլս։ Զա-
ւեչն ՚ի նոցա պաՀաւորին, ոմանք մեկ-
նեն ՚ի պակաս ունողութենէ մակեդո-
նացւոց · իբրև թէ ձեր առաւաւելիդ
երեսեցի Համեմատութիւք աղքատուն
մակեդոնացւոց ։ Բայց այս արտաքոյ
ընթացից տանի զբանն ։

Առաւել և արժանի քննուն է ասելն,
յայնմ ժամանակի · զի ոմանք իմանան,
թէ յայսմ ժամանակի չորժամ ոգի ա-
ոքը ՚ի Հարստահարութենէ թշնամեաց,
և առանց ծանրներուն կարէք ձեռն
տալ կարօտելոց ։ Կամ ըստ այլոց, յայս
ներկայ ամս, ՅՕ ՚ի կալ այժմու կարօ-
տութենէ աղքատացն Հրեաստանի · որ
յուսամ թէ ոչ յերկարեսցէ ։ Ապա
յարմար իմանի և մեկնութենէ ագուշ-
նացոյն, թէ յայս ՚ի կարճ ժամանա-
կիս · որով ԹեԹեւնացոյնն զպարտս
ողորմութենն · իբր ասել · ոչ Հանապազ
լինիցի այս Հաւաքումն տրոց վա՛ղ
քառացն Հրեաստանի, այլ յայսմ ժա-
մանակի եւԹէ, յորում մերկ և կողո-
պուտ յիմ ընդից՝ նոսին նը՛ յայնոսիկ
կողմանս ։ Բայց յանցանել ժամանա-
կիս՝ բազմաց ՚ի նոցանէ մեռանելով,
և բազմաց յայլ քաղաքս ցրուելով, ոչ
ևս աշխատ առնեմք զձեղ յայսպիսի
տուրս ։ Ապա իմաստք չեն մերժելի ։
Ապ մեկնիչք իմանան՝ յայսմ աշխար-
հի, ՚ի ժամանակի ներկայ կենացս, և
յարմարեն կրկնակի · ոմանք՝ Թէ յայսմ
աշխարՀի եղիցի ձեր առաւաւելիւն ՚ի
պակասութենէ կարօտելոց · վասն զի ՚ի
Հանդերձեալ աշխարՀին չեն պէտք այդ-
պիսի նպաստից ։ Իսկ ոմանք բերան յար-
մարել ՚ի վա՛ Հաւասարութենէ, ՅՕ Հաւա-
սարութենէ պահեցի յայս կեանս, ու-
նելով իւրաքանչիւրոց զբաւականն · վա՛
զի յաշխարՀի ասա մեծ Հաւասարու-
է ասէ՝ առ մարդիկ, բայց ՚ի Հանդերձ
ձեալն կայ մեծ անջրպետութենէ, Հո-
գևոր մարդկանն լինելով ՚ի գերազանց
ասութենէն՝ պայծառադոյն քան զարե-
գակն ։

Ըստ ասացեալ մեկնութենցս՝ բառքն
յայնմ ժամանակի Հայկին միայն յաւա-
ջին մասն բնաբանիս, յայն Թէ ՝ա-
ելոնէդ ՚ի նոցա պաՀաւորինն · ՅՕ եղիցի
ձեր առաւաւելիդ ՚ի լրումն կարօտու-
Թեն նոցա յայսմ ժամանակիս, յայսոսիկ
ամս, կամ ՚ի ժամանակի այսց կենաց ։
Իսկ ՚ի յաջորդ մասին · ոչ ՚ա նոցա ա-
ելոնէդ եղէցի ՚ի չէրոմ պաՀաւորէդ,
ոմանք զօրութիւք իմանան, Թէ ՚ի Հան-
գերձեալ կեանսն՝ նոցա Հոգևոր առա-
ւաւելին եղիցի ՚ի լրումն ձերոյ Հոգևոր
պակասութենէ ։ Սակայն չէ Հարկ այդ-
պէս ամփոփել, այլ իւրաքանչիւր մա-
սին ևս մարթ է իմանալ զբառսն՝ յայ-
նմ ժամանակիս, նաև ըստ Հոգևոր Հաւա-
սարութենէ առեալ ։

Զետ բացատրելոյ զիմաստս բառիցն՝
տեսցուք զիիտս ամբողջ բնաբանին ։
Ոմանք մեկնեն ՚ի վը՛ մանկանցն Թեան
մարմնաւոր պիտոյից այսպէս · Հաւա-
մատութիւք էին, կամ փոխադարձ տու-
չութ, յայսմ ժամանակի չքաւորութենէ
եղէարցն Հրեաստանի, ձեր առատու-
Թի ընչից ընդունել զձեզ կարօտութենէն ·
ոչ զի ՚ի պատահել և ձեզ ձախորդու-
Թենէ ինչ, որով ՚ի կարօտութենէ անկանիլ
ցիք, յայնժամ առատութենէ պիտոյից
նոցա օգնեսցէ ձերում պակասութենէ · և
այնպէս լինիցի Հաւասար սպասաՀար
կութենէ, ոչ օրէն է լինել ՚ի մէջ բարե-
կամաց ։

Ապա մեկնութենէ կարէր դատանել բա-
զում Հաւանօղս, եԹէ բանն ոչ էր ՚ի
բերանոյ առաքելոյն ։ Ապա Թէ ոչ՝
նախ անպատեհ իմն Թուի, Թէ առա-
քեալս յուսով երկրաւոր Հատուցման
՚ի մարդկանէ՝ յորդորել կամիցի ասաս
նօր, որ այլ ուրեք Համաձայն իւրում
վարդապետին՝ միշտ զառ յոյ փոխա-
բինն առաջի դնէ ողորմածաց · որպէս
ասորև (Թ · 8 · 9 ·) * Ապ կարօղ է
ՅՕ զնմ շնորՀս առաւելուլ ՚ի ձեզ ·
զի · · · առաւելութիւք յիմ դործս բա-
րութենէ, որպէս և գրեալ է · սփռեաց
և ետ մանկանց · արդարութենէ նորա
միայ յաւիտեան ։ ‖ և զկնի նոյնպէս ըզ-
փոխարէն աղօԹիցն աղքատաց տայ նը՛
քաջալերս ։ Գարձեալ առ Հռովմայե-
ցիս (ԺԵ · 27 ·) ՚ի Հոգևորացն Համոզ-
դութենէ իրաւաբանէ, Թէ պարտին Հե-
Թանոսք կցորդ լինել կարեացն Հրէից
Հատատացելոց ։

Երկրորդ, Թէպետև պատահէ երբեմն՝
որոց ձեռն տան կարօտելոց՝ դատանել
և ինքեանց զձեռնտուՀութենէ կամ ՚ի նո-
ցունց կարօտելոց, և կիմ յայլոց կարո-
ղաց

զայ , սակայն ընդեմ է օրինաց ողոր-
մութ՝ զայդ դիտաւորութիւն ունել իւր
շարժիչ : Այսն զի ողորմութիւն , ոչ և
բարեկամութի՝ իբրև բարոյական ա-
րաքինութիւնք , ազատ են զլսովին և
առաւել իբրև առաքինութիւն աւետա-
րանական՝ հրամայեցաւ այնպէս գոր-
ծել առ ընկերս , զի մի՝ ի նոցանէ լի-
նիցի փոխարինուց ակնկալութի , այլ
յամենողորմն ՝ի· (զուկ · ԺԴ· 12 ·
13 · 14 · և ԺԶ· 9 ·) վա որոյ անմարթ
է առաքելոյն՝ այդպիսի մտօք թելադիր
լինել կորնթացւոց :

Երրորդ · ուսաի՝ էր ակնկալել , թե
հաւատացելոցն հրեաստանի՝ մերկա-
ցեալք խոպան յամ ընչից՝ ոմանք կա-
մաւ , և շատք բռնաբար , յետ ժամա-
նակաց ընչեղացոյնք լինիցին ք զկորն
թացիս,մինչև ձեռն տալ նոցա՝ ի մարմնա-
կան կարիս · այդ լինէր գուշակութի՝
ինչ բարեյոյս վա հրէից , այլ դժուա-
րալուր վա կորնթացւոց :

Վասն այսր ամի սովորական իմաստք
մեկնչաց՝ զառաջին մասն բնաբանիս
առնուն ՝ի վա մարմնական հաւատա-
րութ , և զերկրորդն ՝ի վա հոգևորացն ·
և ասաւթի մտացն բովանդակի այս-
պէս : Դուք կորնթացիք արդարև ձո-
խասցիք էք մարմնական գոյիւք , յորոց
եղարքն հրեաստանի պակասել են ·
քայց և նոքա մեծատունք հաւատով (ըս
յակոբայ · ք · 5 ·) ծախանան հոգևոր
փարթամութ զանազան շնորհաց, հա-
ւատոցն հաստատութ , համբերութի՝ ,
յուսով , համառձակութի՝ առ ածն , և
բովանդակ վարուց ընտրութ , առ ո-
րով դուք նուազիք : Եւ այնպէս վտ-
խառնարձ անհաւատարութի կայ ՝ի ձեզ
ըս մարմնականաց՝ և քան հոգևորաց :
Արդ յորդորելով զձեզ՝ի տուրս ողոր-
մուն վա նց , ոչ եթէ ձեզ զրկանս ինչ
կամիմ առնել · այլ մասամբ ինչ բաս-
նալով զայդ անհաւատարութի՝ , երկա-
քանչիւր զրկելոցդ ձեզ՝ և նոցա նպատ-
ակամատոյց լինել : Եւ լինիցի այս որ-
պէս · հաւատարեալ · ցի համեմատ բաշխ-
մամբ , կամ փոխանակութ , կի հան-
դէս պայմանաւ յայնմ ժամանակի · ցի
՝ի ժամանակի այսց կարեաց նց , կամ
ըս պիտոյից ներկայ կենաց , յեր տա-
ւելոյ , առատութ մարմնական գոյիցն
կի աւելորդն ընչից ձերոց՝ զեղուցու՝ է
նց պակասին , ՝ի չքաւորութ հաւատա-
ցելոցն հրէից · որով երկաքանչիւր կող-
մանքդ լինիք համահաւասարք ՝ի բա-
նական պէտն առանց կարօտուե :
Զի և նց տա՝ ասելոցն , առատաձեռն կի
լինուի հոգևոր բարեաց՝ եղեցի՝ ՝ի յերե-
մ պատուէր՝ զնզուցու՝ ի պակասեալն
ձեր ըս հոգևորականացն , ընդուցու զն-
գևոր թերութի՝ ձեր , որով պակասել
էք առ նց համեմատութն : Թէ լինիցի
միտս այլոյր՝ մեծացեալս յամենայնի
ասէ զկորնթացիսկս , և աննուազս ՝ի շը-
նորհսդ , լիով ասացաք (՝ի մեկն ա ·
կորնթ · ա · 7 :)

Զի եղեցի տատասրութի՝ : Եւ ահա այս
պէս ասէ՝ երկուց ծայրից՝ փարթամաս-
թի և կարօտաձեի առ միմեանս մերձ
եկեալ , գործեցի հաւատարութի՝ · զն
ոչ ոք կարի յոչնացել , կի քան զչափն
կարօտեալ · ոչ փարթամին կայ ասե-
լորդն , և ոչ աղքատին կայ սուին և մեր-
կութի՝ · տուճողին և առողին լինի բա-
նականութի՝ : Նոյնպս ըս հոգևորացն
չափս՝ ոչ աղքատքն լնացնէք հոգևոր
պարգևօք՝ կարի բազմահարուստք քան
զձեզ տեսանին , և ոչ դուք նուազեք
՝ի նց լնուէ երևիք · նց արժանաւորու-
թի՝ առնէ , և սրատաուէ պաղատանաք
վա ձեր՝ այնպս զարձուցանեն զայ ա-
ւատութի՝ն , զի հոգևորական պար-
գևք ածպաշտաւէ՝ ղոր ՝ի նց մանակ-
յուէն արդէն ընկալեալք , և քան գևս
աճեացեն ՝ի միջի ձերում · և որ ինչ
այլ և պակասի՝ տացի ձեզ : Այսպս
լցուցանելով նոցա զձեր հոգևորական
պէտս յոյժ ժամանակիս , յրնձացս առ-
ժամանակեայ կենացս , նաև ՝ի հան-
դերձեան ձեռն տալոյն ձեզ մտանել
՝ի յարկսն յաւիտենականս · զի մամ-
նայ անխրաւուե սփռել ՝ի ձեռս աղ-
քատաց՝ լինի զի արքայուէ : (զուկ ·
ԺԶ· 9 :)

Այսու բանիւ պնդապնդեաս կապէ ա-
ռաքեալն զկորնթացիս , ցուցանելով
զնա առօղս լինել յաւէտ՝ քանաւօղս ·
վա զի ինքեանք զմարթիւսորս ևեթ և
զանցանելիս տան աղքատաց , և ՝ի նո-
ցանէ զհոգևորս և զմշանջենաւորս առ-
նուն · որով ըս ոսկէ բերանին՝ լուսէւոյն
ճնշէ զնս տալ ողորմութի՝ , ոչ միայն
՝ի

'ի մեթերից կիմ յաւելորդացն, այլ և 'ի չքաւորութե՛ն 'ի վեր քան զկար. զի ե՛թէ յառաջութե՛ն միայն տալով զմալ մնասուն, 'ի նոյ առաջութե՛ն ընդունին զհոգևորսն, յայտ է թէ գոյիւ չտի տալով նոյ, զոյսմանդակ փարթամութե՛ն հոգևոր լինքեանս ձգեն։ Ջայս նոցին ինքեանց եՒՀողմասասիրել, և ինքն վկայէ հատատուէ զրանն։

15. Արդ՝ և գրէաւ է, ե՛ր բաղտի առ, ոչ առաւելու. և որ սակաս, ոչ նուազեցաս։

'ի գրոցն ելից (Ժղ. 18.) յատաջ բե՛րէ զանցս մանանային առնելոյ 'ի կերակուր խորհելացուոց յանապատին, յայտ առնելով զբարոյական և զոյլաբանական իմաստս բանին։

Որ բաղտն առ. 'ի յոյն բնագրի առաքելոյն, ոչ և եօթանանիցն, զորուե՛ դնի բայն. այ որ բաղտն, ոչ առաւելու. և որ սակաս, ոչ նուազեցաս։ Լատինացոցն և անոյնոյնպս Թարգմանսն առաքելոյն կրկնեն զբայն, առ կամ թուլ վեց, ոչ և 'ի հայ օրինակս ինչ առտ կրկին բայն առ։

Զամ առմանել ե՛ր յոյ՝ Ժողովել 'ի մանանայէն զառանձորդ երից գըր ամայ, որչափ բաւական էր իւրաքանչիւր մարդոյ յառօրեայ կերակուր։ 'Ի Ժողովել նոյ ե՛ առաւօտս առաւօտս, դէպ լինէր՝ զի ոմանք կամ 'ի ցանկութե՛ և կամ յարագութե՛ աւելի Ժողվէին քան զայլս, կի քան զչափն առմանեալ. և այլք առ հեղգութե՛, և կամ յանկարութե՛ սակաւ քան զայլս, և քան զչափն ունէին։ Եւ ապա զամենեսեան Ժողովէ՛ն զարկանելով 'ի առմանել չափն, ասե գրէ՝ Թէ որոյ բաղում էր Ժողովեալ, ոչ առաւելու. և որոյ սակաւ էր Ժողովեալ, ոչ պակասեցաս, այլ ամենեքին ընկալան ե՛ կարէ չափուն։

Յայսմ ամենեսեան՝ ոմանք 'ի Տարց և 'ի մեկնեաց հրաշս ինն զմասս ածեն. իբրև Թէ կա՛ղեալ նոյ պատուհասել զազգսն աւելանդրացն, ծածուկ ձեռամբ զնոյ աւելի Ժողովե՛ն փոխադրէր 'ի չափ սակաւաւորին. կի 'ի չափս անդ զաւելին Թանձրացուցանէր, և զսակաւն անօսրացուցանէր, որով զհաւասար մէջոց անօթոյ ընուին։ Ա յոյնս համարին նխւասցին, ոսկեբերան, Թէոփիլակտոս, կուռնելիոս, եստիոս, և այլք։ Սակայն կալնի՛ե՛ այլոց ոչ Տարկ համարի ապաստանիլ 'ի հրաշս, մանաւանդ ե՛ երբայական բնագրին, որ պարզաբար ցուցանէ՝ Թէ 'ի չափել նոյ զժողովեալ մանանայն, ոչ աւելն առնոյր բազմաժողովն, և ոչ պակաս՝ սակաւաժողովն. և զայս կարէր առնել տանուտէրն, կի այլ ոք վերակացու, չաւելին միոյն արկանելով 'ի չափ մնացոյն։

Որով օրինակաւ և յոյ, առ դիտաւորութե՛ առաքելոյն չնտ է ցուցանել, Թէ ոՀ 'ի մատակարարել իՀ լացուցոց զառօրեայ կերակուրն, ամենեցուն զնի չափ կարգեաց. և Թէև ոմանք յաւէտ, և ոմանք նուազ Ժողովէին, բայց չափոնն ամենեքին 'ի հաւասարութիւն գային։ Ջայն տարացոյց առնու 'ի հաստատել զիւր առաքելութիւնն, Թէ ոՀ կամք են՝ ոմ մարդկան զՏաղորդակցել պահել առ միմեանս ե՛ մարմնաւոր կանացն, և ե՛ Հոգևկանաց, և առաւել ազգակցելոցն հաւատովք. Մինչ զի Թէ ոմանց յաջողալ իւրեանց մեծութե՛ երկրաւոր, չաւելին առ իւրեանց պէտս՝ Թողուցնու՛ ազելոցն պիտոյիւք. և որոց Հոգևկան Ճոխութե՛ առաւելեալ իւրէ, ըստ իւրեանց կարի մասնաւորել 'ի Թէ բացեՀն՝ աղօթիւք և Ճգնութե՛։

Ազդ առնէ ոսկեբերան, Թէ նմանութե՛ ապացուցիս ոչ միայն յորդորել առաքեալն՝ մի աւելաստացուե՛ կապիլ, և մի չքաւորութե՛ վշտանալ, այլև երկեցուցանել զկարկամեալսն 'ի առաբութե՛ զի յաւելորդաց իւրեանց զանազանով կարօտելոց, ոչ Թէ՛ Թէ ինքեանք աւելի ինչ ունիցին, կի Ժամանիցին քան զայլ կարօտեալս. վ՛ըզի 'ի պիտանիսն՝ աղքատն հաւասար ընդ փարթամին յաջ գեցուցանէ զորովայն, պատապարէ զմարմինն, Տանդի քնով, վայելէ կենօքն։ Իսկ յաւելեալն փարթամին՝ Թէ ոչ յօդուտ այլոց ծախիցէ, կի 'ի ձեռս աղքատաց տացի յաւանդ անկորուստ, որդանց և ցեցոյ մայ բաժին. ոչ և մանանայն՝ որ 'ի սահմանին զանձեալ մնայ անվնասելի, յաւելեալն քան զչափն՝ 'ի Տնեսն և յորդն Տամակեր։

16 · Այլ ընդդէմ ես, որ սրբ ընդ էոյն էոյն
ես յեր ի սէրս տիոջ։

Ձեռ վարդապետական յորդորանացն ի սուրբ ողբմանէ, ի կիր առնու խոբագիտութիւն առաքելոյս զայլ ճանապարհ ընտանի, որով էբրև բնաբար շարժէ զկորնթացիս յառաւաւթինն զովելի · այն է՝ արդյ կացուցանել զվէրակացուս կի զժողովարարս տըբոցն ողբմանէ · որոց պաշտօն էր յորդորել զառաջս, հաւաքել զոտարն, և հաստացանել ուր պարտն էր։ Յերկուց դիսոց առաջի առնէ զմեծարդութիւնն նոց, ի բաժանուն հաւատարմութենէն, և ի մեծաջան փութիւնն՝ որով պարապ պիէն յայն գործ · առաջինն վասաչ առնէ զառաջս, և երկրորդն վառէ ի նմանակիր յօժարամտութիւն։ Զայս կարդալ են ձեմ բանքս մինչ ի կատարած գլխոյն · ուր զդիտաւորութիւն մտացն կնքէ ասելով · * Եւ արդ զհանդ գէս սիրոյ ձերոյ, և զմերոյ պարծանացն վս ձէր՝ ի դատս ցուցչիք յանդիման ձեմ եկեղեցւոյ։ ‖

Եւ զի գլխաւոր ի նոսա և նախանձաւոր՝ տիտոս էր, վս նր սկսանի ասել · Բայց ընդդէմ ես։ Ընդդ ասէ՝ և զոհուէ մատուցի ձոյ, որ և յայսմ առաջարկութենէ երևեցոյց զնւր նախախնամական բարերարութիւն։ Վս զի սրբ ընդ էոյն, աղեաց՝ ի սիրս կի՝ ի կամս տիոսի զնոյն հոգ և զքան, որով ես վաւելալ եմ, և կամ որով նա ինքն այլ անգամ յորդորել էր զայլս ի նոյն բարերարութիւն։ Ըս յեր, վս յորդորելոյ և զձեզ, կամ յորդուս ձեր։ Կա ինքն ձեռ զարթեցոյց ի սիրս տիտոսի զայն ցանկութենէ, որով ես և նա ջանայմք ի կատարումն որոցն ողբմանէ, և համաչիմք այսու իբրև երախտիս առնել ձեզ · դիտելով զի տուողդ շատ՝ մեծագոյն է քան զառողացն։ Կոհանալոյն ոչ զայն և եթ վկայէ՝ թէ բարիոք շարժման սրտի սկզբնապատճառ ձեռ է, այլև զի այն փոյթ ոչ մարդկօրէն ինչ էր, այլ ձեռագործ, որով կրկնակի շահի զկորնթացիս, զիւր անեղական նուիրին ցուցանելով, և զնոյ յօժարութենն զրգռելով։ Վս զի եթէ ձեռ զարթեցոյց զփոյթն, ապա յաւսամ թէ ոչ անգործ և ի դերև ելցէ ի կատարման նէն · և եթէ ձեռ առաքեաց զտիտոս, համարեաջիք թէ նա ինքն խնդրէ ի ձենջ բերանով տիտոսի · և ո՞ զլսացի տալ առատապես ձոյ խնդրոյն։

17 · Ի զղջալոյն ընդ ես · և ընդ ես յօժարագոյս դիմեաց գնալ առ ձեզ։

Տայ զհաւատիս փութոյն տիտոսի՝ թէ ձոյ շնմարտուբ մեծ էր, և յոժար կոյս կողմանէ։ Ջի զղջալոյն ընդ ես։ Սակս անորոշ դնելոյն՝ զղջալոյն, ո մանաբ իմացան զպաշտօն աղաչելոյ կի յորդորելոյ յաղբոմանէն յանձն էառ։ Սակայն առվարաբար մեկնիչք իմանան զառաքեալն առաքելոյն, զոր ի ծ տանն յիշեաց · և ասորին իսկ բացատրէ դնելով, զաղաչանս մեր։ Արդարև նա ազդեցեր զնա ասէ՝ գալ առ ձեզ ի կատարումն այսր գործոյ, և նա տեղե եւ աղաչանացս, իրաւացի և կարևոր գոլ դատեաց և հաւանեցաւ։

Եւ ես ընդ ես։ Ջոր մեր Թարգմանիչս միով դիմաւոր բայիւ եդ, յորմէ անբոյշ բայիւ ասէ · * այլ բաղմափոյթ եղել, կի գոլով · ‖ այլ Թարգմանք և ս նովին մտոք դնեն, այ, և զի բաղմափոյթ էր, կի կարի փոյթ եղև նմ՝ ի հայ մեկնութենէ և ս անորոշաբար դրի, և ես ընդ ես։ Ասկերբեան (Տատ. ժբ.) և այլ մեկնիչք զայս միտս ասանդեն · Թէպէտ և զնմ աղաչանս յանձն էառ, բայց ես ի յորդորել իմ զնա՝ գոհ յառաջել քան զնմ ցանկութն և զաղաչանս. այնչափ յորդորախտ էր ի սոյն, մինչ զի անկարօտ իմոց աղաչանաց՝ ինքնին իսկ գալոց էր, իբրև Թէ իւրում անձին ընտանեգործն Տամարելով զարբանեկութենէն։

Ուստի յօժարագոյն դիմեաց գնալ առ ձեզ։ Ի յոյնն և յայլ Թարգմանս չիք գալ։ Զիւրակ կամակարութենէ առաւել շարժել քան յիմոց յորդորանաց, վասնզի անկաւ ի Տանապարհ · իմ աղաչանք այնպիսի էղեն, ոչ զբ զի քաջարշաւ ընթացողի զկնի խրախոյս արկանէ ցեր։ Ասոր ես ասկերբերանին զգուշացաւ առաքեալն, զի մի ի լսելն Թէ ես արկ ի սիրս տիտոսի զնոյնն, Տամբերեցին միայն ձոյ շնորհացն լինել աղդումն,

դուն, և ոչ մի ինչ տիտոսի կամակատարեն։ Դիմաց առնն ոչ իմանի, թէ նախ քան զնուելնա ելեալ էիցէ տիտոս ի Ճանապարհ։ զի ըստ հասարակ կարծեաց՝ ձեռամբ տիտոսի առաքեցաւ։ և ոչ միայնակ դնաց նա, այլ ընկերօքն՝ զորս ընդ նմա առաքեցաք ասէ ստորև. 18. 22։ Ա՛ր որդիմանի, թէ վաղվաղակի պատրաստեցաւ ի Ճանապարհ՝ առանց յայլ գործս ձեռնարկելոյ։ կամ, զի դի մաց ասէ՝ հայելով ի ժամանակ հատ նելոյ թղթոյն, յորժամ կորնթացիք ընդ թեռնուն զայն, և ընտոտս տեսա նէին։

18. Ա՛ռ առաչեցարք ընդ նմա զեղբայրն, որոյ գովաբանին յաւետարանի անդ ի՝ ընդ ամ ենեղեցիս։

Զբնակրութեի տիտոսի՝ զայլ և երկուս յիշէ ի կարգի բանիցս. յորում երևի զնա երթալ սովորութեի երթս որս կարգէին սովորաբար. ոմն վկայէ մայմոնիդէս։ Առաքեցաք ասէ ընդ նմա, եբրև գործակից տիտոսի յայս պաշտօն, զեղբայրն, ոչ զանունդ ոք, այլ որոյ գովաբանին յաւետարանի անդ է. որոյ գովելի համբաւ ծանուցեալ է ի քարոզութեի աւետարանին, կի՛ ի զրեալ աւետարանեի. և այն ոչ առ ասկաւս ոմանս, այլ ընդ ամ ենեղեցիս։ Զայսպիսի՛ոք ընկէ րեցաք տիտոսի, որ քարոզիչ լեալ է աւետարանին քրի, և գովելի բազմաւ կատարեալ գայն պաշտօն՝ ոչ ըստ իմում դատաստանի ևեթ, կի՛ այլոց պաշտօ նակցաց, այլ վկայութ ամ եկեղեցեաց. որք կամ անձամբ, և կի՛ ի լոյ հասա տի Ճանաչեն զնո ընտրականութեի։ Եւ ոչ միայն ի քարոզութեն ներհանչելոյ, այլև կամօք և ընտրութ գլխաւոր եկե ղեցեաց կարգել ընկեր մեր յատաջիկայ պաշտամանս. զոր և տեսցուք ի յա ջորդ տանն։

Ա՛յսչափ միայն ասել զնո հանդամա նացն շատ համարեցաւ, առանց յան ոճանել յայտնելոյ. ոմն և զանուն եր րորդին՝ որ ի 22 տան, լռութ անցանել։ Ա՛ս այս ասէ ոսկեբերան, զուցէ վն անձամօթ լինելոյ կորնթացւոցն՝ ոչ յիշէ։ Սակայն դժուարին թուի, թէ որոյ գովութեի հռչակեալ էր յամ ենէ ղեցիս, կորնթացիք չեցեն զնա ծանուց ցեալ դեթ ի համբաւոյ. և ա առաւել՝ ևեթ համարիցիմք զնա լինել զուկաս կի՛ սկզուանաս, որք անձամբ և ա նօթք էին առ կորնթացիս։ Վա՛ որոյ առաւել հաւանելի թուի ասել, թէ մանաւանդ սակս քաջածանօթ լինե լոյն՝ շատ համարեցաւ զհանդամանս անձանցն և ևեթ յիշել. որով ինքնին ի մանչկին կորնթացիք թէ ոչ ոմանք ևն ևկեալքն. զորս և ընդ թեղթոյն ներկայ տեսանէին ի միջի իւրեանց։ Ա՛յլ զի զոխոտս միայն յանձանէ յիշատակէ, վա՛ զի նա էր գլխաւոր կատարիչ առաջ ելիկայ գործոյն, իսկ այլքն իբրև գոր ծակիցք նմին։

Ի՛նդրելն՝ թէ ո՛ր իցէ եղբայրն յիշ շատակեալ ի բնաբանին, քննելի ևն ի նմա երեքին հանդամանք, ըմ քարոզու թեի աւետարանին, կարգումն նր յեկե ղեցւոց, և ընկերութեի ը պօղոսի յա ռաքելական պանդխտութեին։ Ե՛ւ զի բազումք կան յիշատակիչք յատաքել պատում մատեանսն, որոց յաւէտ կի՛ նուշազ պատշաճին այն հանդամանք, ըմ նմին բազմանան և կարծիք վարդա պետաց։ Բազում յատաջնոց և՝ իւրաքանչիւր ոք յատաջնոց և՝ իւրաքանչիւր ոք զզուկաս իմանան, վասն ասելոյն զզովութեի նր՝ յաւետարանին լինել, և զի ընկերք էր նա պանդխտութեի պօղոսի մինչև։ ի հռոմ. ոմ յայտ է՝ ի գործս. է՛ր Ա՛յսպս հաճարին որգրինէս. (Գաո. ու.՝ ի վ՛ր զուկ.) հերոնիմոս. (յայլևայլ տեղ.) պրիսկասիոս, կայեսանոս, և այլք բազումք, առեալ որպս թուի՝ ի թեղթոյ սէյն իդնատիոսի առ եփեսա ցիս, յորում զառաջիկայ բանս՝ որդ գո վ՛ր ին յաւետարանի անդ, ընծայէ զուկա սու. և ըստ այսմ կարծեաց եղեալ է՝ ի նախադրութեի աւետարանին զուկայ, և՝ ի կատարած այսր թեղթոյ և ա ասէ՝ առաքել՝ ի ձեռն զուկայ։ Ա՛յս ինքն ոս կեբերան՝ որ յատաջիկայ Գաո. ժ՛ը, առաւել ընտրէ զբառնաբաս, ի զործս առաքելոց (Գաո. ու.) և՝ ի մեկնութեի ը տիմոթ. (Գաո. ժ.) զուկասու ընծայէ զիմ բանքս։

Ա՛յս կարծիք հաւանելի եղեն բազմայ յեանոց, ոչ եթէ աւետարանաւ ըզգ զրեալն զուկայ իմանալով. քան զի առ յայս է ժամանակ զրուն նր նախ քան

զԹուղԹա , (ԹէպէՏաև ոմանք ՝ի ՏՅ ա֊ մին ասեն , յՈր երբ երեք ամՀ յառաջ քան զԹուղԹա ·) այլ առաւել և՝ զի առաքեալն յԱՀ ԹուղԹա իւր բառիւն ասէ՞ՏՏ՝ ոչ ուրեք իմանալ զգրեալն , այլ միայն զբարեզուեալն , Յր վկայ զբարեզուել աւետարանին : Արդ՝ յայս է զի զուկաս նախկին աշա֊ կերտ և տեղեակ աւետարանին քրի՝ քաջգանաւն էր ՝ի քարոզուԹիՀ , և միանգամայն ընկերք անմեկնելի պօղոսի յԱՀ ընԹացս ։

Ասէ ընդդիմանալ եատիս , զի զուկաս ոչ ուրեք ասի ձեռնադրեալ յեկեղեց֊ եայ ՝ի գործակցուՀ պաշտաման սքրց֊ մանաւանդ զի զկնի այնր կարգման՝ որ եղև յերկիՀ և յանտիոք · (գործ· ԺՀ· 2· ԺՀ· 22·) երևի ընկերացեալ սքրց պօղո֊ սի · զի ՝ի ԺՀ· գ֊ՀՆ գործոցն սկսանի խօսել յառաջին դէմն ։ Ասյժմ պատաս֊ խանել կալցիՀ · ԹԷ և այդ չիք գրեալ յայսմանպէս , բայց կարծել ոչինչ ընդ֊ դէմ է · մանաւանդ յորԺամ տեսին զնա եկեղեցիքն՝ անբաժան ընկերել պօղոսի յԱՀ վաստակս , և առաւել և՝ զկնի մեկնելոյն բառնաբայ յընկերակցուՀն պօղոսի · (գործ· ԺՀ· 39։) Ասյ և բա֊ զում ինչ չգտանելոմբ գրեալ յայսմանպա ՝ի գործս առաքելոց , բայց իմանալոմբ ՝ի ԹուղԹոց առաքելոյս · յորոց մի համա֊ րիսկ և այս ։

Ոմանք բերան օրՀս ասացաք , առաւել զբառնաբաս իմանալ ՝ի Ճառի աստ ԺՀ֊ վս առելոյն՝ ձեռնադրեալ յեկեղեցեայ անտի ընկերք քարոզուն , և պաշտօնս կից ՝ի հաւաքուն ողորմուն · Յր յեկե֊ ղեցւոյն անտիոքայ նախ · (որ պատմի ՝ի գլ· ԺՀ· գործոց ·) և ապա յեկեղե֊ ւոյն ելէին բան պատմելոյն ՝ի գլ· ԺՀ ։ Զոր և առաքեալս պատմաբանէ յատ֊ գաղատացեալ ԹղԹին · (ՀՆ· 9·) ԹԷ ա֊ ռաքեալքն ձեռն եառն հաւանուԹիՀ՝ զի պօղոս և բառնաբաս քարոզեցին ՝ի հեԹանոսս , բայց յիշելով զաղաղատս հրեից ելէին ։ Ասյմ կարծեաց հա֊ ւանին Թէոդորեատս , Թէոփիլակտոս , և այլք առաւել ՝ի յայնոց ։ Բայց ան֊ հաւան գոյանի եատիս , ոչ այնու մի֊ այն՝ զի բառնաբաս նախապատիՀ զո֊ լով յառաքելքն , անպատեհ ինն ԹուՀ՝ ԹԷ ՝ի պօղոսէ կարգեսցի երբէք գործա֊ կից տիտոսի , այլ յաւէտ զի ընդ կարդ պատմուԹիՀ իրացս ոչ հաւասարի ։ ՎՀ զի պատմելքն աստուածոր համեմատին պատմելոյն ՝ի քառներորդ գլուխ գոր֊ ծոցն · յորում ժամանակի վաղուց էա մեկնեալ էր բառնաբաս ՝ի պօղոսէ · և յետ այնր ոչ բնաւ ընԹեռնումբ զա֊ նուն նորա ։ Ասյս պատՃառ կարի զՀ֊ բաւոր է ։

Ասյլք ոմանք՝ զապաղոս իմանան՝ զայրն Ճարտասանաբան և անուանի ՝ի քարոզուՀ աւետարանին , բարեհամբաւեալ առ կորնԹացիս · զորմէ ասէ էա ՝ի կատա֊ րած առաջին ԹղԹոյն (ԺՀ· 12·) ԹԷ ՝ի պարապելն գնալ ունէր ՝ի կորնԹոս ։ Սակայն նովին պատՃառաւ տկարա֊ նայ և այս · զի ոչ ուրեք գտանեմբ՝ ԹԷ յեկեղեցեայ անտի ընկեր կարգել լինել նա առաքելոյն պօղոսի , կի ՀՆմա ու֊ ղեկցեալ ՝ի վաստակս քարոզուՀ , և ՝ի հաւաքուն տրոց ։

Եատիս ՀՆ բարՀնիսի ընտրէ իմանալ զշիղա , կի զսիղՀանոս , որ երևելի իսկ էր ՝ի քարոզուՀ , և գործակից պօղոսի ՝ի քաղաքս տեղիս , ոՀ և ՝ի կորնԹոս · ՀՆ որում յիշեցաւ յառաջին գլխս այսր ԹղԹոյ · 19։ ԵՀ եԹէ ասիցի , Թէ նա ոչ կարգեցաւ յեկեղեցեայ անտի ընկեր պօղոսի , այլ ինքնին առաքեալս ընտրեաց , պատասխանել եատիս · դոյ և ընտրուԹիՀ եկեղեցեայ · վՀ զի նախ՝ յեկեղեցւոյն եՀէմ կարգեցաւ գնալ յանտիոք ՀՆ պօղոսի և ՀՆ բառնաբայ (գործ · ԺՀ·) և յայնմ ժողովի արդէն բանք եղել էին յաղագս հաշտուԹեան աղ֊ քատաց ։ (գաղա· ՀՆ· 9։) Երկրորդ ապա ՝ի մեկնիլ բառնաբայ ՝ի պօղոսէ յանտի֊ ոք , ԹէպԷտ և ասի՝ ԹԷ պօղոս ընտ֊ րեաց զշիղա , այլ ոչ առանց հաւանու֊ ԹիՀ եկեղեցւոյն յատեն (գործ· ԺՀ· 40·) * Եւ պօղոսի ընտրեալ զշիղա՝ ել , յանձն արարեալ շնորհացն ՀՅ յեղբարց անտի ։ ‖ և ահա այս բան նովին օրինակաւ ասի նաև զբառնաբայ և զպօղոսէ՝ որք յան֊ տիոքայ եկեղեցւոյն կարգել էին յատ֊ կաբար · (ԺՀ· 25·) * Եւ անտի նա֊ ւարկեալ գնացին յանտիոք , ուստի էին յանձն արարեալ շնորհացն ՀՅ ՝ի գործն զոր կատարեցին ։ ‖ Ասյս ուրեմն հա֊ ւանուԹիՀ երկոցունց եկեղեցեաց կար֊ գեալ էր շիղա գործակից պօղոսի ՝ի քա֊ րո֊

19. Եւ ո՛չ այլազգ ինչ, այլ յիւրազգեաց ոմն, դարձեալ ի նոյն ինքն ի Սամարացի, դարձեալ ի նոյն ինքն ի Սամարացի, որ դարձեալ ի նմին, ի ոտս ինչ, և ի նմա չ՚էր ծանրութիւն:

Զպատուականութիւն առաքելոցն ցուցանէ նաև ՚ի միաբան դասատուութեանն ընտրելացն զնա: Եւ ո՛չ այլազգ ինչ ոմն ՚ի քարոզուիլ աւետարանին մեծարու եղև այլոց գովութեամբ եմ եկեալ, ոչ միայն յայնժամ արժանի գտաւ նա միտս համարման, և զի վեսեմ այլոց, այլև յեռանդագեալ յեկեղեցեացդ ածէ: Յայնմ և այլ թարգմանք դիմեալ բայ դնեն. ՚ի ձեռնադրեցաւ, կի՛ ընտրեցաւ նշդեհ կիպ մեր: Զեռ. նագրութեի աստ խմանայ կուռնելիոս զկարդիլն սարկաւագ, կամ քահանայ և. որպէս և Լօձն սարկաւագութեան առեփանոսեանք կարդեցան ՚ի վերայ կացուցին պետրոյիզ Ժողովրդեանն: Բայց այլոց տարակուսելի թուի. զի ոչ եմ ուրեք գրուի ձեռաց զառաչելի սրբոց զան կարգի նշանակ. այլ ըստ եբրայեցւոյ կան սովորութեի՛ կացուցանել զոք ՚ի գործակալուի ինչ՝ ձեռին դրութիւ վճարե. և առ յոյնս ձեռաց ձգմամբ կամ տարածմամբ նշանակեր հաւանուի ժողովրդոյն: Ուստի և առաքելոց սովորաբար իմանան մեկնիչք՝ զընտրութեին ՚ի պաշտօն քարոզութեան, և մատակարարութեան սրոցն աղքատաց:

Ապա իմաստքն են. այնպիսի ոք ընտիր և հաւատարիմ յառաջնոյն իսկ վկայեալ էր եղբայրս, զի հաւանութիւն եկեղեցեաց ընտրեցաւ և կացուցաւ նշդեհսնէից Ձեր, ՚ի ընկեր ինձ և բառնաբայ, կամ այլոց և՛ պանդխտուն յառաքելական ընթացս, կի՛ ըստ ոսկեբերանին, ՚ի փոքր ձանս և ՚ի վտանգս քարոզութեի մերոյ: ՚Ի ընդրկս յոյսոյն: յոյսն՝ ըստ այսմ շնորհ հի. զոր ունիք մեկնին, ընտրեցաւ ընկեր առաքելական քարոզուե՝ հանդերձ պաշտամամբն հաւաքելոյ զուարս աղքատաց. և այն պաշտօն շնորհ կոչի՝ կամ զի ըստ կուռնելիոսի՝ ՚ի յօժարակամ յանձն նաուութեի խնամելոյ զպէտս աղքատաց, և կի՛ զի ըստ կայեսացոսի՝ ապաստարան է հաւաքելոյ զձրի տուրս բարեպաշտից: Ոսկեբերան բառիւն ընդրկ զերբ

րողնէն, և ՚ի հոգալ զպէտս սրբոյն: Այս կարծիք առաւել պատճառս տան հաւանութեի:

Այլ սակայն լինկեֆիոյս լուծանել կամեցեալ զառաքելոյս ամենեցուն, ասէ թէ աներկբայարար մարկոս է նա. զի յայս իսկ է՝ թէ եղև նա քարող աւետարանին: Իսկ թէ յեկեղեցեաց անբ կարդեալ էր ընկերակից պօղոսի և բառնաբայ, ցուցանէ ՚ի բանից գործոց. (գԼ. 25.) թէ աք յետ կատարելոյ զպաշտօն աղքատացն յերկէմ, դարձան յանտիոք՝ առել ըէ իւրեանս զյովհան նէս, որ կոչեցեալն էր մարկոս: Եւ յետ այնր իբրև յեկեղեցւոյն անտիոքայ որո շեցան պօղոս և բառնաբաս, և նաեւ ցին ՚ի կիպրոս, ունելին և զյովհաննէս պաշտօնեայ: (գործ. ԺԳ. 5.)

Սակայն առաւել տարակուսելի թողու զբանն լինկեֆիոյս. վա զի ՚ի յիշատակելսն տեղիսդ և ոչ նշանախեց անգամ երևի հաւանութեի եկեղեցեաց ՚ի կարգել զմարկոս իբրև պաշտօնակից նց: Մանաւանդ զի յետ սակաւ ժամանակի մեկնեալ նե՛ ի պօղոսեանց, դարձաւ յերէմ. (ԺԳ. 13.) Եւ յերկրորդ դարձի պօղոսեանցն յերէմ յանտիոք, յորում ժամանակի ըէ նա էր և մարկոս, ՚ի կամել բառնաբայ ընդ իւրեանս առնալ զնա ՚ի վերատին շրջագայութենն, ոչ յանձն էառ պօղոս. (ԺԵ. 37. 38.) Արդ՝ ոչ թէ՛ի հաւանելի, թէ մարկոս ՚ի հրամանէ եկեղեցեացն կարգել իցէ դործակից առաքելոցն, և սակայն կամ նա ինքնակամ մեկնել իցէ ՚ի նոցանէ, և կի՛ պօղոս չհաւանել ըէ իւր առնուլ ՚ի գործ անդր: Եւ զի՛ փղթի է, թէ յետ այնր սիրոյապես յիշատակէ զնա առաքելս առ կողոսացիսն. (իէ. 10.) և առ տիմոթէոս. (բ. թղթի. իէ. 11.) Արդ ցուցանէ միայն՝ թէ կամէր զնա յայնժամ առ իւր ունել, կամ ունէր իսկ. բայց ոչ ցուցանէ՝ թէ յառաջ դոյն կարգել էր ՚ի նէ՛ գործակցութեի, և զնոյն պաշտօն վարեալ ըէ նմա զբաղմամ ժամանակս:

Արդ՝ ՚ի հնդեցունց նշանակեալ անուանցդ՝ առաւել հաւանելի է մեզ իմաց նալ կամ զղուկաս, և կի՛ գշիղա:

կաքանչիւրն ևս իմանայ, յո՛ զքարոզու-
թիւն բանին, և զշաւիղ ոտցն աղ-
քատաց։

Սակայն կարգ բանիս սիրապէս ցու-
ցանէ զառաքեալն, կի՛ զպաշտօն հաւաք-
մանն ոտցն։ և իմանէ. ընտրեցաւ յէ-
կեղեցեաց անտի, և մէք եակ խնդրե-
ցաք՝ լինել մեզ գործակից ոչ միայն ՚ի
քարոզել զաւետարանն յօտար երկիրս
հեթանոսաց, որ է պանդխտուի, այլ
և ՚ի կցորդն այսմ առաքելուէ ՚ի հոգս
ոտից աղքատացն հրէաստանեաց. որ պա-
պէ ՚ի ձեզ, յո՛ յայն հոգս կի՛ ապաստա-
բուիք՝ որ կատարէ ՚ի մէնջ յամի տեղիս,
կամ առ ոտից մատակարարութիւն կալ-
ցելոյք եմք։ ՚Ի ֆառս գե, ՚ի պատիւ քոյ
եան, կի՛ ասէ, որ դովի և փառաւորի ՚ի
բարերարուէ առաջոյցն, և ՚ի հաւա-
տարիմ անտեսուէ պաշտօնէիցն. և այն՝
փառաւորուի է մի ՚ի պտղոց առատա-
ձեռնութեան հաւատացելոց, ըստ որում
ասացեալ է յաղօրդ գլ. 12. 13։

Եւ ՚ի ձէ յօժարութիւն։ Յաղագս օրինակի
առաքելաբար ընթեռնուն, ՚ի ձեր յօժա-
րութիւն. զոր ասկէ ետեան մէկնի, յայս
պաշտօն ընտրեցան այնպիսի արք հա-
ւատարիմք, ոչ միայն ՚ի փառս ետն, այլ
և զի գուք յօժարագոյնք լինիցէք ՚ի
տալ տեսանելով զարս ընտիրս կացու-
ցեալս ՚ի մատակարարուի ոտցն։ Կամ
ըստ այլոց. ոչ զի ձեր յօժարամտութիւնդ
յայտնեսցի, հռչակեսցի, կի՛ շարժես-
ցի յորդորանօք այնպիսի արանց։
Սակայն ոչ միայն մեր բնաւիրս, այլև
լսողին, ասացին, և արաքացին դնեն,
՚ի ձէ յօժարութի, կի՛ ըստ մերում յօժա-
րութեան, կի՛ միսիթարուէ. և այս միա-
ջան ընթերցուած վկայէ, թէ այնպէս
ընթեռնուին այլ հին օրինակք յունաց։
Եւ իմաստքն են. մատակարարի ՚ի մէնջ
այս պաշտօն՝ առ ՚ի ցուցանել նաև ըղ-
մեր յօժարամիտ ծառայուի յայս գործ
ոտքմուէ։ Կամ, ընտրեցան այն հա-
ւատարիմ արք՝ ոչ ըստ կարի օգնական
լինելոյն մերոց կամաց և ցանկութեան,
ոտքմ վաստակիմք ՚ի հոգալ զպէտս
աղքատաց։

Ջ բառն ՚ի ընդ-
ման յայտնի, ամենք հա-
մարին ինդիր բայն ասացեալ, որ յան-
ցեալ ասն. յո՛ առաքեցաք ՚ի ընդ
յայս, կի՛ յայս պաշտօն զնդրայրն, որ
դովեալ է քարոզութ, և ձեռնադրեալ
նշդեհակից մեզ եղն. մինչ զի այլ ոմ
բանք համարին միջանկեալ, և փակա-
դծիւ որոշելի։ Սակայն ոչ հարկ ետուի
այնչափ հեռացուցանել։ Այնպէս ըզ-
բառն ՚ի ֆառս գե, և ՚ի ձէ յօժարութի,
ոմանք հայեցուցանեն առ բայն՝ ՚ի ե-
ղբէյաս, յո՛ ձեռնադրուէք ընտրեցաւ
յեկեղեցեաց անտի՝ նշդեհակից մեզ՝
առ ՚ի տարածանել զփառս ետն, և օգ-
նել միջում յօժարապիտ փութոյ։ Իսկ
այլք առաւել ըս կարգի հայեցուցանեն
առ բայն՝ որ պաշտե. յո՛ ընտրեցաւ յայս
շնորհ պաշտաման, որ մատակարարի
՚ի մէնջ առ ՚ի մեծացուցանել զփառս
ետն, և ցուցանել զմեր փոյթ ՚ի խնամել
զաղքատս։ Երկաքանչիւր եղանակք ՚ի
միտս միաբանին։

20 · Բայց զայս խրճեաս ՚ի, ՚ի ֆոյե
որաս ինչ ոչ դնիցէ ՚ի հասցեաս-
ին ցայտնի՝ որ պաշտեցաս ՚ի ձնէ։

Յորմէ անդորձ բայիւ դնե, խրճելով,
կի՛ զգուշանալով յայտմանէ. և նորին
պէս դնէ լսողին. բայց այլք դիմաւոր
բայիւ բացատրեն. ասացին, բայց զայս
խրճեմք. արաքացին, խորշեցաք յայս-
մանէ։

Ըստ իմաստիցն՝ առ՚ելաբաքար վերաբէ-
րեն զայս առ բայն ասացեաս որ ՚ի 18
ատն. այսպէս զի 19 ատնէն համարին
միջանկեալ բան. Վա՛ն այն առաքեցաք
ասէ՝ ընդ սիտոսի և զայլ եղբայր մի և
երկու, արս գովելիս և ընտրեալս, զի
խոշեմք կամ զգուշանայաք, ին ֆոյե
որաս ինչ ոչ դնիցէ. յո՛ կասկածելով՝ ոչ
ելթէ զձենջ, այլ գուցէ այլ օք ՚ի տակ-
բամսաց ձախողակի խորշիցի զմենջ, և
զոր ևիցէ նաև փաքր արատ արկանել-
ցէ ՚ի վե՛ր մեր. և արատ՝ կամ անհոգուեն,
համարելով ելթէ առաքեմք արս անպէ-
տանս. և կի՛ անհաւատարմութեն, ոչ՝
ելթէ առաքեմք արս անփորձս և կաս-
կածաւորս. և ելթէ ՚ի դժամոցն հաւա-
քելոց ՚ի պէտս աղքատաց՝ խորհեցեմք
մեք կի՛ նոքա յատանձին պէտս։
՚Ի հասցեաս-
նակ բառին՝ հասցեաս-
դեէ. յո՛ առաւաւն, լիուն. և զրանն
կազմէ այսպէս, ՚ի լիութեն պաշտեցէ-
լոյ ՚ի մենջ։ Լատինն պահէ զնոյն բառ,
դնե-

դնելով՝ ի լրութիւն՝ որ պաշտի՝ ի միոջէ։ Ոսկեբերան և այլք մեկնեն. գուցէ եւ պերասիս կամ կասկածանս խորհեցցի ոք զմիոջէ յայսցանէ առաւուտէ տրոցն, որք մատակարարին մերով ձեռամբ. կամ որք յանձնեցան ի մեր անտեսութիւն։ Այլ զի յորժամ սակաւք իցեն դրամքն ուանդելիք, դժուարին է խրել անտի առանց ի յայսց գալոյ անհաւատարմութեան։ Բայց ի բազմութեան դրամոց ոչ ոք իրաւունք լինել կարիցէ՝ եթէ խարդախուն ինչ գործիցէ։ Աւորիս փոխանակ լիուն դնէ՝ արժատնատրութեան, կամ մեծութեան. և իմանի՝ յայսմ վաճառական գործակալութեան որ վճարի մերով պաշտամամբ։ Իսկ մեր թարգմանիչս եդ՝ հապաւումնեան, փոխանակ պնդութեան, կամ ամրութեան. քանզի յոյն անօթիքս ըմ հելլէն բառգիտաց նշանակէ և՝ զօրաւն, այժ. և զարմատ նոր անուն թարգմանեն զօրեղ, հաստատուն։ Ուստի ասելի՝ ի հապաւումնեան յայսիկ, իմանի՝ի տուրան որք հաստատութեան են պիտոյից աղքատաց. որով կենաք կարօտելոց ամրանան և պահին։ Քանզ որում և եղեալ կիսէ. (ՃՀ. 16.) ասի, հաստատութեան տացի։

Աղոթ՝ առաքելոյն որ յամի և առ ամենեսին անբամբասելի էր, զայսչափ զգուշութեան ի կիր առնու վասն իւր, և վասն իւրոց գործակցաց. զի մի թերեւս ինչ կասկած անհաւատարմութեան և աղտեղութեան շինեսցի ի նմա։ Սակս արծաթոյ ըմարձակ է յայժ առ մարդիկ, և յանկիւնս որսի բռնեսալ. որով դիւրին է՝ կամ եղծանիլ նովաւ, և կամ առ այլս երևիլ այնպիսի. նմին իրի իրաւացի է նա զգուշաւորութեան. վասն այսր պատճառի յառաջնում թղթին (ԺՀ. 3.) ոչ ինքնին ընտրէ զարսն՝ որք զտուրս աղքատացն ունէին տանել յերդեմ, այլ ի կորնթացիսն թողու։ Եւ սա կարևաւորեալ ինքնին առաքել զժաղովարարսն, ոչ զմի ոք, այլ զերիս կարգէ ի գործն, և առ նոյ հաւատարմութեան զայլ եկեղեցիս ածէ վկայս։ Յարէ ապա և զպատճառ այսպիսի զգուշութեան։

21. Բան ի խորհիմ զբարիս ոչ միայն առաջի Տն, այլև առաջի մարդկան։

Յորմէ առանց շաղկապի ասէ. խորհելով զբարիս. բայց զի պատճառ է այս անցելոյդ բանիցն, և լուելեայն լուծումն ընդիմանելոյ ոմանց, վա՛ այն մերս և այլ թարգմանք դնեն զպատճառական, և զլայ զիմաւոր։ Ա՛տրէթ էր կորնթացւոց, և մանաւանդ բարեմտութեան նոյ դժկամակիլ ընդ այնպիսի զգուշաւորութիւն առաքելոյն, և ասել՝ զինչ չարկ այդչափ հաւատեօք իրաւացուցանել մեզ դնչառարմանէ քո, և զայլոցն ի քէն չղնելոց. ուր և ոչ դևք անդամ իշխեն բասիր կասկածանաց կարկառել զձենջ։ Եւ եթէ առ կաւս ինչ ևս ի հաւաքեալ տրոց անտի ծախիցէք ի ձեր կարևոր պէտս, ո՛ր բամբասիցէ զձեզ։

Պատասխանէ առաքեալն. ոչ այդպէս, թէ և ոչ որ ի ձենջ զայդպիսի կասկածանս զմեօք արկանիցէ, թէ և դուք հաւանեալ իցէք առնուլ ինչ անտի ի մեր պէտս, ի վա՛յսր ամի զգուշացնամք ոչ միայն ի յայտնի բամբասանացն, այլև ի թեւեթև կասկածանաց։ Քանզի խորհիմ, յո պատրիմք խորհիլ, և խնամով հոգ տանիմք առնել ըմբռնել ոչ միայն առաջի Տն. (յաւիտեան և առաքեալ այ.) որ ի գատաստանին այ ուղիղ են և գովելի, այլև առաջի մարդկան. այլև որք ուղիղ դատին ի մարդկանէ։ Մեր փոյթ է՝ ոչ միայն ի խղճի մերում անպարտ լինել առ ետ յայմի՝ զոր առնեմք, այլև առ կարծիս մարդկան անսխալ երևիլ և անշահասէրք։ Թէպէտ և սիրտ մեր, և ձեր բարեմտութիւնդ ոչ սոգոտանիցէ զգործս մեր, սակայն ոչ պակասին ի մարդկանէ՝ որք առ չարութեան կիմ առ տկարութեան զայս առաքեալ են ի խորհել չար նաև զբաղ. նմին իրի ի կիր առնումբ զայմ զգուշութեան՝ զոր մարդիկ պահանջեն յայսպիսի գործակալութիւնս։

Ա՛յս բան առաքելոյն, որպ և նման այսմ ասացեալն առ հռովմ. (ԺԲ. 17.) յանդիմանութեան սասեմի է առ այնոսիկ, որք շատ համարին առ ետ արդարանալ խղճիւ մտացն, անփոյթ արա-

արարել զբարի անուամբ առ մարդիկ ։ Իսկ առաքեալն ցուցանէ՝ թէ յորժամ ընկերին պատճառք տացին անզգուշանալ , ընկերն ոչ շինի · և եթէ նա ոչ շինի , և ոչ ՅՈՎ · վասնզի ասելն ի բանս նոա , ոչ միայն առաքի ՅՈՎ , այլև առաքի մարդկան , ոչ եթէ այլ ցուցանէ զբանն որ առ մարդիկ ՝ի բարւոյն որ առ ՅՈՎ , այլ զերկոսին շաղկապէ · այնպէս զի օրինաւոր բարին չամարել առ մարդիկ բարի է առ ՅՈՎ · ոչ և բարին առ ՅՈՎ՝ է առնչանալի բարի նաև առ մարդիկ · նմին իրի որ ոչ խորհի զբարին առ մարդիկ , այնպիսին և ոչ առ ՅՈՎ խորհի ։

22 · Եւ ասէին ընդ նոսա ՅԷՀՈՒՆ ԴԷ , ԶՐ ԸՆԴԷՑԱ ՚Ի ԲԱՂՄ ԻՐ ԲԱՂՄ ՄԵՂՍ ԳԼԽԻՆ ԻՒՐՈՅ · Ե ԱՍԷԼ ԱՒ ՍՅՈՆ ԳԼԽՈՑՆ՝ ՅՈՒԴԱ ԳՕԱ ՚Ի ՅԵՂ ։

Ցիշատակէ և զերրորդ ընկերն՝ գովելով զնա , և զհաւանութիւնն ցուցանելով զնա , և զայլոց բազմաց ։ Ասաքեցաք ասել ընդ նոսա , յորժամ և ընդ միւս եղբօրն զայլ ևս գործակից , ոչ վայրապար զոք կամ զանձնանօթ , այլ զր ընդէնս ՚ի բաղմ իրս , զոր մեք մեզին ՚ի բազում փորձոյ ՚ի զանազան գործս գտեալ եմք գնէր , յորժամ , աջողակ , գործնեայ ։ Իսկ այժմ տեսաք նեմք զնա ասէլ ևս գնդգնդն , առաքելով ՚ի փոյթն , մտադիրագոյն ևս յայս գործ յօժարել ։

Ցասէ գՅՈՎ ՚ի ՅԵՂ ։ Սովորաբար յայր այս առ գնդգնդն , իբրև պատճառաւորելով փութոյն · և կրկնակի ի մանի , իբրև նշանակիչ յուսոյ կամ առաքելոյն , և կի եղբօրն · յորժամ առաքելոյ ևս գնդեցաւ ՚ի փոյթն տեսաք նեալ զմեծ ակնկալութի իմ ՚ի գնէ · իմ մեծ վստահութի գնէնք՝ առեցոյց գնի քանան ։ Կամ , այժմ առաքելոյ փոյթ նի ՚ի մեծ վստահութն , զոր ընկալաւ նա գնէնք ՚ի պատմելոյն սրտոյն ։ Բայց ոմանք զայս մասն վերաբերեն առ ասէլն , իմանալով ՚ի վերջ առաքման երիցն ևս · առաքեցաք գնա զնոսա գներսին , մեծ վստահութի ունելով ՚ի գնէ , թէ զայնպէսի արս պանանարս և ամենասստահելիս ընդունիցիք զորպէս արժանի է՝ պատուական եղբարք և առաքեալք ։

Իսկ խնդրելն թէ ո՞ իցէ եղբայրն յիշեալ , ոչ գնաքանիս , առաքեալ անյայտ մնայ քան զնախայիշատակելն ։ Կայեմանս զոմնոյ Համարեցաւ , ոչ ուշ եղեալ թէ ՚ի սկզբան Յերեմիայ զոնէ ՚ի նա · ուստի չկարեր լինել տալ զնոյն Յերեմիայ ։ Այլք ՚ի Բարաքանգնէ Հաճոյից՝ ոմն զաւդոսս ասէ , ոմն գնպենոս յիշատակեալ ՚ի Հռոմ · (ԺԶ · 5 ·) ոմն զգնեղոս օրինական դպիր · (տիտ · Գ · 13 ·) ոմն զոսոքնէնէս գյիշատակեալն յառաքնում Յերեմիայ · (ա · 1 :) ոմն զղուկաս , ոմն ՚ի շիղաս , ոմն զբառնաբաս : Իսկ մեք չունելով հինն ՚ի քնաբանութենէ , և ոչ միւսոն այո ասէմք ։

23 · Բայց եթէ ՚ՎՀ ՓԻՈՍ ԻՆՔ ԲԱՒ ԷՆ , ԻՄ ՀԱՒԱՏՔ Է , Ե ՅԷՐ ԳՈՐԾԱԿԻՑ · Ե ԵՒՔ ԷՂԵՐՔ ԴՔ , ԱՒԱՐԱԼՑԷ ՆԷՔ ՀԳՈՅ , Ե ԳԱՒ ՀՏԻ ։

Ցունականն ըստ բառիցդ ընդհեռնու · * Եթէ վՀ տիտոսի , ընկեր իմ , և ՚ի ձեզ գործակից · եթէ եղբարք մեր , առաքեալք եկեղեցեաց , փառք քՀի ։ ‖ ուր զօրուեցէ գոլով բայիցն , և զանցումինչ քերձողական յարմարութենէ , մՀռեալ ի խմաստից երևեցաւ · որոյ վՀ լատինն այսպէս Թարգմանէ · * Եթէ վՀ տիտոսի , որ ընկեր իմ է , և ՚ի ձեզ օգնական · եթէ եղբարք մեր առաքեալք եկեղեցեաց , փառք քՀի ։ ‖ ուր Թարգմանիչն յաւելեալ զշերանաւնն ոչ՝ տարտամ Թողու զբանն · և ըստ այսմ ընձեռոյճանեի մեկնիչք նՀ յարենս զայս յանգեալ տունն , յարմարելով այսպէս · մեծաւ յուսով վստահացեալ ՚ի ձեզ , Թէ վՀ տիտոսի , որ ընկեր է իմ և գործակից · և Թէ վՀ այլոց եղբարցն , որք առաքեալք են եկեղեցեաց · ուստի և արժանաւորք ՀմՀ պատՀասխանելոյ ։

Սակայն զգուշաւոր մեկնիչք հայելով ՚ի կարգ բանին , և յայլ Թարգմանութենէ և ՚ի յունական մեկնիչս , յիրաւի նոր պարբերութենէ համարին զայս · Զի ասորին գնէ · * Աղդ եթէ տիտոս , իմ է ընկեր և օգնական ՚ի գործ ձեր · և Թէ այլ եղբարք մեր , առաքեալք են եկեղեցեաց փառաց քՀի : Աբրաքացին ասէ ·

ասէ. * Ըստ տիտոսի, է ընկեր իմ, և բարձող ի իս բնութեան ձեր. իսկ ի եղբարց իմոց, են պատգամաւորք եկեղեցեաց, և փառք քրիստոսի։

Յորս, ոչ և տեսանել զբառնն փոխեալ է երբեմն ի զբաղումս, որք ի յոյնն այլև այլ հոլովսվ դնին՝ գոնէ ի այժմու օրինակաց, սոքա հայելով ի միտն՝ ըստ նոյն հոլովոյ կազմին, և զորութիւն թողուն զբայն ի պահանջելոյ իւրաքանչիւր հոլովոյ. ուստի ի ասորւոյն քացատրի. եթէ տիտոս մտածեսցի, նա ընկեր իմ է. և եթէ այլ եղբարքն մասք ծեսցին, նոքա են առաքեալք։ Արդ պէտ ի արաբացւոյն բացատրի. ի տիտոսի խօսելով, ընկեր իմ է. իսկ ի միւս եղբարց խօսելով, առաքեալք են են։ Եւ ահա զայս միտս կալաք հայ թարգմանիչս, բացատրելով զբայն, թէպէտև պահելով զանհամաձայնութիւնն հոլովոյ յունականին, զոր պահեաց և լատինն։ Վասն որոյ պարզելի է. արդ՝ եթէ ի տիտոսի իցեն բանք կամ հարցմունք, իմ հաւասար կամ ընկեր է. և եթէ ի եղբարց մերոց իցեն բանք, նոքա առաքեալք են են։

Սակայն մտոք առնուն յոյն մեկնիչք, զհետ երթեալ ոսկեբերանին՝ որ կրկնակի պարզաբանէ. մի՝ ի հայումս այսպէս։ Եթէ ասել ինչ պարտ իցէ վասն տիտոսի, ունիմ ասել՝ թէ ընկեր իմ է. և եթէ ի այլոցն լսել ինչ կամիցէք, արժանի ի ունելութիւն են, զի են և նոքա եղբարք ձեր են։ Երկրորդ, լսացուցանի այսպէս. եթէ ի տիտոսի կամիցէք առնել ինչ, ոչ սոսկական մարդոյ առնէք. զի ընկեր իմ է։ Իսկ եթէ վասն այլոցն իբրև եղբարց առնիցէք, արժանի են են։ Զի յայսց եղանակս կայ առաւել հարազատ համարիլն յէ, սին մեկնիչք լատինացւոց. և յաւելուն՝ թէ առաքեալն ուշ եդեալ առաւել բանիցն, քան թէ քրիստոնական համաձայնութեան, մեծին ձեւացոյց զնմաստն։

Արդ՝ յետ յայտնելոյ զառաքինութիւն երեցունց անձանցն՝ յորդորէ յարժանաւոր պատուհասիրութիւն նոցա. յանուանէ նէ վերատին յիշելով զտիտոս՝ իբրև հանդիսաւոր գործոյն. և առ մեծարզի կացուցանելոյ զնա՝ շատ համարիլ ընկերութիւն կոչմանէն նշանակել։ Եթէ վասն տիտոսի կամիցիմ ասէ՝ խօսիլ, դուք ինքներին դիտէք՝ զի նա հաւասար, այր ընկեր իմ է՝ ի վաստակս քարոզութեան. և ոչ միայն յայլ աշխատութիւնս աւետարանին, այլև առանձին՝ ի խնամել զձեր փրկութեան՝ իմ դործակից է. ի զօրացուցանել զձեզ, յուղղել և ի քանալ վասն ձեր՝ ինձ ձեռնտու, և խնամանոք իբրև զիս։ Կամ ըստ այլոց, ձերում լաւութեան և յառաջադիմութեան և յորդորմամբ փութոյ գործակից է ըստ ձեզ. ուստի արդէն ընտանի ձեզ և համաբարոյ։

Եւ երէ եղբարց դէ. այր եթէ վասն այլ երկուց եղբարցն կամիցիմ ասել, ահա և նոքա առաքեալն եկեղեցւոյ. առաքեալք են եկեղեցւոյ. զոր մեր թարգմանիչս դուզնիւ զգական ընթերցուածոյ իւրում օրինակին. զի այլ թարգմանք յօրինական դնեն, այր եկեղեցի։ Առաքեալ դնի առատաձօր փոխանակ պատգամաւորի կամ նուիրեալի. զի և երբայեցիք առ վին անուամբ կոչեն զվերակացուս կամ ժողովարարս որոց ողորմութեան։ Եւ ասէ պատգամաւորս եկեղեցեաց՝ իբրև հաւանութեամբ ընտանեան եկեղեցեացդ կարգեալս ի սոյն պաշտօն. ուր ոմանք ըստ կայեսարեայ որոշումն առնել հաւատոյն ի բուն առաքելոց, որք տիրապէս քրիստոսի առաքեալք կոչին, իբրև ի գլխոյն անբիծ ինքնաբար կարգեալք։ Եւ տիտոս եկեղեցի՝ խնամալով զհրեաստանեայսն, իմաստասիրէ՝ թէ յիշատակեալ եղբարքն իցեն հրեայք ազգաւ, զորս և եղբարս ասէ ըստ մարմնոյ. ուր տիտոս էր ի հեթանոս հօրէ, և ոչ ի հրեաստանի եկեղեցեացն կացուցեալ, այլ ի պօղոսէ։ Սակայն ոչ է մարթ հաստատութեամբ ցուցանել զայդ միտս։ Անհաւանելի և ասելն կուռնելիցի տիտոսի առատաձօր, թէ տիտոս յայտ մանաւանդ ի կորնթոս էր։ Առաքեալն երկիցս ասէ յառաջին, ի առաջեալ ընդ նմա, կամ ընդ նոսա զնէբարն։

Եւ ասէ. Նոյն եղբարքն փառք քրիստոսի են, այր փառաւորիչք, գործք փառաւորութեան քո. որոց զերազանց հաւատովքն, ձեռնպահութիւք, քարոզութեամբ և վշտակիր կենօքն փառաւորի քո, պայծառանայ առ մարդիկ մեծու-

Ծուլթին քեր ։ կամ ըստ ոսկերբերնին , որք զմ վատակս առաքելուլեաւ իւր եանց կատարեն ՚ի փառս քոյ , և ոչ ՚ի պարծանս անձանց ։

՚Ի լսելին օրինակս ինչ գրեալ կայր , առ-ե-լ-ս եկեղեցոյ ե-ա-ց ։ որում ընձեռնու և ասորին ։ և ըստ այսմ իմա ցեալ լիներ , եկեղեցեայ՝ որք են փառք քոյ ։ իբր զի նոքա մեծուլթին և զօրու լթին երևիլ յեկեղեցւոջ ։ խոնարհք բարիք են , բայց ընձեռոյնն ոչ հա րազատ ։

24 · Եւ արդ ընդէ՞ս տիրոյ յերոյ՝ և ընդերոյ պարծանաց քո յեր՚ի քո՞ս ցուցչէ՞ս յանդման ամ եկեղեցեայ ։

Որովհետև ասէ՝ այսպիսի մեծարուք ոմանք են եկեալքն առ ձեզ , մին՝ իմ և ձեր գործակից , և այլքն՝ պատգամաւորք եկեղեցեայ՝ և քոյ փառաւորբիչք , ապա ուրեմն ընդէ՞ս տիրոյ յերոյ , (լսելին , զհանդէս՝ որ է սիրոյն ձերոյ , բայց չիք յայլ թարգմանս ։) այ , զոյցս կամ զնշանակ սիրոյն՝ որով սիրեքդ զիս , և ընդերոյ պարծանաց քո յեր , զոյցս , կամ զհաւաստուլթի պարծանացն՝ որով պարծեցեալ եմք զձեզնք առ եկեալսն , և առ այլ եկեղեցիս ։ ՚ի դ-ս-ա յարժանաւորս սիրոյ և պատուոյ՝ յայսմ արարէք ։ Ասել կամի , յանձն դոցա ցուցէք արդեամբք , թէ որչափ սիրէք զիս , և ընդ դիմարդ ճշմարտուլթէ պարծեցեալ եմք զձեզնք ։ իբրաւացուցէք զոր ինչ միանգամ ասացեալ եմք զձերմէ սիրելուլթէ առ մեզ , և զձերոյ պանծալի հանգստեանցս ։

Որոնք սէր յեր իմանան զսերն՝ որ առաքեալսն և առ այլ հաւատացեալս ։ իբրև թէ ցուցցիք զսէրն՝ որով վառեալ էք առ այլս , և նովին սիրով յօժարա՛ սիրք ՚ի բարերարել կարօտելոց ։ զոր մի և պարծեցեալ իակ եմք ։ Այլք ո՛ մանք իմանան զսէրն՝ որ ձեզ վայել է համեմատ արժանաւորուլթեն եկելոցն ։ Եւ զայս հաւատիս սիրոյ և մերոց պարծանացն յայտնի առնէք , եթէ ընդունիցիք զնկեալսն այնպիսի մեծարուլթեամբ և հնազանդուլթ , որ նոյ առ ամենայնին վայելչական է , և այնու առաւաձեռնուլթ՝ որ հաճեմատ իսկ է

խոց պարծանաց , և նոցա ակնկալուլթեան ։

Յանդման եմ եկեղեցեայ ։ Յոյնն ասէ , Ե ՚ի ե-ս-ս (կամ առաջի) եկեղեցեայ ։ յայլ թարգմանս չիք Ե ։ սոյնպես բառն եմ ոչ զոյ նաև ՚ի լսելին և յարաբացին ։ բայց ասորին իբրև զմերն ասէ՝ յանդիման եմ եկեղեցեայ ։ Որպէս իմանան այսու զմանաւորս եկեղեցիս , մանաւանդ զերեսաստանն՝ յորոց նաւիլրակ կացուցեալ էին , կամ զայն եկեղեցիս՝ յորս առաքեալն շրջեալ էր քարոզուլթ ։ Բայց այլք բազումք առնուն զայմ եկեղեցիս առ հասարակ · ուստի զոլուլթ դնեն զբառն եմ ։

Ըստ իմաստիցն՝ ոմանք բացատրեն · ցուցէք ՚ի նա զհաւատս սիրոյն ձերոյ և զմերոց պարծանաց՝ ՚ի ծանօթուլթի եմ եկեղեցեայ · և համարէն եկեղեցիք լեզին վկայք սիրոյ և առատաձեռնուլթեն ձերոյ ։ Այլք ասկերբերանն մեկնեն , ՚ի փառս և ՚ի պատիւ եկեղեցեացն՝ յորոց պատգամաւորել են , և զորս ինքեանք երևեցուցանեն ։ Ոսկերբերան իմանայ և այսպէս , յանդիման՝ այ յաւետն եկեղեցեացն , ՚ի ժողովի բազմուլթէ հաւատացելոց ցուցէք նոցա զնշանս սիրոյն՝ իբրև նշանակս սիրոյն ձերոյ , ընկալարուք զնա հանդիսապէս բովանդակ ուխտիւ եկեղեցւոյ ։

Արդ՝ այսու բանիւ կնքէ առաքեալ զյանձնարարուլթեն՝ որ վն ժողովարար բացն առաքելոց յիւրմէ · և այնպէս յարդարէ իւրով յանձնաստ ճարտարուլթէ զուժգնուլթիւն խնդրոյն , մինչդեռ յամ կողմանց բռնադատել ղկորնթացիս՝ կատարել աւելի քան զպահանջեալն · այ յիւրմի սիրոյն , յիւրեանց բարեշամբաւուլթեն , յարժանաւորուլթէ անձանցն , յանկանաւուլթէ այլոց եկեղեցեաց , և գլուխ ամի՝ ՚ի պատուոյն քոյ ։ Եթէ զիս սիրեք ասէ , ասյ իմ հաւատարս առ ձեզ է , ցուցէք ՚ի նա զարդիս սիրոյն՝ իբրև առ իս ։ Գովուլթեամբ զձեզնք պարծեցեալ եմք · բայց ճշմարտել զայն՝ ՚ի կամս ձեր է ։ Եկեղեցեայ հռչակաւոք են՝ որք դան առ ձեզ · զոր նոյ առնիցէք , համօրէն եկեղեցեայ համարեալ է , և նոքին իակ կան ՚ի զննին դործոց ձերոց ։ Քա նո-

քօք բարոզի և փառաւորի · սպաս առ քա՛ վերանալ՝ զոր ինչ ցուցանիցէք առնե՛։ Ապա ուրուն յընտրել ձեր ոմն մեծարանօք և արժանաւոր հպատակութե՛ամբ, զնս ընդունիք, և զնմա՛ եկեղեցիս, և զքե՛ իսկ գլխովին։ Ոչ էր մարթ ջերմացոյց զանձն քան զսոյն կազմել զընծայական խնդիրն · որով՝ ըստ ասկերևութեանն երկիւղ և արկանէ ի նոսա, եթէ յարժամանաւոր արդեամբն վերջանայեն · զի ամենապարտ գտանին առ առաքեա՛լն, առ նմա՛ եկեղեցիս, և առ քա՛ն։

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ։

ԱՅԼ ՎԱՍՆ ՊԱՇՏ-
ամանն որ ի նմա՛նէ, առե՛լն է ինձ և գրել առ ձեզ։ 2. Ջի գիտեմ դյօժարութի՛ն ձեր, զոր վա՛ր ձեր պարծեցեալ եմ՝ ի մէջ մակեդոնացւոցն, թէ պատրաստ են և ձեր նախանձն զբազումս յորդորեաց։ 3. Եւ առաքեցաք զեղբարսն, զի մի պարծանքն մեր որ վա՛ր ձեր՝ ընդունայն լինիցին՝ ի մասինդ յայդմիկ · այլ որպէս ասէի իսկ, պատրաստագոյնք գտանիջի՛ք։ 4 Գուցէ յորժամ գայցեն ընդ մեզ մակեդոնացիքն՝ և գտանիցեն զձեզ անպատրաստս, և ամաչեցուսք մե՛ք · զի մի ասացուք՝ թէ դուք՝ ի մասինդ յայդմիկ պարծանաց։ 5. Եւբդ կարևոր համարե՛ցայ ապաչէ՛ զեղբարս · զի յառաջագոյն և կենացին առ ձեզ և յառաջագոյն պատրաստեացին զպատարագդյն խոստացեալ օրհնութի՛ն ձեր ի պատրաստի ունել · այն՝ պէս իբրև զօրհնութի՛ն և մի իբրև զագահութի՛ւն։ 6. Քանզի զայդ որ սերմանէ ՀՀ զկնի՛ւլ, ՀՀ զկնի՛ւլ և հնձէ նոյնպէս։ և որ սերմանէ առատութի՛ւ, առատութի՛ւ և հնձէ զնոյն։ 7. Իւրաքանչի՛ւր որպէս և յօժարեսցի սրտի՛ւ, մի առ հարկի և տրամութի՛ւ · քանզի զուարթ զՀՀարեալսն սիրէ ՏՀ։ 8. Ա՛յլ կարող է ՏՀ զնմա՛ շնորհս առատացուսցե՛լ ի ձեզ · զի յամենայնի յնմա՛ ժամ զնմա՛ բաւականութի՛ւն ընկալեալ, առատացուսցես յնմա՛ գործս բարութի՛ւն։ 9. Որպէս և գրեա՛լ է · սփռեաց և ետ անանկաց · արդարութի՛ն նորա մնայ յաւիտեան։ 10. Ա՛յլ այն՝ որ պարգևէ սերմն սերմանահանող, և հաց ի կերակուր, պարգևեսցէ և բազմացուսցէ զսերմանիս ձեր, և աճեցուսցէ զարդիւնս արդարութե՛ն ձերոյ։ 11. Յամէն մեծացեալք եմ առատութի՛ւ, որ յօրինէն մեզ գոհութե՛ն ՀՀ։ 12. Ջի պաշտօն հարկէն այսորիկ ոչ միայն առ ի լնուլ զպատկառութի՛ն սրբոյն է, այլ առատանալ բազմօք գոհութե՛ն ՀՀ։ 13 Ձանդիսիւք պաշտամանս այսորիկ փառաւորել զՏՀ ի վերոյ հնազանդութե՛ն խոստովանութե՛ն ձերոյ յաւետարանն քրի՛ստոսի, և առատութի՛ւ հաղորդութե՛ն ի նո՛ւն և յամենեսին։ 14. Եւ նոցա աղօթիք վա՛ր ձեր · քանզի անձկացեալ են առ մեզ վա՛ր առատ շնորհացն ՀՀ՝ որ ի մեզ։ 15. Ա՛յլ շնորհա՛կ ՀՀ ի վա՛ր անպատում պարգևացն նորա։

ԱՅԼ ՎԱՆ ՊԱՇՏԱՄԱՆՆ որ ի սուրբսն է, առելի է ինչ ես գրել առ ՀՀ։

ԶՆոյն քնազդիքն զպատճառս կան դնել, չանչի վան պաշտամանն · զոր և պահել լսաինն · և ըստ այսմ ոմանք պաշտ-
նալով զգործակալութե՛ն մատակարբելոյ զաւգուրս աղքատաց, այսպէս առնուն զկապակցութե՛ն բանին։ Յաղագս բնտրուե՛ պաշտօնէից առաքելոց առե՛լորդ է ինձ գրել ձեզ, զի տեսցի՛ զնաս հաւատարիմս լինել և աջողակս ի սոյն գործ · և ոչ եկին նո՛ք շարժեալք իշխանասիրութե՛ն ախտիւ։

Սակայն յաջորդ բանք առաքելոյն ցուցանեն, թէ պաշտօն ասատանօր իմանի հաշի՛ւ կամ հաւաքուա՛ծն ողորմութե՛ացն՝ որ կից է ընդ գործակալութե՛ն · քանզի իբր պատճառ այսմ յաւելու · Ջի գե՛ր ՀՀ զօժարութի՛ւն է։ և զայսմանէ խօսի ի յաջորդսն, և ոչ զպաշտօնէից։ Ապա այլք համարին կանխաւա՛ն ինչ առնել · զի մի սպեցեն, թէ յաշխատ խրատելոյ, և խրատիչս ևս առաքելով ցուցանես զմեզ հեղգասիրաս լինել ի տուրս աղքատաց։ Առ այս ասէ · քանզի ինձ զայդ կարծիս տալ · քանզի զայդ պաշտաման աւելորդ իսկ համարիմ

ըիմ գրել առ ձեզ, գիտելով արդէն ըզ-
յօժարութիւն ձեր ։ Ագահինային և
այլք այսպէս յորմարին զկապակցու-
թիւն · խրատեցի զձեզ՝ արժանաւորա-
պէս ընդունել զժողովարար պաշտօ-
նեայն · իսկ վա՛ տրոց ողորմութեն չա-
տացի ինչ · քանզի վա՛ այնոց տրոց աւե-
լորդ է գրել առ ձեզ, որովհետև ար-
դէն գիտէ՛ զյօժարութիւն ձեր ։

Սակայն չէ Տարկ յայապիսի յարմարու-
թիւն դեգերիլ, եթէ զշահկան տանէր
ոչ առցուբ պատճառական, այլ լոկ
բազհնտական, ոյք այլուր ևս սովոր
է առաքեաւն · և այնպէս իմացաւ ոչ
միայն մեր ևթարգմանիչս, այլ և աստ-
ըին և արաբացին · և իմաստքն են ։
Իսկ վա՛ տրոց ողորմութե՛ր որ Տաւաքի
՛ի դարման ալքատացն հրեաստանի,
աւելի է ինձ յորդորականս գրել ձեզ ։
Բայց զնմին ևս աւելորդ ասէ, ուր վե-
րագոյն յորդորեաց զնա, և զկնի գալ
ձեալ յորդորելոց է ։ Ոմանք մեկնեն
յաւելուածով, թ՛ աւելորդ է բազումս
գրել առ ձեզ ։ Ա՛ս այս ըէդմ կայ ևս
տիտս, ևթէ արդէն խօսեցեալքն, և զոր
խօսելոցն է՝ ոչ են սակաւք, այլ բազ-
մօրինակ՝ յօրինակէ մակեդոնացւոց, յո-
րինակէն քո՛ի, ՛ի նոյ քարի անուանէն,
՛ի բիւրապատիկ Տատուցմանցն նո՛յ ·
ևն ։ Ինքն եսոխտս լաւ և ընտրե՛ ասել,
թէ աւելորդ էր յորդորել զկորնթացիս
յայն տուրս՝ զոր արդէն առնելոց էին
յանցեալ տարւոյ · բայց չէր աւելորդ
զարթուցանել զնոցա ուժգնացն ։ Եւ
տագոյն տուրս ըո՛ւտիւ իւրաքանչիւր
տացցէ՛ամ՝ զոր և առնէ ՛ի յա-
ջորդն · ։ · ճ · է ։

Առաւել Տարագաս Տարտարարանաւե
առաքելոյս Տամարին այլք ըէ ոսկեբե-
րանին՝ աւելորդ ասել վոխանակ ոչ
Տարկաւորի · իբրև թէ գրեցի արդա-
բև յորդորականս, և այլ ևս գրեցից ·
բայց ո՛չ եթէ ՛ի Տարկէ · ո՛չ եթէ դուք
կարօտ ինչ էք յորդորանաց վա՛ տրոցն
աղքատաց · զի արդէն գիտեմ զձեր յօ-
ժարութի՛ն ։ Ա՛յժմ Տայհակից է տաս-
ցեալն ՛ի սա · (ճեստաղ · (ե · ։ ·) * Ա՛յլ
վա՛ ժամուց և ժամանակաց եղիարք
ըէ՛ ինչ պիտոյ գրել առ ձեզ, ՛ի և տա-
կայն յետոյ գրէ ։ Ա՛յս է ոՀ ատացուա-
ծոյ, գովութի՛ն ազդոյ կացուցանել

զնորատն · զի ոչ ոսկեբերան ասէ, այլ
ոք անկարօտ խրատու Տամբաւեալ առ
այլս՝ կարի ամաչէ Տակառակ Տամբա-
ւոյն գործել ։ Ջգիտաւորութի՛ն բանիս
մերկանայ յաջորդն ։

ՀԱՏՈՒԱԾ Ը ։

Ի գիտէ՛ զյօժարու-ՐՒՆ ՅԵՐ, ԶՐ ՁԵ
՛ՅԵՐ ԳԱՐԾԵՑԵ՛Լ ԵՄ՛ ՚ի ՀԼՒ ՄԱՆԵՐՈՎ-
ՆԱՑՆ, ՐԵ ԱՏՑԵԼԵՒՆ ՚ի ՀԵՐՈՆ ՀԵՒԵ
ՊԱՐԱԿԱ ԵՆ · Ե ՅԵՐ ՆԵՒԱՆՑՆ ԸՆԱՐՄԱ
ՅՈՒՐԱՐԵՑ ։

Ձերաւի անկարօտս զձեզ յորդորանաց
ասեմ, և ո՛չ եթէ առ շնորհուկս ինչ ·
վա՛ զի գիտէ՛ զյօժարու-ՐՒՆ ՅԵՐ · քաջ և
աներկբայարար Տաճախեմ զյօժարամի-
տութի՛ն ձեր ՚ի տալ զայն առատ ապա-
տաց · Եւ ապացոյց այսմ գիտութե՛ն,
զր վա՛ ՅԵՐ ՊԱՐԾԵՑԵ՛Լ ԵՄ ։ յոյնն և լա-
տինն ՚ի ներկայ ժամանակ, պարծիմ,
բայց ասորին յանցեալն դնէ ։ Ջայդմ
յօժարութի՛ն պարծանաւք խօսեցեալ եմ
վասն ձեր ՚ի մէջ մակեդոնացւոցն, ՐԵ
ԱՏՑԵԼԵՒՆ, ժողովուրդք աքայիոյ յորս
մայրաքաղաքացիք են կորնթացիք,
յանցեալ տարւոյ անտի պարբասք են,
ոչ միայն յօժարամիտք, այլ և գործա-
գիրք ՚ի Տաւաքել զառատս ապատաւցն ։
Ցդնն դնէ ԱՏՑԵԼ, զոր պահչ ասորին,
և լատինն · այլ զի անուանէ զաւատին
իմանին բնակիչքն, բացատրեաց մերս
և արաբացին ։

Եւ ՅԵՐ ՆԵՒԱՆՑՆ, ԸՆ ՅՈՒՆԿՆ, և ՚ի ՀԵՆՔ
Նախանձն, ՑՒ ՚ի ՀԵՆՔ ՏՈՒՀԵԱԼ ԲԱՐՒ
Նախանձն, որպէս դնէ և արաբացին ·
բայց այլ Տիպոթիմանք ասեն, ձեր Նա-
խանձն · ՑՒ փոյթն ձեր, եւանդն յօժա-
րութե՛ն, կամ յորդոր օրինակին ձերոյ,
ԸՆԿԵՐՈՎ ՅՈՒՐԱՐԵՑ, շարժեաց, յօժա-
րամիտս արար ոչ եթէ զսակաւս, այլ
զբազումս ՚ի մակեդոնացւոց անտի ՚ի
նոյն բարեպաշտութե՛ն ։ Ա՛ընագդն (ը·
գ ·) վկայեաց զմակեդոնացւոց, թէ
ինքեանք մատուցին զառատս ապա-
տացն · իսկ աստ ասէ, ՚ի ձերոյն օրի-
նակէ յորդորեցան ՚ի նախանձ բարի ·
և յայտնի չիք Տակառակութի՛ն · Ա՛ՑՒ
զի անդ իմանի, ոչ ՚ի ՄԵՆՔ յորդորեալ
առ ՚ի տալ առաւել քան զկար իւրեանց,
իսկ աստ յայտ առնէ, թէ ձեր օրինակն
առանց ինչ մեր յորդորանաց բաւական
եղև նո՛յ ՚ի փոյթ բարեպաշտութե՛ն ։

Ա՛ՐԴ

Արդ՝ 'ի միակ զոհաբանական բանիս քազմատաճառս հարկեցուցիչս մեզ մով զնե առաքեալն · ցուցանէ՝ թէ չկամի խրատել զնա իբրև արդէն անկատար · բայց առաւել քան զիրա տելն առնէ ։ Գիտելն զնա նախընծայ յօժարութեն՝ մեծ էր արդարև · բայց մեծադոյն՝ առ այլս զնոյն քարոզել · եւս մեծադոյն , յորժամ այլք բազմաք նմանօգք եղեն նա բարեյօժարութեն · որով յամմ բարեգործուե զկորնեթա ցիսն առնէ վարդապետս , և զմիևե գնացիսն՝ աշակերտս · իսկ առաքելն կայ 'ի միջոցին իբրև մանեակի քարո զիչ բարեգործուե երկաքանչիւր կող մանց ։ Օրինակաս միանց գրուե , այլ զերաքանչիւր ցուցանէ ինքնայօ ժարութեք գործել , իբրև որսորդ աւե տարանական զնա ախորժելի կերակուր առաջի դնելով · քանզի գիտէ՝ թէ նա խանձաւոր է բնութեի մարդկան · և ոչ 'ի մարմնականս՝ նոյնպէս 'ի հոգևորսն մտադիւրագոյնս ընծայանայ ընկերութ , քան միայնակ ։ Եւ քանզի կոյոց զկորուե թացիսն՝ առաջին լինել 'ի յօժարուե , զի մի յետնեք 'ի գործան լինիցին , իբ րև կուսակից նոցա՝ հոգ տանի նոցա պատուոյն , ասելով ։

3 · Եւ առաքեցաք զեղբարն , զի ո՞ պա ճանն դր որ ը՞ ձեր ընդունայն լի նիցին 'ի մտքիդ յոյսիդ · այլ ոգ ասէի ես , պարբասփոփոխ գիտիցիք ։

Ցայտ առնէ զշնմարիտ պատճառն՝ որով վասն կանխաւ առաքեաց զժողովարար պաշտօնեայսն ։ Նախքան զմերգալն ա առաքեցաւ ասէ , ցի փուխեացաք առաքել ըզ Թղթոցս զնախայիշատակել եղբարսն , իբր ոչ եթէ կասկած ինչ ունելով ընդ յօժարուե ձեր · այլ զի ո՞ պարծանն դր որ ը՞ ձեր , ցի պարծանքն՝ որով պարծէ ցեալ եմք զձենջ առ մակեդոնացիս՝ լի նել պատրաստական յանցեալ տարւոյ անտի , ընդունայն լինիցին · (յօրինակս լինչ լինիցին ։) Զի մի չպատրաստելով ձեր 'ի ժամու գնամուրն տուրան , երևիցի ցիք կամ ժլատութ տալ , և կի՛ անուշ դան քան զպատշաճն · որով վկայութ մեր զձերմե սիրոյդ՝ խախուտ երևեսցի · և պարծելն մեր՝ թէ կորնեթացիք արդէն պատրաստեալ են զՀաշնէն , անդործ բան կարծիցի՝ պատճառանօք միայն առ 'ի յորդորել զմակեդոնացիսն ասացեալ , և ոչ Հշմարտութէ ։

Ալ զի մի կարի ծանրացուսցէ զա մօթն , մերմ յաւելուածովս · 'ի մտքէդ յոյսիդ ։ իբր ասել · յայլ ամ իբր յորս զայլոց և կի զձենջ պարծեցեալ եմք , ոչ սուտ երևեցաք , այլ Հշմարտեալ դատան քանք մեր , ըստ որում և վերա գոյն ասաց զպարծանացն որ առ տէ տոս ։ (Ե. 14։) Վա՜ որոյ հոգամք՝ զի մի յայամ մասին , ՚ի յառաջիկայ իրս յօ ժարութէ ձերոյ , կի՛ յայս նիւթ տղոց մածուե , պարծանք մեր անդործ Հնայ ցեն · Ալ արդեւ ասէէ Ես ։ յոյնն և այլ Թարգմանք , զի ըստ որում ասացի · և մեկնի տովղաբար , ըստ որում ասէի , պարծելով առ մակեդոնացիս՝ արդէն պատրաստեա՜ ձեր զնամ , այնպես պարա փակոյս գտանիցէ , գործովք ցուցանէ զեք զպատրաստուե ձեր՝ Թող Թէ զյօ ժարութէն ։ Ոմանք , որպ ասէէ , Հայե ցուցանեն յատացեալն 'ի նախկին Թղ Թէն ։ (ԺՇ. 2։) * Զի մի յորժամ գայ ցեմ , յայնժամ Հաշիւք լինիցին ։ ‖ Փոխանակ բառին պարբասփոփոխ , յոյնն ասէ ֆաՀՀէաՀՀոնէ · զոր այլ Թարգ մանք պարզաբար դնեն , պարբասփ · բայց մերս եղ պարբասփոփոխ , նշանա կելով Թէ յառաջին պատրաստուե թինն՝ զոր յանցեալ ամին արդէն սկսեալ էք , յաւելուցուք զմերձաւորեւս պատրաս տութէ · Հաւաքելով զտուրան , և 'ի Հաշիւ Համարոյ արկանելով զնմ ։

4 · Գուցէ յորժամ գայցեն ընդ ինձ մակ դոնացիք՝ և գտանիցեն զնէս ան պարբասփ , և ամաչեցուս զձ , զի ո՞ ասացուք՝ ԻՆ ԲՈՍ , 'ի մտքիդ յոյսիդ պարծանց ։

Չհոգողուե որոյն առաւել եւս ըստ ձակէ , ծանուցանելով զպատճառս կաս կածանացն · այլ զի ըստմս Թերևս գայ ցեն մակեդոնացիքն լսօղք համբաւոյ պատրաստուե կորնեթացւոց · իսկ եթէ հակեալ անպատրաստութէն նոյ տեսցէ լինիցին , քանի՛ ամօթ պաշարեսցէ զտ մենսին ։ Գուցէ յորժամ գայցեն ընդ ինձ յոյնն և այլ Թարգմանք ասեն , ընդ ինձ Ոչ արձակաբար ասէ , ածեմ ընդ զմա կեդոնացիս , կի՛ Թէ գալոցն անշուշտ

զի մի կարծիցի՝ թէ կամաւ ընդ առնու զնոսա առ ի բռնադատել զկորնթացիսն ի տուրս աղքատաց · այլ երկբայաբար ծանուցանէ , եթէ դէպ լիցի նոցին նոյ գալ · և զայն ազդ առնէ խորհրդով · զի մի յետոյ պատճառանս դնիցեն կորնթացիքն , թէ ընդէր ոչ վաղ ծանուցեր մեզ :

Ե- ԳՈՀԱՆԷՆ ՂԵՒ ԱՆԱՊԱՐԱՏԱՍ · չատ անյաժարս , չկամեցօղս նպաստել աղքատաց , այլ լոկ պակասեալս ի պատրաստութենէն՝ զոր պարծանօք խոստացեալ էաք նոյ ի ձեր կողմանէ : Ե ամէնեցուն ձեզ , եւ ես ընկերք իմ ամօթով պաշարեցիմք իբրև անպարծք և զրպաստօք՝ Ըն ի ասացոյց՝ Ըն գոհ · այս միջնակէզ բան է , իբրև ձեռվ ուղղոյ թէ տաստկացուցանելով զպատճառն , թէև առ երևս մեղմելոյ տայ կարծիս: Ջմեր ամօթն եւեթ տամ ձեզ ասէ՝ պատճառս յորդորանաց , առանց յիշելոյ զամօթն՝ որ լինիցի ձեզ յանպատրաստութենէ անտի · թերևս զի դուք ոչ պարծեցայք առ մակեդոնացիսն , հաւ մարիցիք առանց ամօթոյ երևել առաջ չի նոյ յանպատրաստ դտանիլն : Քայց մեք բազմօք պարծեցեալ եմք զձեզնջ · վայ գոնէ մեղ ծանր ամօթ ի վէր հասանէ · և եթէ զձեր ամօթ ինչ ոչ զրիցէք, խնայել պարտիք ի մեր պատճէն :

Կամ այլազգ մեք ամօթով մեամբ առաջի այնց մակեդոնացւոցն , զի մի ասիցեմք թէ դուք մանաւանդ ամօթած պատ լինիք՝ խոստանալով մեզ պատրաստել զտուրսն , և ոչ գոնե անաւդտուն կատարելով զխոստումն : Առաւելապէս ամօթ ձեզ լինիցի , քան մեզ · քանզի զմերոյ անկէզծութէ բազում անդամ զփորձ առեալ են մակեդոնացիքն · Նմին իրի ի չտեսանելն առ ձեզ զալ զնոսա պարծանաց մերոց , ոչ ի մեզ գայթակղիցին՝ քան թէ ի ձեզ՝ իբրև ասասա ի խոստանալ , և չհեղգս ի կատարել , ոմն թէ խաբեալ լիցէք և զմեզ, և զնոսա :

Ըստ նեղբերն իմաստիցն նշանակել կամի , թէ դովութենէն և պարծանքն ընդ յաժարական պատրաստութենէն տրոցն՝ ձեզ միայն է · այլ եթէ անպատրաստ գտանիցիք զչինի այսչափ ժամանակաց, հաւատարակաց մեզ և ձեզ լինիցին ամ-

ՀԱՆՔ · մեղ՝ զի յառաջ քան զդործն պարծեցաք , և ձեզ՝ զի ոչ հաւատայք խոստմանն և պարծանացն զարդիւնս երևիցուք · և առաւելապէս ձեզ ամօթ , զի յատպաղումն գործոյ հեղգամտութենէ նշանակ , և անհաստատութենէ բարուց · և որ չամր է ի տալ , դժուարաւ կարէ առատաձիռս լինել ի կամսն , և առատաձեռն ի տուրս : Ապա ի մեռ առջեք՝ զի անպատրաստութեն երկբայել կացուցանիմ նաև զյաժարութէն ձեր· և եթէ լոկ անպատրաստ լինիցեն ամօթ բերէ ձեզ , զի՞նչ լինիցի՝ եթէ տեսանիցեն նոքա զքան զկար ձեր մատակարարել :

Աստիսի օրինակաւ մեծապէս դրդէ զամօթածարսրեն նոյ , ասէ ասկէ բերան , բազում նկատօղս և լսօղս գործոյ նոյ ի վէր կուտելով · որպս զի թէ յատաքէլոյն ոչ այնչափ անկատիցեն առաք տ վարուկան ընտելութեն , պատկառեացին յանծանօթ մակեդոնացւոց անտի · և թէպէտ հոգևորական պատճառօք ըստ բաւականին յորդորեաց զնոք ի բարիս ողորմութ , այլ ոչ զանց առնէ զրդռել նաև ի մարդկային ամօթոյ · զի առ սկարազդային կարի ազդէ , թէպէտ և ոչ վասն այնր եւեթ պարտին գործել զբարին : Քայց միւսանդամ թերևաւ ցուցանէ զբանն յաւելուածովս · ի մեռ յոդին պարծանոյ : Ապա ըստ միոյ բնաւգրի գնոյն միտս ունի ընդ անցեալ ասանն · և յարելի է ի բայն , ամէնօրէ դ · ըստ յանպատրաստ դտանիլ ձեր՝ ամաչեցեմք առաջի մակեդոնացւոցն յայս նիւթ պարծանաց , ի կողմանէ այսց պարծանաց · Թէ և յայլ բազում իրս պարծանք մեր զձեզնջ ճշմարտեալ են , որով պարդերես երևեալ եմք առաջի նոյ և այլոց : Ոմանք յարելի համարին նաև ի յաջորդն · ըստ · զի մի ասիցեմք՝ թէ դուք ամաչիցէք յայս նիւթ պարծանաց , զոր զձենջ խոսեցեալ եմք : Քայց քանզի յոմին փոխանակ բառին ի մասին՝ ընթեռնու ասա ՝ի՞ծ՞ա՞ծ՞ս , թարդմանեք մեկնիչք տարբերին: Առ րին զմիտս և ասու դնեւլով , ի պարծանն՝ որով պարծեցաք : Արտաքինն ասէ · ի դէմս այսց պարծանաց · ըստ ի պատճառս կի՞ ի կողմանէ պարծանացս: Լսելին պահելով զբառն դնէ լոկ , յայսմ

յայսմ դէպս յաւուրս, առանց բառիս պաբ-
ձանաց: Արդ՝ բազումք ի մեկնչաց ըստ
նմին մտաց առնուն զնախօսականն և
զդէպս յաւուրն, ըստ որում և զման ասելն.
ցի նիւթ, իբր, կի ցոյցք իրիք. ուստի
ամբրաւան մեկնիչն ասա և ընծեռ-
նու ի լատին բնագրին՝ ի մանիպ. և մեր
թարգմանիչ ստրև. (Ժ։ 17.) փոխան
այնր յունականի դնէ կարգ, ասելով.
* ըստ կարգի այդց պարծանաց: ‖ Ալ
մեկնիչքն էնշդաթս իմանան ատա՝ հաս-
տատութեի. որպա և մեր թարգմանիչք
դնեն այլուր. (եղեկիել. իղ. 11: եբրայ.
ղ. 14. և Ժ։ 1:) կի հաւատաւոքեիւն,
սդոյդ վստահութեի, կայուն իրք. և
դնան պարզեն. մի գուցէ ամաչիցեմք
մեք, կի գուք յայսմ հաստատուն վըս-
տահութեի՝ որով պարծեցեալ եմք զերկի
յօժարամտութեի: Թուի թէ ոսկեբե-
րան և կողմնակի զայսպիսի միտս ակն-
արկէ յասելն. ազդ առնէ նմ, զի որք
յայլ առաքինութիս ծաղկեալ էին, հե-
դատցին յայսմ և մեծաւ վստահութիւ-

վարիլ:

5. Արդ ընդ որ համարէցայ աղաչել զեղ-
բարս, զի յաջողիցին առ
ի ձեզ, և յաջողիցին պարտականն
ցյաջողիցին խոսպանել օրհնութիս ձեր
ի պարտսպի ոռնելի. այնպես իբրև զորձ-
նուրիչ, և ոչ իբրև զպաճուճուրիչ:

Վերստին երկրորդէ զկանխաւ առա-
քումն եղբարցն, ցի անտասի և ընկէ-
բացս, զի ամենևին յապահովացուցցէ՝
թէ միայն առ ի պատճառել զկորնթացիսն
յամօթոյ հոգ տանի. և ցուցանել մէ-
անդամայն՝ թէ պարզութեամ լինիցին,
եթէ նախ պատրաստեացին զտուրսն,
և կամաւորութեի տայցեն:

Ասէ, ցի մի այսորիկ ոչ միայն յաւ հա-
մարեցայ, այլ կարեւոր՝ աղաչել զեղբարս,
աղաչանօք և պուլծացուցանել զկալ-
զեալ եղբարսն, ոմն զի յաջողիցին, (յօ-
րինակս լինչ. յաջողիցին խչ.) նախ քան
զքալ իմ և մակեդոնացւոց՝ եկեսցեն,
աշխատասիացեն առ ձեզ: և յաջողիցին
մինչև եկեալ մեր, պարտսպեցեն, հա-
ւաքեալ բամնդակեացեն իբրև ևմիւ
պատրաստական ցյաջողիցին խոսպա-
չեալ օրհնուրին ձեր: ի լատինն չիք ձեր,
բայց դոյ՝ ի յայնն և յարաբացին: Ան-
խաւ բամնդակեալ պատրաստական
արացեն զնախ խոսպացեալն ի ձէնք
աղաւտական տուրս աղքատացն: Յամենք
ղյոյնն թարգմանեն, զնախ ծանուցել
օրհնութեին, ցի որոյ համբաւն արդէն
հռչակեալ է առ մակեդոնացիս: Կամ
զնախասացել օրհնուրն, ցի զարմի բա-
զում անդամ ասացի: Թերևս վ ցայս
պատճառի մտեալ է յօրինակ լինչ դնել.
յաջողիցին պարծացեն, փոխանակ զրէ-
լոյ պարբսպեցեն, ոմն ունեն օրհնակք
մեր սովորաբար, համաձայն յունին և
այլոց:

Օրհնութի ասի ըստ եբրայական սովորու-
թեի կամաւոր ընծայն կի տուրքն, որ
պէս յայտ է (ծննդ. լիզ. 11: Դատաւոր.
ա. 15: ա. Թագաւ. իե. 27:) և կոչեցաւ
այսպէս, զի օրհնութեին ազատ կամաւ
տուեալ լինի՝ և ոչ ի բռնադատուե. և
զի ազատաբարոյ ընծայատրութեին ար-
ժանի առնէ զտուօղն օրհնութեի մարդ-
կան, և առաւել ևս: Ազատ այսու ան-
ուամբ կոչելով զտուրս կորնթացւոց,
երկու ինչ նշանակէ. ցի զի կամաւորու-
թեի արացեն, և զի ծանիցեն անդէն
ի տալն յինքեանս ձգել զօրհնուե աղ-
քատացն և զայլ. զոր և բացայայտել
ասէ: Այնպես իբրև զօրհնուե, և ոչ իբրև
զպատուհաս: (ի բազում օրինս այսպ.)
Ակնյիս տայցէք դուք, և այնպս առ-
նուսք մեք, զի երևեսցի իբրև ընծայ
մատուցեալ ի սիրոյ, և յինքնակամ յօ-
ժարուե, և ոչ եթէ բռնի տուրք ինչ
յաչահաւե կորզել: Մեք ակն ունիմք
ձերում ողորմուե իբրև ազատ կամաւ
ընորհելոյ, և ոչ ագահաբար դրաւել
կամելով զձերն. այլ զի օրհնութեի ձեզ
պատճառք լինիցիմք: Եւ դուք պար-
սիք կամաւոր զուարճուե մատակարա-
րել, զի օրհնուե անուանն արժանաւ-
ցին տուրքդ իբրև զոր բաներսուե.
և ոչ եթէ դժոհարուե, դանդաղանօք
և երկիւղիւ, որ ագահուե է յատուկ:
Ակսպես երկուսաեք առնուն մեկնիչք
զօրհնուին և զագահուեին, ցի թէ ի
կողմանե տալոցդ, և թէ առողց. և
բանիւս զկամաւորութեի տայցն յանձ
նելով, յորդորէ ապա և յառաջա-
տրութեին:

6 · Վ անչէ զայդ ոչ սերմանէ ճչիչելով, ճչիչելով և հնչէսցէ. և ոչ սերմանէ առաքուէ, առաքուէ և հնչէսցէ։

Աւետեաց ընթեռնուն հարազատ օրէնսդիրն մեր · ուր ՚ի տպաւորին ոսկանայ ՚ի բաց անկեալ էր դերանունն զայդ ։ Այնպէս ընդհեռնու և յորինն տարբեր բուիճիչ ինչ ասելով · * Իսկ զայս , սերմանողն ճշդելով , ճշդելով և հնձէս ցէ ։ ॥ ուր քանզի դերանունն զայս , կէտ տիւ որոշի ՚ի բառէն սերմաղ, լսարինն և արաբացին բայ ինչ իմանան զօրու ճիչ, ՚ցի զայս ասեմ, կի նահանջանեմ · և առնպէս ունի ոսկեբերան · զոր և մեկնէ · հանդերձ այսու զայն և ասեմ, թէ սերմանողն ճժդելով ևն։ Իսկ մեր թարգմանիչն առանց այլոյ բայի ՚ի սեր մանէն յարէ զդերանունդ , յոր համա ձայնի և ասորին , և զամբողջ քնաբանա համարելով ցուցաւին անցելոյն՝ զնէ · ֆանչէ , էբր ասէ · էբրև օրէնուիճիւն առատ արտիւ տաջիք · վ՚ս զի զայդ առուբ սերմանէ ճժդելով , նոյնպէս ճժդելով հնձէ ։

Ըստ իմաստիցն , օրինակաւ սերման և հնձոց մարմնացուցանէ զպայման ողոր մածուիճ · ոչ զի ՚ցի ասելոյ ոսկեբերա նին՝ անդէն յանուանէ սերմանին առաջի ացաց դ՚իլիցէ զհատուցումն վաթառուցն, ճանաչել ՚ի յողորմելն առաւել առ նուն , քան ՚ի տան ։ Եւ զհնաբանա մարդի է առնուել կամ անմիջաբար և ուղղակի ղերէն՝ յորմէ առեալ լինի նմա նուիճին , ՚ցի վերկրադործէն , որ ՚ի տա կաւ սերմանելն՝ տակաւ հնձէ , և յա ռատ սերմանելն՝ բազումս · յորմէ կողմ նակի թողու իմանալ ՚ի՚ նոյն տահման է նաև յողորմուիճ ։ Եւ կամ ուղղա կի զնոյն իակ ողորմուիճէն խօսի՝ այլա բանուիճ սերման և հնձոց · և այս երկ բորդս առաւել ՚ի դէպ է ոճոյ առաքե լոյս , և այլ գրոց · ոչ և առ գաղատա · (գ՚ի 8 · 9 ·) * Ջի զոր ինչ սերմանէ մարդ, զնոյն և հնձէսցէ · որ սերմանէ ՚ի մարմ մին իւր , ՚ի մարմնոյ անտի հնձէսցէ զա պականուիճէ ։ ևն ։ Այնպէս ՚ի ժողո վող · (ժ՚ի· 6 ·) * Ընդ առաւօտս սեր մանեացես դաւ զսերմն քո , և ընդ երե կոյս մի լթցին ձեռք քո ։ ॥

Ապա իմաստքն են · կամակաւ յօժա րուիճ՚ք արասջիք զտուրս ձեր , և մի ակամայ ժլատուիճ՚ք · Քանզի զայդ որ սերմանէ ճճչիչելով · ՚ցի որ զայդ սերմն ողոր մաւիճ արկանէ յաղքատս խնայելով , նուազ յօժարուիճ՚ք և չափով , այնպէ սին ճճչիչելով ՚ս հնձէսցէ , նուազագո՚ժ զովեսցէ զարդիւնս ողորմաւիճին ։ Եւ որ սերմանէ առատ՚ս՚ք ՚յորինն զնէ , * և սերմանօղն օրէնուիճ՚ք , յօրէնուիճեց և հնձեսցէ · ॥ և զայս բառ պահեն այլ թարգմանք ։ Բայց մեկնիչք առ հնարակ ազգ առնեն , թէ ՚ցի սերբայական ոճոյ օրէնուիճէ առատ նշանակէ զմեծ առա տուիճին , կի զշնարհակ առ՚չուիճին։ վ՚ս այն մերս զմիտն բացատրելով զնէ՝ առատ՚ս՚ք ։ Որ ոք ասէ՝ առատ կամօք և չափով արկանէ զսերմն ողորմաւիճէ, նուվին չափով առատուն բաղեսցէ զաղ դիւնս բարեացն ։

Ջվերադարձուիճիւն բարեացն ողոր մուիճ՚ զորմէ խօսի առաքելոս , մարթի է իմանալ ՚ցի մանաւանդ ուիճ բարեացս աղքատաց · ՚ցի որում ասաց յանցել՚ գլուխն · (14 ·) * Ջի և նոքա առաւելուիճէն եղեցի ՚ի ձերում պակա սուիճեդ ։ ॥ ոչ՚ թէ ասել · որ ճշդելով նպաստել կարեաց ազգատաց , սակաւ ըմբռնէ ՚ի նոյ բարեացն · և որ առա տապէս նպաստել , առատագոյն ՚է նոյ բարիս վայելէ ։ Բայց սովորաբարմէկ նիչք իմանան զվերադարձ ՚ցի՝ մարմնականաց , և առաւել և՚ս հոգևորաց · ՚ցի որում և առաքեալն ՚ի կարդիդ բացայայտ · (8 · 9 · 10 ։) Այլ ներեաս տալ զկնի միտս ան կանիցի , թէ զնարդ ճշդով ողորմածին՝ ճշդով տայցէ ՚ս զվերադարձն , որ ՚ցի յակոբայ առաքելոյն (՚ա · 5 ։) տայ ամենեցուն առատապէս · և ՚ոչ նմանեցուն հատուցուին խոտանայ ողոր մածոց · (զուկ · ՚ի· 38 ·) * Ջափ բարուք՝ թաթաղուն՝ շարժուն՝ զեղուն տացեն ՚ի գոգս ձեր ։ ॥

Լուծմունքն յայսոսիկ են · զի առաքե լական բանս հայի ՚ի համեմատուիճիւն հնձոցն ՚ցի սերման , ՚ցի հատուցմանն՝ առ գործս արժանաւորս · զոր և ՚ս պահէ միշտ ՚ի վարձատրելն բարեգոր ծոց · էբր զի լեկտ և իւրաքանչիւ րոց առատագոյն տայ քան զնոցա ար ժանաւորուիճէն , յոր հայի բանն ՚որ ունսը

ունական, և յակոբայ առաքելոյ, տալ կայն որոշումն առնէ նոմազ արժանաւորին յառաւել արժանաւորէն • վա՜յ զի սակաւ ասյ փոխարինս նոմազ բա՜ րեգործին, և բազումս՝ որոյ բազում են բարեգործութիք • զոր և ՚ի ձեր յայտ առնէ, կնքելով զնախայիշատակել բանն * Որով չափով չափէք, չափեսցի ձեզ ։‖

Սակայն ոմն բացայայտեցաք յանցեալ գլխ • 12 • Ճշդութեի, կի առաւութեի ՚ի տուրս աղօրմուեի՝ մասանի ոչ միայն ի՜ քանակի որոցն, այլ և ի՜ յօժարուեի առնողին, և մանաւանդ ի՜ երկրորդս • նմին իրի յասելն՝ Ճշդելով սերմանողին զգործս աղօրմուեի՝ Ճշդելով հատուցանին փոխարէնքն, հարկաւ ի մանրնաև նոմազ յօժարուեի կամացն. և ի՜ հակառակն՝ առաւուե լինին փոխարէնքն առատապէս առնողին, որոյ նաև յօժարուեին իցէ առատ ։ Ապա ի՜ ոչ՝ որ սակս սակաւուեի ընչից եւեթ Ճշդէ ՚ի տուն, առատագոյն ու՜ նելով զյօժարուեն, այնպիսին ոչ Ճըշդելով առնու զհատուցումն՝ այլ առատուեի • և որ առատագոյն է ՚ի տուն վա՜ լուեի ընչից, բայց նոմազեալ ի՜ յօժարուեին, նմին և հատուցմունքն ոչ առատացս տացին, այլ Ճշդելով ։ Ապա ուրեմն առաջիկայ բնաբանս զերկաքանչիւրն ևս ՚ի ներքս վակէ, զի չափ տրոցն և զյօժարուեին • զոր իբրև կարևորագոյն վերտունն ազդ առնէ ասելով ։

7 • Բարեաւնչեաք ոմի ի՜ յօժարեցեալ ոչ սըղ- ծէ, ՚ի ա՜ հարկէ ի՜ բրևէ ի՜ ձեռն • ՀԱՆԴԻ ՂՈՒԿԱ ՂՈՒԿԱՐԻԱՈՒՍ ԱՒԵՏ ԵՈՒ ։

Զի մի ՚ի յաշխ խրատաբանութեացն երևիցի Տարկ ինչ գնել ՚ի վա՜ նգ, միւ- անդամ զգուշանայ բանիւս, զկամ- ւորութեին առաջի գնելով • զի մարդ յազատ իշխանութեի իւրում Թողեալ, քաջ ևս գործէ՝ ասե ոսկերերսն, քան Թէ ստոյնազատ ստիպեալ ։

Ի՜ բարեաւնչեաք ոմի ի՜ յօժարեցեալ։ (յամենս, չը ծուխցէ ։) Բանիւքս ասէ՝ ոչ ձեզ օրինս սահմանեմ, ոչ չափ, ոչ բռնութեի առ ՚ի տալ յոյժագոյնս • այլ իւրաքանչիւր ոք ոմի և ՚ի սրտի յօժարեալ իցէ, և որչափ յանձին իւրում ի՜ մտադիւր կամացն որոշեալ. և զորութեի՜ իմանի, այնպէս և այնչափ տացէ ։ Մի՜ ա՜ հա՜ կէ և բրևէ ՚ի ՚ի ձեռն Ձդյնն և այլ Թարգմանք այլափոխ ընԹեռնուն • ՚ի մի ՚ի տրամաԹէ, կի՜ ՚ի Տարկ ։ Ա՜ հա՜ Տարկէ տայ՝ որ արտաքուստ ՚ի Տրամանի իշխանաց, կի յանկնածուէ նմ, կի յօրի- նակէ այլոց առ ամօԹոյ շարժի՜ ՚ի տալս- ոմի Տպատակք տան Տարկս, կի մաքս • և առանց այնպիսի պատճառի կամ բնաւ չտայր, կի նոմազ քան զպատ- շաճն ։ ՚Ի տրամուե տայ՝ որ սակս ներ- քին ժլատուեին ակամայաբար բերի ՚ի տալ, որոյ աղագաւոյն է տուողութի ։ Չերկաքանչիւրն ՚ի բաց տանի յատա- ջիկայ տրոց աղօրմուեին • վա՜ զի Տարկ և տրամաԹի ոչ միայն զձեռս տուՀողին կարկամեցուցանեն, այլ և զարժանս- ւորուի վարձանն բառնան գլխովին, կի դէԹ նոմազեցուցանեն • զի ԹՀ և յոլովագոյն իցեն տուրքն, այլ պակա- սի դովելի պայման տալոյն, ՚ի յօժա- րամտուեին • որով իսկ ԹՀ առաքի- նուեին ոչ պահի • Ապա աղդ առնէ յաւելուածով, ԹՀ մեր յորդորելս, և օրինակ մակեդռնացոց մի լինիցին ձեզ իբրև Տրամանս Տարկեցուցիչ, կի պատկառեցուցիչ • և մի ժլատուեին զտխրուե ՚ի սրտի ծնանիցի • այլ ներ- քին յօժարուե և արտաքին անբռնա- դատութե ընարձակեցէք զձեռս ձեր ։

Քանդի ղոռնս ղՀաբրահամա ։ Յառա- կաց առե՜ Ի բանս • (ԻԲ • 9 •) ուր ա- սի • * Ջայր զՀարթի և զառատ սիրե ՚ի ։‖ ԹԷպէտ և ՚ի տպագրեալ օրի- նակս ՚ի լուանցան եդե՜ կայ վկայու- Թի սիրաքայ • (ԻԲ • 11 •) սակս մեր- ձաւորուե բանին։ Ձդյնն և այլ Թարգ- մանք նաև ՚ի բնաբանի առաքելոյս զառատ օրհնն ասելով • զզՀարթի տը- ՀՈՂն սիրէ ՚ի՜ ձեռ • և մեր Թարգմանիչս չգիտեմ զինչդ ՚ի վա՜ տրոցն գարձու- ցանել, Թերևս այնպէս ունելով յիւ- րում օրինակին • կի գուցէ՝ ղոռս մե- խանակ տուՀողն եղե՜ Է, ի՜ որում նշա- նակէ նաև ՚ի բարդուեին ։ Սակայն ի՜ խմաստիսն երկոքին մի են • զի տուրք վա՜ տուՀողին, և տուՀողն վա՜ տրոցն ընդ- ունելի են ՚ի՜, յորժամ զՀարթամտու- Թին ՚ի վա՜ գայէ ։ Սա է՝ ասէ, որով Տաճի ՚ի՜ ի՜ տուՀողն և ի՜ տուրս ՚ի՜, և

և առնէ նմա բարիս ըստ չափու գոլոթեանն · ինչք և առասցուածք մարդոյ՝ բովանդակ այդ են · յողորմելն կայ բաւելոյ՝ զաման ինչ ի բարեացն տալ նէ այս որ նոր է · բայց զոլարեմտաւոթեին զդոյով յատուկ մարդոյ , և ըստ ներքին կամացն , ասայ այդ զաւելի ինչ · և ասայ ոչ մանաւանդ , այլ ամբողջապէս · որով և զնա զոլարեացասցանել յաւառատաձեռնել այնպիսւոյն զորիստաւր հաւատացմանդ · ըստ որում ի վէր բերէ ։

8 · Արիւթաբոջ է ած զամ ընդրկս առաւելոլ ի յեղ · զի յոմի յամ ձամ զամ բաւանդոլթի ընկալեալ , առաւելոլս յոյս յամ գործս բարւոլթէ ։

Ձետ հաւանողական բանիցն՝ դայ ի մաղթողականն և յուսադրականն · զի ըստ ոճոյ առաքելոյս ասելն՝ նբոջ է ած , յայս առնել զպատրաստական կամն այդ ի բարերարել մարդկան · (տես ի մկն · հռոմ · ժԱ · 23 · ԺԳ · 24 ։) փաբաուել կամի բանիւն զմարդկօրէն մտածուելի ոմանց , որք երկնչեն՝ թէ յողորմելն առատանայս այլոց, ինքեանց կարօտուելի հասանել , և անկարանան զառանձին ակտս իւրեանց խոստել , որով հարկաւորին ի դրունս այլոց դեդերել ։ Ոչ այսպէս ասէ առաքեալն · մի ըստ այդ կասկածիք կարձմտուելիք · այլ առելք զյոյս հաստատուն , ոյ և ես յաւսամ և հայցեմ, զի կոյ ած պատրաստական ի կարս ձեր իւրով ամենաբաւական զօրութիբն ։ Ջամ ընդրկս առաքելոլ ի յեղ ։ Ոմանք ընդրկս իմա՝ նան ըՀանուր զնմ պարդևս զմարմնական և զհոգևոր · իբրև թէ՝ յօժար է ած ձհամատացանել զձեզ ամ բարեօք հոգևորօք և մարմնաւորօք ի փոխս բին սերդոյ ձերոյ ։ Բայց մեկնիչք առ վորաբար իմանան ըստ յաձախ կիրաուելին՝ որով վարեցաւ առաքեալն յանցեալ բանս (գԼ · ը ·) փոխանակ ողորմելի , կամ առատաձեռնուելի , կամ ձրի որոց · և իմաստն են : Կարօղ է ած՝ այլ և ակն ունիմ, թէ զամ բաբարելի՝ յոր խրատեամ զձեզ , զամ պարգևս զոր և առնիցէք այլոց , ան դրկին ի ձեզ փոխադարձելոյ բազմապատիկ տոկասեօք · առատացուսցէ զառատս ողորմաւն ձերոյ , որով փոխանակ նոցա ընծաղելոյ բազմացոյն : Կամ, զառատ ձոյսդ պարտիք լինել , զի ած ոչ յետնորդ մնայցէ քան զձեզ ի բարերարել · զամ զիւր առատաձեռնուելի զերազոյս ի ձեզ : Եթէ դուք ոչ զամայսք ի ձեր դոյիցն մատնուրել աղքատացն քոյ , զիարդ ած՝ որ մեծն է ողորմուբ , ան, տես առնիցէ զձեզ ։

Ջի յամ յամ ձամ զամ բաւանդոլթի ընկալեալ : Երեքկին զմանակն ած, ան, նեւին յատկաձեռնուելի յերկիւղ կարօտուելին · Բաւանդոլթի ասի ըստ ոճոյ առաքելոյս՝ չափաւոր պէտք մարմնոյ՝ որ բաւական են ի պարկեշտ պահպանուելի և ի դիւրուբ կենաց · որով բնաւելին չատանայ , և առաւելագունին ոչ ցանկայ՝ բայց եթէ յաւելորդս ախտիւ փափկուելի , կամ ագահուբ ։ (տես փիլիպ · իբ · 11 ։ ու · տիմոթ · իբ · 6 ։) Ա յնպէս առատանայցէ ած առ ձեզ , զի ոչ ի մի կամ ի մեա կարիս , ոչ միանգամ կամ մեանդամ , ոչ ըստ մատուռ պիտոյից ևւեթ , այլ՝ ըստ յամ տեսակս կարեաց՝ կերակրոյ, հանդերձի , բնակութե , ձերոց անձանց կամ ընտանեաց · ցամ ձամ · յառաղբուելիք կամ ի հիւանդութե , ի լուսթե աշխատի , կամ ի նոճազուել , ի տան և արտաբոյ , յառաջդ հասակի և ի ծերուբ · զամ բաւանդոլթի, զոր և խոկ չափաւոր պէտս՝ որ ի ժամուն բաւական իցէ և դիւբացուցիչ՝ ունիցիք անվրկալ ։ Ի մարմնականն ոչ զձոխանելի հայցէ նդ, այլ զրաւականութեին ևւեթ · զի այն է բարին մարդկան՝ խնամով Հոգալի , և առ յոյլ հայցելի · որպես և առաքեալն խնդրեր · (Առակ · Ը · 8 ·) * Կշռեա ինձ զարժանն բաւականութբ ։ ‖ Բայց ի բարեդործութեին՝ զառաւելութեին դնէ նպատակ մարմնական բաւականութե ասելով · Աւանդոլթապէս յամ գործս բարւոլթ : Ցոյնն և այլ Հարդ մանք , յամ դործ բարի · որով ամենք ընդ ոսկերբսին իմանան առ Հասարակ զամ դործ ձեռագործ , և այլք՝ յատուկ զդործս ողորմածուե : Ա յնու պարգևեսցէ ձեզ ած զրաւականութեի ժամանակական պիտոյից , զի առաւելացնս յորդորիցիք անխափան վարիլ ի բարեդործութեին առ ած և առ մարդիկ · առատաձեռնուելի ձեր յաղթ

քսաոս՝

քատս՝ ոչ միայն անկարօտս առնիցէ զձեզ ՚ի չափաւոր պէտս , այլ և առա-
ւելուցու ՚ի տուրս ողորմութեան · առ-
նելով զքսակ ձեր իբրև աղբիւր կեն-
դանի՝ որ ՚ի յորդելն ոչ ցամաքի : Ճըշ-
մարտութեամբ այսր յուսոյ ոչ միայն ՚ի
փորձոյ էրացն հաստատել է · իբր զի
արք ողորմածք ոչ բնաւ ՚ի անանկութեան
անկել են , բայց եթէ կամաւ մերկա-
ցեալքեմք · այլ և յիրաւանց բնութեան՝
որ սակաւապէտս արար զմարդիկ , թէ-
պէտ և ստացուածովք ՚ի ծառայութեանն
զբազումս · յայտ արարեալ թէ չափա-
ւորացուածոյ յիւր պէտսն ծախելով , բաշ-
մադոյնս այլոց տալ կարօղ է : Ա՛ա այս
և ՚ի դրոց ածէ վկայութիւն :

9 · Արդէս և գրեալ է · սփռեաց և ետ
գնդնեայ · արդարութիւն նորա հաս
յաւիտեան :

՚Ի սաղմոսէն է բանս (ՃԺ՚ա · 9 ·) ուր
մեծանակ գնդնեայ՝ դնի աչագաց · և ՚ի
վերջս կրկնութեամբ ասէ , յաւիտեան յաւ-
ի՚ենից · և սղմոսիս ընծեռնու լսանիսն
նաև ՚ի բնաբանիս · բայց յոյնն և այլք
լոկ յաւիտեան դնեն :

Արդ՝ զվկայութեան ոմանք ըստ ադուբ-
նացուցին համարին ցուցումն անցելոյն ,
կամ այնմ զի ասաց , թէ կարօղ է ած
առաւելուլ ՚ի ձեզ զամ շնորհս , իբր
զի սփռողին արդարութեին միայ յաւի-
տեան · և կամ այնմ , առաւելութիւնք
յամ գործս բարուաց · իբր զի սփռողն
աղքատաց՝ զարդարութին անմահ առա-
նայ ևն : Բայց այլք ըստ ոսկեբերանին
առնուն զայս իբրև մարգարէական
յորդոր առ ողորմածութեի : Ապեաց
և էգ գնդնեայ : Սփռել կամ ՚ի նմա-
նութեի սերմանց , որք սփռելով ցանին
յերկիր առ ՚ի բազմարդիւն բուսանել
լոյ , և կամ ըստ ոսկեբերանին՝ զառատա-
բար առնելութեին յայտ առնէ : Արդ
ասէ սաղմոսերգուն · արդարն յիւրոց
ընչից առատաբար բաշխեսցայ , և իբ-
րև իւր ձեռամբ էա՝ ոչ բարեկամաց ,
ոչ երախտաւորաց , ոչ փոխանակողաց ,
այլ աղքատաց , լցուցանելով զկարիս
նոցն , յորոց ոչ ակնուսի անդրէն փոխա-
րինի : Եւ սփռել ասէ՝ նշանակել թէ
ոչ բովանդակ միւռմ ուսիք տայ , կամ
սակաւուց ոմանց զբազում կոյտ դրա-
[ե]

մոց , այլ բազմաց տայ բաժանաբար
ըստ իւրաքանչիւր կարօտութեի :

Եւ թէպէտ այսպիսի օրինակաւ սփռո-
հաւն երևի կորնչել , և իրօք խոկ նիւ-
թական տուրքն ոչ ինան , բայց արդ-
բոնիչ նէ հայ յաւիտեան : Այն են արանք
չելինք՝ ասէ ոսկեբերան , զի որք ՚ի պա-
հին ծախին՝ ՚ի սփռելն անծախ ինան :
Արդարոնիչ ոմանք ընդհանուր իմա-
նան զնմ գործս ետպաշտութեի , ընդ
որով փակի և ողորմութեին · բայց առ-
վորաբար ըստ ոսկեբերանին առել է փո-
խանակ մարդասիրութեի , և ողորմա-
ծութեի · ըստ որում ՚ի յայնոյն տան ասէ ·
* աձեցուսցէ զարդիւնս արդարութեի
ձերոյ : Եւ այսպէս կոչի ողորմածու-
թեին , զի կամ ըստ ոսկեբերանին՝ որ
դարացուցանէ զմարդ ՚ի մեղսց ըստրա-
տելոյն դանիելի զնաբուզոդոնոսոր ,
(գ՚ · 24 ·) և կամ զի ըստ ամբրոսեան
մեկնչին , արդարացի է զոյաւորին ման
հանել կարօտեալ եղբօրն :

Արդ՝ ողորմածութեին իբրև արդա-
րութիւն ինայ ասէ՝ յաւիտեան , այս է
ըստ պատգոյն · զի ըստ ճշմարիտ արդեանցն՝
անմահ և մշտնջենաւոր է ողորմութեին ·
և այն կրկնակի · զի անմոռաց ինայ յի-
շատակ նո՚ առ մարդիկ զովութիւն , և
անսպառելի են վարձք նո՚ առ յայ՝ յերկ-
նային կեանսն · մանաւանդ զի ՚ի դա-
տաստանին ասէ՝ առ այլովք բարեգոր-
ծութիւք բարձր ՚ի գլուխ պարծէ ողոր-
մութեին , ըստ յակոբայ : (բ՚ · 13 ·)

Ապա ըստ յորդորելոյ ոսկեբերանին ,
(Ճառ · ԺԹ ·) սփռեալ զարծաթն , զի
զարդարութեի ժողովիցես · զի նա ըստ
արծաթոյ ոչ կամի կալ , թէպէտ և արդ
ծաթոյ գայ · ոչ է մարդի թէ արծաթի-
սիրութեի և արդարութեի բնակակից լի-
նիցին , զի այլ և այլ են նոցն կայանք · մի
լծակցել զնոսա ջանայցես՝ որք բնաւ ան-
զուգելի են :

10 · Այլ այն՝ որ պարգեւէ սերմ սերմա-
նողաց , և հաց ՚ի կերակուր , պար-
գեւեսցէ և բազմացուսցէ զսերմանիս
ձեր , և աճեցուսցէ զարդիւնս արդա-
րութեան ձերոյ :

Առաջին ման բնաբանիս յեսայեայ
առեալ է · (ծե՚ · 10 ·) ուր ասէ · * Տա-
ցէ սերմն սերմանողի , և հաց ՚ի կերա-
[կուր]

կաբար · ‖ Յի յաւուրէ ։ և զոր մերս բազ֊
մաւորական ասէ , սերմանիմոյ , այլ
Թարգմանեք եզական դնեն ոչ միայն յե֊
սայէ , այլ և ի Թղթին ։ Իսկ լատինա֊
ցւոց օրինակն զբառն՝ հայ ի էջերոյթ ,
յարէ ի բան պաբխէոյէ · և զերեսին
բայն զնէ տահմանականի ապառնի ·
որով միաբ բանին ոչ այնչափ մաղԹողա֊
կան իմանին՝ քան Թէ յայտարարական ,
և իբր Տաւատասելով ։ Ա֊ն այսորիկ Տա֊
մարին ասեալ՝ լուծումն տալ այսու տա֊
բակաւանացն՝ Թէ ի սիրելն աղքա֊
տոյ՝ մեր պէաբն պակասին ։ Ոչ այդ֊
պէս ասէ , այլ ասե որ պարգևէ ձեզ
զսերին ողորմութիւն առ ի տալ աղքա֊
տոյ , նոյն և զկարեաւր Տացիկն ունի
պարգևել ձեզ , և բազմացուցանելոյ
է զսաացուածս ձեր առ ի տալ կարօ֊
տելոյ , և աՀեցուցանելոյ ի կատա֊
բելոյն չսին զպտուղս ողորմութիւն
ձերոյ , որով յաւիտեան մնասցեն ։
Սակայն տեղեկագոյն մեկնիչք խոստո֊
վանին , Թէ ի յոյն բնագրին բայքն
նշանակեն ի հրամայական եղանակ ·
ասկբերան , Թէկոիլակտոս , և այլ
յոյնք մաղԹողական մտօքընԹեռնուն֊
ոյք ընԹեռնու և ապաբային · այլ և
զբառն՝ հայ ի էջերոյթ , կեսիւ զա֊
տանեն ի բայեն պաբխէոյէ , ոչ միայն
նոյն մեկնիչք յունաց , այլև Տարազատ
օրինակք նոյ , (բաց յոմանց լատինագիբ
օրինակաց ·) և նոյ Տամաձայնին սահա֊
բին և ապաբային ։ Ա֊ն որոյ պարս
է Տամարիլ Տարազատ ընԹերցուած ։
Ապա իմաստքն են · ցանկամբ և աղո֊
ԹեմբՔ՝ զի ձեզ որ ըստ բանին եսայեայ ի֊
բով Տայրական նախախնամութիւնէ պար֊
գևէ երկրագործին ոչ միայն զսերին առ
ի ցանել յերկիր , այլև զՏաց՝ (ընդ ո֊
րով իմանին կարևեր դարմանքն ,) առ
ի կերակրել զնոքա և զհացն , նոյնն
պարգևեսցէ և ձեզ ըստ ձեմն ։ այլ
Թարգմանք եզական դնեն , զսերին ձեր ,
զժամանակաւոր բարիսն՝ զոր իբրև
սերին արկանէք յաղտատս · և ոչ միայն
պարգևեսցէ , այլ և ի տալն ձեր բազ֊
մացուսցէ զնոյն բարիս առ ի ձեր բա֊
ւականութիւն · և առաւելապէս աձե֊
ցուսցէ զբերքն սրբարանի Տերոյ , ցի
զրերս կի զպատուղս ողորմածութիւնէ ձե֊
րոյ · որով ոչ միայն ձեզ չպակասիցին
կարևորքն , այլև գութք ձեր առ աղ֊
քատս յորդորեսցին առաւելապէս , և
մեծամեծս բարերարել կարօղ լինիջիք՝
յաձումն երկնային Տատուցմանց , այլ
և յառատաձելի երկրաւոր բարեաց ։
Զսոյն միտս բացայայտէ յաջորդն · և
ոսկեբերան ասղ առնէ՝ Թէ յաղոԹեա֊
կան բանիս ի կիր առնու առաքեալն
նաև զձեռնարկութիւն նմանութիւն սեր֊
մանցն · զի եԹէ ած պարգևէ սերմա֊
նողաց զկարևոր ապրուստ ի նոյն իսկ
սիրեալ սերմանէն , և յաձախէ զբերս
նոյ առատագոյն և ս սերմանել , որչափ
և զսերմանօղս ողորմութիւնն անկարօտս
պահիցէ , և աձեցուսս արասցէ զգոյս
նոյ առ ի կարօղ լինելոյ յոլովագոյն և ս
բարեգործել յաղքատս · մանաւանդ
զի մարմնական սերմանցն արդիւնա֊
տուութիւն կարէ խափանումն առնուլ
յարատաբին պատահարաց · իսկ սերմանք
ողորմուե յապահովագոյն կան ի ձեռս
աղքատաց · առ որ ցկեզ և ուտիճք ոչ
զօրեն վնասել ։

11. Յամենայնի ի֊ծաչելս ամ առաքե֊
ր , որ յօրինէն ի֊ս փառս ։

Ամենևին առնպաբ ընԹեռնու և յոյնն ·
ուբ լատինն յաւելուածով ասէ * զի մե֊
ծացեալք առատանայցէք ։ ‖ Ասորին ,
զի Տոխանայցէք · իսկ արաբացին ան֊
փոփոխ պահէ , ցի Տոխացեալ լիցիմ իբրս ։
Սակս անորոշ լինելոյ բային , ոմանք
Տամարեցան՝ Թէ այս տուն յարելի է
ըստ 8 տանն այսպէս · Առաւելուցուք
յամ գործս բարուե , յամի մեծացեալք
ամ առատութեամբ լիցն · որով 9 , և 10
տունն իբրև միջանկեալ բանք Տատա֊
բին ։ Սակայն չէ Տարկ ի Տեռաւորս
գնալ · այլ զբերբ դիմաւոր բայ դնե֊
լով , ամբողջանան իմաստքն · մի այն
լատինն յաւելոյն առաքանչելն · իսկ
ասորին ի դիմաւոր փոխեաց ։ Կայե֊
ատանս իմանալ , յամի մեծացեալք էք ·
իբրև Թէ աձեցուսցէ զարդիւնս արգա֊
բուԹեն ձերոյ · որովհետև մեծացեալ
էք ամ առատութիՔ լիցն ։
Բայց սովորաբար մեկնիչք իմանան
զբանս իբրև վախճան մաղԹանացն՝
զոր արար մի կորնԹացւոց · ուստի լա֊
տինն և ասորին յաւելին զշաղկապն՝
չէ ։ Ապա իմաստքն են · յայն սահա
Տայ֊

Հայցեմք ՚ի ձեզ բազմացուցանել զըզ-
պէտս ձեր, և աճեցուցանել զպտուղս
ողորմածութեան ձերոյ, որպ զի յոմն,
ՙի հոգևորս և ՚ի մարմնաւորս գործս
ցնծալ, ՚ի ձեռս իւիք, ամ առա-
քեսցէ, առ ՚ի յորդորել ձեզ յամ առա-
ւաձեռնութեան. յորմէ առնէ պարզ
մտութեամբ. զորմէ ասացաք յանցեալ գլ.
ՀՄԲ. 2:

Որ յորինեն ՚ի ձեզ առատաձեռնու-
թիւն ձեր ներդործել, ՚ի ամ պատճառս
գոհանալոյ և օրհնելոյ զնմա: Ամէն.
ՙի ոմանց մեկնի. մեզ և այլոց գիտո-
ղաց ասյ նիւթ գոհանալոյ, շարժէ ըզ-
մեզ ՚ի գոհանալ. յայս միտս արաբա-
ցին ասե, գործէ ՚ի մեզ զգոհութիւն:
Բայց լաւ և իմանել, ձեր առատու-
թիւդ ՚ի ձեռն մեր, կամ մերով պաշտա-
մամբս՝ որով տուրք ձեր հաւաքին և
բաշխին յաղքատս, գոհութիւն առ ընդ
լինի պատճառ. յորդորելով զնոսն աղ-
քատս գոհանալ վա՛ր բարեգործութեան
ձերոյ. ՙի որում բացատրի ՚ի յայնժոմ
տան: Ապա ՙի ասացելոցս ցուցանել
կամի առաքեալն, թէ ևս ևս թա-
րեւացն՝ զոր Տայրեաց վա՛ր կարնեցւոց,
կարգեալ է յառաւելուլ զնոյն առատա-
ձեռնութեան, և առատաձեռնութեան
կարգի ՚ի գոհութիւդ ՚ի:

12. Ո ՚ի պաշտօն հարկիս այսորիկ ոչ միայն
ՙի ընուլ զպակասուրն սրբոց
է, այլ առաւելուլ բազմօք գոհութիւդ ՚ի:

Յունականն ՙի բառիս այսպէս ունի.
* Ջի պաշտօն հարկիս այսորիկ ոչ մի-
այն է լցուցիչ պակասութեդց սրբոց,
այլ և առաւելեալ բազմօք գոհութիւդք
ՙի: զոր ոմեկբեսիան մեկնէ. պաշտա-
մամբ մատակարարութեամ այսորիկ ոչ
միայն ընուք զկարօտութիւն աղքատացն,
այլ և առաւելուք և, ՙի առատ քան
զնոյն կարուքն տայք. և ՚ի ձեռն նոցա
գոհութիւդ առաքեք առ ած ևն: Երևի
՚ի մեկնութեամ՝ զի զայն առաքեալ ոչ
յարե առ գհութիւնն, այլ անորոշաբար
՚ի վր տրոցն: Ամենք յայս միտս առ-
նամն և զլատին բնագիրն՝ որ ընդեղե-
նու. * Ջի սպասաւորութեի պաշտա-
մանս այսորիկ ոչ միայն ընու զպակա-
ւութիւնս սրբոց, այլ և առաւելու բազ-
մօք գոհութիւդք ՚ի ած: ՙի առատապէս

մատակարարել ՚ի նպաստս այլոց և աղ-
քատաց:

Սակայն այլ Թարգմանք առ գհութիւնն
հայեցուցանեն զբայն առաքելոյ. զի
ասորին գնէ. * Ջի կատարումն պաշ-
տամանս այսորիկ ոչ միայն զպակասու-
թիւն սրբոց լնու, այլ և գերազանկ բազ-
մօք գոհութիւդք ած: ‖ Արաբացին ասէ
* Ջի գործ այսր պաշտաման ոչ միայն
է ՚ի լնուլ զկարիս սրբոց, այլ և աճեցու-
ցանել և բազմացուցանել զդոհութիւնս
ած: ‖ Ըստ այսմ միտց իմացաւ և մեր
Թարգմանիչս, և հաւանին բազում
մեկնիչք, Թէ բայն առաքելոյ ՚ի յոմն
ունի զղօրութիւն անցողականի, ՙի առա-
ւելացուցեալ. վա՛ր այն մերս և արաբա-
ցին եդին գհութիւն, կամ ըստ այլ օրինի, գո-
հութեամբ ած: Փոխանակ բառին հարկ
յոմն գնէ լիմոբլիս, որ ըստ անրաւական
նշանակէ ծառայութիւն, տպաւորու-
թիւն, և նովին միտք իմանի հարկ բառն
՚ի մէջ. (տես ա. կորն. է. 15:) Իսկ
մանաւանդ ասէ լիմաւրկիա յեկեղեցւ
կանս նշանակէ՝ սրբազան սպասաւո-
րութիւն, հաւատարակաց պաշտօն, յորմէ
և պատարագ վա՛ր այն ոմանք զյոմն
Թարգմանին, զի պաշտօն մատուց-
մանս՝ կամ նուիրմանս այսորիկ:

Յիմաստս բանին մատուցեալ, պաշտօն
բազումք իմանան զկատարումն կամ ըզ-
մատակարարութիւն ժողովարար պաշտօ-
նէիցն. իսկ հարկ իմանան զպբազան
ծառայութիւնն կամ զնուիրումն՝ որով
հաւատացեալքն ՙի սրոց իւրեանց նը-
պաստեն կարօտելոց. մինչ զի ասէ ոմ-
կեբերան, Թէ այսու զկորնթացիս ա-
րար լիհոբրիոս, և զինքն պաշտօնակից
նոցա. և իմանի ասել: Գործակալութիւն
մեր՝ որով զձեր ողորմութիւն տուրս իբ-
րև ընծայս հաճոյականս ած՝ հաւաքեմք
և բաշխեմք յաղքատս, ոչ է կարեալ
միայն ՙի դիւրել ժամանակաւոր պի-
տոյից աղքատ հաւատացելոց հրէա-
տանի, այլ առաքելոյ բազմօք գհութիւն
ած: Ասելն բազմօք, կամ իմանի իբր մակ-
բայ, ՙի բազում օրինակաւ և առաւել
լութիւդ, և ՙի այսմ զնոյն միտս ունի ՙի
յունականին. և կամ իմանի ՙի ձեռն
բազմաց, ՙի բազում անձանց գոհացո-
ղաց. զոր և ամբրոսիաստ մեկնիչն ըն-
Թեռնու, ՚ի ձեռն շնորհակալութեան

բամասց· և այլ մեկնիչք ևս բացատրեն, զոհումն՝ որ լինի ի բազմաց : Այլև ասէ՝ կարգեալ է այս պաշտօն յանեցուցանել զզոհութիւս առ ձեզ, յորժամ ոչ միայն բարերարելոցն ի հինք, այլ և բազումք այլք օրհնեն զձեզ ի պատճառս առատաձեռնութեանձեր· որով նուիրական սպասաւորութիւդ ձեր ոչ միայն զչքաւորսն, այլ թէ օրէն իցէ ասել, զնա ինքն ձեզ ծառայացուցանէ յաճախելով նմա յամենայնի զոհութիւսն և զվառս ի բերել նոյ վայելողացն և լսողաց : Այլ թէ զիարդ, և չիինչ պատճառս առատասաձեռնութեանդ նոցա զոհավճառս ձեզ, բացատրէ յաջորդումն :

13· Եփեսիոս պաշտամանս այսորիկ ֆառասրել զձեզ ի վէր հնալանդութիւն Քրեան Յիսուսեանդ ձերոյ յաւիտեանս յաւիտենից, և առաքեալ հաշտարարին ի նա և յամենեսին :

Երրեակ պատճառս զոհութեանդ և վառանցն այլ արտայայտէ ի մատակարարութիւնէ տրոցն կորնթացւոց : Առաջինն՝ զի այն է ցոյցք գրաւելոյ նոցա յաւետարանն քեզ : Երկրորդ, վասն ներգործելոյ ի նա շնորհացն այլ զկամս առատասաձեռնութեան· զայսոսիկ ուսուցանէ յայսմ տան : Երրորդ, զի աղքատք բարերարելոյք յորդորին աղօթել վասն նոցա, զոր ցուցանէ ի յաջորդ տան :

Հնդիսիս պաշտամանս այսորիկ : Որպէս յարելի համարին յանցեալ տանէն· այսառաւելուլ բազմօք զոհութիւդ այդ հասնի պաշտամանս այսորիկ· սակայն առաքեալքս օրինակք և թարգմանիչք ի սկիզբն այսր տան ընծեռնուն : Այլք ոմանք սակս մեծութեանդ յաստանեան քերթուածոյն՝ յայս և յայն տանն զհատուածս տանս, կամ փակագիծիս զատանելի կարծեն· բայց վայրապար աւելաբանութիւնք են՝ մանր խրդճել ի քերթողականս, ուր առանց այնր ինքնին իմաստքն զհետ գան կարգաւորաբար : Փառաւորել զնա : Յոյնն անորոշ է, փառաւորիցէ կամ փառաւորելով· զոր ասորին յաճախին դնէին իմացաւ, զնա փառաւորեմք : Սակայն յերրորդ դնէին իմանալի է ի վէր փառաւորելոյն այլոց· զորոց յանցել տան ասաց զոհանալ զնոյն· և այնպէս գնէ արաբացին, և իմանան ամ մեկնիչք :

Ապա իմաստքն են, պաշտամամբս, կամ մատակարարութիւս այսոցիկ՝ որ ե ցոյցք, և յայտնի նշանակ սիրոյ և հաւատոյ, փառաւորեն բարերարեալքն ի հինք զնա՝ յաղագս ճշմարիտ հնազանդութեանդ ձերոյ, զոր խոստովանիք մատուցանել յաւետարանն քեզ : Ի փորձոյ առաքաձեռնութեանդ ձերոյ իմանան ամենեքին զձեր մատիւր հպատակութիւդ ի ներքոյ աւետարանին քեզ· զի այն հրամայէ նպատակել կարօտեալոց՝ առանց յուսոյ փոխարինոյ ի նոցանէ· և զի այնպիսի ողորմածութեանդ հաստատի ի հաւատս խոստմանցն բացայայտելոց աւետարանսն· որով ձեր կամաւոր տուրքդ են արտաքին գաւանութեանդ հաւատոց քոյ, յոր գրաւեալ էք· զայս հաւատասելով ի ձեզ աղքատս սիրեցն զոքիկ, անդադարս օրհնեն զձեզ :

Եւ առաքելոյն հաւերժութեան : Իմա, փառասրին զնա նաև վեր առատաձեռն հաղորդելոյ ձեր զմարմնական պէտսն, ի նա, այ նոյ կամ ինքեանց, և յամենեսին, այլ և այլոց ամենեցուն կարօտելոց : Ճոխութիւն ստացուածոց առ բազում մարդիկ տեսանի, բայց առատասաձեռնութիւ սակաւուց է շնորհեալ : Արդ՝ աղքատքն քեզ փառս տան այդ, զի ձեզ ոչ միայն զկարեղութեանդ ընչից շնորհեաց, այլ և զկամս առատաձեռնութս· և ըստ այն խնդան՝ զի ոչ ինքեանց միայն մտանուորեք զպէտս, այլ և ամենեցուն՝ որոց կարօղ էք ձեռն տալ : Արդարև այս շնորհք մեծ են՝ արժանի զոհութեանդ առ ձեզ, զի ոք ինչս ունիցի առ ի տալ այլոց վասն այդ, և իւր վայելումն համարձակ զմատակարարելն այլոց :

Ջգերազանց առաքինութիւնն հրեղէնս հաւատացելոց վկայէ այսու առաքելն, ոյ աղդ առնէ ոսկեբերան· եթէ զի ի ծանր աղքատուէ իւրեանց ոչ այնչափ խնդային ըստ մարմնական դիւրութեանն՝ զոր ի տրցն այլոց ըստնեին, որչափ ըստ կամակար հնազանդութեան տաճտացն յաւետարանն քեզ· այլ և ի մարմնական պէտսն ոչ միայն անձանց՝ այլև այլոց աղքատաց խնամ ունէին, և ընդ նոյ գիւրութեանն իբրև ընդ իւրեանցն հանդէսէին· որ կարի օտար է ի նա-

խանձ

խանձատ բարուցն ալքատաց ։ Եւ ահա այս կրկին բարաւթիւք յառաւտաձեռնուէն կորնթացւոցն ի վեր երևին ։ գնէ ապա և զերրորդն ։

14 Այ նոցա ալօթիւ վն յեր ։ անվն անվ նչելն էն առ Ղվ վան առաւել ընդհանն այ որ ի Ղվ ։

Ըստ յունականին գնելի էր, և նոցա ալօթիւքն վն ձեր՝ ցանկացողացն ձեզ են։ և ըստ այսմ բառն ալօթիւ յարմարի ի բան ֆառաւրել ։ որպէս և զործիալ կանքն՝ հանդիսիւ ։ առաքեալ ։ իբր ասել ոմն հանդիսիւ պաշտամանս՝ և առաքաձեռն հաղորդուիթիւ ձերով վառաւրեն զնծ աղքատ սիրտն, նոյնպես վառաւրեն նաև իւրեանց ալօթիւքն ։ Ոմանք տարակուսին ընդ այս կապակ ցուելիւն, այնու զի անընտել երևին իմաստքն, թէ ալօթիւք՝ զոր վն կորնչելացւոց մատուցանեն՝ փառաւորիցի ևծ ։ Սակայն դիւրին է բժշկուելի տալ բակուսանապդ՝ ի խորհելն թէ ոչ զգ հացագողական ալօթիւք, նոյնպէս մալթեողականաւն վկայութիւք զնոյ լինել ըսկզբնապատճառ. ևմ բարեաց ։ ուսոի երկոքումբք միօրինակ փառաւորի ևծ ։ Իսկ մեր թարգմանիչն՝ թոփի թէ սակս վայելչուե ուղական եզ զբաւն ալօթ, զորութ իմանալով զրայ, յր լինին, կի ևն ։ քանզի այսպէս և ասորին եզ ։ * Եւ ալօթս մատուցանեն վն ձեր ։ ‖ նոյնպէս և արաբացին ։ * և նմա գոհութիս մատուցանեն յալօթս իւրեանց վասն ձեր ։ ‖

Ինձ և տարբերութիւն կայ յասելն, անձկայել են առ Ղվ, վն ընդհացն այ որ ի Ղվ ։ զոր այսպէս զրին հարազատ օրինակք մեր ։ բայց այլ թարգմանք միա բան գնեն, առ ՝ նէղ, ՝ նէղ ։ Բնաբանս մեր ունի զնւր իմաստս ։ յր ալքատք հրեաստանեայ ցանկան յաջողուելի մեզ, վն առաւել փութոյն՝ զոր ունիմք յայս պաշտօն ողորմուե ։ Սակայն յերկրորդ դնելն ընթհանուր առաւել հաստատուն է ի վկայուէ այլոց ։ Վն որով իմաստքն են ։ երրորդ պատճառ այ փառաւորութիւնն՝ այն է ասէ, զի ալքատ սքէն վայելչալք ի ձերմի առաւութիւ՝ աղաչեն զնծ վն ձեր, ոչ սոսկ ըստ հաստարակաց սովորուե ալօթելոյ ալքատացն ոտիս իւրեանց բարերարաց, այլ զի անչափ են առ ՝ նէղ, յր զանկալով, կի իբրև ցանկացօղք ձեզ ըստ առաւել ընդհանն այ, վն զերազանց շնորհաց հաւատոյ և մի դասիրութիւ՝ զոր ճանաչեն ի ձեզ յայլ բարերարուէն ։ Ոմանք անչափ իմանան զսիրելն պարզաբար. յր ալօթեն վն ձեր՝ մեծաւ սիրով վառելք առ ձեզ, և յարելով իբրև լցելն զերազանց շնորհօք, և մեծապէս սիրեցելս յայ ։ մինչ զի ի ձեզ զայլ պարզևան սիրեն ։ և իբրեանց շինուիթեն ցուցանեն՝ թէ ձեր առատաձիռ ողորմածուեդ որչափ յաւելումած առնէ այ վառացն ։

Իակ ասկելբերան, և այլք յոյնք և լատինք անչափ իմանան զցանկալն տեառւթե նդ ։ քանզի այնպէս խօսի և այլուր (առա. է. 7։ և Հռովմ. ը. 11։) Եւ լինին իմաստքն ։ վն ձեր սիրոյդ ալաչեն զնծ, զի յաջողեացէ նոցա վայելել ի ձերում տեառւե ։ և ցանկան այսմ ոչ վն մարմնական հաղորդակցուիթեն, այլ զի վանման շնորհէն պարգևելոյ ձեզ յայ տեսօղք լինիցին, և ի մեծոյ խնդակիցք. ոչ շառանան վայելել միայն ի ձեր բարիս, այլ անձամբ ընդրկել զձեզ ցանկան մեծաւ կարօտանօք ։

15 Այլ ընդհ այ ի վն անպատմ պարգևացն նորա ։

Վայելչաբար կինքէ զյորդորական ճառսքն գոհուիթէ առ ևծ, յետ բարձրացուցանելոյ զառատաձեռնուիթի կորնթացւոց, և զբազմապատիկ բարիսն անտիներդործելս յանձինս ալքատացն ցուցցէ՝ թէ այնր ևմի տուիչ և տալ րինիչ ևծ է, և նա միայն գործելի վասն ևմի ։ Ցայտ առնէ դարձեալ զնւր վառաւրութիւ՝ ի կատարումն խրատուց իւրեց որով իբրև արդէն ի ձեռս բերեալ զինդրելին, գոհանայ զպարգևողէն ։ մանաւանդ թէ կցորդակից եղեալ զգհութիւ ալքատացն բարերարելոյ, ոչ թէ առ ձայն նդ ի վր բերէ զամին ։

Այլ ընդհ այ ։ Որովհետև ասէ՝ այսքան և այսպիսի բարութիւք յառաջագային ի ձերմի առաւաձեռնուիթենէ, չիմայ ինչ ասել՝ բայց անապատ գոհութիւ ամենաշնորհողին այ, ի վր անպատմ պարգևացն նորա,

Ասպաքէն անցելովքն չափաւորապէս վարդապետաց ձօնային առաքելն ըզշահս ողորմածութեանէ, յասելն՝ թէ ոչ միայն զժամանակաւոր կարիս աղբատացն ընու, այլև զոտնձգան ճոխացուցանէ երկնաւոր և երկրաւոր բարիօք։ շարժէ ի գոհուն ոյզ ըզերանս ամենից։ վկայէ զՇմարիա հնազանդութեանէ տունդացին յաւետարանն քեն։ ի սերնդի պարապանդէ զնայատաւորել աղքատսն և առնել զնա հանապազորդեան աղօթաւորս և ցանկացօղս բարելրութեան ողորմածացն։ Ջայսոսիկ ասաց արդարև. բայց միթէ զբովանդակին ասաց. կի հասու եղեալք արդեօք համբրն մատց ասացելոցն, թէ զիարդ շարժէ ձեռ զերիս իւրաքանչիւր մարդոյ ողորմածի։ զոր չափ հատուցման սահմանէ իւրաքանչիւրում։ որոյ՝ ճանապարհաւ հոչակելի առնէ զպարծանս ողորմածին։ զորքան պնդութեանէ հատուցող, և զչէրմուն սիրոյ աղդէ ի սիրտ տունդին և առողին։ որով՝ հաճութեանէ կատարէ զինդրուածս աղքատին։ և միով բանիւ ասել, զինչ խորհրդով դրեալ է ձեռս ողորմածութեան հատուցեալ է զյաւխտենիդ փրկութեան երկուքանչիւրոց՝ տունդին և առողին։ Եթէ այսոքիկ անպատմելի խոստովանել են յառաքելոյն, եղիցի ապա և մեզ լռել ի քննելոյ, և ի գոհութեանէ միայն բանալ զսիրտս և զբերան։

Եղբա, զոր չէ մարթի արժանապէս արտայայտել բանիւ։ որոյ սաստկութիւնքն հնար է մեզ, այլ ոչ կատարեալ հասանել։ զոր թէև ի մասին ծանուցի, այլ զրոմանդանին անճառելի խոստովանիմ, առաւել չնորհակալութիւն պատճելի, քան զոմանսն։

Պարտ եղական դնի լսոս ամ թարգմանելոյ։ որով ոմանք խմանան զքո՝ կամ զնորհուրդ մարդեղութեանէ և զբարիսն յաջողեալս նովաս։ զի յայս միտս առնուն նաև զսասցեալն յովհ. (ե. 10.) * Եթէ զխաչիր դու զպարդևան ոչ։ ‖ և հաճարին յօրինակէն ոչ՝ որ ի խորհուրդ մարդեղութեանէ զմեծամեծս առաքեհեհեալս մարդկան, առնալ ձեռնարկութեանէ ի յորդոր ողորմածութեանէ։ և ասկեբերան առաւելապէս ի սոյն միտս յօժարի։ Ասկայն հասարակաց իմասոք՝ զոր և ասկեբերան յիշէ, պարզև իմանան զնորհ ողորմածութեանէ, զառաքամասութեան ազդեալ ի սիրտ ողորմածաց։ զոր և ընդ կոչեաց բազում անդամ։ Եւ զայս անպարտ ասէ։ զի չէ մարթի ըստ արժանեաց բացայայտել զյոգնապատիկ պատուհան, որք ներգործին ի տունդան և յառաջս։ զի հատուցումն նոր յերկինս՝ անպատմելի է, և բարիքն նովաս յաջողեալք ի գովեստ ոյ՝ բազմապատիկք են, և իւրաքանչիւր ոչ դիւրին ի ճանաչել և ի ճառել։

Գ. ԼՈՒԻ ՏՂԱՍՆԵՐՈՐԴ։

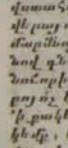

Ը. ՅԼԵՍ ԻՍԿ ՊՕՂՈՍ ազաչեմ զձեզ հետզհետէ և հանգարտութեամբ քան։ որ յանդիման ձեզ իբրև առաքեալ մի եմ ի միջի ձերում։ բայց ի հեռուստ համարձակիմ առ ձեզ։ 2. Աղաչեմ զի մի ի մտոյ ևթէ համարձակիցիմ վաստհուտ։ կամ համարիցիմ ցանդգնել ի վերայ ոմանց՝ որ կարծեն զմեզ, եթէ ըստ մարմնոյ գնայցեմք։ 3. Ջի թէպէտ և մարմ նով գնամք, այլ ոչ եթէ ըստ մարմնոյ զնշուժեմք։ 4. Ջի զեն զինուորութեան մերոյ ոչ է մարմնաւոր։ այլ զօրաւոր յոյս, առ ի քակելոյ զամուրս։ 5. Ջխորհուրդս քակելմք, և զամ բարձրութեանէ հպարտացեալ ի վեր գիաւելեն ոյ։ և գերելմք զամ միտս ի հնազանդութեանէ քրի։ 6. Եւ ի պատրաստ ունիմք խնդրել զվրէժ ամենայն անհնազանդութեան, յորժամ ձեր ևս հնազանդութեանդ կատարեսցի։ 7. Ըստ իւրաքանչիւր երեսաց դիտեսջիք. եթէ ոք վստահ յանձն իցէ քրի լինել։ զայս խորհեսցի գարձեալ ի միտս իւր, թէ որպես նայն քրի է, նոյնպէս և մեք։ 8. Ջի թէ առաւել ևս պարծեցայց վ իշխանութեանս մերոյ՝ զոր ետ մեզ տէր՝ ի շինել և ոչ ի քակել զձեզ, ոչինչ ամաչեցից։ 9. Ջի մի թուիցայց երբեմն ահ ինչ արկանել ձեզ նիղոնդեաս։ 10. Ասիցեն՝ թուղթքս ծանուցեալ են և սաստիկք, բայց ամենևին մարմնոյ ակար, և բանն արհամարհեալ։ 11. Ջայս խորհեսցի այնպիսին, զի որպիսիք եմք բանիւք նիղեոցք ի հեռուստ, նոյն-

ղոյնպիսիք և՝ իմաստով արգելամբք։ 12. Քան զի ոչ իշեմք կշռել և հատուցել զանձինս մեր ոմանց, որ զանձինս իւրեանց ձեզ ընծայեցուցանեն։ այլ անձամբ յանձինս զանձինս չափեն։ և՝ ի կշռել անձամբ յանձինս՝ ոչ առնուն՝ ի միտ։ 13. Ապա մեք ոչ լեմք յանդգնեալ ինչ պարծեցուցաք։ այլ ըստ չափոյ կանոնին՝ զոր բաժանեաց մեզ Աստ չափով, հասանել մինչև առ ձեզ։ 14. Իբր ոչ լեմք հասու ինչ չիցէք՝ ի ձեզ, և ձկտեցուցաք նիցիւք զանձինս։ քանզի մինչև առ ձեզ հասեաք ևւ՝ ի մասոյ արգելամբք։ 15. Եւ ոչ յանչափս ինչ պարծիմք օտար վաստակաք։ բայց յոյս մի ունիմք զանձնին հատուցանել ձերոց՝ այդրէն՝ ի ձեզ մեծանալոյ ըստ կանոնս մերոյ յատուկ լուսե։ 16. Ի վեր եւքան զձեզ աւետարանել, ոչ օտար կանոնաւ՝ ի պատրաստական ինչ պարծել։ 17. Զի որ պարծին, ի տր պարծեսցի։ 18. Զի ոչ լեմք որ զանձն իւր ընծայեցուցանէ՝ նա է ընտրեալ, այլ զոր տէրն ընծայեցուցանէ։

1. Ա՛յլ եթէ ինչ պղտոյ աղուէմ զիեզ հեզոյ և հանդարտոյն ՝ի՛. որ յանդիման ՝իեզ էիր փառաւորելի՛ն եմ՝ ի՛ դիր ՝իերոյ. քայց ՝ի հեռուստ համարձակի՛մ առ ՝իեզ։

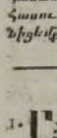

դլուխ տարէ՛ աւաքելոյն զՀՈ դողուէ հաւատացելոցն աղքատաց, դառնայ վերստին ՝ի զգուշացուցիչ խրատաւթանութեան եղեալ պատրանաց առաւ առաքելոյ, յորոյ ոչ փոքր վտանգ ՝ի վի՛ կայր կորնթացւոց՝ քան չքաւոր հաւատացելոցն ՝ի կարօտութե՛ պնդոյից ։ Զաքրիստոսաբ ՝ինձ ոյժին առաքելոյս՝ առաւել լապէս ՝ի հրեից անտի էին, ոմ՛ յայս առնէ ՝ի յաջորդ գլ. 22. * Եբրայեցիք իցեն, և ես, ‖ և ՝ն. որք անգոնեն ինս իբրև անտեղեակ խմաստութե՛, իբրև տարապարա վարեալ իշխանութե՛ն, և արհամարհօտ մովսիսական օրինաց ։ Արդ՝ զի մի՛ ՝ի բանս այնպիսեաց ըմբռնեսցին կորնթացիք միամտութե՛, և տոյժս կրեսցեն յընկալեալ հաւատն, ջատագովէ ՝ի՛ անձին կազմէ յայս դլուխ, և յերկու յաջորդսն, զհակառակորդսդ բաջաղանան ունայնացուցանելով, և զիւր արժանաւորութե՛ ՝ի դէմս բերելով յատաբելական իշխանութե՛ն անտի, ՝ի բազմարդիւն քարոզութե՛ն, ՝ի յոբնաբերան վաստակոց, ՝ի ծանր ծանր վտանգս կրելոց վասն աւետարանին, և ՝ի բազմադէմ պարդեւացն՝ որովք Հոխացեալ էր առ յոյս։ Սորին վ՛ն ուր յառաջին դլուխն բազմատրական դիմօք խօսէր, զՀաստատութիւն կաց դատ պաշտօնութե՛ն աւետարանին պաշտպանելով, ատ միաւորականաւն վարի առաւելայնս յիւր դէմս. և եթէ ուրեք յոբնական ևս ձևացուցանէ ըստքանն, զկատարածն ՝ի միաւորական անդեր Հանդուցանէ ։

Ա՛յլ եթէ ինչ պղտո՛ն ։ Ցայս վայր աղքատասցն ասէ՝ կայել պաշտպան, զնացն խնդիր առնենաբանեի՛ն ։ այժմ զիմոյ անձին դատ առնում ՝ի ձեռս ։ Եա՛ ինքն պղտո՛ն՝ որ ձեր առաքեալս եմ, որ առաւելապատիկ Հոգայ ձերում օգտի, քան իմում իշխանութե՛, աղաչեմ ձեզ, ոչ Հրաժայեմ, ոչ առատս արձակեմ, այլ աղաչանս արկանեմ ձեզ որդւոց իմոց և աշակերտաց ։ Հեզո՛ւթ և հանդարտո՛ւթ ։ Փոխանակ Հանդարտութե՛ յորմէ դնէ եէէ՛ւթ, որ ըստ բառին նշանակի չափաւորութե՛, մեղմութե՛ ։ բայց առել լինի ՝ի Թարգմանչաց փոխան հեզութե՛, Համառաւութե՛ ։ և մեր Թարգմանիչք և այլքն դնեն՝ քաղցրութե՛, հեզութե՛ ։ (ք՛. Պ՛ակաբ. ք՛. 23։) կամ՝ ՝ի Թանձրացեալն՝ հեզ, Հանդարտ։ (ա՛. Տիմոթ. ք՛. 3։ Տիտ. ք՛. 2։) Իսկ ըստ խմաստին՝ ոմանք հեզութե՛ խմանան զբաղցրութե՛ներքին ախորժակաց, և Հանդարտութե՛ն՝ զբարեբարոյութե՛ ըստ արտաքին կենցաղավարութե՛ն ։

Արդ ասէ ։ աղաչեմ զձեզ եղբայրբաբ՝ մտադիր ունկն մատուցանել ինձ։ և աղաչեմ ոչ պարզաբար, ոչ մարդկըրէն սովորութե՛ք ըստ քաղաքական չափաւորութե՛, այլ հեզութե՛ սրտի և Հանդարտութե՛ն ։ այնու՝ զոր քո փրկիչ և տէր մեր ՝ի կիր արկ յիմ գործս իւր, և մեզ աւանդեաց օրինակ սքանչելի ։ այն որ ոչ զխաստութե՛, այլ զքաղցրութե՛ն եցոյց յուսուցանելն, ՝ի խրատելն, ՝ի կշտամբելն նաև զձեռնմխս։ Եթէ որ՛ն այսպիսեաւ վարեցաւ հեզութե՛ առ յոյս

ցաւոր ծառայս, չէ՞ ինչ մեծ՝ եթէ ես նմանաբար վարիցիմ առ իմ ծառայսդ կիցադ։ Տես զայլ ևս խնամս ի բանն հռովմ. ժբ. ։· * Ազաւեմ զձեզ եղբարք ղԹոմէքն ասդ ։ ‖ Ջայսոսիկ յաւելու յաղաչելն, ոյժ զի եթէ տկար էցե առ նա յոկ իւրն ազատանք, պատկառանացին զոնէ ի հեզութենէն քան։ Եւ դարձեալ· զի յորժամ հարկ իցայն տիպէ զնա խստագոյնս ինչ ասել առ կորնԹացիս, կամ մանաւանդ առ սուտ առաքեալս, մի կարծիցեն՝ ի պայրանալոյ և հոգւով վրէժինդրութ բերեալ յայն, այլ պա՛ տել միշտ զչափ հանդարտութեն ըստ որիշ նակին քան։

Ուր յանէնէ ևս։ Յորմն ըստ բառինն ասե, զոր երէսաց, որ ըստ մասց նոյն է, ցի յանէ դիման կամ առաջի մերձ գոլով։ Իբրեւ փաստաբանի եմ։ յորմն և այլ Թարգմանք պարզաբար գնեն, ցածուն կամ խոնարհ ինն։ Որմանք հեզնական իմանան զբանս, իբրև՝ ի դիմաց և առ կարծիս հակառակորդաց խօսել, նման ասացուածն՝ի 10 տան, ԹուղԹքս ծանունք են, բայց տեսիլ մարմնոյ տկար ևն։ իբրև Թէ արդարև չարախօսք իմ բամբասեն զիս, Թէ մինչ ներկայ գտանի և մօտ՝ ցածուԹքէ վարի· այլ՝ի հեռուստ մէ ծամնծ որատայ ԹղԹովքն։ Ա՛յլք առնուն առանց հեզնուԹեն՝ ճշմարտուԹքէ ասել յիւրոց դիմաց, համեմատ առաջելոյն այսուր (ա. կորն. ք. ։). * Եւ ես ինարաւԹքէ և երկիւղիւ և դողուԹքէ բազմաւ եղէ առ ձեզ։ ‖ Ա՛յս իմաստք առատել հարազատ են, և վերկարան չիւրն ևս յիշէ ոսկէ բերան։ (Ճառ. իսա.) Ապա ասել կամի· յորժամ առ ձեզ մօտ գտանիմ, արդարև ցածուն և խոնարհ ունի եմ· ի բանս իմ և ի գործս ոչ մի ինչ պատուականաւէ ցուցանեմ· ձևաւք նամ ցածուն և տատապեալ՝ի միջի ձեռուս, առանց իշխանական պերձուԹ, և ասատից։ Եթէ զոք խրատեմ, ոչ չեզով և արտասուելով ևս· եթէ ոչ մեք անարգիմ, լռուԹքէ անտես առնեմ· եթէ պէաք ինձ պակասիցէ, ես ինքնին վատասկիմ, կամ չքաւորուԹեն յանձն առնում։ Ա՛յսպէս՝ի միջի ձեռուս առաւել իբրև ծառայ՝ ոևիմ, քան Թէ առաքեալ և վարդապետ։ Բայց՝ի հեռուստ, ի բացակայ գոլով՝ի ձեզ, ԹղԹովք և հրամանատարուԹքէ համարձակիմ առ ձեզ· կամ ըստ ճշմարտուն՝ առաւել համարձակագոյնս վարիմ առ ձեզ, ըստ պահանջելոյ իրացն· և կամ ըստ հակառակորդացն կարծեաց՝ երևիմ իշխանաբար համարձակիլ քան զարժանն, ԹուղԹս տալով ահացուցիչս՝ իբրև՝ի վեր քան զնմ կարողութ։ Նա խանձոտք առաքելոյն՝ զդատուն դնացս նր առ կորնԹացիս, զոր նա կամաւ բռնակս յօգուտ աշակերտացն յանձն առնոյր, ՝ի վատաՀԹէ շրջելն, իբրև Թէ առ երկիւղի, կամ՝ի չնորհուկս այնպէս վարեր յանդիման նոցա· իսկ հեռի կալով զդատաղանալ համարձակի ՀաղԹովքն։ Իսկ առաքեալս ընդդէմ նոցա հաստատէ զխոնարհ և զանպատիւ դնացս իւր, միանգամայն և զհամարձակապէս վարելն՝ի հեռուստ· բայց ոչ զառաջինն յակամայ կեղծաւորուԹքէ, և ոչ զերկրորդն յիշխանասիրուԹեէ դործելով, այլ զերկաքանչիւրն՝ի շահ աշակերտացն։

Որմանք զհամարձակելն առնուն փոխանակ վատահանալոյ· իբրև Թէ վատահ եմ՝ի ձեզ՝ հեռի կալով, զի ոչ գայԹակղուԹքէ յիմի խոնարհուԹեէ, կամ յայտմուս ատտոզական բանից։ Սակայն այս իմաստք ոչ այնչափ միաբանին ընդ յաջորդացն։

2 · Ա՛ղաչեմ զի ՚ի ծօթոյ Եէնէ համաբա՛ «յանկնիկ վճռակոռութ· կամ համարիս չնչ յանդգնել՝ի վէ՛ ոմանց՝ որ խորհին զնէնք, երէն ըստ մարմոյ գնայելմ։

Երկրորդէ զաղաչելն՝ զոր նախ եդ, իբրև Թէ՝ ապաչեմ ասացի, այնպէս անձամբ բանից իմոց, և զդուշանալ՝ի նանց բանսասց, չէ զի՝ ի ծօթոյ Եէնէ համարյանէյ· զի մի՝ի լինել իմ մօտ առնել, զի մի՝ի դալս իմ տեսեալ զնաուորուԹն ոմանց, պէաք լինիցին ցուցանել զիմ իշխանուԹէն, և վարիլ դործովք այնպէս, ոյժ՝ի հեռուստ բանիւք իշխեմ առնել։ Ա՛ասնիկն Եէնէ չինք՝ի յոյնն և յայլ Թարգմանս· այլ յաւելեալ է՝ի մեր Թարգմանէն իբր Թարմատաւ՝ առ՝ի ասատկանէն տալ բանին, և ոչ առ՝ի նշանակել՝ միայն· քանզի այսպէս վարի և այլուրեք· ոյժ՝ի մարկ· (ժԹ· 61·) յասելն։ * Լուռ ևևի կայր։ ‖ և յով-

յովհան. (ԺԲ. 17.) * Ջղաղար կո-
չեաց նմա 'ի դներեզմանէն։ ‖ յորս այլ
Թարգմանք չունին՝ Նէն։

վչփահոութիւն։ Աստ բառ. այլազգ կար-
գնալ է 'ի յոյնն և յայլս. այլ * Համար-
ձակիլիմ վստահութեամբ, որով խորհիմ,
կամ համարիմ յանդգնել 'ի վերայ ոմանց,
նէն։ Որ ոմանք վստահութեամբ իմանան
զառ 'ի յանձ յուսացողութենէն. իբրև թէ
համարձակիլիմ իշխանութեամբ 'ի կիր առ-
նել, վստահ գոլով յայնմ թէ կատա-
րեալ վերուացել կամս իմ 'ի վերայ յանցա-
ւորաց։ Բայց սովորաբար ըստ կարգի
բանիս իմանան այլք զվստահութեան հա-
մարձակութեան, որով առանց երկիւղի
իրիք 'ի գործ դնի խորհելն։ Փոխա-
նակ բայնն համբոյնէմ, յոյնն դնէ լսէ-
ցի. զոր այլք ոմանք Թարգմանեն՝ խոր-
հիմ, զմտաւ ածեմ. և այսպէս ունի
ասորին, և արաբացին. որպէս և մեր
Թարգմանիչն դնէ 'ի Հռոմ. ը. 3։
Յայս միտս առեալ ոմեքեարեան և այլ
յոյնք՝ մեկնեն. զի մի առձեղ գոլով,
վարիցիմ համարձակութենէ՝ զոր խորհիմ,
կամ յանցեցուցանեմ ըստ միտս 'ի գործ ար-
կանել. ոչ եթէ ինքնին յօժարիմ, կամ
ասմանեմ եմ առնել. Թէպէտ և այլք
ասեն ինձ պատճառս առնելոյ, այլ ես
և ոչ այնպէս հաստատեցի, այլ յասպա-
ղելով խորհիմ։

Սակայն ոմն մեր բնաղդրու, նոյնպէս լա-
տինն դնէն՝ համբոյնմ, կամ կրաւորաբար
համբեալ լինիմ. քանզի և 'ի յաջորդ մա-
սին ներանական բայնն կոթծել յոյնն
նոյնպէս ընթեռնու զբայն լսէցի, զոր
ամ Թարգմանք և մեկնիչք առնուն փո-
խանակ համարելոյ, կարծելոյ, ոչ և
այլոք առ նոյն յունականն մեր Թարգ-
մանիչս դնեն՝ համարիմ։ (Հռոմ. ը.
6. 8։ ա կորն. ե. 1։ ևն) Այլ Թէ
զնարդ բնագիրս մեր զասնէն յունակա-
նին, վչփահոութիւն՝ որով համբիմ, զատա-
կանաւ որոշէ, վչփահոութիւն, կամ համբէ-
ցիմ, պատճառեն և այլևայլ գրութիւն էզ-
մանկանն. ըստ որոց ուրեք նշանակէ՝ ո-
րով, և այլ ուրեք՝ կամ։

Ապա ըստ լատին և հայ ընթերցման առ-
ւորական իմաստքն են։ Զի մի առ-
ձեղ գալով, յանդիման կամ 'ի կիր առ-
նուցում զհամարձակութեան իշխանու-
Թիւս, որով կարծիմ յոմանց զնզնանիլ։
կամ, համարձակ խոստութեամբ վարելով,
համարիցիմ Թէ յանդգնաբար գործեմ
արտաքոյ իմում իշխանութենէ, և ա-
ւորութեան։ Եւ այս 'ի վէ ոմանց, կորընչ-
Թացուց պատրելոց 'ի զրպարտողայ,
և կամ մանաւանդ 'ի վերայ ասացս և օտար
քարոզացս, որ կարծեն զինչ, ոչ միայն
'ի խորհուրդս մտաց՝ այլև յայտնի չա-
րախօսութենէ, երբ ըստ մարդոյ գնայցէ։
Յորմէ և այլ Թարգմանք յաւելուն, իբ-
րև ըստ մարմնոյ։ Դարձ ոմանքդ՝ կամ
պատրանօք այլոց, կամ իւրեանց յաչս
դանօք համարին, և սև զրպարտեն՝ Թէ
մեք, և մանաւանդ ես 'ի պարտաման
մերում ըստ մարմնական ախտից շարժմամբ,
մարդկային հնարս և խելս խառնեմք,
այլևայլ կերպարանս զգենուցանք. եր-
բեմն կեղծաւորութենէ, մտաց հաճոյութեան,
երկիւղ երեսաց, և այլ երբեմն՝ զո-
ռոզութենէ, սպառնալ. 'ի մե-
ծոց կակուղ, և 'ի հեռուստ խրոխտա-
ձայն. առ երեսս ցածուն, 'ի Թիվանց՝
բարձրապարանոց։ Այդպէս նկարեն
զորքս զմեզ, բայց կարի օտարք են 'ի
ճշմարտութենէ։

3. Օ ի ընդէր և մարհով փնտռ, այլ
ընդ երեսս ըստ մարհոյ վճռոցն։

Արդարև ասէ մարհով, կամ ըստ յունին
'ի մարմնի կենցաղելոք, այ 'ի տակտ և
յաղցաւոր վիճակ մարմնոյ. նմանել այլ
մարդկան ըստ կարեաց անկել եմք բնու-
Թեան. առնումք 'ի մեզ զիմարմնա-
կան ծանրութենէ, տկարութենէ, և զանա-
զան կրից. ճանաչեմք և խոստովանիմք
զմեզ ոչ զլիովին ազատս լինել 'ի մարմ-
նական սահմանէ։ Այլ սակայն 'ի
հոգևորական պաշտաման մերում ոչ
ենթէ ըստ մարհոյ վճռոցն ոչ բնաւ ըստ
Թելադրելոյ մարմնական ախտրժակաց
շարժմամբ. ոչ ըստ մարդկան սովորութենէ
կամ ճարտարութենէ մղեմք զայս մարտ
խմանալի. ոչ ըստ քաղաքականաց կարգի
'ի կիր առնումք հնարս մարդկայինս,
ոչ սովոր են այնոքիկ՝ որք զմարմնա-
կան անտեսութենէ 'ի ձեռին ունին։
Զխնդրոյ Թենէ անուն զայլաբանել
զմտաւակարարութենէն աւետարանին՝
այլոցն կա սովոր է առաքեալս. (ա
Տիմ. ա. 18.) նշանակել զպատմա-
պատիկ ճգունս պաշտօնէիցն՝ առաւել

լեալ յոյժ քան զմարմնացեալս զինուորսդ-
ղոցն, որչափ մեծագոյնք և բռնագոյնք
են պատերազմողք ընդեմ աւետարա-
նին, իշխանք՝ ընդ ազատս, բռնակք
դիւաց, աղանդք ազդեալք, բռնու-
թիւք ախտից, ընդիմամարտ սովորու-
թիւք։ Եւ այսու միակ բառիւ խոյտա-
ռակէ զտուութիւն զրպարտչացն սուտ
առաքելոց, իբր ասելով պաշտօն աւե-
տարանին զոր վարեմքս, պատերազմ
է սատակիչ առ աներևոյթս ընդ
մարդկանէ և՛ ի դիւաց, նիզակակից
մեր՝ մանաւանդ և զօրավար առ՛ի
յաղթութիւն ոչ զոք ունելով՝ բայց մէ-
այն զնա ։ Ջ-խորդ ապա յայսպիսում
պատերազմի զործի՛ն ձեռն առնուաք
զմարմնական հնարս ախտաւորս · մի-
թէ ոչ դիտեմք՝ թէ մարդկային հնա-
րիւք ոչ նուաճի աշխարհ և սատանայ ·
այլ պիտոյ է մեզ ճիգն և զէն՛ի վեր
քան զմարդոյ և ձեռային , ոյժ ասէ՛ի
յաջորդ տան ։

Ըստ ոմոյ առաքելոյն՝ ասելն մարեռվ
կամ՛ի մարեն , այլև այլ միտս ընդունի ·
որով ուրեք հաստատ զայն, և այլու-
րեք՛ի բաց տանի · և որոշել պարտ է
ըստ առաքինոյ նկատմանն ։ Իմացեալ ըստ
սկզբանէն մարմնոյ , կամ մարմնական
կրից՝ որով մեկնեցաք , յանձն առնու-
զայն ասս , և՛ի պաղատ ։ ը · 20 ։ ,
Իսկ ըստ ախտաւոր շարժմանց առեալ ,
դատուիէ և՛ի բաց տանի · զորոց ըստը-
ձակ ասացաք վերագոյն · (և · 16 ·)
այլև՛ի հռոմ · ը · 8 ։

4 · ( ) ի չեն չինուորսե մերոյ է մարդ
ս ն ասոր , այլ ըստ ոյժ , սո՛ի
սակիչ զասորս ։

Զայլ թարգմանս բազմատարական դնի
չեն ։ Գործիք , կամ անօթք մարտա-
ցուք՝ զորս՛ի կիր առնուին զիմանալի
զինուորսելն մերում , ոյ՛ի պաշտօ-
ման աւետարանին , ոչ են, և ոչ կարեն
լինել մարեռվ , ոյ մարդկային, աշխար-
հական , զորպիսիս մարդիկ՛ի կիր առ-
նուն՛ի մարմնական մարտս , և՛ի բա-
նամարտութիւնս ընդ քաղաքական պա-
տերազմ մկիցի սակս սահմանաց և հայ-
բենեացս, առ այդ զէնք պիտոյ են նիւ-
թականք՝ սուսեր, գեղարդն , վահան,
զրահ , սաղաւարտ , անօթք հրաձիգք,
բաբան , աշտարակ , և նոյնպիսիք · և
առ այսոքիւք՝ ձոխութիւն ընչից , իշխա-
նութիւն, զինուորոյս և զօրականաց պա-
տապարութիւն ։ Ապա եթէ բարոյական
մարտ զրդռիցի վիճից , և գաստից , և
թշնամութեաց , անտանօր նպատատուր
են հանճար մարդկային, արհեստ բա-
նական , ճարտարութիւն բանից կի գոր-
ծոց , խորամանկութիւն , մարդահաճու-
թիւն , փառաց և շահու խնդիր ։ Այսո-
քիւք , և այլոպիսիքք են զէնքն յիւրաքան-
չիւր տեսակս մարտից ։

Իսկ արդ մեր զինուորութիւն ոչ այս է,
և ոչ այն , այլ երկնաւոր և հոգևորա-
կան՝ ընդեմ աներևոյթն թշնամեաց պա-
տերազմողաց գաղտնի զինուք , առ որս
ունիմք մաքառիլ կամ առ՛ի կեցուցա-
նել , և կի խափան դատապարտել յա-
նուղղայ մեղս։ Ապա ոչ մի ինչ համեմա-
տութիւն ունին առ այս զինուորսե՛ն ոչ
զէնքն նիւթականք , և ոչ մարդկայինք՝
հանճար , կի պերճաբանութիւն , կամ
մարդահաճոյ ընթացք ։ Այլ ջրաւոր
յ՝ ։ Ընդիմք , և ունել պարտիմք զէնս
ամենազօրս , անպարտելիս , զործելիս
և յաջողելս ձեռային զօրութիւ ։ Ըստ
կարգի բանին ասել պիտէր՝ հոգևոր ,
իբր դիմադրեալ առ մարեռվրն · բայց
ասաց ջրաւոր , որով ըստ ոսկեբերանին՝
ըստ հոգևորութեն յայտ առնիցէ և գնա-
կառակ զինուցն զտկարութիւն և զան-
պիտանութիւն · զի այլ ամ զէնք մարմ-
նականք անզործ են բնաւ առ աւե-
տարանական զինուորութիւս ։ Ասելն՝
զօրաւոր յ՝ , իմանի ազդական եղեալ
առ յոյ , որոց ներգործութիւն ասվ է ·
յայտ արարեալ ըստ ոսկեբերանին՝ թէ
սրգարև մեք կրեմք զզէնսն , այլ գոր-
ծած նոյ և յաջողումն՝ յոյ զօրութիւնն
վճարի ։ Իսկ այն զէնք ձեռագործք՝ են
բանն ոյ՝ որով լուսաւորեալ են , պար-
զևք աքանչելիս, մարգարէական , յայտ-
նութիւն առաքինական վարուց նոյ, խոնար-
հութիւն ըստ անընչութեն , աշխատութիւն
առանց մեղկելոյ , համբերութիւն արիա-
կան , խոհականութիւն ձեռային ։

Ամբոխ զօրանային առ՛ի չունչ ջրաւոր ։
Այս մասն յարի առ ջրաւորն , ոյ այն
պէ

պէսի զէն՝ որ ազդօղ է յոյն առ՚ի քան-
դել և կործանել զամբոցս հակառա-
կորդաց ։ Պատերազմական այլաբա-
նութիւնքն յառաջ տանի զլսանն ։ և առ-
րոց ասի նմանութիւնք այն ևս , որով
թշնամիք աւետարանին արգելը արկա-
նեն ճշմարտութեան հաստատոցն , կամ զու-
բեանցն մոլորութիւնն պատսպարեն ։
Ասացեալ է զիտուն իմաստասիրացն ,
բռնութեամբ իշխանաց , չարաբարի սրտից
նոցա , նախանձ և զրպարտութեամբ յաչաղ-
կոտաց , փառասիրութեամբ , և ևս աւելի՝
որ զԵհովնելութեամբ աւետարանին արգե-
լուլ հնարէր։ Եւ ահա զայս ևս բանիւք
ասէ՝ նախատացեալ ձեռնային զինուքն ,
կամ՚ի քո ձգելով զմարտուցեալսն , և
կամ՚ի պատուհաս մատնելով զանհնա-
զանդսն , զոր և յաջորդսն բացա-
յայտէ ։ Թուի ոմանց՝ նմանաբանու-
թեամբ ակնարկել յանցան երիցեվայ ։
(Յեսու ։ ը ։ 20 ։) որոյ պարիսպք
կործանեալ ցրեցան լոկ՚ի հնչելոյ փո-
ղոց և յաղաղակէ ժողովրդեանն ։ Ըստինչ
ընդհատ՝ ՚ի հնչելոյ առաքելական փո-
ղոցն կործանին ամբոխք սատանայի և
արբանեկաց նո՛ր , ըստ բանի առակ ։ (Ի-
ես ։ 22 ։) * ՚ի վէր ամուր քաղաքաց եհատ
իմաստութի՛ն, և քակեաց զամուրս յորս
յուսացեալ էին ամբարիշտք ։ ‖

5 ։ ( ) Խորհուրդս չանէիմ , և ըստ բար-
■ ■ ձրուի հպարծոյեալ՚ի վէր գիտու-
թեն ։ Ես գէրեմ զայ դիս՚ի հնազան-
դութի՛ն ։

Զայլաբանութեանն բացայայտիւ համա-
ռօտ բանիւ ։ Խորհուրդս չանէիմ։ զայս
ասեն ըստ անցեալ տան ընթեռնուս լա-
տին օրինակն ։ բայց յոյնն՝ ոչ և արտ
բացին ըստ կարի ընթեռնուն յայսմ
տան ։ փոխանակ բառին Խորհուրդս ,
յոյնն ասէ լծակիս ։ և իմանի խոր-
հուրդ , մտածութի՛ն ։ զոր յոյն մեկնիչք
առնուն՚ի վր իմաստակութեանցն յու-
նաց , և այլք՚ի վէր որոգայթից և դա-
ւադրութեանց սատանայի, և նորուն ար-
բանեկաց ։ Ասէրքն զորս առաքելա-
կան զինուք մերովք քանդիմք , են ա-
սէ՝ հնարքն և պատրոգական մտածու-
թիք հակառակ մեզ յարուցեալոցն դէ-
մաց և իմաստնոց աշխարհի ։ Նոցայն
խաբէութիք և ապրի ապրեստա-
բանութիք ոչ կարեն հանդարտել առա-
ջի ևծայնի իմաստութեն և զորութե
որով մարտնչիմք ։

Եւ զամ բարձրութի՛ն ։ Բարձրութի՛ն յու-
նին ՚ի ֆօմա , յոմանց առեալ լինի՚ի նմա-
նական միաս փոխանակ աշխարակի ,
կամ դիտանոցի՝ որ՚ի պարիսպս քաղաքի
բարձրացեալ կանգնի ։ Օրինակիք ըստ
ոմանց՝ զաշխարհական պետութիս ,
զբռնութի՛ն իշխանաց , և զմեծամա-
ութի՛ն նոցա ։ Այլք իմանան զնրբութի՛ն
մարդկային հանճարոյ , զանօթ գիտու-
թի՛ն իմաստասիրաց , և զամ որ առ մարդ-
կի վսեմ և բարձր համարի՚ի բանս
և՚ի գործս ։ Յաւել՚ի սոյն և զերկա-
կան օրինաց և խարանաց ուսումն ,
որ առ հրէայմս ժողովուրդս բարձր
իմաստութի՛ն կարծեալ էր ։ Երանելին
բարսեղ (Յառաջաբ ։ յԵզս դատաս-
տանին ։) իմանայ այսու զամ մեզս ։
իբրու զն արհամարհութի՛ն իմն են ։ ։
պատուիրանացն ։ Զայսոսիկ բոլան-
դակ մարթի է իմանալ՚ի բառն բարբա-
րոս , սակս առնելոցն հեղելոյ հանրական
ձայնին ։ և զի միաձամուռ սոքա
պատերազմիչն հպարծոյեալ՚ի վէր գիտու-
թե՛ն ։ ։ ըստ ամբարձեալ ընդեմ ճշմարիտ
ճանաչման ։ ։ , որ աւետարանական քա-
րոզեալ լինէր ։ Աւետարանական իշխանք
և իմաստունք աշխարհի , հրէայք , և
հեթանոսական ազգք իւրեանց մոլո-
րութիք և չարաբարբարոս գլուխ ամբաս-
նային և ոգորեին ընդեմ վարդապետու-
թե՛ն աւետարանին ։ Այլ սակայն բանն
ևս , անպատուելի կրօնից քոյ , զորու-
թի՛ն սքանչելեացն , սրբութի՛ն պաշտօ-
նէիցն՝ յերկինր տապալեաց զնոսա ։ Զայ-
սոսիկ ընդարձակ բանիւք ցուցանէ առա-
քեալս՚ի ։ ։ կորնթ ։ գ ։ ։ , և ։ ։ ։
ուր բացայայտագոյն տեսաք զճշմար-
տութե՛ն արդեանցն ։

Եւ գերէրմ զամ դիս ։ Միտք իմանին՝ կամ
անհաւան և դիմամարտ մտածութիք
մարդկան , և կամ առաւել՝ հանճար և
ուշիմութի՛ն մարդկային ։ Իսկ գերութի՛ն
յայտ առնէ ըստ ոսկեբերանին՝ այնպէս
յաղթահարել և տկարացուցանել զՀա-
կառակորդն , որ չունիցի այլևս զօրու-
թի՛ն կանգնելոյ , կամ գլուխ ամբառնա-
լոյ ։ Կամ ըստ ագուխնացւոյն , նշանա-

հաւատալն · վա՛ղ զի գերել ասեմք՝ յորժամ ոք ՚ի բնիկ սահմանէն և յազատութենէն անկանի ըստ այլոց ՚ի որոշեալ յոտար սահման ։ Այդ՝ համաբնական է մտաց՝ հաւանիլ իւիք ՚ի բացայայտութեէ իրացն · իսկ յորժամ ոչ ՚ի բացայայտէ՝ այլ նսեմ վկայութէ այլոց ածի ՚ի հաւանութէ , ոչ ՚ի հաւատն, այսու իբրև օտարանալ համարի ՚ի բնիկ սահմանէն ։

Արդ ասէ առաքեալս , այնպէս անվրէպ և բովանդակապէս ՚ի գլուխ տանիմք զաւետարանական յաղթութէն, զի ոչ միայն զչէիմամարտ զօրութէնս խշխանաց և իմաստնոց աշխարհի անպիտանացուցանեմք , այլև զնոսին իսկ հակառակօղս և զմիտս նոցն վարժեալս հակառակ ուսմամբք՝ ըստ մերով լուսաւորութէ կապակալ ածեմք ։

Այլ զի գերութէն անուն դժուարաթո՛ւր է , յաւելուածով բաղդատացուցանէ , ՚ի հնազանդեցոյ՝ ասէ ։ Ոչ եթէ ՚ի միր ինչ ծառայութէ գերանէք զյաղթեցեալն, այլ հնազանդեցուցանեմք քրիստոսի զօրաւորիւմ · ստիպեմք զնոսա յանձն առնուլ մտադիւր կամօք զՏաւատս քրիստոսի · Աշ որոյ անուանեալ գերութէնս՝ ըստ որ դնանցն է Աշմարիտ ազատութէին · զի բերեալքն ըստ աերութէ սատանայի՝ մոլորութէից և ունայնութէ դառնան առ բնիկ ՚ի որ իւրանց առ ՚ի ՏԱՏ յոտէքն Աշմարտութէ · և լինին ոչ գերիք՝ այլ Տպատակք ՚ի , որպիսի և գնաւորք նր ։ Ջիւորձ ազնուական գերութէնս յանձն իւր նախ առաջին Աշմարտութեաց ՚ի ծառային առաքելոյ · զի միւնդեռ հրէական անՏաւանութէնն պատերազմիր ընդէմ աւետարանին , Տարաւ չար բաշտ ՚ի խթանէն քրիստոսի · և անկել՝ անկանելի ընդ դէմին , զգերուդ բարբառս արձակիր առ գերեվարն քրիստոս, գիս զի՞նչ կամիս առնել · որ և անդէն վաղվաղակի գիւրաւոր նմին գրեցաւ · և դիմաց ՚ի Տակառ անդր ՚ի դամասկոս և յայլ կողմանս՝ դառնել իւր գերեկիցս ՚ի հրէից և ՚ի հեթանոսաց ։ (Գործ · Թ. իբ։)

ԸնդՏանուր ասելն՝ գերեմք գՀՈՎ , ոչ ըստ գործոյն նշանակէ՝ առՏատարակ զիամ մարդիկ ածել ՚ի հնազանդութէ քրիստոսի, այլ ըստ այլ կրկին միտս ։ Առաջին՝ ըստ զօրութէնս առաքելական զինուցն , և ըստ իւրանց ջանիցն · վա՛ղ զի ցոյցք Աշմարտութէն աւետարանին ինքնին կարօղ են յաղթահարել զմիտս ամ մարդկան, և ՚ի Տաւանութէն ստիպել · և ինքեանք պաշտօնեայքն Տնարէին անխոտոր զիամ մարդ որսալ ՚ի նոսին Աշմարտութէն ։ Երկրորդ , ամ իմանի՝ յիամ ազդէ և ՚ի վճռակէ մարդկան հնազանդեցուցանել , ՚ի տրէից և ՚ի հեթանոսաց , յիշխանաց և ՚ի ռոմկականաց , յիմաստնոց և յանխմաստից ։ Ցայսցանէ յամենայնոցն աշակերտեցին զբազումս, թէ՝ ըստ և ոչ զամենեսին յիւրաքանչիւր կարդէ ։

6. Եւ ՚ի պարապոխ ունիմ խորհել զվերէն ամ անճառագոյն , յորժամ չեր Եւ հնազանդիէ նոցա ։

Ցետ ցուցանելոյ զբարեգործական արդիւնս առաքելական զինուորութէնն , ՚ի հնազանդեցուցանել քրիստոսի զաշխարհս , որ նախկին գործ է՝ խնդրեալ ՚ի պաշտօնէից աւետարանին , դնէ և զպատժոդականն՝ որ երկրորդ կամացն է ։ Եւ ՚ի պարապոխ ունիմ ։ Տաճեալ է մեզ պատրաստական և աղդոյ կարօղութէն ոչ միայն Տաւանեցուցանելոյ զմարդիկ ՚ի Աշմարտութէնն քրիստոս, այլև խորհել զվերէն ամ անճառագոյնն, պատուհասելոյ զանՏնազանդսն , որք կամ Տրաժարին ՚ի քարոզել Աշմարտութէնն, և կամ ոչ ըստ կանոնաց նր գնալ կամին ։ Բայց ջասաց՝ վրէժ խնդրել յանՏնազանդից , այլ անճառագոյնն · վա՛ղ զի սա առնէ զնա արժանաւորս պատուհասի· և աւետարանին պաշտօնեայք ոչ ըստ մարդ կամին պատուհասել իբրև զանչողոմ դատաւորս , այլ ՚ի նմա զգաստութէնն ։ Կամն այսմ ասաց առաքեալս , (Հռոմ. ա. 18.) * Յայտնեցոյց է բարկութէնն ամ յերկինից ՚ի վի՛ ամ մարդկան ։ Ասէն՝ ՚ի պարապոխ՝ յայս առնէ դրէ՛ն, ոչ կարէք հեղգանալ կամ անտես առնել զանՏնազանդութէն այլոց · այլ պարտասեան եմք վրէժխնդիր լինել։ Հաւատարիմ զինուորի գործ է՝ ոչ պաշտպան կալ հնազանդեցելոյն , նոյնպէս առ ստահականալ առ ստամբակելս ։

Իսկ թէ զինչ խնդրն վրէժխնդրութէնն , և ոչ անՏնազանդքն , սովորաբար մեկ

նէիք

Նիւք իմանան զՀոգեւոր պատուհաս բա-
նադրանաց՝ որով անուղղայ հաւատա-
ցեալն, կամ աղանդաւորն հաատանի՛ ի
միութէ՛ այլոց հաւատացելոց · որպէս
առաքեալս ասէր առ պռոնկեալ կորն-
թացին, ՚ի հիմնոյս և ՚ի վիզեցոս (Ա՛-
տիմ. Բ. 17։) Յաւելուն ոմանք և զար-
տաքին պատուհաս մարմնական · որպս
կուրութէին՝ զոր յեղեմաս մոգ եցոյց
առաքե՛ալն ։ (Գործ. ԺԳ. 8։) Եւ յայսմ
բանէ ցուցանէ օգոստինոս · (ԹղԹ Ծ.)
Թէ կայ յեկեղեցւոջ իշխանութէի պա-
տուհասելոյ զՀերետիկոսս · և ըստ մէկ-
նութէ՛ն՝ վրէժինդրուն այն է, զոր յա-
ռաջնում թղթին (Ա՛. 21.) դատաղն
ասաց, տես անդ։

Ապա ըստ կարգի այսց իմաստից՝ անՀնա-
պանդութի՛ն, կամ անՀնազանդ զայնցանէ
ականարկէ, որք ՚ի մէջ հաւատացելոց
անհաւատք գտանին առ աւետարանա-
կան վարդապետութէին խառնաղնաց
վարուք, կի՛ մոլար ուսմամբք։ Ա՛ն որոյ
ապառնայ պատուհասել նզովիւք զանձ-
Հնազանդսն ՚ի կորնթացւոց, որք ոչ ՚ի
բաց կայցին ՚ի չար գործոց իւրեանց,
կի՛ որք ունկն մատուցանիցեն Տրտայու-
բանաց առաքելոյ ։ Ա՛յլև նո-
ցին իակ առաւանուն առաքելոյ ապառ-
նայ զՀաւանաւոր սուրբ բանադրանացն ՚ի
գործ արկանել, զի մի ՚ի ղրկարտանաց
նոցա անմեղքն վնասիցին ։ Եւ տես ոչ
հաւանի ե՛ այս յետինս, պատճառելով
Թէ առա՛ առաքեալքն Հակառակորդք
էին պօղոսի, և ՚ի Տրէիոյ անտի, և ոչ
հպատակք՝ ոՀ զի առ՛նո՛ ՚ի կիր առնու-
ցու զիշխանուն բանադրելոյ ։ Սակայն
Թէև այնպիսիք ոմանք էին, բայց զի
ե՛Թիւ հաւատացելոցն գրե՛լ էին, ներ-
քոյ անկանէին և նոքա առաքելական
իշխանութէի ։

Ա՛յսմ մեկնութէի յարմարի յայորդ յա-
ւելուածն · Յորժամ ՚ էր Եա հաղարտ՛ո՛ղ
ՀոգաբՀայի · յայլ Թարգմանս չէք շաղ-
կապն Եա ։ Ալեւս արդելու զմէզ ՚ի կիր
առնուլ զատակութէի առ անլսաղս ՚ի
ձէնջ, և առ չարահաս քարոզիչս՝ որ ՚ի
ձեզ · այս չէ՛ մեզ դժուարին կի՛ Հեզգա-
լի · բայց ասկայն յատպագիմ երկայն
մտուլ՛ , մինչև տեսից առ բազումս ՚ի
ձէնջ զարդիւնս խրատուց իմոց · մինչև
Հնազանդեալք Հայրական Տրամանաց
իմոց՝ յուղղութէի գայցէք , մաքրե՛լք ՚ի
գայթակղեցուցիչ գործոց, և որոշեալք
յանկարգացելոցն և ՚ի խոռվարար քա-
րոզից · և չայժմամ զանուղղայն մեա-
ցեալս արկից ե՛ պատուհասու ։ Ո՛չ կա-
միւ այժմեն զայդ առնել, զի մի որոց
կայ յոյս ուղղութէ՛, ընդ անուղղելսն
տուժիցին · և ոչ զարձեալ զձեօք զանց
արարեալ, ՚ի չարախօսաց անտի վրէժս
լուծանել արժան համարիմ · զի մի երև-
եցայց ապատանաւոք վարել զիշխանուե ·
և մի գուբ՝ որոց իբրև տկարացս ներեմ,
խռովիցիք ՚ի տեսանել զատատուե իմ
առ տուտ մշական, որք մեծարոյ համա-
րեալ են չայս ձեր ։ Ա՛յլ չետ կատա-
րելոյ ձեր զամ հրամայե՛ց իմ, յորժամ
չայտնի լինի ամենեցուն՝ Թէ ոյք կա-
մակատարք իցեն , և ոյք անխրատք և
վնասակարք , չայժմամ զարժանի պա-
տուհասն ածից ՚ի վ՛ր պատուհասուցս ։
Ա՛յս է խոհականութէի առաքելական,
մի արագասիս մատուցանել զդեղ տա-
տիի՛ չորժամ բազումք ՚ի հաւատացե-
լոց ըմբռնեալ են չայսո ինչ Հոգեւոր ,
այլ նախ կակղագունիւքն Տնարել զա-
ռողջութէի ոմանց · ոմ զի անբժչկելիքն
մեայ՚ ՚ի բաց հատանիցին ։ Տանուտէրն
յառակի աւետարանին՝ (մատԹ. Ժ՛ի.
29.) ոչ Թողոյր խլել նախ զորոմն , մինչև
չաճառնի ելեալ քաղ որոշեսցէ ՚ի ցորե-
նոյն ։ Լսոյն մեռս ազդ առնէ երեան-
լին օգոստինոս · (զիրք Գ՛. ընդէմ պար-
մենիոսի ·) Թէ չորժամ եղեռն ինչ և
անօրէնութէի արբեցուցանէ զրազմու-
թէն , հաճարէ պատուգութէի քննուն ։
և ՚ի տարածել ախտի մեղաց ՚ի բազմու-
թէ՛ անդր, պիտոյ է աններօղ դիմութէի
ձեռային օրինադրութէին ։ Ա՛ն զի ասէ՝
խորՀուրդք որոշման՝ և անտիք են , և
չետատակաբք · առաւել խռովեցուցա-
նեն զբարիսն տկարս , քան Թէ ուղղեն
զչարսն չանդգնեսս ։ (Չմր. Ծ. 14։)

Ոմանք այսպէս Եա չարմարեն զչետին
մասն բնաբանիս · չորժամ դուք Տնա-
զանդեալ կատարէք զՀրաման իմ՝ որ վա՛
խորշելոյ չանտաղայիցն և ՚ի բանասար-
կու քարոզեաց , չայնժամ և ես առից
վրէժ ՚ի նոցանէ՝ իմով իշխանուե՛ Տաս-
տատելով զգործ ձեր · զոր օրինակ ՚ի
ներել ձեր զզեցուցչոյն՝ նմանապէս և ես
Հնարեցի ։ (վերագոյն · ե՛. 10։)

'ի տովորական մեկնուԹիւն յաւելուլ արժան Թուի, Թէ բնաբանս բաց յիշատնուԹէ անտի պատուհասելոյ անձինս զանդս 'ի հաւատացելոց, յայտ առնէ զբարձակ դատաղական իշխանուԹէ առ այլ անշնազանդս աւետարանին։ Խընդրել վըրէն զոր ասէ, ոչ լծով և յատկաբար Ճշմարտի 'ի բանադրելն և 'ի հատանել զանլսող հաւատացեալն· վա՛ զի այս գործ պատժողական՝ կարդեալ է առաւելապէս յուղղուԹէ, քան Թէ 'ի վրէժխնդրուԹէ յանցաւորին։ ԱնհնազանդուԹիւնդ յիշատակեալ աստ՝ դիմաբաժանի առ հնազանդուԹիւն, որ յանցեալ ասան։ Իսկ այն իմանալ լինի ոչ միայն անասելն հրամանաց և ուսմանց աւետարանին, այլ ընդհանուր յանձնառուԹէն հաւատոցն քրիստ։ Ապա և նմին դիմադրեալ անշնազանդուԹիւն իմանալի է ըստ հանուր անբնականուԹեան հաւատոց և օրինաց քրիստ· ուստի չասէ լոկ անհնազանդուԹիւն, այլ հանրականաւ՝ ամ անհնազանդուԹիւն· որով 'ի ներքս փակէ ոչ միայն զանհնազանդուԹիւն՝ որ 'ի հաւատացելոց, այլև որ յանհաւատից, յորժամ քարոզեալ վարդապետուԹիւն հաւատոց ոչ կամին անսալ։

Վա՛ որոյ ըս կարդի ասացելոցս՝ կարողուԹիւն վրէժխնդիր իմանի այն իշխանուԹիւն, զոր աւանդեաց քա՛ առաքելոց և այլոց քարոզեաց իւրոց՝ 'ի կիր առնուլ առ անբնդունելսն վարդապետուԹիւնս իւրեանց, դատելով զնա իբրև օտարս յայ և մերժելիս յարքայուԹէն։ Յաւանքել իւրում զերկոտասանն և զեօԹանասնսն՝ 'ի քարոզել առ հրեայս, հրամայեաց նոցա՝ զի յորժամ ոչ ընկալցին զբանս նո՛, յեյտնել իւրեանց ԹօԹափեսցեն զվաշիս յոտից՝ 'ի նշանակ մերժման նոցա, սպառնալով՝ Թէ մերձեալ է արքայուԹիւն ից դատաղական, և Թէ դիւրագոյն լինի դատաստան սդոմայ և գոմ՝ քան զանհնազանդիցն այնոցիկ· (Ղուկ· Թ· 5։ Յ· 11· 12։) Ակն յոր վերջին դատաստանին ասաց զնո՛ դատողակիցս իւր նատել յանարդուն անհաւանիցն։ (ՄատԹ·ԺԹ· 28։) Զբոյն գործով կատարեցին պօղոս և բառնաբաս յանտիոք պիսիդեայ, բողոքեալ առ դիմադարձս 'ի հրէից զպարտաւորուԹն նո՛ յասելն, դուք ասէ մեր ժեցիք զբանն ից, անարժանս զձեզ համարեալ կենացն յաւիտենից, դառնամք 'ի հեԹանոսս· և 'ի հանել նոցա բանուԹէ զաւաքեալսն 'ի սահմանաց իւրեանց, զԹօԹափուն փոշւոյ ոտիցն ընկալան դատակնիք անհնազանդուԹեան (Գործ·ԺԳ·45·46·50։) Եւ սոյն առաքեալ 'ի խոստանալ հրէիցն յեփեսոս, որոշեաց 'ի նոցանէ զաշակերտեալսն, պիղծս և կորստականս այսու արտայայտելով զանհնազանդսն։ (անդ· ԺԹ· 9։)

Ապա ամբողջ իմաստք բնաբանիս այսպէս կալցին։ Պարտապան եմք մեք ըստ իշխանուԹեան աւանդելոյ մեզ՝ զ պատուհասիս հատցէ, և անհնազանդն պատժապարտս ցուցանել զանձնոյսկ, որք զնարդ և իցէ օրինակաւ անլսող լինին աւետարանին քրիստ, որք կի՛ ոչ ընդունին զհաւատս, և կամ ընկալեալք՝ ոչ ըս հաւատոցն գնան· յամենեցունց յայնպիսեացդ վրէժս ունիմք լուծանել՝ ատ նզովիւք և դատողուԹ իբրև արտաքոյ փրկուԹեան լինել, և 'ի հանդերձեալսն յատկանից կորստեանն մասնելով ըստ քրիստ դատաւիրացոյն։ Մի՛ կարծիցեն անհաւանքն՝ Թէ քարոզիչք գոլով մեր անձինք և խոնարհք, ինքեանք առանց վրիժուց մնասցեն· այլ բանն անարդեալ 'ի նոցանէ՝ եղիցի նոցա 'ի դատապարտուԹէ։

Եւ այս՝ յորժամ ՅԷր Նհնազնդուէք ԿՔԵՏՅԻ։ Յորժամ դուք զկնովին յանձն առնուք զհաւատս աւետարանին և ըստ հրամանս նորա, նովին իսկ զդատակնիք անհաւանիցն իրաւացուցանեմք· վա՛ զի ոչ ձեզ՝ նոյնպէս նմ՛ քարոզեցաւ ՃըշմարտուԹիւն· ապա և ինքեանք կարող էին հնազանդիլ, որպէս դուքդ հնազանդեցայք· ձեր կատարեալ հնազանդուԹիւդ անպատասխանի առնէ զանհնազանդսն, և արդարացուցանէ ըզվՀՈ· պատուհասի նո՛ այժմ, և 'ի վերջին աւուրն։ Կամ՝ այժմէն իսկ կարող էաք զանհնազանդսն՝ որք դեռ դատանին 'ի կողմանս ձեր, դատապարտելոյս հրատարակել։ Բայց ներեմք այլևս՝ մինչև որոց կայ յոյս հնազանդուԹեան, գայցեն զնո՛ ձայնի մերոյ։ Կամ ըս մերում բնաբերի, յորժամ ոմք այլ եկեղեցիք հնազանդեցան աւետարանին, նոյնպէս և ձեր հնազանդուԹիդ ամբողջ

բար

քար վճարեսցի, յայնժամ ոչ և սներ զուլեն տեղի միայեղ այլոց անհնազանդ գնոց։

Ըստ մեկնուածս՝ զուգաձայն Թուխ քնա բանս ընդ միւսոսն, զոր բացայայտա դոյն զրե յերկրորդ Թեսաղոնիկեցին. (ա. գ. ։) յասելն. * Որպ և մեզ ձեզ պարծել յկեղեցիսն ոյ վը համբերու Թե ձերոյ··· յօրինակ արդար դատաստանին ոյ··· եթե պարտ է առաջի ոյ հատուցանել նեղեցոյն ձերոց նեղուն, և ձեզ նեղելոցդ հանդիստ ընդ մեզ՝ ի յայտնութեանն ոն մերոյ յոր յերկնից հրեշտակօք զօրուն իւրոյ, ի բոց հրոյ առնուլ զվրէժս յայնցանէ՝ որք ոչ ճանչեն զոն, և որ ոչ հնազանդին ուէ տարանին ոն մերոյ յոր քոյ··· զի հատարիմ եղև վկայքն մեր ի վերայ ձեր, ॥ և ն։

Յետին բանիւս բովանդակեաց առաքեալ զերրեակ գործս աւետարանական զնուռորութեն՝ ըստ օրինակի մարմ նականին։ Վասն զի զնուռորք Թագաւորք յաղթականք՝ նախ քանդեն զամուրս Թշնամեացն. ապա սպէս և մեք քակեմք ասէ՝ զնմ Ճարտարութե, զնչնարս և զամբարտաւանութե Թշնամեաց աւետարանին։ Երկրորդ, զնուռորք ի հնազանդութե ոն եւրեանց խոնարհեցու ցանեն զյաղթեալսն. նոյնպես մեք ըստ հատատալ քոյ հնազանդեցուցանեմք զբազումս ի հակառակորդաց։ Եր, նոքա ի սուր հանեն զատմբական. նոյնպես մեք դատապարտեմք որք խա պատ անհաւանք աւետարանին մեայցեն։ Արդ՝ յայսպիսի մեծագործ և ոնծայնի զնուռորութե զրել մեր, զնարդ ըստ մարմնոյ մարգկային ախտաւորութե գնալ մեզ մարթ էր, կամ օրինաւոր զնչ ատ այս պիտանացու՝ ակնածութե կամ երկիւղ մարդկային, կամ աշխարհական փառասիրութե, կամ ըզձ իշխանասիրութե, զորս յիմ վը արկանեն սուտ առաքեալդ։ Այս էր եզրակացուէն՝ զոր ցուցանել կամեր առաքեալն յայտնապէս երիս տունս. զոր և քաջութե՝ վճարել, դառնայ ի նոյն առաջարկութե։

7· Ոսպ խոտոռանէին երեսոց դիտելոյ. ընդէր ոչ վարան յանյն էին լինել, զոյս խորհելոցդ դուշեալ ի գիս իս, ըն որպես նայն ոչ է, նոյնպես և գիս։

Զառաջին մասն բնաբանիս այսազգա բար առնուն Թարգմանք ի յունական նէն՝ որ ասէ, գա ոգա ֆօօսֆօն պնէ էէրէ. և ըստ բառիցն Թարգմանի, զորս ըստ երեսացն դիտէք, կամ դիտեցէք. զի յերկաքանչիւր եղանակ խմանի բայս պնէէրէ։ Ըստ առաջնոյն առեալ ասըրին՝ դնէ, զդէմս դիտէք կամ նկատէք։ Նոյնպես արաբացին մեկնաբար բա գայայտէ՝ ասէ, նկատեք զերս երևնըստ յանդիման երեսաց, կամ առ աչս։ Ն վին եղանակաւ առնուն սովորաբար յոյն մեկնիչք, յորոց Լեռոդորեոսոս իբ րև հարցական ընդեռնու, ցի միթէ ըստ երեսաց հայիք։ բայց ոսկեբերան և րևի առանց հարցման առնուլ, Թե պէտ և յերկասին ընդերցուածս զմի միտս արտայայտեն։

Արդ՝ այսր ընդերցուածոյ խմաստքն են ըստ ոսկեբերանին (Ճառ. իբ։) Դուք ըստ արտաքին երաց՝ որք յաչս երևին, կշռել կամիք զմարդիկ. ի մարմնակա նաց անտի՝ որք ցոյս ունին՝ քան Թէ զօրութե, դառեք զարժանաւորութե իւրաքանչիւրոց. զայն հայիք՝ Թէ չա բախօսք իմ պերճաբանք են, և փքա լիք, փառագիք, և բազմածառայք, յոխորտաբանք, և մեծապանծք։ Իսկ ես զլռելին ընդ հակառակն՝ ցածուն, անփառասէր, անծառայ։ Կամ հարցմամբ առեալ, որ առաւել սառակայուցանէ զվշտամբանն, իմանի. միթէ ըստ արտաքին երևութեն կամիք կշռել զմարդիկ, յառաչօք կերպարանեն՝ ի Հոխութե, ի փառասիրութե, ի մեծաբանութե, յերևելի գործոց, որք ի հրապուրանս ըմբռնեն զձեզ. զիարդ ոչ քննեք զներքինս նոցա՝ զՀոգւոցն լաւութե, կամ զյոռութե։ Բայց Թէև կամիցիք ըստ արտաքին երեսաց դատել զմեզ, ցուցից Թէ ոչ ներքոյ միամ տանք հակառակորդաց իմոց։ Ըստ մեկնութե՝ յունականն Հօօսօֆն, հակադրի Ճշմարտութե իրին, և իմանի՝ առ աչս, կամ ըստ երևման. ոպ առնու և միր Թարգմանիչս վերագոյն. (Ե. ։) և այլուր գնե՝

դնէք՝ ակնառութիւն։ (գաղատ. Ը. 6։)
Իսկ հրամայական եղանակաւ ընթերցեալ զրանն, ոյլ առնու մեր բնագիրս և լսահնացուցն, իմանի ասել։ Ապա քէն բազում պատճառօք ունիմ իրաւացուցանել զիմ դատաստան առ զերդ պարտաւս չարախօսաց իմոց. բայց եթէ ձեզ ոչ են կամք ուշ ունել, յերկարել և ինձ հարկ ինչ ոչ է։ Այլ դուն դիմեսջիք, հայեցարուք, դատեցէք ըստ յայտնի ծանուցեալ իրացն՝ որք այսց իսկ երևին, յայնցանէ՝ զոր դիրին է ճանաչել ինձէն և զնախանձորդաց իմոց։ Կամ ըստ այլոց, քննեցէք զիմ ըստ իւրաքանչիւր կերպարանաց վարուց. զնոցանէն և զիմ ընդացս հանեմատեցէք առ միմեանս. տեսէք՝ եթէ ի դովելին և ի պարծելիս որով պատկասի մին քան զմիսն։ Այլազգ եմ ըստ ոմանց. դատեսջիք զիս և զնոսա ըստ արտաքին տեսակին. միդէ համարեսջիք զիս տառապեալ, ցածուն, և զնո՛ վատուսրս և արդոյս. եղերբա՛ք դատիչք՝ եթէ արժան իցէ՝ ըստ այսպիսի մարմնոյ կան կերպարանաց։ Բայց ի վե՛ր այսր ևս ոչ տեսրիս միամ քան զկարծեցեալ վարդապետաց, զոր և յաջորդացն ցուցանէ։ Ըստ այսոցիկ մեզ թարգմանիցն յաւելու ի բացայայտութիւն ըզբառն Խրաատէսիոր, որ չիք յայլ թարգմանս։

Եթէ ոչ վատ չար էիր։ եթէ ոք ի յայլ չարկամ վարդապետաց այսի հատուածս նեալ իցէ ի միտս իւր՝ *** լինել ըստ քումդ գրեալ իրրև աշակերտ և պաշտօնեայ, ի քէն ընկալեալ զիշխանութիւն և զպատգամս հոգևորս։ Կամ վատ լինել իմ՝ նե, եթէ համարձակի ցուցանել զինքն ի քէն առաքեալ։ Ոչ սասց պարզաբար, եթէ իցէ քէն, այլ թէ վստահ նայ լինել. վա՛ զի յայսպիսի սխոտուր և խոտվամբ վարդապետս ոչ հանգչի հոգի Տէրմբիտ առաքելութենէն քէն։ Սակայն ներելով ասեմ, զոյս խորհեսցի դ՚ոչ՝ ըստ անդրադարձեալ, ոյլ զիւր ի անձնէ կարծէ, նոյնպես վասն մեր խորհեսցի յանձն իւր, ինքնին, թէ ոչ նման ետէ ե ըստ իւրում կարծեաց, նոյնպես և դո՛ք քէն եմք, և ոչ թէ այլում ումեք։ Աստէն ի դո՛ք խոր, կամ ըստ յանձնէ, զայն յայտ առնէ ըստ ոսկեբերանն՝

րանին՝ թէ չիք հարկ յինէն ասել զայս կամ կշռամբել. ինքնին առանց լսելոյ ի միտ առեալ ի նշանաց անտի, որովք զինքն համարի կարգեալ ի պաշտօնեայ քէն. վասն զի զնոյնս տեսանէ և յիս առանց կարօղ լինելոյ ուրանալ։ Զայս քաղդատութիւն ընդհանուր բանիւ։ Եւեթ յիշատակեալ, ի յաջորդ դլուխն մանր բամասն դնէ առ միմեանս։ Աստանօր շատ համարի զկատարտութիւն իւր առ ինքնաբերդ պաշտօնեայն ցուցանել. իսկ զառաւելութիւնն միտմամ ասէ՝ էյաջորդն։

8. Ո՞ր ոք առնել ի պարծելոյդ վասն ընտանութեան հերոյ՝ զոր ես ունիմ ի քէնէ՝ ոչ ի միոջէ ջենէ, ոչինչ ամենեցունց։

կարօղ էի ասել. հատատութիւն, թէ հակառակորդ իմ թէև քէն իցէ պաշտօնեայ, կարի տարակայ լինէն դատնի յայդմ մասին. սակայն չափաւորեմ զբանս իմ առ ի չդայրացուցանելոյ զընձեզ և զնա։ Ապա թէ ոչ՝ ի՞նչ առնել ի պարծելոյդ. յորմէ և այլք յաւելուն, զի թէ առաւել ինչ։ Եթէ կամիչ զիմ ասել առաւել ինչ քան զոր ասացեմ ի ծսոնէ, կի առելի ինչ քան զնոյն պաշտօնեայ լինելն, առելի քան զգատաստսոդս իմ, առելի քան զոր այլք կարծեն ասել, վե՛ ընտանութեան հերոյ, յաղագս առաքելական իշխանութեան՝ զոր ետ մեզ քո՛ տէր մեր, ի՛ ընել, ի հոգևոր շինութի՛ձեր և համօրէն եկեղեցւոյ, յօգուտ վերկութե՛ձերոյ, և ո՛չ ի տա՛ հել ինչ, և ոչ ի՛ վնաս, որպէս առնեն թերմատար պաշտօնեայդ. որք զառնալ կամ զկարծեցեալ զիւրեանց իշխանութի՛ձեր, յոր մեծապէս պարծին, ի կեր առնուն չարաչար՝ զմահս անձանց և զշունչ ինդրելով, և ոչ զքո՛ն. որով և զձե՛զ ի կործանումն ձգեն՝ և ոչ ի շինութի՛ձեր։ Արդ՝ թէև կամիցեմ պարծել ինչ, ոչ առնչեցէ իրրև առաքեալ, վա՛ զի զշմարիտն ասեմ. և ոչ իրրև նապարծ, վա՛ զի չարդար պատճառաց առիպեալ խօսիմ զգալիսն։

Ոմանք ընտանութի՛ն իմանան զառանձինն զայն, որով երանելին պօղոս առաւելալ էր քան զայլ շատ պաշտօնեայս՝ առ կորնթացիսն յատկաբար, գալով նոցա հայր

հայր ըմ աւետարանին ծննդեանն. (ես. կոչն. դ. 14. 15։) Արդ՝ ըմ երկուց ևս իշխանութեց՝ առաքելականին և հայրականին՝ կարող էր բազումս և մեծամեծս ասել՝ ի կշռամբութիւն սուտ առաքելոցն. զի ոչ անյայտ ինչ էին կամ երկբայելի. արդիւնք իւրաքանչիւր իշխանութեն նորք և առձեռն երևէին. զորս և՝ կայջորդ դլուխն առաւկութեք հարկանէ՝ ի դէմս անամօթ չարախօսացն։ Սակայն աստանօր՝ ի կորնթացիսն խնայելով, փոքրկացուցանէ զըբանն ըմ ևմ մասանց. զի ասէ՝ աւելի ինն քան զայլս ունէի ցուցանել, փոխանակ զի կարէր դնել՝ մեծամեծս. և ընդ այն ևս ոչ իրօք պարծել, այլ ևթէ կամիլ։ Ջիշխանութեին՝ զոր ունէր՝ ի պատուհասել և, ասէ՝ ի շինութիւն միայն առնուլ՝ ի կիր. և զի զայն՝ ի ևէ ընկալաւ ծառայաբար, որով հաւաստ բորդ առնէ զանձն ընդ այլ պաշտօնեայսն։ Եւ՝ ի վե այսոցիկ՝ ևթէ և փոքր ինչ աւելի պարծիցիմ ասէ՝ ոչ ամաչեցից ես, փոխանակ զի ասել կարող էր, յամօթ արարից զչարախօսս իմ զմեծաբանս և զանպատեհարհուրդս։ Ա՛յս չափ և այսպիսի օրինակաւ չափաւորելով զբան իւր, առաւելագոյն պարծանաց արժանի եղև ևծայնին առաքեալս. և եցոյց ևթէ յայնժամ միայն մեծ ինչ խօսի զանձնէ, յորժամ վտանգն ևյ և օգուտ հաւատացելոց զայն պահանջէն։

9. Ո՛ւ մ ռուէեցայց էբրե ա՛ ինչ արիա-
նել չէչ ըզնովս։

Ջյարմարումն բանիս պէսպէս օրինակս առնուն մեկնիչք։ Ոմկերբեան և այլք ասեն. արդարև կարէի պարծել, և մեծամեծս ինչ ցուցանել զիշխանութեն իմ. բայց չառնեմ, զի մի դարձեալ համարիցին ոմանք՝ ևթէ ահացուցանեմ զձեղ կամիմ ևթէմով՝ ի հեռաւոտանէ։ Ջի մի սպառնալիս տալ կարծելով՝ առանց զործոյ, երևիցիմ՝ երկևւղ անօգն արկանել՝ ի ձեզ։

Ոմանք հայեցուցանեն առ ասելն՝ ևթէ իշխանութեն առնեալ է՝ ի շինութեն. իբրև ևթէ՝ յայն սակս յիշեմ զիշխանութեն առեալ մեր՝ ի ձեր շինութեն, ոչ զի մի կարծիցէք՝ ևթէ բանիւք կշռամբանացս

կամիմ ահ միայն ձգել՝ ի ձեզ, այլ մատնանդ քաջալերել առ՝ ի յուղղութեն, զի խորչիցիք դուք՝ ի խաբեբայ քարոզչացն։ Կամ, ասացի՝ ոչ՝ ի քակել զձեզ, զի մի զոր պարծելն կարէի՝ համարիցիք յահարկութեն ձեզ ասացեալ իբրև յոխորտական մեծաբանից։ Ոմանք ևս հայեցուցանեն առ ոչ ամաչելն. որպէս ևթէ՝ ասացի ոչ ամաչեմ՝ ի պարծելս. փոխանակ զի ասել կարէի՝ յամօթ առնեմ զձեզ իբրև անշնորհաչօղս. բայց ևսացի, զի մի երևեցայց ևթէ ահ ամօթ ևս կրեսս ձեր արկանել կամիմ։

Լատին բնագիրն յաւելուածով այլոց շաղկապի ընծեռնու, այլ չէ ի ռուէիցէ ևն. որով անկատար ձևանայ բանն, և համարին կապելի ըմ 11 ոմանն այսպէս. Ա՛յլ զի մի երևիցիմ ևթէ ըճոնային երկևւղ միայն արկանեմ, զայս խորհեսցին այնպիսի կարծօղն՝ ևթէ որպիսիք եմք բանիւք ևն. և ըմ այսմ զ 10 տունն հատարին իբր միջանկեալ փակագծիս որոշելի։ Ջայս ընծերցուածս ասեն դուսնել և՝ ի յոյն օրինակս ինչ. սակայն այդմ ոչ մերս, և ոչ այլ թարգմանչ վկայեն. նաև ոչ յոյն մեկնիչք զայդպիսի իմաստս յիշատակեն։

10. Պ՛ատճէ, ռուդիս ծանուն են և
ծասապէս, բայց պէսպէսոյ պէսր,
և բանն արհամարհել։

Ա՛յլ թարգմանք զայն ասդնէ՝ ընդ ևեռնուն յերրորդ դէմն. և յուսացաւ սովորական օրինակն եզական դնել, ասէ ոք՝ ի ձենջ կի՝ ի սուտ առաքելոց. և այսմ հաւմմատի յաջորդ տունն, զոր խորհեցայ այնպէսն։ Լատինն և ասորին յոքնական ունին, ըմ ասեն, կի են որք ասեն։ Ա՛րաբացին հուպ մատչի՝ ի հայն՝ դնելով. ևթէ ոմանք՝ ի ձենջ ապիցեն։ Մ՛եր թարգմանիչս յերկրորդ դէմն առնու յոքնակի, և այն յօրինակս ինչ հարցմամբ։ Մ՛արթ ընծայել զայս տարբերութեն պղևալ զրչութեն յոյն բայիս. զի գրեալ ֆեռ՝ նշանակէ՝ ասէ, ֆեռ՝, ասեն, ֆեռ՝, ասիցին, ֆէրէ, ասիցէք։

Իմաստք ամենեցուն մի են. ըմ միթէ ասիցէք դուք, կամ այս ոք՝ և այն ոք՝ ի ձենջ և՝ ի մահացող պաշտօնէից մեռ ասեն ընդ միտս, և առ միմեանս,

թէ խոշտանգ ճանաչէ էն , իշխանաբար դրեալք՝ որք ծանրանալ ՚ի վերջ աշակերտ տայ ցուցանեն , և ձնշել զնա · այլև սասպիս , կշտամբողականք , խստիւ դրեալք , ի սպառնալեօք · բանք թերղթոյս ահարկուածի և մեծ իշխանութեան ցուցանեն , սաստիկս որոտան : Բայց պէսէ մտքիդ պիտ : Իսկ անձամբ ներկայ լինելն՝ ցաւուն է , խանարհ ՚ի կենչ ցաղս , առանց ինչ ճոխութեան , ոչ ուշնելով վկուածի : ԵՒ քան զբնհամարհեալ , խօսք նր մեղմ , կակուղ , առանց խըստութեան : Ոմանք իմացան՝ անզգոյ , առանց հելլենական ճարտարութեան · բայց ոչ յարմարի տեղւոյս · զի առաքեալս միջոցիս պահէր զնշանակ քաղցրութեան ՚ի գրելն և ՚ի խօսել · և չափաւորս նր ոչ աւելի ճարտարութենէ ընծայէին թերղթոց նր , քան կենդանի ըղձրութեան :

Ցայս առնէ բանիւս , թէ յորժամ ազամբ զաման՚ր առաքեալս ՚ի միջ կորնթացւոց , ոչ մի ինչ իշխանութեի և մեծութեի ցուցանէր առնէ , այլ զցածութիւն և զանփառութիւն · խոնարհ ՚ի գնացս , հեզաշամբոյր , ընտանի առ ամենեսին · և բանք նորա և խրատք առանց աղաղակի և խաոսւե · զի այն էր վայելչական առաքելական հոգւոյն՝ յորում աշակերտաց : Չայսպիսի ընթացս՝ որք մեծ գովութեան իրք էին առաքելոյն՝ իբրև նմանակցութեի քոի վարդապետին , չարախօսքն ՚ի վատութիւն շրջէին՝ առ ՚ի ակարացուցանել զզօրութեի թերղթոց նր · իբր այն թէ՝ ոչ իշխելով դէմ յանդիման ցուցանել զիշխանութեի ինչ , ՚ի բացակաս անտի ձնառմս բարբառի : Սակայն նոցին զղրպարտուցն յաւէտ ՚ի դէպ զայր այդ վատութեի · քանզի ինքնանք իսկ էին՝ որք ՚ի հեռաւս չարախօս լինէին զառաքելոյն · իսկ ՚ի մօտ կալ նր և ոչ ըզլեզուս ՚ի բերանի շարժել իշխէին , կի էրևել առաջի նորա : Բայց առաքեալս յաջորդ բանիւքն ցուցանէ՝ թէ գիտէ ըզ պահանջելոյ իրացն ՚ի կիր առնուլ զնոսաորհութեի և զիշխանութեի՝ եթէ հեռի կայցէ , և եթէ մօտ ;

Ոմանք յասելոյն , պէսէ մտքիդ պիտ , պատճառս առին կարծել՝ թէ ըզ մարմնոյ կերպարանսդ փոքրագհասակ լեալ լեցէ ասէն պօղոս · առ որ բերեն զնկատ բազում՚ թէ դիմագնէ՚ի նիկեփորոսէ և յայլոց ոմանց , ոմն և յոսկե բերանէն՝ թէ երեքկանդնեան էր հասակս : Սակայն այնպիսի ձառ չէ ՚ի հարազատ գործոց ասկե բերանին · գոանեմք ասացեն նորա ՚ի ձառն ըզ · յիշգս ապաշխարուե , թէ փոքր գոլով մարմնով ըզ համօրէն տիեզերս յածէր · բայց թէ զոր փոքրուե՚ի իմանայցէ՝ յայտ ոչ է : Այլ արդ՝ թէ և ձշմարիտ համարիցիմք զայսպիսի աւանդութեիս պատմագրաց , ոչ յայդ հայի առաջինակ քննաբանս :

Կանխաս ծանուցաք ՚ի Նախադրութե առաջին կորնթացւոյն (երես · 559 ·) թէ ոմանք ՚ի բազմաբոյական ասելոյն ասս և յանցել՝ տան , խոշտանգ , խղճմտանք , կարծիս առին լինելոյ առ կորնթացիս և այլոց թղթոց : Բայց անբաւական և պատճառդ՚ի բազմաբոյականն ցուցանէ զառաջին գրեալն , և զայս՝ զոր ՚ի ձեռին ունէին : Կամ յաքնակի ասէ զմին՝ սակս բազմութե այլևայլ բանից աւանդելոց ՚ի նմա · զի և այլոյր դոյն սովորութե է · ոմն գաղատ · (՚ի · 11 ·) ուր մերս եզական ասէ՝ որպէսի գրուէ , յոյն ունի յաքնական՝ գրէջ · և ՚ի գիրս մակաբայեցւոց բազում անդամ նոյն ի թուղթ կի հրապարակ՝ յաքնական ձայնիւ դնի : (ա · մակ · ե · 14 · ժ · 59 · ժա · 29 · 31 · 37 · ժգ · 35 · ժե · 1 · 2 · 24 ·) :

Ասացաք դարձեալ ՚ի Նախադրութե անդ վե այլոյ թղթոյ առ կորնթացիս՝ որ կայ ՚ի հայ օրինակս , թէ ոչ է այն ՚ի յայտնի թղթոց առաքելոյն , և թէ՝ նաև վարդապետաք հայոց ոչ առնուն անտի վկայութիս , կի ընթերցուածս ՚ի հաստատից պարտական : Ապաքէն երևի ՚ի ձառոց ինչ՝ կարդացմունս առեալ անտի զնկին տանի Սուքիասանց՝ յետ վճարելոյ թղթոյն առ տիտոս : Բայց ոչ յառաջնոց հայրապետաց կարգեալ է , և ոչ ՚ի ձառոցն գրեալս ըզ հայ և հռոմ ամսոց , այլ յետոյ ուրեմն · ոմն ՚ի միւսմն գրէ ՚ի տուրղաթ ՚ի թուին ՌՃ · (1356) ՚ի կաթուղիկոսութե միքիթարայ , և յայլում նմանպիսի գիր օրինակի , ոմն և ՚ի նոր ձառոց ինչ : Վճ այսորիկ իբրև նորամուտ կարդացմունք

մունք յառաձիին հաճոյից ոմանց կալ դնիլ , անընդունելի եղեն ի հասարակ կաց սովորութիւն ։

Ընթեռնումք և ի վարդապետութիւն Լուսաւորչին առ ազաթանգեղոսի , (երես 119) զվկայութիւն ինչ յանուն առաքելոյ բերեալ , թէ * իբրև անօրէնն իշխանն ետնառալ կամեցաւ ‖ ևն ։ և այս բան է ի յիշատակել Թղթին անդ ։ զոր և Թէոդորոս վարդապետ ի Ճառի իւրում ընդդէմ մայրագոմց ցոյն յիշատակէ իբրև ի լուսաւորչէն յառաջ բերեալ , և յաւելու ։ * Ջառ ի հարցն լուեալն՝ և ոչ մակադրեալ ի նոր Թարգմանութեան՝ Ճառագրեաց ... և այս ի հնագոյնսն տառսն վերս տառեալ է , այլ ոչ ի նորագոյնսն շարադրութեն ։ ‖ Որով յայտ առնէ Թէոդորոս , Թէ առ իւրով ժամանակս անծանօթ էր տեղին՝ ուստի առել է բանս ։ ըստ նմին և այն Թուղթն առ կորնթացիս՝ ոչ նմա , և ոչ այլոց ծանուցեալ էր ։ ապա Թէ ոչ յանուանէ նշանակել ոչ անդիտանայր ։ Ապա ուրեմն զնոսի եօթներորդ դարուն յորում եկաց Թէոդորոս , մանաւ այն ի մատեան առաքելական Թղթոց ։

11 ։ Օ այս խորհուրդ այնպիսին , վ որ ■ ■ պիտի եմ քանիս ընդդէմ ի հերետիկոսս , նոյնպիսի և ի մօտոյ ասելոմբ ։

Ասելիսի կարծօղն՝ եթէ ի ձէնջ ոք իցէ , և եթէ չեկամուտ պաշտօնէիցդ , որ ասէ զնէն՝ ի հետեւսս ձոխանալ , և ի մօտոյ խոնարհիլ , ըմբռ խորհուրդ , ինքնին առանց իմ ասելոյ ի միտ առցէ , յինքն դառնալով և խմանալով զառաքելի կարծեաց իւրոց , տեսանեսցի , Թէ որպիսիք եմք ի հետեւսս քոնոր ընդդէմ , (մի օրինի ընդդէմ) սպառնալիս տալով , և զխաւսիքն բոզքելով , նոյնպիսի լինիմք , կիմ կարօղ եմք լինել նաև ի մօտոյ արդեօք , զոր ծանիք ի կիր առնելով զխաւսիքն , յոր ժամ պիտոյն իցէ և դէպ ։ Ան ձեռք՝ որ խիստ բանս դրեն , կարօղ են և զդաւազան շարժել ։ ապ տկարկ լինիցէ , զնոյն անաչառութիւնէ և զսաստ տեսանելիցէք յիս , զոր ինչ ի Թուղթս իմ ։ գործք իմ ոչ պակաս քան զբանս աղ-

դողականք լինիցին ։ Ոչ տեղին հատ մարձակեցուցանէ զիս , և ոչ երեսաց տեսութէի տայ ակնածել , այլ իրացն պատեհութէի ։ եթէ բարեբարոյ և հլու դտանիցիք դուք , լինիմ և ես քաղցր և ողջ այ ի մօտոյ՝ նոյնպես ի ձեռուստ ։ իսկ եթէ Թիւրեղ և անսաստ դուք , և ես ձեզ սաստիկ՝ որպես Թղթոլք՝ նոյնպես երեսօք ։ Ջայսոսիկ իմաստս ինքնին բացայայտէ տուրև ։ (ժբ ։ 20 ։ ժգ ։ 2 ։) ոչ և ի սե ։ Թղթին սասցեալ էր ։ (իբ ։ 21 ։)

Բանիւ զընդդիմաբանութէի հակառակ կարծողացն հաստատել ըմ միւմ մասին , և ըմ միւսումն՝ ներքէ ։ Ջառ տատ զոյն՝ Թէ բանք Թղթոյն իշխատ նակացք են և խիստ ։ բայց մերժել զնուսն՝ Թէ չկարէ նոյնպէ իշխանութէի վարել արդեամբք ի մօտոյ ։ այլ պնդէ առնել և զայս և զոյն՝ ոչ օգուտն և իրաւունքն պահանջիցեն ։ Թէպէտ և տակաւին զչափաւորսն պահէ ի խօսքն , ոչ ազդ առնէ ոսկերբեան ։ Ա՛ զի ջասաց՝ ոչ մեծամեծս գրեմ , նոյն պէս մեծամեծս առնել կարօղ եմ ։ այլ լոկ՝ որպիսի եմ ի Թուղթս , նոյնպիսի և ի գործս ։

12 ։ Բանէ ոչ էլեսէ ընել և հասարբել զանձինս ընդ ոմանց , որ զանձինս խորհանդ չեն ընծայեցուցանեն։ այլ անձամբ յանձինս զանձինս չափեն ։ և ի ընել անձամբ յանձինս ոչ առնան ի ձեռ ։

Ցուցանել կամի՝ Թէ այնչափ հեռի է յինքենէ մեծաբանութէի և անձնգովութէի , որչափ ընտանի և սեպհական է այն իւրոց հակառակորդաց ։ Քանէ ոչ էլեսէ , այ ոչ յանձն առնումբ , ոչ յօժարիմբ ընել , ի մի կշռի դնել , և հաւասարել , համեմատել , նմանեցուցանել զմեզ ոմանց , սուտ քարոզացոց , օտար վարդապետաց , որք զիւրեանց անձինս չեն ընծայեցուցանէն ։ ի յոյնս և յայլս չիք չեն , որով ըՀանուր իմանի , այ ընծայեցուցանէն առ ամենեսին և առ ձեզ ։ որք զինքեանս մեծարդոյ ցուցանեն՝ առանց գործոցն վկայելոյ ։ որք յիւրեանց ընտրութէին և ոչ յայլ կոչ լոյն ունին զպաշտօնն ։ Ա՛յդպիսեաց ոմանց նմանել՝ անարժան է ինձ , և

Նախատինս վարկանիմ ։ փոխանակ բային ի՛ւրեւ, յորմէ դնէ՝ ԷՒ ՏԻՆ · ՚ի ԷՒ Թիւ մուծանել , ի նոյն կարդ ԷՒունել · իսկ Տ---ՏԻԷ , յորմէ ասէ՝ ԻՒՏԻՆ , ՚ի Համեմատել , բաղադատել , որում ՚ի յաջորդ մասին մեր բնաւորիս դնէ՝ ի՛ւրեւ ։ Երկոցունց ևս նշանակութեի՛ մօտ է միմեանց , ՚ի ՚ի մի կարդ և ՚ինմանութե՛ի դնել ։ Եւ ԷՒ այս ոմանք ԷԷ ովկուՄՆԻՒոսի ՚ի հեդնական միտս առնուն զչիշխելն · ՚ի ոչ Համար. Հակիրճ դասել զիս ՚ի Թիւ այնպիսեացն՝ որք կարի վերամբառնան զանձինս իւ-բեանց · ես իբրև Թզուկ չիշխեմ առակայաձրող զանձնս Տաւասարել · ոչ ընծայեմ ինձ զուշիմութիւնն , զվեհ-անձնութե՛ի , զՀարատարաբանութե՛ի և զայլ դերազանցութե՛ն՝ որովք նոքայն փքանան ։

Ալ-ՒՒՅՄԸ յանձին զանձին ։ Ա-ռանաձր լատին Թարգմանն ոչ ՚ի տուս առաքեալն առնու զբանս , այլ ՚ի վե-ցաղոսի և ընկերացն · զի յատնական ԷՒՒՒ , որ է՝ ինքն , երկդիմի է ՚ի նշանակել զառաջին և զերրորդ դէմն · և բայն լԷՒն ՚ի յոյնն չէ դիմաւոր , այլ ԷՒունելութե՛ի , ՚ի՛ չափելով · ուս-տի լատինն ՚ի բաց Թողեալ զվերջին բայն՝ ոչ առնու ՚ի Ա՛ՒՒ , ձևացուցանէ այսպէս · * Ալ ինքեանք ՚ի մեղ զմեզ ինքեանս չափելով , և Համեմատելով զմեզ ինքեանս՝ մեզ ։ Արդ՝ մեկնիչք նոցա այսպէս յարմարին զնմանաս այսր ըն-Թերցուածոյ ։ Մեք ոչ արտաքոյ մեր չափեմք զմեզ , ոչ մեծ ինչ դնեմք զմեզ քան զոր ևմքս , ոյն առնեն ինքեանգոյց վարդապետքդ · ՚ի մեզ ինքեանս խոր-հիմք զմեզ , Համեմատմք զմեզ ան-ձանց մերոց՝ կշռելով զոր առնեմք · բանք մեր և գործք , պարզևքն ոյ որ ՚ի մեզ , յայտգուՒեիք աւետարանին , վկայութիք ամենեցուն՝ ահա այսոքիկ են մեր չափ և կշռո · որով խրոՀ մեր Տաւասատ՝ Թէ զոր ասեմքն զնոցՒ , Համեմատ են արդեանցն, ուստի և Հրէ-մարիաք ։ Ըստ մեկնուԹս՝ չափել զանձն ինքեանք , իմանի՝ ըստ չափու խորհիլ և ասել , ոչ պարգեւ քան զոր է · որ բաբի է , և օտար գլխովին ՚ի տուս առաքելոյ ։

Այսպիսի մտաց վկայութի՛ տայ և վո-տիս յոյն · մանաւանդ Թէ ՚ի բանս ոսկեբերանին ևս ասի առնուլ ՚ի վե-Հմարիտ առաքելոյ, բայց այլով մտօք · ՚ի մեք զանձինս մեր չափեմք և Համե-մատեմք ՚ի միջի մերում , կամ առ մե-մեանս , զառաքեալ Էէ առաքել բաղ-դատեմք , և ոչ Եթէ ընդ օտարս՝ որք ոչինչ ունին , զորօրինակ առնեն առտ վարդապետքդ · զի այդպիսի անձնա-պարծութե՛ի յանմտութե՛ի գայ յատաչ ։ Ա-յլայս Էէ այլ առաքեալս բաղդատե զինքն ատորև · (ԺԷ · 11 · 12 ·) * ՈՒ-ինչ պակաս դտայ Էէ զԱս առաքելեն · զի Թէպէտ ես ոչինչ եմ, սակայն նշանք առաքելոյ գործեցան ՚ի ձեզ ։ Են ։ Սրինպէս յառաջին Թուղթն · (ԺԷ · 10 · * Առաւել Էէ գնա ամենեսին վաս-տակեցի ։ ։

Զհետ այսր իմաստից յաւելու ոսկե-բերան , Թէ իմանի բանս նաև ՚ի վե-տուս առաքելոյ· և յոյն մեկնիչք զոյն միտս աւանդեն սովորաբար · զոր և արդի Թարգմանք և մեկնիչք առաւել Համաձայն Համարին յունական բնա-գրին , և կարելի բանիցն : Զի մնուատ նոս , վատապրոս , և այլք Թարգմանեն զյոյնն։ * Ալ ինքեանք յանձինս զան-ձինս չափելով , և Համեմատելով զնո-քեանս՝ անձանց , ոչ իմանան ։ ։ ՅԷ-սին բայս՝ ոչ Համան , որ գոյ յԱՒ օրի-նակս յունականս՝ և ՚ի գիրս վարդա-պետացդ նոյ , յայտնապէս զբովանդակ բանն ձգէ յերրորդ դէմն առ այնասիկ՝ զորոց խօսի յառաջին մասին , յո՛ առ տուս առաքեՀան · իսկ ՚ի վե՛ Հմարիտ առաքելոյ յաջորդն ՚ի վե՛ բերէ ։ Ալ Ա-ՒՒ ԷՒՒԷ յանՒԷ ինչ պարծեցոյ-ս Էն ։ Զոյն ընծերցուած ունի և օգոստիւ նոս յայնԼևայլ տեղիս՝ ըստ մտաց յունացն իմանալով ։ (՚ի սիմ · ԻՒ · ԺԷ · Տիտս ։ և գիրք Էէ · ԷՀԷմ փաւաւոսի · զվ · ԻՒ ։) Նովին մտօք իմացաւ ոչ միայն մեր Թարգմանիչս , այլև ասորին՝ ղնէ-լով · * Ալ զի ինքեանք զինքեանս ինքեանց Համեմատեն , ոչ իմանան ։ ։ Նման այսմ արտաքոյն · * Բայց նոքա զինքեանս չափեն Էէ ինքեանս , և զին-քեանս անձանց Իրեանց Համեմատեն, և ոչ իմանան ։ ։

Ասա Էէ սովորական իմաստիցն ասել կամի առաքեալս · Դոքա օտար պաշ-տօ

ոճնայքդ և վարդապետքդ՝ առանց
ՃշմարիտԻ վկայութԵՂ գործոց մեծարզի
կանին երևեցուցանել զինքեանս · ոչ
յանձն առնուն տեսանել զինքեանս ՚ի
յայլս վկայեալս յամենեցունց · այլ ես
ՅՄԵ ՅՕ ԻՆՔԵՐԻՆ ԿԻ ԻՆՔԵԱՆՔ ՅԻՆՔԵԱՆս
չափին զանձինս իւրեանց · ոչ Հասա
րակաց վաւերական կշռովք , որ են ար
դիւնք գործոց , և անխարդախ վկայու
այլոց՝ առաւելն զչափ իւրեանց , այլ
չանչինս , ՅՕ ԶՈ ԻՐԵՒՆՑ ՀԱՄԱՐՄԱՆ , ԶՈ
խելաց և ԶՈ ՀԱՃԱՐԻՑ ԻՐԵՒՆՑ ԴԱՏԱՒՆ
առնեն անձանց իւրեանց : Եւ ՚ի նմանէ
անչափ չանչինս · Համեմատեն , բաղդա
տեն ինքեանք ոչ ԶԷ այլ վկայենէ , կի ԶԷ
կատարելագոյնս , այլ ԶԷ ինքեանց , որ
պիսի ձևանան ՚ի միտս իւրեանց : Կամ
ընդ ինքեանց՝ ըմբռնեալ առ իրեարս , առ մի
մեանս , ՅՕ առ նմանիս իւրեանց , որք
գործովք և արժանաւորութԵՂ ոչ ինչ
ընդհատ են ԻՆՔԵԱՆՑ · և զմիմեանս
բարձրացուցանեն իւրեւ նոյնք գոլով՝
և միւս ինքն :

Տե՛ս ինձ աստանօր զՇարտասր նկարա
գրուի առաքելոյս , զիարդ երիցս կրկ
նելով զնոյն բան ՚ի ծայրն հասեալ ցու
ցանել զանմիտ դատաւուն սուտ առաքե
լոց : Ա՜Յ զի առ ուղիղ և անսխալ չա
փաւն իրաց պահանջԷ՝ զի այլ իցէ չա
փօղն , այլ՝ չափն , և այլ՝ չափեալն · Նոյն
պէս օրինաւոր բաղդատուն լինի այ
լոց առ այլ · մանաւանդ առաւելական
բաղդատութԵՂ Հարկ է լինել առ վե՛հա
գոյնս , և ոչ առ Հաւասարս կամ առ
նմանիս : Իսկ սուտ առաքեալքն ընդ
հակառակն այսմ ընդդհանուր կանոնի՛ ին
քեանք էին չափօղ , ինքեանք չափ , ին
քեանք չափեալ · ՅՕ իւրեանց դատաստամբ
զինքեանս մեծացուցանէին : Եւ զան
ձինս Համեմատէին փքանալով կամ ԶԷ
անձանց իւրեանց , կամ առ որս Համա
պիտք էին ինքեանց : Ա՜յսպս արարել
նՅ , ոչ զգան , ոչ ուշ դնեն՝ քանի Տիեզերք
լեր լինին առ այլս , յորժամ յետոսմիտ
դատաստամբ իւրեանց փոխանակ փա
ռացն՝ զոր յանարժանս ինդրեն , յար
ժանի զանփառաւութԵՂ ժառանգեն առ
ուղղայեացս : Կի ԶԷ այլոց , ոչ իմա
նան՝ ԹԷ անմտաբար խորհին և զան
ձինս պատրեն · չիմանան՝ որչափ ՚ի բաշ
ղեայ են յատուՃանէ անտի՝ յոր զինք
քեանս վերամբառնան · ոչ զան ՚ի միտս՝
ԹԷ ԶԷ իւրեանց կարՏեսց մեծացուցա
նելով զանձինս , այսու ինքեանք զին
քեանս չափեն , և ոչ ԵԹԷ չայլոց իբր
աչխարհիս Ճանաչին և մեծարին · որպս
ԵԹԷ ԹՈՂՈՒԼ ոք իբրև սկայ զանձն ցու
ցանիցէ՝ այսու միայն վա՛ղ այնպս Հա
մարի · և այլ վատատես կի՛ միանկի
առ կայրն զանձն բաղդատելով , առ
այլովք իբր արատս պանծայցէ :

Մարթի է դարձեալ՝ արձակաբար մեկ
նել զչխմանալն · ՅՕ ինքեանք ԶԷ իւրեանց
միտ չափելով զանձինս , ոչ իմանան և
չկարեն ստուգութԵՂ իմանալ՝ ոչ զՀմա
րիտ չափ իւրեանց , և ոչ զայլոցն · ոչ
զոր ունին , և ոչ չորսի պակասին · և
մնան անծանօթք ինքեանց · իսկ չայլոց
քաջ ծանուցեալք իբր մնապարթք , անձ
նագովք , փառախնդիրք , արՀամար
Հոտք այլոց : Վա՛յ զի անչնար է Հշդըր
տիւ տեղեկանալ զչափ իրաց՝ առանց
արդար կշռոյ · սուտ առաքեալքն կշիռ
՚ի ձեռին ունէին՝ ոչ զՀաւաստիս զոր
ծոց , այլ զիւրեանց Համարուին՝ որ է
կշիռ նենգութԵՂ · ուստի տիրապէս խօ
սելով՝ չափէին զանձինս առանց չա
փու : Ո՛չ այսպիսիք էին Ճշմարիտ ա
ռաքեալքն · ոչ և չարէ :

13 · Ա՜յլ մի՛ ոչ երբէք յանգոփս ինչ պարծել
ՅՕ ՅՈՒՑ · այլ ըստ չափոյ Հանդերձ
զոր բաժանեաց մեզ ԱՅՕ չափ Հասանել մինչև
ՅՒՆՔ :

Ա՜յլ սակայն մի՛ ասէ՝ փոխանակ դնել
լոյ՝ ես · զի սովոր է ՚ի գովութԵՂ բանս
բաղմաւորականաւ վարիլ , ԹԷպԷտ և
զևւրիմ անձնէ իցեն իրըն : Ոչ բնաւ
պարծիմք , կի պարծել կամիմք չանչափ
ԻՒՐ · այսպէս յոքնական դնէ և չայլն ,
զոր լատինն առնու եզական՝ չանչափին
և իմանի իբր մակբայ , ՅՕ առաւել քան
զչափ , արտաքոյ կամ ՚ի վեր քան զչափ
մեր , կի չայլս՝ որք ոչ անկ են Ճշմարիտ
չափու մերում · կամ այնու օրինակաւ՝
որ ընդդէմ է սահմանի օրինաւոր պարբ
ծանաց : Եւ զայս՝ զոր բացատրականաւ
առաց , բացատրէ առաքեալն ասելով՝ այլ
ըստ չափոյ Հանդերձ , այլ պարծիմք ԶՈ ասՀ
մանին , զոր բաժանեաց մեզ ԱՅՕ չափ · Լա
տինն դնէ , որով չսփռեաց , ԹԷրևս ըզ
չայն

յոյն բայց ընթերցեալ եմ՛ խօսէն , յի՛ չափեաց , փոխանակ եմ՛ խօսէն , յի՛ բա՛ժանեաց կի՛ բաշխեաց : Այլև զասն լուծ՛ յարեալ՝ յայտնորդն՝ դնելով, զչափ հասանելոյ մինչև առձեղ · բայց ոչ ե՛ ըմբռնին :

Զոփ և խեղճ ոմանք իբր նոյն առնուն, յի՛ ըմ չափուն կի՛ եղանակին՝ որ իբր կա՛ նոն սահմանեցաւ մեզ : Ոմանք երկուս անուանմաբք իմանան զգործն չափելոյ. ոմ՛ պարանն՝ որով սահմանք անդաս ոանաց չափին: Կի՛ կանոն չափոյ ասեն զայն՝ որով սահմանի զինչ և որչափ իւ բաքանչիւր անկանի տալ կամ առնուլ : Այլք որոշեն՝ զոփ զչանկաւն չափել՝ երկին իմանալով, և կանոն՝ զերկն որ չա՛ փի ուսմբ :

Զիսդ և առ՛ջին բառքս , ըստ նմանա՛ կան նշանակութեան ոմանք հայեցուցա՛ նեն ՚ի չափ պարզեւաց շնորհացն՝ որք տուան Հոգւոյն առաքելոց կարի այլ՛ ազգ ՚ի տուտ առաքելոց : Սակայն առա՛ ւել հարազատ իմանի՛ չափ սահմանի քարոզութեն , և վաստակքն յանձն առ՛ եալք ՚ինք, ոմ՛ յայս ՚ի յաջորդացն է : Վա՛ յր որոյ իմաստքն են · մե՛ք ՚ի չիշա՛ տակել զպանծալիս անձանց մերոց՝ ոչ եղանեմք արտաքոյ չափու մերոյ · չա՛ սեմք բնաւ հասեալ ե՛ ոյրուս սրեւզե՛ բաց , քարոզեալ և լուսաւորեալ զսահ՛ մանս և զաղգա՛ ատ որս չեն հասեալ ոտք մեր · և ոչ ուր միանդամ հասաքն՝ ասեմք աւելի ինչ արարեալ քան զոր վաստակեցաքն · կամ զայլոց սահմանս և զվաստակս ՚ի մեր անուն գրաւեմք : Այդոքիկ սուտ առաքելոյն են մեծա՛ բանութք : Այլ շատանամք միայն խո՛ սել ըմ տեղացն՝ զորս ետ իբրև սահ՛ մանաւ վիճակեցոյց մեզ ՚ի մշակել աւե՛ տարանան , և որչափ ինչ յաջողեաց վաստակել և շահել յիւրաքանչիւրսն : Եւ այս այնչափ՝ զի ՚ի պաղեստինեաց՛ ւոց աշխարհէն շուրջ անցել ՚ի մերձա՛ կայ գաւառս՝ հասանել հնարս ե՛ ՝ի՛ նչ, լի՛ նելով ձեր նախին առաքել, և ոչ յայ՛ լոյ հիման վրայ շինող :

Զայսոսիկ ամ ուրեք բացատրութեա՛ նէ առաքելն , ոմ՛ և առ Հռոմայեցիս ասէ (ժէ. 18.) * Քանզի ոչ իշխեմ խօ՛ սել ինչ՝ զոր ոչ գործեաց քո՛ ինև ՚ի հնազանդութի՛ հեթանոսաց ՝ ե՛ յոմն՝ ե՛ րկոքեան զգուշանայ պահել զիշխարհ՛ ութեան բանիցն , ոմ՛ ազգ առնէ ասել՝ բերան · ոյ՛ չասել աւելի ինչ քան զոր գործեացն · և զնոսին խոստովանել ըն՛ կալեալ յոյ մատակարարութենէն · որ է արդարև կանոն օրինաւոր պարծա՛ նաց :

Ո՛չ զայն կամի ասել բանիւ , ոմ՛ թէ կոպար ինչ եդեալ իցէ յոյ քարոզել նմա յայտնութի՛ կողմանս աւելի , և ոչ այլ՛ րեք · ուր ըՀակառակն վկայէ ինքնին առ Հռոմայեցիս (ա. 14.) պարտապան զոյ՛ ի քարոզել յամ հեթանոսաց · և բա՛ վանդակ առաքելոցն հրամանն աւանդեաց քո՛ առանց տեղոյ սահմանի ընդ Թիմոթ. առ յամ աղգս ընդ երկինքս · (Ա՛ատե՛ր. 19։ Ա՛ակ. ժ։ 15։ Ղուկ. ի՛ե. 47։) Այլ խօսի զտեղոյ՝ յորս իւ՛ րաքանչիւր առաքել արդեամբք տարաբ ծեցին զաւետարանն ըՀ կարդելոյն ոյ, և հիմնեցին եկեղեցիս · զի ոչ մարթի էր իւրաքանչիւր նոյ ընթանալ յոյմ սահ՛ մանս երկրի · այլ ոմ վիճակեաց նոյ ած՝ լուսաւորել զայս կամ զայն կողմն ; ու՛ մեմն՝ սակաւս , և պօղոսի՛ բազումս · իսկ անձնապարծ առաքելոցն՝ և ոչ զմի, թէպէտ թէ զեկեղեցիս կորնթացւոց : Վա՛ յր որոյ ըՀդեմ յանդգնութենէ նոյ յիշատակէ զիւր պարծանսն , ցուցանելով թէ հա՛ մարակաց իրաւունցն քակտիչ լինին ՚ի ձեռնարկել ՚ի վիճակ օտարի , յոր ինչ՛ քեանք չեն բնաւ վաստակել · մանա՛ ւանդ թէ զայլոյ շինուածն քակելին օտար ումմանէ և նախանձաբեկ չա՛ րախօսութի՛ : Ցայսց օրինաց սկիզբն կալաւ սովորութի՛ եկեղեցւոյ , պաշտօ՛ նէից և առաջնորդաց մի իշխանութի՛ վարել յօտար վիճակ առանց հաւանու՛ թեն կարգեալ հովուին :

14 · ՈՒՔԷ ՈՐ ԵՒՔ ՀԱՍԱ ԻՆՉ ԵՂԵՄՏ ՚Ի ՅԵՂ, ԵՒ ՅԻՇԵՑՈՒՑԱՆԷՄՏ ՔԱՆԻՆԻՑ · ՏՈՂՆ ՓՆԱԼ ԱՒ ՅԵՂ ՀԱՍԱՑ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՆ ՏԷՌ :

Վերստին առնու զասացեալն , բա՛ ցայայտելով զչափ կանոնին՝ ըմ տեղոյ քարոզութենն · և ըմ ոմանց՝ յամի տալ կասին՝ ՚ի փոխաբերութենէ սահմանի անդ՛ դաստանացոյ · Թէպէտ այլք ոմանք հա՛ մարին փոխաբերութենէ առեալ ՚ինա՛ հատակաց՝ որք ընթանան յատպարիզի, և առա՛

և առաջին ժամանումն առնու զմրցա-
նակն։

Պարծանք իրաւունք՝ զոր ասեմք ունել
՚ի վերայ ձեր ընդհանուր պարծողացն,
արդարև. համեմատ է չափուն սահմա-
նելոյ մեզ յայր։ Վայ զի էիր ոչ եթէ հասու
ինչ լինիցես. այլ ոչ եթէ դուք արտաքոյ
եք սահմանին տուեալոյ մեզ յայր. ոչ եթէ
արտաքս վազելով ընկալար մեր, կամ
ոչ քնաւ երևելով ի միջի ձերում, յիգէ
դատաստանիդ զանչիւն, տարածանելմք զմեզ
՚ի վեր քան զարժանն, զտաւցուած և
դժառանգութեան մեր ընարձակեմք։ Կամ
ընդ ասպարիզական նմանութեան առնալ,
ոչ եթէ բարզաւաքն մերով ոչ ընթացաք
առ ձեզ, և տարապարտուց ձեռնամբք
ժամանել ՚ի ձեզ։ Քանզի դիտեն ամե-
նեքին, և ոչ ոք ՚ի ձէնջ կարէ ուրանալ,
եթէ սկսեալ յայլոց գաւառաց՝ ժամանե-
ցաք մինչև առ ձեզ քարոզութիւն աւե-
տարանին քոյ. և ժամանեցաք՝ մինչչև
այլոց եկեալ էր առ ձեզ. ես ինքն նախ-
առաքին ըմբռնեցի ՚ի ձեզ զմրցանակն,
զոր քաւ պատրաստեալ է իւրոց աւե-
տարանչաց։

ԻՀ. Այս ոչ յանէից ինչ պարծիմ օգար
վարձուց. (յոհաննու. վարպա-
հէն.) քանզի յոյս ի ոռնիմ զամենա-
հասուցիչ յէրոց՝ այրերն ՚ի յէկ ձեռնա-
լոյ ըստ կանոնի ձերոյ յաւետեալսն։

Բացայայտ զգալի կանոնին նաև ըստ
մասին վաստակոցն։ Ոչ ըստ ժամանելոյ
մեր առ ձեզ քարոզութիւն ոչ արտաքոյ
սահմանի են պարծանք մեր, նոյնպէս
ըստ առաջին վաստակելոյն՝ և ըստ առաւել
լայատարիկ վաստակոցն ոչ ելանեմք ըստ
չափն՝ զոր շնորհօքն ոյ կատարեցաք։
Ոչ ոք յառաջ քան զես ունկաց ձեզ քա-
րոզիչ. և որք զինի իմ եկին առ ձեզ,
ոչ կարեն հաւասարել իմոցս վերուանցն
աշխատութիւս։ Որչափ և առաւել ան-
ջան մշակեցի ապաքինիչք, որք ոչ մի
ինչ վաստակս ցուցին ՚ի ձեզ և յայլս,
եղծանել հնարին զայլոց երկս, կի վայ-
նելել զարդիւնս նոցա իբրև համամաս-
տակս. կի իբր ափով սակաւ սերմանս
արկել ՚ի հաւատացեալս, զբովանդակ
հունձան համարին և համբաւն իւր
եանց քրանցն լինել պատրաս. ՚ի դէպ
եկեալ նոյ առակի ճանճին, որոյ նստել
՚ի վէր քառընթաց կառաց, և տեսեալ
զդիզանալ փոշւոյ ճանապարհին, ա-
ղաղակէր պարծանօք՝ ահա յածմամբ
թևացս զարև նսեմացուցանեմ։ Պօղոս
էր՝ որ զկորդ մոլորութեցն փշրեաց ՚ի
կորնթոս և յայլ կողմանս. ինքն արօ-
րադրեաց քրտամբք զցայդ և զդերևկ.
ցանեաց զսերմն հաւատոց և ւծոյաշա-
տութիւն, և հսկէր անխոնջ դարմանօք.
առ որ հասել և ասպրօսի՝ զնուրն արբ
բոյոյ ՚ի դալարութիւն. և շնորհքն ոյ ըզ-
բազմարգիւն ածելութիւնն պարգևեցին։
Իսկ օտար մշակացն եկեալ անդր՝ փո-
խանակ ուրախ լինելոյ ընդ շնորհան ոյ
իբր զ բառնաբաժան, այնպէս ձևանային՝
ոյն ԼԹ իւրանց ինչ էին երախտիքն.
զվառս, և զվնծարանս իբրև երախ-
տաւորք ՚ինոցանէ պահանջելին։ Այս
խոտորնակութիւն է՝ զոր աստ կռվնաս-
կն յանդիմանէ առաքեալս. իսկ ՚ի յա-
ջորդն դէմյանդիման։

Բայց յոյս ի ոռնիմ։ Յաւելուածովս՝ ըս
ոմանց յայտ առնէ զպատճառն, էր վա
մինչ ցասիժամ ոչ դիմեալ էր անդր և
քան զկորնթոս առ ՚ի քարոզել. իբր զի
այն ինչ սկաքք էին կորնթացիք ՚ի հա-
ւատս. ապասէր ածելոյ նոյ, զի այնու-
հետև ՚ի հետադրնս անգր ճանապարհ
արասցէ։

Սակայն ըս սովորական մտաց առաւել
ցուցանել կամի զձմարտուի և զվստա-
հութիւն իւրոց պարծանացն։ Այնպէս
հետի եմք ասել՝ ՚ի պարծելոյ վաստակօք
այլոց, մինչ զի ոչ միայն զոր արդէն
վաստակեցաքն ՚ի ձեզ՝ այնոքիկ տան
մեզ վկայութիւն, այլև զոր յաւետեալն ա-
ռաւելագոյն և դասնել ՚ի ձեզ։ Քանզի
զի ակնունիմք, եթէ ածմամբ հաւատոց
ձերոց օր ըս օրէ, այրերն ՚ի յէկ ձեռնալոյ,
ոյ հետ զհետ լեզի մեծանալ ՚ի ձեզ կի
ձեօք։ Իսկ եթէ զուսմի՞ իմանի մեծա-
նալն, արաքացին առնու ՚ի վեր հաւա-
տոց, ոյ հաւատոցն առաւելապացին և
պարծառապացին։ Բայց սովորաբար ի-
մանի ՚ի վեր մեծանալոյ առաքելոյն. զոր
և յայտնապէս բացատրէ ասորին. ոյ
յառաքանալով ձեր ՚ի հաւատս մերոյք
վաստակօք, ՚ի ձերում յաւելմէնն մե-
ծանայեցեմք մեր ըստ կանոնիս ձերոյ, ըստ
առաքելական վճռակիս՝ որ մեզ բաժա-
նեցաւ. անդր և ձգելով զառհման
քա-

քարոզութիւն մերոյ, ընթակայնէք ի մա-
սին առաջնոյ մերոց ըստ աւետարա-
նին: Կամ, մեծանայցեմք, ըստ մեծ ևս
պարծանաց պատճառս ունիցիմք, յոր-
ժամ ձերով յառաջադիմութիւն յաճա-
խեսցին զովութիւնք յամ տեղիս քարո-
զութիւն մերոյ: Բառն յաւետարանի, ըստ
յոյն մեկնչաց յարի ի ճգնաւոն, ըստ ևս
քան զևս, կի անդր ևս մեծանայցեմք·
բայց մարթի է յարել ևս յանմիջաբար
անցեալն, ըստ ի կանոն· իբրև լթէ ըստ
սահմանիս մերոյ առաւել ընթակայել
և տարածելոյ:

Բանիւս զկրկին բարեաց ակնկալութիւն
նշանակէ, որովք և իւրն պարծանք
ճշմարտել Հաստատին: Մի՛ զաճումն
հաւատոց և ւծձպաշտուն՝ ի կորնթոս-
ցիս իւրովք նորանոր վաստակօք· և
մի՛ս զտարածումն քարոզութեն աւե-
տարանին յայլ կողմանս՝ ներգործել ի
բարեհամբաւութեն կորնթացւոց: Ընդ
զի գաւառ սոցա գոլով վաճառատեղի
բազում աղգաց, և ինքեանք՝ վաճա-
ռականք ծովու, համբաւ նոյ առ հե-
ռաւորս՝ և շնուելոյն առ մօտաւորս՝
պատրաստագոյնս գործել զայլ քաղա-
քացիս յընդունելութեն աւետարանին·
ըստ որում և ասէ:

16· Ի՞նչ էս ես զնէլ սուբեբանել, ո՛չ օգտ կանոնս՝ ի պարբանեսս կոչս ինչ պարծել:

Ընդունիմք ևս հոգևկաւս հաւատոց
ձերոց յաջողեացն մեզ, կի բացցի ճա-
նապարհ քարոզել զաւետարանն ի վեր
ևս տեղիս, ըստ ի գաւառսն՝ որ անդր,
և հեռագոյն են քան զձեզ· և ոմանք
իմանան զքաջաքս յաննակնս՝ որք ի
ծովն պտոտասք: Ո՛չ օգտ կանոնս, ոչ
ի վհճակ այլոց մտանելով, ուր այլ ոք
յառաջադոյն քան զնս հասեալ իցէ ի
քարոզել· ոչ յիրաւունս այլոց քարոզ-
չաց իբրև յանդ օտարի մանգաղ ար-
կանելով· ոչ արտաքոյ գծին եգելոյ
վազելով՝ իբրև զնահատակս ոմանս
ընթացեալս յաստպարիզի:

Ի պարբանեսս կոչ պարծել: Ոմանք
իմացան՝ ի պատրաստելս մերով վաս-
տակօք, կի որք յայլ պատրաստել իցեն
մեզ: Սակայն ըստ այդմ հարկ լինի զա-
տանել զայս յանցելոյն, և յաւելուլ զը-
նդ

րուածէ զշղթկալսդ՝ այլ· ըստ ոչ օտար կա-
նոնաւ պարծիմք, այլ ի պատրաստելն
ի մեզ նէն: Ընդ որոյ համեմատ կարգի
բանին իմանալի է՝ պատրաստել յայ-
լոց, վաստակօք այլոց արդէն մշակելս
ի պղտաբերել զհաւատս· որով լինէին
սահման օտարի· ուստի այս բառ է իբր
մեկնութեն օգտ կանոնն:

17· ( ) է որ պարծին, ի՛ր պարծէսցէ: ▪ ▬ (յոմանս, որ պարծին:)

Ըստ այս քան և յառաջին կորնթացին
գրեաց· (ա. 31·) ի գրոց բերելով զը-
կայութեն· ուր և քննելով հատուցաք
զընդհանրական իմաստս նր: Ասաս-
նօր իբրև արդէն ծանօթ նոցա՝ պար-
զաբար միայն յիշէ, ցուցանելով՝ թէ
առնչ զգուշանայ չպարծել օտար կա-
նոնաւ յայն՝ որ ոչ իւր է: Ընդ զի ասէ՝
եթէ չարկ լինիցի պարծել ումեք, ար-
ժան է պարծել միայն յիմ, և ոչ յանձն,
կի յայլ ինչ: Իսկ արդ՝ նա պարծի յիմ՝
որ ճշմարտութեն խօսի, և զճշմարիտն
ասէ: Եւ ի պաշտաման աւետարանին՝
ճշմարիտն իւրաքանչիւր քարոզողի է
վհճակն, յորում վաստակել իցէ քարո-
զութեն· և ճշմարտութեն խօսի զայնմ-
նէ, յորժամ խոստովանի յայ սահմա-
նեալ և յաջողել նմա՝ եթէ տեղին, և
եթէ վաստակքն: Ապա ուրեմն որ ի
վհճակ այլոց պարծի, և յօտարին վաս-
տակս իբրև յիւրումն մեծարիլ կամի,
ոյն սուտ առաքեալքն առնէին, այն-
պիսին ոչ ի տր պարծի, այլ յինքն սուտ-
ութեբ, իբրև հողմարած լինելով ի ծաղր:

18· ( ) է ոչ երբ որ ղանչն իւր ընծայե- ▪ ▬ ցուցանէ՝ նա է ընծեալ, այլ զոր տէրն ընծայեցուցանէ:

Ընծայեցուցանել ի բանս առաքելոյն
իմանի՝ հաւատարմացուցանել, արդոյ
կացուցանել, առաջի առնել իբրև գո-
վելի, և պատուական: (տես վերա-
գոյն· գ. 1: գ. 2: ե. 12:)

Արդ՝ նա ասի ընծայեցուցանել զանձն, որ
միայն յիւրոց կարծեաց արգոյ երևել
ցուցանէ զանձն· որ գովելի ձևանալ
կամի ի գործոց՝ որ ոչ իւր են, այլ կամ
առաք, և կամ օտարին· և որ յիւր ինչ
գործոց փառս ըմբռնել յօժարի՝ իբր
յիւրումն՝ և ոչ յայլոյ առեալ· և կամ
դալ

դաթձեալ, որ իւրովք դաւանաստանաւ իրաւանալ կարծէ։ Եւ ահա ոչ եթէ այսպիսին է ընթրեալ ասէ. ցի հաւատալիմ, փոթձեալ, արժանի պաշտաման աւետարանին, և արդարացեալ։ Վայ զի եթէ ի մարդկային դաւանաստանաւ՝ անվաւերական է լոկ անձին վկայուի, որ չափ և ա՛ի հոդևորս և յանձնիս։ Ալ զոր ձրի ընծայեցոյցէ։ Լաւին օրինակն ընթեռնու՝ ած. բայց ոչ միայն այլ թարգմանք, այլև ամբրոսեանն և գրիգ. յայիքք ինչ լատինականք ձր գրին։ Նա միայն է ճշմարտապէս հաւատարիմ և պիտանի, զոր ած կիմ քո արգոյ կացուցանել, տալով նմա վկայութիւն ստոյգ գործովք, յայտղելով նմա զմտաւակաբարութիւն պաշտամանին, և զվաստակն յարդիւնս ածելով։ Կամ, ձրն է միայն դաւանաւոր արդարակշիռ՝ որոշող բարի ծառային յանպիտանէն. այն ոք միայն արդարանայ՝ որ ի նէ առնէնէն դասի հաւատարիմ. մի կարծեացեն սուտ ազաքեալքն՝ թէ իւրեանց վկայութիւքն ձեր դաւանաստանք հաւատարմացուացեն զնոսա։

Յատացեալ մեկնութիւնս ինքնին լուծանին տարակուսանքն, թէ զիարդ առաքեալն բաղում ուրեք, և այլ արդարք ի խօսել զդովութիւս անձանց՝ անդստատպարտ ինամն։ Վայ զի ի հարկէ իրացն յայտ առնելով նոյ զշճմարիտ արդարութիւն իւրեանց՝ յաջողել ի շնորհացն այ, ոչ եթէ անձանց լինելն ընծայեցուցիչք, այլ ցուցանէին զընծայուելն որ յայ։

ԳԼՈՒԽ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ։

ԱՒԻ ԵՐ ԵԹԷ ՆԵ-
բէկք փոքր մի և իմում անդամութենէս. այլև անատ-
ցէք իսկ ։ 2. Ցախանձեցուցանեմ զձեզ ի նախանձն այ. զի խոստ-
ցայց զձեզ առն միում, իբրև զկոյս մի պա-
տանդիման կացուցանել քոյ ։ 3. Բայց
երկնչիմ, գուցէ որպէս օձն խաբեաց զԵ-
ւայ խորամանկութիւն իւրով, ապականեա-
ցին միտք ձեր ի միամտութենէն որ ի քո ։
4. Զի եթէ որ գալոյն իցէ՝ այլ քոյ քարո-
զիցէ, զոր մեք ոչ քարոզեցաք. կի՞ ոգի
օսար առնուցուք, զոր ոչ առէք. կի՞ աւե-
տարան օսար, զոր ոչ ընկալարուք. բար-
ւոք անայիք նմ ։ 5. Բայց ես այսպէս
համարիմ, թէ ոչինչ լինիմ պակաս իցեմ
քան զլաւ առաքեալսն ։ 6. Թէպէտ և
ոգեմ ես իցեմ բանիւ, այլ ոչ եթէ գի-
տութիւ. սակայն յամի յայտնեցաք զամենեսին ամենեսին առ ձեզ ։ 7. Եւ եթէ ինձս ինչ
գործեցի, զի զանձն խոնարհեցուցի, և
այն՝ զի դուք բարձրասցիք. զի ձրի զաւետարանն այ աւետարանեցի ձեզ ։ 8. Զայլ
եկեղեցիս կողոպտեցի՝ առեալ թոշակ ի
ձեր սպասաւորուեն։ 9. Եւ յորժամ եկի
առ ձեզ, թէկուզ և պակասեալ ինչ, ոչ
զոք ի ձենջ ձանձրացուցի. զի զպակասութենէն իմ լցին եղբարքն եկեալք ի մակեդոնիայեցւոց. և յամենայնի առանց ծանրանալոյ ձեզ զանձն իմ պահեցի, և պահեցից ։ 10. Զի գոյ ինչմարութենէն քոյ,
զի պարծանքս այս ոչ արգելցին ինձնէ ի
կողմանս աքայեցւոց ։ 11. Ընդէր. իբրև
թէ ոչ սիրեցեմ զձեզ. գայն ած գիտէ ։
12. Զոր առնեմն, և արարից. զի ձեռից
զպատճառս այնոցիկ՝ որ զպատճառան կամիցին. զի որով պարծենին, և նոքա իբրև
զմեզ գտանիցին։ 13. Զի այնպիսիքն՝ սուտ
առաքեալք, մշակք նենգաւորք, կերպարանին ի կերպարանս առաքելոցքն։ 14.
Եւ չեն ինչ զարմանք. քանզի և ինքն սատանայ կերպարանի ի հրեշտակ լուսոյ ։
15. Եւ ոչինչ է մեծ՝ թէ և պաշտօնեայք
նո կերպարանին իբրև զպաշտօնեայք արդարութեէ. որոց կատարածն եղիցի ըստ գործոց իւրեանց ։ 16. Դարձեալ ասեմ. մի
ոք համարեսցի զիս անզգամ. ապա թէ ոչ՝
գոնէ իբրև զանզգամ ընկալարուք զիս,
զի և ես փոքր մի ինչ պարծեցայց ։ 17. Եւ
զոր խօսիմն, ոչ եթէ ըստ տեառն ինչ խօսիմ,
այլ իբրև անզգամութեէ ըստ կարգի այդց
պարծանաց ։ 18. Եւ քանզի բազումք պարծին ըստ մարմնոյ, և ես պարծեցայց ։ 19.
Ամաղիբրութեէ անայիք անմտացն ձերոյզ իմաստութեէ ։ 20. Քանզի անայիք՝
եթէ ոք խաբէ զձեզ, եթէ ոք ծառայեցուցանէ, եթէ ոք ուտճ զձեր, եթէ ոք առնու ինչ, եթէ ոք հպարտանայ, եթէ ոք
զձեզ յանդիման հարկանէ ։ 21. Ըստ ա-
նարգանացդ ասեմ. իբրև թէ մեք տկարացաք արդեւք. յոր ինչ ոք համարձակիցի.
անզգամութեէ ասեմ, համարձակիմ և ես։
22. Եբրայեցիք իցեն, և ես. իսրայէլացիք
իցեն, և ես. զաւակ արբրահամու իցեն,
և ես։

և ես ։ 23· Պատմեմ՚ք քեզ ի գեն , յան-
դգնագոյնս ասացից՝ թէ առաւել ես ես ·
եթէ վաստակեք՝ առաւել · եթէ գանիւք՝
ես առաւել · եթէ բանիւ՝ առելի քան
զնա · եթէ մահճակօք՝ բազում անգամ ։
24 · Ի հրէից հնգից քառասուն հարց
պակաս արբի ։ 25 · երիցս ձողիկեցայ ·
միանգամ քարկոծ եղէ · երիցս նաւակոծ
եղէ · ցաւի և գիշեր յանդունդս ատա-
պեցայ ։ 26 · Ի ճանապարհս բազում ան-
գամ , վիշտս ի գետոց , վիշտս յաւազա-
կաց , վիշտս յազգէ , վիշտս ի հեթանոսաց,
վիշտս ի քաղաքի , վիշտս յանապատի , վիշտս
ի ծովու , վիշտս ի սուտ եղբարց ։ 27 · Ի
ջան և ի վաստակ , ի պահս բազում ,

զում անգամ , ի քաղց և ի ծարաւ , ի
պահս բազում անգամ , ի ցուրտ և ի մեր-
կութիւն ։ 28 · Թող զայլ նեզուելեան ·
զի հանապազ խուժանն ի վերայ իմ կու-
տէր , և հոգս ամենայն եկեղեցեացն ։ 29 ·
Ո՞ հիւծանդանայ , և ոչ ես հիւծանդանամ ·
ո՞ գայթակղի , և ոչ ես տապանամ ։ 30 ·
Եթէ պարծել ինչ պարտ իցէ , զգարուա-
թեան պարծեցայց ։ 31 · Աստ և հայր ած
մերոյ յիսի քրիստ , որ է օրհնեալ յաւի-
տեանս , զի ոչ սուտ · 32 · Ի դամասկոս
ազգապետն արետայ արքային պահէր զքա-
ղաքն դամասկացւոց ունել զիս ։ 33 · Եւ
ընդ պատուհանն վանդակաւ կախեցայ ընդ
պարիսպն , և փախեայ ի ձեռաց նորա ։

ԳԼՈՒԽ Ա·

1 · Ա՛ռ էր ընդ ներբեւ֊ քոյր ի և իմոյ
անգիմաբերն · այլ ասացէ ինչ ։

Ուսեալ է Յարտարութեան
պատուական գրչին՝ այլափոխել
ըստ պահանջելոյ իրացն զոճ
ընթացից բանին · ոմն և առ-
ասնոր զգովասանութեան անձինն՝ զոր
փոքր ի յառաջ պարծանս ի ներ ասէր
ըստ առոյգ անուանակոչութենէն , այժմ
պիտակաբար անգիմաբերն անուանէ · և
որ նախ մեզմական բանիւ զնոր իրա-
ւունս արտայայտէր , ականի կէս մի
հեղձական , և կէս սաստկականաւ վա-
րիլ սասցուծածուլ ։

Անգիմաբերն իմանի անմտութեան՝ խոսն
է թերութեան ինչ կամաց ։ Եւ այսպիսի
կոչ առաքեալս զակամայ գովասանուն
և զՀոգեակ առաքելական գործոց իւ-
րոց , երբ ոչ եթէ երօք և ճշմարտութեա-
անմտութեամբ իցէ այն , կամ անխորհրդա-
բար և խոտորնակ մտօք արարիչ · այլ
մեզ զի անձնգովութեանն առանց իրաւա-
ցի պատճառաց եղեալ յառաջ գայ ի
փառասէր անմտութեան , և անպիտան
գործ է մարդոյ անմտի և ախտաւորի ·
և եթէ երբեք հաւատով և կարօղ
պատճառօք ևս գործիցի , անմտութեի
համարի առ այնոսիկ որք անդիտա-
նան , կամ ոչ կամին քննել և կշռել զպատ-
ճառսն ։ Ապաքէն ժողովն կորնթա-
ցւոց քանզ զիտէին զանփառասէր վիրս
և զկենցաղավարութեան առաքելոյն · ըստ
նմին իմանային՝ թէ յակամայ և առ-
հարկի անմիտ զրպարտանաց հակառա-
կորդացն բերի ի ջատագովութեի ան-
ձինն , առ ի խափանելոյ զմեծամեծ
վնասս հաւատացելոց · մի որով չկայր
նոյ գայթակղուն ինչ պատճառ · Թայց
զի ինքն առաքեալս օտար էր գլխովին
յանգիմաբերութեի , և ի փառս որոյ-
լոյ , վշտանայր նաև յարդարապէտն
պաշտպանել զանձն , և ոչ եթէ անմտա-
նալ կարծէր ըստ անձնագովացն բարուց·
այլև զի ոմանց կորնթացւոց խաբեցեալ
լոց , և մանաւանդ սուտ առաքելոցն
զայնպիսի արատ մարթի էր ձգել ի նա ,
սակս այսոցիկ անգիմաբերն ասէ զար-
դար ջատագովութեի իւր , և զինքն ան-
զգամ լինել կամ իբրև անզգամ , յայս և
յաջորդ գլխի ։

Ոսկեբերան ի յառաւկ Ճառի ի վերայ
այսր ընթերցուածոյ , զքաղնչացեալ ըստ
անպարծ երկիւղածութեի առաքելոյս ,
նմանեցուցանէ զնա ձիոյ՝ որում Հարկ
առնիցէ հեծեալն սրանալ մղել ըստ զա-
հավէտ վախս ։ Հայեցեալ արի անաս-
նոյն ըստ խորութեի զառիվայրին , սարս-
չի , յետս ընդ կրունկն նահանջի · և ի
սոխալել վերելեականին՝ անդրէն սրատապն
դեալ խաղայ յառաջ , հասեալ առ ծայ-
րիւք գահաւանդին՝ տեղի առնու ,
խնդայ , և ի մարակին խթմամբ զո-
գիսն զարթուցեալ , հազիւ ուրեմն հո-
սէ զանձն ի բարձունէ անտի ։ Նման օրի-
նակաւ՝ ի դէպ ասէ ոսկեբերան , Հարկ
առեալ առաքելոյն ի չարախօսացն լե-
զուատարութեի՝ անցանել ըստ ջատագո-
վութեի անձինն , երկիւզագին ձեռ
ականի և կսկիծ · անդէն ի սկզբան նե-
րում

թուեն Հայոցէ՝ իբրև անմտաբար գործ. Ծոզ. ինքնագլաս քանիւ մխանգամ և մխանգամ և բազում անգամ նահանջ, ջի, զայլ խօսս ընդ մէջ արկանէ. և անագ դան ուրեմն ի 22 տանն զքառասնորդաւոյ, Թէն բարբառի, եբբայեցիքն խլեն, և ես։

Լաւ էր երիէ ներելն։ Ընտ յոյնին՝ երա. նել Թէ համբերիք, կամ տանիք։ Գէ. տեմ ասէ՝ զի ի հնչակել զանձինս զո. վութէ՝ անմտանալ Թուխիմ. ակամայ զայս առնեմ, հարկեալ ի բամբասա. սեր Թշնամեացն։ Այլ ցանկամ զի նե. ղիցէք ինձ ։ առ վայր մի, և խոհ անփոյթ ։ Ի յոյնն ոչ և յայլս չիք և. այլ պարզաբար ասէ՝ տանել անզգամութիւ իմ, կամ տանել ինձ ընդ անզգամութեան։ Բայց ի մեր յաւելուած ենի՝ ազգումն ունի, և տայ զայս միտս. երանի Թէ համբերիք, Թոյլ տալիք տակաւ ինչ՝ առ ժամանակ մի նուաճ իմում կարծելով անզգամութեան, որպէս բազում և յոլովակի ներիք և ներեք առդի անզգամութեան Թշնամեաց իմոց։ Այ ինչ ծանր Թուխիցի ձեզ՝ զդենուլ և ինձ առ ժամ մի զանձին կերպարան զոմութեան անձինս։

Այլև անասնոյն ինչ։ Ցոյնն և այլք յա. ւելուն՝ ինչ. բայց յօրինակ ոսկերերաց նին ոչ գոյ։ Աւասիկ եղեալ է փոխանակ երկայնամտելոյ, համբերելոյ. ուր յա. նական բան տեղիս՝ երկդիմի է ի նշանակել տաճմանական, կամ հրամայա. կան եղանակաւ, յօ տանիք, և տարայք. կամ համբերիք, և համբերեցէք. տա. րբերս ըստ առաջնոյն գնեն. իսկ լատինն նման մերումս առնու հրամայական, և զերկաքանչիւր եղանակ ակնարկէ ոա. կերերան ի մկնութեան իւրում։

Իբրև տաճմանական առեալ, իմանի. ցանկայի՝ Թէ ներիք յանմանալս ի գովուէ անձինս. բայց ես մանաւանդ հատանեալ իակ եմ, Թէ դիւրաւ ներեք, կամ երկայնամիտ եղեալ անասելոյ. յա. տամ Թէ անբասիր առնէք զիս, գիտէ. լով յակամայ բերեալ ինձ յայսպիսի զրոյս։ Աղզ առնէ ոսկերերան, Թէ յատաքին մասին՝ երանի ասելով՝ նոցա ազատուելն Թողու զներելն. իսկ տատ տահմանաս ասելովն՝ ցուցանէ վատա. հանալ մեծապէս ի ինչ բարեմտութենէն։

Իակ հրամայականին իմաստքն են. ոչ պարզաբար ցանկամ Թէ ներիքդ, այլ խնդրեմ՝ զի արդեամբք ներիցէք։ Կամ ընդ ոսկերերանին, պարտիք համբերել ինձ ընդ եռանդուն սիրոյն՝ որով կապել եմ ընդ ձեզ, Թէ և փոքր ինչ անմտութիւ վարիցեմ։ Կամ զարձեալ քան մերում բնագրի. անտագնեք, համբերեցէք առ փոքր մի անմտանալոյս. իրաւամբք զայ հանդիմ զայս՝ և ոչ տակաւ աղաչանօք, ընդ որում այլոց անմտացելոց բազում անգամ համբերեցիք։ Զայս յայտնա. պէս իրաւաբանն ի յաջորդն, (16. 18. 19.) ասելով՝ ընկալարուք զիս իբրև զանգամ առ ի պարծել ինձ, որպէս և բազումք պարծին ընդ մարմնոյ, որոց դուք մտադիւրութիւք անասայիք։

2. Ա՛խ անձնէզոսանէք զիէ ի նախանձ ե. ղէ խոստացայ զձէզ առն Ճոսի, էբբե գնոյս զ ընդ յանդման ի ջոգ ։

Ցոյնն և այլ Թարգմանք ասեն. * Ջի նախանձաւոր եմ ձեզ ի նախանձ ոյ. ‖ զոր մերս ներգործականաւս բացատրէ ոչ աստ միայն, այլև ի գաղատ. Ճ. 17. յաւելն. * Այլ նախանձելոցս գանէն գձեզ ոչ ի բարի. և արգելուլ կամին գձեզ, զի նոցա նախանձաւորք լինիցիք ‖ ուր նոյն յանկական բան չիւ կրկին յերկաքանչիւրն, և Թարգմանիչն ներգործաբար գնէ յառաջնումն, իսկ յերկրորդումն՝ չէզոքական. վայ նո. խանէզոսանէք յայապիսի բանս ոչ է իմանալի՝ ի նախանձ շարժել, կամ յոր. դորել՝ զրգռել ի սէր, այլ սիրել սաստիկ, նախանձաւորութիւք պաշտպանել զոք, որ է՝ նախանձաւոր լինել։

Ապա իմաստքն են. սէրն իմ առ ձեզ՝ այնչափ է աստիկ և զգուշաւոր, որչափ նախանձաւորին առ սիրեցեալն իւր. բուռն և անհանդիստ սիրով վառեալ եմ առ ձեզ. մինչև ոչ յանձն առնում, Թէ այլ ոք իցէ առաջին կամ հաւատար ինձ ի սիրել զձեզ։ Նախանձ կամ նախանձաւորութեան ասի՝ աստիկ և վառեալ սէրն՝ որ ի բաց վանէ զոր. գելս սիրոյն, և չընդունի զոք կցորդ ի սիրեցեալն։ Այսպիսի է սէր առն առ կին իւր, միայնակ կամելով սիրել, և սիրել ի նմանէ. և նորին սիրոյ ապ. դումն երևի ի մարդ, որ կարգեալ լիցէ

'ի խնամածու և 'ի դաստիարակ կու_ սանէի ուրուք, կի դայեակ կացուցանել մանկան և աղջկան · կամ որում բարե_ կամ օք յանձն առնիցէ ուսուցանել ինձ իւրոյ · վն զի և սոցա սէրն այն_ պիսի է առ իւրեանց խնամարկեալս , զի ամ փութով զգուշանան 'ի պահպա_ նութիւն նոցա , ոչ թէպէտ տալով համարձա_ կել առ այլս , կի սէր առնել ընտարս : Ջայս սէր 'նախանձ կոչեն վերք , և նո_ վին անուամբ զնոյն և առորագրեն նա_ խանձոյ , իբր այն՝ որ միայն սիրէ զնեղ, և միայն կամի պաշտել և սիրել 'ի մարդ_ կանէ :

Արդ՝ զնոյն նմանութիւն յանձն իւր ըն_ կալեալ առաքելոյն՝ ասէ · անաւրէն և անհաղորդակից սիրով զգուշանամ ձեզ 'ի նախանձն ։ · ոչ եթէ մարմնական և ախտաւոր սիրով իբրև զհոմանիս · ոչ սակս պատուոյ անձինս , կի ընչից աղագաւ , կի իշխանասիրութիւն՝ իբրև զանձնասէրսն · այլ վն ։ և առ ։ ։ ձեզ · 'ի ձեռն առեալ զդաշն և ըղ_ խոսոմունս հաւատարմութիւն՝ դարձու_ ցի առ քս · այնպէս ջանացայ քարոզու_ թիւք և օրինաւոր դաստիարակիւք , զի իբրև 'ի ձեռանէ կալեալ մատուցից զձեզ 'ի տարսնութիւն քսի՝ ոմ զկոյս մի ողջախոհ , որ միայն սիրէ զսիեսայ իւր , և միայն սիրի 'ի նմանէ :

Յանդիման կացուցանելն ակնարկէ ըղ_ սովորութիւնն՝ որ 'ի մարմնաւոր հարս_ նախասուածն կատարիւր · իբր զի ծնօղք հարսին՝ կի միջնորդքն առեալ զձեռա_ նէ նր առանդէին 'ի փեսայն , ոմ արար հոգածուել դասեր իւրում առաւելի առ_ տուբիա ։ (Տովբ · է · 15 ·) Կամին օրէ նաևակա առեղծեալ ։։ զնեայ , ած կա_ ցոյց զնա առաջի աղամայ · (Ծննդ · ը · 22. 23 ։) վն որոյ վկայէ առաքեալս , թէ ոյն պաշտօն յանձն եղև ինձ յոյ , զի զձեզ հետացեալսդ 'ի նմանէ կա_ պաշտուցէ , ածից մատուցից քսի հարսն անարատ դաշամբք հաւատոյ և կնքով մկրտութիւն , իբր եղեալաք ծառայ աբ_ րահամու զուբեկա հետևանոս առ հասա_ հակ ։։ ընդ որում հարսնա_ ցեալ , եղև և ինքն ։։ պաշտաւն · զայս օրինակ յիշատակէ ասկերտան · (Ծառ. ։։) և 'ի վն բերէ 'թէ առաքեալ ըղ_ ։։ ծառայն պատուն՝ կորնթացւոց ըն_ ծայեաց օրինակաւս · զի զանձն 'ի պատ_

նել քսի , առանց բառիցն էբեր , և ոչ նմանաբար ընթեռնուն և այլ թարգ_ մանք : Բայց քանզի միաւորական առնէն կոչ՝ զիոյ յայտ առնել , և կուսուցին առացեալ ոչ է մարմնական , այլ բա_ րոյական և ըստ նմանութեան , նմին իրի մերս վայելչաբար թարգմանէ զիմաստ_ սըն , ըստ որում և մեկնիչքն իմանան :

Ըստ շարադրութեանն՝ ոմանք զկոյս_ ն ։։ յարեն 'ի բայն խոսեցոյ · ոյ դաշնա_ ւորեցայ կի յծակցեցի զձեզ իբրև զմա_ քսւր կոյս՝ առն միում , ոյ քսի : Բայց լաւ ևս սովորական յարի 'ի յանդիման կացուցանելն , և իմաստքն են · ես իբ_ րև հարսնածու կամ առիճ հոգևոր և անապատ հարսնախօսութեանն՝ կապեցի զձեզ զամենեսեան ։։ քսի , ոմ զի իբ_ րև զմաբուր կոյս առաջի կացուցից քսի փեսային · ես ընկալեալ 'ի քսէ զառա_ քչին գրաւական սիրոյ նր և զընծայն՝ ոչնաւտս և զմկրտութիւն , մատուցի առ ձեզ · և 'ի ձեռն առեալ զդաշն և ըղ_ խոսոմունս հաւատարմութեանն՝ դարձու_ ցի առ քս · այնպէս ջանացայ քարոզու_ թիւք և օրինաւոր դաստիարակիւք , զի իբրև 'ի ձեռանէ կալեալ մատուցից զձեզ 'ի տարսնութիւն քսի՝ ոմ զկոյս մի ողջախոհ , որ միայն սիրէ զվերսեայ իւր , և միայն սիրի 'ի նմանէ :

Յանդիման կացուցանելն ակնարկէ ըղ_ սովորութիւնն՝ որ 'ի մարմնաւոր հարս_ նախասուածն կատարիւր · իբր զի ծնօղք հարսին՝ կի միջնորդքն առեալ զձեռա_ նէ նր առանդէին 'ի փեսայն , ոմ արար հոգածուել դասեր իւրում առաւելի առ_ տուբիա ։ (Տովբ · է · 15 ·) Կամին օրէ նաևակա առեղծեալ ։։ զնեայ , ած կա_ ցոյց զնա առաջի աղամայ · (Ծննդ · ը · 22. 23 ։) վն որոյ վկայէ առաքեալս , թէ ոյն պաշտօն յանձն եղև ինձ յոյ , զի զձեզ հետացեալսդ 'ի նմանէ կա_ պաշտուցէ , ածից մատուցից քսի հարսն անարատ դաշամբք հաւատոյ և կնքով մկրտութիւն , իբր եղեալաք ծառայ աբ_ րահամու զուբեկա հետևանոս առ հասա_ հակ ։։ ընդ որում հարսնա_ ցեալ , եղև և ինքն ։։ պաշտաւն · զայս օրինակ յիշատակէ ասկերտան · (Ծառ. ։։) և 'ի վն բերէ 'թէ առաքեալ ըղ_ ։։ ծառայն պատուն՝ կորնթացւոց ըն_ ծայեաց օրինակաւս · զի զանձն 'ի պատ_

ԳԼՈՒԽ ԺԱ· ԵՐՐՈՐԴ· ՝ ՝ ՝

4· Ո՞վ ի ԵՒԵ որ փալեցի էիցէ՝ այլ ես ասա-
ցի՝ ԵՒԵ, ըստ ձեռ ու տարողիցոյ· կամ
ոգի օթար առնուցուք, ըստ ու առնէ· կամ
առեւտրան օթար, ըստ ու ընկալցուս,
բարւոյ անայիւ նոցա։

փոխանակ ասելոյն որ փալեցի էիցէ, յորմէ միայն բան դնէ Խոյժինս, ՚ի եկեալ, և անորոշ ժամանակաւ իմանի ներկայ կամ ապառնի· ՚ի որ գայ, կամ որ գայիցէ յետ իմ առ ձեզ ՚ի քարոզել։ Ես այլ բառն յայնու ևս ասէ՝ ալեւ, և փոխանակ ես՝ զոր ունի մերս և բառին, յորմէ և այլ Թարգմանք ընթերցուն ՚ի՛ւ. իսկ օթար յայնն դնէ ԷՒՒՈՅ, ՚ի այլ միւս կամ տարբեր· այլ Թարգմանք յերիս տեղեան ևս դնեն՝ այլ· ՚ի վերջին մասին՝ ուր մերս ունի՝ անայիւ նոցա, յայլսև ինչ նոցա։

Բայց իմաստիցն՝ յերկուս եղանակս առնուն մեկնիչք։ Ոմանք առաւել ՚ի յետնոյ համարին հեգնական կշռամբութեամբ, իբր կանուխ ինն պատասխուրելով զԵՒԵԼԱՄՈՒԹԻՒՆ կարծեցուց· ըստ որում մարթի էր նոյ խորհել՝ Թէ վայրապար երկնչիս և կասկածես յաղագս խոստովելոյ մեր յընկալեալ հաւատոցն։ Ոչ այդպէս ասէ· այնչափ դիւրամոռ-ուԹի երևի ՚ի ձեզ առ նորագիւտ ուսմունս, մինչ զի եԹէ ոք եկեալ առ ձեզ՝ քարոզիցէ զայլ ոք քան, զորմէ չէ ձեզ լուեալ ձեր ՚ի մինչ, կամ խոստանայ ձեզ տալ զայլ հոգի քան զոր ՚ի մինչ առիք· կամ բերել զաւետարան՝ այլ օրինակ ՚ի մերմէ քարոզուԹենէ, բարւոյ անայիւ· դիւրաւ և անդիմադարձ ունկնդիր մատուցանիք այնպիսի բանից· բարձր կամաբար տեղի տայիք այնց քարոզուց, ոչ խորշիք և ոչ մերժիք զնա՝ ՚ի սոյն միտս իմանի բարւոյն ՚ի բանն մարգ· (Է· 9·) * բարւոք խոտէք զպատուիրանն այդ, զի զձեր ասանձուԹենն հատատիցէք։ ‖ Եւ ըստ մեկնուԹեանս նոյն կշռամբանց են այս՝ զոր քո առ հրեայսն յանդիմանեաց· (Յովհ· Ե· 43·) * Ես եկի յանուն հօր իմոյ և ոչ ընունիք զիս· ԵԹէ այլ ոք եկեսցէ յիւր անուն, զնա ընունիցիք։ ‖

Երկրորդ մեկնուԹենն իմանայ զբոլոր բնաբանս՝ իբր ըստ շարհման ասացեալ, և ներբելով անտեղի դրուԹենէ ինչ, որ իրօք

և դարձն ՚ի ձեզ շնուԹենէ հոգեւոր։ Բանիւք երկուց ասացս այնպագոյնս ցուցանէ առաքեալն, ԹԷ բանին իրամբք պարտին կարնեցիցէք յանձն առնուլ զիւրն ջատագովսն ըստ եմ յայլ դանդաց սուտ առաքելոց· Ա՛ղ ի ինքն սիրէ զնոս բարեհաճեան ախորժանօք· և սիրէ այսպէս, զի է նոյ հարնեաձուս առ քո· և այն հարնուԹենէ կատարի և պահպանի անախտ միուԹեամբ հաւատոցն, եսկ այն հաւատոք ՚ի վաստակի կան ՚ի չարահաս և յայլամիտ քարոզուԹենէ խոբեայ առաքելոցն· Ազա ուրեմն հարկ պարտական է զգուշանալ զնոսա դովել զիւր գնացան, առ ՚ի պահպանել զպատիւ վեսայնն քոյն, և զպարկեշտուԹենէ հարսին նր։ Կարօղ էր առաջ քեամբ պարզաբար յանդիմանել զնոսա իբրև արդէն ապականեալս ՚ի պատիր բանից անտի, և ասել՝ օրի՛ եւայ խաբեցաւ ՚ի խորամանկ օձէն, նդիպելոց բազումք ՚ի ձենջ յօձաբարոյ վարդապետուց այսոքիկ ըմբռնելոյ են։ Կամ զԵԹԷ ունէր ասել, ևս առաւել ձեզ հնար է խաբել ՚ի պատրանկական իմաստուԹենէ դոցա, ԵԹԷ եւայ պատրեցաւ յանպատճառ բանից օձին։ Ականն ոչ զայս ասաց, և ոչ զայն, այլ մեղմով զերկիւղն միայն յայտնեաց՝ գուցէ ասեք լուծ· որ ոչ յայտնի դատապարտ, և ոչ զմտանդն լուծ։ Ջաղագս խաբմանն եւայի յօձէն՝ ինայ մեզ այլ ինչ ասել ՚ի մեկն· ա· տիմոթ· ԵՐ· 13· 14·

իրօք ոչ էր այնպէս · այ եթէ արդարև
նկատ ոք առ ձեզ վարդապետ՝ քարո-
զէր զայլ քաւ ՀՀմարիտ , կամ զՀոգի պարզ
գնաւոր ևն , յիրաւի էր ձեզ տեղի տալ
բանիցն , կամ վարդապետին այնմիկ :
Այլ զի չէ այդպէս , ըՀԷր ապա ընդե-
լանիք այնպիսեացն : Այս իմաստք Հա-
տարակաց են , և Համեմատ կարգի բա-
նից , թէպէտ և յերկանակ բացատրու-
թենն ոչ միօրինակ խօսին :

Վայ զի ոմանք ըՀ կուռնեցիսո՛ այլ քաւ ,
կամ այլ Հոգի՛ ոչ իմանան տարբերեալ ըՀ
իրին կամ ըՀ իակութենն , այլ ըՀ երկնա-
կին ևեթ · իբր ասել : Եթէ նոր վար-
դապետ ոք գայցէ առ ձեզ , քարոզէր
զայն դերադոյն օրինակաւ՝ քան զոր մեք
քարոզեցաք , կամ այլով առաւելագոյն
զնդմամբ պարգևաց Հաղորդս առնէր
Հոգւոյն սրբոյ , քան զընկալեալն առ՝ ի
մէնջ , կամ բարձրագոյն իմաստիւք ա-
ւանդէր զաւետարանին վարդապետու-
թի քան զառ՝ի մէնջ ուսեալն , ունէիք
արդեօք իրաւունս տեղի տալ , կամ ըՀԱ-
նել զվարդապետութ և զվարդապետու-
թի նո · Սակայն այս երկանակ ոչ տիրա-
պէս պահէ զնշանակութի բառին՝ այլ ,
որ յատկաբար իմանի տարբեր , զանա-
զանեալ , և ոչ մեր բացատրէ ըՀ յայ-
նին ծաւք :

Ապա ըստ ոսկերբանին՝ որում զՀետ
երթեալն յոյն և լատին մեկնիչք , սովո-
րական իմաստքն են : Եթէ արդարև
այլ ոք քարոզիչ զկնի մեր նկատ կամ գա-
լոց առ ձեզ՝ ծանուցանէր ձեզ զայլ
ոմն քաւ , փրկիչ խոստացեալ յՀյ , զոր
պարտ էր Ճանաչել , և մեք Հաւատացաք .
եթէ տայր ձեզ զայլ Հոգի՝ դերադոյն
և առատ պարգևաց բաշխօղ , և մեք
զայն ձեզ զտացաք · եթէ զայլ նոր աւե-
տարան ուսուցաներ՝ բարձրագոյն ուս-
մանց և կատարելագոյն խոստմանց պա-
րունակօղ , զոր օրէն էր քարոզել՝ և մեք
լուեցաք . եթէ ասեմ՝ այդպէս էին իրքդ ,
կայր ձեզ պատՃառ լսելոյ այնպիսումն ,
և զմեզ զանց առնելոյ : Իսկ արդ՝
զի՞նչ . կայցէ արդեօք այլևայլ քաւ Ճշ-
մարիտ՝ քարոզեալ՝ի մէնջ և՝ի նոր վար-
դապետացդ . զո՞ր պարգևս նորահրաշս
ընկալեալք՝ի դոցանէ՝ այլաստեակս՝ի
մերոց անտի . զի՞նչ այլ Ճանապարհ
փրկութե , կամ Ճշմարտութե կարևորս
առաջի արարչին ձեզ՝ քան զոր մեք ա-
ւանդեցաք : Գիտեմ զի ոչ դուք Հա-
ւանիք , և ոչ առաւ առաքեալքդ իշխեն
ասել՝ Թէ նորոյ քաւ և Հոգւոյ և աւե-
տարանի լինիք ըՀունակք · ապա ոչ դոյ
արդարանալ՝ ոչ նո՛ի՝ի մեծաբանին , և
ոչ ձեզ՝ի տեղի տալն այնպիսեացդ :

Ջորշումն երից անաւանդ խորհրդով
Ճշդութաբանե առաքեալն : Վա՛ զի յերկա
յայտնիկ բովանդակի կրօնն քրիստո-
նէական , այ՛ի Ճանաչել զքա՛ , և՛ի գիտել
զկարևոր և զոդատակար Ճշմարտութիս
հաւատոց , և՛ի Հաղորդիլ պարգևաց
Հոգւոյն սրբոյ · այսոքիկ պահանջին՝ի Հա-
ւատացելոյն առ՝ի յԸՀունել , և՛ի պաշ-
տնէին՝ առ՝ի աւանդել : Եւ քանզի
օտար առաքելքն պարծէին՝ Թէ պօղոս
և գործակիցք իւր ոչ լի բովանդակ ու-
սուցել էին զկորնթացիս , այլ ինքեանք
ուելի քան զնոսա ունէին աւանդել ,
խայտառակէ զնոյ յանդգնութի՛ն և ըզ-
կորնթացւոց Թուլութի՛ն ասելովք . եթէ
դոքա ուելի ինչ կամ առատագոյն՝ի
կարևորացն մատակարարէին ձեզ , առ-
որ Հեղգացել էր մեր , յիրաւի էր տա-
նել : Իսկ եթէ ոչ նոր ինչ , և ոչ աւե-
լի ըՀ պատշաճաւորացն , առիւ՞ծ նոցա
մեծաբանելն , և ձեր յարիւրն յայնպիսիս :
Ապա եթէ օտարս և այլազգադոյնս ըՀ
զաւանդեալսն՝ի մէնջ կամին՝ի ներքս
մուծանել , յիրաւի աններելիք են՝ և՛ի
մէնջ և՛ի ձէնջ : Ջայս ոչ յայսմանէ
ասաց աստանօր , այլ Թողու՝ի յայտնի-
սըն · (13 · 14 · 15 ·) վա՛ զի առ՝ի Հե-
ռացուցանել՝ի նոցա աշակերտութենէն
շատ էր ցուցանել՝ Թէ ոչ մի ինչ նոր
Ճշմարտութի կամ պարգևս առանցին՝ի
նոսա Հակամտեալն : Ցայսոսիկ Հայ-
եցեալ՝ի վե՛ր երէ :

Ց· Բայց ես այդպես համարիմ, թե ա՛լին
իմիք պոյս էչէմ տան զլա- առ-
չելն :

Ցորչափ ոչ ոք ոչ ասէ՝ թէ ես ոչ ինչ
ունիմ , և ոչ ինչ կամիմ , և ոչ ինչ
գիտեմ , և ոչ ինչ կարեմ , և ոչ ինչ
ուզեմ , և ոչ ինչ խնդրեմ , և ոչ ինչ
սիրեմ , և ոչ ինչ ատեմ , և ոչ ինչ
վշտանամ , և ոչ ինչ ցաւիմ , և ոչ
ինչ երկնչիմ , և ոչ ինչ յուսամ , և
ոչ ինչ ակնկալիմ , և ոչ ինչ ուրա-
խանամ , և ոչ ինչ ցանկանամ , և ոչ
ինչ ատելի համարիմ , և ոչ ինչ
ամենևին ընդունիմ , և ոչ ինչ
ամենևին մերժեմ , և ոչ ինչ ամե-
նևին ընդդիմանամ , և ոչ ինչ
ամենևին ընդդիմանալ կամիմ , և
ոչ ինչ ամենևին ընդդիմանալ
ուզեմ , և ոչ ինչ ամենևին ընդդի-
մանալ խնդրեմ , և ոչ ինչ ամե-
նևին ընդդիմանալ սիրեմ , և ոչ
ինչ ամենևին ընդդիմանալ ատեմ ,
և ոչ ինչ ամենևին ընդդիմանալ
համարիմ , և ոչ ինչ ամենևին ըն-
դունիմ , և ոչ ինչ ամենևին մեր-
ժեմ , և ոչ ինչ ամենևին ընդդի-
մանամ , և ոչ ինչ ամենևին ընդ-
դիմանալ կամիմ , և ոչ ինչ ամե-
նևին ընդդիմանալ ուզեմ , և ոչ
ինչ ամենևին ընդդիմանալ խնդ-
րեմ , և ոչ ինչ ամենևին ընդդի-
մանալ սիրեմ , և ոչ ինչ ամենևին
ընդդիմանալ ատեմ , և ոչ ինչ ա-
մենևին ընդդիմանալ համարիմ ,
և ոչ ինչ ամենևին ընդունիմ , և
ոչ ինչ ամենևին մերժեմ , և ոչ
ինչ ամենևին ընդդիմանամ , և ոչ
ինչ ամենևին ընդդիմանալ կամիմ ,
և

դարանալ մարդոյ ։ ‖ Լա՛ առաքեալա ասել՝ իմանի գերազանց, երևելի, յոյժ առաւելեալ· քանզի և այլոքն ըզ գերադրականն նշանակութեան առնու մեր Թարգմանիչս· (ա՛. կորն. ժբ՛. 3։) Ա՛յս ամանք համարին հեգնական մտօք կոչել զսուտ առաքեչն, որք զանձինս քարոզիչս գերազանցելոյ գիտութեաբ և արժանաւորութեաբ ։ Ա՛յլ ոսկերերան մերժիչ յայտնացոյց, և այլ մեկնիչք ան, յարմար դատեն· զի չէ սովոր առաքեալն այդպիսի կոչմամբ ծաղր առնել զնա· և զի լեթէ առ նա առնէր զբաղդատուին, առաւելեալ քան զնա վկայէր զանձն, որպէս ստորև ասէ, 23, և ոչ լեթէ մեղսով չլինել պակաս քան զնա ։ Վա՛յ որոյ ըստ կարգի զգլխաւորս յառաքելոց յայտ առնէ՝ զպետրոս և զյով՛ հաննէս և զնմանեսն· և նովին մտօք երկրորդէ ստորև ։ (ժբ՛. ։։)

Արդ՝ բանիւս հաստատէ զիւր առաքելութիւն, լեթ նորին վարդապետութիւն չուներին աւելի ինչ քան զնա առանձինն ձեղ՝ ի կարևոր ուսմանց և պարգեւաց· և հաստատէ զայս՝ եղծանելով զպատճառս ոմանս նոցա· զի ասէին զինքեանս վաղ ժեալս առ ոտս գլխաւորս առաքելոց, զնոցայն ունել վարդապետութիւն և զգրութիւն առաւել քան զպօղոսին, և՝ ի նոցանէ կարգել յառաքելական պաշտօն ։ Առ որ և ասէ· ես գիտեմ ոչինչ իւիք ստորև լինել քան զմեծարոյ առաքեչն· ոչ պակաս՝ և ոչ այլազգ ըզ նմա ընծայանալ ի վարդապետութիւն և յամենայն առաքելական պաշտօնս ասելոցդ ։ ըզ պետրոսի և ըզ յովհաննու և նմին անձամբ եղէ խորհրդակից· նոքա գիտացին զինեն, և ես զնոցայն· համահաւանք մեմեանց եմ ուրեք զնոյն վարդապետութիւն, և զնոյն հոգի բաշխեցաք ։ (Գաղատ. ըբ. 2. 7. 8. 9։) Ապա դոքա մեծարան քաղցրոյնքդ, թէև ստուգիւբ աշակերտք լեալ էին լուսոյն, յումէ՝ ընկալան զաւետիսն քան զնմա, զոր և ոչ վարդապետք իւրեանց ունէին· բայց լեթէ և քան զնոսա առաւելեալս ասէցեն զնէ, քեռանս ։

Ոմանք յաղանդաւորաց կամ ցան ձեռնարկել՝ ի բանս, լեթէ ոչ պետրոս չուներ զգլխաւորութիւն առ այլ առաքեչս· Սակայն կարի անխորհրդաբար· վա՛յ ի ք՛ը

աստանօր բանքն են յաղագս աւետառանական վարդապետութեան և պաշտամանց, յորս չէր նուազեալ պօղոս քան զպետրոս, և ոչ լեթէ յաղագս պետական իշխանութեան և տիրապետութեան ևս ընդ այդ ։

6. Ա՛յլ ես տեսի զայլ հրեշտակ թռչեալ ընդ մէջ երկնից· ունելոյ զաւետարան յաւիտենից՝ քարոզել նոցա որ բնակին ի վերայ երկրի և յամենայն ազգի և լեզուի և ժողովրդեան ։

Նկատ ղանչինս ահեղին սա չէզ։

Չարկանէ այսու զլիւս և պատճառ ունիս հակառակորդաց, որք բամբասէին զպօղոս՝ անչմուտ գոլ ճարտարութեաբ բանից· և լեթէ ինքեանք առաւելեալք ի շնորհս բանից, կարօղ էին աւելի քան զպօղոս ուսուցանել ։ Վասն որոյ ասէ՝ փա՛ռք և իշխեմ բանիւ, այլ անչմուտ, անուսումն ի պերճութեաբ խօսից, թէև անզարդ և ոամիկ ոճով միայն վարեցեալ ի քարոզելն և ի գրել, այլ՝ ուր էրեք գիտութեաբ· ոչ եմ անտեղեակ ծանօթութեամբ ոճոյնոց իրաց՝ որք ի ձեր փրկութեաբ պատշաճին· չեմ պակասել ի տեղեկութեաբ օրինացն, և խորհրդոց նոյ· և ոչ նաև ըստ մարդկային և աստուածական ուսմանց նուաղեալ գլխովին ։

Լուծչական բաղդատութեաբ է այս՝ ոչ առ ճշմարիտ առաքեչսն, զորոց ոչ ոք ասէր՝ լեթէ ճարտարախօսութեաբ առաւել լցեալ ըզ պօղոս· այլ ըստ սուտ վարդապետացն ղեկեցն հաւմամաբ, որք պարծէին զանձանց՝ պերճաբանս լինել, գուցէ և յայլոց այսպիսիք ոմանք համարեալ էին ։ Ա՛ռ նոյ կարծիսն ընդհատելով և լեթէ խօսի, և ոչ հաստատելով· զի մարթի էր նոյ ստուբ պարծել և ձևանալ ըստ մանկաբարոյիցն սովորութեաբ, որք զիրօքը սեեփականեբ բանից կիր զբազմախօսութեաբն համարին ճարտարախօսութիւն· կամ լեթէ ոչ ամենեբեան, և ոչ այնչափ վարժեալք էին ի նոյն, որչափ մեծաբան նեփինն ։ Վա՛յ որոյ ասէ, համարեալ իակ լեթէ քան զնա անտեղեակ իցեմ բանից վայելչութեաբ, զի՝ ոչ ինձ այսի· միեթէ ամենայն իրք իցեն այդ ինձ, կամ նոցա դերազանցութեաբ· ինձ շատ է՝ զի չեմ նուազել քան զնա՝ ի գիտութեաբ, որ առաքելական պաշտամանն է կարևոր· զի ոչ լեթէ դասս ճարտասանից աշակերտել կարդեալ եմք, այլ քրիստոնէից վարժելոց յաւմանէս ծածկաշուութեաբ ։

Վա՛յ

Վա՜յ յայմ մանուկ չունին նոքա աւելի
քան զիս վարդապետել։
Ասէն յաճ։ յորմէ ասա՛ էն ֆաֆ-
դի, ո՛ր յիմի. իսկ փոխանակ բառին
ասէնէն, յորմէ էն ֆասին, ո՛ր յանէնայնս։
Լատինն և ասորին պահէին միայն զյե-
սուս. իսկ արաբացին մեկնաբար զնո-
կուան դնէ, յիմ իբր, և յիմ գործս։
Ջասելն յայտնեցաւ պնդիւս, յորմէ միակ
բայիւ՝ ի կրաւորականն դնէ ֆանդա-
ՆԷԼԵՍ, ո՛ր յայտնեալը։ Ըստ իմաստիւ-
րըն՝ ասկեբերան և այլք իմանան յա-
զագս անկեղծասրտ գնացելոյն։ ո՛ր մեք
ոչ ըս աղուէսաբարոյ վարդապետացդ՝
այլ ինչ եմք իրօք, և այլ ինչ երեսօք կի
բանիւ. այլ ՃշմարտասԷ վարիմք յիմի
՚ի բանս և ՚ի գործս. կամ յոմ, ասմ ու-
րեք, և անենէն առ անենէնին, ՚ի մէջ
ամենեցուն առ ձեզ, առ ասմ ոք ՚ի մէ-
ջի ձերում։ Եթէ բանիւ անուղղակ
իցեմ, ոչ զայն Թաքուցանեմ. եթէ յայ-
լոց առնուամ Թոշակ, ոչ լուեմ. եթէ ՚ի
ձենջ չառնուամ, առեալ ոչ ձևանամ։
Իսկ այլք առաւել Համեմատ կարգի
բանիս՝ զայսոսկաւին առնուն առ. ծա-
նօթութեի կորնթացոցն. իբր ասել.
յայտնի երևի՝ Թէ ոչպիսիք եմք առ.
ձեզ, գլխովին ծանօթ եմք ձեզ՝ անկա-
րօտք այլում վկայի. զոր ինքնին ար-
դեամբք տեղեկացեալ էք ինձ՝ եթէ
տգէտ իցեմ բանիւ, և ոչ գիտութեի։
Ըստ մեկնուեան՝ յոմն իմանի ասել՝ Թէ
քան բանիցն, և Թէ ըս գիտութեի. իսկ
անենէն իմանի գլխովին, կատարելապս
յայտնեալ, և ծանուցեալ։ Կամ ըս նախ
ասացելոյն՝ առ. ամենեսին ծանուցեալ։
Ոմանք Համարին ՚ի դատաստան կորն-
Թացւոցն յանձն առնել զորոշումն. ոմն
Թէ՝ Հակառակորդքն ասիցեն զնենջ և
կամին, ապա՛ն ձեզ ծանուցեալ եմք,
և կարէք ընտրութի առնել՝ իցեմ արդ
անհմուտ բանիւ, Թող Թէ գնէ-
ութեի։

Ապաքէն առ. կորնթացիս և առ. այլս
ականջալուրս քարոզուեն պօղոսի՝ քան
ծանուցեալ էր, Թէ զոր պերճաբանու-
Թի ունէր և ՚ի կիր առնոյր ՚ի խօսս իւր։
Սակայն առ. մեզ մատամբ իմն երկբայ-
նի և իբր անյայտ խնդիր ձևացաւ ՚ի
պատճառս առաքինակյ բնաբանիս. վա-
զի Համարեալ Թէ առաքեալն Հատա-
տել

տութիւն ասիցէ զանձնէ տգէտ լինել բա-
նիւ, Հերոնիմոս ուրեք պնդէ՝ ոչ առ.
խոնարհութեի ասել զայս, այլ յիրաւի
անտեղեակ էր նա Ճարտասանական և
քերԹողական վարժմանց. և յայտնա-
պէս երևի ՚ի ԹուղԹս նո՛ր վրիպակք և
խառնմունք արհեստաբանութեի հե-
նականին. որոյ վա՛ և զոհտոս ունէր
առ. իւր Թարգմանիչ։ (ԹղԹ. ծն. առ.
աղղատիս։ Ս՚ենէն. ԹէՂԹ առ. տիտոս.
գլ. ա՛։ և առ. եփես. գլ. գ՛։ ԹէՂԹ. առ.
հեդէբիս։) Իսկ այլ ուրեք հաւանի
ասել, Թէ գյուսեական պերճաբանուեին
առ. ոչինչ գրեր, մանաւանդ առ. խոնար-
հութենէն Թաքուցանէր. ապա Թէ ոչ՝
արհեստ նո՛ւ և Ճարտարուի երևի ասե՝
՚ի ԹուղԹսնորս հռովմայեցին, զաղա-
տացին, և եղեսացին, յորս իբր կայ-
ծակունս ե տեսանել. և ե՛նա դէտ իմն
քրիստոնէական Ճարտարաբանութե։
(Գիրք ԷՂեմ հռուիինոսի։ ԹէՂԹ կա-
առ. պամփիլոս։)

Օգոստինոս քաջ ընտրօղ պերճաբա-
նուե՛ ընծայէ առաքելոյս զգերազանց
Ճարտարուե՛, յորոյ ՚ի ԹուղԹսն երևին
ասե՛ բովանդակ հանճարական արհես-
տի ձևք և պաճուճանք. ոչ պնդեմք
ասե՛ Թէ յիմի զկանոնս պերճախօսու-
Թե պահել իցե՛. բայց և ոչ ուրանամք՝
Թէ նո՛ր իմաստութեն ղհետ երԹայր պերճ
Ճախօսուեին։ Իսկ յաղագս առաքինակյ
բնաբանիս Համարի՝ զիջանել առաքե-
լոյն առ. կարծիս հակառակորդացն, և
ոչ Տաստատել Թէ արդարև ինքն զուրկ
իցե՛ ՚ի Ճարտարուեէ։ (Գիրք ՚ի. յիշա
քրիստոն. վրիպակութե։ գլ. ի՛։ է։)
Իսկ ասկեբերան՝ որ ամ ուրեք քննիչ և
իբր լրտես կայ պօղոսեան զրուեն,
երբեմն ասէ զնա անուսումն արտաքին
և արհեստական դպրուեեց՝ բայց յեր-
բայականէն. (ք՚. Տիմոթ. Ճառ. ՚ի՛.) և
այլ երբեմն անուանէ՝ քաջ Ճարտար-
բան, որ ԹղԹականք զարմանալի Տանե-
դիսացաւ առ. Տրէայս և առ. հեԹանոսս
և առաւել առ. Տաւատացեալս։ (Գիրք
՚ի՛. յիգ քահանայութե. գլ. է։)

՚Ի լուծումն այսր խնդրոյ չմնայ մեզ
աշխատութի ՚ի քննել, ուր այլև այլ
բանք վարդապետացդ՝ Հակառակ առ.
իրեարս կարծեցեալք ինքեանս չնարհեն
զնհաբանութե։ Կանխաւ իսկ չրնցաք

'ի մեկն· ից· կորն· ը· 1· Թէ առաքե՛ալ ոչ
էր ամենեցունց հռետորական և իմաս-
տասիրական ուսմանց· Բայց և ոչ զԸ-
խովին զերազանցեալ յիմ մասունս
Ճարտարութեան · Եթէ զՀելլէն բարբա-
ռոյ յատակութեամբ և զվայելչուն խնդրե-
ցիմք , ոչ ունիջիս նա , և ոչ Տարկ էր ու-
նել· Եթէ զհռետորական կարգումն
բանից , զՀղկութեան չափու , զպատ-
ՀՃոն ձևոց և բառից , և զներդաշնա-
կութեամբ խնդրիցիմք , ոչ բո-
վանդակապես էր վարժեալ· և միով
բանիւ , ոչ էրնա՝ ոչ զրամատիկոս հել-
լենացն , և ոչ Ճարտասան ամենացն ·
Նոքին իբրև ոչ գասելի 'ի կարգս պղատո-
նի, կամ խոկրատեայ , կամ դեմոսթենեայ·
Եւ աչս այս է ասացեալն վարդապե-
տացդ յորժամ ոչ ընծայեն առաքելոյն
զՀարտարութեան բանից· Եւ եթէ ըստ
այսմ մտաց առնուցուք զլինելն փչիւ
բանիւ , Հշմարտութիւք կարօղ էր ասել
զանձն՝ ոչ արձակաբար , իբրև Թէ
անՀմուտ էր բնաւ , այլ Հանճառաւք
առ ոմանս 'ի քարոզոցաց , որք գուցէ
առաւելագոյն ունէին զվարժութիւն յայ-
սոսիկ , և այնու պերճանային նաև 'ի
քարոզութիւնն առնառարանին ։

Բայց սակայն եթէ զբուն ղՂկնաւոր
իսկութեան Հարտարախօսութեանն խնդրե-
ցիմք , որ է վեհմտի իմաստից , յարմա-
րութիւն փաստից , և կորովութեան բանի 'ի
Հաստատեցուցանել , 'ի յորդորել , և 'ի
Հերքել , յայսմ մասին ոչ երկրորդ Հա-
մարիլ է պօղոս քան զեմոսթենէս և
քան զկիկերոն · ոչ ասեմ ըմ ետճառս
իմաստասէից յորում չունին նք բաժին
ըմ մերոմս , այլ ըմ բնաւոր Հարատա-
րութենն · և ոչ մարթի էր տգէտ զինքն
կոչել՝ ոչ արձակաբար , և ոչ ըմ բաղդա-
տութ ։ Ի սոյն միտս յարմարին դոլոս-

Թէ՛ք յիշատակել վարդապետացդ ։

Իսկ ըմ կիրառութենն , զոր օրինակ այլք
քաջևկատարքն յարՀեասս՝ ոչ եմ ուրեք
է առ ամենեսին երևեցուցանեն զՀիգն
Ճարտարութեանն իբրեւ ոչ , առաւել է առ
ձեռնհինս պօղոս զանազանաբար առ
նոսր 'ի կիր ըմ իրացն , և ժամանակին է
տանելոյ ունկնդրաց ։ 'Ի սովորական
քարոզսն աւետարանին՝ ոչ միայն Հա-
տարակական լեզուաւ է իմաստիքն վա-
րեր , այլև զպատճառեալն Ճարտարու-

անպատշաճ վարկանէր · զորոյ զպատ-
ճառն յայտ առնէ յառաջնում Թղթին ·
(ա· 17· 21· ը· 1· 3· 13·) Բայց յատե-
նախօսութենն և 'ի մատենագրութենէ
իւր ցուցանէ կարի քաջ , Թէ ունէր ար-
դարև բառականաւն Ճարտարաբանել՝
եթէ կամէր , և ըՀկէմ վկայել Ճարտա-
րաց իսկ Հանդիսանալ · Զի փորձ իրացն
Հատ տերտիւղոսն Ճարտարաբան՝ որ
առնինախօսեր յանդիման փելիքսի ·
(Գործ· ին· 1· 2· 10·)ՊաՀինքն վերատես
յաշխարՀագումար առնէնին աղագա-
կաս վկայէր՝ Հմուտ լինել նմա ոչ ևր-
բայական լեզուաւի կի օրինաց , այլ բազ-
մաց դպրութեաց · (անդ· ին· 24·) Ոչ
վայրապար լեւսորացի Հեմհամոսք Հեր-
ձս առձայնէին զպօղոս , այն է՝ մեր-
կուրիսս ոչ Ճարտարախօսութեն · զի
պօղոս էր առաջնորդ բանին՝ ասէ դու-
կաս ։ (անդ· ժ՚ը· 11·)

Ա՚յլ քանզի կոյր է նախանձ նաև առ-
լոյս միջօրեի , յաչագկաս վարդապետիս՝
որք չարախօսք կացեալ էին զառաքե-
լոյս , անտես արարել զՀարտարսուն նո՛
զառ 'ի Հեմհամասց իսկ վկայելն , 'ի
պարսաւսս նմին շրջելն զսովորական
անզարդութեի բանիցն 'ի քարոզութենէ
իւրում · Առ որս խոհականաւք տալն
տուէ՝ անպարտ առաքելոյս , զիջանե-
լովն ըմբռնել զնո· Թէ և նուազել Թուեմ
ասէ՝ քան զոմանս 'ի Հարտարսուն բա-
նից , բայց ըմ դիտութենէ որ կարևորն է՝
ոչ Ես ։

7· Ա՞ եթէ ՀԱ՞ ինչ գ·ծ·ե՛ցէ , չէ զանձն
խոնարՀեցո՞ւի , Ե այն՝ չէ զ·ս·ս
բարձրացո՞ւի· չի չբէ զա·ե·ա՞նն ։ ոչ ա·է
գ·ա·ե՛ցէ չէ ։

Բանասիրաւկս վարդապետք կորնՀաց-
ւոց , և պատրեալքն 'ի նոցանէ՝ 'ի վա-
տութենէ շրջել կամելով Նաև զգալեն
ընՀմացս պօղոսի , ոչ նախանձոտաց և
սովորութիւն , բամբասեին զնա՝ յայն
սակս ցածուցէ վարիչ յանկիման կորն-
Թացւոց՝ առանց կարևոր պիտոյից
առնոյ 'ի նոցանէ 'ի քարոզելն , վ՚ր զի
կամ ինքնին Հանուչէ զիւր անձն ծարտու-
Թեի , և չունել իրաւունս , և կամ զի ոչ
զնոյն սէր և ըմտանութ բերէ առ կորն-
Թացիս՝ զորպիսի առ այլ եկեղեցիս ։
Զայս երկիր զպարտութենէ որոշաբար
քե-

քերէ յանձնէ առօրեա ՚ի 11 տան. իսկ վաղ ևս ոմն ակամբ կշտամբել զնոսա առ լուլ։

Եւ երէց ընդ ինչ գործեցէ։ Մինէն յանցանս դործեցէ առ ձեզ, մինէն առը ամանելն և պարտաւոր դատ այնու, չէ դանդն խնարհեցուցէ։ Ոմանք խոնարհել ցուցանել իմանան զձրի քարոզելն, զոր զկնի յաւելու երբ բացատրուի. բայց լաւ և ուրոյն առնուլ փոխանակ ցածուն կենցաղավարուելն. զորմէ վէ բաղդն առէր՝ տեսիլ մարմնոյ տկար, և տատապել մի։ (Ժ. 1. 10։) Խոնար հաբար վարեցայ առ ձեզ առանց վարդապետական պատուականութեան, ոչ պահանջելով զիմ իրաւունս և զհանդիսս, մինչ զի ծառայական արհեստս ևս ՚ի գործարկել ինորհանակարուեն։ Ա յսու օրինակաւ նուաստացայ ես կամաւ, և այն՝ չի դուռ բարձրանայիկ Հոգևորքն, այ զի այն զի բարձրանայցէք Հոգևորքն առ ևս, Հոգևանայցէք առաւելագոյն պարդևօք Հոգւոյն. իմով խոնարհութեն և անվտանգնակ կենօք շինելք յորդոր բիցիք յանձպաշտութեն։ Ուշ եղեալ տեսանէք ՚ի բնաւոր հանդամանս ձեր, զի ոչ դիւրաւ վերանայիք յանձպաշտութեն՝ թէ ոչ ես ինքն ցանձնուի. արդ զի խոնարհեցայ, յանցաւոր եղէ առ ձեզ, մինչ զի գլուխ ընդկամ ինձ ամբառնալ. կամ յանցեալ արդեօք առ պաշտօնն առաքելական, ոմն թէ անարժան այնմ շարժել իցեմ, ըստ որում սուգ առնուն զնս թէշնամիքն. ոչ կամիմ թէ ըստ դո վասանութեն, կամ երախտեաց փոխա բէնս ինձ առնիցէք. բայց մեղադրելի ընդէր լինիցիմ։

Զի չէր զաւեբանն այ։ Ի նոյն հաղցումն յարմարի և այս. մինէն յանցաւոր կամ մեղադրելի դատիցիմ այնու՝ զի զքարոզութեն աւետարանին ձրիաբար կատարեցի առ ձեզ. ՚ի պակասիլ պիտոյից իմոց՝ ոչինչ պահանջեցի ՚ի ձէնջ, և ոչ զայրացայ բնաւ ընդ ձեր անհոգութեն. այլ իբրև լիացեալ օք զքարոզութեն չահախնդի անձանձրոյթ։ Ընդ դանակ ձրի քարոզուէ իւրոյ բացայայտ ՚ի յաջորդ ժամն։ Ըստ մեկնութեն՝ չէի աւետարանելն իմանի՝ առանց ընդ նելոյ զօր ըստ օրէ պետս մարմնոյն. որ ընդ ոչ ես ինքն ցանձնուի. արդ զի խոնարհեցայ, յանցաւոր եղէ առ ձեզ, մինչ զի գլուխ ընդկամ ինձ ամբառնալ. կամ յանցեալ արդեօք առ պաշտօնն առաքելական, ոմն թէ անարժան այնմ շարժել իցեմ, ըստ որում սուգ առնուն զնս թէշնամիքն. ոչ կամիմ թէ ըստ դո վասանութեն, կամ երախտեաց փոխա բէնս ինձ առնիցէք. բայց մեղադրելի ընդէր լինիցիմ։

Զի չէր զաւեբանն այ։ Ի նոյն հաղցումն յարմարի և այս. մինէն յանցաւոր կամ մեղադրելի դատիցիմ այնու՝ զի զքարոզութեն աւետարանին ձրիաբար կատարեցի առ ձեզ. ՚ի պակասիլ պիտոյից իմոց՝ ոչինչ պահանջեցի ՚ի ձէնջ, և ոչ զայրացայ բնաւ ընդ ձեր անհոգութեն. այլ իբրև լիացեալ օք զքարոզութեն չահախնդի անձանձրոյթ։ Ընդ դանակ ձրի քարոզուէ իւրոյ բացայայտ ՚ի յաջորդ ժամն։ Ըստ մեկնութեն՝ չէի աւետարանելն իմանի՝ առանց ընդ նելոյ զօր ըստ օրէ պետս մարմնոյն. որ

ըստ հրամանին քրի։ Իսկ ըստ այլ մտաց իմացեալ զչէրն, այ առանց զնոց կամ առանց դաշանց պարտեաց, ըստ այսմ խոտիւ պատուիրեաց քս զձրի բաշխելն ընորհաց աւետարանին։ Յաղագս ան արձամի քարոզութեց առաքելոյս, և թէ չինչ պատճառս այնպես վարեցաւ, տես բաղում ինչ յառաջին Թղթին. գլ. Թ։

8. Այլ էնէղեցի՝ եղկպեցի՝ առեալ ընդ՝ ի չէր սպասարկութի։

Զայլ ժողովուրդս աղքատագոյնս, նուաղեալս չըսկից քան զձեզ, եղկպեցի, որպէս Թէ աւար Ղարի, իբրև յանիշատակ կուեալ վարեցայ. առնելով ՚ի նոցանէ Խղճ, զկարևոր պետս կենաց՝ ոչ միայն յորժամ առ նմա քարոզէի, այլև ՚ի չէր սպասարկութի, առ ՚ի ծառայել ձեզ քարոզութ, կամ առ ՚ի կատարել ՚ի ձեզ ըզպարտս պաշտամանն իմոյ։ Կրօտիոս իմաց նայ՝ առ ՚ի դարմանել աղքատաց ձերոց. ոմք Թէ ՚ի սկզբանն սակաւք էին ՚ի նոցանէ ընդեղ Հաւատացեալք, և ոչ բաւականք ՚ի լնուլ զդարման աղքատաց իւրեանց. նմին իբր յայլ եկեղեցս եաց նախախնամեր առաքեալն։ Զայս միտս ընդարձ նա սակս յոյն բառին դեօնիա, որ դնի ասու, և վերագոյնդ առեալ էր փոխանակ պաշտամանն որոյն հաւատացելոց։ (Ը. 4։ Թ. 1. 12. 13։) Եկեղեցիքն յիշատակելոք իմանին մաղկեդոնացիքն, որպես և ՚ի յաջորդ ասն յանուանէ ծանուցանէ. և մանաւանդ փիլիպպեցիքն, որոց առաւտմունութենն վկայէ զովութ յատանձին Թղթին. (Ը. 10. 15. 18։) Ա յլ ոչ նոյնպէս ՚ի Թեսաղոնիկեցւոց առնոյց յորոց միջն զայն զգուշաւորութի յանձին կալաւ, զոր և առ կորնթացիս։ (ա. Թեսաղ. Ը. 9։ Ը. Թեսաղ. Գ. 7. 8. 9։)

Կղկպեցի և Խղճ ասաց՝ առեալ ըզնէն ուրախան նմանաբանութե։ Ա ջորհնումն յայտ առնէ ըստակերբանին, այնչափ առատութե ընկալեալ ՚ի նոցանէ զկարևոր պետսն, ոմն Թէ աղքատացուցանել զնա. չքաւոր գոլով նմ, առ ՚ի որոց նմ ոչ միայն ՚ի ծախս իմ որ անդ, այլև որ առ ձեզ պիտոյն եղև։ Կամ ըստ Թէոփիլակտոսի՝ կղզոպտել առաց առ կարծիս կորնթացւոց. որոց ոչ ոք

թեն իբր զրկանս ինն [Թ՛ուէր՝ առնուլ
՛ի ժողովրդոց աղքատաց զոր ընտ օրէ
դարմանան: Իսկ Ռուֆ անուանելովն ,
նշանակեաց մի՛ զգաստշաճաւորութիւն
իրացն , ոյք [Թոշակ՝ արդար վարձք են
պինուորի· և մի՛ս՝ զակաւութի՛ պի-
տոյիցն · զի բաւական պէտք կենաց
առնմանեալ են պինուորի , և ո՛չ աւե-
լորդքն :

Արդ՝ բանիւս կարի զկնեցուցանէ ըղ-
կորնԹացիս · ցուցանելով՝ Թէ այնչափ
իշխանութի՛ ունէր ՛ի տրոց հաւատա-
ցելոցն առնուլ զպէտսն զդարմանս
սրն , մինչ զի ո՛չ միայն յորժամ առ նո՛ա
վաստակէր քարոզութի՛ , այլև ՛ի քարո-
զելն կորնԹացւոց ընկերագործից՝ յօ-
տարաց անտի լինէր դարմանել՝ : Օտա-
լսելւոր իրք են՝ Թէ պինուոր պիտի Թո-
շակ ո՛չ յայնմանէ ումՃառայէ՝ առնու-
ցու , այլ յայլոց ոմանց : Պօղոս կորն-
Թացւոց ապաւաւորէ , և ՛ի մակեդով-
նացւոց դարմանաւորի · ոյք և ասէ :

9· Լ՝ ոչ յորժամ էի առ ՛ի՛ն, ՌեպեԲա պա-
հասէաց ՛ի՛ն , ո՛չ զոչ ՛ի ՛ի՛նչ յանՁրա-
ցուցի · չի զպակասուսն ի՛մ լցին եղբարն
եկեալք ՛ի Մակեդովնացւոց · և յամենայն
առանց ծանրանալոյ ՛ի՛ն զիս ի պահե-
չի , և պահեցից :

Ո՛չ միայն ՛ի սակաւութիւն զալոյ [իմ առ Ձեզ՝
արդեաք այլոց ևկեղեցեաց կերակրեցայ,
այլև յորժամ եկի և կացի յամենայն ՛ի
միջի ձերում ՛ի պաշտօն քարոզութե՛ ·
ուր յորմէն ասէ , մերձ առ Ձեզ , կա՛ առ
Ձեզ զոլով՝ ԹԱպէտև պակասեալ էի , ՛ի
կարևոր պէտս իմ կարօտացայ, ո՛չ զտա-
նելով զբաւականն ՛ի Ձեռագործէ իմ-
մե , ՛ի վե՛ր այսր ո՛չ զոչ ՛ի ՛ի՛նչ յանՁրա-
ցուցի: Զոյնս և յառինն անսորոշ դնէին՝ ո՛չ ու-
մեք , կա՛ ո՛չ զոք · որ ընդհանուր կազմէ
զնմասան , ՛ի՛ ո՛չ զոք ՛ի ձէնջ և յայլոց:
Բայց ասորին և ասորացին յաւելուն
՛ի ՛ի՛նչ , և մեկնիչք զնոյն իմանան զո-
րութի՛ · քանզի յաղագս կորնԹացւոց
է քանն :

Փոխանակ բայնն յանՁրացուցի , յոյնն
ասէ ՀոԲեՁոխա , առել՝ ՛ի բայէնՁոխ-
ոխ , որ է Թմրիլ , կա՛ Թմրեցուցանել ·
ոյզ և յորայ · լու· 15· ՛ի մերս դնի՝ ՀաՂ-
մացուցանել : Զայս միայս ոմանք ընդ-
Թէոփիլակտոսի մեկնեն , ՛ի կարօտիլ
իմում ո՛չ Թուլացայ՝ ՛ի քարոզութի՛ , ո՛չ
լքայ կա՛ դատարկացայ առ ՛ի չվաստա-
կելոյ · լքումն իմ ո՛չ արար զիս հեղգա-
դոյն առ ոք : Եւ ըստ այսմ կողմնակի
հարկանել առնն զպաշտօնեայս ոմանս,
որք ՛ի նուՃաղիլ առատ ուՃմացն՝ հեղ-
գանան ՛ի գործս պաշտաման իւրեանց:
Ոմանք դոյն բայն մեկնեն՝ ծանրանալ
այլում , բեռն լինել · իբր զի Թմրեալն
՛ի քնոյ կամ այլով հիմանդութի՛ չե-
նու և ծանրանայ ՛ի վե՛ր այլոյ · ՀՁ այսմ
դնէ լատինն · և մեր Թարգմանիչս ստո-
րև · (ԺՁ· 14·) առ նոյն յուսկանն
ասէ , բեռն ինչ ոչ եղէց : Ալլև ոսկէ-
բերան ՛ի մեկնելն զայն իմաստս տայ·
ՁՀ ոչ ծանրացուցի զձեզ · որով՝ նշանա-
կի հեղգամտութի՛ կորնԹացւոցն · զի
իբր ծանրապեալք կամ բեռնաւորեալք
դանդաղէին ՛ի ստւրն : Բայց այլք
ոմանք առնուն փոխանակ ժոէլոյ , Թէ
խանձելոյ · իբր զի դատարկութեամբ
Թմրեալքն նեղին զայլս՝ ստեպ խնդրե-
լով · կամ զի ժոէլի՛ Թմրեցուցանեն
զայլս · Զոյնն միտս յայտ առնէ մեր
Թարգմանիչն ասս , և ստորև ԺՁ· 13·
դնելով՝ ՀանՁրացուցի : Իմաստք ամենե-
ցուն ՛ի մի ուսարսին · իբր զի առաքեա
զդուշանայր նաև ՛ի ծանր կարօտութի՛
իւրում չպահանջել զպէտսն ՛ի կորն-
Թացւոց անտի · զի մի երևեսցի բեռն
յաւելուլ ՛ի նո՛ա , կամ ձանձրութի՛ ար-
կանել :

Սակայն զայս զդուշութի՛ իբր առա-
գաստել կամելով յաւելու · Զի զպա-
տճառն իմ · որում Թէ ասել · յայն ստես
ոչ խնդրեցի ՛ի ձէնջ , զի եղբարքն այն
ինչ եկեալք ՛ի մակեդովնիոյ , ՁՀ փիլիպ-
պեցիք , իմացեալ զպէտս իմ , վաղվա-
ղակի լցին ինքնակամ , առանց սպասե-
լոյ Թէ ՛ի ձէնջ տացին՝ նպաստս : Կնուռ
ասէ՝ առ ՛ի նշանակել Թէ ոչ զբովանդ-
ակ պէտս դարմանոյց մատակարարե-
ցին , այլ զձերին՝ զոր չէր կարօղ Տէր
ԹայԹէլ ՛ի ձեռագործէ իւրմէ , կա՛յս-
րոց կայրն ՛ի ձեռին : Զայս իբր պատ-
մելով ինն ՛ի վե՛ր բերէ առանց տգուա-
նոց · բայց դիպուածն ինքնին կշռամ
բիչ է և նախանձաւորու կորնԹացւոց ·
որք Հրաւաւորք զոլով , և վայելողք ՛ի
վաստակս քարոզութե՛ն , և ոչ անտե-
ղեակք պիտոյից առաքելոյն , հեղգա-
ցան

ցան ընուլ զանկատապէտ դարմանս նո՛ր։ Ա՛յլ զի՛նչ տայցէ կարծիս յորդորուն առնել նո՛ր սակս ապագային, յարէ· Ե՛ս յամենայն առանց ծանրանալոյ· ո՛ր որո՛ւ ինչուէ ցարդ ամենևին առանց բեռն լինելոյ ձեզ՝ ի խնամս դարմանոյ անձինս վարեցայ· կի՛ դո՛ւն· Թէ հեռի գտցի՛ս, և Թէ մերձ առ ձեզ, նոյնպի՛սի չայսմ հետէ պահեցէ՛ք, ո՛ր վարեցայց՝ ի սէրս անձին իմոյ ոչ խնդրելով ի ձեզ՛ն, և ո՛չ կամիմ Թէ դուք հոգ տարջիք այսմ։ Ա՛ինչ զանձինն պէտս չիշեցուցանէ չպահանջել· զի մի՛ ի տուրս աղքատացն նորին պակս անխնդրօղ լինել կարծիցեն, և այսու Թէև չայսոսիկա զի՛ր զկամաւոր անաստուածութիւնն ծանուցանէ, բայց լուելեայն ակնարկէ՛ ոչ բնաւ վստահանալ չատաստմունքն կորընչացուց· զի ո՛չ՝ ի ժամանակէն կի՛ յանբաւականութիւն էր ժլատութիւն, այլ՝ ի բուսոյ բարուց· և ո՛ի՞նդ բնութի՛ առաւելել կ՚ելի՛ յորդորանօք։

Կրտսիոս ի՛ր իւրում մեկնութիւն՝ զոր չի՛ր ընացաք յանցեալ՝ տան, չարմարէ և զայս։ Մինչ առ ձեզն էի, ոչ բաւական ունելով առիս՝ ի լնուլ զպէտս աղքատաց ձերոց, ոչ պահանջեցի չումէք՝ ի ձենջ· այլ որչափ՝ ի ձեռն ունէի՝ բաշխեցի նոցա· և զպակասեալն առի չեղբարցն նկելոց՝ ի մակեդոնիայ· և վոյթ ունիմ չայսմ հետէ նոյնպէս առնել։ Բայց այս խնամսոք ոչ այնչափ միաբան նին ի՛ր անցեալսն և ի՛ր չայրդրդս։

10· Ո՛ի գոյ յիս ճշմարտութին ՚ի ՚ն, զի ոչ ոք արգելցի չիս ՚ի չղմանս աչայեցոյց։

Երդման օրինակաւ հաստատէ զասացեալն՝ Թէ չայսմհետէ և առանց յայտ դարմանատրութիւն բարողելոյ առ ձեզ· ոմի՛ զի ունիս անկասկածս արասցէ՛ զնոսա։ Ո՛չ գոյ յիս։ Յորմէ և այլ Թարգմանք չունին զի՛ր, այլ զնոսին պարզաբար՝ գոյ յիս· բայց ոսկերբերան՝ ի կրկնելն զընդանան՝ դնէ պատճառական զի՛ր, իբրև զորութիւն խնացեալ, ի՛ որում և մերս բացատրեաց։ Իսկ յերկրորդ տեղւոջն, զի պարծանս, ո՛չ է պատճառական՝ այլ Թարմատար վոխանակի՛ն։ Խնամսոքն են· հաստատութեամբ առնման եդել եմ անձինս՝ բնաւ անկինչ քարոզել· վա՛յ զի վկայ ունիմ ղՀոգմայ տուԹին քի՛ր յիս, նորին Հշմարտութի՛ն՝ և ոչ անհաստատ կամօք Հաւաստի առնեմ, որ պարծանս այս անվարձ և ձրի քարոզութի՛ն՝ ու տբէնէցին, ոչ բնաւ խափանեսցին չինէն՝ կի՛ ըստ յուսոյն ՚ի յիս, ՚ի կողմանս աքայեցւոց, կամ ՚ի պատառս աքայեայ՝ ըստ յուսոյն, ուր մայր բաքաղաք է կորնԹոս։ Որպէս սկսայ անընչաբար վաստակել ՚ի ձեզ, և ընդայս պարծիմ, նոյնպէս կամիմ չաւէրժամանակ։ ոչ Թողից՝ Թէ այս պարծանք ի՛միջեսցին, ասել կինէն՝ չատաղն չառնոյր ինչ, և այժմ առնու։

Յունական բայն դնի Ֆ՚աղ՚էդէ, որ է փակել, ցանկով պատել, խցանել։ ի՛ որում դնի և ՚ի մերս· Հռոմ· Ը· 19· * Աի՛ բերան խցի՛ր· ‖ նոյնպէս ե՛բրայ· ժե· 33· Եւ ոսկեբերան առէ, Թէ առանօր փոխաբերութի՛ էառեալ ՚ի գենոց՝ որոց անցք կամ պատառումածք խցանին։ Ըստ այսմ բացատրեն· Համբաւ անստացուած քարոզութի՛ս գենոքէն ընձանայ ամ ուրեք· ոչ չանձն առնու բնաւ՝ Թէ ազատութի՛ իմ խցանիցի՛ ձերով տուչութի՛ն· Թէև տայցէք դուք, ես ոչ առից· այլ միշտ պարծանք իմ և բերան անարգել մնայցէն։

Յառաչնում Թղթին (Ը· 15·) զայս զի՛ր անշարժութի՛ Հաւատարմացոյց առելովն, Թէ առաւել չանձն առնու պակասել ՚ի կենացն՝ քան ՚ի կամաց· իսկ աստանօր երդմամբ չափ զնոյն պնդէ։ Եւ յերկոսին և պարծանս կոչէ, ցուցանել՝ Թէ ոչ ակամայ և առ զայրացման ինչ այնպէս ընտրէ վարիլ, ուր ընդակառակն փառս անձինն վարկանի՝ անստացուած և ցածուն կենօք զքո միայն փառատուրել։ Սակայն առ կորնԹացիս ոչ սակաւ ցաւեցուցիչ էր այն, զի միայն ՚ի կողմանս աքայեցւոց ընԹանային այնպիսի պարծանք· վա՛ զի եԹէ պարծանացդ իրք էին, ամ ուրեք արժան էր պարծել· իսկ եԹէ առ քայեցւովք միայն, չայտ է Թէ սակաւ բուԹի կայր ՚ի նո՛ս։ Ա՛յլ զի մի՛ կարծէցի՛ս առ նուազութի՛ սիրոյ այնպէս ընդ նո՛ս վարիլ, ՚ի բաց տանի զայն։

11 · Պղծէր · էբրա- ին զ սերեդեմ զմեղ· զոյն ՚ա գիւղ ։

Զարախօսք առաքելոյն ունէին ասել, և հաւատացուցանել կորնթացւոց, թէ վա՛ յն յայլ ևկեղեցեաց ընդունի դալ մանս, և ո՛չ ՚ի ձէնջ, զի առ նա՛ սերե֊լուլեի և ընտանութե՛ն ունի, իսկ առ ձեզ ո՛չ, կամ կարի զաղջ։ Կամի՝ զի այն պարծանք իւր համբաւեսցին ՚ամ ուբեք, որ ձեզ ամօթ բերէ· այս իսկ՚ալ դիտօք սէր ՀՀմարիա ։ Ա՛ա մարդիկ սո֊վորութե՛ է՝ զի առ որս չկրեն զսէր, զնոցա զերախտիս արհամարհեն, և՚ի պարգևացն հրաժարեն ։

Ա՛ա որս պատասխանի՝ ընդ ի՛նդ անեղծա֊նելի ջանամ պահել զպարծանս իմ որ վա՛ չառնոյ ինչ ՚ի ձէնջ, միթէ վա՛ ոչ սերևլոյս զձեզ· ոա՛ թէ առեալ զձեզ՝ առիցեմ և զառաքո· կի՛ ո՛չ վոյթ առ նիցիմ ձերում բարեհամբաւութեան ։ Զա՛յն ՚ա գիւղ· ՚ի յոյնն և յայլս չիք զա՛յ· բայց լռելեայն իմանի ։ Եւ զի֊տելի է, զի մեր օրինակք զայս բան ընդ յաջորդին ընթեռնուն այսպէս· Զա՛յն ՚ա գիւղ, զոր առնէին և արբէր ։ Յա՛ ՚ամ դիտեն հաւատալ զայն՝ զոր առնեմ, և որում կամաք առնեմ, կի՛ առնելոց եմ ։ Ա՛յսու որոշմամբ ընթեռնու և արա֊բացին· իսկ այլք զայսանեն ՚ի յաջոր֊դէն ։ Ըստ իմաստիցն՝ եղանակ երդ֊ման է և այս· Յա՛ ՚ամ որ զնա՛ զաղտին ակնևրև և ստուգութե՛ն ճանաչէ, զի֊տէ՝ զի կաթոդին սիրեմ զձեզ, և՚ի նոյն սիրոյ բերեալ զործեմ ընդ ձեզ ։ Կարօղ էր առաքեալս՝ ի՛նչ առնել ըզ֊բազմապատիկ ապացոյցս ստուգիկ սէ֊րոյն իւրոյ առ կորնթացիս· բայց զի համառօտիւ վճարիցէ, զայդ դիտութե՛ն ևւեթ ածէ վկայ· վասնզի առ այլ ար֊դիւնս սիրոյ ունէր պատճառանս կար֊կատել չարաբե՛ կի ոգիտութե՛ն հակա֊ռակորդացն· և ներքին ախորժակ կի դիտաւորութե՛ն կամաց՝ առ նա՛ միայն ճանաչելի է անվրէպ ։ Վա՛յ ՚այ դատա֊զութե՛նն զոյս թողեալ, ինքն տայ գՀՀմարիտ պատճառ իւրոյ անտեսու֊թեանն ։

12 · Ո՛ր առնէին, և արբէր · զի հա֊մարիցի զղջացմա՛ն այնոցիկ՝ որ ըզ֊պարճասան կռիցին· զի որով պարծին, և նոյա՛ էբրե՛ զնէ գիւանէին ։

Ո՛չ բնաւ ասէս այդպիսի կասկածա֊նաց փոխանցից զընթացս իմ· այլ զոր առ֊նէն զոր քարոզելով և՚ի նոյն պարծե֊լով, նմանապէս արբէր յայտնեցեալ ։ Ո՛ւ տակս այլ ինչ խորհրդոց, բայց զի հակից զղջացմա֊ն բարձիր, խափանե֊ցից զղջացմանսն այնոցիկ, որք զղջա֊ցման կոչին, որք պատճառանս միայն խնդրեն, պատրուակս բարուրանս, և ո՛չ զՀՀմարտութե՛ն, կամ զօդուտ ձեր ։ Իսկ թէ՝ ո՛ր իցեն պատճառանքն, ՚ի յաջորդին ծանիցէ ։

Զի որով պարծէին ։ (յոմանս, պարծէ֊ցին ։) Կարդ շարադրութե՛ն մ՚թին դո֊լով, յայլևայլ միտս պարզին մեկնիչք ։ Ոմանք բերան (ՃառՀ ՙի՛ ։) և այլք բազումք ՚ի յունաց և՚ի լատինացւոց՝ համարին թէ առա՛ վարդապետքն կամ անկատարք դոլով դարմանոյ այլոց, և կի՛ առ երևան կեղծաւորե֊լով պարծէին ոչ առնուլ ՚ի հաւատացելոց զպէտս ան֊ձանց, այլ անընչաբար քարոզել· և այ֊սու պատճառանօք նախամեծար առ֊նէին զինքեանս քան զպօղոս և քան զայլ ՀՀմարիա առաքեալս, որք առ կա֊թսուածէ առնուին երբեմն յոմանց ։ Ա՛ր՝ ասե առաքեալս, թէ ոչ կամիմ առնուլ՚ի ձէնջ զպէտս իմ, որպէս զի զդադարեցուցից զայդ պատճառանս առաջի· այնու զի որով պարծինն՝ թէ չառնուն ինչ, գտանիցին նման մեզ՝ և ոչ վերագոյնք քան զմեզ, որովհետև մեք և ձրի քարոզեմք ։ Եթէ արդարև նոքա ձրիաբար քարոզէն՝ որպէս պաւ֊ղոս, լինիցին մեզ հաւասարք, և չե֊նիցին ինչ մեծաբանել ։

Ա՛յսմ մեկնութե՛ ոչ հակառակ ինչ հա֊մարի ոսկէբերան զասացեալն ստորե֊ւ· 20, յաղագս առա՛ առաքելոց՝ եթէ ոք ուտէ զձեր, եթէ ոք առնու ինչ ևն· ըստ որում և յատացնամ ես թողեին (թ. 12 ·) ասեր զնոցանէ· * Եթէ այլք ձե֊րով իշխանութե՛ն վայելեն ‖ ևն ։ Վա՛յ զի ասէ ոսկէբերան, եթէ նոքա չառ֊նուին ուրեք, կեղծաւորութե՛ էր· ոչ առնուին զսակաւն՝ զի բազումս առ֊նու֊

նուցուն · յայտնապէս հրաժարէին , և ի ծածուկ պահանջէին ։ Ուստի տասաց առաքեալսն՝ թէ որով գործեն կամ վարին , այլ պարծին · ի որով առ երեսս ձևանան չառօլք՝ մի առաւել կարծիցին քան զին զ, որք ճշմարտապէս չառնումք ։

Այլազգ յարմարին կայետանոս և այլք առեալ յօդուածսինոսկ , (գիրք ը · ի վերայ բանից ան ի լերինն · գլ· ժը։) Պատճառանք սուտ առաքելոցն այն էին՝ զի ասէին զանձանց լինել նմանօդս առաքելոցն քոյն , և յայսմ պարծէին նոքա ։ Այլ որ ասէ առաքեալս · վասն այն զգուշանամ ընդունել զպէտս , զի խաւխաւեցից՝ առեցից զայն պատճառանսն նոյ , որով պարծին թէ նման մեզ են · իբր զի նոքա պահանջին և առնուն ի ձէնջ և յայլոց նաև զաւերդս , թո՛ղ թէ զկարևորս · նմին իրի ցանկան՝ զի և ես առից , ոչ զի պարծիցին՝ թէ յայսմ նման են մեզ · իսկ խմաստութիւք և ճարտարութիւք՝ առաւելեալք ։ Կամ ըմ ագռինացւոյն և ըստ այլոց · պատճառս խնդրեն նոքա պարծելոյ այնպէս , ոչ մեզ պարծիմք · արդ՝ եթէ ամ ութ ըեք պահանջիւք ես զդարման կենաց , ոչ նոքա պահանջեն, կարեին պարծել թէ առնեն իբրև զմեզ ։ Ա՛ն այսորիկ ձրիաբար քարոզեմ , ոչ զի չունիցին նոքա զայն պատճառանս · զի ոչ յանձն առնուն այդպիսիք աշխատիլ բանիւ առանց ընդոյ զործոյն և զբաժակ իւրեանց ։

Ամենք դարձեալ այսպէս կասցին զիմատան · իմով զգուշաւորութիւ ջանամ խափանել զպատճառանսն նոյ , որք պարուրեալ խնդրեն իւրեանց ընչասիրութիւնն , ի զրկուս մարմնոյն պատճառելով , և զվաստակս քարոզութիւն ։ Ա՛ն զի տեսանելով՝ թէ և ես վաստակիմ առանց զրկուս խնդրելոյ , յորդորեցից զեղբ իմով օրինակաւ առանց շահու անձին քարոզել ճշմարտայի , յոր պարծին ոչ առաւգութիւք ։ Նշանակեալ իմաստգդ մատչին յաւէտ կի նուճաղ ի դիտաւորութիւն առաքելոյն , և յարմարին յաջորդացն ։

13 ։ Օ՛ի այսպիսիքն՝ սուտ առաքեալք , մշակք նենգաւորք , կերպարանին ի կերպարանս առաքելոց ։

Նկարագրէ այստ զբուն զճշմարիտ կերպարանս օտար վարդապետացն , որով ցուցանիցէ՝ թէ քանի իրաւամբք պարծել ըզդեմ նոցա , զգուշանայ ի տալոյ նոցա պատճառս , յանդիմանէ զանընտրողութիւն կորնթացւոց · և թէ զայս ամ առնէ առ ի պահելոյ զկրնթացիսն ի պատրաստ նաց այնպիսի խաբէ բայից · որում զհետ գայ՝ թէ ամեն եթէ բան , և եթէ գործ՝ ի սատակիչ սերոյ նոյ յառաջ գայր ։ Ձի այնպիսիքն՝ սուտ առաքեալք ։ Յար և նման յոյն ընդգրկին են մեր օրինակք , ըզ առանց էական բայի , որ և զօրութիւք իմանի յիւրաքանչիւր մասին , ըզ որում բացատրաբար դնեն ասօրին և արտ բացին ։ Լատին օրինակն ընթեռնու , * Ձի այսպիսի սուտ առաքեալք են մշակք նենգաւորք ։ ‖ և ամենք մեր ի նա ի Հայ տպագիրս , զի այնպիսիքն են սուտ առաքեալք ։ Բայց եստիս ծանուցանեմ , ի հին օրինակս լատինացւոց առանց են բայի զրեալ , և թէ լաւ և ես որոշել , են սուտ առաքեալք , են մշակք նենգաւորք ։ Խմաստքն յայտնի են ։ Ա՛նպիսիքն՝ զորոց խօսիմ ասէ , և զորս ճանաչէք դուք , առանց անուանելոյ իմ զնոս , են սուտ առաքեալք , ստուբ կրեն զանուն առաքելոյ , ստուբ թէ ասեն և պարծին՝ թէ զառաքելութիւն ունիցին ի քէն , կամ ի գլխաւոր առաքելոց · ոչ գկոչումն նոյ ունին , և ոչ զվարդապետութիւն ։ Զայսպիսեացդ ազդ ապաւ և ժողովն առաքելոց · (գործ· ժե · 24 ·) * Լուսաք թէ ոմանք իրբև ի մենջ ելեալ տրտմեցուցին զձեզ բանիւք ։ Ա՛յլ եթէ ոչ իրաւամբք էին առաքեալք , դեռ յօդուածաբար ի կիր առնուցուն զվաստակս իւրեանց ։ Բայց չէք ի նա և այդ · այլ են մշակք նենգաւորք , խաբեբայք , դաւաճանաւորք · երևին քարոզել զքո , սերմանել ի ձեզ զվարդապետութիւն աւետարանին , և զործել ի ծառայութիւն նոցա ։ Բայց յայնի խաբեութիւն է · ըբարի սերմանան խառնեն թաքնաբար զորոմն ուսմանց՝ որք սուտք են , կի անարժան , կի խոտվեցուցիչ , կի անպիտան · վոխանակ քոյն զմովսես մի-

մեծացուցանեն , և զօրենս նոր հինս՝ քան զաւետարանն զվառս և զօդուս անձանց խնդրեն դատել : Ահա արդեամբք այսպիսի մշակք են , մշակք չարք · (փիլիպ · գ · 2 ·) որք ոչ քնի ծառայեն , այլ իւրեանց որովայնին · (հռոմ · ժղ · 18 ·) և վաճառականք լինին բանին նոյ : (ի վերն · գ · 17 :) Կերպարանին ի կերպարանս առաքէլոյ էր : Ցոյն միակ բայիւ ասէ , փոխակերպեցեալ յառաքելս քոյ : Զգենուն զարդ տաքին ձև ճշմարիտ առաքելոց· ասեն՝ անձամբ տեսել զքո , և լուել զբանն. ձևանան մաքրասէրք , ժուժկալք , ընչ չատեացք , հրաժարեալք յաշխարհէ , նախանձաւորք նոյ , համբերօղք՝ իբրև զրուն առաքեալս : Ալ ձեզ թերևս տարակուսանս լինիցի , թէ քանի գոլով դոքա թշնամիք՝ զինդ առաքելաբար ձևանայցեն :

14 · Այո ընչ ինչ զօրանայ · չանչի և ինձ առաքնոյ կերպարանի ի հրեշտակ լուսոյ :

Ոչ այդ է զարմանալի՝ իբր նոր ինչ , թէ խաբեբայքդ այդոքիկ իշխեն կամ յաղթ են ձևանալ ընդ առաքելոց քոյ : Վա՞ զի ահա որ յաւէտ զարմանալին է , ինձ սոփոնոյ , դևն չար՝ որ հրեշտակ խաւարի է , առնու զկերպարանս հրեշտակի բարւոյ՝ որ հրեշտակն է լուսոյ : Աղքումն ունի ասելն ինձ սատանայ · ցի նախնեան սատանայ՝ որ վարդապետն է այդպիսի պատրոդաց : Կամ , ինքն սատանայ՝ որ զլճովինն չարն է և բազեաւոց , ոչ խորշի առնուլ զդէմս հրեշտակի բարւոյ : Կամ , սատանայ՝ այն որ բազմազարմանի է , հնարաւոր առ ի խաբել նաև զկարի Հարատաբս , յոլովակի ոչ այլազգ կարօղ է ներդոր ձել զիւրն չարեաւքն՝ բայց կերպարանս նաև բարւոյ :

Հրեշտակ լուսոյ կոչէ զբարի հրեշտակն , իբր զի ի լոյս օրինակի բնաւթի նորա սակս անօսրութեանն , յատակութեանն , և սրագուեանն · ըստ որում և ի մարմնացեալ երևմանս լուսափայլ պայծառութիւն ձևանան հրեշտակացն առ մարդիկ · և զի վերակացու կարգեալ են լուսաւորացն երկնից , և բնակութիւն նոցա միշտ ի լոյս է , և հուպ կան առ էական լոյսն ըստ

ձեռ : Սակս այսպիսի պատճառաց ասաց զան եղեալ ի բոց հրոյ : (Եբրայ , ա · 7 :) և օգոստինոս (ծննդ · ըստ գրոյն · գլ · ե · հմր 20 · 21 :) անուամբ լուսոյն ստեղծելոյ յառաջնումն աւուր՝ իմանայ զհրեշտակս : Այլև ըստ բարձականն նմանութենէն ասէն հրեշտակ լուսոյ , իբրև պաշտօնեայք ճշմարտութեանն և արդարութեան · կի զի ըստ ոսկեբերանն՝ համարձակութենէն ունին խօսելոյ զնմ յայսմ՝ և առանց պատրուակի : Ալ ևս զնմդ հրեշտակն չար՝ կերպարան զգենու զբարւոյ հրեշտակի , յայտ է՝ ևս բազում անգամ յաներևոյթ առնի զայս , արկանելով ի մարդիկ խորհուրդս և յօժարութիւս , և ևս լադրելով գործս , որք կամ առ երեսս բարիք երևին և օգտակարք , և կամ եւեթ ըստ բնութենէ ևս իցեն այնպիսիք , կատարած նոյ հայի ի չարիս և ի կորուստ մարդկան : Զայս իբրև արդէն ծանօթ լեալ կորնթացւոցն ի նը գրոց անտի և ի վարդապետութենէ առաքելոց , յիշէ միայն առաքելս , առանց ցուցանելոյ · և այն շատեր առ դիտաւորութեամբ բանից իւրոց · զի զոր սատանայ հոգւոցն դոլով՝ աներևութաբար ներգործէ , պաշտօնեայք նր մարմնաւորք երևելաբար առնել սովորեցան : Բայց զի պատահէ երբեմն , զի և որ տաքին տեսլեամբ ձևանայ սատանայ հրեշտակ լուսաւոր , մարթ է և զայս պիսի երևումն իմանալ ի բնաբանիս , որ և ոչ անծանօթ էր առ կորնթացիս : Ասան զի նաև ի հեթանոսական ուսմունս քրմաց և մոգուց կայր աւանդութիւն , թէ ոգիք չարք կերպարանին երբեմն իբրև զբարիս , հակառակնծքն մնանեն փոխանակ ճշմարտից , բազմակերպս ձևանան աշացուցանելոյ վմ , կի պատրելոյ , ևն · զորոց յիշեն պղծիփիւռոս , արնոպիոս , և յամբլիկոս : Այլև ի զրոյ կային հաւատոք և օրինակք յանդգնութենն սատանայի՝ խաւնելոյ ընծ բարի հրեշտակս · որպ ի տեսլեանն եղելոյ առ յոբայ ասէ · Եկին հրեշտակք կալ առաջի նոյ , եկն և սատանայ ի միջ նոցն , ընծ նա կալ առաջի նոյն : (Յոբ · ե · 1 :) Ընդունայն առ զաքարիայէ տեսլեանն մինչդեռ յետս քահանայ կայր առաջի հրեշտակին նոյն , կայր և սատ

և սատանայ [ջաջնչ նիր։ (Ջաբար. ՟ը. 1։)] Ի փորձութիւն քան ի յանապատին՝ յորժամ մատեաւ փորձիչն մարմնաւոր տեառնայս, յայս ի [թէ ոչ ըս արժանի իւրում չարութիւնն զաղիր կերպարանս բերէր չինչեան, այլ զգեղեցիկ՝ զնչայել չայնան բարի հրեշտակաց, որք և զնին մատեան առ քա՛ի պաշտել։ (Մատթ. ՟ը. 3. 11։)

15. Եւ ոչինչ է գի՛ թէ և պղծութեայ նը էրկպարանին էրբէ չդոլցա նեայ արքարութի՛ն. որոց կոպարծն եղեցի ըսա գործոց էրեանց։

Մակաբերական շաղկապաւ ասեն յոյնն և լատին. զոր ասրս և ասորիկն լռելեայն թողուն։ Ապա ուրեմն ասէ՝ ոչինչ է գի՛, ոչ բնաւ զարմանալի կամ դժուարին է՛ի հաւանել, [թէ նաև պաշտօնեայք սատանայի՝ առա վարդապետիցդ, որք զկամս նը կատարեն մեծաւ ուսմամբք և ախտաւոր բերմամբք, էրկպարանին, ձևանայեն առ երեսս՝ ոչ ՀՀմարտութի՛ էրբև զպաշտ նեայ արքարութի՛ն, (յոմանս. պաշտ նեայ.) նման ՀՀմարիտ առաքելոց, զարտաքին պատրուհակն ևեթ կրելով՝ սատանց զօրութի՛ն։ Պաշտօնեայք ասին արքարութի՛ն, կամ ըս գործոյն, էրբև ՀՀմարիտք, անխարդախք, արդարախըն։ դէրք. և կի՛ ըս պաշտաման առ[ետ]արա նին և նոր օրինացս, զոր վերագոյն (՟ը. 9.) ասաց՝ պաշտօն արդարութե՛, էրբև յայանիչ և տուօղ ՀՀմարիտ արդարութի՛ն առ ած։ Ջերկաքանչիւրն ևս յիշի ոսկերբերան։

Մեծ ասել յոյսպիսի բանս՝ իմանի զարմանալի, [՛ի վեր քան զկարծիս են։ ըս որում ասաց և յառաջնումն (թ. 11.) * Մեծ ինչ իսկ՝ եթէ՝ ի ձենջ զմարմնաւորդ հնձիցեմք. ‖ վա՛ զի մեծ էրբ զարմացումն բերել սովորեցան, և զդժուարութի՛ն ի հաւատալ։ Եւ փակի՛ի քնաբանիս ձեռնարկութիւն բաղդատական՛ի փոքունէ։ վա՛ զի կարի անջրպետութի՛ն սատանայի՛ի բարոյ հրեշտակէն՝ նուազ հաւանելի առնէ զնը ձևակերպումն՛ի բարոյն դէմս, քան զձևանալ սուտ առաքելոց կերպարանաւ ՀՀմարիտին, ըս որս լոկ արատքին նմանակցութե՛ բանից և կենցաղավա[րութ]եան բաւական է պատրել զանզդայս։ Ամին իրն [թէ] առաջինն լինի, և ա[ռաւել]ն զարմանք՝ [թէ] լինիցի և երկրորդս։

Որոց [հոգեբոյծն] եղեցի ասէ՝ ոչ ըստ անունն և կերպարանին զոր կրեն, այլ ըստ գործոց էրեանց, այնպէս՝ որպիսիք են չինքեանս և գործեն։ Ոչ կարիցեն բնաւ խաբել զնը, և՛ի մարդկանէ զսակաւս ևեթ, այն ևս առ ժամանակ մի. մինչև ապա գործք նը յայտնեացեն, և պատառեացեն զպատրուհակ երեսաց։ Կոպարծ ոմանք իմանան փոխանակ հաստուցման հանդերձելոցն, [ը՛ զմահն յաւիտենական՝ արժանի գործոց նը՛, ը՛ սատանայի տանջելը, զորոյ և զպաշտօն կատարեցին, նման բանին առ փիլիպ. (՟ը. 19.) * Որոց կատարածն կորուստ է։ ‖

Բայց յարմարագոյն ևս ը՛ ոսկերբերաբանին իմանան այլք զվախճան ընթացից նը՛, յոր հուսկ յետոյ աւարտեսցի խաբէութի՛ն նը՛։ Կեղծաւորութի՛ն ոչ կարէ ը՛երկար թաքուն մնալ. մերկացի քօղն, բարեհամբաւութի՛ն նը՛ խայտառակեալ վաղվաղակի, յորժամ յայտնապէս ցուցանիցեն՝ զոր [՛ի ներքս կրեին, ը՛ զչար ուսմունս, և զանարժան վարս իւրեանց. և այնպա՛ի կատարածին զաղէտ դաւոյն ժառանգեացեն՝ փոխանակ պատուհոյն՝ զոր այժմ որսալ կամին [՛ի ձենջ։ Արդիւնք քարոզութի՛ն նը՛ լիցին հերձուածքն, դայթակղութի՛ք, խռովունք, անառակ վարք աշակերտելոցն. և յայնժամ անհնս ընկալցին վճռանակ այժմու դատաստանս։ Ըստ այսմ մտաց լծորդ է այս ը՛ գրեալն [՛ի ը՛. տիմոթ. (՟ը. 9.) * Ալ ոչ երբեք գայցեն յառաջ [՛ի լաւ անդր. քանզի անմտութի՛ն սոցա յայտնի լիցի, ոպ և նոցայն իսկ եղիւ։ ‖ Եւ առաքեալս [՛ի վե՛ր էրբ զայս՝ առ [՛ի լուծանել զառ[ա]ջիկայս կորնթացւոցն, [թէ որով՛ ը՛ը տրել կարիցեմք զկերպարանեալսդ [՛ի ՀՀմարիտ առաքելոց։ Տայ նը՛ զնոքս նման զգուշութի՛ն, ՀՀանապել [՛ի պղծոց գործոց նը՛, զորոց զբաղդատութի՛ն առնէ [՛ի կարգի՛կ. 20. 21։

16 · Պաւլէոս ասէ՝ Ո՛ոչ համբուեցի էիս անգամ · ապա ինչ ուրեք էիրեն պանգամ ընկալարոյս էիս , էի Ես էոր Ի ինչ պարծեցայց ։

Յետ նկարագրելոյ զայլանդակութիւն առաքեալոցն՝ դառնայ անդրէն յիւր շեշտականել զիւր ուղղութիւնս առ նոսա անկարգութիւնքն, յորս ինքն պարծել կայր ըստ երկայնամտութեանէ, իսկ նոքա կամ ոչ գիտաւ, և կամ ոչ հաւատայր ինքեան ։ Դարձելասէ՝ Ամենեւին ոչ ինչ ետու ես ինձ ասելոյն համարին մեկնիչք՝ զգովութիւնս անձինն , կամ պարծելիսն · այլ ոչ շատանամ ասացելոցս ի ջատագովութեան անձինս · երկրորդեցից այլեւս թէ զնուազ վարեցայ և վարիմ ի պաշտամանս ։ Եւ ըստ այսմ գայթղդն, ոչ հաւատեցէք , մինչեւ ի վախճան համարին ոմանք իբր միջանկեալ փակագիս որոշելի · ըստ որում և նշանակել է ի լատին օրինակս ։ Սակայն ոչ հարկաւոր թուի այդ որոշումն · զի ի յաջորդ տան ոչ գոյ այնպիսի ինչ ըստ որում պատշաճանայ կապեացի սկիզբն բնաբանիս այլ մարթէ միանգամ ընդհանուալ այսպէս. վերտին խօսեցայց ի ջատագովուն իմ. բայց մի՛ ոք համարիցի անմտութիւն խօսել ևս ։ Ոմանք կրկնել համարին զատացեալն ի ։ տան , ասելոյ՝ եթէ · ըստ վերտին ասեմ , կամ ազաչեմ , անասցէք տարայք ինձ պարծողիս ։ կամ ըստ այլոց , վերտին ասեմ թէ մի ոք ինձ անզգամ համարիցէ ի պարծելս ։ Մի ոք ի չէնդ կարծիցէ՝ թէ անմտաբար գնամ ի խօսելն զիմ լաւութիւնս · գիտեմ զի ըստ պարճնութեան կիցդ է անմտուի յորժամ առանց իրաւացի պատճառաց լինիցի · իսկ առանաւոր չարկ ճշմարտեւ և ձեր բազմապատիկ օգուտք ստիպեն զիս ակամայ ։

Այլ թէ ոչ , եթէ չհաւանիք այսմ համարիկք ի յոգւոյ պարծենողութեան շարժել ինձ , եւ ոչ այդու լռեցից · այլ ազաչեմ զանձ իբրև անմտաբար պարծօղ ընկալարոյս էիս , ըստ համբերեցէք , Թէպէտ տուք , որպես զի և ես էոր Ի ինչ պարծիցիմ , ոչ ստոյգ էք այլոց յիրաւի անմտաբար և մեծամեծս պարծողաց ունկն մատուցանել ։ Լռելեայն երկայնդիր ձեռնաբկութիւնդ փակի առ ։ ըստ , եթէ իմաստնաբար պարծիմ , չարկ է ձեզ լսել · և եթէ անիմաստաբար , իմս վտար է քան զչակառակորդացն · և ընկեր տալ ինձ ։

17 · Ո՛չ ըստ Տեառն , այլ իբրեւ անզգամութեամբ ըստ խորհրդոյ պարծանաց ։

Ջոր ինչ միանգամ ասացի , կամ ասել կամիմ ի ջատագովութիւն անձինս , և յամբաստանութիւն հակառակորդացն, ոչ եթէ ըստ Տեառն ինչ խօսիմ · (յամենս ոչ գոյ ինչ ·) յաստինն միայն դնէ՝ ըստ ոյ ։ Ոչ ըստ նախայաժար կամայ քոյ համարելով՝ այնպէս խօսիմ · զի նա առաւել կամի ի պաշտօնեայս իւր զամենարհուրթն և զանպարտութիւն . և յաւէտ հաճելի է նմա ամբաստանել զանձն , և զընկերսն արդարացուցանել , Թաքուցանել զանձինն բարիս , և զընկերինն չուչակել գովութ ։ կամ , ոչ ըստ այդ տգիտութենէն և կանոնի գամ յայսպիսի խօսս · զի նա ոչ հրաման տայ՝ և ոչ խրատ գովել մարդոյ զանձն, և զրովք արձանագրանել զանձինն քաջութ · այլ ըստ հակառակն * Գովեացէ զքեզ ընկերն , և մի քո բերան ։ ասէ · (Առակ · ի՛է · 2 ·) Ոմանք ու ըստ ոն , խմանան՝ ոչ յայծմսչին և ի Տոգեւոր բանիս պարծել , այլ ի մարմնական յաղագ և ի Թէպետաւէի նէն. զայս և ոսկեբերան դիւղեցիկ խմաստասիրն , Թէ երկայնամտութեամբ պարծիմ , Տարկ է ձեզ լսել · և եթէ անիմաստաբար , իմս վտար է քան զհակառակորդացն · և ընկեր տալ ինձ ։

Այլ ոմանք մեկնեն , ոչ ըստ հրամանի կամ օրինակին քոյ առնեմ զայս · ոչ երբեք ի քոյ հրաման ունելով , այլ յիմ ինձ դառնամանէ բերիմ յայսպիսի զրոյցս ։ Սակայն վտանգաւոր են այս խմաստք. զի մարթ է հետեւեցուցանել , Թէ կամ հակառակ կամացն քոյ խօսէր , և կամ իմ կամացն հոգւով ելեւ , և ոչ յազգմանէն ձեր , որ ասա է ։ Այլ ըստ զիջման ելեւ ասէ զայս , ոյն և զանմտութեան · և յիրաւի ազգ առնէ եսոիս , Թէ ոյն ըստ անմտութեամբ յաւելու առաքեալ զէրէն , նոյնպէս իմանալի է ասա զօրութեամբ , իբրև ոչ ըստ ոն խօսել · և ոսկեբերան գիւղեցիկ իմաստասիրեն , Թէ

թէ պարծելն ինքն ըստ ինքեան ոչ է ըստ ան, բայց ի դիտաւորութէն կամացն լինի այնպիսի • ուստի առաքելն խորհրդով եդ զխօսելն, զարտաքին բանն ևս նշանակեալ, և ոչ զպատճառ խօսելոյն, որ իրաւացի էր և ըստ հոգւոյ ան ։

Ապա զայս յայտ առնել կամի բանիւս, թէ պարծել, կամ դովել զանձն առ ընկերաւն՝ ոչ ըստ բարոյական դատման ոչ համաթէ իմաստութէն, նոյնպէս և առաւել ըստ ձեռնային օրինաց և կանոնաց քոնէ՝ օտար է ի հշմարիտ պաշտօնէից նո • և յիւրաքանչիւր օրէնս լինի հշմարտութէ դտովելն, եթէ յանապն իրա՝ և վայրապար՝ և փառասիրութէն ախտիւ լինիցէ պարծելն ։ Իսկ եթէ յարժանաւորս, և իրաւացի պատճառօք՝ ի ասիլել հշմարտութէն, լինկերացն շինութէն և ի սանձումն չարախօսաց պարծիցի ոք իրր ակամայ և չափաւորապէս, այս ըստ իսկութէնն իմաստութէի է առ մարդիկ, և ոչ ըստ մոի և հաճոյական ։ Նա ինքն ձեզ, և քո յոլովակի ի դէմս ածէն առ մարդիկ զիւրեանց մեծագործութէնս և զերախտիս • և որ օրէնս եղ՝ չգովել զանձն բերանով, նոյնն ասաց դարձեալ (Առակ • իե • 4• ։) * Մի տար պատուական անդգամի ըստ նո անզգամութէն, զի մի լինիցիս նմանօղ նմա ։ Այլ տուր նմա պատասխանի ըստ անզգամութէն նո • զի մի իմաստնագոյն երևեսցի յանձն իւր ։ ‖

Արդ՝ բաղում իրաւացի պատճառս ունելով առաքելոյն ասել զանձնէ հշմարտութէ զմեծամեծ ուղղութէիս, առնէ զայն իրօք ըստ հաճոյից ան, և ի նոքին ազդմանէ արձանացուցանէ ի գրի։ Բայց առ խոնարհութէն սրտին՝ առ ի ցուցանել զակամայութէի իրացն, զի ջանի և խոստովանի՝ ոչ զանմոի կերբ պարանս ձեռանայ, նոյնպէս ոչ գործոց ըստ ըստ քնական կանոնաց, և համեմատ առաքելական չափաւորութէնն • և ոչ թէ ասէ • չիշխեմ զանձին գովութիս յիշատակել՝ առանց ներուան հայցելոյ• ասէիմ առ վայր մի՝ և անմիտ ձեռնայ, և խօսող ոչ ըստ ան • Թո՛յլ տուք ինձ՝ զի ոչ առաքն զշհմարիտ առաքելոյն ձեռ զանձամբ արկանեն, նոյնպէս ես իբր մերկացեալ զդէմս պաշտօնէի քոնի՝ ձեռացայց ի պատկեր ստոյն պարծենողութէի ։ Ա՛ր զի խօսել ունիմ ԷԲԼ անգթամոութէ , ըստ արտաքին տեսակին ձեռնայալ անմիտ , և ոչ հշմարտութէ • ոչ ասացաւ ։

Ըսք կրկին այլ պարծանաց ։ փոխանակ բառին կրկ, յորմէ ետ ասէ էօգոստոս • զոր պահէ լսոնին դնելով՝ գոյգոոնէ , որ մեծին է ի տեղւոջս • վայ այլ թարգմանեն՝ վերակայութիւն , ձեռնարկ , վատահութէն ևս ։ Առաւել ընտրելի է խմնալ՝ նեւթ առաջի եդեալ• զի յոնախանն նշանակէ և զայս • ուստի ասորին դնէ՝ յայս տեղի • արաբացին , յայս դէմս • իսկ ասկէբերան մեկնէ՝ յայմմասին • որպէ և մեր թարգմանիչս՝ որ ատ կրկ ասաց , վերագրէ եդ ման • (թ • 4• տես անդ •) իմաստք ամենեցուն մի են , ցի յայս նեւթ կամ եղանակ պարծանաց ։

Ըստ կանոնագրութէնն՝ ոմանք լսոնիք յարելի ասեն՝ի բայն խօսի • ցի զոր ինչ խօսիմ յայմմ կարգի կամ՝ի մասին պարծանաց՝ ոչ ըստ ան խօսիմ ։ Սակայն լաւ և ըստ ոսկէբերանին պահելի է բնական շարադասութէնն , յարելով՝ի բառն անդամոութէ ։ Ջի մի կարծիցի՝ ասէ ոսկէբերան , թէ յայմ իրս անմիտ ձեռնայ յանձն առնու , յաւելու՝ յայմմասին և եթէ պարծենողութէի իրրև անելիս , կամ ըստ անմտաց սովորութէն խօսիմ ։

18 • Զի՞ շատ բազումք պարծին ըստ մարմնոյ , և ես պարծեցայց ։

Որովհետև բազումք՝ որ՝ի սուտ առաքելոցն էին , և կամ՝ի նոցին հաւանելոցն , պարծին , կամ պարծել արժան համարին ըստ մարմնոյ , իրս՝ որք ըստ մարմ նոյ են , ի մարմնական և յարտաքին ձիրս , ի բարեառոհմութէն նախնեացն , յազնուականութէի , ի փառաւորութէնն , յօրէնս , և ի ներքինութէի , ի մարդկային գիտութէի և հարտարութէնն , և յայլս նոյնպիսիս , և ես պարծեցայց ։ Մի օրինակ յաւելու • ոմ և ես • որ չէք յայլ օրինակս , և ոչ ի յորմէ կամ յայլ թարգմանս ։ Ըստ այմմ օրինակի և ես ասէ՝ կարօղ եմ պարծել , և հռչակել զիմ գովութէնս ոչ ըստ այնց միայն որք առ նմ պանծալի համարեալ են , այլ յևս վեհմագոյնս՝ի հշմարիտ պարծելիսն •

լեան · Եթէ հակառակորդաց օրէն է այդ , լեցի և ինձ օրինաւոր մեծարիլ դէմ ի նոյ կարծեցել առաւելութիւն , թող լեր ի մեծամեծս քան զնոսիս ։ Զայս ասէ՝ ոչ զի այնոցիկ չարաչար պարծողաց նմանիլ կինիցի , այլ զի մանաւանդ զնոյ մեծաբանութիւնն արգելուցու · և պաշտպանեսցէ ընդդէմ նոյ զնուր իշխանութիւնն ։ Ասի զի ոմն ազգ առնէ ոսկեբերան , խորհրդով կանխեաց յառաջի՝ անմտութիւն ասել զպարծելն նաև ի Տշմարիտ բարիսն · զի զիւ տասացն՝ քանի և յիմարական է պարծել ի մարմնականս՝ յոչինչ բարիս ։ Զասելն զաւ Տարոյ մկնեցաք ըս մարմ նականն և արտաքինն իրաց, ոյզ առնու ոս կեբերան և այլք, և յայնմէնէ ի 22 ամին և յայլ տեղեաց պարծելն առա առա քելոց յայնպիսի իրս ։ Իսկ կայ տանաս իմանալ՝ զսա մարմնական խորհրդոյ և ախորժակաց, ախտաւոր կամաց պարծել · ըս որում նշանակէ և վերադրն (Ժ · 2 · 3· ևն ։) Զայն միտս ցուցանէ կայտառանաս այնու՝ զի յասելն և էս պարծեցայց , ոչ յասելու զըս Տարոյն · զի ինքն սակս Տշմարտութեանն միայն և ի հարկէ առնէր զայն ։ Ոչ է մերժել զի այս իմաս , թէպէտ և անշուան լիներ ի նոմոս · քանզի առա առաքեալքն պարծէին ոչ միայն ի մարմնականն՝ այլև ի հոգևորսն յառաքելութեն , ի վառատակ աւետարանին , և ի դաբ ձուն բազմաց · որպէս յայտ է ի 23 տան ։ Ասէ զի յերկաքանչիւրան շար ժէին մարդկային ախտիւք , պարսաւելք դասան , և անմտութիւն նշանաւորք· ոյզ և ասէ ։

19· Պարծիցուք անապատ անխոցն յերկրէ խոստովանիք ։

Թողել զսուտ առաքեալսն , ի կորնթա ցիս անգր շրջել զկշտամբութիւնն , իբր պատճառս լսելեացն զնա ցուցանելով առակս իւրեանց դիւրահաւանութեն ըս ոսկեբերանին · Կամ ըս այլոց՝ ի վերայ բերէ զայս՝ դիւրատար լինել խրոց պարծանացն , որպես սուտ առաքելոցն տանին ։

Պարծիցուք անապատ ։ (յամանս · ծա ցիւք էն , կամ ծարծիցուք էն ·) Յոյնն և այլք պատճառականաս զնեն ի՝ներ կայ ժամանակ · ըզ քանզի անապատ անմատոյն՝ խմաստունք զոլով ձեր · բայց յօրինակ ոսկեբերանին չիք ժանչ ։ Այլ թարգմանք լա զնեն ներկայ , ան ապատ · և մարթ է կասկածել զսուտ վրիպակաւ մոռեալ լոցէ ի մերս՝ անապատ ։ Ոչ ըս այն զարմանամ ասէ՝ թէ ինքնատաք վարդապետքդ անձնականծ լինին առ ձեզ · այլ յաւէտ զարմանս է՝ զի զուր անհամառակաբար և ախորժ կամօք տեղի տայք , համբերեք անհագն , պարծելոց յանդէպս՝ ատուիքք , և ի ինձս ձեր · որ է արդարև և կատարեալ անմտութիւն այնպիսի պարծելն · փոխանակ խզմանելոյ զսկանչս ձեր առ այնպիսի աւելախօսութիւնս՝ առաւել ըզարձակէք· որով պատճառս տայք նմ յանդգնութեն , և իմում ակամայ անմտանալոյս։ Սակայն այսու և ինձ առնում քանձ լերս , թէ կամակար ներիցէք իմոց փոքր և իրաւացի պարծանաց ի ձեր օգուտ , ուր այլոց մեծաբանութեն ինասու ձեզ բոլ համբերել սովոր էք ։

Եւ այս՝ յերկուք խոսքս ։ Ոսկեբերան և այլք յոյնք համարին իբրև յիրաւի ասել զնա իմաստունս , առ ի քաղցրա ցուցանել զկշտամբանան դոլութիւնք ։ Իմաստուն գոլով ձեր , և վարժեալք ի հոգևորս իմով վարդապետութիւնք և յայլոց գործակցաց , տակաւին ունիկն մատուցանէք այնպիսի անմիտ նմանութ խօսից ։ Կամ ըս այլոց , իմաստուն գոլով ձեր և խոհական , վա այն համբերութիւնք անմիտ պարծողաց · վա զի իմաստնոյն է լռել և անդիմադարձ լինել առ անմիտս , յորժամ իրացն պա տեհութիւն այնպես պահանջէ · որով յոյ սամ տանել ձեզ և իմում առժամեայ անմտութիւնս ի պարծելս , զոր առնեմ ի ձեր օգուտ ։ Բայց ըս ազգիցացոյն և ըս այլոց՝ հեգնութիւն ինչ կայ ասա նօր , իբր ասէ ։ Դուք իմաստուն կա մարեալ էք և ընտրօղք իրաց , երևիք յաչս ձեր և այլոց իբր խոհականք և քննիչք · կամիմ հաւանիլ ըս այդ · Այլ իցէ արդեօք վայելուչ այդմ իմաստութիւնք՝ անհոգաբար տալ անմտականս բանից դոցա ։

Արդ՝ այս յասելոյնս՝ եթէ Տշմարտութիւնք ասացէ , և եթէ հեգնաբար , սատակացուցանէ կողմնակի զկշտամբութ

բուլեին. զի ցուցանէ զկորնթացիսն՝ անմտութեամբ տանել բանիցն անմտից. վն զի օտար էր յիմաստուէ՝ ներողութ վարիլ առ այնպիսիս, որք ոչ միայն յանպատուհասութեան վարդապետին խրթեանց և ի վնաս անձանց մոլեգնաբար պարծէին, այլև զանկարգութիւն բազում գործէին համարձակ. ոմն և ասէ։

20 ՎԱՆՁ անօթ՝ ԵՐԵ ոչ խոթէ ձեզ, ԵՐԵ ոչ ծառայեցուցանէ, ԵՐԵ ոչ ոսկի ձեր, ԵՐԵ ոչ առնու ինչ, ԵՐԵ ոչ հպարտանայ, ԵՐԵ ոչ ձեզ յանդիման հարկանէ։

Մի ինչ դժուամակիցեք ընկտամբանս, կի արդարացուցանել զձեզ ջանայցեք. յարդեանց անտի ցուցանել զարօրէն նակ համբերութեի ձեր։ Վնո զի անօթ, լուէք՝ ներէք, ԵՐԵ ոչ խոթէ ձեզ, ի սուտ վարդապետաց այսի ոք խաբել զձեզ յերս ինչ, և դուք ի վնո հասանէք խոբեութեանն, և տակաւին լուէք։ Սակայն այս մասն չիք յայժմու օրինակս յուներանին, և յայլ թարգմանութեա։

ԵՐԵ ոչ ծառայեցուցանէ. Ոմանք ընդ ազգութենացոյն իմանան, ի ծառայութե հին օրինացն դրաւել. բայց սովորաբար առնուն ընկերբանին՝ տիրաբար վարիլ ընկորնթացիսն, ի ծառայութեի իւրեանց ի կիր առնուլ, ձնշել հրամանօք. և յայտ ի յայծորդացն է։ ԵՐԵ ոչ ոսկի ձեր։ Յոյնն ելանել ասէ, և ի նոյն միտս իմանի ուսերն՝ առ և ի մատեա. (իզ. 14.) * Ուսեն զառանս այրեաց. ։ ցի անխնայաբար վայելել ի կերակուրս և յայլ պէտս, թող թէ յօր ընկ օրէ և ի ցախաւոր ապրուստ կենաց։ Ի յոյնն չիք ղերբանուն. բայց ոսկերբ բան ընկճեռնու՝ ձնէ. իսկ այլք զօրու թեի իմանան՝ զինչս ձեր, զոր մերս բայցայայս եդ։ ԵՐԵ ոչ առնու ինչ։ Յոյնն պարզաբար ասէ՝ առնու։ Ոչ շատ հնամարի ասէ՝ զկերեղեն, այլև ուրեի առնուլ կամի՝ եթէ թոշակ իցէ, և եթէ ծախք։ Ոմանք իմանան՝ գաղտնի ընդ բրիք կորզել՝ անուանաբ ընծայից, կամ յիշատակի։ Այլք մեկնեն՝ յայտնապես և բանի առնուլ, յափշտակել։

ԵՐԵ ոչ հպարտանայ։ Ոչ ներբին ծպտաութեի իմանի, այլ պատաքուստ դառնալնալն ի վերս կորնթացւոց՝ իբրև դերամբարձ զի ի վերս նուաստից և անարգաց։ Ոմանք զչրեական ամբարտաւանութին իմանան, ոմն թէ ինքեանք ընկալցիք՝ ժողովուրդ ոյ, իսկ կորնթացիք՝ ի հեթանոսաց մեղաւորք։ Ծանոյցուցանէին զնա ասէ ոսկերբան՝ ոչ իբրև զբարերարոյ տեառս, այլ ոմն խիստս, և դժնդակս։ ԵՐԵ ոչ ձնէ յանդիման հարկանէ։ ցի յունին՝ չերէս։ Յորժամ դէմ յանդիման նախատէ զձեզ, ծանր բանիւք թշնամանէ. առ ամի ինոքր սխալանաի, կի ի պակասել ձեր ի ծառայութե և ի պատուհասդրուն ինքեան՝ ոչ միայն ընկերբ, այլև յերեսս իսկ անարդէ, այնպէս ոմն որ ապտակ ածիցէ ի դէմս ձեր։

Առաջելոքս կարելիբէր խոցոտել զկորնթացիսն առ ի զղաստութե նց. յայտ արարել թէ դոքա սուտ վարդապետեաբք բաց ի կորստական ուսմանցն՝ որովք զողջախոհուե հաւատոց ձերոց ապականեն, առ ձեր անձինս անդամ ինասատարեալ են բազմապատիկ անկարդութիւբք, որոց չգիտեմ զնարդ համբերել կարօղ էք։ Զի ահա իւրեանց պատրողական առաքելութիւնն այնպէս տիրանան ձեղ, մինչ զբերել զնչս ձեր, զմարմինս, զաղաստութե, և զպատիւ յիւրեանց ձեռին ունին։ ընկ ձեզ և ընդ ձերդ առնեն՝ որպս և ախորժեն. առ հոդևորականս ձեր թոյն արկանելով, զմարմնականսդ իբր իրաւամբք պահանջեն, և տիրաբար վայելեն։ և փոխանակ երախտեաց՝ տրհամարհանս ձեզ հատուցանեն։ Եթէ զմի ինչ յայտ պնեաց արարել էր մեր առ ձեզ, համ բերեբք արձօբ. և սակայն դոցա համ բերբք մտադիր՝ ոչ միայն ի ձնշելն զձեզ, այլև ի չարախօսելն զինբ անպատկառ դիմօք։

Զայսոսիկ կամեցաւ յերեսս արկանել կորնթացւոց՝ իրաւացի ամբիծութիւն ազատել զնա ի կորստական ամբիծոյն։ Բայց նկատել արժան է զառաքելական զգուշաւորութիւն. զի ուր ի խօսելն յաղագս սուտ առաքելութե թշնամեացն՝ հա մարձակ և ընդհանուր բանիւ վերադրեաց զնա սուտս, մշակս նենգաւորս, պաշտօնեայս սատանայի, այժմ՝ ինկ ըագրելն զախտաւոր բաբս նոցա, մասնաւոր ձայնիւ վարի և առանց հատ

տատելոյ, երբէ ոչ ասելով առնէ այսպէ կամ այնպէս· թեպէտ և առուգապես ըմբռնելով էին նոքա յայնպիսի սխտաւորութեան՝ յաւէտ, կի նուազ: Այսպէս արար, զի մի երևեսցի՝ առ անիրաւ բամբասանս նոցա փոխարերել բամբասանս՝ թէ և իրաւացիս:

21· Բայ անարգանաց ասէ· երբէ ընդ ձեզ փարեսցի արբեւոյ· յոր ինչ ոչ համաբոյխիցի, անփառաբեր ասէ, համաբոյխիմ և ես:

Ի պատճառս շարադրութեանն մեծութեան ինչ ունելով ընաբանին, զայլևայլ իմիաստս յարմարին մեկնիչք· լաւ օրէն նակք մեր ընդհանուն որպէս ելաքն: Արդ՝ ոսկեբերան և այլք յոյնք և լատինք՝ զառաջին մասն Բայ անարգանաց ասէ, հայեցուցանեն՝ ի յանդիման հարկանելն զոր ասացն, ըստ անարդանացն՝ զոր ձեզ առնեն, ասեմ կի իմանամ, և ոչ թէ իրօք ասէ· ոսկեբերան և այլ հարցմամբ մեկնէ· այ մեծ մեք ոչ կարեաք առնել զայսոսիկ· առ իս՝ տանիք նոցա, քան թէ մեզ· իբրև թէ մեք անզօրք էաք, երկնչաք և անհամարձակք առ ի հրամայել ձեզ, պա հանջել զնոսա, զապաստաւորուն ևն: Իսկ այլ մեկնիչք առանց յարելոյ յանցեալ առնին, և առանց հարցուածոյ որպէս ընդհանուն նաև ասորին և արաբացին, մեկնեն զանազան օրինակաւ: Ըստ ոմանց· զայս ասեմ յամօթ անարգանաց ձերոց, որով կարծ անտեղուբ համբերեք այնպիսի բռնացելոց, յանդգնելոց, և զմեզ արհամարհէք իբրև թէ ոչափոք իցեմք, անկարօղք վարել ընձեզ իշխանաբար, կի խոնարհադոյնք իցեմք քան զնա: Կամ, ուր մեք ընդհակառակն՝ վարելոյք առ ձեզ ոչ արարուբէ և խոնարհութ, իբրև արդարև ոչ ունելով իշխանութեն ի վր ձեր:

Ըստ այլոց· Յաղագս անարգանացդ՝ որ լինին ձեզ ինոցանէ, ասեմ թէ իբրև մեք ոչ արարացաք, նուազաբարացաք· նոյ արհամարհելն զձեզ՝ դառնայ ի մեր անպատուութեն· որպես և մերն ի ձեր արհամարհութեն չղջի· մեք երևիմք իբրև ոչ արք և անիշխեցօղք, և դուք երևիք աշակերտեալք արանց նուազաբոյս, ազնարգաց:

Այլք դարձեալ· յանարդանաս ինձ եղեալ ասեմ, մեղադիր անձինս լինիմ այնուզի կարի զգուշութեն և խոնարհութեն վարեցայ առ ձեզ· պէտ էր իբրև ըզդասս իշխանութեն ի գործ արկանել, տիրաբար և պատուականաբար վարել· առաւել զիջումն իմ առ ձեզ հեզութեն և սիրով անարդանս ինձ յանձնեցաք· որ զպատշաճ ինն գոգեալ ձեռնն:

Ըստ այսմ մտաց հեղնութեն ճանալի է բանիս:

Այլազգ դարձեալ· ըստ մասին անարգանաց կամ արհամարհութեց խօսելով, իբրև թէ մեք տպարացաք, կի պակասիմք քան զպարտեցօղս զայնոսիկ· ոչ այդպէս է· մեծադոյնս ք զնա և դժբնդակս կրեալ եմք տակս աւետարանին: Կամ ըստ ոմանց· ըստ անպատշաճից կամ անարդաբար խօսիմ, հակառակ այնմ որ ինձ վայելական է· զի մեզ ոչ արժան է պարծել· կի չկարեմք պարծել զինջ, ոյն ձեզ կարեն և առնեն: Այս ամ իմաստք ըստ այլևայլ եղանակի ընթերցման յարմարին ի դիտաւորութեն առաքելոյն:

Այլ դիտելի է, զի զհետ բային փոքրոյ՝ լսուին յաւէտ, յոյժ ծանր· որ յայլ ևարդեմնս ոչ գոյ· և առանց այնր ընթեռնուս օդոստոնս· (գիրք ի· յիգս քրիստոն· վրիպատութեն· գլ· ե·) կասկածի եստիս՝ գուցե յայլմէ ումէք մատեանէ եկէ ի բացայայտութեն ասկս· և եթէ գտանիցի ի յոյն օրինակ ուրեք, լաւթնագիր է մատեանն:

Յոր ինչ ոչ համաբոյխիցի: Օրինակք մերյայս առնն ընթեռնուն զբանս, զյաջորդն գլխադրով զատեալ· Եբրայեցիք եղեն ևնի՝ կորնիոս գրեն այժմ օրինակք յունաց և լատինաց· Սակայն ոսկեբերան յայսմ բանէ սկսանի գձառն իւն, և ադուխիացին զընթերցուածն է, որոց համաձայն երևին ասորին և արաբացին:

Ձիշատակեալ կարձառօտ զպարտաւէլեան սուտ առաքելոյ, դառնայ ի կըշռադատել զդովելին՝ եթէ ունիցին ինչ:

ինչ։ Յոր ինչ միանգամ ի դովելեացն համարձակիցի պարծել ասէ՝ այս ոք կի այն ի սուտ առաքելոց անուն, ար դարև համարձակիմ պարծել և ես. բայց և զայս անգիտաւորէ ասէ՝ Ի վեր և ի վայր կրկնէ զայս, խոստովանելով թէ ակամայ բերիմ ի պարծիլ, և այն և անշնորհ ինձ թուիւբրև զանմուտ թէ խօսս։ Աւ. բովանդակ գունդ սուտ առաքելոց՝ զիւր անձն միայնակ գնէ ի բաղդատութիւն ամենեկիւզաբար. բայց և տես քանի զգուշութիւ։ Մի՛ ոչ առաւ ջին լինիմ ասէ ի պարծել, այլ՝ եթէ ինք պարծին։ Երկրորդ, այնչափ միայն՝ և յայնս՝ որչափ և յորս դոքա իշխեն պարծել. Թէպէտ և բազմապատիկ և դերօրինակ բան զնա՛ ունիմ ասել։ Եր րորդ, և զայս չափաւոր առ. Հարկի պարծանս՝ իբր ամաչելով առնեմ, ուր նոքա պարծին նաև յանչափս անպատ

կառապէս։

22. Ա՞ ԵԲՐԱՅԵ՛Ք Է ԵՆ, Ե ԵՒ. ԻՍՐԱՅԷԼ Է ԵՆ, Ե ԵՒ. ՔՈՒԱՒ ԱԲՐԱՀԱՄԻ ԷՆ, Ե ԵՒ։

Յոյն օրինակաց ամենք համաձայն մեբուսմ՝ Տարցուածով ընթերնուն զայ սասիկ, որպէս և զայսորդ մասն պարբ նեայս ետն ևն. և միաձայնի արտագրին, ոչ և օրինակք ինչ լատինականք։ Իսկ այլ օրինակք յոյնք և լատինք առանց Տարցման գնեն. որոց Համեմատի ա սորին՝ գնելով ասս և. ի յաջորդն էին. զոր յոյնն զօրուեցեր Թոզու։ Յեր կաքանչիւրընթերցուածս՝ իմասցուք մի են. իբր զի առանց Տասատատելոյ կամ մերժելոյ՝ Թէ արդարև սուտ առաքելչին իսկն այնպիսիք, այլ Համարեալ Թէ իցեն, ցուցանէ միայն զիւր առ նո՛ Տաւատարութիւն։ Ա՞ զի են որք կասկածին՝ Թէ ոչ ամենևքին սուտ առաքելչն Թշնամիք պօղոսի՝ էին ի հրեից ազգէ ծննդեամբ, այլ ամենք սուտ Թերեւս ձևանալին առ անտեղեական։ (զորմէ տես և գիլիպ. գ. 4. 5։)

Աւաւել խնդրելի է յաղագս երից անուանցս՝ Եբրայեցի, Իսրայէլացի, զաւակ աբրահամու, ինչ արդեօք որոշաբար կալ դեսց առաքեալս։ Ամենք Համարին՝ այլևայլ կոչմամբն յայտ առնել զնոսին զի ինչ, ՚ի ղևնեըն ծննդեամբ յօրհնել ազգէն աբրահամու, բայց զատանել ընդարձակելոյ աղագաւ, և զբաղդատութեն զօրացուցանել յայմ կողմանց։ Ի սոյն կարծիս յօժարի և կալվիէ։

Ոմկն բերան ասէ՝ զնոսին եբրայեցի անուանն յատկութիւ և զԻսրայէլն, որպէսզի առնել յայլոց ազգաց՝ ի մովաբացւոց, յամմոնացւոց և յայլոցն, որք չէին, բայց ոչ Իսրայելք։ Իսկ զաբրահամն և ասէ՝ իսրայ, առ՝ ի մաքրել զանկամանութիւն ազգին։ Ջհնտ այսց կարծեաց խորհեցան ամենք՝ յիշատակ կալ զԵբրայեցին առ՝ ի ցուցանելոյ դնոսս Թէ ազգին՝ որ պանծալին էր առ հրեայս։ զԻսրայէլն՝ առ՝ ի նշանակել զմերձաւոր սկիզբն արեան իսրայեց զայ կոբ։ իսկ զաբրահամ, զի ցայսմիսկ զնահանդն հաւատոց և խոստմանցն այն։

Այլոց անհատանելի Թուի, Թէ եբրայեցիկ անուն զառաւել հնութիւն նշանակիցէ քան զաբրահամն։ Ապաքէն բազումք ի վարդապետաց յառաջագոյն և իւրեանց կարծեցին, Թէ Եբրայեցի անուանակոչութիւն առեալ իցէ յեբերայ յորդւոյ սաղայի, (ծննդ. ԺԱ. 14.) և Թէ այն անուն պահեցաւ աբրահամեան տոհմին՝ իբրև ժառանգաւորի ածպատուութեն եբերայ։ Սակայն յայլոց քննողաց ի հինն և ի նորս՝ ոչ հատատատն գտանեցաւ այդ. վասն զի աբրահամ վկայերորդ գոլով ի Թոռունս եբերայ, և զածպատուութիւն չունելով և ոչ ի բուն Տօրէ իւրմէ ի Թարայէ, չնայ այլ պատճառ՝ առ իմ՝ եբրայեցին անուն նմա սեպհականեացի, և ոչ ունէք յայլոց սերնոյն յեբերայ։

Ա՞ր որոյ յայլ ուստեքէ խնդրելի է ծագումն անուանս. ամենք կամեցան կրճատմամբ առնուլ յանուանէն աբրահամ. բայց տեղեկագոյնքն Տանեն ի բառէն հեղեբ, որ նշանակէ յայնկոյս, կամ անցումն. և այսպէս սովորեցան կոչել զաբրահամ և զոռուն նի, իբրև անցելս յայնկոյս եւփրատայ, և պանդխտացեալս յերկրին քանանացւոց։ Ջայս անուն նախ առաջին՝ ի վե՛ր աբրահամու՝ ի կիր առնու եբրայական բնագիրն (ծննդ. ԺԴ. 13.) զի ուր եօթանասունսն ասեն. * Պատմեաց աբրամու յայնկոյս կացելոյ, ‖ բնագիրն դնէ՝

հեբ-

հէքէաթեցոյ ։ Ապա բան առացելոցս՝ անունն երբայեցի ոչ է նախնի քան զաբրահամ, և ոչ մեծագոյն հնութեամբ ։ յայտաբարեալ ։

Եւ ասիա համարի դնել զերբայեցին՝ առ՝ի ցուցանել միայն զնշանն երբայական. քանզի՝ ի ցրիվ հրէից ըստ պարզ բաղումք՝ ի նոցանէ ըստ փոփոխման կրօնից՝ փոփոխեցին և զլեզուն հայրենի. շատք և մոռացեալ զլեզուին զերբեանցն՝ յօտար լեզուս խօսեին՝ յասորի, կամ՝ ի քաղդէացի, և՝ ի հելլենացի առ ոչինչ եղեալ անտիոքացւոց և հռովմայեցւոց ։ Ա՛ր որոյ որք միանգամ պահեալ էին զՀայրենի բարբառն, կամ ուսեալք՝ ի նոյն վարժեալք, մեծ ինչ անձանց համարէին՝ երբեք ասալ դադարել սրբազան լեզուի, որ նահապետացն էր և մարգարէից, և որով ձեռ ինքեանն վարեցաւ յօրէնադրութիւն ։ Ա՛ր այսպիսի պարծելոցդ ընդդէմ ելանել առաքեալս, թէ ոչինչ պակաս և ես տեղեակ եմ ձեռնհասիմ այնմ լեզուի, թէ և՝ ի տարտն կիլիկեցւոց ծնեալ ։

(դործ · իե · 40 · իբ · 2 ։)

Յայսոցիկ կարծեաց առաւել ընտրելն Թոմէ մեզ ասել, թէ երիւք անուամբքս կամի առաքեալն փակել զայլևայլ գեղ բաղմացուածս հրէական ազգին և հնոյ ժողովրդեանն ։ Եբէայեցո՛ւ յայտ առնէ զերբաւունս ժառանգութեան երկրին քանանացւոց ։ զի անդանօր պանդխտելով աբրահամու և որդւոց նո՛ր, ասա՛ցան զոյն իրաւունս ։ (ծննդ · ժգ · 14 · 15 · 17 ։ իե · 3 · 4 ։ իբ · 11 · 12 ։) Ի՛նչպէս առ նշանակէ զփառս օրհնութեանն, կատարանաց, և պաշտամանց, որ երբ կատաւան ցեղից ինչ եւ աւանդեցան ։ Իսկ զասէ աբրահա՛մ ցուցանէ զժառանգ օրհնութեանէ և ասմ խոստմանց ։ այ՝ որ առաքեաւքն եղեն ։ վասն՝ ի վերջէ դնէ զայս՝ երբեք բովանդակիչ և աւարտ հաստատ առաւելութեանց հրէական ժողովրդեանն ։

Արդ՝ ասէ առաքեալս, եթէ սուտ ա՛ռաքեալքդ այդոքիկ մեծամեծս պատճան յայս ասմ ձի՛ր հնոյ ժողովրդեան, ոչ նուազ քան զնա, այլ հաւասարութի՛ւ և ես՝ ի նոյն պարգևս վայելեմ, հաստատեալ զոլով և համակրեալ ։ Իսկ եթէ՝ ինորոյ ժողովրդեանս սահման կամին անցանել, ես յառաջեմ քան զնո՛ն ։ ըստ որում յարէ ։

23 · Պալտնէ՛ս ոտն էգէն, յանդգնա՛գոյնս ասացէ՝ ի՛ր առաւել ես էս · էրէ՛ վասգէօ՛ · առաւել · էրէ՛ գանխ՝ ես առաւել · էրէ՛ քանախ՝ առելի ոտն ըն · էրէ՛ մահամբ՛ քալամ անգամ ։

Եթէ դոքա իցեն արդարև պաշտօնեայք քո՛ի, ոյ՛ ասէնն՝ և կամին ձայնալ այնպիսեաք, ընդհեմ զայդ, ո՛չ ընդմիամ. բայց յաւելում, թէպէտ և անզգամագոյն երևիցիմ, թէ ես առաւել և վերագոյն եմ քան զնոսա ։ ինձ առաւելապէս պատշաճի այդ կոչումն և իր, քան թէ նոցա ։ յայտ ո՛չ յանձն առնում խոստովանել զիս ստորև քան զնո՛ւ, կի՛ հաւասար ։ Ա՛յս ո՛չ կոչէ զնո՛ւ սուտ առաքեալս, այլ՝ ի վերն ասաց ։ (13 ·) քանզի ըստ ոսկերքանչի՝ ասուա՛ծ նոր բաղդատութի՛ւ քննութեան պարծանաց նո՛ց ։ և ցորչափ ընդ վիճամբ կայ խնդիրն, դատակնիք անել օրէն ոչ է ։ այլ՝ ի վճարել քննութեանն ինքեանն դատեցի առաւելն ։ Վա՛ր որոյ՝ ի ներքս անէ մանաւանդ ցայսցա՛ն ճշմարիտ պաշտօնէին քո՛ի ։

Եթէ վասգէօ՛ առաւել ։ (յայլ օրին · վասգէ՛ն ։) Ձաշխատութեան կրեալս վա՛ռ առեւտրանին՝ ես առաւելեալ եմ քան զնո՛ւ ։ և յայտ ի բաղում դառնացն է՝ յորս շրջեցայ քարոզել ։ և աշխատութիւքն սոսկ՝ առանց դիւրութեան և շահու անձին ։ ի հակառակէն թողու խմանալ, թէ մեծագանողդ զոր վասուակս ունիցին ի համար բերել ։ զի և զերկու բանս խօսելով վա՛ռ քո՛ի, սկսանին քրտունս սրբել և զովացումն հանդստեան խնդրոյ պահանջին յումնդրաց անտի ։

Եւ գանխ՝ ես առաւել ։ Լատին օրինակն յետոյ ընդհատնու քան զայջորդն, բայց յորին և այլ թարգմանք ըստ մերում կարդի ունին ։ ի՛ հարուածս գանից՝ անողորմ բերեալս ի՛ հրէից և ի՛ հեթանոսաց՝ կարի յոյժ առաւելում ։ Եւ քո՛ի քանախ, (յորին · ինչ բանի՛ն, որ վրէպակ է գրչի ։) Ըստ քանտարդելութեան առելի և բազում անդամ դիպալ ինձ այն ։ ի յոմնականն չի՛ք յայս տեղիս մանրիկ բաղդատական · վա՛յ ոմկումնիս

նիոս և այլք ոմանք մնկնեն առանց բաղդատութեձ առ սուտ առաքելսն՝ ցուցանել միայն զյաճախութեձ և ըղձասկութեձ գանիցն, և բանտարդել նեղութեձց ։ Զի ոչ հաւանական երևի ասեն՝ թէ պղտրաբոյծ և փսիկասեր պաշտօնեայքն յանձն առեալ իցեն վնաքաւի տարուածս և կապանս ։ Սակայն այլք ըս բաղդատութեձ իմանան զայսպիսիկ, և ընդհմմամբ միայն ասէ՝ որպէս լինել նոցա պաշտօնեայ քաւի, նոյնպէս վատասկիցն՝ տարուածիցն բանդիցն վնաքաւի, թէպէտ և արդեամբք ոչ զայսպիսի անցս կրեալ իցեն ։

Եւ ես մահամբ։ ։ Ի մահառիթ վտանգս, ի մերձաւոր տագնապս մահու բազում անգամ մատնեցայ վնաւետրանին ի մարդկանէ և ի բնական պատահմանց։ յայն ամենայն անկայ յօրոյ անգամ, որ դմահ առաջի տեսանէի անզերծանելի ։ Զբնդհանուր ասացեալսս բացատրէ ի մասնէ ասելով ։

24 ։ Ի հրէից հնգից տասասուն դուէ դատ ։ ես ։ ըբէ ։

Այս բացատրութեձ է գանիցն ասացելոց ։ Ոչ միանգամ կամ երկից, այլ հինգ անգամ տարուածս գանից ընկալայ ի հրէից վնաքաւի քաւի ։ Այլ թէ երբ, և յորում քաղաքի, ոչ ծանուցանի առաքեալս, և զուկաս չյիշատակէ բնաւ ի գործս առաքելոց։ զի առաւել փոյթ էր նմա պատմաբանել յաղագս պօղոսի՝ զոր ինչ ինքնին տեսեալ էր յետ գործակից և ուղեկիցն լինելոյ նմա։ իսկ զորս լուեալն էր միայն, կամ դնոց առնէ գլխովին, և կամ ընդնուբ բանիւք աւանդէ ։ Թ։ոյղ զի գուցէ զայսոսիկ հնգեակ գանակոծութիւնս էր իսկ լուեալ զուկասս։ քանզի անպարծուեձ առաքելոյս ոչ սովոր էր ի բէրան առնուլ զիւր մեծամեծ ձգունսն՝ բայց միայն ի ծանր պատճառաց հարկեալ։

Հրէից անկելոց ընդ հռովմայեցւոց՝ ոչ էր իշխանութեձ որդ ի կիր առնուլ առ յանցաւորս ։ բայց զնեձեձև պատուհասս ածել ի վերայ ազգայնոց իւրեանց՝ կարօղ էին, մանաւանդ ի հրէաստանի և ի մօտաւոր քաղաքս ։ Հարուած գանիցն սովորական պատիժ էր առ նմա, զոր տային օրինաղանցից ի ժողովարանս և յատեանս իւրեանց։ ընդ ակնարկելոյ օրինացն (ընդ ։ օրին ։ իե ։ 2։) առաջի դատաւորացն նստուցանել և հարկանել։ և ոմն ինքնին կանխաւ աղդեաց առաքելոցն ըս մատթ ։ (Ա ։ 17։) * ի ժողովուրդս իւրեանց տանջեն զնէզ ։ ։ զորոց և զձաշակն ընկալան պետրոսեանքն ամենեքին ի ծերս կոյս առնելին ըստ պատմելոյն զուկայ ։ (գործ ։ ե ։ 40։) Վնաքաւի որդ թոմի թէ և հարուածքն յիշատակելոք յատաքելոյս՝ գործեալ իցեն ի հրէից ի ժողովարանի իւրեանց ։

Այլ թէ վնաքաւ էր միով պակաս քան ըղքառասուն թիւ, սակս զգուշաւորութեձ օրինացն համարին մնկնիչք սովորաբար։ զի մովսէսի հրամայեալ էր ի մի առելի քան զքառասուն հարկանել ըղյանցաւոր հրէայն։ ապա թէ ոչ անաղդուեձէ լինիցի ասէ եղբօրն, համարելով զնա իբրև անասուն՝ սասոիկ դանիւ միայն նուաձելի։ կամ յատաւելութեձ թեձնէ հարուածոցն զարիւն հոսելով մարմնոյն յատենի անդ ի խայտառակութիւն ։ (ընդ ։ օրին ։ իե ։ 3։) Պակաս քան զնշանակեալ թիւն հարկանել՝ ոչ էր ընդդէմ հրամանի օրինացն ։ բայց զի մի վրիպակաս ինչ յանմոռդրութեձ կի՝ ի զայրացմանէ աւելի քան զքառասունն անցանիցեն, ասի՝ թէ իմասունք հրէից ասմմանեալ էին՝ միշտ միով պակաս առնել զհարուածսն։ Եւ աստանօր յայտնի տեսանի կատաղութեձ հրէիցն ընդդէմ սբցն պօղոսի։ զի առանց ներողութեձ հարին զնա՝ որչափ կարօղն էին։ և յատաւելագունիցն արդելոյր զնա ոչ զթութիւն, կամ արդարութեձ, այլ միայն արդելուսին օրինաց ։ Ոմանք պատճառս տան թոմ։ի քառասնէն միով պակաս, իբրզի գանաչարութեձն լիներ ասեն՝ յիրից փոկոց կապելոյ։ի մի ։ որով իւրաքանչիւր հարուած համարիւր իբր երեք ։ և երեքտասան անգամ կրկնել, լիներ երեսուն և ինն ։ վնշ թէ միանգամ և յատելսին զհարուածն, լինելով քառասուն և երկու անցսաներ քան զչափն սահմանեալ յօրինաց անտի ։

25· Լերկոյս յաջիեցայ· գնացի առ ծովեզերս· եւ էրկոյս նստայ եւ լուայ· եւ տեսի զայրագնեալ զծովն ի վերայ իմ· եւ ասէի ցանկանալով ի սրտի իմում· Ո՞վ տացէ ինձ զիս իբրեւ զհաւ ի ձեռն որսողի, եւ ես ազատեցայց ի ձեռն նորա· եւ ոչ ի ձեռն ծովուն ի ներքս մտանիցէի· Եւ ես ասէի ի սրտի իմում· Ո՞վ տացէ ինձ զիս իբրեւ զարջառ ի ձեռն մսագործի, եւ ես ազատեցայց ի ձեռն նորա· եւ ոչ ի ձեռն ծովուն ի ներքս մտանիցէի· Եւ ես ասէի ի սրտի իմում· Ո՞վ տացէ ինձ զիս իբրեւ զգառն ի ձեռն հովուի, եւ ես ազատեցայց ի ձեռն նորա· եւ ոչ ի ձեռն ծովուն ի ներքս մտանիցէի· Եւ ես ասէի ի սրտի իմում· Ո՞վ տացէ ինձ զիս իբրեւ զոչխար ի ձեռն հովուի, եւ ես ազատեցայց ի ձեռն նորա· եւ ոչ ի ձեռն ծովուն ի ներքս մտանիցէի· Եւ ես ասէի ի սրտի իմում· Ո՞վ տացէ ինձ զիս իբրեւ զանասուն

երկարատև, վտանգաւորս, անբաւական պնդոյթիւք և ընկերութիւբ։ Ըստ կապակցութեան բանին՝ յորմէ իբրև՛ի գործական հոլով դնէ, ցոյ վտանգ օք գետոց, կի աւաղակաց ևն. և հատմարին ոմանք զհետ երթալ ոճոյ 23 ոմանց, եթէ վատաւկօք առաւել ևն։ Սակայն մեր թարգմանիչս լաւ ևս համարեցաւ՝ զօրութիբ զայլ բայ խմնալ, և զսեռական անուանն գնել՛ի բացառականն՝ նման յաղորդացն, զորս և յորմէ գնէ՛ի բացառականն, զատ՛ի վերջնոյն՝ զոր յորմէ ասէ, վէրս՝ եռոտ եղէաբս։ Ալ որոյ ըմ հայումս շարադրութեանն յարմարի այսպէս, վերստ լով՛ի գետոց, վերստ կրելով յաւազանս կաց ևն։

Ո՛չ միանգամ, ասէ, այլ բազում անգամ դիպուս լինձ կրել վտանգս և նեղութիբս՝ ի գետոց, յորդութիբ, կի պակղել գոլով, կամ չունելով անցարան անվտանգ։ յաւգնոյց, որք կի զանաւ պաշարն՝ի բաց յաւիշտակէին, և կամ նաև՛ի կեանս չինայէին։ յաղէտ, ՛ի հրեից յանհաշտ թշնամեաց։ ՛Ի հեթեանոսց, որք հալածէին, չարախօսէին, ծաղր առնէին, բազում անգամ զբրդգռեալք առաւել՛ի հրեից։ ՛Ի չաղտէ, ո՛չ՛ի միում, այլ՛ի բազումս՝ ՛ի դամակս, յեղեմ, յեփեսոս ևն։ ՛ի քաղաքի՝ ուր հանդիպ գտանել յուսալի էր, անդ վշտալիբք յաճախէին՝ յիշխանաց, ՛ի ռամկաց, ՛ի դիմադարձ հակառակութենէ։ յանապատ, յանմարդի տեղիս՝ ուր կամ ոտսն նեղէր, կի անձրև, կամ ձիւն, կամ պակասութի սպիտոյից եւ ընկերաց։ ՛Ի ծովս, բաց՛ի նախասահեալ փորձանաց՝ ալեկոծութիբք, հակառակութի հողմոց, վիշաք ցրուոյ և անձրևոյ, անհամբոյր ուղեկցայ պատահումն, անձկութիւն տեղւոյ։

Ահա ամ տառապանք թէպէտ և ծանուցանք և յաճախք, բայց կամ՛ի բնական պատճառաց գայլին յառաջ, և կամ յօտար թշնամեաց։ Վասն քան զայսոսիկ վիշաքն՝ ՛ի ոոոփ եղէաբց, որք եղբայրութի տեսակաւ մերձենային, և՛ի ծածուկ կամ բանս որսալ խնդրէին, կամ պատճառանս գտանել յընթացս քարոզութենէն, կի անոտի խնդրովք աշխատ առնել, կամ՛ի կերակուրն կցոլ դիլ, և ո՛չ յաշխատութիս։

27. Ի՛նձ ե՛ւ ի վտոփոխ, ՛ի փնոտրէն բաղամ անփամ, ՛ի չաղց ե՛ւ ի ծբաս, ՛ի պահս բազամ անփամ, ՛ի ցուրտ և ՛ի մերկութի։

Յայսոսիկ հաւատացեալ իմանի զօրութե, եղե, կամ լինելով՝ ՛ի պատճառս քարոզութեան աւետարանին՝ բաց յարտաքին տանջանացդ դիպելոց, եղէ անդադար ՛ի ջնոս յառանձին աշխատանս մարմնոյ կամ ձեռագործի։ ՛Ի վտոփս, յորմէ մ՛իմիօս, որ նշանակէ գտաժանելի և զդժուարին գործ։ ՛Ի փնոտրէն բազամ անփամ։ այսպէս մակբայ գնէ յորմէ ասո, և զկնի, ՛ի պահս, նմանապէս արաբացին։ խոկ լատինն և ասորին յերկոսեան և գնեն ածական, բազում։ Տքնութիբ այն են՝ զոր վերագոյն (ՃՀ. 5.) հակումն ասաց. և բազում անգամ ասէ՝ անքուն կացեալ յայլև այլ պատճառաց, ոչ միայն յաղօթս անցուցանելով, որպէս ՛ի փիլիպպեսի բանին (գործ. ԺՁ. 25.) կամ՛ի գիշերային քարոզութենէն, որպէս ևս երեցունս եփեսոսի վկայէր՝ զնոր կեամ մի զգայդ և զցերեկ խրատել զնոսա. և կի՛ի սրտմտութե ոչ ընդունելով. (գործ. ե. 7 · 11 · 31։) այլև՛ի վատաւկս ձեռագ աշխատեալ զցայդ և զցերեկ (Ա. Թեսաղ. Բ. 8։) Նա՛ որ և ոչ՛ի գիշերի գնդիսատ տայր մարմնոյն, զնարդ է կարծելի՝ թէ առատունչնային լոյսն զաչս խոնել էցէ։ Ինձ թուի թէ՛ի բովանդակ կեանս առաքելութեն իւրոյ՝ նիրհմամբ միայն շատացաւ նա, և ոչ քնով։

՛Ի չաղց։ Զոհաբար քարոզելով ամ ուրբք, այլ և անդադար՛ի ձեռնապարհ և յաշխատութենս, հարկ էր նմա ատեպ կրել զքաղց և զծարաւ, պակասելով նմա ոգեպահ պնդոյիցն, և կի պատեհուելն առ՛ի ճաշակել։ ՛Ի պահս, յաւելու զնամաւոր պահացողութեան՝ ՛ի կարևոր քաղցն։ ոչ միայն՝ ՛ի նուազել պնդոյիցն անսուաղ կայր, այլև յառաձեն կերակուրս փակեր զբերանն՝ ՛ի պատճառս խնդրուածոց, կի՛ի ճնշումն մարմնոյն։ Յայտ առնի այսու՝ թէ ոչ ականջ և դժուարելով տաներ քնաւորական քաղցուն։ ՛Ի ցուրտ և ՛ի հե-

ֆոբէ ։ (յոմանս, ի ֆրիսոբէ.) Սերկուքիւն ոչ դիմովին անհանդերձ լինելն իմանի, այլ չունելն զբաւականն ի պատապարուքիւնն մարմնոյն. յորմէ և զրուահարուքիւն ծնանէր, մանաւանդ ի ձմերային ճանապարհաշնացուքիւնս ։ Տե՛ս ատամնօր զանխնայուքիւնն՝ որով ատանջէր առաքեալս զերն մարմին. զի հանապազավաստակ գոլով յամ աշխատուքիս, ոչ ունէր զոնե զերեսին զամիս կարևորն՝ զգուշն, զկերակուր և զհանգերձ. և որ ևս այլոց գրէր առ սիրելիսն աշակերտն (ա՛. տիմոթ. ե. 8.) * Ընդմիջ կերակուր և հանդերձս, և այնու շատասացուք ։ ‖ ինքն յայնցանէ ևս պակասելով շատանայրերըն զգըջիցեալսն ։ Այս է ահա կերպարան ճշմարիտ պաշտօնէին քոյ ։

28. Ահա՛ զոյգ նեղբերեան. և զի հանդուգն խոցմանն ի վէր իմ էոթբէ, և հոգ՛ եմ էնէղեցեայն ։

ոյն առնէ և ոսկերբերան, և այսմ հաճմաձայն իմացաւ ասորին, դնելով այսպէս. Բաց յայլոց, և զամբոխն (կրեմ) հանապազորդ՝ որ է ի վէր իմ, և զհոգս իմ վէ՛ եմ եկեղեցեաց ։ ‖ Նովին մտօք և արթաբացին ասէ. * Առանց նեղուքեան՝ որք արտաքոյ են յիշատակելոցս, այլև օր ըստ օրէ խռնուն յիս հոգոյ իմոյ վէ՛ եմ եկեղեցեաց ։ ‖

Եւ զի հանապազ խոցմանն ։ փոխանակ խոցմանն յորմէ դնէ էպեսթասիս, ցի առ բոխ, աղմկել հաւաքուածն, բազմութիւն յուղեալ. զոր և ի մեզ նշանակէ խոցմանն. իսկ ի գործոց (իզ. 12.) դնի ձգուիլ։ Լատինն թարգմանէ ինանդիս, ցի թախանձանք, կի ուժգնութիւն, բռնութիւն. զոր օգտագործս ընդհանուր, խոտոռս, յարձակումն, խռնումն։ Արդ՝ յորմէ առանց այլոյ բայի կի շարկապի դնէ պարզաբար. * խուժանն իմ հաւատալ, հոգ՛ եմ եկեղեցեաց ։ ‖ զոր պահել լատինն՝ ասէ. * Բռնութիւն իմ օր ըստ օրէ, հոգ՛ եմ եկեղեցեաց ։ ‖ Եւ ըստ ընթերցուածին՝ մեկնիչք նոցա զերկրին համարին բացատրուն առաջնոյն, իբրև ասել. հոգ՛ եմ զործառնութիւնք այլ եմ եկեղեցեաց են ինձ հանապազորդապէս թախանձանաւն, կամ խուռն ծանրութիւն և բեռն. որ անշնարին տատապեցուցանին զիս ։ Այսմ մտաց ձայնակցի արաբացւոց ընթերցուածն՝ զոր յիշեցաք ։

Բայց մեր բնագիրս և ասորին երևին զատանել զերկուսեան. և այսմ օժանդակել մեկնութիւն ոսկերբերանին, որ յառաջնում տեղւոջ խոցման իմանայ զամբոխ ժողովրդոց յարուցելոց ընդդէմ պետն պօղոսի ի Տրեից և ի հեթանոսաց, և զանհնարին յուզմունս պատերազմաց՝ զոր ի նոցանէն կրեր ։ Ընդ այս ոչ հաւան գոյանի եւտիոս, պատճառելով թէ այդ վտանգք արդէն խմբցեալ լինին ի նախասացելոյն, Վիլոս յաղթէ, Վիլոս ի հեթանոսաց. և զի զամբոխումս ժողովրդոց ընդէմ առաքելոյն՝ չէր մարթի կոչել հանապազորդեայս կի օր ըստ օրէ. զի այն սակաւագոյնք էին ։ Սակայն ոչ սկսաբանայ այդպիսի մեկնութիւն ոսկերբերանին. վասն զի նախկին ասացեալ վիշտքն՝ իմանին առաւել առանձնականքն՝ զոր ի մանաւանդ հրեից

հրէից կամ հեթանոսաց կրեաց. իսկ սատ խուժանն յայտ առնէ զառ՝ի յամ բռնէ ժողովրդոյ ընկալեալսն. որք և ոչ այնքան սակաւք էին, կի հաղիւ եր քեք պատահէալք: Աղէն՝ի սկզբան քարողուն նէր՝ի դամասկոս՝ կատաղել հրէիցն, սպանանել կամիին զնա. և նոյն ամբոխումն շարժեցաւ՝ի գնալ նէր յիէ՛ղ. (գործ. թ. 23. 29:) Քանի՞ հալածանս և բանսարգելութիս ոչ կրեաց նա յայտիքոք և յիկնհուն և՝ի լիւստրա. (ը՛. տիմ. գ. 11.) և ինքնին խօսելով առ երիցունս եփեսոսի ասէր. (գործ. ե. 23.)* Հոգին ա՛ր ը՛ քաղաքաց վկայէ ինձ և ասէ, եթէ կապանք և նեղութիք մնան քեզ: ‖ Ապա ը՛ յամախ շրջելոյ նորա յայլեայլ քաղաքս՝ յամախ խազդոյք պատահէին և ամենայն ժողովրդոյ ը՛դեմ նի. զորս առանց առաւ ւելաբանութեան ինչ մարթի եր ասել, նապաստօրեայս. զի ոչինչ հարկ է խնա նալ այսու բառիւ զնիշդ. օր ը՛ օրէն, որպս թէ յիւրաքանչիւր աւուր ամսոյ անվրէպ կրիցէ զնոյնս. ապա թէ ոչ յինչ մեռս և խնամացեա զնուժանն կի զնանուն գործառնութենէց և հոգոց, ոչ է մարթի ցուցանել՝ թէ յամ աւուր շշգրաիւ կրեր զնոյնպիսս. վայ հանապաղ ասելն՝ խնամի յամախն՝ և հանդիպելոյ յիւրաքանչիւր ժամանակի ըստ բերելոյ երացն:

Ապա ըստ ասացելոցս՝ խոտիան խնամի կամ ամբոխ ժողովրդոյն հակառակ յարուցելոյ, և կի, ը՛ որում և ոսկե բերան ակնարկէ յերկիւղ տեղոջ, նշանակի ամբոխումն և խռնումն մասց ծուխեց, խնդրոյ, հակառակուց չա ւատացելոցն, որք ը՛ օրէ պատահէին և տառապեցուցանէին զառաքեալն: Վասն որոյ ը՛ հայ բնագրիս ամբողջ խմաստքն են: Կան խմ և այլ բազում նեղուխք կամաւ յանձն առնէը՛ի պատ ճառս աւետարանին. բայց թողեալ զայնս՝ յիշեցից զնանրագոյնն, իբր զի հանապազ ամ ուրէք յիմ վրէ առնուել քան այլոց շարժէր ամբոխումն հակառակամարտ ժողովրդոց. այլև՝ի նա ւատացելոցն՝ յորոց միջէ գտանէի, ան դադար լինէր յուզումն խնդրոց, վիճից, տարակաւսաց. և՝ի վերայ այսոցիկ՝ հոգքն՝ մտածուիք, և խնամքն վրէ այլ ամ եկեղեցեաց՝ յորոց հեռի գտանիմ անձամբ. բայց զի կամ խմալ քարոզել թէ՛ հիմնեալք են և զարգացեալք, և կի սակս հասարակաց մեուխեն հոգ տալ նմ ամենեցուն, յորժամ խնդիրք ծագին յաղագս պաշտաման աւետարանին, կի վտանգք մոլորելոյ և գայթակղելոյ յածպաշտուխեն ճանապարհէն, կի պէտք կարօտուխեն աղքատաց, կի խռովութիք հալածանաց:

Գևղեցիկ կնքէ առաքեբան, թէ ոչ վայրապար յետոյ ը՛զայլ վիշտն կարգեաց զայս առաքեալն. վը զի սա գլուխ է և յաղթօղ այլ ամ վշտաց. նը՛ զարտաքին մարդն առաւել տանջին. իսկ այս գներքին մարդն ը՛հոգի տառապեցուցանէ անդադար. յայնցանէ եր բեին խոյս տալ մարթի է. բայց ը՛հատապացեալ հոգս ոչ բնաւ անտեսել կնար է, կի առանց ցաւոց կրել: Դադրել և զայն յայտ առնէ, թէ բազմօրինակ վիշտքն հանդիպելոյք նմա ներքոյ կի արտաքոյ ոչ կարէին արդելուլ կի լքուցանել զնա՝ի խուռն գործոց պաշտամանն իւրոյ. յանդադար ծխանս ալեաց խռովութէ՛ ինքն անխռովաբար գնաւ առաքելութէն ղեկավարէր. զիւրսն լքրև բնաւ մոռացեալ, զայլոց խնամս յանձին տանէր:

29. Ո՞ հիւանդանայ, և ոչ ես հիւանդանամ. ո՞ գայթակղի, և ոչ ես փայծամ:

Ջի մ՛ որ կարծիցէ՝ թէ ևս լինել հոգոցն յանձն առնելոց վը այլոց եկեղեցեաց, կի փառաւորութէ՛ապատճառ, բացատրէ զայն ը՛ մեզ մասին՝ որ ըստ նեղութէն յայտ առնէ առանց դիւրութէ՛: կի ը՛ ասելոյ ազ՛ինացուցն՝ որովհետև բարոյ առաքինորդի գործ է՝ խնամ տանել պահպանութէ՛ հօտին, և՝ի վաստակարան տագնապիլ, զառաջինն ծանոյց յանցել տան հոգոցքն վը ամ եկեղեցեաց. և գերկիցն դնէ յոչնչկայս:

Ո՞ հիւանդանայ: Հիւանդութ ասա խմ նան ոմանք զարտաքին վիշտս. բայց լաւ և առնուն այլք զվտանգս հոգւոյ, զիտրձակութ՝ որով անկուն պատհէ՛ի մոլորութէ՛ն կի՛ ի մեղս: Ով ոք ասէ՝ի հաւատացելոց պատանեցեալ վտանգ

վանդաւ ինչ խոտորելոյ յանձպաշտաւ-
թէ, կամ կայցէ ի փորձութիւնս, ի տա-
ռապանս հոգւոյ, և ոչ նոյնպէս և ես
ընդ նմա հիւանդասցեմ, ցաւակից լեալ տա-
ռապանացն, կամ երկիւղիւս պաշարեալ
և հոգացեալ, մի գուցէ յաղթեացի և
անկանիցէ։ Ո՞ գայթագղէ։ Գայթակղիլ
առաւել է քան զհիւանդանալն՝ որքան
անկումն քան զվտանգ անկման։ Ո՞ այն
ոք իցէ ասէ՝ որ ոչ օգտուէ յհիմէ վու-
թոյ, կամ սաստկեալ անկանիցի ընդ
փորձութիւնս մոլար ուժանց և կամ մե-
ղաց, և ոչ ես ընդ այն փաղաքշեմ, այրիմ,
տաղտկիմ։ Ո՛չ ասաց՝ և ես դայթակղիմ,
այլ զհիւանդանալն՝ իւր ասաց • վասն զի
դայթակղիլ միշտ ի չարն ասի • իսկ հի-
ւանդանալն պատշաճի և այնմ որ ցա-
ւակցութիւնն հաղորդի ախտացելոյն •
այլ զմայր ընդ հիւանդ որդւոյ, և զբը-
ժիշկ ընդ ախտացեալ բարեկամի՝ ասէմք
ախտանալ արտցաւութիւն։

Տե՛ս աստանօր զծանրութիւն վշտաց առա-
քելոյն, միանգամայն զսաստկութիւն բա-
նիս • Ո՛չ իշաւն անհնարին • զի եթէ զգ-
միոյ եւեթ տան խնամն յանձին ունել՝
տառապանք մեծ են, մինչև յոլովակի
շունչ առնուլ անգամ ոչ ներէ, զինչ
ասիցես զայնոսիկ ժողովրդոց և ազ-
գաց զհոգսն կրել անդադար միայնակ
անձամբ, և զայն՝ ի վէր այլոց բազմա-
պատիկ վշտաց, առանց ակտխանաց,
մանաւանդ և լի տրտմութիւնք և տրտա-
կեզ տոչորմամբ։ Գործ և զսաստկու-
թիւն բանին իմա, սիրլ օք ասէ՝ հիւան-
դանայցէ կամ գայթակղեցի, տարցմամբն
անխոթը զանձնէսին ի սիրոյ ժողովո-
լով գերեայ և զհետնեալս, զմեծ և ըզ-
փոքր • և ըստ գերելոցիկ ասացուածոյ ոս-
կեբերանին՝ ոչ թէ ինքն էր ընդհանուր
հիւանդացեալն և գայթակղելոյս
Ջսոյն առաւել (ԺԲ. 21.) անասովոր բա-
նիւ ասէ՝ նկուն առնել զնա • և զի
այս գժնդակագոյն տանջիր զնա քան
զրովանդակ նախայիշատակեալ վիշտս
իւր, զի այն ի վերջոյ ամենեցուն կալ
գեաց։

30. Լինէ պարծել ինչ պարտ էցէ, ըստ-
բոնեն պարծեցայց։

Ոչ են ինձ կամք բնաւ պարծել և ոչ ի
մի ինչ • բայց զի յառաջիկայս հարկ ի
վէր կայ, եթէ պարծել ինչ պարտ էցէ • ցի
եթէ պարծել արժան իցէ՝ ոչ ակսայ,
առանց փառասիրութեան ախտի, կամիմ
առաւել թէ չէ ըստբոնեն պարծեցայց ։յորմէ
և այլք յաւելուն՝ զտկարութիւն ։նոյ • զայն
ինչ որ տկարութեն է՝ առիթ ի պարծանս
ի վիշտս իմ, ի չարչարանս, ի նեղս-
ծանս, ի հոգս յանձն առեալս վասն քոյն
և ժողովրդեան նորին կամիմ պարծել, որք
զիմ տկարութիւնս յայտ առնեն • և զնոյ զը-
րութեանն մեծացուցանեն, որովք արհա-
մարհ և անզօր երևիմ առ մարդկան,
բայց առոյգ պաշտօնեայ աւետարանին
յաչս ևկեղեցւոյ։ Աչառութիւնքն զտկա-
րութեանն յարմարէ ։յաջորդ առացեալ
փախուստն ի դամասկոս, որ զերկչա-
տութեն ինչ բերեր ցոյցս։ Սակայն ա-
ռաքինին է յաւէտ ընտրելի՝ երբև համե-
մատ անցելոցն, այլև ասացելոցն զնի-
(ԺԲ. 5. 9. 10.) լաւ լինի պարծել ի
տկարութիւս, զոր և մեկնէ՝ վիշտս, հա-
լածանս, նեղութիւնս։

Ոչ կամեցաւ առաքեալս ի հնամար առ-
նուլ զանձամեծ աքանչելիս և զզօրութիս,
զանհնամար պատուս առաքելական վար-
ձակոց իւրոց, որովք ճոխացեալ էր ի
պարգևելոյն նմա։ Վէ՛ զի առքա փառա-
ւոր գնա երևելեցուցանէին, և մեծարա-
նութեն բերէին կարծիս • և զի ոչ այն-
չափ իւրոցն ջանիկ՝ քան եթէ ածային
զօրութեն էին յաջողուածք իրացն • այլ
և ոչ ընդդիմաբանք իւր էշխէին զօրա-
ւորագոյն ի նշանսն ասել զինքեանս
քան զաղօտս։ Բայց յաճախութեն վըշ-
ատցն և փորձութեանց՝ առաւել զանւա-
ռութեն վկայէին, և զանպարտելի համ
բերութեն, որ յատուկ կնիք է առաքե-
լական պաշտամանն • յոր և սուտ առա-
քեալքն պարծէին • վէ՛ որոյ հարկ էր
ցուցանել՝ թէ նաև յայսմ մասին յետ-
նել չգտանիմ չափով քան զինքն գտա-
նին։

31. Աստ և հայր տէր Տեր յիս գիտէ, որ է
օրհնեալ յաւիտեանս, չի ոչ ստեմ։

Սովին կարգաւ ընթեռնու և յոյնն, ցի
ընդ

ՀԱՅԵՑՈՒԱԾՔ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՆԻԷԼԻ։

Ա Յ ՍՏԵՂ ՍԿԻԶԲ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԵԱՆ ԴԱՆԻԷԼԻ։

Ա. Ա յ ս այն հալածանք են՝ զոր պատմե-
գրէ ղուկաս ի գործս ։ գլ ։ Թ ։ Տանէ
դիպեալ յետ ժամանակի ինչ դառնա-
լոյն ի քս ։ զի վաղվաղակի համարձա-
կեալ պօղոսի քարոզել ի դամասկոս , և
զբազումս ի հրէից անտի որսալով յա-
ւետարանն , յարոյց իւր արիւնաթրթռ
հալածօղս զծողով անհաւանիլոյն։ Ա յ ս
անպարծութեան առաքելոյս Թողեալ ըս
լուսոյիջ զմեծամեծ յաղթութիւնս իւր ,
զհալածումն ևս ևթ յիշէ , բայց միայն
զամսոյ զբռնութիւնն ցուցանել առաւել
քան զպատմեալն ի զուգակ ։ Քանզի
նա պարզաբար ի հրէից ասէ զարան
գործեալ սպանանել զպօղոս , պահե-
լով զդրունսն ի տուէ և ի գիշերի ։
իսկ սա յանուանէ ծանուցանէ Թէ քա-
ղաքապետն ինքնին հրաման տուեալ էր
պահպանութեան և ունելոյ զպօղոս ։
յայտ արարեալ Թէ հրէայք և հեթա-
նոսք ի կռիւ միաբանեալ էին ըզդէմ
առն միոյ սոսկականի ։ Ա պաքէն գրի-
ուարահաւատ իմն Լծորիք , Թէ այն ինչ
եկել պօղոսի ի հաւատս այնչափ առա-
ւոյր յաւետարանել զքս յօտար քա-
ղաքի , մինչ զի բովանդակ ժողովուրդն
հրէական հեթանոս քաղաքապետաս
հանդերձ պատերազմ յարուցանիցեն
ի սպանումն նր միայնոյ ։ ուր առ այլ
հաւատացեալս գտեալս անդ՝ և մանա-
ւանդ առ անանիա գլխաւոր նց , որ
յամենեցունց ծանուցեալն էր , ոչինչ
այնպիսի մեքենայեցին։ (գործ ։ իբ ։ 12։)
Պատերազմ յարժամ ասեմ , զնախանձ
պօղոսի ասեմ՝ զոչ ոսկեբերան ։ զի
եթէ ոչ բռնուն էր նախանձն , ոչ յայս-
քան կատաղութիւն շարժեալ լինէր քա-
ղաքապետն ։ Եւ ահա այս իսկ է պատ-
ճառն , զի կանխեաց երկնմբր հաւատա-
տել զատուգութիւն այսց դիպուածոց ։
զի ոչ վա փախստեանն ի վտանգ է անդ
տի ածէ վկայ , այլ սակս անվնէից նա-
խանձաւորութեանն և առաքելական աշ-
խատութեան՝ որ յայր նորահաւատ
դժուարին էր ի հաւանիլ , և կարի
պատկառեցուցիչ սուտ առաքելոյ ։

Ա. Ա ՚ի գամասկոս ապստղեան արեաւ ոբ-
ոյսչ պահէը չշալոն գամասկացոց
առնելչիս ։

Ա. Ա յ

Աչքոպիք Թարգմանութեի է յունական նին էննաբիւս · զոր ի ա · մակաբ · (ժէ։ 47 ·) մեր Թարգմանիչն դնէ «պօրպիք զբաված», և ապա (ժէ 1 · 2 ։) ասէ ։ «առաւ · ասորին և աստանօր դնէ՝ իշխան զօրուն։ Իմանի քաղաքապետն դաւ մասկոսի և շրջակայ սահմանացն · որ և դուցէ ի զինուորական կարգէ էր ։ Իսկ արեւտան՝ անուն էր հերովդէս չորրորդապետի, արքայ ապառաժին արաբիոյ, ըստ այսոսիկ պատմէ նա ինքն յովսեպոս ։ (Յղիշս հնագրութենց · դիրք ժէ։ գլ · է ։)

33 · Եւ ընդ պարտականն վնդեաս ի՛ Իւդայ ընդ պարիսպն, և խոխայ ի յեռաց նորա ։

Ղուկաս զժամանակն յայտնի նշանաւկէ, այլև յորոց ձեռն կախեցաւ ի վայր, ասելով Թէ առեալ զնա աշակերտացն ի զիշերի ընդ պարիսպն իջուցին. (գործ. Թ · 25 ։) Եւ իմանի այսու՝ Թէ կամ ի տանի ինչ որ առ պարտպատ քաղաքին կայր, իջուցին ընդ պատուհանն, ոմն ռահաբ արար առ լրտեսս յեսուայ, և կի պատուհան ինչ կայր ի վերուստ որմոց պարսպին, և ընդ այն մտնէաչ ի վայր իջուցին վնդեաս ։ Փոխանակ այսր բառի յոյնն ասա դնէ եսաղնի, իսկ ի գործն՝ են ագիւրի , այն է, սիրելի · և երկոքին բառքս նշանակին զասպատ կի զկողով կազմիալ յոստոց, ի խոտոց ևն ։ Ասուի վնդեաչ իմանի ասա վանդակակերպ կազմիալ կողովիս. զոր կապեալ պարանաւ՝ այնպես ի վայր կախեցին ։ Եւ խոխայ ։ Լատինն յաւելուածով ասէ, և այսպէս մխրեայ · բայց յայլ Թարգմանս չէք , և ոչ ի բառնում լսուին դրչադիրս ։ Ասլ Թէ յետ այսր պատահան յոչ ընդառաջինն, արդեօք յարաբերեալ Թէ յեռիչ, նոյ մեզ քննել ի մեկնութենէ զաղատ ։ (ա · 17 · 18 ։)

Փախուստ յորժամ լսեմք զպօղոսէ, դուցէ անպատեհ իմն Թուիցի առիւծանման արիութենէ հոգւոյն · Թերևս և բամբասօղք նր ոչ խորշէին երկչոտութենէ ինչ համարել զգործն ։ Ասլ ինքն անփոյթ արարել կարծեաց մարդկան , ցուցանել կամի միայն զանցնալ սատակութենէ վտանգին , այնչափ յամ կողմանց պաշարեալ ընդ ։ մինչ զի չէր հնար այլով իւիք ապրել՝ բայց օգնական առեալ զդիշերն և զպարիսպն , խոյս տալով գաղտագողի ։ Ոչ ըստ օրինակի վարձկանաց էր փախուստն , զոր ոմն պախարակէ , յորմէ զուխարս ի բերան գայլոյ։ (յովհ. ժ · 12 ·) Վա՛ զի հայածումն ընդդէմ իւրոյ անձին միայնոյ յուզէր անաւասօր. և այլ հաւատացեալք ի խաղաղութենէ կային ընդ հովանութենէ անանխայ առաքելոյն և այլոց պաշտօնէից ։ Ասլ ըստ տրամանին քոյ (մատթ · ժ · 23 ·) իմասատութենէ տեղի տայր յուզման հալածանացն , ոմն և ինքն քո արար ի կատաղութենէ հրեից ։ Ոչ յամի երկչոտութենէ է նշանակ՝ ի կիր առնուլ զմարդկային հնարս ազատութենէ ի պահանջելէ իրացն · մանաւանդ յանդգնութենէ և գիմագրաւ արշաւել յամ վտանգս ինասուք և առանց մեծագոյն օգտից։ Ջօրավար քոջ և իմաստասէր՝ ոմն զնէ ոտ զժամ յարձակելոյ ի վր Թշնամւոյ, նոյնպես զժամ խոյս տալոյ յերեսաց նր. երկոքումբք և ս ցուցանէ զարիութենէ և զիմաստութենէ , և երկոքումբ ահ արկանէ ի Թշնամիս անդր ։ Ոչ փոքր երկիւղ խոտորութենէ , ոմն ինձ Թուի , յաղեցաւ ի դամասկացի հալածօղսն փախստեամբ պօղոսի, քան տրապարակաքաջ քարոզութենէ նր ։ Եւ միով բանիւ ասել, խոյս ետ առաքեալս ոչ ի վշտաց կամ ի մահուանէ՝ այլ ցանկալր վերքի , այլ ի ձեռս ասէ Տալաճչացն, զի երթեալ զայլս ևս շահեսցի ի քրիստոսդ ևս վշտօք · մեր ի դէպ է բանիս կենքել, եթեզ զփոքր նեղութենէն վերմեծացոյց հանդիպելոյ առ սերն քոյ , և ի փրկութենէ մարդկան ։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ·

ԵՐԴ ՊԱՐԾԵԼ ԻՆՁ պարտ է, այլ օդնել ինչուհ: Բայց եկից ՚ի տեսիլս և յայտնեաց ՚ի նմա: 2· Դիտեմ այր մի ՚ի քո յառաջ քան զարիքատասան ամ· եթէ մարմնով ոչ գիտեմ, և եթէ առանց մարմնոյ ոչ գիտեմ, ած գիտէ· յափշտակեալ զայնպիսին մինչև յերրորդ երկինս: 3· Եւ գիտեմ զայնպիսի այր· եթէ մարմնով, և եթէ առանց մարմնոյ ոչ գիտեմ, ած գիտէ: 4· Զի յափշտակեցաւ ՚ի դրախտն, և լուաւ բանս անճառս, զոր ոչ է պարտ մարդոյ խօսել: 5· Վասն այնպիսւոյն պարծեցայց· այլ վասն անձին ինչ ոչ պարծեցայց, բայց եթէ ՚ի տկարութիւս: 6· Զի եթէ և կամիցեմ պարծել, ոչ եղէց անզգամ· քանզի զարդարն ասեմ· այլ անխայտ գուցէ ոք համարիցի յիս առնել քան զոր առնուիցէ յիս, կամ լսիցէ յինէն: 7· Եւ զի մի առաւելութիւն յայտնութեանցն հպաք ասացայց, առաւ ինձ խայթ մարմնոյ՝ հրեշտակ սատան՝ կռիւել ինս, զի մի հպարտասցայց: 8· Եւ վասն այնորիկ երիցս անգամ աղաչեցի զՏէր, զի ՚ի բաց արասցէ յինէն: 9· Եւ ասէ ցիս, չամ են քեզ շնորհք իմ· զի զօրութիւն իմ ՚ի տկարութեան կատարի· և արդ լա՛ւ և ւիցի ինձ պարծել ՚ի տկարութեան, զի բնակեսցէ յիս զօրութիւնն քրիստոսի: 10· Վասն որոյ հաճեալ եմ ընդ տկարութեան, ընդ նախատինս, ընդ վիշտս, ընդ հալածանս, և ընդ նեղութիւս վասն քրիստոսի· զի յորժամ տկարանամ, յայնժամ զօրանամ: 11· Եղէ անզգամ, քանզի զուա՛ տարիացէք· զի ինձ պարտ էր ՚ի ձէնջ վկայութիւն առնուլ, թէ ոչինչ պակաս գտայ քան զլաւագոյնսն զի թէպէտ և ես ոչինչ եմ, 12· Այնուհանդերձ նշանք առաքելոյն գործեցան ՚ի ձեզ՝ ամենայն համբերութիւ, նշանօք, և արուեստիւք, և զօրութիւք: 13· Եւ արդ զի՞նչ իցէ, որովհետև պակաս գտայք քան զայլ եկեղեցիս· բայց եթէ ինքեանք զի ես զձեզ ոչ ծանրացայց· շնորհեցէք ինձ զիմսոգ զայդ: 14· Ահա ասելիկ այս երիցս անգամ պատրաստեալ եմ գալ առ ձեզ· և ձեզ բեռն ինչ ոչ եղէց· զի ոչ ինդրեմ ինչ զձեր՝ այլ զձեզ· քանզի ոչ պարտին որդիք հարց դանձել, այլ հարք որդւոց: 15· Բայց ես մեծագնեցուցից ծախեցից, և ծախեցայց վասն անձանց ձերոց· զի թէպէտ և յառատս սիրոյն ըզձեզ սակաւ սիրեցից: 16· Այլ գրեթէ ես ոչինչ ծանրացայ ձեզ, այլ քանզի խորամանկ էի, խելագր կալայ զձեզ: 17· Միթէ որով՞ք առաքեցին առ ձեզ, նոքօք ինչ ագահեցի՞ ՚ի ձէնջ: 18· Աղաչեցի զտիտոս, և առաքեցի ընդ նմա զեղբայրն· միթէ ագահեաց ինչ զձեր տիտոս· ոչ նովին ոգւով գընացաք· ոչ նովին հետիզքրիստոս: 19· Դարձեալ համարիցիք՝ եթէ յորջ անկեալ ինչ ձեզ ապերսիցի՞ք· առաջի ած ՚ի քրիստոսէ, զի ամենայն ինչ սիրելիք վասն ձերոյ շինուածոյ է: 20· Այլ երկնչիմ, զուցէ եկեալ՝ ոչ որպիսիս կամիմն գտանիցեմ զձեզ· և ես գտանիցիմ ձեզ, ոչ և զուցէ ոչ կամիցիք· գուցէ գարձեալ հետս, նախանձ, սրտմտութիւք, գրգռութիւք, չարախօսութիւք, քսութիւք, հպարտութիւք, ամբարտաւանութիւք, խառնութիւք: 21· Գուցէ գարձեալ յորժամ գայցեմ, նկուն ինչ առնիցէ զիս ած իմ առ ձեզ· և սուգ առնուցումն բազումց յառաջագոյն մեղուցելոցն՝ և ոչ ապաշաւեալոցն ՚ի վերայ պղծութեան, և պոռնկութեան, և գիջութեանն՝ զոր գործեցին:

1· ԼԲՐ ՊԱՐԾԵԼ ԻՆՁ պարտ էդէ, այլ օգնել ինչ ու: Բայց էլից ՚ի տեսիլս և յայտնութիւս ած:

2· անդ երձէ՞ զ առաքեալն յայլ ղլուխ ջատագովութեան անձին մտանել ընդէմ բաջազանաց սուտ առաքելոցն· բայց զի բարձրագոյնք և չքնաղ են քրքն, առ խոնարհութեան սրտին զգուշանայ, իբր ասէ՝ և ոչ ասէ, յայտնի և թաքուցանէ պատրուակելով:

ԱԲՐ ՊԱՐԾԵԼ ԻՆՁ: Ազաչին մասն բնաբանիս ՚ի մեր օրինական յարի ՚ի վերջ անցեալ բանիցն, մեծ դիւթագրով սկսանելով զայսորդին, Բայց էլից ևն: Իսկ յօրինակս այլոց թարգմանչաց ՚ի մեյարին երկոքին, և ոսկեբերան իսկ այնպէս սկիզբն առնի ՚ի ճառին:

Այլև յընթերցուածին զոյ զանազանու-

նուէրէ սակս այլև այլ դրացս յունակա-
նին: Ասվորական օրինակ յունաց՝ ո-
րում ձայնակցի ոսկեբերան, ընծեռ-
նու·* Պարծել ապաքէն ոչ օգտ է ինձ·
զի եկից ‖ ևն· և՝ի սոյն միտս միաբա-
նի պաքրացին: Ըստ այլ օրինակի լա-
տինն ընծեռնու·, * եթէ պարծել պարտ
իցէ, ոչ օգտ իսկ· զի եկից· ‖ սոյնպէս
ասորին· * Պարծել պարտ է, այլ ոչ
օգտ· զի գամ ‖ ևն: Ասէ օրինակն
զհետ երթայ և հայ բնագիրս· և ոմանք
համարին՝ թէ մարթ է հարցական եղա-
նակաւ ընծեռնուլ:

Զյունական ընծեռցուածն այսպէս
բացատրէ ոսկեբերան և այլք: Պար-
ծել յայնս զոր ասէոցս եմ, ոչ օգուտ
է ինձ· իբր զի յիշատակն բարձրագոյն
էրաց՝ որովք ակնառուր ցուցանիմ առ
այլս, կարէ միձամտութէն յիս արկա-
նել, նաև զառաւելադոյն ինչ կարծիս
զինէն տպաւորել՝ի միտս ձեր· որով
ընտիցի իմ խոնարհութէն՝ զոր ունել
պարտիմ, և զոր այլոց քարոզեմ: Մե-
ծամեծ պարգևք կիմ զղրկութէնդ ոչ այն
պէս սովոր են՝ ասէ ոսկեբերան՝ ամ-
բառնալ զՀոգի, յորժամ յունողէն մի-
այն գիտացեալք իցեն· իսկ առ այլս
հրատարակեալք, ծանօթութէն նոյ և
վկայութէն առնէ զվիքանալն: Ա՞ր այն
զգուշալի ինքեան ասէ զպարծելն, զի
եւէն՝ի ԹՒՒԼ, որ զի ունիմ յիշատակել
զտեսիլս բարձրագոյնս ևն:

Ասասէ՝ի պատճառական միտս առ-
նուն բազումք զղուխասն զի· սակայն
այլք առանց պատճառական նշանա-
կութէն իմանան փոխանակ բացառոյա-
կանի, որպէ իմացաւ և մեր թարգմա-
նիչս· ուստի ըստ միտս ընծեռցուածոյ
յունականին՝ որ ասէ, * եթէ պարծել
պարտիցէ, այլ ոչ օգտի, ‖ իմաստքն են:
Եթէ արդարև պարծել պիտոյ էցէ՝ի
միձամտէ վաստակս, ՝ի նեղութիւնս,
թէպէտ պարզաբար խօսելով առանց
առիպելոյ կարևոր պատճառի՝ ոչ օգ-
տէ այն՝ ոչ իմում զգուշաւորութէն, և
ոչ լսողացդ տկարութեան, բայց զի՝ի
ժամուս կարևոր է առ՝ի արդարացու-
ցանել զիմ իշխանութէն առ Ձեզ, Թո-
ղեալ զՁառս վշտացն՝ եկից՝ի պատմել
զտեսիլս և զյայտնութէնս ձե, ՝ի որք
եղեն առիս՝ի քէն ետէ մերմէ· ուստի
են անշուշտ ապացոյցք առաքելութէ
իմոյ· զի եթէ ոչ նա ինքն ՝ի ձանաչէր
զիս իբր՝ի պաշտօնեայ, ոչ արդեօք այ՛ն-
պիսեաց յայտնութեանց խորհրդապատ-
առնէր: Կամ, ՃՒ ասէ զտեսիլսն և զը-
յայտնութէնս պատրաստա-
կան երևմանց՝ որք՝ի գիւմաց ներդոր-
ձին:

Զորոշումն երկուց անուանցս՝ այսպէ
առնեն ոմանք· իբր զի ՊԵՒԼ է երևումն
ինչ ակաց ցուցեալ առ յոյ· իսկ յոյ-
նոյ առանց երևման ինչ ծանօթութէնէ
եղեալ յոյն յանուրջս, կամ լոկ ձայն՝ի
պատգամի· ոյզ՝ի յորդանան երևումն
աղաւնոյն՝ տեսիլ ասի, իսկ ձայնն հայ-
րական՝ յայտնութէն· նոյնպէս՝ի լեառն
Թաբորական՝ տեսիլ յամսն լուսաւոր,
և յայտնութէնն՝ի ձայնն հօր վկայել
որդւոյ:

Այլք ասեն, յայտնութէ՝ի ներքս փա-
կէ զտեսիլս· յորժամ ցուցանի ինչ յոյ
յանուրջս, ՝ի զարմացման, կամ նաև
աչօք բացօք առանց գիտելոյ զիտոր-
հուրդն, այն տեսիլ ասի· ոյզ երազն
փոքաւունի, և նաբուդոդոնոսորայ·
(Դանիէլ· ԲԱՒ· 17· դան· ԸՓ· 31·) և
զանազան երևումունք եղեալք առ մար-
գարէս: Իսկ յորժամ ծանուցանի խոր-
հուրդ երևմանն, այն ասի յայտնութէ:
Ասասէս առ աբրահամս՝ վառումն
բոցոյ և ցոլմունք ճառագայթից եղեՙք
՝ի վերայ յոշելոյ կենդանեացն՝ տեսիլ
երևումեացսն· և խորհուրդ պանդխ-
տութեան զատկացն՝ և ժառանգելոյ
զերկիրն՝ էր յայտնութէն տեսլեանն:
(Դանիէ· ԺԷ· 12· 17· 18·) Եւ որ
առաքեն պետրոս ցուցաւ կաուչ կա-
խեալ ի անուրբ զեռնովք, տեսիլ էր
յառաջ քան զդիտել խորհրդոյն· իսկ
ծանուցեալ ապա՝ թէ զի չեՙմ անուռցն
չխորշել ակնարկէ, յայտնութէն կոչե-
ցաւ· (գործ· Ժ· 11· 17· 20· 28·)
Ապա ըստ բացատրութէնս համարին
ոմանք, թէ ամ յայտնութէ է և տե-
սիլ, կամ ունի զնոյն· այլ ոչ անդրա-
դարձութէ՝ ամ տեսիլ է յայտնութէ:
Իսկ աստանօր զերկոսին և ՚ծորդեաց
առաքեալս, առ՝ի նշանակել՝ թէ զամ
երևեալս առ յոյ ծանեաս կատարե-
լապես· զոր միանգամ տեսանէր՝ ըստ
խորհրդոյն և ձանաչէր: Սակայն ըզ-
դու-

գուշաւոր ևս Թուխի չասել ընկերացս, ասէս, Թէ ամ յայտնութեի իցէ տեսիլ. վիշ զի բազում ինչ ծանօթութիք լինին յայլ ի միտս, կի ձայնիւ առանց իրիք երևման. յորս գոյ յայտնութի, այլ ոչ տեսիլ. ոչ բարբառն եկեալ յերկնից առ քա մերձ յաւուրս չարչարացն, յորում լինէր յայտնութի փառացն այլ: (Յովհ. ժիբ. 28:) Լսի գութ արդ զոր խոստացաւ առաքեալն՝ զտեսիլսն և զայտնութիսն եղեալս առ ինքն:

2. Գնէջմ այր ի Թ՚ռ յաւօթ ամն զբրեք. ամաան ամ. էին մարմամբ՝ ու գիջեմ, և էին առանց մարմնոյ՝ ու գիջեմ, ած գիք. յականէջնէ ընդ երկնից զայնոսիկ ընդ երրորդ երկինս:

Եւ առ ի՛նչ արդեօք վիսխուն դիմացն. զի վիշ անձին խոստանայր ասել, և զայլմ ձառել սկսանի: Այնինչ հաւաստի է՝ զի յայտնութիքն զորս ինչէ, իւրում անձինն պարգևեացան. որպէս ի 7 ամին հետևեցուցանի՝ Թէ առ ի չհպարտանալոյ յայտնութիքն դեղ տրուեաւ նմա խայթ մարմնոյն. և այն զի արատաւոյ ելանէր դիտաւորութեն բանիցն, որ է ջատագովութի անձինն, եթէ զայլոյ ուրուք արժանաւորութիս ի ներքս բերէր: Այլ այս է դիմափոխութեի սեպհական խոնարհ հոգւոցն, ոմի ոք պօղոսն էր՝ աշակերտեալ քրիստոսի, և ոչ դեմոսթենեանց. զի ուր ուրեք ըզնուաստս խօսի, ոչ հրաժարէ և զիւր դէմն ի միջ խառնել. իսկ ի բարձրագոյնսն՝ որ իւրում անձինն յատուկ են, զայլոյ դէմս զգենու. կամելով ցուցանել, Թէ այնչափ առեցօղ է փառաց՝ և օտար ի պատուասիրութի, մինչ զի ուր հարկ իրացն առիթել յայտնել զվեհաւորս ինչ անձինն, գրեթէ յանձնէ իւրմէ օտարանայ, յիւրմէ իսկ Թաքուցանելով. և ըստ որումն ասի՝ Նաև զբրի իրաւունս՝ հնազի չդիտել աջոյն զոր ինչ գործէ կամ հրէ ձախոյն: Ջայս զնր զդուշաւորութի Թէ լաւ ևս տեսանեմք ի քննել զիւրաքանչիւր տան բնաբանիս:

Գնէջմ այր ի Թ՚ռ: Բառն Թ՚ռ սովորաբար իմանի ի վիշ առնն, այլ ճանաչեմ զայր ոմն հաւատացեալ, յօդեալ ի քո հաւատովք և կրօնիւք: Ոմանք հայեցուցանեն ի բայս յանդգնեալ. այլ քրիստոս, կամ պարգևօքն քրիստոսեաւ կեալ յերկինս, և ոչ դիւնական ներգործութի, ոչ սիմոն մոգն: Ջերկանքսիւր եղանակս վարէ օգոստինոս ի բանս իւր: (յաղագս Ծննդ. ըստ գրոյն. դիրք ժիբ. Տիմ 8. 12:) Այլք ոմանք յարեն ի բայս գնէջմ. այլ ի քո միայն և վիշ պատաց նր ասեմ գիտել զայնպիսի այր, և ոչ առ պատասխանի մարդկան: Կամ, Թէ և վերագոյն ամբարձեալ նորա քան զվեհական մարդկան, ոչ զայլ գերազանցութի նկատեմ ի նմա՝ բայց զքրիստ լինելն. կի գիտեմ ի քրիստ, այլ վկայութիք քրիստոսի գիտեմ, զի յայտնակատցաւ ևն:

Յաւօթ ամն զբրեքսաան ամ: Այս մասն կարէ հայել կամ ի ամ, կի առ գնէջմն. իբրև Թէ՝ որ ի քրիստոս հաւատացեալ է չորեքտասան ամաւ յառաջ. կամ Թէ ես գիտեմ, Ճանաչեմ յառաջ քան զամս չորեքտասան: Սակայն հաստատակաց միտք վարդապետաց և մեկնչաց իմանան ի վիշ յայտնակալեցոյն. չորեքտասան ամք են ասէ՝ յորմէ հետէ շնորհեցաւ նմա այն յայտնակալութի: Յորոյ վիշ ասեն միաբան ոսկեբերան (աստ. Ճա. իվ.) և ամբրոսիոս. (բացատր. սվմ. լիբ. Տիմ 40.) Թէ ոչ վայրապար Ճշդրտաբանէ ժամանակ իրացն, ցուցանել Թէ զայնքան յերկար ժամանակ Թաքուն պահելով, կարօղ էր լռել և այժմ. և չաւեր իսկ բնաւ Թէ ոչ առաջնկայ իրքն ստկպէին: Յաւելու ոսկեբերան, յաւանչ արժանացեալ գոլով այնպիսում յայտնութի, տայ իմանալ լռելեայն՝ Թէ քանի՛ ևս բարձրագունից եղև ընդունակ յետ այնքան ամաց: Յաւելու և ամբրոսիոս՝ ի միտ առնուլ այսու զանպարծութի առաքելոյս. զի եթէ երիտասարդ գոլով՝ ոչ պարծեցաւ յայնոսիկ, այժմ ի ծերութեանն պարծիցի՞

արդեօք:

Ինչանակել Թուոյ ամացս միայ իմաստասիրել, Թէ յորում ժամանակի զիպաւ այս յաւիշատակութի պօղոսի: Ոմանք յառաջնոցն՝ ըստ որս և ադոմի նացին՝ համարեցան դիպեալ ի ճանաչ պարտին գամասկոս, յորում երևեցաւ նմա քո փայլակնացայտ աչարկութի, և կի մանաւանդ յերից աւուրն կողոպ

նէ՛ ի դամասկոս, յորս անսուաղ աղօ-
թիւք պարապեցաւ յայն ։ (գործ · Թ ·
3 · 9 · 11 ։) Ջսոյն կարծիս առնու և
նաբեկացին ՛ի մկն · երգ · եր · 155 ։
Սակայն Թող զայլ դժուարութիւնս՝ ոչ
ատանի այդմ նաև ընդունելի ժամանա-
կագրութի՛ն գործոց առաքելոյս ։ Վա՛ղ
ըս քննեալ հաշուի՛ դարձումն նէ՛ ի քա՛
եղև. իբրև յամին 35 · իսկ գրութի՛ երկդ
Թղթոյս առ կորնթացիս՝ յամին իբր 56 ·
յորոց հանեալ զորութքատասան՝ մնան
ամք 42 · յորմէ երևի՛ եղեալ յարիչոտա-
կութի՛ն իբրև. եօթն կի՛ ուրեմն ամք զնի՛
դարձին առ քա՛ ։ Եւ դայ դիալի այս
յայն ժամանակ, յորում առաքեալս
չոքաւ յանտիոքայ յերկեմ՛ քառնաբայ՝
առ՛ ի տանել զառաս աղքատացն · և
անտի դարձեալ յանտիոք, յորոյմանէ
Հոգւոյն սրբ կարգեցան յառաքելութի՛ն
հեթանոսաց · որոյ վա՛ կացին յաղօթս
և՛ ի պահս, և զձեռնադրութի՛ն ընկալ-
ան ։ (գործ · ԺԳ ·) Վա՛յ սովորական
կարծիք մեկնչաց հաստատուն, Թէ կամ
՛ի ճանապարհորդութի՛ն յերկեմ, և կի՛
յանտիոք՛ ի պաղատանան պարզևեցաւ
Նմա այս ձերազանց յայտնութի՛ն ։ Եւ
այն եղև, զի մի՛ նուաղագոյն ՛ք զրուն
առաքեալն մնայցէ, ասէ ոսկեբերան ։
Կամ ըս այլոց, ՛ի նոր առաքելուն կար-
դեալ նո՛ ոչ միայն հրեից, այլև հեթա-
նոսաց անհնազանդ, ՛ի վեր եւս քան զը-
մովսէս՛ ի բարձանց երկնից ընդունելցի
զանդիկուն ՛ի ծայնոյն, ոչ նա զորի-
նայն ՛ի սենեկական լերին ։

Երէ մտրեալ, ու գ՛ եմ ։ Ոչ դիտեմ, և
ոչ հաւաստի ասել կարեմ, արդեօք ոճ-
գական փոխադրութի՛ մարմնոյ եղև յա-
փշտակեալ, ոչ փիլիպպոսի դիպաւ, կի՛
ամբակումայ · (գործ · ը· 39· 40։ Դան·
ժԷ· 35· 38։) ԵՒ երէ առանց մտրեալ · կի՛
Թէ առանց ունելոյ զմարմինն · զոր ոս
կեբերան և այլք բազումք խմանան ,
իբրև Թէ անջատելով Հոգւոյն ՛ի մարմ
նոյ առ ժամանակեայ մահուամբ ։ Իսկ
այլք խմանան՝ առանց ՛ի կիր առնելոյ
զզգայութի՛ն մարմնոյ, առանց ուշ ու-
նելոյ մարմնոյն՝ Թէպետ և միաւորեալ
կայր ը նմա Հոգին · ոչ եղեկիէլի եղև՝
յափշտակիլ Հոգւով յերկեմ և տեսա-
նել զանդ զործեալսն · (Եզեկ · ը· 3։)
Ըստ երկուց մտաց եւս իմանի ասելն

նաբեկացւոյն (՛ի մեկն. երգոց. եր. 101.)
զպղոտս արտաքոյ մարմնոյն առեալ ։

Արդ՝ առ երկոսին եւս յարեն՝ ոչ գ՛եօ ։
նշանակել՝ Թէ ոչ զմարմնով վերա-
ռաւն հաւաստի դիտեմ, և ոչ առանց
մարմնոյն · ըծ գ՛եօ ։ Այս ոչ է երդմը-
նական իբրև զասացեալն վերագոյն
(ժԱ· 11·) * Իբրու Թէ ոչ սերիցեմ
զեղ · զայն ևս դիտե ։ ‖ Այլ զամե-
նևին անհաւաստութի՛ իւր կամի յայտ
առնել, Թէ արբ՛ւսի և խորհիմ և ջա-
նամ առաւել, ոչ կարեմ · ևս մեայն զի-
տելի է հաւաստի ։ Այլազգ առնու
մեծն աթանաս զայս չդիտել առաքե-
լոյն · որպես Թէ դիտէր նա զնարդ յա-
փշտակեցաւ, բայց սակս խորհրդոյ ինչ
ձեւանայ ոչ դիտել · որպես եղիսէ դիտէր
ապաքէն զվերանալ եղեալի , այլ ոչ
յայտներ որդւոց մարգարէից իբրև անդ
դէտ ։ Այսպէս իմանայ աթանաս առ
՛ի ցուցանել զնոյն իմաստս բանին քո՛,
և ոչ որդի գիտէ ։ (բան ը՛· ընդդէմ
արիանոսաց · հմր· 47·) Սակայն ոչ է
բնաւանի իմաստ բնաբանիս ։

Թէրեւս զարմանալի ոմանց Թուիցի
այս անդիտութի՛ առաքելոյն ։ Վա՛ զի
եթէ մարմնով էր յափշտակութի՛ն, չէր
մարթ անդիտանալ զայդ · զի զոյր յայն
ժամ աչօք տեսանել զքա՛, և ականջօք
լսել զձայնն, և բերանով խօսել ։ Իսկ
եթէ զայսոսիկ ներգործութի՛ոչ գի-
տեր քնաւ , յայտ է Թէ առանց մարմ
նոյ վերառեալ էր անդր ։ Սակայն Թէ-
րի է ձեռնարկութի՛ · վա՛ զի գոյ և մի
ջոց ընդ երկու եղանակաւ, որով Հոգի
Թէ՛և ՛ի մարմնի բնակեալ, ոչ ուշ ունի
մարմնոյ ներգործութի՛ն, մանաւանդ
յորժամ՝ ՛ի մի ինչ զգայութի՛ կարի պա-
րապեալ լիցի ՛ը որում յոլովակի և մեզ
պատահէ ։ Որչափ և առաւել՝ յոր-
ժամ՝ ՛ի Հոգւոյն տեսողութիս զբաղեալ
լիցին միտք, մինչ զի զանզգայութի՛ն և
բերել լուսոյ , կերակրոյ , ժամանակի,
և շօշափելի իրաց ։ Այսա յիմնայինն և
յանծառ գիտութի՛ն յափշտակել՝ առա-
քելոյն , զիարդ որ զերևելն շուրջ գործ-
ն՛ին ՛ի մարմնի՛ միտ գնել մարթ էր ։
Նմին իրի խորհրդով ասէ՝ ու գ՛եօ՛ն , յո՛
ընկղմեալ Հոգւով գլխովին յիմնայնոյն
Հայեցողութի՛ն, ոչ քնաւ ՛ի մարմնոյն
Հանգամանս ուշ ունել կարողացաւ ։

Քան

ՔանզԻ Հոգի դեռ յաղցաւոր մարմնի
դոլով, չէ կարող էշխել գլխովին համ-
բիւն ներդործեաց նմ· և՝ ի զօրանալն
առ մի ներդործեալն, ի միւսն տկա-
րանայ· որում Հակառակն պատահէ՝ ի
փառաւորեալ մարմին։

Արդ՝ Թէպէտ զոր ինքն առաքել անդէ
տանայր, մեզ ոչ՝ ի դէպ է Տարցաքննել
սակայն առաւել Տանապական Համա-
բիւն է, Թէ Հոգի նմ ոչ բաժանեցաւ
իրապէս՝ ի մարմնոյն, այլ միայն ըստ զ-
գայական ներդործելոցն խափանե-
ցաւ։ Վասն զի իրական բաժանումն Հոգ-
ւոյ՝ մահ է տիրապէս· և Տարկ լինէր
ասել՝ Թէ առաքեալն յայնմ յաիշատ
կուԹէ մեռանել, և ապա դարձեալ կենդ
դանացաւ· և Եթէ այլ յաիշատակումն
Համարիցիմք՝ զոր զինի ասէ եղեալ՝ ի
դրախտն, ահա կրկին մահ, և կրկին
յարուԹ· որ ոչ միայն արտաքոյ է կար-
գի նախանձամաԹենն այլ, այլև օտար
՝ի պարզևէ յաիշատակումէն· զոր գերք
սովոր են կոչել առանց նշանակելոյ
ժամ յաիշատակեցելոյն։

Յոխտանէալ գայԹակղութիւնք չեղբարք երէ-
նէ։ Աչսպէս Հարազատ օրինակք մեք-
բան գրեն, չեղբարք երկնէ, և ոչ չեբեր
երկինս։ (՝ի մէ օրին· յոխտանէլ··· գիր·)
Յուանականն ընկճեռնու, էօս գոխտա-
ռոռանո· զորմէ ազդ առնէ մերս եղեռնիկ
վարդապետ (գլ· Ե· եր· 238·) երկդիմի
գոլ առ՝ ի նշանակել՝ չեբերբ երկինս, և,
չեբերբն երկնի· և զերկինս զայս առաւել
քնարեբ, ըստ որում իմացան և Թարգմա-
նիչքն մեր· զոր և մեկնէ եղեռնիկ, Թէ՝ ի
մանն ինչ երրորդ՝ ի բաղում մասանց
երկնի յաիշատակեցաւ պօղոս։ Եւ այսմ
Համաձայնի ասորին դնելով, * Մինչև
չեբերորդ մասն երկնի։ ‖ ըստ որում ասէ
և՝ ի վարդապետութէն Լուսաւորչին·
(Ագաթանգ· եր· 316·) Իսկ Թէ ոք
մասն իմանիցի, այսպէս խորհի եղեռնիկ·
ակնբ յառաջմանն՝ որ ե երկինն հրեղէն,
և եջ չերկրորդն, որ ե հաստատուն
աստեղաց, և Տակ չերբորդ յօդ, որ՝ ի
դրոց երկին կոչի։ Եւ ըստ այսմ յաիշատ
կիլ չերբորդ մասն երկնից՝ իմանալ յաիշատա
կիլ՝ ի վեր յօդս· քանզի և զաստղեաց
ասորև՝ յաիշատակիլ՝ ի դրախտն, նոյն
Համարի ըստ առաջնոյն· և դրախտ առ-
նու զեդեմականն՝ որ չերկրի եր, և ոչ
չերկինս։

Ասկայն լատինն և արաբացին զյուն-
կանն Թարգմանեն՝ չերբորդ երկինն· և ըստ
մտացն միանայ ընդ առաջնոյն· զի զա-
սելն, չերրորդ երկնի, չէ Տարկ առնուլ՝
չերրորդ մասն՝ ի մասանց երկնից, այլ
չերկրի՝ ի կարգի երկնից· և զայս ոչ
Հաշուել՝ ի վերուստ՝ ի խոնարհ, ըստ
որում առնէ եղնիկ, այլ՝ ի ստորև՝ ի
վեր, ոչ իմանան սովորաբար մեկնիչքն։
Աստղ և շարականն երգէ, * Վերամ
բարձել՝ ի չերրակի խորանս երկնից։ ‖
և դարձեալ, * Աճառելի դրախտին ա-
ռեն տեսող, և երրորդ երկնից։ ‖ (ուր
բազում գրչագիրք դնեն՝ երբորդ, բայց
վրիպակ Թուի։)

Թողեալ՝ ի ժամուս զփոխաբերական
կի զխորհրդական իմաստս՝ զոր ասաւ-
գեն վարդապետք՝ ի վի երրորդ երկնի,
ըստ Ճառին իմաստքն խնդրելի են՝ ի ծա-
նօԹութէ անտի՝ զոր կորնԹացիք կա-
րօղ էին ունել չայնժամ ըստ ասանդելոյ
գրոց· զի ոչ է Տաւանելի Թէ առաքեալս
՝ի պատմելն զառաջինայ չայտնութէնս՝ ի
կիր առել իցէ զլեզու անսովոր՝ ի գրոց,
և անչայտ առ կորնԹացիս, մանաւանդ
պարունակօղ այնպիսի նշանակութ՝ որ
չետոյ ուրեմն խորհրդաբերեալ է՝ ի
քննողաց։ Արդ՝ ի սովորութէն արբա-
զան գրչաց, և առ հրէայս՝ որք ան-
ծանօԹ էին եօԹնեակ կի տասնեակ կա-
մարաց հելլէն ասողքանչից, երեք
երկինք միայն զատանին։ Աւաջին՝ օդ,
ղէն կի ամպղէն, չորում և Թռչունք
երկնից ասին· զորմէ և ասացաւ (Ծննդ·
Է· 11·) * Սահանք երկնից բացան։ ‖
Երկրէն՝ աստղալից, Տաստատուն աստ-
ղեալ՝ ի գրոց· (Ծննդ· ա· 14·) Երբորդն՝
հրեղէն կոչեցեալ, աՀռոս այր, և քնա-
կարան հրեշտակաց· որ և առաւելու-
Թէ երկինք երկնից ասի։

Ապա ըստ այսմ ընտելական սովորութէն՝
չաւիշտակիլ մինչև չերբորդ երկնից, կամ
չեղբ երկինս՝ ըստ Ճառին իմանի վերա-
ռուին Հոգւոյ մինչև չաՀռոն այր, ՝ի
կցորդութէ հրեշտակաց, ուր Հոգիք
արդարոցն կատարելոց Տանդչէին առ
ած։ Այլ Թէ որոց ծանօԹութէ ած ու
Թեանն տեղիկացաւ անտանօր, քննել
Թողումք՝ ի չորրորդ մասն։

Յառաջիկայս այն լեցի մեզ քննելիս մէ-
ծաւ

ծաւ հիացմամբ, թէ զնարդ ածայինս պողոս արժանացեալ այնպիսի գերօրէն նակ բարձրանալ ոչ թողու ի բաց զնոր ցանկալի նուաստութեին · զոր և Տամա ձայն ասկէ բերանին՝ մանրամասն նկա տէ երանելին ամբողջապատ։ Քանզի Տարկ գոլով նմա յուշ ածել զմեծամեծսն ոյ յինքն ներգործել, սուեղծանէ՝ ոմն բա նիս կարդ է ասել, զայլ միւս ոմն զատ յիւրմէ · զոր ինչ նոքա է, բարձրացուցա նէ · և զոր իւրն է՝ նուաստացուցանէ։ Գիտեմ ասէ՝ զի այնպիսի այր Տաճախա ցեալ քոյ, չորեքտասան ամեայ յատաջ յափշտակեցաւ յերրորդ երկինս · և անդէն վաղվաղակի զնոր անդիտութեին խոտանութեան մինձամեծ և երկիցս · եթէ մարմնով, ոչ գիտեմ · և եթէ առանց մարմնոյ, ոչ գիտեմ · առաւել պարծե լով չէ այս անդիտութեի, քան ընդ այն գիտութեի, ասէ ամբրանիս · զի զայդ Տնորհն միայն Տաւանէսցէ · և խոստո վանեացի զայն որ սիրոյն է, ուրանա լով զայն՝ որ գիտելոյն է։ Ջայն այր ցուցանէ ծանօթ մեծամեծ խորհրդոցն երկնից, իսկ զինքն անգէտ փոքուն արե մէ՝ եթէ մարմնով արդեօք, կի առանց մարմնոյ · որով և կողմնակի ակնարկէ, եթէ արդարև արժանացաւ ինքն բարձ բացուանից տեսութեին, բայց զնորքս զայս ոչ կարաց գիտել · և թէպէտ Տարկ էրացն ոչ պահանջէր ասել զայս, ասէ, կայն Տարկ խոնարհումն իւրոյ ետ կրկին ասել · Եւ միով բանիւ, ձևացաւ լոկ վկայ եղելոցն՝ քան անձամբ տեսօղ և վայելօղ։ Ջայն չափաւորութեի պահէ և ի յայտնութիւն ։

3· Ա՛ր գիտէ զդնդիսի այր · եթէ Տարբ Նուվ, և եթէ առանց մարմնոյ՝ ալ գիտ ե՛ս, աՀ գիտե ։

Ջնոյն բանս նուիրն օրինակաւ երկրորդ զէ, մտադիւր խոստովանելով զոր ոչն գիտէր, ոչ զի արժանաՀաւատ լինիցի յայնս՝ զոր ասէ գիտել։ Ուր ասէն գնդիսի այր, նշանակէ՝ զայր մի ի ե՛ս, զոր ասաց յանցելումն ։

4· Ո՛ յ յափշտակեցաւ ի դրախտ, և լը սաւ բանս անճառս, զոր ո՛չ է պարտ մարդոյ խօսել։

Դրախտ առաքինոր իմացան ոմանք ի նախնեաց զերկրաւորն, կամ զեդեմա կանն, ըստ որում Տամարեցաւ եպիփան ի թէՀէմ առ յովՀաննէս Տայրապետ եՀէմ · և եղիկ նոյնպէս կարծէ ի գլխ Տ։ Սակայն այն կարծիք՝ որ Տամարեր Հեն դրախտն եդեմական միայ անեղծ զբաղում դարս նաև զկնի ջրՀեղեղին, վաղու և խափանեցաւ, վա ոչ ունէ լոյ և ոչ մի ինչ Տիմն Տատատուն ի նը դրոց, և յարժանաՀաւատս աւանդու Հեի · և զի յայդ պահպանուհեի Տարկ էր գնել՝ Հեի Տանապազորդ աբանելիս բազումս առնել ևս · զոր չէ արժան ասել առանց իրաւացի պատճառաց ։

Ա՛յլ քանզի գրեթէ նշանակէ զտեղի ան տատախտ և զուարճալի արարեալ ի զբօսանս մարդկան, սովորեցեր եղև դրոց՝ և ի խաս իսկ նմանութ դրախտ կոչել զնմ վայր զուարճալի · ոյ և վե իշխանին սերոսի ասէ եղեկիէլ · (իԷ· 13·) * Ի դրախտս դրախտին ոյ եղեր ։ Նմանին նմանութ ասացաւ առ աթա կողմանս աւազանին · (զուկ· իզ· 43·) * Ա՛յսօր Ես իմս ի դրախտին ։ Եւ յայտն· ի· 7· * Տաց նմա ուտել ի փայ ոէն կենաց, որ է ի միջ դրախտին ոյ։ Վա որով յայտ վայրն և գրեթէ իմա նի՝ տեղի Տոգևորական և ՀաՀական ըն մայլմանց, անդորրական և անախտ · որում օրինակ էր եդեմականն ։ Ա՛նդր յափշտակել, լուծ ասէ բան անճառս։ Լսել ոչ մարմնական իմանի՝ արտաքին ականջօք · զի բան այդմ դիտացեալ էր արդեօք՝ Թէ մարմնով յափշտակեցաւ անդր · այլ նշանակի՝ իմանալի լսելուն միտք կամ Տոգւով · այ յատակ և բացա յայտ Տանապարհս, որ ի միտս կոչի ոե սութեի և լսելութեի։ Բան մարթի է իմա նալ Թէ զնմանալի խօսս, և Թէ զնրն յայտնել խօսիք · և զայն՝ անճառ ասէ, երբ զի կամ պարզապար անճառելի էր բանիւ առ մարդիկ, և կի ոչ պատշաճ էր զնոսին և ամենեցուն յայտնել ։

Ա՛յժմ բացատրութեի է յայտնդրն · զոր ոչ է պարտ մարդոյ խօսել։ Ցերկուս եղաք նակս առեալ է ոչ պարտն · մի՝ երբեմն չկարելի առ ի խօսել · և միւս՝ ոչ պատշաճ չէ, ոչ օրէն · Նոյնպէս բանն մարդոյ՝ երկդիմի է առ ի կապելոյ չէ պարտն, ոյ ոչ կարելի կի պատշաճ մարդոյ՝ զի խօսեցի · և կի չէ խօսէն · ոյ · ոչ կարելի կամ

կի պատշաճ խօսել առ մարդիկ : Ջայս ամ եղանակ յայտ առնեն վրիպեաք , և յարմարին ըստ իւրաքանչիւր մեկ նուիրեան անձառ բանիցն , զոր ասաց Նախ :

Եթէ սոքօք իմանամք զգաղտնի խորհուրդս ածուածին , արդարև ոչ պտղը սի կարելի էր պարզաբար խօսել , և ոչ առ այլ մարդ հնար էր բացայայտել · վասն զի ՚ի վեր գոլով քան զհասանելին մասց , ՚ի վեր են և քան զբանս · ուստի իմաստքն են : Լուծելքն անտանօթ ՚ի դրախտին՝ այնքան են և այնպիսիք , զի չէ հնար մարդկային բանիւք բացայայտել , կամ այլոց իմանալ · մեծութի իրացն անցանէ քան զընդունակութիւն խօսից : Զայս միտս առնուն բազումք զառաջնոցն , որ և Եղիսէ զՏ· առ · քան զի անպատում է , և ՚ի վեր քան զմիտս և զնչոզս մարդկան , թէպէտև տեսի , չկարեմ պատմել · թէպէտ և լռէայ , չեմ բաւական ճառել : Նոյնպէս և Նաբղկա ցին · (մկն· երգ· 102·) Եթէ չկարէ բնբռել մարմնեղէնն ընդհանրական զհարչտութիւն ·

Իսկ եթէ անձառ բանիւք իմանամք զայլ խորհուրդս հաւատոյ , զդերանոնց ճանաչումն գերբնական ճշմարտութեանց , զգիտուն իրացն՝ որք ՏԿին ՚ի ներկայ և յապագայ վճռակ եկեղեցւոյ , և զայլս այսպիսիս , ըստ այսմ ոչ պարտն նշանակէ առաւել՝ ոչ պատշաճ և օրէն խօսել զնոսին , կամ ամենեցուն հրատարակել · վասն զի գաղտնութիւն իրացն ինքնին պահանջէ զդուռն լեզուի · և ոչ ամենեքին լսողք բաւական են իմանալ , և ուղիղ ՚ի վերայ կալ ասացելոցն · մանաւանդ և ՁԱսածին իսկ բազում , և ոչ անկ էր ամենեցուն գիտել զոչ պատշաճն ինքեանց · այլև զի նմին իսկ առաքելոյ զդուշացեալ էր՝ չպատմել զնմա մեծ յայտնութեան , զի մի վատնգ ինչ փառասիրութեամբ ինքեան լինիցի : Սակս այսպիսի պատճառաց նա ինքն քա՛ ոչ գնամ ինչ յայտներ աշակերտացն · բազում ինչ յայտներ պատրաստական և ՁՄանանեայ · և ՚ի վերջին ընթերցին արձակաբար իսկ ասաց · * Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ , այլ ոչ կարէք հանդուրժել այժմիկ : ‖ (Յովհ· ժԶ· 12·) Եւ ՚ի հարցանել նմ՝ յետ յարու թենն զժամանակ փառաւոր գալստեան նո՛ , եւս պատասխանի · * Ո՛չ ե՛ ձեզ գիտել զժամս և զժամանակս : ‖ (Գործ· ա· 7·)

Ապա ըՁ այսոցիկ առեալ զՏնաբանս՝ խնամոքն են : Ընկալել ծանօթութիւնքն թէ և ճառելիք էին մասամբ ինչ , սակայն ոչ պատշաճ է , և ոչ ընդունել խօսել զայնս առ ձեզ այժմ , կամ առ այլս ամենեսին · ոչ ամենեցուն , և ոչ վաղվաղակի արժան է յայտնել · ոչ կարևոր է , և ոչ օգտակար ՚ի փրկութի՝ պատմել զայնս ում և իցէ մարդոյ : Զայս միտս առ ըՁունակութի լսողացն առնու մեծն դրիգոր զոչ պատուն. (՚ի գիրս բարոյականաց · դիրք ԺԷ · գլ · լա·) Եւ յառաջ քՁնա ամբրոսիոս (ՍՏԿն· սնդմ · լՂ· ·) ըՁարձակ և հասուստ · * Չիարդ ոչ պարտ ասել՝ մարդ զոյ խօսել , եթէ մարդոյ արժան եղև լսել : Ո՛չ նմա որ լուաւն՝ անպատեհ է խօսել , այլ այնոց լսողաց , որոց պակաս տեղի , ժամանակ , և արժանաւորութի · յերկինս լուաւ , վասն այն ոչ արժան յերկրի խօսել · որովհետև զոյ և յերկրի այդ խոր , զի երգՀէն ՚ի միում գաւառի՝ ոչ երգի յայլումն , ըՁ սաղմ · ՃՂՀ· 4· Չիարդ օրՀնեացուք զօրհնութիւնս ՏՆ յերկիր օտար : Հրեայք ոչ երգէին յերկրի գերութե , զոր սովորել էին ՚ի հայրենի երկրին : Ապա գերութե է , և այն ազատութե · ուստի այդոս այժմ յերկինս քարոզել զայն՝ զոր նախ յերկրի չկարէր քարոզել · ու առ կատարեալն արժան է խօսել զնոր-

Հուրդս խնամոցութե : ‖

Զայսմ տեղոյ ցուցանէ օգոստինոս (մկն · յովՀ· ճՃ· · ղՂ· ·) այլև թեոփիլ լակտոս և ովկումենիոս զսուտ գրոցն , որ մակագրեալ էր Զ՝ոհաննէի զոչոխ · վասն զի զոր ոչն էր պարտ խօսել , զայն և գրէր իսկ ոչ :

Ապա ասիցէ ոք · ԸՀր ապա յայտնացան նմա անձառ բանքն , մինչ ոչ էր մարթի կի պատշաճ խօսել զնոյնս առ այլ մարդ : Պատասխանեմք , զոչոսի իբրև մտերիմ սիրելոյ , իբրև հաւատարիմ պաշտօնէի և ըՁհանուր քարոզչի , այլև իբրև բազմաց վշտացելոյ վասն քնի՝ անկ էր գիտել զբազում գաղտնիս Զ՝ , Թէև չկարէր զնոսին , և ամենեցուն հրա-

հրաժարակել։ Ըստ այնմ բարեկամ թագաւորի զրաւեալ ծածուկս ներսէհեան լսէ՝ ինձանէ՝ առանց կարօղ լինելոյ խօսել առ ծառայսն · զոր և ասէր առ աշակերտսն , Թէ ձեզ իբրև բարեկամաց ծանուցի զնմ լուծլեան ի հօրէ իմմէ ։ (յով. ժե · 15։) Եթէ վաղ դապետի մարդկային դիտուց ի դէպ է մակագուծ լինել ամ մասանց դիտութեան , Թէև ոչ զնմն ի լսելիս աշակերտսդ տայ հեղուցու , որչափ և այնչափ կան վարդապետի աւետարանին արժան էր տեղեակ լինել ձեռային Ճշմարտութեանց առ ի կարելոյ անմոլորապես ուսուցանել զպիտանիսն ըստ տանելոյ նորահաւատ մարդկանն ։ Եւ որ անդադար ի վիշտս և ի հալածանս զին, ոՀորեալ էր քան , կարօտ էր երկնային Ճաշակաց առ ի սփոփումն գտանելոյ ի վաստակս իւրում ։

Սակայն ոչ արժան իսկ է կարծել , Թէ առաքեալն լուեաց զլխովին զնմ բանսն ընկալեալս ի յաչխատութենէ իւրում · մանաւանդ հաւանելի է՝ Թէ ըմ մասին և անկատարապէս ինչ ինչ յայնցանէ ելեղող զրոյեալ ի Թուղթս իւր , Թէ պէտ և ոչ այնչափ պայծառ ծանօթութիբ , որչափ ինքն իմացեալ էր և իմմ նայր։ Յաղագս գաւազն հրեշտակաց զորոց անուանս յիշատակէ առ կողոսացիս , (ա · 16 ·) համարի մեծն զրէ դոր (ի վր եղեկիէլի · դերք ա · գլ · ը ·) Թէ ծանեալ առաքեալն ի յաչխատակիլ իւրում յերրորդ երկինս. զոյն ասէ և Թէոդորետոս ։ Գաղտնածայն ծուկ ինդիրքն յաղագս ընտրութեան և կոչման հեթանոսաց , յղիցս սկզբնական մեղաց , յղիցս խորհրդոց նորոյ օրինացն՝ որ յառակս հնոյն ծածկեալ կային , յղիցս ծայրագոյն անտեսութեան բանին մարմնացելոյ , յղիցս հանդերձելոյ յարութեան և հաստուցմանց , այս ամ ասեմ , զորոց առ հոմմայեցիս , առ երթայեցիս , և առ այլ ևկէղեցիս վարդապետ , պահանջէն զլոյս իմն երկնային՝ պայծառագոյն քան զսովորական յայտնութենէ հաւատոյ ։

Ի բովանդակութենէ առաջիկայ մեկնութեանցս՝ մնայ ինդրել նախ , Թէ այն յայտնութիւնն՝ որ եղև առաքելոյն ի յաչխատակիլն յերրորդ երկինս , և որ ի դրախտն՝ իցէ՞ն արդեօք մի և նոյն , և Թէ այլևայլ ։ Երկրորդ , որից ծանօթութենէ տեղեկացաւ յայնմ յաչխատակութենէ ։

Յաղագս առաջնոյն՝ ոմանք ի հարցն անորոշաբար վարին ասելով , Թէ յերկրին երկինս յաչխատակեցաւ , և ի դրախտն ածաւ , առանց բացատրելոյ նմին իցն արդեօք , և ի նմին ժամանակի , Թէ այլևայլ ։ (Ամբրոսիոս · դերք է · յոհ · հաւատոյ · գլ · ժէ։ Աթանաս. ջաւադով · յղիցս վախստեան խրոյ · հմր · 20։ Բարսեղ · ճռ. յղիցս մխիթարութենէ ի վիշտս ։)

Օգոստինոս երկբայութենէ խօսի , բայց առաւել յօժարի նոյն համարել զերկրորդն ասելով · ոչ համաձայ հաստատեմ արդեօք յերրորդ երկինս իցէ դրախտն, Թէ նախ յերրորդ երկինս , և անտի ի դրախտն ։ Այն դրախտ կամ յերկինս , և կամ այլուրեք՝ յոր զկնի յաչխատակեցաւ · Թէ ոչ՝ նոյն մի ինչ այլևայլ անուամբք կոչեցեալ , ուր են հոդիք երանելեացն ։ (ի վր ծննդ · ըե դրոյն · գերք ժբ · հմր 65 · 66 · 97 ։) Ասկեբերան ի կարգի մեկնութենս (ճռ. իվ ·) միանգամայն դնելով զսուսանն 2, 3 , 4 , 5 , ի վր ածէ՝ Թէ առաքեալն բազումս ունելով յայտնութիւս , ասաց զնի ի բաղմոց դնէ · գերք Թէ ի դրախտին էր՝ և Թէ յերրորդ երկինս · բայց զնոյնսին ոչ յայտնի վիճաց ևն ։ Այս բանք նորա ցուցանեն՝ մի և նոյն համարել , Թէպէտ եւ սխալ ոմանք ասեն , Թէ մի կոչէ զերկինս՝ ոչ իբրև նոյնս , այլ միաւորելով , ոՀ Թէ նախ յերրորդ երկինս յաչխատակեալ , և անտի ի դրախտն ։ Եւ արդարև նա ինքն ասկեբերան խօսելով ի Ճառ. ի · առ. Հոգովարդն անտիոքայ , յետ ասելոյն՝ յերրորդ երկինս յաչխատակեալ , և ի դրախտն առեալ , բաղմաւորական ձայնիւ ի վր ածէ , զի մի մեծուբ այսոցիկ յայտնութենէց չպարտանայցէ , տաւաւ նմա խոյլ մարմնոյ։ Աթանէնացին , լերանաս , կայետանոս և այլք ի յետնոց առաւել ընտրեցին նոյն համարել զերկոսին՝ այլևայլ անուամբ ծանուցեալ · իբր զի երկինս կոչել ըստ իմացական զորութենէն՝ որով յաչխատակեցաւ ի Ճանաչել զհորհուրդ

դրա բարձրագոյնս , և զնոյն դրախտ՝ ըստ բաղձողականին ՚ի Ճաշակել զանհամեմատ քաղցրութենին · զի երեխա փափկանալ և բերկրանաց է նշանակիչ · ՚ի սոյն կարծիս հակամիտեալ եւսեբիոսի , ցուցանէ այսոքիւք պատճառաբանելով · Նախ՝ զի վճռ յարիշտակունէն ՚ի դրախտն զժամանակ ինչ ոչ նշանակէ առաքելն , ոչ վճռ առաջնոյն ասաց՝ եղեալ յառաջքան զերրեքտասան ամ : Երկրորդ , ըստ հակառակն՝ անդ ոչ յիշեաց զինչ լուաւ կամ եառս յերրորդ երկինս : Ապա յայտ է՝ թէ Թողու ամբողջանալ միոյն ՚ի միւս մասնէն , ցուցանելով թէ երկոքեան ՚ի նմին ժամանակի եղեն , և զնոյնս ծանեալ · որով և մի յայտնութեան բացակատարի : Վճռ զկապակցութեան բանիցն այսոցիկ յարմարէ եւսեբիոս· Գիտեմ զայր մի ՚ի քրիստոս ըստ ամ յարիշտակէ մինչ յերրորդ երկինս , զիտեմ ասեմ՝ զայնպիսի այր յարիշտակէ ՚ի դրախտն , ուր լուաւ բանս անճառս նէ :

Սակայն այլոց վարդապետաց առաւել հաւանելի թուի՝ զանազան յայտնութիւնս ասել : Ամբրոսեան և պեղագեան մեկնիչք զատանէն զերկոսին : Բայց ՚ի բանէ ոսկեբերանին՝ զոր վերագոյն յիշեցաք , նա ինքն մեծն գրիգոր՝ ուրեք ուրեք անորոշաբար յիշելով , (՚ի գիրս բարոյ · գլուխ ը · գլ · իե · և գիրք ժէ · գլ · լա ·) ապա յայտնապէս զատանի ասելով · Յերրորդ երկինս յարիշտակեալ , և դարձեալ ՚ի դրախտն յարիշտակեալ · (Անդ · գիրք ժը · գլ · ի ·) և յեղանակ բանիցն ցուցանէ՝ համանալ զյարիշտակումն յերկինս ՚ի տես քան առ Ճանապարհին դամասկեայ :

Այս կարծիք հաստատագոյն մեզ թուի , մանր համարելով ՚ի բուն բանս առաքելոյն : Նախ՝ զի ոչ վճռ յարիշտակուելն յերրորդ երկինս բացայայտեալ թէ առնէ , մարմնով արդեօք էրև , թէ առանց մարմնոյ՝ ես ոչ գիտեմ , ոչ գիտէ , նովին օրինակաւ զնոյնս ասել նմին կրկնէ վճռ յարիշտակութենէն ՚ի դրախտն : Եւ եթէ մի և նոյն յայտնութիւն էր , վայրապար լինէր գլուխն այս կրկնութեան : Երկրորդ , ոչ ՚ի դէպ գայր դարձեալ զնոյն զմի եղանակ յայտնութիւն փոփոխեալ անուամբք երկին և դրախտի պատմագրեալ ՚ի միում վայրի , որ զանայսոյսութիւն ծանուցանէր առ ընթերցօղս : Երրորդ , ՚ի սկզբանն բազմատրական խոստմամբ ասաց՝ գալ ՚ի գեհենս և յարուցանել · և անհամանելի թուի՝ թէ յանկնդրութիւն շարժելով զփափաքուածն ընթերցողաց , միով և եւեթ յայտնութիւնբ կնքեցէ զբանն · այլ զոր նէ երկոքեանբ պնդոյ էր հաստատել զատագրելն երբև երկու վկայիւք :

Այսոցիկ պատճառաց որք զրախանք են և ՚ի բուն կարէ բանիցն առնելք , անփոյթ արարել եւսեբիոս , զվերջինն եւեթ համարի դիւրաւ լուծանել , թէ բազմաբաթ ասի յայտնութիւնք , վճռ բազմութիւն յայտնել խորհրդոյն : Սակայն այդպիսի լուծմամբ և ոչ ըստ ինքն մնայ բանի եւսեբիոս · վճռ զի փոքր մի յառաջ պնդէր՝ թէ մի տեսութիւն են երկոքեին վճռ լինելոյն ՚ի նմին ժամանակի , և առնոյն տեսել իրս · և զիարդ ապա նոյն տեսեալ իրքն փոխին զնոյն մի տեսութիւն ՚ի բազում յայտնութիւնս : Եւ դարձեալ , նա ինքն ստորև ոչ հաւանի ասել՝ թէ յայնմ յարիշտակութէ տեսեալ իցէ առաքելոյն զէութիւն այ , և առ այս պատճառ առնու զբազմատրական ասելն էանս անճառս · իսկ էութիւն այ միև պարզ է՝ ասէ : Իսկ արդ՝ եթէ անճայնն էութենն որ անբաւ դիտելեաց է բովանդակիչ , չմարթի ասել բազմաբար անճառ բանս , առ իմ՞ արդեօք բազում յայտնել իրք կարիցին բազմացուցանել զմի յայտնութիւնն : Այլ սակայն ուղղակի հերքելով զևւեծուծիդ , ոչ ուշադիր եղև եւսեբիոս , թէ միութիւնն կամ ներքոյ բազմութենէն ոչ ՚ի նիւթական թուոյ առարկայիցն կշռելի է , այլ ՚ի ժամանակէն · ապաքէն սովորաբար միով հայեցմամբ աչօք բազում զանազան առարկայս տեսանեմք · և սակայն տեսութիւն միասանեմք · Եւ սակայն զնոյն զմի առարկայ յայլևայլ ժամանակ տեսեալ , բազում տեսութիւն ասի՝ և ոչ մի : Ջի բանն փարատի՝ որ և յայտնութիւն ինչ էր , ասեն զերբ երկու լինել · վճռ զիւտ առաջնոյն զարթուցեալ , միւսանգամ եմուտ ՚ի քուն , և եառս զերկրորդն · ընդ հասուցեալ ժամանակի քնոյն՝ երկու

արար զերազան : Ապա եթէ ի բազ-
մուէ տեսիլ իրացն արժան էր Թումէլ ,
յերեսաքանչիւր նուագի պատերասել ,
չորեքտասան երազս· վա՛ղ ի ելեվին ելեվին
Թումով ելին Տասկըն , և երինգըն :
Իսկ այն պատճառ՝ որով մի յայտնու-
Թիւն լինել ցուցանէ եստիոս , են լոկ
բացատականք՝ անդրօք ի հետեւեցու-
ցանել իբր զի ասէ յառաջնումն ոչ գնէ
առաքեալն Թէ զինչ ետես , և ոչ յեր
կրորդումն՝ Թէ երբ ետես : Լռելն զայդ-
պիսի հանդամանս կարէ զայլ բազում
պատճառս ունել այլ յեղելոցն արժան
է ինդրել զդիտաւորութէն առաքելոյն·
ապա Թէ ոչ՝ ոչ զժամանակ յայտնու-
Թինն լռեաց յերկրորդումն , նոյնպես ոչ
պիտոյ էր զվիւն կրկնել , մարմնով ար-
դեօք յափշտակեցաւ , Թէ առանց մարմ-
նոյ : Այլ ասեմք , Թէ լռեաց ասա
ժամանակին , Թերևս զի ոչ յիշէր որ-
շաբար՝ երբ եղեալ էր · իսկ յառաջ-
նումն զանց արար գնել զտեսեալն և
զլուծեալս , վա՛ղ զի անուն երրորդ երկ-
նից ինքնին յայտ առնէր զարձրալոյն
և զնձայնին իրաց տեղեկութէն : Բայց
գրեթէ անուն երկդիմի գոլով՝ ի նշա-
նակել զանարձանի վայր փափկութէից՝
կամ հոգեկանաց , կի մարմնականաց ,
պատշաճ Տամարեցաւ յաբեղալ զան-
Տառ բանիցն լսելութէի , ոմն զի չիմա-
նալիս անդր Ձգեսցէ զմիտս ընթերցո-
ղաց :

Մատիցո՛ւք յերկդ խնդիրն , Թէ զինչ
Տանեցմութէիք պարգևեցան առաքելոյն
ի յափշտակել նո՛ր յերրորդ երկինս , և
ի դրախտն : Նախ ք զտեսութէի խրն-
դրոյն՝ զորոշումն անուանցն արժան է
Տայցել զերրորդ երկնից, և զդրախտին :
Ասացաք ի սկզբան բնաբանիս՝ Թէ
գրեալ ոչ իմանի երկրաւոր կի եղեմա-
կանն , այլ տեղի հոգևոր զոմարձու-
Թեց · զոր վարդապետք սովորաբար
ուրոյն յերրորդ երկնից յիշեն՝ իբրև
այլ տեղի յայնմանէ · ոմն ի նոսիայի-
շատակեալ բանս նո՛ր : Կրտիոս վկայէ՝
հրէական վարդապետաց այսպէս որո-
շել զերկոսին · իբր զի դրախտ ասեն
զտեղի Տանդստեան հոգւոցն արդարոց
զինի մահուն · իսկ երկինս՝ զտեղի փա-
ռաց նո՛ր յետ յարութէն : Մ՛եք չունիմք
ուսուեք Տաստատել , Թէ յայս միտս
արդեօք իմացաւ առաքեալս , և ոչ Տա-
ւանեցուցանել , Թէ այլևայլ տեղիք է-
ցեն · վա՛ղ զի նոյն մի տեղի կարէ այլև-
այլ անուանս Տանդիպել , երկինք՝ ասկս
բաձրութէնն և անմատչելին գոլով ի
մարդկանէ , և դրախտ՝ ասկս զուարճա-
Տալի վայելչութէնն որ ի նմա : Յայն ի
մի տեղի մարթի էր նմ վերառնուլ զառա-
քեալն յայլևայլ նուագս , և յայտնել
նմա զոր ինչ կամէրն :

Իսկ զանուն երրորդ երկնից ոմանք ի
վարդապետաց փոխաբերեցին ի նմա-
նական իմաստս : Ամբրոսիոս բարոյ-
ապէս նկատեալ , ի նոյն իսկ ի մարդն
զանազանէ երբեակ երկինս ըստ ախոր-
ժակացն , այ մարմնական , շնչաւոր , և
հոգեղէն : Եթէ յայս երրորդ երկինս
յափշտակիս ասէ՝ տեսանել զՏառա-
գայթ հոգևոր շնորՏացն , զի շնչա-
ւոր մարդ ոչ զիտէ զՏոգւոյն , այնպէս
յափշտակիս ասա ի դրախտն առանց
վտանգաց ախտից եւն : (Գիրք յղ ·
դրախտին · գլ · ժե · էմ · 53 :)

Ստեղն օգուտսինոս առաւել անօսրելով
զբանն , երեք երկնիւք այլաբանէ զե-
րիս տեսութէիս , կի Տանապհումնս · այ
զմարմնական՝ որով զգայիքս Տանապհեն,
զՏոգևորական՝ որով Տոգեղէն կամ
իմանալի իրք ըմբռնին, և զիմացական
որով ետծայինք իմանին : Եւ ահա ասէ
յայս տեսութէի վերառել եղև պօղոս ·
իսկ Թէ զինչ ետես , յետ ասկաւուց
տեսանելոյ զկարծիս նո՛ր : (Ի վիճնդ·
ըն գրոյն· գիրք ժբ · էմ · 59 · 67 :)
Ջսոյն իմաստս ըստձակելով ազուի-
նացւոյն (ի մեկ · ԹղԹայս ·) երկին
իմանայ զբարձրութէի մարդկային Տա-
նգման ի վեր քան զսովորականն . և
երեք՝ ըստ երբեակ Տանապհմանց , մարմնա-
կան , երևակայական , և իմացական :
Եթէ աչօք տեսանէ ինչ արտաքոյ բնա-
կան կարողութէն , ոմն բաղտասար ե-
տես զձեռն՝ որ գրէր յորմ տաՃարին ,
ասի յափշտակիլ յառաջին երկինն :
Յորժամ երևակայութէ՛ վերանայ Տա-
նգայել ինչ ոչ յառաջն մտածեալ , կի
յանձուսա միայն ցուցեալ , ոմն տեսիլ
կոչեցին եղեալ պետրոսի ի զարմաց-
մանն , ասի յափշտակիլ յերկրորդ եր-
կինն : Իսկ մտօք ըմբռնելով զիմանա-
լիս և զբնութէիս իրաց առանց զգալի
եղեալ

Երեսակայմանց, ասէ յաւիշտակիվ յերբ բորդ երկինս. և ահա այս շնորհեցաւ սքեայն պօղոսի։

Ա յլազգ և ա յարմարէ ազուիհնացին, երբեակ երկինս իմանալով զերիս հրեշտականական քահանայապետութիւնս. յորոց յերրորդին յաւիշտակեցաւ պօղոս՝ ըստնելով զանաղօտ ճանաչութիւն ետնու թենն. ոչ վերին քահանայապետութենն անըմիջապար յետնուէն անտի առնու զնուաւորութենն։

Ա յլ տակայն ոչ կանխեցաք ասացաք ի մէկնուէ 2 տանն, այսպիսի խնատոք օտարնան ի բնական մտաց գրոյն. և անյայտ էին ի տոլորուէ այնր ժամանակի կորնթացւոց։ Ա՛յ միալ արժան է յայնմ զոր յիշեցաք անդ, երէ երկինս ասել զՏրեղէնն, բնականարան կարդել հրեշտակաց և սքց. ըստ որում ոչ միայն այլ վերդպետք, այլ օգուտներս ինքնին և ազուիհնացին զայս համարին բնական նշանակութեի գրոյն։

Ապա տեսցո՛ք՝ թէ զինչ ինչ յայտնեցաւ սքեայն պօղոսի յայնմ երանաւէտ կայանի։ Ա՛ռնայն վերդապետք և մեկնիչք միաբանին ասել, թէ յայնմ բարձրագոյն տեղոյն բովանդակ խորհուրդք հաւատոյ պայծառագոյնս ծանուցանի առաքելոյն. ետնպէին կատարելութիք, սքեայ Երէութենն խորհուրդ, մարդեղութենն, վերկագործութիք, նահապետմանութիք շնորհաց և փառաց, և այլն ամ որ ի մեծուէ եր կնային հաւատոյմանցն հային, յաւէտագոյն ճանաչմամբ գոյացան նմա, քան զոր մարթ էր ճանաչել ի սովորական յայտնութիք հաւատոց, կի երկարաժամանակեայ ուսմամբ։ Յաւելուն և՝ ետնուցեի նէ զգեղեցիկ կարգաւորութիք հրեշտակաց, և զփառս նց, զորս տեսուէ եկեղեցոյ, և զպէսպի անցս՝ որ հանդերձեալ էին անցանել ընդ նա. դուք նաև զփառս՝ որ պահեալ էին առաքելոյն ի պատկումն առաքելական վաստակոց նէ. թէպէտ զայն և՝ զոր ինչ միանգամ կամեցաւ հաղորդել նմա աննախանձ լոյսն ետնպին։ Յայսմ մտի չիք ընդիմութիք առ վարդապետս։

Բայց խնդիր է վերճաբանել, արդեօք վերճակեցաւ նմա դէմյանդիման տեսութիք ճանալել զէութենն սց անաղօտ, այնպէս որպէս խոստացեալ է արդարոցն կատարելոց։ Ա յսմ խնդրոյ նախագրեալ սքն օգուտներս՝ հաստատէ առաջել զստորագասական կողմն, թէ արդարեւ ցուցաւ առաքելոյն հաւատի ետնուքենն լուսով փառաց՝ և ոչ հաւատոյ։ Զայս ասացեալ ի վերն ծննդոց ըստ գրոյն. (գիրք ժբ. հմր 59. 65. 66. 67։) Ա յլև ի թէլեն ճսէ. գրէ առ պաւլինոս. հմր. 31. ուր ջանայ ցուցանել զնոյն կարծիս ի բանից ինչ սքեայ ամբրոսիոսի։ Եւ թէպէտ ոմանք համարին՝ թէ յայլ գրուածս իւր արարեալ զկնի. փոխեալ եցէ, կի ըստ երկբայութիք թողեալ զայն կարծիս, սակայ տեսանեմք զի հաւատարիմ հետևողն թողամս առաքինացի անշուշտ զնոյն կարծիս կալաւ. յամ գիրս իւր. և այն տրամածեցաւ ի դպրոցս ետնաբանից մինչև ի դարն ժբ։

Յետ այնր ետնաբանք և մեկնիչք ի մէջ առեալ երկուստեք զբանս առաջին վարդապետացդ, կարի երկբայելի ասացին զինդիրս, և յաւէտ ի բացատականն կոյս հաւանեցան. Վ՛ք զի հարքն որք ուսուցանեն՝ թէ ոչ ումեք ի մահկանացու կեանս շնորհել է պայծառ տեսութիք էութենն այ, յայնմի և արձակաբար խօսին. որպ ոսկեբերան, գրիգոր ետնաբան, կիւրեղ աղեքսանդրացի, ամբրոսիոս, մեծն գրիգոր. և այլք։ Իսկ որք նպաստաւորք երևին ստորագասական կողմանն, անորոշ ասեն՝ երբ այն որ զհաւատով ճանաչումն կարեն նշանակել, քան թէ զդէմյանդիման տեսութիք։ Մի յայնցանէ երանելին հերոնիմոս այսպէս խօսի ի մեկն. ամովսայ. (գիրք է. գլ. թ.) սքեայ պօղոս ի ստորագասոյդ յաւիշտակեալ ի բարձրագոյնն, հռոմէացի սքեայ և որդւոյն հասանէր առ հայր, և լսէր զբանս անճառս սքեայ երրորդութենն, զորս մարդկան լսել ոչ պատշաճ է։ Ձայնակից այսմ նարեկացին ասէ (ի մեկն. երդոց. եր. 155.) թէ զառաջին պատուական դիտութիք երրորդութենն ընկալաւ ի մերձենալն ի դամասկոս։ Եւ յառաջ քան զայս ասացեալ էր (եր. 101.) մարդկային բնութիք զատանդոյն ոչ կարէ տեսանել կի իմանալ որչափ յայմ ի կեանս է. յաղագս այսոիկ

սորիկ զպօղոս արտաքոյ մարմնոյն առեալ, յերրորդ երկինս տարել, անդ եցոյց զանճառելին ։ Ցայս առակս և զշարականին երգելն ։ * Որ զերազոյն քերովբէից վերամբարձել ՚ի յերրակի խոռանս երկնից ։ ։ ։ երրորդութեանն արժանաւորելով տեսչական աշխ պօղոս ։ ‖ Արդ՝ այսոքիկ և նման բանք ոչ հարկաւ ցուցանեն, թէ ըստ նախկին երևս նեալ հոգւոցն լեալ լոկ տեսութիւնն սէր երկրութեան, կամ այլոց անճառելեացն ոյք դէմ յանդիման ոչ էն յինքեան, կամ ըստ լեզուի դպրոցաց խօսելով, ՚ի բանն ասելն ։ այլ մարթ է իմանալ և ՚ի վերնամանն որ արտաքոյ բանին, տեսչական դիտութիւն, և զերազոյն լուսով հաւատոյ ։ Ասէ զի ոչ յերանական ճաշակման աստիճանք են յուրեք կամ երբեմն, նոյնպես ՚ի հաւատոյ ճանաչման դանազանաբար ըմբռնին խորհուրդքն յայտնեալք ։ և է բարձրագոյն եղանակ՝ զոր առաւել արժանաւորացն շնորհէ ասել ։

Եւ քան զի յայս խնդիր չէք բաջայայտ վկայութիւն յայլ տեղեաց գրոց, ոչ միայն բան աւանդութեան հարց, և ոչ հանապատ խորհուրդ կարծիք այլոց վարդապետաց, նման իբրև ասելոյն կամ առ երբ կաքանչիւր կողին տարաձայնացին, ոմն պնտավիոս և բերրէի, և կամ ՚ի բացայայտականն՝ քան ՚ի ստորատական կողին ճանրացան, և առաւել մեկնիչք առաջի բանիցս կոչեցեալ, եւ տարբեր այլք ։ Ապաքէն իբրև ասելոյն խնդիր յօժարիմ թողուլ զայս ՚ի ճառս ասելոց ։ բայց հարկ մեկնութեան պատճառի ընտրութեանն առնել հարապատ իմաստից ։ Ոչ զայն խնդրեմք, թէ իցէ արդեօք հնարաւոր՝ զի մարդ արդար ՚ի մահկանացու կենաս դառնալ, արժանասցի դէմ յանդիման վայելմանն այլ յառաջ ձեռն ինչ արատնութեան ։ վա զի յայսմ չիք դիմադրութիւն հայեցեալ ՚ի բացարձակ կարողութեան այլ ։ Եւ ոչ դարձեալ հնարաւորութեամբ ՚ի

որում հաւատք ի լսելոյ են. (հռոմ. Ժ. 17.) Եւ դարձեալ, ոչ ասէր բազմաբան բանս անշառս, այլ միաւորական. վա՛ղ ղի էուն ձեռային մի պարզ բան է:

Անզօր են և այս պատճառք: Առաքինին, զի ի լմնաւոր ներդործութեիս և առ հոգեղէն Հանապետիս՝ նոյն է տեսանել և լսել. միաքն միամիտ ընդ զուտզի աչաց և ականջաց. և իքն ծանուցեալք օրինակին ի լոյս և ի ձայն. ուստի և առ միմեանս ասին երկոքեան. ըստ այնմ (յայտն. ա. 12.) * Եւ դարձայ տեսանել զձայնն՝ որ խօսէր ընդ իս: ‖ Եւս առաւել առ ձեռ Հշմարտել է այս, որ գերազանցութ ամէն է, ամէն լուր է, ամէն բան է: Զինչ այլ պայծառագոյն և ամենահայեցաց քան զՀանապետն՝ որում ինքն ձեռ մերկապարանոց գիտէ զնմա. և սակայն ոչ միայն ի տեսողութեի, այլև ի լսելութ այլաբանի ի գրոց. որպա և յիշէս հոգւոյն սկզբ ասաց ցերն (յովհ. Ժէ. 13.) * Ջոր լսէ ցե, խօսիցի: ‖ Ապա եթէ անօսրել և ևս կամիցիմք, զդէմյանդիման Հանապետն ցոյ կոչեմ տեսողութ սակս պայծառութեն, բայց է և լսելութէն վա՛ռ յիցոյ յայտնութէնն գերբնական լուսով և ոչ բնականաւ: Թող զայն՝ զի ի լսելոյ ասել զՀապետն՝ իմանի ըստ սկսմանն, ի քարոզութէ այլոց ուսանելով զՀապետն. բայց ներքին Հապետութէ Հապետոց ի տեսութէ առակեալ է բազում ուրեք. ըստ այնմ (երբայ. Ժ. 13.) * Ըստ Հապետոց մեռան ամենեքին սոքա, և չեն ընկալեալ զաւետխոսն, այլ ի հեռուստ տեսին զնա, և ցնծացան: ‖

Երկիր պատճառն ոչինչ ըՀատ անզօր է. վա՛ղ ի միում ամենապարզ էութէն ոչ անբաւ են գիտելիք, թող թէ բազմք. ուստի թէև զայն միայն յայտնապէս տեսել էր առաքելոյն, կարօղ էր առանց առաւելսխոսութէ ասել բազմագոյն բանս լուել: Թող զի բաց ի դէմյանդիման տեսութէն՝ ունէր Հաւանել և զայլ ինչ բազում յաղագս ոչ և արարածոց հետել գիտութէ: Ապա յայտ եղև՝ թէ չկայ ինչ ի բանս առաքելոյն, որ անՀաւանելի ցուցանիցէ զնծային երանական տեսութէնն:

Բեր քննեցուք և զերկիրն, թէ կայցէ ինչ այնպիսի՝ որ զայն Հաստատիցէ: Երիս ինչ միայն ընթեռնումք, ըստ յաղաւէլ, երբորդ երկիր, կի՛ երեխ, և բանս անշառս: և ահա ոչ մի յայտգանէ տիրապես ի ներքս փակէ զդէմյանդիման տեսութէնն: Յափշտակելն ցուցանէ միայն զվերատումն հոգւոյն ի Հանապետութէն ինչ արտաքոյ բնական կարգութէնն. բայց ոչ տաՀմանէ՝ թէ յորոց և յորպիսի Հանապետութէն. ուստի և մաքադարձական յայտնութէնց և տեսլեանց մերօրինակ պատշաճի: Երբորդ երկիր և երեխ բնացաք տալաքէն զերկրէնն տե՛ղ հրեշտակաց և հոգւոց արդարոց, ուր յաւիտենական միանգամայն երկիցս: Ալ թէ զինչ անտանօր յայտնեցաւ նմա, տեղին ոչ է բաւական ի վկայել այսմ: Նոցին իսկ հրեշտակաց և հոգւոցն կատարելոց բազում ինչ յայտնին անտանօր արտաքոյ երանական տեսութէնն, թէ զնոյ՝ և թէ զայլոց իրաց: Իսկ անշառս ասել զբանսն յայտնեալս, տիրապէս պատշաճի նաև գործոցն այդ, և ամենիմաստ կարգացոյն՝ որով վարի ի բնական և ի գերբնական նախախնամութէն իւրում. տես զոր ի մեկնութէնն ասացաք: Ըստ այսմ վերագոյն (թ. 15.) զպարգևսն այդ կոչեաց անպտուղ. քանզի ըստ արեկացոյն, անբաւականդ կելոյն՝ և բարերարելն է անՀաւանելի:

(բան. խդ.)

Թերևս տարակուսանս ոք ընդէմ բերիցէ, զինչ պէտք էին՝ յերանելեացն օթևան վերանալուս կամ զպզոտս, եթէ ոչ եղոյց նմա զդէմս իւր պայծառ տեսութէ: Պատասխանեմք. վա՛ղ զի նաև յայտնութէ այլոց խորհրդոցն՝ այնու օրինակաւ՝ որով ցուցաւ ձեռայոյ առաքելոյս, ոչ էր սովորական՝ այլ սեպհական այնմ երանեալ գաւառի, իբրև Հաշակ ինն նախաղգացիկ՝ ամենահամ տեղանոյ արքայութէն: Եւ է իսկ այդ սովորութէն, ի բարձրադոյն յայտնութէնս՝ առնել և տեղւոյ ընտրութէն. որպէս ի Հինսն յանապատ Հաներ, և ի լերինս՝ ի սինա, և ի քորէբ առ ի մալ մարգարէիցն զերբաքանչիւր յայտնութէնսն: Եւ ինորս նմանաբար ի թաբորականն յօրինակ երկինց՝ արտափայլեաց քո զփառս մարմնոյն. և սիրելին յով-

յովհաննէս՝ ի հրաշալի տեսիլս Իւրոյ էութ յերկինս շրջիլ, քան յերկրի ։ Յայտ և՝ ի ներհակէն է, զի հրեշտակք մեր պահապանք յերկրի գոլով առ մեզ, ասին յերկինս տեսանել զերեսս Յօր. (մատթ. ԺԸ. 10.) իբրզի այնմ երանել զի տեսանէին՝ յատուկ տեսարան երկնից են ։

Ա յսքան յանեցաք ի քննուել բնաբան նիցս՝ ոչ ի յօժարուէ, այլ զի ծածկել մեր առաքեալս զիւր յայտնուխն կալ ըմ անյայտաբար պատմեաց ։

5· Ա ՚ան այնպէսոյն պարծէցայց · այլ զնային ինչ ու պարծէցայց, ԷՅՅ ԻՒՐ ՚ի փշարուխս ։

Ահա վա՛ տյնպիսի մարդոյ՝ զոր ես զի տեմ ասէ՝ արժանացել երկնաւոր յայտնութեաց, պարծէցայց, արժան է՝ և կալ բոզ էի պարծել, զնո՛ վտեմական առաքելութիւս և զնշանագործուխս հոչակ կելով։ Եթէ այլ ոք է՝ որ յաւիշտակեցուսն, քեզ ընդ է պարծել, հարցանէ ասկէբերան · ապա ուրեմն զու ինքն ես յաւիշտակեալն ։ Պատասխանէ պօղոս · այլ վա՛ նմին ինչ ու պարծէցայց · զինէն կի յիմ դէմս ոչ իւ՛ըք բնաւ պարծել կալ միմ, ոչ՝ ի միտ ինչ՝ և ոչ՝ ի փոքր · բայց եթէ չարի իրացն պահանջիցէ, ՚ի տ՚ւ ըստ՚ն, ՚ի վերչսս, ՚ի տառապանս իմ կամիմ պարծել · ուր յորմն, և ըմ նմա լսարինն և արաքացին ներդործուխք դնեն՝ չ՚ · զոր միոր և ասորին զօրուխք իմանան ։ Տ՚ւօրն՚ն սնոմանի զվիշտսն զնեքքին և զարտաքին · վա՛ զի ՃՆշէն զմարդ, և յայտնեն զնո՛ բնաւոր անկատուխն · նոյնպա՛ս առ այլս զկրօնն եր և եւցուցանեն անզօր և արհամարհ · է՛ զի և զբարուց տկարուխ յերևան ածէն՝ անհամբերուխք, տրտնջմամբ, և անդէպ տխրուխք ։

Ա՛զդ յայտնսկի ասէ՝ բնաբեմ պարծել, և ոչ յայլ մեծագործուխս, կմ յաձնս տեսուխս · վա՛ զի առքա՛ տկարուխքս ոչ բերեն յիս շարժուխն անափառուխ, այլ Թողուն՝ ի ցածուն Ճանապհսն անձնս · և զայլադկոտս իմ ոչ այնչափ՝ ի նախանձ զրգռեն · իսկ բարեմտացն առաւելապէս օգտեն, Համեմատելով զիմ վշտակրուխս ընդ այնմ, զոր Հակառակորդք իմ առնեն կամ կրեն ։ տես և Ժե. 30 ։

Ոչ բազում անգամ ասացաք, այլոյ և այլոյ անձին կերպարանս ձևացուցանէ յայտնսկի բանս ։ Մեծամեծ յայտնուխք, և մեծամեծ վշտակրուխք՝ ևն Հանդամանք կարի տարաղոյզ առ միմեանս, մինչ զի զանազանից դիմաց են ցուցանկան ։ Եւ զի առաքեալս ոչ այլով սահմանաւ Ճանապէ զնոքս, բայց այսու՝ * Պօղոս՝ նախ Հալածօղ, և ապա Հալածեալ վա՛ քոյ, ‖ նմին իրի՝ ի փոխաւորս և՝ ի պանծալի իրս երևիլ այլ ումն զատուցեալ լիւրմ · ոչ տւրանայ՝ թէ չէմ ես այն · բայց և Հատատակ ոչ թէ նոյն եմ։ Ա՛յս է ամենաորշեալ Հնարս Հաղթել նո՛ և ոչ բանիս՝ ի դէպ է կարծել, մի յանձառ ուսմանց անոթ՝ զոր լսեալ յերկնաձեմ դպրանոցին ։

6· (ի էրէ և ՚ս՚ղէմ պարծել, ո՛ չէիցէ ՚ անչմա՛ · ՚ամէն զարթօն ասէմ · այլ անհայեմ գ՚ոցէ ոչ համարիցի ինչ ասել ի ՚ամ զոր պ՚ւսուիցէ ինչ, ՚մ լսէիցէ ինչ նէն ։

Թէպէտև կամիցիմ և պարծել զինէն յայն իրս՝ որք արդոյք են առ ՚ած, և շքեղ առ մարդիկ, Թէպայս և կամիցիմ դէմս պատուել զմեծամեծ յայտնուխքս և տեսիլս, ո՛ չ եղէց անչմա՛ · ոչ լինիմ մեծաբանող, ոչ ընդվայրաբան, ոչ ստուսց · ոչ ոք կարէր զնս անմտուխ դատաստանաւ պարտաւորել, Թէ և առ երեսս անմտանալ Թուխի ոմանց ։ Եւ ըէր · ՚ամէն զարթօն ասէմ · ըս յաւնին, զշշմարտուխն ։ Ջայն որ Ճշմարիտն է և ստոյգ՝ ասէմ զանձնէս · Ճշմարիտս ոչ միայն ըս արդեանց զործոյն, այլ և ըս իրաւացի պատճառին · զարդարն խոսիմ, և արդարուխք խօսիմ · զոր իրօք եղեալ է յիս՝ պատմեմ · և զայն՝ առ՝ ի խափանել զզրպարտանս սուտ առաքելոց, յորմէ տուգանս կրէ ձեր եկեղեցիդ ։ Ա՛յսպէս երկուստեք իմանալի է խօսել զարդարն, ՚ը՛ արդար՝ Թէ ըէրին, և Թէ ըս պատճառին · որով անպարտ կացուցանէ ՚ի կարծեաց անմտուխն ։ Ապա Թէ ոչ՝ եՀէ ոք ասիցէ զանձնէ զՇշմարիտ գովուխն՝ բայց առանց օրէ նաւոր պատճառի, ոչ գլխովին ազատ Ինայ յանմտուխ · տակաւին անպարծ համարի, Թէև ոչ ստապարծ ։

Ա՛ւ

Այլ ոմեքայէմ· Սակայն խնայեմ ՚ի ձեզ և չիս, խնայեմ ՚ի քանս իմ, զգուշասայ, հրաժարեմ ՚ի փառասոր յիշմանց զանձնէ իմմէ, թէպէտ և ունիկ ասել բազումս ՚ի պարծանս իմ· երկնելովդ ուրեք ոք ՚ի ձէնջ կամ յայլոց՝ համարէիցէ չիս, (՚ի մի օրինս համարէիցէ ինչ չիս·) կարծիցէ զինէն աւելի քան զայն՝ զոր գործով տեսանէ չիս, կի քան զոր լսէ ՚ի բանից իմոց· Լասինն դնէ, համարիցէ չիս· բայց այլքն՝ չիս, կամ զինէն· Իսկ յաջորդն գէոմէիչէ չիս·, յայլ թարգմանս ՚չիս·

Երկիւղն՝ որոյ վերայ զգուշանայր յայտնապէս գրէլ զանձնէն զմեծագործսդ զերազանցութիւնս ետծապարգեւս, այն էր՝ զի մի ոք կարծիցէ զնա ետծարուել ոմն, երկնաբազաքացի, առաւելել քան ըզմահկանացու բնութիւնս պայմանն· Լիւսացոյցի ժողովուրդք ՚ի տեսանելն միայն զվազվազել ՚ի ծնէ կաղին՝ բանիւ պօզոսի, անդէն և ինքեանք սկսան ոտիւք արշաւել, և լեզուօքն կաղալ, թէ ետծոմն է սա՝ նմանել մարդկան· (Գործ· ԺԴ· 10·)՝Կղին և մէլիտինոյ բարբարոսքն տեսեալ, թէ անվնաս ՚ի խայթ ուճաձոյ իժին կայր առաքեալն, կարծիս ետծոմէն խորհէին զնմանէ· (Գործ· ԻԸ· 6·) Եւ զի՝նչ արդեօք ոչ կասկածելի էր համարիլ զնմանէ նորահաստատ մարդկանն, կամ այլոց հեթանոսաց, եթէ լսէին՝ թէ յերկինս յափշտակեցաւ, ըստ հրեշտակս պարեզի, զդաղտնիս ետծոմէթեն և զնորհուրդս մարդկան ծանեայ, և զայլս այսպիսիս· Ապա ըստ այսմ մեկ նուէն՝ որ սովորականն է, աւելի հաստատել քան զտեսեալն՝ է կարծել զնա դեր ՚ի վերոյ մարդկայնոսս, և ոչ տկար ոք և կարևոր, ըստ որում տեսանիւր· կի ոչ ըստ օրինի առաքինեացն ծառայ ոյ, այլ հրեշտակական իմն վերամուծիք պատուել· Եւ համարիլ աւելի քան զտեաքն, համանի ըստ պանծալի իրացն՝ զոր պատմէ, ոյն թէ այլ աւելի մեծամեծս կարծել զնմանէ՝ քան զոր ինքն ասէ·

Ոմանք այսպէս բացատրեն զյետինն մասն· զգուշանամ, և ոչ կամիմ թէ ոք այլով իւիք, կամ այլազգ դատիցէ զինէն, քան թէ յայտնանէ՝ զոր տեսանէ գործել ինձ, կամ լսէ ուսուցանել· այժմու իմ գործք և վարդապետութիւնք՝ շատ են առ ՚ի տալ վկայութիւն անձինս· զանցեալսն և զփառասորս ըստ լուսաբերն ծանկել ախորժեմ·

7· Ա՛ն զի ոչ տեսեալ՝ յայտնութեանն հոյակապացոյց, զոմանս ինչ խայն մարդ նոյ՝ հրեշտակ տեսեն՝ կոչել զնա՝ հրեշտակապետ·

Աղաղակէ առաքեալն ոսկեբերան· զինչ է զոր լսեմս, նա որ առ աչերն քոյն ոչ զերկնից արքայութիւն՝ և ոչ զգեհենական գրերն ինչ, մինչ զպատիւ ամբոխին համարեալոյ ինչ էր· մինչ զի վտանգ կայցէ նմա հպարտանալոյ, և հանապազորդ առնէի պէտս ունիցէ· Կից նմին և ես աղաղակեմ, զինչ իցէ տեսիլս այլակերպական· փոքր մի յառաջ յերորդ երկինս ըստ հրեշտակական զեզոպարութիւնն փառաւորի պօղոս, և այժմ ՚ի տասան հրեշտակ կոփանս ըստունի· Արդարև սքանչելիք են այս ոչ նախախնամական սիրոյն և զօրութենն· ոյզ զի զոր բարձրացոյցն պարզևօք ՚ի վեր քան զմարդ, խոնարհեցուցանէ շնորհօք իւրովք զմարդ· Եւ սոյն են սքանչելիք անկեղծ խոնարհուն մերոյ առաքելոյս· որ յառաջն զերկնային յայտնութենէն վայելմունս յայլոյ դէմս պատմաբաներ· իսկ զիւր դէմս յայնժամ ՚ի մէջ բերէ, յորժամ մարգկային կրից և տկարութենէ նշանակ առնիցեր կան· Վկայէ կողմնակի՝ թէ ինքն է որ երկնաւոր տեսութենէն հաղորդեցաւ, բայց զոյդ նմին՝ թէ հաղորդ է և մարդկաբար կրից, և տառապայի յանդուգնն յարձակմանց· և գործէ յայսմ ըստ օրենակի աշխարհական յաղթողաց· յորոց ՚էյաղթական կառն մանեսեցի կանգնեալ ՚ի թիկանց, յետ գոչիւն ժողովրդեան՝ կեցցէ, ինքն կրկնէր, յիշեա զի մարդ ես· (որպէս վկայէ հերոնիմոս· Թէ՚լե· լթ· առ պաւլա վ՚ս մահտան պլեսիլլոյ· հմր· 2·) Իսկ մեր առաքեալս յաւէտ քան զոյն՝ ինքնին լինի մոռնեսիկ բարազօղ իւրոյ ակարութենէն և հասարակական կրից· զի ելցի այնչափ նախանձելի ՚ի խոնարհութենէն, որ չափ սքանչելի ՚ի բարձրութենէն· Քրիստոս նեսցուք արդ զիմաստան·

Եւ զի՝նչ է առաքեալն· Մեր ընաքանչանք

ամենևին համաձայն է յուսականին· իսկ լսողին ընթեռնու· * Ջի մի՛ մեծամէ՛ք յայտնութեանցն զիս ամբառնայցե ։ ‖ Փոփոս զայն ընթերցօ՛ածն այսպէս մեկնէ· զի մի՛ վա՛ռ առաւելու՛ թեն յայտնութեանցն բարձրացեալ եղէց ՚ի մարդկանէ, այլ զերազոյն փառս ընդ ծայնացն ինձ մարդկի ։ Բայց յիրաւի չհաւանի այսմ թէ՝ոխերկակոս և այլ մեկնիչք· վասն զի զաղտնի յայտնու՛ թիք աներևակ առ մարդկի՝ ոչ տային պատճառս մեծացուցանելոյ նոցա զանաւքեան ։

Այլ հասարակաց իմաստքն են· ոմի զի մի գերազանցու՛թիք յաձախ և երկնային յայտնութենցն, զոր ես սակաւուք մէ այն յիշեցի, լիցի ինձ անափարիկ· զի մի յայտ պատճառէ ուռոյց հպարտու՛ թեն յիս ծնանիցի, փո՛ռս ինչ խոյս մաբ՛նոյ· լսելոյն յաւելու ՚ի յոյ, զոր ունի ա՛ռքին և արաբացին՝ քաց ՚ի յաւնէն ։ Իսայն ասի փոխանակ խայթոցի կամ խթանի, որ խայթէ զմարմին, և ասնջիք ցաւով ։ Այսպիսի խայթոց ինձ փո՛ռս ասէ, ոչ ՚ի սատանայէ, և ոչ ՚ի ներքին ախտից ապստամբելոց ՚ի հոգւոյ, այլ յայր երբու ՚ի թոյլ առնողէ և ՚ի տանեսողէ այնց փորձանաց ՚ի պահպանութի առաքելոյն· սատանայ խայթեր զմարմին նո՛, այլ ած էր՝ որ խայթմանն ներէր, և զվատնզ հպարտուն արդելոյր· ոմի զի յիւրում խոնարհու՛ թեն ձեալով զոզոս, առ ոտն կոխեսցէ զխայթիչն ։

Հրեշտա՛ակ սատա՛ն ։ Այսպէս ուղղական դնէ և յոյնն· զի սատա՛ն բառ երբայեցական՝ անհոգոլով է· և յուղղական հոլով առեալ ասա, լինի ածական, այ հրեշտակ հակառակող, հրեշտակ չար և փորձող· և ՚ի սոյն միտս դնի (ՃՃ. թագաւ· ԺԱ· 14·) * Եւ յարոյց ած սատան առղմանի՝ զադեր· ‖ որ այլուր (ՃՃ· Ա՛նոց· իե՛· 1·) ասի՝ բանասարկու· ։ Իսկ այլ թարգմանք ՚ի սեռականն առեալ դնեն՝ հրեշտակ սատանայի, այ պաշտօնեայ սադայելի ։ Ըստ իմաստոյն, այս կամ է բացայայտիչ խայթոցին, այ կամ է բացայայտիչ ինձ իբրև հրեշտակ տանջող· և կամ նշանակի իբրև գործօղ խայթմանն· այ խայթ մարմնոյ ներգործեալ ՚ի չար հրեշտա-

կէ, կամ ՚ի պաշտօնէէ սատանայի ։ Կո՛էէ՛էս, կամ յատկապէս, արատաքին ցաւովք տանջելով, և կի՛նամուտ՛թ՛, անարդական վշտօք տառապեցուցանել· զի կոփումն կարի անարդ է ՚ի մարդկային հարուածս ։ (տես ՚ի ՃՃ· կորն· ՚ի· 11·) Ադդ՝ այս էին կամք և գործ տանջող հրեշտակին· իսկ յայդ դէ տեալ արդիւնք, դէ՛ հպարբոշոյց ։ Այս յայժմու օրինակ լսոնիացուց պակասի· բայց դոյ ՚ի յոյնն, յատորին և յաբարացին· և ոչ աւելորդ է կամ օտար յոճոյ առաքելոյս, որ զնման բանս՝ ամենայնի ՚ինո՛ստացուցանել զանձն՝ ոչ դանդաղի կրկնել և երեքկնել ։ Եւ զերկոսին այսպէս մարթէ գ որոշել, զի ՚ի սկզբան ասէ՛ն՝ ոմի զի մի հպարտացուսցէ յայտնութի՛ն, յայս առնէ զդիտաւորութեն վշտացն· իսկ ՚ի կատարածիս՝ ցուցանի զարդիւնն· որմի թէ կամեցաւ ած՝ զի մի հպարտանայ ցեմ, և յայն սակս ինձ էոյ դնի՛ական փորձանացն, որով և պահեցայ ՚ի հրպարտութե՛ն ։

Մեծ ուսումն է այս՝ կարի սարսափելի ամ երկիւղած մտաց· Պօղոս՝ առաքինութե՛ն յերկինս, վաստակօք առաքելականօք ձոխացեալ, հոգւոյն պարգեւօք նշանաւոր, երկնաւոր խորհրդացն արդէն տեսօղ, մարդկային փառաց ատեցօղ, ոչ ապատ էր տակաւին ՚ի փոշեաց հպարտութե՛ն, այլև ՚ի վտանգի և՝ թէ ըմբռնեսցի արդեօք ՚ի նոյն· մինչ զի դառն դեղոյ խայթմանն կարօտ տեալ լինէր՝ առ ՚ի պահելոյ ՚ի մահացուս խայթոցէն անձնասպանութե՛ն ։ Ո՞՛ ՚ի մեզ իշխէր ասել զայս զնմանէ, թէ ոչ նա ինքն առանց ամաչելոյ խոստովանէր, ասէ օգոստինոս· (՚ի վերայ սաղմ· ծը· բան ը՛· չմի՛ 5·) Այսքան քնաւորեալ է ՚ի մարդկային տկարութե՛ն հոգի հպարտութե՛ն, որ ոչ էլանէ ՚ի մարդոյ՝ բայց եթէ մահուամբ· և ոչ անձնասպանի՝ բայց կոփածոք և անարդելո՛թ ։

Տեսանելի է յայսմ վայրի՝ զինչ խոյն իցէ, կի՛ հրեշտա՛ սատա՛ն ։ Ցայս է ընդհանրապէս, թէ իմանի ցաւինչ կի՛ վիշտս՝ հնարին ներգործեալ յազգմանէ սատանայի· բայց թէ որ տեսակ վշտաց, խնդիր է տարցաքննե՛լ յառաջնոց վարդ՝

դասեւտաց անտէ: Մենձն օգոստինոս ուրեք խոստովանի չգիտել. (դիրք յղ. բնաւթէ և շնորհաց. գլ. իէ.) բայց այլուր յիշատակէ զՀաւանականն: Ի համար արկեալ մեր զայլևայլ կարծիս, ընտրեսցուք զառաւել հարազատն: Արդ նախ՝ բազումք յառաջեալ իմա նան զոկարութիւն մարմնոյ և զցաւագա բութիւն, կամ ըստ հանրապէս, և կամ առանձին՝ ոմանք զցաւ գլխոյ, ոմանք՝ զա կանջոց, ոմանք՝ զսրտիմս աղեաց կամ որովայնի, և այսոքիկ հաստատուն և մշտատեւք, որոյք իբրև՝ ի գլուխն կոփել լիներ ընձայիս առաքելն: Այս պէս համարի երանոս (դիրք է. յղ՝ս հերձ. գլ. ջ.) Օգոստինոս (մեկն. առն. գլ. ջը. տիր. 13. և ՃՀ. տիր. 6.) ուր և ասէ՝ ցաւովք մարմնոյ նեղեալ, որք բազում անգամ՝ ի սաստանայէ լինին, որպէս՝ ի յոբ: Ի սոյն միտս և ներսէս շնորհալի ասէ՝ ի Թղթին առ վշտացեալս յեղեսեայ քաղաքի, թէ տկարութիւն մարմնոյն պղտոյն ոչ բժշկեցաւ մինչև ցվախճան: Զսոյն իմաստս յիշեն գրէթէ ամ հին մեկնիչք, բայց անհատա նին. մանաւանդ ոսկեբերան տակա ռակի կրկին պատճառօք. մի զի անպա տեհ ինն է ասել՝ զպղտոց պղշնեցօղն սա տանայլի՝ տալ ընդ իշխանութիւն սատա նայի առ՝ ի տանջանս մարմնոյ: Եւ միւս՝ զի այնպիսի հանապազորդ ախ տակրութիւն արդել առնէր աւետարա նական վաստակոցն:

Երկիր, նա ինքն ոսկեբերան և այլք բազումք իմանան զայնոսիկ փորձանս, և զնոքովքն շարժելն՝ ի թշնամանց աւետարանին՝ ըստ գրոգռելոյ առաքելոյ զարբանեակս իւր. որպիսիք էին աղեք տանդրոս դարբին, հիմենոս, փիղե տոս, սուտ առաքեալք, հրեայք և հե թանոսք: Հակառակութիւն սոցա և տա ռապանք՝ խափան արկանելով յառա ջադիմութիւն աւետարանին, իբրև խայ թոցովք ոմանք տանջէին զառաքելն: Ասպէս իմանայ ոսկեբերան՝ ի մկ նութիւնս, և յայլ դիրս իւր: (Ճառ ըս. առ. Ժողովուրդն անտիոքայ: Ա՛ռ տուա դիրքիոս. դիրք ըս: Թղթի է. առ. ոլիմ պիադաս:) Ի սոյն միտս հիլարիոս (Ճառ ի վերայ ՃՀ՟.) ասէ, անդադար վշտօք ևս ըստ ժամանակի: Ղամանաքար առնուն և մեր վարդապետք: (Յաճախապատմ. եր. 174: Սարգիս. եր. 649. 829:) Եւ ցուցանեն զայս ի յայտորդացն (9. 10.) ուր զայն խայթ մարմնոյ կոչէ տկարութիւն, և ասէին՝ Թշնամանս, վիշտս, հալածանս, նեղութիւս վասն քոյ: Ալ թէ որչափ յարմարութեամբ ունիցի քննեսցուք զկին:

Երիդ, տակաւ ոմանք իմանան զար տաքին Տարաճառս մարմնոյ՝ ի կատա զութեն դիւթին գործելոյ. որոյ յաղագս սըկսի Աստուած ընտրեռնութեամբ, և այլոց սըկ հանդիպելոյ: Զայս միտս ցուցա նել ջանան՝ ի բուն նշանակութեն բա ռիցն. իբր զի խայթ մարմնոյ ասէ, և չըս դեւ. որք զի Ճառին նշանակեն զկոկծե ցուցիչ ցաւս մարմնոյ՝ որ՝ ի գանիչ լի նին. և չիք պատճառ ասեն՝ օտարա նալ՝ ի գրոյն. զի այս ոչ առաքելական մեծութեն պղտոյն, և ոչ սրբութեն նո՛ տկաւակ ենչ է. զի ահա համարձա կութեն տուաւ սատանայի մերձենալ ոչ միայն՝ ի մարմին յոբայ, այլ և նմին քան՝ ի փորձութեն: Ալ թէ յարմար է ասել դիտաւորութեն այդ, այսպիսի անարդ ցաւովք նուաստել զՊաւղոս տա թիւն:

Սակայն վայրապար կարծեն՝ թէ դիրն նպաստեսցե այսմ մեկնութեն. զի առ վորութեն է առաքելոյն՝ փոխարերու թեամբ վարել զայսպիսի բառս. ոյք խայ թոց մահու ասէ զմեղս. (ա. կորն. ժե. 56.) և կռափաղարէլ զարտաքին թշնա մանս. (անդ. ը. 11.) Ըստ դիտաւո րութեն՝ արդարև յարմար է՝ ի խոնար հեցուցանել զմարդ. բայց չունին ցու ցանել թէ յարմարագոյն քան զայդ ոչ կայցէ. այլ խնդրելի էր և յարմարու թեն առ առաքելական իշխանութեն, զոր ունէր յայ զօրանալ՝ ի վէր դիւաց, և ոչ թէ՝ ի նոցանէ բռնութիւն կրել. յոբայ ոչ շնորհեալ էր այս իշխանու թեամբ. և ցաւք մարմնոյ նո՛ գործեցան՝ ի դիւէն՝ ի ձեռն բնական պատճառաց, և ոչ երեւելի բռնագործութեամբ գանից. և ս առաւել՝ ի մարմին քան մերձեցաւ նա ըստ տեղւոյ փոխադրութեն լեռն. որ կարի տարբեր է՝ ի գանակոծ հարուա հարուածէ: Գարտ էր յայլոյ կողմանէ

'ի միտ առնուլ զմեծագոյն անյարմարութենէն · զի այնպիսի արատաբին հարուճածք դիւականք ոչ 'ի ծածուկ միայն 'ի հաւատացեալոց · մանաւանդ զի բատ կարծելոյ ոսկեբերանին և օգոստինոս և այլոց 'ի երկար ժամանակս տեւեաց այս վիշտ առաքելոյն · և ուր միայր յարդ նորա յաչս աշակերտացն 'ի տեսանել զիւրեանց վարդապետ տանջել յայր դիւական գաւազանաւն՝ իբրև մանուկ տաճկակ, և ծառայ դժնեաբարոյ ։

Զարթուր, այլք ոմանք խմացան զանաս զան փորձութենէս հոգւոյ 'ի տատանեալ ազդեալ · այլ զնայեցուն կասկածոտ խղճի մտաց, որ իբրև վուշ հարկանի 'ի սերտ · կամ զհրապարակս ընդդէմ ձեռագրին անտեսութեն, և գործոց նր, կասկածս, տապակուսանս 'ի վերս արարութեն, կամ աղօթմութեն այլ · կամ, զանկարծ լքուին հոգւոյ, և վերկիւղ տատիկ 'ի չիշտատակ անցելոց մեղաց, և զայս այսպիսիս · որով կարեվեր խոցոտի մարդ, և հոգին Քաջնու յինչ քեան՝ առանց կարելոյ հայել 'ի բարձր բութեն իւր ։

Սակայն զայսպիսի տատապանս՝ որք յաւէտ խայխեք են հոգւոյ, և ոչ մարմնոյ, ոյ պահանջել բնաբանս, չգիտեմ զիարդ յարմար դասին դոքա առաքելական սպատաւորութեն, և խնամալուծեն եկեղեցեաց յորս անդադար պարապեր սքեն պօղոս ։ Եւ զարձեալ, տատ ննդատարձև իմատութեն, որով զնմ խորհուրդս տատանալի քակեր, ('ի վեր· ժ· 4·) այդպիսի փորձութեք Թումէին իբրև բզզուսին ճանճից, և ոչ Թէ խայխոցք վշտացուցիչք 'ի հառաչանս և 'ի խռովութեն տրտի ։

Հինգերորդ, այլք բաղումք՝ մանաւանդ 'ի լատինացւոց՝ իմանան զնլըբատուսն մարմնական ցանկութեն՝ 'ի մասնաւոր փորձութեն տատանալի ազդել, և ոչ Թէ յարատաբին գրգռիչ պատճառ · ոյ · ոյ ոմանք բարեմտաբար կարծեցին՝ եղեալ 'ի յաճախ ընկերակցութեն Թեկնեալ կուսանի · Ա՝ան զի ոչ միայն առատապեւորատն է այն պատմութեն և մեծ'եալ 'ի քննողաց, այլև չիտաբանի՝ ոչ ընդ զգուշութիւն առաքելոյս, որ առանց պաշտօնեայ կանանց շրջէր, (Ըստ ա· կորն· Թ· 5·) և ոչ Ը բնաբանս՝ յորում տուեալ ասէ զխայխ մարմնոյն իւրմէ, և զպատուհասն Հնարիւք տատանալի, և զպատուհասն Հայեցեր յայր ։ Իսկ եԹէ 'ի բնական պատճառէ կենցաղավարութեան լեալ էր, կամաւոր լինէր՝ և լինչնին առնալ։ Ը որ չէր պարտ տատանալի մեղ դնել, այլ անձին իւրում, և անձամբ հրապարել 'ի պատճառէն ։ Վա՞ որոյ Ըուս, նօղք կարծեացս խօսիլն զայնպիսի փող ձուլեց ցանկականին, զորս 'ի տակ բութեն մարմնոյն շարժէր տատանալ Ը։

Դէմ կամաց առաքելոյն ։

Յայս վիտս առնու Հերոնիմոս (Թ[Թ]Թ[Թ]· առ եւստոքիոս· Տմր· 5·) ասելով, սուսին ընտրութեն վն խայխոցաց մարմնոյն և վատման կրեցն ձնշէր ըզմարմնին իւր· տեսանէր զայր օրհնաբանն դամս իւր· Եւ մեծն գրիգոր ասէ, յետ գալոնեաց գրախտին՝ ընդդէմ պատուճրանի՝ զայր մարմնոյն վատատակ, 'ի տատան հրեշտակէ փորձի ։ (գիրք Ը· բարոյականաց· գլ· Թ[Թ]· և գիրք ժ[Թ]· գլ· Ը·) Կա ինքն ոսկեբերան ոչ գլխովին ազատ ցուցանէ զառաքեալս 'ի մարմնական կրից, խօսելով 'ի բանն (ա· կորնԹ· 27·) ձնշեմ զմարմինս իմ, և ասէ՝ Թէ այսու յայտ առնէ զպատատմութեն մարմնոյն · և զչարած ցանկութեն, զՀանապազորդ պատերազմին ։ ('ի ձառն Ըէդմ պահոցդ զնկամաւտ կանայս ։) Եւ յայլում մատենատր ձառի (Տտ· ժԸ· 325) ասէ, նախ ընդն պօղոս ուներ պէտս դարմանոյ · ձնշէր զայն՝ որ գլուխ առնէ բառնայր · հնազանդեցուցաներ զայն՝ որ Ը սանձեալ լինել ոչ կաներ ։ Ա՝լև 'ի մեկնուն կաթողիկեայց՝ որ շնորհաւորն ասէ· (ա· ՅովՀ· բան Ի[Ի]·) խօսելով 'ի վերայ բնաբանիս՝ դնէ· Թէ պէտ 'ի վերայ արատաբին Թշնամեաց առին ոմանք 'ի աքեղս, բայց մեղ քրնելի է և յաղագս բնաւորականս կրից՝ որով մարտնչի ընդ մեղ Թշնամին · և պատճառէն ասէ յայր առքիւք, զի մի այլ խայխեսցի կամ խոցոտեսցի յորէ նոց մարմնոյս, որ Ը[Ը]դէմ է զնուռորել զրօնացին 'ի մեկն · տատ· (կը· 27·)

* տուռաւ ինձ ասէ՝ խայխ մարմնոյ · որով և հրեշտակն հակառակամարտ կռւիւք զմիտս · զի Ը խառնէն 'ի կարոտութեն մարմնոյս զառելորդն՝ կռւիտանս և յաւ

և ցաւք է խղճի մեռցն ։ ||

Արդ՝ յայսոցիկ մեկնութենէ կամելով մեր ընտրել զՏարագան և զառաւել իրաւացին, կարեւոր համարիմք դնել նախ զերկուս հիմունս ։ Առաջին, զի կշռելով զթալմեդակ ընթացս բանիցս, և զեղանակ ասացուածոցն, իմանալի է այնպիսի վիշտ մանաւանդ, որ իցէ ձեռաւոք, զրգռեալ ՚ի սատանայէ, տառապեցուցիչ մարմնոյ, յատուկնին առաքելոյ՝ արտաքոյ սովորական վըշտացն, անձանօթ յայլոց, և ինքեան կարի խորչելի ։ Երկիր, վիշտ այնպիսի՝ որ յիւրմէ բնութենէ և ՚ի կարգմանէն ոչ իցէ դիպաւոր ՚ի ցածուցանել զիքա֊ ցումն Հոգւոյն, որ ՚ի պատճառս բարձր յայտնութեցն կարէր ծնանել ։ Աչս ամ Հանգամանք յայտնապէս տեսանին յիւրաքանչիւր մասունս բնաբանիցն ։ Ապա այսու կանոնաւ վարելով, ոչ է Հատանելի առաջին մեկնութենին որ յա֊ ղագս ցաւագարաւթե մարմնոյ, և ոչ երիցն՝ որ ըստ դիւական Հարուածոց գա֊ նից ։ Վասն զի բայ ՚ի պատճառաց նշա֊ նակելոց վերագոյն, ցաւք մարմնոյ կա֊ ըեն և ՚ի բնական պատճառաց յառաջ գալ, ոչ անձանօթ լինելին յայլոց, ոչ սաստիկք էին քան զայլ մարդկային վիշտս առաքելոցն, ոչ այնչափ փոյթ ցուցանէր զերծանելոյ յայնցանէ ։ և ոչ ինքնին ցածուցիչք են փըցմանմաց ։ Աստաբարբոս ՚ի սանդի կուանահարել աեր ։ Հար Հար զպարկ անաբարբեալ, այլ ոչ զանաբարբոս ։ Ոչ ըստնելի է և յորին՝ որ յայտագս Հոգեկան փորձու֊ թեց, որպ անդէն ասացաք ։ զի այնք զՀոգի առաւել վշտացուցանեն՝ քան զմարմին ։ և յերկար տեւեալ, բնաւո֊ ըեցան զլքուին ծնանել՝ քան լեհ վնաս֊ արհութենէ ։

Այլև երիդ մեկնութենին՝ որ ըստ ար֊ տաք֊ քին վշտաց հալածանաց և պատերազ֊ մաց ըէդէմ առեւտրականին, տկարանայ ՚ի բաղում դլխոց ։ Նախ՝ զի այն վիշտք ոչ յատուկ էին պողոսի միայնոյ, այլ Հասարակաբար ամ քարոզչաց առեւտ֊ բանին ։ և ոչ յայն տակ մարթի է ասել թէ ամենացան նշ առաւ խայթ մարմ֊ նոյ ։ Երիդ, Հակառակութիք կրեալք ՚ի պողոսէ՝ ոչ եթէ զկնի բարձրագոյն յայտնութեցն առաւ, ըստ որում պա֊ հանջէ բնաբանս, այլ ՚ի սկզբանէ ան֊ ոի քարոզութե իւրոյ ։ Երիդ, քաջ գի֊ տեր առաքեալն, թէ այնպիսի պատե֊ րազմունք ոչ բնաւ դադարելոց են ։ ուստի վայրապար լինէր աղօթել զերա֊ ձումն նց, որպ առնէ ՚ի 8 տան ։ այլ զտակ և զարիութիւն ունէր Հայցել ։ Ըրիդ, վիշտք որ ՚ի նոցանէն՝ յաւետ զՀոգին խայթէին, քան թէ զմարմին ։ Հինգերիդ, փոխանակ ՚ի խոնարհութե ածելոյ՝ զառս յաճախէին նմա Հակա֊ ռակորդացն դիմադրութիք ։ յորժամ միայնակ անձամբ յիւրն ընկալեալ ըղ֊ յարձակումն նեսից նց, ոչ անկանէր՝ այլ ընկենոյր զինշամին, և զյաղթա֊ նակ աւետարանին կանդներ ամ ուրեք, այս ամ պարծանք էին նմ, և ոչ նուա֊ ստութ, ըստ որում բնաբանս կամի ։

Ա՛ս այս ոչ զորէ ըէդէմ բերել զայնորդ բանն՝ որ ՚ի 10 տան, իբրև թէ Հա֊ լածանքն, նեղութիքն՝ իցեն մեկնութե խայթի մարմնոյն ։ Ոչ եթէ յատուկ մեկնութի է այնմ, այլ զի յետ ասելոյն՝ ոչ կամեցաւ ած բառնալ յինէն զխայթ մարմնոյն, ոպ զի զորութե նէ կատա֊ րեսցի, ինքն ՚ի վը բերէ՝ թէ Հաճեալ եմ վս այսորիկ ոչ միայն ըէ վիշտս խայ֊ թի մարմնոյն, այլև ըէ զինչ և իցէ նե֊ ղութենս կրեալս և կրելիս ։

Ապա յամ յիշատակեալ մեկնութեանց մեայ իբր առաւել Հարազատ իմանալ զՏիդեդորոսն, ՚ի զպատեղրագմ ցան֊ կանկին՝ զոր ՚ի Թղոյ տալոյն ամ յա֊ րոյց ՚ի վը նէ այսն պիղծ ։ Աչս մտաց բովանդակապէս պատշաճին նախայէ֊ շատակեալ Հանդամանքն ։ վս զի այս էր տիրապէս խայթումն մարմնոյ, ոչ սովորական առաքելոյն՝ որ գլխովին սերտեալ յանախատ աղըախտութե, այլ արտաքոյ սովորեալ պատերազմանն, ինքեան միայնոյ ծանուցեալ, և առ այլս բնաւ անյայտ, գրգռեալ յատկա֊ բար ՚ի սատանայէ, և մեծապէս վշտա֊ ցուցիչ սրբազան Հոգւոյն ։ ուստի և Հատուածոք զապրումն խնդրէր յնմ ։ բայց ոչ լինէր լսելի ըէ ամացն ։ վս զի գնդ էր այն ամենազգական ընդդեմ Հպարտութեան ։ Ընչինչ իւիք այնպէս ամաչէ և խոնարհի անձն մաքրասէր ։ ոպ ամայ կրնաք ցանկականին ։ զաղ֊ տաքին անարգանս և զիշամանս որ

'ի մարդկանէ լինիցին, կարօղ է այլով անարգանօք առ ոչինչ գրել· բայց 'ի ներքուստ շարժելոյն անմաքուր խոր֊հրդոց կամ յօժարութենէ՝ անհամբեր լինի, և աւազէ զանձն, ցածնու և հա֊ռասչէ, 'ի բարձրութենէն խոնարհչի և ապշի ։ Ջայս ելեհ 'ի նմին ևս առա֊քելոյ կամիցիս լսել, մասիր առ նա 'ի բարձրութեն, և լսես խրախոյս ։ * Որ֊վ մեկնեսցէ զնեղ 'ի սիրոյն քոյ։ ‖ Տե֊ս ապա 'ի տկարութենէն, և ահա ողբ և աւաղ ։ * Ա֊յր մի տառապեալ եմ ես, ո֊վ ապրեցուսցէ զիս 'ի մարմնոյ մահու մահուս ։ ‖ (Հռոմ· է ։ 24 ։ Թ ։ 35 ։) Իսկ եթէ չէ սովորական կիրս սխալտս բնութենս այնպիսի վշտանայր, զոր Տա֊ռապանաց ձայնս ոչ յերկինս արձակէր 'ի խոնարհութենէ անձին ընդ անընդեղ պատերազմ տառապեալի ։

Սակայն ոմանք՝ մանաւանդ 'ի նորա֊զանդից դասէ իբրև նախանձախնդիրք երևելոյ պատուոյ առաքելոյն, բանս ընդդէմ բերեն ։ Առաջին, պատերազմ մարմնական ասեն՝ ոչ վայելչական էր հրեշտակական սրբութենն պօղոսի, ոչ Ծերացեալ Տասանկնի, և ոչ անդադար Ճգնութենէ, պահոց, հսկմանց, և աշ֊խատութենէն, յորս Տանապազորդէր՝ առանց կարելոյ դադ մարմնոյ յօժա֊րութենէ ։

Առ այս երկրորդեմք զօգոստինոսի ա֊ռացեալն, ոչ բնաւ իշխէի զայսպիսիս խօսել զիմիկ վարդապետէ, թէ ոչ ինքն֊նին առանց ամաչելոյ խոստովանէր զանձնէ ։ Եթէ մարմնոյ պատերազմ ակամայ՝ Տակառակ ինչ է յիշատակել գերազանցութենէ նր, ոչինչ նուազ՝ նա առաւել օտար էր 'ի նր սրբութենէն և յամենազէտ իմաստութենէն՝ Տալարտա֊թեր և անձնահաճութեր, որչափ զի այս առաւել կամաւոր է 'ի մարդն քան ըզ֊մարմնոյ տառնկութենէ ։ Իսկ արդ՝ Տա֊մարձակ խոստովանի զանձն 'ի վտան֊գի լինել Տալարտութենէ ։ ապա և առա֊ւել 'ի մարմնոյ պատերազմէ ոչ ազատ կացուցանէ զանձն ։ որ և յառաջ քան զայս գրեր առ նոյն կորնթացիս (ԺԲ ։ կորն ։ Թ ։ 27 ։) Ճնշել զմարմին իւր և Տնազանդեցուցանել ։ և Ճնշումն առ֊այն լինի՝ որ ըստ ինքեան կամի և զդրդռելոյ ։ Նա և յետ այսր թղթոյ առ Հռոմ֊այեցիսն գրեր, բողոքելով էդէմ օրի֊նաց մարմնոյ՝ որ յանդամս իւր բնաւո֊րէին Տակառակ օրինաց Հոգւոյն ։ տե֊ս 'ի մեկնութենէն ։ (Հռոմ· է ։ 18 ։ 22 ։ 23 ։) Ապա քանզի 'ի պատուէրն զոր֊բուեցէ նր, կամիմք և զՀզմարտասիրու֊թեր նր մեծարել, և ըստ խոնարհութենէն հիանալ, Տարկ է մեզ իմանալ զրանս նր ոչ ոչ կամիմբն, այլ ոչ ինքն խօսի ։ որպ զի 'ի խնդալն ըստ խնդացողին յան֊ձառ փափկութեիս դրախտին, լռեցեմք և ընդ լռացողին 'ի ներքոյ տկարութեց մարմնոյն ։

Այլ ուղղակի լուծանելով զընդդիմա֊թիդ, (առանց 'ի քնին բերելոյ զՀա֊սակ առաքելոյս, որ ըստ ուղիղ ժամա֊նակագրութ 'ի գրել թղթոյս՝ էր ամաց իբր 56, կի՛ 57,) ասեմք թէ սրբութենէ վարուց, Տասակի ծերութենէ, զրաղումն անդադար աշխատութց վա՛յ, այս ևս նուաՃեն արդարև զասպատամբուն սէ֊մոց մարմնոյ, նուաղեցուցանեն զնո֊ցայն յարձակումն, բայց ոչ Տսպառ խը֊լեն զնա շարժումն նոցա, և առաւել յարտաքուստ եկելոց պատերազմաց ոչ յայսահովացուցանեն, ցորչափ սրբ֊բակրօնութենէն չէ մեացեալ է երանու֊թենէ ։ Մտոխցեն առարկութ յրենեթո֊նու ըզդրիգոր ետծարան, զմեծն օգոս֊տինոս, զվարս անսպատաւոր Տարցն, և լռիցեն 'ի պէցն և 'ի ծերոց և 'ի Ճգնազդեցից՝ թէ զինչ խնդրեր մարմին նոյ, և զինչ սատանայ Տրապուրել ջա֊նայր ։ Կատարելութենէ արդարոց յատուկ կեանս ոչ յայն ատՀմանի՝ թէ չզգայցեն բնաւ զանտից յարձակմունս, այլ զի 'ի շարժին արձակնք լինիցին, խոնարՀեա֊ցին, յաղթեսցեն, և պայծառս յօրէ֊նեսցեն զպատիս իւրեանց ։ Մանաւանդ 'ի վէր բնաբանիս կալով, ոչ զսովորա֊կան խլրտումն մարմնոյ յայս առնէ տէ֊րապետս, այլ ոչ արդէն ստացաբ, զան֊ձ ստատնապէ շարժեալ օտար զրդռու֊թենէն 'ի մասնաւոր խորհրդոցն ոյ Թզյլ առնէլ զ֊որում Տնազնէն ոչ օգուտէր, և ոչ առնտարանին գործա֊նութք արդել առնէին ։ այլ սրբութենէն զոյգ ըստ խոնարՀուե տայր յաղթել փոր֊ձութենէն և փորձողին, յաղթութենէ որ չքնաղ էր քան զրանտից և զկապանացն տանել ։

Բայց

Բայց ընդհակառակն՝ առաքելոյս յայտ առնէ, թէ ոչ միայն ասէ առաքելոյս՝ թէ ոչ ինչ է պարտ ինձ ի գործ մահու կամ կենաց, այլ եւ ասէ

բայց ծանուցանեն լեղուագէտք՝ Թէ առաւել ներգործական իմանի, որպէս և միր Թարգմանիչն եդ։

Աղաչէն՝ մեծի խնայրհուն է ցուցակ· զի առանց ծանկելոյ վկայէ զանձինն՝ անբաւական լինել ի համբերուն վշոյն, և աղօթիւք միայն բաւականացեալ առ ի յաղաւոտիքն։ Իսկ երկոյս ասելն՝ ըստ ասկելբանին և այլոց՝ համարի փոխանակ՝ անորոշ Թուոյ, այ բազում անգամ, յաճախս։ Բայց Տարագաս և և ըս զրոյն՝ Ձդիւ առնուլ, զոր ըս ադումի նացուցին բացատրեն ամանք, Թէ յատկաբար ասկս այնր փորձուն երկոս անգամ խնդրեաց՝ առաւել Թախանձանօք և փուԹով, զուցե և մանաւար պատճառ։ Կամ, զի յերորդում նուազկն ընկալաւ յոյ զպատասխանի միԹարաւն, և դադարեաց այնուհետև ի խնդրելոյ զբարձումն, այլ միայն զհամբերուԹիւն։ Յաւելուլ արժան է, Թէ ըս հանրական առվորուն ի կիր արկեալ առ ինձ և առ մարդիկ երկոս կրկնումն՝ հաստատուն է ապացոյց և ստուգուԹիւն յիւրաքանչիւր իրս։ Ա յսպէս երկոս անգամ կրկնէր ձայնն ոյ առ սամահէլ· (ա· Թագ· ի· 8։) Յոմխաման երեքկներ ոչխրնան ի նշանակ դաւԹի, և նա երկոս զերկրը պագուԹիւն փոխատրեր յոմխաման։ (ա· Թագ· ի· 20· 41։) Դալիլա երկոս խաբեալ ի սամփսոնէ, հաստատեր այ նուհետև Թէ ոչ սիրէ զինքն, (Դատ· ԺԶ· 15։) Ջրն ի պարսիզին երկոս աղօԹեր զանցանել բաժակին։ (Ա ասող· իի· 44։) և երկոս երկամբեն առ աշակերտան՝ զյարուԹիւն իւր հաստատմանս։ (Յովհ· իի· 14։) երկոս անգամ և ձայնն ոյ առ պետրոս ի տեսիլ բազմազեւուն կտաւոյն։ (Գործ· ժ· 16։) Եւ զի ի մերձակայից աստ առնք հատատիս, ինքն առաքեալս ասէ ի յաջորդ գլխ, երկոս անգամ գնալ առ կորնԹացիս ի հաստատուն ասմ բանի։ Ապա ըստ ասացելոցս՝ երկոս անգամ առնել առաքելոյն յաղաչանսն վըս բառնալոյ խայԹին, էր նշանակ կարի հաստատուն նր ի խնդիրն, գամ քան զգամ աՀնցուցանելով զնայցուցին, ցուցանել Թէ ձշմարտապէս զազատիլ յայնմանէ հայցէր առանց հրաժարելոյ· և որպէս ինձ Թուի, յայս երկոսիկ Թիւս հայի խըն-

դրելն, հայցելն, և բաղխելն, զոր քն կարգաւ յիշատակէ։ (մատԹ· է· 8։)

Իսկ պատուղ աղօԹիցն,

9· Լ ասէ ցնս, չնր են տէր ընդհս իմ· զի զբոսի իմ ի փխրունի խոտոյն· և արբ լնս ևս լերի ինձ պրծեալ ի փխրունէս, զի բնակեսցէ յիս զբոսն նէն տէր։

Այս միս ևս յայտնաւէ է առաքելոյն, զոր իբր ի հարևանցի պատմէ· և զոր լուսան ոչ ևաքուցանէ· զի է իսկ ձագուելի, և ամենեցուն գիտելոյ արժանի։ Աէ ցնս· ի զարմացման։ Շնս են տէր ընդհս իմ· Ընդհս իմանալ ասկելբան զաքսնելեացն· իբրև Թէ բաւական է քեզ զնեուելս յարուցանելդ, զկոյս լուսաւորել, և զայլ նշանս կատարել· մի և զաղատանալն խնդրեր ի փորձանաց· անդորրացիր, և անխռովաբար քում պաշտաման հպատակ լեր։

Բայց առվորաբար իմանին ընդհսք նը պատահին ոյ, և ասել կամ։ Հանդիր, մի շտապեր պօղ· բաւական ընդհս նպատակ առ ի յաղԹել այդմ փորձուԹեն, և այլոց վշտաց պատրաստել եմ մխաուցանել քեզ· խոստանամ ոչ քնաս պակասեցուցանել· եԹէ իմով կարգաւորուԹէ այդ խայԹ մարմնոյ հարաւ ի քեզ, գիտեմ և զբժշկելն· շատ ք զպաս տեղամդ տամ քեզ ընդհս յաղԹելոյ· Զի զբոսի իմ· Լատինն չունի զնեալ նունդ իմ· և ի նմ լեզուի բառն վ՚ՆՆ բոս երկդիմի գոլով ի նշանակել զկա բողուն, և զառաքինուն բարոյական, ըս երկրորդիս իմացան ամանք ըս օգոս տինոսի (գիրք ՚ը· ընդեմ երկուց ԹզԹոց պելագ· գլ· Ե·) և մեկնեցին, առաքեն նուԹի մարդոյ կատարի, կի պայծառաց նայ ի սկսուած վշոյց, և փորձուն։ Ձշմարիտ վարդապետն Թէ այս՝ վըս կայեալ ի փորձոյ, և ծանուցեալ ի քնալ կան իմաստասիրաց անտի· բայց ոչ Տալ բազատ քնաբանին· զի այլ ևմ Թարգմանք ասեն՝ զբոսի իմ· և յուսնկանն ասէ ՆՆ՚ՆՆ, որ նշանակէ՝ ոյժ, կարգուած։ Ա՚ն որոյ իմանի կարգուած ոյ, կամ այն որ յաՅծ է, և որով ևծ նեղգործել, և կի այն՝ որ ի զօրս գասին՝ տուեալ յոյ։ Ըստ առաջնոյն առեալ ասկելբան և այլք, մեկնեն։ Ա՚ի կարծեր՝ Թէ

քո

քո վշտանալովդ անկարուն ինձ համա-
րիցէ. այդ մանաւանդ. Հանդիսացուցա-
նէ զիս կարողութիւն, յորժամ ի տկարա-
նալդ յաղթես. Ջօրուն և աղէկցուն-
շնորհաց իմոց առաւելապէս պայծառա-
նայ, Ճանաչի գերազանց և անյաղթե-
լի գոլ ի տկարութիւն որ և իցէ վշտաց,
յորժամ կամ յաղթի ի քէն, կի ընտանել
ոչ կարէ տկարիդ. կարողութիւն մարդ-
կային և աշխարհական ծանօթանայ
բռնանալով յայլս. բայց ընկ հակառակն
ածելոյն զօրուին փայլէ ի կրելն զբօ-
նուի: Ըստ այսմ մեկնուն կոպարէ ասելն
իմանի ծանօթանայն ածային զօրութիւն
կատարեալ օրինակաւ: Բայց գարձեալ
ընկ կատարման գործոյն իմանի այսպէս.
զօրութիւն իմ կատարելապէս ներգործէ
զնւր արդիւնսն ի մէջ տկարուն վշտաց
և փորձութ. տկարուին ցաւեցուցանէ
զքեզ, այլ զօրուն իմ ի վերջ հասնի, մինչ
Թարէ, պնդէ, անցաւուն տայ. և կա-
տարի այն՝ զոր ետն կամիմ, և ոչ այն՝
զոր վիշաբն ապառնան:

Իսկ ընկ երկրորդ մտաց առեալ զզօրուին
ասի, այ զայն՝ որ ի վշտացեալն պօղոս,
իմանի ասել. մի երկնչիր Թէ ի պատե-
բազմաց այսի նկուն լինիցիս և սպէ-
կար. զի մանաւանդ ի քեզ ցաւդ չի
մանաս, ոչ բնաւ յաղթել կարես. եթէ
չյաղթես, զօրանաս և ոչ: Ապա ու-
րնին տկարանալովդ ի ներքոյ փորձու-
Թէ, զչափ առեալ տկարուիդ, ապատ
տանիս յիմ զօրուի. և զնոյն զգեցեալ
յաղթես, և հզօրանաս իմովս ուժով:
Իմաստաբար ազդ առնէ ասկէբերան,
Թէ ինքն առաքեալս զայլ պատճառ ա-
ռեր իւրում ներկայ պատերազմին, և
ոճ զայլ պատճառ տայ նմա: Ինքն ա-
ռեր՝ զի մի հպարտացայց, տուաւ ինձ
խայեի մարմնոյն. իսկ ոճ՝ Թէ զի զօրուի
իմ պայծառասցի, և դու հզօրանայցես,
ներեցի այդմ պատերազմի: Եւ երկոքին
կարի միաբանք են. վ զի ի խոնարհու-
Թէն մարդոյ կատարագործի զօրութիւնն
ասի. և ոչինչ իւիք այնպէս տկարանայ
մարդ առ ոճայինս, որպէս անձնահաճ
վբանալովդ:

Եւ ասէ Տէր: Յղկնն և այլք
աղդողազդն ևս ասեն յաւելուածով,

* Ապա մտադիր ևս առաւել պարծե-
ցայց ի տկարուիս իմ: ‖ Որովհետև ա-
սէ՝ այ կամք են ի տկարութէն վշտաց և
փորձուէց զգեցուցանել ինձ զնւր զո-
րուի, ապա ուրեմն առաւել մտադիր
ընտրելի է ինձ պարծել, և խնդալ ընդ
տկարութիւնս իմ, քան Թէ տխրիլ և ցա-
ւագնիլ, կի լքանիլ. գիտասցիք Թէ ոչ
հոգած սրտիւ պատահի կի կրեմ զպա-
տերազմունս հասեալս յիմ վերջ: Այս ըստ
ասկէբերանին. իսկ ըստ այլոց՝ բաղդա-
տութէն առնէ ընկ զերազանց պարդևսն.
այ առաւել կամակար յանձն առնում և
հոգւակեմ զտկարութիւնս Թողացուցեալս
ինձ յայ, որով խոնարհիմ, ընկ Թէ հա-
սել զյաջողականց, զտեսլեանց, ըզ-
յայտնութէց, զանձամբ ծանօթութէց
ածայնոց, յորոց անպատրաստ կաց-
րէ ծնանել:

Ընկ բնութեան չիս զբօսն տէր: Որպէս զի
չիս իբր ի տկար և ի խեցեղէն անօթ՝
հանդիպէցէ զօրուին քէն. այլ զի ևս քան
զևս հաստատեսցի, առաւելուցու, և
փառաւորեսցի յանձին իմում կարողու-
Թէն շնորհացն այ. և եղէց նովաւ այն
քան կարօղ, որքան ինեւս անկար եմ:
Անուն բնակաւէ զհաստատուէն յայտ
առնէ, և զտիրական սահացուին. եթէ
տուն ինչ ինքնին խարխուլ իցէ և աղ-
քատին, ի բնականալ անդր տեսանս
հզօրի և փառաւորելոյ, անդէն վաղ-
վաղակի և տունն զամրութէն զգենու և
զփառս: Այնպէս և առաքելս ինդալ
ասէ ընդ տկարութէն անձինն, զի յինքն
հանդուցանելով զքօ հզօր իշխեցօղ,
տկարն խրախաւսեսցէ՝ եղեն տուն դաս-
Թէ, և քաջօղ:

Աղաչանքն զոր ասաց առաքեալս, ոչ
եղեն լսելի՝ ընկ այնմ զոր ինքն յատկա-
բար կամէր, այ ընկ բառնալոյ պատե-
րազմն մարմնոյն. իբր ոչ եթէ ինքնին
չար ինչ էր խնդրեալն. ապա Թէ ոչ՝
յանդիմանութէն առնոյր պատասխա-
նի, և ոչ զքաջալերուէ: Այլ զի առ-
ժամն կարծէր՝ Թէ օտարն այն պատե-
րազմ Թէև խոնարհեցուցիչ հոգւոյն,
կարէր յայլ վտանգ մեղաց զինքն ար-
կանել, երկնչէր և զաղտանալն ժամբ-
իբրև զախտացել՝ ոք՝ որ զկիզուն ժա-
դակ սպեղանեաց կրելով, բաղդիցէ
առ բժիշկն՝ ի բաց առնուլ զայն: Այլ
ասէ

ՅԱ ամենիմաստ բժիշկ ազդ առնէ ցա-
ւադնեալ առաքելոյն , թէ ՚ի ժամուն
ոչ օգուտ է նմա դիւրանալ ՚ի պատե-
բազմէն · Թողու այլևս զապեղանին ՚ի
վէր վերին , զի զօրութեամբ արուեստին ազ-
դեսցէ ՚ի կատարել բժշկութիւն: Ջայս
օրինակ բազում ուրեք ՚ի կիր առնու
օգոստինոս · և յաւելու , թէ ոչ լուծա-
ւսմասցելոյն ըս Տաճոյիցն , բայց լուծա-
ըս առողջութեն : (Մ ենկն· սնմ· ղ· Ճառ·
ը· Տիր 6։) Եւ այլուր դարձեալ · (՚ի ա
թղթ· յովհ· գլ· ղ· Ճռ· ը·) ասէ * Եզև-
լսելի առ ՚ի փրկութէն , որ չեզևն լսելի
առ կամն : ‖ Եւ այլուր յայտ արարեալ
զնորհուրդ անտեսութենն այ ասէ ·
(յաղագս քնու , և շնորհաց· գլ· իե·)
* Ջայս ասպազէն առնէ , զի բժշկեսցէ
զնմ· բայց առնէ իւրովն գատաստա-
նու , և ոչ զհանգամանս բժշկելոյն
առնու ՚ի հիւանդէ անտի : ‖

Ապա ուրեմն ըս զվատոր խնդրոյն՝ զոր
յայն աղաչանս կամէր առաքեալն , ան-
վրէպ լսելի եղև · այն էր՝ զի մի սխա-
լեցի և նուաղեցի ՚ի շնորհացն այ , կի
այ փառացն խափան ինչ լինիցի : Ընդ
այս անկասկած արար զնա ասէ , թէ
շնորհք իմ չափեալ են առ քո պատե-
բազմդ · այդ խոնարհեցուցանէ զքեզ՝
որչափ կամիմ · և բարձրացուցանէ
զզօրութէն իմ , զոր և դու կամիս : Ապա
ոչ միայն աւելորդ է փարատել ՚ի քէն
զպատերազմդ , այլև խափանիչ փա-
ռաց զօրութէն իմոյ : Աղաչեաւ ՚ի ա-
նէն իսկ բանս արդեամբք երևեցու-
ցանէ առաքեալս զՇնմարտութէնն ասէ
այլն պատասխանուն · վասն զի զկնի
այնչափ վսեմական յայտնութէնց խոս-
տովանել մտադիւր զանգիտութէնէ իւր
՚ի փոքր յայս աղաչանս՝ ոչ այլուստեք՝
բայց ՚ի լրացեալ շնորհաց խոնարհու-
թէնէ կարէ գալ յառաջ· և յանձն իւր Ճշմար-
տէ զգրեալն առ Հռովմայեցիս · (ը ·
26.) * Ջոր կամքն յաղօթս ոչ արժան
իցէ՝ ոչ գիտեմք : ‖ Իսկ ՚ի մխտ առեալ
զշահեկանութէնէ այնր պատերազմի , խըն-
դայ ըս այն իբրև ըս բարձրագոյն ու-
սումն՝ քան թէ ըս երկնային գերակայ
յայտնութէնն : Գոհանայ իբր լիով
ընկալեալ զնդրելին իւր · և զիրկս աղ-
կանէ զաղաւորութէ վշտացն իբրև զա-
ռաղչացուցիչ դեղով· Գիտեցեք ասէ
ԼԲ

եբանելին ամբոխիս (Մ ենկն· սնմ· ղը·
Տիր· 40·) պարծի ՚ի տկարութիս , զի այն
է դեղ յայտնութէն , և մարգումն առա-
քինութէ · վըշ եկն ՚ի վըշ տկարութէն ,
զի մի շնորհքն վսասգիտցին · ապա օգ-
տակարագոյն է տկարութ ըշնորհն ·
նա ինքն՝ որ զկնի յայտնութեցն դեղ
խնդրեաց՝ և ոչ ընկալաւ , ՚ի տկարու-
թէնն ոչ խնդրեաց դեղ , բայց զընթաց-
սըն կատարեաց , և զպահն ըմբըռ-
նեաց :

Յայս ուսումն հաստատեալ ևմ վար-
դապետաց , խրատեն՝ մի թուլանալ կամ
երկմտել , յորժամ զպիտանին ինչ ոչ
միայն մարմնոյ՝ այլև հոգւոյ հայցեմք
յայ , և ոչ առնուցեմք : Ա՛ր զի բա-
զում անգամ կարծեցեալն մեզ օգտա-
կար՝ ոչ այնպիսի է առաջի այ · և նա
ոչ տայ զնի խնդրեալն առ ՚ի տալ զա-
ռաւել խնդրեալն · և ազդ առնէ ոսկե-
բերան՝ միտ դոհանալ , եթէ ըմտնէ
ցիմք զհայցեալն , և եթէ ոչ· * Ա՛ր զի
զլանայն՝ ըս որում ևն կամ , ոչինչ ըմ-
հատ է ՚ի շնորհելոյն : ‖ (Մ ենկն· ծննդ·
Ճառ· ը·)

՚Ի կատարած բանիցս մարթի է խնդրել
թէ ցո՞ր վայր տևեաց արդեօք այս պա-
տերազմ առաքելոյն : Ոսկեբերան ըստ
իւրում սկզբնէն՝ որ ՚ի Տալածանաց
հակառակորդաց ասէ զպատերազմն ,
Համարի տևեալ մինչև ՚ի վախճան կե-
նաց նո : Ա՛յլ բանիզի հարազատագոյն
ընտրեցաք իմանալ զպատերազմ մարմ-
նոյն՝ որ ՚ի գրգռելոյ սատանայի , չիք
պատճառ , և ոչ նշան ինչ ՚ի բանս առա-
քելոյն՝ յերկար ժամանակս ձգել զայն,
Թողլ թէ մինչ ՚ի կատարած կենաց :
Ա՛յն պատերազմ , յորմէ միտս և առ-
ցուք , էր մանաւանդ ինչ վերջս յատան-
ձին խորհրդոյն այ թզղացուցեալ յօ-
գուտ առաքելոյն· ամենիմաստն կար-
գադրողին անկ էր կշռել զչափ ժամա-
նակին ըս պիտոյից · Ա՛յս ինչ հաւաս-
տի է , զի արդիւնք պատերազմին տեւե-
ցին անդր և ս քան զսահման կենաց նո ,
այ է խոնարհելն , սիրելն զվիշտս վերայ ,
զօրանալն յայմ ընդդիմակս , յաղթելն
մահու , պսակելն ՚ի միջնջենաւորս , և
Թողուլն յեկեղեցի զնանգամանկ ինչ
քրիստոնէական արիւնէն :

10. Ա ման որոյ համձել եմ ընդ փախստ-
ականին, ընդ ընտանոն, ընդ վիշտս
ընդ հալածանս, և ընդ Ներսէս վան
ական. ղի յորժամ փխրանամ, յայնժամ
զօրանամ:

Գիտելով հաւաստի զօգտակարութիւնէ ոչինչ և իցէ ընդդիմակաց, որք յայ հա-
ճոյիցն կամ՝ ի թոյլ տալոյ ի վէր հասա-
նին ինձ, վա՛ այսորիկ ոչ միայն անտրըտ-
տում, կամ համբերութի՛ տանիմ, այլ գոհո-
վին համձել եմ ընդ փխրուին, (յատկին
յաւելու՛ եմ, որ յայլս չիք:) ինդամ,
զուարճանամ՝ ի կրելն: Տէրո՛ւն ըս ոս
կենբերանին իբրև սեռ համարի, որոյ
մասունք ևն ընտանոն, ըս նախատինք
բանից տուեալք՝ ի չարախօսաց: Վէրո՛,
արտաքին տառապանք մարմնոյ՝ ի բնա-
կան պատճառաց կամ՝ ի մարդկանէ: հա-
լածանո, փախստական քաղաքէ՝ ի քաղաք
՝ի բռնութենէ ժողովրդոց: Նեղո՛ւին,
անձկութենք կրելք՝ ի մարմնին և՝ ի հոգւ
՝ի սուտ եղբարց, կամ յանուղղայ գնա-
ցելոց, կամ՝ ի դժուարին պատահմանց:
Ընդ անուամբ տկարութենէ իմա և զա-
ռանձինն պատերազմն որ՝ ի սատանայէ:
Զայս ամ, եթէ առանձինն պատահե-
ցին, և եթէ միանգամայն, ըս ոչ, ի
պատճառս հաւատոց քոյ, և քարոզու-
թեն աւետարանին, կամ սակս ձեռնպա-
տութենէ, մտադիւր յաժարութենէ յանձն
առնուն, իբրև ամենի օգտակարս և հնձ-
տականս: Այս հաձութենէ տարածանի
և առգաղտնի պատերազմ սատանայի,
ոչ ինքնին՝ այլ իբրև՝ ի կամացն ոյ կար-
գեալ՝ ի նեղել խոնարհութենէ՝ քանզի և
չայլ ձախողական՝ զոր ասաց, բազում
անգամ ներգործէ չարութենէ մարդկան
և սատանայի· բայց ոչ վա այնր լինին
հաձելիք, այլ ըս օգտակարութեցն, զոր
և ասէ:

Զի յորժամ փխրանամ: Ասելն յորժամ,
ոչ ժամանակ ցուցանէ տրամիս, այլ
զպատիճս և զպատճառն: Որքան, և որով
իւրք տկարանամ վա ոչ ըս ծանրութենէ
վշտաց՝ որ իմում կարողութենէ անսա-
նելի է բնակեր, այնքան և այնոյ զո-
բաւոր լինիմ· ոչ միայն ոչ զօրութենին
առատագոյն փայլէ, այլ ես ինքն հզօր
լինիմ ներքին ընդ ոչ ասկերե-
րանին՝ ուր վիշտ վա ոչ, անդ միսիթա-
րութենէ· և ուր միսիթարութենէ, անդ և
ընդ ոչ: Եւ դարձեալ, փոխանակ ընկ-
ճելոյ՝ ի վշտացն, առաւել և առ արիա-
նամ՝ ի կրել՝ ի գործել մեծամեծս, և
՝ի յաղթել բռնն թշնամեաց: Որ թէ
ասեր, առաքեա յակոբ լինիմ մենամար-
տիկ յաղթական, որ կազդուրվ ոտիցն՝
յաղթեաց հրեշտակին: (ծննդ. լէ. 25:)
Ըս աստանօր զՀանճարն աշակերտա-
կան, զնիւթ զդասն ուսել՝ ոչ՝ անաչ-
թաք և մեկնաբար երկրորդել· զի նա
ասաց, զօրութենէ իմ՝ ի տկարութենէ կա-
տարի· և սա նովին բառիւք՝ ի տկա-
րանալս զօրանամ ասէ:

11. Ա՛ղէ անձեմ, չանէի գոռ սրթիե-
ցեր· զի ինչ գործ էր ի յեղէ
վշտացո՛ւն առնուլ, ըս ոչինչ գործս
գործ ես ոչինչ եմ:

Ջհետ քաւագովական բանիցն՝ դարձ
ձեալ անմեղադիր առնէ զանձն յակա-
տայ գովութենս իւր· և ոչ ինձ թոյլ
լռելեայն ընդդիմանէ ինչ լուծուն առ-
նել կամի: Քանզի գործք մի յատաչ
ասաց՝ առաւել ընդրեմ պարծել՝ ի
տկարութենս վշտաց և տառապանաց
իմոց· կարեր ոք առ այս ընդդեմ խոր-
հել· առ իսկ ապա զմեծամեծ վատահա
քո և զվերին յայտնութս՝ ի դէմս ա՛ներ-
պատասխանէ՝ Եղէ անչափ, ևն: Ցու-
նականն յաւելուածով ասէ, եղէ անզգ-
դամ պարծելով· և համաձայնի ասորին
և արաբացին· բայց չէք՝ ի յատինն, և
յայնքսանդրեան յոյն օրինակի: Եւ
յայտնի իսկ է յոմանց առաքելոյս, զի
անզգամութենէ կամ անմտութենէ իմանայ
զպարծելն, և թէ չինչ միտս, բազում
անգամ ասացեալ եմք:

Իսկ աստանօր նկատել արժան է զայլև
այլ եղանակս՝ որովք՝ ի կիր առնու զայս
կոչումն: Վ՛ՀՀ զի երբեմն արձակաբար
անզգամ և անզգամութենէ ընծայէ ան-
ձինն· ոչ՝ յայտ տան, և յանցեալսն·
(ժէր. 1. 21:) Այլ երբեմն դէմս՝ ի
քաց տանի· ոչ՝ յանցեալս· 16. * Մի՛
ոք համարհսցի զնս անզգամ. ‖ և աստ
՝ի ծ տան· եթէ և կամիցիմ պարծել,
ոչ եղէց անզգամ: Իսկ այլուր մեղմե-
լով և ըս կարծեաց այլոց յաւելու զերբ-
բեան, ոչ՝ յանցեալն· 16. 17: Զատճառ զ

այլևայլ կերպառութիւնս յայտնի են յիւ-
րաքանչիւր մեկնութենչ անտի . իբրպի
պարծանք իւր գոլով սակս կարևոր
պատճառաց՝ և չշմարտութիւ՛ յարդար
իրս , ոչ իւիք իրօք անմտաւն էին , այլ
մանաւանդ խմաստութիւ՛ , և խմաստա-
բար արարիչ։ Բայց զի պարծելն ըստ
ինքեան՝ և ի՛ հաստարակ սովորուն պար-
ծուսաց՝ յանմտութիւ՛ գայ յառաջ , և
հակառակորդք իւր նովին անմտութիւ՛
պարծէին , և զնոյն ընծայէին առա-
քելոյս , յայս միտս իբր շնորհմամբ
յանձնառնու զվերն անմիտ՝ իսկ այլ
ուր առ՛ի ցուցանել թէ ոչ շշմարտա-
պէս այնպիսի է , յաւելու զիրբևն ։

Արդ ասէ , ՝ի պատմելն զնչ ինչ ՝ի
փառաւորաց և ՝ի գովելեաց անձինս ,
թէև ակամայ ըս ոչ յօժարութենս ,
եղէ երևել անմիտ · բայց ոչ է իմ մեղ-
ս՜ն՚ է՝ ս՜ս՚ ս՜ի՚ե՚ն՚ ։ Յորմէ , լսոհինն
և արաբացին յաւելուն , չէս · բայց չիք
յասուրին ։ Զեր են յանցանքն յայսպէ-
սի պարծանս գալոյ ինձ ։ Անհոգութենէ
ձեր ՝ի ջատագովել զիս արդարութե՛
ըզդեմ չարախօսացն , կարի դիւրահա-
ւանութե՛ ձեր ՝ի խոովարար բանսն՚ց՚ ,
քան զպարն առաւել մեծարելն զնս՚ ,
բազմաց վնասուց պատճառը լինելին
ձեզ և գայթակղելոյ յընթացս աւե-
տարանին ։ Դուք ոչ զնաւան խմանալիք ,
և ոչ զսուտեթե բանաթղթացն յանդիմ-
մանելիք · զոր և կարելիք՝ և օրէն իսկ
էր առնել անյապաղ ։

Չի ինչ պարբ էր ՝ի յենէ վէյ՜ռ՚ն՚ առնել
Յորն ասէ՝ ընծայեցուցանել , որ զնոյն
միտս ունի , ըս որում և ասորին դնէ՝
վկայութե՛ տալ ։ Ո՛չ ոք այնպէս քաջ
ճանաչէր զիս և զգործս իմ , ոչ դուք
ձեզ անկէր ջատագով յառնել ձերում
առաքելոյ և վարդապետի · ոչ ասեմ
Թշնամանելով և ձաղելով զդրպար-
տիչսն , այլ լոկ վկայել դնէն , թէ ՝ի
վարդապետուն աւետարանին , ՝ի պաշ-
տամունս և ՝ի գործս ոչ Թերի գտայ
ս՜ն՚ զըս՚ ս՜ս՚ե՚ս՚ն՚ , ՝ը զերևելն առա-
քեալն քրի , քան զգովելիսն և զվնա-
սակարսն ՝ի պաշտօնէից քո՛ն ։ Վերա-
գոյն յիւրոց դիմաց ասելով զայս , մեղ-
մով դնէ · համարիմ ոչինչ պակաս լի-
նել · (ժ՚ի՚. ՝ս՚) իսկ ՝ի կորնթացւոց ար-
ձակաբար պահանջէ զվկայելն այսմ ·
զի օտարի բերանն համարձակ վկայել
կարօղ է զայսպիսի ուղղութե՛ն այլոց ։
Բայց առ այսու պահէ զնպաստու-
թե՛ն , շատանալով Հանդուսակից և ևԹ
այլոց առաքելոցն Ճանաչել , Թէպետ և
վաստակաւոր առաւելեալ և էր ։ (ա՚ի՚.
կորն՚. ժ՚ե՚. 10։) Որպէս առ սուտ առա-
քեալն իմանան զայս բաղդատութե՛ ·
իբրև Թէ նէ զանձինս առ գերազանց
առաքեալս ունին , և մեծաբանեն ՝ի
պետրոսեանցն և ՝ի յովՀաննիսեանցն
առե՛ զվարդապետուն ։ Դուք ո՛ կորն՚
Թացիք ունէիք քաջ ընտրել և վկայել ,
Թէ իցեմ ես պակաս քան զայդոսիկ
վեսմ առաքեալդ ։ Սակայն վա՛ այսր
տ՚ս՚ վերադոյն ։ ժ՚ի՚. ՝ս՚

Չի ԻՒՀԵ՜ ԷՈ ՝ԼԻՆԻ ԷՄ ։ Յորմն և այլք
առանց պատճառականի սասն , Թէ և
ես ոչինչ եմ · և ՝ի յաջորդ տան չունին
զշաղկապն ՝ՈՒ՚ , բայ ՝ի լսոհինէն ·
վ՚ր՚ զայս տուն ոչ յարէն ը՚ յաջորդին ։
Բայց զի իմասաբն պահանջէն վկա-
պակցութե՛ , ասկէբերան ՝ի բնաբանի
իւրում միայսր ընԹեռնու · զոր և մեր
բացատրաբար ծանոյց յաւելմամբ շաղ-
կապդ ։ Որպնէ զչինչն առ կարծիս
սուտ առաքելոցն Համարին ասացեալ ,
իբրև Թէ յայս նչ անարգ ունի և ան-
պիտան կարծել եմ , սակայն դուք չկա-
րէք այդպէս Համարել ևն ։ Բայց չէ
Հարկ Հեռանալ ՝ի սովորական լեզուէ
առաքելոյս , որ յորժամ յանձն իւր
Հայի մերկ , ոչ այլ ինչ ճանաչէ՝ բայց
զոչինչ , և իբր զանգոյ իրէ խօսի · զի
խրատեէ՝ ՝ի կռապղական խայԹէ անտի ,
առաւել կամի լինել և ճանաչիլ անգոյ՝
քան ինքնագոյ ։ (Տ՚ե՚ս ՝ի ա՚ի՚. կորն՚. ը՚.
7· ժ՚ե՚. 10։)

Արդ՝ քանզի ասաց , Թէ ձերով ՀԱ-
նպատմամբ ունիք վկայել զինէն Համա-
վաստակ գոլ այլոց առաքելոց , իբր
խղՃելով ը՚ այն՝ որպս Թէ անցեալ էր
ըստ չափ իւր , անդէն ցածուցանել ըզ-
բանն ։ Արդարև է՜ ասէ , ա՚ե՚ս իբր
չինէն՝ ոչինչ եմ չնչին , և առ ս՚ա՚. ոչ
ինչ առ ՝ի ծառայել ս՚ց՚ , առ ՝ի տանել
վշտաց , առ ՝ի վաստակել յօգուտ այ-
լոց · այսմ ոչ ՝ի ձէնջ , և ոչ յայլոց
վկայութե՛ պահանջեմ։ Սակայն ՝ի վե-
րոյ քան զիս եղեն շնորհօքն ս՚ց՚ , ՝նշան-
ս՜ս՚ե՚ս՚ն՚ գործեցան ևն ։

Ը

Ոչ հակառակ է վկայութեան զոր ասա՛ծ կորնթացւոց պահանջէ վասն իւր, ասելն վերագոյն (գ· 1·) Թէ ոչ պիտոյ ե՛ն մեզ թուղթք ընծայութե՛ւ ի՛ ձէնջ· Այլ մանաւանդ զանձանօթ ասացեալս երկրորդե· զի նոքին կորնթացիք իբրև թուղթք բանաւորք գրե՛ալ առաքեալ կան լեզուաւ իւրով վկայեցեն զոր դիտեն· Արդարև արտաքին թղթոց վկայականաց պէտս ոչ ունէր առ՛ի յիւրն ջատագովութե՛ւ· բայց զի նոքին իսկ ինքեանք իւր՝ իբրև թուղթք լուացեալ լեալ՝ լուսաւորեալ կային ի սրտի՛ նոցա՝ ոչ ելանելով ի գրոց՝ այլ ի սրտի՛ նոցա գրելով զոր ինքեանք գիտեն եւ ընթեռնուն ամենայն մարդիկ· Եւ ասէ՝ թէ յայտնի է եւ ծանուցեալ ամենայն մարդկան՝ զի դուք էք թուղթ Քրիստոսի՝ որ ի ձէնջ ծառայեցաւ՝ գրեալ ոչ թանաքաւ՝ այլ Հոգւովն Աստուծոյ կենդանւոյ՝ ոչ ի տախտակս քարեայս՝ այլ ի սրտի՛ մարմնաւոր՝ որ է ի ձեզ՝ զոր ամենայն մարդիկ կարդան եւ ծանիցեն՝ զի ոչ ինչ ունիմ ես ինձ ի ձեզ պարծանս՝ այլ միայն զի ձեզ ծառայեցի՝ եւ ոչ ինչ ինձ ի ձեզ ունիմ

թուլք նշանաց և արուեստից ։ Այս-
պիսի դրուածք վկայէ, թէ ճշմարիտ և
առաջին կնիք առաքելական անձին՝
համբերութեան է ; անմեղելի սրտիւ
համակուածոյն յինքն բերելով զամ ազգ
վշտաց կամաւորաց և ակամայից սակս
պաշտաման աւետարանին ։ Սոյն է ան-
խաբելի ցոյցք առաքելոյ քրիստ , անանձ
ջան յատկութիւն առաքելութեանն ։ ։
մինչ զի առանց սորա լաճ և ունելի ոք
զսքանչելագործութիւնն , կրե արդարև
զնշան առաքելոյ՝ բայց առանց առա-
քելու ։ և ըստ հակառակն՝ պաշտօնեայ
ամենահամբեր՝ եթէ չցուցանիցէ և ս
հրաշս արտաքինս , համբերութեն պակ-
զե բաւական է ի ցոյս ճշմարիտ ա-
ռաքելութեն ։ Ապա եթէ յերկայնութիւ
միանգամայն վերջացեալ իցէ՝ ի համ
բերատար վարուց և ի հրաշագործ զո-
րութիւ , մեայ այնպիսին պաշտօնեայ
աննշան գլխովին՝ ըստ ոչնահարացն լա-
բանու ։ (ծննդ · է · 42 ։)

13 · Այս-ուրդ էին եղե , որ-
պ գործս տան ղայլ էիէիցէ · Բայց
էին այնո՝ ի ես ձեզ ուխտդոցն·
ընդունեցէ ինչ ընծայ ։

Ջայս բան ի վե բերէ ըստ ոսկերերա-
նին · զի մի ոք ասիցէ՝ արդարև գործե-
ցեր ի մեզ բազում նշանս առաքելա-
կանս · բայց ոչ այնքանս՝ որչափ այլ
առաքեալք ապարին , կամ որչափ դու
ինքն ապարեր յայլ եկեղեցիս ։ Ապա-
ջիկայիւս ցուցանէ, ոչինչ իւիք ի պատ-
շաճականն պակասեալ կորնթացւոց
քան զայլ Ժողովուրդս ։

Ասէլն ի քնաբանիս , որ-ձգործս գործ,
ապրնպս զրի ի բազում և ի լաւ օրի-
նակս մեր , ցի տարցականաւ , և յերկիր
դէնն բազմաւորական՝ գործ դուք ·
յօրինակս ինչ առանց տարցման զրի ,
և բայն եղական յառաջին դէնն , գործ
եա ։ Այլ ամ թարգմանք բազմաւորա-
կան ասեն գործ , ոչ և իմաստքն պա-
հանջեն · բայց առանց տարցման , որ
և ոչ այլոյլէ զմիտն ։ Այլև զսկիզբն
պատճառականաւ ասէ յոյն, չէ զինչ
է՝ որով ևն · նմանապես լատինն և ասէ-
բքին · բայց արաբացին մակաբերական
ունի նման մերոյս ։

Իմաստքն են· դուք ինքնին վկայէք՝ թէ
ամ ցոյցք ճշմարիտ առաքելոյ գործե-
ցան ինև ի մէջն ձերում ։ Ապա զինչ
իրք են՝ որով դուք պակասել կամ նուա-
զեալ գտայք քան զայլ եկեղեցիս՝ հիմ
նեալս յինէն , կամ յայլոց առաքելոց ։
Մի թէ ի վարդապետուէ , յոմանս
ամպաշտութէ , ի հոգևորական պարգ-
ևս կայցէ ինչ , զոր այլոց մատակա-
բարեցի , և ձեզ ոչ · կամ զոր բան առա-
քեալքն ասանդեցին այլոց եկեղեցեաց։
Ես ապաքէն ոչ իւիք խոր ասանեմ
ձեզ և ձ այլ եկեղեցիս , բայց այնու
միայն՝ զի ես զձեզ ուխտդոցոյ, ասնե-
լով ի ձենջ զպէտս մարմնոյ , ոչ առ-
նուն այլք , կամ ես ինքն առեալ եմ յայ-
լոց եկեղեցեաց , ըստ ասացելոյն վերա-
դարձ · ժե. 7. 8. 9։ Ջայն խնդրեցաք
ցէ , լատինն դնէ՝ ծանրացուցէ. և այլք՝
բեռն եղէ · տես վե այսր ի ժե · 9 ։
Ընդունեցէ ինչ ընծայ ։ Ջայս յառաջին
իսկ ասաց · (ժե · 7 ·) Տարցուածոյ
պայմանաւ · իսկ ասս առաւել ասաս-
կուածք դնէ , խառնելով ցնեղուածն
և զնշանաբերն ընդ հայրական քաղ-
ցրութիւն : Եթէ համարիցիք ասէ՝ զըր-
կանս ինչ ձեզ կամ անարդանս արարել,
ոչ ընդունելով զառ·ի ձենջ գործանս ,
իբրև թէ այս լնկեր նշան ոչ վստահե-
լոյ ի ձեզ , կամ սակաւ սիրոյ առ ձեզ ·
եթէ այդպես կարծելով՝ համարիք զձեզ
նուազագոյն երևեալ քան զայլ եկե-
ղեցիս , և զիս դնէք այդպիսի նուա-
զութիւն պատճառ , աղաչեմ ներել ինձ
զայս յանցանս · և մի ընդ սրտիվ
կամ զայրանալ : Կամ , թերևս համարե-
լով ձեր՝ թէ մի ի նշանաց առաքելոյ
ես առնուլ զնոր պէտս կարևորս յայլ-
կերտոյ անտի , և ես ոչ այնպէս վարե-
լով ի ձերում մէջն , կարծիցէք զայն
նշան պակասել յիս , և ձեզ թերի
դնել քան զայլ Ժողովուրդս ։ Փոքր է
նուազութիւնդ , յիմ վե լեցին յանցանք
այդր պակասութէ · այնչափ անխիղճ
միտս ունիմ յայդմ , զի և այսուհետև
հաստատել եմ զնոյն անարժանի քարո-
զութ առնել առանց դարմանատուու-
թէ ի ձենջ · ոչ ասէ ի յաջորդ ատս ։
Վ՞ որոյ կողմնակի ակնարկէ՝ առաւե-
լագոյնս իմն ընկալել , քան թէ նուա-
զեալ կորնթացւոց քան զայլ եկեղե-
ցիս · որովհետև առ ինքեանս այնչափ
քաղ-

քաղցրութիւ վարեցաւ և ղեմամբ, ղորը պիսի ոչ եղոյց առ այլը ։

14 · Կհաւանիմ այս երիցս անգամ պատաս-
խանել եմ քեզ առ յիս· Ես յիշեցեր-
ին ինչ ել եղեց · վ ին ոչ խորհիմ ինչ ելիր՝
այլ յիշեցե· տաղտի ոչ պարտին երդիս հարց
գանելոյ, այլ հարց երդոց ։

Զի մի տայցէ կարծիս, թէ սակս չգըտանելոյն առ նա զդարմանս՝ զանց առնէ զնալ անդր, ասէ · ահա երեք անգամ է՝ զի կամիի, և՝ ի պատրաստի իսկ էի գալ առ ձեզ՝ ի խնամել զհոգևորա-
կան պէտսդ · և ոչ յայլ անդամ, նոյնպէս այժմ ոչ իւիք ծանրանամ ձեզ՝ ըստ մարմնական պիտոյից իմոց, ոչ՝ ի յամելն այդր, և ոչ յետանելն այսր ։ Զի ոչ խորհիմ ինչ ելիր ։ Պատճառ իւրում զդուշաւորութիւն տայ՝ ոչ զկորն-
ծացուց ինչ ներհուիլն, այլ թէ ժլատք իցեն կամ ծանրասիրութք՝ ի տալ, այլ զիիտուն իւրոյ պաշտաման ։ Վա՛ զի ասէ՝ յետ վաստակ աւետարանին՝ ոչ զմարմնաւորս ձեր խնդրեմ ինձ՝ ի դիւրութիւն, ի հանդիսս, կա՛մ ի փառս · այլ զձեր անձինս կամիմ շահել՝ ի քա-
ւութիւն ։ Ածային մատակարարութիւն զոր ի ձեզ պաշտեմ, ոչ դուզնաքեայ ինչ խնդիրք են, այլ մեծամեծք և յաւերժականք · զհոգի խնդրեմ, ոչ զոսկի, զփրկութիւն փոխանակ դրամոց · եթէ զայդ ձեր անձանց լաւութի գտանիցեմ, այլոց մարմ նաւորաց ձերոց ոչ միայն փոյթ ինչ ջառնեմ, այլ յանձնէ և՝ թէ պիտոյ լիցի՝ տալ յօժարիմ ։

Եւ զայս իրաւացուցանէ իւրովի՛ կարդ և՝ ի պարտեաց բնութիւն · Քանի՛ ոչ պարտին երդիս · Որդւոց առ ծնօղս, և աշակերտաց առ վարդապետս՝ պարտք են՝ ի բնաւսս և առ յայլ, մասնակարա-
րել նոյ զնարեալ պէտսն, ոչ և յերկար եցոյց առաքեալս՝ ի ա · կորն · Ի · 7 · 9 · են · Բայց իրաւամբք ժառանգուն ձեռնասցանել՝ ոչ որդւոց՝ այլ հարց առ որդիս պարտիք են ըստ հասարակ կարգաց բնութեն · Վա՛ որդ ոչ ասէ պարզաբար, որդիք չպարտին ծնողաց, այլ գիտել ասէ · որ յայտ առնէ զպաշտ-
նեսս ընչից յայսգակս ժառանգութիւնն և՝ ի վայելումն · և զի ըստ սովորական կարգի բնութեն որդիք զնետ հարցն ծնան յաշխարհի, նմին իրի և դանձելն անկ է հարց առ որդիս ։ Զսոյն օրի-
նակ յանձն իւր առակեալ ասացին պօղոս, թէպետև իրաւամբք կարօղ էր ընդունել՝ ի կորնթացւոց զպատուար պէտսն, սակայն ըստ չակառակին ցուցա-
նէ՝ թէ ինքն մանաւանդ պարտապան է տալ նոցն ըստ հոգևորաց և զմարմնա-
կանն ։ Կամիմ և ես ասէ՝ հայր լինել ձեր՝ ոչ միայն ըստ աւետարանին ծնընդեան, զնծայիւն ժառանգութենն ձեզ պատրաստելով, այլև ըստ մարմնոյ դար-
մանատուութեն զնոյ զոր ինչ ունել կա-
րիմ, ի ձեր պէտս ծախելով · պարտի զձեզ ժառանգ ոյ, պարտիւ նաև ժա-
ռանգ պօղոսի ։ Եւ որ դերազանց է քան զօրինակդ, ոչ միայն զնման ամ՝ ի ձեզ ծախեցից, այլև զիս ինքնս, ըստ ո-
րում ասէ՝ ի յաջորդն, զոր՝ ի մարմնա-
ւոր հարս դժուարին է տեսանել ։ Յաղագս երիցս պատրաստութե՛ա-
ռաքելոյն դնալ՝ ի կորնթոս՝ նկատիր կայ քննելի · զոր՝ ի յաջորդ գլխն · 1 · 2 · վերստին յիշէ, անդր ի՛ծողովք զնա-
ծուն ։

15 · Կայց ես խոստովանիմ ծնեցեալ
և ծնեալ ես անչնչ յերից ·
չի ինպէսիս յոյսս ունիմ չնչ ես
ես երիցն ։

Ըստ մարմնոյ ծնօղքն ասէ՝ զմարմնա-
կան ինչս միայն կա՛մ ստացուածս, որք արտաքոյ են անձանց իւրեանց, թո-
ղուն զաւակացն, և զայն ևս յոյժ սա-
կաւակութի՛ք ։ Բայց ես խոստովանի՛մ, ամ յօժարութի՛ք ոչ միայն զոր ունիմս զնօքուանս՝ ի ձեր ծառայութի՛ն ծնե-
ցից, պատրաստ եմ ծախել, թէև՝ թէ զձերն պահանջել, այլև ես ինքն բո-
վանդակ ծնեցեալ ես անչնչ յերից, պա-
տրաստ եմ վա՛ ձերոյ փրկուե՛ մատնել, յամ աշխատութե՛ա և՝ ի վտանգս, ա-
րեամբ չափ ձգնելով՝ ի պահպանութե՛ն անձանց ձերոց · վա՛ որոյ ոչ միայն խոց գոյից, այլ բուն անձինս իմոյ զձեզ ունիմ ժառանգս և ստացօղս ։

Զի ինպէսիս յոյսս ունիմ ։ Մեր հարազատ օրինակք այսպէս ընթեռ-
նուն զընաբանս, և անկատար ձեռ-
նայ՝ յարելի՛ ի յաջորդ տունն, այս-
պիսի

պիսի ունելով իմաստս ։ Չի թէպէտ վա՛ռ առուել կամ աստիկ սիրոյն իմոյ առ. ձեզ՝ զգուշութի՛ւ վարելով՝ երևիմ տակաւ սիրել զձեզ, (ըստ ասացելոյն ՚ի ժա. 11.) Այլ գրեթէ. ցո՛ տակաւին ոչ. ինչ գրելով զայդ կասկած, տակաւին գրելէ և ոչ փոքու իւիք կամեցայ ծանրբանալ ձեզ. ևս ։ Ոչ առնուս ՚ի ձենջ զկարևոր պետս իմ՝ յառաջ գայր ՚ի մեծագոյն սիրոյ իմմէ. և թէպէտ ընդհակառակն կարծիս յոմանց՝ թէ ՚ի առաքուածէ սիրոյ այնպ զործեմ, այսու ևամիս ոչ փոխեցեի զընծայս իմ. այլ տակաւին զգուշացայ չծանրբանալ ձեզ յիրս ինչ. վա՛ղ ևս զի խորագէտ գոլով, իմաստուի՛ դատելցի՝ թէ այդ կասկած անվնաս է, և դիւրաւ բժշկի ։

Ա՛յս իմաստք ոչ օտար են յայլոց բազ նից առաքելոյս. տակաւին յոյնն զայլ ընդհերցուած ունի, ասելով. * թէպէտ առաւելագոյն սիրելով զձեզ, առ կաւ սիրիցիմ. ‖ որովք կատարի բանն առանց կասկածելո՛ի ընդ յաջորդին ։ Մի՛թաքանչն յայս ընդհերցուած այլ ևս մեկնիչք. ոմանք և ՚ի մեր ձեռագիրս զոյն միտս յարմարեցին դնելով. զի ՚ի ներքոյ յաջորդն ։ բոյն, կամ սիրելոյն՝ զնէ՝ ասէ՝ սիրելիս, ոմանք յաւելուն և ա՛ ՚ի յետ ։

Ա՛սյս ըստ այսմ ընդհերցուածոյ բազդատաւելի կայ առաւել և նուազ սիրելոյն առ. այլևայլ անձինս ։ Մանրաբար ասկէ ընդ առաջ և այլք իմանան զնա. մեմատաւելի սիրոյ առաքելոյն և կարի թացւոց առ. միմեանս. ցո՛ , ես մտադիր կամք պատրաստ եմ նուիրել զիս և զիմն ևս ՚ի ձեր օգուտ. թէպէտ տե՛ ասեմ՝ զի այսքան սիրելով իմ զձեզ, ՚ի ձենջ տակաւ սիրիմ, ոչ գտանիմ զիս բազում ևս ։ Այլ ո՛ մանք իմանան զբազդատաւելի առ. այլ եկեղեցիս. ցո՛ , ես առաւել քան զայլ հաւատացեալս սիրով գնալով առ ձեզ, տակաւ սիրիմ ՚ի ձենջ՝ քան ՚ի նոցա նէ. փոքրագոյն վաստակոց իմոց առաւել շնորհակալութիւ են նք , քան դուք առ. մեծամեծան ։ Ոմանք հայեցուցա նեն առ. սէր առաւ առաքելոյն. ցո՛ ես բազում առաւելութի՛ւ սիրեցեալ եմ զձեզ արդեամբք , քան թէ օտար վարդապետք՝ չարախօսք իմ. և տակաւին նուազ քան զնե սիրիմ՚ի ձենջ. առաւել մտերմութի՛ւ ունկնդրութի՛ւ ցուցանէք առ նա, քան առ իս ։

Յո՛ միտս և առցի բանս , կարեվէր հարկանեմ զապերախտութի՛ւ կորնթացւոց. իբրև զի ոչ միայն վաստակոց ա նաքելոյն չառնէին հատուցումն արդեանց, այլ զի և ոչ գնէ սիրոյ նո՛ փոխարէն սիրոյ տային ։ Ա՛յսմ հակառակ՝ կարի գերազանց վայել առաքելական դաւթի և խնամարկուի պօղոսի. զորոյ զաստիճանս մանր զննելով ոսկեբերաբանն, այսպս ՚ի թիւ արկանէ հիւսմամբ ։ Ա՛ծ գմտաս ասէ՝ զի օրէն էր առաքելոյն առնուլ ՚ի նոցանէ զպետս , այլ չառնու. այս առաջին գովեստ ։ Եւ այն՝ յորժամ ինքն ՚ի կարաւտութե գտա նիւթ. այս երկրորդ է ։ Եւ զի յայնմ ժամանակի՝ յորում նոցունց իսկ բարեղեր. այս երրորդ ։ Ի վե՛ր այսր տայ և նոցա. այս չորրորդ ։ Եւ զայն ոչ չափով, այլ առատաբա՛ր. այս հինգերորդ ։ Ո՛չ զնոյս միայն , այլ զանձն գլխովին. այս վեցերորդ ։ Եւ այն վա՛ նոցա յորոց նուազ գտանէր զսէրն. այս եօթներդ ։ Եւ վա՛ նի՛ զորս ինքն հրաշափառագոյն սիրեալ էր. և այս ամ ուեներորդ և վերջին ծայր սիրոյն. որ յանձն պօղոսի և նորին նմանեաց միայն կարէր ունել իւր կայան. մինչ զի կորնթացի օք կաթող էր համարձակ պատասխանի առնել առաքելոյն, թէ օրչափ և սիրեցեմք զքե՛զ , միշտ տակաւ լինիցի մեր քան զդոյն. զի անշնար է բոյոյ սիրոյդ զըհատասցն չափել՝ բայց միայն յայ ։

16. Այլ գրեթէ ես ուրէ ծանրացայ ձեզ, այլ տաղվէ խորտփեա եէ, Իեւօ՛ ի՛ լոյ ցնէզ։

Զիմաստ բնաբանիս ըստ մերում ընթերցուածոյ բացատրելցաք յառնելումն. իբրև թէ առաքեալն հատատաւելով զինք քենէ ասէ գայս . ցո՛ ոչ ծանրացայ ձեզ դարմանօք պիտոյից իմոց . այլ զգուշաւոր և շրջահայեաց գոլով, Իեւօ՛ , ցո՛ ճարտարութի՛ և հնարիւք կալայ զձեզ ՚ի բարին , կի խոհականաւ՛ վարեցայ առ ձեզ. փոխանակ բանին Իեւօ՛ յոյնն ասէ, Ռօլ , ցո՛ նենգանօք , դաւով . ոմ՛ դնեն և այլ թարգմանք ։ Սակայն ազգ առնէ ազուինացին (՚ի բովանդակ . Ա՛ճաքմանն

մասն ը. ը. խնդ. ծԸ. պր. ձ. առ. 1.) Թէ ոչ խորամանկուէին՝ նոյնպէս դաւ կամ նենդուէն երբեմն պիտակաբար ասին ըստ բարի նշանակուէ. Թերևս վա՛ այն մեր Թարգմանս եղ պարկեշտ անուն խնդօ. Բայց ամ մեկնիչք առնուն զբանս՝ ի դիմաց պլոց՝ իբրև դիմադրուէ հակառակորդաց. որ և մերում ընկերցուածոյ քան զայլ յարմարի: Գանգղ ունէր ոք կարծել կամ ասել, Թէ առաքեալն ոչ առնոյր ինչ անձամբ, քանզի խորամանկուէթ առնոյր ձեռամբ այլոց, կամ ընդ այլով պատրուակաւ: Առ որ պատասխանեն. Այլ գերԹ, ՝ի համարեա Թէ ես անձամբ ոչ ծանրացայ ձեզ յայտնապէս. զրեալքիդ Թէ ժողովի խորհրդեր էի, ՝ի խորադէտ կամ հնարիմաց գոլով, Ես լօ, Ճարտարուէ վարեցայ առ ձեզ. ոչ կամելով ես ինքնին առնուլ ինչ, այլ ձեռամբ այլոց կորզել զառաւելապոյնս, կամ պատճառանօք նպաստս առնելոյ աղքատաց: Համարեսցի ոք այդպէս. բայց զստուերն դուք խայտառակեցէք:

17. Այ՛ԹԷ որով առաւելէն առ յիշ, Նոյնօ՛ք ինչ ոճո՛վէնի՛ ի յիշ:

Դուք ինքնին ո՞ կորնԹացիք եղերուք վկայք իրաւացիք, զի ականատես եք և իրադէպք. մինԹ նոքօք՝ զորս առաքեցի առ ձեզ յայլ և այլ ժամանակս առ ՝ի զործ պաշտաման աւետարանին, ՝ պա՛հեցի՛ ՝ի յինէ, հնարիւք առի՛ ՝ի ձէնջ բաղում կամ սակաւ յիմ պէտս. մինԹ ձեռօք նից, կի զայլ և այլ պատճառանաս բերելով, ցուցի՛ արդեօք յօժարաՀէ ձեռն արկանելոյ ՝ի քասկ ձեր: Հարցա՛ նէ միայն, աներկբայելի զոլով Թէ չեն կարօղ հակառակ ինչ պատասխանել. և զայս ըստ հնարաւոր զանազան պաշտօնեիցդ՝ զորս յղեալ էր ՝ի պէտս կորնԹացւոց. իսկ ի յաջորդն յանուա՛ նէ յիշատակէ զամանս յայնցանէ: Ջոր աստ Թարգմանիչն ոճո՛վէնի ասաց, այլ ուր առնոյն յունական ասէ ղրէնէ. զոր մէ տե՛ս վերագոյն: (ը. 11. այլև է. 2: ա. Թեսաղ. ՀԸ. 6:)

18. Ա՛ղաչեմ զ՛ձեզ եղբարս, ՚ի սասՀեցի՛ ընդ Աստ զնացէ՛ք. Ի՛ՐԻՒ ոճո՛վէնի՛ ինչ ղյեր պիտս. ո՛չ նովին ոճո՛վ գնացօ՛ք. ո՛չ նովին ղօ՛ղչօք:

Այս այն գնալ է տիտոսի ՚ի կորնԹոս, զոր նախ պատմեաց ՚ի գլ. ը. 13. է. 6. 7. յորժամ զկնի առաքինի ԹղԹոյն յղեաց զնա: Իսկ ը երկրորդ ԹղԹոյս միւսանգամ յղարկէ զնա ըստ ասացելոյն. ը. 16: Իսկ եղբայրն առաքեալ ը նմա՝ ՚ի յայնս ցանկ լինելոց է, զոր և ը ԹղԹոյս ա՛ռաքեաց: (տե՛ս ը. 18. 22.) Արդ ասէ, աղաչեմ զտիտոս՝ զի եկեսցէ առ ձեզ փոխանակ իմ. որ և յանձն առնէ եկն, և եղև առ ձեզ. ը նմա և զմիւս եղբայրն ծանօԹ ձեզ ընկերեցի: Սոքա երկոքին բազում ճանապարՀ հաւել, և առ ձեզ ոչ սակաւ աւուրս յամեալ, ՚ի հարկէ շատ ծախս արարին ՚ի պէտս իւրեանց. և սակայն մինԹ տիտոս ափ՛ հե՞ղ ինչ ղձեր, կորզեաց ՚ի ձէնջ զդրամս և զայլ պէտս յիմ անուն, կի յիւրն. ոչ ա՛Հա զայն զգուշաւոր անատացուէ՛ զոր յիսն տեսիք, պահեաց և նա առանց ծանրանալոյ ձեզ յիրս ինչ: Ասաց՝ աղաչեցէ՛, և ոչ՝ առաքեցի, յայտ առնել ը ոսկեբերանին՝ Թէ կամաւորապէս զալով այդր, առանց իմ ասելոյ՝ կարօղ էր ը Հաձոյիցն առնուլ ՚ի ձէնջ զդրամանս. և սակայն ոչ էաւ ինչ:

ՈՂՈՎՀԱՆ ոճո՛վէնի գնացօ՛ք: Հողի՛ զնծայ ինն իմանայ ոսկեբերան. իբր զի առանց շնորՀաց և բարերարուէ ոչ չէր մարԹ նոցա ՚ի մէնի կարօտուէն գնալ իբրև անկարօտս պետոյից. վաստակիլ Հոգւով և մարմնով, և մարմնոյ գիւրուէ ան՛ն ինչ ոչ դնել: Իսկ այլք Հոգի առնուն զկամս և զյօժարուէ. ՝ի զնոյն կամս անշահասէր Հոգւոյ պահեցաք յիմմ: ՈՂՈՎՀԱՆ ղօ՛ղչօք. Ջբայն ղղչօք մեր Թարգմանիչն երկրորդ, զոր այլք լուելեայն Թողուն: Ըստ ոմ կերբանին՝ իմանի այսու, և ոչ ՚ի փոքունս ինչ, ՚ի մանր գնացս փոխեցաք զձանապարՀ մեր: Ըստ այլոց ղօ՛ղ ասին արտաքին գործքն. ՝ի ոչ ՚ի յօժարուէն, նոյնպէս յարտաքին վարմունս ամենևին անատացուած կեանս պահէցաք: Արդ՝ զայս ամ Հարցականաւ առաջի դնէ, ազդոյ առնել զստուգուէն իրացն.

իրացն· զի զվկայութիւնէ՝ ի նոցանէ պա-
հանջելով, անժխտելի ցուցանէ զասա-
ցեալսն, թէ՝ ոչ ես, և ոչ առաքեցեալն
յինէն առնէզ՝ ի խնդիր եղաք մարմնա-
կան պիտոյից· այլ զնոյն իսկ, և զնոյն
ջանս անընդատեր վաստակոց միաբա-
նութիւնէ պահեցաք· Եւ զի մի ոք ասիցէ,
արդարև տիտոս և ընկեր իւր ըղ-
ձուցացան այդմ, բայց այլք առնուին,
վասն յանցեալ տան ընդհանուր ասաց,
թէ՝ ոչ ոք յիմոց առաքելոցն այլազգ
վարեցաւ։

19. Պաբէյնաև համարիցէ՞ երէկ յոլոս ան-
ենաւնիւ չէզ պաբոխոցնէ՞ս· առ-
չէ ու՝ ի տ խօսիմ· զի ամ ինչ
պերէնէ՞ վ չերոյ ընտրէ է։

Հարցական է առաջին մասն ընաբա-
նիս· և փոխանակ բառին դոբչէաև, զոր
ունին այլք և ս յուենն՝ ֆալէն, լաւել
նացուցն գնեզ՝ կռնաա, ընթերցել չայ-
լում չոյն օրինակի՝ ֆալէ· զոր և մեկնեն
ոմանք, յառաջնակ անտի՝ ի սկզբանէ
թղթոյս։ Բայց դոբչէաև ասելն առա-
ւել հարազատ է, զոր և՝ ի գլ· ի· եդ·
վերոյն։ յոլոս անենաւնիւ չէզ պաբոխոցնէ՞ս։
(մի օրէն· զվեր պաւէզնէ՞ս։) Փոխանակ
այսոցիկ չոյնն միակ բաշիւ ասէ, առ
ձեզ արդարացուցանիցեմք· զոր և այլ
թարգմանք նմանաբար ընթերցանուն։
և զնոյն միտս նշանակէ աղերսելն·
(տես· է· 11·) Իմաստքն են· մինչէ
համարիցիք դարձեալ, որպէս յառաջն
թերևս կարծէիք, թէ զայս ամ խօսե-
լով, կի առեալ կրկնելով զմեր ուղղու-
թիս, ոչ թէ չաղաչանս առձեզ մատու-
ցեալ կամիմք արդարացուցանել զմեզ,
իբրև չառաքելոյն կաղմելով առ՝ ի
քերել յանձանց զնմ արատ ազատհո-
թի, և զամբաստանութիւնս չարախօս
առաքելոցն· ոչ զի չայս ձեր և այլոց
երևիցիմք անարատք և մեծարուք։ Ոչ
այդ է նպատակ բանից իմոց չոր հայ-
իմ առաւելապէս։

Ա՞ոչի ու՝ ի տ խօսիմ։ Երդումն է այս՝
ի հաստատուն ասացելոցն· և ս ազ-
ուիննացուցն՝ կրկին երդումն, զնձ և
զքն առնելով վկայ· ըստ որում այլուր
և ա նովին բանիւք երդնու։ (գաղատ·
ա· 20։ հռոմ· ի· 1։) Բայց ս այլոց՝
ա՞ոչի ու՝ ասելն միայն երդմնական է·
իսկ ՝ի տ խօսիմն ս ոմանց՝ է նիւթ երդ-
մանն· զի վկայ է ինձ ած, չէ՝ քանիւ կի
հոգւովն քոի խօսիմ, զի անկնդծաբար,
ուղիղ մտօք, ս կամաց քոի, ոչ վայել
է խօսել միացելոց ի քն։ Սակայն լաւ
և՝ նիւթ երդման համարելի է չաջորդ-
մանն, Զի ամ ինչ պերէնէ՞։ Ցոյնք և
այլք փոխանակ շաղկապին չի ասեն,
բայց, այլ· այլև՝ ի վերջն չոյնն և լա-
տինն, որպէս և ասորին առանց բայի
դնեն, վ չերոյ չինուն։ Նմին իրի ոմանք
այսպէսիւք ընթեռնուալ արժան համա-
րին· զի առաջի ած՝ ի քն խօսիմք զնմ
վ չերոյ չինուն։

Բայց սովորաբար մեկնիչք զորուք է-
մանն զբայն խօսիմ, կամ ասեմ, առ-
նեմ ևն, զոր մերս էական բայիւ բա-
ցատրաց։ Եւ իմաստքն են· վկայէ
ած չայս առնեմ ձեզ սիրելիք՝ ճշմարիտ
և անխարդախ կամօք, զի ամ ինչ զոր
ցարդ ասացի, և ասեմ այլևս՝ ի մեր
ջատագովութիւն, եթէ զվչաց, եթէ
զուղղութենչ մերոց, եթէ զթիւրութենչ
հակառակորդաց, եթէ զանդիմանա-
կանս ձեզ, եթէ զդովականս, այս ամ
ոչ զայլ ինչ ունի նպատակ՝ բայց զձեր
հոգևորական չինուն· ոչ եթէ արդա-
րացուցանեմք զմեզ առ՝ ի զձեզ պարտս
երթել, այլ ապրեցուցանել՝ ի կործան-
մանէ անտի՝ զոր բանսարկուիք չակա-
ռակորդացն նիւթեն ձեզ· Զայսպէս
առիք նչ և օտարոտի ուսմունք սկսել
են խախտել զչինուածն՝ զոր ամ կանգ-
նեաց՝ ի ձեռն մեր· եթէ լռեմք, ոչ
պակասին մեր պարծանք, բայց ձեր չէ
նուիրդ գնայ յերերումն· ոմպ և ասէ։

20. Պայ էրէնէչ, փոոչէ եէչէ՝ ոչ որ-
պէսիս խոհն փոոխդչէ չէչէ· Եւ
էս փոոխդչէ չէչէ, որպէս և փոոչ ոչ
խոխդէ· փոոչէ փորչէաչհնո, նախանչ,
որփոոխ, փրփոոխ, չորսխոսա-
նիչ, ոոոնիչ, հպարփոոնիչ, ամբաչ
փաոանոոնիչ, խառնաչնիչ։

Պատճառս տայ այսու իւրոյ փութ[ո]յն
՝ի շինութիւն կորնթացւոց· ուստի չոյնն
և այլք պատճառականաս ասեն· չի
էրէնէչ՝ Այսքան յերկար ջանամ՝ ի
քաց փարատել զորութիւնացանութիս ասա
վարդապետացդ· վասն զի քաջ գիտե-
լով քանի ապականիչք են նորաբոյս
անկոցդ

անկոդդ, երկնչիմ մեծամեծս և կարի երաս-
ւամբք, դուշ այժմ ի գալս իմ առ
ձեզ, ոչ որպիսիս ինդն՝ գոհանիցեմ ձեզ ։
Այսպես զրեն բազում լաւ օրինակք,
համառաձայն յունականին և այլոց ։ Իսկ
յօրինակս ինչ, ոչ որպես ես ինդն, կամ
ոգ են, կամ, ինդքեն ։ Կասկածիմ յոյժ
ասէ՝ թէ ոչ գոհանիցեմ զձեզ այնպիսիս
ի հաւատս և ի վարս, որպիսիս ցան-
կամ գոհանել, և որպիսիս ձեզ լինելն
պարտ էր ։ Եւ ես ընկճականին այն-
պիսի գոհանիցեմ ձեզ, ոգ և գոհ ոչ ինդ-
ցէ, այ ոչ ախորժիցէք այնպիսի տեսա-
նել զիս առ ձեզ ։ Պարզաբար ասել կա-
մի, թէ երկնչիմ գոհանել զձեզ անկար-
գացեալս ի բազում իրս, խոտորեալս
յուղիղ աւանդից Լմոց՝ յախտաւոր զը-
նացս ձեր առաջինս, որպիսիս ոչ բնաւ
կամիի գոհանել զձեզ · որում զկետ գայ՝
զի և ես գոհանիցիմ ձեզ վարդապետ և
Հայր թախծել, սաստիկ յանդիմանիչ,
դատաւոր խիստ, որպիսի ոչ կամիիք
և դուք տեսանել զիս ։ Եւ միով բա-
նիւ , փոխանակ սիրոյական զթովք
Հանդիպելոյ միմեանց՝ իբրև Հայր որդ-
ւոց, երևիցիմ ես ձեզ դատաւոր, դուք
ինձ պարտաւոր ։

Ասատաւիկ զայսոսիկ կամիր ծանու-
ցանել նմ · բայց որպէս զնդեցիկ նկատել
ոսկեբերան , սիրոյ խօսիւքն կակղա-
ցուցանէ զբանն , ոչ ոգի կամիի , ոչ ոգի
կամիիք ասելով · և զայն ոչ սահմանաւ
Հատուտս, այլ երկբայական դուցեիւն
չափաւորէ · իսկ գոհանել և գոհանիլ առա-
լոյն՝ նշանակէ արտաքոյ ակնկալուԹեան
միմեանց լինել այնպիսի այլ ընդ այլոյ
Հանդիպումն ։ Եւ Թէպէտ բովանդակ
վեսաքն՝ կորնԹացւոց լինէին , բայց
ինքն կրէ զերկիւղն , առաւել վշտաց-
նեալ քան զբուն յանցաւորսն ։ Այս
ամ զսաստկուԹ հայրական զԹոց առա-
քելոյն յայտ առնէ՝ Հանդերձ դատա-
ւորական արԹունւթեան · նմին իրի՝ ի վերջ
նուազն չատաց , գոհանիցիմ ձեզ՝ որպիսի
ոչ կամիմ , այլ Թէ՝ գոհ ոչ ինդիցէ · վա-
ղի Թէպէտ նախկին կամօք չկամիր ըզ-
խոտաւ՝ ի կիր առնուլ , բայց ի գուա-
նելն զնա անուղղայ յանցաւորս՝ կամիր
ըստ իրաւանց պաշտամանն պատու-
հասել զնոսա , զոր ինքեանք ոչ ախոր-
ժէին ։

Գոհ եմ զբոյնէս հնա , նախանձ ։ Բացա-
յայտեւ զառաքինի մասն կասկածանացն,
այ զգաստանիլ կորնԹացւոց՝ որպիսի ոչ
կամիր առաքեալն , ի Լմիւ արկանելով
զախտաւորս բերմունս նոցա ։ Յաջորդ
բառիդ առանց բայի դնին նաև ի նու-
նականն , զորուն իմանալով զայն · իսկ
այլ Թարգմանք բացատրեն · ասորին
դնէ , էջն հնա · ևն· արաբացին , գոհ-
նէցէ ի ձեզ ընկճա · Լատինն ի վախճանի
յարէ , էջն ի ձեզ յեր · զոր ոմանք մո-
ծին և ի Հայ տպագիրս ։

Հեռ, Նախանձ, բազմաւորական դնին ի
յոյնն , ոչ և յաջորդեն ամ· բայց ի մեր
լեզու յեզականն վարին սոքա ։ Հեռ ի
յունականէն ։ ոչ ի մեզ նոյնպես
առ յոյնս բազում անգամ կից վարի ընդ
նախանձու · և ընդհակառակն , որոյ
ծնօղ է նախանձն՝ ատելուԹ Հակառա-
կողին ։ (տես Հռովմ· ժ· 19 · ժ· կորն·
ը· 3· Գաղատ ե· 20· ժ· Տիմոթ· ը· 4·)
Սրմռռնէ , զայրացումն սրտիւ , և
արտաքին նշանօք ընդդէմ եղբօրն ։
Բրթռռնէ , կռիւք , վէՃք բանիւ ։ ը-
բախռռնէ , յոյսովն նախատինք , բամ-
բասանք յԱծումն բարի անուան ։ Խոռ-
նէ , զազանի տարուբերք բանից ի մէջ
ոմանց՝ քակտիչք մտերմուԹեն ։ Հպռ-
պռնէ , ամբարտաւանռնէ , ի յոյնն և
յայլս մի բառ և ևԹ դնի՝ ատա , և իմա-
նի փքացումն ի վերայ միմեանց ի պատ-
ճառս ՀոխմանուԹեն , գիտուԹեն , Ճարտա-
րախօսուԹեն ևն։ Ոսկեբերան իմանայ
զամբարտաւանեւթն ոմանց ընդէմ առա-
քելոյն · զոր զինի Հասարակական ախ-
տիցն եղ ասէ՝ և ոչ ի սկզբանն · զի մի
անձինն վրէժ խնդրել երևեսցի։ Խո-
նռնէ · անմիաբանուԹիք առանձնա-
կանք , կամ բազմաց ընդ բազումս , որով
խաղաղուԹիւնն բառնի , և հերձուածք
շարժին ։ Ատիճանաւ իջոյց զչարիսն ,
ցուցանելով Թէ խռովիք ամ՝ ի նա-
խանձուէ ունին զառաջինն ծագումն ։
Արդ ասէ , Թէ ոգ յառաջն սիրեալ
էին այս ախտք ի հեԹանոսուԹենէ ձե-
րում , երկնչիմ գուցէ վերստին սկսան
զայրանալ ի ձեզ յետ սրբելոյն Հաւա-
տովք առնտարանին ։ Իսկ զամենայնի
ախտսն Թողուլ ի յաջորդն ։

21 · Զ՝ոյժ ք՝արչէա լ յոթամ գայլէմ, նէուռ ինչ առնիցէ ղիս ես ինձ առ յէղ· և առ առուգամ վը բամս յառաջագոյն գղեցկէլոյ և ոչ ազատիս րէլոյ ի վը պղծուԲէ, և գոնդուԲէ, և գնիչուԲէ՝ զոր գործեցին։

Բացայայտէ զերկիր մասն կասկածա նացն, Թէ ես ինքն գասնիցիմ ձեզ այն պիսի՝ որպիսի գուք ոչ կամիցիք։ Գո՛ յէ ք՝արչէալ· բնաբանս ամենևին ընդու նակարին է· և ամենք փոխադրուԲիւն բառից համարին, զգառան ք՝արչէալ և առ յէղ տալով ի գայլերն, այսու դասա ւորութ։ գուցէ յոյժամ գաձնէ գայ ցեմ առ ձեզ, նկուն առնիցէ զիս ևն։ Իսկ ամենք զք՝արչէացն միայն ի գան յարեն, զդերանունն առ յէղ պահելով առ Նփոն առնելն· ոյզ Թէ նկուն առնի ցէ զիս ձեծ առաջի ձեր, յաչս ձեր ցու ցանիցէ զիս անարդ և տառապել· ոյզ վերագոյն ասաց· Ժ· ։

Սակայն հարազատ ևս ըստ ոսկեբերա նին և այլոց՝ Ինչոն առնէն յարէլի են երկոքեան· որպէս և յանցելումն ասին ասաց, գոյցէ ք՝արչէալ չէ՝ ևս յոկ առ ձեզ ևն։ Ա՛ր որոյ խնամաքին են· երկնչիմ Թէ սխրուԲի՛ր և առաջուԲի՛ր տեսա նիցէք զիս՝ այլի այն կամիք· զի գուցէ ոյզ յառաջին ի լսել զանկարգուԲիւնս որ ի ձեզ՝ տառապեցայ, նոյնպս յոթժամ գայցեմ և այլք տեսանիցեմ, վերստին նէուռ առնիցէ ղիս ես ինձ, խոնարհեցուս ցէ զիս, կորացուսցէ ամօԲով, ճնշես ցէ տրտմուԲի՛ առաջի ձեր, կի՛ ի պատ ճառս ձեր։ Ա՛յսմ նկուն լինելոյ յա տուկ պատճառ համարին ոմանք զիոթր յառաջադիմուԲիւն նոյ յայծապատուԲիւն, որով վաստակք իւր ի դերև և յանպէ տուղս ելանէին· իսկ ագոյն՝ զոր զինի ասէ, պատճառ համարին զանմաքուր գնացս նոյ։ Սակայն այլք սովորաբար զերկոսեան միացուցանեն։

Ա՛յ ընձայէ զնկուն առնէլն, վասն զի ասէս վատացն ձեր, և ըստ նորա կամացն վշտանայր և տագայր· և զի տրտմուԲի՛ և վրէժխնդրուԲի՛ ասրել՝ վ ձեր՝ դէ բագոյն պարգև է, և գործ ձեռնբրու ԲԻ՛· նմին իրի ոյզ հեշտականքն՝ նոյն պէս տրտմականք եղելոք ըստ իրաւացն պատճառաց՝ յայ մատակարարին· և ոյզ ինր է՝ որ բարձրացուցանէ, նոյն է և որ խոնարհեցուցանէ· (ա· Թագ· ք· 6· 7։) Եւ մեծ ազգումն տայ ասելն՝ ձեծ իմ, զոր ունին ամ Թարգմանք բաց ի լատինէն· այլ Թէ ասէր· նոյն ձեծն իմ, զոր անյագ սիրով փառասիրեմ, և ջանամ ամենեցուն առնել պաշտելի, լինի ինձ խոնարհեցուցիչ յոյժամ տե սանեմ անարդել յոմանց, կի ես ըստ ժամանացն ծառայեալ։

Եւ ասէ առնուցամ՝ իբրև ի վը մոռե լոց առած և ողջս առնուցամ՝ ի վերայ բազմաց՝ ի ձէնջ, որ չառնիցէք մե ղան՝ ոչ յանհատուռնեն, այլ ի քրիս տոնեաՒթ իւրեանց, կի որք արդէն ի զրէ առաջին թղԹոյն մեղուցէ՛ էին, այլ ոչ ցուցէ՛ զարժանի ապաշխարու Թի· որք Թէև ի գործոյ մեղացն չետա կացէ՛ իցեն, բայց յարտաքին ապաշ խարողական կանոնս անփոյԹէք՝ առ ի բառնալոյ զպայծառկուԲին։ Մ՛անա ւանդ որք անապաշխար կան ի վերայ պղծուԲէ, ամօԲալի գործոց ըՂեմ բնու Թեն, և գնիչուԲի՛ն, անարժան մերձա ւորութեն արուի՛ր ևս իսկ։ Ա՛ն գնիչուԲէ, ապտեղի շաղախման ի համբոյր և ի շը շափումն· զոր գործեցին, ոչ միանգամ և յանդամանս օրհնոյ յոյլոց, այլ բազում անդամ, մինչ զի ի ծանօԲութեն բազմաց հասել, և ի գլուխն ակարաց։ Ա՛յս պէս գործեն յայս առնէ զարտաքին հրաժարականն ջարին եղելոյ, որով գայԹակղուԲեն առկայանայ, և զհարկ վրէժխնդրուԲեն ծնանի։

Սուգ առնալ՝ ոչ պարզաբար զորտ միլն և զշրտանալ նշանակէ, այլ ի ներքս փակէ ըստ ամ մեկնչաց զդատելն և ընդ պատուհասիս արկանել զանապաշաս մեղսագեալն, բանադրանօք որոշելով զնա ի միաբանէ այլոց· Բարեխնամ մօղ դատաւորի է՝ ի կիր առնուլ զպատ ժողական իշխանուԲեն ակամայ և արտ ցաուԲի՛։ և առաւել ևկեղեցական առաջնորդաց բանադրել զանազղայ յանցառն, և ժողովրդոյն հրաժա րել ի՝ նոր մանակցուԲենն՝ մինչ ազատ բուԲի՛ կատարիւր, և ոչ ԹշնամաբարՀ ան զատացեալն ի ս։ կորն։ Ե։ 2։

Եւ ահա այս էր՝ որ անհնարինս ձմեռը գՀայրական դուռս առաքելոյն· հնազ րեր ամ խրատուք, ազգ առնէր, սաս տեր,

տէր, ՚ի հեռաստանէ շարժեր զգաւա-
զանն առ յանցաւորս· զի մի սակաւք
ոք արդեամբք ՚ի կիր արկանել զդատ-
զուժել յանուղղայ միայն: Աւ մարդիկ
միտք են՝ ասէ ոսկեբերան, բազում
՚ի դատողական բեմի, համարս պահանջել, ամբաստանել, պատուհաս ածել:
Իսկ առաքեալս զայն ՚ամ նկուն լինել,
կոչէ՝ խոնարհիլ, ազով պաշարիլ· մինչ
զի ՚ի պատուհասին արդարանայ, ինքն
առաւել վշտանայ քան զբուն պատուհասեալսն· և համարի որպս թէ ինքն
իսկ պատուհաս կրէ յայլ: Ոչ այժմ
երբէք երկնիցն յայտնութիւնք· ոչ ան-
ճառելի դրախտին զմարթութիւնք· ոչ
հրաշագործ զօրութիւնցն արուեստք,
զորս ՚ի վեր և ՚ի վայր պատմաբաներ:
՚Ի մոռացօնս եղեն նմա այս ամ առ-
միտիթար տրամութիւն, զոր ՚ի կատա-
րածս երկնչել ասէ: Զայսպիսի անհամեմատ խնամս սիրոյ և հոգարկուե
ածայնոյ վարդապետիս՝ արժան է հա-
մարել մի ՚ի հրաշալի տեսլեանցն, զորս
խոստացաւ ճառել, բայց համառօտիւ
բովանդակեաց:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ·

ԱՅՍ ԵՐԻՑՍ ԱՆԴԱՄ դամ առ ձեզ· զի ՚ի բերա-
նոյ երկուց և երից վկայից հաստատեսցի ամ բան: 2· Յառաջ ասացի, և զգաձիլ կանխաւ ասեմ·
յանդիման երկիցս անգամ, և այժմ ՚ի բա-
ցակայութեան գրեմ· յառաջագոյն յանցուցելոցն և այլոցն ամենեցուն· զի եթէ ՚ի կին գայ
ձեզ, ոչ խնայեցից· 3· Եթէ զփորձ ինչ
ինդրէք զիս, որ ինէս ՚ի ձեզ խօսէ· որ
հզօրացուցն է ՚ի ձեզ, և ոչ անզօրացուել:
4· Զի թէպէտ և խաչեցաւ ՚ի մարմ տկա-
րութիւն, այլ կենդանի է զօրութիւնն ՚ամ· և
մեք թէպէտ և տկարանայեմք մե նի, այլ
կենդանի լինցուք ընդ նմա զօրութիւնն ՚ամ
ի· Փորձեցէք զանձինս ձեր՝ եթէ կայիք՚ի
նոյն հաւատս· քննեցէք զանձինս, եթէ ոչ
գիտէք զանձինս· զի քն յո՚ ՚ի ձեզ է· բայց
եթէ անպիտանք իցէք· 6· Աւղ ակնուսիմ
թէ գիտիցէք, զի մեք ոչ եմք անպիտանք:
7· Աւղ խնդրեմք յա՛, զի մի ինչ արասցէ
ձեզ չար· ոչ զի մեք ընտրեալ երեւեսցուք,
այլ զի դուք զբարիս գործիցէք, և մեք ան-
պիտանք իցեմք: 8· Զի ոչ կարեմք ինչ հա-
կառակ կալ ճշմարտութեան, այլ վերակա-
ցու եմք ճշմարտութեան: 9· Խրախն եմք՝ յոր-
ժամ մեք տկարանայցեմք, և դուք զօրա-
ւորք իցէք· զդոյն ևս և ազօթս առնեմք
զձեր հաստատութիւն: 10· Վասն այնորիկ
զայս ՚ի հեռուստ գրեմ· զի մի յորժամ
եկից, սաստկութիւն վարձցայց ըստ իշխանու-
թեանն՝ զոր ետ ինձ տէր ՚ի շինել, և ոչ ՚ի քա-
կել: 11· Աւստահեալ եղարբա՛ ողջ լերուք,
հաստատուիջ կացէք, միաբանեցարուք·
միաբան լերուք· խաղաղութիւն արարէք· և
ած խաղաղութեան և սիրոյ եղիցի ընդ ձեզ: 12·
Ողջոյն տուք միմեանց ՚ի համբոյր սրբութ-
ան: ողջոյն ասեն ձեզ սուրբք ամենայն: 13·
Շնորհք ՚ան մերոյ յի՛ քրիստ, և սէրն ՚ած, և
հաղորդութիւն հոգւոյն սուրբ ընդ ձեզ ամե-
նեսեան, ամէն:

ԱՀա ԽՒՒՈՒՅՆ ԵՐԻՑՍ՝ ԳՐԵՑԱ ՚Ի ՓԻԼԻՊԷ, ՚Ի ՅԱՆԱ ՓԻՓՈՍ Ի ՂԱԼԱՏ:

1· ԱՅՍ ԵՐԻՑՍ ԱՆՓԱՄ գամ առ ձեզ· զի ՚ի
ԲԷԹԱՆԻՈՅ ԵՐԻՑՍ Ի ԵՐԿՆ վկայիչ հաս-
տատեսցի ամ բան:

Որպս արթուն է առաքեալս ՚ի վէր յանցաւորաց՝ և առա-
տիկ ՚ի սպառնալ, նոյնպս երկայնամիտ ՚ի խրատել, և
ծանր ՚ի պատժել· զի երկոքեանս ան-
վրիպար պահեսցէ զդատաւորի զար-
դարութիւն, և զՅօր գթութիւնն՝ որպ
ըստ յաճախել սպառնալեաց առ անուղ-
ղայսն՝ կրկնէ և զղեկուցանն ուղղու-
թեան, զի ՚ի պատուհասէն ապրեսցին:
Այս երից անգամ: Լատինն միայն յաւե-
լու առա, ահաւասիկ այս երից անգամ,
ըստ ոմանց յոյն օրինակաց· բայց կաս-
կածի եառնոս ՚ի նման բանէ անցեալ
գլխոյն, (14·) այսր մուծեալ յօրինա-
կողաց: Այս երրորդ անգամ է ասէ՝ զի

զի գամ, կամ գալոց եմ առնել՝ առ ՚ի քննել զընթացս ձեր, առ ՚ի խրատել զանկարգացեալսն, և ՚ի չանսալն՝ պա տուհասել։ Ոչ առանց քննելոյ դատիմ զոք· ոչ արագասկս անեմ զբարկու թիւ ՚ի վերայ պարտաւորաց· ժամանակ տամ եթէ քննութիւն, և եթէ ղդաս տութիւն։

Ձի ՚ի էբեռայ երէսոյ Ե երէից։ Յոյնն, լատինն և արաբացին չտնկին զէ· բայց իբրև զօրութիւն իմացեալ, բացատրէ մերս և ասորին։ Այլև լատինն և արա բացին դնեն՝ երկուց կամ երից· իսկ այլքն դնեն՝ Ե։ Երրորդումն նուազին ասէ պահեմ ղդատաւկիսքն, կի զազա տութեան· ոմն զի յայտնի առաջարկութ երկուց և երից հաւատարիմ վկայից՝ հաստատուն լինի ամ գործ, ամ վէճ, ամ մարդկային խնդիր, ամբաստանու թի կի ջատագովութեի։ Կամ չէն առնի պոխանակ ասելոյ ձե չէ, իմանի· յայն տակս երից անդամ քննութեի ապասեմ, վա զի ամ բան դատելի՝ վկայութիւք երկուց կի երից լինի վաւերական և օրէ նաւոր, կի ցուցանի տոյզ և աներկ բայելի։

Այս է բան և հրաման օրինաց մով սէսի (ՃՐ· օրին· ԺԹ· 15·) հաստա տուել նաև ՚ի քաղաքական և յաւետա րանական օրինաց։ (մատթ· ԺՃ· 16։ Յովհ· Ճ· 17։) Ջոր ՃՀաճին առնալ ագռաւնացին և կայեանոս, Համարին՝ թէ առաքեալն ՚ի գնալն ՚ի կորնթոս կամի առաւգելն նախ զանուղղայիցն յան ցաս վկայութիւք երկուց կամ երից, և ապա դատապարտել· ոմն զի մի երևևս ցն անխորհրդաբար դատել ՚ի համբա ւոյ աւետ· և ոմն զի մի կարծիցին զայլ և բազմաւթի վկայից պահանջել աւելի քան զերիս։ Սակայն այլոց անհաճոյ թոյնի այս մեկնութեի՝ վա զի յանցանքն՝ որոց զպատուհասս ապառնայ, յայնմիք էին՝ այն ինչ վկայեալք ՚ի բազմաց· վա որոյ անկարօտք նորոց վկայից՝ արժա նիք էին պատուհասու· ոմն և զպարծ կեալ կորնթացին պատժեաց հեռի գո յով առանց մատուցման այլոց վկայից։ Ցաւելու ագռաւնացին զայսպիսի միտս։ Ջոր ասեմս յաղագս գալստեան իմոյ առ ձեզ, այնպէս հաւաստի է՝ որպէս վկայաւթի երկուց կամ երից։ Բայց և այս յարմարեալ իմաստք են, և ոչ ըստ կարգի գրոյն։ Այլք ոմանք նմանութ առնուն ՚ի մասին ինչ զգնալ առաքե լոյն ՚ի կորնթոս, այ ՚ի ձեռն թղթոյն, և զնոյնս ասեն վկայս բանիցն· իբր ասել· առաջին թղթովս հանդիպեցայ ձեզ ազդ առնելով գալ յաղագաւթիւն· երկիւղ թղթովս զնոյն առնեմ· որում եթէ ոչ անապայդէք, անձամբ գամ առ ձեզ· և այսու իբրև երեք վկայիւք հաստատելով զպարտաւորութի ձեր, դատիմ ըստ օրինացն բանադրանաք։ Ջայս մեկնութի ցուցանել կամին յա ջորդսն, թէ յառաջ ասացի, և դարձ ձեալ կանխաւ ասեմ, այ այժմու թըղ թովս, և եթէ դարձեալ ակից նմ։

Սակայն ըստ այդմ մեկնութե եթէ մանր հաշուեացի, ոչ երեք վկայք լինին, այլ չորք· այ երկու թաւղթքն, և առաջին գնացն, և երկդա՝ զոր այժմ ապառնայ։ Արդարև թաւղթք առաքելոյն յայտալ բարօրք են պատուհասի անապաշխար մեղուցելոցն· և մարթ է առնուլ զայնս իբրև կանոնական ծանուցմունս ընդէմ յանցաւորաց, և վկայս պատժապարտ տութե նց· որպէս և ասէր առ անբնդունելոս վարդապետութե իւրոյ, քանն զոր խօսեցայ, դատեսցէ զնոսա յաւուրն յետնում։ (Յովհ· ԺԲ· 48։) Բայց քնաբանս գՀլասէ, և այն՝ էրէց· և տանեմք՝ զի յայս դլուս (Հմր 3· 10·) և ՚ի բովանդակ յանցեալն (14· 20· 21·) յատուկ իմանալ զգնալն առ ձամբ ՚ի կորնթոս, և ոչ ՚ի թղթով, զոր ինքն ուրդն բառիւ դնէ՝ ասէլ, գրէլ։ (2· 10·) Վա՞ որոյ վայրապար է ՚ի փո խաբերութե շրջել զգնալն, և խառնա կել Ճ ասելոյն, և Ճ գրելոյն։

Այսպիսի իմաստք յայն տակս հնարե ցան, զի տալականութի թուիր բազ մայ՝ թէ նախ քան զերկիդ թուղթս երբ կինս գնացեալ իցէ առաքելոյն ՚ի կորնթոս· զի զուկաս (գործ· ԺՃ·) զմիանչ զամ գնալն պատմէ· և յետ այնր չիք ասեն յիշատակ, այլ առաքեալս զերկիդ գնալն խոստանայ յառաջնում թղթին, թէպէտ ոչ ՚ի գործ եդաւ այն մինչ ՚ի դրել երկիդ թղթիս· ուր և ՚ի սկզբանն (ա· 15·) յայտ առնէ՝ թէ կամէր գը նալ ՚ի կորնթոս, զի ընդունիցէն կրկին շնորհս, որպէս թէ երկիդ գալստեամբ ի-

իւրով։

Սակայն ոչ օրէն է ՚ի լռութիւն զուկա-
սու խմաստասիրել, թէ առաքեալն չի-
ցէ դնացեալ երկդ անգամ. զի և յայլ
բազումս տեսաք՝ զԱերին պատմութիւն
զուկասու ընուլ առաքելոյս։ (Ժն. 23.
24։) Աստանօր ՚ի յաջորդ տանն յայտ-
նապէս ասէ առաքեալս, յանդիման եր-
էից անգամ խրատեալ զնա. զոր ոչ ու-
նելով այժմու օրինակ լսութեացուց,
տարակուսեցան ոմանք ՚ի մեկնչաց նո՛.
Թէպետ յետոյ այլք սուտ գտին։ Իսկ
զոր ասաց յայսմ Թղթի, երկին ընդու-
նելն նո՛, զայլ խմաստս ունի, որպէս
յիւրում տեղոջ տեսաք։ Վա՛ որոյ տէ-
րապէս ը՛ Ճառին կալեալ զառաջիկայ
բնաբանս, որպ և գլխուն (Ժբ. 14.)
*Աշառասիկ այս երիցս անգամ պատ-
րաստեալ եմ գալ առ ձեզ, ‖ ասելի է՝
Թէ երկիցս գնացել էր առաքեալն ան-
ձամբ ՚ի կորնթոս, միանգամ ՚ի սկզբան
քարոզութեն առ նոսա, յամենչ անդ
զամիսս ութ ևամսան. և միւսանգամ ևս
առկաս ժամանակս եկեալ առ նո՛. որոյ
վա՛ գուցէ զանց արար յիշել գուկաս։
Զայս նշմարեն ոմանք և յայն բան ա-
ռաջին Թղթոյն (ժբ. 7.) *Ու՞ կամիմ
զձեզ այժմ ՚ի Հարևանցի տեսանել. ‖
իբր լռելեայն ասել, ոչ նախ քան զայս
եղե առ ձեզ անցաւորապէս։ Իսկ եր-
բորդ գնալն այն է՝ զոր յառաջնումն
խոստացաւ, և այժմ երկրորդելով
Հաստատէ։

Ապա առաքելս երիցս անգամ պատ-
րաստեցաւ, կամ Հաստատեաց ՚ի մտի
Ճանապարհորդել ՚ի կորնթոս. վեր-
կուան կատարեաց, և վերջին ատ կա-
տարելոց եմ ասէ. նմին իրի յերկաքան
չիւր տեղեան խորհրդով յաւելու զդե-
բանունն՝ այս. նշանակել Թէ այսու
գալստեամբս լինի երեք։ Եւ զայս երբ
ըեակ գնալ՝ առնու փոխանակ երկուց
և երից վկայից. վա՛ զի անձամբ առա-
ջիկայ լինելով, առաւել քան զայլոց
վկայութէն ստուգապէս Ճանաչէր ըզ-
յանցաւորսն նո՛, և զարդարութէն
պատուհասին իրաւացուցանէր։ Ցայս
միտս իմանալ ոսկեբերան յայտնապէս
(տետ. Ճառ. իե.) և այլ յոյնք, ոչ և
այժմու մեկնիչք լսանիք. որ և առա-
ւել Հաստատի հետևեցելոցն։

2. Ցառաջ առաքէ, և գարչել զնա-
ռէմ. յանդիման երէից անգամ, և
այժմ՚ի բացառ գրէմ, յառաջագոյն յա-
յտնելոցն և այլոցն ամենեցուն. զի երբ
էիմ գարչել, ոչ խոյեցից։

Յունականն միով բայիւ զնո՛, նախա-
ասցի, և նախատեմ, առանց մակբային
գարչել, և գայրորդն յաւելուածով,
ոչ յանդիման երկիցս. յայլսն ամենեսին
միաբան է մերս ըստ նմանութեան՝ զմանաւանդ
բացայայտել զսորին զնելով. * Ցա-
ռաջ ասացեալ էի ձեզ, և գարձեալ
յառաջ ասեմ ձեզ, ոչ երկիցս առ ձեզ
գոլով՝ ասացի ձեզ, նոյնպէս և այժմ
՚ի բացառ գրեմ ‖ ևն։ Իմաստք ըն-
Թերցուածոյս յայսմ են. իբրպէս յա-
ռաջ ասացի, ցոր առաջին Թղթովն ազդ
արարի ձեզ, և այժմ գարձեալ կրնա-
ասէմ, ցո՛ երկիր Թղթովս նախապէսկոյց
լինելիս։ Եւ որպէս յառաջն յանդիման ևս
էից, ներկայ և մերձ առ ձեզ գոլով՝
անձամբ՝ խրատեցի, ազդ արարի, նոյն-
պէս և այժմ ՚ի բացառ գրեմ, մարմնով
հեռի գոլով, գրովս ազդ առնեմ. զի
ոչ փորը զօրութիւն ունին Թուղթքս՝
քան զմարմնոյ ներձակայութէն։

Ըստ բացատրութէնս՝ առաջին մասն
բնաբանիս, ցո՛ ասացի, և ասեմ, Հայն
յառաջագոյն յառաջին և յերկրորդ
Թղթեան, որք Համարին իբր երկու վե-
կայք. իսկ յաջորդն յանդիման էրէից,
յայս առնէ զկրկին գնալն անձամբ,
որ լծորդեալ ը՛ երիցն զոր ասէ, էին
գարչել, կացուցանեն զայլ երիս վկայս.
և այսպէս բովանդակաբար կատարի
նախայիշատակեալ բան օրինացն, ՚ի
բերանոյ երկուց և երից վկայից ևն։ Սա-
կայս առանց այդպէս զատանելոյ՝ մարթի
է զբանն յառաջ ասացի, առնուլ նաև ՚ի
վե՛ անձամբ ասելոյն, և յարմարել այս-
պէս. յառաջ անձամբ և գրով ազդ ա-
րարի. և այժմ գարձեալ գրով առնեմ.
որպ անձամբ երկիցս անգամ արարի,
այժմ վերստին գրեմ ևն։ Արդ՝ այս-
պիսի են բնական և ը՛ կարգի իմասոք
յունականին. զոր ոչ միայն մեր Թարգ-
մանիչս, և ասորին բացայայտեն, այլև
ոսկեբերան յայտնապէս ասէ. երկիցս եղէ՝ և ասացի, այժմ և
Թղթով ասեմ. այսուհետև Հարկ է
Ճշմարտ

ձշմարտել զբանեքս · զի որպէ յանդիման ասէք, նոյնպէս այժմ եւս ՚ի բացուստ դրեմ։

Բայց լսողին մեկնիչք այլազգ խորհին ՚ի պատճառս այժմու օրինակի իւրեանց, որ ընթեռնու · * Յառաջ ասացի, և յառաջ ասեմ ոպէ յանդիման՝ և այժմ ՚ի բացուստ յառաջագոյն մեղուցեալսն ։ ևն · ուր պակասին բառքն՝ եբէ՝ էին· և գրեմ, որք կան ՚ի յոյնն, ՚ի մերս և յասորին, այլև յարաբացին՝ բայց այլով դասաւորութիբ ։ Սակայն ՚ի տիս օրինակս լատինացւոց, և ՚ի մեկնիչս նոցա գոյ բաւն էրէին · զոր և օգտաբեր նոս ընթեռնու · (զիրք ՚ի· ԼՀդեմ Թղթեացն պաւղոսի · գլ· ու · բ ·) և ամբրոս եւան մեկնիչ գնէ՝ յերկիր գալստեան ; Առդի մեկնիչք յայս ընթերցուածս յարմարելով և զյունականն, իմանան այսպէս ։ Յառաջագոյն Թղթով կամ անձամբ միանգամ ասացի ձեզ, և այժմ յառաջագոյն ասեմ իբրև յանդիմանն կի ներկայ ձեզ երկրորդ անգամ, այժմ ՚ի բացուստ դրելովս ոպէ Թէ մերձ եմ երկիր անգամ։ Աչս մեկնիչք զմակբայն ոպ, յուս· օս, առնուն փոխանակ նմանեցնականի, այ՝ որպէս Թէ, իբրև այն Թէ։ Բայց ոսկեբերանն ասորին իբրև յայտնական առնուն փոխանակ ասելոյ՝ զոր օրինակ, որում դիմաբաժանեն զմակբայն՝ նոյնպէս Թերեր ընթերցուած լատինականին, և կարծելն՝ Թէ միանգամ երթեալ իցէ առաքեալն ՚ի կորնթոս, ծնանի զայսպիսի այլևայլութիբ բանից · ապա Թէ ոչ յոյն բնագիրն յայտնաբարբառ է՝ վկայեալ ՚ի մերս եւս, և յասորւոյն ։

Արդ՝ եԹէ անձամբ, եԹէ զրով ազդ արարի ասէ, և այժմ առնեմ յաջողագնդ ձեռն ձեռնտեղոյն, (յորինակս լինչ, ՚ի յաջողն ։) որք արդէն մեղուցեալք են յայտնի յանգուածովք ՚ի գայԹակղուԹիբ այլոց, և կան անդարձք, կի հեղգագոյնք առ ապաշխարութիբ ։ և այլոյն ևնէնչոն, այ ամենեցուն նոցա, որք իբ օրինակի առաջնոցն գայցեն յայնպիսի մեղս · կամ, այլ եամ ժողովրդեան՝ որ անապատ է ՚ի մեղաց, այժմէն ասեմ իբրև վկայից իմում կրկին և երեքկին ազդեցուԹիբ ։

Եւ զինչ է՝ զոր նախ ասէր, և այժմ ասէ · Էրէ էէին ջորչէաւ, և տեսից զայն պիսիան ոչ ըստ իմոց սպառնալեաց յուղղուԹիբ եկեալս, ոչ խոչեչից · ոչ և յապղեցից զարժանի պատուհասն · ոպ յառաջն խնայեցի, և վն այն յամեցուցի զգալն ։ (՚ի վեր · ւս · 23 ։) Պաղալ բին այնուհետև բանք սպառնալեաց · դատաստանի ժամանակ և գործք հատանեն ։ Պատուհաս՝ զոր սպառնայ ածել ՚ի վր, ըստ ոմանց իմանի հոգևորականն, բանադրանաւք որոշելով զանձ տացեալսն ՚ի մեռբանուԹիբ առաղչից։ Իսկ ըստ այլոց՝ իմանի մարմնական պատիժ ցաւոց, ախտանաց, ձնշմանց եւն։ Երկոքեան եւս առձեռն կային առաքելական իշխանուԹիբ, ՚ի կիր առնել զպատշաճն ըստ իւրաքանչիւր չափու և վնասակարութիբ յանցանացն ։

3· Լ ԷՐԷ ՂԻՐՀ ԻՆ ԽՈՐԵՐԻՑ ԱՀ, ՈՐ ԻՆՔՈ ԸՆԴ ՅԵՂ ԻՈՒ· · ՈՐ ՀԱՐՑԱՔՆԻՔ Է ՚Ի ՅԵՂ, Ե ՈՉ ԽՈՐՏՈՑԵԼ։

Զի մի որ զպատճառիսն կարծիցէ լիե նել բանս անզգօս՝ իբրև նեւս անչիժս, կի զյապաղուԹիւն պատուհասիցն համարիցի ՚ի տկարուԹիբ, և ոչ ՚ի հայբական երկայնմտուԹիբ, յիշեցուցանէ զղօրուԹիւն ըստ՝ զորոյ կորնԹացիքդ ըզչար առեալ էին · իբր ոչ եԹէ տիրապէս երկբայէին նք ըստ այս, այլ զի յիշմամբն ահեցուցանիցէ զպատճառիսն։ ԵՒԹէ ՂԻՐՀ ԻՆ ԽՈՐԵՐԻՑ ։ Յոյնն առանց Տիրոջման և այլով կարգաւ ընթեռնու այսպէս · * Որովհետև զիտիրձ խնդրէք զքնի խօսողի յիս, որ առձեղ ոչ տկարանայ, այլ հզօր է ՚ի ձեզ ։ Աստ Թարգմանքն և սուին կարգաւ ընթեռնուն, բայց լատինն Տիրոջմանցն պայմանաւնման մեբուս, որ զնոյն իմաստս առաւել ազդազական արտայայտէ։ Աստ կամ · յապաղելն յանցաւորաց ձեբոց առ ուղղուԹիբ, կի ոչ ըստ ոտնեաւն իմոց սպառնալեաց՝ այնպէս ինն երևեցուցանէ, Թէ փորձել կամիք զքնի · կի տարակուսեալ կամիք զվորձ առնուլ՝ արդեօք քնի խօսի ինն առ ձեղ, ոպ այլովք առաքելովս · արդեօք Տրամանք իմ և տասաք ինչն ազդեալ ՚ի հոգւոյն քնի · կարեցե՞մ արդեօք պատուհասել իշխանուԹիբ տուեալ ինձ ՚ի քնէ ։ Արդ՝ կամիք արդեօք նորոգապէս զվորձ առնուլ,

նալ, թէ ՚ի քէն ունիմ զսասանելն՝ և զկարողութիւնն ՚ի գործ դնելոյ զնոյն։ Ոչ ինձ ընդ ոչ ինչ խօսի։ Աստ սովորական օրինակ յուսանց ոչ ունի՝ ընդ ոչ, ոչ և տեսաք. բայց ՚ի յաջորդ մասին կրկին դնէ, — ոչ, ոչ, ՚ի ոչ, ուր մերս միանգամ ունի. և Թովմէ լինել ՚ի տարբերութեան յոյն օրինակին, որով նոյն դերանունն առ ոչ՝ ՚ի միում չարի առ խօսելն. և ՚ի միւսումն առ գիրանալն, միաբան միալով յիմաստն։ Որ հզօրագոյնն է ՚ի ոչ։ Ցոյնն ՚ի ներկայ ժամանակ առնէ, ոչ տկարանայ, հզօր կ. բայց ազդ առնին մեկնիչք՝ փոխանակ անցելոյ եղեալ, զոր մերս բացայայտեաց։ Զիք հարկ ասել՝ նորոգ փորձոյ. առ ձեզ և ՚ի ձեզ իսկ՝ Թովղ թէ յայլս, երևեալ են մեծամեծ գոյութիւնք քան. յայտնի տեսեալ էք՝ թէ չէ նա տկար, այլ զօրաւոր յինքն և ՚ի պաշտօնեայս իւր. ՚ի միջի ձերում յայտնեաց զանազան օրինակաւ զկարողութիւն իւր՝ ինքնին, և ՚ի ձեռն իմ։

Իսկ Թէ ի՞նչ էրս, ոմանք առնուն ըստ հանուր յիմի էրս՝ Թէ՝ ՚ի պարգևականս, և Թէ ՚ի պատժողականս. և ըստ այսմ զատանեն զկրկնումն բանին, թէ չէ տկար, այլ հզօր. ՚ի որմէ ՚ի պարգևս հոգւոյն, ՚ի լուսաւորել զձեզ, ՚ի զարձուցանել, ՚ի գործել զայլ սքանչելիս ոչ տկարացաւ առ ձեզ, նոյնպէս հզօրացեալ է ՚ի պատժել զանցաւորս, և վրէժ առնուլ անհնազանդութեան ձերում։ Դուք զիտոյն առեալ էք, Թէ չէ տկար քո ՚ի բարերարելն. այլ եւ՝ եթէ հարկ լինի, ցուցից Թէ հզօր է և ՚ի պատժել։

Բայց այլք զովանդակն առնուն ՚ի վէ պատուհասիչ զօրութեանն, և զկրկնութիւնն համարին եդեալ ըստ եբրայեան սովորութեան։ Զայս միտս խօսի ոչ կերեւին, և է առաւել ըստ կարգի դիմաստորութեան առաքելոյն, և յաջորդ բանիցն։ Իբր ասել, արդէն զգուշ առնել էք յայլ իրս, Թէ քո չէ տկար՝ այլ հզօր և յաղթօղ ՚ի դատել, ՚ի պատուհասել. ինքնին պատուհասեաց զանազան հաղորդելովն մարմնոյ և արեան իւրոյ՝ զանազան ախտիւք, և տարաժամ մահուամբ։ (ըստ կորն. ժ՚ա. 30։) Եւ ՚ի ձեռն իմ պատժեաց ՚ի տասանկումն մարմնոյ զաղտապիղծ պոռնկութեան։ Եթէ այսուհետև անառղելի մնայք, ՚ի միտ առնուցուք՝ Թէ ոչ պակասիս ինչ նոյն զօրութիւն քոյն։

4. Ո՛ ի ՚ի ե՛ւ խ՛ւ՚ ՚ի ՚ի՛ւ փ՛ւ՚ ՚ի՛ւ՚ ՚ի՛ւ՚ ՚ի

տկարութիւնէ իրական կամ զգեստութիւն, այլ առ կարծիս չարչարողացն· այլ թէպէտ և յանձն առնէր քան զնուաչ, տկարութիւն եցոյց կարծիս առ անհատանան, բայց զօրութիւն նոր ոչ բնաւ. Թուլացաւ· մանաւանդ զօրագոյն եւս հանդիսացաւ, անյաղթելի մնալով յայնպիսի կերպ· զի նովին կարողութիւնէ յարեաւ, և ի չարչարանս անդ այլովք բազմօք իրաւացոյց՝ թէ կարօղ էր ապրեցուցանել զանձն՝ եթէ կամէր· զըմբռնօղսն տապաստ արկանէր ի դէպ ի բանիւ լոկով· զերկիր սասանեցուցանէր, զդէպ բնութեանս բանայր, զլուսաւորսն մթասցուցանէր, զաստՃարին վարագոյր պատառէր: Ապա յայտ արար՝ թէ նաև ի տկարութիւնէ անդ խաչին՝ ինքն կենդանի էր, և զզգոց և զօրաւոր ձայնէն զբուխէն առ ի խորտակել զՀակառակաստմարտսն·

Եւ ի՛ ՌԷպեթ պաբայէնմ վան նէ· Յորմէ և այլք պատճառական շաղկապ դնեն, էի Ես· բայց մերս զանց արարըստ որում և ասի մեկնիչք Համաձայն ոսկեբերանին ազգ առնեն, Թէ չիք խմաստ պատճառի, այլ հետեւութիւն· և զօրութիւնք խմանի՝ այնպէս և ասէ· փառքանակ ասելոյ էր նէ, յուրոց տալօրա_կանն դնէ 'ԷՆՈՄ, և Համաձայնի լատինն և արաբացին· իսկ աղեքսանդրեանն ասէ ընդ նմա, զոր ունի և ասորին· իսկ ըստմացն՝ ոմանք խմանան, տկարանամք ի քո իբրև ի գաղափարի, կամ ըստ նմանութիւն քոյ· բայց շատք եւս ըստ ոսկեբերանին մեկնին՝ վս նր, վս քարոզուն և հատատց որ ի քո· զոր և խմացաս մեր Թարգմանիչս·

Ապա խմաստքն են· ոմն ըստ յանձն իւր բերեալ զկերս տկար բնութեանն մերոյ, երևեցաւ անկարօղ, բայց լի բովանդակ ունի զաստուածական զօրութիւնն՝ որով և յարեաւ, և որով յառաքն ի կեանսն և ի մահկոն կերպ զմեծամեծս ներդործեաց, առյիշա և մեք թէպէտ և տկար բանալ երևիմք ի կրել զՀալածանս, զվիշտս, զվախատինս վս անուանն քոյ, և ի համբերութեն յանցատրաց, այլ հնդ գանի լէցոյ ընդ նմա· Աղեքսանդրեան օրինակն, լինդանի նմ, կամ կեանս· զոր ունի և ասորին· բայց այլք՝ կէցցոյ, նովին մտօք· կենդանի կամ կեալ ոչ ըստ անմահ յարութենէն խմանի ասուանօր, այլ ըստ ազգաղական զօրութենէ· Տկարացեալս ի կրել և յերկայնամտել՝ ոչ նոյնպէս անզօրք լինիցեմք ի պատուհասել, այլ ըստ քոյ զօրաւորք եղեցուք կարողութեն՝ զոր ինամանէ ունիմք· Քայն իշխանութեն, զոր նա ինքն ի կիր առնոյր յատկութեն անհնազանդից, կարօղ եմք և մեք վարել անուանք նր առ անուղղայսն· նոյն խոր ծանիցի ըստ կար վճռակ մեր՝ և ըստ զօրաւոր, որ ինչ ըստ մեռեալ և ըստ կենդանի· մինչ զի ի ցուցանել զկարողութեն մեր՝ կարծիցիմք մարդիկ յարուցելք, նոր կեանս ստացելք երկնայինս·

Յունական յաւելու ի վերջոյ, կեցցուք զօրութեն ոյ — յէչ, զոր նոյնպէս ունի և լատինն· իսկ ասորին դնէ, զօրութեն ոյ որ է ի յէչ· այլև արաբացին, զօրութեն ոյ ի ըստ Քան իւրաքանչիւր Թարգմանութեն մեկնեն զի_մաստսն· ոյ իբրև կենդանիք զզօրութեն ոյ ցուցանիցեմք առ ձեզ, պատուհասել զանհնազանդսն ի ձենդ· կամ ի վճռ ձեր, յօգուտ և ի զգաստութեն ձեր ի կիր առնուցումք զգաւազան խրատու· ի մեր երկոտ զրչագիրս մատնել կայ այս յաւելուած, բայց ոչ ըստ Տարազատ օրինակաց· և Թուի Թէ ի յունական բնագրի եւս լեալ էրկ այս տարբերուած· զի և ոսկեբերսն ոչ ընթեռնու ի բնաբանի իւրում·

ՏՒ Փոյէչէ՛ զանչնս յէր՝ երէ էայէչէ՛ ի նոյն հասաս· տնեչէ՛ զանչնս, երէ ալ գիւէ՛ զանչնս· էչ՛ ոյ ի յէչ էր· բայց երէ անգիտաս էդէ՛·

Կատարեցուի բնաբանիս և յաջորդացն մինչև ի 11 տուն՝ ունի մեծութեն ըստ իմաստից, և ըստ կարգի շարադրութեն· և առ ի պարզել դիտելի է ընդհանրապէս, Թէ բովանդակն զՏայնցումն ուներ առ պատուհասիչ սպառնալիսն ըստ իշխանութեն՝ զոր առ անուղղայս կատօղ էր ի կիր առնուլ առաքելոյ ընդեմ կամաց իւրոց· վս որոյ բանիւքս Տնաբրի զերկուսն եւս ցուցանել, այ զիշխանութեն, և զակամայութեն առ ի զործ դնել զնոյն·

Փոյէչէ՛ զանչնս յէր· Յամարատնն բանիս առ անցեալն՝ այապէս տեսանի ըստ_

ասկէ բերանին, և ես այլոց։ Քանի՛ ձեզ զիտրձ խնդրել թէ եղէ՛ց քո, կամ իշխանութե՛ն նո՛ւ ի ձեզ ինքեանս արարէք զայդ փորձ. և տեսանելով թէ քո՛ւ ձեզ է՝ յաչակերտսդ և ի հետևողսդ, և առաւել խնամոյք գլինել քեզի՛ւ ի վարդապետս ձեր։ Կամ ըստ այլոց՝ իբր կշռամբողական ոճով յարմարի. այ՛, եթէ յիս կամիք առնուլ զիտրձ՝ թէ քեզի՛ւ արդեօք խօսիմ, կամ ունկնգի՛մ ի նմանէ իշխանութե՛ն, նախ ի ձեր անձին արարէք զկարեւոր փորձ, և քննեցէք թէ ունիք զհաւատս, որով քո՛ւ լինիցի ի ձեզ։

Երե՛ կոյնչէ՝ ի նոյն հաւաքս։ (յամենա, երե՛ կոյ՛։) յայլ թաղզմանս չիք նոյն, այլ պարզաբար՝ ի հաւաքս. բայց զորութի՛ւ իմանի՛ւ։ Հաւատաք առատաւոր իմանան ոմանք զուսմունս հաւատոց, կի՛ զկարդապետութե՛ն առնուն զհաւատս աքանչելեաց, զզորութե՛ն հրաշալի գործոց և պարգեաց։ Ըստ առաջնոյն իմաստքն ձևանան. զանացարութե՛ն ճանաչել, և իբր փորձ առնու՛ թէ արդեօք կայք հաստատուն յընկալեալ ուսմունս հաւատոց՝ զոր առանեցեր ձեզ. զարթուսլիք զհաւատս ձեր, և յուշ ածէք զոր ուսայքն յաղագս առաքելական պաշտամանն մերոյ, և իշխանութե՛ն առնդելոյ մեզ յայ. և այսպես քննելով զանձինս ձեր, իմանայք թէ քո՛ւ յա՛ ի ձեզ է մերով պաշտամամբ, և ներգործէ ի ձեզ մեծամեծ զորութիս բարերգործականս. ոչ և կատարեաց իակ բազում պարգեաս։ Յորմէ և զայն ունիք գիտել, թէ կարող է և զպատժողականն ածել ի վերայ ձեր մերով պաշտամամբ, եթէ յանպատշաճն մը նայեցէք առանց ուղղութե՛ն։

Ըստ երկոքեան առնել զհաւատսն, իմանի՛ ի ձեր անձինս տեղեկացարու՛ թէ ունիք զհաւատս զորութե՛ն այ, որով վստահիցիք զաղաչանս աքանչելեաց ընդունել յայ։ Եթէ քննել զայս՝ տեսանիցէք արդեամբք ունել և վարիլ այնպիսի հաւատովք, ասա՛ց յոյսք յայտնի՛ թէ քո՛ւ է ի ձեզ է քնակել զորութի՛ն, և ըստ այսմ կարդի՛ հաւաքն առաջի դնի կորնթացւոց իբրև նիւթ քննութեան նո՛ւ։ Պարտ է այլազգ ևս ընթեռնուլ զորով հաւատքն լինիցի սկիզբն քննելոյ. այ՛ եթէ ունիք արձանն զհաւատս ձեր ընդ ուսմանցն և ընդ զորեւ աքանչելեաց, նովին հաւատովք զփորձ առ ջիք և քննել ցիք զանձինս ձեր. և յայտ ժամանայք՝ թէ քո՛ւ ի միջի ձերում է ընդ պարգեացն, և ընդ վրէժխնդիր նախանձաւորութե՛ն, եթէ անկարգանայցէք։

Քննեցէ՛ք զանձին, երե՛ ոչ գիտէք զանձին։ (յամենա. եթէ ոչ գիտէք։) Ասացպէս կարգէն օրինակք մեր. և իմաստքն ձևանան. եթէ ցարդ չէք ծանուցեալ զանձինս ձեր, կի՛ մոռացել՛ եք, վերըսպին և ծորդապահս քննեցէք, զի իմանայեք՝ յինչ հաւատս կայք, և որպէս վարիք հաւատովքն։ Իակ յաջորդն, զի ո՛ր ի՛ յէ է, նոր հաւատ՝ համարին ընդ մեր օրինակաց, կրկին կնոքիւ զատել յառաջնոյն. և իմանի՛, հարկ է ձեզ քննել զանձինս, և ոչ անգիտանալ. վա՛ զի քո՛ւ յա՛ ի ձեզ է հաւատովքն և ընդ ծորք. և անտեղութե՛ն մեծ է՝ բազմաց ի՛ւ հաւատոյ պատճառ, ունել առ ձեզ զայնպիսի պարգեւատու, և չճանաչել զայդ անձանց ձերոց։

Սակայն յոմանկան և այլ թարգմանսք կենսի որոշեն զասելն, քննեցէ՛ք զանձինս. և զայնչորդն ի՛ մի հաւատ կապեն հարցական մտօք. այ՛ եթէ ոչ գիտէք զանձին՝ զի քո՛ւ յա՛ ի ձեզ է։ Կամ ըստ աստուածին. միթէ ոչ գիտէք զյա՛ քո՛ւ լինել՛ ի ձեզ։ Ա՛յսմ ընթերցուածոյ իմաստքն են. ոչ արդեօք ունիք գիտել զանձինս ձեր, կի՛ յանձանց իակ ճանաչել, ի միտ առնու՛լ առ ուղիս, թէ քո՛ւ ի ձեզ է, կի՛ ի ժողովիդ ձերում հաւատովքն, շնորհօք, պարգեօք, և այլովք բազմազան ազդմամբք. մինչ զի չիք երկբայիլ ըստ լինել՛ քո՛ւ ի ձեզ։ Եւ քանզի իմով պաշտամամբ ընկալաբար զայն հաւատս և զպարգեաս, նոյնպես չկարիք երկբայիլ՝ թէ քո՛ւ ևս խօսիցի, կի՛ ի կրո առնուցու զիշխանութե՛ն իւր։ Ձամարին մեկնիչք ոմանք, թէ յայսոսիկ բանս զանց արկուսն ունի առաքեալն առ անմիտ երկմտութե՛ն ի՛ւ լացւոց յանապատին. ուր յետ մեծամեծ աքանչելեաց այ բամբասեին տակաւին, և փորձել կամէին՝ * եթէ իցէ՞ ի մէջ տր՝ և եթէ ոչ։ (Ելից. ԺԷ. 7։) Ոմանք ի՛ լացւոց անմտանալ հաստատք և կորնթացւոցն, եթէ

եթէ վայելելաք ի հզաւորական պար-
գեւս աւետարանին քաջայայտ սքանչե-
լիօք ի ձեռն պաշտաման պօղոսի, յորմէ
բայս գային՝ եթէ իցէ արդեօք քո ի ժո-
ղովի նոյ, և կամ յառաքեալն ։

Բայց էին անդիտակս իչէ ։ Ցորմն յաւել
ուսածով, բայց եթէ ինչ անպիտանք
իցէք · որ գոյ և ի Տայ օրինակս ի-
և ոմանք մի կինն, ըստ իմոյ, կի յերս ինչ
անպիտան իցէք · բայց այլ Թարգմանք
չունին ։ Անդիտակ, ըստ ոակերբանին և
այլոց իմանի՝ ըստ գործոց կի վարուց ·
իբր ասել · եթէ պակասիցին առ բա-
զումս ի ձէնջ հաւատոք և գործք սքան-
չելեաց, յայտնի նշան է՝ եթէ վարուք
անպիտան էք, անյարմարք ի հաւատս
և յայլ բարիս, անուսեալք և ոչ ար-
դեամբք քրիստոնէից, թեթեւամիտք
և մոռացօղք ուսմանցն՝ զոր ընկալայք ։
Կամ ըստ այլոց · եթէ փորձել զանձինս
ձեր՝ ոչ վստահիցիք ունել ի ձեզ զքս,
ուստի իցէ այն՝ բայց եթէ զի անշահք
և Թմբեալք առ հաւատս կայք ։ Այլք
զանդիտակն իմանան անարգեալ առ-
իրկուեթէ, կորուտական, որում դիմադ-
րի ընտրեալն կի նախատահմանեալն ·
ոմն ի ա· կորն· Թ· 27· և ըստ այսմ մեկ-
նի · եթէ զինի այնքան վարդապետու-
Թեն և սքանչելեաց՝ ոչ իցէ ի ձեզ քս,
անպիտան ուրեմն էք առ իրկուս, ոչ
և ս ի Թիւ ընտրելոց՝ այլ կորուտակա-
նաց պարտիք գնել զձեզ · զոր ոչ գոյ,
և ոչ ես հաւանիմք ասել ։ Ապա Տարկ
է ձեզ դիտել Թէ քս պարգևօքն և զօ-
րութեամբ ի ձեզ կայ, և եթէ ի ձեզ,
ոչ ընդունիս յինս պարտիք Ճանաչել զնա ։
Սակայն այսպիսի խնամոք՝ Թէ և ըստ
վարդապետուն յարմարաւորք, տեղ-
ւոյս ոչ են այնչափ Տարաւոր ։ Ցերիս
յայսոսիկ տունս միօրինակ գնի բառն
անպիտան · և ի վերջնումն յանձն առնու
առաքեալն երևել կի յինել անպիտան ·
միայն զի կորնթացիք զբարիս գործել-
ցին ։ Աւրդ՝ չէր մարթ յանձն առնուլ
զայս, եթէ անդիտակն նշանակէր Թերի ի
հաւատս և ի օգտ ի փրկու-
Թէ ։ Վայ որոյ խնամալի է՝ անսիթձ, անչ-
զօր, Թոյլ և ապիկար, որում դիմադրի
ընտրեալն և զօրաւորն, ոմն ի 7 և 9 տան ·
և խնամոքն կալցին ։ Եթէ քննել զձեզ՝
Ճանաչէք Թէ քս ի ձեզ է նաև ըստ ոգ-

ման սքանչելեաց, զնոյն և յիս պարտիք
Ճանաչել · բայց եթէ դուք հնազ իցէք
առ պարգևան, և յանդ որձս ունիք զղջ-
բուեթի նորա ։

6 · Այլ թէ-ոնէմ ըն գիտիցէք , չէ գ· ոչ
էմ անդիտակս ։

Դուք որպիսիք և իցէք , կի Ճանաչի-
ցէք զձեզ, Թէ և անիմրոք և անձա-
նաչօղք իցէք անձանց ձերոց, Այլ թէ
ոմն՝ , բայց վա մեր յուսամ , վստա-
հութիք կարծեմ ըն գիտիցէք , Ճանաչի-
ցէք յարդեանց անտի, ի բազում Տրշ-
մարիտս կերպարանաց ի միս առնու-
ցօք, Թէ գ· ես , և այլ առաքելականիք
ոչ եմք անդիտակս · ոչ եմք անշահ և անչ-
զօրք ի գործ առաքելական իշխանու-
Թե · ոչ եմք առանց փորձոյ զոր լիոն
խնդրեք, Թէև ոչ յամի կամիցիմք ցու-
ցանել զսոյն ։

Գիտիցէք ասելն՝ կամ իբրև առորադա-
սական եղանակ առեալ է, և ըստ այսմ
իմանի · յաւսում Թէ ունիք կամ կարեք
դիտել յարդէն եղելոց նշանացն ոչ ան-
զօրս լինել մեզ, այլ ի մեզ բնակել քսի
վարդապետուեթէն և սքանչելիօք · Եւ
կի առեալ է իբրև ապառնի սահմանա-
կանին · ըստ գիտելոց եք այսուհետև ։
Եթէ ցայսվայր գործելաքն ի մինչ չէ-
ղեն ձեզ բաւական ի դիտել Թէ պե-
տանի եմք քսի , զնա ունելով ի մեզ
խոստ և գործօղ նմի, տաց ձեզ յայտ
հետ ապացոյցս զօրաւորս , որովք
աներկբայ Ճանաչելոց եք զիշխանուեթի
իմ, և գյարգ պաշտաման իմոյ · ակն-
ունիմ ցուցանել ձեզ ըզ օգնականու-
Թիւ՝ ոչ յանդիտաս ունել զպարգևս նո՛,
այլ ըստ պատշաճի իրացն յարդիւնս
ածել ։

7 · Այլ խորհիմ յոյ , չի գ· ինչ արասցէ
յիւ լար· ·ւ չի գ· ընծիր երեսս
ցոյ , այլ չի զոյ ղեռաս գործիցէք ,
և գ· անդիտակս էցէմ ։

Քանզի ասաց՝ Թէ ակնունիմ տալ ձեզ
զապացոյցս իշխանուեթին քսի , զի մի
կարծիցին ախտիժաբար խնդրել պատ-
Ճառս առ ի պատուհասելոյ զանցաց-
ուրս , բանիւս բժշկել զայնպիսի կար-
ծիս ։ Այլ խորհիմ յոյ · այսինքն յոքան
կան զնահ և լսանին · բայց յոյին , և ը-
նմա

նմա ասորին ; և արաբացին եղական , խնդրեմ , ազատեմ ։ Ջի՛ ի՞նչ արասցէ ։ ինչ ըր։ Յորին ըն բառից ասէ , մի առ նել զձեզ չար ինչ ։ որ երկդիմի տայ իմաստս , ՚ի՛ զի մի՛ դուք առնիցէք չար, և կի՛, զի մի՛ ես առնիցէ ձեզ չար ։ և այսպէս անորոշաբար զնե ասորին ։ * զի մի՛ ինչ չար իցէ ձեզ ։ ‖ Իակ լա տինն առ կորնթացիս որոշէ , * զի մի՛ չար ինչ առնիցէք ։ ‖ ՚ի՛ ազատեմ զնձ՝ զի մի՛ թոյլ տացէ առնել ձեզ չար ինչ արժանի պատուհաս ։ զի ոչ միայն յա նուղելի չանցանս չանկանիցէք , այլ քնաւ յնմ չարեաց անպատճ լինիցէք ։ որով ոչ մի ինչ հարկ լինիցի՛ ի կիր առ նուլ զնշանակն պատուհասին ։ Ասոյն միտս յարմարէ և ասկէբեան զնւր մեկ

նուելին ։

Բայց արաբացին ըն մերում թարգմա նուե իմացէ՛ դնե , * զի մի՛ չար ինչ ա բասցէ ձեզ , ‖ ՚ի՛ ձե ։ և յայս առնէն մեկինչը ոմանք , թէ յանկանին ա սելն ՚ի հայցական հոլով , մի՛ առնել չնէ , իմանի փոխանակ տրականին չէը ոնչ և ՚ի մատե ։ (իե ։ 22 ։) ասելն * Ջի՛ արարիչ զի՛ զանաննեաեն ք՚ի , ‖ նշանակէ՝ զինչ արարիչ յի՛ ։ Արդ այս ընթերցուած կարէ ունել զնոյն իմաստս , ՚ի՛ ազատեմ զնձ՝ զի մի՛ թոյլ տացէ լինել անուղղելի չարեաց ինչ ՚ի ձեզ ։ Կամ լաւ ևս , ըր իմանի պատիժ յանցանաց , և ասել կամի ։ ոչ միայն ես չյօժարիմ պատուհաս տալ ՚ի վե՛ ձեր , այլ ինդրեմ ևս յի՛յ , զի մի՛ և ինքն արկանիցէ զձեռն բարկութեն իւ րոյ զձեօք , զանազան փորձանս առա քելով՝ ոնչ սովոր է , ՚ի վե՛ անդարձ մե ղուցելոցն ։ (տես ըն ։ կորն ։ ժը ։ 30 ։) Ո՛չ զի ես ընթերցողս ։ Ընտիր է ևդեալ է իբր ներհակ անպճանէն ։ ոմանք ըն լսանին ընթերցուածոյն այսպես յալ մարին ։ խնդրեմ ՚ի ձե՛ զի պահիցէ զձեզ ՚ի յանցանաց , ոչ վա՛ այն զի մեք ընտիրք և գովելիք երևիցիմք , ունե լով զայդպիսի աշակերտս բարեխոս տալս , այլ միայն՝ զի դուք բարեգործք լինիցիք եձե ։

Բայց սովորաբար այլազգ կազմին ի մատաբն ։ ՚ի՛ ։ Ո՛չ զայն ցանկամք , կի՛ սեռորժեմք՝ զի պատուհասելով զձեզ ըն արժանեաց՝ երևիցիմք կարօղք , զ ըստելք իշխանութե ։ ոչ կամիմք՝ թէկ չարկ անզեղջ մեզանաց ստիպիցէ զնեզ վրէժս լուծանել , որով ձանապիցիմք ընտրք , և արդարանդիրք ։ ոչ եթէ պատճառս որոնեմք առ ՚ի տալ զպատ կարաղութեան մերոյ ՚ի պատուհասել զանբժշկելիսն ։ Կամ այսպէս ։ ոչ յայն սակս խնդրեմք յայ չանել ձեզ պատու հաս ըն յանցանաց ձերոց , ոնչ զի մեք երևիցիմք այսու զօրաւորք , մինչ զի և զձեռնեայ արձելուլ առ ՚ի չպատժե լոյ զձեզ ։ կի՛ այնչափ մեծարոյ լինել առ ձե՛՝ մինչև բանիւ բերանոյ մերոյ ածել բարիս , կի՛ չարիս ։ ոնչ բերանով եղիայն զանձրև և զերաչտ ։ կի՛ ըն խնդրուա ծաց մաղսեսի՛ ձեզ , կի՛ կարձել զբար

կուելի՛ ՚ի վե՛ ելի ։

Ո՛չ այս են իղձք և կամք մեր , այլ զի դուք էարէս գործիցէք , հրաժարելք յանկարգութենէ՝ կեանս վարիցէք հա ձոյս ևյ և պաշտօնեից նո՛ ։ Ե՞ս ա պեհաս էնէմ ։ (յօրինակ ինչ ։ գեանի ձեմ ։) Յորին և այլ թարգմանք բացա յայտել՝ասեն , էէբե անպեհաս ։ Փոյթ մեր՝ յաղօթել առ ձե՛ , և ՚ի խրատել զձեզ՝ յայն կարդեալ է բանդակ , զի յուղղութե եկեզ՝ձեր՝ և ՚ի լաւագոյնն յառաջեալ , այնպես անցուցանիցեք զպատուհաս ձեր ։ մինչ զի մեք երևիք ցիմք անզօրք , տկարք , իբրև յանգործս ապառնացօք ։ Աչառել ընտրեմք չու նել զիշխանութե դատաղական , կամ դէթ ոչ՚ի կիր առնուլ զայն , և երևիլ անռնական ։ ոչ ինչ հոդամբ զինչ , կի՛ զնբնի կարողուե ։ ոչ կամիմք ձերոք տուգանօք հաւատարմացուցանել զնշ խանութիւն մեր ։ Դուք ՚ի բայ ըն կնդեք զբարութե , և մեք զգաւազանն դատաղական ։ որով դուք ոչ պրժանի պատժոյ լինիցիք , և մեք անկարօղք ՚ի

պատժել ։ ոնչ և ասէ յաջորդաեն ։

Ասորին և արաբացին տոգորապարբ ընթեռնուն զասելն՝ ոչ զի ես ընտիր ։ Ասորին ։ * զի ընտրութե կի՛ պիտա նուելի մեր երևեսցի , մանաւանդ զի դուք բարիս գործիցէք , և մեք խրնմք իբրև անպիտանք ։ ‖ Արաբացին ։ * Ջի՛ ոչ միայն մեք երևիցիմք ընտրք , այլ զի դուք զբարի գործիցէք , իսկ մեք իցեմք իբրև անպիտանք ։ ‖ Բայց այս ընթերցուած չէ ըն յանձանկանին ։

8 · Ո՞ւ ուրեմն ինչ հասարակ ճշդութեամբ մարթութիւն, այլ մեքենայու- նէս ճշմարտութիւն։

Ջիմմի երևելոյն՝ թէ սակս խնայելոյն՝ի կորնթացիս, կամ վա՛ն անհատասէր մտացն յանձն առնու իբրև տկար լինել կամ անպիտան, յայտ առնէ՝ թէ իրացն բնութիւն այնպէ պահանջէ· զի ուրեմն ցանկ չէք, անդ և ոչ պատժոյ պարտիք· ապա և ոչ պատժելոյ կարողութիւն։ Ջի ուրեմն ինչ։ Ցորմէ համառօտ ասէ· * Ջի ոչ կարելիք ինչ հակառակ ճշմարտութեան, այլ քան, կամ՝ի կողմն ճշմարտութեան։ ‖ զոր մերս բացայայտապար եդ։ Ձէ՞ մարթութիւն ըմ յանձին առ վնասուածոյ զրոյ՝ իմանի փոխանակ արդարութեան զրոյ՝ կամ՝ուղիղ և արդար դատաստանի, որք համեմատ զոլով օրինաց, են և մտաց համաձայն, մանաւանդ ձեռայնոյն, ուստի և ճշմարիտք։ Արդ ասէ· յայն սակս ցանկամբ՝ զի դուք՝ի բարեգործութեան կայցէք, և զանց կարգուածիսնս՝ի բաց արբիցէք, որպէս զի չունիցիք պատճառս իշխանութեան վարելոյ ընդէմ ձեր· թէպէտ և այնու երեւիցիք անկարօղք ոմանք· Վա՛ զի ոչինչ բնաւ կարեմք ընդէմ արդարութեան, և ընդէմ գործողաց զարդարութեան· իշխանութեին պատուհասիչ առնել յայ՝ ոչինչ ունի զօրել ընդէմ բարեգործաց· ուր պահի արդարադատութեամբ, անդ լռեն իշխանութիւն։ Այլ մանաւանդ իշխանութեամբ մեր կարգեալ է՛ի պահպանել և՛ի բարձրացուցանել զարդարութեան ընթացս· վա՛յ առ այնոսիկ միայն զօրէ, որք ոչ պահեն զարդարութեան, և մանաւանդ որք զանկրաւութեան գործեն անապատաբար։

Ոմանք ուխթել իմանան՝ ոչ օրէն լինել, իբրև թէ՝ ոչ պատշաճ է մեզ ուղղել թէ վարել զիշխանութեան մեր ընդէմ բարեգործաց, թէ և պարզաբար կարեմք վարել զայն ոչ քան իրաւանց։ Յայս միտս ասէ· (գործ· իբ· 20·) * Այլ մեք ոչ կարեմք զոր տեսաքն և լուաք չխօսել։ ‖ ա՛յ ոչ արժան է մեզ չխօսել։ Սակայն յատկապէս բնաբանէ նիա առաւել հարազատ իմանի չկարելին պարզաբար· ոչ և ոսկեբերան յայտ առնէ՝ հաւանեալ յայտ ուխթնացոյցն և յայլոց, այնմիա զի թէ և կամիցին վարել զիշխանութեի, ոչ կարեցին ընդէմ արդարադատից։ Վա՛ զի իշխանութեին պատուհասելոյ՝ թէ՝ի մարդկայինս, և թէ մանաւանդ յաստուածայինս, տուեալ է առ յայ իբրև միայնակ կարգեալ՝ի խնամեալ զարթուս· ոչ և յերկար ծանուցանէ առաքեալս՝ի Հռոմ· Ժէ· 3 · 4 · ոմս անդ· Մինչ զի նեթէ առ բարեգործն կամիցի ոք վարել զայն, ոչ և միայ իշխանութեի, այլ փոխի՛ի բռնաւորութեի։ Եւս առաւել իշխանութիւնն՝ զորմի խօսի բնաբանս, այ՛ն՝ի նզովել, կի՛ զայլ ձեռնադաս պատիժս ածել, ոչինչ բնաւ զորէ առաջի այ՛ յորժամ ունիցին զայն իշխանութեի կամիցեն առ արդարադատս՝ի կիր առնել։

9· Խրոխ էք՝ յորժամ ձեզ փոքրոյնէք, և զոհ զբռաւոյ նէք· զրոյն խզէ և աչօքս առնէք չէիր հաւաքուիք։

Ո՛չ միայն չկարեմք ասել՝ իշխանութեցու ցանել առ բարեգործս, և ոչ խնդրեմք պատճառս՝ի նոյն· ոչ միայն ըմ կարծել մեր զուրկ յայնպիսի իշխանութեի չցաւիմք, այլ մանաւանդ եթէ էք՝ յորժամ ձեզ փոքրոյնէք· խնդամք, զուարճանամք, յորժամ ոչ գտանելով՝ի ձեզ նեւթի պատուհասի, ոչ կարեմք տալ զոյցս իշխանութեի մերոյ· և այնու երեւիմք մեք յայս ամբարշտաց և ծիշանութեան մերոց իբրև տկարք, անկարօղք՝ի վրէժ խնդրել, ՝ի դատել։ Ե զոհ զբռաւոյ նէք· իսկ դուք անապատանելի վարս ունելով, այնպէս զօրաւոր երևիքն առաքինութի, մինչ զի անգործ առնել զդատաղնական իշխանութեն· յորժամ ապաշխարութեն մաքրելոք յանկարգ գործոցն ձերոց, ՝ի բաց դարձուցանէք զպատուն այ և պաշտօնեից նո՛ր։ Այնքան մեծ է զօրուն մեզայն, մինչև առ բարեգործսն յաղթօղ առացաւ։ (Ղաբեկ· բան իե։)

Ցորմն պատճառականաւ դնէ, զի ո՞ր բան էք· զոր պահէ և յաւիտեն· բայց այլք զանց առնեն· զի չիք իմաստ պատճառի։ Լատինն կրկնէ ևս, փոխանակ մակբային յորժամ, դնելով տանէ փոքր էք· որ չէ ըմ յուսին, և աղօտ կացուցանէ զբանն· զի այսպիսի տպր միտս, խնդամք՝ վա՛ զի տկար եմք· և տակայն միաք

մեռք առաքելոյն ևն, [Թէ ուրախ ենք՝ յորժամ ակար լինիմք, ոչ բացատրէ յառնականն և այլք. ուստի և դրեալ դիրք ինչ լատինք ընթեռնուն՝ յորժամ։ Աստանօր փոք ասելն՝ և զբաւոր, այն է՝ զոր յանցեալն ասաց անպիտան, և ընթեր. յորմէ յայտ է՝ զի անպիտան, և ընտիր ոչ իմանին ըստ մասին փրկութեանէ, այլ ըստ զօրուն, և առ իշխանականն ներ-

դործութիւնս։

Ջդոյն խոչ և աղօթս առնէմ։ Խնդալն Տայի առ ներկայ բարին՝ որ եղեալն է. խոչ աղօթելն կի՛ ցանկալ՝ առ ապագայ բարին, զի լինիցի. և մարթ է հանդիպել ասլ՛ [Թէ ոք խնդայցէ ըստ բարին եղեալ այլում առանց ցանկալոյ [Թէ լինիցի. վայ ըստ այմ ցանկալն կի՛ խնդրելն՝ առաւել է քան զխնդալ։ Աստ՝ ասաց առաքեալս, [Թէ խնդամք ըստ ակարանալ մեր՝ ի պատժել, և ըստ զօրանալ ձեր՝ ի նա՛ հանջել զպատուհասն։ Եւ զայն առաւել սաստկագուշանելով ասէ, ոչ լոկ խնդամք, այլ բաղձալով, զդոյն խոչ, ցի՛ ի վե՛ր այդր խոչ, յաղագս զօրաւոր լինելոյ ձեր, աղօթս առնեմ, աղօթեմք, Տայ ցեմք չէիր հապաղեիր, զձեր պնդուն և անշարժ կայուն յիմանալոյսն։ որով մինչ զօրեղք լինիցիք ընդդէմ կալ բարկանեն ցի, և մեզ ոչ երբեք տացի պատճառ՝ ի կիր առնուլ զիշխանութիւն դատողական, այլ միայն զՏայրական։ Փոխանակ նակ բառին հապաղեիրն՝ յոյնն ասէ ձգդաբեխոս, ցի յարմարումն մասանց, յօդակապութեան. յորմէ և Տատատուածեի, պնդութեան, ոմն դնէ և արաբացին։ Իսկ լատինն ասէ՝ լռութեան, կատարութեան. զոր և ասորին, ոմն զի կատարիցիք։

Ըստ շարադրութեանն զասելն զդոյն խոչ, մեկնեցաք իբր նախադրութեան, ցի՛ ի վե՛ր այդր խոչ. և աղօթս առնէ՛ վասի իբր պարզ բայ՝ փոխանակ աղօթելոյ, կի՛ խնդրելոյ, որոյ Տայցական խնդիր ե՝ չէիր հապաղեիր։ Սակայն ոճով ասէ և պիտիով. (ա՛ս. 9.) * Եւ զայն աղօթս առնեմ, զի սերն ձեր և ս քան զևս առաւել լիցի։ ‖ Իսկ ոմանք Տայցական խնդիր Տամարին՝ զդոյն խոչ աղօթեմք. և վշտանալն առնուն բացայայտիչ նո՛ր, ցի ըստ ձեր Տատատուածեիդ։

10. Ա ած այսորիկ զայս՝ ի հեռասած գրեմ՝ ձգի՛ յորժամ եկիցէ, ասացի՝ ըստ վարեցայդ ըստ իշխանութե՛ն՝ զոր եւ ինչ ար՛ ի չինել, և ոչ՝ ի չտնել։

Վա՛ այմորիկ գրեմ՝ ի հեռասատ ասէ զայս, ցի զայս ամ գկշտամբանս, և զպատնաշուս, զողորմականն և զահաց ցուցիչն, զոր ինչ Տաս կարեմ կի՛ կամիմ, և զոր ինչ դուքդ պարտիք՝ կամ ուղղել, և կի՛ կրել. ոմն զի խրատեալ ձեր առ ի յուղղուին ի սերոյ կի՛ յերկիւղել, ի զալս իմում առ ձեզ ի ասացեք վրէժայոյ, մի տեսիցիմ զնստատե՛ արդար պատուհասի ածել՝ ի վի՛ն անուղղայ մեզ ցեղդոյն. ցանկամ զի խոստանեին կացցե մեայն ի բանս և ի [Թուղ[Թ՝ առանց ելանելոյ ի դործ. կամիմ զի զրիւս մեայ. նակ բառական լինիցի՝ ի լատուածեի ձեր՝ առանց գործակցուե զատաղանի։ Ասա [Թէ ոչ Տարկ լինի տատկանալ առ ձեղ [Թէ ևս կամայ, բայց ըստ էլիահուրէս առաքելականի՝ ի կատել և յարձակել, ի ներել և ի պատուհասել, զոր եւ ինչ ար, և ոչ եթէ ես յանձնէ ինչ զրաւեմ, կի՛ ձևանամ ունել։ ի չինել, և ոչ ի չտնել։ Այն իշխանութի [Թէ ըստ աքերելոյ կան պաշտամանց, և [Թէ ըստ պատուհասի զօրուին տուել է ինձ ի ևս, ի կիր առնուլ առ հոգևոր շինութի՝ եկեղեցւոյ, և իւրաքանչիւր ձեր Տատատացի լոցդ. զոր եթէ ի պատուհասել ևս վարիցեմ ըստ արդար պատճառաց, տալ կաւին ի շինութի՝ ե բազմաց, զի մի այլոց չար օրինակաս տալականեցին. լինել և ի շինութի յանցուցչոյն՝ յորժամ պատժովքն զղատանայ. իսկ եթէ և ոչ այնու դադարել ի չարեացն, անձամբ զանձն բակէ ի կորուստ։ Ջայս բան ատաց և վերագոյս, տուն ամղ. յ. 8։

Ջիշխանութի՝ յայ տուեալ խոստովանին՝ ոչ միայն առ ի չտացանել զպատգ. զնատուն, այլև զի չայս արատցէ ըստզօրուին յանվրէպ կատարումն գործոյն, և զնւր պատոս ի վարել զնոյն։ Ոչ մարդոյ են սպառնալիքք, որոյ զի կամ անգործութ պատարկասցին, և կի՛ ըստ Տաճոյից փոփոխեսցին։ Իշխանութի՝ տուիչն Տամարս պաշտպէ՛ [Թէ արդէս ի կիր առնուիք, կի՛ անՏդանամք։ և յոր

յորժամ արդարասէր վարեմք զայն, ինքն ե՛ւ եղաշնասուր յանվրէպ կատարումն։

11 · Ա՛յսուհետեւ եչեաբ՝ ուշ չերազ· հաստատեսցի կոչէ· ի՛ւրմէ եղեալ բոլոր· ի՛սքան չերազ· խաղալոյ արբչէ· եւ ձի խաղալոյ ե՛ւ սէրոյ եղիցի ընդ յետ։

Ի՛վերջ ճղճղոյս ժամանել, Տամասօս բանիւ կնքէ զայն խրատականս, որպէս հնար լինի կարճելացուց քաղել զպատուս բովանդակ ճղճղոյն։

Ա՛յսուհետեւ ասէ, յետ զիտելոյ և լսել յոյն ձեր զնդրուելս, զայնմէն կինք բանիցս դնեմ, ուշ չերազ· կի՛ ըլլայնին՝ խնդացեք, ուրախ լերուք· եւ ձեզ տրամացայք ինչ ըլ կշռամբանս և ըլ սպառնալիքս, տուք և դուք զհամեմատս արդիւնսն ուղղութիւն ձերով, և ունիցիք ուրախուն անճառամ։ Հաստատեսցի կոչէ, սկիզբ և անճերսն յաւիտենից ընծայս, ի լաւագոյնսն յառաջելով։ Ա՛ւետարէ ցարբ·, կայարուք ի սիրոս ձեր զինէ ճարտուն ճեզ՝ ի միանոյ բարեկրօն կենսագործ, ճեզ՝ ի՛նչ ընդունելով զձեր հայրախնամ զանս, և ճեզ իւրաքանչիւրը յանձնէ իւրմէ, ի վատճարէն ի լաւագոյնս փոփոխմամբն։ Աստղիկ ըլ միանալս կապելու են՝ ուշ սակ ոսկեբերան· վա՛ զի եթէ խնդուն ծնանի ի մաքուր խղճէ, և սա ծնանի ի հաստատուն առաքինուէ, ոչինչ պակասի այնուհետեւ առ ի միճեղարուճեն։

Ձեւ յորդորելոյն իւրաքանչիւրատառնձ նախան ուղղուես, ի վի՛ բերէ զհատ բանացն առ միանոս· քանզի և ըստ կարգի իրացն՝ ուղղելոյն յինքն առանձ ձին՝ ուղիղ պատահէ առ այլս։ Ա՛ես բան ըլ·, զմի մտս ունիցիք ի վարդապետուէ, առանց հերձանելոյ յայլ և այլ կարծիս կի՛ իվէձս, յայլ և այլ սոփորուճեսս, յայլ և այլ վարդապետս։ Խաղալոյ սրբէն· փոխադարձ սիրով պահեսցիք առ միանոս վերադարձական կենսագործ, առանց ոմս կի զժտուճեի ունելոյ, զիջանելով միանց, ներելով, և բառնալով զպակասուճեի իրէ բաց։ Ա՛ւ է բանական ասէ՝ համամիտ լինել ի վարդապետուէ կի՛ ի սովորուճեսս, այլ պիտոյ է և համաշնուճ կալ մաց և սիրոյ, յընկերական կեանս գալ հել ըլ կարի զանխռովուճի· զի պատասխ ոմանց միաբանելոյ ի՛ մի կրօն՝ խաղատել զմիաբանս ի քաղաքական գաղեսս, ի վատճառս, և յայլ կենցաղս։ Եւ ձի խաղալոյ եւ սէրոյ։ Ա՛յսու կարգաս ընդհեռանալ և լռութիւն, բայց յոյնս և այլք, սէրոյ և խաղալոյ։ Ա՛ն որ սրբ՝ օրն է և խնդրոյ խաղացուճեի և սիրոյ, որ օրինադրէ, ներգործէ, և առ ինքն ուղղէ զխաղացանալ մարդկան և զերկրել միանց, նա ինքն եղիցի ընդ յետ, քնակեսցի ի միջի ձերում, իւրով ընդպատասխ կանխեսցի և պահպանեսցէ զձեզ։ Ա՛յս ոչ միայն մաղձանք են, այլև յայտարարուճեի և գուշակուճեւ, ոչ սակ ոսկեբերան։ Աղօթէ՛ զի զոր ինքն խրատեաց զնո՛ զպատանալ, խաղալոյ, սիրով կապիլ, ձեռ իւրովքն շնորհօք յաջողեսցէ ի կատարումն։ Ա՛մէն, զամայն ազդ առնէ, թէ ի լինել նոցա համամիտս, խաղաղացելս, մտադիւրս ի ջանս ծեռպաշտուճե, զիս ինքն ձեռ լինել քեանս բնակեցուցանեն։ Տե՛ս և Տամ· ժե· 33։

12 · Ա՛ղէկն գոս ինձանդ ի համբոյր սէրբ·՝ եղբա՛ր· ուղղոյն գան յետ սոբբէ ասէ՝ նոյն։

Օրինադրէ կորնեթացւոց՝ յընդունելն զձեռուղն իւր և յընծեռնուելն տալ միանց զշռաւորական համբոյրն· ուշ զի արտաքին նշանակաւ միուճ կապել նոցա ի մի մարմին եկեղեցւոյ, շաղկապեսցին և հոգւով ի մի խորհուրդ և ի մի կամս· որով առ ըստ ունելուճ բանիցն զրելոյ քաջայարմարք գտանիցին։ Ընչ այնպէս զորուոյ է ի բարեկարգուճեի, ուշ զհատասար միաբանուճեի բաղմուճեի, ըստ մեղմացն օրինակի՝ որք սակաւք գոլով ի թուականս, միաբան զործակցուճեն պատրաստեն զանազանակերպութիւն։

Ձետ կապելոյ զնո՛ ըստ միանա՛ յօդէ և ըստ ոչ եկեղեցիս մատուցմամբ ընդհանուր ժողովնէն· զոր տան ձեզ ասէ՝ սոբբէ ես, ըստ ամ հատատացեալք որք ի մակեդոնիա, ուստի գրեր զձեռուճես· փոխանակ համբուրիւ դնէ զողջոյն, զի և երկոքին ի բերանոյ կատարին, առաջինն առ մերձաւորս, և երկրորդն առ

առ. Հեռաւորս. և զի զնոյն ներգործէ ազգէդին առ տարակացելոց մարմնով, զոր ինչ համբոյրն առ մերձակայս. Զուգանէ այսու, թէ միաբանութի մանաւանդ եկեղեցւոյ յայնժամ լինիցի Հշմարիտ, հաստատուն, և ընծայաձայ յորժամ ընդ այլ եկեղեցիս պահիցէ զնոյն միտս. որով զանազան անդամք խառնեալք և տարբերեալք՝ բազմակատարեն զմի մարմինն ընդհանուր՝ յօդեալ ի մի գլուխն քո։ Պատուհաս միայեալք ի մէ ձեռն՝ ոչ յերկար պահեն զկենդանութիւն, եթէ չիցեն յօդակապեալք ընդ քո վանդակ մարմնոյ, և նուաստ ընդ գլխոյն։ Զաղագս այսր Հոգևոր համբուրի և ողջունի՝ ասացաք զսովորութի եկեղեցւոյ ի Հռոմ. Ժղ. 16։ և ա. կորն. Ժղ. 20։

13 · Շ Ներհ՛ փն ձերոյ յեի ՚ն, և սէրն ՚ն՝ ։ և Հաղորդութ Հոգւոյն սրբոյ ընդ ձեզ ա՞ենեսին, ամէն ։

Ձշմարիտ միութիւն Հաւատացելոց ընդ միմեանս՝ կատարումն է միանալ նոցա և ընդ այլ. նմին իրի համբուրիւն և ողջունիւ՝ ի մի Հաւաքեալ զկորնթացիս, տանի Հանել զնոս առ այլ միաորութիւնն՝ Հայցմամբ ասմ պարգևաց ։

Շնորհ՛ փն ձերոյ։ Զոյնն և արաբացիքն յունկին ձերոյ · բայց զոյ ի լատինն և յայսորին ։ Շնորհս քոյն ասէ՝ զբովանդակ բարիս փրկագործութեան, զոյն ձրի պարգևս՝ զոր քո իբրև ած գթութեամբ շնորհէ, և իբրև մարդ՝ չարչարանօքն շահեցար։ Եւ սէրն ՚ն, այ ասլ Հօր · սէր՝ Թէ յաւիտենականն, որում շարժեալ, յաւիտենից ընտրեաց զմեզ քոյնէ յիւր որդիութի, և Թէ զործականն՝ որով ի ժամանակի մանուկս զորդի իւր ի փրկութի մարդկան ։ Եւ Հաղորդութ Հոգւոյն սէն ։ Երկդիմի առեալ և այս · այ Հաղորդութիւն արարողական, որ է Հաղորդել զնա զարիս, կամ առաւուտի, մատակարարութի · և Հաղորդութ կրաւորական, որ է Հաղորդիլ, ընդունելութի բարեաց. և իմաստքն կազմին, առաւաւէիր զնա զումն պարգևաց Հոգւոյն սէն, լինակ տար մանակցութիւն երկնաւոր պարգևաց։

Ա՛յս ասմ ընդ ձեզ ա՞ենեսին, այ եղիցի, զոր լուելեայն Թողու մերս ընկունի · բայց դնէ լատինն, ասորին և արաբացին ։ Անտարաբոյս ամենեցուն ձեզ Հայցեմ ասէ՝ զայս ասմ բարիս · յինէն կողմանէ ցանկամ, զի ամենեքին լինիցիք բաժանորդք, ոմանք իբրև արդէն արժանաւորք այնպէսում շնորհաբաշխութիւն, և ոմանք իբրև լինելոցք արժանի ի ձեռն Հշմարիտ ուղղութեան։ Ա՛ն, այս կինք մաղթանացն · որ դոյ յամ Թարգմանս, բայց չինք յայրեք անդրդուն յոյն օրինակն · ոմ և ի մեր օրինակս ինչ պակասի ։ Ոմանք կարծիս առնուն՝ կորնթացւոցն, կի գրագրաց յաւելեալ ի կատարման Թղթոյս ։ Տե՛ս վս այսր ա՞ · կորն. Ժղ. 16 · Ժղ. 24։

Ա՛յլոր ի դոհացողական կի ի մաղթողական բանս՝ սովոր է առաքեալ յիշատակել զմի կամ զերկուս յանձինն անձանց ընդ բերելոյ Իրացն · որպէ և ի սկզբան Թղթոյս ղՀայր և զորդի յանուանէ նշանակեաց։ Եթէ յայսմ լուռ, Թէ պատճառս առնուն Հոգեմարտքն՝ ոչ ձեռ ասել զՀոգին սբ, ասէ ի կատարածիս լուիցին զնա ի մի կարդ Թըւել ընդ Հօր և որդւոյ։ Եւ ոչ այս միայն, այլ և զՀաղորդութի զոր ասէ Հոգւոյն սէն ընծայեաց, այլոյր ասլ որդւոյ · (ա. կորն. ա. 9 ·) և որ ասէ այ Հօր ասաց զնէր, այլոյրեք Հոգւոյն սէն վերադրէ ։ (Հռոմ. Ժե · 30։ Ա՛յլ և այլ դրուԹիւքս յայտ առնէ, Թէ բա վանդակ ած երիցդութեան՝ ոչ մի քնութեան է, նոյնպէս մի շնորհաբաշխ զորութեան, և երիցն համաբարոյ միակամութիւն առ ի զնոյն բարի ներգործել։ Բայց եղանակաւ ինն զորոշումն դրծոց այ առնել սովորեցան դիրք ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր անձին · ոչ և ասս սէր՝ այ Հօր ընծայի իբրև առաջին շարժումն բարերարութեան առ մարդկիկ · ընդ որդւոյ՝ իբրև ձրի փրկանօք կեսուցիչ մարդկան · և Հաղորդութի Հոգւոյն սէն, իբրև աւարտումն սիրոյն Հօր, և փրկանաց որդւոյն։

Եւ ահա զայս ասմ մաղթելով վս կորնթացւոց, առՀասարակ ի նա զուարճ ներկնաւոր պարգևացն Հոգևոյն, որք յայ անճառանձ բարերարութենէն մատակարարին առ մարդիկ · ցանկայ և փափաքէ՝ զի Հայր սիրոյն, որդին փրկանաքն, և Հոգին զնմանէ պարգևացն

գևացոյն շնորհաղարդևսցեն զանձինս կորնթացւոց · մինչև ազ և ես ինալ նոցա կորնթացիս , այլ երկնայինս ամանս լիք նեղ Երբեւթեն առցեալք ։ Ոչ յաւել տատանիլ՝ որպէս յառաջնումն թղթիկ (ժէ · 24 ·) * Սկրն իմ ընդ ամենեսին ձեզ · ‖ վ ղ զայս փոքր համարեցաւ · մանաւանդ թէ ասաց և զայդ դևրա դոյն և օրինակաւ , զիւր սէրն ընդ այ սիրոյն յօդևլով · զի իբր ի ձեռանէ ամենեցուն կալեալ , ի ծոց ոչ երբեք թեն մատուցանելով , սիրել կամեցաւ զնա սիրովն՝ որով և ինձ սիրեաց ։ Ոչ վա նց մեսն են այս մաղթանք ուծայինն առաքելոյս , այլ վա ամենեցուն մտա դիւր ընդունողաց վարդապետութեն նորա ։

Ի կատարածիս յարեն օրինակք մեր · Աւ- ղորդիոչիս երէորդ՝ գրեցա- ի ֆիլէ- պէոյ՝ ի յետ պիտոի և ղուխայ ։ Ի վերայ այսորիկ ծանուցաք զոր ինչ արժանն երբ՝ ի Նախադրութեն թղթոյս ։

Ի ԹՈՒՂԹՆ
ԸՆԴ ԳՐՂԱՏՈՒԹԻՒՆ
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ։

ԿՓՈՒՌՈՒՆ ԸՍԻՐ ԳՐԻՒԸՆ ԸԿԸՆԴԻՈՐ Գաղատիա՝ զանուն ընկալաւ ի գաղղիական ազգաց, որք պատերազմաւ Հասեալք անդր, կալան իւրեանց բնակութիւն և զնորումի։ Զառաջին ժամանակս երեք դիւանաւոր քաղաք կային ի նմա ըստ պլինիոսի, Տանիա, Պեսինունտիա, և Ինչ կիւբիա, յետոյ այս ծանուցեալ մայրաքաղաք գաւառին. որ և մինչ չև ցայսօր կայ մնացուածք անցելոց դարուց, յայլազգեաց կոչեցեալ Անկիւրէ։ Հերոնիմոս վարդապետ եկեղեցւոյ՝ որ անձամբ շրջեալ եր յայսոսիկ կողմանս, ի մերմէնէ այսր թղթոյ, յառաջաբանի երկրորդ գրոցն՝ առնէ տեղեկութիւն յաղագս այսր գաւառի, առեալ յերրորդ գրոց լսկատնատիոսի առ պղրոս, և ասէ՝ Թէ ազգաւ գաղղիացի գոլով բնակչացն, ի յունաց կոչեցան գաղատաքէ, սակս կամաւորակ գաղնոյ երեսացն. զի այնպէս լսի բառս ի յոյն լեզու. յորմէ սովորութիւն եղև առ յոյնս՝ զբուն իսկ գաղղիս՝ յիւրմանէ, գաղատիա անուանել, և զազգն՝ գաղատաքէս. ըստ որում և առ մեզ գրի յառաջին մակաբայելոյն. ը. 2։ Ի նոցա ի յունական լեզուէ՝ ունին ասէ Հերոնիմոս, զբարբառ ազգային՝ նման լեզուի դրեվերեանց՝ որ ի գերմանիա։ Զայն գաւառ ընդհանրապէս առ տարանէան՝ զառաջինն իբրև յամի տեառն 51. (Գործ. ԺԳ. 6.) և երկրորդ անգամ իբր յամին 54. (ԺԸ. 23.) ուր բազմապղծութեամբ գտանելով զբերս առաքելական երկրագործութեան, հիմնեցոյց եկեղեցիս բազում՝ առաւելապէս յազգացն հեթանոսաց։ Ընդհանուր քարոզեալ ասի և առաքելապետին պետրոսի, ը որում յիշատակէ յորդիմեայ եկեղեցասաւանն եւսեբի. (գիրք Գ. գլ. ա.) առեալ որպէս Թուխի ի բանից առաջին թղթոյ նորին (ա. 1.) * Որ ի սիիւռա պոնտացւոց, գաղատացւոց ‖ եւ Անաւանդ եղև ոմանց կարծել, Թէ առաջին անդր քարոզեալ էցէ պետրոս քան զպօղոս։ Սակայն այդմ չունելով յայլուստեքէ ապացոյցս, տիկարանան ընաւ ի բերանոյ իսկ անպարծ առաքելոյս, որ զինքն վկայէ լինել առաջին ծնօղ գաղատացւոց ի քս յասելն. (Գ. 19.) * Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկաբեսցի քս ի ձեզ։ ‖

Ի նորատունկ եկեղեցիս գաղատացւոց հասին վաղվաղակի որոմնացան քարոզիչք ոմանք՝ հաւատացեալք ի հերձուածողին փարիսեցւոց. որք ոչնչ խրատեալք ի վճռոյ առաքելական ժողովոյն որ յերկիմ՝ յաղագս ազատ լինելոյ հեթանոսաց ի պահպանութենէ մովսիսական

խորհեսցի, (գործ. գլ. ժե.) հակառակաբար ուսուցանելին գազա-
տացոյց՝ թէ հարկ է նոյ թէփտել, և յանձն առնուլ զայլ ևս խորհա-
կան օրինադրութիւս. և առանց այսոցիկ չէր նոյ փրկութէն ի հաւա-
տոց քոյ. այլ պիտոյ է զուգակշիռ դնել և համադործ՝ զօրէնս և զա-
ւետարանն, զմխիթա և զքո։ Օ այս վարդապետութէն ասէին ուսէլ
նոյ ի գլխաւորացն առաքելոց՝ ի պետրոսէ, և ի յովհաննէ, և ի յա-
կովբոյ. սոքա կենցաղակիրք քոյ այսպէս վարդապետեն, և նոյնպէս
դնան ի գործս խորհրդոց՝ խորհելով, և խոստնս յոյսոց պահանջե-
լով. վ՚ս որոյ որք օտարք են ի մխիթան՝ ասէին, չունիցին բաժին և
ընդ քոյ։

Ի.ԱԼ քանզի պօղոս հեթանոսացն առաքեալ ՚ամիս զսոցա հակառակն
ասանդէը, ջատագովելով ՚ամ ուրէք զազատութէն աւետարանին, ընդ-
դէմ նմա զէզեսւս սրէին օրինախնդիր քարոզիչքն, յորմէ խոտան ցու-
ցանելով զանձն պօղոսի, և զվարդապետութէն նորա։ Պօղոս ասէին՝
երիկեան ոմն և հեռանդեան, այն ինչ եկեալ յաշակերտութէն աւետա-
րանին՝ չէ արժանի ընդունելութէն առաւել քան զմեզ։ Պետրոս և
պետրոսեանքն են նախապատուիրք, իսկ սա յետին և առաժամայն. նո-
քա՝ քոյ բոն աշակերտք և առաքեալք, սա յայլոց առաքելոց ուսէլ
և զպաշտօն ընկալեալ. նոքա բազումք և միաբանք, սա միայնակ՝ և
օտարաձայն ոչ միայն ի նոցանէ, այլև յիւրմէ անձնէ. զոր ինքն ու-
սուցանէ, արդեամբք չպահէ. ուրեք հրեանայ, այլուրեք հեթանո-
սանայ. յոմանց պահանջէ զօրինապահութէն, և այլոց ներէ տարօրէն
կեալ։ Ի.յայսհւմ վարդապետի ոչ քնաւ արժան է ունկն մատուցա-
նել, և շաւղաց նմ՚ զհետ երթալ։

Եւ զժուարին է խմանալ զարդիւնս այդպիսեաց զրաբանութէնց յան-
ձինս նորահաստատ և բարեմիտ ժողովրդոյն գաղատացոց. մինչ զի քա-
զութէն ի նոցանէ զթէփտութէն յանձն առին, և ընդ մխիթարան օրէնս
հաստատէին, կարծելով արտաքոյ փրկութէն մեռ առանց սոցա, ոչ
բաւական լեալ հաստատոյն քոյ և օրինաց նմ՚. որով ի հիմնոց տապա-
լեր աւետարանութէն նորոյ օրինացս։

Իրագէկ լեալ այսոցիկ կողմտական ուսմանց՝ նահանձաւորն պօղոս
երանելի, ի գործ արկանի փոխան լեզուի գիծակազմ գիւր գրէչ.
նպատակ առաջի ունելով բանիցն զերբեակ գլխակարգութէն, առա-
ջին՝ զանգուած յանդգնութէն հակառակ քարոզացն. երկրորդ՝ զա-
ւետարանի ժողովրդոյն գաղատացոց. երրորդ՝ զոտութէն
և զնշաստակարութէն օտար ուսմանցն։ Յայսմ պատճառի՝ ստատնօր
առաւել քան յայլ թուղթս՝ զստակութէն բանից՝ ի կրճ առնու, ծանր
հետամտանօք վարելով՝ ոչ միայն առ այլանդակ քարոզօքն, այլև առ
նոսին գաղատացիս՝ երբև առ դիւրաշրջս առանց ընտրելոյ. և զա-
զատութէն աւետարանին այնպէս քուռն զրկութէն պաշտպանէ, մինչ
զի ոչ շատացեալ ի բաց դնել զմխիթս և զօրէնս նմ՚, չնայէ և ոչ ի
հրեշտակս երկնից՝ եթէ այլազգ ինչ ուսուցանիցեն։

Վ՚ս որոյ յերիս մեռնէս բանիցդ առաջնիկայ թուղթս։ Յառաջ
նումն ի միջ բերէ պատմողաբար զիւր կոչումն ի հաւատս և յառա-
քելութէն, ցուցանէ՚ թէ ոչ յոյսոց առաքելոց ընկալաւ զվարդապե-
տու-

տուԹիւն և զպաշտօն քարոզուԹեան , այլ ՚ի նմին իսկ ՚ի քէն՝ նման առաքելոցն . և Թէ ոչ օտարս ինչ՝ այլ Համաձայս ըլ նա ուսուցանէ միա բան խորհրդակցուԹիւ . և զնոյն անփոփոխ պահէ ամ ուրեք և առ ամենեսին . ԹէպԷտ և ՚ի գործ անդր դնել լիցի այլազգաբար վարուԼ ըլ պահանջելոյ անձանցն և ժամանակին ։ (գԼ . ա . ը ։)

Ներկրորդումն աւանդէ զգԼխաւոր վարդապետուԹիւն ազատուԹեան աւետարանին , ապացուցա անԺխտելիս առաքեալ՝ ՚ինոցունց իսկ օրինաց , Թէ զօրուԹիւն նոցա բովանդակ ՚ի քէն ունէր զանկարուԹիւն . և ըլ ծագել քրի հաւատոցն՝ շնջուԹիւն ՚ի վէր կայր օրինացն . մինչ զի չէ մարԹ միա բանել զհինն ըլ նորոյն իբրև միօրինակ կարևորս ։ (գԼ . ը . է .)

ՆերջուԹիւն առնէ քաղմօրինակ զգաւոՀուԹիւն մեալ յազատուԹէ աւետարանին՝ առանց ըլարձակուԹի տալոյ մարմնական ախտից . խրատէ պահել զհոգի օրինացն՝ Թողէլ ՚ի բաց զկերպարանն , և բաղում հրա մանօք պատուաՀելովք ՚ի սոյն՝ կնքէ զբանն ։ (գԼ . է . ՚ի .)

Ա յսոցիկ ամի քաջայայտ գոլով կընԹերցուածոյ ԹղԹիս , ոչ նոյնպէս յայտնի է ժամանակ գրուԹեն , և տեղին՝ ուստի առաքեցաւ . վասն զի չէք ՚ի բանն որոշ նշանակ , և ոչ աղբիւրէն մատուցումն ՚ի կատա րածին , յորմէ Հնար էր գուշակել մեզ Հաւանական ։

Յաղագս տեղւոյն՝ օրինակք յունաց , Հայոց , ասորւոց , արաբացւոց , ոչ և Հայ նախադրուԹեանն նշանակեն գրէլ ՚ի Հռոմ . յաւէրլս սրա բացին՝ առաքեալ ՚ի ձեռն տիտոսի և զուկայ ։ Թէոդորետոս (յա ռաջբան . մեկն . ԹղԹոց .) Համարի առաջին լինել ՚ի ԹղԹոցն գրե լոց ՚ի Հռոմմէ ։ Հերոնիմոս (մեկն . գաղ . Շ . 11 .) ասէ գրեալ , ՚ի կապանս գոլով . և ապացոյց առնուն զասէլն . * Օ չարչարանսն քոլ ՚ի մարմնի իմում կրեմ՝ , ‖ իմացեալ զայս ՚ի վէր կապանացն ։

Ընդ այս Հաւանեալ եստիոսի , և կամեցեալ ցուցանել՝ Թէ գրեցաւ յետ ԹղԹոյն առ Հռոմմայեցիս , պատճառս առնու զասէլն առ գաղա տացիս (ը . 10 .) վ՚ ոտոյն աղբատաց՝ փութացայ առնել ։ ը . իսկ առ Հռոմմայեցիս գրէ (ԺԷ . 25 . 26 .) այն ինչ պատրաստեալ տանել զտուրսն յԵրէմ . ոչ Թէ այսու զպատրաստուԹիւն նշանակիցէ , և միւսոյն զկատարումն իրացն ։ Վակայն յանէրևոյԹս ձեռնարկէ եստիոս . վ՚ ո զի փութալն ՚ի նպաստ աղբատացն սէց՝ զբանն նշանակէ և զը ջորդորումն՝ զոր միշտ առնէր առաքեալս , և ոչ երԹէ ՚ի միում յայլմ նոմագի ։ Ա՛ր Թէ և զարԹէն Հաւաքուածն գրամոյն ևս իմանալ կամի ցիմք , զի՞նչ Հարկ իմանալ զայն՝ որ ՚ի Հռոմմայեցիսն յիշատակի . մի Թէ միանգամ և երԹ զայդ պաշտն կատարեալ առաքեալս ։ Ա՛ս ինքն յառաջին կորնԹացին (ԺԷ . 1 .) յիշատակէ զայլ Հաշիւ տրոց տրա բեալ յեկեղեցիս գաղատացւոց ։ Ա՛տայց ասկայն բէր իմացուք զբան գաղատացւոցս ՚ի վէր Հաշուէին յիշատակելոյ առ Հռոմմայեցիս , այն՝ որ ՚ի մակեդոնացւոցն եղև , և յաքայեցւոց , ՚ի վէր այսր ոչ բաւական է ՚ի ցուցանել՝ ոչ զկնի Հռոմմայեցւոյն գրեալ , և ոչ Թէ ՚ի Հռոմ գրեցաւ . վասն զի յետ այնր իբրև երԹք ամք անցին՝ մինչև ՚ի գնալ առաքելոյն ՚ի Հռոմ . յերկամեայ կապանս կալով նր՝ ՚ի կեսարիա , ու նէր ժամանակ գրելոյ առ բազումս ։ (Կործ . իդ . 27 .) Ա՛ստի ու նիս իմաստասիրել , Թէ ասէլն՝ Օ չարչարանսն քոլ ՚ի մարմնի իմում կրեմ ,

կրեմ, ՚ի վէր կապանաց և խնացեալ, (թո՛ղ թէ ՚ի վէր սովորական վշտացն վասն քո՛ի,) ոչ ցուցանէ զՔուղեա ՚ի Հռովմ գրեալ։

Խարոնիոս ոչ հաւանի ՚ի Հռովմայ ասել զգրուածին, պատճառելով՝ թէ ոչ յիշատակէ առաքեալն զկապանսն, որպէս առնէ յայլ Թուղթս գրեալս ՚ի Հռովմայ։ Եւ ազգէ այդ պատճառ՝ լոկ բացասական գոլով. և զի ոմանք իմանան զկապանս ՚ի նախայիշատակեալ քաղքին. և զի չէ յայտ՝ թէ գնամ ժամանակս՝ զոր եկաց ՚ի Հռովմ, մանաւանդ զկնի առաջնոյ առնելոյն, (ՃԸ. տիմոթ. Գ. 16։) միշտ ՚ի կապանս աղբ գեալեալ իցէ։

Տերտուղիանոս (գիրք ՈՒ. ընդդմ մարկիոնի.) համարի զՔուղեա լինել մի յառաջնոց գրելոյն. և ոսկեբերան ՚ի յառաջաբանի Հռովմայեցւոյն՝ երիցագոյն քան զնա դասէ զգաղատացւոցն։ Յայտ առնեն այսու՝ թէ ոչ ՚ի Հռովմ լեալ իցէ գրուածքն։

Ակնարկ ոմանք ասացին՝ գրեալ յանտիոք, չգիտեմ ոտսի՞ ունելով հինն։ Խազմագոյնք և համաձեռնք գրեալ լինիցեսս. ՃԸ որս մեծն գրիգոր (գիրք Ը. բարոյ. գլ. Ը.) ոսսեբիոս, և այլք յիշատակեալքն ՚ի կալմէթայ, որոց համահաւան ես և ինքն. և գոսպն ասեն սոյնպէս նշանակեալ ՚ի լատինական օրինակս ինչ՝ ՃԸ վկայելոյն եւտիոսի. վերջ կալմէթ հաւանական դասի՝ գրեալ իբր յամին 55։

Ակնարկէն յայսպիսի անյայտ խնդիրս՝ մեք ոչ յօժարիմք դատիլ լինել. բայց երկու ինչ նշմարեմք ՚ի բանս առաքելոյն, որք առաւել ցուցանեն՝ ոչ ՚ի Հռովմ գրեալ Թուղթս, և ոչ բազում ժամանակաւ զկնի այլ Թուղթոց։ Առաջին, զի անդէն ՚ի սկզբան յանդիմանականս բարբառեալ ասէ (ա. 6.) * Ո սրմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխիք. ‖ յայտ արարեալ թէ՝ ոչ բազում ամք անցեալ էին զկնի քարոզութեան առաքելոյս, և նոյ հաւատալոյն։ Երկրորդ, զոր ասէ (ՂԸ. 20.) * Կամիմ այժմ գալ առ ձեզ, և փոխել զձայնս իմ. ‖ որ ՃԸ բնական մնացս յայտ առնէ զանձամբ գնալն առ նա։ Ապա ուրեմն ՚ի գրելն զՔուղեա՝ ոչ ՚ի կապանս արդեւլով կայր, և ոչ ՚ի հեռաւոր աշխարհս ուրեք։

Ակնյաչափ ինչ խօսեցեալ յաղագս անյայտիցն, մնասիցուք ՚ի յայտանութեան ստոյգ ուսմանց ՅՈՃԱՆՆՈՒ վարդապետիս մերոյ, նորին բաբեխօսութիւք զնուագեալք. ՚ի միջ բերեալ ՃԸ կարգի և զիմաստս երկուց վարդապետաց եկեղեցւոյ՝ օգոստինոսի և հերոնիմոսի, որոց առաջինն ինքնաբան մեկնութիւք բացատրեաց զՔուղեա՝ ՚ի քահանայութեէ իւրում, յամին իբր 394։

Այլ հերոնիմոս կարգաւորագոյն և աշխատ եղև ՚ի սոյն. ՃԸ որում և ինքն յառաջաբանի անդ ծանուցանէ, ընդՒերբցեալ իմաստիւ զմեկնութիւնս և զլուծմունս առաջնոցն՝ զորոց գինեայ, զգիպմանէ, զապզնարի լատոզիկեցւոյ, զաղեքսանդրի ուրումն, զեւսեբեայ եմեսացւոյ, զՀիլոգոզրի հերակլացւոյ. յորոց զսիստանագոյնն քաղեալ, և զիւրմն և յաւելեալ ՚ի վէր, բովանդակեաց զգործն։

ՄԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԹԱԳԹՈՑՆ
ԸՍ ԳՐԱՐԱՏՅԻՍ·

ԳԼՈՒԽ ԱՌ ԱՋԻՆ·

ՊՕԳՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ
ոչ ՚ի մարգկանէ, և ոչ ՚ի
ձեռն մարդոյ, այլ ՚ի ձեռն
Յիսուսի քրիստոսի և աստուծոյ հաւր, որ յարոյց զնա ՚ի մեռելոց։ 2· Եւ ես որ ընդ իս են եղբարք ամենեքին, եկեղեցեացդ գալատացւոց։ 3· Շնորհք ըմ ձեզ և խաղաղութիւն ՚ի հաւրէ և ՚ի տեառնէ մերմէ յիսուսէ քրիստոսէ։ 4· Որ ետ զանձն իւր վասն մեղաց մերոց, զի զմեզ փրկեսցէ յառնաբարհ ասաի չարէ՝ ըստ կամացն հաւր և հաւր մերոյ։ 5· Որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։ 6· Զարմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխեք յայնմանէ որ կոչեացն զձեզ ՚ի շնորհս քրիստոսի՝ յայլ աւետարան։ 7· Որ ոչ զոյ այլ· բայց եթէ իցեն ոմանք՝ որ խռովեցուցանիցեն զձեզ, և կամիցին չքնչել զաւետարանն քրիստոսի։ 8· Եաւթէ մեք, կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ լիցի։ 9· Որպէս յառաջագոյնն ասացաք, և արդ դարձեալ ասեմ. եթէ ոք աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առէք, նզովեալ լիցի։ 10· Եարդ մարգկա՞ն հաճոյ լինիցիմ, թէ յաւ· կամ ինդրելիցեմ մարգկա՞ն հաճոյ լինել· եթէ տակաւին մարգկան հաճոյ լինէի, ծառայ ոչ էի։ 11· Յուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն որ աւետարանեցաւ յինէն, զի ոչ է ըստ մարգոյ։ 12· Քանզի և ոչ ես ՚ի մարդոյ առի, և ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ՚ի յայտնութենէն յիսուսի քրիստոսէ։ 13· Քանզի լուեալ իսկ է ձեր զվարս գնացն, որ երբեմն ՚ի հրէութիւն անգ· զի անչափ հալածէի զեկեղեցին յոյ, և աւար հարկանէի զնա։ 14· Եւ յառաջագոյն էի ՚ի հրէութիւն քան զբազումս հասակակիցս իմ, որ յազգին իմում էին· առաւել նախանձողիւք էի իմոյ հայրենի աւանդութեանցն։ 15· Այլ յորժամ կամեցաւ ածն, որընձաց զիս յորովայնէ մեր իմոյ, և կոչեաց ՚ի ձեռն շնորհաց իւրոց, 16· յայտնել զորդին իւր ինէ, զի աւետարանեցից զնա ՚ի հեթանոսս, անդէն վաղվաղակի ոչինչ զգացայ մարմնոյ և արեան։ 17· Եւ ոչ եկի յերեմիա որ յառաջադոյն քան զիս աքսեալքն էին· այլ չոգայ յարաբիա, և դարձեալ գայայ ՚ի դամասկոս։ 18· Ապա յետ երից ամաց եկի յերեմիա տեսանել զպետրոս և եկն առ նեմս աւուրս հնգետասան։ 19· Զայլ որ յառաքելոց անտի ոչ տեսի, բայց միայն զյակովբոս զեղբայրն տեառն։ 20· Այլ զոր գրեմս առ ձեզ, ահաւասիկ առաջի ածոյ զի ոչ սուտ։ 21· Ապա եկի ՚ի կոզմանս ասորւոց և կիւլիկեցւոց։ 22· Եւ յանծանօթս էի երեսաք եկեղեցեացն որ ՚ի քրիստոսէ անտի էին ՚ի քս։ 23· Բայց զի լսելով լուեալ եր, թէ որ հալածէրն զմեզ յայժմ, արդ աւետարանէ զհաւատսն զոր երբեմն խոխտեր։ 24· Եւ փառաւորս առնէին ինէ զած։

1. Պատրաստ առաջեալ ունել զհետևանսն, և ոչ ի չէառ մարդոյ, այլ ի չէառ յոյժ հոգի և ոչ հօր, որ յարոյց զնա ի ի մեռելոց։

Պատճառք առաջիկայ իրացն Տարի առնեն ընծայողն պէտ զրոյն՝ ոչ ըստ իւրում սովորութեանն սկզբնաւորել ըզ-Թուղթս։ Զկնի դնելոյ զանուանն Պետրոս, ոչ ևս ի վէր բերէ կոչեցեալ, ոչ ծանուցանել քեզ, այլ եր սովոր յայլ սկզբնաւորածս. այլ անմիջապար յարէ զոր չաս-

Եւ զայն պաշտօն ասէ ունել ոչ ի մարդէն։ Ոմանք ըստ ադուիանացւոյն խնամոյն՝ ոչ ի հաւանութենէ կամ յընտրութենէ քոյ մարդոց կարգել յառաքելութիւն. որպէս մատաթիա ընտրեցաւ ի ժողովոյ առաքելոց. կամ բառնաբաս, և շիղայ, և այլք ոմանք հաւանութենէ եկեղեցւոյ կարգեցան ի մանաւանդ առաքելութիւն։ (գործ. ա. 26. ժա. 22. ժե, 27։) Իսկ զայսքարդն, և ոչ ի չէառ մարդոյ, խմբեանն՝ ոչ ի մանաւանդ առաքելոյ ուխտէ ընտրեալ, կամ կարգել. ոչ ինքն պօղոս զբաղումս յիւրոց աշակերտաց կամ ի գործակցաց առաքեր յայս կամ յայն տեղի, զոմանս, կամ զոմանեսս, և զայլսն։ Կարգեալքն առաջնով օրինակ կոչէին առաքեալք եկեղեցւոյ, ըստ որում ասէ ի ը. կորն. (ը. 23.) և որք երկիր եզանակաւ լինէին առաքել, կոչէին պաշտօնեայ այսմ կամ այնմ առաքելոյ։ Այլ արդ՝ պօղոս ոչ առաքեալ եկեղեցւոյ կոչի յատկաբար, և ոչ յանուանէ՝ այսր կամ այնր, այլ մեծաւ յոլ քեզ։ Ապա ուրեմն ոչ ի բաղմաց ընտրեալ էր, և ոչ ի միոյ ուրուք իշխանութենէ կարգեալ է յայս պաշտօն։

Սակայն բուն մեկնիչք՝ ոսկեբերան, օգոստինոս, հերոնիմոս, և այլք, ոչ ի մարդկան, ոչ յիշխանութենէ կամ ի կարգմանէ լոկ մարդոց, ոչ այնպիսի իշխանութենէ որ ի մարդկային խորհրդոյ կամ օրէնս հաստատեալ էին զորպիսի առաքեալս ունէին և նահապետք հրեից։ Եւ այսու մասամբ ի բաց ասի յիւրմէ առաքելութենէն զտարօրէն կոչումն՝ որ ի հաստոյից մարդկան ունի զսկիզբն. և ի սոյն միտս ասէն ոչ ի մարդկանէ՝ հաւասարակաց պաշտաշէն ամ ճշմարիտ քարոզչաց աւետարանին՝ ոչ յուշ առնէ ոսկեբերան. վասն զի աւետարանին քարոզութենէ յերկինէ ունի զնուագումն առ յոյն։ Եթ ոչ ի չէառ մարդոյ, այ և ոչ միջնորդութենէ կամ սպասաւորութենէ սոսկ մարդոյ ընտրեալ, թէպէտև յաղագս նէ կամ ի հրամանէն այ. որպէս մատաթիասն, և այլք ոմանք։ Աւետ ի բաց տանի զանմիջական կոչումն հոգեալ ի մարգկանէ. և եթ յատուկ միայն առաքելական գնդին, որք անմիջապար ի քեզ ընտրեցան, և ոչ միջնորդութենէ այլոց ոմանց. որով գիւր առաքելութենէն ցուցանէ հաւասար լինել երկոտասան-

Օգոստինոս այլազգ առնու զասելն ի չէառ մարդոյ, այ և ոչ ի ձեռն մարդոյն քեզ, ըստ մահկանացու վճռակին՝ յորում կայր յընտրելն զերկոտասան առաքեալսն. զի պօղոս ընտրեցաւ ի ձեռն քեզ՝ որ անմահ յարութենէն բռնկանակ ուծարեալ էր. և թէպէտ յետոյ քան զնա ընտրեցաւ, բայց փառաւորուն ընտրեցաւն լցոյց զերկրին ժամանակին. վասն այն ցարութենէն ի վէր բերէ՝ ասէ օգոստինոս։ Բայց տեղիս ոչ պահանջէ զայս քան նրբութենէ։

Արդ՝ ի բաց տարեալ զառ ի մարդկանէ կարդումն յառաքելութենէ, յարեբ ընդունն կոչօղն, այլ ի չէառ յոյն հոգի, անմիջապար կոչեցեալ և կարգեալ յերկինէ վերառաւորելեալսն. ասէ և ի ձեռն այ հօր, որոյ համբն ներգործէ զամէն քան որ և հայրն յոյոյց ինն ի դէպ ելոյց։ Ազգ առնէ հերոնիմոս, զբառն այ հօր՝ ի բաց ցնդել մարկիոնի, զի ոչ կարծեցցէ թէ քո ոչ ինքնիշխանաբար յարեաւ. վասն որոյ զայդորդն ընծեռնոյր, որ յոյոյց ինն ի դէպ ելոյց։ Արդ՝ յաւելուածոյս ակնարկէ առաքեալն զամէն հաւասարութենէ իւրոյ պաշտաման ընդ այլոց երկոտասանից. իբր ասել. քո ոչ նուազ ինչ յիշխանութենէն մաշհամբն. ոչ փոքր ազգանէն ունեն կամք նր զկնի մահճանն. մանաւանդ թէ տիրադպին և ընդարձակ ևս պայծառացաւ իշխանութենէ նր հրաշափառանաց յառնելովն. ինքն իսկ յարուցեալն անմահ առեր առաջ

աշակերտան զկնի յարութենն, առաւ ինձ ամ իշխանութ, և նովին իշխանութ թէ առաքեմ զձեզ քարոզել և աշակերտել զամ հեթանոսս ։ (Ա՝առաթ. իբ. 18. 19։) Եւ ահա նորին ասելոյ կայ չեաց և զնա , առաքեաց ի քարոզել զանուն իւր առաջի ազգաց և թագաւորաց՝ ոչ միանգամ , և ոչ երկիցս ։ (գործ. ի. 15. իբ. 21։ ժէ. 21։ ժզ. 11։) Եւ զինչ խոր կայցէ ասա ըստ իմ կալ գումն , և ընդ նոցայն, բայց միայն՝ զի զնա յերկրի կոչեաց , և զնա յերկինս ։ Ա յայս յառաջնում ազգունին Տիրկա նէ զընդվայրաբանութէն հրէական քաղաքացն , և կողմնակի զնոսին իսկ ցուցանէ ոչ առաքեալս լինել քրիստ , և ոչ եկեղեցւոյ , ոչ ի ձեռն մարդոց առաքելականաց կարդելոյ , այլ ի մարդկանէ նէ ելեթ , կի մանաւանդ յանձանց իւրանց ։ ըստ որում և Ժողովն առաքելոց ազգ առնէ զայսպիսեացս ի թղթին առ անտիոքացիս ։ Թէ ոմանք երբէք ի միևնոյն եկեալ են խռովեցուցանել զձեզ բերանովք օրինացն , որոց ոչ ետուաք հրաման ։ (գործ. ժէ. 24։)

Ի բանից ասելի քառնակ ազգ առաքելոց զանազանէ Տիրոնիմոս ։ Առաջին՝ յայ միայն , ոյզ մովսէս , մարգարէքն ամ , երկրաւոյան առաքեալքն ։ Երկրի , յայ ի ձեռն մարդոյ , ոյզ յետս ի ձեռն մովսէսի , և բազում Ճշմարիտ պաշտօնեայք ի ձեռն առաքելոց ։ Երրի , ի մարդկանէ՝ և ոչ յայ , ոյզ կարգեալքն ոչ յօրինաւոր առաջնորդաց ։ Չորրի , ոչ յայ , ոչ ի ձեռն մարդոյ , և ոչ ի մարդկանէ, այլ յանձանց իւրեանց , ոյզ առաւ մարդարէք ի հնումն , և առաւ առաքեալք ի նորումս ։ Յայսմ համառօտ դոլով հրէականին քաղադոլքն , զնդուս երկայնէին ընդդէմ պօղոսի , որ յառաջնոյ կարգէն էր , ոյզ յայտ է ի պատմուէ անտի գործոցն ։ զոր և առաքելն ցուցանէ ի բովանդակ յայս գլխ։ Ի հասանել նր ի դամասկոս յետ երեք ամին քրի , ոչ զայլ ինչ ընկալաւ յանաք նախ առաքելոյ՝ բայց գտեսուն ասց դրուելոյ ձեռինն , և զմիրտութէն ։ Իսկ զառաքելութենէն անդէն իսկ ի քրիստ առեալ յայտնեցաւ նմին անանիայի ։ որպէս և արդեամբք եցոյց վաղվաղակի զպաշտօն քարոզութենն ։ (գործ. թ. 15. 17. 19. 20։) Յետ այնր զամս բազումս ի վար արկել զնոյն պաշտօն յայլևայլ կողմանս առանց նոր իշխանութենէ ինչ ընդունելոյ յայլոց առաքելոց, իբրև կամք եղեն այ առաքել զնա ի մանաւանդ զաւառս , յանտիոք գաալ նելով նր ընդ այլոց վարդապետաց , ոչ նոքին կարգեցին զնա , այլ Հոգին սրբ ազդեաց՝ որոշել զնա ընդ առաքելոյ ։ նոքին ձեռն եդին ի վր նց , բայց զառաքումին տակաւին ի Հոգւոյն սրբ ասէ առաքելապատուին զրուկաս ։ (գործ. ժէ. 2. 3. 4։) Ջայսոսիկ ի կարգի առաքինին առաքելոյս բացայայտէ ։

2. Ա՝ որ ընդ ես են եղբարք ՊԵՏՐՈՍԻ, ՅԱԿՈԲՈՅ ԳԼԽԱՎՈՐԻ։

Ոչնշանակէ յանուանէ՝ այլ են եղբարք, և որպիսիք ոմանք ։ Թերևս ծանօթք էին գաղատացւոց , և արգոյք առնի։ Այնպէս գոլով տեղին՝ ուստի գրեցաւ Թուղթս , ոմանք զկորնթացի հատաւ տացեն իմանան , ոմանք զեփեսացիս, այլք զանտիոքացիս ։ բայց ասելն ոչ ընդ ես են եղբարք՝ առաւել յայտ առնէ զգործակից իւր յաւետարանին ։ և յաւելու ՊԵՏՐՈՍ , ցուցանել՝ թէ ոչ յատուկ ինքեան առանձին են բանքն և վարդապետութէնն՝ զոր ասանդել ուսնի , եւ որում բանասիրութն չարախօսէին , այլ ամենեցուն եղելոցն է նմա միաբան գիտութէնէ ընկալեալ և գրեալ։ Եւ զի կասկր զամենեցուն նց գՀամաձայնութէնն վկայել , ինձ Թուի Թէ բազումք էին գտեալքն առ նմա ի ժամանակին , վասն այն ոչ յայտնեաց յանուանէ , յերկարութենէն տեղի տալով ։

ՅԱԿՈԲՈՅ ԳԼԽԱՎՈՐԻ, ՅՈՎ ԳԱՂԱՏԱՑՈՅ՝ ԵՒ ՅԱՆՆԻ։ Պարզաբար և առանց սէ բողոքական կոչմանց զնէ զանուն նոցա , զանց արարեալ ոյզ սովորն էր ասել սէ բնլեաց , կոչեցելոց , սբց և ն։ այս լռութէն զՀայրապետացն զայրացուցին գուշակէ՝ ասէ ոսկեբերան ։ Իսկ զի առ Հայ մօրէն գաւառացին ուղղէ զբանն , և ոչ յանուն մասնաւոր քաղաքի , այսու ես ոսկեբերանին և Տերտիմոսի ակնարկէ՝ Թէ սերմն մոլար ուսմանցն է գաւառն աղըգին տարածեալ էր ։ Ա՝արձէ և զայս պատճառս յաւելուլ Թերևս

ոչ կայր անդ նախապատուճառն մերոյ եւ կեղծեցոյ քան զմիւսն. ոչ կայր ի մա՛ կեդոնիա՝ փիլիպեցւոցն, և յաքայիա՛ կորնթացւոցն։

3· Ընդ ձեզ ես խաղաղութ՛ յիս՝ ի հօրէ, և ի տէրէ յիսուսէ։

Սովորական ողջոյն և մաղթանք առա՛ քելական, զոր լիով սեպհականեաց յայսմ թուղթս. (հռոմ. ա. 7։ ա՛. կորն. ա՛. 3.) աստանօր նշմարի փոքր տարբերու՛ թի՛, զի դերանունն տէրէ յարի՛ի ներ քո՛. որ յայսմ սովորաբար յարի՛ ի Տայրն, յիս հօրէ տէրէ. ըստ որում և աստ զրեն զ՛ մանք ի մեր օրինակաց. այլ նկատ իսկ ընդ թերնու յայսմ վայրի աղերսանդրեան օրինակն, եթէ կամ այլք առ հասարակ ունին ըստ կարգին՝ զոր եդաք։ Զկապակ ցուածի ողջունական ձևոյս այլուր ևս առացել եմք, զի բայ իմանի զօրութի՛ն. այլ Պօղոս առաքեալ և ամ եղբարք որ ընդ իս՝ դրեմք, կամ ողջոյն մատուցանեմք եկեղեցեացդ գաղատացւոց։ Եղկեսին շնորհք ըստ ձեզ եւն։

4· Որ եւ պանի իսր վասն մերոյ մերոյ, չի զնի զերեսուն յաւերժին ապրի զբո՛ զսահմն ըստ կամաց Աստուծոյ հաւր մերոյ։

Զերկնաւոր շնորհն և զհաղորդութի՛ յոյն սակս մաղթեմ ձեզ յայ հօրէ, և ի տէ՛ տէրէ յիսուս, մա՛ զի ի նմ բարերարու՛ թէն միայն և ի տիրական իրաւանցն առնուն՛ելի են մեզ ամ բարիք։ Քան ի սիր մեր իրաւամբք ստացմանն։ Որ եւ պանն, այ զիւր ինքն ըստ մարդկային ցա՛ ւելի բնաւն ընծայեաց կամաւորապէս յամ վերջում և ի մահ։ ինքն անպարտ զոլով ևս զինքն պատարագ ընդ տէրոյ մեր, առ ի քաւել զմեր զորնե՛ զմեղս, առ ի սրբել զմեզ, և վճարել զպատա՛ հաս յանցանաց մերոց։ Ասս մի դի՛ տաւորութի՛ն նուիրմանն քան, յորմէ ընկալ զանցեալ մեղան ըստ արատոյն և ըստ պատ՛ ժոյն։

Միւս այլ դիտաւորութի՛, պահպանել յապագայիցն։ ի տէրէ՛ոյ զնէ յաւերժին ապրի՛ լոյն։ Աշխարհն անուն ի չարին կողմն առեալ է բազում ուրեք յաւե՛ տարանական մատենագրութիւն։ իբր ոչ ելեալ ներկայ աշխարհս ըստ բնական կազմուն ինքնին չար իցէ, կամ չարեաց ներգործող։ այլ իբրև բնակեալ և վա՛ րեցեալ ի մարդկանէ, որք ամենքին ծնանին չարք, և ոչ լինին բարիք՝ բայց ի չարաց։ որք և առ համեմատութի՛ չարացն կարի սակաւք են՝ և անծանօթք բազմաց։ ուր չարագործքն և՛ բազումք են, և ծանուցեալք։ և զի ամենքին նո՛ աշխարհի նեւթովք ի կիր առնուն ցաւարութի՛ն իւրեանց՝ ներքնովք կամ արտաքնով։ և դարձեալ, զի պատճառք համօրէն չարութի՛ն, այ մոլորութի՛ք, պատրանք, ախտք, բռնութի՛ աստուածոյն, և նոցին ոչնչո՛ եկեալ գործք, այ թերչ՛ ութի՛ն, ցաւք, կործանմունք, մահ, այս ամ չարայ աշխարհի սկսել, աստէն դադարեն, թողեալ հանդերձելոյ աշ՛ խարհի զպատուհասն միայն՝ որ ե բարին արդարութի՛։ Ա՛ այսր ամի աշխարհս՝ որ բարի ստեղծաւ յարարչէն, զարի անուն ընկալաւ ի մարդկանէ, չարեաց լինելով բնակարան և նեւթ, և տա՛ ման։ Ապա աշխարհ աստանօր իմանի՛ ժողով ամբարշտաց, հաւաքուին ախ՛ տից, ցանկութեց, պատրանաց, աստ՛ նայական փորձութի՛ն, կորստեան և թշնամանութի՛ն։ Տես և հռոմ. ժ՛. 3։ Ա՛ որոյ իմաստքն են. քո՛ կամաւորա՛ պէս եղև պատարագ՝ ոչ միայն մա՛ քրել զմեղ յաւաչեաց մեղացն, այլև զի շնորհօքն և վարդապետութի՛ք հանցե՛ զարդիկ ի մոլորութեց և ի պատիր խա՛ բէութի՛ն, ի մարմնական ախտից, յանմաքուր վարուց, ի բռնակալուե՛ սա՛ տանայի, փոխադրելով ի թո՛ռ ամ՛ բարշտաց՝ ի կարգ արդարոց. որով յեր կրի կացեալ նոցա մարմնով, երկնակնե՛ ցաղք լինէին վարուք՝ անմնամք զլսո՛ վին աշխարհայնոց. ոչ զի զերի՛ի վերոյ նզեալք և յաղթօղք ամ մեզաց և թերչ՛ ութի՛ն, ապրեացին ի կորստենէ աշխարհի՛ յանմահ յարութի՛ն վերաբե՛ րեալք. որ և է կատարեալ փրկուի՛ն։ Ըստ կամայն ես հօր տերոյ։ Ասս կամ յանմիջական անցեալն հայի, այ առ ի փրկել ըստ կամացն ոյ եւն, և կամ առա՛ ւել յարելի է ի՝ նմին, այ քո՛ եռ զանձն ի քաւել զմեզ և ի փրկել յապակա՛ նութի՛ն աշխարհի՛ կամօքն ոյ հօր իւ՛ րոյ, որ և մեզ եղև հայր շնորհօքն որ դեգրեաւ. որով ցուցանի երկուցն հա՛ ճութի՛ն. զի ոչ որդին կամաւ մատնեաց զանձն,

զանձն, նոյնպէս Հայր կամաւ եւ զնա՝ ոչ առանց Հօրն Հաճութեն կատարեաց քո՛ զգործ փրկուն՝ն, այլ՝ի նորա կամ՝ դեղոյն։

Աղ՝ զայս բան կարճառօտ եդ առաքեալն հինն բովանդակ վարդապետութեն՝ զոր Հանդերձեալ է ուսանել, իւրաքանչիւր բառիւք իրրև սուսերաւ Հատանելով մանր զՀրէշական ումանս։ Եթէ քո՛ զիւր անձն եա, զինչ այլոց պէտք նպաստից օրինացն։ մինչ զօրաց զոյն խլեն օրէնք քան զքո՛ արժանաւորութիւն։ Կա քաւուն եղև մեղաց՝ ուր օրէնքն ոչ՝ի քաւել՝ քան թէ յաձեցուցանել զմեղս օժանդակեցին։ Փրկուել յաշխարհէ և՝ի մահուանէ՝ ոչ բնաւ ակնունելի է՝ի Հնչփաւանէ և՝ի խորտնաց, որք զմահ սահմանէին յանցաւորաց։ Եւ զի զայս ամ՝ Հօր ոչ կամաւն վՀաբեաց քո՛ յայտ է ապա՝ թէ ոչ ընդդէմ կամաց ոչ լինի բարձունն Տնոյն, և Տատատուն՝ն նորոյ ուխտին՝ մանաւանդ։ Տակառակ նորա կամացն խորՀի՝ որ ոք զքո՛ ակար դնիցէ՝ և կարօտեալ ձեռնտուութ՝ն օրինացն։ Այնպէս նորա փրկագործութ՝ն մեզ Տայր վերադրեցաւ ձեռ՝ կռչեցելոցս՝ի յորդորութ՝ն պատուի՝ զինչ յարմարուն՝ի ծառայի խոնարՀել նուաստութ՝ն ծառայական օրինօքն։ Ապա յետ այսպիսեաց երանելոյ ոչ՝ զօրէնն խնդրել՝ արժան է, այլ ասել միայն,

5. Աբրահամ՝ հաւատ յաւիտենից յաւիտենից, ամ՝ն։

Աբրահամ, այո՛ այդ Հօր, ըստ նմին և քո՛ որդւոյդ՝ն, կի՛ բովանդակ ազ՝ն երրորդութ՝ն՝ Հղիցին, կի՛ մասուցին փառք՝ ամա՝ն այնպիսի անկշռելի բարերարութ՝ն առ ժամի՝ն փառաւորելոյ՝ի մեզ, ոչ այժմ միայն, այլ յաւիտեան յաւիտենից՝ի մի օրինակ չեք յաւիտենից՝ չունի և օրինակ ոսկեբերանին՝ բայց յայլս դոյ միաբան՝ Աբրհամն յայտ առնէ զանապատ ժամանակն՝ յորում պարտ է անլռելի օրՀնել զնծ՝ յերկրի և յերկինս, ըստ որում և փրկագործ՝ն երախտիք ոչ միայն ինքեան անպատուաբեր են, այլև անկատարած՝ Լռելեայն՝ի ներքս վանի յանդիմանուի աստուիկ առ օրինաց խնդիրն, որք փոխանակ փրկագործ՝ն՝ առաւել զօրէնն կամին փառաւորել։

Ամ՝ն։ Ինքե՛ այսու զՀատատորութ՝ն՝ զորմէ խնդիր առնէ ոսկեբերան, զի՛ ասէ՝ զի այլոցն ոչ տեսանելեաք՝ի սկիզբն Թղթոց դնել զնոսին զայս, այլ յետ բազում բանից։ Եւ ասյ պատասխանի, ոչ միայն՝ի գերազանցուէ պաղ գևացն չկարաց յապաղել զօրհնաբանութ՝ն, այլև զի ասացելոցն իրրև արդէն լեալ կատարեալ զաբեատանուն օրինախնդրացն, ինքել կամեցաւ։ Վա՛ զի յետ յիշելոյն զխաչն և զյարութ՝ն, զաղատուն՝ի մեռելոց, զպահպանուն յատաքինեալից, զՏոյական կամն, զորդւոյ անտեսութ՝ն, զնորՀն, զխաչ՝ զաղաւթին, և զՀամօրէն նո՛ պարգեւս, ինքնին պարտաւորէն ջատագով և նուիրաձաւորք օրինացն։ Վա՛ որոյ մեծաւ զարմացմամբ և սաստկութ՝ն սկսանի խօսել առ նոսա։

6. Աբրահամ զի այդպէս վաղվաղուի՝ ձգել յերեսս յոյնսն ոչ իւրեցն զՀէց՝ի ընդՀան՝ն՝ յոչ սահեաթան։

Զարմացումն՝ն անպատճՀ իրա՝ն՝ներքս փակէ զմեծ զայրացումն, և զամենալի խայտառակութ՝ն գործողին, մանաւանդ յորժամ սա նախանձաւոր կալ ծիւղ պատուհասուորին՝ և ընդրկող բարւոյն։ Գաղատացիք՝ի սկզբան Հաւատալոյ իւրեանց ցուցեալ էին զմեծ փոյթ ընտելութ՝ն աստուածպաշտ՝ն, և զմտերմութ՝ն առ աբե՛ն պօղոս։ մինչդեռ իրրև զգՀրէշտակ ոչ մեծաւթիւ զնա, և գայս խոփոխակիւ ընդ նմա։ ըստ՝ որում վկայէ գՀին։ (ՀՀ։ 14։ 15։ 18։) Ամ՝ն իրր արագ փոփոխումն նոյ յայնպիսի բարւոք ընթացից՝ ոչ կարէր լինել առանց զարմացման և զայրացման՝ի պօղոս, և առանց ամօթոյ առ դաստատիս։

Զարմանամ ասէ՝ իրրև ընդ մեծ և անկարծելի իրք, զի այդպէս վաղվաղուի՝ ոչ զնարդ և իպէ, այլ յոյժ արագ՝ացեալ յետ փոքր ժամանակի դառնալոյ ձերոյ առ՝ն, ձեռնախիչ յոյնսն՝ որ Հէցն՝ գՀէց, յոյ Տզրկ՝ն՝ որ ձերի ողորմութ՝ն՝ առանց ձեր խորՀելոյ և խնդրելոյ կոչեաց զձե՛զ՝ի կատ՝ն՝ պաշտամանց, ՝ի ընծրկան՝ն՝, ՝ի Տաղորդութ՝ն բարերարութ՝ն քո՛ւ, յարդարուե՛, ՝ի Հաշտութ՝ն ընդ նմ՝, ՝ի յաւիտենից

փրկուին , որք հաւատովքն ՚ի քո և ՚ի վստահութիւն պարգևեցան ձեզ ՚յայսմ աի բարեխնամով կոչողէ ՚ի ֆոխին ասեմ, փոխագարձիք , անցանելք յայլ աբեաբան, յայլ վարդապետուէ, յայլ ուսուցն , որ Թէպէտ ըս պարծելոյ քարոզողաց իւ րոց աւետարան կոչի , և այնպիսի կարծի ըս արուարին տեսակին , իբր զի տա կաւին երևի քարոզել դքս , սակայն ըս խոստանին՝ այլ ՚ի գլխովին , կարի տար բերել ՚յայնմանէ՝ զոր մեք քարոզեցաք , և դուք ընկալայք · որ և հակառակի

ձերում կոչմանն , և կոչողին ձեզ ։

Աւել կամի ըս ասկեբերանին և ըս այլոց ։ Դուք և վարդապետք ձեր զօրհնան ՚ջատագովելով իբրև կարևորս ՚ի փրկ կութեն, համարիք վրէժիմնդրելն փա ռացն ձեզ հօր՝ իբրև սահմանողի օրէ նացն ։ Եւ սակայն անարդէք այնու ոչ միայն զքս , այլև զՀայր նր · զի զնա իւրով բարեգթութեն կոչեաց զձեզ ՚ի հեթհանոսութենէ ՚ի հաւատս քս · եթէ կամիցեալ էր նա ՚ի հրէական օրէնս կա ցուցանել զձեզ , և նովաւ տալ զիրկու թեն , դարձ մի դիւրին էր այդ ՚ի ձեռն մեր երբայեցի պաշտօնէից՝ զերբայա կանն աւանդուի դնել ձեր առաջի՝ ա ռանց հակառակելոյ այլոց հրեից և հե թանոսաց ։ Ապա ուրեմն յարիլ ձերյե րեկս՝ և դնել զայն համազօր ըս աւե տարանին , ոչ այլ ինչ է՝ բայց անարգ դել մնոյն իսկ կոչողն , և հրաժարել ՚ի նմանէ։ Ա՛ն այսորիկ՝ ոչ ազդ առնէ ոա կնբերան , չասաց՝ փոխոխիք յաւետա բանէն , այլ ՚ի կոչողէն · որ առաւել դարվնլի է և ահացուցիչ , իբրև ար տաքոյ կարծեաց նր · Թէպէտ ըս իբրն՝ ամեն միանգամայն կատարիւր , ՚ի խոտո րումն յաւետարանէն և ՚ի քէ , և յոյ հօրէ ։

Կոչող իմացաք զնա Հայր՝ ըս հաւատակ մտաց մերկնչաց · զի առ ոլորաբար նմա բնծայէ առաքելն զկոչումն ՚ի հաւատս։ Իսկ հերձուածոց իմանայ զքս , յորոյ ա նուն կոչեցեալ էին քրիստոնեայք · և զկարգ շարադրուէն այսպէս ընթեռ նուլ պատշաճ համարի · Ջարմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոխոխիք ՚ի քէ, որ կոչեաց զձեզ ՚ի շնորհս , ՚ի յապաշ խարուէ , ըս որում ինքն ասէր , ոչ եկի կոչել զարդարս՝ այլ զմեղաւորս յապաշ խարուէ ։ Ցոյն բնաւիբն ոչ պահանջէ զայսպիսի միտս , այլ ոչ եղ մեր Թարգ մանիչս և յաոիչն · և յայսմանէ ասէ ոսկեբերանն՝ Թէ կոչումն հօր է , իսկ քն պատճառ կոչման ։ Բայց երևին ըս ասելն՝ ասորին և արաբացին , զի ա ձեն · վաղվաղակի դարձայք կի խոտո բեցայք ՚ի քէ՝ որ իւրովք շնորհօք կո չեաց զձեզ , և ն ։

Ոմանք զնա ինքն պօղոս իմանան կո չող · իբրև Թէ ասարանայք յինէն՝ որ կուէցի զձեզ ՚ի հաւատս քէ ։ Բայց այս առաւել անընդունելի է · զի առա քելս ոչ միայն ամ ուրեք այ տայ զկո չումին , այլ և ՚ի Թղթիս ջանայ ցու ցանել զնա յանցաւորս առ ամ և առ քէի պարդևս · որպս զի մի երևեսցի զնր ինչ իրաւունս վարել ընդ նմ ։ ՚Ի բովանդակ բանիս ընդկնու ինչ զար մանալ առաքեալն , ոչ նկատեն ոսկե բերան և հերոնիմոս ։ Մի՝ զի փոփո խին յաղագաւորեն շնորհաց քէի ՚ի ծա ռայութեի օրինական լծոյն , որ ունայ նացուցաներ զլխովին զկոչումին նմ · և այն էր մեծի անընտրողութեն նշանակ ։ Եւ միւս կա , զի այնպս վաղվաղակի յանձն առնուն զայն փոփոխութեի · որ ցոյցք են ծանծաղ և տկար մտաց ։ Եւ ասի վաղվաղակի նախ ըս ժամանակի դարձման նմ ՚ի կոտ · զի այն ինչ նորո եր քարոզութեին ընկալեալ ՚ի նոցանէ , իբրև ամբ չորք անցեալ ՚ի հաւատա լոյ նմ մինչ ՚ի գրել Թղթոյս , ըս ՚ի ՏՒ ամին մինչև ՚ի ՏՏ, ըս հաւանական ժա մանակարին՝ զոր եղաք ՚ի նախադրու Թեն ։ Երկրորդ , զի արագանի ՚ի հա մանել աուտ քարոզաց՝ առանց քննե լոյ տեղի ետուն բանից նմ · ոչ պէտք եղեն բազում ժամանակաց՝ և յերկար պայքարման այլ յառաջին մտալ խոս բեալիցն՝ իբրև ՚ի նախկին արձակման նեախց անձնատուրք եղեն ՚ի պատրանս նմ ։ Եթէ յետ բազում ժամանակաց հնանալոյ ՚ի քրիստոնէութեն պատա հեր նմ առ սակաւ սակաւ խոտորել յօ տար ուսմունս , էր տակաւին արժա նի մեղադրուէ, բայց մարթ էր զմարդ կային Թուլութեին պատճառել ։ Ա՛ կայն այն ինչ հնչելով առ նա աւետա բանին, և նմ մտադիւր ընդնելով զայն հանդերձ բազում վշտամբերուբ , կա

րի

րի պարտաւելիք լինին յանապատն օտարաց ձայն վարդապետութեանէ . և զայսոսիկ յընթացս ԹղԹոյս յանդիման արկանէ նոցա այլևայլ օրինակաւ : Բայց յաւելու- ոսկեբերան , Թէ առ ՚ի մեղմել զկըշ- տամբանսն էասաց՝ փոխոխեցայք , այլ՝ ֆոֆոխէ- ։ իբրև ցուցանելով՝ Թէ դեռ ոչ հաւատայ այնպէս փոխոխելոյն նոցա , և ոչ համարի ամենեւ բմբռնել նոցա ՚ի հրա- պոյրս սուտ քարոզացն . զոր ստորև մեկնաբան ասէ . * Ա՛յլ ես յուսացել եմ ՚ի ձեզ ոչբ , Թէ ոչ այլոզդ ինչ խոր- հիցիք ։ ‖ (Ե . 10 :)

Իսկ Թէ յինչ միտս այլ առեքարան ասաց զմոլար ուսմունսն , կայ մեզ ևևս բա- ցատրել ՚ի յաջորդ տանն ։

7 • Ո՛ր ոչ գոյ այլ • բայց եղեն ոմանք՝ որ խռովեցուցանէին զձեզ , և ի- նդ- ցին ջրկել զառաքարանն տէր ։

Բնաբանս ամենևին ըստ յուսինն է , որում միաբանի և լաւինն : Ո՛ր ոչ գոյ այլ • ո- մանք զայսաբերականն որ՝ Տայեցուցա- նեն առ բովանդակ անցեալ բանն , ոչ փոխոխիլն ձեր ՚ի կոչմանեդ. ձերմ յայլ աւետարան կամ ՚ի վարդապետութեի՝ ոչ այլ ինչ է , բայց զի ոմանք խռովե- ցուցանեն զձեզ ևն։ Կամ դիտաւորու- Թի՝ նոր քարոզացդ ոչ այլ ինչ է՝ բայց ամբոխել զձեզ , և շրջել զաւետա- բանն : Ցայս միտս կազմէ աթաբացին , դնելով. գործ՝ որ ոչ այլ ինչ է՝ բայց եԹէ ոմանք խռովեն ։

Բայց սովորաբար մեկնիչք ասկեբերան, օգոստինոս , Տերտիլիոս , և այլք զդեր անունս որ՝ առնուն յարաբերական առ- փաբանն ՝ զի յետ ասելոյն՝ Թէ պատրեք փոխոխիք յայլ աւետարան , իբր ուղ- ղելով զասացեալն ՚ի վերջ բերէ , որ , ՚ի աւետարան այլ՝ ոչ է , կի ոչ գոյ . Ցայս միտս ասորին պարզաբար դնէ , որ ոչ գոյ , կի ոչ կայ . և մեր օրինակաց ո- մանք յարեն զայս յանցել առնեն , զոյզ կէտիւ որոշելով ՚ի յաջորդէն ։

Ա՛րդ՝ ըստ այսմ ընթերցուածոյ այլ առ- փաբան իմանալ ազուինային զվարդա- պետուէ հին օրինացն . իբրև զի աւե- տարանէր և այն ըստ արտաքին բանիցն զմարմնական բարիս , որով այլ երևեր յաւետարանէ նորոց օրինացս , որ զհո- գևորականս ևեԹ աւետաւորէ : Բայց սակայն ըստ իրին ոչ է այլ • քանզի ըստ ներ- քին մտացն օրինակ էր այն նորոցս • այն ձև էր , և այս՝ Ճշմարտութի • յայս միտս ևեԹ ասին այլ և այլ • վըշ զի մի գլխովին տարբեր կարծիցի , յաւել ՚ի վըր , Թէ ոչ է այլ : Բայց զի զաղատացիք արդէն կոչեցեալք էին ՚ի բուն աւե- տարանն Ճշմարտութէն , անտեղի էր դառնալ նոցա յօրինակն , և ունելով զլոյսն՝ տառիւրին ելանել ՚ի խնդիր : Ա՛յս իմաստք վայելուչք են • սակայն չէ զրոյց սովորուն՝ զհին օրէնսն աւե- տարանի անուամբ առձայնել ։

Վըշ որոյ ՚ի սովորական իմաստսն մա- տուցեալ , զՀրաւալոյս օրինակնդրացն կոչեաց այլ առեքարան • վըշ զի նըշ սուտ քարոզիչքն ձևանայինն զաւետարանն քրիստոսնէական հաւատս , բայց վտեմական քան զու- սուցեալսն ՚ի պօղոսէ • զանուն աւետա- րանին խնամով պահէին՝ սակս ըստնե- լի առնելոյ զուսմունս իւրեանց , Թէ- պէտ և յարդեանց անտի՝ ըստ ՚ի հաւա- տոց քրիստ , իրօք խոտորեցուցանէին : Ոստի առաքեալս իբր ջղրՀմամբ ըստ նշ կարծեաց տալով զանուն աւետա- րանին , յետս դարձուցանէ զանուն , և բացատրէ Թէ յինչ միտս ասաց զայն • ըստ ոչ եԹէ իրօք կայցէ այլ աւետա- րան Ճշմարիտ • ամ վարդապետութիւն տաքերեալ և հակառակ այնմ՝ զոր քս ինքնին , կամ ՚ի ձեռն պաշտօնէ- ից իւրոց աւանդեաց , ոչ է արժանի անուանւ աւետարանիչ • բայ ՚ի մերոյ աւետարանէ՝ զոր մինչև ցայժմ զե- տեիք , ոչ գոյ , և ոչ կարէ լինել այլ աւետարան ։

Բայց եղեն ոմանք։ Գիտեմ զի ոմանք ըստ պատրուակեալ անուամբ աւետա- րանի մատչին առ ձեզ • բայց ոչ գայլ ինչ առնեն , այլ միայն ամբոխեն զմիտս ձեր, պղտորեն զՀաւատս ձեր • կի երկ- միս խորհուրդս այնմանելով , եղծա- նեն զմիաբանութէն ժողովրդ ձերոյ , յայլև այլս բաժանելով : Եւ այնպէս գործով ֆոֆոխն չրջէլ , ջանան կործա- նել , վեր ՚ի վայր դարձուցանել զաւե- տարանն քրիստ , զՀշմարիտ աւանդս Հաւատոցն քրիստ : Թէև մի կամ երկ- նոր ուսմունս խառնիցեն՝ զի լխտատե- կի զչաբաթուց և զնաւրանաց պահպա-

նուէս, սակայն հակառակ գոլով ճշմարիտ վարդապետուն, այնու զրուանս դակն խարդախեն. զի ոչ ոսկերերան առնու յօրինակ, զդաՀեկան արքունի եՀէ ոք ըմ միոյ կողմանն կարիցէ, ան պիտանացոյց զրուանդակն։ Ազդ առ նեն Հերանիմոս և օգոստինոս, թէ կ՚ին ասաց շրջել. զի ոչ եՀէ խակաշտ եղծանել կարիցեն զաւետարանն, այլ ջնան միայն. և եՀէ ըմունօղ աւետարանին կործանեսցին, նա անկոր ծանելի Հայ։ Ջայսպիսի սուտ վարդապետս կոչեաց ՀՀան, ոչ միայն առ ի ցուցանել զսակաւութիւն նոցառ այլով ճշմարիտ բարոզօք, այլև զի անծանօթք էին անուամբ, աննշանք ըմ ասոՀնեն, անվկայք յայլոց ևկղեցեաց։

Ջասելն՝ ոչ Գոյ այլ, այ աւետարան, խոտորնակի առնուին մարկիանեանք ի վե գրեալ աւետարանի կամ մատենի. և ասեին՝ թէ առաքելն ըմունելի ցուցա նէ միայն զաւետարանն զուկասու, որ իւր էր համարեալ. իսկ զայլ երիսն անընդունելի ասէին։ Թիւրութեի նոց յանդիմանի յայմ կողմանց. զի բանք առաքելոյն ոչ զգրել աւետարան նշա նակեն. և ոչ ուստեք ցուցանի՝ թէ՚ի գրել Թղթոյս կայը աւետարանն զուկասու. և թէ և չորեքին աւետարանք ևս կային գրեալ յայնմ ժամանակի, ոչ այլև այլս մարթի էր ասել զնա, ա մինեցուն զնոյն բանս միաձայնաբար ուսուցանելով։ Եթէ բիւր աւետարանիչք մատեանս գրեացեն՝ ասէ ոսկերերան, զուգաբանս միմեանց և նոյնաշուիղս, բազումքն զմի աւետարան առնդեն. որպէ՚ի հակառակէն՝ եթէ մի ոք ևեթ գրեացէ բանս անմիաբանս, ոչ մի ասէ աւետարան։ Վա՛ որոյ ոչ բազմութի գրողաց կամ գրոց, այլ Տա կառակութի ուսմանցն է՝ որ այլս և այլս առնէ։

8. Այլև ՌՀ, Էմ հրեշտակ յերկնէ ՈՒԲ ՀաբանեացՀ յեՀ ՈՒԲՒ Տա ՈՒԲՀԲԱՆԵՑՈՒՆ յեՀ, ՆՂՄՆ-ԼԻՆՑՀ։

Ջի մի պատճառիցն սուտ առաքելքն և կամ խաբեալքն ի նոցանէ, թէ պշ դոս անձին պատուոյ սակս ջատագովի գիւրն վարդապետութի, դատակնիք ածէ և իւրում անձինն. և զի Տակառակողքն ի յայտոս ապատանէին և ի պետրոս, սա և ոչ զհրեշտակս անդատ արձակէ ասելով։

Այլ ՌՀ, այ ես, յոգնական փոխան եզականի եդեալ. կի եՀէ յոգնա կի առնուլ կամիցես, եՀէ ես և զորձակիցք քարոզուես. Էմ հրեշտակ յերկնէ, այ հրեշտակ բարի՝ յերկնից եկեալ, կի յերկնից խօսելով. յաւելու յերկնէ, զի մի երևեսցի խօսել զքահանայից, որք երբեմն ի գրոց կոչին հրեշտակք. այլ Թէ՚ի բուն իսկ հրեշտակացն երկնից ոք ոՀերթեսցէ յեՀ ասել. ուսուցանիցէ, ասանդեսցէ ձեզ արտաքոյ այնմ, զոր մեք վարդապետեցաք ձեզ մինչև ցայժմ զհաւատոց քոյ, զնոր Տաց նր, և զկարևորացն ի փրկութե, նդվՀ՚ելիցէ. ոչ միայն վարդապետութե նր խոտան լիցի, այլև ինքն մեր ժեսցէ յայմ մանեակցութե, Տամարեալ զի Տաւատալ ի մարմնոյն քրի, Թշնամի Ճշմարտութե, և արժանի կորստեան։ Յաղագս այսր բառի տես այ կորն. ԺՀ. 22։ Հռոմ. Թ. 3։

փոխանակ բառին ասելի՝ յոյնն ասէ ՀԱ. զոր այլուր մերս Թարգմանէ՝ ԲՔՏՀՑ. (գործ. ԺՀ. 13։ Հռոմ. ԺՀ. 17։) և այլք Թարգմանեն՝ Տակառակ, ընդեմ. որպէ և մեր Թարգմանիչս յայլ տեղիս բացատականաւ դնէ զնոյն մատնիկ. այ անբնական, անյոյս, անբան։ (Տռոմ. ա. 26։ ը. 18։ ԺԱ. 24։) Ապա ըմ այսմ զասելն ի բնաբանիս ասելի, կի արՔՏՀՑ, իմանան բազմաց այնչափ սարբեր, որ խղճ և Տակառակ առաքելաւանդ վարդապետութե։ Իսկ ոմանք ոչ առնուն փոխանակ ներՀակի, այլ Թէ միայն արտաքոյ. և բերեն զոսկերերան, Թէ չասաց առաքելն՝ եՀէ Տակառակս քարոզիցէ, կի զբովանդակ աւետարանն խանգարիցէ, այլ Թէ փոքր ինչ և արտաքոյ աւետարանին ասիցէ։ Քանզի և օտար վարդապետքն՝ ոչ եՀէ Տակառակ բանի, այլ միայն սուտ յաւելմամբ խանգարէին զաւետարանն. զի ոչ զայն ուրանային, այլ զգործս օրինացն ի նոյն յաւելուին։

Սակայն Թոմն Թէ ջատագովք այսր խմացուածոյ՝ ոչ զինքեանս Տակառանան, և ոչ զոսկերերան։ Վա՛ զի եՀէ ըմ իբանց

բանաց Քեռնելոյ՝ սուտ յաւելուած առ նէին օրինաւորիքդ, ապա ուրեմն այն յաւելուած էր հակառակ վարդապետութեանդ աւետարանին, և ոչ թէ լոկ արտաքոյ. և եթէ այնու խանգարէին, ապա ներհակ էր· ա՛ն ի մէնջ հակառակ ասելն եղծանի ։ Իսկ ասկէ բերանին մեկնելն, թէ չասաց առաքելն հակառակ քարոզել, իմանալ զհակառակն ըստ արտաքին ձայնից· իբր զի ոչ գիտաց պաշտութենէ կամ զայլ աղանդ գլխովին եղծիչ քրիստոնէութեան առաջի դնէին ։ Բայց թէ ըստ հակառակս ուսուցանէին նոքա, յայտնապէս ասէ անմանաւոր ասկէ բերան, իբր զի այնու խանգարբէին ասէ՝ զվարդապետութենէ աւետարանին ։

Ա՛յլ յաղագս մնաց առաքելոյն չիք քնաւ երկբայութենէ, թէ առելովն ՝ը֊ պաւոյ կամ առէք՝ իմանալ զայն, զոր ՚ի վեր և ՚ի վայր կոչէ այլ, կամ այլոցէ · (ե. 10.) որով և շրջել կամին զաւետարանն· ուստի հարկաւ իմանի՝ հակառակ, ընդէմ, անմիաբան ճշմարիտ աւետարանին ։ Եւ ՚ի բովանդակ ընթացս ընդհանրոյս ոչ զայլ ինչ պնդէ ընդդէմ օրինաւորդացն, բայց զի խոտորեցուցանեն ՚ի ճշմարտութենէ աւետարանին ։

Իսկ թէ յինչ միտս ասիցէ, հրեշտակն ուրուք ուսուցանել արտաքոյ վարդապետութենէ առաքելոյ, ոմանք իմա՛ նան ՚ի վերջ և ապաւամբ հրեշտակն, որ ասէ չէրինէ՝ իբրզի երբեմն լեալ է յերկինս · և պատրանօք կարէ կերպարանիլ ՚ի հրեշտակ լուսոյ, և ուսուցանել հակառակ աւետարանին ։ Բայց մեկնիչք հաւասարապարս իմանան զբարի հրեշտակէ · զի զայն պահանջէն ապաստնալիք առաքելական վրկժիրքն դրութենն · իբր զի սակս ճշմարտութենէ հաւատոց և ոչ ի բան հրեշտական այ իմայել ։ Իսկ եթէ զբար հրեշտակաց իմասցի, նոքա արդէն նզովեալք են, և յամենեցունց խորհելիք ։ Ա՛յլ ՚ի վէր բարի հրեշտակի առնել զբանս, ոմանք ոչ անհնար համարեցան ուսուցանել նմա երբեմն զմոլար վարդապետութիւն· քանզի էր առ հինան կարծիք ոմանց, թէ հրեշտակք բարիք ոչ անշարժ կան միշտ ՚ի բարւոքն և ՚ի ճշմարտութենէ, այլ ըստ անձնիշխան կամացն առնուն փոփոխումն ՚ի բարւոքն ՚ի չարն ։ Սակայն խափանեցան այն կարծիք իբր յայտնապէս հակառակ ողջմիտ վարդապետութեան գրոց ։ Եթէ նոքա համապատասանեն զերեսս այ, եթէ հոգիք են կարգեալք ՚ի սպասաւորութենէ փրկելեացն, եթէ պաշտօնեայք են և արարողք կամացն այ յայմ, զինչդ մարթի ենդ չսքի լինել գործունեայ, և պատգամաւոր առաքելոյ ։

Վա՛յ որոյ ըստ ամ աղջամուխ մեկնչաց՝ խօսք առաքելոյ առաւելաբանութենէ ձևով, և ոչ ասի՝ անկարելի ենեթադրութենէ, այլ եթէ հնար էր՝ բարւոյ հրեշտակի ուսուցանել ինչ հակառակ աւետարանին, ոչ քնաւ արժան է խոտորիլ յրնկալեալ ուսմանցն ։ Այլեայս իմանի առելն, եթէ Ա֊, առել զայս ՚ի վերջոյ սի և այլոց առաքելոց· զի և՝ ձեռ տատեալք էին պարգևօք Հոգւոյն սրբոյ ՚ի ճշմարտութիւն հաւատոց · և անմարթ էր նոցա մոլորութենէ ինչ լինել ուսուցողք ։ Ա՛յսպիսի եղանակ բանից կարի՛ ածէ ցուցանել զառաւելութենէ ասացուածոցն· որով զդուշացուցանել կամի զգաստացեալս՝ չխոտորիլ քնաւ յօտար ուսմանն սուտ բարդեացն, այլ այնպէս խորհել ՚ի նոցանէ, մինչ զի թէ և մեզ հաւասար առաքեալք իցեն, կի՛ յերկնից ևս վայրիջել հրեշտակք, մի՛ ամենևին ունկն մատուցանել ։ Ջի ոչ գեղեցիկ ասէ օգտակինս աստանօր, ճշմարտութենէն վա՛ռ իւր սերելի է, և ոչ վա՛ր մարդ կամ հրեշտակի՝ որ աւետարանէ · զի որ վա՛ռ աւետարանողացն սերէ զայն, կարէ և զստութենէ սերել, եթէ երբեք

զայնպիսիս խօսիցին նոքա ։

Բայց ոչ ինձ թուի, յերկնից ասէ ըզհրեշտակն, յիշեցուցանել կամելով զառաջին օրէնսդրութի՛ն որ եղև ՚ի լեառն սինա առ մովսէս պատգամաւորութենէ հրեշտակի· ա՛ն որում ասէ աբէն առեփանէ նոա յատենախօսութենէ իւրում, (Գործ. է. 38։) Եւ սոյն առաքել դնէ ստորև (ա՛. 19.) կարդալ հրեշտակօք ՚ի ձեռն միջնորդի · և առ երբայեցիս նոյնպէս · * Ջի եթէ որ ՚ի ձեռն հրեշտակաց խօսեցաւ բանն ‖ ևն. (բ՛. 2։) Վա՛յ որոյ իբրև լթէ ասէ · եթէ այժմ ևս՝ ոչ յառաջնում առ՛չուն օրինաց, հրեշտակ երկնից

Նից ահաւորուբ երևել, նորոդել կա-
միցի զպատկանուն օրինացն, և սպառ-
նալիս մահու արձակիցէ առ ոչ պա-
հօղսն, ասեմ ձեզ՝ ոչ միայն ելերկնել ի
սպառնալեացն, այլ նզովս ևս ի վերայ
արձակել այնպիսւոյն : Յորմէ լռելեայն
տայ իմանալ, թէ որչափ և սարհամար
հնչիք են նոր վարդապետդ անհնչակ
անձամբ առեալք զդործ աւետարանչի
հակառակ ճշմարիտ քարոզչաց աւետա-
րանին . և եթէ ի հրեշտակս ընդդիմա-
բանս մեղ նզովս կարդալ կարող եմ,
ուր ինան դոքա յերինջը և ախտաւորք :
Ոսկեբերան բերէ ի սոյն զասացեալն
յառակէ մեծատանն , ուր աբրահամ
առաւել արժանաւորս ցուցանէր
զդէրս մարդարէից՝ քան թէ ի մեռելոց
յարուցեալ ոք քարոզիցէ : Նովին օրէ
նակաւ և առաքեալս յաւէտ ևս ըմունել
լի ցուցանէ զնորադաւանսն բուն աւե
տարանին քարոզչաց՝ իբրև յոյն անըմբ
ջաբար աւանդեալ , քան զպատգամս
հրեշտակի՝ թէև ոչ գլխովին զհակա-
ռակ ինչ ուսուցանիցէ . զի այսու մա-
սամբ տարաբեր է հրեշտակ քան զաւետա-
բանիչն կարգել յոյս . և ա առաւել մեր
ժելի դասի՝ թէ երբեք ընդդէմ ինչ
ձեռաւանդ ուսմանցն կամիցի պատգամ
մաբանել :

9. Պրպես յաբելիցն ասացաւ , և արդ
քաջչել սէր . երկ ոչ աբեսբո-
նեսցէ չեչ աբելի տան զոր աբեէն, նզո-
վեալ լիցի : (Յայլ օրինակ , յաբելիցն
... և քաջչել ... ի ոչ :)

Ոչ կրկնումն նախկին ասացելոյն համա-
րիս զայս ածուխնացին . այլ թէ զոր անդ
առ բարի քարոզողս ասաց՝ առ հրեշ-
տակս և յառաքեալս , լինել նզովելիս՝
եթէ հակառակաբար ուսուցանիցեն ,
ասա առ մոլար քարոզիչն զնոյն ասէ,
իբրև թէ և առաւել նզովելիք են դո-
քա , որք արդեամբք զնոտորնականն
վարդապետութիւն : Բայց ոսկեբերան , հէ-
բեռն '' , օգոստ '' , և այլ մեկնիչք համա-
բիւն երկրորդումն արդէն ասացելոյն . և
այսմ վկայէն ժամանակական և կրկնա-
կան բառդ : Յանցելումն որոշաբար
զանձն իւր և զհրեշտակս արկ ընդ դա-
տաստանաւ՝ յայտագրաբար ուսուցա-
նելն , հրեշտակօք առալով իմանալ զնմ

դերկնային . իսկ իւրով անձամբն փա-
կելով զնմ ընկերս և զգործակիցս քա-
րոզութեան : Իսկ աստանօր անորոշաբար
զնոյն երկրորդէ , առանց յանուանէ
դնելոյ զոք , իբր զի չէր իսկ ժարկ այնմ
յետ ըշխանութ առաւացութեան . և զի
մի անուամբ նշանակելն զոք՝ կարծիս
ասացէ նախանձու և առելութեան . այլ
մանաւանդ պատուոյ սակս լռէ զա-
նուանն՝ թէպէտ և ոչ խնայէ ի վար-
դապետութեն նոյ , եթէ խոտորնակի առ
ճշմարտութիւն գնայցեն : Սակայն ոչ
վայրապար կրկնէ զմիանգամ ասացելս-
այլ զի կարի սաստիկ էր դատաւճիռն՝
և ճամարձակել մինչև առ հրեշտակս
անգամ , երկրորդելովք ցուցանէ՝ ոչ
անխորհրդաբար և առանց կշռելոյ
զբանան խօսել : Ջայս ամ յայտ առնէ
ոսկեբերան և այլք :

Ող յաբելիցն ասացաւ : Աչսիա յոր-
նական դնէ զբայս յոյնն և լատինն .
բայց ըմ մատցն եղական է , և այնպէս
առնու ասորին և արաբացին : Իսկ յա-
բելիցն ասելն՝ կամ ցուցանէ զոր յայ-
ցեալ տանն ասաց , և կամ թէ յառաջն
իսկ ի բեռանոյ ասացել էր առ նա զայն
պիսի զդուշացուցիչ վճիռ, նախագու-
շակելով զապագայ մոլար քարոզից :
Ջայս միտս առաւել դնեն հերոնիմոս .
և վկայէ յայծորդ ժամանակականն , և
արդ , ըմ այժմ ևս վերատին ասեմ . եթէ
ոչ , ո և իցէ՝ յառաջնոցն կիմ ի բեռանոյ,
յիմ ընկերաց և կիմ յօտարաց , աւետա-
բանեացէ ձեզ աբելի , ըմ արտաքոյ կիմ
հակառակ այնմ ուսման , զոր աբեէն ,
զոր առիք ի մեզ , կամ ընկալայք հա-
ւատալով , նզովեալ լիցի : Ընդհանուր
զամենեսեան ընդ նզովիւք փակելով , ոչ
եթէ զճշմարիտ առաքելոյն կասկածէ
օտարութեանն լինել . այլ հաւաստել
կամի , թէ ուր խնդրի ճշմարտութեի ,
անդ չիք աշաւել երեսաց հրեշտակի ,
առաքելոյ , և այլ ումէ և իցէ մարդոյ .
զի ճշմարտութի յոյ է և առ ձեզ :

Ասա փոխ զբառն ասելով , զոր աբեէն .
իսկ յանցելումն ասաց , զոր աբեսբոնէ-
ցոն : Ջի մի՝ ի չքմեղս լինիցին՝ թէ ուս-
տի իմանայցեմք եթէ ոք այլագոյնս
քան զոր աւետարանելոն ուսուցա-
նիցէ , ասէ . ունիք իմանալ յայնցանէ՝
զոր

զոր արդէն ուսայք և հաւատացիք, և չէք մոռացել: Ո՛չ պահանջեմ ի ձէնջ՝ ամ վարդապետութեան կից բանի՝ զոր լսէ՛ք, գաւոխ լինել. կամ զոր ոչն իմա՛նայք, մերժել՝ ի բաց. այլ հիշելով զոր մեք քարոզեցաք ձեզ, և դուք ընկալա՛ք հաւատալով, ի լսելն զայն ուսումն անմիաբան այնմ, զիսաւջիք թէ օտար է և անընդունելի՝ ուսումն և ուսուցո՛ղն:

10. Ա՛ր մարդ՛ն հաճոյ լինիցի, եթէ ա՛յ. կամ խնդրիցէ մարդ՛ն հաճոյ լինել. եթէ ծառա՛ն մարդ՛ն հաճոյ լինէր, ապա չէ՛ ծառայ ոչ էր:

Այսու տայ զպատճառ իւրոյ նախանձաւորութեան՝ էր վա՛ զգուշացուցանէ զղաղատացիս նզովիւք չափ՝ ի մոլար քարոզչացն. ուստի յոյնն և այլ թարգմանք պատճառական շաղկապ դնեն. ֆանէր արդ ևն: Արդն ժամանակական է. ա՛ այժմ յորմէ հետէ թողն զՏիրեւթեն, և կարդեցայ առաքեալ աւետարանին, գիւրն մարդ՛ն հաճոյ լինիցի, թէ ա՛յ: Փոխանակ այսր բայի յոյնն առէ, ֆէյնօ. որ ա՛իրապէս նշանակէ հաւանեցուցանել, քան որում դնի այլուր: (գործ. ժ՛ը. 4: ժ՛ի. 8. 26: ի՛ը. 23. 24:) Եւ յայսմանէ նշանակի հաճեցուցանել, հաճել զոք, որպս և այլուր դնեն թարգմանիչք մեր. (ա՛. Թագ. ի՛ը. 8: Ա՛ատթ. ի՛ը. 14: ե՛. Կորն. է. 11.) և սովին մտօք՝ ի գործ. (ժ՛ը. 20.) դնի՝ ի բանի առնել: Այլև զվերացեալն այսր բայի՝ ֆէյնօճէ, ստորև (է. 8.) մեր թարգմանս դնէ՝ հրապոյր:

Ապա զղօրութէն յոյն բային յայլևայլ միտս ձգեն մեկնիչք, ա՛յ բանիւ հաւանեցուցանել զոք, ուսուցանել, քարոզել, առնել ինչ՝ ի հաճոյս ուրուք, ա՛ մարի այլոց ձևանալ ևն. և ա՛ իւրաքանչիւր նշանակաւէ բազմանան խմաստքն, որք յարմարին ևս բային հաճոյ լինել, զոր դնեն քնաբանս մեր: Օգոստինոս առեալ փոխանակ հաւանեցուցանելոյ, այլազգ յարմարէ զխմաստսն. ա՛ զինչ կարծէք, մեք մարդկա՛ն թէ ա՛յ կա՛մ միոյմ հաւանեցուցանել զոր ասեմս. ոչ ա՛յ, այլ մարդկան միայն ջանամ առաջ դնել և ընդունելի առնել զբանքս. ապա թէ ոչ՝ ա՛յ ամ ինչ յայտնի է, և ոչ պէտք են զնա համոզելոյ: Ըստ այսմ նոյն համարի օգոստինոս ընդ ասացեալսն՝ ի ա՛. կորնթ. (ե՛. 11.) * Ջմարդկան ինչ զմիտս հաճնմք. սակայն առաջի ա՛յ յայտնելոց եմք ‖ ևն. զոր տե՛ս ի մեկնուածն: Սակայն այս եղանակ անդանօթի է այլոց մեկնեցաց:

Այլք իմացել փոխանակ ուսուցանել, քարոզելոյ, այսպս բացատրեն: Մ՛երթէ զմարդ քարոզեմ, թէ զնա՛ծ. մ՛երթէ ուսուցանեմ ի մարդիկ յարել կի՛ հաւատալ, թէ յնա՛ միայն. աւետարան իմ առ ո՛չ առաքեսրդել տանի զձեզ, մ՛երթէ առ մարդի՛կ, թէ առ նա՛ծ, կամ առ քե՛ն: Կամ, զի՛նչ կարծէք ուսուցանել ինձ և քարոզել, արդեօք զմարդկա՛ն վարդապետս, կի՛ զանդուրթես, թէ զնա՛յն միայն. զայն զոր մարդի՛կ կամին, թէ զոր նա՛ տրամայէ: Ա՛ր այս ամ լուելն յայն խմանի բացատական պատասխանին, թէ ոչ զմարդ քարոզեմ, այլ միայն զնա՛ծ, ոչ զմարդկան իրս, այլ զնա՛յն միայն:

Այլք ոմանք իմանալով հաճել, կամ խնդրել զհաճոյս այլոց, մեկնեն այսպէս: Մ՛երթէ՝ ի քարոզել իմում, կամ յամի զոր ուսուցի և այժմ խօսիմ, զհաճոյս մարդկան խնդրեցեմ. կամիցեմ արդեօք շնորհս գտանել առ մարդիկ, զփառս և զգովեստս և զդիւրութէն՝ ի մարդկանէ շահել: Կամ, յայս ամ ջանամ իմ զինչ համարիք, մարդկա՛ն կամիցեմ հնազանդել և հաճոյանալ. դուք ինքնին կարէք վկայել՝ ի գործոց իմոց, զի զհաճոյս ա՛յ միայն խնդրեմ, և նմա հնազանդիլ. և այն ինձ շա՛տ է: Սակայն ա՛ մեկնուածն՝ այս հաւանաբար նոյն լիներ ընդ յայտնդին, կամ խնդրեցեմ մարդ՛ն հաճոյ լինել:

Վա՛ որոյ այլ մեկնիչք հարատատ ևս համարին զիմաստս ոսկեբերանին, որում և հերոնիմոս միաբանի, իմանալով ըզյոյն բային փոխանակ իրատացուցանելոյ. ի սոյն միտս և հաճոյ լինել իմանի արդարանալ, իրաւունս դատնել: Եւ իմաստքն են. եթէ դուք ո՛ զաղատացիք, և կամ այլք սուտ քարոզողք և իմ չարախօսք դատաւոր անցեալ կայք իմում վարդապետութե՛ն, և իմոց ընթացից, դիտասջիք զի ոչ քնաւ փոխեմ զբանս իմ, և ոչ փոյթ առնեմ ձերոյ դա-

դատաստանի։ Մինչեւ առ մարդիկ կայ ինձ իրաւաբանել, մինչեւ մարդկան ուրեմն տալ համարս, մարդիկ արդեօք վճիռ տալոց են ի վերայ իմ։ Եթէ առ մարդիկ ինայիր ինձ աքսորանաւոյ, կարօղ էի վարիլ կեղծաւորութիւն ի շնորհակալս նոցա խօսելով և գործելով. բայց յայլ ուրեմն լով զարդասպառութիւն և պաշտօնս, նմա ունէի ինայ ինձ տալ համարս. նա միայն իւրով դատաստանաւս զիս արդարացանէ կամ պարտաւորէ. մինչեւ կարկինիմ զիս խաբել, որ զգալովիս սրտից նշմարէ. վայ նոր առաջի միայն քանամ արդարանալ, անհարդահս ուրեմն լով զառ ի նմանէ աւանդեալն ինձ սպասաւորութիւն. նորա դատողութիւնն ունէի ակնածելով, մարդկային դատողաց ունչս առնեմ։

Ահա մտաց ի վիր դայ յաջորդն։ Կամ ինդրէյնէմ մարքիզն հաճոյ լինել։ փոխանակ շաղկապին կամ, յորմէ մի գիր է, որ այլևայլ գծիւ գրեալ նշանակէ ՝ինչ. ոյն իմացաւ լատինն. այլև կամ, որպէս իմանայ մերս, ասորին և արաբացին։ Ահա հասուած է իբր պատճառ ազատչոյն. զի յայն սակս ոչ ինդրեր առ դարանալ առ մարդիկ, վա՛ զի ոչ զհաճոյս մարդկան կամի, այլ զնոյ։ Մինչեւ ի պաշտամանն աւետարանին, կամ՝ի վարդապետութիւս կամիմ շնորհակալս առնել մարդկան, և մանաւանդ հրէից, անտես արարել զշնչմարտութենէն. ինչ՞ արդեօք արժան, կամ տեսիլք քնաւ յիս՝ զմարդկային հաճոյս որոնելով, զանհաճոյսն ոչ առնել կամ ուսուցանել. ուր ես մանաւանդ անհաճոյ լինելով մարդկան, ոչ հաճոյացայ։

Եթէ այդու օրինակաւ փոխէն մարքիզն հաճոյ լինէի. ոյն յառաջն ի հրէութիւմուծ անբան նախանձաւորութիւ զկամս հրէից կատարելով, այժմ ես նոյնպէս հաճոյանալ ինդրէի, կամ իրօք հաճոյ լեալ էի, ապա չէի ծառայ ոչ էի։ Յայլ ժարգմանս լուծելոյն դնի մակաբերեալ կանս՝ ապա, զոր մերս բացայայտեաց։ Ընդհանրապէս չշմարտեալ է բանս. զի որ զիարդ և ի օրինակաւ ցանկայ հաճոյանալ մարդկան, մեծ համարելով զմարդկայինս քան զնծայինս, կամ առ ի կատարել զկամս մարդկան՝ զանարժանս դործելով, այնպիսին ոչ է ՀԼՅ

մարիա և հաւատարիմ ծառայ քոյ. անկանի ի շնորհաց քոյ, և անարժան լինի ծառայութեան նորա։

Սակայն տեղիս յայտ առնէ զմտանոր ծառայուն քոյ ի պաշտաման աւետարանին. և իմաստքն են։ Եթէ էին ինձ կամք զհաճոյս մարդկան խնդրել, ոչ յառաջն, ոչ և ա՛ի ծառայութեան քոյ տալի զանձն իմ. չէ հրէից միայն, և ոչ անցանել ի քրիստոնէութենէն։ կամ, եթէ այժմ կամի զհաճոյս հրէական ժողովրդեանն կատարել, նախանձախնդիր լինելով հայրենիք աւանդութեացն, արդարև ոչ շարժէի յիմ վերայ դահլճի թշնամանէի հրէից, և զպարահասուածս սուտ վարդապետացդ։ Բայց զի՞նչ օգուտ, այնուհետև զպաշտօն աւետարանին ոչ հաւատարմութիւ կատարել. որով ոչ ևս քոյ լինէի առաքեալ, և պաշտօնատար։

Զայս ամ զանձն խօսելով, կողմնակի հարկանէ իբր մատամբ ցուցանելով զհնակառակաբան վարդապետն, որք կամ առ երկիւղի հրէական ժողովոյն, և կամ առ ի հաճոյս նոյ, և նորուն հաւատացելոցն հրէից՝ զօրինապահութենէն ՝ներքոյ սրկանէին, չէ քրիստոնէութենէ խառնելով. իբր կամեցել ՝ի մի տապալ հանդուցանել զմովսէս և զքէ։ Բայց վճիռ տայ առաքեալս, թէ այդ է զարդարութեի խնդրել առաջի մարդկան, անտես արարեալ զնոյ դատաստանն. զմարդիկ հաճել շողոմաբարոյ կեղծաւորութէ և փառասիրութէ. որով ոչ քարոզողն և ոչ լսողն բանից նոյ ինան ճշմարիտ պաշտօնեայք քոյ։ Եւ առ ի ցուցանել լեհ կարօղ էր և ինքն զնոյն ճանապարհ վարել զնոյնդոյն և ա քան զհոգեավախոս վարդապետսն զայ նոսիկ, յիշեցուցանէ ի յաջորդդ զառաջին զնաց իւր։

Ի նախագրել բացատրութեան նշանակեցաք հասատօտ, յինչ միտս պարտաւելի է հաճոյ լինելն մարդկան. այ յորժամ առ ի հաճել զմարդ անարդի ճշմարտութենին, կամ անտես լինին հաճոյքն նոյ. և այսպէս նշանակի ամ ուրեք, յորժամ հաճոյ լինելն մարդոյ ասի դիմադրութէ առ ամ։ Բայց ուր զոյ հնար՝ հաճել զմարդ՝ առանց վնասու հաճոյ ինչն նոյ, ոչ ի վեր քան զնամ, այլ ի ներ

ներքոյ նորա , յօդուտ ընկերին , առ՝ի պահել զնա՝պաշտուտ , առ՝ի ջատագով վել նա զշմարտուտ , յայսպիսիս չէ արդելել խնդրել զՀաճոյս մարդկան , և երբեմն հրամայել իսկ է : Ինքն առաքեալս ջանայր ամենեցուն հաճոյ լինել՝ի նոցին օգուտ . (տե՛ս ա՛ . կորն . ժ . 33 ։) Վա՛յ զի այսու օրինակաւ ոչ այնչափ մարդկան հաճոյ լինի ոք , քան թէ առաւել նա այոյ . և որ վա՛ն Շշմարտութեն հաճոյ է մարդկան՝ ասէ օգոստինոս , ոչ նեղէ՛ ինքն՝ այլ Շշմարտութեն հաճոյանալ նոյ՛ . մանաւանդ թէ զինքն և զընկերն՝ի Տա՛ճոյս այ ձգէ այնպիսին ։

11 . Յոյանէ՛ չէ՛ եղբօր պատճառն որ առաքեալքն չինէն , զի ո՛չ է ըստ մարդոյ ։

Ակսանի առաքեալս հաւատարմացուցանել զՀանդ ամանս առաքելուն իւրոյ և վարդապետութեն . զի հաւատալ առնելով՝ թէ երկաքանչիւրն յայնց , ըստ նմին ծանիցի լինել անփոխոխելի , և ո՛չ բնաւ դատելի՝ ո՛չ՝ի մարդոյ , և ո՛չ՝ի հրեշտակէ : Յոյանէ՛ չէ՛ եղբօր : Հարկ առնէք լինել ասէ՝ այժմ նորոգանալս ծանուցանել ձեզ սիրելեացդ վա՛ն պաշտամանն աստուածային , որ առաքեալքդ՝ չինէն , յո՛ր զոր՝ի գործ արկի՛ր առ ձեզ և առ այլ եկեղեցիս մինչև ցայժմ , զի ո՛չ է ըստ մարդոյ . (այն օրինակ ըստ մարդոյ . բայց վրիպակ է .) ո՛չ է դիւտ մարդկային , ո՛չ հաստատեալ կա՛մ աւանդեալ յիշխանէ մարդկան . ո՛չ ևս ինքն մարդկային խորհրդով , կամ յիմոց հաճոյից յանձն ձգեցի . և ո՛չ այլոք ևս մարդկան սովորուն ինձ յանձնեաց : Յայս միտս առնու օգոստինոս և այլք . և ասելն ըստ մարդոյ՝ յայտ առնէ զսկզբն , զվիտ թելին , կամ զվրիպականն , որպիսի են մարդկայինքն ևս ։

Իսկ ոմանք ասեն և այլք , ըստ մարդոյ է՛ մանան՝ միջնորդուն մարդոյ , ի՛ ձեռն պաշտաման մարդոյ ուրուք , որով է զանազան սովորաբար մատակարարին նա և ձեռայինքն . և ըստ այսմ դիմաբան ժամի առ պաշտօնն՝ որ անսովոր Ձա՛ նապարհա՛ մատակարարի յայ անբիծ միջաբար : Երկոքին խմասոք յաջորդ բանիւքն ցուցանին ։

Աղուա՛ն ունի ասելն՝ յոյանէ՛ չէ՛ , զի զկշտամբուն բերելով Հանդերձ ընտանուքն : Քի դաղատացիք քարոզուքն այդ ղոսի վարժեալք և եկեալք՝ի հաւատս քեզ , արդէն դիտակք էին , կամ դէթ պարտ էր նոցՙ դիտել՝ թէ ո՛չ մարդկային իշխանութեն կամ առաքեմամբ վարեր զայն պաշտօն և զինչ Տարկ ապա այժմ յետ այնքան ամաց յուշ առնել նոցա : Զարախօսուն սուտ վարդապետացն , և ձեր անդրդյ լսողութեդ՝ Հարկեաց զնա ասե՝ զարդէն յայտնին իբրև նորոգ յայտնել . բայց չէ՛ յայտնեմ , որք բաբանեալ՝ սխալեք յայտ . և ո՛չ նո՛ք զարախօսացն , որք պատճառանաս խըզդրեն , և ո՛չ զշմարտութե՛ն ։

12 . Պա՛նչէ՛ և ո՛չ ես՝ի Տրդոյ առ , և ո՛չ ոսոյ յոմէ՛ն , այլ՝ի յայտ նո՛ւքն չեն ։

Յուցանէ , կա՛մ մանաւանդ բացայայտել զանգկալն : Զպաշտօն աւետարանին ասե՝ ո՛չ՝ի Տրդոյ առ՝ . յոյնն և այլքյայ ւելուն՝ զայն , յո՛ զաւետարանն . ոչ իշխանութե՛ն , կամ յորդորանաքը և առաջնորդութե՛ մարդոյ ուրուք ընկալայ , ո՛չ՝ի ձեռն այլոյ ուրուք առաքելոյ կարգեցայ քարոզ և առաքեալ : և ոչ ոսոյ յոմէ՛ն : յոյնն և այլք չունին՝ յոմէ՛ն , այլ զօրութէ՛ իմանան զանցեալն՝ յո՛՛ի Տրդոյ . զոր մեր բացայայտեաց : Զվարդապետութե՛ իմ , զնորհուրդս աւետարանն նմին՝ ո՛չ մարդկային ուսանողութե՛ւ ես , զեկայայ՛ի մարդոյ ուսեալ . եթէ՛ ի՛ նը բնաւին վարդապետ ինձ ճանաչեմ զգամաղիէլ , (գործ . իբ՛ . 3 .) ի՛ քրիստոս նեուեա՛ ո՛չ նա , ո՛չ պետրոս , ո՛չ այլ ոք յառաջնոց աշակերտաց եղև ինձ ուսուցիչ կա՛մ դասատիրապետ ։

Այլ՝ի յոյհաննէ՛ն չէ՛ ։ Յայտնելով քա՛ն անմիջաբար՝ առ՝ի զպաշտօնն , և ուսայ զնմ խորհուրդս աւետարանին . քա՛ ինքնին իշխանութե՛ և հրամանաս կացոյց զնս յայս սպասաւորութե՛ . և ինքնին լուսաւորեալ պարգևեաց զնմ դիտել՝ի , զինչ հաւատալ , և զինչ քարոզել արժան իւրե առ՝ հրէայս և առ հեթանոսս . զոր ինչ դիտեմ , և որ ինչ եմս այժմ , բովանդակապես քա՛ն աշդիւնք են , և ո՛չ մարդոյ ուրուք : Յայսմ բանիս ցուցանեն վարդապետք ընդդէմ արիանոսաց զՇշմարիտ ածութե՛ քա՛ն ։

իբր զի առաքեալս ՚ի բաց տանի զվեր վին յամ մարդոյ զիւր կարգուն յառաքելութե՛ն, և քան միայն խոստովանի գայն · ապա ուրեմն յայտ առնէ՝ թէ ոչ սոսկ մարդ է քո՛, այլև ՚ն Հոգի Բիւս։

՚Ի բնաբանիս՝ առաքել և առաքէլ ոմանք նոյն համարին ։ Իսկ Հերոնիմոս որոշէ, առաքեալ իմանալով զնախկին Հաւատոյն քանից աւետարանին, և առաքէլ, մեկն և բացայայտ տեղեկանալ խորհրդոց նորա ։ Բայց լաւ և է որոշել ոմի՛ ՚ի բացատրութեն եղաք, ըստ կրկին մատանց առաքելական պաշտաման, որ է իշխանութե՛ն ուսուցանելոյ, և տեղեկութեամ խորհրդոց Հաւատոյ · ըստ առաջնոյն ա՛ս՝ Հռչակել կամ առնուլ, և ըստ երկրի՛ն՝ ուսանել ։

Խնդրելի է, զոր յայտնութե՛ աստուածոր յիշեցուցանէ առաքեալս ։ Բազումք յառաջնոց և ՚ի յետնոց իմանան զերբ և առնն քան ՚ի Հանապարհին դամասկոս կեալ, կամ յերիս աւուրսն զորս եկաց կուրացեալ ՚ի դամասկոս աղօթի՛ւք և պահօք ։ Այլմ ժամանակէ ասեն՝ կալ գնացաւ նա ՚ի քո՛ ՚ի պաշտօն առաքելութե՛ն, և ներբին լուսաւորութե՛ տեղ կացաւ խորհրդոց աւետարանին ։

Ոմանց դժուարացուցե Թոմի՛ն այս կալ ծիք · զի ասեն՝ յայտնի երևման Հրամայեցաւ պօղոսի՝ մտանել ՚ի դամասկոս և ուսանել զինչ պարտ էցէ նմա առնել ։ (գործ. Թ. 7 ։) Ասդ մկրտե՛լ յա՛ Նանիայէ առաքելոյ , եկաց զաւուրս ինչ ըստ աշակերտան · յորում իմանի՛ Հրամայեալ ՚ի նոցանէ յաւամանս Հաւատոյ ։ Վասն որոյ ըստ այսմ ոչ միաբանի ա՛ս ասեն աստուածոր՝ Թէ ոչ ուսայ յամենէ ։ Եւ ոչ Հաւանելի Թոմի՛ն ասեն , պօղոս զի Հալածչի այն ինչ եղելոյ Հաւատա ցեալ , չև և միրտեալ և ընկալեալ զՀոգին , արժանանալ այնպիսւոյ չքնաղ յայտնութե՛ն , և կարգիլ յառաքելութե՛ն ։ Իսկ եթէ անդէն վաղվաղակի սկսաւ քարոզել ՚ի դամասկոս , զայն ոչ ասաբ ասեն՝ իբրև առաքեալ , այլ իբրև աշա կերտ · ոմի՛ և այլք յաշակերտաց՝ որք ունէին զգալոգիս բանի , քարոզէին բա զում անգամ առանց լինելոյ առաքելոյ · այսպիսի էր ասղղոս , ակիւղաս , և այլք նմանձաւորք ։

Յայսոսիկ պատճառս Հայեցեալ , առա ւել ընտրեն իմանալ զայտնութե՛ն եղելոյ նմա ՚ի յափշտակիլն յերի՛ երկինս , զկնի իբրև ուԹ ամաց դարձման նո՛ ՚ի Հա ւատս · զորմէ ասացաք ՚ի մեկն · ԺԲ. կարն. ԺԲ. 3. 4 ։ Յայսմ ասեն՝ կատարելացա լուսաւորեալ պօղոսի յամ խորհուրդս աւետարանին , կացուցաւ առաքել՝ Հե Թանոսաց · զերկաբանչիւրն և ընկալ լեալ յայն , և ոչ ՚ի մարդոյ ։

Սակայն և այս կարծիք ոչ անպարտ են յԵդիմտէ ։ Պօղոս մինչև յափշտա կեալ յերրորդ երկինս , քարոզեր ամս յոլով ՚ի դամասկոս , յարաբիա , յԵ դեմ , ՚ի տարսոն , յանտիոք · վիՀեր և յաղեքսՀարեր զՀրէայս , որասլով զբա զումս յուդայն աւետարանին · այսո քիկ առաքելական են գործք · և ոչ ուս տեք ունին ցուցանել , Թէ նա իբրև ա շակերտ գործեր , և ոչ իբրև առաքե՛ն Ընդ Հակառակն ունիմք Հաւաստել՝ Թէ առաքելաբար պաշտեր զայս ամ , ՚ի պատմութե՛ անտի ղուկայ , և ՚ի բանից իսկ առաքելոյս՝ զոր ՚ի կարդի ԹղԹոյս ասէ ։ Աղդ ինքնին քա յայտներ անանկ այլ , Թէ պօղոս է ինձ անօթի ընտրու Թե՛ , և ոչ Թէ լինելցի , կամ արասցես զնա · առաջի հեԹանոսաց և Թագա ւորաց կրեսցէ ասե՝ զանունս իմ · յայտ է Թէ առաքելական բարձրութե՛ն ։ Ա ավ վաղակի համարձակիլ նո՛ ՚ի ժողովոր դեանն , զոր ղուկաս պատմէ , և ասաս ուաբեալս Հաստատե , (համար 16 ·) ոչ կարեր լինել պատուղ սակաւօրեայ ուսմանցն ՚ի դամասկոս · Եւ ոմի՛ Հաս տատե՛ Թէ ձեռնարկէ ասկերերան , ու սեալն ասե ՚ի մարդկանե՛ Թէ՝ և արա գամիտք ոմանք իցեն , պէտս ունին ժա մանակի՛ · մանաւանդ ՚ի վարժել զՀակա ռակ ուսմունս · իսկ պօղոս մոլե՛ անՀնա բին ՚ի երկնե՛ն՝ զնարդ ամենայն ու բնին յառաղ վարդապետութե՛ն փոխելո , զօրանայր և յաղեՀաբեր , Թէ ոչ յամե այնին վարդապետե բնկալեալ եր զուս առնին ։ Աղդարև մեծ իրք են՝ արագա պէս ՚ի Հալածչէ անտի կարդել առա քեալ յառաղ քան զմկրտիլն · բայց ըզ զարմանան ինքնին առաքեալս լուծանե ասելով · 15 · * Ա յլ յորժամ կամեցաւ ՚ն , որոշեաց զնս յորովայնէ մօր իմոյ , և կոչեաց ՚ի ձեռն շնորՀայ իւրոյ, յայտ նել

նել զորդին իւր ։ Եւ ։

Վա՜ որոյ զգուշասար քննութ կշռելով զընթացս բանից՝ թէ զուկասս, և թէ առաքելոյս, իբր աներկբայ ըմունելի է՝ թէ յայտնութին չիցատակեալ առաքեալ այն կ որ եղև նմա ի ճանապարհին դալ մասկեայ ։ յորում կարգեցաւ առաքել, և ուսալ ձեռային լուսոյն զխորհուրդս հաւատոց քոյ ։ Եւ ոչ ընդդիմանայ ասելն, թէ յանմիայն իսմայելէ զինչ պարտ իցէ առնել ։ զի ոչ ասէ յայտնապէս ։ զինչ պարտ իցէ հաւատալ և քարոզել ։ այլ զոր անձին իւրում պիտոյ էր գործել մկրտելոյն և պալ գործս քրիստոնէու, թէ կատարելով, կամ որ ինչ այլ զգուշալի կայր ի վարիլ ըստ ժողովրդեանն և յեղանակ քարոզելոյն ։ կարօղ էր լսել և յաչակերտեալ անտի ինչ ինչ ի քրիստոնէական ուսմանց ։ բայց ոչ այնու ի նոցանէ ուսանէր զհաւատալն և զընդ քարոզելն ։ Ա յս է՝ զոր առաքէնս ասէ, թէ ոչ ուսայ յոմանէ ։ զոր և յաջորդ պատմէն ստուգէ։

13 · Ա՚Ռանձ լուեալ՚ էիք զվիճակն ձեր որ էրէն ի հրէութիւն զի ես զի անդ լուծէի զեկեղեցին ։, և ա՜՜՜ հարկանէի զնա ։

՚ի ծանօթ և ի հռչակել իրաց , յայլ ևս մ առաջին թշնամութիւն առ քա , ցուցանել կամի վհնդրելին , զայն թէ ոչ ի մարդոյ՝ այլ առ յայ ինքնին ընկալաւ զառաւարանն ։ և թէ այնչափ առաւել ըմունելի է քարոզուն իւր , որչափ յառաջն հակառակեր այնմ ։ Եւ ի կարգի բանիցս հաւատարմացուցանել կամի՝ թէ ոչ յառաջ քան զդարձումն իւր , և ոչ վկնի դարձին՝ ի մարդոյ ումեք ընկալաւ կի ուսաւ զառաւարանն ։ զայս երկրորդս յայտ առնէ առաքե (՚ի տունն 16 · 17 · 18 · 19 ։) Իսկ զառաջինն , յայ նախ քան զդարձն ոչ ուսեալ յումեքէ , ցուցանէ , մի՝ առելոցն առ քա , յայսմ տան ։ և երկրորդ՝ սասոիկ ջերմուեցեն առ հրէութի , ՚ի յաջորդ տան ։

Քանզի լուեալ է ձեր , յայլոց , և մի նէն իսկ ։ Ո՚չ անձնանօթ իրաց վկայս կոչեմ զձեզ ։ Թէպէտ ոչ այօք տեսել եք , բայց ականջք ձեր առեղկագոյնք են գործեցելոյն ՚ի հրէաստանի ։ ազմուկ խռովուն ոչ ծածկեցաւ ՚ի բացակայ գաւառէդ ձերմէ ։ այլև ես ինքն ոչ աչ մաւելցի խոստովանել ՚ի միջի ձերում զիմ գնացն , զհանդամանս վարուց և գործոց իմոց , որ երբէն ՚ի հրէ՜՜՜ն , զոր կանխաւ վարեցի ՚ի հրէական կրօնի գո

լով յառաջ քան զդարձն ՚ի քս ։

Զի ասէ հաւածէիք Ես որ այլոյն ամենայն ոք էի , միայն ՚ի հալածելն զՀաւատացեալս ՚ի քս Եղէ նշանաւոր ընդ բազում գաւառս ։ ոչ կայր չափ և սահման մոլեգնութե իմոյ ։ ես միայնակ ոչ շատացեալ ՚ի հալածելն , զրդռելի և զայլս ոմանիկս և իշխանս ։ ոչ յարս միայն զայրացեալ , այլև ՚ի կանայս ալ կարս ։ ՚ի տան թաքուցեալքն ոչ նուազ ՚ի վտանգի կային՝ քան զդուսալսն ՚ի հրապարակի ։ բանս և կապանք ըմբռնելոյն ոչ զովացուցանէին զնապաստ իմ, մինչև ոչ սեսանէի զարիւն սպանելոցն ։ զորոց և զհամարն ես առնուի իբրև առեղապիր , առաւել կարմիր հիւթով նոցա գրելով՝ քան սև սակաւ ։ պղեստին նեղ էր և անձուկ առ դառնութ սրտիս ։ այլ մինչև յարտաքին քաղաքս զնոյր մաղձ իմ ։ Ա յսքան մոլեգին կատաղութիք հալածէի ոչ զսուկասմանս , այլ ՚ի նոյնչափ ։ զրզռմանդակ ժողով հաւատացելոցն ՚ի քս , զոր ասե հաւաքել կամէր Հօտ նոր , և ես ղրել ջանայի՝ ասեմարտ մարտուցեալ ։ Եւ ՜՜՜ հրէ՜՜՜ն , իբրև զքաղաք մատնեալ ՚ի ձեռս թշնամւոյ՝ այնպէս կոզոպտէի , քանզի հնարէի զտլոր քրիստոնեայս ։ զի և հեռք նոյ մի մնացին ։ Ա յսպէս առանց ամօթոյ ստահակացուցանի առաքեալս զիւր նախկին թշնամութի , ՚ի յայն ատեն լով ։ իբր զի հալածէր , և անչափ , և զեկեղեցին այ , և ատելով ես ։ Ջի ինքնին ծանիցի , թէ ՚ի մէոյ ծայրէ ի միւսն յանկարծ փոխումն՝ ոչ մարդկային օրինակաւ , և սովորական կոչմամբն այ էր հնարաւոր , այլ անսովորաւն անընդհատ բան յայ ։

14 · Ա՜՜ յառաջեցէ էի ՚ի հրէութի ես զընդ՜՜ հասակակից իմ , որ յազգէն իմմէ էին ։ ա՜՜՜ել նախանձեցեալ էր էի իմոյ հայրենի ՜՜՜քո՜՜՜նէն ։

Յառաջ բերէ զիւր ջերմուեցն ՚ի հրէական կրօնս՝ անուղղելի ՚ի մարդկային

հնարից, այլ միայն յանձային հզօր շնորհս : Կրկին մատամբ յարեալ զինքն ցուցանէ պնդապինա յառաջին գնացսն, ըստ տեղւոյն կրօնիցն, և ըստ բորբոքել նախանձաւորութեան առ ի նորայն ջատագովութիւն :

Եւ յոյժ էր ասէ՝ ի հրեայսն : Ի ծանօթութեան հրէական կրօնիցն, և փաստ բնական ուսմանց և օրինադրութեանց զարգացեալ էին, արագաշարժ և քաջ ուսումն առեալ քան զհասակ նոցա էր. ի յոյն չէք էր. բայց այլքն ունին . Ընդ հասակակիցս՝ որք ի թիզ եւս էին նաև ուսումնակիցք էր, առնէ զարդատուութիւն, և ոչ ըստ երիցագոյնն հասակաւ . զի մի պարծանաց կարծեսցի բան՝ ըստ հերոնիմոսի : և կամ զի բաղդատութիւն մի անկարանայցէ՝ ըստ ազգութեացդոյն , համեմատելով զանձն ընդ զարգացեալսն ամաք , որք դժուար ընկալք լինին առ ուսումն : Եւ բաղդատէ դարձեալ ոչ ըստ օտարազգիս , որք այլաբեզու գոլով դժուարաւ ընդելասնային հրեական ուսմանց , այլ ըստ յազգէն էր հասեալ էին , հրեայք ծննդեամբ և լեզուաւ :

Ա՛ռաքելոյ՝ ի պարծանս էր : Կամ բաղդատութեամբ իմանի , ցի առաւել քան զայլ ազգակիցս իմ . և կի արձակաբար, ցի սաստիկ , կարի յոյժ նախանձաւոր էի , վրէժիմնդիր ի պահպանութեան հայրենի սահմանացն : Աւանդութիւնս հայրենիս ասէ զմովսիսական օրինս որ էառալ առաքեաց հրեից , և ի նոցանէ աւանդեալ առ որդիս . կամ, զայլ օրիս նադրութիւնս ծերոց և փարիսեցւոց՝ արտաքոյ մովսիսականացն , որոց պահպանութիւն կարի զգուշանային փարիսեցիք , որպիսի էր և պօղոս՝ որդի փարիսեցւոյ : (գործ . իէ. 6 : փիլիպ . գ. 5 :) Արդ՝ առհասարակ հայրենի օրէնս նացն՝ որք յայր աւանդեցան ի ձեռն մովսէսի , և կամ ի ծերոց անտի և ի վարդապետաց կարդեցան , նախանձաւոր էի ասէ , ոչ ես միայն պահպանելով զայնս անարատութիւն , այլ և ջան առարեալ մեծապէս փութով քան զրազումս ի վարդապետաց մերոց , զի և այլք զգուշանայցեն ի պահպանութիւն , և վրէժխնդիրք առ օրինազանցսն լինիցին : Ա՛յն իմ նախանձ ոչ ի տգիտութենէ ծնեալ էր , կի յանգամս սրամտութենէ , այլ ի բազում գիտութէ օրինացն , և ի մեծարանաց որով պատուէր կալը ձեռն զօրինադիրն ասծ . և յայսմ նախանձէն՝ որ ուղիղ ինձ թուէր ըստ այ , զբը դռիւր յիս անհնարին ցասումն ընդդէմ հաւատացելոց ի քս , իբր արհամարհողաց և քակտողաց զօրէնսն հինս՝ իբրեանց նոր ուսմամբք : Ի սոյն միտս զայննախանձ՝ զոր ասա ասէ առաքեալս՝ առ հայրենի աւանդութիւնսն , այլուր՝ ասյ ասէ . ոչ ի խօսելն յատենի ժողովրդեանն . (գործ . իէ. 3 .) * Նախանձայարոյց էր այ , ոչ ամենեքին դուք այսօր : ‖ Ջսոյն վկայէ զայլոց հրէից (Հռոմ. ժ . 2 .) * Վկայեմ նմ ելեռ զնախանձն ասյ ունին , այլ ոչ գիտութեամբ : ‖

Եւ ահա այսքան գոլով բմբռնեալ իմ ի հրէական ուսմանս , և ի նախանձ օրինացն , ոմ որ ի հրէից անտի կամ ի քրիստոնեայ վարդապետաց կարող էր բանիւք խախտել զնս ի հրէութենէն , զնախանձ իմ շիջուցանել , և ի քրիստոնէութեն անդր յօժարեցուցանել , և ընդրկել փոխանակ պատուոյ զանարգանս , փոխանակ պատուոյ ընծայս և խարէածս , և փոխանակ հանդերձ տեառն՝ վիշտս , և հալածանս : Որ ուրուք կարողութեն էր այսպիսի ներհակս փոխելոյ փոխանակ յանկարծակի վարդապետս քրիստոնէութեն զնս կացուցանել , և զառաջին նախանձն փոխարկել ի հնազանդութիւն աւետարանին քրիստ : Ոչ այլ ոք , և ոչ իսկ , բայց միայն ասծ՝ իւրով հզօր բարեկեցութեն :

15 . Այլ յորժամ հաճեաց ասծ , որ ընտրեաց զիս յորովայնէ մօր իմոյ , և կոչեաց ի շնորհս իւրոյ :

Հաստատութիւն ցուցանէ , թէ ոչ ոք ի մարդկանէ եղև , կամ լինել կարող էր հրաւանդիչ իւր և կոչող ի քրիստոնեայ հաւատս , ի վէր բերէ զհետեւութեն , թէ միայն ի յայտնութենէն յոմէ քեզ արժան նացաւ զնոյն շնորհի . և զնէ կրկին պատճառս իւրում ընտրութեն , ցի զերի կամն ասյ ի սահմանել , և զերի կոչութենէ ի լինել քարող հաւատոցն :

Այլ յորժամ հաճեաց ասծ : Ըստ յոյն ընթերցուածոյ անկատար ձևանայ բանս՝ կա-

կապակցելի ըլլալորդին այսպէս։ Յորժամ կամեցաւ ասծ՝ որոշողն վրա յորա_ վայել մօր իմոյ, և կոչողն ի ձեռն շնորհայ իւրոց յայտնել զորդին իւր, ևն, անդէն վաղվաղակի ոչինչ զգացու_ ցի մարմնոյ և արեան ։ Ա՛լ Թարգ_ մանք և նմանաբար ընդհանուն։ Ա՛ն այն լսողին ասէ, յորժամ հաճոյ եղև նմա, փոխանակ դնելոյ՝ ըսյ։ Ըստ այսմ կապակցութեամբ բայն կենդան ոչ հայի առ որոշելն, այլ առ յետագային, ըր յորժամ կամեցաւ ասծ՝ զի աւետարա_ նեցից զնա ի հնեթանոսս, ոչինչ զգա_ ցուցի ևն։ Վա՛ն որոյ իմաստքն են։ Ես յամառեալ պնդել կայի ի պատերազմ ընդէմ քարոզողաց քոյ՝ իբրև ապակա_ նողաց հայրենի օրինացն։ բայց յորժամ ետծ հայր հաճելացաւ յիւրմէ գնծութեն՝ հակառակ արժանեաց իմոց, յետ որդ_ շելոյ զիս յորովայնէ մօր իմոյ, ըր յառաջ_ քան զծնանել յաշխարհ, որ է ասել՝ ի յաւիտենից, և յետ կոչելոյն զիս ըր ժամանակին ի ձեռն շնորհայ իւրոց, առ ի քարոզել զորդին իւր։ Յորժամ կամեցաւ ասեմ, զի նաև ի հնեթանոսս քարոզեցից զնա, ոչ ումեք ծանուցի կամ յայտնեցի զառաքումն իմ, և ոչ յեղեմ ելի ևն։ ոնչ յարէ ի յայորդն։ Որբնէ ի բանիս իմանի սահմանելն ոչ աղաւ կամօք, և ընտրել զպօղոս՝ ոչ ի յաւիտենից կանաս կի ի վերկալեի, և ոչ դարձեալ ի քնական հաւատս, այլ ի պաշտօն առաքելութեն, ըստ որում յարէ՝ յայտնել զբերն իւր ինձ, և այն՝ ի հնեթանոս։ Տնս զոր ասացաք ի բանն հռովմ. ևս ։ ։ * Որոշեալ յաւետա_ րանն ոչ ։ ։ Եւ ասէ որոշեալ յորովայնէ մօր, որ սովորական է ի նը դերս ասի ի նշանակել զայն՝ որ յաւիտենից ի իր_ բև Թէ նշանակ յաւիտենից համարեա_ լով զաահմանն՝ որ յառաջ քան զծնա_ նել մարդոյ ։ վա՛ն զի իւրաքանչիւր մար_ դոյ յառաւել իւր ժամանակ ականի ի գոյանալ նր ։ ուստի մինչև է գոյա_ ցեալ ծննդեամբ, չիք առ նա ժամա_ նակ, այլ յաւիտենականութիւն ։ վա՛ն փոխանակ ասելոյ՝ ի յաւիտենից կի ի սկզբանէ, ասեն՝ յառաջ քան զծնա_ նելն, կամ յորովայնի, յարգանդէ ևն։ (Եսայի ։ խե ։ ։) որպէս առ երեմիա ասէր ևս ։ (ևս ։ ։) * Մինչև ստեղ_ ծեալ էիր յորովայնի՝ դիտեմ զքեզ ։ և մինչև ելեալ էիր յարգանդէ, սրբեցի զքեզ ։ ։ ևն ։ Գոյ դարձեալ և մեա պատճառ՝ յարգանդէ ասելոյ զընտրու_ թեն, կի յառաջ քան զծնանել, ըր առ ի քաց ասելոյ զարժանարութիւն գործոց ։ տես զնոյն հռովմ. (ի ։ ։)

* Մինչև ծնեալ էին ։ ևն ։

Ոմանք յորովայնէ մօր, իմացան նմանու_ թէ՝ ի միջոյ ժողովարանին հրէից ։ և առեալ է այս յօդուածոյնոսկ, յասել նր ի մկնութեն, թէ պօղոս որոշի ըստ իրաց ինչ, որով ի կոյր սովորութեն մարմնական ծնողացն զատանի ։ Բերէ զայս ագռաւնացին, և յաւելու զընա_ կան նշանակութեի ևս, ըր որոշեաց զնա յորովայնէ մօր, տալով ծնանել ըմարմ նոյ, յաջողելով գալ ի ծնունդ ։ Ա՛յլք ոմանք իմանան, յորովայնէ մօր սահ_ մանեաց ինձ զհառնուած մարմնոյ՝ բա_ ջայարմար ի պաշտօն առաքելական ։ Ա՛յսքիկ են իմաստք հանճարով ձեա_ ցեալք ։ և քանզի առաքեալս միանգամ ևւեթ ի կիր առնու զայս եղանակ խօ_ սելոյ, ի սովորութեի այլ գրոց խնդրե_ լի են հարազատս իմաստքն՝ զոր ի վե_ րոյ ասացաք ։

Կռչել ասաց՝ զազդայ կատարումն յա_ յտնիցն որոշմանն, կի զկիրառութեի վճռոյ ընտրութեին ։ ըր ըստ յաւե_ ւենից որոշեալն էր, ըստ նմին ի սահ_ մանեալ ժամանակի կոչեաց զնա ի հը_ րեական բուռն հակառակութեինն ։ ուստի պարզաբար ի չեն ընդհոյ, զբրի և անպատրական և մտանատր պար_ գևօք առատութեի և անոխակալութեի ։ վա՛ն զի ի կոչեցեալն ոչ միայն արժանա_ ւորութեի ոչ էր, այլ զկռվին անաք_ ժանութեի էր ։ Եւ յայտնորի բանս լռե_ լեայն արդելու առաքեալս դէտ առաջ_ զացն տարակոյս, թէ կամեցեալ ևն կարգել զպօղոս յառաքելութեի տիեզե_ րաց, առիւծ թողոյր զայնքան ժամա_ նակ պատերազմ յարուցանել ընդդէմ եկեղեցւոյ, և այլ սպասիկ հարցաքա_ նութեիք ։ Ի լուծումն սմին այսպիսեաց խորհրդով դնէ, կռչեաց ։ որոշեաց, և ընդհօ ։ Պատճառք որոշմանն ևն՝ են իւրն կամք ։ կատարումն նր լինի շնոր_ հօք ։ իսկ ևն կամացն և շնորհայ՝ չիք պատճառ, ուստի և ոչ քննութեի ։

16. Յայտնել զբերդն Իւր ինձ, զի առ-
քարանեցից զնա ի հնձանսս, ան-
դեն վաղվաղակի ուխտ ջնջացուցի մարդ-
նոյ և արեան։

Դիտաւորութեամբ կամացն ձայ յընտրելն
և ի կոչելն զպաղտ էր յայտնել զբերդն
Իւր, ծանուցանել, հրատարակել զղէ-
տաւթիւն խորհրդոց որդւոյն Իւրոյ,
զՀաւատաւս և զկրօն քրիստոնէից։ Ըստ այսմ
յայտնէլն, ոյք և յաջորդն ի առաքարանն
չէր, կարեն յարել առ բայն կոչեաց, և
առ կռիցառն։ զի երկոցունց իսկ վասն
Ճան էր յայտնել զձայ, և աւետարանել
ի հեթանոսս։

Իսկ զոր ասէ՝ յայտնել էնձ, յոյնն դնէ՝
ի յիս։ զոր և լատինն պահէ։ Ոսկե-
բերան մեկնէ, ոչ միայն բանիւ ուսել,
այլ ի ներքոյս ձեռայն յայտնութեամբ լու-
սաւորեալ մտօք, և առաւ իմաստու-
թեամբ հոգւոյն լցեալ։ որով և զքաջ յինքն
ունէր խօսող։ Նման այսմ իմանան հէ-
րոնիմոս և ագուստինոսն, ձայ յայտնել
քեզի ի ներքս ի պաղտս ըստ իմաստու-
թեանն, ըստ զօրութեանն, և ըստ առաքինու-
թեանց։ Բայց սովորաբար այլ մեկնիչք
իմանան՝ ի ձեռն իմ։ ըստ որում եղ մեր
թարգմանիչս և ասորին։ զոր յիշէ և
հերոնիմոս։ ձայ յայտնել զքեզ և զխոր-
հուրդս նորա իմով քարոզութեամբ։ որ է
սիրապէս յատուկ վախճան կոչմանն
ձոյ։ և առանձինն՝ ի հեթանոսս հրո-
չակել զանուանն քեզ։

Ասէ՝ յորժամ կամեցաւ ձեռ կարդել
զիա յայս պաշտօն՝ ասէ, տէրէ վազե-
ղիւ ուխտ ջնջացուցի մարդոյ և արեան։
Աթուեթի կայ ըստ կապակցութեանն, և
ըստ իմաստից։ Որպէս ընդ հերոնիմոսի
զրառան տէրէն վաղվաղակի կամին յարել։
յանցեալսն, ձայ զի աւետարանեցից զքեզ
ի հեթանոսս անդէն վաղվաղակի, ա-
ռանց դեղերելոյ կամ տարակուսելոյ։
Սակայն ոչ յարմարի։ զի պաղտս յետ
բազում ամաց դարձման իւրոյ՝ ապա
քարոզեաց առ հեթանոսս։ Վասն որոյ
ըստ սովորական ընթերցուածոյ ասի
թարգմանչաց յարել պարտ է ի յա-
ջորդն, վաղվաղակի ոչինչ զգացուցի
են։ ձայ անդէն ի սկիզբն կոչման իմոյ՝
յորժամ սկսայ քարոզել, ոչ վաղվաղա-
կի զգացուցի մարմնոյ և արեան։ յո-
բում լռելեայն իմանի՝ թէ յետոյ զկնի
անցանելոյ ժամանակաց զգացուցի։

Ջրայն զնջացոյ, ոմանք փոխեալ էին
ի տպագրուն ոսկանայ դնելով, առ
հնդամանս։ Ջոր թուի առեալ նմ ի
հայ մեկնութեանն թէոդորս։ զի հին օրի-
նակ ինչ (եր։ նխը) ի բացատրութեանն
անդ ասէ, լատ հնգամանս ի մարդոյ և
յբենէ։ զոր յետոյ ի բնաբան անդր
մուծին այլայլիչքն։ Ցորմն ասէ ֆօ-
սենէնին։ զոր լատինն թարգմանէ՝
հանգեալ, կամ վատահացալ, կամ տեղի
ետու։ բայց հերոնիմոս իսկ յուշ առ-
նէ՝ յունականին նշանակել տիրապէս,
ապղ արարի։ ուստի ասորին
և արաբացին դնեն, ծանուցի, յայտ-
նեցի։ ոմք և մերս ասաց՝ ջնջացոյ, թէ
աստ, և թէ զկնի։ (բ։ 2։ 6։) Վաղ որոյ
իմանալի է բանս, թէ ոչ զգացուցի ու-
մեք՝ հարցանելով, առ ի տեղեկանալ,
խորհուրդ խնդրել, և ուսանել զոր
պարտ իցէ առնել։

Իսկ մարդն և արեան ոմանք ի լատին մե-
կնեալ իմացան զմարմնոյ ախտիժակս,
կամ զմարմնաւոր մարդիկ ախտաւոր,
կամ զմարմնոյ աղգականս՝ զհրեայս հա-
կառակողս։ և յարմարելով ըստ լատին
թարգմանութեանն՝ ագուխինացին մեկնէ։
յետ կոչման իմոյ՝ այնպէս վաղվաղա-
կի դարձայ, մինչ զի ամ ախտ մարմնա-
կան զնաց յինէն։ կամ զսէրն առ հա-
մարիւն հրեայս գլխովին արհամարհե-
ցի։ Օգոստինոս փոքր ինչ այլազգ
քան զայս ասէ։ մարմնական արենակ-
ցաց՝ որք ըստ մարմնոյ խորհին, ոչինչ
հատանեցայ։ Սակայն այսպիսի եղա-
նակք ի բարոյական միտս շրջին ղբանն։
Հերոնիմոս մեկնէ, առ մարմնակիցսն
հրեայս ոչ վաղվաղակի քարոզեցի զքեզ։
զի մի զմարգարիտն առաջի արկանէի
խոզից։ մինչև առ սակաւ սակաւ ի
մարմնոյ ի հոգի փոխարկեալ ձեզ, ապա
ետու ձեզ զգաւազնի խորհուրդս աւե-
տարանին։ Սակայն այդ մեկնութիւն
չյարմարի ընդ պատմութեանդ դործոցն։ զի
առաքեալս ի դամասկոս զառաջինն
առ հրեայս քարոզեաց զքեզ։ (Գործ։
թ։ 20։ 21։ 22։)

Ապա այլ մեկնիչք յոյնք և լատինք՝
մարդն և արեան իմանան առհասարակ
զամ մարդ մահկանացու, կամ ընդհա-
նուր՝

նուբ՝ զմարդկային մտածութիւնէ, և զրկնցաղ մարմնական · ըստ որում խնամի ի բանն մատեմ · (ԺՂ · 17 ·) * Մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ · այլ ոչ ոք ի մարդկանէ, և ոչ մարդկային մտածութիւնէ և հանճար։ Նոյնպէս եւեթ ասց · (Ղ · 12 ·) * Ոչ է մեզ պատեր բաղմ ըստ մարմնոյ և ըստ արեանն ։ ‖ Իսկ յիս միտս ընտրեցաք և զասացեալն ի ետ · կորն · (ԺԵ · 50 ·) * Մարմին և արիւն զարքայութիւնն այլ ժառանգել ոչ կարեն ։ ‖

Վայ որոյ ըստ ոսկերերանին և այլոց մեկնից՝ իմաստքն են ։ Ի կոչել այլ զնա ի բարողութիւնէ աւետարանին, այնպէս հնազանդեցայ հրամանին այլ, զի անդէն վաղվաղակի ոչ այլ ումեք խօսեցայ, կամ խորհուրդ տարցի՝ տեղեկանալ, թէ յայլ իցէ հրամանն, կամ որպէս զիարդ պարտիմ հաւատալ կամ քարոզել։ Զգործակալութիւնէ աւետարանչական պաշտամանն ոչ հրաժարակեցի՝ ոչ իմոց արիւնակցաց և բարեկամաց և ոչ իսկ առաքելոց, այլ ուշ եդեալ միայն ածական ազդմանն՝ որ ի ներքս քոյս շարժէր զիս, և արտաքին հրամբքն՝ որ յերկնաւոր ձայնէն, և որ բերանով անանիայի աշակերտին, թուեցայ ի բարողութիւնէ քրիստ։

Ահա բան՝ ոչ պարծենողութիւնէ ինչ է, կի արհամարհուն առ այլս, ոչ բամբասէր հակառակորդն առաքելոց պարփիրոս · այլ մեծի զգուշութիւնէ և ակնածութիւնէ հրամանին այլ ։ Վայ զի ոչ ոսկերերան ասէ, առաքեալն հաւատի գիտելով զկամս կոչողին այլ, կարի անտեղի էր ի մարդկանէ հարցանել խորհուրդ, կամ նոյ քննութիւնն ներքոյ արկանել զաւետարն յայ՝ ոչ թէ երկբայելի ինչ էր · առ յայլ ուսանելով նոր զոր պարան էր ճանաչել և քարոզել, ոչ և ա ի դէպ էր խրատ հարցանել ի մարդկանէ ։ Եւ եթէ ի նոցունց իսկ առաքելոց հարցանել կայիր, ոչ այլազգ ինչ լսեր ի նոցանէ՝ քան զոր արդէն ուսեալ էր յայլ ։ Եւ ահա այսու բանիւ յայտնի պարտ զասացեալն ի 12 տան, թէ յետ դարձման առ քա ոչ յուսիքէ ուսուս զաւետարանն · այլ անդէն ձեռն արկ ի քարոզութիւնէ ։ Իսկ եթէ յետ ժամանակաց զգացոյց զաւետարան իւր այլոց առաքելոց, (ոչ ասէ զինի · ըստ · 2 ·) ոչ սակս երկբայութիւնէ ինչ ունէր լոյ, այլ զի զբերանս թշնամեացն փակեսցէ, և բժշկեսցէ զնախածանս ոմանց ։ Վայ զի նաև յայնմ խորհրդակցութիւնէ որ եղև յեղեմ ի ժողովի առաքելոց, հաստատեցաւ նոյն վարդապետութիւնէ, զոր առաքեալս բանիւք բազմօք պնդեալ էր յանտիոք ընդդէմ հրէամոլ վարդապետաց · տես գործոց · ԺԵ · 1 · 2 · 10 · եւն ։

Ոմանք այսպիս և բացատրեն · ի քարոզուն աւետարանին՝ ոչինչ հոգ առեալ մարդկային մտածութենէ · ոչ զմարդկային քննութենէ ի գործ արկի · ոչ մարմնական ախորժակօք վարեցայ՝ սիրով առ հրէայս, կի աւետարանէ առ հեթանոսս · այլ խորհեցայ կատարել զոր ետ կամի ։ Բայց վերադոյն ասացեալն է հաստատ ։

17 · Եւ ոչ եկի յերուսաղէմ առ որ յառաջագոյն քան զիս առաքեալսն էին · այլ գնացի յարաբիա, և դարձեալ դարձի ի դամասկոս ։

Զոր վերագոյն ընդհանուր ասաց՝ ոչ յուսիքէ խորհուրդ առեալ, կամ ուսեալ, ասա մանաւանդ զնէ յանուանէ, թէ ոչ միայն ի դամասկոս չեղև որ ինձ ուսուցիչ աւետարանին, այլև ոչ ի բուն առաքելոցն քրիստ, առ որս ըստ կարգի անկ էր ինձ յանդիման լինել ։ Հրաման երկնաւոր ձայնին այնմ վառեաց զիս ի նախանձ քարոզութենէն, մինչ զի և ոչ եկի յերուսաղէմ, ուր էր առաջին եկեղեցին հաւատացելոց, առ դիմեալ առաքեալսն քրիստ որք յառաջադոյն ընտրեալք և կոչեցեալք էին, յորոց ի ձեռս էր վարդապետութիւնէ հաւատոց, և տնտեսութիւնէ եկեղեցւոյ · որք և յառաջին ամին գտան նեքին սովորաբար յեղեմ, և ի մերձաւոր կայ կողմանս նորա ։

Ասէ ի դամասկոս համարձակեալ նախ ի քարոզել զքն, (ըստ կայ · գործ · Թ · 20 ·) ըստ յարէթա, թերևս առ ի խոյս տալ ի կատաղութենէ դամասկացի հրէից ։ Դամասկոս յայնմ ժամանակի էր ընդ տիրութեամբ արքային արաբացւոց · (տես ըստ · կորն · ժա · 32 ·) ասէ տի զնաց ի մերձաւոր տահմանս արաբիոյ ,

բիոյ , ուր Թերևս ոչ գտանէին Հաւատացեալք , կամ յոյժ սակաւք • ուստի և ոչ մարթ էր գտանել ինքեան ուսուցիչ աւետարանին ։ Այլ Թէ զինչ ա- րար անդ , չասէ ինչ առաքեալս • բայց զի զուարճանայր ի Հոգևոյ նո- ր • բայց խոնարհութիւն ասէ՝ մեծամեծս ինչ շահեցեալ և անդ ոչ՝ի դամասկոս։ զի ոչ Հանդարտեր եռանդն Հոգևոյ նո- ր • բայց խոնարհութեամբ ասէ , Թէ ոչ ինչ գործեալ ։ Ոսկերքան ասէ՝ մեծամեծս ինչ շահեցեալ և անդ ոչ՝ի դամասկոս։ զի ոչ Հանդարտեր եռանդն Հոգևոյ նո- ր • բայց խոնարհութեամբ ասէ , Թէ ոչ ինչ գործեալ ։

Եւ դարձեալ դարձոյ ի գամասկոս ։ Յայսմ դարձի բազում ժամանակս եկաց ի դամասկոս • առ որ Տալի ասելն զուկայ • (գործ • Թ • 23 •) * Իբրև կատարեցին աւուրք բազումք , խորհեցան Հրէայքն սպանանել զնա ։ ‖ Յորոց խոյս առեալ առաքելոյն վանդակաւ ի պատուհանէ , անց զնաց յերկեմ • զոր և ասէ։

18 • Ապա չէր երէց ամէն ելի չերուսաղէմ ի պետռոս • և եղի առ նմա աւուրս հնգետասան ։

Ա յս առաջին գնալ առաքելոյս յերկեմ՝ այն է ըստ հաւանականագոյն կարծեաց, զոր առաքելոյն ինքնին պատմեաց յառաջին կղզեայ Տալպատալեմի առ ժողովրդեան , (գործ • ի՛ • 17 •) Թէ ելեալ յերկեմ, և յաղօթելն ի տաճարին եղել ի զարմացման , Հրաման ընկալաւ ի քէն ելանել վաղվաղակի յերկեմ, սակս ոչ ընդունելոյ Հրէիցն զվկայութիւն նո- ր։ Արդ անցեալ բանիւն , ոչ և առաջիկաւն յայտ առնել կամի , Թէ յառաջին քարոզուխն իւր ոչ միայն զերկամեալ ընդ ի նոցանէ ։ Այլ չէր բնաւ զոք ի նոցանէ ։ Այլ չէր բնաւ զոք ի նոցանէ ։ Այլ չէր բնաւ զոք

'ի քո, եղէմացիք չէին լուեալ զայն, և երկնչէին։ և այս գնալ է՝ զոր զուա-
կաս պատուէր։ Ցետ կալոյ նը յեղէմ սա-
կաւ առուբս, անց գնաց անտի յարա-
բիա, և անտի վերստին'ի դամասկոս։
մինչև անցին ամք երեք։ և ապա ել
յեղէմ տեսանել զպետրոս։ և զայս
այժմ պատուի առաքեալս, զոր զուկաս
լուեաց։

Սակայն այդ եղանակ և ունի զիւր
դժուարութիւն։ վասն զի ոչ միայն չէք այլ
ինչ ապացոյց առաջին գնալոյն յեղէմ,
այլև չիաբանի ըստ այմ՝ զոր ասա ա-
ռաքեալս, թէ յորժամ կոչեաց
զիս ՅԱՒԵՏԱՐԱՆՆ՝ ոչ եկի յերուսա-
ղէմ, այլ երթայ յարաբիա։ զորոյ գնացաք
ասին դնեն կարծիքդ, թէ յեղէմ գնաց,
և յետ ի եղէմ անց յարաբիա։ Եւ զարձեալ
ասա զկնի ասէ՝ յեղէմ գնացեալ 'ի
կողմանս ասորոց և կիլիկեցւոց։ և ա-
ՀԱ զսոյն ասէ և զուկաս, թէ եղէմա-
յն հրէիցն կամելով սպանանել զպօ-
ղոս, աշակերտքն առաքեցին զնա 'ի
տարսոն՝ որ է 'ի կիլիկիա։ (գործ։ ի։
30։) Ապա ուրեմն նոյն գնալ է պատ-
մեալն 'ի զուկայ՝ և յառաքելոյս։

Իսկ յառաջերեալ ընդիմութեց՝ առաջ-
նոյն լուծումն է, զի զուկաս չասէ թէ
'ի դամասկոսէ վասն նենդութեց հրէիցն
առաքեցաւ պօղոս յեղէմ, այլ թէ պարզ
զբաղ փախեաւ անտի։ իսկ զինալն
յեղէմ յետոյ յարէ ասելովն։ * Իբրև
եկին սօղոս յեղէմ։ ‖ Ցայտ արարեալ,
թէ կամք աշակերտացն էին հեռացու-
ցանել զպօղոս 'ի վտանգէն։ իսկ նա
կարօղ դոլով գնալ յայլ կողմանս, ընտ-
րեաց ելանել յեղէմ առ 'ի տեսանել
զպետրոս։

Երկրորդ դիմադրութիւն կարօտ է լու-
ծանելոյ նաև ըստ պատմութեն զուկայ։
քանզի ասէ՝ թէ * Իբրև կատարէին ա-
ւուրք բազումք ‖ 'ի դամասկոս, 'ի լի-
նել նենդութեց հրէիցն՝ փախեաւ անտի
և ասէ։ և ըստ գրոց՝ բազում ա-
ւուրք զամս նշանակեն։ (ըստ։ օրին։ ի։
46։ ըստ։ 1։ 14։ Ցեսու։ ժո։ 18։ իշ։
1։) Վասն որոյ նոյն տարակոյս ծնանի՝
թէ զերկու հաւատացելոցն եղէմի ան-
ծանօթ միացեալ էր զայնքան ժամա-
նակ դարձումն պօղոսի։ զոր 'ի սակա-
ւաւուրս իսկ մարթի էր նոյ իմանալ 'ի դա-

մասացի աշակերտացն՝ զանակնկալ
դարձումն այնպիսի համբաւեալ հա-
լածէլն եկեղեցւոյ։ Ապա մնայ ասել,
թէ ոչ ամենեքին և մանաւանդ գլխա-
ւորքն անդիտանային զայն։ այլ 'ի հա-
րարակ ժողովրդոց ոմանք չէին լուեալ,
և ոմանք չհաւատային՝ համբաւ ին լոկ
կարծելովն։ իսկ բառնաբաս ոմանէր զնա
առ առաքեալսն։ որով ամենեքին ան-
կասկած լինէին ըստ դարձումն նը։

19 • ( ) այլ ոմ յառաջելոյ անի ոչ գետ,
• ՕՀայոդոյն գայուգրոս պետրոսին։

Զայս յաւելու ըստ ներհնխմոսի, զի մի
ոք ասիցէ՝ թէ 'ի պետրոսէ ոչ ընկալաք
գաւետաւորանն, բայց յայլոց առաքելոց
թերևս ուսաք։ Ոչ եղև և այդ ասէ։
վասն զի զայլ ոք յառաքելոց անտի, ցի
յերկոտասանից՝ ոչ տեսի անդ յեղէմ։
զի յայլ կողմանս սփռեալ էին 'ի քարո-
զել։ և եթէ անդ ոչ տեսի, և այլոյ-
րեք և սեսեալ չէի զնա, ոչ յումեքէ
'ի նոցանէ ուսանել կարող էի։ Բայց
սեսի միայն յայնժամ գյոհաննէս պետրոս
զի, որ գոլով կարգեալ նախկնոպա
եղէմի, անդամօր գտաներ։ Ասյա է՝
զոր զուկաս ասէ (գործ։ ի։ 27։)
թէ բառնաբաս առեալ զպօղոս ած առ
առաքեալսն։ զի առ ստուգութեի բա-
նիս՝ շատ է տեսանելն յայնժամ զպե-
տրոս և զյակովբոս։ և ոչ Հարկ է վա-
յլոյ այլ համարիլ զայս և զայն։

Եղբայր քեզ անուանել զսա՝ յայլևայլ
կարծիս առեալ եղև 'ի վարդապետաց-
ոմանց որպէ յավետիսյ ասել յայլմ
կնոջէ, ոմանց՝ որպէ քեռն մարիամա-
մօր սին, ոմանց՝ յայլմէ կողմանէ մեր
ձաւոր ազգական քեզ։ զայսոսիկ յիշէ
նաև օգոստինոս 'ի մեկնութ։ իսկ հե-
ղինէսս (զերբ յաղագս երեսելն պաւնց։
գլ։ ի։) առաւել ընտրէ ասել՝ քեռորդի
սերեամօրն։ Յաղագս այսոցիկ կարծեաց
խօսեցաք 'ի մեկն։ ի։ կորն։ թ։ 5։

Մնայ խնդրել ասասաւօր, ո՞ ոք էցէ յա-
կոբոսն յիշատակեալ յառաքելոյս՝ թէ
ասա, և թէ 'ի ի։ կորնթ։ (ժե։ 7։) Ա-
մենեքին միաբան ասեն՝ թէ ոչ է մեծն
յակոբոս զեբեդեայ՝ եղբայր յովհան-
նու։ վասն զի նա ոչ ուրեք կոչի եղբայր
սին։ և զի առաքեալս յիշէ դարձեալ
զնոյն յակոբոս 'ի յաջորդ գլուխն՝ յետ

չորեքտասան ամաց, յորժամ եղեւ Ժողովուրդ առաքելոց յԵրուսաղէմ. և յետ այսր ի վերջին գնալ իւր յԵրուսաղէմ եդեալ զնոյն յակոբոս, և ըստ նորա խրատուն արար զուխտսն ևս, որ պատմելոյն զուկայ ի գործսն. իսս. 18: Եւ ահա յայսոսիկ ամս վաղու ևս գլխատել էր ի Հերովդէ յակոբոսն զբեղեդեայ: (գործ. իԺ. 2:)

Վասն որոյ խնդրի՝ Թէ իցէ՞ արդեօք յակոբոս այլեայ՝ ինն յերկոտասանից, Թէ այլոք աշակերտ՝ մի յայսցանէ, որք եղեալք կոչին քան զբեղեդեայ մատթ. (ԺԳ. 55.) * Եղբարք ևր յակոբոս, և և յովսէս, և սիմոն, և յուդաս. ¶ զորս և նովին անուամբք յիշատակէ մարկ կոս: (իԸ. 3:) Բազումք ի յունաց, ոմք և ի հայ վարդապետաց՝ զերկրորդս զայս համարին յիշատակել յառաքելոյն, և զսա ասեն եպիսկոպոս եղեմի՝ արդար մականուանեալ, եղբայր յուդայի միւս եղբօր ևն, և ևք երկոքին դրիչք երկուց կաթողիկէ Թղթոց: Ի սոյն կարծիս է եպիփան (ի դէրս հերձ. հեր. գլ. ՃԳ.) Դորոթէոս, և այլք: Ակն. ըստ եղեմացի սովորաբար անուանէ զսա եպիսկոպոս եղեմի, և ոչ առաքեալ: (կոչ. ընծայ. գլ. ԻԸ. ԺԸ:) Էր բոնիմոս՝ որ ի գիրսն ԷԳեմ հեղվիդեայ, երկուս միայն յակոբոս ճանաչէ, յետ այնր ի մեկնումն Թղթոյն՝ ոչ յերկոտասանիցն համարի զսա. այլ կոչեցաւ ասէ՝ առաքեալ, վա զի ականատես է զև քրի, և ապա քարոզող նմին: Սոյն պէս ի մեկն. եսայեայ. գլ. ԺԷ, իբրև յայլոց ամանց առեալ ասէ, Թէ երկոտասան էին ընտրելքն ի քրէ, և և բնբջտասներորդ յակոբոս անուանել եղբայր ևն:

Ոմանք երեան առաւել ի սոյն կարծիս խոնարհին. վա զի ի մեկնութենս նոյն համարի զսա Է այնմ, զոր ասեացաւ նիւքք կոչեն կղեմովայ, այ որդի մարիամ մոր կղեմովայ, որ չէ նոյն Է այնեայ, ոմք կարծեցին բազումք ի լատինացւոց. վա զի զոր յովհաննէս կոչէ մարիամ կղեմովայ, (ԺԹ. 25.) զնոյն այլ առէ տաբանիչք կոչեն մայր յակոբայ և յովսեայ՝ եղբարց քրի: (մատթ. իԷ. 56: մարկ. ԺԵ. 40. 47:) Սոյնպէս ի մեկն. մատթ. (Ճառ. Է.) ասէ մի յեղբարց անտի լինել՝ զորոց ասէ յովհաննէս, Թէ տակաւին չէին հաւատացել ի քրի. (է. 5.) և տակաւին երկոտասանեանքն յայնժամ ընտրեալ էին: Բայց դարձեալ ի մեկն. գործոց. (Ճառ. ԼԷ.) յիշատակելով զզանազան կարծիսն, առանց սահմանելոյ Թուոյս, Թէ այս իցէ ասէ՝ և Թէ այն, չէ պարտ խոյզ առնել: Եւսեբիոս. (Եկեղեց. պատմ. գլուխ Է. գլ. ևս.) յԼ շատակել ի բանից կղեմայ աղեքսանդրացւոյ, երկուս միայն ճանաչէ յակոբս, այ զբեղեդեայ, և զալփեայ յիշատակել ի պտղոսէ եղեալը ևն:

Ասիաբան կարծիք առաջնոցն գտին իւրաքանչիւր կողման ջատագովս ի յետին քննողաց: Կարծրս պովիոս, դաւրիաէ նոս, երազմոս, և այլք այնդն այլևէ նել յերկոտասանեանցն: Իսկ բարնեհոս, յովհաննէս մալանոս, դիւլէմոնդ և այլք ԷՅ համարին զյակոբոս պտղեայ: Եւ խնդիրն կացուցէ միշտ ընդ վիճաբանութ, չունելով առձեռն ապացոյց ի վաւերական պատմութ, կամ ի յայտնի բանից աւետարանչաց:

Որք միագամ պնդեն՝ Թէ յակոբոս եղբայր ևն յերկոտասանից անտի է, այ յակոբոս ալփեայ, զայն առնուն ցուցումն՝ զի միշտ Է դասաւորացն յիշատակել նա. զի ի Թղթիս Է պետրոսի և Է յովհաննու զուգաթոսի. այլև՝ ի ժողովի անդ առաքելոց յերկեմ, երկիր դնէի սէրն պետրոսի նա խօսեցաւ զվերն ազատութե հեթանոսացն հաւատացելոց ի մովսիսական օրինաց: Եւ ինքն պօղոս ի գնալն յերկեմ նախ առաքին նմա ընծայեր զողջոյն այցելուց Թեն երբև առ նախապատիւ: (Գործ. ԺԸ. 13. 19: իսս. 17:) Ամենք պատճառս առնուն և ի բնաբանէս, զի յետ ասելոյն՝ զայլս յաջոյ ոչ տեսի, այ յերկոտասանից, ի վեր բերէ, Էայ Ասի ընդ Հռոմ., յայտ իսն արարեալ Թէ յերկոտասանից ևս էր և նա:

Ասյս պատճառք զորանալին ի հաւաստեցուցանել, Եթէ զյակոբոս ալփեան դասնէաք ուրեք եղբայր կոչեցեալ քրի. զի անմարթ է կարծել՝ Թէ ինքն առաքեալս մեծարէ զնս այսու անուամբ. այլ զնս միայն Տարկ էր այնու անուանել, որ արդէն համբաւեալն էր և ծանօթ առ հաւատացեալս: Աղդ՝ չէք ուրեք

բեք կուչեցնէ՝ նէ եղբայր քէնի, այլ՝ ՀՆԱ
կառավն ամ ուրեք տեսանեմք զեղբարս
քէնի զառ յերկոտասանիցն յիշատակել,
ոչ միայն ի պատմութիւնս աւետարանին,
այլ և յետ համբարձման նոցա ի պատմել
զուկասա զԺողովումն առաքելոց ի
վերնատունն, յետ Թուելոյն զնա յան-
ուանէ յարէ։ * Սաքա ամենեքեան էին
հանապազորդել միաբան յաղօթս հան-
դերձ կանայմբք, և մարիամ մարբն յի՛,
և եղբարբք նո՛ր։ ‖ Գործ. ա. 14։ (տես և
մատթ. ԺԲ. 46։ ԺԲ. 55։ Մարկ. Գ. 31։
ԼՀ. 3։ Ղուկ. Ը. 20։ ՅովՀ. Բ. 12։ Է.
3. 4։)

Եւ քանզի յեղբարս քէնի յանուանէ յիշ
շատակեալ է և յակոբոս, և այն միշտ
յառաքեալսն ունելոյ իբրև երիցագոյն,
առաւել արդարանան կարծիք բազմաց
Տարցն առաքելոց՝ ասել Թէ սա իցէ ան-
ուանեալն աստանօր և յայլ բանս գոր
ծոց, ոչ յերկոտասանից անտի, այլ
գլխաւոր ի մէջ աշակերտաց՝ մեծարու
առ հաւատացեալս ազգակցութիւն ընդ
քէնի, և առաւելութիւն իմաստութեան և
աքանչելի վարուց։ որով և առ անհա-
ւան Տրեայս իակ ակնածելի էր այլոն, ըս
որում պատմին յովսեպոս, Հեգեսիպ
պոս, կղեմէս աղեքսանդրացի, և այլք։
Իակ լուծումն հակառակ պատճառացն
ինքեանն իմանի, ի գիտելն Թէ եսիակո
պոս էր նա աթոռոյն եղէմի՝ կարգեալ
կամ անկիցաբար ի քէնէ, և կի յետոյ ի
ժողովոյ առաքելոց՝ Նախապատուա
Թէ աթոռոյն, և տեղեկանէ ԽնդրոցՆ,
այլ և մեծահամբաւանալ նո՛ր առ ամենե
սին՝ տալին նմա իրաւունս խօսել զա
ռաջարկեալ Իրացն իբրև գիտօղ և օրէ
նաւոր դատաւոր ի ժողովի առաքե
լոցն, և ընդունել զայն մեծարանս՝ որ
վայելչական է առաջնորդի եկեղեցւոյ։
Այլև ձեռնարկութենէն առեալ ի բնա
բանէս՝ ոչ զօրէ։ վա՛ղ ոչ ունին սահ
պել Թէ առաքելոյ իմանալ զերկոտա
սանսն ևեթ։ զի և Տերունիմա ասէ
ի մեկնութենէ՝ այլոց ևս որք յառաքե
լոց էին ձեռնադրելոյք, տո՛ւ առաւ
առաքելոյ։ ոմն և կուչեցան պօղոս և
բառնաբաս։ (Գործ. ԺԳ. 4. 13.) տես
հռոմ. Ժ. 7։ Իակ եթէ զերկոտասանսն
միայն կամիցիմք իմանալ, յայնժամ
շաղկապն քոյլ գոյ՝ ոչ առեալ լինի իբ-
րև արտաքսիչ, ոմն Թէ ասել, յերկո
տասանից անտի ոչ զայլ ոք տեսի՝ բայց
եթէ զյակոբոս։ այլ նշանակէ լոկ իբ
րև յայտնիչ, որ զայլ առաքեալ ոչ տես
սի, այլ տեսի միայն զյակոբոս։ ի սոյն
միտս նշանակէ և մատթ. (ԺԲ. 4.)
* Քոր ոչ էր օրէն նմա ուտել, և ոչ
որոց ընդ նմանն էին, բայց միայն քա
հանայից։ ‖ որ այլ միայն՝ Նշանակ յայտն.
(Թ. 4.) * Քի մի մեղիցեն խոտոր եր
կրի, և մի՛ ամ ծառոց, բայց միայն մարդ
դոյ։ ‖

20. Զի ղոր գրեմ առ ձեզ, ահաւասիկ
առնեմ ես ի սուտ։

Հարկ ի վե՛ր կայր առաքելոյս հաւա
տարմացուցանել ամենս, Թէ չէ իւր ըն
կալեալ կամ ուսեալ զաւետարանն՝ ոչ ի
պետրոսէ, և ոչ յայլ առաքելոց։ և զի
այսմ վկայս ածել ոչ ունէր, միջնորդէ
երդմամբ հաստատել զպատմեալսն։
Քոր գրեմ առ ձեզ։ զոր այժմ գրեմ
պատմելով, և զոր զկնի ասել կամիմ,
ահա առնեմ ես, վկայութիւն ձեր հաստա
տեմ, զի ոչ սխալ, ոչ ստայօդս գրեմ,
ոչ կեղծիւք կի այլ ընդ այլոց խօսիմ։ ոմն
գիտեմ և յիշեմ՝ այնպէս ճշմարտութիւնք
ծանուցանեմ։ կամ, գրեալքս իմ առ
ձեզ՝ յայտնի են առաջի ձեր, և նա զի
տէ՝ զի ոչ սուտ խօսիմ։ Հերոնիմոս
այլազգ ևս ձևացուցանէ։ ձեր։ զոր գրե
ցի՝ առաջի ձեր են, ձեր արժանի ասացն
ձեր։ և են արժանի, վա՛ղ զի ոչ ստեմ։
Նա ինքն Հերոնիմոս զայս երդմնական
բան տարածանէ ոչ միայն առ գրելն
ի Թղթիս, այլ առ ամ Թուելոն իւր։
Բայց լաւ ևս ընդ օդոստինոսի։ (Թ՚ղթի
ԺԲ. գրեալ առ նոյն Հերոնիմ.) իմանի
հաստատել զպատմեալսն յայսմ Թղթի։
և յաւելու՝ ասկեբեան գրանցանալ ընդ
խոնարհուն առաքելոյս։ զի ասէ՝ իբրև
Թէ ի դատ վարեալ և պարտաւոր ոք
յատենի, ի պատուհասն երկուցեալ,
երդմամբ արդարացուցանել զանձն
ջանայ։

21. Ես ի հովանոցս Ասորոց և ի
Կիլիկեցւոց։

Այս է այն՝ զոր զուկաս պատմէ։
(գործ. ԺԵ. 30.) Թէ աշակերտքն և եղ
բարք որ յեղէմ, իմացեալ զպատճառ

նուիրել հրէից սպանանել զպօղոս, փա-
խուցին զնա ի կեսարիա, և անտի ի
տարսոն կիլիկեցւոց։ Իսկ առաքեալս
յայտ առնէ՝ թէ ոչ խուճապելով էբրև
փախստական ոք առնէր զճանապարհն,
այլ հանդարտութիւբ շրջագայեալ յաս-
բիս և ի կիլիկիա, քարոզէր ամ ուրեք
զաւետարանն։ Եւ զայս յաւելու ասե՛
յուցանել թէ ոչ շատ յամեաց ի կող-
մանս հրեաստանի. զի մի կարծիցեն՝
անդ դեգերեալ յոսումն աւետարա-
նին. այլ թէ վաղվաղակի հեռացեալ
անտի, գնաց յայնպիսի գաւառս՝ յորս
ոչ գոանիւբ ուսուցիչ, այլ ամենեքին
կարօտեալք ուսման և քարոզութեան ա-
ւետարանին։

22. Այս յանձանօթս էէ էբէսոս էէկղե-
ցեաց՝ ի Ռւխտրէ անտ էէն ի ՀԻ։

Ասելն՝ որ ի Ռւխտրէ անտ, ի յայլ
դնի՝ հրէասպան. ուստի իմանին
եկեղեցիքն հրէից հաւատացելոց՝ որք
էին ի կողմանս հրէաստանի. և էրեմ
կարի յոյժ բազմութիւն հրէից ոչ միայն
յերէմ, այլ և յայլ տեղիս հրէաստանի՝
հաւատացեալ ի քո յառաջին ամս,
մինչ զի կացուցանել նոքա յոլով եկեղեցիս
մանաւանդ որոց գլխաւորքեղէմայիս։
Ասդ՝ ամենեցուն նոքա ասե՝ յանձանօթս էէ
էբէսոս, քո էրեսոք և դեմ յանդիման ոչ
ճանաչէին զնա, և ոչ տեսեալ էին իբ-
րև հաւատացեալ ի քո. Թէպէտ ոմանք
Թէբեա ճանաչէին իբրև հալածօղ Դա-
մասկացիք, արաբացիք բնակիչք օտար
գաւառաց՝ եղեն տեսօղք և լսօղք ինձ.
իսկ հրէաստանեայք ոչ լսօղք ինձ, և
ոչ տեսօղք։ Որում զնոտ գայ, Թէ ոչ
՝ի հրէաստանի ուսայ ես զաւետարանն,
և ոչ ես ինքն անդանօր զիլիսուսէ
քարոզեալ եմ, ըստ որում չարաիսօսն
զնոսն զրպարտօղքն։

23. Բայց զի լսելով լսէսլէէր, Թէ որ հա-
լածէբն զնէչ յայնժամ, սէրդ սաէ
փաբանէ զհաւատսն զոր էբէբեն խոսեբէ։

՝ի համբառնալ միայն զիսէբէն զնա՝ ոչ
միայն հաւատացեալ, այլև քարոզիչ
հաւատոցն՝ զոր յառաջն եղծանել չա-
նայէ. զհալածումնն որ յինէն՝ անձամբ
կրեալ էին. յիշէին զբանսան և զկա-
պան և զաքարոնս, զոր ի՛ի՛ն նոցա
ածէի. իսկ զհաւատալ իմ և զաւետա-
րանել՝ ի լսելոյ և էեթ գիտէին. բայց
այնպէ հաւանեցան ճշմարիտ լինել, ոյլ
ստոյգ գիտէին զհալածելն։ Խնամաւ-
թէբ ազդ առնէ ասկեբերսն (ճատ. է.
յաղագս փոփոխման անուանց.) Թէ
յետ հաւատալոյն պօղոսի խորհրդով
պահեաց նմա ետ զանունն սաուղ. մին-
չև ամենեցուն ծանօթացի Թէ նա որ
անհնարին հալածօղն էր, քարոզիչ եղև
քրիստոսի. և յայնժամ ապա փոփոխումն ա-
րար անուանին։ Խոխել ասէ՝ զոր վէ-
բագոյն, 13. եղ մեր Թարգմանիչս սաս
հոբէնէ, նոյն բայ գոլով՝ է յոյնն. անդ
զի կեղեցի սասց խափսել, և սաս՝ ըն-
հատասս. և յերկոսին մի իմաստք են.
զի հաւատք խափսին ոչ յինքեանս, այլ
յընդունօղսն՝ յորժամ՝ ի բռնութիւն կամ
պատրանօք խոտորին յընկալեալ հաւա-
տոց. և այնպէս եկեղեցի նոցա, ցի ժո-
ղովին խափսի ըստ ուրացօղ անդամոցն։
Իսկ պատուղ այնպիսի լըոյ նոյ զի՛նչ։

24. Այս էաստսսր առնէին ինէ զնօք։

Մոռացեալ նոյ բնաւ զվիշտս հալա-
ծանացն կրելոց, լի բերանով օրհնէին
զնօք ասկս զարձին իմոյ՝ ի հաւատս, և
լինելով հզօր յատագով՝ քաջ դիտա-
ցին՝ Թէ անաւկնակալ պարգևք էին զը-
նդունելն ոչ. ծանեան զզօրութիւն նո՛ի՛նսա-
ձել զանհաւատութիւն իմ. խոտորական է
զնոն՝ Թէ ոչ՝ի մարդոյ ումեքէ, և ոչ յիմ
ինչ իմաստութէ՛ ընկալալ զայնպիսի լու-
սաւորութէ՛, այլ միայն յերկնից ազ-
դեալ և զօրացեալ։

Ասդ արդարև օքանչանալ արժան է սաստ
նօր ըէ աննման խոնարհութէ՛ առաքե-
լոյս, ըէ ճշմարտասիրութէ՛ն, և ըէ ճար-
տարութէ՛։ Խոնարհութէ՛, զի որ ինչ ամ
բաստանութէ՛ անձին էր՝ յաւելուածով
դնէ՝ զանչափ հալածելն, զաւարելն,
և զայլսն. իսկ զգովելիսն բնաւ լռէ.
զինչ՝ի դամասկոս արար, կամ յերու-
սաղէմ, կամ՝ի կիլիկիա՝ չասէ ամենևին. զաւե-
տարանելն պարզաբար յիշելով, առ նո՛
տանի զիսառատութէ՛ն, և ըէ այն խրն-
դայ, առանց ասելոյ՝ Թէ զարմանալիս
ըէ իս, կամ գովելին։ Ճշմարտասիրութէ՛,
զի զնոմ անցս իւր՝ եՀէ զհակառակու-
Թէ՛, և եՀէ զաշակերտութէ՛ առանց

այլ

այլայլելոյ Հշգիւտ պատմէ հաւատալ մաքառ, իբրև համարս տալով աշակերտացն՝ և պատմիչ եղելոցն ձեռնասլով։ Իսկ Յարատարեւն, զի առ բամբասանս Թշնամեաց իւրոց՝ զբովանդակ եկեղեցիս հրեաստանի կացուցանէ բողոքիչս և վրէժխնդիրս։ Եւ զոքա Հալածող զպէզոս Յանաչելով, զնորդ յետ այնր պատուար առնէին զնա, եթէ չէին տուգուբ՝ ի վէր հասեալ անսպասիւտ վարդապետեան՝ յայտ է ասալ զի Տասնբակաց հաւանուբ վկայէին առ՝ ի յայ

լինել կոչման նր՝ ի հաւատս և յառաքելուբ։ Ապա ուրեմն չարախօսքն կարծելով նախանձաւոր լինել՝ ի կողմանէ հրէիցն հաւատացելոց, որոնցմէք Թշնամանագիրք են նմ։ և ուր՝ ի նոցանէ գոհունիք առ ընծ հնչեն վա զգոսի, սոքա հերձուածս սերմանեն հակառակ ևս։ Եւ յայտ ամենապարտս առնի զսուտ վարդապետսն յանդիմանի եկեղեցեաց, և՝ ի յաջորդսն սասանեալ գոյն և պարտաւորել զյանդգնութեի նոցա։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ։

Պ Ա Ց Ե Տ Ա Մ Ա Յ չորեքտասաներից միւսանգամ եկի ելի ես ի Բաղնարայ, առ Հ Բ խս և զհետս։ 2 · Եւ եկի ես յայսմոսիցեն, և զգացուցի նմ զառաքեալն՝ զոր քարոզէի՝ ի հեթանոս, առանձինն այնոցիկ՝ որ կարծեալքն էին, գուցէ ընդունայն ինչ ընթացեալ իցեմ, կամ ընթանայցեմ։ 3 · Եւ ինչ ոչ սխտս որ Ք խս՝ ի հեթանոսաց էր, բանադատեցաւ Թլփատել։ 4 · Եւ ի վն սպրդոցաց սուտ եղբարցն, որք սպրդեցին մտանել գտեղ զազատութեին մեր՝ զոր ունիմք ի քս յս, զի զմեզ ծառայեցուցցեն։ 5 · Որոց և ոչ առաջմանակ մի անաւգաւք հնազանդեցաք զի Ճշմարտութի առաքաբանին հաստատեսցի առ մեզ։ 6 · Բայց զկարծելոցն եթէ իցեն ինչ՝ որպիսիք որ երբեմն էին, չէ ինչ ինձ փոյթ՝ քանզի ՃԱ անի մարդկան ոչ առնու։ զի ինձ կարծեալքն այնպիսի ինչ ոչ զգացուցին։ 7 · Եւ ի զնորին հակառակն, իբրև տեսին թէ հաւատացեալ է ինձ աւետարանն անթլփատուե, ոչ պետրոսի՝ Թլփատուե։ 8 · Չի որ յաջողեացն պետրոսի յառաքելութիւն Թլփատուեն, յաջողեաց և ինձ՝ ի հեթանոսս։ 9 · Իբրև գիտացին զնորհսն որ տուեալ էին ինձ՝ յակոբոս և կեփաս և յովհաննէս, որ կարծեալ սիւնքն էին, ձեռն հասուն նուիրեցին ինձ և բառնաբայ, զի մեք՝ ի հեթանոս, և նոքա՝ ի թլփատութենէն։ 10 · Բայց միայն զի զաղքատան յիշեցուք։ զոր և ես փութացայ զնոյն առնել։ 11 · Եւ յորժամ եկն կեփաս յանտիոք, ընդդէմ դարձայ նր՝ քանզի գոգ իբրև սոգաեալ իմն էր։ 12 · Քանզի մինչև եկեալ էին ոմանք առ՝ ի յակոբոյ, Ք հեթանոսս ուտեր ահխոբ · իսկ իբրև եկին, պատանէր և որոշէր զանձն, երկուցեալ յայնցանէ որ՝ ի Թլփատութէ անտի էին։ 13 · Եւ կեզծաւորեցան ընդ նմին և այլ հրեայքն · մինչ չև բառնաբաս անգամ խոնարհեցաւ՝ ի նոցա կեզծաւորութեն։ 14 · Եւ իբրև սեսի՝ թէ ոչ ուղիղ գնան՝ ի Ճշմարտութէ աւետարանին, ասեմ ցկեփաս առաջի ամենեցուն · եթէ դու որ հրեայդ ես՝ հեթանոսաբար և ոչ հրեաբար կեաս, զինչդ սոխակս հեթանոսաց լինել հրեաբէն։ 15 · Չի մեք բուն հրեայք եմք, և ոչ՝ ի հեթանոսաց մեղաւորք։ 16 · Չայս գիտեմք, և թէ ոչ արդարանայ մարդ՝ ի գործոց օրինաց, եթէ ոչ՝ ի հաւատացն յիս քս · և մեք՝ ի քս յս հաւատացաք, զի արդարացուցք՝ ի հաւատոցն քսի, և ոչ՝ ի գործոց օրինաց · զի՝ ի գործոց օրինաց ոչ արդարանայ մարմին։ 17 · Իսկ եթէ մինչ խնդրիցեմք արդարանալ՝ ի քս, և գտանիցիմք մեղաւորք, ապառուիս քս մեզ պաշտօնեայ եղե · քաւ լիցի։ 18 · Չի եթէ զոր քակեցին, զնոյն միւսանգամ չինիցեմ, ապա յանգաւոր զանձն իմ ես ինձ երևեցուցանեմ։ 19 · Չի ես օրինաւք օրինացն մեռայ, զի ես կեցից, և Ք քսի՝ ի խաչ ելից։ 20 · Եւ կենդանի եմ այսուհետև, ոչ ես, այլ կենդանի է յիս քս · այլ որ այժմ կեամ մարմնով, հաւատովք որդւոյն ես կեամ, որ սիրեաց զիս, և մատնեաց զանձն վն իմ։ 21 · Եւ ես ոչ անարգեմ զնորհսն ես · զի եթէ յօրինաց անտի էր արդարութիւն, ապա քս զուր մեռաւ։

1. Պա՛տ չէ՞ ամաչ ըրէ՛ք ասանկ գործ մը ընել, ու չէ՞ք ալ կրնար ինձ ըսել թէ՝ ես չեմ գիտեր, որ ասանկ բան մը ընել չի պատշաճիր։

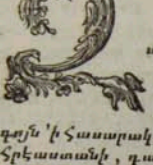

Ես անընդհատ ընծայեցի առաքելական պաշտօնս ամենայն իւրով՝ զոր ինձ տուաւ Աստուած ոչ վերակացու դնելի ի հաւատարիկ վկայուածէ եկեղեցւոյ հրէաստանի, դարձեալ հաստատել կամ նոռնական վկայութիւք գլխաւոր եկեղեցւոյն եղելոյ, և առաքելոցն՝ որ անդ։ Զամս բազումս ի վար արկեալ ասէ՝ զպաշտօն աւետարանին՝ քարոզելով առաւելապէս ի հեթանոսս, ոչ մի ինչ արատ գիտեալ արկանէին առաջինքն յեկեղեցւոջ արժանահաւատութեան առ ամենեսին։ Մանաւանդ զի և մեծամեծ յաջողութիւնք ներգործելոք իմով պաշտամամբ՝ յայտնի վկայէին առ ի չկոչ լինել առաջնորդութեան գործոցն։ Ի՞նչպէս ապա արտաքս երևել ոմանց վարժելոց ի փարիսեական ուսմունս, տարակուսանս և ինդիրս յառնէին։ որոյ վասն հարկ եղև ի գլխաւոր եկեղեցին հանել զընդդիմութիւն իրացն։

Ադ՛ ոչ ամաչ ըրէ՛ք ասանկ գործ մը ընել, որ ես չեմ գիտեր, որ ասանկ բան մը ընելով՝ ես չեմ կրնար ինձ ըսել թէ՝ չէի գիտեր, որ ասանկ բան մը ընելով՝ չէի կրնար ինձ ըսել թէ՝ չէի գիտեր։ Ես ամենայն հրէաստանեայ հաւատացելոցն տապալեցի զանոնք ի ճշմարիտ հաւատոյ Քրիստոսի, որ ես ինքս ի հեթանոսաց եղեալ՝ ոչ միայն ի հաւատ բերի զանոնք, այլև զանոնք ի հաւատ բերելով՝ ես ինքս ալ ի հաւատ եկայ։ Ես ամենայն հրէաստանեայ հաւատացելոցն տապալեցի զանոնք ի ճշմարիտ հաւատոյ Քրիստոսի, որ ես ինքս ի հեթանոսաց եղեալ՝ ոչ միայն ի հաւատ բերի զանոնք, այլև զանոնք ի հաւատ բերելով՝ ես ինքս ալ ի հաւատ եկայ։

յայլում ժամանակի ասէ եղել զժողով առաքելոց։

Եթէ պատճառ այլևայլ ասելոյ՝ առնուցու. զի զանզուգութիւն ժամանակաց, ոչ արդարանայ. զի ըստ նախասրբել հաշուի ամաց չկայ ընդիմութիւն։ Թեպէտև այլ երկու պատճառք ըմ միտս դայցեն. առաջինն՝ զի ատտ ասէ եղել յեղեմ ըսա յայնոսրբեն. իսկ՝ ի ժողով առաքելոց կարէնցաւ դնալ՝ ի խորհրդոյ եղբարցն՝ որ յանախոք. (գործ. ժԵ. 2. 3։) Երկիր, զի ատտ ոչ պատմէ առաքելական զգուշութիւն ինչ ժողովական յառաքելոց անտի, այլ մանաւանդ զանձնական զգուշաւորութեան, և զկամ մահաւանութեան մխիթարից։

Սակայն անկասկած յայտնիսի պատճառաց՝ սովորական կարծիք մեկնչաց նոյն համարին զերկուսեան։ Այլ զի նոյն է զլուսաւոր պատճառ երկուցն, այլ խրել զիր պահպանութեան օրինացն. և նոյն ընկեր ճանապարհորդութեանն՝ բառնալ զաս. և նոյն որոշումն խնդրոյն, այլ ազատութեի հաւատացելոց՝ ի լծոյ օրէնաց։ Արդարև՝ ի խորհրդոյ եղբարց անտի առաքեցաւ՝ ի ժողով առաքելոց. բայց զի՞նչ արդելու՝ զյայնոսութեի և զնդունել նմա յայլ. մանաւանդ զի բաց՝ ի զլխաւոր խնդրոյն՝ կայր նմա առաջի և սեպհական խնդիր արդարացուցանելոյ զքարոզութեի իւր։ Այլ զի առաւ վարդապետութեն ջատագով լինելով օրինացն՝ զրպարտէին և զպօղոս, թէ հրէից հաւատացելոց ասէր, թողուլ զսովորութիւնս հարցն անտի՝ ոչ և հեթանոսաց, որ և յայտ է գործոց. ԻԱ. 21։ Ջայս և զայլ բազմաթիւս նշ կամէր ունայնացուցանել առաքեալս. ոչ և արար իսկ, արդարացուցել ամենս զուղիղ ընծայս իւր առաջի գլխաւորացն եկեղեցւոյ։ Ամին իրի զայցցանէ առաւել պատմաբանէ՝ ի հղեթիա՝ երբև յատուկ նիւթ առաքարկութեն, քան զընդհանուր առմանարդութեի ժողովն։ Ոչ փոքր ակնարկուիւ առնէ այսմ ի յայտորդ տան ասելովն, թէ զդացուցի առաջինն այնոցիկ՝ որք կարծեաւն էին ևն։ Առաջինն՝ յայտ առնէ կողմ նակի և զատնական խօսեն՝ ի ժողովի եղեալ։ Այլ ի կարգի բանիցն պարզ զդն ևս տեսցին ասացեալքս։

2. Ա՛ռ էլի ըսա յայնոսրբեն, և զնացաք ի նոյս ըստ էսթեսրեան՝ ըստ որոշէի ի հեթանոս, առաջինն այնոցիկ՝ որ էսբ ծեալն էին, գտանք ընդ նոսին ինչ ընթ ցեալ էդեմ, կամ ընդհանայցէմ։

Ելանել ասէ յեղեմ ըսա յայնոսրբեն, այ մանաւանդ յայտնութի և հրամանաւն այ։ զի թէպէտ խորհրդով և ընտրութի եղբարց անտի եղև առաքումն նը յեղեմ, (գործ. ժԵ. 2. 3.) բայց յաւել և առանձին ազդումն ի հոգւոյն սրբ, որ զպատճառն ցուցին առնել՝ ի մարգ կանէ՝ հաստատեաց իւրով հրամանաւ. որոշումն ճանապարհորդութեն եղև յեղեցւոյ անտի, և ոչ պատգամաւն ծանոյց ոչ միայն իրաւացի գոլ, այլև փութալի։ Այսպէս գնալն պետրոսի առ կուռնելիանան՝ եղև ի խնդրոյ նոյ, բայց և ոչ առնելեմբ կասուցն, և մանաւանդ հրամանաւ փութացոյց զնա ի ճանապարհ։ (Գործ. Ժ. 19. 20։) Նոյնպէս առաքել յառաջին ելան յեղեմ, խորհրդով եղբարցն ասիկնացաւ խոյս տալ անտի սակս հրեից դաւաճանութե։ (Թ. 29. 30.) և սակայն ինքնին յետոյ պատմէ՝ թէ ի քեզ և ընկալաւ ի զարմացման զպատգամ մնչեալոյ անմի փութանակի։ (ԻԲ. 18։)

Ջայսոսիկ ասացաք, ցուցանել թէ խորհրդով աշակերտաց գնան ի ժողով առաքելոց՝ զոր զուկաս պատմէ, և ատտ ըս յայտնութե ասել զելանելն՝ ոչ այլևայլ ճանապարհորդութե ևն նշանակիչք, ոչ ամանց թուեցաւ։ Պաշտօնանաց աւետարանին յերեսելի գոլ, ծանկալուն սոյր էին հարցանել նախ զկամս ըմ աղօթիւք. վ՛ւ զի փորձել զնաեին՝ ոչ միշտ հրամայել ըմ զայն ինչ, որ ինքեանց առժամն բարիք թուէր. զոր և յայտնի պատմէ զուկաս (գործ. ժԶ. 6. 7.) թէ շրջել պօղոսեանցն ընդ կողմանս գալատացւոց, արգելան՝ ի հոգւոյն գնալ յասիա. և՝ ի կամել նոցն անցանել՝ ի բիւթանիա՝ ոչ համարձակեցաց նոցն հոգին յիսի։ Այլև և վ՛ւ առաջ ընկալ ճանապարհորդութե յեղեմ յիրաւի էր խնդրել պօղոսի զկամս ըմ, տարաբաղեսել թերևս ոչ այնպէս հաճոյ էրցէ նմա թողուլ զկողմանս անտիոքայ. մանաւանդ զի յառաջագոյն ժամանակաւ հրաւ

հրաման ընկալել էր հեռանալ յերկիմէ, ըստ որում նախ յիշեցաք ։ Վաղ որդ լուծել ի յայտնուէ՝ թէ կամք ոյ հաստատեն զընտրութեի եղեալսցն, եւ վաղվաղակի անկասկածաբար ։

Եւ զայս խորհրդով ցկեանս ասաւ Նօր, ոյզ ասեն ոսկերերան և օգոստիոս • զի մի տարակուսանս կի մեղադրութեի առնիցեն ոմանք, թէ յետ այնքան ամաց անցանելոյ քարոզութենն՝ ապա դնայր խօսել ընդ առաքեալն ։ Տեսը չութեին ոյ ասէ՝ այնպէս սահմանեաց • յորժամ ինքն կամեցաւ, յայնժամ յայտնեաց առնել զհարցաքննութե • զի զայն համարեցաւ օգտակար ակնեղեցւոյ։

Եւ ՝ի Տրոադա նոցա զաւետարան ։ Աւետն նոցա՝ ցուցանէ զկենդանին եղէմի, զոր յանցեալ ասմն յիշեաց • որոց ծանուցի ասէ խորհրդակցաբար զաւետարանին, ցոյ զվարդապետուէ աւետարանին, զուսմունս հաւատոց և կրօնի, զոր տարբէն ՝ի հեթանոս, զոր անխոտոր և միօրինակ ուսուցանէի յամէ հեթանոս, առանց սալիալելոյ զնա ՝ի պահպանուէ օրինաց ։ Ցոյն և այլ թարգմանք՝ի ներկայ ժամանակ ասեն, զոր տարբէր, որ ազդումն ունի ՝ի նշանակել զնոմ ժամանակ • ցոյ յայտնեցի նոյ զվարդապետուեին՝ զոր այժմ ուսուցանեմ, և յայնժամ ուսուցանէի, և յետ այսր ուսուցից ։

Եւ ծանուցի զայս առանձին, ՝ի ծածուկ, ուրոյն ՝ի բազմութե, այնոցիկ որ տարբ ծելոյն էին • յոյն մի բան. զնէ՝ դէս ի՞ս տարբ, ոյ կարծելոցն, երևելոցն • զոր լսանէին յաւելուածով ասէ, որք երև էին լինել ինչ • բայց ՝ի բազում հին օրէ նակս և ՝ի վարդապետս չէք այն յաւելուած ։ Ջյունականն ոմանք իմացան իբր ներդրծական, ոյ կարծոցոց, այնոցիկ որք կարծէին, և յարեն ՝ի յայ ջորդն, թէ որք կարծէին զնէն ընդ նայն ընծացեալ • մարթի է և զնոյ ընթերցուածն ՝ի սոյն միտս առնուլ։

Բայց սովորաբար յոյն և լսանէն մեկնիչք ասս և ՝ի յայտորդն կոծծելուածնէն՝ մեծարոյ, յարդոյ, երևելի • զի այնպէս նշանակէ յոյն բառն ։ Վաղ որդ յայտ առնէ զգլխաւորս և զմեծ համարեալն առ եղեմացիս, որպիսիք էին առաքեալքն, ըստ որում ասի ՝ի 9 տան ։ Եւ ազգ առնէ ոսկերերան՝ ոչ միայն նոմ

զեղոյ զպատիճ նոյ կոչել կարծեցեալս, իբրև թէ յաչս այլոց այնպէս երևիւն, այլ մանաւանդ զնէր դատաստանին • յայտ առնել՝ թէ ոչ անձնասից ոմանց առաջի եղ զնէր վարդապետուեր, այլ այնոցիկ որք առ բովանդակ հրեաստաս նեայս արդոյ են, և առ պատճառանս կալեալք ։

Գոյցէ ընդունայն էր ընծայեալ էիցէ, կամ ընծայոյէ՝ Աչյոս կարծաս ընծեւնու և ասորին • բայց յոյնն և այլք, ընծայոյեր, կամ ընծայեալէիցէ ։ Ոչ զնէր ինչ կասկած կի երկբայութե նշանակէ, այլ զայլոց ոգիտաց, կամ որք այլազգ ինչ լուեալ էին ՝ի զրպարտողաց ։ Ասն ալիսքն կարծէին՝ թէ յանպատուղս քարոզելոյէ, կամ քարոզիցէ զաւետաւրանն, ոյ ոչ ՝ի փրկութե լսողաց՝ այլ ՝ի պատս հրեից և հեթանոսաց, զհրեայս զայլեակղեցուցանելով, և զհեթանոսս ոչ շինելով ։ Կամ ընդունայն, իմմ մոլորութե, թերւր ուսմամբք և կանոնաւ վարել ՝ի քարոզութե ։ կամ, յանդէտս, առանց քննելոյ և տեղեկանալոյ ։ Օգոստինոս համարի ասս զաղատացիս ասել Տարսման եղանակաւ • ոյ • կարծէք թէ ընդունայն ընթացեալ իցեմ, և ՝ի ոյն զգացուցի զաւետարանն ։

Մարթի է դրձել ՝ի կողմանն առաքելոյն առնուլ զկասկածն, ընդունայն իմանալ ոչ անշահ, անօգուտ • իբր ասել • ծանուցի զաւետարանին իմ, զի և այլոց ծանոթութե ունողութիւն զնացից իմոց • և մի վատակ իմ առաջինք և վերջինք զուր լինիցին, յորժամ արդիւն աշակերտել՝ք խոտորեալք ըմբռնիցին ՝ի տրապոյտս սուտ առաքելոց • և զորս կարէի այլևս աշակերտել ՝ի հեթանոսաց, փախնուցուն ՝ի քարոզութե իմմ ։ Ոչ զի ոչինչ այնոցա արդելու զուսկնդրութե բանի, ոյ անմիաբան հնդունի ձայնի • և զի չարախօսք պօղոսի համբաւեին՝ թէ քարոզութի նորա ոչ համաձայնի ընդ այլոց առաքելոց, վասնզի մեծ էր աշակերտացն՝ եթէ ոչ փոյթ տանէր առաքելն ցուցանել զևւրն ձայնակցութե ընդ այլոց ։

Բացատրել ցայսվայր զնմանատս բնաբանիս, ոյ և զդիտաւորուէն քննել ընդ զի ոմանք ընդ օգոստինոսի այլ հա

մարին զզգացուցանել, և այլ՝ զխօսանելն առանձինն, և զառաքեալսն այսպէս։ Յառաջն հրապարակաւ ամենեցունց առաջի եղէ խորհրդակցաբար զվարդապետութիւն իմ, զոր քարոզէի ի հեթանոսս, թէ հաւատովք քովն ապրել կարօղ ենք առանց մովսիսական օրինացս. այս էր զվնասուր խնդիրն՝ զոր ես եղեւ հաւաքումն ժողովոյն. ոչ զի հասաբակաց խորհրդակցութիւք հաստատեսցի խնդիրն։ Իսկ առանձինն զատ ի բազմութիւն առաջի եղէ զվնասուրացն զիմ առանձնական քննացս, իբրև թէ նաև հրեայք ազատ մնասցեն ի լծոյ օրինացս։ Սակայն ոսկերբևրան և ադուժինային ոչ այդպէս զատանէն, և կարգ բանիս ևս չպահէին զայլ քան յատկացեալ յերկրագ մասին։ այլ բազանդակին իմանի այսպէս։ Ելեալ յեղէմ, ծանուցի անդ եղելոցն՝ մանաւանդ զվնասուրացս առանձինն զՀանգամանս քարոզութիւն իմոյ առհեթանոսս՝ յանդիման բառնաբայ և սիտոսի, որպս զի աչք յետոյ վկայք լինիցին առ զրպարտօղս, թէ նոքա ևս ուսուցանեն. և թէ զվտակին հաւանեցան և հաստատեցին զվնասութիւնս իմ։ Եւ զայս արարի իբրև ոչ եղէ յերկեայս ինչ էի ընդ շաւիղն՝ զոր արդէն ունէի, այլ առ ի բժշկել զկարծիս ոմանց, և ի խցանել զբերան ստրախօսաց. զի ամենեքին գիտացեն թէ ոչ յանդիմաս կամ թիւրութիւք վարիմ ի քարոզութիւնս իմ։ Ձետ այսպիսի առանձնական զրուցաւորութիւն եղեւ ապա ժողովումն հաստատակաց՝ առ ի հաստատել միաբան հաւանութիւք զինդիր ազգութեան հեթանոսաց ի պարտեաց մովսիսական օրինացն։

Թուի ինձ՝ թէ զայն յայտ առնէ և կարգ պատմութեանն զուկասու. մի զի նախ ասէ՝ ընկալեալ եղեն յեկեղեցւոյն եղէմ՝ և յառաքելոցն, և յերիցանցն, որոց պատմեցին ասէ՝ որչափ ինչ արար ընդ ի ձեռն նոցա, այլ ի հեթանոսս. և յայսմ իմանալ զմանաւանդ խօսակցութիւնն յայգս օրինականացս. ըստ որում և յարէ՝ թէ հաւատացեալք ումանք ի հերձուածողն փարիսեցւոց պնդէին՝ թէ պարտ է թլփատել զհեթանոսս ևն։ (Գործ. ժե. 4. 5։) Ապա ի վեր բերէ

զուկաս (Հմր 6.) թէ ժողովեցան առաքեալքն և երիցունքն տեսանել զբանս այսորիկ։ Ասանձինն խորհրդաբանել զվնասուրացդ ի վեր առաջարկեալ իրացն՝ մեծի խոհականուե էր ցուցանել զի ընդդէմ որ վեր պահպանուե օրինացդ առ հեթանոսս, բազում էին հակառակօղք նաև յեղէմացի աշակերտացդ որոց առաջի զնմ ինչ չէր մարթի խօսել համարձակ յառնելի ժողովոյն՝ սակս անկատար գիտութեան նոցն. և զի վտանգ էր դժուարեցեալ ծնանել և վիճմանց անօգտակարաց ի բազմութեն անդ, որովք յայտնութեի ճշմարտութենն խափանի, քան թէ հաստատի։ Բաց յայսմանէ կային և յատուկ խնդիրք պատշաճեալք ի քարոզութեի հեթանոսաց. յորում հարկ էր պօղոսի այլազգ վարել ի միջ հեթանոսաց, հայեցեալ ի սեպհական հանգամանս ազգացն և գաւառաց, քան ի քարոզելն առ հրեայս միայն. յորոց մի էր և այն՝ զի հաւատացեալ հրեից՝ որք կցորդելք էին հեթանոսս հաստատելոյս ամուսնութե, և կի քնակցութե, դժուարին էր պահել զօրէնսն ըստ բազում մասանց. այնպիսեացն թերի սոյր պօղոս անխտիր լինել առանց խղճելոյ յօրինացդ. վասն այսր, և այլոց նմանեցուց բամբասեալ լինէր պօղոս յանտեղական մարդոց. նմին իրի հարկ եղև նմա առանձնաբար տեղեկութի տալ զվնասուր առաքելոցն, ոչ զի նորոգ ուսանիցի զպատշաճն կի զուղիղն, այլ զի նոցին ձայնակցութե՝ն իբրև կանոնական հաստատութե հաւանեցուսցէ զբարեմիտս, և պատճառեցուսցէ զդիմադարձս։ Այնքան կարևոր եղև այսու խորհրդակցութե առնուել զհաւանութի նց, մինչ զի ասէ օգոստինոս՝ թէ՝ ի չգտանելն կենդանի զայլ առաքեալ, որում առնոյր զմիաբանութեի նոցա յայս ընթացս, եկեղեցին ոչ բնաւ հաւաներ պօղոսի։ (գիրք ԻԸ. ընդդէմ փաւստոսի. գլ. Ի։)

3. Այլև ոչ փեթռ որ ընդ ի՝ հեթանոսս էր, բառնաբայեցաս Իւդայեցի։

Համահաւանութե առաքելոցն զանժխտելին բերել ապացոյց։ Թերևս երկբայիցիք ասել ընդ այսմիցդ, կի խորհեցիք՝ թէ ոչ լիով առաջի արարի յեղէմ զնն

զընթացս աւետարանիս խոյ ։ Ասդա-
բև այնպէս ճշմարիտ են ասացեալքս , և
նոցա տեղեկութիւնն հաստատելք , մինչ
պի նաև փիլոս որ ընդ իս էր յերեղէմ, և ի
հելենասոց, ծննդեամբ հելենաս էր ի
Հօրէ և ի մօրէ , ոչ բռնադատեցաս խնդ-
բել ոչ յառաջ և ոչ ղկնի մկրտութենն
Թլփատել էր ոչ յանտիոք և ոչ յերեղէմ
բանք եղեն Թլփատել զնա ։ Տեսանելին
պնա ըստ իս յերեղէմ, և պիտեին զի անթլը-
փատ է. լսելին զյաւշմանս փարիսեորհ
վարդապետացն՝ թէ չարչ է Թլփատել
զայնպիսիս ։ Ի վերջ այսր նմա ոչինչ տեղի
եւտուն առաքելքն այնպիսի հրապու-
բանաց . զեմ կռնին կալան . անմեղադ-
բելի զիս արարել, Թողին ի կամս աղա-
տութենէ Թլփատելի կամ ոչ. այլ հաւատար
ըստ այլ եղբարս հաղորդեցան ըստնա յա-
ղօթս , ի բնակութենէ, և ի կերակուրս ։
Զինչ այլ քաջայայտ ցոյցս ձայնակ-
ցութենէ նոցա ըստ իս կամիք խնդրել. և եթէ
տիտոս առաջի ասց առաքելոցն ոչ
բռնադատեցաւ ի Թլփատութենէ, դուք

հետաւորք ըստ էր բռնադատիցիք ։

4· [illegible] ոգբբեալոյ սուտ եղբարցն , որ
ոգբբեցին ֆտանել զիրեն զաղատու-
բին մեր՝ զոր ունէմ ի ես յն , չի գինել ծա-
ռայեցուցանել ։

Կապակցութենի բանիս մեծաւթենէ ունե-
լով , յայլևայլ միտս յորմարեն մեկնիչքն։
Հերոնիմոս և այլք ոմանք աւելորդ հա-
մարին զաղաղական այլ. և յարելով յանց
ցեալն ընթեռնուն. և ոչ տիտոս բռնա-
դատեցաւ Թլփատիլ վասն սպրդողաց
սուտ եղբարցն , որք գանգային ընդդէմ
ազատուն աւետարանին ծառայեցու-
ցանել ըստ օրինացն ևն։ Այլք ոմանք հա-
մարելով զայս իբրև պատճառն անցե-
լոյն , յաւելուածով ինչ ընթեռնուն
այսպէս . ոչ յանձն առի Թլփատիլ տի-
տոսի , իբր ոչ եթէ զԹլփատութենիսր
համարհնելով , այլ վասն սպրդոցդ սուտ
եղբարցն, որք գաղտագողի դիտեին՝ թէ
զինչ առնեմ , Թողում զդրօք Թլփա-
տիլ տիտոսի , որպս զի իմով օրինակաւ
հաստատիցեն՝ Թէ կարելի է օրինացն
պահպանութենէ · վասն այն չառի յանձն՝
զի Թլփատեցի տիտոս , որով լինէր
ինձ ազատութենէ եկեղեցւոյ ։ Յայս
եղանակ յարմարէ և օգոստինոս։

Ըստ այսպիսի ընթերցուածոց բազումք
զընաբանս և զյաջորդն ամփոփեն ի վե-
անցեալն տիտոսի և Ժողովոյն եղեմի ,
այսպէս կազմելով զնմաստան ։ Ոչ Հարկ
եղև տիտոսի Թլփատիլ, Թէպէտ և կեղ-
ծաւորիլ սուտ եղբարքն բազում վնաս
մամբք և հակառակութիւ ստիպեին . որք
գաղտագողի ներքոյ մտին ի ժողով ա-
ռաքելոց , կամ ի միջ բազմութենէ մերոյ ,
առ ի դիտել լրտեսաբար՝ ոնգ վարեմք
զազատուն աւետարանին , արդեօք զի
ջանիմք առ Թլփատութենէ տիտոսի , ոնգ
երբեմն զիջաք առ Թլփատութենէ տիմ-
թեայ . կամ ոնգ ջատագովեմք զազատու-
Թիւ մեր . ոնգ զի կամ հաւանեալ մեր ի
բանս նոցա , ըստ նմանոյ օրինաց մուա-
նիցեմք , և կամ ունկնդիր պատճառս ամ
բասատանելոյ զինջ իբրև արհամարհո-
ղաց զօրենս ։ Բայց մեք ոչինչ Լիքք կա-
միցաք անսալ նոցա , ևն ։

Սակայն ընթացք բանից առաքելոյն
ոչ ներուն յանգս տիտոսի ամփոփել զնմ
մատան , կամ առ որ յերեղէմ միայն եղել
հակառակութիւն սուտ վարդապետացն։
այլ ըստնաւթ զնոյ դիմամարտութիւն յայտ
առնեն . և կապակցութենէ բանիցն այլով
կրկին օրինակաւ վայելուչ կաս տեսանի։
Առաջին, իբր լուծանելելեան ընդ-
դիմաւթենէ , յասել ուրուք՝ Թէ հաւաս-
տի ելով քո ի վնր բարոզութենէ աւետա-
բանիդ , և գործովք զնոյն վարել այնչ
քան ամս , առ ի՞նչ յերեղէմ ընթացար՝
իբրև համարս տալ քոյոյ տեսուածն ։
Պատասխանէ , վնս հակառակելոյ սուտ
եղբարցն՝ որք գազատութենէ մեր փոխել
կամէին ի ծառայութենէ օրինացն . որոց
ոչ բնաւ տեղի տուաք , այլ առ՝ ինոնա-
ձել զապարատանութենէ նոցն յանձն առաք
ի Ժողով առաքելոցն բողոքել ։ Այս
եղանակ յար և նման է պատմութենն
զուկաս ։ (գործ. ԺԵ. 2։)

Երկրդ եղանակ կապակցութենէ յարմա-
բելի է ըստ որդւոյ տան , ի բաց Թողեալ
զայրաբերականն որդ . և իմաստքն
կազմին ։ Ասա յաղագս տիտոսի և այ-
լոց հետանոսաց՝ Թողաւ ի կամս նոցա
Թլփատիլ, կամ ոչ։ Բայց վնս սպրդոցդն՝
որք գաղտնաբ կամէին զազատուն մեր ,
և ընդ հարկաւ օրինացն արկանել , ոչ
միով իւիք զիջաք , և ոչ փոքու ինն ան-
սացաք . զի այն խափան էր ճշմարտու-
թե

թէ աւետարանին, և՛։ Ջայս եղանակ ունին յայտնապէս ասորին և արաբացին։ ոչ առանց յարաբերականին որոյ միահետ ընթեռնուն զայս համար ընդ յաջորդին։

Սպրծոյ առ ակնհաւատութեան, որք քրիստոնէական եղբայրութեան այլակերպ աչիք առանց ցաւագնելոյ՝ ոյք և որպէս ամենք ելեն, զորդեցին մտանել յոյն մի բայ դնէ՝ ներամտելին, ըստ գալատացւոյ՝ զորաբար եկին խառնեցան ի ժողովուրդս հեթանոսաց։ Դիտել զայս փոխին դր։ (մի օրին։ գիտել, որ վերս պակ է։ այլ օրին։ մտանել ի գիտել այլ։ զայսփոխին։) Դիտել եդեալ է փոխանակ լուռեանել։ և այսու անուանէ զոր պատեղամսի նոյ ընդդէմ աւետարանին յայտ առնէ ըստ ոսկերերանին։ զի գործ լռեանաց է մտանել յանձանօթս, և գնանել դիրս հեշտանացն։ զի դիւրին լինի պատեղամսել և գրաւել ղերկիր նոյ։ Սոյնպէս օրինացն ջատագովք՝ իբրև քան քարոզիչք գոյին խառնեին ի հեթանոս հաւատացեալս։ գնեին՝ որոց նեին՝ այք անթլփատք մնան, կամ որպէս ըստ օրինացն մովսէսի, զոր ասին ի ՀԱ։ և այսպէս լռեաբար քննեին զազատութեին ի լծոյ

ապրդողքն ոչ եթէ զօգտակարս ինչ ուսուցանել կամէին, այլ նոճաձել՝ի ծառայութիւն։ Աչժմոս օրինակ լատինացւոց զործական դնէ՝ հնալանդութիւն. բայց յորմէ զորական պահանջէ. և նորինպէս իմանան ոչ միայն այլ թարգմանք, այլև բազում ընտիր օրինակք լատինաց։

Զի ճշմարտութիւն աւետարանին։ Մեղ՝ որք կարգեալ էաք բուն առաքեալ հետեւ նուսց, հարկ էր անդէն վաղվաղակի զդէմ առնել հրէամոտցն, ոչ զի ճշմարտութիւնն կիմ յատակութիւն աւետարանական ուսմանց անխախտելի միայեզ առձեղ, ոչ և առ այլ հետեւանսս. ոչ զի արդեամբք առուդէաք զբանիւք քարոզեալն, թէ քաւիւ բարձան օրէնքն, թէ հաւատովքն քաւի և շնորհօք ուղիմք փրկիլ, և ոչ մովսիսական օրինօք։ Եթէ փոքր ինչ զիջմանէաք հրէանալ և ձեզ, յեղեղուն երեւեր քարոզութիւն մեր. և բազմայ պատահէր կամ թողուլ զհաւատս քաւի, և կի հրաժարել յընդունելոյ։

Հին օրինակք ինչ լատինացւոց, և ոմանք վարդապետք աստրասաբար ընթեռնուին զբանս, յո, որոց առժամանակ մի անսացաք եմն. և յարելով յանց ցեալն մեկնէին այսպէս։ Տիտոս ոչ բռնադատեցաւ թլփատիլ. բայց վասն ապրդողաց սուտ եղբարցն առժամանակ մի անսացաք, թողլտալով զի թլփատեսցի տիտոս։ Ջայս մեծս յերբեւէ մերժէ հերոնիմոս՝ իբրև յայտնապէս հակառակ դիտաւորութեանն առաքելոյն. և ինքն զոյն ընդերցուածն մեծարէ իբր հարազատ. բայց եթէ հաճելի ոք առնէ՝ աստրասաբար ընթեռնուլ, իմաց՝ այսպէս, առժամանակ մի անսացաք սուտ եղբարցն զիջանել, ելանել լով առ առաքեալսն յերկիր, որպէս զի ճշմարտութիւնն զոր մեք քարոզեաք, հաստատուն կացցէ ևն։ Բայց այժմ չեն պէտք այսպիսի մեկնութեանց, ամ թարգմանչաց զուգաձայնաբար ընթեռնուլ, և ոչ առձեղնակ ի անապատ։

6. Բայց ընդ երբեմն էին ինչ որպիսիք ոչ էրբէն էին, ըստ ինչ ֆարիսեցին ոչ ամենեւին ոչ ինչ մերձեցան ի հաւատ ճշմարտութեանն։

Աստացաք վերագոյն՝ի 2 տան, թէ ընդ ծերս ըստ յոյն ոճոյ իմանին՝ մեծ համարեալք, մեծարգիք, պատուականագոյնք. և այսպիսի կոչէ զգլխաւոր առաքեալս, որք առ ամ քրիստոնեայս պատուականք էին։ Արդ բանիս լուծումն առնէ դիմադրութեանն ինչ սուտ վարդապետացն. բայց թէ ըստ որոյ մասին զանազանաբար առնուն մեկնիչք։ Օդոստինոս և այլք՝ի լատինացւոց համարին լուծանել զայն, զի չարաքսօք պօղոսի պարսաւանացնին դնէին՝ երբեմն չալածիչ լինել եկեղեցւոյ. իսկ զայլ առաքեալս մեծացուցանէին՝ իբրև կենակից քաւի, և՝ինմանէ փառաւորելս, ուստի առաւել արժանիս ընդունելութեան։ Առ այս պատասխանէ պօղոս. յաղագս մեծարոյ երևելոցդ այժմ, որք առ մարմնաւոր մարդիկդ կարծին լինել ինչ, ինձ չէ փոյթ, ոչ որովհետև թէ որպիսիքք էին երբեմն, յո մեղաւորք և նք իբրև զնս. ինձ ոչ անկանի զայդ քննել, թէպետև կարօղ էի ստգիտս արկանել, բայց ոչ բնաւ կամիմ. զի ամենայնայնի զամենեսին կոչէ։ Այս ըստ օգոստինոսի։

Դարձեալ ըստ հերոնիմոսի. յաղագս գլխաւորացն՝ թէ որպիսիք եղեն երբեմն, յո ընդ քաւի կեցեալք, տեսօղք վարս նր, հիմունք եկեղեցւոյ, ինձ ոչ է խնդրելի աստանօր. զի ոչ ընդեմ նմ խօսիմ, ոչ զառաջինսն իմ ամբաստանեմ. այլ ասեմ միայն՝ թէ ամ ոչ առնու ակն մարդոյ. թէև նք մերձաւորագոյնք քան զնս խնդիր քաւի, միօրինակ գնս և գնա ընդ ճշմարտութեանն դաւի ամ։ Կամ դարձեալ ընդ այլոց. պատուականագոյնք երևեալքդ այժմ՝ որպիսիքք էին յառաջ զկոչումն իւրեանց՝ ես ոչ հայիմ, ոչ խնդրեմ զայգաստմն նմ և ղհանգամանս, և զարժանաւորութեանն, թէ յանարգագ էին, կամ անուսմունք, և անձանօթք, իսկ ես նշանաւոր քաղաքի, օրէնագէտ, համբաւեալ առհրէայս. ոչ զայսպիսիս յիշեմ. առ ամ չիք ակնառութեանն. այլ զորս կամի՝ ընտրէ,

բէ, որպիսիք և իցեն· վա՛յ չէ այժմ ինդիր՝ որպիսիք ոմանք էին երբեմն, այլ թէ որպիսիք են նոքա, և ես· այ հաւատոյք յառաքելուքեն, հոգւոյն պարգեւաց հալողդեալք։

Ա՛յս եամ իմաստք բարւոք են ինքեանն մտածեալք· բայց զարդարն խօսելով՝ արտաքոյ կարգի բանիցս ընծայեան· ՚ի վեր և ՚ի վայր ոչ խօսի առաքեալս զրաղդատուքեն պաշտօնէից աւետարանին, ոյք զի դէպ լինցի զարժանաւորուքեն նոցա առ Մեծնոմս համեմատել· այլ բանք են միայն յաղագս պահպանուքեան օրինացն, թէ զինչ և զնորդ իւրաքանչիւրոցն նոքա ուսուցանեն և առնեն։

Վա՛յ որոյ հարազատագոյն են իմաստք ոսկերբանին և այլոց՝ յիշատակեալ նաև ՚ի ներքինխմոսէ· որով կամի առալ քեալս լուծանել զայլ դիմադրուքեն հակառակորդաց յառուկ առ նախատաքեալ բանս իւր։ Ա՛ռն զի ունէին նոքա զսովորական պատճառանսն ընդէմ բէրբել· դու առեա՛ ոչինչ իւ՛ր տեղի տա՛ քեալ օրինաւորացն, և ոչ զառ ՚ի հեթանոսաց հատատացեալսն ՚ի նոյն հարկաւորեալ· և զնորդ ասպա երեւելքեն յեկեղեցւոջ պետրոս կի՛ յակովբոս ոչ այդպէս քարոզեին, և վարքեն։

Ա՛յժմ պատասխանի առնէ· թէ արդարև զլսաւորքն այնոքիկ յայս խնդիր որպէս ոչ էրէնն էին, այ՛ յոր կարծիս էին յառաջն, զոր վարդապետուքեն ունէին, զնորդ թողլ տային կի՛ պահանջէին պահել օրէնս, այդ չէ ինձ խնդրելի· ոչ ես ունիմ համարս տալ թէ ինչ պատճառաց այնպէս առնէին· և ոչ նոքա ինձ համարս տալ պարտապան են· ինքեանք զիտեն զոր առնէին, և ա՛յ միայն զիտելի և քննելի է այդ· ած՝ որ ոչ առնու անձն ակն ՚ի և փոքու, նա զիտէ և դատի զնւրքարանչիւրոց զմիտս և զդործս։

Ապա թողեալ զքննելն՝ թէ որպէս վարեին յառաջն, ասացից որպիսիք այժմ են· չ՚ինչ էրթէալն, զլսաւորքն այնոքիկ, այնպէս ինչ ու պէտոյն։ (մի օրէն· այսպէս·) մեր թարգմանիչս վա՛ բայայտուքեն յաւելու զբան այնպէս, ուր այլ թարգմանք պարզաբար դնեն, ոչինչ զդացուցին։ Նոքա ասէ՝ յետ լսելոյ բամանդակ զհմ վարդապետուքեն, և թէ զնարդ և յոյր սակս այնպէս վարիմ ՚ի քարոզուքեն իմում, զինչ դործեցի ՚ի հեթանոսս, և զինչ յետ այնր գործել ունիմ, ոչինչ ատացին բնաւ· ոչ նոր ինչ ուսուցին յաւելլին, ոչ ուղղել ինչ կամեցան, կի՛ այլ փոխել զառ չինէն քարոզելան։ Եթէ պարտաւելի ինչ կի՛ օտար ՚ի ՀՀմարուքեն գտեալ էր նՀ յրնեցաս քարոզուքեն իմոյ, զայն ոչ բնաւ լսէին, այլ յայտնէին ինձ· զի գիտէին՝ թէ այնր աղագաւ երթեալ էի յերՀմ· բայց ասկայն ոչ միայն ընդէմ ինչ չատացին, այլ հաՀեալ հաւանեցան, որպ և ասէ ՚ի յայդորդ տան։ Յմանք զասելն՝ ինչ ոչ զիտացուչին, մեկնեն, եա ծանուցի նոցա զնմ աւետարանն, բայց նՀ զնւրեանցն ինձ ոչ ծանուցին։ Օտար իմաստք են այս· զի առաքեալս քաջ գիտէր զնոցա քարոզուքեն· և ինդիրն էր ՚ի վՀ քարոզուքեն պօղոսի։

Նկատեն ասասնոր ոսկերբերան և հերոնիմոս զնոհական զգուշուքեն առալքեալս· զի յաղագս այլոց առաքելոց անուանուքեն՝ որ ըստ պահպանուքեն օրինաց, ըՀ միջն ընծանայ՝ ըՀ գովեսա և ըՀ պարսա· ոչ ամբաստանէ, և ոչ ջատագովէ։ Կարօղ էր տալ զերաւացն պատճառս ներողուքեն նՀ, զոր և քաջ զիտեր, և ինքն իսկ բազում անդամ սակս նորին պատճառի յանձն առեալ էր զօրինականացն պահպանուքեն· իբրև զի նՀ առհրեայս քարոզելով՝ կապելայս ըՀ խորհրդս օրինացն, ոչ պատշաճ համարէին ՚ի սկզբանն արդելուլ զպահպանուքեն· մինչև զարգացելայս յուսմունս աւետարանին, ծանիցեն զանշահուքեի օրինացն, և ինքեսին հրաժեշտ տայցեն· ուսոի զիջանէին առ նորահաւատս հրեայս՝ ոչ կարևոր համարելով զօրէնս, կամ զնոցան պահպանուքեի անփոփոխ առնել կամելով, այլ մանաւանդ բառնալ զայն առաջմանակեայ ներողուքեՀն, զի միայն նոր օրէնքն հաստատեցին։ Վասն այսր և ինքն պօղոս ըՀ հրեայս հրէանայր, ոյզ զի առ քո՛ զնա՛ ձգեսցէ· (ա· կորն· ԺԹ· 20· 21։) և զամմոՀեդոս որդի մօր հրեի կամեցաս ԹլփաւելՀ առ ՚ի չինել զՀրէայսն՝ որք էին ՚ի տեղիսն յայնմիկ։

սիկ ։ (Գործ ։ ԺԲ ։ 3 ։) Բայց առ հե-
թանոսս ոչ կային այս պատճառք, այլ
հակառակքն ։ զի մեծագոյնս արգելոյր
զնոսն ընդրկել զաւետարանն, եթէ ընդ-
դէմ օրինացն յաւելեալ լինէր և բեռն
հնոյն ։ Ապա ուրեմն այլևայլ հանգա-
մանք ազգացն պահանջէին զայլևայլ
յանապատութիւն, հրեից վարժելոց յօրէնս՝
զիջումն, և հեթանոսաց անընդելոց՝
ազատութիւն ։

Սակայն առ տեղւոյս ոչ յայտնէ առա-
քեալս զայսպիսի պատճառս ։ և կարի
խնամոտութիւ, ոմն զեկուցանէ ոսկեբե-
րան ։ Ա՛ր զի ասէ՝ առաջնորդին անկ է
գիտել զպատճառս զիջմանն կի թոյլ-
առնուլեցն ։ բայց առաջնորդելոցն բա-
զում միանգամ բերէ գիտել զնոյնս ։ եթէ
հրեից երազեկ լեալ էր՝ թէ յայն ատես
առաժամանակ մի թողուլեցի լինի օրի-
նացն, զի յետոյ խոպան խափանեսցին,
մինչեւ յանձն առնուին զՏէառատս աւե-
տարանին ։ այլ մանաւանդ բայց ՚ի
բաց հրաժարելին ։ Բայց սուտ առա-
քեալքն՝ կամ ոչ գիտելով զպատճառ-
այնպիսի զիջման, և կամ հակառակե-
լով իսկ, քարոզէին՝ եթէ զլուսաւոր առա-
քեալքն իբրև կարեւոր՚ի փրկուելոնէ պա-
հանջին զօրէնսն ոչ ՚ի հրեից միայն,
այլև ՚ի հեթանոսաց ։ Ա՛ր որս առա-
քելական ցասմամբ խօսելով պետրոս՝
ասաց յառնէի ժողովոյն ։ * Արդ՝ ընդ
փորձէք զնա՝ դնել լուծ ՚ի վի պարա-
նոցի աշակերտացն, զոր ոչ կարքն մեր՝
և ոչ մեք կարացաք բառնալ ։ ‖ (Գործ ։
ԺԵ ։ 10 ։)

7. Պ՚ետրոս հասեալ հասաւ, երբ փեսէ ՚ի
Հռոմ գալոյ ։ Եւ ի հասանելն իւրում՝ ա-
նընդհատ քարոզէր զաւետարանն, և
բազումս ՚ի հաւատս դարձուցանէր ։
Եւ ի ժամանակի մի ՚ի ներքոյ ՚ի
Ներոնէ կայսեր ։ Եւ ի տեսանել
նորա զբազումս ՚ի հաւատս դարձեալս
՚ի քարոզութենէ իւրմէ, նախանձ
մեծ ունէր ։ Եւ ի տեսանել զայլ
ևս բազումս ՚ի հաւատս դարձեալս
՚ի քարոզութենէ Պետրոսի

Նելոյ · վե՛ր ի ո՛չ ելեհ պօղոս քարոզէր անելլինաս մեալ, կի պետրոս զելլինա֊ տին ուսուցանէր ։ Ասլ խմանին անդ֊ ձինքն ՚ի Թանձրացան, ոմն և այլոյր բազում անդամ, փոխանակ անելլինա֊ տի կամ հելեանոսի, և Թլխատացելոյ կամ հրեի ։ (տես Հռովմ · ը · 30 ։ Կո֊ ղոս · ը · 11 ։)

8 · Ի որ յոհաննէսն պետրոսի յառաջ֊ ագոյն ընտրեալ էր ՚ի մեզ, յոհաննէս և ինչ ՚ի հելեանոս ։

Այսու բանիւ, ոմն և անցկալովն՝ ցու֊ ցանի հաւատալոյն Թէ պօղոսի ըստ այլոց առաքելոց ՚ի պաշտաման աւետարա֊ նին ։ և զոր չարախօսք պօղոսի ոչ կա֊ րէին լսել, ինքն ցուցանէ դատաստա֊ նաւ նոցունց իսկ գլխաւորացն, Թէ նոքա ոչ միայն առ Համօրէն առաքեալսն գնա Համեմատէին, այլ ըստ բուն առաքելա֊ պետին պետրոսի ։ Զբնաբանա֊ ռու ոսկերերան ՚ի բերանոյ պօղոսի · և ոմանք Համարին ՚ի դիմաց այլ առաքե֊ լոյն երբեմն զանցնելն · այ՛ երբեմն տեսին՝ Թէ ինձ յանձնեալ է աւետարանն հե֊ թանոսաց, երբ զի նկատէին՝ զի որ յա֊ ջողեաց պետրոսի ևն ։ Ըստ երկաբանն չիւր եղանակի՝ այս բան ցուցանի է անցկալոյն, ոմն յայտ է ՚ի պատճառա֊ կանէն զի · ուստի ոչ յարմարի մեկնու֊ Թի ոմնոյ որք իմանան · զի որ զպետ֊ րոս արար առաքեալ հրէից, նոյն և զնա արար առաքել հեթանոսաց ։ Վա՛ զի այս զնոյն իմաստս յայտ առնէր է անցկալոյն · և բայց՝ յոհաննէ աւելի ինչ նշանակէ քան զառաջնոյն, այ՛ զաղէցցու֊ Թէ պաշտամանն ։

Ապա ձեռնարկուի է ՚ի նման գործոյ, երբ ասէ ։ Աչուշտ ծանեան գլխաւոր առաքեալքն, զի ինձ բարոզութիւնն առ հեթանոսս յանձնեալ է, ոմն և պետր֊ սի առ հրէայս · վա՛ զի ես կամ քա՛ որ ազդդ արար, կի արդիւնացոյց զնա֊ տակս պետրոսի ՚ի քարոզուի առ հրէ֊ այս, նոյն և զնա զնա զնա

'ի նոսա աստուածացուցանել զպօղոս ։ Բայց լաւ եւս ըստ ոսկերբերանին և այլոց՝ Տըշմարտութ՛ ասէ զնա սիւնս, հաստատելով զհամարումն այլոց · այ որք արդա րապէս առ ամենեսին մեծարուի էին՝ իբրև բարձրագոյնք, և վսեմք առաքեալական դնդին, հաստարանք եկեղեցւոյ, նշանակք Տշմարտութեն հաւատոց, նախկին կարգեալք 'ի շինուածն նոր Ժողովրդեանս ։ Զեռն էգոսն հասանէ ։ ըստ յունին, ընկերութ՛ ։ 'Ի քաղաքականս սովորութեն էր ոչ միայն առ երբայեցիս, այլև առ այլ ազգս՝ ձեռն տալ միմեանց 'ի նշանակ դաշնակցութեն, հաւաստութեն, և միակամութեն 'ի գործս ինչ · ոմն և վն յեփսաւ ընծեռնումբ արարել առ յոյնսադաբ որպէ ուբաբայ ։ (ՂՒ · Թագ · Ժ · 15։) Այսպէս ասէ, նախա յեհաւակել զվնասորբ առաքելոց՝ ոչ եթէ ըստ ամբաստանութեն աննշան վարդապետացդ ապախտ արարին զիմ առաքելութեն, այլ Տրտպարակաւ հաձեալ ընկալան զնս առաքելակից ընթեանց, գործակից 'ինոյն աւետարան, ձայնակից համարեցան զիմ և զնւբեանց վարդապետութեն · յայնմանակս հրատարակեցին զնս և զբառնաբաս՝ ոչ աշակերտս, այլ համամատակ առաքեալս կարդեալս 'ի կոչմանէն քրի ։ Այսու միայն որոշումն արարել, չէ Ֆ · , ես և բառնաբաս, 'ի հեթանոս առաքեալսդ զնայցեմբ քարոզել, և ընթանք 'ի Բուլ-ֆաթոնէն, առ Ժողովուրդս հրեից ։ Ջոյն վկայութի ընծեռնումբ 'ի Ժողովական թղթի առաքելոցն՝ զն ասէն · * Ար ընտրեալ յղել առ ձեզ ըստ սիրե լիս մեր ըստ բառնաբայ և ընդ պօղոսի, արք՝ որք մատնեցին զանձինս իւրեանց վըստ անուան տեն մերոյ յիսի քրի ։ ‖ (Գործ · Ժ · 25 · 26 ։)

Յաղագս որոշման վիճակաց քարոզութեն՝ այլարբ եւս ասացեալ եմբ, զի ոչ այնպէս իմանի իբրև թէ պօղոսեանք առ հեթանոս միայն քարոզէին, և պետրոսեանքն՝ առ հրեայս միայն · մանաւանդ թէ ընդհակառակն՝ տեսանելբ պետրոսի նախ առաջին աշակերտեալ զկատնելեանն հեթանոս · (գործ · Ժ · 7 ·) և պօղոսեանք 'ի սկզբանն առ հրեայս առնէին զքարոզութեն · (անդ · Ժ · 5 · 14 · 46 ·) Այլ զի սովորաբար եւ մասնաւոր կարգաւորութ՛ պօղոսեանքն առաւել պարապէին յաշակերտել զհեթանոս, և պետրոսեանք առհրեայս յաձախագոյն շրջէին · այ տես չուեթն այնպս անօրինեալ 'ի սկզբան աւետարանին, մինչև 'ի բաղմանալ հաւատացեալցն՝ բարձրի խորութ ազգաց, և ամենեքին կամեցան զմի եկեղեցի քրի ։ Ա՛ զի զանազանութի բարւոյ և չբոյս սովորութեն, և քաղաքական հանդամանաց՝ ըստ կարգի խոհեմութեն պահանջեր զայնպսյ շուխլ ուսուցանելոյ և կենցաղավարելոյ յիւրաքանչիւր ազգս և 'ի գաւառս · և դժուարբն էր միամ ումեք տեղեկանալ զամենգունց գհանդամանս, և իւրաքանչիւր զպատշաձն մատուցանել զբան և զվարմունս ։ Այնի իրի ամենիմաստ յաւաքտեսութեն այ՝ որ և 'ի գերբնական կանոն սովոր է զբնաւորական կարգ իրաց ոչ անտես առնել, այնպս հոգայսյ զի այլ քարոզք կարգեսցին առհրեայս, և այլք առ հեթանոս · որպս զի իւրաքանչիւր իւրոց վիճակելոցն ընտեացելք յաձախ կենցաղավարութ՛, զիւրացոցն կարգաւորաբար 'ի կիր առնուլ զպաշտօն աւետարանին ։ Եւ տեսանեմբ 'ի փորձ իրացն, զի պետրոս 'ի մէջ հեթանոսաց գտանելով յանսփոք, խրատուն պօղոսի ցուցաւ կատարել · ոմն զնկի ընծեռնումբ · և պօղոս նոյնպս յեհէնացուց միջի վրստահ յակոբայ իբրև տեղեկագունի յանձին կալաւ ։ (Գործ · ԻԵ · 23։)

Այլ թէ ընչո սոքա առ հրեայս, և նք առ հեթանոս, թէպս առաջին պատճառ է ընտրութիւնն այ, բայց դոյ և զնասնաւորն գիտաւ տնել · մի՝ զի պօղոս առաւել ընդել էր յունական ուսմանց և սովորութեց քան զպետրոսեանսն · և միւս եւս, պօղոս յառաջն 'ի կողին Տալածչաց դալով անուանի, և ապա քարոզող քրի, անհնարին տեսի եղև հրեից, որպիսի ոչ էին պետրոսեանքն ։ Ջայս ինքնին քս ծանոյց պօղոսի, ասելով 'ի տեսլեան՝ փութալ եւսել յերկեմ, զի ոչ կամին հրեայք ընկալ զվկայութի նորա, այլ դնալ 'ի հեթանոս հեռաւորս։ (Գործ · ԻԲ · 18 · 21։) Ջոյն պատճառ առնու և ասկեբերան 'ի մասնաւոր ձառին 'ի վր գաղատ ·

ղատ. ԸՀ. 11։

10. Բայց դեպն ի զղջմամբ չէիցուք. զոր ե՛ս ընդունայց զնոյն առնել։

Յայնմ ճանապարհորդութե՛ն, և՛ ի զրու-
ցատրութե՛ն զոր յե՛ղեմ կալոյ ընդ առա-
քելոց առանձինն և տրտպարակաւ, ոչ
ինչ նոր որոշումն եղև յաղագս քարո-
զութե՛ն մերոյ. բայց միայն վերադին
ազդ արարաք, զի զղջմամբ չէիցուք.
զաղքատ հաւատացեալս Տիէզատանի
մի բնաւ մոռասցուք. Տո՛ղ տարցուք
ոչ այլ անգամ, յորդորել զՏհաւատա-
ցեալս ի՛ Տիեզատնոսց, զի ըստ կարի
նպաստս մատուսցեն ծանր կարօտու-
Թե՛ էմացուց. որոց այնչափ անպհական
եղե՛ էր ջանալ, մինչ զի լոկ աղ-
տով անուշամբ խմանալ դնա՛։ Ջպատ-
Ճառս այսր չէին աղքատութե՛ն նոցա
ցուցաք ի՛ մէկն. Տռովմ. ԺԵ. 26։ ա.
կորն. Ժ՚Ը. 1։

Ջոր ե՛ս ընդունայ։ Ջիւր փոյթն մի-
այն յիշէ առանց բառնալոյ. զի չէս
այնր Ժողովոյ սակաւ ժամանակս կա-
ցեալ ի՛ միասին, մեկնեցան յայլ և այլ
կողմանս ի՛ քարոզութե՛ն. (գործ. ԺԵ.
36. 39.) ուստի ոչ գիտեր զնորայն ինչ
ասել. Թէպէտ խմանի՛ Թէ զնոյն ջանս
կալաւ և բառնաբաս։ Փութացն զնե՛
խմանս յայտ առնել, այնպէս Տոգ ունել
այնմ գործոյ ողորմուե՛, ոչ քարոզու-
Թե՛ աւետարանին. վա՛ղ զի Թէպէտ մարմ
նական էին պէտքն, սակայն մեծապէս
կարևորը առ ի պահելոյ զաղքատս Տրէ-
այս յընկալեալ հաւատոն. և պահելին
յանկմանէ ոչինչ ըՀատ է՛ ի կանգնե-
լոյ զանկեալն. նմին իրի զՀոգս աղքա-
տաց հմարելին մանն ինչ առաքելա-
կան պաշտամանն. և ուր ի՛ քարոզու-
Թե՛ն բաժանեցին ի՛ միջ իւրեանց զգա-
ւառս և զազգս, ոչ նոյնպէս բաժանե-
ցին զաղքատսն, այլ զնոսն խնամս Տա-
մարակաց արարին. և մերս պօղոս՝ որ
Տնեթանոսաց էր առաքե՛, եղև Տրէկից
Ժողովարար։

Յայսմ բանէ կամեցաւ ցուցանել և-
սէոս, Թէ գաղատացուց Թուղթս յէ-
տոյ էգէ զրեալ քան զՏռովմայեցին։
Սակայն՝ ինախադրութե՛ն ցուցաք ան-
զոր լինել ձեռնարկութե՛ն։ (եր. 299։

խե՛

11. Ապշեցան էին Հեթաս յանդիման, ընդ
դեմ գտչոյ նորա. Հանչի փո՛
էբրև սփռեալ էին եր։

Ջոր ինչ ցայսմայր եղոյց առաքեալս,
այժ զձայնակցութե՛ն այլոց առաքելոց առ
իւրն վարդապետութե՛ն, զնոյն այլով
արուեստաւոր Տնարիւք Հաստատել
կամի, պատմելով զմնացուածս անցս
Տանդիպե՛ ցանտիոք ընդ ինքն և ընդ պետ
րոս. յորում զնոքա ձևացուցանէ յան-
դիմանել, և զպետրոս յանդիմանելի.
պօղոս յարձակի բանիւք, պետրոս լուռ
և եղե՛ կաց. նորա նախանձն, և սորա
խոնարՀ լռութե՛ միաբան ուսուցանեն
աշակերտացն, Թէ չէ խնդրելի՛ ի Տի-
Թանոսաց Տրէկան օրինացն պահպա-
նութե՛ն Թէ չինչ միտս, և որով եղև
նակաս գործեցան այսոքիկ, խնդիր բա-
դում յուզեցաւ ի՛ միջ վարդապետաց.
զորմէ առանձին Ցառ. և յօրինեցաց ա-
կնբերան. այլ մեք Թողումք քննել յէ-
տոյ, այժմ մեկնուն բանիցս ուշ եդնել։
Ապշեցան էին Հեթաս յանդիման։ Յունաց
սովորական օրինակն, և արաբացին
դնեն գնոքա։ Ոչ գտանեմք ի պատմու-
Թե՛ զուսոյ գյիշատակ դնալոյ պետրո-
սի յանտիոք, որով անյայտ մնայ և ժա-
մանակն։ Օգոստինոս (Թէ՛ե՛ ձէ. առ
Տերոնիմ.) Համարի եղեալ յատաք ընդ
գործոյ առաքելոց յե՛ղեմ։ Բայց ա-
ղօրաբար մեկնիչք Տայեցեալ ի՛ կարդ
բանից առաքելոյս, Տամարին Թէ գնոքա
Ժողովոյն գնացել էին և պետրոս յան-
տիոք, ուր ե՛ պօղոսի անձամբ Թերևս
կամեցաւ ուսանել և ի՛ կարդի դնել
զներս Ժողովրդեան Տեթանոսաց։
Ընդդէմ գտչոյ նորա։ (մի օրին. գործն,
այլ վերիպակաւ գրչի։) Փոխանակ բա-
ռին ընդդէմ, յոյնն ասէ ՀատՀ՝ Հանդէպն,
այ ե՛ երեսաց, ի՛ դէմս. զոր ասկեբա-
րան և այլք մեկնեն, առ. երեսս, ար-
տաքին կերպարանօք Տակառակեցալ
նմա, պատրուակաւ և ոչ խակապես ե՛
դիմացալ։ Իսկ այլք խմանան, յայտնի,
յանդիման այլոց Տակառակ կացի։
Փոխանակ բառիցս գՀէ էբրև սփռեալ
են, յոյնն մի բառ ևեթ դնէ, ՀատէնՀա-
Հնաս. զոր լսելին Թարգմանէ՝ տագտա-
նել. այլք մեկնեն՝ յանդիմանել, պար-
տաւեալ։ Յոյն բայն ՀատաչնՀաս ար-

դարձ նշանակէ՝ յանդիմանել, դատել, ստդտանել եւն. սակայն լեզուագէտք ազդ առնեն՝ թէ տիրապէս նշանակէ՝ ոչ այնչափ հատիլ, նուազ հատանիլ ըստ իրս ինչ. և զայս միտս կամեցաւ մեր Թարգմանիչն արտայայտել յատկմամբ նուազեցուցիչ մասնկանցն՝ գոփ, էբրեխ. ։ Այ հակառակեցայ պետրոսի. վասն զի գրեթէ ստդտեալ, կամ յանդիմանել լի ինն եղև. սակս գործոյն՝ զոր անդ արար. ոչ այնչափ զովելի եղև յեղբայրակից՝ որով վարեցաւ, ոչ ազատ ի մեղադրութենէ։ Ազդ առնեն ոսկեբերան՝ պարզաբար դնել սգգալս, առանց զըրնելոյ յումմէ։ և իմանալ յանդիմանել լի ոչ ի պօղոսէ՝ այլ յայլոց հատատացելոց, մանաւանդ ի հելեհանոսաց. զոր և ի կարգիս ծանուցանէ.

12 ՝Քանզի գնելոյ էին ոմանք ՚ի յակովբայ, ընդ հեթանոսս ուտէր ամենեւին. իսկ երբեմն էին, զաքսեր եւրուչէ ընդ՝, երբոյ ժէալ յոյնք ար ՚ի ԵրկսաբանԷ ամպի էին։

Առաքելապետն պետրոս այնչափ հաւանել էր ընդ խափանումն օրինական խորանաց, մինչ զի ոչ միայն զհելենս նոսս հատատացեալս անպարտս համարեր, այլև ինքն իսկ թէև հրէայ՝ յանտիպ գոլով, ըստ հելենական ուտէր, յոյնն ասէ, ի միասին ուտեր, որ զնոյն միտս տայ. այ առանց խորհելոյ զկերակուրս ուտէր ըստ հելենոսս, ըստ որում և նք ոչ առնեն խորհրդոյ կէ բակրոց, այլ ուտէին զարգելելոյն ի մովսիսական օրինաց, բաց ի մեռելոյս և ի հեղձուցելոյ և յարենէ, զորս յայտնապէս արգելել էր Ժողովն առաքելոց։ Զայս անխորհ սեղանակցութիւն առնէր պետրոս, յորժամ տակաւին չէին եկեալ ոմանք առ ՚ի յակովբայ, այ եւ էլ եմացի հատատացեալ հրեայք, որք նախանձաւորք էին պահպանութեան օրէնից։ Ասելն առ ՚ի յակովբայ, ըստ ոմանց իմանի՝ առաքելք հրամանաւ յակովբայ, ոչ առ ՚ի քարոզել հելենացս զօրինացն պահպանուի, զի արդէն հաստատեալ էր յառաքելական ժողովոյն, այլ վասն այլ գործոց։ Բայց սակաւքաքր իմանան մեկնիչք, եկեալ ՆՁ յակոբայ յակովբայ յերուսաղէմ՝ ուր յակովբոս էր առաջնորդ, կամ ոմանք ՚ի պաշտօնէից յակոբայ։

Իսկ երբեմն էին այնպիսի զգուշաւորք խորանաց, պետրոս պարտէր և որպէս զնոյն, ինքն միայն խորշէր՝ ոչ ՚ի կենցաղավարութենէն, այլ միայն ՚ի սեղանակցուէ ըստ հելենոսս։ զնոյ ազատս Թողեալ յիւրեանց սակաւութեն, և ոչ այլոց հրկից պատուէր եղեալ խորշելոյ։ Այսպէս պարտէին իմանալ և ըստ կերակրոցն միայն, զորմէ նախ ասացեալ էր ուտել անխտիր. ապա Թէ ոչ՝ ըստ այլ քաղաքական կենակցութենէ, կամ ըստ հոգևոր մանակցութեն անմարթ էր հելենական՝ ի հելեհանոսաց հատատացելոց։ Այսպէս յատելովն պարտ, որոշաբար յայտ առնէ՝ ոչ զհելեհանոսս, և ոչ զայլ հրէայս արգելել յանխտիր կիրառութենէ։

Վասն որոյ երկոքանմբք և զխափանումն օրինականացն վկայէր պետրոս, այ Թէ առաջին ոչ խորշելովն, և Թէ յետոյ ինքնին միայն խորշելովն առանց խորշեցուցանելոյ զայլս։ Եւ առ իմ՞ապա խորշէր. երկնչելով ՚ի հրէից անտի եղեմացուց. ոչ սակս անձին իւրոյ, իբրև Թէ զի մի վիշտս ՚ի նոցանէ կրիցէ, կամ զի մի խոտեսցի ՚ի նոցանէ, ապա Թէ ոչ՝ ՚ի սկզբանն պարտ էր խորշել։ Այլ երկնչէ՝ զի մի որպէս այլանգամ՝ սակս նախանձու օրինացն խռովութեամ յարուցանէն ՚ի մէջ անտիքացոց, զոր օրինակ արարին յերկեմ ընդդէմ պետրոսի ՚ի պատճառս կուռնելենացն։ (Գործ. ԺԱ. 2։) Կամ ըստ ոսկեբերանին և այլոց, երկնչէր ՚ի վնասելոյ նմ, զի մի գայթակղեալք սարսնուցուն ՚ի հաւատոցն, յորում դեռ մատաղատունկք էին, խակ յօրէնս հաստատեալ մատք։ Վտանգ էր նմ անկանել ՚ի միտս կասկածոտս, եթէ տեսանէին զկերանաց առաքել այլ ինչ առնել ՚ի հրէաստանի, և այլ ՚ի մէջ հելեհանոսաց։ Ապա դիտաւորութեն պետրոսի յայտմ երկակողմանի ընթացս՝ էր շահել զհրեայս և զհելեհանոս։ Բայց կէք զօրծոցն այլազգաբար երևեցան։

13 · Այ՝ ՝ի՛ղձաւորէցան ընդ նմա և այլ հրեայքն · ասելով թէ՝ Արդեաւք ոչ գիտեն իշխանքն եթէ սա է ճշմարիտ Քրիստոս ։

Բնաբանս յար և նման է յառնականին. իսկ լատինն փոքր ինչ այլազգ ասէ, * Եւ կեղծաւորութեան նր հաւանեցան այլ հրեայք · մինչ զի և բառնաբաս ածիւր ՝ի նոցանէ ՝ի նոյն կեղծաւորութիւն ։ ‖

Հրեայքն ասէ՝ որք յառաջն կային յանտիոք, և որք ՝ի պետրոսի եկեալ էին, և ոչ հրաժարէին ՝ի սեղանոյ հեթանոսաց, զհետ երթեալ օրինակին պետրոսի, ՝ի՛ղձաւորէցան ընդ նմա · սկսան հրաժարել ՝ի սեղանակցութենէ նոյ ։ Պետրոս ոչ հրամայեաց զայս, բայց օրինակ գործոցն այնչափ զօրացաւ, ՝ի՛նչ բառնաբաս անգամ, (մի օրի · ՝ի՛նչ և բառնաբաս ·) այն բառնաբաս՝ որ գործակից էր յառաքելութեան հեթանոսաց, և վրէժխնդիր ազատուէ նմա, և բազում ամօք վարժեալ ՝ի սեղանակցութենէ անդ խոթը, թողեալ զնա՝ սովորութեան, և նորէնքս ՝ի նոցա ՝ի՛ղձաւորէցան · յանձն էառ ՝ի պետրոսի և այլոց հրաժարել ՝ի հեթանոսական կերակրոցն ։ Այն՝ նեքին նմ հրէանալ սկսան · օրինակաւնացն զօրութեի արմատանալ և առնել սկսանէր յանտիոք, ոյ և էրն ՝ի հրէաստանի · և մինչ էս ՝ի բառնաբաս վատահացեալ էի՝ իբրև ՝ի նիզակակից իմ, ահա և նա անց ՝ի կողմն հրէականացն · և էս մնայի միայնիկ իբրև հեթանոսաց կուսակից ։

14 · Այլ իբրև տեսի՝ ըն ոչ ուղիղ գնան ՝ի ճշմարտութիւն աւետարանին, ասէ ցյիւթս առաջի ամենեցուն · ԷՒԹԷ դու որ հրեայ էս՝ հեթանոսաբար և ոչ հրէաբար կեաս, ընդէր զհեթանոսս ստիպես հրեանալ ։

Քանզի ծանր էր վտանգն և մեքձաւոր, և հաւատակաց, հարկ էր ոչ յապաղել զկարեւոր դարմանն, և ոչ ՝ի ծածուկ մատուցանել, այլ արագանալ և յայտնի ։ Վասն որոյ ասէ, ԷՒԹԷ պետ, վաղվաղակի իբրև նկատեալ ծանեայ զհետևանս կեղծաւորութենէն՝ զի կարի մեծ էին և անշուշտ · իբր զի ոչ ուղիղ գնան ՝ի ճշմարտութիւն աւետարանին ։ (բայմ օրին · գան ·) Որմանք ՝ի վեր այլոց իմանան զայս · իբրև թէ այլքն հեթանոսք կամ հրէայք տեսանելով զայնպիսի յետղումն ընթացս պետրոսականց, ոչ ուղղասպաս հաւատային ՝ի հաւատս աւետարանին ։ Սակայն սովորաբար մեկնիչք առնուն ՝ի վեր պետրոսի և իւրայոցն, ոչ ըստ վարդապետութենէն և ըստ կարծեաց մտաց սխալեալս զնա՝ ասելով, ոյ թէ համաբերին զօրհնան հարկաւոր լինել ՝ի փրկութէ, և հեթանոսաց և հրամայելոյ, զի զդարս հակառակն ուսուցանելին և բանիւ և գործով · և փոքր ի յառաջ անխտիր յարգելիան յօթից նաց հաղորդելին ըստ հեթանոսս · մինչ զի անմարթ էր այնպս արագ զիւիմխոհութիւն մտաց ախտանալ · Այլ ըստ պատշաճաւոր ընթացից՝ որ պիտոյն էր առ գործակալութէ աւետարանին, խոտորնակի գնային օրինական գործոցն · Վասն որոյ իմասաքն են, իբր կաղ ՝ի կաղ գնալն ՝ի ճանապարհի աւետարանին · այնպէս վարեին գործով՝ որ խառնուրդ ինչ կարեր մուծանել ՝ի յառակութէ վարդապետութենէն, կարծես տալով տգիտաց՝ թէ օրինացն պահպանութէ կարևոր ինչ իցէ · այն եղանակ վարելոյ չէր պիտանի ՝ի տարածանել զաւետարանն՝ ոչ առ հեթանոսս, զի կարի ծանրանայր լուծ պատուիրանապահութենէն · և ոչ առ հրէայս, զի յօրէնսն տակաւին յինուին՝ քան թէ ՝ի հաւատս քրիստ ։

Արդ՝ ՝ի տեսանել զայսպիսի վնասս կար ընթացս, ոչ կարել լռել, այլ ասէ ցյէթս, ըստ յոմանն՝ ասայի ցպետրոս, և նորսկսէ ունի արաբացին · այլքն ընդհեռնուն՝ ցէթս · Ասէ պետրոս խօսի՝ իբրև առ պատճառ վնասակար զգուշութենէն · և զի յուղղել նր այլ դիւրաւ գային յուղղութէ · մանաւանդ հրեամիաքն ոչ իշխէին բնաւ ընդէմ դառնալ պօղոսի, յորժամ տեսանէին զպետրոս զվարդապետ իւրեանց անառալ կշռամբնացն · Եւ այն՝ ասացէ ցէթս, ՝ի մէջ բազմաւ ժողովրդոյն հրապարակաւ · մի զի սմենեցունն յայտնեալ էր գործն, և կարծիք դայթակղութեն հասարակաց · և պետք ուղղութեն՝ ոչ այնչափ ՝ի պետրոս հայէ-

ին՝ քան յայլս · նմին իրի համեմատ ցա-
ւոցն Տարկ էր և զդեղն յայտնի մատու-
ցանել · և ոչ զեղեցիկ ասէ օգուտի-
նոս , զնայուածն որ յայտնացն վնասեր՝
ոչ օգուտ էր յանդիմանել՝ ի ծածուկ :
Եւ է զո՞ր հրէայք էս · Դու ծննդեամբ
և աննդեամբ հրէայ ես , թլփատեալ ,
ի խանձարրից անտի յօրէնս սովորել ,
ոչ իւիք ի մանկուէ մերձեցել՝ ի խառ-
նակս ինչ , այսու ևմի զիտելով այժմ
պաշտաւոնէին առաւարանին , յորժամ
պաշաշնն բերէ , հէնձոնաբեր՝ և ոչ
հրէաբեր կոչ , ըստ հէնձոնասց սովորու-
թեան վարիս՝ անխիղճ ուտելով յանձ ,
և զհրեական խորանան անառս առնես :
Աղղ առնէ ոսկերբեան , (ի մանա-
ւոր Տաճին ·) թէ չասաց՝ հէնձոնաս-
բար կեայիր , այլ կոչս , ցուցանելով
թէ այժմ և ս ի նոյն միտս կայ՝ առե-
լորդ համարելոյ զխորանս · ոչ զի պետ-
բոսի դատաստանաւն կազմեսցէ զկըր-
տամբութեանն , և ոչ յիւրմէ իշխանու-
թենէ : Ապա զէսքեր ասիպես հէնձոնաց
լինել հրեաբեր : (յանմա , հրեերէն ·) Ըն-
դէր այժմ խորշելով ի հէնձոնասց
սովորութենէն , և զխորանօք հրեից գա-
լով , ասելսն քո օրինակաւոր զհենձա-
նոսս ոչ անկեալս ես խորական օրինօք՝
յանձն առնուլ զհրեութենէ · ընդէր այդու
անհաստատ Ճանապարհաւ պատճառ
լինիս , զի և օտարածինք նմանելք քեզ
իբրև ամենեցուն գլխաւորի՝ ի հրե-
ական պահպանութենէս յորդորեացին , և
մոլորեացին և ս՝ համարելով թէ չիք
օգուտ ի հաւատոցն քոյին առանց օրի-
նաց · զոր իրաւացի պատճառս ունիս
ցիս տալ այլ ես այլոց փոփոխմանդ · կա-
միցիս թերևս հաւանեցուցանել նոցս
զայն ինչ՝ ես որ դու ինքն հաւանեալ
չես :

Հայցման արժանի է ամենիմաստուն
խոհականութենի պօղոսի՝ ի կշռամբելս ·
Վայ զի ես կարգի բանիցն ոչ վս հենձա-
նոսացն ունէր նա բողոքել , զի ոչ նք
կեղծաւորեալ էին ես պետրոսի · այլ ի
դէպ էր ասել , ընդէր վաղափոխիկ լի-
նիս՝ մերթ առ հենձանոս , մերթ առ
հրեայս դառնալով · կամ ընդէր զայլ հրէ-
այս՝ որք անհաշտաբար վարեին չարդե-
լեալսն , մի ասանդամ զխարանօքն ան-
կանիլ ասիպես : Սակայն ոչ զայսոսիկ
ասաց · զի հրեականին ջատագովքն զայ-
րանային ընդ ևմին , և՝ ի պաշտպանել
զվարդապետ իւրեանց զպետրոս՝ ան-
պատրաստ էին կշռամբութեն ասելոյ :
Ապա զինչ առնէ · ցուցանի վս հենձանոսց
միայն Տոգալ իբրև իւրոց յատուկ աշա-
կերտաց , և զրելեն ասէ · ինձ ոչ վայել
ինչ է՝ ոչ վս քո , և ոչ վս այլոց հրեից ,
եթէ կամիցիք հաստատուն պահել զը-
րէնս · ի հրէաստանի և ի ևլ ժողո-
վս հրեից կալ ջիք անփոխոխ զհայրե-
նի ուսանդութեիս · ես ինքն նդնիկ վա-
րիմ՝ ի ևլ հրեից գոլով · Բայց ի ևլ
հենձանոսց դառեալ , յորժամ յանձ-
այնոսն կցորդիք ես նոսս , և ի խորա-
կանսն զատանիք , կամ երբեմն հա-
զորդիք , և այլ երբեմն ոչ , այդ գայ-
թակղութենէ տայ նոցս ի հաւատոյն իբ-
րև թերահաւատ գոլ և անզօր ի փըր-
կուի · այլայլակ ցուցանել զմեր վար-
դապետութենէ , երբեմն անպիտան առել
զօրէնսն , և երբեմն պիտանի : Եւ այս
այնչափ առաւել խռովեցուցանէ զնս ,
որչափ տեսանիցեն ոչ զսովկանս
ոմանս ի այսպիսի շահիր գնացել , այլ
զամենեցուն առաջնորդն՝ զհաւատոց
և զօրինացս վարդապետս · վս որոյ առ
քեզ մեծդ պետրէ՝ են քանք իմ և կըշ-
տամբութի :

Իսկ առ այս զինչ բերանն հրեղէն ,
որ իշխանաց և ծագառորաց առաջն
համարձակաբանէր : Գիտելով նր քաջ
պիտոս պօղոսի , ծանր իմն և առաքե-
լական լռութենէ երանութիս տայ կշռամ-
բութենն · յանդիման այնչափ բաշմու-
թեն աշակերտաց իրաւանէ՝ ի վայրա-
գունէ քան զինքն , յանձն առնու եր-
կայնմտութեամբ · և այնու ոչ միայն
լռեցուցանէ զերեսաս ընդիմախօսաց ,
այլ կրկնապատիկ ևս բժշկէ քան զոր
հիւանդանալն կարէին յիւրմէ օրինա-
կէ : Ա յսպէս օրինակք առաջնորդաց
առ երկաքանչիւրն զօրաւորք են՝ ի
ձեռսէ , և՝ ի շինել · և առաւել զար-
մանալի եղև՝ ասէ օգոստինոս , յանդի-
մանելսն քան զյանդիմանելն , և առ՝ ի
նմանել՝ ի ծածկապատգին :

Յայս ամ բանս քաջայայտ են արդիւնք
դործոցն , յոր արեղուն նախանձաւորու-
թենէ պօղոսի , խոհական ծանրութենէ պե-
տրոսի , և երկուսեանք շինութենէ հաւա-
տացե-

տացելոց՝ հրեից և հեթանոսաց։ Բայց պատճառք գործոցն, և եղանակն՝ որով գործեցան, կարի ըստ տարակուսանօքն են, և բազմաց խնդրոց յուզիչ անդամին յառաջին դարուց հետէ։

Ջհարդ պետրոսի՝ որ հոգւոյն իմաստութիւն առյել, և ի տեսչութիւն եկեղեցւոյ բաջալարժ, մարթի էր անդիմաստնալ՝ թէ այսպիսի յեղեղուկ գնացք իւր ի կիրառութիւն խորանաց՝ վնասս առ թիւրն հաւատացելոց՝ ոչ փոքունս, այլ մեծամեծս։ Եթէ նա զայս անդիմացաւ, առիմ՝ անդիմանայր և բառնալ բան հեթանոսաց ընտանին և քաջսէր մուտս։ Կամ որպէս վայելուչ էիցէ գնբազանց սրբութեն նոյ սխալել յայսպիսի կարևոր իրս, զկեղծաւորուն յանձն առնուլ դիւրափոփոխ կերպարանօք, զայլ ինչ ունել ի միտս, և զայլ ինչ ցուցանել գործովք։ Եւ ընկալաւկն՝ եթէ նոքա անդիմացան, և յանցեան, մի՛թէ օրէն էր պօղոսի այնչափ հաստատակել զառաջնոցն՝ և զնա ևս կարկառունս առնուլ՝ քան բանաւորս։ որովք ոմանց հաւանիլն եղև, և բազմաց ծնեցուելն։ զերեւելիսն յառաջ բերեալ, համառօտ լուծմամբք ունայնացուցանել։

Առաջին կարծօղք նորոյ կենդանի պատճառիցն, թէ զուկաս ոչ պատուի բնաւ ի գործս զգնալ պետրոսի յանտիոք։ և արդարեև ինքնահաճոյ ժամանակագրուն կազմեալ ցուցանէ, թէ սքեր պետրոս ոչ գոանէր յայնոսիկ ժամանակս յանտիոք, այլ յերուսաղէմ։

Պատասխանեմք, բազում և այլ ինչ զանց առնէ զուկաս ի պատմութեն իւրում, զորս ի նիզեոց պօղոսի իմանեմք։ ահաւասիկ և զոյն անցս՝ որ ընկեալ և ընդ պօղոս դիպեալ յանտիոք, չիշէ ամենևին զուկաս։ և ոչ թէ կայր յաշակերտս այլ ոք ընդ նմանսն կենդանի։ և յումմէ՞ ապա ի նոյնչեն զայդ նոր կենդանեացն։ ժամանակագրուն կազմեալ յարդոլինոսէ՝ չունի ուստեք տիմն հաստատուն։ և ոչ հաւանական հաշուի ժամանակացն զոր ընտրեցաք յայսմ գրուն նոյնոյս, ընդէմ ինչ ելնել։

Նէ գնացն սքեր պետրոսի յանտիոք։ Ընդդէմ գնէ արդոլինոս։ զի պետրոս յանտիոք անտ և պատճառեալ յիշէ առաքեալք ի 7 և 8 տմն։ և զհարցն իցէ հաւա-

թեան եօթանասնից աշակերտացն՝ որ ասի պարել Դորոթէոսի տիրացուոյ։ Այլ յաղագս անընդունելոյն այնոր գրոնածոյ ասացաք ի մեկն։ հատոմ։ (ԺՁ։ 5։)

Իսկ բուն մեկնիչք նոյնոցա՝ ոսկեբերան, Հերմոնիմոս յատաջ բերեալ զայս կարծիս, և զպատճառս կարծողացն, մերժեն յայտնապէս։ ոմն և մեծն գրիգոր (ի մեկն։ եղեկ։ գիրք ը։ ճառ. ղ։ համար 9, 10։) գարովելով ասէ, եթէ զդուշանալ ընդ երբեցեալ էին զրանս պօղոսի, ոչ արդեօք ասէին զայդ։ Վայ որոյ ընդունելոցն կարգեցան այս կարծիք, մինչև յարեաւ ի ժէ գարուն Արդոլինոս յաեան՝ այր արդարև բազմահմուտ, այլ կարի նորասէր, որ յաւուկ ճառիւ հնարեցաւ ցուցանել, թէ կենդանի յիշատակեալ աստ, և յատաջին կորնթացոյն՝ ոչ է սքեր պետրոս, այլ այլ ոք աշակերտ։ բազում փաստս ի մի կուտակել զառաջնոցն՝ և զնոսա ևս կարկառունս առաւել՝ քան բանաւորս։ որովք ոմանց հաւանիլն եղև, և բազմաց ծնեցուելն։ զերեւելիսն յառաջ բերեալ, համառօտ լուծմամբք ունայնացուցանք։

Առաջին կարծօղք նորոյ կենդանի պատճառիցն, թէ զուկաս ոչ պատուի բնաւ ի գործս զգնալ պետրոսի յանտիոք։ և արդոլինոս ինքնահաճոյ ժամանակագրուն կազմեալ ցուցանէ, թէ սքեր պետրոս ոչ գոանէր յայնոսիկ ժամանակս յանտիոք, այլ յերուսաղէմ։

Պատասխանեմք, բազում և այլ ինչ զանց առնէ զուկաս ի պատմութեն իւրում, զորս ի նիզեոց պօղոսի իմանեմք։ ահաւասիկ և զոյն անցս՝ որ ընկեալ և ընդ պօղոս դիպեալ յանտիոք, չիշէ ամենևին զուկաս։ և ոչ թէ կայր յաշակերտս այլ ոք ընդ նմանսն կենդանի։ և յումմէ՞ ապա ի նոյնչեն զայդ նոր կենդանեացն։ ժամանակագրուն կազմեալ յարդոլինոսէ՝ չունի ուստեք տիմն հաստատուն։ և ոչ հաւանական հաշուի ժամանակացն զոր ընտրեցաք յայսմ գրուն նոյնոյս, ընդէմ ինչ ելնել։

Նէ գնացն սքեր պետրոսի յանտիոք։ Ընդդէմ գնէ արդոլինոս։ զի պետրոս յանտիոք անտ և պատճառեալ յիշէ առաքեալք ի 7 և 8 տմն։ և զհարցն իցէ հաւա-

հաւատալի՝ թէ յետ սակաւուց փոխիջ զնոսունն, և դնա երկրորդ դասիցէ զնոսին յակոբայ · վայրապար էր փոխել զնոսունն և զկարգն, եթէ արդարև կէ փան էր նա ինքն պետրոս ։

Ասէ սակայն տարակուսանքդ ինքնին վայրապար են · ու զի մեզ ուրուք բա զում անոնանս ունելով, զինչ ընդհմ է մերթ զմեզ յիշել, և մերթ զնոսն · յո լովս ունիմք այլուր օրինակս այդպիսի փոփոխ կերառուած ։ Ի նոյն ինքն ի պետրոս տեսանի այդ, զի ի դործոն զու կաս ասէ (ԺԸ · 7 ·) * Յետ բազում խնդիր լինելոյ յոսն եկաց պետրոս ։ Եւ ասա ի 14 · յակոբոս սկսանելով խօսել՝ ասէ · * Ընտուն պատմեաց՝ ոնչ յառաջադոյն ետ այց նախ ։ Եւ ասէ ։ Եւ զոր քան զոհն՝ ինքն նորն այլևայլ անուամբ կոչէ զնա ի մեզ ժամանակի ։ * Ահ մոն սիմոն, ահա սատանայ խնդրեաց զձեզ խաբեալել ։ և յետ սակաւուց · * Առեմ քեզ պետրէ ։ (Ղուկ · իԲ · 31 · 34 ·) Իսկ այն զի յետ յակոբայ դասի սատանօբ, սասցաք ի մեկնութենն՝ թէ յազատուէ պատմագրողին է այդ կա խեալ, և կի սակս նախապատուհանի յակոբայ յանձոն եղէմն ։

Ասէ դարձեալ արդարովհնոս · Ներող ա նուն՝ երբայեցի կի ասորի է, որում ի յունականն հաւասար պեդրոս ։ Արդ՝ քո ի փոխել զանուն սիմոնի ասաց · * Դու կոչեսցես կեփաս · ։ յոր աւե տարանիչն յաւելու զնոյն պարագանութենն, * որ թարգմանի պետրոս ։ (Յովհ · ա · 42 ·) Ապա ուրեմն դիտաւորութիւն քոյ էր՝ Ներող կոչել զնա՝ ի խօսելն կամ ի գրելն ասորերէն, և ոչ յունարէն · իսկ արդ՝ մատնանագրողք նոր կտակարանին յունարէն գրեցին · ապա պետրոս միայն աոաքեալն էին անուանել զնա, և ոչ կէ փաս ։ Ասյայ ի վեր բերի արդարովհնոս, թէ կեփան յիշատակեալ միայն ի թուղթս պօղոսի՝ ոչ կարի լինել պետրոս · այլ թուի ասէ՝ լինել մի յեր կուցն երեքելոց յհմմատուս · որոց ի ձանապարհին երևեցաւ քո յերկոցի յարութենէն՝ յառաջ քան զերևել մեսա յանինչն, ըստ գրելոյն զուկայ · (իԳ · 13 · 15 · 36 ·) Եւ յայս հայի ասելն յառաջինն կարծեցաք · (ԺԸ · 5 ·) * Երևեցաւ կեփային, և ապա երկոտասանիցն ։ Այն է ասէ՝ և պատճառն, զի յետոյ քան զայլսն կարդէ յանուանելն · որպէ, ես ապաղուսան, ես կեփայան ։ և թէ ոմ ինչ ձեր է՝ եթէ պօղոս, եթէ ապո ղոս, եթէ կեփաս · և թէ, ոպ և այլ առաքեալքն, և եղբարքն ոնո, և կէ փաս ։ (ա · կորն · ա · 12 · ը · 22 · թ · 5 ·) Գիտասխանեմք, այդ ոմ են պատճա ռադրելոքէք խառնիխուսն և անյար մար · արդէն ասացեալ եմք ի մեկնու թէ ա կորնթ, թէ յետոյ անուանելն զկիւփաս առաւել մեծուեթէ՝ քան թէ կրսերեալ է յայտարարէ ։ Ոչ իւրք ու նի ցուցանել արդարվհնոս, թէ քո կոչ լոլն զսիմոն ՆԷՓաս կամեցաւ այնպ ան ունանել զնա միայն յասորի խօսել, և ոչ ի յունարէնն · ապաքէն ըստ հասա րակ կարծեաց վարդապետաց՝ մատ թէոդոսյասորի երբայականն գրեաց զնոր աւետարանն · սակայն և ոչ միանգամ ՆԷՓաս անուանեի զնա ։ Եւ հաւատա ցեալքն հրէաստանի սովորաբար երբ բայեցի խօսէին · այլ ոչ ուրեք կեփաս կոչել զնա ընթեռնումք ի գործս առաք քելոց · սովորական եղեալ էր առ նոա պետրոս կոչել, և երբեմն՝ սիմոն · և ըս կանելոյն՝ նաև կեփաս · այլ ոչ կայր հրաման ինչ՝ այսպէս կոչելոյ զնա, և ոչ այնպէս ։ Գիւսովին ըստ հաճոյից է՝ համարել զկեփաս մի ի կղեովպեանց անուն · ասելն առաքելոյս, թէ երևե ցաւ կեփային, և ապա երկոտասանիցն, ամենևին համաբան է ընդ ասելոյն զու կայ, արդարև յարեաւ ներ, և երևե ցաւ սիմոնի · (իԶ · 34 ·) յորմէ ցուցա նի մանաւանդ՝ նոյն լինել կեփային և սի մոնի · Իսկ եթէ իմանայր առաքեալն զերևումն երեքելոցն յհմմատուս, ու բեմն զղեալաւոր երևումն առ պետրոս զանց արար յիշել, որ կարի պիտանի էր առ տեղեաւն · և կամ ի դէպ էր մանաւանդ վերկոսան՝ քան թէ ըզ մին եւեթ անուանել · ու զի առ տէ զեաւն կամեր առաքեալս բազմացու ցանել զվկայս յարուեն քոյ · և կի գո նէ զկղեովպեաս յիշել՝ երբև արդեն ծա նուցեալ և առաջնորդ բանիցն ընդ քո ։ Ընդդէմ դնէ արդարվհնոս, վարդապետք ոմանք յայն սակս անուամբ կեփայ ըզ պետրոս իմացան, ու զի յերեսանց բը նագրին պէդրոս ընթեռնուին փոխա

նակ

նակ կենցայե. իսկ այդ ընթերցուածն մերժեցաւ յեկեղեցւոյ ի հաստատելն զաւրական օրինակ լսոխնական՝ որ ընթեռնուր կէաս։

Պատասխանեմք, ի սուտ դրուեց կազմել այդ ձեռնարկուն։ Որպէս երան ի ջուան, նոյնիսկ օգոստինոս, և մեծն գրիգոր դոր կէաս ընթեռնուն, և սակայն զնոսն պետրոս իմանան. հերոնիմոս արդարև պետրոս ընթեռնու., բայց յիշէ և զկէփաս. զոր ոչ ճանաչեմք ասել՝ այլոք լինել ի պետրոսէ։ Ապա եթէ օրինակք յունոց, և ոմանք բերան յաճախ պետրոս ընթեռնուն, այդ ի գրադրաց մուծեալ է սակս զնոյն անձն նշանակելոյ։ Սուտ է և այն, եթէ եկեղեցի ի հաստատելն զաւրական օրինակն լսոխնական՝ մերժեալ իցէ զվաւերական օրինակս այլոց թարգմանուեց. այլ զնոյն յարդ և ակնածուի՝ զոր յառաջն ունէր առ նմա, պահէ և այսօր. ամ վարդապետք և մեկնիչք լսոխնացւոց յառաջ առնուն զայլ թարգմանուիս առ ի հաստատել կամ ի բացայայտել զիւրեանցն։

Բերէ արդարկնոս զպատճառանս ազատմանց, եթէ ասելն առաքելոյն՝ ինձ բառնաբաս անփոյ խնայեցէք ևն, ցուցանէ զնա նախապատուիւ լինել քան զկենփաս. իսկ արդ՝ բառնաբաս ոչ էր վերադոյն քան զպետրոս. ապա այլոք էր կենփան։

Այդմ վասն և պատասխանեաց ասելեբեան ի մասնաւոր ճառին, զոր և ամբ ասացաք ի սկզբանէն, եթէ ինձն ոչ զնախապատուիւն բառնաբայ յայտ առնէ, այլ զանկարծելի միաբանութեն նէ ընդ կենփայ. վասն զի բառնաբաս գոլով առաքել հեթանոսաց, և բազում ամօք անիծեր հաղորդեալ ընդ նմա, ոչ ունէր երկնչել ի գայթակղուն հրեից, և ոչ այնպէս գիւրաւ խնայիվել ի գործ նոցա կենփայի, այլ մանաւանդ ընդդէմ դառնալ պարտ էր նմա։ Վասն որոյ եթէ ուղիղ իմաստասիրել կամիցի ոք, արժան է զհակառակն հետեւեցուցանել, եթէ կենփան այն պարտի մեծ ոք լինել քան զբառնաբաս. մինչ զի օրինակ նէ շարժել կարաց զայլերս կանխակալ սովորութենէն։

Հակառակին դարձեալ հին և նոր ստեղծիչք կենփայի։ Պետրոս չուներ պատճառս խորշելոյ ի սեղանոյ հեթանոսաց սակս երկիւղին հրեից. վասն զի ամբ յառաջ կցորդեալ էր ընդ կուռնելեանսն, և հաւանեցուցեալ իսկ զկողմն հրեայն՝ թէ հրամանաւն ոչ արար զայն սեղանակցութի։ (Գործ. ժէ. 2. 17. 18.) Եւ ի ժողովն անդ առաքեալքն յայնժամ համարձակեալ յոյժ ցուցեալ էր՝ անբառնալի լինել ընդ օրինացն, այլ միայն շնորհօքն քրիստոսի և հրեից և հեթանոսաց։ (Ժէ. 10. 12.)

Պատասխանեմք, արդարև բազում ամ դամ խրատեալ էին հաւատացեալքն ի հրեից, թէ հեթանոսք չեն ընդ մովսէսական օրինաց, և չեն խորելիք ի հրեից. բայց ոչ հաւանէին բնաւ՝ թէ հրեից և կայցէ ազատուի համարձակ թողլոյ զօրէնս, և ուր և իցէ, կէ ընդունի և իցէ հաղորդիլ անխտրաբար։ Այսպէսն յայտնապէս ընթեռնուրք ի գործսն, (իա. 20.) զի զկնի բազում ամաց ըստ աչելոյ բիւրաւոր հաւատացելոց հրեից՝ ածէր և նախանձ պահպանուն օրինացն. * Այնոքեան ասէ՝ նախանձաւոր օրինացն են, և ոչ թէ ոմանք կամ բազմք. որպէս ոչ յանձն առնուին՝ թէ ազատուին ուրեմն հեթանոսաց՝ տարածեացն և առ հրեայս. որին մի ըստ ակամբ հայհոյին առ պօղոս՝ իբրև թէ պատճառանօք հեթանոսաց նաև զհրէայսն ապստամբեցուցանէ յօրինաց անտի։ Այսպ ուրեմն պետրոս՝ որ հրեից էր առաքեալ, և քաջ տեղեակ հանդամանից հրեաստանի, ոչ անպատճառ խորշէր առ վայր մի ի սեղանոյ հակառակ հեթանոսաց։

Բայց հակառակորդք սոփելն, հետևեցուցանելով զմեծ անտեղութին։ Չինչ ապա, ասասցուք ուրեմն՝ թէ պետրոս իշխան եկեղեցւոյ անկեալ իցէ ի մոլորուած, խոտորելով ի ճանապարհի առաքելոցն։ Մի՛թէ եղև՞ նա երկնչուն և անհաստատ, հոգալ զհրէայս միայն՝ անտես արարեալ զհեթանոսս. կամ այնչափ նուաստացեալ, մինչև ի հրապարակի կշտամբանս ընդունել ի պօղոսէ՝ իբրև մոլորեալ և մոլորեցուցիչ։

Պատասխանեմք, եթէ խնամով կշռեսցին բանք առաքելոյս, ոչ զհետ գանայդ

այդ անպատշաճաւէք. ոչ քան մասին յայտ արարաք ի սկզբանէն, և առա- ւելապէս տեսցի ի յաջորդսդ։ Բայց ի ժամուս տացուք ընդհանուր պատաս- խանի, թէ յառաջ բերեալ ընդխմադիդ, և բազում և անհնազանեալով փոխան պետրոսի զայլ ոմն կենփաս ։ Բռնադատին ձակա- տագրեք խոստովանիլ, թէ կենփասն յիշատակեալ աստանօր՝ պարտի լինել այր ոք երևելի, մեծանուն առաջի ամ- ենեղեցեացդ, իբր այն՝ որ սիւն կարծել էր յաչս նոցա, որ իշխանսն ունէր հաս- տատելոյ զաքարոզն պօղոսի, և հա- ւանելոյ ընդ առաքեալսն ։ և բառնա- բաս հնեմանոսս ։ որոյ օրինակ ըզ- գուշանալն կարողանայր ոչ միայն զայլ հրէայս՝ այլև զառնաբաս զատանել ի գնացից պօղոսի, այլ ի սեղանակցուէ հնեմանոսայ ։ և ընդհանուին՝ ուղղուէ նոքօք զգաստացուցանէր զամենեսին ։

Արդ՝ այսպիսի այր մեծանուն առամ- նեսեան՝ երբ արդեօք, կարաւ ինչ թողել զհրէասան՝ զվիճակ բարեղուէ իւրոյ՝ անցանէր գնայր յանտիոք, ուր կային բազ առաքեալք նոյ պօղոս և բառնա- բաս ։ եթէ յառաջ քան զժողովն եղէմի երթեալ էր անդր, և եթէ զկնի, միթէ անդ իսանայր թէ այլ հրամայել էր պե- տրոսի՝ մի խորել զհնեմանոսս ։ ոչ ար- դեօք գլուսացել էր՝ թէ պօղոս և բառ- նաբաս արդէն անխարաբար վարէին ։ և զիարդ ապա խոտորնակի նոցա գնայր ինքն, պատշաճ համարելով առ երկիւ- ղի ոմանց եղէմացոց՝ գայթակղուելն տալ բազմաց հնեմանոսաց ։ կի որպէս յառաջն գոլով նո իբրև հրամանաւոս պօղոսի և ակնածելի, յետ այնր յան- դիմանիլ ի նմանէ հրապարակաւ իբրև անդէպ և յանցաւոր ։

Ասա այսպէս գլխաւոր դժուարանք խնդրոյս ոչ գիւրանան, թէև զկեփասն համարիցին այլ ոք ի պետրոսէ լինել ։ Ալ որոյ հաստատուէ ըստնել արժան է, թէ սա ինքն է մեծն պետրոս՝ ոչ այնու ևս ի զի նա միայն ինձոս ան- ուամբ ծանուցեալ է յաւետարանէն, այլև զի առաքեալքն փոքր ի յառաջ էր կիցս (ի 7 և 8 տան) զպետրոս ասաց կալցելոյ յառաւկ առաքեալ հրէից։ և ապա ի 9 տան, զկնփասն նոյնպէս ասէ ի- առաքեալ հրէից կարդեալ ։ Եւ այն զի գլխաւին վայրապար լինէր փոյթ պօղո- սի յարդարացուցանել զնա ըստ աւետա- րանին ընդէմ չարախօսաց, եթէ առ ի հաւատարմութեի իւր վկայս ածէր զ- մանս յաշակերտաց անտի, թողեալ զդատերցադոյնն ամենեցուն զպետ- րոս, որոյ միայնոյ վկայուէ հզօրագոյն էր քան զայլոցն ։

Ապա թողեալ ի բայ զայդ կարծիս, բազումք ի յոյն վարդապետաց համա- րեցան՝ թէ յայսմ պատմութեի փակի առերեսս զիջումն և լռելեայն կամա- կայուէ յերկաքանչիւր կողմանց։ Պետրո- սի հրաժարելն արտաւ պատրուակաւս, ոչ զի տացի պօղոսի պատճառ՝ յանդի- մանել նմին պատրուակաւս զպետրոս յաստենի բազմութեն։ երկոքեան դիտելով զվիտս իրերաց, ձևանային իբրև հա- կառակօրք միմեանց ի գործն ։ ոչ զի պօղոսի կշտամբելովն, և պետրոսի լռ- ելովն՝ կանգնեալցին անձինք հրէից և հեթանոսաց ։ Վա՛յ որոյ և ոչ միում յանցանք եղեն, և անպատուհաս, այլ կեղծաւորուէ իմն սէ, և հնարք հոգևոր քաղաքականութեի ։

Զսոյն մեկնուէ յաւնաց յինքն ընկալեալ հերոնիմոսի ի բացատրուէ թղթոյս, ըստ ձակատագրին հաստատեաց ասելով, թէ լինի երբեմն օգտակար՝ կեղծելն ըստ ժամանակին ։ և առաղջն ոտիւք և երբեք՝ զի կաղալ ձևանայ ։ Սակայն պե- տրոս պատճառաց զդուշանալ խորա- նայն, ոչ եթէ կարևոր զայն համարե- լով կի արժանի պահպանուէ, այլ առ երեսս միայն՝ պատճառս տալ նմանան ձևն պօղոսի ։ ոչ զի պատրուակեալ վիճաբանութ երկոցունց լինիցի հաշ- տութի հաւատացելոց ։ և անմեղ կըր- ուհնի միաբանեացին հաւատք եկեղե- ցւոյ ։ Ասասի մին ձևանայր ասէ՝ ոչ ու- ղիղ գնալ, և միւսն նովին արհեստիւ ձևանայր հակառակիլ ։ ոչ զի կերպա- րանեալ յանդիմանութ ուղղեսցի կեր- պարանեալ պահպանի օրինաց ։ Ա՛ռ այս և ի բաղաքականաց անտի առնու յա- բացոյց ։ իբր զի տեսեալ է իմ ասէ՝ բա- զում անգամ յաւետանս Տ՛ռովմայ, զի ձարտասանութ թողեալ ի բաց զիւրա- քանչիւր դատաստանի ջատագովուեա, ընդ միմեանս հարկանին ցասմամբ և թշնա-

Թշնամանօք, ոչ Թշնամիք ելով էրեսաց, այլ զի անկասկածելի արասցէն զպաշտպանութիւնէ իւրոցն կողման։

Համաձայն այսոցիկ ընթանալ ոսկերբերան՝ Թէ՝ ի մեկնուելս, և Թէ՝ ի մնալս որ Տաւրն։ Պետրոս ասէ՝ յերկաքանչիւրն մնուասուելիք ինն վարիք և զնջմամբ, ըստ Թէ՝ ի Տաղորդիսն ը հնեթանոսս, և Թէ՝ ի հրաժարելն. այս՝ վասն ինն, և այս՝ զի պօղոսի տացի պատճառ յանդիմանելոյ. եթէ պետրոս ինքնին ասացեալ էր հրեից չխորհել, նոքա դայթակղէին, որպս Թէ զկառաւկն առնել և քարոզել այնմ՝ զոր ի հրեսս տանի ուսուցանէր. և եթէ պօղոս ուղղակի զանխորութիւնն պահանջէր, ոչ անասնին նմա հրէայք։ Այլ որդ հնարս խորհեցաւ պետրոս՝ խորշել առ վայր մի, զի յանդիմանել ի պօղոսէ՝ և լաւ յանձն առել, խրատեացէ զայդ հրէայս։ Բերէ և ոսկերբերան զօրինակ քաղաքական. իբր զի հարկապահանջ ոք ասէ՝ կամեցեալ զնիացօրդս հարկաց առնուլ՝ առանց բռնութ ի կիր արկանելոյ առ պարտապանսն, յանձն առնու նեղել յիւրոց ընկերացն՝ Թողլ առնել տալ նել ի բաց յիւրոց ընչիցն առ ի լրումն հարկին. զի ունիցի պատճառս տալ ժողովրդոյ զբուն պարտապանսն՝ առ ի վճարել զվնաս։ Ըստ այսմ օրինակի՝ նմա ցորդք օրինացն տակաւին նմային առ հրէայս. և սկզբն պետրոսի ոչ կամեցել տատիճ դադարեցուցանել զայն, յանդիմանել յանձն առնու ի պաշտօնակիցէ իւրմէ ի պօղոսէ. ոչ զի կեղծեալ յանդիմանին տայցէ նմա իրաւացի պատճառս ուղղելոյ զհրէայս. ձևանայ իբրև սխալեալ, որով զտայդ սխալելոն անծիցէ յուղղութիւն։

Այժմ մեկնութիւն հատատուելիք առնուն ոսկերբերան և հերոնիմոս զնման գործս պօղոսի. իբր զի ինքն ևս բազում անգամ զհետ գնաց հրէական պահպանութեանց, Թլփատելով զտիմոթէոս, փոքրելով զղուխ ի կենքրա, պատարագս մատուցանելով, և լինելով ը հրէայս իբրև զհրէայ։ Ջիարդ զոր ինքն առնէր, կարօղ եր տալ գործ յանդիմանել ի պետրոս. այլ զի գիտէր՝ Թէ ոչ ինքն, նորինպէս պետրոս պատճառանօք ինն ձևանային ը օրէնս հատատուել։ Եւ դարձեալ, եթէ ճշմարտութիւք համարէր զօրինապահութիւն պետրոսի՝ արժանի կշտամբանաց, ոչ գնոց առնէր զնորնական կանոնսն, առանձինն խրատել զնզոյգ մեղուցեալ, Թողլ Թէ զհեր գլխատուրն։ Յայսոսիկ յաւելու ոսկերբերան զասելն, ընդդէմ դասիցոյ նորս. զոր ըստ յոհանիկն մեկնէ՝ առ երեսս հակառակեցաւ նմա։

Ընդերցեալ մեծին օգոստինոսի զմեկնութիւն հերոնիմոսի, յարոյց առ նա զատոյգ վիճաբանութիւն, ցուցանելով՝ Թէ ոչ առ երեսս և կեղծեօք պահէին առաքեալք զնորական օրէնս, այլ ճշմարտութիւք իբրև անվնասակար, և ոչ խոտելիս յայնմ ժամանակի. և Թէ նոքա վին եղանակաւ զդուշացաւ պետրոս յանտիոք. բայց իսկապէս եղև յանդիմանելի, իբրև այն՝ զի զգուշանայր՝ ուր չէր արժան. ապա Թէ ոչ՝ եթէ պատրուակաւ էր միոյն խորելն, և մեսոյն յանդիմանելն, առաքեալ մանաւանդ ի բանս առաքելոյն։ Ջայսոսիկ յերկար բանիւ գրէ ի բազում Թուղթս, (իբ. ես. կէ. ձբ.) որում պատասխանի արարեալ հերոնիմոսի (ի գործս օգոստ. Թղթէ կէ. եսկ հերոնիմ. Թղթէ ձբ.) հաստատէ զմեկնութիւն իւր իբրև ի բազում վարդապետաց առանդեալ, յորոց ինեայ, ի դիդիմոսէ, յեսերեայ եմեսացւոյ, ի յովհաննէ ոսկերբերանէ և յայլոց, Թէպետ և յայսոս դատաւնն ընդերցոզաց Թողեալ։ Եւ ասէպէ զօգոստինոս ցուցանել՝ Թէ ինքն յորոց վարդապետաց հաստատէ զիւրն մեկնութիւն։ Պատասխանի արար օգոստինոս (Թղթէ ձբ.) Թէ յիշատակեալ վարդապետացդ ոմանք կասկածաւորք են, և երեք միայն ընտիկք եւսերեբոս եմեսացի, Թեոդորոս, և յովհան. առ այսոսիկ ընդդէմ գնեմ ասէ զամբրոսիոս, և զկիպրիանոս. կարէի և զերկոսն գտանել եթէ ընծերցեալ էի զդերս նոցն։ Բայց փոխան ամենցունն ինձ պօղոս միայն բաւական է ասէ. զի եթէ նա ճշմարտութիւք գրեաց, հարկ է զի ճշմարտութիւք իցեն գործեալքն՝ և ոչ պատճառանօք։ Բայց օգոստինոսի այնչափ զօրացան, մինչ զի երևի ինն փոխեալ հերոնիմոսի

խէ

զկարծիս իւր · քանզի յետ այնր արա-
բեալ նորա դիրս ընդէմ պետագանց ,
(դերք ա · գլ · ը ·) ի խրատ առաքինոր
դաց ասէ՝ մի զինքեանս անվրիպականս
համարիլ , որ և ոչ իշխանին առաքե-
լոց չնարհնցաւ : Ջոյն յիշելով օգոս
տինոսի՝ ի Թէլէթ առ Ովկինոս (Թէլէթ
ձճ ·) ասէ Թէ ի նոր գրուածն իւր ըն-
կալաւ հերոնիմոս զմեր կարծիս :

Սակայն ոչ օգոստինոսի միայն յատուկ
էին այդ կարծիք · վա՛ղ կանխաւ իսկ
ծանուցանէ ասկէբերան ի մանաւոր
ձառին , Թէ ոմանք համարին յիրաւի
յանդիմանեալ պետրոսի , երբեմն յան-
չափս զդուշացեալ · քանզի ոչ յիշէիմ
գոլով նորա , արժան էր ասել՝ վարել
խարականաբէն սակս որ անդ բազմա-
Թէ հրէից , նոյնպէս յանտիոք գոլով ,
պարտ էր զանց առնել զխարանաբէն մե
բազմաԹեանն հեԹանոսաց · և ոչ ի
պատճառս սակաւուց հրէիցն եկելոց՝
գայԹակղեցուցանել զբազմադոյն հե-
Թանոսս : Այսմ կարծեաց անհնաւան
լինի ասկէբերան , պատճառ զսոյն մի-
այն տալով՝ զի ծանրացուցանէ ասէ՝
զյանդիման պետրոսի :

Այսչափ ինչ յիշատակեալ յայդ գա
այլև այլ կարծեաց առաջնոցն , յետ
այնր գադարեցին զրեԹէ ևս վէՀ-
մունք , համաբերն վարդապետաց և մե-
ծինչաց համաձայնելով՝ ի գլխաւոր խընդ
դերն , Թէ ոչ պատճառաւոք առ երեսս
եղեւ սէրն պետրոսի խորչելն , և պօղո-
սի՝ հակառակելն , այլ երկոքին ևս կա-
մակարուԹէ : Ոչ է ասումնօր խնդիրս՝
Թէ զինչ արարին , կամ առնել կարէին
երկոքին առաքեալքդ · այլ Թէ զինչ
դրեաց պօղոս · եԹէ ըստ գործոցն միայն
լինիցի ՏարցաքննուԹէի , արդարև կա-
րէր պետրոս առ երեսս միայն ձեա-
նալ զխորշումն , և պօղոս նոյնպէս առ
երեսս կալմէլ զյանդիմանուԹէն · և
յայս միայն զօրէն օրինակք առենա-
բանից և Տարկապահանջից , զորս յա-
ռաջ քերէն հերոնիմոս և ասկէբերան ·
վա՛ զի ըստ ոմի վարդապետաց՝ օրէն է
երբեմն ձևանալ ինչ արատաբէին գործով
միայն՝ առանց առաւելոյ բանից , յոր-
ժամ Տարկ ի վէ՛ կայ , կամ պատճառ
իրաւացի : Սակայն յայդ դէպս՝ ոչ
ևս այնուհետև Ճշմարիտ լինէր ասել
առաքելոյս արձակաբար , Թէ պետրոս
սազոտեալ էր կի՛ մեղադրելի · ասա լի-
նէր ասել՝ Թէ ոչ ուղիղ գնայիցէ ի
ՃշմարտուԹէի առնտրանէն · և զայն ի
գրի արձանացուցանելով առ հետա-
ւորս՝ և ի միտս ինոսր յիշատակ յետ
նոց : Ջայս պատճառ կրկին պնդա-
դոյնս օգոստինոս ընդէմ հերոնիմոսի ·
զի եԹէ ասացաք ասել՝ միանգամ սեղծ
օգտակար առաքեԹ ինչ ի սրբազան
մատենագիրս , այնուհետև վեր ի վայր
տապալի հաւատարմուԹէն նոցա · և առա-
ւել վտանգաւոր է այս՝ քան համարիլ
Թէ պետրոս և պօղոս առ վայր մի վրէ-
պեցան գործոյ , մին տարապարտ
խորՀելովն , և միւսն տարագէպ յան-
դիմանելովն :

Իսկ հակառակ պատճառացն ասկէբե-
րանին և հերոնիմոսի պատասխանեն
օգոստինոս և այլք : Առաջնոյն՝ Թէ
անհնագիտուԹի է ընծայապատուԹէին
պետրոսի և պօղոսի · զի սա ի մէջ
հրէից կայով՝ զդուշացոյր օրինական
առանդից՝ ի շինուԹէն նոցա , և ոչ միւս
ումեք ի գայԹակղուԹէ · նոյնպէս վա-
րեր և պետրոս ի հրէաստանի առանց
երեք սոգոտացաց : Բայց յանտիոք գա-
լով առ հեԹանոսս՝ ուր նախ Տաղոր-
դեր ընծայ են , և ապա զաւաներ , ոչ եղև
առանց գայԹակղուԹէն հաւատացե-
լոց · զոր և յանդիման Տարկաներ նմա
պօղոս :

Իսկ երկրդին՝ Թէ պարտ էր առանձինն
զեկուցանել նմա զընծան , ասացաք ի
մեկնուԹէ զսովորական պատասխա-
նին , Թէ յայտնի եղելոյ գործոյն՝ պի-
տեր յայտնապէս ի վեր ածել զխրատն :
Բայց յաւելում և՝ անհաւատալի իմն
լինել , Թէ ոչ նախ առանձինն խոսե-
ցեալ էցէ զայսմանէ՝ ոչ միայն ընծ պետ-
րոսի , այլև ընտանեաց · վա՛ զի ոչ
միայն կանոնին ուղղականն՝ այլև խո-
հեմուԹիւնն քաղաքականուԹեամբ , բա-
րեկամի սխալելոյ՝ բարեկամաբար և
առանձնապէս սեղեալ զսխալուն ,
Թո՛ղ Թէ գլխաւորի և պատուականա-
գունի առ ամենեսին , որպիսի ոք պետ-
րոսն էր : ԵԹէ խոհականուԹի պօղո-
սի գիտաց կշռել , Թէ գՏանգամանս
քարոզուԹեն իւրոյ արժան է առան-
ձինն զգացուցանել գլխաւորացն , ոչ
ասաց

ասաց ՝ի 2 տան, ոչ արդեօք նոյնպէս կ՚ելլա առաւել կարևոր դատել էցէ՝ առանձնաբար նախ խօսել ընդ պետրոսի առակս այնր այսպիսոյ վարմանն. մի զի ոչ՝ յայտ՝ նոյնպէս յայտ հարկ լինէր խօսել ինչ ինչ, զորս յատենի բազմից յայտնել անպատեհ էր։

Վ՚որ որպ անեղբայրսի համարիմ, թէ ոչ՝ պատճառ առանձինն ազդ արար նախ զընտասս այնր զգուշաւորութեն. յոր և ընդ պետրոս միաբանեալ՝ յանձնեաց նմա խօսս արկանել ՝ի մէջ բազմութեն. ոչ՝ զի կասկած գայթակղութեն հրեից և հեթանոսաց բժշկեսցի յայտնապէս։ Եւ ահա այսպէս ըստ մասին ճշմարտեալ են կարծիքյուսնաց, թէ երկոցունց դաշնաւորութեն կատարեցաւ յայտնի յանդիմանութեն. և պատճառ որդարձ նայ գլխովին յանզգոյշ համարձակաբանել։

Բայց զի՞նչ շահ, ասեն հակառակաբար կարծողքն, զի պետրոս ինայ պարտաւոր՝ իբրև սխալել ՝ի ճանապարհի աւետարանին։ Ա՚յսմ առնաք լուծումն ՝ի մեկնութեն անդ, թէ սխալումն նորա ոչ՝ ՝ի վարդապետութեն եղև, իբրև կարևոր համարել զպահպանութեն օրէնից. ոչ՝ ՝ի մարդկային երկիւղէ, որպէս թէ չլինել անհնազոյ յաչս հրեից. ոչ կողմնասուր բարուք կի կեղծաւորութ, իբրև ընորհուկս առնելով հրեից՝ քան հեթանոսաց։ Եւ ոչ հաւանիմք դարձեալ զոր ոմանք ասեն՝ անմտածութէ գործոյ սխալել. մի զի անմարթ էր առանց մտածելոյ առնել զայնպիսի արուաքին և զգուշական գործ, որ և զգառնաբաս անդամ ձգեաց յիւր մխբանութեն. այլ մանաւանդ խորհրդով և կանխածանօթ զգուշաւորութէ վարեցաւ յայն ինչ՝ զոր քաջ դիտէր. բայց վրիպումն եղև յայն պարագայ՝ զոր ոչ այնչափ դիտէր։

Քաջ դիտէր նա զանհաւան նախանձաւորութէն հրեից հաւատացելոց, որք բազում անգամ յուզեալք զսխբանութեն օրինական կրթից, ոչ հրաժան դէին. մինչ զի հարկ լիներ ոչ նոյ միայն թողացուցանել զպահպանութիւնն, այլև ինքեանց առաքելոցն զգուշանալ այնմ. և սոյն կանոն հաստատեալ պատճիւր ՝ի հրեաստանեայս հաւատացեալս։

Վ՚ասն որոյ յորժամ ոմանք յայնցանէ եկին յանտիոք, զմտաս ածեր պետրոս՝ թէ ՝ի տեսանել նոցա զիւր անխտիր հաղորդութէն ընդ հեթանոսս, ոչ միայն ինքեանք ունին գայթակղել, այլև ՝ի դարձի իւրեանց յեղեմ գայթակղեցուցանել զբազմանդակ ժողովուրդն. յորմէ և խռովութէն նոր ՝ի մէջ նոցա, և խա վանումն հաւատոց աւետարանին առաքելոց՝ յիրաւի առ դուրս հայածնէր։ Ա՚յս էր վտանգն մեծ՝ որ կասեցոյց զպետրոս և զառնաբաս յառաջմանակայ հաղորդակցութէ հեթանոսաց։

Բայց սակայն կայր և յայլմէ կողմանէ պարագայ՝ որում չէր լուծ տեղեակ. իբր զի հեթանոս հաւատացեալք տեսանելով զառաջին անխտրութէն պետրոսի, և զետին զգուշութէնն, մեծապէս վշասէին ՝ի հաւատս, կարծելով թէ օրէնք միօրինակ իրբև ջնջատուսն կարևորք իցեն ՝ի փրկութէ։ Եւ այն էր վտանգ մեծագոյն՝ քան որ յաղագս հրեից լծեր կասկածեալ. զոր անդէ տանայր պետրոս, և ոչ ուշ դներ բանս նաբաս. մինչև առնիազգաստն պօղոս ազդ արարեալ ծանոյց զնմանէ, և տալանեցան անդիմադարձ կամօք։ Երբ կոքնի կողմանքն տանխորհուրդ ըզշնութէ հաւատացելոցն խնամարկել փութային. բայց էր զանազանութէ կարծեաց՝ զի պետրոս առ տեղեաւն ղհրէից կողին հզդալի համարէր, իսկ պօղոս՝ զհեթանոսացն. որում իբրև տեղեկագունի՝ մտադիւր անաց պետրոս, և հրապարակաւ յանձին կալաւ. ոչինչ անարժան անձինն վարկուցեալ, յայնպիսի գործնական իրս տալի առաջորդութեան կրթբազունի քան զինքն. զի որպ յիշխանութեն մեծ էր, նոյնպէս ՝ի բանաւոր խոնարհութէ։ Ա՚ոյսէս անհամեմատ առաւելէ քան զաներ իւր յոյժ՝ իշխանութեամբն և ածպային լուսաւորութէ, այլ ՝ի գործ արարչին դառնալոյ ոչ զլարացաւ լսել ՝ի յոյժոյ զնմանն ձայնին պօղոսի. * Ոչ ուղիղ է բանդ՝ զոր առնես. և հաստութէ կատարեաց զխրատ նո՚ր։ (Ելից. ժբ. 17. 24.) Վ՚ր զի ՝ի իսկ մասն խոհականութէ իմաստուն առաջնորդի չհամարել զանձն անսխա-

լինի յամի գործս տնտեսութեանն, կամ ան-
կարօտ խորհրդոյ այլոց։

Իսկ յաղագս սեաց առաքելոցն խօսել-
լով, թէպէտ և էին նոքա անսխալք ի
վարդապետութենէ, և հոգւովն սբով կա-
ռավարեալք ի գլխաւոր գործս պաշ-
տաման իւրեանց, բայց ոչ ինքեանք և
ոչ վարդապետք եկեղեցւոյ համարե-
ցան բնաւ, թէ անվրիպելիք իցեն յին-
րաքանչիւր մանուաւր գործս, մանա-
ւանդ ուր պահանջի տեղեկութիւն առան-
ձին պարագային։ Եւ յայսմ պատճա-
ռէ առ նա և տեղի գտանէր տարբե-
րութիւն կարծեաց, երբեմն և դժուա-
թիւն իսկ ծագել ընդ նոսա և ընդ
պօղոս։ (Գործ. ԺԵ. 39։) Եւ ինձ
ոչինչ զարմանալ թուի յիմեռնաւոր պա-
հապանութենէ երկոցունց մտիցին՝
պետրոսի և պօղոսի. քանզի ամենևին
ղոյզ ևնոյնակշիռ տեսանիմ հակառա-
կութեանն, զոր հրեշտակն գաբրիէլ
յայտնեաց դանիէլի՝ ընդ ի մէջ երկուց
գերագոյն հրեշտակացն՝ միքայէլի իշ-
խանին հրէից, և միւսոյն՝ որ իշխան
էր պարսից։ (Դան. Ժ. 13։) անդ
երկոցունցն տեղեկացեալ զկամս ՅՍ,
միաբանեցան ի նպաստս հրէից. և ասա
նոյնպէս տեղեկացեալ պետրոսի, միա-
բանեցաւ ի կողմն հեթանոսաց։

Ապա միայ իմաստասիրել յաստացելոցս,
թէ ախալուսին պետրոսի եղև. միայն ի
մանաւանդ նիւթի վարելոյ արտաքին
գործովքն, և այն՝ ներգործեալ յան-
տեղեկութենէ առանձին պարագային։
Լինի ինդիր առ մեկնիչս, եղև՞ արդեօք
յանցանք ծանր, կամ թեթեւ. ոմանք
ոչ ընդունին բնաւ դնել արատ ինչ մե-
ղաց. և այլք՝ ոչ անպարտ համարին
ի թեթեւ մեղաց. ի սոյն միտս ասուկ
նացին (ՍՒ. ք. խնդ. ՃՂ. պր. ՂՀ. առ
2.) մեզաւ ասէ՝ ոչ զի առ. ժամն պա-
հեր զօրինականն, այլ զի կարի հոգս
տարաւ պահպանութեան նոյ առ. ի չգայ
թեակղեցուցանել զհրէայս, բայց գալ
թեակղեցուցաներ զհեթանոսս։ Իսկ
այլուր (ՔՀ. ք. խնդ. խՁ. պր. ՂՀ. առ
2.) ասէ՝ ոչ ծանր էին մեղք նո, յոր-
մէ այլք յիրաւի ունիցին գայթակղել։
Եւ զայս կարծիս բնաւրէ եւսեբիոս և
այլք։ Ընդ հակառակն՝ օգոստինոս
առաւելաբ խօսի ուրեք. (Գիրք յԼՁա
քրիստ. պատեհագրի. գլ. Ը։ և գիրք
ՔՀ. յԼՂա մկրտութեան. գլ. ՃՁ.) ծանրա-
ցուցանելով զյանցանսն այնու՝ զի ոչ
կարեր պահել զօրինականն յանտիպ
առանց կարծելոյ տալոյ՝ թէ խորհրդակիցն
զօրին տակաւին։

Սակայն թուի, թէ երկդիմութեան փա-
կի յայս խնդիր, և որոշել արժան է
յանցանսն ի նիւթ կառավարութենէ, և
յանցանսն ինդիւթ մեզաց։ Պահպանու-
թեան օրինաց յայնմ ժամանակի՝ ոչ էր ինքեան չար կամ արգելեալ.
բայց կարեր լինել չար՝ կամ ի մոլորու-
թեան մտաց, համարելով զայնս կարևոր
ի փրկութեան, զոր անմարթ է դնել ի աչս
պետրոս. և կի ըստ ՃՁաստակաց հետև-
մանցն, յՁ եթէ այր ազգաւ ծագելոյն
խոտորութեանք, կի գայթակղութեանք, կի
կարծիք այլոց համարելոյ կարևորս։
Եւ այնպիսի հետևանք կարէին համա-
րիլ ի մեղ պահողին զօրենս, եթէ ինքն
մարգկօրէն նախատեսս լինէր այնց, և
անհոգացեալ ոչ զդուշանայր. սակայն
և ոչ զայս մարթի է ընծայել աչս պետ-
րոսի. վասն զի նա ըստ կանոնական պահել
կամեցաս զնոտրականն առ. ի չտալոյ
պատճառս խոտորութենէ կի գայթակղու-
թենէ հրէից. բայց թէ լինէր այն ի գայ-
թակղութենէ հեթանոսաց, զայդ ակա-
մայ անգիտանայր. կի ոչ այնչափ մեծ
համարեր զգրեթէ գայթակղու-
թեն։ Ապա ուրեմն յայնմ պահպանուե
ոչ գոյով ի սբն պետրոս՝ ոչ մոլար դա-
տաւին ինչ, ոչ անհոգութենէ, ոչ կամա-
ւոր անգիտութենէ ընտանական գործոցն,
և ոչ այլ մարդկային տգիտանելի պատ-
ճառ անհատատուն, կի ազգային մի-
տակողմութենէ, կի տարապարտ երկիւ-
ղի, ինքն արդարանայ բնաւին յայմ
արատոյ մեղաց. և ինայ միայն գործն
առգիտանելի, իբր այն որում յայրկէ
կողմանէ գՀետ գային անպատշաճ հե-
տևանք։ Վասն որոյ թուի թէ յայս միայն
հայեցեալ օգոստինոսի և ագուստինաց-
ւոյն, ի համարի մեղաց կարեն առանց
պարտաւոր կացուցանելոյ զգործօնն։
Ըստ համարել զայսչափ ատացելոցս ի
վէր այսր խնդրոյ, կնքեմք զբանս՝ թէ
այն օրինակ վարելոյ եղև արդարև մե-
ղադրելի, այլ ոչ մեղանչական ի պետ-
րոս. վրիպումն ի գործն արտաքին,

այլ

այլ ոչ՝ ի կաման · լիներ վնասակար քան հեւումանցն , այլ եղև օգտակար քան առոյգ արդեանց , եղեալ Հշդրիտ ապա ցոյց խոհականաւն և ուժային նախանձու եղկոցունց առաքելոց · զոր իբրև արձան անշնչական կամեցաւ Հոդին սբ հարատել՝ ի մէջ եկեղեցւոյ Քրիստով պզոյսի · և ոչ իմաստուածէ ծանուցանէ մեծն գրիգոր (՝ի վէր եղեկ · դիրք ը · Հառ ղ ·) գլխովին արդարացոյց զայս ինք նին սքն պետրոս՝ ի վկայէն զնմ Քրիստոց պօղոսի , Թէ ունաշնորհ իմաստութէն դրեաց : (ը · Թղթ · գ · 15 · 16 ·) Դարձ ցոյք՝ ի կարգ մեկնութէն :

15 . Է՛ գ՛ բառն հրեայ եմ , և ոչ՝ է հեթանոսաց գղաւորէ :

Վհարել զպատմութէ անցիցն պետրոս սբ յանտիոք , անցանէ՝ ի գլխաւոր առաջարկութէ Քրիստոյս , որ է անշահութէն օրինացն մովսէսի յետ հաւատոց աւետարանին : Աչալ Թէ առ ո՞ոք ուղղէ իցեն գէմք բանին , ոմանք Համարին՝ առ պետրոս խօսել տակաւին մինչև՝ ի 17, և 18 տունն · իսկ այլք ըստ ներկնէ մասն ասեն մինչ՝ ի կատարած գլխոյս առ նա զրուցատրել · և ապա առ գաղատացիան դառնալ ասելով , Ո՞ անդր գողոպոչէ : Բայց ոսկեբերան Համարի՝ հասարակաբար առ ամենեսին մանդաղ առ հրեայս խօսել · մի զի վարդապետական են բանքն՝ Թէպէտ և յետնական կշռամբանաց ձևացել · և առաւել Հաւանական Թուի , Թէ զայսոսիկ ևս յատենի անդ բանելնէն հրապա

բախօսեաց :

Չէ գ՛ բառն : Ի յոյն չիք չէ , և բայն ևս զորուԹէ դնի , վոխանակ բառին բառն , ունելով բնութէ : Մնք ասէ , յո՛ ևս և դու ով պետրէ , կմ մեք ամենեքին Համազգիք , ազգաւ և ծննդեամբ հրեայք եմք , ըստ հրեական օրինօք ծնեալք և՝ ի նոյնս կապեալք , Հակառակ այնո՛ց՝ որք պատուաստիւ միայն ունէին զՀրեաւե , կամօք և եկամտաբար եղեալք հրեայ , ծննդեամբ յայլմէ ազգէ գոլով : Եւ՝ ոչ՝ է հեթանոսաց · ոչ եմք ի ծննդենէ հեթանոսաց , որք մեղաւորք ծնանին , յո՛ զուրկք յանձային կանոնէ օրինաց , անկրօնք , անգէտք և անկապք ի լուծ օրինաց ինչ , որով և անձնատուրք յամ

տեսակս մեղաց · ուստի գղաւոր ոչ իմք նի ատ ըստ Հանրական պարտաւորուԹէն՝ որով ամ մարդ կուչ մեղաւոր , այլ ըստ մեղանչական վիճակին , յո՛ ըստ անկրօնութէն , որ տայ ոչ միայն ծնանել մեղաւոր , այլև կեալ և ծառայանալ՝ ի մեղս : Օգոստինոս իմանայ գղաւոր՝ իբրև դէմ մաքաճանեալ հրէին · զի եբրայեցիք ըստ նախնի ամբարտաւանութէն իւրեանց Համարէին զայլ ազգս մեղաւորս , և զինքեանս միայն արդարս՝ իբրև զաւակս նահապետաց , և օրինօք վարժեալս :

Յարմարումն բանիս ունի զկապակցութէն ըստ յաջորդին , և բազումք առանց բայ դնելոյ յարեն այսպէս · Մնք բնութէ հրեայքս , և ոչ՝ ի հեթանոսաց մեղաւորք , գիտելով Թէ ոչ արդարանայ մարդ՝ ի գործոց օրինաց , այլ՝ ի հաւատոցն քրի , ՝ի քս յս հաւատացաք և՛ն : Եւ է սա ձեռնարկութէն՝ ի ցուցանել Թէ ոչինչ օրինակաւ արժան է բռնադատել զհեթանոսս՝ ի պահպանութէն օրինաց · վս որոյ իմաստքն են : Եթէ մեք հրեայ գոլով ծնդեամբ , սերեալք՝ ի սրբազան առնմէ , յարդարութէն օրինաց կոչեցեալք և՝ ի նոյնս հրաւանդեալք , տակաւին զհշմարիտ արդարութէն ոչ՝ ի գործոց օրինաց համարիմք ստանալ , այլ միայն՝ ի հաւատոցն քրի , զնմանէ ապա զհեթանոսս յանկրօնութէն ծնեալս՝ անընդելլ ևս օրինաց , համարիլ ցիմք կարօտեալս մովսէսական օրինաց առ արդարութէ · եթէ զոր արդէն մեք ունեաք զօրէնս՝ անբաւական՝ ի փրկութէ գտեցաք , որպէս հեթանոսաց ոչ ունողաց զնոյնս՝ կարևոր համարիցիմք :

16 . այս գիտեմ , երբ ոչ արդարանայ մարդ՝ ի գործոց օրինաց՝ երբ ոչ՝ ի հաւատոցն յն · ԵՒ գ՛ ի ս յս հաւատացաք , չէ արդարացաք՝ ի հաւատոցն ս , և ոչ՝ ի գործոց օրինաց · չէ ՝ի գործոց օրինաց ոչ արդարացի ամ մարդն :

Զայս մեք հաւատալ գիտեմք , և այլոց ևս քարոզեմք , Թէ ոչ արդարանայ մարդ , ո՛ ոք և իցէ՝ Թլփատել , կմ անթլփատ , կնքել կմ անկնութ , ՝ի գործոց օրինաց , պահպանութէ մովսիսական օրինաց · խորհրդք և արարողութիք հրեաւնոչ

ոչ ածելն զմարդ ՚ի չշմարիտ արդարութիւն՝ որ առ ած ինդրի, և սիրելն է յաւիտենից կենացն։ Եթէ ոչ ՚ի հաւատոյն. բայց միայն հաւատովքն ՚ի քո յոյսդ. զի այն արդարութիւն՝ հաւատալով ՚ի քո զան շնորհքն, և ազգումն առնուն նպատաւոր կարեալք ՚ի տրբութիւն մեղաց. որով չշմարտապէս լինիմք և անմեղք արդարք քան զհոգւոյ, և ոչ լոկ ըստ մարմնոյ արատաքին մաքրութիւն, որ է արդարութիւն օրինադ։

Զայս այսպէս դիտելով, և ՚ի՛ թէև հրէայք անցեալք ըստ իմ կարդս օրինադ, ՚ի ս՛ս չհասեալ. այժմու լսանելոյս դնէ ՚ի ներկայ ժամանակ՝ հասեալ. բայց յորմէ, ասացին, այլև հերքեմ և զդատաստանս ընդհանուն՝ հասեալ։ Ընդհանական համարել զհրէական օրինապահութիւնն, զհատուած քոյ ընկալեալ, ՚ի նոր յայս կրօն դրեցաք, ոչ զի արդարք էաք, այլ զի արդարացեալ ՚ի հաւատոյն էին։

Զի՛ ՚ի գործոց օրինադ։ Ցունաց սովորութիւն կան օրինակն փոխանակ շաղկապին չէ՛ ընդհանուն ինդրէ. զոր ոմանք իբրև մակաբերական իմանան, յո՛ վն որոյ, այլև յոո և յաւասր կարդէ դնելով. * Վո՛ որոյ ոչ արդարանայ ՚ի գործոց օրինադ ամ մարմին. ‖ ըո այսմ կարդի ընդհանուն և լսանին։ Բայց աղէք. առնդրնան օրինակն, այլև ասացին ընդհանուն՝ չէ, և ըստ մերում կարդի. Առ՝ինայնին առեալ իբր մակաբերական, չհամարի զայս ձեռնարկութիւն ՚ի մեծ առ փորն, այլ ըստ իմ մանաւանդ առ ընդհանուն։ Յո՛ եթէ մեք հրէայք կրթեալք յօրէնս հաւատոյն քոյ կարօտացաք առ արդարութիւն, ապա ուրեմն և առաւել այլ ամ հրէայ և հեթանոս՝ ոչ ունի արդարանալ դործովք օրէնադ, և առաւել ամ հեթանոսք առց ոչ առ՛ան օրէնք, չուենի յօրինադ անսուն ինդրել զարդարութիւն։

Բայց այլ մեկնիչք սովորաբար պատճառական համարին զշաղկապն. և ի իբր երկրորդութիւն նախատացեալ պատճառին՝ թէ ոչ արդարանայ մարդ ՚ի գործոց օրինադ, կամ ըո այլոց՝ հատուածոյ է բուն առաքելոյն՝ առեալ ՚ի վկայութիւն առաջարկութեան։ (Հբր. ։ ։) և զօրութիւն իմանի՝ ոչ զի ընկ՚ է. Անդ դնի՝ ամ մնէ, կամ կենդան. և այսր փոխան առաքելոյն դնէ՝ մօրին. Նշանակել զմարդն բովանդակ, և զրացատականն ու յարելով ՚ի բան, ըՀանուր կազմէ զնախադասութիւն, թէ ոչ ոք ՚ի մարդկանէ կարէ արդարանալ առաջի ամ գործոց օրինադ։ Զայս բանս նովին մտօք զրէ առ Հռովմայեցիս։ (ը. 20.) ուր տեսցես զլսականսառ իմաստն։

17. Ասէ երէք ինչ ընդդէմ արդարանալ ՚ի ս՛ս, և գտանիցին գործոք, ապա ունիցին ս՛ս զրոյն դոյզնոյ երէս։ տես լսէն։

Անհնարին անտեղութիւն պարտաւորս ցուցանէ զայնոսիկ, որք ըՀաւատոց քոյ կամիցին և զօրէնան մովսիսականս ՚ինքեանս մատնանել իբրև արդարութիւն արարչականս։ Ասէ երէք ինչ ընդդէմ։ Եթէ մեք համարիմք և քարոզեմք, և յաւասր արդարանալ զՀամբոյս արդարութիւն, ՚ի ս՛ս, ըո Հաւատով քո ՚ի քէն, և կատարմամբ Հրամանաց նորա, առանց մովսիսական օրինապահութեան, եթէ մեք այսպէս յանձն առնումք զբոլոն աւետարանին, որ անկարօտք լինիցիմք մովսիսական կրօնիցն և առ, կայն այսու գտանիցին գործոք՝ ըո ոչ ինչ ընդհատ քան զՀեթանոսս՝ որք մեղաւորք համարին ըո կրօնիցն, լինելցիմք և մեք հրէայքս՝ քրիստոնեայքս՝ մեղաւորք, ոչ արդարացեալք ՚ի մեղաց։ եթէ այնու զի հաւատովք քոյ ակնառնիմք արդարանալ, յանցաւոր լինիցիմք իբրև արհամարհօղք օրինացն, կամ տակաւին ըո պարտաւոք մեղաց կայցեմք՝ ոչ Հրէաքն մխքն ուսուցանեն։

Ագո երէս գտանի գործոք։ Ասացս Տարցուածով ընդհանուն ընդ որ օրինակք մեր՝ Համաձայն յունական նին։ զոր և առաւել ընտրեն մեկնիչք ոչ միայն իբր յաւէտ ազդոյ և արժանաւորագոյն մեծարանացն առ քո, այլև զի ընտանեգոյն զՀետ գայ Տրաժարականն՝ էր էէչ, որ սովորաբար ՚ի Տարցական բանս յարի։ Համաձայն են. եթէ առանց օրինաց կարծելով արդարանալ և սակայն ոչ իրօք արդարացեալք, զինչ ապա, ասիցիմք ուրեմն՝ թէ քո փոխանակ լինելոյ մեզ պատճառ արդարութեան և կենաց, եղև պատճառ մե-

մեղաց, մնուցիչ և պահպանիչ ի մեղս՝ քան թէ սրբիչ. վասն զի ինքն առանց դեաց զիւր հաւատս փոխանակ օրինաց. զհաւատացն և զպիտուին յանուն իւր՝ ուսոյց բաւական լինել առ ի կենաս, ի բաց արձակեալ զկապ օրինաց. ուսոյց հոդուոյն երկրպագել ոչ յիմ տեղիս, և ոչ դրոյն յերէմ միայն։ Ապա ուրեմն եթէ այն հաւատք և խոստումն անզօր են յարդարացուցանել, քո՛ լինէր առաջնորդ և վարդապետ մեղաց, թշնամի օրինաց, մուծօղ վնասուկար ազատութեանն ի մեղանչել, և ձեռն-տու հնձանոսուն։

Կամ այսպէս. եթէ այնու չանցաւոր դատիցիմք զնշանակութիւն օրինացդ, այլ զձողուածն մեղաց քո՛ւիս միայն կամիմք ստանալ, որ ոչն էր բաւական, ուրեմն ասացի՝ թէ քո՛ առաւել մեղաց լինի մեղ պատճառ, քան սրբութիւն։ Իբր զի նա եթարձ զօրինս՝ զկարևորն յարդարութիւն, զարդելիչն և զպատուհասելիչն մեղաց։ Կամ. Հաւատք քո՛ արդարացուցանեն զմեզ, և ոչ գործք կանոն հրամայեն ունայնացուցանել. իսկ եթէ տակաւին օրէնքն հրամայէին, և զանցառուն պարտաւոր առնէին, ապա ուրեմն քո՛ որ ոչհաւատն տակ մանեաց, լինի մեղ օրինազանցութեան պատճառ, ոչ՝ ի մեղաց ազատիչ այլ՝ ի մեղս դրդիչ։ Կամ, եթ առել փոխանակ օրինաց և վարդապետուն աւետարանին՝ իմանի։ Եթէ քարոզութիւն աւետարանին և հաւատք զքո՛ առաքն առնէն մեզ յարդարութիւն, թողել զօրէնս, և այն թողուն մեզք իցեն, ապա մեք քարոզիչս օրինազանցք դատանիմք, և հաւատք կի՛ վարդապետութիւն մեր լինի առիթ մեղաց։

Ա. յօրէկ են այլևայլ եղանակք սուրբ. բական մեկնութեանն, զոր աւանդեն ոմ. կեբրան, օգոստինոս, և այլք։ Եւ քանզի որպէս ուղիղ է հետևուիլ ձեռնարկութեանն, նոյնպէս անտեղի և հայհոյիչ են հետևանքն, մերժելի գլխովին և ի հրեայսն քարոզացն իսկ, նմին իրի առանց այլ ինչ ցուցման՝ սոխակ զնա միանգամ ընդ ինքեան աղաղակել, ՚՚՚ լինի։

Ոմանք համարին ի մէջ բերել այսու գլխաբաժանի զրպարտուն. իբրև թէ նոքա զանն զՏէրմարիա առաքելոյ՝ խնդրել զարդարութի՛ն քո՛ առանց օրինաց, ոչ զի ազատաբար զանց առնիցեն զօրինաց և մեղաց պատասխանի։ Որոց ընդդէմ պատասխանէ, թէ ուրեմն համարիք առնել մեղ զքո՛ նպաստիչ մեղաց. որ քա՛ւ լիցի։ Այլ ոմանք պղծութի՛ւ և շուն ինանան տկարացեալ՝ ի մեղաց, ծնոյ մեղաց. և զիմաստուն կոչին։ Եթէ մեք զարդարութի՛ն կամելով հաւատովքն քո՛ստանալ, տակաւին՝ ի մեղս մնայցեմք, միթէ քո՛ տկար եղեմ՝ անզօր առ՝ ի ջնջել զմեղս. միթէ ընդ ձերոյ՛ մեղաց անկաս, չկարելով բառնալ զայն առանց օրինականութեան օրինաց. ուրեմն օրէնքն հզօրագոյնք են քան զքո՛։

Դարձեալ այլազգ յարմարին ոմանք, զասելն՝ գթանիցի՛ ձեզ. ոչ, խնայելով ընդ հաւատոց քո՛ նաև զպահպանութիւն օրինաց ուսուցանել իբր կարևոր. և կազմին զայսպիսի միտս։ Եթէ մեք բարձրիցքս, ի խնդրելն արդարանալ քո՛ւիս՝ ասիցեմք ընդ նմին և զօրինան լինել կարևոր ի փրկութի՛ւ, որ յայսմ չանցանք են ընդէմ աւետարանին, հետևի ուրեմն՝ թէ օրէնք և վարդապետութիւնք քո՛ւ՝ խրատիչ կի՛ ուսուցիչ մեղաց են, իբրզի թեւաթրեն պահել և զօրինան։ Սակայն այսոքիկ խմաստք ոչ այնչափ հարազատք են, այլ իբր բանի յարմար բնեալք։

18. Ո՛Չ ԵՒ ԶՕՐԷՆՔՆ, ՉՆՈՅ ՀԱՒԱՏՔ ՔՈ՛Ւ ԶՕՐԻՆԵՑԻ, ՈՂՈՐՄԱԾ ՉՈՒՆ ԻՄ ԵՒ ԻՒՐՔԻՆ ԵՐԿԵՒՈՒՄՆԻ։

Քակել և շինել՝ ի վե՛ր մովսիսական օրինաց իմանալի է քո՛ հաւատարակաց մեկնութի՛ւն. և աւանդէ այսու մես և ձեռնարկութի՛ւն ի հաստատել զգործութի՛ւն օրինացն, այնպիսեաւ ձարտարութի՛ւ իմն վարեալ, զի զպատճառս հաւատոցն ի նոցին գլուխ դարձուցանէ, ոչ՝ ակնարկէ ոսկէբ՚՚։ Ջի զոր նոքա պնդէին՝ թէ լքանելն զմովսիսական օրէնս՝ չանցաւորութի՛ւն է, ինքն ընդհակառակն ցուցանէ՝ պահելին զնոյնս չանցանք են մեզ։

Ջի ԵՒՔ ԶՕՐԷՆՔՆ։ Դիտաւորութի՛ւ բանին հայի՛ ի պատրոս և յայլսն խոնարհեալս՝ ի պահումն օրինականացն։

քայց առ չափաւորելոյ՝ յանձն իւր առակէ։ Եւ զի այլուր զբարոզիչս աւետարանին օրինակաց ՚ի Յարութեան պետ՝ հիմնարկու կի շինօղ հաւատոյ, (ա. կորնթ. գ. 10.) ըն նմին այլա՝ բանութեան վարի և աստանօր. և իմաստքն են։ Եթ հաւատալով ՚ի քրիստ, և զնի աւետարանն քարոզելով, դաւա՝ նեցի յայտնապես թէ դաղարեցին օրէնք մովսիսականք. ոչ եւս պիտոյ են ՚ի փերք կուլեի. չիք ՚ի նա զօրութեի արդարա՝ ցուցանելոյ զմարդկի. այլ միայն հա՝ ւատք քրիստ պահանջին՝ և բաւական են յարդարութեի. որով իբրև քահկայ տակեցի զշնորհաց օրինացն՝ առ ի կանգնելոյ փոխանակ զնոր օրէնադրու՝ թեին քրիստ։ Հրաժարեցոյ յօրինաց անտի իբրև ՚ի կործանել շինուածոյ. ուստի այլոց՝ մի յայնս ապաստանիլ ՚ի շինուած տաճարիւք. զհպարտութեին՝ որով պարծէաք յօրինացն գործս, հաղթեցի ըստին։

Արդ՝ եթէ զոր այսու օրինակաւ քա՝ հկեցի, զնոյն ձեռնհպի չինիչէ, օրինա՝ կաւ գործոց, կի բանիւք եւս ուսու՝ ցանելով թէ պիտանիք իցեն, կի ար՝ ժանիք պահելոյ. եթէ տայեմ նմ զբ՝ րութեի արդարացուցանելոյ՝ կից ըստ՝ ւատոյ քրիստ. եթէ դրձ յանձն առնու՝ ցում յօրին հրաժարեցոյն, եթէ զպարտ՝ ծանս օրինացն վերստին բարձրացու՝ ցանիցեմ, ապա յանդգնէ զնին կ ես ինչ եբէ՝ ցանէմ։ Յոյնն չիք ես ինչն, այլ մեր թերդմանիչս յաւել ազդումն տալ բանին։ Այսու ոչ յայտնապես զիս ինքն իմով գործով օրինապանց կի պարտաւոր կացուցանեմ. յի՝ նչ արդեօք, առ ոմ ինչ։ Ցանցաւոր առ ած. զի զոր նա յայտնեաց խափանելի գոլ, ես նորոգել ձեռնարկեմ։ Ցանցաւոր առ. հաւատս քրիստ. զի անկարօղ ՚ի փերք կուլեի զոյն ցուցանեմ առանց գործ՝ ծակցութեի օրինաց։ Ցանցաւոր առ հաւատացեալս. զի նախ ազատս զնա ՚ի լծոյ օրինաց քարոզեցի, և այժմ ծանրացուցանել կամիմ։ Ցանցաւոր առ. նոյն ինքն օրէնս, անարգելով նախ զայն, զոր յետոյ մեծարեմ։ Ցանցաւոր առ. իս ինքն, հակառակ անձինս գտա՝ նելով, զանձն դատապարտելով. ցու՝ ցանեմ զիս ինքն դեւրափոխիկ առ. ամ հոգի, անմտութեի մերի թողուլ զբ՝ րէնս, մերի ընդրկել. առնեմ զիս խա՝ բեբայ, զրախօս, երկլեզու։

Զոր ասա ասէ առաքեալս՝ քահկայ զղջութեի օրինացն, յայտնի տեսանի ոչ միայն յամ թողութեա առաքելոց, այլև ՚ի քարոզութեան նոյ. զի այնպէս ուսուցանէին զհաւատս քրիստ, մինչ զի կողմնակի՝ և յայտնապես իսկ բարձումն լինէր մովսիսական օրինաց։ Եթ ինքն պետրոս, որ դործով զզուշացաւ օրէ՝ նացն, առանց պատրուակի զանշա՝ հութեի նոյ բողոքեր յաւետնի քահ՝ նայապետիցն, ասելով՝ չիք այլով իւիք փրկութիւն, բայց միայն հաւատովք անուանն յիսի։ (Գործ. ժ. 11.) Եւ դրձ յայտնագոյնս պօղոս ինքն առ. ժո՝ ղովուրդս յանտիոք պսիդեայ առնելս խօսեր։ * Ձայնսի լինի ձեզ այք եղ՝ բարք, զի սուաս ձեզ թողութեի մեզաց աւետարանի. և յամէ յորմէ ոչ կարա՝ ցիք օրինօքն մովսէսի արդարանալ, սո՝ վաս ամ որ հաւատայ արդարանայ։ (Անդ. ժգ. 38.) Ա յս էր նոյ քա՝ հկեն զօրենս. և ընդ հակառակն՝ եթէ վերստին կարևոր զոյն ցուցանէին ՚ի պահպանուել, այն լիներ շինել. որում հարկաւ զհետ դայր՝ լինել նոյ յանցա՝ ւոր՝ եթէ ՚ի քահկին, և եթէ ՚ի շինին։ Եւ ոչ անցեալ բանիւն եցոյց, թէ ՚ի կալ հարկաւորութեի օրինաց՝ քր ինքն լինէր յանցաւոր՝ խափանելովն զնոյն, ըն նմին ատ ցուցանէ, թէ պաշտօն եպչ նր լինէին յանցաւորք. և երկոքին են անդիմադարձ ձեռնարկութեիք՝ առ որս զպարտութեի խոստովանել ունէին ոչ միայն զաղատացիք, այլև սուտ վար՝ դապետք նոյ։

Ոմանք * ՚ի՞նէր ՚ն առնուն ՚ի վր մե՝ ղաց. ոչ թէ ասել. ես զմեղս քահկեցի, եղծէ՝ ուսուցանելով մահտմարն քրի՝ թողութեի գտանել ամի. և եթէ վերըս՝ տին շինիցեմ զնոյնս՝ չարաչար կելով, կի համարելով թէ արդարացեալքն ՚ի քր առանց օրինաց ազատ են ՚ի մեղանչ՝ չել. կամ եթէ խափանելով զբրէնսն՝ տայի էարձակութեի մեղանչելոյ, որպա՝ զպարտուն ոսոխք մեր, այսու զանձն իմ պարտաւոր առնէի։ Սակայն այս իմաստք ոչ են հարազատ։

մանակեայ սովորութիք էին՝ նախանձ-
կալ օրինակք , խափանելիք քահա-
նայի նոյ կատարած էր ։

Ասյաւս առաջնորդութ և կամաք նո-
ցին իսկ օրինաց՝ օրէնսն Գաղղ
ղայն կեանս՝ զոր յօրէնսն ունէի ։ յա-
ռաջն՝ի պահպանութեն նոյ կապեալ էի,
նոքօք առնուի զանունդ բարոյական
կենաց , նոցա ծառայէի՝ հնազանդել
իբրև ուխտիւ ։ Բայց՝ի գալ հաւա-
տոցն քոյ՝ իբր մեռել եմ առ այ՝ , ոչ
և ես կարեմ հնազանդել ։ չպարտիմ և
չկարեմ այլևս անսալ նմա , նման մե-
ռելոյ՝ որ չառնու զգայութեն հոտոյ և
համոյ և ձայնի ։ կի՛ , ոչ մեռելն ոչ
անկանի ընդ օրինօք և ընդ սահմանս հրա-
մանաց ։ Զոյն ասուրև յայտնագոյն
վարդապետէ առաքելն ։ (գ ։ 8 ։ 23 ։
24 ։) Եւ առ հաւմայեցեալն պարզա-
բար իսկ ասէ , (գ ։ 21 ։) * Բայց արդ
առանց օրինացն իսկ արդարութեի նոյ
յայտնեալ է , վկայեալ յօրինաց անտի
և՝ի մարգարէից ։ ‖ Արդ՝ եթէ զայս
ազատութեի ինքնին օրէնքն գուշակե-
ցին և մատուցին ինձ , առ քա զիս վէ-
րացերելով , ապա յայտ է՝ զի չպահե-
լով զնոսա՝ և խափանելս համարե-
լով , ոչ եթէ յանցաւոր առ այն լինիմ ,
այլ մանաւանդ անսացող դիտաւորու-
թեն նր ։ և լինելի արդարև օրինազանց՝
եթէ պնդէի տակաւին ունել զնոսա ,
թէև , և իշխանութեի՛ի վէր իմ ։ Եթէ
օրէնքն ինձ ասաց՝ մեռիր առ քս , և
ես դարձեալ նմա կենդանի լինիցիմ ,
յայտ է ասէ՝ զի նմին իսկ անլսող լի-
նիմ ։

Ոչ ասաց՝ օրէնքն ինձ մեռան , զի մի
ծանրալուծ թուիցի օրինասիրացն։ այլ
թէ՝ ես մեռայ օրինացն ։ որում զինքն
դայ և առաջինն ։ Վա՛ զի օրէնք ցայն,
վայր կենդանի համարին , ցորչափ ու-
նին զօրութի հրամայելոյ ։ իսկ եթէ
պակասիցի այն՝ որում հրամայիցեն ,
պակասին և օրէնքն ։ Ըստ մեկնուած՝
մեռել զինքն ասէ առ օրէնս մովսիա-
կանս՝ ըստ պարտեացն ։ իբր զի ոչ ևս
բռնադատի՛ի նմանէ՝ ի պահպանուի ։
բայց ըստ գործոցն՝ երբեմն՝ի կիր առ-
նոյր զօրինականս , ոչ՝ի նոցին հրա-
մանէն , այլ յօրինացն քոյ , յորժամ
այնպես պահանջեր սէր և շնութի՛ի հա-

ւ9 ։ ( ) ի ես օրինաւ՝ օրինաւն հաւայ , չի
ո ա ա՞յ էեղեց , Եւ ընչ ո՞ւ՞ի Խուէնչ։

Բացատրէ այսու , որպէս քակելովն
զմովսիսական օրէնս՝ չլինի այնմ յան-
ցաւոր : Զի ես օրինաւ : Զասելն օրինաւ
ոմանք ըՀերոնիմոսի առնուն՝ի վերայ
աւետարանական օրինաց ։ իբր ասել ։
Նոր օրինաւքն քոյ , քոյական կրօնիւքն՝
զոր դաւանեցեք , մեռայ զլսովին մով-
սիական օրինաց ։ ի յայտնել առ ես
հոդևոր օրինաց աւետարանին՝ թողի
զօրէնս մարմնոյ և զգրաւորն։ ի քէն ու-
նի՞ զանպիտանութեի օրինական աւան-
դից, ոչ ևս ըՀ նոցին յարմարեմ զկեանս
իմ , այլ՝ի հոդևորականն փոխիմ ։

Այլք սովորաբար օրէնս իմանան զմով-
սիսական օրէնս ։ իբրև թէ ինքնին
օրէնքն սղգէն ինձ մեռանել առ ինքն։
Զկրկաքանչիւր իմաստս յիշատակէ ոս-
կեբերան ։ և երկրորդս՝ ոչ կենբերան ։ և երկրորդս՝ ոչ կեբերան ։ և երկրորդս՝ ոչ կեբերան ։ և երկրորդս՝ ոչ կե

ւատացելոց , կի խաղաղութիւն ակնդե-
ցուց ։

Զի ոյ ևիշիչ ։ Մեռայ առ օրէնսն , լքի
պկեանան՝ զոր յօրէնսն ունեի , ոչ զի ի
մահու մնայցեմ առանց ինչ օրինաց ,
այլ զի երջանիկ մեռելութիւն ի լաւագոյն
կեանս փոխադրիցիմ . հաւատովք քոյ
ստացայց զնծային կեանս . Ճշմարիտ
արդարութիւնս յիս մեռցայց . ևմ շարժ-
մունք հոգւոյ , և գործք իմ ըստ կամացն
ևոյ և ի նոսա շնորհացն հոգևորեացն ։
Մի ևաւորուի ե մարդոյ առ օրէնս՝ իբր-
ևս հաթսին առ վեսայ , ամուսնութիւն
խնամալի ի մէջ երկուցն՝ յորում մարդն
հնազանդի , և օրէնք իշխեն ։ Արդ՝
լուծեալ պահն՝ որ ըստ օրինացն մովսիսի ։
մեռաւ ինձ վեսայն առաջին ։ զնորն ըն-
տրեցի վեսայ զնծ և ղըս ։ նմա միայ-
նոյ պարտիմ այսուհետև հնազանդիլ ։
Ջորոյն նմանաբանութեամբ , զոր ասէ լու-
կեայն ակնարկէ առաքելըս , առ հռով-
մայեցիս յայտնապես կարդացաք ։ և մեք
ըստ ձարձակագոյն հատուցաք զխնասան ։
(հ. ։ ևն ։)

Եթ ընդ որ ի խուլ ելէիք ։ Բացատրուի է
ասացելոյն՝ թէ մեռայ օրինացն , ցու-
ցանել զօրինակն՝ որով լինի ազատանալ
յիշեալնոցին օրինաց ։ Հաւատովք յոյ-
դեալ ի քրիստոս , յանձն առի զկրուտութիւն
զնշանակ մահու նորա , և թաղման , և
յարուցեան ։ զի ոմն նա խաչեալ վճարե-
ցաւ առ մահկանացու կեանս , ընկա-
լեալ զանմահականն կենդանուն , նոյն-
պէս ես մկրտութիւնն խաչակից նմին ե
ղեալ , մեռայց առ մահացու օրէնս ,
ոչ ևս տիրել ինձ , այլ ի նոսր կեանս ըստ
քոյ վայելել ։

Բայց տարբերուի կայ ասս մերոյ բը-
նագրիս ։ զի յոմն ի կատարեալ ժա-
մանակ ընծեռնու առանց և ի ասե-
լով ։ որ խուլիցեայ ։ և այնմ միաբանին
այլ թարգմանք ։ Արթի է կասկածել
գուցէ մեր թարգմանիչն ևս եղել ընդ
ի խուլ ելէ , և ի զրկաց փոխոխել ելէից ։
Ոսկեբերան ընդ անցեալն յարելով ընդ
ընծեռնու , ոչ զի այ կեցից , քանի խաչա-
կից եղէ ։ և մեկնէ այսպէս առ ի կեալ
այ մկրտութեն խաչեցայ ըստ քոյ ։ որ ըզ-
մեռելն կենդանդրծէ և այն մահամբ ,
որ է հրաշափառագոյն ։ Իսկ ոմանք ի
լատին մեկնչաց առ յայտորդն յարելի չա-
մարին ։ այ ըստ քոյ խաչեցայ , և կենդա-
նի եմ այսուհետև , ոչ ես ևս ևն ։

Ականգաբար ևս իմանալ ոսկեբերան
զմեռանելն օրինացն , նման ասացելոյն
առ հռովմայեցիս ։ (է. ։ ։) * Եթ
ես մեռայ ։ և զնա ինձ պատուիրանն
որ ի կեանսն էր՝ նոյն ի մահ ։ ևս մեկ-
նէ այսպէս ։ Օրինացն մովսէսի ես ինքն
պատասխանի եղէ ի մահ ըստ օրինացն , և
անկարող ի պահել զնոսա ։ զի որով-
հետև օրէնք պատիժս սահմանեն յան-
ցաւորաց , ես ոչ կատարելով զհրամայ-
եալսն , մեռայ յանէնից նորա ։ որով և
առ հրամանս նորա անզգայ եմ։ և նա
չունի հրամայել ինձ այսուհետև ։ զի
ինքն պատ զնս ոչ ըստ ի մարմնոյ միայն՝
այլև ըստ հոգւոյ սակս պատուիրագանց-
ցուէն ։ Ա՛ որոյ ոմն զի կեցից այ ար-
դարանալով , խաչակից եղէ քրիստոսի
առաքելն ։ Պակասն այս խնամաք ոչ են
տեղւոյս ։ և ինքն ոսկեբերան յառա-
ջին տեղւոջ կարգէ զնախատացեալսն
մեր ։

Ատատնօր զազատանալն յօրինաց՝ զոր
մեռանել ասաց , խնամանք առաւել ըստ
խորական և արարողական հրամանացն։
զի յաղագս այնոցիկ է առաջարկուէ բա-
նիցն , ըստ ևմանեցաց ։ յորս հրապու-
րեցին սուտ վարդապետքն , և հակամէ-
տեալ կէին զաղատացեալք ըստ որում յան-
դիմանէ ասորէ ։ (գ. ։ ։) Իսկ յա-
ղագս բարոյականացն կի տատանեանան
օրինաց՝ որոց նախանձ գովելի էր , ոչ
կարի նշ խնդիր ։ և ոչ առաքելոյս կամք
էին զազատուն յայնցանէ տատատել ։
վ՛ զի հաւատացեալք ի քրիստոս ոչ
ի զօրուէ մովսիսական օրինաց՝ այլ ի
սահմանելոյն քրիստոսի ի նոյնս պարտապանք են ։

20 . Ա՛ ևէնդանի եմ այսուհետև , ոչ ես ,
այլ ևէնդանի է յիս քս ։ այլ որ
այժմ կեմ մարմնով , հաւատովս որդ-
ւոյն այ ևէնմ , որ սիրեցաւ զիս , և մատ-
նեաց զանձն ևս ևմ ։

Խաչակից քրիստոսի լինելովս մկրտութեամբն , թէպէտև և ի սահման մահու մտի , բայց
ևէնդանի է նոր և հրաշալի կենօք այ-
սուհետև , ոչ ես , այն որ է օրինօք կէի ,
ոչ այն հին մարդն՝ որ յատաղն էի ի
հրէ

հրեաւնէ անդ։ կամ ոչ լինկին ունելով զոր նոր կենաս արդարուն։ այլ կէնդանի է յիս ես ։ ասաւ՝ կէնդանի եմ՝ ի քէն, կամ քէնի, այլ որ առաւելն է՝ քէն կէնդանի է յիս ։ Քէն անմահ յարուցեալն՝ է յիս սկիզբն ոճայնի կենաց ։ բովանդակ հոգևոր շարժուն նա է տուօղ և իշխեցող։ նա ազդէ յիս իւրովք շնորհօք, շարժէ յոր ինչ կամի, և ոյն կամի։ Էս իբր մարմին, և քէն ինձ հոգի կենդանոր ծօղ։ ինքն ինս գոյացուցանէ նոր արա-ծած ։ յառաջն՝ ես և նա առէի, և ի միջի անբաւ անջրպետուէ կայր երկունցնա՝ որչափ է մարդ և է ոճ, որ չափ է մեզաւոր և է ամենաչէ։ Բայց այժմ ոճն մի քէ եղև, Տրաշափառա-գոյն փոխոխումն քան զնախնոյն առ ուղայ։ զնա ի միոյ մարդոյ յայր այլ բնակաւոր զդաթռուն (ա։ Թագաւ։ Ժ։ 6։) իսկ ես ի սաւղոյ ի քէ, ոչ ես եբբայեցի կամ հրէայ անուն կրելով, այլ քրիստոնեայ։ Ա՛ն որոյ որչափ խըտիր կայ է մովսէս և է քէ, նոյնչափ և ընդ կենան՝ զոր օրինօքն ունէի, և զոր այժմ ի հաւատոցն ունիմ։ Ա՛յսմ ի վէր բերէ օգտասիրս, Թէ ոչինչ օրէն նակաւ մարթի է այսպիսոյն անկանիլ է օրինօք։ զի ո՞ իշխեսցէ օրէնս դնել քէի, որ կեայ ի պօղոս ։

Այլ որ այծմ ինչ Տբռով։ կեայ ասա ոմանք իմանան է բնական կենաց մարմնոյ։ իբրև Թէ ոչ միայն է հոգևոր և իմանալի կենացն՝ քէին ունիմ զկիանն, այլև է զգալի այս կենդանութեն մարմնոյ՝ հաւատովքն քէի ապրիմ։ վա զի ի մեզաց անտի և յօրինացն իսկ՝ մահ-ու էի պատահական նման է մարմնոյ։ քա սէ բերովն զնս մահուամբ չափ, ընդեւաց զմեզս, և զչշմանուէ օրինաց քակեաց։ ուսաի եբարձ և զդատաւկինք մահուն։ և ես այսու հաւատովք վայելելիմ ի կենան մարմնոյ ։ ի այն մեւս առնու ոսկեբերան ։ Ոմանք այլազգ ։ քա կենդանի է յիս, և զայս կենդանութե միայն մեծ համարիմ և ցանկամ պահել ։ Իսկ զոր ապրիմս է մարմնական կենաց, հաւատով ինեմ, ոյ վա հաւատոց քէի ապրիմ, առ ի ուսուցանել զայն և տալ բանձանել առ ամենեսին՝ փոխանակ է բախտեաց նէ, որով զնս սիրեաց կամ զոր մահուամբն ։ Այս իմաստք նման են առաջելոյն առ փիլիպ։ (Ը։ 22։ 24։)

* Ապա եթէ կեանքս մարմնոյ, այս ինձ պտուղ գործոյ է ։ ։ ։ կալ ինալ առ ոչն ի մարմնի՝ կարևոր և ս վա ձեր ։ Ոմանք այսպա և յարմարեն ։ Որ տա կաւին պարապալիմ՝ ի գործս՝ զոր մահկա-նացու կեանքս պահանջեն, կրեմ զայնս յուսով յառաջոյն կենաց, հաւատալով խոստմանցն՝ զոր քէ արար ։

Ակայն քանզի վերագոյն, (19։ 20։) ինալ ասաց առաքեալս ըս հոգևոր կենաց արդարուէ, կարգաւորագոյն և է նովին մտօք առնուլ և աստանօր, ըս որում իմանան առվօրաբար մեկնիչք։ և իմաստքն են ։ Յերաւի ասացի՝ ոչ կեալ ինձ, այլ քէ ի յիս, որովհետև յայսմի տեսանիմ ի փորձոյ, զի այժմու իմ կեալս, ոյ ազատ ի մեզաց և ի դատապարտուէ օրինաց, զոր ունիմ մաՀով, ոյ յայսմ ախտաւոր մարմնի, ոչ է գործ օրինաց կի բնական զօրութէ, այլ հաւատովք որդեգրոյն ես ։ Ի մահկանացու մարմնիս՝ որ բիւր ախտից և փորձուեց ներքոյ անկեալ է, կենդանագործիչ ոչ ըս մարմնոյ այլ ըս հոգւոյ, յաղթօղ մեզաց և ի տանջս ես, այս ոչ է ազդէ զուէ օրինաց, այլ միայն շնորհացն քէի։ Կամ այս վատահուն որով յարդարուս, Թէ կեամ, և ակնուսիմ հաՀոյ լինել ես, ոչ է հաստատեալ յօրէնս, որ մանաւանդ մեզաց դատ առիթ և դատապարտութէ, այլ ի հաւատս քէն, որով առաջնորդիմ և զօրանամ ըս կամացն ես յարդարել զկենան իմ ։ այն հաւատովք՝ որ բովանդակ ի քէ պըն-դէ գնս, որ զքէ միայն գոյացնէ փրկիչ, քաւիչ մեզաց, և նորոգիչ բնաւէ մարդկան ։ Ապա որ այսպիսի կեանս ախտաւոր մարմնով, քէի բովանդակ պաշտապան եմ։

Որ սիրեցին զիս ։ Ջիս զմեզաց ծառայս՝ և զնչնչալս ըս բեռամբ օրինաց՝ հաւկատակ արժանեաց իմոյ սիրեաց, ոճայնիկ սիրոքն ի յաւիտենից ։ և ի նոյն սիրոյ մարդ եղեալ, սիրեաց բարեկամական գԹովք ի վեր քան զօրինակ, մանաւանդ ասել ի վեր ըս գնքն ։ յորոյ ապացոյց, և Տաճնչոյ գնչն չէ ։ կամաբար մատոյց՝ ոչ զիւր տացուածս՝ այլ զանձն իսկ գլխովին ի վերկանս անէն իմոյ ։ և եթէ կայր ինչ լաւագոյն քան

քան զանձն, ընծայեալ էր արդեօք և զայն։ Յափշտակեալ առաքելոյս յան֊ ցաւուն սիրոյն այ և քեզ առ մարդիկ, առ֊ ոյրացաւ ամ ուրեք մատնուիցէ ան֊ ունամբ արտայայտել զայս կամաւորա֊ կան նուիրումն քեզ. ոյզ թէ առ֊ի սէ֊ րել զմարդ՝ մատնիչ անձինն և թշնամի լեալ իցէ. մինչ զի ՚ի դէպ իսկ ասել, ոչ յարդա եղև մատնիչ, այլ սէրն քեզ. զի թէ ոչ նախ սէրն մատնեալ էր զնա յամ տեսակս ցաւոց, չէր կարօղ յու֊ դա ՚ի ձեռս հրէից մատնել։

Զհատարակաց պարգև սիրոյն և փըր֊ կագործութեանն քեզ՝ յատուկ իւրում ան֊ ձինն տեսչականէ, ասելովն՝ չէ՛ս, ես էմ. ոչ այնու միայն՝ զի և ինքն է մատն և անդամ մարդկային ազգի, ուստի հաղորդ բարեաց բոլորին, այլև զի քո այնպես սիրելոյ զնա մի՝ ի մարդկանէ, ոյզ զբոլորսեան միանգամայն. այնպես փրկանս մատոյց զանձն վա՛ռ իւրաքան֊ չիւր, ոյզ վա՛ռ ամենեցուն առհասարակ. այնքան առատ ՚ի սիրել և ՚ի փրկել, մինչ զի յօժար էր առնել և կրել զնա վա՛ռ միոյ ուրուք և։ Եւ դարձեալ, զի առաքեալս խոստովանի զանձն՝ գլուխ մեղաւորաց. (ա. Տիմոթ. ա. 15.) որով առաւել քան զամենեսեան պարտապան սիրոյ և մատնման քեզ. ուստի ոյզ թէ ինքն միայն կայր յաշխարհի մեղուցեալ և դատապարտ, յինքն բռնադատ ժո֊ ղովէ զբարերարն անճառ. երախտեաց նորա։

Ակնատես և զայն արժան է, զի ուր խո֊ սեր զնեանն ըստ արդարութ, ուրացաւ և ունայնացոյց զանձն՝ ասելով՝ չէ՛ս, այլ֊ ևս֊ իսկ զփրկութէն ձառնելով, ձշդով և կրկին առուգաբանէ զորոշումն իւ֊ րոյ անձինն և փրկողին, չէ՛ս ասէ, և ըստ էմ, և ուրէն ես, զնոյն. ոյզ զի ամիս առանց չափոյ մեծացուցէ զանձոյս, կալ բարիս քեզ. իբր ասէր. որդին ոյ սիրէ, առուղ Հայրն զսիրէ. որդին ոյ մատնի, առուղ փրկի. և որ համեմա֊ տութեն կայցէ ըստ սիրոյն և ըստ սիրելեացն։ Ահա այսքան հոգացաւ նա իմում փըր֊ կութեանէ առ՚ի կենագործել զիս իւրովն արդարութէ. և զիարդ ապա թողել զնո֊ ւրեքսիս, յորժեանս ապաւինիցիմ մով֊ սիսականս՝ արդարանալ նոքօք կարծէ լով։ Ահա է եղրակացութէն առաջինայ

քնաբանին, զոր և յայտնդաւն ՚ի վէ֊ բերէ. և սոյն պարտի լինել կնիք քրիս֊ տոնէական երախտադիտութեն առ քեզ, այնոյ խոստովանել զանձն քեզ յատուկ իւրաքանչիւրումս, ոյզ թէ վա՛ռ իւր միայն ծախեալ իցէ բռնադատ զկնեանս իւր և զարիւն. և այսմ հետևեցուցանել, թէ ոյզ քո բոլորանուէր ինձ մատու֊ ցաս, նոյնպես ես բռնադատ նմա եմ պարտապան, և ոչ մատամբ ինչ քեզ, և մասամբ՝ օրինաց մարմնոյ և աշխարհի, ոչ թէ մոլեսխ։

21. Ա֊ ես ոչ անարգեմ զշնորհսն այ. զի եթէ յօրինաց ածի էր արդարո֊ ւթիւն, ապա ոչ զուր մեռաւ։

Զբռնադատ երախտիս վերկագործու֊ թէն՝ բացագրեալ անուամբ ընդոս կո֊ չէ. վա՛ռ զի համեմատեալ առ այմ հոյլս պարտեացն այ, այնչափ առաւելու զե֊ րազանցուիչ, մինչ զի այմ միայն տէ֊ րապես լինել շնորհք, հինն գոլով և աղբիւր այլ այմ շնորհաց. և զի այն միայ միշտ ձրի և անպարտական, և ա֊ ռանց արժանեաց ընդունողացն. ուր այլ պարգևք լինին երբեմն փոխառորդ֊ թիք վաստակոց։ Արդ՝ այսմ անդա֊ մեմատ շնորհն ասէ՝ ոչ լինիմ անարգող, ոչ կարեմ մերժել զայն կամ անշնորհ առ֊ նել. յետ ճանաչելոյ իմ զսէրն այ, և զդին փրկանաց իմոց, յետ ընդունելոյ հաւատովք քեզ զպատառելն ՚ի մեղաց, զոյս փրկութէն, և զնմա բարիս ած֊ այնս, որոց քարողող ևս կարդեցայ յայ, սարսափելի ապերախտութ է թէ անճանաչող այսոցիկ լինիցիմ կամ զըս֊ ցոյ։ Եւ լինիմ այսպիսի, եթէ՝ որպէս օրինախնդիրքն պահանջեն, վերստին դառնամ ՚ի պարտիս օրինաց, կամ յանձն առնուցում ասել զորինն կարևոր յարդարութէ։ Զի՞նչ այլ անարգութէն շնորհին, քան ասել թէ միայնակ ինքն չէ բաւական ՚ի փրկութէ։

Զի եթէ յօրինաց ածի էր արդարութիւն։ Թէև արդարև ՚ի գործոց օրինաց յատա֊ լի էր ՀՀմարտ արդարութին ըստ այ, կամ միայնակ, և կամ կից ըստ հաւատոց քեզ, ապա ոչ զուր մեռաւ. վայրապար էր ապա՝ և աւելորդ մահն քեզ, ընդ որով իմանին բռնադատ գործք անօրէնութէ նր։ Եթէ օրէնք մոլեսխ բաւական էին արդա֊ րա֊

բացայայտել զմարդիկ, առ ինչ ապա որդւոյն ոչ մարմնանալ, յանձն առնուլ զնմվիշտս մինչև ի մահ խաչի. իսկ եթէ յառաջն անզօր էին օրէնք ի փրկուել, յումից ապա առին զօրուն փրկարար՝ յետ կատարելոյ քան փրկագործունէն։ Ապա յայտ է՝ զի եթէ յառաջ, և եթէ զկնի՝ ընծայեսցի օրինացն զօրուն ինչ արդարացուցիչ, ապահաս առնէ զլիս վին զնոցն փրկագործուէ, ցուցանէլով զայն՝ կամ բնաւ աւելորդ, և կամ ինքնին անբաւական։ Եւ եթէ այն այսպէս Թերի գտաւ, ապա ոչինչ պէտք էին հաւատոց քան, ոչ նորոյ կատկի, և ոչ աւետարանին։ Ալ զի ոչ օք ի հաւատացելոց քան կարօղ է և յանձն առնու այսպիսի ապերախտուէ. Հրա ժեշտ տալ ի քան, Թող լուեսցէ մովսէս, դատարկասցին օրէնք նո։

Առաքեալ զլիս առաքելոյ զզրուցս յարտուի իւր առ պետրոս, կի որպէս առաւել հաւանելի դատեցաք ի 15. տան, առ ժողով բազմունն յանտիոք։ Եղեալ քաջալայտ և անդրժելի պատճառաբ, Թէ խոնարհին այժմ յօրինուածոյ հնոյ

բրնաց անաթ է ժառանգութիւն, ապա ոչ ևս յաւետացն. բայց արբառամբ աւետացեալ ընդհանուր ասի: 19. Իսկ զինչ ինեն օրէնք. յանցաբանող վասն յաւետեան. մինչև եկեալ զէ զառակին՝ որում խոստացեալն էր, կալ զեալ հրէշտակք ի ձեռն միջնորդի: 20. Իսկ միջնորդ՝ միոյ ուրուք ոչ է, բայց ասի մի է: 21. Իսկ արդ՝ օրէնքն հակառակ ինչ իցեն աւետացն ասի. քանզի լցեալ զի եթէ տուեալ էին օրէնքն՝ որ կարող էին կենդանի առնել, ապա հոստատ յօրինաց անտի էր արդարութիւն: 22. Այլ փակեցին գիրք զամենեսին ընդ մեղաց. զի աւետիքն ի հաւատոյ անտի յիսուսէ քրիստոսէ տացին հաւատացելոց: 23. Մինչև հաւատքն եկեալ էին, ընդ օրինաց փակեալ պահէաք ի հանգիլ քննել հաւատոյն՝ որ յայտնելոց էին ի մեզ: 24. Ապա օրէնքն դաստիարակ եղեն մեզ՝ ի քրիստոս, զի ի հաւատոցն արդարասցուք: 25. Այլ ի բերել եկին հաւատքն, ոչ ևս ընդ դաստիարակաւ եմք: 26. Քանզի ամենեքին որդիք ևս էք հաւատովք ի յիսուս: 27. Այլ որ միանգամ՝ ի քրիստոս մկրտեցարուք, զքրիստոս զգեցեալ էք: չիք խորհ: 28. Այլ հրէի, և ոչ հեթանոսի. ոչ ծառայի, և ոչ ազատի. ոչ արուի, և ոչ իգի. զի ամենեքեան դուք մի էք ի քրիստոս: 29. Ապա եթէ դուք քրիստոսինը էք, ուրեմն արբահամու զաւակ էք՝ ըստ աւետեացն ժառանգք:

---

1. Ասէ՞ փաղաքայէ, ո՞ նախայ արար զնէ՞ զ՝ երդ գրէին սուտ ի սուց յ՝ ա գրէցա՞ ի խալ էնէ՞:

Իսկզբան Թղթոյս՝ զարմանալով եմք մեղադիր եղև օրինասիրութեանդ զաղատացուց. (ա. 6.) այլ յետ ցուցանելոյ զանպատշաճութիւն իրացն ծանր և ատելի պատճառաբանութեամբ, հանդերձ զարմացմամբն՝ ի վերոյ ծանուել և զարդար ցուսումն իւր. վա՛ղ ի Ո՞ասէն՝ և զարմացական է, և երդնական: Աչեր կոչել զդաղատացիս՝ կրկնակի իմանայ հեղինակն, յո՛ կամ ըստ անկարծելի փոխմանն՝ ի բարձրութիւն հաւատոց՝ ի նուաստութիւն օրինացն, և կամ ըստ յայտ կուսիւն գաւառին և ըստ ազգային բարուց, ոչ և զկրնացիս՝ ի բարուց նոցն անհանապազաւուտս, զաստարկապորաս. (Տիտ. ա. 12.) Ջերկ բարդս առաւել ընտրէ հերձնիմոս. բայց այլք առվոտաբար ըստ առաջնոյն իմանան՝ համաձայն ոսկեբերանին, որ ասէ՝ ոմանք՝ ի նոցանէ արժանի էին այսպիսի կոչման. իբր զի յետ այնքան ուսանց՝ որպէ թէ չկայր ինչ՝ այնպէս արագ խաբեցան: Ապա զբարուց անհաւատութեն նշանակէ աստանօր. այլպէ՝ ի սովորական լեզուի գրոց՝ անփո կոչի՝ որ զանհաւատութեն գործս առնէ, կամ խորհի, թէ և բնաւին մտացի ոք իցէ. այսպէս քո անհիաս և յիմարս ասեր զիարբեսեցիս, և զայլ երկրախորհս, նաև զաշակերտան իսկ. (Ա տաթ. ժէ. 16. իգ. 17. 19: Ղուկ. ժա. 40. ժբ. 20: իգ. 25.) Եւ սոյն առաքել զանմոռանութեն անուն տայ փիլիսոփայից և այլոց իմաստուն կարծելոց: (Հռոմ. ա. 21: ա. Կորն. ժէ. 36:) մանաւանդ թէ զիւր իսկ միտս արտայայտե ասս փոքր մի զկնի. այդչափ անմիտ էք ասելով, զի Հոգւով սկսեալ, մարմնով վախճանիք:

Ապա անփո իմանի նա՝ որ առանց ընտրութեն խորհի, կի գործէ. որ դիւրաւ առանց իրաւացի պատճառի՝ ընդունի ինչ, և ապա Թողու. որ խառնակէ զանխառնելիսն. որ ոչ կշռէ զհամեմատութեն միջնորդաց առ վախճան. որ անխտիր հաւատայ երկուց հակառակ խօսողաց, ևն. զի այսոքիկ յանմոռանութեն ծնանին, թէպէտ և գործօղն քաջախիտ իցէ բարութ և կրթուած: Ապա պէս և յառաջիկայս ասել կամի. մի դաղատացիք՝ զորս ունիմ ինձ սիրելի որդեակս, և ցանկալի խնամատունս տեսանել. բայց գործոյք անմիտս զձեզ ցուցանեք. ուր Թողիք զառաջին ձեր զգեղեցիկ մտածութեն, որով անսացիք իմում քարոզութեն. և ահա վազվազակի տայք տեղի այլում օտար ուսմանց: Եւ եթէ ս տարակուսելի Թուիցի ոմանց, Թէ զինչ քո դատաստան ասառնայ ընդ մարդոն ասելոյ միում եղբօր, (մատթ. է. 22.) իսկ առաքելոյս բովանդակ դաղատացուց անմիտ կարդայ: Յայտնի են լուծմունքն. զի ոչ արգելու զտարապարտուց բարկանալն և զիմար կոչելն, որ ի զայրացմանէ լինիցի յա-

յանիրաւի, առ առելութեամբ և կամաց նախատելոյ։ Բայց առաքելոյն՝ ի հայրական յանդիմանութենէ՝ ի սիրոյ և յարգար բարկութենէ, ոչ՝ ի զայրացուցանել՝ այլ՝ ի զգաստացուցանել զգաստացնէ, ըմբռնել զսրբեացին՝ ի հշմարիտ և՝ ի կորուսիչ անմտութենէ։

Ո՞նախանձ սրտի ունիք։ Ոսկան առեալ՝ ի լատինէն՝ յաւել առաւելս, ու հնազանդել ճշմարտութեան, կարծելով լնուլ զիմն հայ բնագրիս։ Սակայն բազում հին օրինակք չունեաց, և մեկնիչք նոյնս ոչ ունին, որպէս և ոչ առարին։ իսկ սովորական օրինակ չունեաց, լատինն, և արաբացին ընդհակառակն։ Օգոստինոս, և բազում հին մեկնիչք լատինացւոց ոչ ունին։ նա ինքն հերոնիմոս ծանուցանէ առասպօր ոչ ունել չխւրումն ընտիր օրինակին, ուստի և զանց առնէ մեկնել։ իսկ սարև, Ե։ 7։ ի բանն՝ Ո՞ւ՞ոեչոյց ջնէչ ճշմարտութեն լնսանել, ասէ առնէ՝ թէ զայս չասելոյ՝ ցերէ գլուխն և ընդհակառակն օրինակք ինչ չունեական և լատինական։ բայց այլք ոչ ունին։ Եւ քանզի բազմագոյնք յօրինակաց և՝ ի մեկնեաց առաջ այնք չասելոյ՝ եկամուտ է՝ ի տեղւոջս, անդգուշանել զրպարտ այսր փոխադրեալ՝ ի հինգերորդ գլխոյն։

Փոխանակ բայիս նախադ սրտ, չոյնն դնէ՝ ԷՊՈՒՍՍԱՆ, ՝ի բայէն պոսէնին, որ նշանակէ՝ կախարդել, դիւթել։ և՝ չարախնել, նախանձել, խանդալ։ Ըստ առաջնոյն առեալ լատին մեկնիչք իմանան։ Ո՛վ ոք իբրև կախարդական արէ հետս խանդարեաց զմիտս ձեր, կի առնս չրպարտութեամբ կապեաց զտեսութենէն ձեր։ մինչզի զայսպիսի զառաջի եղեալն ձեզ չտեսանել, կամ այլ ընչ այլոյ տեսանել, կի առաջօք երևութենէ խոտվիլ։ որով հետև ձեզ առաջի եղաւ քո խաչեալ իբրև մեկ վերկիչ։ իսկ այլ ոք՝ չդիտեմ որ կախարդ և մոգ, եթ ձեզ մոռանալ զքո, և փոխանակ նորա զանդղ զնախանեալ օրէնն զդուռն։

բել իբրև հարկաւոր՝ ի վերութենէ։

Իսկ հերոնիմոս առեալ փոխանակ չաբարնելոյ, կամ ժամու հայեցուածովք ընտրելոյ, որ ոմանք աւելին ասէ, իմանալ այսպես։ Ո՛վ ոք արդեօք դէմ նէհայեաց մարդ՝ ակն եդ՝ի ձեր լուսաթեղ, և զբարեաց միտս ձեր հրեական ուսմամբք իբրև ժամու հիւթովք խամրեաց։ որպէս պատահէ մատաղ տղայոց ընտել ի դժդնդակ աչաց։ այսպէս և դուք կաճնկերք տակաւին՝ ի հաւատս՝ նորատունկք յկնկեղեցւոջ, առ զանս կրեցիք՝ ի թիւնաւոր բանից ոմանց՝ ոչ զիտեմ այք իցեն նոքա։

Նմանաբար խորհի ոսկերբան և այլ յոյնք, մեկնելով՝ նախանձել, չարակնել։ և այսմ վկայի ոչ միայն մերթարգմանս, այլև առարին և արաբացին, որք նախանձել թարգմանեն։ վա որոյ հաւաարակաց իմաստք են։ Ո՛վ ոք խանգացաւ ընչ բարի վիճակ ձեր։ կոչումն ձեր՝ ի հաւատս, և յառաջանալ՝ ի նոյնս զանազան պարգևօք՝ նախանձելի արար զձեզ ամենեցուն։ ո՞ արդեօք խոտորեցուցանել զձեզ կամեցաւ, ՝ի ճշմարտասիրացն՝ և ոչ բնաւ ոք։ այլ յոյսո է՝ թէ դիւրին պատրանօք շարժեալքն ՝ի դոյն։ Ձայս առնեն ասկերբեան, ոմն և օգոստինոս, թէ կշռամբանայ է բանս՝ խառն ՝ի գովութէ, իբրպէս կայնն ՝ի դաղատացեալ իբրև լսուելոյ՝ եկամուտ է՝ ի տեղւոջս, անդգուշանել զրպարտ այսր փոխադրեալ՝ ի հինգերորդ գլխոյն։

Ո՞ւ՞ոեչոյց ջնէչ ճշմարտութեն լնսանել, ասէ առնէ՝ թէ զայս չասելոյ՝ եկամուտ է՝ ի տեղւոջս, անդգուշանել զրպարտ այսր փոխադրեալ՝ ի հինգերորդ գլխոյն։

Ո՞նախանձ սրտի ունիք։ Ոսկան առեալ՝ ի լատինէն՝ յաւել առաւելս, ու հնազանդել ճշմարտութեան, կարծելով լնուլ զիմն հայ բնագրիս։ Սակայն բազում հին օրինակք չունեաց, և մեկնիչք նոյնս ոչ ունին, որպէս և ոչ առարին։ իսկ սովորական օրինակ չունեաց, լատինն, և արաբացին ընդհակառակն։ Օգոստինոս, և բազում հին մեկնիչք լատինացւոց ոչ ունին։ նա ինքն հերոնիմոս ծանուցանէ առասպօր ոչ ունել չխւրումն ընտիր օրինակին, ուստի և զանց առնէ մեկնել։ իսկ սարև, Ե։ 7։ ի բանն՝ Ո՞ւ՞ոեչոյց ջնէչ ճշմարտութեն լնսանել, ասէ առնէ՝ թէ զայս չասելոյ՝ եկամուտ է՝ ի տեղւոջս, անդգուշանել զրպարտ այսր փոխադրեալ՝ ի հինգերորդ գլխոյն։

Փոխանակ բայիս նախադ սրտ, չոյնն դնէ՝ ԷՊՈՒՍՍԱՆ, ՝ի բայէն պոսէնին, որ նշանակէ՝ կախարդել, դիւթել։ և՝ չարախնել, նախանձել, խանդալ։ Ըստ առաջնոյն առեալ լատին մեկնիչք իմանան։ Ո՛վ ոք իբրև կախարդական արէ հետս խանդարեաց զմիտս ձեր, կի առնս չրպարտութեամբ կապեաց զտեսութենէն ձեր։ մինչզի զայսպիսի զառաջի եղեալն ձեզ չտեսանել, կամ այլ ընչ այլոյ տեսանել, կի առաջօք երևութենէ խոտվիլ։ որով հետև ձեզ առաջի եղաւ քո խաչեալ իբրև մեկ վերկիչ։ իսկ այլ ոք՝ չդիտեմ որ կախարդ և մոգ, եթ ձեզ մոռանալ զքո, և փոխանակ նորա զանդղ զնախանեալ օրէնն զդուռն։

Նիչք փոխանակ նկարագրելոյ . զոր յայտնապէս բացատրեաց ասորին և արաբացին , գնելով՝ իբրև նկարուած նկարեցաւ առաջի աչաց ներոց ։ Ի սոյն միտս յաւելու մեր Թարգմանիչն՝ գրէ.

Բէ , որ չկայ ի յորինն։

Ապա իմաստաքն են . իմով քարոզութիւ՛ և լեզուի պատմուի՛ իբրև զրկաւ յանդիման աչաց ձերոց դծագրեցաւ քո խաչեալ վս մարդկան փրկութե ։ խորհուրդք փրկագործութե՛ն քո՛ն այնչափ տպաւորագոյն և պայծառ պատմեցան ձեզ , ոյ՛ թէ ՚ի տախտակի ձեւացաւ ՚ի տեսիլ աչաց խաչեալն քո ։ ապ հաւատոց յատակագոյն քան զմարմնական իբրև ներկայ երևեցուցին ձեզ զքո՛ , ոյ՛ թէ մերձ առ նմա կայիք ՚ի խաչելո։ Ա՛նպէս ապաշխարութի՛ յարեցայք ՚ի քո՛ փրկիչ , որո՛ թէ առաջի աչաց տեսա՛ նէիք զնա առ ձեր փրկութի՛ մերկացեալ , ապտակեալ , հարուածս ընկալեալ և ծաւք , փուշ՚ի գլուխ պսակել՛ , անարգանս առեալ ՚ի մարմինն , հայհոյանս ՚ի լսելիս , քացախ և լեղի ՚ի բերանն , վերս ՚ի բովանդակ անձին , խաչ ՚ի յուսս , զմահ ՚ի խաչի , զծածկել ՚ի հող։ Փոխանակ արձանացն կոտոր խաչն քո՛ի կանգնեցաւ ձեզ առաջի յեր կրպագութե՛ , և ոչ դաւաղանն մովսէս ։ Ա՛յսք էին ձեր նախկին ուսմունք և դաւանութի՛ն . այլ բարե , որ ակն նախանձալից չարակենաց ՚ի ձեր երջանկութի՛ , մոռանալ ձեզ զյանդիմանական աչաց ձերոց զքո՛ , և յարել ՚ի մովսէս՝ զոր ոչ տեսիք , յարել յօրէնս նո՛ , որք ձեզ ոչ պատմեցան ։

Սովորական օրինակ յաւետարանս ծով ասէ , ՚ի չէզ խաչել՛ , և համաձայնի լատինն ։ ոմանք և ՚ի հայ գրչագիրս ինչ մոռնեալ են՝ այլ աղբանդրեան օրինակն ոչ ունի . ոյ՛ և ոչ ասորին և արաբացին ։ Ըստ մտացն՝ ոսկեբերան և այլք՝ մեկնին նման նախատացելոցս , և համարին կրկնուն յարաբերական նին՝ ոչ , իբրև թէ ՚ի մէջ որոց , ո՛ ՚ի ձեզ խաչեալ զրեցաւ . այնպէս յայտնի ծանուցաւ և հաւատալի եղև ձեզ , ոյ՛ թէ ՚ի մէջ ձերում խաչեալ էր՝ ձեր իսկ տեսանելով ։ Ոմանք իմանան , առ ձեզ խաչեալ , մա՛ ՚ի դաւառ ձեր , ոչ հեռի ՚ի ձէնջ ։ կամ , այն ինչ նորոգ , ՚ի ձերում ժամանակի , Թեւեա ոմանց ՚ի ձէնջ տեսանելով յեղէմ ։ կայեսա նոս յարմարէ , ՚ի ձեզ իսկ իբրև յանդամս իւր խոչեցաւ , որոյ վս բազում վիշաս յանձն առեք , ըստ որում ասէ զկնի * Ա՛ոչափ անցք անցին ընդ ձեզ ։ ‖ Ա՛յլ ոք յարմարէ , խաչեալ ՚ի ձեզ զորեւթէ և աղդմամբ պարգեաց հոգւոյն սքի , որք են պտուղք խաչին քո՛ն ընդ որում և այս յիշի զկնի * Որ բաշխեաց ՚ի ձեզ զհոգին ։ ևն ։ Ա՛յսոքիկ իմաստք՝ հանճարով են , քայց առաջինն՝ ընտանի ։

2. Ո՛այս գիտել խիստ ուսանել ՚ի յինէ . ՚ի գործոց տիրոջ վերջին ընկալութեն , երէ ՚ի լոյս հասցուց ։

՚ի կարգ անկեալ բանիւքս հարցանէ լով ինչ ինչ , ձնշէ զպաղատացեալս . զի է՛ իսկ եղանակ հարուածանական՝ հարցանելով զանժիտելի իրս՝ լուեցուցանել կամ ուղղել զկասկածարդն ։ Ջայս գիտ խիստ ուսանել ։ Բազում ինչ կան ՚ի ցուցանել զերազանցութե՛ն աւետարանին քան զօրինացն , ըստ նմին զձեր անմտութե՛ն մեծացուցանել ՚ի փոխին ՚ի միոյն յայլ . բայց զի երկայն բանից և մեծամեծ ցուցմանց չտանիք , զմի զայս կարճառօտ բան՝ զյայտնի և զառձեռն՝ հարցանեմ , և պատասխանի ինդրեմ . զոր ուսանել ասէ , զի հարցաչնել զդիտելի ինչ՝ և զպատասխանի պատճառել ուսանողի է գործ . Թէպէտ ինքն առաքեալս ուսուցանել մանուանդ կամէր հարցմամբն ։ կամ ըստ ուխնացոյն . Թէպէտ և անմոռացայք ասէ , բայց ոչ այնքան խոբեալք , զի չկարիցէք զայս մի ինչ գիտել , և ուսուցանել ինձ . որ միայն բուական է ՚ի ցուցանել զոր կամին ։ կամ զարձեալ , Թուի ինձ հեղնութե՛ կշռամբողական յայտնել ՚ի բան ուսանել , կամ լով ասել . յայնս ամ ես ձեր վարդապետ էի . այլ զի օտարացուցիչ ինն ուսուին անծանօթի չինէն՝ տեսանեմ ՚ի ձեզ , պիտոյ է այսու հետև աշակերտաբար ՚ի ձէնջ ուսանել զայն . կամ , զի դուցէ ես մոռացեալ եմ , և դուք քաջ յիշէք ։

՚ի գործոց տիրոջ վերջին ընկալութե՛ն ։ Ո՛՚ի գործոց կամ՚ի նշանաց հեռաւորացն փոր.

խե

իմանի մովսիսական վիճակին՝ սակս մարմնական պատուիրանաց, և արտաքին նշանակաց, և ոչ զաշակերտելոցն իւր չէր կարող ի հոգևորականս առքառնալ առանց հաւատոց, թէպէտ և զայն գուշակէր և հրամայէր ևս. որպէս ինն հոմերոս ասացաւ ի հռոմ. է. 14։ Արդ՝ ասէ, դուք յառաջումն ձեր դարձին ի կատ առ ձեզ՝ հոգևոյն սբ. ներ. գործուելոյն ընկալեալք զհաւատս ասէր. տարանին, պարգևօք հոգևորօք զարդարելոցեալք, յայսմանէ ճշմարտութիւն հաւատոց ծանեալք գիտոնելոցդ փրկութեան։ Եւ սբ. մարիամ վարձանէ։ Որմանք զայս մասն առանց կարգման գրեն. և նոյնն են իմաստքն. յի իսկ այժմ զկատարած ձեր ի մարմնական աւանդութեան դարձուցանելք, ի մովսիսական խորանաց կարծեք առնուլ լուսին. յետ ընդունելոյ զպայծառ ճշմարտութեանն՝ առաքելոցն և ձեռն աշակերտիք, որք հաւատովքն խափանեալք էին, մանաւանդ ի լուսոյնման փոխեալք։ Քանզի եթէ այդ խոտորնակութեամբ, թիւրել զկիսովին ընդհանմատութեամբ վարձանին առ սկսրմանածն։ Ձեմ իրս բնութեամբ համաբնական կարգ է՝ յանկատարել ելանել առ կատարեալն. և յառաջ ձանապարհին՝ նոյնպէս ի մարմնականս լինի յառաջանալ ի հոգևորականս. ած ինքնին յառաջ զօրինն սահմանեաց, և կատարումն նմին՝ զաւետարանն։ Իսկ դուք ընդհանականն շրջել կամիք զկարգ բնութեամբ և զնոցաշաւութիւն. նախ զօրինն հոգևորս աւետարանին յանձն առեալ զգերազանցն և զշրջաբար, և ապա ի մովսիսական աւանդութենէ՝ ի մարմնականս և ի տկարս. որպէս թէ յետ փայլման արեւու՝ զշրագ խնդրել, կամ հասատատուն կերակրոյ ընտելացրը թեալ, ի դիեցուկս կաթին ընթանալ, տղայաբար։ Ասպիսի խառնակութեան կարգի գործ է մեծի անմտութեան, զոր ոչ կարծեմ ախտանալ ձեզ։

Ձայս առնեմ բանիս, թէ վարդապետութեանէ սուտ առաքելոցն՝ որք ուսուցանէին անբաւական լինել աւետարանին առանց յաւելման հրէականացն, վեր ի վայր շրջէ զկարգն ձծադիր. նա խանձոյս առնէ զօրինն քան զաւետարանն, մարմնականին ասելի զօրաւ

ԳԼՈՒԽ

որք յայլս երևեալ, այլ զոր ի ձեզն փորձեցիք՝ հարցաքննեմ։ Ձայս է՝ զի ազդմունք հոգևոյն սբ. զանազանք՝ներ. գործեցան ի միջի ձերում. և արդ՝ ասացէք ինձ, այն ձամ յումէ և ի՞ր գոր ձեզան ի ձեզ, արդեօք ի քարոզութեէ մովսիսական օրինաց, արդեօք նպատաւթ օրինական խորութեեց, եթէ ի լոյ հաւատոց, ի քարոզութեէ հաւատացն քոյ՞ որ առաջի եղաւ ձեզ, և դուք ընկալայք. զօրութեէ հաւատոցն՝ զոր մերով քարոզութեէ լուսոյ. Ոսաւ՞ ընկալայք զշնորհս հոգևոյն ներքինս և արտաքինս՝ զպարգևս լեզուաց, մարգարէութեէ, աքսնչելութեց, բժշկութեէ, և զայլսն. միեէ զօրութեէ թելիատութեէ՞. միեէ շաբաթքն, և խորութեէն աւուրց՝ և կերակրոց ձգեցի՞ն ի ձեզ զայսոսիկ ձծայնին ազդմունս, թէ մանաւանդ հաւատոքն՝ զոր միտութեէ դաւանեցիք։ Ձայս է՝ զի յառաջն հնէ. Ձամս գոլով ձեր, նախկին զհաւատս աւետարանին լուսոյ, և ոչ զօրէնսն մովսիսականս. ապա ի հաւատոց անտի արդարացաք, և հոգևրնկալ եղոյք. այն բաւական եղև ձեզ ի հաձոյս ձայ դառնալ առանց օրինաց. ապա և բաւական լեցի առ՝ի ինալ յարդարութեէ, և զիրկուեէ ժառանգել։ Եւ եթէ յետ այնր սպրդեցին՝ի ձեզ քարոզիչք մովսիսակրօնք, զոր նորաբանիչ ազդումն երևեցուցին. կամ գոնէ զոր ունէիքն՝ ասեցուցի՞ն արդեօք։ Ոչ զայս, և ոչ զայն կարէք ասել. և ոչ զներգործուեէն որ՝ի հաւատոց անտի՝ ուրանալ։ Ապա ուրեմն յետս ընդեմ՝ի լուսագունդ՝ի վատթարսն հակամտեցք. որպէս և ասէ։

3· Ա՞յդպէս անխ էք. սկսեալ հոգւով՝ և արդ մարմնով վախճանիք։

Մի եէ գայթակղութեամբ, ո՞ բնաւ կարէր զանմտութեէ այդպիսի հաւատալ զձենէ, ինչ զի՝ի հոգևոյ փոխել՝ի մարմին, ակնարկ գնել չքնաղ և ազնուական, և զվերջ առնուլ անարգ և խոտելի։ Հաւն ասի օրինք աւետարանին՝ երբեք պարտնակող և տուիչ հոգևորական պարգևաց, առաջնորդող՝ի հոգևոր կեանս, յայսմիկ ներքինն խորհրդոց հնին օրինացն։ Իսկ մերին

ընծայելով քան Հաղևորականին՝ ընդէմ
ամ իրաւանց, և քաջայայտ փորձոյ ։
ոյ՝ թէ օրէնքն՝ որ չէին բաւական տալ
զսկիզբն արդարուե, կարող իցեն տալ
զկատարումն ։ և աւետարանն՝ որ զը-
բացաւ ի սկզբան արդարացուցանել,
ակարանայդէ ի վախճանին ։ Ա՛յդ ոչ
այլ ինչ է՝ բայց յանարդ պատճառէ
գործոյ ապստաղակուն ակնառնել։ և դի-
մելով յօրէնս՝ օտարանալ ի քէն ։ Եւ
այս է խռովեցուցանէլն զոր ի սկզբան
ասաց ։ (ա. 7։) զի խռովութէն է խան-
գարումն ուղել կարգի ։

ԻԱ։ Ա՛ն ինէ՞ն ինչ ընդ ՅԻՆ ԸՐ։
ԵՒԵ ԻՆԻ ԸՐ։

Յունականն փոքու տարբերութէ դնէ,
* Ա՛ինքեան կրեցիք զուր, միայն թէ
և զուր ։ Նման այսմ ընթեռնու և լա-
տինն ։ Ըստ մտացն՝ ոմանք ըն յիշելոյն
հերոնիմոսի, իմանան զայս ի վի վշտաց
հրէական խորհելոց ։ իբր զի հրէայք
ի մէջ այլոց աղգաց բնակեալք, անդա-
դար ի զգուշութէն կան չիառնակիլ ըն
նմ ։ և այն մեծ վիշտք էն ։ ուստի և առ
գաղատացիան ասէ, հրէական խորհ-
նաց զհետ երթեալով ձեր, բաղումն ն
զուենս կրեցիք ։ ըն միտ ածէք զառա-
ջինն ազատութէն շնորհաց, և զայժմու
ծանրութէին ընդ կապանօք օրինաց ։ և
տեսանիցէք՝ որչափ բաղումս վայրա-
պար գործեցիք ։ Բայց ոչ գլխովին
զուր ։ ոչ իսկա անյուսալի է պատուղ
այդր մոլորութէն ։ զի ի նախանձուէն
այլ ածայք յայս՝ ոգիտութէ, որ ներելն
է, և ոչ մատդիւր կամօք ։ Սակայն ըն
այս մեկնութէն ոչ այնչափ հատանի և
ինչն հերոնիմոս ։

Սակաւքաքար իմանի բանս ի վի զանա-
զան վշտաց զոր կրել էին գաղատացիք
վն հատուցց քան ի հրէից և ի հեթա-
նոսաց ։ Եւ ոմք յատուկն յանդիմանեաց
գնա՝ ի հաղևոր պարգեւացն՝ զոր հատ-
տուին ընկալան և ոչ օրինօք, նոյնիսկ
այժմ կշտամբէ ի բազմապատիկ վշտաց
քերութէն, զոր կամակաք յանձն առին
վասն աւետարանին, և դատհալով յա-
րենան՝ ունայնացուցանին զնմ ։ որ ա-
ռաւել քան զառաջինն կծանէ գնա,
ասէ ոսկէ բերան ։ և է միւս և գործ
անմատութէ ըն ազատինացոյն ։ վն զի

զվշտօք ատացեըն յանպէտս կորուստ-
նել՝ յիմարութէն է ։

Ե՞ ինչ ընդ ինչն ։ Ոմանք հարց-
մամբ ընթեռնուն, և դատին և ա՛ի մեր
օրինակս այնպէս նշանակեալ ։ յո՞ պիտի
այնչափ անցք վշտալիք զուր անցին ըն
ձեզ ։ անպատուէ և վայրապար վշտա-
ցեալք։ Ջնոյն իմաստս տայ՝ եթէ առանց
հարցման առնուցուք, որպես սովորա-
բար գրեն օրինակք մեր ։ յո՞ եթէ ակար
և անբաւական են հատառք առանց
պատկանուե օրինաց, ուրեմն յանշահս
վշտացեալք այնքան վն աւետարանին ։
Ա՛նշէ ասելն յայտ առնէ զբազմութէ,
և զառատութէն վշտացն ։ ոչ միայն բա-
զումք և զանազանք, այլև ծանրագնք,
յօտարաց և յընտանեաց, յինչս և յան-
ձինս, զրկանօք, թշնամանօք հալածա-
նօք, բանտիւք և կապանօք ։

Արդ ասէ, միթէ արժանի էր այնքան
տառապանս յանձն առնուլ վն աւե-
տարանին, եթէ արդարև հատառք նէ
չէին ձեզ բաւական ի փրկութէն, այլ
պիտէր և ձեռնտուութէն օրինաց ։ ու-
րեմն յանպատուս եղէն այն ամ ։ Եւ
անպատուէ, նախ զի եթէ աւետարանն
միայն անդորձ է յարդարութէն, ապա
և վիշտք կրեալք վն նէ օգուտ և ոչ մե
ինչ ունին ։ Երկիր, անպատուէ կի վայ-
բապար ։ զի զՀրէութէն միայն դատանե-
լով, ոչ զայնպիսի վիշտս կրէին ։ վն զի
առ հրէական կրօնն ոչ կային այնչափ
հակառակութէք, որչափ առ քրիստո-
նէականն ։ Երբորդ, անպատուէ զի ի
շնորհաց քան դատհալով յօրէնն, կո-
րուանէին զվատսակս նենգութէնցն, և
զպատկառ շահեալ նոքօք ։ Ջայսոսիկ
իմաստս նշանակէն ոսկէբերան, հերո-
նիմոս, օգոստինոս, և այլք ։

Եթէ ինչ ընդ ։ ի կրկին միտս տեսեալ
լինի այս ։ մի՝ իբրև ըշտհակութէն ան-
ցեալ հետևուէն, սաստկացուցանելով
զանշահսութէն վշտացն ։ իբր ասէլ ։ զուր
լինէլ ասացի վշտաց ձերոց կրելոց վն
աւետարանին ։ սակայն եթէ միայն զուր
լինէին, և ոչ աւելի եա՝ հանդերձ վնաս
առ ձերով ։ Ջայս միտս նշանակին հե-
րոնիմոս և օգոստինոս, զոր և բացա-
յայտեն ասորին և արաբացին՝ դնելով-
բայց երանի՛ թէ և զուր ։ Եւ ըն այսմ
ակնարկէ յաւելուածս, թէ փութախա-

թէ

ձեզ ՝ նոյ յաւետարանէն յօրէնս՝ ոչ միայն անպիտան կացուցանէ զառաջին համբերութիւն նոյ, այլև ՝ պատակար. և աւելի է ՝ պատիժն՝ քան լոկ ոչ օգտիլն. կի՛ ոմն օգտասիրաց ասէ՝ առաւել է անկանիլ, քան ոչ կանգնիլ: Եւ լիներ վնասն յերկուց պատճառաց. առաջին ի ղէտէն եր ՝ եթէ վա՛ռ տաւ հատուցող պաշտպան նուիրէն կրեցին զայն ՝ եւ ՝ եթէ յիրաւի էր այն բռնական յարդարութիւն. և երկրորդ, եթէ ՝ ճշմարիտ համբերեալ ՝ հատատն՝ վա՛ռ այն չարչարեցան, ապա թէ զոլով՝ զայն՝ և յօրէնս գտնեալ լով, ոչ միայն զառաջին վատասական կրեուսանեն, այլ պատիժ յանցաւորութեան ՝ ի վե՛ր յաւելուն, և փոխանակ պսակաց պատրաստին տանջանք: Ա յսոքիկ ե՛ առաջին տեսութեան:

Իսկ ե՛ երկրորդին՝ ձև. ուղղութե՛ իմաստն. եթէ ի զաւազեալն՝ եթէ ընդունայն եղեն վիշոք ձեր՝ ուղղ յաւելուածովս, սակայն եթէ արժան իցեմ զուր համբերել կամ ասել. և զայս միտս առաւել ե՛ւնի մեր բնաբանս: Ո՛չ եթէ հատատեմ ասե՝ յանպատուս չարչարեալ ձեր, կի՛ ե՛ւնայն վատակե՛ ի պատճառս աւետարանին, այլ ըստ այժմու մտաց ուսմանդ. խօսիմ. ապա թէ ոչ՝ զիտեմ՝ եթէ յետ աւետարանին ոչինչ արժեն օրէնք. և զոր կրեցիք՝ արժէն բազում: Կամ այսպէս. ապա թէ ոչ՝ վա՛ռ ձեր յաւսալ՝ ի լաւ անդր. ակնհայեմ՝ թէ ոչ թողջէ ՝ ձեզ այդչափ վատասկոյ ձեր կորնչել անպատուչ՝ այլ բանայցէ զաչս ձեր՝ ճանաչել զնատորութիւնդ, զգուշանալ՝ ի պատրոյց, և զգաստացեալ՝ ՝ի հատատս աւետարանին, որով առաջին նեղութիւնք ձեր դառնայցեն՝ ի չհաձոյս ՝ ձեզ, և լաւ ժամանակին վայելեցէք զարդիւնս քրտանց ձերոց: Ջերկաքանչիւր եղանակս ընդունի հեթրոնիմս. այլ զվերջինն աւանդէ ասկէ բերան ասելով, թէ առ՝ ի չվհատանեցու՝ ցանել զնա՝ ոչ վհիո. տաց, այլ յոյս՝ թէ ի զգաստանալն՝ բազմապատուչ լինիս վերջոյ նմ՛. և ե՛ այսմ միաբանի այս ե՛ աստեղութիւն ՝ ի ե՛ կորս. ժե. §8. * Գիւ տասնքէզ զի վատակքն ձեր ոչ են ե՛ւնոյն առաջն ե՛ն: ‖ Եւ ՝ի սոյն առաւել յաժարին արդի մեկնիչք:

Վ՛ որոյ ընտրելագոյն իմաստքն այսպէս ամբողջանան: Պարտ էր ձեզ՝ ո՛ դաղատացիք՝ թէ ոչ վա՛ռ հոգևորական պարգևացն դէղծ սակս բազմապատիկ և տատիկ նեղութեանցն զորս ՝ի հակառակորդացն կրեցէք ՝ի պատճառս աւետարանին, պինդ կալ ՝ի նմա, և ոչ անմտաբար փոխել յօրինական խոստանս. վա՛ զի վայրապար լիներ ձեր վշտանալդ՝ եթէ աւետարանն ոչ եր արժանի այնպիսի նեղութեաց, և դուք ոչինչ շահիցէք. և յիրաւի անպտուղ ՝ի՛սոյ՝ եթէ թողուցուք զառաջին ձեր նախանձն: Սակայն քան լեցի՝ թէ յանպէսս լինիցին այնքիկ, այլ պատկաց արժանի են. և դուք զգաստանալով՝ ոչ կորուսանիցէք զվատասկս ձեր:

Յ. Ի՛սկ զոր ոչ ե՛ւնոյ ՝ի չէզ չի՛ոփն, և ՝ի՛ղձոյ ՝ի չէզ ղբոր՛ոնն, ՝ի գործ՝ի օրինաց ե՛ նրէ ՝ի լրոյ հա՛ատոյ: (մի օրինաց ՝ի գործոց օրինաց: այլ. ՝ի լրոյն:)

Նման է ասացելոյն ՝ի 2 տան, առաւել հատատաւելով զնոյն ձեռնարկուե՛, այսու տարբերութե՛ զի անդ յատուղէ պարգևացն սկսել, ՝ի տա՛օգնն գադաթեցոյց զբանն. իսկ աստ ՝ի տուղէ անմի անդանէ յատուցն:

Որ ե՛ւնոյ: Յունականն ներկայ ըստ նեղութիւն զնէ զբոյսն, յոր բաշխողն, յաջողողն. և զյաջորդն ՝ի գործ՝ի օրէնս ե, առանց բոյսի ասէ՝ ՝ի գործոյ օրինաց, թէ ՝ի լրոյ հատատոյ. ուր և լսոցին և ասորին զորութե՛ թողուն զբոյսն. իսկ արաբացին բացատրէ, ՝ի գործոյ օրինաց՝ թէ ՝ի լրոյ հատատոյ զպնդակեաս ընդորհեաց ձեզ. այլք բացատրեն, արար զայն, կի՛ համարիցիք լինել: Բաշխող հոգւոյն, և յաջողիչ զորութե՛ ՝ունիք ընդ. ադաւնիացւոյն իմանան զպաշտօնեայս աւետարանին՝ զպօղոս, կամ զդործակիցս. իբրև թէ՝ նա որ մկրտեալ զձեզ՝ հաղորդս արար ընծայութեան պարգևաց հոգւոյն, և ներգործեաց սքանչելս ՝ի միջի ձերում, ինչ արար զայնս, արդեօք գործմամբ օրինաց՝ թէմիատուի՛, և այլով հրեական պահպանութե՛ք, թէ քարոզութե՛ հաւատոյ քան. յորոյ արդեօք է նա, ՝ի վարդապետաց օրինացն, թէ ՝ի քարոզոց աւետարանին:

Բայց սովորաբար բաշխել իմանի ձեռ, կի քեռ. իսկ ի ժամանակ բայիցն զանազանին թարգմանք և մեկնիչք։ Լատինին ի ներկայ ժամանակ առնու զերկոսին, դնելով, որ բաշխէ, և յաջողէ. և ըստ այսմ հներինիմոս, օգոստինոս և այլք հին մեկնիչք նշ առնուն զբանս ոչ ի վէմ անցելոց պարզևաբաշխուեց, այլ որ նորոգ լինէին առ դաղտասցիսն. և որոշումն առնեն յերկիր տանէն, որպա թէ անդ զսկզբնաւորութէն պարգևացն տայր ապացոյց, և ասա՝ զհետևումն այնց պարգևաց. և իմաստքն են։ Ա՚ն զի պարգևք հոգւոյն, և աքանչելի զբանութիւք չեն խափանեալ առ ձեզ, այլ մինչև ցայսօր ներդործին յայ ի միջի ձերում, թէպէտ և գործ յուղիղ շահ դաց խոտորեցայք. ուստի՞ է արդեօք, որ՚ի իւրք պարտիք կարծէք յաջողել, միթէ գործովք օրինաց՝ թէ ընդունելութէ հաւատոց։

Սակայն այլ բազումք ընտրեալդ՚ն համարին զմեկնութէն ոսկեբերանին, որ յանցել ժամանակ առնու զբայն, ըստ որում կալաւ մեր թարգմանիչս, և առարին, այլև արաբացին ըստ մասին՝ դնելով, որ բաշխէ, և յաջողեաց։ Եւ իրաւամբք ազդ առնէ եսայիս, թէ ակարանալ զօրութէն ձեռնարկութէն՝ եթէ իմասցի՚ի վէմ ներկայ շնորհաբաշխութէնց. վ՚ն զի օրինախնդիրքն կարէին ասել՝ թէ զօրաւոր օրինացն լինին այժմ և այնպէսի ազդմունք. կի դէմ հաւմարէին՝ թէ օրէնք ոչ ևն խափանիչք հաւատոց, զորոյ վկայական ջանայր առաքեալս ցուցանել։

Վ՚ն որոյ ընտանի իմաստքն են. Ա՚ն որ ըստ իւրում կարդաւորութէն բաժանեաց ի ձեզ ազգս ազգս պարգեաց հոգւոյն, ումին զմարգարէսւն, ումին շնորհս լեզուաց, այլում պաշտօն, և՚ն. և նոյնն յաջողեաց բազմազան գործս սքանչելեաց, որք յայտնիչք են ածային զօրութէնն՝ զերազանցելիք քան զկար բնակաց նացս, ի՚ւ արդեօք արար զայս ամ. մի՚ թէ ի ձեռն օրինակա՚ն գործոց, որոց բնաւ անծանօթ էիք յայնժամ, թէ քա րոզութէնաս, հաւատոց աւետարանին, զոր լուայք և ընկալայք յանձինս ձեր։ Պարգեաց ազդմունք առ ձեզ՝ նախ կին են քան զծանօթութէն օրինացն։ ապա ուրեմն հաւատքն միայն ներդործեցին զայդս. ապա կորուսանիք զնոսա՝ եթէ թողեալ զհաւատն՝ դառնայցիք յօրէնս. զի ի բառնալ պատճառին՝ բարձեալ են և գործք նր։ Գիտելիկ ասէ ոսկեբերան, թէ օրինասէրքն պնդէին՝ ոչ զօրել հաւատոց առանց ունելոյ զօրէնսն. իսկ առաքինքն ընդեմ ցուցանէ, ոչինչ օգտեսցին հաւատքն՝ եթէ զօրէնսն ի վէմ յատելոյ։

6. Որպես աբրահամ հաւատաց յաՔ, և համբարձաւ նմա յարդարութիւն։

Ցևս կշռամբելոյ զօրինասիրութէնդ գալատացւոց՝ ի բազմապատիկ անպատշաճութէնց, սկսանի հաւատարմացուցանել զբանն խնդիրն, թէ հաւատովք քովն միայն գոյ արդարանալ մարդոյ, և ոչ օրինական պահպանութիւք։ Եւ զառաջին հաւատոխն առնու յաբրահամէ, որ որպա հրէական ազգին եղև նախահայր, նոյնպա արդարացելոց նաև խաղիծ օրինակ։

Որպես աբրահամ։ Այժմ օրինակ լսոնէ նացուց ընթեռնու, ոչ գրէալ է. և կայ իսկ՝ ի մի հայ օրինակ, ոչ ՚ն գրէալ է. զոր և ոսկան եմոյծ՝ ի տպագիրսն. բայց չէ հարազատ. զի ոչ միայն այլ թարգմանք, այլև հին մատենից լսոնեալ կանք, և մեկնիչք նշ հերոնիմոս, օգոս տինոս, ամբրոսեանն և այլք ընթեռնուն պարզաբար, ոչ աբրահամ հաւատաց՝ վ՚ն զի առաքեալս ոչ զվկայութէն զրոց կասի ածել, այլ միայն զօրինակ հաւատոց, թէպա և զբանն գրոց՝ ի վկիր առնու։ Ջ՚իմաստս այսր բանի, և զզօրու թէն ձեռնարկութէնն առաքելոյն՝ ըստ ձակ քննեցաք՝ ի մեկնուն Հռովմայեցւոյ գ. ։ ։ ։

Առտանօր այսչափ ևեթ ինայ ասել, թէ օրինակաւ աբրահամու իբրև՚ի հին արձանագրուն հաւանեցուցանել կամ՚ի, թէ ոչինչ են զարմանք՝ զի այժմ հաւատոց միայն ընծայեմք զարդարութէն մեր. վասն զի՚ի սկզբանէ իսկ այդ կամք էին նմ, զհաւատս նախամեծար գնել քան զնմ գործս։ Ջ՚ի ասա աբրահամ ոչ էր ըստ օրինօք, թէպէտև ու ներ գործս բարիս. սակայն և ոչ այնու գործովք արդարացաւ նա, այլ հաւատովքն. հաւատոց խոստմանցն նմ,

ՆՅ, և ՆՄԻ ՁԵՐ ՀԱՅՈՒՆԵՐԸ ՆԻՄ ՁԵ. և ԱՅՆ
ՀԱՒԱՏԱԼ ՀԱՄԱՐԵՑԱւ ԱՌ ՅԻՒ ԱՐԴԱ-
ՐՈՒԵԼՔ ՏՀՄԱԲԻՍ : ԱՒԱ ՈՉՊ ՆԱ ՀԱՒԱ-
ՏՈՎՔ ԱՐԴԱՐԱՑԱւ , ՆՈՅՆՊԱ ԱԲԲԱՀԱ-
ՄԻՆՔ ԱՄՆԻՆԵՔԻՆ՝ ԱՌԱՔԻՆՔ և ՄՅԺՄԱՐ՝
ՀԱՒԱՏՈՎՔ ԱՐԴԱՐԱՑԱՆ և ԱՐԴԱՐԱ-
ՆԱԼՈՅ ԵՆ : ՉՔ՚ՆՔ ՇՄԱՍ ԼՂԼ ՆՄԱ ՉԼԻ-
ՆԵԼ ԸՔ ՕՐԻՆՔ , ՅՈՐԺԱՄ ՀԱՒԱՏՔ ԲԱԼ-
ԿԱՆ ԼՂԼՆ ԱՌ ՝ԻՆՈՐԱ ԱՐԴԱՐՈՒԵԼՔ . և
ԵԹԷ ՅԱՅՏԺԱՄ ՈՉ ԿԱՑԻՆ ՕՐԻՆՔ , ԲԲԸ
ՉԼԻԼԱ ՄՈՒԵԼ , ՆՈՅՆՊԷՍ և ԱՅԺՄ ՉԼԱՆ .
ԶԻ ՄՈՒԵԼՆ ԽԱՓԱՆԵՑԱւ : Ա՚ԱՆԱՒԱՆԴ-
ԼԵՔ ԶԱՍ ՈՍԿԷԲԷՐԱՆԻՆ՝ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ
ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԼԵՔԻ ՓԱՓԿ . ՎԱ ԶԻ ԵԹԷ ՅԱ-
ՈՒՈՉ ՔԱՆ ՂՂՈՐՏՆ՝ ՉԼԻԼԱ ՊԱՅԾԱՈՒԱ-
ՑԵԱւ ԽՈՐՏՂՈՑ ՓՐԿԱԼԵՔ , ԱՅՆՉԱՓ ԶՕ-
ԲԵՑԻՆ ՀԱՒԱՏՈՉ ՅԱՐԴԱՐԱԼԵՔԻՒՆ ԱՐԲԱ-
ՀԱՄԱ , ԼԱ ԱՌԱՒԱԼ ԱՅԺՄ ՝Ի ԼՈՒՍԱՒՈ-
ՐԲԼ ԽՈՐՏՂՈՑՆ ՅՈՅ , և ՝Ի ԽԱՓԱՆԲԼ
ԱՈՒԵՐԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՑ , ԿԱՑ ՄԻԱՅ ՀԱ-
ՒԱՏՈՎՔ ԱՐԴԱՐԱՆԱԼ :

7 · Գ՚ԱՓԻՉԷՔ ԱՐՔԵՈՎ , ԶԻ ՈՐ ՝Ի ՀՈՈ-
ՓՈՅ ՈՆՈՒ ԵՆ , ՆՈՒՈ ԵՆ ՈՐՔԻՒ ԱԲ-
ԲԱՀԱՄ :

ՉԻ ՄԻ ԱՊԱՏԱՒԻՆԵՑՆ ԴԱՂԱՏԱՑԻՔ ԿԻ
ՕՐՆԱՒՈՒՈՅՆՔ ՆՅ , ԼԵԹ ՎԱ ՈՒՆԵԼՈՅ ԶԱՂ
ԴԱԿՑՈՒԵԼԻ ԱԲՐԱՀԱՄԱ՝ ՆԱՀԱՊԵՒՈՒՆ
ԱՐՂԱՐՈՑ , ՏԱՐԻ Է ԱՊԱՀԼ ԶՈՐԻՆՆ՝ ՈՐՔ
ՏՈՀԱՆ ՂԱԱԿԼԻ ՆՈՐԱ , ՝Ի ՀԱԿԱՌԱԿԱՆ
ՀՐՔՋ ԱՌԱՔԵՂ՝ ԼԵԹ ՆՈՔՒՆ ԻԿ ՔՈ ՄԱՐՔ
ՆՈՅ ՍԵՐԼՁՔ ՅԱՐԲԱՀԱՆՔ ՅԱՅՆԺԱՄ ՄԼ-
ՈՅՆ ԱԱՀՆԻՆ ՂԱՂԱԿՑՈՒԵԼԻՆ , ՅՈՐԺԱՄ
ՀԱՒԱՏՈՑ ՆՈՐԱ ՆՄԱՆՕՂԱ ԼԻՆԻՑԻՆ . ՂՈՐ
ԸՆԴԱՌՃԱԿԱԳՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԱՏՈՒԱՑ ԱՌ
ՀՈՈՎՄԱՅԵՑԻՍ · (ՃՂ. 11. 12. 13.) և ԱԱՏ
ՂՆԻՆ ՆՈՅՆԱՊԷՍ ՄԼՁՆԱՔԱՆԱՆ :

ԳՒԻՉԷՔ ԱՐՔԵՈՎ : ՓՈԽԱՆԱԿ ԲԱՅԻՆ ԳԼ
ՊԻՉԷՔ , ՅՈՅՆՈՒ ԱԱՀ ՂԼՆՕՎՔԷՔ · ՈՐ ԵՐԿ-
ՂԻՄ Է ՝Ի ՆՇԱՆԱԿԼԵ ԼԲՐԼ ԱԱՀՄԱՆԱԼ-
ԿԱՆ , և ԼԲՐԼ ՏՐԱՄԱՅԱԿԱՆ · ՈՒՈՒՓ
ՅԱՒՐԻՆ և ԱԱՈՐԻՆ ՂՆՆԻ ԳԼՊՈՁԷՔ · ԱՅԼԸ
ԼԹԱՐԳՄԱՆԻՆ՝ ԳԽՒՉԷՔԸ , ՀԱՆԱՁԻՑԷՔԸ ·
ԽՈՒ ԱՐԱԲԱՅԻՆ ՏԱՐԳԱՆ ԼԱՆԱՆԱԼԱ ,
ԳԼՈՎԷՔ ՌԼԲԼՈ : Ա՚ԱՄԱՆԱՅԱ ՄԼՐ ԲՆԱԳԼՐԱ
ԼԿԿՂԻՄ ՀՆՂԷ · և ՕՐԻՆԱԿԸ ԼՈՂ ՀԼՇՒԻՐ
ՂՐՆ ԼՐԸ ՏՐԱՄԱՅԱԿԱՆ, ԳԼՊՈՁԷՔ, ՅՔ ԳԼ
ՄԱԱՔԼՔ · և ՄՅԼ ՕՐԻՆԱԿԸ ՊԱՐՒԱԿԱ ,
ԳԼՊՈՁԷՔ ԱՐՔԵՈՎ : Ա՚ԱՂԼԸ ՂՀԱՂԿԱՓ ԱԸ-
ՐԵՈՎ , ՔԸ ՅՈՒՆՒՆ ԱՈՈ , ՈՄՄԱՔ ԱՌՆՈՒՆ
ՄԱԿԱԲԵՐԱԿԱՆ , ԼԲՐԼ ՅԱՈՑԵԼ ԲԱՆՆՆ
ԵՂԲԱԿԱՑԱՀԼ ԱՌՆԼՂՎԼ · ՅՔ ՈՐՈՎՀԵՒԼ
ԱԲԲԱՀԱՄ ՀԱՒԱՏՈՎԼՔ ԱՐԴԱՐԱՑԱւ ,
ՈՒԼՐՆՆ ԳԼԱՏԱՔՐՔԸ ԱԱՏԻ , ԿԻ ԼՄԱՈՆՔՔԸ
ԱԱՓԱ՝ ԳԼ ՈՐՔ ՀԱՒԱՏՈՑ ՆՈՐԱ ՂՀԵՏ ԼԸ-
ԼԱՆ , ՆՆՈՐՔԻԿ ՄԼՈՆՆ ԼՆ ՀՆՄԱՐԼԱ ՈՐ-
ԴԼՔ ԱԲԲԱՀԱՄԱՀ · ՈՒՈՒՓ ՆՈՔ ՄԼՈՆՆ ԺԱ-
ՈՒԱՆԴՈՐԴՔ ՕՐՀՆՈՒԼՔՆՆ , ԱՐԴԱՐՈՒԼՔ ,
և ՓՐԿՈՒԼԵՔ ՈՐՔ ԼԱՈՑԱՑԵՔ ԼՂԼՆՆ ԱԲ-
ԲԱՀԱՄԱ :

Իսկ այլք առանց մակաբերութիւնք բա-
ցատրեն , և մանաւանդ իբրև նախա-
շաւիղ յայտնի բանիցն , զնոյն իմաստս
պահելով · որով կամի առաքեալս ու-
նայնացուցանել զպարծանս հրէից և
հրէամոաց · ցուցանելով Թէ ազգակ
ցութիւնս Հաւատոց գօրագոյն և վաւեր-
կան է քան զմարմնականն · այն իբրև
Տոգևոր՝ Տարկաւ պահանջի առ Տոգև-
որ արդարութիւնն · ըստ մարինոյ որդիքն՝
եթէ յօրինաց անտի խնդրեն զարդա-
րութիւն, ստանան զմարինաւորն միայն ,
այլ ոչ զնծայինն՝ որ և ոչ աբրահամու-
ի գործոց օրինաց տուաւ :

8 · Յ՚ԱՋՈՂՈՑՆ ԳԽՒՉԷՔ ԳԼՐ՝ ԼՐՒՔ ՝Ի Հ-
ՈՈՓՈՅ ՈՆՈՒ ԱՐՔԱՐՈՑՈՆՔՆԼՔ ԱՅ
ՀՆՂՆԼՈՆՈՒ , ՅՈՈՓՈՅՆ ԽՈՈՓՈՑՈՒ
ԱՅ ԱԲԲԱՀԱՄ , ՒԼ ՝Ի ՃԼՂ ՕՐՀՆԷՈՑՆԻՆ
ԱՄ ԱԶՔ :

Ոմանք ԳՐ իմանան զդրեալ բանն ՅՈՅ ·
և ԱՅՍՔ ընծայի ՅԱՈՑՉԻՍԱՀԼՀԻՒՆՆ՝
իբրև կենդանւոյ փոխաբերմամբ · ԱՅ
որում և ստուգիւ ասէ · 22 · * Ա՚ԱՂԼ ՓԱ-
ԿՑԻՆ ԴԲՐԸ ԳԱՄՆԱՆՍԻՆ ԸՆԴ ՄԵՂՔ : ‖
Ըստ այսմ ՅԱՈՑ ԳԽՒՉԷՔ՝ իմանի ՅԱ-
ՈՑ ՆՇԱՆԱԿԼԷ , ՅԱՈՑՉԱՓՆ ՆԱՄԱ-
ՑԱՆԼ : Բայց սովորաբար ԸՔ ՀԼՐՈՆԼ-
ՄՈՑ՝ ՓՈԽԱՆՈՒՆԱՒԼ ՁԼՈՒ ԳԻՐ ԻՄԱՆԱՆ
ՂԼՍՕՍՆ ԳԲՈՒ , ՅՔ ՂԱՁ ԿՒ ՂՀԱՉԼՆ ԱՔ ,
ՈՐ ԱՂՂԱՑ ՝Ի ԳԼՐՍ · ՈՒՏԻ ԱՍՐՆԼՆ
ՄԿՆԱՔԱՐ ԼԹԱՐԳՄԱՆԼ , ՅԱՈՑՆ ԳԼ-
ՈՒԼՐՈՒ ՅՈՅ , ԼԵԼ ՝Ի ՀԱՒԱՏՈՑ ԼՆ :

ԻՄԱՍՏՆ ԼՆ · ԱՁ՝ ՈՐ ՏԳԱՈՒՆԸ ՅԱՄ-
ՆԱՑ ՝Ի ԳԼՐՍ ՂԼՍՕՍՆԸՆ ԻԱՐ , ԿԱ ,
ՆԱՒԱ ԳԻՈՒԼԵՔ ԻՐՈՎ ԱԱՀՄԱՆԼ ԷՐ ,
ԼԵԹ ՂՀԼԵՔԱՆՈՍՍ ՈՒՆԻ ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՅԱ-
ՑՆԼ ՀԱՒԱՏՈՎՔ , և ՈՉ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԳԲ-
ԾՈՎՔ : ՝ԼԱ ԻՆՔՆ ԱՁ՝ ՈՐ ՂՐՔՆՈՆ ԼԻՈ ,
ՅԱՈՑՔ ԿԱՆ ՁԱՅՆ ԿԱՐԳԼԱԼ ԷՐ ՎԱԲ-
ԳԱԲԱՆԱԼ ՀԼԵՔԱՆՈՍՍՑ ՝Ի ՁԼՈՆ ՀԱՒԱ-
ՏՈՑ : ՈՒՏԻ և ՅՈՈՓՈՅՆ ԽՈՈՓՈՑՈՒ
ԱԲԲԲ

աբբահայր։ Ա յսմ բազում օրինակք յաւելուն առ զքառդ ճ, ոյլ զի բազում տարբերացի անուն բայլն խոսոցաս։ և մի կարծեսցի՝ թէ զերն խոստացաւ. իսկ այլ թարգմանք զորալ թողուն։ Յորն փոխանակ խոստանալոյ դնէ՝ աւետարանեաց, իբրև մեծ և բերկրական ինչ ծանոյց աբրահամու կանխաւ յառաջ քան զօրինս մովսէսի, և յառաջ քան զսխտ թլփատուն։ և աւետիս ասելով՝ ակնարկէ ընդ ոսկեբերանին, թէ այն եղանակ արդարանալոյ կայր ուրախալի էր, և կատարման իրացն ցանկալի մեծաշուք նահապետն։ Եւ որ են աւետիքն կի խոստումն։ Ե՛ի տէր օրհնեցին ամ ազգ։ (ոլ օրին. ամ ազգ երէրի։) Ա յս բան ծննդոց. (ժբ. 3 · ժբ. 18 ·) զոր կերոնիմոս, ոսկեմերնեան և այլք նոյն հաստարին ընդ մուսէին. (իբ. 18 ·) * Օրհնեսցին ի զաւակի քում ամ ազգք երկրի։ ոյլ թէ զնի միաս ունին ասէին՝ ի տէր, և ի զաւակի տոհ. զոր առաքեալս ստորև բացատրէ, այ ի քէ։ Եւ այսու ուղղակի ցուցանի, թէ ամ ազգք ոչ միայն երբեք յանգք, այլև հեթանոսք՝ հաւատովք ի քէ ժառանգելոց են զօրհնութեն այլ, զարդարութեն և զփրկութեն։

Բայց այլ մեկնիչք զասէն ի տէր որիշ իմանան յաւելուն ի զաւակի տոհ. իբրև թէ ընդ քում օրինակի օրհնեսցին, որով եղանակաւ դու օրհնեցար։ ի սոյն միտս առնու օգոստինոս, թէոփիլակտոս, և այլք. յոր և յօժարին բանք ոսկեբերանին. և յաջորդ բանն այսմ յարմարի ասելով. * Որք ի հաւատոց անտի են, օրհնին ընդ հաւատացեալն աբրահամու. ։ այ նման նմա։ Եւ ընդ այսմ կոգինակի ցուցանի՝ արդարացնալ հեթանոսաց հաւատովքն ի քէ. իբրև թէ ոյլ աբրահամ հաւատալով աւետեան այ, յորս ոլխաւոր էր խոստումն քրիստոս, ընկալաւ զօրհնութեն այլ, նոյնպէս ամ ազգք նմանելով հաւատոց աբրահամու, սաստկացին զօրհնութեն, այ զհոգւոյն՝ զարգարութեն և զփրկութեն։ Զայն իմասս հաստատեն ամանք այնու՝ զի ուր եսթանասունք ասեն, օրհնեցան ի տէր, ներքայական բնաւ դիրն ընդ բառին ասէ, ի տէր օրհնեցան ընդ տէրս. և զայս համարին իբր ձև աղօթական բանի, ասել՝ թէ օրհնեսցէ զքեզ ամ՝ որպէս օրհնեաց զաբրահամ. արասցէ քեզ զարթիս՝ ոյլ աբրահամու։ Ամանաբար այնմ, զոր յակոբ դուշակեաց վա եփրեմի և մանասէի. (ծննդ. խը · 20 ·) * Ի ձեզ օրհնեսցի իէլ · ասացեն՝ թէ արասցէ զքեզ ամ իբրև զեփրեմ և զմանասէ։ Ա պա և առաջիկայ բանս իմանի. ամ ազգք ցանկացին օրհնուն, որով դու օրհնեցար, այ հաւատովք ժառանգել զարգարութ։ Երկաբանչիւր եղանակ մեկնուեցաս համեմատ են դիտաւորութեն առաքելոյն. որ կամի ուղղել զիպիղ կի զպարծանս հրեամտացն, ի կարծել նոցն թէ օրէնքն կարի հինաւուրց են, և հաւատք աւետարանին՝ երեկեան։ Ոչ այդպէս ասէ. մանաւանդ հաւատք կամ աւետարան քան հնագոյն քան զօրէնս են. մինչեւ ծնեալ էին օրէնք, հաւատքն յատաջիկ ցին ոչ միայն յաբրահամ, այլև վասն ապագայ ծնելոց ազգաց, լինել ամենգուն պատճառք օրհնութեն, որպ և զկնի բերէ։

9 · Այսուհետև որ ի հաւատոյ անտի են, օրհնին ընդ հաւատացելոյն աբրահամ։

Եզրակացուցանէ յանցել բանէն։ Ա պա ուրեմն այ ասա մանելոյն այ՝ որով ի ձեռն հաւատոց ինայ արդարանալ ամ ազգաց, հետևի՝ զի որ ի հաւատոյ անտի են, այ հաւատոց դէտ երթեն, ի հաւատս ապաստանին և ոչ ի գործս օրինաց, այնպիսիք միայն օրհնին ընդ հաւատացելոյն աբրահամ. ոսանան զերկնաւոր օրհնութեն, զբարեկամութեն այ, զլիութեն հոգևոր պարգևաց, այ օրինակին աբրահամու, որ հաւատարիմ ասի վա հաւատոյն, և ոչ վա թլփատութեն, կի այլոց խորհուրդ աւետարանեաց։ Նախադրութեն ընդ՝ ոչ զկցորդութեն նշանակ ասաց նոր, այլ զնմանութեն փոխանակ ասելոյ ըստ, այնու օրինակաւ՝ որով և աբրահամն օրհնեցաւ՝ ճանապարհաւ հաւատոց։

10։ ( ) Է որ ինձմէ՝ ի գործոյ օրինացն ■ ոչ են, ընդ անիծից են. զանվէր գերեալ է ինձ անիծեալ ամ մարդ՝ որ ոչ կայցէ յամ գերեալսն՝ ի գիրս օրինաց՝ առնել զամ։

Եթէ այդ յառաջասացելոցն՝ թէ ձշմարիտ հաւատով զոյ բաժանորդ լինել օրհնութեանն աբրահամու. զնոյն ասա՝ ի ներկայիդն ցուցանել, թէ օրհնօքն գրկուածն լինի յայնմ օրհնութենէ. և այսու դէմ ընդդէմ օրինասիրացն կազմէ գվարդապետութիւնն։ Վա՛ զի նո՛ք երկընչէին՝ զուցէ՝ ի թողուլ զօրէնսն, անէծս ընկալցին, ըստ որում ասացեալն օրէնք. սա ընկառաւին շրջէ, թէ մանաւանդ պնդեալքն յօրէնս՝ անէծս ժառանգեն, թէպէտ թէ զօրհնութենէ. իսկ որք առանց օրինաց՝ ի հաւատն ձեռնարկին, նո՛ք ոչ միայն անէծք չկան, այլ օրհնութենէ անվրէպ։

Ձի որ ինձմէ՝ ի գործոյ օրինացն՝ Աի՛ ոք ով և իցէ՝ հեթանոս, կա՛ հրեայ, որք՝ ի գործս օրինաց ապաստանին, և յայնցանէ ինդրեն զարդարութենէ իւրեանց, որք համարին՝ ի յօրինական գործոց լինել արդար կա՛ որդիք աբրահամու, այնպիսիքն ընդ անիծս են։ Ոմանք անէծս իմանան ասս ըստ պակասական նշանակութենէ, փոխանակ զրկմանն յօրհնութենէ. ըստ որում բազում անգամ գամ պակասութին առնու զանուն նոցն հականի. զի այնպիսի երևի բաղդատութենէ գրականին իւրոյ. այսպա զրկումն յօրհնութէ՝ կոչի անէծք, որ նոցն հական է օրհնութենէ. և իմանի ասել. ապաստանեալքն ի գործս օրինաց՝ ոչ են կցորդ խոստման հոգևոր բարեաց, և երկնային ժառանգութենէ։ Բայց սա վերաբար իմանի անէծս՝ ի ներհական միտս, ոչ միայն գրկումն օրհնութենէ, այլև մերժումն և պատժապարտութենէ։ Ի գործս օրինաց յեկեալքն ասէ՝ ոչ միայն յաբրահամեան օրհնութենէ անտի անմասն ելանեն, այլև ընդ անիծիւք մտանեն իբրև մերժելիք, և պատասխան արժանիք։

Քանզի գրեալ է։ Նզոր էր և դժուարին՝ ի լսել առաջեալ վճիռն. յօրինաց անտի հաւատացուցանէ բանիւն մովսէս. (ը. օրին. իե. 26։) Անիծեալ ամ մարդ. (մի օրին. անիծեալ է։) Ասել թարգմանք՝ ի բնաբանիս ոչ դնէին մարդ. բայց գոյ՝ ի բնագրի երկիր օրինացն ըստ եօթանասնից։ Որ ոչ կայցէ յամ գերեալսն. (ոմանք. որ ոչ կայցէ յամ՝ ի գրեալսն։) առնել զայնս, ըստ որում և՝ ի բնագրին մովսիսի դնի առնել։

Համարեան ձայնքս, ամ մարդ, յամ գերեալսն, որք կան՝ ի բնաբանի առաքելոյս ըստամ թարգմանչացդ, յերկիր օրհնին ընձեռեցեալ լինին միայն յօրինակի հեթանոսնից, և՝ ի ամարաչացդ թարգմանութենէ, այլ ոչ յերբայական բնագրին։ Ընդ այս կասկածի ներթնիմաս, թէ ուաբքիք հրէից՝ ի բաց հատեալքն յիւրեանց բնագրէն՝ անանուղով՝ զի ոչոք՝ ի նոցանէ պահէր բովանդակապէ զամ հրամանս օրինաց. որում գնետ դայր ամենեցունն նո՛ք անիծիւք լինել։ Ապա թէ ոչ՝ ասէ, եթէ չկայցին այն բառք՝ ի բուն երբայականին, ուստի՞ սպա ունէր թարգմանութենէն ոչ միայն հեթանոսանից, այլև ամարաչացդ. և առաքեալն՝ որ քաջածանօթի էր երբայրական կանին, ոչ համարձակէր յիշել զայնս՝ ընդէմ հրեամտաց իբրև կարևորս իւրամ առաջարկութենէն, թէ արդարև չկայցին յերբայական։

Սակայն չէ դարձ յայսպիսի կասկածանս դնելոյ. վա՛ զի յամ բանս՝ եթէ վարդասեականք իցեն, և եթէ օրինադրականք՝ անորոշ ասացուածն համամզօր է ընդ հեթանոսականին. վա՛ որոյ թէև՝ ի բացարկին մովսիսի չիցէ բառն ամ, լռելեայն իմանի. ոնգ և՝ ի յաջորդն (իբ. 10.) յայտնապէս ասի, զգուշանալ և առնել զամ պատուիրանս նորա. և ոնգ եօթանասնից առաջնոյն աներկիւղաբար յիշել կարող էր. զի և ամ հրէից այնր ժամանակի ընդունելի էր վկայուն եօթանասնից։

Ասաւելապէս քննելի են իմաստք բանիս մովսեսի, զնարդ իմանայցի՝ անէծ ծնանել լինել ամ մարդոյ, որ չպահիցէ զամ գրեալս օրինաց։ Վա՛ զի կան յոքեանն բազում ինչ մանուանք, և ինքնին անվնասք, զոր օրինակ, ոչ զգենուլ այլայլատառն, ոչ վարել զայգի այլ և այլ, կա՛ զեշ և զեզն՝ ի միասին։ Եան

(իբ.

(ԵՓԵՍ. Ի՛Բ. 9. 10. 11.) որոց զանցուածն ոչ անիծապարտ առնէ զմարդ։ Եւ դարձեալ, զի անհնար էր արդարոց իսկ զնոսին բովանդակ պահել առանց յանցանելոյ ի միում, կի՛ ի միւսում. որով ամենեցուն Տարկ էր միշտ յանէծս լինել։

Սովորական իմաստք մեկնչաց այս են։ Նա համարի կալ յայմ օրինս, կի՛ առնել զնոսին, որ ոչ խոտորի ի վախճանէ օրէնից, և ոչ անզգիջ ինայ ի յանցանելն։ Ա՛ն՝ուշափ յանցանէ՝ ոչ նա որ առակարուն, կի՛ անդիտաբե, կի՛ Թէ Թևաւ Թէ Թողու զնան ի՛ներ օրինաց, այլ որ անհնազանդութեաբե կամաւորապէս կամ զնոսին Թողու, և կամ զգլխաւոր հրամանն. և ի նոյն յանցանս կայ նոյ անզգուշաբար։ Այսպէսին փախանակ օրէնուԹեբ զանէծս ժառանգէ, զնոցունն ի ժառվրդենէն, և զայլ պատուհասս առաջնոյնս յօրինաց ըստ իւրաքանչիւր յանցանաց, բաց ի հզգևորական պատուհասից՝ որ յայլ։

Ա՛յլ Թէ զինչ յարմարուսին ունի մովսիական բանս առ դիտաւորութ առաքելոյն, տարակուսելի Թուի։ Վա՛ զի սա զայն կամեր ցուցանել, Թէ սպասանելոքն ի դործս օրինաց՝ անիծիչ ներքոյ անկանին. իսկ բան մովսէսի ընդհակառակն առ. ոչ պատճառ օրէնից կարդալ զանէծն, և ոչ եԹէ առ պատճառ։

Ի յուծումն տարակուսանացս, և յանվրէպ իմացումն ձեռնարկուք առաքելոյն՝ որժամ ն յուշի ունել նախ, զի տուր ուրեք վիճաբանութի կազմել ընդդէմ օրինախնդրաց՝ ասա և առ հռովմայեցիս, միշտ զօրէնան դիմադրէ հաւատոց, յո՛ նկատէ զզօրութի օրինաց՝ իբր զաւուցեալ ի հաւատոց, առանց գործակցութե հաւատոց. զորմէ կան խոսեցաք ի մեկն. հռովմ. (ԳԼ. 20. Ե. 15.) և յայտնի իսկ է ի բովանդակ ընԹացից բանիցն։ Երկրորդ. առաքեալս զերկու ինչ նկատէ յանձինս հաւատոյ, յո՛ զվարդապետութե նոյ, և զգործան։ Ըստ վարդապետու Թեան՝ զի ասէին, հաւատք քեզ ոչ են բաւական յաղագս փրկութե առանց օրէնից. և զի այսու անպիտան կացուցանէին զհաւատս, հետևեցուցանէ ընդդէմ նոցա, Թէ չունին մասն ի քեզ. քանզի ոչ օգնէ նոցա, խափանեալ են ի քեզ ևն։ (Ե. 2. 4. ԺԸ. 12.) Ըստ գործոցն, յայս առնէ՝ Թէ այնպէս ունին նոքա զնախանձ օրինացն, զի մասամբ ևԹէ պահել կամին զնոսա, յո՛ ըստ Թվխտու Թե, և ըստ խոստանաց կերակրոց և ուրց, անփոյԹ արարեալ զայլսըվ բաղում և ծանր ծանր հրամանօքն։ Ընդդէմ որոց վէՀտ ասյ Թէ քնաւ ոչ պահեն զօրէնսն. և Թէ որք Թվխտին պարտապան են զամ օրէնս կատարել. ասա Թէ ոչ՝ այնպիսի ԹվխտուԹ ոչ ինչ ըստ է յանՀվխտուԹ։ (Ե. 3. ԺԲ. 13. Հռովմ. Ք. 25։)

Արդ՝ ըստ այսոցիկ մատուածոց յառաջ մատուցեալ իրաւաբանն ընդդէմ օրինախնդրաց, Թէ ըստ իւրեանց նախանձաւորուԹեն՝ ոչ միայն զօրէնսն աբրա համառ չժառանգեն օրինապահուԹեն, այլև զանէծս ի նոյն իսկ օրինաց յինչ քեաես ձգեն։ Եւ ցուցանէ զայս բանիւն մովսէսի, անիծեալ է՝ որ ոչ կայ հաւատարմուԹեամբ յամ հրամանս օրինաց կատարել զնոյնս արդեամբք. իսկ արդ՝ նոր օրինախնդիրդ ոչ կատարեն զամ հրամանս օրինացն. ապա ուրեմն անկանին ընդ անիծիւք օրինացն։ Ջ՛փոքրագոյն առաջարկու Թեամ՝ զոր ի յայտորդն որոշաբար ցուցանէ, ատատնօր իբրև յայտնի ենԹատ դրէ՝ նախ ի գործոց նշ. զի ըստ մասին միայն փրկի տանին ամանց հրամանաց պատպանուԹենն, և ոչ բովանդակին, ոչ ատացաք։ Երկրորդ, ի վարդապետուԹէն, զի առանց Ճշմարիտ հաւատոյ անհնար է նոցա պահել զգլխաւորսն օրինաց, զսէրն առ ԱԾ և առ ընկերն, զարդարութիւն, և զողորմուԹէ, զապաշտպան պարտիս ԱԾպաշտուԹէ, կի՛ ի յանցանէին զապաշաւ ի գործեցեալ մեղաց. վա՛ զի առ այսոսիկ պահանջին գերբնական շնորՀք ոյ, որք միայն ըստ հաւատոց կապեալ են։ Ապա յայտ եղև, Թէ նոր նախանձաւորքդ ունան օրինապանցք առ բաղում հրամանս, ըստ նմին և անիծապարտք յօրինաց անտի։ Ասեմք, նոր նախանձաւորքդ. վա՛ զի առաջին օրինապահքն՝ որք հաՃոյացան ոյ ի հին օրէնսն, ուստ

րուն հրամանացն • որով կամ զնմին պահեցին, և կամ ՚ի յանցանէն իւիք յանձին կալան զարդարացուցիչ զեղջուն, որով և ազատք մնացին յօրէնական անխիղճ ՚ի կարգ անկեալ բանիւքն զայս ամ բացատրէ առաքեալ։

11 • Օ ՚ի օրինօն ՚ի ՚ ՚ ՚

ծով, ելեցէք ՚ի նաւէն. ձի ՚ի նաւէս, կամ նաքօք ունիցի զվարձան, զերկայնութիւն կենաց, զաղաւաւն ՚ի պատուհասից, զվայելումն առժամանակեայ բարեաց: Ահա եղանակ բանի արտաքս թողու զերի կեանն ՚ի ձեռն շնորհաց, ուստի և գնդակոծ կանուն արդարութեան, որ զլխովին ձերի է ըստ սկզմանն, և ձերիա բար ունի զնեալն ՚ի նմին: Պաշտպանեք առաջին մեկնութեանն նկատեն միայն զդիտաւորեալ օրինացն, թէ առաջի գնեն մարդոյ զհաւատս և զգործս ձեռնպաշտութեան, որոյք լինի առանալ զկեանս յաւիտենականս. ըստ որում և քո յիշեցուցանէր մեծատանն խնդրողի զձանապարհ կենաց: (Առաքէ. ԺԶ. 17. 18. 19:) Ասկայն առաքեալս ատանօր զգործոն օրինացն բ՝ասէ, ոչ գայն՝ թէ զինչ ուսուցանէ և կամի, այլ թէ ինքնին ծրցուի ներդործել. և ըստ այսմ դիմադրէ զայն հաւատոց. և զկեանն որ ՚ի հաւատոց՝ դիմաբաժանել առ կեանն՝ որ ՚ի գործոց օրինաց: Ապա և թէ առաջին կեանն իմանի հոգևորն և առ ՅԱԾ, հարկ է իմանալ զերկրորդս ժամանակաւոր և ըստ մարդկան: Տես զայլ ևս բացատրութիւն ՚ի նշանակեալ տեղի հռովմայեցւոցն:

13. Վ՚ՉԵ ՓՆԵՑ ՉԵՂ ՅՈՒՆԻՑ ՕՐԻՆԱՑՆ, ԵՒՆԵԼ ՎՃԻՌ ՄԵՐ ՈՒՆԻՑԻ. ԶԻ ՓԸՐԵԼ, ԻՆ ՈՒՆԻՑԵԼՈՅՆ ԵՒ ՆԱԽԱՏԵԱԼՈՅՆ ՀԱՅԵՑԵ:

Կամի առաքեալն զայն ցուցանել, թէ օրէնքն ինքնին ոչ միայն արդարացուցանել չունին զմարդիկ, այլև ոչ լուծանել զանէծն՝ զոր ածեն առ օրինազանցն. և այսու կազմի միւս ևս ձեռնարկութիւն, թէ հաւատով միայն գոյ արդարանալ: Ոչ զի այնուիկ հնար է արդարանալ, որով լուծումն լինի յանէծից օրինաց. իսկ արդ՝ ոչ օրինօք, այլ հաւատովք քովն յայդոլէ լուծանել անիծիցն. ապա և արդարանայն՝ հաւատովք, և ոչ օրինօք խոստովանեալ ցի: Այսմ ըստ ոմանց, լռելեայն ընդմէջ թէ ինչ պատասխանի առնէ. զի ունէր որ ասել, եթէ գործոցք օրինաց ընդ անիծիւք են՝ ասկս ոչ պահելոյ զայնս բովանդակապէս, ապա նոյնպէս ըստ անիծիւք են և հաւատացեալքն. ՚ի զի և նոքա ոչ բովանդակ կատարեն զնոսա հրամանս քոյն: Ա՛ւ այս պատասխանէ, ոչ զօրել հետևուեն. զի քոյ ազատեաց զհաւատացեալսն յանիծից օրինաց: Քանզի ՚ի մահկանացու օրինաց՝ այլ ոք խոցոտք գործութիւնք, այլ միայն քոյ առաքնորդ և միջնորդ աքսորութիւն մարդկան՝ վճարմամբ փրկեաց ազատեաց զմեզ յանէծից օրինացն, յանիծից անտի՝ զոր օրէնքն սահմանէին, և ածէին ՚ի վերայ յանցաւորաց, այլ բառնալ ոչ կարէին. ՚ի պատուհասից մարմնականաց, և հոգևականաց, յոմ ՚ի ՅՇՈՒԱՐԱՆՔ՝ զոր օրինազանցիցն ապառնացեալ, ՚ի մահՀԱՆՔ՝ ըստ որով եւթող վարդիկ, ՚ի յաւիտենական կորստենէ, ՚ի ցասմանէն այլ: Այս ամ վակի ըստ անմահ անիծիցն, ըստ որում հակադրի այս օրՏՆԵՒԷՆ աքաչամոս, որ կայ ՚ի յաջորդ տանն. և որպէս ինձ ՚ի՛ յանիծից մովսիսական օրինացն տարածանէ զբանն առ համօրէն պատուհասս՝ որք կան պահին ամ յանցաւորաց ՚ի գրաւոր և ՚ի բնական օրէնս. վ՚ի զի այն մանաւանդ անէծք՝ օրինակք էին ամ պատուհասից, որք յայլ սահմանեալ են ՚ի վ՚ի համօրէն մեղուցեալ յիւրաքանչիւր օրէնս: Նմին իրի ՚ի՛ ասելն՝ ոչ միայն զՀրեայս ցուցանէ, այլև զՀեթանոսս. որոց Հեկպէտ ոչ տուեալ մովսիսական օրէնքն, սակայն պատուհասք մատուն և այլոց ՅՇՈՒՐՈՒԹԻՒՆ՝ որք հետևուեն են ըՀանուր մեղաց, ամենեցուն ՚ի վ՚ի կայեն. ոյզ և զինի ասէ. 22. * Ա՛ւ փակեցին դերք զամենեսին ըստ մեղաք: Ապա և ազատութիւն ՚ի պատուհասից անտի՝ հայեր առ ամենեսին՝ առ հրեայս, և առ հեթանոսս:

Ա՛ւ որովՀետև ազատեաց զմեզ ՚ի նա հատուցելոյս. եղեալ վ՚ի մեր անէծս: Քանէնս օրինաց՝ այլովք անիծիւք եբարձ. անէծս ասի ըստ Հանձրացեալ նշանակութեան, ըստ յետին և ծայրագոյն անիծեալ. որպ և գրէ լինել ասացաւ. (ըստ. կորն. Ե. 21:) Կամաւորապէս մատնեաց զանձն ՚ի մահ՝ ոչ ոք ՚ի՛ եղեռնագործ մարդոյ, որ ամ անիծից իցէ պարտաւոր. զամ պահիւ արժանացնել օրինազանցութեանն մերոյ՝ յանձն իւր կրեաց. զՀին և զնոր անէծս՝ որ

յար

յարդար ցասմանէն ոյդ սիրեալ կային ի վերայ ազգի մարդկան, յիւրքն ժողովեաց և այս կատարեցաւ՝ յանձն առեալ զանիծական ասնջանս և զմահ խաչի. քան զոր դժնդակագոյն չէր մարթի անցանել ըստ մարդ անիծապարտ։

Ջի գրեալ է. (բ. օրին. ին. 23.) Ըն անիծեալ եմ որ խոնարհ իցէ զէմոդն (ի օրին. անիծեալ ամ մարդ։) Ի քնա դրէն մովսեսի յաւելուածով ասի ըստ Թանասանից, անիծեալ յոյ է ամ, կամ ըստ երբայականին՝ անէծք ոյ։ Իսկ առաքեալ զանց պարտ յիշել զբառն յոյ, իբրզի ի կարգէ բանիցն ինքնին իմանի՝ անիծեալ լինել այնպիսւոյն ոչ միայն առ մարդիկ, այլև առ ած. Էհ բանիմս ի կարծել լինի, թէ զկնի չարեացս քան մուծեալ լցէ օք զառն ոյ ի մատեանս երբայականս և յուկան, առ ի թշնամանս դնել հատատոց քրիստոնէից. ոչ և բնականաւ իսկ խօսին ասէ՝ հրէայք, թէ զխաչեալ օք զանիծեալ յոյ ի պարտն առեալ էք։ Պատասխ և օգուտիս, թէ բարեմիտք ոմանք ի քրիստոնէից՝ անգիտորօք գրոց առ ի բաց առանելոյ զայսպիսի անարգութիւն ի քէն, ասէին՝ թէ յիշատակեալ բանն մովսեսի հայի առ յուդաս մասինէ, զի նա կախեցաւ զխաչ, և ոչ առ քն որ բնեռեալ հանաւ ի խաչ։ Սակայն երկոքինն ևս վայրապար են, եթէ թշնամանք հրէից, և եթէ երկիւղ քրիստոնէից. սիրապէս անիծեալ յոյ նա է՝ որ ի ւրոց յանցանաց կախիցի ի փայտ. և ոչ որ կախի առ ի բառնալ զանցանս այլոց։ Հայհոյիչ հրէից նախ պարտ էր յանդիմանել զքն ի մեզ, և ապա ասել՝ թէ իբրև անիծապարտ յոյ խաչեցաւ. կանխաւ իսկ ըմբռնեանց զնա եսայ խաս յասէն. (ծէ. 4.) *Նա զմեզ մեր բառնայ, և ի մեր չարչարի. և մեք համարեցաք զնա՝ ի ցաւս և ի հարմունս և ի չարչարանս իբրև յոյ։ ‖ Քննելի է մեզ բանն մովսեսի, որ առ առեղեան հրամայէ՝ զմարմին առն մահապարտի սպանելոյ կախել ի փայտի, և թաղալ մինչև ցերեկոյ՝ ի տեսիլ և յահարկուածին ամենեցուն, և ապա թաղել, ի երկիր առանց յապաղելոյ մինչ ի յաջորդ օրն. և այսմ տայ պատճառս թէ զի անիծեալ յոյ է ամ որ կախեալ զի պատկ։ Ջսոյն հրամանս յետս նաեանն առաջին կատարեաց ի վերայ հնդեցունց Թագաւորացն սպանելոց և կախելոց զիպայտից. զորոց զմարմինս իջուցեալ ըստ արևուն մաանել հրամայեաց Թաղել յայրի։ (Յեսու. ժ. 26. 27։) Իսկ թէ էր վս անիծեալ յոյ կոչեցեալ կախեցեալն զխաչ, բազմօրինակ պատճառս ասն մեկնիչք. յորս առաւել ընտրելի այն է, զի որովհետև ամ պատճառաւն յետին վճարումն մահն է, որում ըստ կարգի քնական գթոց ոչ այլ ինչ ինայր՝ բայց Թաղումն, ի վերայ այսր տակաւին ի տեսիլ ամենեցուն բարձրացուցանել զմեռեալ մարմինն, յայտնի ցոյցք են մեծի ցասմանն ոյ. մինչ զի նաև ի մեռելոյ անտի վրէժս լուծանել. վս այսորիկ առաւել քան զայլ յանցաւորս՝ անիծեցին ոյ պարտապան համարի այնպիսին։ Եւ ըստ քաղաքական սովորուն իսկ՝ առ յոյնս և առ հռովմայեցիս մահ կախաղանի կամ խաչի՝ անարգագոյն քան զնամ պատուհաս համարեալ է։

Բայց թէ արդեօք խորհրդեամբ զմահ քրի ակնարկիցէ՞ քան մովսիսական, ոչ սոիսկ քան առաքելոյս իմանալ զայդ. զի շատ է նմա ցուցանել՝ թէ զանիծական մահ յանձն առ քն կախեալ ի խաչն. որով երևեցաւ այնպիսի օք լինել, որ ըստ օրինացն անիծեալ յոյ համարեալ է. այլ թէ օրէնքն դիտէին զայս, կամ ոչ, այժմ փոյթ ինչ ոչ առնէ առաքեալս. և ոչ ի գրոց ցուցանելոյ հարկ ի վերս կայր, նոցին իսկ խաչահատ նուաց մատուիւր ըստնելով, և հրատարակելով՝ թէ քն իբրև հակառակ ոյ սպանաւ ի խաչն։

Իսկ զոր ասէ առաքեալս, եղեալ քրի վասն մեր անէծք, արդեօք առ. Համալ բանին մարդկան եւ թէ խօսի, թէ նաև առ ած, որոշելի է այսպէս. ըստ սպառ տեաց յանցաւորութիւնն նկատեալ, առ մարդիկ միայն համարեցաւ անիծեալ։ Բայց ըստ պարտեաց պատժաւորութիւնն արդարև առ ած իսկ գրեցաւ քն անէծեալ. և զայս կարծեմ առաւելապէս դիտել առաքելոյն, զի ասէ՝ եղեալ վս մեր անէծք, և ոչ թէ համարել։ Պարտիք երբայաւորութիւնն՝ զոր յանձին

կալաւ քո առ՝ի վճարումն մեզաց մարդկան, պարտական գնա կացուցին ամ պատուհասից՝ զոր արդարութիւնն այդ առմանեալ էր՝ի վր մարդկան. զնմ կերս ցաւագինս, զանարգութիւնս, և զմահ իսկ՝ որք տեսանէն էին անհնիցն այդ, պահանջեաց ամ՝ի քէն իբրև յեաշխատորէ, և նա իբրև այնպիսի հատոյց բովանդակ։ Աստ որպ ճշմարտապէս եղև երաշխաւոր, նոյնպէս տիր բարւոյ պարտաւոր առ ամ՝ի կրեցոյ զանձնդս մարդկան։ Թէպէտ և անբաւ հեռաւորութիւն կայր ընդ պարտաւորութիւնն, այնմ որ ամ օրհնութենց աղբիւր էր՝ լինել նշանակ բովանդակ անհնից։ զոր ինձ՝ առարասխելով զրել առաքելոյն. բայց զրեաց՝ առ՝ի վերաբարոզել զանհնանելի սերն այդ առ մարդիկ, և զմերն առ նա բորբոքել անդադ շնորհակալութիւք։ միանգամայն յանդիմանել ըզհետամուխ անշնորհակալուն հրէայսդ, որք այսպէս մեծագին ազատութենէ յանհնից օրինացն, կամէին դարձեալ յանհնադրութիւն օրինացն ծառայանալ։ Ա՛յժմ ասացուածոյ առնելին զուգաբան ի գրեալն՝ի՛ կորն. (Ե. 21.) * Ջայն որ ոչն գիտեր ըզմեղս, վ՛ր մեր մեղս արար ‖ տ՛ս զանմեղ առաջեալս մեր։

Երբանեկին օգտակինս զայլ ինն խորհ՛ի բնաբանիս. իբր զի կամեցեալ առ՝ քնի զազատութի շնորհել յօրինաց անտ, զանց առնէր պահել ինչ ինչ՝ի փոքունց հրամանաց, որով յինքն գերբ գեալ զնշանութի հրէից մարմնաւորացաց։ ոչ և առ՝ին՝ թէ զաբեաց ոչ պահէ, և հակառակ է օրինաց մերոց։ Ա՛ստ այսորիկ յանձին կալաւ քնի զանհնան՝ որք յօրինաց առմանել էին առ. օրհնազանցս, ոչ զի պարտաւոր էր, այլ զի զպարտաւորսն ազատեացէ յերկիւղէ օրինաց, փոխանակելով զօրհնութի սիրոյն։

14. Օ՛ի՛ հեռանաս օրհնութենն աբրահամեան ՚ի հեթանոսս եղիցի՛ ՚ի ՟ս՟ յ՟ս՟։ չի ՟ն՟ ՟ս՟ հեթանոսն սէրչ ասացեալ հաստատէ։

Յանիծից անտի՝ զոր քո փոխան մարդկան յանձն ընկալաւ՝ի խաչին, ուղղակի իմաստասիրէ զկատարած օրհնութի՛ն, ցուցանել թէ նէ քահանայական նուիրմամբն՝ որպ անհնքն լուծանին, նոյնպէս օրհնութենն իմանէ։ Զի՛ հեռ խաղաս, միայարութի ունի այս ըստ ացելոյն. այ յայն տակս եւարձ քո զանհնս օրինացն՝ ինքնին լինելով անհնք, ոպ զի առ հեթանոսս զեղուցու, կամ կատարեացէ օրհնութենն եղել առ աբրահամ՝ ՚ի ՟ս յ՟ս՟, այ՝ ՚ի ձեռն քո՝ իբրև զաւակին խոստացելոյ աբրահամու. հաւատով՝ ՚ի քն, կամ յարելով՝ ՚ի քո բաժանորդք լինելոյն օրհնութենն. ոպ զի բարիքն խոստացեալք ՚ի ձեռն զաւակին աբրահամու՝ հասանիցեն նաև առ. հեթանոսս. այ շնորհք հաշտուե, արդարութի, արդեզրութի, և ժառանգութի յաւիտենական կենաց։ Հէ խաղս դնէ առս նաև յոյնն, զոր այլ թարգմանք դնեն՝ ապ. ոպ և մերս եղ վերադոյն ՚ի 8 տան. ուստի ոմանք ըստ հնումն իմանան, առ ամ ազգս հրէայս և հեթանոսս լինել օրհնութենն։ Ապա կայն մեր բնաբանս թծուի որոշումն ինչ նշանակել յարելով զկնի, չի ՟ս՟ ըսէ։ իբր ասել, որպ զի թէ հեթանոսական ազգք մտցեն յօրհնութենն աբրահամու, և թէ մեք հրէայք առցուք ևն։

Զի ՟ս՟ զաբէպս հոգւոյն սէյ առցուք։ (՚ի սակաւս, ընկալցուք։) յայլ թարգմանս չկք սէյ. և զդերանունն ՟ս՟ ասորին միայն բացատրէ։ Ըստ իմասի այդ՝ ոմանք համարին զայս բացայայտութենն լինել անցեալ մասին ըստ զլխաւոր բարեաց օրհնութենն, որ է հաղորդութի հոգւոյն սէյ. ուստի զբուածք մկնական շաղկապ իմանան, այ զի մեք ևն. բայց ոսկեբերան և հերմ. նիմս զատանեն։ Կամ օրհնին ազգք՝ ասէ ոսկեբերան, բարձմամբ անհնից. ապա հաւատով արդարացեալք ձեռն զշնորհս հոգւոյն. խաչն երարձ զանհնս. հաւատք հրաւիրեցին զարդարութիւն, արդարութին զշնորհս հոգւոյն մատոյց։ Ապա իմաստքն ևն. քո՞ւ փրկագործութե՛ն հեթանոսք թ՛ի՛կ ծնդեամբ և օրհնդրութե՛ք անհաղորդք աբրահամու՝ լինցին հաղորդեալք հոգեւոր օրհնութե՛ն նո՛ր, հաւատալով ՚ի խոստացեալ զաւակն ՚ի քո. և մեք հրէայք ազգաւ և օրինօք աբրահամեանք

մանք դնեն սակայն։ բայց մեկնիչք ընդ
բուն իմանալ՝ թէպէտև • յո՛ թէ և մալ
դոյ ուրուք լինելցի կասկ, բայց հապա՛
պէտ գոլով, յո՛ ըստ իրաւանց յօրինեալ
ամ պայմանօք զոր իւրաքանչիւր օրինք
սահմանեն՝ առնեղապարտ, վկայիչք ։
և առարկութեա՛ք ։ Զայսպիսի կասկ
ած ոչ ունել անբիծ։ յոյնն և այլք դնեն
պարզաբար՝ ոչ ոք անբիծ, կամ ապահա
առնէ • բայց զորուն թէ՛ իմանի՝ ոչ խշ
խել, կամ ոչ օրէն լինել անարգել։ և ոչ
այլ հրաման ՚ի վե՛ր այնր գալ։ յոյնն մի բայ
դնեն էպիեիկաստէրէ , յո՛ ՚ի վե՛ր յաւելու ։
զոր մերս այլ և այլ բառիւք մեկնօրէնս
եղարդմանեաց ։

Ապա իմաստասիրեն ։ յորժամ ոք ՚ի մարդ
կանէ զրէ կասկ , և վաւերացուցանէ
զայն ըստ պահանջելոյ քաղաքական օրէ
նաց , և ՚ի նոյն կամս իւր մեռանի , ոչ
ոք այլ իշխէ , կամ ոչ այլ ունի օրէնս է
ցրել կամ ունայնացուցանել զայնպիսի
կասկ • և ոչ փոփոխել յաւելմամբ կա՛
բաթեմամբ հրամանացն որք աւանդել
կան ՚ի նմա ։ Եթէ ինքն կասկագիրն
ցրէ կամ այլայլէ , զանհաստատն բաւ
նաց • վա՛ զի յետ մահու նո՛ր միայն հաս
տատուն լինի կասկն • յորժամ ոչ եւս
այլ փոփոխել կարէ զկամս իւր ։ Այլն
իրաւունք իմանին ՚ի վե՛ր այլոց դաշանց
և խոստմանց մարդկան • զի յորժամ
օրինօք հաստատեալք են , ոչ ոք շրջել
կարօղ է՝ բայց դաշնաւորքն կամօք
իւրեանց ։ Ադր՝ եթէ մարդկային կասկ
և դաշն՝ այսպէս անշրջելի են , որքա՛փ
եւս ևս ՚ի՞ա՛յնքան՝ որք անփոփոխադոյնք
են քան զնա՛ մարդկայինս ։ Զայս հե
տեւութեի լուսեղէն Թեոդոս առաքելա
իրբև ամենևին յայտնի • և փութայ
ծանուցանել զկասկն՝ զոր ՚ի՞ա հաստա
տեաց ։

16 • Եւ՝ աբրահամ խոսքացան առ
փին , և զասին նորա • և ո՛չ ա
ռ զասին էբրո՛ն քսանց , այլ էբրո՛
ղին , ըն՛ և զասի՛ն չոսի , որ է ՚ի՞ ։

Զ խոստումն՝ յոր առ աբրահամ՝ երբեմն
ուխտ կամ դաշն կոչէն զերբ , երբեմն՝
առեւտիք , իրբև զանարժանարար բարեաց
հաստատութեի • իսկ աստանօր ՚՚ի կասկ
օրինակ առաքեալս , իրբև կարգաւո
րութեի գոլով ժառանգութեանն՝ զոր ՚ի՞ա
[illegible]

Թողոյր աբրահամու և զառակի նր. և զի ըստ օրինակի կոտակի՝ ազանմամբ կենդանեաց, և արեամբ թլփատուե հասատեաց զնոսն ասե։ (Ծննդ. ժե. 9. 10։ ժէ. 10. 11։)

Իսկ աբբահամ խոստացաւեցաւ։ Զոմին դնէ՝ աբրահամու ասացան խոստմունքըն. նոյնպես և այլ Թարգմանք. միայն ասորին ևզական առել ասէ.* աբրահամու խոստացեալ եղև խոստումն։ Բայց առվորաբար յաքնական իմանին խոստումնըն կամ աւետիքն. վասն զի բազում անգամ կրկնեցան առ աբրահամ և առ որդիս նր. և զի ի միում խոստման իսկ բազում բարիք նշանակէին՝ մարմնականք և հոգեկանք, ներկայ և ապագայ։ Արդ ասէ՝ այն խոստումնըն Ծննդեան և Նդան առ աբրահամ, առ որ եղև բանն խոստման, և իրն խոստացեալ։ այլև զնահն նր, այնմ զառակին՝ որում անկ էր իրն խոստացեալ, և որով խոստումնն կատարելոց էր։ Եր՝ ոչ ասէ զահոյ՝ էրբ բազմաց, այլ էրբ ինչ։ յերկու օրիցն առաջ, էրբ էբռամ. որ էր ինչ։ այլև յանուանէն յայտնի է, որ դնէ՝ ի վեր բազմաց, ի վեր միոյ. զոր ունէք Թարգմանեն, ի բազումս, ի միում. իսկ ասորին զնոսն բացատրէ ի տրական հոլով, ցի էրբև բազմաց, էրբև միում։

Այլ խնդրելի է՝ Թէ զոր խոստումն մանաւանդ աբրահամ ակնարկէ առաքեալս։ Հերոնիմոս, ոսկեբերան և այլք բազումք առնուն զդոսին յորում յայտնապէս եղև խոստումն օրհնուէ աղգաց. զոր և առաքեալ յանուանակի յիշեաց վերագոյն ի 8, և 14 տան։ Ա՛ս այս ընդէ մանեքն խորհրդով կրկնէ զշաղկապն և, յասելն՝ աբրահամու խոստացան, և զահոյ նր. և ապա ի մեկնելն երկուէ, և զահոյ ասէ, որ է սե. վասն որոյ ի դէպ է ասէ՝ իմանալ զայնպիսի բան, յորում ներդրծելոյ զասելիցն այն շաղկապ, կամ խոստումն եղել առ երկաքանչիւրն միանգամայն, ոմն այն (Ծննդ. ժե. 15.) * Գնա տաց զդա և զառակի քում մինչև յաւիտեան։ և գարձել, (ժէ. 8.) * Եր տաց քեզ և զառակի քում զերկիրս զայս։

Սակայն լաւ ևս էր՝ փոխանակ զքաղ-

կասն բերելոյ ապացոյց, ընտրել զայն բան՝ որ առաւել հպազդոյն բացատրէ զդիտաւորութեն առաքելոյն, որպիսի է օրհնուին աղգաց, քան Թէ ժառանգութեն երկրին քանանու։ Ապա ելեն զնահ շաղկապ խնդրելոցդ, զոմանի և այն ի խոստման օրհնուէ. զի որ նախ ասէ բահամու ասացաւ (ժբ. 3.) * Օրհնեսցին ի քեզ ամ ազգք երկրի. ‖ նոյն և վեր զառակին (իբ. 18.) * Օրհնեսցին ի զառակի քում ամ ազգք երկրի։ ‖ Ի միացուցանելն զերկոսին զայս բան՝ հարկաւ շաղկապն և ընդմէջ մտանէ։ Թող զայն՝ զի մի և նոյն խոստումն կրկնեալ առ յակոբ, շաղկապաւ ասե. (իբ. 14.) * Եւ օրհնեսցին ի քեզ ամ ազգք երկրի, և ի զառակի քում։ ‖

Զայսոսիկ ասացաք՝ հայեցեալ ի մասնաւոր յարմարութեն բանին. ապա Թէ ոչ՝ ըստ ամբողջ դիտաւորութեն՝ զամ բանս խոստմանն եղել առ աբրահամ և առ որդիս նր բովանդակ առաքեալս. վասն զի ժառանգութեն երկրին քանանու, աճելոյեն ազգացն, և այլ ամ մարմնական բարիք՝ խորհրդեամբ զհոգևոր բանին նշանակէին. զնմանութ կենդանեացն, և ուխտ Թլփատութեն՝ որպէս զմարմնական խոստմանն յայտնապէս հաստատէին, նոյնպես լուսեղէնն զհոգևոր և զերկնային աւետիսն ճշդութեն. և քանզի այս էին զլխաւոր և գերազանց բարութեն՝ առաւելապէս դիտելք յիւ, զայն առնու առաքելն ի կազմել զձեռնարկութեն իւր։

Բայց զոյ ոչ փոքր խնդիր առ այն, զի յեզական Թուոյ անուն՝ զահոյ ասէ, ձեռնարկէ առաքելն ի վեր միոյ խօսել, և ոչ բազմաց։ Եւ սակայն ըստ սովորութեն գրոց մանաւանդ յերբայական լեզու՝ միշտ յեզական մարի այն անուն էրբև հաւաքական, նաև՝ ի խօսել ի վեր բազմաց. որպէս ի խոստանալն բազմացուցանել էրբև զաստեղս երկնից, կամ ժառանգեացուցանել զերկիրն քանանու միաւորական ձայնիւ ասի, այնպես եղել զի զառակ քո, կամ ժառանգեսցէ զերկիրդ ևն, իմանալով զզաստաբուոյ ծնեալ որդիսն։ Զխորդ ապա առաքելս ի միաւոր Թուոյն զմիութենին զառակին իմաստասիրէ։ Որոնք պատասխանեն. այն բառ ասի բազում անգամ զմիոջէ ևեթ.

ելեթ. և որշնելի է՝ի մերձակայ բա-
նիցն՝ արդեօք զբաղմանց, թէ զվնոյ իմա-
նալ արժան եցէ։ Այդ չէ բաւական
առ խնդիրս. վա՛ զի առաքեալս ոչ՝ի
շրջակայ բանից ինչ՝ այլ պարզաբար յե-
զական ձայնէ անտի յառաջ առնու
զնաւատախան։

Վա՛ որոյ ասելի է, թէ ձեռնարկութիւ
առաքելոյս հիմնեալ է յորոշմանն այ,
յայն՝ որով՝ի բազմաց որդւոցն աբրա-
համու զառայդ զինն զիսահակ, յայմոնս
պէս ասելով նմա, թէ ոչ ըՀոծին քո ժա-
ռանգեսցէ զքէդ, ոչ իսմայէլ, և ոչ այլք
քեռուրաքինք, (Ծննդ. ԺԸ. գ. ԺԷ. 18.
19։ ԻԵ. 6։) այլ * Սահակաւ կոչեսցի
քեզ զաւակ, ‖ (ԻԱ. 12։) Եւ զոյն
զինակ զաւակ իմանայ՝ի խոստման անդ,
թէ * ի զաւակի քում օրհնեսցին ամ
ազգք երկրի։ ‖ որովհետև օրհնութի
ամ ազգաց տիրապա ոչ ըս մարմնական
բարեաց իմանի, այլ ըս հոգևորակա-
նացն. որ չէր կատարելի՝ի ձեռն բազ-
մաց զաւակաց, այլ միոմն՝ որում իսա-
հակ օրինակ միայն էր։ Ապա առա-
քեալն յօրինակէն առ Ջմարտութիւնն
իմաստասիրելով ասէ, թէ ամ բացա-
յայտաբար Ջգրատարանեաց միական
Թոռնէն, թէ զաւակի տուր, որ է ս՛ն, օրհ
նակաւն՝ի միակ որդին իսահակ։ Եւ
զայսպիսի մեկնաբանուն ոչ ոք կարօղ
էր յերկբայս արկանել, կամ ոևար հա-
մարել՝ երբեմն պօղոսի մտացն կարծել
դիւս. վա՛ զի ոչ միայն ինքն խորհէր
զայս նովին հոգւով որով խոստմունքն
եղեն, և որով գրեցան, այլև բազում
վարդապետաք հրեից՝ զայնպիսի խոստ-
մունս իմանային խորհրդաբար՝ի վե
քին։ Այնմ իսր հրեութենէն ջատագով
քարոզիչք ոչ ունէին անհետանութիք
՝ի բաց վազել՝ի զօրութիք ձեռնարկու-
Թեանն։

Մնայ այլևս քննելի, թէ զինչ կամ ո՞
իմանի ասացօր՝ ըՀոն ս՛ն։ Որմանք ըս
օդոսինոսն՝ խորհրդեամբ կամ բարոյա-
պէս իմանան զքա, ՚ի զնաւատացեալս
՚ի հրէից և՝ի հեթանոսաց, որք յօգա-
կապուըս կազմեն զմի մարմին միացել՝ի
քա։ և այս է հոգևոր զաւակն աբրահամ
մու, որում լինի խոստումն երկնաւոր
ժառանգութեան։ Բայց այլք իմանան
զնա ինքն զքա, զպատկական խոստացեալ

աբրահամու՝ յանձն խոտակայ՝ի ձեռն
որոյ կատարելի էին բովանդակ խոստ-
մունքն այ, և նովաւ ունէր ժառանգել
աբրահամ զանեղիս բազմութիւն որդւոց
աւետեաց։

Երկիր իմաստքս առաւել ընտանի են
և ըս կարգի բանից առաքելոյն։ վա՛ զի
յեզական Թուոյն զմիութիւն զաւակին
ցուցանել, որ՝ի բուն յիրականն քս ՀՀ-
մարտի, և ոչ՝ի բարոյականն՝ի հաւա-
տացեալս, որք յատկապէս խոսելով բնմբ
ասին, քան Թէ մի՝ Կա ինքն քս է զա-
ւակն աբրահամու՝ ոչ միայն՝ի ձեռն
որոյ կատարելոց էին խոստմունք, այլև
որում եղեն խոստմունքն զվնաւորաբար
զի նա ժառանգեսցէ նախ, և ապա ժա-
ռանգեցոյց ամ հաւատացելոց իւրոց
զերկինաւոր օրհնուին։ Ապ յաղագս
այսր բանի՝ և բովանդակ վարդապե-
տութիւնն, զոր՝ի կարգիս առնէ առա-
քեալն, տես բազմինչ՝ի մեկն. հռոմա-
գլ. Ը։

17. Բայց զայս առեմ, ընդեղ յառաջ-
քան հաստատելոյ՝ի ս՛ն օրինն
որ չէ ըզեւթիւր և երեսուն ամ
եղեալ, ոչ ըոչնչել խոխտել առ՝ի խա-
ղանելոյ զաւետիսն։

Ասյս է ասա հետևութիք երկուց ան-
ցելոց տանգ. իբրպի յետ յիշելոյ զուխ-
մըն այ՝ առ աբրահամ, և բացայայ-
տելոյ զիմաստսն նոր, աւարտէ զձեռնարկ
կութիւն՝ զոր սկսաւն էր։ Բայց զայս
առեմ. այ այս է ապաքէն զոր ասէն կա-
միմ, զոր դիտեմ եզրակացուցանել, Թէ
ընդեղ յառաջքան հաստատել յն՝ի ս՛ն.
(ամ օրինն՝ի ս՛ն յ՛ն.) Լաւինն չունի յա-
ռաջքան, և՝ի ս՛ն. բայց այլ Թարգմանք
ընԹեռնուն։ Եւ զասն հաստատել, որ
դնի՝ի մերս և՝ի լատինն, իմանի ըստ
յոյնին՝ վաւերացուցել, հաստատուել
եղեալ։ Իմաստքն են. զայն կտակ՝ զոր
ինքնին կանխաւ հաստատեաց աս-
աբրահամ, և իրաւացոյց զանազան
օրինակաւ, յաշխարհ կրկնելով և երդ-
մամբ, և Հանդիսական արարողութիք,
և կրօնիւք Թլփատութիք, և երկարա-
ժամանակեայ արձանագրութիք ատե-
ղելով յորդւոց յորդիս, և զայնպիսի
կտակ՝ որ հաստատեալ՝ի ս՛ն, իբրև՝ի
նմա և նովաւ կատարելի, ոչ բնաւ կա-
րեն

բեն խախտել, կամ ունայնացուցանել օրէնքն առնելք ի ձեռն մովսեսի յետ չորեքհարիւր և երեսուն ամաց, առ՝ ի խոխտելոյ զաւետիս. (ոմ օրին. զաւետիս ոմ:) ոյ այնպէս տիպատցուցանել զկրօտական կիր զուարճ ոյ, մինչ զի խոստմունքն եղեալք առ աբրահամ՝ անգործ մնայցեն: Յորժամ ոճ ուխտ վաւերացեալ են անջնջելի կոչաց ընդ աբրահամ, խոստանալով զերկնաւոր ազգս՝ ի զաւակի նր՝ ի քս, ոչ յայն սակս յետ հարիւրաւոր ամաց եռ զօրինան, զի առաջին ուխտն խափանեսցի. անմարթե է կարծել, թէ այս յետինս հնացուսցէ զառաջինն. չէ բնաւ հաւանելի թէ զոր նահապետացն տաճմանեալ ոճ հաւատալ և տալառել, որուց նոյ ցրտահայեալ փոփոխել: Եւ սակայն յիրաւի խափանել զայն այն խոստմունք, եթէ օրէնք բերելին զօրինելի և զարդարել, կի եթէ հաւատք քրի չէին բաւական՝ ի կատարումն խոստմանցն. ոյ և զնի ձեռնարկ առաքեալ:

Ապա ըս ասացելոցս՝ յերից տանց բաղկանալ ամբողջ հաւաքաբանելի այսպիսի: Ըստ հաւարակաց իրաւանց՝ ոմ կնոջ կիր զդայն օրինաւոր՝ եթէ մարդ կայնի, և եթէ առաւել և ոճայնի՝ անեղծանելի է և անայլայլելի: Իսկ արդ՝ ոճ յառաջնի ուխտ հաստատուն եղ ըս աբրահամու՝ օրհնել ոմ ազգս՝ ի զաւակի նր՝ ի քս. և նոյնպ զառնել զերկրայինն զաւետն: Ապա ուրեմն անհնար է խափանել այմ ուխտի յետոյ եկեալ օրինօքն մովսեսի:

Զխոստումն առ աբրահամ կոչէ կոչեցոյն պաուհաս՝ ասացեալ ի 16 ոանն. իբր զի լեհպէտ առ իսկութէն հաստատուն կոպիկ՝ խնդրի մահ կոպիպրին, որ չունի տեղի՝ ի խոստմանն ոյ առ աբրահամ, սակայն գոյ այն՝ որ առաւել է. ոյ անփոփոխութէի խոստացողին, որ յաւէտ զօրէ՝ ի հաստատութէի խոստմանն՝ քան առ մարդիկ՝ մանն կոպիպրին: Եւ դրէլ, զի ոճայնին խոստումն այն հայէր՝ ի մահն քրի՝ օրինակեալ զնմաննն խաչակալ, և նովաւ առ նոյր զհաստատութէի իւր: Տես և յնր. բայ· Թ. 16. 17:

Իսկ հաշիւ չորեքհարիւր և երեսուն ամաց՝ ըս սովորական մեկնուն առեալ է՝ ի ժամանակէ անտի, յորում նախ առաջին եղև բան խոստմանն առ աբրահամ մինչև՝ ի ժամանակ եդիպտահայկան ազատուն իէլացուց, յորում ընկալան զօրէնսն՝ ի լեռնն սինա: Ոչայս թիւ ամաց յայտնապէս բացատրէ բնաւիրն եօթանասնից, (ելից ՃԼ. 40.) յասելն· * Եւ բնակութիւն որդւոցն իէլի՝ զոր բնակեցին յերկրին եգիպտացոց, և յերկրին քանանացւոց՝ ինքեանք և հարք իւրեանց, ամք չորեքհարիւր և երեսուն: ‖ Համեմատ այսմ ունի և թարգմանութին սամարացւոց· ուր երբայական ամբողջ դնելով զնոյն թիւ ամաց, ոչ յայտնապէս բացատրէ զպանդխտութէի յերկրին քանանու: Ոչ հակառակ այսմ, այլ միաբան իսկ է ասացելն ոճն առ աբրահամ, (ծննդ· ԺԵ. 13.) թէ զամս չորեքհարիւր պանդխտիս եղիցէ զաւակ քո, և չարչարեացեն յօտար ազգաց· զոր և երկիրդրեաց պետ առեփանոս յաւոնախօսուէն: (Գործ· է. 6:) Վասն զի այն ամբ հաշուելի են յետ ծնունդեղոյն խաչակալ, որով ակիզբն եղև պանդխտութէի որդւոցն աբրահամու, և վշտանալոյ նոյ՝ ի մեծ օտար ազգաց· յորս չաւելեալ և զժամանակն՝ որ յառաջին աւետեացն առ աբրահամ, բռ վանդակին ամբ չորեքհարիւր երեսուն: Սոյն հաշիւ նշանակէ կայ՝ ի զրկագիր օրինակս, ի լուսանցս բնաբանիս՝ այսու ոճով· * Աբրահամ հն ամեաց՝ ի ծնեալ սահակ կ· յակոբ ղէ· յովսէփ ճԺ· յեգիպտոս ճկէ· մինգամայն ՃԸ: ‖ Ոչ Աբրահամ եօթանասուն և հինգ ամաց էր՝ երբ նախ առաջին ընկալաւ զաւետիսն այ, և եղ՝ ի խառանէ· (ծննդ· ԺԲ· 4:) և՝ ի հարիւր ամի կենացն ծնաւ զնա սահակ· (ibid· 5·) և այսպէս յառաջին օրհնութէի անտի կան ամբ 25: Իսահակ վաթսնամեայ ծնաւ զյակոբ· (ibid· 26.) յակոբ՝ ի ծնանելն զյովսէփ՝ էր իբր ամաց ՃԼ· և չորից ամաց ըս հաշուելոց ժամանակագրաց· իսկ յովսէփ եկեաց զամս հարիւր և տասն· (ծննդ· Ծ· 22.) յետ մեռանելոյ նր բնակուէն իէլացւոց յեգիպտոս մինչև յէլեան անտի՝ զամս հարիւր քառասուն և չորս· և այսպէս զումարին միանդամայն ամբ 433:

Ալլք համառօտ և այսպէս առնեն զհաշիւն: Յառաջին օրհնութէն աբ-

բա-

բահամու մինչ՝ ի ծնունդ իսահակայ՝ ամք 25. յիսահակայ՝ ի ծնունդ յակոբայ՝ ամք 60։ Ամք յակոբայ՝ ի մտանելն յեգիպտոս՝ 130 (ըստ ծննդ. խէ. 9։) ի մահ անտի մինչ յելն յեգիպտոսէ՝ ամք 215. և ըստ ամք 430. և յառաջին ամի անդ ելանելոյ նոցա ոտն օրէնք ի լետն սինա։

Ասացաք վերագոյն՝ թէ զայս հաշիւ ամաց սկսանին սովորաբար Թուրէ՛ի ժամանակէ անտի, յորում զառաջինն եղև խոստումն այլ առ աբրահամ։ Բայց ոմանց ժամանակագրաց անհմանալի երևի՝ թէ իէլացիք կացել իցեն յեգիպտական պանդխտուէ զամս 144, զի զամս 215. այլ ընտրեն ասել, թէ՝ ի մտանելոյն յակոբայ յեգիպտոս մինչև յելն անցեն ամք իբր 400։ Եւ ըստ այսմ նաև զնոսատուէն իմանան զայն՝ որ առ յակոբ եղեալ իբր երեսուն ամաւ յառաջ, յորժամ գարձ արարել՝ ի միջոզեւտաց բնակեր՝ ի լուզ և երևել նմա այլ, հաստատեաց առնա զխոստումնն եղեալ յառաջնի առ աբրահամ։ (ծննդ. ԼԵ. 9. 10։) Եւ այսօրիկ առնուն ապացոյց, զի առաքեալն ոչ ասէ, զկատկն եդել կամ արարել յայլ, այլ հաստատել. այ վերսին երկրորդեալ առ յակոբ։ Ջսոյն կարծիս պնդագոյնս ջատագովվէ կնոսրոս կալինոս յՀաան՝ ի Հառն պատմական և ժամանակագրական հնոյ կոակարանին։ (Գիրք Ղ. ղԼ. Ժ. ժա. ԺԶ. ԺՀ. ԺԸ։)

Առ դիտաւորութէն առաքելոյն չկբինչ խորհ, եթէ յաբրահամ կամ՝ ի յակոբայ հաշուիցին ամքն չորեքհարիւր երեսուն։ Բայց գործ է Հշդրտել, թէ՝ ի բնաբանիս իմանայցէ զնոսատուէնն եղել յանուանէ առ յակոբ. ուր ինքն՝ի վեր և՝ ի վայր յատկաբար զաբրահամ անուանեալ։ Եւ ոչ բառն հաստատեալ օժանդակէ կարծեացդ. զի ոչ առասյաք ըստ յունին նշանակէ՝ վաւերացուցեալ. և նովին բառիւ ասի՝ ի 15 տան, զնարգկան հաստատել կտակ. ուր ոչ նշանակէ՝ վերսին երկրորդեալ, այլ հաստատութիւն օրինաց արարեալ։ Առ տէրեւս զայն դիտել արժան է, զի ոչ վայրապար այսպէս Հշդով յիշատակէ առաքեալս զժամանակ օրէնսդրութէն. այլ զի իբր աղդահամարով լինի ցուցանել՝ եթէ որչափ կրսեր էին օրէնք քան զաւետիսն. յետինն այն և մանաւանդ առեալ ի՛ լացաւոց ըստ մարմնոյ՝ ոչ իւիք խափանիլ էր Հնոց աւետեաց՝ որ ըստ նուր ոտ ազգաց տայր զորհնութէ, այլ մանաւանդ՝ ի նմա հաստատեալ, նոր վաւ զկատարուն ընդունելոց էր։

18. Քանզի եթէ յօրինաց անտի է ժառանգութիւնն, ապա ոչ ևս յաբեղայն. բայց աբրահամ աւետեաց ընծրհեաց է։

Ցուցանէ այսու զանախալ հետեւումն ասացեալ ձեռնարկութէն, թէ արգարև խափանիչն աւետիքն աբրահամու՝ եթէ օրինօքն կայր անհունել Հոգևոր ժառանգութէն. ուստի յոյնն և այլ թարգմանք պատճառական շաղկապաւ ասեն, չի էրէ ևն։ Ջբայն է՝ որ՝ի յոյնն զորուէ կայ, բացատրէ նաև ասորին. (մի օրէն. էր։ ժառանգորիւն, ի սակաւ, ժառանգորի։)

Եթէ արդարև ասէ՝ զորուէ օրինացն մովսէսի, պահպանութէ խորանաց և արարողութէց տաճարի է Հոգևորա՛ կան ժառանգութէն խոստացեալ աբրահամու՝ առ ակաւ երկրին քանանու. եթէ արդարութէ, սրբութէ՛ի մի զայց, բարեկամութէ ըստ այ, իրաւունք ժառանգելոյ զերկինս անմահ կենօք՝ կախեալ կայէն՝ ի պահպանութէ օրինաց. Հարկաւ զհետ դայ՝ թէ ոչ Հայաբէացն, ոչ ևս՝ի զորուէ խոստմանն այլ յաղոզի այս ամ. ոչ ևս յայսա և՝ ի ձրի խոստմանէն այլ լթի տացուցին ժառանգութէն. ապա ոչ պիտոյ էին խոստմունքն այ. և այսպա հետևէր՝ ի զօրել օրինացն՝ անզօրինալ ձեռային խոստմանցն։

Եւ սակայն լի անտեղութէ է այս. վասն զի աբրահամ աւետեաց ընծրհեաց է. (մի օրէն. աւետեաց։) Աստ ձրիական և անհանգիստ կամաբ խոստացաւ տալ աբրահամու զայն Հոգևոր ժառանգութէն. ի հաստատեն առ աբրահամ զուխտ օրհնութէն ամ ազգաց, ոչ նմա և ոչ ժառանգաց նո զորհնան միջնորդեաց իբրև կատարիչ խոստմանն, այլ միայն զՀոգևոր ազդակցութէն ի ձեռն հաւատոց։ Ապա ի հաւատոց միայն խնդրելի է ժառանգութէն այն. իսկ որք զօրհնան կամին ի նոքա մուծանել

նել՝ կամ իբրև միայնակ պատճառ ժա-
ռանգութեան, և կամ իբր գործակից ընդ
հաւատոյ քոյ, զերկաքանչիւրն կորու-
սանեն՝ զհաւատսն և զժառանգութիւն ։
Ասա հետևութիւն ընդդէմ այնոցիկ հրեայ-
մտացն է, որք ուրեմն ընդ հաւատոյ
լծակցել զօրէնսն ընդ հաւատոց, իբրև
հաստատուն կարծելով յերկուց անտի
խնդրել զարդարութիւն՝ ընդ թէ ի միոյն ։
Ասէ որս ընդդէմ դնէ առաքեալս, թէ
և ոչ ի միոյն շահին ինչ, այլ միով զմիսն
եղծանեն։ Ապա նման իրաւաբանութեց
վերադրոյն, զուր ցուցանելով զմէն
քին։ (ը. 21.) և զնոյն երկրորդեալ առ-
բև. 21 ։ Բայց զի ընդդիմութիւն ոստիկի
ի վեր երևիցէ, թէ առ ինչ ուրեմն
առնուն օրէնք, լուծանել զայս ի կար-
գի ։

19 ։ Ասի զինչ էիցէ օրէնս ։ յանցանացոյց
վասն յաւելման ։ Հնար էիցէ զը-
առնի՝ որոյ խոսփոխ էր, ընդդէմ
հրեշտակաց՝ ի չեռն Մովսէսի ։

Յորմէ ասէ, զինչ ապա օրէնքն ։ Իսկ
օգուտսինոս ի մեկնութեն այսմիկ որոշել
զկարգսումին ։ Ընդինչ ապա ։ օրէնք յան-
ցանացոյց վասն յաւելման ։ Բայց յետոյ
ազդ արար (՝ ի ու գերս նահանջ ։ գլ ։
իդ ։) ընծրելի գոլ հաւատացեալսն։ Եւ
խնամոյն են զոր օգուտ ունիցին օրէնք։
զինչ ասելի՝ կի համարելի է յաղագս
օրինացն ։ մեկեք վայրապար առնուն,
կի՝ ի վնաս իսկ ։ որովհետև ընդ առացե-
լոցդ՝ օրհնուին աբրահամու ոչ միայն
չկատարեր այնու, այլ խափանիւր և ս ։
Պատասխանեն ։ ոչ վայրապար, այլ
յանցանացոյց վասն յաւելման ։ ի պատճառս
յանցանացոյ կի մեզոյ ի վեր եկեն խոտա-
նացն ոչ։ եղանեն իբրև յաւելուած ինչ
այնոյ՝ և ոչ խափանիչ ։ անցաւորութիւն
ընդ անկան ուետնացն աբրահամու ։
և ուետնաբանին քրիստոսի։ Զայս միտս յայտ
առնել բազում յաւելման, զոր առ Հռոմի ։
(ը ։ 20 ։) ասաց՝ ընդ ևրէս անձն։ Ապա
ուրեմն ոտնչելի օրինացն՝ ոչ վնաս իւր
ինչ էր, և ոչ յաւիտեան տևողական,
այլ իբրև առաջամանակեայ կարգաւո-
րութիւն հրամանագիր, ընդդէմ հրեշտակաց
օրոյ խոսփոխ էր ։ (երկու օրին ։ խո-
սփոխ էր ։ ըն ։ խոսփոխ է ։) Զայս
բայ իբրև ներգործական առնու լա-
տինն, այլ որում խոստացեալ էր նոճ ։
բայց ըստ յունին և այլոց կրաւորաբար
իմանալի է ։ այլ որում եղեալ էր խոս-
տումն։ Զոմանք ասա ոմանք իմանան ընդ
օգոստինոսի և հերոնիմոսի՝ զհաւա-
տացեալս բովանդակ՝ որք ի մի քո կա-
պին և միանան հաւատովք ։ որոց և
լեալ էր խոստումն հոգևոր օրհնութեն։
ի յայտնիլ այսր զաւակի՝ ոչ ևս պէտք
էին մովսիսական օրինաց ։ ուստի ոչ
միայն ի հեթանոսաց հաւատացեալն,
այլև հրեայն ազատ մնայ ի յաւելուած
ծոյ անտի ։ ունելով առ ձեռն զլուսն
խոստմանն ։

Բայց այլք սովորաբար ընդ ոսկեբերա-
նին իմանան զայս միակ զաւակն, որում
եղև, և յորոյ ձեռն կատարեցաւ խոս-
տումն այդ ընդ ց. գլուխ օրհնուէն ։ Զայս
միտս առաւել հարազատ ընտրեցաք ի
16 տան ։ Ապա ուրեմն օրէնքն ոչ մե-
այն ըստ ճշմարտութ արդեամցն՝ այլև
ըստ տևողութեն ի քո առնուին զվախ-
ճան ։ և ի գալ նո աւետարդ էր այնու-
հետև գոյութեի տալ օրինաց ։ Ա՛ր որոյ
թէպէտ ոչ յանպէտս տուան օրէնք,
սակայն պիտանութեի նոյ ընդ ժամանա-
կաւ տալմանեցան, այլ մինչ՝ ի յայտնիլ
զաւակին օրհնուեին ։ եթէ անդր և ս
քան զպայմանել ժամանակն ձգել կա-
միջոց ոք, լինի վնասակար ։

Կոբգելհրեշտակաց՝ ի չեռն միջնորդի ։ Ա՛յս
մասն յարելի է առ օրէնսն ։ այ օրէնք՝
յանցանացոյց վասն յաւելման՝ կարգեալ
հրեշտակօք ի ձեռն միջնորդի ։ իսկ
բանն հնար էիցէ ևս, իբր միջանկել
համարելի է ։ Զմեծարանս օրինացն
յայտնէ յաւելուածոյս ։ իբր զի ոչ լիք
մատանոց աշխարհի, ոչ երկրաւոր օրէ-
նադրօք տահմանեցան հին օրէնքն, այլ
երկնել, այ յոյն կարգաւորեալ, յօրի-
նեալ, հրատարակեալ ձայնիւ և զրով
ի ձեռն հրեշտակաց ։ ոսկեբերան ասէ՝
զքահանայս նշանակել ։ բայց յաւելու
և զսովորականն իմանալ ի վեր քան
երկնային հրեշտակաց, որոց սպասա-
ւորութ կատարեցաւ օրէնադրութեին,
թէպէտ և ի հրամանէն այ և ի նո ղէմս
խօսելն ։ Զայս մատակարարուի հրեշ-
տակաց՝ որ նշանակեալ կայ յօրհնու-
թիս մովսեսի, (ելից ։ լիբ ։ 2 ։ 3 ։ 4 ։)
յայտնապէս առնինաքանչաց պերն առ-
փանք

պանոս. (Գործ. Ե. 38.) * Սա է՝ որ
եղև յեկեղեցւոջն յանապատին ընդ հրեշ-
տակին ..... որ ընկալաւ զպատգամս
կենդանիս տալ մեզ ։ ‖ և գկնի . 53 .
* Ոյք առեք զօրէնս՝ ի հրամանս հրեշ-
տակաց . և ոչ պահեցէք ։ * Նմանպէս
առաքեալս գրէ առ եբբայեցիս . (ը .
2.) * Զի եթէ որ ի ձեռն հրեշտակաց
խօսեցաւ բանն՝ հաստատուն եղև ։ ‖ Ն-
Որպէս հայեցեալ լեր ի պատմել մով-
սեսի զօրինադրութիւնն ի լեառն սինէա-
կան՝ ոչ առնել յիշատակութիւն հրեշտա-
կի , (ելից . ժը . ե .) կամեցան ան-
ուամբ հրեշտակաց խմանալ զսկարկու
երևմունս՝ որ եղեն յայնժամ , զար-
ժումն , զՆիւնիւն փողագոչ , զորոտա-
ձայն փայլատակմունսն , զմրրկել հրա-
պայլութիւնն էն . զի և ձեք պատճառս
հրեշտակաց կատարեցան։ Սակայն չէք
պատճառ խուսարկի՝ ի հաստարակ մտաց-
վա զի այն հրեշտակ՝ որ երևեցաւ մով-
սեսի՝ ի քարէ՝ ի բոց հրոյ մարդնայն ,
և խօսեր ի գլխոց այր , (ելից . գ . 2 .
6 .) նորն ինա զնամ պատգամս և
դայանութիւնս , և ոչ էր հարկ յայմ
նուագս յանուանել յիշատակել զնա։

Արդ ասելովն թէ հրեշտակաց պաշտ-
մամբ տուան օրէնք , թէպէտ պատ-
ուական ցուցանէ զայն ընդ զնամ մարդ-
կային օրինադրութիւնս , բայց սկսար-
կէ և զանջրպետութիւնն՝ որ ընդ օրէնս և
ընդ աւետարանն , որպէս խոսիր կայ ընդ
հրեշտակս և ընդ տուօղ աւետարանին։
Ի յեռն դիւրդէ։ Խազումբ ի մկինոյց՝
ոսկեբերան , հերոնիմոս , օգոստինոս ,
և այլք առաջինք և յետինք դիւրդէ իմա-
նան ասս զքո . և զառն ի յեռն մեկ-
նեն՝ կարողութիւն և իշխանութիւն . իբր
ասել . ես հայր ասանդեաց զօրէնսն
պաշտամբ հրեշտակաց՝ բայց իշխա-
նութիւն որդւոյն՝ քոյ , որ միջնորդ հան-
դերձեալ էր լինել մարդեղութեն . առաջ
նորդութ և խնամով միջնորդին քոյ սը-
ման այն օրէնք , պատրաստելով նո-
քօք ժողովուրդն առ իւր գալուստ ։
Կամ , օրէնքն կարգեցան ոչ ըստ մերում
իշխանութէ , այլ միջնորդին քոյ՝ որ վա
մեր կատարեաց զայն , և զանէծսն յին-
քեան ըստնելով՝ ապրեցոյց զմեզ ի մե-
ղաց և ի կապանաց. ուստի և խափանե-
լոյ զայն ոչ իշխանութէ միայն ունի ,
այլև իրաւունս ։

Սակայն այժմ մեկինչք ըստիսնու
և այլոց ընտրեն՝ զմովսէս խմանալ ընդ
նորդ . և այս առաւել տարապատճ բա-
նից դրոց , և սովորական ոճոյ առա-
քելոյս ։ Ապաքէն ընծեռնումք զքնե
լինել միջնորդ այլ և մարդկան , (ա .
տիմոթ . ը . 5 .) բայց զկնի մարդե-
ղութէն՝ և ոչ յառաջ գտանեմք այդմ
կոչման հանդիպեալ . և թէպէտ ի ինքն
ևս տուօղ օրինաց հնոյն , բայց համա-
պատասխաբար ըստ էոր իբրև որդի , և ոչ
իբրև միջնորդ։ Ապա հակառակ կայա-
նայս ընծեռնումք զմովսէսէ՝ կարգել
միջնորդ ըստ և ըստ ժողովուրդնն ընելեան-
ոյն և ոմն ասաց նմա յերևմանն ի քո-
րեբ . (ելից . ը . 16 .) * Նա խօսացի
առ ի քէն ըստ ժողովրդեանն, և նա եղէ
ցի քեզ բերան , և դու եղիցես նմա
յաձակոյս կողմանէ ։ ‖ Եւ մովսէս ինք-
նին ասէ ցժողովուրդն . (ը . օրին . ե .
5 .) * Եւ ես կացի ի միջ ձեր և ես ի
ժամանակին յայնմիկ , պատմել ձեզ
զպատգամսն նոն ։ ‖ Ի՞նչ բանիւ ասել ,
այս էր սովորական զրոյց ի բերանս
հրէից և ի գիրս մարգարէից՝ ի ձեռն
մովսեսի ընկալեալ նոյ զօրէնս և վերա-
նոյն այլ։

Աչքև ի նոր կտակարանի՝ ուր միան-
գամ բաղդատուի լինի նորոյ օրինացս
ընդ հնոյն , միշտ զմովսէս ասէն պաշ-
մօնեայ այնմ , և զայն նորոյս . որպէս
յովհ. ա. 17. * Զի օրէնքն ի ձեռն մով-
սեսի տուան , շնորհքն և ճշմարտու-
թի ի ձեռն յիսի քրիստոսի եղեն ։ ‖ Եւ սոյն առա-
քեալ գրելով առ եբբայեցիս ասէ . (ը.
1. 2.) * Նայեցարուք ընդ առաքեալն
և ըստ քահանայապետ խոստովանութէն
մերոյ ըստ յիսի քրիստոսի , որ հաւատարիմ է որպէս
յինն իւրոյ , որպես և մովսէս յամի տան
նրին (տես և ա. 1. 2.) և յայտնապէս իսկ
զայն կոչէ յաձախակի՝ միջնորդ նորոյ
ուխտիս , կի՞նորոյ կտակարանաց. (ը.
6. թ. 15. ժը. 24.) Իսկ ի կարգի այսր
թղթոյ՝ զայն իբրև կատարիչ աւետեացն
այ՝ դիմագրէ միջնորդի օրինացն . և
բնաբանս իսկ բանադատէ ոչ զայ իմա-
նալ միջնորդ , այլ զմովսէս . վա զի ասէ՝
օրէնքն կարգեցան յայ՝ ի ձեռն միջնոր-
դի . և ըստ յատուկ նշանակաւէ յորժամ
ասէ ինչ եղեալ յայ՝ ի ձեռն ուրուք . ի

յՀՒՆ , զապաստաւորուէ յայս առնէ՝ և ոչ զիշխանուէ ։ և զի յետ հրեշտակաց յիշատակէ զմինջորդն , այսու վայրս գոյն ցուցանէ զմինջորդն քան զՏերէշատակ ։ Ապա մնայ կնքել , թէ յայսմ գեւրազանցուէ նորոյ օրինացս քան ըզհինն , զի այնմ որ գոլով քո իբրև ։ն ։ , նորոյս եղև միջնորդ իբրև ։ն և մարդ ։ Բացատրելի է արդ զոր ՚ի կարգին զանց արարաք , յինչ միտս ասաց զոբէնան յանդ ։ն ։ ։ ։

չևևա դառեալ զմեկնութեի հանդուցիչ մատց։ Յառաջ բերեալ մեր զերևելի խմասան, ընտրեսցուք ըստ կարի զոր ընտանեգոյն մեզ լծուի։

Որք միանգամ յանցեալ տան ինքեորդ զքն իմացան, այսպէս յարմարին զա ռաքելեայս։ Թէպէտ քն իբրև միքնորդեա զօրենսն ի զգուշութի և ի ձանաչ չունի յանցաւածոց, պատրաստեալ այնու զնիչացիս ի կատակ ընորհաց, սակայն ոչ է նա միքնորդ միոյ ժողովրդեան հրէա կանի, այլ հեթանոսաց և՝ և ամենքեան։ Լինելով քն միքնորդ հնոյ կատ կին, ոչ խափանի լինել նաև միքնորդ նորոյ՝ և աւետարանին։ Եւ այսմ ապացոյց, զի և ետ ինքն ի ամենեցուն՝ հրէից և հեթանոսաց։ այսինքն և առ հռովմայեցիս։ (՟ա. 30։) ի միում ետ եզոյց առաքեալս զհասարակաց նիր իբր նամարկուն յարդարացուցանել զհրէ այս և զհեթանոսս։ և զնոյն պատճառ ի կիր առնու ի ՟ա. տիմոթ. ՟բ. 5։ կամ ետ այլոց, զի մի հակառակ լինչ կարծեսցի՝ թէ զիարդ քն լիներ միքնորդ այլ եայլ կատաց, ի միւ բերէ, թէ ետ ըստ խորհրդոց յառաջադրուն իւրոյ ինքն է։ զի և զնոյն նպատակ կացոյց յեր կաքանչիւր կոակի օրինաց և աւետարանին, որոց կատարածն՝ քն է։ և ինքն մոմակս յօրէնադրութենէն էր ընչացաւ մատքն քն։ միւ որոյ այլևայլուեի պաշտօնէից և հրամանաց ոչ այլափոխէ զնորհուրդս կամացն ինչ։

Հերոնիմոս առ քն յարմարելով կազմէ զայսպիսի միտս։ Ինքնորդն՝ ոչ է միոյ առ ինքն, այլ առ այլ ոք։ և զի ետ ինքն է, չկարէր միքնորդ լինել առ ինքն։ Բայց քն որ ընչ ետուելոն ինչ է ընչ հօր, ընչ պաշտաման միքնորդի այլ համարի ի նմանէ միւ մարդկութենէն։ Ոակէ բերան համառօտաբար այսչափ միայն ասէ։ միքնորդն՝ երկուց ոմանց է միքնորդ։ և քն միքնորդ է ընդ ետ և ընդ մարդիկ։ Սոյնպէս ագուշնացին ի քն առեալ ըղբանս յայլևայլ միտս յարմարէ, բայց ոչ ի դէպ առ դիտաւորութենէն բնաբանս։

Ի միւ մոմսեսի առեալ մանաւորաբար զինքնորդն՝ որ յանցելոյ տան, ոմանք այսպէս յարմարին։ Ինքնորդն մոմսես ոչ է միոյ ևէթ, այլ երկուց որո շաբար, այ այ և հրէից յատկապէս, և ոչ քրիստոնէից։ ուստի օրէնադրութիք նի ոչ հայնի առհեթանոսս հատատաւ ցեալս ի քն։ Բայց ետ մի է ամենից՝ հրէից և հեթանոսաց։ և ամենեցուն միօրինակ խնամ տանի՝ հաղորդա առնել օրհնութենցն աբրահամու։

Իսկ ըճնաւոր առեալ ղընաբանս՝ իբրև դրուելոն ինչ հանեալ ի սահմանէ և ի պիտանուելի միքնորդին, պէսպէս օրէ նական մոտէ յարմարուին։ Յետ ատելոյն՝ օրէնքն կարեալ տոհան յայ ի ձեռն միքնորդին մովսեսի, յառաջ առնու՝ թէ զինչ է միքնորդն, և յոր պէտս ի կիր ածեալ, յորմէ և իմաստասիրէ զոր ցուցանելն կամիր։ Ապա ոմանք այսպէս կազմակերպին։ միքնորդ ոչ կացուցաչ նի միում ումեք, կի միոյ կողման, այլ բազմաց՝ կի դէեի երկուց, և այն՝ իր ռովելոց ըճ միմեանս, յորժամ իցէ միք նորդաւն առ ի համոզել։ Եւ զի օրէնք տոհան հրէից ի ձեռն միքնորդին մովսեսի, յայտ է այսու՝ թէ տոարուն ինչ կայր ըճ ետ և ըճ հրէայս։ որոյ վերինչ քանիք իէլացիք ոչ կարէին տանել երևմանն այ իբրև աշաւոր օրէնադրի, այլ զմովսես խնդրէին միքնորդ։ (՟բ. օրին. Ե. 27։) Ապա ուրեմն օրէնքն եղեն իբրև ցոյցք բարկութենն այ, ոչ այնչափ յօդ բարեկամութեի, քան թէ նշանակ անմիաբանուե և խռովուե ըճ ետ և ըճ իէլացիս՝ իբր ըճ յանցաւորս։ և այսպէս ճշմարտեալ ցուցանի այն՝ զոր նախ ասաց, օրէնք չոգոծածոյ էճ յաբէլան։ Իսկ այն՝ ինչ ետ մի է, այսպէս յարմարի առ տոհս իմաստս։ ետ մի զօրավիչեիքեան և նոյն, անփոփոխելի է ի խորհուրդս և ի գործս իւր։ ոչ բնաւ փոփոխէր զծացորութենէ իւր և զբարեկամական ընտանուելենէ զոր առ նահատ պետսն ունէր, և ոչ միքնորդ ի միջն կացուցանէր, թէ ոչ ծանր յանցանս գտանէր յորդիս նի։ այլ ոմն ըճ նախատ հարս ինքնին խօսէր առանց միքնորդի, և տայր նոցա հրամանս հայրականս, նոյնպէս վարէր առ իէլացիս, և ոչ առանդեր հրամանս իսկատ։ ի տպատ նալեօք։ Ըստ միմնուեն՝ եղբակացուե բանին է, թէ օրէնքն ոչ են գործ օրհնուեցն աբրահամու, այլ նշանակ յանցաւորուե հրէից։ Եւ զոյս միտս ընտրէ

րէ կալցէ իբր առաւել Տարազատ:
Դարձեալ, նա ինքն կալցէ և այլք համարին՝ միւս և զանազանուի դնել բանիւս ըստ օրինին և ընդ աւետարանին, այսպէսի իմացումածով: Ի ինքնոյն պէտք են՝ ոչ միոյ ուրուք առանձին, այլ յորժամ ոմն ինչ զարծ ընդ այլում՝ ի տառապառել զգայն, կի զուտս: Եւ զի տիեզ օրինք եին դաշն ինչ ընդ Հրեայս, որով փոփոխական խոստանային պարտիս ինչ առ միմեանս, այլ տալ նոցին զնուագս և զպաշտպանութիւն, և հրէից հատ առմամբ ընդունել այլ: Նմին իրի պէտք եղեն՝ միջորդումն մտնել սուտ նոցին զօրինին: Բայց ոչ այսպէս յաւէ այնմ աբրահամու, և ի նոր օրինս, յորս ձրի են խոստմունք, և առանց արժանեաց ուխտին օրհնութիւք ի տալ տացուսն: Ըստ այն առանց միջնորդի ևս միայն խոստացաւ աբրահամու, և առանց միջնորդելոյ մարդկան՝ նոր օրէնքս ասնդեցան ի քէն, որ է ի ևս ընդ հոգ: Կամ այսպէս: Ա՛ն որ խոստացաւն աբրահամու՝ մի է, և միայնակ՝ ոչ ի կիր առեալ զմիջորդ ի խոստանալն, ոչ զի առանց միջնորդի տալ չէին օրէնս: Եւ այսու յաւելմամբ կատարելացաւ պատասխանի Տարցմանն, էի՛նչ էրէն օրէնս: ցուցանելով յայնմ գերազանց լինել աւետեաց քան զօրէնսն: Իբր զի աւետիքն զմիաբնոքար և ինքնին առնան, իսկ օրէնքն՝ ի ներքս մտնեալ իբր վերադրելք: այն՝ օրհնութիւնց էր, և այս՝ վա յանցաւածոց: առաքինին անաչման ժամանակաւ, երկրորդն՝ ըստ ասմանաս, մինչև եկեսցէ զաւակն: և հուսկ յետոյ՝ աւետիքն ի մէջն ոչ խոսնոյ առ աբրահամ անմիջոց, իսկ օրէնքն պաշտամամբ հրեշտակաց՝ միջորդունելով զմովսէս: Ի սոյն միտս բա ցատրական նոտիս:

Ոմանք այնպէս յայտնէն զնմանսն, ոչ թէ յեզանակ տալոյն զօրէնս ցուցանել՝ թէ չիք արդարանալ օրինօքն: Ի տալ ոչ զօրէնս ի ձեռն միջնորդի՝ յայտ արար զարարիչն իւր առ յանցաւորս: իսկ ոչ ի չիներեան, միշտ միտքան ըստ ինքն և անայլայլելի: ոչ յայնժամ խորչէր ի յանցաւորսդ, նորին և այժմ և միշտ: և զի կայելոյն ըստ օրինօքն՝ յանցաւորք են առանձին իբրև զանձինն, ապա չունին ակնունել առ ի նոցանէ արդարութիւն, այլ մանաւանդ պատժի:

Են և այլք՝ որ լուելեայն առարկութիւն ինչ խորհին, և զգուժունեն ի բանիս. իբր զի կարեր ոք ասել. ուխտ եդեալ ոչ ընդ աբրահամու, կարօղ էր միտք խել զայն՝ հրամայելով զօրէնսն ի ձեռն մովսեսի. զի մարթ է փոփոխումն առնել զդաշին՝ կամօք դաշնաւորացս: Ա՛յսմ պատասխանեմ առաքեալն, առ մարդիկ հնարաւոր է այդ, վա՛ զի փոփոխականք են. բայց ած մի է՝ անփոփոխ, տալ առատաձ պահէ՝ զոր միանգամ տացեալ նոցա. ուստի անմարթ էր յետոյ եղել օրինօքն փոփոխել զուխտն՝ որ ըստ աբրահամու: Աչալուզ գարձեալ. ոչ նիթէ երկու ձեռք են, մին օրինաց և ելեալ ասց, և միւսն՝ աբրահամու և քրիստոս նեից. այլ մի է երկաքանչիւրոցդ, և նոյն առնօղ օրինաց և աւետարանին: Ապա որ զմովսէսն կացոյց միջնորդ ընդ ինքն և ընդ ելելսնոս, նոյն և զքրիստոս նեայս, և նոքաւ օրհնեաց զամ ազգս: Յաստացեալ մեկնուեցս ընտրեացէ իւրաքանչիւրոք զոր և անտրժէ, մանաւանդ զերկուսն յիշատակեալսն ի կալմեթայ. յորս յաւելումբ այլ և երկուս՝ ոչ անհաւանելիս ոմն կարծեմ: Առաքչին, յայն զի ասաց՝ ի ձեռն միջնորդի տուեալ օրինաց, ի վե՛ր ած՝ միջնորդն ոչ է միոյ ուրուք. յո՛ միջնորդ յորժամ ասի՝ ոչ է կապակցառ մի ոք. ոչ է այնպէս որոշել, զի նա միայն իցէ միջնորդ, և այլ ոք չկարիցէ լինել. կի թէ նա՝ որ միում եկաց միջնորդ, այլում չկարիցէ լինել: Ապա քանզի մովսէս կարելացաւ միջնորդ հրէից, ոչ այնմ գձեռ գայ՝ թէ այլոք, յո՛ քա՛ չկարիցէ լինել միջնորդ նաև հրէից. կի՛ թ հակառակն՝ նա ինքն մովսէս չկարիցէ լինել միջնորդ նաև հնեցեանսաց՝ ի ձեռն զուշակութեց և զանազան օրինակաց, որովք նկարագրեաց զնոր եկեղեցիս: Ա՛յսպէս առպատճառ միջնորդի՝ ոչ տարակս պահանջի միաբեի, յո՛ մի լինել, և միամ: Բայց ած ած է. յո՛ յած՝ որ բուն արարիչ ամենեցուն՝ և սահմանիչ օրինաց, հարկաւ իմդրի միասն, զի կարօղ լինիցի ամենեցուն խնամ տանել, և զամենեսին ուղղել

ղնլ՝ի մի կատարած օրինաց և աւետա-
բանին, որ է արդարուե և փրկութե։
Երկրորդ իմաստքն իբր ուղղել կամի
զասացեալն, Թէ մոռնայս եղև միջնորդ
օրինացն առ իեսուս. այլ Թէ ասել.
միջնորդ չնա կռչեմ ըլ մարդկան խօս-
լով, և պիտակ անուանադրութե։ Վա-
զի տիրապէս խօսելով, միջնորդն՝ եՀԷ
՝ի հաշտուե իցէ, և եՀԷ ՝ի դաշնաւո-
բութե, ոչ առ այն է՝ որ մի է և բացարձակ
ինքնիշխան, այլ առ զանազանս՝
որք քնուԷ և կամօք բաժանեալ են ՝ի
միմեանց, և մին չունի իշխել ՝ի վե միւ-
սոյն. որով վա Հարկ լինի այլոց ուրուք
ըլ միջ մտանել, առ ՝ի խօսել զհաշտու-
Թե, կամ դաշինս։ Բայց ոՀ զոլով մի
և ինքնաւեր, իշխեցող սրսի և կամաց
ամենեցուն, ոչ միջնորդաց կարօտանայ,
այլ ինքնին խօսի զրանն հաշտուԷ, և
կռե դաշինս, Թէ և առ ՝ի յայտնել
զկամս իւր՝ մարդով վարիցի։

21. Ի՞նչ արդ օրէնքն հակառակ ինչ էիցէն
առեբացն ԱՅ. (մի օրին. հակա-
առ են.) զա լիցի՞ ՝ի երե փոՀել
էին օրէնքն՝ որ կարէր կենդանի առ-
նել, ապա հաւատք յօրինաց անտի էր
արդարու՞Ն։

Ըստ երկուս դէմս իմանի Հարցումս ա-
մի՝ ՝ի դիմաց Հակառակորդին, առարկ-
ումն առնելով առ բանս առաքելոյն.
յայն կի ասաց օրէնքս անէնս ածին վո-
իսանակ օրհնուեց, և Թէ անպիտան են
՝ի ժառանգել զաւետիս, և ՝ի պատճառս
յանցումանց յաւելան են։ Ա՞ր ոՀ ու-
նի ասել Հակառակորդն. ուրեմն օրէնքն
խափանիչք եղեն խոստմանցն առաքրա-
Համ, փոխանակ օգնելոյ՝ արդել լինին
գործոյ նո. կամ, եՀԷ չէ մարԹ լծոր-
դել զօրինաց պահումին ընդ աւետարա-
նին, զի՞նչ ասես, միԹէ օրէնքն Թշնա-
մի՞ են աւետեացն, և անհաշտելի՞ պա-
տերազմող։ Ոմանք ըՀ ադուիանացւոյն
գասելն՝ յանցուածոց վա, իմանալով ՝ի
մարքուսն յանցանաց, այսպէս յարմա-
րեն զառարկութե։ եՀԷ զարդարու-
Թե որ աւետաբեր խոստացիչ է, օրէնքն
ապին ըստ ասելոյդ, ոչ ահա օրէնքն
հակառակ լինէին աւետեաց։ Կի այս
պէս, եՀԷ ըստ ասելոյդ՝ օրէնք մեղա-
պարտս առնեն և դատապարտեն զըրէ-
նաւորսն, ապա ներՀակ են աւետեացն,
որք արդարացուցանեն և կենդանացնեն։
Երկրորդ, իմանի Հարցումն ՝ի դիմաց
առաքելոյն. իբրև Թէ յետ վՀաբելոյ
զհաստատութե խոստմանցն՝ խրոխտ առ-
դիմախօսս ո՞արդ իշխիցէ անմիաբա-
նուե ասել կի խորՀիլ ըՀ օրէնսն և ընդ-
աւեսին, ուր մանաւանդ օրէնքն զինի
դնան աւետեացն։ Կամ, իբր ամբաս-
տանելով զՀակառակօրսն ասէ. զիարդ
Համարիք զօրէնսն Հակառակ լինել
աւետեացն, տալով նմա զարդարու-
Թի աւետեացն պահել է։ կի, զիարդ
ներՀակիքդ աւետեացն դնէք զօրէնս,
ընծայելով նոյ զայլ ՃանապարՀ արդա-
րացուցանելոյ զմարդիկ։

Ըստ իւրաքանչիւր մեկնութե ՝ի վերայ
դայ ուրացականն, Ֆա՜ լիցի. ոչ քնաւ
խորՀելի է այդպիսի Հակառակութե.
ոչ յիմոց ասացուածոց, և ոչ ըՀ Ճշմա-
րիտ քնամբ արժանէ անմիաբան ասել
զօրէնս ընդ աւետեացն, այլ կարի Հա-
մախոՀս և միաՀնչիւն. զոր ՝ի յայտնի
տան ցուցանէ ուղղակի. իսկ ասս ընդ-
դէմ շրջէ զառաքութե, Թէ արդարե
Հակառակ լինէին, եՀԷ որպէս Տրեա-
կանքն՝ յօրինաց անտի Հայցելի
Ճշմարիտ արդարութե Ճշմարիտ։

Ջի էին փոՀել էին օրէնսն։ Եթէ օրէնք
մովսիսականք այնպէս կարդել էին յիս,
զի կարօղ իցեն կենդանի առնել զմարդ,
ապա երբէք զՀոգին կենդանացուցիչ
՝ի ձեռն շնորՀաց, յարուցանել ՝ի Հո-
գևոր կեանս արդարութե, և ՝ի նոյնս
պահել կենդանական գործովք ՝ի միրոյ
և ՝ինքերին ուղղութե, զարթնուցանել
՝ի մարդիկ զոյս կենացն յաւիտենից.
և միով բանիւ, եՀԷ յօրէնն Տասա-
տեալ կայր խոստումն շնորՀաց, և զ-
րութե արդարացուցանելոյ, ապա Հա-
փաք, չի իսկայն և ոչ ըստ Համարման
ևեՀԷ՝ յօրինաց անտի էր արդարու՞Ն.
(յումանս է. բայց էր ասեն և այլ Հարց-
մունք յայլոսմ, արդարո՞Ն։) Ա՞յն ար-
դարութե Ճշմարիտ՝ որ աւետեացն էր
պահել, յօրինաց անտի ներգործելի՝
Թէ արդարև կայր յօրէնս անդ զըրու-
Թիւն արքարութ. և յայնժամ չիրաւի
օրէնքն Հակառակ լինէին աւետեացն.
զի դնէր զարդարութե գործոյ Հակա-
ռակ արդարութե Ֆաւետաց. և զՀետ
գայր՝

գայր՝ բառնալ ՚ի զառաջին ուխտն ՚ի տալն զօրէնս։ Ապա ուրեմն ըստ վարդապետութեան Հակառակորդացն՝ որք ընդ հաւատոց կարևոր համարին և զօրէնս առ ՚ի իրկուէթ, հնուևի աներկբայ՝ թէ օրէնք ներհակ լինին աւետեացն ։ այ. ուստի գոյ նոցն երկիւղ՝ զի չկամելով զօրինան Քրիստոսի, զրկեսցին ՚ի ժառանգելոյ զաւետիսն։ Բայց ըստ մերում վարդապետութեան՝ զի ասեմք, թէ օրէնք ոչ խոտոնման գնեանս , այլ ուսուցանեն ՚ի հաւատոց անտի ակնունել, այսու ոչ հակառակ՝ այլ միաբանս վկայեմք լինել օրինացն ընդ աւետեաց . զոր և ցուցանեմ ։

22 . Այլ էրէնէցին գէր՞ զՔինէսն ընդ ձեզ ։ զի աբեթէն ՚ի հաստատ անդ ՚ի յեր ՀԷՑ փոյն հաստատելոյ ։

Գիր՞ միաւորական խմանալի է ըստ յառնականին . և սովորաբար մեկնիչք ընդ ոսկեբերանին և Հերոնիմոսի առնուն փոխանակ գլխաւոր մասին գրոց , ըստ փոխանակ օրինաց աւանդելոց գրով և ՚ի տախտակս . և իմաստն են ։ Օրէնք հրամանաք իւրեանց էնէցին , ըստ ցուցին փակելոյ , իբր գերի կապելոյս ընդ անբուռթեք մեզաց՝ զՔինէսն , ոչ միայն զորս յետ օրինացն կացին , այլև զեղեալսն նախ քան զօրէնս . յանդիմանեցին զանմեղսին մեղաւորս լինել , և այնպիսի մեղաւորս՝ որք իւրեանց կարողութ ոչ ունին արդարանալ ՚ի գործելոյն , կի զգուշանալ յապագային ։ Եւ զայս կրկնակի վճարեցին օրէնքն , մի՝ յայտնելով օրինաւորացն զայն յանցանս՝ զորս ոչ ինքեանք , և ոչ առաջինքն քան զնա համարիէին ՚ի մեղս . և մեսս և՝ զի փոխանակ զաստանալոյ առաւելս և վատթարացան բազումք , և զանէծս օրինացն յինքեանս ձգեցին ։ Ապա օրէնքն ցուցանելով Տրէից զախտ իւրեանց , միանգամայն զանկարուածին ՚ի բժշկել գործով իւրեանց , պատասխանս արարին զնոսա, և ստիպեցին այլ ուսուել ինդրել զդարման և զաղաութեք . օրինակ ինն , ոմն ասէ Տերոնէ մոս , գաւառս զանցաւոր ոք գտեալ փակէ յարգելանս , և քննութեք ասյ դնէին պարտաւորութեան . Թողէ զնծութեք իշխանին ներել զնէասն՝ եթէ կամիցի ։ Ջէնէնէ այլազգ և առնու հեթռնիմոս . յօ օրէնք իրրև բանս պահեալ տի եղեն Տրէից . որպս զի օրինական կապանաքն արդ ելուալք , և ՚ի ծառայութեք Տրամանացն սկսեալք , պահեցին ՚ի գալատս աւետեացն : Բայց ոչ այնչափ յարմարի . զի ըստ այդմ մուց ասել զպատ էր՝ փակեցին ՚ի մեղաց , և ոչ ընդ դէր ։

Այլք ոմանք պատշաճ համարին գէրս իմանալ ըստ ինքեանս զովանդակ պաճալին գիրս զօրինացն և զմարգարէից . իբրև թէ ոչ օրէնքն միայն՝ այլ համօրէն գիրք, կամ ևս գրուքն ցուցին յանցաւորս և դատապարտս՝ զՔինէսն , յօ ոչ միայն զմարդիկ առաջին դարուց , կամ զՀեթանոսս չանկեալս ընդ օրինօք , այլև զհերեսիս խրատելոյ՝ բայց օրինապանցս զամենեցունց զանգատանն գիրք՝ մեղաց պատս լինել , և անդերձանելիս ՚ի պատուհասս : Ըստ այսմ լծորդ է առացեալսն առ Տհռովմ. (գ. 9.) * Յառաջագոյն իակ մեղադիր եղեաք Տրէից և Հեթանոսաց , ամենեցուն ըստ մեղօք լինել լոյ . ‖ զոր և ցուցանէ անտանօր բանիւք գրոց : Ոմանք Տայելով յայն՝ զի յորմ փոխանակ գաստ՝ զՔինէսն , դնէ չէզօք , ֆոպ , յօ զամենայնս , մեկնեն այսպէս . գիրք վկային ըստ մեղօք լինել՝ ոչ միայն մարդկան , այլև ևմ ջանից նոցն և զօրութեն , իբր ՚ի չարիս յօժարեալ , և ինքեանն առեցօղ բարւոյն ։

Զէ աբեթէն : Օրէնք և մարգարէք յայն ասկս ցուցին զպատասխանութեք ևմ մարդկան , և զկարողութեն նոյ , ոմն զի աւետիքն , յօ խոստացեալ բարիք աքրահամու , ժառանգութեք օրհնուէն , արդարուե , և փրկութեք , պարզևեալ ցին հաւատով յսի քնի՝ այնոցիկ որք ՚ի նա հաւատային , ոմն զի ամենեքին անյուսացեալք յիւրեանց արդարութեն՝ ՚ի հաւատս քնի յարդոհսցին . զի ոչ գտեալք յօրէնս և ՚ի բնական գործս զդարման բժշկութեք , ապաւինեսցին ՚ի զաւակն քնի , որով խոստմանքն ՚ի գլուխ ելանէին : Այս էին կամք օրինացն , զի պարտաւորելով զմարդիկ՝ իբր մասամբ ցուցանիցեն զկատարիչ խոստմանցն : Ապա ուրեմն ոչ եթէ միայն հակառակ չէն աւետեացն , այլ մանաւանդ վասն նոյ առ՚ան , և ՚ի նոյն նպաս-

նպաստաւորք ի տոպրումն, զոր և յաջորդաւն առաւել բացայայտել։

23. Վասնզի հաւատն էին ընդ օրհնօղն փախել տալով ի հանդերձեալ հաւատն՝ որ յայտնելոց էին ի մէզ։

Հաւատս ասէ՝ ոչ դիմանօթութեամբ կամ զներգործուն հաւատոցն առ ած, որ միշտ կայր յաշխարհի, և նովաւ արդարացան առաջինքն. այլ յատուկ զծանօթութեամբ աւետարանին կամ նոր օրինացն, զժամանակ գալստեան քրիստոսի յորում հաւատք ընդհանուր քարոզեցան։ Մինչեւ հասնել էր ասէ ժամանակ քարոզել աւետարանին, մեք հրէայքս ընդ օրհնօղն, ընդ տէրութիւն օրինացն մովսիսի, կամ յաւիտեան հին իրք ընդ ցանկով փակել պահեա, կամ ընդ խնամարկուն, ոչխ ընդ ձեռամբ դաստիարակի, և կամ ընդ խիստ արգելման, ոչխ ի ձեռն պահապանի։ Զկերպանչիւրք իմաստս նշանակեն վարդապետիս և մեկնիչք։ Համեմատ անցեալ և յաջորդ բանից առաքելոյն, զոր և պահոն օրինաց վկայէ. մինչ զի մանդամանայն վարել առ իեսուայիս զգործ դաստիարակի, և խիստ կապողի. մանաւանդ ի երկոքինն իսկ ամն են իրս. ունց նախանձաւոր դաստիարակի, ոչ միայն հրահանգել զանգիտն, այլև զանխրատն պատուհասել բանիւ և գործիւ։ Զայս արարին և օրէնք առ իեսուայիս. հրամանօք զարժանն ուսուցանէր, սպառնալիօք և երկիւղիւ իբր պարտաւոր ամրաւիակեր. այլ զի անշնազանդ եղեն, յանէծս կապէր իբրև որդիս ատելիս. և ցուցանէր զնոսա յանցաւորս իբրև զնեղեմանսան օտար բացեալս յօրինաց։

Ասաւ օրինակաւ առաջնորդեր ի հանդերձեալ հաւատն՝ որ յայտնելոց էին ի մէզ. զի ի հաւատսն յատաջագոյն խոստացեալ աբրահամու, որ յիւրում ժամանակի յայտնելոց էին քրիս. և առաքելովք նր. և յայտնելոց ի մէզ, կամ առ մէզ հրէայքս նախ, ոչխ և օրէնք նոցին տուան։ Յայլ թարգմանս չէք ի մէզ. և բովանդակ այս հատուած այսպէս յարմարելի է ըստ շարագրին. ի հանդերձեալ որ հաւատսն էին յայտնել. այսպէս բացատրեն և այլ թարգմանք. ուստի

տի մեր ընդ հրէսն կրկին բառիւ զնոսն սպառնի ժամանակ նշանակէ, ասելովք հանդերձեալ և յայտնելոց։ Կման շարագրութեամբ է և ի բանն հռոմ. (ը. 18.) * Հանդերձելոց փառացն՝ որ յայտնելոց են ի մեզ. ։ ուր ըստ յունին, փառացն՝ որ հանդերձեալ են յայտնել ի մեզ։

Յայտնել ասէ զհաւատոցն. զի գերբնական գոլով միայն յաստուածային յայտնութենէն լինի ճանաչելի և հաւանելի, և ոչ բնական լուսով մտաց կամ մարդկային գիտութեամբ։ Եւ դրձել, յայտնիլ ասէ ընդ բացայայտ տեղեկութեամբ խորհրդոցն, որ պահեալ կայր ի ժամանակ նոր օրինացս. ուր ի հինն պատրաստակաւ և թաքուն էր ամ։

Արդ՝ բանիւս մեկնեաց զառաժամանակեայ պաշտօն օրինաց. իբր զի խրատուբք և պատուհասիւ յայտնելով հրեից զօրինազանցուին, զպայտնեթի առնու. ցան ծանր ախտաւորութեամբ իւրեանց, և պատրաստացին ի խնդիր բժշկին. որով յատաջընթաց լինէր նոյ յընդունելութեան հաւատոց քոյ։ Զայսդն և արդիւնք իրացն հաւատարմացուցին, ասէ օգոստինոս. զի վաղվաղակի յետ չարչարանաց քոյ բիւրաւորք ի հրեից հնչեցք ի հաւատս, մերկացան յընչից և յընտանեաց յանձնառութեամբ ամ վշտաց առ ի զղենուլ զքո. և յայնոսիսի ստացուածս ոչ վոքր նպաստս մատոյց նոյ վարժուցն օրինաց։

24. Այսպէս դպրեցն դաստիարակ եղեն մեզ ի քրիստոս, զի ի հաւատոցն արդարասցուք։

ի նախատացելոցն հաւաքի եզրակացութենէ երկմանեայ. մի՝ զոր դնէ յայտ տան, թէ օրէնք ծառայող են աւետարանին՝ և ոչ հակառակ. և միւս՝ թէ դադարեք ծառայութեան նր ի գալ աւետարանին, որ էր գլխաւոր առաքելոց քարոզ տան։ և զայս կարգէ ի յայտ

Դաստիարակ, զոր և մանկածու ասէմք ընդ նշանակութեամբ յոյն բառին ֆեդագոգոս, իմանի խնամածու կամ վերակացու կալ դնալ ի տեսչութեան մանկան տղայոյ, որոյ գործ է ակնածել մատաղ հասակն ընդ ամ վերատակարաց, վարժել յօգ-

տակարան, աւանդել զմեզ ուսմունս, և ՚ի պատշաճ ժամանակին յանձն առնել զնա ՚ի վարժապետ բարձրագոյն ուսմանց, կամ ՚ի տուգանութիւն ժառանգութեան ծնողաց։ Վասն որոյ դաստիարակն ոչ է տիրապէս վարդապետ մանկանն կամ ՚ի ծնող. և գործն նոր ոչ իշխանութիւն է և մշտաւոր, այլ ծառայական և առժամանակեայ ։ Ջանազանութիւնն ազգային և այրական հասակի ՚ի մարթեականէն փոխաբերի ՚ի բարոյականս կատարելութիւն՝ ոմն իւրաքանչիւր մարդոյ, նոյնպէս իւրաքանչիւր ազգաց և ժողովրդոց ։ Ազգն իչելեան զազգայնութիւն վարէր ժամանակ յեղիպտական պանդխտութեան, այն ինչ կարօտ գոլով նախկին ուսմանց ձեռնաշատութեան, դիւրաշարժ ըստ ազգային յիմն սահեցմանն աչառից ։ որով և ոչ բաւական ՚ի ժառանգել զհզօրս օրհնութիւնն խոստացեալ աբրահամու ։ Ջայս և մարգարէիւն վերահաստիր ասէ. (Ովսեայ. ժա. ։) * Տղայ էր իչէլ, և ես սիրեցի զնա, և յեգիպտոսէ կոչեցի զորդիս նորա ։ Ի զորոյ զխորհուրդ նմանութեանն մերկացեալ նաև առաքեալ ՚ի յաջորդ գլուխ ։ (ւ. 2. 3.)

Ոմին իրի յառաջատեսութեան ոչ հայրաբար սիրով խնամ տարել տհասութեանն իչելեան ժողովրդոց, եւ նոյ զդաստիարակ զօրինացն մովսիսականս՝ վարժիչ նոքօք ՚ի կարևոր կրօնս ոչ ըստ զանազան արարողութեանց. զի պահեսցին ըստ կարի յանկրօն շաւղաց հեթանոսաց, և պատրաստացոյնք լինիցին յընդունելութեան բարձրագոյն ուսմանց աւետարանին ։ որով կատարելոց էին աւետիքն արբրահամու ։ Ապանց այսպիսի նախակրթութեան եկել քոյ առ ազգն հրէական, ոչ աւելի քան զդասուրս ՚ի նոսա քան յայլ ազգս հեթանոսաց. և դժուարին էր ՚ի թանձր և յատապնդիմարթ խակութեանն անտի վերակոչել զնա յանօր վարդապետութեան հասուցոյ։

Ընդ այսորիկ ոչ ամ չշմարտութիւն հեռևէ ցուցանել առաքեալս ։ Ազգ օրինաց փոխաբեալ էին ՚ի Աստուած, ընդ որոյ հակառակորդ ոգեացն ազգայնոց դաստիարակ կոչեցան օրէնքն, ՚ի ս յ ։ (յայլ թարգմանս չիք յ ։) առ ՚ի տատապնդել առ քա չշմարիտ վարդապետն արդարութեան. խնամածու եղեն մեզ և նախակրթօղ մինչև ՚ի գալուստ քրիստոսի, մինչև ՚ի յայտնել զերազոյն օրինաց նոր ։ էն ՚ի հոգևոր արքայութենէ, որպէս զի հաւատովք քովն առանձնեսցեմք զչշմարիտ արդարութիւն, զոր աւետիքն խոստացան, և օրէնքն ցուցանէին կատարելի՝ ոչ ինքեանք, այլ հաւատովք խոստացեալ զաւակին Աբրդ՝ ելեն ՚ի կարգ դաստիարակի են օրէնք, ապա ոչ հակառակ են աւետարանին, և ոչ սիրօղ, կի բուն վարդապետ ։ ազգայքս ոչ ՚ի նմանէ ակնունիմք առանալ զդիտութիւն և զժառանգութիւն ։ Տասակ մեր լրացաւ ՚ի կատարման ժամանակին ։ վճարեաց նա զնոր պարտս, և յանձն առնէ այսու հետև զդաստիարակելս իւր ՚ի ձեռս հաւատոցն։

25 ։ Ոչ էքէ էչէն հոգոյն, ոչ ևս ընդ դաստիարայս էմ։

Ահա խոստո դադարումն օրինաց ։ զի յորժամ եչէն հոգոյն, ոչ քովիս յայտնեցան հաւատքն, յորժամ լցաւ ժամանակ հաւատոց կի աւետարանին առ ՚ի սիրել մեզ և ժառանգեցուցանել ըզխոստացեալ բարիսն, ոչ այլևս ընդ դաստիարայս էմ, ոչ ևս միամբ ըստ արարակութեաբ օրինաց ։ Գալուստ հաւատոց իմանի՝ թէ ընդհանուր ժամանակ նորոց օրինացս, և թէ առանձին կոչումն և ընտրելութեան հաւատոց յիւրաքանչիւր հաւատացեալ ։ մինչ զի ոչ միայն արդեամբք ընտնօղք հաւատոց, այլև գեա անընդունակքն ազատք են ՚ի լծոյ օրինաց ։ վա զի ծագումն արևուս աւետարանին անպիտանացուցանէ ըզփայլումն ճրագի օրինաց առ այսոսիկ և ս որք դեռ փակիչ ունին զաչս մտաց ։ Իսկ ասելն, ոչ ևս էմ ընդ խնամօք օրինաց յայս առնէ զանհնարութիւնն, միանգամայն և զանպատշաճութիւն ։ ոչ ոչ և ս կարելիք է դաստիարակութեան խնդրել յայնմանէ, որ չունի այլ իշխանութեան, և դադարեալ իսկ ՚ի դոլոյ ։ և անկը նարին յանցանք են կոչեցելոց ՚ի բարձրագոյն ուսմունս՝ զմանկական վարժմունս նախամեծար դնել, և ՚ի նոյնս դառնալ ։ որպ որ զճրագ խնդրիցէ ՚ի ծագման արեգական ։ Այսպէս լի և անտե-

անեղութիւնէ՝ որդւոյ Հասելոյ ի լման
օրինաւոր ժառանգութենէ, ի խնամա-
կալս յարիլ երբեք ծառայ:

Արդ ասէ, Թէ ի լրման ժամանակին
հնութեանն՝ ոչ էս ամենեսեան տղայոց ան
հրաժանելոց՝ և անկատարից ուսմանէ
և հասակաւ. յորինաւոր հասակն կո-
ւսուցանէր ժամանեցեալ. վարդապետան
և Հայր քրեբելեացւոյ յաշխարհի. ի ձեռս
նոր յանձն եղեալ այսու հետեւ. նա ու-
սուցանէ և դպրանէ հասուստուն կե-
րակրովք հաւատոց. հոգի նր կենդա-
նացուցանէ, սէրն առդուցանէ. յորդի-
ութիւն մատք ոչ ծննդեամբ հա-
ւատոց՝ ու ի ժառանգել զարդարու-
թիւն. Զի՞նչ այլ պէտք դաստիարակի՝
երկիւղէն զվեղ նոմանեցի ծառայա-
բար. եթէ յետ յայտնութեան հաւատոց
բռնադատէին օրէնքն, ոչ ևս լինէին
դաստիարակ, այլ թշնամի և հակառա-
կող աւետարանին. և որք տակաւին զո-
րինսըն գալ կային, յայտ առնեն՝ Թէ
չև ևս հասեալ են աւետիքն. նախա-
մինն դնեն աւետարանին, ոչ Թէ ան-
կատար իցէ կամ խոնարհադոյն քան զո-
րինս. և յերկոցունց իսկ վերծանել դը-
տանին, ոչ ըստ Տարբն կալով և ոչ ընդ
դաստիարակաւ. վասն զի օրէնք այժմ
անհնարինք են յամբողջ պահպանու-
թենէ. և ոչ հաւատք մնան՝ որոց զդաւ
սիրաբանութենի օրինաց խնդրեն: Ջայս
ամ զնկուցանէ առաքեալն ի Տմա-
ռսա բանիս. և յառաջին դէմն ասէ-
լով, ոչ ևս էջ ընդ օրինացն իշխանու-
թենէ, այլ մեք Տրէայքս, ակնարկէ կողմ
նակի՝ Թէ ևս առաւել հեթանոսք ան-
սիրելիք են, իբր այն որք ոչ բնաւ ըստ
դաստիարակութենէ օրինացն մտել էին:

26. Ապա ամենեքին որդիք ես յհա-
ւատս ի Ցս ՅՍ:

Ցուցանէ այսու՝ ամենեցուն առհա-
սարակ ազատ լինել ի կապող օրինաց:
Ոչ ասն զի ամենեքին ասէ, այլ ոչ միայն
Տրէայք, այլև դուք հեթանոսքդ որ-
դիք ես. յորդիութիւն ոչ կոչեցաք.
յառաջն օտարք եղով ձեր ոչ միայն յօ-
րինաց՝ այլ և յայ գլխովին, այժմ զրե-
ցայք ի համար որդւոցն ոչ հասելոց
ի չափ ու ի ժառանգել զարիսն ոչ.
արդէն մտիք ի մասն ժառանգութենէ,

հաւատովք ի Ցս ՅՍ, այսու խոչ՝ զի հա-
ւատացիք ի քրիստոս, որով ընկալաք զՀո-
գի նր: կամ, ի Ցս ՅՍ, մարթի և յարել ըս
ամենց ի բայն էս. ոչ որդիք եղեալ
ոչ ի ձեռն յոչ քրիստոս ընդունելով զՀո-
գւոյս:

Ցանգեալան յառաջին դէմն խօսէր,
ենս ասելով, Ցս կամ Ցդ, լմանալով
գիշերայս. այժմ յերկդ զմս կացոյց
զբանն. լուծանելով զծածուկ առաք-
կոյսն հեթանոսացն հաւատացելոց.
զի ունէին ասել, ոչ Տրէից դաստիա-
րակ առնան օրէնք, նոյնպէս և մեզ ոչ
ասնի լինիցին որով ածիցիմք առ քն:
Ոչ ուղիղ է ասել՝ ջանդ ձեր. վասն զի
դուք իբրև զհաւատացեալս ի Տրէից
ամբարձաք հաւատովքն ի պատիճ
որդւոյ. ժառանգութենէն ոչ ձեզ առաք
ջն եղաւ. սէրն և Տոգին սիրէն ձեզ
յաղաւութենէ աւետարանին. և նոյն
անպատշաճութենէ լինէր ձեզ՝ ոչ Տրէից,
եթէ ծառայական օրինացն և երկիւղի
կամիք ի ներքոյ կալ: Ապ երեսացիս
յառաջեաց կռապաշտութիւն, ապա
օրէնք, ապա աւետարան. իսկ դուք
անդստին ի կռապաշտութենէ ածայք
ուղղակի ի լոյս աւետարանին. և լի-
ներ խոտորումն մեծ, եթէ զկնի աւե-
տարանին զդրենան մեծարիք. և զառ-
ի նոցանէ լուեալ դաստիարակին՝ վերս
կացու ձեզ կացուցանիցէ վոխանակ
քրիստոսի:

27. Որ ի քրիստոս ի ՅՍ մկրտեցարուք, զՅՍ
զգեցեալ էք. ՅՍ խոչ:

Բացայայտաբար ցուցանէ՝ Թէ զնոյդ
ասնեսքին անխտրաբար որդիք են ոչ:
Որ քրիստոս (յայլ օրին, որ.) ո ոք և
իցէ, յնմ ազգէ և ի կարգէ, ի ՅՍ մկր-
տեցարուք, մկրտեցայք յանուն քրիստ,
մկրտութիւն ընկալայք զդաւանութենէ և
զկնիք քրիստ, անպնդելի ասիտիւ յոգւ-
յայք յաշակերտութիւն քրիստ, այդպէս
սիրգ ՅՍ զգեցեալ էք: Ազգ առնե ա-
կնբերան, Թէ բան կարգի ասելոց էր,
յոյ ծնեալ էք՝ որով և որիք եղեալք:
Ասկայն զնոյն կամեցաւ ասել այլով
հրաշալի օրինակաւ. զի եթէ քրիստ
է ոչ Տշմարիտ, և դուք զնա զգենուք,
յայտ է ասէ՝ զի զարգին ոչ ի ձեզ ու-
նիք, նմանութիւն ի նա փոխակերպիք,

զնորայն ազգակցութեի և զոխով կերպա-
բանաց բերկով ի ձեզ։

Յարացուցիչ զդեցմանն Յանուցանել առաքեալս զներքին և զՀարազատ միա-
սորութեին՝ Հանդերձ փոխակերպմամբ ի նոյն ինքն զդեստս։ վասն որոյ ղդե-
նուլ զքո իմանի՝ այնպէս մօտուար և
բնաւանի լինել առ քո, ոչ մարմին առ
զդեստս։ և այնպէս նմանակերպել ինա
և երևելագոյանել, ոչ զդեցոյն ի զդես
Հանդերձին։ Օ՜այս ևծայնին կերպարա-
նակցութի ներգործել միրտութեին կա-
տարելագոյ յայնոսիկ, որք ևՀաւա-
տոց ունին յերդն և զխմանութեի վա-
րուց քոյ, շնորՀօք նոի և սիրոյն և ևմ
որբարար պարգևօք առլցեալք։ Խոկ
անկատարապես կրեն յանձինս՝ որք մի
այն Հաւատովք և կնքով միրտութեի
յղեցեալք են ի քէ։ Տես զատացեալսն
ի բանին Հռոմ։ ԺԴ։ 14։ Բայց առա-
քեալս անորոշաբար զամենեցունց ա-
ռն՝ զգեցեալ զքո։ զի զորութեի միրտու-
թեի իւրեին ունի ազգել զկատարեալ
Նմանակցութեի քոյ, Թէպէտ և ոչ ամե-
նեքին արդեամբք ի նմին վայելին առ
Հզգուեի իւրեանց։ վն որոյ Թէպէտ
ևմ միրտելոք միտրնակ կրեն զկնքիք
քոի, այլ ոչ ամենեքին պայծառ զնոյն
վայելեցուցանեն։ ամենեքին են քոի,
այլ ոչ ամենեքին ևս քոի։ որպիք են ևս
ևս կոչման, այլ ոչ ևս բնաւանութեի ամե-
նեքին։ Քաս առաջնոյն միայն նկատել
աստանօր՝ ասի, չէ խոիք։ Օ՜այս յա-
ւելուած՝ յորմէ և այլ Թարգմանք չու-
նին յայտնապես, այլ ասեն՝ զքո զդե-
ցեալ էք, ոչ ես Հրէայ, ոչ Հեթանոս
են։ ուր իմանի, ոչ Հրէայն որոշի, ոչ
Հեթանոսն։ զոր միտս բացայայտելով
ասաց, չէ խոիք։

28։ Ոչ Հրէի, և ոչ Հեթանոսի։ ոչ ծա-
ռայի, և ոչ ազատի։ ոչ արուի, և
ոչ Իգի։ զի ամենեքեան դուք մի էք ի
յս յիս։

Նոյն է բանս ևս ասացելոյն ի յա։ կորն։
(ԺԲ։ 13։) որպէս և առ կողոսացիս։
(Ջ։ 11։) Օ՜ի մի ասիցէ Հեթանոսն՝
Թէ արդարև Հաւատովք ամենեքին ի
քէ միացաք, բայց զոյ ասկաւելն առա-
ւելութի Հրէին՝ սակս օրինացն դաս-
ուարակելոյ նոի։ ասէ առ այս, մի Հո-
գար, մի աւաղեք իբրև յառնեգոյն վե-
Ճակեալ քահոյ։ Ա՛կրաւութեն և Հա-
ւատովք բարձաւ ևմ որոշումն ոչ մի-
այն ազգի, այլև զանազան վիճակաց
մարդկան և բնութեի։ Եթէ Հրէայ էիք՝
սերեալ յաբրահամ, և ևէ գրաւոր օրէն
նօք և կրծիւք ծնեալ։ եթէ Հեթանոս,
յայլ ևմ ազգէ՝ զատուցեալ յաբրահա-
միանց՝ բնական կամ քաղաքական օրի-
նօք վարեալ։ եթէ ծառայ, ի սորկու-
թեի ծնեալ, անազգի և իշխեցեալ։ եթէ
ազատ, յաղնուական առնմէ, մեծազգի,
իշխանաւոր։ եթէ արու, Հզոր և պա-
տուական զրիւք բնութեի։ եթէ կի,
տկար և խոնարՀագոյն բան բնութեի։
Ա՛յսոքիկ արտաքոյ քրիստոնէութեի
միայն պահին զիւրեանց զանազանու-
թեի ևէ առաւելին և ևէ նուազին։ բայց
ևէ քաւական կնքոյն դատելով, ոչ լաւա-
գոյն է Հրէայ քան զՀեթանոս, ոչ պա-
տուական ազատն քան զծառայ, ոչ
վսեմագոյն արու քան զկի։ Ջհատա-
տուն և զմեական արուձևաւ ազգի և
ծնունդեան՝ ի բաց տանելով, ևէ նոյնա-
ապես ևս ևնայնպատուականէ զատ-
բերութեին՝ որք Հանդիպմամբ են և
սատականք։ իբրոյն առ արդարութեին
որ ի Հաւատոց՝ չիք խորութի, եթէ
մեծատուն իցէ ոք կամ ազքատ, եթէ
քաջնուն կի անանուն, եթէ Հանճա-
րեղ կամ անՀանճար, եթէ գիտնական
կի անգէտ, եթէ Հիւանդ կի առողջ,
բարեկիրթ կամ Թշուառ, քաղաքացի
կամ շինական։ բաղմազանակ կամ
անորդի։

Ջէ ՀԷՆԷՏԷՈՆ ԳՈՏ Ա էՏ Ի ՏՒ։ (յո-
մանս, ՀԷՆԷՏՒՏ։) Ամենեքիքն իբրև ի
քէ սերեալք Հաւատովքն՝ մի են առանց
խորութեի։ Հաւատարապես կոչին և
պահին ի նոյն կզորդուեի քոյն։ կամ
ևէ ասկերբերանքն՝ ի ՏՒ, ցի ի նմանա-
կերպուեի ևէ քոյի զմի կերպարան ու-
նեն։ շրջին ոչ ի ձև Հրեշտակի կամ
Հրեշտակապետի, այլ քոյ՝ բովորից ևեւ
կամ, միանան ի քոյ, որպ Հայր և որ-
դի յինքեանս։ Ա՛յն ևծայնաշար ծնունդ
միրտութեի՝ միեւթէ կնքոյն և Հաւա-
տոց ի նոր ազգակցութեի վերատեղ-
ծէ զամենեսին, ընկղմեալ խապատ զնո
որոշումն՝ որ ատրև է քան զնծայինն.
ձուլէ զնաւսն ի մի զանգուած, յո-

բոյմ

ասէին։ բայց չէք յաղերսանդրեան օրինակն և՛ լատինն։ Ասէին ասա միաւորական իմանի ըստ ամ թարգմանութեանց. զորոկ ազգ առնէ հերոնիմոս, թէ վերագոյն յաղագս քրիստոսելով, բազմաւորական եղ զասելսն (՚ի 16 ասն.) իսկ ասա՝ միաւոր. վասն ի միում քրիստ ամ լրութիւք պատշաճին խոստմունքն այ, իսկ բազում մարդկան՝ մանաւանդ։ Ասդ՝ քանզի ասաց, զասակ եք աբրահամու, զի մի՞ ըստ հարձորդեացն կարդի իմացին, որք արտաքս՚ի ժառանգութենէն էիցան, զդուշանայ յասելոմածոյս։ Դուք աբրահամու հոգևոր զոլով որդիք, ժառանգ էք խոստացելոյ նմա օրհնութեն՝ ըստ օրինակին ասացայ. այնմ բարութիւն որ աւետեաց ընդհերեցաւ աբրահամու, բաժանորդք էք մարմնակից քրիստ զոլով ձեր։ նա ինքն քրիստ, որոյ անդամք եղայք, ոչ զիւր անուն և զորդիութիւն ձեզ մանանաւորեաց, նոյնպէս զխոստումն երկնային բարեացն ժառանգեցուցանել ըստ խոստմանն այ։

Եւ ասա ընդ ձեր ժառանգակցութիւն զուարճացեալ խայտայ ծերութիւնն աբրահամ, հայր արդարոց ազգաց բազմաց լինելով, թէպետ և մարմնական նէ որդիք յաչսդին ըստ պատիճ ձեր, և՛ ի ծառայի կարդ նուաստացուցանել կամին, զհին օրէնսն թերևս լինելով զհրեայսն։ Ելիցն ասա պարծանք նոյ սակս զերազանցութեան ազգատոհմին, և առաւելութեան օրինաց. զի մարմնակցութիւն ձեր ըստ քրիստ սակս հաւատովքն կացոյց զձեզ որդիս և իրաւամբք ժառանգս աբրահամու՝ առանց մարմնապէս ծնունդեան և առանց օրինաց։ ձեզ այսուհետև՚ի դէպ են ծշմարիտ պարծանքն առ ած. իսկ օրինաց վարժուցին և նախանձաւորութեի ոչ միայն անպիտան լինիցի, այլև՚ի նախատինս վառաց որդիութեի ձերոյ։ Ացէք մնացէք ուրեմն՚ի ձերում պատուիրի, և յառաջական ժառանգութենէն քրիստ զոյգ և հաւատար ընդ ծշմարիտ աբրահամեան։

ԳԼՈՒԽ ԻԹ

1 Ասեմ զայս, զի որչափ ժառանգաւորն մանուկ է, ոչ ինչ զատի ծառայէ, թէպէտ տէր է ամենայնի, 2 այլ է հոգաբարձուաց և տնտեսաց մինչև ցժամանակ կարգելոյ հարցն։ 3 Նոյնպէս և մեք, երբ մանուկ էաք, ի ներքոյ տարերաց աշխարհի էաք ստրկացեալք։ 4 Իսկ յորժամ եհաս լրումն ժամանակի, առաքեաց աստուած զորդի իւր, որ եղև յազգէ կնոջէ, եղև ընդ օրինաւք, 5 զի զընդ օրինաւք գնեալսն ազատեսցէ, զի որդեգրութիւն առցուք։ 6 Եւ զի էք որդիք, առաքեաց աստուած զհոգի որդւոյ իւրոյ յսրտս մեր, որ աղաղակէ՝ Աբբա հայր։ 7 Ուստի ոչ ևս ես ստրուկ, այլ որդի. իսկ եթէ որդի, եւ ժառանգ աստուծոյ քրիստոսաւ։ 8 Այլ յայնժամ ոչ գիտէիք զաստուած, ծառայէիք նոցա որ ոչ են բնութեամբ աստուածք։ 9 Իսկ այժմ գիտելով զաստուած, այլ ևս ճանաչեալ յաստուծոյ, զիարդ դառնայք դարձեալ առ տկար և աղքատ տարերսն, որոց նորոգ ևս ծառայել կամիք։ 10 Զաւուրս պահէք և զամիսս և զժամանակս և զտարիս։ 11 Երկնչիմ զձէնջ, մի՞ գուցէ ունայն վաստակեցի ի ձեզ։ 12 Եղարուք ինձ նման, զի և ես ձեզ նման եղէ, եղբարք, աղաչեմ զձեզ։ Զինէ ոչինչ վնասեցէք։ 13 Գիտէք զի տկարութեամբ մարմնոյ աւետարանեցի ձեզ առաջին անգամ։ 14 Եւ զփորձ ձեր ի մարմնի իմում ոչ արհամարհեցէք, եւ ոչ անարգեցէք, այլ իբրև զհրեշտակ աստուծոյ ընկալարուք զիս, իբրև զՅիսուս քրիստոս։ 15 Ուր է ուրախութիւն ձեր։ Վկայեմ ձեզ, զի եթէ կարասցէք, զաչսդ հանեալ տայիք ինձ։ 16 Ուստի եղէ թշնամի ձեր՝ ճշմարտութիւն ասելով ձեզ։ 17 Նախանձին ձեզ ոչ բարւոյ, այլ կամին զձեզ զատուցանել, զի զնոսա նախանձեսջիք։ 18 Բարի է նախանձիլ ի բարի միշտ, եւ ոչ միայն ի ներկայ իմում ժամանակի։ 19 Որդեակք իմ, որոց կրկին ցաւիւ ծնանիմ, մինչև կազմեսցի քրիստոս ի ձեզ։ 20 Կամիմ ի ներկայ լինել առ ձեզ այժմ, եւ փոխել զձայն իմ, զի տարակուսիմ ի ձեզ։ 21 Ասացէք ինձ, որ կամիք ընդ օրինաւք լինել, օրէնսն ոչ լսէք։ 22 Զի գրեալ է, թէ Աբրահամ երկու որդիս ունէր, մի՝ յաղախնոջէ, եւ մի՝ յազատէ։ 23 Այլ որ յաղախնոջէ՝ մարմնաւորապէս ծնաւ, եւ որ յազատէ՝ խոստմամբ։ 24 Որ ասի առակ. սոքա են երկու ուխտք, մի՝ որ ի լերինն Սինա, որ ի ստրկութիւն ծնանի, որ է Ագար։ 25 Զի Ագար լերինն է Սինա յԱրաբիա, եւ նմանի Երուսաղէմի ներկայի, որ ստրկանայ ընդ որդիս իւր։ 26 Իսկ Երուսաղէմ վերնայն ազատ է, որ է մայր մեր ամենեցուն։ 27 Զի գրեալ է, ցնծա ամուլ որ ոչ ծնանիս, բեր ուրախութիւն եւ ցնծութիւն, որ ոչ երկնչիս, զի բազում են որդիք ամլոյն, քան թէ որ ունի զարն։ 28 Դուք, եղբարք, որդիք խոստմանն էք, որպէս Իսահակ։ 29 Այլ որպէս յայնժամ որ մարմնաւորապէս ծնաւ, հալածէր զհոգևորն, նոյնպէս եւ այժմ։ 30 Այլ զի՞ ասէ գիր. արձակեա զաղախնոյն եւ զորդի նորա, զի ոչ ժառանգեսցէ որդի աղախնոյն ընդ որդւոյ ազատին։ 31 Վասն որոյ, եղբարք, ոչ եմք աղախնոյ որդիք, այլ ազատին։

ԳԼՈՒԽ Ի

1 Զոր ազատութեամբ քրիստոս ազատեաց զմեզ, կացէք ի նմա, եւ մի՛ դարձեալ ի լծոյ ստրկութեան բռնեսջիք։ 2 Ահա ես Պաւղոս ասեմ ձեզ, զի եթէ թլփատիք, ոչ ինչ օգտիցի ձեզ քրիստոս։ 3 Վկայեմ ամենայն մարդոյ թլփատելոյ, զի պարտական է ամենայն օրէնս առնել։ 4 Ոչ ոք արդարանայ յօրէնսն, զատեալ էք յքրիստոսէ, որ յօրէնսն արդարանայք, ի շնորհացն անկարուք։ 5 Մեք հոգւով յհաւատոյ զյոյսն արդարութեան ակնկալեալ եմք։ 6 Զի ոչ թլփատութիւն ինչ է քրիստոս Յիսուս, եւ ոչ անթլփատութիւն, այլ հաւատք որ գործի սիրով։ 7 Լաւ վազէիք, ո՞վ արգել զձեզ ոչ հնազանդել ճշմարտութեան։ 8 Ոչ է համբաւ այդ ի կոչեցէ զձեզ։ 9 Փոքր մի խմորն զամենայն զանգուածն խմորէ։ 10 Վստահ եմ ի ձեզ ի տէր, զի ոչ այլ ինչ խորհիցիք, բայց զի որ խռովէ զձեզ, կրիցէ զդատաստանն, ով եւ իցէ նա։ 11 Եւ ես, եղբարք, եթէ զթլփատութիւն դեռ քարոզեմ, զիարդ հալածիմ։ Ապա ուրեմն ջնջեցաւ գայրութիւն խաչին։ 12 Երանի թէ եւ կտրեսցին որ խռովեն զձեզ։ 13 Զի դուք, եղբարք, յազատութիւն կոչեցարուք, միայն մի՛ զազատութիւնդ ձեր ի պատրուակ մարմնոյ տայք, այլ ծառայեցէք միմեանց սիրով։ 14 Զի ամենայն օրէնք ի մի բանի լցին, այսինքն՝ սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո։ 15 Եթէ զմիմեանս կերանիցէք եւ ուտիցէք, զգուշացարուք, մի՞ գուցէ ի միմեանց կորիցէք։ 16 Ասեմ զայս, զի հոգւով գնասջիք, եւ զցանկութիւն մարմնոյ մի՛ կատարիցէք։ 17 Զի մարմին զհոգւոյն ցանկանայ, եւ հոգի զմարմնոյն, զի սոքա միմեանց հակառակին, զի մի՞ զոր կամիցիք, զայն արասջիք։ 18 Եթէ հոգւով առաջնորդիք, ոչ էք ի ներքոյ օրինացն։ 19 Եւ յայտնի են գործք մարմնոյ, որ են պոռնկութիւն, պիղծ, շնութիւն, 20 կռապաշտութիւն, դիւթութիւն, թշնամութիւն, հակառակութիւն, նախանձ, բարկութիւն, հերձուածք, 21 նախանձք, սպանդք, արբեցութիւն, ագահութիւն, եւ այլ այսպիսիք, զորս յառաջագոյն ասեմ ձեզ, որպէս եւ ասացի, զի որ զայսպիսիսն գործեն, զարքայութիւն աստուծոյ ոչ ժառանգեսցեն։ 22 Իսկ պտուղ հոգւոյն է սէր, ուրախութիւն, խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, 23 հեզութիւն, ողջախոհութիւն, ընդդէմ այսպիսեաց ոչ է օրէնք։ 24 Եւ որ քրիստոսի են, զմարմինն խաչեցին ընդ ցանկութեանցն եւ ընդ կրից։ 25 Եթէ հոգւով կենդանանամք, հոգւով եւ գնասցուք։ 26 Մի՛ լիցուք ունայնասէր, միմեանց զայրացուցանելով, միմեանց նախանձելով։

ԳԼՈՒԽ Ի

1 Եղբարք, եթէ եւ առիցէ մարդ զանցանս, դուք հոգեւորքն ուղղեցէք զայնպիսին հոգւով հեզութեան, զանձն քո նայեցիր, մի՞ եւ դու փորձիցիս։ 2 Միմեանց զբեռինս կրեցէք, եւ այսպէս կատարեսջիք զօրէնս քրիստոսի։ 3 Զի եթէ ոք կարծէ զանձն իւր թէ ինչ է, մինչդեռ ոչ է ինչ, զանձն իւր խաբէ։ 4 Եւ զգործ իւր ամենայն քննեսցէ, եւ ապա ի նմա միայն պարծանք ունիցի, եւ ոչ ի գործս ուրեք։ 5 Զի իւրաքանչիւր զբեռինս իւր կրեսցէ։ 6 Եւ ուսուցանիցի բանին ամենայն ոք զամենայն բարիս ընդ ուսուցչին։ 7 Մի՛ խաբիք, աստուած ոչ ծաղրի, զոր ինչ ոք սերմանիցէ, զայն եւ հնձիցէ։ 8 Զի որ սերմանէ ի մարմին իւր, ի մարմնոյ զապականութիւն հնձիցէ, եւ որ սերմանէ ի հոգի, ի հոգւոյ զկեանս յաւիտենական հնձիցէ։ 9 Եւ բարի գործելով մի՛ ձանձրանայցուք, զի ժամանակի իւրում հնձեսցուք, եթէ մի՛ լքանիցուք։ 10 Ապա ուրեմն մինչդեռ ժամանակ ունիմք, բարի առնիցուք ամենեցուն, եւ մանաւանդ տանն հաւատոյ։ 11 Տեսէք զի որչափ գիր ձեռնագրեցի ձեզ ձեռամբ իմով։ 12 Որ կամին զարտաքինս գեղանալ, նոքա ստիպեն ձեզ թլփատել, միայն զի ի խաչին քրիստոսի չհալածիցին։ 13 Զի եւ թլփատեալքն իսկ ոչ զօրէնսն պահեն, այլ կամին զձեզ թլփատել, զի ձեր մարմնաւ պարծեսցին։ 14 Ինձ ոչ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչին տեառն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ խաչեցաւ, եւ ես աշխարհի։ 15 Զի ոչ թլփատութիւն ինչ է եւ ոչ անթլփատութիւն, այլ նոր արարած։ 16 Եւ որ զայս կանոն հետեսցի, խաղաղութիւն եւ ողորմութիւն նոցա եւ իսրայէլի աստուծոյ։ 17 Ուստի եւ ոչ ոք ինձ դժուարացուսցէ, զի ես զսպանակս տեառն Յիսուսի մարմնոյ իմում կրեմ։ 18 Շնորհք տեառն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի ընդ հոգւոյ ձերում, եղբարք։ Ամէն։

ԳԼՈՒԽ Ի

1 Պաւղոս առաքեալ ոչ յմարդկանէ, եւ ոչ մարդկան միջնորդութեամբ, այլ յՅիսուսէ քրիստոսէ եւ յաստուծոյ հաւր, որ յարոյց զնա ի մեռելոց, 2 եւ ամենայն եղբարքն որ ընդ իս են, եկեղեցեաց գաղատացւոց։ 3 Շնորհք ձեզ եւ խաղաղութիւն յաստուծոյ հաւրէ եւ տեառն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի, 4 որ ետ զանձն իւր վասն մեղաց մերոց, զի փրկեսցէ զմեզ ի չար աշխարհէս յայսմանէ, ըստ կամաց աստուծոյ եւ հաւր մերոյ։ 5 Որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից։ Ամէն։ 6 Զարմանամ, զի այսպէս վաղվաղակի դարձարուք ի նմանէ որ կոչեաց զձեզ ի շնորհս քրիստոսի, յայլ աւետարան, 7 որ ոչ է այլ ինչ, բայց միայն կան որ խռովեն զձեզ, եւ կամին զաւետարանն քրիստոսի փոխել։ 8 Եւ թէ եւ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանիցէ ձեզ զոր ոչ աւետարանեցաք ձեզ, նզովեալ լիցի։ 9 Որպէս ասացաք յառաջագոյն, եւ այժմ կրկին ասեմ, եթէ ոք աւետարանիցէ ձեզ զոր ոչ ընկալարուք, նզովեալ լիցի։ 10 Զի արդեօք զմարդիկ հաճեցուցանեմ, եթէ զաստուած։ Եթէ մարդկանց հաճոյ լինէի, ոչ էի ծառայ քրիստոսի։ 11 Զի ոչ ուսայ զայն ի մարդկանէ, եւ ոչ ընկալայ, այլ յայտնութենէ յիսուսի քրիստոսի։ 12 Զի լուարուք զիմ կենցաղավարութիւնս ի ժամանակի յայսմ ի հրէութեան, զի ի գերազանց ի հալածէի զեկեղեցի աստուծոյ եւ աւերէի զնա, 13 եւ յառաջադէմ էի ի հրէութեան քան զբազումս ազգակիցս իմ, եւ ի մեծ նախանձուն էի ի հարանցն իմոց։ 14 Իսկ յորժամ հաճեցաւ աստուծոյ որ զիս ընտրեաց յորովայնէ մաւրէ իմոյ, եւ կոչեաց զիս շնորհօք իւրովք, 15 յայտնել զորդի իւր ի մէնջ, զի աւետարանեցից զնա ի հեթանոսս, ոչ անմիջապէս ետու լսել մարմնոյ եւ արեան, 16 եւ ոչ ելի յերուսաղէմ առ առաքեալսն որ յառաջ իմ էին, այլ գնացի յարաբիա, եւ դարձեալ դարձայ ի դամասկոս։ 17 Ապա յետ երից ամաց ելի յերուսաղէմ տեսանել զքեփաս, եւ մնացի առ նմա տասնհինգ աւուրս։ 18 Եւ զայլ ոք ոչ ետես ի առաքելոցն, բայց զյակոբոս զեղբայր տեառն։ 19 Եւ զոր գրեմ ձեզ, ահա առաջի աստուծոյ, զի ոչ սուտ եմ։ 20 Ապա եկի յասորիս եւ յկիլիկիա։ 21 Եւ էի անծանօթ երեսօք եկեղեցեաց հրէաստանեայց որ են ի քրիստոս։ 22 Այլ միայն լուեալ էին զի որ հալածէր զմեզ յառաջագոյն, նա այժմ աւետարանէ զհաւատն զոր յառաջագոյն աւերէր։ 23 Եւ ի ինձ փառաւորէին զաստուած։

ԳԼՈՒԽ Բ

1 Ապա յետ տասնչորից ամաց ելի կրկին յերուսաղէմ ընդ բառնաբայ, առեալ եւ զտիտոս ընդ իս։ 2 Ելի ըստ յայտնութեան, եւ ետու նոցա զաւետարանն զոր քարոզեմ ի հեթանոսս, առանձինն ազնուականացն, զի մի՞ ունայն վազեցի կամ վազեմ։ 3 Այլ եւ տիտոս որ ընդ իս էր, որ հելլենացի էր, ոչ ստիպեցաւ թլփատել։ 4 Եւ զայն վասն կեղծաւոր եղբարցն որ ներմուծեալ էին, որ ներմուծեալ էին լրտեսել զազատութիւն մեր զոր ունիմք ի քրիստոս Յիսուս, զի զմեզ ստրկասցեն։ 5 Որոց ոչ կամեցաք ենթակայ լինել ժամ մի, զի ճշմարտութիւն աւետարանին մնասցէ ընդ ձեզ։ 6 Եւ ի նոցանէ որ ազնուականք էին, թէ ինչ եւ իցեն ոչ ինչ ինձ տարբերի, զի ոչ ընդունի աստուած զդէմս մարդոյ, զի ազնուականքն ոչ ինչ ինձ աւելի ետուն։ 7 Այլ ընդհակառակն, որ տեսին զի ինձ հաւատացեալ է աւետարանն ի հեթանոսս, որպէս պետրոսի ի թլփատութիւնն, 8 զի որ գործեաց պետրոսի առաքելութիւն ի թլփատութիւնն, գործեաց եւ ինձ ի հեթանոսս։ 9 Եւ ճանաչեալ զշնորհս զոր ետուաւ ինձ, յակոբոս եւ կեփաս եւ յովհաննէս, որ երեւեալ սիւնք էին, ետուն ինձ եւ բառնաբայի աջ ընկերութեան, զի մեք ի հեթանոսս, եւ նոքա ի թլփատութիւնն։ 10 Միայն զի յիշեսցուք զաղքատսն, զոր եւ ես ջանացայ առնել զայս։ 11 Եւ յորժամ եհաս պետրոս ի անտիոք, երեսաւ նմա, զի դատապարտեալ էր։ 12 Զի մինչդեռ ոչ էին եկեալ ոմանք յակոբոսէ, ընդ հեթանոսս ուտէր, եւ յորժամ եկին նոքա, ետրոփէր եւ զատանայր, զի երկնչէր ի թլփատութենէն։ 13 Եւ ընդ նմա կեղծաւորեցան այլ հրեայքն, մինչեւ եւ բառնաբաս մոլորեցաւ ընդ նոսա կեղծաւորութեամբ նոցա։ 14 Այլ յորժամ տեսի զի ոչ ուղղութեամբ երթան առ ճշմարտութիւն աւետարանին, ասացի պետրոսի առաջի ամենեցուն, եթէ եթէ դու հրեայ զոլով հեթանոսաբար կեցեր, եւ ոչ հրէականաբար, զիարդ հեթանոսս հրէականանալ կամիս։ 15 Մեք բնութեամբ հրեայք եւ ոչ մեղաւորք ի հեթանոսաց, 16 գիտելով զի ոչ արդարանայ մարդ յօրէնսն, եթէ ոչ հաւատիւ յիսուսի քրիստոսի, եւ մեք ի քրիստոս Յիսուս հաւատացաք, զի արդարասցուք յհաւատոյ քրիստոսի, եւ ոչ յօրէնսն, զի յօրէնսն ոչ արդարանայ ոք ամենայն մարմին։ 17 Եւ եթէ մեք որ խնդրեցաք արդարանալ ի քրիստոս, գտաք զմեզ մեղաւորս, արդեօք քրիստոս մեղուցանէ։ Ոչ ապաքէն։ 18 Զի եթէ զոր քակտեցի, զայն դարձեալ շինեմ, զանցաւոր զիս առնեմ։ 19 Զի ես օրինաւ օրինացն մեռայ, զի աստուծոյ կեցից, ընդ քրիստոսի խաչեցայ։ 20 Եւ ոչ ես կեմ, այլ կենդանի է ի ինձ քրիստոս։ Եւ զոր ինչ այժմ կեմ ի մարմնի, հաւատով կեմ որդւոյ աստուծոյ, որ սիրեաց զիս, եւ մատնեաց զանձն իւր վասն իմ։ 21 Ոչ ընդունիմ զշնորհս աստուծոյ, զի եթէ յօրէնսն արդարութիւն, ապա ուրեմն քրիստոս ունայն մեռաւ։

ԳԼՈՒԽ Գ

1 Ո՛վ անխոհեմ գաղատացիք, որ զձեզ խաբեաց, զի ոչ հնազանդիցիք ճշմարտութեան, որոց առաջի աչաց ձերոց յիսուս քրիստոս նկարագրեցաւ ի խաչին։ 2 Զայս միայն ուզեմ ուսանել ի ձէնջ, յօրէնսն գործովք ընկալարուք զհոգին, եթէ յլսելոյ հաւատոյ։ 3 Այդպէս անխոհեմ էք, որ հոգւով սկսեալ էք, այժմ մարմնով կատարիցիք։ 4 Այդչափ զանց արարէք զամենայն, եթէ ունայն։ 5 Որ տայ ձեզ զհոգին, եւ զգործս զօրութեանց առնէ ի ձեզ, յօրէնսն գործովք, եթէ յլսելոյ հաւատոյ։ 6 Որպէս աբրահամ հաւատաց աստուծոյ, եւ համարեցաւ նմա ի արդարութիւն։ 7 Ուրեմն գիտասջիք, զի որ յհաւատոյ են, նոքա են որդիք աբրահամու։ 8 Եւ գիր տեսեալ զի յհաւատոյ արդարացուցանէ զհեթանոսս աստուած, աւետարանեաց աբրահամու, եթէ օրհնեալ լիցին ի քեզ ամենայն ազգք։ 9 Ուրեմն որ յհաւատոյ են, օրհնին ընդ հաւատացեալ աբրահամու։ 10 Զի որ յօրէնսն գործովք են, նոքա անիծիցեն, զի անիծեալ է ամենայն ոք որ ոչ կայցէ ի բանս օրինացն գործել զնոսա։ 11 Եւ զի ոչ ոք յօրէնսն արդարանայ առաջի աստուծոյ, յայտնի է, զի արդարն յհաւատոյ կեցցէ։ 12 Եւ ոչ է օրէնքն յհաւատոյ, այլ որ արասցէ զնոսա, կեցցէ ի նոսա։ 13 Քրիստոս մեզ գնեաց ի նզովից օրինացն, եղեալ վասն մեր նզով, զի օրհնութիւն աբրահամու ի հեթանոսս եղիցի ի քրիստոս Յիսուս, զի զխոստմանն հոգւոյ ընկալցուք յհաւատոյ։ 14 Եղբարք, ըստ մարդկան ասեմ, թէ եւ ուխտ մարդոյ հաստատեալ, ոչ ոք ունայնացուցանէ կամ ինչ յաւելու։ 15 Ասացեալ են աբրահամու եւ սերնդեան նորա խոստմունքն։ Ոչ ասէ, եւ սերանց, որպէս ի բազումս, այլ որպէս ի միում, եւ սերանդ քո, որ է քրիստոս։ 16 Եւ զայս ասեմ, զի ուխտ զոր հաստատեաց աստուած, ոչ ետրոփի օրէնքն որ եղեալ է չորեքհարիւր եւ երեսուն ամաւ յետ նորա, զի ունայնասցի խոստումն։ 17 Զի եթէ ի օրինացն է ժառանգութիւն, ապա ոչ է յխոստմանէ, զի աբրահամու շնորհեաց աստուած ի խոստմանէ։ 18 Ընդէ՞ր ուրեմն օրէնքն, զանցառութեանցն համար եղեալ, մինչեւ եկեսցէ սերունդն որում խոստացաւ, եւ հրամայեցաւ հրեշտակաւք ի ձեռն միջնորդի։ 19 Միջնորդ ոչ է միոյ, այլ աստուած է միայն։ 20 Ուրեմն օրէնքն ընդդէմ են խոստմանցն աստուծոյ։ Ոչ ապաքէն։ 21 Զի եթէ տրեալ էր օրէնք որ կարող էր կենդանացուցանել, ապա ուրեմն յօրէնսն էր արդարութիւն։ 22 Այլ գիր ամենայն զամենայն ընդ մեղս արգելոյց, զի խոստմունքն յհաւատոյ յիսուսի քրիստոսի տացին հաւատացելոց։ 23 Եւ մինչդեռ չէր եկեալ հաւատն, ընդ օրինաւք պահեցեալ էաք, եւ ընդ արգելեալ էաք մինչեւ ցհաւատն որ պիտի յայտնեսցի։ 24 Ուրեմն օրէնքն մանկավարժ մեր եղեալ են ի քրիստոս, զի յհաւատոյ արդարասցուք։ 25 Եւ եկեալ հաւատոյն, ոչ ևս ենք ընդ մանկավարժաւն։ 26 Զի դուք ամենեքին որդիք աստուծոյ էք յհաւատոյ քրիստոսի յիսուսի։ 27 Զի որ ի քրիստոս մկրտեցարուք, զքրիստոս զգեցարուք։ 28 Ոչ է հրեայ եւ ոչ հեթանոս, ոչ է ծառայ եւ ոչ ազատ, ոչ է արու եւ ոչ էգ, զի ամենեքին մի էք ի քրիստոս Յիսուս։ 29 Եւ եթէ դուք քրիստոսի էք, ապա ուրեմն սերունդ աբրահամու էք, ըստ խոստմանն ժառանգաւորք։

ԳԼՈՒԽ Դ

1 Ասեմ զայս, զի որչափ ժառանգաւորն մանուկ է, ոչ ինչ զատի ծառայէ, թէպէտ տէր է ամենայնի, 2 այլ է հոգաբարձուաց և տնտեսաց մինչև ցժամանակ կարգելոյ հարցն։ 3 Նոյնպէս և մեք, երբ մանուկ էաք, ի ներքոյ տարերաց աշխարհի էաք ստրկացեալք։ 4 Իսկ յորժամ եհաս լրումն ժամանակի, առաքեաց աստուած զորդի իւր, որ եղև յազգէ կնոջէ, եղև ընդ օրինաւք, 5 զի զընդ օրինաւք գնեալսն ազատեսցէ, զի որդեգրութիւն առցուք։ 6 Եւ զի էք որդիք, առաքեաց աստուած զհոգի որդւոյ իւրոյ յսրտս մեր, որ աղաղակէ՝ Աբբա հայր։ 7 Ուստի ոչ ևս ես ստրուկ, այլ որդի. իսկ եթէ որդի, եւ ժառանգ աստուծոյ քրիստոսաւ։ 8 Այլ յայնժամ ոչ գիտէիք զաստուած, ծառայէիք նոցա որ ոչ են բնութեամբ աստուածք։ 9 Իսկ այժմ գիտելով զաստուած, այլ ևս ճանաչեալ յաստուծոյ, զիարդ դառնայք դարձեալ առ տկար և աղքատ տարերսն, որոց նորոգ ևս ծառայել կամիք։ 10 Զաւուրս պահէք և զամիսս և զժամանակս և զտարիս։ 11 Երկնչիմ զձէնջ, մի՞ գուցէ ունայն վաստակեցի ի ձեզ։ 12 Եղարուք ինձ նման, զի և ես ձեզ նման եղէ, եղբարք, աղաչեմ զձեզ։ Զինէ ոչինչ վնասեցէք։ 13 Գիտէք զի տկարութեամբ մարմնոյ աւետարանեցի ձեզ առաջին անգամ։ 14 Եւ զփորձ ձեր ի մարմնի իմում ոչ արհամարհեցէք, եւ ոչ անարգեցէք, այլ իբրև զհրեշտակ աստուծոյ ընկալարուք զիս, իբրև զՅիսուս քրիստոս։ 15 Ուր է ուրախութիւն ձեր։ Վկայեմ ձեզ, զի եթէ կարասցէք, զաչսդ հանեալ տայիք ինձ։ 16 Ուստի եղէ թշնամի ձեր՝ ճշմարտութիւն ասելով ձեզ։ 17 Նախանձին ձեզ ոչ բարւոյ, այլ կամին զձեզ զատուցանել, զի զնոսա նախանձեսջիք։ 18 Բարի է նախանձիլ ի բարի միշտ, եւ ոչ միայն ի ներկայ իմում ժամանակի։ 19 Որդեակք իմ, որոց կրկին ցաւիւ ծնանիմ, մինչև կազմեսցի քրիստոս ի ձեզ։ 20 Կամիմ ի ներկայ լինել առ ձեզ այժմ, եւ փոխել զձայն իմ, զի տարակուսիմ ի ձեզ։ 21 Ասացէք ինձ, որ կամիք ընդ օրինաւք լինել, օրէնսն ոչ լսէք։ 22 Զի գրեալ է, թէ Աբրահամ երկու որդիս ունէր, մի՝ յաղախնոջէ, եւ մի՝ յազատէ։ 23 Այլ որ յաղախնոջէ՝ մարմնաւորապէս ծնաւ, եւ որ յազատէ՝ խոստմամբ։ 24 Որ ասի առակ. սոքա են երկու ուխտք, մի՝ որ ի լերինն Սինա, որ ի ստրկութիւն ծնանի, որ է Ագար։ 25 Զի Ագար լերինն է Սինա յԱրաբիա, եւ նմանի Երուսաղէմի ներկայի, որ ստրկանայ ընդ որդիս իւր։ 26 Իսկ Երուսաղէմ վերնայն ազատ է, որ է մայր մեր ամենեցուն։ 27 Զի գրեալ է, ցնծա ամուլ որ ոչ ծնանիս, բեր ուրախութիւն եւ ցնծութիւն, որ ոչ երկնչիս, զի բազում են որդիք ամլոյն, քան թէ որ ունի զարն։ 28 Դուք, եղբարք, որդիք խոստմանն էք, որպէս Իսահակ։ 29 Այլ որպէս յայնժամ որ մարմնաւորապէս ծնաւ, հալածէր զհոգևորն, նոյնպէս եւ այժմ։ 30 Այլ զի՞ ասէ գիր. արձակեա զաղախնոյն եւ զորդի նորա, զի ոչ ժառանգեսցէ որդի աղախնոյն ընդ որդւոյ ազատին։ 31 Վասն որոյ, եղբարք, ոչ եմք աղախնոյ որդիք, այլ ազատին։

ԳԼՈՒԽ Ե

1 Զոր ազատութեամբ քրիստոս ազատեաց զմեզ, կացէք ի նմա, եւ մի՛ դարձեալ ի լծոյ ստրկութեան բռնեսջիք։ 2 Ահա ես Պաւղոս ասեմ ձեզ, զի եթէ թլփատիք, ոչ ինչ օգտիցի ձեզ քրիստոս։ 3 Վկայեմ ամենայն մարդոյ թլփատելոյ, զի պարտական է ամենայն օրէնս առնել։ 4 Ոչ ոք արդարանայ յօրէնսն, զատեալ էք յքրիստոսէ, որ յօրէնսն արդարանայք, ի շնորհացն անկարուք։ 5 Մեք հոգւով յհաւատոյ զյոյսն արդարութեան ակնկալեալ եմք։ 6 Զի ոչ թլփատութիւն ինչ է քրիստոս Յիսուս, եւ ոչ անթլփատութիւն, այլ հաւատք որ գործի սիրով։ 7 Լաւ վազէիք, ո՞վ արգել զձեզ ոչ հնազանդել ճշմարտութեան։ 8 Ոչ է համբաւ այդ ի կոչեցէ զձեզ։ 9 Փոքր մի խմորն զամենայն զանգուածն խմորէ։ 10 Վստահ եմ ի ձեզ ի տէր, զի ոչ այլ ինչ խորհիցիք, բայց զի որ խռովէ զձեզ, կրիցէ զդատաստանն, ով եւ իցէ նա։ 11 Եւ ես, եղբարք, եթէ զթլփատութիւն դեռ քարոզեմ, զիարդ հալածիմ։ Ապա ուրեմն ջնջեցաւ գայրութիւն խաչին։ 12 Երանի թէ եւ կտրեսցին որ խռովեն զձեզ։ 13 Զի դուք, եղբարք, յազատութիւն կոչեցարուք, միայն մի՛ զազատութիւնդ ձեր ի պատրուակ մարմնոյ տայք, այլ ծառայեցէք միմեանց սիրով։ 14 Զի ամենայն օրէնք ի մի բանի լցին, այսինքն՝ սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո։ 15 Եթէ զմիմեանս կերանիցէք եւ ուտիցէք, զգուշացարուք, մի՞ գուցէ ի միմեանց կորիցէք։ 16 Ասեմ զայս, զի հոգւով գնասջիք, եւ զցանկութիւն մարմնոյ մի՛ կատարիցէք։ 17 Զի մարմին զհոգւոյն ցանկանայ, եւ հոգի զմարմնոյն, զի սոքա միմեանց հակառակին, զի մի՞ զոր կամիցիք, զայն արասջիք։ 18 Եթէ հոգւով առաջնորդիք, ոչ էք ի ներքոյ օրինացն։ 19 Եւ յայտնի են գործք մարմնոյ, որ են պոռնկութիւն, պիղծ, շնութիւն, 20 կռապաշտութիւն, դիւթութիւն, թշնամութիւն, հակառակութիւն, նախանձ, բարկութիւն, հերձուածք, 21 նախանձք, սպանդք, արբեցութիւն, ագահութիւն, եւ այլ այսպիսիք, զորս յառաջագոյն ասեմ ձեզ, որպէս եւ ասացի, զի որ զայսպիսիսն գործեն, զարքայութիւն աստուծոյ ոչ ժառանգեսցեն։ 22 Իսկ պտուղ հոգւոյն է սէր, ուրախութիւն, խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, 23 հեզութիւն, ողջախոհութիւն, ընդդէմ այսպիսեաց ոչ է օրէնք։ 24 Եւ որ քրիստոսի են, զմարմինն խաչեցին ընդ ցանկութեանցն եւ ընդ կրից։ 25 Եթէ հոգւով կենդանանամք, հոգւով եւ գնասցուք։ 26 Մի՛ լիցուք ունայնասէր, միմեանց զայրացուցանելով, միմեանց նախանձելով։

ԳԼՈՒԽ Ի

1 Եղբարք, եթէ եւ առիցէ մարդ զանցանս, դուք հոգեւորքն ուղղեցէք զայնպիսին հոգւով հեզութեան, զանձն քո նայեցիր, մի՞ եւ դու փորձիցիս։ 2 Միմեանց զբեռինս կրեցէք, եւ այսպէս կատարեսջիք զօրէնս քրիստոսի։ 3 Զի եթէ ոք կարծէ զանձն իւր թէ ինչ է, մինչդեռ ոչ է ինչ, զանձն իւր խաբէ։ 4 Եւ զգործ իւր ամենայն քննեսցէ, եւ ապա ի նմա միայն պարծանք ունիցի, եւ ոչ ի գործս ուրեք։ 5 Զի իւրաքանչիւր զբեռինս իւր կրեսցէ։ 6 Եւ ուսուցանիցի բանին ամենայն ոք զամենայն բարիս ընդ ուսուցչին։ 7 Մի՛ խաբիք, աստուած ոչ ծաղրի, զոր ինչ ոք սերմանիցէ, զայն եւ հնձիցէ։ 8 Զի որ սերմանէ ի մարմին իւր, ի մարմնոյ զապականութիւն հնձիցէ, եւ որ սերմանէ ի հոգի, ի հոգւոյ զկեանս յաւիտենական հնձիցէ։ 9 Եւ բարի գործելով մի՛ ձանձրանայցուք, զի ժամանակի իւրում հնձեսցուք, եթէ մի՛ լքանիցուք։ 10 Ապա ուրեմն մինչդեռ ժամանակ ունիմք, բարի առնիցուք ամենեցուն, եւ մանաւանդ տանն հաւատոյ։ 11 Տեսէք զի որչափ գիր ձեռնագրեցի ձեզ ձեռամբ իմով։ 12 Որ կամին զարտաքինս գեղանալ, նոքա ստիպեն ձեզ թլփատել, միայն զի ի խաչին քրիստոսի

ԳԼՈՒԽ ՁՈՐՐՈՐԴ։

Ո. ՀԱՅՍ ԱՍԵՄ. ՅՈՐ ըան ժամանակ ժառանգն ապոյ է, չէ ինչ առաւել քան զծառայն, թէպէտ և տէր իցէ ամենայնի։ 2. Այլ է հաղորդապետացն է և ընդ գաւառապետաց՝ մինչև ի ժամանակս Տոքն։ 3. Այսպէս և մեք մինչ ապրիմք կաք ընդ տարերսն աշխարհիս ի ծառայութեան կոյսք։ 4. Այլ երբ եկն լրումն ժամանակին, առաքեաց Աստուած զորդին իւր՝ որ եղև ի կնոջէ և եղեւ ընդ օրինաց։ 5. Զի զնա որ ընդ օրինացն էին, գնեսցէ. զի մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք։ 6. Եւ զի էք դուք որդիք, առաքեաց Աստուած զՀոգի որդւոյն իւրոյ ի սիրտս մեր, որ աղաղակէ՝ ասելա Տէր։ 7. Ընդհակառակ չես ծառայ, այլ որդի. եթէ որդի, և ժառանգ ես։ 8. Այլ յայնժամ մինչ ոչն գիտէիք զԱստուած, ծառայէիք այնոցիկ որ ոչն էին ի բնէ աստուածս։ 9. Այլ այժմիկ ծանեալ զԱստ, մանաւանդ թէ ծանուցեալ եղէք յԱստ. զիարդ գառնայք միւսանգամ ի տարերս անկաս և չաղքատս, որոց միւսանգամ զանձնիս ծառայութեանել կամիք։ 10. Զաւուրս խորհիք. և զամիս, և զժամանակս, և զտարիս։ 11. Երկնչիմ ի ձէնջ, գուցէ թէ ի զուր ես վաստակեցի ի ձեզ։ 12. Երդնուք իրրև զիս. քանզի և ես իրրև զձեզդ էի. Ոչինչ ինձ ձեզ մեղս արարէք։ 13. Ուստ գիտէք ձեզ զառաքինն։ 14. Եւ զփորձանսն որ ի մարմնի իմում էին, ոչ անարգեցէք և ոչ անգոհանեցէք. այլ իրրև զհրեշտակ ոմն ընկալարուք զիս, իրրև զՔ(ր)ս Յ։ 15. Իսկ արդ ուր է երանութիւն ձեր. վկայէմ ձեզ, եթէ հնար իցէ էր՝ զաչս ձեր հանեիք և տայիք ինձ։ 16. Արդ զի՞ թշնամի եմն ե-

ղէ ձեզ, զի զառայդն խօսեցայ։ 17. Այլ նախանձեցուցանէն զձեզ ոչ ի բարի. և արգելուլ կամին զձեզ՝ զի նոցա նախանձառք լինիցէք։ 18. Քանզի լաւ է նախանձառ լինել ի բարիս յամ ժամ, և ոչ միայն յորժամ ի ձերում միջի իցեմ։ 19. Որգեակք իմ, զորս նորածեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկարեցայ քո ի ձեզ։ 20. Կամէի այժմ գալ առ ձեզ՝ և փոխել զբանս իմ. զի տարակուսանաւ եմ ես ձեզ։ 21. Ասէք ինձ ինձ՝ որ ընդ օրինաւքն կամիք լինել. չիցէ ընթերցեալ ձեր զօրէնս։ 22. Զի գրեալ է թէ աբրահամ երկու որդիք էին, մի յազախնոյ անտի, և մի յազատէն։ 23. Այլ որ յազախնոյն էր, ըստ մարմնոյ ծնեալ էր. և որ յազատէն, ըստ աւետեացն։ 24. Որ է առակ օրինակի. զի այս ինքն են երկու կտակարանք, մի ի լեռնէն սինայ՝ի ծառայութիւն ծնեալ, որ է Հագար։ 25. Քանզի Հագարն՝ լեառն սինայ է յարաբիա, հասեալ է այսմ երուսաղէմի. զի ծառայ է որդւովք իւրովք հանդերձ։ 26. Այլ վերինն երուսաղէմ ազատ է, որ է մայր մեր ամենեցուն։ 27. Զի գրեալ է. ուրախ լեր անուղղ, որ ոչ ծնանիս. գոչեա և ազաղակեա որ ոչ երկնիս. զի բազում են զաւակք սկնդկնդ առանձեալ քան զպատերազին։ 28. Այլ մեք եղբարք, ըստ սահակայ աւետեացն որդիք եմք։ 29. Այլ որպես յայնժամ, որ ըստ մարմնոյն ծնեալ էր՝ հալածէր զայն որ ըստ հոգւոյն, նոյնպէս և այժմ։ 30. Այլ զի՞նչ ասէ գիր. Ի բաց հան զծառայնդ և զորդի զոսս. զի մի ժառանգեսցէ որդի ազատնոյն ընդ որդւոյն ազատի։ 31. Վասն որոյ եղբարք՝ չէմք որդիք ազատնոյն, այլ ազատի, ազատաւթիւն որով քրիստոս զմեզ ազատեցոյց։

---

1. Ո. այս ասեմ. յորժամ ժամանակս ժառանգն պղտի է, չէ ինչ առաւել քան զծառայ, թէպէտեւ տէր իցէ ամենայնի։

Զանգի ասաց գՏառասուցեալն և զմիացեալս ի քո լինել զաւակս և ժառանգս աբրահամայ ըստ աւետեացն, վէրստին առնու բացայայ-

տել զառաջոյդ գաստիարակին՝ զոր եղ յանցելոցն։ (գ. 24.) Զազգն իբրեւ ըստ վիճակին՝ որ յառաջ քան զօրէնս, օրինակ յորդի մանկահասակ՝ առակ անգէտ և անիմաստ ժամանակին, և խակութեան բարուցն։ Հայր նոցա ասէ զնա՝ ըստ խնամառական գնոցն. որոյ կամեցեալ ժառանգեցուցանել նոցա զերբ երկնաւոր բարիս՝ ի ձեռն սնօ-ր(ի)նեալ(ի)ն քան, խնայեաց ի տհասութեն ժամանակի նոյ, իբր անընդունակ գոլ գերազանց և իմաստալի մեծութեան։

Նմին

Ա·ԼԵԳ ՀԱԶԱՐԱՁԵՈՎ Է Ե ԸՆԴ ԳՕ-
ՅԱՏԱՁԵՈՎ՝ ՓՆՃԼԵ Ի ՅԱՄԱՆԱԿՈ-
ՏԵՔ ՀՕՐՆ ։

Բացատրէ զհանգամանս ծառայական վիճակի մանկան տղոյդ ժառանգի· և քանզի զյարմարութէն օրինակիս ունի մերձենալոյ առ որդիս այ անհնա-
ր թագաւորին, նմին իրի զաղջոյն ժառանգ-
գաւոր ձևացուցանի իբրև որդի Թա-
գաւորի, կի բազմահարուստ իշխանի·
որ ոչ զի կի զերկուս ամանս կարգէ ի
խնամակալութիւն որդւոյ իւրոյ, այլ
զբազումս մի ըստ միոյ զանազանեալս ի
պէսպէս պատճառմունս, ոմանց յանձնել
ի ընդհանրական հոգաբարձութէն մանկանն, և առացուածոց, և այլոց՝ զա-
ռանձնական և բարեմասնեալ տեսու-
թէն ընծեցն, կի տանց, կի ելի և մաղ,
կի մանդնան մանկանն ։

Արդ ասէ, այնու երևի իշխանական մա-
նուկն իբրև ի կարգ ծառայի, զի ի
ներքոյ խնամոց հաղարապետաց և զա-
ւառապետաց կացուցեալ է· կամօք նո-
ցա և կարգաւորութէն ունի վարիլ յերս
անձինն և առացուածոց Հօրն · յոյնն
իշխանութէն և իրաւունս ըստ իւրոց հա-
ճոյից առնուլ և տալ և գործել · մինչ
զի եթէ առանց կամաց նոցա առնիցէ
ուխտս կի դաշինս, կի զայլ ինչ կար-
գաւորութէն, զվաճվին անհաստատ է
ըստ օրինաց · Հաղարապետ ըստ յոյնն էքէ-
դօօսօս, իմանի զլաւագոյն խնամակալու-
Ժառանգին, որ ընտրանորդաւն Հօրն
ունի ի բացական լինել նմ, կի ի մե-
ռանելն · և այսպէս կոչի նաև ըստ յոյն
վերակացուն ամ իրաց ուրուք · որպէս
ասի յոմանսիսյն էր · (Ծննդ · իդ · 16 ·)
այլև ծառայն արբրահամու՝ իշխան ամ
ընծից նմ · որ և · ի վերս իսահակայ՝ թէ-
պէտ քառամամեայ՝ ցուցանէր ունել
զհոգաբարձութէն նաև ըստ ածելոյ զկին·
(Ծննդ · իդ · 2 · 3 ·) իսկ գՕՕՕՕՕՕՔ
եդեալ է առաւելոր փոխանակ յոյնա-
կանին էքէդօօսօս, ի մեղ առացեալ կոնո-
մոս · և իմանի գործակալն որ ըստ իշխա-
նութէ հաղարապետին հոգ տանի ման-
նուոր իրաց տան, կի մանկանն · թէ-
պէտ ի մատթ · ե · 8 · եդեալ է այս առ
յոյնն էքէդօօսօս ։

Եւ ահա ի ձևոս այսպիսեայ յանձնել-
են

Կամին իրի զօրէնան նախակարդեաց իբ-
րև դաստիարակ և յանձանձիչ անկըր-
ծութէն նմ մինչ ի կատարիլ բանաւո-
րութէն հասակին · Ըստ նմանաբերու-
թէ յառաջ տարեալ ի 1 , և 2 տան ,
մնան ապա ի մերկացուցանել զիոր-
հուրդ օրինակին · զերկու ինչ հատուա-
տել կամելով ի բանս իւր · Առաջին՝
թէ այ կամը էին ի սկզբանէ անտի
պարգևել մարդկան զմիջնորդ փրկու-
թէն , թէ ոչ թէերութէն նոցա խափան
արկաներ , ոչ ազդ առնել ասկերեսին·
Երկրորդ , թէ օրէնք ոչ վն իւր ինչ ,
կի իբր ինքնին բաւական առնան հրեից
առ ի մշանջենատրել , այլ միայն առ
ի պատրաստութէն գերագոյն օրինաց ·
յորոյ ի հատանել ինքն զադաբէ այ-
նու հետև ։

Ջայս ասէ · Ջորհնեա աստղի յարուցա
օրինացն՝ դաստիարակ մեզ լինել , այս-
պէս իմանամ , կամիմ զայս ծանուցա-
նել , թէ ոչ որդի ուրուք որ ժառանգ
է ընծից Հօրն , ցորչափ ժամանակս գոյ
է , ի մանկական հասակի , չևևս հասել
յօրինաւոր ժամանակ առանալոյ գժա-
ռանգութէն , չէ նչ ասասելոյ գծառայ-
ից հանգամանաց քաղաքական կենաց ,
կամ ըստ անձնական կարգի ոչ աւելի
ինչ երևի քան զծառայ ոք · ոչ տարբե-
րել ինչ կարծի ի ծառայէ իւրմէ · հա-
մարի իբրև ի կարգի ծառայից : Եւ
այս յայտ իսկ է այնու , զի չայր նի ոչ
բանայ նմա զիսրհուրդս իւր · և զի
կամաք այլոյ վարի իբրև ծառայ · չէ
իշխան ընչից և գործոց իւրոց · չիք
նմա ազատաբար ի կիր առնուլ զհայ-
րենի առացուածան · երկինչ ի խնամա-
կալէն՝ որ երբեմն պատասխի լինել մի ոք
ի ծառայից Հօրիւրոյ · յորմէ և առատս
և դանիկ և ս առնու ի սխալելն տղայ-
ոքար : Յայսպիսեաւ ծառայական վի-
ճակի զասանի մանուկն , ինչպէս որ էջ
ասինցոն , այլ ըստ իրաւանց ծնողանն ,
և ի կատաց Հօրն՝ որ է ամենեցուն, մինչ
ծառայիցն , և մինչ ընծիցն հայրենա-
կանաց ։

Ըստ բացատրելն՝ ասրտամ են իմաս-
ոքը բանին , զորս մինչ ընդլով զմակ-
բայ նմանական , այլ ոչ տղայ ժառանգ
չէ աւելի քան զծառայն · որոմ հատե-
մասն ասելն ի 3 տան , Նոյնպես և ՚ի ևն ։

ին խնամք մանկանն, ինչե՞ւ ի ծառանա-
ձեռ կոչ. մինչև ի ժամանակն ասհմա-
նեալ ի Տիրն վերջին կամաք նի, կամ
կատակա. մինչ ցայն վայր խնամակա-
լութն ունին իշխանութիւն, և մանուկն
չպարտաս լսողաձեռ կայր նի
բանական համարեցաւ առ ի կարող
լինելոյ ապատանալ մանկանն, և անձն
իշխանութիւն վարել այնուհետև յամ
գործս իւր։

Իշրի ի՛ բանիւ՝ թէ առ երբայեցիս ի
կամս Տրն կոխել էր ժամանակ ազա-
տանալոյ որդւոց իշխանութեն հոգա-
բարձուին. ուր առ Տ.ռմվայեցիս հա-
տակ քան և հինգ ամաց սահմանեալ
էր ըստ օրինաց. իսկ յայլ ազգս յիւրա-
քանչիւր գարս ոչ պահ կային սովորու-
թեն ըստ հասակին և բան հանգամանաց
խնամակալութեն։ Տեացուք սրդ վերոյ
Տուրդ օրինակին։

3. Ա՛ՆԴԵՐ և ի՛ր ինչ գտցին էաւ, ընդ
տուերջեր ալեհրչիս ի ծառայութեն
էոյս։

Ջգրինակ տղայական հասակին առնու
հիմնիմնա ի վերայ բովանդակ տղայի
մարդեան, յագահամբ փինչ ի գալուստ
քոյն, և փինչ ի կատարած աշխարհի.
իսկ Տղայութեանդ խնամակալութ նի՝
հրեշտակի, և մարգարէք, և իշխանք
անուանք։ Ա՛յս ինչին Չհարիս էն,
եթէ Տաճմամամբ գնդրեին առաքին
գործոց առ յետինսն, և գրովանդակին՝
առ վինակ Տանգիստելոյ ենոց. գնա
ցի ընծաուոր իսուսիսոյ. յիր գործոցիր
գործ յառ հրեշտակ և առանց և Տնաս-
քինդ քաղաքական ենոց յարտ առա-
ջինին իրը ներկայացոյց զանգ ասին
առ յաջորդս. և առանձինն առ Տաս-
բան Տաճմամամբ առ կատարելն
Տանգիստելոյ ենոցն, զգացք Տանա-
գրեան անհրաժեշտ ի դիտելն և յոգալն
ամ, ոչ և առաքին առ ասիսաքան ի

ժարեալք յիրս զգալիս՝ ոչ տղայոց և
զուարճութեն, ոչ և զանձնոց մարմ-
նոյն խորհելով։ Ըստ այսմ մաց յա-
ռաջին դէմն առեալ ասէ. Ինչ գլոյն
էաս, ցի մեր հրէայքս, կի ի՛ելեան ևկէ-
զկցի Տնոյ կամկին յորժամ տղայակա-
նին նմանեաք Տասակի մտօք և բարուք,
անկարօդք տակաւին առ բանաւոր կենդ-
ցաղավարութի ըս ոչ, ծառայք կայաք
ընդ տուերջեր աշխարհս, իբրև ի ներքոյ
Տաղաբապետաց և գաւառապետաց.
թէ և որդիք էաք աբրահամու՝ ժա-
ռանգք օրհնութեցդ նի, բայց անկա-
տարութեն ժամանակին պահանջեր ընդ-
խնամակալօք կալ ծառայաբար։

Տուերջ աշխարհի ամենք զհրեշտակս
իմացան՝ իբրև իշխեցօղս տարերաց աշ-
խարհի, կի տարերական բնութեց. ըս
խնամակալուեն հրեշտակաց եղեն իեչա-
ցիք՝ ըս ասացեալսն վերագոյն (ը. 19.)
յառաջ քան զՏատատալն ի քս։ Ա՛յլք
խնամեան զնիւթական տարերքս՝ զՏուր,
զջուր, զերկիր, և զՏոդ. կամ զերկնային
մարմինն խնամես տարերաց՝ զարև,
զլուսին, և զաստեղս. յորոց ի ծառա-
ւեն կացին իեչեանք պաշտամանք կռոց։
Ա՛յլք ըստ իւրաքանչիւր գործոց և զմա-
գարեան, որք եղեն առաքին ուսմունք
ձեռագործութեն. և այլք գաղեալ՝ զ-
րինական արարողութիս զգալիս, նիւ-

Թանիս, երիցս։

Ջայսոցիկ կարծիս յիշատակելով հե-
րանիմոսի, ընդոր մանաւանդ զվեր-
ինն, որ և ե առաւել Տատարակաց,
և Տամեմատ բանից առաքելոյն։ Ա՛յ
որ տուերջ աշխարհի են օրհնեալ ըս ար-
տարին և մարդեական արարողութեց.
և ասին տարերք, նախ՝ զի բնականին,
Թովք աշխարհի կատարին՝ Տոգով կի
ջրով, կի Տրով. ոչ են տաճարք, ոչ զանգ,
առանգք երկրպագութ, ըստ ասելոյն,
լոյսնանք, զնեանք, ոչխարիք. կի
երկնից լուսաւորք, ոչ անասունք,
շարժնք, երկնաթռչունք, ոտնք, որք
չկենդանեցեն արձու կի լուանոյ ջուրն.
և ըստ երկանի առնու տանջելան.
ըս յարուցեալ գրեանցն ի մեռելոց
կացին իեչեանք, որք ուշադիր ասին ու
փոյթ ըս նկատին, այլև ըս Տանգիստ
առ երկրորդ մարդեան. քանզի և նոքա
նոյնք կատարողք ըստ ամ վերոյն

'ի պաշտօն, այսու եւեթ զանազանելք, զի ոք 'ի պատիւ կոչց, և իշխողք 'ի Հշմարտին ոչ ծառայութեի առնուին 'ի կիր : 'Ի սոյն միտս առաւելացաւ Տայն ասացեալն առ կողոսացիս (ք. 8. 16. 20.) զոր զգուշացուցանելով 'ի տալ բերոյ աշխարհի , քացատրէ զայնս լինել՝ ուսուել , ըմպել , ամսամուտս , շաբաթս եւն . և յարել զկնի . * եթէ մեռարուք ընդ քրիստոս 'ի տարերց աշխարհիս , զի ևս իբրև կենդանիս ապրէն յաշխարհի կրօնաւորիք : ‖ Որ յար և նման է ասացելոյն վերագոյն . (ք. 19.) * Ջի ես օրինաց՝ օրինացն մեռայ : ‖ Երկրորդ , փաստ ասին օրինական պահպանութիւն իբրև նախկին և անկատար ուսմունք կրօնի , առաջին մարգարէին Թանձրամիտ ժողովրդեան հրեից , պատուիրեալ նոքօք 'ի բարձրադոյն յիմանալին դիտութի աւետարանին : 'Ի սոյն միտս առ յունական բառն ապէխո , զոր ասա մերս դնէ՝ տարերք , առ եբրայեցիս ասէ՝ նշանագիրս . (ե. 12.) յոր տառք ուսման : Յորմ արհետս և 'ի դիտութի՝ առաջին ուսանելիքն կամ դրդձելիք՝ ասին նմանութի տարերք . զի են նախկին բաղկացուցիչք և սկզբունք նոյ , ոչ տարերքն 'ի բնուն նիւթական նոյ : Ապա արարողական հրամանք օրինաց տուան եբրայեցւոց՝ իբրև այբուբենք , կիմ պնակիս մանկանց տղայոց , առաջին ուսումն Թանձր և նիւթական՝ ոչ վասն իւր ուսանելի , այլ 'ի պատրաստուել իմանալի դիտութն ոյ և աւետարանին . ոչ և հեգք և անուշանք այբուբենիդ առաջի դնին մանկանց՝ ոչ վա՛ ինքեանց , այլ զի կարասցէ մանուկն ուղիղ և ըստ կարի վերծանել և իմանալ զշարադրութի բանի , ըստ որում խորհրդ դաւանի հերձուածոց :

Իսկ զի ասէ՝ այսպիսի նիւթական և իբր նշանագրական օրինաց 'ի ծառայեն կայս , վա՛ զի ծանր էր կառարումն նոցա իբրև բեռն ծառայի . կի զի առ երկիր զի ծառայաբար հպատակ կային նոցա , ոչ մանուկ առ ակի զաւազանին սակի ուսանել զայբուբենն , զոչն ոչ դիտելով . և զարձեալ , զի 'ի մարմնական նշանակսն իբր 'ի Հշմարտուէ զկայ առնուին . ոչ դիտէին՝ թէ նշանք են այնոքիկ և ձևք , և առտ իբրք . այսու օրինակաւ գործել զօրհնս՝ առանց Հաստատելոյ զնորհուրդս նոյ , արդարև ծառայից է , որպս ասէ օգոստինոս : Եւ ահա ըստ անտեսութի այսպիսի օրինաց կամեցաւ ևն Տայր ծառայեցուցանել զերբայական ժողովուրդն մինչև 'ի ժամանակն , զոր յաւիտենական վճռովքն ահմնանալ էր առ 'ի ազատանալ նոցա 'ի հրամանէ օրինաց , և մտանել 'ի վայելուն հոգևոր ժառանգութենն . զոր 'ի վէր բերէ առաքեալս :

4· Այլ երբեմն էին հրեայք ժամանակին , առանց ճանաչելոյ զնոսա ևն Տայր 'ի նոսա , և նոքա ընդ օրինօք :

Յորժամ կատարեցաւ ժամանակն ատեմանելոյ յայ առ 'ի դադարումն օրինական դաստիարակութենն . կամ յորժամ լրացաւ օրինաւոր Հասակ աբրահամեան զաւակին առ 'ի լինելոյ ատացօղ ժառանգութենն խոստացելոյ , առանց ևն Տայր ղրիստ Յս , զմիածինն , զբնական , զՀամագոյ . և առաքեաց՝ ոչ տեղոյ փոփոխմամբ , ոչ բաժանմամբ յիւրմէ , այլ առմամբ մարդկային բնութե . ըստ որում յարէ , որ եղև 'ի նմանէ , ծնունդեամբ յառաջ եկեալ Հշմարտապէս 'ի կոյս մըրէ , առեալ իւր մարմին 'ի զոյացութէ մօրն՝ առանց գործակցութե առն : 'Ի նմանէ ասէն՝ ոչ միայն չգառնայ զպատիւ կուսութե մօրն , այլև կողինակիւ Հաստատէ զայն , որոշաբար 'ի մօրէ ասելով զլինելութին՝ առանց յիշելոյ զըՀայր . ուր սովորաբար յայլ ծնունդս Հայրն յիշատակի . և ևն կոչէ զնա՝ նշանակել զիգական բնութն , և ոչ զամուսնական բնաւորութի նորա ըստ առն մարդոյ . այլև Թոյլ ինձ՝ անուանմբ ևնջն ակնարկել զհակարութի մարմնոյն՝ զոր յանձն էառ որդին ոյ՝ առ 'ի կատարել զպարտիս մարդկան սկզբոյց . որում 'ի գեպ յարէ զկնի զմտանել նորա ընդ օրինօքն :

Իսկ զի ելչասաց փոխանակ ծնանելոյ , զպատճառն Հատուցաք 'ի բանն Հռովմ. (ա. 3.) * Վա՛ որդւոյ իւրոյ եղելոյ՝ 'ի զատել կէ զաւել : ‖ Յոր յաւելումբ ևս , Թէ այսու յայտ առնէ զկամաւոր օրինէն նուէին նաև 'ի կողմանէ ծնեալ զատկին . վա՛ զի սովորաբար ծնանիլ ասէ այնմ՝ որ յատացն ոչ զոլով , չիմանայ՝

ոչ գոյանալ իւր, ոչ գայլ հանդամանս մարմնոյն. որով չկարէ ըլլալ զայլ կի գայլ պարագայս։ Բայց եղեալ յորժամ ասի գայնմանէ՝ որ յաւուրսն իսկ գոյ, ՚ի ներքս փակեալ զնա ՚ի նմանէ նէ. ապա որոյ որդին ևս այնպէս եղև ՚ի կնոջէ, զի նախ ծանեաւ զմայրն, կամ գայա ՚ինձանէ ծնանիլ կուսութեա՛ այսպիսի՛ մարմնով, յայս ինչ ժամանակ կի և ՚ի անեղոջ նէ։ Ցհաղորդակ ըլլալ խորհրդականէ գՀամաձևուն այսր երկրաւորութեան ընդ առաջնումն. յորում ամ ինչ վճարեցաւ՝ եղիցի ասելովն ևս, և իւրաքանչիւր իւրոց կոչնականութեա՛ Սարկ ակն յերկրորդումս ևս հայր եղիցի ասաց, և որդին եղև՝ ոչ յոչնչէ ինչ, կի՛ ՚ի հողոյ մարդ. այլ յնոյ մարդ, ՚ի հղըբ ակաւ, յանապատականէն պարտաւոր, և մինչ բանիւ՛, ՚ի լիուէ ունայն. քան ասացելոյն՝ զանձն ունայնացոյց. (փիլիպ. ՚ը. 7.) զի այնպէս է համեմատութեա՛ ևս առ մարդ։

Ա՛ր որոյ ոչ են զարմանք, թէ նմոյ ընդ օրինաց։ Զկինն և զայլ ասէն՝ եղեալ ընդ օրինաց. և երկարին գկամաւոր հպատակութեա՛ առ օրէնս յայտ առնեն. զի որ մեռանի ուրեք, յայտ է թէ յառաջին առաքոյ կայր. և որ ՚ինձերդոյ բեւռին մեռանի, նախ ազատ յայնմանէ ցուցեալ նէ։ Ա՛յլոց հրեից ասէ՝ ծնանել ընդ օրինաց իբրեւ արդէն պարտականաբար ևս. քան եւեուտ կի եղև ը՛ օրինացն՝ յորմէ ազատ էր։

Բայց որոշելի է, ՚ինչ միտս քո ազատ ասէ յօրինաց։ Ձեր տարակոյս՝ թէ իբրեւ ասե, կի ը՛ ածուն՝ ազատ յամ օրէնից ես քո, ինքն գոյով ևս օրէնսդիր և կանոն. և զի անհնար է ածուն ընդ հրամանաւ իւրոք լինել։ Ա՛յլ ը՛ որամ մարդ, կի ը՛ մարդկային բնութեա՛ քննելով զինդիրն, ոմանք համարին՝ թէ ը՛ այսմ և ա՛ազատ էր քո՛ ի պարտեաց օրէնից. պահէր զօրէնսն, յանձն առ ըղհրամանս նո՛ զվէժտաւութեանն, զընծայմանն, զաթարողունեցն, զպասեքին, և զայլս, ոչ ՚ի զորութե՛ նոցին օրինաց, այլ ՚ի մանաւանդ պատուիրանէն այ, որ պարտապան արար զնա՝ ոչ ՚ի չարչարել, ՚ի մեռանել և յայլ զոր ինչ օրէնս նոյնն, նոյնպէս ՚ի թլփատիլ, և ՚ի պահ հել զայլ օրինականս. ուստի ասէն՝ ոչ ՚ի բռնադատութե՛ օրինաց՝ այլ ՚ի կամաւոր հնազանդութե՛ն առ ած հաւատացեր ընդ օրէնսն, տալ զօրինակ խոնարհութե՛, ձևանալով ըստ ածային ասանդինն ՚ի համաձայնութե՛ հրեական ժողովրդեան՝ յորում ծնեալ էր, և մեծացեալով զկայրենի օրէնսն. և զի զնմանութե՛ օրինական ծառայութե՛ յանձին կրելով, ազատեցուցէ զկապեալսն ը՛ օրինաց, որպ զկին ասէ՝ ՚ի սդին միտս առ ՚ի հաստատել զազատութին քո՛ առ նոսն զասել նո՛ր, * Տէր է շաբաթոյ որ դի մարդոյ։ (Մաթէ. ժը՛. 8։) Եւ յորժամ երբեմն զանց առներ զՏէրեան օրինաց ինչ, ոչ ելեալ ասէն՝ բացարձակ իշխանութե՛ լուծաներ զայն, այլ իբրև արդէն անապարտական՝ վարեր զնա ազատաբե։ Զայս կարեմ հաւատալ նեալ է եսոիոս։

Բայց այլք՝ որոց և մեք հաւանեալ ձայնակցիմք, առաւել ընտրեն ընծայել քո՛ զսո մարդկութեան զպարտս օրէնից։ Ա՛յ զի որպ պարտապան էր քո՛ կատարել զբնական օրէնս՝ զոլովն մարդ Հմարիա, նոյնպէս և պահել զմովսէսական օրէնս՝ հրեայ զոլով ծնեալ ամ, և անդամ ի՛նչեան ժողովրդեան. առ ՚ի պահել զերկաքանչիւր օրէնս՝ ոչինչ հարկ կայր նորոյ պատուիրանին այ, այլ բաւական էին ը՛ Տանուր հրամանքն՝ աւանդեալք ամ մարդկան, և հրեա կան ազգին։ Ա՛յլ զի ըստ այլ կողմանն ած էր նա՝ ինքնիշխան՝ անսխրելի յամ օրինաց, և ը՛ պաշտաման մերկագործութե՛ն ունէր իշխանութե՛ լուծանելոյ ոչ միայն զամանս յօրինաց անտի, այլև զովանդակն խափանել և զնոր օրէնս փոխանակ հաստատել, նմին իրի պարտիք օրինաց ոչ հարկ բռնադատութե՛ ածէին ՚ի վէր նո՛ր, ոչ ՚ի վէր այլոց. այլ կարող էր ՚ի կիր առնուլ զիշխանութե՛ երբ և կամիր. և այս է լինել նորա ած շաբաթոյ. թէպէտ և ը՛ գործոյն կամաւորապէս հաւատարեր յամ՝ սակս նախատացե՛ պատճառացն։ Զայս առ ցեւ ազատոյդ զընանակ և զմարդկային կիրս քո՛ի, զորս ը՛ հնդամանաց չարչարելի մարմնոյն՝ զոր զգեցաւ, բնաւ ևորաբար կրեր. զի բնաւորապէս ցաւեր մարմինն, և որտնէր հոգին։ Բայց զի տիրաբար ևս կարող էր արգելուլ

զնոյնս, կի հրաման տալ, կի չափաւորել, վա՛յ որո կամաւորք ասին՝ ոչ իբր դիմաբաժանեալ բնականին, այլ հաղկաւորին։ Նոյնպէս և զօրինան ըստ բնական պարտեացն պահեր, թէպէտ և ոչ՝ ի հարկէ։

Իլլուսին խմասուից բնաբանիս՝ դիտեաւ խնամով, զի զհանդամանս մարդոյն կարդելոյ՝ ի ժառանգ այր բովանդակ՝ ի քո պատշաճեցուցանէ։ Որդի ասելովն՝ եցոյց զլինել նո՛ր ժառանգ. բայց՝ ի ինձ չէ եղեալ, որ զաղայութիւն ակնարկէ. ուստի և ըստ օրինաց մտեալ իբրև ըստ վաճառականի մասանցն՝ դիտելի բաշխումն եղև պարտեաց և հնազանդութեան։

Ըստ պատուիրանին ընդ ամենայնս։ Ազա՛ տանալոյն՝ ի վիճակ ծառայի՝ յաջորդէ վիճակն որդեական. և այսոքիկ են կրկին երախտիք մարդանալոյ որդւոյն այ, և ըստ օրինացն լինելոյ. զինքն ընկալաւ զբնական ծառայութիւն մեր, զի և մեք ընկալցուք զնո՛ր ՌՀծային որդեութիւն։ Որ էպէս—ՌՀ ասա՛ ոչ այնչափ զկարգելն յորդի նշանակէ, քան ՀԹէ զստացումն ժառանգութիւնն՝ որ անկանի իրաւանց որդւոյ, կի՛ զլրացն իրաւունս չափաւ հաս որդւոյ, որով ազատաբար վայելէ՛ ի բարիս ժառանգութիւնն։ Ցառաջնմէ իսկ ըստ խոստմանն այ ընտրել էր զաւազն զոր սբ՛ ի լրման ժամանակին, արդեամբ վայելէ՛ ի տացուՀած ժառանգութիւնն այ։ Այս են միտք առաքելոյն յառաջիկայ բանից. վա՛ զի զտարացոյց տղայ ժառանգին պահէ ամբողջ, և՛ ի նմին ընթանայ։

Ջհրէիցն ազատութեի յանուանէ յիշատակեաց. վա՛զ և խնդիրն զնացանէ էր՝ առ՛ ի ցուցանել զնո՛ր արձակելո՛ն՝ ի լծոյ օրինաց հաւատովքն քոլ. որով կոչնակ կի յայտ առնէ՝ ԹէՀ և առաւել հնեՀաց նոքա ազատ են՝ ի լծոյ օրինաց, ոչ և մեղաց. և երկաքանչիւր կողմանց միւսոյն բաշխին պարգեւք որդեդրութեն այ. յորժամ հաւատովքն՝ ի քո՛ մտնան։ Վա՛ որոյ՝ ի յաջորդդ առ դաղատացիս հնեՀանոսս հանդուցանէ ըստ բանն։

6. Ա՛ռ զի էր քոյ որդի, առաքեաց ած զնա որդի՝ ընդ ի՛մէ՛ քո ձեր, որ աղաղակէ՝ առ քեզ հայր։

Դուք դաղատայիք հաւատացէք՛ի հէ թանոսաց՝ թէպէտ ոչ կացիք ընդ օրէնս նոց իբրև զհեզնանս, բայց հաւատար նշ որդիք էք այ, ի վճռակ և իրաւունս որդւոց ազատացելոց ընկալեալ նոցայք։ Եւ յայնի նշանակ այսմ, զի առաքեաց ած հայր զ՛ո՛գի որդւոյն իւրոյ, աղդմամբ իւրով տպաւորեաց զհոգին ած իբրև առհաւատչեայ և մասն ժառանգութեան, ի՛ ո՛ր ձեր, ի հոգիս մեր, ի միտս և յիղձս կամաց մերոց։ Աչժմ յունալ կանն, լսելին և այլ թարգմանք ընդ թեւոնուն՝ ձեր։ և սիրաս ձեր։ և ընտրելի համարի նախտս, իբր զի յերկիդ դէմն եղեալ է բանն ասա և՛ յաջորդ տան։ Բայց բազում օրինակք յունաց, հերո նիմոս, ամբրոսեանն, ագուինացին ընդ թեւոնուն՝ ձեր։ և ոչ նոքաղ յարմարի և այս։ վա՛ զի զհատարակաց պարզևաց խօսելով, մարթի է յիմ դէմս ուղղել զբանն։

Որ աղաղակէ՝ ի՛մէ՛ հայր։ Հոգին ած ասայ մեզ աղաղակել, այ մեծարաղձ սիրով կարդալ զնա՝ հայր մեր։ Նոյն բան է՝ որ և առ հռովմայեցիսն ասացաւ. (ը։ 15. 16.) ուր նովին պատճառօք հաւատարմացուցանի զորդիութիւնն հաւատացելոց առ ած։ և մեք ըստ կարի քննեցաք զիմաստն։ Աբբա, երբայեցի կի ասորի, և հայր թարգմանութիւն նշ, զրեհեմ ամ ուրեք կեդ յիշին։ բայ՛ի պատճառացն՝ զոր վա՛ այսր ասացաք՛ի հռովմայեցիսն, ոմանք՛ի կարծիս են՝ թէ եկեղեցիք հեթանոսաց սովորեալ էին զերկաբանիւքն ևս առնուել յաղօթս իւրեանց, այ թէ զիբրայականն՝ և թէ զթարգմանութիւն նորա յիւրաքանչիւր լեզու։ և զայս սովորութիւնն տեսանելիք նաև յերբայականն՝ ո՛չ, առ որ բազում անգամ յարի թարգմանութիւնն եղեալ։ կամ այ՛՝

Վերագոյն (գ։ 26. 27.) զապացոյց որդիութեանն առ ած՝ ետ՛ի միաբուռ անուն առ բնական որդին այ առ քս։ զնոյն արար և յանցեալ տանն, զի քս ազատեաց ասէ՝ յօրինաց անտի՛ առ՛ի ճնունելոյ մեզ զորդեգրութիւն։ Իսկ առ տանսօր՛ի բնակաւէ հոգւոյն սրբ զնոյն որդիութի՛ հաւանեցուցանի։ և որ շուտն է երկուց բանիցս, զի առաջինն զարդիւնաւորիչ պատճառ որդիութեն յայս առնէ, և երկիցն զպտղ որդիութեն։ այ զներքին վստահութեն ազդել՛ի հոգւոյն սրբ բնակելոյ՛ի սիրտս հաւատացելոց ընդ որ՛ օքն։ զի եթէ ոչ այս էր, ա՛ ոք համարձակեր ընտանեբար հայր վերակոչել զած։ Դուք հայր ձեր դաւանիք զնա, և առանց երկիւղի ազատաբերան հայրական անուամբ մատչիք առ նա։ և ոչ կարեիք այդպէս կոչել, եթէ ոչ ունեիք՛ի սրտի զորդիական վստահութի՛։ և անմարթ եր յայս վստահիլ, եթէ հոգին որդեգրութե չէր՛ի ձեզ պարգևեալ։ և ոչ հոգին դայր առ ձեզ, եթէ քնի որդուիւ ազատացեալ չէիք՛ի ծառայութենէ օրէնն և մեզաց։ և ոչ որդին այ ազատեր զձեզ, եթէ յայ օրէ չէր առաքել մարդեղութե՛ն։ Ապա՛ի յետնոյս յաւուրցն ձեռնարկելով, հայր ձեզ զած ճանաչէք, վա՛ զի նա ինքն ած հայր կամեցաւ որդիս իւր զրել զձեզ, որդին ած շահեցաւ զորդիութի՛ ձեր, հոգին ած առաւացոյց զսէրն որդիական։ Ջայսչափ հաւաստիս ած այնչ որդիութենն ունելով ձեր, ի՛ ի՛նք պակաս էիք քան զնեզեան ժողովուրդն։ զի՝նչ պէտք ձեզ՛ի ծառայական օրէնս խառնարհելոյ։ մանաւանդ անմտութի՛ մեծ է՝ յորդիականն զդալով ձեր պատո՛ի, կարգ զծառայի խնդրել, երբև փոխանակ ոսկի պակի՝ ընտրել զլուծ երկա՛թի։ Ա՛յս է դիտաւորութի՛ բովանդակ բանիցդ առաքելոյն։

Բայց սակայն ոչ ընդ աղօտ ցուցանէ միանգամայն զդիւաւոր խորհուրդս հաւատոյ, նախ զորոշումն երից ձեռակ՛ին անձանց, յանուանէ, զնեալով զհայր և զորդի, և զհոգի։ Երկի՛ր, զկարգ յաւազադրութե՛ն նոցա, զհայր ասելով՝ սկիզբն առաքող միայն։ զորդի ծնեալ և առաքեալ՛ի հօրէ միայնոյ, և զհոգին՝ ոչ իբր միայն՝ այլև որ՛պէս, յայս արարեալ դնելումն և զառաքումն յերկոցունց։ ասա թէ ոչ՝ առ՛ինչ արար փոփոխումն ասացուածոյն։ այլ ոչ վա՛ որդւոյն ասաց, առաքեաց ած զորդի իւր, նոյնպէս վա՛ հոգւոյն ունէր ասել, առա-

առաքեաց զՀոգի իւր • սակայն փոփոխեալ ասաց , առաքեաց զՀոգի որդոյն Ի–ւր։ Երրորդ , ցուցանէ զվերադրութեան եւ զներգործութեան երկոյն եւ ան ձանց , ի կամել և ի ներգործել զնոյնս որդեգրուեւ յամ հաւատացեալս • որով երրեակ ետուածքն լինին և կոչին որդիք ։ Ջայսոսիկ Թէ և ի հարեւանցի , բայց ոչ ըստ աղօտ՝ ոմն ասացի , ակնարկէ առաքեալս ։

7. Այսուհետեւ չէս ծառայ, այլ որդի • Եւ եթէ որդի , և ժառանգ ։

Աղխմադարձ հետեւութեամբ է ասացեալն • ապա ուրեմն ասէ՝ այլեւս չես ծառայ • յառինն յերկի դէմն ասէ՝ չէ ծառայ • բայց յորմէ և այլք յերկդ դէմն դնեն , միայն ասորին փոխէ ի բազմաւորական , ոչ էք ծառայք ։ Ոչ վայրապար ի բազմաց առ միաւորն դարձաւ , զանէ զբանն , այլ զի ազգութիւն տայցէ՝ նշանակել Թէ իւրաքանչիւր հաւատացելոյն անկանի շնորհն • և Թէ ամենեքին հաղորդակցութեամբ ի մի մարմին խորհրդական յօգուտորին ։ Եւ խնամացու են • զոմ ով գաղատացի , կամ ո՞ր և իցէ՝ հետեւանս և հրեայ , արու կամ էգ , ոչ ևս ես ի ծառայական կարգի ըստ խնամակալօք , օտար ի ժառանգութեան • այլ որդի , ի չափ հասեալ , ազատ յօտար հոգաբարձուաց , մտեալ յիրաւունս ազատուեւ որդւոյ ։ Ասյսմ վկայ է նոյն հոդին , որ տայ քեզ Հայրակոչ լինել առ նմա ։ Եւ եթէ այսպէս որդի ես , ապա և ժառանգ ես , ստացօղ իրաւամբք բարեացն նմա , մեծութեանց նորա • մանաւանդ նմին իսկ նմ ժառանգօղ • զի նոյն է ինքն , և մեծութիւնք իւր ։ Եւ այս ոչ յատուկ միայն , այլև այժմ ընդ նեղութիւն ըստ մասին զանազան պարգեւաց , և չափոյն՝ լիութիւն երանական վայելման ։ Յորդուիւ անտի անվրէպ ճշդիւ տարանի պիրտունս ժառանգուն ի ք իւրաքանչիւր հաւատացելոց • վասն զի Թէպետ քան մարդկային և քաղաքական իրաւանց՝ ոչ ևս որդի միանգամ ժառանգ լինի հօրն , այլ կամ արուք մի այն , և կի ըստ մեծագոյն մասին՝ արուք , քան Թէ էգք , բայց յաստուածին որդեգրեալ Թէ չիք այդ խափ , որպէս ասաց վերագոյն՝ (գ. 28.) Ջայս բան և առ հրեայսն ասէ • (ը. 17.) ուր ըստ ձարձակագոյն գտանես զբացատրութիւնն ։ Յունականն աստ յաւելուածով ընթեռնու , ծառանգ ։ նման այսմ ասորին և արաբացին • իսկ լատինն , ծառանգ ։

8. Այլ յայնժամ դու , ոչ գիտէիր զԱստուած , ծառայէիր այնոցիկ որ ոչ էին ի բնէ աստուածք ։

Կրկին օրինակաւ մտածէ յարմարութեամբ բանիս ։ Ասացին՝ իբր կանխաւին առ ծանուկ տարակոյս կի ընդիմանել զաղատացուց • զի մարթ էր խորհել նմ , մեք ոչ բնաւ ծառայեալք ընդ օրինօք , զիարդ ասեիցիմք ազատացեալք յայնմանէ • ոչ եղեալք տղայք ըստ խնամօք օրինացդ , որպէս ժառանգաւորք և ի չափ հասեալ ոմն կոչեցիմք ։ Պատասխանէ • արդար է այդ • բայց կայիք յայլում ծառայութեան վասնիարատղոյն քան զերկրեցին • զի նոքա Թէ և ըստ օրինօք՝ բայց ՀՀմարտին ոչ ծառայէին • իսկ դուք առանց օրինաց՝ ծառայք էիք սուտ առ ոտնածոցն • յորմէ ազատացայք քմիւ ։ Երկիք օրինակաւ , նոր ձեռնարկութեամբ կամի առնել ի ձ՛նշել զօրինասիրութեան գաղատացուց , ցուցանելով զնա առաւել յանցաւորս և ապաշնորհս քան զերկրեայն՝ եթէ յօրինական պահպանութեան յօժարութեան ։

Յայնժամ ասէ՝ զնա ժամանակն հետեւանոսութեան՝ յառաջ քան զկոչումն ի հաւատս քոյ , ինչ ոչ գիտէիք զԱ՛ , յորժամ ոչ ճանաչէիք զնա ըստ ճշմարիտ , յորժամ խառնէիք ի ստոյգ և ի պատշաճ ծանօթութենէն այ , որով ոչ միայն տղայք էիք առ ուծածանօթութիւն , այլ գխաղին կայիք իբրև զառաջ աննկատ ։ Ծառայէիք , առաւել անբան պաշտամամբք քան զերկրեայն , այնոցիկ որ ոչ էին ի բնէ աստուածք , այ կատ սուտ , յորս ոչ բնութիւն կամ իրօք՝ այլ ի կարծեաց մարդկան ուծութեամբ ճանաչիւր • պաշտօն մատուցանէիք կարծեալ աստուածոցն՝ այնպիսի կրօնիւք , որք անտանելի էին , զարշելի , անարգ , չիմարական , և խիստ քան զամ ստութեամբ ծառայութիւն • միով բանիւ , մատուրգ պաշտօն տանէիք անբանից և անգոյ առհղծմանց մարդկան բազում աշխատութիւք ,

ծախուք և երկիւղիս իբրև սարսափք և դէպիք։ Կարի անհամեմատ դժնդակ էր այս ձեր ծառայութիւն, քան զերեքեցն ըստ օրինաց։ Տեսիք ապա, բանի առաւել ապախտաւոր ի զինւ լինիցիք, եթէ յայլ ալիսի յետին ծառայուէ կոչեցեալք յա զատութիւնն ձեզ իսկ ծառայութեն, ցանկանայք ձեզ ի նոր ծառայութի օրինաց հարկ կալ զանձինս։ Ի սոյն միտս յարէ։

9. Լ ՚ի շկոտնէ ծաներս զՁ, համաձայն ի ծառայոյ իսկ յոյ։ զԻմէդ գոհացոյ ի ծառայոյ, որոց ի ծառայիցն զանչինս ծառայեցուցանել կարէ։

Զոյնն անորոշ դիմաւ դնել զոյսն, ըստ Աւգժմիկ ճանաչելով ձեր զնձ, մանաւանդ թէ ծանուցեալ յոյ, զիարդ ևն։ Աւգժմ ելեալ ձեր ի հեթանոսական անդիտութենէ, ծանելոյք զնձ հաւատովք քով։ Մանաւանդ ի ծառայոյ իսկ յոյ։ (մի օրին. այ.) Ոմանք համառանդ առնուն ի բաղդատական միտս, և ասկնեն՝ ոչ միայն դուք ծանելոյք, այլ որ առաւելն է՝ ձեզ ծանեալ զձեզ. ըստ մինչև ձեր խորհել էր զոյ, նա ծանեալ զձեզ յատկագիտութենէն, հաճութեն ընդունել, և կոչեալ ի հաւատս և յարդարութեն։ Բայց սովորաբար ուղղութեն եղանակ համարի համառանդ զի մի կարծիցի՝ թէ իւրեանց ջանիւն և հաճարով զոյն զնձ, այլ ասէ ասկէ բերան. և իմաստքն են։ Արդարև այժմ ծանելոյք զՀոգմարիան ևն. մանաւանդ թէ ոչ դուք ծանելոյք, այլ ևն ետ ձեզ ճանալել զինքն իւրովք կանխամանն ընծրօք. դուք արժանի եղոյք ճանալմանն ևոյ. ոչ բնաւ ի խաւարային մոլորութենէ կառոյն զգաստալ նայիք, եթէ ոչ ևն յիւրմէ սիրոյն ձգեր ի միտս ձեր զոյս գիտութեն իւրոյ. թէ ոչ նա ինքն լիներ ձեր ուսուցիչ սրտի, և առ ինքն ձգեր. վայ ճանաւնեն ևոյ, կամ գարձումն ձեր առ նա՝ ձրի ազդումն է ընծրօց՝ անակնկալ և անմատակ առ ի ձէնջ։ Ըստ երկդիմել նուեթէս ծառայոյ ասելն՝ իմանի իբրև կրաւորական բային ծառայեմ. զոր այլք դնեն կրաւորական ներգործական նին՝ ճանաւմ. Եւ ըստ մասոյն ճանալելն ևոյ, կամ ծանուցանելն՝ նշանակէ թէ զպարզ ծանօթութենին, և թէ զճանալելն և զընտրութենէն ևոյ. զի երկաքանչիւր եղանակաւ և ս՚ի կրէ առնուն գիրք։ Ապ՝ յայսպիսի ազատարար վիճակ ընտրեաց հասեալ ձեր, չէ՞ր դառնայ ի ստրկութի՝ ի տարբր. (բայմ օրին. ի ստրկութի՝ ի տարբեն։ ունայք, ի ստրկութի ծառայելոյ։) ոմն, կի չինչ պատճառս, որով անմոռաց յօժարիք յետս դառնալ՝ ի հրէութի անդր, փոխանակ զի պարտ էր յընծայեցս աւետարանին յառաջել միջոցն լուսաւորութէ։ Տարակուսելի է ասասանօր, զի առ դաղատացիս չեղեալս բնաւ ըստ օրինաց զիարդ յարմարիցի դառնալ ի նոյնս միւսանգամ, և վերստին ծառայանալ նոցա։ Ոմանք համարին փոխել զդառն առ հրէայ հաւատացեալս բնակեալս ի միջի նոցա։ Սակայն կարգ բանին ոչ ներէ այդմ. զի անմիջապար յառաջ առ դարձեալսն ի կոտց խօսէր։ Աւյք ասեն, ըստարձ կալաբ վարի առաքեալն, իբր համարելով թէ գաղատացիք և յառաջն այնպիսի օրինօք գնային, և ոչ ինչ ըստհատ ի հրէից ի կրէ առնուին զնտրական սովորութենէ։ Ապուժնային այս ալէս յարմարէ զնմաստան. ի կարգս կրօնից առաջին է կռապաշտութենէն, միջին՝ հրէական օրէնն. վերջին քրիստոնէութի։ Իսկ գաղատացիք ի քրիստոնէութէ անտի առ հրէութէ խոնարհելով, ցուցանէին յետս կոյս դառնալ առ միջինն, և այնու մասուիլ յառաջին կրօն իւրեանց։

Աւյ ի սովորական իմաստն մատուցեալ, գրէր իմանալ պարտ է՝ զոր և վերագոյն ասաց, (ի յ տան.) զորէնան մտախոհականս առաւել քան խորական հրամանաց, ըստ որում ինքնին բացատրէ ճանաչալ ի յաջորդ տան։ Էս զոյն ասէ՝ փոխ, իբրև ինքնին անզօրս ի տալ զարդարութէն և գնտրս. մանաւանդ զինի քրիստոնէուէ իբրև գլխաւին անսպառնս, և բաղում մասամբք անկարելիս ի պահել. վ՚ս զի ի կործանել տաճարին, և յաւերել եղէմի ցըրմամբ հրէական ազգին՝ ոչ ևս կար էր առնել պատարագս, և զպասեք, զմաուցումն անդրանկաց և տասանորդաց, կի զկարգեալ ծնանմբութենս և զայլ նմանս։ Նշանակէ աչսոս կոչէ, նշա-

Չի զոր նախ ըշհանուր ասաց, թէ՝ ի հրեական տարերս դառնայք, բայց առ ըե մասին։

Ջ—ոբ խոչէ։ Այ զաւուրան նշանաւ կէ՝ յօրինաց, զշաբաթ, զամամուտս, և զայլ աւուրս տօնից կի պահոց։ Ջ—ին, զնուագս լուսի, կի զտօնս կալ զանից։ կի զառաջին և զերեքներորդ ամիսս տարւոյ որք նշանաւորք էին առ հրեայս։ Ջհամախս, զերիս ժամանակս ի տարւոջ երևելոյ առաջի այ, զհանդիսաւոր տօնս յիւրաքանչիւր ումն զլսելնակոտէին, զնաւակատեաց, ըզբաղարջոյն, զտաղաւարացն։ Ջաբէն, զամն հանդստեան կամ շաբաթական, զերեքներիւ ամ ծոցուն, և զայլսն։ Ընդ այսորիւք խորանօք տայ իմանալ և զայլ օրինական պահպանութիւս. զի եթէ զիոքունս զայսպիսի չան եդեալ էին առա առաքելքն մուծանել առ դաղաւաացիս, որչափ և զմեծագոյնսն՝ զերկաւաուէ, զորշումն կերակրոց, զխորշումն յայլոց ազգաց, զորինս ամաւանութեց, այլոցկն հանդերձ։

11. Ա—րնելմ ի յհէնէ, գ—ոյե ի ե—բ ինչ վ—ոփ—ւեցի ի յեզ։

Որ զաւելք առաքելական հոգւոյն՝ ազազակէ ասկաբերան. Նոքա գազատացիք ի ծիմնս ալեաց վտանգէին, և պօղոս կրե զերկիւղս։ Երկիւղ ի յհէնէ ասէ, ցի վե ձեր. իրք ձեր զերկիւղ յիս արկանեն. գուք կարծէք՝ առաւելագոյն բարւոյ նախանձաւոր լինել օրինապաշտելքն. բայց վտանգ մեծ կայ ի վերայ. գ—ոյե ի ե—բ. մի արդեօք յանպատուղ լինիցին աշխատութիք իմ, զոր կրեցի առ ձեզ և վա գարձի ձերոյ առնեծ՝ անձանձրոյթ քարոզելոյ, և յանձնառութէ պէսպէս վշտաց, (զոր յիշէ ի 13. տան։) Ձիշտասակաւ վաստակացն ամօթ արկանել կամի առնե. իրք այն՝ զի ոչ ոք յօտար վարդապետաց անսի զնման ձգտնս որաբեալ էր վա նոյ. և ինքեանք զնմ հպատակութի ցուցեալ էին առ պօղոս. իսկ այժմ ի տրատպրս այլամատց գառնալով ձեր, ասէ, մի գուցէ ունայնասցին քրտունք իմ, ոչ միայն ներանալով ձեր ի հաւատոց քէն, այլ օտարանալով զվերվին, և ի հէ—

Նշանակէ՝ թէ ոչինչ ունէին ի հոգևոր պարգևաց, այլ զնմ պիտանութի մուբոլոպէս առնուին ի հատատոց և ի ներքին բարեպաշտութէ պահղոցն։ Արդ՝ պնդագոյնս կշռամբէ զգալաս տացիսն առ այն՝ զի կամին վերատին դառնալ յոյնպիսի անշահ պահպանութէ, իբր ոչ եթէ յառաջն հրեանացին, այլ զի ունէին բազում ինչ նման հրեականացն, և զնոյն տարերս տոլոր էին ի կիր առնուլ, թէպէտ ոչ ի պաշտօն Ճշմարտին այ իրրև զհրեայս։ Կային առ նա խորութէ կերակրոց, և աւուրց, զնմանութ և նուիրագործութէ, լուացմունք, և այլ մարմնական պաշտամունք. թէպետ ոչ գոյր յոյն հնեծանոս, բայց տոլոր էին մալել կի ներքինացու ցանել զմանկունս։ Այս յառաջն և այսկին դաղատացիք ինման, նա ի դէմ ժնդակ և ծառայութէ տարերաց. լուծ էր և՝ նոցայն, և՝ հրեիցն. և էր կոքին արժանաւորք նմին յանդիմանութէ, յորժամ չէտ լուսաւորուէ հաւատոցն քան կասկին անդրէն ընդ նոսին լծով մտանել։ Մանաւանդ գաղատացիք առաւել և յանդիմանելիք էին, ոչ միայն տակս մեծագոյն երախտեացն որով յանցնդաւէ կոչեցեալք էին յինէ դիտութէ, այլև վասն առաւելագոյն վտանգին. զի ի հնեծանոսական տոլորութէս գառնալով նոցա, մարթ էր և՝ ի մոլորութէն անդր կռոցն տահիլ մեղմով՝ ի պատճառս կանխակալ ուսմանցն։

10. Ո—ոբ խոչէ, և զմ—ս, և զնշ—մանս, և պ—ոբէ։

Ջ խորութէ աւուրց և ժամանակաց պախարակէ՝ ոչ ըե բազաքական կիրս ուսութէ ի պէտս մարդկային գործառնութէց, այլ ըե որքազան պահպանութէ։ Ամանք յառաջնոց իմանան ըե տնդ տի խորանաց հնեծանոսաց, որք դնէին օրաժամ, չարաժամ, զայս կի զայն օր յայոդ լինել, և զայն միւս անյայոդ կն։ Ձիշտն զմնկունութէս ամբրոսեանն, այլ և օգոստինոս, (Էնքերիտ. գլ. ՀԺԸ.) որ և ի մեկնութէ Թղթոյս կրկնէ յա ռաջնում տեղոջ. բայց յաւելու և զմնկունս՝ որ տոլորական է նմ մեկնչաց, և Հարազատ կարգի բանից առաքելոյն. ցի ի վեր հրեական պահպանութեց։

հետեւանոտական յընդաբոյս աւանդու-
թիւնս խոտորելով ։ Բայց զայս ար-
ձակաբար ոչ ասէ, այլ երկբայութիւք ընդ
երկիւղ և ընդ յոյս · բողոքէ զվճռոյն
առանց հաստատելոյ · երկնչիմ ասէ՝ և
ոչ յուսահատիմ · ոմն զի առ ուղղուին
յորդորամիտք լինիցին ։

12 · Աչքե֊ս էբրե֊ ւյե · ֊անգի և ես
էբրե ւյեզէդ եի ։ եզէ֊բո֊ ֊ղուչ֊ե
ւյեզ · չի֊ ինչ յեր ֆղ֊֊ցե֊ւ տա ես ։

Ձեռն կշտամբելոյ բազմապատիկ ցուցմամբ զնաւորութեան օրինադրացն, ի յորդորական փոխէ զբանն · և զսյն՝ ոմն սովորութիւք իւր է, կապել նախ իւրով օրինակաւ, որ յոլովակի աղդոցս դոյն է քան զնաւոյս զօրաւորս ։ Նմարի ասկէ բերութեան, թէ առ հրէայ հաւատացեալսն ասէ զայս · բայց կարգ բանին առ դաղատացիս բոլոր ընթացնայ ։

Եչէ֊֊ս էբրե ւյե ։ Իմաստք բանիս մնութեի կրեաց առ լատին մեկնիչս · զի բնագիրն ՆՁ յունականին այսպէս ընթեռնու ։ * Եղերութ ոմն եւ · զի և ես ոմն դուք · ‖ զոր ոմանք համարեալ իբրև ասացուած սիրելութեի, մեկնեն այսպես · լերուք դուք իբրև միւս ես, ՁՈ ըս անձին սիրոյդ զնս · քանզի ես և եմ իբրև միւս դուք, ՁՈ ըս իմում անձին սիրոյ զձեզ ։ Ասկայեսի սիրով ընկալարուք զիս՝ ի մի միտս և ի մի հոգի, ոմն թէ ես դուք եմ, և դուք ես եք ։ Սակայն այսպիսի հղանակ խօսելոյ առեալ ի բերան բարեյաւոտ իմաստասիրաց լոի, քան թէ առաքելոյ կամ տրբազանն մատենագրաց · և հատնոյզ մեկնուեն զ վայրապար կարծեցն առնուալ նպատս ի բանէն · (ղ · Թագաւ · իբ֊ · գ ·)
* Ոմն ես, նդինգս և դու · և ոմն զորք իմ, զորք քո · և ոմն երիվարք իմ, երիվարք քո ։ ‖ Վ֊ զի այս եղանակ զմիաձեռնութեի երկուց կողմանցն նշանակէ, և ոչ եթէ զխոհակերպութիւն միոյն ի միւսն · և կարի այլազան է ասել, ես և դու մի եմք, և ասել, ես դու եմ, և դու ես ես ։

Այլք ոմանք ըՁ յիշելոյ ագուիննացւոյն՝ բացատրին ։ Եղերութ ուղղութ մոլորութեի, կմ հրաժարելոյ յօրինաց, ոմն ես ուղղեցի և հրաժարեցայ · քանզի և ես իբրև զձեզ եմ, սակայն ուղղեցայ ի մոլորութեի ։ Կամ, լերուք իբրև զիս՝ կեալ առանց օրինաց · քանզի և ես՝ որ զօրենս ունեի և ի նոյնս ծնայ, այժմ եմ իբրև զձեզ առանց օրինաց ։ Ընդ նեմոս յառաջնում տեղւոջ կարգէ զայս միտս ։ Եղերութ իբրև զիս հրաժարեցք յօրինաց, ի բաց ընկեցեք զՔրիստոս պահպանելիս ըՁ օրինակի իմում · կեցջիք յաստուածեի որդւոյն ՅՍ, առ կատարելագոյնս անդր դիմելով ի տըզայական յանկատար վիճակէ անտի · ՎՁ զի և ես բազում անդամ իբրև զձեզ եղէ, զիջանելով առ տկարութեի ձեր, իբր առ տղայս զկամեն վարդապետութեի առանելով, կամ հեթանոսաբար վարելով · եթէ ես հրէայ ըՁ կարի յարմարեմ զանձն իմ հեթանոսաց, դուք զիմդրդ հրաժարեք վարել նոցին ազատութեի ։

Աչեմ մոտց առաւել հատանի եսոհոս, և նախամեծար դնէ քան զմեկնութիւն ոսկեբերանին, զոր և հերոնիմոս յիշէ յեկդ տեղւոջ · Ըստ առաջին մասին՝ թէ եղերո֊ս էբրե ւյե, միաբան են երեք թէ ամ մեկնիչք · բայց զանազանին յերկիդ մասին՝ սակս ոչ ունելոյն առ նմ զոյ ներգործութեի · որոյ վ֊ յայլ և այլ կողմն ձգեն զբանն ։ Բայց Տայիցեալ ի թարգմանութիւն, ոչ և մեծ մնծութեի · համաձայն մեթոմս ասելով ասորւոյն և արաբացւոյն · ֆանգի և ես էբրե ւյեզ եի · ուր բայն եի՝ ակնարկէ զառաջին վիճակն՝ յորում գտանէր առաքեալն ի հրեութեի անդ · զոր և առանց բայի ձարտար նշմարեաց ոսկեբերան ։

Ապա բան ևթարգմանեացց Տարազատ իմաստքն են ։ Եղերութ նմանօղ ինձ յազատուեն աւետարանին · օրինակ իմ լեցի ձեզ բանական՝ ի թողուլ զնաւոյ ուսութիւն օրինաց · և մի այս ձեզ ծանր թուիցի կամ խղճելի ։ Վասն զի և ես յառաջն իբրև զձեզ էի՝ նախանձաւոր օրինաց, ի նոյն օրէնս ծնեալ և դաստիարակեալ · և ըՁ ձերում կարծեաց՝ ոչ միայն զՔրիստական պահպանութեի անձամբ վարել կարևոր համարէի, այլև բարեպաշտութեի դնէի վրէժխնդիր լինել առ խոստիչս օրինաց, Տալածել զայնպիսիս բանութիւք չափ և սահմանութեի ։ Արդ՝ ես այսպիսի օրինախնդիրս

յամառ՝ հրաժարեցի յայնցանէ, ՚ի քա՛ւ մեայն ապաստանելով. ձեզ ոչ՝ ինչ գրժ՛ուարին իցէ՝ Թողու՛լ զնախանձ օրինացն զոր յառաջն և ճանաչէիք իսկ ոչ։

Եւ ընդ՝ աղաչէ՛ն էնէ Հերոնիմոս պատշաճ դատել յանցեալն վերաբերել զայս. ցի աղաչեմ զձեզ՝ եղերուք ինձ նմանօրդ, ոյն և ես յառաջն իբրև զձեզ եի։ Սա կայն օրինակը, և հին մեկնիչք սովը բարար ըՀայոցդին ընթեռնուն. իբրև Թէ՝ աղաչեմ զձեզ եղբարք, հաւատացէք՝ զի չիք ձեր յանցուցեալ առ իս ին։ Առաքեալս ըՀուր նախասէր ևաց զգուշութեն կասկածելով, գուցէ տկարամիտք կի՛ չարախօսք ոմանք զիւրացի յանդիմանութեն իւր ՚ի վատ Թարն կոյս Թիւրեացն, իբրև Թէ առ Թշնամութե՛ն, կի՛ ՚ի զարդացմանէ զօրծելոյ, յապահովացուցանէ զնա. գուցանելով յայսմ ասն՝ Թէ չունի բնաւ պատճառս ինչ առելութե՛ն առնն, այլ մանաւանդ զսիրոյ և զնմանոց, զոր ՚ի յաղօրդն զնէ առաջի։ Ձ՚ոՀ ին չէր զ՚ըղծել — ե։ Ոչ չիշեմ բնաւ, Թէ յանցանս ինչ կի՛ Թերութե՛ն գործեալ իցէ ձեր առ իս. այլ մա՛ն ինչ ձեր առ ձեզ։

Բայց տարակուսանք են աստանօր. ոչ ապաքէն յանցանք մե՛ծ են աշակերտի առ վարդապետ՝ Թողու՛լ ՚ի քաց դմար դապետութե՛ն նո՛, և յօտար ուսմունս խոտորել. ոյն արարեալ էին դաղատացիք։

Բազմօրինակ լուծմունս առնդէն մեկ՛նիչք։ Նախ, խօսի առաքեալն զժամս նահկէն՝ յորում առ նո՛ դտանելոյ քարո՛զէ. և բազում Հպատակուի և մարդասիրուի դտեալ էր ՚ի նոցանէ, ըստ որում պէտի պատմէ։ Երկրորդ, Թէև առ՚ջի ըստ առաջիկայ ժամանակին՝ յո՛բում խոտորեալ էին նո՛ք, տակաւին ոչ ՚ի յանցանս Համարի զայն. մի՛ զի տալէ տուէ ըմբռնեցան ՚ի պատրանս այլոց, և ոչ կամօք օտարանալոյ ՚ի պօղոսէ։ Եւ մի՛ս՝ ոչ անձին պօղոսի էին յանցանքն, այլ մանաւանդ առ քա՛. պակ՛սել նո՛ առ Հաւատս քո՛ի՝ այնչափ Ճնաս մե՛ծ Թուէր պօղոսի, մինչ զի առ այնու զիւր անպատուհասին ոչինչ Համարէր։ Եւ զարձեալ, ներողութե՛ն կամօք յայտ առնէ զիւր անյիշատակութե՛ն. իբրև ոչինչ կրեալ ՚ի նոցանէ, որպ՛ առ զգաստ առնելն կազմ յարդարէ զնոսա։

13. Պէտ՛ ըստ՝ չի փոքրո՛ն մարմոյ աստ՛ուածանէի չէ զատ՛ալին։

Ցուշ ածէ զպատճառս սիրոյն և Հոգ՛ուն՝ զոր բնաւորապէս իսկ Տարկ էր նմա ունել առ գաղատացիս. և պատճառս կրկին, մի՛ զոր յիւրն կողմանէ ունէր տակս վչռացն կրելոյ ՚ի յաւուրն Նո՛. զի յոյր վո՛ տատապի ոք, անչնար է Թէ չսիրիցէ, կի՛ անհնամ Թողուցու զնա։ Եւ մի՛ս պատճառ՝ ՚ի բարեհամ բոյր ըՀունելութե՛ն գաղատացուց. զոր յաղօրդ՝ տամբն ծանուցանէ։ Գէպէտ ըստ՛։ Ո՛չ Տարկ է առ՝ յինէն յիշելոցս ցանել կամ պատմել. այլ գուք ինքնին արդէն գիտէք և ՚ի մտի ունիք՝ անկասկած վկայից, զի ՚ի սկզբանն՝ յորժամ եկի առ ձեզ, գ՚ըղծ՛ութե՛ն Տարեալ առ՚ջ գ՚աստ՛ուածն էէ։ Ասորին գնէ՝ տկարութե՛ն մարմնոյ էի։ և այնպա՛ս իսկ ընթեռնու օրինակ ասկերպարանին. բայց յայլս չիք։ Տ՚ըղծութե՛ ՚ի բանս առաքելոյն բազմա՛ նշանակ գոլով, պէտ՛ պա՛ս առեալ լինի և աստանօր. ոմանք ըստ սկսաւորելոյ հնդ՛ամենի՛ մարմնոյ զգուս կամ գՀիւանդութե՛ն մարմնոյ. և սոյնպէս բացատրէ արաբացին. քանզի էին յառաջնոցն բազմ՛, որք Հրեշտակ սատան՝ անկեալն զգայ գլխոյ՝ կարծ՛ վչռագնիչ առաքելոյն. (տե՛ս ԲՔ. կորն. ԺԲ. 7։) և ըստ այսմ իմասցո՛ւն լինին. Թէպէտ Տանր ցաւով մարմնոյ տատապէի, բայց անտես արարեալ պարապէի ՚ի քարոզել ձեզ։

Բայց ինքն հերոնիմոս առաւել ընտրէ իմանալ զսկարուն զիմման, ոչ զիւրոյ մարմնոյն՝ այլ զաղաղացն. իբրև Թէ առ տկարութե՛ մարմնոյ ձերոյ՝ որով ոչ կարէիք ընդունել զբարձրագոյնն խորհուրդս, զիմայ ՚ի քարոզելս, զխոքանս վարդապետեցէի իբր տղայոց, և տկար երևայ՛ցայ Թողնելով։ Կամ, ցաճուն կերպարանաւ, նո՛ւաստութե՛, առանց իշխանական պերճութե՛ն և աշխարհական

Ձարտարուե վարեցայ առձեզ ։ յանձն առի զնմ խնարհուելի ի կենցաղավա-
րել և ի գործել, ոյզ զի աւետարանն
հաստատեսցի առ ձեզ ։ Կամ, տկարուե
ասէ զվիշտս և զչալածանս՝ զորս կրեաց
ի քարոզելն առ գաղատացիս ։ զայս ի
յետին տեղւոջ կարգէ հերոնիմոս, բայց
ըստ յարմարուն՝ առաջին է և հաստա-
կաց, ասանդեալ յոսկէբերանէն և
յայլոց ։

Վ ըստ որոյ ընտանի իմատաքն են ։ յորժամ
զառաքինին հասի առ ձեզ ի քարոզել,
զիսէք թէ քանի վիշտք և տառապանք
եկին յիմ վր ի հեթանոսաց և ի հրեից ։
Հալածանաւ՝ բանտս, հարուածս, և
մանաւանդ ազգի ազգի նեղութեանցն ինձ
թիշնամիք ։ մարմին իմ տառապէր յիմմ
կողմանց ։ բայց ոչ քնաւ թուլացայ
հոգւով, բերան իմ ոչ դադարեաց ի
խօսելոյ ձեզ զօգտակարսն ։ և կարեմ
կոչել զձեզ՝ որդիս վշտաց իմոց ։

14 · Լաւ զէրէմոն որ ի մարդի խոհե-
մէն, ոչ անարքենէ, և ոչ անփո-
նեղէ ։ այլ էրէաւ չէրէկոսի ևյ ընկալը-
բոյ չէս, էրէաւ զայ յ ։

Փոբիանոս ասէ՝ զոր յանցեալն փնտռուիչ
ասաց ։ և ըստ յոյն բառին ֆէռոսոն,
իմանի ֆորձ, կամ ֆորձուիչ ։ Լատինն ըն-
թեռնու ըստ ոմանց յոյն օրինակաց՝ ըղ-
փորձուիչ ձեր ։ զոր հերոնիմոս և այլք
յարմարեն ըստ այլևայլ իմացուածոց բա-
ռին՝ փնտռուիչ ։ ըստ այն տկար եղանակ
քարոզութեն իմոյ, այն նուաստ և ցա-
ծուն հանդամանք կենացս, այն վիշտք
և տառապանք իմ, էին վտ ձեր իբրև
փորձ սրգեօք՝ հաստիչք, թէ արդեամբ
հետք իբր փորձուիս ։ Կամ, տեսեալ ձեր
զիմ տկարուե ի քարոզելն և ի վարել,
կարէիք փորձութեն կրել՝ թէ այսպիսի
այր զիարդ մեծամեծս և զերկնայինս
խոստանայ ։ Կամ, ի վշտանալ իմ և ի
հալածիլ ձեզ գայթակղութեն լինել կա-
րէր առ արհամարհելոյ զիս և զվար-
դապետուե իմ ։ Կամ, զայն փորձանս՝
զոր ի ձեր պատճառս կրեցի, ոչ անար-
գեցիք եւն ։

Սակայն յանցաց սովորական օրինակն,
ոսկէբերան, և արաբացին ընթեռ-
նուն՝ զէրէմոս իմ ։ առարին նման մե-
բուս ասէ՝ զփորձանս ։ որ առաւել
ընտանի թուի քան զլատինացացոցն ։
և իմատաքն յայտնի են ։ Զայն ևս վիշտ,
զտառապանս, և զվշտաւորուիս կրելոյ
ի մարմնի իմում, որովք փորձին ծառայք
ևյ, դուք ոչ անարդեցիք ։ վտ այնց ձա-
խող անցիցն ոչ յետս կացիք, ոչ խորշե-
ցայք յինէն կամ ի վարդապետուէ իմմէ ։
Աչքառնելն առաւելէ քան զանարգելն ։ զի
այս նշանակէ՝ յոչինչ համարիլ, նուաստ
դնել ։ բայց անդանդաղ է խորշել, ի բաց
կալ իբրև ի գարշ և յանարժան իրաց ։
Վիշտք իմ ասէ՝ բազմական էին առնել
զիս առձեզ անարդ և խորշելի ։ սակայն
ոչ միայն չարարիչք զայդ, այլև էրէաւ
չէրէկոսի ևյ ընկալբոյս չէս, ընկալյալք սի-
րով և մեծարանօք իբրև զէրէկոսակիրկ-
նուստ իջեալ ։ կամ իբրև հշմարտիս պատ-
գամաւոր ևյ ։ մանաւանդ ընկալյալք
էրէաւ չէ ևյ, ոյզ թէ քո ինքնին մարմնով
եկեալ էր առձեզ ։ այնչափ պատուա-
սիրեցիք առ իս, մինչ թուի թէ առա-
ւելագոյն քան զայն առնել չկարէիք
առնոյն ինքն քո ։

Արդ՝ զայսոսիկ յատաջ բերէ առա-
քեալն, հաւատարմացուցանել՝ որպէս
նախ ասացաք, թէ ոչ մի ինչ զայրաց-
ման կամ օտարութեն կիրս ունի առ զա-
ղատացիս ։ նք յինէն զաշխատուիս իւր
կրեալս վտ նց, և ինքն յինէ զբարեսէր
հպատակուե նց ։ և յերկուց կողմանց
պատճառք սիրոյ և զորովի կան ի մէ-
ջն ։ անմարթ է կարծել՝ թէ ինքն ցըր-
ացուել իցէ առ նս ։ և կարի անպատ-
շաճ, եթէ նք ի հալածանս իւր փարե-
լովք զինեալքմբ՝ այժմ ի խրատուէն զերեսս
գարձուցանիցեն ։ այլ զի լիցին գովե-
լիք՝ ոյզ յայնժամ յընդունելն, նոյնպես
այժմ յանսալ բանից իւրոց, և յաւելցն
գառնալ Ճանապարհ ։

15 · Լաւ որ որ է երանութիւն յեր ։ վկայէմ
յեր, էին գոր ինչ էր՝ զաչս յեր
հանէիք և փայիք ինչ ։

Ընդ փոփոխումն գալատացւոց մեծա-
պէս տարակուսանօք զարմացել, թուե-
ցանէ Տարսեան զպատճառն ասէ ոմ-
կերբան ։ Ի՞ւ որ որ է երանութիւնն յեր ։
Ցոյնն ասէ, որ էր, կամ է ։ բայց ազդ-
առնէ ոմկոս մենոս, եղեալ փոխանակ
ասելոյ՝ որ, և սոյնպէս ունին այլ Թարգ-
մչքն ևս ։ Չ՞ինչ անցք դիպան ըստ երա-
նու-

նաւիդ ձեր. մի պատահումն չար ազա-
տացնաց զձեր երջանիկ վիճակ: Արկնա-
կիմանկի երանութիւն. այ՛ ի ներդործական
միտս, և ՚ի կրաւորական. քան առաջ-
նոյն նշանակէ՝ երանի տալ, կամ երանել-
լի համարել. և իմաստքն են՝ Որ է
այն ձեր երանելի գիս, որ այն ծաւա-
մունք և գոհասանութիւք, որովք յառաջն
երանելի գիս համարէիք, և իբրև եր-
ջանկաւոր մեծի Տնդիսելաղ այնպէ գինև
դայիք պատուհասիրելոյ. իսկ այժմ այլ-
աղդաբար տեսանեմ խորհել ձեզ զի
նէն, և օտարանալ սրտիւ. ո՞ արդեօք,
և առ ի՞նչ այնպէս արագ փոխեսաց
զձեզ: Ջայս միտս առաւել ակնարկէ
ասկէբեան:

Ըստ երկրորդ եղանակին՝ երանութիւն նշա-
նակէ՝ երանելի լինել, երջանիկ համա-
կիլ. և իմաստքն են՝ Ջի՞նչ եղև երջ-
անիկ բարեբաղդութիւն ձեր, որով ՚ի
ձէնջ և յայլոց առհասարակ երանելի
համարեաւալ էիք. ես ինքն ամ ուրեք
երջանիկ բարդդէի զձեզ սակս մտադիր
ըլնելոյ ձեր աւետարանին. զհաւատս
ձեր և զսէր անդադար հրատարակէի
առ ամենեսին. ՚ի ձէնջ և ՚ի բոլորեցունց
գոհութիք հնչէին առ ես ՚ի վեր ամ բա-
րբառելեցին՝ որով ձերասնական կենք էիք:
Այժմ հակառակն դործեցաւ ՚ի ձեզ.
մինչ դի փոխանակ երանելեաց՝ անմիտս
զձեզ կոչել ստիպիմ: Ջայս միտս առանձ-
նէն հերձնիմս, ապուխնացին, և այլք:
Վ՚ասչէմ ՚ի (գրելն վէմ եմ, և մասնաւոր
դրչի:) Յոյնն և այլք պատճառակա-
նաւ ասեն, քանդի վկայեմ. զի կամի
ցուցանել թէ արդարև երանութեան
էին արժանաւորք: Խոմով անաւտ վը-
կայութիք հաստատեմ, և հրատարակելմ,
դի այնչափ ջերմացեալ էիք առիս, և
՚ի ջանս աւետարանին, մինչև երէ հաւ-
ատ ՚ի ձեզ, մինչև ես ամ իմ
ջհնայել և յաչս ձեր: Իսկ արդ զնացեալ
բերալ Ճշմարտութեին աւանդելով, որք
վն պատճառիդ ես լինելոց էի,
ընդր թշնամութիք համարիք զայս. այդ-
ին վարձք աշխատանց իմոց: Սակայն
ահա ես մերկանամ զբան պատճառն.
զի հրապուրել ձեր ՚ի սուտ վարդապե-
տացդ՝ խոտորեցայք ՚ի Ճշմարիտ ուսու-
ցիչն, զոր յիմէն ընկալայք. և ես անաւ-
ջառ յանդիմանելոյ զմոլորումն ձեր,
այնու լինիմ առելի. քանդի ՚ի փորձոյ
առուդեալ իբրև առակ ասացաւ, թէ
Ճշմարտութեի ջառելութիք ծնանի: Եւ

դերբք նոյնպա ազգ առնեն · * Յանդի-
մանեան պիմաստնոյն, և սիրեսցէ զքեզ-
զանձիսն , և յաւելցէ առել զքեզ : ‖
(Առակ · Ի · 8 :)

Ի սոյն միտս իմանալի է ասելն , Թէ
զաւդոյն կամ զՏշխարհսն խօսելով՝ առե-
լի ձևացաս առաքելն : Ա՜ւ զի յառաջն
խոկ քարոզեալ էր նոյ զՏշխարհաութիւնն ,
և ոչ սիսու եղև առելի · բայց զի բան-
արկու վարդապետքն զորոնս մոլորու-
թեան ցանեցին ի միտս դաղատացող ,
որ ցորեան Թումբեր նոյ , և նախանձ բա-
րի , յերաւի Ծանրանալին ի լսել զՏշըղ-
մարիտ կշռամբանան · ոմի և յարէ :

17 · Ա՜յլ նախանձեցուցանէն զնէզ ՚ի բա-
րի · Ե սբեցու խոհն զնէզ ՚ի
նոցս նախանձուրս լինիցէ :

Առանց անուանն զսուտ վարդապետան
ակնարկէ · զի հերձուածն՝ զոր արձա-
նացուցին ի մէջ առաքելոյն և դասա-
տացոց, առաւել քան զանուն նշանա-
ւոր արարեալ էր զնոս : Ա՜յլ նախանձե-
ցուցանէն զնէզ Յոյնն սատ չունի՝ այլ· բայց
ի յաջորդն դնի , այլ սբեցու խոհն ·
Նախանձեցուցանել իմաւ սատ իբր չէ-
զոք՝ նախանձիլ, զորմէ ատացաք ի բ ·
կորն · ժիս · 2 : զի սուտ վարդապետքդ-
անցն եգեալ են ի ձեզ, սերտ վառեալ
են առ ձեզ ևն : Կամ իբր ներդործա-
կան , ի նախանձ իւրեանց և ի սէր ջա-
նան ձգել զնեզ· Հնարին զի փոյթ ձեր,
և ուննդրուեսի , և պատուասիրուեսի
առ ինքեանս միայն լինիցին : Բայց ոչ
՚ի էբէր · ոչ ՚ի բարի և յաղիղ նախան-
ձաւորուեսի , ոչ ՚ի նախանձն նոյ , ոմի
և սա զի կորնիցացուցն զանայն , և վասն
այլոցն ամենցուն · փոյթ նոյ ոչ յան-
կնդն սերոյ է՝ ի Տզևևոր օդուտ ձեր ,
այլ պատրաստակաս՝ առ իւրեանց օդուտ,
և ձեզ ՚ի տոյժս փրկուեսի :

Եւ սբեցու խոհն · Յոյն բայն ՚ի առ-
վորական օրինակս դրի էտէլնէ , զի ար-
առաքեալ , մերժել · ոմի զնէ և լատինն ·
և իմանի , զանան խոտորեցուցանել
զնէզ ՚ի միմի մտերմութեսի , լինիցէ կամ
՚ի սերոյ ձեր առես , ՚ի վարդապետու-
թեսի իմմէ , յաղատուեսի աւետարանին :
Ա՜յլ օրինակք յունաց ընդհեռնուն՝ ենգ-
լէնէ , զի փակել , խափանել · և այնպես
զնեն ասորին և արաբացին · որ իմա-
նի · կամին իբրև առուկս ոմանս ընդ-
կապաւ օրինաց փակել զնեզ, յիւրեանց
ծառայութեսի նուաճել , և իւրացուցա-
նել · Իսկ մերոյս ասելն՝ սբեցու , զնէզ
կաքանչիւր միտս ըմունի · զի արգելուլ
զնեզ լինիցէ , կամ ՚ի վարդապետութեսի
իմմէ , յուղիղ ընթացից աւետարանին :
Կամ արգելել պահել ըմ իւրեանց ձե-
ռամբ , ըմ բնաւմբ օրինաց , ևն : Եւ
այսոքիկ առ ՚ինչ · չէ նոցս նախանձաւոր
լինելն : Բացատրուեսի է ասելոյն՝ ոչ
՚էբէր · յայն ինչ միայն ջանան վարդա-
պետութեսբ իւրեանց , զի ՚ի մինչ օտա-
րացուելոյ , առ ինքեանս յարեացին
զնեզ · ոմի զի ինքեանց միայն պահիցեք
զնէր ձեր և զպատահութեսին · իբրև
սեղեսբ ոմանք հասեալք առ ձեզ , ոչ
կամին ունել զընկեր առ սերդ ձեր ·
կամին միայն սերել , և միայն սերել ՚ի
ձենջ · և այս է նեւեսել Թշնամութեսին
զոր արկանեն ըմ իս և ընդ ձեզ · Եթէ
յարժանաւոր իրս յօժարեցուցանէին
զնեզ , ՚ի կատարելագոյն գիտութեսին
աւետարանին , յառաջադիմութեսի վա-
րուց սրբութեսի , ՚ի լուսեսի Տզևևոր պար-
գևաց , այդպես այդ էր նախանձեցու-
ցանել ՚ի բարիս , զոր և ես ցանկամ :
Բայց դոքա ամենևին զՏպատակն առնեն ·
բարեսիրութեսի առ ձեզ ձևանան , և
նախանձաւորք ՚ի ձեր փրկութեսի այնու
միայն՝ զի ՚ի բարձրուեսի աւետարանին
արկանիցեն ՚ի նուաստութեսի օրինաց ·
զձեր Տարազատ վարդապետ Տանել յա-
ջողուլ , և փոխանակ՝ ինքեանց վար-
դապետանալ , և գտազանալ օրինաց
Տավատել զնէզ :

18 · Ա՜մէն լաւ ենախանձաւոր լինել ՚ի բա-
րիս յամ ժամ , և ոչ միայն յորժամ ՚ի
ներսոյ մէնէ ՚ի նմա :

Լատինն այլազգաբար ընթեռնու դնե-
լով · * Բայց բարւոյն նախանձաւոր
լերուք ՚ի բարին · ‖ և մեկնեն՝ բարւոյ
վարդապետի , կամ առն բարւոյ լերուք
նախանձաւոր ՚ի բարի գործ · իբր ասել :
Ինձ ոչ անհաճոյ է՝ եթէ տեսանիցեմ
զնեզ ունել զնախանձ կամ զյարուցն առ-
այլ բարի , և առ վարդապետ Ճշմար-
տապատում · մանաւանդ խրատեմ և
յորդորեմ ոչ այնպիսեաց օտար քա-
րոզից նախանձ բերել , այլ բարեաց
և ողջ-

եւ աղքամասց ։ միայն Թէ ՝ի քաւիս , այլ ՝ի բարի և ՝ի պատշաճ իրս ։ զի մարդ գոլով՝ մարթի է ունել և Թերութիւնս՝ որոց չէ արժան լինել նախանձաւոր ։ այլ միայն հետևել և սիրել զայն յուղեալ ։ յորժամ սիրեցեալն իցէ առոյգ բարի ։ և կայցէ արդար պատճառ սիրելոյ ։ Եւ զայս նախանձ պիտոյ է ունել յամ ձամ, միայն՝ նաև մինչ մարմնոյ հետն եմ ՝ի ձէնջ, և ոչ Թէ միայն յորժամ մօտ առ ձեզ գտանիմ։ Ըստ միևնոյն լուսելոյն ասկարէկ, Թէ առ իս , կամ առ իմ նմա՝ որք զբարի վարդապետուն առանց դեցաք ձեզ , պարտիք պահել զսէր ձեր , և հետևիլ ոչ միայն ՝ի մերձ կալլն, այլև ՝ի բացեայ դոլով։ արժան էր ձեզ այնպես ջանալ, զի միշտ լինիք ինձ նմանձելի, և ես ձեզ սիրելի։ որոյ այժմ հակառակն զործեցաւ ՝ի բանսարկուԹէ սուտ վարդապետացդ ։ զի մինչ առ ձեզն էի , մեծ համարէիք ։ իսկ հեռի գոլով՝ ցրտանայք , արհամարհէք ։ կալբի անհաստատ է բարեկամութիւն, զոր միջոց տեղոյ զօրէ քակել ։

Ա յս իմաստք ինձնին յարմար են, բայց օտար ՝ի յունականէն ըմ առաջին մասն ։ զի զայնն ֆալծ տօ չէլ—ոնէ , Թարգմանէ բարւոյն նախանձելս բարք։ փոխանակ զի պարտ էր խմանալ, բարի է նախանձիլն ։ ըմ որում նմինպես նշա նակէ ֆալծն յայլ տեղիս և ս (տես ա ։ կորն ։ Ե ։ 6 ։ է ։ 1 ։ 26 ։ Թ ։ 15 ։ ևն։) ուստի նաև առարին և ապաքացին ֆամաձայն մերումս գնեն՝ օգուտ է , գովելի է նախանձաւոր լինել։ Ապա հա բացատ իմաստքն են ։ սուտ վարդապետքդ տեսել զիս հեռի ՝ի ձէնջ , ջանան զբարի նախանձաւորութիՆդ՝ զոր ունիք առ իս և առ վարդապետութիւնի իմ , խոտորեցուցանել առ ինքեանս , և առ իւրեանց ուսմանն։ Սակայն լաւ և օգտակար ձեզ այն է զի Տատուտուն պահիցէք զնախանձ ձեր ՝ի բարին՝ նաև յորժամ ՝ի բացեայ եմ ։ Մանկանց տղայոց է՝ Թողուլ ՝ի բաց զուսումն ՝ի հեռանալ վարժապետին ։ և զոք են նոքա՝ որք միայն հեռանալոյ հովուին ՝ի հօտէն, զի կարասցեն յափշտակել զոչխարան ։ Դոքա սուտ վարդապետքդ չամաչեն լինել զողք ։ զուք գնաւորդ ոչ ամաչէք լինել մանկանն անմտա՝ յերկիւղէ զաւազանին միայնոյ ասանօղս , և ոչ ՝ի սիրոյ Տշմարտութենէ ։

19 ։ Որդեակք ։ եմ, զոր դարձեալ վէրոփն երկնեմ, մինչև Նիստրեսցի տ ՝ի յեզ։

ՀեծուԹէ է մօր ցաւագնելոյ՝ որ Տշխ յերկնելն. այլոյր Հայրական անուամբ կոչէ զնոսն ։ (ա ։ կորն ։ գ ։ 15 ։) և վերագոյն՝ եղեալք ասաց։ (ի 12 ասն։) իսկ ասա՝ Համարի տատրագրէ , նշանակեալ այսոքիւք Թէ պաշտօն վարդապետի լինքն փակէ զՀամազատուԹէ զդրծս և զկոչումն ։ զերկաքանչիւր ծնողաց զանձկուԹս և զգուԹէ կրե առաչակերտեալն , և Տնայ տակաւին Տաստրակից նոցին՝ եղբայր , յօդնել նմ և ոչ ՝ի սիրել ։

Որդեակք ։ եմ ։ Ըստ կապակցուԹէ բանին , յարելի է այս՝ կամ ընդ յաջորդ տանն , իբր ասել , որդեակք իմ , զի տատաջիք դի կամի այժմ դալ առ ձեզ ։ և կամ Տայի ՝ի 21 տուն ։ այ որդեակք իմ , տաէք ինչ լինձ ևն։ Որդեակ կոչէ փաղաքշական ձայնիւ , առ ՝ի ցուցանել զմտատագուԹի նմ և զանկատարուԹի Տոգևոր Տատակին , մինչդատմանն զիւր առ նա զմայրական գործոնէ՝ անխառն ՝ի շահասիրուԹէ ։ որով տայ նմ ՝ի միտ առնուլ Թէ դիւրավնասելիք են ինքեանք իբրև մանուկ մատաղ , և ինքն առ աղէտից սրտին կշտամբանօք վրի առ նոսս ։

Զոր ։ գոբյեալ վէրոփն երկնեմ ։ Մինդամ երկնելի զձեզ բազում ցաւօք , յորժամ յանկերպարան դոյուԹէ կատպաշտուԹէ՝ ծնայ ՝ի հաւատս և յանդպաշտուԹէ ։ և ջանային աւետարանս կան կամաւք յաՀտմն հաւատոց և զխոտէ զարգացուցանել զձեզ ։ Բայց անկեալ ՝ի միտս ձեր սերմն օտար հերբեական ուսմանց , խանգարեաց զպատկերն , այլափոխեաց զաղդակցուԹիւնն ձեր առ քս , եղեալ ծնունդ այլանդակ՝ ոչ քրիստոնէայ , ոչ Տրեայ , այլ խառնակերպ ինչ օտարածին ։ Աչալի իմոց առաջին երկանց ։ և ահա ըմբռնեն զիս երկունքնոյ՝ դժուարին քան զանցեալն։ յայժամ քանիւ լեզուի , այժմ գրով ձեռացս՝ յարդանդի տրախտչամամ զքեզ , մեծագոյն տաժանմամբ ՝ի նորոգ ծնունդ վերածելով։

ՄԲ

Մբալե Հեբէոյէ ՚ի յէդ։ Ո՛չ զնմա՛ նուրէք կամիմ տալուորել, ոչ մարմնա՛կան ծնողաց է բնաւորութէի, և որպէս առա՛ւ վարդապետդ ցանան՝ ինքեանց ծնանել զձե՛զ՝ ըստ իւրեանց հրեշաւոր պատկերի· այլ զկերպարան քո՛ւն նկարագրել ցանկամ՚ի հոգիս ձեր· քանզի և սերմն վարդապետութէի իմոյ՝ նո՛ր է, ՚ի նմանե՛ արկեալ և բեղմնաւորեալ։ Հնարիմ, և պատրաստիմ վերատին ա՛ւանդել ձեզ զուղիղ ուսումն հաւատոյ քո՛ւն, և առ տակաւ տակաւ աշեցուցանել զդիւութէի նո՛ր, զոյս տգիտութէի ձերոյ· մինչև կատարեալ ուսմամբ զքո՛ւն նմանութէին առնուցուք· և անդրդուելի հաւատով ծանիցէք՝ թէ նա միայն է պատճառք փրկութէի ձերոյ՝ անկարօտ օրինական նպաստից· և բովանդակ ձեր յոյս և ըղձումն ՚ի նա կապեցջի։

Ա՛յլաբանութէ՛ մարմնական ծնունդեանն յայտ առնէ առաքեալս, թէ անկումն ՚ի մոլորութէի, և խոտորելն ՚ի մեղս՝ երկոքինն են իբր մահ հոգւոյ, և կամ վիժուածն· ըստ նմին և դառնալ ՚ի մոլորութէ, և ՚ի մեղացյուղութէի ծնունդ է հոգևորական· և վարդապետք առ երկաքանչիւր ծնունդ՝ ոչ փոքր եր՛ կամք առաւելին քան զմայր ծնողսն կան· Նա՝ դառնադոյն է և երկեղա՛ կան քան զկանանդ· զի նոցայն վիշտք և երկունք՝ սակաւօրեայք են և միայն դամ առ իւրաքանչիւր զաւակ· և յետ ծնանելոյն՝ ոչ է՛ս յիշելն զարտմութէին՝ ըստ ասելոյ նո՛ւն։ (Յովհ· ժԶ· 21։) Բայց առնաբանական ծնողացն երկունք ձերին զնմ՚ ժամանակս կենաց նո՛ր· անդիտանան բազում անգամ՝ թէ յետ այնքան երկանց զինչ արդեօք ծնանիցի· և յետ ՚ի լոյս գալոյ հոգեծին զաւակին՝ ոչ զնո՛ւն վախճան ցուցանի, այլ ակիզբն է նորոց տաժանմանց ՚ի պահպանել, զի մի դառնայցէ ՚ի վիժած՝ և հարկ լինիցի վերստին ծննդագործել։ Ա՛յսպէս դիպաւ դաղատացուց՝ կրկնակի վիժմամբ, ՚ի մոլորութէի օրի՛նաց՝ և ՚ի թմրութէի ՚ի՛ մտաց· Ե՛ որ հեծեծալով մայրաբար աղեխորով առաքեալս, հնարի կրկին երկամբք վերածնանել զնո՛ւն յողջմտութէի և յապաշխարութէի· և երևի նա յայտ համաձակախօս և քան զինախամարգարէն մովսէս· զի նա վա՛ ինքեանցն հրաժարեր ասելով· * Մի՛թէ ե՞ս յղացայ զնա՛ժողովուրդս զայս· կամ թէ ե՛ս ծնայ զսոսա ։ ‖ (Թուոց· ԺԱ· 12։) Իսկ առաքեալս ազատաբերան դոչէ, միամա՛ դամ երկնեցի, և երկի՛ անգամ երկնեմ, և այն՝ տարակուսանօք։

20· Ա՛ռէք աչք գա՛լ առ յէդ, և ՚ի ԹԷՒՔ ՂԷՐԲԷՈՒ ԽՈ· զի փորձո՛ւել եմ ես վառն յէդ։

Եթէ առ մարմնական ծնունդ կարևոր է մերձակայութէի ծնողին, ոչ սակաւ պիտանի է այս և առ հոգևոր ծնունդ, ազդողագործն զոլով բանիցն ՚ի մտաց քան ՚ի հեռուստ ։ Եւ զի մարթէ էր ոմանց գաղատացուց խորհել, թէ լաւ էր քեզմերձ առ մեզ լինել, և այլոց՝ թէ մո՛տ առ մեզ գոլով՝ գուցէ ոչ այդպէս խօսէիր, կա՛մխէ առ մտածութէի նո՛ւ· զայդ և ես ցանկայի ասել ։ Կա՛ռէք աչք գա՛լ առ յէդ։ Յոյնն և լատինն փոխանակ գալոյ դնեն լինել, որ մտա գտալ առ ձե՛զ· բայց զնոյն իմաստս ունե՛, ոչ և սրաբացին ասէ, ընթանալ արդեօք առ ձեզ լինել· և զայսմանէ ասացաք ՚ի Նախադրութէի Թղթոյս, (եր· 300·) թէ ըս բնիկ նշանակութէն յայտ առնէ ոչ միայն անձամբ գնալոյ ՚ի գաղատիա, և ոչ լոկ բաղձանս կամ յոժարութէի, զոր ակնարկէ և յաւելո՛ած այդին· վա՛ զի գյօժարութէի առ նա լինելոյ՝ մերս ունէր, և ոչ այժմ ևԷ· ապա զերծանել այժմ առ նա՛ ծանուցանե՛ նէ· Յորմէ իմաստասիրեցաք՝ թէ յայտմ ժամանակի ոչ ՚ի կապանս արդելեալ կայր առաքեալս, ըս որում կարծէր հեռանիմս, այլ յայլոց պատճառաց խափանեալ· Յանկարծ ասէ՝ այժմ դիմել գալ առ ձեզ, և ՚ի ԹԷՒՔ ՂԷՐԲԷՈՒ ԽՈ· Մա՛ առ ձեզ կալով, տեսանել դէմ յանդիման զձեր հանդամանս, ՚ի մտա առնուն զնւրաքանչիւր ջանս և զմտաածութէն· որով ըս պատշաճին կարող լինէի յարմարել զբանքս և զեղանակ խօսելոյ· զոր հեռի գոլով՝ չէ դիւրին առնել։

ՓՈԽԷ ՂԷՐԲԷՈՒ, ոմանք իմանան՝ փոփոխել զեղանակ բանին· իբրև թէ այժմ ողոքականաւ վարեցայ, եղբարս կո՛

կոչելով, և որդեակս • բայց ի մերձ լինելն՝ սաստկութիւն յանդիմանէի, ուժգին հնչեցուցանէի զհառաչանս իմ և ղցաւս։ Այսպէս ասէ ադամնինացին՝ առեալ ի հերանիմասէ։ Ամանաբար խօսի և ասկէբերան, ոմն ղի դարձուցից զրանս իմ յաղբս, զի շարժեցից զարտասր, զամենեսին միանդամայն ի կած ձգեցից • ով զի ելիցեմ ցուցանել զարտասուս կի զհառաչանս։ Կամ ըս այլոց • յանկայի մերձ կացեալ առ ձեղ իբր մայր գորովական առ որ զի ատակ, այլ և այլ ձայն արկանել, մերթ յանդիմանելով, մերթ աղաչելով, մերթ հեծելով, մերթ գովելով, ոմն զիարդ ցուցանէր պատեհանելի ժամանակին և անձին։ Աչլուզ և սյաբ մարկ հերոնիմոս • առ ձեզ մերձ կանիք լինել, և զգրելքս ի թղթի փոխել ի բարբառ կենդանի, զգրով պարունակ, կեալս զարձուցանել ի դէմյանդիման խօսակցութիւն • զոր ի հեռուստ գրի, յանկայի բերան ի բերան խօսել • ով զի քան զգրելն՝ առաւել զօրաւոր է բանն խօսիցեալ։

Հաւանելի են այսոքիկ իմաստք, բայց ոչ բաւական Թէոփն առ միտս առաքելոյն։ աւելի ինչ յայտնի փոխելն ըզբարբառ, զոր ի հերոնիմոս ածէ ի միջ, Թէ փոխել ասէ զբարբառն ըստ եղանակի վարդապետութեանն • ի փոփոխել հանդամանաց ձերոց՝ և մտածութեանց՝ հարկ է ասել փոխել և ինձ զկերպարանս բանիցն • ոմն ի տեսարանի բազմակերպարան ձևանալով • ոչ այնու ճանապարհաւ՝ որով յառաջն՝ ի հելենառաւելէն գարձայք, կարծեմ շահել ըստ ձեզ այժմ • ով զի հրէական ումանց աշակերտեալ ձեր, այլազգաբար խորհիք և դաւիք զիմ ասացեալքս։ Այլով շահի հելենառն, և այլով հրէայն, և այլով հրէացեալն, որպիսի գուբ եղայք այժմ • ուստի առ ի գոտանել զդեղ պատշաճօղ ի ձեր առողջութիւն մտաց՝ պարտ է մերձ կալ, և ըս օրինակի բժշկաց՝ փոփոխմամբ այլ և այլ սպեղանեաց ընտրել զօգտակարն։ Այսմ փոփոխման իբր ճաշակ ինն տայ ի յաջորդ, ապացոյց ձևառնարկութեն բերելով յայլաբանական իմաստից գրոց, զոր ոչ արդեօք արարեալ էր յառաջնում քարոզութեանն, և ոչ ի թղթեի այսր։

Զի փաթիոսեալ եմ ըս ձեզ։ Լատինն ասէ, զի ամաչեմ ի ձեզ • զոր մեկնեն՝ այնու ցաւիմ յոյժ, զի ձեր աղագաւ ամօթով լցեալ եմ առաջի այլոց։ Բայց հերոնիմոս և այլք ուղղեն զիարգմանութեն ի յուսականէն, որ ընդ՝ ձեօ-առուծ • ըս կարօտիմ • չքաւորիմ • կի տալ բանիւ, վարանիմ, անճարանամ։ Մեր թարգմանիչս (ի ը • կորն • ը • 8 •) ընդ՝ կարօտեալս • իսկ աստ՝ փաթիոսեալ եմ • և սոյնպես դնեն ասորին և արաբացին։ Հերոնիմոս ըս առաջ նորն բացատրէ • հարկ էր ինձ դէմ յանդիման փոփոխել զրանս իմ, զի կարօտիմ, չքաւորութեն կրեմ ի ձեզ, անպտուղ ելանելով յառաքին վաստակոց իմոց, ուսանյանաձեռն լինիմ ի ձենջ։ Իսկ ըս երկրորդ նշանակութեն՝ նա ինքն հերոնիմոս, և այլ յետին մեկնիչք լատինքն՝ համաձայն ոսկեբերանին և ամենեքեան՝ համաձայն ասկեբերանին և ամենեքեան թարգմանութեց՝ իմանան։ Տարակուսեալ կամ ի վերս ձեր, վարանիմ և անդիտանամ, զոր ճանապարհ կալայց • զի՞նչ խորհեցայց, զինչ ասացից՝ որ դէպ իցէ առ ի ձեր ուղղելի • արդեօք ի գրոց բերից հաւաստիս, կամ յօրինակէ այլոց եկեղեցեաց, կի խալ տատանելով զվերադրութեն և գխաբէութեն սուտ քարոզչացդ • արդեօք զանհաստատութիդ ձեր առից ի կշռամբանս, կի աւաղէ ցից զբար պատահումն ձեր • մերձե խօսիւ, կի մեզմով, ներելով Թէ պատուհասելով։ Ըսյսոսկի տարակուսիմ, բայական ի ձենջ դողով • բայց ի ժամուս ի գրոց արձակից առ ձեզ զբարբառիմ։ Ազդ առնէ ոսկեբերան, Թէ ոչ սակաւ պատրաստ ի բժշկութեն այս եղանակ ողբոց և տարակուսանաց • ով զի կարճ մեծ ցուցանէ զվտանգ ախտացելոցն, որով և յորդորդին լինի նայսրբութեան առաղբարար դեղոց։

21. Մնա՛ք ինչ ինչ, որ ընդ օրինօք կախեա՛ք ի քէն. ցի՛ղ ընդերեցուածէն զօրենս։ Զեա՛մ ամբարեալդն զգաղատացից՝ կէս մի ողբական բանիւք, և կէս՝ յանդիմանողականաւ, անդրէն ի վիճաբանութեա՛ն խնդրոյն բուռն հարկանէ։ Բայց զայդ գլխով եցոյց յանցանքն զարժանաւորութե՛ն նորոց օրինացս, և զանշահութե՛ն հնոյն, այլ ի զանազան պարագեացս հոգւոյն սքի՛ որք ի հաւատոց յաջողեցան և ոչ յօրինաց յաւետացն ոմ առ աբրահամ, յանխնդից օրինաց, յարացուցիս մարդկային իրաւանց կրտակի և ժառանգութե՛ն։ Աստանօր վերադին յօրինաց անտի առնու հաւատս՝ բայց այլով ձանապարհաւ, այլ յայլաբանական իմացուածոյ պատմութե՛ն աբրահամու, ցուցանել՝ թէ նա ինքն դիրն խորհրդեամբ յայտ առնէ չկապել յօրէնս, այլ մանաւանդ հրաժարել։ մինչ զի եթէ կամիցին ձգշմարտաւորե՛ն հնաղանդիլ օրինաց, հարկ է բարեաւ ճիա ասել նմա՝ ի տիրել հաւատոցն քոյ։

Եւ զառաջինն իբր խաղ առնելով զօրինասիրօքն՝ հարցանէ ինչ, որ նոցա կարի ամօթոյ է արարօղ։ Աչէ՛ք ինչի՛ տուք պատասխանի, ասացէք զոր հարցանիմ, դուք որ ընդ օրինօն կախէ՛ք լինել։ որ ձերով կամօք՝ ինքերոյ օրինացն սխորժէք դնել զուա ձեր, և ոչ թէ օրէնքն յայր բռնադատին։ որք ի ձեր հաճոյից պնդէք կարևոր լինել օրինաց, և ոչ յիրաւացի պատճառաց։ որք այնպէս ջատագով կացեալ էք օրէնացն, որ ցուցանէք անդիտանալ բնաւ զօրէնսն։ Յօրինակս մեր հարցական նշանաւ գրի՝ ասէ՛ք։ բայց ըստ ամ ի ամարգմանութե՛ն հրամայական է՝ զոր արաբացին յերդ դնի փոխ՝ ասացէ՛ք։ Զերդ ընդերեցեալ յեր զրէ՛ք։ Յորմէ, և ըստ նմա ասորին և արաբացին դնեն, ոչ լուսաբ զօրէնս։ զոր հերոնիմոս մեկնէ, ի միս առնուլ դներքին իմաստս գրոցն, և ոչ զկաղ առնուլ յարտաքինն կեղևանան։ Բայց լատինն հանճարատ մերումս ասէ, ոչ ընդերեցեալ, կամ ոչ ընդեհանուր։ Օրէնս ասասնօր՝ որպէ և այլոյր, առհասարակ կրնայ կանայք բանն կոչել, իբրզի յիմ դիրս անդ օրէնքս ասանդին կամ յայտնապէս, և կի խորհրդեամբ։ ուստի ասասնօր զպատմութե՛ն ծննդոցն փակէ ըստ անուամբս, յորում ամ պատմութե՛ն նշանակաւ յայտ առնեն զայլևայլ խորհուրդս ի հաստատութե՛ն հաւատոց, և ի բարեկարգութե՛ն, Լսելեայն ձեռնարկութե՛ն է հարցուածս՝ կշռամբիչ օրինախնդրասիրէր ասել։ կամ ընդերեցեալ և հաստացեալ էք դուք զօրէնս, և կամ ոչ։ եթէ ընդերեցեալ չէք, զհարդ պաշտպան լինէք՝ որում ոչն գիտէք։ իսկ եթէ ընդերեցեալ, ոճ՝ հակառակ նմա զինչ՝ ի ցուցանել նէ՛ր և ի վկայել՝ թէ ինքն սեղի տայ ի յայտնել հաւատոց քո՛ր։ Եթէ մինչև ցայժմ զայդ ոչ իմացայք, ահա ես բանամ ձեզ։

22. Ի գրել է ՌՒ աբրահամ երկու որդիս էին, զ յաղախն, և զ յակոբեան։

Ի պատմութե՛ն որդւոցն աբրահամու զայն հանդամանս ևս եթէ որոշաբար նշանակէ, որք հային յայլաբանական իմաստս իրացն։ ուստի չատաց պարզաբար, զիտեմք երկուս որդիս ունել աբրահամու, այլ թէ գրել է, յայտ առնել այսու, թէ ոչ վայրապար զայնպիսի հանդամանս սուտ գաբանէ գիրն, այլ զի ինչք էին ապագայ խորհրդոց։ Յօրէ նակէ երկուց որդւոցն յառաջ քերէ նախ զայն ինչ, յորում երկոքին հաստատեալ էին։ այ՛ զի հայրն աբրահամ, որոյ հարազատ ծննդք էին։ Դնէ ապա և զորդուոյն նո՛ր ի կողմանէ մօրն։ զ յաղախեայ անօր, խամայել ծնեալ ի հաստատ եղեալացոյ։ Եւ զ յակոբէն, իսահակ ծնեալ յամուսնէն առույկ։ Եւ այսպէս զատանին երկու դասք որդւոց աբրահամու, աղախնածինք՝ ընդորով իսմայէլն և քետուրականքն։ և ազատածինք՝ իսահակեանք միայն։ որք կարդեցան օրինաւոր ժառանգք տանն աբրահամու։ իսկ առաջինքն ընկալան պարգեւս միայն, և արտաքս ի՛ժառանգութե՛ն։ (Ծննդ։ ԻԵ։ ՟ե։ ՟ե։) Դարձեալ, միւս այլ որդուոյն նո՛ր յեղանակ ծննդեան իսմայէլի է։

23. Ա՛ր որ յաջախն էր, ըստ մարդոյ ծննդեալ էր։ Եւ որ յաղտէն, ըստ առէքեայն։

Ազահնորդին խմայել ըստ մարդոյ ծնեալ էր, այլ ըստ բնական զօրութեանէ մարմնոյ, ըստ սովորական կարգի ամուսնութեանց՝ որով որդեծնութիւն կատարի, ոչինչ այլ ազգ քան զայլ ծնունդս, ի չափաւոր հասակի ծնողաց, յառաջ մարդ, և ի հօրէ՝ որ չէր անցեալ քան զկար ծնողութիւնէ։ Իմանք ըստ մարդոյ մեկնեն, ըստ խորհրդոյ մարմնոյ, այլ խրատուք սահման։ բայց չէ հարապատ։

Իսկ ազատորդին խասկակ ծնեալ էր ըստ առէքեայն։ (յամանս, ըստ առէքեայն։) այլ ի զօրութենէ անսի խասմանն ասէ, որ միայն կենդանացոյց զարդանդ առ ասայի՝ զկրկնակի մեռանելն՝ ամբողջութիւն։ ուստի թէպէտ մարմնական լծակցութիւն կատարեցաւ յղութենէ նորա և ծնունդ, բայց ասի բանն էր՝ որ էս զզօրութիւնն, և ոչ ազդումն բնութենէ։ Տես վերս այսր բազում ինչ ի մեկն։ Հռոմ. ը. 19։ Եւ ահա երկու որդիք հարազատութիւն սերեալք ինոյն հօրէ, կարի խորոցաւ զանազանեցան յիերեսաց։ մինչ զի միոյն ծառայ լինել արբոյհամու, թէպէտ և յատուկ զօրութիւն ծնեալ։ իսկ միւսոյն արտաքոյ զօրութիւն մարմնոյ ծնելոյ՝ լինել բուն որդի և ժառանգ։

24. Որ է առակ օրինակի։ զի այս ինն են երկու ճառք, զի ի նմանէ ոչ նոյ՝ ի ծառայութիւն ծնեալ, որ է հագար։

Ասի ամ զոր գիրք պատմէն յաղագս երկուց որդուցս՝ և մարդ նոյ, ըստ ճշմարիտ պատմութեանն փակին զնշանակ մեծաց իրաց։ ոչ զայն միայն՝ զոր ի վերին երեսս նշանակին, արժան է նկատել, այլև ըստ ներքին մտացն։ զի ոչ վայրապար այնպէս ճշդութեամբ գիրն զմանր հանդամանս պատմութենն։ և հրէայք իսկ խոստովանին՝ թէ գաղանի խորհուրդ ծածկեալ կայ յայսմ պատմութենէ։

Որ է առակ օրինակի։ Ցոյնին ասէ, որք են այլաբանելք։ սորին վասն ի լուսանցս հայ օրինակաց գրեալ կայ։ որ է այնքան ասի։ զի որք ըստ գրաւորական նշանակութեանն յայտ առնեն և զայլ ինչ։ Այլաբանութեանն, ըստ յունին ալլեգորիա, թարգմանի այն է, յորժամ բանքն ըստ յատուկ նշանակութեան առեալ, բայ ի յայտնի մտաց ցուցանեն ըստ նմանութեան զայլ խնամս՝ դիտել ի հեղինակէ աստի։ կամ իրն նշանակեալ ըստ ճառին՝ լինի օրինակիչ այլում իրի։ և այս եղև նակ այլաբանութեանն սեպհական է ընծային բանից։ Իմանք համարեցան, թէ զայս այլաբանութիւնս առաքեալն ինքեան խորհրդածէ, ոչ ի մտաց գրոցն՝ այլ համեմատութեամբ անցիցն որք եղեն ըստ առնն աբրահամու։ զի որպէս յայր ժամ առնն աբրահամու էր ճշմարիտ եկեղեցի, նոյնպէս երեսիւք անցք և հանդամանք նորա տիպք են նորոյ եկեղեցւոյս։ Ոստ առն, ոչ այնչափ նոր ձեռնարկութեամբ կազմի, քան թէ նշանակ միայն՝ կանխաւ իսկ օրինակեալ յորդիան աբրահամու որոշումն հնոյ և նորոյ ժողովրդեանն։

Սակայն զգուշալի են այս կարծիք, զի մի սակաւ առնիցեն զանս առաքելոյն։ վասն զի եթէ ոչ գրոյն էին այն խմաստք խորհրդական, զիարդ հաւանեցուցանել կարող էր իւրով յարմարեալ մեկնաբանութեամբ զմիտս հակառակորդաց։ կամ ո՞ պահանջէր ինոցանէ զընթերցուածն և զիմացողութեան այնց բանից։ Այլ զի հրէայք իսկ գիտէին՝ թէ գաղանի խմաստք փակեալ կան ի պատմութենէ, զծածկեալն ի բացմանց ի յայտնութեանն ած առաքեալս՝ հոգւոյն սրբոյ լուսաւորելովն։ և միշտգիր լինի օրէնն նախնդիր հաւատացելոց զանգիտանալն։ վասն զի կարող էին ընթանալ յայլոց վարդապետութենց առաքելոց ունել ինչ տեղիկութիւն։

Զի այս ինն են երկու ճաճարանք։ Ըստ յունին՝ դերանունն այս իգական է, ցուցանելով զմարս երկուց որդուցն։ և իմանի։ Այս մարք կամ կանայք՝ ազար, և առաս՝ նշանակին զերկու կրատակս կամ ուխտան, զհինն և զնոր։ Մի կատակն ի լեռնէն սինայ առանդեալ կամ յաւագ բերեալ, հին օրէնն մովսիսական, ի ծառայութիւն ծնեալ, իմ ներգործական, այ ծնանօղ ի ծառայական վիճակ, որ զիւր որդիս ըստ ծառայութեան արտաքին

թազուէց, խարանաց, և երկիւղիւ պատժոց նուաստ։ որ և հպեալ, ցի որ ոտք առաքեալ աղախնաւն օրինակի։

Բացայայտ խնամոյն են. Աչի երկու մարք ըստ դիտաւորութեան դրոց են օրինակը երկուց օրինաց աւանդելոյ յայ. և որ դիք նոցա՝ տիպք երկուց ժողովրդոց։ Հին օրինք առեալք ի լուռնէն սինա՝ օրինակին ի հագար աղախինն. զի ըստ նր նմանութեն որդիս ծնաներ ծառայական, ցի զհրեայս՝ հին ժողովուրդս ծառայական կապեալս ըստ օրինաց. մինչ զի որք ըստ մարմնական ծնունդեանն ազատ ուսեալք էին ի ստուէր, ըստ պատմեալ օրինացն էգեն աղախնորդիք և իբր հաւ դարեանք։ Ըստ այս նմանութեի առաւել և բացայայտ յայտորդաւն. և ասպա բանիւնդակէ զնամեամաւթ նորոյ օրէնն նոցա առ առաս ի հետեւել առնեն։

25. Քանզի հագար՝ լեառն սինայ է յարաբիա, համեմատ է այժ երուսաղէմ. զի ծառայ է որդւովք իւրովք հանդերձ։

Ըստ իմաստիցն՝ ի համեմատութեի անձանց և տեղեաց կամի ցուցանել, թէ պատշաճաբար ազար և սինա օրինակն զհին կտակն և զծառայական վիճակ հրէից։ Բայց զի մեծութեի կայ ի պատճառս չարագործութեն, այլեւայլ օրէնսդակաս ձեռացուցանեն մեկնիչք։

Քանզի հագար՝ լեառն սինայ է յարաբիա։ Լատինն ընթեռնու, * քանզի սինա լեառն է յարաբիա, ‖ ասեց բառին հագար, որ դոյլիմ թարգմանի։ Որ անդր իմանան զայս ըստ նոյնութեն անուանն. իբր թէ հագար կոչի նաև լեառն սինա, և ըստ այսմ ասէ բերան ասէ, թէ ոմն ազար՝ կոչի աղախին, նոյնպէս սինա կոչեցաւ և լեառն, որ ի լերս արտ բացւոց նշանակէ՝ աղախին. ակնարկէ թերևս ի բառն վէմն, որ առ արարած ցիս իմանի՝ ինչ։ Որ անդր յայլ նմանութեան ձայնութեի առնեն. զի ասէ արարածաց ոչ լեզուաւ լսի՝ քար, և այս յարմար է ապատաժուս լերինն սինայ։ Կամ ըստ այլոց, լերինն սինայ առեալ լինի ազ նունն հագար, հասալ գոլով աւանին՝ որ ըստ պլինիոսի՝ ազատ կոչի, և ըստ գիր նի՝ ազարայ, ուր և ազգք հագարացւոց բնակեցան. և լինքն ազար աղախին երկրս վախեալ յանդգնաւ յանդգնոյն արարքեոյ. (ծննդ. ժդ. 7։ իւս. 14. 20. 21։ իե. 18։) Ըստ այսմ մեկնեալ իմաստքն ձեւանան. Հագար յերեալ օրինակ զլեառն սինա՝ ուր և օրէնքն հին աւանդեցան. վասն զի անդր բնակութեեն էտ և զերս ազնուեն. և ընդ անուանեն էտ զծառայական հանգամանս իւր։

Իսկ այլք զասելն հագար նոյն է ընդ սինայ լերին՝ իմանան ըստ նշանակութեեն ևեթ. ցի հագար աղախին՝ և սինայ լեառն՝ իբր միոյ իրի նշանակք են, զնոյն խորհուրդ ցծագրեն, միօրինակ ցուցանեն զհին կտակն՝ գոլ ծառայական, և զմարմնով հրէայսն ծառայս ընդ օրինացն ըստ նեալ։ Եւ այս կարի յարմարութ. զի ոչ հագար աղախնութեեն, նոյնպէս լեառն սինա ունելով զերերսն յարաբիա՝ արտաքոյ երկրին աւետեաց, լիահաղին տնօրինութեք, նշանակին՝ թէ օրէնքն տուեալք անուանօք ծառայականք են, երկիւղիւ հնազանդիչք հրէից ժողովրդեան, ինքնին անկարօղք առ ի կատարել զաւետեան, և ժառանգեցուցանել զերկինսն բարեաւ։ Տեղ դեռն ոչ զոյնպիսի տեղիս և անուանս ընտրեալ վասն օրէնսդրուն հնոյն, որպես զի անուանեալն համեմատեացին իրացն, և տիպեն իցեն պատշաճօղք ճշմարտութեն արդեանցն։ Սինա՝ լեառն և բարձր, դժուարամատոյց, ապառաժուտ, յաներպատ կանգնեալ ապառաժն արարքոյ. և այսու հանգամանօք զծագրէ զհանդամանս օրինացն՝ որք անուանօք աւանդեցան. վասն զի առ թանձրամիտ ժողովուրդն հրէական դժուարին եղեն ի կատարել, խիստ և անջրդի իբրև զապառաժ՝ ոչ մի ինչ կպչիկ ցծեզաքաղութեե բղխեալով ի սիրտս նոցն. անապատացան յայ խորհրդակորոյս վայրենութ. փուշ և խայթոցս հարաւծոց ածելով ի վերայ տատիկ ժողովրդեանն։ Աստ՝ բերն և այլովք չարմարութք ի մի խորհուրդ հայեն հագար և լեառն սինա։

Հարսանիք է այժ երուսաղէմ։ Ցոյն բայն ասէ՝ սիպէիէ, զոր թարգմանեն լատինն, կից է, լծորդ է. ասորին դնէ, համեմատ. արաբացին, առհասնականից է։ Ասէլ. ասելն այժ երուսաղէմ, ըստ յաներն դնէ, որ այժմս է երուսաղէմ. զոր ոմանք

ամանք իմացան, զիմ որ այժմ ելիցեմ կալի, իսկ կանխաւ կոչէր՝ յերեսս, և ասիցեմ։ Բայց չէ՛ի դէպ • քանզի՛ ի հինն և կոչէր՝ եկեմ. ոչ յայտ է յեւ ասէաց։ (Ժ. ։ ևն։) այլ սովորաբար իմանի՛ ներկայ, կամ այժմեան և երկրաւոր եկեմ, որում դիմադրէ զվերինն եկեմ. վայ վայելչաբար մեր Թարգմանս ասաց, այո՛ եկեմ, զի որ՛ի պաղեստին։ Առաւել քննելի է հասարակ ասելն, և թէ զո՞ր ասէ հատասար եկեմ։ Ոմանք բերան և այլք զոյն բառն իմանան ըստ մերձաւորութեան դրիցն, և առնուն՛ի վերս սինայի • զի այն լեառն սինա որ յարաբիա՝ մերձաւոր և տակմանակից է պաղեստինացւոցն եկեմ։ Ընդ այս անհաւան լինին այլք • վասն զի բազմօրեայ ճանապհոյ կայ ասեն՝ ընդ սինա, և ընդ եկեմ։ Ոմանք զայն մերձաւորութեան մեկնեցին ընդ հաղորդութեան արմատոյ նոցա, և այլք՝ այլազգ ևս, բայց ոչ ընկալելով յայնոց մեկնութեան։

Սովորաբար իմանան զմերձաւորութեանն ընդնմանաւոր, և ընդդէմ հանդիման կարգի • և ըստ այսմ ամանք առ ագար առնուն զՀամեմատութիւն, բայց առաւել յարմարութիւն առ լեառն սինա հայեցուցանեն բազումք • և իմաստքն կազմին այսպէս։ Սինա լեառն՝ որ յարաբիա, և այս եղեմ երկրաւոր՝ Թէպէտ ըստ տեղոյն դրութեան բացատ են՛ի միմեանց, բայց հայեցեալ առ օրէնս՝ կարի մերձաւորք են և հանդուգնակից • այս եղեմ ուր այժմ տիրեն դպիրքն և փարիսեցիք՝ վարդապետք օրինաց, զնոսին հանդիման ունի՛ ընդդէմ սինայ՝ ուստի նոքա օրէնքն առանձեցան։ Նոքա ժողովուրդ է յաջորդութեանէ, որ անդ՛ի սինա ընկալաւ օրէնս, և ասա յինէմ բնակացեալ մարտնչի վա՛ այնց օրինաց • Թէպէտ փոխեցաւ՛ի սինայէ յեղեմ, այլ ոչ՛ի ծառայական վիճակէ • որով ըստ ծննդեանն յարբուհւոյն՝ հատասարին եղեմացիք ընդ հաղարացիս՝ որք յանապատն սինայ, նոյնպէս՛ի ծառայական բարս և՛ի տղայրութեան ոչ առնման են՛ի նոցանէ • Թէպետև, և այլ ևս արարողութիւնք օրինականք պահին առ հաղարացիսն՝ ոչ և առ հրեայս։

Զի ծառայ է օրէնսդէ խոսէ։ Յայլ Թարգմանս փոխանակ շաղկապին էր, դնի՛ բայց, կամ, և • իսկ անուն բային ծառայ՝ ոմանք դնեն՝ ագար, ոմանք՝ եղեմ, և այլք՝ սինա լեառն • իմաստք ամենեցուն մի են • բայց առաւել ըստ կարգի է առնուլ զբնին՝ մանաւանդ ընդ մերում բնագրի • իբր ասել՝ Լեառն սինա՝ հատասար և նմանատիպ է երուսաղէմի • զի ոչ այն լեառն կայ արաբիա՛ի ծառայութիւն կարգի է որդւոցն հաղարացւոցն, նոյնպէս երուսաղէմն հրէից ժողովրդոյն՛ի ծառայութիւն օրէնից կայ միշտ • հադարացիք սերեալք և բնակեալք յարաբիա՝ ոչ բնաւ անջին յաղատութիւն արբշամոնս • նոյնպէս և հրէայք կապեալք ընդ սինէականն օրինաւք՝ ոչ բնաւ վայելեցին յորդորութեան արբշամոնս ըստ հոգևոր ծառայութեան։ Ապա ուրեմն ագար և սինա միջնեակ գծագրեն զծառայութեն հնոյ կտակին, և եղէմի, և հրէիցն բնակելոցդ՛ի նմա։

Այս է դիտաւորութիւն առաքելոյն յառաջիկայ բանքս • յոր ամ մեկնիչքն միաբանին, Թէպէտ յեղանակ բայատրութեանն դանազանին։ Բայց ընդորութեի՛ ինչ առնել կամեցեալ, առաւել հարազատ թուի զասելն հասարակ կամկից այմ եղէմի, իմանալ ըստ մերձաւորութեան տեղոյ կամ դրից, ոչ զլեառն սինա ընդ քաղաքին եղէմի նկատելով, այլ զգաւառ երկրացունցն, զի զարաբիա ըստ պաղեստինու • զի արդարև ըստ այսմ տակմանակից են միմեանց • և վա՛ այսր Թուի ինձ յանձանկ յիշատակել զաբէիա • Յայսմ տակմանակցութեի իմաստասիրն առաքեալն զմանակից վիճակ երկոցունցն • զի զի ծառայական է՝ և արաբիա և՛ պաղեստին • կտակն հին սկսեալ՛ի սինա արաբիոյ՝ ձգեցաւ յիւր տակմանակիցն պաղեստին և ոչ անդր • ապա ոչ՛ի սկսմանն ծառայական էր, նոյնպէս՛ի դադարմանն • և անմարթի է ասել՝ Թէ սկիզբն ծառայական գոլով յետ այնր ազատութեի եղև։ Ա յսոցիկ հաւկտակին տեսանի գլխովին՛ի նոր կտակիս • զոր և ասէ։

26. Ա՛յն վերինն երուսաղէմ ազատ է, որ է մայր մեր ամենեցուն։

Աւետայտեսալ որ ինչ ագարաւ ազատ նաւն օրինակիւք խորհրդաբար կտակին

հին, ասէ ապա և զոր առաջին ազատի գծագրութիւն է՝ զնորոյ կոչէ։ Ան ՝ի քէն էրոաշէմ։ Այն երուսաղէմ որ ոչ յերկրէ է՝ իբրև զպաղեստինացուցն, նշանակէ՝ խորհրդաբար յաղտաոմայնոյն առաս, այլ է, ոչ է ներքոյ անկեալ ծառայական վիճակի և հանդամանաց։ Երոաշէմ ասասիար՝ եթէ զոր կոչին կամ զաւետարանական օրէնս իմանամք, և եթէ զնոր եկեղեցիս քրիստոնէական՝ զնոյն խորհուրդ ունին առ օրինակն. քանզի երկոքին կից են միմեանց, և առաս զերկաքանչիւրն գծագրիր՝ մայրութիւն և ազատութիւն. այլ և հագար միօրինակ նշանակեր զհին կամին ծառայական, և զեկեղեցի հնոյ կամին։ Երոաշէմ կոչի ըստ հնմարիս ազգացոյն անուանին. զի թարգմանի՝ տեսուն խաղաղութիւն. որ տիրապէս 'ի նոր կտակիս արդարանայ, ունելով զհնանդնինաւոր խաղաղուն յերկինս և յերկրի։ Իսկ զի ասէ՝ դիմագրութիւք առ երկրաւորն երուսաղէմ. քայց այսու ոչ զերկնային եկեղեցին յաղթողաց իմացուցանէ, կամ զերկնային արքայութիւն՝ զգաւառ երանելեացն, այլ այժմ իմանամք սովորաբար, այլ մանաւանդ նշանակէ զեկեղեցի հաւատացելոցն զհնումն յերկրի նոր օրինաւքն, որ և մասն է երանականն երուսաղէմ, և 'ի նոյն դիմի հաւատովք և յուսով։ 'Ի սոյն միտս առացաւ 'ի յայտնութենն՝ քաղաք ևս և նոր եղէմ իջեալ յերկնից առ 'ի յիւ։ (գ. 12. ին. 10։) Եւ առաքեալս առ եբրայեցիս կոչէ՝ սիոնի լեառն, և քաղաք ևս եղէմ յերկինս։ (ժբ. 22։)

Արդ՝ այս նոր եկեղեցի՝ որ ըստ տեղւոյն յերկրի է, կոյս կոչէ, նախ բան ծագմանն ուստի կազմեցաւն. վասն զի ոչ 'ի լեռնէն ուստեք առնաս իբրև. զհրեայսն կանոն, այլ յերկնից անտի բարբառելով ևս 'ի ձեռն որդւոյն. այլ և առաքելոյս յայտ առնէ առ եբրայեցիս, զհրամայեալ նաստրուն հնոյն յերկրի ասելով, և զնոր բանս յերկնից։ (ժբ. 25.) Յայս օրինակ յերկնից ձայն արձակեաց ևս Հայր 'ի յորդանան, և 'ի լեառն թաբորական, և մօտ յաւուրս չարչարանաց փրկչին։ (Յովհ. ժբ. 28։) Երկրորդ, վերին է ըստ գլխոյն՝ որ է քան յերկնից լինել, և անդրէն յերկինս հասանասել զաշխարհ։ Եւ կառավարէ զնշխարսն եկեղեցի, և ընտրեալք զաւետարանեալքն նորոյ օրինաց։ Ընդ հակառակն հին կամին զմովսէս ունէր գլուխ օրինադիր, որ յերկրի ծածկեցաւ անյայտելոյ. և անդէն վախճանեցաւ տեսչական նէ։ Երրորդ, վերին է՝ ըստ երանասելոյն ըստ հրամանացն՝ որով զերկնային տուաք քինուն օրինադրէ. ըստ շնորհացն՝ որք հագուելն սըրվ առաքեանն. ըստ խոստմանն՝ որով զերկնային բարին ժառանգեցուցանէ. ըստ ծանօթութենէն՝ որով գաղտնեացն այխորհրդագործ առնէ զհաւատացեալս։ Այս ամ առաքելութեանց նորոյ երուսաղէմի՝ առ ձեռն նշանակ տուաս այն, զի ոչ ըստ սահմանաս ուրեք տեղոյ չափեցաս կառուցումն նէ, այլ հանդարած շնի նի յամի սիեղերս։ Իակ հնոյն երուսաղէմի ամի ինչ երկրաւորք էին՝ և տեղին, և հրամանքն, և խոստմանքն, և մեջ նորդն, և տեւողացին. ուստի և սահմանաս ամփոփել 'ի պաղեստինեան միայն։ Ապա յերեսի աշխ է այս վերին եղէմ ըստ օրինակին առաջի. զի ծնանի որդիս ազատացեալս 'ի լծոյ օրինաց, 'ի հնազանդ ծառայութենէ երկիւղին, որք ունին զհոգին որդեգրութեան սերոյ։ Որ է մայր մեր ամենեցուն. 'ի լուսինն պաճառ ասէ՝ բայց զոյ յայլ ծագմանս, և հին մեկնիչք ընծեռնուն։ Մայր է ասէ՝ ոչ հրեից միայն, այլ երկրաւորն եղէմ, այլ ամ հաւատացելոց՝ հրեից և հեթանոսաց, ամենեցուն սփռելոց ըստ համօրէն տիեզերս, որք միով ծննդեամբ աստուածնին կացուցանին ժառանգաս, որք ևս, առանց օրինական պահպանութեց, միայն ընծ զինքք որդուութ անաբասաբար ունիցին մինչև 'ի վախճան։ Յուցանէ ապա և զանբաս բազմութենէ որդւոց նորոյ կտակին։

27 • Ո է գրեալ է • ուրախ լեր ամուլ՝ որ ոչ ծնանիս • գոչեա և աղաղակեա որ ոչ երկնիս • զի բազում են որդիք միդեղիր ասասել տան զրամբան։

Եսայեայ բանս ըստ եօթանասնից օրիւ նային յառաջ բերեալ, (ծգ. 1.) առ ձառն կամ ըստ պատմական մտաց համարել յամանց խօսել առ քաղաքն եղէմ և առ հրէական ժողովուրդն. որ առ բաբել

լռական զերուքեն յերկար ժամանակս եկաց անզգաստ և լքեալ ի բնակչաց և յիշխանաէ։ ըստ որում և երեմիաս ողբաձայնէ ։ (Ողբ. ա. 1. 2։) Անպէս առաւ անզգաստելոյ առեւտիս ինդուեցեր դուշակէ եասայի՝ զաղտաուին ի գերուէ և բազմորդի լինել շնուեցեր քան զքաղաքս բնակչէս և թագաւորուեցս։ Սակայն խորհրդեամբ և ըստ ներքոյ վսեմական իմաստից, մանաւանդ ոմն այլք կարծեն նաև ըստ գրոյն խօսի մարգարէին առ նորն եղեմ եկեղեցի քո։ զոր և առաւելոր բացածանուցանէ առաքեալս ըստ կարի այլաբանութեանն զոր կալաւ ի բանիս, ցի ըստ օրինակի ամէնից սահմանի եղելոյ նորոյ կտակիս։

Ո՞րպէս ըստ ամենայնի որ ոչ ծնանէիր։ Յորմէ՞ն ըստնելութեէ դնէ, ցի ոչ ծնանող, ոչ երկնող զոր լատինն Թարգմանէ ի՛ներ կայ ժամանակ, որ ոչ ծնանիս, ոչ երկնես։ Սակայն վկային մեկնիչք՝ առաւել յանցել ժամանակին նշանակել, զոր և եբրայականն յայտ առնէ, և խնամոքն պահանջեն։ վը զի յառաջն էր ամուլ, և ոչ այժմ՝ յորժամ ազգ առնէ մարգարէն խնդալ ըստ բազմութեէ որդուոցն։ վայ մերս ուղղաբար դնէ, որ ոչ ծնանէիր, ոչ երկնէիր։

Ծնանել է արտաքս բերել յարդանդէ գմանուկն նկարել։ և երկնել՝ ինդն բնութեէն առ ի ծնանել։ ուստի և երկունք յառաջնէն ըստ զծնունդ։ Երկունք ցաւս բերեն և տրամադրեն, և եթէ սաս տիկք իցեն՝ ձգել սան և աղաղակել։ իսկ ծնանելն վախճան անեղ ցաւոցն և ձգոյն, զուրախութեէ ծնանի։ Ամուլն անփորձ գոլով յղութեէ և ծննդեան, զուրկ է յերկաքանչիւրոց անտի՝ ի ցաւոցն ասեմ, և ի խնդութենէն։ և ունի միայն զտրամութեէ անզաւակուէ։ Ջայսոսիկ կերս բնութեէ ի հոգևորա կանոն այլաբանել մարգարէին՝ ասէ առ նոր եկեղեցին։ Ով դու ամուլ՝ որ ոչ ծնանէիր որդիս ոյ, որով անչաղորդ էիր ինդութեէ մօր ծննդականի. այժմ ուրախ լեր, խնդա հոգւով։ մի այլ երբեք անզաւակ տրամեսցիս։ Գուցէ և աշք ղուէ։ փոխանակ ցաւոց և ձգոյ երկանցըն՝ զորոյ ոչ առեր զփորձ, ձայն արձագ կեա ինդութեէ, աղաղակ օրհնութեէ առ ած հնչեցո՛ ի լուր ամ երկրի։ Այլ լռաց ակարդն, նախ դնելով զծնանելն քան զերկնել։ վը զի յամուլ ծնող բազում անգամ ցաւք երկանց ոչ ճանաչ լինն նմա ք զծնանելն, այլ կարծի՝ յայլ ինչ ախտ ցաւոդիլ։ մինչև ի ծը նունդն հնել, ճանաչի անուհետև յեր կանց յղութեէ լռնել։ Եւ դիձ, զի առ եկեղեցի խորհրդածելով, այնպէս ծնանի նա զորդիս, զի և յետ ծննդեանն երկնէ՝ կամ զաղդին ծնելոն դաստիարակելով,

և կի գայլս ծնանելով հետ զհետէ։

Իսկ պատճառ խնդութեէն և աղաղակին։ Չի բազում են որդիք սիրելի։ Ակն դուսկ կոչի կինն Թեզեր յառնէն վ ամ լուէ ուստի իմանի՝ միայնացեալ առանց առն, և առանց որդւոյ։ և երևի այս ի բանս սաղմոսին։ զի ուրեք միակրծս կոչէ զայնպիսին։ (կէ. 7.) * Աջ բնա կեցուցանէ զմիակրծնս ի տան։ և այլուր՝ ամուլ։ (Ժէ. 9.) * Բնակեցուցանէ զամուլն ի տան ուրախամիտ։ Սոյնպէս եասայի (խԴ. 21.) կոչէ՝ անզաւակ, և այրի, և միայն մնացեալ։ և յորմէ այն առեր երեմիաս։ (ա. 1.) միայնացեալ, իբրև կին մի այրի։ Այսմ հակառակ՝ աբաէէն կոչի կինն բնակել ըստ առն միրձաւորութեէ, որ և որդիս ծնանի։ Արդ՝ ասէ մարգարէն։ յերբեմն արժան է քեզ ամլոյդ և անորդւոյդ իբրև զաւրացեալ ցնծալ և աղաղակել զոհութեէ։ վը զի բազմագոյնք են այժ և պատուա կանագոյնք որդիք լքելոյ մօրդ՝ ք զորդիս արամբեալն ագարայ։ Հրէական եկեղեցին օրինակել ի հաղար իբրև այր իւր ունելով զմովսիսական օրէնս, (ըստ հռոմ. է. 1. 4.) կի փեսայ ունելով զնոյ, պարծեր ըստ ծննդականութեէ իւր, և ըստ բազմութեէ որդւոց, արհամարհանս դնելով առ տիկին իւր առաւ սակս ամլութենն։ մինչդեռ իբրև լքեալ ինն հա մարիւր նա յաբրահամէ ցորչափ ուներ զնազար։ Բայց ահա փոխոխեցան վէճ ականքն։ զի նոր եկեղեցիդ միացեալ աւետարանական ըստ փեսային քոյ, ծնանիս ոյ զուրախանալն իսահակ, որ անբաւ որդւոց աղատաց է յարացոյց։ բազմազաւակ եղեր քան զհրէականն, ուր նա միով ազգաւ ելեալ զպաղեստինն միայն ըստնդր։ իսկ դու յամ ազգաց յունաց և բարբարոսաց բնակեցուցեր զծով և զցամաքս։ և որ մեծն է՝ զորդիս հնոյն քեզ

քեզ վերստին ծննդագործեցեր. և նոյնպէս հաղար իւրովք զաւակօք արտաքոյ ժամանակութեան այ. ուրախութիւն նոր առ քեզ դարձաւ անհամեմատ առաւելութիւն. և նման թողան ցաւք և հեծութիւնք և արհամարհանք:

Այլ թէ ինչ միտս, կի՛ ըստ ժամանակի՛ ամուլ և լքեալ կոչի եկեղեցի նորոյ կտակիս, ունիք հայեցուցանեն առ Հնմարիտ եկեղեցին այ՝ ի սկզբանէ մինչև՛ ի գալուստն քրիստոսի, յորում ժամանակի ոչ ինչ ի հնեմանոսաց՝ և գնոճազատ ոգւոյն ի հրէից ծնաներ յորդիս այ. և այնք ևս կային տակաւին ընդ նշանակաց ծառայական օրինաց: Ուստի զայնքան ժամանակս կացել նմ իբրև անզաւակ և անուս՝ ի փեսային, առ դալստեամբն քրիստոսի եղև բազմորդի և բազմաւաստ որդւովք աւետարանին:

Սակայն այսոցիկ մեկնից արժան էր յիշատակել, թէ առաքեալ՝ ի բոլոր գաւ բանս իւր տիրապէս քաղդէացւոցն առնէ առանձինն նորոյ կտակիս ընդ հնոյն յաւուրս, քրիստոնէական եկեղեցւոյ՝ ընդ հրէական ժողովարանին, և ոչ եթէ եկեղեցւոյ ընդ մեսսուին: Քանզի զայն ևս եկեղեցւոյ որդիս սակաւս ունելով յաւաքն, ոչ վա՛յ մեր ամուլ կոչելն էր, այլ սակաւաձնունդ:

Այլ ոմանք ոչ նոհազ անյարմարութեանցն, թէ նոր եկեղեցիս արմատի եր՝ յորժամ քա՛ ինքնին քարոզէր. և յետ համբառնալոյ նորա յերկինս՝ եղև իբրև մնայեալ՝ ի փեսային: Բայց յայնժամ բազմադիմս ծնաւ որդիս աւետարանին, քան՝ ի քարոզել քո՛ն: Ինքնին յայտնի է անպատշաճաւոր մեկնութիւնս. վա՛ զի քո՛ ըստ միաբուքենն և ըստ հոգևոր ծննդեանն ոչ բնաւ մեկնեցաւ յիւրմէնէ:

Վա՛ որդ աւերական միաբ վարդապետ և մեկնից իմանան՝ ի՛ զի՛ նոր եկեղեցւոյ՝ ըստ միում կոչեցել և հաւաքել՝ ի հնեմանոսաց: Այս եկեղեցի՛ որ գալստեամբն քո՛ն աճեաց՝ ի բազմութիւն որդւոց այ, յաւարն՝ ի սկզբանէ՝ մինչ տակաւին զօրանայր կտակն հին, առ ծնունդ էր առ ածեալ աշուն, զորի գալով յայնգիտութիւն. ոչ էր հարանացել այ հաւատովք՝ առ՝ ի ծնանել որդիս այ. ուստի յամարապէս օրինակեալ է յամուլ կին և՝ ի լքել: Բայց աւետարանն ընտրել և խօսեցել քո՛ն, յաձախեծին դուռ քան զայսմբի եկեղեցին հրէական՝ ծառայական օրինաքն և եւ կապեալ է այ: Ի սոյն միտս խօսի ոչ եբեան, հերոնիմոս, ադուիանացին, և այլք: Ոչ է պարտ՝ ոմ ևս ասել մարդանէ, այնպես իմանալ զնեկիսուեին, ոմ թէ եկեղեցի յառաջն լքեալ եր յայ՝ ի պաշտաման կռոց, կի՛ հնեմանոսաւ ժամանակին կոչեցի եկեղեցի: Ա՛ան զի յայնժամ ոչ ևս եր նա տակաւին եկեղեցի, և ոչ դարձ ասեն մեկնիչքն առաջինք: Այլ իմանան՝ թէ հնեմանոսաւ թին, կի՛ աղգք հնեմանոսաց՝ յառաջն լքեալ յայ, աւետարանաւն եղեն եկեղեցի նոր՝ բազմածնունդ քան զհրէական:

28. Այլ դե՛ եղէ՛ր, ըստ ասե՛նայ առ՝ ինքն որդէ՛ն նո՛ր:

Ոմանք զայն առնուն փոխանակ մակբերականի, համարելով զբանս իբրև հետևանս անցելոցն: Իսկ ոմանք բերան համարի՝ թէ յետ ասելոյ զբազմածնութիւն նորոյ եկեղեցւոյ, յայտ առնէ զնոյնակ ծննդեանն ևս լինել յայ և նման օրինակին առաջի: Այլ դե՛ ասէ՝ ամենեքին հաւատացեալք՝ եթէ հրէայ, եթէ հեթանոս, ոչ ևս օտարածինք՝ ի միմեանց, այլ եղէ՛ր համահաւք և համամարք, ըստ ասե՛նայ, ըստ օրինակին իսահակայ՝ համամանութ նմա եմք առ՝ ինքն որդի՛ն. որպէս իսահակ ոչ զգուշ թէ ընտրեցեալ կերպացաւ յամուլ արդանդէ առաջի, այլ խոստմամբ այ. բանն այ՝ ի՛վեր քան զընտրել սերմանացոյց զանբեր արդանդն. նոյնպէս մեք յանծնունդ հեթանոսութէ անտի՝ կամ՝ ի ծառայական օրինաց՝ եղաք նոր ծնունդք բանին այ, և նորա ընդոչօք զգեցեալ զերկնաւոր դիւցութէն, ծնաք ազատք և ժառանգաւորք այ: Գիտեն ամենեքին՝ ասէ՝ ոսկերբերան, զբանս քահանային՝ զոր՝ ի մկրտութէն ժամու՝ ի կիր առնու. այն բան է՝ որ զմկրտեալն վերածնանի յաւազանին որդիս այ: Տե՛ս զնման այսր բնաբանի՝ ի Տուժ. ի. 7. 8:

29. Այլ որդիս յոյնիցամ, որ ըսաբ մարդոյն ՚ի ծնեալ էր՝ կալածէր զայն որ ըսաբ հօտաւոյն, նոյնպես և այծ։

Զնոր եկեղեցիս ասաց ազատ լինել ըստ օրինակին առաջի, և զնուագդս նորա ազատարդիս և ժառանգս։ Բայց ասէր զբ, որպիսի ինչ ազատուն իցէ որդւոց եկեղեցւոյ, որք միշտ հալածին և հա-բատահարին ՚ի երիցական ժողովարանէն։ Գաւազանաւոր առաքելն, մի այդ զքեզ խոովեցուցէ։ վա՛ղ զդոն իսկ կանչ-խաւ ցուցեալ և յօրինակին։ Աղաչեմս յոյնիցամ առաքեահամաւ յորժամ տիպ-քին ձևանային, իսմայել ըստ մարմնոյ ծնեալն ՚ի հագարայ՝ հալածէր զիսա-ՀԱԿ՝ որ ծնեալ էր ըստ հոգւոյն, նմանին օրէ նախատ և այծ ՚ի կատարել Հշմարտու-թեան սրբեանցն՝ լինի, և լինելոց է։ Օրի-նակքն ըստ մասանց ունէին ՚ի զլուխ երանելոյ։ Հաստելքեն և աւետաւքեն ասա անվրէպ կատարեցան ՚ի մեղ։ Հարկ է զի և տրամաչքեն նոյնպէս Հշմարտեա-ցին։ անդ իսաՀակ հարատահարեր յիսմայէլէ։ և ասա՝ քրեական ժողո-վուրդն ՚ի երկականէն։

Զծնունդ իսմայելի ըստ մարեայ ասել՝ քննեցաք ՚ի 23 տան։ և զոր վա՛ իսա-Հակայ անդ ըստ ասէրեայ ասէր ծնեալ, ասա կոչէ ըսբ հօտաւոյն՝ նովին մտօք։ այ ՚ի յաշխարհէս ծածկային զօրութեան ծնեալ, թէպէտ և ՚ի սերմանէ առն։ Կամ գրէլ ըստ որում սովորութեան է գրոց՝ երբեմն զանուն օրինակեցելոյն դնել առ օրի-նակն, նոյնպես զծնանելն ըստ հոգւոյն՝ որ յատկաբար ասի հոգևորական ծնու-դեան աւետարանին, ընծայէ ծնդեան իսաՀակայ՝ որ օրինակն էր նորոյս։

Յաղագս հալածելոյն իսմայէլն զիսա-Հակ՝ պատմութեամբ ծննդոց ոչ այլ ինչ ասէ՝ բայց զի խաղայր ըստ իսաՀակայ։ (ԾՆ. 9։) Եթէ լինէր այն մանկական ինչ խաղ անշնաս, ոչ ՚ի դէպ էր այն-չափ զայրանալ բարեպաշտուհւոյն սա-ռայի, մինչև ասելով զաբրահամ՝ զի արձակեացէ ՚ի բաց զմայրն որդւովն Հանդերձ։ զորոյ զբանն ետ ինքնին Տեառնաւեաց՝ Տրամայելով զկատա-բութիւն։ Վա՛ որոյ Հարկ է զմեծ ինչ ընտա իմանալ ՚ի խաղն անդ։ և մեկնիչք յա-ռաջ բերեն զնմատս ըստ այնեայ նշա-նակութեաց՝ որովք բառն խաղալ վարի՛ ՚ի գերս։ Ոմանք իմանան զնոյն ըստ Հնչման-թեան և Հարբածոց։ ըստ որում ասի (ԵՍԹԱԳ. Ը. 14.) վա՛ մանկանց աբբեան-ներայ և յօտիքայ՝ խաղալ ըստ միմեանս։ և այն էր խաղ առաւերն։ Այնպես ասէն՝ իսմայէլ մեծահասակ խաղայր ըստ մանկ-կանն իսահակայ դատաստանեցեալ, առ ՚ի կորուսանել զնա, և միայնակ ժա-ռանգել զաբրահամ։

Աղէք առնուն ըստ մատցն՝ որ վա՛ ժո-ղովրդեան ՚ի երեսս յանապատին՝ յետ որթեալ զառաջնումն ուռել և ըմպել և խաղալ, որ կատարեալն պաշտօն էր։ (ԵԼԵՎ. Ը. 6։) Ընդդէմ վա՛ իսա-մայէլն ասեն՝ ունել կուռս կաւեղէնս ըստ անուն պաշտամանն եգիպտացւոց և յայսպիսի պաշտօն ընտելացուցանէր զմատաղատունկն իսահակ։ Ոմանք իմա-նան ՚ի վա՛ անհամեստ զործոց մարմնա-կանաց։ զի ՚ի ոչն միտ այլոյր ևս ասի՝ խաղալ։ (ԾՆՆԴ. Ը. 14. 17։ Ա՛ԱԿԵ Ե. 18։) Աղէք զարձեալ իմանան՝ խաղ առնել, կատակել, արհամարհանս դնել։ Երբև Հէ ծաղր առնէր զիսա-ՀԱԿ լինելն ձգելով զպատրէ Հելիսաւե-ԼԵՆն, և զանդրանկութենէն, և ապահաս համարելով զաւետեսին նոյ, և զկրօն ետձպաշտութեան։ կի երբև անդրանիկ և երից որդի՝ խաղայէր յանդգնելով ՚ի վա՛ իսահակայ։ Աչս ամ ոչ կարի հե-ռի էին ՚ի ծառայական բարուցն իս-մայէլի։ ապաքէն մայր նո՛ր հագար յղա-նալով և Հէգնա, արհամարհանս ծնու-ա առ տիկին իւր։ մինչև ՚ի դէպ զալ ըս-նա ասել, Հէ իսմայէլ անդ առին յար-զանդէ անտի եցոյց զարհամարհոտ զիւր բարս։ և զոր յանդգնութենէն ապա ոչ աղէկաց ՚ի նմա կալեն այնպիսւոյ մօր, երիցուի հասակին, գ զամանք աբ-բահամու, և ո՞ գիտէ՝ Հէ գուցէ նաև գազանին խրատատուութենէ մօրն։ մինչ զի յաՀման հասակին չիրաւի լինել նմա՝ այլ վայրագ։ ոչ ծանոյց հրեշտակն։ (ԾՆՆԴ. ԺԶ. 12։)

Աղէ՛ յոր միտս և առնագուցմբ զնա-զանն իսմայէլի, կայր ՚ի նմ հալածումն մարմնական և հոգևկան։ և առաքինւոյ հետևեցուցանէ ՚ի նմանութենէն, թէ երկական ժողովուրդն ևս օրինակեալ յարատևութենէն իսմայէլ, ոչ միշտ տա-

լածօղ դատաւ առաջնոց արդարոց և մարդարէից իբ կշռամբուքեանն առեփանէ նոսա, (դորձ. է. 52.) նոյնպէս այժմ սասարկ ևս կատաղութիւբ հալածէ զնոր ևկեղեցիս՝ ոչ միայն արտաքին մարմնոյ բռնութիւբ, զորոյ զիտուրձ առնել էին պատրաստ և այլ առաքեալք, և ամ հատ ասացնէք ի հրեից, այլև հոգևորական խոտորեցուցիչ պատրանօք։ Քանզոլով ի բաց հանել ի քէն ժառանգութեան նոր։ Հնհնանոսական իշխանութենն ոչ այնչափ բռնանայր առ քրիստոնեայս, եթէ չէր զրգռել ի հրէիցն կատաղութեան։ և յայմ դարուց պատմութիւն երևի թէշնամութեան նոյ և անհաշտ առելութեան առ հաւատացեալս քրիստ, յորժամ դէպք ժամանակին տան նոյ յաջողութեան առնելոյ՝ զոր երկնեն ի սրտի։ շատ լեցեր ընհնեանոյ միայն զպատմուխ սքեղ խաչ բրիստոսասցն։

Այսու քանիւ ոչ միայն քաջալերէ առաքեալ զհաւատացեալսն ընդդէմ թշնամութեանց հրեական ազգին, այլ զգուշացուցանէ, մանաւանդ յանդիմանել և զգաստացուս ըմբռնելոյս ի հրապոյրս առատ առաքելոց։ վայ ևս նոցայն ջանք ի խոտորել զառաջամուտ ոչինչ ևշխատ են ի հալածելոյ։ և անմբռնութիւն մեծ էր նախանձաւոր լինել արմսիսեաց, որք միշտ զհնշնամութեն երկնեն առ քրիստոնեայս։ Ջի՞նչ բաց բնաց ակնկալութեի իցէ յիմայելէ առ խաչակ։

30. Ա՛յլ չի՞նչ ասէ գէր. ի քոց հան զաղխիկ և ըզբէ դրա. չի գ ծառանգէցուք որդի ալախնոյն ընդ որդոյն պաղոք։

Յաւելուածով բանիս զքաջալերութիւն առնէցուցանէ առ վշտացեալս, և վերկիւղ յատնախե առ յօժարելս ի հրեութեի։ Արդարև հալածել հալածէ ժողովարանին հին զքրիստական ժողովուրդն, բայց կատարած այնորիկ զի՞նչ. նահանջարեցաւ և այս յօրինակի անդ։ Այլ չի՞նչ ասէ գէր. ջո զի՞նչ պատմէ գերն՝ ասացել առաւյն առ աբրահամ. կի զի՞նչ ծանուցանէ ևծ ի գրի անդ։ (ծննդ. ին. 9. 10.) զի՞նչ այլ բայց զմերժումն իսմայելի ի տանէն աբրահամ, և ի ժառանգութենէն, զոր ասէ ևա ոսիպազ ինդրեաց, և ևծ հատուած տեաց։

Ի քոց հան զաղխիկ։ Իբրև տիկին խոսի սառա, և պահանջէ արձակել, կի մերժել ի տանէ զագաբ որ միշտ ի կարդ ազախնոյ կացեալ էր։ ոչ միայն զինքն ասէ արտաքսել, այլև զորդի դրա, (մի օրին. Նոբա.) զհսմայել։ որ թէպետ էր հարազատ որդի աբրահամու, բայց առաս ոչ էին։ այլ ազախնոյն կուչ արդի։ զի մի ծառը թուենցի աբրահամու։ և զի ըս նախնի քաղաքական օրինաց՝ ազախնորդին ոչ բնաս մտահեր ի համար ազատորդոց։ ոչ ընդ հակառակն՝ տարճորդիք կարէին մտանել, և փոխանորդել ևս զտէղի հօրն։ կի եթէ ազախնին որ իբրև կին ածել մտնաց նայր ըս ևն իւրոյ, հաւասար ըս այլ կանայս համարել էին և որդիք նորա։ ոչ բաղդա և զեղբա ազախնայք ի կնութեի առեալք յակոբայ, ծնեալքն ի նոցանէ հաւասար ըս այլոն զրեցան։ Ոչ այսպես էր ագար, այլ ոչ ասացաք յազախնուե կարգի թողաս։ որով ծնեալն ի նմանէ զծառայական ունէր իրաւունս առ աբրահամ, և ոչ զորդիական։ Վայ որոյ այսպիսի անօմանբք կոչելով զնա սառայի, զրեթէ ասել կամիր։ ոչ տարօրէն ինչ պահանջեմ ի քէն, և ոչ զրկանս առնեմ մօրն և որդւոյն՝ արտաքսելով ի տանէ մերմէ։

Ալ զի ոչ օրէն է, ի ծառանգէցուք որդի ալախնոյն։ Ի բանն սառայի ասի, զի մի ժառանգեսցէ որդի ազախնոյն ընդ որդոյ խոհ խոհոյ։ զոր առաքեալն փոխէ՝ ընդ որդոյն ագատ, առ ի բացատրել զդիմադրութիւն առ ազախինն։ Պատճառ արտաքսման նոյ ոչ զիատղան ըս խաչակայ յատաջ բերէ սառա, այլ զի մի ժառանգակից լինիցի ասէ՝ ազախնորդոյն։ Ջե եթէ ոք աւելորդ նահանջ համարէր զայդ, իբր զի մարթէր էր կալ միալ նոցա ի տան անդ՝ առանց բաժանակից լինելոյ ժառանգութենն, պատասխանի առնէր խոհկանն սառա. ոչ այդպես. յանդուգն և ըմբռաստ բնաւորութեի մօրն և որդւոյն ոչ թողու նոյ կալ ի տաճս իւրեանց։ կարեն որպէս զներգնական աղխս աբրահամ առ իւրեանց զներարկութեի։ յորմէ ինձ պատճառք խառնութեի լինիցին, և զժառ-

պժուելթէ լէ աբրահամու։ Եթէ առ-
ժուն իակ խիստ թուելցաւ աբրահամու
այս առաջարկուէ առակ դորովուն առ
իսմայել, զի՝նչ արդեօք լինէր՝ եթէ այլ
և յերկար ժամանակս յամէր ևր նշ՝ ի
տան աբրահամու։ Ամին իրլ ևն ալ
դարացոյց զինդիր սառայի, և աբրա-
համ անյապաղ հնազանդեցաւ ձայնի
սառայի՝ իբրև յաձուստ ազդելոյ։ Ա-
նաւ՝ ի բաց հագար և իսմայել, հայիւ
և ջրոյ միայն թափառելէք յանապատի՝
տարագիրք՝ ի ժառանգութենէն։

Ասի պատկեր հնոյ կտակին • դադա-
րեցան օրինք մովսիսականք • որդի նո՛ր
հրեից ժողովարան՝ որ հալածէր զնոր
եկեղեցիս, մերժեցաւ՝ ի տանէն այ •
կապեալքն յօրէնս՝ ոչ բնաւ մտանեն՝ի
ժառանգել զշնարհիս արդարութենէ առ-
ուն • հաց և ջուր միայն՝ մարմնական
բարիք՝ են նմ բաժին։ Խիստ և ծանր
՝ի լսել թուի այս նշ, ոյլ յայնժամ առ-
հագարեանս • բայց արդեամբք կա-
տարեցաւ։ Ա յսմ լուելեայն՝ ի վե՛ր բե-
րէ առաքեալն՝ երկիզուկս արկանելով
գաղատացոյց՝ և այլոց օրինախնդրաց,
Թէ ևն նախն օրինակի յօժարութքն՝ ի
ծառայութիւն օրինաց անմահն մեռան
յմեծային ժառանգութենէն, տարամերժ
ելնէք՝ ի շնարհիս եկեղեցւոյ։ և անդր-
նապին չարէ՝ կռւեցեալոցն՝ ի վերնակ ազա-
տորէսն՝ նոմանսանալ՝ ի չափ ալա-
նորոյն արտաքսելոյ • ոյլ և ասէ ։

Յո։ ||: ասն որոյ ելբորս՝ լնմ որդիս պաղա-
նոյն, այլ պաղտն, պաղտոլքն
որովհետև զինդ պաղտեցոյց ։

Բանս՝ հետևուելի է յառաջագացելոցն • բայց ոչ առ՝ ի կնքել զվարդապետու-
թենն՝ քան Թէ ճանապարհ առնել առ
յաջորդ խրատաբանուին • իբր ասել •
որովհետև չիմք աղախնոյ որդիք՝ այլ
ազատի, պինդ կացեք այսու հետև ևն։
Մենք հաւատացեալքս ոչ եմք սերունդք
իսմայելի, ոչ եմք կարդեալք՝ ի ծառայ-
ական օրենս՝ որ հագարաւն նշանա-
կի • այլ սերունդք եմք պաղտն, վեր-
նոյն ելիէմի՝ զոր ազատայարն սառա
տպաւորեր • ընտրելք եմք և կոչեցեալք
յազատութիւն հոգւոյն ։ ի սառերքա-
կան կարգաց անտի հնոյն՝ առ հշմար-
տութենին հրաւիրեցաք ։

ձէ

Ի վեր և ՝ի վայր զնոյն օրինակ պէս-
պէս բանիւք յածեցուցանէ , ցուցա-
նել՝ ոյլ ոսկեբերան ասէ , Թէ ոչ նոր
ինչ են եղեալքդ կամ անծանօթ , այլ՝ի
կանուխ դարուց հետէ նախատապատ-
րեալ առ յոյդ • զի՝ի միտ առնուցուն՝
քանի անտեղի է և հակառակ ևոյ կա-
մացն՝ յետ այնքան դարուց վերակիզ
յաղագութենէ , և ապա խորհրդակորոյս
վատթարութենէ՝ ի ծառայութենէ անկա-
նել կամաւ , որում գՀետ գայ արտաք-
սումն՝ ի ժառանգութենէ ։

Մանաւանդ զի ոչ բնութենէ, կամ անձին
զորութենէ է լինելն մեր ազատ , այլ ձերի
ընտրօքդ , պաւղոտութեն որվ՞ ղեզ պաւե-
ղոյց ։ (ոչ օրինն • պաւղեալ•) Քան իւրում
մահուամբն , և ըզ օրինօքն մտանելով՝
վերածեալ զմիգիւթ որդիական ազա-
տութենին ։ Ջայս յաւելու , զի ոչ այլ
ըզ այլոց ազատութենէ ինչ կարծիցի , իբ-
րև Թէ յամ օրինաց , և յիշխանութենէ
մարդկան ազատացեալ իցեն քրիստո-
նեայք • այլ՝ի չարկադրութենէ օրինաց
հնոյն , և՝ի բռնութենէ սատանայի, կամ՝ի
ծառայուէ երկիւղին դևստացոյք զնզ
ազատս լեալ ։ Եւ դարձեալ , զի յայտ
արացէ՝ Թէ ոչ ոք կարող է բառնալ
զազատութենին զայն , ոչ հին օրէնքն , և
ոչ հակառակութենէք մարդկան, կամ բըռ-
նութենէք և կապանք Հալածողաց • վա-
զի առ զորութենին քան ոչ մի ինչ յաղ-
Թող լինել կարող է ։ Կամ ըզ ոսկեբե-
րանին , ասելոցն այսու զկշտամ-
բանս օրինասիրացն • մինչ զի կա-
մաւ ձերով յատաջին ձորն դառնայիցէք •
քան ինքն եւս զիրկանս վե՛ր ։ Եթէ զը-
րինօքն կամիցիք գալ , ապաշնորհ լի-
նիք առ երախտաւորն , անարդէք զա-
զատարարն , և զծառայեցուցիչն սե-
բէք ։

Յազագս այսր յաւելուածոյ զիտել
պարտ է , զի միայն լատինացւոց օրի-
նական և մեկնիչք նմ ընդհանուն յայտ
բնաբանի • և զանի ասդնայս դրել չը-
րինակ ինչ յաւնայ ։ Բայց սովորա-
բար այլ յաւնականք , ասորի Թարգ-
մանն և արաբացին , ոյլ և ոսկեբերան
ընդհանուն՝ ի սկիզբն յաջորդ զլխոյն
այսմիկ • * Ա յսու հետև ազատութենէն՝
որով՞ քա զինդ ազատեցոյց , պինդ կա-
ցէք ։ ||

ցէք։ Ոմանք վրիպական ցուցանել ջանան զայս ընթերցուած, այնու զի ոչ յարմարի առնել յանական ձայ առնել, ազատութ պիղծ կացէք · այլ առնել էր՝ յազատութեն ։ Սակայն այլոց թէթէ թողուն պատճառդ, և ոչ անասովոր յայլ բանս առաքելոյն ։

ԳԼՈՒԽ Ա՝ՈՆԳԵԲՈՐԴ։

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ առ Հիսուս, և մի միւսանգամ ի լծով ծառայութեն մատնել ։ 2 · Աշակերտի են պատ ուակ առ ձեզ · զի եթէ թլփատիք, քի ին ձեզ ոչ օգնէ ։ 3 · Վկայեմ ամ մարդոյ որ թլփատիցի, թէ պարտական է զամ օրէնսն կատարել ։ 4 · Խափանեալ եք ի քէն՝ որ օրինօքն արդարանայք, և անկեալ էք ի շնորհացն անտի ։ 5 · Զի մեք հոգւովն ի հաւատոց յուսոյն արդարութեն ակն ունիմք ։ 6 · Զի ի քրիստոս յիսուս ոչ թլփատուի ինչ կարօղ է, և ոչ անթլփատութեն · այլ հաւատք սիրով յաշխատեալք ։ 7 · Բարւոք ընթանայիք · ո՞վ կասեցոյց զձեզ չհնազանդել ճշմարտութեն չհաւատալ ։ 8 · Զի այն հրաւիրելոյ ոչ յաստուածէ ։ 9 · Փոքր մի խմոր զամենայն զանգուածն խմորէ ։ 10 · Ես յուսացայ եմ ի ձեզ տէրոջմբ, թէ ոչ այլազգ ինչ խորհիցիք · և որ խռովիցուցանէ զձեզ, կրեսցէ դատաստան ո՛ որ և իցէ ։ 11 · Ես եղբարք՝ եթէ թլփատութեն քարոզիմ ընդէ՞ր ասկաւին հալածիմ · ապա ուրեմն խափանեալ եղէ գայթագղութեն խաչին ։ 12 · Երանի՛ թէ ճաշակաւոր խն լինէին, որ զձեզ խռովիցուցանեն ։ 13 · Զի գուք յարատութեն կոչեցեալ էք ։ Եղերաք · միայն զի ազատութեն ձեր ոչ լինիցի՛ ի պատճառս մարմնոյ · այլ սիրով ծառայեցէք միմեանց ։ 14 · Զի ամ օրէնքն ի մի բան կատարին, ի սիրելացնուն զընկէզ քո իբրև զանձն քո ։ 15 · Ապա թէ զմիմեանս խածանիցէք և ուտիցէք, զգոյշ լերուք՝ գուցէ ի միմեանց սատակիցիք ։ 16 · Բայց զայս ասեմ · հոգւով գնայցէք, և զցանկութիւն մարմնոյ մի կատարիցէք ։ 17 · Զի մարմին ցանկայ հակառակ հոգւոյ, և հոգի հակառակ մարմնոյ · և զի սոքա միմեանց հակառակ են, մի զոր կամիցիկն՝ զայն առնիցէք ։ 18 · Իսկ եթէ հոգւով վարիք, ապա չէք ի օրինաց ։ 19 · Զի յայտնի են գործք մարմնոյ · այսինքն են՝ շնութեն, պոռնկութեն, պղծութեն, դիւթութեն ։ 20 · Կռապաշտութեն, կախարդութիւն, թշնամութեն, հնո, նախանձ, բարկութեն, հակառակութեն, երկպառակութեն, հերձուածք ։ 21 · Շարաշհոգութեն, սպանութեն, արբեցութիւնք, անառակութեն, և որ ինչ սոցին նման են · զոր յառաջագոյն իսկ ասեմ ձեզ, որպէս կանխասն ասէի, թէ որ գայտիսի ինչ գործեն, չարչարութեն ոչ ոչ ժառանգիցեն ։ 22 · Իսկ պտուղ հոգւոյն այս է · սէր, խնդութեն, խաղաղութեն, երկայնմտութեն, քաղցրութեն, բարութեն, հաւատք, հեզութեն, ժուժկալութեն ։ 23 · Չկայսինքեայ ասան օրէնքն չեն հակառակ ։ 24 · Իսկ որ քրիստոսի են, զմարմինս խրեցին ի խաչ հանին կրեցան և ցանկութիւնք հանդերձ ։ 25 · Եթէ կեանք հոգւով, ի հոգւոյն և սիրտնենգութիւնք ։ 26 · Չլ մի լիցուք սնամարդք, միմեանց ձայն տալով, և ի միմեանս նախանձելով։

---

1 · Պինդ կացէք այսուհետև, և մի դարձեալ ընդ լծով ծառայութեն մատնեսջիք։

Ասաշաձաբար յետ մեծացուցանելոյ զպատառեն որդւոցառնաբանին պատճանջն զհատատառն կարծի ի նմա, զդուշանալով ի հրէական մոլորութենէն · Պինդ կացէք ասէ, յայս պարտեալ եթէ ի տատանման էին զատաւղիք · և թէև ամենեքին անկեալ չէին գայլ վտանգ անկանելոյ՝ ատոյգ էր և մօտաւոր · Քա իբրով արեամբ ստացաւ ձեզ զպատառութիւնն վերին, ի նոյն վերատեալ զձեզ հոգւով իբրով՝ որդիական սիրով և պաշտամբ առ նմ ընտրանալ։ Իսկ խաբեբայ վարդապետքդ իբրև խամչելականք ոմանք՝ ջանան խոտորեցուցանել զձեզ ի ծառայական օրէնսն, կարևորս ի սիրելութեն զայն կարծեցուցանելով ։ Ասոնք անսի ուանձնք դիմամարտք իբրև հաղմոց հակառակաց հնչիւն տատանեցուցանեն

ցանէն զնա՝ հաւատոց ձերոց · և ես
ըզքո նաւուղող Յարտար ասէ Թեւա-
դիր լինիմ ձեզ՝ նախ զբարին ցուցանել
լով · ծանեարուք զազատութիւնն՝ յոր
հրաւիրեցայք · պինդ կալարուք զոր
ընկալայք · ի վէմն քո կառուցէք զնա
բիսխ յուսոյդ ձերոյ ։

Եւ ապա ի չարէն զգուշացանելով ·
ի Քաւանգամ ընդ լեռ ծառայութէ նո-
նէ ։ Զգոյշ լերուք ջրմբանել ի խոր-
ատակիչ Տողմոց հրէամիտ ուսուցչացդ,
որ ի քէն լծով վիշտացն անկանիցէք ։
Անհնարին վնաս է, և անմիտ նախանձ
ձաւորութէն՝ զերծելոցդ ի ծառայու-
թէ՝ փոխանակ ազատաց ծառայս լինել ։
Ի յանձն առնուք բնաւ զնմանութէնն՝
զոր և ոչ ծնեալքն ի նմա տանել կարա-
ցին ։ Լուծ ասէ զպարտիս կամ զՏարկ
մովսիսական օրինացն , օրինակելով
զսաժանական վիշտս պահպանուն նոյ,
սակս զանազան և մանր խորանացն և
արարողութեց և սպառնալեաց , որք
ծառայից են անպէտական ։ Ապաքէն
աւետարանիս օրէնք են լուծ սաստցն
ի քէն · բայց տաղտկասելեալ ի նոքն՝
ցուցանէ զնա պատուական և Թեւեա-
տար քան զմանեակ ասկի ։ (Մատթ.
ժի · 30 ։) Իսկ Քաւանգամ իմացեր առ
դաղատացիս հեթանոսս՝ որք այլ ան-
դամ ոչ եղեր էին ընդ հրէական օրինօք ,
յոմանց մեկնի փոխանակ ասելոյ՝ նո-
րոգ , կամ ընդ հակառակն · իբրև Թէ սպա-
տացեալդ քեզնէ՝ ի նորոգանիս ընդ օրէ-
նօքն ծառայանայք · կամ հակառակ
ընտրելոյ ձեզ պատուելն՝ ի օրինաց
կան ծառայելն ցանկասէիք ։ Բայց
այս նոքն բան է՝ զոր վերագոյն մեկնե-
ցաք ։ (՚ի · 9 ։)

2 · Ահաւասիկ ես պօղոս ասէ ՚ինէ · ՚ի
ՀԷՆԷ ԼԻՆԵՄԻՑ, ՏԷ ՆԻՒ ՚ՅԷՂ ՈՐ ՚ՅՕՓՆԷ ։

Առաքեալ ոչ ևս պատճառաբանութէ,
այլ բարբառ իշխանական և վճիռ ար-
ձակել յառաքելոյն ։ Ահաւասիկ՝ զար-
Թուցիչ է յանկնդրուկն , և բացա-
խօսէն նշանակիչ · իբրև Թէ լուա-
րութ առանց պատրաստական վճռոյս · ես
պօղոս ասէ ՚ինէ · ևս պօղոս՝ իբրև ՚ի
քէն կոչեցեալ յառաքելութէ , և ձեր
ուսուցիչ , նովին առաքելական իշխա-
նութէ վճիռ տամ , արձակաբար ծա-
նուցանեմ ձեզ զազատացուց , և այլոց
վիճակակից հեթանոսացն կոչեցելոց ·
իմ իշխանութէ մեծարոյ առ ձեզ լինել
լոց է՝ և հաւանական քան զբազում
վաստս ։ Ջայսպիսի վստահուէ ձայն
ոչ կարէին բարբառել առաքեալքն ,
որք անձամբ յայն պատուեն ընտրել էին,
և ոչ ՚ի քէն ։ Եւ քանզի ՚ի պօղոսի խո-
սեն՝ քո ինքն էր որ ՚ի նմայն խօսէր ,
նմին իրի այս Տանդիպ է ասել ՚ի
ձայնին * Ա յլ ես ասեմ ձեզ ։ (մատթ.
ե · 34 ։)

Ջ ԼԷՆԷ ԼԻՆԵՄԻՑ ։ Դիմ ընդէմ հրապու-
բանաց օրինախնդիր քարոզացն՝ զիւր
վճիռն դիպեցուցանէ ։ Դոքա ասեն
ձեզ, եթէ ոչ ընկալեսջիք՝ ոչ ապրիք ·
այլ ես ասեմ · եթէ ընկալեսջիք՝ չապրիք ։
Դոքա ասեն , քաւ յայնժամ օգնէ ձեզ,
եթէ զբրէնս ևս պահիցէք · այլ ես
ասեմ · յայնժամ ոչ օգնէ քաւ , յորժամ
զբրէնսն ունիցիք ։ Դոքա վարդապե-
ռեն , կատարեալ լինել ՚ի փրկութիւն՝
եթէ ընդ աւետարանին լծորդէք զբրէնս ·
այլ ես ասեմ , եթէ լծորդէք , ոչ յաւե-
տարանէն շահիք ինչ , և ոչ յօրինաց ։
Խնդրեցէք լինել արդեօք փաստս Տա-
ւատոյս առ ՚ի ցուցանել զայս զիմ
վճիռ · ահդ զայդ ՚ի Տակառակորդաց
անտի պահանջեցէք՝ եթէ ունիցին
ասել · և սակայն նոքա առանց այլ ինչ
ցուցմանց՝ բաւական ՚ի Տաւանել Տա-
մարին զնորանց առաւացութէնն և Եթէ ·
Ապա առաւել ևս եմ՝ ՚ի վէմ քաղում
պատճառաց՝ ունիմ և զիշխանութէն
առնման տալոյ , Թէ ՚ի խնդրել ձեր
զիշխատութէնն և զայլ օրինական
աւանդս՝ անմահն Տոյս ՚ի շնորհացն
քէն · ոչ միայն չօգտիք ՚ի փրկութէ ,
այլև վնասիք ։

Ոչ կամեցաւ առաքեալն , ասէ ոսկեբե-
բան , մանաւանդ ցոյցս տալ բանիս ,
շատ համարեալ զիւր իշխանութէն · բայց
մեք այսպէս կազմիմք ասել՝ զՏատա-
տութէ վճռոյս ։ Որ ոք Թլփատի , ոչ
Թէ առ երկիւղն օրինացն Թլփատի ·
Տակ որ երկնչի , Թերահաւատի ըզ ո-
բութէն շնորհացն · Տակ որ Թերահաւա-
տի , յայտ է Թէ ինչ յայնմա-
նէ՝ ընդ որ Թերահաւատի ։ Կամ դար-
ձեալ · Թլփատեսցին տիրացուցանել ին-
քեան զբրէնսն · Տակ որ զնա ոչ առնէ ,

պատգամ մատամբքն յանցանելով՝ անվ-
ծից նը լինի պարտական. իսկ որ այս-
պէս անիծապարան է՝ արտաքս ելեալ
յազատութենէն որ՝ի հատատոց, զնմարդ
փրկեացէ այնպիսին։ Եւ որ առաւել
անհատատային է՝ զայն ասացից՝ յաւե-
լու ոսկեբերան. զի այնպիսին ոչ՝ի քա-
վատսէն, և ոչ յորենս. ՝ի միջոցին կայ՝
ատսի և անտի շահել կարծելով։

Զթիւտատութենէն յանուանէնչիչ առա-
քեալն՝ իբրև արտաքսին և գլխաւոր
նշան հրեական կրօնի և դատանութեան.
ուստի ըստ նոյնս պայ օրինական պա-
պատութենէն ատ խմանալ։ Ընդունելն
զայն՝ համարեալ է իբր հրաժարումն՝ ի
քրիստոս հատատոց, յորժամ իբր կա-
բեալ և արդարացուիչ առ ւծ յանձն
առնուցու ոք, եթէ հնեծատս իցէ, և
եթէ հրէայ. ոյն բաղատ անգամ ատ-
ցեալ եմք՝ ի կարդն մեկնութենս. և
առաքև յայտնապէս կրկնէ առաքեալ՝
խափանեալս՝ի քէն ասելով զայնոսիկ՝
որք օրինօքն կարծեն արդարանալ։ (՝ի
4 ատն.) Ալ զի երկուս հանապարհս
՝ի փրկութեն ատճառելով ոյ՝ զհրեու-
թեն և զքրիստոնէութեն, եթէ ոք յետ
յայտնելոյ աւետարանին՝ համարիցի
ատաւին զհրեութեն կարևոր առ՝ի
փրկութեն գալ, ապահա արար զքրիս-
տոնէութեն։

Բայց գոյր զանազանութեն ըստ հրէայ և
ըստ հնեծատս. զի հատատացեալ ոք՝ ի
հրեութեն՝ կարօղ էր առանց կարևոր
համարելոյ՝ վարել առ. ժամանակ մի յօ-
րինական պատճառաց. որպ առնէին
իսկ առաքեալք և եկեղեցին եղեմի։ ՝ի
Նոսա կանխեաց հրեութեն քան զքրիս-
տոնէութեն. ընդ օրինօքն ծնեալք և
անեալք, դժուարին էր վաղվաղակի
մերկանալ զկայրենի սովորութենէն. բա-
րեմատցն պատճառք լինէին զայնպիս-
գութեն՝ իբրև արհամարհանս կարծե-
լով զնոսա ընծատեալ օրինացն, և նա-
խատինս ընտրեալ նահապետաց. որով
բազմաց դարձն՝ ի հատատս ոչ փոքր
կրճին ըստ միջ անկանէր. իսկ անհատա-
նեցեալ գրոհս թշնամութեն՝ ի խռովել
զեկեղեցի։ Ա յսոցիկ ազագաւ ներե-
լի էր հրեի հատատացելոյ կալ օրինօքն
առանց վնասելոյ՝ ի հատատն. և օրի-
նապահութեն ոչ տայր կարծիս՝ իբրև
թէ կարևոր առ՝ի փրկութեն ունելոյ
զօրենսն։

Ակայն առ հնեծատս հատատացեալն
ընդդէմքն այսոցիկ զօրանային. նա
առանց դիտելոյ զմոսէս՝ անդատին՝ի
կռոցն փոխեցաւ՝ի հատատս քրիս՝
և առ՝ինչ ապա յետ ըստնելութեն հատա-
տոց խոնարհիլ նմա՝ի պահանջն օրի-
նաց, բայց եթէ կարևոր դնելով զայն
առ՝ի արդարանալ, կի պարտիք եղել
յոյ. որով անարգութեն լինէր հատա-
տոց աւետարանին։ Ալին իբր առա-
քեալն՝ որք թոյլ տային հրեից կալ
յօրենս, հնեծատացն արգելուին հա-
մարձակ. և մեր առաքեալս խորհրդով
յեկդ դէմն ձգէ զբանն, ասէ յեղ, ՀՀ
յեղ ել օգնե, ևն. զի ցուցցէ՝ թէ հնեծա-
նոտաց ամենևին վնասակար է, և իբր
օտարանալ՝ի քէն։

3. Ա յեղեմ ես մարդոյ՝ որ ընկաւեցի, ՚ն
պարգևեն է ես օրենն ֆաւսրել։

Յունաց սովորական օրինակի, այլև
ասորին և այժմու լատինն յաւելուա-
ծով դնեն. վկայեմ պարյել ամ մար-
դոյ. զոր և մեկնեն, դարձեալ յայտ
առնեմ, կի առ այսոսիկ յաւելուամ, կի
զոր յառաջն ատացեալ էի ձեզ, այժմ
վերատին հատատեմ նոն։ Ակայն չէք
այդ յաւելուած՝ի հին մեկնիչս յունաց
և լատինաց, ոչ յոսկեբերան և՝ի հե-
րոնիմոս։ Ա յլև ոմանք համարին ֆա-
սել տակաւին առ հնեծատս հատատա-
ցեալս միայն. բայց հանրական բառքն
ամ Յոբոյ, հատարակաց ամենեցուն
պատշաճեցուցանեն զվճիռն, և այնպէ
առնուն յայտնապես ոսկեբերան և
ագուիրացին. զի մի կարծեսցի՝ թէ
առանձին ինչ կրիւք կամ նախանձաս-
րութեք վարի առ գաղատացիսն ևեթ։
Ապա խմատքն են. ոչ ձեզ միայն ա-
սեմ ո՞ գաղատացիք, այլ վկայութիւն
դնեմ ամ մարդոյ՝ ո ոք և իցէ, եթէ
բուն հրէայ, և եթէ՝ի հնեծանոտաց
նկամաւտ, թէ յորժամ ընկաւեցի, իբրև
կարևոր համարելով զայն՝ և յայլ հրա-
մայեալ առ՝ի արդարանալ, այնպիսին
նովին գործով պարտական է ամ օրենն
ֆաւսրել. զպարտիս բռամնդակ օրինացն
ձգէ յանձն իւր. և ոչ է իշխան՝՚ի հրա-
մա-

մանաց անտի զայս ընտրել, և զայն թողուլ կի երբեմն պահել, և երբեմն զանց առնել։

Ջօրուլեճ ձևռնարկուլեճս ոչ է հաստատեալ պարզաբար ի բնուլեճ զորձոյն, որպէս լեհ ի թլփատիլ ուրուք յինչ և իցէ պատճառէ՝ Հարկ իցէ նմ ել պարտօք բոլոր օրինացն անկանիլ. զի ահա բաղումք ի հաւատացելոց հրեից յանձն առեալք զլփատուլեճն, ոչ այնու օրինապարտք եղեն։ Այլ հաստատի ի դիտաւորուլեճն գործոնէն, յայն՝ զի իբրև կարևոր յանձն առնու զլփատուլեճն. և ըստ այսմ անհրաժեշտ է ձշմարտուլեճն հետևուլեճն. վասն զի թլփատուլեճ մարմնոյ յատկաջն դնելով նշանակ աբրահամեան ուխտին, զկնի օրէնսդրուլեճն կարգեցաւ նշանակ և հանդիսական դատաւուլեճ հրէական կրօնիցն, ոչ ի նորումս մկրտուլեճն՝ կնիք է դատաւուլեճ քրիստոնէական կրօնին։ Ապա զոր օրինակ մկրտեալն պարտապան է ի պահպանուլեճն բովանդակ քրիստոնէական կարգաց, նոյնպէս թլփատեալն՝ համօրէն օրինականացն։ Եւ դարձեալ, որ զլփատուլեճն օրինադրեաց, նոյն և զայլ հրամանն, և զհանդամանս իւրաքանչիւր նմ առմամբեաց. և նոքա ևս իսկ հրամանք ել իրեարս կապեալ էն, ասէ ոսկեբերան, զոր և բացայայտ օրինակաւ թլփատուլեճ։ Վասն զի օրէնք չասէն լոկ թլփատել, այլև ուլեճ օրեաց, այլև պատարագ, և այն՝ ասպատ, և այն՝ ի սահմանեալ տեղւոջ, և այն՝ ըստ սահմանեալ աւուր և ժամու, և այն՝ կարգեալ արարողուլեճք։ Այդն հանդամանք պահին և յայլ օրինական աւանդս. յորս ոչ թողուն օրէնքն իշխանուլեճ՝ բառնալ կամ այլ այլել հնազանդելոց ըստ իւրեանց կամս, այլ զհինսն պահպանուլեճն պահանջեն, անէնս կարգալով որոց զանցառու լինիցին մեռանի, կի մեռանիս։ Ապա ուրեմն աներկբայելի է, զի եթէ մի ինչ յօրինաց կարևոր էիցէ ի փրկուլեճ, բովանդակ պահանջիւր. իսկ եթէ ոչ բովանդակ պահանջիցի, և ոչ մանր ինչ նոքէ ել հրամանաւ է։

Արդ՝ զայս վճիռս արտադրեաց առաքեալ ըստ ոմանց՝ առ ի յուշանել հրեայսն զուր ջանան հաղիս, որք զօրէնսն մոռանան ի քրիստոնէուլեճ. վասն զի անհնար դոլով այժմ ամի նոցս պահպանուլեճ, ուրնոյ շահին որք գմանն ինչ միայն պահեն։ Այսպէս առնուն ելերանիմոս և ագաթինացին։ Եւ դարձեալ ըստ նմին ելերանիմոսի և այլոց, հարկանել կամի զպատրուակեալ նախանձ սուտ վարդապետացն. վասն զի նոքա ոչ ինքեանք պահեն զնմ օրէնսն, և ոչ ի հնմանս սոցն պահանջէին. այլ բաւական համարէին զլփատուլեճն, և զամենս յատաքին խորուլեճդ կերակրոց, շաբաթուց, ամսոց և ն։ Ընդդէմ որոց վկայէ առաքեալ, լեհ չիք իշխանուլեճ բաժանելոյ զօրէնսն. մանաւանդ նոյն է ի միումն և ի միւսումն. անհնար է՝ ըստ միոյ մասին օրինուլեճ առնու ի նմա նէ, և ըստ միւսոյն՝ անէծս։ Եթէ հրամանք էն, ամն է պահելի. և եթէ ոչ ամն պահի, ապա կամ չիք հրաման, և կամ ամն յանցաւոր լինիս։ Վարդապետաքն կիսամանեայ օրինապահք ուներին յատաջ բերել զպատճառ ինչ բազաքական. զոր տեսցուք առաքել. (ՀԱ. 12.) միտ եդեալ աստանօր բանից առաքելոյս. որ առաւելապէս սատակացուցանէ զվճիռն՝ ասելով։

4. Կոփանէալ էջ ի տէ՛ր որ օրինօն արդարանայ, և անկեալ էջ ի շնորհէ անտի։

Մանաւանդ զի ոչ օգնէլն քեզ, զոր յատաջ ասաց, և որ օրինահնդրուլեճ է՝ որ ներգործէ զանհնարինն զայն ինձս։ Դուք ասէ, որ օրինօն արդարանայք, ձեր որ կամիք և կարծէք պահմամբ օրինացն դառնել զարդարուլեճն առ ձեզ. որք զարդարուլեճ օրինացն ձեզ շատ համարիք, և պարծիք լեհ նոքօք արդարացեալ էք։ Արդարանայ ասելն՝ ոչ լեհէ արդեամբք արդարանալն նշանակէ, այլ զնոյ կարծիսն և զվատահուլեճն՝ լեհ արդարանան. և զոր վերադրէն յանուանէ ի վէ՛ր թլփատուլեճն ասաց, ասա ցուցանէ յաղագս ընդհանուր օրինացն իմանալ։ Արդ՝ դուք այդպիսիքդ կոփանէալ էջ ի տէ՛ր. արձակեալ էք ի քէն՝ իբր չարսն անհատաւորիմ ի փեսայէ իւրմէ. չկայ ձեզ բաժին

ժին այլևս չէ քեզ · ոչ ևս ձանձրէ ըզ-
ձեզ իւր աչակերտս · զանունն քեզ
յուժկուս կրեալ ի վիզ ձեր · յետս կա-
ցեալ էք ի նէ ուխտէն · չէք այլ ձեզ ի
նմանէ յուսալ ինչ : Ահա այս առաջին
վնաս , որ գրկումն յայլերէ փրկութե-
որում ղՆէս գայ երկին, կորուստ ամ
պարգևաց :

Եւ անդէն ի ընդհատ ասէ : Ընտրեց
իմանին Տաճոյքն այլ , որբարար սար-
գևաք Տաւատոց , աւետարանին , ներկայ
և Տնդերձեալ բարիքն այլ : Ընտրեցա
ևտաք ընտրացայն քեզ կամ այլ · կորուսիք
գընորհն՝ զոր ձերով գործմամբ րն-
կալեալ էիք , և այլևս առնուլ ունիք ·
ի Տանապարհէն ընտրեալ՝ յոր մտալ
էիք , յետս ընդէմ կոխանեցայք · Տա-
ւատք քեզ բարձան , աւետարանն ոչ
ևս անկ է ձեզ : Ասաց՝ ուսոի անկան ,
ջի ի ընտրեալ · բայց ևթէ ուր անկան ,
զայն լուեալ իբրև ինքնին յայտնի · զի
սուտացեալ ընտրեալ ներկան ծայր է՝
մեղք , մոլորութիւն , ատելութիւն այլ , կո-
րուստ յաւիտենից · վայ որոյ յիրաւի
Տնեանեցուցանեն ասկերբան , ևթէ այ-
սու զանձնելի առանձնան սպառնալ
օրինապահաց : Ջի ևթէ սպասաս-
նելն յորինս՝ ըստանձ զփրկութիւն , և
կորուսանել զոր արդէն ունէին , զի՞նչ
այլ՝ բայց մեղքն և մոլորութիւն ինայ
գկոգուստ ժառանգել · վայ զի օրինքն՝
զոր Թագաւորեցոյց , անկարող է ի
փրկել ընտրեալն որք կարող էին , անաք
գեցան ի նմանէ : Ազա ուրեմն այն-
պիսին կամելով կատարելապես արդա-
րանալ , նոցա գլխովին անարդար : Եւ
այսորիկ պատճառ՝ մերձ նոյն է · ջի զի
ոչ միայն կամն այնպիսին զանկնալ և
զնաժանանալ օրէնսն վերստին յարու-
ցանել ընդէմ Տաւատոց աւետարանին ,
այլև ի գործս անդր օրինաց կառու-
ցանել զիւր արդարութիւն · որ ի Տաւա-
տոց միայն խնդրելի է ձերն ընորհօք · ոչ
և ասէ :

ՀԱ. ( ) Ի գործ հոգւոյն ի Տաւատոց յոտն
արդարութիւն սկսանիմ :

Մեք ուղիղ Տաւատացեալս ի քս , որ անխառն ունիմք զՏատատս աւե-
տարանին , և զսոյդ արդարութիւն
ցանկամք ստանալ կամ , մեք Տրեալք՝
որոց օրէնքն տունան , որպէս ևս Տի-
մանոք , ոչ բնաւ յօրինս յեցեալ եմք ,
չունիմք պէտս օրինականացն , ոչ ի
մարմնոյ կամ ի մերոց բնական գործոց
խնդրելիք զարդարութիւն : Ամ հոգւոյն
ի հաւատոց : Փոխանակ հոգւոյն , յորմէ
գնէ ֆէֆոմոն · որ ի տրական հոլով
նշանակէ՝ հոգւոյ · բայց զի իմանի ևս
գործիական , այլ Թարգմանք գնէմ՝
հոգւով · և այսպէս իսկ գտանի նաև ի
հայ օրինակս Տինս : Իսկ յարմարուն
բանին պարզելի է · մեք ի ձեռն հոգ-
ւոյն՝ Տաւատովքն ակնունիմք յուսոյս
արդարութեի · ջի ակնունիմք ստանալ
զոյսն արդարութեի , կամ զյուսացեալ
արդարութեին ի հոգւոյն Տաւատովքն ,
և ոչ օրինական գործովք : Ասկերբ-
բան զիւր ընաքանն ընձեռնու · * Մեք
Տաւատովք ի հոգին զոյս արդարու-
թեի ակնկալեմք : և մեկնէ · ատ այս
բանական են Տաւատք , որ ընտրէ մեզ
զՀոգին , և նովաւ զարդարութեի , և
զայլ բազմապատիկ և մեծամեծ բարիս :
Ամանք հոգի իմանան՝ ոչ զՀոգին ջր ,
այլ զմարդոյն , ջի զներքին կամս և
զգործ յօժարութեի , իբր Տակադրեալ
մարմնոյ կամ արտաքին մարմնական
գործոց , և մանաւանդ Թլփատու-
թեան որ ի մորճ մարմնոյն Տատատ-
ած · որով որոշուին նշանակի ընդ օրի-
նական պաշտօնն՝ որ մարմնական է , և
ընդ աւետարանականն՝ որ Տոգևոր և
ներքին : Ոչ Տեռի է յայսմ մտաց Տե-
րանիմոս , որ Տոգի իմանայ իբրև զնչ-
մարտժանեալ առ դերն · և իմաստաբ
կազմին · մեք Տոգևոր պաշտամբ , կամ
ներքին մտաւոր ըղձիւք ակնունիմք Տա-
տատոք ստանալ զարդարութեի , և ոչ
արտաքին և նիւթական գործով Թլփ-
փատութեի և այլոց օրինականաց : Ըստ
այսմ նման լինի ատացուսին առ փի-
լիպ · (՟ · ՟) * Թլփատութեին մեք
եմք , որ Տոգևովն ՟ պաշտեմք ... և
ոչ ի մարմին պանծացեալ եմք : և մեկ-
նումն առ Տռովմ · (՟ · ՟) * Թլփատ-
ութեի արտ , Տոգևով և ոչ գրով :
Բայց սովորաբար մեկնիչք զՀոգին ՟ը
իմանան՝ զտուիչն Տատատոց և յուսոյ ,
զՀոգին որդեգրութեի , զայն Տոգի՝ որ
Տատատովքն բնակ ի մեզ , և զշմա-
րիտ արդարութեն ներգործէ : Իսկ ակն-

ու-

ունել յոյսս աբդարուքի՝ ըստ ամանց իմոց, յուսացեալ արդարուն, որբուքի՝ ի մեղաց՝ որ յուսով ասացեալ լինի։ Կամ ըստ այլոց՝ հաւատովք ասանամբ ըզյոյսն՝ որ հոգևոր արդարուն խոստացեալ է։ Այլք իմանան, ամենունիմք յուսացել վարձուն, կամ երկնային ժառանգուն, յոր դիմի արդարուն, կամ որոյ յոյս յարդարուի ծնանի։ Հերոնիմոս իմս իմանայ զայս, որոյ երկրորդ գալուստն ակնամբ՝ ոչ համբերութիւքէ երբև զառաջինն, այլ արդարուքէ՝ հաւատացեալ նել իւրաքանչիւր ըստ գործոն իւր։

Այլ ամբողջ և ընտրելի իմասաք քննքանիս են. մեք ըստ ձշմարիտ վարդապետուէ ոչ սյլազգ՝ և ոչ այլով իւիք ակնունիմք ասանալ զգանկացեալ արդարուքն՝ որ ասի՝ ի փրկուն յաւիտնից, բայց միայն հաւատովք ի քէն, որ ի հոգւոյն սըշ ազդի ի սիրտս մեր։ Աստ ոչ այլ ինչ ուսաք և քարոզեմք, բայց զՀաւատոյ ի հոգւոյն սըշ, զոյս ի հաւատոց, զարդարութիւն ի յուսոյ. և ի կեալ մեր ըստ արդարութէ, փրկուին յաւիտնից ի ձեռս մեր է։

6. Ո՛չ ի ձեռն ոմի իւրաքանչիւրոյ ինչ կոչի, և ոչ անիւրաքանչիւր, այլ հոգւոյ սիրով յոլովեալ։

Ասելն ի ձեռն, իմանի՝ յօրինս քէն, ի քնական կրօնին, կամ յեկեղեցւոջ քէն. ըստ այսմ երբեմն հովնէս ասի փոխանակ մովսեական օրինաց։ Կամ ըստ ոսկիբէ բանին և հերոնիմոսի, առ նոն որք ի քէն են, կամ զոր զգեցեալ են։

Յառաջ քան զնոր օրինս քէն՝ ասէ, Թլփատուին մարմնաւոր զորէր ինչ, և ունէր առաւելուն քան զանթլփատութէն, ըստ Հռովմ. (գ. 1. 2.) Բայց ի հաւատալ օրինաց և եկեղեցւոյ քէն՝ ոչ ինչ ինչ ինչ է, առ ի տալ զարդարուի, կամ զոյարձանս. և ոչ անինչ ինչ ինչ զօրուի զորէ առ ի խոխանելոյ զարդարուի. ոչ Թլփատուին արդարացուցանէ, և ոչ անթլփատուի դատապարտէ։ Թլփատութէն և անթլփատութէն ի գիր օրինաց քէն ըստ մի համար դատեալ են, այլ ոչ պարծելիք են, և ոչ անպանծալիք. ոչ ի կալն օգտին, և ոչ ի պակասին ինչսն. ոչ միուին, և ոչ միւսուին փոյթ ունել արժան է քրիստոսի։

ԶԹլփատուէն՝ որ գիտուն է ի մովսիսական օրէնս, յանպէտս դատեալով, ըստ նմա զայլ ևս օրինականս անպիտանացուցանէ. մանաւանդ գիտովին նըշանաւորոյ գԹլփատուէն, զոյգ գնա և հաւասար անթլփատութէն դնելով. որպէս ասէ ոսկեբերան. որ և առաքէ ուսած առնէ՝ Թէ գիարդ առաքելոյս անչնա ինչ ցուցանէ ասասնօր գԹլփատուէն, զոր ի վերոյ ասաց ընտրելագոյ դոլ, եԹէ Թլփատիք, քէն ձեզ ոչ օգնէ։ Եւ պատասխանէ. անընտրասէ այնոցեկ, որք յառաջնի ունէին գԹլփատուէ, և ոչ որք գկնի հաւատոցն առնուցան. իբրև Թէ՝ Թլփատեալ որք կայք ի հաւատս, կամ անԹլփատ, չիք յոյդմ առաւելուէ կամ նուազուէ առքէն, նման բանին ի ես. կորն. է. 18. 19։ Բայց ունիմք ասել զառաւելագոյն լուծուն, Թէ ասասնօր ըստ ինքեան մասձէ գԹլփատուէն՝ իբրև ինքնին ունինչ օգուտ ածել առ քրիստոնէուէ, և ոչ խնդրելի դոլ. և այսմ դէտ գայ՝ գի եԹէ որ խնդրիցէ զայն իբրև կարևոր, առ ադանս կրէ ի հաւատս։

Խնդրելի է և այն, գի յաղագս Թլփատուէ կամ այլ օրինականաց գոլով իսրէլդրոյն, գիարդ զանԹլփատուէն ևս ի ներքս խառնեաց։ Իմանք՝ որպէս ասացաք, համարին առ ի ցուցանել միայն՝ Թէ ոչինչ ինչս կամ դատապարտուէ բէրէ այն։ Իսկ այլք ըստ հերոնիմոսի համարին անձնել այսու զպարծանս հէԹանոսաց, որք մեծարէին զանԹլփատուէն՝ գի այնու աբրահամ հաճոյ եղեւ։ (ըստ հռովմ. գ. 10. 11.) Ընդդէմ որոց վճիռ ասյ առաքելոյս, Թէ երկոքին ևս՝ եԹէ Թլփատուէիւն, և եԹէ անԹլփատուէն չուենին չարդ կամ մանչարդուուն աւետարանին. ոչ այդոքիկ են՝ որք որոշեն զարդարն կամ զանարդարն։

Այլ հաւատոց սիրով յոլոլեալ։ Միայն հաւատոք ուղիղ առ քէն պահանջին առ ի տալ և յաձեցուցանել զարդարուէ. ոչ ասել հաւատոք՝ որք ի միտս և ևէմ գկոյ առնուն, և ոչ յառաջին ի գործ. որք շատանան գիտել միայն՝ և ոչ գործել. այլ որք կից ունին զոյսն և զսէրն, որք սիրոքն ոչ զրացեալ և չարժեալ, զի-

զեղանին 'ի գործս ձեռնպաշտաւ· այն հաւատաք՝ որք սիրովն կատարեն զամ բարի, և կատարին՝ ասելովն 'ի բարիս։ Ա՛յս այն է՝ զոր ասուրև կոչէ՝ նոր ա բարած· (գ. 15·) և 'ի ա· կորն·(է·19·) պատպանութեի՛ այ պատուիրանացն։ Ապա ուրեմն բովանդակ արդարութիւն քրիստոնէական սահմանի սիրապէս 'ի հաւատալ ուղիղ, 'ի սիրել անկեղծ, 'ի գործել արիաբար ըստ այ։

Յաւելուածովս հարկանէ առաքեալն զամ առելոյ ոսկերերանին՝ զղաղատա ցիս, մանաւանդ և զխոտորեցուցիչս նոյ· զնոսա՝ զի եթէ արժատացեալ էին 'ի սէրն քրի, ոչ այնպէս արագ դառ նային 'ի ծառայութի՛ օրինաց։ Ա՛յլև զոսա, զի եթէ չշմարտապէս սիրէին զաղատացիս, ոչ արդեօք օտար ա մամբ խռովէին զնոսա· և երկոցունց կողմանց ծանր կշռամբանք են, զի թո ղնել զկարելորսն՝ զհաւատոց և զսիրոյ յորդորումն, և զնորոգութիւն ներքին մարդոյն, անշահիցն և մարմնականաց նախանձ բերելին։

7· Բ^առս·ս ընդանիս· ո՞ խոեղոյց էիէ շմարտաբեն չհաւանել։

Վկայելով զնախկին յառաջադիմուէ նոյ, ողոյս և ամրապատանէ զանհաւատութեին։ Բառս· ընդանիս· Դուք ևս ո՞ գաղատացիք իբրև զմեզ խորհէիք զա ռաքինին· ոչ միք միայն 'ի հաւատոց ակնունէիք արդարանալ՝ առանց օրէ նական պահպանուեց, և այլոց զնոյն ուսուցանէաք, այլև դուք զնոյն հա ւատս կալայք· 'ի իսաւրէ կոտցն դէ միաք 'ի լոյս աւետարանին, 'ի միում վարդապետաւէ իբրև յասոլարիվն յա ռաջնայիք ուղիղ և ձեռապաշտ գնաց իք· ձեզ և այլոց հաճելի էին և դե ղեցիկ ընթացք հաւատոցն· չկայր ինչ խառնուրդ այլ ուսմանց, և ոչ Հերեսի կամաց 'ի յառաջել· այլ ակնկալութի՛ բազում տայիք 'ի կատարածն հաւա նելոյ։

Ո՞ խոեղոյց էիէ։ Ոչ անդիտանալոյ է տարցուիս, զի բաջ գիտեր զպատրօղն, այլ ցաւագնելոյ և զայրանալոյ։ Կասէ ցոցանել եգեալ է ըստ յոյն բառին՝ փո խանակ դադարեցուցանելոյ ընթացից, կամ արգել արկանելոյ ճանապարհին։

Ո՛վ որ կարաց ասել՝ կամ իշխեսայ յետս կացուցանել զձեզ 'ի յանձն առեալ ընթացից աւետարանին, մինչ զի չհաւա նել ձեզ շմարտաւէ հաւատոց, յօժա րեցուցանելով 'ի հրեսութի՛· որպիսի պատրանօք հաւանեցոյց դիմելոցդ 'ի լոյս շմարտաւէ՝ յետս 'ի խնդիր սահէ բաց ընթանալ։ Բազում անգամ ասացի, թէ հետևումն հրեական ուսմանց աւրէ նաց՝ է պակասիլ 'ի հաւատս աւետա րանին· վասն այն ասասնօր ևս կոչէ զայն՝ չհաւանիլ շմարտաւէ։ Բայց նը կատել արժան է զպատրաստութի բանին· զի զբարւոք ընթանալն ընծայեաց նոյ յօժարամտութեին· իսկ զկասիլն ոչ նո ասյ, և ոչ ասէ՝ ընդէր կասեցայք, այլ յանդգնութի՛ պատրաստին սատակ, ո՞ ասելով այնպիսի ընթացից արգել ա բար։ Ա՛յլ զի մի պատճառիցեն՝ թէ պաշտօնեայք աւետարանին էին, որք զայն քարոզէցին մեզ յայտնի զնաբէ ուսին։

8· Օ՛ է այն հրապոյր ոչ յայտնեն՝ որ խոչեցոյ զձեզ։

Մի՛ անընտրողութի՛ վարիք ասէ՝ յայս պիսի մեծ իրս· դիտացէք հաւատոյն, զի այն հրապոյր՝ Յայնին դնէ էէմանէ, զը րոյ բայն յանցեալ տան մեր Թարգմա նիչս եղ հաւանիլ· ուստի աստ ևս իմա նել՝ հաւանուէ· բայց զի է հաւանուէի՛ չար կի՛ 'ի Թիւրն, վ՛ւ այն եղ հրապոյր, որ նշանակէ՝ յորդորումն խաբէական, կի՛ անկուսի՛ 'ի պատրանս այլոց։ Ա՛ևկ նիչ իմանան երկդիմի, այ՛ ներգործա բար՝ հրապուրելն կի՛ պատրանօք հաւա նեցուցանելն, և կրաւորաբար՝ հրա պարելի՛, կի՛ հաւանիլն խաբեութ։ Եւ իմաստն են· այն ջանք այլոց՝ որով՛ 'ի հրէսուի անդր ձգեն զձեզ, և այն ձեր դիւրահաւանուէ առ 'ի յանձն առնուլ, ոչ է յայ որ կուչեաց զձեզ 'ի շմարտու թի՛ աւետարանին· ոչ նոցա հաւանե ցուցանելն, և ոչ ձեր հաւանիլն է գործ կոչողին այ, այլ՝ որում միայն անկ է, և որում գոյի՛ է առաքնորդել ձեզ յուղիղ ճանապարհ փրկութի՛ն· ոչ հողին աբ ազդեաց 'ի ձեզ զայդպիսի միտս, և ոչ որք ուսուցանեն՝ 'ի նմա նէ շարժեալ են։ Եւ եթէ ոչ է յայ կո չողէն, ապա յայտ է՝ լինել 'ի սատա նայէ

նայէ և 'ի պաշտօնէից նորա։
Ահա ազգումն փակի 'ի բառն՝ ելոյլ, և չզօր ձեռնարկուել · վա՛ղ զի ամ աւանդ ճշմարտաւէ, և հաւանուելի 'ի նոյն՝ է պարզև կոչեցին սմ։ Ցա որ կոչեացն զձեզ ասէ՝ 'ի սկզբանն, և որ այժմ կոչէ 'ի զգաստանալ, ո՛չ զայլ եդ ձեր առաջի՝ բայց զքնի հաւատս սիրոյն զօրացեալ, և ձեզ առ 'ի նոյն զանապատն պարզևեաց · զնմանէ ապա հակառակ ինքեան՝ զմովսիական օրէնս Թելադրեր, և այն ձեռամբ այնպիսեաց՝ զորս ոչ 'ի կիր արկ 'ի կոչման ձերում։ Վա՛յ որոյ անտարակուսելի պարտիք զի տալ, Թէ պատրանք Թշնամւոյ են։

9. Ցոյժ ի խոր ըմբռնումն խորհուրդ։

Ջայս առակ սովորական՝ գուանեմք ասացեալ և մեկնել յառաջին կարևորացն · (Ե. 6.) իսկ ատամնօր զայլաբանութեամբ և զանգուշածոյն ամանք առնուն քան վարդապետաւէ, և այլք ըմ անձանց։ Վա՛ղ զի կանխաւին է բանս առ դժկամակաւէ կիմ առ ջատագովաւէթի գազատացուց, որք ասել կարեին · զի այդքան յարձակիս բանիւք, ուր մեք ասկաւս ինչ ընկալաք յօրինաց անտի · կամ նուազուիք 'ի մէնջ հակամէտեալ են յօրէնս։ Ըստ առաջնոյն պատասխանի առաքեալ · մի փոքր Համբերցիք կիմ անշնաս զյանձնառաւէն առ կատուց և լեզի Տրամադաց, Թէպետաւէ կիմ խորհուց, Համաձայնիլ կամելով Տրեից կամ վա՛ խոշի, և կիմ առ 'ի շահել զնա։ Վա՛ղ զի փոքրն այն խառնել 'ի ձեզ ըմ օրինակի խմորոյ, կարօղ է յետոյ 'ի կատարել Տրեուելի արկանել զձեզ · և փոխանակ գՏրէայս շահելոյ 'ի քո՛, դուք 'ի նշ Թիւրուին ըմբռնիցիք։ Ցայս միտս առնաս ոսկեբերան։ կամ ըմ այլոց՝ փոքրն այն Տրէական կարծիք, և դոյզն մասն օրինաց խառնել յաւետարանն, ապա կանէ զյատակաւելի նը · առ 'ի գործ արդարուեն նոյն պայման է մասին և բոլորին · եՀէ զի ինչ յօրինաց Համարիք կարևոր յարդարուելի, բառնայ այն գՀշմարտաւէն բովանդակ Հաւատոց։ Իսկ ըմ երկրորդին 'ի վա՛ղ անձանց առնել, խնամի։ Եւ եՀէ ասկաւք 'ի ձէնջ 'ի Տրէաքան կարեն միտս խոտորեցան, տակաւին ամենքին դուք մեզադրելի եք յանՀոգաց նալն։ Վա՛ղ զի այն ասկաւք կարեն որ ասալ զայլս բազումս · 'ի սկզբան մի կիմ երկուք ամանք յազգ եղելալ խոտորնակ վարդապետաւէն, առ ասկաւ ասկաւ խանդարեն զբովանդակ Ժողով ձեր։ Կամ ըստ այլոց, ո՛չ է պարտ անՀոգանալ Թէ ասկաւք ամանք եկեալք 'ի ՏրեաստանՀ՝ օտարս ձեզ ուսուցանեն · վա՛ղ զի և ասկաւուց ուսումն մանաւանդ առ բազումս, և զամենեսին խանգարէ՝ կամ Հաւանուք, կամ երկպառակուիք, և կիմ չար համբաւով առ այլս։ Ջերկաքանչիւր իմաստս խառն և մեղբնակ դնե 'ի բանս իւր Տերունիմաս, և այլք Տինք · իսկ եատիս առաւել ընդերկրդն Հաւանի, իբրզի և 'ի վեր 'ի վայր յիշէ առաքեալն զսուտ քարոզիչսն, ո՞ կասեցոյց ասելով, և Թէ ո՛չ 'ի կոչողէնն են այն Տրապոյրք · և Թէ որ խոտովէ ցուցանէ զձեզ, կրեացէ զդատաստան նն։ Սակայն եՀէ յուշն արասցուք, Թէ նք ո՛չ այլով խմորեալ էին և խոտ վնցուցանէին զգաղատացիս՝ բայց Տրէական ուսմամբք և պահպանուելիքք, ինքնին զՀետ գայ՝ երկուց կա՛ս մնաց 'ի մի Ժողովիլ · խմոր լծնի ուսուին, և նոր քա՛ խմորիչք, կիմ խմորոյ արկիչք։

10. Ես յուսացուցեալ եմ 'ի ձեզ ի տէրոջ, թէ ոչ այլոյսի ինչ խորհիցէք · և որ խռովեցուցանէ զձեզ, իրեացէ դատաստան ո՛ որ և իցէ։

Թէպետաւ կայ ասել՝ երկիւղի պատճառ, Թէ չար ուսուին փոքր 'ի սկզբան՝ մինծանայցէ Հետ զՀետ, և ասկաւ մոլը րեալք ապականեսցեն զբազումս, Ա՛յլ ես յուսացեալ եմ, Թէ Ժողովդ ձեր ո՛չ այլազգ քան զար ուսուցի՝ խորՀիցի՛ · անուանիմ Թէ բարւոք քննեալ զիրան՝ Համահաւոր ինձ լինիցիք։ Ջայս 'ի վե՛ ոչՁամաւէն՝ զոր պահել էին, իմա՛ նայ օգտութիս · իբր զի գնե ո՛չ էին ըմբռնեալք 'ի բանս Տրեպարտացն։ Բայց լաւ ևս ոսկեբերան և այլք առնուն 'ի վե՛ ապագայ ուղղուն նոցա · ՅՀ յուսամ Թէ այսուհետև 'ի բայ որբել ցՀք զօտար ուսուցս, և դառնայցեք յառաջին Հշմարտաւէն, ո՛չ օտարաբար քան զգրեալս 'ի ԹղՀիս խնայցիք։ Եւ զայս միտս ցուցանէ ոսկեբերան

ոյնու՝ զի չասաց, ոչ խորհիլք, այլ լեզ՝ ոչ խորհիցիք։

Վասն հուսոյն ասէ՝ Ի յէն, զի ոչ չարուսիցէ այլ անհամաձուսիցէ եր սխա լումին՝ և առ երկիւղածուսիցէ, որով դիւրագարձք առ ուղղուսիցն լինիցին։ Բայց պէսամբ, ի ընորս այ և ի նորա զԹուսիցին ապաստարելով - իբրև լեզ՝ որ սկսան ի ձեզ զԹուիք զհատաս ասէ տարանին, ոչ Թողուցու խոտորիլ խապատ։ Ջայն միտս պնդէ ասկէբերան, իբր զի ոչ ասաց զիտեմ ոչ այլազգ խորհել ձեզ, այլ՝ յուտամ։ և այնպէս զնոյ ուղղուսիցն ցուցանել յուտալի կէս մի ի նպատակին այ, զոր և հայցէ, և ակս մի ի նոյ ջանիցն - որ եզեն պակս սիցի այս, ոչ դան վերին նպատաբն։ Իսկ հերանիմս գասելն պէսամբ մեկնէ ի վր մարդարէական հոգւոյ, և ասէ՝ Եզ ոչ կարեցեք գնոյ զնոյ առողջանալն, այլ նախատեսանելով՝ Եզ ոչ այլազգ հատատալոց էին։ Սակայն առաւել բնաւնի է ասկէբերանին ասացեալն - վն զի ըս սովորական ոՀոյ առաքելոյն՝ այս եղանակ է յուսադրիչ և մաղձազական։ տես ԲՂ. կորն. Գ. 4։ փիլիպ. ՇՀ. ԹԷ. 19. 24։

Եթ որ խոովեցուցանէ զձեզ։ Ասյուս կըը կին զարԹուցանել զդատաստանին, զի մի կարծիցին Եզ իւրեանց ուղղելոյն՝ խոտորեցուցիչ վարդապետը կամ դատարին ի չար հրապուրանացն, և կամ անպատուհաս մնան։ Ով որ և խոտորցոյց, կամ յետ այսր խոովեցուցանէ զնաղազուսիցն հատատաց ձերոց, օտար ուսմամբ զարկանելով ի ձեզ խոհմուսիցն, կի երկպառակուսիցն, հերձուածս մուծանելով ի ձեր եկեղեցին, ոչ անպարտ վճարեսցի։ Կրեսցէ դատաստան յոյ, ներկայ կի հանդերձիլ պատուհասիւք, և կի յեկեղեցւոյ նզովիւք զի ըստ ասկէբերանին այսու անէծս ասյ այնպիսեսաց, և մարգարէնայ զոյզոյ պատուհասան։ Ո՞ ոՀ էդէ, եԹէ հրեայ, եԹէ հեԹանոս, եԹէ ի ձէնջ, և եԹէ յայսոցանէ։ եԹէ անհամարհ ոք, և կի անանուն։ Վա՜յ զի չարն՝ զոր գործանէն յեկեղեցի, միօրինակ պատժապարտս կացուցանէ զամենեսեան։ եԹէ ձերով ուղղուսիցէ ոչ խրատուսցին և ոչ լսելուցին, հատցէ՝ ի վր նոյ պրժանի վրէժն։

Ասյուս ահ գործանէ նաև՝ ի խոովեցուցչան՝ առ ասկէբերան - զի մի առ այլս եղԹեզ սերմանիցեն զապականիչ ուսմունս։

Ազգ առնէ հերանիմս, Եթ ոմանք համարեցան՝ լուսեցան անկարկել զնբն պետրոս յասելն՝ ո՞ էդէ - իբրև Եթ նա ևս լեալ իցէ պատճառ օրինական խոովեցեզ, և առանց անօՀանելոյ՝ ինա գործանիցէ զդատաստիքն, Եթ և պետրոս իցէ՝ դատեսցի։ Ասյսիսի խոտորումն իմատք յանուանէ ընծայեալ են պորփիւրի և յուլիանոսի, որք վասն այսր ամբաստանեն զսօղոսէ կարծեանդատն զոլ և արհամարհող։ Սակայն բանք իբրև աշակերտք պետրոսի կամ յանուն նր խոովեցուցին զնեԹանոս, յայդմ պետրոսի զի՜նչ մեղ եր - կի ոչ դիտեր պօղոս զնբնարիս միտս և զնացս նորս։

11 · Այլ ես էդէրս՝ եԹէ ընդ-ո-ք ա-բդչէի, ընդէր ջախախն հալածիմ· ապա ուրեմն խափանել էի գխրիստոսի խաչն։

Խոովեցուցիչ վարդապետք ի վր այլոց խոտորման բանից իւրեանց՝ զոյն ևս խորամանկէին առ զաղաստացիս, Եթ ոչ միայն երևելիքեն յատաբերն ալեսանի քարոզին զպատճառանսն օրինաց, այլև ինքն պօղոս ի կողմանս Տրեասանի նորհապես դասուցանէ· անձամբ վարի ըս օրինաց, և առ այլս զնոյն ի կիր առնու, ոչ և զոհմոՀեցս ի՜ջնին Հրէասացս։ Իսկ ապա առ ձեզ եկէ, այլ ըս այլոց քարոզէ, ըս տեղւոյ փոխելով զասսմնն։ Ջայս զպատասխանի քերէ յանձնէ, ապացոյց բերել՝ ի գոր ծոց անտի՝ որում գաղատացիք և այլք ամենքեան վկայէ կարծին։

Մի խաբիք եղջարք ասէ՝ ի չարախոսացն բանից - վա՜ զի ես եղէ ընդ-ո-ք չարչէի - յոյնն ի ներկայ ամմանական դնէ· * եԹէ զնշխարսանելն առաքեալն քարոզեմ· ‖ բայց խնատն առարդասապանի է, ոչ բացատրէ և ասարնն։ ԵԹէ տաճարն զնշխ դարձին իմոյ առքն

քո ուսուցանէի զպէտս թլփատութեան, կամ մովսիսական օրինաց, ըստ որում դու քոյդ գրաբանն զնէին. եթէ այդ դո քա ասեն՝ իբրև ի կիր առ նում այլուրեք գնդրեալ թէ. և այնպէս ուսուցանեմ այլոց, ընդէր փախուս տալ չեմ. առիմ՝ այնքան հաւատանք և հնազանդութիւք գրեցից ընդեմ ինձ յղեցեալն անդադար · դուք խրքնին գիտէք՝ զի պատճառ իմոյ վշտացդ ի գրեից անտի՝ ե մանաւանդ խափանութեան օրինաց նոցա. յայսմ նախանձաւոր առաւելացայս ասել նան ըստ իս · ապա եթէ կատարեալ նոցա էի, զնմրդ ձեզ ուրեք մարթային բնդ իս սատկագոյն քան գնեթանոսս:

Ադա ասէին խափանել էին: եթէ արդարև էս, և գործակիցք իմ, և ճշմարիտ առաքեալք զայսպանութեան օրինացն ուսուցանեաք, ապա ոչ և մայր գայ թակղութեան գրեից՝ որ ի քարոզութեէ խաչին: Վայ զի ոչինչ այնպէս զայրացուցանէր զազգն գրեական, և ի թշնամութիւն գրգռեր ընդեմ առաքեալին, քան այն՝ զի արհամարհութեան լինէր այնու՝ և բարձումն հայրենի օրինաց. գայթակղէին նոքա ի քրիստոնէութեէ, և ան հաւանութեան խոստովանին, ոչ զի քո քարոզիւր խաչեալ ի փրկութեէ աշխարհի, այլ առանձ զի վախճան քարոզիւր մովսիսական օրինաց: Ջայս զքնէ ամբաստանէին, և զնա կալաք ծեփն, ոչ է յայ ասէին, իբրզի գայթաթա ոչ պահէ: (Յովհ. ե. 16-թ. 16:) Այլև զնոսն առեղծուածս յաստեան ձգէ ցին և ի քարկոծումն, և վասն նմա ոչ զքնի պաշտելն և զպարագրելն դնէին, այլ թէ՝ հայհոյէ զնոր տեղին և զոչ բէնս, երկոցունց քակտումն սպառնալով: (Գործ. ե. 13-14:) Ապա յիր բաւ ձեռնարկէ առաքեալն, թէ ոչ և կայր հրեից խոչ ըստան առ ի ըստանելոյ զաւետարանն, և ոչ պատճառ հալածելոյ գնա, եթէ ըստ քրիստոնէութեէ և գնրեւթեին զատագովէի. խաչն ոչ և լինէր նոցն զարձմանն խափանարար. այլ կամ հանդարտէին, և կամ աշակերտէին և մերում քարոզութեէ, միայն զի նախնեացն օրինաց մի խափտեսցին: Ջայս միտս խօսին ասկէ բերան, հերքնեմոս, և այլ մեկնիչք սովորաբար:

Ջայլ միտս առնու օգոստինոս զասելն, խափանել էին գայթակղութիւն խաչին. իբր ասել. եթէ զայսպանութեան օրինաց քարոզէիր, ապա վայրապարկ իցէ քարոզել զաւետարանն, կամ զանօրինութեան խաչին քնի. ոչ և պիտի հռչակել զխաչին փրկագործութեէ, որոյ նուաստութեան այնչափ բազմաց գայթակղութեէ լինի առիթ · լռեսցէ այսուհետև քնի աւետարանութեէ յորժամ օրէնքն մովսէսի քարոզին՝ իմիջ: Եւ ըստ այսմ նման լինի ասացեալսն վերագոյն · (ը. 21.)

* Եթէ յօրինաց անտի էր արդարութեէ, ապա քո զուր մեռաւ: ||

Իսկ ոմանք զդովանդակ բնաբանս ոչ առնուն առ զդպատութեէ ասւս վարդապետացն, այլ ընդհանուր՝ իբրև նոր ձեռնարկութեէ ի ցուցանել զնեսականութեէ օրինաց · և խմաստքն կապին: Եթէ անպետս իրք էին այժմ օրինք կանքն, և ինձ արժան էր՝ և կարէի քարոզել զթլփատութեէ և զայլսն, ընդէր վայրապար կրեալ ինձ հալածանս ոչ միայն ի հրեից, այլև ի հեթանոսաց. զի այնուհետև խափանեալ լինի գայթակղութեէն՝ որ ի քարոզելոյ խաչին լինէր առ հրեայս և հեթանոսս: Վասն զի հրեական կրօնն արդէն ունէր զազատութիւն ի կայսերական հրամանաց · (զորմէ տես գկնի · ը. 13.) նմին իրի՝ և քարոզելն ընդ հաւատոց քոյ նաև զմովսիսական օրէնս, և գործով զնոյն պահել՝ ամ քրիստոնէից, ոչ հրեայք զնրեին, և ոչ հեթանոսք փոյթ առնէին. և միք ապատ միայոյք ի բազմապատիկ վշաց: Ոչ եմք այնչափ խորհրդակցոյսք և անձնասէրք, թէ ասիս թէ թէ իրաց յաջախիցեմք մեղ նեղութեէս, և այլոց զգայթակղութեէ: Ասեմ ապա ի միտ առջիք, թէ չիք հնար զօրէնս ընդրկել ընդ աւետարանին քոյ: Ոմանք սուտ աւետաբերքդ դիւրահնար կարծեցուցանեն ձեզ զայդ. բայց

11. Արդարև ինչ ծանոթասք էին լինէին, որ չլինէն խոովիցուցանէին:

Ջեռ խրատուիլ զդաղատացիս, իբրև թէ արդէն առեալ ի նոցանէ զաւետարանչական ուղղութեէն՝ ըստ իւրում յատակ լոյ, (ի 10 առն.) գառնալ պատուհասական զմոլորեցուցիչսն իբրև անուղղայս · ի ձեր ուղղութեդ առ՝ վասն եմ.

եմ. բայց նոքա՝ որ չէին խոստացուցեալ նէ. որք անհանգիստ առնեն զձեզ, իբրև տարագիրս առնելով ի քոյն հայրենեաց՝ յաղաւաղեմ աւետարանին, յաղագս որոյ եւ ես չարչարեալ եմ մինչեւ ցայս աստիճան, եւ վարելով ի մարմնական ծառայութեան օրինաց, այսպիսիքք ասեմ էրէմ ինձ մօտաւորս լինել, ըմբռնել կարելով կամ դիտելով կորուսանել, խապան հաւանեին. ուր յորմէ ասէ՝ աչօքիս ծանրացեալ ամենեւին հաւանեցեալ, ի բաց կրճատեալ լինէին։

Բայց թէ որպիսի հաւատ իմանի, այլևայլ կարծիք են մեկնչաց։ Ընդունելի մեկնութեան յետին վարդապետաց առնու ըստ բարոյական հատուած յեկեղեցւոյ ի ձեռն նըզովից, զոր կամ սպառնայ, և կամ ցանկայ՝ զի լինիցէ։ և են խնամոցն Աստուածպիսիքս խոտորեցուցիչք՝ անարժանք բրիստոնէական անուանն՝ ոչ միայն ըստ ունելիք ոչ են, այլ խոպան հաւատոյն ի միաբանութենէ եկեղեցւոյ. զիարդ էր բացէ ի բաց վարել զնոյն յոմ հաղորդութենէ. երանի թէ ոչ ունէին մուտ առ ձեզ և առ այլ եկեղեցիս, այլ դուք և ամենեքին նզովս տայիք նոցա։ Եւ այս պատճառ արդարացի՝ ի դէպ դայր նոցա ապիրատութենն. զի ինքեանք թերևսեալ ջանային զդաղատացուս, այլ ժան էր և դաղատացուց թերևսեալ զնոսա ի մարմնոյ եկեղեցւոյ։

Այլք իմանան հատուածս պատուհասի ասեցն ոմն. իբրև թէ լաւ էր այնպիսեաց ընդել արդար ցասմամբն ոմն. երանի թէ բառնայր ձեզ զնոսաւորեցուցչան զայնպիսի յայտնի վրէժինդրութենէ։ Եթէ հրէայ որ անթլփատ մահու արժանի էր ըստ օրինաց վա՛ անթլփատանն, առ քան Հեսաւեան վա՛ թլփատութիւն քան զընդելոյ տարօրէն արժանի մահու են։ Ոմանք փոխարերեմամբ առնուն զնա տուին անդամոյ. և ըստ այսմ օգտասիրաս իմանայ զՏգնապ թլփատութ. ցի երևելն է թէ Տգնապ թլփատելք կի կորելք, ներքինի լինէին վա՛ արբայաւ երկնից. որով դադարեին ոչ ևս մեծարել զնոյ թլփատութէ։ Իսկ ագուինացին քան ի մեկնութենէս յաւելու. և ասելն թէ այդպիսիք բնաւ անձնասէր լինէին, իբրև զնըզբինի. ոմն զի մի ժառանգս ի բանից մոլորեալ թերացուսն յերկրի։ Ասկայն բնիմբ՝ի վարդապետաց առաջնոց իմանան զերական հատուածն ծննդական անդամոյն. և զանազան օրինակաւ յարմարեն։ Ասկերպան համարի իբրև ծառը առնել զնախանձաւորսն առ քարոզեացն, և ոմն թէ ասել՝ վա՛ խռովեցուցչաց ձերոց՝ քանզի անառողջք են, ինձ չէ ինչ փոյթ. ինքեանք ելթէ կամին, ոչ միայն թլփատեացին լոկ ի մարթէ մարմնոյն, այլ գլխովին յանդամոյ անտի հատանիցին. եւթէ զՏգնապ մարթեայն ելթէ այնքան պանդխտի հայմարին, այդ զբովանդակ անդամն կրճատեացին, զի ելոյին պարծանք նոյ կատարեալ։

Իսկ հերձնիմոս զսոյն միտս դնէ օրիճնակաւ անիծից. ցի երանի թէ ոչ միայն թլփատեալ լինէին դոքա, այլ զոլորոյն անդամոք հատանէին. որպես զի վատաղեան և անարդել համարեին առ ամենեսին։ Ալ զի կրճատումն անդամոյ՝ թէև ակամայ յանձն առեալ, անուշադարձ առնէր զմարդ. և պատժապարտ ըստ օրինաց, թէպզ թէ կատարողպէս արարեալ։ Սորին վասն վիճակոհեան օրինք սահմանեցին, զի եթէ ոք իշխելոց ի թլփատութէն առնել՝ի հրէայս կի՛ի քրիստոնեայս, հատամբք անդամոց տանջեացի զործօղն և յանձնատուցն։ Զա ինքն հերձնիմոս յիշատակէ և զայս մեկնութէ յայլոց, թէ ոչ անիծանաց է բանս, այլ բաղձանաց. ցի երանի թէ չանէին դոքա, կի կորուսանէին խոպան զայն մասն մարմնոյ, որով յանցանէն և խռովեցուցանեն. երանի՝ թէ չկայր ինձ մարմին թլփատութէն. զի և պատճառս սուտ պարծանաց և մոլորութէն ոչ լինէր ինձ։ Ի սոյն բերեն զասելն ոմն, լաւ էր ոչ ունել՝ կի խլել զայս, և զձեռս, և զոտս առ ի չգայթակղելոյ։ (Մատթ. ե. 29. 30. ժ՚ր. 8. 9։)

Արդ յոմ մեկնութենց ասա՛ առաջինն և երկրորդն, որ ցի հատանն նզովիւք, և ի պատուհասիցն ցի, ելթէ իբրև սպառնալիք իմացին, ելթէ բաղձանք, և ելթէ գուշակութէ, չունին ճշդիմաթէ ոչ ցի վարդապետութէն, և ոչ ըստ յարմարուն առ քնարանս. զի և փոքր մի վերագոյն ասաց, թէ խռովեցուցիչն զձեզ կրեսցէ դատաստան ո ոք և իցէ։

Իսկ

Իսկ ըստ իրական հասման կամ թերութեան առդամին՝ թէպէտ կայ յարմարութիւն առ բնաբանն, բայց ամենց խիղճ ըստ մեռ անկանի, իբրև թէ անվայելուչ իցէ ա ռաքելական տգուոյն, թէ և ըստ կատակս համարիլցի ասացեալ. և առաւել՝ եթէ իբրև անէնք առգին, և մաղճութեն չա րի: Զայս երկդ խիղճ փարատէ հերո նիմոս ասելով, թէ ոչ յատելուէ անէնս կարդայ նոյ, այլ արդար վրէժխնդրութ, զի փառացն ոչ, և պահպանութեն նկե նկնցոյ, որում վասնզ՝ ի վեր կայր յանդգնուն բարբարոքանաց տրեամուցն: Իսկ իբրև՝ ի ծաղր ասել ըստ մեկնութեն ոսկեբերանին՝ թերևս ոչ օտար իցէ ի պօղոսեան ճարտարութենէն, այլուր և ի կիր առել զկատակ ոչ կարի անմնման: Առ. կորնթացիս պատուէր տուեալ վճ սքողելոյ կանանց յաղօթս, եթէ ասէ՝ ոչ կամիցի կին օք սքողել, կարեսցէ ըզ հեր իւր զխռվին. որ է նշանակ յանպատշաճուն տանելոյ զկանացի համար ձակութեն, և ոչ եթէ իրօք կարել ասէ: (ա. կորն. ժիա. 6:) Այնպէս անարժանի քարոզելովն առ կարնթացիս յորժամ ամանք պատճառս ստանայ զայն առնուին, ասէ՝ ընդ հենեցեք ինձ զնշատգ ղայդ, ոչ եթէ արդարև յանցանս հա մարելով, այլ հեղնութեն ոճով: (բ. կորն, ժբ. 13:) Զայս ասելմբ առ՝ ի չուցանել՝ թէ մեկնութիւն չէ մերժելի կամ ընդ զխամարտ առ բնաբանս և առ պատուիրս առաքելոյն: Բայց և զայն խոս տովանմբք, թէ չիք չարկ յայս միտս ձգելոյ. այլ բաւական են առաջին և երկդ խնասքն:

13. Ո՞ ի դուռ յապաղուն իւկնեալ էք: Եւ ընդ ո՞ւմ ի պապանն իչ ի լինիցի ի պատճառս խրնոյ. այլ տէրով ծառայեցէք ոխեանց:

Մեր օրինակք զընթերցուածն առաջ տեն յայն, յապաղուն իւկնեալ էք: և ապա զնոր ընթերցուածն ակամին. Եւ ընդ ո՞ւմ ի պապանն իչ ի լինի: Ասաց բաղում անգամ յա ղագս աւետարանական ազատութեն, և պաշտպանեաց զայն ընդեմ խանդա ղողացն, որք ի ծառայութեն օրինացն կամէին տարագրել զնաւտասցելիս ի քն: Եւ զի անմիջապար յառաջ ասա ցել էր, թէ այնպիսի քարոզիչք խռովել կմ խախտել ջանան զնէոզ ի ձերմկ վէ ճակէ, իբր բացատրելով զայն ի վէ բերէ: Ջի դուռ յապաղուն իւկնեալ էք: (մի օրինս. իւկնեալէք.) կոչումն ձեր՝ որով յիշ ձրի ընտրացաք քրիստոսէ՝ ի յա ւուկ վիճակ կենաց, է ազատութեն՝ և ոչ ծառայութեն. յայս կոչեցայք՝ զի ազատաբար պաշտիցէք զնծ, և կամա ւոր ընտրութեն առնիցէք զՀաճոյս նո բա. բովանդակ կրօնն քրիստոնական՝ ազատական է, և կինք ազատաց. և այս պիսում վիճակի՝ ոչ ծառայութենն մե զաց, նոյնպէս ծառայութեն մոլեխտա կան օրինաց և երկիւղի դլխովին հա կառակ են: Ի բառն իւկնեալ ակնարկէ յանդգնութեն առա վարդապետացն. իբր ասէ. ած յազատութիւն վերին կոչ եաց զձեզ. իսկ ոմքա յանդգնէ ծառայ ութեն ըմբռնել կամին:

Մխայն չի ապաքէն յէր ուլխեդէ: Յորմէ առանց բայի և՝ ի հայցական հոլով ասէ. * միայն զի զազատութենէն մի մաղ ծոյ՝ ի պատճառս: ուր յառինն բայ գնէ, զազատութենն մի առցէք՝ ի պատ ճառս մարմնոյ: Այլք գնեն, մի վարկ ցէք, կմ մի կարծիցէք եշն. բայց ասե րին նման մերումս էական բայիւ բա ցատրէ, ազատութ ձեր մի իցէ՝ ի պատ ճառս մարմնոյ. իսկ արաքացին, մի դարձցի մարմնոյ՝ ի պատճառս: Այլև զառն Տաբեոյ՝ որ՝ ի յորմն ազգական է, ամանքն նոյնպէ պահնեն, և այլք փոխեն՝ ի սեռական հոլով: Աղդ՝ զայս յաւե լու առաքեալն, և ակամնի՝ ի վարդա պետական բանից անցանել՝ ի խրատա կանս. զգուշանալով՝ մի արդեօք խա տորնակի իմանայցեն զազատութենէնն ընորհել քրիստոսէից, որում այնքան պաշտպան լինի: Վա՛ զի նղէն և այլք, և են մինչև ցայժմ ազանգաւորք, և աստանաւն իմաստասէրք, որք կամա կորելով զայսպիսի բանս գրոց Համարին թէ քրիստոսէից և ամ մարդոյ տուել է ազատութեի ըստ արդար օրէ նաց, և յօրինաւոր իշխանութեի. իւրա քանչիւրոք ազատ է զոր ինչ և կամի՝ խորհել, խօսել և գործել. ոչ իշխանք, և ոչ եկեղեցի կարող է կապել զմարդ ի օրինօք ինչ: Այսպէս ասէին և ասեն, ոմք զի յամի անկանան կենաս վարեսցեն, և իցեն ազատք՝ ի գործել զամ անօրէ նու-

նուէրն իբրև իրաւամբք. և սակայն այդպիսի պատուէրն ոչ բրիստոնէական է, և ոչ մարդկային, այլ յատուկ հրէական՝ որով պարծէին, թէ զաւակ աբրահամու եմք, և ոչ ումէք երբեք ծառայեցաք։ (յովհ. ը. 33.) Սա նուազագոյն սրբութիւնս խօսելով, ազատուէ առ ազատագէ այդ՝ ի գործել զնմ չարիս առ ներկիրս ազաբար։

Ազա զի մի առ զազատացիս այսպիսի ժանտախտ յարեսցի, զդուշանայ առաքեալն բացատրելով՝ թէ չինչ հասանէ մի ճշմարիտ ազատութիւնն քրիստոնէիս կան. և նոյն ի բաց տանի զինքեր իմացուածին ասելով. Դուն չէ ազատ՝ ինչ չէ ոչ ինչէ ի պատճառ մարդոյ։ Որպ զինեա զորոյ զրանան օրինակէ հերքնիմս յիւրում մեկնութեանն, մարդն իմաց նայ պնդարանս և զագէտս հաւատացելոց, որք են մարմին քրիստ, և միանդամայն հաստատուելոյ առ հոգեւոր անձինս՝ իբրև մարմին համարին. և զբնաբանս այսպէս բացատրէ։ Միայն թէ զգուշանայցէք զի մի զազատութիւն աւետարանին՝ ի կիր առնուցուք ի միամտութիւն հոգւոյ մարմ. նաւորոց և տգիտաց. մի այսու ազատութիւն յօրինաց՝ արհամարհիցէք զնոսա, համարձակ վարելով յարելեղծանելով զնոսա զայս զոր ասէ առաքեալս ի ա. կորն. ը. 9. Խոյց զգոյշ լերուք զուցէ իշխանութիւդ ձեր այդ՝ դայթակղութիւն լիցի ակարաց։ Ջայս մեկնութիւն ընդարձակ բանիւ զնդէ որոգինէս, առնէ զայցոցդ դայթարդ բանն, սիրով ծառայել միմեանց, և թէ զմիմեանս խաղաղել և ուսուցանել զոչէ ի միմեանց սատակիցէք ևս։

Սակայն զուր խարէն որոգինէս. զի ինքնին առաքեալ յայտնէ ստուն, թէ զոր մարմին իմանայ, և զգործս նոր ի համար արկանէ. (ա. կոր. ժբ. 19.) Ա՛ն որոյ հաստատակաց իմացաք զոր դնեն հերձուածոց ասկերքսն, և այլք այս են. ազատութիւնն զոր աւետարանն շնորհեաց քրիստոնեայ իւրոց, արձակէ միայն ի հոգւոյ մեղացն, և յօրինական բեռանց անտի, այլ ոչ եթէ արձակ թողու զնոսա յամ կամս մարմնոյ. ոչ է արժան՝ թէ զազատութիւդ ձեր՝ որ յաչխէժ և ի խորտանաց միայն ; առնիցէք պատրաստ ախտաւոր յօժարութիւնց մարմնոյ. քան բանի առաքեալսն (ա. պետր. ը. 16.) իբրև պատրուակ ընծաւէ ունել զազատութիւն։ Ազատ արար զձեզ քս յերկիւղէ օրինաց, դիւրութիւն տուեալ ըստ բարւոյ ընտրութեանն՝ յայն իւր միայն, որք ինքեանք չեն ի պատշաճաւորացանտի, բայց ոչ յայնս՝ յորս մարմինն ձգի հակառակ օրինաց բնութեան, և հասարակ կարգաց մարդկութեան։ Հոգւոյ առաքեալ ազատութիւդ այդ՝ ի գերիվերոյն քան զբնական ամբառնալ անարգելաբար. և ոչ եթէ մարմնոյ առ ի զհակառակ գիւր կամս կատարել տրտունար. զը զի այդ լիներ դժոգհագործն քան թէ օրինացն ծառայանալ։ Ջուտ օրինացն Թեոդորոյ քս, ասէ ոսկերերան, ոչ զի ի բաց ամբառնացուս, և կիցս բնկենացուս, այլ զի առանց ծոյ զգնուեթէ ընթացնայցես։

Ալ երով ծառայեցէ՛ք ցհոգւոյ։ Ա՛յժմ լսումն յաւելուած առնէ, սիրով ծառայ. բայց ոչ յայլ Թեոդմանս, և ոչ ի հին մեկնիչս լսոնացուց զոյ այնպէս։ Ա՛յսու զգուշիլ իմացուած ազատութեն առանդէ։ Յօրինաց երկիւղին ազատացայք ասէ՝ ոչ զի մարմնին անսանձ Թողուլ, այլ ընդհակառակն զնկոյն նմա սանձ սիրոյ. ի գործս ծնդպաշտութեն և սիրոյ ոչ միայն անձնկոչան ոչ ք, այլ առաւել կապելոք հրամանաւ, և խրատուք. մանաւանդ յայնսակս որ ձակեցաւ լուծ օրինացն, և բռնադատութեն, որպ զի անբռնադատս կամօք կատարիցէք զգերագոյն օրէնս։ Քս փրկանակ հին օրինացն զոր խափանեաց, երբև կատարիչ ամէն զանց ցոյց։ և այսու սիրով ոչ միայն ընծանել չպարտիք այլոց, կամ լոկ նեղբնին անորժահոգ կամիլ միայն զպարին ընկերաց, այլև ծառայել, արտաքին գործով նպատակ մատուցանել ի պէտս նոցն, և կարեկցել ի վիշտս։ և այն՝ գործ իբր զի ծառայելն սիրով լինելոյց է փրկագործ և անխորաբար։ ոչ այնպէս՝ Թէ մեն նպատակ առնուցու յայլմէ, և ոչ բնաւ տայցէ։ ոչ այնպէս զի այսմ կամ այնմ առնիցէ բարիս, և այլոց ոչ։ այլ ոչ սէրն ճշմարիտ՝ է փոխադարձ և հասարակաց, նոյնպէս լինել

նիցի և ծառայութեին։

Ապա ուրեմն ազատութեին աւետարա-
նական վոխանակ լծոյ երկիւղին՝ դնէ
զլուծ սիրոյ, հզօր քան զՀրէականն՝
բայց թեթեւաբեռն և ախորժական։
Ոչ էք ազատ՝ ի սիրելոյ, բայց այնու
սիրեք սիրելոյն։ այնպէս ծառայէք
միմանց, զի ծառայեցուցանէք զի-
բեառս։ որով միշտ ինայք ազատք լսա
Ճշմարիտ ազատութեին։ և այսու միակ
ծառայութեամբ բովանդակ կատարէք
զՀյսուսոր հրամանս օրինացն։ որպէս և
յաջորդն ասէ։ Ազգ առնէ ոսկերբ-
բան, թէ զպաշտօն սիրոյ յանուանէ
պահանջելով առաքեալն, լռելեայն
ծանուցանէ՝ պատճառ մոլորութեին լի-
նել զսիրոյն պակասութի, յորմէ փա-
ռասիրութին ծնանի, և իշխանասիրու-
թի, և գժտութի, և բարբ անշրա-
նդ։ Հերձուածոց մայր՝ իշխանա-
սիրութիւնն է։

14 • Ո ի ահեղս օրէնս ՚ի Դ բան խոս-
ս ՚երն, ՚ի տէրտէրն ղէվիէր տ
էրբէ ղանյն տ։

Զի մի կարծեսցի՝ թէ զերկրսիրական
ծառայութին եւեթ պահանջելով, յայ-
լոց հրամանաց թերի մնայ ազատուին
աւետարանական, ցուցանէ՝ թէ ՚ի կա-
տարեալն ամի այս միայն բաւական է։
Զի եմ օրէնս ՚ի Դ բան խոսօրն։ Զայս
և առ Տուժմայեցիսն ասէ, լրումն օրէ
նաց կոչելով զսէրն • (Ժէ • 8 • 9 • 10 •)
ուր և զնմատոն քննեցաք, և ատա-
նօր համառօտս ինչ յատելոցս։ Աստէն
եմ օրէնս տալորաբար իմանի՝ եմ հրա-
մանք որք հայեն յերկերն, թէ ՚ի տաս
նաբանեան օրէնս, և թէ ըՀանուր ՚ի
բնական և ՚ի դրական օրէնս • այն եմ
՚ի մի յայտ բան խոսօրն, բովանդակել
պահելն, կատարելապէս ընուն • կի իբ-
րև յիւրանց վախճան վերածին • այ ՚ն
տէրտէրն ղէվիէր տ • (յամանս, տէրէս-
յեռ •) Աստենան արձելուն չարի, և
եմ պարտիք բարւոյ առ ընկերն՝ փա-
կին յԸՀանուր հրաման սիրոյ։ եթէ ըն-
կերսիրութին պահեսցի անվերի, իւ-
րաքանչիւր հրաման ՚ի գլուխ ելանէ ըն
տեղւոյն և ըստ ժամանակին։ և անդրա-
դարձեալ, յայնժամ պահի իւրաքան-
չիւր պատուիրան ըստ Ճշմարիտ հանգս-
մանաց, յորժամ՝ ՚ի սիրոյ ընկերին չար
ժի գործոյն • և յայն առՀմանեցան իւ-
րաքանչիւր հրամանք, զի սիրեսցի ըն-
կերն։ Ապա ուրեմն պատուէր եղբայր
սիրոյնէ՝ է բովանդակիչ, կատարիչ,
և աւարտ եմ օրինաց՝ որք Հայեցուին
ունէին առ ընկերն։ Ամէն իրի ամանք
այսպէս բացատրեն • եմ օրէնք են իբր
սկզբունք կամ նախկին մարզք, որ ՚ի
պատուիրան սիրոյ կարգին, և նոյնա-
կատարելանան իբրև գերազոյն ուս-
մամբ։

Զայսպիսի դերազանց պատուիրան՝
լոկ անուամբ եան կոչէ • զի և մովսէս
զասան պատգամն՝ բան ասել սովո-
րեցաւ, յորմէ և առ յոյնս տոանեբա-
նեան ասի • և այս՝ վա՛ համառօտութեի
իւրաքանչիւր պատգամի, մինչ զի երեւին
իբր կարճառօտ ասացուածք։ Թո՛ղ
զայլ յարմարութեիս • իբր զի եմ պատ-
ուիրանք ետ այնիկ՝ են խօսք ելելոք
յայլ առ մարդիկ, և հինեալ են յիրաւ-
ունս լռասոյ բանին, և քանաւորաց
աւանդին, և կատարումն նոյ պահան-
ջի լինել քանաւորութե, և ոչ անբան
երկիւղիւ կի ոգիտասք։

Ընկեր ըս հրէական մտածութե՝ զնէլա-
յին միայն իմանային հին օրինացն այս-
կերաք • բայց աւետարանին այսու ան-
ուամբ զնմ մարդ ըՀրկէ, և պահան-
ջ առ ամենեսեան տարածանել զգործս
սիրոյն՝ ըս իւրաքանչիւր պատշաճի և ըս
պիտոյից • Իսկ զի ասէ՝ սիրել զընկերն
իբրև զանձն, յարացոյց ընկերսիրութե
դնէ զօրինաւոր սէր անձին • և իմանի՝
Ճշմարտապէս սիրել, կամելով նմա ըզ-
բարի վա՛ նր, և արդարութե՝ սիրել,
կամելով նմա զարժանաւոր և
պիտանի, և ըս կարգի սիրել, վասն ոյ
կամելով նմա զբարին, և առ ած • Ա-
սոքիկ են պայմանք դուխի անձնասի-
րութե • և եթէ սովին կանոնաւ ուղ-
ղեսցի ընկերսիրութին, ոչնչ ըՀատ է
յանձնասիրութե • զի սիրէ զընկերն
որպէս թէ իւր անձն իցէ։

Ըստ ասացելոցս՝ ած օրէնս տալորաբար մաղ
նատրաբար Հրամանք կարգելոք առ
ընկերն • բայց լռելեայն իմանին և հր-
րամանք կարգելոք ՚ի սէր և ՚ի պաշ-
տօն ոյ՝ ոչա կապակցութեին ընդ մի
մեանս։ Ոչ զի սէր ընկերին արարեալ
ըստ

ըն օրինակին՝ զոր բացատրեցաք, հարկ կալ ի ներքս փակել զերն ձեզ. և որ ընկերին ծառայէ վա՛ ձեզ, նովին իսկ ծառայէ ձեզ առաւելագոյն պատճառմամբ. և անհնար է լեզ անհոգանալ ցկեալ ձեզ պաշտօն՝ որք անընդհատ առ ձեզ կարգեալ են։

Ձայս պատճառէ կարի հաւանական է մեկնութիւն հերձուածոյն, և ասէ՝ նացեալն, որք ձեզ օրէնս իմանան զրանգակի հին օրէնսն՝ ոչ միայն ըստ բառական հրամանացն, այլև ըստ դատաստանականացն և ըստ արարողականացն. Ա՛ր զի այն ձեզ դատաստանք կամ արարողութիւք և խարանք հայկն կամ առ ձեզ, որպէ պատարագք, նուէրքն, ուրուք, և կամ առ ընկերն, ոչ դաշնադրութիւք, որոշմունք ազգականութիւն, ամուսնութիւն, և կամ առ անձն, ոչ խարանք կերակրոց, հրամարան ի պղծոց, լուացմունք են։ Ապա ուրեմն ձեզ վերաբերին ուղղակի կամ կողմնակի առ սերն ձեզ, կամ ընկերին, կամ անձին. և որ նախանձաւոր լինի ի սէր ընկերին՝ ոչ պատճառ է, ոչ պակասի յայն օրէնս՝ որք ի պաշտօն ձեզ, և ի բարեկարգութիւն անձինն պիտանիք են, թէ ոչ ընդհակառակն կալ տրամանն՝ բայց վերագոյն եւս օրինաց կաս։ Զոր օրինակ, եթէ հաւատացեալն չէ կարող զանբանս մատուցանել ձեզ պատարագ, զանհամեմատն ընծայէ զքո, կամ վիւռ անձն պերազանց առաքինութիւնք. եթէ ոչ հրաժարել ի խողնեղոյ կամ յայլ անսրբոց ըստ օրէնից, զառաւելագոյնն առնէ ժուժկալութիւնն նաև յօրինաւոր կերակրոց. ոչ թէպետ ի մարմնի, բայց թէպետ զսխտա մարմնոյ, և գթասիրն մեռանցնէ զանգամս երկրաւորս։ Ըստ այսմ այլ ևս օրինադրութիւք՝ կամ մարմնապէս, և կամ հոգևորապէս, բայց միշտ կատարելագոյն օրինակաւ ի գլուխ եւանեն պատուիրանաւ սիրոյն։

Եւ ահա բանիւս այսու կարեվէր հարկանէ առաքեալն զաւուս վարդապետս գաղատացուց, որպէս ասէ. ոսկէ բերան և այլք. զի և նոքա փարիսեական նախանձաւորութիւք զոր քո պատարակեաց, (Ա՛ստէ. իբ. 2.) զիտրանս և զաբարողութիւնս ծանրաբեռնել կամին ի վէր հատատացելոց, թեպղեալ զգլուխ ամի՛ զսէրն, մանաւանդ եղծանելով զայն հակառակութիւք և հերձուածք, որպէս ի յաղագս ցայտ առնէ։ Զպահպանութիւն օրինացն ի վեր և ի վայր առաջի դնէին. որոց իբրև թէ ասէ, եթէ զօրէնս ընդ կալիք, մի թէպետիւք. զի այն ոչ եթէ թէպետեալ եք, այլ սիրելեալ եք։

15 · Ա՛ղ ըն զդիման խոցոխեցէ՛ և ածոխեցէ՛, զի՛ւղ ըբրո՛ց գո՛ղ ե՛ դիմանց ածոխեցէ՛։

Առ եղբայրասիրութիւնն ասիպել կամի ի ներհակին, յայտ բերելով զնմանէն ինասս՝ որ ի նուաղութիւնէ սիրոյ ծնանին։ Ասէ՝ ըն ասէ՝ հակառակ պատուիրանի սիրոյն, փոխանակ ծառայելոյ միմեանց, զիմանս խոցոխեցէ՛. լինդուա կամ բանիւք վնաս առնիցէք միմանց ի համբաւն կամ ի պատիւ, զրկեմանս նախատելով, զրպարտելով, բամբասելով. եթէ ընդ քամբասանս՝ բամբասանս, անիծանաց՝ անէծս, արհամարհութիւնն՝ արհամարհանս հատուցանիցէք։ Եւ ոչ այսքանեօք շատացել, նաև զիմեմանս ածոխեցէ՛, զոր ծանր թէշամուն, առելութիւն, կռուհոգի, յաիշատակութիւն, ծանր զրկանօք անձանց, կամ ընչից։ Ա՛յսպես ըստ ասացս յոգոխոցոխութեան զնեասս լեզուի, և ածոխել զնեասս գործոց. ամենք զնանեն առնուն ի միմեանց ի թէթեւնեասուս, որպես և խածուածն լինի ի մահ ինչ եւեթ մարմնոյ. ըսկ ուսանել՝ իմանան զնմանեն նեասս, զոր և ամանք թարգմանեն կլանել. որ յետին գազանութիւնն է նշանակ՝ ասէ ոսկեբերան. զի խաշատ նման ընդ զգանկութեին խածամարթն. իսկ եթէ անյագ եղել ուտել և ամ կամի զիւանչն, անողոքելի զգանեն զիմեմանութեին։ կամ, խածատել՝ է չար ինչ առնել բանիւ կամ գործով. իսկ ուտել՝ ախորժել զարարեալ չարն, զուարճանալ ի մեռանել ընեասս այլոց. որ կամ մահաբ չարութեան է նշանակ։

Ա՛ղ՝ եթէ այսպիսի անհաւնութ վարիցէք առ միմեանս, տեսէք և զդուշացուիք, բացեք զաչս ձեր, ըզ՛ն ի զիման ածոխեցէ՛, կամ ըզ յոյնին, ծանրացեք, տպատիցէք։ Ի՛ նմին փոխարեբան-

բուեցի ձեզ։ զի խածման և ուտելոյ՝ ղհնա դայ սատակումն կի սպառումն։ Հպատակութիւնք, կոխիք, զրկմունք՝ յոլովակի իւրեանց վախճան ունին զբաղ ձումն սիրոյ, և ոճպաշտութիւնք, որոց ղհնա դայ կորուստ ոչ միայն հոգւոյ, այլև ընչից, կենաց, և ոսկոց դխռովին։ Այսոքիք սատակումն խմանան նաև դցաւումն պատուհասիցն այ, զոր ընկեր առեալք ձդհն յանձինս իւրեանց ։ Ի պակասիլ ձեր ի սիրոյ, այսպիսի անկարգ բերմունք տիրեն ձեզ՝ ասէ ։ ոչ կամելով սիրովն ծառայել եղբարց, դառնագոյն և ածառայանալ միմեանց տուելու։ և ի կարծել ձեր՝ վրէժ առնուլ ի յանցաւորին, դուք վրէժ լուծանէք ։ Խածանէք, և խածեալ լինիք։ ուտէք, և դուք կերեալ լինիք ։ և այն պէս ի միասին սատակիք հոգւով, կի ի ցասմանէն այ ։ վն զի փոխադարձ է ջարն, և զոյգ նմին պատիժն ։ Ոչ է Տարկ բանիւ զՀշմարտութիւնէրացոյցանել ։ բաւական է փորձն ողբալի՝ որ Տանդագալ վշտացնէ զաչս և զլսելիս եղբայրասիրոց ։

Զգուշութիւն առաքելոյս զեկուցանէ տակէբերան, Թէ ոչ Հաստատելով ասէ զխածանելն և զուտելն, և զսպատակիլն, այլ պայմանաւ՝ Եթէ առնիցեն այնպէս ։ Լեհնիա և յայս ձգելով վերատն ,յայտ առնէ լսելեացն՝ Թէ կայնն այնպիսի կորստական զրգռութիւնք ի մէջ գաղատացոց ։ և այն կամ յայլոց քաղաքացկան և ազգացին պատճառաց , և կամ ըս կասկածելոյ բազմաց՝ նաև ի պատճառս Տրէական խնդրոց , զոր բարզրուեթէ առա առաքելոյն շարժեաց ի մէջ նոյ ։ Եթէ արդարև ի նոյ լեզուա դարութենէն ծնան այն խոցոճածք սիրոյ , ահա ի պղտոյն ճանապէն նախանձ նոյ , զոր վերագոյն ասաց ոչ ի բարիս լինել ։ (՚ա ։ 17 ։) Ապա եթէ յատացին իսկ կայնն, զայնս բժշկել պարտ էրնոյ, և ոչ եթէ Թողեալ զմահացու վերս Հոգւոց՝ վիրաւորել և զմարմին նոցա Թլփատութիւք ։ Ա՛յս կասկած այնչափ Տաւանելի եղև սրբոյն Տերոնիմոսի, մինչ զի բաց ի Տաւարակաց մեկնութենէ ընդարձ մանաւանդ խմանալ զբովանդակ բնաբանս ի վր օրինական կարծեաց ։ և ասէ Թէ բազմաց Տաւանելով Տրէական ուսմանց , և այլոց Տակառակելով , խռովչէին և խռովեալ լինէին ։ և լուեալք ի դոց օրինաց՝ ակն ընդ ական, և ատացն ընդ ատման , բարկութիւք վրէժս ի միմեանց Տանէին , Տատարեալք Թէ օրէնքն իսկ զայն Տրամային՝ իբրև Տատուցանեն արդարութիւն, որով կարծեցեալք արդարութիւն լիներ նոցա սատակումն ։ Ա՛յս խմասոք բարւոք են , բայց ոչ ընդունելի քան զՏասարակացն ։ և անՏանելի իսկ Թուի՝ սխալանալ գաղատացոց յայնպիսի կիրս վն յիշատակել բանին օրինաց ։

16 ։ Ասայ ղայս ասէ ։ Հոգւով գնացէք , և ղցանկութիւն մարմոյ ոչ կատարէք։

Ի կարգ անկեալ բանիւքս կամի առաքեալ բացայայտ ասանդել զիսկութիւն, և զուղիղ կիրառութիւն աւետարանական ազատութեանն , զոր սկսաւն ի 13 տան ։ յայտնելով որոշաբար և զայնս՝ որք Տակառակամարթք են և եղծիչք այնմ ազատութ ։ Ասայ ղայս ասէ ։ Թո ղէք ի բաց զբանն անտրխ և խռովբարս՝ զոր օտար վարդապետքդ ասեն ձեզ ։ այլ ունկն դիք՝ զոր ես ասեմ ։ կարևոր ձեր դիտելի և առնելի՝ այս է զոր ասեմ ։ Կամ , զոր ասելն կամիմ ձեզ , այսպիսի ինչ է ։ Տամօրէն առաջելոցս կի զրելոցս դիտաւորութիւն և բովանդակութիւն այս է։ Որ, Հոգւովգնացէք ։ զնմ ընծայս վարուց ձերոց յարդարեցէք , տնօրինեցէք ըս առաջնորդութիւնէ Տոգւոյն քոյ ։ նմ ձեր բան և գործ ուղղեսցի և կարդաւորեսցի՝ ոչ ըս յօժարուե մարմնոյ , ոչ ըս մարմնական Թանձր օրինաց , այլ ըս վարդապետութենէն քոյ՝ և կանոնաւ սիրոյն ։

Եւ ղցանկութիւն մարմոյ ոչ կատարէք ։ Լաւսինն , ղցանկութիւն ։ բայց այլք եզական դնեն ։ Հրամայական եղանակաւ ընթեռնու նաև առաքին , և ամենք և ս՛ի մեկնչայ նոյնպս խմանան ։ յր մի բնաւ տեղի տայք անկարգ յօժարուեց մարմնոյ։ Թէև շարժիցին ի ձեզ խորհուրդք և ախորժմունք մարմնականք , ջանացարուք չկատարել զդոսա ։ զի ինչ ի մարմնոյ ծնանի , և առ մարմին յօժարեցուցանել , ասի անկատար մնասցէ ի ձեզ։ սանձեցէք զկամս ախտաւորս , և ընդարձակեցէք միայն զկամս Տոգւոյն։

Ցայս աՀա եդէն կայ ազատալին առ մարանական. յորմէ եթէ թերանայցէք, այն լինի արմատ բովանդակ չարեացն ձերոց, խածատելոյն զվիսեանս, և ուտելոյն, և օրինակն պահմանց հետևելոյն։

Սակայն բազումք դյունականն առնուն ի տոհմապատական եղանակ, ՚ի ոչ կասարիցէք, ըստ որում դնէ և արաբացին, և զնկէ մանս Համարին հետևուն առաջնոյն. այնպս զի չկատարելն զանկուէ մարմնոյ ոչ լինի այլ պատուհեր, այլ ծանեուցուածկ իմ խոստումն բարւոյն՝ որ լինիցի. իբր ասել. Ջգնացս ձեր ուղղեցէք ըստ ես ես ձեզ ես թելադրութեամբ հոգւոյն, ոչ զի մարմնին չկարիցէք արկանել գձեզ ի կատարումն անտից իւրոց։ Ձնարբ նուազ ձեզոյ զմարմնոյ չար սահելմանն՝ այն է զի ինդրիցէք և ջանայցէք հոգւոյն ոչ վարել ի կեանս ձեր, և յորմէ ոչ անսայցէք խրատանց մարմնոյ։

Ասասցո հոգի և մարին հակակիրք միմեանց՝ ոչ իմանին մարդկայինքս ես բնական դրայցաբեթ իւրեանց, այլ մարին իմանի ես հանուր ապականութեն բնութեան, կի հին մարդն՝ ոչ նորոգել շնորհ. Հոգ. իսկ հոգի առեալ է ըստ ոմանց՝ փոխանակ հոգւոյն սկզբ, և հոգևոր ազդեցմանց նո. կամ ես այլոց՝ փոխանակ վարդապետութեն աւետարանին. և կի փոխանակ մարդոյն՝ որ հոգւով ոչ նորոգեալ և շարժեալ։ Ջայսցանէ ուրեմք իչ տեսանել ի յաջորդ տան. շատ համարեալ ասել ի ժամուս, թէ ի սովորական լեզուի առաքելոց և վարդապետաց՝ գնոյն միտս ունին ասելն, գնալ հոգւով, և ես աւետարանն կեալ, պահել զազատութեն քրիստոնական, զգենուլ գնոր մարդն, գինդ ունել գՀաւատս։ Եւ ես հակառակն՝ ես մարմնոյ գնալ, ես ծառայութեք օրինաց կալ, անսալ ցանկութեց, կենալ ես հին մարդոյն, այս ամ Համանշանակ են ի չարին կողմն. ինքնին առաքեալս ի Համար արկանէ տառին գՀարազատ գործս երկաբանելութեցն։ Երանելին Հերոնիմոս ի վերսովորական իմաստից քնաքանիս յառելոյս և գայլս. Հոգւով գնալ՝ իմանալ Հոգևորապէս քննել և պահել զբանս օրինաց՝ և ոչ քան զդրոյն. և այսպիսիք ոչ կատարեն ասէ՝ զդանկութեք մարձնական օրինացն՝ կերակրոք և ըմպելեօք, մասամբ ոչնից են։ Եւ դարձեալ, ես ոմանց՝ հոգւով գնալ է ասէ՝ Ճանապարհ արանց կատարելոց, որք ոչ վարին ես ցանկութեք անկատարից՝ ազատեցէ ի քէ։ Սակայն յաջորդ բանք առաքելոյն մերձ զսովորական միտն Հատատեն։

17 • Ո ի մարին ցանկայ հակառակ հոգի, և հոգի հակառակ մարնոյ. և զի սոքա միմեանց հակառակ են, ոչ զոր ինդիցէք զայն առնիցէք։

Պատճառս տայ ի ներհականացն առ ի ցուցանել թէ վա էր, և վնարդ հոգւով զնացելոցն յաջողէ և Հարկ է զմարմնոյ ցանկութեք նուաճել. Ա զի ասէ՝ մարմին և հոգի երկոքեն միմեանց հակառակաշարժք են. ձգին յայլևայլս ընդդիմակս իրերաց. մարմին յօժարի առ հեշտալին միայն անարժանս զորս Հաղին դատովք. և հոգին փափաքէ միշտ վայելչականացն և մաքրազունից՝ յորոց մարմինն առ լուեալ տրաժարէ. և այնպէս ցանկանք երկաքանչիւրոյ Հանապազ ի կռուի են առ միմեանս. և յայս է այս ի ներհակակիր ջանից նոցն և ի գործոց, ես զրում ներքնաշարել քն վկայեն։ Եւ զի բնաբեթ է ներհակացնոց՝ վանել և եղծանել գիմեանս, նմին իրի Հարկ է ուր տիրեն ցանկութեք հոգւոյ՝ նուաճել ցանկութեց մարմնոյ, և կի Հակառակն առին կատարի։ Ցայտնիկ յայտնի է զորուի առաքելական ձեռնարկութեն. բայց խնդրելի է՝ թէ զի՞նչ իմանի մարին, և զի՞նչ հոգի։

Ոմանք իմացան զդրոշուն կրկին ախտը. Ժակաց կամ բաձանաց ի մարդն, ես զդայականին՝ որ Հոգի ի մարմնական հեշտութեան ունէ, և կոչի մանս սաորին. և բանականին կի իմացականին, որ Հայի առ իմանալի բարիս վայելուչս, և կոչի մանս վերին։ Ըստ այնմ այսմ առնու Հերոնիմոս, մարմին ասելով զմանս զգայական, և Հոգի՝ զիմացականն, կամ զիշխանական միտն. առաջինն զոՀարձանալ ասէ՝ ի ներկայ և յանցաւոր իրս, երկրորդն՝ յապառնիսն և ի մշտնջենաւորս. երկուցն՝ ի մարտ կալ առ միմեանս, Հոգին ի միջ անցեալ,

ցնալ, յիւրում իշխանութեանն ունի զբաղբին և զաբն, զկամեն և զնչամբ։ Այս եզանակ բանից առել է յորդինեայ, զոր և ասկերեան՝ի կիր առնու՝ի 22 տան, ասելով, թէ Հոգին՝ի միջոցի կայ մարմնոյն և առաքինուն։ Այլև օգոստինոս ասէպ նմանաբար խօսի, Հոգւոյն ընդ Ա֊ջ կացելոյ՝ երբեմն՝ի մարմնոյ ձերբ յախտաւորս, և երբեմն՝ի մտաց յառաքինութենէ։ (Գիրք ը֊ ՝ի վր ծննդ֊ ըզ որդ֊ ղ֊ ժբ֊։)

Սակայն այս որոշումն զգայական մաբն՝ և իմացականին ելեն իմանալոյն ըզ բնաւորեալ նոյ յօժարութեացն, առաւել փիլոսոփայական է՝ քան թէ առաքելական, և ոչ բաւական է առ իմացումն առաջիկայ բանիցս։ Վ֊ զի թէ պէտ զոյ դիմամարտաւն ինչ՝ի համաբնական բաղձանս նոյ, զգայուն ձգէ լով՝ի մարմնական հեշտալիս, և մտացն՝ յիմանալիս, բայց ոչ միշտ՝ և ոչ յամենեսին երեւի այն դիմամարտութի֊՝ի մարմնասէրն՝ նաև միաբն բազում անգամ հաճախորհ են ըզ զգայուն՝ և նոյն ինքն իմացականն յանդիպ ընդ ինքն մաբաւ՝ հառնելով ըզ այն ինչ՝ զոր յայլ կողմանէ պախարակէ֊ վն որդ սաթև. ընդ զործս մարմնոյ յիշատակին նաև հերձուածք, չարաչնութիք, նախանձ, որ յաւելուն իմացականին են ցանկութիւնք, քան եթէ զգայականին։ Իսկ առաջիկայ բնաբանս պատնջել զանհաշտելի հակառակութ երկոցունց ցանկութեանց մարմնոյն և Հոգւոյն։ Եւ նոքին իսկ վարդապետք՝ զոր ի֊շատ կնչաք, ոչ խօսին պարզաբար զզգայութի֊ և զմաց, այլ բան որում ապահաս նեալք մեզք, կ֊ նորոգելք ընտրեալ֊ ոն զնին ասացուք։

Վ֊ որդ այլք բազումք զնոյն մարգն կ֊ զՀոգի՝ իմանան նաբին, իբրև յա֊ տաւորս յօժարեալ, և Հոգի֊ ւով սբվ կ֊ ընտրեալ֊ նորոգեալ, և շար ժեալ՝ի ցանկութիս։ Ոչ կերեան այլով բանիւ զնոյն միտս ունի, մարմին է ասէ՝ չար կամքն չարութենին, երկրաւոր և մեղի մտածուն։ իսկ Հոգի՝ առաքինութենին։ Այլև ՏերենիմոՀ Հոգի զգ֊ մտաւոր մտն իմանալով, յայտնի ապա՝ի կարդին՝ թէ Հոգևոր ասիմք, յոր ժամ Հոգւոյն սբյ առաջնորդութենին զՀետ գնամք, և նոյնպէս վարդապետ֊ ինքն։ Ի սոյն որոշումն մաբանի ա֊ սելն այլոց, թէ մարմին է ապականու֊ թեի կ֊ ենթարկեալ քնուեա թէ՝ ի զգայա֊ կան մասին, և թէ՝ի բանականին, ձգեալ յառաքինին մեզաց։ իսկ Հոգի իմա֊ նան զՀոգին սբյ, կ֊ ղարժուն ներքին շնորհաց։

Ապա ըստ այսոցիկ առաւել ընտանեզգոյն համարիմք այսպէս զատանել, թէ՝ի բըզ֊ նաբանիս մարդն իմանի մարդն ապակա֊ նեալ մեղօք, անկարողացեալ և ենթարկել յախտաւոր ախորժակս՝ ելեն զգայից իցեն, և ելեն իմանալիք։ Եւ սա այլով անուամբ կոչի մարդ ընտաւոր, մարդ հին, մարմին մեզաց։ Իսկ Հոգի իմանին նոյն մարդն՝ իբրև Հոգւոյն սբյ շնորհօք նորոգելոյ, և շարժելոյ յախորժակս իւր֊ որ և այլով անուամբ կոչի մարդ Հոգևոր, նոր մարդ, մարդ ըստ այ։ Եւ այս որոշումն զուգաձայն է ընդ սեբոնիս կան բանին ասացեալ առ նիկոդեմոս։ (Յովհ֊ ը֊ ճ֊) * Ծնեալն՝ի մարմնոյ՝ մարմին է, և ծնեալն՝ի Հոգւոյ՝ Հոգի է։ ‖ ուր զնոյն մարգն անուանեի մարմին և Հոգի ըստ այլևայլ ծննդեան։ Այլ պէտ և առաւելոր մաբին նշանակի մարդն ըստ ապականութեան, կ֊ չարաւե, և Հոգի բառ նորոգութենէն շնորհօք։ Յաղագս այսր խնդրոյ ըստ բարձակագոյն ունիս տե֊ սանել յայլ Տեղիս առաքելոյն։ և մանաւանդ՝ի Տհռովմ֊ ը֊ ը֊

Արդ՝ ասէ առաքեալն, թէ՝ի միջ երկուց այսոցիկ յաղի մարտ հանապազ զորի և անդադարելի։ մաբին իբրև ըստ կիզբն չար ներգործուեց՝ միշտ յօժարի յանկարգսն և՝ի վնասակարս հակառակս նորոգել մարդոյն։ և անդրդարձեալ, մարդն նորոգեալ Հոգւով իբրև սկիզբն բարի ներգործութենէց՝ միշտ բերի՝ի ցանկալիս ուղիղս և մըբարս հակառակս հին մարդոյն։ Այ֊ սէս կազմին իմաստքն՝ ելեն մարմին և Հոգի մտածեցին՝ի Թանձրացեալն կամ ըստ ենթակային։ իսկ եթէ ելեն մտածելոյ այլոց՝ նկատեցին՝ի վերացեալն կամ ըստ տեսակին, այ ըստ ապականութեան և ըստ նորոգութեան, յայնժամ իմաստքն ձևանան, ապականութեի կ֊ անկարգուն քնութեան այլ ցանկալ զՀակառակն Հոգւոյն։ և Հոգին սբյ, կ֊ նորոգումն շնորհաց ոչ

'ի նմանէ՝ տայ ցանկալ զհակառակս ա-
պականութենն. ոչ շնորհք և չարուն,
նորոգումն և խանգարումն ոչ երբեք
միաբանիլ կարեն, նոյնպես յօժարու-
թիք յառաջիկայսն 'ի նոցանէ՝ առ մի-
մեանս հաշտել բնաւ ոչ կարասցեն։
Յորդրով յառաջ դասէ զմարմնոյն
հակառակ ցանկասիրութիւն. վա՛ղ ղ 'ի ներ
ապականութենէն ելն 'ի յայս հակառակ
նմա ցանկալն հոգւոյն։ Ապա թէ ոչ՝
բուռ ինքեան ցանկութիքն շարժեալք 'ի
շնորհաց կի՛ 'ի հոգւոյն սիրՀ ոչ միայն
հակառակ չելին անտես բնութեան մար-
դոյ, այլև բնաւանիք և հեշտացուցիչք։
Նմին իրի լռելեայն այսպիսի հետեւումն
գտանի 'ի բանիս. որովհետև մարմինն
ցանկայ հակառակ հոգւոյն, վա՛ այն և
հոգին ցանկայ հակառակ մարմնոյ. ա-
ռաջինն ե պատճառ երկրորդիս։

Եւ- էի ոչա ԴԵՒԱՆ ՀԱԼՈՒՄ ԵՒ։ Ըստ
մերում ընթերցուածոյ՝ իմաստքն հրա-
մանական են, ոչ և յանցեալ ասեն. և
ասել կամի. Որովհետև ասա, այ մար-
մին ապականեալ՝ և մարդն նորոգել,
նմանապէս և ցանկութիքդ նոյ միշտ հա-
կառակ են միմեանց, զդոյզ լերուք՝ զի
ՉՔ ՂՐ ՀՆԴԻՒՆ ՔՈ մարմնոյ կամ ՔՈ յօժա-
րութեն ապականեալ բնութ, զոյն առնէ
ՅԵ, կի՛ կատարիցիք զործովք։ Ո՛չ էք
կարօղ ասէ՝ խոպան ապատանալ 'ի հա-
կառակամարտ բերմանց մարմնոյ. բայց
գոնէ ջանայարուք՝ մի՛ անսալ անոյ, և
արդելուլ 'ի գործոյ. զի կարօղ էք հոգ-
ւովն սպէղ նուաձել, կամ յետս նահան-
ջել զձգուն նոյ։ Ի սոյն հրամայական
միտս առաւել բացատրէ նաև ասելբե-
բան։

Իսկ այլ մեկնիչք և Թարգմանք 'ի յայտա-
րարական իմաստս առնուն զյառնա-
կանն, որ ասէ. * իսկ սոքա հակառակ
են միմեանց, ոչ զի ոչ զորս կամիցիքն՝
զայնս առնիցէք։ Ա՛սելի էր յայս եղա-
նակ շրջել զհայ ընթերցուածս՝ եթէ
էին փոխադրեացի այսպէս. Եւ սոքա
միմեանց հակառակ են, զի մի զոր կա-
միցիքն՝ զայն առնիցէք։ Ըստ այսմ ըն-
թերցուածոյ շաղկապն որթէ՛ չէ յետ
կալ եղանակս առեալ է 'ի միկնէտց, այ
ըՔ հետեւման, և ըՔ դիտաւորութեն. և
հՆԴԻՆ՝ թէ ըՔ բարւոյն իմանի, և թէ ըՔ
չարին։ Հետեւաղուէ մեզ բացատրեն
այսպէս. հակառակաբար բերուն մար-
մնոյ և հոգւոյ այնու փորձեալ առաս-
նի, կի՛ լինի իակ պատճառ, զի բազում
անգամ զոր կամիք կի՛ ցանկայք, ոչ առ-
նիցէք գործով՝ թէ բարի, և թէ չար.
զոր օրինակ՝ ցանկայք ըՔ նորոգել մտացն
կի՛ հոգւոյն՝ ոչ կրել բնաւ զշարժմունն
բարուէն կի՛ հեշտութենէ կի՛ նախանձու.
և սակայն զոր ցանկայքն՝ ոչ յաջողել
ձեզ ունել, և չէ իակ մարթ՝ ցորչափ 'ի
մահկանացու վիճակի կայք. վա՛ղ ղ ա-
պականութն բունել՝ մինչ հնարի զիւրն
ներդործել ցանկութ։ Կամ ընդդէմ
այսմ, ապականութենէն զվիթր ցանկու-
թիւն զարթուցանէ և 'ի կատարուն
զրդռէ, տայ ձեղ կամիլ զանկարգսն.
բայց հոգւոյն ցանկութենէն 'ի դիմի հա-
րեալ արգելու՝ զի մի գործով առնէ-
ցեք զկամեցեալն մարմնոյ։ Ըստ դիտա-
ւորութ իմաստքն բացատրին այսպէս։
Վա՛ այն մարմնին հակառակի հոգւոյն,
ոչ զի զոր կամիցքն հոգևաորացս զբա-
րին՝ ոչ առնիցէք, ոչ 'ի կատար հասու-
ցանիցէք գործով։ Եւ վա՛ այն հոգւոյն
հակառակի մարմնոյն, ոչ զի զոր կա-
միք բան նորա անկարդ շարժմանց, ոչ
հաւանեալ 'ի գործ դնիցէք,
Իւրաքանչիւր իմաստք ունին զիւրեանց
յարմարուն առ բնաբանս, և առ զի
տաւորուն առաքելոյն. որ զայն կամի
յայտ առնել, թէ այնքան է հակառա-
կութ 'ի մարդն ըՔ յօժարութենէ՝ որ 'ի հին
ապականութէն մեզայ՝ և որ 'ի նորոգու-
թէ շնորհայ, մինչ զի թէև ըստ միոյն
կամիցի ինչ, 'ի միւսոյն արգելանի. և
որոք հաւանիցի միոյն, անհնար է թէ
հաճեցուցանիցէ զմիւսն։ Վա՛յ մեզ կա-
տարուն գործոյն յընտրուն բանական
կամացն. զի և ոչ մին բռնուէ ածէ 'ի
մարդն, այլ թողու տեղի ազատ իշխա-
նուէ՝ հաւանիլ կի՛ ոչ հաւանիլ, առնել
կի՛ ոչ առնել։ Ա՛յսորիկ ազատ ոչ՝ 'ի
կիր առնու առաքելոն զբառ ինչ նշա-
նակիչ կարելոյ կի՛ չկարելոյ, այլ միայն
ներդործուեց, ՅՔ ՅՈՒՆԷ. ոչ առնէ. յայտ
առնելով՝ թէ 'ի կամիլն ինչ բարի կամ
չար, կարօղ է և չկամիլ ըՔ հաւանուէ. և
'ի չառնելն կարօղ է և առնել հաւա-
նութէ։ Ա՛յսմ ինքնին ղէտ գայ հրա-
մայական եղանակն, թէ որովհետև
այսչափ հակառակիլ մարմնոյ առ հոգի,
մի

մի զոր կամիք ըլ մարմնոյ յօժարութեց զնչարն, արդեամբք կատարիցէք· ապա թէ ոչ յօժարութիք Հոգւոյ առ բարին՝ խանգարեալ միան: Եւ այսպէս Հոգւոյ չեաղ ամ իմասոք ի մի ժողովին:

18· Ասէ ենէ Հոգեվարեր, ապա չէ ընդ օրինօք:

Ի Հոգւոյն սէր շարժմանցն՝ ոմ զնուա ձումն մարմնոյ ցանկուց իմասոսաքրեաց վերազոյն, (ի 16 և 17 տան·) նոյնպս յառաջ քերէ զազատութն յօրէնս նաց: Հոգեվարութիմանք առ իմանան՝ ունել զՀոգին ոք միրուքն և այլովք պարգևօք· և մեկնեն զընաքանս: Եւ թէ արգէն ունիք զՀոգին, այդ յայտնի ցոյցք են՝ թէ ոչ էք դրեղ ընդ օրէնօք, և ոչ յօրինաց անտի գասանէք զօգնականութ· այլ աւետարանին էք աշխատակերտեալք, և նովատ ունիք առաքնոր դել յարդարութէ:

Ասկայն հասարակ իմասոք մեկնեաց՝ համաձայն կարգի բանիս, և այլոց տէղեաց առաքելոյն իմանան առաքնոր դել Հոգւով, և նոյն՝ ըստ ասացելոյն՝ ի վերոյ հոգեվ գնացէք· ոմ և առհասարակ ասաց· (ը· 14·) * Որք Հոգւոմն այ վարին, ենն: Այլ ասել կամ· եթէ Հոգւոյն շարժիք և առաքնորդիք՝ ի ցանկութս ձեր, եթէ առնիցէք զոր Հոգին թելադրէ ձեզ երբև ուղղիչ և կառավար, եթէ յայնմ անասք յօժարութեցն՝ զոր հաւատք քան ուսուցանեն և պահանջեն, և ոչ զոր ազգէ թիւրեալ զդայութեն, ապա չէ ընդ օրէնօ· այ խոտնեալ՝ ի ձեզ անկարգ ցանկուեցոց մարմնոյ, ոչ ևս կայք ըստ օրինօք ըս բռնադատուն· այլ ոչ պիտոյ են ձեզ օրէնք՝ որ սպառնան, երկեցուցանեն, և սհասուրքն տան արդելուլ զչար ցանկուեցոց: Հոգւոյն առաքնորդեալ ձեր, և ի կամակար սիրոյ բերեալք ի կատարել զՀրամայելոյն յօրինաց, նա՝ զէ բաղանց քան օրէնս, զինչ այլ պէտք օրինաց երկիւղին: Որոք Հոգևոր առաքինութեն սանձէ զեղկ բարկութն, չէ կարօտ ասէ ոսկեբերան, լսել՝ մի սպանանիր· և որ ժուժկալն է՝ ի հայեցուածս աչացն, չունի լսել՝ մի շնար: Ասյսմս զարգացեալն՝ ի հասակ Հոգևորութեն՝ ոչ այլ կարօտի դաստիարակի օրինաց· և որ փիլիսոփան է, չունի պէտս քերականի: Բայս միտս առնուն սովորաբար մեկնիչք զասելն՝ չէ ընդ օրէնօ, այ ոչ լինել՝ ի ներքոյ օրինաց ըս չարկի և կատուածել· և ոչ եթէ ըս պատուաց կատարելոյ զՀրամայեալսն յօրինաց: Աղինացին իմանայ և այսպէս· ոչ էս սպասաւանիլ ունիք յօրէնս, իբրև նոքօք արդարանալ կարծելով: Ջայս բան և առ Հռովմայեցիս զրէ առաքեալն, զոր տես անդ ըշարձակագոյն բացատրեալ:

(ը· 14·)

Օրէնս աստանօր իմանին՝ ոչ միայն արտքողականքն հին օրինաց, որք ինքեանս ծառայականք գոլով և օրինականք, անպէտ են գնացելոցն Հոգւով և՝ ի լոյս Ճշմարտութ, այլև բարոյականքն· նմին իրի սատրև յետ՝ ի Թիմ արկանելոյ ըզպատուղս Հոգւոյն՝ որք հային՝ ի բարոյական օրէնս, հետևեցուցանէ՝ թէ այնպիսեաց ոչ Հրամայեն օրէնք:

19· Ի յայտնի են գործք մարմնոյ· այս ինքն են՝ շնութիւն, պոռնկութիւն, պղծութիւն, գինքութիւն:

Յորմէ փոխանակ պատճառականն շարկասպի դնէ· իսկ յայտնի են ևն· նոյնպէս լսողին և արարացին· իսկ մերս և ասորիս պատճառականաքս բացատրեն ըս պահանջելոյ իմասոքիցն: Ասկ զի ասասի մինչև՝ ի 23 տունն կամ ցուցանել՝ թէ վարելքն Հոգւով ոչ են ընդ հարկաս օրինաց· և առ այս՝ ի համար արկեալ նախ զգործս մարմնոյ՝ որք հակառակ են օրինաց, և ապա զգործս Հոգւոյն՝ որք ըս օրինացն են, հետևեցուցանէ՝ ի կատարածին՝ թէ պարապալքն՝ ի գործս Հոգւոյն՝ չունին պէտս զրաւոր օրինաց են: Ասկ որոյ ասէ:

Ջի յայտնի են գործք մարմնոյ: Մարմինն՝ ոմ ասացաք՝ ի 17 տան, իմանի մարդն ըս առաքինի ապականաւն մեղայ, կամ անկարգուն մտածեալ՝ ի բնութս· իսկ գործս ասէ՝ զոր յառաքն ցանկութեն անձնեաց· վս զի յօժարութիք կատարեալք՝ լինին գործք: Արդ՝ ասէ, նոքա գործուիքն՝ յորս զրգռէ մարմինն ախտաւոր, բերմունք և ջանք ախտասէր բնութն՝ յայտնի են· այ յայտնի ծանուցեալ են յառաջ զալ յանկարգ յօժարութէ, և ոչ յաձգային Հոգւոյն, կամ՝ ի բանաւոր

բոր և՝ ի կարճատրեալ ընտրուէ՝ Հա-
ւատացեալքն՝ ի քէն յայտնապէս ընտրեն
պոյծս՝ ի մարմնոյ լինել· և այլք ամենե-
քին կարեն յայտնի ճանաչել՝ թէ գալ-
շելիք են և խորշելիք, ընդմուզուածս
խղճի մարդոյ, միայն զի ոչ խանգարել
անկցին զայս բանական դատաման·
մինչ զի՝ ի գործէն զայնպիսիս՝ բազում
անգամ ծաքառացանել ջանան· կամ բա-
ռնանց՝ այնպէս յայտնի են անտառաւ
գործք, մինչ զի գործօղք վայրապար
խնդրեն պատրաստիս և պատճառանս·
ոչ կարեն անպարտաւ զերծանիլ և անչ-
դատապարտ, թէև ջանան· առաքէ
նաւելն մարթ է ծաքրելի, կամ անծանօթ
և անվարձ ձեալ՝ ի մարդկանէ· բայց
ախոռ՝ ի գործ եղեալք՝ ինքեանսոյն լի-
նին, և ինքնագործ·

Յաստացեալ անտառաւ գործոց անտի՝
զանհատս՝ ի թիւ արկանել առաքեալն՝
այսու որոշմամբ, զի ոմանք կատարին
՝ի մարթելի յանարգանս մարմնոյ, որպէս
շնութիւն են· ոմանք գործին մարմնով և
հոգւով ընդեմ ոյ, ոչ կռապաշտութիւն·
այլք՝ ընդեմ ընկերին որոշ կի գործով,
որպ՝ թշնամութի, սպանութի և այլք· են
և որք կատարին՝ ի մարմնի արտաքին
իրօք, ոչ անառակաւթի, արբեցութի·
՝ի նմանէն զայսոսիկ՝ ծաքրմանութիք,
և օրինակք իւրաքանչիւր թարգմանու-
թիւն առաքելոյն ըստ նմանէ և շարա-
դասուն· բայց թէպէտ գոլով իրացէ,
չէ տարկ որոշաբար նշանակել· Այլ՝ ի
հայ օրինակաց հնագոյն՝ զամենայն
անառակաւթիւնս զնոսա բազմատրական·

Ագրէ՝ նախ գաւակարգէ գայտնի մար-
միական սխալս, որք մարմնով և՝ ի
մարմնի կատարին, և զմարմնոյն ապուշ
զնոս· Ընդ՝ որ յատկաբար է բռնաւոր
թութիւն օտար անկողնոյ, կամ անարժան
մերձաւորութիւն ամուսնացելոյ ընդ օտար
ամուսնոյ, կամ ապատի ընդ ամուսնաւո-
րի, թէ այր ինչ, և ևթէ կին· Պոռնի-
կութիւն, մերձաւորութի ապատի ընդ ապատի·
Պիղծութիւն, որով նշանակի ամէ ազգ հնշ-
տութիւնց մարմնոյ, բայց աստ մասնա-
ւորաբար իմանի՝ որ արտաքոյ բնութիւն
գործեցոյն կինքն կի յայլս, յամուսնու-
թիւն և կի արտաքոյ ամուսնութիւն· Գե-
ղջութիւն, ապուշ զարժմունք բնութի՝ կա-
մաւորաբար ներգործելոյ՝ ի զազիր զրու-
յսոտութեց, ՝ի շռայլմանէ, կի հաճ
բարիս ևն·

20· Կռապաշտութիւն, խոնարհութիւն, ընդ-
մոնիլ, հեռ, նախանձ, բարկութիւն,
հերձուածոց, երկպառակութիւն, հեր-
ձուածք·

Ըստ ախտաւոր գործոց՝ որք ուղղակի
առ ՅԱՅ մարթնին, առաջին դնի կռա-
պաշտութիւն· որով պաշտօնն վայելչական
Ճշմարտին ՅՒ՝ մատուցանի արտաքոյ,
դիւաց, կի մարդոյ· Եւ ըստ պատշաճի
դասեցաւ յետս ցանկական մեղացն,
ասէ հերձուիմս· վասն զի պորտակալքն
՝ի մարմնոյ զարշութիւնս՝ ոչ ևս հայեն
յՅՍՆ արարիչ· և զի կռապաշտութեանց
մանց դատարկալի են ախտք որովքն,
և որք ըստ որովայնիս· Ոմանք խնդան
նաև առ զազաչուութիւն, զոր և այլ-
ուր նոյնպէս կոչէ առաքեալս, և կից
ըստ ցանկական մեղս դասէ՝ ոչ (եփես·
Ե·5·)* Ամենայն պոռնիկ, կի պիղծ,
կի ագահ, որ է կռապարիշտ· և այ կռ-
պաս· ՚ի· 5·

Կռապաշտութիւն, այլ չարութիւն ընդեմ ՅՍՆ·
զոր ոմանք իմանան ըստ յոյն բառին փղ-
խանակ դևապատուհասութեան· որ է ըմպել
լեօք կի նման իրօք զաքոնի սպանութեն
զորձել այլում ձեռնասուութիւն գիշին,
կամ զրգռել յանմաքուր սէր· Բայց
այլք սովորաբար իմանան զդիւթական
գործս՝ որով՝ ի դաշնադրութեն ըստ
ասացեալ՝ ընտ զործն այլոց·

Իսկ յախտաւոր գործոց՝ որ ընդեմ ըն-
կերին, ինն առաքելաշաւակն են· Թշնա-
մութիւն· առնելութեն մարդոյ առ մարդ՝
՝ի սրտին առկայացեալ հատատուն·
հեռ, նախանձ· զորոց տես ըստ կորն· ժը·
20· Բարկութիւն· հուսկզն հոգւոյ բոր-
բոքելոյ՝ ի վրեժխնդրութեն, կի անչափ
զայրացումն ընդեմ մեսացոյն· Հերձ-
ուածութիւնք· բանակռուութեք շարժելք
՝ի բարկութեն, վէճք հանդերձ նախա-
պատիս բանիւք· Հնդկերին այս ախտք
գործին սովորաբար ՚ի մէջ մասնաւո-
րի առ մասնաւոր, և յատուկնական
իրս· են և այսք երկու՝ բազմաց առ-
բազումս· Երկպառակութիւնք, խռովութիք
կամ անմիաբանութիք բազմաց ՚ի քա-
ղաքական իրս, կամ ՚ի անտեսականս·
որով բաժանումն արձանանայ ՚ի մէջ

ման

ատան և ասէ, 'ի մէջ ժողովոյ և ժողովոյ։ Հերյովհաբ, բաժանումն 'ի մէջ բազմաց սակս անմիաբան կարծեաց 'ի միարդասեաւթեան, կամ 'ի նիւթեա եկեղեցականաւ կիր, առաւ և հակառակասմարտ ուժմունք հանդերձ անկարգ ջանատոլութեաբ։

21. Զաբդեոսեան, սպանողութեան, արբեցողութեան, անառակութեան, և որ ինչ սոցին նման են։ զոր յառաջագոյն ձեզ ասէի ձեզ, ոգ և կանխաւն ասէ, թէ որ գործեն ինչ գործեալ, զորոսոնք ոչ ոչ ձառանգեսցեն զարբայութիւն։

Զաբդեոսեան է ցաւ ընդ բարիս այլոց, կամ դժկամակութեան ըստ բարեբաստութեան օտարին։ Զանազանի այս 'ի նախանձ, ձուէ՝ զոր յանցեալ ասեն ասաց։ զի նախանձն ջար՝ ցաւի ընդ բարին այլոց իբրև յիւրում պակասել, յորժամ այլ ոք ունի զբարին՝ որում ինքն ցանկայր։ կամ ջանայ արգելոլ՝ զի զայն բարի ինքն միայն ունիցի, և ոչ այլ ոք։ և առաւել շարժի այս ցաւ 'ի նիւթեա պատուոյ կամ փառաց։ ուստի Տարաձաս ծնունդ է փառասիրութեան։ Իսկ չարաճճութիւն դժդրակ քան զայս՝ է սիրապէս վշտանալ ըստ բարի այլոց՝ ոչ զի ինքն չունի զայն, կամ ցանկայ ունել, կամ ունել կարիցէ, այլ պարզապէս՝ զի ընկերն ունի։ ապ ցաւի ըստ օտարի յաջողեաճն՝ ոչ այնու զի ինքն նուազ զուսն ինչ Տամարի, այլ զի այլոսք բաղի լինի։ և տրամի, և տանջի ըստ բարին՝ ապ զի է բարի, և տեսանել իսկ բնաւ զայն ոչ կամի։ որոյ վասն չարաճճութիւն ասացաւ։ և է սա ծնունդ անգգամութեան և թիւրեալ սրտի, անխոհեր զայրացեալ յամի Նիւթեա։ Աչապէս սրտնջոզ մշակքն լճէպէս և ոչ զրկեալք 'ի վարձուց իւրեանց՝ զչարացան ըստ նախասաւար վշարուսն այլոց։ և լսեան կշտամբութիւն 'ի տանուտէրն։ * կամ լճեան զի ես քո չար է, զի ես առատս եմ։ (մատթ. ի. 15։)

Սպանողութեան։ կամաւոր հեղումն արեան մարդոյ յանիրաւի՝ նիւթեալ զանազան օրինակաւ։ Ալ բրջիկ կարգեաց զայս 'ի մարմնական սրտան ընդդէմ ընկերին, ոգ և առաջին եղ զնողութեան։ ապ զի 'ի զայրացեալ առելութեան լինի յանաջ ջանալ յայլ սրտս, և անկանել 'ի սպանութեան։

Արբեցողութեան, անառակութեան։ երկոքին ոք են անկարգ կիրառութեամբ կարեաց բացս առ կենաս, որք 'ի մարմնի կատարին՝ քայց արտաքին իրօք։ արբեցութիւն՝ անչափութեամբ 'ի ներշտացուցիչ ըմպելիս գինւոյ, ցքւոյ, և նմանեաց։ իսկ անառակութիւն՝ անչափութիւն 'ի կերակուրս աւելորդս և չափոյ և ըստ որակութեան, հանդերձ լկտի զրուցիւք և երգովք։ Ալ յս ախտք դաշնաւորք միմեանց՝ առլորաբար կից յիշատակին, զորոց զրեցաք 'ի Հռոմ. ժ։ 13։ Եւ քանզի յաճախ ծնանին զնախատացեալ ախտս ցանկականին և սրամտականին՝ ինչև 'ի տպաւորութեամբ, նմին իրի յետոյ առնելոցուն զասելոցն՝ իբրև նախատարբ նոցուն։

Եթ որ ինչ սոցին նման են։ Զանձրացեալ առաքելոյն 'ի բազմախոսութեան յաճախութեաբ ախտիցն մարմնականաց, միակ բանիւ կասի զբովանդակն պատգրել։ Երկար լինի ասել՝ զնմ գործս որ յապականութեաբ մեզաց՝ մի ըստ միոջէ 'ի ճանշիւ բերել, այլև առաղակալի ինձ և ձեզ։ իբաբանելոյ ազգ ախտից գունին իւրեանց նմանս և մասունս։ և կարօղ էք յատացելոցս՝ զնուազելոսն իմանալ դիւրաբար, և զատասան առնել։ յոր յաւելու հերանիմաս։ երանի լճէ մարճէ էր այնպէս դիւրաբար զգուշանալ յայնցանէ, ոգ իմանալոյ դիւրաբար։

Ըզբ յաջողեցան իսկ ասէ։ Ըստ յունաբ կանին՝ զոր յարաբերականն հայի առ յաջորդն զայսպէս ինչ։ ցի զորս զորձ ծօղցն՝ յառաջնմ առեմ, որպ և նախ ասէի, զարբայութիւն ոչ ժառանգեն։ Բայց ըստ հայսմս՝ զոր մարճէ է մեկնել՝ զերց։ ցի յաղագս այնպիսի մարմնական գործոց՝ այժմկն ահա յառաջ քան զկատանել աւուրն հատուցման կամ գատաստանին՝ ասեմ, ոչ լակ իբրև խրատիչ՝ այլ իբրև նախագուշակ ազգ առնեմ զլինելոցն։ ոգ և կանխաասէի, կի ըստնմանին՝ ասացի։ զոր ոմանք հայեցեալ յաստացան 'ի 15։ * Ցսոյչ լերբաբ գուցէ 'ի մեմանց տատակիցիք։ Բայց լաւ ևս՝ որպէս և յատացն մնչ առ ձեզ եմ, բերանով քարոզէի։ Հերանիմաս յարմարէ զայս 'ի

'ի բանն Հառմ. (ճ. 12.) * Մի՛ այսուհետև թագաւորեսցեն մեղք ի մահկանացու մարմնիս ձեր։ ‖ Իսկ թէադարեաս ասի՛ ինման բանն ա. կորն. (ճ. 9. 10.) * Աչերաւք գարբայաքեին այ ոչ ժառանգեն. ‖ ևն։ Սակայներկոքին թուղթքդ յետոյ են ժամանակաւ քան զառաջասացիսն։

Որ չյոյսին ինչ գործեն։ Յայտնապէսգործել կոչէ ոչ միայն զանառն՝ որզմարմնոյ գործարանօք կատարին, որպէսզնուելի, սպանուելի, արբեցուելիւն, այլև որք հոգւոյ կարգուելիք կամարթուիլ, նաևանիկ, բարկուելիք, և այլք. յայսմ արարեալթէ հաւանուելի թուրեալ կամաց՝ 'ի կարգգործոց կացուցանել զայսոսիկ, թէև ըստ ոչին՝ ներքինք և աներևոյթք են։ Զայսառնէ դարձեալ, թէ չարուելի նոյ ոչ հաստատեալ է յանակուհեանն, այլ 'ի ներգործութեն. իբրզասել, ոչ միայն որք յամենան չայապիսի ախտս, այլ որք գործենն՝ թէևմինդամ իցէ, չբոյս-ւրէ ոչ ծառանիցէ. զրկեալ են 'ի փրկութէ, յաչխատնից տանջանացն բաժինք լինին՝ յորժամ անդարձ ինան 'ի գործելել չարին։ Ընչ խորհ՝ թէ որ զնոմն կամզգացումս չայնցանէ առնիցէ, այլ մինևնէ բաւական է բառնալ զվաղուզբուելի հոգւոյն ոչ 'ի պրոի գործոնզին, և պարտաւորել 'ի կորուստ։

Ջայս դուշակութէ, մանաւանդ թէզապառնալիս՝ յայն տակ 'ի վերայ ած առաքեալս, զի ծանիցի թէ իւրացանչէր 'ի չիշատակել անօրէնն՝ կորստաքանք են։ Վ՚ն զի ամանք կարէին անդէնտանալ, ոչ և այժմս գտանին ագէտք այնպիսիք, թէ չարժմունք խորհրդոյկի արթ, ոչ է նախանձ, բարկութէ, թշնամութէ, և նմանք, չեկեն 'ի մեզոյհամարթ, կի ոչ այնպէս ծանր, մինչզի արգելուլ յարբայութէ։ Որոյծանուցանեն ուղղել զմոլար ճանապարհն իւրքանց. զի մի իբրև անվճռակարաց անհոգանայցեն յանդիպիսիս։ Ամենքքին բան բնութէ իւրեանց մահաբերբեն. բայց թեևեւանան միայն 'ի փոքրութէ նիւթոյն, և չայոց պարտգայից զորոց տես 'ի ես. կորն. ճ. 9. 10։

ձե

22. Խոչ պարտ հոգւոյն այս է. սէր, խնդութէ, խաղաղութէ, երկայնմտութէ, տաղտրութէ, բարութէ, հաւատ, հեզութէ, ծանձկողութէ։

Ախտաւոր գործոց մարմնոյ կամեցելառաքելոյն 'ի դէմ կարգել զգործս հոգևոր մարդոյն՝ ազդեալս 'ի շնորհսհոգւոյն սըչ, փոխ զձայնն՝ պարտ կըչելով. որում պատճառս տայ ոսկէբերան, թէ վասն զի չար գործք 'ի մէնջմիայն ծնանին, պարզաբար գործս կըչեաց. իսկ բարիքն պէտս ունին ոչ միրոց չանից ևւթէ, այլև զթուելեն այ, վ՚ն այն պատուղ ասէ։ Իսկ հերհնիմոսասէ, զի ախտք յինքեանս վերջանանև կորնչին. իսկ առաքինութիք բերդունս արձակին և բարգաւաճեն։ 'Ի դէպ այսմ գայ բան իմաստութէն. (ճ. 15.) * Ջի ըչ վաստակոց բարեաց՝ պատուղ փառաւոր է։ ‖ Իսկ յայտգաչար գործոց ըչ հակառակին. (ճ. 5.) * Պատուղ նոյ անպիտանն՝ տարաժամ 'ի կերակուր։ ‖

Որոշագոյն ևս զանազանելով, եթէախտաւոր և առաքինական գործք հաւմիամտեսցին առ սկիզբն յորմէ ծնանին, միօրինակ մարթ է առակել 'ի պըտուղ զի երկոքին ևս չորեին պտղոյ 'ի ներմանց յաւգտապային, ախտաւորն 'ի բունել տպականութէն, և առաքինականքյաճապային ներմանէ շնորհացն. նմին իրի ոճրանական բանն պատուղ բարի և չար կոչեաց պայսոսիկ ըստ որոշման ծառոցն։ (Մատթ. է. 17. 18.) Այլ առմիանաս բողոքութէք, յիրաւի անպըտղութէն գործք կոչին ախտաւորքն, ըստեփեսաց. ե. 11. իսկ առաքինականքն՝ պատուղ. նախ՝ զի յինքեանս քաղցր են, պիտանիք, և հնշացուցիչք այ և մարդկան՝ ըստ նմանութէն պտղոց։ Երկրդ, զի զպաղցրագոյնն առնեն զպատուղ փառաւոր երանութէն. և այնպես զներկայև զհանդերձել հետութէն ներգործեն 'ի սիրտս առաքինից։ Ընդ և երրդ պատճառ ըստ ոսկեբերանին, զի գործք առաքինականք հարկաւ պահանջեն զարբուեն երկնաւոր շնորհաց, ոչպատուղք զանձրև։ Իսկ գործք մոլեկանք ըստկատակն՝ յինքեանս դառինք են, և ըղդառնութէն պատժոց ծնանին, և յա-

ռաջ

ռաջ գան յերկրաւոր սպակասութիւնք։ Արդ՝ այսոքիկ գործք առաքինութեանց բազմաւորք գտցուն, եզական ձախիճ սասց պռոշ։ վա՛յ ոմն ամենեքին կապակցութիք՝ ի սէրն՝ ոմն անուշուն կազմին։ Եւ ասէ՝ հոգեոյն, ըստ մեացն՝ զոր բացատրեցաք՝ ի 17 տուն։ այ գործք յատաջ եկեալք՝ ի հոգւոյն սքի, կի՛ գործք հոգևոր մարդոյ՝ արատրելիք շնորհօք հոգւոյն սքի։ Ի բազմաց անտի լինն միայն թիուն առաքեալն ըստ ոմ թարգմանութեանց։ բայ՝ ի յատինէն՝ որ՝ ի սովորութիան օրինակին ունի երկուսասան։ թէպէտ բազում հին օրինակք, այլև օդոստինոս և հերոնիմոս ընդեռնուն լինն միայն։ Զպատճառս տարբերուածս յայտ առնէ եսոիտս։ իբր զի առ մի յոմնոյն բան զայլեալ բառս՝ ի կիր արկանելով վարդապետաց նոցա, հաւաքիչք զնմ մուծին յընթերցուած անդր, թերևս զյարմարութեի ինչ գնատս ածելով առ բանն յայտնութեի։ (իբ. 2.) * Զնզերբ գեռոյն ասաի և անտի ծառ կենաց, որ բերէր պտուղս երկոտասան։ ‖ Բայց յայտնացս երևի, զի փոխանակ մերոյ յոյն բառին ֆօ֊օ֊ն֊ի֊ա֊ն, կրկին եղեալ է, համբերուն և երկայնմտութիւն։ Փոխանակ յունականին ֆօ֊ւ֊ֆ֊ն֊, եղեալ, համեստութի և հեզութի, և փոխանակ յունականին էն֊ա֊ֆ֊ն֊, եղեալ, ժուժկալութի և ողջախոհուի։ Վա՛յ որոյ՝ ի բառնալ երիցն՝ մնայ իննեակ թիուն ըստ ոմ թարգմանութեանց։

Բայց և զայն նկատել արժան է, զի՝ ի հոգևոր գործոց լինն և եւթ յիշելով՝ զաղարեաց անդէն։ իսկ վարուիականան եօթնեւտասան թուով կարգեալ, ոչ շատացաւ, այլ կարճ բանիւ զնայեալ նմանոն ծանոյց։ Այսու կամեցաւ աւաքեալն զնկուցանել, թէ քանի բազմածին է ապականութի բնութեան։ մինչ զի ընդդէմ մերոյ ուղիղ գործոյ՝ կրկին ծնանի զանկարգն։ միւմ առաքինութեի երկեակ մոլութիք միշտ պատերազմող են՝ ըստ առաւելութեի և ըստ նուազութեի։ և զի առաքինական գործն պահանջէ զամբողջ պատճառս ուղղութեի։ իսկ մոլկանին բաւական է մի միայն թերութի։ Սակայն առ այսու քաջալերս տայ ոչ լռանել։ վա՛յ զի մի ձշմարիտ առաքինի նուաեի բաւական է՝ ի խորտակել զբազմամոլութիս։ առքա բազմածնութիւնն, այլ նա՝ բազմազօր։

Արդ՝ ըստ համեմատութեի գործոց մարմնոյ կարգելով զպատուղս հոգւոյն, յառաջ զայնոսիկ դասե՝ որք՝ ի ներքուստ ուղղին և զարդարեն զմարդ։ և գանէ ըստ ամենեցուն՝ Սէր, առ ոմն և առ ըստ կերն, որ ոմ ուրեք յօրինսն և յատնտարանի զառաջին տեղի կալաւ։ և դնի հակառակ ընդ֊ա֊ռ֊ն֊, կի՛ ի֊ա֊զ֊ա֊ւ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊ և ի֊ն֊ա֊բ֊ա֊ր֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ Ի֊ն֊դ֊ր֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ ուրախութեի հոգևոր ծագել՝ ի մաքուր խղճէ մտաց, զոմարթութեի ներքին՝ ի սրտի վա՛յ փառացն այ, և վա՛յ հաշտութեն ըստ նմա, այլև ըստ բարիս ընկերին, յորմէ և արտաքին հրճուանն ծնանի՝ չափաւոր և պարկեշտ։ Եւ սա հակառակ նախանչո֊, և յ֊ո֊ր֊ե֊ր֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ Խ֊ա֊ղ֊ա֊ղ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ անխռով հանդարտութի հոգւոյ, միօրինակ կարգաւորութի մտաց յայլեալ փոփոխմունս՝ կի՛ խաղաղական կենցաղավարութի ըստ այլոց, որոմ ներհակ է հակ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ Է֊ր֊կ֊ա֊յ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ արիաբար տանել դանր և երկարատև վշտաց՝ թէ՝ ի պատահել դժպատեհ իրաց, և թէ՝ ի յապաղել ակնկալել բարեաց։ կի՛ երկար ակնկալուի ուղղուն այլոց։ Բ֊ա֊ր֊ե֊ց֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ ընտելութի բարուց, բարեբարոյ վարուն ընդ այլոց՝ դիւրայարմար առ ընկերական կեանս։ որով իբր անուշութ ինն յանկուցանէ զսիրտ այլոց։ Ի֊ն֊ա֊ր֊ա֊ր֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ գիւրամուն՝ ի բարիս առնել ընկերին, և զդուշանալ՝ ի չնաւելոյ։ կամ անյար մտածութի զընկերացս, որով լինի բարիս խորհել և խօսել զայլոց՝ առանց դատելոյ վայրապար, կամ արհամարհելոյ։ Ա֊յ֊ո֊ց֊ի֊կ ներհականան հե֊, է֊ր֊կ֊ա֊ր֊ա֊ծ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊, ո֊ձ֊ն֊ո֊ւ֊ն֊, այլև անհամբերուն, արատնող, դժնեաբարութիւն, և այլք՝ զորս ոչ յանուանէ նշանակեաց առաքեալն։

Հ֊ո֊գ֊ա֊ծ֊ո֊ւ֊թ֊ի֊։ Ոմանք ըստ հերոնիմոսի իմանան զնծաբանականն՝ թուականիք յուսոյ և սիրոյ։ և այլք՝ զայսոսիկ խոստովանութի ձշմարիտ հաւատոյ, իբրև հակառակ ի֊ա֊զ֊ա֊ւ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊ և հ֊է֊յ֊ո֊ւ֊թ֊ե֊ն֊։ Բայց սովորաբար իմանի հաւատարմութի, անխարդախ ուղղուն՝ ի խօսս, ի խոստմունս, հակառակ ստախօսութե և նենգութե կի գժրազուե, որք

յանուանէ ոչ յիշեցան։ Հէրովդէ, առաքինութեան ցանկալի, որով լինի տանել անխոովաբար վշտաց եկելոց յընկերէն, Հակառակ բարւոյն է ամբիծութիւն. զի միաւորութեամբ վայելմանց մարմնոյ, հրաժարութեամբ յանկարգ հեշտութեանց ցանկալեանին և ձգտակողականին. երբեմն կամ մատրապէս զպատճառ յորինուածոց վայելմանց և ։ Եւ սա հակառակ պղծութեան, աբիծութեան, և զուգակցաց նմա։

Արդ՝ քանզի առաքեալս լոկ անուամբքն կարգեաց զայսոսիկ, շատ համարեցաք և մեք համառօտ բացատրութիւք իւրաքանչիւրոց անցանել։ Այլ եթէ ինդրեսցի, զիարդ պատուղ ասէն Հոգւոյն սէր, ուր տեղեակ իսկ ծանօթ գտցուի զեղեցիկ առաքինութեացս, զամենայն նշ աւանդեցին, և զովութիւք մեծարելին բանիւք, ոմանք արդեամբք և ի նոսին հանդիսացեալք։ Սակայն զոյ զանազանութիւն մեծ ըստ սկզբանն և ըստ կատարածին։ Որ զի տեղեակ բնաւ կան լուսով լեռն ընդ արեւոտ ծանեան զանշուշութիւն նշ և զպտուղն առ մարդկային կեանս. և որք արդեամբք կատարելքն զայսոսիկ, ասկաւբոմանք՝ և ըստասելոյ՝ զնի կամ զերկուս, յայլոցն տեղի գտցուլ. և այն ևս՝ երկրաւոր վաստաց գնալ, կի սակս մարմնական շահու, կի պարզաբար ի բնաւորական վայելչութեն բերելոյ. և այսպէս սկիզբն նշ բնական։ Իսկ երբեմն պտուղ Հոգւոյն սէր, սկիզբն ճանաչման նշ հաւատոյն են, և ներգործիչ նշ շնորհք զերբնական, և կատարումն արդեամբք ամբողջաբար կարևոր. իսկ կատարած նշ փառքն այ, և փրկութիւն Հոգւոյ. զի տեղի տեսցէ պատուիրանն զոր ձեղիք են, և ոչ սակս ի բնական պատշաճողութեն։

23. (այոդիւոյ սակս օրինացն չեն հակառակ։

Ի յառաջն օրինակին այս բնաբան յարի ի 22 համարս. բայց այլք ըստ այնմ կարդեն ուրոյն։ Այլ ընդերկայնաձգմամբ ինչ առնել է. զի յոյնն և այլք զնեն ընդդէմ այսպիսեաց չիք օրէնք։ Ոմանք առնէն՝ այդոիւոյ, մեկնելի է՝ յայդաց այսպիսեաց, կի՝ ի վերայսպիսեաց։

Ըստ իմաստից՝ եղբայրասիրութիւն է այս չորից անցեալ տանց՝ որով ի գաւազանել կամեր զաւազանն ի 18 տան, թէ Հոգեւոր գործս մարմնոյ; ասաց՝ արտաքսիլ լինել յարքայութենէ. և ապա համառօտելով զպատճառս Հոգւոյն՝ որք պատկին են արժանի, հետևեցուցանէ՝ թէ ընդ այսպիսեացս ոչ մի ինչ բան ունին օրէնքն։ Այդոիւոյ ասէն՝ անորոշ է նաև ի յոյնսնախնին. զի մարթ է նշանակել՝ այսպիսեաց պտղոյց Հոգւոյն, ոչ իմաս նայ ներոնիմոս. և ա՝ այսպիսեաց գործոց որք ի Հոգւոյն ազգմանէ վարին. ոչ իմանայ ոսկէբերան. և լինի նման բանին. (ա. տիմոթ. ա. 9.) * ի վի արդարոց օրէնք ոչ կան։ Այլ երկաքանչիւր իմաստք ի նոսին ժողովին։

Ապա ասել կամի. որովհետև օրէնք յանցաճառոց վճռ յատէան, (ըստ նախասացելոյն. ։ 19.) յայտ է՝ զի առ Հոգևոր գործս, և առ այնոսիկ որք պատերազմեալք ընդէմ ախտից մարմնոյ, դէտ գնան շարժմանց Հոգւոյն սէր, ոչ ընդէմ ինչ կան օրէնքն. ոչ պիտոյ են նոցա օրէնք իրաւոյ, կամ բռնադատիչ, կամ յանդիմանիչ. այսպիսեացն ոչ ի նպաստ են, և ոչ հակառակ. ոչ օգնել կարեն, ոչ պատժել, ոչ պատկել։ Եթէ մարդկ այսպիսի լինէին՝ ուղղելոյ յաւրինորդութիւն Հոգւոյն ներքոյ և արտաքոյ, ոչ միոյ ինչ օրինաց պիտաներ էր այնուհետև։ Որում ինքեանն զէտ գայ, թէ զաղատացուց վարելոյ ըստ Հոգւոյն սէր ողղեցուն, վայրապար եր ի ինդիր օրինաց դնդրել, մանաւանդ խորհականացն։ Այսպէս ձարտարութիւք ի բաց ընկենու զօրէնսն՝ ոչ իբրև չար, այլ կարի խնարհագոյն քան զիմաստասիրութիւնն՝ զոր Հոգին շնորհէ, ասէ ոսկեբերան։

Նկատել արժան է և զայն, զի փոքր ասաց՝ և զառաւելն թողու խմանալ. զի ոչ յատագս մարմնաւոր գործոցդ ծանոյց՝ ոչ արժանին լինել արքայութեան, մեայր ասել և մի Հոգեալ գնացէք՝ յաղթանակի լինել արժանաւորս։ Սակայն ասելովն պարզաբար՝ ոչ հակառակս օրինացն, ի ներհակէն իմացաւ։

ցուցանէ՝ թէ գովելիք են յօրինաց, և պատկի արժանաւորս վկայեալք։

24. Ահա որ տեղեակն էին, զմարինս խրեանց ի խաչ հանին խարեօք և ցանօք ընդ հարեալ։

Ոմանք համարին՝ պատճառս տալ այսու, թէ ընդ այնպիսի պղտաբերնիկն հոգեւոյ ընդ օրինաց ոչ են. և ըստ այսմ զշարկայն նշէ ասէն եղեալ փոխանակ պատճառականին՝ չ։ Ոսկերերան հաստատել զկարգս ածն՝ թէ ոչ արդեօք են այնպիսիքն. որում ի գործ ծոց անտի տայ պատասխանի։ Այլ ինձ թուի՝ քաջալերս տալ կարծոյս մտաց. զի մարթի էր նմ խորհիլ, թէ արդարև միաբանեալքս յախտից մարմոյ և որոց հոգևոր պաղումք լցեալ են, չզիմին այլ օրինաց. բայց մեք անդադար պատեալ ենք յախտից մարմնականաց, կարօտ եմք զնոյն օրինաց։ Ասյժմ ընդ առաջ ելանել առաքեալն, թէ չեք երկիւղիլ կամ տարակուսիլ յայդմանէ։ Վայ զի որ տեղեակն էն. նորա որք ի քէս յարեցան միաբանիքն, և նոր առաջնորդ դնուիլ և կանոնաց կամակար հնազանդ դնիմ, զմարինս խրեանց ի խաչ հանին խրեօքն Եսայեայ։ (յոմանս, խրովքն, կամ խրեօք։) Յոյնն պարզաբար դնէ, զմարմին. բայց լաւին և առարին յաւելուն իւրեանց։ Ասդիսիքն արդէն սկան ի խաչ հանել, կամ պարտին ըստ իրաւանց մկրտութեան խաչել, և մեռանցանել զմարմնին իւրեանց։ Կոծան քրիստոնեական զոր յանձն առեալ են, և վերնակ ինչ խաչելութեան և մեռելութեան. և ոչ բեւեռելն ի խաչն՝ պինդ կայ, խորատակիլ, և պակասամբ արեանն թուլացեալ ի զօրութեան, նոյնպես մարմին միաց ցելոյն ի քէս իրրև բեւեռօք խաչին քոյի պնդել կայ, և սկսարացել առ ի զուր անկարգ յօժարութեան կատարելոյ։

Սոբին առաստօր իմանան ոսկեբերան և այլք՝ զպակասուն բնութեանս, զանկարգութեան որ ի մեզ. և ըստ այսմ յաջորդն խրեօն և ցանօքն ասէ, լինի բացատրութեան զի մի կարծեսցի՝ ի վեր բնութեան մարմոյ խօսել. այլ քաներորն պինդ ունին, նմանաձեն զմարմինն ըստ ինքեան ախորժակացն՝ որք շարժին ի բնական կիրս մարմոյ, և կոչին խրէ, (ըստ ·7·3.) Հաստատելոյն ի քէ թէ և չեն ազատութիւ յայտնեսցուց կրից, բայց այնպէ ունին՝ զի ոչ տիրեսցեն ինքեանց։ Այսրէ ես դձէ, մարդ իմանալ զնիւթական մասն մարդոյ ըստ հաստատական կրից, և իմաստըն կացմին. Քէն անդամքն ոչ միայն զօր անբաս և յօժարութիւ իւրեանց կատարեսնան նոսա ձառել, այլև զնոյն ինքն զմարմին ի բնաւորական իւր կիրս սանձին և իւր միաբանութեան ժուժկալութեան։ Եթէ յօրինաց ոչ յանցեսա զործս մարմոյ կալ դնեն, և առաւել յանարժանսն և ի ինքատակարս կարող են և պարտին իշխել մարմոյ։ Ըստ վարդապետութեան առաքեալ բանիւ առանդեալ առաքեալն առ Հռովմայեցիս։ (ը. 3. 4. եւն։)

25. Լուր ինձ հոգւով, ընդ հոգւոյն և դաբանեցուք։

Եղծումն ախտաւոր կենայ՝ ծնունդ ի հոգևորականին. և զի ասաց՝ թէ քէ եանցն ի խաչ հանին մեռուցանելով զմարմնոյ ախտաւոր կարիսն և զանկարգ ըղձմունս, զկնո գայ՝ այնպիս եացն ի նոր կեանս վերածնանել հոգևորապէ. նմին իրրէ ի վէր բերէ։ Եթէ կենամք հոգւով։ Եթէ արդարև ըստ զատեանն մերում զներքին կեանս ընդհոյս ատացաք հոգւովն սուրբ, եթէ ոչ կեանք՝ բայց ի քէ, և նոր հոգւովն կենդանոք ձեղ և շարժիցի, եթէ կենդանս մեր բարոյական ոչ և ի մարմնոյ, այլ հոգւոյ միայն առ ինձ, (ըստ հռովմ. ը. 9. 10.) ասպա ընդ հոգւոյն և դաբանեցուք։ Ջ յանձական բայն ունաք Թարգմանն՝ գնացուք։ սակայն յոյնն չասէ՝ գնաւցուք, որ է գնացուք, այլ ածէ խօսէն, ի բայէն պղնձէ, որ միրապաշ նշանակէ՝ ի չարեաւ և կարգաւ կալ. կամ համահաւան լինել, շաւաւալ։ ուստի հերձուածոց ընդհեռնուն՝ անաւացուք, կամ հնազանդեցուք։ օգոստինոս և առարին, հեռանացուք, և մերս նոցին մոռք՝ դաբանեցուք։

Ըստ իմաստասիրն՝ բազումք համարին յորդորուն խորհելոյ ի մարմնական սիրոյ։ Եթէ ասել։ Եթէ հոգևորական ատացաք կեանս, կատարեսցուք զզոր-

ծրա այսր Հոգևոր կինաց · մի՛ խոտո-
րեսցուք ի ճանապարհէն՝ զոր Հոգին
ետր ուսուցանել և ազդէ · ընծայեալ
ներգործութիւնք հաւատարմացուցցուք
զնոր գործային կեանան · միաբան առ
սկիզբն վարեսցին ընթացք կենաց մե-
րոց · այն Հոգի՛ որ եղև մեզ սկիզբն
կենդանգործութեան, լիցի կանոն ամ ներ-
գործութեաց մերոց · ոչնչի դուն և գոր-
ծելն համեմատ միմեանց եղիցին Հոգ-
ւով, և ոչ մարմնով։

Իսկ ասկերբերան, և այլք յոյնք և լա-
տինք իմանան՝ խորհեցուցանեմ ի նա-
խանձումն օրինացն. իբր ասել։ Եթէ
այնքան զօրացաւ Հոգին՝ կեանս մեզ
տալ աւետարանաւն, ապա նուազ մի
այն շատացուք · ի՞ օրինաց Հոգւոյն
կի աւետարանին յարմարեսցուք ըզ-
կեանս մեր · մի գուարեալք մարմնա-
կան օրինաց խնդրեսցուք · մի խոր-
թասցուք ի փառաց Հոգևոր ծնդեան
նրա մերոյ, սկսեալ Հոգւով և վախճա-
նել մարմնով, ոչ սասց վերագոյն։ (ի.
3։) Զայն միաս ուսանիմք և օգտաս-
նասս, ցուցանելով ի յունականին՝ որ
չասի՝ Հոգւոյն հետևեսցուք, այլ Հոգ-
ւով · և զի գաղատացիք հաւանել էին
ասել՝ Թէ պարտին ծառայել Հոգւոյն
աՀՅ · բայց ոչ Հոգւով հերեսաց՝ այլ
մարմնոյն կամին հետևիլ, Թլփատու-
Թէ և նոքաւասնօք կարծելով ապրել ·
և ոչ Հոգևորացս ի շնորհս ոչ ապաս-
տանելք։ Երկաբանիւք խնամոյ և ս
ի դէպ գայ յաջորդ բանն։

26 · Եթէ ի լեցուս մնոպարծ, դիմանց
յոյն ասելով, և ընդ դիմանս նա-
խանձել։

Զգուշացուցանէ ի մնափառութէ, որ արմատ է հակառակութեց և նա-
խանձու · և յառաջին դէմն խօսի՝ զերբ
անձն ևս ի ներքս խառնելով, ոչի զի
ողորկագոյն առնիցէ զխրատն · և զի մի
ոք պատճառիցէ յայսպիսւոյ սխալ
ազատ լինել, ուր նա ինքն պօղոս ոչ
ազատ համարի զանձն։ Իսկ Թէ զոմ
ոք խրատել կամի սիրապես, բազումք
համարին ան դատապարտս խօսել · զի
Թերևս այն ախտք առաւելապես զայ-
րացեալ էին ի Հողովս նմ։ և ի՞ օգտս
անտեսի՝ կասկածի դուցէ տեղեկացեալ
նոցա անշահութէ օրինացն, սկսանիլ
ցին Հոգւով հակառակութէ Թշնամա-
նել զօտար վարդապետան զարախօսս
պօղոսի, և ի վերմունս զրդռեսցին
վայրապար · և ոչ կամելով բեռանց
օրինացն ծառայել, ունայն ցանկութեց
ծառայք լինիցին։

Իսկ ասկերբերան Հայեցուցանէ առ
սուտ առաքեալն, և առ օրինախնդիրս
գալատացիս, Թէ յայտ բերելով զսուն
պատճառ նախանձաւորութէ նց, Թէ
ի փառասիրութէ ջանան յայս՝ զի ինք
քեանց անուն արասցեն, որով առ այլս
շարժեն հակառակութեան, Թշնամանս,
և չարանենութիւն։ Զայսպիսի փոյթ
վկայէ զնոցանէ և առաքեալ զկին · Ա.
13։ Եթ ի լեցուս մնոպարծ, կի՞ ըս յա-
նին՝ մնափառք · զոր լսողին երեք բա-
ռիւք Թարգմանէ, ցի ունայն փառաց
ցանկացողք։ Մեզ որք պատիմք ասէ՝
ըս կանանց Հոգւոյն յօրինել զկեանս
մեր, անհնարին օտար է մնափառութ · ոչ
և արժան է պարծել կի փառս խնդ-
րել յերս որք ունայն են, և չիք ի նմ
պատիւ առյդ և հատատաուն · որպէս
սի են նմ անցանելիքքս՝ եթէ մարմնա-
կանք էցեն, ոչի մեծարեթէ, իշխանաւն,
աղնուականութէ, և եթէ Հոգևականք,
զիսուն, Հարատրուն, Համբաւ ևն։
Մէնակ յոյն փոխ։ Զայն տալ իմանի
առատանօք զրդռել, ի դատ կի՞ ի վէշ
ձգել · և յընտիր օրինակս ինչ զրի՞ յոյն
փոխ, նախանձէ։ զոր մարթի է բացատ-
րել, առ ի ձայն տալոյ, առ ի նախանձ
ձելոյ, որ զնոյն միտս ունի։ Սնապար-
ծութեան Հարուցան զնոսունդք են՝ խո-
զանել կամ զրդիռ յարատցանել առ
ակարան և խոնարհագոյնս · իսկ առ
հաւատարս և առ զնրագոյնս՝ որոց
չկարէ յաղթել, նախանձ բերել · ուս-
տի հակառակութէ և նախանձ՝ յայս-
նի վկայք են՝ որոց ի մնափառութէ
ըմբռնէք էցեն։ Եթէ դուք ո՞ գազա-
տացիք, կամ օտար վարդապետք ձեր՝
վերմունս յարուցանէք առ միմեանս
յատանձին երս, կի՞ ի խնդիրս օրինա-
կանս, և բանակառութէ մի զմի յաղ-
թահարել կամիք, այդ փառասիրութէ
է բերումն · և եթէ յաղթելոյք զարա-
նայք, և նախանձաբեկ լինիք առ մի-
մեանս, և այդ դրձել ի փառասիրութէ

զայ

զայ յառաջ. և այնպէս եթէ յաղթեցէք, և եթէ յաղթիք, միշտ փառասիրութիւն յաղթեալ էք։

Ցայս խրատ գանձեալ կայ վճիռ անբաւելի, թէ ամ ուրեք ուր միանգամ լսին վիճմունք, կագէ, ազաղակ, գրոյ դիւռնախանձու, և միաակողմանք, թէ և յարժանաւորս և՛ ի ՃշմարիտսԹխնդիրս էին, ոչ կայ անդ սէր ճշմարտութեան կամ արդարութեան, այլ եռացումն փառաց և պատուոյ անձին. և որ յայսոսիկ անհամայ, ոչ միաբանի ընդ Հոգւոյն՝ որ ոչ՝ այլ որ աշխարհիս է և մարմնոյ։

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ։

Ա ԴԲ ԵՐԲ, եթէ ի յանկարծ բռնութեան ոք՝ և՛ ի ձեզ յինչ և իցէ յանցանս, գուք որ հոգեւորդ էք՝ տաս տուեղիք զայնպիսին հոգեով հեզուԹեամբ. զգոյշ լինիցէք անձանց, զի մի և գուք փորձիցէք։ 2. Զիմիմանց բեռն բարձէք. և այնպէս կատարեցէք զօրէնն քրիստոսի։ 3. Եթէ համարիցի ոք լինել ինչ՝ և ընդ ոչինչ, զանձն իւր խաբէ։ 4. Զգործ իւր կանոնսկ իւրաքանչիւրոք, և ապա անձին ի՛ւրում միայն պարծանս ունիցի, և ոչ առ ընկերսն։ 5. Զի իւրաքանչիւրոք զնո՛ր բեռն տառապոց է։ 6. Հաղորդութիւնս արասցէ աշակերտն վարդապետին՝ յամենայն բարութիւնս։ 7. Մի խաբիք, Աստուած ոչ արհամարհի։ 8. Զի զոր ինչ սերմանէ մարդ, զայն և հնձեսցէ. որ սերմանէ ի մարմին իւր, ի մարմնոյ նոյ անտի հնձեսցէ զապականութիւն. և որ սերմանէ ի հոգին, ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ զկենսն յաւիտենից։ 9. ԵՒ՝ ոչ ըմբարիս գործել մի ձանձրացուք. զի ի ժամանակի իւրում հնձեսցուք առանց լքանելոյ։ 10. Ա՛ռաջիւրեա. մինչդեռ ժամանակ ի՛ ձեռս է, գործեցուք զբարիս առ ամենեսեան, մանաւանդ առ ընտանիսն հաւատոյ։ 11. Տեսէք զիարտեսի գրով գրեցի առ ձեզ իմով ձեռամբ։ 12. Զի՛ որ միանգամ կամին բարեպարգեւիկ լինել մարմնով, ոչքա ստիպեն զձեզ թլփատել. միայն զի մի զհալածիցին զխաչի երկայնից։ 13. Քանզի ոչ թլփատեալքն իսկ են ընդ օրէնսն պահին. այլ կամին զի զձեր թլփատիցէք՝ զի ձերով մարմնովդ պարծեսցին։ 14. Ա՛յլ ինձ բաւ լիցի պարծել՝ բայց միայն ի խաչն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսէ, որով ինձ աշխարհ՝ ի խաչ եղեալ է, և ես աշխարհի։ 15. Զի ոչ թլփատութիւն ինչ է, և ոչ անթլփատութիւն, այլ նոր արարած։ 16. Եւ որ միանգամ այսմ կանոնի միաբան լինին, խաղաղութի՛ւն ի վերայ նոցա, և ողորմութի՛ւն, և՛ ի վերայ իսրայէլին ոյ։ 17. Ա՛յսուհետեւ աշխատս ոք զիս մի արասցէ. զի ես զսպասարանն քրիստոսի ի մարմնի իմում կրեմ։ 18. Շնորհք տեառն մերոյ յի՛սուսի քրիստոսի ընդ ոգւոյդ ձերում եղբարք. ամէն։

Հա՛ գաղատացիս գրեցաւ՝ ի հռոմէ։

---

3. Ա՛յլեւս, երբէ յանկարծ ըմբռնեսցի ոք ի յինէ ինչ և իցէ յանցանս, դուա՛ր հոգեաւո՛ր էք՝ հասուսփեղեա՛ զայնպիսին հոգեով հեզութի՛ւն. զգոյշ լինիցէք անձանց, զի մի և դուա՛ր փորձիցէք։

Ի մանաւանդ խրատական բաւական է առաքեալն, ցուցանել որոշաբար՝ թէ զիարդ յիւրաքանչիւր պատահմանս զգուշանալ ունին՝ ի մարմնական ախտից, յորոց ասաց ընդհանրապէս՝ ի բաց կալ (ե. 16. 17։) Եւ նախ՝ զվերադրոյնսն կամ զվասարելս կարգաւորել՝ ի վարիչն առ անկատարս. և ապա զհաւատարսն առ հաւատարս, (՝ի 2 տան.) և երրորդ՝ զվայրագոյնսն առ վերագոյնս. (՝ի 6 տան.)

Եւ քանզի յառաջ քան զայս զգուշացոյց՝ ի սնոտապարծ հակառակութենէ և՝ ի վիճմանց, զի մի երեւեցցի արուեստ նաև վերաւորէ յանդիմանութիւնս, հրամայէ զայն հանդերձ պատշաճաւոր համբերամտութեամբ։ Եր՛էցս ասէ, եղբայր ըստ նմանութեան ակնարկէ լսելեացն զպարտաւոր յանդիմանութենէն, միանգամայն և զերկնայինն՝ որ եղբայրական սիրով լինելոց է, և ոչ խորդաբարբառ սուտակութի՛ւն։ Եթէ յանկարծ ըմբռնեսցի ոք՝ ի յինէ։ Եթէ ոք ասէ՝ անզգուշաբար, ի

'ի ոգիսուէն, կամ 'ի տկարութէ, պատրանաց դիմին կամ այլոց խաբեբայից անգամիցն չեն։ Եւ իսէ յոհնաս, 'ի սխալանս ինչ որպիսի և իցէ, 'ի մոլորութի, կամ 'ի մեղս։ Զորին և այլք դնեն 'ի յանցումսն իսկ։ և զայս ամանք ըստ ներքնէ. մասի ամփոփին առ պատրանս սուտ առաքելոյն։ իբրև թէ նոցա բանիցն դիւրահաւան եղել, անկանիցի 'ի խրտանս օրինաց, կամ 'ի մոլար կարծիս թէ կարևոր իցեն օրինականքն։ Սակայն բան առաքելոյն ըստնաւր է, զոր մեր Տեառդ մերոյ Յիսուսի ոչ ևս կացուցանել։ Փոխանակ բանիցն՝ յանէրծ ընդ-Նեաց, յորմէ մի բան դնէ, Հաւատիր. որ ըստ մերս համաձայնութէ առաքելոյն ասէ, ոչ 'է յինէ, յորմէ և լսեիրն դնեն լոկ՝ ըմբռնելոցն Տեր, որ նոյն է ըստ մասին 'ի հոմանսկ առելոյ՝ ոչ։ ոմն և ստուրև ասի։ (Ի 8 տան.) * Ջի զոր ինչ սերմանէ մարդ, ¶ յի ոք։ Բայց ոս կենդանեան և հերնմիտս ազգ առանն՝ մարդոյ անուամբ կոչել, առ 'ի զակաբանիւն բնութենն յուշ առնելոյ։ զի և այլք մի անհոգ յայնպիսի սխալանց գանձիս համարելոցն, հաստատագոյ գոլով անուանն և սկսութէնն։ Իսկ զի մանաւանդ և նզովական անհամբ գոյացեալն նշանակեսց յայտ առնէ՝ թէ եղբայրական ուղղութէնն չէ յապաղել 'ի մինչև առ բազում տարածանիցի չարն։ այլ թէ մի ոք ևս իցէ 'ի սխալմանն, արժան է դարման տանել։ զի զի անհրաժեշտ միոյն զայս բազում աշակերտ անաշխատաբար։

Դ. ոչ հոգեկրէտ է։ Ոչ ամենեցուն անհետաւոր ցուցանել գյանդիմանութիւն յանցուցեալ եղբօրն, այլ նոցա՝ որք հոգևորքն են, յի առաւելեալ խնամութէ, խոհականութէ և ընտիր վարք։ զոր առ հռովմ. (ԺԵ. Ի.) կարօղա կալէ. որք և առ այլս ծանուցիչք իցեն բարեկրօնք և տիղեակք։ Ոմանք զքաջանայս միայն խնամն հոգևորս, իբրև պաշտօնեայս խորհրդոյ ապաշխարութէ, կամ զառաջնորդս եկեղեցւոյ, որոց 'ի պաշտաւնեան Տարկ 'ի վերա կայ հսկել 'ի գործումն միղուցելոց։ Սակայն բառն Հոգեոր՝ ընդհանուր է. և փակէ նաև զայնս որք թէև չիցեն քահանայք կամ առաջնորդք, բայց առաւելեալք յածպաշտութէ կարօղ են, և բազում անգամ պատճին եւս 'ի հրամանէ սիրոյն փոյթ առնել ուղղութեան եղբօրն։

Ա. Որ՝ զոր հոգևորդ ասէ՝ հասեալ չէ զդիպուածէ։ Գրեալն 'ի մէ օրինակ, գոյութեան, վրիպակ է. զի այլ օրինակք և ամ Թարգմանք եղեալն դնեն։ և անցեալն եւս զմիոյ խօսի. եթէ ոչ 'ի չէնչ։ Ջայսպիսի զհամառելն ասէ՝ յաղագ կարգաց հաւատոյ կամ ծաղաշտութէ՝ քանզոյսութիւք յիւր սեղն պնդել և զօրացուցանել. դուք 'ի ձեր կողմանէ մատուցէք զոյաւշաշ դեղ սկսարացէլոյն հոգւով, ոմն զի կանգնեսցէ յառաքին առաղութէն. Թէպէտ և նա ըստորժեացէ, կամ ոչ գայցէ յառաղըմութիւն, դուք որչափ 'ի ձերում կարի է՝ հաւատաք զնա։ Բայց զայս պարտիք հռոմեից եղբարդ։ այնու հեղուելք, զոր վերագոյն (Ե. 22.) պատուղ Հոգւոյն ասաց. Համբերութիւն՝ որ պարզև է Հոգեոր, ոչ ցասմամբ, ոչ խիստ բանիւք, ոչ ամբարտաւանութ և արհամարհոտ երևանակաւ. այլ ցաւակցաբար, խոնարհաբար, ազատելով, զինասն առաքի դնելով առանց ծանրացուցանելոյ զսխալանսն։ Հաստատել ուրեք զդեմելոյ եղբայրն՝ և ոչ պատուհասել. բժշկութէ եղբօրն ինդրի, և ոչ խոցումն. ապա ոչ սուր բարկութէ պիտոյ է՝ ինա շարժել, այլ զնոյն հեղութէն թափել 'ի վէր։ Իսկ եթէ անսասան կայցէ յեռ բազում խրատուելոյն, յայնժամ զաւազան և սուր շարժելոյն ակամայ. զատ որում գրէ 'ի ա. կորն. Ի. 21։

Ա. Դ. հեղհամբոյր կարեկցուել հարկաւոր է ոչ 'ի շինութէն միայն գայլեակզնալ եղբօրն, այլև 'ի պահպանութիւնն անձանց ձերոց։ Ջգնոյն լինիցէ ասէնց, զի ոչ ե գոտ երկիցիս։ Փորձել ասէ զան-

զանկանչին ՚ի փորձուԼԵՔ ։ զորսի սա՛ս
ՅՈ. կորն. է ։ 5 ։ Եւ ասէրՍԻՆ՝ զի մի՛ և
դուՔ փորձիցիք, ակնարկէ՝ ԹԵ զան-
կումն եղբօրն պարտիք համարել առա-
ւել ՚ի փորձելոյ դիւին կամ մարմոյ պա-
ատհեալ, քան ՚ի հեղգուԼԵՔ կամայն ։
Մի՛ ՚ի ձեր հոգևսրուԼԵՔ վատասպեղ,
փորանակ ուղղի՛ դառն դառապատ
լինիցիք եղբօր սխալելոյ ։ այլ մանա-
ւանդ առաւել անձանց ձերոց ուշ
եդեալ զգուշացարուք ։ զի որպէս նա
փորձել տկարացաւ և դԼեաց, նոյն-
պէս և ձեզ մարԼի է յաղԼել ՚ի փոր-
ձուԼԵՔ ինչ ։ ԵԼԵՔ դԼուԼԵՔ առաւել
իցէք քան զնա, կա՛մ պարզաբք և առա-
քինուԼԵՔ, բայց տկարսԼԵՔ հաւասար
նմա եք՝ մարդ գոյով նայանդս ։ առաս-
նայ փորձիչ նորա՝ ոչ ԼԵԼԻ ինայէ ինչ
՚ի ձեզ, այլ առաւել ևս սխալ ըՔ ձեզ
քան ըՔ նա ։ և ասէ որ ԹԵպէ ևս անկման
նորա, գուցէ և ձեզ անկանիլ ԹԵղուա-
ցու ։ մանաւանդ ԼԵՔ զանազորման առ
եղբարս՝ սակաւ է պատուհասանել նման
յանցաւորուԼԵՔ ։ և այնպս յանցանն՝
որ յայլս տկարսԼԵՔ է ծանուն, ՚ի ձեզ
լինիցի և պատիժ, առաւել ևս դժուա-
բարուժելն ։

Գոյ առասպօր տարբերուԼԵՔ ՚ի ԹԵարդ-
մանս ։ զի յոյն և լատին օրինակք սակս
բարբարոսական ընԼԵՒանուն ասԼԵՀ-
* Հայելով յանձն քո, զի մի և դու
փորձիցես ։ ‖ Բայց ասորին յոբնական
ընԼԵՒանու նման մերումս ։ և նոյնպէս
ունին բազում դրչագիրք առ լատինս ։
և կիպրիանոս իսկ բազմաւորական յԼ
շատակ ուրԼԵ ։ Իմասաքն ասի են յԼԵ-
կոսին, և այլոք և ասեանԼԵՔ փոխել
առաքելոյն զրազմաւորականն ՚ի մեա-
կան ։ ապ ՚ի վերագոյնն ասացեալ նախ,
* Եւ զի էք դուք որդիք ‖ ևն, յետոյ
մեաւորական դնէ, * Ապ յաւուրն չես
ծառայ ‖ ևն։ (ՂՂ. 6։7։)

՚ի մեակ բանիս հաւաքէ առաքեալ
զկարևոր պայմանս եղբայրական յանձ-
դիմանուԼԵՔ ։ Առաջին՝ ըՔ անձինն ան-
զղացելոյ, զի իցէ համակրօն և մասն
ժողովրդոյ ։ ոչ ՚ի չՔԷՔ ։ Իսկ առ օտարս
չՔԷ պարտիք՝ բայց ևԼԵՒ այլ ինչ պա-
ատՒԼրան ասԼԵՒսցէ ։ ԵրկՒՂ, ըՔ եղա-
նակի յանցանն յորժամ ՚ի տկարսԼԵՔ
իցէ սխալումն կա՛մ առ տղիսուԼԵՔ ։ ԵՒՆԻ
յանՒՂԱՔ ընՂԱՒՆԻՑ ։ Ա՛Ք զի կամակար
մեղացեալն զբարուԼԵՔն ունելով պատ-
ճառ, առաւել ըմբռնասնայ ՚ի յանդգ
մանԼԵՔ՝ քան ԼԵՔ զղջասնայ ։ և այն
պՒԵՒսն սատ պիտոյ է և սպառ նայԼԵՔ։
ԵրրՈՐդ, ըՔ յափոխ և ըՔ ԹԵողյ յանցմանն,
ԼԵՔ և մեք իցէ, և ՚ի մի ինչ յանցանԼԵՔ-
զի յատպղաՒՒՒն արագանՔս ըազմացու-
ցանՔ զերկասեան ։ ՉորրՈՐդ, ըՔ յանգգ-
մանօղ անձինն, զի իցէ հաՒՒՒՒՐ, վկայել
դիտուԼԵՔ և վարուք ։ վասն զի ոգԷսն
ոչ գիտէ առաջնորդել սխալելոյն ։ և
սխալսւորն ՚ինքն կարօտ դՒղՀ ուղղու-
ԼԵՔ, արՀամարՀի ՚ի խրատն, և լսէ՝
բժՒՂՀ, բժշկեա զանձն քո ։ ՀինգերՈՐդ,
ըՔ վախՀանի յանդիմանուԼԵՔն, զի իցէ
ա՛ՔՀաՒՒՒՒՐ, և ոչ ամաչեցուցանել,
կա՛մ յանյսւսւԼԵՔ արկանել ։ ՎեցերՈՐդ,
ըՔ եղանակի յանդիմանուԼԵՔ, որ է հե-
զՒՒՒՒՐ առ խրատեալն, և զՀՒՒՒՒՐՒՒՒՒՐ ՚ի
խրատիցն ։ Հոգևոր խրատիչ շարժեալ
՚ի սիրոյ եղբօր յանցադելոյ, պարտի
քաղցրուԼԵՔ ունել առ նա, և զերկիւղ
առ ինքն ։ ցասկացարար թերել առ ըՔ-
կերն իւրն յանդամսյս սխալսՒՒՒՒլ ՚ի սկս-
բուԼԵՔ և պատրանօք սատանայի ։ խոկ
զանձնէ ամբասանանել էբրև արդէն
նմանաբար մեղադՒՒՒՒլ, կա՛մ մեղանչական
ԵՒԷ այս Հանդգանաքը պատՀասցին յԱՒՒՒ
յանդիմանուԼԵՔս, ոչ անյուսալի լեզի
պատուղ ուղղուԼԵՔն ։

՚ԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՎԱԾ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՅՆՊԷՍ ՀՈԳԵՒՈՐԵԼՈՑ ՔՐԻՍՏՈՍԵԱՆ ՀԱՏ։

Ամանք ՚ի վարդապետաց և ՚ի մեՒՒՒՒցաց
ամփոփեն զբանս առ ՚ի տանել Համբե-
բուԼԵՔ մեռելոց ընկերին։ որք ըՀ ոՀոյ դրոց
օրինակին ՚ի բեռն սակս պատՀասաւ-
առուԼեան, և զի զհեղՀ և զոգի ծան-
բացուցանեն խոտորուԼԵՔ ։ Սակայն ըստ
մտանելոյ են այս իմաստք ։ և բանս պա-
Հանջէ փոփոխակի տանել զբեռն մե-
ՒՒանց, որ բաց ՚ի մեղաց յայտ առնէ
և զայլ ծանրուԼԵՔ։

Ասէ՝ բանզի խրատեաց զկատարեալ-
գոյնան ՀամբերուԼԵՔ և Հեզիկ ջանալ
յուղղուԼԵՔ մեղաՒՒՒՒլ եղբօրն, կարէր
այս ծանր ԹուՒՒՒՒՒՒ՝ էբրև ԹԵ բեռ-
նաբարձ լինել տկարսԼԵՔ այլոց Տրա-
մայիցէ ։ Ա՛ք այս ՚ի վե՛ր բերէ, ԹԵ մի
ԵՒ այդ ծանրաբարձ ։ վե՛ր զի ըՔ տկարսԼԵՔ

թէ բնաւէ հաւատալ էք կատարելդ, և անկատարքն իւրաքանչիւրոք ի ձէնջ ունի թերութեիս հոգեկան և մարմնական, և կարօտ էք միմեանց ներողուն և օգնականութեան։ Զայս ըստ նուր միտս բացատրեն ասկէբերան, ագռաւն նային, և այլք։ Աստ էն համի ի քնաբանիս պիղ և իցէ տկարութիւն, թերութի, կի պէտք, որք ծանրութի ինչ բերեն՝ թէ յուսոյն, և թէ յայլս որք օգնեն կամին։

Ապա յաւելն Ջնդ՚ան էնտ էրչէ, ամբողջ իմաստքն են։ Տարայք անկատարութեիս միմեանց համբերութիք ի պէտս իրերաց ձեռն տուք միմեանց։ գործով և բանիւք զանացարութի թէ թեացուցանել ղմիմեանս։ զկարութի կի զկարիս եղբօրն քո զ համարեա, ոչ և նա զքոյդ՝ ի՛ր համարիցի։ Եթէ յանցեաց ոք, ներեա, ցաւակից լեր, յուսա ուղղութեն, երկայնամիտ լեր ի խրատել, աղօթեա առ ած։ այսպէս բառնաս զբեռն նո։ Իակ նա ի փոխարէն բառնայցէ զքոյդ թերութի, որ և ոչ պակաս է ի քէն՝ ըստ հոգւոյ կամ ըստ մարմնոյ։ Նա ցասկոտ է, և դու հեզ։ տար դու նր ցասմանն, և նա տարցի քում հեզութի, ասէ ոսկէբերան։ Եթէ ընկերն հոգւով ախտասնայ, և դու զարմանես խրատուք, պատահէ և քեզ ախտանալ կամ հոգւով, և կի մարմնով։ և յայնժամ դարմանն ընդ ի քէն հատուսցէ քեզ զդարմանն։ Այսմ բանի ոչ ըզհմանայ ասելն ի չտան։ * Իւրաքանչիւրոք զիւր բեռն բառնալոց է։ ‖ ոմ միտանօր տեսցի։ Ե՞ ՚ՆՆԵ՚ ՀՈՒՈՒՐՏԵՏ ՉՐԵՒՆ ՏԵՒ։ Հրա մայական է բայս ի սովորական օրն նակի յունաց, ՈՒՒՔՆՈՒՈՒՔ։ իսկ յայլ օրինակս գրի ՈՒՒՔՆՈՒՈՒՔ, ըմ կատա գրիցէք, որպէս ընթեռնու և յառինն։ ի տագնապն ասկանայ յաւելել կայ Ջ ՚ՆՆ Ջ՚ՆԵ՚ ՈՐ ՀԻՐ ՀԱՅՀ ՈՐԻՆԱԿՍ, և ոչ ի թարգմանս։ Օրէնս քոյ ոմանք իմա յան ըՀանուր պաւէտարանն կի զկրօնն քրիստոնէական։ բայց սիրայս իմանի պատուիրան սիրոյն յորում կատարին ամ օրէնք ըստ նախատացելոյնն։ (Ե։ 14։) և զոր քո յատուկ իւր պատուիրան կոչեաց։ (Յովհ։ ժԳ։ 34։) Վ՚ր զի ինքն Տեառնեաց զըրէնս եղեալ բերէ ընդ մարքեղ՚ի փարիսական խոտորնակ իմացուածոց։ և իւրով դերահաշ օրէնսկաւ ի վեր քան զՏինն պայծառացոյց։ և սեպհական կնիք իւրոց աշակերտաց հաստատեաց։ և զի ինքն է՝ որ հոգւով իւրով սփռէ զայն սէր, և պահպանէ յանձինս հաւատացելոց։

Արդ՝ ասէ առաքեալս, թէ տարայք զբեռն միմեանց ներողուելք, համբերութք, և օգնելով իրերաց։ և այսու օրինակաւ կատարեցէք առ միմեանս զպարտիս սիրոյն, որ օրէնք են՝ առանձ նաբար ասեն՝ ի քոյ։ Ոչ եթէ զիմ հրամանս և զխրատս առնէք ի բառնալն զկարիս միմեանց, այլ զնորին զքո։ Ջսէր եղբօրն զորինադրեալն ի քոյ՝ ցուցէք ճշմարտապէ կարեկցութիւն առ խնամս։ մի կիսակատար ունիցիք զսէրն՝ ի բարիս ընկերին խնդալով, կի՝ ի նմանէ միայն ապատեղով զանանել ցաւակցութի։ այլև փոխարէն վշտակից լերուք նմա, որով սէրն լցանայ։ և եթէ ի յանցաՀատս միմեանց և ի թերութիս՝ լինիք առ միմեանս քաղցունք, յայտ է՝ զի առաւել և զդուշանայք ի զայրանալոյ, ի թշնամանելոյ, ի նախանձելոյ, և յայլոց ախտից զայնցանէ նաց։ և ըՀակառակն փութայք ի բարիսն՝ որք զընկերն շինեն։ և այնպէս զբեռն սիրոյն բովանդակ կատարէք։

3 · Ա՚ՐՔ Ե՛ՄՐԻՅԻ ՈՒ ԼԻՆԵԼ ԻՆՉ Ե ԷՅԵՒ, ՂՆՈՒՆ ԻՐ ԻՆԸ։

Ջայնասիկ հարկանէ բանիւն, որք ոչ հեզութք և խնայելով դնալ կամիցին առ ոգս եղբայրն։ և ցուցանէ՝ թէ յանձնառաՀ Տպաւուելք ծնանի այն խառնելն։ ուստի յայնն և ըՀնա լանտունն և ասորիս պատճառականատ դընեն, չէ էնէ։ բայց արաքացին առանց այնր ընթեռնու։ և բանն խակ է վճիռ բնդհանուր։

Առաջին մասն բնաբանիս ըստ յառնին դնի։ * Ջի եթէ երևի ոք լինել ինչ՝ ոչ ինչ դոլով ‖ ևն։ զոր յերկուս միտս մարթի ընթեռնուլ, ոմն և հերոնիմոս ազդառնէ։ Առաջին, եթէ ոք կարծի յայլոց, և մանաւանդ ինքեան՝ լինել ինչ, և ոչ է այնպիսի, կի ոչինչ է յայնցանէ որ կարծի, նա զանձն իւր խաբէ։ Ջայս միտս կալաւ մեր թարգմանիչս, որպէս

րութիւն և առօրին համաձայնեալ առէ ։ * Եթէ ոք համարիցի զանձն լինել ինչ , մինչ ոչ է ։ ¶ այլև ոմանք ի յետին մեկնչացոյց զայս բնարերն առաւել ։ իբր ասէ ։ եթէ ոք կարծէ զանձն այն ինչ՝ որ ոչ է , կամ համարի առելի քան զոր է ։

Երկրորդ բնութիւնն կոպմն այսպիսի է ։ եթէ ոք համարի զանձն լինել ինչ , ինքն արդէն ոչինչ գոլով՝ խաբէ զանձն· այն պէս զի ոչինչ գոլով՝ համարի զայնմ պատճառ խաբեանն · իբր վս այն խաբէ զանձն, զի ինքնին գոլով ոչինչ՝ համարի լինել ինչ։ Զայս միտս առաքեալ ասէն յառին մեկնիչք · և բացատրեն · եթէ ոք համարի զանձն՝ լինել ազատ ի հասարակական տկարութենէ , և յանկատարելութենէ , և ամբանաչ զանձն տիրաբար ի վեր քան զոյլ մարդիկ , կամ համարի իւրոյ վաստակօք առաքինացել , այնպիսին ոչինչ գոլով առ ած պաշտուն , կամ անզօր գոլով չինքեան՝ և ախտածին իրրև զայլս , կամ ունայն գոլով առ համեմատութեամբ հոգևոր սրանց , որք ոչ չնորհացն ընծային որ ինչ ինն , խաբէ զանձն իւր ։

Ա յլով օրինակաւ պարզեն զայս ընթերցուած ասկերեան և հերոնիմոս ։ Եթէ ոք յիւր առաքինութեն վստահացեալ , ի վաստակոց անձինն դատի զանձն՝ և ոչ ի գիտելէ առ ընկերն , այնպիսին նոքին անձնասանդուխքն լինելով ասէին , խաբօղ է անձին իւրոյ· զի տայ զառաջին ցոյդ անարդուն իւրոյ , որ է ներհակ ամաւթին՝ ասէ ասելբեան ։

Ա յս ամ իմաստք բարիք են · բայց մերում բնաբանիս ի դէպ գայ առաջինն՝ ոչ սասցաք · այ որ համարի լինել ինչ՝ արդ յատաքինութեն , անկատ բոտ խրատու կմ ցատակցութեն , և ասկայն ոչ այնպիսի իցէ ըշմարտութեն , խաբօղ է անձին իւրոյ՝ քան այլոց · որ զատի զանձնէ ըս համարման և ըներևէ լուն , և ոչ ըշդրիտ գործոցն , այլ ալիւսին այլ պատրիչ ոչ պիտոյ է ։ Ընչ ձնահաճն խաբէ զանձն կրկնակի · զի կարծէ զինքն լինել այն ինչ որ չէ · և ոչ իմանայ՝ թէ երևի այլոց այն ինչ որ է · և չէք պատրանք առաւել ինչ սակաւ քան զոր անձինն առնէ ոք ։ Եւ գեղեցիկ ասէ ի բնաբանիս օգոստոս · ոչ եթէ դուիչդ նի պատրեն զնա , այլ մանաւանդ ինքն · վս զի ինքն մերձաւորագոյն դոլով անձինն քան զնա , առաւել ընտրէ ի նմանէ խնդրել զինքն , քան յինքեան ։

4 · ( ) Գործ իր իշխէսցէ իւրաքանչիւր , և ապա , և առցա ունի իւրում ինչ պարծանս գոյ , և ոչ առ ընկերեան ։

Ա ւանդէ զկանոն ուղիղ ճանաչման անձին , և անսխալական զուշակութեան ։ Մի ոք ասէ՝ ըս ախորժելոյ սրտին զինն ճանաչիցէ անձին իւրոյ , կամ ըս համարման եղեալ այլոց , կամ յարմարանաց տրիճանին՝ որում վիճակն է ։ Այլ գործ իւր իշխեսցէ իւրաքանչիւր ։ կշռել ասէ՝ զոր սրտիւ տիրելոյ ասաց Յերդումանին առ նոյն յաննականն · (ա · կորն · ժիս · 28 ·) և գործ դնի յեզականն փոխանակ յոքնականի · այլև յայտ առնէ՝ թէ իւրաքանչիւր գործոյ քննութիւն ուրոյն պահանջի , և ոչ ամանց եղեալ , կամ առ բազաբար ։

Արդ ասէ , ուղիղ ճանաչարկ գիտելոյ զանձն անձին այն է , զի իւրաքանչիւր ոք ով և իցէ՝ քննեսցէ , մանր նկատեսցէ՝ ոչ ի վերին երևոս , այլ ճշդով և նայատ՝ զգործն , ոչ զրանին՝ որովք զայլս խրատէ , ոչ զարժանաւորութեն պաշտամանն , ոչ զհամարումն կմ զգովմնէն՝ զոր յայլոց ունի , ոչ զանգործ մտածութեիս և յօժարութեն՝ զոր յանձին զգայ , ոչ զբարի յորմէ զգուշանայ , այլ զգործն՝ զոր առնէ , և պատրէ առնել ։ Զայս յինքն գործաւսցէ , յինքն ի ներքս մտեալ , յինքեան խոկասցէ զառարտ կենաց իւրոց , գներքին և զարտաքին գործն՝ եթէ զինչ , և զնարդ վարք յիմի , որով հազուագ և պատշաճաւորութեիք ։ Եւ քննեսցէ զգործ իւր , զիւրոյ անձինն՝ ըստ որոյ լինի գովելի կամ պարսաւելի , և զորմէ խնդրէ համար · և ոչ զայլոց , որոց չիարէ լինել հաւասար քննիչ , և ոչ համարս պահանջի վասն նոցա ։ Եւ գործեալ , զգործ իւր , որ իւրում վիճակի անկ է , և պարտական · զի շատ պահանջին յինկնչացականէն քան յաշխարհականէ , մեծապէս յառաջորդէն քան յառաջնորդելոցն , առաւել յայնմանէ՝ որշատն էառ , քան որ սակաւ · վս այսորիկ յա-

Ե ՚ ՚ Լ ՚ ՚ ՚

ւելու զԽոչանգիսթոն, զի ըստ անցնելոյ կոչման և պարտեաց առնիցի գործոցն քննութեան։

Ըստ ասացելոցս՝ զգործն ընդդէմ դնել համարման՝ զոր ասաց յանցեալ ասն, այլ ցուցանելով զգաւառսն որ ի Տալմատիայ, և այլ որ ի գործոցն է։ Առաջինն՝ կասկածելի է և անհաւատալի։ վա՛ զի՛ նո՛ր ևս և կշիռ է անձնասիրութեան, կշիռ ննդուն՝ որ բազում անգամ կշռէ՝ ոչ ապարժէ, և ոչ որպիսի են։ Իսկ գործոցն կշիռ՝ օրէնքն են, որք հրամայեն իւրաքանչիւրոց ըստ պարտիս ըստ կոչմանն և վիճակին։ և է ասա կշիռ արդարութեան, կամ սրբութեան՝ որ ի սրբութեան և յանապատին իրաւունս միայն ըստ ունելի է։ Այլ կշռելն կամ քննել զգործ իւրաքանչիւր զիւր՝ է դատաւոր առնել գործոց անձին ըստ օրէնսն ասելոյ աստի՝ ամենայն պարտեաց վիճակիւ իւրոյ, և զայս առնել յաւուրն խղճի մտացն առաջի ըստ, ըստ ասացելոյ պօղոս յովհաննու։ (ա։ Թղթ. գ. 19.) * Առաջին նո՛ր արասցուք հանդերձ սրտից մերոց։ ‖

Ցկատ այսպիսի իրաւակշռութ քննութեան, և ապա անցն խորհրդոյն պարծանացն։ կամ ըստ յաւուրն, * և յայնժամ յանձին իւրում միայն ունիցի պարծանս, և ոչ յայլ ումեք։ ‖ Կրկնակի իմանի այս։ մի իբր հեղնաբանն ասացեալ, և ընդհակ լով։ ըստ յետ անուսաւ քննութեան գործոց իւրոց՝ եթէ իշխեսցէ կամ կամիցի պարծել, ինքեան միայն պարծեսցի, և ոչ բազդատութեամբ ընկերին։ եթէ արժան համարեսցի պարծել, մի զայլ ոք առնուցու պատճառ պարծանաց՝ այլ զինքն։ և սակայն չկարծեցի։ վա՛ զի քննութեանն գտանիք յանձին բազում թերութիւնս և յանցանս։ որք ամենայն են արժանի, և երկիւղ։ եթէ յայլում առանել եր և ևս ոչ յանցաւորութ, կամ նուազ բարկ կրօնութեան, ոչ այնու ինքն լինի անյանց և կատարեալ։ զի ոչ առանելութ է ընդ թացաղին՝ եթէ յարշաւանս յառաջէ ըստ զկաղն։ ակարութեանն անկելոյ եղբօրն՝ ոչ սայ այլում զզօրանալ։ Ընտրեսցի մարդոյ՝ ինքեան խնդրելի է, և ոչ՝ ի բազդատութեան այլոց։ զի չէք ոք՝ որ ի բազդատելն չգտանիցէ առաւելեալս ըստ ինքն՝ կամ դէթ նմանս ի վատթարսն։ վայ ողորմելի է պարծուածին՝ որ յանկատարուն այլոց հասատոտի, և ոչ ի դէպ տակցութեն ուղիղ և դովելի գործոց։ Ապա իւրաքանչիւրոք ինքնադատ լինի յիւրոց գործոց, և լեցի ինքնապանծ՝ եթէ կարիցէ։ և սակայն տեսանելով զինքն յինքեան թերութ լի, դադարէ այնուհետև ի պարծանաց անձին։ Ձայս միտս ընդարձ ասկեբերան, և ցուցանէ ևս ի յաջորդէն, թէ իւրաքանչիւրոք զիւր բեռն բառնալոց է։ որով յերկիւղէ դատաստանին ոչ ասնձ զպարձակումն անձնապարծութեն։ Երկրորդ իմաստքն հասատութեն զպարծելն նշանակէն։ Եթէ յիրաւացի քննութեն գործոց իւրոց գտանիցէ ոք զինքն արժանապէս ըստ ոչ դնացել, կամ աղաս յանկատարութեն եղբօրն, արդարև ստոյգ պարծանաց առիթ է այդ։ բայց զպարծուածին յինքեան միայն կալցի։ խնդասցէ ի խիղճ իւր ուղիղ քննութեն անձինն։ չափով պարծեսցի ի գործոն՝ զոր արար օժանդակութ շնորհացն ոչ։ թէպէտ պարծեսցի յինքեան ի սրտի իւրում, բայց ոչ յինքն ի զօրութեն իւր, այլ յնա յորմէ ունի զնա, և որով պահպանի։ Ա յսպիսի պարծուածն է պարծել ի տէր, որ հրամայեալ է և ոչ արգելեալ։ զորմէ և առաքեա գրէ (ա։ կորն. ժ. 12. * Պարծանք մեր այս են՝ վկայուած մտաց մերոց, ‖ են։ Բայց է սա ընդդեմ, ոչ ի ներքս ի խիղճ իւր շատասցի պարծել, և ոչ յորժամ այլ ոք գովէ։ ոչ և սակ լեցի այնպիսումն յընկերէն առնուլ մտրդ գայէս զգովութեն կամ զվկայուն։ պարծանն իւր՝ յատուկ ինքեան լեցի՝ և ոչ յայլոյ առացեալ։ Ա յս ըստ օդատինոսի և ըստ այլոց։ կամ դարձեալ ըստ հերոնիմոսի։ ի գտանելդանձին անտագիւս, մի առ այլս պարծեսցի, և առ ամենին հաւակեսցէ զիւր գովութեն։ այլ կացի յինքեան առաջի ոչ։ կամ ըստ այլոց։ մի առ այլով անկատար ընկերութ մեծամտեսցի, մի արհամարհեսցէ զայլս իբրև պակասեալս քան զինքն։ պարծանն իւր միակ լեցի, և ոչ կրկնակ։ ցի յինքեան միայն ըստ ոչ, և ոչ բազդատութեբ ընկերին՝ խորհելով թէ ոչ եմ իբրև զայլս։ ի տոյն միտս ասի (հռոմ. ժ։ 18.) * Մի պարծիր առ ոսոտովքն։ ‖

Ապա

Ապա ամբողջ իմաստք ընաբանիս են։ Հաւատարիմ դատաստան իւրաքանչիւր մարդոյ՝ յիւրոց գործոցն խնդրելն է. այլ իւրաքանչիւր քննեսցէ ուղղութեամբ կշռուելիք զնմ գործ իւր ըստ պարտեւագործանն. եթէ գանիցէ յինքեան արատս, պարծենսցի յինքեան՝ եթէ ալ ժան իցէ, [Եփես. 2.9] քանզի մի համարեսցի պարծելի ոչ. բայց մի համարեսցի պարծելի գոլ առ այլով՝ որ արատաւոր իցէ քան զինքն։ Իսկ եթէ անարատ գտանիցէ զանձն ըստ պարտեւագործութեան, արդարև պարծանի պարծանաց է՝ խոնարհ խոտորանալ ընդ արհասն ոյ. բայց մի զայն պարծանս մեծարիցէ առ այլովք, գոլով խնդրելով, կամ ղեսնարհագործանն արհամարհելով. ապա [Եփես. 2.9] պարծանք իւր ոչ ևս լինիցին ճշմարիտ և առ ինձ, այլ սուտ և յանձն իւր. զի պակասի նմա գլխաւոր գործ, որ է խոնարհութիւն։

5. Ո՞ է իրաւանէիրոս ջէօր բէօ քաալ նալըդ է։

Պատասխան տայ՝ իւրաքանչիւրում իւրոց գործոցն ուշ ունելոյ առանց ընդ այլս բաղդատութեան ինքնահաճ կամօք։ Վայ զի ամ ոք ըստ իւրում վճռական և աստիճանի չէօր բէօ քաալըդ է, զիւրն՝ և ոչ զայլոց բեռն տանելոց է։ Խնդառատ իմանան հերոսիմոս, օգոստինոս և այլք՝ զպարտիս համարոյն՝ զոր կայ ինոյ տալ ամենեցուն յատենին ոյ յաղագս բարի գործոցն, կի չարաց, ըստ նմին իմանին վարձքն կի պատուհասք՝ արժանի ըստ գործոց. իբր զի ոչ միայն յանցանք և պատիժք անուանք բեռին նշանակին՝ ի գիրս, այլև երբեմն հատուցումն վարձուց. որպէս՝ ի [Ը. կորնթ. 5.10] բեռն կամ ծանրութեան վաստակ ասացաւ ըստ յունականին։ Եթէ ըստ այսմ ոչ հակառակի բնաբանս յատուածասցելոյն, (2) թէ * Ջմիմեանց բեռն բարձէք. ‖ վա՛ զի անդ բեռն իմանի՝ տկարութեան ընկերին, կամ անկատարութեան, կարօտութեան, պէտքն, յորս նպաստամատոյց լինելիս կի տանել միմեանց՝ ասի բառնալ. և այն՝ յատուիկայ կէանքս՝ ուր հնար է միմեանց օգնել աղօթիւք, խրատուք, ներողութիւք, և այլով օրինակս. բայց ոչ նոյնպէս յատենին ոյ։

Ապա սովորական իմաստքն են, իբրև քանչիւրոք ի մէնջ ըստ իւրոց գործոց ունի համարս տալ, և ոչ ըստ օտարին. յաւետնին ոյ կի յորն գատաստանի՝ գովուն կի արհամարհանս ընկալելի ոք ոչ ըստ բաղդատուն առ այլս, այլ ըստ որում ինքն գործեաց բարի, կի չար. վարձք կի պատիժ համեմատութին ըստ չափու գործոցն, և ոչ ըստ համարման մերս կամ այլոց։ Ինքն ըստ ինքեան բաղդատի ըստ պարտեաց կոչման իւրոց. և եթէ [Եփես. 2.9] բացեալ գտանիցի, անկատարուն այլոց ոչ ևս զքերին նէ։ Ըստ այսմ զուգակից է բանս ասացելոյն ի [Գաղատ. 12.] * Իւրաքանչիւրոք ի մէնջ ըստ անձին համարս տացէ ոյ։ ‖ ուր և տեսանել զմիաբանութիւն այս ընդ միւսոյն առ երրայեցիս. ([Ժէ. 17.]) թէ առաջնորդք ունին համարս տալ վա՛ առաջնորդել լոցն. վա՛ զի նոցա տուկ գործ է՝ առաջնորդելն, կի անցողանալն։

Աչլուղաբար իմն երևի առնուլ ոսկեբերան, քեռն իմանալով զծանութիւն խղճի մտից. որում նմանաձայն խօսի և ադոստինոս ի մեկնութեան իբր ասել. իւրաքանչիւրոքն ըստ իւրոց յանցուածոցն կրելոց է զբեռն խղճին. ոչ կարեն գալիցք [Եփես. 2.9] պարտիս զայն. վայ չէ արժան անձնահաճ լինել գովութիւն այլոց, կի պարծել առ այլովք յանցուցելովք։

6. Պարբե՞ր ասացէ ալէքսի վըրդովէ՝ չամ բաբուխ։

Յունականն ըստ բառիս դնէ. * Հաղորդեացէ՛ նա որ ուսանի բանիւ ուսուցչին՝ յամ բարիս։ ‖ զոր յատինն [Գաղատ. 12.] թարգմանէ. * Հաղորդեացի՛ նա որ ուսանի բանիւ՝ այնմ որ զնովքն ուսուցանէ, ‖ ևն. նմանաբար թարգմանեն զսաորին և զբարեացին։ Բայց մերս վայելուչ և հատուածաւոր արտայայտէ զմիտսն, դնելով՝ ալէքսի, և վըրդովէ։

Ըստ իմաստից բանին՝ ծանուցանի հէրոնիմոս զհատորսակ մեկնուի մարկիոնի. զի հայեցեալ նէ ի յոյն բառն՝ * [Գաղատ. 12.] չէօ՛ուաչիօ, յայ ուսեալ, հրահանգեալ, և մանաւանդ բառ՝ երախայ չեւնա՝ մկրտեալ, պնդէր՝ [Եփես. 2.9] թէ կամի առաքեալն, զի երախայք հաւատոյ ընդ այլ հաւատացեալս միաբանացին յաղօթս եկե-

ղեցոյ. և թէ աշակերտք կամ դպիրք զայդ ըմբռնեալ կարեն մաղթանս առնել. իբր զի առաքեալն ընդհանուր դնէ՝ հաղորդել յամ բարուքեաս: Սա կայն անդէն ցուցանէ հերոնիմոս զանյարմարութիւն մտացդ. վա՛ զի եթէ զայսպիսեաց էին բանք առաքելոյն, պարտ էր մանաւանդ վարդապետին պատուիրեալ առ՝ զի հաղորդուին արասցէ ընդ աշակերտին:

Ա՛յլք ոմանք յառաջնոց՝ ամբրոսեան մեկնիչ, ագուստինեան, լերանտոս, զսբ սեւերն՝ չեն էքսոսէ, խմանան ըստ բանգրային բարեաց, և մեկնեն այսպէս: Աշակերտն մատնահիւ լինելոյն վարդապետի իւրում՝ ի բարեաս միայն, չնաւ զանդատեցի, հետևեալ՝ ի հաղորդութեան և յաղիզս, այլ ոչ՝ ի չարն, ի թիւրս, և յանպատշաճս. ըստ այս միտս չէ և հերոնիմոս առանց հաստատելոյ: Բայց սովորաբար ամ վարդապետք և մեկնիչք իմանան ըստ ժամանակաւոր կամ մարմնական բարեաց, զոր պարտին աշակերտք մաճառաւորել վարդապետաց իւրեանց. և այսու իրաւ ոչ առաքեալն զնոսա որ՝ թէ զնարդ ունին զնալ առ վերնագոյնս. յառաջն կանանագրեաց վերնագունից կամ հազուագոյց՝ առ տկարան կամ առ սխալեալս քաղցրութիւն դարման տալ. այժմ զաշակերտեալսն յորդորէ՝ ապաս առնել կարօտել վարդապետաց: Ապա ասէ կամի. աշակերտ աւետարանին՝ որ զբանս հաւատոց և զհրամանս ետ պաշտաւն ըստ կարի մատնեալ իւրմէ, մի անտես արասցէ զնա՝ ի մարմնական կամ յարատաքին պէտսն, այլ յիւրոց ընտից ըստ կարի մատնաւորեսցէ նմա. զի՛ւր ինքն մի առանձին ինքեան կալցի, այլ հաւատակից եւ վարդապետին. և զայս արասցէ մըտադիր առաւելութիւն առանց խնայելոյ, չեն էքսոսէ, չիմ բարիս՝ որոց աշակերտն կարօղ եղէ, և վարդապետն՝ կարօտ, ի կերակուր և ի զգեստս, և ի բնակարան. եթէ հիւանդ եղէ, դերս և զայլ դարմանս մատակարարել. եթէ յայլ վիշտս մարմնոյ, ի բանս կամ ի կապանս, ի տալաժանս և ի տարատս. Տարուեմիս անօրինաց, ջանալ ի դիւրութիւն նր, ապաս առնել, բանիւք և արդեամբք թեթևացուցանել զնա: Ըստ այսոքիւք խմանին մեծարանքն, ակնածանք, ունկնդրութիւն, զոր պարտաւան է ունել աշակերտն առ վարդապետս:

Եւ զի սովորաբար միայ վարդապետի՝ աշակերտք բազումք լինին, ըստ որում ասաց, հաղորդութիւն առնել աշխէրքն: Ինձ թուի ծանուցանել այսու, թէ ոչ պարտին աշակերտք ի մի մեանց վէր արկանել զհոգս վարդապետին. և ոչ՝ իտեսանելն՝ թէ այն որ առանի նմա խնամս, միւսումն արժան է անհոգանալ, այլ զի իւրաքանչիւր աշակերտ յառաջագոյն լիցի ի խնամատարութիւն՝ զոր առ կորնթացիս ըստ ճարակ և բազմօրինակաբար յիշեցուցանէ, (ա. կորն. թ.) ասա լռելեայն ակնարկէ՝ ի բառն հաշչրդ-ին, որպէս ասէ ոսկեբերան. իբր զի ոչ աշակերտին հաղորդեցաւ՝ ի վարդապետէն հոգևոր բօքն, նոյնպէս արժան է հաղորդել նմա դմարմնաւորն. զի իբր վախճաբրութիւն է, թէպէտ և փոքուն առ մեծագոյնս, որչափ երկրաւորն առ երկնայինն: Մանաւանդ զոյ՝ ի սմա և այլ պատճառ համաբնական, զոր արտայայտէ ոսկեբերան և հերոնիմոս, և զոր ընդարձակէ սուրբս մկնիչ. (Յուդ. ՀՈ. ը. երես. 825:) Վա՛ զի յայն ատեն մարմնական պիտոյից կարօտ դառնի վարդապետն, որպէս զի անզբաղև բովանդակապէս պարապեսցի՝ ի վարդապետութիւնն ետծայնն բանին, յաւասին զբոց, և՝ ի հոգևոր դարմանս հաւատացելոց. ոչ եթէ յանդարձութիւնէ նորայն չքաւորութիւն, այլ յանպարապաւթէ հոգևորական պաշտամանն, արհամարհելով մա այնը նաև զկարևոր հոգս եկեղց. մինչ զի տիրապէս խօսելով, ի պատճառս աշակերտացն կրեն նա զաղքատութիւն. ապա ոչ արդեօք իրաւունք են՝ զի և աշակերտն բաժանորդ լիցի աղքատութեան նորա, մասն հանելով

հաւթէ, և յաշակերտեան՝ բարեսիրուէն։ Պատճառական է առաքեալն վարդապետութէն և հոգևոր վերակացուէ. և զի մի այնու աղագաւ փքանայցէ վարդապետն առ աշակերտեալս, կապեաց զնա ևս՝ ի կարօտուէն մարմնոյ, զի աշակերտն մին ձեռնտուն ունիցի։ Այլև աշակերտին եւս այնու պատճառս, զի ունիցէ տեղի երախտադործ բարերարութեան. սա ապագայ իբրև երախտապարտ, և նա առնուցու իբրև կարօտել. ունալով երկոցունցն յիւրեանց չափու։ Նա առնելով զբաժանարար պէտն, ոչ նուաղել յարժանաւորութէն՝ կալով միշտ վարդապետ, բայց խոնարհ. և սա տալով զկարեւորն, միայ միշտ աշակերտ՝ բայց շնորհագործ և սիրուն։

Եւ թէպետ առ աշակերտս Տեառն ուղղակի դէմք իրաւունս, բայց կողմնակի վարդապետացս եւս ազդուն տայ. զի ոմանց վարդապետ, կամ ըստ յուսոյն՝ ուսուցչի յայտ առնել՝ թէ աշխատասէր և մշտաջան վարդապետի անկ է գտանել դպրմանս յաշակերտելոցն, և ոչ որ անխոհ դատարկութէն պերճանայ միայն ի խնդրել զպատիւ վարդապետական գաւազանին։ Ջայս յայտնի բանիւ ուսուցանէ առ տիմոթէոս, յետ ասելոյն՝ երիցունք կրկին պատուոյ արժանի լինիցին, ի վէր բերելով, * մանաւանդ որ աշխատիցին բանիւ և վարդապետութէ։ ա. տիմ. ե. 17։ Ջհաղորդութէն մարմնական բարեաց աշակերտի առ վարդապետ՝ ոչ ոք այնպէս համարձակախօս ազատութէ կայ, բայ էր պատուիրել իբրև զպօղոս երանելի, որպէս զդաստութէն ազդ առնէ օգոստոսոս ի մեկնութէս։ Վասն զի ինքն ձեռայնն առաքեալս վաստակօք ձեռացն ևւթէ չառաջեալ, ոչ կամէր յաշակերտաց անաղ ըստնդել դմարմնոյն պէտս. նմին իրի տպատաքերան և պընդադոյնս կարօղ երդեալն յանձն առնել վնասոյց. յայտ արարեալ թէ առաւել զօգուտ առնոյցն՝ քան առողջ խնդրել յայսոսիկ։ Յակ թէ ոյր աղագաւ զայս խրատ ի ներքս եմոյծ առ պղտոյայիս, ոմանք ի կարծիս լինին՝ թէ յառաջն կշռամբելով զպարծենդուն և զիբացուցին վարդապետաց, զդաշայաւ՝ զի մի երևեսցի օտարացուցանել ի նոցանէ զաշակերտան, և անվնաս թողուլ ի մարմնաւոր պետն։ Այլ պատճառս տան, թէ սուտ առաքեալք ոչ սովոր էին առնուլ զիւրեանց պէտս ի հեթանոս հաւատացելոց, այլ ի հրէից. և զի գաղատացիքն կծծի բարս ունէին, յօժարութէ ընթանային գնետ սոցն այնոցիկ՝ առ ի չծախելոյ յընչից իւրեանց. վասն այն խրատէ առաքեալն ի բաց կալ յայնպիսի ժլատութէ։ Սակայն երկդ պատճառս ոչ արդարանայ յընթեռնուլդ զբերեալն առ կորնթացիս, յորս մերկանայ առաքեալս զամենակալ սովորութէն սուտ առաքելոց, (ա. կորն. ժ. և ե. կորն. ժ։) Եւ առանց այսպիսի պատճառաց՝ լակ կարեւորութիւնն իրացն բաւական էր շարժել զառաքեցն յայս խրատատրանութէ. վն զի ինքեամբ մարմնական պիտոյից առ պաշտօնեայս աւետարանին՝ են մի՝ ի գլխաւոր պարտեաց ծնօղաց։

7. Ա՛ի խոբէ, եթ ոչ արհամարհէ։

Բազումք ըստ հերետիմոսի համարին լծանել այսու զպատճառանումն ոմանց, որք ըստ այսմ ի խնամարկուէ վարդապետաց՝ պատճառեալ զնոսա զուգութէն դոյից, կամ ըստ ոմանց՝ զնախանձս պատուհասս, կամ զորդուոյ և զընտանեաց կարծս։ Կամ ըստ ոմանց՝ հնդկանային ի դարմանս վարդապետաց բաղդատելով զպիղծ ովկիւն վասս նոցա։ Յակ այլք ոմանք հայեցուցանեն զպանս ի 4 չմին, յորում ասաց քննել իւրաքանչիւր ըստ զորն իւր անձնին զաբաւ ոչ այ, և ոչ ըստ մարդկան դատաստանի. որում ի վր գայ յաջորդն, թէ անձնէքն ըստ սերմանն զործոցն առնուն գվաստակս։

Այս այսոսիկ ամենեսին ասէ. Ա՛ խոբէ. մի զանձինս ձեր խաբէք. ձեր պատճառանք, կամ կարծիք մի լինիցին պատճառք խաբէութէ ձերոյ, Համարելով թէ առ ձեզ արդարացուցանեն զձեզ։ Ա՛ն՝ արհամարհէ. ձեզ բաց տեսանելով զիւրաքանչիւրս սիրտ և զկարողութիւնն, զամէ զշնարհսն և զառատ. և անհնար է թէ խաբեալ յոմանէ՝ ծաղր լինիցի։ Սակայ են խաբեբայք ծիծաղել

դիլ և ունչս առնել խաբեցնելոյն. որով ծաղր լինելիս՝ հետևումն է խաբման. ուստի ասելն՝ ես ոչ արհամարհի կամ ոչ ծաղր լինի, նշանակէ՝ ոչ խաբի յուսեքն. չէ հնար՝ թէ որ և իցէ ջատագովութիւն, որ թերևս հաւանական լիցի նախ առ մարդիկ, կարիցէ նոյնպէս հաւանեցուցանել զնա։ Ոմանք զհետ բերեն այսմ, թէ մեծ յանցանս ցուցանեն զանխնամութիւն վարդապետացդ, իբրև թէ խաղ առնել զնա՝ զրկելով զայդ ոտնեայս նը։ Հաստատ զատացեալն ԵՀանուր բանիւ։

8. Ո՛ ի ոչ ինչ սերմանէ մարդ, ընդ և հնձէ զնա. որ սերմանէ ի մարմին իւր, ի մարմնոյ անտի հնձէ զապականութիւն. և որ սերմանէ ի հոգին, ի հոգւոյ անտի հնձէ զյաւիտենական կեանս։

Ջառաջին մասն բնաբանիս յանգեալ առնէ յարէ օրինակ յուսադ և արաբացին, և ներբնմնաս եւս անուանիսր մեկնէ։ Ջի ոչ ինչ լաւինն յոգեական ընթեռնու, զի ոչ... ընդս. բայց յոյնն և այլք եզական դնեն։

Ըստ իմաստից յայտնի և սովորական է առակ սերմանցն ի կիրարկել ի սերմ բազան և յարտաքին մասնեագրացդ։ Սերմն են գործք մարդոյ, կամ ՀՀաստիս ընծայացքն յոգոյմ գոսանի, և ոչ զոր սխորժէ միայն, կամ Հաստիս։ Ջոր ինչ միանգամ արդեամբք առնի յասոն կեանս՝ բարի կամ չար, նմին Համեմատ զարժանի Հատուցումն ընկալցի ի զատաստանին ՀՀ՝ վարձս, կամ պատաս։ Որպիսի և յինքեան ՀՀաստատեցէ, այնպիսի ծանեցի յատնին ՀՀ։ Ոչ երբէք դարի սերմանեալ ուրուբ, հնձեաց յոր բնոյն. և Հմուտ երկրագործ ոչ խաբի բնաւ՝ զորմէն կարծել ցորեան։ Այլ զոր օրինակ՝ վար և Հունձք ի նմին սերմի էն, նոյնպէս գործք մարդոյ և Հատուցումն նր, որպիսութիւն մարդոյ և Հանապատն ՀՀ։ Ապա ուրեմն ոչ գործ մարդոյ մրիալի ի պարտապատաշաճ Հատուցմանէն, և ոչ ՀՀ խաբի ի պատրաստեալ իրաւանց։

Աւելն ընդ հնձէ, իմանի որպէ ասացեալ նոյն ըստ սեռի, կամ ըստ Հանմտատութեան, ապա թէ ոչ ըստ թուոյ և ըստ որքանութեան՝ գերազդոյն է Հատուցումն վարձուց, և ապատիկ պատուհասն։ Այլև սերմանն առակաւ յորդորամիտս առնէ զաշակերտսն ի խնամս վարդապետացդ. վասն զի մեծապէս կասեցուցանէ զմարդ յատատաձեռնութիւն կարծելն՝ թէ տուրք իւր յանպէտս կամ ի կորուստ դնան։ Ոչ այդպէս և ասէ. այլ բարիս առնել առ այլս՝ է սերմանել յերկիր պարարս, յորմէ Հարիւրապատիկ Հնձի ըստ մեծութեան բարեացն։

Ի մասունս բաժանէ ապա զընդհանուր առացեալն, բացատրելով թէ որ սերմն իցէ իւրաքանչիւր, և որ Հունձք նմա։ Որ սերմանէ ի մարմին իւր։ Ասատ. Նոր մարմին և Հոգի իմա քան մեռացն՝ զոր վերագոյն ասաց՝ մարմինս և Հոգի ցանկան Հակառակ միմեանց. (Ե. 16. 17.) և զերկասին ձևացուցանէ իբրև անդատաստան յորս արկանին սերմանք զոր ծաց։ Ալ որդի սերմանել ի մարմին է կապատել զգործս սխատաւոր յօժարութեանց՝ զոր անդանօր նշանակեաց։ (19. 20. 21.) նոյնպէս սերմանել ի հոգին է առնել զպատուս Հոգւոյն։ (22.) Արդ ասէ. որ ոք պարապի ի Հեշտասնութիւն մարմնոյ, որ աբ յիմն՝ որ ինչ ելանէ ի բերանոյ, ի ձեռաց, ի սրտէ և յայլոց անդամոց, խնդրէ կատարել զանպատժան յօժարութիւնն, և այնպէս զնմ զոր խորհի զոր խօսի, և զոր զործէ, վերաբերէ ի մարմին իւր, այնպէս սին ի մարմոյ անտի հնձէ զապականութիւն։ Հանմտատ մարմնոյն ապականացուն ընկալցի զպատուապականացուս և կորստական. ոչ մարմինն ինքնին եղծանելի է, և յօժարութիւնք իւր աղտեղի, նոյնպէսի լինելոյին բերք գործոց նորա՝ Հեշտասութիւն, տանջանք, մահ յաւիտենական։ Կամ, ի մարմոյ անտի, այ ի նոյն իսկ ապականատար գործոց մարմնոյն ընկալցի զապականութիւն ի Հոգին. ըստ արժանաւոյ չար ցանկութեացն որք յոլովակի զմարմինն իսկ խանգարեն, ոչ չուայտութիւնք, պղծութիւնք, սպանութիւնք, ևն, զկորուստ ժառանգեացդ գլխովին։ Ջայս առնէ այսու, զի Թէպէտ Հատուցումն չար գործոց նկատեալ իբրև պատիժ՝ յարդարուէն ոչ սահմանեալ է, բայց արժանաւորութիւն պատժոցն յառաջ գայ ի չարութեան՝

բութէ մարմնական գործոց։ Այս են սովորական խմաւոք մեկնեցաք։

ՎաՀ որոյ զսերմանելն ի մարդն էոբ, չէ պարտ խմանալ ըստ գործոցն միայն՝ զոր առնէ մարդ յիւրում նիւթական մարմնի։ զի ահա շնութէն, սպանութիւն և այլք որք յայլոց մարմնոց կատարին, նոյնպէս նախանձ, հերձուածք և նմանք, որք Հոգւով գործին, թուեալ են ըստ սերմանս մարմոյ։ Աչուէլ և խոտորնակ է խմաստակութէն կասխանոսի ուրումն վաղնռնեան աղանգաւորի, որ ըստ պատմելոյն հերձնիմա՝ սի՝ կամեր առաջիկայ բանիւն անարժան ցուցանել զորինաւոր ամուսնութէնս։ դի ասէ՝ այնպիսիքն ի մարմին արկանեն զսերմն իւրեանց։ Որում երբ ծաղր առնելով պատասխանեի հերոնիմոս։ առաքեալն ասէ՝ սերմանել ի մարմին էոբ։ իսկ ամուսնացեալն ոչ յիւր մարմին սերմանէ յատկապէս, այլ յայլ մարմին։ Եւ դարձեալ, ըստ այդմ բանի՝ և ոչ ուտել արժան եր, և ոչ ըմպել, և ոչ ննջել, կամ զայլ պէտս կենդանի վճարել։ քանզի ի մարմնի այսքիկ կատարին։ Իսկ եթէ սոքա չափով արարեալք ի փառս ևն՝ ոչ Համբրին սերմանել ի մարմին, ապա նոյնպէս և ամուսնութիւն օրինաւոր իմանալի է։

Եւ որ սերմանէ ի հոգին։ Իսկ որ զամ գործս զմարմնականս և զՀոգեկանս առնէ ըստ կամաց Հոգւոյն ևն, յիմի ջանայ վարել ըստ արդարութէն՝ զնծայիսն խնդրելով, և ոչ զաշխարհիս, այնպէս ևն ի հոգւոյ անուն հնչեցեր վկեանս յաւէրենից։ Ընդէն Հոգի՝ որ պատճառ է կենդանի և անեղծութէն, տացէ նմա արդիւնս գործոց՝ զանեղծ կեանն։ ըստ համեմատուն Հոգևորական գործոցն՝ ընկալցէ այնպիսին զանապական փառսն, որ է կեանք յաւիտենից։ անկարուստ լինիցին՝ և սերմն, և արդիւնք նոր առնեն։ Ասա ոչ յաւել, որ սերմանէ ի Հոգի էոբ, որպէ զմարմնոյն ասաց։ վասն զի մարմին կոչ անուանի գործք նոր յաւտուկ իւր են մարդոյ։ բայց Հոգին և Հոգևորական սերմանք՝ յոյ Հոգւոյն են, յորմէ և կեանքն հնձին։ Ասա քանի՝ առակաւ սերման ասացեալ, ըստ մտացն համազօրէ ևայմ որ առ Հռոմ. (ը. 13.) * Զի եթէ ըստ մարմնոյ կեցջիք, մեռանելոց եք։ իսկ եթէ Հոգւով զգործս մարմնոյ սպանանիցէք, կեցջիք։ Ոմանք զենաքանա ողջոյն առնուն յաւուկ ի վի մարմնական որոց բաներաբութէն։ այ։ որ ոք ի կարիս մարմնական կենաց միայն ուշ եդեալ, յայնս ծախէ զինչս իւր, ժողովեալ արդիւնս վատնելիս բազում անգամ ոչ ինքեան պիտանացու, և ոչ այլոց։ կի արդիւնք իւր լինիցին ապականելի, անցաւոր վայելչութիւն իւր, կամ ընտանեաց։ Իսկ որ ի գոյից իւրոց արկանէ ի ծառայութէն այ, տածելով զաղքատս և զպաշտօնեայս այ ; այնպիսին փոխան մարմնաւոր սրոցն քաղեսցէ զերկնային կեանսն։ որ ոչ բնաւ պակասեսցի։

9. Այլ զբաւիս գործել ի յաւիտեանս։ զի ի ծամանակի էոբոմ հնչեցոյ առանց լռանելոյ։

Քաջալերէ զանհնա՛ի սեռազուտէն բարեգործութէնց, զօրացուցանելով զկարծամիտս՝ որք կամ անդէն ի սերմանել զբարիսն խնդրեն զպատուն հրնձել, և կի նահանջին յառատաձեռնէ առ այլս, պատճառելով զնուազութէն դոյից իւրեանց, զբազմաէն կարօտելոց, զսմարդուածէն կի զանարժանութէն առուղայն։ Այլ զբաւիս գործել ի յաւիտեանս։ Բարեգործութէն ունանք յաւուկ զառաջս ողորմութեան իմանան։ բայց լաւ ևս սովորաբար իմանին ըստ գործք բարեաց, մանաւանդ որ առ ընկերս կատարին։ Դիւրին է ասէ՝ և բազմաց ակամբել զբարին, բայց ոչ բաւական առ ի վայելել զբաւականութէն։ այլ պիտի հանապազորդել ի սկսեալ բարիսն, որ զԺամանակն է և սակաւ ուշ, պատեհապաշտ ունելով զձանձրութէն։ Այլ սակայն մեք մի բնաւ ձանձրացեալ դադարեսցուք ի բարեգործութէ։ ամ ոք յիւրաքանչիւր բարեբարութէնս անխոնջ պարապեսցուք, եթէ առաջինք առ վայրապտոյս, եթէ հաւատարք առ հաւատարս, եթէ սոքինք առ վերնապտոյս։ արիացուք, զնդացուք երկայնմտութէ ի սերմանել զպտուղ Հոգւոյն։ Զի ի ժամանակի էոբոմ, որ ասմնանալն է յայ, հնչեսցուք զարգիւնս բարեաց՝ զկենանս յաւիտենից, առանց լռանելոյ։ ամէն։

ազուէնացոյն մեկնեն, ժողովեացուք զպատուիրս որ առանց պակասելոյ է, անվախճան և մշտնջենաւոր. եթէ մեք ի բարեգործելն ոչ դնեմք վախճան, և ձեզ ոչ արասցէ վախճան ի հատուցանելն։ Այլք ընդ հերոնիմոսի մեկնեն, ձնեացուք՝ եթէ ոչ լքանիցիմք, եւ եթէ ոչ լծուլանայցեմք վաստակաբեկ լինել լոկ յաշխատութեան բարւոյն։ Սակայն ըստ երկիցս ոչ Տարկաւոր լինէր այս յանէլոնէ, արդէն ազգ առնելով զանձնդրոյն պարապուն։

Վայ որոյ լաւ եւս ըստ ոսկերբանին խնդալն է, Տնձեացուք զպատուէ վարձուցն անաշխատաբար, առանց տատապելոյ և խռնջելոյ. որ դանդուր և զբաղմելի Տունձա արտայայտէ։ Յերկրաւոր մշակութեն՝ ոչ միայն ի սերմանելն, այլ առատել եւս ի Տնձել բազում աշխատութեի պիտոյ է, ի քերան և ի փոշի արեւակէզ լինել և յոքնալաստակ, այլ և յոլովակի անհամբեր՝ ոչ զուգալոյ սերմանց ժողովելով զարդիւնն։ Ոչ այսպէս է ի մերում Տոգևոր մշակութեն. զի առ աշխատութեի է միայն ի սերմանել զբարիս. այնուհետև զադաքեալ են վաստակք, Տնձելն զվարձս՝ ըստ Տնչուտութեի միայն բերէ՝ անվրէպ և բազմապտիւն առաւելութեէն, ի դէպ եկեալ ասղմոսին. (ՀԽ. 5.) * Ոյք վարեն արուսաւօք, ցնծութեի Տնձեն ցնն. ։ զի և յերկրագործ մշակս պատահէ՝ յատուածութեէ Տնձոյն ոչ զգալ զաշխատութեիս առ խնդութեին։

Աւետի՝ ի ձեռամէի խոտ, իմանի ոմն առաքեալ, ժամանակն առնմանեալ յայր ի Տատուցանել զվարձս բարեգործութեէն, որ է յետ այոց կենաց, և կատարելոյս յոր յետին դատաստանին ըստ ոմն ասելոյ. * Հունձքն՝ կատարած աշխարհիս է։ (Մատթ. ԺԳ. 39.) Եւ այսու պնդէ զՀամբերութեի բարեգործացն, յուշ արարեալ Եէ ոմն յերկրագործսն՝ այլ ժամանակ է վարելոյ, և այլ՝ Տնձելոյ, և անմիտ լինէր սերմանացան՝ եթէ անդէն ի ցանելն կամիցի քաղել զբերս, նոյնպէս ի բարեգործական սերմնարկութեի որոշեաւն է ժամանակ կաց, այժմու կենացս սերմանելոյ զոլով ժամանակ՝ և ոչ Տնձելոյ. այլ երկայնամեայ յուսով մինչև ի դէպ ժամանակ Տատուցմանն՝ ըստ բանին յակոբայ։ (Ե. 7. 8.) Այլեկ գիրք սերմանելոյ ժամանակ կարդալ իցէ, ասէ։

10. Պատուիրեա՛ քեզ ժամանս ի յիս է, գործեսցո՛ց ընդ ս՛ա աչխատեան, ամենայն ս՛ա ընծայեան Տատոյ։

Նախատացելովք յորդորեաց յանձանձէր բարեգործութեիւն ի տոյդ և ի բազմապատուղ վարձուն։ առաջի կայիւս զանյայտ և զխոր ժամանակ աշխատութեին յիշեցուցանելով, առաքեպես ասէիք մի Տեղգամալ։ Աւետարանեա ասէ, ըստ սպա ուրեմն դիտելով զառատ պտղաբերութիւն գործոց բարեաց, մի զպատեհ Տուեթէ ժամանակին կորուսցուք անդորձ։ Մինչդեռ ժամանակ աստի կենաց յորում միայն լինի սերմանել զբարիս, և ոչ պակասին պատճառք բարերարութեի, ի յիս է, ըստ մերձ կայ մեզ, ոչ ևս անցնել, գոլ ծեացուք զյառաջատացել բարիս։ Երկու ինչ ակնարկի բանիւս. մի՝ պատեհ Տուեթի ժամանակի կենացս. զի որպես ժամանակ սերմանելոյ ոչ է յիշխանութեի մշակին, նոյնպես բարեացն սերմանացանութեէն ժամանակ ոչ ի կամս մարդոյ Տատատել է, այլ յիշխանութեէն ըստ. իսկ նա զատի կենաս եղ դէպ ժամանակ, և ոչ զՏանգերձեն. մեք անդամայն այժմ յոմ ժամ առաջի մատուցանել զանազան օրինակս բարեգործութեէ։ Երկիր, նշանակի անյայտ ատեթէ ժամանակին. մի զի չիք ատեմանել միջոց ժամանակի ըստ բարեգործութեին և ըստ Տատուցումն, որպս կայ յերկրագործսն ըստ վար և ըստ Տունձս, ամենք երեք կի Տինգ կի ունի՝ ըստ այլ և այլ սերմանց։ Սարթէ է լինել՝ եթէ մայցեն այլեւ ամք կենաց՝ քան, կի երեսուն, կի աւելի եւս. բայց մարթէ է զի այս ժամ իցէ վերջինն. որով և ժամս նախ սերմանելոյ զբարիս՝ լինի մերձ առ ժամանակ Տնձոյն։

Ապա Տարկ է փութալ ի բարեգործութեիս՝ մինչ առաջի կայ այս ժամ, առանց յապաղելոյ, և առանց խոնջելոյ, ասս ակնկալեան, առ որմ մարդիկ ըստ իւրաքանչիւր նոցա պիտոյից, և ըստ մեծութեան կարողութեէ. և այս ըստ օրինացն քոյ՝

քնե՛ր որ առ Հաւասարակ զնով և զգամաք հրաւիրէ ի կոչումն բարեպաշտութեան, ասէ ոսկեբերան, ուր հրեականութեան ամիսներ զնեն առ խրենից ազգայինս նկնել։ Խոյզ մի անմարթ է՝ թէ մի ոք առ բիւր կարօտեալս սփռել կարիցէ զբարեգործութեան, յայս առնէ զկարգն, Ճաշասէր առ ընծայեն հաւաոյ, առ հաւատացեալսն, որք բաց ի կոչմանէ ընծայից ունին զազգակցութեան հաւատոց, որք կրօնից և պաշտամունքք ի մի եկեղեցի ժողովեալ են՝ իբրև բնակիչք ի տան միում։ Ձայս որոշումն պահանջէ ոչ միայն ընծանուր կարգ սիրոյ, որ ի մէջ բազմաց կարօտելոց՝ որոց ամենեցուն անմարթ է օգնել, զիրաւարարդեալսն ընդ արեան կնքոմն՝ նախաւձեռն առնել, այլև հանդամանք այնց ժամանակաց այնպէս պահանջէին։ Վասն զի հաւատացեալքն առաքինք ոչ գոհանային նպաստս կարօտութեան յանհատից անտի։ յորոց մեծ նուաստ կրէին զրկութիւն և հալածանս։ Լսելեաց իմաստ այսու կարգ ընծայել նաև։ ի մէջ հոգւոյն հաւատացելոց՝ զի ի մէջ բազմաց միայն կարօտելոց՝ նախագահեալք են առաւել մերձաւորքն, կի բարերարքն, կի որոց ի պաշտամունէ, ի խոտանմանէ, և ըստ պատճառաց առաւել պարտապան եմք։ Ի՞նչ նկատել դարձնել զգանկալի խոնարհութեան առաքելոյս յայտ և յանցնել տան, ի խառնել զնւր անձն ընծայական ի մոյն յորդորանոյ բարեգործութեան, առաջի դնելով զանկեալսն ի բազմապատիկ հնձոյն։ Անկատարից և տկար ոգւոց ի յուսով հատուցմանն զօրանալ ի վաստակս առաքինութեան։ ուր կատարելութեան առաւել շարժեալ ձգին ի սէր ըստ այ։ Վանեորոյ յայսմ մասին և լինի առաքեալս ընծայեալ տկարաց տկար, յօրինակ ևմմ վարդապետաց՝ զի ի խրատեալ զայս յանձապաշտութեան, մի զանձինս իւրեանց անխրատս թողցուն։

11. Տեսէք որդիք երկու գերեզ սո յեղ երկու յեսուէ։

Կամեցեալ առաքելոյն ի կատարած թերծ լոյս արձարձել զիշատակ գլխաւոր առաջարկութեան բանիցն, ազդմամբ ի՞ն զարթուցանել զկայեցողութեան մտաց նոցա՝ յարտաքին ասարակ գրոցն։ Տեսէք զ՚ըստ որդիք երկու։ Հայեցարուք ասէ, ձերով զգալի աչօք դիտեցէք, որպիսի մասնաւոր գրով գնագրեցի առ ձեզ զանձն, իմով յատուկ ձեռամբ, և ոչ օտարի։ և այս ի՞նչանակ առանձին սիրոյ իմոյ առ ձեզ, ի ցուցանել զմեծ կարևորութեան առաջի եղելոյ վարդապետութեան, և ի զգուշութեան ևմ ջոր կարծելոց։ զի մի ումեք լեզի կասկածել զուցէ այլոյ ուրուք բանք լեզեն։ և զի կարկեսցին իմ յարտաքոյս՝ որք զրպարտին զիեն, թէ այլոյն և առ այլս հրէանալ ուսուցանեմ, և հրեաբար գործեմ։ և միայն առ զաղատացիս կեղծաւորիմ զոգաստութեան յօրինաց։ Ահաւասիկ իմ ձեռագիրք վկայ լեզին հաւատարմութեան բանիցն։ և բանքս զատասխանի կացցեն զրպարտանաց չարախօսացն։

Աստէնց որդիք գրով, ըստ յոմանց զնեն՝ էէ էնոխ զամմատն, որ յոբելական է, և յաստիճն զնէ՝ որդիք գրով։ զոր ոմանք իմանան ի վեր բանից թերծոյս։ ինչոյն միտս ասացն և արարացին ասեն, զոր գրաձաս կի թերծոյս գրոցի առ ձեզ։ Բայց այլք բազմաք գէր՛ իմանան ըզնշանագիրս կի զգրոշմն տատիցն։ և ի յոյնն էէնոս նշանակէ՝ որբան, որ չափ, թարգմանեն որբանեօք երկար կի մեծ գրով գրոցի են։ Ապա ըստ այսմ նշանակեալ ոսկեբերան համարի, թէ զնուելոցն ազգին իւրով ձեռամբ առ ղեաց առաքեալն ասես նախատացեալ պատճառացն սովոր գրով զայլ թուղթս ձեռամբ այլոց գրել կատարել, և միայն զանուն, կի զողջոյնն, կի զսակաւ յիւրոց բանս ինքնագիր առաքել։ տես վե այսր ի ա. կորն. ժ։ 21։ Աստ ի չէր քաջ վարժեալ ի չեզնէն զրուելոյն, անշարժի գնագրութեանն զրեաց որչափ կարէին։ և զայն ասէ խոտանովանի առ գատաստացին։ և վասն յոյն բառին էէնոս ասէ ոսկեբերան՝ ոչ այնչափ զնշանակութեան նշանագրացն ցուցանել՝ քան թէ զանձնաւորութեան և զազգագրութեան։ Ապա կարծեաց գՀետ գնան յոյն մեկնիչք։ և այլ ոմն՝ զոր առանց անուանի յիշատակէ Հերոնիմոս, համարիր թէ զնուրբ գծոմածոյ յոյն տատիցն ոչ կարացեալ ըստ պատշաճին ձևացուցանել, թանձր երկայնագիծս և մեծա-

դէրս արարէք իցէ. և վա՛ն այն ասէ՝ որ քան մեծ գրովք գրեցի նո՛ւ։

Անհաւան գոյանի ես այս ներմխիմս, և համարի՝ թէ առաքեալն իւրով ձեռամբ գրեաց միայն զյետին բանսն մինչ յատարտ թղթոյն. և որպիսի ասէ՝ յաղագս մեծութեն խնամոյին պարու՛նակելոց ինձ. և զայնպիսի մեծամեծ գիրս նաև այժմ գրէ առաքեալն առանձինն գերազանց վարդապետու՛թէրն։ Իսկ զասելն՝ Խո՛վ չէ՛, մեկնէ ներմխիմս, ի ձեռն իմ, խոսվ մէջ նորդութէ. ոչ և այլուր իմանի ասելն՝ ի ձեռն երևմեայի մարդաբեի, կի դաւնիւլի ևն։ Ապահն չէ հաւանելի և այս յետին կարծիք ներմխիմսի. ապա թէ ոչ՝ այլ ուսուցանէ նոսա և զերն ցուցանել հաւանութիւն, թէ զյետին բանսքս ինքեան ձեռամբ գրեաց առաքեալն. և յատաջ բերէ՛ օրինակն անձնման է. վա՛ն զի անդ ասէ, եղե բան ևն՝ ի ձեռն երևմեայի ևն։ իսկ ասս ասէ՝ ես գրեցի առ ձեզ, առ որ չյարմարի ածել՝ ի վե՛ր, խոսվ միշտորդութէ գրեցի։

Զնմա կարծիս՝ ի քննին առել՝ մի՛նչ, միթարեին յայտ թէ առաքեալն ինքեն ձեռամբ գծագրեաց՝ ի հռովմ՝ առ՝ ի նշանակ սիրոյ և հաւատոտութէ գրելոցն. բայց թէ զվա՛ղնէն բովանդակ, կամ թէ զյետին բանսն ևւեթ, չէք առ այս՝ ոչ ընդմիջեի, և ոչ հաստատութէ. և ասելն՝ «գրի՛ւ կի սրբոյն յամանց առել լինի ըմ միջոցէ բանին», և յայլ լոց՝ ըմ երկարութէնն՝ իբրև անցել բան գտովրական լսոյ նահապի. Իսկ եթէ յաղագս ձեոյ և տարագու անհաւատութէնն խնայի, չէք և յայսմ խիղճ անպատասխանի եմ, կի անհաւատութէ. վա՛ն զի ոչ պահանջելի էր յառաքելոյն գերկեցպագութէ, կի յարմարապատութէ հնազանդական։

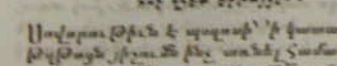

Ասվորութիւն է պատգամ՝ ի կատարած թղթոցն յիշատակ թող առնել հաստատ բայց ուժգին առաքակութէ բանիցն. մանաւանդ առաւելոր առ հոգի պատգամ՝ զոր կրէր ըմ կրծս իւրում՝ զոր ջամբ ուսանցն դաղատացուց, դառնայ՝ ի բանս օրինախնդիր աւանդիցն. և առ այս խոյտառակէ զսուտ վարդապետան խռովեցուցիչս նոցա, ցուցանելով՝ որպիսիք ոմանք են, և յորոց պատճառաց դրդեալք՝ ի մուծանել զատար ուսմունս. որով զգաստացեալ արդարացուցանէ իբրև ակամայ ինն՝ ի տառ անտի բռնադատեալս, զի արագապէս հրաժարեսցին՝ ի նոցին հրապուրանացն։

Ոմք ոմանք են ասէ՝ որք ոչխերն չէին Ի՛ւդէացւ, այ՛ ի Թեսաղոնիկ, որք իբրև՝ ի խղճէ և՝ ի պարտեաց բուռն առնեն ձեզ ուսմամբք և օրինակաւ յանձն առնուլ զնեղութսանէ, կի զայլ օրինական խոստան։ Նաբա են և այնպիսիքս, որք կամին և խորհին բաբէնորդի լինել, այ՛ առ երեսս համոյանալ, ընորհս գտանել, մարհալ, առ մարմնաւոր մարդիկ, առ հրեայս մարմնակիցս խրնանց. կի՛ ըմ այլոց, կամին փառս և գովութիս առանալ՝ ի մարմնական պաշպանութիս, յարտաքին խոստանս մովխական օրինացս։ Եւ յայս ջանան նոքա՝ հոյն այնու կամք, չէ՛ ի չիաչն ոչ չնո՛ր եղ Բայլն։ Յունական բայն ասէ, Ռեւոնդե՛ս. որ նշանակէ հեռևիլ, գինի դնալ. և զայս ընտրեաց մեր Թարգմանիչն. նշանակէ և՛ հալածել, վտարել, մերժել. ուստի այլք Թարգմանեցին, * զի մի խաչիւն քեզ զհալածուսն կրեսցեն։ Ոչ զի մի՛ ի պատճառս խաչին քեզ, կի՛ սակս քարոզութեն աւետարանին՝ որով խաչելութեն քո պատճ, կի զի մի՛ ըօրհնակի չարչարանաց քոյ՝ հալածիցին՝ ի հրեից անօր. Այլն խնամոք են և մերոյ բնագրիս. զի խաչին քեզ հեռևիլ՝ ոչ այլ ինչ է, բայց չարչարիլ, հալածիլ, անարգիլ վա՛ ըմ քեզ։

Արդ՝ առաքեալն ի յայս բերէ զնմանէ գիտութսան օրինաքարոզ վարդապետացն. զի կամին այնպէս անել զնաւասա քեզ, որ մի անհամոյ լինիցին յաչս անհաւան հրէից, այլ պատուաբերացին ևս առ նոսա, առնելով ինքեանս աշակերտական՝ ի հնազանդ սանի. և բնաւ անհաճոյ լինիցին՝ ի հալածմանց ոչ միայն հրէից, այլև հեթանոսաց։ Վա՛ն զի անհաշտ առելութիւն հրէից առ քրիստոնեայս յաւելուած

ելապէս սակս խախանձելոյ հայրենի օրինացն. վա՛ որդի անփոյթ առնէին ի տեսանել զքրիստոնէից առ օրինս հաստատութիւն. և խնդալին և՝ ելեալ ոմանք նախանձառորք ի նոսին երևեալ ցին. իսկ հեթանոսք ըստ հաւմխական օրինաց ոչ մի ինչ հակառակութիւն առնէին առ հրեայս. մանաւանդ զի ըստ պատմելոյ Տերտիլիոսի, կայսր կեսար, և օգոստոս, և տիբերիոս՝ հրովարտակօք ազատուի տուել էին հրէից դնալ ըստ օրինս հայրենիս՝ յամ տերութեան Հռոմայեցւոց։ Զայն ըստ արձակութեան պատրուակ առեալ սուտ առաքելոցն, զհրեութեի կանխին արկանել զերեսաց քրիստոնէից. ոմն զի մխաբանեալք երևելով առ հրեայս, և անհակառակք ի հեթանոսաց, ի խաղաղութեի պահեցեալ եկեղեցին քոյ։ Տե՛ս և զոր առաջ ցաք վերագրոյն. Ե. 11։

Ա՛յլ սակայն թէպէ զայն՝ զի մարդկային էր մտածութեի՝ ընդդէմ անհրաժեշտ վճռոյն քոյ, * Եթէ զես հալածեացին, ապա և զձե՛զ հալածեացեն, ‖ (Յովհ. ժե. 20.) ի վե՛ր այսր կեղծաւորութեի թաքուցեալ կայր ի նախանձ նոյ, ոչ այնչափ զյառաջադիմութեի աւետարանին խնդրելով, կա՛մ զանխռովութեի եկեղեցւոյ, քան թէ զանձանց օգուտ և պպատուասիրութե. և ահա զայս յանդիմանէ առաքեալն ասելով առ դաւադասացիս. Մի՛ կարծէք եղէրաք՝ թէ որք զերկիւղութե կա՛մ զսրտաբեկ կենդանս օրինաց կասին ձեզ քաղցրացուցանել, և իբր կարևոր առաջի մատուցանեն, շարժիցին ճշմարտապէս ի նախանձուէ վերկութե ձերոյ, կա՛մ ի սիրոյ ճշմարտութենն վարելք, կա՛մ սակս վտանգն քո՛ւ և շինութե եկեղեցւոյ. այլ սէր անձանց իւրեանց և ունայնութե՝ որով փառաւորք և հաճելիք երևին յաչս ազգակցաց, դրդէ զնա՛ յայն քաղցրութե. երկիւղ վատութեն ցուցանել իբրև զմեզ, զի անփորձ մեացեն՝ ի հալածմանց և յանարգանաց խաչին քո՛ւ. որպէս զի՛ լուսնցին զքա՛ անանց խաչն նո՛, և զհետ երթեալքն քո՛ւ՝ ոչ խաչելցելոյ, այլ փառաւորելցելոյ փառօքն մովսիսի, որով ոչ քո՛ւանքե են սիրալիս և ոչ մովսիսանք։ Ա՛յլ թէ չիք՝ ի նա՛ առոյգ նախանձ օրինաց, ահա յայտ յարդեանցն է։

13. Ո՞չ անէծ որ ի՛ խաչելոյն քո՛ւ էն, ո՛չ զքրիստոն ոչ պահեն. այլ ի՛ սոսին չի դո՛ւ ի՛ խաչելո՛յդ, չի յերկ մարգաւորութե։

Լասին օրինական ընդհանուր. * զի և ոչ որք թլփատին, զօրինն պահեն. ‖ յայս ներկայ ժամանակ բայիս հայելցի՛ զուռինացոյն և կալվինեայ, ընդդէմ խմա՛նալ ի վե՛ր թլփատելոյ հեթանոսաց. ա՛ն նոքա իսկ որք ի հեթանոսաց հաւատացեալցն թլփատին ըստ հրամայութեանց սուտ առաքելոցն, ոչ պահեն զնա՛ օրէնս, և ոչ վարդապետք նո՛ զնո՛ն պահանջեն ի նոցանէ։ Սակայն ի յոմանս արժան է հայել, որ ձայնակից մերում ասէ. * Քանզի և ոչ թլփատեալքն ինքեանք զօրէնսն պահեն ‖. և այսու օրինակաւ ընդհեռնուն նաև հերոնիմոս և օգոստինոս. և ըստ սմին՝ չաց խմանի ի վե՛ր հրեից։

Քա՛նչ որ ի՛ խաչելոյն։ (Մի օրիճ. Ե. ոբ.) Նոքին իսկ հրէայք առ հաւատարակ, և մանաւանդ որ ի նոցանէ սուտ վարդապետք, որք ի մովսիսական օրէնս ծընեալ են, և մարմնով թլփատեալք անդասին ի տղայուէ, ինքեանք չզհեն ոչ պահեն. զանց առնեն անվրէպ և ամբողջաբար կատարել զօրէնսն։ Զայս անպահպանութիւն իմանան բազումք նաև ըստ բարոյական տրամանաց՝ որ առաջ և առ ընկերն. զի անկարգութիւն վարուց ոչ հետ էր ի սուտ վարդապետոց անտի, այլ և ոչ յայլոց հրէից։ Սակայն առաւել հարազատ է առնուլ ի վե՛ր սրաբողական կա՛մ խորհրդական օրինացս. վա՛ զի չայս ջանային ոչքա՛ անել զհեթանոսս. իսկ ըստ բարոյականացն ոչ միայն անփոյթք էին, այլև զհակառակական սերմանէին ատելութե, նախանձու, երկպառակութե և այլովք մարմնական սխալմունք։ (տե՛ս Ե. 6։) Թէպէ զայն՝ զի վարուց թերութե կարէ ունել տեղի ի ճշմարիտ նախանձառորն իսկ սակս մարդկային տկարութե. իսկ առաքեալս կամի ցուցանել առաւելոր, թէ սուտ և առ երեսս է նախանձ այդոցիկ բարեզգաց։

Ա՛յս իմաստքն են. զոր ծնեալքդ ի հրեական կրօնս՝ և արդէն թլփատեալք՝

բազում անգամ անտես առնէին զնը-
տանս օրինաց կի զաւրաղուլթիւնս ։
անխղճաբար Թագուն ՚ի բաց ոչ զայն
Տրամանս ևԼԹ՝ որք ՚ի ժամանակիս ան-
կարելիք են, այլև զորս մարթէ պահել
զլուճացմունս, զորշումն ՚ի հեԼեանո-
սաց և զայլ նմանս ։ դիւրաւ գտանեն
պատճառանս ազատուԼ յայս կի յայն
պատուիրանէ ։ և ոչ յաշակերտելոյց իւ-
րեանց պահանջեն Տէդով գնմի կատա-
րուԼն ։ Ասդ՝ ևԹէ Ճշմարիտ իբրև ՚ի
Տարկէ օրինաց էր նոսիանձաւորուԼն
նոցա, կարևոր ՚ի վերուԼթէ Ճանաչե-
Լովզօրէնսն, ոչ ինքեանք կարէին զանց
առնել ըՀ կամ, և ոչ այլոց Թոյլացու-
ցանել ։ զի որ Տրամայեաց Թլփատիլ,
նոյն պատուիրեաց և լուանալ, և զո-
հել, և երիցս ՚ի տարւոջ երևիլ ՚ի տա-
Ճարին, և զայլսն ևմ ։ Ապա մոացածին
և առաւօք է նախանձ նոցա ։ Տես ե· 3։
Եւ զի՞նչ է ասել զոր ՀամանՀ ։ Ասէ՛ք-
գն ի գոռ ՚ի էոռէ՛ք, կեղծաւորիք
ուսմամբք յորդորեն զձեզ, և ՚ի խիղճ
արկանեն յանձն առնուլ զԼթլփատուԹ ։
ոՀ զի յետոյ ՀերՀովք պարծեսցին ։
՚ի պատճառս ԹլփատուԹէ ձերոյ՝ որ
՚ի մարմին լինի, պարծանս և վառա-
ռատնայեն առ իւրեանցայնսն ։ յա-
մօԹալի մատնէ ձերոյ ինքեանց պատիւ
յօրինեսցեն ։ կամին ձևանալ յայս ժո-
ղովոյն Տրէից՝ իբրև վաստակաւորք և
արդիւնաւորք առ ՏրէսուԹեն ։ զի ԹԷ
ըՀ ՀորուՀական յանդիմանուԹեն՝ ոչ դա-
ղաԹին յածիլ ըՀ ծով և ըՀ ցամաք առ
որսալոյ զմի և ևԹէ ևկամուս նորահա-
ւատս, (ՄատԹ ։ իէ։ 15։) զոր վասս
ոչ ակնառնեին դտանել ՚ի յաշակերտելն
պրաքմուԹեի ՏեԹանոսաց ։ Ահա է ջա-
Նից նոյ կատարած, ոչ վերուԹեի ձեր,
ոչ փառքն Հոյ, այլ կրկին օգուտ ան-
ձանց իւրեանց, որ է զի անեղկիւղք
շրջեսցին, և փառաւորք յաչս Տրէակա-
նացն ։ Ոմանք զասելն ՀերՀովք Տարեալ,
մեՀնեն, ՚ի մարմնական երկիւղէ ձերմէ,
որով զԼթլփատուԹէն յանձն առնուք առ
ևԼԹծանելոյ ՚ի Տալածանաց, նոքա փա-
ռաւորուԹիք պարծեսցին առ Տրէայս ։

14 · Ոչ ևՀէ ՚ի մեզ եԹէ պարծել՝ բայց ՊԱՅ-
ՆԻՒ ԽԱՉԻՆ ՏԵՐՈՅ ՅՈՐՄԷ · որով
ԻՄ ԱՇԽԱՐՀ ԻՒՐ ԽԱՉ ևԼԱԼ Է, Ե ԻՄ ԱՇ-
ԽԱՐՀԻ ։

Ասքա օտար վարդապետք, և նմանիք
նոյ, և Տետևողք պարծեսցին յինչ և կա-
միս· կուտակեացեն իբրեանց փառս ՚ի
նոյն իսկ անփառունակ իրաց մարմնա-
կանաց, նախանձաւոր դնելով զպար-
ծանս ԹլփատուԹէ՝ քան զնծաւչառու-
Թէ · Տիմեալք ըՀ այդ նոյ անմտանԼԹէ,
և ոչ նախանձիմ։ Այլ ևՀէ, որ զքո դա-
ւանիմ և քարոզեմ, ՚Էս չէի պարծել ·
չասէ լոկ չպարծիմ, ոչ կամիմ պարծել,
այլ Տրաժարումամբ իբրև ՚ի պարՏաՀելիք
իրայ խորՀի, և ազօԹէ չառնել ։ Մի
լեցի բնաւ, մի Թողցէ ևՏ խնդալ և
փառաւորիլ յայլ ինչ, ոչ՝ ՚ի ՏրէուԹէի
ոչ՝ ՚ի բաղմուԹի աշակերտաց, ոչ՝ ՚ի մե-
ծուԹիւն պարգեւաց և նշանաց, և ոչ
բնաւ որինչ յերկինս և յերկրի իրք կոչ-
ցին, բայց Թէ՝ ՚ի խաչ Տն Ջերոյ յԻՍՈՒՍ
ՔՐԻՍՏՈՍ ՀՄՈՒՄ ՀՒՄՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀՄՈՅ
ՀՈՐՄԷ ՀՄՈՅ ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՀՄՈՅ ՀՈՐՄԷ ՀՄՈՅ
ՀՈՐՄԷ ՀՄՈՅ ՀՈՐՄԷ

աւասիկ այն ևս կոչնական էր պարծել՝ի խաչն քոյ : Եւ եթէ պարծել՝ի խաչն՝ է սիրելոյ վշտանալ վա՛ր քոյ , ո՛չ վնաս վիշաք էին խանարհ սրտին պողոսի՝ ակա- մայ պարծանքն . և որպա՛ս բանիս կամք են ասել պարծէր առ՝ի պարծել՝ի խաչն քոյ, և ո՛չ յանձն իւր . վշտանայր՝ի պարծ ձնել , և պարծէր վասն խաչին . ուստի վշտանայր վա՛ր խաչին :

Որով , այս կարէ ցուցանել զքա՛ , և զնայն . ո՛ր որով քոյիս , երանելոյն և օրինակաւ քո՛ խաչելելոյ առ սէր մեր : Կամ, որով խաչիւն, ի պատճառս քա- րոզելո՛ն խաչին , միլուսելո՛ն որով ՚ի մահն քո՛ կանգնոյ , ՚Ես աշխարհ ՚ի խա՛չ ելեալ , մեռեալ է առ իս բոլոր- դակ աշխարհական մտածութե՛ն և հեշ- տասիրութիւն . համարէն մարմնախարշ մար- դի՛կ հրեայք , և հեթանոսք՝ ամ ժա- մանակեան փառաց և ցանկալեաց, կա՛ դիմդակաց՝ ոչ կարէն ըմբռնել զնա, կա՛ ծառայեցուցանել . համարիմ զայն ամ օտար և զատեալ լինէն՝ իբրև զաւելո՛ ոք : Աչխա՛ն համարեալ է առ իս աշ- խարհ՝ թ՛ողնամի խաչին քո՛ն . և այս՝ մի մեռանելո՛ն :

Դնե՛ և զերկդն , և ես աշխարհ խաչե՛- ան զրադարձուսե՛ մեռե՛լ եմ առ իրեսաս, և ո՛չ մնակոդմանի . նա զնս , և ես զնա առնե՛մ . անարդեմ և անարդիմ յաշխար- հէ . բովանդակ աշխարհավարք գարշին յինէն , բոլոր ունին, չարախօսեն իբրև զմարդոյ խաչեցելոյ , զերեսս դարձու- ցանեն իբրև ՚ի հոտեալ մարմնոյ . իսկ ես աչխարհ զամ զնա՛ս ոչ կամ գա- նարգանա , որչափ մեռեալ ոք զան՛ ոչ զիւրևն դարձի : Երջանիկ է այս մեռե- լո՛ն ասե՛ ասկ՚ երան . վա՛ր զն սա է հինն երանելի կենացն : Նմանաձայն այսմ գրէ Տերոնիմոս, այսպէսուն՝ Տա- սեալ է կատարած աշխարհի , արժանի եղեալ նորոց երկնից , և նորոյ երկրի, երգել անասնոր ոգերդ նոր , և կոչել անուն նոր :

Աշխարհ ըս՛ տովորութե՛ն աւետարանա- կան մատենագրեալ՝ նմանի Ժողով մար- մնաւորեաց հանդերձ ամ իրօքն՝ որով կատարած օրինաց են խորհին և զոր- ծեն : (տե՛ս ՚ի վեր . եւ . 4։) Ձայս ամ ՚ի միում կողման, և զինքն ՚ի միւս կող- ման՝ ձևացուցանե՛ աւետաքե՛լիքըն զերը- կուս աւազակս խաչեալս յաջմէ և յա- հեկէ քո՛ն . ինքն իբրև զաջակոդմանն՝ խոստովանող քո՛ն, բարեզող փառացո՛ն, և չարչարել՝ մա՛ նո՛ . իսկ աչխարհ աւա- զակ ձախակողման՝ հայհոյիչ քո՛ն՝ ի հա- ճոյս հրեից : Երկոքեա՛ն մեք՝ասէ՝ դէմ ելեմք իրերաց խաչեալ եմք , ես ի՛ն- չնաչ մի աչխարհի , և աչխարհ ինձ տատեցող . և ըս այս ամ պարծիմ և իմնդամ , վա՛ր զն ՚ի մէջ վշտացն և չարաձայ լսեմ ՚ի խաչակից ի՛ճաւուրէն զայսոր ըս իս իցեմ : Ձայս փոխադարձ մեռելութե՛ն ծանուցանե բանն տրունական : (Յովհ. ԺԲ . 14 .) * Աչխարհս տատեաց զնա, զի չեն յաչխարհէն , ոչ և ես չեմ յաշ- խարհէ : ‖

Ոսկեբերան , յերկրորդ գիրս յաղագս ղէնման , յառաջ բերեալ զայս բան ա- ռաքելոյն՝ գեղեցիկ բացայայտե՛ ասէ- լով : Գողոս երանելի ՚ի քաղաքաւանէն գողով, պետե՛ն մեկուսի էր՝ի՛ներկայիցս՝ որչափ բացական եմք մեք ՚ի զլուխանց մեռելոց . վա՛ր զի զայս անգգայութե՛ն յայտնե ասելն , ինձ աչխարհ՝ ի խաչ ելեալ է : Եւ ոչ յայս վայր լուեաց , այլ ած ՚ի վի՛ն և զիւրեան , և ես աչխարհի : Ապաքէն իմաստասիրութե՛ն մեծ է՝ նմա- նել զաչխարհ մեռեալ . բայց մեծ և՝ զանձն դնել մեռեալ առ աչխարհ , և առացեալն այսպիսի է : Ո՛չ այնչափ միայն մեկուսի լինել՝ի՛ներկայիցս՝ որ- չափ կենդանիք՝ի մեռելոց , այլ՝ որչափ մեռեալք՝ի մեռելոց : Վա՛ր զի կենդա- նին թէպէտ և ոչ ցանկայ մեռելոյն , բայց զդայ օրինակաւ ինչ , հայեցեալ՝ի դեղ մեռելոյն , կի՛ ողորմելով և ող- բալով . իսկ մեռեալ առ մեռեալ ոչինչ այնպիսի կրէ :

15 . ( ) ի՛ ո՛չ ի՛ւ ի՛ւ ի՛ւ

կամ, պատճառ է այս կրկնակի մեռանելոյն ը աշխարհի · իբր զի նոր արա-
րած նղելայ քաւիս, հարկաւ զհնոմ դայ մեռանել հին մարդոյն ։

Ձի ուր ներեաւոք ի՞նչ է։ Այսր բան վե-
րադարձ ևս տեսանք և քննեսցաք · (ե ·
6 ·) իսկ առաջնոյր զտարբերութիւնն օրէն
նախայինն նշանակեսցուք · զի յոմանց առ
վարեան օրինակն, այլև յառաքինին և ա-
րարացին ընձեռնումն, զի ի չէ յ ոչ
ներելոյ կարող է · ևն · զոր ասկան
եղոյծ և ի հայ տալադիրն ։ Սակայն ոչ
միայն հաղարագատ օրինակք մերոց ընձեռ-
նուն ի չէ յ, այլ և ոչ ասկելութեան, և
ոչ օգտանիմս և հերձնիմոս ունին ի
բնաբանի խրնոնց, և առանց այնր
դնե ասորի ևթարդմանն · վայ կասկա-
ծելի է · յանցելալ դևնոյն այսր փոխա-
դրեալ վրիպակաս օրինակազոց ։ Այսչ
պէս ասելն կարող է, յայտնեցանդրեան
օրինակին և յասորին դնի է · և այնպ
ընձեռնումն օգտանիմս և հերձնիմոս ։
Ասդ ասէ, ոչ ինձ միայն՝ այլ ամ հա-
ւատացելոց ի քս պարծելի է խաչն
Ելեթ, որով փրկութիւն մարդկան կատա-
րեցաւ · վա զի այժմ ոչ թլփատութիւն
կի հրէական կրօնն համարի ինչ ի փրկ-
կութ, և ոչ անթլփատութիւն կի հեթա-
նոսական վիճակին համարելի է ի վնաս ։
Երկաքանչիւր վիճակք միապէս չեմ-
մասին առ քրիստոնէութիւն իբրև ոչ օգ-
տակարք, կամ իբրև վնասակարք · եթէ
ի զգեստ նոյ հայեցիք, այնպես անալ-
ուստ է թլփատութիւն, ոչ անթլփատու-
թիւն · եթէ ը վարդապետութեն նկատի-
ցէք, այնպէս արձել է չմեմարիտ հա-
ւատոց՝ կարևոր ասել զթլփատութիւնն,
ոչ կարևոր համարել զանթլփատութ ։
Կամ, յայլս իմ ոչ թլփատութիւնն յար-
դոյ երևի, և ոչ անթլփատութիւն · մի
համարիցիք՝ թէ ի նոր ստացուցանելոյն
զթլփատութ՝ մեծարեմ այսու զանթլ-
փատութ ։ Մարթէ է ի մանգրացեալն
ևս առնուլ զայսոսիկ՝ փոխանակ թլփ-
փատեցելոյ և անթլփատի, որպս և ի
Հռովմ · (բ · 26 · 27 · ե · 30 · փիլիպ · գ ·
3 ·) ոչ է առ քրիստոնէութիւն չիք խը-
տիր՝ եթէ թլփատեալ էիցէ ոք, կամ
անթլփատ · ոչ առաւել արժանաւոր է
հրէայն, կամ անյարմար հեթանոս ·
ոչ այսոքիկ խնդրին ։

Ապ նոր արարած · (յոմանս, արարած ·)
զօրաւորէ իմս, այլ է ինչ, կի խնդրելի
է նոր արարածս ։ Արարած ը յոյն բա-
ռին ՟ջ՟ւ՟ւ՟ւ, երկդիմի նշանակէ, ը ստեղ-
ծուած, և առեղծուած կի արարչութեն ։
Ըստ առաջնոյն իմանի · նոր մարդն՝ որ
հոգւոյն սրբ վերանորոգեալ լինի, այն է
համարելի · յորում ոչ նկատի՝ թլփա-
տեալ իցէ, թէ անթլփատ · այլ ունկնդիր
ղկերպարանս քոյ խաչելոյդ, իցէ վա-
խեր յայլ տարազ ապականի կենաց ։ Ըստ
երկրորդին բացատրի · նոր և հոգևոր
բանի կեանքն խնդրին ի քրիստոնեա-
կան կրօնիս · բովանդակ նորոգութիւն
մարդոյ կայ մեր առաջի՝ վերստուգ
ծեալ ի նոր նմանութիւն պատկերին
ըստ · նոր դոյութիւն շնորհաց կազմե-
ցաւ խաչիւն քոյ, յորում ոչինչ համա-
րի կրճատութիւն կի անկրճատութի փոքր
մասին մարմնոյ, այլ մեռելութի բոլոր
մարդոյն հնացելոյ մեղօք · ոչ զի կենդա-
նացի ապատրիկ ստեղծմամբ, որպիսի
ոչ բնաւ նշմարի յայլ ամ արարած ։
Ըստ ասացելոցս նոր կոչի արարած բրիս-
տոնէութե, թէ դիմադրութ առ հնու-
թեն որ ի մեղայ, և թէ համեմատութ
առ սիեզերական արարածս · իբր զի
արարչուն շնորհացն քոյ նորահրաշ է
և անմման՝ ոչ միայն առ համարէն գոյ-
ակս աշխարհի, այլև առ նախին կազ-
մուած մարդոյ, որով բնական պատկերն
ոյ տպացաւ ի մարդ · իսկ ասասանօր
կերպարանի ապատեսակութ ի շնարհս
և ի փառս։ Այսր բան և առ կորնթ
թացիան գրե · (բ · կորնթ · 17 ·) * Բայց
եթէ ինչ ի քս նոր արարած իցէ · ևս
զանասնօր ասացելոյն։

Ընորհուն քոնական արարածոյս՝ իմա-
նի սակաւորաբար ի մեկնչաց՝ ը վերաոխ
ծնունդեանն մկրտութ, որով հաւատք և
շնորհք սրբարարք նորատեղծին զՀո-
գի, այլ և ը հոգևորական վարուց՝ որ
սիրով ոյ և առաքինի գործով զկեր-
պարանս քոյ նկարագրէ ի հաւատս
ցեալս ։ Վ՟ն որոյ ասելն՝ նոր արարած,
կցորդ է ասացելոյն ի վերոյ · (ե · 6 ։)
* Հաւատոք սիրով յաջողեալք ։ ևս մե-
ռանիս (ի ը · կորն · է · 19 ·) * Պահպան
նուն ոյ պատուիրանացն ։ ‖ Բայց յա-
ւելուն ոսկելբերան և հերոնիմոս, նոր
ասել ոչ միայն ը այժմու նորոգութեն
մկրտու-

մկրտուիք և գործով ապաշաւութեան, այլ և ըստ հանդերձից անապական կենաց մարմնոյ, յորում մարկանացուս յանձն առնուն արարչագործի վիճակ՝ ըստ նմանութեան մարմնոյ փառացն քոյ: Յայսպիսի արարչութեան կոչեցեալ մեր խաչիւն քոյ, մի այլ խօսիր ինձ ասէ՝ սակս թէպէտ ասելոյ, որ ոչինչ օգտէ ի սուտս. ոչ երբէք զփառաւորեալն զայն մարմին կրճատել կարօղ է, և ոչ հեթանոսն պահպանել իւրով անթէպէտութիւն: Ցորժամ մարմինն ողջոյն ունի փոխել յայլ կերպարան նորահրաշ, զի՞նչ անմտութիւն է հոգալ զիաբրիկ մասն նո՛ր, թէ թերի փառեալ իցէ արդեօք, կամ անթերփառ: Ցաւշ առնէ ոմիկերեան, թէ քանի՛ ի բաւունս ունէր առաքել պարծել միայն ի խաչն քո՛, յանձին զիտրն առեալ զօրութենէ նո՛ր. զի որ յառաջն վճռ թերփառութեան մեռանէր, և զայլս սպասանէր, այնչափ օտարացաւ ի թերփառութենէ անդր, մինչ զի զոյդ ըստ անթերփառութեան արկանել զայն ի բաց, և ի նորահրաշ գործս վերամբառնալ:

16. Եւ որ դէպ գայ կանոն դոքա՝ երկին, խաղաղութի՛ ի վերայ նոցա, և ողորմի՛, և ի վերայ իսրայէլի՛ Աստուծոյ:

կայեն իմանի ըստ անհաւատութեան՝ ուղիղ չափ կամ սահման կարգեալ յայ ի հաւատալ, և ի գործել, որով ուղղելի են հաւատացեալքն, և գործելիք: Ի բնաբանիս ասէրն գայ կանոն, յորմանց առել լինի մանաւանդ ի մի յանցելոց բանիցն, զոր յատնելն նոր արարած, կամ յայն, ոչ ընդդիմանի ինչ է, կամ ի պարծելն ի խաչն քո՛, առ որ բերկ ապուխտացին զասացեալն ի ԵՀ կորնթ. Ժ. 13: պարծեսցուք ըստ չափոյ կանոնին. ասէ: Այլք առաւել ընդարձակին յայմ ձեռնէին գիրս աւանդեալս յաւղուլեցի մարդկան: Սակայն կարգ բանիս պահանջէ ըստ մկզբն գնալ, կանոն իմանալով զվարդապետութիւն աւանդեալ ի Քրիստոս յաղագս արդարութենէն հաւատոց որ ի քէ, և ազատութեն յօրինաց հրեշտակաց և մարմնոյ, և նոր կենաց հոգւոյն բան ասի. մինչ կանոն երկաքանչիւր եղանակաւ նշանակէ՝ թէ բան վարդապետութե՛, և թէ ըստ վարուց: Ասէ՝ երկին, ի յորմէ նոքա բայ է՝ ուղիղ ըստ գլ. ե. 25. այլև ի փիլիպ. գ. 16. ուր նոյնպէս ընթեռնու մեք, * Սմին կանոնի միաբան լինել: ‖ Աստի յայս ասէ բանս նշանակէ՝ կարգաւորապէս կամ անխոտոր դնալ, յորմարիլ:

Այս իմաստիս են. որք միանգամ ի ձէնջ կիմ յայոյ՝ առանց խորութեե ազգի, թաղեալ զօրինական խնդիրս և ըստ դէպերանս, ըստ աւանդեալ վարդապետութես կայցեն անշեղ լի, չնայելով ըստ ազատութեան աւետարանին յօրինել յանձին զնոր մարդն, խաղաղութի՛ ի վերն նոցա. ըստ եղիցի կիմ հասցէ՛ ի վեր այնչափ պիտեաց խաղաղութեն ենծանիլ որ տայ հանդչել ի խռովուեց մարմնական ախորից, կամ ի վրդովմանց զոր յաւելն սուտ վարդապետքն, (ըստ առացելոյն ա. ՏԻ. ե. 10. 12:) և ողորմութի՛, յաջողեսցի ամ բարեաց՝ որք յայ ողորմուէն զեղանին:

Ե՛ ի վեր խոյէլի՛ այ: Խորայել այ իմանի այն՝ որ առ ասծ համարեալ է որդի ելելի կիմ յակոբայ, ժառանգ հաւատոցն և երկնաւոր խոստմանցն. զոր վերագոյն կոչեաց աւետեաց որդիք, կամ ծնեալ ըստ հոգւոյն. (ՀՐ. 28. 29:) և այլուր անուանէ՝ ծածուկ հրեայ, թերփառեալ հոգւով. որում դիմադրեալ է եկեղն ըստ մարմնոյ, ծնեալ ըստ մարմնոյ, յայսմէն երկնի են. (տես Հռոմ. ը. 28. ԼԹ. 6. 8: ա. կորն. Ժ. 18:) այ որք մարմնապես սերեալք են ի յակոբայ, և ի ծառայական օրէնս կապեալք: Արդ՝ յաւելուածանիս ոմանք իմանան զայն հրէայս՝ որք հաւատովքն ի քս եղեալ են նաև առ ասծ որդիք եկելի. և զիմաստն կազմեն: Ջխաղաղուէն այ սահմ լինել ոչ ի վեր հեթանոսաց հաւատացելոց միայն, ոչ՝ թէ զնէլեանան արտաքս թաղուցամ, այլև ի վեր եկեղեցոյ և սուրբ, միայն թէ իցեն եկելոցիք այ, որք որդիք յակոբայ ըստ հաւատացին, և ոչ մարմնաւորք ըստ օրինացն հենի:

Սակայն ոսկերբերան, հերոնիմոս, և այլք սովորաբար համարին զայս բառս յառաքեալն անցելոյ մասին, զյուդկայն և առեալ իբր մեկնական, փոխանակ ասելոյ՝ այսինքն: Խաղաղութիւն այ հասցէ՛ ի վերայ այնպիսեացն, որ այն ինքն են Ղմարթիս եկելիանք՝ ընդունելոք և համարեալք առ ասծ: Որք ըստ կանոնի

նի վարդապետութիւն՝ ի նոր կրօնս շնորհագ գնայցին նորոգուիլ հոգւովն, նոքա ժառանգեսցեն զկաղաղութիւնն յայ և զողորմութիւնէ, իբր այն՝ զի են հզաւոր իւր. և վայրապար է խնդրել ըզմարմնական օրհնութիւնս, որք առանց հաւատոց քոյ՝ անկան յաղագս նմանի իւրմէ, և ի պատուական անուանն նէն. որք ասեն զինքեանս՝ հրէայս գոլ, և ոչ են. (Յայտ. բ. 9. ե. 9.) Եւ ես այսմ յաւելու ներհնիմս, թէ զինչիկ կինք դնէ առաքեալն, ես պատշաճի խնդրոյն աւարտելով զինուցիչն, ցուցանել՝ թէ ամ զգուշութիւնէ քննել զառաքարկութիւնն, և յայտ եղև՝ զի Ճշմարիտ հրէութիւնն համարեալ առ Ած՝ է ազատութիւն հոգւոյն, և ոչ ծառայութիւն օրինաց մովսիսականաց:

Ջասելն, եղիցի խաչաբնի և ոչրմանբ իմ մարթի է առնուլ. թէ իբր յայտարարական, ես այնպիսեաց միայն կարէ լինել խաղաղութիւն, և թէ մաղթողական. ես հայցեմ յայս և փափաքեմ, զի գնացելոցն յայս օրինակ վարդապետութիւնէ պարգեւեսցէ զնաղաղութիւն:

17. Ապա եթէ ոք ոչ ինչ ի տրտունջ ի եղ ի ընդերբանան հաւ ի մարդիկ իմում երբեմ:

Ասելիքեանն կամ ժամանակական է, ես յետ այսր մի այլ ոք զնս աշխատութեսցուք. շատ մինչև գայժմ վշտացայ և համբերեցի յաղագս այդպիսի երից: և կամ կրկնական է, ես մի ոք բաց ի դրեալ վարդապետութեէս զայլ ինչ կամիցի ասել, կամ լսել յինէն: Ասելոք ասելն ոչ ես բարդուիլն աւետարանին իմանի, կամ ես խնամելոյ զպետս աշխարհացս, որպէս թէ խանջելոյ էիցէ, և ձանձրացեալ ի վաստակոց անտի. այլ ասէ ես վշտացայ՝ զոր յանհրաժանգութ, թէ ի ուժէից աշակերտացն կրէր. ոչ մշակ վշտանայ ի գօսանալ մատուցանելոց, կի հովիւ ի վարատիլ ոչխարացն, նոյնպէս աշակերտ աշխատ առնէ զվարդապետն, յորժամ պլտղագ խորհի և վարի՝ քան զոր ուսան և ետես ի վարդապետէն:

Արդ՝ բանս հայի թէ առ զաղատացիս, և թէ առ սուտ առաքեալս: Ըստ առաջնոյն իմաստին են. յետ այսքան բանից աղաչեմ զձեզ ելդարք, մի ոք դադրեալ նեղութէ յարուսցէ ի վէր իմ խոտվայոյզ վիճմամբք առ միմեանս, և առնս. մի անլսողութէ աշխատեսցէ զիս ի կրկին դրութէ ի վերայ այսչափ բացայայտ և հարցաքննեալ խնդրոյ. ամենեքին պէտք կալարուք զնանոնն աւանդեալ յինէն, և հերքեցէք ի բաց զոչինչ առաքելոյդ. զի մի հարկ լինիցի անդրէն աշխատիլ ի ձեզ, կորուսեալ զառաջին վաստակս իմ. բաւական է զոր վաստակեցի բանիւ և թերգիծով: Ապա եթէ ոք անհպատակ գտնէ, ապահաս առնիցէ զայս ամ, այլ ոչ ևս կամիմ վհատել առ անյարս ականջս. յայմառութէ այնպիսւոյն տանջէ զնս ի տրտի առանց տալոյ այլևս պատասխանի:

Իսկ առ սուտ առաքեալսն իմանի. մի այլ չարախօսք իմ աշխատ առնիցեն զնս զուր բանիւք, և այլապէս ուսմամբք. մի վերստին փորձել կամիցին՝ արդեօք մովսեսի իցեմ աշակերտ, թէ քի. եթէ ոչ գադարեսցեն ի հակառակելոյ և ի ղրպարտելոյ զնս, ոչ ընդեմ պատասխանեմ, և ոչ գչուիցս իմ փոխեմ. մի այսպիսեօք այլևս տատապեցուցեն զնս: Աչսմ ի դէպ ելանէ ասացեալն առ փիլիպ. (ես. 17.)

* Քանզի համարին նեղութէս յարուցանել ի վէր կապանաց իմոց:

Ջի ես ընդերբանան հաւ ի մարդիկ իմում էիցէ: Զայնն և յառնին, ես չէ. ասորին և ոսկեբերան, ես վերոյ չէ հաւատացին, չէ հաւ. և միայն եթովպացին ասէ, չասս հաւ: փոխանակ բառին ընդերբանս՝ յոյնն դնէ տրէզմա, ես ասի վերոյ, դրոշմ արարէ խարանուկ ի տալով, կիսաւած, վէս, կամ նշան տպաւորեալ, որով մի ինչ որոշի յայլոսն: Ջայս բան պահէն այլ ևս թարգմանք. իսկ մերս ասաց ընդերբանս, կամ ես առվորական նշանակութէն՝ փոխանակ խոշտանգանաց, տանջանաց, կի վշտաց, և կի փոխանութէ զանուն պատճառին փոխանակ ործոյ եդեալ, և զնշանակեալն փոխանակի, ես փոխանակ ապտաց՝ որք ներդործին ի չարչարանաց, և իբր նշան դրոշմեալ ի մարմնի՝ ցուցանէն զկրեալ չարչարանսն:

Արդ՝

Աղդ՝ ը հասարակ նշանակութե առեալ փոխանակ վշտաց, խնամի։ Մի ոք ի ձէնջ, կի ի թշնամանաց յարուսցէ յիմ վի վիշտս նորս՝ անլսողութե։ և բանս կոռուութե • խնայեցէք յիս ի բազմա վիշտս • զի շատ են տառապանքն և նէ զուարթք զոր վ քէն կրեմ ի վաստակ աւետարանին ը բազում պատճառաց, ներքոյ և արտաքոյ, ի մարդկանէ և ի դիւաց • ոչ արժան ե ձեզ զայլ ցաւս ի վ յաւելուլ։ կի, չարչարանք տէ, այն վիշտք՝ զոր քն ինքն կրեաց, և մեզ եմող ընուլ զպակասն, (ը կողոս • ա • 24 •) ծանրացել կան ի մարմնի իմում, և յօժարութե տանիմ վս ձերոյ փրկուութե • մի ձերով անխրատութե աշեցուցանէք զայն՝ առանց սփոփանաց, և առանց պաղպ։ կամ ը օգուտիսոսի, տանջանք զոր քս արկանէ յիմ վի տակս նախկին անհաւանուեա և չալածելոյս զկնզեցի, բարդել կանչանձին իմում, և յիրուսի համբերեմ, ը բանին քնի առ անանիա • (գործ • ի • 16 •) * Քանզի ես ցուցից նմա՝ որչափ պարտ իցէ նմա չարչարել վասն անուան իմոյ։ Աղդ՝ եղեի ձեռն քնի միսէ և յիս ի տանջել, դուք ողորմեցարուք։ (Յոբ • ժի • 21։) Ըստ այսմ տեսուե հայրապետիս ողբքումն է բանս • ոչ զի շարժելք ի կռիւ եկեցութե առաքելոյն, հաստատուցին յուղիղ պողոտայն։

Իսկ մնկնիչք յուծոց, և բազումք ի լատինոց լուբբոս խոցեալ փոխանակ սպեաց կի դրոշմի, պէսպէս յարմարին զնմասոսն • իբր զի առ մարդիկ բազմօրինակաբար վարի սովորութե ըս պեաց կի դրոշմադոյ։ Ա՛ պատերազմոզս սպեք վիրաց՝ քաջութե նշանակ են • օրէն էր առ նախնիս դրոշել շանթիւ կի այլով օրինակաւ զծառայս, զստրուկս և զղնուռորս ը նշանի իւրաքանչիւր տեառդ, կի զորագլխաց, կի յորժամ փախստեայք լինէին, և յայլ ժանցանս պարտաւորք։ Ապա ը այսմ նշանակուե օգուտիսոս համարի՝ զը բոլշ կոչել զվիշտն կրելս վս քնի, իբրև նշանակ յանցաւոր ծառայի, ի պատիժ վս առաջնոց յանցանացն։

Այլք ի լատինացւոց բացատրեն • մի և աշխատ առնեք զնս, այլ Հայերէն բուբքիս ի բազմակիսոսած չարչարելոյս վս քնի • ահա սպեք վիրաց զանիցն, դրոշմածք քարանց ի մարմնի իմում տպագել կան • ահդ ցուցցեն ձեզ ուխնէ առաքելքդ զնման նշանակս կրելս վս քնի • որք անբառնալի լծով օրինացն կամին զձեզ ծանրացուցանել առանց խբեանց վշտանալոյ։ Եթէ դաբա ըզդրոշմ թլփատուե ունելով՝ յայն պարծին, և նովիմբ դրոշմատուրել քանան զձեզ, ունէք և ես ի դոյն պարծել • սակայն այժմ յամօթ փոխեցան պարծանքդ • այլ ես ահա ընդդէմ այդպէս անց պարծանօք ցուցանեմ զկնճածս զաւազանացն, զկապանացն և զքարանց • այս իմ նշանք փառաւորք են՝ ճանալել թե ոյր իցեմ ծառայ, և ը որով դրօշակս զնուռորել։ Կամ ը թէոդորետոսյ • մի այլ ևս հակառակուեթէ վշտացուցանէք զնս ի գրել վասն այսոցիկ • փոխանակ թղթոց և պատճառանուեթեց՝ առաջի բանամ ըզ նշանակս վիրաց իմոց • սոքին տայցեն վկայուեթի ճամ՝ զոր քարոզեցի, և ջարչարեցայ, և ունիմ այլևս չարչարել առ ի հաստատել զվարդապետեբս։

Իսկ ասկբերան հայեցուցանելով առ զրպարտանս սուտ վարդապետաց, որք ասէին զպօղոս՝ այլափոխել զվարդապետութիւն ը հաճոյից, առ հրէայս զթլփատութե քարոզելով, և հեթանոսաց զանթլփատութե, այսպէս բացատրե։ Ու պակասին ինձ հաւատոքբ ի ջատագովել զիմ անմեղութե ընդէմ զրահասացդ այդոցիկ • մի վայրաբանութե յարձակեցնչիմ վի • ահա զրոշմածք զանիցն՝ որով մարմին իմ կիսեղ է, և զորս չասեմ ունիմ, այլ ի՛շեմ, իբրև յաղիմանակ պանծալի, և նշան արքունական • հայեացին յիմ վերքս՝ նշանակ քնի, որք ազդոզադոյն քան զբան և զիր հաւատարմացուցանեն զարդարութե իմ՝ ի քարոզել աւետարանին և ոչ զօրէնս • այս խոցուածք՝ վկայք են քնի ծառայութեն, և ոչ մովսեսի • Եթէ առ երկիւղի մարդկան զայլևայլ ի զոս վարէի ը չահելոյ լսողացն, մարմին իմ անվէր մնայր և անսալի իբրև զվարդապետացդ այդոցիկ • զնմոնէր զիարդ անարի ամբաստանիցկ և մատնիչ, յորժամ ի մարտ դարձէ, արիւնաշաղախս ցուցանիցկ զմարմինն,

և լի խոցուածովք ։

Ա յս ամ իմաստք վայելչապես յարմարին ՚ի դիտաւորութիւն առաքելոյն, որ կամի իւրովք վշտօք ամաչեցուցանել զանհաւատսն, և խայտառակել զարատխօսս ։ Ո՛չ դժուարին էր ամենապարզև Հարտարութիւն պողոսի՝ ՚ի մուխ ածել զանթանի պարսիկսն զայնչափ իմաստս, զոր բազում քննողաց մեծք հազիւ նըշմարել կարիցեն, եթէ և այն արժանապէս ։ Յայտ բանի ոչ յիշեն այլ միայն զվիկնութիւնն՝ որ ՚ի հերձմունսն, և այլոց ոմանց, եթէ առաքեալն ակնարկէ զվիշտս կապանացն՝ որ ՚ի հռովմ։ Տե՛ս վա՛ս այսր ՚ի նախադրութիւն թղթոյս ։

18. Շ նորհս քո ի քէզ յոյս ունի ընդ ոփոյթ հերձմունքն։ Ամէն ։

Զսերմանս վարդապետութեան՝ աղօթիւք առ ած առդանէ, որք ըստ ոսկեբերանին կրկին պարիսպք են ՚ի պահպանութիւն աշակերտելոցն։ առանց օժանդակութեան շնորհացն քոյ՝ ոչ բանք իւր, և ոչ բազմավէք մարմինն արդիւնացուցանել կարէին զպատուղ բարեացն ։ Ընդրկ քո հերոյ յոյ։ ոչ օրհնութիւն մոմնեսի, ոչ նախանձ օրինաց նորա, այլ պարզեաք հրամանաց քոյ, զորութիւն նր և խնամք ի ջնջեն և պահեսցին ընդ ոփոյթ հերոյն, ած ըստ ձեզ, ոսկ դնի յայլ թուղթս։ խակ ասո ըստ ոգւոյ ասէ՝ ըստ ոսկեբերա նին, առ ՚ի հրաժարեցուցանել զնա ՚ի մարմնականաց։ զի ոսկ ընդունելութիւն հոգւոյն ոչ՝ հաւատովքն վճարեցաւ և ոչ օրինօք, նդունիկ պահպանութիւնն ՚ի շնորհաց լինի՝ և ոչ ՚ի թլփատութիւն ։ Կամ ըստ հերձնիմոսի, ոչ ըստ մարմնոյ ասէ՝ այլ ըստ հոգւոյն։ զի հոգևորք եղեալք, ոչ ևս են մարմին։ Անոցիկ միայն բաշխեսցին այս շնորհք, որք զհոգևոր օրէնս խնդրեն՝ և ոչ զմարմնական։ ուստի և եբէոբ են, հաւատացեալք և հարազատք։

որոց անկ իակ է ասել Ամէն։

Կատարեցան ատանօր բանք ածարկել վարդապետիս մերոյ առ գաղատացիս, այլ ոչ եթէ այսու լռեաց։ վա՛ զի զոր յայնժամ առ նա, այժմ առ համօրէն եկեղեցիս դուէ բարձրաձայն։ յամենեցունց պահանջէ, և վա՛ ամենեցուն հայցէ շնորհս՝ զնալ մեզ արժանի հոգևոր օրինացս մեռելութիւն մարմնական ախտից։ Եթէ յաւնիդրութիւն ատացէ լոյս յորդորեր զգաստացիս չարչարանօք մարմնոյ իւրոյ՝ որ վա՛ քեզ, մեզ ՚ի վա՛ այսր և զանեծառամ պատկան ցուցանէ յերկինս՝ որք չարչարանօքն կազմեցան։ Արիացուք և մեք շնորհօքն քոնի լինել մահակից պօղոսի, զի և պատկակից դմեզ յերկինս ունիցի յամենայն ժամ։

Յայտարարութիւն կատարածի Թղթոյս, Ա՛ գաղատացւոց գրեցա՛ ՚ի հռովմ, քննել ՚ի Նախադրութիւնն ։

Ի ԹՈՒՂԹՆ
ԸՍ ԱՓԼՍՄԱՅՍ
ՆԱԽԱԴՊՈՒԹԻՒՆ.

ՅՈՎՆ ԱԿՆԿԱՆՅՍ ՈՐՔ ՅԱ-
ռանձինն ասիա , գլխաւոր և նախապատիւ էր եփեսաց-
ւոյն ժողովարան , (Յայտն. ա. 4. 11.) ըստ աշխարհա-
կան կարգի և Ա՝այրաքաղաք անուանեալ այնր գաւա-
ռն , ակամաւոր և բազմամարդ ի հնումն , վաճառաշատ
սակս ծովահայեացն լինելոյ ի վէր յոմիական ծովու , ի մեւս կո-
ւստորայ գետոյն , բնակուբ զանազան ազգաց՝ հեթանոսաց և հրեից
պայծառացեալ ի չինուի և ի բաղաքական ամենաճոխութի : Ո անուն
ընկալաւ ըս հերակլիդեայ՝ ի յունականէն եկեալ , այն է՝ թռղումն
կի՛ առչուն . իբր զի հերքելոյս գիւցազն զայն տեղի եղող ի ձեռս
ամազոնանաց , որք կառուցեալ էին զնոյն՝ քառասուն ամաբ յետ առ-
ման տրոյադայ : Կ՚ասէ ըս պաւսանիայ՝ (գիրբ է .) այսպէս կոչեցաւ
յեփեսոսէ ուսումնի՝ որդի կարծեցելոյ մեռանակաց գետոյն կախաս-
բայ : Վտիտխութիւնբ ժամանակաց ոչ զայլ ինչ թողին ի յիշատակ կե-
տին գաղուց՝ բայց զանունն եւեթ , և զընակութիւն չնամանին :
Հեթանոսական պաշտամունք եփեսացոց ի պատիճ բարձրացուցին
զարտեմիա՝ այն է տիանա , դուստր առասպելիբ գիոսի , որ և ի պատ-
մութիւն գործոցն (ժԹ. 35.) կոչի ըս յունին՝ դիոպեթէս , իւր զաւակին
դիոսէ , երկնաւորեակ ծնեալ ըս ապողոնի : Սա ածուխի կարծեցեալ
անստուեց , բազմասոխն անուանադրեցաւ և նկարագրեցաւ յոր-
ձանս իւր , ասէս ստնտու լինելոյ համօրէն գազանաց և կենդանեաց :
Ա՝եփեսեան կանգնեալ յանուն արտեմիայ՝ հռչակելի արար զեփե-
սոս ըս ամ՝ ասիա . այլ երոստրատոս ոմն կամեցեալ զյիշ նմին անմա-
հացուցանել իւր անուն , ի հուր գտեաց զայն՝ ի գիշերին՝ յորում
ծնաւ մեծն աղեքսանդր . թէպէտ եփեսացիք անհնարինս զայրացեր
ըս անարդանս ածուհոյ իւրեանց , հնարեցան անանուն թողուլ յաշ-
խարհի զայրն մերկնադիծ , զոր և ոսկեբերան յիշատակէ : Այնա
այնր փոխան միոյն բազումն կանգնեցին ի բաղաքին տաճարս՝ ի հաշ-
տութիւն անարգեցելոյ ածուհւոյն , մինչև զբաղաքն ողջոյն մերկնա-
զարդս արտեմիայ կոչել պանծանօք : (Գործ. ԺԹ. 35.) Գիւթեալ
կան արուեստից յաձախութիւն և ուսումն՝ որ ծնունդբ են կռամոլա-
կան պաշտամանց , այնպէս զօրացեալ բռնանայր ի բաղաքին , մինչև
ի հաւատալ բազմաց ի նոցանէ քարոզուբ մերոյ Պօղոսի , կախաղ

գասարացն մատեանք այրեցեալք ՚ի հուր՝ թէպէտ և ածիւն սակաւ
Թողուն յայրեցածին , այլ ըստ մեծագնումէն կուտեցին յիսուն հազարս
արծաթոյ ։ (ԺԹ. 19։) Այսպէս անտանօղ յիւրաքանչիւր գարս
արք անուանիք՝ իշխանութիւք , և փիլոսոփայական հանճարով . յորոց
պարմենիդէս , զենոն , պղեմագորաս , հերակղիտոս , դեմոկրիտոս . և
մինչ ՚ի ժամանակս ոսկեբերանին՝ կաճառք իմաստասիրաց փայլէին
անտանօղ ։ Այսքա , և աշակերտք իւրեանց բազմացուցին աղանդս անա-
պժամս մարդոյ՝ այլ արժանիս միայն անտառաճիւն վայրագաց . մինչ
զի արտաքոյ հնութիւ պատուականս համարել զայլ ամ գարշութիս ,
և գործել անխտրաբար . որով քաղաքն համբաւատուներ փոխեցաւ յան-
տառ չարութիւց ազգ ազգաց , իբր այնոցիկ՝ որք սեռալք էին կա-
թամբ ըստ ուղղոյն անտառաց ։

Այսմանէրկն Պօղոս յառաջին ամն քարոզութիւ իւրոյ առ հեթանոսս՝
ցանկալեր իբրև այլ ումն որիվեռս հոգևնութիւ՝ դիմել յասիական կող-
մանս , բնաւ լացուցանել զնա աւետարանական նուաղագործութիւն յա-
նանամիս ուսմանց անտի ՚ի քանաւոր ածգիտուն . այլ ոչ թողացոյց
յայնժամ վերին յառաջգիտուն ։ (Գործ. ԺԶ. 6։) Եթէ այսր իբրև
յամի 54 , առաջին անգամ յայոզևաց նմա մտանել յեփեսոս՝ ընդ
ակիւղայ և պրիսկայ , և աւետարանել առ ժողովուրդն հրէից . բայց
և ոչ յայնժամ կամք եղեն նմ՝ յամել նմա անտանօղ բազում ժամս
նախ , թէպէտ և ազաչեցեալ լիներ ՚ի նոցանէ ։ (Գործ. 19 . 20 . 21 ։)
Այսկրկրդ անգամ դարձ արարեալ անդր իբրև չէր 54 ամին , և գտեալ
աշակերտս երկոտասան ՚ի մկրտութիւն յովհաննու ևեթ լուսաչեալս ,
առանց գիտելոյ՝ թէ հոգի ընդ գուցէ , ուստոյ նոյ գՀաւատաս քոյ , և
գմկրտուի յանուն նոր . ուր և զամիսս երիս համարձակեալ քարոզեր ՚ի
ժողովուրդն հրէից . այլ ՚ի խստանալ անհաւանիցն՝ որոշեաց ՚ի նոցանէ
գՀաւատացեալսն . և զերկամ ամի լսելի արար ամ բնակչացն ասիացւոց
հրէից և հեթանոսաց զբան աւետարանին , կազմեալ անտանօղ ժո-
ղովուրդ բազում ՚ուն ՚ի մէջ բազմութապատիկ հակառակութեանց . որով
ոչ մի հեռանք արտ մեայ ևեթ՝ այլ պատատունք նորա համբոյն ՚ի քակ-
տուին գնային ընդ ամ ասիա . մինչև ազմուկ քաղաքաժողով ամբոխին
դեմետրեայ մեհենագործի ստիպեաց զառաքեալն մեհինիլ անտի ՚ի
մակեդոնիա . ոչ զայս ամ կարգաւ պատմաբանիւ զուիաս ՚ի գործս .
(ԺԹ. ի.) և յիշատակէ ինքնին առաքեալ առ կորնթացիս . զորս և
մեք քննեցաք ընդ կարի ։ (՚ա. կոր. Ժ՚գ. 8։ ընդ. կոր. ՚ա. 8։)

Այսոցիկ այսպէս եղելոց , ոչ և այլ անձամբ գնաց առաքեալս յե-
փեսոս . այլ ՚ի վերջին ուղևորուն իւրում յերեղէմ , անցեալ առ երիե-
սեաւ , և գադաբեալ ՚ի մելիտոն , անդր կոչեաց զերիցուսն եփեսաց-
ւոց . առանձեալ նոյն զյեռին զիւր գառաքելական առեղնախօսութիւնն
և զկրաժարումն ։ (ի. 16 ։)

Յաղագս երկրորդ քարոզութիւն առաքելոյն յայնոսիկ հոգմանս՝ որպս
զուկաս ասէ տեւեալ զերկամ ամի , կիաղամն երկուս , նոյնպէս ՚ի խօսն
առաքելոյն առ եփեսացի երիցունս՝ հայ թարգմանուին սոյնպաւոր
գրի՝ զերկեամ ամի ։ Այլոց աստ յոյնն և այլ թարգմանք ընթեռնուն՝
պէտ , կիզերկի ս ամս . և կասկածելի է գուցէ՝ վրիպակաւ գրչի մը-

տէ

տէրէ՛ն Հայ օրհնակ՝ ՚ի ջրէեամ։ ՚Ի միաբանել զերկոսին ընթերցուածս՝ ոմանք ասեն , Թէ ղուկաս ՚ի մի գումարէ զբովանդակ ժամանակս քարոզութեն յառաջ և զկնի . և Հաւաքէ ըստ ամենն երկուս ամս ։ ՚Ուստ առաքեալն երիս ամս ասէ՝ ոչ ամբողջս , այլ զի եղև ընդ միջոց երից ամաց , յո՛ սկսեալ ՚ի 54 ամէն , և վճարեալ ՚ի 56 ամին ։ ՚Այլք լաւ ևս ասեն , ղուկաս զժամանակ յետին քարոզութեն ևեթ համարէ՝ յետ օրոշելոյն զաշակերտսն ՚ի Տրէից անտի , Թողեալ զբուսաբոյ զերիս ամիսն՝ յորս առհրէայս միայն քարոզեաց , այլև զժամանակ ու ռաջնոյ քարոզութեն . և զայս ցուցանէ կալգ բանիցն . (ԺԹ. 9. 10։) ՚Ասյց առաքեալն՝ զառաջինն և զվերջինսն ընդ մի համար եդեալ , կոչէ երիս ամս . և այսմ յայտնի ապացոյց է ասէն անտանօր· (ի. 18.) * ՚Ուք ձեզն գիտէք յօրէ յառաջնմէ յորմէ եկի յասիայ , որպես ըստ ձեզ զամ ժամանակս եղէ ։ ‖

Ոմանք յառաջնոյն կարծիս կալան , յորմհանոնէ աւետարանչի եղեալ առաջին քարոզ եփեսացւոց նախ քան զպօղոս ։ Ոակայն պատմութի գործոյն ոչ արդարացուցանէ զայդ , ուր յերկրորդ քարոզութենն պօղոս սակաւ հաւատացեալքն ՚ի Տրէից զկնաւութի քան ոչ գիտէին տակաւին ։ ՚Այլ հասարակաց հաւանութէ ըստնէլի է՝ Թէ նախկին հիմնարկու եփեսոսի եկաց պօղոս , և նա տանէր խնամ տեսչուն նմի , ոյր և զտիմոթէոս եթող անդր փոխան իւր ։ (ա. տիմ. ա · 3 ·) իսկ յովհաննէս աւետարանիչ յետոյ ուրեմն գնաց և զառա քեաց անդր · զոր և յայտնապէս ասէ՝ ՚ի ներսոս ։ (գիրք ՚ի · ընդեմ հերձուածոց . գլ · ՚ի ։)

՚Այս ամ՛ պատմողական տեղեկութիք ամենիկայնէլի գոլով առ մեզ նագիրս , խնդիր բազում է յաղագս Թղթոյն՝ Երբ արդեօք գրեցաւ , առ ո՞ր , և ուստի՞ ։

Ո՞ժամանակ գրութէն՝ ոմանք ՚ի նախնեաց ըստ յիշատակելոյ Թէոդորէտոսի՝ համարեցան յառաջ քան զբովդէ նըն յեփեսոս , և մինչ չև տեսեալ զնո · ըստ այսմ կարծեաց խօսի և Հայ նախնդրութի Թղթոյս ։ Պատճառս առնուին զասացեալն ՚ի ա · 15 · * ‖ ՚Ես այսորիկ և ես իբրև լսէալ զՀաւատսն ձեր՝ որ ՚ի ձեր յս , և զսէրն որ ըստ ամ՛ սբս , ոչ դադարեմ ՚ի գոհանալոյ , ‖ ևն ։ ՚Այլ և զոր զկնի ասէ · (՚ի · 2 ·) * Ովերևս լսէիք իցէ ձեր զտնտեսութի շնորհացն այ , որ տուեալ էն ինձ ՚ի ձեզ ։ ‖ ՚Ւս ահա այսոքիկ բանք նման են գրեցելոյն առ Հռով մայեցիս՝ զոր մարթիով չէր տեսեալ ։ (ա · 9 · 10 · 11 ։ ԺԸ · 15 ։) ՚Այլ զի զկապանս իւր յերուսաղէմ առաքեալ յայտնի Թղթի , (՚ի · 1 ՚ի · 20·) գտիլ կարծեացդ ոչ զայն կապանս իմանալին՝ որ ՚ի Հռոմ , այլ յայլում քաղաքի յառաջագոյն Հանդիպէիլ· որ ոչ պակասէին նման ըստ իւրումն ասելոյ առ երիցունսն · (գործ , ի · 23 ·) կիմ այլաբանութէ մեկնելոյ զկապանս մարմնական կենաց ։

Ոակայն յայտ կողմանց անքննին և չհաւանելի դատին այդ կարծիք , յանդիմանեալ ՚ի նոցունց իսկ յառաջ բերեալ բանից , անջըպետութէն մեծ գոլով ըստ եփեսացիս և ըստ Հռովմայեցիս ։ ՚Ւ սոսա կանխաւ իսկ Հաստատէլ էր եկեղեցին քան · բայց եփեսացիք՝ որք յառաջ քան զաւետարանել պօղոսի սակաւաւորք ոմանք էին , և անտրբք նաև

կոչման հոգւոյն սրբի, զիաղդ հաչակել կարացին յունին այլոց ազգաց ասասն ի քո, և զերն առ ամ հաւատացեալս։ Ա՚ն որոյ ոչ այն են հարազատ իմաստք բանիցդ. այլ գովելի՛ երիցատակութիւն է հաւատոցն՝ զոր ի պողոսէ ընկալան, և պահէին. և վկայս զնա կոչէ իւրաքանչիւր առաքելութիւնն առ հեթանոսս, զոր լուեալ էին եփեսացիք. ոչ և յիւրաքանչիւր տեղիս բանիցն ունելիք տեսանել։ Ա՚յնպէս ի բազմադակ ընթացս Թղթոյս Թէոմ և յայտնի բառիւք չասէ տեսեալ զնա և քարոզեալ, տակաւին առանց երկբայութեան տալ խնդալ զայն, մի գի մեծամեծ խորհրդոց հաւատոյ յայտարարութիւնքն զորս բացաւ յայտ նոյ, մնորամանն կամաւք քրիստոնէական ածպարտութիւն չիշատակութիւն անցեալ հեթանոսական անգիտութիւնն նոյ, այլ ասէ՝ Հանդերձ, անշուշտ վկայէն՝ թէ արդէն հաստատեալ էր ի սէջ նոյ եկեղեցիս քոյ. և յումեքէ արգելօք, բայց եթէ, ի պողոսէ՝ ըստ պատմութեանն զոր ասէ։ Ա՚ստէպ, ոչ փորր հաւատոյ թէ այն է, զի ի կատարածին ասէ՝ առաքել յեփեսոս զոհս քիկոս պաշտօնեայ, զի տեղեակս արասցէ զնոսա անցեալն պողոսի, և միխեայ լինելոյ։ Ա՚ն զի՞նչ հոգ էին եփեսացւոց զայն նմ գիտելոյ, եթէ արդարև ոչ տեսեալ և կենդանագրեալ էին ըստ միմեանս։

Ա՚ման որոյ ինայ ասել հաւատոյ, թէ յետ քարոզութենն յեփեսոս գրեաց առ նոն առաքեալն, և յումեքէ ևս՝ զկնի վերջին գնալոյն յերկիմ։ Ա՚ն զի յայտնի՛ ուղևորութե՛ն ի թոսել ըստ ըստ երիցանցն եփեսոսի ի միլետոս, ոչ զայլ ինչ յիշեցուցանել նոյ, բայց միայն զբերքարանայ քարոզութենն. և անմարթե էր լռել զգրովք ևս հաստատելն, եթէ այն ինչ առաքեալ էր գիտելոյ։ Ա՚ս յայտնապէս ինայ իմաստասիրել, թէ կրկեր է թղթոյն քան զերկու կողմնացիսն, և քան զհռոմայեցին, ոչ ի Ա՚խաղուքէ նոյ տեսանել։

Ա՚յդ՝ քանզի ի կապանս գոլով առաքելոյն՝ գրեցաւ թուղթս, իսկ գրելով՝ յորում ժամանակի, և ի տեղւոջ։ Ա՚նդրեասկան կարծիք եղեն առ նահիմեհս ասել, թէ ի հռոմայ կապանացն առաքեալ ի ձեռն տիւքիկոսի. և զայս այժմանացուցանեն ի կատարած թղթոյս օրինակք յունաց, հայոց, ասորւոց, և արաբացւոց։ Ա՚ս զի կրկին անգամ կապեցաւ առաքեալն ի հռոմ, յառաջնումն միայնակ յհօթնեղբորդ ամի ներոնի, և յերկրորդումն ընդ պետրոսի յերկուասանեղբորդ ամի նորին կայսեր, յորում և նահատակեցաւ, տէրունեան գլխովնս զայս ընտրէ, (ի մեկն. գլ. ի. ։) յորժամ մարտիրոսացաւ ասէ. և ընդ այսմ գրութիւն թղթոյս լինի ըստ յամին 65։ Ա՚ս յայս կարծիս յօժարեցան եւսեբիոս, դիոն լուծիանա, և այլք։ Ա՚այլ թէոդոր բերասս, կրատիոս, և այլք՝ յառաջին կապանն ասեն գրեալ. իբր զի ի թղթիս ոչ մեքանայ ցուցանի զխնդան իւր. այլ առցուկ և զնիւ սայիան՝ հայցել զի իւր զօրութենէ յոյ առ. ի հռչակել զաւետարանն։ (ջ. ։) Ա՚յլև զիւ քիկոս նոյնիս օրինակաւ լինի, և յանձն առնէ գոհս թէ, սրամ և առ կողոսացիս. (ջ. ։) և զնոյսս է՝ թղթոյն առ կողոսացիս գրեալ յառաջին կապանն՝ որ ի հռոմ. (տես ի նախադրութենէ նոյ.) ասէ և զայս առ եփեսացիս՝ յայնժամ երևի գրեալ։ Ա՚նդ այս կարծիս հաւանեալ կալմէթայ, ժամանակ գրե-

թէն

թէն գեհ առտ գամն 62 . Թէպէտ ի հասարակաժողովսն մեհեա-
թէն եղ ըս առաջին կարծեաց գամն 65 ։

Ի ստ ասացեալսդ՝ միաբանութիւք բազմաց հաստատի , թէ ի հռով-
մայ գրեցաւ Թուղթս յամին իբր 62, կամ 65։ Իսկ ինդրեացն՝ զինքդ
ի հռոմայ լինել յայտ իցէ, երկու ինչ բերին յապացոյց, ըս կապան
քին , և տիւբիկոս . և չիք այլ նշանակ՝ ոչ յողջոյնսն , և ոչ յայլ
բանս . ոչ ըս հակառակի գոն բազում նշանք յառաջագոյնս . զի ըս
տիւբիկոսն ընկերացեալ ասի մեհեսմոս ծառայ փիլիմոնի, որ ի հռոմ
հաստատ ի քս . իսկ ողջոյն ի բազում պարսց՝ որք գերեկից կամ
ուղեկից էին պօղոսի ի հռոմ , արիստարքոս , ղուկաս , և այլք ։
Յայց յառաջագոյնս ոչ գոլով այսոցիկ նշանակ, տարակուսելի թուի
գուցէ խնայելն կապանացն որ յերկիմ և ի կեսարիա՝ իբր երեքամեայ
ժամանակաւ . և զի յայնմ ուղևորութէն ձանապարհակից էր պօղոսի
նա ինքն տիւբիկոս՝ ասիացի գոլով և ինքն . ոչ յանուանէ յիշատակի
ի գործս ։ (ի . 4 ։) Ո՞ն որդ ոչինչ ընդիմէ կարծել թէ ի կեսա-
րիոյ կապանն զրեցաւ Թուղթս յամին իբր 59 , ըս ալափիտեայ , կամ
60 ըս թերևնեայ . մի զի ըս հաւանականագոյն հաշուի պօղոս ի
հռոմ առաքեցաւ յամին 61 ։

Ա. եփեսացիս լինել յայր Թղթոյ՝ հասարակաց աւանդութիւն և
յեկեղեցւոջ . զոմն ասէ տերտուղիանոս , թէ յերկրայս արևմտից
մարկիան՝ պնդելով առ լաւոդիկեացիս գրեալ , և ոչ առ եփեսացիս . և
զայսմանէ խնայեալ զասացեալն ի կողոսաց . (գ . 16 .) * Ա. զառ. ի
լաւոդիկեացւոցն՝ զի և դուք ընթերցուցք ։ Աստի կրձատեալ զա-
նուն եփեսոսի՝ որ ի սկզբան Թղթոյս , «ընդ որ են յԵփեսոս , ընդ-
նայր , «ընդ որ են ։ (Տերտուղ . ընդդմմարկ . գիրք ե . գլ . ժա . ժէ .)
Ա. յասիսի ընթերցուածն՝ տարածեցաւ առն նաև յօրինակս լինել ուղ-
ղափառաց ըս յիշելոյ մեծին բասղի, ոչ և յայլս եղեալ կայր անուն
լաւոդիկեացւոց . այլ յաղագս այսր ի բուն տեղի մեհեսեն ընթա-
նալ արժան է ։ Իսկ եպիփան (հերձ . խէ . գլ . թ) ասէ զմարկիոնի՝
երկուս Թուղթս ձանալել , զմի առ եփեսացիս , և զայլ առ լաւոդի-
կեացիս , յորմէ բերէ և զասացուածն ինչ . սակայն է բանն գրեալ ցե-
փեսացւոց Թղթին . է . 5 . 6 ։

Ի վէր այսոցիսի վկայութեանց առաջնոցն՝ քննութէն արարեալ ցե-
ոին մեհնչաց , հաւանական համարի կրտոիս , թէ լեալ իցէ այլ
Թուղթ առ լաւոդիկեացիս՝ նման եփեսացւոցն. և զայն խնայեալ մար-
կիոն՝ հաստատեալ յաւանդութէն եկեղեցւոյն լաւոդիկեայ ։ Օ ի որ
փոյթ էր ասէ՝ մարկիոնի , թէ առ այս՝ կիմ առ այն եկեղեցի գրեալ
իցէ ։ Այլ ուսերիոս խորհի, թէ այս Թուղթ գրեալ էր ըս հանրական
առ եկեղեցին ասիական՝ առանց գնելոյ զանուն մասնաւոր . և զի
եփեսոս էր մայրաքաղաք , ի բազում օրինակս մուծաւ անուն նորա .
և ոչ էն զարմանք՝ թէ առ մեծին բարսղիւ առանց անուանն ընթեռ-
նուին , կիմ լաւոդիկեացիք անձանց սեպհականել կամ ինն . յորմէ և մար-
կիոն գնոյն պնդեալ հաստատէր ։ Այս ամ գՀնարս հանձարոյ քննո-
զաց յայտ առնեն , հաւանութ ինչ տալով կերպարանս . սակայն հաս-
տատուն կայ բազմացն աւանդութէն, վկայեալ նաև ի սրբոյն եփռաեմ

ասէ

ասէ՝ ի Թղթին առ Եփեսացիս , զի ասէ՝ Թէ առաքեաւն Իւրոմէ Թըղ-
թով դովէլիս եղոյց զՏաւատացեալս Եփեսոսի ։

Ա՝տաւգեաւ՝ ի պատճառս գրելոյ Թղթոյս , ինքնին առաքեալ նա-
խագուշակեաց զնոյն առ երիցունս Եփեսոսի , յասելն՝ յետ իմոյ մեկ-
նելոյ գայցեն արտաքուստ գայլք յափշտակօղք , և՝ ինեքեաց յընտա-
նեաց անտի յարիցեն արք խորհրդակորոյսք , Թիւրախօսք , խոտո-
րեցուցիչք աշակերտաց ։ (Կոտծ . ԺԹ . 29 . 30 ։) Յայտնեցան արդ-
արև գայլքն գնոստիկեանք , որոց վարդապետութիւն խառն՝ ի
հրեական և՝ ի փիլիսոփայական աղանդոց , և վարք նոյ այնդակք ,
բազում ինչ հակառակ ողջամիտ Տաւատոյ՝ ինեքեան մուծանել ջա-
նային առ նորաստաւատ Եփեսացիս ։ Յառաջմէ իսկ զգուշացաւ այսմ
արհաւն Տովիճն պօղոս , Թողեալ անտանօր պահապան զոիմնեթէոս ,
զի խրատեսցէ չլինել օտարուսմունս , և չՀայել յառասպելս և՝ ի տոհ-
մնեթիւս անչափս՝ ըստ հրեական և հեթանոսական ունայնութեց ։
(ա. տիմ: ա. 3. 4. 6. 7 ։) ուր և՝ ի կատարածին յայտ առնէ զարձէլ
զխոտորումն ոմանց՝ ի նորոգաձայն բանս ։ (գ. 20.) Իսկ յետ այնր յերկ-
կրդում Թղթի (ա . 25.) յանուանէ, իսկ ծանուցանէ՝ Թէ մերկնեցան
՝ի միջ ամենեքին՝ որ ելին յասիա , որոց սակի են փիգելոս և հերմո-
գենէս ։ Այնր իբր Տարկ եղև առաքելոյն՝ փոխան ոտիցն կապելոց՝ ի
գործ արկանել զձեռն արձակս զգուշական գրովք . նպաստակ առա-
ջի եդեալ ոչ միայն զՀրէական ուսմունս ունայնացուցանել , այլև զՀե-
թանոսական ցուրա և անարժան առասպելս , զկախարդութեց , զմոա-
ցածին պաշտամանց , զերկրաբարշ օրինաց ։ Յիշեցուցանէ զառաջին
վճռակ հեթանոսութեն՝ ողջմտելի խոտարար մնծեալ . և նովին Տակա-
ռակ զՏաւատոյ քոի լուսաւորութեին ուսանել ըստ խորհրդոյն այ ,
զի գիտացեն՝ ուստի յո վերամբարձան անՏամեմատ գերազանցու-
թիւ , որով և յանկմանէ զգուշացին ։

Երկու մնասունք են Թղթոյս . առաջին՝ վարդապետական , յառաջ
բերելով զգերազանց խորհուրդս ՋորՏոյն այ՝ ի յաւիտենից բարե-
բարութիւն սահմանեալ , և յայտնեալ՝ ի վախճան ժամանակաց քոիս .
յորում և զընտրութիւ և զկոչմանէ իւրաքանչիւրոց , զերի պարգևու-
թիւն , զիշխանութիւ քոի յերկինս և յերկրի , և՝ ի վեր ամ դիւականն զո-
րութիւց , այլովքն Տանդերձ ։ (գլ. ա. ի. ե.) Երկրորդ մասն՝ խրա-
տական է , ինախկի ասացելոյն իմաստասիրելով պատուէրս և կա-
նոնս բռնադակ քրիստոնէական ճշդապաշտուի ։ Այնով բանիւ ասել ,
Տամառօտ է Թուղթս՝ առ այլոցն Համեմատուի , բայց Տամառօտիչ
բռնադակ ուսմանց քոական Տաւատոցն . յորմէ ճշդաբանն Տաւաքել
կարող է զամՏնդրտուի , և քրիստոնէայն գամ վարս ճշդաՏաձոյս ի
իւրաքանչիւր կարգի ։ Ուր յայտ յիմն՝ եԹէ՝ ի վարդապետականս , և
եԹէ՝ ի խրատականս՝ կարի նմանուի ունի այս Թուղթ ի այմ՝ որ առ
կողոսացիս . յորմէ առաւել կարծիս ընկալան ոմանք՝ երկուցն և՛
գրեալ՝ ի միում ժամանակի՝ ի Հռոմայ ։

Ձեզանակ Ձառիցն ոչ վիճաբանական է՝ իբրև զՀռոմայեցին կամ
զկորնթացին կամ զգաղատացին , այլ մերկնական՝ և ազգաբարօղ ի-
րաքանչիւր վարդապետուէ , առանց յերկար ցուցմանց կի կշռաՏաչ

նայ առ Հակառակամարտս , առաւել զգեղ նախապահեստ մատուցանելով նոցա , քան կախճեցուցիչ և սաստիկ ։ Ա՞ զի որպէս տեսաք նել է ի կարգէ բանիցն , ոչ դեռ ապահանեալ էին միտք եփեսացւոց յօտարոտի ուսմանց , այլ անարատ ունէին զընկալեալ հաւատս . և հերձմունս վայելուչ էին ասէ ի յառաջաբանի ։ ո գրոցն , թէ զոր օրէն նակ սիրելին յովհաննէս ի ծերունական լանջացն խնամանացաւ , նոյնպէս եփեսացիք զպարանոցաւ պօղոսի փարելով արտասուհաճառն համբուրիւ , յայտ արարին զնորայն ունել գիտութիւն անխոտորելի ։ Ապա՝ խոստովանին նոքին իսկ ոսկեբերան , և հերձմունս ի բազում տեղիս , և այլ մեկնիչք առհասարակ , թէ առաւել դժուարաթարգմանելի է թուղթս՝ քան զգաղատս ի թղթոց առաքելոյն . լի է՝ ասէ ոսկեբերան՝ խնամոտիւք և վարդապետութիւք . և ոչ առ մի եկեղեցի զայնչափ գաղտնի խորհուրդս և ծածկապէս յայտնեաց՝ ասէ հերձնիմոս . մանաւանդ չէն զարմանք ասէ՝ եթէ ի բացայայտ ելն յառնցից ։ Ա՛ի ջին ը այլ թուղթս կարգեալ է և դասիւ , և խնամոտիւք . իբր ոչ եթէ յետ առաքելոցն կալով մեծագոյն քան զվերջինսն իցէ . այլ որպ սիրտ կենդանւոյ ի միջոցին կայ , այնպէս և այս մեծութիւքն և խորին խնդրովք շուրջ պատեալ . զայսոսիկ հերձնիմոս ։ Ա՛ը և ազգ առնէ՝ հաւաքել զնւբ մեկնուն յերից մատենից որոգմնեալ , այլև յապողնէ նալ , և ի դիզիմոսէ , յաւելեալ և զնւբ քննութիւն և զկարծիս ։ Պատճառք դժուարապատում լինելոյ թղթոցս՝ ոչ միայն են յառնք խոնք և գերազանցութիւք գաղտնի խորհրդոց , որք և ի հռոմայեցին ոչ փոքր գոանկին , այլև ոճ՝ ասացուածոցն . զի հելլենականն մեծին է բազմատուրք և սաստիկ . հատուածք բանիցն առատ և բազմաբառ , երկայնաձիգ առնելով զպարբերութիւն . այլ և այլ խնամոք ը միմեանս յերկրեալ շարին՝ առանց յայտնի կապակցութ . ի ծանօթ ինչ բանս՝ յանկարծ ը մէջ արկանէ զնոր կի զդժուարիմանց ուսուին ։ Ա՛ւ ահա այս ամ՝ , որք պատուղք են առատաբուղխ զեղման պօղոսեան հոգւոյն , իբրև գետս անհնդարտս յորովայնէ մեռացն խաղացուցանելով , ասն մեզ պատճառս առաւելագոյն փութոյ աղօթից , մեռագիւթ և զգուշական աչխատութիւն՝ իսկ ընթերցողաց անմոռ զադիրս զմեզ առնելոյ՝ եթէ ուրեք մեք ժամանիցիմք ի մեկնել , կի ինքեանք յիմանալ ։ Ա՛ւ կինք բանիս , առ ի քաջ հաւատ լինել մեռաց պօղոսի , հարկ է՝ զի կամ ինքն նին մեկնեսցէ , և կամ զմեզ արասցէ այլ ոմն պօղոս ։ Ա՛զդ՝ սկիզբն արասցուք նորին օրհնութիւն ։

ՄԱՆԿՈՒԹՒՒՆ ԹՂԹՈՑՆ ԱՌ ԵՓԵՍԱՑԻՍ

ԳԼՈՒԽ ԱՌ ԱՋԻՆ։

ՊԱՕՂՈՍ Առաքեալ յԱստուծոյ՝ ոչ յմարդկանէ, եւ ոչ ի միջնորդութենէ մարդոյ, այլ ի Յիսուսէ Քրիստոսէ, եւ ի Հարցն մերոյ Աստուծոյ, որ յարոյց զնա ի մեռելոց։ 2· Եւ ամենայն եղբարքն որ ընդ իս են, եկեղեցեաց Գաղատացւոց։ 3· Շնորհք ձեզ եւ խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ մերմէ, եւ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ 4· Որ ետ զանձն իւր վասն մերոց մեղաց, զի հանիցէ զմեզ ի չարեացս յայսմ ներկայումս յաշխարհի, ըստ կամաց Աստուծոյ եւ Հաւր մերոյ։ 5· Որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։ 6· Զարմանամ եթէ այսպէս վաղվաղակի դարձուցանէք զձեզ ի փոխանակ շնորհացն Քրիստոսի յայլ աւետարան, 7· զոր ոչ է այլ, բայց կան ոմանք որ խռովեն զձեզ, եւ կամին դարձուցանել զաւետարանն Քրիստոսի։ 8· Եւ թէ եւ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանիցէ ձեզ զոր ոչ աւետարանեցաք ձեզ, նզովեալ իցէ։ 9· Որպէս ասացաք յառաջագոյն, եւ այժմ կրկին ասեմ, եթէ ոք աւետարանիցէ ձեզ զոր ընկալարուք, նզովեալ իցէ։ 10· Զի արդեօք զմարդիկ համարիմ հաճեցուցանել, եթէ զԱստուած։ Կամ խնդրեմ զի մարդկանց հաճոյ եղէց, եթէ մարդկանց հաճոյ իսկ էի, Քրիստոսի ծառայ ոչ էի։ 11· Զի յայտնի առնեմ ձեզ, եղբարք, զաւետարանն զոր աւետարանեցաք ձեզ, զի ոչ է մարդկային։ 12· Զի ոչ ես ընկալայ զայն ի մարդկանէ, եւ ոչ ուսայ, այլ յայտնութենէ Յիսուսի Քրիստոսի։ 13· Զի լուարուք զվարս իմ ի ժամանակի յառաջագոյն ի հրէութեան, զի առաւել հալածէի զեկեղեցին Աստուծոյ, եւ աւերէի զնա։ 14· Եւ յառաջադէմ էի ի հրէութեան վարս իմ քան զբազումս ազգակիցս իմ, որ էին ի տարիս իմ, եւ առաւել նախանձաւոր էի ես ի կարգս հարցն իմոց։ 15· Եւ յորժամ հաճեցաւ Աստուծոյ որ զիս ընտրեաց յորովայնէ մաւրէ իմոյ, եւ կոչեաց զիս շնորհօքն իւրով, 16· յայտնել զՈրդի իւր ի ես, զի աւետարանեցից զնա ի հեթանոսս, անդէն ոչ մարդկանց խորհեցայ, 17· եւ ոչ ելի յԵրուսաղէմ առ առաքեալսն որ էին յառաջ քան զիս, այլ գնացի յԱրաբիա, եւ դարձեալ եկի ի Դամասկոս։ 18· Ապա յետ երից ամաց ելի յԵրուսաղէմ տեսանել զՊետրոս, եւ կացի առ նմա տասնհինգ աւուրս։ 19· Եւ զայլ ոք ոչ ետես յառաքելոցն, բայց զՅակոբոս զեղբայր Տեառնն։ 20· Եւ զոր գրեմ ձեզ, ահա առաջի Աստուծոյ, զի ոչ ստեմ։ 21· Ապա եկի յաշխարհս Ասորւոց եւ Կիլիկեցւոց։ 22· Եւ էի անծանօթ երեսօք եկեղեցեացն Քրիստոսի որ էին յՅուդէա։ 23· Միայն լուեալ էին զի որ հալածէր մեզ յառաջագոյն, նա այժմ աւետարանէ զհաւատս զոր ոչնչացուցանէր։ 24· Եւ փառաւորէին զԱստուած ի վերայ իմ։

1. Պօղոս առաքեալ յեր՝ կամօք Աստուծոյ, եւ Տիմոթէոս, Եղբայր

խաստասիրացն վճիռ. ախորժեմ յիշեցուցանել ՚ի սկզբանէ զնոսա, զի ասեն՝ Անուն է Տեառնօջ սահմանն իրաց։ Ապաքէն Պօղոս յորժամ լսեաց, անդէն իմանալով զայրոնին վերառնել ՚ի մարդկանէ՝ բարձր եւ խոնարհ, երկինից պատդամաւոր, ճշմարտասիրաց ցանկալի, սարսափելի հակառակաց ճշմարտութեան. որպա ՚ի նմին խոկ ելեւեսացոյն քաղաքի այսու անուամբ զխռովութեան սրտին յուզեր դեմոկրիտոս արձանագործ՝ յասելն. * Տեսանէք եւ լսէք՝ եթէ ոչ միայն զեփեսացոց, այլ գրեթէ զամէ խակ ասիացոց՝ պօղոս այս հաւանեցուցեալ շրջեաց բազում ժողով։ ‖ (Գործ. ԺԹ. 26։) Ապա թէպէտ ինքն առաքեալս արձանացուցանէ զիւր անուն առ ՚ի դիտելոյ եւեթ՝ ով ոք է որ գրէն պիտուղեն, բայց մեք ունիմք իմանալ եւս, զինչ ոք է եւ որպիսի։ Յաւելու առաքեալ, առ ՚ի նշանակել զյատուկ պաշտօն եւ զիշխանութեան իւր՝ ընդդէմ սուտանուն առաքելոց. եւ զի հաւատարմացուցէ զվարդապետութեանն՝ հակառակ մոլորեալոյն ուսմանց։ Եւ յարէ յէ ՚ի, յաւշանեալով զպատճառ եւ զՏրամանատար առաքելուեն։ (զորմէ տես ՚ի գլուխս. ա. 1. 11. 12։) Կամօք ասէ, համձուէ նոյ հօր, եւ ոչ յիւրմէ ընտրութեէ կամ արժանաւորութեէ կոչեցեալ յառաքելութեէն. նա ինքն քեզ կոչեաց զնա, բայց ընդհօքօք եւ ՚ի գիտութեէ հօր ձգեալ առ քեզ, ըստ ասացելոյն. (Յովհ. ԺԷ. 6. 18.) * Քո էին, եւ ինձ եւսուր զնա։ ‖ Որպէս զնա առաքեցեր յաշխարհ, եւ ես առաքեցի զնա յաշխարհ։ ‖ Ոմանք առ հերձնիմոսի՝ Կամ ասէ իմացան զնա ինքն քեզ, որպէ եւ ասի՝ ձոյ զօրութեէ, եւ ձոյ իմաստութեէ. եւ ըստ այսմ բացատրեն, առաքեալ դոյ քեզի՝ որ է կամք ձոյ հօր։ Բայց աւելորդ է յայս մտա ձգել զբանն։

Աստանօր զանց առնեմ դնել ծաւալ զիւր լռելեայն իմանալ այս յառաջեալն. եւ զի կարծեմ ստորև կամեցաւ խոստովանել զայդ առաւելութէ, կոչելով զինքն Յեսուէյեան ՚ի. (Ա. 1.) ոչ եթէ դերի քէի զանձն ցուցանել. բանզի առ փիլիմոն գրելով անդէն ՚ի սկզբան ասէ,

* Պօղոս կապեալ յէի քէի։ ‖

Եբէոյ որ են չեփեսոս։ Լաւին ըստ աղեքսանդրեան օրինակին դնէ՝ ամ աբէյ. բայց յայլս չիք։ Սուբքս կոչել հաւատակառ քար զբրիստոնեայս՝ ասացել եմք բազում անգրեք. (տես Հռոմ. ԺԲ. 7։ եւ կորն. ԺԲ. 2։) ուստի զյաջորդն՝ եւ հաւաստելոց ՚ի ՚ի, ոմանք համարին բացայայտիչ սրբոցն, առել զնա փոխանակ շաղկապին այսինքն. վա զի հաւատացէն ՚ի քէ սրբոյն քրիստոնեայք։ (ըստ գործ. ԺԸ. 9։) Որով պատճառ սրբոյ բուեէ նէ նշանակի՝ քէ, և միջնորդ հաւատոյն։ Սակայն այլոց լաւ եւ ճշմարտանել, սքէս իմանալով զնուիրեալն ՚ի քէ. իակ հաւաստացելոց զայնոսիկ՝ որք կան յընկալեալ հաւատս, կի հաւատալ ըմբռնեալ են առ քէ. մն զի յոյն բառն ՚ի ՚ի դէս ուրեք առեալ է փոխանակ հաւատացողի. բայց ակերպեա նշանակէ՝ հաւատարիմ, որ պահէ զհաւատս կամ զխոստումն առ այլ։ Սովին մտօք բազում ուրեք առ մեզ դնի՝ հաւատարիմ, (Մատթ. ԻԴ. 45։ ԼԸ. 21. 23. եւն.) և ուրեք նաեւ հաւատացել, ըստ այնմ (Յայտն. ԺԷ. 14.) * Որք ընդ նմա կոչեցեալք են, և ընտրեալք, և հաւատացեալք։ Յի հաւատարիմք։ Այսքիկ իմաստք բաւականք են. զորս և ներհնիմոս դնէ ասելով լեի առ սքէն յաւելու զհաւատացեալն, զի մի կարծեսցի արտաքին սրբութէն. զորպիսի ունի անհաւատս այրն ՚ի ձեռն հաւատացել կնոջ. (ա. կորն. Է. 14։) Եւս, առ հաւատացեալն յարէ՝ ՚ի քէ յի. զի դոն և ՚ի մարդիկ հաւատարիմք առ միմեանս, բայց ոչ ՚ի քէ։ Իակ ապուէ նացին յաւելու և զայլ միտս. սքէս իմն նալով ըստ առաքինութէն վարուց, և հաւատացեալս ըստ ուղիղ ճանապհին։ կի՝ քէ՝ զհաւատարեալն և զդէպ առաքեալ, իակ հաւատացեալ զիտքանէս և զանկատարս։ Աստ օրինակ ինչ գրէն լռի, հաւաքեալ ՚ի ՚ի, բայց այլք յաւելուն՝

յս, համեմատ ետ թարգմանութեանցդ։ Ա՛նայ ծանուցանել և զայս, զի ուր այժմ ետ թարգմանք ընթեռնուն, որք՚ոց որ են չգիտեաս, ՚ի բազում հին օրինակս յատենականս և յատիկանաս ընթերցել լինէր պարզաբար, որ՚ոց՝ որ են։ Վկայէ այսմ մեծն բարսեղ. (դիրք ի՛. ընդէմ Եւնոմեայ. հմր 19.) ասելով թէ այս պէս ասացեալին որք նոսա զնոյ, և մեք ՚ի հին օրինակս գտաք. տայ և զայսպիսի իմաստս, թէ զերազանցս, թէ՛ ինն կոչէ առաքեալն զվիւսացիս՝ որ են, կի՛ գոյակս, իբրև ասե ինքեսս, գոյ են միացեալս զիտութիւնէն։ Զսոյն մեկնութիւնն յառաջ բերէ Տերտնիմոս առանց անունն, յասելն՝ ոմանք յաւելոյս համարեցան՝ թէ առաքեալն այսու ասացուածով ցուցանէ զնփեսաց՝ որ ետ լինել և հաւատացելս գոյս՝ թէ անուամբ. իբր զի ոչ ՚ի սքնի՝ որք կոչին, և յարդարոյն՝ արդարք, նոյնպէս յէին՝ անուանեսցին էք կի գոյակք։ Յաւելու Տերտնիմոս զսովորական իմաստսն, թէ զրե առնի որք յեփեսոս են սքք և հաւատացեալք։ ՚Ի վէր այսոցիկ ծանօթ՚արսն Տերտնիմոսի ադդառնէ, թէ յայտնապէս երևի սորին իսկ Տերտնիմոսի առանց նչէսոս անուան ընթերցել՝ յիւրում բնագրի. ապա թէ ոչ՝ տարկ ինչ ոչ լինէր յիշել զայսպիսի մեկնութիւն։

Իսկ այլոց հաւանելի թուէցաւ, թէ կամ մարկիոն ընդհակ զանուն նփեսոսի՝ ըստ զրելոյ տեառտղիանոսի, և կամ թուղթս ընդանրական զոլով առ հաւատարիս ասացիս՝ առանց անուան քաղաքի ուրուք, յետոյ այլք մուծին անդր զանուն նփեսոսի։ Բայց վա՛ոյր տեսս զասացեալսն ՚ի նախադրութիւնէ։

2. Շնորհս ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յայ հօրէ մերմէ, և ՚ի տէ յիսէ քրիստոսէ։

Առաքելական բերանոց սեպհական ողջոյն է, ոչ և յայլ թուղթս. (տես հռոմ. ա. 7։ ա. կորն. ա. 4։) զոր ստ զոր էին մատուցանել աշակերտաց ՚ի հանդիպելն նոցա, կի՛ ՚ի հրաժարել ՚ի նոցանէ. և նոյն բան է ըստ մտացն զոր նփեսացի երիցանց մաղթեաց ՚ի վերջին հրաժարմանն. * Եւ արդ՝ յանձն առնեմ զձեզ ցայ, և բանի շնորհաց նորա, որ կարօղն է շինել և տալ ձեզ ժառանգութիւն ընդ ամենայն ամ։ ‖ (գործ. ի. 32.) Վա՛ոյ նոյն նոյնիսկ մոտք ՚ի հնուանս ասէ. առաքեացն ՚ի ձեզ, անմեկնելի լինին ընդ՚ս, խնամք տաճարելն ցայ, պարգևք դիտելն նո՛. լսարուք ներքին և արտաք քին բարեօքն ցայ ՚ի զրի առաւուն նո՛։ Ե խաղաղութի՛. ընդ նմին հասցէ ձեզ անդորր և անվրդով վայելուչն համօրէն բարեաց հոգևորաց, այլև մարմնաւորաց՝ որչափ սպառնան են ՚ի փրկուն ձեր ընդ կամացն ցայ։ Շնորհքն՝ որով յարիք յանդ տաճարացելք նմա, նոյնք պահեսցին ՚ի ձեզ անխափան, և տաճարացեն անխոտորաբար ՚ի մշտակայ երանութին, յորում է խաղաղութի՛ լիապատար և անխախտելի։ Եւ այսոքիկ յաջողեսցին ձեզ յոյ հօրէ մերմէ, իբրև յառաջին աղբերէ բարեաց, որ տայր լինել մեզ տաճարացելք, և տայրաբար շնորհել կամի զնմա։ Ե՛ ի՝ տէ յիսէ՝ իբրև ՚ի միջնորդէ համօրէն շնորհաց. յոյր ձեռն ակնասնելի են ամքն։ Ա՛յսպէս երկաբանչիւրին՝ շնորհս և խաղաղութի՛ վերաբերին առ ամե տայր՝ և առ քո՛ ցայլև այլ տայնցոմեծոյ։ Կամ դրե՛լ, շնորհք, առ ամե տայր՝ իբրև սկզբնապատճառ. պարգևաց. իսկ խաղաղութի՛ առ քո՛ իբրև հաշտարար ցայ, և զերկասեան իմաստս նշանակէ հերոնիմոս։

3. Օրհնեալ է ամե և հայր տն մերոյ յիսի տէ՛. որ օրհնեաց զմեզ ամ հոգեւոր օրհնութի՛ յերկնաւորս ՚ի տ։

Գոհաբանական ձայնա՛նոյն է ցառաջին մասին ցասացելոյն յերկի՛ կորնթացին, (ա. 3.) ուր և տեսաք զիմաստն։ Օրհնեալ է. յոյնն առանց էական բայի դնէ՝ օրհնե՛. որ զնոյն միտս տայ. ցո՛. Արդարև օրհնութի՛ և գովեստի՛ արժանի է ամե. ինքնին և վ՛ի իւր օրհնելի և յամենեցունց. մեծութի՛ և բարութի՛ սեպհականք նորա են. և ցուցանեն զնա ամ փառաւորուն առ ժամն։ Կամ, օրհնեացի՛ ՚ի մէնք ամե, գովեալ և հռչակելի լիցի ամ սրտե և ՚ի բերանոյ, ՚ի սկզբան Հաւհրա տաց՝ փառս այմ, որ է ամե և հայր տն մերոյ յոյ քրի՛. և կամ երկոքին և առ

առ քա՛ սասե՝ «Յի՛ ետ քե՛ն՝ ըն առել մարդ կաւթեն, զորմէ ասացիր՝ ի 17 տան, և Հայր նորա՝ ըն առօղ ետուաւթեն։ Ուրկա՛ քանչի՛ւր իմաստս աւանդեն ոսկեբե՛ բան և հեղինեա՛ս։ որ և յաւելու՝ թէ ոչ այլ ոք է առօղ բանն, և այլ՝ առնել մարդն, այլ ըն տարբերութեն պատճառացն, յո՛ բնութեանց, մերթ բարձր՝ և մերթ խոնարհ բարուղացի։

Ու օրինեաց ինչ։ Ար, ետ Հայր օրհնեաց զմեզ, որք անիծից էաք արժանի ըն գոր ծոց մերոց, ա՛մ հոգեւոր օրհուռնե՛։ Ամ նայն նշանակէ թէ զընդհանրութեն, և թէ զառատութեն կա՛ զլուսեն։ ոչ միակ օրհնութ՛, կա՛ կիսամասնեայ բա՛ բութ զեմասիրեաց ի մեզ, այլ զհամա՛ րեն սեռս հոգեւոր պարգեաց՝ և առա՛ տապես բաշխեաց մեզ։ զի թէպէտ ոչ իւրաքանչի՛ւր ոք զնմին առանձամբ, բայց զյոլովս ունիմք յնմէ անտի, և մարթ է մեզ յառաջել՝ ի բազմազորն և՝ ի կատարելագոյն։ և զի ամենեքին յիւ բաքանչի՛ւրս ժառանգեմք՝ սակս կցոր դութե՛ն հաւատոց։ Ըստ հաճոյարար պարգեաց՝ զուրաքանչի՛ւր հաւատացեալ՝ Հոխացոյց ետ նմա օրհնութի՛ն։ զի ընտ բեաց, և կոչեաց ի հաւատս, արդա՛ բացոյց, որդեգրացոյց, ժառանգ կացոյց, յերանութի՛ն կարգեաց և յանմահա՛ւի, պարգևել զնմ շնորհս անպատա՛ կաղ ևորս ի կատարուն վախճանին։ Իսկ ըն ձրիաւուր պարգեաց՝ որք ոչ իւրա քանչի՛ւրում հարկաւորք են, տակաւին ևմին օրհնեաց զմարին եկեղեցւոյ, առատացուցի՛ն ինձա զաղ ազգ շնոր հաց՝ առ ի շնորհի՛ն իւրաքանչի՛ւր անդամոց ըն պիտելոյ։

Եւ զայն ևմ օրհնութի՛ն կոչէ հոգեւոր, յորոշումն հրէական օրհնութե՛ց՝ որք ըն ՃառԻն մարմնականք էին, և յերկրի կատարելիք։ Իսկ նոր օրհնութի՛ն բա վանդակ առ հոգին հայի՛ն ներքինք, ձեռայինք, զերբնականք։ մինչ զի և պատառոր անմահացուն՝ թէ և ի մարմ նի՛ ընկալեալ, ոչ է մարմնական, այլ հոգևորական՝ որ և զմարմինն տայ կո

տել հոգևոր։ (ա՛ կորն. ժ՛ե. 44։)

Յերինոբա։ Ամենք իմացան զերկինս ւոր բաբիան, որք առ երկնաւոր եր քանկութե՛ն տանին զմարդ։ Բայց ըստ այմ ոչ այնչափ զանազաներ՝ ի հոգևո րէն։ այլ Տարաղատ և առանձնաբար առնուն մեկնիչք՝ ըն տեղոյ, յո՛ փոխա նակ երկնից։ վասն զի հնդիցս տեսանի յատնական Է՛ռ՛ռ՛ն՛ն՛, կրկնել՝ յայսմ թղթի՛։ և միշտ փախանակ երկնից առել է։ ոմն զկնի՝ ի 20 տան։ Կատոյց ընդ ասկե իւրմէ յերկնաւորս։ ‖ (տե՛ս և ը՛։ 6։ ի՛։ 10։ ի՛։ 12։) Ար՝ Թէպէտ բարիք հոգևոր օրհնութե՛ն յերկրի շնորհին, բայց յերկինս ասին ըստ ծառմանն, զի յնմ գան՝ որ յերկինս ունի զանձոտ փա ռաց, ըստ միջնորդին քո՛ր յերկինս ամբարձեալ բաբեխօսէ։ ըն յուսոյն և կատարելութե՛ն, զի ոչ յերկրին քանա՛ նաւ կապեալ կան ըն հրեչանին, այլ ի վերին երկինս տանին յուսով և իրա ւամբք, և անդ պահին անվախճան։ նպատակ ետ ասպարեզ բարեաց հոգ ևորաց՝ ի դիտաւորութե՛ն ևյ է ժա ռանգութե՛ն երկնից գաւառին։

Եւ այսոքիկ ի ՚ռ՛, կի՛ ըն այլ օրինակի յունաց և ըն ասորւոյն՝ ՚ռ՛ն՛, ի ձեռն քո՛ր, վաստակօք և երախտեօք քո՛ր հնդ հին մեզ, յորոշումն հրէական օրհնու թե՛ց՝ որք ի ձեռն մովսէսի առան։ Կամ ի ՚ռ՛, ի քո՛ յոդեբե՛ք հաւատովք ըն ունիմք զօրհնութի՛ն իւրմէ անդամք հոգ ղորդիմք ևմ օրհնութե՛ն, կենաց, շնոր հաց և փառաց՝ որք ամբարել կան ի դլուխն քո՛։ Կի՛, ի փառս քո՛ր օրհնեաց զմեզ ետ։

Զհոգևոր օրհնութե՛ն միայն յիշատա կեաց ի բանիս, թէպէտ և մարմնաւոր բօք և օրհնէ՛ ետ բազում անդամ ըզ ծառայս իւր։ Վասն զի առ տեղեաւս խօսի յաղագս բարեացն հաւատոյ սեպ հական։ Նմին իւրի զանց արար զմարմ նաւորացն, որք հաստատակաց բաշխին նահ անհաւատից։ Եւ ասէ՝ օրհնեց, կատարեալ ժամանակաւ։ զի հոգևո րական պարգևք ըն բազում մասին ար դէն շնորհեալ էին, որով և քաղաքա վարութե՛ն մեր յերկինս համարեալ է։ և ըն Ճեացելոցն՝ յայսն անվրիպելի իր բև առձեռն կացուցանել զհանդեր ձեալն։ Եւ այս հաստատ՝ պատճառ է առաջին մասին։ զի յայն սակս օրհ նեալ է ետ, կամ գործել պարտապան եմք, վ՛ն զի նա օրհնեաց զմեզ առանց ժրժանաւորե՛ն՝ ամենատպատիկ օրհ նութե՛ք հոգևորօք ի ձեռն քո՛ր, օրհ նու

նուիրեք որ յերկինս տանին զմեզ։ Սիրով բառիւ ասէ՝ օրհնել մեզ զնա, և այլ զմեզ. բայց այլ և այլ մտօք. մեր օրհնելս զնա՝ է յայտ նել և խոստովանել զնծութիւնն, փա ռաւորել զնա՝ զի է արժանի. իսկ նայ օրհնելն զմեզ՝ է պարգեւել զբարիս, և առնել՝ զի լինիցիմք արժանի. վասն մեր օրհնելսն՝ է բարեբանել, իսկ նայն՝ բա րեգործել. նա օրհնէ զմեզ՝ տալով, իսկ մեք օրհնեմք զնա՝ խոստովանելով զա ւետն։ Ականի ապա՝ ի կարդիդ բա ցայայտել զնշանակ օրհնութիւնն նայ առ մարդիկ։

4. Որդեա՛ բնաբէաց զնէ՞ նովս յաւուրս հան գիւրինէն սէխարէն, լինել ձեզ ժառանգ և անբաժա ժոյլ նորա, սէրով։

Բացայարէ այսու, թէ հոգևորական օրհնութիւնք նայ՝ իմիզ հաւատացեալքս՝ ոչ պատահմամբ ինչ արդիւնացան, կի՛ անդիտաբար և նարապա՛, կի՛ ի մերմէ արժանաւորութիւնէ քան զայլս, այլ ամե նեին ըստ կանուխ անտեսութենն նայ՝ առաց մերոց արժանեաց՝ ի գլուխ ելին այնու կարգաւ, որ և ասէմք, նեալն էր. օրհնութիւն նայ՝ որ այժմ մա տակարարեցաւ, ունի իւր անժամա նակ պատճառ զնոյնութիւնն նայ ձրի, որում և հանմտամի անվրէպ. մինչ զի բուն առաջին և ամենառատ օրհնու թիւնն նայ առ մեզ՝ է նո՛ր ամենիշխան ըն թութիւնն, աղբիւր այլոց ամենեցուն օրհնութեանց։ Ա՛յս է համառօտ ան առաքեալ իմաստիցն՝ զոր ուանդէ առա քեալ յայսմ տան, և՝ ի յաջորդս։

Արդ ասէ. «Ո՞ բնաբէաց զնէ՞ նովս։ Ա՛յ նու օրհնեաց զմեզ՝ ի քո՛ կամ՝ ի ձեռն քո՛, ըստ որում նովին քոնիս որոշեաց՝ զաւագ զմեզ զհաւատացեալքս՝ ի տը ղեից և՝ ի հեթանոսաց՝ յանբուռ բաղ մութեի մարդկան. և այն՝ յաւուր հան գիւրինէն սէխարէն, (յոմանս, չլինել.) ոչ միայն նախ քան զնծանել մեր յաշ խարհ, այլ մանաւանդ կանուխ քան զլինելութեի բովանդակ աշխարհի, ո՛ր է՝ ի յաւիտենից։ Փոխանակ բառին լինել՝ յոյնն ասէ, ՝ցոցուցէ, ո՛ր հիմնար կութեի, սկզբնաւորութիւն. այլ զի ըստ ձայնին առուգաբանի՝ արկումն՝ ի բար ձուէ, ասկէ բնթան խորհրդածէ զնծ անըպակասութենն որ՝ ի մէջ առեղծուա ծոյ և առեղծողին. մինչ զի արարչա թենի է իբր վայրանկուտն ինչ յանհաս բաթարուն նայ։ Իսկ առ ի՞նչ ընտրեաց, լինել զնա՝ սէր. ոչ զի նրբք էաք կամ ար նէաք լինել՝ մո՛ւ այն ընտրեաց զմեզ, այլ զի լինիցիմք այնպիսիք. ընտրութենն նայ է պատճառ լինելոյ մեր նրբ, և ոչ ընդհակառակն՝ արբութեի մեր է պատ ճառ ընտրութենն նայ։ Ոչ արդարանայ յայսմ օրինակի մարդկային ընտրութեի, որ ոսկերքերան յիշէ, և որպիսիկս և համահաւք իւր մոլորեալքս վարդապե տէին. իբրև թէ մարդիկ յընտրեն՝ ի բաղմաց զաւան և զվայելչականն զառանուն, նոյնպէս և առաւել և սւ ծն։ Այնման է օրինակս, մանաւանդ յա ռաջիկայ բնաբանիս՝ ուր խօսի առա քեալն զընտրութեի՝ ի հաւատս և յար դարութեի, և ոչ՝ ի փառս արժանիս վաստակոց բարեաց։ Վա՛ զի մարդիկ ոչ ունին տալ զարժանաւորութեի այնմ՝ զոր ընտրեն. ուստի հարկ է զարդէն արժանին որոշել՝ ինքեանց արժանաւո րաց։ Բայց առ նայ ընտրութենն ոչ յա ռաջի մարդն ոչ միայն ըստ գործոց, այլև ոչ ըն գոյոյ. և յառաջ քան զլի նելութենն ոչ՝ անորոշ է ինքնին առ՝ ի գոյ, նոյնպէս առ՝ ի գործել. իսկ առ՝ ի գերբնական գործս ոչ միայն ինքնին անորոշ, այլև անկարող գիտողին. իբր զի գերբնականքն առաւելուն քան զնմ զորութեի բնական։ Այս զիարդ մարթէ ընդունել յարդարութեի զարժանա ւորն՝ ի մարդկանէ, ուր յառաջ քան զընտրութեի նո՛ր անշնար է լինել արժա նաւորութեի։ Այլ յաղագս այսր նման և գժուարապատում խնդրոյ տեսցի զոր գրեցաքն՝ ի մեկն. Տհռովմ. (ը. 30. և ի.) Առտեղեւսս ինքնին բնաբանն ազատակէ զողջամիտ վարդապետու թենն, թէ ընտրեաց նա զմեզ՝ զի լինի ցիմք նրբ, և ոչ թէ զի լինելոց էաք. զարժանաւորութենն առ այս ընտրու թեի ոչ՝ ի մեզ ցուցանէ լինել, այլ՝ ի քո միայն՝ որով և յորում ընտրեաց նա՛ ։ Սոբեր իմանամք սովորաբար զարդա բացեալս՝ ի մեզ, զնոսիրելիս նայ հա ւատովք, զվերածնեալսն քովս, որով լինի մեզանիկ մեզ ուստի սրբութեի է մաքրութենն կի կենաքն հոգևոր՝ առա

սկսանալ, և յերկինս կատարեալ։ Իսկ անաբոյս, ասէ զգառաջելեալն ի սրբութիւն, անհերձ պահպանութիւնք պատուիր բանացն ևն, առանց ունելոյ սոդիւտ ծանր մեզաց, այլ յանձապաշտութենէ կալ ընծիր վարուք։ Ջայսոսիկ յաւելու առաքեալն՝ ըստ ասելոյ ոսկեբերանն, զի մի՝ ի լսելն՝ ընթեռնոց, բաւական համարիցիմք զհաւատս, այլ պահանջի և քաղաքավարութիւն անպատաս։ Ընդրմտոս առաւել համարի զնոքն քան զանարատն. զի այս նշանակէ ասել՝ որ մեղս ոչ արար. բայց ըստ իմանի առաքինազարդն. ուստի տղայք ասին անարատ՝ անմեղս գոլով, բայց ոչ ըստ զի սրբութիւն կամօք և ջանիւ ստացանի։ Սակայն ըստ կիրառութիւն ըստ դրոց՝ որպ բարւոք նկատէ և սարգիս մեկնիչ. (երես. 89. 608։) անարատ իմանի բնաւ առաքինին, և ազատացեալ յախտից, անբասրաւելի ի վարս իւր. և ի սոյն միտս առնու ոսկեբերան։

Ա—ՆՁ ԱՅ։ Ընտրեաց յայնպիսի սրբութիւն և յանարատութիւն, որ ոչ առ մարդիկ՝ այլ յաչս ևն համարիցի. ըստ Ղկմ. բիս, ներքին, ի սրտի, և ոչ առերես, ոյնի իբրև զկնճռատացն, կիմ արատքին իբրև զերկնական։ Կամ, առաջի ևն, ըստ ձահագնոյ, գերբնական, և ոչ լոկ մարդկային իբրև զերկիւղածից։ Կամ, գերազանց սրբութիւն, մեծ և հատատատուն։ ըստ որում ներբողի ասի՝ սկսյ որսորդ առաջի ևն։ ըստ կարի մեծ, զօրաւոր։ (ծննդ. ժ. 9.) և մոլսէս՝ կայսատ առաջի ևն, ըստ յոյժ գեղեցիկ։ (գործ. է. 20։) Խնդիր առնէ հերոնիմոս, զիարդ ապա առաջին ասէ. * Ոչ արդարանայ առաջի քո ամ կենդանի։ (ՀԱՐԷ. 2։) Եւ լուծանէ կրկնակի. ըստ արդարև ոչ արդարանայ ինքնին. բայց յայ ընտրացն կարօղ է։ կիմ ամ կենդանի ասէ. բայց ամանք արդարանան։

Սէբէվ։ Ըստ այժմու յոյն և լատին օրէնսդակաց յայս բնաբան ընթերցեալ լինի բառս. և ամանք յարեն յանարատն, իմա նալով զսերն առ ևն և առ ընկերն. որով ցուցանի՝ թէ յինչ հատատատի առացեալ սրբութիւնն կամ անարատութիւնն, ըստ ի սերն առ ևն և առ ընկերն, որ սկիզբն է հոգևոր կենաց, և իբր լուսոյ օրինաց՝ տայ անարատապէս զընալ յամ պատուիրանս ևն։ Ալեք յարեն յանձնիջականն՝ առաջի Նորա. իբր զի ևն ձահագնոյ և զերազանց մարդութիւնն սիրոյն ևն վճարի։ Բայց այլք ասեն՝ ի հետատուր բայն՝ ընթերց, և իմա նան զնոյ սերն առ մարդիկ. ըստ ընդունելոց զմեզ յիւրմէ սիրոյն շարժեալ, որով հաճեցաւ բարիս առնել։ Սակայն բազմաք լաւ և համարին կրել ըստ յաջորդին, ըստ սէրով յառաջագոյն ահմանեաց. քանզի սոյնպէս ընթեռնուն ոսկեբերան, Թէոդորետոս, Թէոփիլակտոս, ամբրոսեան մեկնիչն, և համաձայնի ասորին։ Ալլև Նոյ օրինակաց ոմանք կետիւ զատանեն յանցելոյն։ Իսկ հերոնիմոս զերկաքանչիւր ընթերցուածս յիշէ։ Եւ իմաստքն յայտնի են, ըստ ձահ յիւրմէ սիրոյն շարժեալ, կիմ զնմասրութիւնն հաճեցաւ ասմնանել ևն։

Ձամ ասացելոցս զոյ տեսանել, թէ ընտրութիւն զորմէ խօսի բնաբանս, ոչ իմանի մանաւանդ այն՝ յառաքելութենէ կիմ ի վարդապետութենէ, կիմ յայլ վճակ և ասրճան եկեղեցւոյ. այլ և ըստ ևնոյն՝ հատատակարար պատրաստեալ հաւատացելոց կարգել ի ընծայս այսր կենաց, ըստ ի սրբութիւն կիմ յարդարութիւն։ Եւ այս դարձեալ ոչ իմանի ներգործական ընտրութենէ, ըստ իբրք ընտրեցին, կիմ կուչէն և արդարացուցանել զիւրաքանչիւր հատատացեալ ի ասմանանալ ժամանակի. այլ իմանի ընտրական վճիռ. կիմ որոշումն կամացն ըստ յառաջեալ քան զկատարումն իրացն։ Եւ ասա զայսր ընտրութենէ զներկնի հանգամանս ճշդութեամբ առաքեալն ի բնաբանի ասս, ցուցանելով զայն ազատ ամենևին, կարդատրելոյ, յաւիտենական, գերբնական, և ձրի։ Ազատ, զի է ընտրել, որ ի կամս ընտրողին է՝ ոչ յումեքէ բռնադատեալ։ Կարգատրեալ, զի ի ձեռն միջնորդին քրիստոսի։ Յաւիտենական, զի յառաջ քան զլինելութենէ աշխարհի, յորում ընթ ժամանակ՝ այլ յաւիտեան։ Գերբնական, զի կարդալ ի սրբութենէ ըստ ևն, որ մեղին վախճան է և գործ ընտրութենին. և սրբութենէն վախճան՝ փրկութենէ յաւիտենական, և սորա յետին վախճան՝ փառքն ևն. զորս ի յաջորդ բանին վերը

վարդապետէ: Ա՛յլև զրկի զլեռվին · զի լլնարելոց կողմանէ չիք արժանաւորութեի ոչ արդեամբք, և ոչ յառաջ տեսութիւ:

Ա՛յսմ ձեռային յաւիտենական ընտրութեի՝ գործ է ժամանակեանն, որով մի ըմ միոջէ կոչէ զյառաջադոյն ընտրեալն, պահելով անվրէպ զայլ հանդամանս, յր ազատ է և այն, և կարգաւորեալ, և գերբնական, և զրի:

5· Յառաջադոյն սահմանեաց զինչ յորէ գրոյրն ի յեռն չորեքն, ի նոյն, ըստ հաճոյիւն կամայ իւրոյ:

Յարմարութիւն բանիս առանցեալն կրկնակի տեսանի · մի՝ իբրև բացայայտութեի ընտրելոցն, յուցանել՝ թէ զիարդ և յինչ ընտրեաց ձեռ, և ըէր՝ի սրբութեի · յր է՝ առ՝ի լինել որդիս ձոյ, որոց ձեր լինելն հարկ է: Երկդ · իբրև ասէ, յուցանելով զանցեալն, այնու զի ոչ միայն ի սրբութեի ընտրեաց, այլ սահմանեաց և յորդեգրութեի ձեռային, որ կարի գերազանց է: Ի՛ներքին իմաստն յաւելով, երկոքին եղանակք լծորդ են միմեանց · վ՛ զի յաձ նոյն է ընտրելն և սահմանելն, կարգելն ի սրբութեի և յորդեգրութեի · և ասին ի հաճութենէ կամ՝ի սիրոյ ն՛ր յառաջագիտ:

Սակայն առ մերս մտածութեի՝ որպէս ազգ առնէ ազուիւնացին, (ասա, և ի բովանդակ, մասն ա · խնդ · ին· պր · ջ· ·) սիրելն ոյ յառաջ ըմբռնի քան զընտրելն, և ընտրելն քան զնախ սահմանելն: Վ՛ասն զի յաձ առաջին շարժեալ միւրիկ բարութեի՝ կամի հաղորդել բարիս արտաքոյ իւր, որ է սիրելն · և՛ի բազմացն կարելւոյ որոշէ զայս և զայն, որ է ընտրել · և այնպիսեաց ընտրելոց կարգէ տալ զշնորհս և զփառս · որ է նախ սահմանել: Վ՛ոյ եթէ կամիցիմք ըմ այսմ մտածութեի ընթանալ՝ի բանս առաքելոյն, յետ ասելոյ՝ թէ ընտրեաց զմեզ նախ քան զաշխարհ առ՝ի ձրա լինել, դայ ծանուցանել՝ թէ այնպիսեաց ընտրելոց զոր բարիս մատուցանել սահմանեաց:

Յառաջադոյն սահմանեաց: Յոյնն մի բառ է, ֆոռօխաս, յր նախ սահմանել, զոր այժմ սովորաբար ասեմք՝ նախասահմանել: Զմեզ զոր ընտրել կամցաւ ասէ՝ յր յիւրում յաւիտենական որոշման կարգեաց յորդեգրութեի, որդիս իւր առնել, ի յեռն յեռ ·ռէ, իբրև՝ի ձեռն միջնորդի, իբրև՝ի ձեռն արդիւնաւորիչ պատճառի · և այս՝ կարի յարմարապէս · վ՛ զի յայմ իրս՝ հաղորդեալ կատարելութիւնն իջանէ յայնմանէ, որ բնապէս գնոյն ունի · ուստի և հաղորդեալ որդեգրութիւնն ձեռային՝ պատշաձապէս գործի՝ի ձեռն քրի՝ որ բնութիւր որդի է ձոյ:

Ինոյն: Յունականն, ի ապծե· զոր և լատինն թարգմանէ՝ ի նոյն · և ըէ կարզի վերաբերի առ քե· յր սահմանեաց յորդեգրութեի՝ի ձեռն քրի՝ ի նոյն ինքն՝ի քե կարգելով, յր՝ի փառս և՝ի պատիւ ն՛ր· կամեցաւ զի որդեգրութիւնս մեր և ամ որ այնմ կից են, դառնայցեն՝ի փառաւորութեի նմին քե: Կամ, ի նմանութեի քե, ի պատկեր ն՛ր, զի լինիցիմք որդիք ըստ նմանութեի նորին քե: Ըստ այմ մտաց զոյգ է ասացելոյն առ հռոմ, (ը· 29·) * Զորս յառաջն ճանաչէր, յառաջագոյն հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյն իւրոյ: ‖ Ըստ՝ի միում բանի նշանակի՝ լինել քե պատճառ մերոյ որդեգրութեի՝ արարողական, վախճանական, և գաղափարական · զի կամեցաւ ձեռ որդիացուցանել՝ի ձեռն քե, վ՛ քե, և ըէ քե:

Ա՛յլք զյունականն թարգմանեն՝ յինքեան, առ ինքն, կի ինքեան · և ըստ այմ ասորին յարէ՝ի սահմանելն, դնելով * Աիրոյ նախատապատրաստ զմեզ ինքեան, և ընկալաւ զմեզ յորդիս՝ի ձեռն յեռ քե: ‖ իբր ասել, ինքեան որոշեաց կի զատոյց զմեզ · իակ արտաքոյին յարէ առ որդեգրութեին · * Յառաջն որոշեաց զմեզ յորդիութեի ինքեան՝ի ձեռն յեռ քե: ‖ որով նշանակի՝ թէ այր որդիութեի է, յր այ նախասահմանողն: Իակ այլ մեկնիչք ոմանք իմանան, առ ինքն սահմանեաց ձե, զի լինիցիմք ինքեան նմանեալք: կի ըէ այլոց, առ ինքն, ի փառս իւր սահմանեաց · յայնմ դերահրաշ նախասահմանութեի ոչ զայլ պատճառս արտաքոյ իւր ունի, այլ զինքն միայն · իւրոց խորհրդոց շարժիչ և կանոն՝ ինքն միայն

ասյն եղև, ուերն՝ որով կամեցաւ յայտնել զփառս իւր, ըստ որում ասի՝ ի յայ-
ջորդն։ Կամ քան այլոց դարձեալ՝ ինքեան՝ ի փառս սահմանեաց զմիջորդ-
դութիւնն։ զի զմի ունելով բնական որդի, զայլս բազումս որդիացուսցէ ինքեան։ յորոց բազմացն՝ Տայր կարդաց-
ցի ընծանութեամբ սիրով։

Ըստ հաճոյիւ կամց նորա։ Լուտին դնէ՝ ըստ յառաջադրութեան։ բայց յոյնն ասէ, Եաօսէա, որ է բարեհաճութիւն։ և նոյնպէս դնեն այլ Թարգմանք։ Հաճութեամբ ասի ինքնաշարժ յօժարութիւն կամ սիրտուժիւն։ և յաւելու՝ կամց, ցուցանել թէ չիք այլ պատճառ ըստ հաճելոյն՝ բայց կամք իւր։ Կամ ըստ այլոց, կամք ըստ ընտրադրոյն գործոյ նաև՝ ի մերժել զանպիտանն, հաճութեան համ-
փոփ առ բարեբարելն միայն։ Ապա յաւելուածովս յայտ առնէ, թէ նա-
խասահմանելոյն ըստ գիտարկիկ յորդի-
ութիւն իւր՝ ոչ Տարկ ինչ պատճառ առութեան, ոչ պէտք ինչ նորա, ոչ իրաւունք նախասահմանելոյն եղեն առիթք, այլ առաջին և միայն շար-
ժիչ են կամք նո՛ր բարեհաճոյ, ինքնա-
բուխ գԹուԹիւնք նո՛ր։ իսկ վերջին վախ-
ճան նոյնպէս փառք բարութիւնք, ըստ ասելոյ՝ ի յօրդորն։ Եթէ արտաքոյ այսր՝ անմարի է ոչ ունել զայլ պատ-
ճառս իւրում յառաջադրութենն, և առաւել անհնար է մարդոյ՝ և աննե-
րելի յանդգնութեամբ խնդրել, թէ ընդէր զայս ոք սահմանեաց, և ոչ զայն, ընդ-
դէմ յայսմ ժամանակի՝ և ոչ յայլում կոչէ։ առ իմ՞ի ձեռն սորա՝ և ոչ նո՛ր։ Վա՛ զի այսմ ամի պատճառ է՝ զի այս-
պէս հաճեցաւ։ որպէս կամեցաւ՝ և արար։

Որդեգրութիւն, առ որ ասի սահմանեալ ոչ միայն սկսեալն և անկա-
տարն, ներգործեալ՝ ի ձեռն սրբարար շնորհացդ, որ հաղորդակից առնէ ըզ-
մարդ ածելոյն բնութեան, այլև զար-
գացեալն՝ ի ձեռն առաքինագործ վա-
րուց, և կատարեալն՝ ի ձեռն երկնային փառաց հոգւոյն և մարմնոյն, որով մարդ լինի գլխովին ածականըս՝ երա-
նութիւնք և անմահութիւնք։ վա՛յ նշանակ զայն ամ, որ որդիական վիճակի և իրաւանց անկ ևն, ո՛ր նմանութիւնք ընդ ոչ ընծրհօք և փառօք։ և՝ սոյն միաս առեալ է նաև՝ ի հռոմ։ ը։ 23։ և գաղատ։ գ։ 5։ տես անդ։

Սակայն ըստ այսմ չէ պարտ զնախա-
սահմանութիւնն իմանալ անվրէպ կատա-
րելի ըստ ամ գործոցն։ վա՛ զի աստանօր խօսի առաքեալ զհաւատացելոց առ հաւարակ, և ոչ զընտրելոց առանձնա-
բար։ Կամին իրի սահմանելն ասլ յորդե-
գրութիւն իւր զնմ զհաւատացեալս, իմանալի է արձակաբար և անվրէպ ըստ սկսեալ և անկատար վիճակին միայն։ իբր զի ամենեքին արդեամբք կոչին՝ ի հաւատս, և արդարանան շնորհօք, ու-
նելով և իրաւունս առ ժառանգութենն ասլ, որ է փրկութիւն և կեանքն յաւի-
տենից։ Բայց ըստ կատարեալ վիճակին, որ է արդեամբք ստացումն փառացն ասլ, ոչ առ ամենեսին բացարձակ է սահմանելն ասլ, այլ պայմանաւ՝ եթէ կայցեն իսպառ յորդեգրութեն շնորհս-
և զի ոչ ամենեքին հանապազորդն՝ ի նոյն, այլ որոց առանձինն արձակաբար սահմանեալ է յայ, նմին իրի ոչ առ ամենեսին լինի անվրէպ ըստ այսմ կատարելութեն։ և կատարեալ ստացեալ ևն։ * Բազումք են կոչեցեալք, և սա-
կաւք են ընտրեալք։ ‖ (Մատթ։ իդ։ 14։) Ջայս միտս կամեցաւ յայտ առ-
նել ասկեբերան, յասելն թէ հաճութեն ստ զառաջին կամս ասլ նշանակէ, և զգանկութենն որով կամի զամենեցուն փրկութեն։ թէպէտ և ըստ երկրորդ կա-
մացն ոչ ամենեցուն վայելել յաջողէ՝ ի նոյն։ Ա՛յլ ինչ յուշ արարաք յա-
զագս Տարազատ մտաց բնաբանիս։ զի մի՛ ոք զնախ սահմանելն՝ որ աստա-
ծոր ստացեալն է, նոյն Տամարիցի ընդ-
անվրէպ նախասահմանութեն՝ ի փառս յաւիտենից։

6. Ի գովեսս փառաց շնորհացն իւրոց, որով շնորհեցոյց մեզ սիրելեաւն։

Յառաջագոյն՝ ի յաւիտենից սահմա-
նեաց ած զհաւատացեալս յորդեգրու-
թեն իւր, զի լինիցի այն՝ ի գովեսս փա-
ռաց, ըստ՝ ի գովութեն և՝ ի փառս։ զի և այլուր ասլնպէս լծորդս վարեն զիրք։ ոմն փիլիպ։ (ա։ 11։) * ի փառս և՝ ի գովեստ ասլ։ (և։ ա։ պետ։ ա։ 7։ Յայտն։ գ։ 9։) Կամ, փառաց եղեալ է

է փոխանակ ամենայնի. այլ ի փառս Աստուծոյ կամ՝ ի մեծ գովութիւն ընդհանուր խորհրդոյ, այնպիսի անպարտական և անակնկալ բարերարութիւն։

Ըստ սովորական մեկնութեան՝ այս յատուկ լուծած յայտ առնէ զվերջին վախճան նախասահմանութեանն այլ. իբր զի որպէս առաջին շարժիչ այնր եղեալ բարութեան իւր իբր հաղորդելի, նոյնպէս վերջին կատարումն է նոյն բարութիւնն իբր ձգտելի յընդունողաց անտի, որ է գործելն և փառաւորելն. մի որոյ իմաստքն են։ Զայն սակս հաճեցաւ ասէ կարգել զմեզ յորդիական պատիւ իւր, զի ձգնիցի ի մարդկանէ աննիւթապ բարութեանն նոր. զի փառաւորեսցի ի հրեշտակաց և ի մարդկանէ, զի գլխովին հռչակեսցի սուկ ողորմութեան իւր. զի ըստ չքնաղ և անհամմատ երախտեացն՝ մեծամեծք հատուածոյն նմա գովութիւք և շնորհակալիք։ Ասելովսի վախճան նկատեալ առ յիսի՝ ոչ եթէ օգտի ինչ իւր է, այլ հարկի. մի զի անհնար է ոյ շարժիլ յայլոյ և առ այլ. այլ ոչ ինքնաշարժ է, նոյնպէս ինքնակատարած։ Բայց օգուտ այնր վախճանի հայի միայն առ ըստուծոյ շնորհաց նր. զի ոչ առնուլ զշնորհսն, նոյնպէս ձանձրանալն զշնորհատուն՝ պարգև է ոյ. և առաւել փառաւորին որդիացեալքն ոյ՝ ի շնորհակալելն և ի մեծացուցանելն զնա, քան լոկ որդիութիւնէ պատուիլ։ Ջոյն յայտներ քան և չորից երիցանցն՝ որ ի յայտնութիւն, զպատկան դնել առաջի աստուածն ոյ, և վերադրել զորհնութիւն և զփառս. (գ. 10. 11.) նշանակեալ այնու՝ թէ առաւել փառք են աչաց զիւրեանց պատկ առ ոտս ոյ դնել զոհունեամբ, քան ի գլուխ իւրեանց։

Որմանք ի մեկնչաց՝ ոչ այնքան նպատակ առ յոյ դնուել համարին զայս փառաւորութիւն, քան թէ հետևումն բարերարութեան ոյ. իբր ասել. ի սահմանելն ոյ զմեզ յիւր որդեգրութիւն՝ ոչ այլ ինչ ունիմք հատուցումն, բայց միայն զի ձգտացանել զնա գովութիւն. այս միայն է մեր պարտ իրաւացի զոր նա կամի, և մեք կարէմք՝ վճարել ըստ այնպիսի անզուգական շնորհաց։

Որով շնորհօք որդեգրութեանն ըստ սահմանեալոյն ի յաւիտենից՝ նոյնպէս ի ժամանակի արդեամբք զարդարեաց զմեզ ոյն հայր ի ձեռն սիրելւոյն իւրոյ, ըստ քոյ սիրոյ իւրոյ։ Լատինն միայն յաւելու, ի ձեռն սիրելի որդւոյ իւրոյ. սակայն որպէս ազդ առնէ ներդնիմաս, բացատրութեամբ է այդ յատկին թարգմանչին, ոչ գոլով ի յոյնն և յայլս ըստ հարազատ օրինակաց։ Իսկ պարզաբար սիրելին կոչել զքն, ներդնիմաս իմանայ՝ սիրելի յաստնեցուցոյ. իբր զի ասէ՝ արդարութեամբ, խաղաղութեամբ, իմաստութեամբն, և այլք՝ որովք քն անուանակոչի, սիրելին են ամենեցունն, լեռնէական և ոչ ամենեքին ընդունողք գործովք։ Բայց խորհրդական է այս անուանէն, այլ տիրապէս սիրելին իմանի՝ միակ սիրելի վս իւր, և ոչ վս այլոց, մանաւանդ այլք վս նորա սիրին։ Ասյսու կռվմամբ արտայայտեաց զյն ասէ հայր ի բարբառելն ի յորդանան և ի լեռնէր, որդի սիրելի կնքելով։ (Մատթ. գ. 17. ժէ. 5.) Այնպես յայլ տեղիս՝ սիրելի ասել արձակաբար նշանակէ միակ և կարի սիրեցեալ առաւել քան զայլ ինչ, (Առակ. իր. 6. Երգոց. թ. 3. Եսայ. ե. 1. 2.) Ասելովսի միակ սիրելեաւն քնին ցնծաց ասէ զնզ. սակս զնա սիրելոյն առատացոյց ոյն զշնորհս իւր՝ ի մեզ հատուցեալս. յարժանաւորութեան նր հայեցեալ, պարգևեաց մեզ զհատատս և զարդարութիւն, և զամ պարգևս հաստատարար ոյ։ Փոխանակ բային ցնծացոյց, յոյնն ասէ, ետնխրծոեն, որ ելեալ ի բառէն խռխռ, ոյ շնորհք, նշանակէ՝ շնորհազարդել, հաճելի առնել. և այսպէս իմանայ յոյնք և լատինք. թէպէտ ասորին ըստ մեծի դնէ, * զոր եհեղ ի մեզ սիրելեաւն իւրով։ Բայց մեր թարգմանիչն՝ ասա, և ի դուկ. ա. 28. առնու ի բառէն՝ խռխռ, կամ խռխռօ, ոյ վայելուչ, զբաստաղծի. վասն այն ի զուարթութիւն, և ասա՝ ցնծացոյց, որ և ի նոյն միտս դառնայ. ոյ շնորհօքն զուարճացուի տրամ զմեզ, հաճելի կացոյց, սիրով սիրեցելոյն իւրոյ մեք ևս եղեալ նմա հաճոյ և ուրախութիւն։ Եւ այսու բանիւ սկսանի առաքեալն բացատրել, թէ զինչ ետ ըստ իւրում կամ-

նուխ

նախ ընտրութենն զկատարումն իրացն Բեւեսցոյց ՚ի ժամանակին. ՚ի սոյն հային հետեւեալքն։

7. Արուի առնիմ ջերմութիւն ՚ի յետ աբեան նորա, զնաւթն ՚ի գլուխ գոտ գծոցն ընդհանուր խորոյ։

Որով սերելեաւն, յո որդւովն քովն մէ այն՝ եւ ոչ այլով իւիք, ոչ օրինօք և պատարագօք նո՛ր, ոչ մարդկային զորձովք մեր կամ այլոց, ոչ հրեշտակաց նպաստիւք, այլ որդւովն և՛ն առնիմ, ընկալաք, և կարեմք ունել ջերմութիւն, զապատումն ՚ի գերութենէ և ՚ի կապանաց մեղաց, սատանայի, և մահուան, և այն վճարմամբ փրկականացն, ՚ի յետ աբեան նէ, (յոմանս, աբեան.) ձեռնային արեամբն հեղելով ՚ի խաչն, որ է ասել՝ մահուամբ որդւոյն իւրոյ, պատարագ զաւ մարմնոյն՝ զոր բոլորանուէր մատոյց Հօր ՚ի վճարումն արդարութենն յայ։ Ձերոնիմոս իմանայ և զնորհրդականն արիւնն՝ որ ՚ի սեղան պատարագին մատչի այ։

Ջ ընդդէմ գծոց։ Որպէս համարին բազայայտող փրկութենն. իբրև թէ ուՆիմք զփրկութի, յո զմեղուժի մեզոց, իմացեալ այսու զարձուածն յանցուածոցն, և պարտեաց և այլոց չարեաց՝ որք մեզոց ղհետ ևկին. բայց յանուածնէ զմեզն չիչէ, զի ազատութիւնն անտի՝ կատարին և այլ ազատութիւնք ՚ի պատժոց դատապարտութենէ և մահու, և բռնուէ տատանայի։ Ասս իմասոք ըս իրացն բնութենէ ճշմարտելոյ են. զի նոյն է՝ զմեղուժի մեզոց գտանել քնի, և փրկել. բայց ըստ ոՀոյ գրոց՝ որոշումն ըստնին. զի փրկել է՝ վճարմամբ փրկանաց առնուլ ազատութի. իսկ մեղուժի մեզոց է՝ ջնջումն յանցանաց և արժանի պատժոցն. առաջինն իբրև զերւոյ է, և երկիցն՝ յանցաւորի. և Հերոնիմոս համարի, թէ նախ է փրկին, և ապա մեղուժի առնուլ. նախ փրկանքն քնի մատուցան, և ապա պարգևք մեղուժեանն ընդունեցան։

Բ ընդդէմ գծոցն խորոյ։ Փոխանակ զերանումանս խորոյ, յոյնն ունի առդ. յո նորա. և ոմանք իմանան՝ ըստ մեծութեան ընդունեցաք քնի։ Բայց յոյն մեկնիչք իմանան՝ յո հօր. զոր և պատճառ կարդ բանիցս. զի զբովանդակ խորհուրդ ընտրութենն և զկատարումն նորա հայեցուցանէ առաքեալն ՚ի Հոր բարերարուէ ընդունեցաք յո հօր։ Ապա և մատաղն են. սերելեաւ որդւովն փրկելոք եղաք, և զմեղուժի մեզոց ընկալաք՝ ոչ վայրապար, կամ իշխանաբար, այլ հեղմամբ արեան միջնորդին մերոյ. որ իւն սերելոյն եղև մեզ զնն փրկանաց. և այսոքիկ ոՀզ թէ սպառնայ ՀՀ զատաւթիւն ընդունեցաք իւրոց։ Մեծ է արդարև թողուլ յանցաւորացս, բայց անհամեմատ մեծ՝ արեամբ սերելոյնն. ընդունել ՀՀ զմարդ յիւր որդեգրութի, և ՚ի ժառանգակցութի որդւոյն միածնի. բայց չնայել վա՛ նի յիւր միակ սերելին, տալ վնա ՚ի զնուն, և այն վա՛ թշնամեացն, այս անցանել քան զնմ առաւելութի երախտեաց, և ելթէ ասել մարթի լոկ, գեր ՚ի վերոյ քան զնՀզ։ Ը որ դրգնս իմն և ինքն ՀՀ զարմանալով ասէ.

* Եւտւ զսիրելին անձին իմոյ ՚ի ձեռս թշնամեաց իւրոց։ ‖ (Երեմ. ԺԲ. 7։)

Այսքան ևս ահաճանչափելի խորք ողորմութենն այ, զոր առաքեալս անկարող ցեալ նշանակել այլով անուամբ՝ գծոցն կոչեաց։

8. Որ առաքեալս ՚ի գլ ՀՀ խաչոն ՚ի և գկոչոն։

Այն մեծութիւն ընդունեցաք, կամ առատ բարերարութիւն այ առաքեալ ՚ի գլ։ Որպէս ըս հերոնիմոսի բազդատութի առնուն զառաւելուն. յո առատաձոյն զեղալ ՚ի մէզ քան յայլս. և ըս այսմ ազուինացին խնամոյ յատուկ ՚ի վերս առաքելոց. որոց իբրև տալոնաց եկն զեցոյ՝ առաւելագոյն բաշխեցաւ ի մասսուածի յուսացանել զՀատառս, և զիսուածի առ ՚ի առնդրգել Հա եսատացելոց։ Իսկ հերոնիմոս յաւելու և զՀատատացեալն ՚ի հեթանոսաց, իբրև առատագունից պարգևաց հանդիպեալ քան զերկական ժողովրդն։ Ամբրոսեան մեկնիչ և այլք իմանան ՚ի վերնակին կոչեցելոցն ՚ի քրիստոնեայս։ Այսմ բազդատութի ամենեքին աքէ խոսոսի և գկոչոն մեկնեն զայն՝ որ ՚ի հատատացեալսն բաշխեալ։

ՎՀ որոյ իմաստքն են. այնպէս առա-
տասան ընծրՀք այ՝ ի ձեռն հաւատոց
քոյ, զի առ մեզ նախկին կոչեցեալքս
աղբերաբար զնգան պարգեւք բարերա-
րութեանն Ն՚ր. յորոյ զմեզ պարգեւօք իմաս-
տուն և զիտուն, ոչ վայել է որդւոց
այ. լուսաւորեաց զմիտս մեր յամ Ճշմար-
տութեիս այ. եւ մեզ Ճանաչել և զա-
տել զնմ ըստ առ ձեռ համարել են,
և ոչ առ մարդիկ. ոչ՚ի ինաՀապետն
առաջինս, և ոչ առ. ժողովրդն իէլեան
երևելսցաւ երբէք այսչափ ծանօթութիւն
խորհրդոցն այ, և տեղեկութիւն հրամա-
նաց նորա։

Առաւելոր ԽՀոփոխի և գէտ-ի իբրև
ընորՀք զեղեալ ի հաւատացեալս, այսպէս
որոշին յոմանց. իմաստուն է ուղիղ Ճա-
նապարհն ձեռնմուտ և մարդկայնոց իբրև
հաւատալիք միայն կամ գիտելիք. իսկ
գիտութիւն, զոր այլք խոհեմ-ի դնեն,
է ուղիղ Ճանապարհն դործնականաց՝
յձեռնմխնն կամ՚ի մարդկայինս, որով
յաջողէ ըստ այ կամացն առնել զպատ-
շաՀն։ Զայս երկուս նկատողի զօ-
րութ Ճշմարիտ հաւատոց։ Ա՚յլք իմա-
նան զմասնաւոր պարգեւս իմաստութեն
և գիտուէ, թէ զՀաՀոյարարս, և թէ
գՀրիստաւորս. զորոց տէս՚ի ա. կորն.
ԺՀ. 8։ Ա՚սակայն ՀՏ ասէ՚ն՝ յինքն ժողո-
վէ զնմամազգ այսոցիկ ընորՀից՝ որչափ
կարևորն է առ Ճշմարտութ հաւատոց,
և յաձոյաշնորհութ, թէպէտ և ոչ յիւրա-
քանչիւր հաւատացեալ ամենայնքն գտա-
նիցին։ Ըստ այս բան նշանակէ զԸՀ-
հանրութիւն, և ոչ զհատուածս. ոչ՚ի
թէ ամենակատար իսկ իմաստուն կՀ
գիտութիւն տուել հաւատացելոց. զի
այդ պահել է՚ի հանդերձել գիտու-
թիւնն։

Ա՚յլք՚ի մեկնից՝ Խոփոխի ասա իմա-
նան զնձայինն, զայն՝ որ յայծ է, և
որով վարի՚ի գործ վրկութիւն. ոչ և
յանցեալն՚ի 4 տան, սիրով իմացան
զաերն այ յբնարնն կՀ՚ի նախասահմա-
նել. և բան այսմ ՀՏ իմանի՝ ամենակա-
տար, զերազանց. և իմաստքն կազ-
մին։ Ընտրեալ բարեբարութիւնն այ յընտ-
րել զմարդիկ և՚ի կոչել առաւասցան՚ի
մեզ ըստ իւրում անբաւ իմաստութիւնն.
աքանչելի երևեցաւ գիտութիւն այ՚ի
բաշխելն զընորՀս իւր. ինքն գիտաց
զերաւացի պատՃառս և զկարդ՝ ար-
ժանի իւրում մեծութ, ՚ի փրկել զմեզ,
և յերանական որդեդրութիւնն վերածել։
Յայսմ ոմտեսութիւն ոմ առաւաղեղ
ցուցաւ զիտութիւնն այ, նոյնպէս պայծա-
ռացաւ ամենահայեաց իմաստութիւնն Ն՚ր,
Թէ զերս կուսաց, յորում ժամանակի,
որով օրինակաւ, յոր չափ պարգեւաց։

այսոքիկ զերազանցեն ըստ զնմ միտս։
Երկաքանչիւր այս իմաստք զեղեցկի են
և յայտնապէս նշանակելք յոսկէ բերա-
նէն և՚ի ՀերմՀնմտէ. որք և զերկու-
զայսոսիկ բառս ըստ յաջորդին ընթեռ-
նուն։ * Ա՚մենայն իմաստութիւք և գի-
տութիւք եղոյց մեզ զերծրՀուրդս կամաց
իւրոց ‖ ևն։ Բայց սովորաբար օրինակք
յայսմ տան ընթեռնուն։ և ըստ կարգի
Տարաբաս և Թէոփ առնուէ՚ի վերայ
իմաստութիւն առնելոյ հաւատացելոց.
զի սովին ասացաՃաձով վարի առա-
քեալն յայլ տեղիս. ոչ տարու մաղ-
թանս առնէ՚ի 17 տան։ * Ըստ ոՀ ոՀ
մերոյ յիսի քոյ հայրն փառաց տացէ Ձեզ
զՀոգին իմաստութիւն և յայտնութեան
գիտութիւքն իւրով։ ‖ եա։ (ՃՀ. 4.) * ՚ի
միտ առնուէ զիմաստութիւնն զնմ՚ի
խորհրդեանն քոյ։ ‖ Եւ վճռ կողոսա.
ցուցն ասղթէ (ա. 9.) * Ըստ ընտրեալ
զգիտութիւն կամացն նորա, ոմ իմաս-
տութիւք և Հոգևոր Հանճարով։ ‖ Վկայէ
և Տոմմայեցւոց. (ԺՀ. 14.) * Ի նէ
ոմ գիտութիւք։ ‖ նոյնպէս և կարնեթաց-
ւոց. (ա. կորն. ա. 5.) * Ըստ յոմի մե-
ծացարութ դուք նովաւ, ոմ բանիւ և
ոմ գիտութիւք։ ‖

9. Ա՚յսոյ ԳՀ զԵրբ՚ր-ըդս ևսայ ՚ր-ոյ
ըստ Հաճոյ՚ի ՚ր-ոյ, զոր յառ-
ջսն եր նովաւ։

Լատինն ընթեռնու, ոմ զի ցուցանել-
ցէ, կմ յայտնեսցէ. բայց ըստ յունին դնի
յանցեալ ժամանակ, ՚ի ցուցանելով,
ոմ դնեն այլ Թարգմանք, և ՀերմՀ-
մոս իսկ։ Ե՚ԵրբՀՀ-ըդս, իմն յեզականն՝
ըստ յունին և այլոց։ ըստ Հաճոյ՚ի ՚ր-ոյ,
այսինքն իմանի յոհն, և այլք առ՚նպէս
դնեն. զի իսօի զՀաճոյի՚ի այ Հօր.
միայն լատինն ասէ, ըստ Հաճոյի՚ի Ն՚ր-ոյ,
որ չէ յարմար։

Իմաստքն են. այնու առաւաջոյց՚ի
մեզ ոմ զնմ Հոգևոր իմաստութիւն, կմ
այսու

այսու պայծառացոյց զդէրպազան իմաստութեամբ իւր, զի յայտնեալ ծանոյց մեզ նախկին հաւատացելոցս ՚ի խորհուրդս ինոյ խոյց, յոր զգաստանի և զանձանձի կամս իւր, և այս ըստ երբայական ոճոյ. զի ասեն՝ խորհուրդ կամաց, փոխանակ ասելոյ՝ ծածկել կամք, կի անյայտ որդ շումն կամաց։ Կամ ըստ մերում բնագրի, յայտնեաց զծածուկս բարերար և ազատ վճռոյ իւրոյ։ Իսկ որ էր այն խորհուրդ. ըստ հերանիմոսի՝ անհաւատութիւն ժամանակին, զի ՚ի սահմանել ժամանակի կատարեացի ամ։ Ըստ ոսկեբերանին, ՚ի վերինս բարձրացուցանել զմարդն։ Բայց ըստմանեայ են այս իմաստք. այլ իմանի՝ խորհուրդ փրկագործութեանն քրիս., յորում զանձեալ կային ամ գազանիքն ոյ, ըստ ետնութեանն, և մարգեղութեանն, բազմազաւորիկ ծածուկքն նորոյ օրինաց, կոչումն հեթանոսաց, յամ ազգաց մարդկան մի ժողով կազմել ըստ երկնային բնութեանց, և այլն ամ, զոր կարգաւորապես ՚ի յաջորդ բանն վարդապետ առաքեալ։ Ասա ամ խորհուրդ ասին, ոյ գաղտնի իրք անճանաչելի, մի ըստ իւրեանց բնութեան. զի դոլով յաղտս կամացն ոյ ստամանելոյ, ոչ կամք նորա անխմանալիք են համօրէն արարածական մտաց, նոյնպէս կարգեալքն ՚ի կամաց անտի։ Եւ ասէ՝ ըստ անհաւատութեանն ոյ. զի յաւագ քան զծագումն աւետարանին՝ գաղտնի էր ասին՝ կէս մի լուռ, և կէս ըստ աղօտ և վարագուրաւ օրինակաց ցուցեալ. կարի սակաւուց դիտելի յնծարեալ արանցն, և այն թէրևսեաւ ծանուցեալ թուելէ։

Եւ ահա զորս ըստ բնութեանն և ըստ ցուցակութեանն անյայտք էին առաջնոցն, մեզ կոչեցելոցս յաւետարանն բացաւ ծանոյց ասէ՝ ըստ հաճոյից իւրոյ, ըստ որում ինքն կամեցաւ որոց, և որչափ յայտնել. ոչ եթէ առ իմաստուն ինչ՝ որ առաւել էիցէ ՚ի մեզ այժ քան յաւաջինան, վասն այն յայտնեաց. (ըստ դնել. ըստ. 30.) ոչ ՚ի մերմէ արժանաւորութենէ, ոչ եթէ զօրութիւն օրինական կի մարդկային ծնաւեաց դիպողացոյնք եղեալ առ այնպիսի յայտնութիւն, այլ առակաւոր յաղաւ բարերարութեանն ոյ խորհրդագաւ եղաք. ոյ ՚ի սահմանելն զայն ամ ինքնիշխան հաճութեանն վարեցաւ, նոյնպէս ՚ի յայտնելն, ըստ ետնական գոհաբանութեանն առ Տէրս. զի ծածկեցեր սակ յիմաստնոց, և յայտնեցեր տղայոց. զի այսպէս հաճոյ եղև առաջի քո։ (Մատթ. ԺԱ. 25. 26.)

Ջոր յառնելոյն էր նոյա։ Դերանունն զոր՝ ըստ հերոնիմոսի ցուցանէ վերադարձ։ Իսկ այլք առաւել ըստ յունին համարին վերաբերել առ հաճոյքն։ Յառաջագոյն դնել՝ այն է, զոր ՚ի հոգւոյն, յառաջագոյն սահմանել ասաց. ոյ ՚ի սկզբանէ կարդել, ՚ի յաւիտենից ազատ վճռոյ սահմանել։ Իսկ նովա. ոյ յունին՝ ընտրեաց, յամենց թարգմանի՝ ընտրեաց ոյ զոր ամ Տէր յառաջագոյն սահմանել ունէր և ծածկել յինքեան։ Բայց այլք թարգմանին՝ ՚ի նմա, կի նովա. և իմանի՝ կարգել ՚ի քրիս, կի քրիս։ Ապա իմաստք են. եցոյց մեզ ըստ իւրում հաճոյն զայն խորհուրդ, զոր ՚ի սկզբանէ սահմանեալ էր կատարել քրիս։ Կամ, յայտնեաց մեզ զխորհուրդ կամաց իւրոց ըստ այնմ հաճոյն, զոր յառաջն սահմանեալ էր յայտնել քրիս., կի ՚ի գաղտեան մեծայնին, և ոչ յառաջ քան զայն։ Կամ ըստ ոսկեբերանին, այսմ ցանկալի, զայս երկիցեր ասէ, զի այսու օրինակաւ. ոյ այժմ ՚ի ձեռն քրիս յայտնեալ զխորհուրդն։

10. ՚Ի փոքրաւոր լրման ժամանակաց, էր վերադարձել զամ տէս, որ ինչ չէր ինձ և որ ինչ չէրիցէ՝ ՚ի նոյն։

Բացայայտաբար ծանուցանել կամէ, որ էր խորհուրդն ծածկեալ առ ոյ, զոր այժմ յայտնել հաճեցաւ. ոյ է՝ ՚ի կատարման ժամանակացն՝ բովանդակ կել զամ ասէ՝ ՚ի փոքրաւոր լրման ժամանակաց։ Ջայս մասն յանցեալ ասն ընթերցուածս հերոնիմոս և այլք ոմանք, ոյ և չայ օրինակք ինչ առանց կետի յարին յանցեալս. և իմաստքն լինին չայսպէսեայ ձեռ զխորհուրդ փրկութեանն քրիս. ՚ի լնուլ կատարեալ ժամանակացն ևն։ Բայց առ վտարաբար թարգմանաք և օրինակք ընդ այս առն կցեն. իբրև. թէ՝ ՚ի կատարիլ ժամանակացն սահմանելոյ՝ կամեցաւ ձեռ բովանդակել զնմ, ևն։ Փոքր է խոիր՝ եթէ ասա կամ անդ ընթերցցի, իմաստքն քննելի են։

Արդ՝

Առդ՝ փոխադրուէ հոլովոյ սեռականն մնկնիչք յասելն ՝ի գնդեսոյ լրման ծամանակաց, փոխանակ դնելոյ, ՝ի լրման սրբեսուէ կմ բաշխման ժամանակաց։ ՝ի կատարել բաշխեալ ժամանակաց, զորս ետ ՝ի իւրում իշխանութէ զատուցցել էր և բաժանեալ առ իւրաքանչիւր գործ նախախնամութէ իւրոյ։ Տէր բուէին ասյ և կամք ձերին ոչ միայն յերս՝ որք լինէիցեն, այլև ՝ի ժամանակ և յեղանակ լինելութէն նոցա, ՝ի բանին քո առ աշակերտսն ասացեալ յետ յարուԹէն։ * Ո՛չ է ձեզ դիտել զժամս և զդաժամանակս, զոր հայր եդ յիւրում իշխանութէն ։ ‖ (Գործ. ա. 7։) Մինչ զի ժամանակ ասելն ՝ի բանիս խնդրին նաև իբրեն լինելոցք յիւրաքանչիւր սահմանեալ ժամանակս։

Տնդեսոյն, ՝ի յումնէ՝ էնծօվհս, ՝ի մասս կարարուէ, ոչ զայն ասէ՝ որ քեռիս կարգաւորելոց էին ժամանակք, այլ զնոյն հօր զնարդեալսն և զսահմանեալսն՝ որք կատարելոց էին յառաջ քան զգալուստ քո։ Քանզի անաւետ՝ որ շնորհայ է, կմ բարեաց աւետարանին, շնորհեաց ՝ի նա և պաշտօնէից քոյ՝ մատակարարել այնոց ծառայաբար, (տառև. ՚ի. 2։ ՚ի. կորն. ՚ի. 17։ ՚ի. Տիմ. ՚ի. 4։) Բայց զոմանէ՝ ժամանակաց՝ ինքեան միայն պահեաց, և կատարեաց ՝ի ձեռն քոյ միայնոյ. և յայսմ ձևանայ ՚ի նմանութէն տանուտէրն, կմ տնտեսն, որ ըստ սահմանի չափուն և ըստ ժամանակին բաժանէ մատակարարել զկնբակառուէ և զայլ պէտս ընտանեացն։ Այսպէս զերազոյն տանուտէր ամենի ՚ի ըստ անբաւ իմաստութէն սահմանեաց կարգս ժամանակաց յամ գործ նախախնամութէ իւրոյ, որոց բոլորեցուցեալ կատարած ՚ի քոյ գալստեան ունէին զակնարկութիւն։ Իսկ այս տնտեսութէն ժամանակաց և՝ բնական օրէնքն յառաջին գարս առ նահապետաւք, գրաւորական օրէնադրութէն առ իսկացաւք, մարգարէական դուշակութէք յայլևայլ ժամանակս, օրէնակաց և յայտնութէց ցուցմունք, որոշումն և սահման ծագաւորութէց աշխարհի, զորոց ՚ի դանիէլի տեսլեան յայտնեցաւ, թէ ՚ի կատարել չորրորդ դին յարիցէ ծագաւորուէն քոյ։ (՚ի. 40. 44։) Դարձեալ, և ժամանակ անդիտութէ հետևանական ազգաց, որոց ծագաւորութէ դնալ ՚ի ձանապարհս մոլորութէ և անօրէնութէ, ըստ որում առաք քեալը յայտ առնէ ՚ի գործսն։ (ԺՀ. 15։ ԺԸ. 30։)

Եւ ահա այս ամ ժամանակք, և անցք իւրաքանչիւր ՚ի դլուխ հնեալ ըստ կարգիչ լրման, եկն եհաս ամի լրումն՝ գալստեան քոյ, կմ ժամանակ փրկագործութէնն, բովանդակել զամ տես. (յոհաննու, բաւական հնէ.) ըստ առ ՚ի բովանդակել զամ՝ ՚ի ձեռն քոյ՝ իբրև կատարածի նոցա, իբր միջնորդի, իբրև իշխանի, իբրև գլխոյ և առաջնորդի։ Բովանդակել, ըստ յումնէն անսկիզբնապէս, ըստ բառին նշանակէ՝ գլխատրել, ՚ի մի գլուխ ածել։ զոր մեր Թարգմանիչս բովանդակել ասէ նաև ՚ի Հռոմ. (ԺՀ. 9։) իսկ առաջնոր կրկին նահի խնամոյ ոսկերքեան և այլք. մի՝ զձեռնարկ և զտարածեալ իրս ՚ի Համառօտ հաւաքել. ոմն սովորութէն է զերկայն ասացուածս քաղել կարճառօտ առ ՚ի դիրին յիշատակել, ըստ գրելոյն յերկրորդ մակաբ. (՚ի. 24. 29. 32։) և զայս միտս առնու հերոնիմոս, ան. Հաւան լինելով ըստ լատին Թարգմանին, որ դնէ՝ Նորէնէ, կմ կապել։ Երկրորդ, իմանի զդուռ ելալս և զաժանելս Հաւատացելոյ, ՚ի մի գումարել. ոմն և ասեմք, գումնդ բովանդակել։ (ա. Պետ. կաբ. ՚ի. 44։) Ըստ այսց նշանակուածոյ՝ կամեցաւ ետ բովանդակել ՚ի ձեռն քոյ զամ ինչ որ յերկինս և յերկրի, ՚ի նոյն, ցի ՚ինդն քո, կմ նովին քոյիս. կրկնումն է այս բառին ՝ի ՚ի, ըստ յաճախ սովորուէ եբրայեցւոց՝ կրկնել զդերանունն ընդ անուան. Թէպէտ ոմանք ՚ի յունաց ՚ի յաջորդ տունն յարին զայս, և կայ ՚ի Հայ օրինակս ինչ կիս որոշիչ յանցելոյս. սակայն ասա ընթերնում նաև ոսկերքեան և հերոնիմոս։

Այլ քանզի ընդհանրական է բառն ամ, և առաքեալս անորոշաբար դնէ՝ զամ որ յերկինս, և որ յերկրի, բազմանան իմաստք բանիս, Թէ զինչ համի ամ, և որով օրինակաւ բովանդակի ՚ի քո. զոր միայ մեզ քննել ըստ այլևայլ կարծեաց։

Առդ. նախ, ոմանք համանան զամ բնական և անկենդան արարածս՝ երկնայինս, և երկրայինս, որովք ազգք մարդկան

կան վարին ի լուսն, կի՛ ի վատթարսն, և իմաստքն այսպիսի են։ Ի ընալ ժա-
մանակացն կարգելոց յայ՝ յայսմենեցաւ քո, որով կամեցաւ ած զնմ արարածս
խոտորեալս յիւրեանց վախճանէ՝ հա-
ւաքել ի կարգ պատշաճական։ Ձամ-
բէն արարածովք որ յերկինս և յերկրի՝
զեղծան մարդիկ յանցանսն և ի պաշ-
տօն դիւից։ զայն որ ի փառաբանու-
թիւն արարչին միայնոյ հաստատ էին,
ցրուէցին յայլևայլս՝ ի պատճառս յոր-
նատեակ չարեաց, յոլովս ստեղծեալ
ազգս նորա, զոմն երկնից և լուսաւորաց
ասելով արարիչ, զոմն՝ երդ, զոմն՝
ջրոյ, զոմն՝ հողոյ, և զայլս՝ այլոց, և
այնպէս արարածք ընդհանուր հնձէին
ընդ ծառայութիւն ունայնութեան, (ըստ
Հռոմ. ը. 20. 21։) Իսկ աւետարանաւն
քնի բարձաւ ցրուն արարածոց։ Հա-
ւատովք միոյն ած հաշտարի՝ զնմ արա-
րածս Հոդովեաց քո՝ ի պաշտօն միոյ ա-
բարւոյ իւրեանց։ ուստի՝ ի կիր առնուլ
զնմ՝ ի փառս ձեր, և՝ ի նուիրոց անօրէ-
նութեն փոխել ի գործս արդարութեան և
սրկութեն, ըստ Հռոմ. ը. 28։ կամ դար-
ձեալ։ ամ որ յերկինս և յերկրի բնու-
թեք, մանաւանդ՝ և ի ներակա-
տար ունին յինքեանս բաժանեալ զկա-
տարելոյն ինչ ձեզ, ըստ որում երեւեցուցա
նեն զնոյ զիմաստութիւն, զբարութիւն, և զոլ-
կարողութիւն։ կամեցաւ ած զնմն ի բո-
վանդակ համառօտել ի քո, և նուազ
իբր պատկերաւ չքնաղ փայլեցուցանել
զմեծութիւն իւր, կարգեալ զնա իմաստու-
թեն և զօրութեն ձեր։

Երկրորդ, ամ, ըստ ոսկեբերանին, հնչ.
բոնիմոսի, և այլոց՝ իմանին համարէն
անտեսեալքն յայ՝ ի դարան անցեալս։
և իմաստքն կապին։ Ամ անտեսութեք
յառաջ կի զինի եղեալք յաչխարհի՝ ևր
և եւի և անեւրևոյթ արարածոց՝ ի գա-
լուստն քոմ ունէին զհայեցուածն և զոլ-
կատարումն իւրեանց։ Անցք՝ որք ըստ
ձեր անտեսելոյն հոլովեցան ընդ ազգս
մարդկան՝ առ նահապետաւք և ընտ օրիք
նօք, երկնից յայսմութեք, տեսիլք հը-
րեշտակաց, հրաշագործ փոփոխմունք
բնութեց, մարգարէից նախասացութեք,
ուխտադրութեք ձեր, խոստմունք, հրա-
մանք, օրինական ձեւակերպութեք, այս
ամ և որ այլն ևս, բովանդակ ի քո
գլխաւորեցան։ ամի՝ ինչ նպատակ, խոր-
հուրդ և ձշմարտութեի կարգեցաւ քո։
Յայսմենեքեք ածային խորհրդոց առ-
նահապետան եղեալ, և առ իւրեանն
նմանութեք օրինաց ծածկեալ, աւե-
տարանաւն քոմ մերկացան զծածկոյթ
իւրեանց։ և բովանդակեալ ի քո իբր
ի համառօտ ածեալ տեսանին։ Ադամ
ի դրախտի, Նոյ ի տապանի, մովսէս
յանապատի, և այլք ամ, բովանդակ
անցիւք իւրեանց՝ ի մի քո և յեկեղեցի
նր համառօտեալ կնքեցան։ Եւ որպէս
վայելուչ ասէ Հերոնիմոս՝ ի մարդկայ-
նոց բերեալ օրինակ, փոխ տայ ոք այ-
լոմ դրամս երբեմն քան, երբեմն
հինգ, այլ երբեմն հնգետասան, և այլ՝
երեսուն, և երիցս այլ՝ տասն։ և զոմն
գումարեք ի հարիւր։ ահա ի միում
յեռն ունի գործական։ Այնպես ամ
խորհուրդք և անտեսութեք այ մասամբ
երեւեալք յառաջինան, եւեթ յայսմութեք
իցեն, եւեթ արարք, եւեթ օրէնք, հա-
մագումար և վերնագոյն օրինակաւ՝ ի
մի քո քանակեցան՝ իբր ի լիիւ կատա-
րելագոյն, հնացուցանելով զամ զան
ցեալսն։ առ որ բերէ ոսկեբերան զա-
տացոյն։ (Հռոմ. ը. 28.) * Ձի բան
մի հակիրճ և համառօտ արդարութեի։
Երրորդ, ամ, իմանին համարէն բանա-
կան արարածք երկրաւորեն, և երկնա-
ւորք, մարդիկ և հրեշտակք։ և զայս
միտս դնէ դարձեալ ոսկեբերան, օգտա-
կրնոս, և բազումք ի վարդապետաց
և ի մեկնից։ ուստի որ չէ՛ին ասէին՝
նշանակել զհրեշտակս, և ըստ ոմանց՝ զհո-
գիս արդարոցն կատարելոց։ իսկ որ չէ-
էր, զազգ մարդկան կենդանեաց։ և լիւ-
նին իմաստքն այսպիսի։ Ամ ինչ դնաւազգ
մարդկան ոչ միայն յայ բաժանեալ էր,
և առ հրեշտակս ձշմարտացեալ անտես
կրօնիւք և ապականութեք, այլև յին-
քեանս վատնեալք մոլորութեք, և հա-
կառակամարտ ազանդաւք։ ոչ միութեի
օրինաց պահիւր առ նա, և ոչ միաբա-
նութ սիրոյ։ քաղաք ընդ քաղաքի հարեալ,
և օրինք ընդ օրինս, և ազգ ընդ ազգ հրե-
այք ընդ հեթանոսս, և հեթանոսք առ
միմեանս ի կռուի կային, այնչափ տա-
բացեալք ի միաբուխ հաստչին, մինչ
զի բոլորիցն արարիչ՝ հայիւ տակաւ-
ուր մասին հրեից ած ճանաչէր։ և այնչ
պէս

պէս խոտովութեէ համաշխարհական աղէ
ձանացեալ կայր ըստ երկինս և ըստ երկիր ,
և կորուստ հասարակաց : Յայսպէս-
սում ժամանակի հաձեցաւ գնծութենին
այլ երևեցուցանել զքո միջնորդ հաշ-
տուեէ , որով բառնայր զցրուն մարդ-
կան , ի մի կրօնս աւետարանին ժողո-
վելով զհրեայս և զհեթանոսս , և զա-
մենեսին առ հասարակ կազմել ի մարդ-
մին՝ միով հոգւով յօդակապուքէ ի մի
գլուխ : Ասես միաւորել կամեցաւ ած
զերկիր ըստ երկնից , զմարդիկ ըստ հրեշ-
տակս և ըստ ինքեան այլ , զժողով կենդ-
դանեաց ըստ թագաւորելոցն ի վեռս :
Ամենայնի սոցա բովանդակութեէ եղև
քո , նոյն ակնկալութեէ ազգացն առաջ-
նոց , և հաստատան յաւգ նորոյ ժո-
ղովրդեան , ամենեցուն վերկիւ իւրովք
արեամբ , և լցուցիչ պակասման դա-
տաց հրեշտակաց : Ըստ որում եկեղ-
ղեցւոյ հրաշակերտեաց յերկինս և յեր-
կիր, իշխելով մարդկան և հրեշտակաց ,
նոցա պարգևելով զընծորս և զփրկու-
թեէ , և սոցա առաջնորդելով ի պահ-
պանութեէ մարդկան , աձեցուցանելով
զդիտութեէ և զփառս . և այնպէս եղև
գլուխ անկեան՝ ի միութեէ բաժանելոցն,
իշխան և առաջնորդ համօրէն քահանա-
յապետութեան :

Աչս իմաստք համաձայն են յաջորդ
քանից առաքելոյն , յորս ասէ զքո ամ-
բարձեալ ի վեր ամ իշխանութեէ և պե-
տութեէ , և գլուխ եղեալ ի վերայ ամ իրիք
եկեղեցւոյ . (21. 22.) այլև առ կողո-
սացիս (ը . 10.) նոյնպէս քո ասէ գլուխ
հրեշտակաց , որ իմանալի է նաև քան
մարդկութենէն , և ոչ սոսկ ըստ ած-
նութենէն՝ ոչ կարծէ ոսկեբերան ի մեկնուե այսր
տուն :

Արդ՝ յերրեակ իմաստից աստի՝ թէ-
պէտ չէ մարթ առուգութեէ որոշել զա-
ռաւել հարազատն՝ սակս կարի ըճշա-
նութ գոլոյ ասացուածոցն, բայց յաւել
ընթերլի թուի յետինն . վա զի եղանակ
բանին՝ որ ինչ յերկինս , և որ ինչ յերկիր ,
առաւել յայս առնէ զանձնաւոր իրս :
Եւ ոչ եաս վարկանիմ , յայսոսիկ բա-
նս ընթանալ առաքեալս ըստ կարգի ոչ-
ունական ասացածին՝ ի մատթ . ժե .
ուր յետ գոհանալոյն զՏօրէ , զի յայտ
նեաց զնորհուրդ իւր տղայոց՝ ոչ հա-
ճեցաւն , յարէ ի նոսին . (27.) Ամե-
նայն ինչ տուաւ ինձ ի Տօրէ իմմէ : ||
Նովին ոճով և ատտ առաքեալս յետ
ասելոյն՝ եցոյց մեզ զնորհուրդս կամաց
իւրոց ըստ հաձուելոյ իւրում , ած ի վեր ,
բովանդակել զքոնէ զամ երկնայինս և
զերկրայինս :

11 . Որով վճռեցաք յաժառնջոյն հրա-
տարակել զայս աշակերտացն քոյ, որ ըստ խորհրդոյ նմա
էին :

Որով քոնէ , կի նորին քան արժանաւոցն
և պարգևօք վճռակեալք եղաք , կի ըն-
կալաք զվճռակ կոչման ի հաւատս , որ
դեպրութեէ և ժառանգութեէ այ : Փո-
խանակ բարեաց յոցին դնէ , էնէօճնէն-
այ վճռակեալ եղաք . զոր լսելոյն յաւել-
մամբ դերանուան դնէ , * մեք վճռա-
կաւ կոչեցաք . || այլ թէ արգմանեն , ըն-
տրեալք եղաք , կի ի ժառանգութեէն
մեաք : Ըստ ասատանօր ի գէմս հրե-
ից հաւատացելոց , ոչ յայս է ի յա-
ջորդ տան . որով զընդհանուր ասա-
ցեալն յաղագս հրի կոչմանն ի քո , որ
շէ ի մասնաւորս՝ նախ ի հրէայս առա-
քին կոչեցեալս , և ապա ի հեթանոսս
ի 13 տանն : Եւ վա ամենեցուն մերձ
դնէ զդէպն , կոչեցեալս . զի մի
կարծիցի՝ թէ առ հրեից կոչումն մով-
սէս նպաստաւորեաց , կի առ հեթանո-
սացն իմաստասէրք նց . այլ ամենեքին
և իւրաքանչիւր նոքա զրի և ներքին
շնորհօք ի ձեռն քոյ՝ որպէս ընտրեցան ,
նոյնպէս կոչեցան :

Ասեամք վիճակի սովորեցան դիրք
կոչել զընտրութեէ ժողովրդեանն այ
հնոյն , և նորոյս , երկու ինչ կամեցել
այսու առակել : Առ մարդիկ սովորու-
թեէ եղև վիճակ արկանել կամ յանյայտ
դիպուածս , և կամ յորոշումն ատա-
ցուածոց ժառանգուե . ուստի երկու
ինչ մտանէ ի կիրառութեէ վիճակի ,
անդիտութեէ կի բաղդ ի կողմանէ վի-
ճակելոցն և որոշումն մտաին ժառան-
գութեէ , կի պաշտամանն իրիք : Առա-
ջինն ցուցանէ՝ թէ չիք ի վիճակելոն
պատճառ արժանաւորուե կի ջանից .
և երկինն ի ներքս բերէ զՏատատուու-
թեէ կի զերաւունս ի ժառանգել ինչ ,
կամ ի վարել : Ի սոյն միտս և ած նոյնիսկ
ընտրու-

քնարութիւն օրհնակեցաւ ի վիճակ, զուցանել նախ՝ թէ յընտրեալսն ոչ նկատի քնաւ՝ ոչ արժանաւորութիւն, ոչ առաքինութիւն և ոչ հանգամանք ինչ քնական, այլ զկամն բաղդ է նոցա, և ձրի յաջողումած: Երկիր, յայս առնէ զկամս իւր՝ ասէ ընարութիւնն զերաւունս ինչ առ ձեռամբն բարիս, և ոչ օտարացուցանել՝ քայց եթէ ընարելոցն ի բաց կացցեն յանցանօք իւրեանց. մանաւանդ թէ պատուէր և դնէ նոցա պահել զոր ընկալան. որպս ինչևիցէ տրամայեալ էր՝ անապայթելի ունել զվիճակ իւրաքանչիւր ժառանգութեան յերկրին աւետեաց: Այսքան ինչ առաւել ջերմեռանդ տեղւոյ կուռքի յաղագս այսպիսի ասացուածի զրոց, նովին մտօք յայտ առնէ քնաքանն, թէ միք հրէայք՝ թէ և նախաքրիստոնեայ ի մովսիսական օրէնս, ոչ միջոյ ինչ զիաւութիւն կիմ յարժանաւորութիւն կոչեցաք ի հաւատս քրիստոս. այլ ձեռնքին ոչ թէ վիճակ արկէք, ձրի հաւատիցն որ ի քս ընկալաք զմեզ. այս է ինչ մեզ բաղդ ինն ցանկալի. յաջողութիւն անակնկալ պատահեաց մեզ: Բայց ի վերս այսր կամի ասէ, զի իբր առաջումած ժառանգութեան անկարուստ ունիք զիմք զկոչումն մեր: Վիճակեցաւ ասելն՝ երկուսեաք իմանի. իբր զի կոչեցեալքն ի հաւատս՝ թէ ինքեանք մտանեն ի վիճակ ժառանգութեան սիրոյն, ըստ ասացեալին առ կողոսացս. (ա. 12.) և թէ լինին վիճակ ժառանգութեան այ, ոչ միայն իւրեանցն ասէր մակաբոս. (բ. օրին. ի. 20.) լինել նմա ժողովուրդ վիճակ. և դիտել. (լբ. 9.) վիճակ ժառանգութեան իւրոյ ինել:

Բայց զի մի կարծիցի, թէ յայսպիսի ընտրութ կայցէ անդիտութեամբ կիմ դիպումած ի կռմանէ ընտրողին այ, ի բաց տանի զայն յաւելուածոյս. Յոհաննէս հրաւիրէալ ըստ յոհաննէսեան այ: ի սկզբանէ իսկ տնօհմանեալ էր ասծ իւրով ազատ և բարերար վճռով կուռք զմեզ յայս վիճակ հաւատոց. այն որ առ մեզ բաղդ էր, առ ասծ կամք էր՝ ընտրողական յատուցիւթեամբ անօրէն նեալ. որով կամեցաւ զերեսաբս նախ կոչել քան զայլս, ոչ զի զգործ փրկութեանն քեր՝ որ ի նա յայտնեցաւ, հրատարակեցոյն առ հեռաւորս. և ոչ յառաջնում յաւելեալ կարգել էր ասծ ըստ իւրում հաճոյից, նոյնպս անտեսալ բար կատարեաց ի ժամանակի: Յաղագս բառիցդ յոհաննէսի հրաւիրել, և յոհաննէսբռնի, տես զկատարել բացատրութեան ի մեկն. հռովմ: (ը. 29. 30. թ. 11:)

Եւ առ ի ցուցանել թէ ոչ վրիպէ ասծ ի գործել զկարգելեսն իւր, ասէ ի վերս յոհաննէս: Ընդհանուր իմանան բազումք զնոսին, ցի առհասարակ զամ գործ՝ նաև զընկալեսն և զմարդկայինս՝ բաց ի մեղաց. և իմանի ասել: Ոչ այս ընտրուի և զկուռսն միայն, այլ պարզաբար զամ գործ նախախնամութեանն իւրոյ՝ զորս ինքնին, կամ երկիր պատճառաբն առնէ ասծ, անսխալ ներգործութիւք ի գլուխ տանի, ըստ Խորհրդոյ կամաց իւրոց, այնպէս ոչ խորհեցաւ և կամեցաւ ի սկզբանէ. յետոյ գործել ցեղքն յիւրաքանչիւր ժամանակի՝ նմա նայնպս կարգել են ի սկզբանէ առ ասծ. ոչ եթէ ըստ բերման ինչ այժմ առնէ, յառաջն անգէտ գոլով, կամ տարտամ, կամ գառաջուց խորհեալն փոփոխելով: Եթէ ասծ յիմմէ և ևս ի փոքունս և ի նուազսս իրս ներգործէ ըստ խորհրդոյ կամաց իւրոց, և առաւել ի մեծաս գործս՝ ի գործս փրկութեան մարդկան նոյնպս վարի առանց վրիպելոյ: Ըստ այսմ տեսութեան՝ ձեռնարկութիւն է բանս ի փոքունէն առ մեծն. և միաբանին ասկէ բերան, հերոնիմոս, ազուինոս, և այլք:

Ոմանք ամ իմանան՝ զամ զպատշաճեալն ի փրկութիւն, զորոց և խօսէր, կամ զնմանէ զոր ասծ ինքնին գործէ առ մարդիկ, որպէս առաքել զիրիկիս, յարուցանել նոսա: Յայսմ ամի վարի ասծ ըստ իւրում ամենիմասս կարգաւորութեանն ի յաւիտենից. ոչ անգիտութիւն կայ առ ասծ, և ոչ վրիպումն գործոց. այլ մարդկանմէ յանուանել զանգիտութիւն:

Խորհուրդ ասել առ ասծ, ոչ նշանակէ քննութ որանել զպատճառս կամ զ յարմարուի իրացն, այլ զտոյգ ճանաչումն պատճառացն կամ իրաւանց, զոր մարդիկ սովոր են գասել խորհրդակցութ ազգոց, կամ յերկար մտածութիւն: Ա՛ս այս մերձդնել զնաչեն. ցուցանել՝ թէ յաջողութիւնքն գործէ, ոչ անպատճառ,

այլ խորհրդով, ՚ի անսխալ և ամենազօր հշռութիւնէ. զորձէ իշխանաբար և ամենիմաստութիւն. վա՛ որոյ ո՛չ ՚ի ստմանէն, և ո՛չ ՚ի զործել հնար է վրիպանաց ինչ ՚ի ներքս անկանել։ Եւ զի յայսպիսի ամենազօր կամաց ոչ յառաջ դան զործոցն ոչ ինչ խափանումն լինի ազատ զործակցութեան մարդոյ։

Ջնախ կոչումն հրէից ՚ի վիճակ հաւատոց քո՛ ապաստան արար առաքելս ՚ի վիճիս ազատ կամացն ոչ, առանց նշանակելոյ զայլ պատճառ։ Վա՛ զի թէպէտ զոյ պատճառ. այնմ նախապատրաստուեալ, վա՛ խոտոմանցն ոչ նախ առ նա լինելոյ, սակայն ոչ խոտոմանքն յայտ կամաց ոչ անօրինեցան առ նա, քան առ այլ ազգս, նոյնպէս կատարուեցին զրի՛ և ոչ ՚ի պարտեաց եղեալ առ նա. և առաւել իւրաքանչիւր կոչեցելոց զրիւրաքանչիւր վիճակեցաւ ընտրութեանն պարզև. ուր բաղումք յայնցանէ անընտիրք մնացին։ Վա՛ այսորիկ անընդունելի թուի խորհուրդ զարանութեան՝ զոր կատարեցոյս առնել ՚ի բնաբանիս, յասելն՝ թէ ոմանց վազագոյն կոչելոյն պատճառք հաւանալ կանք մեզ ծանօթք են. իբր զի սամարացիք, պաղեստինացիք, և ասորիք՝ մերձաւորք գոլով հրէից գաւառաւ և ազգաւ, վա՛ այն նախ կոչեցան. սոյնպէս եթէ ասացիք՝ կորնթացիք, փիլիպեցիք, հռովմայեցիք՝ նախահրաւէրք եղեն ՚ի զայլս, զի էին գլխաւորք իւրաքանչիւր գաւառաց։

Սակայն յայտնիւթիւնն է յայտնապէս վիճակի քարոզութեան՝ ըստ վիճակի ներքին կոչման ՚ի հաւատս, զորմէ ասա խօսի առաքելն. շփոթումն է զարձեալ մարդկային պատճառաց՝ ըստ պատճառացն որք ՚ի խորհուրդս կամացն ոչ ծածկել կան։ Ապաքէն մարթէ հաւանել յաղագս կողմանց ինչ, թէ ասկս մերձաւորութեանն կի զլխաւորութեանն անդր նախկին սարածելոյ քարոզելի աւետարանին. բայց ոչ վա՛ սոյն ընկալան զհաւատան, իբր զի մերձաւորք էին, կի՛ նշանաւոր քաղաքի բնակիչք. այլ պարզապար ՚ի սահմանելոյ խորհրդոցն ոչ, որոց չեմք ծանօթք։ Սա ինքն առաքեալս մինչդեռ ՚ի կորնթոս էր, հրաման ընկալաւ ՚ի տեսլեան՝ յերկարել անատնոջ զքարոզութիւնն, ոչ զի մայրաքաղաք էր աքայիոյ, այլ զի ասէ * Ժողովուրդ է իմ բազում՚ի քաղաքիս յայսմիկ։ ‖ (Գործ. ԺԸ. 9. 10։) Եւ ՚ի ներհակէն դարձեալ, դէպ լինէր երբեմն քարոզեաց աւետարանին յօժարել՚ի քաղաք ինչ կի՛՚ի ժողովուրդ՝ առ կրս մերձաւորն լինելոյ, կամ բազմամարդ, կամ ականաւոր. սակայն խորհուրդք կամացն ոչ թողացուցանէին. ոչ առաքելոյս արգելու անցնել յասելս, և ՚ի բնութենէս։ (ԺԸ. 6. 7։) Եւ ինքնին վկայէ առ հռովմայեցիս, բազում անգամ յօժարեալ առ ՚ի քարոզել նոցա, բայց ոչ յաջողեալ ՚ի նէ։ (ԺԵ. 13։) Ապա ուրեմն նաև ըստ վիճակի քարոզութենն ոչ ընդհանրացնա արդարան պատճառքն նշանակելոյք, զոր ընդ ընտրեալս կոչման իւրաքանչիւր վիճակեցելոց. որոյ մասնաւոր պատճառք թաքուն՚ի միտ գոլով ամենեցուն, դիտաւորութենէն միայն դիտելի է մեզ, այն են փառքն ոչ։

12. Ի՛նչ դէ՚ի գովեսս հաստոցն, յաճախելոցն յառաջագոյն ՚ի տա։

Որպէս նախասահմանելոյն զմեզ՚ի շընորհս որդեգրութեան՝ վախճան է յայտնութեան փառաց՚իւրոց, ըստ ասացելոյն՚ի 6 տան, նոյնպէս կուգեն ըստ նմին նախասահմանութեան՝ զոյ փառն ունի նպատակ. զոր և աստ երկրորդելով խոստովանի։ Զայն սակս ընկալաք ասէ՝ զվիճակ կոչմանն քոյ բուռ ազատական հաճութենէն ոչ, որպէս զի լինիցիմք մեք՚ի գովեսս հաստոցն. ոչ՚ի գովութենէ և՚ի փառս ոչ. կի՛՚ի գովութենէ փառաւորն մեծութենէն ոչ. որպէս զի նա՝ որ ինքնին փառք իւր է, և անկարօտ օտար փառաց, ծանիցի յամենեցունց արժանի ևս փառաց՝ սակս անհամեմատ բարութենն, և զօրութենէն, և իմաստութենէն։ Երկակի իմանի լինել՚ի գովեստ ոչ. մի՛ իբր նիւթ գովութեան. ոչ ոք զի լինիցիմք նիւթք և պատճառք ոչ օրհնաբանութեան. ՚ի մեզ իբրև՚ի նորանչման կերտուածք բարութենէ և գթութենէ իւրոյ փառաւորացի ևս. որպէս զի բժշկի յաղողեցուցանել զդժուարին ախտացեալս։ Երկրորդ, իմանի իբր յորդորիչ փառաւորութենէ. որպէս զի ծանուցեալ զոյ առ մեզ զանճախանձ շնորհն, բազ-

վանդակ մեք ինքեանք լինիցիմք դովիչք և փառաւորիչք ոյ հոգւով և բերա- նով և գործովք. և մերով պաշտամամբ առ ամենեսին յաճախիցեմք արժանի օրհնութեիս ոյ։

Ասա է մեզ նպատակ փառաբանի՝ յառաջ ածոյն յոհաննէսէ։ ՚ի ՛ա։ ոյ մեզ հրեիցս՝ որ յառաջագոյն հաւատացեալ, զոյս մեր հաստատեցաք ՚ի քո։ Յառաջագոյն ասելն՝ ակնարկէ կամ նախ քան զգա- լուստ քոյին, յորժամ ոչ խոստմանցն ոյ ակնունէին փրկութեի ՚ի ձեռն քոյին. որ և յոյս իելի ասացաւս. (Գործ. իե. 7. իը. 20։) և կամ իմանի յառաջ քան զհաւատալ հեթանոսաց. իբր զի քա- րոզութեի առետրանին եղև. նախ առ հրեայս, և նոքօք տարածեցաւ առ այլ ազգս։

Ասլազգ ևս յորմարի թէ փիլոկոտս, ոյ յառաջ քան զյայտնութեի փառացն քոյի հաւատացաք և յուսացաք ՚ի նա։ Հուպ այսմ և հերանիմոս, յառաջ քան զփառաւոր գալուստ քոյի յերկինց յու- սացաք ՚ի նա, որով լինիմք ՚ի զովեստ և ՚ի փառս ոյ։ Իսկ որք յայնմ գալըս- տեան ասէ՝ յուսան ՚ի քո, ոչ լինին ՚ի դովեստ փառաց ոյ։ Բայց այսպիսի իմաստք ոչ են ընտանի. զի այդ հատա- րակաց լինէր ամ հաւատացելոց, և ոչ յատուկ հրէից, զորոց ասացաւ թո- ւիս եշս առաւել մերժելի՞ է որովհետև իմաստնչիլ ասէ՝ ՚ի ներհնիմոսէ. յա- ռաջագոյն յուսացելս իմանալով նախ ՚ի դկասելն ՚ի մարմնի. ոյ յորժամ հոգիք առեղծելք առանձինն յառաջ քան զմարմնոյ կազմուելին՝ հաւատացին և յուսացան ՚ի քո, և ապա ՚ի մարմին կա- պեալք կոչեցան ՚ի հաւատս. Մոլորեք վարդապետիս, և մեկնութեին օտար դնիսոլին։

13. Որով և գոյս ՚ի բրբ լուսաւոր վերնն ծնմարոսք, զաւետարանն փրկու- ՚ի ՚ի ձեռս, որով և հաստատեալ ընդեղոյս հոգւոյն սրբ աւետիս։

Իրուցանէ զբանն առ երկրորդ կարդ կոչեցելոցն ՚ի հաւատս, ոյ առ հեթա- նոսս յետնորդս ժամանակաւ ՚ք զհրե- այս, բայց ցուցանելով հաստակորդս ՚ք նա ՚ի ընդրկս և յերկնային ժառան- գութեին. իբր զի նոյնիսկ ձրի կոչեցան, և նոքին միջնորդաւ քրիս, և ՚ի նոյն բա- րիս երկնաւորս։

Որով և գոյս. ՚ի յոյն օրինակ ինչ եգել կայ, որով և գս. զոր կամեցան ոմանք ՚ի պատշաճ իմաստս մուծանել, բայց վայրապար. զի յայնմ վերպատուին երևի յատնական դրչուե. ուր ընթացք բա- նին ներկրողդ. դէնն պահանջէն։ Յա- ռաջ քան զնմաստան՝ յարմարումն շա- բադրութեին խնդրելի է. զի ոմանց թէ- րի կարծի, և կարօտ յաւելուածոյ. ոյ որով և դուք յուսացայք, կի վերակէ- ցայք, իբրև լուսալք զբանն ճշմարտու- թեի ևն։ Ասլք ըստ հերոնիմոսի՝ աւելի համարին զերկրորդ որդն. և կարմ այսպէս. որով և դուք լուեալք զբանն ճշմարտուե, և հաւատացեալք, կնքեք ցայք հոգւոյն սրբ ևն։ Այս եղանակ առաւել դիւրին է, և ոչ հեռի կի զար- մանալի ՚ի պօղոսեան սասացուածոն. զի ուր բանք են նր յաղագս ընորհացն ոյ, կի երախտեաց քոյի, զուարճանայ ՚ի կրկ- նելն ատէպ, թէ և ըստ քերթողական կար- գին աւելորդ իցէ, կի անսովոր և պա- րսկանան. և ինձ թուի՝ թէ ոմն այլոյր դպրաբերական դերանուն վարէ փո- խանակ ցուցականի, նոյնպէս առաքնոր երկրորդ որդէ իմանի նոքա, և ըստ- նակինն պարզելիք այսպէս. * Որով և դուք լուեալք զբանն ճշմարտուե՝ զա- ւետարանն փրկութեի ձերոյ, և նոքա- հաւատացեալք, կնքեցայք ևն։

Արդ զիտան քննեացուք. Որով և գոյս. որով քոյիս, բարերարութ քոյի և նորա առաքելոյն ճշմարիտ քարոզօդս, դուք ևս ո՛ եթեացիք, իբրև լուսաւոր, յոր- ժամ լուեալք կի լսելով՝ ոչ կանխաւ և ՚ի հեռուստ ՚ի գրոյ ոմն զմեզ հրեայըս, այլ այն ինչ նորոդ կենդանի ձայնիւ ըստնելով ՚ի լսելիս մտաց ձերոյ զաւ- րոզութեի աւետարանին, որով և հաս- տատեալ. (՚ի սակաւս չիք եւ.) ոմանք զայս որով հայեցուցանեն յաւետարանն. ոյ որով աւետարանաւն հաւատացիք։ Բայց ընտրելի է ասա ևս զքո իմանալ. ոյ բարերարութ նորին քոյի՝ ոմն լուեալք զաւրոզութեին, նոյնիսկ հաւատս ընծայ- եցիք, յորոշումն այլոց բազմաց որք լուան, և անհաւանք մնացին։ Երկու- ինչ ցուցանի բանիս զնահակին հարկա- ւորս ՚ի վերկութեի, ոյ լսել նախ զբանն, և

և ապա հաւատալ. և թէ երկոքին այս
'ի շնորհս քրիստոսարարին. և ընդ
հատակից է բանին առ հռովմայեցիս.
(Ժ. 17.) * Հաւասք 'ի լսելոյ են, և
լուր 'ի բանէն քրիստ: ||

Եւ ահա ոմն անդր բան քրիստոսի, ասա
կուլ բան Տէրոջն, այ քարոզութիւն
հաւատոց քրիստ, կամ նորոց օրինացս. և
ասի Տէրոջն, դի ըստ ազգինացսն
և այլոց՝ յառաջ եկեալ և աւանդեալ
է 'ի քէն, որ ինքն է Աշխարհաստեղծ: կամ
ըստ ոսկեբերանին՝ ոչ է բան առաքելոյց
ձեռաց և օրինակաց իբրև ցնծին, այլ
մերկ և յայտնի աւանդութիւն իրացն:
կամ, դի բովանդակ գիշմարիտ և գիտա
տուն ուսմունս առաջի դնէ՝ անխառն 'ի սուտ և 'ի պատրողական բա
նից խնամատարից, և յառաւելուց
հրեականաց: Ա յսորիկ բացայայտեալ
է ասելն, պատճառն երկուքին ինչոյ:
Լուծ ընկալեալք զայն քարոզութիւն հա
ւատոց, որ ի աւետարանիչ փրկութեն
ձերոյ, ոչ և այլոցն ամենեցուն. ծա
նուցօղ զերազանց բարեաց ոյ. որ է
ոչ միայն ուղիղ և անվտանգ ճանա
պարհ, այլև միակ գործն յաւիտենից
փրկութեն. յորում պահեալ կայ ապրել
ցուցիչ զօրութեին ոյ, ըստ Տաւիմ. (ի.
16.) * Զօրութեի ոյ է 'ի փրկութիւն
ամ հաւատացելոց: || Լաւելեայն դիմա
դրութեի առնէ հին օրինացն՝ ըստ ոսկեբե
րանին. զի նա առ յանցատրան անձինքն
լի ածէր զպատուհասն. իսկ աւետա
րանն կեցուցանել հնարի զարժանին
կորստեան:

Արդ՝ այսուհետև շնմարիտ և փրկա
բար վարդապետութեն հաւատալով ձեր
ասէ՝ ըստ բարերար կամացն քրիստ, Տէրն
ցոյց հոգւոյն սրբ աբեղեաց: յօրինակս
ինչ, հոգոյն սրբ. որ հաւիտեան է յա
ռնականին: Հաւատովք ընկալեալք 'ի
մկրտութեն ձերում զՀոգին սրբ իբրև ներ
քին դրոշմ և նշանակ, որ շնորհօքն և
ազդմամբ հաստատէ՝ թէ որդիք եք ոյ:
Կամ, ոչ միայն վճռակեցեալք ոյ առ 'ի
հաւատալ, այլ և կնքեալ եղեալք իբրև
Հոգւոյն սրբ դիր դրոշմոց. նա ինքն Հո
գին աբ իբր կնիք վկայէ՝ որդիս լինել
ձեզ ոյ, և ժառանգս երկնային բար
եաց. այժմէն 'ի ձեռն զանազան շնոր
հաց ներքինոց և արտաքինոց զատուցանէ
զձեզ 'ի հրեից՝ որք վկնիք թլփատութեն
կրեն, և յայլոց հեթանոսաց, որք վե
րա և վկիսատածս կատարելականս ու
նեն 'ի մարմնոս. բայց արատքինք են այ
նոքիկ, և դրոշմ մարմնական, առաջինն՝
մովսեսի, և յետինքն՝ զիւնաց: Ա յլ
դուք սրբ Հոգւոյն էք դրոշմեալք 'ի սրբ
բութեի, և յորդեդրութեի ոյ. տիպք նո
'ի հոգիս ձերս կան հաստատեալ առաւել
պայծառ քան զառաջին պատկերակ
ցութիւնն ոյ:

Իսկ զՀոգին ոչ աւելոյ ասել, այ խոստ
ման, ըստ բարեմտի իմոյն՝ Հոգի խոստա
ցեալ. զի խոստմամբ ոյ շնորհեցաւ
թէ 'ի ձեռն մարգարէից, և թէ առա
ւելապէս 'ի քէ: (Յովէլ. ը. 28: Յովհ.
ժդ. 16:) կամ, զի խոստմանէն ոյ առ
հասարակացեալ Հոգւոյն սրբ լեալ հաստա
տին, և պահին, և զկատարումն առ
նան. ըստ այսմ կոչի Հոգի խնամատարեի,
երկիւղի են, զի ասի զկնամատարեի, և
զերկիւղ ոյ:

14. Որ է աւետարանիչ ժառանգութիւն
մերոյ, 'ի փրկութիւն նուաճութեան,
'ի գովեստ փառաց նորա:

Հոգին սբ՝ զոր մկրտութէ և զանազան
պարգեւօք ընկալաք յանձինս մեր իբրև
կնիք, է աւետարանիչ, այ կանխիկ մասն
ապագայ վճարմանն, որ ինչ մեզ յերկ
նային ժառանգութեն. կամ, է ինչ առա
ջին ճաշակ երանութեն՝ որ իբր ժառանգ
գութեի խոստացեալ է մեզ յերկինս:
Յաղագս բառին աւետարանիչ ասացեալ
եմք 'ի մեկն. երկրորդ կորն. (ա. 22.)
թէ կրկին նշանակութեի ունի 'ի մարդ
կային սովորութս. զի նշանակէ զմասն
ինչ գնոյ կանխատ տուեալ առ վաճա
ռօղն 'ի հաւատարմութեի ապագայ մա
քուղ վճարմանն. այլև նշանակէ զառա
ջին փորձ վաճառելի կամ ստանալի իբրև.
և յերկաքանչիւրն 'ի ներքս փակի հաւա
տարմութի արարալ գործն, և համեմա
տութեի փոքր տուելոցն առ մեծութեի
մնացելոյ հաւատացմանն: Ըստ այսմ նը
մանութեի Հոգին սբ, կամ այժմու պար
գեւեալ շնորհք նր հաւատարմացուցա
նեն որդեգրելոց ոյ զնոսա ժառան
գեր ձեալ լիապատար երանութեին, և
միանգամայն ըստ համեմատութեի յայտ
առնեն զանհամեմատ առաւելութեի նո
ցա.

յա . զի եթէ այժմու շնարհք՝ որք իբր մանն են , և առաջին ճաշակ հանդերձ ձևոյն , այսքան մեծամեծք են , պատուականք , և զուարճալիք , զինչ լինիցի ապա բովանդակ լրումն ժառանգութեն : Այլ յաղագս այսոցիկ երկուց տանցս տես ՛ի յիշատակել տեղւոջ : ՛Ի էրեսս Նոեմբր : փոխանակ բառին Նոեմբրեան յոյն դնէ՝ էնէէկսս . յր պահպանութիւն , առացուին , լինքն ա ռաւին , գրաւուին , իւրացուին . և ՛ի սոյն միտս առաքեալն դնէ Նոեմբր . զի նոմանցն է՝ իբր իւրով ձեռամբ առնուել , գրաւել , սեպհականել : Իսկ այլոք առ սոյն յունական՝ դնէ մեր Թարգմանիչն էրեսս : (Մաղաք . ի . 17 . ա . Թեսաղ . Ե . 9 : բ . Թեսաղ . բ . 14 : Երբայ . Ժ . 39 :) Աղիսպէս առ յոյն բայն՝ էնէէկսէ , մեր Թարգմանիչք բազում ուրեք առեն՝ ապրեցուցանել : (Ծննդ . Ժբ . 12 : Ելից . ա . 16 : Թուոց . իբ . 33 : Յեսու . ի . 17 : ա . Թագ . Ժ . 9 . 15 : իե . 39 : Եզեկ . Ժբ . 18 . 19 : Գործ . ի . 28 : ևն :) Այլ ուրեք դնէն՝ ասեալ : (Ծննդ . լիբ . 6 : Ածաւ . ի . 32 : Յոր . իե , 17 : Եսայ . խի . 21 : Երեմ . խի . 36 :) Ուրեք ասեն՝ լսել , (Աղմ . կբ . 11 . ա . Տիմ . ի . 13 .) կամ էրէնէլ (Եսայ . լա . 5 .) և ուրեք դարձեալ ընդունել , գալ . (բ . Մակաբ . ի . 35 . Ժ . 21 :)

Յայս ամ տեղեաց իմանի , թէ սովորական նշանակութեի յոյն բառին է՝ պահպանելով կամ ազատելով ինչ իւր առնել , ինքեան տանալ . և նովին մտօք իմանալի է տաս նոեմբր : Իսկ տարև զայս բառ երկիցս դնէ մեր Թարգմանիչն հանդէպ յունականին էոտաղէչ , որ է՝ յառաջ մատուցանել , ընծայանել . և ըստ այմ նոեմբրեան իմանի՝ կամաւոր ՛ի ներքոյ անկուածն , հպատակութեի :

Ապա յիմաստս տեղւոյս մատուցեալ , ասելն՝ ՛ի էրէոնէ նոեմբրէ , յոմանց առեալ է փոխանակ Յանձրագնելոյ , այլ ՛ի փրկութեի տացելոյ , սեպհականեալոյ , զորս քս իւրով արեամբ ապրեցոյց և իւրացոյց . յայս միտս կալէ առաքին դնէ , * ՛ի փրկութեի այսոցիկ որք տալ բին : ‖ Եւ չէ օտար ՛ի յոյն բառէն . վասն զի հանդէպ այնր նաև մեր Թարգմանիչն ՛ի ըստ Մնաց . (ժբ . 13 .) դնէ՝ ապրեալ : Իսկ ՛ի ա . Պետր . (բ . 9 .) դնէ՝ սեպհական . յասելն . * Ժողովուրդ սեպհական , ‖ ըստ յունին , ժողովուրդ առացման :

Բայց այլ մեկնիչք առաքառաքի պահելոյ զվերացեալ նշանակութիւն , պէսպէս բացատրեն : Որպէս իմանան՝ փրկութեի կատարեալ առացման կի ըստնելութեի . որ է ասել՝ կատարեալ փրկութի կի ազատութի յերթեկ ծառայութեի , յր մեղաց , այսոցիկ կի թշուառութեից մահկանացու կենացս , և ապականութե մահու . զոր առ Հռովմայեցիս՝ փրկութի մարմնոյ ասաց առաքեալն : (ը . 23 :) Զսոյն միտս առնու ոսկեբերան յասելն . այժմ յաշխարհի կենդանութեի , ընդ մարդկային պատահմամբք , խառնեալ ընդ ամբարչիս . իսկ յայնժամ անապական փրկութեի է , ոչ մեղք , ոչ մարդկային կիրք , ոչ խառն կալ ըստ ամենացուն :

Եւ ըստ այմ իմաստք բանին այսպիսի ձևանան : Աշխատասէրեալ է Հոգին սբ . մերոյ երկնաւոր ժառանգութեն , և նովաւ կամի ձեզ հաւատարմացուցանել մեզ՝ ոչ միայն զներկայ ազատութիւն ՛ի մեղաց ՛ի սբբութի , այլ զյաւիտեանական փրկութի մեր մինչև ՛ի կատարել ազատացումն խոստացեալ ժառանգութենեան . մինչև դիմովին ազատացեալք յիմ ծառայութե և ՛ի թշուառութե , ըմբռնիցեմք զփրկուի Հոգւոյ և մարմնոյ երանելի յարութեն ՛ի կատարած աշխարհի : Հաղին ձեռայնն բնակեալ ՛ի մեզ շնորհօքն , ոյ Հոգւոյս կենդանութեն՝ նոյնպէս և մարմնոյն տուիչ է և յազացուցիչ : (բստ Հռովմ . ը . 11 :) Ըստ այմ տեսուն ամանք նոյնմտաւ Համբրն զայս ըստ ազացութեան ասուն . (ի . 30 .) * Եւ մի տրամեցուցանիք զՀոգին սբ ած , որով կնքեցարուք յաւուրն փրկութե . ‖ յր մինչև յօրն փրկութե : Ոմանք զփրկութե նոեմբրէ կամ ազացման՝ պատշաճեցուցանեն յայժմս փրկուին այսպիսի մտօք : Կնքեցայք Հոգւոմն սբով և զանազան պարգևօք . բայց ոչ յայդմ կի ՛ի ձեղ դադարէ այս շնորհ , այլ օր ըստ օրէ յառաջանայ և կատարի փրկութ ժողովրդեանն՝ զոր քս իւրով արեամբն նոեմբրեաց կամ սեպհականեաց ինքեան : Ա՛ն փրկութ ըստ վճռման գնացն եղև մինչդամ . բայց յըստ այ օր ըստ օրէ յորժամ ազացուցանն զբ նեալ

Նեալ ըլ իւրաքանչիւր մասին մտանել ընդ ձեռամբ առացողին քրիստոսի։

Յարմար են և այս խնամսոք, բայց ազատ ինքնին հատանելի ևս է՝ քան սովորական ոճոյ առաքելոյս, որ անուամբ ծրէյոնի առաւել իմանալ զկատարեալ աղատուին։ Իսկ զայս փրկուելի կոչել նշանաւորեմ, յորմէ սեպհականաւոր կամ առաջման, կրկնակի որոշելի համարիմք. յորմէ կողմանէ փրկողին քրիստոսի. իբր զի ոչ ելեալ իշխանաբար կամ զօրութեամբ կամեցաւ կատարել, այլ ծանրագին փրկանօք արեանն առանալ և անձին սեպհականելոյ. այլև՝ ի կողմանէ փրկեցելոցն, որք ընդոծօք որդեգրութեանն իբր իրաւամբք սեպհականին զայն փրկութեան, և անկորուստ ժառանգին իբր առաջաւճառ յաւիտենական։ Վասն որոյ փրկութեան է՝ ոչ կարողութեան, այլ դնողութեան՝ նկատել առ քրիստոս, ոչ առժամանակեայ, այլ միշտ վայելման՝ նկատեալ առ փրկեալսն։

Ի գործսն ֆառաց նորա. (յոմանս, ի գործսն։) զի քրիստոս, կամ ոյն։ Զխնամսոս յաւելուածոյս տեսաք ի 12 տան. զոր կրկնէ և երեքկին առաքելոյս իբրև վերջաբան ամ խօսից իւրոց. և ենթէ լինէր բիւրեցս և ասել, ոչ դանդաղէր, առ ի արձանացուցանելոյ յամի զդէպ առաւրուն շնորհաշխատութեանցն ոյ, և զմեր պարտս շնորհակալութեանն։ Ոչ է մարթ գործել ինչ ոյ արտաքոյ իւր՝ բայց միայն զի փառաց իւրոց. և մարդոյ չիք այլ ինչ արիւսուր ոյ անբաւ շնորհացն՝ բայց օրհնել և փառաւորել զպարգեւատուն։ Եթէ առ հատուած ցուցան ի հրեից բաշխելոյ շնորհացն փրկութեան, այնքան յաճախեն գովեսք ոյ, քանզի պատիկ և յորժամ գնեցեալ նոցա գիւանագէրս՝ արարչագործելոյ, ժառանգս և սեպհական առաջնոյն անձառ փրկութեանն յաւիտենից։ Յաւելու ասասանօր ոսկերքացն, թէ ասէն ի գովեսս ֆառաց ոյ, անատարակոյս առնէ զպարգևան. զի եթէ զի մեր միայն առնէր ոյծ, ոչինչ բնաւ դոյանայր. իբրև զի անհնար է ոյ յոյսիկ չարժել. այլ զի զի փառաց իւրոց առնէ, անվրէպ հատատարմանն պարգևքն։

15 · Վասն այնորիկ և ես լբեալ լսեալ զհաւատսդ ձեր որ ի Տր յն, և զսէրն որ ընդ ամենայն սուրբս։

Վասն այնորիկ, զի զի այնր՝ զի և դուք հաւատացեալ կնքեցայք Հոգւովն։ կամ, զի այնորիկ զի պարգևք քրիստոսեաւք պահանջելն փառս փոխատրել պարգևատուին, չունելով առ ի մէնջ զայլ ինչ փոխարինս։ կամ զի ոսկեբերանին, զի հանդիպելոյ ձեզ հանդերձելոց քարեացն՝ որք կան պահին ուղիղ հաւատացելոցն և բարեգործաց։ Իբրև լսէայ ի պատուիրեալ այլոց, կի առուգեալ դիտացի ընդոծօք ձեր, զհաստատուածքն և զյառաջադիմուն հաւատոց քո՝ զոր իմով քարոզութիւք ընկալայք, և յետ իմոյ մեկնելոյ անդրստ պահեք, ոչ պատրեցեալք ի սուտ վարդապետաց, և ոչ խոովելք ի պատճառս կապանաց իմոց, կի ի զի հասելոյ նեղութեանց։ և ջերմ որ ընդ ամ աբս, զղործս սիրոյ զոր առամ հաւատացեալս ցուցանէք՝ առանց խորելոյ զաղդ կի զքաղաք։ կի զիւս բանութեի ըստ ամ հաւատացելոց ի քս։ Լծորդս դնէ դհատատս, և զսէրն միաբանական առ այլ հաւատացեալս. զի զի յերկուցն միաւորութ դոյանայ ձրշմարիտ քրիստոսնէութ։ Հատատք ուղիղ թերի են առ փրկութ, յորժամ զատալեայ է ոք ի սիրոյ այլոց հատատացելոց։ և չէ բաւական լինել ուղղափառ ի հատատս, և հերձեալ ի սէրն։

Ոմանք յատաչեալ ըստ յիշելոյ թէոփրաստոսի, յայտ սեռուոջ առին կարծիս՝ թէ առաքեալն ի դրել թղթոցս չև էր քարոզեալ յեփեսոս։ Սակայն ոչ ուղղաբար իմաստասիրեցին, ըստ որում ցուցաք ի Գործադրութեն։ քանզի սովին բանիւ գրէ և առ փիլիմոն. (4. 5.)

* Գոհանամ զնոյ իմոյ յամ ժամ յիշատակել յաղօթս իմ զի քո, իբրև լսեմ զքո հաւատսն և զսէր զոր ունիս առ տր յն և առ ամ սբս։ Եւ սակայն անժխտելի է ամենեցուն, զի զիւրքի մարդ ինքնին առաքեալս աշակերտեալ էր, և ինչպարագրեալ ընդ ամս յաւարտէն։ Ա՛յ այսպիսի բանք յայտնեն զառաքելական փոյթ նորա, զի որպէս ի մերձ կայն՝ նոյնպէս ի հեռի գոլով խնամ տանէր իմանալ զգնացս աշա-

աշակերտացն · որպա և առ փիլիպպեցիս գրէ ։ (ա. 27· ը· 19։)

16 · Ալ դադարեմ ի գոհանալոյ վասն ձեր, յիշել ձեզ յաղթս ։

Լաւ եւս առաւել զգաստանալ հաւատացելոցդ, և զգաստացուցանել զձեզ առ ամ հաւատացեալս, ոչ դադարեմ, ոչ կալ բեմ դադարել, այլ ջանամ միշտ գոհանալ մատուցանել ձեզ վասն ձեր, ի կողմանէ մանկ ձերոյ, կամ վասն ծածկին բարեացն եղելոց առ ձեզ · որպես պարգևք ձեզ անչքնաւոր լինին առ ձեզ, նոյնպես անդամ դարձելի գոհանալ արժան է։ Ձինչ ձեզ յաղթս, այլ ևս առաւել մանկանէ խ։ Ոչ լռեմ ի գոհանալոյ, և ի յիշելոյ զձեզ, կամ յիշելով առեալ յամ ժամս աղօթից իմոց · գոհանայ վասն արդէն ընկալեալ բարեացն, և աղօթեմ վասն ապագայիցն · զի որ ինչ պակասն է լցցի, և առաջինքն զաճումն առնուցուն։ Զառ ծած գոհութենէն՝ միշտ կից է և հայցուած նորոց ընդորոց · վասն զի ամ բանիք ի նմանէ ունին զնագումն և զպահ պանուն · և ի պարգևատրել նորա ոչ բարիք իւր նուազին, և ոչ գումարն ձանձրանայ · ուր ընդհակառակն առ մարդիկ կարի պարսաւելի է, անդէն ի ընորհակալելն առ բարերար օր՝ յաւելու ղայլ խնդիր · վասն զի մարդ ոչ յամն կարօտ է այլում մարդոյ · և չափով են բարիք և սէր երախտագործին։

Արդ՝ գոհանալով առաքեալս, և աղօթելով վասն ընորհացս որ առ եփեսացիս, արդեամբք կատարէ դպիտուրութիւնն ծածկարարդև բարեացն · այն է՝ օրհնելն և փառաւորել զընորհատուն ած · ծանուցանէ՝ թէ զայսպիսի օրհնութեի և խնդրուածս՝ ոչ վասն մեր միայն արժան է առնել, այլև վասն այլոց կոչեցելոց ի նոյն ընորհս · զի այս է մասն ինչ հաղորդութեան սրբոց՝ որ կայ յեկեղեցւոջ · խրատ օրինակաւ առաւելապէս զհողևւոր վարդապետս՝ ոչ ուսուցիչ միայն լինել աշակերտացն, այլև աղօթօղս և օրհներդուս ևս ի տեսանել զնոյ բարհոգութիւնս · մինչ բանիւ ասել, վկայ այսու զանյագելի գումէ և զինամս իւր առ հաւատացեալս · վասն զի զրեթէ յամ թուղթս նոյնօրինակ խօսի գոհանալ, և անմոռաց աղօթել վասն ամենացն · և տես ի միտս առ՝ ասէ ոսկեբերան, քանի՛ անդամ բազմաբեթս տանէր նա ի յիշատակարանի մտացն ։ Յայտ առնէ ապա զնպատակ աղօթիցն։

17 · Ո՛ ած ած հերոյ յիս հայրն փառաց՝ պագ յիշ ընդ իմ առաքելոցդ ե յաղթողին գնոցա։

Զարմանալ բրիստոնէական ձեռնարհութեան մաղթէ վասն եփեսացւոց, որ այն ինքն է՝ ի ներքս ի սրտին ուսանել զինչ է կռչումն հաւատոց քոյ, յաւմի՞ է, և առ ի՞նչ · և թէ զայն ուսումն ոչ յաճախելոյ ուժիդ, ոչ գրոց ընթերցմամբ, կամ անձին մտախոհութենէ լինի առանց այլ յայնմանէ որ կուսեացն՝ և որ զսիրատրս առեալ՝ ակնունելի է ։

Ո՛ ած ած հերոյ ։ Ոմանք անաւոյր հաճմարելով զասելն՝ հայր փառաց, փոխադրել խորհեցան զայս բառիցն, կարդել լով այսպէս · զի ածն փառաց՝ ասն սիրոյ յոր հայրն ։ Եւ այլք առանց փոխադրելոյ այսպէս ընթեռնուլ դատեցան, զի ած՝ որ է ասն սիրոյ յոր քոյ հայր փառաց, յոր փառաւորել, կամ առնօղ փառաց ։

Բայց չէք հարկ այդպիսի որոշողուն · այլ առվորաբար վարդապետք և մեկնիչք իմանան ած ասել զն հերոյն, ըստ մարդկային առեալ բնութեն՝ որով արարած ասի · ըստ այսմ ասէն ինքնին գուցաց ի խաչին, ած իմ, և յետ յարուխեանն ասեր, ածն իմ, և ած ձեր ։ (Մատթ. իե· 46։ Յովհ· ը· 17։) կամ գրէ, ած քոյ կոչի յատկաբար՝ ըստ պաշտաման միջնորդի, այնու զի քո միայն է բուն միջնորդ և պատգամաւոր ըստ ած և ընդ մարդ · և ինքն քո յայտնապէս քարոզ զնաց յաշխարհն զձշմարիտ ած հայր ։ Կամ, զի առանձին ուխտ հաստատեաց ած ըստ քոյ · ոմն վասն այսր ասացաւ՝ ած աբրահամու, խոհակայ, յակոբայ · եւ ած նա ասկս ուխտադրութենէն և երևմանց հաճելոյ կոչի նոյ ած, (եբր· ժա. 16·) քանի՛ և առաւել քոյ, որ լաւագոյն ուխտի եղև ընդունօղ, և գերագոյն իշխանութիւն բարձրացեալ առ յոյն ։

Իսկ հայր փառաց, ոմանք յառաջնոցն իմացան, հայր քոյ՝ ըստ ածութենէն, իբրզի ածոյին մեծութենէն փառս անուանի՝ ի գրոց ·

գրոց. և ինքն քո ասացաւ՝ փառք Տեառն ի սաղմոսն. (ՃԺ. 3.) * Ջարհիքը փառք իմ: ¶ Քայս միտս դնէ Թէոդորետոս, այլև Հերմիմաս առեալ ոմն կարծի ի գրիգորէ ծնաբանէ, զոր յիշէ Թէոփիլէ կաեսս, և ազուինացին իսկ դնէ յաջ ոտքսեամ տեղոջ. և ըստ այսմ Թուրի որոշել նաև սարգսի. (երես. 628.) ասելով, փառացոյց Տէր, և մարմնոյն ՅԾ. ի՛ ընծուելն Տէր քոյ, և ի՛ մարգուելն՝ ՅԾ նէ: Սակայն լաւ ևս է չխառորիլ ի սովորական ոճոյ գրոց, և նոյն համարել ի՛ ասելոյն՝ ՅԾ փառաց, որպես և Տէր գնուելոյ կոչի: Ձայր կուլ սովորեցան գիրք զառաջին գործոյ կի զսկիզբն իրաց ինչ. որպես յովսաղ՝ Տայր երդոց և քնարաց ասացնալ է. (ՅՒնդ. ի՛. 21.) և Տայր անձ րեւի՛ ի՛ յորդ. (ԼՒ. 28:) Ապա և ՅԾ մակագրի Տայր էոոոց, ա՛ի՝ զի ինքն է սկզբնապատճառ ամ փառաց յերկինս և յերկրի, փառաւորիչ քոյ, հրեշտակաց և մարդկան, և պատճառ ամ բարեաց՝ որք զՏշմարիտ փառս բերին: Երկրորդ, զի ՅԾ ինքնին էուլիք ունի զփառս ծայրագոյն, անբաղդատելի այլոց փառաւորաց: Երրորդ, զի նա միայն է անհնարին ամ փառաւորութեան արժանի. և Համօրէն առեղծականացս փառք առ նա վերադեալ են ըստ իրաւանց:

Արդ՝ աղօթէ առաքել, զի ՅԾ որ ամէն է ՚ի ձեր, և ամենապարգեւիչ, փոյթ յէջ զՏոգին Տոոոոէ Եւայծոոէ: Հոգի՛ կամ զնոյն ինքն ՚ի՛ Տոգին ասէ, որ պարզեւօքն առատել լինի, և զիմաստուն ները գործէ ՚ի մարդ, և կի զՏոգեւոր պարգեւն իմաստուն: Տալ ասէ՝ եթէ ասացոց, զոր բոց յառաջ վկայեաց կնքելոյ Տոգեւոյն ՚ի՛ ՅԾ. ոչ զի չունէին զայն, կի կորուսեալ էին, այլ զի միշտ ունիցին, և զարգանայցին յառնել պարգեւս. պասխա նուելիւն շնորհին, և ՅԾ ասէ տուչէ. ՚ի՛ զի երկոքեան յաւելմամբ այլոց շնորհաց կատարին: Խոոոոէ Տման ասաւնօր ՅԾնեալ իրացն Տաստոց՝ որք ՚ի Տոգեւոր կենաս առաջնորդն: Իսկ յայոոոէ ոչ զմարգարէականն նշանակէ, և ոչ զգերազանց խորհրդոց տեղեկութեան. զի այսոքիկ ոչ ամ Տաստացելոց անկ ենկամ Տայցելի. այլ կէ

Յայտ առնէ դյատակ և զանչափեի ՅԾ նուելութն ուսմանց Տաստոց՝ որք անՏասք դոլով մարդկային մտաց, միայն ՅՒ յայտնելոյն ներքին լուսով, կամ յԱծային գիրս, Տաւանելի լինին մարդ. դոյ, և առանց մարդկային փաստից պայծառապէս տպաւորեալ ՚ի միտս. վ՚ե որոյ նշանակ զեղանակ Տոգեւոր խմաստութեանն. որպէս Թէ ասել, տացէ ձեզ զպարգեւ Տոգեւոր իմաստութեանն՝ յայտնիչ խորհրդոց Տաստոց, կի Տանէ դերձ պայծառ ծանօթութէ. վասն զի առանց այսր ներքին լուսոյ՝ գիտութիւն լոկ լինի անՏաստատ, կի անգործ առ ՚ի վարս ՅԾպաշտութէն:

Եւ յաւելու, գէոոոէն խոսով: ոմանք զյոյնն Թարգմանեն, ՚ի գիտուէ նորա. և մեկնեն, ոտպէ ձեզ զայն իմաստութէ՝ որ Տաստատի ՚ի Ճանաչման ՅՒ կի քոյ: կի առ ՚ի Ճանաչել զնա, և ս քան զնա յառաջանալ ՚ի ծանօթութէն ՅՒ: Սակայն այլք բացատրեն ՚ի գործական Տոգւով, գէոոոէ. և ևսոիոս լաւ ևս Տամարի դնել խոս, ոչ ունի և ասորին, քան նոր. զի վերաբերի առ ՅԾ, զորմ ասաց տալ զիմաստութէ. և ի՛ այսմ իմանի. պարզևեացէ ձեզ ՅԾ զպայծառ իմաստութէն, զոր իւրով գիտութեն յայտնէ, և ոչ ի՛ մարդկային Ճարտարութենական փաստից: Ջայս միտս առնու և ոսկեբերան, զի որ գիտէ ասէ՝ զնՏգնա ՅՒ, նմա ոմն է յայտնել և բանալ. Տոգին՝ որ գիտէ զայնս, ոչ Տրեշտակ, ոչ Տրեշտապետ. զՅԾ ուսանիմք՝ ոչ պարտ է գիտել, եթէ ուսանիցիմք յորմ՚ ուսանելն պարտ է, ՅՒ ՚ի Տոգւոյն ՅՒ:

Ապա ըստ ասացելոցս՝ միտք առաքելական աղօթիցն են, զի Տոգւոյն ՅՒ շնորՀօք՝ զոր ընկալեալ էին եթէ ասացէք, յաւելցէ ՅԾ ՚ի սիրտ նոցա զառատապղն, զկատարելագոյն և զվայելուչ ծանօթութէն խորհրդոց Տաստոյ, և ոմն որք ՚ի քնական կրօն պատշաճին, կարևորք ամ քրիստոնէից առ ՚ի գիտել:

Ընդ և բացայայտեալ ասէ:

18. Եւ ասաւոր առնել զնա որթից, առ
ա՛ւ գիտելոյ դէզ զինչ է յոյս հոլման
նորա, և զինչ է գթութիւն խոստ ծա-
ւանդեցեր նորա ՚ի սոսրբոյս։

Յորմէ և այլ թարգմանք ընկալանուն, լուսաւորել զաչս սրտի իւերոյ, առ ՚ի զիւ տելոյ ՚ինէ. ուր մերթ թարգմանիչն գնէ՝ դէզ, թերևս այնպէս ընկերցել ՚ի յոյն բնագրին. որ և առ խաստան չունի ճշդիմութեան, սովորութեան գոլով առաքելոյն՝ զանձն ևս խառնել յայսպիսի խոսս. (տես գաղատ. ե. 26. ի. 10։)

ոմն և ՚ի յայտորդ տան զառաջին դէմն ՚ի կիր առնու ըստ ասմ թարգմանութեանց, ՚ի դէզ հաւատացելոյ։

Արդ ասէ, ներդործութիւնն հոգևոր խոստուածեն յայտնելոյ յայ՝ այս լինի՝ զի լուսաւորեսցէ զմիտս ձեր, որ աչք սուին սրտի կամ հոգւոյ. ներքին խնամալի լուսով պայծառացուսցէ ըստ հայեցմամբ մտաց ձերոց. ոմն զի գիտելոյիք, առաւելապէս ՚ի մեա առնուցուք, խնդամուտ լինիցիք, զինչ է յոյս կոչման նորա. որ, և որպիսի իցէ, որքան մեծ և անեղկբայելի յոյսն՝ յոր կոչեաց զձեզ ասծ, կէտ որով կոչեաց։ Յոյսխոստման բառովք զպարգև և զներդործութիւն յուսոյն՝ որ լծակից է հաւատոյ. և խոստաբան նա։ Չի՝ նոքերքն մասուրութիւք խոստայցիք՝ որպիսի է յոյսն՝ զոր ասծ պարգևեաց ձեզ կոչմամբն, և որով հրամայէ յուսալ, և զոր գործ յանձին կալայք ՚ի կոչել ձեր առ հաւատս. զի ծանիցիք քանի գոլաւոր է և անեղկբայելի, իբրև յանուսուս խոստումն այ հաստատեալ. քանի չքնաղ և գեղասնոց, իբրև ՚ի մեծամեծ և յերկնային բարիս վաստացուցիչ. քանի անուշ շահ և քերկրական, որ և զվիշտն սակս այ զուարճալիս գործէ։ Աչսօրիկ հաւատակ, յոյսն մարդկային՝ երկբայելի է, անարդ, և ցաւեցուցիչ։

Աչդ յոյս իմանան զառարկայ յուսոյն, կի գյուսացել բարիսն, յորոց ակնկալութիւն կոչեաց ասծ։ Ընդ այս գժուարքաշաճ լինին ոմանք, պատճառելով թէ յուսացել բարիք նշանակին չաթոր գաւգ, չինչ գթութ խոստ ևն։ Սակայն լաւ ևս է որոշումն առնել յուսացելոյ իրաց. զի են՝ որք այսմհին ընորհեն

հաւատացելոյ. ոմն թողուածք մեղաց, ընորհք որդեգրութեան, զանազան պարգևք և առաքինութիք հաճոյապարք, յաղթութեն փորձութեանց մարմնոյ կամ առանձին, այլոցն հանդերձ և զայսցանէ իմանալ մարթ է զառաքեկայ բանս։ Իսկ են և այլք բազումք յուսոյն բարիք՝ պահելք ՚ի հանդերձելոյն. զորոց խոսք յաջորդն։ Ապա զերկոսին իմասս միացուցել, իմանամք այսպէս՝ ՚ի միս առնուցուք սրտի հաւանութեան, թէ որպիսի և զիարդ մեծ է ակնկալութիւն ձեր, և յորպիսի բարիս յուսոյոյց զձեզ ասծ ՚ի կոչման հաւատոց. զինչ գործ յուսացոյցք ընուել, և զինչ ասծ ասալ խոստացաւ, առ ինչ կարդել է յոյսդ ձեր, զոր և մասամբ ընկալեք, բայց պիտոյ է մասաւորապէս ճանաչել զմեծութիք նոր։ Կամեցաւ ասծ՝ զի օտարացելքդ, անարժանքդ, թշնամիքդ, դատապարտքդ՝ յուսոյցէք թողութիք դատաւոր՝ ՚ինմանէ ձերմ, և այն՝ արեամբ միածնի իւրոյ, և այն՝ որդեգրութիք պատառով, և այն՝ գեր ՚ի վերոյ ամբարձեալ քան զմարմնոյ քնութիք յաղթօղք կարեաց մեզոց՝ արհամարհօղք բովանդակ կենցաղականաց. և ՚ի վէ այսոցիկ՝ եթէ անկանիցիք յայսպիսեաց չնորհաց կրկնամեղ լինելով, դրձէ անոխակալութիք ձեզ խոստացեալ, և յատաջին չափ վերադասուն։ Ջայսոսիկ եթէ ՚ի սրտի դնիցէք, անշնար է ձեզ չաղաչակել, ոմ, զինչ է յոյս կոչմանն ոյ առ մեզ։

Եւ զինչ է գծոյ խոստաց։ Իմանայցէք դրձէ ըստ հաւատաութեն սկսեալ ընկալել չնորհաց, թէ որպիսի՝ որչափ իցեն ճոխութիք երկնային փառաց, որք իբրև ժառանգութեան խոստացեալ են սրբեալ. այսոցիկ որք հաւատացելք են սրբեալ. զնորդ առաս են բարութիքն, և չքնաղք, և մեծամեծք, որք այժմ յուսով դանձել կան ՚ի հաւատացելս, և ապա ստացմամբ կասկածելի։ Ժառանգութեն ոյ ասծային լուսոյն ՚ի միս ձեր՝ ապագէ գիտել զայն կանոն անմահ և ամենազուարճ, զոր բազմօրինակ ձևովք նկարագրեն դերք, խրախճան կոչելով, և հանդերձ փառաց, և ասծոյ, և թագաւորութեն. ուր ոչ միայն ազատութիք յամ չարեաց, այլ լինապատար վայելուչն ասմ բարեաց. զորս անուամբ

մեծութիւն բացատրեմք, պատուոյ, և խնդութիւն յորում ծածանեսցուք զինքն աքանչելի, յաւէրժ կենակցութիւն ընդ հրեշտակս, ընդ արդարս համօրէն. ուր մարմին, միտք և կամք յամենակատարն վերանան յիւրեանց ներգործութիւնս, ոչ ակարութիւն, ոչ անդիտութիւն, ոչ վրիպուածն փափաքանաց։ Ձայս ամ տպատարելով հոգւոյն խնամատարն ի միտս ձեր, զաներևոյթն իբրև յանդիման նկատիցէք. և այն ցուցանիցէ ձեզ Ճանապարհ անխոտոր, վառեսցէ զձեր տափուն և զջանս առ ի հասանելոյ յանտանաւոր բարութիւնն։

Նկատել արժան է զերեսին հանգամանս երկնատար բարեացն, զոր համառօտ առաքեալն. իբրպի բազմահարուստք են և Ճոխք, զի հեթանոսք են. չքնաղք և բերկրականք, զի հաւատացեալք են. հաստատուն և անկապտելիք, զի ձառանդիպեալք. ներքինք և համաբուն, զի ի քէս են ընկալեալք։

19. Եթէ չինէ է առաքելոյն հեթանոսքն զերեսին նորա ի հէն հաւատացեալս, քան յոլովքն կարողքն զերեսին իւրոյ։

Գիտիցէք զարձեալ, և ի միտ առնուցուք, թէ չինէ է առաքելոյն հեթանոսքն են։ Փոխանակ բառին առաքելոյնն ցոյն դնէ ածականն, Հէնոպոլէս, այ զերազանց, առաւել. ոչ և միայն դնէ առօրս. (ը. 7.)։ Ձառաւել մեծութիւն։ Բայց զի յոմ յունական չէզոք ածականն առնել է երբեմն փոխանակ դոյականի, վասն այն ասա դնի՝ առաքելոյնն. նոյնպէս տեսանի և առօրս. (ը. 19.) իսկ այլ վերացեալ բառդ ամենևին բան յունին են. յորս ոմանք կամիցան բան զպարտն նրբութիւն ցուցանել, որոշումն դնելով ի միջ յոլոքն, հարբոքն, զբոքն. սակայն յաճախումն է բառից առ ի առաքեալ թէ առ բանին. և վերացեալ անուանքը ըս ածական նշանակութեան իմանին, առաքելոյնն փոխանակ առաւելի, հեթանոսքն փոխանակ մեծի, հարբոքն փոխանակ կատղի. մանաւանդ յայնպիսին առաւելապէս արդարանայ այսպիսի կիրառութիւնն. զի առաւծոյնն սակս ծայրագոյն լրութեան առաւել գոյական նաև բացատրելի են՝ քան ածականաւ. այ առաւել տիրապէս կոչի ասծ՝ մեծութիւն, քան մեծ. և գործողական զօրութիւն նորա յաւէտ ասելի է կարողութիւն, քան կարօղ. վասն այսպիսի վերացեալ անուանք ունին զզօրութիւն գերադրական անուան։ Ապա բնաբանս պարզելի է այսպէս. դիտել ձեզ՝ թէ զինչ է գերազանց և ամենամեծ զօրութիւնն այ ի մեզ հաւատացեալս, ըստ ներգործութեան ամենակարօղ զօրութեան իւրոյ։

Ըստ իմաստիցն, բազումք ըս ազուիւ նացոյն իմանան ի վէր զօրութիւնն այ՝ զոր ցուցանելոց է ի փառաւորյարութիւն արդարոց. իբրև թէ յայնմ ամենայնիւր կարողութենէն աներկբայելի առնելով զդոյս երկնային ժառանգութիւնն. զի մի լեցի երկբայել ոմանց և ասել, զնարդ մեք ողորմելի մարդիկ տկարք, անարժանք՝ ժառանգել կարիցեմք զայնպիսի անհամեմատ և ձեռային Ճոխութիւս։ Առ որս ասէ. մի տկարութիւն մարդոյս և անարժանութիւն տարակուսելի ձեզ կացուսցէ զայն վայելչութիւնս. այլ հոգւոյն իմաստութիւնն գիտասջիք թէ որչափ գերազանց և մեծագործ է զօրութիւնն այ, ըս յոլոքն, այ ըս ազգս ներգործութեամբ անդիմադարձ և հզօր զօրութիւնն, զոր յոլոքս, ազդազդակս երևելոցդ ի քէս, յարուցանելով զնա էն։ Այն ամենազդական կարողութիւն՝ որ ներգործեաց զքէն յարութիւն, ունի ազդել նաև ի մեզ որք հաւատացեալք, այ ի մեզ որք հաւատացաք ի քէ, փառաւորելով զմեզ անմահ յարութիւն։ Ի միտ առնուցուք ապա, քանի մեծարար զօրութիւ է ի մէ վայրկեան ժամանակի առհասարակ զամ արդարոց մարմինս ոչ միայն կենդանացուցանել անմահապէս, այլև գեր ի վերոյ բնակեցուցանել բոլոր երկնային խորանաց։ Ապուհնացին՝ հաւաքեալս իմանայ զառաքեալսն, սակս ասելոյն յառաջին դէմն ի մէ. որք նախկին հաւատացին ի քէ. և յառանձին փառս վայելեն ի յարութենէս։ Սակայն սովր բաբառ առեալ լինի ի վէր ամ հաւատոց ցեղոց արդարոց։ Ըստ մեկնուածս յարութիւն քէն յառաջ քերի իբրև ապացոյց

հրաշափառ յարութեան արդարոց · և այս լինի ապացոյց առաւելութեան երկնային ժառանգութենն՝ որ խոստացեալն է կոչեցելոց ի քո։

Սակայն պէք բազումք յոյնք և լատինք՝ ընաբերն խմնալ զկարօղ զօրութենն այդ, զոր ի կիրարկ ի դարձուցա նելն զմարդիկ յանհաւատութենէ և ի մեղաց։ Վա՛ղ զի փառաւոր յարութենին արդէն իմանի ասեն՝ ի մեծութենէ փառացս ժառանգութենէն՝ զոր նախ քան դայս կարդեաց · և զի ասո զներդործութենէ եղելոց իրաց ակնարկէ յասելն, ըստ յովհաննէ, և ոչ գոյն՝ որ լինելոց է։ Եւ ըս այսմ համարի ասկէ բերան, թէ գյառաջասացեալ յոյս կռմանն, և զմեծութենէ փառացն՝ որք դնո դաղտնիք են մեզ, կամեցաւ յայտնագունիւս այսու հաւատարմացուցանել, զի ետ մեզ իւրով զօրութե՛ հաւատալ ի քո յարուցեալ · և այս հաւատալ ասէ՝ հրաշափառագոյն է՝ քան զմեռելոցն յարուցանել · զոր յարդևանց իրացն հաւանական առնէմք։ Ջի ահա զա դարոս մեռելական ձայնիւ լսելով արուաքս վազեաց ի գերեզմանէն · և պետրոսի արի կաց ձայնեալ առ տաբիթա, անդէն հնազանդեցաւ · և յօրն յետին միով հրամանաւ ոտրունական փոգոյն՝ կանգնեացին մեռեալք համօրէն յահեն թեմթափել։ Բայց ի հաւանութենէն հաւատոց՝ աւազելով ասաց՝ քա՛ նիցս անգամ կամեցայ ժողովել ըզմանկունս քո · վա՛ որդ առաւել գբժդմարին է՝ բանիւ հնազանդել զմարդ անձնիշխան, քան զբնութենէն նորա կերտել։ Եւ միաբան վճռ է վարդապետաց, թէ հայեցեալ յիրացն բնութենէ, մեծագոյն են աքանչելիք՝ գործ ձուցանել զոր յանհաւատութենէ ի հաւատս, և ի մեղաց յարդարութենի շնորհաց, քան կենդանութենէ տալ մեռելոյ, կի գոյաւորութենի ոչնչի, որքան զի առաւել ներհակիք են մեզ և շնորհք, քան մահ և կեանք, կի հակ և ոչինչ · և զի յառաջնումն կայ դիմադարձութենէ և անարժանութենէ ի մարդոյն կողմանէ ։ Ջ սոյն վայելչաբար ըշարձակէ նարեկացին յաղօթեն։ (խե · 2 ·) * Մ՚են խակ է զօրութենէ՝ զնացեալն անդրէն նորագել ըս առաջնումն պայծառութենէ , քան յանդոյիչ առեղծածս դարձել ։ ‖ ևն։

Ապա ըս այսմ տեսութենէ խմաստքն են։ Ա՛ ի հաւատարմութենէ այժմու գաղտնի շնորհացն կռման , և հանդերձեալ ամենատես փառացն՝ տացէ ձեզ հոգին ի միտ առնուլ , թէ որպիսի զիւրազանցեալ և ամենակարող զօրութե՛ այդ ցուցաս ի մեզ՝ որք հաւատացաք ըս կռմանն այդ · որչափ կարողութե՛ է , որ խոնարհնեցոյց զսիրտս մեր՝ ի Քրիստոս անհաւատութե՛ դիմել՝ ի լոյս հաւատոյ , և հնազանդել զմիտս մեր անհաւանս՝ այնքան անհասանելի խորհրդոց , և այն յանդիման բազմաթիւ ուրացողաց՝ դիմացարձից , Հալածողաց՝ համազգեաց և օտարազգեաց ։ Աշխարհ բովանդակ ի տոռունս կապել կայր անզերծանելի , մանաւ կուռց , և այլք մարմնական օրինաց , և ամենքին յանօրէնութե՛ . յանկարծ ուրեմն մեք արձակեալք յամենեցունց յայնցանէ , մտաք յազատութե՛ աւետարանին ։ Որով զօրութե՛ գործեցաս այսպիսի անակնկալ յարութե՛ հոգևոր , բայց այնու և՝ որ կատարեաց զքո՛ ամենասքանչ յարութե՛ն , ըստ աղդողական ներդործութե՛ն այնմ ամենակար զօրութե՛ն զոր ազդեցոյց ի քո՛ , որպէս և զինի գայ ։

Ա՛յս երկի՛ մեկնութե՛ն հարաստատ և աս է , ըստ կարի բանիցն՝ զոր ի յայդըդ գլուխդ պարզաբար ըշարձակէ առաքեալն · ուր յետ ասելոյն՝ որպիսիք ունիք էաք յառաջն՝ գերիք մեզաց , և ատամնայի , և կորստեան , ի վե՛ բերէ՝ թէ ետ մեծն ողորմութե՛ կենդանացոյց զմեզ ի մեղացն մեռելութե՛ ըս յարութե՛ն քո՛ , զի այսու հաւատաքո՛ * ցուցցէ ի յաւիտեանսն՝ որ գալոցն են , զառաւել մեծութե՛ն շնորհայ իւրոց ‖ են։ (4 · 5 · 6 · 7 ·)

20 · ❍ որ յարեղեաց ի ռ՚ · զի յարոյց զնա ի գերեզ , և նստոյց ընդ աջմէ իւրմէ յերկնաւորս ։

Յառաջագոյն ի նշանակ և ի հաստատութե՛ յուսոյն մերոյ ի կիր արկ ետ զանձնազդական զօրութե՛ իւր , զոր յղեցաց ի ռ՚ , զոր ներդործեաց և արդիւնացոյց ի վե՛ քո՛ , այնու զի յարոյց զնա

զնա 'ի Դեբէրէ, իբր՝ որ անհնարին է նմա արարածական զօրութեամբ. և յարոյց՝ ոչ պարզաբար ըստ նախկին ակար և մահ-կանացու հանդամանացն, զոր և առ այլ մարդիկ երբեմն արարեալ էր նա. այլ անմահ և անոխակ կենդանութեամբ, լի փառօք, և փափկութեամբք, որ մարմ-նոյ բնութեանն անծանօթք էին։ Եւ ոչ միայն այսպիսի յարոյց զնա՝ յինքեանն ևեթ փառաւորեալ, այլև նոցոյն ընդ-ծին երկնաւորս. ամբարձեալ զնա ղերկիր երս նմա բարձրութեանց, հանգոյց ընդ աջմէ իւրմէ յերկինս, յերկնաւոր խոր-անան վերինս, քան զոր չիք այլ վսե-մական տեղի և փառազարդեալ։ Եւ-այն ոչ լոկ գերակայութեամբ պատուոյ, այլ բովանդակ արարածական բնութեամբ յերկինս և յերկրի՝ ընդ նմա կացու-ցանելով և իշխան, գլուխ և դատա-ւոր, ոտն 'ի յոգորդսն տեսանի։

Եւ արդ տեսեք, որպիսի խոկ զօրու-թիւ՝ վանել զմահ տիրեալ, մարմնոյ ըզ-դեցուցանել զանմահութիւն, զնիւթա-կանն զայն ի նիւթևացուցանել և գեր-ամբարձ ևս երկնից բազմեցուցանել, իշխան զնա կարգել համայն արարա-ծոց՝ երկրպագելի յամենեցունց, և սարսափելի ապստամբաց. սրբալի է այս կարգաւորութիւն, 'ի յետին նուաստու-թեանն մարդոյ՝ յաննչային անդր տա-նել բարձրութեան, 'ի վերջին կատար իշխանութեան և փառաւորութեան. Ջայս-պիսի զօրութեան ներգործեալ ևս 'ի քէն, կամեցաւ հաւատարմացուցանել ակա-նատես վկայիւք. զի առաքեալք տե-սին զնա յարուցեալ, նկատեցին յեր-կինս ամբարձեալ փառօք. և զծագա-ւորել նորա յերկնաւոր իշխանութեանն եաւս առնիւանոս, և պօղոս, և յով-հաննէս։

Եւ ահա սոյն ամենագործ զօրութիւ-է, որ ազդեաց 'ի մերում կոչմանն առ-քա՛, և ազդելոց է 'ի հանդերձել փառն ժառանգութեան ձերոյ. եթէ 'ի քա՛ այն-քան կարողացաւ. եթէ 'ի քէն այն-քան կարողացաւ, ոչ եթէ ակարանայ առ 'ի զմերան ներգործել. մանաւանդ-թէ մերքն ամէնքս համամատին. վա՛ որոյ որպէ քա՛ յարուցին՝ առհասարակ ես մերում հոգևոր յարութեան այժմ, այլև մարմնոյ կենդանութեանն 'ի կատարա-ծի, նոյնպէս երկնային փառք նորա և թագաւորութեան և երանութեան՝ են գրա-ւական ևամ մեծութեանց խոստացելոց մեզ յերկինս. և որպ այն աներկբայելի, նոյնպէս և մերքն հաւատարիմք են. նոյն զօրով զօրութեանն՝ որ յերկաքան-չիւրս ներգործէ. և յայլ անառատ խոս-տումն յանելիսլ 'ի վե՛ր գրովք սրբով. առ որ և քա՛ աղօթեր. (Յովհ. ԺԷ. 24.) * Հաւր, զորս եառուր ինձ՝ կա-միմ զի ուր են եմ, և նոքա իցեն ընդ իս. զի տեսանիցեն զփառս իմ, զոր եառուր ցիս։ ‖

Արդ՝ այս է զիտաւորութիւն առաջե-կայ բանից առաքելոյս. այ՛ է՝ զՀարչա-գործ զօրութեանն այ յարդարացուցա-նել և 'ի փառաւորել զՀաւատացեալսն՝ 'ի մես առնուլ յամենայաղթ զօրութեն անտի, որ երևեցաւ 'ի փառաւորու-թեան քա՛. Նմին իրի զսորա մեծութեան ընարձակագոյն աւանդէ մինչ 'ի վախ-ճան զվիտոյս։ Վա՛ զի ուրանալն զՀան-դերձեալ փառս երկնային՝ անտի իսկ գայ յառաջ, զի կամ առ խոստմունս այ անհաւատանան, և կամ զօրութեան թերահաւատին. ուստի ոմն 'ի յանդի-մանել զադաւելիցես ուրացօղս յարու-թեան ասէր, ոչ զվերս գիտեք՝ որով աւանդեալ են խոստմունքն, և ոչ զզո-րութեան այ։ (Մատ. իբ. 29։)

Ասասնոր յարուցանել այ զօր զքա՛, և նոյնացանել ընդ աջմէ, որ սովորական ասացաւած է 'ի բանս առաքելոյ, իսկոյն՝ որպ և յայտ իսկ է, 'ի վե՛ր քան զամ մարդկութիւն. զի ոչ միայն յառ-նելն և վերանալն՝ ըստ մարմնոյ ասին, այլև զօրութեանն յարուցիչ և վերացու-ցիչ յաստեղս անտի էր. վա՛ր քա՛ իբրև ևած՝ ինքնիշխանութիւք յարոյց զինքն ըստ մարմնոյն ընդ հօր. բայց իբրև մարդ՝ յայլ եղև յարուցեալ և բարձրացուցեալ։ Իսկ եթէ ասիցի՝ նաև որպ մարդ իւ-րով իշխանութիւք յարուցեալ, իսկոյն պարտ է զիշխանութիւնն տաղորդեալ յաստեղս անտի. որպէս և ինքնին ոտ բացայայտեաց. (Յովհ. Ժ. 18.) * Իշխանութիւն ունիմ դնել զնա, և իշ-խանութիւն ունիմ մեռանդամ առնուլ զնա. զայս պատուէր առի 'ի հօրէ իմ-մէ։ ‖

Աստէն 'ի քնաբանին՝ յերկնաւոր, իմա-նի յերկինս, 'ի բարձրութիւն երկնից, ըստ որում

որում վերագոյն ծանուցեալ ի 3 տան. և առաքեալը նոյնպէս բացատրէ առ Եբրայեցիս. գնելով ի Բարիոնա, ընդ երիսին, տան պերիսին են։ (ա. 3. ճ. 14։ Է. 26. ը. 1։)

Յաղագս նստելոյ քոյ ընդ աջմէ նոյ, յայս խոկ է, և ասացեալ եմք այլուր. (Հռոմ. ը. 34.) ոչ նշանակել ըստ մարմնական դիրս. զի յերկինս ոչ կան աթոռք նիւթականք, և ոչ աջակողմն նոյանինքեան. այլ փոխաբերեալ ձեւացուցանէ զիմանալիսն ըստ մարմնական. նոցա յարացուցի։ Ա՛ւ որոյ նոյնիւ յորէ նակ առեալ է Տնեղատեան և խաղաղական վայելման երից, այլև Թագաւորական կի դատաւորական պատուոյ, իշխանութեան, կի ահաւորութեան. վասն զի յոյսելիսիս սովորեցան մարդիկ ի նիստ կալ։ Իսկ աջ, կի աջակողմն իբրև աղնուագոյն համարեալ քան զձախակողմն՝ ըստ հին սովորութեան աղգաց, երբեմն առեալ է ի նշանակ լաւին կի բարւոյն, որում ներհակ ձախակողմն, իմանի յոռին կի չարն. և ըստ այսմ ասի՝ արդարոց կալ ըստ աջմէ քոյ, և մեղաւորաց՝ ըստ ձախմէ. և թէ Տնեղատերջ որ յաջմէ՝ Տաճոյ են նոյ. և Թիւրք են Տնեղատերջ որ ի ձախմէ։ (Առակ. ճ. 27։) Ա՛յլ երբեմն աջակողմն նշանակէ զառատութագոյնն, կի զպատուականն, որում դիմաբաժանեալ ձախակողմն՝ իմանի փոքրագոյն կամ նուազ պատուականն, թէպէտ և երկոքինն ի բարւոյ մասին. ի սոյն միտս ասի արդարոց ևս նստել յաջմէ և յահեկէ քոյ, ոմն առ զերեզմանան առացաւ. (Ա՛ստ. ի. 23.) և յաղագս ձախային իմաստութեանն ասէ տաղտուկ՝ յաջմէ իւրմէ զերկայնաւուրս, և յահեկէ՝ զփառս և զմեծութիւն։ (Առակ. ճ. 16։)

Արդ՝ ըստ այսմ այլաբանութեանն ի պէս պէս եղանակս մարթի է առնուլ զայս կողմն, ըստ որում զանազան աստիճանք են և կարգ պատուականութեան, լաւութեան, փառաց, իշխանութեան ևն. մինչ զի որ առ Տամեմատութիւն փոքրագունն նոյն յաջակողման ասի, բաղդատեալ առ պատուականագոյնն՝ լծոյի ի ձախ խոս կողման, յայր և նման մարդկայ նոցա սովորութեան. քանզի գտեալ գայ առաւորի ուրուք ըստ աջմէ իշխանի, եթէ պատուականագոյն որ քան զինքն անդր մանանիցէ, ինքն անցել ի ձախակողմն՝ փառաւորագունն ընծայել զաջակողմին։ Ա՛յսպիսեաւ յարմարութիւք խորհրդով և խօսիմբք զՏոգևորականացս, և որ յերկինս իմանալի մեծութիք են։ Ա՛մենայն արդարք և ընտրեալք ոյ՝ իբրև Տաղորեալք շնորհաց և երանութեան, Տամամատնաբար ասին կալ կի նստել ըստ աջմէ ոյ. այլ զի գոյ ի նոսա անՏաւասարութիւն շնորհաց, վաստակոց, և փառաց, ոչ Տամապատասխանապար առ նոսա իմանի կալն ըստ աջմէ. այլ առաւելելքն ի սրբոսն և ի փառս յաջմէ ասին, և նուաղեալքն՝ ըստ ձախմէ. բայց զի ոչ ոք յոյս ընդունեաց Տաւասարել կարող ի մեծութիւն և փառաց քոյ, սորին վասն արձակաբար և յատուկ քոյ միայն ասի նստել ըստ աջմէ ոյ։ Տե՛ս վասն այսր ի մեկն եբրայ. ա. 13։

Ա՛յսքան ասացեալ ըստ Տանուր ի վերայ այսր այլաբանուն, յորժամ ասեն դիրք յաղագս քոյ նոսէ, իմանի խաղաղական և անկորուստ վայելումն երկնաւոր փառաց և իշխանութեան։ Իսկ ընդ աջմէ ոյ, մարթի է իմանալ կամ զՏաւասարապատուճութիւն փառաց, երանութեան, և ուրուքեան քէ ոյ, ոմն իմանան բաժանմբ ի վարդապետաց, և կի զգերակայութիւն փառաց և ուրուքեան ընկալել յոյ առաւել քան զնոմ արարածս, մանաւանդ ի վի ամենեցուն նոյ։ Ա՛յս երկի պատշաճի քոյ ըստ մարդկային բնութեան. վի զի անբաւ լիութիք շնորհացն, և ամենայն արժանի վաստակոք չարչարանաց ընկալաւ առ յոյ զերանութեն երանուն, փառաց և իշխանութեն ի վի ոմն, թագաւորական և դատաւորական Տալաւուք Ճոխացել ի վի երկնաւորաց և երկրաւորաց, ըստ իւրուն տանելոյ։ * Ո՛չ գոյնս պարտ էր չարչարել քոյն, և մտանել ի փառս իւր։ (Ղուկ. իզ. 26։)

Իսկ ըստ առաջնոյն առնուլ, ցի ըստ Տաւասարապատուճութեն ըստ ոյ, յայս է՝ զի պատրաստի քոյն ըստ ոնծային բնութեն, կամ ի կողմանէ ոնծութեն ժառանգել զնոյն փառս և զոնրաւն ըստ ոյ Տոր, ուՏնելոյ զնոյն զմի բնութեի ըստ նմա։ Ա՛յլ եթէ ըստ արդեօք պատրաստել քոյն նան ըստ որում մարդ, զանազանութեք արժան է

է որոշել. նկատեալ զքէ մարդ ըմ անձ նաւորական միաւորութեն յանձն բա նին այլ , որով է որդի այլ բնական և համադոյ , ըմ այսմ որպէս այլ ամ ած ավասնելոյս , նոյնպէս զուգապատճու թեի ի նոյն փառս և ի ժառանգութե անկ է քեի իբրև մարդոյ՝ թէպէտ և ոչ սակս մարդկութեն , այլ սակս միաւորել ած ութե . և ըմ մտածուես՝ ասելն ըմ ոչ մարդ ըմ է խոկ եթէ նկատիցեմք զքէ մարդ ըմ զերազանց շնորհսդ և ներգոր ծութեամբ մարդկութեն , որ է ասել ըմ այնր ամի՝ որ քեի մարդկային բնութեն անկատորք են , ըմ այսմ մտածութե ան մարթի է հաւասարապատճուութե իմա նալ զնատեն ըմ աքի այլ , այլ միայն զ բազանցութե քան զնմ արարած , ոչ նախ ասացաք :

Զայսոցիկ որոշումն ըմ ածաբանական տեսութե՝ համառօտելով երանելոյն Թէոփմայի ազուիցագոյ ի վարդապե տացն առաջնոց՝ յօդուսաբնոսէ , ի գա մասկացոյն , և յայլոց , դնէ՝ աքէ ն այ զերբեակ միաւ նշանակել , ըմ զմտա ածութե , զերանութե հօր , զդատա զական և զորհրական իշխանութե : Եթէ զայսոսիկ ընծայեմք քեի հաւասարա ցա ըմ հօր , նատ ըմ աքի հօր յաւիտե նից ըմ ածուեն , այլև ըմ մարդանալոյն, կի ըմ անձնաւորական միաւորութե ի բանն ած , որով մարդն յա վերառեալ երև յածական պատիւ , և միով պաշա մամբ երկրպագի ըմ հօր՝ հանդերձ առե ցեալ բնութեաւ : Իսկ եթէ զայն մածու թե ընծայեմք քեի ըմ առաւելութե ն միայն քան զնմ արարածս , իբրև ի գե բազանցեալ վտառ այ հօր՝ յերանուն և յիշխանութե կացուցեալ վերոյ բո լորից արարածոց , ըմ այսմ ասեի ըմ աքի ասի ըմ մարդկութե : (՟ը. մասն. խնդ. ծը. պր . ա . ը . ՟ը . ՟է .)

Ըստ ողջմտի վարդապետութե անշա կառակելի զոլով այսոցիկ , խնդրելի են կարծիք վարդապետացն ըմ որմ երա նակի իմանան զնատեն : Օգոստինոս ուրեք իմանայ լոկ զընակեն ի փառս երկնից , որպես և այլոց արդարոց ասի՝ կալ ըմ աքի այ : (Յղգս հաւատոյ , և Հանգամանակ . գլ . է .) Բայց այս կա քի ըմհանուր է , և ոչ սեպհական ինչ քեի . Վ՟ որոյ նա ինքն ի նոյն գիրս , (գլ . ՟է . և ի բանն ըմդեմ արիան . գը ժը ը .) իմանայ նաև զերանութե հօր , և զդատաղական ուրութե :

Կիւրեղ եղեմացի սնդաղոյնս ցուցանէ ի զանազան տեղիս , թէ նատել քեի ըմ աքմ հօր՝ իմանի յառաջ քան զնմ յա ւիտեանս , և միբժէ զասօղն՝ թէ ժա մանակաւ յետ չորեարանաց խաչին և յետ յարութեն՝ յառաջագէմ լեալ ըմ բունեաց զաթոռն հայրական : (կոչ . ընծայ . գլ . ՟է . հմր . 12 : ժն . հմր 19. 20 : ժէ . 32 . 46 : (երես . 63 . 189 . 294։) Յայտ է ի բանից նէ , զի առնու զնատեն ըմ զուգապատճուութե ըմ հօր, և այն՝ յառաջ քան զմարդեղութե խոր հուրդ , որով ըմ ածութե միայն իմա նայ : Սովին օրինակաւ խօսի աթանաս և այլք ամենք ի հարցն առաջնոց, հար կանել կամելով զսամոսատացիս , զմար կեղենս , և զայլ արիանոս , որք ու րացօղք գոլով ածուե բանին այ, ասէին ոչ յաւիտենից լինել աթառակից այ հօր· այլ ժամանակաւ ստացեալ զայն պատիւ : Զսոյն յայտնապես վկայէ նա ինքն աթա նաս . (բան ըմդեմ արիան . հմր 13. և ի գիրս ժողովոց , հմր . 26 :) Կիւրեղ աղէքսանդրացի , ի գիրս գանձուց . (հմր 13 . 15 :) Եւսեբի կեսարացի . ի ը գիրս ըմդեմ մարկելոյ . գլ . ՟է . Բայց ըմ այլ մտաց՝ նաև յետ յարուն ստանալ քեի զայն պատիւ , նա ինքն կիւրեղ եղեմացի ոչ աղօտաբար նշանա կէ յասելն , թէ խոչեալն և յարուցեալն յայսմ գազաթնակի ըմ լեառն ձիթե նեաց վերացաւ յերկինս ի ձայն հօր . զի կարդայր և ասէր՝ եկ նմա ըմ քմի ևն . (կոչ . ընծայ . եր . 63 :

Արդ՝ քանզի յառաջիկայս մեկնաբա նութե ի մեր խնդիրս , և ոչ սակս ած աբանութե , հնայ ընտրել՝ որ ի զանա զան իմաստից առաւել հարազատ իցէ և ըմ կարդի ասացուածոց ըմ գրոց : Առ որ երկու ինչ յիշեցուցանել արժան է . առաջին՝ զի ոչ ուրեք գտանեմք ի սրբազան գիրս ասել զՔօրե զդոյն աքի՝ նստել , կի կալ ըմ աքմ այ . այլ միայն զքէ ընձեռնութե զայս եղա նակ բանից : Գիտեմք զի ամենք իմա նալով այսու զնատեանդե պատուճդ միայն , ոչ ըմդեմ համարեցան ասել և

զՀոգի

զՀոգի ըչ աջմ. որդւոյ, կամ զորդի և զՀոգի ընդ աջմ Հօր, և անդրադարձ ձեալ եւս : Ասկայն առաւնօր խնդրելի է՝ զոր զերբք խօսին, և ոչ զոր միք կարեմք խորհել : Իսկ եթէ ընդհմ բերցի քան սաղմոսին՝ ի դէմս քրիստի ասացեալ ըչ միկնելոյ սրբոյ պետրոսի, * Ձառա ջադոյն տեսանէի զՏէր առաջի իմ յամ ժամ, զի ընջաջ իմնի է : ‖ իբրև. Թէ ետ Հայր ըչ աջմ քրիստ, (գործ . ը . 25 .) այդ եղանակ՝ օգնականութեամբ է նշանակել և պաշտպանութեամբ, առ քրիստ մարդ ձնոյ տկարութեան ասացել, այլ ոչ պատուհակութեամբ. զոր և յաւելուածն յայտ առնէ, զի մի սասանեցայց :

Երկիր, ուր միանգամ զերբք հին և նոր կտակարանաց ասեն զքրիստ նստել ընջաջմէ ձոյ, միշտ ըչ խորհրդով մարդեղութեանն անուանեն զնա : Ոչ՝ի զէպ են առ այս՝ բանք այնպիսիք, յորս անուն աստուծոյ, կամ նստելոյ գոանի, այլ Հայցելի է՝ ընջաջմէ ձոյ նստելն : Եւ ահա առաջին տեղի այսր ասացուածոյ է բան սաղմոսին . (ճեթ. ւ.) * Ասաց Տէր ցէր իմ, նիստ ըչ աջմէ իմմի : ‖ Եւ սակայն ինքնին քրիստ մեկնաբանեաց, թէ խօսի զքրիստ՝ իբրև զորդւոյ դաւթի : (մատթ . իբ . 42 :) Եւ զնոյն դաւանելով առաջն քահանայապետիցին Ժողովոյ, Ձդրտեալ սաէր, * Տնամնիցէք զորդի մարդոյ՝ նստել ջաջմէ զօրութեան : ‖ (ղուկ . ճգ :) Ձայնակից ետն և նախավկայն առեփանոս՝ նովին անուանցն վկայէր. * Ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ, և զորդի մարդոյ՝ զի կայ ընդ աջմէ ձոյ : ‖ (գործ. է. 55.) Որովք զարհուրցանել կամին զանհաւան հրեայսն՝ի յիշյատակ տեսլեանն դանիէլի, յորում ասէ՝ զորդի մարդոյ մատուցեալ առ հինաւուրցն բազմել յաթոռ, և լեզ տուեալ նմա իշխանութեամբ և պատիւ և արքայութեամբ, և ան . որ ես սոյն իսկ նստել ընդ աջմէ ձոյ : (Դան . է. 13. 14 :) Իսկ՝ի նոր կտակարանին, թէ՝ի պատմիա՝ և թէ՝ի Հռոմեացս և՝ի քարոզուիս առաքելոցդ, յամի նախ յիշատակին քրիստ մեռանել, յառնելն, Համբառնալն, և ապա նստել ըչ աջմէ ձոյ Հօր . և սոյն կարգ պահի՝ի դասնութեան հանգանակին : Ապա ըչ երկուց ծանօթութեացս ձոյ իմաստասիրել թէ ոչ է հարապատ ոճոյ եթ գրոց վկաւելն քրիստ ըչ աջմէ ձոյ իմանել ըչ պարզ ձեռնութեանն նկատել, և յառաջ քան զմարդանալն . որովհետև դերբք սանն զայդ զքրիստ իբրև մարդացեալ, և ոչ զայլոց ձեռային անձանց՝ի կիր առնուն զայդ եղանակ բանից :

Իսկ իբրև մարդնստել ըչ աջմէ ձոյ, եթէ սակս անձնաւորական միաւորութեան իմացուք զուգափառ ձրութեամբ, և եթէ ըստ մարդկութեն իմացուք՝ գերագոյն իշխանութեըչ և փառաւք քան զամ արարածս, երկաքանչիւրն և ոչ ևս արտաքոյ ասացուածոյ գրոյ : Ըստ առաջնոյն իմաստըն ևն, թէ՝ի քրիստ մարդկային բնութեըչ զոյացեալ միաւորել յանձն բանին ձոյ, Հաղորդ գտաւ Հայրէն ձեռային կատարելութենչ, ուստի և նմին իսկ ձեռակեան իշխանութեն, փառաց, և երանութեըչ . որով մարդն քրիստ զեր՝ի վերոյ եղել ամարարածական բնութ իբրև. ամենաթագաւոր և ամենայնոյ, ասի նստել՝ի նոյն աջմէ ըչ ձոյ . և մարդկութեն որ՝ի նմա՝ հանդերձ ամ մասամբք, ըչունի զնոյն երկրպագութեըչ ձեռային : Եւ ձէպ զայս Հաստատուն իշխանակցութ ընկալաւ քրիստ յառաջնում վայրկենի անդ՝ յորում մարդկութեըչ առեալ եղև. յաձնութենչն անդր, բայց սանն զերբք յետ յարուցն և Համբարձմանն նստել յայն պատիւ, վ զի յայնժամ Հաստատութ աշխարհի, և պայծառացութեն ձանուցյալ ձեռային աձառակցութեըչ քրիստ, կալով յաւուրն ըչ անփառունակ խոնարհութեըչ մարմնոյն :

Ջսոյն միւս աւանդէ յայտնապէս ասելեբան՝ի բնաբանիս, յասելն՝ թէ ոչ զնոյ բանէն խօսի առաքեալս, այլ զպետմանէ որ՝ի մէնջն եղև, որ յարեաւն՝ի մեռելոց . տե՛ս քանի անջրպետութեըչ է ըչ ևս ի ըչ մարդոյ բնութեն . և ահա յայն նուաստութեըչ՝ի վերջին կատար իշխանութեըչ ձդեաց զնա . և մարդոյ ձառայ եղև ամ արարած բնութեըչ վ բանին ձոյ, որ՝ի նմա բնակէ : Ջայսպիսիկ ասկէ բերան, ուր իմանայ զձոյն իշխանութեըչ, և այն՝ վ բանին ձոյ ասէ, ձի միաւորութեն յանձն բանին ձոյ : Այս մեկնութեան զնա դնայ և տարպիս վարդապետ, ասելով՝ թէ քրիստ ըչ առել մարմնոյն՝ որ ձեռային կատարե-

թելացնա ը ձեռնունն միաւորելով, ի նոյն միտս և ի նոյն պատիւ ձեռնադրեանն ճոխանայ յետ յարուներն . ոչ ելեալ յայլ ժամ ընկալաւ զպատիւ , զոր ոչ ունէր ի ծննդեանն , այլ զկարգ իրացն կա- միմ ցուցանել, թէ զկնի մահուն և յա- րուներն՝ յորպիսի դերասնակ բարձրու- թիւնս ել յանճառ խոնարհութիւնն ձե բանն . յայն պատիւ զոր մշտնջենաւոր ունէր բանն ձե , առեալ վերացոյց զմարդկութիւնն . և զայսոսիկ տիրացա ի համբարձմանն քոյ տեսանելիք կա- տարել : (ա. պետր. ա. 21. ՃՈ. ի. երես. 283: և. ի. 22. ՃՈ. ը. եր. 418:)

Աղդ՝ այս իմաստք իբր համեմատ ոք զրոց՝ հաւանելի են առ ամ մեկնիչս . բայց յաւելուն և՝ ոչ այնչափ լիով բովանդակել զտեսութիւն այնպիսի բա- նից : Ա՞ր զի իբր ոչ միայն յետ յարուն բանացն բարձրացեալ առեն զքն յայր իշխանութիւնն , այլ և վե չարչարանացն և հնազանդուներն : Յայտնի են գրե՞ք առաքելոյս առ փիլիպ . (ի. 8. 9. 10.) Թէ վե մահու խալի հնազանդութիւնն բարձրացոյց զնա ձե , և շնորհեաց նմա անուն ի վեր քան զամ , այլոյ՞ք Տան- դերձ , որք ի նոյն միտս բերին ը առա- ջնկայ բանիցս : Այսոքա առ երբայե- ցիան բազում բանիւք ցուցանե՝ զոր- ձրանալն քոյ յերկինս լինել հետեւուն պատարագի մարմնոյն . զոր յիւրաքան- չիւր տեղիս ունմք տեղեկանալ : Յայ- սոսիկ առցե՛ս և զոր ի յայտնութեան ասեր քն . (ի. 21.) * Որ յաղթե , տաց նմա նստել ը իս յաթոռ իմ . ոյնպ և ես յաղթեցի , և նստայ յաթոռ հօր իմոյ : ||

Ապա ամբողջ իմաստք նաւելոյ քոյ ը աջիկ ձոյ , այս են . զի իբրև մարդ զոյա- ցեալ յանձն բանին ձոյ՝ վայելէ ի նոյն միտս և ի ձորուե ը ձոյ , որ ծանուցաւ առաւելապես զկնի խաչակիր անօրհնու- թեն : Իակ իբրև փրկիչ աշխարհի՝ վաս- տակօք չարչարանացն ստացաւ յոյ զգե- րազոյն փառս և զիշխանութիւնն ի վե- ամենեցուն, կարդել ձոյն զլուխ, միջ- նորդ , քահանայապետ, և դատաւոր : Ջերկաքանչիւր իմաստս նշանակին և վարդապետք հայոց . և առ խորշելոյ յերկարաւորէ՝ զմիոյ ևեթ զամբողջ- ցոյն ներսեսի շատ լիցի յիշատակել զբանան , որ ի մեկնութե սազմոսին . (ե. 4.) * Եդեր ի գլուխ նր պսակ ասէ . * Որ է պսակ ի գլուխն քոյ , Եթէ ոչ պատիւն՝ զոր յետ տնօրէնու- թե հնազանդութեն շնորհեաց նմա Հայր . . . . Եւ զայս տես թէ ոյ ետ նմա Հայր յետ յարութեն . Տո՛ւաւ ինձ ասէ՝ ամ իշխանութե յերկինս և յեր- կրի : Աղդ՝ մի լսելով, տո՛ւաւ , և կի- դնել իբր թէ ոչ ունէր զոր առն՝ կաղ- ծեացես . այլ զտնօրէնութե խորհր- դոյս նրբել, զուղղութե խորհրդոյդ իմացիր , թէ տո՛ւաւ պսակն և իշխա- նութե , զոր ունէր նախ ի մարմնա- նալն խորհրդով (ըր ծածկաբ) մար- միոն , յետ արդարացա յաղթութեն մահու՝ երևելապէս նմա և յայտնի երկնաւորաց և երկրաւորաց առա- ջի : || Իակ ի սնի. կէ. ասէ զարձեալ. * Իակ աերուսաղեմն Տզի գնացեալ առ Հայր առեալ իշխանութե ի նմա նէ յերկինս և յերկրի , ոչ քան ձեռա- թեն՝ այլ ըմ մարմնոյն , որում և յաղ- թուն : || Սոյնպէս խօսի և ի սնի . զէ . * Աբելովն թէ պատրաստեցաւ և տո՛ւաւ քեզ սնեռ արքայութե , և եղոյց՝ թէ մարդ է , և զոր ոչն ուներ, էառ վե հնազանդելոյ հօր : ||

Այլև ի շարականն , ըմ հաւատարա- պատիւ ձորութե՝ ասէ ի հարցն Համ- բարձման . * Որ նստի ըմ աջմէ հօր՝ հա- ւատար ձե հոգւոյն : || Իակ քան գերա- գոյն փառաց մարդկութե՝ ասի յողոր- մեայ նոր կիւրակէին : * Ընդ քեզ յարու- ցեր յետ յոսով յանմահութե զմահացու բնութե . որով նստար ընդաջմէ հօր գլուխդ եկեղեցւոյ , հրաւիրելով զան- դամս քո ի նոյն միտե : || Դարձցո՛ւք ի կարգ բանիցս , որովք բացայայտ առաքել , ցոր վայր տարածիցի տերու- թե և փառաւորութե քոյ :

21 . Ոյ վե ամ իշխանութե, և պերու- թե, և զօրութե, և ձրութե, և ամ անուան անուանելոյ, ոչ միայն յաշխար- հի յոյսիմ՝ այլ ի հանդերձելոյսն :

Ջիշխանական անուանադ ի վե հրեշ- տակական դասուց իմանան ոսկեբե- բան և հերոնիմոս . իակ այլք առնուն ի վե աշխարհական կամ մարդկային առ- միանալոյ : Երկաքանչիւր կողմանց իրա-

ւունս տայ առաքեալս՝ հանրական բա-
ռիւն ամ, զոր ասա երկիցս դնէ, և է-
րեքկնէ ի յաջորդ տան։ Յաղագս հր-
բեշտակացն անուանակոչութեանց տես-
ցուք զիարդ ի շատ տեղիս ի մեկն. կողմանց. (ա. 16.) իսկ ըս երկ-
բառից որոշման առնէ զանուանդ,
մարթ է իմանալ՝ թէ ի վերացեալն, և
թէ ի թանձրացեալն, այլ էլեառնէն,
նշանակէ Թագաւորական աստիճան և
իրաւունք, կամ Թագաւորը ։ պետրոս,
դատողութեամբ, առեներական դիտաւորու-
թեամբ. կամ առեներակալք, կուսակալք, նա-
խարարք։ զբռնի, կարողութեամբ, բռնա-
կալութեամբ. կամ հզօրք, զօրագլուխք, բըռ-
նաւորք։ գրռնի, ամ ազգ տիրողութեամբ
հասարակաց և առանձին, կամ տեարք
իւրաքանչիւր տեղեաց, տասնհազարաց,
ծագայից ևն։

Աստ՝ ի վերնամի այսոցիկ բարձրացեալ
ասել զքո, ոչ այլ ինչ է՝ բայց կոչել
զնա՝ Թագաւոր Թագաւորաց, և Տէր
տերանց. զոր յայտնեսցէ տեսանելիք
շուրջ զրնալ ի վերս պատմուհանին ան-
դամոց քոյր։ (Յայտն. ժԹ. 16։)

Եւ՝ ի վեր ամ անուան անուանելոյ։ Անուն
առեալ է փոխանակ իրաց դիպուածոց,
որք առցին անուանս հանդիպելոցն, և ան-
ուամբ զատանին յայլոց. կամ որոց մարթ
է ունել անուն յատուկ նշանակիչ. և
ըս այսմ իմանին ամ արարածական բը-
նութիւնք՝ թէ մատուրք իցեն, թէ ան-
քանք, եղելոքն և լինելոցք։ կամ, ասես,
ըս այլոց իմացեալ փոխանակ համբա-
ւոյ, և վեսմական պատուոյ, նշանա-
կին ամ դերասնամբառելոք ըս իշխանու-
թեն, և մեծուն, կամ իմաստուն, և զը-
րութեն, որովք անուանի եղեալ են, և
ծանուցեալք յաշխարհն։

Ո՛չ դիտ յաշխարհս յայտնի։ Այս մասն
կամ յարելի է առ նոսեսն քան. յի թէ
բարձրացեալ Թագաւորն ոչ միայն աս-
տանօր այժմ՝ ի վեր ամենեցունն, այլև ի
հանդերձեալ աշխարհին՝ յերկինս, կամ
ի ժամանակս որ զկնի գալոց են՝ Թա-
գաւորեսցէ միշտնջենաւոր և անփոխա-
նորդելի։ Գեր ի վերոյ անցեալ փա-
ռաւորն ի վեր ամի որ զանուն ունի,
կամ ունել կարէ մեծուն կամ իշխանուն,
Թէ մարդիկ իցեն մահկանացուք, և Թէ
անմահ հրեշտակք։ Եւ կամ յարելի է
կին

առ անուանեալն. և ըս այսմ ասկէ երան
և հերոնիմոս առնուն ի վեր հրեշտա-
կաց. իբր ասել. ի վեր ամ դասուց հր-
բեշտակաց, ոչ այնոցիկ միայն՝ որոց
անուանք մեզ ծանուցեալ են այժմ,
այլև որոց միտն դիտելի ի հանդերձ
ձեալն. կամ ոչ միայն ըս այնց պաշտա-
մանց և իշխանութեանց զոր յաշխարհիս
մատակարարեն, և դիտեմք մեք, այլև
ըս մեծուն և գործոցն՝ զոր ի հանդեր-
ձեալ աշխարհի ունին, և մեզ այժմ
անդիտելիք են։ Իսկ եթէ զանուանելն
առնուցումք ըստնուր ի վեր ամի, նման
նաբար իմանի ասել. ոչ միայն որ ինչ
յաշխարհիս ծանուցել են իրք վասնմա-
զոյնք, չնաշխարհիկք, այլ և որ այսոցա
ի միոջ կայցեն և անանունք, և ի հան-
դերձեալն յայտնեսցին անուամբն և
մեծութեբ։

Աստ՝ առաքեալ զանաւան յեղելոց և
բաց յանուանէ յիշատակելով, զայսու
ամ ըստնորական կոչմամբ բովանդակէ՝
կամ վեր համառօտակարելոյ զբանն, կամ
զի բազում այն՝ զորս անդիտանամք՝
քան եթէ դիտեմք. և կամ դարձեալ,
զի ներուի քան զնէ նաև առ դժոխային
իշխանութիւնսն մարդիկ համարեցեալ
անուանէ դնել զնոս։ Գիտեն երևելոյ ի
տեսլեանն յայտնութ՝ յաղթել բազմա-
գլուխ դազանին դժոխոյ, և միա-
բանելոց ըստնա Թագաւորացն, զի ներ
է նոցս ասել, և Թագաւոր Թագաւորաց։
(Յայտն. ժԹ. 14։) Աչսպիսի ըստնո-
րական դրութբ ծանուցանէ, Թէ մեծ-
վայելչութեն քան դեր ի վերոյ ամբարձ-
ձեալ կայ ամ ելից նուիրեալսդ ան-
նուիրելից, յայտնեալս և անյայտից, և
որոց միանգամ անուն գոյութեն կամ
մեծութեն վերհակեալ է. յորմէ արտաքս
մնայ միայն ած, զի նմա միայնոյ ան-
մարթ է դնել անուն պատշաճող բնու-
թեն կամ մեծութեն։

22. Եւ զլինդն ի ներքոյ ոտից նորա՝ ի
ներոյ ոսկի նորա. և ըս եղ
գլխոյ ի վեր ամ էրէց երկեցուց։

Զի մի ոք զնախասացեալսն յայտնա
մեծութեն քան՝ իմանայցէ ըստ գերակայու-
թեն պատուոյ միայն և փառաց, կամ
բազդատութբ եւեթ առ այլ արարա-
ծոյք լինել վերհակառ, յայտ առնէ և

զարեան իշխանուե՛ քեն՝ ի վե՛ր ամենե֊
ցուն ։ Եշ֊ շմ֊ Ի֊ւ֊ (յամենս պահասի՝
Ի֊ւ֊) Ջայն ասմ, զոր նախ անուանեցաք,
առաւելապէս զբանաւոր արարածս՝
զմարդիկ և զհրեշտակս, զբարիս և
զչարս, և ըստ կարգի նաև զանկենդանսն
համայն՝ որք ի պէտս բանաւորաց կար֊
գեցան, հնազանդ արար, ասե զայր կա֊
ցոյց ըստ ձորուբ քեն՝ ոչ յարդական հպա֊
տակութեբ եւթե, այլ՝ ինչբոյ ոգեղեն, ըստ
կատարեալ հնազանդութեբ իբրև զերս
արկեալս ի ներքոյ ոտից, քան զոր այլ
առաւել ներքոյ անկումն ոչ մարթի լի֊
նել ։ Ազուիսացին ոգւոյ խորհրդաբա֊
նէ նաև զմարդկութիւն քեն, խոնարհա֊
դոյն քան զնձուտեթիւն, որ գլուխ ասի
քեն ։ (ես֊ կարս֊ ժես֊ 3֊) որով նշանա֊
կի՝ զնմ ինչ ներքոյ արկանել քեն իբրև
մարդոյ կի ըստ մարդկութեե ։

Բանիւ տալմոսիս՝ զոր և այլուր ի քո
յանկատրէ առաքեալս, (ես֊ կորն֊ ժե֊
26։ Եբրայ֊ ը֊ 8֊) ոչ իմանի կամաւոր
հնազանդութիւ արարածոց՝ մանաւանդ
բանաւորաց՝ առ քո, որպ թէ ամենե
քին այժմ ներդործութեբ հնազանդք
իցեն նմա, կի յապայան կամաւորաբար
հնազանդեսցին ։ Այլ յայտ առնէ՝ թէ
ես շնորհեաց մարդոյն քեն զկարողութի
ըհանալ և անդ իմադարձ ի վե՛ր համե֊
լիւն արարածոց, իշխել նոյ և կառավա֊
բել՝ որպս և զերարդ և երբ պահանջիւն
խորհուրդք նախախնամութեն այ ի բնա֊
կանս և ի դերբնականս ։ Ա՛ր արա֊
բածական իշխանութիք՝ մարդկային կի
հրեշտակային, և հասարէն զօրութ բր֊
նաւ ոչ իբիք կարող են ընդդիմանալ
հրամանաց նո֊ նա կարդադրէ, առաջ֊
նորդէ ի բարիսն՝ որպէս և հաստ֊ նա
թիոյլատայ կի արգելոլ զչարիս ըստ որում
պատշաճ համարի ։ նա զովէ և բարէ
գործէ զհաճոյացեալսն ։ նա առնէ կի
պատուհասէ զապստամբեալսն ։ եւթէ
ամենք արարածք վազիցեն ի հատանո֊
դական արուեստիթէ նո՛, անկանիցին ընդ
բռնաւորականսն։ Եւ այնպս ի կոզ֊
մանէ քեի մի և կատարեալ ե ներութեննի՝
ոչ սահմանեալ ժամանակաւ կամ տե֊
ղեաւ ։ իսկ ի կողմանէ իշխելոլցին զա֊
հազանդաբար տեսանի ներդործուե նո՛,
և բովանդակապէս կատարեսցի հնա֊
զանդութեե իբաքանչիւրոց՝ բարեաց և
չարաց, յորժամ վախճան տայլ կարդի
տիեզերաց ։

Ասա է զօրութեե առաքելակ բանիս, և
համաձայնի ըստ այնմ որ առ Եբրայ֊ (ը֊
8֊) * Բայց այժմ ոչ ևս տեսանեմք
հնազանդեալ նմա զնմ ։ ‖ այ ըստ հաւա֊
նողութեն ոչ ամենեքին հնազանդեալ
են՝ զի՛ք, կի մարդիկ չարք և ըստ պատ֊
ժականութեն չեն են անկեալ ամենե֊
քին ըստ պատուհասիւ ։ բայց ըստ Թոյլ֊
տումեն և կարգելոլ զչարիս նց յօ֊
դուստ այլոց՝ գլխովին ընդ ոտիրութեն քեի
են այժմ, Թէպէտ և մեք ոչ տեսանեմք ։
մինչև ապա տեսանիցեմք ըստ գաւազա֊
նաւ արդարութեն զնի անկեալս զանց
հնազանդն խապատ ։

Եթ֊ ըն֊ էր գլխո֊ի վե՛ր ամէն֊ երէսց֊ոյ ։
Յօրինակս ինչ զրի՛ էր, համաձայն յու֊
նականին և այլոց, նոյն զոլով նշանա֊
կութեն ։ զի տալ զլուխ իմանի դնել,
կացուցանել ։ Բաւն երէսց֊ոյ՝ ի տրա֊
կան հոլով իմանալի է ըստ յունականին,
և այլոց ։ որպ Թէ լինել շարակարգու֊
թեն, զնա եդ եկեղեցւոյ գլուխ ։ Իսկ
ի վե՛ր ամ էրէս, լատինն ածական արա֊
բեալ գնէ՝ ի վե՛ր ամ եկեղեցւոյ ։ որ չէ
ուղիղ ըստ յունին՝ որ ասէ, էէ֊ էոն֊
դի էս֊էո֊ի֊, այ՝ ի վե՛ր ամի կի ամենայնց֊
եկեղեցւոյ ։ և այսպս ընթեռնուն հե֊
բանիմոս և բազումք ի հին լատինաց֊
ւոց ։ Ըստ իմաստիցն ոմանք ըստ լատին
ընթերցուածոյ մեկնեն, գլուխ կացու֊
ցեալ այդ զայ՝ ի վե՛ր բովանդակ եկեղե֊
ցւոյ՝ որ ի հրեից և ի հեթանոսաց, ի
մարդկանէ և ի հրեշտակաց, որ յերկրի
և որ յերկինս ։ Բայց յերեւի աղդ առ֊
նէ եսոիտս, Թէ ոչ ի գէպ է ասասանօր
զհրեշտական փակել ըստ անուամբ եղէ֊
ցւոյ ։ զի զայս եկեղեցի ամիջոբաբար
յետոյ կոչէ Տարճն քեի ։ և ոչ աւրեք գը֊
տանեմք զայդպիսի անուանակոչութեի
ընծայեալ հրեշտակաց ։ Ապաքեն քա է
գլուխ նաև հրեշտակաց, զորոյ զի
մասամբ ունիմք տեսանել քենղաբար ի
մեկն։ կողոս։ (ը֊ 10։) բայց զմարդկա֊
նէ իմանի բանս՝ զհաւատացելոց, որ
կան ի միաւորելս և ի յաղթանակօղ
եկեղեցւոջ ։

Ապա այլք ըստ կարգի զդրականաբար
առեալ զասելն ի վե՛ր ամ, ամենք անփո֊
փոխ պահելն զշարագրութիւն, և բացա֊
տրեն

ութիւն այսպէս : Կարդացաք ՅԱ եկեղեցւոյ գլուխ զՔ՝ ի վէր ՅԱմէ՝ որք անկ են և պէտք եկեղեցւոյ , առ ի նախախնամել եկեղեցւոյ զնմ բարիս , առ ի կատարել ի նմա զնմ մաուսկարարութիւնէ , որ Տէրաբիտ գլխոյ վայել է , ոչ պակասելով իւիք ի մի ինչ ի բո . Ար է լուսաւորել զեկեղեցի , պաշտպանել , զօրացուցանել , զարդարել շնորհօք և փառաւք , ուղղել և դասել կամ այսպս . կարգեաց զնա գլուխ ընդհանրական և ինքնիշխան ի ՅՄ գործոյ , և տեղոյ և ժամանակի , ծայրագոյն կառավար , և հրամանատար միտհնեան . որում այլք ամենքքին ին փոխանորդ , կամ պաշտօնեայ : Ա՛յս իմաստք կարի յարմար են հայ բնագրիս :

Որմանք բացատրին ի բաղդատութիւնէ , ՅՈ առաւելապէս , ի վեր քան զնմ , ի ՅՈմէ մատ՝ որ ստորև ասի . (ի. 16.) * Եւ ի վերայ ՅՈմի առՔք զվահանն հաւատոց . ‖ և զնմատան յարմարբեն : Քո առաւել քան զնախատատ ցեալ իշխանութիւնս՝ տուաւ եկեղեցւոյ գլուխ . զայս առանձին արժանաւորութ և պաշտօն շնորհեաց նմա ՅՈ , զի որ այլոց ամենեցուն ներ է և թոյլ գաւոր , լինիցի եկեղեցւոյ միայն յատուկ և կատարեալ գլուխ . և այնպէս վարեսցի իւրով ներութիւնէ՝ զի զայլսն ՅՈմ տնօրինեսցէ և ծառայեցուսցէ ի շահ եկեղեցւոյ : կամ, զի առաւել քան ընդայլ արարածս՝ առանձին սիրով ոգէխառնեացի ընդ եկեղեցւոյ , գլուխ նմա լինելով ընտանի շաղկապմամբ :

Որմանք այլազգ և ս . ի վերՔ ՅՈմ բարերարութեանց յաւելՔ ՅՈ զգերադոյնն , տալով եկեղեցւոյ գլուխ զՔ զերազոյնս որք կի զերեշտակսն , և ոչ զերեշտակ ոք կի զերեշտակսէտ , և ոչ զառաւելել ընդ Քնմ . ոչ այնու միայն մեծարեաց զմեզ՝ զի զառ ի մէնջ բազմարդն այնքան բարձրացոյց , այլև ետ յարիլ ի նա իբրև մարմին ի գլուխ : Ջայս միտս աւանդէ և ասկերբան : Բայց դարձեալ նա ինքն ասկերբան , և այլք փոխադրութիւնէ առնելով շարաժոյ բանին՝ ընդեռնուն այսպս . Ջնա զՔ որ ի վերայ ՅՈմ՝ եդ ՅՈ եկեղեցւոյ գլուխ . և զայս օրինակ ԹարգմանէՔ ասորին , որով իմաստքն լինին : Ոչ մասնաւոր ոք իշխան , այլ նա՝ որ կարգէՔ ի վերայ ՅՈմ իշխանութիւնց և ՅՈրունց և համարէն անուանելոց , կայացուսցէ ներքին խնամոյ եկեղեցւոյ . որով զայնպիսի համատարած իշխանութիւնէ ի կիր առնու ի շինութիւնէ եկեղեցւոյ :

Ամենայն նշանակեալ իմաստք ունին զերազանց յարմարութիւնէ առ բնաբանս , և միանգամայն ի հայոյս բերին ինչ միտս ասի քո գլուխ եկեղեցւոյ : Ա՛ղ ոչ այս գլխաւորութիւնէ ոչ իմանի միայն ՅՈ տիրապետութիւնէ և կառավարութ . զի ըստ այսմ ՅՈմ իրաց՝ և անշնչոց , և անՔ հաւատից մարթի ասել գլուխ , որպէս և աշխարհակալ Թագաւոր գլուխ կոչի իւրոյ ժողովրդեանն : Ա՛յլ է գլուխ եկեղեցւոյ ՅՈ համեմատութիւնէ բնական գլխոյ , ոչ միայն շնորհօք և փառօք զէրամբարձ կալով ՅՈմ հաւատացելոց , այլև զնոյն բնութիւնէ ունելով ՅՈ նա , և ներքին կենդանական ազդմամբ տեղւոյ ի նա զՅՈմ պարգևս շնորհաց : Ա՛պրէ առ հաւատացեալսն զամենապատիկ ներութիւնէ՝ ոչ միայն ըստ բնական նախախնամութ , այլև ըստ ներքնական տեսչութեան ներքոյ և արտաքոյ առաջնորդելով նոցՅՈմ Հանապարհս փրկութ . տայ օրէնս եկեղեցւոյ , լուսաւորէ միմանս , զբացատրէ ի կատարել , սրբէ ի մեղաց , կենդանացուցանէ շնորհօք , երանեացուցանէ փառօք : Եւ զայս ՅՈմ ազդեցուցանէ յեկեղեցի ներքին յօդակապութիւնէ ընդ նմա , իբր նովին հոգւով անձնաւորեալ , որ է ինքն հոգին ՅՔ . և յօդակապք՝ հաւատքն , սէրն , շնորհք բազմապատիկք . իսկ գործք՝ սրբութիւն , արժանիք վաստակոց , սեաղուն ի բաբրին , երանութ հոգւոյ և մարմնոյ : Ա՛յ որոյ քո գլուխ է եկեղեցւոյ ըստ կրկին բանի , այ ըՔ զերազանցեալ ներութեն , և ըՔ ներքին միութն . որով ինքն գլուխ լինելով կենդանացուցիչ , եկեղեցի լինի նորա մարմին , և իւրաքանչիւր հաւատացեալ անդամ : Ա՛յս միութիւնէ անլուծանելի է առ եկեղեցին ՅՀանուր՝ որ յերկինս և որ յերկրի . իսկ առ իւրաքանչիւր անդամ յերկրի՝ կարէ ՅՈմ նել զարատ՝ մահաւորմ մեզոք , կամ լուծանիլ և՝ խոտորմամբ ի հաւատոյ : Մատամբ ինչ բացատրէ առաքելն զազդեցութիւնս քոյն գլխոյ ասորև . (ի. 19.) այլև ի կողոսաց . (ի. 19.)

Իակ առտանօր Համառօտիւ յաւելու։

23. Ալ է մարին նորա, Լրուն՝ որ զամ յաւի ընու։

Ասինպէս կարգեցաւ քու գլուխ եկեղեցեայ, զի և սա լինիցի մարին նորա, այ մարմին քոյ խորհրդական կի բարեյաջ կան. յորում հաւատացեալք իւրաքանչիւր՝ իբրև անդամք զանազանեալք ընդ հօք, աստիճանաւս, պաշտամամբք, վաստակօք և փառօք, բազկացուցա նեն զմի մարմին կենդանի՝ զեկեղեցի. և ի քոյ իբրև ի գլխոյ առնուն զնա բաքանչիւր ազգաւին՝ ի մնումն և յա ճումն հոգևոր։ Այ որոյ եկեղեցի հա մեմատ առ քու ոչ առակաւս իբրև իշ խեցել առ իշխան, այլև իբրև մարմին առ գլուխ ազգակից և կենդանացուց ցիչ, և իբրև հարսն ոգեխառնեալ առ փեսայ։ Յաղագս այսր հոգևոր մարմ նակցութեան բազում են ասացուածք առաքելոյս յայտ թուելոմս իւր, և յա լովս ասացեալ եմք ի մեկնութեան ի. կորն. ժ։

Լրուն՝ որ զամ յաւի ընու։ Զբայն ընու՝ յոյն դնէ ընդունելութեան սեռական, ֆլնօ-նդնու. և զի այս յունական իբր հատարակ բայ՝ ուրեք ներգործաբար նշանակէ, և ուրեք կրաւորաբար, տարբերութիւն եղև ի թարգմանիչս, ոմանց դնելով, լրուն լցուցանողին զամ, և ոմանց՝ լրուն լցուցելոյն ամ յաւի։ Ա՛երս, և ասորին, և արաբա ցին լմացան ներգործաբար. ուստի ասէին, լրուն որ ընու, նշանակէ՝ լրուն զնորոքիկ որ լցուցանէ զամ յաւի. նման ասացելոյն ատրու (ի. 10.) ուր ամ թարգմանք միաբան դնեն. * Զի լցցէ զամ։ ‖ Եւ ըստ այսմ բազում մեկնիչք բացայայտեն. քանի մարմին դառով եկե ղեցի, ոչ քա ասյ նմա ազդուն ընոր հաց և փառաց, նոյնպէս եկեղեցի է լրուն և կատարելութիւն քոյ. որպա ի քնականա գլուխ զանդամս, և անդամք զգլուխ կատարադործեն, և ոչ է մարմին կատարել, եթէ ոչ յերկաքանչիւրքոյն միացելոյ. նոյնպա կամեցաւ ասե՝ ոչ ի կարօտութիւն ինչ, այլ յանբաւ սիրոյն, զի եկեղեցի լինիցի լրուն ի քոյ. այնպա զի քո իբրև մարդ՝ անկատարա պէս և թերատ ունիցի զիսկատ գլխոյ, եթէ ոչ ի եկեղեցւոյ լցի միացեալ։ Ի սոյն միտս առնու ասկերեցան զա սելն՝ լրուն քոյ. զի յայնժամ լրանայ ասէ՝ գլուխ, յորժամ կատարեալ լինի մարմինն. յորժամ ամենեքին միանդա մայն լինիցիմք շաղկապելք. որով իբ րև թէ պէտս ունել քոյ իւրոց անդամ մոցն ցուցանէ։ Այս համակցութիւն ասէ այնչափ միութիւ ի ներքս բե րէ, մինչև երբեմն զՔոյ անուն՝ իբրև հաւաքական զբովանդակ եկեղեցի նշա նակէ, ըստ ա. կորն. ժ. 12։

Կամ գրէլ, լրուն քոյ է եկեղեցի՝ ըստ փառաւորութեան։ Որպա անշուեմիամ փառք են եկեղեցւոյ՝ ներքոյ կալ այնպէսում գլխոյ, նոյնպա ամ վայելուչ և կատարելութիւ փայլել յեկեղեցւոջ՝ ըստ պատշաճի գլխոյն, ի վեր ի գլուխ անդր ձգե. որով փառք գլխոյն և անձ դամոց՝ առ իրեարս իջանեն և ելանեն։ զոր օրինակ Ճարտարապետ ի գործոյ անուն լրուն փառաց ընդունի։ Եթէ հալածուին եկեղեցւոյ, և վիշտք անդամոց նորա վերադրին քոյ գլխոյն, և լրացուցանեն զնեղութիւս քոյ ըստ ասացելոցն, (Գործ. ե. 4։ Գաղատ. ե. 17։ Կողոս. ա. 24.) ապա նոյնպա ամ փառք և մեծութիւ եկեղեցւոյ՝ առ քու ի վեր ելանեն. ոչ և պաշտօնեայք աւետարանին՝ փառք ասացան քոյ։ (ը. կորն. ը. 23։)

Բայց զի մի այսոքիկ առ նուազութիւ ինչ քոյ կարծեսցին, ի վե բերե, որ զամ յաւի ընու։ Գլուխն քու իբրև ասե՝ իւրով զօրութի ընու, կատարե զամ արա րածս, պահպանե զամ յիւրաքանչիւր գոյութեան և ի ներգործութիւ. նա խանձաւոք զամենեսեան յիւրեանց բա րիս, և ի վախճան։ Իսկ իբրև մարդ յատկաբար գլուխ կարդալ եկեղե ցւոյ, ինքն ընու, կատարե, բարեգոր ծե զամ գերբնական ձիրս՝ յամ անդամս եկեղեցւոյ. իւրով աղդեցութիւ բաշխե յիւրաքանչիւր անդամս զանց նելիր պաշտօն և ընդերգործութի. ընու զլխոյ նոյ լուսով, զկամն ասածահաճոյ շարժմամբ, զմարմինս հնազանդութիւ առ հոգի։ Կամ, ընու, ի վար արկանէ յամենեսին զամ ազդուն շնորհաց և փառաց՝ որ անկ են Ճշմարիտ գլխոյ. ինքնին անընդմիջելի ներգործե յամե նե

նեսին զբովանդակ կենդանուԹի հո-
գևոր։ Ապա այսպիսի գոլով քո լրա-
ցուցիչ ևսի, ոչ այնու ընտի լրումն
յեկեղեցւոյ՝ իբրև կարօտել ինձ, ոչ
քնական գոլոմս բնի իրաք ունի պետս
իւրում մարմնոյ, այլ յոյ կարգմանէն,
և ՚ի ներքին միաւորուԹէ սիրոյն առ-
եկեղեցի ։

Արդ ընտ առաջին տնաուէս՝ քո և եկե-
ղեցի լինին միմեանց լցուցիչ, ընտ երրեակ
հայեցուածոց՝ որով քառ իրեսաս բաղ-
դատին ։ Նախ՝ ընտ ամբողջ բաղկացուե
մարմնոյ ։ և ընտ այսմ լցուցիչ են միմեանց
փոխանակաւ ։ զի որպես մարմին առանց
գլխոյ Թերի է, նոյնպես գլուխ առանց
մարմնոյ ։ Երկրորդ, ընտ կենդանական
ազդմանն ։ և յայս միտս քո լցուցիչ մի-
այն է, և եկեղեցի՝ լցեալ ։ Երրորդ, ընտ
փոխադարձ հաղորդակցուե բարեաց ։
և յայսմ դրձ՚ քո լցուցիչ է իբրև պատ-
ճառ, և եկեղեցի լցուցիչ՝ իբրև պատ-
ճառեալ ։

Իսկ ընտ երկիր տնաուԹէ, որով ոմանք
՚ի կրաւորական նշանակուԹիւն առ-
նուն զոյն բայն, լսոխին Թարգմանէ,
* Լրումն նորա, որ ոմ յոմէ լրանայ ‖
կամ լցեալ լինի ։ և զայս ընտերցուած
ընտրէ հերանիմոս ։ զրուժ նպատուս որ
առնուն ոմանք զոյն մեկնիչս ։ այլ ՚ի
բանս ոսկեբերանին չիք բացայայտ
որոշումն ։ քզի սակս մերձաւոր գոլոյ
երկաբանչիւր իմաստիցն, բանք մեկն
չաց յերկոսին նշանակս եւս ՚ի դէպ եկաք
նեն ։ Ըստ այսմ ընտերցուածոյ հերե-
նիմոս ոսանի զասս առ ոսն Հայր, երբ-
բև Թէ եկեղեցի լրումն է ոյ Հօր, որ
յիւրում խոկուԹէ ոսնինակատար գո-
լով, եկեղեցեսան ընտնի սատ ընտաս-
նեալ, ուր յանդամս բաժանեալ են
ոսծայնին առաքինուԹիւք ։ իսկ ՚ի Տան-
դերձեալն կատարելացեալ լրանալ յոմէ
ընտրեալս, անձերի ունելով նոյ զոմ
զոսծայնին բարիս ։ Ըստ մեկնուես նոյն
Համարի հերանիմոս ընդ ասացելումն.
(ես. կարն. Ժ. 28.) * Ջի եղեցի ոսծ
ոսմ յոմմէ. ‖ զորմէ ոես անդ ։

Աւյք չէ եսոխոսի ոչ հաւանին առ ոսծ
Հայր յարմարել, այլ ՚ի քո առնուն ։ և
մեկնեն, Թէ եկեղեցի այնու լինի լրումն
քնի, զի քո ընտ սպարգևաց յոմմ ան-
դամս լրանալ կմ կատարելանալ՝ իբրա-
քանչիւր զանազանել պաշտամամբք ։
զի եԹէ ոչ էր ոմն ձեռն, ոմն ոտն, ոմն
այլ մասն, ոչ կատարիւր քո բոտ բանել
գլխոյ, չտնեալ զմարմին ամբողջ ։ Ա-
որ բերեն զԹէոփիլակտոս ասել, Թէ
քո ընտ ձեռինն կատարի յայր ողորմած,
բոտ ոտին՝ յոմ խաչաւորս, ընտ լեզուի՝ ՚ի
վարդապետս ։ Կամ բոտ հերոնիմոսի,
ապուհնացոյն, և այլոց, ոմն Թագա-
ւոր ոք կատարի յաւելմամբ զօրացն,
գաւառաց, և ժողովրդեան իւրոյ,
նոյնպես քո որ ընտ օրէ լրանայ յոմմ հաւա-
տացեալս ոսձնմամբ հաւատոց, և առա-
քինուԹեաց ։ և ոմն գործք հոգւոյ ան-
դամոք մարմնոյ ՚ի գլուխ ելանեն, նոյն-
պէս զօրուԹիւնք քոնի հաւատացելոցք
լրանան, ապրելով յոմին զհմաստուԹէ,
յայլսմ զարդարուԹէ, ՚ի միաւսմ զա-
ռաջնորդուԹէն ևն ։ Ասպես ոսձ քո
յանդամս իւր իմաստաւէ և շնորհօք։
մինչև ապա յընտրեն կատարեցոք ոսմ
փառաք ։

Առ սոյն իմաստս յարմարի ասացեալն,
Թէ քո նկարեացի ՚ի ձեզ ։ (գաղատ. Դ.
19.) և յովհաննու մկրտչի ասելն, Նմ
պարտ է ոսձել ։ (Յովհ. Գ. 30.) և այլ
նման բանք գրոց ։ Ապաքէն այս իմաս-
տք ոչ միայն հաստատուել ևն ՚ի դէրս,
այլև ընդդակից ընտ առաջնոյն ։ վ՚ն զի
այնու կատարի և լնանի քո ՚ի հաւա-
տացեալս, որով ընու զնա ։ ոսկայն առ-
քնաբանն Հայելով, ոչ է մարԹ պնդել՝
Թէ կրաւորական նշանակուէն ընտրե-
լի իցէ քան զներգործականն ։ ուր բա-
զում Թարգմանք և մեկնիչք զերկրորդս
ընտեռնուն ։

Արդ՝ բանիս ՚ի վերջ տարաւ առա-
քեալ, զոր ինչ ցուցանելն կամիր, յոյ Է՝
օրինական ամենաղօր կարողուԹէնն զոր
յաջողեալ ոսձ ՚ի փառաւորուԹէն քոյ,
տիրացուցանել զմահագործ կարո-
ղուԹիւն ՚ի կենդանագործել և ՚ի փրկել զը-
մարդիկ ։ Որ միաք ընբռնել կարեցեն
զայն Տզօր զօրուի, որ վասն զրնտա-
Թէ մահու յարոյց անդ ժբրելի կենդա-
նուԹէ զքո ։ և անմահուԹի ոչ սոսկ,
այլ պատարուն ևմ փառաք ։ և ոչ փառք
մեկին, այլ զուգապատիւ ընդ նոյ ։ ոչ
պատուհանգործի լակ, այլ իշխանակցու-
Թէ և ամենապետական հրամանատա-
րուԹէ ՚ի վեր բոլոր եկեցնուԹեանցդ
և

և իմանալուս՝ կարդալ, առաջնորդել, արդելուլ, դառել, և փառաւորել՝ ոյզ և կամիցի : Ջսոյն զայսպիսի տիեզերական ինքնիշխան՝ տալ առանձինն գըլուխ ընտանի մարդկան հաւատացելոց, երբև մարմնակից և ներքին ազդեցու. նիչ երբարքանչիւր հաւատացելոյ, սկսեալ յառաջին արդարութէ մինչև ի յետին լրումն փառաց յերկինս : Ընդ կատարումն այսպիսի դլխաւորութէն՝ որպիսի հաւատ զօրութէն պահանջի առ ի կատարել վանել զմեմ արդելս փրկութէն . որ ամենահայեաց գիտութէն առ ի հանաչելոյ զանգաւածս մարդկան ըղգաղանիս , զներգործութէնս , զերբարքանչիւր նոցա պէտս , զարարեալսն , և զանգործան . որ նախախնամական տեսչութիւն առ ի տալ ամենեցուն զպատշաճսն , առաջնորդել յերբաքանչիւր նպատակ , չտիլել ըզ արժանեաց զպատիժ , կիմ զպատիժ : Ահաւասիկ ըզ անհասանելի գործոցս՝ իմանի չափ այնր ինձայնոյ կարողութէն , որ զմարդն քո՛ ի բնաւոր խոնարհութէն վերաբերեաց յայն գադաթն բարձրութէն . ըզ նմին համեմատութէն ճանաչի և անընդհատ կաց կարողութէն ոյ յարդարացուցանել զմարդիկ . զոր և սկսանի ցուցանել ի ներհակին , այ՛ ի թշուառութեցն՝ յառնում կայնն մարդիկ ըմբռնելոյ , և հաւատոյ ընկալան զպատուէրն :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Ի ԴՈՒՔ ՈՐ ՄԵՌԱՑԱՆ էք ի մեղս ձեր և յանցանս : 2 · Յորս երբեմն գնայիք ըստ յաւիտենի աշխարհս այսորիկ , ըստ խնդանին իշխանութէ օդոյս այսոյ , որ այժմ ընդմատալ է յոր. դիսն ապստամբութէ : 3 · Յորս և մեք ամենեքեան չորեքին ի ցանկութիւնս մարմնոյ մերոյ , և առնէաք զկամս մարմնոյ և զմտաց . և էաք արդարև որդիք բարկութէ իբրև այլքն : 4 · Աչալ ած որ միանգն է ողորմութ , վն բազում սիրոյն իւրոյ՝ զոր սիրեացն զմեզ , 5 · մինդեռ մեռեալք էաք ի մեղս մեր , կենդանիս արար զմեզ ի քո. քանզի շնորհօք ապրեցաք : 6 · Ընդ նմին յարոյց , և ըզ նմին նստոյց յերկնաւորս ի քո՛յն : 7 · Ցի յուցցէ ի յաւիտեանն որ գալոցն են՝ զառաւել մեծութէն շնորհացն իւրոց , քաղցրութ ի մեզ ի քո՛յն : 8 · Ցի շնորհօք նոցա էք փրկեալք ի ձեռն հաւատոյն . և այս ոչ ի ձէնջ , այլ ոյ պարգև է : 9 · Ոչ ի գործոց , զի մի որ պարծեսցի : 10 · Ցի նորա արարածք եմք՝ հաստատեալք քո՛նէ յիս ի գործս բարուե , յորս յառաջագոյն պատրաստեաց ած , զի ի նոցիս գընասցուք : 11 · Վասն որոյ գիտք ընդ միջնեկք , զի երբեմն հեթանոսք էիք մարմնով. որ կոչեցաք են անթլփատուի՝ յանուանէ Թլփատութենէ անտի մարմնաւոր ձեռագործին : 12 · Ցի էիք ի ժամանակին յայնմիկ առանց քո՛ . և տարագիրք յտեսից ազգացն . և յոյս ինչ ոչ ունէիք . և անձինք էիք յաշխարհս : 13 · Իսկ այժմիկ ի ձեռն յի՛ քո՛ դուք որ երբեմն հեռաւորքն էիք , մերձաւորք եղեք ընդ արեամն քո՛ : 14 · Ցի նա է խաղաղութէն մեր՝ որ արար զերկուսեան մի . և զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց զեծնամութէն ի մարմնի իւրում՝ 15 · Եւ զօրէնս պատուիրանացն՝ հրամանաւն խափանեաց . զի զերկուսին հաստատեսցէ ինքնաբ ի մի նոր մարդ և արասցէ խաղաղութ : 16 · Եւ հաշտեցուսցէ զերկուսին միով մարմնով ընդ ած՝ խաչին իւրով . քանզի սպան զեծնամութէն յանձին իւրում : 17 · Եւ եկն աւետարանեաց խաղաղութէն ձեզ հեռաւորաց , և խաղաղութէն մերձաւորաց : 18 · Ցի նովաւ ունիմք զնուէնութէն երկոքին միով հոգւով առ հայր : 19 · Ապա այսուհետև ոչ էք օտարք և պանդխտք , այլ քաղաքակից սրց , և բնտանիք ած : 20 · Շինեալք ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. որոյ է գլուխ անկեանն յի՛ քո՛ : 21 · Ցոր յոմէ ամ շինուածն յօդեալ և պատշաճէ , աճէ ի տաճար սուրբ տէրութ : 22 · Ցոր յոմէ և դուք ը նմին շինիք ի բնակուն ած հոգւով :

Ա. Այո՛ տէ՛ր ու Փրկիչ մեր Յիսուս Քրիստոս է՛ր ի մեզ յերկինս և յանցեալս։

ԳԼԽԻ՛ ի մարմնական մահուանէ յառնել քեզ, և յանեծս ընծ՛ եղէն փառաց ամբառնալ՝ ցոյցդ են ամենահնար զօրութիւն կարո՛ղութիւնն այ, ո՛չ միայն՝ նա թերեւս առա՛ւելագոյն հանդէս ընծեղէն զօրութիւն իւր՝ զմարդ ըմբռնել՝ ի մահ մեղաց և դատապարտութիւն հանել ձգել մինչև՝ ի փառակցութիւն անդր քեզ՝ · որչափ անարժանութի՛ւ ի մարդն խափան ար՛կանէր այնպիսի շնորհի։ Զայս հանդէս նկարագրէ առաքեալն յառաջիկայ գլուխս, ի դէմս ածելով զնախկին հաւատացեալ ապականութի՛ւն կորստեան՝ ղՀեթանոսացն, և ապա ցերեկից՝ ի յ տան։

Ե՛ տէ՛ր ու Փրկիչ մեր Յիսուս է՛ր ի մեզ յերկինս։

Յուսական մեծին գոլով, զի ասէ · * Եւ զձեզ դոլով մեռեալս յանցանսաց և մեղաց, ‖ ամենեք զդերանութիւն չկեղ կամ՛ցան տալ յանցեալ բայն, իբրև թէ՝ ո՛ր չեմ յաճախ ընե՛, և չկեղ եա՛ մեռելոյդ մեղաց են։ Իսկ հերձուածոցն, ազուիւնացին, և այլք բազումք տարեալ մինչ ի՛ տ տունն, յարին ի բայն հերձուածս արար · ցի զձեզ՝ որ մեռեալ էք, կի՛ էիք մեղաց, կենդանեաս արար՝ ոչ և զմեղ ի քո՛։

Այլ զի յունականն ասէ՝ ի տրական հոլով, մեռեալս յանցանս և մեղս, կայստանոս և այլք ոմանք մեկնեցին՝ մեռելս առ մեղս · իբրև թէ այժմ մեռեալ էք մեղաց, չունիք ընդ նա մասն, յորս յա՛ռաջն գնայիք, ըստ բանին առ Հռովմայ։ (՚ը · ՚ի ·) * Համարեաջիք զանձինս մեռեա՛ս մեղաց։ ‖ Սակայն այլոց յերաւի զուր ջան թերի՛ այսուհետ · այլ ասեն՝ թէ յոյն հոլովն իմանալի է կամ իբր զդիւթական, յանցանօք, մեղօք, և կի՛ ան՛ նախ՝ իբր զդոյական, ի յանցանս, ի՛ մեղս, ոչ յայտնի գնի՝ ո՛չ միայն մերս, այլև առօրին և արաքացին · նովին օրի՛ նակաւ ասի առրև · ՚ը · * Մինչդեռ մեռեալն էաք ի՛ մեղս մեր։ ‖ և համաձայն նի՛ ըստ ասացելոյն առ կողոս · (՚ը · ՚ի ·) * Եւ զձեզ որ երբեմն մեռեալս էիք ի՛ մեղս և յանթլփատուե՛ · ‖ նա ինքն ո՛ր կեր՛ևրան՝ որ յունարէն ընթեռնոյր, սոյնպա՛ իմանայ ։ Մինչև ղերանութիւնն ՚ էէ՝ չի՛ք ի յոյն և յարաբացին · բայց ունի լատինն և ասորին։

Իսկ յաղագս կապակցութե՛ քերթողական շարագրացն չէ պարտ տաժանիլ, զոր և ոչ առաքեալն հոգացաւ պահել, ասասկուզ՝ հոգւոյն առաւել ուշ եդել մեծուն իմաստից · նմին իրի բան զբաղի՛ զկնի՛ ի միմեանս կապակից · զոր և թէ պարզաբար կամիցիմք կազմել, այսպա՛ս ասելի է · Դուք մեռեալք էիք ի մեղս ձեր, գնալով ի նոյնս ըստ պատրանաց աստանդի · ոչ և մեք ամենեքին շըրջեաք ի ցանկութե՛ս մեր, արժանիք գոլով բարկութե՛ն ։ Այլ ետ որ մեծն է ողորմութի՛ւ, զամենեսին զմեզ կենդանացոյց ի քո՛, և՛ն ։

Զրդ զհամատն քննեացուք ըստ հատարակաց մեկնուե՛ն · ‖ Իձեր անձինս առջիք զչափ կարողուձն այ · յիշեցէք՝ զի նախ քան զհաւատալ ձեր ի քո՛, մեռե՛ էիք մեղօք ձերովք · անկե՛ կայիք ի խաւար մոլորութե՛ն, անհաւատութե՛ն, մառագութե՛ն այ, անհամար անօրէնութե՛ն՝ իբրև զդի անկենդան և զազրահոտ · չկայր ի ձեզ և ոչ յոյս կենդանութե՛ն առ նմ՛ · Այնք արդարև մահ են հոգւոյ՝ անյոյս առ ի կենդանանալ ըստ բնական կարգի · վա՛ զի հոգի վայելէ յառ նմ՛ կեանսն, յորժամ յիրեւան ներ կայ ունիցի զկենսատուն նմ՛ շնորհօքն։ իսկ մեղք՝ եղծումն է շնորհացդ, որով և նմ՛ որոշի ի մտաց մեզուցելոյն, ի սըրտէ նր՛, ի դատողական խղճէն · և մնայ նա անդորձ առ իմանալ, կամիլ և դործել ըս՛ այ · ոչինչ ըՀատ ի մեռելոյ՝ անյուսալի առ կենդանական ներգործութե՛ան ։

Մեղք և յանցանք այլոցն փոխան միմեանց վարին յաՀախակի · իսկ աստանօր կամ առ ի նշանակել զբազմութե՛ն զանազան մեղաց դնին, ցուցանել՝ թէ ոչ միով մահո՛ւամբ, այլ բազմապատիկ մեռել էին, և կամ այլևայլ նշանակութե՛ իմաստ նին ։ Ոմանք ըստ հերմէնեսոյ՝ յանցանս ասեն զակիզն մեղաց խորհրդով յղացեալ, իսկ մեղ՝ զկատարումն գործոց։ Այլք, յանցանս՝ զակզնական արատն ասացին՝ և զնորին հետևակ անկարգ շարժմունս · իսկ մեղս՝ զներգործական

ջարութիւնս : Ըստ օգոստինոսի և այլոց, յանցանք ընդէմ յանձնառական պատուիրանաց , և մեղք՝ ընդէմ հրաժարանս կանաց : կամ յանցանք՝ անդիտութիւն զորեցեալքն • իսկ մեղք՝ որ գիտութիւնն զործին : Բայց լաւ ևս Թումի զատանել՝ (ըստ որում ասացաք ի Հռոմ. ը. 15 •) մեղս իմանալով ըստ բնական տգիտութեան , և յանցանս՝ իբրև ընդդէմ յայտնի օրինաց գործեալ: Հետեւանօք զերկաքանչիւրս առանձին համարձակ գոչ-

ՅԵՂԻՆ :

2 • Ոչ էրէկ գնայիր ըստ յաւելեալ սէր խարիս այսրէն , ըստ իւնայնի էր խառնիլ զերայս այսոյ , որ այժմ ընծա-յելոյ է յորդիսն ազգատեառնէ :

Ջի մի մեռեալս լսելով՝ համարիցի ոք, թէ առ ամ ինչ զնա անհոգ գործելիս ասիցէ , ի վերս բերէ զամօթալի կենդանութիւնն առ ի զլար գործել • քանզի և դի անկենդանական՝ ծանրի լիւրմ որ դառնս զաղրալիս : Արդարև առ ամ մեռեալ եիք ասէ՝ բազմապատիկ յանցաւորութիւք • այլ զայն ոչ միայն ոչ զղայիք , այլ իբրև ամիս առողջ՝ ի նոյն յանցանս և ի մեղս էրէկն , յաջորդ ի հենթանոսուն ձերում գնայիր : Գնալ զսովորաբար գործելն յայտ առնէ • ոչ ակամայ կի ըստ դիպուածոյ անկանիք յայնպիսի վրիպակս , այլ դուք ինքնակամ և գիտութ , աներկիւղ պատրաստիք ի նոյնս • առանց զաղարելոյ գործելիք զայրիս • ձեր շրջագայութիւն համարեալ էր և զբօսանք՝ յառաջել ի չարէ ի վատթարագոյն • անկապ ուղեկիք զսերս ձեր , և զզգայարանս և զանդամս առ ի գնալ ուրև սիրտիճն: Ըստ յաւելեալն ալխարիս : Ոմանք ըստ լսոն բառիս նոյն համարելով զյաւելեալն ըստ ալխարէն , կրկնաբանութիւն իմանան , իբրև Թէ գնայիք ըստ երկրաւոր աշխարհիս , մարմնական և անցաւոր իրաց մէջ գանկանալով : Այլք յաւելեալն իմանան զմարմնական կեանս կի զսովորութիւն՝ որ յաշխարհիս , զաշխարհական ունայնութիւս • և հերհնիմոս յաւելու ևս , Թէ մարթի է առնուլ զսառանայ՝ իբրև իշխան աշխարհիս , որում յաջորդն լինիցի իբրև բացայայտութիւն: Բայց ըստ զրոց սովորութիւն ընտանի ևս

իմանան այլք զդարս աշխարհի , զանցելոյ կեանս մարդկան • և իմաստքն են: Գնայիք դուք, պարապելիք յամ չարիան յայնոսիկ՝ ըստ Ճանապարհի մարդկան աշխարհիս այսորիկ , որպ զնային ամ ազգք յիւրաքանչիւր յաւիտենի : Այսու ակնարկէ զպատճառն՝ յորո սակս առանց ամօթոյ և ուղղութ զործելին զարիս • վա զի տեսանելին զամ զնախնիս իւրեանց , և զազգ մարդկան համօրէն զնոյն Ճանապարհ վարել • պաշտօն կոչ , դիւթութիք , զազրագործութիք՝ էին իբրև առանդութք Տարապա զի որոյ ոչ միայն անդարձաբար ընդնոյնս շաղախէին , այլ յաւելուածով զառաջնոցն աճեցուցանէին• որ յոյս այնուհետև զգաստութիւն մեայր ի նմ : Աւելն՝ աշխարհիս այսրէն , ազդումն ունի՝ ցուցանել Թէ զառաջիկայ կեանս միայն զխաէին և խնդրէին , իսկ զկանս դերձելոցն ոչ փոյթ լինչ էր նց , և ոչ ծանօթութիւն :

Ըստ իւնայնի իւնայնութ օդոյս : Որպէս Թէ հասարակաց մարդկան խոտորումն ոչ էր բառական առ ի չարիան պնդելոյ , յաւելան և պատրանք սատանայի• մանաւանդ Թէ սա հրապուրանօք խոտորեցոյց զառաջինն, և պատրէ մինչ զկեանս օդս նմ : Իւնայնի կոչի ոչ յիւրմէ բնութէ , կի ի կարգելոյն այ , այլ ի կամակար հնազանդութէ մարդկան : Եւ ասի՝ իշխան իւնայնութ օդոյս , ըստ ոմանց՝ իշխան , որ զիւր իշխանութէն ի կիր առնու չարս , յայս խաւարային օդ՝ որ հասու առ մեղ կայ : Ըստ այլոց , իւնայնութ եղեալ է փոխանակ չորեքանայնի , ցի իշխանութեց կամ իշխանաց • և սատանայ իշխան իմանի իշխողաց դիւաց՝ որոց բնակութէ չօդս է • և որք պարծին իշխել օդոց և երկրական մարմնոց, փոփոխմունս չարութեանցն ի նմ առ ի վնաս մարդկան , ոչ տիրաբար՝ այլ ի չարուէ ըստ այ Թոյլ տալոյն, ոմն տեսաւ ի չոր և յայլս : Ոմանք առանօր օդ պարզաբար իմանան փոխանակ խաւարի , ըստ որում չորն մատնացոյց

զիրք ի կիր առնուն :

Այսոյ : Ի չորն և չայս դնի՝ ոգի կի հոգի • և ոմն առ նմ , նոյնպս ի մեր լեզու՝ բառդ այնչանակ հոգի, և շունչ կամ հոգի • զորմէ զրե եղնիկ վարդապետ.

պետ, (դլ.ը.) Թէ՝ ի՞նչ երգնուն դդհն՝ այս չար սատնը, ի խոստանաց Տարցն Մերոց առաջնոց, Թէպէտ և դիտէիր Թէ այսն՝ հողմ է, և հողմն՝ ոգի։ Արդ՝ ամենը զուտ այսոյ առնուն իբր բացայայտիչ էլեառ-նէ, կի իշխանաց, յո՛ սատանայ է իշխան իշխողացն օդոյս, որ են այսք չարք, կի ոգիք դիւականք։ Այլը յարմարին սատանայ իշխան է իշխանութեց օդոյս այսորիկ՝ որ այսոյ է, յո՛ բնակարան դիւաց։ Կամ, օդոյս՝ որ է այս, յո՛ շունչ և հողմ։ Կամ, առ նին բացայայտիչ էլեառն, յո՛ այր իշխանին իշխանութեց օդոյնոց՝ որ այս կի դև է չար։

Կարդ չարագործութեն ծնանի զայսպիսի անդայատութի, յայնի գոլով գլխաւոր խմասուիցն, Թէ սատանայ և արբա նեակք իւր փոխանակ զի ամբառնալ ի վերոյ քան զերկինս կամեցան ամբալ սատանուբէ, Տազիւ ի սորին գատա օդոյ խաւարայնոյ գային իւրեանց տէր աքսորանաց, քան Թէ բնակուեն ուր ի վար արկանեն զարատութի իւրեանց ի նուիրեական արարածքս՝ առ ի փորձել զմարդիկ, և տուգանս ածել նոյ ըս Տոգւոյ, կամ գեթ ըս մարմնոյ։ Ա՛նխըճելի աղանդաւորք՝ ոմ չիշէ ոս կեբերան, չայսմ բանէ չուցանել կամ մեին՝ Թէ սատանայ բնուԹէբ իշխան է և արարիչ օդոյնոց և այլոց երկրաւորաց՝ զորոց ակնարկէ և եզնիկ (գլ. ծբ։) Թէ ոմանք գանդաչեցին՝ ունել սատանայի իշխանութեն փոփոխելոյ և չարժելոյ զօդս, մերթ յանձրևս, մերթ ի ձիւն, մերթ ի կարկտուտ։ Որոց պատասխանել, ոչ վն այդր կոչել նմա՝ իշխան օդոյս, այլ վն յերկինսն անկանել, և չօդս Թափառելոյ։

Առաջնոց վարդապետաց բազում են առ այս խնդիր՝ կարծելք և ասացուածք։ զորս համառօտ յիշատակուբէք տեսցուք։ սորս՝ ի բանն * ընդ աշխարհակալս խաւարիս այսորիկ, ընդ այսս չարութեն որ ի ներքոյ երկնից։ ‖ (ՅՀ. 12։) Եւ քանզի կարի չատախօսել էր առ հեԹանոս առասպելական ծածանութեն չաղագս դիւաց և իշխանութեց նոյ, սակայ ազգ առնէ երեսացոց ձեռային առաքեալս՝ ոչ միայն մոռանալ զայնպիսի ուսմունս, այլև դիտել՝ Թէ համաչարհական ապականութեն մարդկային դարուց՝ չազդեցութեն դիւաց զնդաս, և անտի ներգործի միշտ։ Եւ զայս չաւելու՝ ըստ ասելոյ ոսկերերանին, զի մի գնա՛ մեզադրանս արկանիցէ ի վե՛ր եղեսացոց, այլ ի զրգռիչն սատանայ։

Որ այ՛ն ընդ՝ոխ՝ալ՝ ըստ չունին՝ որ այժմ ներգործէ։ Նոյն իշխան դիւաց օդայնոց՝ որ յետ ժամանակի, և զձեզ չատցէ առ ի մեզ Թաւալեցուցանել պատրանօք, Տալածեալ ի ձենջ հաւատովն քո՛, այժմ զիւր չարիս վառե չոբէբն ապաՀա՛ն-նէ, ի Տրէչայս և ի հեԹանոս՝ որք անհաւան լինին աւետարանին, չեսս կան յամառութե, և խոտորելոցն յոգին ընդեմ բարեզուԹե մերում, և զանան ապատամբեցուցանել զհաւանեալսն։ Ջոր ասա ապաՀա՛ն-նէ ասաց, ատրև դնէ անՀաննէ՛, նոյն բան գոլով ի չունականն։ Ջայս չաւելու՝ առ՝ի զգուշանե եւ ասացուց, զի մի զարմանայցեն ի տանջանէն զՀչատակորդացն աւետարանին, և մի մա անձանց չապա Տովանայցին։ Ա՛ր զի սատանայ ատցօղ փրկութե մարդկան՝ անկոխոխ ի չարութենն գոլով, առաւել և ա՛ժ ասացուբէ տարածութե հաւատոց քո՛, որով փշրին իւրն որոգայթք, և նուա՛զ ի իշխանութեն առ մարդիկ որացեալ ի նմանէ։ Նոյն իրի Տանապազ Տնարի զրգռել զանհաւանսն, և զհաւանեալն զայլեակզեցուցանել։ Յուշ առնէ մեանդամայն, քանի՛ գժուարին էր նոցա դառնալ առ ՅԹ, պատեբազմ՝ քենջանց ունելով ոչ միայն զանհակացել չարագործութե՛ն, այլև զբռնն Տրբաղոյս դիւաց։

Դարձեալ, այ՛ն ասէ՝ ուժգնա ազդել սատանայի յանհաւանսն, առ ի նշանակել Թէ ի հաւատացեալս չէ կարող նոյն օրինակ բռնանալ, այլ փորձել միայն։ Ոմանք և յայս միտս առնուն, Թէ այժմ յետ յայտնի բարեզուցի աւետարանին՝ յորժամ դիմադարձութե՛ն անհաւատից առաւել զօրացաւ, քան Թէ յառաջն մինչչև էր յայտնեալ աւետարանն, ըստ բանին * Իմ եՀեի չէր եկեալ և խոսեցեալ ընդ նոսա, մեղ ինչ ոչ դոյր նոցա։ (ՅովՀ. ժե. 22։)

3 Յորս և ինչ անկեալ էրիցէ՝ ի ցանկութիւն մարդոյ դիպի, և առ նէսս զնոսա մարդոյն և զիաւ արտաքս դուրս արդիւ բերէ զնոսա։

ասաց։ (ը. 18.) * Ի մտաց մարմնոյ իւրոյ։ ‖ Ոմանք զոյնն ասա թարգմանեն՝ խորհրդոց, ի՛ մաածոռնէց։ ասացեալն նա ինքն հերքնիմոս ընդհեռնու մաց։ կամակար գործէաք ասէ՝ զչար յօժարութիւս մեր։ և ոչ զի մասն բնութեանս ազատ ի չարեաց պահեցաք։ բազմապատիկ ցանկութենէց մարմնոյ ծառայեցաք՝ թանձր և արտաքին մեզ, ի կերակուրս և յըմպելիս և ի հեշտալիս անկարգաբար զնալով։ նոյն և ի մաւուր մեղս անխիղճ պարապեաք՝ ի փառասիրութենէ, ի նախանձ, յատելութենէ, և յայլն։

Զայս ամբաստանութենէ ինքնաբանական՝ որոշագոյն բանիւ գրէ առ տիմոս։ (ը. 3.) * Չի էաք երբեմն և մեք անմիտք, անհնազանդք, մոլորեալք, ծառայեաք ցանկութեանց և պիտակս անառակութեանց։ չարութենէ և նախանձու շրջեաք։ առեղծելք և զզիմեանս առէաք։ ‖ Եւ յայլ տեղիս և առակ ամբաստանի՝ ոչ միայն զնորին անձնէ խոնարհութեամբ, այլև զամենեցունց իւրեանց՝ ոչ սակաւ քան զնենգասա պարտաւորս վկայելով զնոսա։ ոչ և առ հռովմայ։ (գ. 9.) * Յառաջագոյն իսկ մեզադիր եղեաք հրէից և հեթանոսաց, ամենեցուն ըստ մեղաց լինելոյ։ ‖ Աչալիսի ըշհանրական ասացուածոց ոչ հակառակին այն, զի այլ ուր վկայէ զանձնէ՝ ըստ արդարութեան օրինացն լեալ անարատ, (փիլիպ. գ. 6.) զի խօսի զարտաքին արդարութենէ օրինաց, և ոչ զհոգւոյն առ ևս բարեպաշտութիւն։ ուր առ Ճշմարիտ արդարութիւն խոստովանի զինքն՝ յառաջագոյն հայհոյիչ լինել և հալածիչ։ (ա. Տիմոթ. ա. 13.) Եւ ոչ դարձեալ, բազմաց արդարոց զոլով՝ ի հրէական ժողովրդենէն, տկարանայ առաջինիկայ բանս։ մի՛ զի ոչ ոք յայնցանէ ազատ ունայ ի մարդկային վրիպմանց զնմ կեանս իւր։ և ասացուածն առաքելոյս ոչ պահանջէ՝ թէ ամ ոք յամ ցանկութիւս գնացել իցէ։ զոր և ոչ զհեթանոսաց առհասարակ մարթի է առնել։ քանզի և առ նոս գտանի մանք չտիտոս՝ որք ի մարդկային վարս, թէպէտ ոչ ազատք յամ ախտից։ Այլ զերկաքանչիւր կողմանց խօսի առաքեալ ըստ բաղմու-

3 Յորս և ինչ անկեալ էրիցէ՝ ի ցանկութիւն մարդոյ դիպի, և առ նէսս զնոսա մարդոյն և զիաւ արտաքս դուրս արդիւ բերէ զնոսա։

Չի մի երևեսցի զհեթանոսական ազգըս միայն պարտաւորել, կի ամբաստանել, ընդհանուր ձգէ զբանն առ հրէական ժողովուրդն։ Յորս և ինչ անկեալ էրիցէ։ (յոմանս, անկեալ։ մի օրին։ էրիցեայ։) Դերանունն յորս ըստ սովորական մեկնութենէ ցուցանէ ըզմեղս կի զյանցանս, ոմն և յերկիէ ասուսի յաղորդն ի ցանկութիւն՝ լինի բաց ցայայտիչ, իբր ասել։ յորս և, յի՛ ի նոյն ցանկութիւս մարմնոյ՝ որք են մեղք կամ յանցանք, շրջեաք և մեք։ Բայց ոմանք պատճառելով՝ թէ յոյն փոխ ասա զսեռ դերանուանն, համաբրին ցուցանել զբերեան ապաստանել։ իբրև լեզ՝ ի մէջ այնց ապաստամբաց, կի՛ ի թուղ նոյ գոլով և մեք։ Սակայն առաջինն ընտրելի է, հաւանեալ նաև ի հերանիմոսէ։

Արդ ասէ։ մի ոք կարծեսցէ՝ թէ զհեթանոսաց միայն ամբաստանեմ։ և մի դարձեալ համարիցի՝ սակս չունելոյ նոյ օրէնս ետ առաւել, յայնքան չարիս խոտորելս լինել։ Չի և մեք ամենեքին հրէաք՝ խրատեալք յետայնի օրէ նոյ, և յառանձին խնամս ետ վայելելոյ, ոչ լաւ ինչ էաք քան զհեթանոսս։ Զսոյն նոյ և մեք ի նոյն յանցանս զնայաք յառաջ քան զձագումն առեւտրոյն։ վարէաք զկեանս ըստ անարժան յօժարութենէց մարմնոյ։ մեք և յառաջն ի նոյն մոլորութիւս և ի չար բիս շաղեցաք։ անուանք կոչ, պաշտամունք ունայնք, ամենազան ախտից բերմունք՝ ոչ պակաս ինչ էին առ հրէս բէայս՝ քան առ հեթանոսս։

Եւ առնէաց ըշմա մարդոյ։ Ընդարձակէ զառաջինն, զի յանկութիւնն մարդոյ յանելով, մի յարձրիցեն զմարմնական մեղս ևս ի համանալ։ կամ բազմատրական դնի նաև ի յոյնն։ և իմանին յօժարութենէ, իւրէ թիւրելոյ, թէ մարդոյ, յի նրութենական մասին մարդոյ, և թէ մարդոյ, իմացական մասին՝ տպականելոյ մեզ, մինչ զի վասն այսր կոչի երբեմն անուանմբ մարմնոյ, որպէ և առ կողոս։

մութեանէ նոցա, և ըստ վճռակին՝ յորում գտա-
նէին պարտաւորք : Տէս դարձեալ՝ ի
նախայիշատակեալ բանին առ Հռով-
մայեցիս :

Եւ էոյ արդեօք արդեւ բարւոյն : Մի՛ք
ևս իբրև զայլ հեթանոսս էիք խակա-
պէս և ծշմարտապէս որդիք բարկու-
թեան : Որդի բարւոյն , ասկէ բերան իմա-
նայ ըստ ներգործականն նշանակութեան ,
այ գրգռիչք բարկութենն այ . զի առ-
նելով զայր յօժարութիւս զայրացուցաք
զնա . ըստ այսմ վերագոյն ասացաւ՝ որ
դիք ապստամբութեան , այ ապստամբօղք ,
անշնաղանդք : Ասյլք առնուն ըստ կրա-
օրական նշանակութեան , որպէս յասելն՝
որդի մահու կի կոչուտեան , այ արժա-
նի մահու կի կոչուտեան . սոյնպէս որ-
դիք բարկութեան իմանի , արժանիք բար-
կութեան , վրիժուց այ արժանաւորք ,
պարտաւորք առելոյն այ և յաւիտե-
նից դատապարտութեան : Ջայս միտս
յայտ առնէ և ասկեբերան կոչնական՝
յասելն , թէ մեք ինքն էգաք բարկու-
թեան , և ոչ այլ ինչ , գործելով ամենա-
քին զարժանիսն բարկութենն այ : Բե-
րէ հերհինոս զայլոց ամանց իմաստս ,
իբրև թէ որդիս սատանայի ասել՝ քան
զի ոչ մահ կոչի սատանայ և կորուստ ,
նոյնպէս բարկութեի մարթ է անուա-
նել , սակս անհնարին և անհաշտ կա-
տաղութեանն առ մարդիկ :

Փոխանակ բառին արդեօք , յորմէ դնէ
ՓԻՒՌ , որ ըստ ձայնին նշանակէ ԲՈՒՌԷ ,
զոր պահեաց լատինն և արաբացին ,
և մեր Թարգմանս՝ ի գաղատ . (ԺՂ . 8 .)
եղ՝ ի բնէ : Բայց ըստ մտացն վկայեն
Թէոփիլակտոս և ովկումենիոս և այլք՝
յերկաքանչիւր տեղիս նշանակել՝ ծըշ-
մարտապէս , իսկաբար , իրապես և ոչ
ըստ կարծեաց կի՛ վեր՝ ի վերոյ : Նա ինքն
կիւրեղ աղեքսանդրացի՝ ի բացայայ-
տելն զերրորդ նզովս իւր , յորում զմա-
ւորութիւն՝ ի քս ասացեալ էր՝ բնութ
եղեալ , մեկնէ՝ ծշմարիտ կի իսկական .
և բերէ զնաբան առաքելոյս , թէ
զբնութենէն անուն առնու փոխանակ
ծշմարտի : Ոչ օտար յայտ նշանակուե
ասորին ևս դնէ՝ ամենևին , զյիսովին .
և զայս Թարգմանութեի յիշելով հերհ
հինոսի , վկայէ ոչ անյարմար լինել յայն
բառին :

իսկ որք պահէն զբառն ԲՈՒՌԷ , այլ և
այլ օրինակաւ մեկնեն : Բազումք ըստ
նախասացելոյդ իմանան՝ ծշմարտա-
պէս , իրապէս , կի ամենևին , բոլորո-
վին . և՝ ի սոյն միտս բերի ասկեբերանի
ասելն , թէ մեք ինքն եղաք բարկութե .
զի ասէ՝ որպ որդին մարդոյ բնութէ
մարդ է , նոյնպէս որդիք եղաք բար-
կութեի մեք ամենեքին , զբարկութեան
արժանաւորն գործելով : Հերոնիմոս
մեկնէ , բնութէ եղեալ որդիս բարկու-
թեի՝ կամ վա մարթեցս մահկանացուի ,
և՝ ի մանկութէ՝ ի խնամս չարին մի-
տելոյն , և կամ զի այն ինչ հաճելոյ
յընտրութէի բանի , մեղանչեմք գոր-
ծովք , կի լեզուաւ , կի խորհրդովք :
Իսկ այլք՝ ի լատինացւոց՝ ԲՈՒՌԷ իմա-
նան զբնութենէն ապականեալ մեղօք
առմամբ . և յայս միտս՝ ի կիր առնու
օգոստինոս՝ ի բազում գիրս իւր , իբ-
րև զմ՝ ի վկայութենէ ՅԲ գրոց առ՝ ի
ցուցանել զակզբնական մեղս . ուստի
իմաստքն լինին : Մեք ամենեքին էաք
իբրև զայլ հեթանոսս՝ ի բնէ անուն
արժանիք բարկութենն այ . յառաջին
ծադմանէ անուի կի՝ ի ծնէ՝ և ոչ լոկ՝ ի
սովորութէ չարեացս էաք պատժա-
պարտք և կորստականք . և այս է ար-
մատ ապականութէի վարուց յամենե-
սին՝ ի հրէայս և՝ ի հեթանոսս : Ա-
յս իմաստք փակին արդարև յառաջիկայ
բանքս՝ երկիցբարբ և ըստ հետևորդի .
վն զի վկայեն՝ թէ առհասարակ հը-
րէայք և հեթանոսք թաւալէին յախտս
ցանկութենց իւրեանց , յայտնի ապա-
ցոյց է ըստհանուր ինչ ապականութեան
եղելոյ յամենեսին : Ապացոյն դժուա-
րին է ցուցանել , թէ այս իցեն առա-
ջին և բացայայտ միտք այսր տեղւոյ :
Եւսեբիոս՝ ի ջատագովութիւն առնու
զայն բառն , զի ոչ դնի ասա՝ որպ՝ ի
2 տանն՝ էջ , այ որդի , այլ ՏԷՒՆ , այ
ծնունդք , իբրև թէ ծնեալք բնութէ
բարկութէի , կի՝ ի բարկութէի : Սակայն
տեսանեմք յայլ բազում տեղիս գրոց՝
զնոյն ՏԷՒՆ եղեալ անխորհ փոխանակ
որդւոց : Իւրեք և պատճառս , թէ զբ-
բառն ԲՈՒՌԷ ընդդէմ դնէ ասաքեալն
պարծանացն Տրէից . զի անարդելին
զՀեթանոսս իբրև՝ ի կատարելչս ծնե-
ղոց սերեալս . իսկ ինքեանք յարբա-

համեան օրհնեալ աղբատոհմիւ. և զայն պարծանս ցանձրացանէ առաքեալ ասելովն, մեք ամենեքին որդիք բարկութեան ծնեալք եմք յադամայ իբրև զհեթանոսս նոսա։ Բայց տակաւ է և այս. զի՛ կարի դի այսց բանից ոչ զպարծանս ինչ հրբեից յիշէ առաքեալ, և ոչ բաղդատանս ձևւովք վարի. այլ պարզաբար ըզպարտաւորութեի ամենեցուն միապէս վկայէ։

Ա֊ը ընտրութեի այսց կարծեաց՝ լաւ և է՛ի բան բանին հաստատել զայս. զի որովհետև վա հեթանոսաց՝ նոյնպէս զհրեից յառաջ բերէ մեղս և յանցանս. նոքա զնային ասէ, և մեք շրջեաք՛ի ցանկութեա, առնէաք զյօժարութիս մարմնոյ և մտաց։ Այս ամ զներգործական զանձնական մեղս յայտ առնէն. ապա՛ի վե բերէն՝ թէ և՝ որդիք բարկութե, ըստ բնական մտացն յայտ առնէ զպատճառականութիւնն նախասացեալ մեղացն, և ոչ թէ զայնր մեղաց՝ զորմէ յառաջն ինչ ոչ էր ասացեալ։ Եւ միթէ ասէն, ամ հրկայք՛ի ցանկութեա մեղաց շբջել էին։ Ա֊յսմ պատասխանեցաք վերադոյն, թէ որ շատ՝ և որ սակաւ՝ ոչ անպատ գտան. մանաւանդ ուղղակի զնէրկուց ժողովրդոց են բանք առաքելոյն, և ոչ զհւրաքանչիւր անհատից. և եթէ կամիցէ ոք, քարձակ առցէ զանձնէսէն փոխանակ ասելոյ՝ բազումք, կամ մեծագոյն մասն։ Ա֊յլ զայսցանէ տես՛ի հռոմ. ե. 9։ Վա որոյ առաւել հարազատութիւ՝ բարեբե՛ի իմանալ աստուածօր զպատուհասան կամ զկորուստ արժանապատիւ անձնական մեղաց. և զբաւն բեռ՛ի մեկնել՝ ձրշմարտագէս, ամենևին, քան դնելոյ բազմաց, և կամ ըստ հերանիմասի՝ ի մանկութե, յառաջին ժամ անտի չափա֊հաս ընտրութեան, յորում մեղանչել սկսանի մարդ։

Արդ՝ ցայսվայր նկարագրեաց առաքեալ զառաջս քան զկոչումն նց՝ ի հաւատս քրի. եցոյց զամենեսին վարակիչս չարեաք և արժանիս կորտեան յաւիտենից, ոչ միայն անկարօրս ինքնին առ՛ի յաղաւթե, այլ և ք զնա՛ի չարիս անդր յառաջելով. վա զի շարզ պաշարեալ կայնի յերից տեսերիմ թշնամեաց ախտարծից, որք են աշխարհ, և սատանայ, և բնաւորեալ ցանկութե մերոց։ Եւ որ զօրութե բաւական էր վերականգնել զմարդիկ յայսպիսի համակրծան մեռելութե։

4. Ա֊յլ ած որ ողբն է ողորմութ, վասն քո֊ոյ սիրոյն իւրոյ որ սիրեաց զնէս։

Ասա զօրութիւնն, Ա֊ն. զի եթէ ոչ ած եղիցէն անբաւ զօրութե էր, անհնար էր յաջողել զնորոգումն կենաց՛ի մարդիկ։ Բայց և այն ոչ՛ի գլուխ տանէր, եթէ ըս անբաւ կարողութեն չլինէր և ողբն ողորմութ, առատ և ամենահաբուսս գթութե, համեմատ ամենաւարան թշնամուե մարդկան։ Եւ ողորմութիս ոչ կանխէր՛ի բարերարել, բայց եթէ վե բազում սիրոյ՝ որով սիրեացն զթշնամացեալքս։ Ապա ուրեմն առայսպիսի անյուսալի մեծագործութե պէաք էին անբաւ սիրոյ՝ որ զարթնացեր զգութե աննիւթ. և սա շարժէր զզօրութեն ամենակարող՛ի կատարեալն փրկութե մարդկան։ Ոչ կարէր ածնային առաքելս տպաւորագոյն բանիւբ յանդիման կացուցանել զայն անեզբաւական բարերարութիւն առ ազգս մարդկան։

Մեծն ասել՝ նշանակէ փարթամ. և ուր առ մարդիկ փարթամութե երևի՛ի տառացածս, ի բնակութե, ի հանդերձս, ի ծառայս, առ ած փայլէ ողբոմութ. զի յողորմելն մեծանայ, և անբաւ կոչի. մեծ զորութիս ողորմելոյ, և անբաւ մնայ միշտ. որպս և նաբեկացին երգէ յայտնի. (լիա.) ոչ բնաւ մոռանայ զգթելն. ոչ յայտնէ ունի զտուրս ողորմութե. զթասիրէ նաև առ անարժանս ողորմելն։ Վա որոյ այսպիսի փարթամ՝ ած միայն է, և ոչ այլ ոք։ Վա բազում սիրոյն իւրոյ։ Այսինքն բազում ասէ յայնն. իսկ լսողին՝ սատկիկ կամ առալ։ Ողորմութն ած առ մեղ շարժիչ՝ ոչ կարեր լինել թշնամուե մարդկան. վա զի գոլով այս կամաւոր յանցուն ջգէմ ած, առաւելապէս զբարկութեն շարժէր։ Ա֊յլ միայն անհամանելի սէրն ած զօրացաւ յայս ախտակցութիւն. զոր բազում կոչէ տակ բազմութե բարեացն՝ որ յանձառ սիրոյ անտի զնան։ Եւ իւր, ած խոստովանի զայն սէր, զորմէ ասացաք՛ի հռոմ.

հառվմ. (Ե. 8.) իբր զի միայն յիւրմէ քաղութենէն բերի ի սերել, ոչ միայն չուենալով ի ինջ պատճառս սիրելոյ, կի եթաիտես, այլ մանաւանդ ունելով բաշխումս ապերախտիս և անարժանութեիս: Այր այսպիսի՝ յատուկ միայն ոյ է. նմին իրի ոքն պօղոս խոր ոյ ասէ զայն. իսկ երանելին յովհաննէս՝ այսուհիկ իբրև անչափանաւ սահմանել զնծ. * Աչ սէր է: ‖ (ա. Յովհ. գ. 16:) Եւ դրձէ, խոր ասելովն՝ յայտ առնել, թէ արտաւ սիրով՝ որ զիւր ինքն սիրէ ոյ, սիրելոց զմէզ. անչափական բարութենէն՝ որ ոտ նմա հապէս սիրել զինքն, եւ և զմէզ սիրել չաղորդութեամբ. մեք վայելելովք միայն ի պարզեւս սիրոյն, անչափաք զոլով որքաւութենէն:

Դիտեաւ ինձ ասասնօր, զի ի մարդկային թշուառութենէն զերիս ինչս կալ զեաց յանցեալսն, ոյ զաստանայ հրաւպուրիչ, զյանցանս յատկութիւն ոյ, զարժանաւորութէ բարկուն: Առ այս առակի ըզդեմ դնէ զերիս, զոյ առ ասանայ, զաղբմոնի առ բարկութիւնն, զերբ առ յանցաւորին: Յայտնէ ապա զներգործութէ ոյսոցիկ.

5. Ա՛ՒԼՔԵ՛ ԴԵՒՆ ԷԱ՛Ւ ՅԴՊ ԴԸ, ՏԷՆԴԱՒՈՒ ԱՐԱ ԶՔԻ Ի ՀԱ՛ ՀԱՆԷՔ ՆՈՐՕՐԵԱ ԱՊԵՐԵԱՑ՝ (յոմանս. ԴԵՒՆԵՆ ԷԱ՛Ւ)

Մեռանէ՞ն ի մեղս՝ իմա ոնչ յատկացուսմ ասեն, մեղոք կի ի ձեռն մեղաց մեռանել առ ոնե. Թէպէտ յոյն ասա և դնէ, մեռեալս յանցանաց. բայց այլ թարգմանք բաց ի լատինէն ընթեռնուն՝ մեղոք, կի ի յանցանս:

Ա՛յնու երեւեցաւ ամենահնար զօրութէն ոյ՝ շարժել յանձառ ողորմութէն և ի սիրոյն, զի կալով մեր անկեալ ի մեռելութէ մեզաց անյուսաբար, տէնդեանս արար զնէ ի Հա. կարողութէն որով զքն յարոյց, նովիմբ և զմեզ կենդանացոյց. կի ըն նմին քովի, ըս օրինակին քովի, և նի վաստակոց միջնորդութէբ ի կեանս կոչեաց զմեզ: Յոյնս առանց դերաճուան զնէ, պարզաբար դնէ, ի միասին կենդանացոյց քովի, կի քովիս, բայց այլ թարգմանք յաւելուն՝ զնէ. և զբառն հի՝ ոմն բացատրէ՝ քովիս, ոմն ի քո, և այլ ոմն ըս քովի. և յայս ամ միտս արդարացել են իմաստքն: Կենդանութէն ասացեալ իմանի նախ՝ արդարութէ հակառակ մահու մեզայ: Դարձուն յանդիտութէ յետգիտութէն հաւատովք, և ի յանցաւորութէ առ շնորհս՝ է նոր կենաց ստացեալ ծնընդեամբ աւազանին, և յարուն հոգևոր բանի՝ ներգործեալ և օրինակեալ յարութէն քոյ: (տես հռովմ. ը. 4. 11:) Երկրի, իմանի կեանք փառաց յերկինս՝ և անմահ յարութէն՝ հակառակ մահու դատապարտուե. զայն կեանս յուսով ժառանգելք այժմ, առհաւատեալ անշուշտ ունելով զհաւատս, և զմիրը տուել, որովք յօդիմք ի գլուխն մեր կենդանի ի քո:

ՔՆԴԻ ՆՈՐՕՐ ԱՊԵՐԵԱՑ: Յոյնն առանց շաղկապի յերկր դէմն ընթեռնու. Նոր. ապերեաց. և յատինն, * որոյ շնոր. Հօքն ապրեցայք. ‖ պարբացին և յերկիր դէմն՝ բայց յաւելու, քանզի: Պատճառս այլ կայտառանոյս յերկիր դէմս փոխելոյ զաւանն, վս զի առ հեթանոսս յաւէտ երեւեցան շնորհք ողորմութէն ոյ՝ առանց խոստման եղելոյ առ նոսր իբ ի լեալսն կայր բան մասին խոստումն, ըս բանին առ հռովմ. (ժ. 8. 9.) Թէ քոյ լինելն պաշտօնեայ Թլփատութէն՝ վս Ճշմարտութէ խոստմանցն էր. իսկ հեթանոսք վս ողորմուե փառաւոր առնեն զնծ: Սակայն սկար է այս և անյարմար. վասն զի երկոցունց և կոչումն ի Հաւատս՝ պարզաբար ձրի է: Ալլք ասեն, փոխել յերկր դէմն՝ վասն առանձին ըղձանաց և փութոյն առ եփեսացիս, զի խորագոյն ի սիրտ նոցն արձանացուսցէ զձրիական բարեբարութէնն ոյ:

Մեր բնաբանս չէ կարօտ այսպիսի բանից, որում համաձայնի ասորին դնելով. * և շնորհօք իւրովք փրկեաց զնէ: ‖ Խոստոքն յայտնի են. զի մեռելոյն զինչ այլ ձրի և անպարտական պարգև մարթի է լինել՝ քան զկենդանանալն, մանաւանդ որ անձնամահ եղեալ իցէ, և կենդանութէ առնուցու յայնմանէ՝ զոր անարգեաց:

6. ԵՒ ՆՈՒՆ ՅԱՐՈՅՑ, Ե ԸՆԴ ՆՈՒՆ ՆՈՐՈՅՑ ՅԵՐԻՒՍՈՒՐՍ Ի ՏԷ ՅՈ՛:

Յունականն չունի՝ ընդ նմին, այլ զորաւ-

թէ փակի 'ի բայն՝ որք ինչ մանկաւ բաղադրեալ են 'ի յոյնն, և սոյնպէս բացատրին ասորին և արաբացին: Աստէն յերկնաւոր, նշանակ յերկինս. տես վեր. ագ. 3. 20: Եւ զի չատաց՝ նըշանացանել ըմբռնել իւրմէ, ոսկեբերան համարի՝ զօրութիւն իմանալ. բայց ըստ այլոց լուծաց զայն՝ զի ընդայնմ այ հօր նստել՝ յատուկ քեզ միայն ասի. այլ վա՛ այսր դանագանութեան տես վեր. ագ. 20: Առ ամ բարերարութեան այ 'ի մարդիկ՝ իբր կանոնաւ յարէ միշտ առաքեալն, 'ի ջ յ, ոչ ատ և յանցեալն. զի յայտ արասցէ՝ թէ ամի այնոցիկ քո է միջնորդ, շահեցօղ, գաղափար, և նպատակ սահմանեալ յայ. որ է ասել՝ քեզ տայ ամ, վա՛ քեզ տայ, ըստ օրինակին քեզ, և 'ի փառս քեզ տայ:

Արդ յարուցանել և նաւուցանել յերկինս զքեզ՝ կրկնակի նշանակէ զոմոյ դրոց: Առաքին՝ հոգևորապէս յայտ կեանս. զի արդարանալ 'ի մեղայ հաւատովք և մկրտութիւ՛ է յառնել 'ի կեանս արդարութ. և քաղաքավարութեի՛ այնպիսեացն՝ յերկինս հաստատել է: Եւ այսո՛ւիկ յարդեանց քեզ ներգործեալ 'ի մեզ, և նախանկարել 'ի նոր յարութեին և հանդուտեան յերկինս: Երկիր, իմանի յարութիւն փառաց և թագաւորութեի՛ 'ի հանդերձեալն. իսկ զայս ասելն իբր եղել, յոբոյդ, Նոեայդ, իմանամք նախ՝ ըստ անվրէպ սահմանից լոյն այ, և ըստ յուսոյն Ճշմարտելոյ յանձն քեզ. առ նախագիտութեին այ չեւեւս եղելն իբրև եղեալ համարին և ասին վա՛ առաւգութեին. և զոր ինչ 'ի քո՛ ներգործեաց ձեռ, զայն և 'ի հաւատացեալն կատարել առաւգեաց: Ապա յարոյց զքե՛, և յերկինս բազմեցոյց՝ ոչ վասն նորա միայն, այլ զի և զՀաւատացելոցն անեղերկրելի հաստատեսցէ: Արդ բացուցանելովը շնորհօք աւազանին, եւս մեզ իրաւունս առ այն փառս. և իրաւունք առ իրն՝ բազում անգամ զգենու զանուն իրին: Ակնկալութի՛ վասն, ըղձութի՛ 'ի նոյն, երկնաւոր վարուք յայն պատրաստիլ այս ամ են ընթացք առ 'ի ժառանգելոյ արդեամբք 'ի լուծանիլ կապանաց մարմնոյ: Այսոքն անվրէպ կարգեալքն և յուսացեալք՝ ասին իբրև այն ինչ առացելք:

Բայց երկիր, իրօրէն և իմանի փառաց յարուցեալ և նստուցեալ յերկինս՝ 'ի նոյն ինքն 'ի քո՛ իբրև 'ի գլուխ հաւատացելոց: Երիւք յօդիւք միացեալ մեր 'ի քո՛, այ ըստ յաւետնից ընտրեցեն առ 'ի լինել նորա անդամ, ըստ բնութենէն մարմնոյս մերոյ՝ որ 'ի նմա, և ըստ հոգւոյ նո՛ր որ 'ի մեզ բնակել, տակս այսպիսի աքանչելասրբոյ միաւորութե՛ որ ինչ 'ի քո՛ արդեամբք կատարեցաւ, նոյն և անդամոցն ընծայի. 'ի մեր անուն և ժառանգել նա զԱթագաւորութենն. փառաւորութե՛ գլխոյն՝ համարեալ է անդամոցն և, թէպետ և անձամբ դեռ ոչ 'ի նմին վայելեցին. զոր օրինակ 'ի սրբիլ առաջնապտղոցն նուիրմամբ, արմոիքք բովանդակ սրբեալ համարին իրօք և ոչ լոկ զօրութե՛: Զայս ամ իմաստս նշանակեն ոսկեբերան, Հերոնիմոս և այլք, համեմատ սովորական ոճոյ առաքելոյս և այլոց առաքելականս մատենագրաց:

Արդ այսու բանիւ կնիք եդ առաքեալն իւրում դիտաւորութենն. որ այն ինքն երդուցանել, թէ այն ամենայնիւր զօրութե՛այ՝ որ վերացոյց զքո՛ 'ի մարդկային խոնարհութենէնդ յանդամմատ բարձրութե՛ փառաց և իշխանութե՛, նոյն ներգործեաց զզօրեղապէս նաև զկրկնութե՛ հաւատացելոց: Ա՛ր զի յաւուրն կալով մարդկան ընդ մահուամբ մեռանց և կորստեան, պատառեալք 'ի առումնս աշխարհի, ը՛ իշխանութեամբ սատանայի գերե՛ք, յանկարծ ուրեմն ամբարձան հաւատովք մինչև յերկրկնային աթոռակցութե՛ քո՛. յորպիսի անարդութե՛ յորքան բարձրութե՛: Եւ ահա այս է յոյս կոչմանն՝ զոր նախ ասէր. այս՝ մեծութե՛ փառաց ժառանգութենն. այս՝ առաւելութե՛ մեծութե՛ զօրութե՛ նո՛ր:

7. Ո՛ ի յոյսէ 'ի յաւիտենից որ փակեցին զառաքելս ընդ ընծայեցն իւրոց, յաղեղութե՛ 'ի մէջ 'ի ջ յ:

Այս է կատարած այ բարերարութեց, այ յայտնել զանհատանաւ և զանապատ լիութե՛ շնորհացն, կամ ոչ ասէր, գովէտ փառաց շնորհաց իւրոց: Յոր պէտ որ փակեցոյ են, բազումք իմանան զՀանդերձել աշխարհի յաւիտենական նու-

նաւթի փառաց • որ թէեպէտ մի և անյա-
ջողդ տեւողութիւն է, բայց ի համաձօր
է անբաւ ժամանակաց , բազմաթիւ յաւէլեալ ասի։ կամ ըստ ազուինացուցին,
առակ հաղորդելոյ բազմաց արդարոց,
էապէս մի յաւիտենականութիւն լինի բա-
զում ըստ հաղորդութեան։

Ըստ այսմ իմաստքն են։ Աչժմու արա-
րել պարգեւքն՝ զորս կատարեաց ած
ոչ՝ ի մեր ինչ վաստակոց , այլ ողորմ-
թէ ի մեզ, ի ձեռն յոմի քէի , կամեցաւ ցու-
ցանել ղգերազանց և զեղուն առատու-
թիւն շնորհացն՝ որ կան պահին ի հան-
դերձել աշխարհին՝ յետ մահկանացու
կենացս։ Ածղ կատարելացեալս ցուցանել
ցե՛ք թէ ձրիապիսի անպատրական պարգեւք
են՝ զորս արար ի մեզ, և զառհատատ
չեայն ի քէ հատատութեացդ. այժմ
լծաքուն են գանձք շնորհացն ոյ, և
բազմաց անհատուտից կա ի ծաղր •
բայց յայնժամ ցուցցէ մեզ, և համարէն
բանաւոր արարածոց զանհատանելի
պարգեւատրութիւն իւր ։ Աչժմ վերկ-
նային վայելչութեան յուսով միայն եւ
մեզ ըստնել և միջնորդաւն քէիւ • բայց
ի հանդերձելն տացէ իրօք ժառանգել
զլրութեի շնորհաց իւրոց, անմահացու-
ցանելով ըստ քէի , և ըստ նմա բազմ ցու-
ցանելով յիշխանական փառս • և ոչ
առաջինքն ի զերութեին ոյ յաջողեցան
ի մեզ, նոյնպ և կատարութիւն փառաց
լինիցի տեղեր-ին, յանուշակ զերութեին
իւրմէ , և այն ևս ի ջ ցե , վը քէի և ի
փառս նո։ Յայսոսիկ միաս բացատրեն
ոսկեբերան , Տերտիմոս , և այլք • առ
որ ազուինացին բերէ զդան ոն։ * Ես
եկի՝ զի զկեանս ունիցին (յայս կետս,)
և առաւել ևս ունիցին , ‖ ի հանդեր-
ձեալն ։ (Յովհ • ժ • 10։)

Իսկ այլք յետին մեկնիչք առաւել ընտ-
րեն՝ գնալ յաւիտեան իմանալ զսպագայ
ժամանակս կամ զդարս աշխարհի , և
զիմաստսն կազմեն այսպէս ։ Ջայս ամ
ողորմութեի ձերս արար ած , և առնէ
ի մեզ յայժմու հատատացելքս յիւրմէ
բարեգործութեին , որպս զի ցուցանիցէ
յապա եկելոց մարդկան յիւրաքանչիւր
ժամանակս զառատ լիութեի շնորհաց
իւրոց • յօրինակ ամ մարդկան մինչև ի
կատարած տայցէ զմեզ, որք հաղորդե-

ցաք շնորհացն յայտնելոցդ նախատարցն •
զի գիտասցեն ամ զկնի եկելք , թէ ձրի
տուրք ոյ առատուն են՝ կոչումն մեր ,
արդարանալն , յօդիլն ի քէ , գնալն ի
նոր կեանս ածպարատութեի • ծանիցեն
զայս՝ և ինքեանք և վաստահանայցեն
ի նոյն պարգեւս բաժանորդ լինել • ի
միտ առնուցուն այսու՝ թէ ինքեանց
և վիճակիւն այսմ կոչման՝ ձրի շնորհք
են ոյ բազմաղեղ զերութեին , և ոչ
փոխարէն վաստակոց , կի տուրք բնա-
թէ և հանձարոյ։ Ի սոյն միտս յառաջ
բերեն զդէմ ազուինացին զասացեալսն
ի ա • տիմոթ • (ա • 16 •) * Ջի նախ
յիս եցոյց յա ցե զնմ զերկայնամտութեի,
յօրինակ ասնոցիկ՝ որ հաւատասցեն
ի նմա ։ ‖

Երկաքանչիւր իմաստքս ունին յար-
մարութեի առ բնաբանս • և զերիցես
համեմատ կարծեն ոմանք այլոց բանից ,
որովք ասե առաքելս՝ թէ խորհուրդ
փրկագործութեն քէի և շնորհաց աւե-
տարանին ծածկել էր յառաջնոց ազ-
գաց , և այժմ յայտնեցաւ հոգւովն՝
լինել հեթանոսաց ժառանգակիցս ևն ։
(զկնի • ճ • 5 • 9 •) և թէ կամեցաւ
ած այժմ ցուցանել՝ զինչ է մեծութեին
փառաց խորհրդոյ նո՛ ևն ։ (Կողս • ա •
26 • 27 •)

Երկրորդ մեկնութեա զմած և զկարևոր
ուսումն աւանդէ այնոցիկ , որք ծնանին
ի հաւատացեալ ծնողաց • զի մի մոլո-
րեալք համարիցին՝ թէ արդարև յան-
հատատեալ կոչիլ ի հատատս՝ շնորհք
են ողորմութեին ոյ • բայց որք ի բրիս
ծոնեալք ծնանին, իբրև ժառանգք քէ-
ին՝ և ըստ նեսման բնութեն հանդիպին
հատատոց քէի • և արտաքոյ այնմ մնայ-
ին՝ եթէ յանհատատս ծնողաց լինելին սե-
բեալք • այնպէս որպէս որք ի ծնդանէնէ
ապրէլ ունին զլինելն հայ , կի հոռոմ,
կի ասորի ։

Մոլորութեի չար է այս , և լի վտան-
գօք , և խառնակիչ բնական նախախնա-
մութեն ոյ ընդ զերբնականին։ Ալ զի
լինելն յայս կի յայն ազգէ՝ կարգ ունի է
ըստնութ նախախնամութեի • նոյնպէս
ծնանել յանհատատս ծնողէ՝ և ի նմին
կալ՝ ծոյլատուած է նորին նախախնա-
մութեի ։ Բայց սակայն ծնանել ի հա-
տատացեալ ծնողաց , և հատանել շնոր-

հի մկրտութիւնէ, և՝ ի չափ հասակին պա-
հել զնկալեալ հաւատս, և՝ ի նմին գը-
նալ ըստ քրիստոնէական կրօնիցն, այս
ամէն իրըն բարիք՝ ի գերբնական կարգ՝
են պարգևք առանձին նախախնամու-
ւոյ, զթութիւնք շնորհելոք որոց կամի.
նմին իրի պարտական են շնորհ ունել
ոյ՝ ոչ միայն վասն այլոց պարգևաց, այլ
և սակս՝ ի հաւատացեալ ծնողաց յաջո-
ղելոյ զնոսունդ իւրեանց։ Իսկ որք ժա-
ռանգութիւնք կարծեն ունել զբրիստոնէ-
ութիւն իրըն. հայրենի ստացուածս, յէ-
բաւ կորուսանեն զայն յոլովակի ա-
ռանց կարծելոյ՝ ի մարմնաւոր ծնողաց
զկրքնական մեղս միայն ժառանգելք,
և ոչ զաբբութիւն. վասն որոյ ամենեցուն
պարտ է լսել և սերտիւ խոստովանել
զայսքորդն։

8. Ո՞ ի շնորհս նոքա են երէկեալք՝ ի յեհան
հաւատոյն. և այս ո՞ւ՝ ի յինէ, այլ
ոչ պարտ է։

Շնորհս աստուածոր ոչ իմանի առանձին
տեսակ ինչ պարգևաց, այլ ընդհանուր՝
յորի բաշխին պարգևքն փրկարարք,
յորս առաջին են հաւատքն։ Արժան
է ասել՝ յամի ճանաչել և մեծացուցա-
նել զառատ մարդասիրութիւնն ոյ. վա-
զի յերի և անակնկալ բարերարուէ նորա
եղեալք երէկեալք, ի փրկուէ ճանապարհ
ճշմարիտ ոյ կոչելովն, և արդարացու-
ցանելովն, և տալով զոյս կատարեալ
փրկութիւնէ յերկինս։ Յաւելն՝ շնորհօք
նորա, յորմէ չունի նոր, և ոչ լատինն.
բայց զորութիւնէ իմանի, և բացատրեն
ասորին և արաբացին։

՝ի յեհան հաւատոյն։ Հաւատք՝ ի քո՝ ըս-
կիզբն է փրկութիւնէ, որով իբրև միջնոր
դաւ սկսանի արդարութիւնն առ ոյ։
Զի մի կարծեսցի՝ թէ ոյ բռնի կամ
անդիտաբար ձգեաց զնա առ ինքն,
յաւելոյ՝ հաւատովքն փրկեալ, որ ըզ-
գործակցութիւնէ մտաց և կամաց մարդոյ
՝ինեալքս փակէ։ Սակայն գարձեալ զգու-
շանայ յաւելուածովս. և այս ո՞ւ՝ ի յինէ.
այ այս հաւատք ոչ է՝ ի ձենջ. թէ և
ձեր է ըստ կամակար հաւանութեն, բայց
ոչ է՝ ի ձենջ՝ իբրև՝ ի զօրութիւնէ բնու-
կամ յարժանաւորութիւնէ, ոչ է՝ ի ձեր ջա-
նից կամ՝ ի վաստակոց, ոչ ծանուցեալ
ձեզ և ոչ հայցեալ յառաջադոյն. և
ոչ՝ ի մարդկային մտավարժութիւնէ կամ՝ ի
փաստից ստացեալք զայն։ Ամենք զա-
սեն՝ այս համարին ցուցանել զիրկիլն,
այ այս զոր ասեմ փրկեալ ձեզ հաւա-
տովքն։ Սակայն ոսկեբերան, հերո-
նիմոս և այլք՝ վերաբերեն առ հա-
ւատս։

Այլ պարտ է։ Հաւատք տուրք են
այ գլխովին անպարտական և ազատ.
ոյ՝ որ բնութիւնք ինքնիշխան է նաև՝ ի
մատակարարելն զբնական բարիս, և
առաւել՝ ի գերբնականս ազատ է յոյժ
պարտեաց. ոչ ումեք պարտական կա-
րէ լինել՝ բայց ինքեան նեղել։ Արդ՝
հաւատք՝ ի քո ոչ միայն ըս ունակութիւնէ
գերբնական է, այլև ըս ներգործուէ.
արտաքին պատճառք սքանչելիոց, կամ
մարդկային պատճառք իմաստուէ կա-
րեն մասամբ ինչ հաւանելի ցուցանել
զբան հաւատոյ. բայց խորհրդեցու-
ցանել զմիտս՝ ի հաւանուէ, կամ հաւա-
տալ այնմ միայն վասն յայտնութեն ոյ,
այս է գլխովին գործ կանխիչ և ներքին
շնորհաց ոյ. վասն հաւանութիւնէ հաւա-
տոյ՝ թէպէտ իբրև բանական ներգոր-
ծութիւնէ՝ է՝ ի մտաց մարդոյ, բայց իբրև
գերբնական՝ յոյ միայնոյ է, և անպար-
տական։

Երկրորդ դէմն խոստովանի առ եփեսա-
ցիս՝ ոչ այն է պատճառ, որպ թէ ըզ-
հրէայս արտաքս թողուլ կամիցէ յա-
ստցեալ վճռոյն. զի՝ ի վեր և՝ ի վայր
հաստատակաբար վճռ ամենեցուն վկայէ
զձրի կոչումն։ (տե՛ս՝ ի՝ հ տան.) Ա-
յլ երկրորդ դէմն փոխի յաճախ՝ ըս կար-
զի առ որս դրէն՝ խրատել կամելով.
և դարձեալ, առ՝ ի խափանել զհաւատ-
նակ կարծիս սուտ վարդապետացն, զի
համարեին՝ թէ շնորհք աւետարանին
ոչ նպաստեն՝ ի հնեթանոսացն փրկուէ,
թէ ոչ յարեսցին՝ իմովսիսական օրէնս.
նմին իրի ասէ ասե հնեթանոսաց՝ փրը-
կիլ շնորհօք, հաւատովք, ոչ՝ ի գործոց
նն։ Իմաստութիւնք յաճախ փոխոխուին
առնե դիմաց՝ ի միում վարդապետուէ,
մերթ յառաջինն՝ մերթ յերկրորդն, ու-
սուցանել թէ ամենեցուն հրէից և հե-
թանոսաց, առաջնոցն և վերջնոց՝ միա-
պէս պատշաճին ասացեալքն. բոլորքն
զուգահաւասարք են՝ ի պարտիան և՝ ի
շնորհս,

շնորհս, առ. կորուսան և առ. փրկուէ։

9. Ա՛ն ի գործոց, էր ինչ պարծելոյն։

Ոմանք ըմբռնողունի՝ առ. հաւատան հայեցուցանեն զբանս. զի մի խորհեսցի՛ ոք՝ թէ արդարև հաւատք են պարգեւ՝ այլ, բայց շնորհն զայն սակս յառաջէ գործոց ինչ հաճոյականաց։ Ա՛ս այս ասէ, ու՛ի գործոց ոտանն ձեզ հաւատք. ոչ ձերով ճարտարութեամբ կամ արժանաւոր գործովք հասու եղայք այմմ. այլ սոսկաբար՛ի բարեհաճէն նորա։

Ալիք ըմբռնիմաստ՝ հայեցուցանէն առ. փրկիչն. յո՛ ոչ եթէ գործ ինչ արժան նմ ունէիք առ. ի շահել զկոչումն՛ի շաւասոս, զարդարուէ, և զնմ պէտս առ. ի փրկուէ. ոչ եթէ երկար կրճատէք գործեցիք զարդարուէ ձեր, ոչ իմաս. սասկերքն համարին յաշխարհագործուէք սասնալ զառաքինուէ. այլ առանց ձերոց ուշխատութեանց եհաս առ. ձեզ փրկուէն ըմբռնողս կարճոյ ձանապարհ հաւասոց։ Արտաքսէ բանիւս զգործս մարդոյ առ. հաւասս և առ. փրկուէն՝ ոչ զայնս եւեթ որք յառաջէն քան զնաւասս և զարդարուէ, այլև որք զնէնս գան այնմ, բայց նկատեալք ըմբռնական զօրուէ և արժանեաց խրտանց. տես վերս այսոցիկ՝ ի մէկ. հռովմ. (ը. 23. ը. 18. ժն. 6։)

Ոսկերբան առ. հաւատան յարմարէ զայս այսով օրինակաս. յո՛ արդարև հաւատացեալն եղայք փրկեալք. բայց մի կարծէք եթէ այն հաւատք ինքնին բաւական էր՛ի փրկուէ. այլ զի մի գասարք կացելոց ասացէք զփրկուէ, պահանջեաց զնաւատս ձեր. կամ լռէն աս՝ փրկել կաբրևն հաւատք առանց այլոց գործոց. եթէ ոչ այսպէս էր կամեցել, հաւատքն՝ զոր ընծայեցիք նմա, ոչ զօրէին յարդարացուցանել։ Ապա ուրեմն եթէ և հաւատովք ապրեցայք, բայց ոչ այնու իբրև՛ի ձերմէ գործոյ։

Օ՛չ ինչ պարծելոյն (յոմանս պարծելն։) Ջայս ասեմ, և առեալ կրկնեմ, զի ամ ոք՝ եթէ հրեայ, եթէ հեթանոս զգոն շանայցէ պարծել յանձն իւր, ի զօրուէ և յարժանաւորուէ գործոց իւրոց. զի մի ոք յանձն ձգիցէ զգովուէ՛ի հաւատ առնն կամ յարդարանալն. ոչ յանձն առ.

նու. ամ՛եթէ ոք՝ ի մէնջ ընծայեսցէ իւրում անձինն զպարծանս այսր աքանչելի փըրկուեն. այլ իբրև սեղանակատուս և ամամարս պատուհասակ զմխպիսին։ Այսմ գնեա գայ զօրուէ, այլ յամ ամանէ վերաբերել զնմ պարծանս՝ իբրև յայրիւր շնորհացս այսոցիկ։ Արդ՝ բանիւս զպարծելն արգելու, բայց ոչ զգործելն. զի եթէպատ ոչ՝ի գործոց են հաւատք և արդարուէ, բայց վա՛ գործելոյ են. ոչ և ասէ։

10. Ո՛ նորս արարչէն՝ հասոսփելոյ ոչ՝ ինչ յոյժ՝ ի գործս բարեհաճ, յորս յաղագս պարծեսցի ոք, էր՝ ի նոյն գնացուք։

Այսպէս ընթեռնուն հարագատ օրինակք սովորաբար։ յոմանս, արարչէ։ այլ։ էգեր։ այլ յոյժ ոչ։ այլ։ ի նոյն։ ի նոր և՝ ի հզոր ուրական արարչուէն հասատատ՝ ոչ՝ի գործոց մերոց արդարացեալս լինել, և ոչ՝ի գործս՝ զորս առնիցեմք, պարծել բնաս։ Օ՛չ նորս արարչէն էր։ Մ՛եք ամենեքիս՝ հրեայք և հեթանոսք՝ ստեղծուած եմք ի՛ոչ ըստ բնական գոյուէն միայն, (զոր մեք ոչ են ասատասոր բանք,) այլ ըստ գերբնական եղանուէն։ իբրև քրիստոնեայք՝ եմք նոր արարած. եղաք որ ինչ ոչնչէս յառաջեր. ի չգոյէ մեղաց՝ ի հեն զմեզ ըստ՝ի գոյուէի շնորհաց արդարուէն, արարչուէի հրաշափառագոյն քան զառաջինն. զի ասդ զնեալ բնական ընկալաք, և ասդ՝ զնծայիւն. և ոչ զնէնչեան ժողովուրդն իւր ինքեան արար ասդ՝ աղատեալով յեգիպտական ծառայուէն, նոյնպէս զժողովուրդն քրիստոն՝ իւր յատուկ արար՝ ի բռնազգի ծառայուէն մեզաց արատաբերելոյ։ Հասոսփելոյ տէր յիս։ Գնելեցիկ համեմատուէ ըմբռնումն արարչուէ. զի բանիւ այ կատարեցաւ և այն, և այս։ Հասոսփելոյսն փոխանակ ստեղծանելոյ. մեք արարածք եմք նորաստեղծեալք՝ի ձեռն յոյն քրի, և նո՛վատակօքն. յատուկաւ ստեղծման՝ գալով նա ոճ միայն, անաչխատաբար յըրինեաց զմեզ. բայց յերկրէ՛ս՝ լեալ յո՛ քո, ասե և մարդ, աշխատ եղև մահուսլ, և այնպէս շահեցաւ զմեզ վերստանգնուէն։

Ապա ըստ այմ յարացուցի՝ ոմն ի նմանապարուելեն ոչ յառաջեցին գործք էապես ցեղոյն առ Նա առեղծուածս, և ոչ իւիք պարծել կարեն ըստ գոյութեի իւրեանց, նոյնպէս յայս երկրորդ արարչագործս ծուլեն ոչ մի ինչ գործ կոչեցեալոյն եղեւ նպաստ ի հաւատս և յարդարութի։ Եթէ հաւանութեիւն մարդոյ գործակից լինի յայս արդարուեն, ոչ այնու լինի պատճառ արդարուեն։ այլ ամ ովք քան հաւատալ զնորս առ ի հաւանիլ։ և այսպէս բռնանդակ արդարութեան պատճառ՝ ամ միայն է։ և զինչ միայ այնուհետեւ մարդոյ առ ի պարծելոյ չանձն։

Բայց սակայն հաստատեցաք քեզի ի գրքս քառնե, առ ի գործել զարիս ըստ հաճոյիցն այ։ գործք ամահաճոյք՝ հետեւորդք են հաւատոյ և արդարութե, և ոչ յառաջընթացք։ զի ի շնորհ հաց ունին զհաճոյանալն այ։ ովք որոյ առ ի ունել գործս ըստ այ, հարկ է՝ զի նախ մեք լինիցիմք արարածք այ։ Ապ՝ զայս յաւելու ըստ ասկերբարին, զի մի ոք համարիցի զձրի արդարութեն ուսանիլ լինել խափանիչ բարեաց գործոց։ այլ մանաւանդ հաստատիչ է այ նոցին և առիթ։ ոմն և յառաջնասեղծ կատուցմանն՝ զերկիր արար ամ յանպատրաստ նիւթոյ՝ առ ի պատրաստել, և զմարդ ի հողոյ կազմեալ, կացոյց դրախտին մեկնադործ և պահապան։ ըստ նմին օրինակի զմեղաչականքս վերս բերեաց յանմեղութի, առ ի գործելոյ զարժանաւորս այմ կենաց։ կամեցաւ՝ զի գործք որք չկարէին սկսանել զայս դարուեի, աձեցուացին զայն մինչև ի կատարածն փառացն։

Յորս յաճախեցին պարտապետք։ Յորմէ ասէ՝ ղբօ։ այ զգործան բարուե։ ի նոյն միաս բերի և մերոյս ասելն՝ յոբ, եդեալ ի ներգոյական հոգւով առ ի համաձայնել ըստ այ գործողին՝ ինչպես։ իբրև ի՝ յոր գործս առ ի գնալ մեզ պատրաստեաց ամ։ Ոմանք զյոյնն համարին նշանակել՝ որոյ կոչեցելոցս մեզ պատրաստեալ։ Յաճախեցին պարտապետիմանել՝ ի յարիմնէից սահմանելն առ ի տալ ներատանզելոցն ի քո զգործան ամահաճոյս ըստ իւրաքանչիւր կոչմանն և չափու, և ի՝ աւանդելն զկանան գործոցն, և զնպատաս կարևորս առ ի գործել ըստ արդարուեն։ Ապա իմաստքն են։ այնպէս կամեցաւ ամ վաստակիլ մեզ ի փրկութեագործ արարչութեան, զի ոչ ելեի մեք ըստ մերոց հաճոյից, կամ մերով զօրութեք առնիցեմք զբարին, այլ ինքնին կանխաւ սահմանեաց զայն և զշնորհեի բարեացն գործոց։ կալ գեաց օրէնս և հրամանս զնարդ պարտիցեմք գործել ըստ հաճոյից նոր։ հոգայցաւ պարգևել ի ձեռն քոյ՝ ոչ միայն զկենդանի օրինակ գործոց նոր, այլ և զհոգին իւր ըստ՝ շարժիչ և առաջնորդական ի լաւագոյնն միշտ։ և զնոյն հոգի սիրեաց ի սիրտս կոչեցելոցս՝ լուսաւորել զմիտս, քաղցրացուցանել զկամս, զօրացուցանել ի գործ, օգնել, ուղղել, և ի կատարած փրկուեն ժամանեցուցանել։

Ամսու օրինակաւ բարերարեալ այ, պատրաստեաց էն ի նոյնս գնաց։ Ոչ միայն զգործան նախ պատրաստեաց, այլև զնաւն մեր ի նոյնս։ Ամսու բանիւ յայտ առնէ զկամաւոր և զաղատ գործակցութի մեր ի գործս փրկուե, միանգամայն զյառաջադիմութիւնն և զանգուղութի ի բարիս։ վա զի որ գնայ՝ իւրովի կամաւ գնայ՝ և ոչ ըստ քարշ։ և գնալով ոչ բնաւ տեղի առնու, այլ յաճախէ։ Ապա ուրեմն զրի արդարութեն ոչ զանգործութի ի ներքս բերի, և ոչ զբռնադատութի ի գործել։ այլ ոմն ըստ պատրաստեալ զգործան շնորհօք, նոյնպէս նա պատրաստ զկամաւ կիրառութի շնորհացն։ և որպ հրամայեաց գործել զիրկութի մեր, նոյնպէս հրամայեաց կամաւ գործել և ոչ բռնի ի հարկէ։ Այլ զի բովանդակ այս ամ յայ է, այ կոչեն, պատրաստեն զգործան, և մեր կամաւ գործելն ըստ նոր շնորհօք, այնպէս գործել կայ մեզ, որ բնաւ պարծելոյ չիք տեղի։ նմին իրի որպ զգործել պատճառեաց մեզ ամ, նոյնպէս զպարծելն։ և այս էր ամ դիտաւորութի քանիչ առաքելոյն։

11 · Ա ման որոյ և դուռս չինչեիս , ի երբ
ք բեն հեղեանոս էին մարելով , որ
խնչեսընեն անելանօթ՝ յանճանել
ելանօթն անոր մարմառոր յեռա-
պօրեն :

Վ ե որոյ ասէին՝ ըստ ասելեացն հոյլի առ բանն՝ հասոպաելոյ ի գործս երուս-ղեմ · ցի վե արմորիկ՝ զի կազմեցաք յայ առ ի գործել զարիս են : Ա- կայն սովորաբար վերաբերելի է առ վարդապետուին՝ զոր ցայսմայր առանձ դեաց · ցի սակս այսպիսի անպարտա- կան բարերարուե ցի, թէ յորմէ անաղ գուիքէ որումէ բարձրութեան արժանի արար զմիզ իւրով ամենահնար ողոր- մութիք , չինչեիս , միշտ և հանապազ առանց մոռանալոյ կալարուք չինչատակ մտաց ձերոց : Գիտեն միայն ոչ է բա- ւական , այլ առեպ չիշատակել պարտ է ընորհապարտ կամօք , թէ զինչ էիքը յա- ւաղիս , և այժմ զինչ եղայք · մանաւանդ զինչ ոչ էիք յառաջն , և այժմ էք · վե զի փոփոխմունք ձեր՝ ոչ է չընչէ չինչ , այլ ի զաղրուի ոչնչէ ի չքնաղ զինչուա- թիւն · այս է նոր արարած ընծային : Ջայդն պատուիրեր մովսէսի ելացոյն , * Ցիշեցէք դուք զօրն ելից ձերոց չեր- կրէն եգիպտացոց՝ զնմ ասուրս կենաց ձերոց : ‖ (բ · օրին · ժէ · 3 :) Վ ե զի որում ասկէբերան ասէ , սովոր են մար- դիկ յանարգանէ ամբարձանալ ի պատ- ուականութեի՝ չիշելոյ բնաւ զառաջինն · բայց յընծայինն չիշատակել զնախկին թշնամուութեին կարելոր մասն է երախ- տագիտուութե առ ընծ :

Չէ երբեմն հեղեանոս էին : Հայ ընթերց- ուածս՝ այլաբան է ի յունականէն, որ ասէ՝ * Վ ե որոյ չիշեցիք՝ զի դուք եր- բեմն հեղեանոսք մարմնով , անոմանելք անեթլիսաուեի՝ յանոմանելոյ եթլիս- աուեի՝ ի մարմնի գործելոյ ձեռօք : ‖ Ոյր տեսանէ երբեակ տարբերուեի · զի ոչ գոյ բայ էին ի բառն հեղեանոս · և ըստնելուեին անոմանելոյ՝ որ ածական է բառին հեղեանոս, ի մերումս գնի բայ չերիչ դէմն , որ խոյեցնելն են , ցի հեթա- նոսքն · և ի կատարածին բառն չեռ- գործ՝ որ ըստ յունին ածական է ի բա- ռէ , ի մերումս գնի յատկացուցիչ նշ · բայց այս ոչ այլոյէ զիմաստն · զի առ որոյ ասելեի է հայկական ոճոյ՝ զածա- կանն գնել ի տեղականհոլով իերբ յատ- կացուցիչ · ոյ (ա · մակաբ · ա · 35 :) * Շինեցին զամպակողմն զդլուխ քաղա- քին · · · յաշտարակս հզօրաց · ‖ ցի յաշ- տարակս հզօրս · որպս զնե և յոյնն : Նոյն ոճ և յակոբայ · գ · 8 : * Ի թեանօք մահաբերին , ‖ փոխանակ ասել լոյ՝ մահաբեր թեանօք : Յաճախագոյնս է տեսանել առ նարեկացւոյն · որպս · (բ·) * Պատգամաբս՝ի սմա եգելոցս · ‖ ցի եգելոլքս : (ժգ ·) * Ընչ մատամբքն տատանելոց · ‖ ցի տատանելովք · և (լգ ·) * փառաբանչաքն անմահից , ‖ փոխանակ ասելոյ , անմահ փառաբան- չաք : Թողնել զայլ օրինակս բազումս, ցի այսոցիկ ասելն՝ի բնաբանիս, ՝ի ն- գործոնէ անփ մարմնաւոր չեռագործն , իմանի , ՝ի մարմնաւոր՝ի ձեռագործ թլիսաուեին :

Ա րդ՝ մեկնիչքս ամենք պահելով անփո- փոխ զոյն ընթերցուածն , անկատար համարին զյարմարուն բանին՝ կա- պակցելի ընչ յաջորդ տանն · և զասելն հեղեանոս մարդով , իմանան՝ հեթանոս ցի մարմնական ազգի , կի՝ի հեթանոս ծնողաց սերելոս : Եւ զի այս չեր ինչ անծանօթ , կի դարձվելի ցի ճշմարտու- թեի , և զի զինի գայ առաքելոյն և.ս՝ ա- կաւն հեթանոսք էին ցի ազգին , հե- տեւեցուցանեն նոյն մեկնիչք , թէ ոչ զայս պատուիրէ առաքեալն յիշել նոյ , և ոչ՝ի դէպ գայ ասելն՝ երբեմն էիք հե- թանոսք · այլ յիշելն , և երբեմն՝ հայեն ՝ի յաջորդ բանն այսու կարգաւ : Վ ե որոյ յիշեցէք՝ զի դուք հեթանոսքդ ցի մարմնով ծնունդեան՝ կոչեցեալքդ տրհա- մարհանօք անեթլիսաուեի կի անեթլ- փատք՝ ՝ի հրեից անոի ունողաց գմար- մնական ձեռագործ թլիսաուեի , յիչ- շեցէք ասեմ , զի էիք երբեմն չայմա- ժամանակի առանց քրիստ էին :

Ջայսպիսի ընթերցուած ունի և լա- տինն · բայց այլ թարգմանք ոչ գայն կարգս ունի պահելն: Ասորին ընթեռնու- * Վ ե որոյ յիշեցիք զձեզ հեթանոսս երբեմն մարմնաւորս լինել , և կոչեցիք անեթլիսաուեիւն չայսմանէ՝ որ կոչի թլիսաուեի , և է ձեռագործ ՝ի մարմնի : ‖ Ա րաքացիսն ասէ · * Վ ե որոյ յիշեցիք զձեզ երբեմն հեթանոսս մարդ,

ձեռով, զորս անթլփատս կոչեն՝ որք ասին ունօղք ձեռագործ թլփատուե՛ի մարմնի։ ‖ Ա յս ընթերցուածդ միաբան հայ ումս բացատրէ զնմատս յունական՝ նին, և առանց կապակցուե՛ը յաջորդ տան, զ յետնէն և զերբեն յարե՛ի հնթեանոս լինել։ Եւ ը այսմ ասելն հնթեանս մբռնով, ոչ իմանի սոսկալ ը մարմնական ազգէ կի ծննդեան, որ չէ կարևոր նիւթ յիշելոյ, կամ երբեմն ասելոյ ։ այլ իմանի ը հետևմանցն՝ որք հնթեանոսական անթլփատ ազգին սեպհական էին ։ Ասյս ոմանք ըստ ասորաւոյն մեկնեն, մարմնաւորս լինել, ՚ի մարմնական ախտս ըմբռնելոյ ։ կամ ը հնթեանոսական ազգին կապել՚ի պաշտօն կուոց, և յանձառ գաղշութիս ։ Կամ ը ոմանց, ծննդեամբ հնթեանոս գոլով ձեր, չունէիք և ոչ զնշանակ ուխտին այ՚ի մարմնի ձերում։

Ո ր կ՚ըչեալք են անթլփատ՚ի ։ Որք հնթեանական ազգք՝ կոչին անթլփատք արհամարհ և պիղծ, յանհանգել ըլթաթ՚ի, ը՝ ՚ի թլփատել կոչեցելոց անոի հրէից, որք՚ի մարմնի ունին զձեռագործ զարտաքին թլփատուե՛ին, և ՚ի նոյն պարծին ։ Բազում անգամ ասացեալ եմք, թլփատութե՛ի և անթլփատութե՛ի նշանակել՚ի Թանձրացնելն, ը՝ թլփատել և անթլփատ։ (Հռոմ. գ. 30։) Եւ զերկոսին անհանգոլս կոչէ, կամ ըստ իրացն բնուե՛ իբր զի ոչ ինքնին՝ այլ յանուանէ միայն արատ ուներ անթլփատութե՛ին, և փառս՝ թլփատութե՛ն ։ և կի ը խորհրդե՛ի եբրայեցւոց ։ որք յասելն՝ անթլփատ, իմա՝ նային զազգ պիղծ, և զլնութե՛ն ասելոցն՝ յայ ։ իսկ զթլփատելն համարելին ազգ ընտիր, զերազանցեալ քան զամ ժողովուրդս։ Եւ այն համարումն կայր միայր առ նա՛ն նաև յետ դարձմանն առ քա՛ ։ մինչ զի գՀաւատացեալս՚ի հնթեանոսց կոչել առաւելին անթլփատս և խորշելի ։ (Գործ. ժ՚ա. 2։) Սակայն առաքեալս աստանօր և ս հարկանէ զպարծանս նո՛ , կոչելով մբռնաւոր և ՚ետագործ ։ որովք անկարկէ զլուսագոյն թլփատութե՛ին արտի զՏոդևորն, զոր նա պահանջէ, և հաստարակաց եղև յետ աւետարանին հրէից և հնթեանոսաց ։ Արդ ը ասացելոցս՝ սովորական միտք այս են ։ Ձերեցէք ամմոռաց զառաջին ձեր վիճակ, զի երբեմն հնթեանոսք էիք ոչ միայն ը ծննդեան՝ այլև ը կրօնից յամաքուր գործս մարմնոյ թաքաւէ՛ք, անթլփատք պիղծք համարե՛ք՚ի մարմնով թլփատելոցն , խորշելիք յամենեցունց , չունէիք յանձինս ձերս և ոչ զարտաքին նշանակ ապաշաւութեան ։ Որում ը պատշաճի զհետ գալ յաջորդն։

12 ։ Ո յ էք՚ի ժամանակին յայնմ՝ առանց ՚ի քրիստոս՝ եղեալ ։ Ի ։ քարտէզ յոխից ասէ, զոր յոյս ի՛ւր ոչնչէ ։ Եւ անձ ։ ձեր էիք յոխորտ։

Դնէ՚ի կարդիս զմիջամիջ բարիսն՝ յորոց զրկեալ կային՚ի հնթեանոսութենէն։ Էիք ասէ՝ յայնժամ մինչև՛ր ծագէ՛ առ ձեզ լուսոյն հաւատոց, ասանց ։ առանց ծանօթանալ ինչ քո՛ի կի՛ մեծապէս, որ առ ի՛ն էին խոստացեալ յայտնապէս ։ ոչ գիտէիք բնաւ՝ թէ հանդերձեալ է գալ փրկիչ և նորոգիչ անկելոյ բնութե՛ն մարդկան ։ և ը սովամխանչ՝ թէ ոգիք էին գլխովին, զինչ անցք անցել էին ը բնուե՛ն ադամային. զկարգ կորուստ նո՛ր, և ոչ ազատութիւն զի այսոցիկ ծանօթութե՛ն լծորդ և առ գալուստ մեսիային ։ Նախ զանչիւտութե՛ն քո՛ի յիշատակեաց , զի ամ խոստմանց այ նպատակ՝ քո՛ էր , և արմատ ամ բարեաց յուսացելոց ։ Լուելեայն թողու իմանալ , թէ յառաջն այսպէս անքո՛ գոլով ձեր , այժմ հաւասար հրէից քոնծանօթք եղեալք ։ ոմ՚ի յաջորդ տանն ասէ ։

Գիտելի է աստանօր , զի յունականն յետ այսր բանի դնէ , Օ ։ ։ ։

յայնժամ ՚ի ժողովոյ իշխանացն , որ առաջոյ ներակուտի և ընկերութիւնէ եբ_ բայեցւոց ՚ի քաղաքական կենաս չու_ նէիք ընդ հաղորդութիւնի ըստ պատուոյ և իշխանուե ։ և ոչ քաղաքացի իւրեանց ընտանեն զձեզ ։ Իսկ այժմ զմի ժողով կազմեալ են զնկղեցէք , կարօղ էք ընդ ամ առնհանան մտանել ոչինչ պակաս քան զԵրեսից ։

Եւ ասէ ցնոսիկ յուխտէ առնէացն ։ Լա_ ուին օրինակն զրառն առնէացոյ յարէ ՚ի յաջորդն , յոր ընդնէացոյ յոյս ոչ ուռնէր ։ և ամանք զայս ընդներցուածք պնդեն լաւագոյն լինել ։ երբզի ոչ այլուրեք դատի ասեն՝ զուխտան և զսուեսիս ՚ի մի լծել , այլ ընդ հակառակն տեսանին ուրգին եղեալք ՚ի հնոյմ ։ Թ ։ 4 ։ որոց կտակարանն , և պաշտօնն , և առե_ տրքն ։ Սակայն վայրապար է վհճել ուր ամ մեկնիչք յունաց , և ամ Թարգ_ մանք , նաև հերոնիմոս իակ ընդեռնուն կից ասէին , և խմասքն միօրինակ Ճշմարտել ենյերկոսին ընդերցուածս։ Աղ ասէ ։ ամենևին արատաքոյ էիք դուք ուխտիցն ձոյ առ արարչամ , որովք խոստանայր նմա ձեզ զօրհնու_ թեն և զպաշտպանութեն , և մանաւանդ զիրկութեն մեսիային ։ յայն դաշինսն՝ զոր ընդհաստեցան արար ընդ , և մով_ սիսական օրինօքն հաստատեաց , դուք ոչ մտանէիք բնաւ ։ ոմն ազգաւ՝ նոյն_ պէս ուխտադրութեն զատուցեալ էիք յիրէլեանց անտի ։ մինչ զի թէ և ամանք ՚ի հրեութեն գառնային , տակաւին իբ_ րև օտարոտիք համարեալ էին ՚ի հրէից անտի ։ Ասէլն յոխտէ , բազմաւորա_ կան իմմանալի է ըստ յունին , իակ ասէ պէսն՝ միաւորական ։ Իւ բազում ասել զուխտան կմ զկատարածս , մեկնի ըստ ապուխնացոյն՝ ՚ի վէր հնոյ ուխտին որ այն ինչ տուեալ էր հրէից , և ՚ի վէր նո_ բոյս՝ որ խոստացեալ էր նոցն ։ Իակ այլք իմանան , թէ բազում անգամ կրկնե_ ցան այն ուխտք առ աբրահամեանան , և պէսպէս օրինակաւ և հանգամանօք ։ Թէպէտ և ըստ խոստացեալ իրացն մի էր ուխտն աւետարանեալ ։

Զգուշանալ արժան է առաքեօր , մի այնպէս տարագիրս յուխտիցն ձոյ իմա_ նալ զհնեթանոսս , որպ թէ ոչինչ մասն խոստացեալ օրհնութեցն ձնայր հե_ թանոսաց ։ զորոյ վկայարանին բազ_ մօք ջատագովէ առաքեալս դրելով առ հռովմայեցիս ։ (՚ի ։ 16 ։ թ ։ 6 ։) Ամ_ ոմն ասացաք , իմանի ոչ առ հեթանո_ սաց ազգս արարեալ ձոյ յայնտապէս զուխտս իւր ։ ոչ ուրեք առնհասկանս հեթանոսաց յայտնեալ զպաշտօն իւր և զօրհնս , այլ առ իրէլեանն միայն՝ իբրև առ ժողովուրդ ասկեսկան ։ Ամ այս է յատուկ գերազանցութեն նորոյ քսկան ուխտիս ։ որ զնամ ազգս լինքն պարփակեալ արար մի ազգ ձոյ ։ Եւ յոյս ինչ ոչ ռուէր ։ ՚Ի յոյնս և յայլս չիք մանկին ինչ ։ այլ մեր Թարգմանս յատելոյն ազգութն տալ բանին ։ Ար_ տաքոյ ասոց կենաց ասէ՝ չունէիք բնաւ յոյս ինչ առ ձեզ , ոչ Թագուութեն յան_ ցանաց , ոչ յարուութեն , ոչ ձեռագին ժա_ ռանգութեն ։ Ամս գնեա գայ անցե_ լոյն ։ զի զուրկ գոլով հեթանոսացն ՚ի գերբնական յայտնութենէ անտի՝ որք եղեն առ նահապետսն և առ մարգա_ րէս իէլացւոց , ոչ կարէին ունել զզի_ տուեթեն և զանհկալուեթեն երկնաւոր բա_ րեացն ։ ուստի մանաւանդ կոչէր այն՝ յոյս իէլի , և յոյս աղնուական ։ (Գործ ։ իզ ։ 6 ։ իը ։ 20 ։ Եբրայ ։ է ։ 19 ։) Եթէ ամանք ՚ի հեթանոսական ժողովրդոց , կմ իմասանաք նոցա ծա_ նեան զանմահուեթէ հոգւոց , ոչ գի_ տեին հաւաստի՝ գինչ վիճակ կայ ինայ նոցն ։ յոր բազում առասպելս հնարեցին , առանց Ճշմարիտ յուսոյ հանգերձե_ լոցն ։

Եւ անձն էիք յանդուն ։ Անձն ասէ կամ զայնսոսիկ իմանայ , որք բնաւ և ոչ գոյ ինչ ծանօթեթէ ունէին , և կամ զկռատնոյական ծածանօթեթէնն ասէ. որ ըստ Ճշմարիտ նշանակութեն՝ անձնա_ թեն է ։ վասն զի բազում ժամս դնէ՝ է ոչ ընտնէ զնի ասէ Ճշմարիտ ։ մանաւանդ ըստ հեթանոսացն մոլորութեն , որք բղ_ մարիկ և զայլ արարածս ասէակերպ պատուհէին ։ Նոքին ևթեսացիք ունէին ինքեանց ժամ մեծ զարտեսիս բազմա_ ըստն՝ զդուստր գիսոյ , և զքոյր ապո_ զոնի՝ առնուտ անառատամբ գազանաց ։ և ոչ ապաքէն անձնդութեն էր այն ոչ_ բարի՝ միանգամայն և ծիծաղելի ։ Սակ_ այնպէս էր և այլոց հեթանոսաց անձդե_ տութեն ։ Վասն որոյ անձ նշանակէ ոչ_ բարի

բապէս՝ զրկեալ ի ձանալմանէ ճշմար-
տին ՅԻ, առանց ՅԱծահաձոյ կրօնից և
պաշտամանց, օտար չՅՅ ճշմարտէ, և
լքեալ ի նմանէ, պաշտօնեայ ՅայսպիսԱ-
եաց՝ որք չեն ՅԱծ։

Ա յսպիսիք ոմանք էիք ասէ՝ յաչխարհ·
զոր ոմանք մեկնեն, ըն ամբարիշտ ժո-
ղովոյ մարդկան· կի ունելով ձեզ քա-
ժին կենաց յայսմ աշխարհի միայն, և
յերկրաւոր իրս։ Կամ ըն այլոց, ըն ՅԻմ
կողմանս տիեզերաց Անդիսանայիք ըզ-
ճշմարիտն ՅԱծ· ուր և երթայիք, զա-
ՅԱծուածն տեսանիէք և առնիէք· այն-
պէս անծանօթք էիք ճշմարտին ՅԻ, որ
և ոչ յայլոց հնարաւոր ուսանել կա-
րէիք, կի ասացեալ։ Ա յլազգ և չար-
մարք հերետիկոս, յաչխարհն ասա մի-
այն անծանօթք էիք ՅԻ· բայց առ յա-
ւաջդիտութիւնն ՅԱծային կարգեալ էիք
ճանաչել երբեմն զՅԱծ։ Ա՞րդ է դար-
ձեալ, աշխարհաս իմանալ զտիեզերա-
կան արարածքս, և իմաստքն լինին·
յաչխարհի բալանդակ՝ որ դպրոց է
ՅԱծդիտութեան, յորում իւրաքանչիւր
էակք քարոզեն զանեզ արարիչ իւր-
եանց, դուք կուրացեալք գլխովին՝ կի
խոցեալք, ոչ ճանաչէիք զՅշմարիտն
ՅԱծ· այսքան ՅշմարտագաւառԱ քարոզք
և վարդապետք՝ ոչ բաւական եղեն ու-
սուցանել ձեզ զՅԱծդիտութիւնն· Տարկ
եղև հաւատովք քոյ վերծանել ձեզ
յանծանօթութենէ անտի։ Յաղագս այսր
խնդրոյ, թէ զինչ ինչ զայն գիտել կա-
րէին հեթանոսք յարարածոց, և որ-
չափ կի գիւրդ գիտային, տե՛ս ըստ-
ձակ ի մեկն, Հռոմ. ա· 18· եւն։

Ա՛րդ՝ առաքեալս ի սկզբանն կարգե-
լով, առանց քոյ էիք, և ի կատարած
ծիս՝ անՅԱծք էիք, յայտ առնէ՝ թէ վեր-
ջինս յառաջնոյն ծնանի· և ըն այժմու
կարգի նախանձամութենէ ՅԱ՛, ոչ պահի
ՅշմարիտԱծանծանօթութենէ առանց բա-
ցայայտ կամ լռելեայն հաւատոյ քոյ·
զոր և յարդեանց իրացն զոյ ՅշմարտԱ-
տել· զի միայն յիւելեան ապգի պահե-
ցաւ ՅԱծդիտութիւն ճշմարիտ, յորս կայր
և ծանօթութիւն մեսիային· իսկ առ նէ-
թհանոսս նաև իմաստասիրութիւնք ՅՈռա-
ցեալս՝ առանց այնր հաւատոյ՝ ոչ և-
բևեցաւ ՅԱծդիտութենէ ախտառն՝ ի զա-
նազան մոլորութիւնս։ Վասն որոյ զուր
կարծեն ոմանք զաւանել զերկոսին
զայս, զորս ՅԱծ անբաժանելի միացոյց·
զիտութիւն գերագոյն էին ոչ կարէ լի-
նել ազատ՝ ի բաղում սուտից՝ առանց
ՅԱծդիտութեան հաւատոյ· և որ զայս
հնարաւոր համարի, առ սակաւ սա-
կաւ զրէին ՅԱծացուցանէ։

13· [Նոյ այծիվ՝ ի յէոն յէի՝ գոյ որ
էրէնէն հեռաւորն էին, գերյաւորդ
եղբօրս արեամբն էի։ (յոհաննս,
այծ... հերետիկոս։)

Ա՛սաց նախ՝ յիշատակել զանցեալ վի-
ճակ նոցՅ, յորժամ կային յանՅԱծդիտութիւն
անդ՝ իբրև ի բարոյական անգոյութ·
խակ վճռ ներկայ վիճակի հաւատացն՝ ոչ
այնպէս յիշել պատՅԱՅքն՝ քան թէ տե-
սանել։ Նոյ այծիվ· յետ գառնալոյ ձեր
առ ՅԱծ՝ ի ձեռն բարերարութեանն քոյ,
դուք՝ որ երբեմն հեռաւորն էիք, հոգ-
ւով, կրօնիւք զատուցեալք, և օտա-
րացեալք, գերյաւորդ եղբօրս, եղայք
մերձաւորք, կցորդեալք, և այն արեամբն
էի, վասն որոյ մահուն քոյ, և ոչ՝ ի
ձերմի արժանաւորութենէդ, զոր բնաւ
ունէիք ինչ ոչ։ Ա՞ստն քոյ լուծեալ
զմեռելութենէ հոգւոց ձերոց, եբարձ
զանբաւ հեռաւորութենէն՝ որ կայր՝ ի
միջ ձեր և ՅԱ՛· կամ, զի մահ և յարու-
թեամբ քոյ սուտ ածեալ՝ ի միտս ձեր զշրշ-
մարտութենէ հաւատոյ քոյ։ Ըստ ոմանց՝
ասելն արեամբն էի, է բացատրութիւն
միւսոյն՝ ի յէոն յէի էի։

Խակ թէ առ որ իմանի հեռաւորն, և
գերյաւորդ, սովորաբար մեկնեն, դուք
որ հեռացեալ էիք՝ ի քոյ, յոխտիցն
ՅԱ՛, ՛ի ՅշմարիտԱծանօթութենէ նո՛ր, և՝ ի
յերկիւղածութիւն յոտից, եղայք մերձա-
ւորք առ այս ՅԱմ, կցորդեցայք քոյին
առ ՅԱծ· իբրև ՛ի մտոյ տեսանիէք, և
վայելիէք ՛ի բարիս ՅԱծդիտութեէ։ Ա-
կայն ոսկերբանն առնու առանձինն ՛ի
վերայ մերձաւորութենէ առ եկեղեցին
իւելեան· իբրև թէ՝ յորմէ զատուցեալ
էիք և անհաղորդք ամենևին, այժմ
մերձեցեալ յօդեցայք ըն նմա, հաղոր-
դելով ՅԱմ հոգևոր բարեաց՝ որք ՆՅա
խոստացեալն էին· և այս իմաստք կա-
րի յարմար են յաջորդ բանիցն։ Ա՞ստն
և զասելն արեամբն էի, մարմնի է իմա-
նալ, քո արեամբն կցորդելով ըն հրէա-
կան

կան ազգին, և զնեզ ըմունելով հաւատ առիքն, եղիւ յոդ միաւորութեան ձերոյ առ ինէնամն։ այլ զայս տեսցուք ի յաջորդ տան։

14. Ո՞ ի նմա է խաղաղութիւն ի՛ր՝ որ արար զերկուսեան ի՛. և զնիներն ջնջէ ի մէջ բոլոր։

Նա ինքն քո՛ է խաղաղութիւն մեր, որ խաղաղացուիչ մեր, պատճառ հաշտութեան ըմ մեզ և ըմ նմա, այլև ընդ երկուս ժողովուրդս՝ հրէայս և հեթանոսս։ Ջերկոսին զայս առնուլ առաքեալ ի կարգի բանիցս։ բայց քանզի հաշտութիւն հրէից և հեթանոսաց՝ յառաջ եկն ի հաշտութենէ անտի նոցա ըմ ինչ, վա՛ այն երկաքանչիւր ևս հաշտութեաց առնօղ և շահեցօղ իմանի քո՛։ և ասի խաղաղութիւն ի վերացեալն, վա՛ զի բովանդակ հաշտութեանն ոչ միայն պատճառ է և միջնորդ, այլև զինք և հատուցումն։ Որ որոյ ներկոսեան ի։ (յոմանս ներկոսեանն։) Ջերկոսին ազգս կամ ժողովուրդս հրէից և հեթանոսաց միացոյց ի մի ազգ և եկեղեցի։ ոչ եթէ զհեթանոսս ձգեալ ի հրէական ազնա՛ւ կանուխէն, այլ զերկոսին ևս յայլ ջբջնալ բարեհաճմունէն փոխարկեալ հաւատովքն։ զոր օրինակ ասէ ոսկեբերան, եթէ ոք զոսկի պատկեր և զկա՛ պարի հալեալ ձուլեսցէ ի մի, ոչ եթէ զկապարն յոսկի միացուսանէ, այլ յեր կոցունց կազմէ զայլ զանգուա՛ծ։ Քայլ նէ ապա զորինակ միւսն։ և ինքնուրն ցանկոյն ասէ։ (մի օրին։ ոք զինքնուրն։ այլ։ զինքնոյ։) Փոխադրութեի հոլովոյ կայ ըստ եբրայական ոճոյ, փոխանակ ասելոյ՝ զցանկ միջնորմոյն, յի զխորոց միջին որմոյն։ կի՛ ցանկ իմն ածականաբար, յի զինքնորմն անջրպետող, բաժանող։ Ջայն որմն միջադրեալ, որ զատուցաներ ասէ զերկոսին ազգս, և ոչ թողոյր նոցա հաղորդել առ միմեանս, կործանեաց քո՛։ և այնպէս բարձեալ ի միջոյ զբաժանմանն պատճառ, ի մի հաւանեաց զամենեսեան։ որպ եթէ յեր կուց տանց զատուցելոց՝ մի չինուած կազմիցէ ոք, քանեալ ի միջոյ զորմն անջրպետող։

Իսկ եթէ զինչ այլաբանէ միջնորմն, յաւելու բացատրելով, զինքնո՛ւրն, յի զմարդոյ առ ինէ՝ որ կրճնիւն էր որպէս ըմ ոսկեբերանին։ կի՛ ըմ այլոց՝ զատելութենէ երկուց ազգացն առ միմեանս, զանհաշտ խորշումն հրէից և հեթանոսաց առ իրերաս։ Ջայն թէշտամուէն և օտարութենէ երկուց ժողովրդոցս, և զնոցա ամենևցուն յայ, որ արձանացեալ կայր ի միջի երբև խորոց որմոյ, ելոյծ քո՛ ի մարեր խոչո՛ր, չորբարութեաք մարմնոյ իւրոյ, մահո՛ւամբն, պատրագաւ մարմնոյն՝ զոր մատոյց ի խաչին։ Վերագոյն ասաց՝ արեամբն։ իսկ ասա զմարմինն դնէ, յայտ արարեալ թէ բոլորապատուղ աղջակիզմամբ մատուցաւ քո՛ ի հաշտութենէ երկուց ազգացս, և ամենևցուն՝ ընդ այ, եղեալ զոհ խաղաղական։ քանզի և առ նախ նոա սովորութենէ էր զնմամբ անասնոց հաստատել զաւետ հաշտութեան։ Ազդ առնէ ոսկեբերան, թէ յանգնէնն (ա. 10.) ասաց առաքեալ, բովանդակել քեռ զամ որ ինչ յերկինս՝ և որ ինչ յերկրի։ և զիարդ այժմ գնասնաւորն դնէ՝ զհրէից և զհեթանոսաց միաւորութեն։ Ա՛ր զի ասէ՝ այլեն անեբևոյնքէ էին և հաւատով միայն։ իսկ միութենէ ազգացս արդեամբք առաջնոյ աւուց երևեալ։ որ և անյայտիցն լինէր առհասարակ հաւատաւորեալ հաւատաւորեալ հաստատութենէ։

Մինչեւ որոշեալ ասէ առաքեալն ըզթէշտամուէնէն։ սակայն ոմի յայտ է ի յաջորդ բանէն, իմանալ ոչ պարզաբար զթէշտամուէնի մեզաց առ ինէ, կի՛ զազգային առեւտրութենէն առ միմեանս հրէից և հեթանոսաց, այլ զայն թերընամուէնի՝ որ ի պատճառս օրինացն ծագեալ։ Ա՛ր որոյ ամ մեկնիչք միաբան ընդ ոսկեբերանին համարին, թէ միջնորմ կի՛ ցանկ անջրպետող իմանին առասանօր օրէնքն մովսիսականք, մանաւանդ ըստ խորհականացն։ Քանզի օրէնք խորհուրդ գտանելով զերկայր ի հաղորդութենէ հեթանոսաց՝ զորէն անջրպետութենէ որմոյ կի՛ ցանկոյ, եղև յետ այնր առեւրութենան պատճառ առ միմեանս, հրէից զհեթանոսս սիրելն համարել և անմերձենալիս, և հեթանոսաց անարգել զհրէայս իբրև առեւտրոդապաշտս և ծառայս խորանաց։ որոց պատկանութենի՝ անշնարին բնեն երևէր

երևեր նՀ, Ցոյնպէս առ ՅՅ Թշնամւոե պատճառ եղեն օրէնքն, ոչ ըՀ ինքեանս. զի ըՀ հակառակն առնան նք առ՝ ի լռե ծանել զԱՀՅնամւոեՀ, և պատպարել զնՀչեանան յարտաւղի զնացից. այլ ըՀ պատաՀման յանցաւորւոեՀ ընդունել զայն. որպ և ասացաւ, օրէնք զբաւ կւոեՀ գործեն. (Հռոմ. ը. 15.) որ փոխան հնազանդւոեան զՀրէայս յանօրինաց, եղև նոցա յայ որշմանն առիԹ, և իբր միջնորմ զատանող յայս միտս բացատրէ ասկեբերան։

Իսկ ՚ի միջնորմ օրինակել զօրէնսն՝ ոմանք առնուն զնմանուԹեՀն, իբր զի միջնորմ կապլի ՚ի Թանձր և ՚ի խիտ նիւԹից. նոյնպէս օրէնք արարողականք հաստատեալ էին ՚ի բաղում պատաՀին և մարմնական տանդուԹեան՝ դժուարակիրս ՚ի պահել։ Ա յլք յարմարուԹեՀ խորհին ըՀ անհատատաՀւոեՀն. քանզի միջնորմ կՀ ցանկ զնի բաղում անգամ իբր առժամանակեալ խորոց երկուց տեղեաց կՀ ատՀմանաց. զոր զիւրինե բառնալ ՚ի միջոյ առ ՚ի միացուցանել զանջրպետեալ տեղիս։ Նոյնպես օրէնք մովսիականք տուան առ ժամանակ մի՝ յորոշեալն ազգաց, մինչև հատ ուածն ամենքին շաղկապեսցին։ Ջայս նմանուԹեՀ յառաջ բերէ և ասկեբերան ՚ի յաջորդ տան։

Ոմանք ՚ի չէտին մի կինչաց համարին այս առ անուանէ ակնարկել տիրայի զնատ Հուրդ անջրպետաց տաճարին. ուր երեքին սրահք որոշէին որմովք զատ նեին զկայան իւրաքանչիւր անձանց. սրահն ներքին վս քահանայից միայն. և միջին՝ վս հրէական ժողովրդեանն, յոր մտանել հեԹանոսաց ՅՅծապաշՀ տից՝ արգելել էր ըՀ պատուհասիւ մահ։ և ՚ի սոյն պատճառէ ամբոխս յուրացին ելՀէմացիք ըՀդեմ պՀղոսի, կարծեցեալք Թէ յայն սրահ մուծեալ Ցեւսէ իցէ նՀ զարփիմոս զեփեսացի։ (Գործ. իւ. 28. 29.) Իսկ երէ սրահն արտաքին կարգեալ էր վս հեԹանոսաց տեղի ազօԹից։ Արդ՝ քանզի միջնորմին որ կայր անջրպետ ըՀ սրահն միջին, էր նշանակ հնոյ օրինացն՝ որ որոշէր զրհրէայս ՚ի հեԹանոսաց, ըՀ այնր խորհրդոյ ՚ի կիր առնու առաքեալն, Թէ զօրհնեան նշանակեալ միջնորմովն տաճարին, որ և լեալ էր անմիաբանուԹեՀ պատճառ, ՚ի բաց տարաւ քՀ. ոչ և յաջորդսն ցուցանէ։

Ջասելն՝ հաշտեցուցանել ՚ի մարդն ԽՀ ղեմ, կամ մարդով, արՀամբն. (13. 14. 16.) իմանան սովորաբար՝ պատարագս մարմնոյ, մահՀամբն որով եՀեղ զարիւն իւր քՀ։ Ա կայն համեմատ այլ ոց բանից առաքելոյն՝ ոչինչ ըՀդեմ է իմանալ այլ և կրկին մտօք. քՀ ըՀ մարմ նակցուեն՝ որով ազգակից գոլով հրէից, և հեԹանոսաց շնորհելով զիւր աւետարանն, այսու կապեաց առ մի ւեան զերկոսին ժողովուրդս, ըՀ գրե ցելոյն առ եբեայ. (ը. 14.) * Արդ՝ որովհետև մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ մարձա ւորւոեՀ կցորդ եղև նոցունց։ ‖ Եւ գրՀ, ըՀ խորհրդոյ մարմնոյ և արեանն, զոր ետ առՀասարակ հրէից և հեԹանոսաց կերակուր միւոեՀ, և ՚ի մի սեղան հաղորդեցոյց զամենեսեան հոգևով հաշտուեՀ. ոչ ոյայս առնէ առ կարՀեՀացիս. (ժ. կորն. Ժ. 17.) * Ջի մի հայ՝ մի մարմին եմք բազումքս. զի ամենեքին ՚ի միոջէ հացէ անտի վայե լեմք։ ‖

15. Ա՛ր ջրէնս պատՀիրանաւն՝ հրամայեալ խափանեալ զՀրէայսն պատպեսցէ ինչեմբ ՚ի նոր մարդ, ի սրտոյե խաղաղութիւն։

Ոմանք ՚ի սկիզբն այսր տան ընԹեռնուն զանգեսին. ՚ի ջնջեալն ՚ի մարդն ԽՀ ղեմ, ջրէնս պատՀիրանաւն հրամանաւն խաՀսիս. ոչ Թէ այս յետին խզե բացատրուԹի ընդՀանրին. իբր ասել, զպատՀառ կամ զնՀւԹ ԹշնամւոեՀն՝ որ էր օրէնն մովսիական, խափանեաց։ Ա ա կայն սովորաբար օրինակք ուրոյն ընԹեռնուն։

Օրէնս պատՀիրանաց կոչի մովսիականն, առաւելապես ըՀ այնմ մասին՝ որ օրինադրէ զանձնաս իրս՝ ինքնին ոչ չարս, և ոչ բարիս, այ ղխտրականս, զարարողականս. ոչ խորուԹիք աւուրց, զՀ տից, կերակրոց, և՚ն։ Եւ ասի պատՀիրանաց, մի՝ սակս բազմաՀնի այնպիսի խոՀ բուԹեց, և մանր մանր Հանգամանաց նՀ, զորս գժուարին էր ունել ՚ի մտի։ Եւ միւս գարձեալ, զի պատուիրեր միայն և խաՀս,

խասիւ, առանց ուսուցանելոյ զՏոգևոր նշանակութեն նոյ, և առանց օգնելոյ ի կատարել, մանաւանդ զպատուհասն առ նմին դնելով յանցաւորաց: Իսոյն միտս առ հռովմայ. (ՃԸ. 27.) ասացաւ՝ օրէնս գործոց. և սովորութեի է երբայս կան լեզուի զածականն բացատրել սեռական գոյականաւ. զի ասէն՝ արք զբուսեն, փոխանակ ասելոյ՝ արք զօրաւորք. կի անօթի ընտրութեն, յոր ընտիր. կի այր գործոյ, յոր ճարտար, ևն. Սոյն պէս առատանօթ օրէնս պարտէրապաշ, իսա, նի օրէնն բազմապատուհէր, խոտապատհանջ, հրամայող միայն՝ և ոչ օգնիչ:

Արդ՝ զայս օրէնս որ խորոց բաժանման ըմ ի ջ արկել էր հրէից և հեթանոսաց, խափանէաց քո հրամանօն, իւրովք աւետարանական ուսմամբք և կանոնօք անզօր կացոյց, ունայնացոյց. որ է քակել զմիջնորմին: Փոխանակ բազմազան խորհրդոց և սովորութեց՝ աւանդեաց զլռեեալ օրէնս ձեռնպաշտութեն, առնել ցոն զերբրկակ և մեծարել: Իսափանէլ իմանայ հերոմիմոս՝ փոխել զմարմնական արարողութեն ի Տոգևոր իմաստս, զսուտ հրեականն ի ճշմարտութեի. ոչ զերկիսպատութեին ի միրտս եթիւն, զշաբաթն ի գատարկանալ ի մեղաց, և նմ փոխանակ բառին հրամայ, յոյնն ասէ՝ ծ ի ջ ո ւ մ, յՀրէ. ուսումն, ևն, և այսու բառիւ իմանային յոյնք զվարդապետութիւնս իմաստասիրաց. զոր և առաքեալս կանեցաւ ի կիր առնուլ առ եվեսացիս յաւնադեաս, նշանակել թէ օրէնք քոնի կի աւետարանին՝ ոչ զարտաքին և զմարմնական թանձր սովորութեիս կանոնադրեն, այլ զմտաւոր և զՏոգևորական առաքինութեիս: Ա՛ն որոյ հրամանօտ ըմ ոսկերբերանին իմանեին հաւատք, և այլ պատուհերք յուսոյ, սիրոյ, երկիւղի, և այլոց գերբնական առաքինութեց: Ջայսոսիկ՝ որք կային աւանդեալ նաև ի բարձյականն հրամանս հին օրինացն, ոչ խափանեաց քո, այլ լրացոյց առաւել պայծառացե և յաւելուածով շնորհաց:

Ա՛յս են սովորական իմաստք բանից. բայց ոմանք ի յետին մի կնչաց, ըմ որս և կայեսանաս, հրամայ իմացան զայնպիսի օրինադրութի, որ ի Տաճայս Տրամայողին կախեալ կայ, և յարմարելոցին կէ

խորհական պատուհիրանացն մավախի, այսպէս ընթեռնուլով. Ջայն օրէն պատուհիրանաց՝ որ հաստատութ ի հրամանս, ջ՝ ի խորհականս, խափանեաց քո. ոնչ զի մի կարծեսցի՝ թէ նաև զբարոյական պատուհիրանն բարձեալ էցէ: Սակայն այդմ զգուշութեն չէք Տարկ ինչ ի տեղւոջս, և ոչ իրաւացի պատճառ յաւելուած բառի առնելոյ. ևմ մեկ նոյնք իմանան զաւետարանական հրամանս. այլև առորին և արաքացին յայտնի բացատրել դնեն, հրամանօք հրովք:

Ջի չէրկոխն հաստատեցաք: (մի օրինն չէրկոխանն.) Փոխանակ ասելոյն իմա զհաստատեալն, ոնչ ի 10 ասն. ոչ ասէ, փոփոխեացէ, և ոչ թէ զհեթանոսն հրկացուցանէ, կի զհրկայն ի հեթանոսական ազատուի ձգէ. այլ թէ զերբ կասին ժողովուրդս՝ զհրէայս և զհեթանոսս արարչագործեացէ ի ժ ո ղ ո վ ո ւ ր դ. ասաց՝ ի մի նոր մարդ. ջ՝ ի քո, զի որ է մարդն նոր՝ հակառակ հնոյն ադամայ: Եչ հաստատեացէ ասէ՝ ինչքան ըմ ոմանց՝ յինքեան իբրև ի կերդրոնի, յորում՝ հաւաքեալ միտքն ևմ զինքք շրջաբերութեն: կի յինքեան իբրև ի գլուխ, յոր ևմ անդամք պատշաճեալք զմի մարմին բաղկացուցանեն: կամ, յինքն պատուհատելով զանհնսին: կի ըմ ոմանց, իւրով վարդապետութիւք հաստատեացէ նոր մարդ ըստ ոյ: Իակ ոսկերբերան ինչ՝ ոմանց՝ իւրովք անձամբն. ոչ ի ձեռն այլոյ պարտ զնոր կազմութիւնս, այլ իւրև, նախ ինքնին գործելք եղեալ կերպարան և գաղափար. ատոի և անտի ունելով զհրէայս և զհեթանոսս, ինքն միջնորդ կացել, ըմ հրեականին թէլիտատեցաւ, ըմ հեթանոսաց՝ առանց օրինաց և իվեր քան զօրէնս վարեցաւ. և այնպէս զերծուցանէր ունայնացուցեալ, կերպարանեաց զնա հրով և ջրով՝ նոր արարած:

Եւ արդեօք խաղաղութի: Ցայն և այլք դնեն յանցեալն, ջ՝ արարեալ զխաղաղ

զանձեցէ. կամ ըստ առաքինի կենցաղավարութեան. և ապա պահեսցի զանձն ի մեղաց. և ապա ի սուրբ պատարագին մասնակից լիցի. և ապա ի սեղանոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի արժանի լիցի

կոչել սակս ՅՁԾԱՃԱՆՕԹՒԼԵՆ, և օրի-
նացն, և խոստմանց, և մարգարէական
յայտնութեաց:

Զբանս եւսեբեայ՝ի կիր առնու առանց
անուանն. զի ասէ. (ԺԷ. 19:) *Խա-
զաղութե՛ի վի՛ խաղաղուն հեռաւորաց
և մերձաւորաց: ‖ Եւ խաղաղութեան
անուամբ թէպէտ և յայտնապէս նշա-
նակի Հաշտութիւն ընդ Աստուծոյ, և
քան զայլ ամենայն, բայց ընդ նոսին իմանին ամ երախտիք
փրկագործութեանն քո: Իսկ թէ զիարդ
յիս ինքնին աւետարանեաց զայս խա-
զաղութեան, չիք երկբայել առ հրեայսն
մերձաւորս, անձամբ շրջելով՝ի մէջ
նոցա. զոր և պէտս պնդորս ասաց առ
կուռնելիանն. (Գործ.Ժ.36.) *Զբանն
առաքեաց որդւոցն Իսրայէլ, աւետարա-
նել զխաղաղութի՛ն ի Հեսու յիսի քո: ‖
Եւ սակս այսր քարոզութեանն կոչեցաւ
յառաքելոյս՝ սպասաւոր Թլփատուե:
(Հռոմ. ԺԵ. 8:)

Բայց առ հեթանոսս հեռաւորս խրնդ
դիր անկանի, զիարդ աւետարանեաց
նոցա քո: Զմանր մինչեւ, հրամանաւն
աւետարանել. զի պատուիրեաց առա-
քելոցն՝ ուսուցանել և աշակերտել զըր-
հեթանոսս, և ինքն էր՝ որ՝ի բերան
նոյ խօսէր առ ամենեսին: Աւյլ Տա-
մարին՝ անձամբ և առաքեալ քո զայս
աւետարանութե՛ն, բազում անգամ Յա-
նուցանելով նաև վա՛ հեթանոսաց, թէ
պարգև Հաշտուեն ոչ պատրաստեալ
է նոցա, և ունին հաւաքել՝ի մի եկեղե-
ցի: Հրաշալարակաւ ասէր առ հրեայս,
դալ բազմաց յարեւելից և յարեմտից,
և բազմել յարքայութե՛ն ոչ է արբուա
Համեմանցն: Եւ դարձեալ, բառնալ՝ի
նոցանէ արքայութե՛ն, և տալ ազգի որ
Հոգի զպտուղ: (Մատթ. Ը. 11. իսա.
43:) Առ աշակերտսն նոյնպէս կանխա-
բաներ, զոչխարս օտարս՝ի գալե՛ն
ի՛ն՝ համահաւաքել՝ի մի Հօտ. և վա՛
հեթանոսացն՝ որք խնդրէին տեսանել
զնա, ասաց՝ եհաս ժամ, զի փառաւո-
րեսցի որդի մարդոյ: (Յովհ. Ժ. 16.
ԺԲ. 23:

Աւյժմ բանի՝ որով քո ասի աւետարա-
նել զխաղաղուն՝ ոչ ԷԷիմանայ իւր
ասացեալն, ոչ եկի խաղաղութի՛ն տալ
յերկիր, այլ՝ սուր: (Մատթ. Ժ. 34:)
Վա՛ զի այլևայլ խաղաղութի՛ն է յայտա-

բարութի՛ն. եկն քո ջերկնաւորն խաղաղ-
զութի՛ն շահել և քարոզել մարդկան, և
ոչ ջերկրայինն զայն՝ որ՝ի կատարման
կամաց մարմնոյ ունի զիւր Հանգիստ:
Իսկ մարդիկ՝ ցանկացօղք կորստական
խաղաղուե՛ փոխան հաւանական աշա-
կերտուե՛ զսուր ԷԷկիմ շարժեցին քա-
րոզողին, և շարժին մինչև ցայսօր:
Զայս ինքնին քո զնկոյց ջերկոցունց
որոշումն, զխաղաղուե՛ զիմ տամ ձեզ՝
ասելով, ոչ որպա՛ս աշխարհս տայ՝ տամ
ես ձեզ: (Յովհ. ԺԴ. 27:)

18. Ո՛ Նովա ոանիմ ընծաՃոյի էը
ՏԷՐՈՒՆ ԴՈՎ ՀՕՏՈՎ առ Տայր:

Զբանս համարին ոմանք յայտարարա-
կան անցելոյն, իբր ասել. աւետարա-
նեաց քո զխաղաղուե՛, զայն՝ զի նովաս
ունիմք երկոքին զնուաճումն ևս: Աւյլք
պահին զպատճառական իմաստս, ոմն
թէ Հաստատել այսու՝ յիրաւի Հրեից
և Հեթանոսաց զՀաշտուե՛ ընկալեալ,
և զաւետարանումն. իբր զի երկոքին
ևս ունիմք զնոյն նուաճումն առ ՅՀՕ
Տայր: Յաղագս բառին Նուաճոյ ասաց
ցեալ եմք վերագոյն. (ԻԱ. 14.) և իմա-
նի ասա՛ մատչումն, մուտս, յարդական
կերպարանաւ յանդիման լինել. որպէս
յորժամ յանցաւոր ոք առ իշխանն՝ նէ-
րումն՝ի նմանէ գոհէ և շնորՀս, մատ-
չի խոնարՀաբար՝ի մեծարել և պաշտօն
ընծայել իշխանին. ՛ի սոյն միտս առ
մեզ գնի Նուաճոյի: Աւսպիսի մատ-
չումն առ իշխան՝ լինի ձեռամբ սենե-
կապետի նորա, կի՛այլոյ ուրուք մտերմի:
Արդ՝ ըստ այսմ նմանաբերութե՛ն ասէ.
Երկոքին մեք հրեայք և հեթանոսք,
նովա՛, քնիւ իբրև միջնորդաւ և հաշ-
տարարաւ ունիմք զՀամարձակ մատչել
առ ՅՀՕ Տայր, Տով Հոգւոյն
սէր շարժելովն և առաքինորդելով: Նը-
վին քնիւ որով Հաշտեցաք ըստ այ, ածել
լինիմք առ ՅՀՕ. մի Հոգի և՝ որ Համար-
ձակեցուցանէ զերկոսին զմեզ որդիա-
բար կալ առաջի այ, և ազօթել: Քնի
իբրև դուռն՝ ըստ որմանէմք, Հոգին
ՅՀՕ իբր ձեռնկալաւ՝ յանդիման կացու-
ցիչ այ Տօր, որ զմատուցեալսն ընդունի:
Ոչ այլ միջնորդ Հրէից, կի՛առաքնորդ,
կի՛ ըստնիչ, և այլ՝ հեթանոսաց. այլ
մի և նոյն երկոցունց. ոչ դժուարասա-

է մատչել առ նա՝ ձեզ հետեւանսաց՝ ըստ հրէ-
ից • այլ միապէս արձակ և անարգել է
մուտ նմա առ նա։ Ապա յայտ է, թէ ևր-
կաբանչիւր ժողովուրդք զնոյն հաշ-
տուէ ընկալան • նմին իրի միապէս լսել
պարտ էր զաւետարանսն խաղաղու-
թեան • մանաւանդ թէ ըստ իրաց ինչ՝ հե-
թանոսաց նախ իբր հետաւորաց լսելի
առնել։ Եւ որպէս ինձ թուի, այսորիկ
աղագաւ յանցեալ տան յառաջ դնել զա-
ւետարանելն հետաւորաց, քան մերձե-
ից • քանզի և առ արեւելեան մոգսն
որ ի հեթանոսաց՝ կանխագոյն քան առ
հրէայս հնչեցին աւետիք խաղաղութեանն
քոյ։ Այսպէս ասա տեղի ետ գլխո-
վին խորհրդի երկոցունց ազգացս • ըստ
որում ի վէր բերէ։

19 • Ապա այսուհետեւ ոչ էր օթարտ և պանդխտաց, այլ հաղորդակից սրբոց, և ընտանիք ած։

Ապա ուրեմն ասէ՝ յետ այսքան կցոր-
դուելոյ ձեր ի մի եկեղեցի, ոչ ևս էք
օթարտ, յուրեմն խոստմանն ած, որպես
էիք յառաջն (ըստ 12 տան•) և ոչ պան-
դխտաց, որոշեալք ի քաղաքականէն
էնէլի։ Օթար ասի՝ որ ազգաւ, և ծննդե-
նեամբ, և կրօնիւք զատուցեալ է յայլ
ից • իսկ պանդխտաց տիրապէս իմանի
թափառականին, անտունն, որ ի միոյ
տեղւոյ փոխի յայլ, կամ բնակէ յօտար
երկրի՝ առանց ունելոյ զիրաւունս քա-
ղաքացւոյ, զոր և նշդնէ կոչումբ, կամ
եկ, կի տարաշխարհիկ։ (Ծննդ• իզ• 4։ Ելից• իբ• 19։)

Արդ՝ հեթանոսք յառաջն համարեալ
էին առ հրէայս օտարք և պանդուխտք
ոչ միայն ըստ ազգակցութեանէ, և ըստ բնակ
ցութեանէ, այլև ըստ կրօնեցն, և ըստ քաղա-
քական ընկերութեանէ։ Կրօն նոցա հե-
թանոսական՝ անմաքս էր յաստուածային ուխ-
տից • և ոչ ի բնական ետծանօթութեան
ունէին զհաստատուն կայս, ոչ զլոյս
Հշմարիտ, և ոչ զմիաբան դաւանութիւն
ըստ այլ ետծանօթութեամբ ժողովրդոց • այլ
թափառէին ի վայրապատիճ՝ ի միոյ
կրօնէ յայլ, ի միոյ աստուածոյ ի միւս
տեղափոխիկ լինէին։ Ա՛ն ինչ ետ քնա-
կեցք, ոչ մի ինչ հաղորդութեան ունէին
ընդ ետ ի կրօնսն, և չիրաւունս հրէական
ընկերութեան • այլև ետծապաշտութ-
թեանոսաց, կի որք յայլազգեաց անտի
ի հրէութեի դառնային, տակաւին ի
բազում իրս իբր օտարք և եկամուտք
համարել էին, անընդունելիք ի հրէական
սովորութեան։ Եկն անձկութիւն ոչ կարեր
ուտել զզատիկն։ (Ելից• ժը• 48։) և
ոչ ի սրբութեանց անտի կի ի հացից
սեղանոյն։ (ղևտ• իբ• 10• 13•) Ամե-
նացուց և մովսիսացուց արգելեալ էր
մտանել եկեղեցի ինչի մինչև ցտասն
ազգ • իսկ եղիսպատուց կի եղամոյել
ւոց՝ մինչև յազգ երրորդ։ (ընդ• օրին•
իզ• 3• 8։) Եւ ամմոնացիք բազում
ժամանակօք եկեղեցի յամպաշտութիւն
երթայեցուց, անշաղորդելիք ենինոցա
ըստ արտաքին մտանկացուն ևս։ (Յովշ•
իբ• 9։) Ահա այսքան օտարութիւք գոլով
յառաջն, այժմ եղեք ասէ՝ հաղորդիչք
սրբոց, ընդունելոցալք ի մի քաղաքական
իրաւունս ընդ սբց • ունիք զհաւասար
ազնուականութիւնն և միաբանութիւնն
հակառակ նախկին պանդխտութեն •
և ընտանիք ած, հակառակ առաջին օտա-
րութեն։ Եղայք որդիք տանն ած, երբեմն
ի միում ազգի և ի մի տան ծնեալք աւա-
զանաւն յորդիութեի, ոչ սբբասհմոս
ըստ ենէլեանցն, այլ ըստ երկնաւոր օրն։
Սբբոց առեալ՝ ըստ ոսկեբերանին իմանի
յատուկ ի վէր առաջին արդարոց նա-
հապետաց և մարգարէից • ըստ որում ի
յաջորդն յանօնանէ յիշատակին մար-
գարէքն։ Այլք առաւել ըստ ձառակ առ-
նուն ի վէր համօրէն սբց՝ որ յերկինս
և յերկրի, հրեշտակաց և մարդկան,
ըստ բանին որ առ երայեցիս • (ժբ• 22,
23•) մատուցեալ էք ի քաղաք ած յեր-
կինս, և ի բիւրաւոր բանակս հրեշ-
տակաց, և յեկեղեցիս անդրանկաց ևն։
Ոմանք առանձինն զհրէայս իմանան,
որք համարեալ էին ազգ ըստ վն նախա-
հարցն, որոց համեմատեալ հեթանոսք՝
կոչէին ազգ անազ, և օտարք։ Բայց
առաքեալն ի ներ կտակարանի՝ «ես
իմանալ զհաւատացելս, և զնուիրելս
եկեղեցի քոյ • ուստի ասասցուք՝ քա-
ղաքակից «ես իմանի տիրապես կցորդ և
համաժառանգ համագոյ հաւատացելոց,
որք կազմեն զմի ընկերութի և զմի ազգ
հոգևոր։ Զայս ժողով օրինակին գիրք
երբեմն ի տ•ղ•ս, սակս միաբանելոյ նոյ
ի մի հաստարակաց օրէնս ընդ ուրուքիք
միոյ

մեայ Թագաւորի՝ որ է ձեռ կմ քո։ Եւ երբեմն առակին ի փոխն, ըստ անուանական և առանձին հատաստութեան նոյ ըստ իմամակալութեան մեայ հօր ասի։ Եւ ըստ կուցն և շինուածոյ նմանութեամբ վերակոչի։ ոսպ և ասէ։

20. Հնչեալ ի վէր հնման առաջելոյ և մոբծոբելոյ։ որոյ և գլուխ անհնչ յա։

Ջանշարժելի պնդակազմութեամբ քաղաքին և տանն եկեղեցւոյ ցուցանի բանիւս. և թէ այս շինուածն այնպէս նոր է, ոսպ առաքելք. այնպես հին՝ ոսպ մարգարէք. և այնպես անհնանալի, ոսպ քո երկիւ և այսօր, նոյն և յաւիտեան։

Դուք ո՞ եփեսացիք, ոսպ և այլ հատաստացեալ ի հեթանոսաց՝ այնպէս քաղաքակիցք էք ամ սրոց, ըստ ոչ եթէ յայլոյ հիման վէր կանգնեցայք, այլ հնչեալ էք ի վէր հնման առաջելոյ և մոբծոբելոյ։ (յանմանս, հնման.) որ ի վէր հիման՝ որք են նոքին առաքելք և մարգարէք. կմ ի վէր վարդապետութեամբ առաքելոյ և մարգարէից. որ ի նոյն մեսս դառնայ ըստ առաջնոյն. զի առաքելքն ոչ ըստ անձանց իւրեանց՝ կմ ըստ զօրութեան եղեն հիմն եկեղեցական շինուածոյ, այլ ըստ վարդապետութեանն զոր քարոզեցին։ Որպէս այսպես և յարմարն, ի վէր հիման՝ որ քոնէ, զոր արկին առաքելք և մարգարէք, գնա քարոզելով լինել միջնորդ, և վերկիւ, և գլուխ եկեղեցւոյ։ Ըստ ներքին իմաստիցն ի նոյն դառնայ և այս. վն զի վարդապետութեանն արկել յառաքելոց և ի մարգարէից ոչ այլ ինչ էր, բայց վն քոնէ, և ի քո։ Սակայն առաջ կաբանութեամբ տեղւոյս ոչ ըստնի զայդ իմաստս, ուրոյն նմանութեամբ կոչելով զքո գլուխ անկեան։ Ախ ասաց, և ոչ բազմաբարական՝ հնչեալ, յայս առնել զմիաձայնութեան առաքելական և մարգարէական քարոզութեանցն. ամենեքին զմի ունելին նպատակ բանից՝ գհաստատութեամբ նորոյ կտակին քոնէ, մարգարէք ըստ աղօտ և օրինակօք և երբ լինելոյ վկայելով. իսկ առաքելք պայծառացեալ երբ ականատեսք և ականջալուրք եղելոյն։

Ամենք մոբծոբեալ իմացան ատաւնօր զեղելն ի նոր եկեղեցւոյ. երբ զի յետոյ կարդէ քան զառաքելս, ըստ բանին ա. կողն. ժբ. 28։ և ատ զկնի երկիցս նովին կարդաւ յիշատակէ, այժմ յայսմենեցաւ առաքելոց և մարգարէից, և թէ՝ ետ զոմանս առաքեալս, զոմանս մարգարէս։ (ճ. 5. ճ. 11.) Սակայն առաջիկայ բնաբանս կարի այլազան է ի յիշատակելոյ տեղեացդ, թէև ամն իմանայցի ի վէր մարգարէից նորոյս։ Յայսմէնէ այ զնորհուրդս իւր, կմ հատատել յեկեղեցւոջ զանազան կարգս պաշտօնէից՝ ոչ է նոյն ըստ հինիցդ զեկեղեցի, զորմէ խօսի բնաբանս։ Ա՛ս հինմարկութիւն նորոյ եկեղեցւոյ ոչ զայլ կարգ, կմ զայլ սպատատրութեամբ երեւեցուցանեն մարգարէք նորոյս, այլ ընդ պաշտամամբ առաքելոցն իմանի։

Վ՛ն որոյ հատարակաբարմեկնիչք առաջինք և յետինք իմանան ատ զմարգարէս հնոյ կտակին. բայց զկնի առաքելոց դասէ՝ հայեցեալ ի կարգ առաջնկայ իրացն։ Վ՛ն զի անբ՛միջական պաշտօնեայք և նոր գործարք ի հիմ նարկութեամբ այսր եկեղեցւոյ՝ եղեն առաքեալք. խորագոյն քան զնա պաշտօնեայք հինք նախաքարոզք՝ էին մարգարէքն առաքինք. իսկ ամենեցունցի հինն հատատութեանն քո է, որ մարգարէիցն կանխաւ յայտնեաց, և զառաքեալն նախապարգեաց. և ի սկզբանէ պատրաստեր գՔրիստոսի եկեղեցւոյ։ Եւ ահա բնաբանս կարդի կատարման շինուածոյն՝ նախ զառաքեալն դնէ, ապա զմարգարէս, և յետ ամենեցուն զքո՛ն զայն՝ զի առ կամսին ի նորոյ եկեղեցւոյ առաքելք նախապատիւք են քան զմարգարէսն հինս, ոչ միայն ըստ առաւելութեան պարգեւաց, և բուռ պայծառագոյն վարդապետութեան, այլ և ըստ զեղազանց վաստակոց՝ որովք զրազմուսի ապչաց համահաւաքեցին ի շինուած եկեղեցւոյս նորոյ. ոչ լոկ զրովք ծանուցին գհինմարկութիւն նո՛ ոսպ մարգարէքն, այլ արդեամբք կատարեցին. նմին իրի դաւանութի՛ քրիստոսնէից՝ ի հանպատ նակին՝ առաքելական կոչ զեկեղեցին, քան թէ մարգարէական։

Ըստ ասացելոցս՝ իմանալի է թէ եկեղեցի քո՛ն շինեցաւ առաքելովք և մարգարէիւք, զի նոքօք վարեցաւ մեծ իրդև-

պաշ-

պաշտօնեից առ՝ ի պատրաստել և յօրինել զժողովուրդնորոյ ուխտս. մարդարէք հնով կտական յիւրաքանչիւր դարս՝ որ բանիւք, և որ ցուցմամբք օրինակաց աւանդեցին վնորհուրդս եկեղեցւոյ. ցուցին՝ թէ որ է ստոյգ եկեղեցի, և յորոց հանդերձել է կաղմել, ի հրէից և ի հեթանոսաց, և երբ, և որով օրինակաւ: Իսկ առաքեալք՝ որք տեսին զկատարումն խորհրդոցն, և լսեան անձամբ, և ձեռօք ևս շօշափեցին, վկայք եղեն առ ամենեսեան՝ թէ զիարդ մարդարէականքն ամ՝ ի գլուխ ելին առանց վրիպելոյ. և այնպես հարկ եղև գալոյ նորոյ արքայութեանն՝ հաստել ի դանձուց իւրեանց զկնի և զնոր վկայութիւնս. ոչ զի երկաքանչիւրոյ միաձայնութեբ հաստատացի, թէ ի քո կատարեցաւ տնտեսուէ խորհրդոցն այ. որով և դատաստանքն բրիստոնէից կան ցուցանի անխախտութ ամենեսին, ի սկզբանէ և այսր վկայել առյայ: Ըստ այսմ տեսաւն միայն առաքելքն և մարգարէք կոչին հիմունք եկեղեցւոյ, այր իբրև պաշտօնեայք հիմնարկութեն նր՝ ի ձեռն վարդապետութեն իւրեանց, և վկայական ջնոից՝ ի տարածանել զնա եւտս եկեղեցւոյ. ապա թէ ոչ առաքինի և վերամբարձող հին, մշտնջենաւոր և բացարձակ է միայն յն քն. ոչ ասաց՝ ի ա. կորնթ. գ. 11. զոր և անտանօր ունիս տեսանել. և ստ յայտ առնէ յաւելուածոյս.

Որոյ է գլուխ անէծքն յն ից: Ի բնէ օրէ նակս գրի ից յե. որում համաձայնի լատինն և այլ օրինակ յունաց. բայց ստ վերոյ օրինակին, ասարին և արաբացին ունին յե ից: Յոմանս ևս գրի, որոց. բայց վրիպակ է: Եկեղեցականս շինուածոյ գլուխ անէծքն, քարն անկիւնագլուխ է յն քն, որ զերկոսին որմունս, զնոսին զերկուսակ շինուածն միացուցեալ պահէ անշարժելի: Եթէ շինօղքն՝ առաքեալք և մարգարէք, և եթէ շինեալքն՝ հրէայք և հեթանոսք՝ ամենեքին ի մի քն յոդել կապին. ի քն ունին զշինելն, և զշինիլ, զհաստատութեն և զվայելչութեն, և զմիութեն անբաժանելի. զոր և յաջորդ բանիւն արտայայտէ: Զայս կոչման հեթանոսաց եղոյց ալ առաւ՝ ասել առաքեբեան. թէ զնոցդ հեթանոսք հինին ունին զնահապետս. և թէ ասն՝ ի մի խառնել լինին՝ հեթանոսք, հրէայք, առաքեալք, մարգարէք, և ինքն քն:

Եթէ այլոյ քն ոք մեր կոչի հինն, և ասա գլուխ անկեան, չիք հակառակութեն. վա զի կերպարանք են այլաբանութեն՝ զոր ինչ պէսպէս անուամբք առաւ կելոյն իւրաքանչիւր յարմարութեն. ոմն և կոչի դիձ, դաւն, տաճար, շինօղ, քնակիչ ևն: Ըստ ոսկեբերանին՝ զշինուած նեոնեց եկեղեցւոյ՝ ի վերուստ պատրաստ պարելովք, ասի գլուխ անկեան. և՝ ի տարբ բառնալով՝ հինն է և արմատ: Այնպես դաւն՝ իբրև միջնորդ, տաճար՝ ի մարիոն ըստ իւր կացուցանելով զնմ՝ տաւտացելս. շինօղ՝ իբրև հրաման ամուսնաւոր ամ պաշտօնէից և յարմարիչ կոչեցելոցն. և քնակիչ՝ նորհօքն և սէրով կապել ընկեղեցւոյ: Փրկագործ զօրութեն և արժանացն քոյ՝ նոյն է՝ ի հիմանն կալ, և՝ ի գլուխ շինուածոյն բազմիլ. նա է վէմն հաստել՝ ի լեռնէն՝ որ մեծացաւ և ելից զամ երկիր, ըստ մեկնութեն դանիելի: (ը. 35. 44.) իշխանութեն նր և բացարձակ զօրութեն բաւական է՝ ի հիմանց անտի մինչև՝ ի ծայր բարձրութեանն պարփակել յամ կոչմանց զշինած եկեղեցւոյ:

21. Յորոմ ամենայն շինուածն յօրթեալ և պաղպաջեալ, աճէ՝ ի տաճար սուրբ տէրունէ:

Յորոմ, յն յայն գլուխ անկեան քն, որ և է հինն նախկին՝ արկեալ վարդապետութեբ առաքելոյց և մարգարէից, ամ շինուածն եկեղեցւոյ յօրթեալ և պաղպաջեալ, միացեալ պատշաճ յարմարութեբ իւրաքանչիւր մասանց: Յորմն ևս բառդնէ, սնուցանէ, յն համակցեալ, քաջայարմարեալ. զոր մեր երկու բառիւ կամեցաւ բացատրել: Ամենայն իմն նալ մարթի է՝ բոլոր, ամբողջ, բովանդակ. և ըստ այսմ յայտ առնէ զհամբրէն շինուած կամ զմարմին եկեղեցւոյ: Սարթի է գրձել, ամ առնուլ առ. տատարակ զայն ամ որ կայ՝ ի շինուած եկեղեցւոյ, կամ զւրաքանչիւր մասն և անդամ նորա:

Ապա իմաստքն են. Տոգևոր կամ խորհրդական շինուած եկեղեցւոյ թէ ըն

քոլորութեն առէ, և թէ ըստ մասանցն որ ի նմա, ոչ այլուստեք ունի զիւր յարմարութիւն և զմիութիւն և զպնդութիւն, բայց միայն զորութիւ քոյ, ի նորա տայմանելոյն և յարդեանց վաստակոցս։ Աճ և իւրաքանչիւր մասն՝ որ մտանէ յայս շինուած, ի քէն յարմարեալ է ըստ հիմանն և ըստ այլոց մասանց, այնպիսի կարգաւորութիւ, զի ամեն ուրեք նիցի զիւր անկաւոր գործ և զտեղի։ զոր օրինակ ի նիւթական շինուածս այլևայլ դրութիւք են քարանց և փայտից, այլ ջուիք, և այլ ձևք, բայց ամեն ըստ պատշաճի բոլոր շինուածոյն կարգելոք և պատրաստելոք։ որոց տաւտաւթի բոլանդակ հայի ի հինին և ի քարն անկիւնական։ Կովին նմանութիւք ի շինուած եկեղեցւոյ՝ այլևայլ աստիճանք պաշտամանց, իշխանութեց, պարզևաց, և առաքինադործ վաստակոց՝ այնպէս յարմարելոք են առ միմեանս, և առ համօրէն եկեղեցի, զի կազմեցի մի տուն ամ ի վայելչութիւն փառաց նորա։ բայց ի քէն ունելով զսկիզբն և զկատարումն բոլանդակ յարմարութիւնն և հաստատութիւնն։

Որով անվրէպ պատկանէ, ասել ի ԽՈՍՐՈՎ ԲԱՐ ԲԱՐ։ Աճումն ասի թէ ըստ մանալոյ մասանց եկեղեցւոյ, և թէ ըստ կատարելութիւն իւրաքանչիւր մասին։ որովք և համօրէն եկեղեցի ամբառնայ ի բարձրութիւն, առ ի լինել տաճար կամ տուն ամ բնակութեն ամ, որոյ տարաժոյգ էր տաճարն եղեմի։ Եւ ասէ, ԲԲ, ըստ ամանց իբր բացայայտութեի դերա նոնանն յոՒՈՎ, ամ որով ամբ քոնիս շինուածն պատշաճել ասել։ Ըստ այլոց՝ առ տաճարն հայի իբր յատկացուցիչ, ամ ասել ի լինել տաճար ամն ամ կամ քոնիս։ ոմն և սակաւ է ասել առաքելոյ, կապել ի քոյ, և կապեալ քոյ, կամ ի թլփատութեի ի մարմնի, և ի թլփատութի մարմնոյ։ Ալլք ուրայն առնուն, վերաբերելով առ ԱԲՆ և առ ԱՃԷՆ։ ամ եթէ սրբութեի տաճարիս, և եթէ ասելուի նոր ըստ բանին և ըստ կատարելուն բոլանդակ յառաջ գայ ի զօրութենէն քոյ։ նա է՝ ոչ միայն հինն և հաստատութի եկեղեցւոյ, այլև զարդարիչ, այլև ասէցուցիչ, այլև պահպանիչ և կատարիչ մինչև ի վերջին լրումն։ Ըստ այսմ մտաց ասաց առաքեալն նաև՝ ի մշակաց կան նմանաբերութեամն. * Աճ ասէ ցոյց ։ ‖ (ա. կորն. ՟գ. 6. 7։)

Աճէ ասէլն ի ներկայ ժամանակ՝ յայտ առնէ, թէ շինուի եկեղեցւոյ ոչ բնաւ զդադարումն առնու, այլ հանապազորդ զէ մինչև ի կատարած, ոչ նկատէ և ոսկեբերան։ Ըստ մասանց նորա հետ զնեսէ լինի յաւելուած հաստատեցելոց ըստ սիզելոս, ամ որում առ կողոսացիս գրէ. (ա. 6.) * Որպէս ըստ ամ աշխարհ ասէ և պաղաբերէ, ոմն և ի ձերում միջէ։ ‖ Ալլև ըստ պայծառութեի հաստատոց, և ըստ առաւելագոյն պարգևաց և սրբութեի բնաւորել է եկեղեցի առ միշտ ասելուն, գոլով կազմեալ ի կնոջ գանի վիմաց՝ ըստ առաքելապատուին (ա. պետ. ՟բ. 5.) և ունելով զհինն ամ, ակարանալի, այլև գործաւորս մշտայ ջանս։ Իսկ եթէ ոմանք ի մասանց նէ նուազիցին ի հաւատոց, և կամ ի սրբութեի, ոչ պակասէ զօրութիւնն քոնի այլոցք ընուլ զձերին անկելոց. և այն պէս եկեղեցի միշտ ասէ, թէպէտ և ոմանց մասանց պատահիցէ նուազութիւն։

22. Յորմէ և դուռ ընդ նմին լինի՝ ի բնախօսէ ոչ հնգաւոյ։

Յորմ, ըստ յորում շինուածի եկեղեցւոյ, կամ յորում հիման և յանկիւնակալ վիմին՝ որ է քոյ, և դուռ եփեսացիգր ընդ նմին լինի, ըստ ի միասին ընդ այլոց հաւատացելոցն հրեից շինել լինիք. զի ի յոյնն բաղադրել քոյ դնի, ՈՒՒՀՈՈՉ ՀՈՈՒՒ, ըստ համաշխնիք, առ ի լինել բնաւ կարան ոչ հնգաւոյ, ազգամբ Տոգւոյն սրբոյ, որ շնորհօք հաւատոց և սիրոյն շաղկապէ զձեզ ի մի եկեղեցի, և տաճարացուցանէ ոչ։ Ո՛չ յայլոյ հիման վի հաստատեալ են հաւատք ձեր՝ և յայլոյ՝ հրեից. ոչ այլ շաղկապ միաւէ ձերն՝ և իւրացուց. այլ ի հինն քոյ հաւատովքն, և ի Տոգի շնորհօքն պատշաճել յօրինեն զձեզ և զնա ի մի տուն ոչ միայ. յայսպիսի անորիչ միութիւն յոգևաց զձեզ զհնաւին տարակացելոգ։ Ըստ առնէ բանիւն ըստ ոսկեբերանին, թէ ոչ միայն Ժողով հաւատացելոց այլև իւրաքանչիւր ի նոցանէ տաճարատ նոյ ոչ, բնակելով Տոգւոյն ի սիրտս նոցա

Նոցա ընդհանրական ժողովոյն ոչ բնաւ
Հինն լքանիլ յայ, քանզի ժողովն ոչ բնաւ
Նեալ, զի իւրաքանչիւր կարէ առանձ-
երբեք։

Գ. ԼՈՒԽ ԵՐԲՈՐԴ։

ԱՅԱՆ ԱՅՍՈՐԻԿ ԵՍ պօղոս կապեալ յաղ քրիստոսէ վասն ձեր հեթանոսաց։ 2. Եթէ լուարուք զպաշտօնէութեան շնորհացն որ տուաւ ինձ ի ձեզ։ 3. Զի ըստ յայտնութեան յայտնեցաւ ինձ խորհուրդն, որպէս յառաջագոյն գրեցի առ ձեզ սակաւուք, 4. առ ի կարօղ լինելոյ ընթերցանել զ. ի միտ առնուլ գիտութենէն իմում ի խորհուրդսն քրիստոսի։ 5. Զի այլոց ազգաց ոչ յայտնեցաւ որդւոց մարդկան, որպէս այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց առաքելոց և մարգարէից հոգւովն, 6. լինել հեթանոսաց ժառանգակիցս, և միաւորակիցս, և հաղորդս աւետեացն ի քրիստոս յիսուս։ 7. Որոյ եղէ ես ազատաւոր ըստ պարգեւաց շնորհացն իմոյ, որ տուեալ ինձ ըստ յաջողութեան զօրութեան նորա։ 8. Ինձ որ փոքրագոյն եմ քան զամենայն սրբոց, տուեալ շնորհս այս ի հեթանոսս, աւետարանել զանքննին մեծութեան քրիստոսի։ 9. Լուսաւորել առնել զամենեսին՝ թէ զինչ է անաւետութիւն խորհրդոյն, որ ծածկեալ էր յԱստուծոյ՝ ամենայնի որ զամենայնիս ստեղծ։ 10. Զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանցն և պետութեանցն՝ որ յերկինս են, ի ձեզն եկեղեցւոյ՝ բազմապատիկ իմաստութիւն։ 11. ըստ յաւիտենից զոր արար ի ձեզն յիսուս քրիստոս տեառն մերում։ 12. Որով ունիմք վստահութիւն և դիւրաւ մտանելութիւն ընդ հաւատս նորա։ 13. Վասն որոյ աղաչեմ, մի ձանձրանալ ի նեղութենէս մերոյդ որ վասն ձեր է, որ է փառք մեր։ 14. Վասն այսորիկ դնեմ ծունր առ հայր տեառն մերոյ յիսուս քրիստոս։ 15. ուստի ամենայն ազգութիւն երկնից և երկրի անուանի։ 16. Զի տացէ ձեզ ըստ մեծութեան փառացն իւրոց հաստատել զօրութեամբ ի ձեզն հոգւոյն իւրոյ։ 17. ի նեղբին մարդն բնակել քրիստոս հաւատովք ի սիրտս ձեր, սիրով արմատացեալք և հաստատեալք։ 18. Զի կարօղ լինիցիք հասանել ընդ ամենայնս սրբոց, զինչ է լայնութիւն, և երկայնութիւն, և բարձրութիւն, և խորութիւն։ 19. Ճանաչել զաւետեալսն զգիտութիւն սիրոյն քրիստոսի՝ զի լցջիք ամենայն լցութեամբն Աստուծոյ։ 20. Ասէ այնմ որ կարօղ է առաւել քան զամենայն խնդրել յաշխատութիւն, քան զոր խնդրեմք և իմանամք, ըստ զօրութեանն որ յաշխատէ ի մեզ։ 21. Նմա փառք յեկեղեցւոյն, և ի քրիստոս յիսուս յամենայն ազգս յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն։

---

1. Ա ՅԱՆ այսորիկ ես պօղոս կապեալ յաղ քրիստոսէ վասն ձեր հեթանոսաց։

Հաղում բանիւք հաւատարմացոյց առաքեալս զնոր հաւատսդ կամայն ոյ, և զանյուսալի մարդասիրութիւնն նոր ի կոչել զհեթանոսս ի կցորդութիւն միով մարմնոյ ընդ հրեից։ Գիտացին եր այս անաւետութիւն ոյ, դժուարալուր առ հրեայս, և անակնկալելի հեթանոսաց, թէ զիարդ օտարացեալքն զբաժանեալին յաւետեացն ոյ՝ բաժանակից լինիցին որդւոցն ուխտի։ Ծանր եր դարձեալ յայս հրեից, թէ առիթ պղծոյ ծնեալն երբայեցի՝ թողեալ զնոր ազգակիցս, յանձի ընդ երկիրս հեթանոսաց աւետարանել զքա՝ որ ինքեան ասաց զհամարձակութիւն մարգարէիցն, զի ոչ ոք ի հրեից ընդ հեթանոսս մտանիցէ, և ոչ ոք հեթանոսաց ընդ հրեայս, զի ոչ ոք ի նոսա ոչ ինչ ունիցի ընդ հեթանոսս։ Զոր ոչ ոք ի հրեից

պառաց քեզ, ըզ նմանութեանն քեզ, ոչ ակս չարագործութեամբ կամ պատեհապաղմն կալանաւոր, այլ աղաչս դողով և անյանց, կապել առաւել ի սիրոյն քեզ, քան յարուցչին բռնութեանէ։ Վասն ձեր հնդեսաց, ասակս ջատագով լինելոյ ձերում կոչմանն փրկութեանէ։ խմանցանք ամբաստանութեամբ ի հրեից, այր վա կալիմ և վշտանամ, այս ևն՝ զի ձեզ առանց օրինաց դիպի արդարութեանէ քաղցեմ։ Գնդեցիկ ծանուցանեն ասկերէ բան, թէ յետ ցուցանելոյ զնմանան քեզ առ ի հնեմանոսաց փրկութիւն՝ դնէ և զնա, թէև փոքր առ չափն քեզ՝ բայց պիտանի ի քաջալերել, քան զի ձեր ոչ ինքն միայն վշտացաւ, այլև զնա ծառայն արար կապանաւոս վա հնեմանոսաց։ ոչ միայն չհորշել ի հնեմանոսաց, այլ կապել և վա նոցա և զայն ինքեան չնորհս վարկանել։ որպէս ասէ ի յաջորդ տան։

Կոչել յայտ վայրի ոմանք ի նախնեաց ըստ լիշելոյն հերոնիմոսի իմանային յաղագս կապանաց մարմնոյ։ իբրև թէ ցանկայր և յանձն առնոյր կալ տալ կաւին յարգելանս մարմնոյն՝ վա քարզ զելոյ հնեմանոսաց, ըստ որում առ փիլիպեցիսն ասէ։ (ա։ 24։) Կամ ըստ ապօրինարի, յառաջագոյն սահմանել առ յոյ ի քարոզութիւն հնեմանոսաց, յետ այնր կալեցաւ ի մարին։ Այս իմաստք կասկածելի են, և երկոքին և անպատճառ ի փոխաբերականն նշանակութեան զարձուցանեն զբառն ևս։ այլ սովորաբար ասի մկնիկք հինք և նորք իմանան զկապանս բանտից՝ զոր կրեր ի հալածչացն զրդռմանէ։ Այլ թէ զոր կապանս ասիցէ, ցուցաք ի նախադրութեան թղթոյս՝ ոմանց զհռովմայեն կարծել, և այլոց՝ զայն որ յեղեմ և ի կեսարիա։ և երկոցունց ևս ի դէպ երևանէ բնաբանս։ Վա զի որպէս ի հռովմ ածեալ ասէր առ հրէայս, վա յանդն իջելի կամ ի շղթայս յայտ սիկ, (Գործ։ իը։ 20։) նոյնպես յեղեմ կապեալ դատիւք՝ սակս հնեմանոսաց քարոզելոյ զյարութիւն քրիստոսի։ և գայոյս իջելի։ քան որում տեսանի անտանօր։ (իը։ 21. 29. իզ։ 6. իզ։ 21. իզ։ 20. 21։)

Ամենայ խնդրել զկապակցութիւն բնաբանից

Նախ։ քանզի առ ի չգոյէ բայի՝ այլև այլ օրինակաւ յարմարին վարդապետացն։ Ոմանք համարին անկատար դոլ և առանց, և առ ի լրումն ունել կցորդութիւն ընդ միում ի յաջորդ տանց։ Ձի բանիմոս կապէ ըզ 3 տանն։ իբրև թէ ինձ կապելոյս պօղոսի վա ձեր հնեմանոսաց՝ ըստ յայտնութեանէ ցուցաւ խորհուրդն։ Այլք յարին ի տունն 8։ ըզ ինձ կապելոյս պօղոսի՝ որ տրուպս եմ ամ սիզ, տունն չնորհս այս։ Այլք դարձեալ ի 14 տունն հայեցուցանեն, ըզ վա այսորիկ ևս պօղոս կապել դնեմ ծուռ առ. հայր ոն մերոյ ևն։

Իսկ այլք լաւ ևս համարին առանց ի հետաւորս ձգելոյ՝ յաւելմամբ բայիւ ինչ ընդ զանկատարութեանէ ասացուածոյն։ ըզ ևս պօղոս կապեալ վասն ձեր հնեմանոսաց՝ ազաչեմ զձեզ, ըստ 13 տանն, որպէս և ի յաջորդ գլուխ։ 1։ յայտնապէս դնի։ * Ազաչեմ զձեզ՝ ևս որ կապեալս եմ ի տէր։ ‖ կամ ըզ պղոս։ ևս կապելոս պօղոս զրեմ զայսոսիկ, կամ պարծիմ, ևն։ Բայց ընտանեդոյն ևս ըզ մտաց ոսկերբերանին պարզի էական բայիւ։ ըզ ևս պօղոս կապեալ եմ քեզ վա ձեր հնեմանոսաց։ այսու օրինակաւ բացատրէն նաև ասորին և արաբացին։ և հաւանին այլք ի նոր մկնչաց։

2. Ցնծասուք չնորհեալ էջէ ձեր զնծասուրէ չնորհացն ըզ, որ փոխէ՞ն ինչ ի յեղ։

Ցնծասուրէ չնորհացն կրկնակի մարթի ք առնուլ, ըզ ներդործաբար, իբրև թէ՝ անուանելն ըզ, կամ բաժանելն ինձ զչնորհսն։ կամ այն մատակարարութենին՝ որով կարդաց զնս անտես չնորհսդ իւրոց։ Եւ դարձեալ, կրաւորաբար, փոխանակ ասելոյ բաշխումն չնորհացդ, չնորհքն մասնաւորել ինձ։ Իսկ չնորհս իմանի կամ ըզ չնորհք աւետարանին, և փրկութենն քո, և ի յատուկ պարգև առաքելութենէ, պաշտօնն քարոզութեան ի հեթանոսս։ զոր և այլուր կոչէ չնորհս՝ իբրև յայտնի կամացն ըզ անօրինել առանց արժանեացս։ (Հռովմ։ ե։ 5։ է։ 15։ Գաղատ։ բ։ 9։) Իսկ ոսկերբերան՝ ծնծասուրեան չնորհացդ ասէ զայտնութենէն եղեալ առ առաքեալն, զոր յիշէ ի յաջորդ տան։ իբրզի հա-

Ձեցաւ ՝ ե՛ն՝ մինչ միայնակ էր պօղոս՝ յայտնել նմա . և այն էր անտեսութիւնն կամ խնամք մեծ , ի բարձանց երկնից կոչել զանհաւանն :

Ասացեալ խնամոք ղոյնպիսին ՝ի մի գլխաւոր միտս , և ասել կամի . Թերևս լուեալ էք դուք յինէն , կի՛ յայլոց ևս զմտաւակարարութիւնն ոյ եղեալ առիս . զի յիւրում գիտութենէն կամեցաւ և կա՛ ցոյց նմա քարոզ աւետարանին , և պաշ՛ ածնեայ այնր շնորհի առաքելութեան , որ տուեալ է ինձ առանձինն ՝ի գործ արկանել առ ձեզ հեթանոսս : Թէբէ՛ն կարէ խնամել ըմ երկեայութեան կի՛ տա՛ բակաւանաց , եթէ ըմ ոսկեբերանին առնուցումբ զընդարձանս ՝ի վր կանխա՛ ացուելենն որ եղև առ անոնիա աշա՛ կերտ ՝ի դամասկոս վա՛ պօղոսի . յորում տասց քո , կրել նմա զանուն իւր առա՛ ջի հեթանոսաց : (Գործ . Թ . 15 :) Վա՛ զի մարթի է կարծել , Թերևս եթէ ասացէք ոչ լուեալ էին որշաբար զոյն պիսի երեւումն և գոյացութիւնն քո՛ : Իսկ եթէ առնումբ զընդարձանս ըՀան՛ բակս ՝ի վր առաքելութենն առ հե՛ թանոսս , ըստ այսմ ոչ էր մարթի եղե՛ ացուց անլուր լինել կի՛ անտեղեակ . և ոչ ուղղութիւ՛ արժան է հեռանալոյս՛ ցանել ասել , Թէ ՝ի դրել Թղթոյս՝ չև էր առաքելոյն քարոզեալ առ նա՛ : Վա՛ որով յայս միտս ՝ի՛ էր երկբայե՛ լոյ ձայն , այլ մանաւանդ հաստատե՛ լոյ՝ ոմն և այլոց . իբր ասել՝ ապաքէն լուեալ էք , որպէս կարծեմ , և ինքնին յայտնի է , զի առանձին շնորհք առա՛ քելութեան տուեալ ինձ առ ՝ի քարոզել ձեզ հեթանոսաց :

3· ( ) ի ըստ յայտնութե՛ յոյժ ինչ խոր՛ հուրդն , որպէս յառաջագոյն գրե՛ ցի ՚ի ՚ի՛ սակաւուց :

Բացայայտ զանուանութե՛ շնորհացն՝ զոր ասաց : Զի ըստ յայտնութե՛ յոյժ : Սովրական յոյն օրինակն , և արաբա՛ցին ներգործական ընթեռնուն , ելոյց՛ ցի՛ ՚ի՛ . բայց աղեքսանդրեանն , ոսկե՛ բերան , ասորին և լատինն ասեն , յոյ՛ ժ : Ոչ ՝ի մարդկանէ ծանեալ , կամ ընկալեալ , այլ յայտնութե՛ ոյ կի՛ քնի ծանուցաւ ինձ խորհուրդն : Յայտնու՛ թե ասելովն՝ յայտ առնէ , թէ անվրէպ և ՚ի՛ն . հաւատարիմ են ասացեալքն . և թէ առանց այլոյ միջնորդի յոյն ինքն՛ նին ընկալաւ : Իսկ խորհուրդ թէպէտ մարթի է իմանալ ըՀանուր ղիրկագործ՛ ծութենն քո՛ , բայց քանզի այս տասց՛ բակաց ՚ի՛ առաքելոյ էր յայտնել և քարոզել , իսկ ասա առանձին պատ՛ ինքն եղեալ յայտնութե՛ խօսի , նմին իրի իմանալի է յատուկ խորհուրդն՝ որ յաղագս կոչման հեթանոսաց , և ի՛ րոյ ՚ի նոյն առաքելութե՛ . քանզի ՚ի վր և ՚ի վայր զայցանէ վարդապե՛ տէ : Արդարև խորհուրդ էր գաղտի , և անկարծելի , Թէ հեթանոսք այնպէ՛ վաղվաղակի ամբառնալ ունէին ՚ի հա՛ գևս աղուամականութե՛ իչևանց՝ գե՛ բագոյն քան զնա՛ . խորհուրդ էր և այն Թէ այսպիսի պաշտաման գործաւոր կարգեացի պօղոս՝ անուանի ՚ի հրէական խորանս , և հաստանձայոյզ անողոքելի : Արդ ասէ . հեթանոսացն եկաւորու՛ թիւն ՚ի հաւատս , և միաբանութե՛ նոյ՛ ՚ի մի եկեղեցի ընդ հրեից՝ ոչ է սաեղ՛ ծուած իսոյ մտաց . և ոչ յայս պաշ՛ տօն դիմեցի իսովս ընտրութե՛ . այլ քո՛ ինքնին յայտնեաց ինձ , և նա չանձն արար զդործակալութե՛ զոր ուղեմ այսքան ատս ՚ի ՚ի՛ հեթանոսաց , որ վ՛ և այժմ կապակալս կամ : Ա՛ւլ Թէ որ յայտնութե՛ , կամ երբ իմանալի է , տես Ըարձակ ասացեալ ՚ի մեկն . գա՛ ղատ . ա՛ . 11· 12 :

Ո՞ չատ՛ գրէչ : Ոմանք յառաջ՛ նոցն կարծիս կալան ՚ի բանէս , Թէ զայլ Թուղթ գրեալ էիմ առ եփեսա՛ ցիս , ըստ որոյ խօսի և առաքիս մեկնիչ : (ա՛ . Յովհ . Ձո՛ . ՚ի՛ . եր՛ . 785 :) Զայս և ոսկեբերան երկբայաբար ինն յիշէ ասելով , Թերևս ՚ի ձեռն ոմանց տը՛ ՚ուեալ էր աւելուածէ . բայց յաւելու՛ իմանալ զգրեալն յայսմ Թղթի . և այս է սովրական իմաստս մեկնչաց : Եթէ ոմանց եղև կարծել զայլ Թուղթ՝ յա՛ աելոյն ասէ՝ , իբրև Թէ գրեալքն ցայսմայր չաղագս հեթանոսաց կոչ՛ ման՝ ոչ են տակաւ , այլ բազում , առ այս ոչկոսմնիւոս այսպա մեկնէ . որպ՛ փոքր մի չատ՛ գրեցի . և Հայեցուցա՛ նէ չամենիքսբար անցեալսն . ՚ի Թէ ոչ է՛ քո տարբ , այլ քաղաքակիցք սէ՛ց , և Թէ դուք ևս շնիք ՚ի բնակութե՛ ոյ նէ՝ :

ձեն։ Սակայն չէ հարկ յայդխաւսափել. առ Համմատաւութեի մեծի խորհրդոյն, և առ այն՝ զոր դիտեր և ասել կարող էր, յայժ սակաւ են զրեալքն յատաչին և յերկիր գլուխան. զի և առ. Տաւմայեցան երկայնագոյնս զրելով սակս ընտրութեի հրէից և հեթանոսաց, տալ կալին ձեռ՝ ի չաթե ասէ։ (Ժէ. 15։)

Ա՛ն զգուշանալն դրեր, ասէ ոսկեբերան, և ոչ որպէս պատշաճն էր. այլ համառօտ դրէ սատ սակս իրացն բնութեե. խակ այլուր առ կորնթացիս և առ եբրայեցիս ծշդելով խօսէր՝ սակս նոցին թերութեեն։ (ա՛. կորն. գ՛. 2։ եբր. Է. 11։) Բայց՝ ի սակաւուն անդ առաւել ցուցանել կամեր զոր ինչ լռեբն, ասէ հեղինիմոս։

4. Ա՛ն՝ ի՛նթրել լինելոյ ընդ ճառաւել ի՛նդ ճառաւել չնմաստութինն չէ՛ ի խորհրդեն ինն։

Ըստ մերում ընթերցուածոյ՝ որ համեմատ է յաւետարանին, այսու պատճառս ասէ համառօտ գրելոյն. իբր ասել։ Վա՛ն այն ոչ ըստ մեծութեե և ըստ պահանջելոյ խորհրդոյս գրելոյ՝ երկիրս և բազմագոյնս, այլ սակաւս և յայտնաբանս, ոպ զի գուբ կարող լինիցէք ընթեռնուլ համառօտ և յայտնաբանս, զոր ինչ ոչ համարձակեցայ գրել։ (մի օրին. ԽՀ.) զտնդկութեին՝ զոր ունիմ յաղագս խորհրդոյ փրկութեեն քո՛ն. որպ զի գիտացեալ հաւանեսջիք, թե որչափ դիտութեի տուաւ ինձ յոյ, և ամենիցէ այաբար հաւատայցէք՝ թե յաւուկ կարդեալ եմ առ՝ ի քարոզել հեթհանոսաց զբրի փրկութեե նոցա հաւատար հրեից։ Ասսի այնչափ միայն դրեցի, որչափ բաւական էր ձեզ՝ի միտ առնուլ՝ զինչ ուսուցանեմ, և յումմէ ընկալայ զայն դիտութեի։

Իակ լատինն, և այլք ամենք փոքր ինչ այլազգ թարգմանեն զյոյնն, ասելով՝ ոպ և կարող լինիցէք ընթեռնոլ ի միտ առնուլ ևն. և ըստ այսմ ոչ այնչափ հաւատաւ գրելոյն պատճառս համարին, քան թե յայտ առնել զդիտաւորութեի բովանդակ բանիցն. զի է յայսքան գրելոցս կարող լինիք իմանալ զիմ վարդապետութեի, և՝ ի վե՛ր հասանել թե ծածուկ դիտութեի խորհրդոցն քո՛ւ պարգևեալ է ինձ՝ առանց իմոց արժանեացս։

5. Ո՛չ այլոց ազգաց ոչ ցուցաւ որդւոց մարդկան, որպես և այժմ յայտնեցաւ սրբոց առաքելոց նորա և մարգարէից նորա հոգւովն։

Տարբերութեի ինչ կան յօրինակս։ ցուցաւ. (մի օրին. յայտնեցաւ։) որդւոց մարդկան. (մի օրին. ազգի մարդկան։) ոչ և այժմ. (յամանս. որպես այժմ։) Խորհուրդ կոչման հեթհանոսաց առ քո՛ն, այլոց ազգաց, կի ըստ ինքն՝ յայլ ազգս, յանցեալ ժամանակն՝ ի սկզբանէ անտի, ոչ ցուցաւ, ոչ ծանուցաւ առ յոյդոց մարդկան, ոպ այժմ՝ ի գալստեան քո՛ն յայտնեցաւ յոյդոցն խորհուրդս, ընտրելոց իւրոց, կի նոքիրեցան՝ ի քո՛, առաքելոց՝ իբրև յատուկ քարոզից աւետարանին. և մարգէնէն նորոյ օրինացս, որք գուշակուբք, և բացայայտութեք գրոց՝ օգնիչք էին առաքելական դասուն։ (ա՛. կորն. ԺԲ. 28.) Եւ այս՝ հոգւոյն սրբ անընդմիջաբար լուսաւորելոյ, այնու հոգւով՝ որ յառաջին մարգարէսն խօսեցաւ, և՝ ի միտս առաքելոց արտայայտեաց ոչ միայն զնոցա գաղտնածածուկ գրեալսն, այլ և զոր ինքն քո՛ բերանով աւանդեր, և բազում ինչ ոչ իմանային յայնժամ առաքեալքն. այլ Թողաւ՝ ի հաւատն սրբ ուսանել, ըստ ներուսական խոստմանն։ (Յովհ. ԺԲ. 26։) Տես գարձեալ՝ ի մեկն. ա՛. կորն. ԺԲ. 10։

Ի վերայ բանիս ինդրելի եղև առ մեկ նեցս, ընդ միտս ասի՝ ոչ ցուցեալ այդ զայս խորհուրդ յառաջագոյնս առ մարդեկ, ուր առ նոսն ինքն աբրահամ յայտնեցաւ՝ ի գաւաւիլ նո՛ օրհնել ամ ազգաց. և յակոբ յօրհնութիս յուդայի դուշակեաց՝ թե գաւակ նո՛ քո՛ ակնկալութեի է հեթհանոսաց. խակ առ գաւթայ և եսայեայ և առ այլ մարգարէս՝ բազում են յայտնապատում բանք յաղագս հեթհանոսացն ժողովելոյ յհկեղեցի քո՛ւ։

Ոսկեբերան զառաջին լուծումն տայ, թե այն խորհուրդ ոչ ամենեցան յայնեպատ՝ ի տիսն, այլ սակաւուց և ևեթ ընտրեալ արանց. զոր նշանակ առաքելոյս ասելն, որպես հայտնի՝ թե ոչ հաւասարապէս՝ ի ծանօթութեի մարդկան ցուցաւ։ Հեղինիմոս նոյնպէս ասէ,

ասէ, որդւոց մարդկան ոչ ցուցեալ վկայէ առաքեալն. իսկ նահապետք և մարգարէքն՝ ելեն ասէ առաւել որդիք ոյ ։ Բայց ի վե՞ր բերէ, թէ որոց բըն- նադատեալ երևի այս մեկնութիւն, զոյ իմանալ և այլազգ ։

Ապա երկոքին ևս յաւելուն զհաստատ կայ ընկալեալ լուծումն, թէ ասաց, ուստ առաքելոյս ըստ բաղդատուն իմա- նալի է առ մարգարէսն առաջինս ։ զոր և յայտնի ցուցանէ բանն որդեաւ Աստ- ուոյ իմաստքն են ։ յանցեալ դարս և ի ժամանակս՝ որդւոց մարդկան՝ և նոցին իսկ մարգարէից ոչ այնպէս յայտնի և լեալ յայտնեցաւ խորհուրդ կոչման հե- թանոսաց, որպէս այժմ ի կատարման իւրոյն ։ Աղբարև ոմանք ոմանք ի մալ- դարէից դիտացին զայս, և զուշակե- ցին և ա ։ բայց բազում խոր է ըստ նո դիտելն, և ըստ առաքելոյն ։ մինչ զի այն համեմատեալ այսմ, համարի իբր ոչ դիտել ։ Իսկ զտարբերուն երկուց ոչ մտածէ առաքեալն յիւրոյն կողմանէ, ոչ թէ մարգարէք իբրև ապստամբ լե- նելոց տեսանելով, մ թէին և անկատար դիտէին քան զառաքեալսն, որք զկա- տարումն արդեանցն յանդիման նկա- տէին ։ զայսպիսի միտս ակնարկէ ասս հերհնիմոս և այլք ոմանք ։ Բայց ոչ այնչափ հարազատ է ։ այլ խօսի զառ- քերութիւնն՝ որ ըստ յայտնութիւնն ոյ ։ զի այլոց առաջնոց ոչ այնպէս ցուցա- յայ, որպ այժմ յայտնեցաւ ասէ հոգ- ւոյնն, և ոչ թէ գործոյն ։ ապա թէ ոչ՝ զյայտնագոյն ճանաչումն՝ որ ի գոր- ծոյն է, ասելին ոչ միայն առաքելոյնն և նոր մարգարէք, այլև աշակերտքն, և ամ հաւատացեալք մինչև ցայժմ ։

Ապա ըստ կրկին եղանակի առաւելեալ երբ յայտնութիւն խորհրդոյն առ առա- քեալսն ։ Նախ՝ զի մարգարէիցն յայտ- նեալքը ըստնպատակս, աղօտաբար, ըստ մասանեայ, միումն այս ինչ, և միւսումն այլ ։ Զոր իմանային կամ դուշակէին, մ թէին եր՝ ոչ միայն առ այլս, այլ երբ բեմն նմին իսկ գուշակողին ։ որպ՝ ի տես- լեան դանիէլի պատահեաց, որոյ լը- հեալ զբան հրեշտակին և ոչ իմացեալ, հարցանէր տեղեկանալ ։ բայց պատա- խանի ընկալաւ, թէ կնքել է ։ (Դանի. ԺԲ. 4. 8. 9։) Սոյն հանդիպէրնան առա- քելոյ ի լսել զայսանի բանսն քնի, ա- ռանց ի միտ առնելոյ զնորդուրդ բա- նիցն ։ զի երբ ասէ՝ Ծածկեալ ի ծնդանէ ։ Գիտել դիտէին և մարգարէքն, թէ ազգք հեթանոսաց կոչելոց են ի հա- ւատս քրի ։ բայց թէ որպիսի հանգա- մանօք ըստ ժամանակին, ըստ տեղոյ, ըստ անձանց, և ըստ զանազան կարգաւորուն նց, արդեօք ըստ օրինաց մովսէսի, թէ առանց այնր, զայսպիսի ծանօթութիւնս կամ ոչ ունէին, և կամ ըստաղտ և պատր- ուակաւ ։ Նա ինքն քրի յայտնի բանիւ խօսեր առ առաքեալս յազգս կոչմանն հեթանոսաց ։ և յետ յարութեանն առա- քեր զնա քարոզել հեթանոսաց ։ և ա- կայն ոչ լիով խնդամտութ եղեն հանգա- մանաց իրացն՝ առանց նորոյ յայտնուն հոգւոյն սրբ ։ որ առ փիլիպպոս եղև, և առ պետրոս, և առ այլս ։ (Գործ. ը. 29։ Ժ. 19. 28։) Վասն որոյ խնամով որոշելի է, թէ այլ է յայտնել զինն մար- գարէիւք, և այլ յայտնել մարգարէից, զորմէ խօսի քննաբանս ։

Երկրորդ սարբերուն մարգարէական յայտնութեանցն, զի լինէին առ նա իբրև նախ դուշակութիւնք, և ոչ իբրև քարո- զութիւն տարածանել առ ժողովուրդն ։ ոչ միայն ծածկապէս և օրինակաւ զէ- տէին ինքեանք, այլև առ իւեւացիս, կամ առ հեթանոսական ժողովուրդս յայտ- նաձև քարոզել զնոցայն կոչումն ոչ ու- նէին ցնաման ։ ոչ կարգեցան նք պաշ- տօնեայք այսր մատակարարութեանէ, այլ միայն իբրև նախապատրաստողք ։ Եւ ահա ըստ երկուց գլխոց այսոցիկ կարի առա- ւելաբ յայտնուն հոգւոյն իմիտս առա- քելոց, ոչ միայն ինքեանց պայծառաւ- պէս իմանալ զհանդամանս կոչման հե- թանոսաց ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից, այլև ամենեցուն հրեից և հեթանոսաց գիտել առնել զկամն և զընտրութիւնն ոյ, թէ զորդ յերկուց ժողովրդոց անտի կազմելոց է մի ժողովուրդ, որ ոչ հրեայ էցէ, և ոչ հեթանոս, այլ մի ազգ քրիստոնէական ։ Եւ առ այս ոչ միայն զնոր յայտնութիւնս ընկալան յոյ, այլև զմարգարէականն զնամ ըստ օրինա- կաց և ըստ խոստմանց և ըստ բազմապա- տիկ մարգելից՝ լուսաբանեալ ծանու- ցին նորին հոգւոյ յայտնելովք ։ այնպա- սեօրինեալ ոյ տեսչութիւնն, զի անվճ-

ջա-

ջախան պաշտօնեայք կոչման հեթանոսաց՝ առաւելագունի յայտնութիւնք վիճակեցին առ՝ի կարօղ լինելոյ ըստ արժանւոյն զպաշտօնն կատարել։ Իսկ թէ յաղագս որոյ խորհրդոյ ճառէ առաքեալն, ի վեր բերէ։

6. Ի՞նչ հեթանոսաց ծառայութիւն, և մարդկութիւն, և հաղորդութեամբն ի չարն։

Ասյսխորհուրդ յայտնեցաւ բացերևս կի ոչ միայն առաքելոց, այլ և նոքօք բազմադակ աշխարհի, թէ հեթանոսք ծնեալք՝ առանց յարելոյ ի հրեութիւն, լինիցին ծառայութիւն, հաւասար ընդ եկեղեցւոյ ունօղս իրաւանց երկնային ժառանգութեանն՝ իբրև որդիացեալս ըստ. և մարդկութիւն, միացեալս ի նմին մարմին եկեղեցւոյ՝ իբրև անդամ հաւ բաղասս. և հաղորդս առեալս ի չարչ։ Ասյսպս ընդհանուր և աղեբսանդրեան օրինակն. ուր ասվօրական յոյնն ասէ, աւետաւոյ նոր ի քր. բայց օրինակ ուրեք բերանին չունի նր. իսկ լատինն ուրեք, նր, և չ. Իմասաքն յայտնի են. այ հեթանոսաց այնպէս լինել ժառանգակից և մարմնակից եկեղեցւոյ, զի նոյնիս խոստմանց՝ որք քրիս կատարելոց էին, բաժանորդ լինիցին. ի նոյն բարիս երկնաւորս՝ խոստացեալս և շահեալս և հրաստարակեալս քրիս, մասնակից լինիցին հեթանոսք՝ որպ թէ զոյդ ընդ հրեից խոստանին առնել էին յայ։ Յորմէ դնէ՝ հաղորդութիւն. ուր ասկի բերան որս շանին առնէ, թէ եկեղեցւոյն հաղորդք եղեն, իսկ հեթանոսքն՝ հաղորդակից նոցա ընդ նոսին։ Ոմանք առեալ խնդան զնոքս եր ըստ ասելոյն զուսկ. ես. 49. իբրև թէ հաղորդս պարգևաց Տգուոյն ասչ։

Զերեկաց առաւելուլս հրեական ազգին բազմադակ բանիւս, այ զնոսս առանց ժառանգութեան, զլինելն ժողովուրդ զաւագեալ, և զնաւագութիւն քան։ Յայսմ ասի զոյգ և հաստատակրդ նոցա կոչեցան ազգք հեթանոսաց. բարձաս ի միջոյ նոսի որոշումն. և այն առեալ բանաւ, որով արտաքս թողու զօրենսն. ոչ հրեութիւք մտանելոց էին յայս կոչս դաւթի հեթանոսք, այլ միայն քարս զոյք աւետարանին, հաւատովքն քան, որով կապկի եկեղեցի։ Կողմնակի և վճռական պատճառ այսոցիկ եղեալ հրեից անպիտանացեալ զօրենսն մովսիսի. զի եթէ հեթանոսք ի մի ժամանակի և ի մարմին հաւատարին ընդ հեղեանց, ապա որով իւրք նոքա վիճակին յայս, նովին և հրեայք, այ աւելս տարանաւն միայն. զի անչնար է մով մարմնոյ այլ և այլ օրինակաւ ծնանել։ Աբդարև խորհուրդ էր այս՝ մարմնաւորաբար յայտնեալ մարգարէիւք, իսկ եբրայական ժողովրդեան գլխովին անծանօթ և անհաւատալի, թէ հեթանոսք առանց հրէութեան լինիցին կոչք դակիցք ամ խոստմանց աբրահամու. և այնպս զի և զհրեայս ազատս հանիցին յօրինաց անտի. այսպիսեամ փոփոխութեամբ ոչ հրեայք հաւատային, ոչ հեթանոսք անհաւատանային, մինչև աւետաբանաւն գիտացին։

7. Որոյ եղէ ես ազատաւոր ըստ պարգևաց շնորհացն այ, որ տրուաւ ինձ ըստ յայ զօրութեանն նորա։

Ասյսր աւետաբանի քարոզելոյ առ հեթանոսս՝ եղէ ես ազատաւոր, յատակ պաշտօնեայ առաւել քան զայլ առաքեալս։ Ի մի օրինակ յաւելուածոյ գրի, եղէ ես պղծս, առեալ թերևս ի նման բանի կողոսաց. ա. 23. 25։ բայց առ վերաբար յայլ օրինակս չիք, ոչ և ոչ յայլ թարգմանս։ Ըստ պղծից. ոչ յիմի արժանաւորութեի վեհակեցաւ ինձ առաքելուսն հեթանոսաց. զի մանաւանդ բազում ապերախտիս և ընդդիմակս ունելի յայս գործ. այլ ի ձրի յանձնառաւ քարեբարութենէն այ։ կամ ըստ այլոց. ոչ վայրապար կարդեցայ յայս ազաւաւորութեիւն, այլ հանդերձ ձրի պարգևօքն՝ որք յայս պաշաօն կարևորք են, և կամ պիտանիք. որպէս Տանէար, իմաստուն, վարպետաւորեի, շնորհօք աքանչելեաց, լեզուաց են։

Եւ այն պարգևք բժան ինչ, առանց պակասելոյ շնորհեցան ինձ յայ ըստ չափ ընդ. ի ներդործութեի կարողութեանն այ, կամ յանձնաղրական զօրուէ նորա։ Կամ դարձեալ, ոչ անգործ մնաց պաշաօն առաքելութեիս. այլ ըստ ներդործելոյ կարողութեանն այ զօրացաւ յինի։ Հորհուրդն ծածկեալ յաւաքսոց անց ան՝ այնպէս պայծառացոյն եցոյց ինձ սբ, մինչ զի առաւել քան զայլս յայտնա-

Նաբաբարառ և տիեզերաբարող տարա-
ծեցի, ի գարձուցանել զլուխս ուր ի
հնեմանոսաց՝ նշանաւք և զօրութիւք, և
անհամար վշտակրութիւք։ յայսմ ամի
երեսեցաւ ինձ զօրութիւն յաղթօղ՝ նաև
այժմ, մինչ դեռ կապեալ եմ։

8. Ես ոչ պրտպս եմ ամենայն աբեղոյ, որ-
ոմն ընդհան ասի ի հեթանոսս, ա-
հեռարձել զանձինն ի քաւութիւն տա-
ճարի՝ ըստ սովորութեան հեթանոսաց։
Երկրորդել զանցեալն, բացատրել կա-
մելով՝ որպիսի է ես այն, և որպիսի
ընդհան առնել նմա։ Ինչ որ պրտպս
եմ։ ոմանք առնուն բաղադատութեամբ
առ այլ առաքեալս, քան միւսումն
ի ես։ կորն. ժե. 9։ Բայց յաւելուած
=մ բառին ցուցանէ խօսել ընդհանր-
նուր, առ ամ հաւատացեալս բաղադա-
տելով։ որով խոստովանի՝ լինել սուղ
բին և յետնորդ քան զամենեսին քրիս-
տոնեայս։ Ապաքէն մեծի խոնարհու-
թեան էր ձայնն, որով ասէր զանձն՝
արուսպ ի մէջ առաքելոց։ սակայն յետ
այնքան ամաց՝ և մեծամեծ վաստակոց՝
յետին դնել զինքն քան զորոյր հաւա-
տացեալս, արդարև խոնարհութիւնն է՝
այնչափ սքանչելի, մինչև ամանց տա-
րակուսանս բերել՝ զիարդ կարող էր ա-
սել առանց կեղծաւորութեան և ճշմար-
տութեամբանաւանդ ըստ յոյն բառին՝ որ դնէ
ելեխէոզէաս, ոյք թէ՝ ամենասրուպ,
կամ ի կրաներս կրաներագոյն։ Գիտեմք զի
ըստ ասելոյ առաքելոյն և շնորհաց՝ առաւել
առնու և խոնարհութիւն։ բայց այս ա-
ռանց ճշմարիտ ճանաչման՝ ոչ լինի ըս-
տոյդ և գովելի։ և մեծի կարիք առա-
քեալս ստուգութիւն ճանաչել զանձին
կրաներագոյն կամ յետին եմ հաւատա-
ցեալց։

Պատասխանեմք, նա ճշմարտութիւն ճա-
նաչէր և խոստովանէր զայդ։ բայց
մեք դժուարարամբ հաստանիմ՝ թէ լինչ
միտս ասէ։ Բազմաց լուծումն է, թէ
նկատէ զանձն ըստ վիճակի հրէութեան,
յորժամ չալածին էր և հայհոյիչ, ո-
րոյ վա կոչէր զինքն գլուխ մեռաւորաց։
(ա. տիմոթ. ա. 13. 15.) Եւ զի ոչ ոք
ի հաւատացելոց այնպիսի յանցանօք
պարտաւոր լինայ էր, նմին իրի ճշմար-
տութեամբ յետին ամենեցուն կարդէ զանձն։
Սակայն ոչ բաւական երևի այդ լու-
ծումն ըստ ասելոյ. վա
զի բնաբանս առաւել ցուցանէ ըստ ներ-
կայ վիճակին խօսել. և զի կարօղ է ի-
րաքանչիւր հաւատացեալ, և պարտա-
պան իսկ՝ ճանաչել զանձն յետին քան
զայլս, թէ և այնպիսեաւ յանցաւորու-
թիւք վարակեալ ոչ իցէ։

Ապա այլք ասեն, թէ խորհի և խօսի
զանձնէ ըստ բնութեան առանց շնորհայ
նկատելոյ, յիւրում տկարութեան դնել
զայս՝ և ոչ ի բարձրութէ պարտա-
ճան կամ առաքինութեան։ Ըստ այսմ
լուծման հարկ է դնել, թէ զայլ հա-
ւատացեալս նկատիցէ ըստ շնորհացն։ ապա
թէ ոչ ըստ տկարութեան բնութեանն ամենեքին
հաւատարք են։ Հերքելիս մեկնէ զը-
րանս ըստ բաղձանաց կամաց, իբրև թէ
ի յօժարութէ սրտին ցանկայր՝ զի ամե-
նեցուն որք ի քէն կամին լինել կրաներ,
ինքն լինիցի կրաներագոյն, քան բանին
ան։ (Դատ. իը. 26։) * Որ մեծն է ի
ձեզ, եղիցի իբրև զկրտսերն։ ‖ Յայտ-
նի յաւելումբ, թէ առաքեալն Թէոդո-
ս Հռոմացեալ սրբութէ և մեծագործու-
թէք աւետարանին՝ ոչ անդիտանայր,
այլ ստուգութէ և մանրամասն ճանա-
չեր զթեթև վրիպակս բնութ երևեալս
յանձին իւրում։ Եւ զի չայլ հաւատա-
ցեալս ոչ նովին ստուգութէ ճանաչէր
զայնպիսի սխալմունս, նմին իրի առանց
իրիք ստութէն կարօղ էր ասել զինքն՝
յետին լինել քան զամենեսին։ և այս
ճանաչումն է սեպհականն սրանց ըն-
տրելոց՝ որք որչափ յաւելանան ի սրբ-
ութէն, նոյնչափ առաւելուն ի սմին
ճանաչման։

Բայց զինչ տարկ էր՝ ասիցես Թեոփա-
խոստովանել ստանօր զայդ զիւր նը-
ճաստութէն։ Բարձրութէ պարշտամանն՝
զորմէ խօսի, և դերազանց չայտնուէց
տկարութիւն՝ սոսկալից գնա բարբառել
զնմ ստացագոյնն։ մանաւանդ զի ան-
ընդիմաբար յիշատակէ զանգնին մեծա-
թէն քէն։ առ որով զինքն չամեմատել,
ոչ գտանէր տեղի՝ ուր զանձն արկանէ-
ցէ, բայց եթէ ստորև քան զամենեսին։

Արդ՝ ասէ, ինձ այսպիսում յետնա-
գունի ստուգն ընդհան այս առաքելութէն
ի հեթանոսս։ Աչսկս զատանէն սուզ-
բաբար օրինակ մեր, զոր և հերանէ-
մոս

մաս դնէ ՚ի մէկնելն • խոկ այլ Թարգմանք , և ասկէ բերան և ա յաբեն ՚ի յա-
ջորդն , այլ ՚ի հէնռնաս առեւտրանէլ • և նայն խմաստք են յերկոսին : ՚Ի ձրի կա-
մայն այլ ընարեցայ յատուկ առաքեալ հեթանոսաց , առ ՚ի աւետարանել նոյ
ոչ զօրէնս մովսիսեան , ոչ խոտրանս , այլ պանդխտութիւն էր : Սէնեալեթ
իմն բազմատրական՝ բան յունին , այլ զանազանելի և զանհասանելի Հոխոտեթիս
չնորհաց և բարերարութեանց՝ զորս քրիստոս առնէր ամենեցուն ոչ զայն լիուեթ
չնորհաց միայն՝ որք կան ՚ի քրիստոս , այլ և զորս շահեցաւ և պատրաստեաց տալ
հատուցանելոց իւրոց • որք ի այնչափ ՚ի վեր են քան զմիտս , մինչ զի նաև յետ
յայտնելոյն այլ միանգամ տակաւին անքննելի :

9 • Այ- լ-ոսոսոր առնել զանձնէն՝ ՚ի
վէնչ է գնաց-ուի խորհրդոյն , որ
ծածկեալ էր յամենայն յաւիտենից՝ ապ-
այ որ զանձնէն ինչ արար :

Լ-ոսոսոր առնել այլ յայտնի և պայծառ ծանուցանել տեղեկացուցանել զանձնէն,
ոչ զհրեայս միայն , ոչ զայս կամ զայն ազգ , այլ զամ մարդ յիւրաքանչիւր ազ-
գէ և ՚ի գաւառէ • ամենեցուն նոյ ծա-
լալել բարոզութիւն , և ոչ Թէ ներքին
լուսաւորութիւն հաւատոց , որ քրիստոս
սեպհական է ըստ բանին յովհ. ա • 9 :
Թէ վէնչ է գնաց-ուի խորհրդոյն : Յա-
նայ սովորական օրինակն դնէ գնանք ,
այլ հաղորդութիւն • զոր և ամենք մէկ-
նենն, Թէ զինչ է հաղորդութիւն չնորհաց
աւետարանին առ հեթանոսս և այ,
կատակ հրէիցն կարծեաց՝ որք ինքեանց
միայն սեպհականէին զայն , և ոչ հե-
թանոսաց՝ բայց եթէ ակնկալոյ ՚ի հրէ-
ութիւն : Սակայն աղեքսանդրեան օրի-
նակն , և ասկէ բերան ընդհանուն խօ-
ջոմ, այլ անտեսութ. ոչ ունի և յատկին
և ասորին : Կրնէ իմաստքն են • զի ամե-
նեցուն յայտնելոյ՝ Թէ զինչ կարգա-
ւորութիւն կալաւ ինձ ՚ի խորհուրդ փրկ-
կութեան քրիստոսի , և զարձման հեթանոսաց
ոչպիսի իմաստութիւն անտեսանց գկա-
տարումն խորհրդոյն լինել յայտ ժա-
մանակի , և որով բաշխմամբ դնել
առաջի ամենեցուն, և կոչել զորս կամի:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ· ՝ ՝ ՝

դասուց, տարակուսելի արար զիմաստս բնաբանիս : Ա՛ր զի ընդդէմ երևի՝ թէ անդիտացեալ իցեն հրեշտակք զխոր- հուրդ փրկութեանն քոյ , որ և բազմաց մարգարէից յայտնեցաւ , և այն՝ մինչ- նորոգութիւն նոցունց իսկ հրեշտակաց : Որպէս ՚ի նոր մեկնչաց հնարեցան՝ ոչ զերկնային իշխանութիւնս իմանալ , այլ զերկրաւորս՝ զիշխանս , զդատաւորս , զդատաւորս ազգաց , զդատաւորս ժողովրդոց : (գործ. իե.) Բայց զի այսմ մեկնութեան ընդիմանայ ասելն՝ որ չէրինէս են , նոքա պատճառն զոյ- նականն՝ զի գնէ չերինաւրս . և մեկնին՝ յերկինաւոր կամ յանձային իրս . և զկար- դումն բնաբանիս այսպէս յարմարեն : Զի յայտնեացի այժմ իշխանաց և պե- տաց ՚ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ իմաստութիւնն այ յերկինաւոր իրս փրը- կութեան :

Սակայն գլխովին անհատանելի է մեկ- նութիւնդ . զի առանց հարկեցուցիչ պատճառի օտարանայ ՚ի հասարակաց մտաց , և զբառն չերինաւրս՝ խախտե ՚ի տեղւոջէն , և շրջէ ընդդէմ մտաց առա- քելոյն՝ որ սովորաբար զտեղին իմանայ այստ , և ոչ զերս , (տես ՚ի վեր . ա. 3 .) այլև զի երկրաւոր իշխանք արդէն փակին ՚ի բառն վանենսիս , զորս ասաց լուսաւորառնել : Ա՛ն ենդամանք աշխար- հի ոչ կացուցանեն զկարգ ինչ զանա- զանել յայլ մարդկանէ ՚ի ծանօթութե- աւետարանին . մանաւանդ թէ ՚ի նոցա նէ սակաւագոյնք եկին ՚ի հաւատոմէի հաւատոց , թեպէտ թէ ՚ի տեղեկութիւն բազմապատիկ այ իմաստութեան :

Որպէս յառաջագոյն , որպէ՛ զ հերձուածս յիշէ , զոր իշխանութիւնս զիմականս իմանային . որք ՚ի կատարման գործոց փրկուե ՚ի ձեռն քոյ և առաքելոց՝ ծա- նեան ինչ ինչ ՚ի խորհրդոցն այ . զորս յառաջն ոչ բնաւ գիտէին . և յայս է այս ՚ի պատմուե աւետարանին և դոր- ծոցն առաքելոց : Բայց դժուարին է ցուցանել , թէ առաքեալս . արդարև այլևս կո- չէ և զնա իշխանութիւնս և պետութիւնս , բայց առ ընծեր բառիւքն ցուցանէ՝ ղշարան ակնարկել . ունի յասելն՝ իշխա- նութիւն օդոյ . կի ընդդէմ իշխանութեց , և աշխարհակալացոյ խաւարի . (ասա . ը . 2 . ե . 12 .) կի խափանել , մերկել , զիշխանութիւնս ևն . (ա . կորն . ժե . 24 : Կողոս . ը . 15 :) Իսկ առաքեալն՝ իբրև պարզևական ինչ առաւելութիւն եղեալ առ իշխանութիւնս ցուցանէ՝ յայտնութ այ իմաստութիւնն, և ոչ փոյթ ինչ էր առաքելոյն՝ զբանս կանն զայն զակամայ ազգանպղտական ծանօթութիւնն յարաց Հոգւոյն՝ ՚ի կար- գի ձեռնադրելոյ յայտնութիւնն յիշա- տակել :

Են և այլք , որք իշխանութիւնք իմանան զառաջնորդս եկեղեցւոյ : Սակայն տը- կարնակ և այս նախատացեալ պատճա- ռօքն . վա՛ զի դլխաւորք եկեղեցւոյ իմա- ցեալ լինին կամ ընծանամբն գաղնեսին, և կի յանուն առաքելոց և մարդարէից. և զի յայդմ մեկնութ ևս ոչ պահի նշա- նակութի բառին որ չերինաս , կի յերկ- նաւորս : Զերկաքանչիւր իմաստս գը- տանելմբ նշանակեալ նոսա ՚ի հայ մեկ- նութե թեպէտ , բայց ոչ են յոսկերբե- րանէն :

Ապա թողեալ զայսոսիկ կարծիս , այլ վարդապետք և մեկնիչք միաձայնաբար առնուն զբնաբանս ՚ի վե՛ր երկնային իշ- խանութեց և պետութեց , որք վերա- դոյնք են ՚ի գաւառակարգութիւնս հրեշ- տակաց , ըստ որում և խոնարհագոյնքն իմանին : Իսկ թէ զինչ անգիտանային յառաջն , և ապա ծանեան , զանազա- նաբար կարծեն : Որպէս ՚ի յունաց հա- մարէին՝ թէ յառաջն ծանկեալ էր ՚ի հրեշտակաց ամենեին խորհուրդ մար- դեղութեն քոյ . և ՚ի սոյն կարծիս ձևա- ցուցանէ զբնաբանս սարդիս մեկնիչ . (ա. պետր. Ճառ. ը. եր. 262 .) և իմա- ստութիւն այ իմանալով զյն քո , ասէ՝ թէպա և գերաշխարհիկ բնութեքն զվ- ութն զնա յառաջագոյն , բայց պարզ և միատեսակ , այ ըստ ետձուածն միայն . իսկ մարմնով տեսեալ զնա , և հակա- ռակօք զհակառակսն ներդործեալ , (որով իբրև թէ բազմապատիկ եղև ,) զարմանային :

Ոմանք և այլք բազումք ոչ զնա-

նման հրեշտակաց զգեստուքեղ մարդա-
նալոյն քան, եւս զկոչման հնձանոսաց
յիկեղեցի · բայց անգիտանալին ասէ՝
Թէ յայսքան պատճառ ելանելոց են · և
ոչ ինքեանք յայս պատգամաւորութեն
կարդացան · այլ զերկուքեն իչելանցն
գիտէին և աւետարանէին · ոմն և գա-
բրիէլ ասեբ առ յովսէփ , նա վրկեսցէ
զժողովուրդ իւր ՝ի մեղաց իւրեանց ։
(Մատթ · ա · 21 ·) Եւ չէն ինչ զար-
մանք՝ անգիտանալ նոցա զայս խորհուրդ ,
ուր ոչ գիտէին ասէ՝ նաև զդարձ գե-
րութեն հրեից ՝ի բաբելոնէ ։ (Դանի ·
Ժ · 13 ։)

՝Ի բացայայտուե այսր խնդրոյ՝ ասեմք
Համառօտ ըզ ազգակիս ածաբանութեն,
Թէ հրեշտակաց գաւակարգութիւնքն
Թէպէտ և հաստատեալք յերանելի տե-
ղութեին են , յայնմ ամի՝ որք չազգս կա-
մաց են սահմանեալ են , զայն ինչ մի-
այն գիտեն՝ և այնչափ , զոր ինչ և որ-
չափ ած կամիցի յայտնել նոցա , վերնա-
գունիցն առաւել , և վայրագունիցն
նուազ քան զնոցան ։ Խորհուրդ մար-
դանալոյ որդւոյն աոյ , և որ նովաս
փրկագործութեն , և ամ բարեացն շնոր-
հաց և փառաց հաղորդութեի առ մար-
դիկ, էին առաւել զազանածածուկ վճ-
ռիւք աննուանաս գիտութենն աոյ՝ ծած-
կեալք ՝ի խորհրդաբանի ածութենն · յոր
ոչ իւիք հասանել կարէին կորովի հայ-
եցուածք հրեշտակական մտաց , Թէ ոչ
ած ինքնին յայտներ նոցա ։ Արդ՝ հաւա-
տեալ տեառնեմք յածային զրոց , զի
բազում ինչ յաղագս խորհրդոյ մարդե-
զութեն , և փրկուե աշխարհի կանխա-
ծանոյց ած մարգարեիւք ։ Այս հարկ
է ըմբռնել , Թէ նոյնչափ դոնէ յայտնեաց
նաև հրեշտակացն սից , և մանաւանդ
բարձրագունիցն · վս զի ըս սովորական
կարգի նախախնամուե ՝ի ձեռն հրեշ-
տակաց լուսաւորէ ած զմարդիկ · ած
խօսուեիք , տեսիլք , և յայտնուեիք՝
նոքօք սովորաբար կատարին , և բա-
ցայայտին առ մարդիկ ։ Եւ ելթէ եր-
բեմն ինքնին ած անըմիջապար կամէր
տալ առել զիւր մարգարէից ինչ ինչ
՝ի խորհրդոց իւրոց , տակաւին հրեշ-
տակք ըս զերազանց լուսափայլուեիք
իւրեանց՝ ունէին հասկանալ զանա
մարգարէից զերազանց քան զայլ քըն-
նող ՝ի մարդկանէ · ՝Ի վերայ այսոցիկ ,
հրեշտակք գոլով կարգեալք ՝ի սպասա-
ւորութեի փրկուե մարդկան , (ըս եբր-
այ · 14 ·) այլ տեսլեաւեն անկ էր յայտ-
նել նոցա զայն ինչ , որ ՝ի մատակարարուե
այնր պաշտաման պիտանացու էր ։
Ապա ըս այսմ վարդապետութեն ՝Նայ
խմաոաախրել , Թէ հրեշտակքն սիք ոչ
անգիտանային յատաջադոյն՝ ոչ զմար-
դեղութեանն խորհուրդ , և ոչ զգիխա-
ւոր հանդամանս այնր խորհրդոյ , Թէ
յորմէ ազգէ լինելոց է , և ՝ի ով որոց , և
յինչ պատճառս ։ Ոչ պէաք են մեզ
գիտել , և կարեւիքեակ ոչ՝ Թէ սիրք յայտ-
նեաց նոցա ած զայն խորհուրդ , արդեօք
անդէն ՝ի սահմանելն զնա , Թէ կամ
այնր ։ Ըսմ է ասել միայն , Թէ յորմէ
հետէ սկսաւ ած յայտնել մարդկան ,
գիտացին և հրեշտակք · և ըս յաձախել
յայտնութեանցն՝ և նոքա խելամուտ լի-
նէին զանազան մասանց խորհրդոյն ։
Բայց ասկայն էր և բազում ինչ ծած-
կեալ ՝ի նոցանէ՝ ոմն և ՝ի մարգարէիցն ·
և ցանկալին իմանալ հոգիքն սրբանիկք ,
ըս բանի առաքելապետին · (՚ա · պետր ·
ա · 12 ·) ապաեալք կատարման իւրացն՝
առ ՝ի լրումն կատարել տեղեկութեե
ածային խորհրդոյն քան իւրաքանչիւր
մանր հանդամանաց ։ Եւ սակս զայս
մանկ խօսի առաջիկայ քնաբանս ։
Զի յայնէսիկ ասէ ։ Յայտնուե ոչ զայն
իմանամք՝ որ յարդեանց անտի հանե-
չէին հրեշտակք զպէսպէս խորհուրդս
ածային անտեսուեն , այլ զայն զոր յայ-
ըեանէին յիւրաքանչիւր իրացն կատար-
ման · վս զի առին մօզ ՝ի կիր առնու-
առաքեալն յասելն՝ ցուցաւ , յայտնե-
ցաւ , Թէ ասա՝ և Թէ յայլ տեղիս · ոմն
՝ի ՚ա · տիմ · գ · 16 · * Յայտնեցաւ հրեշ-
տակաց ։ Իսկ յայտնել իշխանութեացն՝
ոչ եւս գիտէ զխորհուրդն , կամ զհանդա-
նար ինչ՝ զկոչման հնձանոսաց , կամ
զայլ նմանս , այլ ըշխանութ՝ զբեմա-
ոէն խմասոքեն ՚ա · զոր Թէպէտ սար-
գիս ՝ի չիշատակել տեղւոջն՝ վայելուչ
մտածուէ յարմարէ ՝ի քո չի , և հերբ
նիմս իակ նմանագոյնս խորհրդածէ ,
սակայն ըս հարազատ մտաց իմոյ սա-
մասոր՝ ածային անհնմանատ կարգաւո-
րութեին , որով վարեցաւ ՝ի անտեսել
զերկուքեի մարդկան ՝ի սկզբանէ անտի

մինչև 'ի կատարումն. զոր և Քաղաքա-
պէն ասէ զսա բազում և յոքնաութեան
գործոցն՝ զոր եցոյց ամ յիւրաքանչիւր
ժամանակս. և որոց խորհուրդն կամ
դիտաւորութիւն բազում մասամբ Թա-
քուն էր 'ի նոցունց իսկ հրեշտակաց։
Վաւ այնորիկ ոչ է արժան իմաստա-
սիրել 'ի բանիս, Թէ հրեշտակք ոչ գի-
տէին յառաջ պարզաբար զխորհուրդ
մարդանալոյն քան, կամ զկոչումն հեթա-
նոսաց. զի ոչ առհմանաւ խօսի առա-
քեալն 'ի վերայ այս կամ այն ինչ խորհրդոյ,
այլ ընդհանուր բան բազմացան Տանէա-
լոյն երեւեալ 'ի մատակարարել զիջըս-
կաւութիւն աշխարհի։

Եւ այնպիսի իմաստութիւն յայտնեալ
ցուցանի առ՝ հրեշտակաց 'ի յէն էին
ընդ-ոյ։ Ոմանք յառաջնոց վարդապե-
տաց իմացան 'ի ձեռն եկեղեցւոյ ու-
սուցողի զհրեշտակս. ոմն Թէ՝ եկեղեցի
կամ առաքեալն ոչ միայն մարդոց եղեւն
ուսուցիչք, այլև հրեշտակաց յայտնե-
ցին զխորհուրդն այ. ըստ որոց և ասէ
դիտ վարդապետ ասէ, դերեակայ զօրու-
թեանցն զխորհրդոյն տեսու-
թի։ (երես. 263։) Սակայն յանձնառու-
լեան կարդեցաւ այս մեկնութեի, իբր
արտաքոյ դրոց և ապացուցի. արդարև
չէ ինչ ընդդէմ, Թէ կամիցեալ իցէ ած
յայտնել մանաւանդ ինչ առաքելոյ՝
առանց յայտնելոյ զայն հրեշտակաց.
բայց ընդդէմ է կարգի տեսչութեի նորա,
Թէ բնութեամբ առաքելոյ ծանուցանիցէ
զայն հրեշտակաց, Թողի Թէ զտնտեսուի
վերկութեի աշխարհի։ Ոմանք զայս բառ
ոչ յարեն առ յայտնէին, այլ առ ծած-
փոխեն. զի յայտնեցի հրեշտակաց այն
բազմապատիկ իմաստութիւն՝ որ սփռեալ
և կատարեալ լինի եկեղեցեաւս։ Իսկ
ապուհնացին 'ի մեկնութեան՝ ըստ յառին
ոճոյ իմանալով՝ ըստ եկեղեցի, կամ յեկե-
ղեցւոջ, մեկնէ 'ի վերնային եկեղեց-
ւոյն. իբրև Թէ ըստ երկնային դասս
յայտնեալ ցուցանի այդ իմաստութիւն՝
'ի վերնագունից առ սոսրինս լուսա-
փայլեալ։ Բայց յեւոյ յիմնաբանա-
կան ճառսն առանդեաց զՀառարակ
իմաստն։

Վաւ որոյ՝ եկեղեցի առաւելոր իմանի այն
որ յերկրի Ժողով Հաւատացելոց. և
առեալ 'ի յէն, կամ ըստ նարեկացւոյն (՝'ի
ներբ. կուսին) էկեղեցեաս, և ըստ յառ-
կանին՝ յեկեղեցոյ, այսոքիկ նշանակեն
զեկեղեցի իբրև միջնորդ կամ հայելի,
յորում պայծառացել ցուցանի ամենա-
պատիկ իմաստութեին այ՝ հրաշափառա-
դոյն և ահ քան զոր՝ 'ի թիեղերական արա-
րածս։ Յայնմ ամի՝ զոր առհմանեալ
էր այ վաւ եկեղեցւոյ 'ի սկզբանէ անտի,
և յիւրաքանչիւր դարս կատարեր, և
հուսկ յետոյ քահ լրացոյց, և առաքե-
լոցն հրաւառակեաց, բովանդակ երկ-
նային զօրութեացն յանդիման կացոյց
դիւր ամենարուեստ իմաստութեինն.
ծանոյց նոցա զդաղտնի նշանակութեան
ամ հին ուխտից, խոստմանց, օրինա-
կաց, և զուշակութեանց. որոյ տեսին
և աքանչացան վերին հնազանդութեանն
և ամենագեղեցիկ պատրաստութեանն,
և կարգս, և և կատարումն չինուածոյ
նորս եկեղեցւոյ, Թէ ոմն յագամայ
անտի հիմնարկել յառաջ վարէր բնա-
կան օրինօքն. զնարդ կերպարաներ ուրե-
մեք և զբնական օրինօք յարբրաշանի՝
և առ մովսէսիւ յերբայական ազգին.
և ոմն 'ի կատարումն ածաւ աւետարա-
նական օրինօք 'ի ձեռն քան 'ի միաւո-
րութեի ամ ազգաց հրեից և հեթանո-
սաց. որով պարգևօք և անհամեմատ
դերազանցութիւք յօրինեցաւ 'ի նմանուի
երկնային տաճարին. և ապա զնորդ
միանալ ունի երկրաւորս և երկնաւորս
յաճային փառս։ Ահա այսր ամի ծած-
կութեի բացել երևեցաւ առաջի հոգե-
ղէն արձուձանցն. հիացան և անձառ
իմաստութեի ամենարուեստ Տարտարա-
պետին, փառաւորեր անդրելի առնա
դէզելով յերկինս, և խնդակցեր Հայնա
առ մարդկայինս բնաւե. ոմն և 'ի ներու-
նական ծնունդեանն դիշերի ցուցաւ ալ
Թաւն Հովուացն։

Արդ՝ զայս բան յայն սակս յաւել ա-
ռաքեալս, զի ցուցցէ՝ Թէ որչափ անե-
հասութեի փակեալ կայր յառաջագոյն
խորհուրդ փրկութեի մարդկան. մինչդեռ
և առքերնակաց պաշտամնէից այ՝ երկ-
նատը զօրացն որք բաղում գաղտնեաց
այ խորհրդազոյցք են առաւել քան
զնմ մարդիկ, և աղօտ ծանուցեալ էր
յառաջն, և այժմ 'ի կատարման իրացն
պայծառագոյն ցուցաւ նոցա։ Ապա
և առաւել անհնար էր իմանալ զայն
մարդ-

մարդկան, կամ հաւատալ, կամ քարոզելը, թէ ոչ առաջին յայտնեալ յուցանիւը։

11. Բաց յաջողչքըն ի յաւիտեանս՝ զոր ասաց ի յիւր ի ձեռն ի ձեռն։

Ջուշանայ յառնելոյ ածոյ, մի կարծել թէ ար ինչ եղիցի և յայտնեցաւ ի ձեռն եկելոցդ, վայրապար և ըստ բերմանն վճարեցան. այլ բովանդակ ըստ ասելոյն այ։ Ըստ յաջողչքըն յաւիտեանս՝ ցաղագս բառին յաջողչքըն ասացեալ եմք՝ նշանակել զազատ և դիւրընչեան հաճոյս կամացն այ, զոյն վճիռ՝ զոր յառաջագիտութիւն սահմանեաց կարգէ։ (տես վերագոյն. ա. 11. ևն.) Իսկ յաւիտեան՝ ըստ ոմանց իմանի առ առաջելոցն անանկիզն՝ յառաջել քան զժամանակս աշխարհի. և իմասաքն կալմին այսպէս։ Տնտեսութիւն փրկութիւն մարդկան այնու օրինակաւ յայտնեցաւ, և՝ ի գործ եղաւ յիւրաքանչիւր ժամանակս՝ և առ իւրաքանչիւր արարած, ոչ և սահմանել էր՝ ի կանխագէտ կամացն այ յաւիտենից՝ կամ ի սկզբանէ անտի։

Բայց սովորաբար յաջողչքըն իմանան մեկնիչք՝ զորշնալ ժամանակս, կամ զդարս մարդկան. և իմասաքն են։ Ասի ամ զոր ցայսաւր առաջի յաղագս անտեսութիւն խորհրդոյն այ, թէ ըստ ծածկելոյն, թէ ըստ յայտնելոյն, և թէ ըստ կատարելոյն արդեամբք, առ մեզ արդարև այժմ ցուցան և քարոզեցան, քանզ առ ձեր բովանդակ յառաջագոյն տեսեալ և սահմանել էր վճռ իւրաքանչիւր ժամանակի։ Յաւիտեան մի էր՝ աղաւաղ անախտութիւն ժամանակի, և այլ յաւիտեան՝ անկումն ընդ յախտատուր վիճակ կորսուեան. դրձել նահապետացն ժամանակ պանդխտութիւն առ բնական օրինօք և բազում ազգաց ի կռամոլութիւնս դեգերելոյ յաւիտենք են կրկնակի. նոյնպէս ըստ դրաւոր օրինօք յաւիտեանք են բազմապատիկք օրէնադրութիւն, թագաւորութիւն, քահանայութիւն, գերեան, և այլ ևս փոփոխ մանց եբրայական ազգին։ Իսկ նոր յաւիտեան՝ կատարած անցելոց յաւիտեանց՝ եղիւ աւետարանին ժամանակ, առ որ տայեցումն ունէին համօրէն որ ինչ գործեցան՝ կամ թէպէտ ոմանք յայ ի ժամանակս առաջինս։

Եւ ասա՝ ի սոյն միտս ասէ, թէ այս ամ յաւիտեանք յառաջնմէ նկատեալ և կարգեալ էին յԱծային խորհրդեանն. և նովին կարգաւ՝ ի գլուխ տանէր ածէ, և յայտներ յիւրաքանչիւր ժամանակի, ոչ և առաւել՝ ի դէպ երևեր նէ ամենաբնեան իմաստութենն. մինչև ամ ինչ կարգաւորացն ծառայեացն՝ ի կատարումն մեծի խորհրդոյ փրկութեան աշխարհի։ Ջոր արար՝ ի յեղն ճն ձերոյ։ Դերանունն զոր, երկդիմի է՝ ի յոյնն. զի ըստ իգական՝ կարէ ցուցանել զբազմապատիկ նշաւոքն, ոչ ընտրել իմանալ ՏԵՐՈՆԻՄՆ. այլև ըստ բազմաց՝ զնիւթեցի, որ յանգեալ տան, կամ զՅԱՋԵՂԵՑԻՆ՝ որ յայտ տան։ Եւ ըստ այսոցիկ իմաստքն լինեն, զյառաջագիտական կարգումն ամ ժամանակաց, զգործս բազմապատն իմաստութենն, և զյօրինուածս եկեղեցւոյ՝ արար ածն ի ձեռն քոյ։ Իսկ ոսկեբերան զոր դերանուամբ իմանայ զՅԱՋԵՂԵՑԻՆ, հանելմամբ բանին առ երկայ. (ա. 2.) * Որով և զյաւիտեանսն արար։ ||

Ըստ նեղբին մտացն՝ այս ամ՝ ի մի ժողովին. վասն զի ոչ բովանդակ փրկութեանն կատարումն քոյ լինելոց էր, նոյնպէս նախակարգութեանն ամ ժամանակաց, յաջորդութեի անցնելոյ ըստ տեղեաց՝ ըստ անձանց և ըստ ազանակի, ցուցակութեի ածելոյն իմաստութենն, յարմարումն մարմնոյ եկեղեցւոյ, և մինչ սոցա յայտնութեի թէ առ հրեշտակս, և թէ առ մարդիկ, կարգեցան և արդիւնացան՝ ի քոյ, և՝ ի ձեռն քոյ։ Որպէս որդւոյն արար ածն զտիեզերաց՝ ոչ նախ առ սահմանելոյն և ըստ լինելուէն, նոյնպէս վիճակալի աշխարհ ղեկեղեցի՝ ամ մասամբքն առաջ, նովք, միջնովք՝ և վերջնովք՝ ի ձեռն քոյ սահմանից և կատարեաց։

12. Որով առնիմք վստահութիւն և ընծայութիւն յուսով՝ ի յեղն հաւատոյ նորա։

Ոմանք հաճոյանան իմանալ զանձինս կիւղութեին՝ ի քարոզել զաւետարանն քոյ, ըստ բանին գործոց. (իբ. 31.) Բայց սովորաբար իմանան համարձակութեին առ ած։ Ղավին քոյ, որով այս ամ

խորհուրդք իմաստութեան այ սահմանեցան, և կատարեցան, ունիմք և մեք ասէ՝ յառաջագոյն Թշնամիքս այ, ըզհամարձակուի որդիական առ ձեզ իբրև առ Տայր, և միանգամայն զնեձմամբ, զանարգել մատչումն ընտանեբար, ի ներքս առ ձեզ զմտանելն, յոյսով, վստահութիք ընդունելոյ զինդրուածս մեր, կամ ակնկալութիք այլևս մեծամեծ բարեաց հանդերձելոց։ Եւ այս յոյս ներդործի ի մեզ ի չեան հաւատոյ նորա. հաւատովք ճանաչելով զքեզ պարգևել մեզ հաշտարար և միջնորդ, յարժանիս նորա ապատանելոք, մատչիմք առ ձեզ Տայր որդիական ընտանութիք, և յոյսամբ լսելի լինել Տայրգուածոց մերոց, և ընդունել զլրումն երկնային բարեացն։ Եթէ անարժանութիւն մեր, և ամենապարտայնագաւորուն տայ մեզ երկնչել, քան թէ համարձակել. եթէ անհամեմատ բարձրութիւն այ որդիութեն՝ երևիլ մեզ բնաւ անմատչելի. եթէ վտանգակ ընդունելութեան բարեաց՝ պատուհասն ակնկալութիք իրաւացի է մեզ, այս ամ զկնի՝ ի բաց վճարին մի միայն քեզ անձերկիւղ հաւատովքն. քեզ այնպէս ահ ահակ միջնորդ և հզօր, որով բովանդակ յաւիտեանք գոյացան, և յարմարեալ կարգեցան յարբանեկութիւն խորհրդոյն այ, կարօղ է և զմեզ վերագոյացանել ի յետին պատժականութիք մերմ յանկշռելի պատիւ և յընտանութ որդւոյ առ ձեզ։

13. Ա ռա որպ ալաչէմ, զ յանչրանալ ի անեղ-բէռ գերամ որ վառ յեր է, որ է Տէռ գր։

Ալաչելապահս զկնի բարձր վարդապետութեն՝ զոր ասացաք, ի ներքս բերք զնորատականն ի քաջալերութիք։ Ա որպ ասէ. ջ վե ունելոյ զայսպիսի մեծ նորդ զքե, և նովաս գյուսադրութիւն ամ բարեաց, ալաչեմ զ յանչրանալ։ Բնաբան ամենևին ըս յանին՝ երկդիմի տայ զմտան. զի մարթ է առնուլ յառաջին դէմն, իբրև թէ՝ աղաչեմ զի մի հա ձանձրանայցեմ. ի սոյն միտս Թարգմանէ ասորին, և առաւել բնաբեր հնբոնիմոս՝ ասելով, տեսաներ առաքելն զի սակս համատարած բարեղործէ իւրոյ՝ ամենայն ուսանեք ձակատամարտք դիմաց և մարդոց չարաց ի վե յարձակէին լքուցանել զնա. սորին վս երկընչէր՝ զի մի վշտացն յաճախութիք Թուլացեալ նուազելոյ ի սկզբանէն. և յայտ առնէ աղաչել վս այսր զձե, կի զնասին եփեսացիսն, զի աղօթիւք օգնական ինքեան լինիցին։ Ա յս իմաստք յար և նման են կամաց առաքելոյն. զի այլոր և ս խնդրէ յաշակերտացն զաղօթս վասն իւրոյ հաստատութե և պահպանութե։ (Հռոմ. ժե. 30։ ք. Թեսաղ. ք. 1. 2։) և ատ զկնի յայտնապէս դնէ. (գլ. 19.) աքել աղօթիւք վասն իւր, համարձակութիք ցուցանել զնորհուրդս աւետարանին, որոյ վասն

կապեալ կայ ես։

Սակայն կարդի բանիցս առաւել հաստատ է՝ յերկիւղ դնին խօսել առ եփեսացիս, ոչ և առնու լսոնին և արաբացին, և ասկերբեան նոյնպս մեկնէ համաձայնութեամբ այլոց մեկնից, և ներհնմոս իակ խոստովանի՝ ընտանեգոյն յարել ընդ յաջորդն, յորում վս եփեսացւոյն հաստատութե աղօթէ։ Ապա իմաստքն են. յայսքան մեծութիւն բարեացն քեզ կոչեցեալ մեր՝ աղաչեմ զձե, և Տայրապութե խնամով յորդորեմ, զի մի լքանիցիք բնաւ, մի խռովեալ տատանիցիք ի վարդապետութենէն հաստացն, և մի ի փուճոյ ձեռնպաշտութե մեղկիցիք։ Ի նեղութիս գրեմ. յոյնն և այլք դնեն, ըստ եղութիս իմ։ Ի պատճառս նեղութեցն՝ զոր կապանօք և բանտիւք չափ կրեմ ի ձեր օգուտ, մի գուցէ դուք լքանիցիք. վս ձեղ հնեթանոսապ տալոյ զաւետարանն քեզ՝ վիշտք յիմ կողմանոյ յիս զայրացան. ի ձեր սակս կրելով իմ պայսոսիկ, և պատրաստ գոլով կրել այլևս դժնդակս, ոչ է իրաւացի՝ թէ դուք թուլանայցիք, կի երկչոտիք ըմբռնիցիք, կի գայթակղիցիք. այլ մանաւանդ արթանալ պարտ է ձեզ, և մեծ և ս քաջալերս առնուլ իմով համբերութիք։ Ա ռիւթէ և սկզբնութիւն հոդւոյ զոր ի չարչարանս իմ ցուցանեմ, աներկբայելի հաստատուն զշնորհուրդն և զոյսն՝ յինէն քարոզել առ ձեզ։

Ուր է Տէռ գր։ Վշտանալ մեր սակս աւետարանին, և ձեր անձանձրոյթ և անմեղկելի կալն է արդարև մեզ փառք, յոր

յոր խնդամբ և պարծիմբ · աշակերտացդ նմանօղ լինել մեզ՝ ի համբերուէ մեր՝ պանծալի է մեզ : Սակայն յոյնն և այլ Թարգմանք ըստ այժմու օրինակաց ընթեռնուն, որ է, փառք ձեր · և իմանի · պիտոյ է ձեզ անլքանելի լինել՝ ի նեղութիւնս կրելոյս մեր · զի այս մեր վշտամբերուէ՝ փառք են ձեզ · ոչ ինձ, և ոչ ձեզ անարդանս բերէ՝ այլ մեծագոյն · կարօղ էք պարծել Աշմարտութիւնէ, Թէ առաքեալ ձեր ոչ՝ ի մէ ինչ վտանգս անձինն խնայէ՝ առ՝ ի հաստատելոյ զոր ինչ ձեզն քարոզեաց · դիտեն ամենեքին՝ ոչ մեր ջաւագործութենց ինչ անկել իմ՝ ի կապանս, այլ մեր ստոյգ ջատագովութենէ աւետարանին · որով ամբաստանի՝ ի Թշնամեաց, նովին և արդարանամ ես՝ ի քարոզելն, և դուք՝ ի հաստատուն : Գաւոիթ է ձեզ անհամեմատ, և ոչ առանձին սիրոյն նշանակ, զի այնքան հոգացաւ ձերում փրկութէն, մինչ զի ոչ միայն զիւր որդին՝ այլ և զպաշտօնեայս նր մատնէ կապանաց և տանջանաց, և դատաստանաց՝ առ՝ ի դձեզ արդարացուցանելոյ : Խնդալի ձեզ լինելոց է այն՝ զի կանխատեսուէս իմ Աշմարտեցաւ, Թէ կապանք և նեղութիք ինձ ինձ : (գործ. ի. 23.)

Ոմանք համարին՝ Թէ ոչ դերասանն ցուցանիցէ զոչ ձանձրանալն եթէ տաց. ւոց · իբրև Թէ այդ ձեր ոտկայն՝ ի հատուածս և՝ ինախանձ ածեալ ստոյգ՝ փառք է ձեզ : Իակ ընդդ-ին ցուցանել ոչ հատանին, պատճառելով Թէ՝ ի յոյնն Նեղոնէ դնի բազմատրական · իակ յայլ ջորդն եզական դնի, և ըստ կարգի առնի եր, որք են փառք ձեր : Սակայն այլք Թեթև համարին զայդ · այլ առնն եզական եղեալ զրպոյն, վասն զի փառք՝ ի յոյնն եզական է : Ասեր բնաբանս ցոյնի սկզբս այդպիսի ջատագովութէ : Լաւ եւս է ուշ դնել խրատաբանութէ առաքելոյս, որ վկայէ Թէ վշտամբերութիւն վարդապետացդ լինի աշակերտացն՝ ի մեծ քաջալերուէ և՝ ի պարծանս՝ քան զբազ. մոզութիւն բանից · զոյն ասէ և առ Թեսաղոնիկեացիս և առ կորնթացիս : (ա. Թես. ա. ։ 3։ ։ կորն. ա. 6։)

14 · Ա՝ ասն այսորիկ դնեմ ծունր առ Հայր ած Տէրոյ յն ինչ :

Վասն այսր՝ զի մի ձեզ վտանգ ինչ լքանելոյ լինիցի յիմոց նեզուեց, այլ զի առաւել ևս զօրանայցիք, դնեմ ծունր : Ջատարիկ և զնեանդուն մաղթանաւն յայտ առնէ ծնրադրութէն · Թէպեև և արդէն ի բանի և ի կապանս գտելով ի զրկելն, ունէր առեալ ծունր կրկնել մարմնով ևս · գուցէ և վասն իակ ծանուցանէ բանիւս, յուշ առնելով եղեսացոց ըզծնրադրական աղօթեն՝ զոր արար վասն նոյ ի յետին հրաժարմանն ի մէլիտոն : (գործ. ի. 36.) Սովորութէ ամ ազգաց ծունր դնելոյ յաղօթս՝ է արտաքին նշանակ ներքին մեծարանաց և պատկառելի խոնարհութէն, մանաւանդ կարի Թափանձանաց ի Հայցելն : Վասն իրի մինչև ցայսօր յաւուրս ապաշխարուէ ի կիր առնու եկեղեցի զնմանզրութէն · և առեալ հրամայէ երկիրպագանել · իակ յաւուրս ուրախութէն կամ ծանից՝ սովոր է առաւել ոտնակացուէ Թէ աղօթել :

Այլ Թէ ինչ պատճառս զայս եղանակ մաղթանաց յայտնել առա առաքեալս, զոր յայլ Թուղթս ոչ առնէ այսպէս, Թերևս ոչ ասացի՝ ակնարկել կամ ղբանտագելութիւն իւր · և զրձէ զի զպատկառելին և զահաւոր մեծութիւնն ոչ ունէր յիշատակել՝ Հայր խոստովանէ լով զնա ամ նահապետութենց, ոչ և յարէ :

15 · Ա՝ ասի անկոն նահապետի չերէքիս և չերէքի անուանի :

Ոսի եդեալ է փոխանակ դերասանման՝ յորէ · և ըստ սովորական մտաց ցուցանէ զնծ գայ · զի յորմէ ոչ հօրէ անուանի ամ նահապետութիւն : Իակ ոմանք հաստատացեալ կոչին որդիք ոչ, կի քրիս. տոնեայք : Ոչ հատանի այսմ հերձուէ մոս · զի զի օրինակք յունաց՝ որով զարեր, չունեին զբառն՝ ած Տէրոյ յն ինչ · այլ միայն, գնեմ ծունր առ Հայր · ոչ ընթեռնու նաև ազգքանդրեան օրինակն, և ենթագրացին : Եւ գրէ, զի անուն յն քան ոչ հաղորդի ամէ՝ ամ բանական արարածոց, որպէս հաղոր-

զորդի անուն հօր : Սակայն այժմու օրինակք այլոց թարգմանութեց, ոչ կերբեան, և այլ հին մեկնիչք յունաց ընթեռնուն զնա ֆերոյ յեի ֆեի :

Առաւել խնդրելի է յաղագս բառին նահապետին, ըստ յունին ֆոբոս՝ զոր լատինն և այլք թարգմանեն աստ հաբրեպ : բայց յայլ տեղիս հին և նոր կատարեացս ամենեքին, ոչ և միտս դնեն, ազդ, տոհմ, ցեղ, տուն, նահապետութիւն կոչ նահապետ, ազգատոհմ ևն. ուր զի յունական ֆոբոս՝ սիրացաս նշանակի զցեղ սերեալ ի միջոկ հօրէ, կամ զբազմութիւն ծննդոց միոյ նախահօրէ. յորմէ և ֆոբոխոբէս, զի նահապետ, ցեղապետ : Իսկ հաբրոնի ի յունին յատկացաւ ասել ֆոբոխօզիս : Ի վէր այսր ամի ոչ միայն լատին մեկնիչք, այլև ի յայն վարդապետաց անտի են ոմանք, որք ի բնաբանիս առնուն փոխանակ հայրապետի. յորմէ և իմաստք տեղւոյս բազմանան :

Ապա հայրոնի անուամբ իմացեալ յայն կամ զյարհուրնական հայրապետին ասէ, այլն առ որդին միաձին, և կամ զարարչական ներգործութեն ըստ ի զոյացութեանէ զարարածս, ասէ սկիզբն և արարող, յորմէ ամ հայրապետի չերկիս և չէք էրէ անուանի : Ոմանք հայրապետի որ յերկինս՝ իմանան զնաժային հայրապետին, որ ոչ յայլմէ՝ այլ ի նմանէ իսկ անձնէ հօր ունի զծնանիլն, և զանուանակոչութեին. և նա այնպէս է հայր, որ ոչ ընաւ որդի լեալ, քան թէոդորետոսի : Իսկ այլք իմանան զերբեշտականական հայրապետի, որ այսպէս կոչի քան ծերոնիմոսի՝ սակս զերակայութեն ոմանց առ այլս. ոչ հրեշտականապէս առ հրեշտակս, և պետութիւն կամ իշխանութիւնքն առ իւրեանց ներքոյանկնեալս. որով զվերինսն մարթի է հայր անուանել առ ստորինս : Իսկ ագուշնացին մեկնէ զհայրապետին ոչ ըստ կենդանական աղբեցութեան՝ զոր վերինք ներգործեն ի վայրագոյնս. այն է՝ լուսաւորել, կատարագործել, և մաքրել. ոչ և առ մարդիկ վարդապետեան ասի հայր աշակերտին ըստ ուսուցանելոյն : Հայրապետի որ չերկրի, իմա՝ նոյն թէ զբնականին քան միաբնաւորն ծննդեան, և թէ զրաթոյականին ըստ դաւանութեանէ, և թէ զհամակալութեան, ըստ իշխանութեան, ոչ առնու և թէոդորետոս :

Արդ՝ ասէն մեկնիչքդ, թէ այս ամ հայրապետի երկնային, հրեշտականն, և երկրաւոր՝ յայլ հօրէ անուանի : Ես աստ բաժանին դարձեալ, զի ոմանք անուանի իմանան զանուն հօր ըստնելոյ հայրական կոչման հանդիպել. և քան այսմ ոմանք ասեն՝ թէ անուն հօր կի որդւոյ ոչ ի մարդկանէ առ ածանելի անդր փոխաբերեցան, այլ յայլ նմանութեամբ առ մարդիկ տաղորդեալք : Այսպէս խօսին Հերոնիմոս. (աստ) ամփոփաս. (Ճառ. ա. ընդդէմ արիան. Տիր. 23.) Կիւրեղ աղեքսանդր. (Գանձ. բան. 32 :) Յովհան դամասկոսի. (դիրք ա. յայտ. ուղ. Տաւտ. գլ. ը :) Ընդ հակառակն՝ բարեպէ ասէ, թէ որդի կամ տոգի ի մարդկայնոցս նմանութեանէ ասին առ նոսա : (Դիրք ե. ընդդէմ եւնոմ :) Սակայն դիւրաւ միաբանեն այլևայլ ասացուածքդ՝ ըստ ազգաձև նացուցն. եթէ զկոչումն անուանցդ միայն նկատիցեմք, ըստ այսմ նախ հնոյ բնացան ի մարդկայինս, և անտի յայնս փոխադրեցան. իսկ եթէ զերան նշանակելոյ անուամբդ խորհիմք, նախ դասանին յայն, և անտի առ մարդիկ ասին նմանութեանէ, քան թէ իսկութեանէ : Այսոքիկ առացան՝ քան զրաւմ բայն անուանի նշանակէ զանուն ընդունել :

Բայց այլք առնուն զաստ փոխանակ գոլոյ, կի լինելոյ, որով իբր այսպիսի ընդունի անուն՝ որպիսի է. քանզի և բառս անուն դնի երբեմն փոխանակ իրաց կամ անձանց. (գործ. ա. 15.) ոչ և կոչի փոխանակ գոլոյ : (Ղուկ. ա. 32 : Հռոմ. թ. 25 :) Ես ըստ այսմ իմանի, թէ ամ հայրութիւն հրեշտական կային և մարդկային՝ յայ հօրէ ունի դիւր դոն և զծագումն : Ապա զոյն բառն ֆոբոխ առեալ փոխանակ հայրութեանէ, իմաստք բնաբանիս ձևանան այսպէս : Ահա տարաբաղ հայրականներ զործելոյ կամ զօրութեանէ՝ որ ի հրեշտական և յայլ երկրաւորս երևի, յայ հօրէ ունի զդոն կամ զներգործելն. առեղծել հայրութիւն է առուեր և հաղորդութեանէ ածային հայրութիւն՝ որով ի ներքս յանձ ծնանի բանն, և որով արարածքս ամ զոյացան : Որպէ ի զոլոյն

լոյն ՝ի՝ գոյակք անուանին , և ՝ի բա_
րութենէն՝ քարիք , և յանմահականէն՝
անմահք , առյաւէտ ՝ի Տայրութենէն ՝ի՝
հարք լինին և կոչին · յաւիտենական և
արարչական ծնունդն ՝ի՝ է դաղափար
և սկզբնապատճառ բնական ծնընդ_
դեանն , որով կենդանիք տան որդւոց
զգոլն , և որով բանաւոր արարածք
տան այլոց զարուրք գոլն : Բայն խո_
կութիւն Տայրութեան , և Տայրական իրա_
ւունք՝ ՝ի՝ միայն անպհական էնէ , որ
միայն և Ճշմարտապէս տայ այլոց զոր_
վանդակ գոյութիւն · իսկ ստեղծական_
նացս Տայրութիւն և իշխանութիւն ոչ մի_
այն յայ է , այլև այնչափ թերի՝ մինչ զի
առ ՝ի՝ծնայինն Տամ մատնել , առաւել
անուանք է , քան Ճշմարտութիւն , և
բաղդատի որպէ անուն առ իր : Ի՝ այն
միտս բացատրէն նախայիշատակել
վարդապետքն · և Տերունմեռ առ ՝ի՝
ցուցանել Թէ մարդկային Տայրութիւնք
առ ՝ի՝ծնայինն չանկնել դադարէն , առ_
նու զատացեալն զուկայ յազգաբանու_
թեէ ՝ի՝ն · (՚ի՝ · 38 ·) * Որ սենեայն , որ
ադամայն , որ ՝ի՝ն : ‖ Քայս բերի և
՝ի՝րուկանն բան · (Ա՝ատ · իՒ՝ · 9 ·)
* Էւս Տայր մի կոչէք ձեզ յերկրի · զի
ձեր մի է Տայր՝ որ յերկինսն է : ‖
Արդ՝ այս իմատք Թէպէտ Ճշմարիտ
և ասնդեալ ՝ի հին վարդապետաց ,
բայց ոչ Համարի ըս Տարացատ նշանա_
կութեն յոյն բառին , որ տիրապետ յայլ
տեղիս առեալ է փոխանակ ազգատոհ_
մի կամ նահապետութեն · և չէք պատ_
Ճառ օտարանալոյ ատանօր ՝ի բուն
նշանակութէն : Վ՝ինն իրի ՝ի՝մարդի մէկ_
նիչք միաձայնել ընդ ոսկերքանին ,
իմանան զազգս բանաւոր արա_
րածոց՝ որ յերկինս և որ յերկրի : Ոսկե_
բերան երկնային նահապետութիւնս առ_
նու զդատապարտութիւնս Տրեշտակաց՝
զվէրինս և զներքինս , ոչ որպէ զՏրեա_
կանն որոշելս ՝ի միմեանց , այլ յորս
վայրագոյնք ՝ի վերնագունից առնուն
զպատուոն և զանուանակոչութէն · և իւ_
րաքանչիւր դաս յորինէ իրրև զմի ՏԷ_
զապետութէն : Իսկ երկրաւոր նահապե_
տութիւք իմանին Թէ մարմնական ազ_
գատոհմք , և Թէ զանազան ատոհմանք
մարդկային ընկերութէ : Ապա իմատքն
են · ամ ատենակցութէն որ յերկինս և
յերկրի , ամ իշխանութէն և կարգաւո_
րեալ քաղմութէն Տրեշտակաց և մարդ_
կան՝ ՝ի միոյ յոյն Տօրէ ունի զգոյութէն
և զանուն · ամենեքին նոքա իրրև մի
ազգատոհմ Ճանաչեն իւրեանց նախա_
սկիզբն զնծ միայն · ՝ի՝ նէ անուն կո_
չին , և զնա միաձայն իրրև ամի ազ_
բիւր : Վասն այսորիկ յայտնեցա առնա
մատչելով վ՝ձեր , ասՀիմ միծութէն նէ
ըմբռնելոյ Ծունր դնել երկնական մե_
ծարանաց՝ և՝ Տոգւով և՝ մարմնով :
Ամենք երկնաւոր և երկրաւոր նահա_
պետութիս իմանան ըՀանուր գերկերկ_
յի՝ գյաղթօղաց յերկինս , և զպատե_
բազմազգ յերկրի · յորոց յամենեցունց
կազմի ազգատոհմ ամ Տոգևորական ,
զմի Ճանաչելով նախատայր զնծ , Տա_
կառակ Տրեշտակ պարծանացն՝ որք
մեծ Համարէին զերբաքանչիւր նահա_
պետաց անուանակոչութէն , ամն ըղ_
յուդայի , ամն զաբրենէ , և այլք զայ_
լոց · ասյնպէս ամ ազգատոհմ գՏրեա_
կան Ժողովուրդն միայն գնեին , ար_
տաքս Համեմատ գՏրեշտականս : Որոց ըՀ_
դեմ ասէ առաքեալս , Թէ այժմու նա_
Տապետութէն ոչ ըս մարմնաւոր ցեղա_
պետացն զանազանի , և ոչ ամփոփեալ
պահի ի՝ելեանց ևՏէ , այլ ընդՀանուր
Համայնդեալ Տրեից և Տեթանոսաց՝
զմի միայն Ճշմարիտ ազգապետս Ճանա_
չէ զնծ Տայր :
Քննաբանս ըս իւրաքանչիւր իմատից՝
յարմարեցաւ առ ամ Տայր , ոյ մեկնի
սովորաբար · սակայն ոչինչ ըՀդիմանայ
իմանալ նաև ՝ի քէն ասել զնմ Նահա_
պետութէ , որ ըս ամենութէն յօրինօղ է
ամմին , և ըս պրկագործութէնն՝ միջնորդ
և գլուխ , նման առացեալ վերագոյն
(ա՝ · 9 · 21 · 22 ·) գլուխ կարդալ ՝ի
վ՝ր ամ իշխանութէ , և Թէ բովանդա_
կել զնմ քէնս ևն :

16. Ո ի ԹոյՏ չէՀ ըսա ՊՀՏ_ՐՀ ԹՏաՏՈ
ՏԻՏՐԵՐՈՅ ՏԱՏՏաՏՏԵԼ ՀՐԸ_Ք ՝Ի չՏԱ
ՀՀԱՏՈՅՆ ԻՏՐՅ ·

Ակաճէի չայտ առնել զնպատակ ազգ_
Թիցն՝ զոր ատաց ՝ի ՚ի՝ տան , և յերկիր
րէ մինչև ՝ի՝ 20 տունն · ոչ վայրապար
ինչ ծանուցանելով նոյ մանրամասնա_
բար զայն ինչ՝ զոր չայ Տայդեր , այլ զի
ուսուցանիցէ զնոսս խնդրել և ին_
քեանց

քեանց իբրև շնորհս ամէն կարևորս : Ար. ասէ · այս է՝ զոր ծնկովք սրտի կրկնելովք պաղատախառն Տայցեմ վա՛ր ձեր յամենաշօրհն այ , որպ զի տացէ ձեզ , շնորհեսցէ ողորմութիւ՛ , ըստ ղ_ ծոյն է խոստ խորց , ըս առաւուտեան կի՛ ձոխանեմ իւրոյ՝ որով փառաւորի , որ է նո՛ փառք · կամ ըս փառաւոր Տաբտուալ իւրոյ՝ որով ախորժ զասցն · կամ ֆառ իմանի կարողութիւն այ յորում փառաւորի ՚ի կարելն զամ , որ է ասել՝ տացէ ձեզ ըս ամենակալող մեծութիւ շնորհացն , հոգեպես զօրութիւ , զի արիւնեցեամբ սրտի Տաստատութիւնքդ , պնդեսջիք ըզհեմ ամ փորձութիւնդ յաբուցելոց , ՚ի ձեռն հոգւոյն սքի զոր ընկալարք միտութիւ՛ , և յորմ յառաջանայ ամ զօրութի կենդանական , նովաւ տացէ ձեզ զօրանալ ՚ի համբերութիւն վշտաց , և յերկայնմտութիւն բարեաց : Առաջին կարևոր բժշկեցելոյ ուրուք ՚ի հիւանդութիւ՛ է այժ մարմ նոյն Յեռւցելոյն · նոյն խնդրելի է և առ բժշկեալս ՚ի հոգւոյ ախորց :

17 · Ի ներքին մարդն բնակել հաւատովս ՚ի սիրտս ձեր , սիրով արմատացեալ և հիմնեալ :

Ջերկոսին բառան ՚ի ներքին մարդն , այժմու լաւինացւոց օրինակք , և յունական յարեն ՚ի բան հոգեպէս որ յանցեալ տան · իբրև Լեհ զի հաստատիցիք ըս ներքին մարդոյն , կի՛ յաճռւն ներքին մարդոյն զօրանայցէք : Սակայն ոչ միայն հայ օրինակք , այլ և ասորին և արաբացին յարեն ՚ի բնաչէն , և հին մեկնիչք յունաց նոյնպէս զատանեն և հերքնեմոս իսկ ՚ի մեկնելն նմանաբար խօսի : Ըստ այս է հարազատագոյն ընձերցուած , և յաջորդն ՚ի սիրտս ձեր , բացայայտութի է ներքին մարդոյն : Իմաստքն են · ՚ի վշտանալ ձեր արտաքին նեղութիւ՛ ըս մարմնոյ , պարգևեսցէ ձեզ ասծ՝ զի ինքն քս բնակեսցէ ՚ի Ներքին մարդն ձեր ՚ի հոգին , ոչ վեր ՚ի վերոյ , այլ ՚ի սիրտս ձեր , յիմացական մասին · յայտ իշխանական մասին հաստատեսցէ քս զընակարան իբրև ընտանի ձեր , և զաճռւ իւր՝ իբրև իշխեցող բովանդակ զօրութեց հոգւոյ և մարմ նոյ ձերոյ , բնակութիւն սրբական ,

ախորժ , և խաղաղական : Ես այս կատարի հաւատովս , որ սկիզբն է հոգևոր բարւոյն շինուածոյն · այնու հաւատովք՝ որ աներկբայ հաւանութիւ՛ ամ յայտնելոյն և խոստացելոց յայ կապ ղձեղ ՚ի քս · զի նա ձ բնակէ ՚ի սիրտս անհաւատարիմս , կի՛ երկմտելաս :

Սէրով արմատացեալ և հաստատեալ : Առաս շարագրութիւ՛ ընթեռնու նաև յոյնն և լատինն , միմութի ունելով ըս կաղմութեանն , զոր պէտս յարմարեն · բայց դիւրագոյն է յաւելուած բայէ առնել · այ զի լինիցիք սիրով արմատացեալք : Կամ փոխել այսպէս , բնակել քով հաւատովք ՚ի սիրտս ձեր սիրով արմատացեալս եւն : Փոխանակ բայիս հաստատելոյ , յորմէ և այլք ղնեն՝ հիմնեալք · որով ՚ի կրկին նմանութի՛ , արմատոյ որ ՚ի ծառս , և հիման որ ՚ի շինուածի , այլաբանի սնդութի սիրոյն : Սէր իմանի ըս ասկեբերանին՝ մարդոյ առ ասծ և առ ընկերն · իսկ ոմանք առնուն նաև զնոյ սէրն առ մարդիկ : Ապա իմաստքն են · այնպիսի հաւատովք ցանկամ բնակել քով ՚ի հոգիս ձեր , որ արմատացեալ և հիմնացեալ իցէ ՚ի սէրն առ ասծ · որ սիրոյն առնէ և հաստատի յամ գործս բարութի՛ · զի այսու օրինակաւ անմեկնելի բնակեսցէ ՚ի ձեզ քս : Ըստ ասացելոցս՝ մաղթէ առաքեալն զաճռւն հաւատոց նոցն , և զսիրս դութի սիրոյ · որ են պատճառք բնակութեն քով , և այս լինի պատճառ զօրանալոյ նոցն հոգւոյն , զոր նախ հայցեաց ·

18 · Որ ի կարէ ընկալ հասանել ընդ ամենայն սուրբս , զինչ է լայնութի՛ , և երկայնութի՛ , և բարձրութի՛ , և խորութի՛ :

Այս պատուղ է սքանչելի և ամենահամ քան անձառ բնակութենն ՚ի սիրտս ալ մատուցեալս սիրով · ոչ լոկ բնաւ քս , ուր միանգամ բնակէ անխորժանօք · այլ ուսուցանէ՝ վարդապետել , զանձայական բանայ , յայտնեօքն զաճարացուցանէ · փոխանակ կերակուր ընդունելոյ՝ ինքն զանմահականն ուտեստ ըմպել հոգւոյն , որ ըս նմանութի՛ մարխամս նքս տիպ առ ասս ետն՝ լսել զոր խօսի · ոչ այնպէս ծառայք սաղոմոնի երանելիքք էին

էին ՚ի լսել հանդիսապետ զիմաստութիւն Նորա, (ԺԹ. Թագ. Ժ. 8.) որչափ հոգի՝ որ զքո յինքեան ունիցի բնակիչ և ուսուցիչ:

Ջհնարէջ լինիլն ասէ. յայտ արարեալ Թէ բաց ՚ի Ճանաչմանէ հաւատոյ՝ պիտոյ է այլ կարողութէ ներքնւոյս պալ ծառացուցիչ մտաց, հասանելընդ եմաբս, առուգիս քննել, ՚ի միտ առնուլ, մաքդիւր խորհիլ ըմի հաւատացեալս քեր. այնպէս դառել և մեծ համարել՝ որպ քնարեալ քրիստոնեայք ջանան և փաթաբեն, և ոչ իբրև զայնոսիկ՝ որք զաւրութիւն հաւատոց առեալք շատ համարին:

Ջինչ է լոյսն՝ և երկնութիւն: Ջքաւնակ տարածութիւնս կի զդիբս մարմնական յիշատակէ լով, ցուցանէ զմեծութիւնէ իրացն՝ Թէ որպիսի և որչափ աքանչելի է, աշխարհ և ամենակատար. բայց ոչ յայտնի՝ զոյր լայնութիւնէ կամ երկայնութիւնէ իմանայցէ, կի զինչ այսքիւբ այլաբանիցէ. որով առաւել քան զեհեւացիան կարօտք լինիմք քննութիւնէ՝ առ ՚ի հասու լինելոյ իմաստից սուցս: Բազում ՚ի վարդապետաց առնուն ՚ի վէր ոյ պարզաբար, լայնութէ իմանալով զացարձակ կարողութէն նր կի ըզաերն ըՀանուր տարածեալ առ ամենեսին, երկայնութէ՝ դյատիւնականութիւնն նր, բարձրութէ՝ զմեծվայելչութէն, խորութէ՝ դիմաստութէ նր անհատաղանդն: Կամ, լայնութէն ասեն զաերն, երկայնութէ զհամբերութէնն, բարձրութէ զանհասու թէն նր, խորութիւն զարդարութիւն դատաստանաց Նորա:

Այլք ՚ի վարդապետաց հայեցուցանեն ՚ի տրեսին կողմանս խոչին քէի, և խորհրդածեն ՚ի նմ զայնութէնի սբոյ, զերկայնութէ համբերութէ, և զայլոն նոյնպէս զանազան օրինակս: Ոմք և ՚ի ներհնիմս ՚ի խոչն ենն նկատել՝ ասէ, երեալ քէի ՚ի բարձունս՝ գերեաց զդերութէնս, և եղ ՚ի տարիս երկրի. և յետ բարձրանալոյ և խոնարհելոյ ըմի երկիր ձգեցաւ բարդութէ խոչին: Ոմանք ՚ի վերայ ոձոչին բարութէնն յարմարեն զնմն, լայնեալ առ ամ մարդիկ, երկայնեալ ըմի դարս, խորին՝ ՚ի ցածութէ ամբառնալոյ զմարդիկ, և բարձր՝ ՚ի վսեմական աստիճան վերբարերելով: Ոչինչ ըՀատ և ոսկերբան ՚ի սէրն ոյ տանի բովանդակ. որ յամ կողմն ձգեալ տարածի ասէ, և ըունի զորս ՚ի վեր, զորս ՚ի խոնարհ, և զորս այսր անդր: Կա ինքն հերքնիմս՝ բարձրութէ խմանալ դարձեալ զերեւակս կամ զվերին զօրութէնն. խորութէ զանդունդս կամ զդժոխս. իսկ երկայնութէ և լայնութէ զորս ՚ի միջոցի կան ըէ երկինս և ընդ դժոխս. որք միանգամ առ լաւագոյնն մերձենան առաքինութէ, երկայնութէի կոչեն. իսկ ծռոտութիւն յախտս չարս՝ լայնութէն ասեն, ըէ որում ըարձակ է Ճանապարհ կորստեան: Ջնոյնս մարթէ և ասէ՝ խորհրդածել յիւրաքանչիւր քրիստոնեայ խալեալ ըէ քէն. յորում լայնութէն է զփոքունն Ճանալել, և երկայնութէն ՚ի վերադոյնն փուքալ. խորութէ՝ հակառակ զօրութէնն պատուիրազօք, և բարձրութէ յետ ըէ ոսկերարկանելոյ զնն ելանել ՚ի բարձունս յաղթութէ:

Ասորոշ ասացուած առաքելոյս՝ պատճառս եմ այսպիսի, և այլնս բազմապատիկ խորհրդածութէց, զոր ուանդեն վարդապետք ըէ յարմարութեան իւրաքանչիւր բանից. ասկայն ոմանք յայնցանէ՝ բարոյականք են, և ոմանք՝ ըմիամանեայ, և ոմանք՝ արտաքոյ բնաբանիս: Պնայ ընարել զառաւել հարազատն ՚ի մերձաւոր բանից առաքելոյն. և զի անմիջապար յատաջ յիշատակեաց զքէ բնակիչ սբոյ հաւատացելոյն, ապա պնէ լայնութէ և զերկայնութէ ՚ի միտ առնուլ ասէ, ոչ այնպէս ըէ ոձոչութէնն մտածելով, քան Թէ բատ փրկագործութէնն. քանզի ՚ի վեր և ՚ի վայր զայսմանէ խօսի, և ցանկայ՝ զի ինքնին քէ որ կատարիչն է այսր խորհրդոյ, լինիցի ՚ի սիրտս նոյ ուսուցիչ:

Մեծութէն և սքանչելութէն Նորա:

Ապա ընտանի իմաստս տեղւոյս հարմարին մեկնիչք սովորաբար քննել ըմեծութէն խորհրդոյ փրկութէն ՚ի ձեռն քէի՝ հատարակաբար յամ ազգաց. որոյ լայնութէն իմանի բատ տարածութէն տեղւոց և անձանց. երկայնութէն ըէ տեւողութէնն. բարձրութէն բատ գերազանցութէնն. և խորութէն ըէ գաղտնութէնն:

յայսոսիկ իմանի սէրն, համբերութիւնն, խնամատարութիւնն, և այլքն յիշատակեալք մանաւանդ ըստ ի վար դասեսցուք։ Արդ ասէ, ասացէ ձեզ քո՛ ի միտ առնուլ արժանապէս, զինչ է լսե՛ր։ որպիսի և որքան է քաջահմտութիւն վերկուսինն քո՛, զիմբդ անխորտակ տարածանի առ ամ ազգս, և առ ամ տեղիս։ ոչ զոք թողու արտաքոյ. զՀրէայ և զՀեթանոս, զմեծատուն և զաղքատս, զիմաստուն և զոդէտս, զսրտ և զէգ, մինչ զի և զԱթենացիս և զբնաւ անաթաժանս կրե՛ ի ծոցի իւրում. և եթէ անչամարք դիմեացին յայն, ոչ անձկանայ՝ ոչ ամփոփի, այլ յաւէտ լայնեալ տարածանի։ Որպիսի այս ըստ արձակութիւնի սիրոյ և զԵսոյ։ որպիսի անսպառութիւն կարողութիւն։ Կարի անձուկ և նեղ էր հրեական վիճակն։ եկէ զեղի նորա տարածանել չափիւբ տաճարացն եղէմի։ բայց եկեղեցի քո՛ և ոչ ըստ երկնաւ պարփակի։ ըստ նոյնոյն տալանդին կրէ յինքն զամենացնդ կենդանիս։ քո՛ ընարակեալ զդիրկս իւր, հրամայէ ամենեցուն զալ առ ինքն, և ընդ ամենատարած հովանեաւն հանդչել։

Եւ երէմիա՛ն։ Որչափ երկայնամիտ է վերումս խորհուրդ, ՚ի յաւիտենից անտի նախակարգեալ, վա՛ մի դարուց տակաւին, և մինչև յաւիտեան անհամառօտելի և մշտնջենաւոր։ Բազմադիմի յաւիտենական անցեալ մի՛ փոփոխմամբք, օրինադրութիւք, ուխտիւք, օրինակօք, և գուշակութիւք, իբրև շարս ոսկիս միմեանց յաջորդեալք երկայնելին մինչև յայս ժամանակ բնական գաղնաւորուելի։ Քա՛ որ այսօր երևեցար, կայր և յերկի՛ ի սկզբանէ աշխարհի նկատեալ և ակնկալեալ։ և մինչև ՚ի կատարած կացէ առանց սպառուա՛ծի. ինքն յաւիտենական դուռի՛ ըստ ժամանակիս խառնեցար, և որար յինքեան զերկայնութիւն ինն անչափելի, որ չափ բացատուի կայ ըստ յաւիտենական և ըստ ժամանակաւոր։ Երկայնմտութի՛ն ես ՚ի գործել զերկուքին աշխարհի, ՚ի կոչել և ՚ի դաթձուցանել զմարդիկ առաջ, վասնակը գործոց ես բանականաց յարդարացուցանել և ՚ի փառաւորել զանբաւ մարդիկ ընդ ամ յաւիտեանս, ոչ ըստ արդարութեան ինչ, այլ ըստ ողորմութեան քոյ։ Ոչ ըստ երկիցս և յերկրի առանց դադարելոյ, այս ամ են երկայնութիւնք ՚ի քո՛, զորս կանգուն մտաց անկարող է չափել՝ թէ և բիւրիցս կրկնեսցի։

Ի միտ առնուլ դարձեալ, զինչ է և ի՞նչ ես։ Յորմէ կարդ, յո՛ խորութի՛ն և բարձրութի՛ն։ Եթէ ՚ի նա ինքն ՚ի քո՛ նայիս միտք, որպիսի բարձրութի՛ն ածային մեծութի՛ն, շնորհաց, և փառաց, և իշխանութի՛ն, և որչափ խորութի՛ն մարդկային նուաստութի՛ն, ցածուն կենաց, անարդանաց, և մահու։ խորացեալ ՚ի հողերկրի, և մինչև ՚ի դժոխս ներքինս, և բարձրացե՛ ՚ի վերոյ ՚ի գի՛տ երկինս։ ինքն խնարհեալ յընդունի բարձրութի՛ն, և զառորակեալքս վերառեալ յանհասոյց մեծութի՛ն։ Եղ ՚ի խորս մտից ընդ իջեալս ՚ի խորխորատս, և բարձացաւ յառնելոցն և յարուցանելով։ Ասյա՛ բարձր գոլով յինքեան՝ և խորին, ծածկեալ է անքննելի խորութի՛ն անհասութի՛ն։

Սոյնօրինակ և ՚ի խորհուրդ փրկագործութիւնն՝ որչափ բարձրութի՛ն շնորհաց, և պարգեւաց և երանելի կենաց, ե՛ այ միաւորութի՛ն, որդեդրութի՛ն. և որչափ խորութի՛ն գաղտնութի՛ն. բազում մա՛սամբ ծածկեալ էր ՚ի նոցունց իսկ հրեշտակաց. և ՚ի կատարման իսկ՝ յիմարութի՛ն կարծեցեալ անհասանից. իսկ հաւատացելոց անհասանելի տալ կաւին, թէ զիարդ այս ոք կոչի՝ և ոչ այն ոք. ընդ այժմ, և ոչ յառաջ, այս՝ ճանապարհա՛, և ոչ այլով, յայս վիճակ՝ և ոչ յայն։ Ասյա խորք են անչհասանելիք ՚ի բարձր շնորհի փրկութե՛ն. յորում որչափ հրաշացուցանի ես զայնոսիկ բարութի՛ւ իւրոյ, զերկրպաութի՛ն յաւարգիտութի՛ն, և զբարձրութի՛ն կարողութե՛ն, նորոգեալ ոհմուր ցուցանե՛ զնոր անդունդս խմամատութե՛ն և արդարութի՛ւ։ Եւ այսոցիկ երկեղս խառն ծանօթութե՛ն յայտնեալ ցուցանե՛ն ՚ի քաջընակ սիրոս, ըստ որում վա՛ն երեսցուցն մարդեկ առաքեալս։ Եւ ինձ թուի, թէ այս հայցուած ըլ ներքին մտացն նոյն է ընդ այմ զոր առ փիլիպ. ասէ վա՛ իւր, հաւատովք ձանձալ զնա, և զղորութե՛ն յարութե՛ն նո՛ն։ (գ. 9. 10։)

ԼԹ. Ա՛նալէլ պատասխանէ փիլոսոփայն ամբարտաւանին, եւ զի ոչ պարտ է ամբարտաւանել ի մարդասիրութեան։

Ջամենակարևորն՝ ի հոգևորական ճանապարհն՝ ի վերջոյ դնէ, այն է՝ ճանապարհն քոյ անձին սիրոյն, որ պատճառ է բովանդակ մեծագործութեացն երևելոց՝ ի փրկուէ մարդկան. վա՛ղ ի քէն ոչ ամենագորով խանդաղատանօք սիրէր զմարդ, ոչ արդեօք ձեռն արկաս՝ նեղ յայսպիսի գործ՝ ի լսելն և ի երկայն, ի բարձր և ի խորին։

Ա՛նալէլ պատասխանէ։ Ըստ հայ ընթերցուածոյս խնամարն ես. ի վե՛ր ամ՛ն աղօթեամ և ցանկամ, զի քո՛ի բնակելովն ի սիրտս ձեր՝ ճանաչիցէք, արժանապէս կշռեալ զգայութեքդ անձինս ձեր զանուել կարևորութեի գիտութեն՝ որ ցանկան զմեծաւի սիրոյն քոյ. փոյթ մեծ ունիցիք, և ա՛ն զևս՝ ի միտ առնուլ՝ թէ արբ՛ւսի անճառելի և անապատելի սիրով սիրեաց զմեզ քո՛. պայծառ ծանօթութեի այնր անհամեմատ սիրոյ՝ լինիցի ձեր միակ և կատարեալ խնամատարութեն, և իբր չանաւօտուի այլոց ծածկապատկառելոյս ծանօթանալ։ Եթէ յայս գիտուէի զարգանայիցէք, ըզ նմին չամեմատութեն խորհուրդք փրկուէ պայծառագոյնս ծանօթանան ձեզ, և անչնար է թէ չսիրիցէք անչափապէս զքո՛ն, և սիրելովդ ոչ արհանապարհ չիմ գործս ընծայաշատութեն, և այնպէս ոչ ընդունաբ ի՛մ լրութեն ես։

Բայց յանկան, և ըստ նմա լսոխին՝ այլազգ քրիստոնեան ասելով. * Ճա՛նապարհ զառաւելեալն, (կի՛ զգերազանց) գիտութեն զսէրն քո՛ի. ‖ ուր փոխանակ բառին՝ առաւելեալ, ասէ Ի՛ՒՓՈ՛ԼԻՈՍ՝ որ ածական է սիրոյն. իսկ մեր թարգմանիչս դնէ գոյական, ասօ՛ղ բնին, որում յատկացուցիչ առնէ զքո՛ն, և այնմ յատկացուցիչ զսէր. Թերևս այսպէս ընթերցեալ լիւրում օրինակին. Քանզի և առաքին ի բաց թողեալ զառն գիտուէ, ասէ. Ճանաչել զառաւելութի սիրոյն քո՛ի. Իսկ առ վերականիմաստ յոյն ընթերցուածին՝ այս են ըստ ոսկեբերանին և այլոց. Իմիտ առնուցուք սքանչ զսէրն քո՛ի՝ որով սիրեաց զմեզ, զսոյն սէր՝ որ զերազանց է քան զնա զիտուէի մարդոյ, որ առաւելու ք զՀայրումն մարդկային. ի վեր անցանէ քան զնա՛ ճանաչումն մտաց, և քան զկարողութի բանից. այլ պէս տեղեկանալ մեծութե այնր սիրոյ, զի ծանիցի միանգամայն անհաս ի մտաց լինել, և անճառելի լեզուի. որով լիցի ձեզ խնամալ և ոչ խնամալ զայն սէր. զի ըստ մեծուն նորա հիացեալ խնայք, թէ անխնամալի է բովանդակապէս։ Ա՛յս մասց նման ասի ի յայ ջորդն, առաւել քան զոր խնամեմք. և առ փիլիպ. գ. 7. խաչազարնն ես, որ ի վեր է քան զնա միտս։

Ձերոնիմոս այլազգ յարմարէ. ջո՛ ճանալոյ զգերազանց սէր գիտուէն քո՛ի. ոչ լոկ զսէրն քո՛ի առ մեզ գիտել, այլև թէ որչափ սէր ունի քո՛ առ գիտութի իւր, որքան սիրէ զանմահիկ որք ցանկան գիտել զնո՛ն, յօրինս նորա խորհին անդադար, և որք այնու գիտուէ արժանի լինին ունել զգերազանց սէր առ քո՛. ուստի ոչ պարտին զայլ ինչ խորհել՝ բայց միայն զգիտուին զայն։ Ըստ այսոցիկ խնամատից տեսանի, զի զասելն գիլոսո՛ն սէր զանազանաբար առնու Ներոնիմոս. ջո՛ սէր քո՛ի առ գիտուի իւր, կի՛ սէր մեր առ քո՛ որ ծնանի ի գիտուէի՝ ն, կի՛ սէրն գիտելոյ մեր զքո՛։ Սակայն առաւել ընտանի են խնամատին նշանակելոյք վերագոյն։

Ջի լսէի՛ս։ Ա՛յս մասն կամ է հետևումն անցելոյն. ջո՛ զի Ճանաչելովզսէրն քո՛ի զանհասն և զանհամեմատ, վարկեալ ի սէրն և ի ծառայուի. որում զհետ գայ լինալ մեզ լրութի ևն։ Եւ կամ է վերջին խնդիր, և մանաւանդ կատարումն մեզ հայցուածոց առաքելոյն. ջո՛ յայն սակս աղօթեմ զօրանալ ձեզ հոգւոյն, և ունել ի սիրտս ձեր բնակեալ զքո՛, ոմ՛ զի տեղեկանայիցէք մեծութե խորհրդոյ փրկուէն քո՛ի, և այնու ի միտ առնել զանբաւ սէրն քո՛ի, ընդունելոյ մեզ կատարելութե, որ հաւատացելոց է վայելչական և խոստացեալ։

Լսո՛ւ ես իմանան ամենք զկատարեալ ճանաչումն ես, կի՛ ըստ ոսկեբերանին, զբ ամենագոյ պաշտօնն՝ որ ի Հայր և յորդի և ի հոգին սո՛ մատչի վերագ բերելի է։ Կամ ըստ նորին ոսկեբերանի,

խմանին ամ առաքինութիւք՝ որովք լի է ձեռ, կատարելութիւք որովք ամ ձախաջ նայ։ Ըստ այնց, կատարեալ լուսին այ՝ի մէջ, լիականաւոր կոյորգուն ածային բնութիւն։ ամ պարգևք շնորհաց՝ զորս բաշխէ սիրելեաց իւրոց։ կամ այն կատարելուն սիրոյ՝ զոր՝ի մէնջ պահանջէ ամ, և որով լնուլ զմեզ սահմանեաց։ Ապա ըստ այսոցիկ խնաստքն են։ ոյ զի այժմ լնանիցիք կատարել ձանապհամբն այ, սիրով նորա և պաշտամամբ նորա։ որով զեղուցու՝ի ձէվ լեուն բարեացն այ, շնորհաց և պարգեաց՝ ըստ տանելոյ առաջնկայ կենացս։ մինչև զյետին լըբումն փառաց նորա ըստնիցիք՝ի հանդերձեալսն։ և եղիջիք զլնաւոլին լցնիք ամ։

20։ Ա՛յլ այնմ որ կոթջն է առաւել ևս զամ ինչ առնել յամախոսիք, ևս զոր խնդրեմն և խմանամ, քան զորս ոչ յաղեցաք։

Ո՛չ կարեր առաքեալս յետ միջակել լոյ զանգամաւոր երախտիսն այ՝ յայլ ինչ աւարտել զանն՝ բայց՝ի փառատրուն, ոյ միշտն առնել սովոր է։ և իբր ասր դէն ընկալեալ զհայրաստածն՝ զոր վա եղեսացւոցն մաղթեաց, ՝ի զոհութիւն աճապարե։

Ա՛յլ այնմ որ կոթջն է։ Ըստ իմում կարի ցուցի ասէ՝ զամենազաթծուածն այ առ ձէվ, և աղօթեցի խնամատուս առնել զձէվ առելոց շնորհաց, և՝ ի նոցնս զարգանալ։ բայց ամ կարօղ է՝ ոչ լոկ բացասձակ ամենակարող զօրութիւն, այլ այնու պատրաստական կարողութիւ, որով բանդրծեաց առ մեզ, և կամի այլևս բարեդործել, ՝ի վեր ևս քան զամ ինչ, զոր մինչև ցայժմ ներդործեաց, առնել յաճախուիք, մեծագոյն առատութիւ։ ևս զոր խնդրեմն և խմանամ, առաւել ի զոր կարիցեմք խնդրել, և խորհել, ալ ուսուլ քան զիղձս սրտիկ մերոց, և ի զկարծիս մտաց։ առանց իմոց աղօթից ոյժար է նա պարգևել մեծամեծս ևս քան զոր մեք համարձակիցեմք հայցել կամ ակնառնել։ Պատահէ բազում անգամ, զի չափով խնդրեմք յայ, կամ ոչ խմանամք զոր առաւել խնդրելին է։ այլ նա շնարհէ՝ զոր ոչն խնդրեցաք, կամ ոչ գիտացաք խնդրել։

Եւ այս ուսումն յայտ իցէ, ըստ զրուցին՝ որ յոդեշնչ է ՝ի Գէդ։ Ըստ այնմ զօրուն՝ որ ներդործեհ կամ՝ ներդործեաց՝ի մեզ, որով սկսաւ գործել՝ի մեզ զոչ իսըն գրեալսն և զոչ իսրհեալսն, իմանամք թէ կարօղ և պատրաստական՝ առնել յաճախագոյնս քան զոր այժմ հայցեմք և իմանամք։ Զգրուն իւր եղոյց՝ի կռչելն զմեզ, յարդարացուցանել, ՝ի զարդարել զմեզ որդեգրութիւն շնորհօք և փառաք, զորդին տալով մեզ մարմնակից, և զհոգին կենդանացուցիչ։ ով՝ի մէնջ իննդրեաց բնաւ զայսոսիկ, կամ ակնառներ, կամ չէ միտ ածէր։ Եւ սակայն արար զայս ամ։ ապա և յայսմ հետէ առնել կարող է։ մայ այսպիսում ամենազոր բարերարի,

21։ Ո՛մ փառ յաւիտեանս։ Եւ ՝ի զայ յամէն ազգս յաւիտենից յաւիտեան։ ամէն։

Ցառաջ եղ զդերանուն՝ այնմ, և ասա կրկնէ՝ նմա, վասն չէ մէջ անկանելոյ այլոց բանից։ նման կրկնուն կայ և ՝ի յոհան՝ որ ասէ։ Այլ կոթջն առաւել ևս զամ... նմա փառ։ ևս։

Ո՛չ բաւական համարի առաքեալն զիւրն ևս ևս փառաբանութիւն։ այլ վասն հասարակաց բարերարութիւնն զամենեցունս սիրատս և զբերան շարժէ յօրհնութիւնս այ։ Նմա փառ յաւիտեանս։ (ամանք, յաւիտեանս։) Փառք տացին այ ամենաբաւական երախտադործին՝ ոչ՝ի մասնաւոր ինչ եկեղեցւոջ, այլ ըստնաւոր ՝ի ժողովս ամ հաւատացելոց։ Եկեղեցի՝ որ ընկալաւ զայսքան անձառելի պարգեաս, և ինքն միայն ձանաչէ զբազմութիւնն այ՝ի մէնէ խորհրդեան փրկադործութիւնէ, նա միայն արժանապէս կարէ և պարտի փառաւորել։ միշտ կայ եկեղեցի, և միշտ վայելէ յանփոխանորդելի տուրսն այ, և միշտ մնայ անարատ։ ապա այսպիսի մշտնջենաւոր դոլով, ըստնին և զփառաւորութիւն այ ընծայեսցէ՝ի մշտնջենաւորս։

Եւ՝ի ա՛ն։ Սովորական օրինակ չունայ չունի և։ բայց դոյ յաղեքսան դրեանն և՝ի լատինն։ Փառաբանութիւն տացի յեկեղեցւոջ կամ՝ի ձեռն եկեղեցւոյ, բայց և այն՝ի ձեռն քրի։ որով միջնորդաւ ընկալաք զբարիսն՝ և ընդ-

ունիմք զՀայցոնՀածս , նոսիա մատուռ
ցի և արեւտուր օրհնութենն այ . ի քա
սերեաց զմեզ յաՀ , և նոսիա ընտրեաց ,
ապա և ի նմա միայն կասի փառաւո
րիլ . և փառաւորեացի յՀմ ազգս , ի բո
վանդակ դարս կիմ ծնունդս մարդկան ,
յաւիտենից յաւիտեանս , յամենայն յա
ւելուածս . ոյղ բարեբարութիւն այ անսկը
րական է , անեզր լեցի և գոհունեն փա
ռացն . Ամէն . ինքն առաքեալ կիցի
զօրհնուիւն , զի և այլք զկնի կցեսցեն ։

ԳԼՈՒԽ ՁՈՐՐՈՐԴ։

ԵՐԴ ԱՂԱՉԵԻՄ ԸՆԴ
Ձեզ էս որ կասկածայս եմ ի
ա՛ր , որմանի գնալ կոչմանն
յոր կոչեցարուք ։ 2 · Ամէ
նայն խոնարհուԹի՛ , և հեզուԹի՛ , և եր
կայնմտուԹի՛ , անտալ միմեանց սիրով։ 3· փու
Թալ պահել վիԹաբանուԹի՛ հոգւոյն յօգՒ
խաղաղուԹենէ ։ 4· Մի մարմին և մի հոգի ,
որպ և կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման ձերոյ ։
5· Մի է ա՛ր , մի հաւատք , մի միաւուԹի։
6· Մի ած և հայր ամենեցուն , որ ի վե
րայ ամենայնի , և ընդ ամենեսին և յամե
նեսեան ի մեզ ։ 7· ԱսՒ իւրաքանչիւր ոք
մեզ ի մէնՋ տաՀեալ են շնորՀք ըստ չափոյ
պարգեւացն քրիս ։ 8· Վասն որոյ և ասէ ·
Ել ի բարձուիս , գերեաց զգերուԹի՛ , և
եա պարգեւս մարդկան։ 9· Իր ելն զի՞նչ
է , ԵԹէ ոչ զի էջ նաիս , ի տարբին կողմ
երկրի ։ 10· Իր էջն , նոյն է և որ ելն ի
վերոյ քան զամ երկինս · զի լցցէ զամ։
11· Եւ նա էա զմանս առաքեալս , զմանս
մարգարէս , զմանս աւետարանիչս , զ
մանս հովիՀս և վարդապետս · 12· Ի հաս
տատուԹի՛ սրբոյ , ի գործ պաշտաման , ի
շինուած մարմնոյն քրիս ։ 13· Մինչև հաս
ցուք ամենեքեան ի մի միաբանուԹի՛ հա
ւատոյ և գիտուԹ որդւոյն այ , յայր կա
տարեալ ի չափ հասակի կատարման քրիս։
14· Զի մի յայսմհետէ իցեմք տղայք իաո
վեալք և տատանեալք յամէ հողմոց վար
դապետուԹի՛ , իաբեւուԹի՛ մարդկան , իս
բամանկելուԹի՛ ի խաբեւուԹի՛ մոլորուԹի ։
15· ԱսՒ ճշմարտեալք սիրով , ածկցուց
ցուք ի նա զամ , որ է գլուխ քո ։ 16· Ոից
որ ամ մարմինն յօգեալ և պատասՀեալ ամ
իաղալիւք տարաբերուԹի՛ , ըստ ազգեցուե ,
չափով ըստ իւրաքանչիւր մասին զանուամ
մարմնոյ գործէ ի շինած անձին իւրոյ սի
բով։ 17· Ասրդ զայս ասեմ և ուխտեմ ի
այ , մի եա ձեզ վերոյ օրինակ գնալ , որպ
և այլ հեԹանոսք գնան՝ ունայնուԹ մտաց
իւրեանց ։ 18· Որոց խաւարեալ են սիրտք
իւրեանց , և օտարացեալ են ի կենդանի ան
սի այ , վասն տգիուԹենն որ է ի նոսա , վասն
կուրուԹենէ սրտից իւրեանց ։ 19· Որք զան
ձանց իւրեանց զգոյն հատին , և մատնե
ցին զանձինս գիշուԹ , ի գործս եամ պղծ
ծուԹենէ տգիտուԹի՛ ։ 20· ԱսՒ դուք ոչ
այսպէս ուսարուք զքրիս ։ 21· Թէեպէս և
լսեցարուք զնմանէ , և նովա ուսայք՝ որպ
է ճշմարտուԹենն յնի ։ 22· Ի բաց մերկա
նալ ի ձէնջ ըստ առաջին գնացիցն վմարդն
հին՝ զապականեալն ցանկուԹիք խաբեա
ւուԹեն ։ 23· Եւ նորոգիլ հոգւովք մտաց ձե
րոց · 24· և զգենուլ զնոր մարգն , որ ըստ
այ հաստատեալ է՝ արգարուԹ և սրբուԹ
ճշմարտուԹեն ։ 25· Վասն որոյ ի բաց ըն
կեցէք զասուԹի՛ · խօսեցարուք զճշմարտու
Թի՛ իւրաքանչիւր ընդ ընկերսն իւրում· զի
եմք միմեանց անգամք ։ 26· Բարկանայք՝ և
մի մեղանչէք · արե գան՝ ի վճ բարկուԹի՛
ձերոյ մի մտցէ ։ 27· Եւ մի տայք տեղի
սատանայի ։ 28· Որ գողանայրն , մի եա գո
ղասցի · այլ մանաւանդ վաստակեսցի գոր
ծել ձեռօք իւրովք գրարիս · զի բաւական
իցէ տալ ումի պետոյ իցէ ։ 29· Ամենայն
բան ապական ի բերանոյ ձերմէ մի ելցէ · այլ
որ ինչ բարին է , ի շինած պետոյից · զի
տացէ շնորՀս այնոցիկ՝ որ լսեն ։ 30· Եւ
մի տրտմեցուցանէք զՀմին սրբ այ , որով
կնքեցարուք յաւուրն փրկուԹի՛ ։ 31· Ամէ
նայն զառնուԹի՛ , և բարկուԹի՛ , և սրա
մուԹի՛ , և ազաղակ , և հայհոյուԹի՛ բարձ
ցի՛ ի ձէնջ ամ չարուԹիւն հանդերձ ։ 32·
Լերուք ընդ միմեանս քաղցունք , գԹածք ,
շնորհէլ միմեանց , որպես և ած քրիս շնոր
հեաց մեզ ։

1. Ա՛րդ՝ աղաչեմ զձեզ ես որ խոցեալ եմ ՚ի Տէր, սրբեսջի փեսայ Իսրայէլն՝ յոր ինչ ցարս։

Հանդեալ զբարձրագոյն ուսմունս՝ որ յաղագս կոչման հնեմանոսաց, դասեալ ըստ սովորութեանն ՚ի խրատականս՝ որք Տարկաւ զնետ ամպիսեանց ուսմանց։

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ։ Իբրև թէ ՚ի բաց եղեալ զնորդապետական պերճութենէն, զաղաւաղրի առնու կերպարանս։ ոչ ևս այլ ուսուցանեմ ասել, ոչ պատուիչ բանս կամ օրինս դնեմ, ոչ տաստ կամ ազատնալիս, այլ աղաչանս արկանեմ։ Գնդեցիկ ասէ ասկեբերան, որք ազատ չենն՝ զօգուտ ինչ անձանց խնդրելն։ ևս ոչ զայլ բայց զշնորհն աշակերտացն։ վա՛ զի զայն իւրում անձինն բաւ՚ի վարկաներ։ Եւ որ խոցեալ եմ ՚ի Տէր։ Եա կապելիս վա՛ ձեզ քա՛ի, վա՛ քարոզուն աւետարանին, և ոչ սակս յանցանաց ինչ։ Որմանք զբառն ՚ի Տէր, Հայեցուցա՛ք ձեզ յաղելն, ըստ որում առ Տիմոթ. (Ա՛Տ. 30։) * Աղաչեմ զձեզ ես զբարբ ՚ի ձեռն ձեր մերոյ յիսի քա՛ի։ ‖ և զատանելն այսպէս։ ես որ կապելիս եմ, աղաչեմ զձեզ ՚ի Տէր։ Բայց չեք Տարկ բանաբարել զբարբ բանին։ զի և վերադարձ սոյնպես առաց, կապեալ յիսի քա՛ի։ (ՀԲ. 1։) ուր և խօսեցաք ՚ի մանալ զկապանս բանիսիկ, և ոչ այլով փոխաբերել նշանակութե՛ն։ Յաշխարհի յիշեցուցանէ զնոր կապանսն, և մանաւանդ առ իբրև մկնդարձ աղաչանացն առնու զնոյնս։ վա՛ զի Տզօրագոյն են աղաչանք վշտացելոյ բարկասէն և վարդապետի։ և զի սակս բարւոյ նշ՚ զնդել կայր յայն կապանս։ և զի ծանիցեն՝ որչափ փոյթ է նմ յուղղութե՛ն և ՚ի փրկութե՛ն նշ՚, մինչ զի զպաշտօնեայսդ իւր մատնել ՚ի տառապանս վա՛ նշ՚։

Եւ զինչ են աղաչանքն, սրբեսջի փեսայն։ (մի օրին։ գնալ չէ։) Որմանք զայնն Թարգմանեն, արժանի գնալ կոչմամբն՝ որով կոչեցայք։ բայց այլք բնաբերն զնմասաս մերոյ բնագրիս։ Զայս աղաչեմ, զի ևս պահանջելոյ կոչմանն՝ յոր կոչեցայք յայ՚ զրի մարդասիրութենէն, առնիցէք զդնացս վարուց ձերոց։ յիշելով թէ յինչ կոչեցայք, և յայր ձեռն, և ուստի, այնպես կարգաւորիցէք զյօժարութի՛ ձեր և զգործս։ զի Տամեմատ կոչմանն և կոչողին՝ ընթանայցին կեանք ձեր։ յայն շարիլ ուղղել զնմ խորհուրդս և զնա՛ն՝ զոր կոչումն ձեր ցուցանէ և Տորդէ։ Կոչեսն իմանի ասա՛ թէ Տասապակացն, որ ևմ Տաւատացելոց պատշաճի, և զորմէ ցայսմայր խօսեցաւ։ և թէ առանձնական՝ զոր ևմ բաշխէ իւրաքանչիւրում ըստ մասնաւոր վիճակի, սմանմանցէ լինել կամ ևս, Տայր կամ որպէս, ևոր կմ ծառայ։ Զարժանաւորն գնացս այսր երկրորդ կոչման՝ ուանդէ զկնի, (՚ի ե։ 21։ և ՚ի ՚ի։) իսկ ասասա զպատշաճն քրիստոնէական կոչման սկսանի Տաւել։ թէ որպիսի սրբութի՛ և ուղղութի՛ ունել արժան է Տոգա, որք յայսքան անսկնկալ բարիս կոչեցան ՚ի յեսէին դասապարտութե՛։

2. Լինեսի խոնարհութի՛ե, և հեզութի՛ե, և երկայնմտութի՛ե, անասլ Տիմն սիրով։

Չկիմն առաքինութե՛ից նախ արկանէ զխոնարհութի՛ն, որ անմանօք գործով ՚ի գալատացոցս իմաստասիրաց, նախկին դաս է քրիստոնէական կոչման։ որում բան արժանաւացն գնալ յաղագի ասէ՝ Լինեսի խոնարհութի՛ե, ըստ խոնարհութե՛ն որ Ճշմարիտ իցէ, և կատարեալ, և առ ամենեսեան։ Ճշմարիտ, յորժամ ոչ յայր տաքին կերպարանս կմ՚ի բանս զնաՀասուեցանել, այլ ՚ի սրտի ցածմանն խորհել զանձնէ, ոչ բան զայլ ոք նախամեծար դնել զանձն, ոչ դասել զայլս կմ արհամարհել, խնդալ ՚ի արհամարհանս իւր, ատել զխոտան մարդկան։ Կատարեալ, յորժամ ոչ ՚ի Տերեսեան միայն նմաստանայ, այլ և ՚ի մեծագործութե՛ան։ յորժամ զնմ գործս առնելով, և պատճառութե՛ն դասնելով յայ և ՚ի մարդկանէ, ոչ բնաւ օտարանայ յիւրմէ նմաստասխոհութե՛։ ուղիղ բաժանէ՝ ևոյ տալ զնմն, և զերբ ոչինչ պահել ինքեսն։ Եւ առ ամենեսին դրձել զցածութե՛ն բերել, ոչ առ այս ոք խոնարհ, և առ այլ յանդուգն։ այլ ՚ի մեծի և ՚ի փոքու, ՚ի բարբ

քնկամի և թշնամւոյ միացեալ դնալ խառնարշաբար։ Ձայսպիսի խոնարհութիւն պահանջէ արժանաւորութի կոչման մերոյ, և ըստ նմին ցուցանէ՝ զհակառակն զնամ հպարտութիւն անարժան լինել և օտար։

Եւ հէդ՝ որ ի բաց տանի զնամ օտար բարկութիւն։ Պատահէ ոմանց խոնարհ լինել, բայց ցասկաւս չէ այդ բաւական առնէ։ Ճշմարիտ խոնարհութիւն՝ քոյր է հեզութեան, որ ցածութեամբ զղրգռութիւն սրտի ընդդէմ չարաբարաց չդայրանալ նոցա ի լինել պատճառաց։ քաղցր և համբոյր ընծայել զանձն առ յանցուցեալս։ Եւ էրկնչածոյ՝ յոմանս ի մեր օրինակաց չկը Ա, այլ և ոչ ի յոյնն, ի լատինն, և յարաբացին։ բայց ունի առաքին։ Եւ զայս բառ ոմանք ի լատին մեկնեալ յարեն ի յաջորդն, էրկնչածոյ՝ անառնդնեաց։ բայց սովորաբար Թարգմանք, և հին մեկնիչք զառանձինն Երկայնմտութեան խնամի՝ ոչ դժձաւրիլ կամ չլքանիլ ի ծանր իրս, ակնդակայն միտս ունել ի տաժանելիս, կամ ըստ ոմանց՝ համբերութեին ի վիշտս։ Արդ՝ որպէս առ խոնարհութին յաւել զանձն, նոյնպէս իմանալի է առ երկու հեռեկեան։ զի զի Թերի և ընդմանայ ունել զոչ առիկ՝ երբեմն և առ ոմանս ևԹէ, կամ ի մի ինչ հեզ դոյ և երկայնամիտ, և յայլս ոչ նոյնպիսի, այդ ոչ է բատ արդ ժանեաց բրիստոնէական կոչման։ Եւ ի կատարումն այսոցիկ առաքինութեանց՝ դիւրին և կարևոր ճանապարհ է յիշատակել միշտ, Թէ որպիսիք էաք յառաջ քան զկոչումն մեր, ի խաւարի, դերիք մեղաց և սատանայի, օտարացեալք քնաւ չեմ։ Բայց չէ և այս բաւական այլ հայել ևս ի ինպատակ կոչման մերոյ ի քս, որ զնամ խոնարհութեան և զհեզութեան և զերկայնմտութեան անձառ օրինակ ևս երևեցոյց։ Այս երկու մասնաւորութեանք առնեն զիշատակել առաքինութեանդ արդարն բրիստոնէականաս բատ արժանի կոչմանս մերոյ։ ապա Թէ ոչ՝ առակաւ ի բանաւոր պատշաճաւորութեան բերեալ յայսոսիկ, մարդկային և բարոյական ուղղութեան դպծէ, և ոչ բրիստոնէական։

Ասէ Դաւիթ։ Ջի անառալով կամ տանել լավ միանոյ, տկարութեան կամ անկալ դաւթեան ընկերին համբերել։ Եթէ դժնեաբարոյ ոք հանդիպի կամ անհամբոյր, ոչ դարձուցանել զերեսս, ներողութեան դնալ, օգնել, ցաւակից լինել։ կամ ըստ հերանիմոսի՝ բառնալ և զկարիս նորա յաղքատութեան, և ի տառապանս։ Եւ լինելոց է այս ինձանց, ցի փոխադարձ, յերկուց կողմանց։ և ոչ Թէ պահանջել զի այլք տանիցին քում տկարութեան, կամ օգնեսցեն քեզ, քաղցրավարք լինիցին առքեզ։ իսկ դու ոչ այն պիտի լինիցես առ այլս քեզ նմանիս։ Եւ կատարեսցի այս ինչ, ի սիրոյն ցի և եղբօրն, որ իցէ պատճառ և կանոն անսալոյն միանց։ Պատճառ, զի ուր կայ սէր, ամ դժուարեք լինին դիւրատարք։ և կանոն, զի մի տակս օգտի անձին, կամ մարմնական ըղձիւք համբերիցէ ոք տկարութեան այլոց։ և մի դրձել յայնպիսիս ներողամիտ լինել, յորոց վնաս ծնանիցի ընկերին կամ եկեղեցւոյ։ այլ յամի զհոգևոր շահ եղբօրն և ըղձիտառս ցի խնդրելով։ Ասյսու օրինակաս համբերել միմեանց՝ և ըստ պահանջելոյ քրիստոնէական կոչման։ որոյ ինչ լինելոց է սերն ճշմարիտ ըստ ցի։

3. Փութալ զանել զխաղաղութիւն հոգւոյն յարեբ խաղաղութիւն։

Փութալ՝ զինծ և զդուշանալ ջանայ ցուցանել, յայտ արարեալ Թէ դժուարին իրք ևն պահել զխաղաղութիւնն ասացեալ, և ոչ ամենեցուն և միշտ յաջողէ։ Բայց ամենեցուն հրամայի՝ ջանալ ի նոյն յիւրեանց կողմանէ։ ոչ ևս. Տռոմ. (Ժբ. 18.) ասեր, Թէ՝ Հնար իցէ՝ ըստ մարդկան զխաղաղութիւն ունել։ Աթաթոնէն հոգւոյ, կամ բատ յոյնն՝ միութիւն, բաղումք իմանան զնկերական կցորդութիւնն ի մի խորհուրդ և ի մի կամս։ որում հակառակ է երկպառակութիւն, դժտութիւն և այլ այսոքան քակտիչք կամ խոտորիչք ընկերութեան։ Եւ ասի միաբանութիւն հոգւոյ՝ ոչ միայն վասն համակամ միաձայնութեանն, այլև ընդդէմ միաբանութեանն ի չարիս, որ մարմնոյ միութեի է և բաժանիչ հոգւոյ։ Ըստ այսմ իմաստուն ևս քանզարութիւնքս պահել յիմնամոլ զմիաբանութեանն ըստ եղբօրն ի բարիս, ջառնել ինչ ի խանգարումն ընկերական կե-

կենակցութեանէ. այնպէս վարել առ մէ
մեանս՝ ոչ թէ մի և նոյն հոգի անձնա-
ւորէ զձեզ զամենեսին. կարի փափուկ
իրք են այս՝ և կարեւոր, ուստի և զգու-
շաւոր պահպանութեան կարօտ։ Եւ յա-
ջողեացի այս յոչէ խաղաղութենէ, խաղա-
ղութիւն՝ որ է յոգի կիր շաղկապիչ բազ-
մութեանէ սրտից և կամաց. ջանք խաղա-
ղութեան՝ որով իւրաքանչիւրոք կայ հանէ
դարտիկ յիւրում սահմանի և՝ի կարգի,
կապէ զբազմութիւն՝ի մի սիրտ. որում
պէտ գայ վայելելն նոյ՝ի միաբանական
կեանս։

Ոսկեբերան և այլք, որք և հերձիմոս
յիշէ, հոգի իմանան զհոգին նբ. յորմէ
ներգործել և պահպանիչ բարի միաբա-
նութեանն եղբայրական։ Են և այլք, որք
դաբեռնութիւն առնուն զհաստատութիւն,
զանդամոց ակնկռելոյ առ միմեանս հա-
մաձայնութեանէ՝ի կարծիս, և՝ի վարս.
որ և հոգւոյ է, յոր հոգւոյ մարմնոյ,
և հոգւոց համախորհից, այլև՝ի հոգ-
ւոյն սքղ ներգործել. որոյ շնորհօք զա-
նազանութեանէ ազգաց բաժանելոց կրօ-
նիւք և ուսմամբք՝ հաւաքեցաւ՝ի մի
ժողովուրդ՝ յօդեալ՝ի գլուխն քս, ըստ
որում վերագոյն յերկար բացատրեաց
առաքեալ։ (ե. 13. ևն։) Եւ զայսպէս
սի ձեռագործ միութեանէ հրամայէ պահել
ամ խնամով, խաղաղական հաղորդակ-
ցութեանէ անդամոցն առ իրեարս, առանց
հերձուածոց մեծամեծից։

Աւրդ՝ խաղաղաւէտ միաբանութեան՝ եթէ
եղբայրական, և եթէ եկեղեցական՝ ոչ
պահէ յերկար առանց տանելոյ միմեանց
սիրով. և առնել սիրով՝ ոչ կարէ կալ
՝ի մէջ զայրացոցից, ամբարտաւանից,
խստաբարոյից, այլ միայն յանձինս խո-
նարհս, հեզաբարոյս, երկայնամտս.
նմին իրի կանխեաց նախ զայսոսիկ պա-
հանջեաց, իբրև նպաստս կարեւորս առ
՝ի պահել զմիաբանութեանն ասացեալ.
զորմէ յերկարէ զբանն։

4. Ա՛ Տարին և Ո՛ հոգի, որպէս և կոչե-
ցաք՝ի Ո՛ յոյս կոչման ձերոյ։

Առ՝ի չգոյէ բայի՝ յերկուս եղանակս
սեռականին խնամոքն. ունելք խնամոյ
զաշխատական բայ. յի մի մարմին կք,
և մի հոգի, և՝ի մի յոյս կոչեցեալք. և
ի այսմ վարդապետական լինի բանն,

բերելով զերբեակ պատճառս առ՝ի
յորդորել՝ի միաբանութի. և խմաստքն
են։ Դուք արդէն մի մարմին կք խոր-
հրդական՝ի զանազան անդամոց պատ-
շաճեալք՝ի մի գլուխն քս. ըստ արտաքին
և երևելի յօդակապութենէն մարմնակից
կք միմեանց։ Ամենեքին միով հոգւով
սբով կաւել կք, լուսաւորեալք, ուսեալք
նոյն մի հոգի է՝ որ զձեզ կենդանացու-
ցանէ, և շարժէ։ Նոյն յոյս ձեռայնն
կոչման եդեալ է ձեր առաջի. ՝ի մի յոյ-
սացէ բարութեացդ և կոչե
ցայք. զմի ժառանգութենէ և որդեգրու-
թենէ և երջանկութենէ յաւիտենական յու-
սայք ամենեքին դուք։ Աւրդ՝ զինչ այլ
քան զայսոսիկ յոգևապատ առաւել
հաստատելիդ, և յաւէտ սրբազան և
զգուշալի. ապա արժան է ձեզ պահել
առ իրեարս զամենակատար համակա-
մութենէ՝ի բոլոր կենցաղս։

Իսկ այլք իմանան զօրութեանէ զոյ հրա-
մայական, յի լերթութ մի մարմին և մի
հոգի. և այսպէս դնեն ասորին և արա-
բացին. որով այս մասն լինի խրատա-
կան, և յաջորդն՝ պատճառ նորա. և
իմաստքն ձևանան։ Եղերթութ միակա-
մութենէ առ միմեանս իբրև մի մարմին,
որ թէպէտ՝ի բազմաց և՝ի զանազանից
բաղկացեալ անդամոց, բայց պահէ
յինքեան զանխտրոյ միաբանութենէ. ոչ
պատուական անդամն ամբարտաւանէ
առ նուաստն, և ոչ սա ի փառս նորա
զբարանայ։ Եղերթութ նոյնպէս մի հոգի
և մի սիրտ. այնպէս համախոհ առ
իրեարս՝ ոչ թէ՝ի բազում մարմինս մի
հոգի բնակեացէ. և ի իրայ ինչ լինի-
ցիք մի մարդ միով կամօք և սիրով։ Եւ
Տարի իսկ է ձեզ փութալ յայսպիսի
սերտ միաբանութենէ, ի որում տաւա-
տովքն կոչեցեալ էք ամենեքին՝ի մի
վախճան երկնային բարեաց, ՝ի մի ժա-
ռանգութենէ հոգևոյն և ձեռայնն կենաց-
ուրքան ամենէ՝ առ պատրաստել՝ի մե-
ռանց, ուր յերկինս զմի երջանկութենէ
յաւտեմբ վայելել։ Այսմ մտաց՝ի դէպ
դայ ասացեալն. (Գործ. ը. 32.) * Եւ
բազմութենէ հաւատացելոցն՝ էր սիրտ
և անձն մի։ ‖ Այլև եղանակ ձեռնար-
կութենէն նման է՝ զոր առ կորնթացիսն
իբրաւացանէ, ուր յետ խրատելոյն՝ զնոյն
բան ունիցիք ամենեքեան, ՝ի վեր բերէ
զպատ-

զպատճառն։ * քանզի էիք հաստատեալք ի նոյն միտս, և ի նոյն հանճար։ ‖ (ա. կորն. ա. 10։)

Որմանք այլազգ ևս առնուն զյարմարութիւն բանիս. այլ զլինելն մի մարմին՝ առնուն պատճառս՝ զի լինիցին ևս մի հոգի. իբր ասել. որովհետև արդէն մի մարմին էք եկեղեցւոյ ըստ արտաքին միաբանութեան և խոստովանութեան, պարտ ութ նոյնպէս լինել միով հոգւով միաբանութեամբ, զնոյն խորհելով, համամիտս և միակամս. ըստ որում և ի մի ակնկալուն յաւիտենից կենացն դիմեալ էք ամենեքին։ Զայս ամ իմաստս աւանդէ նաև ոսկեբերան յայլևայլ բանս. որ և յաւելու, թէ ոչ լոկ ասաց՝ մի մարմին լինել, այլև մի հոգի. վասն զի մարթի է պատահել՝ թէ իցէ մի մարմին՝ առանց լինելոյ մի հոգի. ոյն որ բարեկամ լինի հերձուածողաց։

ՅՈՒՆԷՐ, Ի ՀԱՒԱՏՔ, Ի ԱՂՔԱՒԱՏՔ։

Ի կարգ անկեալ բանիւքս ածեցուցաք նէ զպատճառն՝ որք բռնադատին անխղճալի պահել զմիաբանութիւն եղբարս բանին։ Եթէ զանցել բանն համարիցի բռնադատիկ վարդապետական, փակին ի նմա երեք պատճառք, որոյս ասացաք. այ միութեի մարմնոյ եկեղեցւոյ, միութեի հոգւոյն սրբ, և միութեի վախճանի կոչմանն հաւատացելոց։ Այն ի վի զերբորդն. Ի է Ջ։ Ցորն և յաւիտեան զորութեի Թողութեան զրայն է. և ի մի օրինակ մեր նոյնպա պակասի. բայց այլքն զնոն համեմատ ասելոյն և արաքացելոյն։ Զմի ոք ունիմք ամենեքին հաւատացեալքս՝ զքս, որ իրաւամբք փրկագործութեն ստացաւ զամենեսին իւր սեպհականս. որ ոչ կամի, և ոչ կարէ բաժանիլ, և նոյնպէս ի միութեի կամի ստանալ զմիաբանութեր եթէ բազումս ուշ նէաք տեսաս այլևայլս, մարթի էր երկպատահութեն պատճառս գտանել առ ի հաճելոյ զմին կի զմիւսն. բայց միոյ ոն ունել ծառայս հակառակաբարոյս է բաժանել և կի բառնալ իսկ զսեբրութեանն։

Ընդերձ պատճառ, Ի ՀԱՒԱՏՔ։ Ամենացուն մեր մի զաւանութեի է հաւատալ ի Հայր, ի Որդի և ի Հոգի սրբ, զոր ուսաք ի մանկութենէ մերմէ, և ի նոյն կանոն և վարդապետութեի ի հաւատալ և ի դաւանել ըստ կոչման մերում. առաքինոց ծնողացն և այժմեցս նոյն դաւանութեի է յայտնի կի լուսաւորչն. եթէ այլևայլ ձշմարտութիւք առաջի գնին առ ի հաւատալ, բայց յամենեսին մի է սկիզբն, և մի առաքեալ. ոչ զայլ ինչ դաւանի եվեսացն քրիստոնեայն, և զայլ կորնթացին. ոչ այլ դաւանութեի է առաջնորդին կի իչխանին, և այլ ժողովրդականին կի ռամկին։ Այլ քանի անտեղի է զնոյն հաւատս ունել ի մեծամեծան, քան ի փոքունն բաժանիլ հոգւով։

Վեցերորդ պատճառ, Ի ՀԱՒԱՏՔ։ Ամ հաւատացելոց՝ մի է նոյն միտութե է, և ոչ այլև այլ. զնոյն աւազան ծնըն դեան ունին՝ իբրև մոյ հոգևոր արգանդի ծնունդք, որով զմի կերպարանս ձեռնմանութեի ընդունին շնորհօք։ Ոչ ապաքէն արժան է պահել նոցա զնոյն կցորդութեի սիրոյ և կամաց, քան թէ օտարաբար երկպատահել կռուիլ ընդ միմեանս՝ իբրև զյակոբ և զեսաւ յարգանդի ռեբեկայ։ (Ծննդ. ի. 22. 23։) Ընդ անուամբ միրտուէ իբրև առաջնոյ և գլխաւորի տոյ իմանալ և զայլ խորհուրդս եկեղեցւոյ, որք նոյն են յամ հաւատացեալս, և իբրև արտաքին զգալի նշանակք շաղկապեն զամենեսին ի մի կրօն։ Եթէ յարթողուիցս ինչ կայցէ զանազանութեի ընդ ազգաց, կի ընդ ժամանակաց, բայց իսկութեի նոցա և գործք միապէս պահին յամենեսին, յորժամ ի կարևորսն ոչ գտանիցի թերութիւն։

Որմանք ի վարդապետուս առնուն ըղբանս ի վի միանգամ լինելոյ ձշմարիտ միրտուէն՝ կի անկրկնելի. սակայն ոչ զայդ դիտէ աստանօր առաքեալս, այլ զնոյնութեի միայն առ ամ հաւատացեալս. քանզի և վս հաւատոյ նոյնպէս ասէ՝ Ի ՀԱՒԱՏՔ. որում մարթի է կարծել ուրացութ, և դարձեալ ստանալ։ Իսկ զանկրկնելի լինելն միրտութե՝ ունիմք յաւանդութե հանգանակին, ի կնքոյն զոր տպաւորէ, ի ներգործուէ հոգևոր ծննդեան, և յայլ տեղեաց, որպ և ի բանէն առ երբայեցիս. (ժ. 4.) * Քանզի անհնար է միանգամ միրտելոյն ‖ ևն։

6. Ա՛ն ձի՛ն հայր ունենայ, որ ՚ի վերոյ
ունայնէ, և ընդ ունելոյն, և յա-
ղելոյն ՚ի դէպ։

Դարձեալ զեօթներորդ պատճառ. Հաղ կեցուցիչ աւանդէ աստանօր։ Մի՛ ոք ՚ի ամենեցունն մեր արարիչ. ոմա մարդ կան՝ ևս առաւել հաւատացելոց մի գերագոյն հակ է ճանաչելի և պաշտելի. մի սկիզբն և մի կատարած ամենեցունն նա է։ Ա՛յսպիսի միակն ոչ կամ արարածս պատեհապատշաճ ըստ իրեսաս, կամ պաշտօնեայս կոչօղս, այլ միա կամս, համահաւանս, քաղցունս։ Եւ հայր ունենայ, ըստ խնամոց՝ ամենեցունն մարդկան մի հայր է, և ըստ շնորհի՝ հայր նոյն ճշմարիտ հաւատացելոց։ Մի՛ոյ հօր ոչ վայել է ունել որդիս բազ ժանեալս, այլ միախորհուրդս և համաբարոյս։ Զայսոսիկ յանդիման արկանել և մաղաքեաս. (ը. 10.) * Ո՛չ ապաքէն մի հայր է ամենեցուն. ոչ միո՛ւն ևս հաստատեաց զձեզ. զի՛ է զի ծո՛ղ զէք իւրաքանչիւր զեղբայր իւր։ ‖

Ո՛ր ՚ի վե՛ր ունայնի. ը՛ յաւելին անորոշ է, և մարթի է իմանալ՝ ՚ի վե՛ր ևս իրաց, կամ ՚ի վե՛ր ևս անձանց. և ասի՝ ՚ի վե՛ր ևսի՝ արարչութե՛ն, ևորուբ, և անբաւ գեբանայութ բնուն։ և ընդ ունենայն, նա խանձանումբ, պահպանութ, և ընդորօք ը՛ արդարս։ և յունենայն ՚ի դէպ, յամենե՛ սին ՚ի հաւատացեալս՝ արդարացու՛ցանելով, բնակելով, ապրելով և ուղղելով յիմ բարութիս։ Յունականն ընծեռնու, յամենեսին ՚ի դէպ. բայց այլ Թարգմանք դնեն ՚ի դէպ։ Կան և այլ զբնական բ յաւնայ՝ որ պարզաբար ասեն՝ յունենայ։ և նոյնպես զասեն ՚ի դէրս եղեալսյ ըստ ուղիղ օրինակացդ դնելով, ՚ի վե՛ր ունենայ, և ը՛ ունենան, և ունի։ (գլ. խե՛.) Եթէ հայր ունենայ իմա՛ նայցեմք զնո՛ւն հայր՝ զառաջին անձն, երեքին բառս նմա ընծային իբրև ա ուածոյ պատճառի ևս դոյից։ Բայց ոմանք ՚ի վարդապետաց՝ հայր ունենայ իմանալով անորոշաբար վերրեակ ևո՛ւ ունեն, զասելն ՚ի վե՛ր ունի՝ սեպհականեն ոյ հօր, ը՛ ունենայ՝ որդւոյ, յունենայ՝ հոգւոյն սըբ։

Աղ՝ յայս ևս բանս տեսաք զդիտալ տրուե առաքելոյն, զի հնարի անտեղի ցուցանել դվճռին և դատապարտելի զնո՛ւ անմիաբանուե զրդիռ. ՚ի մէջ հաւատացելոց՝ եթէ ոմանց առ ոմանս, և եթէ բաղմուե առ բազումս. անդը նարին չար է ասել, և իբր այլանդակութիե ինչ նորանշան, եթէ մեացելոցն ամենազան մեռուբ ևո՛ւայնով ՚ի մի մարդ մին և ՚ի հոդի, ՚ի մի նպատակ երջանկութեան, ՚ի մի հաւատս և ՚ի մի խորհուրդս, ը՛ միով ոբ, ընդ միով ևսի և հարբ երկնաւորաս, որ զանբաւութե՛ն այնքան արարածոց ը՛ իւրով ձեռամբ խաղաղացեալս ունի և վարե, հերձաչնչեբ ՚ի միմեանց ոնոտ պատճառանօք, և անհաղորդս իրերաց լինչեբ խորհրդոյ, և սըտիւբ, և կենակցութ. այնքան շնաշարհիկ յօդակապք միուե պարտի՛ն ՚ի բաց փարատել զնո՛ւ բաժանման զկռնթիս և զչարժուն. բրիաառնեուն և անմիաբանուե եղծա նեն զմիմեանս. զայսպիսի անխղելի միուե պահանջե քո՛ ՚ի մէջ հաստատ ցելոց իւրոց, զորպիսի ինքն ը՛ ոյ հօր։ (Յովհ. ժե. 11. 23.)

7. Ա՛յլ ՚ի բաժանէ՛ն ոմա՛ն ՚ի ինչ ունել՝ ա՛ն ընդ ոչ ունել։

Ի նախատացեալսն եղոյց զմիութի՛ն եկե՛ղեցական՝ այնոքիւբ որբ հաստարակաբար պատշաճին ևո՛ւ հաւատացելոց՝ իբրև կարևորագոյնք իւրաքանչիւրոց. աստանօր զնոյն միուե՛ցոյցանե՛ հաղ կառակ ճանապարհս, ը՛ ՚ի զանազանուե պարգեաց ձրիականաց՝ որբ ոչ ամենեցունն և ոչ միօրինակ տուե՛ալ են հաւատացելոց։ Ա՛ր զի մարդե՛ էր ոմանց պատճառանս բերել, թէ ոչ նոյնբ գոլով պարգեբ յիմ հաւատացելս, այլ պէսպէսք և անհաւասարբ, անտի՛ն նոյն նոյնի առ նո՛ն անմիաբանուե և զրդիռ. նախապատուե՛լեե։ Ընդդէմ դարձուցանե՛ ձարտարութ առաքեալս, թէ դո՛քին առաջնորդն ունի՛ ՚ի պահել զմիաբանութե՛ հոգւոյն։

Ա՛յլ ՚ի բաժանէ՛ն ոմա՛ն ՚ի ինչ։ Աբդա՛ բև իւրաքանչիւրում ՚ի մէնջ ՚ի հաւատացելոց, որոց միանգամ վիճակեալ է պարգեբ ինչ ձրիատուր, զանազանաբար տուե՛ալ ՚ի յիմ շնորհն, ոչ նոյն ա՛մենեցուն, և ոչ հաւասար որոց ունին, այլ ումանե այս, և ումանե այն, միուե առա-

առաւել, և միւմ նուազ։ Ալ սա կայն այս բաշխումն է ըստ ըն-դո-գնահատ-ութ-եան։ (Ի մի օրին։ պակասի՝ ըստ-քայց այլք ունին համեմատ ամ թարգմանութ-եան ։) Ըստ այնմ չափով տալեալ է, զոր ի պարգեւաց կի յառաւելէ քան պատշաճ համարեցաւ ած ։ ոչ յարժանեաց կամ ի վաստակոց առաղցն տուաւ։ ապա թէ ոչ ոչ ոք առնոյր՝ ասէ ոսկեբերան ։ ոչ գոյով ի մեզ արժանաւորութ-եամբ ինչ առ ի նոյնս ։ Այնչափ տուաւ և այնոցիկ ։ որպէս և որոց կամեցաւ ընծրկել քո ։ կամ հայր ի ձեռն քո՝ ըստ համեմատութ-եան պիտոյից եկէղեցւոյ ։

Ապա ուրեմն առաղին չիք հպարտանալ, և անառնակին ոչ կարէ տրտնջել կամ նախանձիլ ։ զի տուրբ են ձրի ։ և զի ի պէտս այլոց պարտապան է իւրաքանչիւրոք ի կիր առնուլ զպարգեւն ։ ոմանց չափէ ած ։ բայց վասն այլոց չէ պէտ ։ ուստի թէպէտ ընծրկեն՝ և աշխատութ-եամբ բարիոք կիրառութ-եամբ՝ առանձ նականք են ։ բայց վայելչութ-եան հասարակաւթ ամենեցուն է ։ և այնպէս յորոշման անդ պարգեւացն՝ նկատէ ած զվիճաբանական շինութ-եան մարմնոյ եկէղեցւոյ ։ որպէս յայտնապէս առնէ առաքե ։ (12 ։ 13 ։) Ջայս վարդապետ առաքեալ յերկար աւանդէ առաքելս առ հռոմայեցիսն ։ (ժբ ։) և ըստ արձակագոյն ևս յառաջին կորնթացին ։ (ժբ ։) ցուցանելով օրինակաւ մարդկային մարմնոյ ։ թէ առ խկութ-եամբ միաւ մարմնոյ եկէղեցւոյ՝ ոչ կարէ որ է կապակ ցութ-եան անդամոցն և ոչ ևս զանազանութ-եամբ ընծայ ։

8. Ա ասէ որդ և ասէ ։ էլ ի բարյոնա, Ձգէրէոց զէրէոբէի, և էա պարբնա մարդկան ։

Վասն որոյ, ցի առ ի ցուցանել՝ թէ քա իբր միջնորդ և զլուխ եկէղեցւոյ՝ բաշխել է և տնօրինել ևս պարգեւաց ձրի տուչութ-եամբ, ասէ դիրն, կի ած բանիւ տալմոսին, ել ի բարյոնա, քա ի բարձունս երկնից վերացաւ յետ խաչելոյն յաղթութ-եան ։ Իմանք իմացան զնոյն նեսն ի վէր խալին, ըստ բանին սուն ։ * Յարժամ բարձրացայց յերկրէ, զամենեսին ձգեցից առ ես, ‖ զխաչի մահն նշանակելով ։ (Յովհ ։ ժբ ։ 32 ։ 33 ։) Ասկայն ոչ ի գէպ է տեղւոյս ։ զի ոչ միայն ի բարյոնա ասելն՝ սերտացս զերկինս ցուցանէ ։ այլև առաքե ասէ ։ նախ ի ստորինս կոչնն երկրի իջեալ, և ապա ելեալ վերոյ քան զամ երկինս ։ Գէրէոց զէնբոնի ։ (երկու օրին ։ Ե գէրէոց ։) Ըստ ոսկեբերանին և այլոց՝ գէրոն առեալ է փոխանակ զերեցց ։ և իմանի ատ ատտանայ, մեզքն, մահ, անեծքն, որովք զերեալ կայր ազգ մարդկան ։ զոյսոսիկ զերեաց քա, բառնացով զերծուն զնութ-եանն, և ըստ իւրով իշխանութ-եամբ նուաճեալ ։

Ալյք գէրոն իմանան զդերեալս, կի զազգմութ-եան զերեաց ։ որպէս և սովրութ-եան է զրոց ի սոյն մտս առնուլ ։ Եւ մեկնեն՝ թէ քա ամբարձեալ յերկինս ։ զերի տարաւ զոյսոսիկ՝ օրք կապեալք կային ընդ զերութ-եամբ ատտանայի ։ այ ազատեաց զնա, զրաւեալ ընդ իւրով իշխանութ-եամբ ։ Իսկ թէ ոք այսորիկ իցէ, ամանք առնուն ի վերոյ հոդուցն արդարոց, զորս յայգեբնացոց դժոխոց ընդ իւր վերածեաց յերկինս քա ։ Ալյք ըստ հերոնիմոսի իմանան ի վերոյ ասմ մարդկան, զորս զանազան օրինակաւ կապեալ ունէր ատտանայ ընդ հոդւոյ, կի ըստ մարմնոյ ևս, ոչ յաղագս կնոջն կարկամելոյ ատոյ քա ։ (Ղուկ ։ ժբ ։ 16 ։) Ջգազումս ի նոցանէ ազատեաց՝ մանաւանդ յետ վաստրուն իւրոյ ։ Ոմանց ծանր թուի ասել զայսցանէ, թէ գէրէոց, ուր առաւել ասելի էր ազատեաց ։ Ասկայն պատասխանեն, թէ նոր և երջանիկ դերութ-եան է և այս, այնպէս ազատել՝ զի զվաղին ընդ իւրով իշխանութ-եանկանիցին ։ Կամն այսմ ասէր քա ։ որպէս զմարդիկ ի կեանս, թէպէտ և տիրապէս որպէս առ ի մահ լինէ ։ (Ղուկ ։ ե ։ 10 ։) և առաքեալս դերել ասէ զնմա ի հնազանդութ-եան քա ։ թէև ըստ խութ-եան ազատութ-եան է այն զերազանց զնմա մարդկայինս ։ (ը ։ Կորն ։ ժ ։ 5 ։) Բերի հերոնիմոս զկարծիս ոմանց, որք գերուն իմանային զհրեշտակս և զվէրսին զոր ած ։ զորս քա յետ վերանալոյ յերկինս՝ առաքեաց յերկիր ի պահպանութ-եան եկէղեցւոյ ։ Եւ զի խոստոհ այս

այս գաւառ՝ ոչ էր նոցա տեղի վայելչական, ըստ իրաց ինչ գերուն համարեցաւ նոցա: Բայց կարի օտար է այս, և անյարմար:

Եւ եպ պոլիս Տրդիսն: Ի լատինն չիք և ըստ անուն յոյն օրինակաց. բայց գոյ ի սովորականն, յատորին և յարաբացին: Իմաստքն յայտնի են. զի քան յետ վերանալոյն ի փառս՝ եցոյց զկարողութիւն իւր ի վերս բռնութեան աստանայի, և զգակուածին դժոխոց, և զաւարտումն ամ ըմբռնելոց ի աստանայի. և յայնժամ սկսեալ զպարգեւս հոգւոյն սըրբոյ աւուր պենտեկոստեին, և յետ այնր՝ ի վեր հաւատացելոց իւրոց նմանեալ յաղթական իշխանի, որ յետ նուաճելոյ զնշխարին առաստաձեռնել պարգեւս իւրոց պատերազմողաց, և նոքա քոյ անկելոց ժողովրդոց: Ըստ այս ինքնին քան կանխաբանեաց. * Եթէ ես ոչ երթայց, Սիփաթարին ոչ եկեսցէ առ ձեզ: (Յովհ. ժզ. 7:)

Արդ բանս այլ ասացաք, առեալ է ի սաղմոսէն. (կէ. 19.) ուր ոմանք հա մարին խօսել ըստ Ճառին յաղագս յաղթութեան դաւթի ընդէմ սասրոց. (ըէ. Թագ. ը. ժ:) կի յաղագս այլոց յաղթութեց ի վեր այլազգեացն: Սակայն վկայութիւն առաքելոյս բաւական է մեզ ի ցուցանել, թէ այն սաղմոս՝ դէպի խորհուրդ ունի զակնարկուածն ի յաղթութեան քոյ: Գոյ ինչ մի տարակուսելի առ այլ մեկնիչս. զի ուր առաքեաց և մեր բնաւիր սաղմոսին միաձայնաբար ընթեռնուն, եւ ի քաղեօնս... եպ պոլիս Տրդիսն, եբրայականն և լատինն յերկդիմին ասեն, եւ ի քաղեօնս, ... առեր պորփնս ի Տրդիսէ. և սովորականն ևօթանասնից, առեր պորփնս ի Տրդ: Առ այս յարուցանեն խնդիր՝ մանաւանդ լատին մեկնիչք, թէ արդարև ոչինչ խափան կայր առաքելոյն փոխել զերկդիմին ի յերի, զի այս գէտ գայ այնմ. բայց ըստ զառանցն փոխէ ի փալ: Բազում եղանակս հնարին առ ի մեր բանել զերկոսին. իսկ ոսկւբերան ասացոյ դատանելոյ դժուարութիւն ասէ պարզաբար, թէ երկոքին նոյն են: Ընդունին ցուցանել, թէ յիմ յոմանց օրինակս՝ և յբրայականս անվրէպ գրել՝ կայր՝ առնուլ. վա զի մինչև ցայսօր կայ յոյն օրինակ՝ որ ասէ՝ էպոբ. այլև առաջին, և քաղդէացին դնեն էպոբ. իսկ արաբացին յերրդ դիմի, եւ Ա էպ. նմին իրն ոչինչ ըստէմ է՝ նաև առ ժամանակօք առաքելոյն, կի յօրինակի նոր ընթեռնուլ էպոբ կի էպ: Իսկ եթէ կամ մարիցիմք կամաւ փոխել զառնուլն ի փալ, դիւրագոյն լուծումն է՝ ասել թէ ղնիմաստն կամեցաւ բացայայտել: Վասն զի առնուլ քոյ զպարգեւս՝ ոչ է վասն իւր, այլ առ ի բաշխել. զոր և եղանակ ասացածին յայտ առնէ, առեր պարգեւս ի մարդիկ, ցի առ ի տալ մարդկան: Եւ ըստ այսմ յար և նման լինի խօսից առաքելապատճառ. * Աջողիւ ձեզ բարձրացեալ, զատեսիս հոգւոյն սըրբոյ ընկալեալ ի Հօրէ, սիրեցաց զայս: (գործ. բ. 33:)

9. Ա՛ր են զինչ է, երէ ոչ զի էջ նախ, ի սրտրն երկր երէրէ:

Երկու ինչ ասաց յանցել տան. ցի, մի՝ ելանել քոյ փառաւք իբրև յաղթող, և միւս՝ բաշխել մարդկան պարգեւս. կայ մի ասս բացայայտել զերկաքանչիւրն: Արդ՝ յելանելոյն քոյ յերկինս՝ իմաստասիրէ, թէ նախ իջել էր, մանաւանդ թէ զերկուսին ցուցանէ լինել պատճառ ելման: Որ են զինչ է. ցի այն որ ասացաւ զքոյ՝ ել, զինչ նշանակէ, զինչ լուսեղեայն ասէ իմանալ, երէ ոչ զի էջ նախ. ցի յայտ առնէ՝ թէ նախ իջեալ էր. ապա իմանալ մեզ, թէ յայն տակս ել քո և բարձրացաւ յերկինս, վա զի յառաջ իջել էր: Ի սրտրն երէրէ: այսպէս երդն սովորաբար օրինակք մեր. Լեհպն ևս և երդն: Ի յոյնն և յայլ Թարգմանս բազմաւորական դնի՝ երդ ասեն, կի ասէ:

Ջիջանել քոյ իմացան ոմանք ըստ խոնարհելոյն ի մարդկային բնութիւն. և ըստ այսմ ստորին կողմն երկրի առնուն զարգանդ սըրբ կուսին. և այլք առնուն զերկիրս բնակել ի մարդկանէ, որ խոնարհագոյն մասն է աշխարհի. և հաստատին թէ հետեւութիւն առաքելոյն ընտանեգոյն լինի. զի որովհետև քոյ յերկրէ ասոի ել յերկինս, զհետ գայ թէ նախ յերկիր իջել էր: Ջայս միտս հաստատին ըստ կարգի բանիցն քոյն, որ ասէր. * Ոչ ոք ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յեր-

յերկնից որդին մարդոյ ։ ‖ և դրձէ ասէր՝ հայ իջեալ յերկնից ։ (Յովհ. ե. 13. ղ. 33 ։)

Սակայն առաւել խնդրելի է հարազատ տուէ բնաբանիս ։ վն որոյ սովորաբար յոյն և լատին մեկնիչք առաջինք՝ ոմ հնբերան , հերոնիմոս և այլք , էջանել իմանան զյաճնուն ի վայրագոյն տեղի , և տարին կողմանս ասեն զդերեզման մահու , որ դժոխք ասի ի դիրս , այլև զներքին վայրս երկրի՝ ուր հոգիք արդարոցն կային սրտելեալք ։ Այս և մասաք առաւել հարազատ են ։ զի ոչ պարզաբար յերկինս ասէ զելանելն քրիստի , ոչ ի բանս աւետարանին , այլ դերա զանցուածէ , ի բարձոնս , և թէ ի վերոյ չան ըմ երկինս ։ որում ըստ կարգի դիմադրէ զնոնարհելն ի ներքսագոյն մասունս երկրի ։ և դրձէ , որոյն խոշ մանչ , կի ըս առաջոյն և արարացոյն խոչ , յատուկ նշանակութէ ցուցանեն ոչ զերկինս երկրի , այլ զառարին վայրս , կի ըս բանին քրիստ զոչխրս երկրի ։ (մատթ. ժէ. 40.) որ մեռելոցն է տեղի , և ոչ կենդանեաց ։

Վն որոյ ընտանի միաք առաքելոյն այսպէս տեսանին ։ Յասել սաղմոսին վն քրիստ՝ թէ եղ ի բարձունս երկնից յաղթեամակեալ փառօք ի վն թշնամեաց , զայն ասյ իմաստասիրել մեզ , թէ նախ քրիստ ծայրագոյն խոնարհութէ ի խորս երկրի մահուամբ , այլ և ի ներքսագոյնս և մինչև ի սանդարամետս՝ առ անդնդայինն հոգիսն ։ Վն զի թէ ոչ այսքան խոնարհեալ էր , ոչ այնքան բարձրանայր ։ և ըստ մասաց համաձայնի այս ըստ ասացելոյնն առ փիլիպ ։ (բ. 8. 9.) * խոնարհեցոյց զանձն , լեալ հնազանդ մահու՝ այո , և մահու խաչի ։ Վն որոյ և ոտ զնա առաւել բարձրացոյց , ‖ և ն։

Ասյոս մեկնութէ ոչ միայ տեղի տալ բակուանացն՝ զոր ամենք խորհին ըստ ձեռնարկութէն արարել՝ ի բնաբանիս։ զի ասեն՝ զնարդ յերանելոյն յերկինս յառաջ բերել զիջանելն անտի ։ զի և եղիա եղ յերկինս վերացմամբ , բայց ոչ անտի էր իջել ։ Ո։ միանն ասեմ տալ բակուանդդ ։ զի ոչ ասացաք , ոչ պարզաբար զելանելն յերկինս դնել առաքելն , այլ զվառաւարն և զարքականն՝ յաղթութէ ի վն սատանայի , և ազատութեամբ գերելոցն ի նմանէ ։ որում իրաւացի է հետևելոցանել , թէ ուրեմն կարի ի խորագոյնս իջել էր ։

Աղբ լուծուածն սան կրկնակի ։ ամենք ըստ ոսկերբանին համարին կազմել զնէ սեռութէին ոչ լոկ յիսկութէ ելանելոյն և իջանելոյն , այլ ի հանդամանաց ելոյ անձինն ։ վն զի քա դոյով անձն անձային , որում տեղի սեպհական՝ երկինք են , ոչ այլազգ մարթ էր ասել զնմանէ՝ թէ ել յերկինս , թէ ոչ նախ իջել էր յերկիր ի խոնարհ ։ Քանզի և ի բանս անդ սաղմոսին՝ ուր ըստ Ճառին զայ բարերարութէնցն և խօսի , ասի անցանել այ ըստ անապատ , և լինել ի սինէ , և ապա դնի՝ ելանել ի բարձունս ։ Երկիր լուծուածն սան , թէ ոչ ինքնին առաքեալ առնէ զնեռնարկութէին , այլ բացատրաբար զմիտս դաւթի յոյս առնէ ։ իբր ասել , թէ գուշակելովն զիսաւար վերելսն յերկինս , զիսէր ուրեմն և ծանուցանէր՝ թէ իջանելոց է յերկիր ։ Սակայն ըստ որում ասացաք , իմաստքն ընտրեալ ի մեզ՝ այդոցիկ լուծմանց պէտս ոչ ունին ։

Ջպատճառս իջանելոյն քոյ ի դժոխս ներքինս՝ ասացաք ըստ մասին , այն է՝ ազատել զարդարոցն հոգիս յարգելեալ կան կապանացն , և ըստ իւր յերկինս վերացուցանել ։ որպէս դնէ հերոնիմոս և այլք ։ զոր և բազում ուրեք յերդս շրթականաց ասեմք ։ Է՝ և այլ պատճառ , ի յանկիմանութէն ազատոյն չարաց , և սատանայի , և արբանեկաց նո , ակնհայտացուցանելով նմ զյաղթութէնն իւր , և զպրկանան զոր վճարեաց արդարութէնն այ ի հաշտեցուցանել զմարդիկ , որում անարժանք դասն անդնդայինքն , և անհաղորդք ։ զի զիսասցին՝ թէ ոչ եր է արդարոցն և կենդանի մարդկան առ ի վրկել , եր է և դժոխականացն առ ի տանջել ըստ յանցանաց ։ Է։ դրձէ , զի այսու իմմամբ բավանդակել կատարէ այն , զոր զնէ ասաքել , չէ էր

չէ ։

Գիտել արժան է սատանայ , զի օրէնակք մեր սովորաբար և այն քրիստրն՝ զյետին մասն բնաբանիս կատարէ զատանէն յանցելոյն , և յարտնի ի յաջորդն այսմիս ։ ի սարէն իմ էրէն որ էն ։ նոյն է ն։

է ձեզ։ Մեք շատ համարեցաք՝ ստորա-
կեսիս միայն թողուլ ընդնական այնր
որոշման. ապա թէ ոչ՝ ըստ մասին և ըստ
ցուցանելոյ այլոց Թարգմանութեանց
չէ յարելի ըստ յաջորդին. և կարի դիւ-
րին է վերնագիր կեսադրութեան։

10. Ար ելիր, նովի է ու որ ելեր ի վերոյ
քան զերկինսն երկինս. զի լցուսէ զա-
մենայն։

Յօրինակ ինչ, որ ել։ յայլում, որ ելիր,
առանց Ե ին. բայց յայլսն զոյ համե-
մատ յունին։ Սովորական իմաստքն են.
նովն է՝ և ոչ այլևայլ՝ իջեալն և ելեալն
յերկինս. քա որ էջն, ոչ փոխեսեցաւ
իջանելովն, այլ նովն մնացել էլ յերկինս։
Ասէ թէ ըստ որոյ տեսութեան ասի այս
գրեալ, ոմանք ըստ ետուածոյն առնուն
զբովանդակ բնաբանս. իբր ասել. քա
իբրև բան ոչ յարգանդ կուսին իջել,
նովն կայր յերկինս առանց Թողլոյ զայն-
ոմն և յերկինս ելել մարմնովք, ոչ ելեղ
զերկիր ետուածոյն. որպէս զի ընդու-
նասցեն ետուածքն զնա, զերկիր և
զերկինս։

Սակայն ստորադրեալ մեկնուածն ի կարդ
բանին. յորս ըստ մարդկութենն և ըստ
անօրինական գործոց քոյն խօսի առա-
քեալն. և ոչ ի դէպ գայ ասելոյն՝ զի
լցէ, իբրև հետևուածն իջանելոյն և
ելանելոյն. այլ ասելի էր, որովհետև
նու գնաց. վա զի անասկմանելի ըստ-
կուն ետուածքն է պատճառ անմեկնելի
լինելոյն յերկինս և յերկրի։ Ապա հա-
րատած իմաստքն առանդեալ յոսկերբ
բանէ, ի հերձանմասէ, և յայլոց, ըստ
կարգի իմանին ի վերս իջանելոյն քոյն
նուհասուածքն ի մահ և ի դժոխս, և
ելանելոյն փառաւք յերկինս։ Որ էջն
այսքաննուհասուանալով մինչև ի խորս,
նովն ել և բարձրացաւ ասել՝ քան զնա
երկինս. իջանել նր ի ստորին վայրս՝
ոչ տրդել զնա վերոյ ամ երկինս լինել.
մանաւանդ թէ այն իսկ եղև պատճառ
երկնընթաց բարձրուն։ Կամ, Շշդա-
դոյն և ա Թուի իմանալ այսպես. նովն
պատճառ է՝ որոյ վա էջ քա այնքան
խորագոյն, և որով ել այնքան բարձ-
րագոյն քան զերկինս, վա չի լցէ զամ։
Եթանել քոյն ի վերոյ ասն զամ երկինս, յայս
է՝ զի իմանի ըստ գերակայութեն ոչ միայն
փառաց և իշխանութեն, այլև տեղոյ
և կայանի. զի զայս պահանջէ դիմադ-
րութիւն ստորին կողմանց երկրի, զոր
ասաց յանգետալ ատն։ Բայց կրկնակի
մեկնին վարդապետք զկոն քոյն ի վե-
րոյ քան զամ երկինս. ամանք իմանան
ի բարձրագոյն մասն վերին երկնից տրէ-
ղին անուանել, կամ ի վերագոյն կող-
ման կայանի սբցն, բայց առանց մնալոյ
մարմնոյն արտաքոյ շրջապատին երկնից։
Եւ զայս կարծիս բացատրեաց և ըստ
կալաւ ագուինացին ի մեկնելն զերրորդ
դիրս Ջանատան. (իբ. խնդ. ը. պր.
ը. Հարց. ւո.) Իսկ այլք իմացան՝ այնչ
պէս ի վերոյ կալ քոյն քան զմարմնական
երկինս, մինչ զի լինել ի գագաթան կամ
ի վե կորնթեաց վերնայինն երկնի, և
մարմնոյն կալ արտաքոյ շրջապատի, և
ոչ մնալ այլոյ մասին երկնից վերագոյն
քան զայն։ Ջերկինս զայս եղ նաև
ագուինացին ի բովանդակութեանն.
(մասն. ը. խնդ. ծէ. պր. ը.) և մեկ
նաբանեք նր առաւել զարձակեցին, բե-
րել նպաստս ի բանից առաքելոյն.* Ո-
նիմք այսուհետև քահանայապետ մեծ
անցել զերկինս. ‖ և թէ * բարձրացել
քան զերկինս։ ‖ (եբր. ը. 14. է. 26.)
Ասէլև հերոնիմոս յիշէ զայս միտս ի
մեկնութ աստ, և առանց հաստատելոյ
ընտրէ առաւել ասել թէ քա հետացել
յամ ստորայնոցս, կայ վերոյ ամ զօրու-
թեց երկնից, ըստ բանին յառաջին գլուխ,
21. * ի վը ամ իշխանութեն և պետու-
թեն ‖ ևն։

Ոչ է տեղոյս ճառել յաղագս այսր՝
իբրև խնդիր փիլիսոփայական կամ ետ-
բանական, թէ երկիր արդեօք հաստանելի
կալ քոյն ի գագաթան երկնից, այնպ
զի վերոյ քան զնա չկայցէ այլ ինչ մար-
մնական. բանզի և ի դպրոցս բազում
հակառակութիւնք կրեաց այս խնդիր։
Սակայն իբրև մեկնութեան առաջիկայ
բնաբանիս, և նման ասացուածոց գրոց՝
հաստանիմք լուրանոսի, եսեբեսի և այլ
լոց բազմաց, թէ ոչ հարազատ իմաստք
գրոց պահանջեն զայդ, և ոչ արժա-
նաւորութեի փառացն քոյն կարեել զայդ
տեսել։ Ո՛չ իմաստք գրոց. վա զի ստ
վարական ոճով ասեն գիրք զքէ՝ ելել
յերկինս. և հաստարակաբար ամ հաս-
տացեալք այսպէս իմանան, թէ քա կայ ի

ներքս

ներքս յերկինս, և ոչ ԹԷ արտաքոյ երկ-
նից։ Ապա յորժամ այլուր ասեն գԼրք,
ելել կի բարձրացել քան զնմ երկինս,
խմանալի է ըստ սովորական բանից դրոյն,
ըստ յերկինս լինել՝ ի բարձրագոյն կող-
ման, զեր՝ ի վերոյ ամ երկնաբնակաց.
և յայսմ ասացուածոյ կարի այլաբան
է ասելն՝ արտաքոյ երկնից, այլ լինէր
արդարև ըստ այդմ ասկնուԹԷ. զնմ զի
մարմինն քան ոչ և ա պարփակիւր ի մաս-
նէ ինչ երկնից։ Յայտ է այս և ի նոր-
հակէն. զի ասաց նախ՝ իջել՝ի սոորին
կողմանս երկրի. և ոչ Հարկ է այնպէ
խմանալ, ԹԷ իջել էցէ մինչև՝ ի կեդրոն
երկրի։ Ապա նոյնպէս յասելն՝ ելեալ
վերոյ ամ երկնից, ոչ սոխակ հանել
մինչև՝ ի կորնԹեա վերին երկնից։ Այլև
յընտանի խօսս մարդկան սովորԹԷի
է ասել, ելեալ՝ ի գլուխ լերին, կի՝ ի
գագաԹին ծառոց. և ոչ խմանամբ՝ ելել
մինչև՝ ի վերին ծայր լերին կի ծառոց,
այլ՝ ի բարձրադոյն մասն նոյ։ Վէ որոյ
արժան է կիթել հաստատուԹԷ, ԹԷ՝ ի
վերոյ քան զնմ երկինս՝ նշանակէ՝ ի վեր
քան զայս ամ մարմինս, զոր երկինս
կոչեմք, ըստ քան զբարձրուԹԷն օդոյ և
աստղաց և այլոց երկնային խորանաց՝
մինչև՝ ի վերինն, և ոչ ԹԷ արտաքոյ։
Որում զՀետ գայ և խմասն ընտրեալ
՝ի հերոնիմոսէ, ըստ կալ քեզ վերադրոյն
ըստ զնմ երկնային հոգեղինաց դասս։
Եւ ոչ ոչ կատարելիս կարծէ, նպաս-
տամատոյց ինչ է ոսկեբերան միւսում
կարծեաց. վէ զի նա ասէ պարզաբար,
ոչ էջ քեզ՝ ի խորս՝ քան զոր խոնարհ-
դոյն ոչ է, նոյնպէ եւ՝ ի վեր՝ քան զոր
ոչ բարձրադոյն. որում խմանի՝ ԹԷ չէջ
այլ բարձրագոյն տեղի արժանաւոր, և
ոչ ԹԷ սպառին անդ երկինք, և ըստ մեայ
արտաքոյ։

Իսկ ԹԷ առ արժանաւորուԹԷի փառաց
քեզի ոչ օժանդակ ինչ է՝ զետեղել զնա
՝ի կորնԹեա երկնից, աւելորդ իսկ ԼԸ-
ուի խօսս առնել, ԹողԼԹէ վիճել։ Վէ
զի ըստ դրուԹդ՝ քս ոչ այլով իւիք մեայր
՝ի տեղւոջ՝ բայց ոսիւք միայն. իսկ
մարմին նորս ողջոյն կայր՝ ի գերատարգի-
քանզի արտաքոյ կորնԹեաց երկնից
չէք այլ տարածուԹէ իրական վայրաց,
այլ անգոյ միջոց երևակայեալ՝ի մէնջ,
զոր մակամտածեալ միջոց ասեմք՝ ի

դպրոցս։ Վէ որոյ հետևէր՝ յանտեղ-
ւոջ կալ քեզի, և յունայնուԹեան անդ
երևեցուցանել զմտաս իւր, և՝ ի կիր
առնուլ զիշխանուԹէն, չդիտեմ՝ ումմ,
և յոյր վէ։ Փառք են առն ԹադաւորԼ՝
՝ի պատուականագոյն մասին ոտուԹէ
իւրոյ հաստատել իւր աԹոռ, և ոչ ԹԷ

արտաքոյ սահմանաց իւրոց։

Տեսցուք արդ զյետին մասն։ Էի լոյԹ
զմմ։ Ոմանք զմ խմանան զնմ զսահմա-
նեալսն և զդրեալսն վէ քեզ։ զնմ որ
ինչ՝ ի փրկուԹէ մարդկան և յիւր պաշ-
տոն անկ էր։ ոչ կատարեաց գյարչա-
բանսն և զմահ, և զԹաղուսին ըստ գրե-
լոցն՝ ի փրկուԹէ մարդկան, նոյնպէս
յարեաւ և վերամբարձաւ յերկինս վէ-
րին, զի և այսոքիկ զրեալ էին, և կար-
դեալ՝ ի փրկուԹէ մարդկան։ Կամ ըստ
Հերոնիմոսի, ամբարձաւ՝ի վերինս՝ ոչ
միայն զի զօրէնս և զմարդարէս ընու-
ցու, կատարեացէ, այլև զգաղտնի ան-
տեսուԹեան յերկինս, զոր ինքն գիտէ
ըստ։ Այլք զմ առնուն՝ ի վերայ ան-
ձանց։ ըստ ոչ զի ընուցու առաստուԹէ,
պարզևաբ զնմ անդամս եկեղեցւոյ,
զնմ ազգ մարդկան, զբոլոր մարմին
եկեղեցւոյ՝ որ յերկրի և որ յերկինս,

զՀատատացեալսն և զընտրեալս։

Աւսոքիկ խմասաբ բարեբաբ են, բայց
ըստ հետևման և երկդ համարելի. իսկ
առաջին և Հարազատ՝ զմ՝ ի վէ տե-
ղւոյ առնուն սովորաբար. վէ զի՝ ի
կարդի բանիցս կ՚ցանել և ելանել ասաց,
խորբ և երկինք, որք զտեղւոյ յայս
առնեն։ Ապա ասել կամի. ոչ յերկրի
շրջեցաւ քեզ, և՝ ի խորս էջ, նոյնպէս
՝ի բարձունս երկնից վերաստուեաց, ոչ
զի զնմ տեղի ընուցու իւրով կարողու-
ԹԷ, և փառաբ, և յայտնի ցուցիչք
մեծավայելչուԹեն իւրոյ։ իւրով անձամբ
երևեցաւ յնմ տեղի սոորին և վերին,
հանդիսացուցանել ըստ ուրեք զնորու-
ԹԷ իւր, որպ այր Թաղաւոր անձամբ
շրջի՝ ի սահմանս ոտուԹեան՝ զոր յայ-
ՀմուԹԷ ստանայ։ Այսմ մտայ զՀետ
գայ, ընուլ կի կատարել քեզի զնմ զմ
նի ասմանելոյն, և մանաւանդ ընուլ
զնմ արարած մանաւանդ զանաւորսն,
որք յիւրաքանչիւր տեղիս կայրն. և ոչ
ելից զկենդանի մարդիկ երկրի լուսա-
ւոր քարողուԹէ և աքանչելիւօք և բազ-
մա-

մազան երախտեօք, նոյնպէս ելից զորս յանդունդս ստորինս արգելլեալս, զարդար Տոգիս երանաւէտ փառօք և մխիթարութիւք, իսկ զապստամբան և ըզդեւս՝ աշարհութիւք, խայտառակութիւք, և պատժոզական դատաստանաւք։ Ըստ նմին ապա և յերկինս ելեալ բազմեցաւ, զի և զանդ եղէրեան զընտրեալս և զերիւշտակս ընդացս վայելչութիւք փառացն, ի կերր արկեալ առ ամենեսին զմեծաւորական զերծմանութիւն և ըզդհրամանատարութիւն։

11. Լ՚ՈՒ ԵՒ ՎՃԱՌ ԱՌԱՒԵԼՈՒԼ, ՈՒ-ՄԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷՈՒ, ՎՃԱՌ ԱՒԵՏԲԱՆԵԼՈՒ, ՎՃԱՌ ՀՎՃՄՈՒ Ե ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ։

Զերկոսին անցեալ առնուն յայտնաբանեաց առաքեալ, զինչ զօրութիւն իցէ ելանելոյն քան յերկինս. և այժմ դառնայ բացատրել, զինչ պարգեւս առաւացոյց ի մարդիկ, որ էր երկդ մասն 8 ամաւ։ ԼՈՒ ԵՒ (՝ի մի օրէն. չիք և.) Աղգումն ունի նա ասելն. այ նա քան, որ յաղթօղ եղեալ բռնութիւն սատանայի, թագաւորաբար ընկալաւ զիշխանութիւն յերկինս և յերկրի, և առ ամենեսին հանդիսացոյց զիւրն ներութիւն, սկսաւ ապա կարգաւորել՝ որպէս օրէն է թագաւորի անցելոյ յանձնաժողովել, զգործակալս և զպաշտօնեայս ներքեւ եկեղեցւոյ. զայն պատուիրս և զպաշտամանց որոշմունս սահմանել և բաժանել, զորս ճանաչէր կարևորս ի բարիոք անտեսութիւն եկեղեցական թագաւորութեան։ Արդ՝ նա այնպիսին կացոյց ըմանս առաքելս, իբրև առաջին իշխանս արքայութիւն եկեղեցւոյ, անընդմիջաբար ընտրելոս ի քէն, ի տարածանել զնոր օրէնս աւետարանին և ամ ազգս, կարդել եկեղեցիս, և պաշտօնեայս նոյ ըս պիտոյիցն, սահմանել զուղիղ աւանդս հաւատոց և վարուց, և զընդհանրական օրինադրութիւնս։ Իսմանին այսու առաւելագոյ երկոտասանիցն դասք. որք թէպէտ յառաջ քան զչարութեան ընտրեցան ի քէն ի քարոզութիւն, բայց աստուածոր ասի՝ յետ ելանելոյն յերկինս կարգելը, վասն զի յայնժամ ընկալան զլրումն առաքելական իշխանութիւնն, և զառաւելութիւն պարգեւից կարևորաց ի նոյն, և յայնժամ յայտնաւեսիլ ընտնելոյն հոգւոյն սրբոյ սփոփեցան յընկերանուր տիեզերս՝ յաշակերտել զամս ազգս ընտրելոյն քոյ։ Սակայն ընտնելոյ անուամբ առաքելոյ իմանին յերկրի կարգի այնոքիկ, որք ի կոչմանէն ոչ առաքելական իշխանութիւն բաժանորդք լինին յեկեղեցւոյ, թէպէտ և ոչ ամ լրութիւք. որպէս են եպիսկոպոսունք յիւրաքանչիւր վիճակի։

Զհետս տեսչութեան։ Նորոյ եկեղեցւոյ մարգարէք են յայտնիչք գաղտնի իմաստից գրոց ի լուսաւորութենէն ոյ, ծանուցօղք գաղտնեաց սրտի, և գուշակօղք հանդերձելոց կամ անյայտ իրաց. ոմանք ագաբոսն, և այլք յիշատակիցք ի գործսն. (Ժամ. 27. Ժիզ. 1. իսա. 8.) Երևելիքն էին սոքա զինի առաքելոց. բայց պարգևնոյ ոչ առ ամենեսին մըշտատև պահիւր։

Զհետս աւետարանչի։ Ոմանք իմացան զգրօղս աւետարանական պատմութիւն կամ վարդապետութիւն։ Սակայն թէև այնպիսիք ևս ի կարգմանէն քոյ ունէին զաւետարանագրութիւնն պարգև, ոչ զայնցանէ խօսի բանս. այլ որոց յատուկ պաշտօն էր՝ քարոզել զհաւատս յայլ և այլ կողմանս. որպիսի ոք փիլիպպոս սարկաւագն էր. (Գործ. իսա. 8.) այլև սաւլիաննոս, տիմոթէոս, տիտոս, շիղա, մարկոս, և այլք։ Սոքա օգնիչք էին առաքելոց, ընկերք կամ պաշտօնեայք, ի հրամանէ նոյ ընծայելով յիւրաքանչիւր տեղիս։ Չնա ինքն գիմոթէոս սովին անուամբ իբրև։ * Զգործս աւետարանչի գործեաւ։ (բ. տիմ. ե. 5.)

Զհետս հովիւն և վերադիտողս։ Զայսոսիկ ոչ ոմանք իբրև զառաջինն. որոյ վա ոմանք համարին նոյն, այլև այլ անուամբ նշանակեալ, հովիւ վասն հոգաբարձութեան ժողովրդոց, և վերադիտող վասն ուսուցանելոյն։ Սակայն այլք լաւ ևս գտանին զանազանել ըզպաշտամունսն, թէպէտ և բազում անգամ ի միում անձին գտանիցին։ Զի յատկաբար իմանին վերակացուք իւրաքանչիւր ժողովրդոյ ի կառավարել, ի խնամել զհոգևորական պետս նոյ, ի մատակարարել զիարդութիւնս որոյ եպիսկոպոս, և երիցունք. յորս պա-

հանջէ և դիտութեի բաւական՝ ի կատարումն պաշտաման իւրեանց ։ Իսկ Վերջագոյն նշանակէ տիրապէս զուսուցօղ ածային բանին, զմանաւանդ պաշտօնեայ՝ քարոզօղ և ջատագով վարդապետութեան հաւատոց էգիմ հերետիկոսաց ։ Պատահէ երբեմն՝ զի որ Տովիճն է, նոյն և վարդապետ, որպէս հերոնիմոս, եփրեմ ասորի, և այլք ։ Ի՛ և Տովիճ ոմանց, և վարդապետ այլոց ։ զոր օրինակ Յովհան ոսկեբերան Տովիճ էր ածոցն կոստանդնուպօլսի՝ և ոչ անտիոքայ, կամ աղեքսանդրու ։ սակայն վարդապետ է առ ըՀանուր եկեղեցի ։ Այս պէս որոշումն է պարզելի Տովճութեի, և վարդապետութեի ։

Այլ յայգագս այսոցիկ պարզեւաց և պաշտամանց՝ ընդարձակագոյն ունիմք յառաջին կորնթացոցին (ԺԲ ։ ԺԱ ։ ԺԲ ։) ուր և տեսանի կարճ նշ՝ և զանազանութեի ։ Թէպէտ և ի պարզեւառուսն յոլովակի համանգամայն գտանին ոմանք, և կի բաղումք յայնցանէ ։ որպէս մերս Պօղոս՝ առաքեալ էր, և մարգարէ, և աւետաւրանիչ, և Տովիճ, և վարդապետ ։ Այլ զի բազմագոյն ևս գոլով քՀաձիք պարզեւացն ՝ ոչ զրօվանդակն՝ այլ զոմանս ևեթ յիշատակեաց սատա՝ նօր ։ վա՛ զի սոքա են երևելիքն ՝ի պարգեւս՝ կարևորագոյնք, և մշանջենաւորք յեկեղեցւոջ ։ ընդ որով և այլք իմանին՝ պիտանեալ ըՀ ժամանակին, և ոչ միշտ տեւողականք ։ որպէ լեզուացն շնորՀ, թարգմանութեի, և այլք ։ Եւ զոր ասա քՀի ընծայեաց զմատակարաբութեի այսոցիկ պարզեւաց, այլուր վերագրեալ ևս Տօր, և կամ Տոգւոյն սբ՝ ։ (ա ։ կորն ։ ԺԲ ։ 11 ։ 28 ։ Գործ ։ ե ։ 28 ։) Յորմէ իմաստասիրեն վարդապետք զնծութեի որգւոյն էգիմ արիս՝ պետք զնծութեի որգւոյն էգիմ Տօր և Տոգւոյն ներգործել զայսպիսի ազդմունս պարզեւաց ։ Սակայն պատշաճի սա քՀի նաև իբրև մարդոյ, ըՀ իշխանութեի զոր առացաւ յայ Տօրէ՝ կայցուցանել պաշտօնեայս ՝ի վե՛ եկեղեցւոյ իբրև զլուխ՝ մարմնոյ, առաւելապոյն իրաւամբք՝ քան զոր ՝ի ձեռն մովսեսի կացուցանէր ած ՝ի վե՛ հնոյ ժողովրդեանն՝ ցեղապետս, և զօրագլուխս, դատաւորս, դպիրս, և զայլս ընդ նոքօք պաշտօնեայս ։

12 ։ Ի հաստատութի սբ՝, ՝ի գործ պատման, ՝ի չնՀաճախ մարդոյն ։

Յայտ առնէ բանիւս, Թէ այլ և այլ պարգեւացն յիշատակելոց՝ նոյն զիտաւորութեի է առ յայ, և նոյն նպատակ ջանից պարտ լինել առողոց զպարգեւն ։ որով զանազանութեի նշ՝ Ժողովի ՝ի միութիւն ։ Ջայսոսիկ պաշտօնեայս կարգեաց ասէ, որոշեաց քՀ յՀ կեղեցւոյ իւրում, ՝ի հաստատութի սբ՝, ՝ի կատարելութեի կամ ՝ի նորոգութեի հաւատացելոց ։ ոչ զի արդէն հաւատացեալքն պնդեսցին և աՀեցցին ՝ի հաւատս և ՝ի գիտութեի աւետարանին ։ զի քրիստոնեայք յիւրաքանչիւր կարգի կատարեալք լինիցին արքութեի՛, առ միանս կապեցին հաւատովք և սիրով ։ և որք խախտեալ լինչ իցեն, անդրէն ՝ի տեղւոջ հաստատեսցին՝ իբրև զանդամս լուծեալս ձեռամբ բժշկի ։ Կարգեաց զնոյն պարգեւս և զպարգեւառուսն ՝ի գործ պաշտաման, առ ՝ի գործել յիւրաքանչիւր պաշտաման, քաջութեամբ և անվեհերապաղ տանել զպատասխանութեի, մինչանց նպատաստուր լինել ՝ի կատարումն գործոյ իւրաքանչիւր ։ Այլև ՝ի չնՀաճախ մարդոյն ։ ՝ի յաջողումն և ՝ի յառաջադիմութեի եկեղեցւոյ, որ մարմին է քՀի ։ ոչ զի նոցին ապաստանութեի՛ հաւատացեալքն առաւել և յարմարեսցին ՝ի շինել զեկեղեցի՝ առ աւետացանելով զայլս ։ և շինուածն Տզեւոր օր ըՀ օրէ բարձրանայցէ յաւելուածով ՝նոր հաւատացելոց ։ և այնպէ բազմութի՛ն առաւելապոյն կատարելութի՛ զարգանայցէ Ժողովուրդն քՀի ։

Ըստ մեկնութեի՛ երբեմն պիտանութեի և նպատակ պարգեւաց նշանակի ։ առաջինն՝ պաՀպանութեի և սընդութեի արդէն հաւատացելոց ։ Երկրդ ՝, անձամբ րոյնի աշխատութեի պաշտօնեիցն ։ Երի՛, աՀեցուն և կատարելութեի բոլոր եկեղեցւոյ՝ դարձմամբ անհատից ։

Ոմանք այլազգ կարծեն զբանս, յորմ՝

մարելով այսպէս։ Որոշեցան կիտուման այս պարգեւք առ՝ ի հաստատել զհաւատացեալս գործովք սպասաւորութեան պաշտօնէից. որով կատարեսցի և առաւելուցու շինուածք եկեղեցւոյ։ Կամ. զի իւրաքանչիւրոք խնամով պարապեսցի ի գործ պաշտամանն իւրոյ՝ ի հաստատութեան և յառաջադիմութեան հաւատացելոց. և այն՝ ոչ զի բովանդակ լրումն եկեղեցւոյ լինի՝ զի կատարել և անելիքն ևս մնասցէ։ Ըստ այսմ տեսութեան՝ առաջինն գործն պաշտաման, և պատուէր հաստատութեան հաւատացելոց. որում զհետ գայ բովանդակ եկեղեցականս շինուածոյ զբարելութեան։ Մի՛ ևն այսոքիկ եղանակք ըստ ղէմս մտայն. իբրզի զանազանութեան կամ անհաւատարութեանն կայ միայն ի պարգևս անդ. քանզի յայլսն ևս նոյնութեանն զուգահաւասար։ Նոյն է սկիզբն և բաշխիչ պարգևացն՝ ըստ նոյն պարգևառուքն՝ ըստ մասին արժանաւորութեան, զի ոչ յանձանց ունին. նոյն պատիւք ամենեցուն, ըստ գործել առանց դատարկութեան, և ոչ թէ մեծարել. և այն՝ ծառայաբար իբրև պաշտօն յանձնեալ, և ոչ ինքնիշխանաբար։ նոյն ամենեցուն ունի կէս նպատակի՝ իւրաքանչիւր պարգև, և առաքեալն, և պաշտօնակալութեն եկեղեցական ոչ յայլ կարգեալ է՝ բայց ի շինութեն և ի սրբութեն անդամոց եկեղեցւոյ, որով և մարմնոյն բովանդակ պահի կատարելութեն և վայելչութեն։ Եթէ յայս ի վար արկանիցն ամենեքին զյօժողութեն ընկալեալ յոյն, այնպէս վաստակի առաքեալն՝ ոչ մարդարէն. այնպէս հաւատաւոր մարգարէն՝ որպէս աւետարանիչն. այնպէս շինիչ հովիտն՝ ոչ վարդապետն. որով այլև այլ պաշտամունք մի ըստ միոյ կարգելոյ՝ գործակցաբար ի մի կատարած գլխաւորին։ Եւ ուր այնուհետև գրիւռ անմիաբանութեան՝ կամ նախանձու, կամ անհաշտութեան՝ ի պատճառս պարգևացն ազգիազգաց, որք յայսքան բազմապատկի իրաւանց զմիութեն պահել իրատրին. և ահա այս էր դիտաւորութեն բանիցս, ըստ որում կանխեցաք ի տան։

13. Այնուհետև առինչեան ի Ղաբանորէ հաւատոյ և գիտութեն որդւոյն Յ, յոյր խոստացեալ ի լոյթ հասանի խոստման տէր։

Առաւելապէս բացայայտել՝ մանաւանդ զվերջին պիտանութեն պարգևացն, և թէ պաշտօնեայք իւրաքանչիւր՝ զիարդ և ցօրվայր պարտին ի կիր առնուլ զպարգևն ընկալեալս. որով տայ՝ ի միտ առնուլ, թէ այն պաշտամունք թէև ոչ են մշտնջենականք, սակայն ցորչափ կան՝ միշտ ի գործել կարդեալ են։ Պարտ է ասել՝ այնպէս անձանձրոյթ և խնամով պարապիլ ետնատուր պարգեւօքն ի հաստատութեն և ի շինուածն մարմնոյ եկեղեցւոյ, զի առանց դադարելոյ գործք պաշտամանցն կատարեսցին, ինչ-որ հաւատոյ անհնարին և անդադար ևս ըստ այլոց անկատարից դասէ՝ ոչ միայն վն չափաւորութեն, այլ ցուցանել՝ թէ կատարելոյն ևս հնարէ՝ և արժան յառաւելագոյնն վերաբերիլ։ Եւ զամենեցունց յիշատակէ, ազդուին տալով պաշտօնէից՝ հոգս տանել անխըրբար ետ անդամոց եկեղեցւոյ, և ոչ ալառանօք կիմ անհոգաբար վարիլ առ այս ոք, կիմ առ այն։ Ջոյն հաւատոյ, յորմէ դնէ ձգանդէօնն. զոր լսելովն և ամենք ի մարդմանէն, ըստ աջելոցուք. և մեկնեն, մինչև ամենեքին ընթարեալք՝ որք ցրուեալ կան յաշխարհի, կիմ ըստ այլև այլ շաւիղս գոտնին, չհակդիտոյ ըստ աւուց ելանելոցն մեռանոց՝ ի մի կատարած։ Ասկայն յոյն մեկնիչք հասանել իմանան ասանօր, զոր և ովկոմենիոս գեկուցանէ. և արտաքոյն նոյնպէս դնէ ասս, ոչ և ետ ի մարդմանէ այլոյր ասեն՝ հասանել։ (Գործ. ժԱ. 1։)

Ի Ղաբանորէ հաւատոյ, և գիտութեն։ Յոյն պարզաբար ասէ. ի Ղաբանէ հաւատոյ և գիտութեն, կամ ծանօթութեն։ Բայց ի մեր լաւ օրինակս ինչ դնի, ի Ղաբանորէ հաւատոյ, և ի գիտութեան կիմ, ի գիտութեան. որ չէ օտար յիմաստից մեկնչացն, և արտաքոյն իսկ զատանէ ասելով. * մինչև հասանիցեմք ամենեքեան միութեն հաւատոյ, և գիտութեն որդւոյն ոյ։ Ըստ կարգի շարադրութեան՝ ոմանք ըստ միոյ արտաքոյ-

ոյն

ւոյն զասելն 'ի Ֆաբիանոսէ, բացատրեն՝ մեսրանութիւնք, և եղր Տասանելոյն դնեն՝ յայր խոստել։ այլ ամենեքին զմի հաւատս ունելով կամ միաձայն հաւատովքն Տասանիցեմք 'ի լինել այր կատարեալ։ Սակայն ըստ մտաց յունին Տարազատեալ է՝ եղր Տասանելոյն դնել զմիաբանութիւնն, ըստ որում և ոսկեբերան բացայայտել։ այլ մինչև ամենեքին Տասանիցեմք 'ի կոյրդութիւնն նոյն հաւատոյ։ մինչև ամենեքին հրէայք և հեթանոսք, ոսկերք և կարօղք միով հաւատովք կատարելապէս յօդիցեմք, և 'ի Յանօգնութիւն խորհրդոյն քան պայծառապէս հրաՏանդիցեմք։

Այսոքիկ ասացան առ 'ի պարդել ըղկարդութիւն բանիս։ սակայն քննելի են ևներքին իմաստք ողջոյն ընդբանիս։ զոր երկոքի աւանդեն վարդապետք։ Առաջինք 'ի լսոխնացեալ առնուն ըղբանս 'ի վր կատարելութիւնն Տանդերձ լոցն, և այն՝ կամ ըստ փառաւոր յարութեան մարմնոյ, և կամ ըստ հոգևոր և իմանալի կատարելութենէ հոգւոյն։ Ըստ առաջնոյն իմանան։ այս պարդեաց կիրառութիւնն կացցէ յեկեղեցւոջ, մինչև ամենեքին ընտրելոքն միաբան հաւատովք և գիտութ քովն կազմելոք, ստացցեմք 'ի յարութիւն անդ. զպարական կատարելութիւնն, ըստ չափոյ Տասակի մարմնոյն քովն, և ըստ փառաւորել ձրիցն որ 'ի կատարեալ մարմինն քովն նախատրաստեցան։ Եւ յայտ մեկնութիւ յառաջ եկն հաւատացեալ կարծիք 'ի վերս Տասակի յարուցելոյն, թէ ամենեքին ոչ միայն չափահաս վախճանելոք, այլև մանկտանք և ծերք 'ի մեղկային Տասակ կենդանացին՝ իբր երևնամեայք կամ աւելի և ըստ Տասակի մարմնոյն քովն։ Եղև և այլոց ոմանց կարծել յաղագս կանանց՝ այրական մարմնով յառնելոյ, սակս աւելոյ բնաբանից, յոր խոստեցաք։ Սակայն աւասանօր այլ ոչ դիմաբաժանեն առ էդն, այլ առ անկատարն Տասակաւ կամ առ տղայն։ իսկ վերյիշեալ կարծեացդ՝ տես 'ի ԲՓ. կորն. Ե. 10։

Երկիր իմաստք այլոց ըստ հոգևոր կատարելութենէ Տանդերձելոյն՝ այսպէս բացատրին։ Ցայն իսկ կարդեցան պաշտամունքդ, զի պարապեսցին 'ի շինութենէ եկեղեցւոյ, մինչև ընտրեալք ամենեքին կապեալք 'ի մի Տաւատս, և յաւաջեալք 'ի գիտութենին քան, լինիցիմք յերկինս յայր կատարեալ 'ի գիտութենէ և 'ի փառս, ըստ չափոյ կատարման քան, ոչ քո լրացել է յինքեան։ կամ ոչ պատանիք լրութենէն քան։ զի անդ յերկինս՝ բոլոր եկեղեցի լինիցի ամէն անհերձ ըստ օրինակի մարդոյն քան, ոչ անդամ ինչ պատասուր, և ոչ կատարելութենէ ինչ նուազել։ Այսոցիկ իմաստից յարմարական է ասացեալն 'ի ԲՓ. կորն. (Ժէ. 9. 10.) ուր զայժմու փոքրիշատ դնէ առ մեր Տամեմատ առ Տանդերձեալն՝ իբրև զոյացութենէ առ Տասակ այրական։

Սակայն զկարագատութենէ իմաստիցն խնդրելով, արդի մեկնիչք նախամեծարն դնեն զմիկնութենէ ոսկեբերանին և այլոց յունաց, իմանալով զընտրեալսն 'ի վեր այժմու հոգևոր կատարելութենէ հաւատացելոց, և մարմնոյ եկեղեցւոյ. յորոյ 'ի շինութենէ կարդեալ են պաշտօնեայքն ամենեքին։ Զորոյ մխոց առանձ դէ նուն. Տերտիմոս 'ի Տեղեխս. և առաւելապէս Տասանի ըստ այս՝ քան ըստ առաջինն՝ օգտաբերս։ (գիրք Բ'Ը. յԳԷ քաղաքին ՅԹ. գլ. Ժբ.) զոր և ազոբինա ցինչիրէ յերկինսում ասելոյ։ Զայս պատՏանիցէ ընտանի կարգ բանից առաքելոյն։ վս զի յայտնապէս դնէ նպատակ պաշտամանցն՝ զՏաւանել ամենեցունն 'ի միութենէ Տաւատոյ, որ այժմու վիճակիս է անկատար՝ ուր Տաւատովք գնամք, խոկ 'ի Տանդերձեալսն ոչ Տաւատք՝ այլ տեսութիւնն է։ Այլև Փիլոխենի որպէս ւոյն ևս ոչ դերանականն նշանակէ, այլ զոր վերադոյն յոլովակի ասաց՝ զՅոհութենէ աստուածական ումանց, զոր և աղօթիէր ունել եկեսացւոյ. (ԱՏ. 17. ՊՀ. 4. 9. 10. 18. 19։) Նաև այրականն կատարելութենէն՝ զոր ասէ ասա, անդէն վաղվաղակի 'ի յաջորդ տան ըստ դէմ դնէ զդաղայական անՏատատութենէն, զի մի յայսմՏետ իսկ ևս տղայք ասելով. որալ յայտ է՝ թէ զայժմու Տատատուն տեղեկութենէ Տաւատոցն իմանայ այրական Տատկութն, Տամեմատ գրելոցն առ կորնթացիս և առ եբրայեցիս, տղայս ասելով զանկատարն 'ի Տաւատս, և 'ի չափ Տասելոյ զկա-

զկատարելագոյնն՝ կարօղս հաստա-
տուն վարդապետութեամբ ։ (ա. կոր. ՟ի.
2։ Եբր. Ե. 12. 13. 14։)

Ապա ըստ այսմ մտայ նկատեացուք
զընդհանուս կարգաւորութեամբ ։ Ցայն
վայր կամբ են քեզ վաստակել պաշտօ-
նէից աւետարանին, և այնպես պարտին
դործել, և դործակից միմեանց լինել՝ի
տեսչութեան հաստատելոց, մինչև ան-
նչեան, յոր ձեզ իւրաքանչիւր ի նոցանէ,
և ձեզ համօրէն Ժողովն, հասանիցեմք
ի միաբանութիւն հաւատոյ, ունիցիմք
զնոյն զմի հաւատս, զնոյն խորհիցեմք
և խօսիցիմք յաղագս հաւատալեացն՝
առանց օտարաձայն և անհաստատուա-
մանց ։ յօդիցիմք ամենեքեան անորոշելի
շաղկապաւ, որ է միութեն հաւատոյն։
Բայց ոչ այս բաւական է ։ այլ զկնա
միաձայն խոստովանութեանն, յատաջել
և իւրաքանչիւր ըստ անցիսիր ընդունալ
կուն և վիճակի՝ի միութեն գիտոյ, կի
՝է գիտոյին քեզ, ՝ի կատարելագոյն տե-
ղեկուե դործոց և վարդապետուե քեզ։
ոչ միայն հաւատալ զնորհուրդս աւե-
տարանին, այլև ՝ի ծանօթութեն նոցա
համառալ, որում լծորդ է վաստուն սի-
րոյ և ընտանութեն առ քեզ։

Եւ այսու ամենեքին լինիցիմք յայր ֆ-
գոբէալ, հետ զկնեակ զարգանալոյցեմք ՝ի
կատարելուե հոգևորական հասակին ։
զաճումն գիտուեն քեզ և սիրոյն մինչ
նորոգիցեմք ՝ի մեզ և յայլս ։ որով կա-
տարի նոր մարդն ըստ ոյ ։ որով ոչ միայն
իւրաքանչիւր առանձին, այլ բովանդ-
դակ գումար հաւատացելոց ունիցի
զկատարելութեն և զամբողջութիւն, և
զհաստատութեն իբրև զմի այր կատա-
րեալ հասակաւ ։ Ի լեռ հասնի ֆոթբ-
համն ջեր, կամ ըստ յունին, լրման քեզ։
Կատարումն քեզ կամ ներգործութիւն
նշանակէ, այն՝ որով ընու կի կատարի
զնկեղեցի շնորհօք, և իմանի ասել ։
կատարել լինիցիմք Ժողևոր հաւատաց
ըն չափու և ըն եղանակի այնր լրման ,
որով կամի քո ձոխացուցանել զհաւա-
տացեալս ։ Եւ կի նշանակէ կրաւորա-
բար, ըն այն կատարումն՝ որով քո լրա-
ցեալ է յինքեան, կի լրանայ կամի յան-
դամս իւր ։ Ըստ առաջնոյն՝ կատարե-
լութեին որ ՝ի քո, լինի նախատիպ գա-
զափար մերում ։ ըն այնպես զարգանայ
ցնկբ ՝ի հոգևոր հասակ դիտութեն և
սիրոյ, ոյն քո յինքեան կատարեալ էր՝
ոչ ըն մարմնոյ և ևթե անտարտ կազմու-
թեբ, այլև ըն բանաւոր աձեւութեին,
որով զարգանայր մինչ իմաստութեբ և
շնորհօք յիմնայինն և ՝ի մարդկայինս,
և ան զևս զկատարելագոյնս ներ-
գործելով ։ (Դ ուկ. ՟ի. 52։)

Իսկ ըն լրմանն՝ որ յանդամս, նկատի
քո իբրև զլուս խորհրդական՝ միացել
ըն իւրաքանչիւր հաւատացելոյ, և ընդ
բոլոր եկեղեցւոյ ։ և հասակ նորահաս
մարդ՝ չափ հոգևորական վիճակի հա-
ւատացելոցն ։ Ա յս իմաստք կարի հա-
մեմատ են անցելոց բանից առաքելոյս,
յորս ասէ զքն բնակել՝ի մեզ հոգւով,
և ևթե եկեղեցի՝ լրումն է քեզ ։ (ա. 23.
՟ի. 17.) և այլոյր նմանաբար ասէ՝ նկա-
րել քեզ ՝ի մարդն իբրև նորածին , և
հաւատացելոց զգենուլ սիրտբ զքն ,
և այլս առյսպիսիս ։ (Գաղատ. ՟ի. 27.
՟ի. 19։) Արդ՝ ըն այսմ ներքին միուե
առ սակաս սակաս կերպարանի քո յան-
դամս , և ունի ՝ի նա զանազան հասակս
և աճումն, մանկութեի, և պատանուե,
և կատարեալ արբունս , ըն որում յա-
ւելս կի նուազ յատաջեն անդամք իւր
՝ի հոգևոր դիտութեին ոյ , կամ ոմանք
ակար , և ոմանք զօրաւոր են ՝ի կեանս
աւետարանին ։ և կի ըն որում առաւե-
լուն կի նուազին անդամքն ըն բազմու-
թեի ։ Ի սոյն միտս ասաց և սկսիցին
յաչխանհեա վս քո ։ * Նմա պարտ է
աձել, և ինձ մեմանալ ։ ‖ (Յովհ. ՟ի.
30։)

Ապա համառօտ տեսուեի քնաբանիս
ասել կամի ։ Յայնմհետ տուեալ են պար-
գևքն քոյի, և ընդունօղք պարգևացն
ցայն վայր պարտին ջանալ ՝ի շինուեին
հաւատացելոց, մինչև ամենեքին նոքա
ևթե առանձինն՝ և ևթե ըն ժողովրդն՝
կապացին ՝ի մի հաւատս , և ՝ի մի գի-
տուեին խորհրդոյն քոյ ։ յորում և
քան զևս զարգանալով կատարելագոյն
ծանօթութեի և հաստատութեբ , լինիք
ցին այր կատարեալ ըն Ժողևոր և ևձ-
ային կենացս , որ է չափն կատարելու-
թեի քոյ յանդամս իւր , որով և ինքն քո
առնու զլրումն այնր կենաց՝ որով կեայ
յանդամս իւրաքանչիւր , և ՝ի համօրէն
մարմինն յեկեղեցի ։ Վո՞ր որոյ ոչ պաշ-

տօնելայքն, և ոչ հաւատացեալքն պարտին շատանալ այնու, զի ծնանին մեր ուսուցիչ, և մնանին կանխամբ առաջին ուսմանց հաւատոց, կի յոգեալ են ի մարմին եկեղեցւոյ, կամ այսոքա, և այլք քան մարդկի յարեցան ի քո· այլ պէտ ասի ի յառաջադէմն փափաքել ըմ հաւատոց և ըմ գիտուն, ինքեանց դիմել ի կատարելագոյնն, և զայլս ծնանել և զարգացուցանել ի քո· ապա թէ ոչ անկատար և թերի ուսումն, որպէս և անշոգուածէն պաշտօնէից՝ զվտանգ փափուածէն ծնանի իբրև մանկան անհատատի։

14. Ո՛չ ջոյս ինչ ես ձեզ խոչ ընդոտ և փաթանգ յամ հոգոյ վարդապետութեան, խոնարհութեամբ ի խոնարհութիւն։

Տեղւոյ ասէ զանկատարան ի գիտուածէն հաւատոց, որք գիւրափոխք լինին և գիւրորսալիք ի պատրանս այլոց, իբրև զանկանուն գիւրավնասուածս մարմնով, և անհատատաս խորհրդովք։ Կատարելութիք են տղայական հասակի՝ անմեղութիւն, պարզութիւն, և քաղցրութիւն։ և յայսոսիկ տղայանալ խրատէ քո և առաքելն։ (Ա տիմ. ժ. 2։ եւ. Կորն. ժ. 20։) Բայց ներելութիք են այնոցա հասակի՝ ոտիւութիւն, թեթեւութիւն մտաց և բարուց, դիւրավնասուածէն ի պատրողական բանից կի գործոց· և յայսցանէ զգուշացուցանէ՝ մի տղայանալ· որում դէղ նախապատգեստ՝ չարի է ասել արիանալ պաշտօնէիցն յանդգնալ մտակարարութեան առելոց պարգեւացն, և հաւատացելոցն փութալ միշտ յաճուն գիտուածէն միաբան հաւատոց։

Ջի՛ ջոյս ինչ ես ձեզ· զի մի ոմն յառաջն ի հնէիցն ասուածէ, կի ի տրեւութեն, կի, զի մի ոմն յառաջն ի սկզբան դարձի մերոյ՝ էաք տղայք դիւրափոխք, անկատարք ի գաւել և յընդրել գՀշմարիտն և զսուտն, նդունիմ յետ այսր ձեայցեմք· զի մի ըմ օրինակի մանկանց՝ որոց դատաստան յետղուկ է, լինիցիմք խոռվեալ, իբրև ալեօք ծփելք, և փաթանգել, յայլ և այլ կարծիս կամ ուսմունս, յամ հոգոյ վարդապետութեն· յոր և ինչ վարդապետութեն, որ իբրև հողմ շնչէ, և տատանեցուցանէ զմիտս յերկբայելի մտածութեիս յաղագս հաւատոց քոյ։ Ջանկատար և զղեւուածս վարժ մարդ օրինակէ ի մանկոյկ անհատատաս, որում պակասիցի զնակ, և կի զնկալար, և ի բաղխել Հողմոց՝ այսր անդր տատուածելիցէ յալեացն յուզելոց· և չէք նմա այլ ինչ ակնկալել, բայց խորտակումն կի ընկղմութեն։ Այնպէս այլ նորուածն ի հաւատս՝ և անդատ տիարակ ի վարդապետեն, անդիտացել ընթել՝ որ ուսուածն Հշմարիտ իցէ, և որ սուտ, յինչ և իցէ մոլորանուն վարդապետութեն իբրև հողմով ի՛ւրեք տրոդ յանկշտակի, անկայուն ծնալով ի վէմն Հշմարտութեն։

Խոնարհ մարդն։ Փոխանակ բառին խոնարհ յոյնն ասէ, տէրէ՛ն, այ քունայ, խաղ նաւարուց, և փոխաբերմամբ խաղ դատութեն, նենգութեն, պատրանք· վասն այն մեր Թարգմանիչն եղ՝ խոնարհ· և նուիրն մոգք առնուն ատորին և արուեսցին, որպէս և մեկնիչք բացատրեն· քանզի սովոր են քաւեխաղացք խաղ դատել զքաւէս յորժամ անհմտատ խաղացողաց Հանդիպին։ Ապրդ՝ խաբեուն մարդկան ասէ զնոքա ի զպատրողական ուսմունս փիլիսոփայից, Հրեաստաց, և աղանդաւոր քրիստոնէից, յորոց դիւրաւ ըմբռնի կի խոռվի անհատատն յուսմունս հաւատոյ։ Ա յսորիկ բացատրութիք է յաջորդն, խոնարհութիք ի խոնարհն մոլորեալ։ Էն ասէ՝ բազմաք, որք պատրողական բանիւք Հնոքրին խաբել, զանազան հաւանական փաստս մերկնայեն, և իբրև արհեստ ունին զնենգութեն առ որս ուղղ զպարտիս։ Փոքր էր ինձս նոյ, եթէ ար ծանեայ վասն, կի փառաց և անուան աղաչաւ քանային ազակերտել զայլս· բայց ամ փոյթ նոյ յայն բնրի, զի խոնարհելով խոտորելոցն ի Հշմարտութեն ամ խորհմանկութեն նոյ ունի իւր նպատակ զմոլորեալքն ողջախոհ հաւատացելոց· կարկառուն բանս կազմակերպեն, մերթ զայս՝ և մերթ զայն վարդապետեն, զյայսմ տուն Հշմարտեն, և զյայսմ Հշմարիտն տեն, ծաղր առնեն, ջղայրտեն զպաշտօնեայս աւետարանին· և միով բանիւ, զամ գոյն կերպարանին՝ ոչ զի Հանապազ Հշմարտութեն, այլ զի զՀանապազոյն մոլորեցուս

ցուսցէն ի ձշմարտութէնէ անտի :

Աստի քաջայայտ է, թէ Տէրն ի վերայ կայ աշակերտացն ի տղայական անկատար ուսմանց յառաջանալ յայրական հմտութէնէ, և վարդապետաց զնոյն հոգալ առանց դանդաղելոյ : Իսկ այն՝ զի յառաջին դէնն ասաց, զի մի էջնէ տըղայք դիւրաշարժք յամ վարդապետութէնէ, ոչ եթէ առաքեալն զերծուկ անձնէ կատածէր՝ անկանիլ պատրանօք ի մոլորութէնէ, ըստ կարծելոյ ոմանց՝ զորս յիշատակէ Տերտիլիոս, այլ զի յանցնէր ասան ընդհանուր զամենեցունց ասաց՝ հասանել ի կատարելութէնէ հասուցոց և զիւրեալ քէնի, զնոյն դէմս պահելով և յայտ տան :

15 · Ոչ ձշմարտաբանէ սէրով, ածեցուսցուք ի նա զամենայն, որ է գլուխ տ :

Ինաբանս համեմատ յոյնին յարմարեալ է, բայց ի բայէն ածեցուսցուք, որ ի յոյնն չէզոքական դնի ածեցուսցուք, ըստ որում զրէ և մի Տայ օրինակ · բայց մեր Թարգմանս եդ ներգործական ածեցուսցուք վըռ Տայցականին զմ · որ նորին պէս կայ ի յոյնին · և կարգումն շաբդրութէնէն այսպէս պարզելի է · Ապ ձշմարտեալք սիրով ածեցուսցուք զնմ ի նա ի քէ, որ է գլուխ : Ոմանք զբառն սիրով յարեալ կարծեն յածեցուսցուք, ըստ որում շարայարի ի յաջորդ տան · առ կայն ևս Թարգմանք ընթեռնուն կից առաջին բային :

Ձշմարտութէ, ըստ ոմանց իմանի, ի չբշմարտութէնէ կալով, պահելով զշմարիտ ուսմանն Տառասոց : Բայց այլք լաւ եւս իմանան զշմարտութէն ներհակ խոտրամանկութէնէ՝ զոր նախ ասաց · և է մատաքն կապին : Ջգուշանալով մեր ի տղայական թերհամոզութէնէ, կալ, ցուցք յանձինս զպարզմտութէնն և զանխարդախութէնն · անկղծ միամտութէ կալով ի Տառասան ուսանելով, և ի սէրն առ Տէր և առ միմեանս, ածեցուսցուք զմեզ, զոր ինչ միանգամ ընկալաք զսերմանս ճշմարտութէ, զդիտութէ, ըստ պարզևս, զչնորհս, զնոսին ջանայիցէմք ածեցուցանել ի նա ինքն ի քէ, զորու թէքն քէի, ըստ նմանութէնէն քէի, ըստ կատարելութէնէն քէի, որ գլուխ է մեր, և բովանդակ մարմնոյ եկեղեցւոյ · որ է գաղափար, և պատճառ մերոյ հոգևոր բական ածմանն : Ըստ մեկնուածս վերին ինչ զնկուցանէ առաքեալն · ի՛ զանենգ պահպանութէ Տառասոց, զսերն, և զամենայն յերկաքանչիւրսն և յայլսն ամ · ի սուտ սահմանի կատարելութէ քրիստոնէական Տասակին, որով պատկեր կատարմանն քոյ կերպարանի ի մեզ · զի վը այսր իսկ յաւել զձև զգլուխն, ցուցանել թէ ոչ միայն պատճառ է նա աղեցուցիչ, այլ և կէս նպատակի եկեղեցական միութեն, յոր ակնառոյց լինելով պարտիմք յառաջանալ ի գլուխն և ի սէրն : Ըստ բացատրեալ մասացս ընթեռնուն և առարին դնելով ·

* Ապ լեմք ձշմարիտք կի Տառասալ ըմբք ի սէրն, որպէս զի որ ինչ մեր է՝ ածեսցէ ի քէ, որ է գլուխ : ‖ Ոմանք իմաստիւք բացայայտէ և արաբացին : Հանդերձ այսու մարթի է ոչ Տայ բնաբանս առնուլ յատուկ ի վը պաշտնէիցն, իբր Տակառակ խորամանկ մոլորեցուցչացն դնելով զնոսին, ՝ի · Ապ մեք պաշտնեայքս՝ ըստ իւրաքանչիւր պարգևի անկեղծաբար վարելով ճշմարիտ սիրովն, չանայցեմք զարգացուցանել զմմ անդամս ի նա ինքն ի քէ, որ գլուխ է բովանդակ մարմնոյն ևն : Ջսահել յումեքանչին՝ դա ֆնեբա, ՝ի զմմ, ոմանք Տամարին եգեալ փոխանակ առելոյ՝ ըսա ան · ուսոի յառինն դնէ՝ յումի, և մեկնին, ածեսցուք յմմ գլուխս, կի յմմի որ ինչ մեր է, յմմ պարգևս և ի գործս բարիս, յմմ կազմանէ և ամ ամմամբք · կամ յմմ անդամս : Իմաստք նոյն միասն և ի մերում բնագրի, թէև Տոլոյն Տայցական պատի-

16 · Ասպ ամ մարինն յօդելե պարզեսցէ ամ խոշտիսօ պարբերբք, ըստ ազեցուք, լուծով ըստ խոտան էնր մասին, զամոն մարնոյ գործն ի վինաց անյին երոյ սերով :

Ամենևին զոյզ յուսականին ընթեռնոյ բնաբանս · և ուր Տամեմատ սովորական օրինակին ընթեռնուս մերս, ըստ իւրաքանչիւր մասին, յոյնն, Հասս, այլք դնեն՝ ապրանց, զի բազում օրինակք և մեկնիչք ասեն Հնաս · Թէպէտ և նոյն միտք են՝ եթէ մասն ասիցի, և եթէ անդամ : Ապլև ՝ի յետին մասն, ՝ի մի-

նաֆ անյին խոյ, յոյնն պարզաբար ասէ՝ ի շինուած իւր։

Յաղագս ամբողջ տնաւնէ մտացն՝ կան, խաւ վկայեաց ասկիբեան, անյայտա բար տալ զնմատան՝ այնու զի կամ ցաւ զնմ մնանդամայն ասէլ։ Որմանց տարակուսելի Լծումեցաւ, Թէ զնարդ քեան օրինակեցելոյ ի գլուխ՝ ընծայէ զայն ազդեցուհս մարմնոյ, որք ի սրբ տէ առաւելապէս յաձախագոյն։ Սա կայն դիւրաւ գտանելն գլուծումն. զի ըս այլաբանեալ նշանակութեն՝ նոյն է ի քո ազդեցուէ գլխոյ և սրտի. սիրտ՝ ազբիւր արեան և անդադար հիւթոց՝ ոչ փոքր օրինակ դնա, քան Թէ գլուխ աղբիւր կենդանական ոգւոց. բայց առաւել գլխոյ նմանութեք բացատրին ներգործութեք քեան առ. եկեղեցի՝ ոչ միայն սակս զերամբարձութեն նորա, որպէս գլուխ ի մարմնի, այլև սակս կենդանական և իմանալի ազդմանցն, ոից և անգամքն և բովանդակ մարմնին կենդանի է բանաւոր. քրն և ի մարդ կային մարմնիս՝ ամ կենդանական և զգայուն ազդմանց սկիզբն է գլուխն, ի ձեռն ջղաց ի խելապատակ անտի մասաղելոց ըմ մարմնին ողջոյն։

Տեսցուք արդ զնիտան։ Ոսոխ ամ մարդն. յորմէ գլխոյ՝ ցի ի քեն իբրև յազբերէ հոգեւոր ազդմանց, բովանդակ խորհրդական մարմնին եկեղեցի, չբեռն, կատարելեալ իւրաքանչիւր հաւատացեալ իբրև անդամօք, և պաշտօնեալ, ըս պատրաստ դասուս որուհետեան իւրաքանչիւրոցն յարմարեալ, ունելով ոչ միայն զկատարելութեի, այլև զպատրաստական դիրս մասանցն առ միմեանս և առ զբ լուխն։ ամ խաղալօտ պարբերութիւն։ Սակ զայնք իմանին յօդք մարմնոյ, որովք առ միմեանս կապին և շարժին առանց զանանելոյ մասուցնէն ամ միաձայնք և փոքունք. և նոքա ջիլք, աձառք, և երակք։ Իսկ պարբերութի, (որ ի սակաւ օրինակս զրի՝ պարբերութի,) ոչ նշանակէ սաս զանազանութեի, կամ այլևայլութեի, այլ նգնալ ի փոխանակ յանդակին էիւնչ բէնչ՝ ցի բաշխուին, առչուի, մասաս կարարութեի, որով մի ինչ յայլմէ յայլ տարաբերի, կամ անցեալ մասնաւորի։ Եւ զի ի մարմնի յօդքն կամ ջիլք են անցք, ըս որս հիւթք և ոդիք բաշխին յիւրաքանչիւր մասն, ցի այն ասին՝ խողովակ պարբերութի. ցի յօդակապք՝ որովք ամ կենդանական շունչ կամ ոգի սփռուի տարածի յիւրաքանչիւր մասն։ Իսկ ի խորհրդական մարմնի՝ այն յօդք իմանին այլևայլ պարգևք և պաշտօնք, և խորհուրդք, որովք անդամք եկեղեցւոյ կապակցք յիրեարս՝ բաժանորդ լինին զանազան նուիրութեն քեան, շնորհացն, դիւռնէն, սիրոյն, և խաղաղութեն։

Ըստ ոչխարոյ։ Հաշխուն կամ մասնաւորուհի կենդանական ոգւոյն, ցի շնորհ հաց լինի յազդմանէ գլխոյն, ազդուցական զօրութեքն քեն սփռին պարգևքն. որ ոչ կամի անդործ Լծորալ, այլ ազդեցուցանել զշնորհսն։ Իսկ ոչ խատնիութեան, այլ յաւել, յաւէտ կի նուազ, այսու կի այնու նշանակաւ, ըստ խոստ տանէր մոսն, ըս հանդամանաց և սիմ ազից իւրաքանչիւր անդամոց, քան որում պատշաճ է գործոյ և ազնուաւ Լծեան իւրաքանչիւր մասին մարմնոյ, որով պահին և զօրանան, և կատարին զիւրեանց ազդումն։ Ի բնական մարմնի ոչ նոյն ազդումն է ի ձեռն և յոտս, որ ինչ յայս կի յականոյս. զայլ կենդանական ոգիս պահանջին փա փուկ մասունք քան զպնդակազմն. նոյնպես ի բարոյական մարմնի եկեղեցւոյ՝ այլ ազդումն շնորհաց անկանի ժողովրդեան, և այլ վերակացուհաց, և սոցա զարձեալ այլևայլ ըս իւրաքանչիւր մասինն։

Չաճուն մարոյ գործէ։ ցի ամ մարմինն այսպէս բարեկարգեալ, և ազդումն ընկալեալ ըս պատշաճի իւրաքանչիւր մասին, գործէ կամ առնու զաճումն իւր։ Ասյսպես որ բոյին գործէ՝ իմանի մարդին. որ ասս կրկին սակս ընդ միջ անկանելոյ բաղում բառից. և քան կարի ասելի էր, գործէ զիւր գյասուն աճուն. և գործէ՝ ասէ՝ կամ փոխանակ ընտնելոյ զաճումն, և կի զի Լիպես ի գլխոյ անտի է աճելական ներգործութեի, բայց և մարմնին իւրով մասամբ կենդանականաօք ինքնաբարվասական յաճուն և ի մնուդ։ Նոյնպես ի խորհրդական մարմնի ընդ ազդեցութ գլխոյն քրի՝ գործեն իւրաքանչիւր անդամք զնոգևորական աճումն զիւրանց,

բանից, և զնկեղեցւոյ։

Ի չնաչ անչէ խոյ. (ամանք, է չնչ ոճաճ.) այ մարմինն ի շինուիլն իւր յատուկ գործէ, վաստակ. ոչ զի զնւր ինքն հաստացէ ի կատարելուիլն իւր։ Ապա է վախճան բովանդակ ազգմանցն և աձելուիլեն՝ ոչ մարմնոյ բնականի, նոյնպէս խորհրդականին. իբր զի իւրաքանչիւր անդամոց անարատ պահպանուի ոչ սոսկ վն իւր է, այլ յօդուած և ի լրումն բոլորի մարմնոյն. որ և յաջողէ սիրոյ յօդակապուիչ առ միմեանս. որով իւրաքանչիւր անդամ մեայ յետրում կայի, և գործէ զնւր անկատարն, և անարժէ զբարիս անդամակցի իւրոյ։ Ոսկր խոտեալ ի տեղւոջէ ոչ միայն զնւր առողջուիլն չպահէ, այլև զյօդակից ոսկր կի զայլ մասն արգելու, խանգարէ, և զմարմինն ողջոյն վշտացուցանէ։

Արդ՝ մով բանիւս կամեցայ առաքեալ բովանդակ համառօտել զօրէնսին, և զարմարուիլեն նր առ օրինս կեալն, յերկասին զոյդ և հաւասար ցուցանելով զհանդամանս իրացն։ Զկազմ ուած բնական մարդկային մարմնոյ եդառաջի իբրև բժշկական իմն բնախօսուիլէ, և լռելեայն ենթող իմանալ, թէ նոյն կազմուիլեն և կարգումն, և ազգմունք, և գիտաւորուիլեն սահմանեալ կան յայր ի խորհրդական մարմնի եկեղեցւոյ։

17 · Ա՛ԷՐ զայս ասեմ և ոխիմ ի չր, զի Ա և այլ չնչ զնոյն օրինակ գնաս, որպես և այլ հեթանոսք գնան՝ ունայնութեամբ խորհրդոց։

Զկարատականն՝ զոր եդ ի սկիզբն գրքոյս՝ գնալ արժանի քնական կոչմանն, և ըստ ինքեանց առ վայր մի, այժմ վերստին առնու. յառաջն աւանդեալ զյանձնառականսն՝ զնոնարհուելեն և զայլսն, որք անկատարք էին կոչմանն. իսկ առաջ զհրաժարելեան խրատէ ի բաց հատանել։ Ասէ զայս ասեմ։ Ապա է՝ զոր ըստ կանոնն էի ասել, և այժմ ասեմ ձեզ։ Վերագոյն ազաչանաց ձեռս կարգեցաց զնոքեսան. իսկ այժմ առաւել սնոցա դոյնս իբրև հրամանաւ։ Ոխիմ՝ ի չր։ Ձորոն և այլ գնան, վկայեմ կի վկայութեի գնեմ. որպէ և մեր թարգմանս գնէ ի խօսսն առ երիցունս եկեսոսի. (գործ. ը. 26.) այլև ի բ. տիմոթ. գ. 1. Եւ իմանի ասել. յայսոսիկս իբրև առաջ չի վկայից ազգ առնեմ ի ձեռն ձեռ կի քոնի. կամ ըստ ոսկերբերանին և այլոց, վկայ ասացելոցս կացուցանեմ զքեզ. իբր զի ոչ լռեցի՝ ոչ զանգիտեցի ասել ձեզ զոր արժանն է։ Զսոյն միտս տայ և ոխիմ ասելն, այ իբրև ուխիւք հաստատեմ զասացեալս։

Մի՞ Ասի չէ զնոյն օրինակ գնալ։ (մի օրին. զնոյն օրինակ.) Ապա է՝ զոր վկայուիլեք քոնի առանգեմ ձեզ, զի մի այլ ևս ի քրիստոնէական կոչմանս՝ կենցաղավարիցիք այնու օրինակաւ, ոչ Ա այլ հեթանոսք։ Լսելին միայն չունի այլ, համամիտ աղեքսանդրեան օրինակին։ Կարող էր ասել, թէ ոչ և գնայիքդ յառաջ, զոր և լռելեայն ակնարկէ ասելովն Ա Ասա. բայց յայտնի չասաց՝ առ ի չծանրացուցանելոյ զբանն. մանաւանդ թէ լաւ համարեցաւ՝ յայլ հեթանոսս զբերկեալս ի լուսոյ աւետարանին՝ ցուցանել իբրև ի պատկերի զայլանդակուելիւն առաջնոց գնացից նոցա։ Ա՛յն տարաղ վարուց և գործոց՝ զոր յայլ անհաւատս տեսանէք ասէ, լինիցի ձեզ ոչ հետևողութ պատճառ, այլ երկիւղի և զղջմանց. զի գնան ոսկերաւորեք մեռոց էրեմից։ Միտս ասէ զնախապատուիմսն մարդոյ՝ զիմացականն, յորոյ ի խանգարել բովանդակ կարողութեանց և ախորժակաց եղծուածն հասանէ։ Եւ ոսկերաւորեք է մտաց խոտորել նր յուղիղ կանոնաց ի խորհելն զերս, ի կամիլն, և յընտրելն. զոր և առ հռովմայեցիս ասաց՝ նանրանալ ի խորհուրդս իւրեանց։ (ա. 21.)

Արդ՝ հեթանոսք օտարացեալք յանձային օրինաց, ունին անձանց օրէնս զհաճոյս իւրեանց. ի մեռոմ և ի սուտ իրս յարին իբրև ի վայելուչս և ի ճշմարիտս. յիմ կենցաղական իրս՝ որք առ ճշմարիտ երջանկութեի ոչինչ են պիտանացուս, հեշտանան և հանգիստ խնդրեն. զմարմնականքս որք միայն ի մարդկային ծառայութեի արքանեկեն, նոքա կամ ի պաշտօն առնուն, և կի ի վայելուչն. և ոչ այս ամ ընդունայն են և անցաւորք բնութեք, նոյնպս ունայն և խորհուրդ նր, և զմայլուածն իբրև ծուխ վաղ

վաճանել՝ ի հողմոյ։

18. Արդ խոտորեալ են սերտ խոնեանց,
և օտարացեալ են ի կենաց ամբ
ոյ, վե փշոտն են որ ի նոտս, վե խո-
տոնէ որոյ խոնեանց։

Կարի ողորմելի ձևացուցանէ զկերպա-
րանս հնձանատական վիճակին։ Որոյ
ասէ՝ խոտորեալ են սերտ։ ըստ յունին՝ խա-
ւարել զ խորհրդով կամ մոռս։ Իբրև խա-
ւար լծանձրամած պաշարել է զհաս նոցա
աղբ ի աղբի մոլորեալ, և ուսումն առաք-
ելական։ խորհին և դաւանն, և կամին՝
իբրև ի խոր մեծան գործելով։ անլոյս
են գլխովին յուղիղ ճանապարհն ճշմարիտ
հրոյ, և ի բնաւորական ուղղութիւնս
իսկ խորհրդեն, զբարին ընդ չար, և
զչար ըստ բարւոյ շփոթել լով իբրև զդնա-
ցօղս ի մառախլի։ Եւ օտարացեալ են։
Որովհետև խաւարազգացք են և խա-
ւարասէրք, չեք նոցա ընտանութիւն առ
կենանն՝ որ ըստ այ, որ գլխովին լոյս է։
զի զնոյն միաբանութիւն լուսոյ ընդ խա-
ւարի։ Յայսոյ կենաց կամ ի կենցաղս
վարուիլ՝ զոր ասէ սահմանեաց, և հրա-
մայէ մարդոյ, այնչափ անձանօթ են,
մինչ զի օտարազգի շուրջ իմն թուին
նոցա։ Աճապարանօք, և բարեկրօնու-
թեամբ որով ասէ կեայ ի մեզ և մեք յամ,
նոր կեանքն ըստ մտաց և պահանջից, անարա-
տութեան հոգւոյ, այսոքիկ իմանին կենդա-
նի։ յորոց անչափ օտարացել էին հե-
թանոսք, որոյ մերձաւորք էին սա-
մարեացիան վարուց։

Վասն փշոտնեին որ է ի նոս։ (մի օրին ։
փշոտնեին ։ բայց վրիպակ է ։) Կրկին
պատճառս տայ խաւարելոյ հեթանո-
սացն, և օտարանալոյն յածաճկանէ կե-
նաց։ Առաջին է՝ փշոտնեան ոչ միայն
չշմարտին այ, զոր կամ անգիտանային
բնաւ, կամ ոչ ըստ արժանւոյն գիտէին,
այլև ուսիւղ կանոնաց վարուց։ Եթէ
ոմանք յհմտանան նոցա ծանեան և ուսու-
ցին զուղղութիւնս վարուց, ոչ միայն
սակաւք էին, այլև գիտութիւն նոցա ի
հայեցուած մտացն և եթէ արդելոյ
ամուր էր առ ի գործ։ իսկ հասարակ
բազմութիւն նոցա, զորոց առաւել ճառէ
բնաբանս, ի հեթանոս ոգիսառն գնայ-
ին։ զոր և ասէ ի նոս, այ որ հասարա-

կաբար տիրեալ էր ի մեզ նոցա։ կամ իբրև
բնական արմատացեալ էր ի նոս։ կամ ըստ
ոմանց՝ ի նոսս իսկ էր ոգիսառնալոյն
պատճառս, և ոչ եթէ չէր հոգւացեալ
այ առաջորդել նոցա ի կարևոր գիտու-
թիւնն։

Վասն խոտորեալ սրտից։ (մի օրին ։ խոռ-
ոնէ, վրիպակաբ ։) Ոմանք զլոյնն ի ծո-
ւածս ընտրեն դնել խաւարութիւն, իբրև
սեպհական տիտղոս։ բայց սովորա-
բար ամ ի թարգմանիչ՝ խոռոնէ առնուն։
և զի կամաւոր է այն, ի ներքս փակէ
զխաւարութիւն։ Աւյս երկիւղ պատ-
ճառ է խաւարային օտարութեան հեթա-
նոսաց՝ չար քան զառաջինն, և մեղ-
նաւանգ պատճառ նորա, որքան չար է
անկարգութիւնն տեսանելոյ քան զլոկ
անտեսութիւն։ Այբա հեթանոսաց, յո
իմանալի մանն նոցա, միաբ և ախորժակք,
այնպես բնացեալ էր ի ճաշակ առա-
քինութեան և չշմարտութեան, ոչ ասք կայք
ի վայելուչն լուսոյ։ ամ ախորք ապակա-
նիչք հոգւոյ զնդալ էին ի սիրտս նոցա, իբր
թե հիւանդ կուրացուցիչք աչաց։ որոյ
դադարս անկարօդք էին բնաւ ի տեսու-
թիւն իմանալի բարեաց, ըստ իմաստնոյն։
(Ե. 21։) * կուրացոյց զնոս չարութիւն
իւրեանց։ ‖ Արդ որ այսպես կուրացել
է, յայտ է թէ ոգեաս միայ զանազան
գունոց, և վայելչութեանց լուսոյ։ սոյնպես
և հեթանոսք ուղիղ վարուց, և ամա-
ծանօթանէին։

19. Արդ զանոնք խոնեանց ջրոյն հաճն,
և մոռնչին զանկիս փիղոնեն, ի
գործս ամ պղծոնեն ախտոնեն։

Ջի մի կարծիցի՝ թէ տգիտութիւն ան-
նելով հեթանոսաց և կուրութիւն, անդ
մեղադրելիք իցեն, առաջի գնէ զպատ-
ճառս կուրութեան նոցա զլարդս այլան-
դակութիւնս։ զի որ չարեաց է սիրող,
առեցօղ լուսոյ է։ (Յովհ. Գ. 20։) Որ
զանոնք խոնեանց ջրոյն հաճն։ Յոյնն
փոխանակ այսր զի բառ ևթէ ունի,
որ ըստ սովորական օրինակին գրի ածել-
ցէ՞ոք, և նշանակէ՝ թմրելոք, անըզ-
գայելոք, ոչ կարելոյն ի ցրտից, որք
ոչ առնուն ի գայութիւն ցաւոց։ և մեկ-
նեն բազումք, թէ հեթանոսք ըստ
կշռի՞ք գլխովին յամ մեղ յերկար ա-
ւրութիւն անզգայք եղեն ի չարն, ոչ

խաղք խղճի, ոչ երկիւղ պատուհասի զգային բնաւ, անշարժ լ'ելս ատեն շաւանաց : Սակայն ամ թարգմանք այժմ ընդհանուն՝ յուսահատելք, անյոյսք. և հին վարդապետք՝ երանուս, Եպիփան, օգոստինոս և այլք նոյնպես յիշատակին. որոյ վս համարին բազումք ընդ հերձմամբ՝ թէ յայլ հին օրէնսն գրէ իցէ ասելն «Եւ յուսացեն հատելք. որոց անշուշտ վկայէ մէր թարգմանիչն՝ այլև այլ բազումք բացատրելով զյոյսն. և համեմատի այս վերոգրեալ ասացելոյն վս երեսացուց՝ մինչ հնդհանուքն էին, թէ * Յոյս ինչ ոչ ունիցէք : ‖ (ը. 12:) Իսկ ոսկեբերան զերկաքանչիւր խմատս ակնարկէ ի բանս իւր :

Արդ՝ այսր ընդերցուածոյ խմատքն են. հնդհանուք առանց հատատոց՝ ոչ մի ինչ յոյս ունէին հանդերձելոց բարեաց. ոչ զայ առ բարեգործսն զնոսա առանն Ճանալէին, և ոչ զապառնալիս պատուհասի առ մեղանչականս. վս որոյ չկայր նոցն ոչ ակնկալութիւն վարձուց, և ոչ երկիւղ տանջանաց : Գալ կանելք յայսպիսի յատոյ և յերկիւղ, ոչ և բարեպաշտուն հոգս տանէին, այլ աներկիւղ և անպատկառ մոռնէին զնոսին. (երկու օրինս յաւելուն, ի բեռոյ :) Ա յս բան է՝ զոր խմատուն զրէ վս անուղղայ խորհողացն. * Ո՛չ ծանեան զնորհաւրդս ոյ, և ոչ վարձուց ակնկալան սրբոցն է, և ոչ ընդ բնին զպատիւ ոգւոց անարատից : ‖ (խմատս. ը. 22:) Մ՚ոռնէլ զանձինս յայս առանն զնոյ կամաւոր բերանն'ի չարիսն, և մինչ ամայն զնորանալ չարեացն'ի վր նոյ : Եւ առանն զինքեանս առանց ամենայ, և առանց հայելոյ'ի պատիւ բազնատ բնութեանս, գնալոն՝ աղտոտ ցանկութեանն մարմնոյ. կամաւ ը ծառայ ուն զազրալի ախտից զերեցան, անառալով ամ շարժմանց նոցա, իբրև զոր զնընկից եղեալ ը ոտիւք թշնամւոց : Ա յլազգ է մանկէն այ զայսպիսիս'ի կարիս անարդուն, զոր ասէ'ի Տաւիմ. (ա. 24. 26.) զի այն խմանի՝ թոյլ տալ կամաց նոցա :

Ի դէպ ամ պ՚ղ-ն է : Եւ առն զինքեանս'ի ձեռս մարմնական ախտից՝ ի զործել զամ ազգ անմաքուր խառնակուլթենց, և ամ օրինական՝ որով հնար է աղտեղել զերազնագին ոչ միայն ներքնատ բարքերնէալք'ի ցաւս ցանկութեան, այլև արտաքնատ բերեալք յամ զործս անմաքուրս, որչափ կարող էին կատարել. ոչ առնէին բնաւ խոր այսմ կամ այնմ զաղտագործուլթենէ. ամեն իրրև զործ օրինաւոր սահմանեալ էր նոցա : Պ՚ղ-ն՝ խմանի զանկութեան անարժան զործ կամ խառնակուլթիւն բնական կամ անբնական՝ արտաքոյ օրինաւոր սահմանուլթենէ. ոսկեբերան յաւելու՝ զամ անժուժկալուլթենէ, զնախանձ, և զայլ անկարգ ցանկութիւնս :

Ա՚ճա-ն է : Ո՚մանք յատուկ զցանկութիւն ընչից իմանան, կամ զարձանաթիրու-թեն, որով զերեալ էին հնդհանուք ոչ միայն առ'ի մեծանալ, և անիրաւել յիւիս օտարին, այլև'ի կատարել զնմարմնոյ ցանկութիւնս, արուց կամ իգաց մատնելով զմարմինս'ի գարշ խառնակուլթիւն այլոց սակս վարձուց և կալանաց : Սակայն բազումք իմանան ընդհանուր զանչափ ցանկութիւն ասելն, ընչից, պատուոյ, որկորոյ, հեշտութենց. և զերկաքանչիւր միտս ցուցանեն բանք ոսկեբերանին : Եւ զոր ասա յոյնն դնէ՝ ἡ ἐπιθυμία, 'ի ա՚. թեսաղ. գ՚. 6. նոր-բին բայն դնի, ուր մերս՝ ջրնել թերթ-մանէ : * Մ՚ի զանցանել և զրկել յերկիւդ յայրմիկ զեղբայր իւր : ‖ Վասն որոյ ասատնոր և աճապարն իմանի սակս բարբար՝ անչափութիւն աղտեղի զորձոցն. և ցուցանէ՝ ոչ միայն անխտրաբար յամ տեսակս բերել հնդհանասաց, այլև անչափապարբ բազմագան սիրոյ ժամուք, ոչ մի ինչ կոպար կամ արդել դնելով առփանացն, ոչ յամաչանացնել ինայելով և ոչ յանամաւթն, ոչ'ի ժամանակ և ոչ'ի տեղի, մի զրիով կանացելաք առաւելով'ի նորանոր աղտեզազործուլթիս, որպ թէ'ի շահավաճառս ինչ ջանալով : Ջայսպիսի անմաքուր յայրատուլթիս հնդհանուց ը արձակագոյն Ճառէ առաքելս առ հռովմայեցիս. (գլ. ա՚.) իսկ ասատնոր համառօտ յուշ ածէ՝ ցուցանել մինչն, թէ կամաւորաբար մատնին'ի գարշուլթիս մարմնոյ, և այն՝ ամենապատուական զործովք, և այն՝ անչափաբար մոլեգնուլթէ, և զի հնդհանասաց ընտ-

նէ

Եւ պատճառ կուրութեանն հոգւոց նոցա, որով չարի էր անդիտանալ նոյն գլուխ վիճի զվայելուչ կենաց՝ ոչ միայն ըստ այլ, այլև ըստ մարդոյ բանաւորի։

20· Այլ դուք ոչ այսպէս ուսարարէք զՔրիստոս։

Առ զարհուրելի պատկեր հեթանոսական վարուց՝ զբիւռոնէականն ի դէմ ի չարիսն, ոչ զի յատուկսն զգուշացեալք, զերկիւղ անարատաւորաբար պահեսցեն։ Դուք ասէ՝ ոչ այսպէս ուսարարէք զՔրիստոս և զվարդապետութենէ քումմէ։ Ձեր այժմու ուսումն կարի օտար և հակառակ է հեթանոսացն ուսմանց և վարուց՝ ի հատատոյզ ձեր՝ ի քո, փարատեցաւ ի մտաց և ի սրտից ձերոց խաւարն ագիտութեան և կուրութենէ ոչ և այնպէս ճանաչէք, կի ախտաժէք զմարմնականքս՝ ոչ հեթանոսք գարշանս և զարհուրանս բերէք առ նոյ հրամանս և գնացս յետ ուսանելոյ զմարդուր օրէնս քոյ։ Քանզի հեթանոսութեանս ասելն՝ ոչ այսպէս ուսայք, զներհական միտս յայտ առնէ՝ փոխանակ ասելոյ, հակառակ այսոցիկ ուսայք։ չէք բնաւ հաղորդութեանն ձերոյ ուսմանդ ըստ հեթանոսականացն։ որում գոհ գայ Թէ և վարք ձեր լինելոց են առնելին այլազգի ի նոցայոցն։

Ոմանք որոշումն առնելով ընդհեռնուն։ Այլ դուք ոչ այպէս։ ըստ նմին ոմոյ որ ի զուկ։ ին։ 26· ցի ոչ պարտիք այնպէս դնալ ըստ հեթանոսացն սովորութեանն։ ոչ արժան է ձեզ նմանել նոցա։ վասն զի ուսայք զքո, մարդեալ էք ի դպրոց քոյն, ի հրամանս աւետարանին դաստիարակեալք։ Սակայն օրինակք առանց խորոյկի ընդհեռնուն։

21· Թէպէտև լսեալ ինձանէ, և ուսեալ որպէս է ճշմարտութիւնն յիս։

Փոխանակ շաղկապին Ըէպէտև, յորմէ դնէ, սակայն եթէ լուեալք զնա։ զոր ոսկերերան և այլք ոչ երկմտութեամբ հաստատեցին նշանակիչ այլ մանաւանդ առաջնոյն։ զի չէր մարթի երկբայել առաքելոյն՝ Թէ լուեալ էր արդէօք եւթէ ասացաց զբան։ ուստի ինձանի՝ արդարև, յիբրեւ լուեալք։ և ի սոյն միտս առ մեզ դնէ՝ Ըէպէտև։ (զորմէ տես ա. կորն։ ա. 26։ բ. 1։) Այլև շաղկապն էնէ՝ ոչ յայտ ուրեք զտարակուսանս յայտ առնէ։ յոր ապացոյց առնու ոսկերերան զբան ք։ Թեսաղ։ (ա. 6։) *Եթէ պարտ է առաջի ձեր հատուցու նել նեղչացն ձերոց նեղութենէ։ (տես և Հռոմ։ ը։ 9։ կորնթ։ ա. 22։)

Իսկ հերձնիմա, ոմիկումնիոս, և այլք ամենք՝ երկմտելոյ համարին զբանս, իբրև երկիւղ արկանել և ի զգաստութեան շարժել զնփեսացիս։ և զի Թերևս ամենք ի նոցանէ խոտորելոյք էին ի բանս սուտ առաքելոց։ Բայց ըստ այժմ մտաց հարկ է զշարադրեալն իմանալ ըստ ներբին լսելութենէ և հաւատոյ, ոչ եթէ յիրաւի ընկալեալ էք և պահէք զվարդապետութիւն քոյն։ Առաջին իմաստքն առաւել հարազատ Թուին, և ասել կամի։ դուք ոչ այդպիսիս ինչ ուսայք ի հաւատս քոյ։ այլ յիրաւի լուեալք զքոյ ձեզ աւետարանեալ, ի քարոզելոյ մեր ընկալեալք զվարդապետութենի քոյ, և նովաս ասայ, կի ըստ նմին ի նմա, ըստ նոյ ազդելոյն ի սիրտս ձեր ծանեալք, վարժեցեալք զուղիղ կրօնս, այնպէս ուրդ է ճշմարտութիւն յեր, կի ըստ յանկնի ի յա։ Ի լսել ձեր զբան քարոզութենանն քոյն, փարատեցաւ ի սրտից ձերոց խաւարն հեթանոսական՝ ներքնատ ուսուցանելոյն զձեզ։ փոխանակ ունայնաբանի մտաց ձերոց՝ քոյ ճշմարտութեին ծանեալ ի սիրտս ձեր։ Ախտակս զճշմարիտ և զանխարդախ ուսումն վարդապետացդ, ոմն ճշմարտութենէ քոյ վայել է, ոմն քո բանիւք և գործով ճշմարտեաց աւանդեալ մեզ։ Ըստ բացատրութենէ ճշմարտութեան իմանի՝ ուղղութեի, արդարութեի, սնահաճ Հանապարհ կենաց, իբրև հաստատ հանգամանութեն՝ զոր ի հեթանոսս ասայ տիրեալ։

Կամ։ ուսայք քոյ լուսատորելոյն, և ի նա յարելով միտութենէն, Թէ որպես ճշմարտութենէ է քոյ կամ ի քո։ ոչինչ ոգիտութենէ ի նմա, ոչինչ մոլորութենի, ոչինչ անարդարութեի, այլ Համակ առաքելութենէ և արդարութեի։ կամ։ ուսեալ դնասցիք, Թէ զիարդ ճշմարիտ է Հաստատարհն կեցոյ ի քո, որ և որպիսի է ճշմարտութենի օրինացն քոյն, յորմէ Հաս-

տաւոեալ կայ անուտս քրիստոնէութեան։ Կամ, ուսայք այնպէս, որպէ՛ Յանաչեն Աշխարհս դաւանողքն քո՛ւ. այնպէս անօսխալ ուսայք, որպէս Աշխարհս անսուտելի է ի քո՛, այնպէս ուղղ՝ որպէ՛ Համեմատ է Աշխարհս աւանդեցին քո՛ւն։ Այսորիկ են այլև այլ եղանակք բազմա. Թողում զոր յատաջ բերի հերքելոյ, Աշխարհս ի քո՛ իմանալով զբանն ՅԱծ բնակեալ ի մարդն քո՛։ Կի՛ դարձեալ, Աշխարհս օրինացն և մարգարէից ՝՚ի քո՛ միայն կատարեալ, ըստ բանին յովՀ. (ես. 17.) * Ընորհքն և Աշխարհս ի Հեռն յիսի քո՛ի եղեն։ ‖

Սակայն այսպիսի իմաստք ոչ են տուչ. ասոյս. այլ յայլորդօքն բացատրէ առաքեալ, որ է Աշխարհս քո՛ի։

22. Ի բաց վերինալ ի յինէ զսա առաջի՛ն փեսացեցն վմարդն հին՝ զպաղխանեսն ցանկութիւնս խաբեութիւն։

Այս է՝ զոր ուսայքն և յանձն առեք ըստ Աշխարհս վարդապետութեանն քո՛ի, ի բաց վերինալ ի յինէ, Թէ պարտիք գլխովին օտարացուցանել ի Հէնէ, զսա առաջի՛ն փեսացեցն վմարդն հին։ Փոխադրութի՛ կայ սոստ շարամանութեանն, փոխանակ ասելոյ՝ մերկանալ զհին մարդն՝ որ ըստ առաջին գնացելոյն, զայն մարդն՝ որոյ գոյութեան ստեղծանի և իմայեալ լինի ըստ առաջնում Հեր կենցաղավարութեանն ի ժամանակի հեթանոսութե՛ն. ինչ՚ դեռ անդրադք ի կենաց անտի ոյ՝ վարքիք յիսի անմաքրութեա՛ կուրօրէն և աներկիւղ։

Այսմ՛ի վերհերք զրացատրութեանն, զպաղխանեսն ցանկութեան խաբեութեն, կի՛ ըստ ունին՝ մոլորութեան։ Յօրինակ ինչ եզական գրի ցանկութե՛. բայց այլք յոքանսն ունին՝ միանձայն այլոց Թարգմանութեց։ Հնութեն անուն՝ ինքնին զապականութե՛ յայս առնէ իբրև արդեն եղեալ կամ լինելոց. վասն որոյ հին ասի մարդն՝ սակս կրելոյն զնոցունն ի Հեռն անարժան ցանկութեանց, որք բնութի՛ն ապականելիք, անցաւորք, և ապականարարք այսմ ար զհետ եթ՚ Թայ նոցա։ Եւ ապականութի իմանի այն՝ ար զմիտս և զախորժակս խանգարքե՛, այլև յեղծումն ամեի զմարդ ըստ բնական բարեաց՝ և ըստ գերբնականացն, ի կորուստ պատճառ, հանդիսանան, և երկնանութե՛ այժմս և հանդերձելոյն։ Զայսպիսի ցանկութե՛ս կոչ խաբեութե՛, վասն զի յառաջ գան ի մոլորեալ և ի խաբեալ մտայ՚ քան Թէ ի տարտութե՛. միանդամայն ինքնին խաբեականք են, և ի բազում պատրանս արկեալ Թակարդին զգանկատեն։ Երեւին իբրև իրաւամբք շարժիլ, և ախրատութե՛ ի գլխովին ի նա՛. կարծին միտցականք, հեշտացուցիչք, փառասէրք. և սակայն բնբրած զանմտանս կրեն, զատ ինքնին ծնանին՝ ոչ ասր զգեց, ի յեսին անարգութե՛ արկանեն զհետևողս իւրեանց։ Այս է պատրողական ունայնութե՛ն նց հակառակ աւետարանական Աշխարհս։

Առաջք Թէ ըստ առաջին փեսացեցն՝ հայի առ մարդն հին. բայց եթէ կամիցի ոք յարել առ Քրիստոս, և այնպէս պահին իմաստքն. ՚ի. պարտիք ի բաց դնել՝ որպ՚ եդիք արդէն զառաջին վարս ձեր հեթանոսականս՝ նաև զհին մարդն բռլորովին. ոչ հրաժարեցաք ի հեթանոսական անմաքուր գործոց և ուսմանց, նոյնպէս հրաժարել ամենևին յոր և իցէ անարժան յօժարութենց և գործոց։ Կամ այսպէս. պարտիք Թողուլ ոչ բնաւ՚ կի՛ ի պատշաճականսն՝ այլ ըստ առաջին անկարգ գնացեցն ձերոց՝ զհին մարդն ևն։

Յաղագս անուանակոչուն մարդոյ՝ հին և նոր, կի՛ մարիաւոր, և հոգեւոր, խօսեցեալ եմք այլուր քան զաւետարանին. (Հռոմ. գ. 6. և 22. ես. կորնթ. ը. 14.) իբրզի հին մարդ ասի ապականութե՛ն և անկարգութե՛ն բնութե՛ն Թողեալ յատաջին միոյց անտի, կամ մանաւանդ նոյն ինքն մարդն անկեալ ընդ նովին ապականութե՛. ոչ և ըՀակառակն՝ նոր մարդ իմանի նորոգութիւն շնորՀոց քո՛ի, կամ մարդն մտեալ յայն նորոգութիւն։ Երկոքին այս վերնակք՝ ապականութե՛ և նորոգութե՛ զայնպիսի այլակերպութե՛ մտածին՝ ի բնութես, մինչդի զնի և զնոյն մարդ ըստ երկու բանեցին իբրև այլաւեսս՝ ի միմեանց, զանուն և եւե պահեալ, և ըստ իսկութե՛ն տարբերեալ։ Ջնոր մարդն իբրև գոյակ ինչ ածային Աշխարհս՝ ի յայնորդ տան։

ման· իսկ զհինն աստանօր սատրա-
դրական սահմանաւ նկարագրէ՝ ի բրև
հրեշ ինչ անբնական, մանաւանդ հի-
ւաղ դժոխական զայն ցուցանելով։
Ա՜ղ զի Տէր անուանէ զայն, որ նշա-
նակիչ է բանաւորի՝ մասնորի, և նմա
Ճարով վարեցելոյ· բայց յաւելեալ ըզ-
տարբերութիւնն, ապուճանել չանդ-
խոչեն, վկայէ զնա վաղվաղակոյս
քան զանվիտ անասունս լինել, ոչ բա-
նիւ կառավարեալ, և ոչ առողջ ղ-ա-
ւելի, այլ զատութեամբ միշտ կապեալ
յապականագործ ցանկութիւնս, յորոց
առնուլ հանապազ, և զոհաբերանալ
կարծէ·խաբել խաբի,և բարեկամաբար
դիրկս արկանել· ապականեալ խանդա-
րի, և Տեառնէ նորաստեղծ կենաս ստա-
նալ։ Ա՜ղ որոյ մարդ է, և ոչ մարդ· ըզ
արտաքին կերպարանացն՝ և ըզ համա-
բերելոյ ցանկասիրին՝ մարդ է· բայց ըստ
մարդկապէս յատկութեանցն բնաբնեն-
լով, ոչ մարդ է, և ոչ անբան զգայուն,
այլ նորանշան այլանդակինչ՝ անուանեցե
առ յոյն։ Կնքին իրի ազդ առնել առա-
քեալս, յամ փութով՝ի բաց մերկանալ
զսա իբրև զայլանդակ զարհուրատե-
սակ՝ առանց հայելոյ՝ի մարդակերպ
տեսիլ նորա։

Իսկ թէ զինչ իմանի մերկանալ, և ըզ-
նորն զգենուլ մարդ, յայտնի ըստ
դատողաբար ուսուցանի։ Ա՜ռ որ սպի
առնէն մեկնիչք ոմանք, թէ այլաբա-
նութ մերկանալոյ և զգենուլոյ ասկարկ
զսովորութեէ մերսութեէն, յորում՝ի
բաց եդեալ լինիցէն հին հանգերձք, և
յետ ելանելոյ յաւազանէն՝ նորս զգե-
ցուցանէին, յորինակ թողուլոյ զառաջին
վարս անկարգս, և՝ի լաւագոյնն փո-
փոխելոյ։

23· Ա՜ռ նորոգել հոգւոյն Տեառ յերդ։
24· Եւ զգենուլ զնոր մարդն,
որ ըստ Աստուծոյ ստեղծաւ՝ արդարու-
թեամբ և սրբութեամբ ճշմարտութեան։

Բնաբանութ ասէ զառաջագրեալսն
նախանձն· ուր յառինն և այլ չմարդ ամանք
հրամայական զնոցն զգայարանս, նորոգելոց-
րոյս, զգեցարուս։ Իսկ յաներևոյթն եղեալ
նոցա առնէն՝ իմանի ըստ անցեալ առն, ըստ
ուսայք քրիստոնեայ նր, թէ նորոգիլ պարտ է, զգենուլ զնոր մարդն
ասէ։ Ա՜ռ Ճշմարիտ քրիստոնէութեէ չէ
բաւական, թէ մերկանայցէք զհին
մարդն, հրաժարեալ միայն՝ի մեղաց և
յապականարար ախտից, և կայցէք
մերկ անժածկոյթ՝ի բարեգործական
վերարկուէ· այլ պիտոյ է և նորոգել հոգ-
ւոյն Տեառ յերդ։ Հոգի ոմանք իմանան
զհոգին սբ իբրև առնիչ հոգևական նո-
րոգութեէն· ըստ նորոգիլ ձեզ հոգւոյն
սրբ՝ի հեղեալ ևի բնակեալ՝ի միտս ձեր,
այնու նորոգիչ զորութեամբ շնորհաց՝
որով հոգին սբ ծնաւ զձեզ ըստ ներքին
մարդոյն։

Բայց սովորաբար իմանի հոգի մարդ-
դոյ, բանական մասին, իբր ասել·
նորոգիլ հոգւովն՝ որ է միտքն ձեր, ըստ
խմացական մասին առնուլ զփոփո-
խութիւն՝ի բարին· որալ որդուին դնի՝ի
ղազարական հոգւոյ կամ՝ի շնորհն· և
յայտ առնէ զՀանդամանս և զպէտս
քրիստական նորոգմանն, թէ ոչ սահմանի
այն ըստ մարմնոյ և արտաքին գնացիցն
ևեթ, այլ առաքինն և գլխաւոր՝ի մտան
իշխանական պարտ է մատուցանել ըզ-
բժշկութիւնն, ուստի և ախտքն ակսան,
ուր կայ և սկիզբն գլխաւորացն և գլխաւո-
ցութեան քան· զի մի կարծիցի ըստ մոլորեալ
ոմանց, թէ վերին մասն բանական ոչ
տիրեցաւ յապականի զանկուէ· զի այնմ
ասի նորոգիլ որ չնացեալ է։ Այսպէս մեզ
առնուն ասկզբնական, օ դատնինաս· (գիրք Ժէ· յղէս Երիւս-
զլ· Ժէ·) և այլ մեկնիչք· Համաձայն
առացելոյն առ Տհովմ. (Ժէ·14·) *Ն՜ա
րոգեցարուք՝ի նորոգութիւն մտաց։
Այսմ ներքին մասուր նորոգմանն ըզ-
հետս գնալ և ուղղութեէ արտաքին առ-
բաղաւ կենաց, և պայծառանալ՝ի գործս
անդ՝ որպ առաղջութեէ՝ի դէմս արտա-
փայլել։

Բացայայտէ ապա զնորոգութեն առա-
ջելս, և զգենուլ զնոր մարդն։ Ոմանք ըզ
հերձուածոսն՝ նոր մարդ ղբս իմանան առ
ատուածս· ըստ որում այլուր ևս ասի՝ զգե-
նուլ ղբս։ (Հռոմ. Ժէ. 14· Գալատ.
գ. 27·) Ա՜ղ զի՝ի նմա ամ ինչ նոր է՝
ասէ հերձուածս, յղութեէն, ծնունդն,
մանկութիւն, կենցաղքն, վարդապետու-
թեէն, մահն, կենդանութեէն, փառա-
ւոր վերելքն· և այս նոր մարդս քրիս-
տոս հաւաքէալէ, ասծոյէն զորութիւ արա-
բեալ

բեալ է լինել Աշխարհս որդի այ, յորում խակուԹիՀ բովանդակի ամ արդարուԹիՀ և սրբուԹիՀ : Ա յսոքիկ ըս Հերանիմ ըս · իսկ ըս ադուԹիացեալն՝ նոր մարդ է քս Հակառակ Հնոյն ադամայ · որ ստեղծեալն է յարդանդէ կուսին՝ ոչ մարմնաւորաբար , այլ շունչ ըս , ևծայրին Հոգւոյն ներդործուԹիՀ , կի՛ ի դէմս շնորՀ Հայ և լուսաւորել , առ՝ ի լինել արդար և սուրբ :

Ա յս խմատոք վայելչաբար ասացեալ են , բայց ոչ այնչափ Հարազատապէ առ բնաբանս · ապաքէն լսելիք՝ ի բերանոյ առաքելոյս՝ կոչել զԱ երկրորդ մարդ՝ ըՀդեմ առաջնոյն · (ա· Կոր· Ժէ· 47·) Բայց նոր մարդ՝ ոչ ուրեք յայտնապէս · մանաւանդ առ տեղեսաւորդիմադրուԹեան առնէ՝ ոչ առ Հինն ադամ , այլ առ Հին մարդն մեռեալ և ցանկուԹիՀ : Ա յլ սա վարաբար մեկնիչք ըս ասկեբերանին՝ նոր մարդ իմանան զներՀական անցելոյն , որ զնոր կեանս մարդոյ , զկեանն ըս նորոգ շնորՀաց , կի զնոյն մարդն՝ ի ՀնուԹիՀ մեռեալ վերածեալ՝ ի նորոգուԹիՀ ուղիղ վարուց · զի ըս ասկեբերանին՝ Հնացեալն ասի նորոգումն · և զի մի կարծեսցի՝ զայլևայլ մարդ՝ ի ներբս մուծանել , զոր նախ Հին ասաց , նմին տայ և զնոր բոզիչն · նոյն ևնիթակայ գոլով փաթաՀանի է՝ ի պատահան ևեՀ՝ ըստ առաքինուԹ , կի ըս ախատորուԹ : Եւ զԻ զեցիկ յաւելու ասկեբերան , Թէ մարդն ոչ Հանապէ առանց ներդործուԹեաց · նմին իբրև այսոքիկ ոչինչ ընդՀատ քան զներուԹիՀն բացատանաւ ցանկն զմարդ լինել բաբե կի չար · ըս չարուԹիՀն՝ Հին կոչի , և ըս առաքինուԹ՝ նոր : Ի սոյն միտս Հայի և վերադոյն ասացեալն · (ըՀ· 15·) * Զի վերկոսին Հաստատեալ ցի ինքեամբ՝ ի մի նոր մարդ : Եւ նոյն է առեալ , նոր արարած : (ըՀ· կոր· Ե· 17: Գալատ· ի: 15:)

Աոդ՝ զԱենոս՝ ըստ մարդն ոչ այլ ինչ է , բայց յախտաւոր վարուց փոխիլ յա նախա կեանս ևծայաշատե · և զի այս կատարի կերպարանակցելիքն ըս քսի , գՀետ գայ՝ զի որ զդևնաս զնոր մարդ , զդևնաս զնա ինքն զայ · ուստի ըս ներ քին իմաստիցն՝ կի ըս գործոյն լծորդեն երկոքին ասացուածքս : Իսկ նոր մարդս շատ այ Հոգեբոյս է , այ առեղծեալ , արարչագործեալ , ոչ և վերջ գոյն · (ըՀ· 10· 15·) զոր ադուԹիացին առնու ըս նախկին արարչուԹեն · այ՝ ի սկզբանն առեղծած Հոգին՝ ի կեանս շնորՀաց առ՝ ի լինել արդար և սրբ · Բայց սովարական իմաստքն են ըստ երկրորդ արարչականն քսիւ · որով մարդ յայ կամպն և՝ ի շնորՀաց , կի ըստ այ օրինացն , ՛ի պատակեր և՝ ի նմանուԹ այ ստեղծագործի նորոգ ծննդեամբ աւազանին , սրբաբար և սբՀ : Ա յսք քիկ կամ զվախման և զգործ ստեղծմանն նշանակեն , այ առ՝ ի կեալ արդարուԹիՀ և սրբուՀ · և կի զպատճառ և զեղանակ ստեղծմանն · այ՝ ի ձեռն աչ դարուԹիՀ և սրբուԹ արարչագործեալ՝ ի նոր կեանս · զի ըս ասկեբերանին՝ վերածումն է յոչ գոլոյ՝ ի գոլ առաքինուԹիՀ :

ԱբրաՀամ՝ իմանի կամ ըՀանուր ամ ուղղուԹիՀ և առաքինուԹիՀ Համառօտ օրինացն այ , և կի յատուկ արդարս գործուԹիՀ առ ընկերս : Իսկ սբՀ , անարատ ընծայաչ առ ևծ և առինքն , կի պաշտօն ըՀ Տաճարական առ ևծ , կի յատուկ մաքրուԹ , Հակառակ մարմնական պղծուԹեաց : կի ըս ասկեբերանին իմանի և՝ լի բովանդակ վՀարումն ամ արարեաց առ ևծ : Երկրաբաժք այ առքիւք որք սովորաբար զոյդ յիշատակին՝ ի դիս , (Ղուկ· ի· 73:) Համառօտին կեանք նոր մարդոյն · բայց յեր կուսն և՝ ս յարելի է անուն ՀմբաՀոՀ · այ զի լիք արդարուԹիՀ Աշխարհս , և արբուԹիՀ Աշխարհի · ոչ կերպարանեալ , յերևոյթն ևեՀ՝ և ոչ յիբրև · ոչ ար տաքին , և առ մարդիկ Համարեալ ար դարուն կի սրբուԹիՀ , այլ առոյգ՝ ներքին՝ ի միտս , առ ևծ Աշխարհակալ , այն պիսի՝ զոր ԱշխարհաՀեն աստուածային ուսուցանի և պատուիրի : Յաւելուածս ծովս որոշումն արկանի ոչ միայն՝ ի մարդկային կարծեալ արդարուԹ և՝ ի սրբուԹիՀ , այլև՝ ի Հրեականացս անտի , որք բան օրինացն զմարմնական արդարուԹիս և սրբուԹիս պաշտիին՝ նշանակիչս միայն Հոգևորացն՝ որ առոյգն են առ ևծ : (Եբր· ի· 9· 10·)

Եւ ասա ցուցաւ բանիւս Աշխարհս առ ման նորոյ մարդոյն , առոյգ գրելով զնա լինել մարդ՝ բայց փոխակերպեալ՝ ի կեանս

'ի կեանս ինն ՝ծծային , և զմտաւոր բըն-
նութիւնն՝ ոչ եթէ կորուսեալ, այլ յամե-
առեսակն տարեալ՝ բանաւորութ , ՝ծըշ-
մարտապէս ըստ այ լինելով արդարև ՝ըս-
մարմնին կրել, և անմարմնաբար քաղա-
քավարիլ յերկրի կառուցեալ, և յեր-
կինս վերաբազմեալ: Նոր արդարև ա-
բարած ՝ծծահրեալ , մարդ ՝ծծարեալ.
Հակառակ հնոյն մարդոյ՝ որ հրեշ տար-
սափելի 'ի սատանայէն սերմանցն նորա
կերտեցաւ :

25 . Ա ած որդ 'ի բոյ ընկերէ զգօ-
Խօսեցարուս զՇմարիոն ի-
ռանէս ընդ ընկերէն իւրում. զի էմ
դիշեալ անդամ :

Զգործս երկաքանչիւր մարդոյ՝ հնոյն և նորոյն՝ դէմ ընդդէմ իրերաց կացու-
ցանէ, առ 'ի հրաժարել 'ի միոյն, և ընդ-
գրկել զմիւսն : Եւ զի երկուս նշանակս
նորոյ մարդոյն կանխեաց եդ՝ զարգա-
բուլթիւն և զսրբուլթ , սկսանի նախ զա-
ւաջնոյն պատուհասս աւանդել, և ապա
զերկրորդին :

Վ՞ որդ 'ի բոյ ընկերէ : Յորմէն ընդունէ-
լուլթիւն դնէ՝ 'ի բաց ընկենուլ . ասորին
և արաբացին հրամայականաս անուն
իսբրև զմեր : Վ՞ այսորիկ զի ուսուցչ
ասէ՝ զՇմարիոնն քան, որ հրամայէ
թողուլ զկին մարդն ապականեալ, և
զնորն զընդունուլ Շմարիտ արդարուլթ ,
բացեայ 'ի բոյ վարկեալ 'ի ձէնջ զօրէն,
զատախտասուին, զերկրկեալ բանս՝ որով
ոք զայլ ինչ ունի 'ի միտս, և զայլ ինչ
խօսի առ 'ի խաբել : Ընդհանուր զնմ
ատախտասուի հրաժարելի ցուցանէ՝ թէ
և առանց երդման լինիցի , և թէեթէ .
և 'ի դարձոց հին մարդոյն առաջին զայս
արդելու , վա զի այն իսկ եղև նախկին
մեղք 'ի դրախտի անդ՝ 'ի սատանայէ
սերմնարկեալ յանկն եւայի , յորմէ և
ծնունդ հին մարդոյն կերպարանեցաւ .
և զի Շմարիտ արդարուլթն կարի ընդ-
դիմակաց է , իբրև ըՀանրական իրաս
ւանց մարդկային ընկերուլն խանգա-
րիչ . մինչ զի և ոչ 'ի կարևոր դիպուածս
արժան է ասել : Եւ դարձեալ, զի ընդհ-
լական սովորուլթ էր ՀնեՀանոսաց՝ ասել
անխիղճ, ազդ առնէ 'ի բաց Հատանել
զայն գլխովին, իբրև անարժան 'ի բէ-
բան առն քրիստոսնէի :

Խօսեցարուս զՇմարիոնէ : Ա՛յս գործ
է նորոյ մարդոյն, ոմն՝ 'ի սրտի՝ նոյնիսկ
'ի լեզուի կրել զՇմարտուլթի , առանց
խաբէուլ վարիլ 'ի խօսս , ասել որպէս
դիտէ, զբանն Համեմատ մտացն ըս-
փել՝ յորժամ Հարկ կի պատշաճ է խո-
սել : Եւ այսպէս արժան է վարիլ Խոսան-
չէ ըստ ընկերի իւրում , ամէն ոք եթէ մեծ
իցէ , և եթէ փոքր , թէ յանցաւոր , թէ
անմեղ՝ զուղիղն ասել պարտական է :
Ընկէր եթէ իմանայք զամ մարդ կցոր-
դեալ բնութ , յայտ է՝ թէ ոմն ոչ ուսեալ
'ի մարդկանէ օրէնս է ասել , սոյնպէս առ-
ամէն մարդ Շշմարտախօս լինել պարտ է :
Բայց ըստ այսմ դյաջորդ պատՀասխանն լի-
նել անդամ միմեանց , 'ի դէպ է առնուել
ըստ քաղաքական և մարդկային ընկերու-
լթէ . Իսկ եթէ անդամ իմանայք ըստ կցոր-
դուլթէ Հաւատոց 'ի մարմին եկեղեց-
ւոյ , յորժամ ընկէր նշանակէ զթրիս-
տոնեայ եղբայրն . և բանն յարմարի
այսպէս : Խրաքանչիւրոք զՇմարիտն
խօսեցարուք մանուանդ առ Հաւա-
տացեալ եղբայրս . առ ամենեսին պարտ
է պահել զանխարդախ լեզու , բայց
առաւել ընդ Համակրօն եղբայրն՝ ասէս
կրկին միաւորուլթէ ըստ քնութէ և ըստ
Հաւատոց : Ըայս բան 'ի զաքարիայէ
ասացուածոցն դնէ առաքեալս : (ըստ
16 :)

Զէնդնդնդանդամս : Ընդ՝ի միմեանց
օտարք , այլ միարնակիցք . ոչ բնաւ մի
անդամ զմիւսն խաբէ կի վնասէ , այլ
զուղիղն ցուցանէ նմա , օգնէ առ 'ի
Հանել 'ի պատրանաց : Եթէ ձեռն կա-
միցի բմբռնել զօձ՝ միայն կարձելով անդ-
դէն ազդ առնէ ակն՝ թէ մի մերձենար ,
զի օձ է . սոյնպէ և այլքն : Ըստ առաւել ,
'ի մարմին եկեղեցւոյ միացելոցս՝ ար-
ժան է ուղղախօսել առ միմեանս , զբ-
լուխ ունելով զքն , որ Համակ Շշմար-
տուլթէ է : Ամանք գյաւելեալ պատ-
Հառս այլազգ յարմարին , ըստ առանց
ստուլթէ գնացէք առ միմեանս , որպս
զի 'ի ձերմ արդարախօս ուղղուլթէ
իմանայցեն ամենեքին՝ թէ Շշմարիտ ան-
դամք քնի եք :

Իսկ հերձնիմտս Շշմարտին իմանալով
զբանս Հաւատոց , այսպէս մեկնաբա-
նէ . թէպէտ և առ Համ մարդ խորՀիլ
պարտ է 'ի ստելոյ , այլ Շշմարիտ խոր-
Հուրդս

Հաւրդս առեւտրանին ոչ առ ինմ ոք խօսել արժան է, այլ հաւատացեալ իւրաքանչիւր ըզ եղբօր հաւատացելոյ: Բայց այս կարի ամփոփել զանս. այլ ամ սահմանի ըՀանուր նշանակէ, նոյնպէ ճշմարտանի իմանալի է ամ բան որ Հաստատեալ է մտաց խօսողին, թէ՝ ի Հաստատեալ իցէ, և թէ՝ ի մարդկայինս:

26. Աբրահամայ՝ և ոչ ղեղանչէ. այլ ասի՝ ի վերջ բարւոյն ելոյ ի Հոգի:

Ցետ կարգաւորելոյ զնզգուն՝ իջանէ ի բարեկարգուն սրտին ըստ սոմատական կրեցն, կամելով զնոյն ինքն զաղթեր ստանաւսանելն մաքրել. քանզի ի յաւելմանոյ պղտորեալ սրտի գան յաւազ՝ ոյ թշնամանք, նոյնպէս ստուեր բանից:

Բարեմասյ: Հրամայական եղանակաւ դնի բայս ի յոյն և յայլ Թարգմանս. բայց ըստ մտացն ոչ Հրամայէ, այլ ներէ, և ունի զնշանակուն ստորադասական եղանակի. իբր ասել, եթէ բարկանայք, կի բարկանայեք. վա այսորիկ օրինակք մեր առանց շնշոտնշանի գըրեն՝ Թէ՝ ի Թղթիս, և Թէ՝ ի սաղմոսի՝ ուստի առեալ է բանս: (ՀԸ. ՀՀ.) Քանզի և այլուր սովոր են գիրք Հրամայական Հանդիսի ասել զայն ինչ որ ըստ գիշմանէ, կի պայմանաւս. որպէս առակ. (Թ. 8.) * Յանդիմանեա .... զանմիտն, և յաւելցէ առել զքեզ: ‖ ուր ոչ Հրամայէ յանդիմանել, (զի փոքր ինչ յառաջ արգելու իսկ.) այլ նշանակէ ասել, եթէ յանդիմանիցես զանմիտն, նա առէ զքեզ: Իսկ յաւագս բանի սաղմոսին բերին ամանք յեսեբեայ, Հաւմարիլ Թէ խօսի դաւիթ ըստ յաւագս վշտաց՝ որ յապստամբեանն աբիսաղայ. և պատուհէր առնեալ զօրաց զլեայ իւրոց առէ. բարկացարուք և մարտերուք ըՀակ արիսղոմայ. բայց մի մեզանչէք վնասելով նմ, զդէշ լեւրաք չանցանել ըստ օրէնս պատեղալին: Սակայն յաւագս մտաց առաքելոյս քաջայայտ է, զի ըստ Ճառին խօսի վկերիչ բարկանալն. և զի երկակի շարժի այն ի մարդն, երբեմն իրաւամբք, և երբեմն յանկրաւի, երկոցուն ևս չարս դնել Հրամայէ: Ըստ առաջնոյն իմն նի. Եթէ դէպ լինի ձեզ վնասակար յոյս մեքէ բարկանալ, շարժիլ ի ցասումն արդար՝ սակս չարի ինչ եղելոյ ձեզ կի այլոց, ոչ արգելում զայդ: Բայց դ ձեզ նշանէ, զդէշ լերուք չյանցանել, այլ պատեհ վրէժխնդրութիւն կի առնելոյ և Թշնամանօք բերել առ յանցաւորն. լերուք նաև յիրաւացի դպրոնաձայնութիւն առ ի բարկանալ. (Յակոբ. ա. 19:) մի ցասումն ձեր առաւել իցէ քան զչարն գործեցեալ. տեսջիք զի մի արդեօք սակս մեղանչելոյ եղբօրն՝ դուք այլևս մեզանչիցէք:

Ըստ անկարգ բարկութեն իմանի ասել. արդարև չէ մարթի արգելուլ զգրգիռ բարկութեն, որ և աստուածպատ և յաւկամայս շարժի ի ձեզ բազում անգամ: Ալ եթէ պատահիցի շարժիլ, մի Թզուք զօրանալ. մի այնու բարկութիւն ձգիցիք ի բանս և ի գործս անարժանագիծ նմա սանձ իբրև խաւերախ երիվարի. և մի խաբիք կարծելով՝ Թէ այնպիսի բարկութիւն զարդարութիւն գործեսցէք: Որպէս Հարցուածոյ ձևով կամին ընդհանուր զբանս. ցի՝ բարկանայք, բայց մի մեզանչէք, նմանաձայն բանին յակոբայ. (Ե. 13. 14.) վշտանայցէ ոք ի ձենջ, բերկրեսցի՞ ոք, Տիմանդանայցէ՞ ոք ի նմ:

Արեփն՝ ի վերջ բարւոյն ելոյ: Առակ է վախաբերական՝ սովորեալ առ եբրայեցիս՝ նոյն և առ այլ ազգս. որով իմանի՝ Թէ չէ պարտ յապալել զիրն, այլ փութով վախճան տալ: Յօրինս Հրամայի ոչ միայն զվարձս աշխատաւորի Հատուցանել նախ քան զմոռանել արեւս, այլև զդրամ պարտապանին յետս դարձուցանել. և զոր ի մահ գատաւորի դատեալ իցէ, յառաջ քան զերեկոյն Թաղման տալ: (ՀՌ. օրին. իե. 23. իզ. 13. 15: Յեսու. ժ. 26. 27:) Ա յսորիկ ազագաւ Համարին ոմանք, ակնարկել առաքելոյն՝ ի պատուհէր օրէնացն, և ձեռնարկութեն առնել ի փոքունէն առ մեծն. իբր ասել. եթէ զիրաւացի պատահիցես կամ զպարտս ոչ Հոգուն օրէնք ձգել մինչ ի գիշեր, որչափ ևս անարժան է զբարկութեն երկայնել, և ի նմին երևկայել առանձնական բարկութեն առաւել կարճատև լինելոց է քան զպատահացս օրինաց: Ալ ևս Համարին Թէ յոյն սակաւնախ քան

քան զերեկոյ հրամայէ ցաւնուլ ի բար-
կուԹէ, վա՛ղ ի յերեկոյի սկիզբն լինի
աւուր առ հրեայս. և ելԹ ինայր բար-
կուԹիւնն մինչ ի գիշեր, յերկարէր ի
միւս օրն։

Արդ՝ զայն կամի առնել առաքեալն, ԹէԹ
դշարժել բարկուԹի՛ չէ մարԹ դլսովին
արգելուլ, բայց հնար է կարճել. ջա-
նացարուք հաշտիլ ընդ եղբօրյատաչ
քան զմուտս արեւուս. զի մի՛ լոկ բար-
կուԹիւն փոխեսցի՛ ի զայրացուԹիւս. ոչ է
պարտ արծարծելոյ բարկուԹիւն տալ
երկարել ԹէԹ ժամանակի, որով բորբո-
քեալ հրդեհ գործէ ձեղ և այլոց։ Որոք
զոմանալ կամին յեռացմանէ սրտին, քա-
ւական է մի ժամ, կամ երկու. մի ԹՈ-
դուք ԹէԹ ի ծանկիլ լուսոյ արեւուն՝ բաց
բարկուԹիւնն լուսաւորեսցէ զդիշերն.
յորժամ մշտաբորբոք մարմինն արեւուս՝
ահագինն այն հնոց ունի զիւր մուտ,
քանի՛ անպատեհ է՝ զառաժամայն վա-
ռումն բարկուԹիւ՛ անմոռանելի պահել։
Վա՛յ զի ընդ գիշերի լծորդել բարկուն,
առաւել զօրանայ քնով, և սաստկու-
ցանի՛ ի վաղուի՛ օրն. ի ցերեկին ածէ,
և յայլ միւս օր զօրագոյն առնէ. զոր
օրինակ զօդոց պղտորումն Թանձրացել
՛ի գիշերի՛ չէ կարօղ փարատել խաղա-
արև վաղորդայնոյ, յորմէ և մրրիկք
գործին Հզաւակարք։ Ապա մոլի կալ-
ջիք, զի յառաջ քան զծածկել անաչա-
ռաւոփիւս լուսոյ արեւուն՝ մ՛Թագնես-
ցի վառումն բարկուԹի՛ ներելով և հաշ-
տելով ընդ եղբօրն։ Յաւելու ոսկեբե-
բան զդեղցիկ զայս մաածուԹիւնն. ի
դԹուԹիւնն ոյ ծագեաց արեգակն առ
ամենեսին. ունս մի դնայցէ՛ ևս՝ յոր-
ժամ առ անարժանան ծագէր զոյս իւր,
և դու առ ընկերն ծանկիլիր զդուԹ
ներողուԹեն։ Ի վերա այսոցիկ ԹուլՀ
ԹէԹ ազդ առնի առաքեալն, ոչ սոսկ
անցուցանել զբարկուԹի՛ այլև ապա-
շաւել ընդ եղեալսն, ցաւիլ ընդ ցաւնուն՝
զոր ի ցերեկի կրեցին։ Վա՛յ զի ոմն և ՀԷ-
րՆիմոս զեկուցանէ, զասելն՝ արեգա-
կան ոչ մոռանել ի վա՛յ բարկուէ, յաւել
առաքեալն քան փոխանակ ՀնացեալՀ
բանի սաղմոսին, * զոր ինչ ասէք ի
սիրտս ձեր, յանկողինս ձեր ղղջացս
բուէք։ ‖

Ոմանք ի վարդապետաց արեգաւին խնա-
ցան զքո՛, և այլք՝ զբանական մանն
մարդոյ. որպա՛ս ԹէԹ մի լիցի օտարանալ
քո՛ի վա՛ բարկուԹի՛ ձերոյ, և մի բանն
խաւարեսցի՛ ի ձեզ։ Սակայն այսոքիկ
յարմարական խորհրդածուԹիՀք են, և
ոչ ըստ Տառին։

27. Ա՛ք ի բոյս սեղէ սոսկասցի։

Սոսկալ ոմանք իմացան ըստ հասարակ
նշանակուԹէ՛ հակառակորդ, չարաՀաս,
զզայարուԹիւ. և մեկնեն այսպէս. Մի՛
ձերով անհաշտելի բարկուԹի՛ տայք
պատճառս չարաՀաս հեԹանոսաց,
զրպարտել զձեզ իբրև ոխակալս, վրի՛
ժառուս, կնՀձառնալ այսպարուտս
մեղացելս, և բաժանելՀս սրտիք, իբ-
րև անդամս խածատոյս մեռանց։ Կամ
ըստ այլոց, մի՛ տայք տեղի առն բանսար-
կուի, որ քաՀսուԹ զայրացուցանել զԹըշ-
նամուԹիւն. ի բաց վարեցէք զայր չա-
րաՀաս՝ որ ի մէջ բարկացելոց կամի
խառնոյ անկանիլ, և ոչ միջնորդ հաշ-
տարար։

Բայց սովորաբար սոսկալ իմանան
մեկնիչք զդևն, որում տեղի զուարճա-
լի՛ ԹշնամուԹիւն է, ոչ այլ՝ խաղաղու-
Թիւն։ Ընդ ժամանակ բարկուԹի՛ ևն իբր
բաղնանոցք սատանայի, որով հար-
կանէ զսիրտ մարդոյ՝ մտանել ի ներքս.
ի յերկարել բարկուԹիւն՝ պատճառէ
սատանայ խորհուրդս չարաչարս ի վի-
ճեղօրն, աՀեցուցանէ զատելուԹիւն,
ապա զդէմն, սրէ զլեզուն բարկացելոյն
ի լսել և Հաւատալ նաև սուտ բանից
զեղբօրէն, և չՀաւատալ Ճշմարտից.
դրգռէ զլեզուն ի Թշնամանս, ի կռիւ,
ի զրպարտուԹիւն, և բազում անգամ
զեՆուն ի Տարաճախս և ի սպանուԹի՛։
Եւ ահա այսոքիւք իրաւունս առնու
սատանայ ի վի՛ սրտի բարկացելոյն. և
փոխանակ եղբօրն ինքն անմաՀօր մտել
բնակէ։ Այսօրէն բարկուԹի՛ յուսալի
ըստ Թափումն իւրոյն ի զլուխն ակռու-
նատ մտանս եւս սատանայի գրգռել
զնա ի մտանուԹի՛ ևն։ (Ցավ. ԺԷ. 4.
5.) Ապա զի մի այսոքիսի մտանս դատ-
նիցէ սատանայ, Տարկ է արագ արարաք-
սել ի սրտէ զկարատիս նորա զբար-
կուԹիւնն։

28 Եւ գողանայր, ինչ եւս գողասցի· այլ
համառաւեալ վասաւելեցէք գործել
ձեռօք իւրովք զբարիս· չի բասւիան
էին ասելոմ պէտոյ էին։

Մի ըն միոջէ հատանել հրամայէ զանդամս հին մարդոյն· կտրեաց զսուտ խօսուելին՝ զլեզու նր, այլև զանկարգ բարուելին՝ որ սիրտ է նորա· այժմ զձեռս նորա հատանէ՝ զդողալելին։ Եւ իմանի այսու ամ անիբաւուելէ կիմ զրկուին արարել չինչս օտարին, եւթէ ի վաճառս գործիցի, և եւթէ յայտնի կիմ ծածուկ բարձմամբ իրաց ընդդէմ կամաց նոին։ Եւ գողացոյն ասէ, ցի որ սովորն էր յառաջ գողանալ, յանիրաւէ զրկանս առնել եղբօրն, զի ես գողացի, մի այլև առնիցէ զայն անիրաւուելէն· հրաժարեցայ այսուհետև։ Ոչ ասաց տանջեացի, խայտառակեացի· վե զի արտաքին պատուհասք ոչ բառնան զանտն, այլ զդործն եւեթ արգելուն։ Եւ ոչ ասաց յայտնապէս, հազատացէ զգողացեալն· այլ փակէ այս լեզելայն ի չգողանալն· վե զի որ կարող գոլով չառնէ վճարումն յանիրաւի ատացելոցն, կայ ինայ տակաւին ի գողելէն անդ· և գրձէ, զողորմելին պատուիրելով զկնի, ըզ նմին առաւել ևս զհատուցանելն ոտայ իմանալ։ Ոակսբեր բան յաւելու, թէ ներելով ասէ չգողալ, յապահովացուցանելով զանիրաւեալն՝ ոչ ևս կրել զայնպիսի վնաս։

Եւ համառաւ վասաւելեցէք։ Ոչ գողալն չէ բաւական ասէ՝ առ ի լուծանել զառաջին մեղս· այլ ըզ հակառակն պարտ է զձեռն զոր ի գողելէն առնոյր ի կիր, գործոյանել յաշխատութիւս· առատապես զայնպիսին գործելոյ յՏէոս Խրովս· սովորական օրինակ յաշխատ և ակն բերան չունին խրովս· բայց ունի աղքատդրեան և այլ Թարգմանք։ Ջբարս, այսինս յոբնալ կան գնել և ասորին· ուր յոյնն և այլք գնեն՝ ըզբարս։ Զևոք գործիք են մարդկայնին արհեստից բաղաբականոց· ընդ որով իմանին և ոտք և լեզու՝ վաստակաւորք ի շահել զկեսս, ոչ բեռնակբաց, և ուսուցչաց։ Ասյոբիւք գործեցոյք ասէ՝ ըզբարս, զարդար և զպատշաճաւոր գործս, և ոչ յանարժանալ հետոից ժողովել մամոնայս անիրաւութեան· որպես առնեն պատնիկք, և սուտ վկայք, և մխոտք· վե զի և գողացօղն գործէ՝ ասէ ոակ բերան, սակայն զպարմանք զասելն ըն յոհաննէսին՝ ըզբարս, Թարգմանեն որ բարին է· և մեկնեն՝ Թէ գործելն ձեռօք և շահելն է բարի, և ոչ անգործութիւն կարօտիլն։

Ջի բասւիան էին։ Հայտ առնէ՝ Թէ անզգայութեան յաջողեացի այնպիսւոյն ոչ միայն ասելի ի դատարկութէ՝ որ բազմաց լինի գողելէն պատճառ, ոչ միայն հատուցանել զտաիշտակեալսն յանիրաւի, և զիւր կարեւոր դարմանն խնամարկել, այլև կարօտելոց եղբարց ձեռն մատուցանել։ Եւ այն համարեա ցի յապաշխարութէն անցելոց զրկուեցին, վատակելով ի ձիգն աշխատութենց և քրտանց· և փոխանակ օտարատեսութէն լինելոյ զիւրն բաշխելով, որով՝ ի գողոյն լինի այր ողորմած։ Ջայս իրատ յերկին դէմս փոխէ առաքեալ, ուր յանգելեան և ի զկնին երկդ դիմօք վարի։ Վե զի գողութիւն կարի անարդ է և նախատեալ առ հեթանոսս· վե այն անտրտնջաբար ձեռացոյց զբանն, զի մի պատճառանս արկանիցէ յեսիեսացիս։

29 Բ զկնայ բան փակել ի բերանոյ յերկի՝ զի ելցէ· այլ որ ինչ բարին է, ի զինուած պիտոյից· զի փառս ընդունի այս նոյնէ՝ որ լսէն։

Բազմասխալ գողով լեզու քան զայլ անդամս, վերասին զնորա ուղղութէն օրինադրէ։ Ակնայ բան փակել։ Որպիսի և իցէ խօսք անվայելուչ՝ մի բնաւ ելանիցէ կամ լսելի ի բերանոյ ձերմէ· որ բերան գողով բրնատեսի, ոչինչ պակաս քան զսիրտն պարտի լինել բարէկարգեալ։ Տգէղ ասի բանն, կի ըն յանդիմանել, ոչ միայն անմաքաւուն և աղտեղի, այլև անպատշաճ, անիմաստ, հուդ, որ ըն առաջինոյ իրացն ոչ օգտակար իցէ, և ոչ հետևական։ Ակ՝ պիտի բան անդէպ՝ համարի ելանել ի բերանոյ իբրև ձղտանաք քացախեալ ատամոքաց զարշահոտ և վնասիչ մերձակայից։

Ակայ ըն հակառակն՝ լսելոյ ի բերանոյ ձերոյ որ ինչ բարին է, բան պատշաճաւոր, մաքուր, արժանի քրիստոնէի· և ոչ

ոչ միայն որ ինքնին բարի իցէ, այլև՝ ի շինած պէտից. (ոմանք, ի շինուճէ.) այլ ի շինուելի օգուտ յարմար ըստ տեղւոյ և անձանց, ըստ առաջիկայ պիտոյիցն ընտրողաբար լինի ասացեալ, քանզի՝ և երբ՝ և պիտոյ օգուտ ընկերին տա՛նի. ապա թէ ոչ՝ յանընտրողութենէ պատահէ երբեմն՝ զի բան բարի դառնայ ի չար: Կամ, ի շինած պէտից եղեալ է փոխադրութիւն ՀոլովՀ, և ասելի էր, ի պէտս շինուածոյ, պիտանի ի շինել զընկերն: Յունականն և ընթեռնուն՝ ԼՒՒ, այլ պէտք, և նմանաբար բացատրեն այլ թարգմանք. միայն լատինն ասէ՝ ի շինուած կառոյց. և առ հին վարդապետս նոցա երևի նոյն ընթերցուած. զոր և մեկնեն, լինիցի բան ձեր օգտակար ի շինել զՀաւատս եղբարց, և ի շահել զանհաւատս: Բայց հերքեն նոքա՝ որ յիշէ զայս ընթերցուած, ինքն փոխ ըստ յունին՝ դնելով ի շինուած պատեհութենէ, այլ օգտակար ըստ պատշաճի տեղւոյ, անձին և ժամանակի. զի տարաժամու և յանդէպս խօսելոյն լեհ և ոչ շնասիցէ, բայց և շինէ ոչ:

Զի փոյթ ընդ՞ն: Ըստ ոմանց, լինիցի այնպիսի բան՝ որով ևս վարիցի տալ շնորհս կարևորս լսողացն: Բայց լաւ ևս ըստ ասկելբեանին և այլոց, ոչ զի լսողացն հաճելի լինիցի, քաղցր և ախորժական. որով զանարիցուածս ուսանիցին զոր չգիտեն, կամ մխիթարեսցին ի վիշտս, կամ զգաստանայցեն ի վարս. և այնպէս լինիցին յինքեանս շնորհազարդք և սիրունք: Բան ըստ պատշաճի երեսաց ասացեալ, մեծ շնորհս տայ ունկնդրեցս. և մի այնոր շնորհ ապարհաս զանձինս խօսողին առ լսօսոցն, և բարիս մի նորա մաղթեսցեն: Զամարի այնպիսի բանն իբրև անձրև ցանկացեալ կանուխ կամ անագան, կամ ոչ ցօղ վաղորդայնոյ, որով շնորհազարդեալ երևի երկիր զուարճանալով առ ի պտղաբերել. նմին իբրև ասի՝ շնորհք սփռեալ ի շրթունս, և բանք շնորհաց: (Սաղմ. խդ. 3: Ղուկ. դ. 22:)

30. Լ՚ոչ տրտմեցուցանէք զՀոգին ըստ ը՚, որով կնքեցարուք յաւուրն փրկու՚ թեան:

Եթէ ընկերացն շինուելիւն ոչ լինիցէ պատճառ զգուշացուիչ ի վատթարանից, գոնէ վասն զարհուրեցուսցէ, ոչ այն միայն՝ որ լրնկերս գործի, այլ առաւելապէս ի ձեզ, և առաւել ի Հոգին ըստ: Աղդ՝ մի ձերովք անարժան բանիւք, կամ անխնամս գրուցատրութիւք աշխարհականօք տրտմեցուցանէք զՀոգին ըստ: Որպէս ըստ տրտմեցուցանել զարս բարիս՝ զՀոգիըսկալս, որոց կարի վշտացուցիչք են բանք վնասակարք ընկերութենն: ըստ որում վասն ներելեանցն տրտմեցուցաց մոլեսից և ապարանն ասի՝ թէ բարկացուցին զնա, և զՀոգին նորա ըստ: (Սաղմ. ՀԸ. 16. 32: Եսայ. կիզ. 10.) Այլք մեկնեն, մի զայնպիսական բանիւք հեռացուցանէք ի սրտէ ունկընդրացս զնոսա ըստ:

Բայց սովորաբար ի վր Հոգւոյն սկիզ խնամն մեկնիչք, որում տրտմել ասի ըստ ընտանի ոճոյ գրոց՝ ունել զտրտմութիւն պատճառս. ոչ և փախուցանել ասեն, բարկացուցանել, ուրախացուցանել ևն, ոչ եթէ զփոխտխմանելն կրից կամ ի Հոգին նշանակելով, այլ զոր ի մարդկանէ պատճառս այնպիսեացդ կրից: Վա՛յ որպ իմանի ասել. մի բանիւք ձերովք զնարդ և իւր վնասակարաբար պատճառս տայցէք հեռանալոյ ի ձենջ Հոգւոյն այ իբրև վշտացել և տխրել: Զի ոչ առանձին խնդալ ընդ զուրկսն անդէպս, և տրտմել ընդ օգտակարս, առաւելապատիկ ևս առ Հոգին ըստ զանպատշաճս, և սիրել զպիտանիսն ի շինութիւն: Ընկնիցէր է նա լսելոյն մարդկան ըստ խնամանոյն, քննել զանբարս շնչինն, և զշրթունս հայհոյիչս, և բամբասօղս. և ոչ գատարկ անցուցանել առանց պատասխան: (Իսաւ. ըստ. 6. 9. 11:) Ի սոյն միտս ոմանք ի մեկնչաց յիրաւի դատեցին, թէ յայս տրտմիլ Հոգւոյն նշանակի լռելեայն ամ փոփումն շնորհացն, զոր ի սկզբան եկեղեցւոյ երևելապար ներգործէր ի հաւատացեալս՝ լեզուախօսութիւք, մարգարէութիւք, և այլովք. Եւ կարի հա-

ւանական է, թէ սակս անզգոյշ զրուցոյ պակասուին լինէր այսոցիկ արտաքին շնորհացդ՝ իբրև նշանակ տրիւ բելոյ Հոգւոյն սըբ։ Ա՛ռ այս յարմարի առացեալն ՚ի ա. Թեսաղ. (Ե. 19.) * Զհոգին մի՛ շիջուցանէք։ ‖ Ոչ ա՛ն նման դիպուածք երևեալ են նաև ՚ի յաջորդ դարս եկեղեցւոյ. ոմանք երանելի ծերս ոմն՝ որ յաղագս դիւահարին բժշկելոյ յիւրմէ ասաց ընդ կատակս, թէ ոչինչ համարիր զնա զայնոսիկ՝ առ որս կայր այն դիւահարս. և անդէն վաղվաղակի վերստին հարաւ դնա։ Եւ այլ ծերք ՚ի խօսելն զայնմային բանս, մերձ առ ինքեանս ունէին զհրեշտակս. իսկ ՚ի խառնել զրոյց աշխարհական՝ հեռացային հրեշտակք։ Նոյնպես այլոց եղեալ դառնալով զերկրային, զրկեցաւ յերկնելի նշանէ շնորհացն այ։ (Ա՛ստ հրդ. եր. 209. 383։) Ա՛յսպես անհաճոյ խորհուրդք և բանք՝ ոչ նուաղուին բերն ներքին շնորհաց Հոգւոյն սրբ, ոչինչ ընդդէմ է և զարմանալի շնորհն արգելուլ, որ համարի տրամուլեին տալ նմա։

Ա՛յլազգ ևս տրամեցուցանել է զհոգին ա՛ր. զի յոլովակի բանք անխորհուրդք ծնանին խառվուլեին, տրամուլեի առ ընկերս, երկպառակուլեիսն, գործս բարկուլեի. որովք խաղաղուլն անձին և ընկերաց պղտորի. իսկ խաղաղուլիւնն է նշանակ մերձ լինելոյ Հոգւոյն սրբ. վա՛ որ ՚ի բառնալ խաղաղուլեի՝ ասի և Հոգւոյն տխրուլեի առնուլ։

Որո՛ կ՚ուզեցարուք։ Հոգւովն սրբ՝ իբրև կնքով դրոշմեցայք. նովաւ ընկալայք ՚ի Հոգիս ձեր զոխլ նմանուլեին այ, պարգևս զանազանս, և զորբուլիւն ՚ի ձեռն սկրտուե և խորհրդոյ դրոշմին։ Եւ դիձ, աւետարանին բարոզուլեին, և հնազարկմամբ եկեղեցւոյ ՚ի միջի ձերում իբրև արքունի կնքով սեպհական կանեաց զձեզ Հոգին ա՛ր։ Եւ այնպես բովանդակ դուք ներքոյ և առաքոյ կնքեալ զատուցայք լինել այ, ոչ ոչ խարք, կա՛ ծառայք, կա՛ ազնուորք, կա՛ առաքինագործք դրոշմիւ նշանակելիք յորոշումն իւրաքանչիւր տեարց. յորոյ յապացոյց հրամայեաց ասե դնել կնիք նշանի ՚ի ձակատ ծառայից իւրոց՝ որոշել զնոսա ՚ի կորստականաց անտի։ (Եզեկ. թ. 4։ Յայտն. է. 2. 3։)

Յ---ՐԲ ՀՐՇՒՆԻ։ Օր փրկուեին բազմացն ըստ ողորմութեան իմոյն՝ զժամանակ սկրտուեին, որով փրկուեիւնն քնի մատչի առ մեզ, և լինի արդարացնալ ՚ի մեզաց՝ որ է փրկուեին սկսեալ։ Այլ ըստ ներհնինմոսի՝ իմոյն զկատարեալ փրկուեին Հոգւոյ և մարմնոյ ՚ի փառաւոր յարուեին. և ա՛ր զյուսնա կանն թարգմանին, որով կնքեցայք յօրն հրեշտակ։ այ այնպես կնքեցայք՝ զի ա՛ր և անխորտակս և անխուսափ պահիցիք մինչև յօրն կատարել փրկուեին, զի ցայնժիցիք լինել դասուին ըստ համար փրկելոցն. այս ըստ ներհնինմոսի։ Ըստ այլոց, այնպես տպաւորեցայք անջնջելի կնքով, որ պահի անեղծ մինչ ՚ի հատուցմանն օր։ Կամ, կնքեցայք՝ լինել հաւատով թէ ղաւթանեցիք փրկուեիւնն ժառանգելոց եք։ Ա՛յս ամ իմաստ ոչ են արտաքոյ բանիս. և յաղագս բառին հրեշտակ ասացեալ եմք այլուր բազմօրինակ նշանակել ըստ զրոց, ոչ և զոր հատուցմանն յայտ առնէ զրեալ բանն. (Գալատ. ի՛ա. 28.) * Զի մերձ է փրկուեիւնն ձեր։ ‖ (տե՛ս Հռոմ. ժգ. 11.)

Այլև վա՛ կնքելոյ Հոգւոյն սրբ բայ ՚ի բանից ք՛. կորն. (ա՛. 22.) ասացաք վերագոյն ՚ի Թղթիս, ուր և յաղագս փրկուեին նոյնպես խօսք եղեն։ (ա. 13. 14։)

Արդ՝ յաւելուածովս կարի պատաժապարտուեի արժանի ցուցանել զարտաքոյ ցուցանել Հոգւոյն սրբ, իբրև յանցանս ինչ սեպհականապատուե. ոչ որ զկնիք սրբազան կիսարքունի խանգարիցէ։ Դուք կնքեցայք ասե՝ Հոգւովն սրբ, զատուցեալք յայլոցն ամենայնից՝ այ լինել հաւատոյն մասամբք Հոգւոյ և մարմնոյ. պարտ է ձեզ զնոյն կնիք պահել նաև ՚ի բերանի. լեզու ձեր առ Հոգևորա կանս ևս ելեալ բայել կայցէ, իսկ յանարժան զրոյցս՝ կնքել և լռին. ապա եթէ արձակ լինիցի ՚ի խօսս անվայելուչս և աւտելիս Հոգւոյն սրբ, խանդարեք զկնիք ձեր, և զձերն փրկուե. որով փոխանակ կնքելոյ ձեր զձեզ՝ դուք արտմուե պատճառս հատուցանէք նմա։

31 · Լ Ինայ գառնուրէ, և բարձրի, և սրբոյ, և աղաչէ, և հայհոյուրէ բոյնի՝ ի ձեռն ամ ըստ ընչին հանդիպէ։

Երկար լինէր ի մի զանդամս հին մարդոյն կորել ի բաց· միանդամայն զբոլորն հաւանեի բանիւս։ Գառնուրէ և ժանտութեի սրտի՝ ի կասկածանաց, կի՛ ի չհաւատալ ինաւսն կրելոյ, որով մարդ չինքն գառնացեալ անհանդիստ ինայ, հոգած, և անհամբոյր, բանիւ լռկով վշտացեի ծանրանայ· և ոչ ախորժ ժե լսել կի տեսանել կի խորհել զբարի յընկերն· ի ամանէ իբրև ի զեղմանէ մաղձին ծնանի բարկութիւն, վառուծն արեան ի վրէժ խնդրել, և սրտմտուրէ, ասասիկ բորբոքուծն զայրացման, անո՛ղ ղբքելի առ ի ցածնուլ, այլայլութե դիմաց և բռվանդակ մարմնոյն։ Ա՛ս սորիկ ծնունդ է՝ աղաչէ, անկարդ և խառնակ դուխուն, և խօսք կռուականն՝ անբան բարձրաձայնութե հնչեցեալ· զորմէ ասէ ոսկեբերան, լինել իբրև ձի և թև բարկութե· զի աղաղակաւ ընթանայ բարկութին յամ տեղիս, որ ի վեր են և որ ի վայր, և որ շուրջ յամ կողմանս՝ ի դուխուն ազաղակին խմանան, թէ բարկութիւն հասեալ է։ Ազաղակին թէևակից է հայհոյուրէ, բան թշնամանաց, նախատինք, կսկծելի զրոյց առ ընկերն, և բազում անգամ առ ած և առ ածայինս· որք իբրև կայծակունք են բոցոյ բարկուե յայրել զմերձաւորն։

Կարգաւ աչեցոյց զբանն՝ ի դառնութե թէ սրտին մինչև ի դառնուե խօսից, որով բազմութին և՛ս դառնանայ· և զկետ երեխին բազմադիմի չարիք, զոր ըՀՀանուր անուամբ լսրե բռվանդակ կէ· և խմանին իբր ինաւսակարբ՝ որք բնաւորեալ են ի կռուոյ, և ի թշնամանաց և ի հայհոյանաց ծնանել· զա ւառնութիք, բամբասանք, քսութիք, մառնութիւնք, և այլք ևս բանիւ և գործով ըգդեմ սիրոյ և արդարութե նիւթելոյ։ Եւ ահա այս ամ բոլոյն ի ձենջ ասէ· ամն մեծ և փոքր հեռացի՛ ի ձենջ յամենեցունց· ոչ ինասցէ բնաւ նշխար միոյ ի սոցանէ· իւրաքանչիւր բոք ի ձենջ զգուշասցի յայսցանէ՝ եթէ իշխան, եթէ սեր, եթէ հայր, եթէ վարժապետ· զի ոչ միւսմ ուժք օրէնն և արդարանալ յայսոսիկ։ Օրինակք ինչ գրեն՝ ի ձենջ· բայց վրիպակ է։

32 · Ի երուս ընդ ձեռն հաշտեսջ, զբնութե, ընդունել ձեռանդ, ոգ և ած ինու ընդունդ ձեզ։

Զանդամս նորոյ մարդոյն հաւատոյ փոխանակ խլելոյ անդամոց ինոյն· Ոչ է բաւական հեռացուցանել զչարն, այլ պիտոյ է և զբարին ընտանեցուցանել· վայ ընդ ձեռն հաշտեսջ, բարեբարոյք, քաղցրասիրտք՝ հաւատոյ դառնութե և բարկութեան· զինքն, խնամոյք, բարերարք առ միմեանս, հաւատոյ արտմուե և այլոց ախտից· Ջքաղցրութե ունիցիք առ միմեանս ի խօսելն, և ի կենցաղավարել, որ զամենեսին յանկուցանէ ի ձեր ընտանութե· այլև զբարենամութե ի բարիս մատուցանել ընկերին։

Ընդունել դնեանդ· Ոմանք ի հերոնիմոսէ առեալ, խմանան՝ պարզևել, բարիս առնել· և զառն դնեանդ, թարգմանեն՝ ձեզ ինքեանց· և մեկնեն այսպէս· Բարիս առնիցիք միմեանց, ոչ թէ ձեզ ինքեանց առնէք առուել քան թէ այլոց· կամ ըստ հերոնիմոսի դրձել, քաղցր և զձուռ լինելով առ այլս, առուել ձերոց անձանց բարիս գործէք, ձեր են շահքն· Սակայն սովորաբար ամ մեկնիչք ընդունել խմանան ասս զներելն, զոր և հերոնիմոս յիշէ· զի սովին մոսէ ի կիր առել է և յայլ բանս· (ը. Կորնթ. ը. 7· 10· ժը. 13, Կողոս· ը. 13·) և ըստ այսմ և ոմանք բացատրեն, ներուն առնել ձեզ ինքեանց· իբր զի եղբայրն՝ որում ներէք, ձեր անդամ է· Բայց ընտրելի է խմանալ, միմեանց, իրերայս, դու նմա թող, և նա քեզ թողցէ·

Արդ՝ յայն սակս ի վերայ տուելոյ զնեբերելն, զի գժամարին երեխ լինել քաղցրն և բարեմոյն միշտ և առ ամենեսին, յորժամ ոչ պակասին վիշտք յեղբօրէն, և առ չարարսն բարկանայ սիրտն· Սորին վասն ասէ· ներողամիտ լերուք առ այնպիսին· յորժամ դու թողուս այլում զնեանն, պատահէ զի և ի քո յանցանսդ թողուցու քեզ· և այս է լաւագոյն և գերազանց քան զամ վրէժ խնդ

խնդրուԹիՒ։ Ո՛չ նոր ինչ և ծանր բառ նամ ՚ի վի՛ձեր։ այլ խրատեմ նմանել ՚ի մասինս յայսմիկ ոի։ ոձ Ե՛ՒՅ ՀԱՒ՝ ՇՈՒՔ հնաոյ դէ։ Արաքացին և դէ ընԹեռնու։ իսկ այլ Թարգմանք, ՅԷ։ Ջանհամեմատ օրինակն ներողուԹիՒ՝ ԹուՀի կարի պարզաբար դնել ասելովն, ոՀ ՅՈ ևԹոյ զանցանս ամենեցուն, նոյնպէս դուք ԹողէՔ միմեանց, որպա ԹէՀասասպիլցին իրըդ յերկոսին կողմանս։ Բայց ՚ի քննելն՝ մեծ անհաւասարուԹիՒ ՚ի յայտ գայ։ զի դուք ՓՒՆԴ ներՔը ասէ, այսօր դու նմա, և վաղիւ նա քեզ։ անդրադարձ է առ ձեզ ներողուԹիՒն՝ ոՀ և յանցանելն։ իսկ ՅՈ միշտ ներօղ առ ձեզ, և ոչ երբէք ներողուԹիՒ կարօտ։ Դուք իրերաց ԹողուԹիՒ իբրև ծառայակցաց, տակաւուԹ յանցաւորաց, որ գուցէ ըՀ այլ մասին բարբարք են առ ձեզ։ իսկ ՅՈ Թողու ծառայիցդ, ԹՀշնամեաց, պարտաւորացն քաւ յանցաւորուԹիՒՔ, կարօղ գտցէ զնմա՛ վրէԺ պահանջել։ Եւ զի՛նչ այլ, ՀնարՀեաց ՅՈ զյանցանս ձեր ՏԷՒ, վա՛ր արեանն քո՛ի, խաչակիր մահուա՛մբ որդւոյն իւրոյ, ՚ի ձեզ առաւել ինայեցլով՝ քան յիւրն միակ սիրելի։ իսկ դուք ՚ի ներելդ ոչինչ ունիք առաՔիլ, ոչ զանբիւն, ոչ զարտասուս, ոչ ինչս ծախել, այլ զդառնուԹ մաՀէի ևս ևԹ արԹելուլ։ Հանդէպ այսպիսի պատկառելի օրինաց կի՛ ոչ ևԹԷ ներել միայն իրերաց պարտասան եմք, այլև զյանցաւորն առ մե՛ իբրև բարեգործ ողջագուրել, ՀնարՀս մատուցանել, պատկաց սրԹալ ՅՈ Համարել փոխանակ վրէԺիմդրուԹ։ Աւետարիկ ազագա զնոյն յարացոյց վերատին առնու ՚ի յաջորդսն։

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ։

ԼՂԵՐՈՒԻՓ ՆՄԱՆ նոցա ևոյ, իբրև սրԹիս սրՔլիք։ և գնացէք սերով, ոձ և քո՛ սիրելոց զՒՀ, և մանաՒս զանձն իւր վի՛ր՝ պատարագ և զԵՒռաՒն ևոյ ՚ի Հոս անուշից։ ՅՈ Աստուածկալեցի և ՏՈ պԺուԹեցի, կի ագահասՔեցի և անուճանոցի մի ՚ի միջի ձերում՝, ոձ և վայել է սրբոց։ ԴՈ և ցաղգութ, կամ խօսք յիմարուԹեաՒ, կամ խնդ յիմարաբանուԹեցի, որ ոչ վայել է, այլ մանաւանդ գոՀուԹեցի։ ՏՈ Ջայս ան՚ի կացեալ գիտասՔիք, ԹէՀ ամ պուձանիկ, կի պիրկ, կի ագահ որ է կառապարիչն, ոչ ունի ժառանգուԹիՒ յարքայսեցիՔն քրիՒն և ևոյ։ ԸՒ Մի ոք զձե՛զ խաբեսցէ բանիւք անուռուա՛ք։ զի վա՛ս պատճի՛ն եկի գայ բարկուԹիՒ ևոյ ՚ի վե՛ր որգուոյն անՀնազանդուԹեաՒ։ ՐՒ Մի այսուհետև լինիք բաժակ նորոք ՆՅ։ ՈՒ Չի ԹէպԷտ և երբեմն էիք խաւար, այրդ լոյս էք ՚ի տե՛ր, իբրև զորդիս լուսոյ գնացէ՛ք։ ՑՒ Չի պատգ լուսոյ ամ բաւուԹիՒ է՝ և արգարուԹիՒ և ՃշմարտուԹիՒ։ ՑՈ Փորձեցէք զինչ է Հաճոյ տեառն։ ՑԱ և մի հպորդ լինիք անպտղութիՒ գործոյն խաւարեայ, այլ մանաւանդ յանդիմանեցէք։ ՑԲ Չի որ ՚ի ծածուկ ինչ գործի ՚ի նոսա, զայն և խօսել ամաւթ է։ ՑԳ Ամ ևոյ ամ ինչ յանդիմանեալ ՚ի լուսոյ յայտնի լինի՝ զի ամ ինչ որ յայտնի է, լոյս է։ ՑԴ Վասն որոյ և ասէ՝ արի որ ննջեսգ, և կանգնեսգ ՚ի մեռելոց, և լուսաւորէ քեզ քՒ։ ՑԵ Տեսջիք որպէս Ճշմարիտ դնայիցէք։ մի իբրև անիմաստք, այլ իբրև իմաստունք։ ՑԶ Գնեցէք զժամանակս, զի աւուրքս չարութեՔ են։ ՑՒ Վասն այնորիկ մի լինիք անմիտք, այլ Իմացարուք զինչ կամ են տե՛ր։ ՑՓ Եւ մի արբենայք գինւով, յորում գեղխութեՔ է՝ այլ մանաւանդ լցարուք Հոգւով։ ՑՔ Խօսել ՚ի սերս ձեր սաղմոսիւք և օրՀնութիՒք և երգովք Հոգևորօք, երգել և ասղմս ասել ՚ի սիրտս ձեր տե՛ր։ ՑՕ Գոհացարուք յամենայն ժամ ՚ի վերայ ամենայն՝ ՆՒ յանուն տե՛ր մերոյ յիսՔ քրիՒՏոսի Հօր և ևոյ։ ՑՖ Հնազանդ լերուք միմեանց երկիւղիՒն քրիՒ։ ՔՌ Կանայք իբրև տեառն տացիք Հնազանդ լերին իրըև տե՛ր։ ՔՍ Չի այր է գլուխ կնոջ, որպա և քՒ գլուխ է եկեղեցւոյ, և ինքն է փրկիչ մարմնոյ։ ՔՏ Ամ ոՀ եկեղեցին Հնազանդ լինի քրիՒ, նոյնպէս և կանայք իբրև տեառն տացին։ ՔՑ Տե՛ր՝ սիրեցէք զնա՛նայս ձեր, ոՀ և քՒ սիրեաց զեկեղեցի, և զանձն իւր մատնեաց վա՛ր։ ՔՑ Չի զնա սրբեսցէ սրբուԹիՒ ատազանին բանիւ։ ՔՇ Չի կացուսցէ ինքն իւր յանդիման փառաւոր զեկեղեցի, զի մի ունիցի ինչ արատ, կամ ազագուած, կամ այլ ինչ յայսպիսեաց, այլ զի եղէ սուրբ և անարատ։ ՔՈ Ընդհակառակ պարտին արք սիրել զիւրեանց կանայս, իբրև զիւրեանց մարմին։ որ սիրէ զկին իւր, զանձն իւր սիրէ։ ՔՉ Չի ոչ ոք երբէք ատեաց զանձն իւր, այլ սնուցանէ և գաղմանէ զնա, որպես և ևՔ

քո զի կեցցի։ 30. Ջի անդամք եմք մարմ-
նոյ նր, ի մարմնոյ նր և ի ոսկերաց նորա։
31. Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր և
զմայր իւր, և երթիցէ զհետ կնոջ իւրոյ.
և եղիցին երկոքեան ի մարմին մի։ 32. Խոր-
հուրդս այս մեծ է. բայց ես առնեմ խօսիլ ի
քրիստոս և ի եկեղեցի։ 33. Այլ և դուք նոյնպէս
մի ըստ միոջէ. զի իւրաքանչիւրոք զկին
այնպէս սիրեսցէ՝ իբրև զանձն և. կինն
երկնչեսցի զառնն իւրում։

1. Այնչափ նմանօրէն այ էբլ որդիս ի-
բէլի։

Առ ամէն նմանութիւն՝ զծայր ամ բարեփառութեանց մարդոյ յառաջ բերէ իբրև պատճառ հարկեցուցիչ և յորդորիչ յառաջիկայ խրատուն. և թէպէտ զայն նմանութեամբ է խմանալ ըստ ամ վարուց արդարութեան, զորոց ի վեր և ի վայր ճառէ առաքեալս, սակայն առ տեղեւս զմասնաւոր նմանութեան առաւել պատշաճ ջէ, զայն՝ որ Աշդրտացդոյն նկարագրէ զնոյ կերպարանս, ըստ զանոխակալուէնն և զրարիս առնելոյ չարարարին. զորմէ անմիջապար յառաջն խօսեցաւ, և առա զնոյն երկրորդէ յօրինակէն քան

Հաւատալով։

Եղբարս նմանօր ըստ։ Երկու ևւեթ օրինակք ունին. նմանօրդ եղբարս. իսկ այլք ըստ մերում դրութեան, համաձայն ամ Թարգմանութեց. յոյնն և այլք հետևողական շաղկապաւ ասեն, վասն որոյ եղբարք. իբրև ասել։ Որովհետև ամ վերկանօք քոնի որդւոյ իւրոյ՝ ընդհանուր Թղոցոցոյդ զամ յանցանս ձեր, և բիւրապատիկ բարիս առատաձեռնութեց փոխանակ պատուհասելոյ, վասն այսորիկ ջանացարուք զայն անոխակալութեն տպատարել ի ձեզ, ներելով եղբօր յանցուցեալոյ, և բարիս նմա հատուցանելով։ Ոչ այնքան յառաջագոյն ներն և յաղորմութեն այլոց՝ ասկամսի նմանութեն այ, որքան ի ներելն և անյիշատ չար լինել. վասն զի յառաջնումն մարդ մարդոյ առնէ բարիս. իսկ յերկրորդումն՝ իբրև ամ՝ մարդոյ։ Եւ այս է արշեսա երկնային կենդանագրութեն, զոր քո որդին այ ասացեալ մարդկան, սիրել զձշնամիս, օրհնել զանիծիչս, բարիս առնել ատելեաց, աղօթել ի վեր

լսկողաց և հալածչաց. որովք Աշդրտիս կերպանայ պատկերն այ. * Ջի եղեջիք որդիք հօր ձերոյ որ յերկինսն է. զի զարեգակն իւր ծագէ ի վեր չարաց և բարեաց։ ‖ (Մատթ. Ե. 44. 45։)

Իբրև որդիս էրէլէս։ Նմանութեն առ ամ՝ ինքնին է չնաչարչիկ և ցանկալի. այլ և առաւել երաւացի, վասն զի նախ նա բարեբարեաց առ ձեզ՝ ներելովք։ Եւ եթէ այս պատճառ չէր ի մէջ, պարտ է դնել յորդրութեանն պատուոյ նախանձաւորը լինել յայդ նմանութեն։ Ընդորջք որդեգրութեն՝ յոր վերացոյց զմեզ ի յետին անարգութեն, մինչև համարձակ զնա հայր մեր անուանել, բանադատաւ զմեզ քաղցրութեն և դիտութեն նմանել ըստ կարի. այլև կատարեալ երաւունք ժառանգութեն՝ ոչ պահին ի մեզ, եթէ արդեամբք ոչ յանձին բերիցեմք զնոցայն նմանութեն։ Ըստ առաջնոյն՝ որդեութեն է պատճառ նմանողութեն, իբր զի եղաք որդիք. ըստ երկրիցն է դործ նմանողութեն, ոչ զի լինիցիմք կատարեալ որդիք. և յերկաքանչիւր եղանակ՝ նոյն փաստ զօրանայ. վասն զի որդւոյ խոհութեն և անուն զնմանութեն յայտ առնէ, ամիս համաբուն և համաբարոյ լինել հօրն։ Ձոր և մեք անյապաղ պատրաստ փութալ իբրև որդիք էրէլէս. յորժամ որդի տեսանէ զհայրն զի սիրէ զնոքն, և ինքն ցանկալ սիրելի հօրն լինել, ոչ յայլ ինչ փափաքէ՝ բայց առաւել քան զբնութեն կցորդութեի կամօքն և զոր ծովք կցորդել հօրն։

2. Այս գնացէք էրով, որ ի ս էրեսոյ ընդ, և մանկունք զնոյն իսր ընդ գէր՝ պատրաստ և զնասն այ ի հոգ ամուսին։

Գնալ ասի անդադար պատրաստել և յառաջել ի գործս։ Ոչ այլ ինչ ձեզ փառ Թալի լիցի, բայց յամ կեանս ձեր առնել զգործս սիրոյ եղբօրն, ինոյնս յաբամալ և զարգանալ, մանաւանդ որ առ

առ. Թշնամին գործիցին· անկատա-
րած են ընծայգը սիրոյ· որպէսի և դը-
նայցիք, միշտ կայ միայ Յանապարհ
հատանելի· վը զի ոչ նուիրք սիրոյ պա-
կասին, ոչ աստիճանք առաւելութեան,
ոչ իրաւացի պարտիք սիրելոյ: Եւս
առաւել օրինակ սիրոյն և առաջորդն՝
անհասանելի է· որ Ի Քն սիրեաց: Ել
միայն ՅԱծ Տէրր սիրեաց, այլև ըՀ նմա
քո իբրև ՅԱծ նովին սիրով, և իբրև
մարդ՝ անհամեմատ կրիւք սիրոյ վարե-
ցաւ ըՀ մեզ ըՀ Թշնամիքս: Թէպէտ և
չկայնի այլ պատճառք սիրելոյ զմի-
մեանս, շատ է այն՝ զի ՅԱծ ը քո սի-
րեաց զմեզ զանհնեսին· և սիրեաց նախ
ինքն՝ մինչ մեք յատելութեան էաք· և սի-
րեաց քո մահուամբ էակ, քան զոր
չիք մեծագոյն Տատաւորք սիրոյ, ՚ի
վերայ բարեկամի մեռանիլ, Թողլ Թէ
առեալոյ: (ՅովՀ· ԺԵ· 13·) Ա յսպէս
սի նախաժաման սէր ՅԱծային ոչ եՒԷ
եդիտ զմեզ սիրելիս, այլ արար սիրելիս·
էակ սիրոյ նի է էակ արժանաւորու-
Թեն սիրոյ առ· ՚ի սիրելի լինելոյ: Վը
այսորիկ յանգելաչ ժամանակ ասէ Ա-
րեաց· զի Թէպէտ այժմ ես սիրէ զը-
բնկամացեալքս, բայց կարի զերազանց
եղև նախկին սիրելին զՔշնամիքս՝ ար-
եամբ էակ կրելով· ուստի վը այն սի-
րէ այժմ, վը զի սիրեաց:

Եւ Ֆոփնեայ կամաւորաբար զանձ իւր՝
զարժանին ՅԱմ սիրոյ, վը Ձէ առելեացս,
պաՓաՓէ, որ ըՀՏանուր զՅԱմ տեսակս
նուՀիրայց նշանակէ, և ՀՀՈՒՏ, արիւ-
նաւոր ընծայ կի ողջակէզ ՅԱ· (օրինակ
ինչ յատելու, Հոբ· բայց չէ Տարազատ·)
՚ի Հոգ ՄՈՒՏՀՀ, ՚ի չատ Տանդեայական և
ըՀՈՒնելի ՅԱ· Ա իանգամայն զՅԱմ օրի-
նական մատուցմունս յիշելոցն ՅԱ-
առ՝ որք քան ընծայմանն տիպք էին, և
առաՀելեք, այլ ոչ անուշացուցիչք բար-
կութեան ՅԱ· միայն քան զնոսին եղև
առ ՅԱծ Տաշտեցուցիչ մարդկան, վը զի
՚ի սմա նոքա էր մատուցօղն և մատու-
ցեալն, տուօղ և ընդունօղ· ոչ քնաւ
յայլ պատարագս Տնազանդութեն այս-
պիսի ընծայեցաւ ՅԱ· Ջայս բան ասաց
առաքեալս առ գաղատ· ը· 20· տես
և անտանօր:

Արդ՝ եՒԷ քո այսպիսի սիրեաց զմեզ,
և նովին սիրով զայլ ՅԱմ բարիս առա-

տացոյց ՚ի մեզ, իրաւացի է ասել՝ զն
սիրեցեալք և մեք զսիրեցեալսն ՚ի նմա-
նէ, գոնէ զայնոսիկ՝ զորս նախ սիրեաց
նա· և կամի փափաքելով՝ զի և մեք սի-
րեցեմք· և նովին սիրով ընծայեցեմք
յՅԱմ ուղղութեան առ եղեալս մեր· և
միով բանիւ, լեցուք սիրոյ սիրոյն,
որով փրկեալք եղաք, և որով յաջողէ
ՅԱմ արդարութեն, և բժշկին ախտաւո-
րութեք Տին մարդոյն: Ա յս է եղեա-
կացուածէ բանիս, զոր լուեալդ Թողու
առաքեալն:

3· Ա յլ պատուիրանք և ՅԱմ պՀծութիւն, ևմ
Ա փսոսութիւն և անՀամեայն մ ՚ի ՓՂՔ
ՅԷրոմ, ոՀ և վայՀլ է սրբոց:

Յետ ախտից սրտմտականին զայ ՚ի Տա-
տութիւն ցանկական մասին Տին մարդոյն՝
առ ՚ի պատճառաւել փոխան այնր զը-
սրբութեն նորոյն· և յայսմ երևի պա-
Տել զՏետեւութիւն տասնբանեան տախ-
տակին՝ ըստ որում խորհրդածէ ասկնբե-
բան, ուր յետ պատուիրանին՝ մի սպա-
նանես, որ բարկութեն է գործ, գայ՝ մի շնար, գործ ցանկականին· Պոռնկու-
թիւն աստանօր վասն զՅԱմ անարժան
մերձաւորութեն արուՀի և իգի· խակ
պՀծութիւն ըՀՏանուր անուամբ զՅԱմ գար-
շանս մարմնականս նշանակէ: Ափսո-
սիւ ասա՝ որպէս և վերագոյն· (Ե· 19·)
առնուն բաղումք զանյագ տուիանս
ցանկական գործոց· զոր և Տերանիմոս
ընտրէ, այնու զի չիք պատՃառ ասել՝
ըՀ Տիշատակն մեղս՝ և ըՀ զազրաբանու-
Թիս միջին կարգել զայս, եՒԷ զար-
ձանաՓորութեք խնամայցեմք: Ապա-
պս այլք ձեռնարկութեք առնեն, Թէ ագա-
Տութիւ արձաՀագոյ չէ յայնպիսի գարշե-
լեաց, մինչ զի և զանՀամանըն բնաւ
արգելոյցու:

Ակայն ոսկեբերան խնամոյ յատուկ
զանյագ սէր ընծայ· և այլ զպատՃառ
Թուակից առնելոյ ըՀ տուիականն· վը
զի ասէ՝ նովին ցանկութեք սիրին ար-
ձաՀ և մարմին· և վոքր մի զկնի (՚ի
Տ տան) նոյնպես Տամադասին առ մի-
մեանս յայտնի ագահն ընչից և մարմ-
նազեղծ յասել անդ: * Ամ պոռնիկ,
կամ պիղծ, կամ ագահ, որ է կուապա-
րիշ: ‖ Եւ ոչ երկիք պատճառն զորա-
նայ ինչ· վասն զի առ քրիստոնէական

սրբուԹեան միօրինակ ղղումական է ապա-
հուԹիւ, ոչ և պատկուԹիւ. և առա-
քեալս այնպէս խորհելի ի հաղորդակ-
ցուԹիւ ասէ զագահն, ոչ և զպատնիսն
ի նա. կորն. (Ե. 10. 11.) Ապա որոյ
առասել ՏարապատուԹիւն ասա ագահաւ
խմանալ զանչափ ցանկուԹիւնն ընդէից՝ որով
խնդրի շահել առանց հայհոյել յիրա-
ւունս. ըստ որում մարԹ երյաճախագոյն
լինել այսր ախորժ յեղեսս՝ իբրև ի
քաղաք բազմավաճառս. Եւ ըստ այսմ
մտաց ակնարկին այլ պատուիրանք՝ որք
ղկինի ոչ շնալոյն, այր մի զդռնապն, և
մի ցանկար ընդից ընկերի քո:

Արդ՝ այս ամ ցանկուԹի եՀէ մարմ-
նոյ, և եՀեն ընդից ասէ՝ անՀանգեալ մ
ի ձէն յերեմ. (մի օրին. Գերեմ, այլ՝ է
Տարազատ.) անուանեալ անգամ մի յի-
շեսցի ի ում ձեր, Թող Թէ գործով.
որ՝ վայել է ասէր. ըստ որում արժան է
քրիստոնէից՝ որք դաւանուԹեաբն սքանչ
կան, և ոչ միայն յայնպիսեսց
գործոց, այլև ի յիշատակ նոցին.
պարտին բնաւ և անուան նոյ անդէտ
լինել, և ոչ ի բերան առնուլ ամենևին.
քրիստոնէից որպէս գործքն և սիրան,
նոյնպէս լեզուն և ակնաբք պարտին
սրբեալ լինել յանմաքրուԹենց մարմնա-
կանաց: Ապա զի եՀէ լաչ կի խօսի,
այնմ գՀետ գայ մտածուԹեան, և ապա
ցանկուԹեան, և ապա կատարումն. իսկ
որ անանուն է, նա և անճանաչ. և որ
չճանաչի, ոչ ի ցանկուԹի գայ և ոչ
ի գործ: Պարձել, մի անուանես-
ցի ասելն իմասի. նաև կասկած այն-
պիսի իրաց մի լինիցի ի միջ ձեր, Թէպ
Թէ սովորուԹեան կամ համարձակուԹեան
գործելոյ. այնպէս մաքրասէրք լինիցիք
և անցանկուԹեան, զի որ չկարիցէ արատ
ինչ արկանել, կի անուն չար համբա-
ւել զձենոյ: ՄարԹ է խմանալ և այս-
պէս. եՀէ որ անկեալ իցէ յախտ ինչ
անմաքուր առ ակատուԹեն՝ մարդ գո-
լով, մի Տռչակեսցի այն ի միջի ձերում.
մի յառակ ի ի զրոյց առնիցէք զայն
գործ, կի զանուն գործողին. լուսաւո-
ծանկեսցին և գարմանեսցի չարն. զի
այս է վայելուչ կուսեցելոցն ի սրբու-
Թեն, ոչ միայն ինքեանն խորՀել յաղաղել
անուանեն, այլև զընկերսին ըստ կարի ոչ
Տաւատալ և կամ ծածկել:

4. Լաւ զբերութիւն, յամ խօսք չխմաւորին,
յամ խելագործութիւն, որ ոչ վայելէ,
այլ մանաւանդ գոհութիւն:

Երկրորդելի է անցեալ բանն, այժմ ան-
ուանեսցի ի միջի ձերում, մի լուիցի
բնաւ զբերութիւն, ազտեղի զրոյց որ Տա-
կառակ իցէ պարկեշտուԹեան, անամօԹ
ասացուած՝ որ յածի ի բերան լկտի
արանց: յամ խօսք չխմաւորին, անմիտ և
անՀանձար զրոյցք, կամ առասպելք
ասայօգք յորս չիք Տանձար, այլ անէ-
մասն կեղծիք աշխարՀականք, և մա-
նաւանդ ախտարծարծք, անպիտանք
լսողաց՝ և առաւել վնասակարք:

կամ խելագործութիւն: յոյնն ասէ եւթե-
էա. որ ըստ մարդկային քաղաքակա-
նութեան նշանակէ զբաղարձախօսուԹեան,
կի ծաղրական վարուձն ի խաղս և ի
խօսս առ ի զուարԹացուցանել Տա-
մեստ և Տարտար եղանակաւ. որ և
Տամարեալ է ի բարոյական առաքի-
նութեան. և նմա ներՀակի ըստ առաւե-
լութեան գեղեցկութեի կի անՀրաՀանգու-
Թեի, իսկ ըստ նուազութեան՝ ծաժանութեի,
խառնաբարոյութեի: Բայց առաքեալս
իմանալ առատանօր զպարսաւելի ծաղ-
րածուԹի, զոր վայելչապար ասաց մերձ
Թարգմանն՝ Եւթեպոտրոն, (յօրինակս
ինչ գրեալ Հեղինոտրոն.) այր կատա-
կելի կամ ծիծաղելի բան և շարժուձն՝
բայց խնդ, այր պակասեալ ի պատշա-
ճաւոր Տանդամանաց. ոչ առնէն մի-
մոսք և կատակերգուք ի Թէատրոնս,
ի փողոցս քաղաքաց, ի Տանգիստեղիս,
ծանակելի բանիւք և շարժմամբք ի
ծաղր գրգռելով զներձակայսն: Այս-
սոսկ բաղում անգամ խառնի ինչ ընդ-
դէմ սիրոյ, կամ պարկեշտուԹեն, կամ
քրիստոնական ծանրութեն. մանա-
ւանդ յորժամ իբրև յարՀեստ պարա-
պիցի որ յայնպիսի գործ. նմին իրի տր-
դելոյ առաքեալս: Ոչինչ բերան և այլք
ի վարդապետաց երեխին խառնել առ-
նուլ զրանս, որպ Թէ գնմ կատակ և
զծիծաղելի գործ արդելուլ, Տայեցեալ
ի ժամանակ կենացս՝ որ ոչ է զուար-
ճութեն և խաղալոյ և ծաղռ, այլ ող-
բոց, Ճգանց և մարտի: Բայց տակա-
ւին իմանան զայնպիսի ծաղր, որ ան-
ցանիցէ ըստ չափ Տամեստութեն և սիրոյ,

ոչ ըստ տեղւոյն արարեալ և ըստ անձանց. և զի յաճախակի ի նոյնս զուարճա_նալ՝ դժուարաւ պահի յիւրումէ սահմանի ։

Զսոյն յայտ առնէ յաւելուածն, որ ոչ վտիտ է. կի ըստ յունին, ոչ վայելչականք, որք ոչ են պատշաճաւորք. և հայի յէրեմին բառն և ։ Լռելեայն խմանան մեկնիչք, ոչ վայելուչք են սրբոց, այ քրիստոնէից կամ հաւատացելոց. ըստ որում ասաց յանցեալ տան, և օրինակք ինչ ատ և յաւելուն, բայց չէ հարա_զատ ։ Քրիստոնէական քաղաքակա_նութեան զանգեան համեստութեան ընդ_դէմ, և զծանրութեի, մինչդեռ նաև ի բա_նից և ի շարժմանց՝ որք զերևոյթ ան_պարկեշտութեի բերեն, խորչն և հե_ռանայ. զոյացք անմաքուբք, անմիտ բարբանջմունք, խնդիրք կատակաբա_նութիք՝ անվայելուչ են այնոցիկ, որոց կենցաղավարութիին ընդ հրեշտակս է, և ի շինութիւն տեսողաց և լսողաց։ Սակայն առ այսու ոչ խափանի չափա_ւոր զուարճախօսութիւն, որով ասի բան ինչ ախորժական, և հանճարով պատշաճեցուցել հանգամանաց իրացն՝ պիտանի ի սփոփել դժխեղալս, կամ ի զուարճացուցանել զընկերութիին. վասն զի բազում անգամ սիրոյ լինին պատճառ, և բարեկամութե. զոր և արք բարեպաշտք և արքայրօնք ի կիր առին և առնուն. և է տեսանել բա_զում զուարճալի խօսս և գործս ի պատմութիե մակարած և սրապիոնի, և այլոց ձգնաղգեաց արանց. և զնորուն մեծին եղիայի ընթեռնումք զկատակա_բանութիին առ մարգարէս բաշտուս, ուժգինս կարդալ, զի ոմն է ասէ, ի զբօսանս պարապեալ կամ ի հրամա_նատարութիե ։ (ի. Թագ. ԺԸ. 27։)

Այլ Ֆաննատ գնո՛ւն ։ Իմն զրուա_ծէ, անուանեսցի կի յուիցի ի ձերում միջի, կի ըստ միում բնաորէ, գոհուի վայել է ։ Զոյնն դնէ Է՛խ՛ո՛ւ՛ծ՛ո՛, և սոմ_բարար խմանի՝ գոհուի կի շնորհակա_լութիի առ ած ։ Փոխանակ աչխարհա_կան կատակայ և ծաղուց՝ ձեր զրոյցք լիցին զերախտեաց ած ։ առաւել քաղցր և զուարճացուցիչ ընկերութիե ձերոյ լինելոց է յիշատակի ած անբաւ շնոր_հացն առ ձեզ ։ զայնցանէ խօսել և զուարճացուցանել զմխիթանս ի գոհու_թիս առ ած ։ Որպէ որք ի ծանր վտան_գաց ապրին, կի յանկարծ մեծի պատ_ուոյ հանդիպին, և անակնկալ շահուց, ոչ բնաւ յադելնան զայնցանէ խօսել և լսել։ Սոյնպէս հեշտալի ճառք լինիցին ձեզ՝ յիշել զինչ էք եղեք, յորոց փրկե_ցայք, և յոր չնարհս վերակոչեցայք ։ այս է զուարճախօսութիին քրիստոնէա_կան։ և բերան քրիստոնէի պարտի լի_նել դաւիթ օրհնութիեց և երգոց ած ։ Ոմանք զհետ երթեալ հերձուածոյ, է՛խ՛ո՛ւ՛ծ՛ո՛ խմանան ասա զշնորհաւոր եղանակ բանից ։ և ասկնեն, թէ լսելի ի բերանոյ ձերմէ բան ախորժալուր, աղիւ խմասաութիե համեմատ, որ շէ նուազ ի տալեկ լսողաց՝ և հաճալութե, նման ասացելումն ի վերոյ ։ (ը. 29.) զի տալեկ շնորհս այնոցիկ, ևն ։ Զայս բերէ հերձուածս զրան առակաց ։ (Ժո. 15.) * կին շնորհակալ՝ բարձր առնէ զվիրաւս առն իւրոյ ։ ‖ այ շնորհաբան, քաղցրախօս ։

ը. ( ) այս տեղեկացել գիտացի, ըն ամ ▪ ծագոնել, կամ պէտի, կամ ագահ որ է կատակերգուս, ոչ ոմն ծաղրախօսին յարձակողս ։ ոչ։

Փոխանակ բառիցն տեղեկացել գիտաց_էն, առվորական օրինակ յունացք ընթեռնու, եւքէ ընծուծ՛ո՛ւ՛ծ՛ո՛, զոր ոմանք ընդարձմանեն ի սահմանականն, այ էք զկատացօղք կի ծանօթք, և արաբացին, հաւատարի գիտէք ։ Բայց այլք ընտրեն հրամայական մտոք առնուս, ոչ ասորին և լատինն ։ և այս ոչ միայն վա խրատա_կան և զգուշացուցիչ լինելոյ բանին, այլ զի այլ օրինակք, և ոսկէբերան ըն_թեռնուն, եւքէ ընծուծ՛ո՛ւ՛ծ՛ո՛, այ գիտա_ցէք ծանուցեալք կի տեղեկացեալք, որ է մեր ընթերցուածս՝ և լսանիացուցն, և է առատական ըստ երբայեցւոցն, զոր խանակ ասելոյ գիտելով գիտացեք կի քաջ և հաւատարի գիտացէք, որպէս բացատրէ արաբացին ։

Բայց զինչ պէտք՝ ասիցէ ոք, այդպէս սի զգուշացուցիչ հրամանի, ուր յայտ նապէս խոստովանէ էր յեփեսացւոց՝ պոռնկոյ և պղծոց չժառանգել զաք քայուելին այ ։ Պատասխանի տայ ոմ_կերեան, թէպէտ թէ որպէ առ եղկելիէ_լիւ

լիճ երևեցան խոտորեցուցիչք Ժողովրդեանն, ասելք Թէ խաղաղութիւնք է, և չիք ոչ պատուհասել զնեզ՝ վասն ափոյ մեղ ալեր, (Ժէ. 10. 18. 19.) նոյնպես և առ Հաւատացեալս խաբեբայք ոմանք Թէհևացուցանէին զնեղս մարմնոյ և զագահութիւնք, և զբարկութիւնք, մինչև ասել՝ Թէ զիարդ ընդ մարդոն կուգայ դևհեան տուժիցի ոք ևն: Ա՛ս ժամանակօք իսկ առաքելոյ երևեցան սխմանականքն, և ի նոցանէ գնոտակիւռնք, որք ցանկական ախտից իրրև ոչ պաշտօն առնել ասէին, ըստ որում յիշէ նոքեսն: (Հերձուած. իէ.) Ջոչսպիսիսի խոտորեցուցիչ հրապոյրս ինքնին առաքեալ յայտ առնէ յաջորդ բանիւքն, ոչ ոք զնեզ խաբեսցէ ևն:

Ապա ասել կամի. զայս ինչ աներկբայ դիք ի միտս ձեր, ոչ և արդէն ուսեալ եք, զոր և վերոյհին վկայեալ հաստատեմ. անմոռանալի կալարուք ի յիշողութիւնս ձերում. մի պատրեալ յոմանց՝ կարծիցեք Թէ ախտքդ յորոց զգուշացուցանեմ զնեզ, ոչ ամենիքին և ոչ միապէս զրկեն յարքայութենէ. այլ Հաւատով ծնանելովք, Թէ ամ ոք զինչ և իցէ, եԹէ պոռնիկ, անմաքուր խառնակուց գործօղ. եԹէ դիւթ, շաղախեալ լինչ և իցէ մարմնական գարշանս. և եԹէ ագահ, այսորիկ ամենիքին, և նման սոցա յանցաւորք՝ չունիցեն բաժին յարքայութենէն ոչ: Այլ ե՛ս կարկ Թէ յայնի յաւոսիկ իցէ ոք պարտաւոր, այլ զի միայն ևեԹ ըմբռնեսցի անման ելանել. այնպէս անդնդային լինիցի ագահն, որպէս շնացօղն, և արուագէտն, և անասնագեղծն, և գիշացեալն:

Ընդ յիշատակեալ մեղաւորսն լուելեայն Թողու իմանալ զայլ մահուանչի մեղուցեալս, զորոյք ասա զանց առնէ վասն համառօտուԹ, և յանուանէ նշանակէ ի սա. կորնեղ. (Ա. 9. 10:) Ա՛յ զի նոյնպէս ատելագիր են յարքայուԹ զողն, բարկացօղն, տասխօսն, զայրաբանն, Տալ հոյիչն, և նմանք սոցա՝ յիշատակելոք վերագոյն: Ա՛յլ ևեԹ ի՛Թէ սոցա իմք, ևեցի՞ արդեօք խեղկատակն, կի՛մ յիմարեանն, կշռելի է ըստ ծանրուԹեն նիւԹոյն, և ըստ որում լինին ճանապարհ առ այլ մեղս ընդդէմ սիրոյ, կի՛ արդարուԹեն, կի՛ ճեմպաշտուԹ. զոր օրինակ, խեղկատակուԹէ արարեալ յառանձինն ասե՝ կարէ լինել ևեԹե. բայց արարեալ յեկեղեցւոջ՝ առաջի բազմուԹեն ժողովրդոց՝ ծանրանայ սակս գայթակղուԹեն, և անպատուուԹեն ուր տեղւոյն: Սրոյնպես ծաղրագործն սաստիկք դիւրաբեկնի խածանողքն կերկերին. և կատակերգուն յոլովակի՝ ի վատաւ բանս անկանի զրգռիչս անմաքուր սիրոյ: Նմին իրի և այսորիկ ըստ հետևմանն դասին ե՛ տարագրօղս յարքայուԹէն. և նա ինքն արհատասել ուսանիցէ՝ ի քաղաքական ուսմունսն, Թէ պարտ է օրինադրին հակել՝ ի վե զազրաբանուԹեց ասելին. զի այնպիսի բանից զգետ գան և զազրագործուԹիք. կարէ անհատատալի է՝ Թէ սիրան ոչ միաբան նեսցի ե՛ լեզուի կի ե՛ լսելեաց, ոչ ոչ ախորժեսցէ զոր խօսին կի լսել:

Ագահ առատանօր զանյագ ցանկաներն իմանայ հերոնիմս, ոչ և յանցելնն. (3. Ե՛ղ. 19.) իսկ առ յաւելուածն, որ է խոպոբիչք, պատասխանէ Թէ որպես սովորուԹէ է դրոց զկռապաշտուԹիւնն անուանել պառնկուԹէ կի՛ ընուէ, նորին պէս մարէ է զանյագ ցանկուԹիւնն կոչել կռապաշտուԹէ: Սակայն ամ մէկ նիչք իմանան զյաւուկ ագահն, կամ զարծաԹասէրն, իբրև ընտանի կարգի բանիցս, և սովորուԹ առաքելոյս, որ նոյին բանիւ ասէ առ կողոս. (ե՛. 6.) * ՋանկուԹի չարեաց, և զագահուԹիւն որ է կռապաշտուԹիւն: Լսոնինագ օրինակն ասա Լս ընԹեռնու, որ է խոպոբիչ, և սոյնպէս երևի զբելալ յոմանց հին վարդապետաց նոյ: Բայց Թուի՛ ի բանէ անտի կողոսացւոյն մտեալ այսր. վա՛ զի ամ Թարգմանք ընԹեռնուն՝ ի Թանձրացեալն, խոպոբիչ, զոր և ոճ բանին պահանջէ. միայն ասորին զատականաս դնէ, այ չամ ագահ, չամ խոպոբիչ: Իակ պատճառ կռապարիչ անուանելոյ զարծաԹասէրն, յայտնեալ է՝ ի բանից վարդապետացդ. զի ըստ սաղմոսին (ՃՀզ. 4.) * Կռուք հեԹանոսաց՝ ոսկի և արծաԹք են. և զոր ինչ հեԹանոսք՝ ի պատկերս կռաց պատուեն, զնոյն ագահն մեծարէ՝ ի կնիքս գրամոց՝ տէս և կողոս. ե՛. 6:

Ա՛ռ՝ պարտաւորն միոյ իրիք յատացել-

չարեաց, ոչ ոք ասէ ֆասափոխն, այլ ոչ ունի իրաւունս ժառանգութեան, կամ ոչ ունիցի մասն ատանալ յաբեղայրն իւրմէ և ոչ։ Այսպէս ընթեռնուն բազումք օրինակք մեր. իսկ ոմանք, չեն և ոչ, կամ չեն այլ. բայց առաջինն է առաւել, կամ չարաձայն, վկայեալ նաև 'ի հայ մեկնութեան տեղւոյս. զի ասէ՝ նու վիբազիր եղեալ 'ի վէր չեն, իսկ ոչ յայտ առնել՝ թէ յարբայութեան քում, որ է ոչ։ Ջսոյն իմաստս զեկուցանեն և այլ մեկնիչք 'ի վէր յառնականին, զի դնէ զյօդն չօ 'ի վերայ քում մեայն, և ոչ ոչ. իսկ ղաղկասն Ն առնուն վերանակ յարաբերական ուրն ըստ երբայական ոճոյ։ Իսկ այլ մեկնիչք բառիւն ոչ է մանաւ զնձ հայր, և պէսպէս յարմարեն. այ յարբայութեան քում՝ որ է եկեսցէ, և յարբայութեան ոչ հօր՝ որ յերկինս։ Կամ, յարբայութեան քում՝ որ 'ի գաւառս տանին, և ոչ հօր՝ զկին գաւառատուն նին, ըստ մատ ասացելոցն 'ի ա. կորնթ. (ժե. 24. 25. 27. 28։) կամ ըստ այլոց. յարբայութեան քում, որ է արբայութեան ոչ հօր. ոչ այլև այլ թագաւորութեան է քում, և ոչ հօր, ոմն զի որ անմասն գտանիցէ յառաջնոյն, կարիցէ ունել բաժին յերկրորդումն. այլ նոյն թագաւորութեան է հօր՝ իբրև ինքնակալ արքայի, և մարդոյն քում իբրև թագաւորեցելոյ յոչ հօրէ, և իբրև միջնորդի, առանց որոյ չիք մտանել առ ոչ հայր։ Եւ ըստ մեկնութեանս 'ի բաց տալ նի զմալար կարծիս ոմանց, որք կարէին համարել թէ դուցէ անարդ և անարգ ժան դատաւորքն ըստ օրինաց քում՝ ոչ նոյնպէս դատիցին առ ոչ հայր։ Նոյն դատաստան է ասել՝ երկաքանչիւրոց, մերժեալն 'ի քէն՝ մերժեալ է և յոչ հօրէ։

6. Այլ ոչ ոչ ելիչ խոսելոցն բանից առաջի. զի ոչ ոչ այտրիչ խոչ գոյ բանի ոչ 'ի վէր ուրացոյն անկանեալ։

Նմանաբար զգուշացուցանէ և զկողոպացիս. (ըստ. ծ. ոչ. 6.) յայտ արարեալ թէ կային առ այնու ժամանակօք ջնջագործք մարմնական ախտից, և այլոց մեզաց՝ զորս 'ի վերոյ արգելոյ առաքեալս։ Այլ ոք ասէ՝ 'ի հնեմանոսաց կամ 'ի սատանայէն քրիստոնէից խոչոչ, ըմբռնեսցէ զնէզ 'ի խաբէութիւն, ըստ գոյշ լերուք չխաբել բանիս մոգաւոյ. (ոմանք, մոգոչ.) ունայն և սուտ բանիւք, պատրողական ղուրացարուքիք, որովք ասէն ձեզ՝ ոչ իրաւացի լինել զոր գրեմս. կամ թէ ոչ մեղք իցեն՝ և ոչ այնքան կորուսիչք, յորոց զգուշացուցանեմ զձեզ. որք պատրաստ կեալ պատճառանօք արդարացուցանել կամին զանպիսի գործս, և կամ զգործօղս. կամ ոչ համարին՝ բարկանալն այ արժանաւորս։ Այսպիսի բանք նոյ զուրկ գոլով 'ի բանաւորութէն, և 'ի առոյգ արդեանց, արդարև ունայնք են առ 'ի ցուցանել զոր կամին, և առ 'ի կատարել զոր խոստան։ Այլ ըստ կատարակին են ցուցիչ յարդեանց անոր, թէ զինքեանս և զայլս խաբեն։

Զի ըստ այսոցիկ խոչ։ Զոյնն և այլք բազմատրական ասեն, զոր այսոցիկ. և ըստ ոմանց իմանի՝ զոր այսպիսի խաբէական բանից. այլք լաւ ևս՝ զոր այսպիսի գործոց՝ զոր գործեալ ոչ ևս առ կաղոսացիս (գ. 6.) յետ յիշելոյ զսոքնկութէն և զաքաղաքէն յաւելու, * զոր որով գայ բարկութիւն այ։) Ոսկէբերան զերկոսին ևս դնէ, ոչ միայն զոր զսոքնկութէն և զաքաղաքէն, և բարկուէ, այլև զոր խաբէութէնն՝ զի պատրիչք են։ Գոյ բարչոբն այ. այ անվրէպ հաստատ, կամ գալոց է, ասհմանեալ է. ոչ ասի՝ եղիցի գայ, կամ մեծիս գայ, վհմտանակ գալոց է. (Մատթ. ժէ. 11։ Յովհ. գ. 25։) Իսկ բարչոբն, ըստ բազմաց իմանին հանդերձեալ պատուհասքն, և ըստ ոմանց՝ այժմու մանաւանդ վրէժխնդրութէնն այ։ Ապա ըստ առաջնոյն իմաստքն են. սակս այնպիսի գործոց պատուհաս սպառնայ ձեզ, և անվրէպ թափելոց է զցասումն իւր 'ի վէր որուացն անչառաւոչէ, մարդոցն անհաւանից, որք անարգեն զորէնս նէր, որք զշմարտութէնն աւետարանին ոչ միայն յանձանց մերժեն, այլև հնարին յայլս խանգարել։ Յաւիտենական դատաստանիք տանջանաց իբրև մուր հատանոյ կախեալ կայ յերկնից, և անկանէլոց է 'ի վէր անուղղայ գործողացն և խորհողացն զայնպիսի գործ։ Ապա ուրեմն որք համարին՝ անվնաս լինել, և համարձակ 'ի նոյնս դնեզերին, խաբեչք են և խաբօղք 'ի բանս ունայնս։

Ըստ

Ըստ երկրորդին իմանալ սակայն զոր-
ծել ոչ։

7. Ա՛յ այսուհետեւ լինիս քաջանդրդ նիւ-
թական ոչ։ Քանզի բազում յայտնապատ վար-
դապետաց անտի գտանեմք յեղեալս՝ եթէ՝ ի մայրաքաղաք ականատես կա-
տարելութեան և մարմնասպառնալիք, զոր-
շացեալք զնատացեալսն, չլինել հաղորդ ուսմանց և գործոց նոցա։ Մի այսուհետեւ. փոխանակ սակս ասելոյ զը-
նէ այսուհետեւ. ցի արարչեան անախալ հատանէ ոչ բարկութեան՝ ի վեր այնպէս անհատանիս, ուրեմն առ անփորձ ճեալոյ՝ ի պատրանաց նոցա, մի լինիք մասնակից նոցա՝ ի նոսին գործս կիր յուս-
մանս. մի բնաւ համախիտք այնպիսի զաղտագործոց և մարմնախարշոյ։ Բայց թէ ինձ՝ արդելուլ զգաղաքա-
կան կենակցութիւն այնպիսեաց. զի թէ-
և յատաղ ես զհատատուն ունելն ընդ ու-
մանց՝ ի նոցանէ զննատուն, խրատ տէր
ասաղ այնու հետեւ. զի մի բնաւեսական
զրուցատութիւն մերկացին, և խա-
նարհեսցին՝ ի պատրանս նոյ ուսմամբք
և կիր գործոյ. որպէս և զովասոյ ազգ
առնէր հրեշտակն՝ ելանել՝ ի սոդոմայ,
զի մի կորուսցա հատանիցէ նոսա ընդ անս-
րութեացն։ (Ծննդ. ԺԹ. 15։) Ոչ ասե
առաքեալն, յանգիմանել զայրապետն,
խայտառակել զսոսա՝ ի նոյն, և զայլանդա-
կաւն վարուցն. այլ միայն՝ հրաժարել ոչ
հաղորդել։ Վայ դու ոչ ամ հատատացէ
լոյ դոյ բառականատեղի՝ կշռամբել կիր
վիճել ընդ այնպիսի Թիւրեալս. և զի
անամօթ են նոքա առ ամ բան Ճշմ-
րիտ և աղեխոտ, զանհատանութեան՝ ի
կամաց ունելով և՝ ի յանառակ մը-
տաց. և որք ամային բանից արհամար-
հանս դնեն, զի՛նչ յայտ կայցէ նոցա՝ ի
մարդկային խրատուսանութեան։

8. Ո՛ ի ռեպեաս երբեմն եիր խաւար, որդ
■ ■ լոյս ես՝ ի Տր. երբեմն ըստ ու-
սոյ գնայիր։

Արդարև. և զուք երբեմն՝ ի հեթանա-
սանէն էիք խաւար, ամենեին խաւա-
րեալք մտօք և կամօք. անգիտութեամբ ոչ
և. ուղիղ վարուց՝ այլ ի խաւար հոգւոյ,
լեալ էր ձեզ իբրև ծննդակից բնութեան։
ամ-

ամբարշտութեի և կենաց անանձական՝ էր իբր սահման բացայայտիչ մարդոյ հնձանոսի ։ Սակայն արդ լոյս է՝ ի ձեր · այժմ՝ ի դառնալ ձեր առ ձեզ՝ փոխեցայք՝ ի լոյս ձեզ գիտութեան և արժանաւոր վարուց · յայտնի ծանօթութեան ձեզ այնմ և առաքինի կենաց՝ եղև ձեղ որոշիչ յայլ մարդկանէ , և՝ ի ձերմէ իսկ առաջնոյ վիճակէ · որով՝ ի ձեղ ինքեանս լուսաւորեր կէք , և կարօղք զայլս ևս լուսաւորել ։ Բայց այսպիսի եղէք՝ ի ձեր , ոչ՝ ի բարերարութիւն քոյն , պարգևելոյն ոյ , հաւատովքն՝ ի քո · որում միայն է լուսաւոր առնել զամմ մարդ · ոչ՝ ի ձերմէ առաքինութենէ կամ իմաստութենէ , և ոչ ձեր խնդրելոյն արժանացեալ լուսոյ · այլ զի խաւար ոչ բնաւ ծնօղ է լուսոյ , այլ առաւել աւերօղ ։

Իբրև ըղէպ լոյս ։ Հեւեւողական է · ապա ուրեմն ոմն վայել է որդւոց լուսոյ , այնպես վարեսջիք վարդապետութե և գործովք · անհաղորդ լերուք խաւարեցոյն՝ ոմն լուսոյ չեք միաբանելի ընդ խաւարի ։ Իբրև յայ՝ որ էանձս լոյսն է, ծնեալք ընդհանօք՝ եղայք հաղորդել լոյսարժանի հօրն ձերում լեցին դնացք ձեր ընդ գիտութեին և ընդ քաղաքավարութեի ։ կենդանի ծանօթութէք հաւատոց լուսավայելուչք , և կարդելք՝ ի վայելուչն երկնային լուսոյն , յարմարեցէք զվարս ձեր ընդ կամանն · ցուցէք արդեամբք՝ համանակից ղձելի լուսոյն այ լինել · նեղքին ձեր հաւատք բարեգործութիւքն արտափայլեսցին ։ Ձիշատակութէ նախնոյ խաւարային վիճակին՝ ցուցանէ , թէ անտեղութիւն մեծ է վիճակելոցդ՝ ի լոյս՝ բաժանորդ լինել այնոցիկ , զորոց յաւուրն ասաց՝ խաւարասլաց սրտիւք ։ (՟ի · 18։) Իսկ թէ որ են ընտանի արդիւնք լուսոյ , յայտորդաւն ծանուցանեն ։

9. Ո՛ի պտուղ լոյսոյ ամ բարութի է , և արդարութի , և ճշմարտութի ։

Զի եդեալ է փոխանակ ասելոյ · խոփ · վան զի ոչ զպատճառ անցելոյն ասէ , այլ զգացայայտութէի թէ զիարդ լինի դնալ իբրև որդիս լուսոյ ։ Պտուղ ասի սովորաբար փոխանակ գործոց · և յայտ առնէ զընաւորական արդիւնաւորութէին · ոմն պտուղք բնաւորացն արձակին՝ ի ծառոց ։ տես և գաղատ. ե. 22։

Իսկ որ՝ ի մերս դնի՝ պտուղ լոյսոյ , ՝ի սովորական յոյնն , և յարաբացին ասի, պտուղ հոգւոյն · բայց կասկածելի է՝ ի նման բանէն առ գաղատացիս մտեալ այսր վրիպակաւ գրչաց · վասն զի յանցեալն ոչ զհոգւոյն էին բանքն , այլ զլուսոյ · և այսպէ ընձեռնուն լսանինն , ասարին , և աղեքսանդրեան օրինակն · և Թէպէտ՝ ի բնաբանի ասկեբերանին՝ հոգւոյն կայ գրեալ , բայց ինքն՝ իմիկ նեղն՝ պտուղս լուսոյ ասէ ։

Աբդ՝ ասէ առաքեալս , գործք լուսաւորս վիճակին՝ որք հարազատաբար՝ ի նմանել բղխեն , ամ բարութի է , հաստատ տեալ կան յամ քաղցրութէի , և՝ ի բարերարութէի , հակառակ բարկութէի, դառնութէի , և նմանեաց ։ և արդարութի , արդարադործութէի առ ընկերս , հակառակ ազահութէի , գողութէի և նմանեաց ։ և ճշմարտութի , անկեղծ և ուղիղ դնացիւք , հակառակ սուտութէի , խաբէութէի , կամ պատիր հեշտութէից , ծաղրածութէից և նմանեաց ։ Սաքա յերեսին են գործք խաւարի անհաւատութէի , բայց անպտուղք , ոմն կոչէ՝ ի յայ ջորդն ։ Վայելչաբար համատասեաց պտուղս հոգևոր լուսոյն՝ ընդ նմանութէ զգալոյն · վ՚ր զի և նիւթականս լոյս քաղցր է յերևմանն , արդար՝ ի տալ զիւրաքանչիւր պէտս երկրայնոց , որք շիչ և յայտնօղ ամ իրաց ոմն են ։ Բառն ամ իմանի առ երեսին և՝ ընդ ոսկերք բանին · զի ոչ է յատուկ գործ լուսաւոր կենաց՝ ի մուն կամ՝ ի մուսուն պահել զբարութէի և զայլսն · այլ ամ ուրեք և առ ամենեսին լինել քաղցր , արդար , և ճշմարիտ · նման իւր ելնէ հաւատացեալն պահպանիցի միավ իմիք , թէ և՝ ի լոյս է ընդ վիճակին , բայց ոչ իրրև որդի լուսոյ դնայ ։

Ոմանք զբառն ճշմարտութէ վերաբերեն առ այլ երկուսն , իբրև թէ ճշմարիտ բարութէի և արդարութէի , որ անկն զձիւթ և ընդ այ , հաճելմատ ասացելոյն՝ ի վերոյ · (՟ի · 24·) * Արդարութէ և արբուեթէի ճշմարտութենէն ։ ‖ Սակայն ամ մեկնիչք զատանեն , և յարմարումն բանիս տարբեր է՝ ի յատացչութեալ ասացուածոյն ։

ԼՅ։ Ի ՅՅՐՐԴ ԼՒՒՒՔ ՈՂՈՐՁԵՔ ԳՈՐ-
ԾՈՅՆ ԽՈՒՍՒՔ , ՈՒՐ ՄԱՆԱՒԱՆՔ
ՅՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՑԻՔ ։

Ի փորձոյ առնել կացեալ ձեր ընտրու-
թեան գործոցն՝ որք ի լուսոյ են , և
որք ի խաւարէն , ի ՅՅՐՐԴ ԼՒՒՒՔ ։ (ալ
օրինակս ՅՅՐՐԴ ։) մի քնաւ հաղորդիցիք
անպտղութեան գործոցն անպտուղ
գործոցն՝ որ յատուկ են խաւարի , ի
խաւարէ ծնանին , և ի խաւարի գոր-
ծին ։ Արգելու հաղորդել գործոցն
այնոցիկ , յորս ոչ քնաւ մերձենալ ար-
ժան է ։ բայց ընդ գործօղսն պատա-
հէ ուրեք հաղորդ լինել կամ ի հար-
կէ իմեք , և կիմնաև ի պետանութէ ,
որպս լոյս առ տիրամ ի ցամաքեցուցա-
նել , կամ բժիշկ առ հիւանդ ի դարմա-
նել : Գործ խաւարի են՝ զորս վերագոյն
թուեցաք ։ (Ո. 25. և աստ. 3. 4.) և առ
գալատացիս (Ե. 19.) գործս մարմնոյ
ասէ ։ Եւ ըստ յատկութեանցն ստորագրէ
զամ գործ մեզանչական ։ և ասէ խաւա-
րէ , զի յատաջ գայ յանգիտութենէն ոյ և
ճշմարիտ ուղղութենէ , ազդել ի ստուտ
նայէ՝ որ իշխան է խաւարի ։ գործի ծած-
կապէս ըստ կարի պատրաստակել ի բար-
ւոյխնքէ , և զմիտս գործոցացն մերձաց-
նել ի ճանաչումն ճշմարտին և ուղղին ։
Անպտղութեան ասէ՝ հակառակ պտղաբեր
գործոցն լուսոյ ։ (ի 9 տան ։) բայց ոչ
ըստ պակասութենէ ևեթ իմանի , ոչ թէ
ոչ մի ինչ հետևոյթ ունին առ ըստ և առ
մարդ բանաւոր , այլև ըստ ներհակու-
թեան , այն ինքնակար , կարօտական իբրև զար-
մատ թերանալոյ ։ Գործք անպտուղք
ոչ գոյ պտուղ բերեն , բայց յայժմուս
զամենի խայտառականաց , և յաւիտեան
զմահ մշանջենաւոր ըստ բանին առ
Հռովմայեցիս ։ (Ո. 21։)

ԼՀ։ ՓՈՐՁԵՑԷՔ ԳԻՆԻ Է ՀՈՃՈՅ ՔՆ ։

Ընտրուիք են գնացք լուսաւոր կենաց ,
և ոչ անգիտաբար կիմ ըստ հանդիպման ։
մի այն զքննելն պահանջէ ։ փորձեցէք ։
յորմէ ըստուելոյն դնէ՝ ետրնելով ։ այ
իբրև զորդիս լուսոյ գնացէք , փորձէ-
լով ևն։ Աւաջին գործ է լուսոյ՝ որս-
շահ ասէ իրաց , ընտրուիք առնել գու-
նոց , վասնզի կենդանի գտանել ի յայս
հանել զնծած կենաց ։ Արդ զորով ձեր
ասէ՝ ընդունօղք լուսոյն հաւատոց ,
պարտիք խնամով և տեղեկութիք քննել ,
և գտանել զոր ըստ իրաց , կամ տեսանիք ,
թէ զբարին՝ և թէ զչարն ։ կշռեցէք՝
զոր ուսուցանին և գործեն տոագան
խնամտութիք՝ առ այն զոր աւետարա-
նին աշակերտք բարոզեն և առնեն ։ և
տեսանիցէք , թէ ինչ է հաճոյ քն , որն
յերկուց հաճոյական է քնի՝ յոր հա-
ւատացիք ։ որ գործ , որ ճանապարհ ,
որ ուսուին ուղիղ է կիմ ճշմարիտ՝ ընտ-
նելի առ նծ ։ Զոր մերս ասէ , հաճոյ
քն , նոյնպես ունին այլ թարգմանք ,
միայն լատինն ընդ ։

ՓՈՐՁԵ մարթի է առնուլ՝ ոչ միայն ըստ
խնդական քննուն առ ի գիտել զուղ-
զութի կամ զնժիւրութի իւրաքանչիւր
գործոց և ուսմանց , այլև ըստ գործնա-
կանին՝ արդեամբք տեսանելով զորո-
շումն իւրաքանչիւր ճանապարհի ։ իբր
ասէ ։ եթէ ի ձև զ յայլ զիտրձ առնէ
էք մարմնական այսոից , և կամ ըստ հա-
կառակն՝ հոգևոր վարուց , այգու տե-
ղեկասջիք թէ որն է արժանի այ , և
առ քս առաջնորդօղ ։ Եւ յայսմ ամի
նմանութիցէք , ոմն բերէ ներոնիմոս , առն
լսմայափոխի՝ որ զքրանն փորձել քննէ
ոչ միայն ասլ , այլև ձայնիւ և կշռովք
և փորձաքարիւ , առ ի որոշելոյ զգ-
սուսն ի ՃշմարտէՆ ։ Մարթի է գրձ ,
զփորձելն իմանալ ըստ բարւոյ մասին ,
ոյ քննել և ընտրել թէ զինչ առաւել
հաճոյ է ոմն յիւրաքանչիւր բարի գործ՝
առ ի կատարել զաւագոյնն , հաճո-
մատ բանին առ Հռովմ. (Ժբ. 2.)
* Զինչ են կամքն ոյ՝ բարին , և հա-
ճոյն , և կատարեալն ։ ‖

արհամարհել, խայտառակել զայնպիսի գործս, որում գՀետ գայ նոյնիմբ յանդիմանել և զգործօղն։ Կրկնակի կալ տարի այս յանդիմանուն. մի՝ գործով լուսաւորօք՝ որք հակառակ են ախտաւոր գործոց. զի լոյս իւրով ծագմամբն յանդիմանէ զխաւար. և ըստ այսմ ամ որք բարեգործք յանդիմանիչք են լարեաց և գործօղաց նոյ առանց խօսելոյ. զի անդնման գործք իւրեանց լոկ տեսուածքն ծանրանան՝ ի վե՛ր այլոց՝ ըստ խոստովանելոյ նոցին իակ ամբարշտաց։ (իմաստ. ը. 14. 15. 16.) Երկիր, Նաև բանիւք խայտառակել օրէն է բազում անգամ ըզՀիւրուն սխալս գործոց, յորժամ դէպն բերէ խրատել զյանցաւորն, կամ յորժամ ի խաւարասէր մարդոց գայ Հակզուելի գործի պարզամտաց. կամ Հիւրընկեր սրտիւք ծաղր առնեն զանձ պաշտուածի։ Ըստ երկաքանչիւր իմաստս յիշեն մեկնիչք ըստ սկզբերանին, որ ասէ՝ Հէ՝ ի չանդիմանալ առաքինուն՝ չարք ոչ կարեն Հարձակել, այլ ի գնել Հրապոյր լուսաւորին ամենայնքն, և գործս չկարէ մանանել. խրատել բանիւ և վարուք՝ է յանդիմանուելի կատարեալ. ոչ ոք է՝ որ Հաքաւցանէ զանազիւս վարս։

12. Ոչ է ոք ի ձեզ՝ որ ինչ գործէ ի չարս, այլ և խօսել ոչ կարէ։

Օրինակք ինչ գրեն, որ ի ձեզ ինչ. այլ. և խօսել չէ՛, կամ ասել չէ՛։ Յունաց կանն և այլք յոգնակի ասեն, զծառուկ գործեցեալսն ի նոցանէ՝ աղտեղի է և ասելն։

Ըստ իմաստիցն ակնարկէ զորդիան ան. Հաւանուն, զորոց նախ ասաց, և ըզգուշացոյց չլինել նոցին մասնակից. (6. 7.) և ապա զգուշացոյց ի կցորդուել գործ ոց նոյ, որք խաւարայիքն են. և առաջ ջիկայիւս ասյ զպատճառն։ Անկասկած զգուշալի են գործք նոյ ասել, մինչ զի զոր ի ծածուկ գործեն ի մէջ իւրեանց, նաև ի բերան առնուն գարշելի է, և ղանելիս պղծէ. ապա օրըստ և գործ ծոյ կատարելիս։ Այլ իակ է պատճառ, զի և ինքեանք դիտելով զգարշելիսն իրացն, Հնարին անյայտաբար գործել զորոնեն կամ զոչ իշէր, և կամ զմիայնուել։ Ըստ մարմնական զգուշագործուհան յայտ առնէ, որք սովորել էին ի նեՀանոսայլև ի մէջ սխմնեան աղանդաւորաց. ոմանք Համարին նշանակել և զկախարդական ներգործութիւնս յաճախելոյ յԵփեսոս։ (Գործ. ԺԹ. 19։)

Ասլազգ և տեսանի յարմարուն բանիս, իբրև պատճառս տալով՝ Թէ Հարկ է լուսաւոր դնացիս յանդիմանել զախտաւոր վարս։ Վա՛յ զի յայն սակս մանկանցն յայնպիսիս՝ ի ծածուկ գործենն, զի և խօսելն անգամ ամօթալի է և զզուելի, Թող Թէ Համարձակ երևիլն։ Իսկ եԹէ Հակառակ վարուք սրբութեան ոչ յանդիմանեսցին, այնու Հետև ազատագործ իշխեն գործել զաղտեզագոյնս ամօթն է՝ որ տայ նոցա Թաքուցանել զգարշելին ըստ վարագուրս դիշերոյ. ի բառնալ ամօթոյն՝ ամ ժամ և տեղի լինի նոցա գործարան զաղտութեց. ոչ լոյս արևուս է՝ որ Հալածէ զխաւարային գործս, այլ լոյս Համեստութեն և ամ պատշուճեն։

13. Այլ ամենայն ինչ յանդիմանելոյ՝ ի լուսոյ յայտնի լինի. զի ամ ինչ որ յայտնի է, լոյս է։

Ասացուածս միօրինակ պատշաճի՝ Թէ զգալի լուսոյ, և Թէ Հոգևարքն կամ լուսաւոր վարուց. և ըստ երկաքանչիւր ևղանակի՝ դիտաւորութիւնն իմաստիցն յայն Հայի, Թէ անբարի վարուց սեպհական է ծածկիլն կամ գաղտնութենէն. զոր Հարկ է մերկանալ յանդիմանելոյ առաքինակիցն քաղաքավարութեն։

Այլ ամ ինչ, Թէ Նեւթական զգալի, և Թէ մարդկային գործ, յանդիմանել՝ ի լուսոյ, յիմնէն ընկալեալ ղլոյս զգալի, կամ զիմանալի զանձպաշտուն, յայտնի լինի, յերևան ելանէ, ոչ ևս կարէ Թաքուն մնալ, երևի օրալիսն է՝ ոգևոյ կամ գևղեցիկ, բարի կամ յոռի։ Լաւինացոց ընԹերցուածն զբառն ի լուսոյ յաբեր ի բայս յայտնի լինի. և ոմանք զայն քնարելի Համարին, քան Թէ յարել՝ ի յանդիմանել։ Իբրև Թէ՝ որ ինչ միանգամ յանդիմանեալ ցուցանի, ի լուսոյ ուսնի զյայտնիին։ Սակայն այլ Հարցմանք ասասրին և աւաքացին, նաև օրէնակ ազանիացոյն ընԹեռնուն՝ յանդիմանել ի լուսոյ. որում Համաձայնի և մեկնուԹի Հերձնիմասի. և յերկոսին նոյն իմաստք են. վա՛ղ ոչ կարէ ինչ յայտ-

յայտնիլ՝ ի լուսոյ՝ եթէ ոչ յանդիմանեալ ի լուսոյ անտի ։

Զի եմ ինչ որ յոյժ է ։ Կրկնութեամբն յայտնագոյն առնէ զասացեալն . եմ ինչ՝ եթէ նիւթական՝ և եթէ մարդկային , յորժամ յայտնի է , ոչ ևս մնայ խաւար կամ ծածուկ անեղեակ . այլ լոյս է , ի լոյս գայ , լուսաւոր լինի , պայծառ և ակներև ։ Արդ՝ ընդհանուր ասացուածովս յայտ առնէ առաքեալ , թէ զոր օրինակ զգալի լուսոյ բնութի՝ ինքնին երևելի լինել , և զայլս երևել յայտանել , և ընդ հակառակն՝ խաւար ինքն աներևելի և այլոց թաքուցօղ , նոյնպէս յիմանականին՝ Հոգւոյ տուեալ և ուղղութի վարուց ինքնին յայտներևակ են , ոչ բնաւ խնդրեն զինքեանս , և զայլն ամ ինքեանք ի յայտ բերեն . և ըստ հակառակս՝ ապականութի , մոլորութի և ի թիւրութի վարուց՝ իբրև խաւարայինք ոմանք միշտ զծածկութի սիրեն , թաքչին ըստ կերպարանաց իրաւանց , կամ բաղադրեալ , կամ օգտակարուն . և ի պակասիլ այնոցիկ՝ խնդրեն զանյայտութի տեղոյ կամ ժամանակի ։ Այսմին իրի ի ծանդեալ լուսոյ Հոգւոյն ամբիծ վարդապետութի և ծածկաշատութի , յանդիմանեալ երևիս ապականութի և անկարգութի գործոց . յայտնի լինի՝ թէ զնարդ անմտական է ապականն , և ազտեղի կամ անարժան գործոն . և այնպէս որ անյայտութիցն նախ խաւար էր , յայտնութեամբն լինի լոյս , ըստ յայտնատեսիլ ծանուցեալ որպիսի էն , և ոչ թէ ապականն կամ ազտեղին լինին Հոգւմբրա , կամ անարդ ։ Այսպէս իմանի բանս՝ յորժամ առնուցուիմք ի վերս մոլար ուսման , կամ ախտաւոր վարուց ։

Իսկ ի վերս անճանչ առեալ , ոսկերբան , հերոնիմոս և այլք զայսպիսի կազմին իմաստս Աստուածային խաւարային ուսմունք և գործք անհատանիցն կըշտամբելոք լուսով բանին այդ , կամ յորդւոցն լուսոյ , և ի լուսափայլ վարուց նոցա , յայտնեալ ցուցանին լինել թիւր և ազտեղի . և որ այսպէս յայտնի լինին , լոյս են , ըստ փոխին ի լուսազգնութ , յանդիմանութիւնն առ ապականեալ պատրաստին , ինքեանս դառնան՝ Հանապազ լով զմոլորութին Հանապարհն իւրեանց ։ Եւ Հեթանոս ոչ ամենեքին այնպիսիք

արդեամբք գան յաղիղն , բայց ի կազմանէ որդւոցն լուսոյ դնի յանդիմանն նոյ Հրաւէն առաջնորդական . յայտնութեի ախտին՝ է նոյ սկիզբն ուղղութեի , ըստ բանի սկզբն պետրոսի՝ ի խրատուին զկնայս հնազանդել արանց իւրեանց . * Զի եթէ իցեն նոքա ապաստամբք ի բանէ անտի , յաղագս կանանց դնացից՝ և առանց բանին իսկ շահեսցին , դիտել երկիւղիւ զձեր պարկեշտ գնացս ։ (ա . Պետ . գ . 1 . 2 ։) Հեթանոս և իրօք ոչ յաջողիցէ ամենեցուն շահիլ ։

Կամ , ըստ այսմ մտաց առնէ՝ լոյս է , իմանի յոմանց . այս յայտնին՝ լուսոյ գործէ է . ոչ այլով իւիք խաչատակիչ կամ ի տես գայ Հիւրութեի անհատանիցն , բայց լուսով ծածկաշատութեի . Իսկ այլք ի վերս որդւոցն լուսոյ կամ Հատացելոց յարմարին զբանս . Այլ գոլով ձեր որդիք լուսոյ ծածկաշատութեի , չանիք տարակուսիլ ըստ խաւարային Հանապարհն . այլ գիւրաւ ամ ինչ յանդիմանեալ ձեզ՝ ի լուսոյ Հաւատոց յայտնապէս երևիլ ուղիղն և Հիւրն . և ի ձեռս ձեր է՝ այլ շնորհաքն ըստ քաջայայտ և լուսաւոր Հանապարհն գնալ ։

14 . Ա ան որ ի սէր արի ոչ ննջէիք , զի կռնչէիք ի գիւղս , և լուսոյ ոչ էիք ։

Խնդրելի ևղև առ ամ մեկնիչս , յորմէ գրոյ վկայութիւն բերէ առաքեալն : Ոմանք համարեցան ի Տարազատ ինչ կանոնական գրոց բերել , որ կորուսեալ իցէ այժմ . զայս չիշէ և սարգիս մեկնիչ : (երես . 821 :) Այլք ասեն , յանհարազատ գրոց առնուլ , ոչ երբեմն ի փիլիսոփայից և բերէ ասացուածս . կամ ըստ չիշելոյ եպիփանու՝ ի հին մարգարէութենէ ինչ եղիայի , կամ յայլայլ գրոց երևփայի : Ոմանք առ Հեթոդիոսոսի կարծեցին՝ նորոյ ուրուսն քրիստոնեայ մարգարէն կամ տաղմոսղն լինել վկայութեի . և Հերոնիմոս պատմէ ասասանօր , իւր իսկ լուեալ չէ կնղեցւոջ քարոզել մերոյ ուրուք , Թէ քո կախեալ ի խաչին ի գողգոթա՝ մասց առ ադամ անասնօր Թաղեալն , որ որ ննջիսդ ադամ ևն . Ըստ որ ունկնդրելն զհաւանական ցուցին նշանս . բայց ևս՝ ասէ Հերոնիմոս , ի գաւառսն

ընթերցողաց թողում զընտրութիւնն. միայն զի ոչ յարմարի ասէ՝ ընդ իմաստս տեղւոյս։ Ցիշատակէ հայ մեկնութիւն թղթոյս զկարծիս ոմանց, զի ասէին՝ առ հեթանոսս լեալ նման ինչ բանի, թէ արի ննջեցեալդ, և լուսատու լեալի քեզ աստղիկ ոմն. զոր առաքեալս փոխանակ յարմարէ ի քո։ Եղեն և այլք՝ ի հրէից սովորութենէ ասել նմա, նաբանութենէ. զի ի գլուխ քառաքական տարւոյն գոյմամբ փառոյ քարոզ կար դայր ի զգաստացուցանել զժողովուրդն, արի որ ննջեցող, ելբուր ի սկըսումն նորոյ ամին նորոգել զգործս իւր եանց։ Այս ամ կարծիք ընդ մասին անդ հաստատաք են, և ընդ մասին անընդունելիք։

Վասն որոյ այլք զառն ասէ, ոչ համարին նշանակիչ վկայութեան այլոյ ումեք, այլ թէ լոյսն ծնդիսութիւն, կամ մարդն նովատ լուսաւորել ունի ասել առ խաւարեալն, արի որ ննջեցող ևն. ելբուր թէ ինքն առաքեալ գնէ ի բեւեռան որդւոցն լուսոյ այսպէս խրատել զմոլորեալսն։ Եւ համարին նման ասացեցելումն առ եբրայ. (ժԲ. 5.) ուր զմիութիւնն ծնդայնի ելբուրն անձնաւոր ձևակերպել, տայ նմա խօսել. * Եւ մոռացարուք զմիութիւնն՝ որ ընդ ձեզ ելբուր ընդորդեակս խօսի. որդեակ իմ մի լքաներ ևն։

Իսկ այլք յարմարին այսպէս. ասէ ծն կամ հողին ձեր ինև, իմով բերանով, ընդ ոճոյ մարդաբեխցն՝ որք զերբանց դուշակութիւն ընծայէին ոչ, այսպէս ասէ ձեր։ Ջայս եղանակ յիշատակէ և հնբրնմոռ. և մարթ է ի սոյն պատշաճս ձեցուցանել զգրեալն ի ա. տիմոթ. գ. 1. * Ալ հողին ձեր յայտնապէս ասէ, թէ ի ժամանակս յետին բակեսցին ոմանք ի հաւատոցն, ևն։

Ակայն ընտանեզոյն է ոճոյ առաքելոյն՝ վկայութիւն համարել զերանգանս, ոչ յանդայս զրոց, կամ յօտար սովորութենէ, այլ ի բանից մարգարէից զմի կամ զբազմամբ յարմարելով իւրումառաջարկութիւնն ընդ իմաստից և ոչ ընդ բանից. քանզի և առաջիկայ բանս ի յաճախութիւն յորդորանաց է՝ քան թէ ի հաստատուել զիւրն վարդապետութիւն։ Նմին իրի բազում մեկնիչք հաւանին՝ յետայետ բանիցն կազմել զիմաստան. որպէս այն (ԹԲ. 2.) * Որ բնակեալ ես յաշխարհի և ի տուներս մահու՝ լոյս ծագեսցէ ձեզ։ ‖ կամ այն (իդ. 19.) * Յարիցէն մեռեալք, և կանգնեսցին որ ի գերեզմանս։ ‖ Եւ զարձեալ, աստուածաբան առ եղէմ. (կ. 1. 2.) * Լուսատուաց լուսատուից եղէմ, զի հասեալ է լոյս քո։ ‖ Եւն։ Արդ յայսցանէ և ինմանեայց կարէր առաքեալն քաղել զառաջիկայ բնաբանս, և իբր ասէր, ի սոյն յարմարին ասացուածքն մարգարէին։

Ալ տեսցուք զդիսաւորութեի բանին. կամի այսու ցուցանել՝ թէ փոխեցեալքն ի խաւարէ անդիսութենէ յանդիսութեանն լոյս՝ ոչ միայն ինքեանք պարտին զնացս վարել լուսաւորս, այլև չեւս լուսաւորելոցն լինել յանդիմանիչ դործովք և բանիւք. արիք նոցն արժան է զգաստացուցանել ըստ թմբրելոյս, և կենդանեացն ընդ կարի ձեռն տալ մեռելոց։ Վասն որոյ, ոյ վեր այսպիսի փութայ ի զգաստանալ և ի զգաստացուցանել, ասէ ծն բանիւք մարգարէին՝ այսու մտօք, կամ որպէս քո վանդակաւն այս է. արի որ ննջեսդ, զարթիր ննջեցեալդ և թմրեալդ քնով մեղաց. և յանդնդոց դերեզման, ի վեր կաց ի միջոյ մեռելոցն հոգւով. կամ կենդանացիր ի մահճանեդ։

Եւ լուսաւորէ քեզ։ Այսպէս ընթեռնուն սովորաբար օրինակք մեր, և վարդապետք. ուստի մանաւանդ գրչի եղ ասելն, լուսաւորէսցէ զքեզ քո, կամ ցի թեղեալս համաձայնել յումեքանչին, որ դնէ լուսաւորել։ Քեզ թմրելոյդ և մեռելոյդ լուսաւոտ լինելոց է քո լոյսն ճշմարիտ. շնորհօք իւրովք փառաւորեսցէ ի քէն զանդիսութիւն և զանխտա մահացուցիչս հոգւոյ. ոմն զի մօք լուսաւորել արթնական զգաստութիւք ընթեռնայոցս ի նորոգութենէ հոգևոր կենաց. և քոյով կենդանական գործովք լինելոցիս այլոց ևս խրատիչ և առաջնորդ։ Ջայս բան յորդորական իմանալի է՝ ոչ միայն առ անհաւատս կամ մոլորեալ մարդիկ, այլև առ հաւատացեալս մեղաւոր. երկոցունց ևս զգաստութիւն պիտոյ է, և ի մեռելութենէ վերականգնութիւն։ Ոչ ընդեմ է զնոյն մարդ

մարդ կոչել՝ ննջեցեալ և մեռեալ. վա՛յ զի կեաս ՚ի մեղս և յանհաւատութե՛ն նման է քնոյ և մահու. զի անպիտան առնէ զմարդ ՚ի գործս բարիս՝ երբեմն զգնեհած, և պատրաստական առ ՚ի չարս գործել երբեմն զմեռեալ զարշահոտ: Ա յայդս խորհրդածէ ոսկերբերան. իսկ այլք զատանեն, ննջեցեալ իմանալով զհաւատացեալն որ հաւատովք ՚ի կեանս է, այլ առ բարեգործութի՛ն անզգայ. իսկ մեռեալ իմանան զանհաւատն անմա՛ն ՚ի կենաց և ՚ի գործոց բարեաց:

15. Տեսջի՛ որպես ճշմարիտ գնայեր. ո՛չ էրբե՛ր անխոտոր, այլ էրբե՛ր խոտորեա՛ր:

Կոչեցելոցն ՚ի լոյս՝ յերեսաց զանանելն ցուցանէ: Տեսջի՛ր, լսողին յաւելու եղերաբ, համեմատ աղեքսանդրեան օրինակին. բայց յայլս չի՛ր. բացէ՛ք աչ՛ զաչս ձեր, ՚ի կի՛ր արկէք զլոյս գիտութե՛ն, նայեցարուք՝ քննեցէ՛ք և զնայդ ճշմարիտ գնայեր, ո՛ր զգուշանա, խնամով, ամ ճշդով վարիցէ՛ք յամ գործս ձեր, մանաւանդ ՚ի մէջ անհաւատից և մոլորելոց: Ջոր և բացատրէ յաւե՛ լո՛ւածովս, զ էրբե՛ր անխոտոր. մի անմըտաբար վարիցէ՛ք երբե՛ւ տգէտս և անքննո՛ղս, այլ խոհական մտածութի՛ւ, ոմ իմաստնոց արժան է վարել կամ գործել: Դուք պարտական զոլով վարաւել զոգեփոխութիւն այլոց յանձայնան, և առաւել չպարիք կուրօրէն ընթանալ ՚ի ձերում կենդանավարութե՛ն: Լատինացւոց օրինակն ՚ի յաջորդ տան ընթերնու զառաքեալն, այլ էրբե՛ր խոտորեա՛ր. բայց մեր օրինակն, և յունաց և արաբացւոցն զտանեն:

16. Գնեցէ՛ք ժամանակ, չի ասորիա՛ն լարուրե՛ն են:

Ըստ սովորական սկիզբութե՛ն ժամանակ իմանի ասէ կենաց, կամ աշխարհի. և իմաստո՛ւն են: Իմաստուն ձեր երևեսցի երբե՛ւ շահախնդիր և արհեստ վաճառականի, որ ամ ջանի՛ և անխնայ աշխատութե՛ն որոնէ ստանալ զվաճառաղնի՛: Ժամանակ կենաց չէ մեր սեպհական, և ինքն անկայուն է և արագ ընթաց, բայց պատուական առ ՚ի շահել նուաւա զերջանիկ յաւիտենական: Վա՛յ որոյ պարապիք գնել զայն՝ անառնելով զմարմնոյ հանգիստս, զդրութե՛ս, զնչս, զչհշտութե՛ս, և զամ որ ինչ մարմնական է: Լու այս է առաւել հոգալի, վա՛յ զի ասորիա լարուրե՛ն են. կամ ըս յուներն՝ աւուրք չարք են: Աւուրք կենացս՝ յապականութե՛ն կամ ՚ի չարուե՛ մարդկան՝ վտանգաւորք եղեն. ամ ինչ ջանայ յաչխատել զպատուական ժամանակն, և չարեաց առնել գործոնեայ. բարեկամք և թշնամիք, հոգք մարմնոյ և ընչից, դատարկութիւն և զբաղումն սիրոյ խանգարեն զպիտանութե՛ն ժամանակին. ներքոյ անկեալ կայ բիւր վտանգաց, փորձութե՛ց, գայթակղութե՛ց, և պատրանաց: Դոյնն իրի անտես արարեալ զայլովքն ամ՛ն, ժամանակի կենացս ևեթ պարտիք պահ գնել երբեմն զատացուածոյ, և ՚ի կիր առնուլ ՚ի վաստակս բարեգործութե՛ն. որով ՚ի չարէն փոխարկէք ՚ի բարի, և յանցաւորե՛ն յանանցն և ՚ի բազմարդիւն:

Կամ ըս հերոնիմոսի, գնել զժամանակ՝ իմանի, զամ որ ՚ի ժամանակի կենացս պատուհա՛ն տեսակաւորել ՚ի ծառայութիւն կոչման մերոյ. յո՛ մի բնաւ ըստ պէսպէս ժամանակաց և իրաց թուլատնալ կի՛ խախտիլ ՚ի կարգաց ձեռնպաշտութե՛ն. ՚ի չալածանս, ՚ի վիշտս, ՚ի հանդստեան, ՚ի յաջողուածս և ՚ի ձախողակս, և յայլ և այլ փոփոխութս ընթացս աշխարհի, զամ ժամանակացն պէտսվե՛ւ առնել մի ժամանակ՝ նուիրել ձեռնպաշտութե՛. ոմ յոր երանելին զբաղումն ժամանակ՝ և զիրարձուց առ ձեռնպաշտութե՛ն ստացուա ծառայ: Եւ սքանչելին յայտնի նահատակ՝ ոչ ՚ի նահանձէ եղբարցն պղտիտելով, ոչ ծառայութե՛ն, ոչ հաստկին մատաղութե՛, ոչ տիկնոջն հրապուրանօք, ոչ ազատղութե՛ք բանին, ոչ եգիպտական ճոխութե՛ն. զայնքան ժամանակաց խորուս ՚ի մի ժամանակ բարեպաշտութե՛ն գրաւեաց:

Այլք բազումք ըս ոսկերբերանին մեկնեն ՚ի վե՛ր ժամանակի առաջին հաւատացելոցն, որոց ՚ի վե՛ր կային բազմադիմի վիշտք և չալածանք ՚ի հեթանոսաց անտի և ՚ի հրէից. և իմաստքն նուազ անտի և ՚ի հրէից. և իմաստքն կազմին: Ջգուշացարուք առաջիկայ ժամանակիս, զանացարուք իմաստութե՛

թէ գնել զխաղաղութիւն. իբրև խոհեմ վաճառական հայեցարուք ի հանգամանս ժամանակիս, և այնպէս վարեցարուք։ Ա՛ը զի չար են աւուրքս ի պատճառս թշնամեաց հաւատոյ, և յապահպանդոյն անօրէնութեց և որդայթ թից. ժողովուրդք և թագաւորք պատերազմ ամն ընդ ձեզ՝ և ի տունս իսկ առանձնականս մարտ գրգռի վն հաւատոց քոյ։ Ապա մի ձերով անզգուշութիւք տայցէք պատճառս թշնամուեց և խռովութեց. հակառակութիւն նոյ լեզի միայն ի պատճառս հաւատոց, և մի այլոց գործոց աղագաւ. այլ մանաւանդ ցուցցէք նոյ պատիւ և հնազանդութ, և դուք մի խնդրէք պատիւս կի իշխանութիք կի վրէժս. տարայք ամ վչտաց ի նոցանէ, լառնիք յանձն առեալ զտուգանս և զարհամարհանս, միայն զի զնձպաշտուն անխռով պահիցէք։ Ա՛յս է ընկերբարին՝ գնել զժամանակս. ոչ յորժամ գազմտել ի տուն ուրուք՝ սպանանել կամիցէ զտանուցն. և նա կամաւ տայցէ զնմ ինչսն առ ի զանձն ապրեցուցանելոյ, ասելմ՝ թէ գնեաց զկեանսն։

Ջսոյն իմաստս հաստատեն բազումք ի նմանն բանսն առ կողմանց. (ճ. 5.)

* Իմաստութիք գնասջիք առ արտաքինսն, գնոյ առեալ զժամանակս։ Յաւելուն և ոմանք, ծանձկասս զպատեհութին ասել, կի զդիպող ժամիցայ. զի յանկարծ չէ՛ս զայն նշանակէ տիրութս. և գնել զայնպիսի ժամանակ իմանան՝ որոնել, կի սպասել դէպ ժամանակի առ ի խրատել զմոլորեալն, կի առ ի ցուցանել զշնմարտութիւն հաւատոց. մի անխմաստաբար արկանել զանձն ի փորձուն, կի յանդիմանել զայ չիք ակնկալութեց օգտի. լուսիք և զգուշեալ ժամ խնդրել. զի հակառակորդաց գոլով աւուրք, մի խռովութեց վայրապար պատճառս տայցեն, համեմատ ևրունական զգուշութեն, մի արկանել զմարգարիտն առաջի խոզաց։

(Մ՚ատթ. է. 6։)

17. Ա՚ման այսորիկ ի լինիս անիգ, այլ խոցաբար չէնչ՚ոմն են ինձ։

Ձօրինակ ինչ, վ՚ այսորիկ։ Վէրսինն հեռևեցուցանելով կրկնէ զսաւցեալն. վասն այնորիկ՝ զի աւուրք ժամանակիս լի են վտանգօք, մի լինիք անմիտք, անզգայք ի գնացս ձեր յայմ. մի անմտաբար վարիցիք ժամանակաւս՝ անգործ դատարկութիք անցուցանելով, և կի ոչ ընտրելով զդէպն և զպիտանին յիւրաքանչիւր ժամանակի։ Ա՚յլ խոցաբոս, քննեցէք, տեղեկանալով խմանալ ջանասրիք, չէնչ ինձ են ինձ. զինչ կայ մի ի ձէնջ ձեռ, զինչ հրամայէ քո առնել կի զգուշանալ. որ հաճոյ էցէ այ յիւրաքանչիւր ժամանակի։ Ջի բազում ինչ ինքնին բարի, ոչ միշտ օգտակար է ըստ ներկայ իրացն, ուստի և ոչ յայնժամ հաճոյ այ. այլ ըստ կատարմանն խնդրելն է՝ արդեօք ատ կի այժմ իցէ՞ն կամք այ կի քո՞ւ այսպէս վարել։ Բնաքանս ունի եդաք, է ըստ բազում օրինակաց. մի կի երկու միայն դրեն, զինչ են ինձ. Ուր լսելին և ատրին ըստ աղբեսանդրեան օրինակին դնեն, այ. բայց սովորական յոյնն և արաբացին, ինձ։

18. Ա՚ր ինքեանց վերադարձ. յորոմ չէչ՚ոմն է այլ համառօտիք լռեալ բոռ հոգով։

Խրատեաց վերադարձ՚ն՝ մի կցորդիլ խաւարային գործոց անհաւատութեն. յորոց զամենս յանձնանել յիշատակիսլ, և կամելով ի միտս գոյոլս ծանուցանել, արդելու այժմ զարբեցութեն՝ զմայր և զդաւեակ բազմից ախտից. զի ոչ միայն ազատեղի ցանկանց է զրգռիչ, այլև զաղտութեան, խեղկատակութեի, բարկութց, հայհոյանաց, կռուոյ, յանդգնութեի, և նմին իսկ անմտութի՝ զոր անմիջաբար յառաջ պահպարակեաց։

Եր ինքեանց վերադարձ՚ն։ Ջանչափութեի զինուոյ արգելու, և ոչ զպարկեշտ կիրս առնութեին. մի ասէ՝ առ արբեցութեի վարիցիք զինուով, ընդ որով խմանին և այլ արբեցուցիչ բմպելիք՝ ցգբի, օղի, և՚ն։ զդ՚ոչ լիրուք զի ի տունս ձեր և ի ժողովս մի լինիցին զինարբունք, կի անկարգ անդանակցութք արբեցողաց։ Թերևս ակնարկէ ի հնվեանոսական խրախճանս՝ արարեալ ի տօնս կուռ նոյ, և մանաւանդ սպանդարամեռին. յորս առանց խնայելոյ արբեցմանց թերի հաճարիւր խրախճանութեին. և եթէ առ քրիս-

քրիստոնեայն և զորձեին նոյնօրէնակ անկարգութիւք, այսու բաժանորդ հեթանոսաց լինիին ի նախատինս ձեռ պաշտաւնէութեան։ Գիտիք սակաւ յառաջագոյնս զգուշացականն նաև զհիւանդ Ժողովրդեանդ յարբեցութենն ախտ։ (Առակ. ե. 1. իբ. 20. 21. 29. 30. 31։) Եւ իմաստունք հեթանոսաց ոչ փորք պարտաւանս ի վր դնեն այմ, իբրև անարժան մարդոյ բանաւորի։ Ապա որչափ և զգուշալի է առն քրիստոնէի՝ հրաբերելոյ յանձային սեղանակցութենէ. որոց առաւելեան շնորհք և իմաստութ, առաքելոյն ի նոցանէ պահանջի զպաստաւութենէն զարդ։

Յորմէ զէ՞ որ է։ Յարաբերականէ յորմէ, ցուցանէ կամ զգիւրէ, որ ոչ ըստ բնութեն՝ այլ յանչափ կիրառուած նիւթ լինի զեղխութեէ, ըստ բանին (Առակ. ե. 1.) * Աղտաւոր է գինի։ ‖ Եւ կի՛ցայ ցանկ զամբողջ բանն, յո՛ զարբենաքն գինով. յայնպիսի արբեցութենէ կամ յանչափ սովորութենէ գինոյ փակի իբր. սաղին յարդանդի՝ չէ՞ որ։ Փոխան այսր յոյնն ասէ ասօրքա՛, և մերթարդմանիչք այլոյր անաւանի դնեն. (Ղուկ. ժե. 13։) Ըստ մեկնչաց իմանի ըստ ընտրութ անչափութենէ ի ծախս, և ի ցնծմունս, ըստ բարակութենէ անժուժկալ յոմէ հեշտալիս մարթոյ, և մանաւանդ ի մերձաւորս որովայնին. զի անդամք որք դրացի են տեղեաւ, դրացի են և ախտիւք։ (Տես Հռոմ. ժգ. 13։)

Բայց զի մի պատճառանս դնիցեն զէ նեմոլք, թէ յոյրախութենէն մարդկան տուաւ գինի, և ի գեղ ցաւագնոտաց, մաուցանէ նոցա զայլ բաժակ և զայլ գինի զուարթութեար։ Այլ մանաւանդ եթէ զուարթանալ կամիք, մոռանալ զցաւս, զօրն անցուցանել ըստ խրախճանական, լցարուս հոգւով, ուր լսարին միայն յաւելու, սբեղ, յորմէ և ոսկան եմոյն յիւր ապաւիրն. բայց հետ բանիմոս ինքնին ազդ առնէ՝ առանց յաւելուածոյ լինել. և սովորաբար նշանակել զհոգի բարի։ Աստ՝ ասէ առաքեալս. և ես իսկ կամիմ, թէ ալ բնայցէք, բայց արեցուէ՝ որ քրիստոնէի վայելչական իցէ. որդիք խաւարի լինիան զգալի դինուով, որում ըզհետ գայ անմոռութեի, ցաւուն, յանդգնութ, պղծուէ. և տեղի տայ բանն, ամօթ, երկիւղ, բարեկրօնութեի։ Իսկ դուք որդիք լուսոյ լցարուք յերկնից Թափեալ գինով հոգւոյն սբ. երկնաւոր ընարհացն ջերմութեբ զուարճացարուք, որ զՀոմարիտ իմաստութիւնն ծնանի, և զնմ բարեյարդարուն։ Այն հոգի արբեցուսցէ զձեզ, որ և զժողովեալն ի վերնատան յաւուր պենտեկոստէին. որում անձաշակ գոլով հրեիցն բազմութիւն, զնոր արբեցութենէն միայն տեսանէին զաշակերտացն՝ առանց գիտելոյ թէ յումէ իցէ արգնօք։ (Գործ. ը. 15. 16։) Ջանացաք նէ ապա զեղանակ հոգևոր արբեցութեան։

19. Կասէ՝ ի սէրս ձեր սաղմոսաւ և օրհներգիւ և երգովք հոգեւորօք, երգել և սաղմոս ասել ի սիրտս ձեր Տեառն։

Զոր ինչ ի մարմնական արբեցուէ առնեն մարդիկ առ ի ցնծութեի, որ այն ինքն են՝ զրուցատրել, երգել, նուագել, խաղալ, գնոյս ցուցանէ գերազանց և օրինակաւ լինել ի հոգևոր արբեցութենէն։ Փոխան աշխարհական զրուցաց և երգոց, խօսել ի սէրս ձեր. փոխանակ բառիցն ի սէրս ձեր, յորմէ ասէ, էասէս. զոր այլք թարգմանեն՝ ձեզ ինքեանց, և իմաւան, ի մէջ ձերընդ միմեանս, ոչ միայն յեկեղեցական խմբմունս, այլ և յառանձին տունս՝ զուարճալի կենցաղակցութենի ձեր եղիցի սաղմոսիւք նոցն։

Բայց ազուիներգին և այլք ոմանք՝ զասելն, ձեզ ինքեանց, իմաւան՝ ի ձեզ ինքեանս, ներքին և մտաւոր իսօսակցութեամբ զուարճանալ և զայս միտս յայտնաբար բացատրէ մեր Թարգմանըընդ որ վայրապար խղճէ եաստոս՝ թէ յանկական նշանակէ, մխիթարց, առ իրեարս. այլ մանաւանդ ի բազում տեղիս նշանակէ՝ ինքեան, կի՛ ինքն, իբր են. ուստի Թարգմանիչ մեր զանազան բառիւք վարի դնելով, յանձինս ձեր, կի՛ իբր, կի՛ ընդ միասս, ի մօի իւրում են (Ա՛տոմ. ը. 9. ը. 34. Ե. 3. 23։) Եւ առանց հեռանալոյ ի նիզեայս, փոխանակ այնր յանկանի վերադրոյն (ա. 9. 10.) եդ՝ Նովա, ի նոյն, զոր ամ Թարգմանք և մեկնիչք իմանան, ինքեան, ի նոյն

նոյն ինքն։ Ուղղա՛պա ապա ՚ի տեղւոջս առե՛ք ՚ի տէրս ։ յո՛ դուք ինքնին խրատաքանչիւր՝ առանց հնչման ձայնի կամ ըստ ինձ խօսել և զուարճանալ սաղմոսիւք , հոգևառաւ ուրախութեամբ , կամ ընդ

և արժանաւոր գործովք հնար է, և իրաւացի. քանզի և բարերարութիւք այդ առ ձեզ՝ ոչ սահմանին ժամանակաւ կամ տեղեաւ։ Ի վերոյ ահռչակ. Ըստ ամանդ՝ վա՜յ մարդկան. բայց տուր բաբար իմաի՝ վա՜յ եմ ելթախտաց բնաքանացն, և գերբնականաց, ոչ միայն վա՜յ որոց գիտեմքն, այլև բազմացն որք անյայտ են մեզ. գոհանալ ոչ միայն ըստ բարեաց եղելոց մերոց անձանց, այլև ընկերացն և եմ մարդկան։ Իսկ առանձնաբար գոհանալ ի վե՜ր եմի, ևթէ հաճելիք իցեն, և ևթէ արամալիք. գիտելով ևթէ նաև ձախողակք աշխարհի մարմնականք կմ հոգեկանք՝ յայ գԼծուէն մատակարարին յօգուտ ընարելոց, և յոլովակի առաւել քան զյաջողուածս. մինչ զի յաւելու ոսկեբերան, ևթէ վա՜յ տանջա նաց դնէնին իսկ պարտիմք գոհանալ զի սանձք են արտ մերոյ երկիւղ տանջանացն առ՝ ի խորչելոյ ի մեղաց։ Այս ևթէ ոչ՝ ի բարեյաջողութիւս գոհանալ ձայնս արձակել՝ չէ մեծ ինչ և զարմանալի, և ոչ ճշմարիտ երախտագիտուե ցոյցք. զի և անհատաւթ և մեզաւորի հասարակաց է այդ։ Իսկ յաւելն է քրիստոնէի՝ ոչ միայն յաղագաւե վշտաց գոհանալ, այլ առաւել՝ ի գալ վշտացն։

(տես Հռոմ. Ե. 3։)

Իսկ առ ո՞ լինելոց է գոհանալն, հօր և ո՞յ. որական հոյով եդեալ է ըստ նին, փոխանակ ասելոյ՝ գհօրէ և զոյ, ոմն դնի՝ ի բան կողոպատչին. Թէպէտ ուրեք առ մեզ և առական հոյով դնի այսպիսի բայից. որպէս գՀ։ Լինել, առ փարպեցւոյն. (եր. 306.) * Գու այժմու՝ ի միջ պարծէիր գոհ լեր։ ‖ սոյնպէս ասեմք, շնորհ ունել ոյ, և՝ Յայնն և այլք յետ և յառաջ գրեն. ի՛ ոյ և հօր։ Գոհացարուք ասէ՝ վա՜յ եմի առ սկզբ. բնապատճառն համօրէն բարերարու. թեց, որ նա ինքն է ած, տուիչ բնա. կան բարեաց ստեղծմամբն, պահպա. նողուեթ, և նախախնամուեթ, և մեզ հաւր է ըստ գերբնական բարեաց ընարու. թեն, փրկագործուեթ, որդեդրուե, և երկնային փառաց։ Եթէ մտադիւր՝ ի համար բերել կամիցիք զնմ՝ զոյ երախ. տիսն ըստ իւրաքանչիւր տեսակի և եղա. նակի, որ ինչ առ ձեզ գործեցեալ, և որ ինչ առ այլս, ոչ ժամանակք բաւեն՝ և ոչ յաւետեանք՝ առ՝ ի զարժանին մատուցանել գոհութեիս. վնկ անսահ. մանաբար ասացի՝ յամ ձամ գոհանալ։ Այլ ոյզ զի հաճոյական ոյ լինիցի գոհութեի ձեր, արարիք զայն յաճախ ձի ի բոյ յոյ ոչ, ոյ՝ ի ձեռն քոյ, իբրև քե. բանով և՝ ի գիմաց քոյ. վա՜յ զի ոյզ նո. վաս ընդունելմբ զարիսն զնմ, նոյնպա զարիտաւր գոհութեն նուաս առաքելոց եմբառնած. փոքրն այն և անհատասար երախտագիտութեի մեր՝ յարժանացա քոյ արդոյ ընծայի առաջի ոյ հօր։

21 • Նազանէ լերուս գիմանց երկիւղին ։

Սկսանի առանձել զնրատս անտեսա. կան բարեկարգութե, և նախ զնազանդութեն առ մեմանս, որ այնպէս կա. րևոր է ընկերական մարմնոյ՝ որպ. հանգ որմոց։ Նազանէ լերուս գիմանց։ Բազում ըստ ոսկեբերանին և Տերտնի. մոսի՝ ընդհանրական առնուն զբանս՝ նաև առ գլխաւորս։ Ամենեքին դուք չանացարուք կատարել զկամս միմեանց. ևթէ հաւասարի, և ևթէ փոքրագունէ քան զձեզ՝ տեղի տալ մի խորչիցիք. ա. ռանց դիմադարձուե և հակառակուե վարելոյիք ըստ միմեանս՝ յորում կարգի կմ ասոիճանի և իցէք։ Յարժամ այսպէս փոխադարձ լինիցի կամակատարութեի ձեր, ոչ և ս է հպատակութեի կամ ծա. ռայութեի, այլ ըստհակառակն՝ այնպէս ծառայս առանայ իւրաքանչիւրոք, որ. չափ ընկերս ունի։ Տե՜ս և զբան գա. զատ. (Ե. 13.) * Սիրով ծառայեցէք միմեանց ։ ‖ Ա՜յսու օրինս տայ հրա. մայողաց և իշխեցելոց, նոցա՝ զի պա. հիցեն զբաղդրութեի առ. Նպատակս, զգիջողուե և զնոնարհութեի. և առցա՝ զի ունիցին զանհածուե, զհպատակուե և զհամբերութեի. որով իւրաքանչիւր ըստ իւրում պատշաճի հնազանդ լինի այլոյ։

Իսկ այլ միկինչ իմանան իսկել յա. տուկ առ ներքոյ անկեալս. ոյ զի իւ. րաքանչիւր հնազանդեալ ևթէ՝ ի բնա. կան կարգի, ևթէ՝ ի քաղաքական, և ևթէ յեկեղեցական՝ ամրողջ և տաւ. տարմեթէ պահիցէ հնազանդութեի առ գլխաւոր իւր։ Ջայս անորոշաբար պատուիրել՝ ի զանազան կարգս դասք.

ձուցանէ զնորատն, կանանց և արանց, ծառայից և տերանց, որդւոց և հարց, մինչև ՚ի 9 տուն յաջորդ գլխոյն։

Երէխոէնէն ՀՃ։ (մի օրին· յերէխոէն ՀՃ։) Բաղում օրինակք յունաց, որպ և ոգ կէբերան, այլև արաբացին դնեն՝ ՅՈ. և սոյնպ կայ ՚ի Հայ օրինակս ինչ։ Բայց այլք յոյնք, լատինն և ասորին ասեն՝ ՀՃ։ Հնազանդութի՛ն ձեր առ միմեանս՝ լինիցի ոչ առ ակամէ, ակամայ, վա՛ ա մեծոյ կի՛ շահուց մարմնականաց· այլ ՚ի սրտէ՝ վա՛ երկիւղին քա՛ի, զերկիւղ նո՛ ունելով առաջի աչաց, զի մի անհաճոյ լինիցիք քա՛ի՝ որ կամի և հրամայէ հնազանդիլ միմեանց ։ Եւ քանզի այս երկիւղ ՚ի ներքս փակէ զաչերն, նոյն էր ասել՝ սիրովն քա՛ի, ոպ և ասորին դնէ։ Ըստ մեկնութե՛ան՝ երկիւղն քա՛ի յառաջ բերի իբրև շարժիչ հնազանդութե՛ն· բայց իմանի և իբրև տանման կի՛ երփ· ա՛ հնազանդիլ միմեանց յարժանաւոր իրս, և ոչ յարգելեալն ՚ի քա՛է· ան՛ ասլ միմեանց առանց կորուսանելոյ զերկիւղն քա՛ի կի՛ ոյ· յայնս միայն՝ որք ո՛ կամաց նո՛ ին, այլ ոչ ընդ էդէմ նմա։

22։ Կանայք իւրեանց արանց հնազանդ լե՛ զի՛ն իբրե՛ տե։

Նախ ՚ի կանայս արկանէ զկապ հնազանդութե՛ն· վա՛ զի մի մարմին գոլով ո՛ առն, իբրև հաւատարակատուի՛ք դանրանան զվատահութի՛ն բերել առ արս իւրեանց· որպ ՚ի վտանգի կայ ոչ միայն անուանական և քաղաքական խաղաղութե՛ն, այլ առաւել և քրիստոնէականն։ Վա՛ զոյ ասէ առաքեալս· Թէպէտ ամենեցուն օրինադրեմ զհնազանդութե՛ն առ իրեարս, բայց յատկաբար կանանց իբրև առաւել զգուշալի ազգ առնեմ, զի իւրեանց արանց հնազանդ լինի՛ն։ Ա՛յս պէս յերրորդ դէմն ընծեռնու զվերջ առնդրեան օրինակն, և լատինն· իսկ սովորական օրինակ յունաց, այլև ասորին և արաբացին յերկրորդ դէմն ասեն, հնազանդ լերուք։ Եւ ներանկիմս ծա՛ նուցանէ, Թէ յոյն օրինակք իւրոյ ժամանակին ոչ ունէին ասա զբայ, այլ զօրութի՛ն կրկնէին զանցեալ ասեն· զի՛ հնազանդի՛ք միմեանց երկիւղն քա՛ի, կանայք իւրեանց արանց են։ Թէպէտ յայսմ պատճառէ կամեցե՛լ ետոյ բա-

յայայտել, ոմանք եդին յերկրորդ դէմն, և այլք՝ յերրորդն։

Իբրե՛ տե։ Հերանիմոս և այլք ոմանք իմանան, հնազանդիլ արանց՝ ոպ Թէ ներ իւրեանց իցեն, զնառայական հպատակութե՛ն ցուցանել առ արս իւրեանց· ոպ սառա զարբշահամ ներ իւր կոչէր· և հրամանն այ առ եւայ պատուիրէր՝ Ը՛ ներուե՛ն առն լինել։ (Ծննդ· ՟Ը· 16· ժը· 12։) Սակայն առաւել քան կարգն բանիցս՝ այլք սովորաբար իմանան, հնազանդիլ իբրև ՚ին քա՛ի, իբրև Թէ քա՛ն ծառայութի՛ն ը՛ որպէս ասէ ոսկե բերան· ուստի ասորին բացատրէ, ոպ ՚ին մերում· և նոյն մտօք արաբացին դնէ, որպս հնազանդ էք ՚ին։ Ասորև նոցունց իսկ ծառայից պատուիրելով զհնազանդութի՛ն առ տեառս, ինքնին առաքեալս բացայայտէ՝ իբրև քա՛ի և ՚ին հնազանդիլ և ոչ մարդկան։ (՟Ը· 6· 7·) ապա և առաւել կանանց հնազանդութե՛ն առ իւրեանց արս՝ նոյն ի՛ մասաք պատշաճին։ Ապա ասել կամի· հնազանդիլ զոր ՚ի կանանց պահանջ ՚ի՛ առ արս իւրեանց, ոչ պարտի լինել ՚ի սիրոյ միայն, կի՛ երկիւղ, կամ առ ՚ի հաճոյանալ նոցն և զերծանց խրնդրեալ ՚ի ձեռս բերել, այլ ՚ի սիրոյ և ՚ի հնազանդութե՛ն զոր պարտապան են ունել առ քո՛ ներ մեր· ոպ Թէ նոքին քա՛ի հնազանդին, որ օրինադրեաց՝ զի կին հպատակ կացցէ առնն՝ իբրև իւրում փոխանորդի ըստ անուանական կենաց։ Կամ, իբրև քա՛ի ՚ին հնազանդիլ յարժանաւոր իրս ը՛ հաճոյից քա՛ի, և ոչ ՚ի մեղանչականս և յանվայելուչս՝ զոր քա՛ արգելու։

Զչնամանեկան ներքոյ անկումն և զվերհնազանդութե՛ն կնոջ առ այր իւր՝ անդրադարձ յարարչութե՛ն կարդեաց ՅԵ՛, ոչ միայն ը՛ բնաւիր կատարելութե՛ն աղեղնաձգին առնելով զարուն քան զեղն, այլև ՚ի կողէն ադամայ կազմելով զնա, և առ նա ածելով իբրև առ գլխաւոր։ (Ծննդ· ՟Ը· 22·) Իսկ յետ յանցաւորութե՛ն առաւել և իբրև պատիժ օրինադրեցաւ կնոջ՝ նաև յակամայս ընդունելութե՛ն առն կալ· (՟Ը· 16·) և նոյն պատճառ յայլ ազգս քաղաքական օրենսդրութե՛ն՝ որպէս ՚ի Հրէից Մովսէս օրինադիր ։ (Ելից· ԻԱ· 20· 21։) Ա՛յլ առաքեալս օրենսդիր ՚ի Հրէսմագոյնն վերա-

քերել զբնական և զմարդկային օրէնս, հրամայէ կնոջ հպատակ կալ առնն՝ բարձրագոյն պատճառի աղագաւ, յոր ի այրն է իբրև պատկեր և փոխանորդ քրիստոնէական պատկաւն երևել ցուցանելն նոքա զքնի անմեկնելի միաւորութիւնն ընդ եկեղեցւոյ. նմին իրի զայն հնազանդութիւն ողջախոհ և մտերիմ պարտաւանէ և կինն մատուցանել առ այր իւր, զոր եկեղեցի մատուցանէ քրիստոս։ Այսպիսի պատճառ գլխովին անծանօթ էր իմաստասիրաց, և քաղաքական օրէնսդրաց զոր առաքեալն ի կարգի մեկնաբանէ։

23 · Ո՛ այր է գլուխ կնոջ, որպես և ինքն է գլուխ եկեղեցւոյ, և ինքն է Փրկիչ մարմնոյ։

Զգերազանցութենէ և գիշխանութենէ առն առ կին իւր ցուցանէ համեմատութիւնք քրիստոս առ եկեղեցի։ Զի այր է գլուխ կնոջ։ Այլոն ոչ միայն քան բնական առաւելութենէ գերազանցէ քան զկին՝ որպէս գլուխն ի վրէ բոլոր մարմնոյ, այլև ըստ նմանութենն առ քրիստոս և որպես և քրիստոս է գլուխ եկեղեցւոյ։ Խոստովանութենէ է ըստ նմանութենէ կան բանի և եթէ, յոր ըստ գերակայութենէ և հրամանատարութենէ, և ոչ քան ամ ձշդրիտ հանգամանաց։ Որպէս քրիստոս գերագոյն քան զեկեղեցի կառավարէ զնա, պահպանէ, կարգս տայ և նպաստաւորէ զնա եկեղեցւոյ. զնա միայն սիրէ և յինքն միացուցանէ, և ոչ զօտարս ցնայլս ի նմանէ, այնպէս այրն գերագոյ քան զկինն՝ կարգեալ է ի գործս նել զկին իւր, խնամ տանել նմա յոգուտ եկեղեցւոյ զնա միայն սիրել և ոչ զօտարս՝ քան ամուսնական սիրելութենէ։

Եւ ինքն է Փրկիչ մարմնոյ։ Լաւագոյն միայն յատկութեամբ ընծեռնու, ինքն՝ փրկիչ մարմնոյ նորա։ Որպէս ի յոյն մեկնաց իմանան ի վերն առն։ Քի ինքն այրն է պահպանիչ, առաքինորդ կնոջն՝ որպես գլուխ բնական մարմնոյ։ Բայց լաւ և ըստ կարգի առ քի խմանի. Քի ինքն քի ոչ միայն իշխան է եկեղեցւոյ, այլև յնմին խնամակալ փրկութենէ նի իբրև ի բարձր մարմնոյ. ոչ և զվերջ իւրք զանցառնէ՝ որ ինչ ի կեանս և յուղղութենէ եկեղեցւոյ կարևոր է, և պետանի։ Ասյժմ գիտ գայ, առնն և իբրև ի պարտեաց հոգ ունել ամ բարեաց կնոջն, արձիւն կալ միշտ ի պէտս կնոջն ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ։

Արդ՝ եթէ այսպիսի նմանութենէ պահ է այր և ըստ կին իւր, որպիսի է քրիստոս և եկեղեցի, ինքնին հետևի զի կին կալ մեցով իւրոյ լաւութենն՝ մատուցանել հնազանդացն առնն, զոր և եղբակացուցանէ ի յաջորդ տան. նդնշէ այրն սէր բազում խնամ տարցի կնոջ իւրում, ոչ ըստ ձարձակ իմաստասիրէ ի 25 տանէ և անդր։ Ասյլոյն և ասաց առաքեալն, առն գլուխ լինել կնոջն՝ մտածել առաւել ըստ բնական գերազանցութենէ արուէ քան զնդն ի քաղաքական կարգի. տես ի ա. կորն. ժա. 3։

24 · Այլ որպէս եկեղեցին հնազանդ լինի քրիստոսի, նոյնպես և կանայք իրեանց արանց յամի։

Շաղկապն այլ, յոմանց իմանի՝ սակայն, իբր ասել. արքն խնամակալութ են կանայ իւրեանց, սակայն եթէ ոչ եկեղեցին հնազանդի քրիստոս, նդնշէ լիցին և կանայք՝ արանց իւրեանց։ Իսկ այլք սովորաբար իմանան իբրև հետևողական. զի բանս՝ անցելոյն եղբակացուէ է։ Որովհետև ըստ ասացելոյս՝ այր գլուխ է և պահապան կնոջ իւրում, ոչ քի եկեղեցւոյ, ուրեմն ոչ եկեղեցին հնազանդ լինի, միշտ հնազանդել է քրիստոս, ոչ բնաւ անցանել զհրամանաւոր նր, զնա երթայ առաքնորդութենէ քրիստոս, միշտ զնմանէ կախել, և արտաքոյ նր ոչ ձանաչէ զայլ ոք սիրելի և իշխելոյ իւր, նորին պէս կանայք ամուսնացեալք հնազանդ լինելոց են իւրեանց արանց. օրինաւոր ամուսնացեալ իւրեանց, առ նա միայն ուղնելով զսէրն և զհնազանդութենէ, և ոչ առ այլ օտար. զնա երթալով հաձոյից նոյ և հրամանաց, յոմ, զի յայնմ ամի՝ որ անկ է այրական իշխանութենէն ի տնտեսական իրս. յայն ամ գործս՝ զոր այրն իրաւամբք պահանջէ, և կինն կարող է կատարել։ Բառդ յոմ, լուծ լեալն իմանի յանցեալ մասին և. զի արդարև եկեղեցի յամի անվրէպ անձայ կամացն քրիստոս. և թէպէտ ամանք

յանդամոց եկեղեցւոյ եւս կան մեզօք ի Ճշմարիտ հնազանդուէ անտի, սա կայն մարմինն ըստ գլխաւոր և կենդանի անդամոց՝ որք են արդարք, ոչ բնաւ մեկնի ի կամաց քոյ։

Հնազանդուի կանանց առ արս՝ յոմն պահանջելով, չիք վճանդ թիւրելոյ զբանս՝ թէ չինչ և իցէ կամս արանց՝ յանարժանան և ի չնաւակարս պարսիցին անսալ. ալ զի ոչ միայն յառաջնում իսկ չափ առմանեաց ասելով, երէ՞ չէ՞ ոչ, կի իբրև ճն, այլև պատճառն գլխոյ, և օրինակ հնազանդուեն եկեղեցւոյ՝ զոր ի բնաբանիս առաքին դնէ, ընդդէմ ծանուցանէն ի վայելուչն և յօգուտակարսն առնել զհնազանդութեան. ապա թէ ոչ՝ եթէ զդժնդակս և զչնաւակարս հրամայիցէ այրն, ոչ ևս լինի պըտուղ, այլ գլխաւոր. և եթէ զանմաքուրս, ոչ է այր, այլ սիրահար։

25 · [illegible] ՝ երէցէ՛ չնաւոյս չէր, ոչ ե՛ս երէցոց չնէիցի, և չունի ի՛ս մաքրոյ վճռ նորա։

Առ արս դարձուցանէ զխրատսն, ի բաց հատանել ի նոցանէ զախտաւորսն, միանգամայն զբռնաւորական իշխեցողուէ ի վի կանանց։ Ազբ, որք մուտ կատարելագոյն էք քան զկանայս, նոյնպիսիք լինելոց էք և առաքինուք։ Սերէցէ՛, չասեմ հնազանդեցարո՛ք, բայց ոչ եթէ՝ հրամայեցէք, իշխեցէք. այլ սիրեցէք չնաւոյս չէր, զներն միայն՝ և ոչ զօտարս՝ իբրև ամուսին. կամ, զներն՝ որք ի վի ընտանուեն բնաւ կրկին կապով ամուսնուն կցորդք ձեր են՝ իբրև մարմնակիցք. որով առաւել սիրոյ արժանիք։ Թերևս ոմանց առ լորդ ինն թուիցի այս օրինադրուեն, իբր ընդաբոյս գոլով սիրոյ առն առ իւրն լծակից։ Սակայն ոչ միայն փորձն վկայէ չանցանել ժամանակի թառամ մել այնր սիրոյ, և յոմանս խափան շքանիլ, կի փոխիլ ի տաղտկուն և յատելութեն, այլև զի առաքեալս զայլ գեղ բաղդն սեր պահանջէ քան թէ զմարմնական։

Ոգ ե՛ս երէցոց չնէիցի։ Ասի պատ. կառելի օրինակ սիրոյ քրիստոնեայ ամուսնաց՝ այնպիսի սիրել արանց զկնայս իւրեանց, զի իցէ անկեղծաւոր, ասատիկ, հաստատուն, ողջախոհ, անխառն յոմէ անպատշաճ կրից ցանկութեն և իշխեցողութեն. սէր ունել համբերող, շահեցուցիչ, վստահակար։ Վճռ զի այսպիսի օրինակաւ սիրեաց քո զեկեղեցի։ Այս սէր ոչ միայն արատաբեր զբարաբար վարել զիւրեանց կանայս ի ցանկութես և ի դատապարտութեն, այլև ի ներքս փակէ զնոհական զիջուն ի հաճոյս կանանց պատշաճաւորս. զի լեհ և ոչ են հպատակք կանանցն, բայց իբրև սիրոզք արժան է անսալ իրաւացի կի անվնաս կամաց նոցա. Ճշմարիտ սէր ոչ հրաժարէ հաճեցուցանել նաև զվայրագոյնն, թող լեհ զհատասարն ընկերութեն։

Ե՛ս չնէի՛ իս մաքուր։ Ջհաւ սիրոյն ծանուցանէ այստ. իբր զի քո այնպիսի սիրեաց զնկեղեցի, մինչև վճ նի զիւր անձն ետ յամ վիշտս և ի մահ իսկ։ Սոյնպ սէր արանց առ կանայս՝ լինելոց է վշտակիր. ոչ միայն պիտոյից նոյ խնամ ունել, այլ և ի նեղութեն նոյ և ի փորձանս՝ յանձն առնուլ զնմա հոգս հանդերձ չարչարանօք։ Ոչ դժուարին և ծանր լինիցի այս, եթէ կանայքն բարեբարոյք իցեն և կամակք յնմին առարս իւրեանց։ Բայց զինչ, եթէ անզգամ իցէ կինն, խռովարար, արհամարհոտ, և այլովք ախտիւք դժուարամանելի։ Տակաւին չէ պարտ ասել՝ հանանել ի նմանէ զսէրն և զնմանատուրբուեն. զի և քո առելեաց վճ մանեաց զանձն, ըստ որում յարէ։

26 · [illegible] ի ՝ ըստ որբեսցէ որբոյն սասպա. Նին բանիւ։

Յունականն պարզագոյն ասէ.* զի զնա որբեսցէ, մաքրելով առաքեալ ջրոյ՝ բանիւ. ։ ուր յառինն չյաւելու, բանիւ կենաց. որ չայլ Թարգմանս չիք, և ոչ՝ ի հին օրինակս յառինակսն։ Իսկ հայ բնագիրս զանց առնէ զառաքին՝ ջրոյ. վճ զի բաւն սասպան բան կարգի բանիս յայտ առնէ զաւարտական, այ զմկրտուեն ջրոյ։ Արդ՝ ասէ առաքեալն. քո՛ւ մանեաց զնւր անձն վճ եկեղեցւոյ, կամ վճ հաստատելոց, ոչ զի յառաջն գեղեցիկ էր, և անարատ, և ցանկալի. ոչ եթէ յայնմ՝ անուեն նոր ձգեցաւ ի սէր, և ի յանձնառուեն վշտաց

վշտաց սակս նոքա։ այլ զի ընդ արբեցս, զաղտեղին, զագելացեալն, զպարտաւորն բազում յանցանսօք՝ ընդ արասցէ, նուիրագործեսցէ ոչ, կապեսցէ զնա յիւր հոգևարական չարամտութեան, տալ նմա օժիտ զհոգի իւր նոքա։ Սբ֊ՈՒԲ ասացեալն։ ցուցանէ զեղանակ սրբարար բուժելոյն։ ոչ սրբելով կամ մաքրելով զնա յիմ մեղաց և ի պարտեաց ի ձեռն պիրատուի, նոր ծնունդ գործելով զնա արդարութիւնէ, զոր լուացումն պիրատուի ի մարմնի նշանակէ, և ի հոգւոյն ներ֊

գործէ։

Բ֊ԱՆԻ։ Ասաս ասկերեան, և այլք ի յուդայ և ի լատինացւոց իմանան զնորհրդական բանն պիրատուի, ոչ պիրտի յանուն Տեր և որդւոյ և Ս. Հոգւոյ։ և զայն միայ կարի պնդել կուսնելիս մեկնիչ։ Սակայն եւտիս ընդ այլոց լատինացւոց ոչ Տաճի։ վա զի ոչ ուրեք ի սբ. գիրս գտանեմք եկն կոչեցեալ զնորհրդոյ ձև պիրատուի։ այլ ընդ Ակաւռասին՝ սովորա բար ի գործս առաքելոց և ի Թուղթս նոցա եկն ասի արձակաբար, կիրաւելուա ծով այլոյ բառի՝ բանն Տաւատոց, քա բողուածի աւետարանին։ Ոչ այս միտս առնու յայտնապես նա ինքն օգոստինոս, (Տաս. Ե. ի վր Ոովհան. ժե. 3.) բացատրելով զասացեալն սոն։ * Դուք սբ էք վա բանին՝ զոր խօսեցայ ընդ ձեզ։ ‖ և ի վկայութիւն ասէ զառաքելոյս առ Հռովմ. (Ժ. 8.) * Ապրիքն է բանն Տաւատոց, զոր քարոզեմք։ ‖ և զվեց բոսին, ի գործս. (ժե. 9.) * Հաւատովք սրբեալ զսիրտս նոցա։ ‖ և դարձ ձեալ։ * Ծանեք... կենդանի և մըշ֊ անջնական բանիւն ոչ։ ‖ և ս, * Ապ յինքն է՝ բանն որ աւետարանեցաս ի ձեզ։ ‖ (ա. պետ. ա. 23. 25.) Այսին օրինակ արձակաբար ասէ նա ինքն։ * Ոչ ելեմ են նոք ապատամբք ի բա նէ անտի.... առանց բանին իսկ շա հեսցին։ ‖ (ԻԲ. 1.) Յաճախագոյն և ս ընծեռնումք ի գործս, խօսել զբանն, լսել կամ ընդունել զբանն են։ Վա որոյ առաւել Տարաւատ է ասասանօր, քա նէ, իմանալ զբանն Տաւատոց, որ ընդ պիրատուէն սբզբ զմարդիկ։ և ոչ իսկ Տարկ էր զնորհրդական բան պիրատուէն ուրոյն բացատրել։ վա զի ի բառն ասպան արդէն իմանի բովանդակ արա֊

րողութիւն պիրատուէ, ընդ նմին և ասացուածք բանիցն։ և ոչ այլուրեք ի պատմել գրոց զկատարումն պիրատուէ, կամ զզօրութիւն նոր, տեսանեմք ուրոյն չբնել զնիւթն՝ և ուրոյն զբանն խորհրդոյն։

Ապա ասել կամի առաքեալն, թէ քա առանց Տայելոյ յարժանաւորութիւն մարդկան, մանաւանդ տեսանելով իսկ զաղետութէ և զիշատմութիւն նոյ, այն չափ սիրեաց՝ մինչև մահու չափ աշ խատս եղև առ ի արդարացուցանել զնա։ մաքրեաց զնա Տաւատովքն, և պիրատուէն իբրև անյուծանելի կնքով Տարտնացոյց ինքեան։ Ապա յորելեայն ի վր բերէ, թէ դուք արդ՝ որպէս և վշտանայեցէք վա կանանց ձերոց, և կամ ի նոցունց իսկ կանանց, բնաւ չկարէք Տաւատարել օրինակին։ դուք ոչ երբէք զանցաւորն առ ձեզ Տարտնացուցաք նեք։ քանի և ոտեղ կամ չարաբարոյ կնոջ Տանդիպիցիք, ոչ այնպիսի կարէ լինել՝ որպիսի մարդիկ էին առ ձեռ։ կա նայք ձեր ոչ այնչափ հեռի են ի ձենջ, որչափ դուք ամենեքին ի քենէ։ Վա որոյ եթէ նա ոչ գարշեցաս յիւր Տարտնու թէ վերառնուլ զձեզ՝ անՏամեմատ չար չարաձօք, և առաւել ձեզ արժան է փոքրու Համբերութէ ինամ տանել կա նանց ձերոց, և զձերութէին՝ թէ ու նիցին, բժշկել ըստ կարի, և ի լաւա գոյնն փոխել երկայնմտութէ։

27 - Օ ի ՝ոգ֊ոյն ինն էր յաջորդն * Ջ֊ՈՒԱՐ ՀԵՒԵՑԵՑ, ԶԻ ՉՈ֊ ՆԻՑ ՒՆՁ ԱՐԱՔ, ՒՄ ԱՂՔԵՐՈՒՆ, ՒՄ այլ ինչ յայտոխեաց, այլ չի էին ՈՐ֊ Ն ԱՐԱՔ։

Սղնպէս ընձեռնու լատինն և ասո րին՝ Համաձայն աղբեանդրեան օրի նակին։ ուր սովորական յորին և արա բացին այսպէս կարդեն։ * Ջի յան դիման կացուցանէ զայն ինքեան՝ վա ռաւոր զնկեզիչ։ ‖ Իմասաքն են։ ոչ շատացաւ քիմաքրել զՏարտնացու նկնէ զնցին յատացնոց աղտեղութէից անտի, այլև գեղացանած յօրինեաց գնա արժա նի իւրում երկնաւոր փեսային։ այնպէս զի ՝ոգ֊ոյն ինն էր յաջորդն, ՝ոյ ներ կայ կի մեա առինքն ունիցի միշտ՝ Ո֊ ՈՐ ՀԵՒԵՑԵՑ, զԱՌԱՔԱՒՈՐԵԱԼ ՆԿՆ֊

ղեցի, իբրև Տարսն ամ զարդուբ ընոր-
հաց պայծառացեալ, լցեալ փառօքն
այ և քնի· Ներքին սրբաբար ընորհաց
վայելուլթիք, բազմապատիկ առաքի-
նուլթիք և պարգևք հաճոյարարք, ալ-
տաքին ձիրք դերբնականք, և մտաս-
կարարուլթիք խորհրդոց, պաշտամանց,
յայտնուլթից, և անհամար նպաստից,
այս ամ են մեծագոլն շքեղուլթիք, որովք
ած միայն դեղեցկանայ եկեղեցի յաւս
այ, այլև մատաղանայ իբրև օրերդ
փափուկ՝ զերծեալ ի զառամել հնու-
լթէ, ասելոց· Ահա են փառք Տարսին
եկեղեցւոյ ի ներքոյ, որոց վն Թագա-
ւորն երկնաւոր ցանկացաւ գեղոյ նո՛,
և ունի ընդաքնի իւրում զարդարեալ և
պատմուճեալ· (Սաղմ. խե՛· 10. 12. 14·)
Ահաքան հոգեցաւ քո և հոգոյ եկե-
ղեցւոյ իւրում, չի՛ ո՞վ ի՛նչ ինչ ասաց,
զբեծ ինչ մնացեալ յառաջին մեղացն,
ոչ բիծք ի դէմս, կամ պղտերուն, զան-
մաքրուլթի, որպա աղտք հանդերձից·
ամ այլ ինչ յայտնէաց, (ամանք, յայտն
ասաց·) այլ զինչ և իցէ թերուլթի, որ
ոչ եղացոյցանէ զտեսիլ կնոջ· որպիսի
ե կոյր լինել կի կաղ, կի զիջանի, կամ
ցաւագար· Ջայսոսիկ պատասուր
Տանդամանս՝ ի բնուլթէ կամ յայլ ինչ
պատճառանէ երեւելոյ ի կանայս՝ խոր-
հրդով յիշատակէ առաքելոյն, ցուցա-
նել թէ այսպիսեաց պատճառանօք յա-
լտկէ անՏաճոյ լինին կանայք՝ արանց
իւրեանց· բայց քո ոչ միայն չգարշե-
ցաւ ի մարդկանէ վասն այնօրինակ
արատոց Տոգևորաց, և ոչ միայն յա-
ռաջումն սրբեաց ընտաս, այլև միշտ
զնոյն սրբուլթե ներդործէ ի Տաւատա-
ցեալս իւր· Եթէ ամանք ապուհասան
դարձեալ, ոչ առնէ անտես, ոչ մերժէ
յառաքասէ իւրմէ, ոչ լուծանէ զկապ
Տարսնուլթէ, այլ ուղղէ Տնարի զսխա-
լեալն· կամ զլար յաժարուլթիս՝ մեաց-
ուածս անցելոց մեղաց քերէ ի բաց·
դանարժան շարժմանս ակամայս սան
ձաՏարէ· զոգիսուլթի կի զակարուլթի
բժշկէ· Եւ քանայ ամ խնամով, չի եկե-
ղեցի իցէ ոք և անարատ, իբրև պատա-
րագ նուիրական ած, այնչափ մաքրու-
լթիք զարդարեալ, զի մի գտանիցի առ
նմա անՏաճոյ ինչ ած, այլ Տամակ Տա-
ձելի·

Ահդ՝ կամի առաքեալ զերազանց օրէ-
նսիսաւս վկայել արանց, թէ արդարե-
ցականն ինքեանք՝ զի կանայք իւրեանց
իցեն ներքոյ և արտաքոյ Տաձելիք·
բայց մի ակնկալցին՝ թէ այնպիսեաց
վիճակին ամենեքեան, զի և ոչ քո այն
պիսի եգիտ զեկեղեցի· Այլ եթէ Տա-
կառակացն Տանդիպեսցին, մի զկա-
նանցն թերուլթիս առնուցուն պատ-
ճառս խոտուլթէ իւրեանց· այլ զեր-
կայմտուլթի քոյ յանձինս բերիցեն,
սիրով և խոհական անտեսուլթիք ջա-
նալով պիտանիս առնել զնոսա առաւել
ըստ բարուցն զեղեցկազարդուլթէ, քան
թէ ըստ արատացն Տապտանաց· որպ զի
զեղեցիկք իցեն և սիրուած յաւս ած,
քան ինքեանց·

Ջկատարեալ սրբութիւն եկեղեցւոյ՝
զորմէ խօսի առաքեալս, մեկնիչք յա-
նոց իմանան առաւել ըստ այժմու վիճա-
կին· և քանզի պեղազեան ազանդա-
ւորք խոտորնակի առնուին զբանս, Տե-
ռնեցուցանելով՝ թէ Տնար է մարդոյ
լինել յաշխարՏի առանց ինչ մեղաց, և
թէ բազումք ունին արդեամբք զսոյն
անարատուլթէ, ըստ որում նոքա ոչ
զայժմու քնաւ անարատուլթէ նշանա-
կէ, այլ որ ի Տանդերձեալսն լինելոյ
յանմահ և յանխոտ կեանսն· Ապաքէն
ազանդաւորք ոչինչ Տաճին ի նպատա
մոլորուլթէ իւրեանց· վասն զի ոչ ասէ
առաքեալն, կացոյց իւր յանդիմման զե-
կեղեցի՝ իբրև արդէն ամենևին ոՀ և
անարատ· այլ ասէ՝ զի էցէ՞ն, չի էցէ՞
յայտ արարեալ, թէ այժմն ի կեանս
պատրաստեաց քո զնոմ Տնարս՝ որք
զերս Տարսն զեկեղեցի ասենն յայմ սըր-
բուլթի, թէպէտ և իրօք ոչ յայմ ան-
դամս, և ոչ բան բոլոր անարատուլթէն
կատարի այն· այլ բովանդակապէս
լրացեալ, յորժամ անմահականն փոխա-
նակեսցէ զմահկանացուս, և որ այժմ
Տարսն ի քնի՝ ՏնորՀօք միայն և յա-
ւուլ, Տարնասցի և փառաւք· որով
նմ անդամք իւր զամենեսին անարա-
տուլթի զդնուցուն· Եւ այս են Տար-
ասնիքն՝ զորմէ ասէ յայտնուլթին՝ լի-
նել յերկինս, և Տարսն պատրաստեալ
փառաւք առ՝ի միանալ ընդ գառինն ած
անմահելի ողեՀառնուլթէ· (Յայտ·
ԺԹ·

ԺԶ. 7։)

28. Այնպես պարբին սրտ սիրել ընտանեաց, իբրեւ զինքեան մարդ ինս. որ սիրէ զինի իւր, զանձն իւր սիրէ։

Նկարագրել զսիրոյն քոյն զօրինակն առ Եկեղեցի, գայ ի հետեւումն բանին. Նոյնպես ասէ, նոովին սիրոգական խնամոցելոյ, անկեղծ և մշտաջան կամօք, պարբին սրտ, ոչ են ազատք, այլ քո ան պարտական եր, այլ պարտապանք սիրել զնոսա կանայս՝ օրինօք Ետեսու. այնպէս իշխել կանանցն՝ զի յառաջ գայցէ ի սիրելոյն զնա. առնել նոցա զնմ որ ի Ճշմարիտ սիրոյ Ծնանի, ոչ ըստ մարմնոյ դարմանացն և ևիթ, այլ և ըստ հոգևոր բարեմասնութեն կամել զնոսա բարիսն՝ խրատուք և օրինակաւ ուղղ վարուց։ Եւ սիրել ասէ՝ զնոսայն, և ոչ թէ զկանանցն զդեղեցկութեի, կամ զպերճասկանութեի, կի զՀոխութեի ընչից, կի զբարուցն ընտելութեի. վ՚ի զի անհասատատ գոլով այսոցիկ, անկայուն է և սերն յեցեալ ի նոա։

Իբրեւ զինքեանց մարմնոյ։ Ասա մասն կամ յարելի է յօրինակն քոյն. իբր ասէր. որպես քո սիրեաց զեկեղեցի իբրև իւր մարմին, նոյնպես արք պարտին սիրել զկանայսն իբրև յատուկ մարմին իւրեանց։ Եւ կի յայս առնէ զնոր պատճառ. կի ձեռնարկութիւն սիրելոյ. և զայս միտս առաւել ընտրէ ասկեբերան և այլք ըս կարգի յաջորդ բանիցն։ Վ՚ի զի օրինակ սիրոյն քոյն Եկեղեցւոյ գերազանց և անժխտելի, ոչ Տարկաւ բանադատեր զոկար միտս արանց. կարէր ոք խորհել, նա՝ քո էր և ւոծ, ըս իւրում մեծութենն՝ և սիրէր, և՝ զանձն մատներ. իսկ ես մարդ եմ կարճամիտ, կարօտ, և դիւրաթափոխ։ Այնին իրի զընմանէի օրինակ մարմնոյն մերձ գնե, իբրև բնական իրաւամբք հաւանեցուցանելով զաբս կարճամիտս։ Բնութեի օրինօք պարտին ասէ՝ սիրել արք զկանայսն, ոչ նովին օրինօք սիրեն զիւրեանց ըզկայուռկ մարմինսն։ Եւ իմանի նմանութեիս ըս կրկին յեղանակս. մի՝ ըս Հերոմ նիմասի, մարմինն գոլով անօթի և զօրծի Հոգւոյն, ոմ խնամօք դարմանի առ՝ ի նմանէ. զի մի՝ ի տկարանալ կամ՝ ի լուծանիլ մարմնոյ՝ և ինքն Հոգի առ դանս կրեսցէ։ Այնպէս կին իբրև անօթ և զործի է առնն յոմ առնին պէտս, և՝ ի զաւակասերութեի. ապա արժան է հաստատել՝ ի նա զսէր և զնմ խնամակալութեի. զի մի՝ ինքն մնալ ըս մարմնոյ կամ ըստ Հոգւոյ՝ առնին և վնաս հասանիցէ։ Երկիր, ըս ոսկեբերանին և այլոց, միաւորի պատկին մի մարմին կացուցանել զայր և զկին. ոչ և և են երկու, այլ մի մարմին. ապա արք պարտին նկատել զկանայս իւրեանց՝ ոչ իբրև օտարս և բաժանեալս յինքեանց, այլ մարմնակից և Հոգեկցորդս. քանզի և կինն առաջին եւայ՝ յառնէ իւրմէ առաւ, և միշտ Համարի մասն նո։

Ասյսոցիկ՝ ի դէպ գայ յայծորդն։

Որ սիրէ զինի իւր։ Թէպէտ յօտար ազգէ և յաշխարհէ կին ածիցէ, բայց անլուծանելի յօդմամբն ոչ միայն իւր ընտանի լինի, այլև նոյն ինքն՝ և մի անձն ըս նմա. ուստի՝ ի սիրելն զկինն, զնոյն իւր սիրէ։ Զիք այլ զօրեղ և բռնն ձգումն՝ ի սիրել քան զսէր անձինն. և այսու իրաւաբանօրէն ցուցանի պնդագոյնս թէ սիրել զկին ըս ասացեալ օրինակիս՝ ոչ այ ևեթ Տաճկական է, և աշխարհի՝ ի շնութենէն, այլև՝ ի մեծ օգուտ առն յոմ բարիս։ Հատանի միանգամայն զնմ պատճառանս անխնամութեի և առելութեի առ կինն. վասն զի եթէ թերութիք կայցեն՝ ի նմա ըս բարուց կի ըս քնութեի, իւրում անձինն են Հանգելի. և յայսպիսիս իւրացանչիւրոք ջատագով կանգնի անձինն՝ և ոչ դատաղ. որպէս և ասէ։

29. Ո՛չ ոք երբէք ատեաց զանձն իւր, այլ սնուցանէ և պահանէ զնա, որպես և Քս զԵկեղեցի։

Այն եդեալ է փոխանակ մարմնոյ, ոմ յայս է՝ ի յոյնն և յայլ Թարգմանս։ Ասէ՝ որ առողջ միտս ունիցի, երբէք ատեաց զանձն իւր. (մի օրին. ոչ երբէք ատեաց։ այլ. ատեաց։) Իւրաքանչիւրոք յանձնէ իսկ գիտակ է, ոչ ունի պէտս յայլոյ գիտելոյ, Թէ ոչ բնաւ ոք՝ ի մարդկանէ խակապէս առել զմարմինն իւր՝ Թէ և արատաւոր իցէ, կի անպիտան. սերն ընդաբոյս՝ որով ամ մարդ ձգի յիւր բարին, ոչ կարէ չար ինչ կամ՝ մել

մել իւրում անձին կամ մարմնոյն. սիրել զինքն, և առել զինքն՝ եթէ ըստ ճշմարիտ նշանակութեանն առցին, այնպէս հակառութեան վակն՝ որպէս սիրել և ոչ սիրել զնոյն, առել և ոչ առել զնոյն:

Այլ ահաւադիկ, այլ մանաւանդ տայ մարմնոյն զգեստս կենաց՝ զկերակուր և զըմպելի, զբուժանալով նմա՝ ի վնասուց կարաց: Եւ թաղանէ զնա, պիտոյական հանդերձիւք և քնակութ. զամ խնամս որք պիտանի են մարմնոյ, և հնար է մտաւոյանել, ոչ քնաւ զլանայ. փութայ՝ ի բժշկութիւն ախտացելոյ անդամոյն. և զանբժշկելին ոչ լքանէ, բայց միայն յորժամ առաղ ջինչ պահպանութիւն պահանջիցէ:

Ոչ ևս ջնջեցէք: (մի օրէն. որպէս ևս, ամանք յայլ թարգմանչաց ևս կի յօրինակաց առանց Եւ դնեն:) Սովորական յոյն և արաբացին փոխանակ ից՝ դնեն ձ. բայց աղեքսանդրեանն, ոչ կերբեան, լատինն և ասորին ևս: Որպէս առաքեսր ոչ նշանակէ, թէ զոր օրինակ քո ոչ բնաւ առէ զկիզեղեցի՝ այլ դարմանէ զնա, նոյնպէս ոչ ոք առէ զիւր մարմինն ևն. այլ ի հակառակն խնամալի է առաւել, փոխանակ ասելոյ՝ առիպես, ջո. ոյզ ոչ ոք առէ՝ այլ դարմանէ զմարմինն, նոյնպէս և քո ոչ միայն ոչ առէ՝ այլ ամ խնամով սնուցանէ զմարմին իւր զկիզեղեցի՝ բանիւ վարդապետութեան, և խորհրդով մարմնոյ և արեան իւրոյ. զարմանէ զանազան պարդևօք և առաքինութիւք, և փառօք, որպէս ասաց վերագոյն: (26. 27.) Ջախտացեալն յանդամոց իւրոց ոչ բնաւ թողու անխնամ, մանաւանդ զնոսա առաւել քան զառաջնն փկայէ խնամարկել: (Ա տոթ. ե. 12:) Այլ ոք չկարէ երբէք հաւասար օրինակին քոյ զարման մատուցանել կնոջ իւրում. բայց ուսանի՝ թէ զնդրդ պարտ է սիրել զնա, և անպակաս լինել՝ ի խնամարութենէն:

Առաջնած առաքելոյն, թէ ոչ ոք երբէք առեալ զանձն կամ զմարմին իւր, արդարացեալ է յայմ. վ զի խօսի բան բնաւորական սիրոյ և խնամոց՝ որ օրէնօք անվրէպ պահչէ յայմ մարդ: Եւ ոչ այ ևս որդինէս, կի այլ ոմանք ըստ յիշելոյ հերձուածողին հաղեցին ոչ ճշմարտիլ՝ ի ցաւագնեալս ոմանս անբժշկական ախտիւք, կամ՝ ի կատաղեալս և յարս յաւասիտս, որք մահու ցանկան, կի իւրովի իսկ յանձինս գործեն: Այլ պիտ յօժարութենէ կի արարուածք ոչ եթէ յատելութենէ անձին կամ մարմնոյ զան յառաջ, այլ ըստ հակառակն՝ ի բնաւոր սիրոյ իւրեանց, և յատելութենէն ցաւոցն և ախտաւորութեց՝ յորոց կարծեն դիւրել անձանց ձեռնաւորութիւք մշհան: Ուսանել ևս արտաքոյ առելութենէ անձին զարձեն, որք սակս ցաւագնութենէ ճշտին զմարմնոյն, կամ փառքեն լուծանել՝ ի կապանաց նը: Այլ այս է ճշմարիտ և պերագոյն սէր անձին, և նմին իսկ մարմնոյ՝ արդելուլ զնա յախտաւոր բերմանցն, կի զնորա փոքր և անցանելի բարիս փոխարկել՝ ի մեծագոյն և յանանց, թէպէտ և առ երկրաւորս անտեղեակս ճշմարիտ բարւոյն՝ զատելութենէ ինն բերէ ցոյցս. որպէս դեղոց արբուցմանէք՝ անմիտ հիւանդի, կամ խրատ հայրական դաւազանի՝ առ որդի առաչակ. ուսոի առնոցա կարծիս խօսելով աւետարանին, զճշմարիտ սէր անձին՝ առելութենէ անձնանէ, և զառաջ առելութենէն՝ սէր.

* Որ սիրէ զանձն իւր (ըստ համարելոյ աշխարհաբարս,) արձակէ զնա (՝ի կորուստ.) և որ առեայ զանձն իւր յաշխարհիս յայսմիկ, ՝ի կեանսն յաւիտենականս պահեսցէ զնա. ո՝ր ոչ սէր ճշմարիտ և կատարեալ: (Յովհ. ժբ. 25:)

30. Ո՝ի անբան էմ մարդոյ նորա, ՝ի մարդոյ նորա ե յոյնքոյ նորա:

Յայտ առնէ զպատճառն՝ որոյ մի իբր բնաւորական գլծովք խնամի քո զկնէ զնդի: Ո՝ի անբան էմ. մեր իւրաքանչիւր հատատացեալք եմք անդամք, կի մանուածիցք մարմոյ նը. ըստ ասացի հրդեական մարմնոյն քոյ, որ է եկեղեցի. ՝ի մասն եմք եկեղեցւոյ, ուսոի և խնամարկեալք ՝ի քէ: Ըստ այլոց՝ բուն իսկ քոյական մարմնոյն անդամք եմք, յօդակապեալք ընդ նմա: Ջերկաքան չիւր իմաստս դնէ Տիրոնիմոս. բայց ըստ ակնբերանին և ըստ այլոց՝ հարազատս. դոյն է երկրորդն՝ ըստ կարգի յաջորդ բանին:

'ի մարմնոյ նոցա։ Ջորանն ադամայ ասացեալ վա՛ եւայի՛ 'ի կիր արկանէ, յայտ առնելով Թէ 'ի քո և յհկեղեցի ունէր այն զղեսաւորութեի խորհրդոյն։ Ըստ Ճառին յերեսի ասաց ադամ։ * Աչ՛ այժմիկ ոսկր յոսկերաց իմոց, և մարմին 'ի մարմնոյ իմոյ։ ‖ (Ծննդ. ը. 23.) վա՛ զի մարմին եւայի կազմեցաւ 'ի կողէն ադամայ, որ էր ոսկր՝ բայց մեամբ ինչ մսոյն։ Բայց աստի սովորութեի եղև առ երբայեցիս՝ նշանակել այսու զհամարիան մերձաւորութեին կամ զազգակցութեի, Թէպա և մին չիցէ յաւացեալ 'ի միւսմէն։ ոյլ լսքան ասաց վասն յակոբայ, և դաւիթ առ յուդայ եանան։ (Ծննդ. իե. 14։ ը. Թագաւ. ժե. 12։) Եւ զի 'ի բաղկացուածս մարմնոյ նոյ՝ զլաւսոր և բազմազոյն մասն են ոսկերք և ին, նմին իբրև սեաեին յոսկերացս և 'ի մարմնոյ ուրուք, նշանակէ զմեծ հարազատաւեին։ մինչ զի իմանի՛ համարիան, ազգակից, ընտանի և միաբնակ ե՛ նմա։ և այսպէս բացայայտէ ոս-

կերբան, և այլք։

Ապա ասել առաքելոյն, մեք 'ի մարմնոյ և յոսկերաց քոյին եմք, ը՛ ամ մեկնիւ չաց նշանակէ՝ ազգակից լինել քոյ, համարիան և զլիսովին ընտանացել՝ նմ։ Բայց Թէ ե՛, կամ մինչ միտս, զանազանաբար բացայայտեն։ Որպէս՝ ըստ հաղորդութեի մարդկային բնաւէն առնուն, ոյլ Թէ նմին մարդոյն քոյի բնաւիկ եմք և, ո՛չ պարզաբար՝ Թէ մարդ է և նա իբրև զմեզ՝ մարմին զգեցեալ։ զի ըստ այդմ առաւել ասելի էր՝ քո՛ 'ի մարմնոյ մերոյ է, և մեզ հաղորդեալ։ այլ զի ընկալաւ նա մարմին 'ի Տոգւոյն սքի կազմել։ և մեք նոյնպա 'ի Տոգւոյն սքի ծնեալք աւազանաւն, հաղորդակից մարմնոյ նո՛ դառնիմք, ը՛ ոսկեբանին և Տերնիմոսի։ Կամ զարձել, մարմնոյն քոյի կցորդելո՛ իբրև զլխոյ, յորմէ ամ շինուած մարմնոյ եկեղեցւոյ առնու զկազմուածի իւր։ Կամ զարձել ը՛ այլոց, 'ի մարմնոյն քոյի եմք՝ այն որ 'ի խաչին զեղեալ։ յորոյ 'ի կողէն արեամբն և ջրով կերպացաւ մարմին եկեղեցւոյ, որպա եւայ 'ի կողէն ադամայ ննջեցե-

լոյ։

Իսկ այլք ընտանեզդին և համարիոն ը՛ խորհրդական միութենն իմանալ։ ո՛ ձա-

չակամբ նմին իսկ մարմնոյ և արեան քոյի՝ ձշմարտապէս յօդեալ եմք 'ի նա՝ Թէև խորհրդաբար։ այնպէս ընտանի և համակիցք քոյի, մինչ զի մարմին նո՛ բովանդակ ամբողջութ՛ 'ի մեզ ընկալեալ, նոյն մարմին և ոսկր առնէ զմեզ։ զոր ը՛ամանեալ և առաւերաբար նկարագրեր կոչն ադամայ՝ ընկալեալ յեւայ։ զի ո՛չ մարմին ադամայ ոյլոյն այլ մասն ինչ նո՛ եղև։ հաղորդե՛լ կնոջն, իսկ 'ի մեզ բովանդակ մարմին քոյի նո՛ր դրամայ։

Ջայս ամ իմաստս ակնարկէ ոսկեբերան 'ի բանս իւր, որպա և այլ վարդապետք՝ երանոս, Նիւսացին, և այլք։ Եւ ասեն 'ի դէպ գայ դիտաւորութեի առաքելոյն։ վա՛ զի հաղորդակցութ՛ մեր ը՛ քոյի մարդացելոյ իբր ը՛ դաղափարի հոգևոր ծննդեան մերոյ, իբր ը՛ սրբարար ողկակիզի, և իբր ը՛ կերակրոյ՝ տայ նմա զամ խնամս առնել 'ի վը անդամոցն միացելոց այսքան հարազատութ՛։

31. Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր և զմայր իւր, և երթիցէ կին՝ ընդ իւրոյ. և էիցին երկոքին 'ի մարմին մի։

Ջորան ծննդոցն առնու ը՛ կարգի՛ իբր յարմարիւրեամ առաքելուեն։ (Ծննդ. ը. 24.) զոր ոմանք համարին լինել ասացոմած մովսեսի։ իբրև Թէ առ բանն ադամայ, այս այժմիկ ոսկր յոսկերաց իմոց, ինքն մովսես հետևութ՛ 'ի վերբերէ՝ Թէ վասն լինելոյ կնոջ յառնէն՝ պարտին անորոշել յարել առ միմեանս։ Սակայն լաւ ևս ինքեին քո ընծայե՛ այսպէս յետ կազմելոյն զեւայ։ զի արուեէգ արարե՛ զնո՛, ասաց ամ բերանով ադամայ, վասն այսորիկ Թողցէ եւն։

(Ա՛ատթ. ժե. գ. 5։)

Ըստ Ճառին՝ զանբաւականի լծակցութ՛ օրինաւոր ամուսնացն օրինադրէ բանս, միանդամայն զմիոյ առն ը՛ միում կնոջ կենակցութ՛։ Վ՛ ասորէն, (ոմանք, ա՛ նորէն։) և իմանի՛ վա՛ այն զի եւայ յառնէն կերպացաւ, կի՛ ը՛ ոմանց՝ վա՛ նորա, վա՛ կնոջն, Թողցէ այր, ը՛ բնակութ՛ և ը՛ անաւսական կենցաղակցութ՛, և ո՛չ ը՛ խնամարկուե՛ զձնօղս իւր։ ԵՒ երթիցէ զնէ կնոջ իւրոյ. կի՛ ը՛ յառնէն՝ յարեսցէ 'ի կին իւր։ ը՛ համակից լեցէ կնոջ իւրոյ

րամ սիրոյնէ, քանակութէ, միաբան գոր-
ծակցութէ յամ առանին իրս։ Ասորիկ
անդրադարձն իմանի զօրութէ՝ ի վերա
կնոջն և ս. ՝ի կինն թողեալ զՏայր իւր
և զմայր, և յարեսցի յայր իւր. և յեր-
կոսին և ս՝ Թողուլ ըս քնակուն զնոցա
իւրեանց ոչ ելթէ Տարկ Տրամանի զնէ,
ոչ թէ անդէն յամուսնանալն պարտին
Տրաժարել՝ ի տանէ ծնողաց իւրեանց,
այլ միայն զիշխանուելթէ տայ Տրաժարե-
լոյ զի կարօղ են, և ոչ ևս կապելոք ըս
տէրութէ ծնողացն։

Եւ եղեկն էր։ (մի օրինն էր։) ե-
րկոքինն նք այրն և կինն լինելոցին ամուս-
նութէն՝ ի մարմին. զի մարմին՝ կամ
զի մարդ բացակատարեացն բարոյա-
պէս և ըս քաղաքական կարդի, ոչ սակ
յօդմամբ սիրոյ ըստ որում ոմանք Տա-
մարեցան. զի այդ միութէն Տատարակա-
բար պատշաճի ամ սիրելեաց. և զի եթէ
պատահէր ատելութէն լինել ըս այր և ըս
կին, ոչ և ս մեայր միութէն։ Ասլ իմա-
նի ըս անբակատելի դաշնաւորուն՝ որով
տիրեն ՝ի վը մարմնոյ միմեանց. այնպէս
միացեալք առ իրեարս ըս մարմնական
կենակցութէն, զի միայն մանն՝ որ բա-
ժանէ զՏոգի՝ ի մարմնոյ, բաժանել կա-
րիցէ զայր ՝ի կնոջէ։ Բայց քանզի այս
ընակցութէի կարդեալ է ՝ի ծնունդ զա-
ւակի, նմին իրի ամուսնական մերձա-
ւորութէն թէպէտ և ոչ է յիսկութէ
ամուսնութէ, բայց լսումն է նորա, և
արտաքին ցոյցք՝ մի մարմին լինելոյ ա-
մուսնացք ըս միմեանս. և ՝ի սոյն միտս
բերեն վարդապետք, և առաքելն իակ
՝ի ս. կորն. (ետ. 16. է. 7. 4։) Ավ այսո-
րիկ ոմանք զասեն՝ եղեցին երկուքեան ՝է
մարմին ՝է, այսպէս և ս բացատրեն, այլն
և կին լծեալոյն ՝ի ծնանել զմի մարմին,
այ զզուաւն։

Ասդ՝ յիմայիկն օրինադրութէ աստ
ցուցանէ առաքելն, թէ պնդագոյն
միաւորութէ ամսմանեցաւ ՝ի մէջ առն
և կնոջ, քան ՝ի մէջ ծնողաց և որդւոց.
մինչ զի առաքինին լուծանէ զերկրորդա-
և ինքն ոչ բնաւ լուծանի՝ բայց մաՀ-
ուամբ։ Եւ զի եզականաբար ասէ՝ առն
յարել ՝է կին իւր, այսու յայտնէ զմիոյ
ըս միամ լծակցիլ՝ և ոչ ըս բազմոց։ Իակ
թէ զինչ առ ՝ի միտս ցուցանի այնու
նորօրինակ միաւորութէ, յաջորդաւն

մերկանայ։

ՅԲ. Ասորերըս այս ինչ՝ որ կամ ինքնին զաղ-
ամն է և դժուարամկնելի, և կամ է
նշանակ այլ ինչ զաղամի և ձեռային
իրաց. երկաքանչիւր եղանակաւ իմա-
նան ասս վարդապետք ըս իւրաքանչիւր
մեկնութէ. այլ խնդրելի է՝ թէ զինչ
ցուցանէ զերամուն այս։

Որմանք յաղանդաւոր մեկնեաց Համա-
րին ցուցանել զմիաւորութէն քան ընդ
եկեղեցւոյ, որ է զաղամի խորհուրդ
ձեռային։ Սակայն ոչ անմիջաբար յա-
ռաջ գայնմանէ խօսեր առաքելն, ոչ
զի այս զերամուն ցուցանել կարիցէ
զմերձաւորն. այլև զկնի յաւելուլն՝ Բայց
ես ասեմ ՝է ս, յայս առնէ՝ թէ զայլ
ինչ իմանալ անուամբ խորհրդոյն, և
գայնպիսի ինչ՝ որ նշանակէ զՀոգևաւորն
միութէն քան ըս եկեղեցւոյ։

Ասլ ՝ի լսելն վարդապետացդ՝ Հա-
մարեցան զերամուամբն այս՝ ցուցա-
նել զպատկեր քրիստոնէական. իբրև թէ
այս այժմու ամուսնութէիւն Տաւատա-
ցելոց՝ է խորհուրդ մեծ, նշանակիչ
միաւորութէն քան ըս եկեղեցւոյ։ Ա յսմ
մեկնութէ առաջնորդն եղև պետրոս լսմ-
բարտաս՝ վրդպտ վՀռոց ասացեալ. (՝ի
ՀԷ. գիրս. Ջանազան. իգ.) յոր յա-
ւելին մեկնիչք նր, և այլ ձեռաքանք՝ թէ
խորհուրդ կոչէ առաքեալն՝ ոչ միայն իբր
նշանակիչ միաւորութէն քան, այլև իբր
բերօղ արբարար շնորՀայ՝ ոմն զայլ
խորհուրդս եկեղեցւոյ. և զընաբանա
մեկնեն այսպես։ Խորհուրդ ամուսնու-
թէն քրիստոնէից՝ է մեծ, ոչ ըս նախկին
վիճակին՝ այլ ըս որում ասեմ ՝է քս և
յեկեղեցի. այ ըս այմ որ պաշտի ՝է քան
օրէնսն և յեկեղեցւոյ։

Սակայն ոչ միայն առաջին վարդա-
պետք և մեկնիչք չյիշեն զայդպիսի
միտս, այլև յետին մեկնիչք կուռնելիոս,
եւսեբիոս, և կաղմիթ անհարատաս Տա-
մարին, կիմ ըս Տետևորդի միայն՝ և ոչ
նախկին իմաստս բանից առաքելոյն։
Ավ զի նախ քան զայս խօսեր զամուս-
նութէնն ադամայ ըս եւայի, և որ յետ
այնր՝ ի աերունդս մարդկան լինելոց էր
ըս սահմանելոյն այ. ուստի անմիջաբար

յաւելուլն՝ խորհուրդ այս ունի է, ըստ կարգի ոչ կարէ ցուցանել զյաւուկ պատկն քրիստոնէական, այլ առ հաւատոյ զնմ ամուսնութեանն օրինաւոր ի սկզբանէ և այսր. յորում ժամանակի չէ և այսպէս քնական ամբարձեալ էր ի խորհուրդ շնորհաբեր, այլ միայն նշանակիչ էր միաւորութեան քոյ ընկերի ցոյ։ Նաև ոչ եթէ սոցին ամուսնացելոց ամենեցուն՝ առ որս խօսի զխրատն, ի դէպ էր ասել զնոյ ամուսնութենն խորհուրդ յաւուկ ըստ քրիստոնէական պատկին. մի զի բազումք ի նոցանէ ամուսնացեալ էին ի հեթանոսութենէ իւրեանց. և մկրտութենէ նոյ յետ այնր՝ ոչ ամբաւ նայր զամուսնութենէ նոյ ի խորհուրդ եկեղեցւոյ՝ ըստ հաւանականագոյն կարծեաց։ Ընդարձակագոյն ճառէ յիմս այսր բանի եատիս ոչ միայն ի մեկնութենս, այլև առանձինն ի բացատրութ վճռոց լմբարտոսի. (յօդուած. է.) և առ բանս ինչ վարդապետաց՝ կի որիդենդեան ժողովոյն պատասխանի առնէ, թէ նոյ հաստատութեք առաւել յաւանդութենէ եկեղեցւոյ՝ որ զպատկն ասէ լինել մի յեօթից խորհրդոց եկեղեցւոյ, քանան ցուցանել զայն նաև ի գրոց՝ ոչ ի միոջէ եւեթ բանէ, այլ ի բազմանգակ վարդապետութենէն՝ որով առաքեալն պահանջէ զգերագոյն մաքրութիւն և զսէր ի քրիստոնեայ ամուսնացելոց՝ օրինակաւն քոյ. յորմէ իմաս տասիրէ՝ թէ շնորհք ինչ կապելոյ են ընդ քրիստոնէական պատկին. բայց ոչ ասեն՝ թէ բառդ խորհուրդ զայն նշանակէ առ մանաւանդ։

Վասն որոյ միայ տեսանել զհաստատակ իմաստս առաջին և յետին մեկնուցս։ Ամենեքին դերասնումբեն այս՝ իմանան զամուսնութ ազգակաւ և եւայն, ընդ և զսերնդոցնոյ, որոց առաւելապէս յարմարի թէպետև զհայր և զմայր՝ բան թէ նախատեղծեցն, որք չունէին հայր և մայր։ Ապա իմաստքն են. խորհուրդն նշանակել բանիւս, թէպէտ այր զհայր և զմայր, յոյժ մեծ է և դժուարագտութ. ամուսնութիւն որով զազգաց ածզազգամ և զերայ, և որով սահմանեաց զազգաւորել զայլ ամասնսինս անբակութ թէ առ իրեարս, է հրաշալի և խորհրդաւոր։

Իսկ թէ յինչ միտս ասէ խորհուրդ, ոչ կերևրան կրկնակի առնու. այ ոչ միայն իբրև նշանակիչ միաւորութ քոյ ընդ եկեղեցւոյ, այլև զի ինքնին ազանչելի իմն է և գաղտնագործուկ այս յարութն առն և կնոջ առ միմեանս։ Ջ իմրդ աղջիկ կոյս ընտրուն գտուել ի տան ծնողաց, յանհամար իմամս նոյ վայելելոյ, գորս վասոք աձեցուցեալ զնմ ժամանակս, այնպս ոգեկառնի ի փեսայ ոք օտար յատաջնմէ օրէ անտի, մինչ զի առ սէր նէ մոռանալ զգալի ծնողաց և զտուն հայրենի։ Եղեալս երկնաստղ դաղմանելոյ և դաստիարակեալ ի ծնողաց իւրոց՝ որպէս վաղվաղակի ընտանենալոյ յաղջիկ օտար՝ ոչ տեսել, և ոչ խօսելոյ ընդ նմա. մինչև յատաջատասել զնա քան զնմ ծանօթս և զբարեկամս, և զծնօղս իսկ։ Ոչ փոքր զարմանալիք են գործել ի ծնօղս առն կի կնոջ. զի զբաղում վշտօք ստացեալ զաւակ իւրեանց զուսոր կամ զդուստր՝ կամակոր յօժարութ չանեն ի գրկաց իւրեանց, և աւանդեն մշակ ջնեաւոր յայլ ոք օտար, բազում անգամ և անծանօթ. ոչ ի ծախս ագահնեն վարձանացն և չանգերձանաց, և հարամանեաց. մերկանան յընչից և ի զաւակն սխորժելով առ ի մեծացուցանել զօտարն բարգաւաճութ պատուոյ և զաւակաց. և զայն ինքեանց վարկանին փառս և ուրախութ։ Արդարև այս ամ ոչ մարդկային իմն է, այլ գաղտնիք արարչական տեսչութն. որ նորահրաշ սիրելութ զօրացուցանէ զնուիրեալն ընդ ամն նմին իսկ բնութ։

Արդ՝ ըստ այս զարմացեալ առաքելոյն, ասէ՝ յիրաւի մեծ խորհուրդ է այս ծանկալ ի բնութես. բայց յորժամ զայն տեսանեմ և ուսուցանեմ կատարել ի քս և յեկեղեցի, ապշիմ հիանամ. եթէ առ մարդիկ մեծ է այսպիսի հրաշ ժարուն ի ծնողաց, և ընտանութենն օտարաց առ միմեանս, զինչ ապա ի քս և յեկեղեցի տեսանել զնշաւոփա. ոգոյնն։ Այսպս բացատրէ ոսկեբերան՝ թէ ի մեկնութենս, և թէ յառաջին ձին Ճառին մակագրել։ * Ջ որպիսի կա-

Իսկ այլ մեկնիչք խորհուրդ իմանան միայն իբրև նշանակիչ զազգանի իրաց. առ որ բերէ հերձնիմոս զբացատրու-

թէն՝ զոր ՚ի բերանոյ գրիգորի ՅՈՎՍԷՓ բանին ինքն իսկ լռեալ ասէ բազում անգամ. և է այսպիսի ։ Զոր ինչ միանգամ ասէն գիրք զաւամայ և զնչայէ՝ յաղագս կազմուե նիջ և ամաւանուէնն, մնծամեծ իրս գաղտնիս բովանդակեն. բայց ես ոչ զնոին կարացեալ արտայայտել, ասեմ զայն միայն՝ որ Տայի ՚ի քէ և յեկեղեցի ։ Կամ իմ այսպէս ։ Խորհուրդն ծածկել ՚ի կազմուածէ նախասահեղծիցն, և ՚ի նիջ միաւորութենէն անմեկնելի յօրինակ ամ ամաւանաւորաց, մեծ է ըստ բովանդակ հասողութենէն, դժուարին և ծանր առ ՚ի մեկնել ըստ ամ գաղտնութենէն. բայց շատ համարիմ ասել կամ յիշատակել միայն ըստ սիրոյն՝ որով քէ յարեցաւ յեկեղեցի. զանց արաք ընել ասել, թէ ոնչ և զնարդ եւթող նա զՏայր կամ զմայր. կամ առ ի՞նչ այսքան քրտամբք և տուժանօք և նամաստու թիք խնդրեաց իւր Տարսն զանարժանն և զապաշնորհս. Թողում առ այժմ բացայայտել զայս և զայլս բազումս. քաւական է ասել թէ անորոշելի յարեցաւ յեկեղեցի ։ Ա՛յսմ մտաց զկնի գայ յաւելուլն, թէ և դուք նոյնպէս ի՞ք ըստ միոջէ իւրաքանչիւրոք զնւր կին սիրեցի, և կինն երկնչեցի նէ։

Ըստ ասացելոցս՝ զնորհուրդն ծածկեալ ՚ի կազմուածէ և ՚ի միաւորութեան նախասահեղծիցն, այլ և յապագայ ամուսնութեան մարդկան՝ կամեցաւ առաքեալս մասնաւորաբար ևւթէ ծանուցանել, որչափ առաջարկութեան բանիցն պահանջէր։ Կամք եղեն ամենայնեցուց յառաջիւթենէն այ՝ որպէս զնախկին արարչութենէն տալ յօրինակ երկիրս, և զաղաւին հին՝ նորոյս ադամայ, նոյնպէս զմիաւորութենէն ադամայ ընչ եւայի՝ և զննդոցն նիջ առ միմեանս՝ իբրև զապատճառ ածելուէ աշխարհի՝ կարել նշանակ միաւորութենէն քոնի իբրև պատճառի բազմամարդութենէ երկնից։ և զայս զնւր խորհուրդ նախատպաւորեաց մարդարէական բանիւն ադամայ, Թողցէ այր զՏայր իւր և ընչ։ Յաւիտենական բանն ածն նախ զառաջինն միաւորեցաւ անբաժանելի յօդմամբ ընչ մարդկայինս օտար բնութենս, բազկացեալ ընչ նմա մի դէմք, և մի դէպակ իրականն, որով ըստ իրաց ինչ համարի Թողուել զՏայրն ածն, և զմայրն՝ զերկնայինն եղէմ ընչ հերոնիմոսի. կի ընչ այլոց՝ ՚ի հրեական ազգէ ծնեալ, եթող զՏրէականն ժողովարանն։ Կամ ընչ Տայ մեկնութենն՝ եղիք եթող զնւր մայրն ընչ մարմնոյ զնչ կոյսն, և դիմեաց ՚ի խան. ուր ՚ի կողէն բացելոյ կազմեցաւ եկեղեցին հեթանոսաց, ոնչ եւայ ՚ի կողէն ադամայ։ Յաւելու Տայ մեկնութենէն, թէ նոյնպէս եկեղեցի հեթանոսաց եթող զՏայր և զմայր զկուռս սրաքականս և իգականս, յորոց ՚ի կրօնս ծնեալ էր։ Աւդ միացաւ քէ այն ինչ շինեալ եկեղեցոյ՝ անմեկնելի շաղկապմամբ, յորմէ ոչ մահ կարէ բաժանել, ոչ յաքրութենէն, ոչ վերանալն. այլ մշտնջենաւոր կացեալ ընչ նմա մինչ ՚ի կատարած աշխարհի, Տրաշափառագոյն և ս յօրինէն զՏարսնութենէն փառս ՚ի յաւիտեանս կան առագաստին յերկինս։ Եւ որպէս ադամ նախ՝ իբրև հինն և գլուխ մարդկութենէս, և ապա եւայ օգնական նմին՝ իբրև մարմին, նոյնպէս նախ քէ հինն և գլուխ որդոց ոյ, իսկ եկեղեցի՝ մարմին նէ, ՚ի քէ ընկալեալ զնմ ազգութիւն Տոգևորական. և ոնչ գործակցութիքէ ադամայ և եւայի՝ աճելուէն եղև ազգէ մարդկան, նոյնպէս քէն ազգմամբն յիկեղեցի՝ հինեցաւ, և օր ընչ օրէ զաճումն առնու ազգատոհմ հաւատացելոց և սրդարոց։ Ա՛յսպէս քէն միաւորութենէն ընչ եկեղեցոյ՝ նախատիպ եղև ամուսնութենէն ադամայ, ոչ միայն մինչ յամեղութենէն եր, այլև յետ յանցանելոյն. և ընչ նմին օրինակի ամուսնութենէ այլ մարդկան արարեալ ընչ սահմանելոյն ոյ՝ այսմ մեծս խորհրդոյ նշանակ եղև. մանաւանդ ՚ի նոր օրէնս աւետարանին՝ ամուսնութենէ հաւատացելոց տպատրագնոյն և առաւել Տուպ երևեցուցանել զնոյն խորհուրդ՝ իբրև արդէն իրօք կատարել, և ոչ ապագայ ոնչ յաւրայն. ուստի ինքնին զմեծագոյն սրբութենէն պահանջէ և զողջախոհ կենակցութենէ ամուսնացելոց, աճեցուցանել զնմանագոյն հաւատացեալս՝ ոչ այնչափ վնր երկրի՝ քան թէ երկնից։ Սորին վնր կամք եղեն քնի՝ զպատկ հաւատացելոց վերացուցանել ՚ի կարգ ընտրեալ խորհրդոց. և այս է՝ զոր վերագոյն ասացաք, թէ ՚ի բնաբանի ասս ըստ հետ

հետևորդի միայն նկատեն այժմու մեկ-
նիչք զպատկն քրիստոնէական լինել
խորհուրդ եկեղեցւոյ:

Եւ ահա առաքեալս զանց արարեալ
զբացատրութիւն այսպիսի մեծահրաշ խոր-
հրդոյ, ասէ՝ Թէ յիշատակեմ միայն
զբանն ոյ խօսեցեալ բերանով ադամայ,
և Թողում իմանալ զայն ըստ նշանակու-
Թենն՝ զոր ունի ի միաւորութիւնն քան ըզ
եկեղեցւոյ. ոմն զի ի միտ առնուցուք
ծրպիսի սէր և անախտ միաբանութիւնն
ընդդէմ ի մէջ քրիստոնեայ ամուսնոց,
արժանապէս գնալ արդեամբք ըստ մեծի
խորհրդոյն՝ զոր օրինակաւ երևեցոյ-
ցանեն:

Աւետն, բայց ես ասեմ ինէ, այսպէս զրի ի
լաւ օրինակս. բայց դոյ և այլ օրինակ
կին՝ յորում չիք ինէ. և այլ օրինակ ըն-
տիր ի լուսանցսն միայն յաւելու զայն.
որ տայ կասկածել գուցէ ի տարբե-
րութիւն զրոյց մտել իցէ կրկնութիւն շաղ-
կապին, ոմանց՝ ընդ զրելով, և ոմանց՝
ինէ. և յետոյ այլք զրիչք վերկուան և
եդեալ իցեն ի բնաբանին:

33. Այլև դուռ նորա ի դուռ դիզէ, չէ
խոչընդոտ չիւր կին այնպէս
սիրեցէ՝ ինքն չէր անյն. և կին ընդ
ինկեցէ յաղէտ խորհ:

Այլև յոմանց իմանի՝ բայց սակայն,
իբրև Թէ՝ այս է խորհուրդն ծանկեալ
ի բանին ադամայ. բայց սակայն Թո-
ղել զայն՝ ի միտ առիք զոր պարտ է
առնել ձեզ ամուսնացելոցդ ևն: Իսկ
այլք մակաբերական մտօք իմանան,
պոռնկակ ասելոյ ըստ որոյ, ուրեմն. և
զերկոսին միտս ընծայիր մեր բնազիրս.
զի այս բան՝ եղբայրացուի է անցելոցն:
Զի խոչընդոտ չիւր կին այնպէս սիրեց-
ցէ: Յօրինակս ինչ չիք վ. որ և ի յոյնս
զօրութիւն դնի. այլ օրինակ հին զրէ,
սիրեցէ խոչընդոտ չիւր կին: Իսկ բառն
այնպէս, կայ ի յոյնն և յայլս, և պա-
կասի միայն ի լատինն:

Արդ ասէ. ահաւասիկ եղի ձեր առա-
ջի զօրէնս ամուսնութեան ի սկզբանէ
անտի, և զխորհուրդն՝ որ ի քս ունի
զակնարկուածն յայտնեցի. վս որոյ և
դուք ըստ օրինադրութեանն այ, և որպէս
ի նախագիծ օրինակին քան տեսանէք,
պարտապան էք ի դուռ դիզել, այ ամենէ-
քին, ոչ զոք ի բաց առնել, եթէ մեծա-
մեծք, եթէ փոքունք, եթէ կնոջ բար-
ւոյ դիպեալ իցէք, և եթէ ոչ բարւոյ,
ոմն զի իւրաքանչիւր այր սիրեսցի զօրէ-
նասոր կին իւր, այնպէս՝ ընդ չէ՞ր անյն:
Առանձօր ընդ ոչ զնամանուի նշանա-
կէ, ոմն Թէ ասել, ոչ պակաս ք զինքն
սիրել, այլ այնպէս որպէս ոք զիւր ինքն
սիրէ. վս զի այս եղանակ սիրելոցն
հաստատակաբար պահանջի առ ամ ըն-
կերս: Այլ իմանի ըստ հաւատոյն,
այ այնպէ սիրել զկինն՝ իբր զի իւր անձն
և մարմին է նա, ամուսնական յօդիւն
անլուծանելեաւ՝ ի ինչ եղել ըստ կնոջն.
ոմն ասաց վերագոյն. (28. 29:)

Եթ ոչ ընդ ինչ: Ըստ իւրաքանչիւր
պատշաճից զնկուացանէ զպարտան. առ-
նըն իբրև զլոյղ զսիրելն հրամայէ, ըստ
որով իմանի խնամարկելն զկինն, զգու-
շանալ պատուոյ նր, զերծանել տկարու-
Թենն, և այլն ամ զոր պահանջել կարդ.
դաւորել սէր անձին: Իսկ կնոջ իբրև
մարմնոյ և խոնարհագունի՝ հրամանա-
որէ զերկիւղ, ոչ զծառայական՝ այլ զա-
պատականն, ի սիրոյ յառաջնկել և ի
մեծարանաց. զոր վերագոյն հնազանդ
լինել ասաց: (22. 24.) Պարտիք սիրոյ
ի զօրինակ պատշաճին կնոջ առ այր իւր.
բայց յայտնապէս ոչ զայդ պատուիրէ՝
այլ զերկնչելն, ծանուցանել Թէ ոչ
իբրև առ հաւասար պարտի ունել ըզ-
սէրն, այլ հանդերձ երկիւղիւ իբրև
առ վերագոյն. և զի ի խոնարհոյ սէր
առնն վայելելով, մի իշխել նմա կամ-
ել քան հնազանդել. որով անդորրու-
Թիւն տանն ոչ կա պահի. զի ըստ ասե-
լոյ ոսկեբերանին՝ ուր զուռ պատուհա-
Թի է, անդ խաղաղութիւն լինել անշր-
նար է:

Առ սիրել առնն եցոյց և զնեղանալն
ասելով, եթէ չէ՞ն անյն. իսկ առ ելլ
կնոջն չյաւելոյ ինչ: Եւ պատ-
ճառ այ ասկեբերան, վս զի ի կարդ
դաւորիլ սիրոյն՝ այլն ամ դիւրաւ յա-
ջողէ ըստ չափու իւրում: Զորժամ այրն
սիրելով իշխէ, նոյնպէս կինն սիրելով
երկնչի, և ոչ ծառայաբար. ոչ կինն ի
սիրոյն համարձակի, և ոչ այրն յերկիւ-
ղէն բռնանայ. և լինի գեղեցիկ զու-
դահաւորութիւն սիրոյ և երկիւղին երկո-
ցունցն. յորմէ ծնանի զաւակ՝ ցանկալի

խաղաղութեին։

Աստանօր դադարեցուցանեմ առաքելն
ղերբասան առ ամենայնացեալս, սակայ-
ւուք զնմ զկարևորսն ասանդելով նոցա։
Թէպէտ և մարմնական է վիճակն ամուս-
նութեան, բայց ի քրիստոնեայս Հոգևո-
րսպէս պահանջէ առնել զնմ։ Հրամայէ
խնդրել ի միմեանս՝ ոչ ղերկրաւորս հաս-
տութեի, կի զղեղեցկուի, կի զաղնուա-

կանութեի, այլ զՀոգևորականն և եթէ
առաւել Հոգեպէս միաւորիլ ընդ օրինա-
կին քրի՝ քան թէ մարմնապէս. անյու-
ծանելի կապ ամուսնացելոց փոխարկիլ
ի շղթայ ծանրակիր, թէ ոչ ծանրեցին
սիրով և սրբութիբ. և որք իբրև զնոր
Հուրդ եկեղեցւոյ ընտրեին զայն, պարտ
ուին ի մաւտելն և ի վարիլն ցուցանել
զսրբութիբ նէ։

Գ Լ Ո Ի Խ Վ Ե Ց Ե Ր Ո Ր Դ։

1 Որդիւ՛ Հնազանդի
ելբուք ծնողաց ձերոց ի տէր.
զի այն է արժան։ 2. Պատ-
ուեա զհայր քո և զմայր. որ
է առաջին պատուիրան յաւետեան։ 3. զի քեզ
բարի եղիցէ, և երկայնակեաց լինիցիս ի վր
երկրի։ 4. Հայր՛ մի զայրացուցանէք զորդիս
ձեր. այլ սնուցանիջիք զնոսա խրատու և
ուսմամբ տեառ։ 5. Ծառայ՛ հնազանդ լի-
բուք աներկնչ ձերոց մարմնաւորացդ, աշխ
և դողութեամբ և միամտութեբ սրտից ձե-
րոց՝ որպէս և քրի։ 6. Մի առ ակամբ ծա-
ռայբք քոնի առնել զկամս նոց։ 7. Այսու մտօք
ծառայել իբրև տեառ, և մի իբրև մարդկան։
8. Գիտացջիք թէ իւրաքանչիւրոք որ զինչ
առնէ զբարին, զնոյն ընդունի և ի տեառէ,
եթէ ծառայ՝ և եթէ ազատ։ 9. Եւ գուք
տեարք՝ զնոյն առնիջիք առ նոս։ Ներբևով
առնել զպատուհասն. գիտացջիք թէ և ձեր
և ձեր տէր յերկինս է. և ակնառուն ոչ
գոյ առաջի նէ։ 10 Ա յսուհետև զօրացա-
քուք աներամբ, և կարողութբ զօրաւէ նէ։
11. Եւ զգեցարուք զսպառազինութիւն ած.
զի կարող լինիջիք կալ ընդդէմ հնարից սա-
տանայի։ 12. Ջի ոչ է մեզ պատերազմ ընդ
մարմնով և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանութեիս
և ընդ պետութեիս, և ընդ աշխարհակալս խա-
ւարիս այսորիկ՝ ընդ այս չարութեբ որ ի
նեբքոյ երկնից։ 13. Վասն այսորիկ առէք
զսպառազինութիւնն ածոյ, զի կարող լինիջիք
ի դիմի հարկանել չարին յաւուրն չարու-

թեբ։ 14. Եւ իբրև զնմ ինչ կատարիցէք,
հաստատուն կացէք. զգեալ կալբք զբե-
դեալ զմէջս ձեր ճշմարտութբ, և զգեցեալ
զպատնան արդարութեբ, 15. և ագուցեալ
զոտս պատրաստութեբ աւետարանին խա-
ղաղութեբ։ 16. Եւ ի վեր ամենայնի առէք
զվահանն հաւատոց, որով կարող լինիջիք
զնմ նետս մեռեալս չարին շիջուցանել։ 17.
Եւ առէք զսաղաւարտն փրկութե, և զսու-
սեր Հոգւոյն՝ որ է բանն ածոյ։ 18. Աի ա-
ղօթիւբ և խնդրուածովք աղօթս առնել
յամենայն ժամանակի՝ Հոգւով. և ի նոյն
տքնիջիք նմ ժուժկալութեբ և խնդրուա-
ծովք, վասն ամ սրբոց, 19. և վասն իմ-
ն ինձ տացի բան ի բանալ բերանոյ իմոյ,
համարձակութբ ցուցանել զաւետարանին։ 20. ոբ որոյ պատգամաւորիմ
կապանաւք. զի նովին համարձակեսցայց ոպ
և սպառ իցէ ինձ խօսել։ 21. Բայց զի գի-
տիցէք և գուք զնէնի զինք գործիցեմ,
զամ ինչ ցուցցէ ձեզ սիւքիկոս սիրելի եղ-
բայր և հաւատարիմ պաշտօնեայ ի տէր։
22. զոր առաքեցի առ ձեզ գնոին իբրև,
զի գիտասջիք գուք զնէնք, և մխիթարսցէ
զսիրտս ձեր։ 23. Խաղաղութբ ընդ եղբարս,
և սէր հաւատովք Հանդերձ, յայ ի Հօրէ
և ի տեառնէ յիսուսէ քրիստոսէ։ 24. Շնորհք ընդ ամե-
նեսին որք սիրեն զտէր մեր յս քրի անեղ
ծութբ։

Աա էպիստոլի գրեցաւ ի հռոմի ի յետ գո-
ղոթայ։

1. Որդէ՛ն հնազանդ լերուք ծնողաց ձերոց ՚ի Տէր. զի այն է արժան։

այելւյաբար ըն կարդի բնութեն ընթանալ ՚ի խրատս կանոն ծնողական պօղոս. վա՛ղ զի նախ է ամենանացելոցն վճռակ, և երկրորդ ՚ի նոցանէ որդիքն գան ըստ կարգի ծննդեան. յոր հաստատեալ են պարտիք նոյ առ ծնօղս. նախն իրի յետ խրատելոյ զայր և զկին՝ առ որդիսն դարձուցանել զբանն։

Որդէ՛ն հնազանդ լերուք։ Հնազանդութի՛ն ասէ զնմա որդիական պարտիսն, այ՛ ըզ-աեր, զմեծարանս, զմտադիւր լսողութե՛ն, և զինամակալութե՛ն ՚ի կարիս ծնողաց. զայսոսիկ և զայլսն ամ՛ որ ինչ անկն են որդւոց առ ծնօղս, միով անո՛ւամբ հնազանդութի՛ կոչէ. վա՛ղ զի զայն ամ՛ պարտին կատարել իբրև հպատակք և ՚ի հրամանէ։ Ծնօղաց ձերոց. ընդհանուր դնէ առանց խորհ առնելոյ ընդ հայր և ընդ մայր. վա՛ղ զի այր և կին բաղդատութե՛ առ միմեանս միայն ունին զանհաւասարութե՛ն, մին հրամայելով, և միւսն հնազանդելով. բայց նկատելք առ որդիս իբրև հայր և մայր, մի և հաւասարք են ՚ի հրամայել. և որդիք պարտապանք են՝ ոչ ըստ օգուն, նոյնպ մօր հնազանդ լինել, ՚ի յանդիմանութե՛ այնոցիկ՝ որք առ երկիւղ չէշխեն ելանել ընդ կամս հօր, իսկ զմայր անպատիւ առնել ոչ խղճեն։ Եւ դարձեալ, ծնօղք անուշամբ կոչէ զնա, յիշեցուցանել ըզբուն պատճառ իրաւանցն՝ զնոցունն, որով իբրև պատճառաք դոլոյ և անբնդեան՝ յիրաւի ծնօղք պահանջին, և որդիքք պարտին հաւուցանել զհնազանդութի՛ն։

՚Ի Տէր։ Ըստս յարեն ամանք առ ծնօղս. իբրև թէ հնազանդ լինել այնց ծնողաց՝ որք ՚ի տէր ծնանին հոգևորապէս, այ՛ հոգևոր առաջնորդաց և վարդապետաց։ Կամ, ծնողացն՝ որք ՚ի տէր են, այ՛ քրիստոնեից, տա՛ւատացեալք։ Սա կայն ոչ պատշաճի կարգի բանիցս. ուր ընդհանրական առանդն զնրատան՝ և ոչ մանաւանդ՝ ոմանց որդւոց առ այս կի՛ առ այն ծնօղս։ Վա՛ղ որոյ հաւատացեալք տէր, յարելի և առ հնազանդ լինել ընդ ծնօղսն. այ՛ ընծայել ծնողաց զհնազանդութիւն վա՛ղ ոմն, ըն հրամանին այ. զի այն է հաճոյ այ, և հաւիմատ օրինաց նո՛ն. ոչ առ երկիւղի հնազանդիլ ծառայաբար, և ոչ ակնկալութե՛ օգուտ կա՛մ ժառանգութե՛ իբրև վարձկան. այլ զի յինդ պաշտութե՛ իցէ հիմնացեալ հպատակութե՛ ձեր։ Կամ դարձեալ, ՚ի ո՛ր հնազանդիլ, յայտ ասէ որ ըն կամաց այ իցէ, և ոչ ՚ի հակառական կամ ՚ի խորտակ իրս. յորժամ հրամայեն զիրաւացն, զպիտանին, և զկարելին, և որ անկն է ծնողական իշխանութե՛։ Ըստ կաքանչիւր իմաստս ասանդ ոակնբնբան, և այլք։

Ըն այն է արժան։ Հին օրինակ հայ մեկնութեն զդէ. այն խոչ է արժան։ Ոչ են պէտք իբրկար բանից յորդորել զձեզ. և ոչ նոր ինչ կա՛մ մեծամեծս առաջի դընեմ. այլ զի ինքնին իրաւունքն ուսուցանեն հնազանդիլ ծնողաց. այն է արդար և արժանի գործ հրամայել ՚ի բնական օրինաց՝ զոր և անբանք կատարեն. յօրինաց ազգաց՝ զոր և բարբարոսք և վայրենամիտք և անհնազանդ դիտեն և պատուհաս. յիմ՛այնչ օրինաց՝ որ յետ այ զծնօղս հրամայէ ճանաչել, արարօղս բնութե՛ ձերոյ։ Ըզ ինչ այնպէս արդարացն՝ քան զիոխարէն հնազանդութե՛ հատուցանել այնոցիկ, յորոց զգոն ընկալայք և զանուն և բնդդաստիարակութե՛. այս երախտիք նո՛ անհոգաստելի են. որչափ և հպատակութե՛ բերիցէք առ նո՛, միշտ պակաս տայք քան զոր առիքն. եթէ բարեկիրք են ծնօղք ձեր, ահա կրկնակի պարտապան էք՝ վա՛ղ բնութե՛ն և վա՛ առաքինութե՛. իակ եթէ չարաբարոյք, բնութե՛ն ոչ կորուանան զիւր իրաւունս. և վա՛ այնր առաւել պարտիք լինել բարի որդիս՝ համարձակ, ակնածուս, սէր բունս. զի բարի դոլոյ պատճառք ծնողացն լինիցիք։

2. Պատուէ՛ զհայր քո և զմայր. որ է առաջին պատուիրան խոստման։

Յետ ասելոյ ընդհանրապէս՝ արժան և իրաւացի է հնազանդիլ ծնողաց յիշեցուցանէ զնծաւրհամն պարտան ՚ի առն

տան պատգամաց անտի : Պոռնկե
ցեալ ⁘ և վասն · լսանին , ասորին և
արաբացին կրկնեն զվերանուանն ⁘ ·
բայց ի յոյն չիք : Յանուանէ դնին
հայր և յայր , նշանակելով յաղագս մալ
ձնաւոր ծնողացն բանքն · և նախ կալ
զե զհայրն՝ իբրև զլուխ տանն · բայց
զպատիւն երկոգուն և մատուցանել
հրամայէ : Եւ որպէս յաղագս հնազան
դութեն ասացաք , նոյն իմանալի է և
ի պատուելն · իբր զի ի ներքս փակէ
զնմ զներքինն և զարտաքին պաշտա
մունս՝ զոր կարեն մատուցանել որդիք
ծնողացն · ցի է՝ զնիծարանս իբրև վերբ
նագունից , զկատարումն հրամանաց՝
իբրև վերակացուաց , զնմանութիւնն
իբրև զարմանոյց , զհամբերութիւն տը
կարութեն նշ ի ցաւս կի ի բարս՝ իբրև
այնոցիկ որք բազում վիշտս կրեալ են
վն որգւոյն , և համբերեալ խակութեն
նոցա · և մեզ բանիւ , զնմ նպաստա՝
նաև զհոգևորս առնել նշ պատուասեր
կամօք , և ոչ ակամայ , կի իբրև երախ
տաւորելով :

Որ է աՒաղնի պոռնկիցն յաւելեալ : Մի
օրինակ գրէ , յօրինեն · այլ ոչ է հարա
զատ · և այլ օրինակ ունի · որ է աՒաղնի
պոռնկիցն , և յաւելեալն չի տէզ իբրե
էէյի · բայց և այս չէ հարազատ :

ԱՒաղնի ասէ պատուիրան՝ ոչ դասիւ ,
այլ յաւելեալ , ցի ըն խոստմանն ձոյ · այս
է՝ առաջինն ի տասնաբանեայ հրա
մանս , որում յայտնի և առանձին բա
րիս խոստանայ ձե , ցի զերկայնակե
ցութեն : Այլ պատուիրանք գրեթէ
ամենեքին հրաժարականք են , որոց
պատճառիք առընթեր դնին · իսկ այս
յանձնառական գոլով , զխոստումն բա
րեաց ընդոծդ իւր ունի : Որում պատ
ճառս ասյ ոսկեբերան , թէ վն զի հը
րաժարականքն հրամայեն միայն զնո
տումն ի չարէն , վարձք ոչ եդան առ
ընթեր · իսկ այս պատուիրան զի հր
ամայէ զնատուրսն բարւոյն , խոստ
մամբ վարձուցն պատկեցաւ : Միւս
և պատճառ ցի ազուիծացուցն · զի մի
ոք զպատուասխրուն ծնողաց իբրև բը
նական պարտիս՝ անվարձ մեալ կարծէ
ցե : Որմանք աՒաղնի ասել համարեցան
ցի տեղւոյն · զի ասեն՝ յերկրորդ տախ
տակին առաջին զձգտրեալ քան զայլ
պատուիրանս՝ որք հայկն առ ընկերն :
Սակայն այս թէպէտ և ի բազմաց ա
սացեալ չունի հաւաստի ցոյցս առա
ջելոյ :

Ձերոնիմոս տարակուսանս արկանէ՝
առաջին իմանալ ցի խոստմանն · վն զի
ասէ՝ նախ քան զայս գոյ խոստումն
առ գլխաւոր պատուիրանն ձե պաշ
տուիեն · զի յետ ասելոյն՝ մի երկիրպա
գանել կուռց , ես եմ տէր ձե քո ևն , յա
ւելու · * Աանեմ ողորմութիւն ի հազար
ազգս ‖ ևն : (Ելից· ե· ։ ց· 6·) Վն որոյ
ինքն ներհակիմս համարի աՒաղնի պատ
ուիրան կոչել՝ ոչ միայնակ զպատուել
ծնողացն , այլ համօրէն զամենքեանս
հրամանն · իբր զի յելանել իճլացուց
յեդիպտոսէ՝ նախ զառաջինն ասանձ
դեցան · իսկ այլ օրինք խոտականք յէ
ոոյ յաւելան : Սակայն այսոքիւք ոչ
տկարանայ Հաստատակաց մեկնութեն ·
քանզի բանն յէշտակելոյ ի ներքին
մասէ՝ առնեմ ողորմութիւն ևն , ոչ է ա
ռանձին խոստումն շնորհելոյ պաշտա
ղին զնձ , այլ ընդհանուր ամենեցուն՝
որք պահիցեն զորինան հրամայելս · ոնզ
ընդհակառակն՝ ընդհանուր սպառնալիս
ոոյ օրինազանցիցն : Իսկ առ պատ
ուիել զնօրհս յաւոյկ խոստումն առ
նէ ձե :

3· Օ է ⁘էզ բարի եղիցի , և երկայնակեաց
լինիցիս ի վն երկրի : (Սի օրին·
երկայնակեաց լիցիս :)

Ըստ Ճառին խոստանայ ձե իճլացուցն՝
եթէ բարեխրատաք լինիցին առ ծնօղս ,
զպատեաց վայելուչս յաշխարհի , և վերջ
կայուածի կենաց · կամեցեալ ձոյ պա
հել յայսմ ղՀամեմատութիւն ինչ փոխա
րինացն · իբր զի որդիք պատուամբ
ոոյցք և ծնողասէրք յերկարացին երջ
կեանն՝ զոր ի ծնողաց անտի ընկալ
լան՝ իբրև արժանիք կերոյ և վայելելոյ
ի բարօրութիւն : Աոդ՝ զնոյն խոստումն
որ առ հինն իճլ , յիշեցուցանէ առաջ
քեալս · իբր ոչ եթէ երկրաւոր հա
տուցմունք եւեթ կան մնան բարեխրատ
որդւոց · այլ զի ծանուցանիցէ՝ թէ ոչ
իճլացուց միայն և ոչ յերկրին աւետեաց
սոսկ Հշմարտել են այն խոստումնքն · այլ
Հաստատակաց ամենեցուն է , և վն ամէն
կրի · սորին վն անորոշաբար եղ , զանց
արաք

արարեալ զյաւելուածոցն՝ որ ի բա-
նին մովսեսի ։ (Ելից. ի. 12.) * Ի վէ-
րինէն բարուեցան՝ զոր ոչ ետ ասել
քեզ ։ ‖ զի մի հրէայք և հրեաքոյր կար-
ծիցեն՝ զայն խոստումն սահմանել կամ
ի վէր երկրին հրեաստանի , և կի ի վէր
այլոյ երկրի՝ զոր մեախս ունի ժառան-
դեցուցանել նոյ ։

Երկայնութիւն կենաց՝ որ ինքնին ոչ է
յիշխանութիւն մարդոյ , ըստ իւրաց ինչ հա-
մարի լինել ի ձեռս որդւոց՝ ի խոստ-
մանէն ասի , եթէ երկիւղածք լինիցին առ
ծնօղս իւրեանց ։ Եւ թէպէտ այն խոս-
տումն ոչ է բացարձակ՝ անվրէպ կա-
տարելի առ ամենեսին , սակայն ըստ ա-
վուրական տեսութեանն ասի ՀՀմարտել է
առ բազումս արդեամբք ։ Իսկ եթէ
ոմանց պատուիրանապահ որդւոց դէպ
լեցի չկայանել՝ ի յօդուտ կի յերկայն
կեանս , և ընկառանկն՝ անխրատից
ոմանց բարեկեցիկս լինել և երկայնա-
բեայս , այնպիսեաց հատուցումն կա-
տարի փոխանակութեամբ այլոյ մեծագոյն
բարւոյ , կի պատուհասի՝ ստս կի՛ ի
հանդերձեալսն ։ Եւ ոչ է հարկ սակս
այսպիսեաց սակաւուց՝ ի խորհրդական
միտս ձգել վնասուցին ասի , ոյ՝ առնել
հերձուիմս , իմանալով զհոգևորական
բարիս և զերկնային կենաց ժառան-
գութիւն . այս իմաստք լռելեայն փակին
ի խոստմանս , մանաւանդ յորժամ առ-
քիաոստնեայս լինին բանքն , բայց ոչ
են ընդ գրոյն ։ Եւ ոյ ազդ առնէ ոսկէ-
բերան , ոչ ի բարձրագոյն պատճառաց
կազմի առաքեալ զյորդորմանն , ոյ յօ-
րինակէն քէի , կի ի փառաց երկնից ։
Վա՛ զի որդիք տՀասք ընդ Հասակի կի ըստ
դիտութիւն՝ ոչ շարժին այնպիսեսք , այլ
առաւել մարմնականսքն զդծնականն ի
պատուհասականսն , և զգուշանան յան-
պատուհաս ։ Վա՛ որոյ առաքեալս եր-
կուս միայն փաստս հատանեցուցիչս
յիշել շատ համարեցաւ ։ ոյ զարդարու-
թիւն իրացն՝ զի այն է արժան , և զըս-
բեացն փոխարինս՝ զոր այժմէն իսկ
պարգևէ ընծ որդւոց երկիւղածաց ։
որով կազմիակի դեկուցանել զչար պա-
տուհասն՝ որք անխրատ որդւոց ի վէր
Հասանեն սովորաբար ։

4. * Տէր՝ ի զայրացոցանէ զորդիս իւր ։
այլ անդրանկիէ զնոսա խրատու և
ասեմ՝ ըն ։

Ի խրատ ծնողաց դարձուցանել զբանն,
զի մի որդիքն կարծիցեն՝ թէ զնմա ծանր
բան թէ պարտեաց ինքեանք ունին տա-
նել ։ և դրձէ, զի բազում անգամ պատ-
ճառ անկարգութեանէ որդւոց՝ անհրա-
հանգուիլութիւն ծնողացն է , կամ անչափ
խստանալով , և կի տարադէպ զիջանե-
լով ։ Յանուանէ առ Հոբ խօսի , ըն նո-
քօք իմանալով և զմարս ։ և զի բարիոք
դաստիարակութեի որդւոց առաւելա-
պէս ի Տարց անկասելի է , և նոյ ան-
տուղութիւ յոլովակի անկարգանան որ-
դիք ։ և ընՀակառակն՝ եթէ ի մարդ ան-
տի պատահեացի լինել Վատակար ինչ
բերումն առ որդիս , բարեխրատ արիա-
նութի Տարցն դիւրաւ խափանել կարէ
զնոսան ։

Արդ ասէ , ո՛ Տարք , ի զայրացոցանէք
զորդիս ձեր ։ ոչ ասէ՝ սիրեցէք , խնամ
տարայք որդւոց ։ վա՛ զի քնութիւն ինք
նին յորդորէ յայդ ։ այլ զգուշացուցա
նէ ի տարադէպ խստութի , որով յա
ճախ սխալին Տարք , ոյ մարք ընՀակա
ռակն մեղկաբերս ներողութիւ յանցա
նեն ։ Մի՛ ի սխալել որդւոց ձերոց՝ վա
րիցիք անչափ խստութիւ , ծանր և ան
պատշաճ Տրամանօք , կսկեցուցիչ բա
նիւք և Տարուածովք ։ որովք ի ձայրա
յումն շարժէք զնա , և ոչ ի զգաստու
թի ։ մի լինիք առ նա անողորմ և վայ
րենաբարոյ , անպատճառ նախատելով ,
կի դժնեայ դէմս ցուցանելով , կի այլ
և օրինակաւ՝ որ առ ծառայս լինի , և
ոչ առ որդիս ։ ապա թէ ոչ՝ դառնա
նան որդիքն , և արուիւ օտարացեալք՝
ոչ և ևս իբրև ծնողաց ակնածեն պատ
կառանօք , այլ իբրև ի բռնաւորաց
ահաբեկ լինին ։ յորմէ ծնանին բազում
չարիք և խռովութիւնք , և անուղղայ
գնացք որդւոց ։ Պատահէ Տարց ոմանց,
զի ի յանդիմանել զորդիս սխալեալս՝
թափին զպատուին իւրեանց ընդ պատր
ուական Տայրական իշխանութե ։ աղա
ղակու և անպատշաճ թշնամանօք և
անողորմ Տարուածովք կարծեն ուղ
ղութի մատուցանել ։ և ոչ խորհին՝ թէ
չարն զոր ինքեանք առնեն , կարի մե՛ծ
է քան

է քան զսխալանսն որդւոց՝ որ բազում անգամ յառաջ գայ ի տհասութենէ սմանցն, [Թողումասել՝ երբեմն ի նոցին ծնողացն չար օրինակէ, և կամ յանհոգութենէ ծնանի։ Բայց թէև ի սոսահալ կուքէ գործեցին որդիք անհնազանդք և խնդաբարոյք, ոչ եթէ բարկութիւն և անժոյժ յարձակումն ծնողաց ուղղել զնա կարիցէ · այլ առաւել և զրդռէ ի խորխորատ կորստեան։

Այլ ասացանէք ինձ։ Ի մատաղ տիոց անտի ջանացարուք կրթել զորդիս ձեր՝ ոչ միայն ըստ մարմնոյ, և աշխարհական պիտանի վարժմամբք, այլ մանաւանդ իրաց և հոգւոյ։ Եւ խրատ ի նոսա կիցէ զիրս առաւել նշանակէ զսատ կիճ զպատուս. Հաս առ յանցաւորս՝ ոչ զի ուղղեցին. (տե՛ս երբայ. ԺԲ. 6. 7.) իսկ ասացին սատ խնդանն ոմանք զյանդիմանութենէ բանից, և այլք ըստ ոսկէբերանին՝ ըզհրաշանգս գրոց։ Ոչ եթէ արգելում ասէ՝ դպրոցական իշխանութենէ վարել առ որդիս ձեր։ Նա կամիմ զի ի յանցանսն նոյ, կիմ ի ներանալն առ որդիսկան պարտիս իւրեանց՝ ի կիր առնուցուք զսատան, և ըստ պիտելոյ նաև ըզդաւազան։ բայց այնու չափով՝ զի ծանչեցին նոքա եթէ անուշանել կամիք, և ոչ թէ վերաւորել։ Եւ սատան ձեր ունիցի իւր ընկեր զուսումն բանից։ ի զգուշացուցանելն զնա յանպատշաճից՝ պարտիք ուսուցանել և զպատշաճան։ անձամբ կիմ ի ձեռն այլոց վարժել զնա ի հրամանս ոյ, ի քրիստոնէական ծանօթութիւն, զի ի գրոց անտի նախ զայն ուսանիցին՝ թէ պատուէ զկայր քո և զմայր։ Որդիք ձեր բանաւորքն, բայց ի խակուէ հասակին ոչ գնան բանիւ · վա՛ որոյ դուք նախ բանիւ վարժեցէք զնա։ և ի չանսալն՝ ապա դանիւ խրատեցէք սերով և իմաստութիւ։ որպէս զի պատկառեսցին առանց զայրանալոյ կիմ յանդգնելոյ։ Եւ յայսմ հոգեծնոյդ դաստիարակութիւն առաւել ճանաչեմ զվարպետութիւն բնութեան, ասէ ոսկէբերան։ (Ճառ ի վե՛ր Գործոց։)

Այսու բարեկարդէ առաքեալն ըզխոստութիւն, միանգամայն և զվճռութիւնն ծնողաց · զի յերկոսին և պատահէ անցանել ըստ չափն։ և ծանուցանէ նոցա, թէ ասին եթէ խրատ, և եթէ ուսումն ըստ կամաց են լինելոց է, ըստ օրինացն ասէ։ և զի որդիքն զարգանայցեն ի վարս ամենաճաշոյս և ի գիտութիւն ամպաշտութ, ի կշտամբութիւն այնց ծնողաց՝ որք առաւել հոգան՝ յարհնաստ և յուսմունս երկրաւորս տալ զորդիս իւրեանց։ Բարեկիրթ դաստիարակութ որդւոց՝ կարծի յոգուստ նոցա լինել · սակայն ի շահ ծնողաց դառնան արդիւնքն · և այնմ փոյթ առնել արժան է ի մատաղ հասակին · առ որ բերէ հայ մեկնութիւնն զառակաւոր բանն ·

* Ուսումն մանկութենէ քանդէ ի բարեխակ ուսումն ծերուէ զիր է ի պաղի։ ‖

5· Ո՜վ այր՝ հնազանդ լերուր տերանց քոց մարմնաւորաց, ահ և դողութեամբ սրտից քոց և ոչ ակնապիշութեամբ իբրև զմարդահաճս, այլ իբրև զծառայս Քրիստոսի, կատարեալ զկամս Աստուծոյ յերկինս, ամենայնիւ տերանց ոչ կիմ որպիսիք և իցեն, եթէ հաւատացեալ, և եթէ անհաւատ, եթէ բարեխ-

Աչեռաբանին աշակերտք ոչ միայն չարգելուն զպէտս մարմնական ծառայութենէ, այլև հրամանաւք օրինադրեն իրրև պիտանացու մարդկային ընկերութենէ · վկայելով առ ամենեսին՝ թէ քրիստոնէական ազատութենին քաջիկ միաբանի ընդ երկրաւոր ծառայութենէ · և քո ոչ կամի իւրովք օրինաւքն խափան առնել կիմ փոփոխումն քաղաքական կարգաց · Եւ զի ոչ ամաւնացելոց ի որդւոցն բազկարգութիւն, նոյնպէս և ծառայիցն բազում լինչ նպատոս մատուցանէ ի շնութենէ տանն, նմին իրի յետնոյ խրատ և զծառայսն՝ իբրև յետինս վերջ կաւ քան զնոմ եղելոյն ի տան։

Ծառայ՝ հնազանդ լերուր։ Մի համարիցի զնէ ասէ՝ բնութ և հաւատացն մասամբ այնպէս հաւասարս լինել այլ մարդկան՝ մանաւանդ հաւատացելոց, մինչ զի կարծիցէք զնի միայն տէր ձառնալ ձեզ զյն բա։ Որոշումն կայ մարդնական աստիճանաց՝ տուել ի բնական բերմանէ, և յոյ տեսչութենէն նախախնամէ, որով ոմանք լինին ծառայք, և ոմանք տեարք։ մի որոյ զուք՝ որք ծառայական կարգի էք վերակացք, մի ըմբռնասանայք, մի անարգութիւն ձեզ համարիցիք զձեր ծառայութենէ · այլ ըստ ացարանք հնազանդիք, կատարել ըզկամս տէրանց յերկ, ամենեցուն տերանց ոյք կիմ որպիսիք և իցեն, եթէ հաւատացեալ, և եթէ անհաւատ, եթէ բա-

բնբարոյք, և եթէ անբարիք, (ըստ ա. պետր. ք. 18։) Վա՛յ զի իրաւունք տերու- թեան՝ յանձնելոյն մի էն։

Մարտիրոս։ Տեարք են նոքա ժամանա- կաւորք, ըստ մարդոյ ևեթ և՝ ի մարմնա- կան սպասաւորութիւնս տիրեն ձեզ։ Ա- յսու չափ դնէ երկուց կողմանց ևս, տերանց՝ ի հրամայել զոր ինչ անկ է իւ- րեանց իշխանութեան։ և ծառայից՝ զի ՚ի մարմնականն ճանապհացն վնաց առա- ւելութեան, և մի՛ վա՛ հաւասար բնաւին դժկամակեսցին, կամ առ հասոյս նոցա անսիդելի առնիցեն զՏոգևոր գանձս։ զի ոչ ՚ի հոգիս ծառայիցն՝ և ՚ի խիղճ մտաց նոցն անցանէ տերութեան մարմնա- կան։ Եւ դիտել, ըստ ոսկէբերանին՝ Տէր Տեառ կոչելով՝ միթէպարէ զվարկանել զերիս ծառայիցն, զի մի՛ վշտանայցեն անարգս դնելոյ անսանելով՝ ՚ի տան քան զկին և զորդիս։ Վա՛յ զի անուամբ ևեթ է ծառայութիւն։ և տերութիւն նոյ մարմնական գոյով, ժամանակաւոր է և կարճատև։ իսկ Տոգւոյն բարեսոհմա- թիչ ոչ միայն զուգապատիւք են, այլ գերազանցել ևս կարող են՝ եթէ կա- միցին։

Բայց զի մի՛ մարմնական լսելով, շատ համարիցին զմարմնով միայն հնազան- դիլն, յայտ առնէ զպարտութիւնսդ եղբանակն, ասէ՛ և տեղ-ին։ Երկու բա- րիս ասվոր է առաքեալս ծանուցա- նել վնասու և զիդէթ զդուշաւոր։ (ա. կորն. ք. 3։ փիլիպ. ք. 12.) ուստի ասս ևս խնդան ոմանք, հնազանդիլ տե- րանց ամ փութով և ակնդիրութիւ, երբ կիւղիւ չլինելոյ անվնաս, մի դանդա- ղանօք և ակամայ։ Այլք խնդան զերբ կիւղ յարգական և զմեծարանս։ որպես վերագոյն պահանջէր ՚ի կանանց։ Բայց ոսկէբերան, Տերտղիանոս, և այլք՝ ասելի ինչ խնդան ՚ի ծառայսն։ ըստ մեծագոյն երկիւղիւ կալ նոյ ՚ի սպաս տերանց։ ոչ միայն ներքոյ ունել զսոյ և զակնածու- թիւ, այլև արտաքոյ պատկանաւօք վա- րել, և զհրամանսն կատարել երկիւղիւ պատուհասից։ զի այս է յատուկ ծա- ռայական կարգի։ Այսու աղդ առնէ՝ մի՛ վատահանալ և համարձակիլ ՚ի հա- սասար եղբայրութեն, զոր ՚ի քո ունին ըստ հաւատոյ՝ տեարս։ այլ խոնարհա- նել երկիւղական հպատակութեըն զնո-

նարհութեն իւրեանց։ զի ոչ է այս ցա- ծուքի, այլ առաջին ազնուականուե՝ ճանաչել զանձն որ ինչ է։

Սակայն և ոչ երկիւղն բաւական է։ զի պատահէ բազմից ծառայից երկիւղածս հնազանդիլ և օտարաբար դաւաճանել զայն յաւելու, և խոնարհութիւ սրտիւ չէ ըստ։ Անհարդախ սրտիւ կալ ՚ի ծառայ- ութեն, հաւատարմութե ունել ՚ի բանս, և ՚ի գործս, և յինչս տերանցն։ Ծա- ռայք աշխարհի սովորութեամբ ունին զատելն առ տեարս, զկեղծաւորիլն, զդողանալն կամ վատնել անխնամաբար զդոյս տեն։ զայս ամ արգելու։ հաւա- տացել ծառայից՝ պատուիրելով զնմա- մուքեն։ Ոչ է չէ։ Ա՛նպէսի ունել երկիւղ և բարեսրտութե առ մարմնա- ւոր տեարս, ոչ պարտ է ունել առ քա՛ ՚ի- րն բոլորեցուն։ ոչ քա՛ ծառայեմք՝ որ գնամ տեսանել և դատե։ կամ, ոչ թէ ՚ի տեարս ձեր զքա՛ ինքն տեսանեք, և նմա սպաս տանիք։ կամ, այնպէս հնազանդիլ՝ ոչ քա՛ հրամայէ և հաճի, առանց վշտացուցանելոյ զքա՛ առ ՚ի հաճել զտեարս աշխարհի։ Ա՛յսու օրէն նախատ ոչ միայն անվնաս լինի ծառայ- ութեն մարմնական, և յորդորանիս, այլև գերազոյն քան զերկրաւոր վարձս՝ երկնային հատուցմունք պահին ձեզ։ մանաւանդ թէ ըստ մարմնոյ ծառայեին փոխարկի ՚ի Տէրմարիս ազատութիւն և աղնուականութե։ զի ընտրեսի կամաց բառնայ զՏարկ։ և այսպիսի ծառայք աղնուաբարոյք իշխեն ՚ի վե՛ր սրտից տե- րանց իւրեանց։

6. Ա՛ռ ասէ ծառայել էբրէ՛ մարդս հաճոյ, այլ էբրէ՛ ծառայ Քրիստոսի։ և առնել կամս։

Ջհամառօտ ասացեալն ըստ ձարձակագոյն դնէ։ Ա՛ռ ասէ ծառայել։ Ծառայ- ութիւդ ձեր մի՛ լինիցի առևրեսս միայն, յանդիման տերանցն զվատակս ցու- ցանելով կամ զհաւատարմութե, իսկ հե- ռի գոլով և անտես ՚ի նոցանէ, այլագ- գաբար վարիլ։ մի՛ յայն սակս միայն ծառայել, զի շնորհս գտանիցեք. կամ ՚ի ցասմանէ նոյ անպատուհաս մնայցեք- մի՛ վա՛ հաճոյ լինելոյ նոյ անդարժանս գործիցեք։ Էբրէ՛ մարդահաճոյ, որոց վոյթ է միայն հաճել զմարդիկ, և ըզ-

հաճոյս մարդկան խնդրել՝ ի դէպս և յանդէպս. որք ի գործս իւրանց առաւելել կամին ձևանալ բարեկիրք՝ քան լինել այնպիսիք. ոչ յարդարուեցէք շար. ժին կամ ի սիրոյ, այլ՝ ի հաճոյից այլոց. ոչ գէհզի ծառայ եղիսէիք այլ ինչ ձևաւ նայր յաչս ան իւրոյ, և այլ ինչ խոր. հեր և առնէր ի ծածուկ. լեհպիտ և քաջ գիտէր՝ լեհ որ իւր մարդարէ և է: (ի. թագ. ե. 20. 25. 26:) Սղոնիա ծառայք սաւուղայ՝ ի հաճոյս նր յանձն առնուին գործել զանիրաւան:

Այլ էբե ծառայ էր: Յիշելով լեհ գուք ծառայք էք քրիստոսի՝ գերագոյն ան, այնպէս պարտիք ծառայել մարդկան, ոչ վայել է ծառայից քրիստոսի, ի՛ ձշմարտութեէ և հաւատարմաբար իբրև՝ ի պարտեաց՝ և ոչ յերկիւղ: Անխափ արդարութեէ, որպիսի կամի քրիստոս, առաւել զհաճոյս քրիստոսով և ոչ զմարդոյ. եթէ երկիւղ մարմնաւոր տեառն նահանջէ զձեզ յանպատշաճից, որչափ և ս երկիւղ քրիստոսի անխոթ դատաւորին: Առնել չմա ոյ: Ձոյն օրինակի յաւելու, հռոմ. և միաբանի լատինն և առաքեալն. բայց չունի ասորին. և ի յոյն օրինակս ինչ յարի՝ ի յայտարդն, փոխան որոյ մերս դնէ, որոյ մօտ: Ի մարմնական ծառայութէն ձերում ոչ եթէ զկամս մարդկան պարտիք առնել, այլ զկամս ոյ՝ որ հրամայէ ի պատշաճականն հնազանդիլ տեառնց յօժարաբար, իսկ յանպատշաճէն մի տալ տեղի:

7. Որոյ մօտ ծառայել էբե ն, և ոչ էբե մարդկան:

Պատահէ երբէք՝ զի ծառայ ոք լինի հաւատարիմ առ որ, երկիւղած և կատարեալ, բայց դժկամակութէ վարի ի ծառայութէնն, մանաւանդ եթէ որ խստաբարոյ ոք իցէ: Առ այնպիսին ասէ, որոյ մօտ ծառայել, մի՛ ակամայ, բռնի և որոնջանօք կատարել զծառայութէնն, այլ յօժարաբար, սիրով և ընտանի աչալրջութէ, ոչ թէ բանիւք իցէ և ոչ ծառայ՝ ի ներքոյ ծառայական նշանի մարթէ ի սիրտ ղրարել կամն ունել. և երանելի է որ ոք՝ որ զբարեկամ ունիցի փոխան ծառայի: Դժուարին կարծէ զայսքան իմաստասիրոսն զտանել ի ծառայ ոք. բայց դիւրաւ յայտնէսցէ, եթէ համարիցի ծառայել էբէ ն, ոչ թէ քրի կի ոյ ծառայուն առնէ՝ և ոչ մարդկան. եթէ ոչ՝ ի լաւութէ ոնն, կի յակնկալուէ վարձուցն շարժիցի՝ ի պաշտօնն, այլ՝ ի պատուոյն ոյ, և՝ ի հաճոյից քրիստոսի, որ գնա տարիմ և զսիրուն ծառայս կամի ինքնին փառաւորել: Ա՛ն ոորն իւր ինքեան համարի զծառայուէն, զոր ծառայք կամաւ հարկանեն տեառնց խստից և անհաւատից. և համբերեն բռնաւէ նց, զի մի խափան ինչ լինիցի ոծ պաշտօուէն և հաւատոց: Այսքան է ասա դերապանցուէն աւետարանական օրէնից, զի գհարկաւոր ծառայութէնն հաստէ՝ ի կամաւոր աղատութէն, և՝ ի մարդկայնոյն՝ ոծ պոնն առնէ. և ուր առակն հին ասէր, այնչափ թշնամին ունի ոք, որչափ ծառայս, աւետարանն՝ ի հակառակն փոխել կամի, այնչափ բարեկամս՝ որչափ ծառայս:

Ի բնաբանին զոյ տարբերութէն ինչ. զի յոմանց սովորական օրինակն պարզաբար դնէ, ծառայել ն և ոչ խոթիմ. և սոյնպէ ընդհանուր տրաբացին: Իսկ յոմանց ընդարձակ օրինակն, և ոսկերբան, և այլ գրչագիրք յոյնք ունին էբէ. և նոյնպէս ընդհանուր լատինն և ասորին:

8. Գնաջուէ՛ ի՛ ի՛ ի

գործիցէ։ Ե էրէ ապա ծնունդսմբն ևս աստիճանաւ, և տիրական գործովք։ Աստել կամի, թէ ծառայի և ազատի որոշումն՝ ըստ աշխարհի միայն է, առ ժամանակեան, և յարտաքին իրս։ առ ոմն և առ հաճոյս նոր չիք խոիր՝ թէ ծառայ իցէ ոք՝ կամ ազատ։ այլ գործք իւրաքանչիւրոցն իմդրին՝ թէ արժան նիք իցեն։ Եթէ ծառայ վճարէ զիմ զպարտս իւր ըստ նմ կամացն, թէ և անվարձ և անշնորհ միայցէ ի մարմնաւոր տեառնէն, գոյ նորա անվրէպ հատուցումն ի գերագոյն տէր՝ ի քրիստոս։ որ ոչ այժմ, և ոչ ի դատաստանին ակնածէ ազատի՝ քան ծառայի։ արժանի ըստ վաստակոցն պարակ գծառայն՝ որ գոլ ծառայ ազատ է։

Ը. Եւ դուք տէրք՝ ընդ առնէիք առ նոսա։ Ներելով առնել պատուհասս. գիտասջիք իմ և նոցա և ձեր երկոցունց էիմն։ և անխոտորնի ոչ գոյ առաջի նոր։

Եւ մարմնաւոր տեարս շրջէ զդէմս խրատուն։ վն զի գոյ և նոյ գերծանիկ իշխանութիւք իւրեանց, և տալ պատճառս սատակութեան ծառայից։ և զի մի՝ ի տրտունջ մտաբերիցին ծառայք՝ թէ զմի տատս խրատուն ի մեզ արկանն, անխրատ ծողեալ զտեարս։

Ե՞ք ասէ՝ որք ի մարդկանէ գերծէք, տիրական պատճանի վճռակեալք, և ունիք եւ ձեռամբ զներքոյանկեալս, զնոյն առնիջէք առ նա։ առ ծառայս ձեր զնոյնս գործեցէք։ զոր ինչ ի նոցանէ պահանջէք, զնոյն հատուցէք նոցա։ Նոյն ասէ՝ ոչ եւ տեառնի գործոյն, այլ թէ գեղանկի և պարմանէ նի իւրաքանչիւր։ ցի որպէ դուք կամիք՝ զի ծառայք ձեր պահիցեն զձեռատարս մուծէք և զմոռացիւր ապաստարուէք երկիւղիւ, երբեք չկոյ և վն այ հրամայեալ, նոյնպէս դուք իշխեցէք նոյ առ կնոջ կամօք և բարեսիրութիք, զգարի նոյ կամելով, զգուշանալով չտալ պատճառս անկարգութեան նոյ, ոչ զրկել զնա ի վարձան, ոչ տարապարտ վշտացուցանել։ ի կիր առնուլ զնա իբրև ծառայս քոյ, և զծուլութիք խնամել։ Այս ոտ օրինակս եւ ոսկէբերանին՝ զրէ թէ տեարքն ևս ծառայիցն իւրեանց ծառայիցն, զնոյն զգուշութիւնն պահելով առ մխիթար, թէպէտ և այլ և այլ են գործքն։

Բայց զի սովորաբար տեարք պատճառն են, թէ ստամբակ է ազգն ծառայական, յաւելու առաքեալն։ Ներելով առնել ղգործսն։ Գիտեմ զի յոլովակի պակասին ծառայք ի պաշտաման իւրեանց՝ անհոգութեամբ, կամ չարութիք, կամ անեղկիւղութիք, որով արժանի պատժոց լինին, և ի քաղցրութիք տեառնցն առաւել ժանտանան։ Սակայն դուք ըստ կարի և իմաստութեամբ ծուլացուցէք զպատուհաս նոցա։ մի ի փոքր յանցմունս նոյ մեծամեծս զպրանայցէք։ մի առ ամ պատճառս յանախիցէք սպառնալոյս, թերամանս, և կարճանս անուղղրմս։ նաև ի պատժելն զնոյ յիրաւի ըստ յանցանացն ցուցցիք զնմանս քաղցրութիք և ներողութ։ չափ դիցիք բարկանալ ձերում։ որպ զի ծանիցի՝ թէ զանցանան ատեք, և ոչ զծառայն։ Իսկ եթէ ծանրանան ըստ այս ներողութիք խստապահանջ տեարքն, ահ արկցէ նե նոյ։ գիտասջիք իմ և նոցա և ձեր երկոցունց էիմն։ Յուշաց սովորական օրինակն ընթեռնու։ * զի և ձեր նոցա տէրն է յերկինս։ ¶ և համաձայնի արտաքսին։ իմաստնն են։ նա՝ որ երկնաւոր տէր է ծառայիցն, նոյն և ձեզ տէր է։ ոչ այլում նոքա, և այլում դուք ներքոյ անկնալ կք, ոպ զի ի խստանալ ձեր քան զարժանն՝ կարծիցէք անայցելու մնալ նոյ։ կի թէ տէրն ձեր վերակացու և ջատագով լինիցի ձեզ ընդէմ նոն նոցա։ Սակայն աղեքսանդրեան օրինակն, և լատինն ըստ մերում գնաբանի ընթեռնուն։ և նովին մտօք դնն ոսկերերան, ցի, և ձեր և նոյ տէր գոյ։ Եւ այսր ընթերցուածոյ իմաստքն են։ որպէս ծառայիցն գերագոյն տէր գոյ, նոյնպէս և ձեզ։ դուք ոչ եք ինքնատարք։ յոր միւս ընթերցուածն յաւելու զայս միտս, թէ ոչ միայն դուք և ստ տէր ունիք, այլ զնոյն զոր և ծառայք ձեր ունին։ ի բան գերագոյնն ընթերցուածքն միաբան նին երկոքին ընթերցուածք։ զի ձնշել կամի զգուռոշտն մարմնաւոր տերանց, որք անեղկիւղ գոլով ի ծառայից իւրեանց՝ ոչ զգուշանան ի ծառայեցուցանելն և ի պատժել զնոյ։ վասն որոյ ասէ,

ասե՛ , Թէ յո՛չ լեցի՛ ձեզ՝ զի և դուք ու՛նիք զայն, որ պահանջէ՛ ի՛ ձէ՛նջ ղերա՛ւնա՝ որպէս դուք պահանջէ՛ք ի՛ ծառայից ձերոց ։ արդարացուցանել կամ պարտաւորել զձեզ , զոր օրինակ դուք դնառայս ձեր ։ մանաւանդ Թէ նոյն է՛ ձեր և նո՛ր իր խնամակալ և վրէժխնդրո՛ղք ։ Եթէ յաչխարհի՛ չունիցիք զոք վերադրո՛ղ ի՛ դատել զձեզ , կի՛ Թէ ուրե՛մն իցէ՛ք՝ բայց ոչ առնու ի՛ ձէ՛նջ հնամարս , մի՛ վասն այդր անհոգանայիցէ՛ք ։ Ա՛ւ զի դոյ չէ՛ինա՝ ամենեցուն տիրոջ և դատաւոր , որ ամենագէտ է ՛ի քննե՛լ զպարտս իւրաքանչիւրոց՝ ու՛մ և ծառայի՛ , և չզոք ՛ի դատել զյանցաւորն՝ կամ աստէ՛ն , և կամ ՛ի հանդերձեա՛լն ։

Ե՛ս ա՛ն՚առ՛ն՚ոլ զոյ առ՛ա՛լի նո՛ւ ։ Երկնաւոր տէրն ոչ ըստ օրինաց երկրի՛ վարի՛ ՛ի դատաստանս իւր , որդարացուցանել զոք՝ զի տո՛ւ է , և պարտաւորել զայլ ոք զի ծառայ է ։ առաջի մարդկան՝ և ըստ օրինաց աշխարհի՛ միայն լինի այդպիսի խորհրդիւն ։ բայց առ նո՛ւ՝ մի է՛ տո՛ւ և ծառայ ։ զերկաքանչիւր մով ակամբ նկատե՛ իբրև արարածս իւր , իբրև փրկեալս իւր , իբրև նովին օրէնսբ դատելիս՝ կի՛ պահելիս ։ ոչ հայի՛ ՛ի պատուոյ զանազանութիւն , այլ՛ ի գործս ։ եթէ տեսրբ՝ նեղող լինիցին առ ծառայս , և կամ անողորմ , նովին չափով ընդունին զկշիռն յանաչառ ո՛նէն ։ Ապա ուրեմն այնպէս տիրեցէք ծառայից ձերոց , որպէս զի զերադրո՛ղն նո՛ն տա՛ճոյ լինիցէք՝ և՛ դուք , և՛ ծառայք ձեր ։

10 . Ա՛յսու՚հետ՝ զօրացարո՛ւք փեղմբ , և ՚ի կարդս՚ն՚ զօրո՛ւն նորա ։

Կարդաւորեալ զառանձնական վիճակս հաւատացելոց ըս՛ իւրաքանչիւր պատշաճ խրատուց , ՚ի կատարածիս ըՀՀան՚ բանին բանիւ՛ խրախուսե՛ զամենեսին ՚ի կատարումն շրամանացն ։ Ա՛յսու՚հետ՝ թ՛ե՛ ասե՛ ։ յետ ծանուցանե՛լոյ ձեզ ըզպարտիս ձեր զառանձնականս և զՀՀաթակաց , ո՛չ միայ ինչ կարե՛ւոր առ ՚ի ասե՛լ ձեզ , բայց սրտապնդել ՚ի համբերութիւն և ՚ի մտադիւր կատարումն նմին ։ մի բազմացան խրատքս զձեզ լքեսցեն ։ մի՛ մարքն որ ՚ի ներքին և յարտաքին Թշնամեաց , մի՛ իմ կապանքս և հալածանքս՝ որովք տառապիմ , և որք ձեզ և՛ս կարեն հատանել , երկիւղ արկցեն ։ զօրացարո՛ւք ՝ի՛ տէրն և յայլ Թարգմանս զոյ , եղբա՛րք , կամ եղբա՛ր ես ։) բայ լերուք , արիական սրտիւ պնդեցարուք , ո՛չ յանձինս ձեր վատահացեալք , այլ յաւսոյն առ նո՛ն , զո՛ր քս ունելով ձեզ օրինակ և օգնական և բաջալերիչ ։ Ա՛նեղի արուեստե՛ պատճառ է զինուորի՝ առաքնորդ ուղղել զզօրագլուխ խնամատուն և ամենափոթ ։

Ե՛ս ՚ա՛ր՚ղ՚ո՛՚ւ՚ք ։ Զօրացարուք զզօր կարողութ՛ե՛ն՝ կամ քո՛ւ ՚յանձինս ընկալարուք զանհնար զօրութ՛ե՛ն նո՛ւ ։ առանց նո՛ւ օգնականութ՛ե՛ և գործակցութ՛ե՛ ոչ իմք կարող է՛ք ։ բայց ՚ի նմանէ զօրացցի՛ք , չէք ինչ առ որ տկարանայիցէք ։ այլ դիւրաւ և անհնսալ յաջողեսցէ՛ ձմ՛ ՚ի գործս դժուարինս պնդոյ է խնդրութ՛ե՛ առ ՚ի գործել ։ եթէ դուք ՚ի հոգևորական պատերազմս ունիցիք առաջնորդ զքո՛ , որ և ներքին ուժով ամրացուցանէ ըզձեզ , ահա բարձեալ է երկիւղ դժուարութ՛ե՛ն ։

11 . Ա՛ ՚ա՛ր՚ղ՚ո՛՚ւ՚ք զպատրաստ՚ն՚ո՛՚ւ՚թ՛ե՛ն՚ն՚ ձ՛՝ ՚ի ՚ա՛ր՚ղ՚ո՛՚ւ՚ք ՚ի՛ն՚լ՚ի՛՚ք՚ ՚ի՛ն՚լ ընդ՚ դէմ հնարից սատանայ ։

Բայայայտ՝ Թէ զնարդ լինի զօրանալ կարողութ՛ե՛ն ձմ՛ ։ Զօրացարո՛ւք ասե՛ ։ ոչ է բաւական ունել զօրագլուխ ձեզ Տէր ՚ի պատերազմի զքո՛ , Թէ ոչ դուք և՛ս կամակար վատակօք դործակից լինի՛ք , զանձամբ ձերով արկեալ զպատե՛՚զ՚ե՛՚ն՚ն՚ո՛՚ւ՚ն ձ՛ ։ Ձորին ասե՛ խոնարհ՛ե՛ս , ըմ՛ ամ զէն , կի՛ բոլոր զինուորութ՛ե՛ ՝յոր մէ՛ ՚ի մեր պատե՛՚զ՚ե՛՚ն՚ն՚ո՛՚ւ՚ն նշանակէ զամ՛ զէն պատերազմական՝ որովք ամրանայ զինուոր յամ՛ անդամս իւր՝ Թէ՛ ՚ի պաշտպանե՛լ անձին , և Թէ ՚ի վանե՛լ և վնասե՛լ Թշնամւոյն ։ Թէպէտ ՚ի հոգևոր պատերազմին տիրապես խօսելով՝ ամ՛ զէն է պաշտպանողական հոգևոր զինուորին , և ոչ վնասիչ Թշնամւոյ ուրուք ։

Աղ՛ո՛ ասե՛ , Թէ հաւատացեալք ըս՛ իւրաքանչիւր առանձին վիճակի ունին արդարե՛ պարտս յատուկ , բայց առհասարակ ամենեցուն առաջի կայ պատ՚

տերագոյժ իմանալի ընդդէմ ազգի ազգի Թշնամեաց, որոց առաջին և զօրագո՛ լուխ սատանայ է իւրովքն գործակցօք։ Վա՛ որոյ ամենեքին դուք՝ արք և կա՛ նայք, մեծամեծք և փոքունք՝ զինուո՛ բեալք ընդ դրօշակաւն քո՛ի պարտիք միշտ յանձինս կրել զզէնս հոգւոյս՝ զոր ետ տայ ձեզ, ո՛չ զայս կամ զայն մասնաւոր զէն՝ այլ զրովանդակն, ո՛ բովք հոգին՝ և որովք մարմինն պատա՛ պարի ընդէմ հոգեկան և մարմնական չարաչիմանց սատանայի։ Հոգւոյ զէնք են՝ հաւատք, սէր, առաքինութի՛ւնք, արդարագործութի՛ւն, և այլք զոր ըստ մա՛ սին՝ ի թիւ արկանէ յայդոցանէ։ և մարմնոյ զէնք՝ ժուժկալութի՛ւն, ծնօտաւո՛ր թիւն։ Բայց զի այս ամ՛ լիով կան՝ ի քո՛, և՝ ի քո՛ւ մատակարարին, վա՛ւ այն ըստ ներքին մասոյ՝ նոյն է զէնուլ զպա՛ ռազինութի՛ւն այ, և զէնուլ զբա՛։ որո՛ւ ասէ Տէրն հմմտ։ Ա՛ր՝ զօրաւոր՝ զինուեալ այնչ պէս պարիսպ զէնուլ յանձինս ձեր, զի մի՛ բնաւ՝ ի բաց մերկանայցէք կա՛ մատրաստս։

Ջի կարէ լինել նմ։ Արթուն և ամ՛ նապատրաստ զինուորութի՛ւն պէտք են ձեզ, ոմա՛ զի կարիցէք պինդ կալ՝ ի հո՛ ղևորական մարտի, և ո՛չ անկանիլ կի՛ Թիկունս դարձուցանել։ ոմա՛ զի կարի՛ ցէք տակալ աշխատութի՛ւնց, մարտնչել, վանել, և հաստատուն մնալ յաղթո՛ ղի՛ւքն՝ ի հաւատս քո՛ի և յանձապատուի՛ւն։ Ընդդէմ հնարից սատանայի։ Ընդ անուանմբ սատանայի՝ որ զօրագլուխն է և սկզբ՛ նաներդակ, իմանին ամ՛ զինուորեալք նո՛ր գնդ և մարդիկ՝ ոչ այնչափ զօրու՛ թեամբ մարմնի սատանայ՝ և չարանի կռո՛ւով, քան թէ նենգաւոր և պատ՛ րուազական հնարիւք՝ որ՝ ի բանս և՝ ի գործս, որովք զչարն՝ բարի կերպա՛ րանէ, և յոլովակի զնդն իսկ զէնն ոյ՝ առնէ զէն իւրոյ պատերազմին։ Ա՛ այսպիսի բազմահնար և անհանգիստ պատերազմող՝ պիտոյ է միշտ արթուն կալ, միշտ սպառազինեալ, միշտ՝ ի Տէրն համբերութեան՝ զի և՝ ի մարմնական պատերազմի՝ առաւել երկնչելի է զո՛ րագլուխ Հարատարաւնեա՝ քան ու՛ ժեղակ յաւետ և՝ հոգեւոր մարտիս՝ ուր մարդ ինքնին ոտար է, և՝ ի չարիս հա՛ կամուեալ, և դիւրահաւ, ընդէմ միշտ՝ մարտ և բազմորգալի Թշնամեաց չէ կարօղ ժուժկալել, թէ ոչ ձեռայնին զի՛ նուքն ամրացեալ կայցէ հանապազ։ Մ՛անաւանդ զի ոչ միայն որոգայթա՛ դիր ունիմք Թշնամի, այլև բազմա՛ ձեռն։ որպէս և ասէ։

12. Ո՛չ է մեզ պատերազմ ընդ մարմնով ▪ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանու՛ թիւնս և ընդ պետութիւն, և ընդ աշ՛ խարհակալս խաւարիս այսորիկ՝ ընդ ոգ՛ ւոցս չարութե՛ն որ՝ ի՝ երկինս էրիւից։

Յօրինակս ինչ, ոմա՛ և՝ ի հայ մեկնուո՛ ղի։ Ջի ոչ է մեզ մարդ պատերազմ՝ և յա՛ ջորդն՝ ընդ մարմնոյ և ընդ արեան, ՚ի յոյնն յետ և յառաջ դնի, ընդ արեան և մարմ՛ նոյ։ և նոյնպէս արաբացին։ բայց լա՛ տինն և ասորին ըստ մերումս ընթեռ՛ նուն։ Ա՛ատանօր մարդն և արեան ոչ իմա՛ նին իբրև հակառակք հոգեկան մասին մերոյ, փոխանակ մարմնական ցանկու՛ թեց, և ոչ դարձեալ, մարդիկ աշխարք հասեբք, խառնաձնացք։ վա՛ զի ըստ այ՛ սոցիկ մտաց՝ անդադար պատերազմ է հատատացելոց ընդ մարմնոյ և արեան։ ոմա՛ բազում ուրեք սաեն գիրք։ (Գա՛ զատ։ ե։ 16. 17։ Յակոբ։ դ՛։ 1։ ա։ Պետ։ ը՛։ 11։) Ա՛յլ իմանին մարդիկ առհասարակ, ազգ մարդկան՝ իբրև՝ ի մարմնոյ և յարենէ կազմեալք, տկարք բնութե՛ն և անցաւորք, և իբրև դիմա՛ դրելք անխիթական բնութե՛ն՝ որք հղօրեղք են, և անեղծականք։ Յայս միտս ասէ։ (Մ՛ատթ։ ժ՛։ 17։) * Մ՛արմ՛ին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ։ ‖ Ապա իմաստքն են։ պատերազմ հատատացե՛ լոցս՝ ոչ է երկրաւոր և մարմնական, որպէս մարդիկ սովոր են առնել ընդ մի՛ մեանս մի՛ գաւառաց և կալաւածոց, և իշխանութե՛ն։ ոչ եթէ առ մարդիկ ու՛ նիմք մարտնչել, որոց մարի՛ն է ընդէմ դնել՝ առ բռնութե՛ն զբռնութե՛ն՝ առ հնարան՝ հնարս, առ բազմութիւնն՝ զբազմութե՛ն։ կամ եթէ մի կողմն տկա՛ րանայցէ, մարի՛ է իսուել զՏաշտուե՛։

Ա՛յլ ընդ իշխանութի՛ւն և ընդ պետութի՛ւն։ Ո՛մանք՝ ի յետին մեկնչաց իմանան ըզ՛ մարդկային իշխանութե՛ն։ և ընդ անցելոյ մասին այսպէս բացատրեն։ մեր պա՛ տերազմ՝ ի պաշտպանութի՛ն աւետա՛ րա՛

բանին՝ ոչ է ըստ հասարակ մարդոյ՝ այլ ըստ իշխանաց աշխարհի. ոչ ևեթ սահմանք ոմանք են թշնամիք ձեռնպաշտութեան, կամ խաժամուժ ամբոխ ժողովրդոց՝ յորոց դիւրին է խոյս տալ. այլ թագաւորք, գաւառակալք, քաղաքապետք, և գաւառք, յորոց՝ ի ձեռն կայ իշխանութեի և տրամանաւարութի, յարուցեալ կան ընդդէմ մեզ անիշխան մարդոց:

Սակայն սովորական իմաստք հին և նոր մեկնչաց առնուն ի վեր դիւականն իշխանութեիցն, իբր առաւել համեմատ անցեալ և յաջորդ բանից. զի նախ առաջ՝ կալ ընդդէմ հնարից սոքանչի. և զկնի ասել նորընպէս, ի դիմի հարկանել ըստ: Եւ դարձեալ, զի հակառակութեի երկրաւոր իշխանաց և այլ մարդկան ընդդէմ աւետարանին՝ ոչ պարզապար ի նոցանէ չարժեալ է, այլ ի զբաղեալոյ դիւական իշխանութենէ. որոց գործունէութիւնք են մարդկի, և իբր զնմ ոմանք. նմին իրի որպէս ի մարմնականս՝ նորընպէս յայսմ հոգևոր պատերազմի՝ առ հրամանատու դևոն վերաբերի դրդիռ մարտին: Իսկ զայր դևան կռել իշխանութիւնս և պետս, ոմանք հաւ մարին՝ թէ ի դասուց երկնային իշխանութեց և պետութեց անկեալք, պս հենտկաւին զնոյն անուանս՝ թէպետ և ոչ զպաշտօնն: Այլք ասեն, պետս կարաւ ունել զոյն անուանս վս չարս, կամ բռնութեց՝ զոր վերագոյնք նոցա ի կիր ածանն առ վայրագոյն գնս, կամ առ հնազանդեալս ի մարդկանէ: Այլք ասեն, ըստ բնական կատարելութեան և զօրութեան որով մի քան զմի առաւելուն, կրել զանուն իշխանի կամ պետի:

Եւ ընդ այնոքիսի խառնիս այսորիկ: Բայն այնոքիսի թարգմանութեի և յունականին չամաչբաշա. և նշանակէ՝ իշխեցող աշխարհի կամ գաւառի. և յունաց սովորական օրինակն յաւելուածով դնէ, ըստ աշխարհակալս խառնիս աշխարհիս այսորիկ, որում համաձայնի ոսկեբերան և աւրացիս. բայց չիք յայսորիկ և ի յայնին, և յօրինակն աղեքսանդրեան. և ոչ կարևոր թուի տեղւոյս. վս զի ի բառն այնոքիսի ինքնին իմանի՝ թէ այր են իշխեցող, ըստ այսմ աշխարհիս: Արդ՝ զդիւականս ոգիսն կոչէ այնոքիսի խառնիս, ըստ իշխեցողս խառնարային աշխարհիս, և սովորաբար իմանի՝ այսր դասուածի կամ օդոյ, որ լի է խառնիւք և մտածմամբ, համեմատեալ վերին գասուածին՝ որ միշտ լուսաւոր է. զորմէ տեսս վերագոյն. ըստ. 2: Ոմանք ըստ ոսկեբերանին՝ խառնիս և աշխարհ իմանան զայս մարդիկ, զժողով ամբարշտաց, կամ զգործս չարութեան՝ որովք խառնեալ է աշխարհս. և այսոցիկ ամենեցուն իշխան են դիւականս բնութիցն՝ ոչ իրաւամբք ինչ, կամ ի սահմանէ լոյն այ, այլ չեչեւանց չարութեի, և ի կամաւոր հնազանդութենէ մարդկան. որպ և օդոյ խառնարայնոց ասին իշխել՝ ոչ սիրաբար, այլ ի բաղկութենէն այ արկեալք յօդս՝ ի փորձել զմարդիկ, և ի պատուհասել զհետաւօղս կամաց նոցա: Կամ ըստ այլոց, իշխեցօղք խառնարի ասին դևք, այ խառնարայինք, որ ի խառնարի անհնատատութեան և չարութեի սիրեն, խառնատնենդութենէ գործեն, և զհնազանդելիս իւրեանց ձգեն ի մշտնջենաւոր խառնարկորստեան:

Ընդ այս չորեսին: Ի մեր օրինակ ինչ գրի, ի ընդ այս. և համաձայնի առաջին. որ և ձեռն տայ ի կարծիս այնոցիկ՝ որք այսու մասամբ իմանան զայլ կարգս դիւաց՝ որոշեալ յանցելոցն: Իսկ հայ մեկնութեին դնէ մեւս և առաջնաբերէ, այ ի ընդ այս պիտորեն. և մեկնէ ի վեր այնց դիւաց՝ որք ի ցանկութիս գրգռեն, և ի մարմնոյս մարդկան մտանեն և ելկելով: Սակայն այլ թարգմանք ևս միաբան գնեն՝ այս ըստորեն:

Որ ի ներջոյ երկնից: Ցերկրս օրինակս գրի, որ են ի ներջոյ երկնից. և այսմ համաձայնի ասորին: Բայց քանզի յոյնն, որպ և լատինին և աւրացին, ընդհեռաւոր կամ յերկինս, ոսկեբերան և այլք յոյն մեկնիչք իմանան վերանական կի վս երկնաւորաց. և յարին ոչ ի բառն այս, այլ ի սկիզբն բնաբանին ի պոեբոչն. և զնմասան այսպես յարմարէ ոսկեբերան: Պատեբաղմ ունիմք մեք ընդ դիւական իշխանութիս՝ ոչ սակս երկրաւոր և նիւթական իրաց, այլ վս երկնաւորաց, վասն աւե-

առնաարանին, և երկնից արքայութեանն. յորոց զրկել զմեզ Հնարին ոգիքն չարք, թէպէտև ինքեանք առանձինս զնորս ոչ կարեն: Ոչ յաղագս փոքունց իրաց են հակառակութիքս, այլ մեծամեծաց. յորս յաղթօղ դառնալը, զերկնային շահիւք. խակ յաղթեալք, կորուսանելմ քաղումս: Եւ այսու՝ ի պնդութիւն յորդորէ առաքեալն, ասէ ոսկերբերան. զի մի՝ ի բաղմութիւն անդուլ կռուողացն լքանիցին, այլ՝ ի մեծութիւն յաղթանակին արքանայցեն՝ ի Հանդէս մարտին: Ահա իմասք դեղեցիկ են. բայց ոչ այնչափ Հարազատ դառնալ են կարգի բանիցս, և յոնականն նախդրին, որ ասէ՝ յերկնաւորս. և առաւել Հայ և առորի Թարգմանքն վկայեն՝ ըստ տեղւոյ իմանալ. վայ սովորաբար այլ մեկնիչք նովին մտօք առնուն առս, որպէս յայնցեան. (ա. յ. 20. եև) զի՝ ի վե ոչ ացոյն չարաց՝ որք Թափառին՝ ի ներքոյ երկնից, կի յօդս. Թէ որում նշանակութիւն այս կային դէպ, և զնարդ իշխանք օդոյ, ասացաք վերագոյն. (ե. 2:) Ոակեբերան, և ըստ վկայելոյ իակ Հերձնիմոսի՝ ի մեկնութիւնս՝ որ Թէ ամ վալդապետք առաջինք Հաւանեալ են, Թէ բաղմութիւնք դիւաց սփռեալ կան յօդս որ առ մեզ. և իբրև բռնակալք ամենից՝ ի կրկ առնուն զիշխանութիւն առ՝ ի վնաս մարդկան. ոչ այլազգաբար կարծէին և վարդապետք Հերբայեցւոց՝ ի դնել Թէ բարի և չար Տրեշտակք երեւելեն յօդս՝՝ ի կառաբումն իւրաքանչիւրոցդ ոց: Ի զանազան տեղեաց Հին և նոր կտակարանաց ունիմք Հաստատութիւն, զի ոչ միայն բարի Տրեշտակք ինամակալ են աշխարՀի և մարդկան, այլև ոգիք չարք դեղերին՝ ի վնաս մարդկան, ի փորձել և՝ ի տանջել. զսոյն ցուցանէ պատմութիւն այսահարացն, և սուտ մարգարէից, և կախարդաց: Ինչերին այսն չար ասէր՝ ի տեսիլս յոբայ, չքը ջեալ ըստ երկիր և յածեալ՝ ի ներքոյ երկնից. յորոյ ազդեցութենէն գործեցաւ կործանումն Տղմոյ և Տրով սամ. ցուածոց յոբայ: (ա. 6. 7. 16. 19:) Եւ առաքելապատն վկայէ, Թէ սատանայ իբրև զառիւծ շրջի, և խնդրէ կլանել զոբս կարիցէ: (ա. պետ. ե. 8:) Ահա Տասարակաց Հաւանութիւն Թէ և ամ ըստ երկնից նորին առաքելապետի ասելն, Թէ՝ ի Տրեշտակս յանցուցեալս ոչ խնայեաց, * Ահա խաւարային կապանօք արկեալ՝ ի տարտարոս: ՈՒ (բ. պետ. բ. 4.) Ըստմ զոյդ բարբառի և առաքեալն յուդա, ի 6 տանն, Թէ զՏրեշտակսն որք Թող զնն զիւրեանց բնակութիւն, մշտնջենաւոր կապանօք պահեաց ած՝ ի խաւարն: Եւ զնարդ ապա ասէն այլ գերք և վարդապետք՝ շրջել դիւաց յօդս և՝ ի վե երկրի՝ իբրև զարձակս:

Առ ձեռն լուծանին՝ ի մեծանալ զերք կաքանչիւր բանս՝ ասէն մեկնիչք, Թէ տարտարոս և տեղի խաւարի խաւրի ոչ միայն ներքին կոչին երկրի, այլ բռնութիւնք զատ երկրային զատ առ՝ Համեմատեալ առ երկինս, ուստի անկան Տրեշտակքն ապստամբք. առ անջատի բարձրութիւն և լուսատիպ ընդարձակութիւն երկնից՝ ոչ այլ ինչ Համարի տարբանան աշխարՀ՝ բայց կէտ մի խորխորին և խաւարչին: Վասն որոյ Թէ և բաղումք յանկելոց Տրեշտակաց դեղերիցին յօդս կամ յերեսս երկրի, ակաւին մարքն է ասել զամենեսին արդելեալս՝ ի տարտարան, և՝ ի խաւար. իբր զի ոչ ևս կարիցեն վերանալ՝ ի տեղին առաջին. և զի՝ ի կատարածի աշխարՀի ամենեքին միահաղոյն փակեսցին յանդունդս երկրի՝ իբրև՝ ի սահմանեալ տեղի արժանաւոր նոցա ամբարտաւանութենէն:

Սակայն՝ ի պատճառս այլևայլ ասացածոց զրոց՝ եղեն առ վարդապետս զանազան կարծիք: Թէոդորիտոս Հալմարեցւս, Թէ Տրեշտակք յառաջ քան զանկումն իւրեանց ունէին զիշխանութիւն օդոց. խակ յետ մեղանչելոյն՝ փորձել մի այն կարեն զմարդիկ, և իշխել կամարքացուիրեանց: Ահյք ասացին, զևբան դէն՝ ի մեղանչելն զրկեցան յամ իշխանութենէ. բայց յանձնազանդել ադամայ՝ զրձ առին իշխանութիւն տրել յօդս և՝ ի սուորակայ մարմինս: Ահյոց Հաւանելն եղև ասել, Թէ՝ ի դժոխս նեղքինս արձգեալ սատկել, և բաղումք Թէ նմա. բայց արբանեակք նոր բաղումք Թողան յերեսս երկրի: Ահյք կնքեն, Թէ յետ մահուն քան ամ ոգիք չարք փակեցան յանդունդս և ազդեցութիք մեայն ասին վնել՝ ի վե երկրի:

Յամ կարծեաց ասել ընտրելի է իբրև առաւել համեմատ գրոց ասել, թէ բազմութիւն դիւաց ըստ Թովլ տալոյն այդ գտանի յերեսս երկրի, ներգործել ըստ իւրեանց չարութեան ի փորձել, կամ ի չարչարել զմարդիկ՝ ոչ և օրըստ նեղեցեալ ոմանց։ Այսպիսի աւանդութիւն տարածել էր և յառաջին հեթանոս. մինչ զի ոմանք ի քաղդէական ուսմանց վէց ազգս դիւաց որոշեն։ Առաջին՝ հրէ, զոր բնակացել ի վերին գաւառ օդոյ՝ առօրեա քան զլուսին. երկիր, ցրուիչն ի մերձակայ օդըս. երրորդ, իշխեցօղս ի վր հողոյ. չորրորդ, ի ջուրս. հինգերորդ, ըստ երկրաւ. վեցերորդ, ի տարտարոսս։ Բայց գառնալով ի բնաբան առաքելոյս, ոմանք նկատեն ի նմա երբեմն տեսակս դիւաց. ալաբտնալս խաւարն իմանան զիշխեցօղսն ի խաւար դժոխոյ՝ ուր զդատապարտեալսն տանջեն։ այս չորեքին առնուն զօդային դևսն՝ հրաւիրիս մտաւոր մեղաց՝ չպատուել, նախանձոտ, ոխակալութեամբ, և այլոց։ Իսկ ՝ինէերոյ երկնից իմանան զերկրակոխս դևս՝ զրդռիչս Թանձր մեղաց մարմնական։

Աւ դիտաւորութեամբ առաքելոյն չատ է դիտել, թէ պատերազմ հաւատացելոց առ այնպիսի թշնամիս է, որք բնութեամբ զօրաւորք են, և թուով բազումք, և ճարտարութեամբ հնարաւորք, և չարութեամբ անյագք, և թշնամութեամբ անհաշտելիք։

13. Ա ման այսորիկ առէ զպատասխանի նորին ես, ի խորհրդականէն՝ ի դէմ հարձակեալ չորեքին չորեքն։

Երկրորդ զկրթահոյնն՝ որ ի 11 տան, յայտ արարեալ թէ բռնութեամբ և հնարաւորութիւն հոգեմարտ թշնամանացն ոչ ևթէ թուլացուցանել զմեզ պարտին, այլ մանաւանդ կարմս յարդարել։ Վասն այսորիկ. (օրինակք ինչ գրեն, ըստ այսորիկ. այլ օրինակ. ըստ որոյ։) Որովհետև այսպիսի և այսքան անմարմին պատերազմօք կան մեր առաջի, մի այն ասացի, և դրեալ ասեմ, առէ զպատասխանեսին ես. վերագոյն ասաց՝ զնեցարուս. զի առհաւատական զէնս՝ նոյն է առնուլն և զգենուլ. ցի յանձն առնուլ և պահել զնա զէնս տուեալս յմեզ՝ բաւականս ընդեմ անմարմին մարտակցաց։ Զինքն ևս ոչ յայնոսիկ՝ ընդ նոսին ազդողականք են և հաւատք. բայց ոչ յաղթահարեն զնոսա՝ թէ ոչ ի կիր առնուցումք մերով գործակցութ։ Եւ այս է ասելն, զի յաջոյ լինիցէ։ (յոմանս, լինիցէ) ի դէմ հարձակել. ցի ընդեմ կալ, մարանալել, յաղթել։ Հին օրինակ հայ մեկնութեանն գրէ, ընդ դէմ հարձակել։

Աստանօր տարբերութիւն կայ ի թարգմանս. զի յոյնն գնե լոկ, ի դիմի հարկանել յառաջ ըստ. և միաձայնի լուսինն։ Ասորին ասէ, ընդիմանալ ըստ, առանց այնր յառաջ ըստ. իսկ արաբացին ունի զերկուսն նման մերումն ասելոյ, ընդիմանալ հակառակութ նոցա յառաջ ըստ։ Ցամ թարգմանս լռելեացն իմանի, թէ ում կամ որոյ պարտ է ընդեմ կալ. ուստի ըստ իմաստիցն միաբանին. և ասելն ըստ մերում բնագրի՝ ըստ, իմանի՝ առատանալի, և ցամ արբանեկաց նորա, կամ չար հրեշտակաց նորա և փորձութեցն։

Օր ըստ, կի չար, ըստ ոսկեբերանին իմանի առաջիկայ կենցաղս, անցյառ կեանքս բովանդակ, որ լցեալ է վտանգօք։ Այլք ըստ ներանիմաի իմանան զժամանակ վտանգաւորս և դժուարին՝ յորժամ փորձութիւնք յաճախեն ներքինք և արտաքինք, կի ի վր կան վտանգք հալածանաց, և պատերազմունք ի դիւայոյզ բռնաւորաց և հերձուածողաց. ի սոյն միտս իմացաւ և ոսկեբերան զասացեալն ի վերոյ. (ե. 16.) * զի աւուրքս չարուն են։ Արդ՝ քանզի վտանգք ախտալից կենացս միշտ առ ընթեր են, և արտաքին վտանգաց ժամանակ անյայտ է մեզ, իսառ առաքեալն՝ հանապազ զինուորիլ ձեռայիս կարմութեցն. և վկայէ, թէ նա միայն կարողանայ ընդդիմանալ, և անվրէպ յաղթել, որ կամք կայ միշտ զինուքն հոգեւորօք. և ըստ հակառակն, ըմբռնելի ի թշնամւոյն նա որ առ մի ժամ ի բաց դնիցէ զզէնսն. զի ոչ գոն ասա միջոցք պատերազմի, որպէս գոյ ի մարմնական։

Օր ըստ, առնու գրէ հերձնիմա զժամանակ դառնասաստնին, յորում ժամուառաւել հակառակին գնաք, և չարա-

խօսէն զմարդկանէ : Բնէրէ և յայլոց ասէլ, թէ օր չար է ժամանակն՝ որ զկնի մահուան իւրաքանչիւր մարդոյ . յորում պատերազմ սաստիկ տան զևք ընդ հոգիս հաւատացեալս : Բայց ոչ յարմարին տեղւոյս . վա՛ր զի ոչ ժամս նախն յետ մահուն , և ոչ օր դատաստանին են ժամանակք նորոց պատերազմացդ դիւիցն . այլ քննութիւն միայն լինի յայնժամ, և հատուցումն անցելոց պատերազմացդ . և բովանդակ ընթացք առաքելական յորդորանացս Տեառն ՚ի մարտն՝ որ յայժմու կեանս մղի ընդ և ընդ արբանեակս նոցա :

14 . Եւ ՚ի բերան ըմբռնել խոցոտիչէտ , հատ
ցանուն կոցէտ . զեղէր կալչէր
պղտել զնէրս ՚ի ճշմարտութիւնէ , և
զգէտչալ չէրմանն արդարութիւնէ :

Ջառաջին մասն ընդ անցեալ տան ընթեռնուս յոյնն դնելով . * զի կարօղ լինիցիք ՚ի դիմի հարկանիլ յաւուրքարի, և զնմ ինչ կատարելով , կալ հաստատուն . ‖ զնոյն կապակցութիւն պահէ լատինն և ասորին , ՚ի մարգմանութեն ևեթ տարբերելոջ . զի փոխանակ ասելոյ՝ զնմ ինչ կատարելով , լատինն դնէ , * յնմի՛ կատարելջ կալ . ‖ իսկ ասորին . * և իբրև մարգելջ իցէք յնմի , կայցէք հաստատուն : ‖ Բայց արաբացին համեմատ մերումս յայս տուն չարէ ասելով . * Եւ զնմ ինչ արարէք , զի կայցէք հաստատունք : ‖ Տեսանի և առ լատին վարդապետս նման մերումս ընթեռնուլ . ոյք ևրն կիսրիանոս (՚ի թիլեմն ծղ .) դնէ . * Եւ իբրև զնմ ինչ կատարիցէք , կացցէք : ‖

Ըստ իմաստիցն ունիմք մեկնել . ՚ի կալ տարել ձեր զնմ որ ինչ պիտոյ է քաջ զօրականի , մի այլ լքանիցիք , կի անդր դանայցէք . այլ կայցէք պինդ ՚ի մարտին : կամ ըստ ոսկեբերանին և այլոց . յորժամ կատարիցէք զնմ յաղթութիւն ընդեմ ներքին և արտաքին պատերազմոզաց յորժամ նուաճիցէք ոչ զայս կի զայն սխտա , կի զնշանի , այլ զամենեսեան առ հասարակ , պարտ է տակաւին կալ անշարժ ՚ի ճակատու անդ , կալմ ՚ի մարտնչել . մի թողուլ զտեղին և բզճիղն . զի մի յաղթութիւնն ստացեալ վտանգեսցի , կի ելցէ ՚ի ձեռաց քանզի անկեալքն՝ եթէ ախտք իցեն , և եթէ դևք՝ կարեն յառնել . կի փոխանակ միոյն՝ այլ թշնամի դայ ՚ի զրկիս մարտի . ցորչափ մեք կամք ՚ի պատրաստի , նք միշտ անկնէ մեան : Ընդ առնէ ոք կերբեան , թէ յաճախել առաքելոյն զզօրութիւս թշնամեաց , և զխաւսութիւն մարտի նց , ոչ եթէ լքուն է արիական զինուորաց , այլ մեծ ևս խրախոյս արկանէ՝ ասելոյն , կատարել զնմ , և կալ . յայս արարել թէ երկոքին ևս հնարաւոր են այնմ՝ որ կամիցի : Քաջալերէ և ՚ի ժամանակին՝ օր կոչելով զժամանակ մարտի կենացս . որ կարճատև է և անյայտ . այժմ և այսօր պարտ է պնդել զանձն ՚ի ճգնութիւն . վաղիւնէ լեցի թերևս օր յաղթանակի և պսակման :

Ջոչեչէ ևլլէս : Ոյ՞ զինուորի հարկ է պինդ կալ ՚ի տեղի ճակատուն , և յիւրում կարգի , նոյնպ և դուք կալարուք զտեղի ձեր և զկարգ ՚ի հոգևոր զինուորութեան . որով երկու ինչ ազդ առնէ . մի՝ պահել իւրաքանչիւր զսահմանն կոչման իւրոյ՝ թէ ըստ հաւատոց , և թէ ըստ առանձնական վիճակին , և մի բնաւ օտարանալ անտի : Եւ միւս՝ արթնութ թէ կալ և պարապիլ յանցնիւրբ պատշաճեալ գործս առանց հեղգանալոյ . զի արթնցն է կալ . իսկ թմրիչքն ընկողմանին , կի տատանին այսր անդր :

Պղտէալ զնէրս ևէր ճշմարտութէ : Յետ պատերազմական խրախուսանացս և կարգաւորութ բանակին՝ պահանջի և զինուցն ամրութ իւրաքանչիւր զինուորի : Ջորոյն առնէ և առաքելոս՝ յետ քաջալերելոյ և ՚ի կարգի դնելոյ զզինուորս ըստ ՚ի քս , զսպառազինութեին ոյ՞ զոր նախ ասաց , յատուկք յատուկս բացայայտել , և իբր ձեռամբ մատուցանել մի առ մի . և ակամբ ՚ի զինուորական գօտւոյն կի ՚ի կամարէն՝ որով ինչք մարմնոյ պինդեալ զօրանան , և ամրութ տան բովանդակ մարմնոյն : Իսկ հոգևորացս ինչք օրիք նակեն զմեռս կի զմեռցական մասն , որ հինն է և զօրացուցիչ ևմ կարողեաց : Փոխանակ գօտւոյն նրբեկականի՝ ինչք ձեր պնդեսցին ասէ՝ ճշմարտութէ . զի այս է՝ որ պնդէ զբանական պատերազմող , ոչ ըՀակառակն՝ տատանել մեղկէ և թուլացուցանել : Յետայեալ առնու զբանս ,

ժամանս, որ ասէ. * Եւ ձշմարտութիւնն պատեէ զկողս իւր։ ‖ (ժող. 5.) և ամենը իմանան զձշմարտութիւնն վարդապետութեան, կամ զձշմարիտ կրօնս, որպ քու է վարդապետ. և զայն նախ յանփչտակել խնդրէ առաքեալս։ Սակայն յայս միտս ոչ այնչափ զանազանի ձշմարտութիւնն ի հաւատոց և ի բանէն այլ, զորս առրև ի վանն և ի սուրբ օրինակէ առաքեալն։ (ի 16 և 17 տան։) Ալյք իմանան զուղղութիւն սրտի, զանխղճ և զառողջ խորհուրդ. զոր այլուր կոչէ՝ ջբ միտս, կամ սառգուն ձայ։ (ը. կորն. ա. 12։ տիմ. ա. 5. 18։) Իսկ այլք առնուն փոխանակ անկեղծութեան, անխարդախութեան, որ պահէ զձշմարտութիւնն ի բանս, ի գործս և ի խոստմունս, հակառակ կեղծաւորութեան, առախօսութեան, և անհաւատարմութեան։

Ասյսորիկ նշանակութիւնք յարմարին ի բնաբանս. բայց լաւ եւս ըստ ոսկեբերիս նին իմանի ձշմարտութիւնն ըՀմանուր ոչ միայն բանից, այլև ձանաչման. ջի ուղիղ դատել և քննել գնմ, ընտրել ըզձշմարիտն ի ստոյ, խորհել գնմ՝ որ պիտի են, և ոչ ոչ երևին, կամ թերևս բին յայլոց։ Վ՚ր ի այս ձշմարտութեն է՝ որ ներքսկի պատրողական հնարից առտանայի, որում առաջ՝ ի դիմի հարկանել յորժամ միտք սովորեալ են ընտրել զձշմարիտ ուսուն, զձշմարիտ վարս, զձշմարիտ մեծուն, զձշմարիտ վայելմունս կամ զտանջանս, այնու իսկ պնդել զորանան ըզդէմ սուտ ուսմանց, և վարաց, և մեծութեց, և վայելմանց, և վշուաց՝ զորս հնարէ սատանայ. և ոչ մերկանան ի պատեբազմել սոցա։

Եւ զնչէ՞ն ըզբան արդարոն։ Զրահ պատապարութեն է մարմնոյ յատաջոյ և ի թիկանց, անգծելի գործով ի զինուց ԹշնամւոյՀ։ Ի մարդն ներքին՝ բովանդակ կարողութիւնք նի իմանին պատապարելք շուրջանակի. և փոխան զրահի լնի նիցի ձեզ ասէ՝ արդարոն. ոչ պատժող զսկանն՝ կամ վրէժխնդիրն, զորմէ խօսի իմաստունն. (իմաստ. Ե. 19։) այլ կամ յատուկ արդարոն առ ընկերս, և կամ ըստ ոսկեբերանին և այլոց՝ ըՀայնուր ուղղութիւն գործոց, վարք ամենայարմար և առաքինազարդ, ջան հնամարէն արբուեթե, որով ամրախակէ հոգին, և պահպանի ի մահաւորէ խոցածոց։ Ա՚յսմ արդարութեն խարիսխ և զօրութիւն է ձշմարտութիւնն՝ զոր նախ ասաց. ոչ արիանան կարողութիւնք հոգւոյ յիւրաքանչիւր արդարագործութեն, թէ ոչ նախ միտք պատապարեսցին ձշմարտութեն. նմին իրի ի հոգևոր զինուորութեն նախ է օտիէորիչ, և ապա զրահաւորիչ։

15. Ա՚ ոտքդ՝ ի պատրաստութիւն աւետարանին խաղաղութեն։

Յօրինակ առնու զկօշիկս և զսոնաս պանս զինուորականս, որովք պատրաստարին ոտք նոցա և սրունք ընդդէմ Ցարուձանոց Թշնամեաց, կամ ընդդէմ խոտոտեանց Ճանապարհի, քարանց, փշոց, և այլոց խայծողական պատահարաց. և առՀասարակ՝ կօշիկք յամրութիւն են ոտից, և նշանակք ուղևորութեն ընդ Ճանապարհ դժուարադնալի. որոյ վ՚ր հրամայեցաւ ի՚ել յուդ՝ կօշիկ յոտս ուտել զպասքն, զի փութանակի ելանելոց էին ըստ դժուարին Ճանապարհն անապատին։ (ելից. ժբ. 11։)

Զսոյն այլաբանելով առաքելոյն ի քրիստոնէական զինուորս, պարտիք ասէ՝ ոտս ունել կամ ամրացուցանել զոտս ձեր։ Որպէս օրինակին ախորժակք զգայականք, իղձք և հոգք երկրաւորք. որք եթէ իցեն մերկ, ջի արձակ թողուածք, վանտին ի Ճանապարհն կենացս, յաւելորդս և յանարժանս ձգելով։ Վ՚ր այն պարտ է ամրացուցանել զնոսին իմանալի կօշկօք, պատրաստութիւն աւետարանին խաղաղութեն։ Պատրաստութիւն ըստ ամենց իմանի՝ սրտին, ջի յօժարամտութեն, մտադիւրութեն, ջանք Ցանապաղորդ ի գործել և ի կրել զնմ դժուարինս՝ զոր աւետարանն առաջի դնէ Ցատատացելոց։ Ցորժամ սիրտն պատրաստական կայ ի տալ զնմ վ՚ր ձեռնպաՀութեն, յօժարութեն զգայականք ոչ ըմբռնին ի պատրանս մարմնոյ և սատանայի. այլ և աներկիւղաբար ընթանան յնմ Հակառակ զգայութեանս, ի քաղց և ի ծարաւ, և յայլ դժուժկալութիւն։ Ցայսոսիկ աւետարանն է գործի ազդօղ և պահ-

պահպանողական առ՝ի յաղթել զնմ խուչընդոտն ։

Կամ ըստ ոսկեբերանին և այլոց, իմանի՛ք զան մտագիւբ առ՝ի կրեալ զաւետաբանն, ոչ միայն յանձին ունել զայն և պահել, այլև գործովք ցուցանել, վը֊կայել Աշմարտութեն նորա, քարոզել աներկիւղաբար, ընդմանալ առ այլս, և Ճանապարհ բանալ ամենեցուն՝ զի Ճանիցեն և աշակերտացին աւետարա֊նին ։ Ընդ միանգամ յայսմիսի ջանս պնդեալ ևն, ոչ փղձի ինչ է նոցա՝ ոչ հաՃելեաց մարմնոյ, և ոչ տրտմալեաց։ ընդ ամ անցանելն անվեր ցանկութիք։ Դարձեալ, ըստ ոսկեբերանին իմանի՛ք պատրաստուն գործոց, վարք գովելի՛ զոր աւետարանն հրամայէ, և որովք պատրաստ՝ի Հանդերձեալ աշխարհն զՀաւատացեալս ։ Փութացեի՛ք՝ի Ճա֊նապարհ երկնից՝ անվհեր ըՀ ոտն կո֊խեն զնմ դախորժականս, և զդժուա֊րահաՃս երկրի ։ և յօժարութիք նոցա յերկինս հաստատելք, ոչ ըմբռնին յոտնակապս սատանայի։

Իսկ զաւետարանն՝ խաղաղութե՛ն ասել, գեղեցիկ նշանակ զդիտաւորութիւն Հոգևորական պատերազմին, զպատու֊նոցս, և զնմա զօրագլխին քո՛ի ։ Ա՛ զի քա խաղաղարարն աշխարՀի աւանդեաց զաւետարանն, և Հաստատեաց նովաւ զպատերազմ ըՀ աշխարՀի և սատանայի՝ առ՝ի առնել զՀաշտութիք մարդկան ըՀ ձայ, ըՀ միաբանս, և ըՀ անձին ։ Թէպետ մութիքն մարդոյ առ ած՝ ոչ այլով լուիք լուծանի, բայց Թշնամանալով ընդ դէս ։ բռնաւիք ախտից խռովէին զՀո֊գի ըՀ ըՀ մարմնոյ, և զմարդիկ ընկեր առ ընկեր ։ ՃանապարՀ աւետարանին ու֊սոյց և Հրատարակեաց զմարտ Հանա պաղորդ ընդդէմ ախտից ։ զի Հատատ տեացի խաղաղութեն դրդուեալ ։ որով ամենեցուն լինիցի վայելել յանխռովե֊լի խաղաղութեն՝ որ յերկինս ։ Ա՛ զ այսր ամի ասաց՝ աւետարան խաղաղութե՛ն, և տիրապէս խօսելով, ՚ի բրիստոնէական զինուորութե՛ն Հշմարտեալ է առակ օրի֊նացն, * Պահճան պատերազմի՝ խաղաղութեն է ։ ‖

16. Այ՚ի վը՛ ածեալն առէ զվճռեան հատուցդ, որով կորոշ լինիցի զմնացեալսն Տառիս յորմէ ընկալցին։

ՎաՀան՝ զկնէ է շարժական՝ ի ձեռն զինուորի՝ առ՝ի պաշտպանել բովան֊դակ անձինն ընդդէմ թաղխման սրոյ, նետից, և նիզակաց ։ Յայս օրինակէ զՀատուց ։ զոր ոսկեբերան իմանայ՝ի վը֊հատուց նշանաց կամ սքանչելեաց, (ըՀ մատթ. ԺԲ. 19. և ա. կորն. Ժբ. 2.) զի եՀեղ ինձ Հրամայեն այս Հաւատք՝ ասէ ոսկեբերան, և ա առաւել նեռից նշ, որ են փորձութիք։ Իսկ զՀաւատս յայտնութեց կէ զդիտաւորէ՝ այ իմա֊նալ ևս Հաւանի ։ իբր զի յայտ֊նութ պարտ էր ասել՝ առաջին քան զՀշմար֊տութե և զարդարութե յիշատակել, և ոչ յետոյ քան զնո՛ ։ Սակայն Հաստատ կաբար մեկնիչք, և նա ինքն ոսկեբե֊րան յետ յիշատակելոյ բանիցս, առնուն զնծագրանական Հաւատս՝ որ ՚ի յայտ֊նեալն և ՚ի խոստացեալն յայ Հայէ ։ զի այս է՝ որ ամ Հաւատացելոց շնոր֊Հել է, և կարէ լինել ամենեցուն վա֊Հան ամրութե ։ իսկ Հաւատք սքանչե֊լեաց՝ առանձնական է ։ Եւ վայելչա֊բար ՚ի վաՀան պղաբանի, իբրև պահ֊պանիչ ամ ուղղութե քոյական զինուո֊րաց ։ վը զի ՚ի Հոգևոր մարտի չէ Հնար ունել անպակասելի զՀշմարտու֊թե, զար֊դարուի, և զմտադիւբ պատրաստու֊թե, թէ ոչ անթակալ առաջնորդութե՛ն ձեռային Հաւատոց առաջի ընթանայեք ։ ոմի ոսկեբերան բացայայտաբար դնէ ։ սորին վը յետոյ քան զնոսա կարգեաց առաքեալն ։

՚Ի վը ածելն ։ յօրինակս ինչ, որպէս և ՚ի հայ մեկնուե գրի, ՚ի վը այսր ած ։ այլև արաբացին գնէ, յառաջ քան զայս ամ. և մեկնեն ոմանք, առաւել քան զամ, մանաւանդ և ՚ի վեր քան զասացեալս։ զի նոյն յոտնական է և ՚ի բանն կողոս ։ (գ. 14.) ուր յետ խրատելոյ յայլևայլ առաքինութե՛ն յաւելու ։ * ՚ի վը ամի՛ զսէրն, ‖ այ առաւել զայնն ամ ընկալ֊լարձ զսէրն ։ Իսկ այլք զասէրն ՚ի վը ած՛, իմանան՝ առ այսոսիկ, և ևս, ըՀ օրամ և ասորին գնէ, ըՀ այսոցիկ ։ այ ըՀ ասացեալ ըս, կամ բաց յայսոցանէ ։ իսկ լատինն Թարգմանէ, յած՛, զոր Հերոնիմոս

մոս և այլք ամենեն յիմ գործս, յիմ փոքռութենէ։

Արդ ասէ, առաւել քան զիմ կարևոր, և յիմ ի հոգևորական զէնս ձեր՝ առէք, պինդ ի միտս ունիցէք զվճռեն հաւատոյ։ (յոմանս, հաւատոյ։) զհաւատոն իբրև վահան անխորտակելի կալարուք, զոյն հաւատն որ յուսալի առ ի՛ն, և սիրով հաստատեալ է. որ զայսմանէնս ոչ, և զհաստմանս արիացելոցն, որպ և զպատուհաս վտառացն աներկբայս բար ծանուցանի։ Որով ի՛ւրէնչ ջանիցես մոխս։ Պահպանութեամբ և նպաստիւք այսր հաւատոյ կարողացնայք անդորձ առնել զիմ մեծ նեւոս լուրն, ջ աստանցի։ այնպիսի է վահանն հաւատոյ, որ կարէ տկարաց յուսացանել զինչ և իցէ նեւոս, որ գայցէ յառաջոյ կի՛ ի թիկանց, ի բարձանց կամ ի տարէ, ի լոյս կի՛ ի մէջան։ և չիքնեւոս ինչ այրաստւոյ կի՛ պնդակազմ, որ զօրիցէ անցանել կամ գծել ի՛ հաւատոն ոչ։

Նէպս մոխս ասէ, ջ մեղ ոչ սովորութիւն նախնի պատերազմոցագ, որք ըզնեւոս մեծն ի բարկ նիւթս յարուն, կի՛ ի թիւնաւոր ջուրս, ոչ միայն սասպիկ ի վերաւորել, այլև անբժշկելի առնել զվէրսն, և այրել։ վս այն ասի և ս՝ հրացեալ կամ հրեղէն։ Ա յսպիսի նետիւք այլաբանի առաքել զիմորձութիւն սատանայի, կի՛ զնորհուրդս չար բաչարս՝ որք անկեալք ի սիրտ մարդոյ իբր նետ հրավառեալ բորբոքեն, մանաւանդ որք արտաքոյ սովորական վորձութենէ՝ առաւել սատկութիւ չար ձակին ի վի՛, ոչ ցանկականքն և ցասկնականքն, բուռն հակառակութիւք և հայածանք, զրպարտութիւք չարաչարք, ամբոխումն յուսահատութիւն, սատանանուն մտոց ի հաւատոյն, խուռն պատահումն մեծամեծ վշտաց։ Յայսմ ամի արթուն մտածութիւն խոստմանցն ձոյ զօրանոյ ի վանել զնմ արկուածս սատանայի։

17 · Ա՛ռ առէ՛ զսաղաւարդն փրկու՛թ, և զսուսեր հոգւոյն՝ որ է բանն ՚ոյ։

Գլխոյ պահպանակ առէ՛ ասէ՝ զսաղաւարդն փրկու՛թ · զոր ոմանք թարգմանեն՝ փրկական, կի՛ փրկողն · ՚ի զայն սաղաւարտ՝ որ փրկել կի՛ պահպանէ զգլուխն, որով բովանդակ մարմնոյն լինի ապրել։ Ձևայնոյ առեալ է և այս · (ծ՚ի. 17.) ուր ըստ մերում քնագրի ասէ · * Եւ եդ ՚ի գլուխ իւր իբրև զսաղաւարտ զփրկութի՛ ։ ‖ Ոմանք ըստ հերոնի մոսի՝ փրկութի՛ կի՛ փրկիչ իմանան զքրիստոս է սաղաւարտ ՚ի գլուխ մեր ՚ի միտս, յորժամ զնմ յոյս մեր հաստատեմք ՚ի նմ՝ զօրանալ ՚ի խիստ պատերազմն ընդդեմ դիմոց · նր՚ ճշմարտութի՛ն և սիրով ամրացելոք վստահանամք ՚ի յաղթութի՛ն ։ Ոսկերերան զնոյն ինքն ըզհաւատս իմանայ սաղաւարտին · զի նովս ասէ՝ յապահովացէք փրծանիմք յիմ փոխանակ · ՚ի չքնաղել փորձութեն որ ընդդեմ հաւատոց, ՚ի վեր երևելն պատճառքն՝ որք պահպանին զմիտս, և ասն զոյս բարեաց։

Ա յլք յորմոք և սրտատին իմանալ զոյս հանդերձեալ փրկութի՛ն յաւիտենից, համաձև գոլով այսր բանի ընդ միւսոն ՚ի ին. թեսաղ. (է. 8.) * Եւ զմեզ զոյս զսաղաւարտն յուսոյն փրկու՛թ · ‖ և զի ասս ասաց նախ զվահանն հաւատոց, որում կարգաւորաբար զկնի գնալ իմանկից իւր յոյն։ Ա՛յսոյս փորկաւթի՛ յիրաւի պահպանէ զմիտս զնոր՝ ոմ՚որացքի՛ ընդեմ պատրողական խոստմանց աշխարհի և սատանայի · ՚ի բաց վանէ զնարուածս յուսահատեցուցիչ խորհրդոցն զիմականաց · և ՚ի հանդիսի ծանր վշտաց և փորձութենց տայ ամբառնալ վստահութի՛ զգլուխ, զի տեղով ՚ի մերձ է փրկու՛թ ըստ ասելոյն ։ (Ղուկ. իա. 28։) Հանդերձ այսու ՚ի՛ն ինձ յիշեցուցանել զփրկութի՛ն արդէն ընկալեալ ՚ի մեզաց և ՚ի բռնութի՛ սատանայի · իբր ասել։ Յառաջն ընդ իշխանութի՛ սատանայի կայիք զերեալ · յորմէ ազատեցայք ձրի ընդ ՚ի՛ն · և ՚ի քո՛ի զնուռնութի՛ն գրեցայք՝ անհաշտ պատերազմել ընդեմ անմարմին բռնաւորին · Զայս փրկութի՛ն յիշեցէք հանապազ, և այնպես անձնապահ լերուք, զի մի վատթարթի՛ք վերստին անկանիցիք ընդ ձեռամբ թշնամոյն ։

Եւ զսուսեր հոգւոյն։ Ոմանք բացատրեն, առէք զսուսերն հոգևորական, ոչ և պատերազմն հոգևոր է, և մարտ

տակիցն՝ հոգեղէն։ Այլք մեկնեն, զսուսերն՝ որով վարի հոգի մարդոյն և ոչ մարմնին։ Բայց սովորաբար իմանի հոգին ասէ. այլ զայն սուսեր՝ զոր հոգին ասէ, և ար ի նմանէ զաղտուն ունի։ Ոչ է բան այ։ Ասորոյ դոլով զրն՝ ի ցուցանել նաև զհոգին, այնպես իմացաւ մեծն բարանդ, յարմարելով ձեզ՝ որ հոգին ասէ է բան այ կամ որդւոյն, ոչ արդեն է բան հօր։ (Գիւրք ե. ընդդէմ եւնոմ, գլ. ժա։) Սակայն ըստ սովորական մտաց ցուցանէ զառաքեալն. և իմանի. սուսերն առնեալ ի հոգւոյն սրոյ՝ է բանն այ. ուսումն և տեղեկութիւն ածային բանից՝ զրով կամ ձայնիւ է արդարև սուր երկայրի՝ առ ի խոր տակել զհրապոյրս ասատանայի, ըստ բանին առ եբրայ. (ԺԲ. 11.) * կենդանի է բանն այ, և ազդօղ և հատու քան զամ սուր երկայրի. ‖ Որմանք համարին ակնարկել ի բանն եսայ. (խԹ. 2.) * եդ զբերան իմ իբրև զսուսեր սուր. ‖ կամ ի բան սաղմոսին. (ճխԹ. 6.) * Խարէր արասցեն զնձ բերանովք իւրեանց, սուրբ երկայրիբք են ի ձեռս նոցա։ ‖

Արդ. ասէ առաքելն, ի վեր ամ պաշտպանական զինուց՝ առէք ի բերան ձեր զհարկանօղ սուսերն՝ զուսումն ածային բանին, որում ըստ ինչ հատանիցէք զմեր ասատանայի. որով խոր տակիցէք զպատրանսն նոր, և զխաբէնն ի նմանէ զանհատատս և զմեղսաւորս ի քաց յարշտակիցէք, և ի գունդն քրի խառնիցէք։ Ի զօրուն ածային բանից՝ իբրև ի հատանօղ սրոյ զարհուրիւն դնէք. ոչ կարեն ամ հակառակորդք հատասոց և ածպաշտուն ընդեմ կալ բանիցն՝ որք յածային իմաստութենէն կազմեալ են։ (Ղուկ. իւս. 15.) Այս ինքն քն յանձն իւր ուսոյց զայս, միոյ միոյ ի դիմական փորձութենէց ընդեմ արկաս նելով զբանս գրոց։ (ՄատԹ. ԺԸ. 4. 7. 10։) Ապա զնկուցանէ առաքեալս, Թէ պիտոյ է ամ բրիստոնէից վարժ լինել ի կարեւոր ուսմունս ածային բանից՝ կամ ընդերցմամբ, և կամ ի քարոզութեէն վարդապետից. զի հատաւք ածպաշտուԹէն ոչ ի լոյս ատացանին, նորնպէս ի լոյս պահպանին։

Առաւաւօր բամնդակեաց առաքեալն զպատառաղինուն ասէ, ըստ իւրաքանչիւր մասանց, զոր ատաց զանձամբ արկաս նել ամենեցուն. և ի վեր բերէ զընտրեալսն պիտանին ամ զինուց հոգեւորաց՝ և բարիոք կիրառուԹէն նոցա, զաղօԹեան առ ասծ։

18. Աղեաց աղօԹիւք և խնդրուածովք աղօԹս առնել յամ ժամանակի՝ հոգւով. և ի նոյն գոհանիլ ամ ժողովս սրբոց։

Ասատասիկ ցուցի ձեզ ասէ՝ զազդ ազգ հոգեւոր զինուցն. բայց չէ բաւական ոչ զինուցդ ամրուԹէն, և ոչ ճանաչել զվտանգս մարտին, Թէ պակասիցի զօրուԹէն մարտնչելոյ, և ժուժկալելոյ ի նմին. և զօրուԹէն պիտոյ է՝ որ առաւելագոյն իւրէ քան զվշտանալոյ ի վանել և ի տակել. ի ձէնջ ոչ բնաւ երբեք ունել կարէք զօրուԹէն այդպիսի, ամենեւին տկար դոլով. ապա առ յայն միայն ակնառնելի է յաջողուած մարտին. որ ինդրողացն ընդհրն զինւոր օգնուԹիւն. նմին իրի լրումն հոգեւոր սպառազինուԹեան ձերոյ՝ աղօԹքն են. զորոյ գհանգամանսն ասչառասիկ ուսուցանեմ ձեզ։

Աղեաց աղօԹիւք։ Կատարեալ և ընտրական լինելոյց են աղօԹքն յամ պետս՝ ի մեծ և ի փոքր. վա ամ բարեաց յածս ապատանել. հայցուածովք։ և խնդրուածովք. խոնարհ լինիցին հայցուածքն՝ ճանաչելով զկարօտուԹիւն անձին, յղորմուԹիւն ամ յեցեալ, և ոչ յարժանաւորուԹիւն մեր։ Այսպէս որոշին ըստ բազմաց աղօԹ և խնդրուածք. իբր զի աղօԹք են հայցուածք պիտոյիցն. իսկ խնդրուածք՝ ատատիկ պատատանք հանդերձ խոնարհուԹ։ Ըստ այլոց՝ աղօԹք են առ ի ընծայել զբարիս, և խնդրուածք՝ առ ի վերծանել ի չարեաց։

Աղեաս առնել։ Յատուկ լինիցի աղօԹքն, իւրաքանչիւր ինքնին խնդրելով, և ոչ լոկ յաղօԹս այլոց վստահանալով։ յամ ժամանակի. Հանապատղորդ աղօԹք պիտոյ են, ոչ միայն ի կարգել ժամս հատարակաց կամ առանձին պատասխարգուԹեան, այլ և քանիցս անգամ զկեանս բերեն, և Տիրոջ պահանջէ. այլ ամ իրաց կամ գործոյ՝ ժամ է և ժամանակ. բայց աղօԹքն անատաման լինին։ Եւ այն՝ հոգւով. ըստ բազմոց իմանի, մերով հոգւով, այ սրտի մտաք՝ և ոչ սակ բերանով

նով հայցել, ներքին ըղձմամբ և փու-
թով. և ըստ այսմ նշանակի՝ թէ աղօթքն
լինելոց են եռանդուն : Իսկ ըստ ոսկէ
բերանին և այլոց՝ իմանի , հոգւովն
սբով աղօթել, ըստ այ կամացն և ձա-
ծոյս նո՛ր, ոչ զաշխարհայինս ինչ և զան-
պիտանս . և ըստ այսմ ցուցանի՝ թէ ա-
ղօթքն լինելոց են ուղիղ և կարգաւո-
րեալ : Տե՛ս վա՛ր այսր ՚ի ՚ու. կորն. ժԹ.
14. 15 :

Եւ ՚ի նոյն փոխ ԼԻ. (յամենա , փոխ
ԼԻ :) Աղեծուն լինիցին աղօթքն , ոչ
անհոգածաբար խնդրել . աղօթք և զգաս-
տուի լծորդք են . զնիւնւորաց պարտ է
կալ ՚ի պահս իւրեանց արձնուիւ , և
ձայն տալ առ զօրագլուխս . զի և Թագաւ-
նային անքուն կայ միշտ : Եմ ծառայեալ-
ն : Համբերող լինիցին աղօթքն , եր
կայնամիտ ոչ միայն ՚ի հայցելն զբա-
րին , այլև ՚ի ժուժն և ՚ի թեմսանձել ,
որպս և յաւելու , խոչընդոտիցն . զի մի
Թուլանայցէ ՚ի պաղատանն . քանզի պա-
տահէ երբեմն չդադարել յաղօթից ,
բայց ՚ի յապաղման խնդրոյն՝ նուազիլ
եռանդնոյն : Վէ եմ սբ. Սիրողական
լինելոց են աղօթքն, ոչ վա՛ր անձանց և ե՛ն
հայցել զպէտսն , այլև վա՛ր եմ հաւա-
տացելոց . զի ամենեքին կարօտք են այ
օգնականուե՛ն . և ՚ի միաբան ղնիւնո-
րեալե՛ն կարի է զմիմեանց հոգալ :
Արդ՝ այսպիսի աղօթից ըղծոյ առաքե՛ալ
պահանջէ , տպատառզնեալ հաւատա-
ցելոց , զարհուրելի ձևանան առ բո-
վանդակ ճակատամարտն դիմաց . ինչ
նահապած զենցնակեց վախչին նոքա՝ յոր-
ժամ տեսանէն զմարդնամրացեալ ամե-
նակալ զօրուե՛ն այ :

19. Եւ վասն ԽՀ. զի ինչ փոյթ բան ՚ի
բանաբէրեանոյ ինոյ, համարյոխո-
րեմբ ցուցանել զնորհրդս սուբեա-
րանին :

Աշխարհին առաքեալս՝ որ ոչ ՚ի մի ինչ
աշակերտացն ադաչեր, և սակր պար-
ծանօք՝ ոչ խնդրեմ ինչ զձեր , (Բ. կորն.
ժԲ. 14. 17.) միայն զաղօթս նոյ ագա-
հաբար խնդրէ և Թախանձանօք . մինչ
զի հանդէպ բովանդակ հաւատացե-
լոց զինչն զնէ միայնակ և յետին . ոյ
Թէ որչափ օգնականուե՛ պէտս ունին
ամենեքեան նոքա, նոյնչափ ինքն միայ-
նակ կարօտի . և այս է Հարատարուե՛ն
յոքնանձնական խնամարկուե՛ն՝ արժա-
նի պօղոսեան հոգւոյն :

Եւ ՚ի ասէ՝ սքնիչքիք նովին երկայ-
նամիտ խնդրուածովք , զոր վա՛ր ձեր և
ամ հաւատացելոց յանձնելի առնել .
մի համարիցիք՝ Թէ կապանացս համբե-
րելով վա՛ր քո՛ի , ՚ի գլուխ տարեալ իցեմ
զյանձնարարեե՛ն . մարդ եմ կարօտ ամե-
նեցուն ձեր միաբան խնդրուածոց : Ոչ
զդիւրուե՛ ՚ի կապանացս խնդրեմ, այլ
զի ինչ փոյթ բան , նիւթ բանիկ կի վար-
դապետութե՛ զոր արժան իցէ խօսել
ըստ առելոյ . կի շնորհեացի ազօղակութե՛
խօսելոյ ՚ի ջատագովութե՛ աւետարա-
նին՝ աներկիւղ և յօգուտ լսողաց : ՚ի
բանաբէրեանոյ ինոյ . ոմանք մեկնեն , ՚ի վե-
նել պատճառե՛ք քարոզելոյ : Բայց ըստ
սովորութե՛ գրոց առաւել իմանալի է
պատճառական խօսից . (Ա՛ատթ. Ե. 2:
Գործ. ը. 35. ժ. 34:) ըստ յորժամ յա-
տեանս իշխանաց , կի ՚ի ժողովս Տրէից
և հեթանոսաց գայցեմ ՚ի վարգուցն և
՚ի պատասխանի , ասացէ ինձ քո՛ ըստ ի-
րում խոստման՝ զպահն զոր արժան է
ասել, և որպ արժան է : (Ա՛ատթ. ժ.
19. 20 :)

Համբերո՛ք ցուցանել՝ Ոմանք զբառն
համբերո՛ք ըստ անցելոյն ընթեռնուն ,
ըստ ՚ի բանաբերանոյ իմոյ համարձակու-
թե՛ . բայց այլք ընտրեն յարել ՚ի ցու-
ցանե՛ն , և այնպես ունին ասորին և արա-
բացին : Ոչ զի զօրացայց աներկիւղու-
թե՛ և անխափան ՚ի մարգկային արգել-
չաց յայտնել Տրաւարակաւ առաջի ա-
մենեցուն զնորհրդս սուբեարանի , (յա-
մանս եզական՝ զնորհրդ , և նոյնպես
յայլ Թարգմանս .) զվարդապետութե՛
աւետարանին ցուցից , զՀաւատս նոր
օրինաց՝ որք յառաջ ծածկեալք էին , և
այժմ տակաւին անյայտ են առ բա-
զումս . որպ զի զգաղտնի Ճշմարտութիս
քո՛ի յայտնապես ջատագովեցից : Հե-
րոնիմոս իմանայ , յայտի բանիւք քա-
րոզելոյիդ , և ոչ առակօք և նմանութե՛ք ,
որպս մարգարէքն : Ոմանք , Տամարձա-
կութե՛ ցուցանել՝ մեկնեն , որպ զի ար-
ձակեալ ՚ի կապանաց կի յարգևանաց
բանտի, ազատաբար տարածեցից ըստ
երկիր զաւրազուն աւետարանին : Բայց
ոչ այնչափ յարմարի կարդի բանիցս :

20. Ա ման որոյ պաշտամասրիմ կողո-
ն նոյս. չի նովին համարյակեցոյց
ոգի և պարտ էնէ ինչ խոսել։

Ամէն որոյ, ցի՛ ի պատճառս աւետարա-
նին, վա՛ ք արդելոյ մնոյն՝ մանաւանդ
առ հեթանոսս՝ պաշտամասրիմ, կարդել՝
եմ պատգամաւոր կի հրեշտակ. և զայն
հրեշտակութի՛ կատարեմ կողմնոյս. ոչ
դադարեմ նաև՛ ի կապանս գոլով՝ առ-
նել զաշակն քարոզութե՛ս. շղթայիդ
և քանա արդելուն միայն զընձայս
ոտից իմոց, այլ ո՛չ զբերանս. և ար-
գարև կապօղք իմ իցան և զբերանս, բայց աղօթի՛ք ձերով յու-
սամ լուծանել զնմ կապ։ Ցայս միտս
գրէ՛ ի ք՛. տիմ. (ք՛.9.) * Յորում չարչա-
րիմ կապանօք չափ իբրև զչարագործ,
այլ բանն ցի ո՛չ ե՛ն կապե՛լ իցէ։ ‖
Կամ գարձե՛լ, պաշտամասրիմ կապանօս,
իմանի. նովին իսկ կապանօք ցուցանիմ
լինել պատգամաւոր աւետարանին. ո՛չ
այլ պատճառ կայ բանտարգելութե՛ս՝
բայց զի հրեշտակ եմ քրի՛ստ, քարոզ հա-
ւատոց նո՛ր, հրեշտակ խաղաղութե՛ն առ-
՛ի հաշտեցուցանել զմարդիկ ընդ ցի.
ե՛ն ե՛ս լուեմ, կապանքս աղաղակե՛ն,
և վկայեն այսմ։ Պատգամաւոր ար-
քայի ցուցանե՛ առ որս առաքեալն է՝
զդերն թագաւորական, կի՛ զվկայական
իւրոյ հրեշտակութե՛ն. իսկ ես զշղթայս
իմ կրեմ՛ ի վկայութի՛ ամենեցուն. և
այն են ինձ մեծաշուք փառաւորութի՛ք՝
որով սոսոր են հրեշտակք թագաւորի
երևել առաջի աղգացն՝ առ որս առա-
քին։ Ոակբերան խորհի աստանօր ըզ-
պատանի ամբաստանութե՛ն ըշդեմ կապը
ղացն. իբր զի իրաւունք աղգաց են՝ մի
բնաւ մեղանչել՛ ի պատգամաւոր ար-
քայի, թէպետ և՛ ի թշնամուց առաքեալ
իցէ. իսկ թշնամիք աւետարանին անար-
դեալ զհաստատակաց զայս օրէնս, ձեռն
արկին՝ ի հրեշտակն կարդել՝ յայ՛ ի խո-
սել զհաշտութե՛ն ըս մարդկան։

Ջի նովին համբյակեցոյց։ Դերբանունն
նովին կարկ ցուցանել զկապանան. բայց
սովորաբար համարին ցուցանել զաւե-
տարանն. ցի՛ յայս իսկ խնդրեմ զաղօթս
ձեր, ոգի զի նովին աւետարանաւն, կի՛
՛է քարոզել և՛ ի պահպանել զաւետա-
բանն աներկիւղ եղեց, և ազատաբար
խօսեցայց յաւետնան և՛ ի ժողովուրդս՝
որ ինչ արժանն է ըս առաջնկայ իրացն.
զի մի վիշտք բանտից, կի՛ սպառնալիք
իշխանաց, կի՛ ամբոխք ժողովրդոց, կի՛
ընդդիմաբանութե՛ք դատաստանից՝ ար-
գելուցուն զնս՛ ի կատարելոյ զպարտս
հրեշտակութե՛ն իմոյ. այլ արիաբե՛ և լեր-
ուաւ անվհետ գոայց և արիացուն՛ ի
հարցասիրտի. և զոր պարտն է ասել՛ ի
վկայութե՛ ճշմարտութե՛ն, և՛ ի կշռամբանս
մոլորուեց, և կի՛՛ ի ջատագովել զանմե-
ղութի՛ս՝ խօսեցայց դիպողաչէս։

Կապանք՝ զորմ խօսի առաքելն՝, իմա-
նեն կամ այն՝ որ՛ ի հռովմ, և կի՛ որ՛ ի
կեսարիա, ըս այլեւայլ կարծեաց՝ զորս
յիշատակեցաք ի՛ Նախադրութե՛ն Թղ-
թոյս։ Ջոր և հաճիցէ, կալցի իւրա-
քանչիւր քննիչ. բայց յերկաքանչիւրսն
տեսանին արդիւնք աղօթիցն հաւատա-
ցելոց, մանաւանդ հաւանիմ ասել՝ ա-
ղօթիցն պօղոսի. մի՛ զի այ՛նպիսի խո-
նարհ աղաչանք առաքելական անձինն՝
կանխաւ իսկ ժամանեցին յականջս ՝այ,
և ի՛ջուցին զանպարտելին զայն արիու-
թե՛, որով միայնակ աղբատն պօղոս՝
կապեաւն և հարստահարեալն՝ կիացոյց
զաշխարհս ժողով առեանս կենարիոյ և
հռովմայ. զոր ըս մանե՛ զրեաց զու-
կաս։ (Գործ. ի՛ք. ի՛ե. ի՛ք. ի՛ը.)

21. Ի՛ ասյ չի գիւղիշէ և գոտ չինէն՝
չինչ գործիցէ, կամ ինչ ցոտցէ
յէչ փիսիկոս սիրելի եղբայր և հաս-
գործի պաղծնեայ ի՛ ը։

Ոչ էր մարթ առաքելոյն՝ զնմ զոր ու-
ներ և կամէր, գրով արտայայտել, մա-
նաւանդ զայն ինչ՝ որ անձինն յատուկ
իրք էին. նմին իրի զիւր թղթատարն
զոհիքիկոս՝ կացուցանե՛ միանգամայն
ծանօթարար և վկայ անգրելոցն։ Ա՛յս
սիրելիկոս՝ ասիացի էր, ըս գրելոյն զու-
կաս. (Գործ. ի՛.4.) և հաւանական և՛ է
լինել բնիկ եփեսացի, և ծանուցեալ՛ է
ինձ նո՛ր. որ և ուղեկից եղև առաքելոյն
յերկեմ, և ապա ՛ի հռովմ, ուսոի և
քաջ տեղեակ ևմ անցիցն անցելոց։

Բայց չի գիւղիշէ և գոտ։ Հին օրինակ
հայ մեկնութեն գրէ. Բայց չի գիւղիշէ՝
գոտ չինէն չինչ գործիցէ. կամիմ զի և
դուք զիտակ լինիցիք, ոգի զիտեն այլ
բաշում եկեղեցիք, այնմ ևմ՝ որ իմա
ն,

է, կամ որ ինչ անցք անցանեն ՚ի պաշտաման խոտ, յորս եւ զինչ առնեմ, կամ զիարդ վարիմ· զայն ամ ցոյցէ ՅԷՂ, յայտնապէս ծանուցանելոց է ձեզ տիւ քիկոս՝ վկայ ականատես եւ ականջալուր։ Սիրելի եղբայր։ ՚ի մէ օրին· եղբայր տէրէլի, և համաձայնի առարին և արա բացին։ Որ գոլով եղբայր հաւատովք և քաղաքաց, այլև սիրելի ինձ և ձեզ, ցանկալ և յանձն առնու զաշխատուն՝ կենդանի բարբառով զրուցել զնմ։ Եւ հաւաքէյ պղծութեայ ՚ի քր։ Կարծի յոմանց՝ լինել սարկաւագ, կամ զայլ պաշտօն ունել ՚ի գործ աւետարանին, և կամ պաշտօն տանել առաքելոյն ՚ի գործակցուի քարոզուն։ ոյք և ասէ ՚ի քր, ՚ի վա ան, ՚ի գործ սպասու ան։ Ե հաւաքէյ, ՚ի կատարել զնւր պաշտօն, ուստի և արժանաւատ ՚ի պատմելն. զի և այն էր մասն ինչ իւրոյ պաշտամանն։

Այսու ևս՚ի արգոյ ընծայեցուցանէ զնւր պատգամաւորն· վա զի մեծամեծ երք էին՝ զոր պատմէլն ունէր, դժուա ըինք ՚ի հաւատալ· զոր ինքն միով բառիւ ակնարկէ յասելն, չէ՞ գործէիցէ՞։ ՚ի կապանս գոլով նէ և ՚ի վիշտս բանից և աւետնից, ՚ի դէպ էր ասել, զինչ կրեմ, որչափ տառապիմ· բայց սակայն գործել ասէ, նշանակեալ թէ շղթայքն և աշխարհադումար հակառակութիւնք առանց Հռուլացուցանելոյ զսիրտ նր, տալին մանաւանդ հոյակել զգործ աւետարանին· յաղթօղ լինէր յիմ հարցափորձ· վա քւի ամբաստանեալ, և վա այսր ՚ի քաղաքէ ՚ի քաղաք յատեանս ձգեալ, նա յանդիման ամենեցուն զքն աւետարանէր· ինքն գոլով կալանաւոր, կապեալ ունէր զձեռս դատաւորաց ՚ի տալ վճիռ. ՀՀեմ նմա, կի գրել զպատճառսդրութեն նր· ոյք փեստոս ինք նին խոստովանէր։ (Գործ. ես. 20. 25. 26.) Այսոքիկ, և այլքն ամ էին գործք առաւելելք քան զկար մարդոյ, և քան զհաւատս բանից, բայց նեձ յանսուս վկայէ պատմելք լինիցին։

22 · ( ) որ ասաէյէ ա ՅԷՂ ՏԻՒ ԷՐԷ, չէ ՝ գէաասլիս գոս զինել, և գէե խոբեոյե զնէրս ՅԷՐ։

ԱՀաւադիկ զայսպիսի այր տեղեակ և հմտարատապատում ասաէյէ ա ՅԷՂ յատկաբար վա այսց իրաց, և ոչ նեձ դպատճառով կի յայլ ինչ պատճառաց գալ ունէր։ Որպես զի գէաասլիս գոս զինել, առնուցուք տեղեկութեն զնմանէն և զնոցա իմոց, թէ ուր էին եմք, զինչ անցք կերաց իմոց, թէ ուր էին եմք, զինչ անցք ըէ մեզ անցին, զնարդ ՚ի հակառակուն թշնամեաց ոչ լռանիմք ՚ի պաշտամանէ. և այսու գնիւաբեոյե զնէրս ՅԷՐ։ Այս պես գրէն օրինակք և Հայ մեկնութիւն՝ համաձայն այլոց թարգմանչաց· վայ գրեալն, գնիւաբեոյի», է ՚ի մասնաւոր գրչէ։ Արդ ասէ· զորացուսցէ զձս լսգնել սիրոս ձեր, որք ՚ի Հոգս կայք ՚ի վը նեղութ մերոց։ Կամ, եթէ ձեզ ևս Հասել իցեն վիշտք սակս ծածկաստութե, քաջալերեսցիք մերով Համբերութե։ Որմանք յայսմ բանէ ևս կարծեա առնուն, թէ տիւքիկոս կարգեալ էցե ՚ի պաշտօն Հոգևորական, ունելով զպարգև մխիթարութե։ տես Հռոմ. ես. 11. 12։ Զոր ինչ յայս երկու տունս գրէ առաքեալն, ամենևին յար և նման են գրեցելոցն առ կողոս· (ՀՀ. 7. 8.) որով Հաստատին կարծիքն՝ թէ երկոքինն թուղթքս ՚ի միում ժամանակի գրեցան ՚ի Հռոմէ. և աներկբայելի լինեն այս՝ եթէ և ոնեսիմոս յիշատակիւք ասա՝ ոյք անդ ընկեր տիւքիկոսի։

23 · Խրատեսցուք ընդ եղբարս, և ՚ի Հաւատոյն Հանդերձ, յո՞՝ ՚ի Հոգե և ՚ի քե յեե ՝ե։

Զմիխիթարութե բանսն Թողու տիւքիկոսի· և ինքն զառաքելական կինքն դնել ծածկոյն ողջունիւ։ Եղիցի ասէ Խաղաղութ ընդ եղբարս։ ըս ոմանց՝ ըե ձեզ եղբարդ· կի, ըե այնոսիկ միայն՝ որք եղբարք են ՚ի քս։ կի ըս այլոց, զնաղաքզուսի ՚ի Հայցեմ ոչ ձեզ նիւնացուց միայն, այլև ամենեցուն Հաւատացելոցն յասխա։ Եւ զայս բառս պարս է խմանալ լռելեայն նաև ՚ի ՚ե՞ր· իսկ ասելն՝ Հաւատոյն Հանդերձ յոմանց մեկնի· եղիցի ՚ի ձեղ սեր և Հաւատք ուղիղ· կամ ըս ոսկեբերանին, ունիցիք զսէրն Հանդերձ Հաւատովքն՝ որք ՚ի Հանդերձելն վաստաՀացուցանեն։ Կամ ըս նորին ոչ կեբերանի և Հերոնիմոսի՝ ՚ի վը եղբայրական սիրոյ առեալ, իմանի· ունիցիք զսէր ոչ վարկպարզի, և անխարհ առ

օտարոտիան 'ի հաւատոց, այլ ըմբռնել զայն ի հաւատոց, զսնոտիսէր սէր՝ որ 'ի միամիտ հաւատոց ծնայ։ Բայց լաւ եւս ըմբռնեն ասկեբերանի դրձէլ, իմանի այսպէս. զայն սէրն ասեմ որ 'ի հաւատոց ծնանի, և 'ինոյն հաստատի. ոչ զսէր մարդկային և քաղաքական, և որ յերկրաւոր բարիսն հաղորդի, այլ զնմանէնն որ յերկնաւոր բարիս ձգէ զամենեսին յոդիւ հաւատոց. զի սէր առանց հաւատոց ոչ օգտէ, և ոչ իսկ սէր լինի՝ ասէ ասկեբերան։

Առաւնօր խաղաղութիւն իմանալ մարթի է զներքինն և զարտաքին, առ ինձ և առ ընկերն. նոյնպէս սէր առ ինձ և առ ընկերս։ Բայց Թուխ ինձ, և դիւր սէրն առ ինեւացիս ընծայեցուցանել, նման ասացելոյն 'ի ա. կորն. (ժ՚. 24.) * Եւ սէրն իմ ըմ ամենեսին ձեզ 'ի քրիստոս։ ‖ Ա՚յլ քանզի ամ այսոքիկ լծոր դակիցք միմեանց՝ պարդեւք են այ, աղաչեմք հաւատասէ. յոյ 'ի հօրէ, յոյ որ հայր է մեր ըմ շնորհի, Ե՚ն ինչ չէ հաւատ. շնորհեացին, բազմացին 'ի ձեզ 'ի հօրէ և 'ի քրիստոսէ, իմացել զքրիստոսեան ծնուրդն, ոյ առնու հերանիմս։ Կամ ըմ սովորական մտաց, յոյ իբրև 'ի սկզբնապատճառէ, և 'ի քրիստոսէ մարդոյ՝ իբրև 'ի միջնորդէ ամ բարեաց։ Ջայս հայցուածս առնէ մեր եպիսկոպոսդ՝ իբրև ծովարբէնն աղօթիցն՝ զոր 'ինոցանէ խրատեաց վերագոյն։

24. Ընդ ընդ անենեսին՝ այ սէրն զոր ձեր չէ ինձ անենեսին։

Ա՚յլ թարգմանք յաւելուն 'ի վերջոյ, Ամէն. իսկ 'ի մերս բաց 'ի սակաւ օրիք նակաց այլք ոչ ունին, ոյ չիք և յաղեքսանդրեան օրինակին։ Շնորհ ասէ առ հաստակ զամ տեսակ բարերարութեանց՝ որք 'ի յաւիտենից կենաս տանին. վա որոյ միով գամ ձեռային պարգեւս հայցէ առաւանաալ՝ ոչ միայն յերեսս ցեան, այլև ըմ անենեսին, (մի օրին. ընդ անենեսեան։) յամ հաւատացելս ասեցաւոց, որք սէրն զայն. յայնոսիկ միայն հանգչին շնորհքն այ, որք ըմ հաւատոց քրիստ և զսէր նոր ունին, որք մտադիւր կամօք կան 'ի կրօնս քրիստ։

Անենեսինք։ Ըստ կարգի 'ի սէրեն յարի սովորաբար. և ասկեբերան և այլք ձեռ

պէսպիս մեկնեն ըմ այլև այլ նշանակութիւն այսր բառի։ Ջի անենեսինք իմանի՝ սրբութիւն, համեստութիւն, ժուժկալութիւն, մաքրութիւն սրտի և մարմնոյ. և ըմ այսմ մեկնի. որք միանգամ սիրեն զքրիստոս ժուժկալութիւ 'ի մարմնական ախտից, մաքրապէս, առանց սիրելոյ զերկրաւորս. և համարի ասացեալ ընդեմ սխմանեան արհամարհոցդ, որք պաշծեին սիրել զքրիստոս առանց հրաժարելոյ 'ի մարմնաւոր ցանկութենց։

Դարձեալ, անենեսինք ե իրք անեղծանելի, անապական. և իմանի. սիրել զքրիստոս նեղծ իրս երկնաւորս և ոչ յեղծանելիս 'ի միջոցութիւնս, 'ի փառս։ Կամ, սիրել առ անեղծ կենաս, առ 'ի հասանել անմահ կենացն։ Կնճռակէ դրձէլ, ընձանուր զնոմ առաքինի վարս, զանազան բաւութիւն կենաց. և իմանի՝ սիրել զքրիստոս ոչ սոսկ յօժարութիւն, այլ պահպանութիւն անսպառանելի վարուց, հրաժարմամբ յամէ մոլեկան դործոց՝ որք զպահպանութիւն ծնանին։ Անենեսինք ասի նաև հաստատութիւն, անխոտորելի կամք. և իմանի՝ որք սիրեն զքրիստոս և անխոտոր սիրով, մշտնջենաւս առանց մեկնելոյ 'ի սիրոյ նոր ոչ 'ի յաջողութիւս, և ոչ 'ի ձախողակս. յամ ժամանակի և 'ի դիպուածս պինդ կալով 'ի սէրն։ Իսկ ոմանք զայս բառ յարեն 'ի շնորհն. և իմանան կամ իբրև ածական, յոյ անեղծական շնորհ լինելոյ յամենեսին. և կամ իբրև վախճան շնորհ հաղորդ. յոյ լինելոյ շնորհք հանդերձ անեղծ կենօք, կամ որ հաստատելիք զամենեսին յանմահութեի փառաց։

Ըստ իւրաքանչիւր իմաստից զայն կամք առաքել ծանուցանել եպիսկոպոսդ, և մեզ ամենեցուն, թէ երկնաւոր շնորհքն զանեղծութեի խնդրեն, և առ նոր միայն իջանեն՝ որք ընդ ճշմարիտ հաւատոց ունիցին զանձուկ սիրոյն քոյին անարատ վարուք՝ անխտան յաշխարհասիրութե։ Ա՚յս ողջոյն առաքելական հանդիպեցէ 'ի վերս ամենեցուն մեր, եթէ հրամայեալ սիրոյն քոյի զանձինս այնմ արժանիս արասցուք։

Յաղագս յայտարարութենն՝ որ 'ի կատարած ճգնոյս, Աբ եպիսկոպոսէ գրէ ցամ 'ի հռովմ 'ի յեռ փոխիոսէ, ասացեալ եմք 'ի նախադրութենն։

Ի ԹՈՒՂԹՆ
ԸՍ ՓԻԼԻՊԷՑԻՍ
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

ՀԱՐԵՒՕՐԱՑ ԸՇՆԱԿԻՑՍ ԵՐԻՆԳԻ՝ ասէն Պօղոսի՝ մի ի և փիլիպեցւոցն ժողովուրդ. զորոց զկատարեալ ի Տաւետս՝ ինքնին ասէ վկայեաց, տեսլեամբ առաջի կացուցանելով պօղոսի զմակեդոնացի ոմն աղաչասուր և հրաւիրակ առ ի աւետարանել յաշխարհին իւրեանց։

Հասանէ առաքեալն յամին երրորդ 52, ի փիլիպպուս, այն է՝ Ֆիլիպէ, երևելի քաղաք մակեդոնիոյ՝ վերանորոգեալ ի փիլիպպեայ արքայէ ի հօրէ մեծին աղեքսանդրի, և առ տերութեամբ Հռովմայեցւոց՝ կարգեալ Ռաղա՝ խղճէից. յոր է՝ քաղաք Հատուածի կամ եկաւորաց. վ՚որ ոմն դադանօր օրէն էր բնականալ զօրաց և օտարաց Հռովմայեցւոց, վարելով զազատութեամբ և զօրէնս Հռովմէականս։ Այլ ոմն նա ինքն պօղոս ևս Հռովմայեցի էր ըստ ազատունեն, համարձակագոյն ևս սկիզբն արար քարոզել ի քաղաքին, աշակերտեալ նախ զարթեպաշտուհին լիդիա, և զայլս ընդ նմա։ Ի բժշկել աղախնոյ ուրումն այսահարի՝ զարթէ տերանց նորա, յարուցին խռովութիւն ընդդէմ պօղոսի և ընդայլ՝ ի բրև օտար օրինաց պատմիչ լինել, պատճառանաս յօդելով թէ մեք Հռովմայեցիք եմք, և ի Հռովմէական օրէնս կապեալք։ Այլ յետ դանից հարուածոց և բանտարգելութեան նոքին Հռովմայեցի անուամբ զարհուրեցոյց առաքեալն զՀարկանօղս իւրեանց, և բռնադատեաց զնոսա՝ փոխել զկապանսն յաղաչանս։ Օ այս ամ՝ մատենագրէ ղուկաս ի գործսն. գլ. ժէ։

Այլ նոճագս բազում անգամ այդ արար առաքեալն առ փիլիպեցի հաւատացեալս. (անդ. ի։) որոց թիւ ի սկզբանն սակաւաւոր՝ աճեաց ապա ի բազմութեն և ի բարեշաւութեի, նշանաւորք եղեալք ի հանդիսի ածապաշտութեն. իսկ ի մներմութենն առ իւրեանց վարդապետան պօղոս՝ գործականք և բարեխնամանք առաւել քան զայլ եկեղեցիս. մինչ զի և ի հեռաւոր քաղաքս բազում խնամն տանէին պիտոյից նր տրովք և պաշտօնեիւք։ Ալ կայէ առաքեալն ի Թղթիս, Թէ երկիցս անգամ՝ ի Թեսաղոնիկ առաքեցին զդէտս նր. (ի. 15. 16.) և նոյնպէս Թուի մարդասիրել նմ՝ ի կորնթոս, յասել առաքելոյն (ի. կորն. ժա.

ժա. 9.) զպակասութիւն իմ լցին եղբարքն եկեղ՚ի մակեդոնիացւոց։ Ա.ՀԼ մեծ ևս բարեխնամութիւն նոյ երևեցաւ, յորժամ կապանօք սէր ըոյն մինչև՚ի հռովմ զնոսի ընթացան պօղոսի, դիւրութիւն առնել կապելոյ վարդապետին իւրեանց արուքքն առաքելովք՚ի ձեռն եպաիրդա դիտեալ։ (ՃՀ. 28։)

Այլ եղև նախկին պատճառ գրութե թղթոյս. յորժամ եպաիրդիտ տես զերծել՚ի մահաբեր խօթութէ՚ դառնալ ունէր՚ի փիլիպպուա։ (ՃՀ. 25. 26։) Այրկէ պատճառ թղթոյս, ոչ և այլ բազում թղթոց, եղև որ յայսմ ժամանակի որոնեացանուէ սուտ եղբարց՝ որք՚ի հրեից և՚ի հեթանոսաց հնարէին զնորահաւատս հեթանոսս արկանել ընդ լծով մովսիսական օրինաց։

Վկաջայայտ է՚ի բանից թղթոյն՝ զի՚ի հռովմայ գրեցաւ, մինչ դեռ՚ի կապանս արդ էր՚ի՚ն առաքեալ. զորմէ ասէ իսկ՝ աշխարհածանօթ լեալ՚ի հռովմէական հրապարակին. (ա. 12. 13.) և ողջոյն ևս առաքէ՚ի բերանոյ պալատականաց կայսեր. (ՃՀ. 23.) յայտ արարեալ թէ տերութէն խաչին քոյ ձգեցաւ մինչ յայրքունիս հռովմայ։ Կապանս՝ զոր ասէ, ոչ է մարթ իմանալ զերկիցն՝ յորում զնաւորութիւնն ընկնացան վճարեաց. վասն զի յայսմ ժամանակի ոչ էր առնմն տիմոթէոս. այլ մանաւանդ զերկդ թուղթն գրեաց առ նա՝ փութացուցեալ գալ առ ինքն վաղվաղակի։ (ՃՀ. տիմ. Ճ. 9. 21։) Ուստ՚ի թղթիս առ փիլիպեցիսն՝ ընկերէ զտիմոթէոս յողջունելն, և խոստանայ յղել զնա անյապաղ։ (ա. 1. ՃՀ. 19. 23։) Ա՝ն որոյ հարկ է իմանալ զառաջինն կապանսն, յորմէ և յուսայր ընհուպ զարձակումն գտանել. (ՃՀ. 24։) և ըստ սովորական կարծեաց՝ ժամանակ գրութէնն գայ յամ ՃՀն 62, կամ 63։

Ա այեւլաբար ասէ ոսկերբերան, ՚ի մանաւանդ ձառին խօսեցեալ յանտիոք, ՚ի բնաբան թղթոյս. ա. 18. թէ զոր օրինակ կայսր առեան կազմեալ ընդ առաւօտս յարքունիս իւր, անդէն վաղվաղակի գիրս բազումս ընդունի, նոյնպէս ածայինն պօղոս՚ի բանսի անդ իբրև յարքունիս իւին բազմեալ, բազմագոյն թուղթս ընդունէր և առաքեր, յամէ կողմանց անդր առ նա զեկուցանելով ազգաց զիւրաքանչիւր գործառնութիս. և այնչափ առաւել քան զկայսր Հոգս տանէր իրաց, որչափ ընդարձակագոյն քան զՀռովմէականն տերութէն յանձն էր նմա։

Խանք վարդապետութէնն՚ի թղթիս ըստ մասին միթիթարականք են՚ի դիւրութէն վշտացնեալ սրտից փիլիպեցւոցն. և կիս մի՝ խրատականք՚ի նախանձ զանազան հանդիպից ածպաշտութէն. և կէս՝ ի յանդիմանութէն խոտորնակ ուսմանց հրէամոաց. առ որս և զտարազ բանին կարի սաստկագոյն ձևացուցանէ՝ ըստ արժանի նոյ յանդուգն ժպրհու-

ԹԵՆ։ Այլ առ փիլիպեցիսն զեղուս զբանդակ քաղցրութիւն հայրապետական փութոյն. իբր զի ոչ իւիք թերացեալ էին յառաքելականդ վարդապետութենէն, և՝ ի սէր վարդապետին իւրեանց հաստատեալք անմեկնելի հպատակութիւնէ։ Այլ իբր թէպետ և՝ ի վերոյ կապացնացն գրեալ, բայց քան զնմանութիւնս զանազանել է սա զնշարթականն և ընտանի քաղցրախօսութիւն, յաձախակի կրկնելով զանդադարտականսն, սիրելիս, և անչալիս, ուրախութիւն իմ և պսակ։ (գ. 1։) Զի որդիական նպաստաւորութիւն տրոց նոյ այնպէս չափէ զիւրն շնորհակալութիւն, զի մեծացուցեալ զնոցայն առատասրտութիւն՝ ի տալ՝ յայտնէ և զիւր զգուշաւորութի յառնուլ, իբրև հաձել կամելով զտուօղսն՝ և ոչ առ կարօտութենէ անձին։

Այլև կարծել ոմանց՝ բազում թուղթս ունելոյ առաքելոյն առ փիլիպեցիս. վասն զի՝ որն պօղիկարպոս՝ ի գրելն առ փիլիպեցիս՝ ասէ բազմաւորական անուճամբ խոշնեալ գրեալ պօղոսի առ նոսա։ Ապակոյն անհաստատ են կարծիքդ. այլ զի է յունոց և լատինացւոց սովորութիւն՝ զմի թուղթ բազմաւորական թուով վերակոչել սակս որ՝ ինչ գրեալոյն բազմութենէ։

ՄԱՀԿԱՆԱՑՔԻՆ ԹՂԹԱՑՒՆ
ՂՈՒԿԱՅԻ ԵՒ ՓԻԼԻՊՊԷՍԻ։

ԳԼՈՒԽ ԱՌ ԱՋԻՆ։

ՊՕՂՈՍ ԵՒ ՏԻՄՈԹԷՈՍ ծառայ քրիստոսին յիսուսի, ամենայն սրբոց՝ որ են ի կողմանս փիլիպպեցւոց, եպիսկոպոսակօք և սարկաւագօք։ 2. Շնորհք ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ հօրէ մերմէ, և ի տեառնէ յիսուսէ քրիստոսէ։ 3. Գոհանամ զԱստուծոյ իմոյ ի վերայ ամենայն յիշատակի ձերոյ։ 4. Զամենայն ժամ յամենայն աղօթս իմ վասն ձեր ամենեցուն առնել աղօթս խնդութեամբ. 5. վասն հաղորդութեան ձերոյ ընդ աւետարանին, յորմէ յառաջնմէ մինչև ցայժմ։ 6. Վստահ եմ յայդ՝ թէ որ սկսաւն ի ձեզ գործս բարեաց, կատարեսցէ մինչև յօրն յիսուսի քրիստոսի։ 7. Որպէս իրաւ իսկ թուէ ինձ խորհիլ զայս վասն ձեր ամենեցուն, վասն ունելոյ ինձ զձեզ ի սրտի ի կապանս իմում, և ի պատասխանատուութեան և ի հաստատութեան աւետարանին, կցորդս ինձ շնորհացդ զձեզ ամենեսին լինել։ 8. Վկայ է ինձ Աստ, որպէս անձկացեալ եմ առ ձեզ ամենեսին գթութիւն քրիստոսի յիսուսի։ 9. Եւ զայն աղօթս առնեմ. զի սէրն ձեր ևս քան զևս առաւել լիցի ի գիտութիւն և յամենայն խորհուրդ։ 10. ընտրել ձեզ գլուխ, զի իցէք հաստատունք և առանց գայթագղութեան ի յաւուրն քրիստոսի։ 11. լցեալ պտղովք արդարութեամբ ի ձեռն յիսուսի քրիստոսի, ի փառս և ի գովեստ Աստուծոյ։ 12. Կամիմ զի գիտիցէք եղբարք. զի որ ինձ վասն իմ էր, եւս քան զևս ի յառաջագիտութիւն աւետարանին եկն. 13. մինչև կապանսդ իմոյ յայտնի լինել ի քրիստոսի հրամայականին, և առ այլս ամենեսեան. 14. և առ բազումս եղբարս ի տէր, որ վստահ ենք կապանօքս իմովք առաւել ևս համարձակել՝ առանց երկիւղի զբանն Աստուծոյ խօսել։ 15. Ոմանք առ նախանձու և հակառակութիւն, և ոմանք մտաբերութիւն իսկ ղքո քարոզին. 16. և ոմանք ի սիրոյ՝ գիտեն՝ եթէ ի պատասխանատուութիւն աւետարանին կամ. 17. և ոմանք առ հասուցանել ղքո պատմին, այլ ոչ սրբութիւն՝ քանզի համարին նեղութիւն յարուցանել ի վերայ կապանացդ իմոց։ 18. Բայց այս ինչ է. որպէս զիարդիսկաւ և իցէ, եթէ պատրաստութեամբ և եթէ ճշմարտութեամբ պատմի. և ընդ այս ինդամ, այլ և ուրախ ևս եղէց։ 19. Զի գիտեմ եթէ այս պահն ինձ՝ ի փրկութիւն՝ ի ձերոյ խնդրոյ ածոց, և՝ ի պարգեւաց հոգւոյն յիսուսի քրիստոսէ և յաստղն իմոյ. զի մի իւիք յամենի եղէց, այլ ամենայնիւ քաջ՝ որպէս և յամ ժամ, և այժմ մեծասցի քրիստոս ի մարմնի իմում, եթէ կենօք և եթէ մահու։ 21. Զի ինձ կենանք քրիստոս է, և մեռանիլ՝ շահ։ 22. Եպա եթէ կեանքս մարմնոյ, այս ինձ պտուղ գործոյ է. և զինչ ընտրեցից՝ զայն ոչ գիտեմ։ 23. Նեղեալ եմ յերկոցունց զգայնական. ելանել և ընդ քրիստոս լինել՝ առաւել լաւ համարիմ. 24. և կալ ամենայն ի մարմնի՝ կարեւոր ևս վի ձեր։ 25. Եւ զայս յուսացեալ գիտեմ, եթէ կացից և ամենից ամենեցուն ձեզ, ի ձեր զարգանալ և ի խրախճանել ի հաւատս։ 26. Զի պարծանք ձեր առաւել լիցին ի քրիստոս յիսուս ինձ ի միւսանգամ գալստեան իմում առ ձեզ։ 27. Միայն թէ արժանի աւետարանին քրիստոսի գնայիցէք. զի եթէ գայցեմ և տեսանիցեմ զձեզ, և եթէ հեռի եղեմ և լսիցեմ զձեզի, զի հաստատուն կայիցէք ի մի հոգի, և միով հոգւով նահատակիցէք ի հաւատս աւետարանին։ 28. Եւ մի զանգիտիցէք և մի իւիք ի հակառակորդաց ամենեսեան, որ է նշան կորստեան, և ձերոյ փրկուն։ 29. Եւ այդ յայնմ է, որ ձեզ շնորհեցաւ վասն քրիստոսի՝ ոչ միայն ի նա հաւատալ, այլև վն նորա չարչարել. 30. զնոյն պատերազմ ունել, զոր յիս տեսէք, և այժմ լսէք յինէն։

1. Զի

1. Պօղոս և փիլիպպոս ծառայ յԻֆ, աշխատ սրբոց ի Յհ՝ որ են ի Ֆիլիպեցոց, եպիսկոպոսացոյց և աւրհնաբանիչ։

տիմոթէոս կցորդ առնու յողջունելն՝ իբրև քաջ նուն և վաստակաւոր առ փիլիպեցիս · որ և մանակից լեալ էր բարեսիրուն նոցա , և վկայ սիրոյն և հաստատութեանն ի հաւատս , այլ և գրէ լոյն յառաքելոյն համախոհ , զուցէ և գծագրօղ, թէպէտ և ոչ առաջնորդ բանիցն · որոյ վասն յիմ յաջորդ բանս եղականաբար խօսի առաքեալն յիւրոց դիմաց ։

Ծառայ յԻֆ ։ Ծառայս ասէ՝ ոչ այն չափ ըստ հանրական կոչմանն՝ որով ամ հաւատացեալք ասին ծառայք քրիստոսի վերագործութեան , այլ առաւել ըստ պաշտաման աւետարանին · և ոչ ասէ սպասաւոր, որ զառաջամանակեայ սպասաւարիսն թողութեան խոստանայ նոսա , այլ ծառայ՝ որ միշտ ըստ հրամանի կապեալ կայ, դիմեալ և զիւրան սեպհականելով նոսա ։ Ջծառայական անուն ևեթ յիշեաց՝ իբրև հասարակ իւր ինքեան՝ և տիմոթեայ , զանց արարեալ զառաքելութեն, զորմէ չկայր երկբայութիւն առ փիլիպեցիս ։ Կամ ըստ ասկեբեանին՝ ոչ զնէ զառաքեալ , զի ոչ հրամանս ինչ ունէր տալ , այլ խրատս ։ Աստի յայտ է՝ անհարազատ լինել այնմ ընթերցուածոյ՝ որ ասէ զրկալ յօրինակս ինչ։ Պօղոս առաքեալ , և փիլիպպոս ծառայ յԻֆ · զի ոչ ի բուն օրինակս մերմ և ոչ յայլ թարգմանս և ի մեկնիչս երևի ։

Ամենայն սէր ի Յհ ։ Ամենայն հաւատացեալ՝ որք սրբեալք են քրիստոսիւ , և ոչ մանաւանդ կամ օրինօք նորա , որք միայն քրիստոսիւ եղեն սուրբք ։ Յորոշումն հրեական ազգին ասացաւ այս ըստ ասկեբեանին · որք զինքեանս միայն համարէին ժողովուրդ սրբ · բայց այժմ բարձաւ ի նոցանէ այս անուն · զի միայն ի քրիստոս լինի ճշմարիտ սրբութիւն ։ Որ ի Ֆիլիպեցոց , կամ ըստ յունին՝ ի փիլիպպուս, յոր ի քաղաքն փիլիպեցւոց , ընդ որով իմանին և մերձակայ կողմանքն ։

Եպիսկոպոսիցն և սարկաւագունք ։ Փոխանակ բառին եպիսկոպոսիցն , այժմու օրինակ յունաց նախադրութիւք ընթեռնու , «ին եպիսկոպոսիս», յոր ընդ եպիսկոպոսացոց , կամ եպիսկոպոսօք , ոյք գրէ և մի հայ օրինակ, և այլ թարգմանք ևս միաբանին ։ Սակայն բազում հին օրինակք յունաց ըստ ասկեբերայն նին՝ իբրև բարդեալ անուն գրին , «ին եպիսկոպոսիս», ի տրական հոլով, յոր եպիսկոպոսակցաց և սարկաւագաց · և իմանի՝ որք կցորդք էք մեզ ի պաշտամանն եպիսկոպոսի և սարկաւագի · որպս և երիցակից կոչէ սբն պետրոս ։ (ա՛. Պետ. ե. 1 ։)

Արդ՝ ըստ այսմ ընթերցուածոյ ամենք յոյնք ըստ ասկեբերանին համարին զայս բացայայտիչ ասելոյն՝ եմ «Ֆ» · և կարծեն գրել զիմաւղիս յանուանէ առ ուխտն փիլիպեցւոց · պատճառս քէ բեալ թէ նոքա գրեալ էին նախ առ պօղոս · կամ զի եղեն յորդորիչք և աջակցութեան առաքելոյն ի ձեռն եպափրոդիտեայ ։ Վասն որոյ այսպէս յարմարեն զընթերցուածն · եմ սէց եպիսկոպոսացոց և սարկաւագաց՝ որ են ի փիլիպպոս ։ Սակայն ըստ այս ոչ հաւանի թէոդորիտոս և այլ մեկնիչք · վասն զի ասէին եմ «Ֆ», սովորաբար նշանակէ առհասարակ զհաւատացեալս · և բովանդակ ընթացք թղթոյս ոչ յատուկ ինչ ունին առ եկեղեցականս ։ Այլ սովորական իմաստքն են · եմ հաւատացելոցդ փիլիպեցւոց ողջոյն ընծայեմք , և յանուանէ՝ զդիւտուրացդ՝ եպիսկոպոսակացոց , և սարկաւագաց ։ Այսպէս իմանի , եթէ ընթեռնուիմք ըստ եպիսկոպոսացոց և ըստ սարկաւագաց · թէպէտ սակս բրոսեան մեկնիչ այսու իմանայ զեպիսկոպոսս և զսարկաւագս՝ որք ի կողմանս հռովմայ կային, որպէս թէ ասէ, ամենեքին նոքա ևս ողջոյն մատուցանեն ընդ մեզ ։ Բայց զայսպիսի ողջոյնս սովոր է առաքեալն ի կատարած ի թղթոյն կարդալ։

Սաբիաւ իմանի աստանօր յատուկն՝ ըստ եկեղեցական աստիճանի , ներքոյ անկեալ եպիսկոպոսի կամ քահանայի ի պաշտաման խորհրդոց , կամ նաև ի քարո-

բողել · որում յանձն լինին բազումք առ դամ և հոգք աղքատաց , և արտաքին մատակարարութիք հաւատացելոց · ոմն առեւթիանոսեանցն եղև ։

Իսկ եպիսկոպոս իմացեալ զյաւուրսն ըստ աստիճանին՝ տարակուսանս ծնաւ , թէ զիարդ միւսում քաղաքին փիլիպեցւոց՝ եպիսկոպոսաք բազումք կային յայնժամ՝ ի լուծանել զինդիրս՝ ոչկէ բերան և այլք յոյնք և լատինք ասէն , թէ յառաքին ժամանակս չէ ևս ըստ որոշման աստիճանաց զանազանեալ էին անունքն · այլ հասարակաբար՝ եպիսկոպոս և երէց կոչէին՝ թէ զերուն եպիսկոպոսն ըստ աստիճանի , և թէ զքահանայս · ուստի աստանօր՝ եպիսկոպոսաց կիրք կի եպիսկոպոսք իմանին նախապատիւ քահանայքն , հովիւքք և ժողովրդապետք փիլիպեցւոց ի քաղաքին և յագարակս · մանաւանդ թէ ըստ կարծելոյ թէոդորետոսի և այլոց մանց՝ ըստն եպիսկոպոս փիլիպեցւոց էր նա ինքն եպափրոդիտոս , որ յայնժամ ի հռոմի կայր : Ապա անխոհեր անունս նակուցուածն յայտնի են վկայութիքք ի գրոց · զի յոյնքն ևս աւետարանիչ որ եպիսկոպոս էր , երեց զինքն անուանէ յերկուս թուղթսն · և մեր առաքելոս զհեռնադրութին եպիսկոպոսական՝ զոր արարեալ էր տիմոթէոս , կոչէ ձեռնադրուն երիցուէ ։ (ա· տիմ· ե· 14։) Եւ ըստ հակառակն՝ գրելով առ տիտոս (ա·հ·7·) յետ ասելոյն՝ կացուցի զքեզ ի կրետէ՝ կարգել երիցունս ըստ քաղաքաց , փոխեալ ապա զանունն՝ կոչէ եպիսկոպոս , պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել և ։ Նոյնպէս ի խօսելն առ երիցունս եկեղեցւոյն եփեսոսի՝ որք չէին ասոյ ձանաւ եպիսկոպ , ասէ՝ հոգին ըստ եդ զձեզ եպիսկոպոս , որ է ըստ յունին՝ եպիսկոպոս ։ (Գործ· ե· 28։) Վկայէ ասկէ բերան ի մեկնութեան , թէ մինչև յերր ժամանակ ի գրել եպիսկոպոսի ուրուք առ այլոք երէց , կի սարկաւագ՝ կոչէ զնա երիցակից , և սարկաւագակից , կամ պաշտօնակից ։ Յազգս այսոցիկ խօսի և սարգիս մեկնիչ ։ (երես· 474· 760։)

Արդ՝ ըստ այսմ կարծեաց՝ որ ասվորապէս կան և առ հինսն և առ նորս , չիք ընդդիմութիք բազմաբար ասել՝ եպիսկոպոս յայնժամ՝ ի մի քաղաքի ոչ լինել , այլ ի բազումս , որպէս ասեն ոմանք , զի ի մի քաղաքի ոչ կարէր լինել բազում ժողովրդեանց հաւատացելոց , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ժողովել , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ուսանել զվարդապետութին , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ընդունել զպատարագն , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ընդունել զհաղորդութին , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ընդունել զաղօթսն , և ոչ ի մի տեղի կարէին ամենեքին ընդունել զհանգիստ

պէս և իմանան. զոհանամ զնոյ, զի յիմէ յիշատակէք զիս՝ ՚ի մօտ իցեմ, և ՚ի հետ։

Ցամ ՚ամ յամ Խորհուրդ։ Միշտ յիմ հայցուածս իմ աղօթս առնեմ ոչ վասն ոմանց ևս ՚ի ձէնջ, այլ վասն ամենեցուն. ամենեքին զոր որպէս զոհումեմ պատճառք եք ինձ, նոյնպէս աղաչանաց առ Աստուած. ոչ միամ ժամու սովորական աղօթից, այլ ամ ժամանակ է ինձ պատրաստ աղօթելոյ վասն ձեր առհասարակ։ Եւ զայս առնեմ խորհրդով. որ իմանի ՚ի զոհանալն, և ՚ի յաղօթելն։ Գոյ և որոմուք յիշել և աղօթել առ Աստուած աշակերտացն. որպէս առ կորնթացիս ասէ, և առ եբրայեցիս. (՚ի. կոր. ՚ի. 1. 2։ Եբր. ժ՚ի. 17։) Խնայ առ ձեզ ասէ՝ խնդրեալ ընդունի ՚ի յիշատակելս և յաղօթելս. որ և վկայութիւն մեծ է լաւութիւն փիլիպեցւոց, և փաքառութիւն յառաջադիմութեան նոցա. աղօթել՝ ոչ զի յանկարգութեանց ազատեսցին, այլ ՚ի բարեկարգութեան պնդեսցին. յորում լռելեայն զգուշութիւն առնէ՝ մի յապահովանալ նոցա կամ ամրառնալ ՚ի բարին, այլ միշտ զնոյ օգնական նուաստին կալել։ Իսկ զպատճառս զոհութեան կալել և աղաչանացն յաջորդաբար յայտնէ։

Ե. Ա ան հաղորդութիւն ՚ի ձէնդ ընդ ամենայն ՚ի բանին ՚ի յօրէ յառաջինէ մինչև ցայժմ։

Ընդ այն զոհանամ խնդամտաբար, զի հաղորդակցեալք աւետարանին, կամ հաստատելոցն քոյն ՚ի ձեռն աւետարանին եղեալք մանակիցք. և զայս աղօթեմ, զի որպէս մինչև ցայժմ, նոյնպէս զկնի կայցէք միայցէք ՚ի նմին հաղորդութեան անպատառք, և մշտաշարժք։ Հաղորդութիւն ընդ աւետարանին։ Լաւութիւն յաւելու, ՚ի. որ չիք յայլ ՚ի թարգմանս. և առաջին մեկնիչք լաւութեացս հաղորդութիւն իմանան քան հաստատուն. և ի մատուռն են։ Գոհանամ զնոյ և խնդամ ՚ի վերջ հաղորդելոյ ձեր ՚ի հաստատ աւետարանին. զի լռելեալ զգարգուած մեր՝ ընկալելոյք մտադիւր. և գործով զհաստատուցիք. ոչ ի սկզբանն և ի բաց առաջեալքն երևեալ, այլ յառաջնում օրէ գարձման ձերոյ մինչև ցայժմ։ Ըստ միջոցս իրրև երկոտասան ամաց՝ հաստատուն կալելոյք զնոյն հաստատս, և աճեցուցիք բազմանալով հետ զհետէ, և յայլս տարածանելով զքաջ անուն քրիստոնէութեան. ոչ ՚ի ձեզ[թ]ուացայք, և ոչ յօտար վարդապետաց յանձն ա-

ռնք փոփոխիլ, կամ կասիլ։

Իակ մեկնիչք յոյնք ըստ ոսկեբերանին, և արդիք ՚ի լաւութեացս՝ հաղորդութիւն առնուն ըստ վաստակոց վասն աւետարանին, և խոստացն կալնին։ Գոհանամ զնոյ խնդութիւն յաղօթս իմ, զի հաղորդք եղայք ամ վաստակոց և վաստակոց՝ զորս վասն աւետարանին կրեցի և կրեմ. ոչ միայն ինձ՝ այլև պաշտօնակցաց իմոց և այլոց հաւատացելոց նպաստս մատուցիք. վաստակիցք եղէք՝ առ ՚ի տարածանել զաւետարանն և ՚ի պաշտպանել. ձերով մտադիւրութիւ բաժանորդք եղէք յառաջադիմուն աւետարանին. և որ չափ ինչ մեք գործեմք, ձեզ համարեալ է յարդիւնս։ Եւ զայս ոչ միանգամ, կամ երկից, կամ երից արարիք, կամ մինչ առ ձեզ մնան կայի, այլ ՚ի սկզբանէ անտի հաւատալոյ անխափան զնոյն փոյթ ցուցիք մինչև ցայժմ, ՚ի հեռաւոր երկրի հաղորդելով ինձ արուք, և հրեշտակօք. ՚ի հռոմ ուր այլք ամանք (՚ի. տիմ. ա. 15. ՚ի. 9.) դուք հոգս տարայք վասն իմ։ Մեծ զովութիւ է այս փիլիպեցւոց, ասէ ոսկեբերան, կցորդս ընծայս ասել առաքելոց և աւետարանչաց, մաքմնական դիւրութիւ կարևոր պիտոյիցն՝ բաժանակից լինելով նոցին պատերազմի՝ բաժանորդք լինին յաղթութեան և աւարացն՝ ոչ միայն մարտիկքն, կամ զօրակիւք, այլև պահապանք, և համարակալք, և այլք ծառայօղք բանակին։ Ի սոյն միտս առնուլ զհաղորդութիւն, յո՛ ըստ դարմանաւորութեան, սովորական է ՚ի բանս առաքելոյն. ոչ յայսմ[թ] ՚ի[թ]ղի ասէ ստորև. (՚ի. 14. 15.) * Ի սորդ եղերութ ինձ ՚ի նեղութիւն... և ոչ ոք ևկեղեցի հաղորդեաց ինձ յաղագս տալոյ և առնլոյ։ ‖ Դարձեալ, հռոմ. ժ՚ի. 13. * ՚ի պէտս սրբոց հաղորդեացարիք։ ‖ և զկնի. ժ՚ի. 26. * Հաղորդութիւն ինչ առնել է աղքատաց սրբոյն։ ‖ Սոյնպէս ՚ի՚ի. կորն. ը՚. 4. * Զհաղորդութիւն պաշտամանն որ ՚ի սրբան՝ տալ ցմեզ։ ‖ տես և գաղատ. ՚ի. 6։ Փիլիպոն. 6։ Եբրայ. ժ՚ի. 16։ ա. Տիմ. ը՚. 18։)

եր։ 18։) Ցաջորդ բանք առաքելոյն յար-
մարին երկաքանչիւր և մեկնութիւն։

6. Ա ոթո՛ւ էմ յայդ՝ ըե որ սկսաւ ի ձեզ
գործ բարեաց, կատարեսցէ մինչ-
և յօրն յն։

խնդամ ոչ ըէ այժմու ձեր ուղղութիւդ
միայն, այլ առաւելութէ ըէ հանդերձէ՛ան,
զոր յանցելոց անտի իւրաւքար իմաս
տասիրեմ։ Վստո՛ւ էմ յայդ։ յոյս մեծ ու
նիմ յայսմ՝ զոմանց ի ձէնջ հաւաս
տեաւ, և զամենեցունց բարի կարծեօք,
թէ ամե որ սկսաւ, իւրով ձրի բարերա
րութէ կամեցաւ տալ ձեղ շնորհս նէը
քինս առ ի սկսանելոյ գործ բարեաց,
զբարիան հաւատոց, զհաղորդութեան
աւետարանին, զփոյթ ամենայն
կատարելոց, կատարեսցէ մինչ յօրն
յն։ Նա ինքն տայցէ զհաւողութէ ի նոյն բարիս, և ի կա
տար հասուցանիցէ մինչև յօրն դատաս
տանի, կի մահուան իւրաքանչիւրոց։
Կատինն միայն ընթեռնու, մինչև յօրն
յն։ և թէ զինչ իմանի՝ օր յն, կի
պն, այլուր ընդարձակ ասացեալ եմք։
(տես ա, կորն. ա. 8. գ. 13։) Իսկ ոչ
կերերան ոչ առնու ի վէր իւրաքանչիւր
փիլիպեցւոց առանձինն, այլև ազգի
նդ։ իբր ասել։ զայս վստահութէ ոչ
զձէնջ միայն ունիմ որք այժմ հաւա
տացիք, այլև զորոց զինի ձեր գայցեն
հետ ջհետէ մինչև ի կատարած աշ
խարհի, յորում սկսանի օր ան ի դա
տել զաշխարհ։

Գործ բերաց ընդհանուր իմանին ամ
դերձնական նեգործութէնքն՝ սկսեալ
ի հաւատոց մինչև ի զանազան բարե
պաշտութէնս քրիստոնէականս, ըէ որս
և դարմանատրութէք աղբատաց և պաշ
տօնէից աւետարանին՝ սեպհական ուղ
ղութէն փիլիպեցւոց։ վս որոյ ասել կա
մ։ Նա որ եբաց զսիրտս ձեր առ ի
հաւատալ աւետարանին, և շնորհեաց
ջհոգի իւր ձբ, յուսամ թէ և զսա
զևս աճեցուսցէ զնոյն բարիս, և հա
ստատցէ յերջանիկ կատարած։ որ կե
ջեայն զձեզ և արդարացոյց և ի բա
ղեցուցոյց, վստահ առ
նէ զիս՝ թէ նաև երանելի փառացն ար
ժանացուսցէ։ որով բովանդակ կատա
րեսցէ ի ձեզ ղգործ իւր։ Ջակիզէն և
զկատարումն բարեացն՝ յետ վերադե
ձէ

բէ, իբր ոչ եթէ զգործակցութէ փի
լիպեցւոց ուրանալով։ զի ոչ անբաժա
բար շարժէին նոքա ի գործն։ և ոչ
իսկ գովութէ լինէին արժանաւորք։
Այլ զի յայս արացէ զբուն և զառա
ջին պատճառ բարեացն՝ զնձ։ զգու
շացեալ, զի մի առ մեծամեծ գովուեցն
մարդկօրէնս իմն ախտանայցէն փիլի
պեցիք, յանձնապատասխանք լինելով։
Ցուցանէ միանգամայն ըէ ոսկերերա
նին, թէ ուղղագործուածք նոյ ձեռայինք
են, և դիւրակատարք։ վս զի եթէ առ
ակսանել զնոյնս և կատարել պէտս ու
նին այլ ազգեցուն, ապա ոչ ի մարդոյ
զօրութէն յայտնին։ իսկ եթէ յայլ, ապա
չիք ինչ անհնարաւոր, և ոչ վստահկին
ծանուցանք լինիցին՝ զամենազօրն ունե
լով արագ առ ի օգնուն։ Այլ թէ յո
րոց պատճառաց գայ յայսքան վստա
հութէն ասկս փիլիպեցւոց, ասէ՝ ի կար
գիդ։

7. Արդե՞ւ իրա՛ւ է ինձ այդ խորհել
զայս վասն ձեր ամենեցուն, վասն
առնելոյ ինձ զձեզ ի սրտի ի հոգս
իմում, և ի պատասխանութիւնն իմում,
և ի հաստատութէ աւետարանին, ընդդէմ
ինձ ընդհանուր զձեզ ամենեսեան լինել։

Իրաւացի համարիմ և ոչ անպատճառ
կի վարկպարազի՝ խորհել զայս վե ձեր ամե
նեցուն, զբոլոր ժողովրդդ ձերմէ՝ և ոչ
զոմանց եւեթ։ Ջգերարուածն զայս,
ոմանք առնուն ցուցական գոհանալոյն
և աղղեցելոյն՝ որ ի 3 և 4 տաճն։ և
զնմատասն յարմարին այսպէս։ Իրաւ և
արժանի համարիմ մտագիւր ջոգալ վե
ձեր ամենեցուն զդոհանալն և զաղո
թելն անդադար, վս զի կայք միշտ ի
սրտի իմում՝ ի կապանս իմ ևն։

Սակայն ըէ կարդի բանին սովորաբար
համարին մեկնիչք, թէ զայն ցուցանէ
զվստահութէնն՝ զոր նախ ասաց, և
իմատքն են։ Ընդէմ պատճառս իրա
ւացիս վստահանալոյ՝ թէ կատարեսցէ
ի ձեզ ձե զոր սկսաւն։ այն եռանդն
հաւատոց՝ զոր ընկալայք, և պնդապէ
պահէք յաճումն, տայ ինձ յոյս հաս
տատուն առ յայսմն՝ թէ մինչ ի վախ
ճան նոյնպիսի լինիցիք։ ըստ սկզբանն
ունելով զարդ զյառաջադիմութէնն,
քաջայոյս եմ զի և կատարած ձեր լի

Նիցէ՝ համեմատ. զի է իսկ դժուարին՝ պայծառ սկսուածոցն շիջանել և ունայնանալ. և ոչ պակասէ ամի՛ ի զեղուլ զշնորհս իւր՝ որոց ոչ պակասեցան՝ ի յարգել զառեալսն։

Բացայայտէ ապա զպատճառան. վասն ոնոյնոյ ինչ չէիլ՝ ի սրտի։ Ունել՝ի սրտի զոք՝ նշանակէ միշտ յիշատակել, անմոռացաբար զնմանէ խորհիլ, և սիրել կարօտաւոք՝ իբրև անձկալի ինչ և գնովական։ Ճանդէտ այսմ երևի ասացեալն առ կորնթացիս. * ի սրտի մերում կայք ի կեալ և ի մեռանել ընդ ձեզ. ‖ (բ. կորն. է. 3.) ապակսի կայ խոհր ոչ փոքր ըստ երկոսին ասացուածս։ Վասն զի անդ՝ի սրտին ասէ ունել ըզկորնթացիս՝ առ՝ի կրել վասն նոցա. իսկ զլինելութեցիս ունէր՝ի սրտին՝ վասն զի յամի կցորդք էին վշտաց առաքելոյն, որով և փիլիպեցիք յիւրեանց սրտին տանէին զնա. որպ և յաջորդաւն ծանուցանէ։ Արդ՝ ունէլն՝ի սրտի, կամ սիրողաբար խորհելն և յիշել՝ տայ ինձ ասել՝ վստահիլ. իբր ոչ եղեծ պարզաբար սիրելն իդէ հաւատի նշան կատարելոյ նոցա՝ի բարին մինչև խոպան, այլ զի այնպիսի սէր առաքելոյն հաստատեալ էր՝ի լուսաւորեն փիլիպեցւոց. և այն լաւութեն լինէր նշանակ՝ թէ յիրաւի առատանալոց է ածն առ նոսա, որոց շնորհեաց զսկիզբն այնպիսի ջանալ. Մինչեւ ուղղութեն է ապագոյց՝ թէ ոք ունիցի զադաթս և իբր կալուածս՝ի սրտին պաղոսի. սկզբնագոյնս սիրել պաղոսի՝ հաւատոյք են թէ մեծ ոք իցէ սիրելին և զարմանալի՝ ասէ ոսկեբերան։

Եւ ահա յայսմ պատճառէ՝ անձուկ սիրոյ և խորհուրդք իմ միշտ առ ձեզ են ասէ՝ ի՝ հպարտս ինծ. մինչ մարմնով՝ի կապանս և՝ի բանտի կամ, նոյնպես հոգւով՝ըստ ձեզ կապեալ եմ. միշտ և անձկութեք շղթայից և օտարութեան ոչ մոռացութեան զձեզ. և որպ ոսկեբերան ասէ՝ի մանաւանդ ձառի, ոչ այնչափ ձեռք նորա պնդեալ էին շղթայիւք, որչափ հոգի նորա սիրով փիլիպեցւոցն կապեալ և պրկեալ։ Եւ՝ի պաշտպանութեն ինծ. (յոանն. ՝ի պաշտպանութեն.) ըստ՝ի ջատագովութեն անձին իմոյ ընդդէմ դատապարտողաց, կամ՝ի պաշտպանել զքարոզութեն առաքելականին առ հրէայս և հեթանոսս, և՝ի հարցափորձի իշխանաց, ըստ ոմանց՝ նաև յատենի ներքնի։ Ի բազմամբոխ վիճմունս և յատենախօսութիս իմ՝ սրտիւ ըստ ձեզ խօսել սիրեցարեալ։ Եւ՝ի հաստատութեն առաքելոյն։ Ասյս բացատրիչ է անցելոյն, որպ և ստորև (16) ասի՝ պատասխանատուի առատարանին. վասն զի պաշտպանել զհաւատասան կայ զառաքեալն՝ էր ինծ տատել զնոյն. և ինքն իսկ կապանքն էին ջատագովութեն և հաստատութեն հաւատոց քոյ. մի զի այնպիսի վիշտս յանձն առնել՝ ոչ ըստ մարդոյ էր, այլ ըստ այ. որ յանդիման խրոխտ Թագաւորաց ոչ զանգիտէր՝ի տարցունն և՝ի պատասխանիս, յայտ է թէ այլոյմ մեծ ևս Թագաւորի ակն եդեալ էր։ Ոմանք որոշեն զերկոսին, պաշտպանութեան խնամալով զբանիւք պաշտպանելն հաւատոյ առաքելին և հրապարակաւ. իսկ հաստատութեն, գործով վկայել ասացելոցն՝ի վարս և՝ի վշտակրութեիս, և՝ի նշանս աքանչելեաց, ըստ ասացելոյն մարկ. (ժղ. 20.) * Եւ զբանն հաստատէին նշանօք՝ որ երեթայր զհետ նոցա։ ‖

Կոդրա ինչ ընդ. (յոանն. կոդր.) Բազում լաւ օրինակք գրին, ընդ՝ոյն, առաւել համեմատ յունականին և այլոց՝ որք ասեն, ընդ՝ոյն ինչ. միայն լաւ ոնոյն գնեն, խնդութեն ինչ, ընծերցեալ գոյոյն՝ խնամ, փոխանակ բառին խնդութ։ Ընդ՝ոյն իմանան մեկնիչք ոչ ընդ նուր զհաւատոցն, այլ յատուկ զբարեգործանացն և զնեղութեց վն աւետարանին. զոր ամ ուրեք առաքեալն հաստատին և ուսուցանեն լինել պարգև այ և առանձին բարեբարուեն. և աստ փոքր ինչ յետոյ ասէ. (29.) * Եւ այդ յայ է, որ ձեզ շնորհեցաւ վն քոյ՝ ոչ միայն՝ի նա հաւատալ, այլև վն նորա չարչարել։ ‖ Եւ մերումս իսկ պօղոսի յերկինից վկայէր ձայն. * Շատ են քեզ շնորհք իմ։ ‖ (բ. կորն. ժբ. 9։)

Արդ այսց իմոց շնորհաց մասնակիցք էք դուք ամենեքին՝ ասէ. զոր ինչ եսս կրեմ բանտս, զրպարտութեիս, Թշնամանս, աքսորանս, զայն ամ սրատացաւուեթբ ձեզ ինքեանց համարիք, և ըստ

իմ վշտանալը · արդեամբք ջանայք ՚ի մեռանել և ՚ի հեռուստ գնալն վշտացս թեթեւացուցանել, նպաստիւք կարեւոր պիտոյից, և միսիթարիչս և ապաւառս առաքելով, զորացուցանել զիս յաւերտարանական պատերազմիս · զոր ինքն նին բաց յԼմիկ վշտակցութէ՚ իրօք չար չարիք ոչ միայն վն նորին պատճառէ հաւատոց, այլև նովին օրինակաւ ըզնոյն պատերազմ մղելով ՚ի զրգռութէն հրեից, վիշտս և տուգանս կրեալք ՚ի հոգւոյմայեցի դատաւորաց։ (տես գլխի· 29·30։) Եւ ահա այսքան եռանդնութ զոլով ձեր ՚ի կցորդել ինձ յայսմ ամի վն աւետարանին անպարտելի հաստատութէ, ոչ է արդեօք իրաւացի ամրապինել զձեզ յիմում սրտի · մանաւանդ ոչ արժան իցէ յաւել՝ լծել արձանագրեալ կայք ՚ի սրտին այդ առ ՚ի կատարել ՚ի ձեզ զլուսին չնորհացն՝ զոր այսպիսի չքնաղ սկսուածով հիմնարկեաց և յառաջեցոյց։

8. Ա ՚ՆՀ՚Ց Է ԻՒՀ ԱՅ, ՕՐՊԷՍ ԱՆՀԻՑՈՑԵԼ ԱԷՄ ԱՌ ՅՂԵ ԱՂԵՒՈՒՆ ԳՒՈՎՆ ՀՁՒ ՅՈՒ ։

Երդմամբ զվկայութէն այդ կոչէ ՚ի հատուցումն սասանել փափագանաց իւրոց · եթէ ոչ ելեն չհաւատային նմա պիղծիցեցիք, այլ զի կարի մեծ էր անձն՝ զոր բանիւ արտայայտել չէր բաւական, ցուցանէ՝ այդ միայն Ճանաչելի գոլ, որ քննող է սրտից · ոյդ ասէ ոսկեբերան։ (տես և Հռոմ. ը · 9։)

ՈՐՊԷՍ ԱՆՀԻՑՈՑԵԼ ԵՄ ԱՌ ՅՂԵՑ։ Անձնալ ասէ զփափաքելն Հոգևորական շահուս պիղծեցուց · մարթի է խմանալ և զկատարսն տեսութէն նոյ սակս նորին պատճառի · ոմանք առնուն և՝ փոխանակ սիրելոյ պարզաբար, յորմէ ծնանի փափաքումն բարեաց սիրելւոյն։ Արդ ասէ · Թէպէտ դիտէք, և կարօղ էք վճռկայել Թէ ցանկամ ձերում լաւութէն, և անձուկ սիրոյ ունիմ առ ձեզ · սակայն ոչ կարէք խմանալ, և ոչ ես յայտնել կարեմ զչափ ըղձանաց խոց, Թէ քանի մեծ է և ընարձակեալ ոչ առ սակաւ ոմանս ՚ի ձէնջ, այլ առ ամենեսին · ոչ ՚ի բաց առնում նաև զփաքունս և զանկատարս · ոյդ զի մի ՚ի ձէնջ իւրաքանչիւր յիշատակիմ միշտ, նոյնպէս կարօտանօք սիրոյ ընդկիմ · այս առաւել անձկութէ բերէ յիս՝ քան զկատարումն շղթայիցդ։

ԳՒՈՎՆ ՀՁՒ ՅՈՒ ։ Ա յսպէս աղեքսանդրեան օրինակն, ուր այլք գնեն, ՅՈՒ ՀՁՒ։ և կայ սոյնպէս ՚ի հայ օրինակս ինչ։ Փոխանակ բառին գնովէ, յոյնն ասէ՝ յաղիս · զոր ըստ ձայնին կալեալ ոմանք ՚ի հին ամենչաց յատկութեաց, յարմարեն այսպէս · փափաքեմ ձեզ ամենայնում՝ ես որ կամ յաղիս իսկ քան · կամ ցանկամ զի դուք լինիցիք փոխադրելք յաղիս քան, սիրելիք նմա լինելով գովաբար։ Սակայն այսպիսի խմասոք յարմարեալ են առաւել քան արտաքին նշանակութէն բառին · այլ սովորաբար աղէ՛ սակ փոխանակ ներքին զթոց և գորովոյ։ Եւ ըստ այսմ գՒՈՎՆ ՀՁՒ, ոմանք խմանան զայն գուքս՝ որ ՚ի քէն է, որով քս սիրէ և գթայ · և զիմաստան կաղամն · մեծապէս ցանկամ, զի քս առաւելուցս ՚ի ձեզ զգթութէն իւր։ Կամ, այն գուքթ որով քս սիրէ զձեզ, տայ ինձ փափաքել ձեզ ամենեցուն։

Բայց հաստարակաց մեկնութէն խմանայ զգուքթս առաքելոյն՝ որ ըստ քէն և վասն քէն են · և ասել կամի · Վկայութէն այդ միայն կարեմ յայտնի առնել, Թէ որչափ անձուկ սիրոյ կրեմ առ ձեզ ամենեսին, ոչ սակս մարմնական ինչ պատճառաց, իբրև Թէ նպաստամատոյց ինձ եղէք, կամ վշտաց կցորդ, կամ զի գուքթ ինքնին իցէք սիրելիք, կամ ըստ մարդկան բարեկամութէն ՚ի մարմնոյ կան զթոց բերեալ, այլ այնու զթովք որ Հոգևոր է, և Ճշմարիտ քրիստոնէական · որ յատաջ գայ ՚ի ներքին ըղձանացն զոր ունիմ առ քս · որ տայ ինձ սիրել զձեզ՝ վն զի քնի էք, և զնա սիրէք · որ շարժի յիս ՚ի Հոգւոյն քնի, ըստ Հոգեկան հայրութէն՝ որով ծնայ զձեզ ՚ի քս։ Ա յսքիկ են այլ և այլ եղանակք՝ որով բացատրէ ոսկեբերան և այլք։

9. Ա ՚Ր ԴԱՆ ԱՂՕՂՆ ԱՌՆԵՄ, ԶԻ ՍԷՐՆ ՅԷՐ ԼՑ ԿԱՆ ԱԼՑԷ ԱՌԱՔԷԼ ԼԻՑԻ ՚Ի ԳԻՏՈՒԹԻՆ ԵՒ ՅԱՓՇԱՆ ԽՄԱՓՈՒԹ։

՚Ի ցոյցս զորովոյ իմոյ, կամ ՚ի փոխարէն ձերոյ բարեհրութէնդ՝ ոչ ելեն մարմնական բարեաց առատութիւնս ցանկամ վն ձեր · զի այն կարի փոքր

լիներ առՀամեմատութիւն սիրոյդ ձե֊
րոյ · այլ զայն ոչՓՒ առնէմ · (ի լաւ օրի֊
նակ ինչ, ցոյս ·) իմ փափաքութիւն և
Հայցուածք առ ձեզ՝ այն են, չ սէրն
ձեր եւս չան չեռեռել լիցի, կի՛ առա֊
ւանայցէ Հետ գՀետէ ։ Արժանի փո֊
խարէն սիրոյ՝ է գերաձումն նո՛ր անյագ
և անվեր գոլով սէրն, սեպՀական չափ
նո՛ր և բերումն՝ է ոչ բնաւ զկայ առնուլ ·
Հանգիստ նո՛ր է ածել միշտ ։ Վա՛յ որոյ
չունիմ մեծագոյն ինչ որիտուես խնդ֊
րել ձերում սիրոյ՝ բայց զի յաւելուած
արասցէ նմա ձեզ օր ըստ օրէ, յաւա֊
ւելագոյնսն վառեալ առանց դադա֊
րելոյ ։

Սէր իմանան սովորաբար մեկնիչք զայն՝
որ առ ընկերն · և ոմանք ըՀ ասկերբե֊
բանին առնուն զսէրն որ առ Աբէն պօ֊
ղոս · ՓՒ սէրն ձեր առիթ՝ որով յայնմ
ղինև գայք առ ՚ի յառաջադիմութիւն
աւետարանին, առաւելուցու միշտ, ոչ
վՀ իմ, այլ ՚ի գՓՒռՒՆ և յեմ խմսռՒՆ ։
այլ ասէնցէ գիտուըՀ ձեզայնոց, և յայտ֊
նի տեղկուըՀ Հոգևորացն՝ որ առ
ձեզպաշտուըՀ ոտնին և ՚ի փրկուըՀ ։
Յայսպիսի Հոգևպարդև գիտուԹինէ
առատանայցէ սէր ձեր առիթ, որով և
կցորդ լինիցիք բարեաց աւետարանին ·
և այսպես կամիմ առաւելապես սիրել
՚ի ձէնՀ՝ ոչ զի ես սիրեցիմ, այլ զի ըն֊
սիրք լինիցիք ՚ի սէրն քՒն, և ՚ի նմա֊
նէ սիրիցիք անՀամեմատ պարգևա֊
որութիՀ ։

Իսկ այլք զարձեալ ընդ ոսկերբերանին
առաքածանեն ՚ի սէրն առ այլս · ՓՒ սէրն
ձեր՝ զոր բարերարելովն փայլեցուցա֊
նէք, առաւելասցի, զեղուցու միշտ առ
ամենեսին՝ նաև առ հեռաւորս և առ
Թշնամիս · ոՒՀ առ իս ցուցանէք և առ
աղքատ Հաւատացեալս զբարեսիրու֊
Թիւն ձեր մինչև ցայժմ, նոյնպես առ
յառաջ և առ բազումս աՀեցուցանի֊
ցէք զնոսՆ ։ Եւ յաւելուըն, ՚ի գՓՒռՒՆ,
իմանի կամ ըՀ նման ասացելոյն՝ գիտու֊
ԹիՀ Հոգևորացն, և կամ առնել լինի
պՀոխանակ ընտրութիՀ անձանց և եղա֊
նակի սիրելոյ, ոՒՀ իմանայ ոսկերբերան
և այլք · իբր ասել · ցանկամ զի առ ամե֊
նեսին զնոցուցու սէրն ձեր, բայց ըստ
քրիստոնէական գիտուԹիՀ և կանոնի,
և ընտրողական դատմամբ · մի ՚ի միա֊
սակաւ իրս բարերարել, և մի անխտիր
որոց և իցէ մարդոց · խոհական սիրով
և ՚ի պատշաճման վարիլ, որ ուսուցա֊
նէ երբեմն և զկարևորսն զանալ, յոր֊
ժամ երկիւղ կայցէ մեծ ևս վնասու֊
կամ առողին, և կի՛ առՀղին ։ Եւ այ֊
սու ակնարկէ՝ ընտրողապես առնել
զբարերարութիՀն առ օտար վարդա֊
պետս · զի մի այնպիսիք ոմանք զմարմ֊
նական դիւրութիՀն ընդունելով, Հա֊
մարձակ սերմանեսցեն զնաւորնակ ուս֊
մունս · և մի բարերարողքն ընտելութիՀ
այնպիսեաց տկարասցին յուղիղ Հաւա֊
տոց · որով ՚ի բարեաց ծնանին չարիք,
և ոչ ևս լինի սէր Հշմարիտ ըստ այ֊
Հայի և յաջորդն ։

10 · Ընդրել ՅԷՆ ՂՆՈՆ, ՉՒ ԻՆՉԻՑ ՀԱՍՓԱ֊
ԿՈՒՆՔ Ե ԱՒՈՒՆ ՔՅՈՒՔՐԻՍՏՈՍԻ ՚Ի
ՅԱՒՈՐՆ ՅՈՒՔ ։

Սէրդ ձեր այնպէս կարգաւորեալ իցէ
՚ի Հշմարիտ գիտուԹիՀ, զի փորձեալ
դատիցէք և ընտրիցէք յայնմ զլաւա֊
գոյնսն կի՛ զօգտակարսն ձեզ և այլոց ։
Ընդրել ՂՆՈՆ է բան յունականին՝
որ և ՚ի Հռոմ · (ըՀ · 18 · և ԺԸ · 2 ·)
տեսս զաստուածային անուանսդր ։ ՉԻ ԻՆՉԻՑ
ՀԱՍՓԱԿՈՒՆՔ ։ Յոյնն ասէ, ԻՆԼԻՔՐԻՆԷՍ, ՓՒ
յատակ, անխառն, անայլայլակ · բայց
մերս հասփսփուն դնէ նաև ՚ի ԸՀ · պետր ·
(ՂՀ · 1 :) վՀ զի որ անխառն է և անա֊
պակ, մեայ և Հատատուն յայմ որակս
իւր ։ Եւ առանց գՓՒՒՔՓՂՒՆՔ, յոմանց
իմանի՝ կրեալ դայԹակղուԹիՀ · ՓՒ զի
դուք մի դայԹակղիցիք · իսկ այլք առա֊
ւել ընտրեն ըՀ ոսկերբերանին առնուլ
պատճառք դայԹակղուԹիՀ, զի մի այլոց
պատճառք լինիցիք դայԹակղելոյ, ըՀ
բանին ՚ի ՒՓ · կորն · (Ժ · 32 ·) * Առանց
դայԹագղուԹիՀ դնելոյ Հրեից և Հե֊
Թանոսաց ։

Ապա իմասցուք են · ցանկամ առաւե֊
լուլ ձեզ ՚ի գործս սիրոյ · բայց իմաս֊
տուԹիՀ ընտրելով որպէս լաւ իցէ և օգ֊
տակար, ոչ վՀ իմ ինչ Հոգալով, այլ ՚ի
տակս ձեր · որպէզ զի գուք իցէք առ ՓՒՆ
Հաստատուն՝ ոչ մի ինչ խառնուրդ կրե֊
լով ՚ի Հաւատս, ՚ի վարս, և ՚ի գործս,
անխիղճ միտս և կամս ունելով առ ՓՒՆ ։
Իսկ առ մարդիկ ոչ երևիցիք գուք խո֊
տորելք յաւղղուԹիՀ, և ոչ այլոց խո֊
տո֊

տրելոյ պատճառս տայցէք։ Եթէ ընտանեբար և անխտիր ամ վարդապետ տաց, և օտարաւուրն մարդոց խնամեալ լինիցէք, վասնզ մեծ է հրաշալոյրս պտղոցս ի նոցանէ ըմպելոյ· որով խոխոջք յողջամիտ կարգաց ի հրեւելեն, կամ յայլ մոլորութենէ։ Ալ թէ և ձեզ ոչ հասանիցէ չարն, ոչ փոքր առեթ վտանգս այլոց բարեմտաց մոլ. րիմ ընդունելութեն ձեր առ այնպիսի խոտորեցուցիչ վարդապետս։ Վա՜յ որոյ պետոյ է ձեզ ընտրութիւն բարեգործել առ այլս, որպէս զի անխոտելի մնայցէք դուք յընթացս աւետարանին՝ և ազատք ի գայթակղելոյ և ի գայթակղեցուցանելոյ ի յաւուրն ահի, կամ ըստ նին՝ յօրն քէն, յո՛ մինչև ի կատարած, հանապազ սեղողութիւք, մինչև յանդիման լինիցիք առաջի քո։ կամ ըստ ոմանց՝ հայելով մեզ յօր հատուցմանն, և այնմ փափաքելով, որ պահէ զձեզ ի խոտոր. մանէ. տես և ի ծ տան։

11. | ՅԵՒ ԴԱՐՁԵ ԱՐՔԱՐՔՆ Ի ՅԵՒՆ ՆՅՈՒ ՀԱՒ, Ի ՀԱՒԱՆ Ի Ի ՓՈՂՔՈՎ ԱՅ։

Արքարքն ասէ՝ կամ ըստ ընդհանուր զնամ առաքինութեան, և կամ առաւել յատուկ զողորմածութեան և զմարդասիրութիւնն առ այլս· որ և անուանմբ արդարութեան մեծարի բազում ուրեք ի գրոց· և նոյն երևի ըստ ասացելոյն ի ը· կորն· (ԼԹ· 9· 10·) * Աչեցուսցէ զարհիւնս արդարութեան ձերոյ· ‖ տես զոր անդ ասացաք։ Որպէս յաղագս ողորմութեան իմանան և զնոն ասէն· (Ա՛ առակ· ի· 33·) * խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն այ, և զարդարութիւն նորա։ ‖ Եւ առաւել ՀՀմարեալ է այս կոչումն ի վե տրոց ողորմութեն զորոց խօսի առաքեալն, ի նպաստաւորել չքաւոր հատատացելոց և պաշտօնէից աւետարանին· վա՜յ զի այն գործք սիրոյ ընկենական բերեն զնմ յաջողուած ծնդպաշտութեան ի տուօղսն և յառօղս· զոր և բացայայտ առաքեալ ի յիշատակել բանս երկրորդ կորնթացւոյն։ Իսկ պա՜տ՜ւ յերուսի անուանանաց գներըդին և զարտաքին գործս բարեաց, կամ զողորմածութեն· վա՜յ զի ըստ նմանութեն պտղոց՝ անտրժելիք են և առողջարարք, և այ ընդունելիք· այլև զի յօգուտ և ի վայելուն այլոց լինին արդիւնացեալք։

Արդ ասէ· ընտրութիւն դնալով ձեր ի բարեգործութեան, ոչ միայն ի հաւատս անգայթակղելի մնայցէք, այլև առաւելագոյնս զործովք բարեաց՝ իբրև ախորժաճաշակ պտղովք· ամ արդիւնք աւետարանին՝ որք ի ձերմէ յօժարակամ նպաստաւորութենէ կատարին, ձեզ հասարին պատճառք ճնդպաշտութեն· Մի՛ կարծիցէք՝ թէ առ հրեամիտ քարոզիչս և առ այլ մոլորեցուցիչս Տշդևլով ըզմարթիոյ պէտսն, թերի դտանիցիք ի պտղոց արդարութեն· այլ ընդհակառակն լցեալ լինիք ըս այմ արդարութեն՝ որ ի յեսու յեր ջան։ Յորմէ որոշաբար ասէ՝ պտղովք արդարութեն այնոքիւք որ ի ձեռն յսի քան։ կամ ըս այլ օրինակի, այնր արդարութեն էն։ զոր և դնէ ասելին։ Լատինն միայն եզական ասէ, պ՛տ՛ւ։ Ակնարկէ զորշուման յօրինական արդարութեն, կամ որ առ մարդիկ կարծէ արդարութեն և բարեգործութիւն· ոչ այնպիսի արդարուն պատուղ պարտիք խնդրել այլ զՏմարիտսն և զերազոյնս քան զնոսա՝ որ ի ձեռն քո և ըս քեզ լինին· զոր միայն ի քո կարեմք պտղաբերել իբրև ոսոք հաստատեալք Տաւատովք ի ծառն քո, ըս իւրումն ասելոյ։ (Յովհ· ժե· 5։)

Ալ պատուղք միայն լինին ի յեսու ի փ՛ւ՛ս՛ այ· այ ի կատարել և ի տիեզերաքարոզ գործել այ· այնոքիւք հնչակին գովեստք ընտրեցելոյն այ, տեսեալ մարդկան՝ զի գործք յաստ գործել ամ բարիշտք, ոչ միայն ընկալելք զբարեպաշտութեն հաւատոց, այլև անձամբ և ընդիւք ի յաստ գործակից հաւատոց գործակից լինիք առանց դատարկելոյ։ Ջսոյն և ասէն յայտ առնէ ի յիշատակեալ բանն· (8·) * Յայսմիկ փառաւորեցաւ Տայր իմ, զի պտուղ յոյժ բերիցիք։ ‖ Եւ յաւելուածոյս յոյշ առնէ առաքեալն զդիտաւորութենէ բանից իւրոց· իբր զի ցանկալ առատանալ փիլիսկացոց բարեսիրութենէն արգասեօք, ոչ զի ինքեանք անձնապահն փառաւորեսցին, իբրև զօրինապահն մովսեսի· և ոչ զի առաքեալն լիանայցէ ի գործմանց նոյ, և իբրև ի հնոյ աշակերտս մեծարեսցէ առնոյ, որպս ախտանայինն օրինախնդիր քարոզիչք· այլ միայն զի նոյ

նոյ մարդասիրելովն առ ընկերս՝ փառք ոյ յաճախեսցեն։ ըս որում մեկնօրէն զրէ ՚ի ը. կորն. Թ. 12. 13. 14. 15։

12 . Կ-ԽՆ ՐՆ ԳՒԳՒՆԷ ՆԷՔՈՐ , ԷՒ ՈՐ ՓՆԻ ՎՆԱՍ ԻՄ ԷՐ , ԼՒ ՉԱՆ ՎՆԱ ՚Ի ՅԱՒԼՔՒՆՈՒՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ԵՆՔ ։

Քանզի ՚ի հոգս կային փիլիպեցիք ՚ի սակս կապանաց առաքելոյն , յետ զգ վատանական յորդորանացն՝ միսիթարե զնա կալ անկասկած ։ Կ-ԽՆ ՐՆ ԳՒԳՒՆԷՆ ։ Հնազիր օրինակ հայ մեկնութեան դնի , Խ-ՆՆ Չ ԳՒԳՒՆԷՆ ԳՈՒՇ ՆԷՔՈՐ ։ Մ՚ի այլ վշտանայք մ՚ը իմ վարանական խորհր դովք ։ առ ՚ի քաջալերութեի ձեր կամիմ յայտնել երբև սիրելի եղբարց ։ էի որ ինչ ՀՏ ԼՒ ԷՐ , ետմ անցք որ անցին ըս իս՝ ՚ի հրէաստանէ սկսեալ մինչև ՚ի հռոմ, զոր և ըս մասին լուեալ էք , Լս չան վնս ՚ի յաջողութիւն աւետարանին ԼՒՆ ։ Որանք զշաղկասն Լս չան վնս առնուն իբրև բաղդատականն։ ոյ առաւել մանաւանդ։ երբ ասէ ։ կապանք իմ և չալածանք առաւել ՚ի յաջողուած աւետարանին ծառայեցին , քան Թէ ՚ի խափանումն և ՚ի վնաս ։ Թշնամիք իմ խորհէին , և դուք երկնչէիք՝ այսու կապանօք արգել առնուլ ընթացից քարոզութեն ։ սակայն ձեզ զհակառակն ներգործեաց , ոչ միայն չկասեալ այլ առաւել յառաջել ։ Զայն միտս տայ՝ եթէ շաղկապն առ ցի իբրև առաւելական ։ ոյ կարի յոյժ յառաջեաց քարոզութի աւետարանին։ որչափ հակառակորդքն հնարէին խափանել զնաւատս քրի , նոյնչափ առաւ ւել տարածեցաւ իմով բանտարգելու Թի ։ մ՚ը զի անտեղեաւքն հարցափոր ձեալ քննեին զպատճառան ։ և հաւատացեալքն սկսան ՚ի քարոզել և ՚ի պաշտպանել ։

13 . Ա-ՏՆԼ ԽԱՉՆԱԵՑ ԻՆՁ ՅԱՅՆՔ ԼԻՆԵԼ ՚Ի ՏՀ ՅՅՏ ՀրԱԳՏԱՐԱՆԻՒ , ԵՒ ԱՌ ԱՅԼ ԱՄԵՆԵՍԵՍ ։

Ա-ՀՏԱՊ ԶՏԱՐՁԱԿՈՒԹի ԸՆԿԱԼԱԼ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ, ՆՆԼԵ ԽԱՉՆԱԵՑ ԻՆՁ, ՈՅ ԵՒ ԿԱՊԵԱԼ , ԿԻ ՊԱՏՃԱՌ ԿԱՊԱՆԱՒՈՐ ԱՐ ԴԵԼՄԱՆ , ՅԱՅՆՔ ԼԻՆԵԼ ՚Ի ՏՀ ։ ԲԱՂԴԱՏ ԶԸ ՍԿԵՐԵՐԱՆԻՆ ԶՐԱՒՌ ՚Ի ՏՀ ՅԱՐԱՆ ՚Ի ԿԱՊԱՆԱՆ ։ ԿԱՊԱՆՔՍ՝ ԶՈՐ ՄԻ ՔՒՆ ԿՐԱՄ, ԶՈՐ ՄԻ ՔԱՐՈՂԱՒ ՆՈ ՄԱՆԻՄ, և ՈՉ ԱՍԱԿ ԱՅԼՈՅ ՊԱՏՃԱՌԱԻ , ՀՈՉԱԿԵՑԱՆ ։ Ա-ՅՄ ՀԱՅՆԱԿԻՑ Է ԱՍԵԼՆ ԵՒԹԱՑ ։ (ՀԲ. 1 .)

* Եւ որ կապէլը եմ ՚ի ՔՐ ։ ‖ Իսկ այլք յարեն ՚ի յոյնն ԼԻՆԵԼՆ ։ ոյ կապանքս իմ, կի ես ՚ի պատճառս կապանացն հոչա կեալ ծանուցայ ՚ի տէրունւԹենն քրի , զանարգուԹի շղՀայիցն յիւր փառս դարձոյց քս ։ նո անօրինելոյնը առաւել հնչեաց աւետարանն ՚ի ձեռն կապանացս , քան եԹէ արձակ լեալ էի։

Եւ այս ոչ յանկանս վայրի , կամ առ սոսկականս ոմանս , այլ յՀՏ հրեպարքն ։ Յոյնն դնէ , Խ-ՆՆԵՑՈՒՆ , բառ յաՏինական , որով Տռովմայեցիք իմանային տիրապէտ զաւազանս դատաւորին Տռովմայ , կի զբանակ զօրագլխին ։ յորմէ սովորութիւն կալաւ նովին անուամբ կոչել և զվրան կայսեր ։ իսկ յոյնք և այլ դաւառացիք նոյնպէս կոչել սովորեցան զբուն արքունիս կամ զպալատ կայսեր ։ որպէս և ոսկեբերան վկայէ ասելովը։ Թարգմանիչ մեր այլուր դնէ պարՏԻԱ ։ (ՄատԹ ։ իԷ ։ 27 ։ ՅովՀ ։ ԺԲ ։ 28. 33. ԺԸ. 9։ Գործ. ԻԷ ։ 35։) Իսկ ՚ի մարկ. ԺԵ. 16. դնէ որպէս և ասա՝ հրապարակ. և յայլ Ձերս զյուն նականն պահեցին ոմանք , դնելով պրԷՍՈՐ ։

Առ բան առաքելոյս միօրինակ յարմաւրի յինչ միտս և առնուցումք ։ մ՚ը զի ՚ի Տռովմ կապեալ , ամենեցուն յայտնեցան պատճառք կապանաց նո՛ , առ զօրագլուխս , յատուկանս դատաւորաց , և առ պալատականս ։ զորս և ՆորոԱՐՐուԹենն զրդիռ շարժէր ՚ի ՏարացաքՆնել զնոր վարդապետուԹի՛ն , ոյր առաՋԷ նացեան եղև ։ (Գործ ։ ԺԵ. 19. 20 ։) և ոչ սակաւք ՚ի ՆոցանԷ յարեցան ՚ի կապեալն պօղոս ։ որպս ՚ի կատարածի յողջունէն երևի ։ (ՀԲ. 23։) Վ՚ը այսորիկ ՃշդրտաբանելովՂ ասէ՝ յՀՏ հրեպարքս ։ ոյ ՚ի բռնակալ Տռովմական դլխաւորաց մէջի ։ Ե ԱՌ այլս ամենեսեան ։ (յոմանս , ամենեսին ։) ոյ առ Ժողովուրդս Տռովմայ , և որ ՚ի շրջակայս ։ կի յայլ ՅՄ տեղիս՝ ուր լսելի եղեն կապանք իմ։ Ա-ՊԱ ցուցանէ , Թէ կապանքն առաւել սփռեցին զձայն աւետարանին՝ քան Թէ լռեցուն պօղոսի ։ նոքն ազատ անձամբ ոչ կարէր մուտ ունել յաւրեւնէս Տռովմայ , և ոչ յայլ տեղիս այն պէս

պէս ՚ի սակաւ ժամանակի հնչեցուցանել զՏաւատա քեր • կապանքն , մանաւանդ թէ քո ՚ի ձեռն կապանացն ան՝ ունանի արար զոզոս յայս Հռովմայեցս • զի թագաւորն ամենիքեան՝ թէ ոչ իբրև չարագործ կի օտարատեսուչ , կի խոր վիզ աշխարհի և քաղաքի մատնել կայ ՚ի շղթայս , այլ միայն վասն զքո քաջութեան ։

14 • Այս առ քաջամ եղբօրս ՚ի Ծր , որ վաթսն էն խոպանօքս խմզէ առաջել Հս համարձակել՝ առանց երկիւղի զբանն ՚ի խօսել։

Եղբօրս ասէ զՏաւատացելս կի զպաշտօնեայսն՝ գտեալս յայնժամ ՚ի Հռովմայորոց և զողջոյն գրէ ՚ի կատարածին , (ի• 22•) կի առ որս ինքն մատուցանէ զողջոյն ՚ի Թզթին առ Հռովմայեցիս • (ժ՚ի•) Իակ զբառն ՚ի Ծր , բազումք ըն մերում բնադրի յարենն չգիբարան, այ որք եղբարք են ՚ի քէ Տաւատովքն , յորս շուտն հրեից՝ ըն մարմնոյ եղբայր եղե լոց • Բայց զի յոյնն ընդհանուռ , բազմաց եղբարց ՚ի ներ վատահելոց կապա նօքս են , նմին իրի ոսկեբերսն և այլ յոյնք զ՚ի Ծրն ասեին առ վաթսն լինելն • զի մի քաջալերուիճ նոյ ընձայեսցի զօրու՝ թէ կապանաց իւրոց՝ ասէ ոսկեբերան։ Արդ՝ իմաստք բնաբանիս են • Տալս կուտն կապանաց իմոց ոչ միայն զանձեսն աւետարանին զարթոյց ՚ի լուր և ՚ի քննուն Տաւատոց , այլև յեղբարց անտի քարոզողաց զքն՝ ոչ զանգուած քան թէ զբազումս խրախուսեաց • որք այժմ վատուհուն առնն կապանօքս խմզէ, այ Տամբերութիւնն և արիութիւնք զոր ՚ի կապանս իմ ցուցանեմ • ՚ի բռնուն առ սէ բանտիս և Տակառակուեց՝ ոչ եղեն լբան կի զարՏուրեցան , որպս էր իսկ կասկածելի • այլ ընՏակառակն՝ տեսա նելով նոյ զանձերկիւղութիւնք իմ ՚ի վարել զդատ աւետարանին , այժ առեալ յօդ նախանձութիւն ՚ետն , առաւել քան զառաջինն ազատաբար և յայտ յանդիմանու՝ թիւ սկսան յաՏաւոր քաղաքն անդ՝ առանց ինչ երկիւղի քարոզել հրեից և հեթանոսաց ընձեռն ես։ Ըստ սովորական օրինակն չտնի՝ ես • բայց գոյ յաղեքսանդրեանն , ՚ի լատինն և յասորին ։

Ըստ առնէ բանիւս , թէ վիշտք կապանացս ոչ միայն զբերան իմ խցանել չկարացին , այլև զբազմաց այլոց քարոզչաց ընդդուս Համարձակեցուցին , փարատել ՚ինոցանէ զնմ երկիւղ՝ որով դուք ոմանք ըմբռնել էին յառաջն • իմով օրինակաւ արիացան նոքա • և նոցայն քաջալերութիւն տայ ինձ զօրութիւն կրկնապատիկ՝ լսելն առնել զաւետարանն յայլուս և տերութիւն՝ որ ահաւասիկ բադոյն էգ քան զՀռովմէականն ։

15 • Ոմանք առ նախանձս և հակառակութիւն , և ոմանք տաքբարութիւնք խնդ գրե տարին ։

Ասաց զբազմացն Համարձակութիւն առ ՚ի քարոզելոյ զքն • բայց խոիր ցուցանէ ըն ես , թէ ոչ ամենեքին միով Հոգւով ՚ի նոյն բերին ։ Վա՜ զի դոյ քարոզել զքն առանց քէի , մանաւանդ Տակառակ իսկ քէի ։ Ոմանք առ նախանձս ։ Ոմանք զաՏաւտից ոմանց իմաստն • իբրև թէ խորամանկ հնարիւք ձևանային քարոզել զքն առ Հռովմայեցս • ոմ զի ՚ի տարածանել Տակառակութիւնն զրգռեսցի ցասումն կայսեր , և ՚ի գլուխ ոզոսի արկանիցին զնմանս։ Այլք ոմանք ըն կայեսարեայ՝ իմանան զօրինականդիր վարդապետս • որք ըն Տաւատոց քէի աւանդէին և զօրէնսն՝ Տակառակ վարդապետութեանն ոզոսի , և զբարիսք վկայութիւն նի Տանդերձ կապանօքն ունայնացուցանելով ։ Այլք դրձ , զանՏաւան Տրէիցն որ ՚ի Հռովմ՝ առնուն , որք արդելոյ կամելով գյաՏաջադիմուիճ աւետարանին , յաւժմունս և կարկատուն բանս զարթուցանէին ընդէմ ողջամիտ քարոզութեանն • որով վնաբազումք դիմին առ ոզոս՝ տեղեկանալ ՚ի նմանէ զշմարիտն , ըն պատմելոյն ՚ի գործս • ի՚ը• 31• 32։

Սակայն այսոքիկ իմաստք ոչ զկնի գնան կարդի բանիցն ։ Վա՜ զի յառաջ զեղբարս հաւատացելոյս ասաց Համարձակել ՚ի քարոզուճն աւետարանին • և առաս քարոզել նոյ զքն • զոր ոչ զանՏաւատ հեթանոսաց և հրէից մարթ է ասել , և ոչ զհրեամիս վարդապետաց• և զի առորև ասէ՝ խնդալ ըն այն՝ զի քն պատմի եթէ պատճառանօք , և եթէ ճշմարտութ • իսկ վն հրեամիս քարոզչացն

չացն ըէ հակառակն ասէ՝ լալ իբրև վա՛ղ թշնամեաց խաչին քրիստոսի։ (գ. 18. 19։) Հարազատ իմաստք են՝ զայնցանէ իմանալ, որք արդարև զշմարտութեան աւետարանին համարձակեալ քարոզէին՝ բայց ոչ վասն քրիստոսի, այլ ի մարդկային ախտից շարժեալք, մանաւանդ որք ի հռովմ համարեալ էին քարոզիչք։ Վա՛ղ պատուս այր օտարական՝ կապանօք մռնչեալ ի հռովմ, զայնպիսի և զայնչափ համբաւ արիւնհեղ ի պարծանս աւետարանին յանձն իւր ձգէր, զոր ոչ ստացեալ էին բազմամեայ քարոզիչքն՝ որ անդ։ ըէ այս նի՛ փառս նախանձ բերէին ոմանք զարնելով։ և ոչ նախանձ ձուն է սովորութիւն, ի մէջ հաւատացելոց վէճս յարուցանէին, և առ գնացս պատուոյ անհաւանութիւնք ընդդէմ դառնային, ոչ զի զնո՛ր պարծանսն հատանի։ և կի՛ ինքեանք մի՛ յետնե՛ք քան զնա երևեսցին յընթացս աւետարանական վաստակոց։ Ա՛յսպիսի պաշտօնեայք քարոզէին արդարև զքրիստոս, բայց իւրեանց նախանձուն և հակառակ սիրոյ ընթանային զնա ծառայեցուցանելով։ ե՛ ոմանք ծաղրեբարբառ խօ՛։ Բայց այլք ոմանք՝ ոչ միայն ըէ արտաքին քարոզութեն։ այլև՝ ի սրտի՝ ճշմարիտ և յորդոր բանիս կամաք զքրիստոս հռչակելի առնել։ յինքեանս հաւանեալք ճշմարտութեն, ցանկան և վաստակին այլոց ևս հաւանեցուցանել վա՛ղ քրիստոս։

16. Ա՛ ոմանք՝ ի սիրոյ· գիտելի գիւրընկ՛ ենք՝ ի պաշտպանութիւն աւետարանին ենք։

՝ի սովորական օրինակին յունաց յաղագ քան զայս դնի յաջորդ տունն։ ե՛ ոմանք առ հնգետրն են։ որում միաբանի արաբացին· բայց աղբեանդրեան օրինակն, լատինն և ասորին լստ միում կարգի ընթեռնուն։ ե՛ ոմանք՝ ի սիրոյ, ՚ի քարոզել զքրիստոս շարժեալք ՚ի սիրոյ· զոր ոմանք նոյն համարին ըէ ասելոյն տգիտութիւն՝ ՚ի փութով փրկուն այլոց։ Բայց սովորաբար իմանի՝ ՚ի սիրոյն առ քրիստոս, վա՛ղ փառաց նո՛ր, ՚ի սիրոյ աւետարանին և ճշմարտութեն։ Կամ, ՚ի սիրոյն որ առ իս· սիրելով նի՛ զիս, զայն ինչ քարոզեն՝ զոր ես ուսուցանեմ, և ոչ զշնա՛ կառական կի՛ զխռովայոյզ բանս։ Գիտելի գիւրընկ՛ ենք՝ ՚ի պաշտպանութիւն։ (յոմանս. ՚ի պաշտպանութիւն կի՛ ՚ի պաշտպանութիւն։) Սէր նի՛ ծնանի՛ ՚ի գիտելոյն՝ թէ ՚ի քաւագովութեն աւետարանի՛ կամ· որ բազմօրինակ բացատրի։ Ըստ ոմանց· գիտելով նի՛ թէ յայ կոչ՛ մանէն կարգեալ եմ քարոզ աւետարանի՛ և առաքեալ հեթանոսաց, և ոչ յանձնէ ՚ի սոյն եկեալ, վա՛ սկիզբն զիս և վշտակից լինին, փառս ինքեանց վարկանելով զառ ՚ի նոյն պաշտօն զոր ծակցութեն։ Ըստ այլոց· քաջ գիտելով թէ ոչ յայլ պատճառաց՝ բայց միայն առ քաւագովութե՛ հաւատոց քրիստոս կամ արդելել՚ի կապանս, յորդորե՛ք ՚ի սիրոյ աւետարանին՝ կի՛ որով զիս սիրեն, ինքեանք համարձակին խրախուսանօք ՚ի քարոզել։ և ուր ես ոչ եմ կարող ա՛ զատաբար ընթանալ ըէ քաղաքն, նոքա՛ ընուն զիս պաշտոն՝ գործակից ՚ի քաւագովութեն եղեալք։ Ա՛յլև մտերմաբար յանկեղծ սիրոյ քանի՛ ՚ի յառաջադիմութե՛ աւետարանին, զի տեսանելն զիս ՚ի նոյն կարգեալ քարոզ և պաշտպան բանիւ և բանտիւ։

Ոմանք բերան այլազգ առնու զպաշտպանութե՛ն, փոխանակ համարս տալոյ ևս։ և մեկնէ այսպա՛ս· ոմանք սակս սիրելոյն զիս յորդորին ՚ի քարոզել· զի գիտեն թէ յանձն է ինձ տնտեսութե՛ աւետարանին, զոր վասն համարս պահանջիմ տալ։ և ինքեանք քարոզելով օգնական լինին ՚ի պաշտամանս, ոչ զի ՚ի հաւատալ բազմաց՝ գիւրին լինիցի իմ պատասխանի՛ ՚ի քննութեանն։ Ա՛յս իմաստք բարիք են, բայց առաջինքն հարազատ են։

17. Ա՛ ոմանք առ հնգետրն զոչ պատճն, այլ՝ ՚ի սրբոցն՝ գիտելի գիւրընկ՛ ենք՝ համարին նեղութիւն յարուցանել ՚ի վերոյ կապանաց նոցա։

Հնգետրն՝ ըէ յունին՝ էպիթա, այլուր ՚ի մեր թարգմանչէն դնի՝ հանապազորդն։ (գործ. ը. 8.) ոչ և ասա ՚ի 15 տան, ուր յոյնն ասէ՝ էպէ, այն է՝ հետ, և հայ մեկնութեին իակ աստանօր ընթեռնու՝ հետ։ Վա՛ զի որով ոմանք նոյն համարին զհետաւութե՛ և զկառակառակութ· բայց այլք որոշին ըէ յունին· զի էպէ նշա՛

Նշանակէ ասեն՝ զոր և իցէ ընդիմուն. իսկ ընդդէմ զինեալս հակառակութեամբ, կռուով և զրդռելով՝ ի ցասումն: Արդ ասէ, ոմանք ևս հակառակասեր և ըմբռնութ գնացիւք և բանիւք քարոզէն զՀաւատս քրի. զՀզմարտութեանն և ըղձաղոզութեանն զքո ընդ Հոգւով ուսուցանեն, այլ ոչ օբՀնութ, ոչ յատակ և ուղիղ կամաք՝ ոչ արժան եր, ոչ ըստ Հոգւոյն քոյ, ոչ ի շահ լսողաց և ի փառս նոյ, այլ անձանց փառս դործելոյ աղագաւ, և ինձ տառապանս: Իսկ զոյս ոմանս ասել Հնտուել ի քարոզութենն, ոմանք իմացան՝ ըստ Թիւր վարդապետութեանն զորինապահուին աւանդելով, կամ զայլ մոլորութիւն ընդ Հաւատոց քոյ խառնելով: Սակայն ոչ յաղագաք, այնպիսիք ոչ զքո քարոզէին տիրապես, և ոչ ըստ այն Հշմարտապէս խնդալ կարեր առաքեալս. վա՛ղ ասուածք առաւել քարոզելին նոքա զքո, քան եթէ պատճառանօք: Ա՛յլ իմա նայի ես զայնցանէ՝ որք զուղիղն ուսուցանէին, բայց Թիւրեալ կամօք և Հշմարտաբար:

Քանզի համարին նեղուիս ցաւոցանել: Բարիոք ասաց՝ համարին. զի կարծէին նեղել զայնս զառաքեալն, բայց նաբէ ցան. զի ոչ ըստ կամի նոցին լրեցան, այլ ներհակաբար: Խորհէին ասէ՝ իւրեանցն քարոզութիւք զայլ նեղուիս ցաւելոյ ի վիշտս կապանայ իմոյ, նոր վշտօք ծանրացուցանել զՀզիայս իմ. կամ. ինձ կապելոյս զառաւելա գոյն տառապանս մեքենայել ջանային: Նեղումն իմանան ոսկեբերան և այլք բազումք ի յոմանց և ի լսոնեացւոց՝ զայն որ ի Հալածողացն գործելոց էին. ոմն Թէ յայն ասկս ոմանք առաքանային ի քարոզել զքո, որպես զի զրդռելով Հրեից և Հեթանոսաց՝ նոր պատճառս ամբաստանութեան յարուցանիցեն զպօղոսէ, ի Հալածել զնա պնդագոյն, կամ ի մեծագոյն տոյժս արկանել:

Սակայն այլոց ոչ ի դէպ երևի այս խորհուրդ քարոզչացն այնոցիկ. վա՛ղ զի ի սաստկանալ Հալածանացն ընդդէմ պօղոսի, ոչ անվտանգ Հնային ինքեանք, և այլ Հաւատացեալք Հռոմայ: Ա՛յ որոյ լաւ ևս իմանան զնեղութիւնն՝ որ ի նախանձորդացն պօղոսի, Թերևս յայնց ձէ:

ցանն ևս՝ զորոց գանգատէ առ սիմա Թէոս՝ Թէ ոչ օք ինձ ի Թիկունս եկաց յառաջնում առնելին: (Բ. տիմ. Դ. 16:) Այսպա այսպիսիք ջնջելք ի մանասանց և ոչ ի սիրոյ, քարոզէին զքո նախանձաւորք աւետարանին երևելով. որով չինքեանս ձգել կամէին զայրս ծանս պօղոսի, և զնորայս յաղթանակ նուաղեցուցանել: Կարծէին Թէ զչարն ըստ այս առաքեալն, ըստ իւրեանց վարասեր ախտից չափելով. ցաւեցուցանել զնա կամէին ըստ իւրեանց ցաւոցն. և ոչ գիտէին Թէ նա խնդայ ըստ վատն քոյ, խակ ըստ փառասիրութեան նոցն

Դիմաղի.

18. Բայց այս ընչ է. որվ օբՀնաբար և էջէ, էրէ պօճառանօք և էրէ ճշմարտութեամբ ես պօսի. և ընդ այս խնդամ, այլև ուրախ կա եղէց:

Անպարտելի արիութեամբ պօղոսեան գործոյն՝ զորին սպառազէն ձեռ արտմարհեալ զնեաս և զերկաթ, (Յովը. լեզ. 19. 21. 22.) անտես առնէ զըՀխովին զՀզիւրեալ կամս յաչալկատաց, և ընտրէ իւր զբարին՝ որ ի նոցա չարէն յառաջագայէր: Բայց այս ընչ է. զի փոխի է իմ ընդ նախանձորդացն բերմունս. զինչ կայ իմ ընդ նոս. միթէ յաւելուն ինձ ցաւս, Թէ մանաւանդ զվառս և զդիւրութիւն: Կամ. ընդէր է ինձ հայել ընդ քանս այնպիսեաց. ոչ խոյզ առնեմ, և ոչ յանդիմանեմ զնոս յաղագս ախտաբար գնալոյ նոցն. շատ է ինձ զգործն միայն տեսանել ըստ իմում մտի յաջողեալ: Որով օբՀնաբար և էջէ, յորմէ Հոգւով և շարժեսցին նոքա, զոր դիտաւորութեամբ և կալցին զպատշաճ կամ զանպատշաճ, ոչ փոխի է ինձ կամ պատս: Էրէ պօճառանօք: Շատ է այն՝ զի քոյ զոր միայն կամիմ առնտարանել աշխարհի, պատմի նոցն քարոզութեանն, եՀէ պօճառանօք իցէ, ըստ իւրեանց արտոարին ձևով պատճառեն զքոյ քարոզել, որպէ՛ ի բարիոք նախանձուէ, այլ ի սրտի մախանօք շարժին կամ յագաՀութեէ կամ ի փառասիրութեէ: Եւ էրէ ճշմարտութեամբ, ուղիղ մտօք և կամօք, ի Հշմարիտ փութեոյ, ի քոյ սիրոյն և վա՛ղ նոյ փառացն՝ բերելոյն յայս գործ: Կամ ըստ այլոց՝ պօճառանօք առեալ փոխանակ

դիպուածոյ, իմանի. եթէ նոքա ոչ զայն կամս ունիցին՝ զի քեզ քարոզեսցի, այլ միայն զանձանց փառս որսալ, կի զիս խայտառակել, տակաւին յոչ կալմայ զքեզ քարոզեն. իսկ եթէ ճշմարտա-
[illegible]
յայսմ, եւս առաւել քեզ քարոզի։

Ըստ ասացելոցս՝ ճշմարտութիւն ասելն ոչ հակադրի տառապիլ կամ մոլար վարդապետութեան, այլ միայն պատրաստակի, կեղծաւորութեան, եւ օտար դիտաւորութեան. իբրեզի քարոզողն եթէեւ զուղիղ վարդապետութիւն հաւատոյ քեզի ուսուցանիցէ, բայց զի կամ ոչ զայն կամի՝ եթէ զքեզ քարոզիցէ, եւ կամ եթէ կամիցէ եւս՝ յախտաւոր պատճառաց շարժի, այնպիսին արդարև զճշմարիտն ուսուցանէ, այլ ոչ ճշմարտութիւնբ։ Պղտզոյնս կշռամբեալ ոսկեբերան, եթէ՝ ի մեկնուես (Ճառ ը.) և եթէ՝ ի յատուկ Ճառին՝ ի վերայ բնաբանիս, զայնոսիկ ոմանս՝ որք զմոլար ինչ ուսումն կամ-ցեալ մուծանել առ ողջամիտս, առ՝ ի հանդուցանել զնիզ նոցա կամակորէին զառաջիկայ բանս՝ առելով. առաքեալն թոյլ տայ աւանդել կի ընդունել զոր եւ իցէ վարդապետութիւն, միայն եթէ քեզ քարոզեսցի։ Զայս խոտորնակ մեկնութեան խայտառակէ ոսկեբերան ոչ միայն յայլոց տեղեաց առաքելոյն՝ որ ընդուն կարդայ այնոցիկ, որք այլազգ ինչ ուսուցանիցեն քան զաւանդեալն, այլև՝ ի բնաբանէս պնդէ՝ եթէ չասաց, «եթէ պոլ-ի, իբրև հրաման տալով, այլ պոլ-ի, սահմանական և ներկայ ժամանակ։ զարդէն եղեալն ծանուցանելով. յայտ առնել՝ եթէ զուղիղն ուսուցանէին նոքա, եթէպէտև խորհուրդք և կամք իւրեանց ապականել էին. այլ ոչ այնուվարդապետութեն փոփոխիւք՝ ի բանէ ասէ ոսկեբերանին ցուցանի, եթէ լաւքն թարգմանչին ասելն, պոպ-ի, ոչ է ըստ յոյն բնագրին։

Արդ՝ որովհետև եթէ պատրաստակաս, և եթէ ճշմարտապէս քեզ պատմէ, ընդ այս խնդամ ասէ. ընդ զործն՝ ըստ հռչակութեան անուանն քոյ ուրախ եմ, թէպետ և ոչ ըստ պատճառ և ընդ եղանակ քարոզելոյ նոցա։ Եթէ ճշմարիտ կամօք փառացան այլ աւետարանեն զքեզ, ոչ առնեն իմ ընկերքն և աշակերտք, խնդամ եթէ ընդ զործն՝ և եթէ ըստ պատճառն. իսկ եթէ առ երեսս քարոզեն և յոչ կամաց, ոչ նախանձաբեկքն, նոցա է տանջանքն, և ինձ խնդութիւն ընդ բարին՝ որ՝ ի նոցա չարաչար խորհրդոցն կատարի ըստ այ-մտեսելոյն. վասն զի տակաւին քարոզի քո, Թէպէտ անարդեսցի պօղոս։

Ալ-ոբախ Ես էդէյ։ Ի յոյն մի և նոյն բայ է, յոր խնդացից եւս։ Այ այժմ եւեթ խնդամ ընդ այսպիսի յատաջադիմութիւն աւետարանին, այլ միշտ զնոյն կալայց ի սրտի։ Եթէ կապանք իմ յերկարեսցին, և թշնամիքն եւս առաւել հակառակել առ իս՝ զբարեզուշութիւն քոյ չահախեսցեն, ոչ զայլ ինչ չիս ազդեսցեն՝ բայց զլաւելուածն խնդութիւն ի վառան քոյ. նոքա նախանձիդեմ վառասիրութիւ պայթեսցին. եւ ուրա-խութիւբ ընացում միշտ՝ ի վաստակոց իւրեանց տանջանաց խնդութեանց պատրաստ տեսցեն, և ինձ առանց վաստակոց պահս։ Աչքան ահա կարող են առնել նոքա, ընդդէմ խնդանի աքացելով ի վէրս անձանց իւրեանց։

19. Ես գիտեմ եթէ այս պահն ինձ ի փրկութիւն՝ ի յեղբոց ինդրութեանդ, և ի պարգեւաց հոգւոյն յիս տէր։

Ցուցանէ զպատճառս իւրում իրաւացի խնդութեն։ Ըստ գիտէ ասէ. ոչ է հարկ ի նորոգ ինչ յայտնութենէ համարել առեալ զգիտութենէ. այլ ի նախածանօթ խնամոց այ՝ որ սովոր է զնմանէ ինչ ի բարիս մատակարարել իւրոց սիրելեացդ, այլև ի բազում անդամ եղելոց ընա դժնդակ պատահմանց վասն աւետարանին, նովին հաստատութենէ յուսոյն զի տեմ ասէ, եթէ այս պահն ինձ ի փրկութիւն. (ի օրինն փրկութիւն, զուցէ վրէպակաս.) այս թշնամաբար քարոզութենէ նախանձոտացն, այս ջան նոցա որում զքո քարոզելն առ ի ծանրացուցանելոյ զկապանս իմ, ոչ միայն չվնասէ ինչ ինձ յանիւառութենէ և ի վշտաց յաւելումն, այլ մանաւանդ դառնայ ի փրկութիւն։

Փրկութիւն իմանայ ոսկեբերան (Ճառ. ը.) և այլք զմարմնականն, զազատութենէն ի կապանաց. իսկ այլք առնուն զհոգևորական փրկութենէն համբերութենէ վշտացն։ Լաւ ևս Թէոփ ըստ կարգի յաղագ

ջորդ բանիցն՝ ըՀՀանուր իմանալ զՀոգևոր շնորՀս՝ որ ՛ի վշտացս անտի. իբր ասել. այս նոցա Հակառակաբար ջնանալն ինձ զբարիս պատրաստել ոչ միայն ՛ի Հանդերձեալն, այլև յայժմուս, թէ ապրիցեմ ՛ի կապանացս, և լեթէ ոչ. տալով ինձ ոյ զերկայնամտութիւն, և զօրութիւն առաւել ևս Համարձակութիւն քարոզել զբան, և կրել վա՛ռ անուանն Տեր, յաւէտ ևս առեալն փառք իմ, զոր նոքա մՇաղնել Հնարին։ Ջայս Հաւաստեալ զիտեմ, զի թշնամութիւնդ նոյ և Հալածանքն նիւթելն ինձ զարձակումն ՛ի շղթայիցս՝ եթէ պիտանի իցէ ՛ի ձեր օգուտ. և կի առաւելուն զայղթանակ բարոզութեն ՛ի յաւիտենից բարւոյն՝ եթէ ՛ի մին վկայութիւն մեռանիցեմ։

Աներկբայ եմ այսոցիկ բարեաց Հաստանել միտս, կի երկուցն միանգամայն, ՛ի չէրոյ խորհրդոց, զոր յաւետ և Հայցեմ առնել վա՛ռ իմ. և ՛ի պրկեալ Հոգւոյն, ՛ի տուչութիւնէ Հոգւոյն քէն։ Ջաղօթեան լծորդեն ընդ նպաստիոյ Հոգևոյն, մանաւանդ նախադասեն զաղօթեանն՝ իբրև միջնորդս ըՀունելոյ զշնորՀս օգնականութենէն։ Քաջ զիտեր առաքեալն, զի փիլիպեցիքն կապելոք ՛ի սէր նորա, առաւել քան զմարմնոյ պէտսն՝ աղօթիւք առ ՀՕ Հոգւոյն վա՛ռ նոր ատուութենն և արիական պնդութեա՛ն՝ առա՛կ շնորՀել եկեղեցւոյ։ Սակայն առ մեծի խոնարՀութեն վերսին ազդ առնէ վըստահանալ ՛ի խնդրուածս նոյ մշտամտ տոյսս, զի անպակաս առ ՛ի նմանէ լինիցի զօրութիւն Հոգւոյն քէն. զայն Հոգի՛ զոր ինքն քարոզութիւք բաշխեալ էր նոյ, այժմ աղօթիւք փոխարէն պա-

Ջանջէ ՛ի նոցանէ։

20. Բ ա ռ ա ծ ա կ ո ւ թ ի ւ ն ե ս յ ո ժ ո յ ։ զ ի ն ձ ա մ ե ն ե ւ ն է ն ջ ։ ա յ լ ա մ ի ս ա ր ի ն ձ ա մ ե ն ա ւ ր ի ն ա ց ա ս ։ ն ա Հ ա մ ա ր ձ ա կ ա ւ թ ի ւ ն ե ա ր ։ ո ւ ա մ ե ն ա ւ ր ի ն ա ց ա ս ։ ա յ ժ մ ե ւ ս ։ ա ն ա ր գ ե լ ո ւ թ ի ւ ն ։ ա յ լ ա մ ի ս ա ր ի ն ձ ա մ ե ն ա ւ ր ի ն ա ց ա

զանգին առաւաւթիւն առ՝ ի բաշխել նովաւ զգանձս շնորհաց առ մերձաւորս և առ հեռաւորս:

ԵՒ ՚ի նոսա՝ Ա և ԷՒ Ա: ԵԹԷ կեալ ինձ վիճակեսցի աղաւաւթիւն՝ ի կապաղնացս, մեծանայ քո, ի ծառայաւթիւն նորա ծախելով զնմ վաստակս իմ, առաւել քան զառաջինն՝ ի գործ արկեալ զպաշտօն աւետարանին: Իսկ եԹէ մեռանել հաճանիցէ, ահա պատարագ մարմնոյս փառաւոր առնեմ զնա. (Յովհ. ԻԱ. 19.) իմով արեամբ կնքել լով զաւետարանն: Կամ ըս ոսկեբերաս նին, ՚ի կեալ իմում հանդիսանայ մեծաղօր կարողաւթիւն քո, ապրեցուցաս նելովն յայսպիսի անհնարաւոր վտանգս, և՝ ի բուռն հղօրաց. իսկ ՚ի մեռաս նելն՝ նոյնպէ մեծանայ զօրաւթիւն նո՛ր, աներկիւղ դնս առնելով՝ ի մահուն բռնաւէ. որ չկարաց խախտել զնս ՚ի կեաւաւոց, կի արգելուլ զնզու իմ ՚ի քարոզաւթէ. որչափ աքանչելի է զօրաւթի՛ն ան, որ տայ ծառայից իւրոց քա մահանս առնել մահու. յորմէ բնաւթիւնն սոսկայ, իսկ քարոզք քո՛ն այնմ փափաքեն: Հաւելու ոսկեբերան, Եթէ յերկոսեան ևս զերկաւթիւն դառնեմ առանց ամօթոյ. ոչ ըմ կեալս ամաւեմ, վա՛ զի զաւետարանն դո՛ձ քարոզեմ. և ոչ ըմ մեռանել ամաւեմ, զի ես ինքնին անմահ չեմ, բայց մեռանելովս՝ վերա դոյն քան զանմահն լինիմ. վա՛ որոյ եԹէ կեամ, և եԹէ մեռանիմ, փառաւորի յիս քո՛, և ես ՚ի նմա: Ազդ առնէ ոս կեբերան, Եթէ այսու ոչ եԹէ մերձաւ կայ զնւր մահն ցուցանէ, զի դիտեր զերծանել ՚ի կապանացն. այլ միայն զերիւսղեմեան պատրաստել կամի, զի մի՛ կարի սգայցեն՝ եԹէ դիպեսցի ին քեան մահ:

21. Ո՛Ւ ԻՒՆ ՀԵՆՈՑ ՀԱ Է, Ա ՀԱՍԱՆԷ՝ ՂՍ:

Տայ այսու զպատճառն՝ ևր վա՛ զվիշտս մարմնոյ՝ այլև զկեալ և զմեռանել ոչինչ դրե, այլ յայն զքո՛ փառաւորաւթիւն կամի: Ո՛Ւ ՚ի ՀԵՆՈՑ ՀԱ Է. ըստ պարզ տեսաւթիւն՝ ոսկեբերան, ապուհնացին և այլք՝ ՀԵՆՈՑ իմանան զՀոգևորն՝ ըստ բանին, կենդանի է յիս քո՛, և հաւատովք որդւոյն ՚ի կեամ. (գաղատ. Բ. 20.) և իմաւթքն են: Ընչինչ հոգամ վա՛ կենաց կի՛ մահուան մարմնոյ. և ինչ դուք փիլիպեցիք վշտանայցեք՝ եԹէ յայց կենաց մերկանալ ինձ պատահիցէ. վա՛ զի ինձ պղտոսիս իբրև նուիրեալ ՚ի քո՛ ոչ այլ ինչ համարեի՛ կեանք՝ բայց միայն ինքն քո՛. զքո՛ միայն ունիմ ինձ կենաւաւս, և փոխան կենաց. նա միայն է սկիզբն հոգևոր և առաքելական կենացս, պահպանիչ, և կատարիչ. եԹէ ոք չարցանէ զկեանս իմ, ահա քո՛ է: Վա՛ որոյ Թէ և մարմնով մեռանիցիմ, ոչ այնու մեռանիմ եա՝ յանձին ունելով զկեանքն քո՛. յայժամ մեռանիմ խնայե, եԹէ երկիւղիւ խախտի ՚ի կաւաւոց, կի օտարանայի ՚ի քո՛է: Ապա Թէ ոչ՝ վա՛ հաւատոց քո՛ն գո՛ծանէ, չոչ է ինձ. (՚ի լաւ օրինակս ինչ, գո՛ծանէ՝ ը:) Ա՛ոն վա՛ քո՛ յանձն առնե՛ ոչ է ինձ զկուսին ՚ի կենաց, այլ առաւել ևս վայելուչն կենացս՝ որ է քո՛. ՚ի մարմնականէ ասի՛ որ ոչ անկաւոր համարե՛ է, անցանեմ ՚ի բան կեանս իմ ՚ի քո՛, զոր այժմ հաւատովք միայն կեամ, իսկ յայնժամ ընտանի կցորդութիւր լիւր փառաւն: Ա՛յս է շարն՝ ՚ի մեռանելոյ անտի ստացե՛, զի յանկատար կելոյն ՚ի քո՛ փոխիմ ՚ի կատարելագոյն կեալն. որով փրկութի՛ն իմ կատարի, ազատացեալ յայմ Թշնամութենեցս. նմին իրի՛ն խնդամտաբար զայն ըգրկեմ, ոնգ այլ՝ որ ՚ի հիմանդագին կենաց ՚ի քաջառողջն վերաբերեսցի:

Ա՛յլք ՚ի մեկնչաց ՀԵՆՈՑ իմանան զմարմնաւորն, և զիմաստան յարմարեն այս պէս: Փա՛ է ինձ կեանք, իբրև միակ վախճան կելոյ իմոյ. զկեանս իմ բռնվանդակ նուիրեցեալ քո՛ն, վա՛ քո՛ միայն կեցից առ ՚ի զնա քարոզել և փառաւորել. եԹէ ցանկանայցեմ երկարաւգոյն կենաց, ոչ յայլ ինչ պատճառե՛ բայց զի քո՛ն ծառայեցից. ինքն քո՛ միայն ՚ի կեալս իմում՝ լիցի ինձ ամ ինչ: Կամ այսպէս. զկեալս իմ պարտիմ միայն քո՛ն. բնաւ քո՛ն կարողաւթիւնն ազդե յիս զկեանս. ՚ի նմանէ միայն ձանաչեմ զկեանն, և վա՛ նո՛ր ունիմ ծաւեալ զնոյն: Ո՛մանք այսպէս ևս կազմին զիմաստան. ինձ ոչ այլազգ օրէն է կեալ՝ բայց ոնգ քո՛ ՀաՀի, և ըս որում վայել է քրիստոնէի և առաքելոյ քո՛ն:

ԵՒ

եւ ձեռնէ՝ շահ։ Իսկ եթէ մեռանիլ ես նի հասանիցէ, այն է ինձ շահ մեծ, յերկնային փառս անցանելով, և զպատարագ արեանս ընծայելով քեզի։ Ըստ ոմանց, սակ շահ լինել այլոց, յորժամ մարմրասական արուեստիւ նորա դառնան առ քեզ, կամ զօրանան ի հաւատս։ Ոմանք զայնպարանս ոզկոյն այլազգ կարգեն։ Ոչ ինձ թէ ի կեալ և թէ ի մեռանել՝ քեզ է շահ։ քո միայն է՝ որ ի կեալս և ի մեռանելս առնէ զիս երջանկի՝ իւրովք փառօք։ ես որոյ թէ կեցից։ և թէ մեռայց, զքեզ միայն կամիմ փառաւորել։ Ասյս իմաստք ինքնին բարի են, բայց ոչ այնչափ հարազատ, այլայլելով զկարգումն բնաբանին առանց պատճառի։

22։ Բայց եթէ կեանս մարմոյ, այս ինձ պտուղ գործոյ է։ և զինչ ընտրեցից՝ ոչ գիտեմ։

Յօրինակս գոյ փոքր տարբերութիւն ի միմեանս։ Ապա թէ կեանս մարմոյ։ յայլում, ապա եթէ կեանս մարմոյ։ յայլում, այս ինչ, որ վրիպակ գրչութեան երևի։

Յունականն նովին մտօք ընդհանուռ այսպէս։ * իսկ եթէ կեալ ի մարմնի, այս ինձ պտուղ գործոյ։ և զինչ ընտրեցից՝ ոչ գիտեմ։ ‖ Ալ թերգմանք ևս զնոյն իմաստս պահեն։ և ըստ կարգաւորութեան բանին կրկնակի զատանին մեկնիչք։ ոմանք յերկուս հատուածս բաժանեն՝ յաւելմամբ բայի՝ այսպէս։ Ապա եթէ կեանք մարմնոյ հանդիպիցէ, կամ թողցի, այս ինձ պտուղ գործոյ է։ Իսկ յաջորդն, Ե զինչ ընտրեցից, լինի այլ հատուած։ և այսու որոշմամբ յայտնապէս առնու ոսկեբերան։

Իսկ այլք մի հատուած բանի առնեն այսպէս։ Ապա եթէ կեանք մարմնոյ այս ինձ պտուղ գործոյ, և զինչ ընտրեցից ոչ գիտեմ։ Ըստ այսմ ընծերցման՝ թարմատար լինի դէրանունն այս։ նոյնպէս շաղկապն Ե համարի թարմատար կամ փոխանակ ասելոյ՝ արդարև։ իսկ ի մատեան ձեռանն։ Իսկ եթէ կեալս իմ ի մարմնի՝ լինի պտուղ պաշտաման իմոյ, կամ օգտակար ի քարոզել և զբազումս շահել ի քէ, արդարև ոչ գիտեմ զինչ ընտրեցից, զկեանն՝ թէ զմեռանելն։ Ասյս իմաստք ընդունելի են, բայց հարատա-

տաւթի ընծերցմանն չէ յայտնի։ զի և գրչադիրք մեր ոմանք ի վէր բառին մաշեալ՝ բուէ նշանակեն։ և այլք առանց այսր միտեալ գրեն։

Բայց զառաջին եղանակն առաւել ըստ կարգի համարեալ, զիմաստսն քննեսցուք։ Ես զի ասաց նախ՝ մեռանել շահ է ինձ, կարող էր ոք հարցանել։ միթէ զկեանն այլև՝ անշահ համարիս։ կամ զիարդ ապա պահեաց զքեզ քո ի բազում մահաբեր վտանգաց։ Ասյսպա տասխանի առնէ։ արդարև ինձ շահ մեծ օգտ է մեռանել։ և այն վասն քոյ։ իսկ եթէ կեալ ինձ կամիցի քո ի մահ կանացու մարմնի, եթէ ապրիցեմ ի մահուանէ աստի, այս լինի ինձ պտուղ գործոյ։ քո արդիւնք պաշտաման իմոյ լինիցին, պատճառ և պատեհուն վաստակելոյ ի փառս քոյն, յօգուտ ձեր և այլոց բազմաց։ Կամ ըստ ոմանց, եթէ կենաքս իմ ըստ մարմնոյ վասն քո է ի մեծացուցանել զնա, այս փառաւորութեան նորա է ինձ պտուղ վաստակոց իմոց, յօգուտ ինձ և այլոց։

Ես զինչ ընտրեցից։ Հայեցեալ յօգուտ բազմաց, այնչափ հեռի եմ ի ինամեմ ծար դնելոյ զիս շահ քան զբազմացն օգուտ, մինչ զի տարակուսեալ եմ, եթէ զոր արժան է ինձ ընտրել, զմեռա նիլն արդեօք, կամ եթէ զկեանն ի մարմնի։ եթէ ինձ թողեալ էր ընտրութիւն այսոցիկ, ոչ կարէի տամանել զմիս։ Ապաւելին զկեցուցանէ ոսկեբերան, թէ ցուցանի առաքեալն՝ յիւրում իշխանութեան թողեալ այդ զկեանն, կամ զմեռանելն։ վասն զի ընտրութիւն յազատ իրս ունի տեղի։ և առաքեալն կարօղ էր ընտրել յայդ աղօթիւք զորն և կամէր։ Ընդ այս տարակուսանս առաքեալն ոչ միայն մեզ տարակուսիլ, թէ զիարդ ըզիմիսիլն ի փառսն քոյն՝ որ ինքնին մեծագոյն բարի է, և տարև իսկ ասէ՝ առաւել լաւ լինել, անդիտանայր ընտրել քան զկեանն ի մարմնի ատ։ Ինքն առաքեալ բացայայտ զկնի, թէ առաջնին արդարև յաւէտ ցանկալի էր, բայց երկրորդն՝ կարևոր և ևս այլոց։ որ թէ և առ ժամանակ մի յապաղումն առներ իւրոյ վայելչանաց յերկինս, սակայն մեծագոյն վաստակաւք յապահովացուցել զայն՝ պայծառագոյն յորինէր։

Առա-

Առաւելագոյն խնդիր մարթի է շարժել ի գրելոյց անտի առ Հռովմայեցիս։ (Ղ. 1. 2. 3.) ուր ասէ թէ լացուցոյ փրկուած ցուցանէ ընտրել զ՚ սոսկ ղկալն և եթէ ՚ի մարմնի, այլ որ սասուիկն է՝ զիւր զերկուսին ՚ի քեզ. իսկ ասա զառաքմանա, կեայ յաղաղուն միայն փառակցուն քոյ՝ անգիտանայ կեցոյ դասել քան զԴաւիթ Հաւատացելոյ։

Սակայն զանազանութեի կայ ըն երկոսին ասացուածոն. առաջին՝ զի ցան կալն զրկելոյ ՚ի քեզ վա ապրեցուցանել լոյ զՏրէպայս է լոկ ըղձումն և յօժարութ ընդ պայմանաւ, եթէ հնար էր, եթէ այնպէս ՚ի դէպ էր։ Իսկ ասացօղ խոս սի զգործնական ընտրուէ երկուց կողմանց՝ որք միօրինակ հնարաւորք էին, ուստի և տարակուսելիք. մին՝ զի եթէ նաև յառաջնում դիպուածի անդ՝ մարթ էր իրօք զրկիլ նմա ՚ի քեզ վա փրկութե հրէից, մեծ և ա տարակուսանաց ձայնա արձակէր։ Երկրորդ զանազանութեի, զի անտանօր բաղդատութե առնէ ոչ լոկ իւրոյ փրկուն ըն փրկուն հրէից, այլ փառացն այ ըն իւրում վայելմանն. վա զի ՃշմարտութԻն այ և հաւատար մութիւն խոստմանցն առ ինէլ երևէին անարգանս կրել, եթէ հրէական ազգն վրիպեալ գտաներ ՚ի փրկութե քո. առ այս անարգանս այ համեմատեալ զիւր երանեալ վայելումն ըն քոյ, ար. դարև ոչինչ վարկանէր։ տե՛ս զաստ ցեալն ՚ի մեկնութե այնր տեղւոյ։ Իսկ յայսմ վայրի առնէ միայն բաղդատութե, ինչն արդեօք վաղ հատանիցէ ՚ի փառն քոյ, թէ այլեւս յամելով ՚ի մարմնի՝ զբազմագոյնս ըն իւր մաւծանել ցե ՚ի նոսա փառս։

23 · Ընդ երկուսն ես ունիմ զցանկութիւն. ունել զցանկութիւն ՚ի լուծանել և ընդ քեզ լինել. որ է շատ աւելի լաւագոյն։ Այս

Նմանաբար կարգէ և յառինն՝ առանց չէ շաղկապին. և նովին մտօք ասօրին դնէ. * Ընդունելի ըլլալ ինձ։ Սակայն նա ինքն երանելին օգտասիրաս ազգ առնէ, (յերրորդ դիրս յաղագս քրիստոն. վարդապետ. գլ ը.) թէ երկդիմի մարթի է ընթեռնուլ. թէպէտ և ընտրէ ըն յաջորդին առնուլ զցանկալին, համարելով թէ առաքեալն միտ ևնէ ցան կալը, որ լինելոյն ընդ քեզ վա առաւել լաւութեն. իսկ մեռելոյն ՚ի մարմնի ոչ այնչափ ցանկալի՝ քան թէ տաներ վա կարելոյն լինելոյ։ Բայց այլ մեկնիչք յառինացոց վկային՝ թէ ՚ի լուծմունս յունաց ըստ առաջին որոշման բացատրի. զոր յայտնապես տեսանելիք ըն ընթերցուածի ոսկեբերանին, զի զատա նելով դնէ այսպես. * Չի նեղիմ յերկոցունցն ցանկալով. զի ելանել և ընդ քեզ լինել՝ կարի առաւել լաւ։

Արդ՝ զայս ընթերցուած երևի ունել և բնաբերի ընթրդմանչին մերոյ. որոյ վա դնէ. Նեղեալ եմ յերկոցունց ցանկալի. ցի ըն ցանկալոյն, կի վա ցանկութե՝ որ յերկաքանչիւր կողմին ձգէ զիս բռնու թիւ. յերկուց ընդհմամարտ ցանկութեց՝ իբրև ՚ի մամուլս եղեալ ՃնշիմՃատի փափաքութե երանելի կենաց և անմահութե, և անտի յօժարութե ապրելոյ առ ՚ի յօգուտ հաւատացելոց՝ ՚ի մէջ առեալ զիս սկդնն և նեղէն. որով առ Հակառական քարշեալ առ մահ կի առ կեանս, վարանեալ կամ տարակուսաց նօք։ Կան արդարև ծանր պատճառք՝ որք հաւանեցուցանեն ընտրել և զայս և զայն. առ երկաքանչիւրսն բռնուն է յիս յօժարութի կամաց. և ես անդիտանամ տկարացուցանել զզօրութ կամ պատճառացն, և կամ յօժարութենէն։ Այս ներհակակիր ցանկութիք արժանի պզտասեան սրտի՝ յառաջ գային ՚ի վաւելել սիրոյ նո առ քա։ Նմին իրի տարակուսեալ տագնապեր յընտրութիւն մերոյն, կի միւսոյն։ զի կարօղ էր սիրել զնա կամ մերձաւորապես ՚ի փառն իւրում, և կի միջնորդաբար յանդամս իւր, և յայլ մարդիկ, որոց վա ինքն քա ոչ խնայեաց յիւր կեանն և ՚ի փառս։ Առաւել ծանրացան ՚ինձա այս կիրք ամե-

ձեռիբրուքեն՝ քան զբեռն բազմաձեայ շղթայից. և զոր ոչ բնաւ լուաք ի բե- րանոյ նորա աւաղս սակս մարմնոյ կա- պանացն, ահա ա՛ւ ցանկութենէն լսեմք՝ նեղիմ, ձնշիմ, տագնապիմ:

Ելանել ընդ ալիք լճին: Ջելանելն յաշ- խարհ ասի կամ ի մահկանացու մար- մնոյ՝ և զվնասն ըստ քում հոգւով՝ հա- զորդել նորա երանելի փառացն, ասե- լով համարիմ, ըստ որում և ես խակ կա- րի մնծագոյն՝ թէ ըստ ինքեան, որպէս առաւել ի միանալ ընդ քում փառաբո, քան շնորհաբ միայն, և թէ ա՛ւ անկաս կամ առաւելութենէն. զի չիք այլևս վը- տանգ օտարանալոյ ի քէն. և դարձեալ, առաւել լաւ է ա՛ւ անցագ վայելմանն, ուր ոչ ևս ցաւք, և վաստակք և տա- ռապանք, այլ համակ զուարճութիւնս: Ա՛յսպիսի կենակցութիւն յաւերժական ըստ քում՝ ոչ միով իւիք համեմատել զու- զի ըստ ամենազուարճ կեանս աշխարհի: Փոխանակ բային ելանել, յորոյ ասէ ա- նելին. զոր ոմանք վայրապար պնդեն նշանակել, լուծանիլ, արձակիլ, որպ և լսանին դնեն: Ջի թէպետև նոյն իմաստք են, բայց ըստ բառին այլոյ ևս յաճախաս- կի թարգմանիչք դնեն՝ ելանել, մեկնիլ ի տեղւոջէ. և որպէս բացատրէ ապա- բերան: Արդ՝ զելանելն ի մարմնոյ՝ ասէ առաքեալն լաւ լինել և ցանկալի, ոչ ինքնին՝ այլ ա՛ւ յաջորդին, որ է լի- նելն ըստ քէն. յորոյ ա՛ւ ասէ ապա- բերան, մանչ ինքնին յանհաւորբերից գոլով, բա- րի է ա՛ւ ըստ քէն հաղորդութեան, և ևս՝ յորժամ յետ մահուն ինան պատու- հասք:

Յայսմ բանէ առաքելոյն անդիմադարձ հաստատուի ճշմարտութիւնն՝ որում ի նա- ևիր հակառակին ոմանք յարևելեան և յարևմտեան քրիստոնէից, թէ արդա- րոցն հոգւով անխափան վայելեն ի փառս երանութենէ ըստ քէն՝ յառաջ քան զհատարակաց յարուին: Ոչ ոք ի մեկն- ջաց և ի վարդապետաց կարողացաւ յայլ միտս առնուլ զառաքելական բանս. զորմէ բաց ի լատին վարդա- պետաց՝ ասկէբերան ևս յայտնապէս ասէ ի մեկնութենս (ՃՌ. Ի.) * Ա՛ր դարձն՝ եթէ ասս, և եթէ անդ՝ ընդ թշդաւորին են. բայց անդ կարի ա- ռաւել և հպաղոյն, ոչ ըստ հաւատովք, այլ դէմ յանդիման: Ե՛ք թէ ոչ են ըստ քէն հաստատք, ոչ են յայս կեանս, ապա տեսութէ՛ք և երանական վայելմամբ են ըստ նմա. վա՛ւ զի ըստ երկուս այսոսիկ չիք այլ միջին եղանակ կցոր- դութէ ըստ քէն:

Ջոյն և ասացուած բանին նշանակէ տիրապետս. զի լինել ըստ ոմոյ դրոց յայս առնէ զկցորդութէն փառաց նո՛ր, կի զվայելուչն ի նո՛ր բարիսն. նմին իրի և յետ հատարակաց յարութենէն նո- ւին օրինակաւ խօսի առաքեալս. * Եւ այնպէս յամ ժամ ընդ նմն լինիցիմք: (ա. Թեսաղ. Դ. 16:) ի սոյն միտս բերի և ասացեալն (ը. կորն. Ե. 8.) * Եւ առաւել ևս ցանկալ ենք ելանել ի մարմնոյ ասի, և մտանել առ ած: Պարձեալ, դիտաւորութէն բովանդակ բանիս զոյն իմաստս պահանջէ հար- կաւ: Ա՛ւ զի եթէ յետ մահուն տակա- ւին սպասել ուներ առաքեալն յարուե հատարակաց առ ի ժառանգելոյ ըզ- փառս երանութենն, առ իսկ այնպէս սրատաւուչ փափաքեր ելանելոյ ի մարմ նոյն: Եթէ հոգի նր յետոյնն ևեթ լի- ներ ըստ քէն և սիրոյն յօդիւ առանց ակ- նեվև տեսութէն փառացն, զիարդ զե- րագոյն դներ զայն վճռակ քան զոր ի մարմնի. ուր նոյնպէս յետոյնն և սի- րով անմնկնելի գոլով ի քէն, յաւելոյր և զրազմապատիկ վաստակս աւետա- բանին յաճումն փառաց քէն, և յառա- ւելութէն իւրոց վարձուցն. զոր ոչ կա- րեր ունել յետ ելանելոյ ի մարմնոյն. ուստի յայնժամ ոչ երանեալ լիներ, և ոչ վաստակաւոր. սիրեր զքո՛, բայց ոչ առաւելոյր զիւր պահն: Ապա և վայրապար էր անդիմանալ տարակու- սանաց, թէ զոր յերկուցն ընտրիցէ. վա՛ւ զի յայսմանպէս նախադասելի է կալ ի մարմնի բազմաշահութէն վաստակոց ի փառս քէն, քան ելեալ ի մարմնոյ՝ միայ անփառունակ և անվաստակ: Ա՛ւ որոյ առ ի արդարացուցանելոյ զքան առաքելոյս՝ հարկ է խոստովանել, թէ անդէն վաղվաղակի ի Քրոցուն զմար- մին՝ ունէր մտանել հոգւով ի ժառանգ- դութէն փառացն քէն, որոյ անձկալի տառապեր:

24 · Այս կալ ճաղ ասէն ՚ի մարդի՝ կաբնոր Նա վասն չէ ։

Ըստ մերում ընթերցուածոյ կրկնելի է բայն համարիմ · այ կալ ՇԱալ այլ և ա ՚ի վշտակիր մարմնիս՝ համարիմ կաբնոր Նա վասն չէ · ոչ բացատրէ և արաբացին ։ Բազդատական է ասելն՝ կաբնոր Նա · այ առաւել հարկաւոր , ըստ որում ունի և յոյնն · իսկ լատինն դնէ պարզաբար՝ կարևոր ։ Ոչ ասաց՝ լաւ է առաւել կամ նուազ՝ քան զլինելն ըստ քեզ · զի ինքնին յայտնի է դերազանցութենէն լինելոյ ՚ի փառս քոյ՝ քան թէ ՚ի մարմնիս վաստակիլ վա աւետարանին · այլ ըստ կարևորութենէն համեմատ առ միմեանս · իբր ասել · այն արդարև վսեմագոյն է և կատարելագոյն · բայց ՚ի մարմնի կալն՝ կարևորագոյն և ա է , ոչ վա իմ , այլ վա ձեր , ՚ի ձեր օգուտ և ՚ի փրկութիւն , և յաճուն ընծայաւորութեան · որպա բացայայտ ՚ի յայնոյր տան ։ ՚Ի դէմս փրկչութեացդ խմանայ և զայլ հաւատացեալս , և զնմ մարդիկ՝ առ որս կարօղ էր ըստ արդարկել զաւետարանն · զի եթէ ոսկս անյագ նախանձաւորութենէն զերկինս բովանդակ յօժարէր թողուլ , դիմարդ չատանայր կողմամբք մահկանդնի կամ աքայիոյ , կամ համայն երկրաւս ։ Ոմանք ըստ դնելոյն օգոստինոսի՝ զոր յանցնէ՝ ասեն յիշեցաք , համարին որ շուն ասնել առաքելոյն ընդ երկու կողմն · իբրև թէ զլինելն ըստ քոյ՝ կոչելով լաւագոյն , և զկայն ՚ի մարմնի կաբևորագոյն , զառաջինն ցուցանել ինքեան ցանկալի , և զերկրդն՝ հարկի մինչն , և յանձն առնի ։ Սակայն նովքն իսկ վկայէ և զերկրդս լինել ցանկալի ինքեան՝ վա հարկի օգնելոյ ընկերացն , որում ամ կամօք փափաքէր ։ Ընդ որ հիացեալ ոսկէբերանին , (ասա Ճռ · ջ ·) և առ նա ինքն պօղոս զարձուցեալ զդէմս բանին՝ ասէ · զի՞նչ խօսիս ոմ երանելի · Թողեալ զայլ դժուարինս՝ ոչ ապաքէն դու ասէիր , գուցէ որ այլոցն քարոզեցի՝ ես ինքն անպիտան գըտանիցիմ · (ա · կորն · Թ · 27 ·) երկինչէիր՝ Թէ ասա կացեալ զի՞նչ արդեօք պատահիցի քեզ · ոչ ահա այս բաւական էր ցանկալոյ ազատութենէ ՚ի մարմնոյ · և դու տակաւին հրաժարիս լինել ընդ քոյ ։ Պատասխանէ , այո հրաժարեմ , և այն՝ վա քոյ · որպա զի զորս ծառայս նմին առացայ , պնդագոյն և ա ՚ի սէր նո կապեցից · ոչ զանձին օգուտ խնդրեմ , այլ զընկերացն · եթէ ընտրեցի նզով ՚ի քոյ լինել վա հրէիցն փրկութեան , ոչ առաւել և զայս՝ որ փոքր է՝ ընտրեցից ։ Այսելլաբար առէ լսմբրօնացին ՚ի վա այսր բնաբանի · (Ա՛ևկն. առակաց , ը · 2 ·) * Ինական է այս՝ զայլոյ փրկութենէ կամել արդարոյն ։ Ապա առաւել և և բնականագոյն էր զէ բազանց արդարոյ՝ որպիսի ոք պօղոսն է , զփրկութենէն այլոց անյագաբար խնդրել ։

Բայց զիտելի է , զի կարևոր ասել զնր կենդանութենէ առ ՚ի շահ փիլիպեցւոց և այլոց հաւատացելոց , ոչ իմանի արձակաբար , որպէս թէ առանց պօղոսի չյաջողէր յառաջադիմութենէ հաւատացելոց · վասն զի կարօղ էր ած այլովք պաշտօնէիւք կատարել զնոյն ։ Այլ խօսի ըստ կարգի առաքելական իրացն · յորում տեսանէր՝ զի կամք ած էին ՚ի ձեռն իւր մնտանել զաւետարանին ընթացս առ փիլիպեցիս և առ այլ հեթանոսս · նմին իրի ամենեքին նոքա յիւրաքանչիւր պէտս առ պօղոս դիմէին , զնա խնդրեէին , իբրև զմանէ կախեալք ։

25 · Այս զայս յոյսացեալ գիտեմ , եմ ես ՚ի հասից ՚ի քեզ ՚ի յայ զբազումս ՚ի յայ ՚ի յայ զբազումս ՚ի ։

Թէպէտ և էր ինձ տարակուսելի՝ զելանելն արդեօք ընտրեցից , Թէ զկայն , բայց տեսանելով ըստ այ կամացն զկենանս իմ լինել կարևոր ՚ի ձեր օգուտ , նմին իրի չայս յոյսացեալ գիտեմ · վասնզի ունիմ յաղագմանէ հոգւոյն , կի զդամ յանձն զյոյս ինչ , և այնու հաւանեալ դիտեմ , Թէ հասից ՚ի կենանս , ազատացայց ՚ի մահճանէ և ՚ի կապանաց · և հասից ՚ի քեզ · այ եկեալ հասցից առ ձեզ ամենեսին՝ ոչ միայն առ փիլիպեցիս , այլև առ այլ հաւատացեալս ։ Այսպէս ասէն՝ հասցից ՚ի քեզ , ոչ իմանի՝ յօգուտ ձեզ հասցից , այլ ըստ ձեզ հասցից · ոմ բացատրէ յոյնն ։ Ոչ միայն ՚ի կենանս պահելոյդ , այլև անձամբ տեսից զձեզ , և առ ձեզ յամեցից՝

ցից՝ շրջելով առ հաւատացեալսդ ։ Ձայս միայն առնու ոսկեբերան և այլք բազումք · Թէպէտ ոմանք անորոշաբար խմանան՝ կալ մնալ ՚ի մարմնի , և օգնել հաւատացելոց կամ անձամբ , և կամ գրովք ։

՚Ի յէր ջրծծալ։ Իմոյ յուսոյն և ազաւաւելն պատճառ ոչ զայլ ինչ ունիմ , բայց զի պահեցայց ես ձերոյ յառաջադիմութեան , և խրախ լինելոյ ՚ի հաւատս · առ երկուսն ևս Տայի բառն ՚ի հաւատս · ՚ի զի նորոգ ուսմամբք զարթուսայցէք ՚ի հաւատս աւետարանին , և ուրախութեամբ ընանիցէք հաստատութեամբ հաւատոյն · զի ըստ իմ և ողջամբ տեսութեան զուարճացեալք , առաւել և աւելի ընանիցէք ՚ի հաւատս քան՝ տեսանելով զայս ամենազօր պաշպանութեան առիս երևեալ յայսպիսի մահաղեկոյց արկածի ։ Ասելիս կարեւորք էին նորահաւատ քրիստոնէից դաստիարակութեանք առաքելոյն , ոչ ձագք նորափետութեամբ կարօտին խնամոց մօրն՝ ասէ ոսկեբերան , մինչև յաշուն թևոց նոցա ։ Ազաւաւութեամբ առաքելոյն յառաջիկայ վտանգէն՝ իբրև կենդանութեամբ իմն ՚ի մեռելոց համարեալ էր · նմին իրի անպատասխանելի ուրախութեամբ լինելոյ էր փիլիպեցւոց ՚ի տեսանելն ողջանդամ զնչրեանոյ հայրախնամ վարդապետ · որպէ և ՚ինքն յառաջագոյն խոստանայր իւրոց աշակերտաց , դարձեալ տեսից զձեզ , և ուրախ լիցին սիրտք ձեր ։ (Յովհ · ժԸ · 22 ։) Ըստ չափու ուրախութեանն զորաւնայր ՚ինոսա եռանդն ՚ի ծաղաչաւութեանք , բազմապատիկ արդիւնս պտղաբերելով ՚ի բանիկ առաքելոյն , իբրև որք զղէարթագոյն սրտիւ լսեն զբանն , և տան պատուղ համբերութեան ։ (Ղուկ · Ը · 15 ։) Ազաւաւ ոչ միայն արգասիաւք զիիլիպեցիս , այլև ազդ առնէ նոցա մնալ և զգուշանալ իւրաւ տեսութենն , որպէս ծանուցանէ ոսկեբերան · իբր ասէ · մինչ առաջի կայր ինձ զքո տեսանելդ , ընտրեցի մանաւանդ կալ ՚ի մարմնի վասն ձերոյ յառաջադիմութեան · ի ապա զիմ յանձն անպատուղ առնիցէք ։

Ջասել առաքելոյն՝ գիւրէ , չէ հարկ իմանալ զանվրէպ և զհաւատսի զիտութեն , ոչ թէ յայտնութեի ինչ ընկալեալ էցէ · այլ որպէ ասէ իսկ , զյուսադրական ձեր կանն՝ զոր ՚ի նշանակ կամայն ես , և յաղօթից եկեղեցւոյ զգայր յանձին · ըստ որում գրէ առ փիլիմոն ։ (22 ։) Ընդ դեսմբք կատարեցաւ ակնկալութիւն առաքելոյն , զերծեալ ՚ի կապանաց անտի · քանզի ոչ ցուցաք ՚ի նախադրութեանն , յառաջին կապանն գրեցաւ թուղթն ըստ հաւարակ և հաստատուն կարծեաց յոյն և լատին մեկնչաց · ընդոր թէոփիլակտոս երկբայի · և սակաւք ոմանք յերկդ կապանն ձգեն զժամանակն · Ջառաջին կապանաց անտի մինչ յերկրորդն՝ անցին ամք երբեմն վեց կամ եօթն · և գոյր ժամանակ դառնալոյ առաքելոյն ՚ի յունաստան · բայց թէ եղե՞ նմա զնալ անդր , տալոյ ասելիս ոմանք · և ոսկեբերան իսկ ասէ ՚ի յայդորդ տանն՝ ձեզ թողում խնդրել ։

26 · Ո ՚ի պարծանս ՚ինչ աւաւել լինիցի ՚ի ՚ն ՚ի Քրիստոս ՚ի ինձ ՚ի ինձ ՚ի Քրիստոս ՚ի ինձ ՚ի ինձ ՚ի ինձ

պարծել՝ի զօրութիւն քո՛ւ, որ զիս ապ-
րեցոյց առ՝ի զձեզ հանելոյ՝ի լաւա-
գոյն ընթացս։ Նկատե՛ւ ասասցո՛ւ ա-
կնբերան զխոնարհութիւն առաքելոյն·
զի ցուցանէ՝ յառաջադիմութի՛ւն փիլի-
պեցւոցն՝ իբրու՛մ անձինն լինել օգուտ
յառա՛ւել պարծելի՛ւ։

27· Միայն թէ արժա՛նի առաքելոյն Քրիս-
տոսի՛ւ վարեցէ՛ք եւ գնացէ՛ք եւ ե-
սո՛ւ ես գայց եւ երթե՛ւ հեռի՛ւ եղէ՛ց եւ
լսիցէ՛ զձեզ, զի հաստատո՛ւն կայցէ՛ք
՚ի մի հոգի՛։ Համառօտ բանի՛ւ ծանուցանէ՝
յինչ հաստատութիւն գնալն իւր առաքե-
լին, այլ՝ ի միաբանութի՛ւն մտաց եւ կա-
մաց, որ է իսկական կնիք առաքելա-
կան քա՛ւ։ Հոգի՛ ոմանք իմանան զՀոգին
Սո՛ւրբ, եւ այլք՝ զմտաւոր մասն, կամ զոյ-
ժարութիւն եւ զեռանդն հոգւոյ։ Եւ
իմաստքն են։ պինդ եւ անդրդուժելի
կայցէք՝ի մի շաւիղ հոգւոյն սո՛ւրբ, ՚ի
միում վարդապետութի՛ւն, միով ջերմու-
թի՛ւ հաւատոյ եւ ծանօթութի՛ւն։ բա-
զումքդ եւ ամենեքին զմի միտս եւ զե-
ռանդն պահիցէք առանց բաժանման
եւ դժուռութի՛ւն։

Եւ՝ ո՛չ ընդ՝ոչ հակառակիցէ՛ք։ ըստ յոյնին,
* միով շնչով պատերազմակից լինիցէք
հաւատոյ առաքեալին։ Ոչ զոր ոսկե-
բերան մեկնէ։ բազումքդ զմի շունչ
ունելով, կամ մի անձն լինելով, ՚ի միա-
սին միաբան պատերազմիցէք, եւ մի-
մեանց օգնիցէք, յորժամ հաւատք աւե-
տարանին կրեն զպատերազմ ՚ի թշնա-
մեաց։ կամ ըստ այլոց։ համաշունչ կամօք
եւ սիրով ամենեքեան ըստ միմեանս եւ ընդ
միմ զպահիկ լինիցիք մի՛ հաւատոյ
աւետարանին։ իւրաքանչիւր ըստ իւրում
կարգի եւ կարողութե՛ւն արիանայցէք ՚ի
պահպանութի՛ւ հաւատոյ՝ ոմն քարոզու-
թի՛ւ, ոմն խոստովանութի՛ւ, ոմն համ-
բերութի՛ւ վշտաց, ոմն աղօթիւք, ոմն
նպաստաւորութի՛ւ պիտոյից։ յայս ամ
դանաղան դործս աւետարանին՝ մի շունչ
կապեցէք եւ շարժեցէք զձեզ։ Արդ-
եաւ առաքեալն, թէ յայսպիսի միա-
բանական վարս ձեր չպարտիք դուք
փոփոխումն ցուցանել ըստ որում մտ
կայցեմ, եւ կամ հեռի։ որպէս ասէ իմ
արհեստն են ՚ի նկատել, նոյնի՛ սկանդք
բաց են՚ի լսել զմա։ ոչ թաքչի ինչ յի-
նէն։ եւ երկոքումբք կարող եմ խնդալ
եւ պարծել ըստ յառաջադիմուն ձեր։

28· Եւ՝ ո՛չ զանգիտիցէ՛ք եւ ո՛չ երկնչի՛ք ՚ի հա-
կառակորդաց անտի, որ է նոցա
հանդէս կորստեան, եւ ձեր՛ փրկու-
թի՛ւն։

Զայս ցանկամ առնուլ եւ լսել՚ի ձեզ,
զի այնպէս միաշունչ կայցէք ՚ի պատե-
րազ-

բազմի. հաւատացին, որ ի ջուխտէ, ոչ բնաւ երկնչիցիք և զարհուրիցիք մեզ իբր ի հրէա-ստրատ ածէ, ի հնեմանոսաց կամ ի հրեից, որք հակառակ ոգևկիք ըղձամ աւետարանին, ղկատարումն իւրեանց ի ձեզ լծակել ջանան. որ զինչ և ասիքենացուցէն ձեզ՝ եթէ զրկուիս ընչից, եթէ բանտ և կապանս և չարաշածս, եթէ աքսորանս, և եթէ մահ զկնովին, դուք յամն սուրբկիւղ լինիցիք և քաջասիրտք: Հրէա-ստրատ իմանան ամենք նոցա զսուտ եղբարս և զմոլորեցուցիչ վարդապետս. բայց ընձեցք բանիս առաւել զարտաքին բռնաւորսն յայտ առնեն. զի նոքա կարեն երկեցուցանել բազոն իշխանաւք, և չարչարել և: Յայնպիսեացդ անտի ոչ միայն չպարտիք ասէ՝ խռովիլ կամ Թուլանալ ի հաստատութենէ, այլև ոչ երկնչել անգամ. վասն զի բաց յերկեցուցանելոյ զկարին աւելի ինչ առնել. ի սպառնալ և ի չարչարել իւրեանց՝ կամ ինչ ահ արկանել ի ձեզ. և յորժամ գտանին զձեզ աներկիւղաբար կրելոյ, վերկոցին ի կամաց իւրեանց, և բռնաւթենէ նոցա խոտոռակի:

Երկիւղ զոր ի բաց դնել խրատէ առաքեալս, ոչ իմանի լոկ բնականն կամ ըղդայական, որ բնաւորաբար շարժի ի մարդ յամ ահաւոր և ի ցաւեցուցիչ պատահմանց. այլ այն երկիւղ՝ որ տիրէ և յաղթէ ընտրութենէ կամաց խորհրդակցելով զպնդութիւնն հոգւոյ: Եւ ինձ թուի, թէ ասիքենացուցէն զնոսա ի տարակուսանաց մտաց. զի տեսեալ նոցա զրռնութենէ Թշնամեաց աւետարանին, երկնչէին՝ դուցէ ի յաչախելոյ տառապանացն Թուլանայցեն ի հաւատոյ: Զայս երկիւղ ի բաց տանի առ ի նոցանէ. ազդ առնելով Թէ այնչափ միայն առնել կարող են չարչարիչքն, որչափ ետ Թոյլ տայեն. որ ոչ Թողու առաւել քան զկարն:

Ուր է նոցա հանդէս: Այն մարտ հակառակորդաց ընդդէմ աւետարանին, և ձեր աներկիւղաբար տոկալն է Թշնամեաց հանդէս կորստեան, իբր ցոյցք, յայտնի նշանակ, վտրձ յայտարար, ոչի դնէ յոյն և այլք՝ բաց ի լատինէն, որ ասէ՝ պաճառ կորստեան: Եւ յերդ էրէոռէ. իբր հանդէս է կամ ցոյցք ձերոյ վերկոցին. ուր սովորական յոյնն և լատինն ասեն, և ձեզ վերկոցին. բայց ազեքանդրեանն դնէ՝ ձեր վերկոցին, և միաբանի ասորին և արաբացին: Ըստ խնամոտիցն ոսկեբերան և այլք առնուն լինել ցոյցս առնոյն իսկ հակառակորդացն. իբր ասել. յորժամ դուք արիաբար ժուժկալիջք ընդդէմ չարչարողացդ, յայնժամ առնիք զնոցա կորուստն, և զձեր վերկոցիցին. տեսեալ նոցա զի ձեզ ոչինչ ազդեն սպառնալիքք, այլ ի մէջ վշտաց անընկճելի զօրանայք, յայնժամ կարօղ են և պարտին իմանալ՝ Թէ ընդունայն է զօրութիւն բռնաւորացդ, զբաց ջանն. և սուտ Ճանապարհն. իսկ ձեր զօրութիւնն է ճշմարիտ, և Ճանապարհն՝ Հշմարիտ. և այն լինի նշանակ՝ Թէ իւրեանց կատարածն կորուստ է, իսկ ձերն՝ վերկոցիս յաւիտեան:

Իսկ այլք իմանան լինել նշանակ նոցին հաւատացելոցն, որով և քաջալերել կամի զվշտացեալսն. իբր ասել. մի ընդ բռնաւորին Թշնամեացն Թուլանայք երկնչելով. այլ զօրացարուք զմտաւածել, Թէ այս անցք են յայտնի ցոյցք նոցա յաւիտենից կորստեանն, և ձերոյ վերկոցիցն. ի վիշտն համբերուք տարեալս վմ աւետարանին՝ իբրև ի հայելոյ ունիք նկատել զանվախճան Թշնամուն չարչարողացդ, և զմշտնջենաւոր փառս չարչարելոցդ. նոքա հաւանօրէն զկորուստ իւրեանց գործեն և գտանեն Թէ ոչ զղջանայցեն, որ տակաւին պարգեւի յոյ. իսկ ձեզ տան շահել Թէ և ակամայ՝ զանցուցեալն կեանս յաւիտենից:

26. Այս այդ յոյ է, որ ձեզ ընդհարեցաւ զձեզ տէր՝ ոչ ինչ ի նա հասեալ, այլ ընդ նորա չարչարել:

Յոյնն առանց բայի դնէ, և այս յոյ. զոր ոմանք ըստ լատին համարատանն յաբեն յանցեալ տունն. և համարին Թէ դնբառունն՝ այդ, ցուցանէ կամ զկրկնալ Թէ համբերողացդ, և կամ նահ զՀնլատանս չարչարողացդ. իբր ասել. այդ ամ յոյ կարգանին յառաջ գայ. Թոյլ տալովն ձեզ կատարի զի Հշմարիտ աւետարանին չարչարեցան ի կորուստ իւրեանց, և չարիք նոցա արդանեկեցան ձեզ յերջանկութիւն. ձեզ գործ է՝ զՀամ

բերօղաղ կեցուցանել, և զնեղեալն դա-
տապարտել։

Սակայն ասարին և արաբացին համա-
ձայն մերումս ի սկիզբն այսր տան յա-
րեն. և ասկիբերան նմանապէս ընթեռ-
նու և մեկնէ. ուստի դերանունն այդ՝
ցուցանէ զյաջորդ բանն։ Ա յս ի բա-
յերար զԹուձէին այդ է տնտեսական, որ
ձեզ ընդհէցս. առանց ձերոյ արժա-
նաւորութ, ազատ երախտեաք, և այն՝
ըստ, յարժանաւացն քան, կամ ի փառս
քան, կամ յիրս աւետարանին քան, ի
պատճառս հաւատոց քան։ Որմանք զԸ-
ստ համարին յարել ի յետին բան՝ ըս-
ցեալ, իակ զվիւանՙ ՚ասն նը, ասեն կըրկ-
նութն լինել. իբրև Թէ՝ շնորհեցաւ ձեզ
վս քան յարչարել և ս, ոչ միայն ի նա
հաւատալ։ Այլ չիք Տարկ յայդպիսի
փոփոխութն ազատանել. այլ իմաստ-
քըն ամբողջ պահելն ի բնական կար-
գին. զի որպէս յարչարելն վս քան է,
նոյնպս պարգեւն յարչարելոյ՝ շնորհլ
վս քան։

Պարգև ձրի բարերարութԹէ այ է ասէ՝
եղեալ վս քան առ ձեզ, և ոչ ամենեցուն,
զի ետ ձեզ ոչ միայն ի նա հաւատալ, ի քա-
յարել հաւատովք և յանձնառութԹէ
օրինաց նր, և ի նմին յարատևել, այլև
ս նը յարչարել. վս հաւատոց նր և փա-
ռացն կրել յարչարանս ազգի ազգի,
վշտանալ համբերութԹէ ի պատճառս
քրիստոնէութԹէ։ Ասելն ս նը, յայտ
առնէ ոչ միայն զվախճան յարչարողաց,
իբր զի վս հաւատոց քան և ոչ վս այլոց
յանցանաց տանջին զհաւատացեալս,
այլև զդիտաւորութԹէ յարչարեցելոցն,
և զեղանակն. զի յանձն առնուն վս
ՃշմարտութԹեն քան, ոչ ի ցոյց մարդ-
կան, ոչ ի յանդգնութԹէ, կամ անմտու-
թԹէ պատճառս տալով զրդռութԹէ հա-
լածչացն. ապա Թէ ոչ այսպիսի օրինա-
կաւ կրել վիշտըն Թէև ի պատճառս
հաւատոց՝ ոչ համարին շնորհք այ, այլ
պատիժ անմտութԹէ։

Արդ՝ բանիս ի չափաւորութԹէ կրԹէ
զգիխլեպէս՝ այ շնորհացն ընծայել զգ-
կիւրս չարչարանացն վս քան։ վկայ նը
Թէ առաւելագոյն երախտիք այ են՝
վշտաց հանդիպիլ առկս ամենպատուԹէ
քան լուսաւորիլ հաւատովք. որչափ
զի այս՝ բազմաց է, և այն՝ սակաւուց,
Եւ ոմն ոսկիբերան ասէ՝ գերազանց
պարգևք են չարչարիլ վս այ, քան զվի-
ռնալս յարուցանել. վս զի յայսմ ևս
պարտապան լինիմ այ, իսկ յառաջնումն
պարտապան ինձ առնէմ զնա՝ ըստ իւ-
րումն խոստման։ Արդարև հիացման
իրք. զի ինքն ընտրէ զվշտամբերութիւն,
և վս այնր լինի մեզ պարտական։

30. Ո՞նդ պտղբուլ ոռնել, զոր յին
գեղեց, և այժմ լըեղ յինէն։

Իւրով օրինակաւն այնպս պնդէ զվիրլ
պեցիս ի համբերուԹ, զի զնս բարձրա-
ցուցանէ՝ զնքն ցածուցանելով։ Ա յն
քան յաջողեցին ձեզ ասէ՝ շնորհքն այ
ի կրել վս աւետարանին, մինչ զի ընդ
պտղբուլ ոռնել ձեզ, զնոյն՝ ըստ պատ-
ճառին և ըստ հանգամանացն, զոր Ե
յին գեղեց, այսօր ձերոյ ածել գիտաւ-
ցիք և յիշիք, յորժամ ի բժշկել իմ
զաղախինն այսոհար՝ կրեցի ամբոխս,
և Տարուածս, բանսս և կռՀեղս ընդ
շիտցի։ (գործ. ԺԳ. 19, ևն։) Եւ-
այժմ լըեղ յինէն։ ըՀ յուսինն՝ յեղ, ըՀ այլոց՝
ընէն։ զկապանան և զայլ վիշտս հան-
դիպեալս յետիվ մինչ ի հռոմ. զոր
այժմ լսեք ասէ՝ ի հեռուստ ի պատ-
մելոյ այլոց, և ի ԹղԹոյ աստի։

Վկայէ առաքեալս, Թէ յետ իւրոյ մեկ-
նելոյն բազում վիշտս կրեալ էին փի-
լիպեցիքն վս աւետարանին, Թէպս և
այլուր չիք պատմագրեալ. և ցուցանէ
զնս զուգակիցս լինել ընթեան և հաւա-
սարդս ի պատերազմի հաւատոցն։
Նմանապէս ինձ ասէ՝ փառաւորեաց զձեզ
ձ ի համբերուԹի վշտաց, որ է մարտ
դժուարին քան զքաջաբականն. արիու-
Թիւ ձեր աշակերտացդ՝ ոչ նմանազ է քան
զվարդապետիս, մանաւանդ առաւե-
լեալ ըստ իմիք. և ոչ ունիմ աւելի ինչ
պարծել քան զձեզ. այլ ինդամ և գդ
հանամ զնոյ ի տեսանել զձեզ հաստա-
տունս ոչ միայն ի հաւատալ, այլ և ի
չարչարիլ իբրև զիս վս քան։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ։

Ա ՐԴ ԵԹԷ ՄԽԻԹԱ-
բանքի ինչ իցէ ի քո. եթէ
սփոփանքի սիրոյ, եթէ հա-
ղորդութիւն հոգւոյ, եթէ
գթութեանք եւ ողորմութիւն, 2. լցէք զիս զուար-
թիս իմ. զնոյն խորհիլք, զնոյն սէր յան-
ձին ունիլիք, համաշունչք, միախորհուրդք։
3. Մի ինչ ըստ գրգռանաց, եւ մի ինչ ըստ ան-
պարճառ. այլ խոնարհաբէր զիմեանս լաւ
համարիլ առանձինն քան զանձինս։ 4. Մի
զանձանց եւ ոչ ի գիտիլ, այլ իւրաքանչիւրոք
զընկերին։ 5. Զայն խորհեացի իւրաքան-
չիւրոք ի ձէնջ, որ եւ ի քո յիս։ 6. Ոչ ի
կերպարանս ոչ է, ոչինչ յատկապահ
համարեցաւ զլինելն հաւասար ինձ։ 7. այլ
զանձն ունայնացոյց զկերպարանս ծառայի
առեալ, ի նմանութիւն մարգկան եղեալ,
եւ կերպարանօք գտեալ իբրև զմարգ։ 8. Խո-
նարհեցոյց զանձն, լեալ հնազանդ մինչ-
չափ եւ մինչու խաչի։ 9. Վասն որոյ եւ ած
զնա առաւել բարձրացոյց. եւ շնորհեաց նմ
անուն, որ ի վեր է քան զամենայն անուն։ 10.
Զի յանուն յիւր քրիստոսի ամենայն
երկինաւորաց, եւ երկրաւորաց, եւ անդա-
բաւեանականաց։ 11. Եւ ամենայն լեզու խոս-
տովան լիցի, թէ տէր է յիւր քո ի փառս ինչ
հօր։ 12. Ա յսուհետեւ սիրելիք իմ. որպես
յամի հնազանդեցարուք, մի միայն ի գալըս-
ւան իմում, այլ առաւել եւս այժմ յոր-
ժամ հեռս եմ ի ձէնջ, աշխէ և գործեցէք
զանձանց փրկութիւն գործեցիք։ 13. Զի
ած է որ յայգոյէ ի ձեզ զկամին և զառ-
նելն վս հաճոյքի։ 14. Զամ ինչ գործեք
ցեկք առանց տրտնջելոյ և քրթմնջելոյ։ 15.
Զի եղիլիք անբիծք և անարատք։ որդիք
ինչ, անմեղք ի մէջ կամկոր և խեղաթեւր
ազգին։ յորոց միջի երեւիցիք իբրև լուսա-
ւորք յաշխարհի։ 16. Զբանն կենաց ունել
յանձինս։ ի պարծանս ինձ յաւուրն քոյ։
զի ոչ ընդունայն ինչ ընթացայ, և ոչ ընդ
դունայն վաստակեցի։ 17. Այլ թէպէտ
և ծառիբրիմ ի վերայ պատարագի և պաշ-
տաման հաւատոյ ձերոյ։ ինդամ և ուրա-
խակից եմ ամենեցուն ձեր։ 18. Նոյնպէս
և դուք ինդացեք, և ուրախակից եղերուք
ինձ։ 19. Բայց յուսամ ի տէր յիս զտիմոթէոս
վաղվաղակի առաքել առ ձեզ. զի և ինձ
սրտի գեւր լինիցի յորժամ գիտիցեմ ինչ
զձէնջ։ 20. Զի ոչ ոք ունիմ համանուն,
եթէ ընտանեբար հոգայցէ վս ձեր։ 21.
Զի ամենեքին զտնձանց ինդբեն, և ոչ զյիս
քոյ։ 22. Բայց զփորձ նր գիտէք և գոյ-
զի իբրև որդի հօր ծառայաց ընդ իս յաւե-
տարանին։ 23. Զոր զսա անկունելիմ ար-
ձակել, ոչ նայեն ինչ զանձն տեսից
ձկից։ 24. Այլ յուսացեալ եմ ի տէր, թէ
և ես իսկ ընդ հոպ եկից։ 25. Բայց լաւ
համարեցայ զեպաֆրոդիտոս զեղբայր և
գործակից և զինուորակից իմ. զձեր ա-
ռաքեալ, և զպաշտօնեայ իմոց պիտոյից
առաքել առ ձեզ։ 26. Վասնզի և ինքն իսկ
յոյժ անձկացեալ է տեսանել զամենեսեան
զձեզ. և հոգայր զի ձեր լուեալ եր թէ իս-
թեացաւ։ 27. Եւ արգարեւ իսթեացաւ մերձ
ի մահ. այլ ած ողորմեցաւ նմա. ոչ նմա
միայն, այլև ինձ. զի մի տրտմութիւն ի վր
տրտմութեանէ կրեցեմ։ 28. Ընդ փութապէս
յղեցի զնա։ զի տեսեալ զնա միւսանգամ
ուրախ լինիցիք. և ես առանց տրտմեսցեմ
եղից։ 29. Ընկալէք զնա ի տէր ամենայն
ուրախութեամբ. և զայնպիսիսն առ պատուականս ու-
նիցիք։ 30. Զի վն գործոյ ած մինչև ի մահ
մերձեցաւ, դուն գործեալ պակասութիւն
զի լցցէ զձեր պաշտաւնէի իմոյ սպասաւո-
րութեան։

---

1. Ա յդ՝ երէ փեխեբռուն ինչ իցէ ի ս՝,
երէ սփոփուն սիրոյ, երէ հաղոր-
դուն հոգւոյ, երէ գթուած և ողորմ-
թիւն, 2. լցէք զուարթիս իմ, զի միոյ
հոգւոյ, միոյ մտաց էք։ 3. Ոչ ինչ ըստ
հաւատոյ ձերոյ։ ինդամ և ուրախակից եմ
ամենեցուն ձեր։ 4. Ոչ ոք ընդ ինքն
խնդրիցէ, այլ ընդ մարդկանն ամենայն։
Այդ՝ երէ փեխեբռուն ինչ իցէ։ Հաս-
ուածք այսր տան անկատար յառաջ
վարէն զմիտան, և կատարեն ի յաջորդն,
Լցէք զխնդուխ իմ։ Հայտնի երեւ շաղ-
կապն ոչ երկբայելոյ է նշանակ, այլ
մանաւանդ հաստատելոյ. իբր ասել,
որ ինչ և իցէ ի ձեզ՝ եթէ սիրելիութիւն,
եթէ սփոփութիւն եւն. նման ասացելոյն
առ հայրապետութիւն սրտի ի կիր առնու. և իբր
թև թեթեւսում անձինն զմեծ շնորհս
Աստուծոյ։

առ փիլիմոն. (17.) * Եթէ զիս քեզ հաղորդ համարիցիս, ընկալ զդա իբրև զիս: ‖ փոխանակ ասելոյ, որով֊հետև զիս հաղորդ քեզ համարիս: Արդ ասէ. եթէ կայցէ ի ձեզ կամ ունիցիք ինչ ընդ նմա, ինձ հաշուեցէք եւ ես այլոց՝ ներգործաբար իմանի. այ եթէ միթիմարել զիս կամիք, եթէ փոյթ է ձեզ միթիմարել զվշտացեալս վա քան. եթէ պարտ իցէ ըստ կամացն քում միթիմարութեան առնել առատապէս. եթէ իցէ ի ձեզ պարգեւն միթիմարութեան՝ որ ի քէն առնուլ, եւ քրիստոնէից տալն, արդարև պարտիք զայն եւ ինձ մանաւանդ արել ձերում վարդապետի մասնակցել ի կապանս: Ըստ այլոց՝ փիլիմոնի իմանի կրաւորաբար. այ եթէ ձեզ նեղողդ կայ միթիմարութեն ի քէն, եթէ ի վերայս ձեր վա քան՝ միթիմարել կայք, ինձ առաւել պարտիք հաղորդել զայն՝ քանզի ինձ որդի պաշտամամբ ընկալայք զդոյն, եւ ես այժմ դմին կարօտեալ եմ զրկեմ:

Երբ ածէ սէրդ: Սիրոյ֊մտութեն կամ սիրոյ֊մանք իմանի՝ զորոյ միթիմարական ի գիւրութեն սրտի, որ ի սիրոյ յառաջ գայ, եւ առ սիրելիս լինի: Եթէ ունիք մասունցանել սիրալիր բանս հանգուցիչս, եթէ կայցէ ի ձեզ սէր առ իս, որով սփոփել զիս ցանկայցէք: Երբ հաղորդութեն հոգւոյ: Եթէ հաղորդ զիս ձեզ համարիք հոգեւորապէս, ըստ բանին առ փիլիմոն: կամ, եթէ զկցորդութեամբն ձեր ընդ իս՝ որ ի հոգւոյն սէր, ցուցաք նել կամիք, կամ զայն հաղորդակցութիւն՝ որ ի մի հոգի կապէ զմեզ: Երբ գթութիւն եւ ողորմութիւն: Յորմէ բարձրատրական դնեն, ասելք, այ գութք եւ ողորմութիք. եւ սոյնպէս գրի ի հայ մեկնութիւնն. իսկ յայլ օրինակս՝ ոմանք գլեալին գրեն, ողորմութիւն: Լատինն ասէ՝ գութք ողորմութեն. այլ թարգմանք եւս յոքնական գրեն: Ըստ իմաստիցն՝ երկդին է բացատրութեն առաջնոյն. այ եթէ գթութիւն ունիք առիս, եւ ողորմել կամիք տատապելոյս. կամ, եթէ առ վշտացեալսն ունիք կարեկցութեն: Արդ՝ եթէ զայսպիսի կամիք ցուցանել առիս, ոչ եւ ակն ունիմ, եւ պարտապան իսկ եք,

2. | ՅԵ՛ ՀԻՆԴՐՈՒԹԻՆ ԻՄ. ՇՆՈՐՀ ԽՈՒՒԱՒ, ՇՆՈՐՀ ՈՐ ԻՆՁԻՆ ՈՒՆԻՔ, ՀԱՄԱՐՈՒ. ՓԱՐՈՒՐԴՐԵՑ:

Ոչ զայլ ինչ լինդրեմ՝ ի վճարուն եւ ի ձշդրիտ հաստատուն ասացելոցս ասի, քայց միայն՝ զի զայն խնդութեն, զոր արդէն սկսայք եւ առաքինեաք, լնացուցանիկամ զի ի կատարումն հաստատանիցէք: Կամ որ է ցանկացելն. ոչ զի ազատիցէք զիս ի կապանացս, կամ օգնական կամս եւ նպաստաւորս ինձ առաքիցէք. այլ՝ ՇՆՈՐՀ ԽՈՒՒԱՒԴ. միաշնութեն ձեր ի նոյն հաւատս եւ ի սէր լիցի ինձ փոխանակ միթիմարութեն, եւ սփոփանացս, եւ հաղորդակցութեն հոգւոյ, եւ սրտառուչ կարեկցութեն:

ՇՆՈՐՀ ԽՈՒՒԱՒԴ. յայլ թարգմանս յաւելուածով ասի, չի զնոյն խորհիցիք. զոր եւ ոսկան եմոյծ յիւր տպագիրն: Ի հաւատս եւ ի վարդապետութեն նոյն միաք լինիցին ի ձեզ: ՇՆՈՐ. զի պատահէ երբէք միաբան լինել ի միտս՝ այլ ոչ ի սէրն. քայց դուք ասէ՝ կալջիք զմիութեն նաեւ սիրոյ յիմ իրս. եւ ըստ այսմ նոյն ասի սէրն՝ ըստ կայիցն. այ ի սիրել զնոյն իրս լինել միաբան, ամենեցուն միով կամօք բերել ի քէն, և յեկեղեցի, և ի պաշտօնեայս նորա, առանց խորհելոյ զանձինս: կամ, նոյն սէր՝ իմանի վոխադարձ առ միմեանս. որպէս հաւատովք կցորդք էք իրերացդ, նոյնպէս սիրովն լիցիք: կամ ըստ ոսկեբերանին՝ միօրինակ սէր ունել, հաւատարապէս սիրել եւ սիրել. մի լիցի յառաւելագոյն սէր այլոց վայելել, և զնուազն փոխադարձել նոցա:

Համաշունչ, ՓԱՐՈՒՐԴՐԵՑ: Այլև այլ բառիւք զմի իմաստս կրկնէ՝ յառաւելութեէ սրտին՝ ասէ ոսկեբերան. քայց ազգմամբ ինն, զի յառաջն նոյն ասէր, և ասա՝ ի, որ առաւել յայտնէ զկցորդութեէն: Համաշունչ լինիցիք ասէ, ոչ թէ ամենեցուն մարմինք ի միոյ հոգւոյ կենդանանայցեն և շարժիցին: ՓԱՐՈՒՐԴՐԵՑ, զմի մտածութեէ ունել ամենեցունն իբրև. մի մտաւոր: Ոմանք այսպէս զանազանեն յանցելոյն. զնոյն խորհել և սիրել ի հաւատալիսն, կամ ըստ ներքին ախորժակաց. զմի խորհել և կամել ի գործ

գործելիան և ըլ արտաքին իրաց. որով լինի միաբանութեի անվերի ։

3. Ա՛ր ինչ ըսա գրգռուրէ, և ա՛ր ինչ ըսա անպարծռուրէ. այլ խանգիտուրէ զինքն ։ Ասա լա՛ս համարէլ առաւելեան զանչինս ։

Զէզանակ պահելոյ բրիստոնէական միաբանութեին աւանդէ այսու, ՝ի բաց առանելով նախ զխանգարիչն ։ Ա՛ր ինչ ըսա գրգռուրէ. լռելեայն բայ իմանի. զոր ամանք դնեն. ալ ինչ ըլ գործելի ։ Բայց զի առաւօր զներքին շարժմունս կարգաւորէ առաքեալ, քան թէ զարտաքին ներգործուես, այլք լաւևս համարին կըրկնել զանցեալն. յո՛ ալ ըլ գրգռութեան խորհել ։ Ա՛նոս պահելի ՝ի ձեղ հաստուրեին, եթէ չյարժիցիք ՝ի տղուոյ հակառակութեի. եթէ մտածութեի ձեր և ախորժակ՝ ազատ իցէ ՝ի գրգռմանէ, ՝ի բանակռուութեի, որ ոչ ՝ի փութոյ ճշմարտութեի կի արդարութեի զատի ներս, այլ յունայն փառաց. որով և զհակառակուն սերմանէ ՝ի ժողովս ։ Ուստի ՝ի վի՛ր բերէ և զսնապարծութին, յո՛ զսնափառութեի զմայր և զարմատ գրգռմանց և վիճից. յորմէ անմիաբան վարդապետութեք, և բաժանումն սէրոյ ՝իներքս մտանեն։ Ախորժռուրէ է ՝ի անոտի փառս խնդալ և պարծել, և ըլ ունայն պատուոյ անձինն ընտրել զնա. ուր ասէ Տայ մեկնութեին, եթէ անունն սէն է և սուտ, ինքն իսկ զինչ արդեօք իցէ ։ Արդարև ինքն անոտեաց անոտիք է, բայց գործք նորա մեծամեծք ՝ի վեր սել։ (տես և գաղատ. ե. 26։)

Ալ խոնարհռութեաբ ։ Զհպարձիչ երկուցն, և զնեղոյ միաբանութեան զըխոնարհութեին ՝ի ներքս բերէ ։ Քան զանձինս ձեր առաւել լաւ համարեա՛ք ասէ՝ զվիճանս կամ զընկերս. իւրաքանչիւրոք զայլ ո՛ ոք և իցէ՝ համարեսցի մեզա լաւագոյն քան զինքն, կի՛ ըլ յունին՝ գերազանցն, վանեսցէն։ Ոչ ասէ, լաւագոյն քան զինքն խոստովանել կամ մեծարել, որ արտաքին ցոյցք են խոնարհութեի. այլ թէ յինչ քեսն ՝ի սրտի՝ ՝ի միտս իւր համարեսցի զայնպես լինել։ Եւ ոչ ասէ զարձեալ, մի զանձն գերազանցն քան զայլս դնել, կամ ճանգռանել զայլս իբր նուաստագոյն, այլ թէ զինքն խոնարհագոյն համարել, և զայլս՝ բարձրագոյն ։ Եւ զարձեալ, ոչ միայ կողմանէ ՝ի կողմանէ դնէ, այլ երկուստեք՝ զինքն ստելով. յո՛ զոմ ինա լաւագոյն քան զքեզ համարեա՛, և նա զքեզ լաւագոյն քան զինքն համարեսցի։ Ասպիսի խոնարհութեի ճանաչումն յայմ կողմանց ամբարիշտ զվիաբանութին քրիստոնէական, յարմատոց ՝ի բաց խլելով զերկպատակութեին զպատճառս՝ զանձնասիրութեի, զվեհասիրութեի, և զայմ գրգռութիւն. յորժամ մին տայ միւսոյն իբրև լաւագոյն, սերկ զնա իբրև ընտիր քան զինքն, ոչ և վտանգ կայցէ կոտրելոյ կի ՝ներձնելոյ ։ Այս են հնարք աւետարանական խորագիտութեան, համարելով զանձն անհաւասար այլոց՝ անխզելի պահել զհաւասարուն հաւատոց և սիրոյ. և յորժամ ամենեքեան ճանչեն զվիճանս լաւագոյն, ոչ ոք միայ բարձրագոյն, ոչ ոք խոնարհագոյն, այլ իւրաքանչիւրոք փոքր յինքեան, և մեծ յայլսմ. մանաւանդ առ հաստարակ մեծք յայս ։

Աղաքելական խրատս ոչ իմանի յաղագս բնական կատարելութեց, և ոչ ըլ ձրիական պարգևաց, կամ ըլ կարգի ասիճանաց եկեղեցւոյ կի աշխարհի. վն զի յայսպիսիս Հոգեացն բարձրագոյն մասամբ՝ ոչ կարէ յայնմ լաւագոյն քան զինքն դնել զվիճակալն փոքրամասին ։ Ալ խօսի ըստ կարգի առաքելնութեի, և ըլ աւետարանական վարուց. և պահանջէ՝ զի ՝որչափ և առաւելեալ իցէ ոք ՝ի գովելի վարս, ոչ միայն չհամարիցի զանձն ընտիր քան զայլս, այլ զնա ընտրելագոյն քան զինքն դնիցէ։ Կարի բարձր և դժուարին է այս ուսումն խոնարհութեի, ուսանդնել միայն ՝ի դպրոցին քրի ։ Իսկ յիմաստասիրսկան դպրանոցս ոչ միայն անծանօթ է այս, նա և անհնարին իսկ կարծեցել։ Վա՛յ զի առ մարդիկ՝ նա և ՝ի հաւատս ցեալս իսկ ոչ պակասին թերութիք վրաց, և գործք անարժանք յայտնիք այլոց. և անհնար է՝ անհնգուն հաւատոյ լինել ՝ի լաւութեի մասին։ Եւ զիարդ ապա հնար իցէ առանց ատելութեի՝ համարել զանհնարին լաւագոյն քան զնա ։

զնա. մանաւանդ որ ազատ է յախտաւոր կրից՝ զիարդ վերադոյն քան զինքն կարիցէ դառնալ զմբռնեալն յախտս զանազանս:

Ասեմ ինդրոյ զանազանաբար լուծումն առնուն վարդապետք և մեկնիչք: Առաջին, թէ իւրաքանչիւրոք պարտի զթերութիւնս անձինն ևեթ քննել ինքնոյն, իսկ զայլոցն ծածկել սիրով: Եթէ կրօրդ, թէպէտ և ընկերն թերի դատնիցի՝ ի վարս ինչ, բայց մեք ոչ զնմանէ զներքինս նր տեսանեմք. այլ կարեմք առաւել քան զմեզ համարել քան այլ իրաց. եթէ ողջախոհութիւք ոչ իցէ առաւելեալ, բայց կարէ համբերութիւն, անոխակալութիւք, ողորմածութիւք, և այլ սոցիւք: Երրորդ, այս ճանապհումն խնդիրս թէ ոչ սահմանիչ է և հաստատուն, այլ տարատամ, մասամբ ինչ երկբայական՝ և մասամբ բացատական. այ գուցէ ընկերն լաւագոյն քան զնա իցէ. ոչ կարեմ վերոյ քան զնա համարել զանձնս. զի ոչ բովանդակ զնմ գաղտնիան նշմարեմ. եթէ յախտից ինչ ընկերին ագատ իցեմ ընորհօքն այ, մի՛ թէ չունիցիմ զայլս՝ յորոց անպարտ է նա. ի տեսանել զայլոցն անկարդութիս, խմոյն ոչ պարտիմ մոռացօղ լինել: Չորրորդ. յորժամ սոսկաբար նկատեմք զանձինս առանց պարգևացն այ, ոչ այլ ինչ ինամք ի մեզ ինքեանս՝ բայց ապականութիւն, թերութիւն, տկարութիւն. և այսպիսեաց զինչ դժուարին իցէ լաւագոյն դնել զայլս՝ նկատելով զնոսա ի ներքոյ պարգևացն այ: Հինգերորդ, ոմանք առ այնոսիկ առնուն զայսպիսի խնարհութիւն, որոց ունիմք ձեռն տալ՝ ի փրկութիւն նց ջանալով. եթէ թէ զայնպիսիս լաւագոյն համարելով քան զանձինս, կամաւորապար խնարհիլ նց, յորժամ պատիւն այ և օգուտ նոցա զայն պահանջիցէ: Ասեմ մեաց նպաստաւոր համարին զայդոքդն, թէ իւրաքանչիւրոք զինկէ ընդ ինդրիցէ. նոյնպես զօրինակն քրիստոսի՝ զոր ի վեր բերեր առաքեալն:

Արդ՝ այս ամ պատճառք իրաւացիք արդարև, և բաւականք առ ի զգալ ծուն միտս ունելոյ զանձնէ՝ յիշատակին ի վարդապետաց. բայց առ քնապատ քան առաքելոյս ոչ գլխովին բաւականք երևին: Վասն զի ոչ ասէ լոկ՝ խոտան համարել զանձն, չմեծամտել ի բարիս, չարհամարհել զընկերն, մի վնասագոյն քան զայլս ամբառնալ. և ոչ կալ ի կալ ասէ, զուցէ քան զձեզ լաւագոյն իցեն այլք. այլ արձակարար և ուղղակի պահանջէ՝ լաւագոյն համարել ի միտս ոչ զայս ոք և զայն, այլ ամենեքին զմիմեանս:

Վասն որոյ ընտանեգոյն լուծումն թվի ինձ ասել նախ, թէ առաքեալս խօսի առ ժողով միքիայեցւոց, և նոքօք առ այլ հաւատացեալս՝ հաստարակաբար նկատեալ. յորս թէպէտ զանձին անկարգացեալք ոմանք յախտս երևելիս, սակայն բազմութիւն ընծանայ ի վարս քրիստոնէութեն՝ յաւէտ կամ նուազ տարբերութիւք: Ապա ոչ առ յայտնի անկարգացեալն պահանջէ խոտան համարել զանձն, այլ առ բազմութիւնն համեմատելով՝ կարօղ է իւրաքանչիւրոք լաւագոյն դասել զընկերն յայսինչ, յորմէ ինքն պակասի: Երկրդ լուծումն տայ բառն խնարհութիւն, զոր իբրև միջնորդ դնէ առաքեալն. որպէս թէ ասէր ըստ կանոնի խոնարհութեն չափելով զանձն և զայլս, այնպէս գործատուն առնել: Իսկ կանոն քրիստոսական խոնարհութեն է՝ զի իւրաքանչիւրոք յինքեան զթերութիսն միայն տեսանիցէ, իսկ յայլս՝ զկատարելութիս միայն. թէպէտ և բիւր լաւութիք իցեն յինքեան, և յայլս՝ թերութիք բազումք, ձգմարիտ խոնարհն անցանէ ընդ այնս աչօք փակելովք: Ասպիսումն ճանապհման գնեմ հարկաւ, զի զայլս միշտ կալցի ի միտս իւր լաւագոյն քան զինքն, և այն՝ ճշմարտութիւն. մի զի դատի՝ որպէս և ճանապէ. և ոչ իսկ կարօղ է այլազգ հաւանել. որով հետև յայս իւր հարկանին միշտ իւր թերութիք, իսկ այլոցն՝ ոչ բնաւ.

4. Մի զանձանց նէին գիտել, այլ իւրաքանչիւրոց զընկերսն:

Ի հայ մեկնութեն գրի. Մի զանձանց գիտել նէին. և յունականն փոքր ինչ տարբերի յասէն. * Մի զնւրան իւրաքանչիւրոք խորհիցիք կամ նկատիցէք, այլև զայլոցն իւրաքանչիւրոք. ‖ ուր աղեքսանդրեան օրինակն ընթեռնու, խոր-

խորհելով կի՛նկատելով. և զբառն Խ-
բաւանէբոյ՝ որ յերկրորդում տեղւոջ,
յարէ՝ ի յաջորդ առնն իբրև զմերս։
Ըստ իմասթից՝ ոմանք համարին ասել
այսու զարմանս հայթայթութե՛ն. և զնո-
ցունս, կամ զնոքան իմանան՝ զնուազանց
ձիրս և լուսաւորե՛ս. իբր ասել. մի՛ ի-
րաքանչիւրոք զկատարելուն իւր կամ
զառաքինութի՛նս խորհիցի՛ , առաքի-
չաց ունիցի զլուսաւորե՛ս ,անձինն, ան-
տես արարեալ զգազում թերութե՛ան.
և ը՛ հակառակն մի՛ զընկերին լուսաւոյն
ծածկիցէ , ի՛նդ թերութե՛ան միայն յա-
ռելով. որ է յատուկ դատաստան Տը-
պարատե՛ս. այլ մանաւանդ ոչ յինչ
քան զբարի բարին կամի տեսանել,
նոյնպէս հայիցի և յընկերն։

Սակայն ը՛ սովորական ոճով առաքե-
լոյս՝ ասել զանձինն, կի՛ զնա, նշա-
նակէ՝ զնո՛ր օգուտ, կի՛ զառանձնական
բարին. (տե՛ս զկնի. 21. այլև ա. կորն.
Ժ. 24. 33. փիլ. 5.) մայ և աստանօր նո-
վին մտօք զանձնասիրութե՛ն ախտն հա-
մանել կամի՝ զաղբիւրն երկպառակուե՛
և կռուոյ։ Եւ իմասաքն են. մի՛ իւրա-
քանչիւրոք զանձին պատրե՛ն միայն,
կի՛ զնանդիսա, կի՛ զարտաքին բարիսն
նկատիցէ, և ՚ինոյնս իբրև ՚ինպատակ
իւր բերիցի. այլ ամ ոք նկատիցէ զընդ-
կերին օգուտն և ս։

՚Ի վարդապետութե՛ան առաքելոյն՝ զան-
ձինն խորհել կի՛ խնդրել, միշտ ՚ի պար-
սաւանաց մասին առեալ է. բայց զա-
նազանելի է ը՛ այլևայլ բառից։ Եթէ
ոք զարտաքին և զմարդկային բարիս
անձինն խնդրիցէ՝ անտես արարե՛ զՀՆ
դեկան բարիս ընկերաց, կի՛ նախամե-
ծար դնելով քան զՀաստարակաց օգուտ
ընկերութե՛ն, ըստ այսմ արձակաբար
իմանի տրամանս. ՚ի՛ մի՛ բնաւ զանձանց
օգուտն խնդրել, այլ միայն զընկերաց։
Իսկ յորժամ երկուսութե՛ միջորինակ են
բարիքն , ՚ի՛ կամ մարդեսականք , և կի՛
Հոգեկանք , ը՛ այսմ ոչ արգելու իբր-
դրել զանձինն , բայց տրամայէ լծոր-
դել և զընկերին. և լինի ոք պարաս-
ւելի՛ եթէ զիւրն միայն խնդրիցէ. և
յայս միտս առաւել մասչի յաստուածն՝
դնելով , այլև զայլոցն. զոր և մերս
բաց յառաջ մակբայի՛ն Եէ՛ն։ Ապա եթէ
բաղդատեսցին արտաքին բարիք ան-
ձինն առ մարմնաւոր օգուտս ընկերաց
առանձինն, կի՛ ոչ Տարկաւոր բարիքն
Հոգւոյ՝ առ փրկութե՛ այլոց Համեմա-
տեսցին, ը՛ այսմ խրատ է կատարելոց՝
մի՛ զանձինն խնդրել, այլ առաւել զընդ-
կերինն. որո՛վ առնէը առաքե՛ս, և զոր
օրինակաւն քո՛ արտայայտէ ասելով։

ՀՈՎ ԽՐԽԵՑԻ ԽՐԱԽԱՆԷԲՈՅ ՚Ի ՅԻՆՉ, ՈՐ Է ՚ԻՐԱՑ։

փոխանակ բայիս Խրխեցի, յորմէ դնէ՝ ՓՈՆԷԼՈ, , որ առ նա Տասարակ բայ է. և ը՛ սովորական օրինակին յուշաց ոմանք կրաւորաբար Թարգմանեն. * Ջի այն զգացեալ լիցի ՚ի ձեզ, որ և ՚ի քո՛ յա՛։ ‖ զոր արաբացին բացատրե-լով ասէ. * Եւ այն խոնարհուի զգայ-ցի ՚ի ձեզ, որ եղև ՚ի յա՛ քո՛։ ‖ Իսկ լա-տինն և ասորին ներգործաբար ասեն, զայն զգայցէք ՚ի ձեզ, որ և ՚ի քո՛ յա՛, կի՛ ըստ ասորւոյն, զոր և քո՛ յա՛։ Ըստ այսոցիկ ընթերցուածոց զիմաստն մեկնեն։ Այն խորհուրդ կի՛ ախորժակ սիրոյ և խոնարհութեան ազդեսցի ՚ի սիրտս ձեր, որ եղև ՚ի քո՛. զայն խո-նարհութի՛ և զՀամբերութի՛ և զսէր անուացանիցէք յանձինս ձեր առ ընկերս, որով առձեզ վարեցաւ քո՛. յայսմ ամ-բերջիք յանձինս զնմանութի՛ն քո՛։

Բայց քանզի յունական բայն նշանակէ և՝ զգայել, և վերադրի ՚ի 2 տան առ նոյն բայ այլ Թարգմանք և՝ դնեն՝ խորհիլ, ը՛ այսմ նշանակութի՛ վկայէ նա ինքն եաթոս՝ Թէ կրկնելի է բառն Խ-բաւանէբոյ. որպէս ունի մեր բնա-բանս. և նոյնպէս ընթեռնու աղեք-սանդրեան օրինակն ասելով, * իւրա-քանչիւրոք զայն խորհեսցի, կի՛ զգա-ցի. ‖ և ըստ այսմ չէ Տարկ ամփոփել զբանն առ ախորժակս կամաց, այլ Տա-րաշատ և՛ զՀայեցողութի՛ն մտացն յորդորել. և իմասաքն են։ Զայն ինչ զմտաւ ածէք իւրաքանչիւր դուք, որ ինչ ՚ի քո՛ յա՛ տեսաք. խորհեցարուք, ՚ի մի՛ս առէք, մի՛ բնաւ մոռանայք, Թէ զորպիսի սէր առ մեզ կատարեաց քո՛. զորպիսի խոնարհութի՛ յանձն էառ, զորպիսի Համբերութի՛, զորպիսի միաբա-նական և զբարեխնամ փոյթ յօգուտ մարդկան, անտես արարէ՛ զիւր փառս և զՀանգիստ։ Եթէ խնամով քննիցէք զայ-

զայսոսիկ որ ՚ի քէն, ոչ մեծ ինչ և դըժ-
ուարին երևեսցի զոր ՚ի հէնջ պահանջ-
ես. նա գոլով ամ փառաց՝ զնմ արար
և կրեայ վա մարդկան. զինչ մեծ է՝
եթէ զնոյն առնիցէ մարդ առ մարդ։
Զայս բազդատական ձեռնարկութիւն
առանդ առաքեալ ՚ի կարգի բանիցս,
առաջի դնելով՝ եթէ զինչ էր քո յիւր
քեան, զինչ եղև վա մարդկան. և այժմ
զինչ է ՚ի փառս նոյ։

6. Որ ՚ի ներդործս ոյ է, ուրուք չափ-
նութիւն համբերչաց զանձին հաստա-
ցոյ։

Այսպէս ընթեռնուն հարազատ օրի-
նակք մեր, ուր ասկան ՚ի լատինականին
փոխեալ եղ. որ ՚ի կերպարանս նոյ էր.
իակ յոյնն անորոշ ընդունելութիւնք զնէ.
զի որ ՚ի կերպարան նոյ գոլով, կի էա-
նալով. որ զանցեալ ժամանակ և զներ-
կայն միապէս փակէ. իբր ասել. որ
մինչ էր և է ՚ի կերպարանս նոյ։ Կերբ-
պաբան ասելն բազմաւորակի՝ ՚ի մաս-
նաւոր սովորութիւն Թարգմանչին եդել
է, այլ ըստ մասին՝ ելական նշանակ
ԼԹ ասա, և ԼԹ ՚ի յաջորդ ասն, որպ
ունի յոյնն և այլ Թարգմանք։ Իակ
բառն ոյ, առեալ լինի՝ կամ էապէս փո-
խանակ ձեռային էութեան՝ որ հասարակ
է երից անձանց, և կամ անձնաւորա-
բար փոխանակ ոյ հօր. և զայս առա-
ւել ընդարձակ ասկերբեան, ցուցանելով ՚ի
յաջորդ մասնէն, լինել հաւասար ոյ. վա
զի հաւասարութիւն ոչ ՚ի միութեն ասի,
այլ միոյ առ այլ, այ միոյ անձին առ
այլ անձն։ Եւ հաւանելի և այս
ոչ միայն սակս յառաջ բերելոյ բանիդ,
այլ զի և ՚ի կատարած վարդապետու-
թեան, ՚ի 11 ասն, յանուանէ զնի, ՚ի
ձաւ ոյ հօր. և զարձեալ, փոքձեալ
զխոնդ զսովորութիւն առաքելոյս, ուր
ուրեք արձակաբար անուանէ՝ աձ, ըզ-
նոյր ևաձ իմանալ։

Ցիմաստս բնաբանին մատուցեալ, հէր
պաբան, ըստ յունին ձաՀՔ, ունիք խմա-
նան զարտաքին առեակ, զձև և զնմա-
նութիւն իրաց՝ որ ասպ երևի. ըստ որում
առեալ է ՚ի մարկ. (ժՀ. 12.)* Երևէ-
ցաւ այլով կերպարանաւ։ ‖ Եւ ըստ
այսմ ամբրոսեան մեկնիչ, և ոմանք ՚ի
յեռանոց՝ ներդործ ոյ ոչ զբնական պատ-
կեր ասծուածնէն իմանան, այլ զարտաքին
ասծավայելուչ հանգամանս, զզօրութիւն
աքանչելեաց, զվիաս և զիշխանութիւն
՚ի վը արարածոց, որը արդարև ասծ-
այինք են։ Այնպէս ներդործ ձաՀՔ-ի
ասեն զձառայական հանգամանս, և
ոչ եթէ զբնութիւն մարդկային. վա զի
ասեն՝ յետ բարձրանալոյն ոչ ևս մնաց
քո ՚ի ձառայի կերպարանս՝ լինելով
յայժմ ասպ ևարանց. և սակայն զբնու-
թիւնն մարդկային պահելոց ամբողջ։
Ապա այսպէս բացատրեն զինաքանչս.
քո զի զձառային նմանութիւն ուներ ըստ
զբոլութիւն և ըստ իշխանութիւն, ոչ այ-
նու վարեցաւ միշտ յերկրի՝ իբրև հա-
ւատար ոյ զինքն ցուցանելով, որ լի-
ներ յաիշտակել զվիաս ասծութիւն.
այլ ՚ի ձառայական նուաստութիւն խո-
նարհեցաւ ՚ի միջ մարդկան, աղքատա-
ցաւ, վշտացաւ ևն։ Պաշտպանք այսր
մեկնութիւն՝ ոչ եթէ ամենևին ուրանան
զձառութիւն քրի, այլ համարին միայն՝
թէ ոչ զայնմանէ խոսք առաքեալն։
Սակայն հաստատակաբար վարդապետեք
և մեկնիչք ոչ հաւանին ըստ այս մեկնու-
թիւն, այլ զնդատդոյս ցուցանեն՝ խոսել
առաքելոյն տերապէս զբնութիւն ասծու-
թիւն։ Ոսկեբերան յերկար վիճելով ընդ-
դէմ նախնի աղանդաւորաց, (ասա-
ՀՈ. ՚ի. է.) և զնոյ խոտորնակ մեկնու-
թիւնս խոյասակելով, հաստատ՝ թէ
կերպարան ոյ և ձաՀՔ, ոչ զարտաքին
ձև կամ զազդումն ինչ նշանակէ, այլ
զբուն էութիւն ոյ, և մարդոյ. և ոյ
քո ոչ արտաքին տեսակաւ երևեցաւ
մարդ այլ բնութիւք, նոյնպէս բնութիւք
և իսկապէս ասի գոլ ՚ի կերպարանս
ոյ։ Զայս միտս յայտ առնէ լինելն հա-
ՀՔ-ի վա զի լոկ արտաքին նմանու-
թիւն ոչ ՚ի ներքս բերէ զհաւատարու-
թիւն. և վայրապար էր ասել առաքե-
լոյն, թէ զլինելն հաւատար ոյ ոչ
յայտնութիւն համարեցաւ. զի եթէ
ոչ էր հաւատար ոյ, զինքն զայն որ
չէրն՝ զդուշանայր յայտնութիւն հա-
մարել։ Ապա ուրեմն ըստ ուղիղ հետևու-
թիւն էր հաւատար ոյ. և զայն հաւա-
տարութիւն ունէր՝ գոլովն ՚ի կերպարանս
ոյ. ուստի և բնութիւք, և ոչ սոսկ տե-
սակս։ Զայն ցուցանէ ոսկեբերան
՚ի յայն բայէն ՚ի ՚ի ՚ի. ՚ի գոլով կամ
ելով

ելով, որ զընուշեք գոն նշանակէ, ըստ բանին՝ ես եմ ած որ էն։ (ելից. իգ. 14։) Արիանաբ ըստ իւրմանց մոլորութեանն յարմարելով մեկնէին այսպէս։ Նա որ նմանութիք էր ըստ կերպարանին ոչ, ոչ պրաւեաց յինքն՝ զի իցէ հաւասար ոչ. փոքր գոլով քան զնա՝ ոչ իշխեաց հաւասարել զինքն մեծին, կամ զնոյն առնձան ըստմ ունել։ Այլ ասկէ բերան ծիծաղի ըստմարութիք նց. զիարդ ասէ՝ որ փոքր էր զորութիք, յափշտակել կըէր զհաւասարութիք ըստ մեծին. մինչ մարդ կարիցի՞ ակռիլ՝ի հաւասարութիք բնութեն հրեշտակի, կամ ձի առ. մարդոյ բնութիք ձեռնարկել։ Կամ, զինչ յարմարուն ունիցին այդ խնամոք առ դիտաւորութիք առաքելոյն՝ որ զնահարհութիք կամի ուսուցանել օրինակուն քոնի. մի զի այնպէս էր՝ որպէ թէ ասիցէ. խոնարհեցարուք ո՞ փիլիպէ ցիք. զի և քո որ փոքր էր քան զնած, ոչ յափշտակեաց զնածութեն պատրաստ։ Արդարև խոնարհ համարիմք ոչ զոյն ոք՝ որ զօտարութեն չկարէ յափշտակել, զի այս յանդգնութիք է. այլ որ զիւրն մեքենայ կամ անտես առնէ։

Արդ՝ կալեալ հաւատոյ, թէ գոն՝ի կերպարանս ոչ իմանի՝ բնական պատկեր ոչ, կի՞ նկարագիր էութեն նր, (ըստ եբրայ. ա. 3.) քննեսցուք զյաջորդն, ու յափշտակութեն համբերեն հաւասար ոչ։ Յափշտակութեն ասի իրք օտարքին՝ բռնութիք գրաւեալ, և այն կամ յանիրաւի՝ ոչ գողութեն, և կի իրաւամբք պատերազմի և գաւաստանութ, որոյ աւարք յաղթողաց։ Ազա ոմանք իբրև՝ի սքեմն բարեպէ զայսպիսի խնամս կազմին։ Քանի բնութիք պատկեր ոչ՝ ոչ արժան համարեցաւ առնել զայս յափշտակութիք զի իցէ հաւասար ոչ հօր. որովհետև ինքն որդի գոլով և ծնեալ, փոքր ասի քան զհայր՝ որ յինքենէ է. այլ հայեցեալ՝ի կամս հօրն, ունայնագոյց զանձն։ Սակայն այս խնամոք մանուածոյ և օտար յայլ բանից գրոց, չյարմարի նաև՝ի դիտաւորութեն առաքելոյն։

Այլք ոմանք մեկնին. ոչ համարեցաւ իբրև յափշտակութիք զլինելն զնմանն միշտ հաւասար ոչ հօր. մինչ զի չկամիցի փոքր քան զնա լինել առմմարդկութիւն. զի այս լինէր յափշտակել ինն զայն՝ որ յատուկ հօր է։ Այսարմար է և այս. վն զի համարի՝ թէ հօր ոչ էր կնար մարմին զգենուլ՝ եթէ կամէր, զորոյ զհակառակն ուսուցանեն նմանք։

Ըստ ոմանց բացատրի. քո զնածութիք իւր՝ զոր հաւասար ընդ հօր ունէր, ոչ ակամայ ինն ծածկեաց, ոչ թէ գողութեն էր՝ զոր յափշտակողք ծածկել սովոր են. այլ կամաւորապէս թաքոյց ընդ խոնարհութիք մարմնոյն։ Կամ, ոչ իբրև աւար յափշտակել՝ի թշնամեաց համարեցաւ առ՝ի հրապարակաւոն առնելոյ աշխարհն. որպէս յաղթողք՝ի պատերազմունս սովոր են զաւարն՝ի ցոյց ամենեցուն հանել՝ի պարծանս իւրեանց. ոչ այսպէս համարեցաւ քո, զնածային վիւրն մեծվայելչութիւն և զզօրութիւն ոչ հանդիսացոյց. այլ թաքոյց ըստ մարմնոյն, և այլոց ևս հրամայեաց չյայտնել մինչև՝ի ժամանակն։ Այս մեկնութիք ոչ է օտար։ Որմանք ևս հայէ ցեալ յատացուածս յոյն մատենագրաց, որք յաչխոյժ համբիլ իմանան՝ անչափագ և ամ խնդութիք բռնն հարքանել՝ի ցանկացեալ իրս՝ առանց կորուսանելոյ զպատեհութիւն, որպէս թէ աւար ինչ էր, այսպէս յարմարին զբանս։ Գոլով քան պատկեր ոչ, ոչ անչագաբար պինդ կալաւ զնւր հաւասարութիւն ընդ ոչ, իբրև ոչ կամելով բնաւ թողալ զիակատար վայելուչն ընածական. այլ մանաւանդ ունայնացոյց զանձն, ակնկալեալ պատշաճ ժամանակին երևեցուցանելոյ զնոյն։ Ոչ անչարմար են և այս խնամոք։

Սակայն ըստ բազմաց հաւանութիւն ընդունելի են երկուք այլ խնամոք. առաջին՝ ոսկէբերանին և այլոց, և խնամն։ Որդին ոչ է քո գոլով բնութիք՝ի կերպարանս ոչ, որով և հաւասար ոչ հօր, զայս զնւր հաւասարութիք ոչ համարեցաւ իբրև յափշտակութիք ունել, որպէ զի չկամիցի ծածկել զայն, կի թողուլ ինչ՝ի փառաց իւրոց. ոչ յափշտակող ոչ կամին հեռանալ բնաւ՝ի յափշտակելոյ իրացն, երկնչելով զի ըստ ելոյն՝ի ձեռաց. և ոչ բռնաւոր՝ որ յանկարաւ կալելոյ ունի զմեծամ թագաւորութիւն, կամ ածէ հեռանալ անտի, կի մերկանալ

նալ զՔրիստոս , այլ միշտ առ իւր պա-
հել զխրատս և զզօրութիւն արքայական ։
Այլքա՛ գիտելով՝ բնաւթիւք և ոչ սահ-
ցական ունել զնմանային մեծվայելչու-
թիւնն , անկասկած խոնարհեցոյց զանձն ,
քաջ ճանաչէր՝ թէ անկորուստ և ան-
շրջելի է մեծութիւն իւր . զոր ինչ թո-
ղուցու կի ծանկիցէ յանծային փառացն
խոնարհելով , ոչ բառնի ինչ ՚ի նմանէ .
որպէս որ իրաւամբք է թագաւոր կամ
որդի Քագաւորի , ոչ զանգիտէ մեկ-
նիլ յաԹոռոյն , կամ Թաքուցանել զը-
փառս , կի զծառայական առնուլ կեր-
պարան . զի գիտէ իրաւամբք և ոչ
բռնութիւ՛ Ժառանգել զնգաւորուԹիւն ։
Ջսոյն իմաստս Հաստատէն բանք քո՛
առ չարախօս Հրէայս . որք ՚ի դէմս
Հարկանէին ՚ին մերոյ՝ յաիշտակութիւ՛
ինչքն Ձգել զնծութիւն , մարդ ես
ասէին՝ և զանձն քո՛ ՚ին առնես և Ք՛ս
ւսաար ՚ին ։ Որոց ընդդէմ պատասխա-
նէր . Ես գիտեմ զնա , զի ՚ի նմանէ իսկ
եմ . գիտեմ ուստի գամ , կի յո երԹամ .
և եԹէ ասեմ Թէ ոչ գիտեմ զնա , ձեզ
նման սուտ լինիմ ։ (ՅովՀ . ե . 18 . է .
29 . ը . 14 . 55 . ժ . 33 ։) Ա յսոքիկ և
նման բանք գրեԹէ նշանակեն ասել .
գիտեմ ոչ յաիշտակութ՛ ունել և յայտ
նել զնծութիւն իմ ՚ի նոյն միտս բերի
և բարիոք դաւանութիւն քո՛՝ վկայել
առաջի պիղատոսի յաղագս երկնաւոր
Թագաւորութիւն իւրոյ , յասելն՝ Թա-
գաւորութիւն իմ չէ աստի . յայդ իսկ
ծնեալ եմ զի վկայեցից ՃշմարտուԹիւն .
և ասել կաՔր . Թագաւոր գիս կոչ-
լով , վկայեմ իմոց իրաւանցս ՚ի ծնէ
ունել զայն , և ոչ բռնական յաիշտա-
կութ՛ ։ (ՅովՀ . ժը . 36 . 37 ։) Ապա
առյնպէս առաքելոյս ասելն , ոչ յաիշ-
տակութիւ՛ Համարեցաւ , իմանի՛ զնծ-
այնէ որդիութիւնն և զՀաւասարութի՛
ը Հօր՝ գիտեր ՚ի ընէ ունել , և ոչ յա-
իշտակութ՛ . որպէ սուտ ՊՃքն՝ որք ՚ի
մոլորութիւ՛ չինքնին ձգելին զանՀա-
դորդական անուն , ոչ գոլով ՚ի ընէ
ծնեալ , ը գաղատ . ՚ի . 8 ։

Երկի՛ իմաստք այլոց՝ Համարին պատ-
ճառս տալ այսու խոնարհելոյն քո՛ .
չայս առնել Թէ ոչ յայն սակս նուա-
տացաւ քո՛ յնծայնին մեծութիւն , որպէս
Թէ յաիշտակութ՛ ունէր զՀաւասա-
րին ը՛ ինչ . այլ սակս այն՝ որ բարձրե-
լոյն կամէր լինել աԹոռակից , և մարդն
առաջին ցանկալով ծնանել , անկան երկոքին յանարգ նուաստութիւ՛
առ ՚ի պատիժ Հպարտութիւ՛ , զրկեալք
իբրև յաիշտակօղք ՚ի չափաւոր փա-
ռացն՝ զոր ունէին ստացմամբ ։ Ոչ
այսպէս խոնարհեցաւ քո՛ առ յինչ , կի
յիւրմէ յանձնառութիւ՛ , Թողուլ կամե-
լով զՀաւասար ծնութիւնն լինել՝ իբրև
յաիշտակեալ ինչ , իբրև Ճանաչելով
Թէ զօտարինն գրաւեալ էիցէ ։ Ա յլ զե-
ա՛ր՝ զինչ է , և զինչ ինքեան անկատար ,
բնութ՛ ծծ , և բնութ՛ փառաւորել .
կարող էր՝ եԹէ կամիր , ըստ իրաւանց
Հրաժարել ՚ի մարդանալոյ , և Ճար
միշտ յնծային զուգապատուութեան
միայն . կամ յառեալ մարդկութեանն՝
երևեցուցանել միշտ զնծավայելուչ մե-
ծութիւ՛ , և ոչ զնոսարհականն ։
Ա յլ սակայն յերկաքանչիւրն նուա-
ստացաւ , զի այնպէս կամեցաւ . որպէս
և ասէ ։

7 . Ա յլ զանն առնայացոյց՝ զէերպարան
ծառայի առեալ ՚ի նմանուԹի մարդ-
կան էնէալ , և էերպարօք գտեալ իբ-
րև մարդ ։

Ոմանք յառաջին և ՚ի յետին մեկնեաց
առնուն զբնաբանս տղոյն ՚ի վե՛ ար-
ատաքին նուաստութ՛ քո՛ ըստ վերնոյն
մարմնոյն , այսինքն բացատրելով ։ Ա յն
որ էր՝ ի կերպարանս ՚ին Հաւասար Հօր ,
նուաստացոյց զինքն ՚ի յետին չքաւո-
րութիւն . կամաւորապէս ընտրեաց զաղ-
քատին կեանս , կարօղ գոլով ծնանել
՚ի Հզօր և ՚ի պայծառ տանէ ։ Իսա-
նմանութ՛ ծառայական կարգի , ոչ-
ինչ ունելով իւր սեպհական , այլ ծա-
ռայից է օրէն ։ Կամ , նմանեցաւ յան-
ցաւոր և ստուհակ ծառայի . որով և
խրատեցաւ ապաշխարել և Հարուածոցք .
Կամ , ծառայաբար ձևացաւ , զինքնակ
սիաճեալ լուանալով զոտս աշակեր-
տացն ։ Ի նմանուԹի մարդկան եղև , ըստ
ումեմն ՚ի նմանուԹ առաջին մարդոյն՝
ադամայ և եւայի՝ ազատ ՚ի մեղաց ։
Կամ ը՛ այլոց , ՚ի նմանուԹի Հասարակ
և ռամիկ մարդոց , ը՛ որում ՚ի սովո-
րութիւ՛ գրոց՝ ամբոխն կի ժողովուրդն
մարդիկ կոչին ։ (մատԹ . ը . 27 . ժը .

13։) Եւ ՚ի կերպարանս , յո՛ արտաքին ձեւովն երեւեալ իբրև մարդ ոք սոսկալ կան։ Կամ ըս ումեմն , արտաքին ցուցակօք երեւեալ իբրև վճարդն առաջին՝ իշխեցող արարածոց · ոմն ՚ի տասնէն հազարից և ծուլու , ՚ի բազմացուցանել զնոց , և ՚ի փոխել զշուր ՚ի գինի , և յայլան · որ և յայս առնու զտգիտութիւն։ (ըս · 5 · 6 · 7 ·) ոմ է մարդ զի յիշես զնա · · · · կացուցեր զնա ՚ի վերս ձեռագ կերծոց քոց , ասե։

Սակայն այսոքիկ իմասցաք՝ ըստ մասին յարմարելոյք են , և բովանդակապէ ոչ են ըս առաջինն տեսութեան բանիս · վասն զի առաքեալս յետ ասելոյն զքո լինել ՚ի կերպարանս այ հաւատաց հօր՝ ըստ կարգի ունէր ծանուցանել նախ զնոյն նարհիլ նո՛ ՚ի մարդկային բնութենէ · և ոչ թէ զայնու զանց արարեալ , զնոյն նարհական կերպ մարդկութենն նախատ ճառել։

Ապա զհատարակացիմաստն տեսցուք կարգաւ։ Ալլ ասէ ոնայնացոյց։ Ասաց յանցեալ ատենն՝ զինչ էր քո ինքնութի · այժմ ցուցանէ՝ զինչ եղև կամօք։ Հաւատարկիցն այ հօր՝ յանբաւ լիութենէ անտի ծնուելոյն իբրև դատարկացոյց զինքն · նա որ էր ամ , արար զանձն իբր ունայն · Թաթոյց զանձն յայն ինչ՝ որ առ իւր համեմատութի էր ոչինչ և դատարկ · զնմանին զնոր մեծվայելչութի՝ զոր ինքնաբուն ունէր , ցածոյց ՚ի խոբին նուաստութի։ Ասելն ոնայնացոյց, ոչ իմանի արձակաբար , ոմն թէ դլխովին մերկացաւ զնծն լինել , այլ ըս տեսութենէ և բաղդատութի · զոր և բացատրէ , զնէրպարանս ծառայի առեալ · զնութենէ մարդկային՝ որ ամենևին ծառայական է առ ած , յինքն ընկալաւ · և այնպս ամենաւին և ինքնաւորն եղև իբրև բնութի ծառայ · և զի այս հաստատեալ առ ամենատպատար լուսեղէն ծնութենէն է իբրև ունայն ինչ և անդոյ , սորին վ զառաքեալն մարդկութենս կոչեաց՝ ունայնացուցանել · որէ ասել՝ միաւորեաց զանձն ընդ ունայնին և ոչնչին ։

Կերպարան ծառայի , ոմն յանցեալ տան աստացաք , իմանի բնութենին մարդկային ճշմարիտ և կատարեալ , հանդերձ ամ բնաւորական յատկութի՛ք , որով կերպարան կամ տեսակ նորա բովանդակ գոյանայ։ Իսկ իմանալն զհանգամանս ծառայի , կի զարտաքին ծառայական գործս , երկի՛ իմաստք են , ըս հետևութենէ կի ըս յարմարութենէ մատճեալ · մինչ զի եթէ քո ՚ի թաղատրական պերճութի՛ք եկեալ էր յաշխարհ , տակաւին ճշմարիտ էր ասել՝ զկերպարանս ծառայի առեալ։ Եւ զի ասայ՝ ծառայի , և ոչ՝ մարդոյ · զի այս բացարձակ անուն գոլով , ոչ յայտներ զանջրպետութենէն որ ՚ի մէջ այ · այլ ծառայ առինչնական բառ՝ ինքնին ցուցանէ զհայեցուածս առ ամենատէրն ած , և զերկնային նուաստացնալոյ որդւոյն այ։ Եւ ՚ի կերպարանս ասէ՝ ծառայի առեալ , և ոչ՝ զծառայ · վասն զի այս նշանակիչ է անձնի կի դիմագ · յայտ առնել՝ թէ քո զրնութենէն ընկալեալ զմարդոյ , և ոչ զանձն մարդկային։ Իսկ առեալ ասելովն զգուշացաւ , զի մի ոնայնացոյց լսելով՝ զփոխոխումն ինչ ՚ի նմա եղեալ կարծիցեմք · այլ այնպէս նուաստացոյց զինքն , զի ճշալով որ ինչ էրն , էած զոր ոչն էր · և զի երիցբ բառիւքն՝ զանձն , և ոնայնացոյց , և առեալ , վկայեացէ յայնմանէ , թէ ինքն էր յառաջ քան զառնուին , և կամաւ և ոչ ՚ի հարկէ նուաստացաւ , և ինքնիշխանութի՛ ընկալաւ յիւր անձն զմարդկայինս բնութի՛ ըս այնմ պայմանի՝ զոր կամեցաւ , յո՛ ՚ի խոնարհ և ՚ի ցաւագին վիճակի։ Եւ ահա այսու մատամբ ծանոյց բովանդակ զշնորհաւութի՛ խորհրդոյ մարդեղութենէ բանին այ , կանխաւ ունայնացուցեալ զաղանգն արիոսի , նեստորի , եւտիքեայ , և այլոց համանշաւիղ խոտորելոց ։

Ցուցանէ ապա զշամաձևութի՛ առնել բնութենէն։ Ի նմանութի՛ մարդոյն եղեալ։ Եթէ նմանութի՛ իմանամք ըս բնութենէն , դոյացաբար , նշանակէ զնոյնութի՛ ՚ի միում տեսակի · որպս զագամայ ասի՝ ծնանել զսէթ ըս կերպարանաց խորոց և ըս պատկերի · զոր այլ կարգիմանք դնեն՝ ըս նմանութենէ ։ (ծննդ · ե · 3 ։) Եւ ըս այսմ իմաստիս են · եղև քո բնութի՛ իբրև զայլ մարդիկ , նոյնատեսակ ըս այլ մարդկան · որով ազգ առեալ՝ կերպարան ծառայի մի զշրեշտակային կի զայլ ինչ բնութի՛ արարածական կարծել որք առհասարակ ծառայականք են

ևն՝ համեմատելոք առ ինձ ։ և կի՛ զի մի կարծիցի զայսառնակ մարդկութեի, և այլով ձանապարհաւ ընկալեալ ։ այլ զի զայն բնութեի որ հասարակ է այլ մարդկան, և ծննդեամբ իբրև զայլսն՝ հաս յանձն ։ և այնպէս հաս, զի առ մամբն եղև ի նմանութեի նից, և ոչ թէ յարեցաւ ի նմանութեին ։ Եւ ըստ այսմ նոյն միաբ են ըստ աստուածայնոյն առ երբայ։ (ըստ ։ 16 ։ 17 ։) * Քանզի ոչ երբեք պէրեշտակաց բաւն հարկանէ, այլ զզաւակին աբրահամու բաւն հարկա նէ ։ ուստի պարտ իսկ էր նմա՝ ամենի եղբարց նմանել ։ ||

Բայց քանզի նմանութի բազում անգամ նշանակէ զկորդուածէ միոյ առ այլ ըստ արտաքին հանդամանաց կի պատաս֊ մանց, նովին միաբ խմանան ոմանք, եղեալ քան ի նմանութեի մարդկան ըստ կենցաղական կարգի, և ըստ վճակի մարմնոյն, առակական կենաբ, խոնարհ և աղցատութ, այն որ կարօղն էր շրեղ փառաւորութ երևեալ յաշխարհի ։ Կամ ըստ ոգեբերանին և այլոց, ի նմանու֊ թէ մարդկան ասէ՝ ցուցանել թէ ոչ յամի և ամենի հաւասար էր և զոյդ ։ ընկալաբ բազում ինչ զմարդկան, այլ ոչ զամն ։ զի յղութէ նէ անսերմն էր, և ծնունդն կաւսական, և ի մեղաց ան֊ մահն, և ի կերսն անբռնադատ ։ այ֊ սոքիկ յատուկք նմին, և ոչ այլ մարդ֊ կան հասարակբ ։ այնինքս ոչ մարդ առակ էր, այլ ի վեր քան զմարդ՝ ած ձգմա֊ քիս ։ Ա֊յսմ մտաց ապաստոյց առնու առակբերան զասացեալն ի հռոմ։ (ըստ ։ 3 ։) ի նմանութեի մարմնոյ մեղաց վճռ կրաւոր և ցաւակիր հանդամանացն, թէպէտ իրօք մարմին նէ ոչ էր մեղաց։

Ըսկան, կի ըստ մեղօք դրաւեալ։

Ի սոյն միաբ առնու առակբերան զյա֊ ջորդն ։ և ի֊ե֊ր֊ա֊ծ֊ո֊ւ֊թ֊ի֊ւ֊ն֊ ս֊ո֊ւ֊ր֊ Յ֊ր֊ա֊ն֊ ։ Յոյնն ասա փոխանակ կերպարանին ոչ գնէ՝ ֆո֊գի, այլ ո֊ի֊մ֊ա֊, ըստ արտաքին առնակ, ցոյզք, ձև իրաց ։ և իմանի, քան բան արտաքին ցուցակի մարմնոյն դառաւ, ըստ փորձեալ ծանուցաւ և դա տեցաւ լինել իբրև զմարդ՝ ներքոյ անչ կևալ ակարութէն, և պիտոյից ։ ոչ ուտելոյ, ննջելոյ, վաստակելոյ, տրտմե֊ լոյ ևն ։ այսոքիւք ցուցաւ լինել իբրև զմարդ տեսանելի, շօշափելի, և կեն֊ ցաղելի ։ Յայս միաբ ի֊ե֊ր֊ա֊ն֊ ս֊ղ֊ա֊տ֊ե֊լ֊ոյ է նշանակիչ, և հաստատելոյ զերն, այլ ոչ թերի ցուցանելոյ ։ ոչ յասէն, տե֊ սաք զփառաւնէ իբրև զմիածնի ։ (Յովհ֊ ան ։ 14 ։) Դարձեալ ըստ ոսկեբերանին, ցուցաւ քան ըստ արտաքին ձևոյ կենացն իբրև զի ի բազում մարդոց, այլ ոչ էր մի ի նոցանէ ։ զի ոչ այն ինչ միայն էր՝ որ ինչ երևէրն ։ մարդ առակ երևէր, այլ ոչ էր մարդ միայն ։ և ոչ այնպիսի մարդ միայն՝ արպիսի ցուցանիւր, այլ էր միանգամայն ած, և մարդ ։ զանգեալ զօրութէ ։ Ըստ այսմ է֊ր֊ե֊ն֊ ն֊շ֊ա֊ն֊ա֊կ֊ի֊ւ֊ ե֊ ն֊ա֊մ֊ա֊զ֊ա֊ն֊ե֊լ֊ ։

Գ֊ի֊տ֊ե֊ւ֊ ասելն նշանակէ, թէպ քան ըստ ար֊ տաքին տեսակին ոչ եթէ լոկ ձևացաւ իբրև զմարդ, այլ ճշմարտապէս և առոյգ ցուցակօք յայ և ի մարդկանէ ծանու֊ ցաւ կամ հրաժարակեցաւ լինել իբրև զմարդ ։ վա՛ որոյ ընդվայր զաբանէին մարկիոնեան և մանիքէցի աղանդաւորք որք կամեցեալ առաչօք ցուցանել զմար֊ դեղութէին քան, խոտորնակի առնուին զասելն՝ է֊ր֊ե֊ զմարդ ։ ոչ թէ երևութիւ֊ և ոչ ճշմարտապէս մարդ էր։ Աւաքին կանխաս արգել զայսպիսեար մտածուեդ, յառաջ ասելովն՝ ինմանուե մարդկան եղեալ, և ոչ թէ երևութացեալ։ և դրձեալ յաւել զչեչն ։ ի՛ առ մարդիկ զգալի գործովք ծանուցաւ և ճշմարտեցաւ լինել իբրև զմարդ ։

Ըմանք զբառն ի֊ն֊ք֊ն֊ա֊շ֊ա֊ւ֊ մեկնեն՝ տե֊ սեալ, երևելուբ ։ զի այնպէս ևս նշանակէ յոյնն ե֊ի֊մ֊ ։ և բացաս֊ բեն, թէ ասաց մարդկան տեսանելի եղև իբրև զայլ մարդ ։ ցուցաւ ոչ մարդ՝ ըստ արտաքին ձևոյ ։ զանմարմին ձևոյն թէպէտև արար երևելի առ մարդիկ ։ ոչ առակաւ և առուերթաբար ցուցաւ մարդկապէս, ոչ յառաջին ձևոյ առնեսուս, այլ բուն կերպարանաբք և գիմօք մարդոյ։

Ազգ առնէ ոսկեբերան, թէ ի խօսելն զկերպարանէ ծառային՝ ի կիր արկանէ՝ առաքեալ ո֊ն֊ա֊յ֊ա֊ց֊ա֊ն֊ե֊լ, առն֊ո֊ւ֊լ, եղանիլ։ իսկ յայտգս կերպարանին այ֊ դինչ այդպիսի, այլ միայն գոլով, կի էր ։ նշանակեալ այսու որոշմամբ, թէ զայ կերպարանն ունէր ի բնէ յաւեր֊ ժաբար, իսկ զմարդկայինն՝ առաց֊ մամբ և ի ժամանակի ։

8. Եղիազարեցոյց ցանկի, Լիակ հնազանդ Հանուածոյ՝ և մանուկ խելք։

Սաստկացուցանէ զեղամակ խոնարհութիւնէ որդւոյն այլ. զի մի՛ լսելով Թէ գաւառ իրրև զմարդ կերպարանն այլ հօր, կարծիցեմք ցայնմայր ևս Թէ նուաստացեալ, այլ կարի՛ ի վայր ևս ք՛ զմարդ։ Խոնարհեցոյց ցանկի՛ ք՛ս այլ որդին՝ որպս յանբաւ լսելի՛ եղծուն ունայնացոյց զինքն՛ ի մարդկութիւնս մեր՝ ինքնայօժար կամաւորութիւ՛ք, նոյնպա՛ ի մարդանալն՝ ոչ յայլմէ՝ ակամայ, այլ ինքնաբար ա՛ խորժանօք խոնարհեցոյց զինքն, յանձն առ զնուաստութի՛։ Ջայս եթէ ք՛ ևծուԹեն խորհիցիմք, այլ ամանք առնուն, իմանի՛ խոնարհեցուցանել այնու՝ զի Թաքուն կալաւ առ մարդկի զնծային մեծվայելչութեն։ Բայց սովորաբար իմանի՛ ըստ մարդկութեն խոնարհեալ Ճշմարտապէս. ոչ միայն յարտաքին կենչ ցաղտն ք՛ բովանդակ կեանս իւր նուաստ առաբար գնալով առանց պերճութեա՛, զոր կարօղ էր ունել արժանապէս՝ եԹէ կամէր, այլև՛ ի սրտի կրելով զխորհուրդս և զիղձս խոնարհականս. և զերկոսին զայս՝ զարժանաւորութիւնն և զխոնարհութի՛ զոյգ վկայէ ինքնին ասելովն. ևմ ինչ տուաւ ինձ՛ ի հօրէ իմմէ, բայց ուսարուք յինէն՝ զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ։ (Մատթ. ԺԱ. 27. 29.) Եւ դարձեալ, դուք՝ ասէր առաշակերտան, տաւղութի՛ ասէք զիս ՚որ և վարդապետ. բայց ի միջի ձերում եմ իբրև սպասաւոր, մինչև լուացօղ իակ ոտից ձերոց։ Ղուկ. իբ. 27։ Յովհ. ԺԳ. 13. 14։)

Ըստ ասացելոցս՝ քս ոչ միայն զարտաքին գործս խոնարհութեն յանձին կալաւ աղքատասկերպ և ցածուն գնացիւք՝ օտար չնմ փառաւորուէ, այլև՛ ի հոգւոջ կրեաց զառաքինութեն խոնարհութեն իակապա և գերազանց օրինակաւ, Թէպէտև ոչ ք՛ ևմ ներգործուեց։ Վա՛ զի առ ևծ Ճանաչելով զևր անհնա կերպ հպատակութեն ըստ ևմ բարեաց բնականաց և գերբնականաց, նմին ընծայէր զնմ փառս՝ և ոչ ինքեան իբրև մարդոյ. և փափաքէր՝ զի և արարածք համօրէն զնծ փառաւորեսցեն՝ իբրև ևմի պարգևատու. և այս իակ է իակութեն խոնարհութի՛։ Իակ առ մարդիկ անմարթի էր նմա Ճանաչել զայլս լաւագոյն քան զինքն, կի՛ ցանկայ՝ զի համբերիցին զինքն անարգ և արժանի արհամարհանաց, որպս մեք կարեմք և պարտիմք ցանկալ, գոյզ մեր լցեալ բազում անկատարութի՛ք՝ ի բնականն և ի բարոյականս. յորոց քս ազատ էր զլսովին, այլ ընդհակառակն կատարեալ յամի՛. վա՛ որոյ այս ներգործուԹեան խոնարհութեն ոչ ունէր տեղի՛ ի քս։ Բայց զերազոյն եղանակաւ կայր ի նմա՛ ոչ խնդրել փառս ի մարդկանէ, խորհիլ ի մատուցեալ փառաց կի՛ պատուոյ, ոչ անարգել զայլս՝ այլ մանաւանդ մեծարել, անխոտորաբար տանել ծանր արհամարհանաց։ Յայսոսիկ և յայսպիսի՛ ներգործուԹիս՝ խոնարհութեն քի՛ զոյզ ծայրագոյն, էր և խորհուրդ գաղտնածածուկ՝ առ որ բան և միտք հասանել ոչ կարեն. վա՛ զի Ճանաչէր զանձն արժանի փառաց ի մարդկանէ, և սակայն խոյս տայր՝ ոչ Թէ չէր արժանի. Ճանաչէր Թէ անիրաւ է ևմ արհամարհանաց արաբէ՛ ինքեան, այլ՝ ի պատահելն կամակար էգերկերք իբրև իրաւացի. յայնմ անզուգական կատարելութեն ունէր միտս անհպատիա՛ է մի՛ ի գաղտնեաց իմաստուԹեն այ, որք ծածկեալ կան՝ ի քս. զոր առաքե՛ միակ բառիւս խոնարհեցոյց՝ առաջի դնեմ մեզ ի խորհիլ պատկառանօք։

Լիակ հնազանդ։ Ընդունելութեամ լիակ այսպա զրի՛ ի զանազան մատեանս հնոց դերս, իբրև պահելով զերկու առաջին տուս տահմանականին՝ լիակ, ըստ այլոց կանոնաւոր բայից. Թէպա յարտատանելն սղելով վարի՛ և հնչէ՛ լիակ։ Ատ օրինակք ինչ, ոմ և հայ մեկնութեն, գրեն, լիակ հնազանդ։

Արդ՝ յաւելուածովս կամի բացատրել առաքեալն զարտաքին գործ խոնարհութեն քի՛ զհնազանդութեն, որում ցուցաւ ծայրագոյն խոնարհութի՛ն՝ և զի այլ ևմ խոնարհականքն քի՛ աղքատութեն, համբերութեն, ծառայութեամ աշխատութեն, այլով ևս հանդերձ՝ ի հնազանդութի՛ զայնն յառաջ՝ առ ի կատարելոյ գնամս հօրն։ Եղե՛ ասե՛ հնազանդ, զնւր կամս և գյօժարութիս, այլև զգործս անձինն՝ յամի՛ ներգոյ տալ կեալ

կեալ կամաց այլոց ։ Ո՛չ ասէ՝ ուստ հնար զանդ եղե. զի ցուցցէ անորոշաբար հնազանդեալ ամենեցուն. և նախ՝ այ Տօր, ապա ծնողացն, և այլ մարդկան ըստ պատշաճին և ըստ ժամանակին. հնար զանդեալ ոչ միայն հրէական օրինաց, այլև քաղաքականաց, անվրէպ պահպանելով. նաև զհրամանս՝ որոց չէր պարտական ։ Մահս լաւ, այ մինչև ՚ի մահ, զնա ժամանակս կենաց սկսեալ ՚ի մանկութենէ մինչև ՚ի մահ իւր եկաց հնազանդ, և մեռաւ հնազանդ և վասն հնազանդութեան. և այն՝ մինչև ՚ի մահ խաչի ։ Ո՛չ բնական մահուամբ վճարեաց զհնազանդութեն իւր, այլ բռնա կանաւ ՚ի վերայ խաչի, քան զոր չկայր առաւել դժնդակ և անարգական. զի ըստ օրինացն՝ տուել լինէր անիծապարտից. իսկ առ Տէռովմայեցիսն՝ նոյնպէս վատանուն ծառայից էր սեպհական. մինչև ասել ծառայի ումեմն, դիտեմ զի խաչն է ինձ դերեզման ։

Յերկուց իրաց առաւելապէս խորշի մարդ, իբրև կենդանի ՚ի մահուանէ, իբրև բանաւոր՝ յանարգութենէ. զի ոչ միայն զառանայ զբնական կեանս, նոյնպէս անարգութենէ բառնայ զհամբաւ՝ որով բարոյանայս կեայ մարդ ։ Եւ ահա երկոքեան այս սաստկագոյ միացան ՚ի խաչի, մահ ցաւագին, և անարգութիւն յետոյ. զոր և հրէայքն մեքենայել ջանային քակել ՚ի ինչ երկուց աւազակաց. ոչ զի ՚ինոյ սակին համարեսցի իբրև դլուխ. և ոչ միայն մահուամբն ընդհատցի ՚ի միջոյ կենդանեաց, այլև խաչելին բարձցի անուն նորա ՚ի դասակարգէ մարդկան, մի ևս համարել զնա ՚ի մարդիկ. զայս խորհեցան և արարին հրէայքն, ոչ զի աշակերտելոյն քակի երկեան կայցեն ՚ի մեռելոյ անտի, հրաժարեսցին գոնէ յայնպիսի մեռելոյ։ Զայսոսիկ համառօտիւ ակնարկէ առաքեալս կրկնելովն՝ և մահս խաչի. և ցայսմայր ասէ՝ հնազանդ եղև քա։ որ կարօղ գոլով բանիւ և զօրութեամբ խայտառակել զնամ թշնամիսն, ոչ իւիք կամեցաւ ընդդէմ դառնալ ըմբռնողացն, ամբաստանողացն, դատաղացն, և սպանողաց իւրոց։ ոչ միայն յայսոսիկ կամակար ըմպեաց զբաժակն դառնադառն՝ զոր Հայրն երկնաւոր մատոյց նմա, այլև

չնամ չարչարողացն անձնամատոյց եղև, յանձն առեալ կորուսանել զկեանս և զանուն իւր, քան թէ զհնազանդութիւն. առաւել ընտրեաց լինել մեղք, քան թէ անհնազանդ։ (տես ը. կորն. Ե. 21։)

Արդ՝ լռելեայն առէ ցմեզ առաքելս. տեսանէք թէ ուսոփ յո խոնարհեցաւ որդին այ. որչափ բարձր ՚ի կերպարանին այ, որչափ խոնարհ և ունայնացեալ ՚ի կերպարան ծառայի. ոչ շատացեալ իբրև զմարդ լինել անչափն ևս, այլև նախասինք մարդկան, անարդ՝ նուազեալ քան զամ որդիս մարդկան։ Եթէ յիւրում մեծվայելչութեն անգնահելի է մատց, և ո՞ապա զխոր անդունդս խոնարհութեն նր չափել կարիցէ ։ Իցէ արդեօք դժուարին ինչ մեզ չափաւորացս և ախտաւորացս՝ լուաղոյն քան զանձինս համարել զընկերս, կամ ոչ զանձաց խնդրել՝ այլ զընկերացն օգուտ, ուր քա յանզուգական բարձրութէ անտի խոնարհեցաւ ՚ի ներքոյ ամ մարդկան. և զանձինն ոչ միայն չինդրեաց, այլ բովանդակ ծախեաց վասն մարդկան։ Ապա զայն խորհեսցի իւրաքանչիւրոք ՚ի ձէնջ, որ երևի ՚ի քա յա. տեսիք թէ զինչ էր ինքնին, և զինչ եղև մարդասիրութեամբ. հայեցարուք դարձեալ զինչ է այժմ վառօք ։

9. Ա ան որոյ և ած զնա առաւել բարձր բացոյց. և շնորհեաց նմա անուն, որ ՚ի վեր է քան զանուն ամեն։

Զյաղթանակ անձառ խոնարհութէն և հնազանդութէն քան զամ ստայայատ. ցուցանել թէ քանի այլազգի ևն խորհուրդք մարդկան ՚ի խորհրդոց այ։ Ա՛ն մարդին՝ որ միանգամ ցածնու ըստ աշխարհի, անդէն ՚ի ցածութենէն ձնայ միշտ. և հրէայք ՚ի յետին անարգութի զնա ցածուցանել խորհեցան, զի եղեցի յաւէտ տեսանն անուանարկ և շինչ լսելիս. յերկրի ։ Իսկ առ ևծ զլխովին ըստ հակառակին՝ ըստ չափու կամաւոր խոնարհութենն կշռի բարձրութիւնն, այն՝ ժամանակաւ, և այս անժամանակաբար։

Արդ՝ քանզի քա ծայրագոյնս խոնարհեցոյց զանձն, վ որոյ և ած զնա առաւել բարձրացոյց զխոնարհեալն քա ։

Եւ զինա՛ մանուկ խայտառակուն վատանուն առ մարդիկ լինել յանձն էառ, ընդհակառակն նմա անուն, պարգեւեաց նմա զայնպիսի անուն, որ զեր՛ի վերոյ է քան զամ անուն։ Ա՛րդոյ է խոնարհել զիս վա՛յ, իսկ ո՛վ իշխանութեանն միայն է՝ արժանացա բարձրացուցանել զիս։ Նարկն նմին իրի Լեհպա և քա իբրև ոճ ինքնիշխանութեաք բարձրացաւ, և զանուն փառաց ժառանգեաց, բայց իբրև մարդ խոնարհել և հնազանդեալ, յայ

Հօրէ ասի ընդունել զպարգեւսն։

Վասն որոյ ասէ՝ ոչ է հեռաւորական, այլ համարեցաւ կալ ինն և այլք համանման իւր։ իբրև Լեհ չեմ քանզի ի խոնարհութեանն քո՝ բարձրացոյց զիս ոճ։ Ա՛յլ պատճառական է, նշանակիչ արժանաւոր վատակոց։ ո՛վ այնպիսի խոնարհութեանն և մահու խաչի հնազանդութեանն, ի յաղթանակ կամաւոր և աշխարհակեցոյց տնօրէնութեանն՝ որով զմարդկան պարտիս հաւասարս արդարութեանն այլ, պարտ վարդ կաւ ոճ բարձրացուցանել զքո դեր ի վերոյ քան զամենայն։ Ջսոյն մեծ հաստատ յաւելուած և շաղկապին. զի նշանակէ ասել. որովհետեւ քո այն քան խոնարհեցար, ոճ և ս բարձրաս ցոյց զիս գերազանցութեանդ։ Եւ ոչ հա կառակ ինչ այսմ ցուցանէ բայն՝ ընդ հեաց. ոնչ Լեհ ի ձերի կամաց և բարեբարութեանդ տուեալ իցէ զանունն, և ոչ ի գործոց։ Ա՛ն մարդիկ միայն ընդ հենն զձերի տուչութեանն նշանակէ. զի ինքնին ոչ ևս ինչ արժանաւորութեանն ունին առ ոճ. բայց ան քո ոճ յորում անբան է արժանաւորութեանդ գործոց, ընդորհելն յայտ առնէ զառաւ կամս ոճ ի փոխառել ամենարժեայ վաստակոցն քո։ Ջսոյն յայտնի բանիւ հա մառօտ ընդրկային ներբանս յառաջին Լեղեին առ կիսմանուել կայսր ասելով. * Հնազանդութեանն որոյ մերով բնութեան հօր մինչև ի խաչին մահ՝ այս փոխադարձ եղև առ ի հօրէ, զի ընդ հեաց նմա անուն ։ ևն։

Առանց մտանելոյ ի զանազան խրն դերս ոճ առաքանիցէ Լեհ զինչ ինչ շահեցար քո վս իւր, կամ շահել կարօղ էր, շա՛ս է մեզ ի դրոց ուանդեալ ճշմարտութեին, Լեհ փրկագործ վատակոցն անօրէնութեանէ իւրոյ ստացաւ նաև վս իւր զբարձրութեանէ փառաց, և զանձուԼեին անուան. զորս ի կարդիդ բացատրեացուք։ Ջայս և առ եբրայեցիսն վկայէ առաքեալ յասելն. * Սրբութեանէ մերոց սերոց արարէ, նոտառ ընտրելոյն ոճ ի բարձունս։ Ա՛յն չափ առաւել եղեալ քան զհրեշտակս, որչափ լաւ ևս քան զնոս անուն ժառանգեաց։ ևս զինի դրէլ։ * Սիրեցեր զարդարութեանէ և ատեցեր զանօրէնութեանէ վասկ օծ զքեզ ոճ ոճ քո իւղով ուրախութեանէ։ (ա. 3. 4. 9։) զորոց զիմաստս ունիմք տեսանել յիւրեանց տեղիս։ Դարձեալ, տղաղակ պեց յերկինս վկայէ այսմ ի բանս յայտնութ. (Ե. 9.) * Արժանի ես առնուլ ըզգիրդ և բանալ զկնիք դորս. զի զեռար և գնեցեր զմեզ ոյ արեամբդ քով։ և 12. * Արժան է գառնդ զեռեալ առնուլ զմեծութիւն, և զիմաստութեէ, և զզօրութիւն և զպատիւ և զփառս և զօրհնութ։ ևս Ա՛յլև տրուհական բանն ասէ յայտնապս. * Ոչ գնոյնս պարտ եր չարչարել քոյի, և մտանել ի փառս իւր։ (Ղուկ. իԳ. 26։)

Ցայսցանէ և յայլոց բանից գրոց քոջայայտ է, զի քո ոճ մեր շահեցաւ և վս իւր փառս գերազանցեցոյ ըս արժանեաց գործոցն. տակայն ոչ ուղիղ է հետևեցուցանել այսմ, Լեհ ասլա ուրեմն և վս իւր մեռաւ քո, կի մատոյց զանձն պատարագ ի պէտս իւր։ Վա զի այդ եղանակ բանի ցուցանէ տիրապէտ զոչխատ վախճան մարդեղութեէն և չարչարանացն քոյի՝ իբրև վճարողաց պարտեաց. նմին իրի անմարթ է ասել քոյի վս իւր չարչարել կի մեռել։ Բայց իբր երկիր վախճան իւրոց չարչարանաց՝ բան որում ընդնդգալն ոճ բարեաց եղև ի քո կամք շահելոյ և վս իւր, ոնչ և վս հրեշտակաց ասեմք շահել զպատրաստ բարիս, ԼեԷպա և ոչ մեռանել վս նոյ։

Փնտռելի է արդ, զինչ նմանի էությունն, և զինչ անուն։ Ոմանք զպարձրացուցանելն առել ի վր քոյի բան ոճ ընդունելն, մեկնեն այսպս. ոճ բարձրացոյց զքո յայտնութիւն ոճայնի փառաց նոր, զոր ի խոնարհութեէն ծածկել էր։ Սա կայն բան նախ ասացելոցս՝ կարդ բա

նիցն պահանջեն ըմբ մարդկանէ իմանալ զբարձրանալն, որոյ էր և խոնարհելն. և ՚ի սոյն միտս առնու ասկէ թերան ասս. ալէանաս. (Ճառ. ա. ընդդէմ արիանոսաց.) և այլ վարդապետք և մեկնիչք. զոր և բացայայտեաց գրիգոր լիս կիճիկոս ՚ի ժողովական թղթին առ. միքայէլ պատրիարգ կաստանդնուպոլսի յասելն. * Ստացաւ մարմնոյն որ յինքն՝ զքանչելին բարձրանալն։ ‖ Ապա բարձ բացոյց ած զքո ոմն մարդ՝ անմահ յաբուքն անդրանիկ ամ մեռելոց, դերա հրաշ համբարձմամբն ՚ի վերոյ քան զամ երկինս, թագաւորական և դա տողական իշխանութիւք ՚ի վե ամ արա բածոց։ Զայսոսիկ միտս յայտնաբանէ առաքելապետն ՚ի խօսելն առ ժողո վուրդն. (գործ. ե. 32. 33. 34.) * Զայս յո յարոյց ած, որում ամենքիս մեք վկայեմք։ Աջմէն ամ բարձրացեալ, զաւ ետիս հոգւոյն սքի ընկալեալ ՚ի հօրէ ... Զի ոչ եթէ դաւիթ եղ յերկինս. ասէ իսկ ինքն. ասաց տէր իմ, նիստ ընդաջմէ իմմէ ։ եմն։

Իսկ ասէ շնորհել քեզ, ոմանք ըմբ յայ ձախ սովորութեան դրոց իմանան՝ հռչակ կամ համբաւ մեծութեան, փառաւորու թեան. ըմբ այնմ. (ք. թագ. է. 9.) * Ադաթի զթել անուանի ըստ անուանց մեծա մեծաց։ ‖ Ըստ այսմ բացատրեն. շնոր հեաց ած քեզ զհռչակ փառաւորութեան և պատուոյ՝ դեր ՚ի վերոյ քան զամ անուն փառաց՝ որ յերկինս և յերկրի։ Կամ ըստ ոմանց, առաւել դերազանց ցնել քան զամ չքեղութեան անուանն, զոր ունել կարէր քո առ մարդիկ՝ եթէ փա ռաւորութեամբ երևեալ էր յաշխարհի՝ առանց խոնարհութեան։

Ալլք ոմանք ասեն իմանան գյատուկ անունն՝ Ցի, կամ փրկիչ. ոչ լոկ ըմբ կոչ մանն առ մարդիկ. զի զայս անդէն ՚ի ծնանելն ընկալաւ. և զի այլոց ոմանց ևս նոյն կոչումն տուեալ էր, որպէս յեսուայ նաւեան, և այմ՝ որ անուամբ նեցաւն յատաս. (կողոս. գ. 11.) այլ ըմբ նշանակութիւն կամ զօրութիւն ան ուանն. զոր փրկագործ վաստակօքն յանձն իւր արդիւնացոյց, և արժա նացաւ առաջի ամ քառգել ըմբ սիեղերս փրկիչ մարդկան, միջնորդ և արդարա ցուցիչ, և փառաւորիչ. որպիսի անուն ոչ այլ ումեք յարարածոց տուաւ, կամ ասցի երբէք։ Ա յամ ՚ի դէպ ցամաքին զյաջորդն իբր բացատրութիւն. * Զի յանուն յին քեզ ամ ծունր կրկնասցի։ ‖ ՚ի սոյն գոյ և առաքելապետն ասելն. (Գործ. դ. 12.) * Զի և ոչ անուն այլ գոյ ՚ի ներքոյ երկնից տուեալ ՚ի մարդ դիկ, որով արժան իցէ կեալ մեզ։ ‖ Սակայն բազումք զչետ երթեալ ոս կերբանին, անուն իմանան ասս ըզ քուն իսկ Աջդ անուն, կամ Ոդէ ոչ. որ ըմբ դրեցիկութիւն յերբեղուրաբան, ՚ի վեր ե քան զամ ասելի և իմանալի անուն։ Ըստ ասացին բնութիւն նկատեալ, ՚ի յայ ւեմենից պատշաճէր բանին ոչ այս անուն. այլև ըստ մարդանալոյն մտա ծեալ, անդէն ՚ի միաւորիլ մարդկային բնութիւն յանձն բանին՝ մարդն յն քո եղև ած և որդի ոչ չմարիամ. ըմբ առաջ նորն՝ էապս ունէր զայս անուն, և ըստ երկրորդին՝ զօրութիւք անճնաւորական միաւորութեանն ընկալաւ. վա որոյ և ոչ ըմբ միաւն մարթի ե ասել զայս անուն նակուցութեանի տուեալ ՚ի վարձս խոնար հութեանն քոյ. զի յատաջին քան զայն, և հայեին ՚ի ակիզբն արժանաւոր դոր ծոցն քոյ։ Ազաւաւրեսին ինայ ասել, թէ հրաժարակութեան այսր անուան, կամ անտեսութեանն ոչ՝ զի մարդն յն քո ծա նեցի յերկինսաւրաց և յերկրաւորաց՝ ած և որդի ոչ, և իբր այնպէսի փառա ւորեսցի ըմբ ամ յաւիտեանս, այս ան շնորհեցաւ քոյ յաղթանակ անձամբ խո նարհութեան նր։ Ասասի ըմբ այսմ մտաց ասելն՝ շնորհեաց նմա անուն, իմանի՝ պարգևեաց նմա ձանաչիլ և պատուիլ իբրև ձշմարիտ որդի ոչ. որպէս ած՝ զի որ վե մարդկան խոնարհեցաւ յանար զութեանի ՚ի ներքոյ ամ մարդոյ, փառա ւորեսցի ած ոչ որդիութեան վերոյ ամ արարածոց. զի ամենեքին՝ ոմանք կա մաւ, և ալլք ակամայ խոստովանեսցին զորդին մարդոյ՝ լինել որդի ոչ. և այս պէս զայն անուն փառաց՝ զոր ըմբ ած ոչ լեցն բնաւրէն ունէր՝ և ոչ շահելով, ըմբ մարդկութեանն տացաւ վաստակօք իւ րով. և ոչ միայն ած մտածութ ՚ի վերոյ բերէ կալեալ, ամենայնիւ ձեռք խոնար հութեանի եգիտ հնարս՝ յաւելեալ ինչ ած ոչ ձոյին փառացն գործել, և զմարդն ած՝ ըմբ իրաց ինչ վերադասել քան ըզ

բանին

բանն ետն։

Աղդ՝ այս իմաստք ոչ միայն ողջախոհն են առ ետնաբանս, այլև ընթացակից բնաբանիս, և այլոց ևս ասացուածոց առաքելոյս, նոյն իմաստք գովով ընդ ասացեալսն առ Հռովմ. (ա.4.) * Ասէ մանելոյ որդւոյն ոչ զօրութիք. ‖ Եև՝ Նոյնպէս առ երբայեցիս. (ա.4.5.6.) յետ ասելոյն՝ լաւ ևս քան զՀրեշտակս անուն ժառանգեաց յաւելու. * քանզի ում երբեք ասաց ի հրեշտակաց, որ դի եմ ես դու... և երկիրպագեն նմա ամ հրեշտակք ոյ. ‖ Եև՝ Ասացեալ նը. ման է առաքելապէսն ասացեալն. (Գաղտ. ք. 36.) * Արդ ձշմարտիւ զի տապաստ ամ տուեղ իելի, զի և ոչ նմա և օծեալ ետն արար, զայն յոր զոր դուքն խաչեցէք. ‖ Ցնս և զայլ ասացեալս մեր ի բանն եղեսս. (ա.20.21.) * Նըս տոյց ըշաջմէ իւրմէ յերկնաւորս, ի վը ամ իշխանութիէն ‖ Եև՝

10. Ո է յանուն յետ տէ ամ ծոնր կրկ-
ՙնեցէ երկնաւորաց, և երկր-
ուորաց, և անդրադիմելոցն։

Առ ետնական անունն յայն քոյն ի վը բէ զնծալայելուչ երկրպագութէն բա վանդակ արարածոց։ Ջի ասելն՝ ոչ է պատճառական, իբրև թէ զանցելոյն կամելով ցուցանել. այլ վախճանական ի՝ փոխանակ ասելոյ, ոյն զի, կամ այնպէս զի։ Ասեն յետ, կրկնակի մարթ է իմանալ, կամ զնոյն անուն՝ իբրև նշանագիրս և յայտնիչ անուանեալ իրին, ոյ ըզ բառս՝ Ցն քոյ, կամ Որդի ոյ. և ըստ այսմ լինի երկրպագելի կամ յարգելի վերաբերական պաշտամամբ. զի ոյն պատկեր նկարեալ, նոյնպէս անուն՝ երևել ցուցանելն տիրապես զրուն իրն նշանագրել, և վասն նը լինին պատուելի. որոյ իմաստնապէս խօսի շնորհալին ներսէս յառաջին Թղթին առ կիս մա նուել. Եւ կամ ասեն իմանի սատ փառանունութէն ձևով՝ նոյն իսկ իրն անուանեալ, ոյ յն քոյ իրրև արդի ոյ. և այս առաւել յատկապէս յարմարի բա նից։ Իսկ ծոնր կրնել, այլաբանութ յայտ առնէ զամենախոնարհ հպատակութէ, զմեծարանս և զանկումն ի՝ներ քոյ իշխանութէն. վասն զի առ մարդկ ծնրադրութէն նշանակ է և խոստովանելի, և կամ սարսափելի։

Երկրորդ եղանակաւ առեալ զնոյն, իմաստք են։ Մեծութէն փառաց և իշխանութէն քոյ ոյ այնպէս ճանաչել զի յամենեցունց, մինչ զի բովանդակ արարածք իւրաքանչիւրք կարգիւ և տեղւոջ պարտապան են պաշտել զնա, և ոչ ոք կարիցէ խոյս տալ ի՝ ներուէ նը. ամենեքին որք ի վերոյ ք զաշխարհս, և որք ի վը և ի՝ ներքոյ աշխարհիս ներքինք՝ կամաւոր յօժարութէ, իսկ չարք՝ ակամայ պատժականութէ։ Կրնեցէ ասելն՝ թէ յայտարարական իմանի, ոյ յայտ նիչ երկիւղածին պաշտամն արարածոց, և թէ զուշակողական գլխելոցն, ոյ ունչեն երկիրպագանել յիւրաքանչիւր ժամ, նակի. իբր զի այժմ ոչ ամենեքին զնա հատուցանեն զայս պատուակութ։ (տես Հռովմ. ժ.ք. 11. ա. կորն. ժ.ե. 25. Եբ. բայ. ք. 8.)

Երկնաւորաց. ոյ հրեշտակաց հոգիքն նոց՝ որ յերկինս են, այլև արդարոցն կատարելոց. ամենը իմանան և զնա օգտչինս։ Երկրաւորաց, մարդկան առ հասարակ՝ որ ի վը երկրի։ Ամենը երկնաւոր և երկրաւոր իմանան ըզ վարդ, ոյ զարթիս և զայս։ Եւ անդրադիմելոցն. ոյ դժոխականաց, կամ որք ի խորս երկրի, դիմաց, հոգւոյն դատապարտելոց. և կամ մեռելոցն ծանր կելոց ըզ հոգով, որք ի՝ ձոյն քոյ երկրպագին յանկելով։ Ամենը իմանան և զկիսամահանեալ արդարս՝ որք ի մարքրա-

թէն տեղւոջ կան։ Իւ ահա ամենեցուն սաստ հարկ է, և մեայ իւրում ժամա- նակի ճանաչել և խոստովանել զնծոպէ- տական ներումն քոյ· քանզի և չարք իսկ ակամայ բռնադատութիւք ը դաւա- դանաւ պատուհասիցն ունին օրհնել զքիս, ը որում առ անհաւան հրէայսն ասէր, յաւուրն դատաստանի ազազա- կել նոցա, օրհնեալ եկեալ յանուն ան։

(Մատթ. իզ. 39։)

11 · Լ— ամ ընդ խոսովեն ընդ, ի— ար է յ ս ի խոս ոյ հօր։

Ամենայն ժողովուրդ յիւրաքանչիւր լեզուէ և յազգէ՝ թէ հրեայ, թէ հե- թանոս։ կամ, ամ լեզու համօրէն արա- րածոց՝ զորս նախ յիշեաց, այ երկնաւ- որաց, երկրաւորաց և ստնդատամե- տականաց· զի և վն հրեշտակաց ասա- յաք ունել լեզուս ը բացատրելն ի ս. կորն. ժգ. 1։ Ամենեքին սաքս ըստ իւրաքանչիւր պայմանի՝ կամաւ և կամ յոչկամաց խոստովանեացին այժմ, և յաւուրն դատաստանի, ի— ար է յ ս։ Ա յսպէս կարգէ և յոյնն՝ թէպէտ ա- ռանց էական բայի· զոր ըստ մերում բնաձրի բացատրեն ասորին և արաբա- ցին· այ խոստովանեացին զյիս քոյ լինել ար, արձակաբար իշխեցօղ ամ արարա- ծոց· զոյն յս որ լոկ մարդ կարծիր, մանաւանդ իբր չարագործ դատեալ և մոլորեցուցիչ, ծանիցեն և դատանես- ցին ամենեքեան ար լինել ածաբար իշ- խանութիք ոչ միայն ը նծոտլեն, այլև ը մարդկութիե։ Ա յսու մեօք ասաց և առաքելապետն, թէ ած արար զյս ար և օծեալ։ (Գործ. ը. 36։)

'ի ի— այ հօր։ Ա յն տիեզերական խոստովանութիք ներումն քոյ դառնայ 'ի փառս այ հօր· յորժամ աշխարհ բո- վանդակ ներքոյ անկանի, և երկրպագէ քոյ, այն փառագ են հօրն։ 'Ի բարձրու- թէնն քոյ փառաւորի հայր· իբր զի ոչ միայն ը ածոտլեն ծնաւ զնա ամիս հան- դուսկից իւր կարգաւորն, իմաստու- թիք, բարութիք, և այլոցն ամիս, այլև ըստ տնտեսութիե մարդանալոյն՝ հայր առաքեաց զնա ը իւրում խոստմանն· յանչափս զնա խոնարհեցոյց վն մարդ- կան· և վն կամաւոր խոնարհութինն՝ անչափ ևս բարձրացոյց զնա յԱծպե- տական փառս։ Ա յսքբիւք պայծառաւ- ցեալ գովի անբաւ կարողութիւնն այ հօր, ակր նր, արդարութիւն, և առա- տաբաշխութիւնն· Թէպէտև չարքն 'ի խոստովանելն զնորուն քոյ՝ ոչ դիտեա- ցեն փառաւորել զնծ· 'ի սոյն միտս բացատրէ ասկեբերան, և այլք· և այն քան է՝ զոր դրեաց 'ի ս· կորն· (ժէ· 28·) * Ա յլ յորժամ Տիեզերանդեան նմա ամ, յայնժամ և ինքն որդի հնա- զանդեսցի այմ, որ հնազանդեցոյց նմա զնամ։ ‖

Ըստ ոմանց իմանի և այսպէս· ամենե- քինխոստովանեացին զյս քոյ ար կացու- ցեալ 'ի հօրէ՝ վն այն զի առաւել քան զայլս ամենեսեան քոյ փառաւորեաց զնծ հայր· ոչ ոք 'ի փառս հօր այնպէս աշ- խատ եղև՝ ոյ քոյ։ Ոմանք այսպէս ևս առնուն զկարգուսին բանին· ար է յս քոյ, և է 'ի փառս այ հօր, հաւատար հօր փառակից։ Իսկ յատենագոց օրէ- նսին այսպես ընծոտլեն· * ար յս քոյ 'ի փառս է այ հօր։ ‖ յ փառակից հօր։ Բայց ոյ ասացաք, այլ Թարգմանք ը մերումս ընծոտլեն։

Առատնօր բովանդակեաց առաքեալ զնկարագրութիե քոյական պատկերին, զոր ասաց 'ի ՝ տան՝ նկատել ամ հա- ւատացելոց, և ը կարի դաղափարել յանձինս։ Յանհաս բարձրութիե ած- այն կերպարանին ակսեալ զնկարն, իջոյց զնա յանչափ խոնարհութիե խա- չին· և անտի վերստին շրջան առեալ տարաւ առաքեաց 'ի բարձրութիե ած- ուծոյ· ու սուցանելով այսու՝ թէ վն այ խոնարհելն՝ ճշմարիտ բարձրութիե է պատճառ· և ելիե խսկութիք փառա- ւորեալն զնաց ը այս ճանապարհ, ի- ձանր թիւրիցի մեզ բնաւիք անարգաց՝ զնոյն շաւիղս կոխել· վն որոյ 'ի վն բե- րե զկարաստականն։

12 · Լ— ուծ ընդ նմ ընդ ի— ոյ, ընդ ա— նի հնազանդեցուս, զի ի— ոյ ի փառս հօր իմ։ Ա յլ ասէ ինձ, ա— ել ես այդ յորժամ հնա- նի իմ՝ 'ի կեանս, ահիմ ես զը- րե զանձն դերեալ զերեկոյ։

Ապա ուրեմն ասէ՝ յանդիման ձեր ու- նելով զայսպիսի դերահրաշ օրինակ խոնարհութիե, համբերութիե, սիրոյ, և ամ հնազանդիսից ածպաշտուե· յորում նկա-

Նկատեք զեզանակ՝ միանդամայն և զայլ առաքինութեց, մի՛ իւիք հեղգ այք կի լքանիք ։ Ոգւովն հաղորդեալ ցաբա՛։ Գովութիւն նց կազմի վերատն, իբր իւրեանց օրինակաւն յորդորելով զնա նմանող լինել՝ ոչ եթէ այլոց, այլ անձանց իւրեանց, որպէս ասէ ոսկեբերան ։ (ձե՛ը ։) Դուք իսկ յառաջեալ՝ ի գառնալ ձեր՝ մինչև ցայժմ միշտ հնազանդեցայք ասէ՝ աւետարանին, կամ հրամանաց քոց՝ զորս ընկալայքն ինէն։ և որպէս սկսայքն, ո՛չ գնա՛ ի գալոցեան խնա՛։ Ոմանք ըս արաքայի Թարգմանուն՝ զայս հատուած յարեն ի բան՝ հնազանդեցայք ։ այ ոչ միայն յորժամ առ ձեզ կայի, այլև հեռի գոլով ի ձենջ՝ գուք հնազանդել էք յիմի, նոյնպա յեա այսր դէպ՛՛ի յեր գործեցէ՛ն ։

Սակայն առվօրաբար յարեն մեկնիչք ի բան գործեցէ՛ն ։ այ ոչ յառաջն ցուցիք զկատարեալ հնազանդութեի առ հրամանս իմ, նոյնիլ այսուհետև ևս ներկայ իսկ ի՛մ անձամբ, և ևս բացակայ կայ, մանաւանդ առաւել և՛ս մինչ հեռի եմ, զնոյն վարյճ կալ ցնջ ։ մի՛ լեցի ևս հեռաւորաւն տեղւոյ զնուիրեալն անձիցէ՛ ի գնացս ձեր, կի զիձուլութե՛։ այլ մանաւանդ զմեծագոյն քանս պատ՛ հանցնիմ։ Եւ պատճառ առաւելութե՛ն ըս ոսկեբերանին, վ՛ս զի՛ ի մերձ կան բարեգործելով նց՝ մարթի է համարել՝ ի պատուոյ սակս առնել, կի ակնա՛ ծուք և ոչ՛ ի մտադիւր կամաց ։ բայց ՚ի բացեայ գոլով առաւելու՛ զքանս՝ յայտնի երևի առնել վ՛ս այ կամակատարութե՛ն, և ոչ առ ակնի ։ Դարձեալ ըս այլոց, հեռի կալով ՚ի նոցանէ՝ առ կաւ են նպատաւոր խրատուն, իսկ վտանգքն բազմագոյնք, թշնամիք զայրացեցե՛ք, խռովութեցցե՛ք և պատրօգք հա՛ մարձակե՛ք ։ վ՛ս որոյ միձագունի փուլոյ պէտք են ։

Աւե՛ և դուք՛ զանազ դէպ՛՛ի գործեցէ՛ն ։ Յերկու օրինակս, գործեցէ՛ ՚ի հայ մեկնութեն, գործեալ՛ն ։ և ըս ամ թարգմանեցաց՝ հրամայական իմանի ։ Ըստ յարմարութե՛ն բանին ասելոց էր, որպս մինչ հնազանդեցայք, այժմ և՛ս հնազանդեսջի՛ք։ այլ գործեցէ՛ն ասելովն՝ նշանակէ զդործողական հնազանդութե՛ն, զայն՝ որ կատարուն է գործոյք, և ոչ լոկ յօժարութե՛ն կամաց ։ և ըստ նեին՝ գործել՝ ասս սասակական դնի, այ զգուշնալ և միձաքան կատարել, ոչ աղ առնէ ոսկեբերան ։ կի ըս այլոց, խնամով յառաջել և աշեցուցանել զդործն ։ Յաձախ լծորդէ առաքեալ զառանն՝ աւե՛ և գուք՛՛ի՛, առ՛ի ցուցանել զսասակութե՛ն երկիւղին, և զմեծ զգուշութե՛ն ։ (ա՛ս ա՛ ։ կորն ։ ը՛ ։ 3 ։ եփես ։ ե՛ ։ 5 ։) իսկ սասանաւոր մարթի է որոշել ըստ ոմանց, ահիւ՛ վ՛ս մարդկային տկարուն, և գուք՛՛ի՛, ի պատճառս արտաքին վտանգաց ՚ի սասատնայէ և ՚ի մարդկանէ ։ առաքինին ընդդէմ յանձնապատանութե՛ն, և երկդն ընդդէմ աներկիւղութե՛ն և տուգութե՛ն։ Ապա ամբողջ իմաստքն են ։ սիրելիք իմ, քաջալերե՛ջ սրտիւք ՚ի սխրալի օրինակին քոյ ։ ոչ միայն ցայժմ հաւատարիմ եղայք առ հրամանս աւետարանին՝ որով կատարի փրկութե՛ն ձեր, յայսմհետէ և առաւել ըս զոր մերձ կայի առ ձեզ, պատրաստեցարուք ՚ի գործս փրկուե՛ ձերոյ ։ ամ՛ քանի՛ և այսըստ՛ ըս վտանգարուք յառաջել ՚ի վարս աւետարանին ։ այնպէս ՚ի նոյնս վատասկել՝ որպ՛ եթէ այն իցէ ձեր արուեստ, և միակ գործ ։ Բայց երկիւղիւ, առանց վստահանալոյ ՚ի ձեր զբուսե՛ն ։ և գոգալութե՛ն, առանց անհանգանալոյ կի ամբարտաւանելոյ ՚ի գործեցեալսն ։ զգուշացարուք միաբանակ ՚ի վստահել և յանձնապատանութե՛ն ։ գործեցէք՝ յուսալով յայ զօրութե՛ն գտանել զօգնութե՛ն ։ բայց երկիւղութե՛ ՚ի ձերմե տկարուե՛, ՚ի փորձութե՛ն, և ՚ի գաղանի դատաստանացն այ ։ գործեցէք իբրև ձերով յօժարամբ տուե՛ կատարելով ։ բայց և զոգացարուք՝ մի՛ ինչ քնաս ձեզ համարիլ այլ զնմ այ ։ ընծայարուք՝ բայց երկնչելով յանկմանէ ։

13 ։ Օ ի ե՛ե է՝ որ յ՛ջ՛ղ՛ ՚ի ձէ ը՛՛ե՛ե՛ և ը՛ղ՛ե՛ն ը՛ե՛ ։

Ըստ այժմու օրինակաց զոյ տարբերութե՛ն ինչ ՚ի թարգմանս ։ զի յոյն և լատինն ընծեռնուն ։ * Օ՛ի ե՛ե է՝ որ յաջողէ ՚ի յեչ ։ Աստրն ։ * զի ե՛ե առնէ ՚ի ձեզ՝ զի կամիցէք և կատարիցէք զոր

զոր կամքն։ ‖ Ասացեալ համեմատին
և մեր օրինակք ինչ, որպ և հայ մեկ-
նուածին, գնելով, ի յէջ։ Իսկ արաբա-
ցին ոպ և եթովպացին, համեմատ մե-
րոց քրիստոնէից գնեն· * որ առնէ
ի մեղ՝ զի կամիցիմք և առնիցեմք ըստ
կամաց իւրոց։ ‖ Ի յառնական գրուա-
ծիւրաս մտանէ տարբերութիւնն ի յէջ,
կամ ի գէզ, այլայլութիւնք միոյ տառի·
բայց իմաստքն պահին միօրինակ· զի
և ոսկերերան ի բնաբանին եդեալ ի
յէջ, ի բացատրելն ասէ՝ ի գէզ։

Յարմարումն բնաբանիս առ անցեալն՝
զանազանաբար տեսեալ լինի։ Ըստ ոմ-
կերբանին և այլոց, քաջալերութիւնն
տայ՝ զի մի լսելով, ահիւ և դողուածք
գործել զփրկութիւն, լքանիցին զժուա-
բին կարծեցեալք զառաքինութենէ։ Մի
ըստ այդ զանգիտիցեք ասէ· վա՛ զի ոմն
կարօղ ևմի՝ ազդել զկամին և զառնելն
ի մեզ· նա է օգնական և զօրացուցիչ
ի կամել և ի կատարել մեզ զբարին·
ոչ վա՛ այլոր պարտիք երկնչել՝ որպ թէ
պակասիցին ձեզ նպաստք։ Իսկ այլք
յարմարեն, համարելով տալ պատ-
ճառս՝ թէ վա՛ էր պարտ է ահիւ և դո-
ղուածք գործել զփրկութենէ։ Ա՛յ զի հա-
տատ այն ի զօրութենէ ևս, և ոչ մար-
դոյ· կամին և առնելն մարդոյ զբա-
րին՝ ի շնորհացն ևս ներգործի· վասն
որոյ ոչ պարտիմք անհոգանալ, կամ
յանգործս Աստուծոյ զառելն· այլ կալ
երկիւղիւ, զի մի ամբոխեսցէ ի մինչ
ևս զշնորհս իւր։ կամ ըստ այլոց, ըզ-
յանձնապատասխանութենէն կարձէ այսու-
զի ևս պարգև է կամիլ և առնել զբերն
կուռնէ բարին· վա՛ որոյ չէ արժան
հպարտանալ ի նոյնս կամ պարծել, այլ
խոնարհ երկիւղածութիւնք զոհանալ։

Արդ ասէ· Ջի ըստ է՝ որ յոլովք ի գէզ։
Յաջողել ևմ ուրեք գնի ժողովական աղ-
դոյ և անխափան ներգործութենէ· որ
և ըստէպ ասի յաստ· (խուռ· 4·) և հայ
մեկնութենէն ասա և դնէ՝ ըստէպ (տես
և ևս· կորն· ժբ· 6։ եփես· ևս· 11։)
Ած զբերութիւնք շնորհացդ իւրոց՝ որ ան-
վրիպելի է, բայց և ազատ, ներգործէ
ի մեզ զկամին և զառնելն զբարին·
Թէպետ մեք կամիմք և առնեմք անձ-
նիշխանաբար, բայց ոչ իբրև ինքնա-
զբօք և ինքնատեառք· այլ ած տայ՝ զի
կամիցեմք, որ է սկիզբն բարւոյն, և
առնիցեմք զկամեցեալն, որ է կատա-
րումն բարւոյն։ Ի դոյ բաժանել զոյ-
առուիկ ըստ և ընդ մարդ· ոպ թէ ած
զկամելն տայցէ, և առնելոյն ոչ նպաս-
տեսցէ· կամ անդրադարձեալ, մարդն
ինքնին ունիցի զկամելն, իսկ յառնելն
միայն պետս ունիցի օգնականութենէն
ած· այլ յերկաքանչիւրն զոյ կախեալ
կայ մարդն· պետոյ է՝ զի ած արասցէ
զմարդն՝ կամեցօղ և արարօղ բարւոյն։
Կամ՝ ասա ոչ նշանակէ զանգործ զբոհ
հաճութենէ բարւոյ, որպ՝ ի հռոմ· է·
15· և ոչ զարձեալ զկարողութենէ կա-
մելոյ և առնելոյ, այլ զներգործութենէն
կամաց զազդոյ և զկատարեալ, որով
կամքն իրօք բերի՝ ի տեսցումն կամե-
ցելոյն, և որում զհետ գայ առնելն
գործով։ Եւ զերկոսին զայս ազդեցու-
ցանէ՝ ի մեզ ած՝ ոչ պարզաբար և ար-
տաքուստ միայն, որպէս պետդեան
ազանդատորքն խմանային, ՚ՅՀ յայտու-
թիւք խոստմանցն, կի յորդորանօք, օրէ-
նօք, և վարդապետութիւք· այլ ի ներ-
քուստ ազդոյապէս, լուսաւորելով
զմիտս, և ի սէր բարւոյն ձգելով ըզ-
կամսն ներքին կանխիկ շնորհօք։ Ի սոյն
միտս խորհրդով յարէ առաքեալն ըզ-
ներգոյականն ի գէզ, կի՝ ի յէջ, ոչ ատա
միայն, այլև այլուր՝ յորժամ ասէ, յա-
ջողել՝ի ձեզ, ի յիս, յամենայնի, ևն։
(՚ՅՀ· կորն· ժբ· 6։ Գաղատ· ՚ՅՀ· 5։
կողոս· ա· 29։) Եւ թէպէտ խորհել
զբարին, կամել զայն, և առնել գոր-
ծով, են մարդոյ ներգործութիւք, բայց
ևսին յայ իբրև յառաջին՝ ի գերքնական
արարողէ արդիւնանան· զորս իմաստ-
նաբար որոշէ ոմն՝ ի վարդապետացդ
ասելով· ած տայ խորհել զբարին՝ ա-
ռանց մեր, կամիլ մեզ, առնել՝ ի ձեռն
մեր։

Ա՛յս յառաջաշարժիչ ազդեցութենէ ՚ՅՀ
՚ի կամս մարդոյ թէպետ և անվրէպ է,
բայց ոչ իբրև խափանին զազատ անձն
իշխանութեն նր· այլ մանաւանդ պահէ
զայն և ամենայնացուսկ· վա՛ զի ազատ
կամք այնչափ առատել կատարեալ լի-
նին, որչափ առաղ էցեն և հպատակ
՚ՅՀ՝ գերագոյն ազատի։ Կանխելն ՚ՅՀ
շնորհօքն՝ի շարժել զկամս՝ ոպ անխոտ
տայ կամել զբարին, նոյնպէս և կա-
տարել

մել ազատօրէն՝ գործակից լինելով շարժմանն նոյ. օրով և գործն բարի՝ լինի պարգև նոյ, և մնանդամայն արդիւնք մարդոյ։ Տէս զոր ասացաք ի բանն Հռոմ. (ԺԲ. 16.) * Ոչ ըստ այնմ ինչ է՝ որ կամիցին ոմն։ Փոքր ինչ այլազգ բացայայտէ ասկէ բերան, առարկեաց առնելով ընդդէմ իւր. եթէ ած ասէ՝ յաջողէ ի մեզ գկամելն, ընկեր ապա յորդորէ զմեզ։ Եթէ պատասխանէ. եթէ դու կամիցես, յայնժամ գործեացէ՝ զի կամիցես. այնու ապա ած զբերումն կամաց և զառնելն, զի յորժամ մեք կամիցիմք, աճեցուսցէ զյաջողութիւնն կամացն. ուստի այս ոչ արդելու զանձնիշխանութիւնն, այլև աճեցուցանէ։ Ա. յամ մտաց յաւելու ասկէ բերան ապացոյցս, որպէս յորժամ ոք ախորժէ ասէ՝ զաղօրմանէն, կամ զի մատուռէն, յորդորագոյն և ա լինին կամքն ի նոյն ախորժակս. և ի հակառակն՝ յաճախեալն ի չարիս՝ օր ըստ օրէ անկամակ լինի բարւոյն։ Ի մեկնութեէ ասելն երևի, զի ասկէբերան՝ հաստել իմանայ ի բնաբանիս զյօժարումբ. տութեէն, կամ զախորժական բերումն կամաց, և ոչ զպարզ ներգործութիւն կամելոյ, որպէս իմանան մեկնիչք առաքեալ։

Իակ յաւելուածն՝ ընդ հաճոյ. ըստ ասկէբերանին և այլոց՝ նշանակէ զնոյ հաճութէն, յայտ առնել զվախճան յաջողելոյն նոյ. ըստ յայն սակս ներգործէ ած զկամիլ և զառնել բարւոյն, որպէս զի նոր հաճոյքն կատարեացին, զի կեցցեաք որպէս հաճի ած, առ ի հաճոյ լինել նոյ։ Կամ ըստ այլոց, առ ի ցուցանել ի մեզ զպարեգիտութէ իւր և ըստ ակն. ոչ ի մերոց արժանեաց շարժէ զմեզ ի կամս բարիս և ի գործս, այլ ըստ իւրում հաճութէն։ Կամ, յայն բարիս շարժէ զկամս մեր, և արդիւնաց ցուցանել, զորս ինքն հաճի ի նմանէ։ Իմանք ըստ ամբրոսեան մեկնչին՝ հաճոյ. Ի իմանան զմարդոյն. քան զի և ասատ նոյն յատկական բառ դնի է-ՆօՀա, զոր վերագոյն (ա. 5.) ասաց Տ-ՆԵՐԱ-ՆԲ. և ի սոյն իմաստս առնու ասդրին, դնելով՝ առնիցէք զոր կամիքն։ Եւ ըստ այսմ իմանի. ներգործէ ած ի մեզ կամիլ և առնել զայն՝ զոր հաճիմիք, ոչ բռնադատէ առնել զհակառակն կամաց մերոց, այլ զհաճելին. այնպէս ասէ առնել՝ զի և մեք յօժարիցիմք։ Իմանք բացատրէն, ած յաջողէ ի մեզ զկամիլն և զառնելն՝ ըստ այնմ հաճութէն զոր ասասն ի մեզ. կի վա՛ն այն յաջողէ՝ զի տեսանէ զմեր յօժարութէն ի բարին։ Բայց վտանգաւոր են այս իմաստք, եթէ ասցին ի վերայօժարութէ՝ որ յառաջեալ քան զշնորհն ոյ. զի ըստ այդմ ած ի գերբնական շարժմունէ իւրում մեայր հաւանութէան մարդոյ, և ոչ թէ գործեր զայն հաւանութէ։

14. Ո՞վ ինչ կորնչեսցէ ասեցէ՞ զի ոչ կարողանայ ի փրկչել։

Ըստ ոմանց՝ դառնայ ի խրատն, զոր ասաց ի 3 առն, մի ըստ գրգռութէ էն։ Բայց լաւ և թոյլ ասել, թէ յետ կարգաւորելոյ զխրատս մտաց կի օրսի՝ դայ ի մաքրել զխրատս բերանոյ, զորոնէ զգրթիռիչին՝ որք չարիք են լեզուի։

Ո՞վ ինչ կորնչեսցէ (յոմանս, կորնչեսցէ)։ Յամ գործս ձեր՝ որ առ ած ձգտելոյ, և առ ընկերութէն, դնասցէք ասասց փրկչել։ Յորժամ ի բարի գործոց ոչ կարէ ասասնայ խափանել զմարգ, հնարի սրանցմէն անպիտանացուցանել զուղիղ գործեցեալսն, ասէ ասկէբերան՝ նմին իրի զգուշացուցանէ առաքելոյ գործել զնմա առանց անիրաւ սրտնչման։ Տրտունջ է՝ գաղտնի գոյոյ դանգատանաց ընդդէմ ընկերին, և մանաւանդ առ հրամանս մեծաւորաց։ Իմանք իմանան ասս ըստ ասկէբերանին զտրտունջ որ առ ած, յայնպէս հանելոյ վշտաց և տառապանաց։ Բայց առաւել իմանալի է սրտաւնջն առ մարդս՝ զի խրատէ՝ ի գործելն ոչ սրանչել, և ոչ լեռ ի կրել։ Եւ ասաց փրկչել՝ յոյն դնէ ասս, ՌԱՓԷԼՏՈՆ. զոր ոմանք Հարգմանեն՝ երկբայութիւն, վարանք. և մերս իակ ի ա. ախմեթ. (ԺԲ. 8.) դնէ՝ ԷՐՒՆԴՈՒՄ։ Բայց ոչ նշանակէ զմտաց երկբայութի կի ասասնումն, այլ զխօսից. ուստի այլք դնեն՝ վէճք, հակառակութէն. և նովին մտաք իմանի՝ սրտնչել, որ է բազմայ առ մեմանս հակառակաբանութէն, անմիաբան

բան վիճաւոյն լուելոյն՝ յաղագս ան-
հաճոյ իրաց ։

Արդ՝ իրաւեւ առաքեալս , յիմ գործս
ձեռնպաշտութեան եւ քաղաքական կենաց՝
մոռացիւր հնազանդել ոյ և վերնագ ու-
նից , իսկ առ իրեարս պահել զհամա-
կամուին · մի՛ ի ծանր հրամանս՝ տրտնջ-
ջել առ այլս ընդհմ հրամայողին , կամ
գրգռիլ բանիւք զրուցատրել ՚ի մէջ մէ-
ծանց , կի ըս հաւատարս իսկ զգուշա-
նալ յայնպիսի տրտնջողական և վիճո-
ղական խօսից · յորժամ անվնաս են իրքն՝
յանձն առնուլ և զիջանել նաև ըս հա-
ւատարս ։ Հակառակ ախտին ՚ի փառա-
մոլութիւն ծնանին , և ՚ի նոճազուկ սի-
րոյ · և եթէ թերութիւն ինչ և կայցէ
՚ի հրամանն վերնագունին , կի՛ ՚ի գործս
ընկերին, բազում անգամ առաւել զար-
ուաւելն է անօգուտ քրիստնէիւն՝ իբրև
առաւել վնասակար ։

15 . Օ ի էղիցի՛ ասէիցե՛ և անբաւ ,
ասէ՛ տրտնջ ոյ , անդէ՛ ՚ի վրի ի՛մոխոր
և խէլոնիւնբ ոչխին · յորոց վրի էբնի-
ցին էբրև լուսաւորք յաշխարհի ։

Ա յսպիսի որոշմամբ գրեն օրինակք
մեր՝ առաւել համեմատ յունականին ,
թէպէտ և այլք ոմանք յետս յառաջ զա-
ռանին զբառսն խորոցաւ կետից · մա-
նաւանդ զբառսն՝ տրտնջ ոյ միաչետ ըն-
թեռնուն ըս յաջորդին , տրտնջ ոյ անդէ
՚ի վրի ևն ։

Ջվարս ձեր առանձինն և առ միմեանս՝
այնպես յօրինեցէք ըս կանոնաց առեւտ-
բանին , զի էղիցին ասէիցէ՛ , անդարուվ-
ւիք առ մարդիկ , որ զի ոչ ոք բնաւ կա-
րիցէ պախարակել զձեզ ՀՀմարտութիբ ·
ոչ ոք ՚ի բանից կի՛ ՚ի գործոց ձերոց առ-
նուցու պատճառս կշտամբելոյ ։ Ե ասէ-
բաջ , անխարդախք , յատակամիտք , ու-
ղիղք ՚ի բանս և ՚ի գործս ։ տրտնջ ոյ , իբ-
րև որդիք ոյ , այնպես ոսկի վայել է որդ-
ւոց ոյ , զոր անարատութեին երևեցու-
ցեալ ՚ի ձեզ · զի եղիցիք որդիք ոյ ոչ
ծննդեամբ և եւ ի աւազանին , այլև նմա-
նութիբ գործոց ։

Ասէ՛ ՚ի վրի ի՛մոխոր ։ Ասմեղ նշանակ
ասո՝ անմեղադրելի , անսոդանելի ·
որպս յայտ է ՚ի յունականէն ։ Կ՛մոխոր
ասէ՝ գխոտորելոն , որ ՚ի ճանապարհի
արտաքոյ ուղղոյն ելանէ · քանի իէղոնիւնբ ,
ըստ յունին ցուցանէ զթիւրեալն հայե-
ցուածով , կամ շլակն , խոժոռատես ։
Ա յսպիսի հանդամանօք նկարագրէ
զպատկեր անհաւանիցն հրէից և հե-
թանոսաց · յայս առնել՝ թէ որք ան-
մահն են ՚ի Ճշմարիտ հաւատոց , չիք ՚ի
նմ մահ ինչ առողջ և ուղիղ , այլ թիւր
բեալ են միաք նոյ , պղտոր խորհուրդքն ,
դատաստան նոյ խոտորնակ , յօժարու-
թիբք անկարդ և աղտեղի , վարք նոցա
անհնազատա և թէթեւ ։ Սոքա թէև
յայլև այլ ցեղէ սերեալք իցեն , բայց
ըս անկրօն թիւրեալ կացուցանէն ամե-
նեքեան զմի ծնունդ , զատ ցիչ յորդ-
ւոցն ոյ · վա այն ազգականացա ասէ՝ ՚ի
մէջ ազգին ։ Եւ զի սոյնօրինակ թիւրեալ
են յիսմի , սովորաբար ունին պարսա-
ւասէրս լինել նաև առ բարեգործսն ։
Ապա ազգ առաւ առաքեալս , այնպէս
սի անարատութիբ գնալ փիլիպեցւոց ,
զի և թիւրեալքն չունիցին պատճառս
ստգտանելոյ գնա · Ջսոյն և յաջորդսն
զնկուցանէ ։

Յ ոյց դնի էբէնչէ , կի ըս յունին՝ ծա-
գիցեք , փայլիցեք , էբէնե լուսաւորք յաշ-
խարհի · Ա յսպես յաշխարհի զրեն օրինակք
մեր՝ համաձայն ամ թարգմանութեանց ·
իսկ եգեալն , ալխարհի , վերնակ տպագ-
րութիբ է ։ Լուսաւորք , ոմանք խմանն
փոխանակ ջահից , կի լապտերաց , Տրա-
գաց , ըստ բանին ան՝ որ զաշակերտսն
օրինակէ ՚ի լոյս և ՚ի Տրագ ։ (Մ աւոթ .
Ե . 14 . 15 ։) Բայց սովորաբար իմանին
լուսաւորք երկնից , ակնարկելով՝ ի բանն
դանիէլի · (Ժբ . 3 ·) * Եւ իմաստութիւնն
ծագեացեն իբրև զլուսաւորութիւն ՚ի
հաստատութիբ , և բազումք յարդարոց
իբրև զաստղս ։

Արդ ասէ , ՚ի մէջ այդպիսի խաւարե-
լոց այնպես փայլիցէք լուսով Ճշմարիտ
վարդապետութիբ և անպարսաւելի վա-
րուց , ոսկի փայլեն լուսաւորքն երկնից ·
նոքա ՚ի հաստատուն անդ Ճառագայ-
թեն , և դուք սակաւքդ յաշխարհի աստ
պարտիք նմանօրինակ փայլել ՚ի մէջ ան-
հաւատից և ամբարշտաց ։ Ա յսու յա-
յտացուցէ հաւանիւ զպատճառանս հետ-
գագելոցն · որք զրպզմտիթի չարագոր-
ծաց , և զօրինակս նոցն կի զհրապոյրս և
զիսորձս առնուն պատրուակ թո-
ւլութիբ իւրեանց ։ Ընդդէմ նոցն շրջէ ա-

ռա-

առաքեալս, թէ յայդմ պատճառէ մա-
նաւանդ արիանալ արժան է. վասն զի
նաւանդ արքայից ՚ի ձեզ հայեին միշտ՝
դատանել բիծս՝ առ ՚ի նահատակութեանէ
զփայլուճն ձեր. և դուք պարտիք լու-
սատու խաւարելոցն լինել, և ոչ երեք
ըստ նոցն օրինակին խաւարիլ. զի և ա-
ռեղք ՚ի զիշերի առաւել փայլէն՝ և ոչ
՚ի աւուրն. ունելով բիւրապատիկ փո-
փոխ աշխարհս, լուսաւորք երկնից
անշարժ ունան յիւրեանց պայծառանալ.
Այսպէս տպա և դուք շուրջ ունելով
զազգ խաւարազգեցեալդ անհաւատից,
անաղօտելի պարտիք պայծառանալ ան-
ուամբն քրիստոսի, պարգևօք հոգւոյն, Հրշ-
մարտիս և սրբակրօն վարուք. որպես զի
կամ ինքեանք և ելանիցեն ՚ի խաւարէ,
կամ զոմն չունելիցին պատճառս նեսա-
ցուցանելոյ զփառս ձեր։

16. Բայց կենաց ոսանկեանցն ՚ի պարբերեալ ի ժամանակի ընդոստնայն ի ընդոստնայ, և ոչ ընդոստնայն։

Բայց կենաց ոմանք զքո իմանան, կամ
մանաւանդ զաւետարանն կամ զվարդա-
պետութիւնն քո՝ իբր զի զճանապարհ
Ճշմարիտ կենաց ցուցանէ, և հաւատա-
ցողաց ընտրհկ զիրկունէ, ըստ Տաւիմ-
(ամ. 16.) որով և պատգամ կենաց ասի։
(գործ. ե. 20.) Ոսոնել յայնմ, ՚ի յոյնն
մի բառ դնի, եէէնօդէս. զոր ոմանք
մեկնեն ՚ի վեր ունել, ամբառնալ, ոմն
լոյս ՚ի վերայ աշխարհի եդնել, կամ ջահ
բարձրացուցել ՚ի մթին զիշերի ՚ի տե-
սիլ ուղեւորաց։ Եւ ըստ այսմ հասարին
պահել զայլաբանութիւն լուսաւորաց երկ-
նից. իբր ասել. ոնչ լուսաւորքն փայլ-
մամբ իւրեանց կենանս ոմանս առաքա-
նոցս, նոյնպէս դուք զաւետարանն քոյ
փայլեցուցանելով գաւանութիւն ձերով,
քարոզութիւն և օրինակաւ գործոց, ՚ի տե-
սիլ անհաւատիցն ցուցանիցէք. որով
՚ի կենանս ընծայեցեալն զերծնիցէք ՚ի կորս-
տենէ։ Յայս միտս առել ասորին զնե-
[illegible]
ելնիցիք նոյ փոխանակ փրկութեան։
Թէոդորիտոս ոսնել իմանայ՝ ուշանալ
միտ դնել բանին այ, կամ քարոզութեան,
որ կարօղ է կեցուցանել զոգիս։ Այլք
ոմանք բացատրեն. մատուցանել, ըն-
ծայել այլոց զքանն կենաց քարոզութեան
ձեզ

և գործոցն։ Բայց ոսկեբերան և այլք
համեմատ հայ բնագրիս զյունականն
մեկնեն՝ ունել ՚ի ներքս, կրել յանձինս.
զվարդապետութիւն աւետարանին տանել
՚ի որսի հաւատովք, որպէս զձրագ յիւ-
րում սնօձի, արժանի ըստ աւետարանին
յօրինելով զվարս։ Այլազգ և առ-
նու ոսկեբերան զբանն կենաց, այ սերմն
կենաց կամ փրկութեան. իբր ասել. դուք
արդէն իսկ յայնցանէ էք՝ որք ՚ի կենանս
և ՚ի փրկութիւն կարգեալ են. ունիք ՚ի
ձեզ զդրաւական կենաց, այնպէս որպէս
լուսաւորք ունին յինքեանս զլուսոյն
զօրութիւն. որոյ զհետ գայ զի այլքն
անհաւատք՝ մեռեալք են։

Այս ամ իմաստք ՚ի մի դիտաւորութիւն
հային, թէ արդարք հաւատացեալդ
այնչափ առաւել զանքծութիւն առանալ
և երևեցուցանել, որչափ բազումք և
հիւրեալք են ժողովք անհաւատից՝ յո-
րոց միջի բնակեք. խաւարելոցն պարտ-
իք զլոյս ծագել, և մեռելոցն զյուսիկ
կենաց ցուցանել. այլ ոչ եթէ ՚ինոցա-
նէ առնուլ զիաւար կամ զմահ։

՚ի պարբեր ին։ Այս յաւելուած յարբ
յամ անցեալսն. այ. զործելով ձեր զամ
անարատունջ, և լինելով անբիծք ՚ի միջ
չարաց իբրև զլուսաւորս կենդանիս ըս
կանոնաց աւետարանին, ոչ ձեզ միայն
լինիցին օգուտն, այլև ինձ. այնպէս
առաւելու ձեր առաքինութիւնդ, զի ոչ
ձեզ միայն գործէ փրկութիւն, այլև զիս
փառաւոր առնէ. ես ինքն լինիմ մաս
նակից ձերոցդ բարեաց. ՚ի վէմ ձեր հաս
տատունդ լինի ինձ պարծել առաջի նոյ,
յաւուրն ին, միշտ մնալն յօրն քոյ, կամ
յայնմ մեծի աւուր փառաց նորին պարգե-
ւել լինիմ, ոչ յիմ քաջութիւնս պարծե-
լով, այլ ՚ի ձեր լաւութիւդ։ Ըստ ին ընդոստ-
նայն ին ընդոստնայ. իբր զի ոչ անպատուհ
այլ բազմարդիւն եղէն ընծայեալ իմ առ
ձեզ. Փարոզութիւն աւետարանին՝ հա-
մեմատ ընծայից, և յօրհնաշխատ վաս-
տակոց։ Կամ, ընդոստնայ ասէ զյարդելին
արագ արագ յիմ գաւառս. և ընդոստնէն
զվերջոյս և զմալածանսն կրելս վս բա-
րոյն։ Այսոքիկ ինքնին մեծամեծք
էին և պանծալիք. բայց առաքեալս
վկայէ, թէ ոչ ՚ինն, այլ ՚ի պատուոյն
կամն պարծել առաջի այ միշտ. իբր զի
իւրոցն աշխատութիւնքն եղեն փրկիչք

ցիք արժանի աշակերտք քրիստոսի, և հաւատարիմ պաշտօնեայք առ՝ի լուսաւորել նաև զայլս։

17. Այլ ինչպէս նուիրէիր՝ ի վերոյ պատուիրեցի ձեզ, յորժամ հաւատոյ չէիք, այլ եւ յորժամ հաւատացէք եմ առաքեալ ձեր։

Ասելոք ինձ պարծանաց իրք են առաջի՝ վաստակել՝ ի ձեր փրկութիւն, մինչ զի ինչպէս նուիրէիր, ընդ նմին հաստանիցէք ինձ մեռանել, զարիւն հեղուլ՝ ի ձեռաց հալածչացն, ի վեր պատրիպէ, յետ մատուցանելոյ զձեզ այլ իբրև պատարագ, և յետ իմով պաշտամունքն ընծայելոյն այլ հաւատովքն, ինդամ։ Կամ՝ ի վեր պատարագի հաւատոց, այլ յետ ընծայելոյն զձեզ՝ ի հաւատս իբրև՝ ի պատարագ։ Կամ դարձեալ, ի վեր պատարագի, այլ վեր պատարագի հաւատոց ձերոց՝ զնուէնն ինձ պատահիցէ։ Պատրաստ եմ ոճոյ առաքելոյս՝ իմանին կամ նոքին փիլիպեցիք, և ասին պատարագ հաւատոյ, իբրև հաւատովքն նուիրելոյ այլ, և կամ որ ինչ՝ ի նոսա, և՝ ի նոցա նէ գործի հաճոյական այլ, այլ դարձուն նոցա՝ ի հաւատս՝ և՝ ի նմին կալն, և եմանց՝ ողորմութեին արարեալ՝ ի նոցանէ իբրև պատուհաւատոց։ Իսկ պարծանս ասէ կամ զնուր սպասաւորութեան՝ որով քահանայութիւն ընծայեաց զնա այլ, և կամ զպատասխարկութեի փիլիպեցւոց, որք՝ ի ձեռն նպաստիրդիտեալ հոգացան զպէտս առաքելոյն։ Առ երկոսին և առ Տէր սեռականն հաւատոյ՝ զի պատրաստն և պաշտօնն միանգամ եղեն հաւատովք և վերհաւատոյ։

Արդ՝ յետ այսպիսի, կամ՝ ի պատճառս այսպիսի պատարագի և պաշտամանն զնուր մեռանելն կոչէ նուիրէիր, ասա, և՝ ի ք. սիմեոն. իշ. 6. ըստ յունին ածենիօմ։ որ տիրացու նշանակէ զնուիրութիւն զինուոյ, իւղոյ, և այլոց իրաց, որք ըստ օրինացս արկեալ լինէին՝ ի վեր զոհից պատարագաց։ այսպէս զնուր մարտիրոսական արիւնն համարի իբրև նուէր՝ որպէս՝ ի վեր պատարագի հաւատոյն փիլիպեցւոց։ զի եղիցի կատարեալ ընծայութիւն նոցա առ նմա։ Որով կրկին պատարագս յայտնեաց։ մի զոր ինքն մատոյց իւրով պաշտամամբ։ այլ զփիլիպեցիս հաւատովքն ընծայեալ նմա։ և մեւս՝ որով ինքն մատուցանի նմա զնուիրեալսն։ Ոչ շատանամ ասել՝ առաջնով պատրաստ լինել յօժարիմ յաւելուլ և զերկրորդն, զնուէրս արեան իմոյ։ որ եթէ վիճակեսցի ինձ, խոտ է այսքան պատիւ իմով զնմամբս վերհաւատոյ այլ, ի թող թէ տրամիցիմ։ Եւ ուրախանամ եմ, կցորդ լինել ձերում ուրախութեան՝ զոր ունիք՝ ի վեր հաւատոյ ձերոյ։ զի ձեզ և այլոց հաւատացելոց հասանել պատուղ մահն իմոյ, և իբրև է ձեզ պատարագ օդ լինիմ։ զի և զուք պահէք զհաւատս վասնզաւ անձին իմոյ։ հաստատութեի հաւատոցն՝ որ իմով արեամբս գործի, ուրախութեի է ինձ պատճառ վերհաւատոյ իմ, և վասն ձեր։

18. Դնդեռ և դուք խնդայէք, և ուրախանայ եղերոյ ինձ։

Ասաց զիւր մասին վերհաւատոյ լինել նուիրատարծութեի, և ընդ այն խնդալ. որպէս զի զփիլիպեցիս սփոփեսցէ՝ եթէ դիպեսցի ինքեան մեռանել. միանգամայն սրատապնդեսցէ զնոսա զուարթմտութեամբ ամենայն վհատութեան։ Ասյսու ոչ շատացէ, պահանջէ՝ զի և նոքա խնդայցեն է մահ իւր, որպէս եթէ արդէն իրօք հանդիպեալ էր։ և ուրախանալ՝ զոր ունէր ակնկալութեի մարտրոսական արեանն, կցորդ լինելոյն։ Ոչ այնչափ է ազատութեի իմ ասէ՝ կամ միմ զինդալդ ձեր, որչափ է պատարագել իմ, որով լրանայ լինի պատարագի հաւատոց ձերոց։ անդէպ ինն է՝ եթէ դուք տրամիցիք ընդ այն, է որ ես ուրախանամ, և ցանկութեամբ սպասեմ. զերդ ձերոյս իս և առ հաւատս՝ ցուցք զինք առաւել խնդակցելով ինձ, քան ցաւելով։

19. Բայց յուսամ՝ ի Տէր յիսուս զխմոթեոս վաղվաղակի առնել ինչ՝ ես. զի և ինչ սրտի դիւր լինիցի՝ յորժամ գիտեմ ինչ ինչ։

Ըստ ասկերբարանին, զի մի կասկածեսցին փիլիպեցիք՝ առ միմեհարութեի նոյ և եթէ խոսել առաքելոյն զուրախալիսն, բառնայ զկասկածն՝ խոստանալով առաքել զտիմոթէոս։ Կամ դրձէ, զիաեւ լով եթէ դրեցէք իւր ոչ բաւականապէս հանդ

հաղորդութեան ղՀոգւոյ փրկչական ըստ մարդկային ուժոյ անյաւ-
ժելի էր, բայց զօրութիւք քոյին զոյ յոյս՝ այնչափ ազատուիլ ի գաղտնի ի կապա-
նաց աստի, զի կարիցեմ զսիմոնեական յետ սակաւ ժամանակի արձակել ընդ-
միշտ (յօրինակս ինչ, ոմն և ի հայ մեկնու-
թեն, ասէ։) Խոյանալն երկու ինչ
փակի. այ մի իւր ազատութիւնն՝ զոր
առ յանկեալն ի հայոյ. և միւս՝ առաքելական սիմոնեայ
զոր փութայ կատարել յետ սուղ-
լոյն զանձնէ, ոմն ասէ ի 23 սան։

Իսկ պատճառ առաքելոյ զսիմոնեան՝
ոչ ասէ զնոյ խնդրոյն, յորժամ գիտաս-
ցեն ի բերանոյ սիմոնեայ գոյացուցն
անպիղծ առաքելոյն. զի այս ինքեանն խմա-
գեալ լինի. և զի յառաջ քան զսիմո-
նեան լսելիս նոքա բազում ինչ յետպարթ
դիտեալ, զոր ընդ ընդունելին։
Այլ ասէ միայն զիւր խնդրոյն. զի ե
ինչ արար էր ընկալ-
լայր, և ընդունելիք ևս զսիմոնէն սրտի՝
դիտելով որ ինչ իմս է, նոյնպես ինձ լի-
նիցի հանդարտուի, և հանդիման սրտի,
յորժամ գնիցեմ ինչ ընդ։ (ի օրին-
դիր։ ի հայ մեկնութեան, գնացից։)
Ամարի այնպես առաքել զսիմոնեան,
զի անդրէն դառնայցէ առ նոսն պօղոս,
բերելով դաւեսթոս բարեսլաւելեն փի-
լիպեցւոց. և այնու լինիցի ինձ ասել՝
միսիթարուի սրտի, իմանալով հաւաս-
տի ի պատմելոյն սիմոնեայ՝ որ ինչ ի
ձեզ է. և զի յուսամ զոյ ովնելիս լսել մա
ձեր, վա այն ակնունիմ ինդալ, և բան
իրաց ինչ մոռանալ զայլ նեղութիւնս իմ։
Յայտ առնէ այսու զմեծ զուսի և ըզ-
հոգոյութեի իւր վա փրկիպեցւոց. միչ
զի առաւել քան ի կապանայ՝ ի հոգոյ
նոյ վշտանայր. և առաւել յանձն առ-
նու զրկիլ առժամանակ մի ի սիմո-
նեայ՝ որ ինքեան կարի պիտանացու
էր, քան անդանօթ մնալ որպիսուիլեի
փրկիպեցւոց։ Եւ ըստ ոսկերբերանին՝ ի
զղուշուի և զարթուցանել զնա, կար-
ծես տալով զի լեզ չյաջողացի և առա-
քեսին սիմոնեայ, զուցե այլոյ ձե-
ռամբ տեղեկանայցեն զՀանդամանս նոյ։

Ըստ ունիմք յայտնապես ի գրոց, գնաց
արդեօք սիմոնեան յայս նոսազ առ
փրկիպեցիս. բայց առաւել Հաւանա-
կան երևի. զի զերկդ Թուղթն ի Տոմո-
մայ գրեալ առաքեալն առ սիմոնեան.
և փութացուցանել զնա գալ առ ինքն
վազվաղակի. (Գ. 9. 21.) և ոչինչ ընդ-
դէմ է՝ լեզ յայնմ ուղևորութեի երթել
իցէ սիմոնեան ի փրկիպեզ. որում և
սպասէր առաքեալն՝ իմանալ զվիճակ
նոցա։

20. Ո՛չ ուրե ունիմ համարձանք, երթ
ընտանեբար հոգոյցէ վասն ձեր։

Տայ զպատճառն՝ էր վա զսիմոնեան
զայնքան սիրելին և զպիտանացուն հո-
ոատուցանել յիւրմէ։ Ի ձեր սակս ասէ՝
յանձն առնում որբ ինալ առ ժամանակ
մի. վա զի յեզելոցն ասա այժմ առիս
ուրե ունիմ համարձանք, լատինն յանելու,
այնոսն համարձանք, որ յայլ Թարգմանա
չէք։ Համարձանք ըստ էս, որ զնոյն միտս
և զսիրա ունիցի ըստ էս, զնոյն սեր և
զնոյն փոյթ, զնոյն յոժարութեի ի վաս
տակել, զայսպիսի որ չունիմ այժմ բաց
ի սիմոնէասե. գժարարին և ինձ գտա-
նել զրբ՝ որ վա իրացս այսոցիկ զերկայն
ճանապարհ Տամանել կամիցի, և բան
իմում մահ՝ նովին համակամբ և ջա-
նիւ աշխատիցի ի վաստակս աւետա-
բանին. որով և ընտանեբար, ընաանի և
բնաբոյս գնդրիք, մտերիմ բարեսիրու-
Թիւ Տոգ ունիցի իրացն՝ որ ի ձեր փրը-
կութի անկ են։ Ասացեալ գտանեմ
միայն զսիմոնեան, որ զիմ Տոգի և
զփոյթ զգեցեալ ունի. զնա առաքե-
լով առ ձեզ, Տամարիմ զիս ինքն առա-
քել. այնպես վստահիմ ի նա՝ որպ յիս
ինքեան։ Աւեծ գովեստ է այս սիմո-
նեայ, և մեծի սերոյ նշանակ առ փրկ-
լիպեցիս։ Այլ միթե չկայցէ ոչ քեզ
այլք աշակերտք, առաքել զնի որ յայ-
ցանկ։ Այո կայցեն ասէ, բայց ոչ յար-
մարք։

21. Ո՛ւ ուրեք ընդունի խորհրդ, ի
ուղղի ոտի։

Ամենեքին նոքա՝ զորս կարէի վարել
յայս սպասաւորութեի, ընդունի խորհուրդ,
զիւրեանց գիւրարեն և զՏանգիստ իրըն-
դունն. ուր ակնունին ոտանալ զանձանց
փառս

փառս և զանուն, անդր դիմեն · այլ ոչ խնդրեն ըզի ինչ, զփառս քո, ըզշահ եղերաց ըս կամացն քո · ոչ կամին վչռանալ և առառապիլ վա՛ւ աւետարանին, ոչ քո աշխատ եղե։ Եթէ միւմ յայսցանէ առաջի դնէիր գալ առ ձեզ, կամ գՏեառնորութեն և զվիշտս Ճանապարհի պատճառելով հրաժարեր, և կամ գալով և առ ձեզ, ոչ գնայր իմով Տոգւով՝ այլ օտարաւ։

Ա՛ենէ՛ն ասէր ոչ իմանի առՏաառակ զանցանէ, որք յայնմ ժամանակի կային ի Տռոմ. ապաթէ ոչ՝ չպակասէին անձ առնօր պաշտօնեայք առաքելաշնորՀք։ Այլ որպս մեկնեցաք, զայնոսիկ ասէ՝ զորս ըս իւրով ձեռամբ կարեր առաքել աչե՛ն պօղոս · յորոց միջն ոչ զոք զըմտիկր իբրև զիմմոթէոս յանձնառօղ վչռոց, մտերիմ, և ժրաջան ի սպաս աւետարանին։ Ոմանք ըս սովորական մեկնութեն, զՏանրականն ա՛ենէ՛ն՝ առ նուն փոխանակ բազաց, ոմ չատախ նշանակէ այլուր։ Բայց աստնօր ոչ բաւական թուի · վա՛ւ զի նախ ըՀանուր բացատրանաւ ասաց, ո՛չ ոք ունիմ · և այնմ իբրև ցուցումն էած ի վե՛ր, չէ ա՛ենէ՛ն զուրեանցն խնդրեն · յայտ ա՛ր բարեաւ թէ ընդՀանուր իմանի և այս։ Իսկ եթէ կային այլք ևս ՃշմարիտԹ խրնդրօղք զքո՛ին՝ թէ և սակաւք, կարեր զմի յայնցանէ առաքել։ Ապա մեայ ըս կարգի իմանալ, թէ ոչ զոք յիմոց պաշտօնէից՝ որք առ իս կան, ունիմ Տալ մտաւնել, և Համաձայնական · զի ամենքին նոքա, ա՛յ զորոց ասացի, զնբեանցն խնդրեն են։

22 · Բայց չէ՞րչ նորա գնացէ՛ և գտա՛ · չի երբե՛ սրտի հոր ծառայեաց ըստ իս յաՀաբանին։

Ո՛չ այնպիսի անձնախնդիր ոք է միմթէոս, ոչ այլախորՀուրդ յինէն, այլ իբրև զիս գիմագրաւ յամ վիշտս, և խնդրօղ ձերում կատարելութեն և սրբբուեն վա՛ւ քո՛ն։ Զվկայութեն Տաւատարմութեն և առաքինութեն նորա՝ ոչ յինէն առնուլ կարօտիք · ոչ կամիմ թէ իմով բանիւ՛ Տաստատեցի ասացեա՛ն։ Այլ չէ՞րչ նորա գնացէ՛ · զոյգս անձին նորա, թէ որպիսի ոք է, գիտէք ար դէն · գուք ինքնին տեղեակ եք, յարդեանց անտի Ճանաչէք, զի յաՀաբանէն, ի քարոզել ձաւետարանն, ի տարածանել զայն և ի պաշտպանել, ոչ ինչ պակաս քան թէ՛ չլու որդի առնիցէ առ Տայր իւր, այնպէս ծառայեաց ընդ նո · զայն սէր և զՏնազանդութեն, զպատկառանս, և զանվրէպ Հետևողութեն, զոր Հարազատ որդի պարտապան է ունել առ Տայր իւր, կալաւ առիս սիմոթէոս · զնոյն ըՀս ուսուցանելով և կրեալով, միով Տոգւով և միով դիտաւորութ։ Ըստ ասէ, ծառայեաց ինչ, ոա՛ք բերէր կարդ բանին, այլ թէ ընդս, ծառայակից կոչելով զսիմոթէոս, և ոչ ծառայ իւր · վա՛ւ զի չիմ Տպատակութեն աւետարանին՝ ոչ անձին պօղոսի ծառայեր, այլ նո կի քո՛ն։ Ջայսպիսի որդիական գործակցութեն սիմոթէոյ առ պօղոս՝ քաջ գիտէին փիլիպեցիք, ոչ միայն յորժամ առ նա բարուղեր, այլ և ի բովանդակ մակեդոնիա և յաքայիա, և յայլ գաւառս · ուր առաքեալն չկար բեր ինքնին անձամբ երթեալ, զսիմոթէոս փոխան իւր առաքեր · ի յԱՀանել ուրեք Տալածանաց ընդեմ պօղոսի, սիմոթէոս դառնայր ի տեղի նո՛ · և նմա ուրեք Տանդուգներ զՏոգի առաքելոյն։

Բայց գիտելի է, զի զբայն գնէ՛ս, զոր այլ Թարգմանք ևս դնեն ի սահմանական եղանակ, լատինն միայն առնու Հրամայական, գնացէ՛ կամ գնա՛ք՝ զոր և ասկան եմոյծ չիւր տպագիրն։ Սակայն մեկնիչք յունաց ևս ի սահմանական բացատրեն, ա՛յ արդէն գիտէք։

23 · Ա՛րդ զա՛ս սպասել սրյ՛սել, որպես նոյնհետայն ընդնէ ապա՛գնեցից։

Ա՛Ճա զա՛ս, զայսպիսի այր՝ ձեզ քաջ ծանօթ, և ինձ պիտանի, յուսամ ի՛ներ սրյ՛սել, առաքել առ ձեզ, որպս նոյնհետայն, (յամանս · ոչ Ե ·) ա՛յ վաղվաղակի, ըսկզբն · և յարելի է ի բայն սրյ՛սել։ ա՛յ վաղվաղակի առանց այլ յամանց առաքեմ (յորժամ գնինչ ապա՛գնեցից · (մի օրինակ ապա՛գնեցայց ·) ըս յունին, յորժամ տեսից զորս իմն են · յորժամ ըստուգիւ ծանեայց՝ զինչ կատարած ունիցին կապանքս իմ · յոր վիճակ փոխին իրքս · արդեօք յաջատաւթէ, թէ այլևս յարդելանս կայցեմ, կամ մա՛նաւ։

տակնիք ըլլունիցիմ: Յայսոսիկ տակաւին չունիմ հաւատսի դիտումէն· բայց վաղվաղակի յետ սակաւ ժամանակի յայտնեսցի ամ· և ես ըզ պահանջելոյ իրացն կարդեալ վերս իմ, արձակեմ վաղվաղակի զոհմոմեմոս: Մինչ դեռ ի կապանս կայր առաքեալն, և ելք իրացն անյայտ էին, ոչ կարեր առանց տիմոթեայ լինել· իբր զի նորին ձեռամբ խնամիր յայնժամ զկարեւոր գործս իւր, չունելով առ իւր զայլ ոք նման նմա· պիտանւեի նորա առ ժամն՝ յաւետ տարակաց էր և առ ձեռն՝ քան զպետս փիլիպեսցւոց· զայն արժան համարի կատարել, և զայս չհոգալ:

24 · Ա ՚ղեքսանդէր է՚ ի ՚ր, ՚ն՚ ե՚ ես ի՚ն՚ ընդ հոգ եղէց:

Ջի մի կարծեսցեն փիլիպեցիք, թէ առաքմամբ տիմոթեայ՝ խափանեսցի դնալն առաքելոյն, կամ յապաղեսցէ· և զի նորա թէ և հաւանեալք ըլ հաւատարիմ հոգաբարձութեան տիմոթեայ, կարէին ասել անհանգիստ սրտիւ· արդարև ընդունիմք սիրով զՀաճելի որ դեկդեսակայն անձուկ տեսանէ հօրդոչ այնու ընանի: Վաճ այսոցիկ՝ ի վե բե· ես· այլ յոյսով եմ· թէպէտ չունիմ առուգութ, բայց ունիմ յոյս՝ թէ գտից աղաւութէն· և անձամբ ընդ հոգ էիցէ, վաղվաղակի՝ յետ սակաւ ժամանակի եկից: Լաւին և այլք յաւելուն, ես ՚ի՚ն՚· Համաձայն աղեքսանդրեան օրինակին· Թէպէտ սովորական յոյնն ոչ ունի: Խնդիր է անյայտ առ մեկնիչս, թէ չոքան արդեօք առաքեալն առ նմ յետ ազատութեն· տէս զասացեալսն վերադունն· ա՚ն· 25:

Բայց սակայն այսօրիկ՝ եթէ իւր զբաղնալն, և եթէ տիմոթեայ առաքումն՝ յուսով միայն են· յուսամ ասէ, այնչ ունիմ· վշտագին սրտից փիլիպեսցւոց ոչ հաստատուն լինէր միտիարութէն, եթէ զյուսոյ միայն կախեալ կայցեն: Նմին իրի զգործոյ կատարումն մերձ դնէ:

25 · Ա ՚ղեքսանդրէ՚ ե՚ ես ի՚ն՚ ընդ ՚ր՚ ե՚ ընդ ՚ն՚ ընդ ՚ր՚ ե՚ ընդ ՚ն՚ գործակից եղէ՚ ես՝ ես՝ ես՝

յԵՒՉ, ՚ի կողոսացւոց· ուր եպափրադիտաս երևի լինել փիլիպեցի (ՃՀ· 17·) Եւ դրձՀ, զի առ փիլիմոն (23·) եպափրաս ասի լեալ Հերէնէից պօղոսի ՚ի Հռոմ, ՚ի կցորդ կապանացն և բանտարկելոյն Թէն· վա՛ որոյ չէր կարօղ առաքեալս յղել զնա առ փիլիպեցիս·

Եդեն և կարծիք այլոց այլ սակս կոչելոյն՝ առաքեալ· ոմանց ասել, Թէ լեալ ՚ի նմանէ քարոզ և վարդապետ փիլիպեցւոց ՚ի Հաւատս· Սակայն մերոյս պօղոսի վճակեցաւ այդ պաշտօն՝ ըստ պատմելոցն Թէոդորոսի· տես ՚ի Նախադրութիւն Թղթոցս· Ա յլք համարեցան՝ եպիսկոպոս փիլիպեցւոց լինել, ըստ կարգի Հեռագրեցոսի· զոր տես վերադոյն· (ա՛· 1·) Յոյնք Թուէն զնա յՀեթանաւուն աշակերտս, եպիսկոպոս կացուցանդրակոյ· և յայլում Ճառի ընծայեալ մեռաւրաստեայ՝ ասի ձեռնադրել ՚ի պետրոսէ յեպիսկոպոսութիւն անկասրելոյ ՚ի սահմանին Հռոմայ·

Եթէ այսոցիկ կարծեաց Հին իցէ մէ այն անուն՝ առաքեալ, կարի տկար լինին· վա՛ զի դիտեմք զղրօցն սովորութիՀ՝ առաքեալ կոչել զկարելնէսն ՚ի վերադրակացութիւն գործոց եկեղեցւոյ· (տես ա՛· կորն· ՚ի· 23·) Եւ ՚ի կարգի Թղթոցս ՚ի վեր և ՚ի վայր տեսանեմք զնպափրաս դիտաս կարդել վերադրակացս օրոցն փիլիպեցւոց· և այս պաշտօն բանական է առ ՚ի տալ զանուն առաքելոյ՝ առանց լինելոյ եպիսկոպս, կամ քարոզիչ· Ա յլոյն ասկէ բերան ևս զայն դնէ յատաջնումս տեղոջ, ՚ի գլխելն կարդել՝ ՚ի փիլիպեցւոց· և յաւելու զկնի, Թէ ուսուցեալ նոցէ և զփիլիպեցիս·

26· Պարտական է իսկ իւրքն այդպիսեաւքն ի պատուել զպատուականսն ի նոսա· և հոգւոյ՝ զի ՚ի ձեր լրութիւն իցէ խօրհուրդս·

Յառաջ քերէ զայլ պատճառ փութով առաքանին եպափրադիտոյ· Վա՛ զի ինքն ևս ասէ՝ յոյժ անյագեալ է պատուել· սովորական յոյնն լռելեայն Թողու ըզբայն պատուել, նոյնպէս և լատինն· բայց աղբատանդրեան օրինակն, և ասորին բացայայտ դնեն· Յոյժ կարօտանօք փափաքէ տեսանել՝ ոչ զոմանս ՚ի ձէնջ, կամ զնւր ընտանիս, այլ զպատուականսն ի ձէնջ ցանկալ այդ առնել· Եւ հոգւոյ, ՚ի հոգս և ՚ի տրտմութիՀ էր վա՛ այն՝ զի դուք լուեալ էիք, Թէ խոնարհ, ծանրացեալ հիւանդացել է ասէ ՚ի Հռոմ· Ու կամէր՝ Թէ իմանայիք զհիւանդանալ նմա իւր· զի քաջ դիտէր՝ բազում տրտմութիՀ ձեզ պատճառք լինել· ապա իբրև դիտաց՝ Թէ լուր հիւանդութիՀ իւրոյ հասեալ է առ ձեզ, անհանդիստ կայր տրտիՀ վա՛ ձեր· Թէպէտ և առողջացաւ ՚ի մարթեցին հիւանդութիՀ, տաւտիկ և ցաւագնեցաւ հոգւով, զամենեցուն զձեր տխրութիՀ յիշելով· Ա՛մէն իրի ամենեցուն ձեզ ցանկալ երևիլ, և իբրև ասել, Թէ տեսէք՝ ահա առողջ եմ, մի այլ տրտմիք·

Յայս ևս բանս զեղծիկ նկարագրէ առաքելի զձայնակցութիՀ սիրոյ նախնի հաւատացելոց· Լսեն փիլիպեցիքն զվաստակս առաքելոյն ՚ի Հռոմ· և վաղվաղակի ՚ի հետևառս երկիրն իւրեանց՝ ուրբա և պաշտօնեայ առաքելն զեպափրոդիտոս· Հաւանդանայ սա ՚ի Հռոմ· և ահա մինչև ՚ի փիլիպէ ըմբռնէ ցաւն զՀամօրէն ժողովուրդն տրտմութիՀ· Կանդնի եպափրոդիտոս ՚ի մահՀաց ցաւոյն, և անկանի ՚ի մահիՀս տրտմութիՀ, ոչ կարացեալ առողջանալ մինչ ԹարուեցիՀ, բայց եՀէ գառնալով առ փիլիպեցիս· Խոկ առաքելն՝ որ կապել դնի ընդ միՀ երկուց հիւանդացելոցս, վշտանայ ընդ ամենայնսն· և ոչ կարէ միսիթարել զսա և զնոսա, բայց եՀէ զկնի ղրկելով զանձն ՚ի քաջ վիճակին· և զայն Համարի իւր միսիթարութիՀ·

27· Լա՛ արդարև խոնարհ դիր ՚ի մահ· այլ ետ ողորմեաս նմա· ոչ նմա դոյն, այլև ինձ· զի ՚ի ոբմահն ՚ի վա՛ ոբմահութիՀ էրկեցեմ·

Եւ արդարև խոնարհ· Յոյնն ըստ բառիդ դնէ, զի և խօրհացաւ· բայց ըստ մտացն՝ ասորին, և այլ մեկնիչք Համանան, և մի՛ բասէ· յո՛ չՀարիս եր լուեալն ձեր· ՚ի տեսանելն այժմ զնա յառաջին առողջութիՀն, մի՛ կարծիցէք ԹէԹև ինչ հիւանդացել, այլ կարի ծանր, դիր ՚ի մահ· այս ըստ յոյնին· զոր լատինն դնէ՝ մինչև ՚ի մահ· ՀիւանդութիՀ նո՛ր մահացու էր, և այնպէ ՚ի մահ մերձեցեալ, զի ըստ մարդկան արհեստի չկայր յոյս կենդ

կենդանութեան։ Այլ եթէ ողբերգու նմա, ի վերայս վանդիէն հանելով յատա ջին առողջութեան։ Պարզև ողորմութեան այ խոստովանի զառողջանալ եպափրո դիտեայ, ոչ միայն ըստ բնութեան կարգի՝ յորում միշտ լաւ է կեանն քան զմեռա նել, և ի սպառնալիսն այ մի է և ծանր բազոյն՝ մահն արագ տալս։ այլև ըստ առաջիկայ պարագայիցն՝ կարի ցաւալի էր մեռանել յօտարութեան անդ, յանհնա րին սուգ փրլիպելոցդ և այլոց սիրե լեաց։ և զի կեանք նր առաւել պիտա նի էին յայնմ ժամանակի։

Ո՛չ նմա ինչ, յորինակ ինչ, և ոչ նմ միւս, համաձայն այլոց Թարգմանեաց։ Յնձ և ասէ՝ եհաս ողորմութիւն այ, ողջանդամ պարգևելով զհիւրասէրն իմ և զյոյժ սիրելին։ զի ինչ փրկոնէ։ խնայեաց յիս ձեռ, զի մի՛ ի վիշ տուտ մութիւնն՝ զոր ունէի ըստ հիմնադրութիւն նր, յաւելցի և տրտմութիւ մահճականն, մերձ առիս տեսանելով զնա պակասել ի կենաց։ այս ըստ ասկիբերանին։ կամ ըստ այլոց։ զի մի ասէացին ցաւք իմ, ի վիշտս կապանացս և բանտին յաւելել նորոյ տրտմութիւ խոտադունի ըստ կո րուստ առն այնպիսւոյ։ Սարթ է իմա նալ և այսպէս։ զի մի՛ ի վիշ տրտմութեն ըստ մահ նր ունիցիմ և զայլ տրտմութի ի վիշ անմխիթար սգոյդ ձերոյ։ Այսմ ի դէպ ասէ ի յաջորդ տան։ և ես ա ռանց տրտմութեն եղեց յուրախանալդ ձերում։

Վ չառնալ առաքելոյն ըստ մահ այլոց, կի ըստ նեղութիւս կապանացն՝ ոչ հակա ռակ ինչ է ետծսրութեն նր, որով խրտ դայր և պարծէր ըստ վիշտս։ Ասաքինու թեի ոչ բառնայ զընական կիրս մարդոյ զգայնոյ, այլ չափաւորէ ի տաճմանի օրինացն այ։ և ոչ պահանջէ ետծ զան ցաւութիւն տագնիկեան, որ անգգայա կանայ է յատուկ։ այլ զսխատարութեի քրիստոնէական, որով ցաւագնի ըստ բնութեի, բայց ոչ տրտնջէ անժուժա բար, այլ գոհանայ Համբերութեի, և խնդայ առկս վարձուն։

Այլ խնդրի առատաձեռ, զիարդ ունէ լով առաքելոյն զչնարհս բժշկութեի, ոչ ի կիր արկ զայն ի վիշ եպափրոդէ տեայ։ Պատասխանին առվոյաքար, կիր առութեի այնը ընդհանուր հրամանի և ազգմանն այ։ և ոչ անխիտիր՝ ում և երբ կամիցին, արժան էր մատուցա նել, և մանաւանդ առ ընտանիսն հա ւատոյ ոչ էր յաճախել, բայց եթէ ի պահանջել հարկի հատարակաց օգտին, կի առ ի յորդոր անհատիւ։ Այս կայն բազմաց կարծիք են, ազօթիւք առաքելոյն ընկալել եպափրոդիտեայ զազատութեի ի վտանգէն։ զոր թէպէտ չասէ յայտնի առ խնարհաւն, բայց Թուի լռելեայն ակնարկել, յորդորմու թեին այ տանելով զրժշկութեի նր։

28 · Զ՞որ ֆո՛ր ոչխար ընդ, էի ինձ ոչ՝ ալ ընդ ֆռանգիա որթ լինել ցեղ։ Ե ես առանց փրկոնէ եղէց։

Ի հատատիլ եպափրոդիտեայ ի կա տարել առաջութեի, ֆոռնգէս, առանց այլ յատկոլոյ կի յայտնելոյ՝ պատճառս եդեալ զնա ի Հանապարհ։ ոչ բնաւ հայել ցայ՝ Թէ պիտանի է ինձ տանիսն։ Ամանք զֆոռնգէսն Թարգմանեն՝ փու Թաքան, խնամով, ետ ջանիւ, իբրև Թէ ի բաց եդեալ զայլ ետ արդելս։ և վերկաքանչիւրն յիշէ ոսկեբերան։

Զի ինչ ինչ ըստ ֆռանգիա։ Երկդիմի է ֆռանգիան։ զի մարթ է յարել ի ինչ եղն և յորթի լինէն։ և վն այնր գուցե օրինակք մեր սովորաբար կէտ ոչ դնեն ի միջի։ Ըստ առաջնոյն ընթեռնու արաբացին։ և իմանի, ոմն զի վերտաին տեսանելով զնա, զոր ոչ յուսայիք այլ ևս տեսանել, այսու ուրախանայիցէք։ Ըստ երկդին ընթեռնու ասորին։ և իմաստքն են։ ոմն զի տեսեալ ձեր զնա ողջանդամ, ուրախ լինիցիք գարձ յետ սգոյն և արտասուացն, ունիցիք զառա ջին ուրախութեին ձեր։ նոր ուրախու Թեի յաւելցի ձեզ ըստ հանդիպումն այն պիսի առաքելավաստակ առն։ Թէպէտ և լռէիր էին նք զառողջութեի նր, բայց ոչ հաւատար է տեսանելոյն դէմ յանդի ման կայտառ դիմօք, և ժիր անձամբ։

Ես առանց փրկոնէ եղէց։ Ի գիտել իմ զհատանել նր ողջամբ առ ձեզ, ոչ ևս ինայեցի յիս տրտմին՝ որ վն ձեր։ ի ձեր խնդալդ, և ի նր միխիթարիլն ի ձեզ՝ փարատեցի լինէն այս տրտմու Թեի։ Յայտ առնէ այսու, Թէ առաւե լագոյն վշտանայր ըստ Թաքծութեի փրկե պեցոյ, քան ըզդ հեռանալն յիւրմէ եպաֆ

եպափրոդիտեայ . և Թէ նոցայն երկուստեք խնդակցութիւն՝ իբրև մոռացումն առնէ իւրոց վշտաց՝ ի կապանսն : Յունականն բազդատուեւ ձայնիւ դնէ , այլ նմանագոյն եղեց . նշանակելով ըստ ոսկեբերանին , Թէ ոչ բնաւ դադարիկ էին միաք նր՝ ի ցաւոց . բայց Թէևեւ նայր միայն՝ ի վերահաս տրտմութիւն անոր՝ որ վա փիլիպեցւոց սգոյն և Տնդոց : Ուստի ասելն մերոյ բնագրիս , ոչ և լսոխնականին , առանց տրտմու- Թե , ոչ իմանի արձակաբար առանց ևս տրտմութե , այլ միայն արտաքոյ զայն տրտմութի՝ զորիկ խօսէր . ապա Թէ ոչ փոքր ինչ յետոյ լսեաց զլսելիսն առաքելոյն . * և արդ լալով խոսեմ : ‖

(՟ի. 18.)

29. Ընդ-ունել-ի՛ զնա ՚ի տէր ամենայն-ի՛ . և զպատիւս ա- պա-ռնե՛լի՛ս :

Յանձն առնէ նմ զեպափրոդիտոս՝ ոչ ՚ի հարկէ ինչ , և ոչ զի ընկալցին զնա պարզաբար , այլ յառաւելուե զնոցն և յիրաւանց անտի ստիպել , ցուցանել կամի զնոցանակ ընդունելութեն՝ զի մի իբրև բարեկամ սոսկ , կի՛ ի հիւանդու- Թե զերծել , այնպես հանդիպեցին նմա : Ընդ-ունել-ի՛ զնա ՚ի տէր . ցի վա ոն , ըստ ոյ կամացն , իբրև զայր ՚ի քոյ առաքել և ոչ յինէն , իբրև ՚ի դէմս քոյ , զբա ընդունելով . ոպ վայել է ընդունել զնա Տոյացելն ոյ : (տես գաղատ. ՟ի. 14.) ամենայնի՛ լի և կատարեալ ուրախութե ընդ-ունեցարուք . հասարակաց ամենեցուն ձեր խնդութե առատասցի ՚ի վա նր . ոչ միայն իբր ընդ յարուցեալ ՚ի մեռելութե խնդայցեք , այլև իբրև ընդ այր հաւատարիմ յամի . զոր և իցէ պատճառս խնդութե զառնէք ՚ի նմա բռնանգամ : Օրինակ ինչ յառնելոյն , որ ծանէ ընդ . բայց չէք ՚ի յոյնն և յայլ Թարգմանս . այլ եկամուտ է ՚ի գրչաց , ՚ի նման բանէն առ Տովմայեցիս . (ժՂ. 2.) կի Թերևս առնէ ՚ի լուծմանց ոսկեբերանին , զոր նա իբրև մեկնութե Թե դնէ , և գրօղքն ՚ի կարգի բնաբան նրին մուծեալ են : Ընդ-ունելի՛ս : Ըստ յունին է ամենևին մերս . ուր արաբացին և այլք ոմանք յեզականն առեալ դնեն . և զայնպիսին պատուով կի ՚ի ձէ յարգի ունիցիք : Բայց ասորին և յոքնական դնէ , և իմաստքն են . ոչ զնպափրոդիտոս միայն , այլև զնմանիս նր արժանաւորս համարիջիք ամ պատուոյ և մեծարանաց . մի սակս ընտանութե Թեն նուաղեցուցանել զպատիւ նորա՝ կի լոկ խնդալով ընդ գալուստ նր շատ նալ . այլ յարգել , և հպատակել , և ՚ի պէսն լինել պատրաստական : Աննուն պատուոյ տայ իմանալ և զարուաքին դրամանատրութիւնն , ըստ ու. տիմոթ. (ե. 17.) * Երիցունք կրկին պատուոյ արժանի եղեցին : ‖

30. Ընդ-ունել-ի՛ ՚ի վան գործոյ ն Քրիստոսի՛ , գոն գործել զնդ- ութե՛ն , զի լցցէ զնր զպակասութի՛ն նոյ պաշտօնէութե՛ն :

Գործ ն , ըստ սովորական օրինակին յունաց՝ ոչ դնի . որպես ունին և այլ Թարգմանք . բայց աղե քսանդրեանն ասէ՝ ն : Իմանի ամ ծառայութիւնն՝ զոր արար եպափրոդիտոս՝ սկսեալ ՚ի փիլիպպէայ մինչև ՚ի Տռոմ . և անդ ևս կամակար աշխատեալ յամ պետս առաքելոյն : Եւ զի առնէր զայն ամ առ ՚ի Տանդուցանել , և անվնասելի պահել զառաքեալն իբրև զպիտանի ոք ՚ի յառաջադիմութիւն աւետարանին , ասէ՝ գործ ն , վա քոյ արարեալ , և վա աւետարանին յօգուտ ընծանուր Տա ւետացելոց : (Յօրինակս ինչ , ուր գործ ն Քրիստոս ՚ի Տոգ :)

Արդ՝ զի մի տայցէ ումեք կարծել , Թէ սակս պատուասիրելոյ նր զինչն Տրաւմայէ մեծարել զնա , ասէ . զոր ինչ միանգամ արար նա , ոչ իմում անձին էր , այլ քոյ ՚ի նն . ոչ աւելի քան զնա կարէի ես նպաստս լինել աւետարանին . (տես ու. կոր. ժՂ. 10 :) Եւ ահա վա այսպիսի իրաց ՚ի Տոգ գործոյ , եՏա ՚ի դուռն մահու , եդ ՚ի վտանգի զնր կեանս՝ առ ՚ի զինին խնամելոյ : Բայցոչ միայն իմանալ զմահաբեր հիւանդութի նր , զոր կրեաց ՚ի վշտաց ճանապարհին , ՚ի ծանր աշխատութե՛ն և ՚ի Տոգոց առ ՚ի դիւրութիւն մատուցանել առաքելոյն : Բայց ոսկեբերան , և այլք յոյնք իմանան զվտանգ մահուն՝ որ ՚ի Տռոմ՝ մայեցւոց անտի . վա զի ՚ի կապանս բանի կալով առաքելոյն , ոչ էր ասել՝ Տա

մալ

մարձակելի մտանել առ նա, և ասպա տանել. այլ եպափրոդիտոս արհամարհեալ զերկիւղ բռնաւորացդ, յարձակեր առ նա, և կատարեր զնմ պաշտօն։ Ջայս միտս ոչ հասատատելով զնէ ոմն կենբերան, այլ իբրև հետանական ասէ. զի ընկառակն տեսանելմբ ի պատմուճէն գործոցն՝ համարձակ մատչել բազմաց առ առաքեալն նաև ի բանտի անդ։ (իբ. 17. 23. 31.) Եւ յարձակեր տաց անտի գտնելոց ի հռոմ ասէպ լիներ երթեւեկութիւն, ոչ ոնեսիփոբացն, և ոնեսիմայն, և այլոցն. (իբ. տիմ. ա. 17. փիլիմ. 10.) Ա՛ր որոյ առաւել հետանելի է իմանալ զվտանգ հնդհանդուցեանն։

Գոռն գործել պատճէ լոյս։ (յոմանս, ոգով։) Գոռն գործել, տիրապես նշանակէ դիմագրաւ լինել, յարձակիլ ի վտանգ, որպէս առնեն ի պատերազմունս. և ասո եղել է փոխանակ յանականին, ֆառաոնէոս· այ արհամարհել զվտանգ. որ և ի բ. մակաբ. (ժգ. 38.) դնի, յառաջ տալ զանձն։ Արդ ասէ. այնպէ յօժարամիտ ընթացար ի գործ ան, զի արհամարհել զիւր ոդիան կիճ զկեանս՝ դիմաց ի վտանգ մահու. մահուամբ չափ ձգնեցար յաշխատութեիս աւետարանին։ Ջի լոյսէ ոչէր պատճառ։ Ոչ եթէ յանդիմանէ զիւրիլիպեցիս իբրև անհոգացեալս առ իւր պաշտօն. այլ զայն ասէ, թէ զոր դուք ցանկայիք՝ այլ ոչ կարէիք, կիմ ոչ դիտէիք առնել ի ձա բացական գոլոյն, սա կամակարութիւն քանացաւ լնուլ. զիւրիլիպեցիս այնր ապաստարուն զոր ինձ ունէիք առնել, սա բազմադակ վճարել հոգացաւ։

Ասէն, ոչէր պատճառ իմոյ ապաստարութեան, պարզելի է, զձեր պակասութիւն ապաստարութեան՝ որ առ իս։ (մի օրինակ յաւելու, իմոյ ապաստարուն ի ձէ։) Յորմէ դնէ, Լիտոնէ, ցի պաշտօն կարգեալ ի պետս հատարակաց. և այսու յայտ առնէ ըստ կենբերանին, թէ ոմ փոյթ նոյ և դարմանատրութեիս ի նպատս պաշտօնէից աւետարանին՝ լինի իբրև ի պարտեաց պաշտաման. և որպս թէ ասէ. զոր պարտապան էիք առնել ինձ, և ասկայն ակամայ պակասեիք, եպափրոդիտոս լի բազմադակ հատոյց. և առաւել քան զայս չինայր առնել։ Երկու մեծամեծ առաքինութիս վկայէ ասացելովքս. մի՝ զմահու վտանգս յանձն առնուլ նմա վս պօղոսի, մանաւանդ թէ վս աւետարանին։ Երկրորդ, փոխանակ համօրէն փիլիպեցւոց՝ միակ անձամբ վատահիլ, և զամենեցուն ընուլ զպարտս։ Որոց պէտս գայ լռելեայն, զի եթէ առաքեալն հաւատակեցաւ։ Ոչ էր մարթ առաւելս դոյն իրաւամբք մեծարուլ կացուցանել զնա յաչս փիլիպեցւոց։

Յայսց ամ բանից՝ թոուի ինձ տկարանալ կարծեացն, որ ասէ զեպափրոդիտոս լինել եպիսկոպոս փիլիպպեայ, կիմ այլոյ քաղաքի. զի ոչ լռեր առաքեալն զարժանաւորութիւն աստիճանին՝ եթէ արդարև ունէր. կամելով յամն պատճառական զնա ցուցանել, միայն զաշխատութիս նր առնու պատճառս, և ոչ զայլ ինչ։

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ։

Ի՛ՅՍՈՒՀԵՏՏԻ ԵԳ բարք իմ, ուրախ լերուք ի Տր. զնոյն գրել առ ձեզ՝ ինձ ոչինչ դանդաղելի է, և ձեզ կարի զգուշալի։ 2. Զգոյշ եղերուք ի շանց անտի. զգոյշ եղերուք ի չար մշակս անտի. զգոյշ եղերուք ի կրճատուած։ 3. Ջի Թլփատութիւն մեք եմք, որ հոգւովն ոչ պաշտեմք, և պարծիմք ի քս յս, և ոչ ի մարմին պանդացեալ եմք։ 4. Թէպէտ և ես իսկ զնոյն վատահութիւն ունեմ ես ի մարմին. եթէ ոք համարիցի այլազգ վատահ լինել ի մարմին, առաւել ես։ 5. Թլփատութիւն ութօրեայ յազգէ

ինչպէս ։ ի ցնդել բնծայութեան։ երբայեցի յերբայեցւոց ։ ըստ օրինացն փարիսեցի ։ 6 ։ Ըստ նախանձաւորութեան հալածէի զեկեղեցին. ըստ արդարութեան օրինացն կեալ անբասիր ։ 7 ։ Այլ որ ինչ ինձ շահն էր, զայն ինասս համարիմ վասն քրիստոսի ։ 8 ։ Այլև համարիմ զամենայն ինչ զնոյն ինասս վասն առաւելագոյնի գիտութեանն յիմ քրիստոս Յիսուսէ Տեառնէ իմմէ. վասն որոյ յամենայնէ զրկեցայ, և համարիմ կղկղանս, զի զքրիստոս շահեցայց, 9 ։ և գտայց ի նմա. իբրև ոչ ունել զիմ ինչ արդարութիւն որ յօրինացն անտի՝ այլ զնաւատացեալն քրիստոսի, որ յայ արդարութիւնն է ։ 10 ։ Հաւատովք ճանաչել զնա, և զզօրութիւն յարութեան նորա, և զհաղորդութիւն չարչարանաց նորա, կերպասանիլ ի մահ նորա ։ 11 ։ Թէ արդեօք հասից ի մեռելոցն յարութիւն ։ 12 ։ Իբր ոչ եթէ արդէն առեալ էից, կամ արդէն կատարեալ էի՛մ. զհետ մտեալ եմ թէ հասից, մանաւանդ թէ ըմբռնեալ իսկ էի՛մ ի քէն յինէ ։ 13 ։ Եղբարք, ես ոչ համարիմ զանձն իմ թէ հասեալ էի՛մ. բայց մի ինչ է, զի զառ ի յետոյն մոռացեալ է, և ի յառաջագիմն նկրտիլ եմ ։ 14 ։ Ուչ ևգեալ ընդ անամօ ի կէս կոչմանն ոյ, ի քէն ։ 15 ։ Այսուհետև որ միանգամ կատարեալգոյ եք, զայս խորհեցարուք. և եթէ այլ ազգ ինչ խորհիցիք, սակայն և զայն ևս ձեզ յայտնեցէ ։ 16 ։ Բայց յոր ժամանեցաքս, զոյն խորհել, և միով կանոնի միաբան լինել ։ 17 ։ Նմանողք իմ եղէք, ղիք եղբարք, և դիտասջիք զպտպտիսն՝ որ այնպէսն գնացեն, որպէս ունիք զմեզ ձեզ օրինակ ։ 18 ։ Զի բազումք գնան՝ զորոց բազում անգամ ասէի ձեզ՝ բայց արդ և լալով իսկ ասեմ, զթշնամեաց խաչին քրիստոսի ։ 19 ։ Որոց կատարածն կորուստ է. որոց ած որովայնն իւրեանց է, և փառք ամօթն իւրեանց. որք զերկրաւորսն հնձեն ։ 20 ։ Այլ մերս առաքինութիւն յերկինս է. ուստի և փրկչին անկ ունիմք, տէր յիսուս քրիստոս մերոյ, 21 ։ որ նորոգեսցէ զմարմին խոնարհութեան մերոյ, կերպասանակից լինել մարմնոյ փառաց իւրոց, ըստ զօրութեան՝ առ ի կարող լինելոյ հնազանդեցուցանել ընդ իւրև զամ։

---

1. Այսուհետև եղբարք իմ, ուրախ լերուք ի տէր. զնոյն գրել ոմն ձեզ՝ ինձ ոչ ինչ դժուարելի է, և ձեզ ի հաստատութիւն ապա-

դայ՝ եթէ ըստ ապաւութեան, և եթէ ըստ բարեաց որք ի վշտաց անտի ծնանին, Ջնոյն գրել ոմն ձեզ։ Իմանց եղև կարծել, եթէ առաքեալն աւարտել կասկը զիուղիցն. զի այսուհետև, և ուրախ լինել, ըստ ոճոյ առաքելոյն զկատարած բանիցն ակնարկեն. ոչ և աստ ի վերջ ինն գլուխն կրկնէ. (ՃՀ. 1. 4.) բայց յետոյ դտեալ միջոց ժամանակի, յաւել զայլ ևս բանս։ տե՛ս զնման կարծս ի Տաւիտ. ժԳ. 24։ Սակայն առանց այսր մարթի է ասել, թէ ցաւագնելոց այսոց փիլիպեցւոց սփոփումն նախատալով, անցանել ի նիւթ վարդապետուե և խրատուց։ զի ոգի խաղաղել զուարթաբար ընդունի զբանն։ Արդ ասէ, զնոյնս գրել առ ձեզ՝ ինչ ինձ դժնդակ է. (մի օրինակ ևեթ, ուր դժնդակ լի.) ոչինչ ծանր է ինձ, կամ ձանձրալի. ոչ վերներիմ զնոյն բանս ասէպ յրկեցուցանել։ կամ ըստ ոմանց, ոչինչ է երկնչելի թէ կրկնելով զասացեալսս, ձանձրոյթ առնիցեմ։ Այլ մանաւանդ ևս յերկրորդել։ յոյն գիտ, ասՃս. ևս, ևս յայտնով, զգուշաւոր, անվտանգ. զոր լատինն գիտ՝ հարկաւոր։ Ցոյժ պիտանի է ձեզ առեպ յիշեցուցանելս. գրով ևս ազգ առնելն՝ զգուշացնելս. զոյնս զորձէ զձեզ առ ի հաստատուն պա-

պահել զընկալեալ ուսումն ձեր, և խոր-
շել յօտար ուսանելոյ: Զնոյն ասելն՝ ոչ
ցուցանէ զնախկին դրեալն ի Թղթէն
ասս, այլ զոր բերանով ասացեալ էր
նոցա. ըստ որում զինքն ի 18 ամն զեկու-
ցանէ: * Զորոց բազում անդամ ասէ
ձեզ: Ի վասն զի բանիւք խօսեցեալքն
զմոռացութիւն ունին պատերազմող.
իսկ գիրն հաստատուն կայ: Կամ, ըստ-
նոյնս՝ զոր այլոց նկուզեցեալս գրել էր,
ոչ դանդաղի վերստին գրել առ փիլի-
պեցիս՝ յաղագս հրէաբիտ քարոզչաց.
զի թէ և առժամն ազատ էցեն ի մա-
ահ ուսմանց նոցա, այլ էին յապահովս.
որպէս ասուածն քարոզք ոչ դադարեն
զորոնն սերմանել, ոչ պարտ է և հրշ-
մարտութեանն աշակերտաց իբգուն լինել,
այլ արիւնուիթ խլել առ բարեացն աղ-
դիւնաւորութեի:

2. Գ Գ՛ոյշ եղերուք ի շանց անտի. զգո՛յշ
Ե՛ղերուք ի լար գլխոց անտի. ըն-
գո՛յշ եղերուք ի չարաշարսն անտի:

Զմեծ արհնութիւն և զանս նշանակե-
լոյ վա՛ն, երիցս կրկնէ զգո՛յշ եղերուք-
ռա. որ ի յոյնն դնի՝ գեղեչ, նովին մտօք.
ա՛յ բացեւ ի զաչս ձեր, բարւոք հայե-
ցարուք և զգուշասջիք. դարձեալ ասեմ
զգուշացարուք. ահա վերստին ոչ դան-
դաղիմ կրկնել, զգո՛յշ լերուք ամենևին:
Եւ ապա երբեակ այլ և այլ անուամբք
նկարագրէ զնանգամանս այնոցիկ, յո-
րոց զգուշանալ ունին այնպիսի փու-
թով. և յիւրաքանչիւրն յարէ զցուցա-
կանն՝ անտի, իբրև մատամբ ցուցանե-
լով թէ դիտէք և իմանայք զորոց խօ-
սիմս. ա՛յ որք ի հրէիցն հաւատացեալք՝
ոչ ձա՛ն խնդրեն կիր գաւնատանն, այլ
զմովսէս և զհրեաւքէ. որք զբրիստո-
նէութէն հրելով՝ ի վերին երեսս, ար-
դեամբք՝ ոչ այս են՝ և ոչ այն, այլ
անձնախնդիրք, ձեռատեացք, քանդիչք
հշմարիտ հաւատոց, անձանց և այլոց
կորստեան գործ՛ոնեայք:

Արդ՝ զայնպիսիսն չառն կոչէ: Հր-
բեայք զինքեանս համարէին և անուա-
նէին՝ որդիս այլ և նոհատակատս. իսկ
զհնեթանոսս ասէին շուներ՝ իբրև խոր-
թեցս, օտարացեալս յիւդ և ի Տարց ան-
տի, իբրև՝ ի շնութէ ծնեալս անհարա-
զատս. որպէս առ նոյ կարծիս խօսելով

ոնրն, ասէր ցկինն քանանացի. * Ոչ է
բարւոք առնուլ զհաց մանկանց՝ և արկա-
նել շանց: Ի (Մատթ. ժե. 26:)
իսկ առաքեալս յայս առնէ աստանօր,
թէ՝ ի փոփոխել օրինաց՝ եղև և անո-
ւնացն փոփոխումն. զի հնեթանոսք
հաւատովքն եղեն որդիք. իսկ շանդ
անուն ինաց հրէիցն անհաւանից, և
մանաւանդ սուտ քարոզողացն հրէու-
թէ: Վասն զի ինքեանք ճշմարտապէս
խորհեցան ի հարազատութէ նահա-
պետացդ, և յայլ. և այլոցին ամենւ զշանց
անուանեալ բիւր թշնամանս կուտել
ի վր ճշմարիտ քարոզից աւետարա-
նին, և մանաւանդ ընդէմ պօղոսի՝ որ
բիմ խածանողք են իբրև զշունս կատա-
ղիս, անլուելիք ի հաջել զիւրեանց ստա-
բան ուսմունս. և ուր յայտնի չեն կա-
րօղ զիւրեանց ձախս արձակել. կեղ-
ծաւորութէ մերձենան և ասն զմահա-
բեր խածուածս՝ նման շանց համրա-
ձելոց: Ապա ըստ արժանի գործոցն զայս
անուն ժառանգեն նոքա. և դուբ փչ
լիպեցիք տեսէք՝ որչափ զգուշանալ ի
նոցանէ արժան է:

Բայց զի մարթի է շանց կալ մերձ առ
սեղանոյն ըստ ասելոյ քանանուհւոյն,
անտի և վարէ զնոսա ասելով. Զգո՛յշ
եղերուք ի լար գլխոյ անտի: Մշակս կո-
չէ, զի երևին գործել յայգւոջ աւե-
տարանին. բայց լար, և ըստ ք. կորն,
(ժե. 13.) Նէնէսոյր, զի զայլոց հեր-
կազործութէնն ազատականն. անհա-
ւատարիմք ի բարոզուէն, խաբեբայք
յուսմունս. ք անուամբ քրիստոնէու-
թէն մոռնանեն զՀրէութէն. ոչ զքո՛ր, և
զիրկուէ լսողաց խնդրէն, այլ զահտս
իբրեանց մեծացուցանել, և զուղղակի
ուսեալսն խոտորեցուցանել. Զարա-
դոյն է այս մշակութէի քան զկալն գա-
տարի, ասէ ոսկերբերան:

Զգո՛յշ եղերուք ի կրճատողութէն անտի. ա՛յ ի
կրճատուելոց անտի, ի հրէիցդ որք կըր-
ճատուելոյ են, և ձեզ կրճատիլ հրա-
պուրեն: Հրէայք առ ի պարծանս իւրե-

եանց կոչէին զինքեանս Թլփատութի կամ Թլփատեալ, ըստ յունին ἀϕελϕοί· իսկ առաքեալս վայելուչ անարգանօք ախոյեան զայն՝ ի դրաց ἐκτὸς· այ կրճատեալն, հատուածն, կամ կորատել, ի մասունս հերձանել, անուանեալ իսկ ծաղր առնելով զնա, և զուսմանս նորա։ Ցորչափ կային օրէնքն մովսիսականք, պատճառական էր և թլփատութիւնն, նշանակ ուխտին այլ, և կնիք ապատաշտ ժողովրդեան· բայց՝ ի խափանել օրինաց՝ Թլփատութենէն ոչ միայն զզօրութի և զփառսն կորոյս, այլև զանունն· այսուհետև ոչ այլ ինչ մնաց ի հրէական Թլփատութենէն՝ բայց միայն կրճատութիւն մարթոյ մարմնոյն· հրէայքդ ոչ և և կոչելի են Թլփատեալք, այլ կրճատեալք, հատեալք ի մարմնոյն իւրեանց։

Ասյսու ըստ սմանց ակնարկէ առաքեալն յայն կարատութիւն մարմնոց, զոր օրէնքն արգելուն, մի գործել վճաս ի մարմնի, կամ գիր կտեալ։ (Ղևտ· ԺԹ· 28· իսս· 5·) որով ի կարգս այնպիսի անարգ ժան հատմանց դասէ զԹլփատութիւնն յետ օրինաց աւետարանին։ Կամ դարձեալ ըստ այլ մտաց, Թլփատութի ասէ՝ որով ըստ օրինաց և արհեստաւոր լափով հատանի աւելորդ մասն մարմնոյ· իսկ կրճատութի կամ կորատութիւն յայտ առնէ ի մասունս հատանել անարուեստաբար և խառնիխուռն։ Ասյսպէս որք քարոզէին այժմ զԹլփատութի, ոչ այլ ինչ առնէին ասէ՝ բայց զինքեանս և զայլս կորատել, ի հերձուածն և ի կորուստ մատնել, և պատառել զնկեղեցի։ Զերկաքանչիւր խնամս դնէ ոսկերաբան, և այլք։

3· (Ո) ի ՝ի ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝

ք. 25. 26. ևն։

Արդ՝ ոմն ասացաք, մեր քննափրա ընդունի զերկոսին և ընթերցուածս. բայց երկդն առաւել ըստ կարգի բանիցս Թումի. վն զի զնոքին անմիջապար դնէ մարդէ մարմնոյ։ Եւ զծծկէ՝ ի ոտ յն։ Ա՝նք հաւատացեալքս՝ թէ և՝ ի հնեմ նասայ իցեմք, ոչ եթէ պարծիմք՝ ի մարմնական նահապետս մեր, կամ յօրինդիրս. այլ յայն պարծիմք՝ յոր պարտ ձեր և աբրահամ, և մովսէս, և մարգարէք, զի՝ ի քս յա՝ ի պատճառն հաւատոց և՝ ի կատարիչն փրկութեան. որում ցանկային ամենեքեան նք, և որոյ խոստմանն նշանակ ընկալան զհնութեամբ։ (Հռոմ. ի. 11։) Յայն խնդամբ և գոհանամբ, զի ծանեալք զքս, և յօրէնս նր զրեցաք. որով աքրահամն ուխտին եղեալ բաժանորդք։ Եւ ոչ՝ ի մարին պածոցեալ նմ, կամ ըստ յունին, վստահացեալք, զի նոյն բառ է՝ որ՝ ի յաջորդ տան։ Ոչ ունիմք զպարծանս մեր կամ զվստահութեամբ՝ ի մարմնոյ իրս, ի հաւատն, կամ յաղագս ազհմութեամբ, կամ յարտաքին մարմնական խարանս և ուսմանս։ Մ՝արդոյ անուամբ զայսոսիկ իմանալ բացատրէ՝ ի տ տանն։ Հրէայքդ վստահանան՝ թէ՝ ի մարմնի իւրանց կրեն զնշանակ ուխտին այլ. իսկ մեք վստահանամք՝ թէ նորին քնի մահուամբն՝ ի մեզ ունիմք զուխտն այլ։ Ապա դատ արասցեն, ոյք արդեօք իցեն ճշմարիտ թլփատութեամբ եա կամաց օրինաց. մե՝ք որք զբուն հաւատս և զվախճան թլփատութեանն ընկալաք, թէ դոքա՝ որք յուխտից անտի տարագիրք են. յայտ է՝ զի որք զնշանակն անարգեցին, ըստնին և զնշանն նոյն մերկացան. և մնացին՝ ոչ թլփատութեամբ, այլ կրճատութեամբ։

4. Զի էզէկիէլ եւս խոյ զնոյն վճռահարութիւն ունի՝ և՝ ի մարին. եթէ ոչ համարի՝ ի յիշել զի պղծեալ էր՝ ի մարին, ասել եւս է։

Վճռահարէ ասէ զպատճառ վստահութեան, կամ ըստ ոսկերբանին՝ զպարծանս լի վստահութեամբ ասացեալ։ Ու կարէն ասէ՝ ինձ՝ ի դէմս բերել, թէ անմասն գոլով քո՝ ի հրէական առաւելութենէդ, ել՝ այն մերժես զլթփատութեամբ և զնշանագոլ նշ՝ իբրև անառելեակ կամ առելցօղ այնմ զոր չունիս։ Ո՝չ այդպէս է. զի ես իսկ ընդ վճռահարիդ ունիմ և՝ ի մարին՝ ի բազում օրինակս դնի՝ ի մարէն, առանց կո և նորնպէս ասացայնցն. բայց զոյ և՝ ի յոյնն, և՝ ի լատին, և յասորին. Այլև բառդ նոյն չիք յայլ թարգմանս, այլ պարզաբար ունիմ վստահութեամբ։ Քանզ՝ ի հազարական պարծանացն՝ որով լինաքերան պարծիմ՝ ի քս, ունիմ նաև՝ ի մարմնական իրս հրէից վստահիլ կամ պարծել, եթէ կամիցիմ, եթէ իցէ պարծելի։ Նաև յայնոչ պակասին ինձ նիւթք պարծելոյ։

Եթէ ոչ համարէի ոչէզ՝ ի յոյնն այլ ոչն իբրև անուն դնի, զի եթէ ոք համարիցի այլ, զոր և այլ թարգմանք բացատրաբար դնեն, եթէ այլ ոք։ Մ՝արթէ և զվերն նոյնպէս իմանալ աստ իբրև անուն, զի տարբեր կամ որիշ ոք՝ ոչ և այլոյր ասի, այլազգ չար, այլազգ իրք։ (Յաճախապատում. գլ. ե՝։ Եզեկ. գլ. իա։) և դուցէ՝ ի յոյն բնագրի թարգմանչին գրեալ էր ալօ՝ս, զի տարբեր։ Արդ ասէ. եթէ այլ ոք՝ ի հրէից այսի, կամ՝ ի աստ քարոզացդ, և յաշակերտելոց նշ համարիցի, կամ թուեացի յանձն վստահ լինել պարծել լով՝ ի մարին, ՝ի մարմնաւոր առաւելութիս հրէականս, ասասել ես եմ կալում պարծել և վստահիլ. կամ առաւել քան զնա ես կարէի համարիլ։ Հմարէ՝ զի ասելն յայտ առնէ, թէ կամ այնպէս լինէաքան՝ ի սրտի չունի վստահութեամբ, այլ երևեցուցանէ ունել. և կամ թէ և ունիցի, չէ ճշմարիտ՝ այլ կարծելեալ վստահութեամբ. և զոր ասեմս, թէ կարեմ և ես, առ հարկն խօսիմ և ոչ ընտրութեամբ։ Տնս զնման բանս՝ ի ք. կորն. (ժ՝ա. 16. 17. 18. 21։) ՝ի կարգ արկանէ ապա զիւր առաւելութիւնն։

5. Զի աքաղաքն ասծոյ. յայնէ ինէն. ՝ի չդնել քննութեան. նբբոյեցի չնբբոյեցոյ. շուք օրինաց ֆարիսեցի։

Ոմանք զյոյն բառն առնուն յաղագս կան հոլով, զի թլփատուի ուծօրեայ. և մեկնեն՝ թլփատեալ ութօրեայ. տալ կայն բազումք, և օգտաբերս իսկ ընթեռնուն ի՝ զի երկաքանչիւր հոլով նոմին տարբք գրի՝ ի յոյնն։

Արդ՝

Աղդ՝ յառաջնում տեղւոջ կարգէ ըզ-թէ[լ]փատուածն՝ զոյժ պանծալին հրէ-ից։ Ըստ թլփատուածն՝ յուխտիդ ատուր ծննդեան իմոյ թլփատեալ եմ, որպէս օրէնքն հրամայեն, յորում ժամանակի թլփատեցար և իսահակ։ Յայտ առնէ՝ թէ ինքն ոչ է նորատուտ ի հրեութիւն. իբրև զաղգս ի տուս նախահաղատ-րաց անտի. որք յետոյ ընկալելք զօ-րինս, յանձնեցէ՛ հաւակիչ ընկալան զՀա-տուին մարինոյ. ուստի նոցայն՝ կրճա-տութիւն միայն է, իսկ իւրն՝ թլփատու-թիւ ըստ օրինաց։ Ջնկուցանէ գրէլ, թէ յառաջին կանձանէ անտի ծնեալ և մնել է յօրէնս մովսիսականս։

Յ«ղէ ՝է։ յորոշումն իմանալեացդ և եղովմայեցոց, որք յաբրահամէ ծա-գեալք, և յիսահակայ, ունէին և ըզ-թլփատուածն ունօրհեայ, բայց ոչ էին յընտրեալ ազգէն ՝էլի կի յակոբայ. որով յայտ առնէ, թէ ոչ ես եկամուտ եմ, և ոչ յեկամտից ծնել՝. ուր ոմանք ՝ի ստոյ քարոզչացն գուցէ ծնեալ էին ՝ի հնէ[ղ]ենասաց հրէացելոց։ Ի ՝է՝էչ ԲԷ ՝էՒՒՒ։ (յայր օրին. բէ՝է՝ՒՒ։) Ջ-ի մի կարծեացէ լինել ՝ի տուս ցեղից անտի յակոբայ, որք զատուցեալք ՝ի ՝ուրուածէն յուդայի, ինքեանց սեպհա-կանեցին զանուն ՝էլ։ Ո՛չ եմ ասէ ՝ի հերձել ցեղից անտի, որք և զՀրեական կրօնն անարգեցին. այլ ծնեալ ՝ի բէ-նիամինէ՝ ՝ի սիրեցեալ որդւոյն յակով-բայ, ոչ յաղաւնոյն ծնեալ, այլ ՝ի սէ-րելի կնոջէն ՝ի ռաքէլայ. զորմէ ցեղէ եկաց առաջին թագաւոր իէլտցւոց առ-ուղ, ոչ և զնո անուն իսկ ինքն ու-նեի յառաջ։ (գործ. ԺԳ. 4։) Աղդ ՝ի վիճակին բենիամինի ընտրեցաւ քաղաք ՝ուր ՝է՝էի, և Տաճառուեցաւ տաճարն այ. ուր և բաժինք քահանայիցն և ղևտացւոց պահէին. և այն ցեղ եկաց անբաժանելի ընդ ընտրեալ ցեղին յու-դայի՝ ՝ուրուածէ և կրօնիւք։ Յայսպիսի ականատես ցեղէ ունելով իմ զբարե-տուհմութիւն, ցուցցեն ինձ նոր նա-խանձաւորդք հրէութ, յորմէ՞ արդեօք ցեղէ ինքեանք խլեն, ՝Ժէ և իէլեանք, բայց գուցէ ՝ի հերձեալ և յանկնա-ման։

Եբրայեցի չէբրայեցոյ։ Յորմէ և այլ թարգմանք բազմատոհմական ձևին, չէբ-րայեցոյ։ գուցէ առ մեզ վրիպակաւ գրելոց փոխել է գերն ց ՝ի յ, նման բա-նին հաւմայեցւոց։ ը։ 19։ Յաղագս այսր անուան ասացեալ եմք ՝ի ը։ կորն. ժա։ 22։ և յիշատակելն առ ուրոյն յայլոց ազգային առաւելութեանց՝ յայս առնէ ը։ ոսկեբերանին և ը։ այլոց, ՝Ժէ ՝ի նախնեաց անտի հարազատ ծնունդ եմ աբրահամեան, ոչ խառնուիբ յազգաց օտարաց։ ոմն յայլ ցեղս կի ՝է տոհմս լեալ է խառնումն յօտար ցեղէ։ և ըստ այսմ ոմանք զկրկնութիւնն համարին իբր սատակական։ որպէս յասելն, ազգաս յազգատաց։ ջ՝ յոյժ ազգատ։ ապ՝նչ եբրայեցի չէբրայեցւոց, ջ՝ բուն և անխառն զուտ եբրայեցի։ կամ, եբ-րայեցի եմ ը։ լեզուի, ՝Ժէ ՝է կիւիկիա ծնեալ, ուստ զաբրահամեան լեզուն։ ոչ եմ իբրև զայլս անտեղեակ հայրենի բարբառոյն։ Կամ, չէբրայեցի ծնողաց ծագել եմ։ Հայր և մայր իմ երկաքան-չիւր հրեայք են ծննդեամբ, և ոչ յՕ-տարազգի հօրէ կի ՝է մօրէ։ ոպի էին բազումք ՝ի հրէից ժամանակին, խառ-նակելով ը։ յոմս կի ը։ հաւմայեցիս, կի ը։ այլ ազգս, ը։ որս բնակութիւն ըն-դելանային։ (գործ. իզ՝. 24։)

Աղդ՝ յայս ամ ընտրութիւն ազգային՝ որք ը։ բնութիւն են և ՝է բերմանէ ծնիլ դնան, ասէ, զինքն առաւել լինել քան զնախանձաւոր կրճատեալսն. զի կամ յամենայնան, և կի ՝է բազումս թերի էին նոքա։ Ասէ ապա և զառաւելու-թիւն՝ որ ՝ի կամաց և. ՝է ջանից. զի մի չարախօսք պատճառեսցին՝ թէ օտա-բատոհոմ հակառակ հարցն. և նախ՝ ըստ օրինացն ձգտէ։ (մի օրին. ձգտէ։ ը։) Ըստ կրօնիցն և ը։ կենցաղավարու-թեն փարիսեցի էի, ոչ ես ինքն միայն յայն կրօնս վարեալ, և ուսմամբ աշա-կերտեալ, այլև զկայր ունելով ՝ի նոյն կրօնէ։ (գործ. իզ՝. 6։) Յայսմ է ՝է դրոց որոշումն գալոցին փարիսեցւոց ՝ի սադուկեցւոց անտի։ փարիսեցիք ու-նէին զաճառս վարդապետութեն և օրէ-նաց մովսէսի, վրէժխնդիրք հրէութեն, խստակրօնք ՝ի վարս, ողջմտաք ՝ի հա-ւատս։ որով իբրև արբազանք համարել էին յայլս ժողովրդեան։ Յայս վիճակ դրեալ էր և առաքելն, ոչ միայն վար-ժեալ յօրէնս՝ այլև ուխտիւք ՝ի նորին պաշտ-

պաշտպանութիւն կապեալ· որպիսի ոչ էին բազումք ի հրէսիոդիր վայրս բանից։

6. Որ նախանձայոյզ լինելոյ հոգւոյն ընդդէմ մարմնոյ· եւ որ երջանիկ լինել անդրէն։

Յամանս, ըստ նախնեացն լինելոյ· յորմէ պարզաբար ասէ, ըստ նախանձուն՝ հալածէի զեկեղեցին· ուր յաւուրն յայտնութեան, զեկեղեցին ցոյր. յորմէ և ասկան նշանակեաց յիւր տպաւորին· բայց յայլ թարգմանս ոչ գոյ։ Արդ՝ զայս ի վերս բերի, զի մարթի էր լինել ումեք փաղիսեցի, այլ ոչ աստիկ նախանձայոյզ օրինացն նախնեաց, մինչեւ վա նորա ի վտանգս արկանել զանձն։ Իսկ ես ոչ այնպես ասէ, այլ այնչափ ի նախանձ հրէական կրօնից ջերմ էի, աստիկացեալ քան զայլ հասակակիցս իմ և ուսուցեալ կից, (գաղատ. ա. 13. 14.) մինչեւ հալածէի զեկեղեցին։ ոչ շատանայի ասել զգրիստոնեայս՝ զկատակ կարծելոյս օրինացն։ ոչ շատանայի յարախօսել, բանիւք վիճել, ամբաստան լինել· այլ ինքնին անձամբ դիմի հալածել ի բանս, ի չարչարանս և ի մահ իսկ· ոչ եթէ զսակաւս ոմանս, կի ի միում քաղաքի, այլ զամենեսին՝ զեկեղեցի կի զժողով նոյ ուր և գոանէիւ յարատքին քաղաքս։ (գործ. իբ. 4. 5. 19. իգ. 9. 10. 11.) Տեսանէի զբազումս ի քահանայից անտի և ի փարիսեցւոց՝ հաւանել ընկրծս քրիստոնէից, կի դէթ լռութիւք վարել· մինչեւ զնոսին զվարդապետ իմ զդաւ մաղթել լսել մեզմով դնալ ընդ։ (գործ. ե. 34.) մանաւանդ թէ զսադուկեցիս միայն տեսանէի ընդդէմ քրիստոնէից զայրացեալս։ (ղ. 1. ե. 17.) Իսկ ես ոչ այնածեան իմոց կրօնակցացս և իմում վարդապետիս, առաւել զսադուկեցւոցն զայրագնութեան ախտանայի։

Այլ զի մի կարծեսցի՝ թէ յիշխանասիրութեան էր այն վրէժինդրութիւն, ոչ՝ ի քահանայապետս նոյ, և ոչ՝ ի վուխոյ և ի պատուասիրութիւն օրինաց, յաւելու վկայաստիս կենցաղավարութեան։ Ըստ արդարութիւն օրինացն· այլ ըստ այնմ արդարութիւն զոր օրէնքն պահանջէին, կեցեալ եմ անբիծ, անսադուանելի· զիսեն ամենեքեան՝ զի հաւատարմութիւք պա-

հել եմ զհրամանս օրինացն· ոչ ոք կարէ ամբաստանել զինէն՝ օրինազանց եղել ի կեանս իմ։ (գործ. իգ. 4. 5.) Պատասխէ բազում անգամ, զի ունիցի ոք զնա, խնամ օրինացն վա այլոց՝ և ոչ վա իւր· որպիսիք էին փարիսեցիք՝ որք ասէին և ոչ առնէին։ (մատթ. իգ. 3.) և նորին պիսի այժմու օրինախանձքդ ևն՝ որք ձեզ զվէրսատուի քարոզեն, և ինքեանք չպահեն զօրէնս։ (գաղատ. գ. 12. 13.) Իսկ ես ըստկատակն՝ ի մանկուէ անտի նախ օրինապահ էի, և ապա նա խանձայոյզ անօղոքելի, մինչև յանուանէ ի քէ։ (գործ. իթ. 13.)

Արդ՝ ասատասիկ յայտ ասի պարծել կարօղ եմ, թէ առաւելում քան զսուտ քարոզօղսդ օրինաց· ազնուականութիւք ազգի, և օրինաց դաստիարակութիւք, փարիսական ուսմամբ, նախանձաւորութիւք և օրինապահութիւք ոչ ոք ի դմանէ հասատարել ինձ կարասցէ։ Եւ զի՞նչ ապա չօժարեցայց ինչ՝ մերկանալ զայն ի՝ի մանկութիւք վարժել և պաշտպանեալ զիմ կրօնս, և ըստրկել զքրիստոս· մինչ շահ ինչ անձին, կի փառասիրութիւն, կի մոլորութիւն ազիտութիւնս մատոյ։

7. Այլ որ ինչ ինչ ընդ էր, ընդ ինչ հանդիպէր ինձ։

ի տպաւորին ոսկանայ միայն դնի, ընդ է· այլ օրինակ գրեն էր, համաձայն ամ թարգմանութեանց, որք յոքնական ընկերանուն, և վերկրօղ բայն դնեն յանցեալն· այ որք ինձ շահն էին, զայնս ինձ համարեցայ։

Ըստ իմաստիցն՝ ոսկերբերան (ճառ. ժա.) մանր նկատեալ զորշումն բայիցն՝ էր, և հոմարեցայ, իմանալ ի վերայ օրինացն առ հասարակ ինքնին մտաբեալ, և բացատրէ այսպէս։ Այն ամ առաւելութիւք՝ զորս յառաջ ետուեցի՝ ըստ ծնողեան և ըստ կրօնիցն, և ըստ արդարացն ուրոյ ունէին, որք ինձ պիտանիք էին առ ակս ածելոյ առ քս, և իբր այսպիսի՝ շահաւորք, այժմ համարեալ են ինձ վնաս, ոչ զի ինքեանք պիտանակարք են, այլ ի՞ն ի առ գերագոյն շնորհս քսի վրտեցայ։ Այնչափ պիտանի էին առանդք օրինաց, որչափ եղեն ինձ իբր սանդ

առնդուղք առ՝ի վերանալ՝ի բարձրութ
շնորհացն քոյ. մնդր առ քո հասանել,
ոչ ևս մարթի ե ինձ կառեալ կալ՝ի սանդ
դուղս օրինացն. և որ յառաջն պիտա
նի էր, այժմ եղև աւելորդ. իսկ եթէ
կամիցիմ տակաւին յետնալ՝ի նա, լինի
ինասակար. ոչ ինքնին՝ այլ զի անմարթ
է պահել զերկուսն միանգամայն, և
փոքրն այն զրկել՝ի մեծագունէն. Ջոր
օրինակ առե ոսկերբերան, աղքատ ոք
տվալից գտեալ զարծաթ, կարէ այնու
զքաղցն լնուլ. իսկ եթէ զոսկի տայ
ցէ ոք նմա՝ այնպէս զի թողուցու՝ի
բաց զարծաթն, միասակար լինի նմա
արծաթն՝ եթէ թողուլ զայն չկամի
ցի. զի զուրկ միայ յաղնաւագունէն։
Այսպէս վիճակն հրէական՝ երախ
տաւոր էր, առաջնորդելով՝ի կեանս
հաւատոց, այնու պայմանաւ՝ զի՝ի
գտանել նորա, ինքն թողցի, և ոչ
ևս համարիցի պիտանի. վայ ձշմարիտ
լոզ օրինաց նա է, որ վա հաւատոց
քոյ արձակէ զայն՝ի բաց։ Այսու
օրինակաւ խօսի ոսկերբերան և այլք
յոյնք ընդէմ մարկիոնականաց, որք յայսմ
քնաբանէ ցուցանել ջանային, եթէ հին
օրէնք չար են։

Իսկ այլ մեկնիչք առնուն զբանս առա
ւել՝ի վր արդարոյն օրինացն՝ զոր ան
միջաբար յառաջ յիշեաց. և զասելն՝
որ ինչ ղշն էր, ոչ իմանան իրօք լինել,
շահաւոր, այլ ըստ կարծեաց միայն. և
լինին իմասաքն։ Որ ինչ միանգամ ըստ
օրինացն գործք արդարոյն լինել, կամ ծա
գումն հրէական, նախանձն, բարկութ
նուքեն, շահ թուէքն առ կարծիս իմ
և այլոց, օգտակարք՝ի փրկութիւ իրրև
ձշմարիտ արդարոյն պտուղք, իբրև
վարձուց և գովուն արժանիք առ յայլ,
յորս հաւատասել ունեի զոյս սրբու
թիւն, զայնսոսիկ համարիմ կամ համարե
ցայ ՚ես ես։ Համեմատեալ արդա
րութիւնն որ՝ի քեզ, առ՝ի շահել զքո,
կամ ձանաչելով զհաւատս քոյ՝ ինասա
կար համարիմ, և մերժելի, իբրև աղ
բեալս ձշմարիտ արդարութեն և փըր
կութիւ. յետ ձանաչելոյն զքո, ծանեայ
թէ չիք՝ի նմ օգուտ, այլ ինաս. զի ոչ
առոյգ արդարուե էր՝ի նմ առանց հա
ւատոյ, բայց կարծելով լինել, ապաս
տանել իմովք գործովք արդարանալ։

Ջերկաքանչիւր իմասս հաստատանն
յայլորդ բանք առաքելոյն։

8. Այլև համարիմ իսկ զամենայն ինս՝ վասն
ասաքել գիտութեն յետ ոչ ինչ ինչ ել
բոյ. վասն որոյ յամենայնէ զրկեցայ, և
համարիմ էդիղանս, իբր զոչ ումեքոյց։

Ջասելն ածէայ, իմանան ոսկերբերան
և այլք՝ ոչ զօրինացն ևս եթէ, այլ և զնմ
իրաց աշխարհի. և ըստ ոսկերբերանին
յորմարի այսպէս։ Ջինչ ասեմ եթէ
զշնահասուր կարծեցեալսն ըս հրէական
վիճակին՝ համարեցայ վնաս վս քոյ.
ոչ ասա բարի է աշխարհս, բարի են
կեանքս. այլ սակայն զայն ևս զօրիւ
նացն և զաշխարհիս վայելչութիւնս հա
մարիմ վնաս, եթէ օտարացուցանեն
զիս՝ի քոնէ։ Վ ասասել գիտութեն. յոյնն,
վս առաւելութեն կամ գերազանցութեն
դիտութեն. բայց նշանակէ՝ վս գերա
զանց գիտութեն։ Ոսկերբերան ըս բաղ
դատութեն իմանայ. ցոյ համեմատեալ
առ գերազանց ճանաչումն և արժա
նատրութեն հաւատոց քոյ, զնմին հա
մարիմ վնաս. որպես՝ի ծագել արեւու՝
վնաս համարին նոտել առ ծրագին։ Ա
ռաւելեալ ասէ ինչ համեմատութեամբ
առ այն՝ որ՝ի նմին սեռի իցէ. և եթէ
հաւատոք կամ գիտութեն քոյ առաւե
լեալ կոչին քան զօրէնս, յայտ է թէ
ոչ ինքնին վնասակար էին օրէնք կամ
իրք աշխարհի, այլ ըս համեմատութ առ
բարիս՝ որ՝ի քեզ։

Այլք՝ ածեալ առնուն զհրէականն
եւեթ. և ոմանք յորմարեն այսպէս։
Ոչ միայն յառաջին ճանաչելն զքո վնաս
համարեցայ զնմ հրէական վարս, զո
րեւս, զնագունն առմի, և զայլսն,
այլև այժմ նոյնպէս համարիմ. ոչ բնաւ
փոխեցի կամ փոխեցից զնմ կարծիս. և
այս՝ վս ասասել գիտութեն յոյն քոյ. ցոր
չափ առաւելում կամ յառաջեմ՝ի գի
տութեն քոյ. այնու զի միշտ զարգա
նամ՝ի ծանօթութեի խորհրդոց աւե
տարանին, նովին չափով առաւել վնաս
սակար տեսանեմ զօրինացն վիճակ։ Ե
այս կամ ըս բաղդատութեն եւեթ, որպէ
առնու ոսկերբերան. ցոյ համեմատեալ
զզօրութեի և զծանօթութեի օրինաց առ
այն՝ զոր քոյ հաւատովքն ընկալայ.
առ որով ըստ ծանօթութեի մեծիցին
և

և շնորհաց՝ որ յօրինաց անտի կայրյիս, ունայնացաւ ամենևին։ Եւ կամ դարձեալ, ըստ առակ վեստակարուհին առնէ, զօրինականն կամ զհրեական առաւելութիւնս համարեի յառաջն իբրև ինքնին հաճոյս ոչ, և բանականս ի փերլ կուտէի։ Բայց եկեալ ի բարձրադոյն դիտուին քոյ, տեսանեմ այժմ զի այն ապա կարծելացն ոչ միայն չէին փրկաբար, այլև վնասակար, իբրև եթէ ի ջանջալս եղեդն անդել ոք կամիցի։

Ոմանք, ղուկաս, ընդհանուր առնուն նաև ի վէր քրիստոնէական գործոց։ և յարմարին այսպէս։ Ոչ միայն զօրս ի հրեուելենն ունէի կի առնէի, այլև զոր այժմ ունիմ իբրև քրիստոնեայ կամ առաքեալ, և զոր այլք և առնեն, զայս ամ համարիմ վնաս։ զօրս եթէ յառաջն մեծ համարէի, այժմ ինչ ոչ վարկանիմ։ և այս՝ վա դէրազանց զէ տուելենն քոյ, կի առ ի շահել զառաւել ծանօթուե խորհրդոց և շնորհացն քոյ։ Ա յս մեկնուելի եթէ զբրիստոսէական գործս նկատե ըստ իւրեանց զօրութեան զատ ի շնորհաց, ուղիղ է ըստ մտացն՝ բայց բնաբանիս ոչ յարմարաւորւ։ զի բանք առաքելոյն խօսին զօրէ նականացն։ յորոց և զղկիլ ասէ ի յայ ջորդն։ որ չյարմարի քրիստոնէական և առաքելական վաստակոց։

Ուր մեր բնագիրս ասէ, յայի քոյ ենն ձերոյ, յոյնն և այլք դնեն, ենն ինչ։ բայց աղեքսանդրեանն ունի, ձերոյ։

Վասն որոյ ասէ էրէնեոս։ փոխանակ բայնն էրէնեոյ, յոյնն՝ էչխոնեն։ ցի առաջեցայ, առաւանս կրեցի։ ընդ որ առքակաւսինն ոմանք, զիարդ առաջիկ կոչէ զձողուլ օրինացն, զի շահեկան էր այս։ և լուծանեն այսպէս։ Ըստ այմ զի օրինականն վիճակն բարի ինչ էր յինքեան առնանիներն, յայս միտս ասէ առյօս կրել ի ծողուլն զայն։ Բայց զի համեմատեալ առ օրէնս աւետարանին՝ կարի աւորև է, ըստ այմ ոչ ասի առաջիկ, այլ շահել ի դառնալն առ քա։ Կամ ըստ այլոց, առաջիկ ասէ՝ ոչ ըստ իրին, այլ ըստ համարմանն՝ զոր ի հրեուելենն ունէր։ յորժամ ազիտաբար առաւանս կրել կարծեր, եթէ ի բաց կայր յօրինաց անտի։ և վա այն անտես առնէր և մերժէր զձեզ

մատաս տայ և մերոյս ասելն՝ էրէնեոյ, կի ըստ ասորւոյն՝ կորուսի։ ցի ճանաչելովն ոչ միայն զանպիտանութիւն, այլև զվնասակարութիւն որ և իցէ հրեական առաւելութեան, յայմ ասէ մերկացայ, ծողի ի բաց, եթէ և փրկանս հաճարեալ էր ինձ։ յանձն առի զայսպիսի տուժանս առ ի շահել զքա կի զբարիս օրինացն քոյ, ըստ նմանութեան խաստատուն վաճառականի, որ առ ի ստանալ զանձ ծածկեալ յայգաբակի՝ մերկանայ յայլ ամ ընչից իւրոց։

Եւ համբոյր էրէնեոս։ Զոյնն ասէ, ոչ էլ։ որ ընդհանրապէս նշանակէ զաւետարդ և զանպիտան մեացուած զինչ և իցէ իրաց։ որպս ի կենդանիս յաւելուածն որովայնի, կամ աղբ։ ի հեղանիւթ դիրս, մրուր։ յարմախս՝ ծեփ, յարդ, մղեղ։ ի սեղանս փշրանք, խեղճերանք, ոսկերերան։ զոր ևն։ Աւդ՝ այսպիսի անարգ անուամբ՝ զփարիսեցւոց աւանդս, և զպատուհերս մարդկան կոչել համարի հերոնիմոս։ (Մեկն. ամբակդ. ը։) Բայց յանցեալսն ոչ զայնցանէ միայն խօսեր առաքեալն, այլ զօրինաց առհասարակ։ զոր յարդի կի մղեղի նըմանեցուցանել ասէ ոսկերերան։ զի որպս այսոքիկ պիտանի են յարդիւնատրութեի ցորենոյն, իսկ յետ հնձոցն՝ անպիտան, նոյնպէս օրէնք պիտանիք եղեն նախ քան զաւետարանն, և յետ այնր՝ աւելորդ, և ի բաց ընկենլի։

Դարձեալ ըստ այլոց, աղտեղի և զարշ իրս համարի զօրինականն՝ ոչ ըստ ինքեան, այլ իբրև խափանիչս հաւատոց քոյ, կի համարեալ զայնս իբրև ինքնին ծաղաճաճոյս և առ ի փրկութիւնս բաւականս։ վա զի այսպիսի կարծեօք դարձեցուցանեն զնա գործ։ Ի նոյն միտս՝ զօրինական արդարութիւն կոչէ եսայի՝ հանդերձ ապարաչից։ (կղ.ճ։)

Ա յ ես չհեղոյս։ Զնա օրինականն՝ և զպատիւն որ ի նոցանէ՝ համարիմ իբրև յարդ հոսելի, կի աղբ անպիտան, որպ զի զքի շնորհն և զարդարութի նի շահեցիմ։ ոպ զի և ա քան զևս պըրձ դապես յարեցայց ի քա։ Շահել ասէ ոչ ըստ նախկին մնալոյն ի քա, զոր արդէն ունէր, այլ ըստ զարգանալոյ և աւելոյ ի նմին միտլեի, ոպ և ասէ։

9. Ա՛ռ գիտայ ՚ի նմա. Եթէ ոչ եմէք զիմ ինչ արդարութիւն որ յորինաց անթի է՝ ոչինչիմ, այլ զնոսայն տէր՝ որ յոյժ արդարութիւն է։

Մեր օրինակք զասելն, Ա գիտայ ՚ինձ, յաթեն յանցեալ առնուն. իսկ այլ Թարգմանք ըմ այժմու օրինակաց ընթեռնուն յայսմ տան։ Ապրեալս շահեցայց ասէ՝ զքո, զի և ՚ինձա գտանիցիմ միշտ անդրոշելի, սկսեալ ՚ի քո ոգի ուսոյրէն. միայն ՚ի քո եղեալ և կացեալ յօգնել, և ոչ յօրէնսն կիմ ՚ինաձայնեալս՝ ըմ հրեաց պարծանացն։

Եթէ ոչ եմէք։ Բացատրէ, զիարդ լինի գտանիլ ՚ի քո. զի և հրեայք ակնառնէին քոյ գալստեանն, և ՚ինձ վատահէին. սակայն սոսկալիս էրբև յուսուցիչ և ՚ի տիրօղ, այլ ոչ էրբև յարդարացուցիչ. զի համարեին գործալք օրինացն արդարանալ։ Ոչ այսպէս յարեցայ ես ՚ի քո ասէ. ոչ եթէ զարդարութի՛ն որ ՚ի ծանօթութենէ և ՚ի պահպանուէ օրինացն լինի՝ խնդրեցի. ոչ զայն արդարութի՛ն որ իմովք վաստակօք ըստ օրէնս նացն շատ համարելով՝ առանց հաւատոց և ընորհաց։ Կամ, ոչ զայն արդարութի՛ն որ ՚ի գաւտաստանի օրինացն հաւատելով է՝ կամելով առնալ. զի զայն արդէն ունէի, ըմ ծ տանն։ Ի բազում օրինակս գրի. ոչ եթէ զիմ արդարութի՛ն է։ Այլ զնոսայն տէր՝ որ յոյ արդարութի՛ն է։ (յոմանս, արդարութ։) կարգ շարադրութենն այսպէս պարզելի է. այլ զի ունիցիմ զարդարութի՛ն որ հաւատովք քովն է, և յոյ. այ զայն ճշմարիտ արդարութի՛, որ հաւատովքն ՚ի քո սկսանէ, և յոյ էրբև ՚ի պատճառէ ներգործ և կատարի ընորհօք, և ոչ ՚ի բնական զօրութենէ գործոց մերոց։ Զայս միտս իմանալի է որոշումն երկաքանչիւր արդարութեացս. էրբ զի ասի արդարութի՛ գործոյ, կիմ, օրինոյ, կիմ մարդոյ, այն որ կշռի ըստ արժանեաց գործոց մարդոյն։ Իսկ ասի՝ արդարութի՛ Աւ, կիմ հաւատոյ, այն որ ՚ի ընորհայ այ ուղնի զարժանաւորութի. զորոց ասացեալ եմք ՚ի մէկին. Տուիմ. (ՃՂ. 2. ժ. 3. եև։)

Աստանօր դոյ զանազանութի՛ ՚ի Թարգմանս. զի յոյնն՝ և ըստ նմա լատինն և արաբացին կրկնեն յայսմ բանի զբառն՝ հաւատոյ, դնելով. * այլ զայն՝ որ հաւատովք քոյ, զարդարութիւնն որ յայ հաւատովք. ‖ Իսկ մեր բնագիրս ՚ի ըմբռնելն յաջորդ տան ընթեռնու զայս յետոյն, այ հաւատոյ ճանաչելնս. և այսմ համաձայնի ասորին յաւելն. * այլ զայն՝ որ ՚ի հաւատոց քոյ, որ է արդարութի՛ն յայ։ Որպէս զի այնու ծանեայց զայ ‖ ևն։ Փոխադրութի՛ կեսից Թուի պատճառ լեալ այսմ տարբերութեի. քանզի և մեկնիչք յոյնք և լատինք ասեն, Թէ ճանաչելն ունի զկապակցութի՛ առ հաւատոյն, և նոյնպէս ընթեռնու ոսկէբերան։

10. Հաւատոյ ճանաչելնս, և զզօրութի՛ն յարութե՛ն նր, և ՚ի մարդոյ ընդունելութեաղ ի՛ն, ի իերդարձութիւ լինել մահու նորա։

Նկարագրէ զզօրութի՛ և զարդիւնս հաւատոցն քոյ. որով և բացայայտի՝ Թէ յինչ հաստատեալ կայ զերազանց զիւութենէն քոյ, ոչ ըմ ասաց վերագոյն՝ (7. 8.) արհամարհել զամն հրէականան։ Հաւատոյ ճանաչելնս, այ զքո։ Ոչ օրէնաքն, կիմ բանիւ մարդկայնով, այլ միայն ճշմարիտ լուսոյն ծագմամբ ՚ի միտս կարացի և կարեմ ճանաչել, Թէ ո՛ է քո, զինչ, և ո՛րպիսի, առինչ եկել, և զինչ վճարել։ Այ ըմ մարդկութենէն միւսոց բեալ անորոշելի և անայլայլակ, կուսական ճնդեամբ եբևեալ ճշմարտասիրս, զմարդկան փրկութիւն գործելով հզօր զօրութի՛, միշտորդ և փրկիչ սահմանեալ ամենեցուն։ Ջայսոսիկ ոչ ուսուցանեն օրէնքն. բանն մարդկային անհաս է բնաւ. վայ եթէ յինուէ յօրէնս կիմ ՚ի մարդկէղէն քննութե՛, անծանօթ մնայի այսմ վսեմական գիտուե։ Զայսոսիկ բանս ճանաչելնս ոչ իմանի լոկ հայեզողութե՛ գիտել, այլ ՚ի սրտի զգալ, ներքին շարժմամբ հոգւոյ խելամուտ լինել, և նովաւ վարիլ։

Եւ զզօրութի՛ յարութե՛ն նր։ Ճանաչել զայն զօրութի՛, որով յարեաւն, այ ինքնիշխանաբար և անմահապէս, ոչ ըմ օրէնական ոյոց ոմանց՝ որք կենդանացան առ յայ միայն, և դրձէ մեռան։ Կամ, մանաւանդ զզօրութի՛ իմանի պատուն և դիտաւորութե՛ յարութե՛ն քոյ. այ ՚ի միտ առնուլ՝ Թէ ոգի մահճամբն սպան ՚ի մեզ

ի մեզ զմեղս, նոյնպես յարութիւնն կենդանացոյց ի կեանս հոգևոր։ Զօրութեի քոնական յարութենն եղև օրինակ, և ներդործել ի մեզ զազատութիւն յերեսակ մահուանէ, ցի մեղաց և սխոից, զատապարտութենէ, և մարմնոյ մեռելութենէ։ (տես հռոմ. ը. 25. ը. 4։) Ասյսկնաւմ զօրութեն անսուղակ եր զպրոցն փարիսեցւոց, թէպէտ և զյարութենէն ի բերան ունէին։

Եւ ընդդրդռնէ լուրանաց։ Գիտել հաստատաբէն, թէ կոդդք եմք, կի լինել պարտիմք չարչարանաց քոնի, ոչ միայն զպատուղ տերունական վշտացն ընդունելով ի մեզ, որ է արդարանալն ի մեղաց, և փրկութենէ մարմնաւորիլ, այլև զբուն չարչարանսն նորա չարչարելով։ և այս կրկնակի, ցի մեռանցմամբ ներքին անտից, և վշտամբերութենէ արտաքին կրից։ որով և լինել կերդոբանէն մարդկանէ, ոմի քոնի անպարտն։ Ասեաւ նեւլով մեր առ մեզս, լինիմք հաղորդք նմանութենէ մահուն քոնի, ոմի ի միրտութենէ ջրոյ։ (Հռոմ. ը. 4. 5.) Իսկ միրտութենէ վշտաց և արեան՝ լինիմք համակիրք նմին իսկ մահու նո՛ր, և իբրև քոնք ոմանք, ասէ ասկէբերան։

Արդ՝ զայսպիսի նմանակիր և տպաւորադդն չարչարակցութե քոնի՝ միայն հաւատոյն ներդործեն ի մեզ. Ծանուցանելով՝ թէ զկնի գայ և փառակցութենն է նմա. և զի ոչ ոք յանձն առնոյր այնպէս վշտանալ է քոնի, թէ ոչ հաւատայր զնա յարուցեալ յանվշտանալի կեանս։

11. Ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ոչ հատէք ի գետնէն յորոյ նիւն։

Զայսոսիկ տեղեկանալով, ոչ այլ ինչ խորհիմ, բայց թէ ոմ հատէ ի գետնէն յորոյ։ Ասյլ թաղումանը է աղբեսանդրեան օրինակին դնեն, ի յարութենէն որ ի մեռելոց։ Զբառն ոմ, ասկէբերան և այլք ոմանք առնուն իբրև երկբայութենէ նշանակիչ։ ցի արդեօք միայն հաւատալոց եմ ի յարութենէն երջանիկ։ լինիցիմ արդեօք արժանի կատարել կերպարանս նակցութե քոնի նաև ի փառսն։ իբրև թէ յետ այնչափ վաստակոց և չարչարանակցութե՝ տակաւին ոչ իսկ հաստատ ձակ հաստատել։ ուր ը՞հակառակն՝ կալ պակասն ի հրեական օրէնս՝ համարձակ վաստահէին գործով օրինացն ի բուն ունել զվստահ ոյ։ Ասյլք համարին՝ երկբայել ոչ ը՞ իրն, այլ ը՞ եղանակն։ ցի որով օրինակաւ ճոյ լինքեան հաստատել վստահ յարութենէն։

Բայց այլ մեկնիչք առնուն իբրև ստոյգական, առ ի ցուցանել զմեծութիւն իրացն, և զդժուարութե, կի զցանկութե և զջանս սրտին։ իբրև թէ զայս ամ գիտելով հաւատացք, ոչ յայլ ինչ վստահամ, բայց թէ զիարդ յաջողեացէ ինձ երանաւէտ յարութենէն ժամանել, եթէ վկայական արեամբ լինիցի, և եթէ այլով վշտաբ։ ոչ այլ ինչ է ինձ խնդրելի, բայց վստահարել յարութենէն որ վասն ձան դնէ իմոց աշխատութեց։

12. Ամէն ասեմ ձեզ՝ եթէ մարդն հաւատայէ, իմ գործսն ինքն գործէսցէ. զնոսա եմ նա հասոյ, ասաւածէ նա ընդ հաւր։

Զնկուցումն առնէ բանիւս, և խրատ առ փրկեալեցիս. զի մի զարմանայցին՝ թէ զիարդ յետ այնչափ առաքելական հարուածս զիտաւէ և վաստակոցն ստակաւին դժուարահաս ցուցանէ զինքն յերանելի յարութենէն։ կամ ըս այլոց, զի մի կարծիս տայցէ պարծելոյ՝ ոմի թէ կատարել զոլով, ինայ նմա ոչ այլ ինչ, բայց վստահարեալ յարութենէն, զայն ուղղէ յաւելուածով բանիս։

Ամէն ասեմ ձեզ՝ եթէ մարդն հաւատայէ։ Լռելեայն իմանի որ բայն. ցի առեալ իցէ իմ. որ է ասել, առեալ իցեմ։ Զայսոսիկ ասացի, ոչ ոմի թէ արդեն առեալ իցեմ իբր անկարօտ իրաւամբք զյաղթանակն աւետարանին. ոչ եթէ իբրև լիով շահեալ իցեմ զվստահարեալ յարութենէնն։ Այս իմասցոք ը՞ ասկէբերանին, որում և այլք հաւանին։ Իսկ ըստ այլոց. ոչ եթէ արդէն ընկալեալ իցեմ զլրումն քրիստոնէական արդարութե, և զամենակատար դիտութին քոնի, և զհամաշուիլ կերպարանակցութե նորա. չև այս ասացայ զայսոսիկ այնպէս լրութե, ոմի թէ չկայցէ այլ յաւելուած բայց զյաղթանակն յարուն։ կամ արդեն իսկ իցեմ։ Բացայայտութե է անցելոյն. և հաւաքեալ ասէ՝ ը՞ հոգևորական հասակն կին քոնի, որում հակադրի տղայն հոգևոր։

աւով. (ըստ. ես. կորն. ԶԵ. 6. Ջ. 2. ԺԶ. 20։ Եփես. Գ. 13։) Ջհէպ մտել էմ. կիմ ըստ յանձին, զհնա պնդիմ. ասմ Ձեզամբ ընդհանում, արշաւեմ իբրև յասպարիզի, ոչ յայլ ինչ միտ եդել, բայց զի հաւէդ, ըմբռնեցից զյաղթանակն, կիմ ժամանեցից յայնէս մերձաւորադոյն կերպաբանակութիւն քեզ. ՚ի ձեռն բերից զայն կատարելութիւն դիտութիւն և արդարեթե՝ յորմէ պակասիմ. կամ, յաւետաբանական վաստակս ընծանում առանց զկայ առնելոյ, զի հասից յայն՝ զոր առնել պարտիմ։

Մանաւանդ ՚ի ըմբռնելս էակ էդէմ. փոխանակ բառին՝ Մանաւանդ ՚ի, յայնն ասէ, էՓ ՛ և պէսպէս թարգմանեն, ըստ յորում, կիմ ըստ որում, կիմ որդ վրա. յայսմ պատճառէ, այլայլին և թարգմանութիւք։ Զյաւետականն դնեն. * այլ ընծանում զի հասից, յորում և ըմբռնեցայ ՚ի քեզ յիսէ։ ‖ Նման այսմ կայ և յառիթն։ Առ բրին. * այլ ընծանում զի ԹԸրևս առնուցում զայն՝ որդ վասն էառ. զիս յիսք։ ‖ Իսկ արաբացին. * այլ ես ընծանում, ընծանում, ԹԷ որպս հասից ըստ ընդ ԹացաՀ՝ յորում կացոյց զիս յիսք։ ‖ Ըստ այսմ ընծերգուածոյ՝ յառին մեկնիչք իմանան. Ընծանում ասմ ջանիմ, զի հասից յայն ինչ, կիմ եղեց այնպիսի, յոր կամ որպիսի լինել ինձ կալաւ զիս քեզ։ Կամ, Ձգնիմ յաւաջել ՚ի գիտութիւն քեզ, և յաւետարանական վաստակս, որդ վրա ըմբռնեաց զիս քեզ ընտրելովն և կոչելովն։ Իսկ ոմանք էասնէլ փոխանակ Ճանաչելոյ առէլ, բացատրեն. ջանամ այնպես Ճանաչել զքեզ, ըստ որում և քեզ ծանեաւ զիս, նման բանին ասմ. կորն. (ԺԶ. 12.) բայց ոչ յարմարի յայն բայլին, որ նշանակէ ՚ի ձեռն առնուլ, ըմբռնել։

Ոսկեբերան, և այլք յոյնք և յառինք իմանան. ընծանում Տասանել ՚ի կեանս կիմ ՚ի յաղթանակն առաջին եգեալ, յորում կիմ այր վրա ըմբռնեաց քեզ զիս ըստ պախատականս, և ձգեաց յիւր Ճանաչումն։ Եւ յառաջին ընծանեալ յասպարիզի հրէուածէ, և հեռանայի ՚ի քեզ. կանխեաց ժամանեաց նա առ իս, ըմբռնեաց յիւր ուսկանն, և այժմ ըՀնա կառանալ ես ինքն վազեմ զհետ նորա, ցանկացեալ ըմբռնել զնա զլուսին. պարտական եմ այնպես զհետ քեզ դնալ, ոնձ նա զկնի իմ ընթացաւ և կալաւ։

Այս ասմ եղանակք միաբանին ՚ի գլխաւոր իմաստան, Թէ ազդումն է շնորՀացն քեզ իմ ջանալն և հասանելն, այլ նու զի նախ քա հասեալ կալաւ զիս, և նա առաջնորդէ և կազդուրացուցանէ ընծանալ և հասանել ՚ի կէս անդր. և այնպես ըմբռնելն և ըմբռնելն՝ են ձերի պարգեւք բարերարուն քեզ։ Եւ ասա զայս իմաստս առել մերոյ Թարգմանչին, առաւելական մակբայիս՝ Տանաւանդ ՚ի, բացատրեաց՝ իբրև ուղղել առնելով. ջանամ Ձգամբ վազիմ Տասանել ՚ի կէս յաղթանակին կամ կատարելութեան, մանաւանդ Թէ սրպես խօսելով, ՚ի քեզ ըմբռնել ձգիմ անդր։ Եւ այս նման է բանին գալատ. (Գ. 9.) * Այլ այժմիկ ծանեալ զնծ, մանաւանդ Թէ ծանուցեալ իսկ յնմ։ ‖

13. Եղբարք, ես ոչ համարիմ զնոյն իմ ՚ի ինէլ. բայց մի ինչ, զի զամ ՚ի յետոյսն նոցա ոչ ինչ։

Պնդագոյն և Տաստատ զանգեալն։ Ասի կարծէք եղբարք ասէ՝ Թէ ջանաւորութեամբ աղաղաւ խօսիմ այսպես. այլ ես ինքն ՚ի սրտի ՀանաչելովՀ, ոչ համարիմ, զև և համարիմ զնս Տասանել յայն կատարելութեան, զոր կարեմ և պարտիմ. տակաւին ոչ և լիով արժանացել Տամարիմ յաղթանակի Տաւատոց։ Եւ այսքան բազմաստակ յընթացս ասէնա բանին, մինչ իշխել և՝ Թէ առաւել ք զայլս, (ես. կորն. ԺԸ. 10.) տակաւին Ճանաչիմ ոչ Տասեալ ՚ի կատարուն. դեռ բազում ինչ պակաս է յինէն. դեռ չեմ գլխովին Տաւասար իբրև այնինչ ըմբռնել զբարբեանն. մի այլազգ կամ աւելի կարծեք զինէն. զի ոչ առաւել Ճանաչէք զնձնա՝ որպէս ես։

Բայց դ ինէ է։ Յայնն առանց բայի դնէ, և զայաղորդան յանցել ըՀունելուի կազմ. ՚ի. * բայց մի ինչ, զառ ՚ի յետոյսն մոռացել, և յառաջադէմն նկրտել։ ‖ Իսկ մեկնիչք լաւելեայն բայ իմանան. ՚ի մի ինչ է, կիմ զմի ինչ առնեմ, Տոգամ ևն. ոնձ և ասորին դնէ * զայս մի ինչ գիտեմ, զի զետոյսն մոռացայց, և յառաջադէմն նկրտիցիմ։ ‖ Եւ մերոյս ասելն,

ասելն, խոստացել է, զորուժեր ունի, մոռացել է իմ, իր մոռացել եմ. որպես գրեն և օրինակը ինչ. նոյնպես զառ 'ի չէ-գոյն, յորինակս ինչ գրի, զառ 'ի չէգոն. իր զայնս՝ որք զկնի մնան, զիմոզևալսն յետոյ։

Արդ ասէ. զանցեալսն ամ զգործս և զվիշտս՝ զորս յաւետարանին յանձն առի, ջանամ մոռանալ բնաւ. չիրշեմ իակ՝ զոր ինչ մինչև ցարդ արարի. այս միայն իմ փոյթ է, զի յառաջիկայսն գիմիցիմ. ոչ խորհիմ զարարելն, այլ օր իւ օրէ բազումս և մեծագոյնս յաւելուլ։ Ել ասաց, թէ 'ի յետոյն չհայիմ, այլ որ առաւելն է, մոռանալ ոչ կիշել անգամ, թուղ թէ շատանալ 'ի նոյնս, կամ վատահել և նոքօք պարծել. որպէս առնէին հրեայք, կամ հրեամիտ քարոզիչք։ Իակ յառաջի եդելսն նկրթել ասէ լուծն, զմեծ և զանժոյժ ձգումն յայս առնել, իւ նմանութեամ արշաւողացն յասպարիզի. զի նոքա ոչ միայն յետս չէձգէին 'ի վազելն, այլև 'ի մեռցել առղի յաղթանակին այնպես սրընթաց լինին, զի մարմնով և ձեռօք յառաջին իւ զդնացս ոտիցն, որ է նկրթել, ոչ և ոտկերբ։

բան ասէ։

14. Ա՛ոչ եդէալ ընթանամ 'ի կէս ընդմանն ես, 'ի չս իւ։

Ա՛յլազգաբար ընթեռնու մեր բնագիրս. զի յոյն իւ բառիւ ասէ. * Ըստ նպատակին ընթանամ 'ի բրաբեռն վերին կոչմանն ես 'ի քս իւ։ ‖ Եւ լատինն. * 'Ի սահմանին ընթանամ 'ի բրաբեռն վերին կոչմանն ես 'ի քս իւ։ ‖ Իակ ասորին. * Եւ ընթացայց 'ի նպատակն առ 'ի ըմբռնել զմրցանակ վերին կոչմանն ես քրիս յիս։ ‖ Նման այսոցիկ և արաբացին. յորս երևի մերոյս տարբերութիւն, զի պակասին բառքն վերին, և բրիէիւն, կամ փոխան այնր եդել է կէս. և զայսպիսի տարբերութիւն ոչ այնչափ 'ի գրչաց ցամարիմք մտեալ, քան թէ յորինակէ թարգմանչին. բայց յիմաստն միաբանին ամենեքին. և ասել կամի։ Զուշ մոացս, և զձիգն բազմանգակ եդել 'ի կատարելութիւնն՝ որ ինձ առաջ կայ, կամ 'ի քս իւրև. 'ի նպատակ, ընթանամ ամ պնդութիւք 'ի կէս անդր, կամ 'ի յաղթանակ ետ ազային կոչմանն, զի յերանութիւն երկնից, կամ 'ի յաւիտենից փրկութիւնն, յոր կոչեցայ։ 'Ի ես յս։ այս իւ ոմանց հայի 'ի ներս, զի յոր ետ կոչեաց զիս 'ի ձեռն քրիս։ Կամ իւ այլոց՝ հայի առ ընթանալն։ զի ընթանամ հասանել ոչ իմով զօրութիւք, այլ զօրացել և առաջնորդեալ 'ի քրիս։

Զայս երիս առնս (12. 13. 14.) աշ լաբանութիւն կայ ասպարիզական արշաւանաց. յորս սահմանեալ կային նշանակ կամ եզր ընթացից, որ և նպատակն։ Հանդիսադիրն 'ի բարձր տեղոջ կացեալ, խրախուսեր զնաչատակսն, ուր նեղով առ իւր զրաբեռն կամ զմրցանակ յաղթողին։ Նահատակութիւնքն չիր յընթանալն և եթե ձեռնոյք, ոչ զկայ առնուն, ոչ այլ անդր 'ի հանդիսականս հային. այլ զայս և զոգի համօրէն ժողովեալ 'ի նպատակ անդր, կոխեն վանեն զամ խոչ ճանապարհին և ոչ դադարին՝ մինչև 'ի սահմանեալ կէտն հասանիցեն։

Ըստ այսմ յայտացոյց ձևացուցանէ առաքեալս զընթացս աւետարանական կենաց. յորում ետ յերկնից կոչելով զմարդիկ 'ի կատարելութիւն հոգևոր առաքինութեան իբրև 'ի նպատակ, ուր նի տալ յաղթողացն գյաւիտենական երանութեան մրցանակ։ Եւ առաքեալս ասէ զանձնէ, թէ չև հասեալ իմ 'ի կատարելութիւն զիտութեան և վատ կոց աւետարանին, զուշ իմ բազմանգակ հասատատել եմ յայն. ոչ յետս հայիմ զոր ինչ արարի ցարդ, և ոչ յայս օր կամ յայն՝ թէ զնարդ գործեն. այլ զնմ վիշտս և զվոանգս առ ոտն կոխեալ, ընթանամ մինչև ըմբռնեցից զսահմանեալ կատարելութիւնն և ըստ նմին զկոչմանն երանութեան։ Ըստ ասացելոցս՝ ուշադրութիւք ընթանանք՝ ներհակի ընթանալոյն յանկրևոյթս, զոր ասաց 'ի ես. կորս. (ի. 26։) ‖ Ել ըզխմանայ այսմ ասացեալն 'ի ըս. տիմ. (ը. 7.)

* Ըզընթացան կատարեցի. ... այսու հետև կայ և ինչ ինձ արդարութեան պսակն։ ‖ Վա՛ զի զայն գրեաց 'ի կատարած կենաց իւրոց, յորում լինելոց եր և կատարած ընթացիցն։

15. Այսուհետեւ որ ձանձամ խոստանալոցդ
էք, զայս խորհեցարուք. Ի երեք
ժլատէ իւրէ խորհիլ, ասէին եւ զմի
ոճ չէզ չարչարեսցէ։

Ցառաջնում մասին տարբերին Թարգմանութիւնք զի չորն ասէ. * Ասյսու հետեւ որք միանգամ կատարելք, զայս խորհեցարուք։ ‖ Կման այսմ ունի արա բացին. այլև լատինն յաւելմամբ էա կան բայի. ոյ որք միանգամ կատարելք եմք, զայս խորհեցարուք. իսկ ասորին պիսկ յերին. դնին, * որք միանգամ կատարելք են, զայս խորհեցին։ ‖ Ա՛ր օրինակք սովորաբար ընթեռնուն յերկրորդ դնին, ոյ խոստանալոյ էք ... խորհեցարուք. կի ըս այլ օրինակաց՝ խորհէք ընդ. բայց միայն երեք օրինակք գրեն, խորհեցարուք։ Ի գլխաւոր խմասան մի են իւրաքանչիւր ընթերցուածք։

Բայց խնդրի, թէ զիարդ խոստանալոյ կոչէ զայս, և կի զինքն ըստ նմ, ուր նախ ասաց զանձնէ ի 12 տան չլինել կատարել։ Ոմանք որոշումն դնեն՝ առնել ի բանից օգտասիրութիւն, թէ յառաջ անկատար ասաց ըստ կատարելութեանն՝ որ յերկկին. և աստ կատարեալ կոչէ ըստ կատարելութեանն աստի կենաց։ կամ, անկատար ըստ աստիճանին գիտութեան և սրբութեան, և կատարեալ ըստ այլևայլ մասանց. իբրև թէ ունի զնմա մասունս ածպաշտութեան, բայց ոչ ըստ ամենայնի զանցութեան։ Աչլագ միաբանեն հերմենիսա. (Ա՛ենկ. ամբակ. գլ. ա.) իբրև թէ վերագոյն ի գիմաց առն սկսանեղի խօսեր առաքեալս, իսկ աստանօր ի դէմս արանց կատարելոց։

Բայց ոչ ի կարգի են այս բացատրութիւնք. քանզի յետ անցեալ բանից յայտնի է, զի խօսի առաքեալն զկատարելութեան որ յաստի կենաս, և զերթ անձն համարիլ չեւնս հասեալ յայն, այլ օր ըստ օրէ յառաւելագոյնն փութալ։ Վասն որոյ այլք ոմանք համարին խոստանալ կոչել ըստ զիման ևեթ, կի հեղնաբոյն, առ այնոսիկ հայելով՝ որ յաչս անձանց կի այլոց երևին կատարեալք, թէպէտ ոչ են այնպիսիք։ Սակայն ըստմասնեայ է և այս մեկնութիւն։

Ապա հասարակաց զանազանութեամբ ասէ, թէ ի խոստանալ, արձակաբար իմանալով ըստ ամ լրութ զիտութեան և առաքինութեան ոչ ոք է յաշխարհի, այլ միշտ կատարելի և յառաջելի. և զայս միտս ունին նախասացեալքն։ Իսկ ասո խոստանալ կոչէ ըստ բաղդատութեան ևեթ, ոյ և այլուր ասէ՝ հոգևորս, կարօղս, կատարեալս. (Հռոմ. ժե. 1։ ա. կորնթ. 6. 15։ Գալատ. ը. 1։) ոյ զայնոսիկ՝ որք առաւել քան զայլս զարգացեալ և տեղեակք են ի գիտութեան և յառաքինի վարս. որք ելեալ ի տգիտութենէ և ի մարմնական վարուց, կալ ըօղք են ուսուցանել և առաջնորդել այլոց. Թէպէտ և ինքեանք ևս պակասին գնա ի բազումս։

Եւ ահա այսպիսեայ՝ որք Ճշմարտութեանէ, և կամ առ կարծիս այլոց՝ յառաջեալք են ի քրիստոնէութեան, ազդ առնէ՝ ընդ խորհել, ոյ զայս՝ զոր ես զանձն նէ խոստովանիմ, թէ չեմ կատարեալ, այլ կարօտ յառաջելոյ այլևս։ Աչն կատարելոյ է՝ գնել ի մտի թէ չէ կատարեալ. սակայ նշան չափաւոր կատարելութեան է՝ ճանաչել զինքն ևևս կատարելի։ Աչայնս պարտին խորհիլ և փութալ՝ որք միանգամ զանձին ի ձէզ զարգացեալք. առ նմ ուղղէ զբանն, զի մի կարծեսցի՝ թէ միայն սկսանողաց տղայոց խրատս տայ։

Եւ նիւթ ելոյ ի խորհելոյ։ Եթէ Թուեսցի ձեզ այլազգ ըզոր ևս խորհիմ և ասեմ, ոյ իբրև թէ Տասնվեցիկեք ի կատարելութեան, բռնանդակելոյ զնմ ուղղութեամ. կամ բաւական իցէ զոր զիտէք և առնէք, չիցէ կարօտ այլևս յառաջելոյ ի գիտութեան և ի սրբութեան, եթէ այսպէս Հաւանեալ եք ի միտս ձեր, բայց և զմեզ ած յետ յայտնեցէք։ Յուսադրական է բանս. ոյ յուսամ թէ ցուցանիցէ ձեզ ած զտխրութիւնս ձեր. բայցէ զայս մտաց ձերոց ներքին լուսով, առաջի գնելոյ զակարութիւնս ձեր և զթերութիւս։ Յայտնել ասէ, ընդ նակել թէ յանդուգն տգիտութեան յառաջ մեծամտութ խորհել զանձնէ. և թէ ներքին լուսաւորութեան ոյ խրատ գրի առ ի փարատել զայն տգիտութիւնդ թէ ասել. ես ուսուցանեմ միայն. բայց խելամտեցուցանելն զձեզ՝ ոյ է։ Աչս են սովորական խմասանք ըստ ասկ

բերաբ

բերանին և այլոց ։

Ոմանք՝ այլազգ խորհել իմանան ըստ վարդապետութեան ։ Յի եթէ դուք կամ ոմանք ի ձէնջ ըստ ուսման առա- քելոցն համարիցիք, թէ առ ի կատա- րելութեան վարուց և դիտութեան պիտոյ է յանձն առնուլ զդարձս օրինաց, և այն բառական է, յուսամ թէ ոչ դատ- ձուսցէ զձեզ յայնպիսի մոլորութենէն, ծանուսցէ՝ թէ խոտորնակի մտածէք ։ Այս իմաստք չեն օտար, բայց առա- ջինն՝ հարազատ և ս ։

Իսկ այլք ոմանք զայլևայն առնուն՝ տար- բեր ինչ, այլ բարձրագոյն և գաղտնի խորհուրդ · և զիմաստսն յարմարեն ։ Եթէ բաց ի գրելոցս, կի բաց յայն- ցանէ՝ զոր ուսայքդ, զայլ ինչ դերա- զանց միտս ունիցիք ի վերս դիտութենն քոյին, կի ի վերս կատարելութեան վարուց, նա ինքն ոչ՝ որ զայլ խորհուրդս յայտ- նեաց, և զայն յայտնեացէ ձեզ յիւ- րում ժամանակի, ՀՀմարիտ իսկ ար- գելօք, թէ առա ։ Բայց այս իմաստք արտաքոյ են առաքելական ոճոյ · որ սովոր է՝ այլ, կի՝ այլևս առելով, նշա- նակել զտարն, զհակառակն ՀՀմարիտ ուսման · որպ առ գաղատացիս ասաց՝ այլ աւետարան · (ա · 6 ·) և թէ * Յու- սացալ եմ՝ ի ձեզ տէրոջ, թէ ոչ այլ- ազգ ինչ խորհիցիք ։ ‖ սոյնպէս ա · տի- մոթ · է · 25 · ղ · 3 ։

16 · Բայց յոր ժամանեցաք, զոյն խոր- հել, Լ ուին կանանչ դեբան լինել։ (ալ օրինն · ի ուին ։ այլ · դեբանել։)

Բնաբանս ըստ յետին մասին տարբերու- թիւն ունի առ թարգմանս։ Լատինն նման մերումս ասէ · * բայց յոր ժա- մանեցաքս, զի զնոյն խորհիցիմք, և ի նմին մնայցեմք կանոնի ։ ‖ Իսկ յոյնն · * բայց յոր ժամանեցաքս, ի նմին գը- նալ կանոնի, զնոյն խորհել ։ ‖ ուր առ- ջին ըստ իմաստիցն Թարգմանի, * նովին շաւղիւ կատարեացուք, և նովին միա- բանութեամբ ։ ‖ և արաքացին · * Սակայն յոր ինչ ժամանեցաքս, յայնմ շաւղա- ցուք չափով, և զնոյն ինչ խորհեա- ցուք ։ ‖ Իսկ ուր մերս ըստ յունին յանե- բևոյթ եղանակ ասէ, խորհել, դեբան լէ նել, ըստ նշանակութենն՝ հրամայական է · ոյ այն * խնդալ ըստ խնդացօղս, լալ ըստ լացօղս ։ (Հռոմ. ժբ. 15 ։) կամ զը- րութեամբ բայ յորդորեմ, կամ պիւ- տոյ է, ևն ։

Կանոն, այլաբանութեամբ ասէ զվարդա- պետութեան քոյին ըստ հաւատոց և ըստ վա- րուց · յորում դեբան մնել խրատէ, ըստ կալ անշարժ, առանց այլ- այլելոյ զաւանդս հրամանացն · վասն զի ուղիղ կանոն՝ ոչ յաւելուած ըստ- նէ, և ոչ նուազութեամբ, ասէ ոսկեբե- բան ։ Յաղագս այսր բանի տես ի գա- ղատ · ա · 16 ։

Ամենեքին առաջիկայ բնաբանիս՝ ծուխ ակնարկել յատապարհական օրէնս, յո- րում պարտ է իւրաքանչիւր նահատա- կաց պինդ կալ յիւրում կարգի, և ի սահմանին՝ զոր հրամայէ հանդիսա- դիրն ։ Ըստ նմին օրինակի և մեզ պարտ է ասել, յոր ծանեաքս, յոր ինչ սահ- ման գիտութեան և վարուց հասաք, յայնմ պինդ կալ · զոր ինչ միանգամ ուսաք, և ուղղութիւն ստացաք, պա- հել հաստատուն · մի՝ ի պատրանաց ո- մանց խոտորիլ յայլ ուսմունս, և մի ըստ չար օրինակի Թուլացեալոց լքանիլ յըն- թացից ծնօղացուածէ ։

Ջոյն խորհել · Ջայս ոմանք համարին բացատրութեամբ լինել միաբանութեան կա- նոնին, որ ի յոյնն յատուկ դնի · իսկ այլք որոշեն, ըստ համակամութեան զնոյն միտս և զսէր պահել առ միմեանս ։ տես ի վեր · (ջ · 2 · և ա · 2 ·) Եւ այսու բանիւ յայտ առնէ առաքեալս, թէ ման ինչ ի յատացագիմութեան հա- ւատոյ և վարուց՝ կալ հաստատուն յայն ինչ, զոր արդէն ստացեալ եմք · և ոչ է յայսմ ոճի ի մարմնական արշա- ւանս, ուր ոչ ոք կարէ յառաջել՝ թէ ոչ թողեալ զառաջին կայան ։ Իսկ ի տզ- և ևս ընթացս յայնժամ ոք յառաջանայ յատուելն, յորժամ զնախկին ստացեալն պահել ջանայ ։

17 · Համբոյր ինչ էնէիք էնէբոյս, և գէ- թսեղիբ զոյնպիսիսն որ այնպէս գնայցեն, որպես ունիդ զմեզ յիւ- նոյ։

Ցուցանէ զնզանակին՝ թէ զիարդ լինիցի կալ հաստատուն ի կանոնի ձեռագաշ- տութենէ, այն է՝ նմանութեամբ վկայելոցն քրիստոսի ։ Համբոյր ինչ էնէիք · կամ ըստ յու-

յունին՝ համամնամնօղք , ՚ի հանդոյն այլոց հետևողաց ինձ՝ դուք ևս նովին ջանիւ նմանեցարուք ինձ . կամ յայսմ ամենեքին դուք միապես ջանացարուք՝ զի ինձ նմանիցիք։ Եր- գիրասէիր ընդ- պիտան . բազում օրինակք դրեն , դիտել ջէ . ոմն է հռոմի . ժէ . 17 . և համա- ձայն է յունականին . ՚ի հայեցարուք, մանր նկատեցէք՝ որպ առնեն օրինա- կօղք . քննեալ ծաներ՚ք զայնպիսին՝ որք ՚ճշմարտութիք գնան ըստ շուրիկ վարդապետութիք և վարուց , ըստ որում ունիք զմեզ օրինակ ։ Ընդ- պէտ և ան- ձամբ ոչ մերձ կամք այժմ , բայց ըզ- հանդամանս աւետարանական կենաց մերոց դիտեք . յորս միանգամ տեսանել ցեք զնոյն շահիլ , նմանեցարուք նոցա ։ Նմանութիին՝ զոր պահանջէ , իմանի յնմմ իքր քրիստոնէութիք , ՚ի ըստ ու- մանց վարդապետութիք , և ըստ վարուց , մի ապատանիլ ՚ի գործս օրինաց՝ այլ յնոյն և ՚ի ընորհս հաւատոց , նախան- ձաւոր լինել սիրոյ և խաղաղութեան , մշտաշարժ յառաքինութիք , արհամար- հել զերկրաւորս նմմ։

18 . ( ) Ի բազում՝ գնան՝ զորոց բազում ▪ Ոմանք ասէ յեղ . բայց ոչ և լսելիւն ասեմ , զբնութեաց խօսին տէր ։

՚ի ներհակին ասյ զպատճառն՝ թէ մի էր ինքեան և իւրոց նմանեացն պար- տին հետևել . մի զի ասէ՝ գոն և այլք թիւր օրինակք , յորոց օտարանալ ար- ժան է ։ Ընդ բազում գնան , բազումք յանուանեալ քրիստոնէից անտի գնան այլազգաբար քան զոր մեք . զորոց և բազում անգամ յանդիման ՚ի միջի ձէ- րում ասէի , ազդ առնէի , բազոքէի առ ՚ի զգուշանալ . բայց այժմ և լսելիկ ասեմ . (երկու օրինակք կրկնեն , յեղ ։) Լաւ, եթէ առցի առ փիլիպեցիսն , յայս առնէ զմեծ գութ և զինամս առաքե- լոյն առ նոս ։ Բայց ըստ ոսկեբերանին՝ Հայի առ ոսւս քարոզիչսն . զորոց ըզ- թիշտառութիի ողբայ ՚ի կարեկցութիէ . և ուր յառաջն բանիւք լսկոյք յանդի- մաներ զմոլորութիս նոցա , այժմ արտա- սուիւքով յիշէ . զի այնքան խրատեալք՝ ոչ ուղղեցան . և եթէ լալոյ են արժա- նաւորք , ապա ոչ հետևելոյ ։

Ընդ- դէմ խօսին տէր ։ Իմա այսպէս . զորոց ասէի , և այժմ ասեմ լալով՝ լի- նել թշնամիս խաչին քրիստոսի , և ոչ թէ քրիստոնեայս , կի պաշտօնեայս քրի ։ Թշնամիս խաչին անուանէ զնա կրկնա- կի . մի՝ ըստ վարդապետութիէ . զի յորի- նաց անտի խնդրելով զարդարութիւն , կի զմովսէս ըստ քրի դասելով , ուստի- նացուցանելն զզօրութիէ խաչին , ըստ հա- կառակս ելելոյ վարդապետութեան , կարգաց , և սրբութիէ քնական կրօնին ։ Եր- միւս՝ ըստ վարուց ըստ- բակութիէ . ՚ի փափկութիէ անձանց յօժարելոյ , ոչինչ այնպէս փախչելի էր նոյ , որպէս խաչն քրի , որ յաշխատութիէն և ՚ի խոտութիէ հրաւիրէ զհետևողսն ։ Ըստ- երկդ իմաստս աւանդէ ոսկեբերան . այլ մի այսր բա- նի տես ընդարձակ ՚ի մեկն . գաղատ . ը . 12 ։

19 . Որոց կոտորած կորուստ է . որոց ▪ ▪ որ- վայն խրտնաց է . և տառ- ամօթն խրտնաց . որ ստէրրատոր Հէն խոչին ։

Նկարագրէ զպատկեր օրինակնդիր քա- րոզչացն , բացայայտելով թէ զիարդ և որչափ թշնամիք են խաչին քրի . ո- րով և արժանիք՝ զի ինքեանք աւետցին խաչառ . Դարձս ասէ՝ այնպէս գնան , զի կոտորած կորուստ է . եթէ անդարձք ինայցեն յայն ՚ճանապարհ իւրեանց , ոչ յայլ ինչ աւարտի՝ բայց ՚ի կորուստն յաւիտենից . բարբարոնն ընծայեց նոյ է անվախճան թշնամութիին ։ Որոց ած որվայն խրտնաց է՝ ՚ի յոյնն չիք խրտնաց . բայց իմանի զորութիէ , զոր և ասորին բացայայտ է ։ Ըստ ինչ և առնեն բա- նիւք և արդեամբք , զնմ՚ ի պէտս որո- վայնի իւրեանց ծառայեցուցանեն . ոչ այլ փափաքելի է նոյ , բայց միայն ու- տել և ըմպել . նման պորտոյ իւրեանց՝ է դիտաւորութիին և նպատակ ջանից նոյ . որով են որովայնապաշտք , և ոչ քրիստապաշտք ։ տես և հռոմ , ժէ . 18 ։ Եր- խոտ ասեն խրտնաց ։ ՚ի յոյնն և յայլ ևթարգմանս դնի՝ յամօթ նոցա . և ոմանք ՚ի լատինացոց ընթեռնուն՝ յամօթիալիս իւրեանց . զոր և մեկնեն . պարծանք նոյ և փառասորութի եգել կայ ՚ի թլփատութիէ անդր , որ յամօ- թոյն կատարի ։ տես գաղատ . ը . 12 . 17 ։ Բայց ոսկեբերան յիշելով զայս միտս

միաս, ինքն առաւել հաւանիլ իմանալ· փառս որոյ կամին յայն իրս, ըստ որս ամաչելն պարտ էր· խնդրեն փառաւորիլ 'ի մարդկանէ կերակրովք և ըմպելեօք, ընկից բազմութիւն և պատուասիրութիւն, որ Ճշմարիտ աշակերտաց քոյն՝ ամօթոյ իրք են: Կի՞ ըստ այլոց· փառքն՝ զոր խնդրեն 'ի մարդկանէ, դառնայցեն 'ի նախատինս նոյ· խայտառակեսցին 'ի յայտնել խաբէութիւն և ունայնասիրութիւն նոյ· Ծանիցին՝ թէ ոչ նախանձաւորք են ոչ, այլ կեղծաւորք և անձնասխրք: Եւ այսու զանուզգայ խոտորութիւն այնպիսեացն յայտ առնէ ըստ որ կերբեմն· վա՛ զի կէս չարին Տեառն՝ զի ոք յերէցութեան, զոնէ անազան զամօթի հարկանէր· (ըստ Հռոմ. ի. 21·) իսկ անպատկառ պարծել և փառաւորիլ 'ի նոսին՝ յետին անզգայութիւն է:

Որ չերիցուս Եւ խոնարհ· խորհուրդք և խղճք այնպիսեացն՝ բազմանդակ յերկրաւորս կապելով կան· ոչ զայլ ինչ զիտեն և ախորժեն՝ բայց զմարմնոյն և զաշխարհի· անմասն են գլխովին երկնային և 'ի հոգևկան ախորժակաց: Եւ զայս եդ 'ի վերջի՝ իբրև պատճառ և արմատ նախատացելոյ ախտից նոցա· զի որովհետև ըստ օրինակի օձին՝ զհող երկրի, ցի զերկրաւոր ախորժելիս միայն ճաշակեն, զհետ գայ՝ զի 'ի վը որովայնի իւրեանց զնայեն որկրատուբ· և յամօթալիս պարծեացին՝ առանց ուղղելոյ, որով զկորուստն յաւիտենից ժառանգեսցեն 'ի կատարածի:

20· Ա՛յլ զեր առաքեալս չերէցիս է, ոչ փ և երէցն ախոռնիմ, զն յետ չէ:

Առ պատկեր առաւ առաքելոյ՝ ըզգեմ կարգէ զՀշմարիտ առաքելոյն· զի ցուցցէ՝ թէ յիւրաւի ազդ առաք 'ի 17 տան՝ նմանել ինքեանց, և ոչ օտարաց· և 'ի սոյն միտս յոյնն պատճառական շաղկապաւ զնե, չի զբ առաքեալքն· թէ պէտ այլք իբրև բազկիւսական առնուն: Զոյնն փոխանակ առաքեալք զնե էլէկտէմ· ցի քաղաքականութիւն, քաղաքավարութիւն· որպս զնե և սարգիս մնկնէ· (եր. 71· 635·) և ամենք իմանան փոխանակ քաղաքի կամ հայրի՝

նեաց· ըստ բանին երբայ· (ժը. 14·)
* Քանզի ոչ ելեմ ունիմք քաղաք՝ որ առաջն միալոց իցէ, այլ զհանդերձեալն խնդրեմք: ‖

Վա՛ որոյ իմաստքն են· մեր կենցաղաւարութիւն, կի՝ սուրագ ընկերական կեանց՝ յերկինս հայի միայն· իբրև երկնաքաղաքացի գրեալք անդ յերկինս եմք հոգևով· բովանդակ մեր խորհուրդ և խղճք և վաստակք յերկնայինս ուղղեալ են· վա՛ այն չէն զարմանք թէ անտես արարեալ զերկրաւորքս ամ, անդր դիմեմք՝ ասաք Ե երէչն ախոռնիմ· յերկնից՝ ուր կայ փրկիչ մեր, ակնունիմք իջանելոյ նոր առ 'ի ըստնել զմեզ յերկնային փառս Ա՝ասք, կի՛ ըստնին Ե ասք՝ յոր յորմ՝ ցուցանէ զտեղին կի զերկինս՝ նաև ըստ յոյն մեկնչաց· ամանք տարակուսեցան ըստ այս, պատճառելով թէ յորէ եզական է, իսկ յերէկնե՝ յոգևական զնէ նաև 'ի յոյնն· սորին վա՛ կամեցան իմանալ՝ յորմ՝ յո՛ որով կենցաղավարուբ ակնունիմք: Սակայն չէ հարկ զբերաբանական Ճշդութիւն պահանջել 'ի խոսս առաքելոյն· և զի յունականն կարէ միօրինակ նշանակել՝ յորմ՝, և յորոց: Տեառն յեր ասք: Ա՛ՆԸ օրինակք 'ի յաբ ջորդ յարեն զայս: Լսուինն յատելու, ոնն մերոյ, նոյնպես արաբացին· իսկ ասորին այլ ևս, փրկչին մերոյ, ոնն մերոյ· բայց մերս ամենևին ըստ յունին է:

21· Որ նորփեսէ վարձն խոնարհութեն ձերոյ, ներդործելոյ լինել մարդոյ իւրոյ, ըստ զորութեն՝ առ 'ի նորոյ լինելոյ հնազանդեցուցանել ընդ իւրն զամենայն:

Բացայայտ՝ զինչ և որքան ինչ ակնուհիմք 'ի գալստենե փրկչին· Որ նորփեսէ չէ· ցի հրաշալի փոփոխման յոյս կայ մեզ քաղաքավարելոյ յերկինս· որովք քն նորոգելոց է չմարն խոնարհութեն ձերոյ· զնոսաբար մարմին մեր, զանարգն, զներքոյանկել ցաւոց, ալեւոյից, թերահաւատութեն և ապականութեն: Կերդեբանէին լինել· ոչ վայրապար ինչ նորոգումն առնելոց է քն, ոնչ յորժամ որ 'ի հիւանդէ լինի առողջ, կի՛ 'ի ակարէ՝ ուժգնոյ· այլ այնպէս՝ զի մարմնոս լինիցի կերպարանակից՝ համանման մարմնոյ ձեռոյ իւրոյ· ցի փառաւորեալ մարմնոյ

իւրում, անմահ իբրև զնա, անցաւ, գեղապայծառ, և զօրաւոր յամէ։ մինչ զի երկնից բնակութենն միայն արժա-
նաւոր՝ իբրև զնորանէն մարմինն։
Ըստ զօրութեն աո՛ւ ի՛նքեան լինելոյ։ Զայս պիսի սքանչելաշխատ նորոգութենէ առ-
նելոց է ըստ այնմ զօրութեան, կամ այնու յաջողութեաւ՝ որով կարող է քան զ[ե]
իւրով իշխանութեաւ արկանել զամ արա-
րածս, որով և փոփոխել ոչ և կամի։
Այսու զանվրէպ կատարումն առա-
ջեալ նորոգութեն հաստատ։ զի մի լի-
ցի երկբայել՝ թէ գիարդ ապականեալ մարմինքն՝ յուծեալն, և ցանեալն՝ նովին բնութեաւ փոխեսցի ի չքեղ անապակա-
նութեան։ Աւե՛ւ, այն զօրութե՛ որ զամ ինչ հնազանդեցուցանէ գործել և յայսմ նորոգման։ որում անսան երկինք և եր-
կիր համայն, ոչ կարէ անլուծ լինել մարմինս մեր։
Բնաբանս մեր ամենևին զդյդ ընթա-
նայ ընդ յունին։ ոչ և ասելն, Տ[ե]ր[ո]յ
ի[ս]ու[ս] ի[ն]ձ, ըզ գրելոյ բազում գրչաց համաձայն է յունականին և այ-
լոց թարգմանուածց։ ի սակաւ օրինակս մեր գրի, ի[ս]ու[ս] նո[ր]ա։ Լատինն միայն փոքր տարբերութե բացատրէ։ յի * Ո[ր] նորոգեսցէ զմարմին խոնարհութեան մերոյ՝ կերպարանակից մարմնոյ պայ-
ծառութե իւրոյ, ըստ զօրութենն՝ որով և կարասցէ հնազանդեցուցանել ին-
քեան զնմ։ ‖
Արդ՝ զայս վերջին բարեմասնութիւն
Տ[ի]ր[ա]ջ պաշտօնէից քան[ի] կարեւոց հա-
կառակ այնմ, զոր վա՛ տուցն ասաց, թէ չարաքոյն կո[ր]ուստ է։ Չի ոչ սոքա ի կորուստեանս յարելով զխորհուրդս և զանօրէնս իւրեանց զյաւիտենից կո[ր]ուստ ձգեն յանձինս, նոյնպէս և ի հակառակէն հաւատարիմ պաշտօ-
նեայք յերկինսն ունելով զսիրտ իւ-
րեանց, արդարապէս ղերկնային վի-
ճակ անապականութե և փառաց ժա-
ռանգեսցեն ի քրիստ։

ԳԼՈՒԽ ՁՈՐՐՈՐԴ։

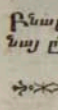

Ա[յ]ՏՈՒՀԵՏԻ ԵՂ-
բարք իմ սիրելիք և անձկա-
լիք, ուրախութե իմ և պսա-
կաւ։ այսպէս հաստատուն
կայէք ի Տ[ե]ր սիրելիք։ 2։ Զևոդիա աղա-
չեմ և զսինտիք, աղաչեմ զնոսն խորհել
ի Տ[ի]ր։ 3։ Այո՛ աղաչեմ և զքեզ մտերիմ
իմ և լծակից, և գու օգնական լինիցիր
նոցա, որք յաւետարանին նահատակեցան ընդ
իս կղեմա՛ն հանգերձ և այլոյք գործակ-
ցօք իմովք, որոց անուանքն ի դպրութե
կենաց։ 4։ Ուրա՛խ լերուք ի Տ[ե]ր յամ ժամ։
գործեալ ասեմ, ուրա՛խ լերուք։ 5։ Հե-
զութիւն ձեր յայտնի լիցի ամենայն մարդ-
կան։ Տ[ի]ր մերձ է, 6։ մի ինչ հոգայք։ այլ
ամենայն աղօթիւք և խնդրուածովք, գո-
հութե խնդրուածք ձեր յայտնի լիցին առ
Ա[ստուա]ծ։ 7։ Եւ խաղաղութե նո՛ր՝ որ ի մէջ է
քան զամ միտս, պահեսցէ զսիրտս ձեր և
զմիտս ի քրիստ յի։ 8։ Այսուհետև եղբարք՝
որ ինչ ճշմարտութե է, որ ինչ պարկեշտութե,
որ ինչ արդարութե է, որ ինչ սրբութե, որ ինչ
սիրուլ, որ ինչ հանճար բարեաց, որ ինչ քա-
ջութե, որ ինչ դովութե, զայն խորհիրդիք։ 9։
Զորս ուսաք և ընկալարուք, և լուայք և
առնէք յիս, զայն արարէք։ և Ա[ստուա]ծ խաղա-
ղութե եղիցի ընդ ձեզ։ 10։ Ուրա՛խ եղէ[ա]
ի Տ[ե]ր յոյժ, զի և դուք զմտաւ ածէք հո-
գալ ինչ վա՛ իմ։ ոչ և հոգայիքն։ բայց բար-
բարիք ինէք։ 11։ Իբր ոչ առ կարօտու-
թե ինչ ասե՛մ։ զի ես ուսայ՝ որպէս կարեմ
բաւական լինել։ 12։ Գիտեմ նուաղել,
գիտեմ առատանալ։ յամենայնի ամենին
խրատուա եմ, և յագել և քաղցնուլ, և
առատանալ և նուաղել։ 13։ Զամենայնի
կարող եմ այնու՝ որ զօրացոյցն զիս։ 14։
Բայց բարւո՛ք արարէք, զի կարգ եղիցուք
ընդ ի[ն]ձ[ա]նեա[ն]ս։ 15։ Գիտէք և դուք փի-
լիպեցիք, զի ի սկզբան աւետարանին իբ-
րև ելի ես ի մակեդոնիա, և ոչ մի եկեղե-
ցի հաղորդեաց[ե]ա յաջոգս տալոյ և առնե-
լոյ՝ բայց միայն դուք։ 16։ Զի և ի Թեսա-
ղոնիկ միանգամ և երկիցս զգեաս իմ ե-
տուք բերել։ 17։ Իբր ոչ եթէ խնդրեմ
զտուրսն, այլ խնդրեմ զպտուղն որ յաճա-
խէ ի բան ձեր։ 18։ Ա[յլ] ի[մ] առեալ զնմ՛,
և առաւելեալ եմ։ լցեալ՝ և եմ ի
ձեանէ ևպափրոդիտեայ, որ է ի ձէնջ հա-
նուածքդ, պատարագ ընդունելի հաճոյ ի[ս]ու։
19 Եւ ած իմ ի[ս]ու[ս] զամենայն պէտս
ձեր, ըստ իւրում մեծութեն փառաց ի քրիստ,
20։ Ա[յլ] ի[ս]ու և հոր մերում փառք յաւէ-
տեանս

ասանս յաւիտենից ։ ամէն ։ 21։ Աղաչեմ առ քիք ամենայն սրբոց ՚ի քո յիս ։ 22։ Աղաչեմ առ ձեզ որ ըլ իս են եղբարք ։ 23։ Աղաչեմ առ ձեզ եմ սուրբք ։ մնաւանդ որ ՚ի տանէ կայսեր են ։ 24։ Ընդրկեն ձեզ յամ ընդ ողջոյն ձերում ։ ամէն ։

ՀՀ- ՔԵՒԵԴԵՒԼ ԳԵՂԵՑԻ ՚Ի ՀՈՎԻՒ ՚Ի ՅԻՆԱ ԵՊԷՍԻՈՍԻ։

---

1. Պատուհաս եղեալ էի սերելիս և անէծք ելանէր, որբանալ էի և պատ ։ մոլ պես հոգեառն ի ծոց ՚ի ՀՐ սերելիս ։

խրատականն կամելեալ առաքելոյն բովանդակել, մեծաս զովալի զեղս ըզդուէմ իւր առ փիլիպեցիս ։ Աւուրհնեաս ասէ ։ ասեաբ ահա յոր վարդապետուեան կոչեցայք, զինչ կատարած լինիցի՝ որոց խոտորինն անտի, և որ բարիք մնան հաւատարիմ ուխտապահից ։ Ապա յորդորեալ զձեզ՝ սերելիս և անէծս ։ Որբանալ էի և պատ ։ յոյն, ուրանալ և պատակէ ։ իսկ այլք առ երկուսն կըրկնեն՝ էի ։ Դուք պատճառք էք իմոյ ուրախութեան ։ և պատ, փառք իմ էք և պարծանք ։ ՚ի ձերում յառաջադիմուեն պարծել ունիմ մեշտ, և ոչ բնաւ ամաչել ։ Զուք զարդ իմ էք առաջին այլոց՝ և աձեցուցիչ պատուոյ ։ կամ ըլ ոմանց, բազմարդիւն աշակերտութիդ ձեր՝ ըզփառաց պատկ առ ձեզ պատրաստել ինձ ։ Անհամեմատ զովալիի է՝ լինել պատկ պատուոյ, որում մեծութիդք ևս արհամարհել էին ։ և որ զարքայական պատկս առ ոտն կոխեր, ախորժ առնէ նոքօք ՚ի գլուխ իւր կապել զիլիպեցիս ։ Այսպէս հոգեառն ի ծոց ՚ի ՀՐ սերելիս ։ Ըստ ոսկերքերանին, այսպէս ոմն մինչև ցայժմ կայիք, կացիք յայսմ հետէ հաստատուեր ՚ի հաւատս և յանդպաշտուեան ։ ոմն ընկալայք զաւետարանն և պահէք, նոյնպէս կալարուք անշարժելի ։ Կամ ըլ այլոց, այսպս ոմն խրատեցի և զդուշացուցի, հաստատուն եղերուք ։ կի, այնպս ոմն արժան է, ուղղութիք, ՀՀմարիտ սրտիւ ։ ՚ի ՀՐ, յարի սովորաբար առ հաստատուն կալն ։ ՀՀ ՚ի հաւատս և յօրինս քոյ, զօրուիք քոյ, իբրև ՚ի քո յեկեղեցի ։ Արարիր և յարել և առ սերելիսն ։ ՀՀ որ սերելի կը վս ոմն, վս լինելոյ ձեր յօգնիք ՚ի քո, ոՀՀմայինն սիրոմն ըլունելիք և ողջագուրելիք ։

2. Ոչ էուդիա ազնիկ և ընտանեաց, ազնիկ ընդ էուդիա ։

Ըստ հասարակ կարծեաց յոյն և լատին մեկնչաց՝ երկու կանայք են սոքա, երբ և եիք առ փիլիպեցիս, անուանիք ընդ պաշտուեն և ՚ի գործակցուեն աւետարանին, ոմն յայտ է ՚ի յաջորդ տան ։ որ և ասէին՝ օգնական լինիցիր նոցա, ՚ի յոյնն և յայլ հարգմանս զնի իգական սեռիս ։ Ոմանք յարդն քննողաց զնեանեաց համարին այր մարդ, և գործակից ամուսնի եւդեայ ։ զի ասեն՝ յոմանական ձայնին զարականի հնչուն ունի առաւել ։ Ապա կայն յոյն մեկնիչք ոչ առնեն զայդպիսի որոշուն ։

Արդ՝ կարծի երկպատակութեի ինչ ծագեալ ՚ի միջ երկոցուն սոցա ՚ի պատճառս անտեսական և արտաքին իրաց, կի ՚ի ինդիրս ինչ եկեղեցականս և կրօնի անմիաբանութեի ունել ըլ միմեանս, և առ այլս, շարժեալ եերևս ՚ի պատրանաց սուտ առաքելոց ։ վս այն յայնոմանե յորդորել զնա ։ Աշակերտ ընդ խոչհել ՚ի ՀՐ ։ այսպէս գրեն օրինակք մեր, ղերկդ ազնիկն յարելով ՚ի խոչհեն ։ իսկ յայլ եարդմանս ըլ այժմու օրինակաց, և ընտանեաբ ազնիկ ։ Խրատեւ աղաչելով՝ զի միախորհ և միակամք լինիցին ՚ի ՀՐ, ցի յայնս որք քան են, ՚ի հաւատս, ՚ի սէր և ՚ի խաղաղութեի, կի վս ասէ, ըստ կամացն քոյ, ՀՀմարիտ և ոՀՀմայինդ համակամութեի ։ Ոմանք յօժարին ընդեեռնուլ, աղաչեմ ՚ի ձեր, ցի սիրոմն քոյ, վասն ասէ ։

3. Այո՛ ազնիկ և զքէզ մտերիմ կո՛ չեմ, և գոս օգնական լինելիք նոցա, որ յաւետարանին նահատակեցան ընդ ես և ընդ հաղորդ և այլոք գործակիցք իմ, որոց անունքն ՚ի գրոց են կենաց։

Այս ասելն՝ թախանձանաց է նշանակել։ ցի արդարև յիրաւի ազնիկ և զքէզ, ոչինչ

ոչինչ պակաս քան զայլս՝ թախանձեմ զքեզ։ յանուանէ և առանձինն զքեզ և յորդորեմ։ Ցօրինակ ինչ գրի, ազաչեմ զքեզ։ բայց յայլս գոյ, և, համեմատս յուսանալեացն։ Խելբիմ և ՟ի Լաւիկ։ Ցոյնն ըստ սովորական օրինակին զնէ, ուխտէ ուխտ։ այլ Լծակից մտերիմ, կամ հարազատ։ բայց աղեքսանդրեան օրինակն ըստ մերում կարգի զնէ, մտերիմ Լծակից։ այլ Լեհ ո՛ոք իմանի այսու, յետոյ նշանակացուք զայլևայլ կարծիսն։

Եւ դու օգնեսցես նոսին։ Այս է՝ զոր աղաչեմ ո՛ մտերիմ իմ, զի դու ևս օգնական լինիցիս նոցա, այր եւաղեայ և սինեմիքեայ։ լինելով միջնորդ առ ՟ի խաղաղել ըստ միմեանս։ ասելիցիս տկար բանիւ նոցա, և ջանայցես առ ՟ի հաշտուել։ կամ ըստ այլոց, ձեռնտու լինիցիս ՟ի պէտս նոցա։ Եւ արժանի իսկ են այսպիսի օգնականութեան, իբր զի յոյժ փարեալ նուիրեցեալ ընդ իս։ այր ՟ի վաղ տարի աւետարանական քարոզութենէն պատերազմակից եղեալ ինձ, հաղորդեցան վշտաց իմոց՝ յուսուցանել զկատնայս, և ՟ի խնամել զայլ պէտս իմ։ Կղէմ Մա հանդերձ, ՟ի միասին ըստ կղեմայ և ըստ այլ գործակիցս իմ։ Զայս առնէ այսու Լեհ կանայք դոլով նոքա՝ ոչինչ նուազ քան զարս քաջացան ՟ի գործակցութենէ աւետարանին։ զորս և յանձն առնէ խնամոց Լծակցին իւրոյ՝ սակս այնպիսի արիական վաստակոց նոցա, և ոչ Լեհ վն բարեկամութենէ ևւեթ։

Կղեմէսն յիշատակել աստանօր՝ ըստ կարծելոյ բաղմաց վարդապետաց՝ և հայրապետն Հռոմայ, յաջորդ կղեմտսի։ բայց այլք համարին զայլոք քահանայ Հռոմայեցի, որ կայր ՟ի մակեդոնիս։ Այսպէս գործակիցս իւր կոչէ զայլս ամաս երիցսն փիլիպեցւոց։ և զի յայնմ նուազ ոչ յիշատակեաց զնոսա իբրև զկղեմէս, այլով օրինակաւ մեծաբէ, որոց անուանն ՟ի գրոցն ենդ։ (յամանս, ՟ի գրոցն։) բայց զորութիւնքն դնի նաև ՟ի յայնն։ զոր այլ Լծակցութեամբ բացատրեն գնելով, որոց անուանքն են, կի գրեալ են։ և ոսկան ըստ լատինականին եդ յիւր տպագրին։

Արդ ասէ։ անուանք այնպիսեսացն Լեհ և յինէն ըստ լուսինեցիք Լծորդն, բայց այլ ուր չգնալ և նշանակեալ են, ըստ եւեթ և ոսկեգրով դրոշմի։ Լեհ և դուք և այլք անդիտանայցէք, այլ ՟ի յաւիտենից ծանուցեալ են ՟ի գրոցն ենդ։ այր ՟ի զերն կենաց, ՟ի զիւնագրի ընտրեալցն այ, յայնմ անվրէպ գիտասցէ, որով ասէ ՟ի միտս իւր իբրև ՟ի մատնի նշանակեալ ունի զնոսա ընտրելոյս։ Զայսպիսի ընտրելոցն վկայէ վս նոյ, իբր ոչ Լեհէ առանձին յայտնութենէ ինչ ունելով յայ, այլ զի գործք նոյ և առ ժանաւորսն ցուցանէին զնա այնպիսի ընտրեալ։ և առաւել վստահութիւն ասել զայս վասն իւրոց գործակցացն, զոր վս անձին իւրոյ ոչ ըստ համար։

Ձակ ասացեալ էր։

Իակ յաղագս անանուն Լծակցին՝ մինչև յառաջ բերել զայլևայլ կարծիս, զի տեսի է ՟ի միայն Տայ բնագիրն ընթեռնու, Խելբիմ և Լծակից։ իակ այլ Լծորմանք պարզաբար գնեն, Լծակից մտերիմ, կամ հարազատ։ Արդ՝ ոմանք ՟ի նախնեացն և յարդեաց և՛ իմանան այսու զբուն կին սէգն պօղոսի, համարելով Լեհ յետ հրաժարելոյն ՟ի նմանէ՝ Լծորել էր ՟ի փիլիպպէ։ Ոչ Տաւանի ըստ այս ոսկեբերան ՟ի մեկնութենս, և ոչ այլ մեկնիչք անաչառ քննօղք։ վասն զի համարեալ և՛ Լեհ առաքեալս յառաջ քան զդարձումն ամաւնայեալ էցէ, որ չէ իակ յայտ, և առաւել անյայտութիւ ծածկեալ է՝ արդեօք կենդանի էր կին նոյ, կի Տաւատացեալ, կի ոչ բնակէր։ Մանաւանդ զի բնաբանս ցուցանէ՝ Լեհ երևելի ոք պարսի լինել, և կարօղ առ ՟ի նպաստս մատուցանել այլոց։ և ևեթէ այսպիսի ոք լեալ էր կինն պօղոսի, չէր մարԼի անյիշատակ մնալ յայլ տեղիս դորց։ Արդ առ ՟ի Տաւանեցուցա նել զՏակառակն չէ բաւական սին սոսկ անյայտ բառդ Լծոյ։ տես գարձեալ ՟ի ա. կորն. է. 7։

Ոսկեբերան անորոշաբար համարի, Լեհ էցէ այլ կին ոմն, և կամ ամուսին մեոյ յերկուց կանանց յիշելոց յանցել տան, կի ըստ այլոց՝ այլ ոք ազգական նոյ։ զոր և ասէ Լծոյն՝ ոչ ինքեան առաքելոյն, այլ նոցա։ Այլք համարեցան զբանս տապան՝ որ ՟ի փիլիպպէ Տաւատաց ՟ի քս։ (գործ. ԺԶ. 27։) և այլք դրձէ դյուսնականն՝ ակնեցւոս, կարծեցին լինել յատուկ անուն այլոյ ուրումն։ Իակ այլք

այլք իմացան զի ոք ՚ի ծանօթ գործակ-
ցաց առաքելոյն, ՚ի զբաղեալսն, կամ
ՀՀ զշինեա, կամ զանխոհեմս, կամ զնպաստս
դիտաս, և կամ զի ոք յեպիսկոպոսաց,
կամ ՚ի սարկաւագաց փիլիպեցւոց: Ան-
յայտ ևնայս ևմ, և զիսկն ևս կամ ՚ի ևեմն
ասել ասկ ևբեան:

4. Ա-բրահ ևբեր-ս ՚ի ՀՀ յահմեան ձամ.
Դաբիթել ասէ, ա-բրահ ևբեր-ս:

Կրկին յաճախութիւ յանձն առնէ զու-
բախանալն ՚ի ՀՀր, զոր սրդիէն ասացել
էր վերագոյն. (ՀՀ. 1.) զի զի բազում
էին դիպուածքն տրտմականք վասն ՀՀ,
որոց ոչ այլազգ յաղթել արիւնն քրիս-
տոնէական՝ բայց ևեթէ խնդալով. տես
զանազանօր ասացեալսն: Ուրախ լինել
ասէ ՚ի ՀՀ, ՀՀ այնպէս կենցաղավարե-
լով ըստ Հաւատոցն՝ զի ունկնդիր խրն-
դալ Տոգևորացն, կամ ուրախանալ ևՀ
ևեն, ընդ քեզ: Եյս յաւելու, յՀՀ ձամ,
առանց դադարելոյ. զի յայսմ չիք ժա-
մանակ ահմանել, ոչ կայ ՚ի մարմնա-
կան ուրախանա. կամ միշտ ուրախանալ՝
ոչ միայն ՚ի յաջողուածս, այլև մանա-
ւանդ ՚ի վշտալիսն:

Դաբիթել ասէ: Երկրորդելով զնոյն
բան՝ ոչ միայն զևբր զորովն առ նոսա
ցուցանել, այլև զկարևորուի իրացն. զի
ոչ տրտմութիւնն պատճառք հետ զՏեառ
դարձադարձ առնեն, նոյնպէս զուրա-
խութիւնն ևաձային պարտ ևՀ ընդեմ դնել
յՀՀմի: Որոնք զայս ասբոթ ևբեր-ս հա-
մարին իբրև ևև ողջունի, ըստ յաւելման
սովորուե՝ որք ասեն յողջունելն, Խերե,
և յաջնականն, Խերեդե, ոչ և ՚ի մեզ
զուկայ. ևս. 28. զնի. ասբոթ ևբ. և յայլ
նամակս ասեմք՝ Խոյց ասացեալ
կրկին զնելն՝ առաւել ցուցանէ լինել
խրատական կամ յորդորական:

5. Ե-ղբարն-ն յեր յայծեի ևՀՀ ա-ղեն-ն
Տ-ր ձերյ է:

Ե-ղբարն-ն եղեալ է փոխանակ յաւնակա-
նին, եղեյե-ս՝ ՚ի ըսփաւորուե, արդար
կշռուելի, բաղդուելի, բարեբարուե,
Տանդարտուելի: Որոնք ըստնուր ա-
նուն զբարեկարգուելի վարուց, զպալ
կնշա զնայս. որով շինուելի լինի ան-
ստոյգ՝ ՚ի պարծանս աւետարանին, ըստ
բանին (ՀՀ. պետ. ՚ի. 12.) * Ջվարա
ձեր ՚ի մէջ ևնեծանոսաց պարկեշտս ցու-
ցանել. ‖ և դրձել. (ՀՀ. 16.) * Ա-յլ ևն-
զուելՀ և ևրկիւղիս ունկնդիք բարս քաղ-
ցունս: ‖

Սակայն Տաւատարեալ յոյն և լսարն
մեկնիչք խմանան զևեզուելի կամ զբաղդ
բարարուելի. զոր սարդիս մեկնել՝ Խըն-
դոսի դնել. (եր. 250. 460.) և զի խրա-
տաւոց յաւանչն՝ ուրախ լինել Տանապազ,
յաւելուածով ծանուցանէ՝ թէ ոչ լոկ
գներքին ուրախութիւնն պահանջէ, այլ
և զարտաքինն և առ այլս, մինչև առ
առելիսն խակ: ՎՀ որոյ ասէ, Տեզուելի
ձեր ՚ի ամանել ևամ վշտաց և զրկանաց,
կամ բազդուրեան ՚ի ևերել և ՚ի բարիս առ-
նել, յայսմհետ երևեսցի ևամ Տարկիս, ոչ
միայն բարեբարաց, այլև չարաբարաց
Տրևկից և Տեզեծանոսաց. եղերուք բարե-
բարոյք առ ամենեսին՝ նաև առ վշտա-
ցուցիչսն. այնպէս զի ծանիցեն ամենե-
քին՝ թէ առաքինաբար ասնիք ևամ
վշտաց, և ոչ Թէ տկարուելի առ եր-
կիւղ: Բայց զի մի տարակուսել լքա-
նիցին, Թէ ևամ զրկողաց բարեհամբոյր
ցուցանելոյ զմեզ, ողորմելի ևեամք և
կոխան ոտից ամենեցուն, ՚ի վի բերէ.
Տ-ր ձերյ է:

Ա-յլ գիտելի է, զի մեր օրինակք ևՀ յա-
ջորդին ընԹերանուն զայս. ոչ և ոսկէ-
բերան ևՀ այնմ կապէ զհմատան. նոյն-
պէս կալՀելի և այլք. Թերևս յայժմ-
օրինակս այլոց Թարգմանուելոց վոփո-
խումն կեսի մտեալ իցէ:

6. Տ-ր ձերյ է, զ ինչ հոգայք: այլ ևն-
զորինք ևս խնդրեսծովք, գոհո-
խնդրեսծ յեր յայծի լինիցին ա-ա ևծ:

Մի ևՀ այդ հոգայք ասէ, Թէ անդա-
դար են վիշաբն, դուք զրկեՀք, և Թշնա-
միքն փոխկացեՀք, անամօԹք, և դա-
բանակալք: Տ-ր ձերյ է. ևրն քո ևա-
տուոր և Տատացանող՝ մերձ է, ոչ մի-
այն ևՀ ևձային զօրուԹիւնն և ազգմամբ
հոգւոյն իւրոյ, որով պատրաստ է և
կարօղ առ ՚իյօգնել ձեզ, և զօրացու-
ցանել, այլև ևՀ Տաւատացան իւրեանս
չիւր: Ա-ռաջ վախճան առնուն վիշաբ
ձեր, և վայելուչագբ Թշնամեաց. վաղ-
վաղակի Տաւանի ժամանակ Տաւատց-
ման. ոչ Տևող է ժամանակ պատասխա-
նատուեն. ահա մերձենայ քու ՚ի պատ-
կել

կել զՀամբերութեի՛ձեր, և վրէժս պա-
հանջել՝ի զրկողաց: Առաւել մօտակաց
է ձեզ այցելութիւնն այդ քան զՏարսա-
հարուե Թշնամեաց: Ըստ ասացելոցս՝
ոչ ունէ իմանի՛ թէ ըս օգնականութեն առ
՝ի զօրացուցանել կամ յաղաւտել, և թէ
ըս հանդերձեալ հատուցմանն: Ոմանք
իսնան նաև ըս ժամանակական վրէժ-
խնդրութեն. վս զի չետ իբր վեց կի
եօթն ամաց դրութե Թզնոյս՝ զար-
թեաւ պատերազմն Հռէմ հրեից. որով
կործանեցաւ ազգն անհաւան՝ երկրաւ
և կրօնիւք:

Վ՛ս որոյ ձեզ ոչ կայ ինչ հոգալի ասէ.
այլ միայն ամ աղոխ և խնդրեցէ՛ք:
Ցղնն գնէ՝ ես գնդէ, ցո յնոի՛ չէզոքա-
կան սեռէ՛. ուստի ոչ է ածական աղ-
ւեց և խնդրեցէ՛ք, որք ըս յունէն էզա
կանք են. Թէպս լսոնին և արաբացին
նման մեզուամ առնուն ածական: Իսկ
յոյն մեկնիչք բացատրեն՝ յնոմ իբր, իբ-
բև դիմադրեալ ոչ ի՛ ինչ հոգալոյն.
այլ՛ առնուն յնոմ ժամանակի. ոչ և
ասացին գնե՝ միշտ:

Իմաստքն են. ի՛ ինչ ամենևին հոգս
ունիցէք ընդ ամ պատահմունս, կի՛ ի
կարես մարինոյ և հոգւոյ, իբրև կար-
ծամտեալք ի՛ հայրախնամ տեսչութենէն
ձեր. այլ յնոմ իբր՝ եթէ պիտանիք, և
եթէ վշտալիք, աղօխ, հայցուածով,
և խնդրեցէ՛ք, խոնարհ և երկայնա-
միտ պաղատանօք, գոհութե՛ն, հանդերձ
շնորհակալութե՛ վս ընկալել բարեացն,
խնդրեցէ՛ք, խնդիրք ձեր, իբրև, զոր
հայցեք առնուլ, յայնի՛ լեզին ա՛ա ՝ի՛:
Զօրոշումն այսոցիկ անուանց տե՛ս է-
փեսաց. գ՛. 18. ընդ որս միշտ կից գնե
զգոհութե՛ն. վասն զի աղօթիք ըս՛նելի
առ ՝ի՛՝ այն են, յորժամ ոք վս առե-
լոցն բարեաց մանաւանդ ՝ի դժուա-
րինն՝ շնորհս մատուցանի:

Եւ ասէ՝ առ ՝ի՛՝ յայնի՛ լեզին. ուր վե-
րագոյն վս հեղուլեն ասաց՝ յայնի՛
լինել առ մարդիկ: Վ՛ս զի աղօթիք են
զրուցաւորութիւն ըս՛ ոյ. և նմա միայ-
նոյ պարտին յայնի՛ լինել, ոյ տաճելի,
և հաւանելի. զայնպիսի իրս հայցել,
զորս ՝ի՛՝ ճանաչէ լինել մեզ յօգուս.
Թէպս և խնդրողին անյայտ են բա
զումք անգամ: Յայս միտս իմանան բա
զումք ընդ ոսկեբերանին զյայնի՛ լի-
նելն առ ՝ի՛՝. ոյ զայնպիսի առնել, ինչ
դրուածս՝ որ արժանի իցեն լսելոյն ոյ:
Կամ ըս այլոց, խնդրեցէ՛ք զպէտս առա-
ջի ոյ միայն բանալով զսիրտս ձեր, ոչ
առ մարդիկ. զնո՛ զձեր վստահութիւնն
և զաջալերութի՛ յնո՛ հաստատեցէ՛ք:

7. Եւ խաղաղութիւնն ոյ՝ որ ՝ի վեր է քան
զխելս ամենայն մարդոյ, պահեսցէ զսիրտս
և զմիտս ձեր ՝ի քս յ՛:

Խաղաղութ ոյ, ոսկեբերան և այլ յոյնք
իմանան զոյն, որով ՝ի՛՝ հաշտեցաւ ըս
մարդկան, արդարև գերազանցել քան
զնո՛ միտս, և ՝ի՛ վեր քան զակնկալուե
Թէ, Թէ ըս եղծանկի հաշտութենն, և
Թէ ըստ անՀատ բարեացն՝ որք այնմ
զՀետ եկին. զի մահենամբ որդւոյն
իւրոյ ազատեաց զՀընամիս իւր յանեզ
րական չարեաց. և իբրև բարեկամս
հաստարակորդս արար զնա բովանդակ
մեծաւե իւրոյ: Եւ ահա այսպիսի ան
հասանելի խաղաղուե պահեսցէ ասե՝
ղբերս ՝ի՛ր, զանհոգիս ձեր կի՛ զյօժա
րուե՛ս՝ զի մի՛ ի բարւոյն խոտորիցէք. և
միս, այլ Թարգմանք յաւելուն, ՝ի՛ր.
պահպանեսցէ զհոգերդս ձեր, և զդ
ՀանդուցուՀն, զի անխոտոր ՝ի ՀՀմարտուե
լինիցէք: Եւ այս ՝ի ՀՀ յ՛. ըս ոսկեբերա
նին, ՝ի քն պահեսցէ անշարժելի, պնդե
դեալ՝ի հաւատս նո՛ և ՝ի հնորհս. որ և
տուեալ ՝ի բարին: կի՛ ըս այլոց, պահես
ցէ ՝ի ձեռն քո՛ն, հնորհօք հոգւոյն սո՛՝
որ ՝ի քն պարզևեալ:

ԴաթաՀէ՛, խաղաղութ ոյ, նա ինքն ոս
կեբերան և այլք իմանան՝ զայն որ ընդ
ընկերին, զքան սիրոյ և միակամուեի
ընդ այլս. զորմի վերագոյն խրատեաց
առաքելս. և ասէ ոյ, իբրև յայլ հնոր
հել, ըս ասելոյն զխաղաղուե Թողում
ձեզ. (Յովհ. ժ՛. 27.) և զի ոչ է մարդ
կային և աշխարհական խաղաղուե՛,
այլ ըս ոյ կամայն և հոգևորական: Եւ
ասէ՝ գերազանց քան զնո՛ միտս մարդ
կան. զի հրամայէ անխոտով կալ նաև
առ Թշնամիս, առ զրկիչս, առ հալա
ծօղս, առ չարարարս: Խնամատեաիս
մարդկային սկսաւանալ հասանել, Թէ
զնմանէ հնար իցէ հաշտ և համբոյր կալ
ըս անհամբոյրս:

Ամենայն իմանան զներքին խաղա
զուե՛ հոգւոյ և մտաց՝ ծնել՝ի հաշ-
առ

առելէն ԸՆայ, զայն հանդարտութիւն արաւ՝ զոր ունի մարդ ՚ի մէջ բազմապատիկ անձկութեանց և փորձութեանց՝ որոց ոչ ոք կրնայ զերծանիլ, մինչեւ որ հոգին կ՚աւանդէ զայն Աստուծոյ։ Եւ ասոնք ամենքն ալ կը պատահին ամէն մարդու, ինչպէս որ գրուած է. Մարդ որ ծնած է կնոջմէ՝ կարճատեւ է իր օրերը, եւ յուզումներով լեցուն է։ Ինչպէս ծաղիկ կը բուսնի ու կը թառամի, նոյնպէս ալ կ՚անհետանայ ստուերի պէս, եւ չի կենար։ Ասոնց վրայ աչք բացող մը կայ, եւ զայն ալ կը բերես քու առջեւդ, որ քեզի հետ դատի մտնէ։ Ո՞վ կրնայ մաքուր բան մը հանել անմաքուրէն։ Ոչ ոք։ Եթէ անոր օրերը որոշուած են, եւ անոր ամիսներուն թիւը քեզի հետ է, եւ անոր համար սահման մը դրած ես որ չանցնի, ետ դարձի՛ր անկէ, որպէսզի հանգչի, մինչեւ որ իր օրը լրանայ իբրեւ վարձկանին։ Ծառին համար յոյս կայ, որ եթէ կտրուի, դարձեալ կրնայ նորէն բուսնիլ, եւ անոր նոր ճիւղերը չեն պակսիր։ Թէեւ անոր արմատը հողին մէջ հինցած է, եւ անոր բունը հողին մէջ մեռած է, բայց ջուրի հոտը կրնայ ծաղիկ բերել, եւ ճիւղեր հանել ինչպէս նորատունկ մը։ Բայց մարդ կը մեռնի, եւ կ՚անշնչանայ, եւ մարդ ո՞ւր է։ Ինչպէս ջուրը կը պակսի ծովէն, եւ գետը կը չորնայ ու կը ցամքի, նոյնպէս ալ մարդ կը պառկի ու չի յարիր, մինչեւ որ երկինքները չքանան, չեն արթննար եւ չեն զարթնիր իրենց քունէն։ Օ՜հ, որ զիս գերեզմանի մէջ պահէիր, եւ զիս պահէիր մինչեւ որ քու բարկութիւնդ անցնի, եւ ինծի ժամանակ մը որոշէիր, եւ զիս յիշէիր։ Եթէ մարդ մեռնի, նորէն պիտի կենդանանա՞յ։ Ես պիտի սպասեմ իմ բոլոր պատերազմիս օրերուն, մինչեւ որ իմ փոխարինութիւնս գայ։ Դուն պիտի կանչես, եւ ես պատասխանելու եմ քեզի, դուն պիտի ցանկանաս գործքերուդ համար, որ քու ձեռքերդ շինած են։ Բայց հիմա դուն իմ քայլերս կը համրես, չես հսկեր իմ մեղքերուս վրայ։ Իմ յանցանքներս պարկի մը մէջ կնքուած են, եւ դուն անոնց վրայ ծալք մը կ՚ընես։ Եւ անշուշտ լեռ մը կ՚իյնայ եւ կը փճանայ, եւ ժայռ մը իր տեղէն կը տեղափոխուի, ջուրերը քարերը կը մաշեցնեն, հեղեղները հողը կը տանին, նոյնպէս ալ դուն մարդուն յոյսը կը կորսնցնես։ Դուն զայն միշտ կը յաղթես, եւ ան կ՚երթայ։ Դուն անոր երեսը կը փոխես, եւ զայն կ՚արձակես։ Անոր որդիները պատիւ կը գտնեն, բայց ինք չի գիտեր, եւ կ՚ամչնան, բայց ինք չի նշմարեր։ Միայն իր մարմինը կը ցաւի, եւ իր հոգին իր վրայ կը սգայ։

Ելիփազ Թեմանացի ըսաւ.

4. Ո՞վ կրնայ մաքուր բան մը հանել անմաքուրէն։ Ոչ ոք։ 5. Եթէ մարդուն օրերը որոշուած են, եւ անոր ամիսներուն թիւը քեզի հետ է, եւ անոր համար սահման մը դրած ես որ չանցնի, 6. ետ դարձի՛ր անկէ, որպէսզի հանգչի, մինչեւ որ իր օրը լրանայ իբրեւ վարձկանին։ 7. Ծառին համար յոյս կայ, որ եթէ կտրուի, դարձեալ կրնայ նորէն բուսնիլ, եւ անոր նոր ճիւղերը չեն պակսիր։ 8. Թէեւ անոր արմատը հողին մէջ հինցած է, եւ անոր բունը հողին մէջ մեռած է, 9. ջուրի հոտը կրնայ ծաղիկ բերել, եւ ճիւղեր հանել ինչպէս նորատունկ մը։ 10. Բայց մարդ կը մեռնի, եւ կ՚անշնչանայ, եւ մարդ ո՞ւր է։ 11. Ինչպէս ջուրը կը պակսի ծովէն, եւ գետը կը չորնայ ու կը ցամքի, 12. նոյնպէս ալ մարդ կը պառկի ու չի յարիր, մինչեւ որ երկինքները չքանան, չեն արթննար եւ չեն զարթնիր իրենց քունէն։ 13. Օ՜հ, որ զիս գերեզմանի մէջ պահէիր, եւ զիս պահէիր մինչեւ որ քու բարկութիւնդ անցնի, եւ ինծի ժամանակ մը որոշէիր, եւ զիս յիշէիր։ 14. Եթէ մարդ մեռնի, նորէն պիտի կենդանանա՞յ։ Ես պիտի սպասեմ իմ բոլոր պատերազմիս օրերուն, մինչեւ որ իմ փոխարինութիւնս գայ։ 15. Դուն պիտի կանչես, եւ ես պատասխանելու եմ քեզի, դուն պիտի ցանկանաս գործքերուդ համար, որ քու ձեռքերդ շինած են։ 16. Բայց հիմա դուն իմ քայլերս կը համրես, չես հսկեր իմ մեղքերուս վրայ։ 17. Իմ յանցանքներս պարկի մը մէջ կնքուած են, եւ դուն անոնց վրայ ծալք մը կ՚ընես։ 18. Եւ անշուշտ լեռ մը կ՚իյնայ եւ կը փճանայ, եւ ժայռ մը իր տեղէն կը տեղափոխուի, 19. ջուրերը քարերը կը մաշեցնեն, հեղեղները հողը կը տանին, նոյնպէս ալ դուն մարդուն յոյսը կը կորսնցնես։ 20. Դուն զայն միշտ կը յաղթես, եւ ան կ՚երթայ։ Դուն անոր երեսը կը փոխես, եւ զայն կ՚արձակես։ 21. Անոր որդիները պատիւ կը գտնեն, բայց ինք չի գիտեր, եւ կ՚ամչնան, բայց ինք չի նշմարեր։ 22. Միայն իր մարմինը կը ցաւի, եւ իր հոգին իր վրայ կը սգայ։

Ելիփազ Թեմանացի ըսաւ.

4. Ո՞վ կրնայ մաքուր բան մը հանել անմաքուրէն։ Ոչ ոք։ 5. Եթէ մարդուն օրերը որոշուած են, եւ անոր ամիսներուն թիւը քեզի հետ է, եւ անոր համար սահման մը դրած ես որ չանցնի, 6. ետ դարձի՛ր անկէ, որպէսզի հանգչի, մինչեւ որ իր օրը լրանայ իբրեւ վարձկանին։ 7. Ծառին համար յոյս կայ, որ եթէ կտրուի, դարձեալ կրնայ նորէն բուսնիլ, եւ անոր նոր ճիւղերը չեն պակսիր։ 8. Թէեւ անոր արմատը հողին մէջ հինցած է, եւ անոր բունը հողին մէջ մեռած է, 9. ջուրի հոտը կրնայ ծաղիկ բերել, եւ ճիւղեր հանել ինչպէս նորատունկ մը։ 10. Բայց մարդ կը մեռնի, եւ կ՚անշնչանայ, եւ մարդ ո՞ւր է։ 11. Ինչպէս ջուրը կը պակսի ծովէն, եւ գետը կը չորնայ ու կը ցամքի, 12. նոյնպէս ալ մարդ կը պառկի ու չի յարիր, մինչեւ որ երկինքները չքանան, չեն արթննար եւ չեն զարթնիր իրենց քունէն։ 13. Օ՜հ, որ զիս գերեզմանի մէջ պահէիր, եւ զիս պահէիր մինչեւ որ քու բարկութիւնդ անցնի, եւ ինծի ժամանակ մը որոշէիր, եւ զիս յիշէիր։ 14. Եթէ մարդ մեռնի, նորէն պիտի կենդանանա՞յ։ Ես պիտի սպասեմ իմ բոլոր պատերազմիս օրերուն, մինչեւ որ իմ փոխարինութիւնս գայ։ 15. Դուն պիտի կանչես, եւ ես պատասխանելու եմ քեզի, դուն պիտի ցանկանաս գործքերուդ համար, որ քու ձեռքերդ շինած են։ 16. Բայց հիմա դուն իմ քայլերս կը համրես, չես հսկեր իմ մեղքերուս վրայ։ 17. Իմ յանցանքներս պարկի մը մէջ կնքուած են, եւ դուն անոնց վրայ ծալք մը կ՚ընես։ 18. Եւ անշուշտ լեռ մը կ՚իյնայ եւ կը փճանայ, եւ ժայռ մը իր տեղէն կը տեղափոխուի, 19. ջուրերը քարերը կը մաշեցնեն, հեղեղները հողը կը տանին, նոյնպէս ալ դուն մարդուն յոյսը կը կորսնցնես։ 20. Դուն զայն միշտ կը յաղթես, եւ ան կ՚երթայ։ Դուն անոր երեսը կը փոխես, եւ զայն կ՚արձակես։ 21. Անոր որդիները պատիւ կը գտնեն, բայց ինք չի գիտեր, եւ կ՚ամչնան, բայց ինք չի նշմարեր։ 22. Միայն իր մարմինը կը ցաւի, եւ իր հոգին իր վրայ կը սգայ։

Ելիփազ Թեմանացի ըսաւ.

4. Ո՞վ կրնայ մաքուր բան մը հանել անմաքուրէն։ Ոչ ոք։ 5. Եթէ մարդուն օրերը որոշուած են, եւ անոր ամիսներուն թիւը քեզի հետ է, եւ անոր համար սահման մը դրած ես որ չանցնի, 6. ետ դարձի՛ր անկէ, որպէսզի հանգչի, մինչեւ որ իր օրը լրանայ իբրեւ վարձկանին։ 7. Ծառին համար յոյս կայ, որ եթէ կտրուի, դարձեալ կրնայ նորէն բուսնիլ, եւ անոր նոր ճիւղերը չեն պակսիր։ 8. Թէեւ անոր արմատը հողին մէջ հինցած է, եւ անոր բունը հողին մէջ մեռած է, 9. ջուրի հոտը կրնայ ծաղիկ բերել, եւ ճիւղեր հանել ինչպէս նորատունկ մը։ 10. Բայց մարդ կը մեռնի, եւ կ՚անշնչանայ, եւ մարդ ո՞ւր է։ 11. Ինչպէս ջուրը կը պակսի ծովէն, եւ գետը կը չորնայ ու կը ցամքի, 12. նոյնպէս ալ մարդ կը պառկի ու չի յարիր, մինչեւ որ երկինքները չքանան, չեն արթննար եւ չեն զարթնիր իրենց քունէն։ 13. Օ՜հ, որ զիս գերեզմանի մէջ պահէիր, եւ զիս պահէիր մինչեւ որ քու բարկութիւնդ անցնի, եւ ինծի ժամանակ մը որոշէիր, եւ զիս յիշէիր։ 14. Եթէ մարդ մեռնի, նորէն պիտի կենդանանա՞յ։ Ես պիտի սպասեմ իմ բոլոր պատերազմիս օրերուն, մինչեւ որ իմ փոխարինութիւնս գայ։ 15. Դուն պիտի կանչես, եւ ես պատասխանելու եմ քեզի, դուն պիտի ցանկանաս գործքերուդ համար, որ քու ձեռքերդ շինած են։ 16. Բայց հիմա դուն իմ քայլերս կը համրես, չես հսկեր իմ մեղքերուս վրայ։ 17. Իմ յանցանքներս պարկի մը մէջ կնքուած են, եւ դուն անոնց վրայ ծալք մը կ՚ընես։ 18. Եւ անշուշտ լեռ մը կ՚իյնայ եւ կը փճանայ, եւ ժայռ մը իր տեղէն կը տեղափոխուի, 19. ջուրերը քարերը կը մաշեցնեն, հեղեղները հողը կը տանին, նոյնպէս ալ դուն մարդուն յոյսը կը կորսնցնես։ 20. Դուն զայն միշտ կը յաղթես, եւ ան կ՚երթայ։ Դուն անոր երեսը կը փոխես, եւ զայն կ՚արձակես։ 21. Անոր որդիները պատիւ կը գտնեն, բայց ինք չի գիտեր, եւ կ՚ամչնան, բայց ինք չի նշմարեր։ 22. Միայն իր մարմինը կը ցաւի, եւ իր հոգին իր վրայ կը սգայ։

կամ ցուլուածք՝ ի խօսս, ի հանդերձս, ի կենցաղավարուածք։ Որ ինչ արտաքին քեզ, զերաւացի և զպատշաճն պարտեաց քնուածք, և ազգաց, և հայրենեաց, հատուցանել իւրաքանչիւրում զորինչ անկ է քեզ իրաւանց։ Որ ինչ արքունիք՝ ի մաքրութիւն, օտար յեմ մարմնական գաղշուէ՝ ի կերակուրս և յըմպելիս, և՝ ի հեշտութիւնս։

Որ ինչ պերով։ զայն՝ որ սիրելին է նմա ի մարդկան, հաճոյական բանաւոր մարդոց · որով մարդ սիրելի այլոց լինի, որ զբարեկամութիւն ծնանի։ Այսու հրաժարեցուցանէ՝ ի դաժան բարուց, որ զընկերութիւնն ժանտացուցանէ։ Որ ինչ հաճոյ բերէաց։ զայն՝ որ բարեաց նուն առնէ զմարդ · որ ախնածելի և հուսակիլի առնէ զբրիստոնեայն նաև առ Թշնամիս, և՝ ի բաց քերէ զնմ չար բախտութիւնն։ Ասն քրիստոնեի ոչ է արժան ցանկալ սիրոյ մարդկան, կամ համբաւոյ անձին · բայց պարտապան է առնել զայն՝ որով Հշմարտապահ իցէ սիրելի և համբաւելի · և զգուշանալ յնմանէ՝ որ զսէրն կամ զանուն արատաւորէ։

Որ ինչ ցոլոյսն։ Ոմանք Հանաւոր զարաքինութեան իմանան այսու բառիւ · բայց լաւ և ի կարգի առնուլ զայդիսի բնիս, որ երևի՝ ի գործել զդժուարինս, և կրել զդժնդակս ժուժկալ ոգւով։ Որ ինչ գովելին։ (մի օրինս գտնէր։) Լաւնին յաւելուածով դնէ, որ ինչ գովելի Հրաւանդաց, կամ վարուց · բայց չէք ի յոյնն և յայլ Թարգմանս։ Ջայն ասմ խորհել և խնդրել, որ արժանի գովելն են առ Հոգևականս, Հեռի՝ ի պարսաւանաց · Թէ և մարդիկ չտեսանիցեն, կամ չիմանայցեն, կամ սուգ առանիցեն և սրբ խորհրդակցոյսք, ի վերայսոցն միշտ առնել զգովելիսն · և մի երբէք առ ի Հաճոյս չարացն՝ ի գովելեաց խոյս տալ, կամ զդարսովելիսն յանձն առնուլ։ Ի Հայ մեկնութենն պոհանակ գոհուէն առեալ, ասի, գոՀանալ զայ՝ ի վերայս։

Արդ՝ ահա այսոքիւք կարգաւք գովանդակեալ կատարի պատկեր քրիստոնէական վարուց · զոր յանցնելոն այլևայլ բանիւք առնդեաց։ Յարէ ապա և զասացեալդ օրինակի անձին իւրոյ, իբրև Հշմարիտ վարդապետ՝ որ առնէ և ուսուցանէ։

9. Որ ոսոքոյն և ընխլորոս, և լուսոյ և փեսէս չիս, զոյն որոսէս։ և ես խաղաղարար եղիջի ընդ յեզ։

Դարձեալ այլ Համառօտաբէք է այս ձեռագալշի վարուց քաղեալ՝ ի կենդանի բարբառոյ և՝ ի գործոց առաքելոյն։ Ոչ ժամանեմ ասել՝ մի ըն միօրէ առաջին առնել զնմ ուղղութիւնս · և ոչ նոր ինչ հրամանս և խրատս կամիմ յաւելուլ՝ ի վերձէդ։ Այլ զոր ոսոքոյն, (երկուս օրինս զոր և ոսոքոյն, Համաձայնեալ նմին։) զոր արդէն ուսայք յինէն բանիւ յառաջին քարոզութենս։ և ընխլորոս, ընկալայք՝ ի ձեզ մտադիւր սրտիւ, իբրև՝ ի ձեռին ըմբռնելով։ Եւ լուսոյ զնէն գործով կատարել՝ մինչ Հետ կայիս։ և փեսէս չիս · այսօր ձերովք տեսից յանդիման՝ զի Հշմարիտ էին լուսեղէն՝ ի Հետուստ։ Այժ զայն ամ սրտէս, զործովք պահեցէք անպակաս · և այն բաւական է՝ ի կատարել զամ պարտս քրիստոնէութեան։ Ասելն՝ սրտէս, բացատրութեամբ է խոչելոյն, զոր ասաց նախ · ցուցանել Թէ զգործական մտածութեան պահանջէ առ՝ ի առնել, և ոչ Թէ դիտել միայն։

Որոշումն բառական բառիդ այսպիսի է, զի ոսոքոյն է առաջին Հրահանգութիւն հաւատոց և վարուց · ընտրել, Հմտանալ և Հաստատել յաւելեալս լսել, կամ գործով կատարումն՝ ի Համբաւոյ, և կամ՝ ի բերանոյ ընդունել խօսս ընտանիս՝ ի յորդորումն · իսկ փեսանէլ, արդեամբք նկատել զորինակ վարուց առաքելոյն։ Համեմատ վարդապետութեացն։ Վստահութիւն մեծ է առն վարդապետի, եթէ ասել կարիցէ՝ Թէ զամ զոր պարսն է դիտել աշակերտին, լի բովանդակ ուսուցի բանիւ, և ցուցի գործով · չնայ այլ ինչ՝ բայց զի զործիցէ աշակերտն։ Պողոսի, և նմանեաց նորա է այսպիսի վստահութիւն · զոր և վերագոյն ասաց · (գ. 17.) ի յանդիմանութիւն սուտ առաքելոցն, որոց բանքն միշտ կաղ էին, իսկ գործքն՝ խնդութիւք, այլանդակք։

Եւ ես խաղաղ։ Եթէ այսպիսի օրինակաւ առնիցէք՝ որպ ուսայք և տեսէք,

սէք , անշուշտ ձեզ տուիչն խաղաղու-
անմեկնելի եղիցի ի ձէնջ · զի եթէ մինչ
փախչէիքն ի նմանէ՝ ելին առ ձեզ հաշ-
տութիւն , որչափ եւս ի դիմել ձեր առ-
նա՝ դիրկս արկանիցէ ձեզ , և յիւրա-
զաղութիւն հանդուսցէ ։

10 · Ա-ՐՈՒԽ ԷՂԷ ԷՈ Ի ՈՐ ՅՈՅՆ , ԶԻ ԵՒ
ԳՈՈՎ ՎՀԱՈՒ ՈՁԷՎ ՀՈՓՈՂ ԻՆՔ ՎԷ
ՅՈՎ · ՈՐՊԷՍ ԵՒ ՀՈՓՈՂՔՈՆ · ԲԱՅՑ ԲՈՐ-
ԲՈՐԷՒ ԻՆՔ ։

Ի ընդհակառակն եթէ որոյն փիլիպեցւոց
դարձեալ զկատարած նեղութիւն , զոր
վերլով զնա առաքելական ինն ծանրու-
թիւք , և ցուցանելով՝ թէ ինքեանք ի
տալն՝ առաւել շահեցան ։ Ո-ՐՈՒՔ ԷՂԷ
ասէ , ոչ վա՛ր իմ ինչ , և ո՛չ մարմնական
դիւրութեան ազագաւ , այլ՝ Ի ՈՐ , վա՛ռն՝
որ շարժեաց զձեզ յայսպիսի բարերա-
րութեի՛ վա՛ռ աւետարանին , որով դուք
յառաջադէմք եղայք ի բարիս · և այս
է պատուէն՝ զոր ասէ՝ ի 17 տանն ։ Եւ
յաւելու յոյժ , առ՝ ի նշանակել թէ մե-
ծագոյն ինչ է պատճառ խնդութեն , քա
զանց ք զմարմնական պիտոյից լրութ ։
ՋՒ ԵՒ ԳՈՈՎ ՎՀԱՈՒ ՈՁԷՎ ։ Զոյնն ըս բա-
ոից ասէ · * յետոյ ուրեմն դալարա-
ցայք Հոգալ վա՛ռ իմ · ‖ ուր լսելին դնէ՝
ծաղկեցայք · և արաբացին նոյնպէս ·
յետ անցանելոյ ժամանակի բողբոջեաց
խնամ ձեր ։ Զոյն բայն ասէ , ՈՂՔՈ-
ԼԷՔ · որ նշանակէ կանաչանալ , դալա-
րիլ , բողբոջել · և ի Հայ մեկնուն դնի՝
դաճաճանալ ։ Ա՛յլաբանութի՛ է՝ առնել
ի ծառոց , որք ի ձմերանի կծկեալ ցա-
մաքին , և գարնանի անդրէն գալարա-
ցեալ զուարճանան · Ըստ նմին օրինա-
կի ասէ՝ խնամք ձեր առիս՝ իբրև բնդ-
արմացեալ լինն երեւելին , և այժմ յետոյ
ուրեմն անդրէն զարթնայք , իբրև նոր
կանաչութի՛ Հոգս ունել վա՛ռ իմոց պի-
տոյից ։ Իսկ մեր Թարգմանիչս Հայոցն՝
ի միտս բառին՝ եդ , ՎՀԱՈՒ ՈՁԷՎ , ՅԻ ՎԵՐ
ասին յիշեցիք Հոգս ունել վա՛ռ իմ ։ Ոչինչ
ի՛ հատ և ասորին բացատրէ · * զար-
ձեալ սկայք Հոգալ վա՛ռ իմ ։ ‖

Բայց զի մի յանդիմանեի արժանիս
զնա ցուցանիցէ , ի վե՛ր բերէ · ՈՂ ԵՒ ՀՂ
ՊՂՏԷՈ · ոմանք զյոյնն՝ ԷՓՕ , Թարգմա-
նեն՝ յորում · բայց ասորին և լատինն

ՈՂ

և՚ դնեն՝ ՈՐՔ ։ Ըստ իմաստիցն՝ ոսկե-
բերան և այլք մեկնեն · ի՛ որում յա-
ւուրն Հոգս առնէիք , կամ սովոր էիք
Հոգալ , համեմատ ասացելոցն ստորև ։
(15 · 16 ։) Ա՛յլք իմանան · այժմ և
Հոգս ունէիք · ոչ ասեմ Թէ՝ յանհոգս
կայիք վա՛ռ իմ , կի՛ չունէիք կամս խնա-
մելոյ զպէտս իմ · դիտեմ զի Հոգացեալ
ատապէիք ի լսել ձեր զկայսանս իմ ։
Բայց ԲՈՐԲՈՐԷՒ ԻՆՔ ։ Ս՛անկիկդ ինչ ,
սոյնպէս գրի յիմ ուղղագիր օրինակ ·
և եդեալ է կամ իբր բացառական մասն
կանն՝ ԻՆ , և կամ իբրև մակբայ ձեւա-
գեալ տատիւնե է · և ի՛ նշանակութենն
իբր Թարմատար իմանի առ՝ ի զարդ՝
աղդումն տալ բային , փոխանակ ասե-
լոյ՝ իսկ , արդարև · ուսուի՛ յոյն քնա-
դիրն ոչ զոյ բառ Հանդիպ այսմ մասն
կան ։ Իսկ բայն ԲՈՐԲՈՐԷՒ , անսովոր
յայլ ևամ գիրս , եդեալ է փոխան յու-
նականիս՝ ՒՒԷՒՒՈՒՔ · ի՛ ոչ ունէիք
զդէպ կամ զպատեհութի՛ն · պակասէր
ձեզ ժամ դիպող · և Հայ մեկնութիւնն
դնէ , չէիք ատակ · և ոսկեբերան վը-
կայէ , Թէ յոյն բայն ասի սովորաբար՝
յորժամ ոչ յաջող են իբրն , այլ յանձ-
կութիա պաշարելք ։ Ըստ այսմ և բայս
ԲՈՐԲՈՐԷՒ , առնել իբրև Հայկական ,
Թուի կրկնութի՛ կազմել՝ ի մասնակա-
նէն՝ ԲՈՐ , ի՛ պէս , եղանակ , կերպ · ոչ
ասեմք , ՈՐԲՈՐ , կի՛ ՎԱՐՊԻՔՈՐ ևն · ուս-
ուի նշանակէ՝ ի պէսպէս իրս կի՛ խոր-
Հուրդս վարանիլ , անձամբանալ , կամ
տարակուսիլ ի՛ ելս իրացն · և ի՛ այսմ
յարմարի նշանակութի՛ն յոյն բառին ։
Իսկ ուր յօրինակս ինչ երևի եղեալ

ԲՈՐԲՈՐԷՒ , վրիպակ դրչաց է ։

Ապա իմաստք բնաբանիս են · յետ ան-
ցանելոյ ժամանակաց՝ վերստին զուարթ
Թագեալ ցուցիք առ իս զխնամս ձեր՝ի
դարման պիտոյից · իբր ոչ եթէ ծուլ-
ացեալ առ անհոգութի՛ն յապաղեցիք
նպաստաւորել ի ժամու , այլ առ ի
չդոյէ պատեհութեան իրացն , կամ ի՛
զանազան արգելմանց անկարացեալք
երևեցուցանել զյօժարութիւնդ ձեր ։
Իսկ պատճառք անկարութենն , ըս ա-
կեբերանին և ըս այլոց՝ էր նուազութի՛ն
ընչից , ոչ ունելով յայնժամ ի ձեռին
զբաւական տուրս ։ Եւ ըս այլոց , զի ոչ
դտանէին զոք յարմարաւորս , որ յանձն

առնուցու. Հատանել զայնքան երկար ճանապարհ, և ողջիկ հասուցանիցէ հաւատարմութիւք զհաւաքեալ տուրսն առ աբեն պօղոս, որ կայր ի կապանս երբեմն չարագործ : Աւա այսպիսի հրեշտակութիւն պիտոյ էր այր ոք՝ մտերիմ սիրոյ պօղոսի, քաջակորով, վաստակաւոր, հաւատարիմ, արիասիրտ, և ազատ յայլոց կարևոր գործառնութեց. որպիսի գտաւ միայն եպափրոդիտոս :

11 · Եթէ ոչ ասացի ձեզ, ասեմ. զի ես ոսկի՝ որովհետև քեզ ընծայեցի.

Ջոր խօսիմս յարուցա առաւտամութիւն ձերոյ, մի այնպէս կարծիցի թէ ասացուցի ինչ ասեմ, իբրև թէ պակասութիւն կարևոր պիտոյից ունիցէ յատաջ քան զձեր առաքեալ դարմանս. որպէս թէ չբաւորութիւն նեղէր զիս, և ուտել չկայր ինչ նպաստ. այլ ունէի ըղբաւականն : Կամ լաւ եւս զայս ասել ոչ եթէ հայեցեալ յիս կարօտութիւնս, կիմ զանձինս դիւրութիւն յայտառնելով. ոչ պէտ իմ և ոչ հարկ մարմնոյ տան ինձ խօսել զայս. կարէի պակասել եւս յիմմէ՝ զոր առաքեցիքն. այլ հայիմ մէ այն ի ձեր լաւութիւն :

Ջի ես ասացի : Ոչ իմանի բանս ի վերայ արհետութիւն՝ զոր ուսեալ էր՝ խորհանաքարութիւն, և կարէր այնու դտանել ղշփաւոր պէտս. վա՛ղ զի բազում ամօք արդելեալ ի կալանս, գործել ոչ կարէր : Աղխոսի զկրիստական սովորութիւն ժուժկալութիւն. զի ես վարժեալ եմ ասել, կիմ սովորեալ, որովհետև կրեմ, այլ այնոքիւք զոր կարեմ ունել, կամ փոքուրիք իրօք ես ասել ընել, շատանալ : Յղոյն ասէ, յորս եմ, այլ զոր ունիմ, որպէ դնել և ասորիս : Արդէն փորձ և ուսեալ եմ հանդերձ յոր վիճակ և իցեմ. որ ինչ միանգամ առձեռն գտանիցի ինձ, այն է իմ բաւականն, թէ և կարի չոյժ սակաւ իցէ : Արդարև ուսումն ունի է և բաղում քրտանց արժանաւոր՝ ջափել զբաւականութիւն ոչ ի պիտոյից անտի, այլ յայնմանէ՝ զոր ունի :

12 · Գիտեմ նուաղել, գիտեմ առաւելուլ. յամենայնի ամենեւին ես ուսեալ եմ, և յագել և քաղցել, և առաւելուլ և նուազել :

Յղոյն ասէ, գիտեմ և խոնարհիլ, գիտեմ և առաւելուլ. բայց ի զրոց սովորուէ՝ խոնարհուիցն ասի աղքատութիւն՝ սակս ցածուն և արհամարհ վիճակին : Գիտեմ ասէ՝ արդեամբք յարմարել զիս յերկաքանչիւր տարազ կենաց, կամ՝ ի պատահմանս ներկայական. գիտեմ զնարդ վարիլ յաղքատութեն և ի պակասութեն իրաց, անտերբոտունջ կամօք տանել, և սակաւուք շատանալ : Գիտեմ և առաւելուլ, ի լիութեն իրաց պահել զանձ, ոչ զեղծանիլ յատաւտութեն անտի, զաւելին քան զպէտս սփռել յայլս : Կամ, գիտեմ ի նուաստանալն Տանգչել քաջութեամբ, զարհամարհութեն կիմ զցածութեն յանձն առնուլ անխռով. գիտեմ և ի բարձր աստիճանի կամ ի գործս ոչ ամբառնալ սրտիւ, այլ երկիւղիւ կալ յիմում չափու :

Յ-ինոյն ամենեւին : Յղոյն, յամի և յաւնինայնս. զոր և մեկնեն, յամ ժամանակի, յամ տեղւոջ, յամ դործառնութեն. և յամենայնս, ըզ յամ պատահմունս՝ զոր օր ըզ օրէ գան, խելամոր է, փորձ, տեղեակ և հմտացեալ : կամ ըզ ոսկեբերանին, յայսքան երկար ժամանակի՝ ամ իրաց զփորձ առեալ տեղեկացայ. և ասին ինձ ըզ մոխ յաջողեցին : Եւ բացայայտ զնամ ասելն ըզ մանաւորաց : Եւ յ-ինչ, (մի օրին · յ-ինչ-ել ·) տեղեակ եմ որպէս յագել կերակրով, առանց անցանելոյ ըզ ժամանակ և ըստ չափ ժուժկալութեն · զի բազումք յաղենան առանց գիտելոյ · որպ ինչացիք յագեցան և անկուշեցին : (ը · օրին · լբ · 15 ·) Եւ ժողովել, տանել սովոյ համբերութեք, զկամաւոր պահս յերկարել անձամբ :

Եւ առաւելուլ· այս ընդարձակագոյն է, ըզ ունել զառատութեն կերակրոյ, տանդերձի և այլոց պիտոյական իրաց, կիմ քնակութեն, և այլոց հանձելեաց : ԵՒ նուաղել, յայսմ ևս կրել զնուաստութեն : Արդ՝ յերկաքանչիւր կողմն հակառակ ծայրիցս՝ գիտեմ ասել՝ միալեղոյն յիմում ասէ.

ասմանէ· ոչ՝ ի հաճելիսն բարեաւաճել, և ոչ՝ ի ցաւելիսն ընկճել· իմաստութիւ՛ ըստ կամացն այ զներհակսբան տեսուցանէ: Ա՛յլ քանզի զերազանց առաքինութիւն ցոյցք են ասացեալքս, ի բաց առեալ զկարծիս պարծենողուն:

13· Պ՛ենայի՛ն էրբոլ էմ այո՛ս՝ որ ջրոց ցոյց ընծ՛:

Ջոր նախ՝ զիրել ասաց, և խելամուտ լինել, այժմ ասէ՝ կորելն եմ· յայտ արա բեալ լեթ զիաւութի՛ իմանալոյր զդործողականն, որ զուրկ զործելի յայոզէ: Յ՛ենայի՛ն, կա՛ ըստ յուսին՝ ամենայնի՛ն· որ և՝ ի սովորական օրինակին դնէ· ամի կարօղ եմ՝ ի զօրացուցանել զիս քի՛ն· և սպնակս ասորին և ապաքացին· բայց աղեքսանդրեանն և յատինն չունին սս: Ա՛յնմ ամի՛ ասէ՝ զոր ի՛ռուեցի՛ և այլ որոյ և իցէ իրաց՝ եթէ առնելոյ իցեն, և եթէ կրելոյ, կարօղ եմ յինարել և վարել ըստ արժանւոյն, ոչ իմով զօրութի՛ն, այլ այո՛ս որ զրացոյցն էնս· (մի օրին· այո՛ն՛ի՛ն՝) ի զօրութենէն ա՛յ՝ որ յիս բնակէ, և զօրացուցանէ· նա է իմ զօրութի՛ն և ա՛ի՛ենարուեթի· որոյ շնորհօք ամին լինին ինձ հնարաւորք: Ա՛մին իրի ոչ զանձին ինչ պարծանս և զբաղձելի կամեցայ ընծայեցուցանել զեզ յառաջասացեալ բանիւքն· այլ ծանուցանել միայն՝ թէ զնոյն սէր ունիմ առ ձեզ և առ այլս, եթէ նպաստս առնիցէք, և եթէ ոչ:

14· Ա՛յոյց բոլո՛ս արուէս՝ էն էյոէտ էզէբո՛ս ինչ՝ ի՛ նէղո՛րնէս:

Ջայսոսիկ ասելով և վկայելով ձեզ, ա՛ի կարծիցէք թէ անշնորհակալու՛ ինչ եմ ձերոց երախտեաց, կա՛ անճանաչող սիրոյդ ձերոյ· և ա՛ի զարձեալ համարիցէք թէ տուրք ձեր յանօգուտս ելցեն, և ինձ ոչ հաճելի: Ա՛ՅՈ զի թէպէտ և ա՛ի համարիմ զկարօտութի՛ն և զլուեցի՛ն, բայց զուք բոլո՛ս արուէս, զորն շահէ կան և զովելի արարիք· մեծ համարիմ, և շնորհ ունիմ ձեզ ընդ այս, էն էյոէտ էզէբո՛ս ինչ՝ ի՛ նէղո՛րնէս· զի նեղուեթի և վշտաց իմոց հաղորդ եղայք· ինձ վշտացելոյս կարեկից եղայք, և կարօտեալ մատուցիք նպաստս· ի՛ ձեր կողմանէ հաստարակօրէ՛ ինձ արարիք զբարիս ձեր· ցուցիք թէ բառնալ կամիք զմտան ինչ տառապանաց իմոց՝ դիւրուեթի առնելով պիտոյիցս: Կամ ըստ ոսկեբերան՝ նին և այլոց· եա կարօտ էի արդարև ձերոց նպաստից՝ ոչ վա՛ իմ, այլ վա՛ ձեր· վա՛ զի այսու պաշտամամբ մտիք ի՛ հաղորդուեթի վշտաց իմոց՝ որ վա՛ աւետարանին· բաժանորդ եղայք պատակացն՝ որք ինձ ինձ չեն· ըստ որում ասաց վարդապետն· (ա· 7·) * կորդս ինձ շնորհաց զձեզ ամենեսեան լինել· ‖ Ջսոյն միտս այնու հաստատ ոսկեբերան, զի չասաց՝ եռուք ինձ, կամ թեթևացցուցիք զնեղուեթիս, այլ կորդ եղայք, ըստ մասնակից օգտի վշտացն:

15· Գ՛իտէ՛ն Ե՛ ԵՐՈ՛ ՏԻԼԻՆԵՅԻՆ, ՉԻ Ի՛ ՈՒՀԲՈՒՆ ՍՈՒՏՈՒՆԻՆ ԻՐՐԵ՛ ԵԼԻ ԷՍ Ի՛ Մ՛ԻՏՐՈՊՈԼԻՍ, Ե՛ ՈՉ Ի՛ ՆԻՆՉԵՅԻ ՀՈՒՐՐԻՆԱՑ ԻՆՁ ՅԱՂՊԱՏ ՓՈՂՈՑ Ե՛ ՈՒՐՈՒՆՑ Ե՛ ԲՈՒՆ ՊՈՒՆ ՉՈՒՆԻՆ:

Յիշեցուցանէ զնախկի բարեբարուեթի նո՛ց, ցուցանել լեթ սովորուեթի ի՛ն ոչ նեղին զերախտաւորսն՝ և ոչ՝ ի հարկէ կի՛ ի յորդորմանէ: Գ՛իտէ՛ն և դուք ասէ՛ ցա՛ եա ոչ եմ մոռացեալ, դուք և՛ա կա՛ րէք յիշել· չի՛ ի ո՛չ ըստ ՈՍՈՍԿԵՐԱՆԻՆ, յաուշնում քարոզուն անդ՝ զոր արարի՛ ի զաւառի՛ ձերում, էբէ՛ Է՛ն Ե՛ Մ՛ԻՏՐՈՊՈԼԻՍ, իմա՛ բացառական, ցա՛ յորժամ եկի՛ մակեդոնիոյ՝ սակս խռովուեցի՛ն շարժելոյ ի հրէից անտի, և չորքայ յաճենս, ըստ պատմուեթի՛ գործոց: (ԺԱ՛· 12. ԺԶ· 10. 14. 15.) Ե՛ ո՛չ զ՛ն ԷՒՂԵՑԻ· բաց ի՛ ձէնջ՝ ոչ ոք այլ եկեղեցի զաւառիդ ձերոյ, հաղորդեաց ինչ, արար ինձ նպաստս մարմնաւորս, յղո՛ փոլոս Ե՛ ասելոյ: Յայնմ և այլ թաղթմանք դնեն, ի՛ համար զրոյ Ե՛ ասէ, կամ փոլոս Ե՛ ասելոյ: Բազումք ընդ ոսկեբերանին իմանան, ոչ ոք բաց ի՛ ձէնջ արար հաղորդուեթի տալոյ ինձ զմարմնական պէտսն, և առնելոյ զՀոգևոր բարիս քարոզուելն· ոչ ոք փոխարէն վաստակոց աւետարանին՝ զոր առին, մանաւանդ ուսուցից զկարևոր գործոցն: Կամ ըստ ոմանց, ոչ ոք վա՛ քարոզուեթի՛ն՝ որ չինին տալ, և ի՛ նոցանէ առեալ եղև, մատոյց ինձ գործոն մարմնոյ:

Բայց այլ մեկնիչք՝ համար իմանան

զդէր կի՛ զմատեան առի և սորոյ, որ՛պս վաճառականաց և այլոց է սովորութի՛ն նշանակել զնէս և զծախս : Եւ ո՛ր այսմ համարին ոմանք, թէ ունէր առաքե՛ն զդէր համարոյ, ուր՛ ի միում կողման նշանակեր զգրաման առնելս յայլոց յիւր պէտս, կի՛ ի բաշխել այլոց կարօտեալոց. և ի միւսում կողման ցուցանէր զոր ինչ տայր կի՛ ծախէր : Զայս միտս Հաւանական համարին , իբրզի անշ՛ամբ երևեցուցոյ վարելոյ, երևի ո՛չ զանձնական տրոց խօսել , այլ որք յեկեղեցւոյ անտի լինէին ի հասարակաց դարման կարօտելոց : Վա՛ որոյ այսպս յարմարին զնմասան . ո՛չ մի եկեղեցի մակեդոնիոյ արար ինձ նպաստս , զոր կարծեմ նշանակել ի գրի սորոյ և առի. և ո՛չ ես միւսմ այլ եկեղեցւոյ կալայ ըզհամար մսի և ելի . որով ասել կարի՛ ցեմ, թէ նոքա եառն , և ես առ : Բայց վա՛ ձեր միայն յիշեմ դովութի՛ , թէ ես նշանակեալ եմ ի գրի ծախուց ձերոց , և դուք ի գրի առից իմոց : Մեծ են այս գովեստք փիլիպեցւոց՝ ո՛չ առանց մեղադրութե՛ն այլոց մակեդոնացւոց . վա՛ զի յօժարամիտք առ ի բարերարելն գոան՝ անդէն յառաջին հաւատալ իւրեանց , և ինքնաշարժք ի նոյն՝ չունելով զօրինակ այլոց նկեղեցեաց , և ո՛չ յառաքելոյն յորդորելոյ : Եւ զի մի կարծեսցի թէ սրովքն կա՛մ ինն հաձել զառաքեալն՝ զի միայնակ առնո՛ , ճշդրիւ ցուցանէ զժամանակն , թէ յորժամ մեկնեալոց էր ի մակեդոնիոյ , մատուցիք զպէտս իմ :

16 · Ո՛ և ի Թեսաղոնիկէ՝ դանդիմ և երբեմն ևեղս զդէր ի հասս բերել:

Առաւելապէս աշեցուցանէ զդովութի՛ փիլիպեցւոց . զի ուր թեսաղոնիկեցիք քննակիչք մայրաքաղաքին՝ հեղգացան , ինքեանք ի փոքր քաղաքէ անտի կերակրել փութացան զառաքեալն: Ո՛չ միայն յորժամ առ ձեզն կայի ասէ՝ հոգս տալ նեղիք պիտոյիցն իմոց , այլ յորժամ ի թեսաղոնիկին գնացի և քարոզեցի անդ , միանգամ և երկիցս , ըզ ըստ ոմանց՝ բազմ անգամ զդէպ իմ երբեմն ընդկալուր դարմանս իմ դուք ինքնին բերել եառաք , կի՛ առաքեցիք՝ առանց իմ խնդրելոյ : Ցայնմ ասէ , ի պէտս ինձ առաքեցիք . զոր ոմանք մեկնեն . առաքեցիք ինձ առ ի պէտս՝ ո՛չ իմ, այլ աղքատաց այլոց քաղաքաց : Բայց ո՛չ յարմարի կարգի բանիցս . և Թարգմանք իսկ՝ ասորին և արաբացին դնեն՝ ղղէպս իմ . և Թէպէտ ոսկերերան ազդ առնի՝ Թէ չատաց առաքեալն՝ իմ, այլ ինձ , սակայն ո՛չ ի պէտս այլոց ոմանի զիմատան , այլ Տամարի ցուցանել զառաքելական ծառութի՛ն . իբրև Թէ ես չէի կարօտ , բայց դուք առաքեցիք ինձ : Նկատել արժան է յայսմ և յանցել՝ ոմանց զարհնարակաց երախտագիտութե՛ն առաքելոյն , զնարդ յետ բազում ամաց անցանելոյ , ի մէջ բազմահոգ գործառնութե՛ց , զբազանաց և վշտակրութե՛ց ի քաղաքս և յատեանս , անդ՛նդելի պատ՛ իբրև յարձանի՝ զնհակառակ երախտիս , ճշդրտիւ յիշատակելով ըս ժամանակի և ըս տեղւոյ և ըս քանիցուն :

Ո՛չ յիշէ ասս զայլ և նպաստս դարմանոյ՝ զոր մատուցին նմա փիլիպեցիք ի կորնթոս . (ա՛. կորն. ժ՛ա՛. 9.) և ո՛չ զպատճառան յայտ առնէ՝ որոց վա՛ չատնոյր ինչ՝ ո՛չ ի Թեսաղոնիկեցւոց , և ո՛չ ի կորնթացւոց . իբրև զի առատնոց զօրինակ գործասիրութե՛ տալ կայիր , և յետնոցն զգուշանայր ի պատճառս սուտ առաքելոյն : Տե՛ս ի մեկն . ա՛. կորն. ժ՛ա՛. 8. 9. 10. 11 : և ի՛ս . Թեսաղ. ա՛. 6. 9. ե՛. 11 : ա՛. Թես. ե՛. 7. 8. 11. 12 :

17 · Ոչ էրէ ինդրելմ զբոնսն , այլ ինդրելմ զպտուղն որ յաճախէ ի բան ձեր :

Զայսոսիկ յիշեցուցանելով , և զառատամտութի՛ձեր մեծարելով , ո՛չ եթէ ինդրելմ զբոնսն . ո՛չ զայն կամիմ Թէ այլևս առատս առնիցէք , այսուհետև նորընձա ինձ նպաստս մատուցանիցէք : Կամ . Թէպէտ և ընծայք ձեր հաձելիք են , բայց ո՛չ եթէ ի նո՛ է իմ ցանկութի՛ , և առաջի այսց ունիցիմ զայս իբրև ինձ պիտանիս : Այլ ինդրելմ զբոնսն . ընդամ առաւելապէ՛ , ցանկամ , և մեծ համարիմ զօգուտն կի՛ զբաբին , որ յաճախէ ի բան ձեր : Բան եդելո՛ է ըս յունին՝ փոխանակ համարոյ , ոյ՛ ի ՚ս տանին . և իմաստն հային ի նոյն այլաբանութի՛ն դրոյ հաշուի՛ն : Առաւել զայն պատուն ինդրեմ , որ առաւելու ի հաս

մար

մար առից ձերոց. զերդ ձեր ցուցանէք՝ թէ առաւաւմտ էք, և օր ըստ օրէ բազմանան ինչք ձեր հոգևոր. և ես առաւել պարտապան լինիմ ձեզ. որոց պարտեաց նախքան ևս ելջոյշաւոր է, և բան հառաջասող: Այլ որոյ խնդամ ընդ առնուլս՝ ոչ զի ես շահիմ, այլ զի դուք բազմացուցանիք զշահ ձեր՝ ըստ վարձուցն, որք առ ևս դանձեալ կան առաքեալն, և ոչ եթէ առատոյց. այլև ըստ յառաջադիմութեան աւետարանին, որ և է պատուղ ձերոց յօժարակամ տրոց: Պատուղ ասելով, ակնարկէ՝ թէ տուրք նպաստիկ իբրև սերմանք ինն են. որոց արդիւնք ոչ եթէ երկրի՝ որ զսերմն ընկալաւ՝ հաւաքին, այլ տեառն սերմանն:

18. Ոչ ի ՚ի բաղձանս ինչ ասեմ. և ոչ ի ՚ի դատաստան. ես ուսայ ընդ ամենայնի հանգուցեալ եմ. ընկալայ ի ՚ի յետ էդոէրդէէս, որ է ՚ի յինէ հոգ ածողէն, զոր ընդ ընծայել ունիմ:

Ոչ ի ՚ի բաղձանս ինչ ասեմ. զի ոչ ինչ ունիմ ընդ ինքեան ասել, զոր ոչ ասացի ի ՚ի սկզբանէ. և ոչ ի ՚ի դատաստան. զի ոչ ինչ ունիմ ընդ ինքեան դատ

19 · Այս ամբ իմ լի սրտով զնունայն դէպ
զբս յէր, ըստ Խրոմ ՀՃՀՒՆԷն
Քրիստոս ի մէջ ։

Անկարօտ զինքն վկայեաց առաքեալս նաև ի նոմանզումէն իրաց · բայց առ ընծայառուրսն ոչ դանդաղի պահել զօրինակ մուրացիկ աղքատի, մաղթանս առ ած վա՛ղ նոյ ընծայելով։ Եւ ամբ իմ ասէ · ցի ես աղքատ եմ ու տրտուր, ան կարօղ տալ փոխարէնս ձերում բարեսիրութեան · բայց ած՝ որոյ եմ պատգամաւոր, և վա՛ղ նո՛ր կապեալ, որ և ամօր ժամուօք ընկալաւ զնուէրդ ձեր, նա լի արդոյն զմեզ պէտս ։ լցուսցէ, առատացուսցէ զնմա կարօտութիւն ձեր · մի ինչ պակաս արասցէ յամէն՝ որ պիտոյն է կենաց և հանդերձի, և տան, և ընտանեաց։ Ոչ ասէ, մեծացուսցէ զձեղ ամ լիութիւ · այլ զպէտսն ընաւ։ Լաւ տինն միայն ընծեռնու, զնմա ցանկու թիւ ձեր · և ոսկեբերան ազդ առնէ, թէ օրինակք ինչ ընծեռնուն, խնա՛յ, զշնորհս, և այլք, խոտա՛, զնդուրեան · բայց ինքն ընտրէ, խնա՛յ, զպէտս · և այնպէս ունին ասորին և արաբացին։

Ըստ Խրոմ ՀՃՀՒՆԷն ։ Յաւնաց սովրեալ ոմանք օրինակն յոքնակի ասէ, ըստ իւրոց մեծուեց · բայց աղէքսանդրեանն, ասորին և արաբացին, ըստ Խրոմ ՀՃՀՒՆԷ ։ Դուք ըստ ձերում բաւականանալ ԶԵՆն արարիք ինձ դարմանս · բայց ած իմ, որ իբրև պարգևատու ձեր կամի փոխարինել, իբրև առնեսարուստ կայ զոչ է և ընալ զնմա կարիս ձեր ։ Մ՚ՀՃՀՒՆ ասասնօր իմանի՝ լիութիւն ամ բարեաց, ըստ նմին և կարողութիւն առնելոյ կամ շնորհելոյ զնմա զոր կամիս ։ փոխ ։ Ջայս համարին ոմանք յարել՝ ի ՀՃՀՒՆԷն, իբրև ԶԵ՝ ըստ իւրում փառս ևոր և հզօր մեծուեն ։ Ոակեբերան իմանայ · այնպէս առատասցի՝ ի ձեզ ամ ինչ, զի՝ ի փառս ձմ կամ քումի ծանիցիք լիութիւն, չտնեղելով գկարօտութիւն իրաց · և ՝ի սոյն առնու զբան զործոց · (Ա· 33· 34 ·) * Եւ շնորհք մեծամեծք էին ՝ի վերն ամենեցուն նմ · և ոչ ոք կարօտեր ՝ի նա ։ ‖ Կամ դարձեալ · ունիցիք զբաւականութիւնն պիտոյից՝ ՝ի փառս ձմ, այնպէս վարիլ նոքօք՝ զի ՝ի փառս քումի կատարեսցին ։ Այլք իմանան զերկնա

ւոր փառս · իբրև ԹԷ յետ մաղթելոյ զլիութիւն մարմնական պիտոյից նմ, հայցէ առաւելապս զերկութիւնն յաւիտենից՝ ի ձեռն քումի · ասա լիանալ նմ՝ ի չափաւոր պէտս, և անդ փառաւորիլ ըստ քումի յաւիտեան ։

Բանիւ՞ս այնպէս իմն ձեռանայ առաքեալն, ոմն ԹԷ զձեռանէ փիլիպեցւոց կալեալ մուծանէ՝ ի դանձատունս ձմ, ասելով առ ած · առքա ուադիկ ձեռնտու եղեն ձմ ուրեք ՝ի պէտս ինձ աղքատ պաշտօնեի քումի, մինչև յերկիր հեռաւոր հոգս տարեալ ինձ վա՛ սիրոյ քո տիր · արդ՝ հատո յօժարամտութիւն տացս ըստ քոյոյ անապատ մեծուեն՝ ոմն և դիտես ։

20 · Այլ Աստուծոյ և Հօր մերոյ յաւիտեանս
յաւիտենից · ամէն ։

Որպէս ԹԷ արդէն ընկալաւ զինդիրն, փառս տայ։ փութացաւ ասել՝ փառաւորութի մատուցանել ։ ց, որ և հայր մեր է, ոչ այժմ միայն, այլ Համապատ ՝ի կեանս մեր, և յամ Հանդերձելոյ յաւիտեանս ։ Այս միայն է փառաց և օրհնութեի արժանի, որ ետ ձեզ գյօժարութեի բարեաց, և ընկալաւ զառատ ձեր իբրև պատարագ ընդունելի · և առաւ ՝ի պահել զառատամտութեի ձեր լրութեի ամ պիտոյից · և ըստ այսր ամմի ոչ զայլ ինչ ինդրէ՝ բայց զարմանալ զոհութեի ։ Այս ես փառս ետու նմա, և դուք ընդունի զինի յարեցէք ։

21 · Ողջոյն տալէք ամենայն սրբոց ՝ի
քս յս ։

Յանձն առնէ ողջունել զամ հաւատացեալս՝ ոչ միայն որք ՝ի փիլիպպոս գտա նին, այլ ՝ի բովանդակ մակեդոնիա · որով զամենեսին ՝ի մի կապէ յօգիւ ողջունին ։ Բառքն ՝ի քս յս, յարին կամ յողջունելն · ցի ողջոյն տալ սիրով քումի, կամ վա՛ քումի · և կամ հայնին ՝ի բառն առաքէ, ցի հաւատացելոց որք սրբեալ են քումի, ՝ի քս յօդեալք ։

22 · Ողջոյն տան ձեզ ընդ ես եղբարք ։
(Ոմն օրինա· որ ընդ ես եղբարք են ։)

Ջամենայն ասէ, որք ՝ի հռոմի առնեմ կայինն՝ իբրև պաշտօնակիցք, վաստակաւորք, և միաբանիչք · որպս տիմոթեոս, լինոս, կղեմէս, և այլք ։

23 ·

23 · Ազէյ փան յէչ ամէնայն առաքէ, մե-
նաւոր որ ի փանէ էյսէր էն։

Չհաւատացեալս որ ի հռովմ՝ մու-
ծանէ յողջոյնն հասարակաց, թէպէտ
և երեսոք անծանօթ էին · բայց ըն-
տանութեն հաւատոյ՝ առաւել է քան
զտեսութեի աչաց ։ Ա՛տանաւորաբար
զոմանս դնէ յանուանէ, որ ի փանէ էյ-
սէր · (բազում օրիկ · ի փանէս · այլ, ի
փանէն ·) Սովորաբար հարք և մեկնիչք
էյսէր իմանան զներսն · և ասեն թէ ի
պալատականաց նէր կամ յընտանեաց ըն-
կալան ոմանք զհաւատս քարոզութէ
առաքելոյն ։ Զի եթէ կապանք նորա
յայտնի եղեն ի հռոմէական հրապա-
րակին , ըստ նմա ասացելոյն (ա · 12 ·
13 ·) ոչ թաքուն մնացին և պատճառք
կապանացն։ և ընծային առաքելոյ զրան
աւետարանին նովին համարձակութէ
խօսքերյատնանս, ոչ յատանձին տուեալ։
Ա՛մին իրի եթէ ազրիպպաս արքայ միան-
դամ եւեթ լուեալ ի պօղոսէ՝ խոստո-
վան եղև , թէ փոքու ինն հաւաներ ի
քրիստոնէութէ , (գործ · իե · 28 ·)
չեն ինչ զարմանք՝ յատնի լսելով ըն-
տանեաց ներոնի՝ ընդրկել ոմանց զհա-
ւատս · որով տուն հայածչին փոխեր
յեկեղեցի՝ ըստ ասելոյն հերոնիմոսի ։
(Ա՛ենն · փիլիմոն · հմր · 1 ·)

Արդ՝ խորհրդով յանուանէ յիշատա-
կէ զողջոյն նոյ առ ի քաջալերութիւն
փիլիպեցւոց , յուցանելով թէ որք ար-
քունականք արհամարհէին զնմ աշ-
խարհի մեծութէիս առ ի շահելոյ զեր-
կինս · ոչ մեծ ինչ է՝ եթէ առևտականք
և քաղաքայինք արասցեն զնոյն ։ Ցայտ-
նէ և զսէր առաքելոյն առ փիլիպեցիս.
էր զի բազում ինչ գովութէ պատմէ
էր զնոցանէ առաջի արանց երևելեաց.
մինչև յորդորել նոյ յատանձին աղօթ-
նատուութէ։ Իսկ թէ ոյք արդեօք ի-
ցեն յիշատակեալ ընտանիք կայսեր ,
ոմանք անուանեցին զբենեքա ուսու-
ցիչ ներոնի , և զլուկանոս բանաստեղծ՝
ազգական նորին կայսեր ։ Բայց զնո-
ցանէ չիք առոյգ պատմութէի , թէ ըն-
կալեալ էցեն զՀաւատս քրի · և երկո-
քին նք անկան յատեան ներոնի սակս այ-
լոց քաղաքական պատճառաց · իսկ
Թուղթք սենեքայի և պօղոսի առ մի-
մինս երբեմն համբաւելք , յետոյ
գտան առատօրէք ։

Ոմանք կարծէն զեւեղիոս և զտորբէս՝
ծառայս ներոնի , որք նահատակեցան
վա հաւատոց , ըստ հռովմէական վկայա-
բանութէ ի մայիսի 11 , 17 ։ Իսկ յե-
տինք ոմանք ի յունաց՝ ոչ զկայսր նե-
րոն իմանան , այլ զկենսար անուն ոմն՝
կարծեցեալ մի յեօթանասուն աշակեր-
տաց։ Ա՛յսպէս զրոյցք են այդ · այլ Թէր
և առաւել հաւանութէ ցոյցս ու-
նելի , ասել Թէ սոքա իցեն արք ոմանք՝
կամ փիլիպեցիք , և կամ հռովմայեցիք ,
որք յատնէին ծանօթացել էին ի փի-
լիպպոս , գոլով այն քաղաք՝ բնակա-
բան հռովմայեցւոց · (ասս ի նախա-
դրութէն ։) և կարգեալ էին ի ծառայ-
ութէ կայսեր՝ յատաջ , կամ զկնի հաւա-
տալոյ իւրեանց ։

24 · Ընդ ո՛ր ժն յէ ընդ ո՛ւ-ոյդ յէրսա-
ռէն ։

Յաղագս այսր ընդհանէր առաքա-
բանութէ ասացեալ եմք բազում ան-
դամ ։ Յօրինակս ինչ գնի , յէ ռէ , հա-
մաձայն յունին · որ և ընթեռնու , ընդ
ռէնէ-ոէն յէ · և սոյնպէ սաորին և արա-
բացին · բայց աղեքսանդրեանն և լա-
տինն , ընդ ո՛ւ-ոյդ յէրսո ։

Իսկ առ վերջին նշանագրութէին , Ա-
էէլէ-ոէյէ գրէյս ի հռովմ՝ ի յէ-ռ էդ-
էրդէ-ոէ , չունիմք յաւելուլ քան զա-
ասացեալսն ի նախադրութէ, և յընթացս
մեկնութէ ։

ԴԹՈՒԹՆ
ԸՈՒ ԿՈՂՄՍՅԻՍ
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

ԿՈՂՄՍՅԻՈՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՔ ԲՆԱ-
կեալք ի կողոսա, կամ ըստ այլոց ի կողասա քաղաք անուանի ի
գաւառին փռիւգիա՝ բարեվիճակ գտան ընդ այլ եկեղեցիս, որք
մեծարեցան առաքելական նամակագրութեամբ սիրոյ պօղոսի.
Ա. ոմանս ի յոյն և ի լատին մատենագրաց կարծիք եղեն, թէ սոքա
ոչ էին փռիւգիացիք, այլ հռոդացիք՝ բնակեալք ի հռոդոն կղզի.
բայց Աղեսանդր անուանեցան ի տիեզերահռչակ արձանէ անտի արե-
զական, որ կանգնեալ կայր ընդ նեղուց կղզւոյն, և կոչիւր Գոլոսս, ըստ
անդրի կամ արձան: Սակայն Թերեւս բանաստեղծք ոմանք յարմարե-
ցին զայդպիսի անուանակոչութեամբ. ապա թէ ոչ՝ առ վիպասանս ոչ ու-
րեք գտանի՝ զՀռոդացիս կողոսացիս անուանել, և ոչ կղզւոյն կիքաս
դաքի նորա զայն անուն կոչել: Նոյնպէս սմին հակառակ՝ յայտ է ի բանից
Թղթոյս, զի կողոսացիք էին մերձաւորք առ լաւոդիկեացիս և առ կե-
բասիօլեացիս. և երկոքեին սոյն քաղաքք էն ի փռիւգիա՝ սահմանակից
կողոսայ: (ա. ՝ա. ՝ի. ՝ա. ՝ի. ՝ա. ՝ի

Յաղագս տեղւոյն՝ ուստի գրեցաւ Թուղթս , եղեւն ամանց կարծիք՝ Թէ՝ ի Կապանս Եփեսոսի իցէ գրեալ ։ (Ա՛ծծն գրիգոր · գիրք չ · յա-
դագս բարոյականաց · գլ · չ ։) Յօրինակս խափեաց ասի գրեալ յա-
Թէնս ։ Ասացեալ քննուԹիւն ընկալեալ է յամենեցունց , Թէ՝ ի
Հռովմայ գրեցաւ՝ յառաջին կապանս անդ , առ նմա գոլով կցորդ կա-
պանացն նա ինքն եպափրաս · (՟ · 12 ։ և փիլիմ · 23 ·) և զի՝ ի կա-
տարած Թղթոյս ասէ առաքել զմնեսիմոս՝ որ՝ ի Հռովմ աշակերտեցաւ
յաւետարանն ։ (՟ · 9 ։) Ասէն իբրև օրինակք յունաց , Հայոց , ասորոց
և արաբացւոց նշանակեն՝ ի վախճանի՝ գրեալ՝ ի Հռովմ , և յղեալ՝ ի
ձեռն տիւքիկոսի և մնեսիմայ · Թէպէտ ասորին զտիւքիկոս միայն առ
ուՀանէ ։

Յայսցանէ և ժամանակ գրուԹեն գայ դիպի յամ ՟ն իբր 62 · փոքր
ինչ յառաջ կամ զկնի քան զԹուղԹն առ եփեսացիս , եԹէ՝ համարե-
ցեմք գրեալ զայն՝ ի Հռովմ , և ոչ՝ ի կապանս կեսարիոյ · զոմն տես՝ ի
ՆախադրուԹենէ այսր Թղթոյ ։ Այս ինչ Հաւաստի տեսանի , զի երկո-
քեան ԹուղԹքս՝ եփեսացին և կողոսացին զաղգակցուԹիւն բազում ունին
առ միմեանս՝ ի վարդապետուԹիւնսն և՝ ի խրատս · և այսորիկ պատ-
Ճառ Համարին բազումք զմերձաւորուԹիւն ժամանակի երկոցունցն ·
բայց գուցէ նոյն Հարկ իրացն ստիպեաց զնոսն բանս գրել առ երկա-
քանչիւր եկեղեցի ։

Առ նախնի վարդապետս և մեհենիչս կարծիք են սովորական , զոր և
Հայ նախադրուԹենին առնու , Թէ՝ զձեզ պօղոս ոչ էր անձամբ քարոզեալ
առ կողոսացիս · և զայս առնուն՝ ի բանէն · (ա · 4 ·) * Իբրև լուաք
զՀաւատսն ձեր · ‖ և մինաւանդ՝ ի միւսմ անտի · (՟ · 1 ·) Թէ բա-
զում ՃգնուԹիւն ունիմ վասն ձեր , և վասն լաւոդիկեացւոցն , * և որոց չիցէ
տեսեալ զերեսս իմ մարմնով ։ ‖ Ասացեալ Թէոդորետոս և բարսղիոս յա-
ժարին՝ ի Հակառակ կարծիս · Ասէ մեք զՀաստատուԹիւն իւրաքանչիւր
կարծեաց զննեսցուք՝ ի տեսուԹէ բանիցն յիշատակելոց , ընդհէլով
ինն աղօԹիւք մերոյ առաքելոյն՝ անմոլորապէս մտանել և ելանել՝ ի
գլուխ մեհնուԹեցս ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՑՆ
ԱՌ ԿՈՂՈՍԱՑԻՍ·

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ·

ՊԱՒՂՈՍ առաքեալ յեսու քրիստոսէ կամօք նորա, և ա֊մենեցուն եղբայր։ 2· Ա֊ռ֊ հա֊զատս սուրբս և հաւա֊տացեալս եղբարս՝ի քրիստոս։ 3· Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յոմէ հօրէ մերմէ։ Թո֊ղեալ֊ նոյն և ցնծալ մեզ մերոյ յիսուսէ քրիստոսէ յամ ժամ վասն ձեր աղօթս առնեմ, 4· իբրև լսէաք զհաւատսն ձեր՝ որ ի քրիստոս յիս և զսէրն որ ընդ ամ֊ենայն սուրբս ունիք· 5· վասն յոյսն որ պահի ձեզ յերկինս, զորմէ լսէաք բանիւն ճշմարտութեան աւետարանին, 6· որ եհաս առ ձեզ· որպես ընդ ամ֊ենայն աշխարհ և պտղաբերէ· ոչ և՛ ձերում միջի֊ տեղ լսէարօք և ծանեայք զշնորհսն ի ճշմարտութիւն։ 7· Որպես և ուսարուք յեպափրեայ սիրելւոյ ծառայակցէ մերմէ, որ է հաւատարիմ վասն ձեր պաշտաձեայ յիսէ· 8· որ և ապատեաց մեզ զձեր սէրն հոգւով։ 9· Վասն այնօրիկ և մեք յորմէ լսէաք, ոչ դադարեմք վասն ձեր աղօթս առնել և խնդրել զի լցուցցէ զձեզ ա֊ռաքելի կամացն նորա ամ֊ենայն իմաստութիւնս և հոգեւոր հանճարով։ 10· Գնալ ձեզ արժանի ձեռն յամ հաճոյանալ, յամ գործս բարւոյն պտղաբերել և աճեցուցանել գիտութիւնն ի ա֊ռ֊ 11· ամ զօրութիւն զօրացեալք ըստ զօրութեան փառաց նորա, յամ համբերութիւն և երկայն֊ մտութիւն։ 12· Ընդ֊հան֊ուր գոհանալ հօրէ, որ կոչեացն զմեզ՝ի մասն վիճակի սրբոցն՝ի լոյս։ 13· Որ փրկեացն զմեզ յիշ֊ խանութենէ խաւարի· և փոխեաց զմեզ յար֊ քայութիւն որդւոյն իւրոյ սիրելւոյ։ 14· Որով ունիմք փրկութիւն արեամբն նորա, և զթո֊ղութիւն մեղացն մերոցն։ 15· Որ է պատկեր անհերևութիւնն ոչ, անդրանիկ ամ֊ ա֊րարածոց։ 16· Ո֊ր նովաւ հաստատեցաւ ամ֊ ա֊ր ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի֊ ի֊ որ երևին, և որ ոչն երևին· եթէ աթոռք եթէ տէրութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք· ամ֊ ինչ նովաւ և՝ ընդն հաստատեցաւ։ 17· Եւ նա է յառաջ քան զամ֊ և ամ ինչ նովաւ հաստատեցաւ։ 18· Եւ նա է գլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ· որ է սկիզբն, անդրանիկ՝ի մեռելոց· զի եղիցի ինքն յամ֊ ա֊ռաջադաս։ 19· Ո֊ր՝ ինդնա հաճեցաւ ամ լցուցանել ընդ֊ունելն բնակել· 20· և նովաւ հաստատցուցանել զամ՝ ընդն· արար խաղաղութիւն արեամբ խաչին իւրոյ· որ ինչ յերկրի, և որ ինչ յերկինս։ 21· Եւ զձեզ որ երբեմն օտարացեալս եւ թշ֊ նամիք խորհրդովք ի գործսն չարութեան, 22· այժմ աւագիկ հաստցոյց անդամովք մարմնոյ իւրոյ՝ ի ձեռն մահուան իւրոյ յանդիման կացուցանել զձեզ սուրբ և ամ֊ բիծս և անբասս առաջի նորա, 23· եթէ կայցէք ի հաւատսն արմատացեալք և հաս֊ տատեալք, և անշարժք ի յոյսոյ աւետա֊ րանին, զոր լսէաքուք քարոզել ընդ֊ ամ֊ ա֊րածս ի տակ երկնից· որոյ եղէ ես ամ֊ ես պաշտօնեայ։ 24· Եւ արդ՝ ուրախ եմ ի չարչարանս իմ վասն ձեր· և լնուիմ զպա֊ կասութիւն նեղութեանցն քրիստոսի ի մարմնի իմում֊ վասն մարմնոյ նորա՝ որ է եկեղեցի· 25· որոյ եղէ ես պաշտօնեայ, ըստ անտեսութեան ոչ որ տուեալ է ինձ՝ ի ձեզ, կատարել զբա֊ նն ոչ, 26· զխորհուրդն որ ծածկեալն էր ի յաւիտեանցն և յազգաց· որ այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց· 27· Որոց կամ֊ եաւ ած ցուցանել, թէ զինչ է մեծութիւն

վաս֊

փառաց խորհրդոյն Նորա՝ ի հնումանոս, որ է քրիստոս ի մէջ յոյն փառաց · 28· զոր մեքն քարոզեմք· և խրատեմք զամենայն մարդ, և ուսուցանեմք զամենայն մարդ ամենայն իմաստութեամբ· զի կացուսցուք զամենայն մարդ կատարեալ ի քրիստոս · 29· յորմէ և աշխատիմ պատերազմիմ ըստ յաջողութեան նորա որ յաջողեալ է ինձ զօրութեամբ։

---

1. Ոչ ասեմ զայս զի ոչ ոք ի նոսա՝ կամ ոչ ի բարեկամաց իմոց ոչ ունիմ զհոգս ինչ ի մարմնի իմում։

Ա Նդէն ի նախադրեալ բանիցն հարկանէ զխոտորեցուցիչ քարոզողսն, կոչելով զանձն առաքեալն զոր։ զի պատգամաւոր քոյ, և ոչ ի հրեշտակաց, կամ մովսեսի, ըստ աղանդաւորսն մտածութեանց սիմոնի մոգի, որ ի հրեշտակային ոգւոց ասէր զիւրն պատգամաւորուն · կամ ըստ այլոց հրէամտաց, որք զմովսէս կամ զհրեշտակս արգոյ կացուցանեն։ Եւ յաւելու, կամ զոչ ասեմ, ցուցանել զիւր առաքելութեան ի շնորհաց ոչ յաջողել, և ի նորա ընտրութենէն, ոչ յիւրոց արժանեաց, կամ անձամբ անձին ի նմին բերել հակառակ կամացն ոչ, կամ զտատրոսի ըստ մտահաճոյ ուսմանն աւանդել, որպէս առնէին սուտ առաքեալքն։

Այսոր ողբունին առնու և զամմոնեոս՝ երբեմն զոյժ ծանուցեալ կողոսացւոց, և անուանի յիմ եկեղեցիս։ Եւ ատոմ յայտ է, թէ յառաջին կատարս հռոմ մայ գրեցաւ թուղթս · վա՛ զի յերկդումն ոչ էր առ նմ տիմոթէոս, առ որ գրեաց յայնժամ զերկդ տիմոթէոս։

2. Կամ խղճասցին առաքեալ և հաւատացեալք եղբարս ի տէր։

Գրեմք զայս, կամ ողբոյն մատուցանեմք առ որս ի կողոսա գտանին՝ սէրք, և հաւատացեալ եղբարք ի տէ · լսողին և առարին, ի տէ յե · որ յայլս չիք։ Եւ զայս մարթի է յարել կամ ի բառն հաւատացեալ, յորմէ եղբարք ի քրիստոս, ընկալեալ զհաւատս քոյ · կամ ի բառն եղբարս, յորմէ եղբարք ոչ ըստ մարմնոյ, այլ աղդակցութ հաւատոց ի քս։ Երբեմն անուանքն՝ աբբա, հաւատացեալ, եղբարս, զոր ինչ նշանակեն ըստ այլեալ մտածութեան · զի կրկուղ մկրտութենէն ծերք ասին, այլ նուիրեալք ոյ · դաւանութենէ կրօնին՝ հաւատացեալք · և յօդակապութենէ առ միմեանս ըստ հաւատոց՝ եղբարք հոգևորք, որդիք երկնաւոր հօրն։

3. Շնորհս ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ հօրէ մերմէ։ Գոհանամ զԱստուծոյ իմոյ ամենայն ատեն վասն ձեր յամենայնի։

Ըստ առաջին մասին՝ յայտնի են իմաստք շնորհընծայ ողբունին յայլ թուղթս · բայց այն զի ատ ոչ յաւելու ըստ վերուվերոյն, և ի տէ հրէից յետ տէ, կարծեցաւ թերևս ոսկանայ ի թերութենէ օրինակին լինել · վա՛ այն եդ զայն յիւր տպագիրն առեալ ի լատինէն · զոր և արաբացին ունի։ Սակայն ոչ միայն ի հարազատ օրինակս մեր չկայ այն, այլև ոչ յասորին, և ոչ ի բազում յոյն և լատին գրչագիրս · և մեկնիչք յունաց չյիշեն բնաւ · իսկ ոսկեբերան յայտնապէս ասէ՝ թէ ատ ոչ եդ զանուն քրիստոս · վա՛ որոյ ի սովորական օրինակ յունաց՝ ուր այժմ երևի այս յաւելուած, եկամուտ թուի։

Գոհանամ ասէ՝ ի մեր օրինակս չէ յայտնի զինն ընծեռեցեալ լինի այս բան։ Անդէն ի սկզբանն յայտնէ զիւր խնդութենէն և բարեմասնուի կողոսացւոց · ինքն գոհանայ, և զարթուցանէ զնա ի գոհանալ զանարգամեծար պարգևատուէն։ ձեր, ոյ զնոյ մերոյ, որ և ե՛ հայր ասի մերոյ յոյն քրիստ։ կամ, ձե՛ և հայր, առ քրիստոսային երկոքեան, ոյ ասէ քրիստ և մարդ կուգեն, և հայր նորա ըստ ձեռային ծննդեան։

Ցամ ձամ · ոմանք առ գոհանամն յարեն զայս, որպէս և առարին և արաբացին · իսկ լատինն և յոյն՝ առ աղօթս առնէն · որ ի նա անորոշ դնի, աղօթելով կամ աղօթս առնելով, զոր և ոսկան եդ · յերկուս օրինակս մեր գրի, աղօթս առնէ · իսկ ի լաւ օրինակս երկու բայքս եզալ կան եղեալ, ըստ մտացն բազմատրական իմանին · ոյ գոհանամք յաղագս ընկալեալ

լնալ պարգևաց ձեր յայ , և աղօթիւք
Տայցեմք զաճումն և զպահպանութիւն
նոցա վա ձեր · այնչափ խնդամբ և փափա
քեմք ընդ լսաւթիւն ձեր յաճախինն , որպ
թե մեր իսկ լինիցին :

4· Եբրե լսաւ զնոսա ձեր՝ որ ի ա յ
ի ձր ձր , և զսէրն որ ընդ ամենայն
սուրբս ունիս :

Գոհանալ առ ած և խնդրսւածոց պատ
ճառս ընկալաք , ի լսելն զհաւատս ձեր
ի ա , զայն հաւատան՝ որով դաւանիք
զքս· կի զհաւատան՝ որով տեղեկացայք
խորհրդոյն քնի : Բայց հաւատ աստ ոչ
իմանի լոկ առաջին հաւատալ նոյ , այլ
ամենայն և հնգակ փոյթեռանդն հա
ւատոց նոյ · որում լծորդ է սէրն առամ
սնս կի հաւատացեալս ի քս· այն սէր՝
որ վա հաւատակցութեն արդեամբք
երևի՝ ոչ առ այս ոք կի առ այն , այլ
առ ամենեսին , կամելով զամենեցուն
բարիս , և ի նոյն ջանալով գործովք ըն
մարմնականաց կի ըն հոգևորաց , յորս
այք կարօտին , և մեք կարօղ եմք : Յայս
երկու հաստատեալ կայ ՃշմարիտԷ քրիս
տոնէութեի , ի հաւատս ուղիղ և ի սէր
արդիւնակատար : Ի սակաւ օրինակս
դրի , ի քս յս ձր ձր , և գուցէ վրիպա
կաւ դրչի : Իսկ յայլ Թարգմանս չեք
քնաւ , ի ձր ձր · և ուր մեր , և լա
տինն դնէ բայ , ըՇմ նբս ոանի , յայլս
զօրութիւն իմանի բայն :

Յայսմ տեղւոջէ զի ասաց , լուԼնել ըզ
հաւատս կողոսացւոց , կարծիս առին
բազում մեկնիչք , թե առաքեալն ոչ
քնաւ քարոզել էր առ նոս անձամբ :
Սակայն յաղագս նման բանին առ եփե
սացիս (ա· 15 ·) ցուցաք թե լսելն ոչ
ի բաց առնու զսնանելն և զքարո
զելն : Ճշմարիտ և բարեխնամ վարդա
պետի՝ այնպս փոյթ է լսել ի հեռուստ
զքնացս աշակերտաց , որպս նկատել ի
մտոյ · տես ի յիշատակել տեղւոջ
եփեսացոցն , այլև ի փիլիպ· ա· 27·
ուր ասէ , եԹէ գայցեմ և տեսանիցեմ·
և եԹէ հեռի իցեմ , և լսիցեմ զձենջ ·
նոյն փոյթ տեսանի և ի ա· Թեսաղ·
ը· 2· 5· 4: Այլև ամենասիրելին յով
հաննէս գրելով առ աշակերտն գայի
ոս , յայտ առնէ զուրախութի իւր ի
լսելն զնոցին քաղաքավարութի որդե
կաց իւրոց : Արդ՝ յայսցանէ , և յայլոց
տեղեաց քաջայայտ է , Թէ լոկ ասելն
լուաք կի լսելք զՀաւատան ձեր , ոչ ևն
բաւական ցոյցք լսեսանելոյ զնա յա
ռաջագոյն :

Մանաւանդ Թէ նկատելով զառաջիք
կայ բնաբանս , գտանեմք զի իբրև առ
վարական ունի առաքեալս՝ ի սկզբան
Թղթոյն գոհանալ յաղագս հաւատոց
և սիրոյ աշակերտացն՝ որոց ինքնին
քարոզել էր · զի նոյնպես խօսի առ
եփեսացիս · (ա· 15 ·) առ փիլիպեցիս ·
(ա· 3 ·) առ փիլիմոն· (4· 5·) և յառաջ
նումն առ Թեսաղոնիկեացիս : (ա· 3·)

5· Վ ան յոյսոյն որ պահի ձեզ յերկինս ,
զոր լսեսբեսք բանիւն ճշմարտա
ՌՒ աւետարանին :

Ըստ կապակցութե բանին՝ ոմանք զա
սելն վա յոյսոյն , յարեն ի գոհանալն · իբր
ասել · վա այն գոհանամք զնոյ յաղագս
հաւատոց և սիրոյն ձերոյ , զի գիտեմք
Թէ ունայ ձեզ փոխարէն երկնային վա
ռացն : Սակայն հաւատարակաբար ըս ոչ
կ բերանին՝ կապելի է յանցեալն անմի
ջապար · ցի լսեաք զսէրն ձեր՝ զոր ու
նիք առ ամ հաւատացելս , և կատարեք
զայն վա երկնային յուսոյն : Յայս ասէ
ղյուսացեալ բարիսն · յայտ առնելով
Թէ ոչ ակնկալութ երկրաւոր հատուց
ման բարիս առնէք այլոց , ուր ըՇկամա
ռակն՝ վիշտք և աշխատութք ևման ձեզ
յաշխարհի աստ · այլ պատուղ սիրոյդ
ձերոյ գան · (մէ օրիս · գործ ·) դան
ձեալ կայ իբրև ասնդ , յերկինս · ի
հանդերձեալ կեանան · իբրև ասնդ՝
նշանակ զանկորուստ հաստատուին ·
իսկ յերկինս՝ ցուցանէ զանՀամեմատ
մեծութի հատուցման վաստակոցն :

Բայց զի ապագայ է յուսալին և անե
րևակ , ի վ բերէ · ըմբռ լսնդրս · ար
դեն լսեալ և վարժեալ էք յերկնային
ակնկալին՝ ոչ վրիպական տեղեկութ ,
կի մարդկային խոստաբանութի , այլ
բանէն ճշմարտոՒնէ , անսխալ բանէ ,
յորում չիք բնաւ սուտ կի վրիպուին ·
յորում գոկի միայն ՃշմարտուԹի և հա
ւատարմութի · և այն է բան կի քարո
զութի աւետարանին · որ զաւետիս երկ
նային հատուցմանն հրաւաքակ հա
ւատաղոյն ևս քան զնմ մարդկային
դէ

դնաւելէ և ակնկալուելէ ։
Ձերկու օրինակ գրի · զորմէ յառաջ գոյն լսնարուք բանիւն Ճշմարտուելէ առաքեալն · իբրև թէ զառն՝ առ փաբանան առնելով բացայայտիլ բանին Ճշմարտուելէ · թէպէտ մեր եղելն է բան յունին և այլոց Թարգմանչաց ։ Իսկ բառն յառաջագոյն՝ յաւելեալ է ըստ մտաց յունին, զոր և բացատրէ առաքեալն · այլ յառինն նման մերումս դնէ պարզաբար՝ լուսյք ։ Ա-ռ կեբերան յայտ առնէ զնմանսան, թէ ոչ նորոգ ինչ ծանեալք և հաւատացեք՝ի յոյն երկնային, այլ յառաջ ժամանակաւ ուսեալք յանուսուս քարոզուելէ աւետարանին ։

6. Որ էնս առ յէզ · որպես ընդ ամենայն աշխարհ առնէ և պտղաբերէ · որպես և՝ի ձեզ՝ յորէ յորմէ լսեարուս և ծանեայք զշնորհսն ըստ ճշմարտութեան ։

Ճշմարիտ բան աւետարանին էնս առ յէզ · ոչ դուք՝ի խնդիր եղեալ գոիք զայն, այլ ինքնին եկն եհաս առ ձեզ · ՚ի մատակարարութենէն ըստ շնորհեցաւ ձեզ քարոզուելէ աւետարանին · որ այն պէս տուաւ ձեզ՝ զի կայցէ և ժողվեցէ առ ձեզ՝ իբրև անմկնելի ։ Որպես ընդ ամ աշխարհ ։ Տարբերութենէ կայ՝ի յոյն օրինակս · զի սովորականն ընդհանուս · * ոչ և յամ աշխարհ · և է պտղաբեր, ոչ և՝ի ձեզ · ։ որ զօրութիւնն բայ · ոչ եհաս և յամ աշխարհ · զոր լսեինն դնէ · ոչ և է յամ աշխարհ · և պտղաբերէ և աճէ · Նման այսմ և ասորին, * ոչ և ամ աշխարհի (բարոզեցաւ ,) և աճէ և պտղաբերէ ։ Յայտ է՝ի յոյն մեկնչաց և յայլ Թարգմանութենէց , զի բայն աճէ զոյ՝ի հաւատսա օրինակս · որ՝ի սովորականն վրիպակաւ՝ի բաց անկեալ է · իսկ մեր ընդհերգուածս առնելին ըստ աղեքսանդրեան օրինակին է · և առանց այլոյ բայի՝ ընդ ամ աշխարհ ասելն՝ հայի՝ի բայն աճէ ։

Իմաստքն են · ոչ՝ի ձեզ միայն կամ՝ի կողմանս ձեր ամփոփեալ մնաց աւետարանն , այլ յամ աշխարհ ըստ երևելի մասանցն ըստարձակեալ տարածանի , և բերէ զպտուղ հոգևորական արգասեաց · աճէ ընդունելութենէ բազմաց՝ի հաւատս · և պտղաբերէ զգործս հաւատոց՝ զսէր , զսրբութիւն , և զկենսան յաւիտենից ։ Ակնարկէ՝ի բան ծնըն-դոց · (ա. 28.) * Աճեցէք և բազմացարուք · ։ անդ օրհնութենէն ոչ արդիւնացոյց վաղվաղակի զբնական աճելութենէ մարդկան · և ասս զօրութենէ աւետարանին արագապէս սկսաւ բազմացուցանել զորդիս ոչ , ոչ՝ի մեռս կողման աշխարհի սերմանեալ իբրև զմահսական օրէնսն , այլ ըստ տիեզերս հետ գնեալ բարգաւաճեալ ։ Եւ ասելն՝ի ներկայ ժամանակ , աճէ , պտղաբերէ , ցուցանէ՝ թէ միշտ յաճումն և՝ի պտղաբերութենէ է բնաւորեալ · միշտ քարոզեցի աւետարանն · միշտ գոանցին ըստնաղ հաւատոց · միշտ երևեցին պտղաբերիչք յաւիտենից կենացն ։ Որպես և՝ի յէզրս դնէ ։ Ա-ւետարանն և պտղաբերեաց՝ի ձեզ՝ քան թէ յայլ գաւառս ։ կամ՝ ոչ ինչ պակաս յայլս՝ քան՝ի ձեզ արդիւնք աւետարանին երևեցան , և երևին ։ յշրէ յորմէ լսեարուս · յառաջնմի օրէ առաքեալ՝ յորժամ լսէայք , և ծանեարուս , և գիւտացեալ ծանեայք զշնորհսն ոչ , զբրի բարեբարութենէն ոչ՝ի փրկել զմարդկիմ զվարդապետութենէն քոյ , որ ուսուցանեն զձրի փրկութենէ աշխարհի ։ Ճշմարտութենէ , Ճշմարիտ ուսմամբ աւետարանին ։ կամ , զոր գիտացիք և ընկալայք Ճշմարտանսն և ուղղութենէ , Թէ՝ի ձեր կողմանէ որք ուղիղ և անխարդախ կամօք ընկալայք , և Թէ՝ի կողմանէ քարոզողացն , որք զուղիղսն ուանդեցին ձեզ՝ անխուսան՝ի խաբէպատիր ուսմանց ։ Ա-յլազգ իմանի ըստ ակեբերանին , ընդսն ասել զձրի պարգեւս աքանչելութեանց , և Ճշմարտութենէ , փոխանակ զործոց · ըստ յորժամ լսէայք զպարզութենն , և տեսիք զպարգեւսն ոչ ազդելոյ աւետարանսանն՝ ոչ՝ի բանս կամ խորամանկութենէ , այլ Ճշմարիտ արդեամբք գործոց · և ըստ այսմ նման լինի ասացելոցն՝ի Հռոմ. (ժ. 18.) և ա. կորն. (ը. 4. ։ ժ. 20.)

Բովանդակ բանիւս յայս առնէ զաղեցութենէ աւետարանին , զի այնպէս արագ ըստ միջոցս իբր բանաւ ուսեալ ամաց սփիւռ տարածեցաւ ըստ աշխարհ · գոյացանէ զհաստատութենէ նր , զի՝ի բազմագէմ հակառակութենց միջի զօրանայ և

և պնդի առաւելապէս ։ Վկայէ դար-
ձեալ բարեմտութեէ և պնդութէ կողո-
սացւոց · զի անվնաս ընկալեալ զՀա-
ւատս , անդէն ի՝ անկէն ծաղկեցին և
պտղաբերեցին, և կան ինքեան գալա-
րութէ ։ Որոց զՀետ բերէ լուծելոյն ,
թէ ոչ պարտին անասել բնաւ նորաձայն
ուսմանց , կամ հրեական աւանդից , որք
ունէին այնպիսի զօրութէիւն ունկն իր-
բև զառաւարանն · և եթէ հաւատք
աւետարանին այնչափ զօրաւորք եղեն
ի սկզբանն , ոչ եթէ յետ այնր ոմն
բացան ։

7· Որդեա՛ և սոսբրոս չեզոքէոյ սիրել-
ւոյ ծառայէդ ներմէ · որ և հաս-
տիրմ վասն իւր պղծութեան չէ ։

Յօրինակս ինչ գրի առանց Աի · որդե-
սոսբրոս · և նոյնպէս լատինն , ասո-
րին և արաբացին ։ Ասէ պարտ ասէ՝
խախտիլ ի հաւատոյ անտի , զոր աղ-
դէն ուսոյր յեպափրեայ · ուղիղ և բա-
ւական են այն ուսմունքք, և նոյնք ասել
դնել յինէն և յայլոց սուտգ քարոզեաց
ըս ամ տեղիս ։ Ա յսու վկայէ՝ թէ ասէ-
ղեակ է և իրաղէկ ամի , զոր ուսուցէ-
ր էր նմ եպափրաս · և ոչ դասանի ի նա
թիւր ինչ , և կամ թերի ։ Վկայէ և ար-
ժանաւորութէիւն անձին նո , սիրէլի կո-
չելով , ըս ինձ յոյժ սիրելի վս անկեղ-
ծութէիւն , որով և ձեզ Համեմբ-
ուիչ մեր ասէ , գործակից և համախոհ
հուդ ի պաշտաման աւետարանին ։
Հաւատարիմ վասն իւր · հաւատարիմ ծա-
ռայող և քարող քրիս՝ առաւելապէս ի
ձեր բարի · ոչ զիւր փառս և զօրութ
խնդրէ ի ծառայութէն քրի , այլ զնոյ
պատիւ և զիրկութէի ձեր · հաւատար
մաբար զոր ինչ ընկալաւ , ցոյս ուսու-
ցանէ · և ոչ խարդախ իւիք զբանն
ըս այ իբրև զնորաձայն քարոզողն ։ Որ
ի մեր դնի , պաշտօնեայ չէ , յայլ
Թարգմանս կայ , չէ , կամ չէ յէ ։

Ի բանէ ասէ ցուցանի , թէ առաջին
քարոզ առ կողոսացիս՝ լեալ էիցէ և-
պափրաս · բայց ոչ գիտեմ զայ՝ թէ յետ
այնր չիցէ և սքէն պօղոսի երթել անդր
և քարոզեալ, զորմէ ասացօ՞ւած տարի ։
(ըս· 1 :) Ի՝սկ յաղագս եպափրայ կար-
ծիք են ոմանց , թէ Համաւօտէ՞ անուն
է՝ եպաէրդիկոս · զոր և ասկէբերան դնէ
ուրեք փոխանակ եպափրայ · և Համա-
րի կրօտիս՝ նոյն լինել ըս այնմ , որ առ
փիլիպեցիսն յիշատակի · (ըս· 2 5· ի· 18·)
իբրև թէ սքէն պօղոս յղեալ էիցէ զնա
առ կողոսացիս ի քարոզութէի · որոյ
շրջեալ յայնկայլ կողմանս , և դադա-
րեալ առ փիլիպեցիս , յետոյ ի՝նոցունց
առաքեցաւ ի Հռոմ յարբանեկութէի
պօղոսի ։

Սակայն թէև նոյն Համարիցիմք զնր
կոսին անուանդ , ոչ կարեն զնոյն
անձն նշանակել · վս զի եպափրդիտոս
հանդերձ թղթովն առաքեցաւ առ փիլ
լիպեցիս · իսկ եպափրաս ի՝ Հռոմ կայր
ըս առաքելոյն · որ և ի՝ թղթիս ողջոյն
մատուցանէ կողոսացւոց · նոյնպէս ի՝
թղթին առ փիլիմոն՝ մի է յողջունողաց
անտի · և յայս է՝ զի երեքին թուղթքս
իբրև ի միում ժամանակի զրեցան ·
ուստի եպափրդիտոսն յիշատակել առ
փիլիպեցիս՝ ոչ կարէ լինել եպափրաս
յիշատակեալ աստանօր ։ Վս որոյ այլք
Համարին սովորաբար , թէ եպափրաս
էր կողոսացի՝ նախանձաւոր քարոզիչ
իւրոց քաղաքակցաց , յորոց և առաքե-
ցաւ ի Հռոմ յայցելութէիւն պօղոսի ։
Վկայաբանութէին Հռովմէական ասէ
ղնա՝ եպիսկոպոս կացեալ կողոսացւոց ,
և անդ նահատակեալ ։

8· Որ և պօփէոյ ձեզ չէր սքէն հոգով ։

Յայսմ և եցոյց եպափրաս զիւրն Հա-
ւատարմութէի և զբարեյօժարութ առ
ձեզ , զի ոչ զթերութէիս ինչ պատմեաց ,
այլ չէիր սքէն հոգով , ղսերն ձեր և
զբարեխոնարհ առ միմեանս և առ
ամ սքէա , (ըս 4 տուն :) կամ ըս ոսկեբե-
րանին , ղսերն առ իս , զնամակալուէ
և զբաղդրութէրդ յիշատակութէի , զոր
ի Հեռուստ այսի ցուցանէք առ իս
վշտացեալս վս աւետարանին : Եչ այն
հոգով զՀոգևոր սէրն , որ յայ սիրոյն
ծնանի Հոգւոյն սքէ · և է ճշմարիտ և
հաստատուն սէր , Հակառակ մարմնա-
կան սիրոյ՝ որ պատրողական է և դիւր-
եղծանելի ։ Կամ , հոգով , ներքին սէր
և ի սրտէ , ոչ արտաքին միայն ըս մարդ-
կան սովորութէի ։

9. Ա ան այնուհետեւ ես գէտ յորդ յորդէ լուծուած, ոչ թագաւորէն ես ինչ պղծութ առնել եւ խնդրուածոց մարդասանել, զի ընդ ոչխս զգիտութիւն խմացն նորա ես իմաս գտանել ես հոգեւոր հանճարով։

Յետ միջանկելոյ բանից ինչ՝ վերստին առնու զասացեալն ի 3 եւ 4 տան, ըստ աղօթելոյ մեր կողմնացուց. զի յայնմ արացէ՝ լեզ զնոյն կայցէ մեզ նոյ, զոր եւ ինքեանք պարտին զնոսին կայցել։ Վասն այնորիկ. (յոմանս. ես այսորիկ։) մեզ այնր ասի զոր լուսաք ասել՝ զհատուցս ձերոց եւ զսիրոյ, յառաջնակ օրէ անտի լսելոյ մեր՝ ոչ դադարելոյ մեզ յաղաղակմունէ ձերոյ աղօթս առնել, հայցուածս եւ ջերմեռանդն պաղատանս մատուցանել առ ես. ոչ միանգամ կամ երկիցս, այլ յամ ժամս յիշատակելոյ զձեզ յաղօթս մեծաս փութով եւ սրբ տառուչ հայցմամբ։ Այսու զհանաւ պաղորդութեի աղօթից ցուցանէ, որ լեռպէս ակիզբն էասո յօրէ լսելոյն, բայց դադարումն ոչ ունի. յայնմէ միանգամայն զատատկութեին. զի զէ տացն՝ կարի կարեւոր լինել զինդրելն, ցի զի մշտ հայցելի, եւ անդադրելոս հայցելի։

Եւ խնդրելին է. զի ընդոծոյ զգիտութի խմացն նորա, ցի կամացն ասյ, կամ քոյ։ Յոյն բայն կրաւորաբար դնի, ընծեղէ. իսկ զյաջորդ հայցականն՝ զգիտութ, ոլ մանք համարին բացատրելի, ըստ գիտութեի. իսկ այլք դնեն՝ գիտութ, որպէս լատինն եւ ասորին։ Բայց մերս եւ արաբացին առնուն ներդործաբար. եւ ի մատաբն մի են. ցի աղօթիմբ զի կատարելոյ ունիցէք զգիտութեի կամացն ասյ. ոչ միայն չխոտորելիցէք ի գիտութեի անտի, այլ եւ զներին լցուցանիցէք, որ ըստ օրէ յատաւելեան զարգանալով։ Կամ ասյ, բազումք իմանան զՀաճոյսն ասյ ըստ Հանուրը, զորս ցանկալ լաւ եւ ճանաչել նոցա, եւ կատարել գործովք. բայց այլք ըստ ոսկերբերանին իմանան յատկապար զայն կամս, որով Հաճեցաւ ես փրկել ի հաշտեցուցանել զմարդիկ ի ձեռն քոյ, եւ ոչ օրինօք մովսեսի, կամ ի ձեռն հրեշտակաց. որպս մոլորեցուցիչքն հնարէին խաբել։ Ասա զայն մաղթէ, զի լուսաւորազ այն եւս ծանիցեն կողոսացիք զնիրկուին լինել ի ընդհատ Հաց քոյ, ոյ սահմանեաց ես։

Ամենայն խոտորութ։ Իմաստութեի ասէ՝ զորոշաբար ծանօթութեի իրացն հատատոց եւ վարուց, ընտրելով զճշմարիտն ի սուտ, եւ զարքին ի չարէն։ Իսկ Հանճար իմանի խոհական դատաւնի ի գործելիսն, ըստ պարագայիցն կշռելով զոր առնելն պարտ է, եւ կամ խորհել։ Առ երկոսին եւս Հայի բառն հոգեւոր, որպս եւ ես ասելն. զի ցանկալ ունել նոյ զնմ կիմ զամբողջ եւ զկատարեալ ծանօթութի ի հատատալիսն, եւ զարթնուն ընտրութի ի գործելիսն. եւ զայսոսիկ ոչ մարդկային կամ ստատական, ուսմամբ եւ ի փորձոյ, այլ հոգեւոր, ի սըկ հոգւոյն պարգեւեալ, որ եւ զմիտս եւ զսիրտսն՝ քին ախորժակօք յատաջ վարէ ի բարիսն, ոյ յաջորդ բանիւքդ յայտ կացուցանէ։ Լուսելոյն ակնարկէ զպակասունն կողոսացուց յայսպիսի ես ասյն գիտութեի. զոր պարսին առ յայլ խրն դրել, ոյ զի անփորձ ես յայլն ի հրեաստկան եւ ի հեթանոսական մոտացածին ուսմանց։

10. Զնալ ձեզ արժանի տն յամենայն հաճոյութ, յամենայն գործս բարեաց պտղաբերել եւ աճեցանել գիտութ Աստուծոյ։

Ընթերցուածս ամենեին ըստ յունին է. յօրինակ ինչ մեր պակասք, յամ հաճոյ. որ զդ յամ օրինակս. թէպէտ ամանք գրել, ես հաճոյութ. իսկ այլք, յամ հաճոյութ եւ յամ գործս ևն։ Իսկ այլ թարգմանք զիտատան պահին առատել, եւ է այսպիսի։ Աղօթս առնեմ, զի դնայցէք արժան տն, ուր լատինն դնէ՝ ոյ։ այնպէս կարգել զկարս ձեր՝ զի էիք արժանի քոյ, ոյ վայել է որդւոց ոյ, եւ աշակերտաց քոյ։ Նոյն է այս, զոր յայլ տեղիս ասէ՝ արժանի կոչմանն, արժանի սէից, արժանի աւետարանին։ (Եփես. դ. 1. ե. 3։ Փիլիպ. ա. 27։) յոմ հաճոյութ յամի հաճելով զնձ, յայնմ ասի գնալով՝ որ զնձ քաղցրացուցանէ։ Ցոմ գործս բարութի։ Բացայայտութի է անցելոյն. այն լինին գնացք հաճոյից, կանք ոյ, յորժամ յամ գործս բարիս՝ ներքինս եւ արտաքինս ոչ հեզգանայցէք, եւ չլինիցէք զանցառու. այսմ կամ այնմ. այլ ինքնայօժար եւ լի բովանդակ պաղաղ

պղտաբերիցէք. և ոչ շատացուալք զոր ձեզ լսելոյն, աշէցուռս լինիցէք, յառաւել լսդալոյն ջանալով միշտ · և այնոքիկ գէ՞ռ՝ եթ զիտուն հաւատոց զոր ձեզ լով, և՛ նմին զիտութեն զարգանալով: Պատուք ընծայաշուռ ոչ են իբրև զնիւթական ծառոց, որք անդիտաբար ծնանին զպտուղ միատեսակ, և՛ ի մի ևւելի եղանակի. իսկ պղտաբերութիւն ընծայապաշտից՝ որ այլ իցէ ըմունելի, պա հանդէպ զղիտութեն հաւատոց, և զբո վանդակութեն ամ բարեաց՝ զոր ժամա նակին և պէտք իրացն բերին · միանգա մայն մշտապարտ լինել յաշխուժ զբո ծոցն և զիտութեն: Ո՛չ բնաւ հաճոյա նալ այլ մարդ՝ որ անխմատապար զոր ձէ, կամ ըմամանեալ՝ առնելով զողոր մութի խառն ըմ անմաքրուն, կի չամի դնելով զործոցն: Ապա զնալ արժանի քէք՝ է ելևելս առնել միշտ յաձգիտու թեն և՛ ի բարեգործուելն:

11. Պ՝զնայ զբո-ք զբոպելոյ բա զբո-ք ֆառց նորս, յանէայն հմէբ բո-ն ե երկայնմո-ն:

Նախատացեալ պտղաբերութիւն հայեր՝ ի կատարումն գործոց բարեաց · իսկ այժմու ատացելս յայտ առնէ զյանձ նառուելութիւն վշտաց · զի և այս է մի և գլխաւոր մանն արժանապս գնալոյն: Աղօթեմ ասէ՝ զի ամ զբո-ք, այ լի և կատարել՝ արիւք զօրանայցէք՝ ի տա նել և՛ ի կրել · մի իւիք վհատիցէք կամ լքանիցէք լինել և իցէ տատապանս և՛ ի տրտնուն · յամ կողմանց արհանայցէք՝ ի յանձն առնուլ զգժոճարինս, ՝ի մարդ անչէլ ընդ ներքին նէշնամիս, ՝ի վանել զարտաքին փորձանս, յարկամարհել զամ վշտալու և զչառնչելս մարմնոյ · և միով բանիւ, ՝ի ընէ ոկարքդ՝ լինիցէք համակ զօրաւորք:

Ըստ զբո-ն֊ֆառց: Ասյս արիւթիւն է գործ փառաւոր զօրուելոն այլ · յայ աքանչելի կարողութեն յաջողեսցի՝ ի ձէզ, ըզ բանին * Ջօրուելի իմ՝ ի տկա րութեն կատարի: ‖ (զբ· կորն·՝ժբ· 9 :) Կամ ըզ ոսկեբերանին · այնպ զօրանայ ցէք յամի, այլ վայել է ծառայից ամե նաղօր ամն · ունել զանպակասն արիւթեն, զզրպխակ անկ է տալ կարողութեն այ · և այլ ամ վառաք իւրովք տիրէ ամի, նոյնպես զուք տիրասցիք ամի արիւթեն: Յամ համբերո-ն: Արիանալք ձեր հաս տատի և կատարի յամ համբերութեն և երկայնմտութեն · կամ զօրութեն այ վա ռօք երևեսցի՝ ի ձերում կատարել համ բերութեն և երկայնմտութեն: Ըստ ոս կեբերանին՝ համբերո-ն՝ իսկի տանել վշտացն պատահելոց՝ ի բռնաւորաց, յորոց չէ մարթի վրէժ առնուլ · իակ էր ֆ՝նմ֊ֆո-ն՝ յանձն առնուլ անոխակալ հնազանդիք զվիշտս՝ որ յընկերաց լինին: Ըստ այլոց, համբերութեն հայի առ մեծութեի վշտաց, և երկայնմտութեն՝ առ երկարութեն նց · յա ոչ միայն ծանր և գժնդակ փորձանաց տանել, այլև յերկարել նց և՛ ի յաշխարհ՝ անմեղկելի մնալ: Կամ դրձ֊ այնպս պնդութ տա նել զվիշտս, զի և լաւագոյն յաղթուե՛ի վը թշնամանց յոյս ունիցին:

Արդ՝ առ երկոսին և՝ հայի բառն ամ· յա ոչ միանգամ, կամ առ այս և այն վիշտս ունել ներկայնամիտ համբերու թիւն, այլ յամի և միշտ: Էյ՞ դիտեա, զի զոր ինչ միանգամ հայցեաց վա նց, միշտ առընթեր դնէ գ՞ամն, ասելով, ամ իմատութե՛ , յամ տաճարեհան , յամ գործս , ամ զբոլութե՛ , յամ համբերու թե՛ : Ոյով ազդ առնէ, թէ լիակատար և բովանդակ առաքինութեի պահանջի յամենապարտից, և ոչ կիսակատար · և զի անմարթ է տալոս լինել՝ ի բովան դակ լրումն ըստ առաքինակ կենացս, ապա հարկ է նց միշտ յառաւելագոյնն թելակոխել:

12. Ա՝բրահա-ն֊ֆ գոփանաւ զնօրէ, որ ի՛ը ընդ՝ նց ղՅեզ՝ի տան վէճանի՝ որբոյն ի լոյս:

Ասյնպս ընթեռնուն միաբան հայ օրի նակք, բաց ՝ի միոջ՝ որ գրէ գոփանաւել· ոյ և յայլում վէչն դնի զնէ՝ համա ձայն այլոց թարգմանուեց, ըզ որում և՛ ի յաղագան առաքին դիմաւ ասի, փրկեաց զնէ, փոխեաց զնէ:

Իակ առ այլ թարգմանս զոյ տարբե րութե՛ . այժմու յոնկանն և արաբա ցին իբրու զմեր ասեն, գոհանաւել՝ զնօրէ· իսկ լատինն և ասորին, զոյ հօրէ, որ և մնձաս՝ ի տպագիրն ոսկանայ· բայց ոսկեբերան դնէ լոկ, զոյ: Առաւել անմիաբան են՝ ի բառն ոբահա֊ֆ՝ զի

լաւինն և արաքացին, և այժմեան օրինակ յունաց յարեն յանցեալ առանն. այլ յայմ համբերութենէն և երկայնմտութենէ զօրանալ ուրախութենէ, խնդալով ընդ վիշտան են։ Ասկայն ոչ միայն ասորին, այլև ասկեբերան ընծեռնու ը զոհա նալոյն. և ասէ ասկեբերան, թէ մեծաւ խնդութենէ զոհանային յայտ առնէ զմեծութենի պարգեւացն։ Զայս ընծեր ցուած առնու և եստիա, մեկնելով թէ այնչափ մեծ համարի ոք զնոկա լեալ պարգեւս, որչափ խնդամտաբար զոհանայ. և առաւել հաճոյական է այդ գոհութենն զուարթական։

Յիմաստան մատուցեալ, ասկեբերան խմանայ զգոհանալ առաքելոյն այսու կապակցութենէ. ոչ դադարեմք աղօթել վա՛ ձեր, և ուրախութենէ գոհանալ զնոյ են։ Ասկայն ը կարդի անցելոցն խմանան սովորաբար մեկնիչք զգոհանալն կողոսացւոց. ոմն և ասորին գնէ՝ գոհանայցէք. և ասել կամի՝ Բաց յայլոց ընծրհաց՝ զայս ևս հայցեմք վա՛ ձեր, զի խնդութենէ գոհասջիք միշտ զոյ հօրն։ Ճանաչել զնկալել պարգեւն և զպարգեւաւուն, և ը այնր գոհացօղ լինել՝ է յաւուկ պարգև ոյ, և աղօթիւք խընդրելի. ը բանին (իմաստ. ը. 21.) * Ջի և այն խմաստուն է՝ ճանալ թէ յումմէ է ընծրն։ ‖

Իսկ նիւթ գոհութենն, որ է՝ ի՛ն ընէ։ Յոյն և այլ թարգմանք փոխանակ բային է՛ն, ասեն՝ բաւականս արար. զոր և հայ օրինակք ինչ նշանակեն՝ ի լուսանցսն. և՝ ի յունականն նոյն բայ է՝ որ և՝ ի ը. կորնթ. ղ. 6։ Ա՛յն լինէ ոյն ձեզ զմարթամիտ գոհութենէ պատ. Յաո. առ. ՝ն՝ծ, զի հաճեցաւ ը՛ն՝ունել զձեզ, կամ զմեզ, ՝ի մասնակցութենի վի՛ճակի սրբոցն, այնր վի՛ճակի՝ որ սրբց և որդւոց ոյ պատչեալ էր կամ խոստացեալ. որ ընտրելոց ոյ նահապետաց և՝ ՝ն՝մ. բիւ ի՛ելացւոց սահմանել էր։ Եւ ասէ՝ բաւականս արար, ոյ այնպս կանացաւ վի՛ճակակից առնել ընտրելոցն, զի և կարօղս և յարմար արար յառնուլ և՝ ի վայելել. զի բան ասկեբերանին՝ այլ թագաւոր կարօղ է տալ ումեք զՀաղորդապետութենի, բայց ոչ զբաւականութենի կատարելոյ զգործն. իսկ ընորհաբաշխութենին ոյ կրկնակ է, տայ զպատուհն, և զարժանաւորել՝ ի նոյն. զի բաւական լինի առնուլ և՝ ի վար արկանել։ Վի՛ճակ ի՛ն իմանի ընտրութենէն ի հաւատս ք՛ի, կարդեալ յերկնային ժառանգութի՛ն. և ասէ վի՛ճակ, ակնարկե՛լ զբաժանումն երկրին աւետեաց, որ վի՛ճակաւ շնորհեցաւ՝ ի ժառանգութի՛ն իւ՛րացուց. և այսու ցուցանէ զընտրութենէն՝ ի հաւատս և՝ ի փրկութենէ ոչ՝ ի գործոց մերոց լինել, այլ՝ ի հրի բարեբարութենէն ոյ։ (տե՛ս եփես. ա. 11։) Իսկ յաւելու՛ածն՝ է լ՛ր, առեալ՝ ի վերլուսոյ գիտութենէ կամ հաւատոյ՝ ըստ որ կերբարին և այլոց, իմանի ասել. կոչեաց զմեզ, կամ բաւականս արար մատնել՝ ի վի՛ճակ ընտրելոց՝ լուսով գիտութենէն ք՛ի, լուսաւոր հաւատովք աւետարանին, ՝ն՝շմարիտ վարդապետութե՛ն։ Իսկ այլք իմանան զերկնային արքայութենի՝ որ լոյս է գլխովին. և ը այսմ լինի իբր բացայայտիչ վի՛ճակի սքե՛ն։

13· Որ ե՛ր՝ն՝ց՝ն զնե՛զ յի՛շխո՛՝ն՝ութի՛ն և ե՛ր՝ն՝ց՝ն զնե՛զ յօրհնո՛՝ն՝ութի՛ն սրբո՛՝ն՝ Խո՛՝ն՝ Աբրե՛լ՝ն՝։

Ջանբաւուե՛ երախտեաց կոչմանն ոյ ցուցանե՛ց յերկուց ներհակ ծայրից, թէ ուստե՛ ուր կոչեաց։ Որ ե՛ր՝ն՝ց՝ն զնե՛զ։ Ջմի՛ տկարքս, զպատահմա՛քս, զանարժանս ազատուե՛՝ եհան կորզեաց չէ՛՝ խո՛՝ն՝ութե՛ն խո՛՝ն՝ութի՛, ի՛ մորե՛ն կամ՝ ի՛ բռնա՛՝ կալութենէ սատանայի. որ խաւար ասի՛՝ իբրև զրկե՛՝ յծածկին լուսոյն, և պատճառ ևս խաւարային չարեաց. իսկ իշխանութենէ նո՛ր իմանին ևս մոլորութենէ և մեղք՝ որովք սիրե՛ մարդկան. վա՛յ փրկել յիշխանութենէ սատանայի՛՝ նշանակե՛, հանել՝ ի բաց կորզել՝ ի հե՛ծա՛՝ նոսութենէ, յածանդիտութենէ, յանհիմ մոլորութենէ և՝ ի մեղաց, և՝ ի յաւիտե՛՝ նից կորստենէ. այսոքիւբ բռնանալր սատանայ՝ ի վի՛ մարդկան՝ ի կեանս, և յետ մահու։ Ոչ ասէ՝ ազատեաց, այլ է՛ր՝ն՝ց՝ն, կամ ը յանկո՛՝ կորզեաց. վա՛ զի ազատել ասի և այնոցիկ՝ որք ցանկան, և արժանիք են ազատուե՛։ Իսկ փրկել կամ կորզել լինի և չկամեցողացն, և որք չխորհե՛ին իսկ զերծանել, ոմն զոմ՝ ի սոդոմայ. և այսու երկուսեաք մեծագոյացանե՛ զառաւելութենի պարգևին, ՝ի կողմանէ զերծելոցն նշանակեալ զմեծ

թշնամուքէն, և ի կողմանէ փրկողին՝ զանձնահանձ բարերարուքէ, և զանձկէ-
մակաց զօրուքէ։

Եւ ելիջ ընդ։ Իբրև ՚ի հեռաւոր դաւառէ տեսլեամբ զմէզ յօբեայո-
ՆԻ տրտում խօսէ, ՚ի յորուքէն անդր որդ-
ւոյ իւրոյ քոյ։ Յորմէ և լսեմին քան
բառին դնեն, տրտում պէրդ խօսէ. բայց
ըստ երբայական ոճոյ՝ սեռական յատկա-
գոյցիչն իմանի փոխանակ ածականի.
յո ամենասիրելի որդւոյն իւրոյ, որպես
դնեն նաև ասորին և արաբացին։ Ա-
ռաքէրն քոյ նշանակէ ատամնոր ՚ի
ձերկնային Թագաւորուքենէն փառաց,
յոր փոխեաց զմեզ ՅԱՍ յաւասիկ և իրա-
ւամբք, և ՚ի հոգևոյ Թագաւորու-
ՔԵՆ շնորհաց, որ և եկեղեցի։ կո՛ յորու-
ՔԵՆ նորոց օրինաց. (տես ՚ի Հռոմ. Ժ-
ԺԲ. 17։) Ա՛րդ՝ զոր քո՛ արքայուքեի
հօր կոչեաց, (Մատթ. ԻԱ. 29.) առա-
քեալ որդոյ ասէ. վա՛ զի ոչ զոք ըմբռնի
հայր յեկեղեցի և յերկինս, բայց միայն
որդւոյն. և զի զԹագաւորուքենէ եկե-
ղեցւոյ և երկնային փառաց ետ հայր
՚ի ձեռս քոյ որդւոյ իւրոյ։ (տես ՚ի
ԻԱ. կորն. Ժ Ե. 26. 27. 28։)

Ուր էր մարթ տպաւորագոյն քան զայս
նկարագրել առաքելոյն զանձնառա-
գիծքենն ՅՈՅ առ. ըմբռնեալքս ՚ի ձէ-
ռամբ տատանայի. տպաքէն անյուսա-
լի խնամք էին ՅՈՅ՝ զիշամիքս վերծա-
նանել ՚ի բռնուքենէ անտի. բայց ան-
յուսագոյն և՝ զնոսին զիշամիս յան-
կարծ փոխագրել անդր՝ ուր էր որդին
իւր. յորս պատիւ՝ արժանի առնել՝ որպ
զիւր զսիրելի որդին փառաւորեաց։
Բայց զի մի՛ հօր միայնոյ ընծայեսցի այս
անճառ բարեհնամուքենէ, դնէ և զոր
որդւոյն է։

14 · Որով առնիմ զերծումն մե-
ռոյս, և ՚ի պատրուն հղոյ մարմնոյն
նորա։

Ջոր վա՛ հօր ՅՈՅ ասէր, թէ երկեաց զինէ,
զնոյն առա ընծայէ որդւոյն։ Որով ա-
նիմ զերծումն։ ոչ էր մեզ հնարաւոր
ազատանալ ՚ի սատանայի ՅՈՒՐՈՒՔԵՆ, և
փոխիլ ՚ի Թագաւորուքենի որդւոյն, թէ
ոչ նա ինքն որդին լիներ նախ փրկիչ
մեր, և ապա յիւր պատուհակուքենին
առնոյր. նովաւ միայն ընկալաք զիբր-
կուքենէ, յո զաւազուքենէ ՚ի ծառայու-
ՔԵՆ սատանայի վհարմամբ փրկանացն-
զոր և բացատրէ, որ ասէ՝ յո
արիւնատուր մահուամբ խաչին, որ եղև
լուծումն փրկագործ անօրէնուքենէդ քոյ։
Ե զերծումն հղոյ. բացատրուքեն է ան-
ցելոյն. զի արար մեզ փրկուքենի, քա-
ւելով զմեզս մեր, և զպարտիս դատա-
պարտուն. որով հաշտուքենի գործեաց
ընդ ՅՈՅ. և այն՝ մարմնոյն նորա, յո պատա-
րագաւ մարմնոյն ՚ի խաչին։

Ջբնաբանս համառայն ընծեռնուն
օրինակք մեր. բայց յայլ Թարգմանս
գոյ տարբերուքենէ. զի ըստ այժմու օրի-
նակաց ոչ զոն առ՝ բառքն մարմնով
նէ. իսկ յատորին չիք նաև արեամբ նէ.
այլ ասէ. * որով ունիմք զերկուքենէ և
զԹողուքենէ մեղաց։ ‖ բայց յոյնն, լա-
տինն և արաբացին միաբան ասեն.
* որով ունիմք զերկուքենէ արեամբ նէ
զԹողուքենէ մեղաց։ ‖ Սակայն ՚ի յաջորդ
բանս առաքելոյն յիշատակին արիւնն,
և մարմինն. (20 · 22.) նոյնս՝ նա առ
եբեռացիան նովին մտօք։ (ԻԱ · 7 · ԲՀ ·
13 · 14 · 16։)

15 · Որ է պատիւ անբիծութեան ՅՈՅ,
անբիծ սիրոյն սրտից։

Ակամբ բարձրացուցանել զերախտիս
փրկուն՝ ՚ի գերազանցուէ անտի փըր-
կուքեն քոյ. և յայսմ երկայնէ զբանն
մինչև ՚ի 22 տունն. առ՝ ՚ի հաստատել
ՅԹԷ քոյ միայն վհարեցաս, և վհարուե-
լոց է ՅՈՒՄ ինչ մեր. և առանց նորա ոչ
օրինք մովսէսի զօրեն ինչ, և ոչ հրեշ-
տակք. որով յարմատոց խլեալ կործա-
նին հակառակաձայն ուսմունք սուտ
քարոզչաց, որք պղտորել ջանային ըզ-
յատակ հաւատոյ կաղապարացդ։

Որ է պատիւ։ Քո՛ է ՀՇԳԲՐՄ պատակը
երևեցուցիչ անբիծութեն ՅՈՅ՝ որ անե-
րևելի է կի անտեսանելի ըստ էութեն.
որ ոչ մարթիոյ ակաց տեսանի՝ ԹԷև
սրատեսագոյն իցէ, և ոչ մտաց քա-
ռատրաց իմանի բնապէս։ Բնաբանս
ըստ երկու եղանակի յարմարի ՚ի քո.
ամենք առնուն ըստ մարդեղուքենեն կամ
ըստ մարդկային բնուքեն նկատակ. յո
մարդն յո քո էին. առ՝ երևելի պատ-
կեր անեբևուքենին ՅՈՅ, ցուցանելով
յիւրում մեծուքեն և ՚ի գործս՝ զբնու-
ՔԵՆ,

թի՛, զգօրութի՛ և զկամս այ հօր, գոր ձեզով զնմ ինչ զՀօրն ։ յորոց յայտնապէս տեսանիւր՝ թէ ոմն է ի՛ նմա , և գործէ իւրական ոմնայինն զօրութիւն ։ և միով բանիւ, որպս արև ի ջուր նշմարի՛ , նոյնպս ոմն պայծառ երևեցաւ ի՛ մարդն քո՛ , թէ որչափ իմաստուն է , հզօր , արդար , և բարի ։ ի սոյն միտս իմանան բազումք զասելն ոմն ։ * Որ ետես զիս , ետես զՀայրն ։ ‖ (Յովհ ։ ԺԴ ։ 9 ։ 11 ։ 12 ։)

Այլնպս զերկրորդ մասն , Աչերնիվ եմ աբաթոց , բացատրէն ըստ մարգկանէն ։ և ըստ այսմ ոմանք փոխաբերմամբ առնուն զաչերսինն, այ՛ ոչ բատ ծննդեան, այլ ըստ գերակայուն ևեթ , փոխանակ ասելոյ՝ որ , հրամանատար , և բուն ժառանգ ։ ըստ որում առ մարդիկ իրաւունք անդրանկութի՛ են՝ լինել որ և իշխան ոմն ։ յորմէ սովորութի՛ եղև առ եբրայեցիս՝ զգնրաղանցելսն յիւրաքանչիւր կարգի կոչել անդրանիկ ։ ոպ անդրանիկ Թադաւորաց ։ Ապա և զմարդն քո՛ իմանան անդրանիկ ամ արաբածոց , այ՛ իշխան , հրամանատար հմարդկն արարածոց , ժառանգ ոորութե՛ այլոյ ամ ստեղծածս ։ Եւ յայս բերեն զասացեալն առ եբրայ ։ (ամ ։ 2 ։ 5 ։) * Ջոր եղ ժառանգ ամէ ։ ։ ։ այլ յորժամ միւսանգամ մուծցէ զանդրանիկն յաշխարհ ։ ‖

Իակ ոմանք յառաջնոց՝ աբաթած իմանան առանձնաբար զարդաբս , կմ զոչս և զՀաւատացեալս, որք նոր արարած ասին, (ըստ ՚ի կորն ։ ե ։ 17 ։ և գաղատ ։ ՚ի ։ 15 ։) Առ նոսա համեմատեալ քո՛ , կոչի անդրանիկ՝ իբրև առաջին ՚ի նոր արարչութե՛ շնորհաց և փառաց ։ որպ ասի Տառվմ ։ (ըստ ։ 29 ։) * Հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյն իւրոյ ։ զի եղիցի նա անդրանիկ ՚ի միջ եղբարց բազմաց ։ ‖ Սովին մոռք ասի զկնի, 18 ։ անդրանիկ ՚ի մեռելոց, այ՛ առաջին ՚ի փառաւոր յարուցեալս ։ Աչսօրիկ իմաստք ըստ վարդապետութե՛ն ոչ են ինքեսին մերժելիք , ոչ զայս նման բանի ասացաք ՚ի ՚ի ։ կորն ։ (՚ի ։ 4 ։) Բայց յառաջիկայ բանիս ոչ այնչափ հարազատ է՝ իմանալ զայն ըստ մարդկութե՛ն ։ վ՛ զի անպատճառ ամ փոփոխն զբառն արբածոց առ արդարս մ՛այն, ուր յաջորդ բանք առաքելոյն առհասարակ զբովանդակ արաքածս յայտ առնեն ։ որոց ամենեցուն հասոյ և կացուցիչ ասէ զայ ։ որ ըստ ոծութե՛ն Ճշմարտեալ է տիրոջ ։ Նմանապս գոչէր այ ասել՝ ըստ ոծութե՛ն առաւել ունի զյարմարութե՛ն ։ զոր առ եբրայ ։ (ա ։ 3 ։) նկարագիր էութե՛ն ասէ ։ և առ փիլիպ ։ (ը ։ 6 ։) կերպարան այ ։ Ապաքէն ուշ եդեալ կարգի բանիցս , տեսանե՛ք զի ասէ մ՛ինչև ՚ի 18 տուն, զոծ՛ավայելուչսն ասէ վ՛ ըստ ։ իակ ՚ի 18 տան սկսանի ասել որ ինչ ըստ մարդկութե՛ն անկատար է , այ զլուսի լինել մարմնոյ եկեղեցւոյ , անդրանիկ ՚ի մեռելոց , առնել խաղաղութե՛ն արեամբ խաչին , ևն ։

Ապա ըստ սովորական մտաց վարդապետացդ , քո՛ կոյր աստուածոր պոռնկիր այ հօր՝ ըստ ոծութե՛ն բնութե՛ն ։ այ՛ ասմ և Ճշդիւս նման հօր , էապս երևեցուցիչ խոկութե՛ն այ ։ Երեք հանգամանք պատհանջի ՚ի յատուկ պատկերն ։ առաջին՝ նմանութե՛ն որոշ ։ Երկրորդ , ծագումն նո՛ ՚ի սկզբնատպէն կամ բնութե՛ , և կամ հետևողութե՛ արհեստի ։ առանց այսոր մարդ նմանեալ այլեալ մարդոյ՝ ոչ ասի նո՛ պատկեր , եթէ չիցէ ծնեալ կի գաղափարեալ ՚ի նմանէ ։ Երրորդ , պահանջի նմանութե՛ կի կերպագրութե՛ ըստ տեսակարար բնութե՛ն , և ոչ ՚ի պատահականս ևեթ ։ որպէս եթէ ոք ղդոյն վարդի ևեթ նկարեսցէ առանց ձևոյն , ոչ ասի պատկեր վարդի ։ և ըստ հակառակն՝ որդի ուրուք լինել ըստ տաբին կերպարանաց աննմանիցէ հօրն, ասի տակաւին պատկեր հօրն՝ ՚ի նմանեն ունելով զնմանութե՛ մարդկային բնութե՛ան ։

Ըստ երրեակ հանգամանացս Ճշդապարբար ասի քո՛ ըստ որում ոծ՛ պատկեր այ հօր , ունելով ոչ սոսկ զնման բնութե՛ , այլ զնոյն անբաժանելի միակ բնութե՛ , յատկութենական ծննդեամբ առ ՚ի հօրէ՛ն ։ այ է պատկեր համագոյ և էական , ոմի՛ հաւասար հօր էութե՛ , գոյութե՛ և բովանդակ լրութե՛ ։ երևեցուցիչ խոկութե՛ հօր , և աներևոյթի մեզ իբրև զնա , բայց միայն շաղօտ հաւատովք ծանուցիչ այժմ , և յերկինս՝ որոց ըստ չափ կարի՛ցի երևեցուցանել յայտնապէս ։

պէս ։ (Մատթ. ժա. 27։ Յովհ. ժԴ. 17. 21։) Եւ թէպէտ զնոյն նմանութիւն ամենեքին ունի արդէն առ Հոգւոյն, բայց ոչ ասի պատկեր Հոգւոյն. վասն զի ոչ ի նմանէ ունի ծագումն ։

Իսկ ասելն ապրանիլ եմ արտաքոյ, զայլ թեականալ եղև առ արիանոսս, համարելով թէ քո իւրէ արարած իբրև զայլսն. ոչ և անդրանիկն մարդկան և անասնոց՝ մարդ է ինքն, և կամ անասուն ։ Բայց վարդապետք յանդիմանեցին զթիւրութիւն նոցա. և ասկերբան ի յոյն բառէն կշռամբէ. զի ոչ ասաց էրօթօչէրօս, այլ էրօթօրօս, այլ առաջնածին, կի նախածին. նշանակելով թէ քո ծնեալ է յայլ, և ոչ արարեալ իբրև զայլս ։ Ձեզնէ դարձեալ զանվիտ իմաստս արիանոսաց. իբր զի առաքեալն ասէ՝ ամէ արարածոց անդրանիկ. ուստի ըստ նոցա մեկնուածն՝ քո լիներ անդրանիկ ոչ միայն մարդկան, այլև անասնոց և քարանց և փայտից։ Թողեալք խայտառակել և զսուտ հնոտեանսն՝ զի ըստ արարածական լինելութեան՝ քո ոչ եւս լիներ անդրանիկ ամէ արարածոց, այլ բազում դարուք յետոյ գոյացեալ քան զնոսա ։

Ապա ըստ ուղիղ մտաց՝ քո իբրև ամէ ասի ապրանիլ, այ առաջին քան զամէ արարածս. զոր ոմանք բացատրեն բաժանելով զոյն բառն, այ ծնեալ յառաջ քան զամէ արարածս. որ է ասել՝ պատկեր Տօր՝ էութեանէ նկարեալ՝ ի յաւիտենից ։ Վայ ոչ իմանի աստ Թուճակցութեի ընդ արարածս, այլ միայն յառաջնութիւն բացարձակ. այ այնպէս առաջին, զի ոչ ոք այլ յառաջ քան զնա էր, կի լինել կարէր։ Եւ եթէ այսպէս յառաջ էր քան զամէ արարածս, ապա ինքն ոչ է արարած. ապա թէ ոչ՝ լինէր յառաջ նաև քան զինքն ։ Բայց առաքեալս կանգնեցաւ յայտնել զայս յառաջնութիւնն բաղդատութեամբ ամէ արարածոց. զի ըստ նմին՝ այնպէս առաջին լինել ծնեալեմք, զի է միանգամայն սկիզբն արարչական ամէն. ուստի ասէ ։

16. Զի նովաւ հաստատեցաւ ամ որ ինչ երկինս, և որ ինչ յերկրի. որ երևին, և որ ոչն երևին. եթէ աթոռք, եթէ տէրութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք. ամ ինչ նովաւ և ի նոյն հաստատեցաւ ։

Ոմանք ի նոր մեկնչաց՝ յաղագս երկդ արարչութեանն քոյ իմացան զբանս. բայց ոչ ի դէպ. զի այն ըստ սովորութեի գրոց ոչ պարզաբար ասի՝ արարչութի, այլ յատկացեալ նորա կամ գործելի, ևն. և զի աստուածր կարի ընդհանրական է բանս, փակելով նաև զերեշտակս և զմարդիս երկրաւորս. որոց ոչ պատշաճի տիրապէս երկդ արարչութին։

Արդ ասէ. Նովաւ, այ քոնէ կամ արդ. ուին, հաստատեցաւ, ստեղծաւ, արարաւ ամ ինչ, որ զգոյութի ունի, և կարէ ասել՝ ինչ. նա է արարող ակիզբն ամ եղելոց։ Որում զնա գայ, թէ ինքն անեղ է և անարար. ապա թէ ոչ՝ լիներ ինքեան և արարող, որ անհնարին է։ Եւ բայաորելով զմն, ասէ՝ որ ինչ յերկինս, յընարձակութեի երկնից, յօդս, ի կամարս աստեղաց, և ի բուն երկինն վերին. և որ ինչ յերկրի, ի վերն երկրի, յերեսս և ի խորս ցամաքի և ծովս. ըստ երկնաւորացն և երկրաւորաց իմանի և սա, թէ նոյն իսկ երկինք և երկիր՝ են արարածք քոնի արդեսդն այ։

Ոէէրնի, մարմնականքն ամ, որք զգայուն ներքոյ անկանին. և որ ոչն երևին. անմարմինք, հոգևորք, որք զգայուն անմարթունելիք են։ Կամ, երևելիք՝ մարթէ առնուլ զայսոսիկ, զնանուցեալսն առ մարդկին. աներևոյթք՝ զանյայտսն, զնածկեալսն ի մարդկանէ։ Էրնէ աթոռք։ Ոմանք ի նոր մեկնչաց իմանան զայսոսիկ ի վեր մարդկային կի ժամանակաւոր աստիճանաց. աթոռք, զնեռագուլոցք. տէրութիւնք, զնախարարս, զերերդմնեալս. պետս. զէութիւնք, զկուսակալս, զքաղաքապետս. իշխանութիւնք, զդատաւորս, զառաքականս։ Սակայն հաստատակաբար առաջին և յետին մեկնիչք ընտրեն՝ զհրեշտակայինն և զերկնաւոր կարգաց իմանալ. զի զայնոսիկ սովոր են զերք կոչել արձակաբար. և ըստ ոսկերբանին՝ զհրեշտակայինն կամեցաւ յանուանել Թուել, վասն զի զհոգեղինացն առա-

առաւել՝ և ոչ զերեւելեացս մարթի էր երկբայիլ, թէ արարածք իցեն քո՛ւք. և զի նպատակ բանից առաքելոյն զայս պահանջէ, ցուցանել ընդդէմ հրեշտաւ կապաշտ բարոզեցոյ՝ թէ նոքա արա_ րածք են քո՛ւք, և պաշտօնատարք, և ոչ պաշտելիք։

Իսկ յորշումն անուանցդ՝ այլազան են վարդապետք. թէեդարձեալ ոչ իմա նայ ըստ դասակարգութեանցն կոչման, այլ աճեալ առնու զքերովբէս, յորս նստել այդ սովոր են ասել գիրք։ Իսկ ՁՐՈՒՆԻՆ, և զայլսն իմանայ զհրեշտակս՝ որոց յանձն են խնամք ՅՈՐԱՀԱՆԵԼ_ պետութեանց, և իշխանութեանց. ոմն մի_ քայէլ իշխան հրէից, և այլքն յոմանց, կամ պարսից, կի քաղդէացւոց։ Բայց այլ վարդապետք համարին ԹՈՒԼ ըզ_ դլխաւոր դասս հրեշտակաց. ՔՐՈՎՔ եւս առաւել վայրապոյն հոգիքն իմա_ նին լինել արարածք քո՛ւք։ Այլ ԹԷ ուս_ ո՞ւ առեալ իցեն այսպիսի անուանակո_ չութիւնք հրեշտակաց, բազում ինչ խօ_ սին վարդապետք և ՅԱՅԱԲԱՆՔ, հաւա_ նական իմասս ինչ առեալ ի դրոց, և կի յաւանդութեանէ։ Կարի հաւանելի ԹՈՒԻ, ԹԷ ԵՐԲԱՅԵՑԻՔ այսոքիւք ան_ ուամբք որոշեցին զՀրեշտակս՝ ըստ նմա_ նութեան երկրաւոր գլխաւորութեանց, յորս են զանազան ատենաւանք պատ_ ուոյ և պաշտամանց։ Ապաքէն տեսա_ նեմք ի գիրս տուընթեայ, (ԺՔ. 15։) ԵՒԹԷ հրեշտակս անուանել, որք մա_ տուցանեն զաղօթս սրբոց։ Եւ ահա առեալ է այս ի կարգաց պարսկական թագաւորութեանէ, յորում կային ԵՒԹԷ խորհրդականք՝ ԱՅԾԱՒԱԿԻՑՔ արքայի, յորոց ձեռն վարեր թագաւորական հրամանատարութիւնն։ (տես ԱՍ. ԵԶՐ. Ը. 12։ ՔՐ. ԵԶՐ. Է. 14։ ԵՍԹԵՐ. Ա. 10։)

ԱՆԱՆԻԱ ԻՒ ՆՈՀԱ։ Կրկնէ զասացեալն՝ յաւելուածով իմն. ՔՐ ԱՄ ԻՒՆ ասեմ, զոր անուանեցի և կամ լուեցի, ՆՈՀԱՆ ՔՈՒԻ. ՏԱՍՍԱՒԱՆՅԱՒ, ՔՐ ԱՒԱՂԾԱՒ ԻՐ_ ԲԱ. Ի պատճառէ. Ա Ի ՆՈՅՆ. ԸՍԿԷ_ ԲԵՐԱՆԻՆ, Ի ՆԱ պահի ամենեցուն գոյ_ ուածին. ոչ միայն նա եհան յանգոյից զամ, այլ և Ի ՆՈՒԱ պահին արարեալքն։ Ըստ այսոցիկ, Ի փառս ՆՐ, Ի ԴԱՒԱՅԱՒ_ ԹԷ ՔՈՒ ՏԱՒԱՏԻՑԱՆ ԱՄԵՆԻՆՔՆ. որպա ամենեցուն սկիզբն է քո՛ւ, նոյնպէս և

կատարած. Ի ՆՄԱՆԷ ԱՒԱՆ, և Ի ՆԱ դառնան։ (տես Հռոմ. ԺԱ. 36։)

17. ԱՅՍ ՆԱ Է ՅԱՒԱՂ ՀԱՆ ԶԱՄ. Ե ԱՄ ԻՆՒ ՆՈՀԱՆ ԵՒԱՅ ԲՈՎԱՆԴԱԿ։

Այսու զանկարօտ և զմշտնջենաւոր գոյութիւն որդւոյն այդ յայտ առնէ. ՆԱ Է ՅԱՒԱՂ ՀԱՆ ԶԱՄ. ՈՒՂ ԶՈՐԱՀԱՆԵԼ և ԱՆ_ ծուքն առաջին է քան զամ Հրեշտակս, և զայլ արարածս, նոյնպէս գոյութիւն։ Ոչ ասէ՝ եղև յաւաղ քան զամ, այլ՝ է. զմշտական գոյն նշանակելով. ուստի յաւիտենից է անեղապէս. և ԼԻՑԻ այս պէս ինքնագոյ է՝ յաւաղ քան զԼՈՒՍԻՆ ամէն, ապա ոչ առ կարօտութիւն իւրոյ արարչութեան զինչ և իցէ. ուստի և պէտս ոչ ունի մինչև արարչութիւն Հրեշտակաց, ոմն իսոտորեցուցիչքն ուսուցանէին. այլ մանաւանդ նոքին եղեալքն պէտս ու_ նին նմա, որպէս և յարէն։

ԵՒ ԱՄ ԻՆՒ ՆՈՀԱՆ ԵՒԱՅ ԲՈՎԱՆԴԱԿ։ Յոյնն միակ բառիւ ասէ, ԱՒՏԵՔՏԷՏ, ոմն ԹԷ բազկան, կի համագոն. զոր Հայն բա_ ցատրաբար դնէ՝ ԵՒԱՅ ԲՈՎԱՆԴԱԿ. այ այն ամ արարածք՝ ոմն զեղանիլն Ի ՆՄԱՆԷ ունին, նոյնպէս զկալն Ի գոյութեան. նորին պահպանութիւք ամեան անեղծ. տեսչութիւք ՆՒ և ազդմամբ վարին ամէ_ նեքեան. Ի գոլ և Ի գործել կախեալ կան զնմանէ. առանց ՆՒ ոչինչ են, և ոչինչ կարեն։ Ապա քանի՞ անմտութիւն է՝ ԹՈՂՆԵԼ զքո՛ւ, ապաստան լինել Ի Հրեշտակս, որք առանց քո՛ւր ոչ կարեն ինչ։

18. ԱՅՍ ՆԱ Է ԳԼՈՒԽ ՄԱՐՄՆՈՅ ԷՒԼԵՂԵՑՈՅ. ՈՐ Է ՍԻՒՆԸՆ, ԱՌԱՔԱՒՆԻՒ Ի ՄԵՌԵԼՑ. ՅԻ ԵՒՅԻՒ ԻՒՆ ՅԱՌԱՋԱՆՈՅՆ ՅԱՐՈՒՑ։

Աստուածալ զվայելչականն ԱՅԾԱՒԹԻՆ քո՛ւր, դնէ և զայնս՝ որք մարդացելոյն քո՛ւ անվաւորք են ըստ երկաքանչիւր բնութեանէ, և մանաւանդ ըստ մարդկայ_ նոյն։ Եւ ՆԱ Է. ՅԱՅՏ ԱՌ ՄԻ ՈՐԴԻՆ ԱՅ, որ յաւաղն է քան զամ, և բոլորեցուցոյ հասոյիչ և պահպանիչ, մարդ եղեալ, և ԳԼՈՒԽ ՄԱՐՄՆՈՅ ԷՒԼԵՂԵՑՈՅ. ՅԱՅ ԳԼՈՒԽ Է ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆՈՅ ԻՒՐՈՅ, ՈՐ Է ԵԿԵՂԵՑՈՅ՝ ԻՐՐԱ ԳԼՈՒԽ, ԿԱՄ Է ԳԼՈՒԽ ԵԿԵՂԵՑՈՅ՝ ԻՐՐԱ ՄԱՐՄՆՈՅ ԻՒՐՈՅ. Ել ասաց՝ եղև. ԳԼՈՒԽ, այլ է. վասն զի ԹԷ պէտ Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ՄԱՐ_

մարդանալովն՝ եղիւ առանձինն գլուխ եկեղեցւոյ, բայց զի առանց կորուսանելոյ վարէ զգլխաւորութիւնէ, վա՛ն այն արձակաբար ասէ՝ է գլուխ· ցուցանելով թէ ոչ երբեմն եղև, և յետոյ դադարեցաւ· այլ որ եղևն՝ է և կայ նոյնպէս գլուխ: Խակ ուրեմն զկնոջ՝ ի քո՛, նշանակէ՝ թէ այնպէս դեր՛ի վերոյ կայ բովանդակ եկեղեցւոյ, զի և Տարազատաբար միացեալ ընդ նմա ներքին անօրէն ժամն յօդմամբ շնորհաց· և ինքն ազդէ՛ի նմա զհոգևոր կեանս և զշարժումն: Տե՛ս վա՛ յսոր ընդարձակագոյն՝ի մեկն· եփեսեայ: (ա՛· 22· իէ· 15· ե՛· 23:) Յայսմ պատճառէ առաւել ընդ առանի մերձաւորութեան կայ ընդ քո՛ և ընդ եկեղեցի, քան թէ ընդ հրեշտակս· ապա զի՛նչ պէտք են՝ հրեշտակաց պաշտամունք համարձակիլ եկեղեցւոյ առ քո՛· որովհետև թիւրեալքն առնեն: Զայս հետևութեամբ լուսեղէնայն Թեոդոր առաքելոյն:

Որ է «ի՛նչ»ն: Ոմանք իմանան, սկիզբն արարչական ասմ իրաց· որով ակնարկի՛ թէ որ բոլորից է սկիզբն ընդհանուր, հաստեցաւ մարդեղութիւնն լինել առանձին սկիզբն կենդանական և բնաւոն հաստատացեալ: Ալլք իմանան, սկիզբն բուն լուսադոյն աշխարհի, կամ երկրորդ արարչութե՛ի ձեռն շնորհաց, վերրոյտին գնոր աշխարհ ստեղծանելով: Ըստ այսմ զդուշանայ լուսեղէնայն, զի մի՛ գլուխ ասելովն՝ կարծեսցի՛ ի մարմնոյ անտի յեկեղեցւոյ զազդումն ինչ ունել, կամ ոչ միայ կենդանի առանց նո՛ր· ոչ բնաւկան գլուխն չկարէ կեալ առանց ազդման մարմնոյ: Ալլ քո՛ ինքն է պատճառ բովանդակ հոգևոր ազդմանցն· տայ միայն կեանս, և ոչ առնու ինչ յեկեղեցւոյ:

Իսկ այլք առաւել քան յոյն մեկնեցաւքն՝ ի՛նքն իմանան փոխանակ երախայրեաց կա՛ռ առաքնաստուղոյ· որպ և մեր թարգմանիչս առնու՛ ի հռովմ· (ժո՛· 16·) այլև՛ ի ա՛· կորն· (ժ՛ե՛· 20·) դնի առաջին պտուղ: Եւ ըստ այսմ նոյն հաստատիւն ըստ յայտնութեան, անդրանիկ՝ի մեռելոց· իբր ասէ· նա ինքն ըստ այնպէս է գլուխ եկեղեցւոյ, որ և սկիզբն կամ առաքնաստուղ է վերստին ծննդեան փառաւոր կենացն, լինելով առաջինն այնոցիկ՝ որք՛ ի մեռելոյն դառնան յանմահ կեանս: Եւ ասի քո՛ ներքինիկ ըստ կենաց յարութեանն՝ պատուանդան, ժամանակաւ, զօրութեան, և նեղգործելոյ յայլոյ· զորմէ ընդարձակ ասացաք՛ի յիշատակելն բանին կարճի:

Զի էդիցի ինձ յանաչելոյն· ըստ գործակայ, նախատպատիւ: Շաղկապն է, ըստ ամենց զհետևումն ցուցանէ· ըստ այնպէս կարդեցաւ քո գլուխ և առաջին, որով յիրաւի նմա միայնում պատշաճին իրաւունք նախադասութեան յամ: Ալլք պատճառական իմանան՝ նշանակելով զդիտաւորութեանն այ· ըստ վա՛ն քո՛ սահմանեցաւ գլուխ և անդրանիկ, որո՛ զի լինիցի և ծանիցի յամն նախապատիւ: Իսկ յո՛ր ասելն՝ իմանի, յամ արարածս, յամ հաստատելոյ, կամ յամ կարգի շնորհաց և փառաց, զորոյ տուիչ ասի և իշխան· նախապատիւ՛ի ժառանգելն, և՛ի հաղորդել այլոց զամ բարիս: Որով լուսեղէնայն ասել կամի առաքնալն, թէ քո՛ որո՛ ըստ ծնութեանն առաջին է քան զարարածս համայն, նոյնպէս ըստ մարդանալոյն թէ և բնութ փոքր եղեալ քան զհրեշտակս, (ըստ եբրայ·ը՛· 9·) իշխանութի՛ և ներգործութի՛ վերհագոյն է տակաւին քան զամ· և միշտ պահէ զերս անդրանկութե՛ ըստ երբեմն բանի· անդրանիկ յարենականն ծննդեամբ առ՛ի՛ հօրէ· անդրանիկ կուսական ծննդեամբ՛ի մօրէ, և անդրանիկ շնորհօք և փառօք առ բոլանդակ բանաւոր արարածս: Զայսպիսի ամենապատիւ նախադասութե՛ն թէ քո՛ նուիրեցուցանել կամիցին հնազօրք պաշտաման հրեշտակաց, հակառակելով կամացն այ:

19· Ո՛չ՝ինձ հաճեցաւ անձնայն լրումն ընծայութեն բնութեն:

Ցուցանէ բանիւս, թէ քո՛ միայն է գլուխ եկեղեցւոյ, և միմիոյդ մարդկան· և նմա միայնոյ վայել է ամ զբանակայութե՛ն: Զի՛ նմա, ի մարդն յո՛ր քո՛, հաճեցաւ, հաճոյ եղև այ հօր, ամ լրումն ընծայութեն բնութե՛ն: Ցայլ թարգմանս չի՛ք առ բառն ընծայութեն· բայց դայ ի յայտրդ գլուխն· 9· և վա՛ն բացայայտութե՛ն յաւելեալ առատանօր ոչ միայն՝ի նմայ բնագրիս, այլև՛ ի լսո՛ն նաևան օրինակս ինչ· և ոսկեբերանեան ասէ՝

ասէ՝ խօսել զլրումն ածումեան : Լսե՛ս, կա՛ լրումն նշանակէ՝ ի գլուխ՝ զմեծութիւն և զբովանդակ չափ իրաց ինչ . իսկ լրո՛ն ածի՛ւք խմանի բովանդակ կատարելութիւն ածական՝ զայսոսիկ նա՛ բովանդակ կատարելութիւն ածական բնութիւն , կամ յատկութիւնք նո՛ր , խմասութիւնն , կարգ զուարթին , բարութիւնն , անչափութիւնն , այլոցն հանդերձ : Երկիրդ , խմանի լիութիւն գերբնական պարգեւից՝ որք յածութիւն անտի զեղանին :

Արդ՝ ըս երկուցն ևս ձշմարտեա՛ք է բնութեան . վասն զի ՚ի քո՛ անձնաւորական միաւորութեն հաղորդեցաւ բովանդակ կատարելութիւն ածական բնութեանն . ինքն բանն ածո , կամ որդին պատկերն ըս՝ յայտնեցաւ ՚ի մարդն քո՛ ոչ ազգմամբ միայն , այլ իսկական էութիւն , որ լին է և ամենակատար : Ա՛յս գոյացական հաղորդակցութիւն յանձն բանին՝ է արմատ և աղբիւր զեղման ամ շնորհաց ՚ի մարդկութիւնն քո՛ . որով ամենազան պարգեւք բուռ զերակատար ասուձանի եղեն ՚ի քո՛ անձերի և անապատ ունա կութիւք : Եւ ահա զայսպիսի լրութիւն՝ հմձեցա՛ ասէ , ըս կատարեա՛ ածո ՚ի յաւիտեանից , զի բնակեցէ ՚ի քո՛ . ոչ այլ պատճառ եղեն այսմ , բայց միայն հաճոյք կամացն ըս . որով յայտ առնէ՝ ոչ խօսել զքո՛ ըս պարզ ածումեանն նկատե՛ . զի ըս այսմ ոչ ելիկ հաճումեա՛ եղև ՚ի քո՛ լրումն ածումեանն , այլ յաւիտեանական ծնունդ ամեն . այլ խօսի ըս միաւորութեանն ՚ի մարմնի , որ ՚ի հաճոյից ըս սահմանեցաւ լինել : Իսկ բնութիւն ասէ՝ զնշանաւորութեանն և զանկորուստ ունողութեանն նշանակելով , և ոչ անցաւորաբար , այլ ՚ի մարդարէս , կա՛ յայլ ար գաս . և երկոքումբք և ևս անժխտելի ցուցանէ՝ թէ քո՛ միայն , և ոչ այլ ոք կարէ լինել զլուս և փրկիչ ևկղեցւոյ . ա՛ն՝ ՚ի պատճառէն , զի կամք ըս այնպես սահմանեցին . և միա՛ւ՝ ի բանականութեանն . զի բովանդակ ածայինքն և պարզևականք՝ որք պատճառին առ ՚ի լինել զլուս , գումարեցան ՚ի քո՛ միայն : Ապա որք խորհին զմոռանս կա՛ զհրեշտակս՝ զոր խոստացաւ ընդ քո՛ , զուր ջանան յանհաւրինս՝ հակառակ կամացն ըս :

20. Նա՛ Նովա՛ հալածեցաւ ջանինայն ՚ի նոյն . որք խոշորութեան սրտեմբ խօսին խորհ՝ որ ինչ չեղէին , և որ ինչ չերկիցին :

Հաճեցա՛ ածո , Նովա՛ հալածեցա՛նել , քո՛ միայն՝ և ոչ հրեշտակօք , որպէս սիմոն մոգն բարբանջեր , բառնալ ՚ի միջոյ զիշխանսն և զհառուածեի , և ՚ի բարեկամուի ածել չոչնչո՛ , զնմ ինչ , կա՛ զնմ արարածս խոռվեալս , ՚ի նոյն՝ ըս ամանց՝ հաշուեցուցանել ընդ ինքեան ըս , կա՛ ըս իւր , որպես ասի հառուա՛ . (ե. 10.) և ը՛ կորն . (ե. 18. 19:) Իսայ քանզի ոչ ևմ արարածք ունէին խոռվուել առ ածո , նմին իրի այլք զբառն ՚նոյն՝ մեկնեն , ՚ի մ զլուին քո՛ հաշուեցուցանել . այնպէս զի Նովա՛ ցուցանէ զգործօղն կա՛ զյաջեցօղն հաշուումեի . իսկ ՚նոյն՝ զնպատուկն հաշուումե՛ . իբր ասել , կամեցա՛ ածո՛ զի քո՛ի հաշուեսցին ամենեքին , և ՚ի քո՛ պահեսցեն ըզհաշուումեի : Իսկ այլք ՚նոյն , իմանան ոչ զեղեն՝ առ որ կա՛ յորում եղև հաշուումեի , այլ զվախճանն՝ որ վա՛ եղև . ա՛ հաշուեցուցանել կամեցաւ ՚ի փառս քո՛ի , կա՛ վա՛ ինքեան , յիւրմէ գիտէին : Առաւել անմիաբան են մեկնիչք ընդ բառն՝ չոչնչո՛ , թէ ոչք իմանին : Իմանք առնուն զհամօրէն արարածք զերկ նայինս և զերկրայինս՝ զանաւորս և զանբանս , կա՛ զբովանդակ աշխարհ , յորում իւրաքանչիւր ինչ ըստ իւրում պայմանի խոռվեալ էր վա՛ յանցանաց մարդկան . և փրկուէն քո՛ի եղև նոցա միաբանուի առ միմեանս , նման այնմ որ առ Հառվմայեցիս ասի , հեծել և երկնել ևմ արարածոց , ակամայ հնա զանդալք մարդկան . և թէ ՚ի նոյոր գել նոցա ինքեանք արարածքն ազա տեսցին ՚ի ծառայուէ : (ը. 20. 21. 22:) Այլք իմանան հաշուեցուցանել զամենայն բանաւոր արարածս ընդ ըս , զմարդիկ և զհրեշտակս և ս , ոչ նո բոլմամբ շնորհաց՝ զոր բարի հրեշտակք ոչ բնաւ կորուսեալ էին , այլ պահպանութիւ՛ ՚ի շնորհս , զի մ անկ նիցին ՚ի բարեկամուէն ըս . Սակայն այս մեկնութիւն անհաստատ է ըս վարդապետութեան . և զի ըս այդմ քո՛ի միջորդ նաև հրեշտակաց , զոր ոչ ու

րեք

րեք ասեն գիրք։

Աչք չունէր իմանան զնմ ազգ մարդկան՝ զՏրէայս և զՏիեզերասս։ Կամ, զամենայն եկեղեցի, զբոլոր հաւատացեալս, զընտրեալսն՝ որք յերկրի՝ և որք յերկինս։ Սակայն ըստ ոճոյ գրոց՝ որ յերկինս կի երկնաւորք ասելն զՏրէայս նշանակէ առաքեալսն՝ և վայրապարանոցն զայս մասն քննաբանին՝ այլ համարին՝ ի յաջորդէն։ Իբրև թէ հաշտեցուցանելն զնմ՝ Հօր՝ առ այլս, իսկ առնել զհաղորդել արեամբ խաչին՝ առ այլս։ այլ մանաւանդ ըստ յոյն բնագրին միանան երկոքին։ զոր և տեսցուք արդ։

Վայ զի որ՝ ի մերս դիմաւոր բայիւ գնի, Աւրս խաղաղութիւն, ի յոյնն ընծանելոյն է այսպէս։ հաշտեցուցանել զնմ, արա բեալ խաղաղութիւն արեամբ խաչին։ որով նշանակի եղանակ հաշտութեան։ Ջասելն արա խաղաղութ, բաղադրեալ առ ածն հայր ասելին, որպէս և զհաշտեցուցանելն։ որում նպաստակ յոյնն, ասորին և արաբացին։ զի կրկնեն զդերանունն նոքա, և ընթեռնուն այսպէս։ արա բեալ խաղաղութիւն արեամբ խաչի նորա նմա՝ որ ինչ յերկրի, և որ ինչ յերկինս։ Բայց ի լատինն ոչ գոյ ասառնալ։ յոյն մեկնիչք՝ առնել խաղաղութիւն ընծայեն քեզ։ և ազգ առնէ եւ սոքա՝ թէ ըստ մտաց գրուենականն պարտ է թարգմանել, արարեալ խաղաղութիւն արեամբ խաչին իւրոյ, զոր և արար հայ թարգմանիչս։

Այս ըստ այսմ ընթերցուածոյ իմաստքն են։ կամեցաւ ածն քեզ հաշտեցուցանել զամենեսին զհաւատացեալս, այնու զի քո ըստ կամացն հօր մատուցեալ զանձն պատարագ մահուամբ խաչին, յորում եհաղ զարիւն իւր, արար խաղաղութիւն ամենեցուն՝ որք յերկրի, և որք յերկինս։ խաղաղացոյց զմարդիկ՝ զՏրէայս և զՏիեզերասս ըստ միանալս, և ընդ այլ։ խաղաղացոյց և վերկնաւորս զՏրէրս։ տակս՝ ընդ մարդկան։ Աչք իւրաքանչիւր ըստ անձին և առ այլս խոռվել էր։ ազգ ազգի, և օրէնք ընդ օրէնս՝ ի կռուի կային։ և ըստ ամենեցուն երկնաւորքն՝ ի Ջշնամութի դարձեալք տակս անարգ անաց արարչին իւրեանց։ Ջաշտարար կացեալ՝ ի մէջն քո, իւրով ա-

րեամբն՝ ի մի օրէնս կապեաց զազգ մարդկան։ և ըստ այ հաշտեցուցել զնա, ի խաղաղութ կոչեաց և վերկնաւորսն։ մինչև անդէն՝ ի ծնանել քոյն՝ յերկիր Թագաւորին հրեշտակք՝ ուստի յառաջն փախչէին, և խաղաղութ երկրաւորացդ երգէին ցնծալով։ Այս է ըստ հասարակ մտացվարդապետացդ՝ հաշտեցուցանելն զամենայն, իմանալով ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի։ այ վերկրաւորսն ըստ միմեանս և ըստ ածն, իսկ զՏրէշտակս՝ ըստ մարդկան։ Ըստ մեկնութեանս յասելն, արեամբ խաչին խոյ, կամ ըստ այլոց՝ նորա, փոխանակ խաչի Տոլովոյ իմաստ, փոխանակ դնելոյ՝ արեամբ իւրով որ՝ ի խաչին։ Եւ բովանդակ բանիւս զայն հետևութեամբ ակնարկէ առաքեալն, թէ զինչ անմրմունջ է Տրէշտակս ապաստանել իբրև՝ ի հաշտարարս, ուր ինքեանք իսկ քոյն միջնորդաւ հաշտեցան ըստ մարդկան։ և առանց նորա միշտ պատերազմ մղեք միայն։ եթէ այնքան կարօղ էին, զնոյն յառաջն ոչ ցածուցին զայն արդար բարկութն առ մարդիկ։

21. Այո՛ զնէ՛ զի երբեմն օտարոյեալն էիք, և ի մտածս՝ ի գործոն չարութեն։

Ջհասարակաց երախտիս հաշտութենն մերձեցուցանէ առ կողոսացիս։ զի յանձանց փորձոյ զիստացին՝ քոյն ընկալեալք զհաշտութն առ ածն, և ոչ Տրէշտակօք կի օրինօք մոլեսեալ։ և այն՝ մինչ անարժանք իսկ էին հաշտելոյ։ Եւ զի յառաջն ասաց՝ ըստ երկնաւորացն եղելՀ խաղաղութենն, զի մի կարծեսցի՝ ինձանցն Թշնամութենն ունել զպատճառ, վկայէ՝ Թէ՝ ի մէնջ էր։ Դուք ասէ՝ որք երբեմն՝ ի հեթանոսութէ ձերում, յաւ ուց քան զկուսն ձեր՝ ի հաւատս առեւտարանին, օտարոյեալն էիք յուխտից այ յօրինաց նորա, և՝ ի պաշտամանէն։ ոչ էիք գրեալք՝ ի ժողովուրդ այ երբեք ղեկալ, ուստի և անծանօթք քոյն խոստմանն։ արտաքոյ ճանապարհն փրկուեն գնայիք յօտար կրնս։ (տես եփեսաց. ք. 12. 19։) Ո՛չ միայն պարզաբար ասէ օտարք, այլև ի՝ չարէ, ուստի զոր այ ճշմարտի, և ուստի գալք՝ ինձանէ, խորհրդովք՝ ի գործոն չորութ՝ մտօք և կամօք ձերովք յօժարեալք՝ ի չարիս։ մտօք ա-

պականեալք ՚ի պէսպէս մոլորութիւնս, որովք անխտիր վարէիք յամ չարուն. և զանհաշտելի Հիւսնամուժի արձանացուցանէիք առ ոտն։

22. Այժմ սոդիլ հալածեցոյց անբռնութիւնս Տեառնոյ խօրդ, ՚ի կեան մահուան խօրդ յանդիման կոչացանել չկնէ մեզ և անբիծս և անարգս առաջի նորա։

Այժմ ՚ի ծագել լուսոյ աւետարանին՝ զնոյն զլխովին օտարացեալդ և զերծ նամացեալդ հալածեցոյց · դարձոյց ՚ի բարեկամութիւն, խաղաղացոյց ընդ այր · անբռնութիւն Տեառնոյ խօրդ։ Լատինն և արաբացին զյունականն Հարգմանեն յիրդ դէմն, ցի մարմնոյ նորա, մահուամբ նորա · որով հաշտեցուցանելն հայր առ ոտն հայր։ Բայց ասորին իբրու զներս դնէ յառաջին դէմն, ցի խօրդ · և իմաստն՝ քո ինքն հաշտեցոյց ընդ այ հօր։ Իսկ անբռնութիւն Տեառնոյ, յորմէ ընդ բարւոյ դնէ, մարմնով մոյ · որ է ասել՝ մեռանէն մարմնով, նման մերումս բաղկացեալ ՚ի մոյ և յոսկերաց · յայտ առնել՝ Հէ Ձշմարիտ մարդկային մարմին էր Տամբառն մերումս, և ոչ առեւրևոյթ, կամ երկնային · և դուցէ յաւելու զայս յորոշումն խորհրդական մարմնոյ, կի առ ՚ի զատանել յանմահացու մարմնոյ անմահ յարուցելոցն՝ որ անյարաբերելին է։ Արդ՝ զայս միտս Հարգմանիչ մեր վայելչաբար բացատրել ասելովն, անբռնութիւն Տեառնոյ խօրդ · զի Ձշմարիտ մարմին մարդկային բաղկանայ անդամոք որոշելոյք։ Եւ այսու յաւելուածով յուցանէ զնզանակ հաշտութիւնն · իբր զի հաշտեցոյց ընդ այ ոչ իշխանաբար և անաշխատ, այլ իրաւամբք յանձն իւր և յանդամս բարձել զպատուհաս Հարցնամուժիներ։ Յառաջ զարիւնն յիշեաց (՚ի 14 տուն.) և ասա զմարմինն. զի երկոքին և պահանջին ՚ի հաշտութիւնն պատարագ · արիւնն ՚ի հեղուլ, և մարմինն ՚ի մատուցանել։

՚Ի կեան մահուան խօրդ։ ՚Ի յորմէն և յայլ Հարգմանս ըստ այժմու օրինակաց այս մասն յարի յանցեալն. ցի հաշտեցոյց մարմնով իւրով ՚ի ձեռն մահուան, մերանելովն յարչարանաւք ՚ի մարմնի իւրում։ Բայց մեր օրինակք կեսիւ զատանեն, և յարին ՚ի յանդիման կոչացնել

նէն, և ասկեբերան իսկ սովին որոշմամբ մեկնէ։ Ըստ իմաստիցն՝ բացայայտ այսու ոչ միայն զնզանակ հաշտութեն, այլև զգերազանց դործս նէ և զդիտաւորութեն · ոչ լոկ հաշտեցոյց ասէ՝ ազատելով ՚ի պարտեաց Հիշատմանեն իւրումք մահկիր չարչարանաւք, այլև կամեցաւ ընծայել ՚ի հօր, մաքրելոյ, արդարացեալս, ՚ի Հիւ արդարոցն խառնել զնէզ · և անբիծս, անչխդեաս ՚ի պրտի, և անարգս, անպարտաւորեալս, անտեղանելիս, առաջի նորա։ ցի առաջի ՚ի հօր։ և այս յարելի է՝ կամ առ յանդիման կոչացանելն, և կի առ անարգս։ ցի այնպիսի սքս և անմեղս երևեցուցանել, որ իսկապէս յաչս ՚ի համարեալ, Ձշմարտապէս անարատս՝ ըստ որում ասէ դատի, և ոչ առ մարդիկ։ Տես զնման ասացուածս · ելթեաց · ՚ի · 4։

Լաւելեայն Հոդու իմանալ զկշտամբառական ձեռնարկութիւնն ընդէմ սուտ քարոզից · ցի · եթէ մինչ օտարք էիք զլխովին, մանաւանդ Հէ կամակոր Հիշատմանք ՚ի քաջ ձգտութիք, քու ինքներնիս հաշտեցոյց զնէզ իւրով անպարտաւակիր մահուամբ · և ոչ պարզաբար հաշտութեն, այլ ՚ի վեմ կան սրբութեն ամբառնալ զնէզ, և ՚ի ընծայել · եթէ ասեմ յայսմ ՚ամի ոչ Հրեշտակօք վարեցաւ, և ոչ միջնորդաւ մովսէսի, զիարդ ապա յետ այսպիսի ընծաների մերձաւորութեն ձեր առ ՚ի ոչ զքո բաւական Համարին առ ՚ի լրումն փրկուն ձերոյ · այլ զՀրեշտակս և զօրինս անշրջելս ՚ի ներքս մուծանեն Հիւրելոյդ ՚ի Ձշմարտութեն։ Եթէ յորժամ առաւել կարօտ էիք միջնորդաց, դարձ ոչ եղեն ձեռնտու առ ՚ի հաշտութեն, այժմ հաշտելոցդ և բարեկամացելոցդ զի՞նչ առնել ՚ինչ նոցա, բայց ուրախակից ձեզ լինել, և փառաբանակից առ ՚ի, այլ ոչ մատակարարք հաշտութեն։

23· Եթէ էայէք ի հաւատսն արմատ
չհելը և հաստատեալ, և ան
ղրդեալ ի յոյսոյ աւետարանին, զոր լը
սաբառեալ տարածեցաւ ընդ ամ արարածս
ի ներքոյ երկնից· որոյ եղէ ես ծառայ
պաւղոսէոս։

Ա. ի վայելելոյ ձեզ ի հաշտութենէն
այ մինչև խոպառ՝ ոչ պիտոյ են ձեզ
պաշտամունք հրեշտակաց, կիմխորանք
օրինականք· բայց և ոչ քնի հաշտա
բար երախտադործութիւնք միայն բա
ւականք են· այլ պահանջին և ձեր կա
մակար ջան։ Եթէ էայէք ի հաստատ.
այ պինդ մնայեք յայն հաւատսն՝ զոր
ընկալայք, առանց ունկն մատուցանե
լոյ նորահաս ուսմանց, որք կործա
նեն ի հաւատոց անտի· արմատացեալ,
ըստ յունին՝ հիմնացեալք· այնպէս կայցէք՝
ոչ ծառք պնդեալք յարմատս, կամ շէ
նութիւնք ի վէր հիման։ և հաստատեալ,
բացատրութեամբ ես անցկոյսն· կամ այնպէս
արմատացեալ կայցէք, որ և ոչ փոքրուիցն
այսր անդր տատանիցիք ի հոդմանայն
բանից։ Եթէ անդրէն ի յոյսոյ· անխախ
տելի մնայեք ի յուսոյ երկնային բա
րեացն՝ զոր աւետարանն խոստանայ
ձեզ, և ոչ օրինքն մովսէսի։ կամ, ոչ
փոփոխիցիք ի յուսոյ անտի՝ զոր յա
ւետարանէն ուսայք՝ ի քէ միայն ու
նել, և ոչ յայլոց։ Ես դժուարինս ինչ
պահանջեմ առ ի պինդ կալ նմ, բայց
միայն զհաւատս անփոփոխ, և զոյս
ձմարիտ ի քէ· զի յերկոցունց ասէ
յայտնի մնալնդ ի բարիս հաշտութենէն
ընդ այ։

Ջոր լուսաբեր տարածելոյ։ Ըստ յոյն շա
րագրութեան եդեալ է բանս, և պարզելի
է այսպէս· անշարժ մնայեք ի յուսոյ
աւետարանին՝ տարածելոյ ընդ ամ արարած,
զոր լուսաբեր· այ ի յուսոյ անտի խոս
տացելոյ աւետարանաւն, որ քարոզե
ցաւ և քարոզի ընդ ամ ազգս երկրի, առ
ամ մարդիկ բնակեալ յերկրի· զոր և
դուք լուեալ քարոզութիւն եպափրայ,
ընկալայք։ որոյ եղէ ես· որոյ աւետա
րանին ես ինքն կարգեալ եմ յառաք
պաշտօնեայ ի քարոզել և ի պաշտպա
նել· և իբրև այսպիսի՝ հաստատեմ
իմով վկայութիւնք զոր ինչ ուսայքդ ի
սկզբան։ Ա յսու զնոսին խոկ կողոպա
ցիս առնու վկայս ճշմարտութիւնք հա
ւատոցն· իբր ասել, թէ ոչ նորս ինչ
աւանդեմ ձեզ, կամ օտարաձայնս յայ
լոց· զի դուք ինքնին յառաջագոյն հա
ւատացիք՝ քանիւ արդարանալ և մատ
չել առ այ· և ոչ պարտիք այժմ խախ
տիլ յայդմ դաւանութէ· քանզի և յայլ
ամ ազգս և ի տեղիս նոյն աւետարան
ընթանայ· քարոզիչքն առաքեալք յայ՝
զնոյն ուսուցանեն ամ ուրեք։ Ոչ ես
մարթ կարծել՝ թէ միաձայն քարոզու
թիւ այնչափ պաշտօնեից, և դաւանու
թիւ այնքան ազգաց խաբիցէ, կամ խա
բիցի· այլ խաբեն այնոքիկ՝ որք ինքնա
կամ կրօնս կարկառեն, առանց ունե
լոյ զառաքելութիւն յայ, կամ ի ճշմարիտ
առաքելոց նորա։

Ասէն ի քնաբանիս, ըստ ամ արարած,
իմանի՝ առ ամ ազգս մարդկան· այլ և
ի մարկոսի (ժԶ. 15։) Եւ քարոզել
աւետարանին ըստ ազգս ամ, նշանակէ
ի գլխաւոր կողմանս աշխարհի, առ
այնոսիկ՝ ըստ որս կայ քաղաքական հա
ղորդակցութիւն· որպ և ասելն դործոց
(բ. 5.) թէ կային յեռնէմ արք երկիւ
ղածք յամ ազգաց՝ որ ի ներքոյ երկ
նից, ոչ ցուցանէ՝ առ հասարակ յամ
ազգէ մարդկան ժողովել յեռնէմ· այլ
թէ ծանօթք և կցորդեալքն բազումք
եկել էին։ Յաղագս այսպիսի բանից
տեսանել մարթ է ըստ ճարակ ի մէկ·
հռովմ (ժ. 18։)

24· Ա. որ արդ ուրախ եմ ի չարչարանս իմ
վասն ձեր. և ընդդէմ զդիւրն
նեղութեանց իմոց ի մարմնի իմում, վասն
մարմնոյ նորա՝ որ է եկեղեցի։

Եթէ արդ ասէ· այ այժմ· ուր լսաւինն
յաւելլոյ, որ ոչ. բայց չիք յայլս։ Եթ
որ կարգեցայ պաշտօնեայ այսմ քարո
զութեան, և բնիմս աշխատեղէ, չեմ բնաւ
փոփոխել կամ զղջացել· այժմ իսկ այնպէս
հաստատեալ եմ ի նմին, զի թէ և չար
չարիմ, այլ ուրախ եմ ի չարչարանս իմ·
ինդամ ըստ վիշտս կատանց և բանտից
և բռնութեց՝ զոր կրեմ ի գոյացս ճշմար
տութէ աւետարանին, ըստ ձեր· ի շինու
թիւն ձեր և ի հաստատութիւն հաւատոյ
ձերոյ· զոր յանձն առնում կամաւ,
զի դուք և այլք ևս քան զևս պնդիցիք
յընկալեալ հաւատս։ Կամ, զոր ըստ
այն

այն կրեմ, զի ձեզ հնեմանոսաց քարոզել ես· ի պատճառս ձեր հնեմանոսաց կատաղեցան յիս հրեայք, և զայսպիսի տառապանս յարուցին ի վերայ իմ, յնէից մեզ մինչ ի հռովմ տարագիր հանելով զիս· Լուելեայն ակնարկէ, թէ օտարաձայն քարոզիչդ ոչ միոյն կերս վըշտանան ձեր· մանաւանդ թէ ձեզ անվիշտ ձեալոյ՝ հնարէն զօրէնս մովսէսի և զհրեշտակաց բառնալ ի թիկունս ձեր· (տես գործ· ե· 11· ից· 13·)

Եւ ընդ դրախտ Նէրէեն· Զպատճառս թող ինդուլենն արտայայտէ· այնու ինդալ ըստ չարչարանն, վասն զի ե լրումն պակասութեան նեղութեացն քոյ· Յորմէ բազմատրական դնէ, զդրախտ·Նէրէոս· զոր լատինն Թարգմանէ, գայթ՝ որք պակասին նեղութեանց քոյ· Ամարթ ե իմանալ ատանօր՝ իբրև· Թէ քո ոչ ըստ բանականին չարչարել իցէ վն ևկեղեցւոյ· կի Թէ զորութեի չարչարանաց նո՛ր Թերի համարիցի առ ի վճարումն մերոց· մինչև պէտս ունել չարչարակցութեն այլոց· Աչսպիսի իմաստք ոչ միայն հակառակ են անբաւ արժանաւորութեն վասակոց քոյ, որով ի վեր քան զարժանն հատոյց արդարութեն ոյ վն մարդկան, և բանական և ե հատուցանել վն բիւր աշխարհաց, այլև արուարդ ե բովանդակ վարդապետութեն առաքելոցս· որ ամ ուրեք ի շնորհս քոյ վատահացուցանէ զնոր և զայլոց վատակս· և յայսմ Թղթի իսկ ջանայ ամենայն յարդիւնս քոյ տանել զամ գործս փրկութեն, ոչ խնայելով նաև ի հրեշտական պաշտամնեայս չատահացելոց· և միարդ ասպ զնոր չարչարանս կարէր համարել իբրև լրացուցիչս զվերինն վատակոց քոյ·

Ապա տոյդ տեսութեի առաքելական բանիս երբակի բացայայտի· Առաջին, ոմանք Նէրոնի տէր իմանան ոչ զայն՝ զոր քո կրեաց կի կրելոց ե, այլ զոր այլք կրնն վն նո՛ր, կի վն Ճշմարտութեն աւետարանին· յայս միտս չարչարանս տէր ասաց այլոցն· (տես ա· կորնթ· ե· 5· Գործ· ից· 17·) Եւ լնուլ ասէ՝ զպակասութեի այսոցիկ նեղութեց, ոչ զայն որ քոյ պակասէր, այլ որ ինքեան պատրոյ· վայ իմաստն են· Ուրթս եմ ի չարչարանս իմ, զի լնում այսու զվերինն վշտացն՝ զոր Նէրոն կրել վն քոյ· Եւ նա ինքն բովանդականա կրեաց վն իմ· իսկ ես տակաւին մանամբ ևեթ չարչարեցայ վն նո՛· և կամիմ բովանդակել այլ ևս՝ որչափ ինչ ահմանեաց նա կրել, և յառաջ իսկ գուշակեաց, (գործ· ե· 16·) բանալ ինչ չարչարել վն անուանն նո՛· և Թէ կապանք և նեղութիք ինան քեզ· (ե· 23·) Եւ ասէ զոր ինան ինձ, պատրաստ եմ լցուցանել· Եւ զայն ի մարդի ևմոյ, յայսմ ցաւելի մարմնիս՝ արտաքին խոշտանգանօք· վասն մարդոյ նէ, վն խորհրդական մարմնոյն քոյ, որ է եկեղեցի· Ոչ յատակն ևս չարչարեցի զեկեղեցին քոյ պէսպս լչկանօք, այժմ յանձն իմ բառնամ զամ չարչարանս· զի փոխարէն ընծայեսցէ շնեսցի ժողով հատատացելոց, հաստատեսցի, բազմանայցէ, և կատարեսցի ամ լըրմամբ· զի այս է դիտաւորութի պատճառեիդ աւետարանին, ըստ ասացելոյն յեփեսաց· (գ· 12·) ի շնեմած մարմնոյն քոյ·

Ա յս առաջին իմաստք՝ հարազատ են բանից առաքելոյն, և հետընկալ· Երկդ, այլ բազումք Նէրոնի տէր իմանան զոր քո կրէ՝ ոչ ինքեան, այլ յանդամս իւր· որք պարտին լնուլ չարչարանս կից քոյ, և յիւրեանց կողմանէ ընուլ զոյն ինչ՝ որ պահանջի առ ի հաղորդութի վատահացոց քոյ· Խորհրդական միութի քոյ զլխոյն ընդ իւրոց անդամոց հատատացելոց, և համակարիք սիրելութի նո՛ր առ նա, ոչ զբարիսն նղելն առ նոսա իւրում անձինն վարկանի, (Մատթ· իե· 40·) նոյնպս զվիշտս և զչարչարանս կրելն ի նոցանէ՝ համարի իւր իսկ կրել, ըստ գործոց· (Լթ· 4· 5·) Արդ՝ այսպիսի նեղութիւնք քոյ յանդամս իւր՝ լնելոց են օր ըստ օրէ մինչև ի կատարած· և առաքելն ասէ, Թէ կամակար յանձն առնում զամ վիշտս, զի մի յայսմ կողմանէ Թերի մնայցէ չարչարակցութին քոյ· և զայն կրեմ յօրուս եկեղեցւոյ, ըստ որում մեկնեցաւ·

Երրորդ իմաստք ասկեբերանին և այլոց, Նէրոնի տէր առնուն զկրելն փոխանակ քոյ, զայն վիշտս՝ զոր պաշտօնեայք աւետարանին կրեն ի դէմս քոյ·

Ջի ոմն՝ ի քարոզելն՝ պատգամաւորք են քեր, նոյնպս՝ ի յարչարին վս քարոզութեն՝ փոխանորդք են քնական վշտացն: Ուշատ համարել քեր զիւր ամենակեցոյդ չարչարանս վս եկեղեցւոյ, կամ ցաւ յանբաւ սիրոյ իւրմէ՝ զի և պաշտօն նեալք իւր վշտանայդեն վս նէ փոխան ինքեան, ի դէմս իւր, որպս թէ ինքն է որ չարչարի: Ի սոյն միտս բերէ ասկեբերան զքան զբան ՟Ը· կորն· (Ե· 19· 20·) * Եդ ի միզ զբանն Տաշտութեն: Առդ մս քեի պատգամաւորիմք: ‖ Ջուգաբկից է և միւս ասացեալն· (ա· կորն· Ը· 9·) * Ինձ այսպս թուի, թէ զմեզ զառաքեալս յետնորդս արար ած իբրև դահապարտս: ‖ Եւ դարձեալ· ի միչևդ· (Ը· 17·) * Թէպէտ և նուէրիմ ի մէն պատարագի և պաշտաման Տատուտոց ձերոց, խնդամ: ‖ Յայս չարմանքի և առաքելապետին ասելն· (ա· պետ· Ե· 1·) * Ջերիցունս այսու Հետև աղաչեմ իբրև զերիցակից և վկայ չարչարանացն քեի: ‖

Ահա իմասաք Ես զեղեցիկ են, և չարմար ի դիտաւորութեն առաքելոյն· որ նախ ասելով՝ ուրախ եմ ի չարչարանս իմ մս ձեր, զգուշացաւ՝ զի մի լուծեալ նոքա իմ, իբրոյ վատակոց ընծայեացեն զարդիւնան· վս որոյ ուղղելով իմն ի վերս բերէ, թէ մանաւանդ քեի են այս նեզուածք, փոխանն նէ, և զնորայն կրեմ· զոր նայն կամեր չարչարիլ, ես իբրև պաշտօնեայ նէ Տատուցանեմ զձերոն· ապա մի ինձ՝ այլ քեի շնորհ կալջիք: Ահասպս խորհրդածէ ասկեբերան, և՝ ի դէպ գայ յայտորդն·

25· Որոյ եղէ ես պզտս պաշտօնեայ, ըստ փոխաոութեն այ որ տուեալ է ինձ ի ձեզ, ի կատարել զբանն այ:

Որոյ, այ ևկեղեցւոյ, կի աւետարանին զորս նախ յիշեաց, եղէ ես պզտս պաշտնեայ· յայլ Թարգմանս ըստ այժմու օրինակաց չիք պզտս· բայց զոյ յայտնքանդրեան օրինակն: Պաշտօնեայ կի ասլասաւոր եղէ ասէ՝ ի քարոզել, և՝ ի վաստակիլ կապանօք ջոփ վս աւետարանին· յայսմ ամի պաշտօնատար եմ, ոչ այր, ոչ փրկիչ, ոչ միջնորդ: Բայց եղէ՝ ոչ իմով ընտրութեբ, կամ արժանաւոր գոլով այլ շուտ փոխաոութեն այ, ի կարգաւորութենէն այ՝ որ իբրև տաւորբ բաժանէ իւրաքանչիւր զգործակալութենէն եկեղեցւոյ· որ և փոխել է ինչ ի չէզ, այ առ ի քարոզել ի ձեզ ի հեթանոս, կամ վասն ձեր հեթանոսաց: Կամ, ըստ անտեսութեն, այ ի տրամանէն այ, ի յատուկ առաքութեն նորա լինել ինձ մատակարար պարգևաց նէ առ հեթանոսս· Ջայլ Ես երրեակ եզանակս իմանալ ասկեբերան· այ այնպէս անտեսաց ձեզ՝ զի ի մեկնել քեի յաշխարհէ՝ մեբ յանձն առնուցումբ ըզհոգսն· որով դուբ մի իբրև լքեալք լինիցիք: Կամ, յատաբգոյն անտեսել այ, թէպէտ ես ինձ լինել բաւական ցալածող· որպս զի յետոյ ի քարոզելն զքն՝ եղէց արժանաՏատատ: Կամ, անտեսել ասէ զղիջումն· իբր զի ոչ պահանջեաց գործս մեծամեծս, այլ զՏատատս և զմկրտութեն· ըստ այսմ զիջման յանձնեցաւ ինձ քարոզել զաւետարանն ձեզ հեթանոսաց, առանց կապելոյ զձանր բեռն օրինաց, կի հեթանոսական խորանայ:

Դերանունն ի չէզ, բստ մեր օրինակաց և յայլ Թարգմանս Ես յարէ առ բայն փոխել, կնոխ զատեալ ի յայտորդէն· բայց մարթի է Ես ընթեռնուլ, ի չէզ խոտորել չբանն այ, ոչ առնու ասկեբերան: Այնպս յանձն եղև ինձ պաշտօն քարոզել առ հեթանոսս, զի ջանայցէ ընալ և կատարելապս քարոզել զբանն այ, զՏատատս աւետարանին· զոր քս ակսս, կի այլք հիմն արկին, ես կատարեցից զնոյն: Կամ ըստ այլոց, զի զնմ տեղի յցուցից բանիւք աւետարանին· ամ ուրեք քարոզելոյ անձամբ, և՝ ի ձեռն աշակերտաց իմոց· անխափան կատարեցից զպաշտօն իմ մինչև՝ ի մահ: Ա յսմ նման ասաց Տաւիմ· (ԺԸ· 19·) * Ջերուսաղէմէ մինչև՝ ի կողմանս լիւրիկացւոց ընալ զաւետարանն քեի: ‖ Ամանք բան այ, իմացեալ զհին պատգամս, մեկնեն· զի կատարեցից, այ ցուցից կատարել զմարգարէութեն և զխոստմունան՝ որ վս քեի եղեալ, և վս կոչման հեթանոսաց: Բայց ի կարգի բանիցս յիշատակ ինչ ոչ առնէ մարգարէական բանից· այլ լաւ Ես ինքնին առաքեալ բացայայտել յայտորդւան:

26 · Ո՛վ խորհուրդն որ ծածկեալէր ի յա-
ւիտենից եւ յայտնոյ · որ այժմ
յայտնեցաւ սրբոց իւրոց :

Տնտեսեցաւ ինձ կատարել քարոզութիւն զբանն Աստուծոյ , որ Քրիստոս քեզ ընծայութեան · բայց առանձինն ըղձայուր կոչման հնազանդեցայ , զսա որպէս ի յայսմ ասէ · որ ծածկեալ էր ի դարուց եւ ի ազգաց , այլև ի վարդապետաց նորոյ եւ մարգարէից : Ի յայտնել սրբոցն իւրոց , որոց կամեցաւ Աստուած ծանուցանել զհարստութիւն փառացն հանդերձ ամենայն ազգաց , որ է Քրիստոս ի ձեզ , յոյս փառացն :

27 · Որոց կամեցաւ Աստուած ծանուցանել , զի
զինչ է հարստութիւն փառացն նորա ի հեթանոսս , որ է Քրիստոս ի ձեզ , յոյս փառացն :

Որոյ , որ սկիզբն իւրոյ՝ առաքելոցն եւ մարգարէից հնազանդ եղեալ յայտնել , յիւրում բարեհաճութեանն շարժեալ , նոցա միայն կամեցաւ յայտնել զանբաւ հարստութիւն փառացն , որ է Քրիստոս ի ձեզ , զի ձանաչել կարիցեն ի զարձոց անոնք , զի իւրեանց ջանիւք : Աչառաւ արդելոյ զմարգարէական խոյզս եւ զհամարձակութիւն , զոր մի խնդրիցեն ըստ ոչ յատուկն յայտնեցաւ , կամ առիմ՝ առաքելոցն միայն՝ եւ ոչ ամենեցուն : Ասէ որ ասէ , ուր կամքն ոչ են պատճառք իրացն , չէ պարտ զայլ պատճառս հարցանել :

Թէ զինչ է հարստութիւն Քրիստոսի նէ : Ըստ յաւնին , * որք են մեծութիւք փառացն Քրիստոսի այսորիկ ի հեթանոսս · այլ հարգմանք եւս գնեն , Քրիստոս այսորիկ : Եցոյց յայտնի՝ թէ որքան եւ որպիսի են ճոխութիւնք ողորմութեան եւ շնորհացն իւրոց : Փառս ասէն յարեալ առ հնոսին , իմանի՝ փառաւոր եւ հզօր առաւելութիւն , կամ այնպիսի մեծութիւն՝ յորմէ ծագին փառքն ոչ , որով առաւելապէս փառաւորի ոճն : Բայց մարթէ եւս ընդհանուր , հարստութիւն , զի հրաշափառ Քրիստոսն ոչ այնքան զհամ ունի : Խոկ Քրիստոս է՝ որ ի հեթանոսս , որ Տայն ի կոչումն եւ ի լուսաւորութիւն հեթանոսացոյ · այն գաղտնի անուանութիւն ոչ , որով փոխանակ հրէից՝ հեթանոսքն կոչեցան եւ ընտրեցան ժառանգ աւետեացն ոչ , (ըստ նախասաց · գ. 6.) ոչ եւ բացատրէ :

Որ է ոճ ի ձեզ , զի որ Քրիստոս՝ է քոյ բնակիչն ի ձեզ հաւատովք , կամ , է քոյ քարոզիչն առ ձեզ իբրև պատճառ փրկութեան : յոյս փառաց · որ քո է պատճառ եւ միջնորդ փառաւոր յաւուրն · որով քոյ յաւուրն ի փառսն յաւիտենից : Լսոցին ընդհանուր , ի ձեզ յոյս փառացն բայց յոյսն եւ այլք բան մեծութեամ կարդնեն , եւ մեր օրինակք զայս առանց կէտի ի յաջորդն յարեն · զի յոյսն փառացդ որ մեքն քարոզեմք :

Ասա

Ապա ամբողջ իմասթ բնաբանիս են։ Կամեցաւ ասե ըմ իւրոց հաճոյից՝ ծանուցանել այժմ ընթերցող աշակերտաց իւրոց, թէ որչափ է առաւուի փառաց իւրոց, կարողութեն, գթութեն, և իմաստութեն, որովք յայտնին փառք նիւ. այն առաւուտի որ երևի ի խորհուրդն կուսման հեթանոսաց օտարաց. իբր զի աւետարանաւն հաւատացեցեն ի քրիստոս, և նովաւ յուսացեն ժամանել յերկնային փառան։ Որպէսի առաւտաբաշխութեի, որքան սքանչելագործ զօրութիւն, և քանի անհատանելի խորհուրդ, զի հեթանոսք գլխովին անծանօթքէք քրիստոս քարանց և փայտից պաշտօ նատարք, դիւաց գերեալք, յեղակարծուն բանիւք լսկովք փոխանակ հրեայկան ժողովրդեան յաձգիտութեի կուէ. ցեալ՝ ընտանիք քրիստոս լինիցին. յուսովն ի քրիստոս կապելք գեր ի վերոյ քան զհրեշտակս ամբառնայցեն ի քրիստոս աթոռակ ցուցեի։ Ապաքէն յամ գործս այ երևելին մեծութեիք նոր, փառքն և անհատ իմաստութեի նորա. բայց ոչ այ ի հեթանոսաց կռմանն. զորմէ և այլուր ասաց. (Հռոմ. ԺԵ. 9.) * Ասել հեթանոսք վասն ողորմութե փառաւոր առնեն զնա։

28. () որ ինն տարուէ. և խրատէ ■ ■ ■

խորհրդեանն քեզ ։ ‖ և իմասաջն են ։ Ուսուցանեմք ամենեցուն, և խրատեմք՝ ունելով զնմ հոգևոր իմաստութեի, որ կարևորն է պաշտաման մերում ։ ի քա-
րոզել մեր ի կիր առնումբ զնմ իմաս-
տութեի և զխոհեմութեի, զնոին ընտր-
զաբար ուսուցանելով ըստ տանելոյ
լսողաց, և ըստ իրացն պահանջելոյ ։ զի
ոչ ամենեցուն՝ և ամ ուրեք նոյն վար-
դապետութեի պատշաճող է ։ (տես ՝ի-
կորնթ. ԺԲ ։ 13 ։ Ա։ Ժ ։ 1 ։ 2 ։) Իսկ այլ մեկ-
նիչք իմանան զնմաստութիւնն քարո-
զելոյ այլոց ։ ՝ի ։ Տրահանգեմք զամենե-
սեան ՝ի կատարեալ տեղեկութեի հաւա-
տոց և խորհրդոյն քեզ ։ ոչ միւ ինչ ՝ի
փրկաւէտ ուսմանդ Թաքուցանելով ՝ի
մարդկանէ, և ոչ խառնիխուռն առա-
ջեմք զդիտելիս ։ այնպես կարգեմք զվար-
դապետութիւն, զի ՝ի հաւատս և ՝ի վարս
զնմ իմասնաբար ուսանիցին ։

Զէ ՝ի ՝ո-ո-ո-ո զնմ մարդ ։ Ոչ զի այսու
օրինակաւ զնմ մարդ՝ որ մեզ լսէ, առ-
նիցեմք կատարեալ ՝է-ո-յ, ՝ի ՝ի իւոու-
թենն քեզ, ՝ի հաւատս և ՝ի գործս՝ որ
վասլէ է հաւատացելոյ ՝ի քէ ։ կամ,
որպէս զի զնմ մարդ կացուցանիցեմք,
ընծայիցեմք առաջի նմ կատարեալս
քեզ։ հաշտարարաւ, և ոչ օրինօքն,
կամ հրեշտակօք ։ Ասելն, զնմ մարդ,
իմանի կամ ըս ասացելումս՝ զնմ մարդ
աշակերտեալ, և կամ եթէ ընդհա-
նուր առցի, նշանակէ՝ ջանամք ՝ի մեր
կոչմանէ զամենեսին առ հասարակ ըն-
ծայել առ ՝ած ։ Թէպէտ և արդեամբք
ոչ այնպես վճարի ։ կամ, ՝ի իմ փոխա-
նակ բաղմաց ։ ՝ի գլոքունս չիմ մարդ
կանէ՝ որչափ և հնար իցէ ։

29 ։ {՝որ և ՝ալ-ո-ի-ի պ-ո-է-ր-ո-ւ-ի-ւ, ը-ո-ւ
յ-ո-ւ-ր-ո-ւ-ն ն-ո-ր ո-ր յ-ո-ւ-ղ-ի-ա-լ է յ-ի-ս
զ-ր-ո-ւ-ն-ի ։

՝Ի սոյն ասէ, ՝ի առ ՝ի կատարելն ըն-
ծայել ՝ի զնմ մարդ, ալ-ո-ի, բաց յա-
ռաջին վաստակոց իմոց՝ այժմ իսկ աշ-
խատիմ ջանիւ մեծաւ ։ պ-ո-է-ր-ո-ւ-ի-ւ,
առանելով իբրև զնահատակ՝ բազմաց
ճգանց և դժնդակուեց, ՝ի մարտի կա-
լով ։ ‖ բուռն Թշնամիս ։ Յուցանէ այ-
սու, Թէ ՝ի վէր բազում աշխատութեց՝
կրէ և զվառանդս ծանուսս առա-
տարանին ։ մանաւանդ Թէ ակնարկէ
զներկայ վիշտս կապանացն, ըս որում
և ՝ի ք-ո-ւ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ (՝է-ր ։ 9 ։) * Յորում չարչա-
րիմ կապանօք չափ ։ ‖ զի վա այսորիկ
իակ եղականաբար խօսի առա, և ոչ
բազմաբար ունչյանցեալն, առ ՝ի նշանա-
կել զյատուկ իւր առանձնաւոր վիշտս։
Ասորի Թարգմանն՝ պատերազմիլ իմա-
նայ զՀին աղօթից վա նոցա ։ ըս որում
զկնի ասի վա եպափրայ պատերազմել
վա ձեր յաղօթս ։ (՝է ։ 12 ։) Նոյնպես առ
հռոմ. ԺԵ. 30։ Յօրինակս այլ Թարգ-
մանեցոց այս բայ ընդ յաջորդին յարի ։
պ-ո-է-ր-ա-կ-ե-ւ ը-ո-ւ յ-ո-ւ-ղ-ե-ւ-ն-ա-ն ։ բայց մեր
օրինակք կէտ դնեն ՝ի միջի, և համա-
ձայնի ասկէ բերան։

Յաւելումնաձև վկայէ ճշմարտութիւ-
Թեն՝ Թէ աշխատութիւնք իւր և վշտակրու-
Թիք ոչ ելեն ՝ի մարդկային քաջութեէ
վճարին, այլ գործ է ՝ած յայնը ։ ը-ո-ւ յ-ո-ւ-
ղ-ե-ւ ն-ո-ւ-ս , յ-ո-ւ ըստ ազդեցութենն քեզ՝
կի հոգւոյն սրբ, որ յ-ո-ւ-ղ-ե-ւ է ։ , որ
ազդի կի ներգործէ յիս՝ կի յանձն իմ,
ը-ո-ւ-ր-ի, հզօրապես, ՝ի կարող նպաստիցն
նմ ։ որ ներքին ընծրհօքն զօրացուցա-
նէ զիս ՝ի գործել և ՝ի կրել ըստ առա-
քելական պաշտամանն։ Ոմանք, ը-ո-ւ-ր-
ի-ի, իմանան զկարողութիւն և զգործս
աքանչելեաց՝ որք կից են աւետարա-
նական վաստակոց, ըստ ասացելումն ։
(հռոմ. ԺԵ. 18. 19.) * ՝ի հնազան-
դութիւն հեթանոսաց բանիւք և ար-
դեամբք, զօրութեի նշանաց և արուեստ
սից ։ ‖

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ·

ԿԱՄԻՄ ՁԻ ԳԻՏԻ- ցէք դուք, որպիսի Ճգնու- մն ունիմ յանձին ձեր, և ոչ լաւագիկեցանն, և որոց ոչ տեսեալ զերեսս իմ մարմնով։ 2· Զի միխթարեսցին սիրտք նոցա ամենայնէ սիրով, և յամի ամենայնի լսել եւ խնամա- նել, ի գիտութիւն խորհրդոյն այ ի քրիս- տոս· 3· յորում են գանձք իմաստութեան և գիտութեան ծածկեալ կան ։ 4· Ասեմ զայս առեմ, զի մի ոք զձեզ զառանցուածոյ պա- տրեսցուսանէ ։ 5· Զի ես եթէպա և մարմնով հեռի եմ, այլ հոգւով ընդ ձեզ եմ· խըն- դամ իրրև տեսանել զկարգն ձեր՝ և զըզ- հաստատութիւն հաւատոյն ձերոյ որ ի քրի- ստոս ։ 6· Ասէ՝ որպէս ընկալարուք զքրիս- տոս, նովին գնասջիք · 7· արմատացեալք և շինեալք ի նա , և հաստատեալք ի հա- ւատս որպէս ուսարարէն , առատելով ի նմին գոհութիւն ։ 8· Զգոյշ լերուք , մի ոք իցէ որ զձեզ կողոպտիցէ հաւատարմու- թեամբ և սնոտի խաբէութիւն, որք բան մարդ- կան ասանդուածն , և ըստ տարերց աշխար- հիս, և ոչ ըստ քրիստոսի ։ 9· Զի ի նմա բնա- կէ ամ լրումն ածութեանն մարմնապէս ։ 10· Եւ էք դուք նովաւ լցեալք , որ է գըլ- խոյ ամ իշխանութեան և պետութեան · 11· որով թլփատեցարուք հաւատով զան- ձեռագործ թլփատութեամբ՝ ի մերկանալ զանգամն մարմնոյ թլփատութեամբն քրիս- տոսի ։ 12· Ընդաղեալ ընդ նմին ի մկրտու- թեանն, որով և ընդ նմին յարեալք հաւատով այ աղդեցութեանն, որ յարոյց զնա ի մեռելոց ։ 13· Եւ զձեզ՝ որ էրբեմն մեռեալք էիք ի մեղս և յանթլփատութեան մարմնոյ ձերոյ , կենդանացոյց յանձին ի ըստամ · ներելով մեզ զամ յանցանս մեր · 14· և ջնջեալ զ- ձեռագիրն մերոյ հակառակութիւնն հրամա- նացն ի ըստով : որ կայր մեզ հակառակ՝ և ա- րարն զայն ի միջոյ՝ և բեւեռեալ ընդ խա- չափայտին ։ 15· Մերկեալ զիշխանութիւնս և զպետութիւնս · յայտ յանդիման խաչեալ ասկաց նոսա ասկաց զնոսա ի նմա ։ 16· Մի ոք զձեզ դատեսցէ ի կերակրոց կամ ի ըմպելոյ , կամ մասանէ տօնից , կի ամաւոր- ութ կամ շաբաթոյ · 17· որ են ստուերք հանդերձելոյն · այլ մարմին քրիստոս ։ 18· Մի ոք զձեզ խաբեսցէ , որ կամիցի խոնարհու- թիւն և երկիւղած հրեշտակաց՝ զոր չիցէ տե- սեալ , զուարճա մարել , տարապարտ հպար- ծացեալ ի մտաց մարմնոյ իւրոյ ։ 19· Եւ ոչ ունիցի զգլուխն քրիստոս, ուստի ամ մարմինն յօդիւք և խոպոչօք տարաբերեալ և խառ- նեալ՝ աճէ զաճումն այ ։ 20· Եթէ մեռա- րուք ընդ քրիստոս աշխարհիս , զինչ ևս իբրև կենդանիս ասէն յաշխարհի կրօ- նաւորիք ։ 21· Մի մերձենար , մի ձառա- կեր , մի հուպ լիներ ։ 22· որ է ամենայն ինչ ի պէտս ապականելոյ , ըստ պատուիր- անաց և վարդապետութեան մարդկան · 23· որ յիմաստութիւն ինն համարիչ , ինք- նակամ կրօնիւք , և խոնարհութիւն , և ան- խնայելիք մարմնոյ , և ոչ ի պատիւ ինչ լրումն մարմնոյ ։

1· Ամիմ զի գիտիցէք դուք, որպիսի Ճգնու- մն ունիմ յանձին վասն ձեր , և ընդ լաւոդիկեցանն , և որոց ոչ տեսեալ զերեսս իմ մարմնով ։

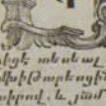

առաքելական իշխանութիւն խնամս և զաստակս՝ զոր ընկալաւ ի տեառնէ յանձին կրեր ածոյինն պօղոս , վկայէ առանձինն ունել և զնոցանս ցոյց · զի մի լեցի նիզ կարծել , թէ ոչ գոլով նիզ առաջին հիմնարկու եկեղե- ղեցոյն կողոսացւոց , տակաւ ունիցի առ նիզ քան առ այլս զիշխանութիւն , և կամ զհոգատարութիւն այսպիսի կարծիք ոչ փոքր խափանումն արհանկին հոգևոր յառաջադիմութեան նիզ · վասն որոյ ասէ ։ Կամիմ զի գիտիցէք դուք՝ զյոյնն ի պատ- ճառական միտս թարգմանին ոմանք · այո · զի կամիմ գիտել զձեզ · իբրև պատ- ճառս տալով՝ ընկր զսխալսի փոյթ ունի վասն կողոսացւոց : Բայց ասորին և արաբացին ոչ առնուն իբրև պատճա- ռական : Խմաստն են · կամիմ իբրև կարևոր ձեզ՝ զի տեսատի գիտիցէք · յայտնի ծանուցանել Տարկ համարիմ , զի մի անգիտանայցէք · որպիսի ճգնութի ոմն ։

ոնէմ . զի զմեծ փոյթի հանդերձ պա-
տերազմաւ և վտանգաւոր ունիմ , յանձն
առնել կրեմ վաս ձեր կողոպտեցող , և
վասն լսողութեանդ , որք տակաւնակիցք
են ձեր , մանաւանդ թէ մայրաքաղաք
քաջիք փոխադիպոյ Քրիստոս յայտնեցից զս
մերձաւորութենն , և զի առնեն ևս հա-
զորդել կամիր զնոսին . (տոմոս . գ.
16 .) զի նոյն վտանգ կայր և նոցա առա-
ջի՝ հրապուրանս կրելոյ ի սուտ քա-
րոզեաց անտի :

Ձ Գ Ո Ւ Թ , որ եղական զնի տովտաբար
յօրինակս մեր համաձայն այլոց թարգ-
մանութեց , զսա ոչ լոկ զիտելի և զքնաս
յայտ առնէ , այլ զվշտալի աշխատուի
ներքին և արտաքին հանդերձ հոգովք-
զի սակս ուղղուն նոցա տառապեր աղօ-
թիւք , և գրովք , այլև կասկածանօք
ի հակառակութենէ խաբէբայ քարոզ-
չացն՝ որք գայրանային ընդդէմ առաքե-
լոյն , և պղտորուին արկանէին առ բա-
րեմիտ կողոպտեցիս , իբրև թէ առ որս
չունի իշխանութենէ , զգաւազանն շարժէ:
Քայամ ասէ պատերազմ սաստիկ կրի՛ր
ի սրտի առաքելոյն . բայց յանձն առ-
նոյր սակս կարևոր օգտի կողոպտեցոյն
և լսուդիկեցոց . յաւելեալ , և որդ
ընդ գեղեաւ ընդեաս իմ մարկոս . ցի այնո-
ցիկ՝ որք ոչ տեսեալ են զիս անձամբ
քարոզեալ , ոչ ճանաչեն զիս երեսօք՝
այլ ի լսելոյ միայն . և ընդհակառակն
նոքա , զորս և ես չեմ տեսեալ մարմ
նով : Եւ յերկաքանչիւր միտս ազգութ
ունի բառն մարկոս . զնկատեալ՝ թէ
արտաքին մարմնոյ տեսութէ անձանօթ
եմք միմեանց . բայց ոչ նոքա զիս
ի լոյ , և ես զիտեմ զնոս քաջ՝ ոչ մերկ
ի լոյ՝ այլ յայտնութենէ հոգւոյն . ոչ
ասէ զկնի . 5 : Եւ այսպիսի տեղիկու-
թիւն միմեանց՝ որ արժանաւորացն է
քան զմարմնով հանդիպումն , տայ ինձ
խնամս ունել առ նոսա , և նոցա առ իս զակ-
նածութենէ : Քայամ բնաբանէ զօրացան
հաստարակ կարծիք հին և նոր մեկնչաց ,
թէ որն պղտոս ոչ բնաւ անձամբ քա-
րոզեալ էցէ առ կողոպտեցիս և առ լս-
ւդիկեցիս , այլ ի ձեռն աշակերտաց
իւրոց . վասն զի զասելն՝ որդ ընդ գեղեաւ
մարկոս , առնուն ի վեր ամենեցունն . իբ-
րև թէ վասն ձեր , և վասն լսուդիկեցոց ,
և վասն այլոց ամենեցունն՝ որք մարմնով
ոչ

անձանօթ են ինձ իբրև զձեզ , այնպես
հոգ ունիմ , որչ որդ ես ինքն անձամբ
քարոզեցի : Հաստատուն զայս կարծիս
յասելոյ անտի վերագոյն , (ա. 4. 9 :)
իբրև լուաք զհաստատուն ձեր . այլև
պատճառս բերեն՝ ոչ ուրեք ի թղթիս
յայտնապես ասել , թէ քարոզեցի ձեզ ,
կամ լուայք յինէն :

Սակայն թէպտ որպէսզի ես բարոնիոս
զհակառակ կարծիս ընտրեն , ասելով՝
թէ ոչ տեսանելն մարմնով զատանելի է
յառաջնոցն , և մեկնեն զընդհանուս .
Ճգնութեամբ ունիմ ոչ միայն վասն ձեր և վասն
լսուդիկեցոց , այլ և վասն այնոցիկ՝ որք
ոչ տեսեալ են զիս երեսօք : Քայամ ասէ
ասն սքա , թէ սքան պատճառ երկիւղ ան-
դամ շրջեցաւ ընդ փութագիս , ընդ պատ-
մելոյ դարձոցն . (ժղ . 6 . ժը . 23 .)
և անմարթ թուի , թէ չիցէ գնացեալ
ի գլխաւոր քաղաքս գաւառին ի կո-
ղոսս և ի լսուդիկէ՝ որք երևելեքք էին ,
և մերձաւորք միմեանց . ուր տեսա-
նելեք զի չայլ գաւառս սովոր էր առա-
քեալն գիմել յականաւոր կողմանս :
Ջայն չայտ առնէ և բառն շրջիլ . որ
նշանակէ՝ կարգաւ այց առնել քաղա-
քացն . ապա թէ ոչ՝ ասելի էր մանա-
ւանդ՝ անցանել , քան թէ շրջիլ :
Ընտրութենէ երկուց կարծեացս՝ կարի
զօրաւոր թուի մեզ այս յետին պատ-
ճառ . իսկ որ ինչ զհակառակն երևին
ցուցանել , մասամբ ինչ լուծաք յառա-
ջագոյն՝ թէ լսելն զհաստատ նշ ի հե-
ռաւոր՝ ոչ արտաքս թողու տեսանելն
յառաջ քան զայն . (տես և ևթեսաց. ա.
15 : և աստ ա. 4 :) Եւ այն զի ոչ ու-
րեք ասէ յայտնապես ինքնին անձամբ
քարոզեալ առ կողոպտեցիս , դիւրաւ ի
հակառակն կոյս ունի ստիպել , թէ ոչ
ուրեք նոյնպես ասէ յայտնի՝ չքարոզել
առ նս . այլ միայն յառաջիկայ բնա-
բանէս իմաստասիրեն զայդ կարծեօք ,
և ոչ ստուգութենէ . զի մարթ է իմանալ
և ըստ մեկնութենն Թէոդորոսի :
Քայց ուղղակի լուծանի ընդիմութիւն՝
այնու զի առ այնոսիկ սովոր է ասել
քարոզեցի , կամ ուսուցի ձեզ , որոց ինքն
եղև առաջին քարոզող և հիմնարկող
եկեղեցւոյ . վասն որոյ գնետ զայ միայն՝
թէ չիցէ լեալ այսպիսի առկողոպտեցիս ,
քայց

բայց ոչ Թէ՝ չիցէ բնաւ տեսեղ զնա , կամ քարոզեալ ի միջի նոյ ։

Ա՛ փիլիմոն այր երևելի՝ որ կայր առ Կողոսացիս, գրելով առաքելոյս՝ յանձն առնէ պատրաստել վանս , զի յուսամ ասէ , ազօթիւք ձերովք շնորհեցայց ձեզ ։ (ի 22. տան ։) Դժուարին իմն երևի , Թէ ոչ բնաւ յառաջագոյն տեսեալ զնա , այժմ յետ արձակելոյ կապանացն խորհիցի գնալ անդր . ունելով զայլ բազում գաւառս՝ յորս նմայր նմա այց առնել։ Ընդհակառակն ձեռնարկել կամի ետեղոյս , Թէ շնորհել ասէ, և ոչ վերստին գնալ կի դառնալ առ նա . ոմն ի գրելն առ երբայեցիս ասէ՝ պատրաստ եղայց ձեզ , կի ըստ նմին՝ անդրէն դարձայց . (ժէ. 19.) յայտ արա ըեալ Թէ զերբայեցեսն տեսեալ երկայնային , իսկ զկողոսացիս ոչ ։ Սակայն ի փոքր տարբերութիւն բառից հաստատել զայսպիսի խնդիր՝ ոչ հաւանական առնէ զբանն . ապա Թէ կամիցեմք բանդիր լինել , շնորհելն ակնարկէ և զյառաջագոյն կարուստն . ապա ուրեմն ունէին երբեմն կողոսացիք զառաքեալն , և յետոյ կորուսին ։

Ի վէր այսոցիկ՝ յետին բանք Թղթոյս ցուցանեն՝ Թէ առաքեալն ոչ լոկ ըստ իշխանուէ խօսի առ կողոսացիս , այլ ընտանեբար իբրև առ ծանօթս և մտերիմս ։ Ասէ առաքել անդր զնիւքիկոս և զոնեսիմոս , զի դիտացին զանցս իւր , և մխիթարեսցին սրտիւք . ապա ուրեմն ի Հոգւոյ կայնն նոքա ևս առաքելոյն՝ որ ե յայսոյն նշանակ մտերմուէ ։ Աղդ առնէ յանուանէ ասել ցարքիպպոս , զի զդուշութիւն վարեսցէ զնկատելասպառնան . և այս է տեսչութիւնն յատուկ հովուի և առաջնորդի . և ոչ ի դէպ է՝ առ անծանօթ եկեղեցի տալ զայսպիսի առանձնական պատուհէրս ։

2. ( ) ի փիլիպպոյին սիրտս նոցա՝ տէրունեան ցեալս սիրով , և յամ գիտուրեան խաչոյն , ի գիտուրեան խորհրդոյն այ ի տ յ ։

Յայն ինչ ջանամ ձգնուելիս , և ցանկամ , ՀԻ փիլիպպոյին սիրտս նոց՝ զի սըրտիմ սփոփեսցին , հանդիցեն , խաղաղասցին . և լինիցէ նոյ միսիթարութիւն ոչ փոքր , տեսանելով զի առաքեալն ի հեռաւոր կապանսն անտի խնամարկէ զթովք՝ նաև զայնսոսիկ որոց անծանօթ էր անձամբ . և զի իւրովք առաքելական վաստակօք և անուսս վկայուէիք ևստատուն զնա յընկալել վարդապետուն . որով խաղաղէին ի խոովիչ վարանմանց և կասկածանաց , զոր հրապոյրք սուտ առաքելոցն շարժէին ի միտս նոյ ։ Ոչ սասց , զի միսիթարեսցին սիրտք ձեր , այլ ըերբորդ դէմն՝ նոյա . որով Թոյլ ինձ ակնարկել զմեկնուէին՝ զոր ընտրեցաք . ցի զատանել ի կողոսացւոց անտի զոչ տեսօղսն իւր . իբր ասել . զի միսիթարեսցին ոչ միայն սիրտք ձեր , զորս դիտեմ քաջալերիլ բանիւք իմովք , այլև նոցա՝ որք յառաջն զիս ոչ ճանաչէին ։

Տէրէնցեալ սէրով ։ Սոյնպէս դնէ և լսոհնն , հրահանգեալք սիրով . զի այն պէս և անշնանակէ յոյն բայն սիրելեալ . որ և ա . կորն . (ը . 16.) դնի՝ խրատուս լինել ։ Եւ իմաստքն են . միսիթարեալք և վարժեալք միաբանական սիրով , կի համաձայնս ումամբ , և ոչ անոսի վիճմամբք և հերձմամբ ։ Բայց զի յոյն նշանակ և՝ միացուցանել , յօդել , շաղկապել , ցի որում և եիմ . (ին. 16.) դնի՝ պատշաճել , նմին իրի այլք Թարգմանեն ասս , յօդեալք , կի միաբանեալք ի սէր կի սիրով . և ոսկերբեան իսկ մեկնի՝ հաստատունք ի հաւատս , միացեալք սիրով , և ոչ բոնի կի ի տարկէ ։

Եւ յամ գիտուրեան ։ Ա յս յարելի է կամ առ գիտուրեան . իբրև Թէ միսիթարեացին ոչ միայն շաղկապմամբ սիրոյն , այլև ևմ առաւելուէիք կատարել իմաստուէիս ։ և կամ յարի առ գիտնականն . ցի հրահանգելով ի միաբանական սէրն , և յամ առաւելուէի լիակատար իմաստուէիս ։ ի գիտուրեան խորհրդոյն այ ։ Բայց յայսյաւելուէի է ասացեալ իմաստուէն . իբրև Թէ ՀՀմարիտ իմաստուէին ոչ յայլ ինչ հաստատի՝ բայց միայն ի գիտել և ևմտաբար ի միտս առնուլ զիսոր հուդրն այ , ցի զաւետարանն , զվարդապետուէն հաւատոց . յորում առանդն խորհուրդն այ , այն գաղտնիք՝ որ այ միայն էր գիտելի . կամ , որ զայ գաղտնիսն ծանուցանէ . կի որ յայ մէ այն

այն կարէ յայտնել։

Յայսմ մասին այլաբան ընթեռնու միր բնաղիրս. զի յայմ օրինակս գրէ, 'ի գէ-
թոսէ խորհրդոյն ։ ('ի սակաւս, խորհրդոյն ։) Իսկ յուներց սովորական օրինակին, 'ի գիտութիւն խորհրդոյն այս և հօր, և քո։ յայլում, այս հօր, քո։ Նմինպիսի այլաբանելոյ երևի և 'ի լսե-ցին օրինակս, բայց սովորականն ասէ, այս հօր, և քո։ յոյն այսպէս։ Իսկ ասորին և ա-րաբացին, այս հօր, և քո։ Ի միաբան ընթերցուածոյ ասել տեսանի, զի գոյ 'ի նմ բառն հօր, և յատկացուցիչ դնի բառն էն։ զոր մեկնիչք բացատրեն 'ի-ել ի նմա այն կատարել իմաստութիւնն կայ միայն 'ի ծանօթութիւնէ աւետարանին, ևս զի 'ի նմա և ևս բացայայտի խոր-հուրդն՝ որ յաղագս կատարելոյն այս, և ծածկին անձանց, և փրկագոր-ծութիւնն քո։ Ջայսպիսի գիտութիւն ոչ յօրինաց անտի մարդէ է ուսանել, ոչ 'ի կրօնից հրէշտակաց, և ոչ 'ի փի-լիսոփայական հանճարոյ։ Ապա յերկ-ւի որք միանգամ տեղեկութիւն և միա-բան ուսումբ յայս գիտութիւն մարզին՝ ըստ հոգւոյն կատարելոյն զոր յաստի կանուն մարթի իցէ ստանալ հաւատովք, այնպիսիքն ընդուն հոգևորական միա-թարանք, ազատացեալք յերկբայեցու-ցիչ մտածուեց՝ որք զհոգի խոցոտեն։

3. Յորմ ամ գնաս խոտորիլ և գէ-թոսէ ծածկեալ կան։

Ջայս 'ի վե՛ր բերէ, ցուցանել թէ քո՛ւ աւետարանաւն ևս թէ՝ և ոչ այլով ստա-ցանի կատարեալ իմաստութիւն, և նո-վա անդորրանան միտք 'ի տատանել, ցուցիչ խորհրդոց ուսոմ զգուշութիւ-իմանի շաղկապ պատճառական, ըստ զի 'ի նմա։ Յորմ ամ գնաս։ զատ ունիմ՝ յորում խորհրդեան իբրև 'ի յայտա-բանի ծածկել կան։ բայց սովորաբար՝ յորում քո՛ւ իբրև յուներդ և յայլեր ամ իմաստութիւն։ կամ յորում քո՛ւ իբրև 'ի յայտնողի և յուսուցուլի ամ իմաս-տութիւն։ Երկրաքանչիւր եղանակաւ ևս մարթի է իմանալ։ իբր զի քո՛ւ յինքն ու-նելով զամ իմաստութ, ոչ բնաւ տիտ-լէ, կամ անգիտանայ ինչ։ և գալով յայտ-նել կամ երևեցուցիչ ամ իմաստութիւնէ, ոչ զոք խաբէ, և ոչ յայլոյ ունելոյ հնար է անսխալ ուսանել։ Գայ ասելոյն՝ ցուցանէ զանծադուսուն և զլիութիւն-ամ, յայս առնէ՝ ոչ մի ինչ թաքչել 'ի նմանէ։ իսկ ծածկել, ըստ սակաւ բերանին նշանակէ՝ նմա միայն գիտելի լինել, իսկ յայլոց թաքցուն՝ նաև 'ի հրեշտա-կայ։ Աւելի մեկնեն, ծածկել կամ թա-քցուցել 'ի մարդկանց անել, բայց հոգևորապ յայտնել։ կամ ծածկել իմա-նան՝ ուսանելոյ, 'ի պահեստի եդեալ իբրև յարկել։

Խոտորիլ և գէթոսէ, ոմանք առնուն իբրև նոյն, և ընդարձակելիբ բանին, ըստ լինակատար իմաստութէ։ բայց լաւ ևս որոշեն այլք, խոտորիլ իմանալով ըստ ճշմարիտ ճանապհան գիտելոյց։ և գէ-թոսէ ըստ ուղղութէ գործելոյց։ կամ ըստ ադուինացոյն, խոտորիլ առ ետ-այնան, և գէթոսէ առ ստեղծելս։

Խնդիր է առ մեկնիս և առ ետ ծանօթանա՝ ըստ որոյ իմաստութ խոսել առաքելոյն, արդեօք զնծածկին իմաստութ՝ որ պատ-շաճի ըստ բանին անասհման լրութէ, թէ զմարդկայնոյն՝ որ պատշաճի քո՛ւ երանական տեսութէն, և հեղականաւ։ Ընդհանրական գոլով ասացուածն ա-ռաքելոյն, զերկոսին ևս 'ի ներքս փա-կէ, և վարդապետք ուրեք ըստ մեծն իմանան, և այլ ուրեք ըստ միւսոյն։ Բայց հայեցեալ 'ի դիտաւորութէ բա-նին, ընտրելի է ասել՝ թէ խօսի առա-քեալն ոչ այնչափ զիմաստութէնն որ 'ի քո՛ւ կայացել, քան թէ որ 'ի փրկա-գործութէնն խորհուրդ 'ի կիր արկել, և աւետարանաւն յայտնել։ կամ զիմաս-տութէնն՝ որ կայ 'ի ճանապհան խորհր-դոյն քո՛ւ։ յորում բովանդակեալ ցու-ցանին խոր ծածկեալ իմաստութէնն։ զոր 'ի քո՛ւ իբրև յառարկայ ծանուցել հաւատովքն գանձել կան գործք ան-բաւ իմաստութէ։ զոր 'ի նմա և ևս՝ և ոչ յայլում կամ յայլել մարթի է ուսա-նել։ և որ արտաքոյ նր կարծէ գտա-նել զիմաստութէ, գտանէ զատութէ։ և ահա այս էր նպատակ առաքելոյն։ ասի և ասէ։

4. Այլ ջոյս ասէ, զի ոչ էիւէ ջոյ-ոյնէ գոտէ բանի։

Ջայս ասէ, ըստ յաղագս գերակատար իմաստութէնն քո՛ւ ասացի հաստատ։

և յիշատակելով միայն՝ իբր ոչ եղեալ
ընծեռէք զայն, կամ երկբայիք, այլ միայն
իբրև դեղ զգուշացուցիչ, զի ի ոչ էնէ
զառանցուած։ Կամ. զայս ձգնութիւնէ իմ
վա՛ր ձեր, զհոգս և զպաշտպանութիւն
հաւատոց քոյ՝ ասացի կրել յանձին
իմում, երկնչելով զի մի ոք յօտար քա-
րոյից զառանցուած, մոլորեցուցած,
խաբեսցէ զձեզ դարձ բանից, ըստ յոյ-
նին՝ համազաբանութիւնք · զոր լատինն
դնէ՝ վնասմունք բանից · յո՛ այսպիսի բա-
նիւք՝ որք զՔրիստական կերպարանս
ունին, բայց սուտք · որք մարդկային
պատճառաբանութիւք կամ արուեստական
ձևով կախարդէն զանգղոյշ միտս ։
Արդ՝ յայնպէսեացն զգուշացարուք,
մի անասյք, մի տայք տեղի, որով
չխաբիցիք ։

Որ համարին ակնարկել զսխմանեան
աղանդաւորս, որք յիմաստասիրական
աղանդոց՝ ի վեր երևեալք, արհամար-
հէին զաւետարանական պարզմտու-
թիւն, իբրև գերազոյն օրինաց տեղ-
եակը գոլով. և փոխանակ քրիստ՝ զհրեշ-
տակս զանուիլեն Տզիս՝ ի պաշտօն մա-
ծանելին ։ Իսկ այլք ասեն՝ հարկանել
զդադափրիդեանս, որք յայնմ դաւա-
ռէ՝ ի յայտ եկեալք՝ հրէական օրինաց
նորոգիչք կամին լինել, բազում ինչ
խառնելով յաւետարանն՝ ի պիղծագո-
րական ուսմանց։ Սորա այսպիսիք կալ
ձեին մարդկեղէն ուսմամբք առաջնոր-
դել՝ ի Հոգևոր գիտութիւնն · զոր ար-
տաքոյ քրիստ անհնար է գտանել՝ ասէ
առաքեալն ։

5. Ո՛չ ի ինքեանս մարհով հնար եմ, այլ
հոգով ընդ ձեզ եմ · խնդամ երբեմն
տեսանել զնմանս ձեր և ընտրեալն
հաստատուն ձերոյ որ ի Քրիստոս ։

Զի մի ոք խորհեսցի կամ ասիցէ, յայս-
քան հեռաւորութեան զիարդ գիտակ լի-
նիցիս իրաց մերոց, կամ հոգալ կարիցես,
և խրատել զպատշաճն, կանխել բա-
նիւս ։ Արդարև ըստ մարմնոյ և տեղեաւ
հեռի եմ՝ ի ձէնջ, այլ հոգով ընդ ձեզ եմ ·
իմով հոգւովս, մտածութ և հոգովքս և
հայրաինամ տեսչութիւք մօտ առ ձեզ
կամ · ոչ տեղոյ բացակայութ, ոչ այլ
բազմապատիկ հոգոցութիւք արդելուն
զխորհուրդս և զիոյնի իմ վասն ձեր։

Որանք հոգով իմանան զտեսութիւնն՝
որ յանձային յայտնութէն · տես զնման
բանն՝ ի Գծ. կորն. Ե. 3։ Արդ՝ ըստ հոգ-
ւոյ ներկայ ցուցանելով զինքն, ասէ ար-
կանել՝ ինձ և՝ ի պատրիս նոցա · ի զէ-
տելն Թէ ոչ ծածկին յառաքելոյն որ
ինչ գործին առնն գովելի, կամ պարսա-
ւելի ։

Բայց ինքն զգովելին առնու՝ ի բերան ։
Խնդամ էբեր տեսանէ, ըստ յոնին, իբրև
գալով և տեսանելով · որ ըստ մտացն
իմանի՝ ինդամ՝ ի տեսանելն, կամ յոր-
ժամ տեսանեմ · և բազումք մեկնեն
իբր հաստատութէն եղանակաւ · յո՛ ու-
րախ եմ, զի տեսանեմ չարքն ձեր, ըզ-
բարեկարգութէն ձեր զհաստատակացն և
զառանձինն, զեկեղեցական բարեշ-
նութէն ձեր, և զիւրաքանչիւր վարուց
ուղղութս · զմիաբանութ առ միմեանս,
և զանհատով քաղաքավարութ ։ Եչ- չէ-
փոխ հաստոցն · ի տեսանելն զայնդ
յն · այլ թարգմանք դնեն միայն՝ ի ձն
յն · Հաստատութէն երկու ինչ վկայէ զնո-
ցանէ · իբր զի անշարժ կան յընկալեալ
ճշմարիտ վարդապետութ, և անխառն
ունին զայն՝ ի սուտ և յայլանդակ ուս-
մանց · զի պինդ այն ասի՝ որ ինքեամբ
լի է, և օտարին չտայ տեղի։ Զայսպէս
սի պնդութէն ընծայէ հաւատոյն · վասն
զի բանաքննութէն վարել յանձայինն՝
բաժանումն և լուծումն՝ ի ներքս ար-
կանի · քանզի զբուն հաստատեալսն,
և ոչ բնաւ պղտէ · որպա՛ս ասէ ոսկերձ-
բան ։ Ըստ մեկնութէնս՝ զմեծ գովութէն
կողջասցուոյ նշանակէ բանս · սակայն
մարթի է անորոշաբար և՛ իմանալ զա-
սելն, խնդամ էբեր տեսանէմ · յո՛ խնդամ
եթէ տեսանիցեմ զարուեստս ձեր ·
որով լինի գովեստ հանդերձ խրատու
զգուշութ, ի հակառակէն ծանուցանե-
լով, Թէ վշտանամ՝ ի տեսանելն զան-
կարգութ և զխախտումն հաստատուն ·
զոր և յայտնդն ակնարկէ ։

6. Լ՛ըր՝ որդեա՛ ընկալարո՛ւ զա՛ յո՛ ձէր,
նովին գնասչէ ։

Այս է ձեզ կարի զգուշալի՝ ոչ տալ
ունկն նորահաս ուսմանց · զի և մեք
ոչ նորս ինչ ձեզ աւանդեմք · բարեկար-
գութիւն ձեր, և հաստատուն հաստատու-
թիւն

թիւն՝ մեծի խնդութեամբ է ինձ արարօղ։ Ապա ուրեմն ոչ ընկալուցուս զայն զքեզ. այսպէս և յոյնն. այլք դնեն, զայս ոչ զքեզ։ Որպէս ընկալեալք հաւատովք զքո՛ ի սիրտս ձեր. կամ ոչ ուսեալ ընկալեալք զվարդապետութիւնն քո՛ի, նովին գնացէ՛ք, նովին քո՛ի գնացէք. նա՛ և Ճանապարհ անմոլար՝ որ առ Հայր տանի. ապա ըստ նմա գնացէք՝ տեւելով ի հաւատս նորա, և ըստ վարելոյ հոգւոյն քո՛ի ընթանալով։ Ոմանք այսպէս բացայայտեն, ոչ նա՛ նուագեալ ընկալեալք զքո՛ յո՛ լինել՝ ձե՛ր, սիրկիչ ձեր և դլուխ, և միակ միջնորդ, նոյնպէս զնա միայն կալարուք այնպէս. մի զայլ միջնորդս խնդրէք՝ զմովսէս, կա՛մ զՀրեշտակս։ Ըստ կուսելով զքո՛, ոչ միայն ի ծառայից անտի զատանէ, այ՛ ի մանկտից և ի հրեշտակաց, այլ և զնա՛ն կողոսացիս պարտապանս ցուցանէ պիտի կալ յօրէնս քո՛ի։ և մի բան հա՛ Ձոյից անձանց ծառայանալ ի խորանս, կա՛մ ի մարդկային ումանս։ Լռելեայն ձեռնարկութեամբ առնէ բանիւս, նոցին ընտրութեամբ և վկայութեամբ բռնադատել զնա՛ ի պնդութեամբ։ իբր ասել. դուք ինքեանք լուեալ ընկալեալք զՀաւատս քո՛ի հաւանական կամաք. ապա անմոռութեամբ և այժմ անպատճառ կա՛մ հրապուրանօք ոմանց՝ լքանել ղՀաւանեալ վարդապետութենէն, կամ ղբնդիմակ ումանս ի նոյն խառնել։

7. Ա՛ր մա՛ոցէ՛ք և ընկա՛ք ՝ի՛նձ, և հա՛ոցէ՛ք ի հա՛ոցս որդեւ ոսոս բոյն, ասա՛ոցէ՛ք ՝ի՛նձն գո՛ոնէ։

Ցայս առնէ կամ զեղանակ դնալոյն քո՛ի, որ լինի արմատանալումն և շինեալումն ի նմա, և կի զվախճան գնալոյն, ոյ՛ ոչ զի լինիցին արմատացեալք և՛ն։ Կրկին փոխաբերուի առնէ ըստ իւրում սովորութեան՝ ի ծառոց և ի շինուա՛ծոց։ ըստ որում եկեղեցի և իւրաքանչիւր Հաւատացեալ օրինակի ի ծառ և ի շինուած, որոյ արմատ և հիմն՝ քո՛ էւ։ (տես ա՛ն կորն. ի. 9. 10. 11։) Ա՛յնչուիկ յաջողէ ձեզ գնալ քո՛ի, եթէ ի նա միայն իցէք արմատացեալ, զօրանալ սրտի ձերոյ, կա՛մ գոյս ձեր ի քո՛ միայն Հաստատեցեալք իբրև յարմատի. յորմէ յառաջագոյն բովանդակ զօրութիւն ծառոյն. և իցէք շինեալ ՝ի՛ն, ի քո՛ իբրև ի հիման. յոր հաստատի ուղղուն և անկործան կայանն շինուածոյ։ Երկաքանչիւր յարացոյցք կամ զմի ինչ օրինակին, ոյ՛ զանհամաւա՛ն պնդութեան, և կի արմատանալոյն նշանակիչ զկենդանացման ազդանշան, և շինիլն՝ զանշարժաւթեան. երկոքեան ևս ի քո՛ էն միայն իսկ դրելի, և ոչ յօրինեալ կամ ի հրեշտակաց։ ա՛ն. 23։

Ե՛ս հաւատացէ՛ ի հա՛ոս։ Ոակեբերան ընթեռնու, հաստատեալք ՝ի՛ն, ոյ՛ ի քո՛, զնա պինդ ըմբռնելով։ Բայց ա՛մ թարգմանք դնեն՝ ի հա՛ոս։ և այս ման սովորաբար համարի բացայայտիչ անցելոց փոխաբերութեաց։ ոյ՛ ոչ այլ ինչ է արմատանալ և շինիլ ի քո՛, բայց հաստատուն կալ ի հաւատն քո՛ի, ոյ՛ արդէն ուսեալ զայն՝ առանց խառնելոյ զօտարաբաժան ուսուա՛ծ։ եթէ խախտիցէք յընկալեալ հաւատոց անտի խոստանօք, կա՛մ սուտ անուն հրեշտակակրօնութեա՛ն, ոչ ևս ի քո՛ արմատանալք և կա՛մ շինիք։ Իսկ ոմանք հաւատալ՝ի հաւատս իմանան ըստ ունակութեան հաւատոց օր ըստ օրէ զօրանալ և պայծառանալ ընդդէմ փորձանաց յարուցելոց, ըստ բանին. (ա՛. պետ. ե՛. 9.) * Որում ՝ի դիմի հարկանիցէք, հաստատեալք հաւատովք։

Ա՛ռեալ՝ ՝ի՛նէն. ոյ՛ յառաջելով և զբան զևս ՝ի հաւատս, ՝ի գիտութի՛ւն աւետարանին ածելով միտս, թո՛ղ թէ օտարանալ կամ խոտորիլ ՝ի՛նմանէ։ Լաւինն դնէ, առաւելեալք ՝ի՛նմա, ոյ՛ ՝ի քո՛։ բայց յոյնն և ասորին իմանան, ՝ի նոյն հաւատս։ Եւ զայս ոճաւն առնել գո՛ոհո՛ւթէ, Ճանաչելով զմեծութիւն պարգեւին, ընտրիս մատուցանել ոճո՛ղին. ոչ միայն չխոտորիլ ՝ի հաւատոյն, այլ և իբրև ըստ առանձին երախտիս գո՛հանալ զկոչողէն. յորմէ փոխարէն շնորհակալութեան ոտից ձեր հաստատուի և յառաջադիմութեի՛ ՝ի նոյն հաւատս։ Ա՛յլազգ և բացատրէ ոակեբերան. ոյ՛ առաւելուլ ՝ի գոհանալ՝ վա՛ղ հատոց, ոչ սոսկ գոհանալ՝ այլ մեծաւ առաւելութեա՛ն։ Կա՛մ, առաւելապէս քան զոր ուսայքն՝ եթէ հնար է, մեծաւ խնամով գոհանալ։

8. Ո՛վ կարէ լերան, մ ոչ էր ընչիւ նո-
ղովքէն ճարտարքն ե անոր
խրթինքն, որ ըստ մարդեան ասա-
ցումն, ե ըստ ճարտարութեան գո-
րծոց, ե ըստ ոյժ ոյժ։

Ազգ առնէ զառաջինայ վանդակ մո-
լորելոյ ի հաւատոցն, զի ըստ նմին չա-
փու գիտացին զպէտս մեծի արհեստու-
թեանն. և զոր համառօտիւ ասաց ի 4
տանն, երկրորդէ յայտնագոյն բանիւ։
Ջկարկառ լերանց, բայցէ զայս ձեր, արհե-
նուելոյ այսր անդր հայեցարուք. ի
թշնամիք, և որոգայթք առ ոտս կան
ձեզ։ մ ոչ էր ոք ի ընչէ նողովքէն։ կո-
ղոպտել բան յոյն բառին ինչողեն, փո-
խարերութեամբ ե առեալ յօրինակ ա-
պառուճաց, կամ գողոց, որք բռնի կամ
ծածուկ յափշտակին զինչս, կամ զոմ-
շինս, և վարեալ տանին։ կամ ըստ ոսկէ
բերանին՝ որք գաղտնաբար սկսան հա-
տանին և կործանեն՝ առանց երևելոյ
և ձայն տալոյ։ վասն որոյ զզուշանալն
պատուիրէ. զի սեպհական ե այնպէս
սեաց՝ ոչ իմացուցանել զոր առնեն։
Ասդ՝ ասէ զգաստութիւն կալ, զի մի ոք
կողոպտիցէ զնա, ի բաց տանելով յոյն,
ի հաւատոց աւետարանին, ի հօտէն
քո՛ի, և վարելով ի ծառայութիւն օրի-
նաց, ի մոլար ուսմունս և յաղանդս
հեթանոսականս։ Կամ, զի մի ոք մեր
կացուցանիցէ զնա ի պարկեաց աւե-
տարանին, ճարտարքն՝ ըստ յոմանս
փիլիսոփայութիւն, յոր իմաստասիրական
հանճարով. որով ըստ ոմանց իմանի բնա-
կան իմաստասիրութիւնն՝ ոչ պարզաբար
յինքեան, որ գոլիցին ե և օգտակար,
այլ ըստ չարաչար կիրառութեանն արատ-
քոց ասհմանին իւրոյ. զի լուսով բնական
նաւ կշռէին զնծայինսն և զՀոգևաորս՝
որք ի հաճոյից կամացն ոչ ասհմանել
կան։ Իսկ այլք իմանան զհեթանոսա-
կան իմաստասիրութիւն, որ լի էր մո-
լորութ ի ճանապէնն և ի գործելիս։
Ըստ երկուց ևս բացատրութի այսր
համարին զյաջորդն, Ե անոթ խրթնո՛ի-
առեալ զնն փոխանակ ասելոյ՝ այսինքն.
և ի սոյն միտս ասէ ոսկեբերան, փի-
լիսոփայութենէն անուն արդոյ լինելով
առ մարդիկ, յաւելու զնոսոն խրթնո-
ւթենն, ցուցանել՝ թէ ոչ զՀոգևորիս
ուսումն փիլիսոփայական դատապար-
ած, այլ զանպիտանն և զխաբէականն,
որ կամ առութ կրկ զանուն իմաստա՛
սիրութ, և կամ յանդգնեալ ի կիր առ-
նու զբնական պատճառս յայն ինչ՝ ուր
հաւատոք միայն հասանին։ Իսկ այլք
որոշումն դնեն, Հարատամուտ կիմ
իմաստասիրութիւն իմացեալ զփիլիսո-
փայական անօսր մտածութիւնս և ապա-
ցոյցս. իսկ անոսի խրթնութի զՀոգե-
որական պերճախօսութի կախարդիչ
լսելեաց, որ զարդաբանութն առանց
Հշմարտութի խրթ զանգնեցոյս։
Որ ըստ մարդեան ասածո՛ի։ Ի յոյնն
չկայ՝ ոչ, բայց զորութ իմանի. և եթէ
զերկու անցեալսն առնումք ի մի նշա-
նակութի, եզական զնելի է՝ ոչ։ Այլ
զի մերս յոքնական ասաց՝ ոչ, յայտ-
նապէս զատանի զնա. ըստ եթէ իմաստա-
սիրական ուսմունքն, և եթէ հռետո-
րական պերճութի՛ն դիւոք մարդ-
կային հանճարոյ, ի հաճոյից մարդկան
արուեստակեալք առանց Հշմարիտ լու-
սոյ և իշխանութի. են ասոնք մարդ-
կան՝ որք յանծայինն և ի կամս նո ոչ
բնաւ ժամանեն։ Եւ այսու իմանին ոչ
միայն սեռական իմաստք փիլիսոփայից,
այլև գործնականքն, հրամանք, կա-
նոնք վարուց, պաշտամունք, արուեստին
սովորութի՛ն հեթանոսականք, կամ
հրէականք, ոմն փարիսեցւոցն և դրա-
բաց, Հնարեալք միայն ի մարդկային
հաճոյից առանց հոգւոյ ոմանցն ի-
թե. զորս և քո կոչեաց աւանդութի՛ն
և պատուէրս մարդկան։ (Մատթ. ԺԵ.
3. 9։ Մարկ. է։ 7. 8։)

Եւ ըստ ասէրն ալեքսէնդ։ Ի յոյնն
յայլս ոչ գոյ՝ Ե։ Երկու իրօք յանդի-
մանել զխաբէական ուսմունս հակա-
ռակ քարոզեացն. մի՝ զի ի մարդկան
հաճոյից, և յոլովակի յախտից և
հնարել են, առանց Հշմարիտ սրբու-
թե՛ն, և առանց իշխանութե՛ն զոր ան-
ցեալ մասամբն ծանոյց։ Եւ մեւս՝ զոր
առաքեալսն ցուցանէ, զի ոչ ևանեն
անդր քան զաշխարհն իրքս. յերկրա-
ւորս և ի նիւթական արարածսն և եթէ
կապեալ կան իմաստք ոչ, և օրինադ-
րութի՛ք։ Տէրէս աշխարհի ասել ընդ-
արձակագոյն տեսեալ եղև ի մեկն.
զաղատ. (Ե. 3. 9.) իբր զի ոմանք
իմա-

իմանան այսու զառաջին գիտելիս իւ-
բաքանչիւր ուսման, որք իբր սարր և
սկզբունք են դիտութեանց։ և այլք իմա-
նան զնիւթական տարերս՝ զերկրաւորս
կամ զերկնաւորս, այր զհուր, զօդ, զջուր, և զհող, և զերաղադրեալս ի նոսա
ցանէ. կամ զլուսաւորսն՝ զարև, զլուսինն, զաստեղս։ Ապա նոյնպես ուսմունք
հրեականք, կամ հեթանոսականք՝ յայսոսիկ իրս հաստատեալ կային. զի կամ
խորհին, և կամ պաշտէին. զոր ըստ մա-
սին ինչ բացատրէ առաքեալն ի 16
տան, ըստ ուսելոյ, կամ ըմպելոյ, կամ
աւուրց տօնից։ Եւ ահա այսպիսի օրի-
նադրութիւնք ոչ միայն ըստ իրացն բնաւ
աշխարհականք են ի նիւթական իրս,
այլև ըստ կիրառութեան առ մարդիկ՝ են
հանձար և արտաքին ուսմունք տղայա-
կիտ մարդկան. որք եթէ յօրինաւորիչ-
խանութենէն ի պաշտօն Ճշմարտին ոչ
սահմանեցան, թէ և չեն վնասակարք,
բայց ինքեանք անբաւական են տալ զի-
մանալի դիտութիւնն ոչ, և զօրբութեան
Ճշմարտիս։

Արդ՝ այսօրիւք հանդամանօք նկա-
րագրէ առաքեալն զվարդապետութիւնս
աստ քարոզեաց այնր ժամանակի. ՚ի
զի եղեն յայնժամ սխմեանն ազանդա-
ւորք, և յետ նոցն գնոստիկեանք, որք
ոչ միայն ՚ի հեթանոսաց՝ այլև ՚ի հր-
բէից գոլով դարձեալք, ունէին սեղե-
կութիւն հելլենական իմաստասիրութեան,
և բարոյական հրահանգաց հելլին
իմաստնոցն։ Առքա արարեալ իւրեանց
նոր կրօնս իմն՝ խառն ՚ի հրեականէն և
՚ի հելլենականէն, զայն ուսուցանէին
նորահաստատ քրիստոնէից՝ իբրև կա-
րևոր և առաւել իմաստնական. և առ-
կայն իրօք ոչ այլ ինչ էր՝ բայց աւան-
դութիւն ըստ հաճոյից ձևակերպել, պատ-
րուակս մտածութիւն մարդկային, երկ-
բայօր գլխովին, Թանձրև օտար յերկ-
նաւոր իմաստութենէ։ Որոյ և յարէ. Ե-
ՙ ըստ չէ ՚ի ՚ն։ յայլ Թարգմանս, Ե ՙ ը
ըստ ՚ն։ Ահա՛ոլիսի քարոզիչն ձևա-
նային դաւանել զբն, կամ զբրիստոնէու-
թիւն. բայց ազդ առնէ առաքելս, թէ
վարդապետութիւն նոցա ՙ ը է ըստ ան-
դութեան. ՙ ը միաբանի բնաւ ընդ վար-
դապետութեանն ըստ՝ որ յերկնից աւան-
դեալ է, և առ յայն հաստատեալ. որ
անխառն յերկրաւոր իմաստից՝ յատակ
բանիւք զիմանալի դիտութիւնն այ ու-
սուցանէ, հետ գլխովին ՚ի մտոտի
պաշտամանց, և վերացեալ քան զնիւ-
թական աշխարհս։ Աստ՛ոլին, ոչ է ըստ
վարդապետութեանն քում, տայ իմանալ ընդ-
դէմ է, հակառակ է. ուստի ստութիւն
կամին նոքա միաբանել զանմիաբանելիսն.
և թէ և հնար էր ծառայել երկուցեա-
ւս, ոչ արժան էր ունելով ձեր զդի-
րայդն օրէնս քոյ՝ խոնարհել ՚ի նուաս-
տադոյնն. ապա քանի՛ ևս անարժան
է յորժամ անհաշտելիք են առ մի-
մեանս։

9. Ո՞Վ ՚Ի ՆՄԱ ԲՆԱՒՆ ՍՏՈՒՑԱՆ ԼՐՈՒՆ ԱՅՆՈՑԻԿ ՄԱՐԴՈՒԹԵՒՆ։

Զայս բան ասաց վերադոյն. (ա՛ս. 19.)
և աստ երկիրորդ նովին դիտաւորու-
թիւք, այր ցուցանել ընդդէմ սուտանուն
քարոզեաց՝ Թէ զուր ջանան նորակրօ-
նութիւս մուծանել յօրէնս աւետարա-
նին. իբրզի քո և վարդապետութիւն նո՛
բանական է ասիւ. ՚ի փրկութիւն, անկա-
րօտ նորաձայն ուսմանց և պաշտա-
մանց. և Թէպէտ կարօղ էր առնուլ
յայս սպասոյց ընդհատասցեալն, Թէ
՚ի քո՛ ամ գանձք իմաստութեան և դիտու-
թեան ծածկեալ կան, (՚ի ՃՀ տան.) բայց
կամեցաւ զգուն պատճառ այսոր Ճշմար-
տութեանն դնել հիմն, այր զգերազրութիւնն
ետուելոցն ՚ի քո՛, որում զհետ գայ և
լրումն ամ իմաստութեանն։

Ո՞Վ ՚Ի ՆՄԱ, այր ՚ի մարդն յոր քո՛, բնաւն,
կայ հաստատուն ունողութիւք, և ոչ
անցաւոր ազդմամբ, ամ լրո՛ն ետ՛ոն,
կատարեալ ետութիւնն՝ որ ինչ ՚ի Տայր.
ոչ ման ինչ այլ, կամ պարգևք ետ՛այնք,
այլ բովանդակութիւն ամի՝ որ ինչ է յետ-
ստ՛ոցն։ Քայլև այլ միտս առեալ է
այս բան. առաջին՝ ետ՛ոն իմանալ իր-
րև դիմաբաժանել հոգւոյ. և զի այսմ
կիւրեղ ազգաբանդրացն. (գիրք ը՛. յՏՌՈ
ուղիղ հաւատոյ. Պարապ. եր. 42.) բաց
յատրէ. Բովանդակ ետութիւն բնակէ
՚ի քո՛, ոչ հոգի բնակէ ՚ի մարմնի իւ-
րում առանց որոշման և առանց խառ-
նակութեան, այր միաւորեալ խակապէս և
անշփոթ. Իսկ այլք ՚ի տարց ՚ի մե-
կնչաց բացատրեն. ետ՛ութիւնն բնակէ
՚ի քո՛, միաւորեալ ոչ միայն ըստ մարդկե-
զին

դէն հոգւոյն՝ այլև ընդ մարմնոյն։

Երկդ, Տարին իմանի իբրև դիմադրել օրինակի, կամ առաւելի. ոմն զկնի (՝ի 17 տան.) դիրեական խորանն կազմելով առաւելս, յաւելու * Այլ մարմին՝ քո է. ‖ ՅՈ բուն իրն, Շշմարիտն, իսկութեն. յորմէ և Տրճապէս ըստ բազմաց նշանակէ՝ իրապես, շշմարտաբար, և իմաստաբէն։ Խոմանդակ ձեռային լուծեալ զնա է՝ ի քո, ոչ օրինակաւ և նմանութեամբ, կամ արտաքին երևմամբք, ոմն՝ ի տաճարին ասի բնակել այլ, այլ իսկապես, շշմարիտ էականութեամբ։ Ջայս միտս յիշատակէ և մեծն օգոստինոս։ (Թղթ. ՃՀԷ։)

Երրորդ, ըստ այլոց Տարին իբրև դիմաբաժանեալ մասին կամ անդամոյ, նշանակէ զերին բոլոր, կամ ամբողջ. որպէս յասելն (ա. կորն. Ժ. 17.) * Ջի մի հաց՝ մի մարմին եմք բազումքս։ ‖ Յորմէ առ յոյնս ևս սովորութեի՝ Տարին ասել զբոլոր մարդն կամ զանձն։ Ապա ըստ այսմ նշանակութեան Տրճապէս իմանի՝ ամբողջաբար, բոլորովին, կամ անձնաւորաբար. և իմաստքն են։ Լրումն ձեռնէն բնակէ՝ ի քո ամբողջապէս, և ոչ՝ ի մասնէ ինչ. ՝ի մարդն քո կայ բովանդակ ձեռնհասիւնն գոյացաբար, անձնաւորական միաւորութեբ, ոչ ազդմամբ եւ ի, որպէս զարեգակն ասեմք բնակել յերկրի ծառայմամբ լուսոյն. և ոչ յարակցութեբ, ոմն ասի բնակել ոյ՝ ի աբա շնորհօք, կամ զօրութեբ սքանչելեաց։

Այս այլևայլ եղանակք ասացան միայն ըստ նշանակուե բառին՝ Տրճապէս. բայց ըստ նեղբին մտացամբնքին զմի ինչ յայտ առնեն. ՝ի ցուցանել՝ թէ ձեռնէն լրումբ բնակէ՝ ի քո գոյական և իրական յօդմամբ, շշմարտապէս շաղկապեալ ընդ բոլոր մարդկունն։ Եւ զայս բառս յաւել առաքեալս յորոշումն այլոց, յորս ասեն դերբ, և ինքն իսկ ասաց բազում անգամ, բնակել ոյ՝ ի հոգիս մեր, և թէ մարմինք մեր տաճար են ոյ, և թէ լցկեք լրութբն ոյ, և այլս այսպիսիս։ (ա. կորն. գ. 16. ե. 19. Ժհ. 25. Եփես. գ. 19.) Վ՚ը որոյ զի մի կարծեսցի՝ նովքին օրինակաւ խօսել և վ՚ա քոնի, ՝ի վ՚ը եբեր զմարմնացն, որ յատուկ քոնի միայն է. ՝ի շշմարտաբար, իբրեն, անձամբ և ամբողջապէս։ Այսմ դիմաբար տեսութեն զկետ գայ և միւսն՝ զոր դիտէ առաքեալ. ՝ի եթէ ՝ի քո շշմարտապէս և բովանդակաբար կայ լրումն ձեռնէն, ապա ՝ի նմանէ եթէ կայ լիով իմաստութենն ոյ, ՝ի նմա և նովաւ յայտնեալ են կամքն ոյ ՝ի փրկել զմարդ. նովաւ առհմանեաց ձեռ զբենս՝ որք զերազդեն են և միակ առաջնորդական ՝ի կեանս յաւիտենից։ Եւ զի՞նչ պէտք են ապա այլոց յաւելուածոց՝ որք հակառակ են քոնադիր աւանդիցն. կամ յորմի՞ իշխաս նուեթէ ընկալան սուրբն զպահպանի օրէնադրութենս։

10. Այո՛ եւ դուք նովաւ լեալ, որ է փրկութիւն իմ յերկնաւոր և ահեղ։

Մերձ առ քոնի հանել զհաւատացեալս, վկայելով ոչինչ պակաս ՝ի զնա ունել, այլ նովաւ զնոմ վայելել. զի մի ոք տագնապեսեալ ասէր, զի՞նչ առ ինս՝ զի քոնի լինքն բնակեցուցանի իրապես ըզլրումն ձեռնհասէն. վ՚ա զի այդու առաւելս ևս անմտալի լինի ինձ նոմասիս և մեղանչականե։ Այդպէս ասէ. ոմն քոնի լինքն ձեռնհասէն լրութեբ, նոյնպէս եւ դուք նովաւ լեալ. ՝ի քոնէ իբրև ՝ի գլխոյ ունիք զլրումն ոմ հոգևոր բարեաց՝ որ ձեզ պիտոյ են. խորհրդական միաբեբ ձեր ՝ինա իբրև անդամք ՝ի գլուխ՝ առաւելութենի նի զնդանի առ ձեզ. ՝ի քո, և յաւելտարանի նի կամ յեկեղեցւոջ գտանեք զլիութեն գիտութեն և արդարութեն և սրբուե. ոչ ևս արտաքոյ նորա պէտք են ձեզ իմաստասիրական լուսոյ, կամ հրեական կարդաց. և ոչ քո առ ՝ի ընդուլ զձեզ՝ կարօտ է միջնորդաց կամ օգնականաց։ Ոմանք զբառն լեալ, իմանան՝ շաղկեալք, ոյ բաւականացել եք քոնիւ, ոչ ևս այլ իմիք ցանկալ միայ ձեզ։ Այլք ոմանք զբայն՝ եւ թարգմանեն հրամայական. որում համաձայնի արաբացին դնելով, եղերբուք կատարեալ ՝ի քո կամ քոնիւ. ՝ի նմանէ միայն ակնկալ ջնք կապարելութեն ձերում։

Որ է գլուխ ամ իշխանութենն։ Նովաւ ուղիղ, և ունել կարեք զնամ լրութեն շնորհաց, որ ինքն է որ և իշխեցող և տնուչ ամ իշխանութեն և պետութեն՝ երևելոյս և աներևութից, մարդկայնոց և

և հրեշտակականաց։ ընդ երկու անձամբքս փակէ զմեզ կարգս հրեշտակաց։ Արդ՝ եթէ ամ պետական գլխաւորութեանց տէր է քո, զի՞նչ առնէր օրէնս հաւատարիմ կարեն իմաստք փիլիսոփայից, կամ հրաշանդգ և օրէնք հրեից և հնձանոցաց։ և ոչ արդեօք բաւական է ի փրկութիւն որ ամ զօրութեց իշխէ։ և ուր հրեշտակք ի ձեռն քոյ մատչին յանձառ ածութիւնն, զիարդ ինքեանք իցեն պաշտելիք, և իբրև միջնորդք ասանց որոց չիցէ մարդոյ առ ած մատչել։ Այսպէս միակ բանիւ հաւանեի զհարկ օտար օրինաց և պաշտամանց։ և ցուցանէ իբր միայն կալ յեցել, նախ յանբաւ արժանաւորութիւնն անձին քոյի, ղոր յանցել ասի ասաց։ երկդ, ի զոր ծոյ անտի որ լնու զամ հաւատացելս։ երրիդ, ի գերակայ տիրութիւնէ նո։ զորս ասաց յայտ բնաբանի։ Եւ այսոքիւք արմատաքի խլէ զսխմանեան մոլորութիւն, որ ուսուցանէր զհրեշտակս լինել պաշտելիս՝ իբրև միջնորդս և առիթս ամ շնորհաց ոյ առ մարդիկ։

Գլ։Ե ասել զքո ամ էլեհա։ռիէ և զէ։ռիէ, եթէ իմանամք ըզհանուր իշխել ցօղ և կառավարիչ, ըս այսմ հայի առ հասարակ յամ երկրաւոր և երկնաւոր տերութիւնս։ և նոյն է որ ասացաւն առ Եփեսացիս։ (ա։ 20։ 21։) * Ըստոյգ ըս աջիկ իւրիկ յերկնաւորս՝ ի վէր ամ իշխանութիւն և պետութիւն ևն։ Բայց զիտելով զնպատակ առաքիչիկայ բանիցս՝ յորս կամի առաքեալն ուսոյնացուցանել զնորահաս պաշտօն հրեշտակաց, առաւել իմանին աստանօր հրեշտակային պետութիւքն։ Իսկ եթէ չինչ միտս ասիցի քո գլ։Ե հրեշտակաց, յայտ է՝ զի ըստ ձոնութեանն մատնել, նշանակէ՝ արարիչ լինել նց, և պահպանիչ, և հրամանատար, շնորհազարդող, և երանացուցիչ։ վայ ըստ ներքին ազդման ամ բանց բնութեանն և շնորհայ՝ է նց տերապէս գլխոյ և պատճառ։ Բայց ըս մարդկութեանն նկատել զքո, զորմէ առաւելապէս խօսի տեղիս, որոշելն է։ ըս արատ քին տեսչութեն՝ որ անկ է դատաւորական իշխանութեանն քոյի, և գլխաւորութեանն՝ ի վէր եկելոցդ յերկրի և յերկինս, չիք երկիցէ՝ եթէ քո իբրև մարդ՝ իս կապէս գլխոյ է նաև հրեշտակաց, վա-

րելով զնա ըս իւրոց կամաց յամ սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ, և ի կատարութիւն իւրաքանչիւր հրամանաց դասատանի իւրոյ՝ ի պահել զարդարս, և ի պատուհասել զանցարարս։

Սակայն ըս ներքին ազդման գործութեանն և շնորհայ՝ ինդիր է առ ածաբան վարդապետս, իցէ՞ արդեօք գլուխ հրեշտակաց, և զիարդ կամ զի՞նչ ներգործէ ի նո։ Մ՚իաբանին բազումք, եթէ ըս պատահական շնորհայ և փառաց՝ տիրապէս ազդէ քո ի հրեշտակս, և լինի նց գլուխ՝ եթէպա և ոչ այնպա ճշգիւ, ոպ մարդկան։ Ա՚ր զի ինքն քո լուսաւորէ զհրեշտակս յամ մատակարարութիւս՝ որք ի պէտս եկեղեցւոյ լինին։ յայտնէ նց զբազումինչ, օգնէ ի կատարումն գործոց իւրեանց, և երբեմն դադարեցուցանէ յիրաց ինչ՝ որք չեն պիտանացու։ և մերվ բանիւ, առաջնորդէ նց յամ՝ զոր անկ է նց գիտել կամ գործել ըստ պաշտաման իւրեանց։ Ա՚յլև յերկինս՝ ներգործէ առ հրեշտակսն զբազումլուսաւորչութիւս, և ինդուհս, որովք առաւելուն պատահական փառք նց։ Յայսմ ամի ունի քո առ հրեշտակսն զդերակայութիւն, և զկենդանական աղբիւրն, որք են հանգամանք գլխոյ։ բայց քանզի ըս տեսակի բնութիւնն ոչ է հաղորդակից հրեշտակաց՝ ոպ ըս մարդկան, յայսմ մասին առաւել կատարեալ լսպէս առ մարդիկ ունի զանձնական չնութիւն գլխոյ։ Նմին իրի սովոր է առաքեալս՝ ոչ միայն արձակաբար կոչել զքո գլուխ եկեղեցւոյ, և զամ՝ մարմին քոյ, այլև՝ ի խօսելն զՀանրական տերութն՝ որոշութիւն առնելով, առ այլսն ամենեսին իշխանութիւնս կամ պետութիւնս կոչէ՝ ասր, իշխանօք։ իսկ առ եկեղեցի՝ գլուխ։ (տես՝ ի վեր։ ա։ 17։ 18։ և եփես։ 1։ 21։ 22։) Եւ ոչ ուրեք գտանեմք՝ զհրեշտակական բնութիւնն անանձանել մարմին, կամ անդամ քոյի։

Բայց եթէ իցէ՞ քո գլուխ հրեշտակաց նաև ըստ ներգործելոյ՝ ի նա զէական շնորհս և զփառս, մինչև մարդ իցէ ասել, եթէ քոյի էարբարանօքն ընկալան հրեշտակք զսրբութիւն և զերանութ իւրեանց, ի վէր այսր անմիաբան կարծիք են առ ածաբանս։ և յերկաքանչիւր կողման ոչ պակասին վկայութիւնք նախ-

նի վարդապետաց:

11. Որով ընթացեալքդ հաւասարէ զանչափութիւն ընթացիդ, ի գերիս նալ զանձամբ մարդոյ ընթացիդ չէ:

Զոր ըՀանուր ասաց՝ լինել լցելիս քոխ, այժմ մանաւանդ ցաքաց յայտնէ, ի քաց ուանելով յանուանել զելիսաուս Թէն մովսիական՝ որ գլխաւորն է ի հրեական օրէնս. որով յուցանիցէ՝ Թէ եւս առաւել այլոց փոքրագոյն հրամանս ոչ գոն պէտք ի նորումս:

Որով ընթացեալքդ հաւասարէ: Ի յոյնն եւ յայլս գոյ՝ Ե. յիւ որով Ե ընթացեալ. իսկ բառն հաւասարէ, ի մերում բնաւ գրի եւեթ դասի. Թերեւս սակս բազայայտութեան մանրայար ի յաջորդ առնէն, յաբեալ հաւասարէ: Դուք ասէ՝ Թէ՞ե ի հեթանոսաց կուգեցէք ոչ էք առանց Թլփատուե, զոր առաւելապես յարգէ եւ հրամայէ ած: Ծննդեամբ երբայեցիքն Թլփատեալք լինէին աբբահամա, կամ մովսեսի, նոյ օրինաքհան եւ պատուիրանագրութիւք. իսկ դուք Թլփատեցեալք քոխ, հաւատովք եւ հրամանաւն քոխ, և նոյ զօրութիք. և Թլփատեցեալք զանչհաւորէ ընթացեալքն. յիւ այնու Թլփատեցիք՝ որ ոչ ձեռաք եւ սրով արարեալ ի մարդկանէ, ոչ արուարէն՝ մարմնական հատմամբ ծայրի անդամոյն: Լուելեայն իմանի դիմադրեալն այսմ, յիւ Թլփատութիւն որ յոյ նղեր, ի սրտի եւ հոգւոյն սքով. տես Հռոմ. ք. 28. 29:

Բացայայտել եւ զնշանակն. ի գերիսալ զանչափս մարդոյ ընթացեալքն չէ: Ցունաց սովորական օրինակն, եւ արուարային ընթեռնուն, մերկանալով զմարմին մեզ զոյ մոյ. բայց աղեքսանդրեանն, եւ լատինն նման մերում ասեն, զմարմին մոյ. փոխան որոյ մերս գնեն՝ զանչափս մարդոյ, տակս յարմարութեն լեզուիս, ոմն արար եւ վերադրոյ. (ա. 22.) իսկ ասորին գնէ պարզաբար, զմարմին մեզոյ. և ամենեցուն իմաստք մի են:

Զոր՝ մարմին մեզոյ, կի անդամս մարմնոյ ասէ՝ ոչ մին մարդն, զապականելիս Թիւն որ ի մեզոյ. որ և ասի մարմին՝ եբրայ. ի մարմնոյ յառաջիկէ, և բան յոլովագոյն դրածոյ՝ մարմնով կատարեալ. ինքնին առաքել որոշաբար ծանուցանէ ի յաջորդ գլուխն զայսոսիկ անդամս, և զհին մարդն. (ե. 8. 6.)

Ասէ Թլփատեցեալք ասէ հոգևորաքն առանց ձեռին մարդոյ, զի մերկաքցեալք ի ձէնջ զհին մարդն ողջոյն. ոչ զչիոքրիկ մասն ինչ հատիք ըստ հրեաքն Թլփատութեն, այլ զլովանդակ մարմինն մեզոք զանդել ի քաց եդիք: Ընթացեալքդ չէ. ոչ պարն ասէ՝ որով ինքն քա ուեծրեայ Թլփատեցաւ, այլ որով Թլփատեալ զնեզ հոգւով իւրով. և իմանի խորհուրդն սկրաւ Թէն, քան որում ասէ ի յաջորդ առն: փոխանակ արբահամեան Թլփատութեն՝ գայս ըզ-խորհրդական կրճատութեն մեզոյ առէ մանեաց քա. հինն այն էր նշանակ այժմ հրաշափառագոյն Թլփատութե. որով մերկացաքք ի ձէնջ զմեզոյ մարմինն ըս պարտեացն և քան իշխեցողութեն, և յուսով նորոգելոյ ի կեանս արդարութե: Ա յսպիսում ճշմարիտ և ած զործ Թլփատութե վերակել ձեր, գ՚նջ այլ պէտք օրինակականին այնմիկ ըստ մանեայ կրճատմանն:

12. Թաղեալք ընդ նմին ի մկրտութիւն, որում և ընդ նմին յարեայ հաւատովք այ ազդեցութեն, որ յարոյց զնա ի մեռելոց:

Զոր նախ Թլփատութե կոչեաց, ասա Թաղութիւն անուանակ. գ՚ն զի մերկանալ զնոմ անդամս մարմնոյ՝ ոչ լինի առանց մեռանելոյ. և մահուան զնետ զայ Թաղութիւն. բայց այս ամ հոգևորապես: Թաղեալք ընդ նմին ի մկրտութեն: Բաղում լաւ օրինակք գրին մկրտութեն, Թերեւս վրիպակաւ գրչի. ուր մի օրինակ ի լուսանցսն, և ոմանք ի կարգին դնեն՝ մկրտութեամբ. յոյնն գնէ՝ ի մկրտութեն: Ի մկրտել ձեր ասէ՝ Թաղեցայք ի քոխ, յիւ ցուցիք զձեզ մահուամբն քոխ մեռեալս առ մեզս, և առ իշխանութեի մեզոյ: Նոյն ինքն մկրտութեն իւրով ընկղմելովք ի ջուր՝ օրինակէ զմահ և զթաղութիւն քոխ. և սոքա ոչ միայն օրինակեն՝ այլ ներգործեն և ամ և ըստ կարուստ հին մարդոյն. գ՚ն զուբ քա վանդակ մարմնով ծածկելիք ի ջուր աւազանին, այնպս մերկացայք ի ձէնջ զմարմին մեզոյ, զի մեռաւ անդէն, և ննաց Թաղեալ:

Որով

Որով՝ ընդ նմին յարեաւ։ Որով միրաւ-
թիւն, այնու թաղմամբ, կամ որով քեւս
քնկալայք զնոր կեանս ընդ նմին քան. ոմն
թաղմանն քոյ հաղորդ եղայք, նոյնպես
յարուցեալ նդ, այժմ ըստ անարատ կեն-
ցաղավարութեան շնորհաց, և ապա ըստ
անապական կենդանութեան մարմնոյն։
Ալլեհ խորհուրդ միրաւեն զնմիղ
օրինակ զմահ և զյարութիւն քոյ, և
զիարդ զմեզ ներգործէ, զոսանեա ըստ
արձակագոյն ասացեալ ի մեկն հռոմ.
(ձ. 3. 4. 5)։

Հաւատովք այ ապրեցարեն։ Լինդ միրաւ-
թիւն կից է և հաւատքն առ ի հնէրդոլ-
ձել զհոգևորական թաղումն և զյա-
րութիւն ընդ քոյ։ (տես նխես. ե. 26։)
Ազգ բառս հաւատովք լռելեայն իմանի
և յանցել մասին. այ թաղեցայք ըստ քոյ
ի միրաւթիւն ձերում հաւատովքն, և
ընդ նմին քոյ յարեայք հաւատով այ
ապրեցարեն, ըստ ոմանց իմանի, հաւա-
տովք որ յայ ազդել կամ ներգործեալ ի
ձեզ։ կամ ըստ այլոց աղդողական և զօ-
բաւոր հաւատովքն առ ասծ։ Բայց սո-
վորաբար այլոք բացատրեն, հաւատովք
հզօր ներգործութեամն այ, հաւատալով
ի հրաշալի զօրութիւն այ երևելի ի յարու-
թիւնն քոյ։ որ յարոյց զնա ի ռեռելոց։ Ջհա-
ւատս յարութիւնն քոյ յիշատակէ որպ
շաբաթ, իբր ոչ եթէ զայն միայն հա-
ւատամբ ի միրաւթիւնն, այլ զի որ ոք
զայն հաւատայ, ոչ միայն հաւատարի
ի յարութիւն մարդկան ըստ հոգւոյ և քան
մարմնոյ, այլև հաւատարմանան նմա
ամ յայտնելոցն չայ։ և ի միտ առնու-
թիւն նոցին ամենազօր կարողութ հնար
է սրդարացուցանել այ զմարդ, և շնոր
հազարդել, և վաստատել։ Ասյսու
օրինակաւ ասացաւ՝ արդարացուցա-
նել զմեզ յարութիւնն։ (տես Հռոմ. գ.
24. 25։ Եփես. ա. 20։ Փիլիպ. գ. 10։)

13. Եւ զձեզ՝ որ երբեմն ռեռեալ էիք
ի գէշ և յանդգնութեան մարդոյ
յերդ, զնոցանայդ յանդն խոտոր.
ընդ կենդանացոյց յանդն ընդ։

Ջձեզ որ յառաջն ռեռեալ էիք, (յա-
մանս, ռեռելոցն, կամ ռեռալ էիք։) զբր-
կեալ կեալ եկք ի հոգևոր կենացն մեղք ձե-
րովք, օտարացեալք ի շնորհաց, և ի
յաւիտենից կենաց. յաւիտենական մա-
հուն էիք պարտական մեղք սկզբնա-
կանաւ, և անձնականօք։ Ի յանդգնու-
թե. (յոմանս, յանդգնաբարե։) Յանդգ
այսու ոչ պարզաբար անհնազանդու-
մարմնական՝ որ ինքնին չէ մահաբեր,
այլ որ այնմ կից էր՝ վիժական հեղեղ
ական, անգիտութեամ այ, ախտաւոր
ցանկութեամ, և վարք ապականեալ. զի
ոչ մարմնաւոր հնազանդութեամն էր նշա-
նակ հոգևոր մարդութեամ և ոչ ծնդիտու-
թեամ, նոյնպես անհնազանդութեամն զնակա-
ական այսոցիկ նշանակէր։ Եւ յաւե-
լու զայս առ ի սաստկացուցանել զզ-
վանդ մեռելութեամ հնհանասացն, իբր
զի ոչ միայն զործոյք մեղաւ
էին, այլև ունակութեամ և կրօնիւք կա-
պեալ էին ի մահ, անյոյսք ամենևին
ելանելոյ ի հոգևոր կեանս։

Արդ՝ զձեզ զայդպիսիսդ ենդհանցոյց
առ յանձն էոտոր. այլք զյոյնն թարգ-
մանեն, ընդ նմ. այ ասծ հայր կենդա-
նացոյց ըստ քոյ, ի կեանս շնորհաց դար-
ձուցանելով յանցուածովք մեռելութեամ
ձերովք։ Բայց մեր թարգմանս առ քոյ
առնու զկենդանացուցանելն, ոչ և ի
15 տան այլք ևս գնեն յանձն էոտոր։
Ընդհանոց ձեզ ըստ յանցս։ Լատինն գնե,
շնորհեալ ձեզ։ բայց յոյնն, ասորին, և
արաբացին ասեն ձեզ. և սովոր է առա-
քեալն փոխոխել զդէմս բանին յորժամ
ասացելոցն ամենեցուն հաւատակա-
բար պատշաճին. ոմն և ի յաջորդ տան
յառաջին դէմն ասէ, ձեր, ձեզ։ Ընդհանոց
ասէ զձերի թողութեամն։ և այսու զեղա-
նակ կենդանացուցանելոյն յայտ առ-
նէ. զի ոչ ի բնական մահաւանէ էր
կենդանութեամն, այլ ի կամաւոր և յար-
ժանապատիժ պատուհասէ. բազում
յանցաւորութեամբ պարտաւոր դառնալ
մեր առ ասծ, յիրմէ զձուեամն թաղա-
ցոյց մեզ ոչ զմի կամ զերկու յանցանս,
ոչ զմոքունս և զակարութեամն, այլ
զամ բովանդակ, զանհամեմս և զիտ-
քունս, զնամոյն և զակամայս։ Արդ՝
եթէ մինչ դեռ ոչ զօրհնս գիտէիք և
ոչ զհնազանդութեամ, միրաւթեամ և հա-
ւատովք յարեայք ի գժոխոցին մեռե-
լութեամ մեզաց, և կենդանիք քան նոցայ,
զի՞նչ խնդիր է ձեր այսոցիկ օրինաց
կամ հնազանդութեամ. միթէ զայլ կեանս
ինչ ունիցիք նոքա տալ ձեզ. այլ ընդ

հակառակն զոր ունիքդ՝ բառնան ՚ի ձէնջ, եթէ ՚ի նոյնս ապաստան լինիք ցիք ։ Ջայս ձեռնարկութեամբ լուծեալն ակնարկէ առաքեալն ։ Յաղագս այսր ցիկ բանից տես դարձեալ եփեսաց. ք. 1. ևն. զի զնոյն վարդապետութիւնն աւանդէ անտանօր ։

14 · Այ- ընձեաց չէոսփէր ծերոյ հոխ- ոսխոսընէն հրամեծոն խօրվռ ։ որ ինոր ծէզ հոխոսխ, եբէպէ զոն ՚ի ծէ- նոյ, ի բնէսէաց ընդ խոյոփոյսին ։

Իբրև ըստ աստիճանս և ըստ զեւս տատանց կացուցանէ զարդարագործուածն քան. իբր զի յետ ասելոյն՝ շնորհեաց զնմ յանցանս մեր, զի մի կարծեսցի՝ թէ ինան այլեւս պարտիք յանցմանն, ՚ի վե բերէ · Եւ ընձեաց չէոսփէր, ՚ի անհետ արար, ունայնացոյց գլխովին զդէր պարտեացն՝ որ մեզ հակառակ կայր · որով չնայ կասկած՝ թէ գուցէ պար տաւորն մոռացեալ կի անտես արարել զնախկին շնորհուածն, պահանջիցէ երբ բեմն զպարտան ։ Ալ զի յետ ջնջելոյ զերոյն և մարթի է ծնանել վիճից ընդ պարտաւորն և ըստ պարտապանն, այսմ և հոգացաւ · եբէպէ զոն ՚ի ծնոյ, եհան ՚ի միջոյ երկոցունց, յաւիտենական ՚ի ձեռաց նոցա · և զի մի կարծեսցի՝ թէ ծանկեալ կայցէ ուրեք, բնէսէաց ընդ խոյոփոյսին · պատառեալ զոն ՚ի երբ տալարակաւ, յանդիման ամենեցուն կախեաց ՚ի խաչն անդ · ոյձ զի աշխարհ բովանդակ՝ հրեշտակք և մարդիկ վը կայութիւն տայցեն, թէ վճարեցան ամ պարութիւնք որոց ՚ի քէ խաչեալն յա ըեցան հաւատովք, ըստ բանին առ Տհովմ. ք. 1։

Այս են իմաստք առաջինայ բնաբա նիս, որով դեղցիկ այլաբանութիւնք նկա րագրէ պատաբել զամենաքաւիչ փըր կագործութիւնն քրիստոսի. իսկ զդէմս բա նին ոմանք տանին առ ետն Հայր · յո ետն Հայր ջնջեաց, եբարձ, բևեռեաց։ Բայց այլք, մանաւանդ ըստ մերում բնագրի առ քո իմանան · ոյձ և զինի ասէ, նշա ւակեաց չոչին չեբոսմ ։ Բայց քննելի են բառքն, և մանաւանդ զի՝ նշա նակէ չեոսփէր ծերոյ հոխոսխոսին ։ (յա մանս, հոխոսխոսրէ ։) Ըստ յուսինն ա ծակնաբար դնի, յո՝ զհակառակն մեզ ձեռագիրն · զոր մերս յատկացուցիչ սեռականաւ բացատրէ նման ոճոյն, որ յեփեսաց · (ք. 11.) ՚ի թլփատուէ անտի մարմնաւոր ձեռագործին, վո խանակ ասելոյ, ՚ի մարմնաւոր ձեռա գործ թլփատութենէն · սոյնպէս անդ · (15) զօրինս պատուիրանացն, յո զպատ ուիրանադիր օրէնսն · տես ՚ի նշանա կեալ տեղիս ։

Չեոսփէր, ըստ յուսինն խոյզաբաձն, նշա նակէ զմարտիկ պարտուց ինչ զրեալ կի հաստատեալ ձեռամբ պարտապա նին, որով խոստովանի ունել զոյս կի զոյն պարտիս այլում ։ Իսկ թէ առ տեղեաւս զի՛նչ այլաբանի, ոմանք իմա ցան զդաշն ոյ առ ադամ, կամ զդա տակինքն մահու, եթէ ուտիցէ ՚ի ծա ռոյն գիտուե · յորմէ ձաշակել պարտա ւորեցաւ համարէն սերնդովք։ (Ծննդ. ք. 17։) Ջայն դատակինք իբրև ձե ռագիր առ ինքն պահէր տատանայ, ասե ոսկեբերան՝ յիշատակելով զայս մեկնութեի · զոր և քո պատառեաց ՚ի խաչին ։ Ալլք իմանան զպարտիս քնա կան օրինաց՝ որով խոստովանի մարդ զնեազանդութի իւր առ ետ · որ և հա կառակ մեզ վկայէր և պարտաւորէր՝ իբրև ձեռագիր առաջի դատաւորի · և զոյն միտս յիշատակէ նաև ոսկեբե րան ։ Հուպ այսմ է այլոց ասելն, թէ ձեռագիրն է յիշատակ մեզաց մերոց ՚ի միտս ոյ, և ՚ի խիղճ իւրաքանչիւրոց արձանացեալ, անաւգտ կշռամբիչ իւ րաքանչիւր յանցանաց ։

Բայց հասարակաց իմաստք մեկնեաց՝ յիշատակեալ նաև յոսկեբերանէն՝ չէ ոսփէր իմանան զդրական օրէնսն մով սեականս՝ առաւել ըստ արարողական մասինն · որով ետ ուխտս եդ ըստ Ժողովրդեան՝ պահանջելով զկատա րեալ հնազանդութի, և անչնազան դիցն սպառնալով անէծս, և պատու հաս անեսելիս ։ Եւ Ժողովուրդն իւրն հանդիսաւոր խոստմամբ հաստատեաց պահել անթերի զնմ օրէնսն · (Ելից. ի՛ք. 3·) այլ և թլփատութիւն իբրև յա տուկ ձեռագրաւ դաւաներ՝ լինել ետ օրինացն պատրաստական ։ (Գաղատ · ե · 3։) Յայս միտս առնուլ զձեռագիրն՝ առաւել հարազատ է կարգի բանիցս · զի

զի չետոյ հետեւեցան նմանելով ի 16 տան, զնուագանս մսխելով չիշատակէ ։ * Մի՛ ոք այսուհետեւ զձեզ դատեսցէ , ու- տելով կի՛ ըմպելով ։ ‖ ևն ։

Իսկ զայս ձեռագիր օրինաց՝ կոչէ հա- ճախ՝ կի՛ հակառակ մեզ , յո՛ առ հրէայս ։ մի՛ զի ոչինչ կատարուին զոր ծելով օրինացն , ամենեցուն ընդդէմ բռնզբեր զմահ և զպատուհաս ։ մինչ դատաստան և ամբաստանիչ կայր ընդ- դէմ հրեից ։ մինչև պաշտօն մահու և դատապարտութեան առասյաս ։ (ը. կորն. ը. 7. 9։) Կամ , ձեզ իմա հրեից և հե- թանոսաց ։ իբրզի օրէնք պարտաղա- կանք էին պատճառ բաժանման և հա- կառակութեան ը հրէայս և ընդ հեթա- նոսս ։ և երկոցունց ևս ծանրաբեռն լինէին վը բազմութեան խորանաց , որով և խորշելի ։ ըստ որում ասէր պետ պե- տրոս ։ * Ջոր ոչ հարքն մեր , և ոչ մեք կարացաք բառնալ ։ ‖ (Գործ. ժե. 10։) Ապա ըստ մեկնութեան ասելն՝ յե-ափէր ձերոյ հաճոյութեն , յար և նման է բա- նին առ եփեսաց ։ (ը. 14. 15։) * Ջմիջ- նորմ ցանկոյն քակեաց զբաժանմութեի ։ ‖ որում իբր բացայայտութեի յաւելու ։ * զօրէնս պատուիրանացն հրամանօքն խափանեաց ։ ‖

Նովին մտօք ասէ և առաքեալ ։ ընկէց զձեռագիր օրինական պարտեաց հրամ- նօքն իւրով ։ Ցոյնն փոխ ասէ , որպէ և ի բանին եփեսացւոց ։ զոր լսարին դնէ անուական , զձեռագիր հրամանին կամ վճռոյն ։ և ոմանք մեկնեն , զձեռագիր օրինաց կի՛ դատավճռոյն ։ կի՛ զձեռա- գիրն՝ որ հաստատեի կայր ի հրամանս ։ կի՛ , այլք գործիական եղեալ խմանեն , զձեռագիրն պարտեաց հանդերձ հրա- մանօքն խափանեաց ։ Բայց յաւելականն գործական դնէ , զոր և առաքին նման մերումս բացատրեալ ասէ , * ընկէց հրամանօք իւրովք զձեռագիր պար- տեաց մերոց՝ որ էր մեզ հակառակ ։ ‖ և արաբացին նոյնպէս ասէ , վարդա- պետութիք ։ Վասն որոյ սովորաբար մեկնիչք յարեն զայս առ ընկէցն ։ և հրաման խմանեն զնոր օրէնս հաւա- տոց ։ զոր հաստատելով քրիստ իւրովք վարդապետութիք , ունայնացոյց զը- ձեռագիրն պարտաւորիչ օրինացն՝ յոր- մէ յանցմունքն բազմանային ։

Ոյ ինչ ձէ հակառակ , էեսէյ ղրչ ։ Ա յ- պէս գրեն օրինակք մեր ։ ուր այլ թարգ- մանք ը այժմու օրինակաց յանգեալն յարելով ասեն ։ որ էր մեզ հակառակ , և զայն երբարձ ի միջոյ ։ Բառնալ ի մէ- ջոյ նշանակէ՝ ոչ միայն գլխովին ան- հետ առնել , այլև ի միջոյ պարտատնէն և պարտապանին հանել , ի բաց տա- նել ։ կի՛ , ի միջոյ երկուց ժողովրդոցն բաժանելոց ի բաց առնուլ ։ Եւ բնե- ւէսյ ընդ խալտեցւոյն ։ (մի օրին ։ ի խա- լտեցւոյն ։ այլ օրինակ յաւելու ըստ յոյ- նին ։ բևեռեաց ը ը խալտեցւոյն ։) Քա ոտն արեամբ իւրով դծագրեալ ի խաչի անդ զնոր օրէնս աւետարանին , հրատարակեաց բովանդակ աշխարհի զբազմաձի հնոյ օրինին , և դատակնիք քոյ մահուն՝ որ այնմ ժողովրդ էր ։ ամ պարտաւորութեի՝ որ յօրինոյ անտի , լուծաւ մահուամբն քրիստ ։ որով խաչն ոտնական եղև կախազան օրինացն , և ամ պատեաց նորա ։ Ոմանք համա- րին ակնարկել առաքեալ ի սովորութեի տեղեաց ինչ , որով բևեռեալ կախէին ի բարձր կողման զօրէնս խափանելիս ։ և գուցէ ասելն՝ կայր առ ժամանակաւ առաքելոյն այնպիսի սովորութեի նաև յասելս ։

15 · Ա էրէյաց էչխանութիւն և զգեաց- նիս · յոյժ յանդիման խոյսաց- նէաց , նշանաւորեալ ընդ նոսին խոյս ի խորհրդին խաչին ։

Զ յաղթականք քրիստ փրկագործութեն ցուցանէ ամ մասամբ կատարեալ ։ իբր զի ոչ միայն արդարուեն ամ պատ վը- ճարումն , զձեռագիր օրինացն պատա- ռեալ , այլև ծառայ եղեալ դիմաց ազգ- մարդկան , խորտակեաց զբռնուեի նոցն իսպառ ։ Ա էրէյաց ասէ՝ չէխանութիւն և զգեցուցիչ ։ յո՛ զդիմական իշխանու- թիս՝ որք վը յանցանաց տիրին ի վը մարդկան , մերկացոյց ի բռնուէ , և յամ զօրուեի , տկարացոյց , վատնա- բացոյց զնա , իբրև զձշնամիս յաղթելոյս , որք կողոպտին ի զինուց իւրեանց ։ Մեղք , և մոլորութիք , պատանք , փորձութիք զանազանք , երեւոյթք խա- բէականք , արկածք բռնականք , ախտք կորուսիչք , մահու պատճառութեի , և յետ մահու բռնութիք տանջողա- կանք ,

կանք, այս ամէն գէշք դիւական իշխանութեանց, յորոց տկարացոյց զնոսա քո։ Ոմանք իմանան յառաջ 'ի վերայ դիւաց՝ որք 'ի կուռս պաշտօն ընկալեալ 'ի մարդկանէ, իբրև ձեռաքար իշխելով մեռց և գործոց մարդկան։ և քո մեր կացոյց զնոս յիմաստասիրութիւն անտի, եղծանելով յաշխարհէ զկռամոլ պաշտամունս։

Աչալուզ ևս բացատրէ տկերբերան ամբրկացուցանելն։ Այլ զի բնութ մարդկան իբրև. Թէ զգեցեալ էր զդիւական զօրութիւնս. և քո մարդ եղեալ, 'ի բաց մերկացաւ 'ի մարդկանէ զայն իշխանութիւնս։ Բայց քանզի վոխան բայիւ ներէաց, յորմէ զնէ ընդունելոյ, ասէ. Ընկնէաց, այլ մերկեալ կիմ մերկանալով, ոմանք 'ի յոմանց և 'ի յասին վարդապետաց զատանելով 'ի յաջորդ հայցկան անուանց մեկնեն այսպէս. քանզի մերկանալով 'ի մահկանացու մարմնոյն, կիմ մերկանալով յիւրմէ զմարմնին կամ զտկարութ մարմնոյն, որպ գօտեկռիւք մերկանան զՏանդերձս, այնպէս զերշխանութիւնս և զպետութիւնս խայտառակեաց են։ Աչապէս առնու և սատրին դնելով. Մերկացմամբ մարմնոյ իւրոյ խայտառակեաց. և նովին մեօք բերեն ամբրոսիոս. (զերբ ճ. յաղագս Հաւատոյ. գլ. ը։) Օգոստինոս. (զերբ ժճ. ընդդէմ վաւատոն. գլ. իճ։) իլար բիոս. (զերբ իա. յաղագս Եբրայեցւոց։) Ասկայն առաջին մեկնութիւնն վկայեալ է 'ի բազում Հարգմանչաց, և 'ի մեկ Նաբանից։

Յայտնի է ի սմանէ։ փոխանակ բառին յայ յանդման, յորմէ ասէ, են ՀաաՀոն, ազատաբար յայտնապես, համարձակ, ոչ դնի առ մեզ, (Մարկ. ը. 32։ Յովհ. ի. 4. 13. ժիս. 54։) Իսկ յառինն կրկին բառ դնէ ասասնօր, ցի խայտառակեաց համարձակ, յայտնապես դիմեաց նշանակեալ. զոր յանդգնութիւնք գործոց կրկնեալ համարի եաեիոս։ Աստ. ոչ միայն յամ բռնութ մերկացոյց ցի զդիւական իշխանութիւնս, այլև յայտնի 'ի տեսիլ Հրեշտակաց և մարդկան խայտառակեաց զնա. այնպէս ասի վկնեք համարձակութիւք մարտեաւ ընդ ասատանայի և արբանեկաց նոր, զի Հաւատի զիսեք՝ Թէ յանդիման աշխարհի մեռանելով ինքն, ամենեցունց առ Հատարակ երևելոց է կործանութն Թագաւորութիւն դժոխոց։ Ըստ օրինակի երկրաւոր յաղթողաց, որք զպարտեալ և զմերձնալ Թշնամեան ձեռաք յետս կապելով՝ առաջի յաղթողական կառաց քաշեցուցանեն 'ի տես քաղաքացոցն, այնպէս ցի Թագաւոր ըզդիւահարութիւն Թշնամեան ընկճեալս և վատթարեալս եցոյց առաջի երկնի և երկրի։

Ենթաբեր ընտ յայնի խրատ։ Ասէ, ակնել տերագէս իմանի՝ յաղթողական նշանաւ յամօթ առնել զոր։ ասատն յորմէ զնէ ներհակ։ յաղթանակել։ Ձառակ նշանակի տարր ցի զդևս յաղթահարելս՝ ոչ քրտամբք և աբեամբ այլոց, որպես սովոր են իշխանք աշխարհի, ոչ տարբեր զօրութիւք կի օգնականութիւք, այլ յայնէ խրատ, իւրով արեամբ և չարչարանօք, իւրով զբաւար բաղկօք՝ զորս 'ի խաչին տարաձեաց. որ և է յաղթութիւն անլուր, և դիւովին ձեռագին, մահնմամբ՝ զորինքն նին զևք մեքենայեցին քեր, խայտառակել զնա խաչա։ Փոխանակ ասելոյ՝ յայնէ խրատ, յորմէ զնէ, են ոոք, զոր և ասորին և յատինն Թարգմանեն՝ յինքեան, յանձին իւրում։ Բայց զի մարթ է նշանակել և՝ 'ի նմա, կամ յայնմ, բազում 'ի յորմէ վարգապետաց ևս Համարին ցուցանել զնաեն։ ցի 'ի խաչին կի խաչիւն նշանակեաց. և նորին պես Թարգմանի արաբացին։

'Ի յոհաննէն խրատ։ (առաք օրին. 'ի յոհաննէ։) Ձկնանել դիւական իշխանութեանց յառաջին բռնութէ 'ի յետին խայտառակութէն՝ մահնմամբն քեր կատարեալ, այլ աշխարհաբարող ցուցցես 'ի յառնել քեր ներհակին զօրութէ. ոչ կարելով առասնայ ը իշխանութէք մահու բմբռնել զքեր, հաւատալ տեսա՝ Թէ մերկ կողոպտուս մնայեալ է յնմ իշխանութէն, և ոչ ևս զօրէ ինչ 'ի մարդիկ։ Բայց գիտելի է, զի այս յաւելուած ոչ երևի յայժմեան օրինակս այլոց Թարգմանչաց. և ցունիմ հատատել 'ի նոցանէ անկեալ է արդեօք, Թէ 'ի մերում եկամուտ, և 'ի պատճառս բացայայտութէն մանեալ։

Ասդ՝ որպ անցելոյք բանիքն ունայ նա-

նայոյց առաքեալ զպիտանութեի օրի-
նական աւանդից , նայնպա առաքեակա-
խա կշռամբ զերեշտակապաշտօն ա-
զանդաւորն՝ զսխմանեանս · ցուցանել
լով ըզդէմ նոյ , թէ քո ինքնին անկարօտ
օգնականի՝ խորտակեալ զդիւականն զօ-
րութեիս ամ · և զինչ ապա հնարին նո-
քա զքիչնորդութեի հրեշտակաց կարդել
ի նպաստ քոյի և հաւատացելոց նո ·
միթե յատաքն հզօր գոլով քո , յաւ այնր
ակարացաւ արդեօք · կամ հրեշտակքն
պաշտելոյ ունիցի՝ ն զօրութի՝ ի նուա-
ձել զըզդիմամարտ ոգիսն զդիւականս ։
Զայսոսիկ ցուցեալ առաքելոյն , կար-
գէ զհետեւութեիս ըզդէմ երկաքանչիւր
մոլորութեց ։

16 · Ա՛ր ոչ այսոհետ զկէզ դաբեւոյն ,
ոսաբելով էամ ըմպելով էամ ումանէ
փծէց , էամ ամաժիս · , էամ ըզճաւոս ։

Առ օրինական խոտանան հայի առաւե-
լապա ։ Գիտելով ձեր ասէ՝ թէ ձեռա-
գիր օրինացն պատուեցաւ խաչիւն քոյի ,
ապա ուրեմն , Ա՛ր ոչ կէզ դաբեւոյն , ոչ
և ա արժանի մեղադրոն կի դատաստա-
նի էք · ոչ ոք ունի իրաւունս պարտա-
ւորելոյ զձեզ · ի՛ հոգայք , ի՛ երկն-
չիք՝ եթէ յայնպիսիս կամիցի ոք դատել
զձեզ ։ կամ՝ , ի՛ անապայք , ի՛ տայք տե-
ղի յորժամ ոք դատելոյ արժանի ասէ-
ցէ զզգաստօղս օրինաց , և կի հարկ տրա-
մանի զնիցէ՝ ի վէր ձեր ։ Ոսաբելով էամ
ըմպելով՝ ի հրէական խոտանց զամանս
և եթէ յանուանէ յիշատակեալ , զնոյն
տայ իմանալ և վա՛ ձեռագլոյն ։ Ա՛ր ոք
դատաստան իմշէն կի պարտաւորութեի
արկանիցէ՝ ի վէր ձեր էր ուտելոյ և ըմ-
պելոյ , կամ վա՛ կերակրոյ և ըմպելոյ ,
որպ թէ այս ինչ՞ր է , և այն՝ պիղծ ։
Խոտանք կերակրոյ յայսոսի են առ հրէ-
այս · իսկ յայսգաւ ըմպելոյս՝ ոմանք
իմանան զօրէնս ուխտաւորացն , որոց
արգելեալ էր զինի և օղի ։ (Թուոց ·
ղ · 3 · 4 · Դատաւ · ժ՛ · 5 · 14 ·) կամ
ըստ կայեսաեոսի , ըմպելին՝ որ յատ՛ր
ամանի կայցէ , պիղծ համարեալ էր ։
(Թուոց · ժ՛ե · 15 ·) Ումանք յատն-
դուեթէ ձերոցն ասեն՝ի նեբբո մեռալ
խոթելոյ զըմպելիս · ոմն և զդինի կալ-
մակ յայլոց ադգաց՝ ոչ ըմպեն հրէայքն
կի ըստ այլոց՝ հայի թեբեւս՝ի պիղծ ադ-
գաց առաքեալ զդինի ըստ օրինացն ։
Ոչ ոք ըստ ասելոյ՝ զի ոչ ոք ունի իրա-
ւունս զդատել զձեզ ։ Կամ՝ ոչ ոք ունի
զձեզ ի դատաստան կոչել ։ Կամ՝ ոչ ոք
ունի զձեզ ի դատաստան կոչել ։ Կամ՝
ոչ ոք ունի զձեզ ի դատաստան կոչել ։
Կամ՝ ոչ ոք ունի զձեզ ի դատաստան
կոչել ։ Կամ՝ ոչ ոք ունի զձեզ ի դատա-
ստան կոչել ։ Կամ՝ ոչ ոք ունի զձեզ ի
դատաստան կոչել

համեմատ յանձին։) առաքերական օրի-
նակը, ձևը ազատաբար երևեցուցիչը
նորոյ կտակին, կամ խորհրդոյն՝ որք ի
քո և քոնի. կատարելոց էին։ Հին օրի-
նադրութիւնքն առ տեղեաւն ունէին
զերեսանց դիտաւորութեան. այլ զի նոքօք
մի ժողովուրդ կազմեացին իւրեանց առ-
ած. զի որոշեսցին յազգաց օտարաց.
զի վարժեսցին յօրինաւոր կենաս. և զի
զանցելոց երախտեաց այնմոռաց պա-
հիցեն զիշատակս։ Սակայն համեմա-
տելոք առ գլխաւոր դիտեալն յայ՝ էին
ըստ նշանակութեանն առաքերեալքն լոկ, ձևք,
օրինակք, որք ոչ ի ներկայ ինդրին՝
այլ ի վեր օրինակելոցն։ Եւ զատաց,
որք էին, այլ ի ներկայ ժամանակ՝ ըն
առաքերք. զի ոչ նկատէ զայնս ըստ կերա-
կուր նոյ, այլ ըստ նշանակութեանն՝ որ յայ
ահմանեալ. և դարձեալ, զի ի գրել
թղթոյս չեմս բարձեալ էր առաջարն,
և օրինական պատշաճութիւնք առ հրե-
այս գեղեա կային։

Այլ մարդն ոչ է՝ Յունականն և լատինն
ասեն. այլ մարմին՝ քոյ. բայց ազդ
առնէ եսահաս՝ փոխադրութեանն հոլովոյ
լինել, և նորն ըստ ասելոյն՝ մարմինն քոյ
է, և սոյնպես զնէ նաև առաջին։
Առաքերին ըստ գեմ զմարմինն. որով
նշանակի բուն իրն, իսկութեանն, շշմար-
առաքերին։ Կա ինքն քոյ է իրն նշանակել
օրինական ցուցակօքն. այն ըստ ունէր
զերբ հայեցուածն և զկատարած յանձն
քոյ, յեկեղեցի նոր, և յօրէնս աւետա-
րանին. ի գործս քոյ պայծառացաւ
առաքերական նշանակութեանն նոյ։ Ա-
առ լուծանել զպատճառանաս օրինա-
խնդրոյն, զի ասէին՝ յայ հրամայել են
օրէնք։ Յերեսի ասէ, բայց ի քոյ ու-
նէին զերբունից ակնարկուածն. մինչև ի
քոյ առհմանեալ էր իշխանութեանն նոցա.
և ուր կայ մարմինն, ծաղրական է
առաքերին լինել ի խնդիր. և որոց Տէր-
մարտութեանն ինքնագիմաբար երևի,
ըստ պատրաստական իցէ հարկաւոր։ Վա
որոյ ի կատարել խորհրդոյն քոյ, Տը-
բաժարել արժան է յօրինականաց ան-
տի՝ ոչ իբրև ի պարապելոց, այլ
իբրև յաւարտելոց։

Ի վերայսոր մասին զատաբերութեանն օրէ-
նակաց յիշեն ոսկեբերան և այլ յայնք,

ոյզ և օգտակարս. իբր զի ոմանք ըն-
թերցուածն ընդ յաջորդ տան այսպէս.
* Այլ մարմին քոյ, ի ոք զձեզ խա-
բեսցէ ‖ ևն. ցի զոլով ձեր մարմին քոյ,
զդոյզ ևերոյք չխաբել. և այսմ ընթեր-
ցուածոյ Տանգիպել արաքացւոյն՝ դնէ.
* բայց վա Տաղորդութեանն մարմնոյն քոյ՝
ոի ոք զձեզ խաբեսցէ ‖

18. Ա՛ր ոչ ըչէ խոբեսցէ, որ խոհի
խոնարհութիւնք և երկնչոտ հրեշտա-
կոյ ըր չէ թեւել, երանէ վերէ,
փոշոտոտ հպարտացել՝ ի մաղ մարդ
նոյ խորոյ։

Զգուշացուցանէ և յերկրորդ կարգէ
առաւ քարոզչացն, որք զՏրէշտակաց
պաշտամունս առեղծաբանէին։ Զի-
մաստս բնաբանիս համաձայն են թեզ-
մանիչք, և մերս համեմատ յանսակա-
նին ընթանալ, թեպետ և շարադրու-
թեին ինքնին զմասյ բերէ։ Ա՛ր ոչ ըչ-
ձէ խոբեսցէ։ Աւետեսն և այլք զնոն՝
խաբել, կի մոլորեցուցանել. բայց յոյն
բայն է ոգովածվելոյ, կամ՝ի
բառէն վածյոն. և յոյն բառագիտք
և մեկնիչք իմանան՝ զրկել ի բրաբիո-
նէ, խարդախել ի յաղթանակն. այ յոր-
ժամ յաստպարելական մրցմանն կամ ի
խաղս նենգագործ վնաս ինչ գործի յաղ-
թողին, այլուս տալով զյաղթանակն.
յորժամ Տանդիսաղիրն ազատանօք
բաշխէ զվարձս, կամ ի մահամոց
ախոյանին խոչ ըստ արկանի ընթեր-
ցից, կի կէս նպատակին փոփոխ։ Ըստ
այսմ նշանակուած խոչ դնէ Տայ մեկ-
նուածին. և նման այլաբանութիւ վերա-
դոյն առաց առաքելոյն, (ի 8 առն)
ոի ոք զձեզ կողոպտիցէ։ Զայս միայն
ոչ միայն ոսկեբերան աւանդէ՝ և այլք
յոյնք, այլև Տերոնիմոս (ի Թիթոս առ.
աղգասիս. խնդ. ժ։)

Աղդ՝ ի փոխաբերութեանս կէս նպա-
տակի իմանի քոյ, առ որ ընթեռնողք
Տաւատով և սիրով. ասպարէզ է կրօնի
քրիստոնէական։ Իսկ առաք քարոզիչք
յերկոսին ևս խորհրդական գործէին,
զՏրէշտակս փոխան նպատակի կանգ-
նելով և զօրինական խոստնս իբրև
խոյնդրատն ի քրիստոնէութիւն անդր
ձգելով։ Վասն որոյ ազդ առնէ առա-
քեալս, ղեռչանալ զի ոի ոք այսպիսի

խաբէուԹիՒ զրկեսցէ զնա ՚ի յաղԹանակ կէ աւետարանին։

Որ կ՚ասէ՝ Յորժամ զօրով ըլունելուԹիՒ, ՚ի կամեցօղ, կամ կամեցեալ, ամանք յարեան ՚ի բանն՝ ԽաբէուԹէ։ և մեկնեն. այնպիսի զրկօղն ըլ Տաճոյից վարի, ոչ յիշխանուԹէ և յարդար պատճառաց. առանց Տայելոյ յարժանաւորուԹիւն Նահատակաց, յիւրոց կամաց ունելով զպաշտօն դառնելոյ և սահմանելոյ զնոսա բաքանչիւր վարձս. ոչ ԹէՀ ասէր. մի ոք ինքնամատոյց դառիլ կի՛ վարդապետ պատրեսցէ զձեզ։ Սակայն յոյն մեկ՝ նէրէք ՚ի յաջորդ բանն յարեան։ զոր և բացատրէ մեր բնագիրս՝ դիմաւոր առնելով զայն. և խնատրեն ենս Ասպիսի պատրօղն անձնասիրաՀ եղեալ, կի՛ Տաւանեալ ինքնին, խաբեսցէ, կեղծաւորիր խոնարՀուԹիՒ, զոր ձևաց նայ ՚ի դէմս, ՚ի Տանգեցեալ, և ՚ի բանս. կի՛ զի խոնարՀուԹիՒ և չափաւորուԹէ Տամարի ժուժկալել ՚ի կերակրոց ինչ. կի՛ զի անարժան ասէ զանձն մատուցանել առ ՅՈՀ սակս յետին նուաստուԹիՒ իւրոյ։ Ասյսպիսի կերպարանեալ խոնարՀուԹիՒ, և երեսս հրեշտակաց, անուսի պաշտամամբ հրեշտակաց, զոր չէին ԿԵՒ ՈՒԵԼ, յոյն ինչ զոր աչօք չէ տեսեալ, ոչ ուսեալ ՚ի գիրս, և ոչ բնաւ խաչեալ, զբաՀնեալ վերէն, յանդգնաբար դնէ զոտս, ՚ի ներքս մխի։ Յորմէ մի բառ դնէ, էմՎՐԵՑՒ։ ՅՈՀ յանդուգն մտեալ յօտար տեղի. զոր և առնէին տուտ քաղքն, յանչայս և յանառեալ իրս Տաստատելով զուստումնասիրաբար ունս Տամարէին խօսել զոր ոչ գիտէին բնաւ։ Տոգոպոբ հոգոպոչել. առանց ստոյգ պատճառաց, ունայն իրօք փքանալով, ՚ի Տոգ Տարեոյ խոյր, մարմնական մտածուԹիՒ. պարծելով և ամբարտաւանեալ լով ՚ի Տանձար մտաց իւրոց, յայն իրս՝ զոր ըլ մարմնոյ և արեան խորՀի՝ և ոչ ըլ ՀմարտուԹէ։ Ասյսէս ՚ի կատաբածիս պատաՀէ զպատրուակ նոյ. զի զոր ձևանային առ խոնարՀուԹէն ուսցանել, կամ խոնարՀաբար վարիլ, յառաջ զայր ՚ի մտահաձոյ ամբարտաւանուԹէ. պնդել զայն ինչ՝ զոր ոչ գիտէ ոք, ոչ անդիտութէն է ծնունդ, այլ ՀպարտուԹէն։ Ասելն, զոր չէին ԿԵՒ ըլ ոսկեքերանին Տայլ առ Հրեշտակս. զի

ՅՈՀ քարոզօղն պաշտամանն Հրեշտակաց՝ ոչ բնաւ տեսեալ է զնա, ոչ երբէք ծանեալ զբնութէն նոցա, և զղօրութէն և զզործս։ Եւ ասկայն այնպէս խօսի զնոցանէ՝ որոշմունս անուանից և դասուց զործակալուԹեց տալով նոցա, ոչ ԹէՀ այն ինչ ՚ի միջոյ նոցն եկեալ էցէ։ Իսկ ըստ այսոցմ առ կրօնն Հրեշտակաց Տայի չտեսանելն. ՅՈՀ զայնպիսի կրօն ասնդէ՝ զոր ՚ի Տշմարիտ վարդապետս չէ տեսեալ, ոչ ՚ի գիրս ՅՈՀ, և ոչ ՚ի յայտնուԹէ Տոգւոյն ուսեալ. այլ ինքնաստեղծ մարմնական մտածուԹէ խորհի և խօսի զանյայտ իրս. և ընդ այն բարձրամտէ՝ զի մարդկեղէն Տանճարով Տառէ զանՏասանելիսն մարմնով և արեան։ Ասյլ յաղագս այսր Հրեշտակարգն ազանդոյ տեսցուք ՚ի կատարած գլխոյս։

19. Եվ ոչ ունէի զքնին ես, եւ ոչ աճիւն մարդոյն յօդէ՛ս և խղճեցոյ զոյրբերելով և խոնարհել՝ ասել զամենեցուն ոչ։

Յորմէ ընդունելուԹիՒ գնէ՝ և առանց բառնի ես, ՅՈՀ ոչ ունելով զգլուխն. յայլ Թարգմանս և ոչ գնի՝ ես, ՚ի մեբուսս սակս բացայայտուԹէ յաւելիՒ։ Ոչ ունէին՝ ըլ ոմանց իմանի ոչ ՏանապէՀ, ոչ Տամարել, և յայս առնէ զպատՀան. ասացեալ մոլորելեն. ՅՈՀ յայն սակս զպաշտօն Հրեշտակաց նորաբատեղծ այնպիսի քարոզօղն, վա՛ զի անգիտանոյ զՇմարիտ գլուխն՝ ՅՈՀ զքՅՈՀ. յորում է ՅՈՀ լրութէն, և պատարագ նէ չէք այլ ինչ խնդրելի. ոչ ՏանապէՀով զլօտոր փրկուԹէ տուօղն զՅՈՀ, փոխանակ նոՀ զՀրեշտակս յառաջ մեծարէ։ Բայց սովորաբար ոչ ունէր՝ իմանի ոչ ըլունել, մերժել. և լինի նոր կշռամբուԹէի ըՀեմ Հրեշտակապաշտօն քարոզէին։ ԱմբարՏաւաՀ մտածուԹէ այնչափ բարձրացուցանէ այնպիսին ըզՀրեշտակս, զի օտարանոյ գլխովքն ՚ի բուն գլխոյն՝ ՚ի քրիստ, որ գլուխ է ոչ միայն մարդկան, այլև Հրեշտակաց. (ըլ 10 տան.) ոչ և ա յարի ՚ի քՅՈՀ ՏաւասաՀվք և սիրով. կարծելով մեծարել զպաշտօնեայս Տոգիան, անմեծար առնէ զամենեցուն գլուխն, և մեայ ինքն անգլուխ։

Ո՞ւսի՞ ամ մարդին։ Յորմէ գլխոյ՝ ի քեզ ամ մարմին ակնեղուցայ, յորէ՞ս Է խոշ. լէօ՞ս փոխիչէ՞ս, իւրաքանչիւր պաշտամամբն, և ասաքմանօք, և պարգևօք՝ իբրև մարմին յօդիւք բաշխեալ, և կապակցեալ ըստ միմեանս, և ընդ գլխոյն, ահ՞ գաճառն ։, ընդունի զաճառն Տ. դևոտական, որ յայլ աղբէ, և բան այլ զարգացուցանէ զլոյսը անդամն. ղամայիսի անհետութեան առնու՝ զոր ևս պահանջէ և դովէ, և որ հասուցանէ զնկեղեցի՝ ի կատարելութեան արժանի ։։ Յաղագս այսր բանի տես Ըարձ. կագոյն՝ ի մեկ. եփես. (ա՞. 15. 16։) Յօդք և խաղալիք՝ ի մարմնի ակնեղեցւոյ օրինակին զայլևայլ ասաքմանս, զպարգևս, և զկորհուրդս, որովք կարգաւորաբար շաղկապին հաւատացեալք ընդ միմեանս, և ընդ քեզ գլխոյն. ամենեքին ի նմանէ ընդունին զՏոգևոր գոհս և զաշխատութիւն կամ անմիջաբար, և կամ ի ձեռն ՃՀարիս պաշտօնէից նոր արարածին սպասաւորութեաբ։ Եթէ հրեշտակք և ունիցին մասն յայսմ մասնակարարութեան, իբրև պաշտօնեայք միայն ընդ քեզ, և ոչ իբրև ինքնաւերք և անկարօտք քեզի. ոչ երբէք ինքեանս կարող են ընդս աղբէ՝ ի հաւատացեալս զներքին ճաշուն որ ըստ ։. և յարատևութեան պաշտօնակատարութեանս իսկ սպասանն ակնարկուեր գլխոյն քեզի։ Վասն որոյ որք առանց քեզ՝ ի հրեշտակս լինին ապատասան, յիրաւի զրկին և՝ ի նոյ օրինակաւորութենէն, ոչ զբաժանելով միջնորդ, և ոչ զհրեշտակս։

20. Ոչ ինչ գիտեմ ընդ ինէ՝ ի փորձոյ այնմիկ, զի ես իբրև չինդ՞նիս ասեն յաչխարհ իրոնոյին։

Յատացելոյն յատաք բերէ զմեծ անպատշաճութիւն իրացն, յորժամ հասատացեալքն՝ ի քո՝ զհետ լինիցին օրինական պահպանութեանց, և այլոց հեթանոսական աւանդից։ Եթէ գիտես ընդ ինէ։ Որովհետև դուք՝ ի դէմս քեզի մեռայք՝ ի փորձոյ աշխարհս, այ առ տարբերս աշխարհի, ազատացայք՝ ի մարմնաւոր օրինաց, որք են նիւթական, և յարտաքին աշխարհական իրս հետատեալ. և որք աւանդեցան ինէոյ՝ իբրև առաջին ուսանելիք մանկանց։ Որովհետև քեզ՝ ի մահուն իբրև յամանեաց զպարտիս հին օրինաց, հատատեալ զանխտնար. և դուք մկրտութիւք մահկանից լինելով քեզի, այնու իսկ դադարեցայք յօրինական կենաց, ոչ ևս պարտական էք կեալ ըստ մարդկային աւանդից։ Տերեսս պիտի ասել զհին օրէնս, և զի ամանց՝ զնմանատիպական ուսմանն՝ վերադոյն մեկնեցաք. ի 8 տան։ Իսկ մեռանել առայնս՝ իմանի այնպէս օտարանալ՝ ի պարտաց նոյ, ոչ մեռանել որ՝ ի կենաց անհաղորդ մեայ. որպէ և առ հռովմայեցիս ասաց. (է. 4.) * Ա յսուհետև և դուք եղբարք մեռարուք օրինացն մարմնոյն քեզ։ ։ տես անդ. ։ Ի հակառակին իմանի անդրադարձիլ, թէ տարբերք աշխարհի և՝ օրինք մովսիսականք և աշխարհականք՝ մեռեալ են առ ձեզ, ոչինչ իշխանութեի և շահեկանութեի ունին՝ ի կեր առնուլ։

Արդ՝ որովհետև այսպէս մեռեալ էք օրինացն, չի՞ս էբէ չինդ՞նիս, որպէ թէ պարտական լեալք կեալ ըստ օրինաց, ասեն յաչխարհ երոնոյին։ Յորմէն պարզաբար դնէ յաչխարհ, առանց բառին՝ ասելն. իսկ փոխանակ բայիս երոնոյին, յորմէն ասէ փոխդիչէ՞սն. զոր ոմանք ներդործական առեալ թարգմանեն, վարդապետեաք, ուսուցանեք, վէմոս կամ օրէնս տայք։ Բայց այլք և մանաւանդ յոյնք կրաւորաբար բացատրեն. այ դեգերիք կամ ըմբռնիք յաւանան, կամ՝ ի վէմոս. ի սոյն միտս իմանի և մեր բնաբանս։ Ընդէր ասէ՝ իբրև ներքոյնակալք տուրեցէք օրինաց՝ կալիք ըստ կանոնաց նորս. զի է՝ զի ոմանք՝ ի ձէնջ իբրև եթե չիցեն փոխադրեալք՝ ի հոգևոր օրէնս քեզի, յաչխարհական պաշտպանեաս օրինականս կամ իմաստասիրականս աշակերտին, յայնս իբրև՝ ի կրօն և յուսումն յօժարին։ Եւ որ է այն ուսումն։

21. Պէ՞ս դէյնեաբ, ֆ ճալսիէբ, ֆ հոռ ևիէբ։

Ջայսոսիկ կամ՝ ի դիմաց կողոպատողաց ասէ, իբրև եթէ ոչ ընկեր զայն զգուշացուցանէին. և կամ առաւել՝ ի դիմաց սուտ վարդապետացն, որոց կրօն և պատուիրանագրութեի ոչ այլ ինչ

ինչ եւ՝ բայց ՚ի գուշաբանայ եւ յանշահ իրս յառնախել Տրամանս։ Ա՛ր Հրէից· լատին յոքնական դնեն, մի մերձենայ ցեք են· բայց յոյն եւ այլք եղակի ընդ Հեռուստն։ Ասանք զերիան եւս ՚ի վեր կենդանոց առնուն, հետ զնետ խոտացուցանելով զպատուէրն· այ մի մերձենաք՝ ուսանելով զայս կամ զայն կերակուր· Ա՛ճաչէք, եւ մի ՚ի բերան տաք՝ որ առնուլ զճաշակ նր· Ա՛ հոգ լինիր, նաեւ ձեռամբ իսկ մի հպիր, մի գնար մօտ։

Ալլք ՚ի զանազան արգելմունս հայեցուցանեն· այ մի մերձենար ՚ի կերակուրս առ ՚ի ճաշակել զայն· եւ Ա՛ հոգ լինիր առ կանայս· որ արգելուլ էր քահանայիցն հրեից՝ ՚ի ժամանակս պաշտաման իւրեանց· իսկ պիղծագործութիւնք խաղաղ հրաժարեցուցանէին։ Կամ ըստ այլոց, մի մերձենար հայլ առ կանայս, ըստ բանին ետ· կորն· է· 1· մի ճաշակիցն առ կերակուրս· իսկ մի հոգալ լինիր՝ առ երկոսին եւս։ Ալլք դարձեալ, մի մերձենար յանոյր իրս, ՚ի կերակուր պղծեալ, ՚ի մեռելոյն, ՚ի հանդերձս դաշտանի, ՚ի հիւծանոս, ևն։ մի ճաշակիր զկերակուր արդելեալ, զհոգնի, կամ զնապաստակ, կամ զդաղջ նաբեկ ևն։ մի հոգալ լինիր ՚ի սրբազան իրս, կամ յանոյր՝ գնելով, վանձառելով։

22· Ու՞ է սահման ՚ի պէտս ապօխանոցն, ըստ գաղափարանց և վարդապետութեան մարդկան։

Ասա յայտնիկ և ՚ինման իրս հատատուել կայ սահման և դպրանոց վարդապետութեան օտարաց· և ոյր օգուտ յայդ պիտանց որոշողութենց· կամ զի՞նչ ան մուտքի դնել զսրբութեի և զարդարութեի յայդպիսի կանանս, կի հատատարել զայս բնդ ատեաւրանին· զայնպիսիս ասեմ, Որ է ամ ՚ինչ ՚ի գէպս ապօխանոցն· կի ըստ յոմանց, է յայականութեան պիտոյիւք· այ կիրառութենէն գնան յայս կանուխի։ Ապօխանոցն ոմանք իմանան զբարեկականն՝ մեզաց և կարօտեան, ըստ· պետ· ա· 4· * փախուցեալք ՚ի ցանկութենց աշխարհս, և յապականուխենց։ ‖ և ան· գ· 12· Եւ բան այս օգտանիւս և այլք ոմանք մեկնեն· այս ազգ հրամանաց ոմանի ՚ի կարուստ և ՚ի մահ յատնանական· կամ մահ բերէ այնոցիկ՝ որք երբեք կարեւոր ՚ի վերկութենէ գնացս ընդրկեն։ Կամ ըստ այլոց, այնպիսի հրէական ուսմունք խառնեալ ընդ սիղծագործականաց՝ մեզս զանազանս ծնանին, որպ և եղև իսկ խառնրնակ մոլորութենէ գնաստիկեան ազանդաւորաց։

Բայց սովորաբար յոյն և լատին մեկնիչք ապօխանոցն իմանան զընական եղծումն իրացն· և իմաստքն են· այն ոմ խորանք ՚ի կերակուրս կամ յրմպել լինս՝ Տալին յապականելի իրս· կարգել են միայն ՚ի պէտս մարմնոյ, որք ինքնեն եղծանելի գոլով, կերառութենն առուել եւս գնան յայլոյրենէ։ Եւ զինչ այսի առ վերկութենէն մարդկան՝ կամ վնաս ՚ի չպահելն, և կամ շահ՝ ՚ի պահելն։ Տես ՚ի բանն Հռոմ· (ժէ· 17·) * Ո՞ է արքայութենն այ կերակուր և ըմպելի։ ‖

Ըստ պաւղոսեանց։ Ասա մասն ունի զնապակցուել ընդ անցեալ ասանն· այ զի եւս իբրեւ զկենդանիս կրօնաւորիք՝ ընդ պատուիրանաց և վարդապետութեան մարդկան, որք ասեն, մի մերձենար եւն։ Ա՛յդպիսի ընտրութիք և խորանք ՚ի մարդկային իշխանութենէ առնմանել եւն։ Ծնունդ են մարդկային մտաց· ոչ յայլ ընկալելոք, և ոչ առ ամն արժանի ինչ, կամ պատասխանի։ Ջայս վերաբերոյն եւս (՚ի 8 տան) մարդկան ասանց դուրեթէ ասաց։

Բայց խնդիր շարժի առ մեկնիչս, զնարդ զնտրանս մաքսխական օրինաց մարթի իցէ պատուհաս մարդկան կոչել։ Ոսկեբերան երրակի լուծումն ասէ հաւատացիս· մի՝ զի օրէնքն յետ անցանելոյ ժամանակին ոչ եւս ամենայն ինչ, այլ լոկ մարդկան ասանդուած։ Երկրորդ· լռելեայն յայտ առնել զնայս հնեցեալս իմաստասիրացն, որ զլեռվին մարդկայինք էին։ Ջի յայտ գիկ լուծմանց ասանդնեն և այլ մեկնիչք· և մարթ է հատատուել զնմին։ Ա՛ր զի ըստ ոմոյ գրոյ՝ ասէր ՚ի մարդկանէ, կամ մարդկան, նշանակ զայն որ մարդկային խորհրդով լինի, և մարդկային հնու-

նութիւն, և ոչ յաճախին կարգաւորութիւն. այսպէս յաղագս մկրտութեան յով-հաննու հարցանէր քո՛ւ, ի մարդկանէ՞ իցէ, թէ յերկնից։ (Մատթ. իւն. 25։) Նոյնպէս ոսամոլել զխորհուրդ կամ զգործ որ ի մարդկանէ՝ ընդդէմ դնէր այնմ որ յայր։ (Գործ. ե. 38. 39։)

Աղդ՝ խորանք կերակրոց, և այլոց մարմնական պատկանութեանց՝ զոր օսար քարոզիչքն թէ առդրէին, ոչ էին միայն աւանդեալքն ի մովսէսէ, այլև զոր եկամուտ ունէին ի ծէրոց, և զոր յանձնց իսկ հնարէին, կի՛ ի փիլիսոփայական աղանդոց մուրոդապէս առնուին։ Յաղագս պիեմազորականաց վճռեալ էին բազումք ի նախնեաց, որպես և կղեմէս աղեքսանդրացի. (Ստրոմատ. ե.) թէ ուսուցանէին հրաժարել ի գինւոյ և յանապնոյ և յամուսնուէ, այլև պաշտել ղհերետոսա և ղդևս։ Բազումք յայնց քարոզեալ ոչ էին հրէայք, այլ ի հեթանոսաց կնսամանեալ հաւատացեալք, որք զվիլիսոփայութիւն կալեալ հաւանեալ ի քրիստոնէութիւն անդր. և տերտերանաս առ այնոսիկ խնդալ զառաքելական բնաբանս, որք պարծէին ի յայտնութիւն հրեշտակաց ընկալեալ զհրաժարումն ի կերակրոց։ (Գիրք ե. Ըզդէմ մարկիոնի. գլ. ժե։)

Եւ ահա քաջայայտ է, զի զայս ամ ուսուցանէին նոքա և օրինադրէին՝ ոչ իբրև յայր ընկալեալ, և ոչ ամենայնի առաքեմամբ կամ իշխանութեան, այլ լոկ մարդկային մտածութեան և ըստ հաճոյից։ Ապա եթէ զմովսիսականս ևեթ առանդէին՝ անկասն ի մարդկային գիւտից, մարթ էր տակաւին մարդկան պատուհասս առել՝ ոչ ըստ նախ դրութեն նոցա, այլ ըստ ջնասադովութեն։ Այլ զի կամք օրէնսդրին այդ սահմանեալ էին ժամանակ այնոց օրինաց մինչև ի գալուստ քոյ, և ոչ անդր ևս։ Նմին իրի յետ կատարման Ճշմարտութեն՝ տակաւին կալ ի նոսին օրէնս իբրև ի կարևորս՝ ոչ ևս էր ի հրամանէն այլ, այլ մանաւանդ ընդդէմ կամացս նորա։ ապա պարզաբար ի մարդկային խորհրդոյ։

23. Որ յիմաստունն ին համարէ, բռնա-ւեսցի ի գրչէս, և խոնարհութիւնդ և անխոտորութիւնդ մարթոյ, և ոչ ի պոռիս ինչ լերանց մարթոյ։

Բնաբանս համեմատ է ամենևին յուրանականին, զոր ևս ևեթ տարբերութեամբ առաջին մասինն, զի ասէ։ * Որք ուրեմն ինն զդան իմաստութեան՝ այ որք պատուիրանք, կամ որք վարդապետք ունին զպատճառս, կի զանուն իմաստութեան։ Ըստ իմաստից յերկուս եղեալ նախ բաժանին մեծինքն, այլ այլևայլ մտածութեանց՝ որով իմանան զաստին բան իմաստութեան։ Որպէս բանիմաս, և այլք հինք և յետինք տուեալ բաբառ առնուն ի պարապանաց կողին, և իբր հեղնելով, բան իմացեալ փոխադրեալ առ երեւոյթ տեսակի, կի կերպ բանի։ այ որք ունին կամ երևեցուցանեն զկերպարանս իմաստուն, այլ ոչ զիմաստութիւն։ կարծին առ ազետս և թեանձրամիտս իբրև իմաստութիւն ուսուցանել, կամ գործել։ Ջայս միտս բացայայտ մեր ի մարգմանիչս դնելով։ Որ յիմաստունն ին համարէ, այ որ վարդապետութեն կի ուսուցին համարի կամ կարծի լինել իմաստութեն, խոհական և գովելի բարեպաշտութեն։

Իսկ ոմանք յետին մեկնիչք իբրև հատ տատեալ եղանակաւ առնուն զայս, ոչ թէ ասել։ արդարև այնպիսի պատուհերք կի վարդապետութեանք ունին ոչ փորը պատճառս իմաստութեն. ժուժկալութիւնքն զոր ուսուցանեն՝ համակերպ են քրիստոնէական իմաստուն, եթէ լինիցին ոչ արժանն է. ոչ իբրև անմտականս կի աւելորդս խոտեմ զայնոսիկ։

Ըստ երկաքանչիւր մասցս զանազանաբար ձևանան իմաստք ամբողջ բնաբանին. և այ առաջնոյն ասել կամի։ ժուժկալութեի, պահք, ձնշմունք մարմնոյ՝ դոլով ի յարդի առ ամ աղդս՝ նաև հեթանոսականս, իբրև օգտակարք առ իմաստուն կենցաղս, օսար վարդապետք ոչ առ ամ աղդս՝ նաև հեթանոսականս, որ ի վերնն երեսս կարծի իմաստուն. զոր և երբեակ զուռնով զեղազարդեն։ այ ընձակամ լրծէս. այ յաւնին. էնէլզեռնոյս, այ կամաւոր պաշ-

պաշտօն · ուր լսուիննն դնէ՝ մնապաշտաւելէ· և ասորին երկիւղ ՚ի յ։ կամաւոր պաշտօն կի կրնաս ինն հնարեն՝ աւելի քան զհրամայեալսն · զբարեպաշտական սովորութիւս ինքնայօժար աւանդեն՝ երբև առաւել ազատականս, և ախորժականս ՚ի գործել։ Ե խնարհութիւ։ Այս երկրորդ գոյն · խոնարհելով կի նուաստանալով ազգասիրն և գոյդն կէ բակրով, ՚ի հանդերձս և ՚ի գնացս ա նարգս · կի ընդ պաշտպանութիւ հրնշտակաց զինքեանս արկանելով · կամ ը հրամանաս և աւանդութիւ վարդապետի լինելով անդիմադարձ ։ Ե անհոգութիւ մարմնոյ, բան յուսինն՝ աքէպէ · և այս է երրորդ գոյն · ը սատիկ ձնշմամբ մարմնոյ, խաոսութիւ և խոշանգանօք անխնամ թողլով զմարմին ՚ի հակմանս, ՚ի տարաճաձս, և յայլ խոշորութիս։ Լսեմինն դնէ՝ ոչ առ խնայել մարմնոյ, որ չէ ը յուսինն ։

Եթ ոչ ՚ի պաթէ ինչ։ ը ոչ հայեցեալը ՚ի պատիւն կի ՚ի գարմանս որով պէտք մարմնոյն ընուն։ պաթէ խնամն բաղմաք փոխանակ գարմանոյ, կի խնամոց · որպս և այլոր նշանակէ, յանէլն ։ կորն։ (Ժէ. 24։) * Նամաղին առաւել և պատիւ ետ ։ և գարձեալ։ (։։ տիմոթ. Ե. 17։) * Կրկին պատուոյ արժանի եղիցին ։ և ։։ պետ. ։։. 7։ * Իրբև տկար անօթոյ ածիցին պատիւ կատնոց ։ Որմանք առնուն փոխանակ օրինաւոր և պարկեշտ գործոյ ամուսնութե · ը որում ասի (։։ Թեսաղ. ։։. 4։) Ջիւր ամուն առանալ սրբութիւ և պատուական։ մի ՚ի ցաւս ցանկանե ։ որոյ Տէր կառավն ասի՝ անարգել զմարմինն ։ (Հռոմ. ։։. 24։) Եւ ոչ տուր քարտ ոչընջ հրաժարեցուցանէին նաև յօրինուածոց ամուսնութե, յայն միտս տանին և զայս, թէ ոչ հայեցեալը ՚ի պարկեշտ ամուսնութին՝ որով մարմնոյ պէտք ցանկութեն ընուն ողջախոհ կիրառութիւ։ Բայց ասկնբերան՝ պաթէ իմնոյ զմեծարանս՝ որով ՚ի պէտս լրման խորոյ կամաւորապէս տիրեացն ՚ի Տիզուին՝ կալ ՚ի չափաւոր սահմանին · խակ տարբեր անպատիւ առնեն՝ անառնաբար նուաստեալ լսոյ զնա ։

Արդ՝ այսպիսի պատրաստակօք երեխին դոքա իմաստուն, և ճանապարհ նոցա իմաստուն վերբերիչ · ձևանան այսու կրնասիրս լինել, և խոնարհ, և աւետօղս մարմնոյ · բայց ոչ այնպիսիք են չմարտութիւ։ Ա յսպէս ամբաղձացուցանէ զնմաստս բնաբանիս ասել բերան ։

Իակ ամանք այլով ոձով յարմարեն · ը · իմաստութի ինն կերպարան բերէ այդ ուսուցն դոցա · բայց ը չմարտութիւ ապահանել է ինքնագիւտ կրօնիւք, կի ունայն պաշտամամբ, կեղծաւորել, խոնարհութիւ, և անխնայ խաոութիւ մարմնոյ, զանազով տալ զոյն դարմանս՝ որ կարևորն է ՚ի պահպանութի մարմնոյ, որով կարողասցի ծառայել Հոգւոյն ։ Ջայս ևս ասացաք ը առաջինն մասցն ։

Ա յլ ը երկրորդ մասցն՝ այսպէս կազմ կրօսիոս և այլք զկարդացն բանին ։ Աղաչս ՚ի կարգ իմաստութի և գովելի օրինաց համարելի են այդ պատուհերք, եթէ լինիցին արժանապէս · ը եթէ լինիցին խոնարհ կերպ, կամաւորյանձնառութ, ՚ի ներքին յօժարութ առանց բռնադատելոյ, և առանց խոտելոյ զարարածս ևյ։ Ե խոնարհութի, եթէ լինիցին հոգւով խոնարհութեան առանց գառելոյ կի անգործնելոյ զայլս իրրև չպահօղս։ Ե անհոգութ մարմնոյ, եթէ լինիցին ՚ի ձնշումն մարմնոյ, առ ՚ի կրթութի, և առ ՚ի չտալոյ խնամս մարմնոյ, որով լիասցի և յագեսցի, և անկուշեսցէ զՀոգին ։ Լուսեղէն իմանի հակառակին այսոցիկ · ը եթէ լինիցին անձք համարելով զարարածս ևյ, իբրև կարևոր ՚ի փրկութի, կի դառապարտելով զայսոցիսն, կի յատկութ մարմնոյ, յայնժամ ոչ ևս են գովելիք և խոհականք, այլ գոբովելիք, անմտանք, և վնասակարք ։

Ջայս երկրորդ եղանակ՝ առաւել հարազատ համարի կալիցի · բայց ոչ հաւանի եսախս · և յիրաւի ։ Վ՚ ի դժուարութիւն ցուցանել ի ինդիսի կրճ, և խոնարհութի, զոր ասա դնէ առաքեալն, առնալ լինին ՚ի գովելի մասին, զոր վերագոյն ՚ի 18 տան, նովին բառիւք եղ ՚ի պարտաւանաց մասին։ Եւ գարձեալ, զի սկսեալ ՚ի 8 տանէ՝ զմարդապետութի այնպիսեացն կոչէ խաբէութի, մարդկային

կային աւանդութեի, պատուհերս երկբառերս և աշխարհականս, հնարեալս յամբարտաւան մտածութենէ, օտարացուցիչս ի քէն դլխոյն և զիարդ յետ այսր ամի զպատիւ իմաստուն ընծայեր այնպիսեացն՝ համարեալ թէ ի բարւոք մեռս կատարեացին. ուր ինքն քաջ դիտեր՝ զի չարաչար մօք ուսուցեալ նեին և առնէին նոքա. իբրզի զորինաս, կան խորանն և զայլ հելլենական աւանդս առաջի դնէին հաւատացելոց իբրև կարևորս ի փրկութի, կի դէթ ոչ սակաւ պիտանիս քան զայլ բրիստոնէական առաքինութիս։ Ա՛ր որոյ սակաւ վարուկան մեկնութի առաջնոցն ընտրել ի է իբրև առաւել Տարազաւոր։

Յաստուածոցս ի բովանդակ յայս դլուխս քաջայայտ տեսանի դիտաւորութիւն առաքելոյն, թէ ընդեմ որոց խօսի, և դոր ժուժկալուած խորանաց, կի զպաշտօն հրեշտակաց դատապարտէ։ Իմանք ի լուտերական և ի կալվինական մեկնչայ՝ որոց անշնորհալի են եկեղեցական պաՀք, և դժուարարար ժուժկալութիւն կատական, կի բարեխօսութիւն սքոց, ախորժանօք իմն Տայնոյ յայսոսկի ընթերցուածս, և Տարկանին կողմնաւոր բանիւք զընդունողս ուղղափառ վարդապետութենցն։ Սակայն ոչ արժանի մտաւոր քննութենն՝ զոր ասեն առնել ի գլխս սքս, ցուցանեն դոքա դիւրանցն դատաստան յայսպիսի խրնդիրս։ Ժուժկալութի Տաւատացելոց ի կերակուրս և յայլ մարմնական վայել մունս՝ ժամանակակից է ընթրութենէ, ի կէր արկեալ ի նոցունց իսկ առաքելոց յաճախագոյնս և առաւել խստութենէ քան զայլ Տաւատացեալս. ի մեծամեծ խնդրուածս և ի պաշտամունս իւրեանց՝ անանձատելի ընկեր ունեին և զսնդութի պահոց։ (Գործ. ԺԳ. 2. 3։) Առաջի այսց ընթեռնուին զինքնասաց աւանդութիւնն քի, թէ յորժամ բարձցի ի նոցանէ փեսայն, ապա պահեսցեն։ (Մատթ. թ. 14։) Ի մեռուցումն ախտաւոր ցանկութենց, զոր անդադար ուսուցանէին բանիւ և գրով, դեղ ընտանի և յարմարաւոր դիտեին զսրտաբեր ժուժկալութի որովայնի. և ինքնին առաքեալս Տնշէր զմարմինն առ ի Տնազանդեցուցանել հոգւոյն։ (ա. կորն. թ. 27։) Ջհարդ ապա զայսպիսի զեղեցիկ սովորութի զսանդեալն ի սքց առաջնոց, և ի քէն պահեալ և Տաստատեալ, և յաւաքելոցն պատուասիրեալ, Տաւանելոցին ասել, թէ սքն պօղոս կոչիցէ պատուհերս մարդկան, կի աւանդուի կեղծ ուպատիր խոստովանիլ. Ա՛ր որոյ բնդհատին խոստովանիլ, թէ պախարակ առաքեալս զՏրէական կամ զՀեթանոսական խորանս և զարարողութիս, որք ոչ ի Տնշումն ախտից մարմնոյ լինէին, այլ մանաւանդ արձակ թողել զախտաւոր բերմունս, խոտորնակ մտօք յարաբերին պահպանութենս և ի Տեթ ծառայեցուցանէին զՏատատացելս, Տամարելով թէ ի մարմնական իրս անդ կայցէ սրբութի, կի առիբրև կութի հոգւոյ կարևորք իցեն առաւել քան զՀոգևկան առաքինութիս, կամ դէթ Տաւասար նոցունց։

Իսկ յաղագս չարդուխեան հրեշտակաց՝ անմարթ է նոյնպս կարծել, թէ զոր և իցէ պատիւ առ նս արՀամարՀիցէ առաքեալ, կամ արդելուցու ընծայել։ Նա ինքն փրկիչն առ ի խափանել զարՀամարՀանս ընկերաց՝ պատճառս առնու զակնածութի հրեշտակաց նոյ։ * Ջի հրեշտակք նոյ յերկինս Տանապազ տեսանին զերեսս Տօր իմոյ որ յերկինս է։ (Մատթ. ԺԸ. 10։) Առաքելս վկայէ զնոցանէ՝ լինել պաշտօնեայս ի ապաուսուրութի այնոցիկ՝ որ ժառանգելոց են զփրկութի։ (Եբրայ. ա. 14.) և նոցին մատակարարել ասեն զերբ մատել աղօթից Տաւատացելոցն առ նս։ (Յայտն. ը. 3. 4։) Ժբ. 12. 15։ Յայտն. ը. 3. 4։)

Ապա զայն պաշտօն հրեշտակաց դատապարտէ առաքել, որ պատարոյ զրոց Հնարեցաւ ի Տրէական Թանձրամտութենէ, և կի ի Տեթանոսական առասպելս լել կարծեաց յորոց ընկալան և սուտ քարոզիչքն։ Ցառաջին նահապետս, և առ ՀՀմարիտ մարդարէս ոչ տեսանելոք բնաւ զպաշտօն ինչ յիշատակեալ առ հրեշտակս՝ բայց միայն իբրև պատգամաւորաց ոչ յորժամ յանուն ոչ երևէին, կի Տրամանս տային։ (Ելից. ԻԸ. 20. 21։) Ցանցանել ժամանակաց սովրդեցին մնոտի պաշտամունք ինչ առն-

ղՀրեշտակս հաստատելով՝ի դրոց։ (եբ. 4։ 5։) Իսկ այլք ոմանք զնուաստու_թիւն անձանց պատճառելով, անմատչելի ասէին մարդկան զմեծայելու_թիւնն այ, և յանդգնութեի մեծ՝ ինքն առ ևս համարձակիլ աղօթիւք. այլ ձեռամբ Հրեշտակաց ևեթ մատու_ցանել զինդրուածս, և զպաշտամունս։ Եւ յայսպիսի պատճառաց՝ի ներքս մուծանէին ուսմունս և սովորութիս քաւնայնս, մատացածինս, տզայականս, և բազում ինչ նաև մոլորականս։

Եւ ահա զայսպիսի պաշտօն առապա_տիւ մերժէ առաքեալս, և միշտ հեր_քնաց և հերքէ ըՀնդհարական եկեղեցի, եթէ առ Հրեշտակս լինիցի, և եթէ առ այլ ոեւէ։ Եթէ յօրինաւոր և՝ի բարե_պարիշտ մեծարանս սքանչ այ զանպատ_շաճս ինչ խառնիցէ տգիտութիւն ժողո_վրդեան, ոչ վն այնր արժան է անգոս_նել զպաշտաշնականան, այլ զօտարո_ութն մաքրել՝ի բաց։ Առաքեալս ջա_նացաւ խափանել զմուտ մոլորանուն պաշտամանց առ կողոսացիս։ բայց տե_սանեմք՝ զի ըՀաւն սպրդեաց և յառին մինչև՝ի դարն չորրորդ առ նոսին իսկ փութիզթացիս։ ՎՀ զի ժողովն լաոդիկ_կոյ արարեալ յամին իբր 363, արգե_լու՝ի 29 կանոնին չպահել զշաբաթի ըՀրէական արարողութիւ, այլ՝ի կիրա_կէի տօնախմբել։ Իսկ՝ի կանոնն 35, Հրամայէ՝ մի ումեք թողեալ զեկեղեցի, ղՀրեշտակս կարդալ, կամ ժողովս դա_մարել առանձին։ յայս արարել զնա_պաշտական կարդացմունս, զոր սովո_րեցան առնել զանազան անուանակո_չութիւք ազանդաւորք հինք՝ սատոր_նինեանք, բասիլիդեանք, եբիոնեանք և այլք՝ի հետևողաց սիմոնի մագի։ զորոց պատմեն երանոս, տերտուղիա_նոս, և եպիփան։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ։

ԱՍՏՒԾ ՅԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆ։

1. Աստուած յարեր զՔրիստոս, ապա զվերինն ինդ_րեցեք, ուր Քրիստոս նստի ՚ի աջ_մէ այ։ 2. զվերինն խորհե_ցարուք, մի զոյս որ յերկրի ասա է։ 3. Վճանգի մեռարուք, և կեանքն ձեր ծածկեալ է ընդ Քրիստոս ՚ի աստուած։ 4. Իսկ յորժամ Քրիստոս կեանքն ձեր, յայնժամ և դուք ընդ նմա յայտնեսջիք փառաք։ 5. Սպանէք զյարա_տեսական ձեր զբնկերս ձեր։ ՚ի բաց ընկե_

ընկեցէք զպատնիսւթիւն, զպղծութիւն զրխի, զդանկութիւն չարեաց, և զագահութիւն որ է կռապաշտութիւն։ 6· Վասն որոյ գայ բարկութիւն ոյ ՚ի վերայ որգւոցն անհնազանդութեան։ 7· Ուրուք և դուք երբեմն գնայիք, մինչ կենդանւթիւն կէք ՚ի նոսա։ 8· Եւ դուք ՚ի բաց թեթափեցէք և դուք զայն ամենայն, զբարկութիւն, զսրամտութիւն, զչարութիւն, զնախատինս, զխոշտանգս ՚ի բերանոց ձերոց։ 9· Մի սուտ միմեանց։ մերկացարուք զհին մարդն գործովքն իւրովք։ 10· և զգեցարուք զնորն նորոգեալ ՚ի գիտութիւն, ըստ պատկերի արարչին իւրոյ։ 11· Ուր ոչ է հրեայ և ոչ հեթանոս, թլփատութիւն և անթլփատութիւն, խուժ, դուժ, սկիւթացի, ծառայ, ազատ։ այլ ամենայն և յամենայնի քրիստոս։ 12· Ձգեցարուք այսուհետև իբրև ընտրեալք ոյ, սուրբք և սիրելեալք՝ ըղգութիւն, զողորմութիւն, զքաղցրութիւն, զխոնարհութիւն, զնկուածութիւն, զերկայնմտութիւն։ 13· Կրելով միմեանց, ներելով իրերաց։ եթէ ումեքէ զումեքէ արասցէ ինչ իցէ, որպէս ած քրիստոս ներեաց ձեզ։ նոյնպէս և դուք։ 14· Եւ ՚ի վերոյ այսր ամենայնի զսէրն՝ որ է զոդ կատարմանն։ 15· Եւ խաղաղութիւն քրիստոսի յաղթ ՚ի սիրտս ձեր, յոր և կոչեցարուք միով մարմնով։ 16· Եւ գոհ

հայիցք լինիջիք։ ի բանն քրիստոսի ՚ի ձեզ առատապէս։ ամենայն իմաստութիւնս ուսուցանել և խրատել զմիմեանս։ սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգովք հոգևորք և շնորհօք, օրհնել ՚ի սիրտս ձեր զած։ 17· Եւ զամենայն զոր և առնիցէք բանիւք և արդեամբք, զամենայն յանուն տեառն յիսուսի։ գոհացեալք լինիջիք զոյ և զհօրն նովաւ։ 18· Կանայք՝ հնազանդ լերուք զարանց ձերոց, որպես և վայել է ՚ի տէր։ 19· Արք՝ սիրեցէք զկանայս ձեր։ և մի գառնացուսցանէք զնոսա։ 20· Որդիք՝ հնազանդ լերուք ծնողաց ձերոց յամենայն։ զի այն է հաճոյ առաջի տեառն։ 21· Հարք՝ մի զայրացուսցանէք զորդիս ձեր։ զի մի տրտմեսցին։ 22· Ծառայք՝ հնազանդ լերուք տերանց ձերոց յամենայնի։ մի առաքանէ ծառայութիւք իբրև մարգոհանոյս, այլ միամտութեամբ սրտի երկնչել ՚ի նմանէ։ 23· Զոր ինչ առնիցէք, սրտի մաճ գործէջիք իբրև ՚ի նա և ոչ իբրև մարդկան։ 24· Գիտացուիք զի ՚ի նմանէ առնուցուք վճռաւորութիւն ժառանգութեան ձերոյ։ քանզի նմա քրիստոսի ծառայիք։ 25· Իսկ ապիրատն ընկալցի ըստ իւրում ապիրատութեանն։ զի չիք անկատարութեամբ առաքի ոչ։

1· Եթէ յորերորդ ընդ տէր, ապա ղվէրէն խորէնեցէք։ որ տէն նոքօ ընդ ոլն ոչ։

արդապետութեամբ հաւատոց ՚ի վերա հիմնիւ զհրահանգս վարուց՝ զկարևորսն առ ամենապաշտութիւն։ զորոց անփոյթ առնելին օտար քարոզիչքն։ Եթէ յորերորդ ընդ տէր։ Նոյն ձեռնարկութիւն է՝ որ և յանց ցեալ գլխ. 20· ՚ի պատճառս առ գործն առնելով զհետևուածին։ անդ ՚ի մեռա նելոյն ըստ քրիստոս յառաջ էառ զանկենդանեալ նուիրեալն առ օրհնս մարմնակաս։ և աստ ՚ի յառնելոյն ըստ քրիստոս յարուցեալ զանկեանն յերկնաւոր առաքինութիւնս։ ուստի էնէ ասելն յերկաքանչիւր բանս՝ ոչ զերկբայութիւն նշանակէ, այլ զհետևութիւն իրացն։

Որովհետև ասէ յարեալք ըստ քրիստոս, ոյք մահու նոր հաղորդեցեալք, այլև յարութեն, ապա ղվէրէն խորէնեցէք, կամ յառնելն՝ զորս ՚ի վերն։ զերկնայինսն, զնոցայինսն զէ

պարտիք խնդրել։ վերնայինքն լինելոց են ձեզ փափաքելի, և ոմ կամօք և վաստակօք փութալի։ յայնս ուղղեցեք զնորհուրդս և զյօժարութիւնս ձեր։ Որ տէն նոքօ։ (յոմանս, տե։) ուր քոյ դլուխ ձեր՝ և պատկեր, և նպատակ հաւատոց և սիրոյ նստեալ կայ հուպ առ մեծութեին ոյ։ Յաղագս ըստ աջոյ ոյ նստելոյն քրիստոս տես ՚ի մեկն. եփես. ից. 20։ Եւ այսու յաւելուածով զայլ ձեռնարկութիւն ՚ինչքրօս փակէ։ իբրպէս եթէ նպատակ ձեր քոյ յերկինս ՚ի վեր է, ապա և ձեր խորհուրդ և ջան՝ անդր ձգելի է։ և եթէ գլուխ է ձեր, ոչ անկենդան կայ և անգործ, այլ ներգործ ձեր յանդամս իւր՝ առ ինքն վերաձգելով ոյժ արեգակն զխոնաւութիւն, ըստ իւրումն ասելոյ։ (Յովհ. իժ. 32.) * Յորժամ բարձրացայց յերկրէ, զամենեսեան ձգեցից առ իս։ ‖ Ապա ուրեմն յերկնայինս գոլով բարձրացեալ քոյ գլուխ ձեր և նպատակ, ոչ այլուր՝ և ոչ յայլ իրս արժան է ձգել զկայեցուածք մտաց ձերոց, այլ միայն ՚ի վերինս անդր։ Վերագոյն և ասաց յառնել հաւատացելոց ըստ քրիստոս։ (ըստ. 12.) զոր անաս

նօր

նօր մեկնեցաք, և այլուր ևս շարձակ։ և համառօտել կամեցի, կրկնակի յա րուքեի իմանի մեր ըբ քրի։ Մ՚ի յառուկ ՚ի մարմնաւոր մահուանէ. և զայս իրս իւն ընկալաք այժմ՚ի քս խորհրդական միաւորութ ըբ նմա իբրև գլխոյ. և ընկ կայաք գաձեալ իրաւամբք և յուսով ՚ի մեզ, անդամք դոլով քրի։ Երկրորդ յարութեի անյաւուկ ՚ի հզև ուհանէ մեզաց. յորմէ ազատացաք սրբ բարարութ շնորհաց, որ է ծնունդ վերանին։ Ա յս հզև յարուե տայ մեզ ստանալ և զմարմնաւորն ընդ քրի՝ յուսով և արդեամբք. բայց երկաքան չիւրն հարկ ՚ի վր դնէ մեզ՝ խնդրել զայն որ վերին և երկնաւոր բաղաքաւարութեե է անկաւոր. և ահա սոյն այս է ձեռնարկուեե առաքելոյն։

2. Ո՛չ ելիր ՚ի խորհեցարս, զի զայս որ յերկիր ես։

Զօր նախ խնդրել ասաց, ասս խորհել, դնէ նովին մտօք. բայց նշանակել և՝ եե բանաւոր և բնաորոշական կամօք խնդրելի են վերինքն, և ոչ վայրապար տգիտութ, կի խառնիխուն. քննել զՀաղն, զկատարեալն, կի զպատշաճ ձականն իւրաքանչիւր, և այսպէս ՚ի խնդիր լինել այնմ։ Ա՚ի զայս որ յերկիր ես ասկերելանին և այլոց, մի խորհիք և խնդրեք զարտաքին վերկրաւոր պաշ պանուեե խոտանաց, մի զերկրաւոր տաբերս, զորհնս խափանել։ օրք ոչ դոն ՚ի վեր յերկինս, և առ երկնայինն ոչինչ օգտին։ կամ ըբ այլոց, մի զմամ նական հաձնլիս, զատացուածս, զՀեշ տուեե, զպատիւ, և զայլս՝ օրք յերկրի ինան։ Երկնակենցաղ գոլով ձեր ընդ քրի, անվայելուչ են ձեզ երկրաւորքս ամ, եեե օրինք, և եեե կենցաղք հզևոյն խնդրի կարգաւորութեե վրա րուց։

3. Պետրէ գ—ր—ս, և հնձան յեր ծ—ծ հեալ են ընդ ազի յ—ծ։

Կրկին պատճառս կազմէ ՚ի ցուցանել, եե չպարսին խնդրել զերկրաւորս։ Առաջին ՚ի հզևոյ մեռելուէն. Պետրէ գ—ր—ս, մեռայք մկրատեե ըբ քրի, ըբ ատելոյն ՚ի վերոյ. (բ. 12. 20.) դա ւանեցայք մերկանալ զառաջին կեանս ձեր, և խորհրդաբար մերկացայք և իրօք. որով եղեք մեռեալ. առ ի՛նչ, առ ամ երկրաւորս, առ աշխարհ, առ մարք մին, այլև առ հին օրէնս։ Արդ՝ եեե այսպէս մեռայք, ոչ ևս խորհել պարտիք կի խնդրել զերկրաւորս, զորոց ոչ ինչ փոյթ է մեռելոյն. վա՛ մարդոյ եեե զելոյ ոչ օրինք ատհմանին, ոչ ծառայք պատրաստին, ոչ իշխանութիւնք, ոչ պալատք։

Ե— հնձան յեր։ Երկիր պատճառ ՚ի հզևոր կենացն՝ զոր ընկալան։ Մեռեալ լուե ձեր ասե՝ ոչ լոկ դադարումն է ՚ի կենաց, այլ փոխադրութեե ՚ի լաւագոյն կեանս. փոխանակ ախտաւորին և տկարին՝ կեանս առացայք անախտս, երկնայինս. որ ծ—ծ—լ—ն ընդ ազի յ—ծ. ոչ առորև կայ այս ձեր կեանս, այլ՚ի վեր առ ձե գանձեալ ըբ քրի. անդ կայք, ուր քս կայ։ Ա՛պա և յայմ պատճառէ ոչ արժան է ձեզ՝ ՚ի խնդիր լինել երկրաքանց և առորայնոց։

Կեանք յեր իմանի կրկնակի. այ կեանք շնորհաց՝ հաստատեալ ՚ի հաւատս, ՚ի սէր, և յարդարութե, որով գործք կենդանանան և հաձոյանան առ ած։ Եւ զայս կեանք ասել՝ ծ—ծ—լ—ն ընդ ազի, նշանակէ՝ անյայտ, անծանօթ աշխարհի. մարդիկ ոչ զայլ կեանս նշմարեն ՚ի ձեզ՝ բայց զհաւատարեալսն զմարմնոյն. իսկ հզևոր կեանք արդարութե՝ զոր մի խօսիմս, բնաւ անաւս է ՚ի բազմաց. մանաւանդ առ երկրասէրս և անհաւատս՝ արհամարհ է գլխոյին, յիմար կարծեցեալ և ազօրելի, և արդեամբք իսկ անդիտելի. (Իմաստ. Ե. 3. 4։ Մատթ. ժն. 25. ին. կորն. բ. 14։) Ա յսպա և աւետարանն ասի ծածկել ՚ի մէջ կարուսելոցն. (բ. կորն. դ. 3.) Եւ է ծածկեալ ընդ ազի՝ այ ՚ի քս, յոր հաստատեալ կայ իբրև յաղբիւր և ՚ի գլուխ. կի ըբ քրի՝ որ ծածկել կայ յաշխարհէ, անտես ՚ի մարդկանէ, նոյնպա և կեանք ձեր աներևակ է առ մարդիկ։ յ—ծ. որ և ինքն աներևոյթ է, և անծանօթ աշխարհի։ Ըստ ատացել մատաց՝ երկոքին բառքն՝ ընդ ազի, յայտ առնեն զպատճառն՝ ըբ էր մ կեանքն հզևոր ծածկել են առ մարդիկ։ այ զի այն կեանք են ըբ քրի և առ ած. զորս աշխարհ ոչ ճանաչէ. ատսի և կեանքն

Ինայ առ նմա անձանաչելի, ի դէպ եկել ասացելոյն նմա. (Յովհ. Ժ՚. 3.) * Եւ զայն արասցեն ըստ ձեզ, քանզի ոչ ճանեան զհայր, և ոչ զիս։ ‖

Ամենեքին զհոգևոր կեանս իմանան ծածկեալ ի նոցունց իսկ արդարոց. իբր զի ոչ միայն զգերազանցութենէն նոր ոչ ճանաչեն կատարելապէս, այլև զկատարածն անգիտանան, երկբայիկն և տապալին ի ներ անստուգութենէն՝ ի պատճառս երկրաքարշ ախտից, և փորձու թենէ սատանայի և աշխարհի. ըստ որ և առաքեալն հեծեծ. այր մի տատապել եմ աւետելով, ոմ ապրեցուցեալ զիս ի մարդ ինոյ ասոի մահու։ (Հռոմ. է. 24։)

Երկրորդ, կենաց իմանի հանդերձեալ փառացն և յարուեն. այն կեանք որում ակնունին հաւատացելքն, և ըստ իրա նացն համարին արդէն ժառանգել ըզնոյն։ Եւ այս ծածկեալ է այժմ, իբրև փակեալ և կնքեալ յոյժ ի ձեռն քոյ, պնդել կայ ի վէմն և ի խոստումն այ՝ արարեալ քոյոյ. ըստ որում ի սկզբան ասաց. (ած. 5.) * Վայ յուսոյն՝ որ պահի ձեզ յերկինս։ ‖ կամ, ծածկեալ իմն ըստ վերոգրելոցն, այ անճանաչի և գաղտնի ոչ միայն յաշխարհի մարդկանէն, այլև ի սրբոց և ի հաւատացելոց ըստ կատարել տեղեկութենէն, նման բանին (ած. Յովհ. ե. 2.) * Սկրելիք, այժմ որդիք այ եմք. և չէ ևս ի յայտ՝ եթէ ինչ լինելոց եցեմք. գիտեմք զի յորժամ նա յայտնեսցի, նման նմա լինելոց եմք։ ‖ Սովին մտօք ի վեր ածէ և առաքեալն։

4. Լուէ յորժամ չռ յայտնեսցի կենացն յեր, յայնժամ և գոչ ընդ նմա յայտնելիչ ձառայ։

Մեր ըստ այդ հոգևոյք՝ թէ կեանզդ ձեր՝ արդարութենէն և երանութենէն՝ անյայտ են այժմ առ մարդիկ, և ի ձէնջ իսկ թաքուցեալ, մանաւանդ թէ արհամար հեալ յաշխարհէ. արդարև յաներև. ոյթն կեսյք, ոչ և քո. բայց պնդեք ցարուք ակնունելով ժամանակի յայտնուեն։ Իսկ յորժամ չռ յայտնեսցի. յորժամ ըստ ժամանակին սահմանելոյ յայ՝ դեմ յանդիման երևեսցի քո համօրէն աշխարհի հրաշափառ և անհուր գալըստեամբն ի դատել. քո ասեմ կենացն յեր. այսպէս և լսելիս ուր. ուր յորմէ և այլք ըստ այժմու օրինակաց ասեն, կեանքն մեր. այ տուիչն և պատճառ հոգևոր կենաց. որ զայն կեանս խոստացաւ, շահեցաւ և պատրաստեաց։ Արդ՝ յերևել կենարարին ձերոյ, յայնժամ և դուք ոչ ևս անճանօթ ինայեցէք, այլ վաղվաղակի ըստ նմին քոյ, կերպա րանակիցք և համանմանք յայտնիցէք ձառայ, փառաբեր ետնականօք ի հոգի և ի մարմին։ Քան նախ քան զձեզ անյայ տացոյց զմեծուն և զփառս իւր. բայց ի յայտնելն՝ զոյդ ընդ ինքեան առնու զձեզ հրաշափառացեալս։ Երևեսջիք յայնժամ ձառայ, ոչ միայն ի ձեզ՝ ու նակութիւք փառաւոր պարգևաց, այլև առ աշխարհ բովանդակ հրաշալի պայ ծառացել փոխանակ առաջին անծանօթ թութեանն և արհամարհանաց. որք յա ռաջն անարդեցին զձեզ, մեծարեսցեն. հալածիչքն կորասցին. դուք փորձիչք տարեսցին և հերձանիչին առ նախանձ ձու. և այս յաւիտեան։ * Այնժամ կացցէ արդարն բազում համարձակու թիւ հանդէպ նեղչաց իւրոց. և որոց անդամանէին զվաստակս նր, տեսեալ զնա խռովեսցին։ ‖ (Խռաստ. Ե. 1. 2։)

Ընդինչ քան զայսպիսի ակնկալութիւն զո րաւոր է ի ձգել զսիրտս յերկրաւորաց ասոի առ երկնայինս։

5. Պատչէ այսոցիկ զանգամ չէր ջերբ բաւոր. ի քոյ ընչեցէք զդառնութի, զդիպուրի, զբիծ, զդանդուրի լարեայ, և զաջխուրի որ ի խաղալուրի։

Սկսանի կարգաւորել զկենցաղավարու թիւն՝ որ վայելչական է մեռելոյն ըստ քոյ և կենդանացելոյ յայծ. և նախ հասա րակաբար ասի հաւատացելոց ասանդէ զպատշաճ խրատականն մինչև. ի 18 տուն. և ապա զառանձնականն ըստ իւ րաքանչիւր վիճակի, արանց և կանանց, որդւոց և հարց, ծառայից և տերանց։ Պատչէ այսոցիկ. Որովհետև անցա զորդ եք մարմնական կենաց, և ի հոգ ևորսն փոխեցայք, ապա սպառազինեց ցարուք, առէք սուր ի ձեռին՝ սպանա նել ոչ զօտարս, այլ զնոցանս յեր ջերբ բաւոր. զախտաւոր գործս և զյօժարու թիւս՝ որք յերկրաւոր հաճելիս ձգին. ոնչ և զկնի բացատրէ՝ զախտսն մարմնա

նակաւս, և զՀոգեկանսն՝ի 8 տան։ Ա՛ւ-
ուր զործս մարմնոյ կոչէ։ * Իսկ եթէ
հոգւով զդործս մարմնոյ սպանանիցէք,
կեցցիք։ ‖ (Հռոմ. ը. 13. տես անդ։)
Իսկ աստանօր, որպէս և վերագոյն։ ը.
11. անբան անուանեն, ոչ միայն զի բա-
զումք յայնց կատարին մարմնոյ անդա-
մօք, այլև զի սովոր է առաքե՛լ զՀա-
կառակութեի մեղաց, կամ զուսնակութեի
անկարգ յօժարութեց օրինակել՝ի մե
մարդ, կամ՝ի մի մարմին, որոյ անդամք
լինին իւրաքանչիւր զործք, և ցանկու-
թիք. տես Հռոմ. ը. 6. ՚Ի նմանութի
բնական մարմնոյ զոր ՚ի կազմուածս զե
ղեցկադիր անդամոք, նախանձ բերեալ
սատանայի՝ յօրինեաց և ինքն զմեզանչս
կան մարմին զաղտատել՝ բաղկացե՛լ
՚ի հանդուգնատիպ անդամոց, զորս և
անուամբքն բացայայտէ։

՚Ի ԲՆԻՆՏ ՂԵՒՈՒՆԴՈՒՆ։ Ա՛յս բայ
չիք յայժմու օրինակս այլոց Թարգմանչաց. զուցէ մերոյ Թարգմանչին կամ այլ
ոմն ուրուք յաւելի՛լ յաւելուածն, առ՚ի բացատրութի սպանանելոյն. վա՛
զի այս բարոյական սպանութի կատա
րի՛ ՚ի բաց հատանելով զգործս և զե
ցանկութիս անկարգս, ոչ միայն ըստ
ներգործութենն զգուշանալ, այլև ՚ի
պատճառացն հեռի կալ, և՚ի կիր առ
նուլ զնպատաստ խափանիչս մեզաց։
Պաւղոս իմանի ասա ՚ի մերձաւորու-
թի արուի ըստ իւրում ամենանու-
թի։ ղղեցուն, որ է ՚ի զարշուն զոր-
ծեալ ընդդէմ բնութե։ ՀԻՒԾ. ըստ յա-
նին ֆաՒսս. զոր իմանան՝ բուռն և ան-
անձն յարձակումն յամ զազրալիս. և
մեր Թարգմանիչս այլուր դնէ ՀՒՒՏ.
(Հռոմ. ա. 26. Գաղատ. ե. 24.) և
այլուր ցաս. (ա. Թես. ա. 5.) Ջ-
ՀՒՒՏ լուծաց. ոմանք ընՀանուր իմանան
զնոմ յօժարութի յանպա՛տշաՀ իրս՝ որ
ընդդէմ օրինաց, և բանաւորութե. որոյ
տեսակ է ագահութի. Իսկ այլք առնուն
զանկարգ տրփութիս մարմնական՝ յորմէ
ծնանին նախասացեալ մեղք գարշելիք։
Եւ ՀԱՓԱՀՈՒՒՏ որ է ՀՒՒԱՊՈՂՈՒՒՏ։ Ըս-
զումք իմանան յաստուածն ագահել, որ
է անչափ սէր երկրաւոր ընչից և մե
ծութե անիրաւ ստացմամբ, յորմէ ա-
պէս կարգել զկնի մարմնական մեղաց
զի ոմն նոքա ընդ իմանան ՒՕԱՆՆԻՒՒ պա-
տուիրանին՝ մի՛ շնար, նոյնպէս ագահու-
թի ներհակի միացելոց պատուիրանաց.
մի գողանար, մի սուտ վկայեր, մի ցան-
կար ընչից ընկերին։ (Ելից. ե. 13. 14.
15.) Եւ դրե՛լ զի յաճախուն ստացուա-
ծոց՝ է յոլովակի պատճառ մարմնական
չազրադործութեց։ Ա՛յլև ՚ի միջոցին
դնի ընդ մարմնական մեղն և ընդ հոգե
կանս՝ ընդ բարկութի, ընդ նախանձ։
(՚ի 8 տան։) վա՛ զի կորդէ երկոցունցն,
մարմնականաց՝ ըստ նիւթոյն, և հոգե
կանաց՝ ընդ հնչուտե՛լ. և զի երկաքան
չիւրոցն տայ պատճառս զրգռութե։
Իսկ զայս ագահու՛թ կոչէ Ե-ՈՒԱՐՈՒՒՏ-
ոչ միայն ընդ ԵՐԲԱՅՐՏԱՑՈՒՆ սովորութե,
որք զմեծամեծ չարիս անուամբ կռա-
պաշտութե՛ վերագրեն, (ա. Թագաւ.
ԺԸ. 22. 23.) այլև զի այր ընչասէր զնմ
յոյս իւր և զպաշտօն կապէ ՚ի մարմնա-
կան սատացմանս իբրև ՚ի կուռս։ տես
ա. Տիմոթ. ը. 9. 10։

Բայց այլք ագահ-ՈՒՒՐ իմանան նմանու-
թի՛ զանչափ հեշտասիրութե՛ մարմնոյ,
որ և ասի կապաշտութի՛ ընդ անձնա-
տուրն լինելոյ ամ կամք՚ի ծառայու-
թի՛ տափանաց. և դարձեալ, զի սիմն
նեան ազանդաւորք, ՀԱՂԵՄ որոց կար
դալ են բանք Թղթոյս, զմարմնական
պղծագործութիւնս համարէին լինել
պաշտօն Տաճարական ոմն։ Ջայսպանէ
տես դարձեալ՚ի մեկն. եփեսաց. (Ե.
5.) ուր նոյն բանք են, և նոքին կար
գալ և իմաստիւք աւանդելոք։

Տարակուսելի Թերևս ոմանց երևե՛ս-
ցի, զիարդ սպանանել զանդամս երկ-
բարւոյս պահանջէ առաքեալս, ուր
ասէր վերագոյն՝ մերկացե՛լ զանդամս
մարմնոյ, մեռեալս և Թաղելոյս ՀԱՂԵՄ։
(ը. 11. 12. 20.) Պատասխանեն ոմ-
կն բնորան, մեռեալս ասաց՝ ընդ առաջին
մեղացն գործելոց. իսկ սպանանել զայն
մեղս՝ որ ՚ի տես այնր ծնանիցին։ Եւ ՚ի-
րաւ է այս լուծանուն. վա՛ զի մեռելոյս
Թէ հոգևոր ոչ է իբրև զբնական մահն՝
լոկ պակասութի՛ յամ կենաց, այլ և
դադարումն յայնպիսի կենաց՝ որոյ աբ
մատն ինայ դնե՛ւս, ըստ ցանկութի՛ն
ունականն կամ լուցկիք սպանանե՛ն.
յորմէ բազբացին չար ներգործութե՛ք,
և՚ի նոյ յաճախելն ունակութե՛ք զորա
նան. նմին իրի՛ Հարկ է մեռուցանել

հետ ոչնետէ զմեզն ոչ միայն ըստ գոր ծոցն, այլև ըստ նախկին շարժմանց։ Կամ դարձեալ ըստ այլոց, մեռեալ ասին հաւատացեալքն խորհրդաբար ի մկրտութենէն, ունակաբար և ըստ իրաւանց. զի ընդունին զառաջին սրբութեի ի մեզաց, և ի յարութենէ նո՛ր աղատանան՝ մի և ս շարժիլ ի նոյնս իբրև զմեռեալ աննիւթոգործելի. սակայն ըստ ներգործութեցդ և կատարողապէս ոչ են մեռեալ։ Կամ ասել, մկրտելն արդարև մեռանի առ մեզս՝ ըստ գաչինն զոր ունի առ ինծ. բայց մեզն չէն մեռեալ առ մկրտեալն. այլ ծնանին անդադար ի բնաւորեալ ցանկութենէ անտի. վասն հաւատացեալն՝ որ մեռաւ առ մեզս, նովին իսկ պարտապան մեայ սպանանել զնոսայս ի ծնանել նոքա։ Առաջին մեռելութենին ունակական և ներքինն՝ որ կատարի ի բսկզբան գարձի և սրբարարութենէն, է գործ ոչ միայոյ. վասն այն առաքեալս ոչ քնաւ ասաց, թէ մեռուցիք զձեզ կամ թաղեցիք, այլ ն՞ասբոյս, նաղեչայս, ըստ ի շնորհացն ոչ։ Իսկ արտաքին և գործ նական մեռելութենէն՝ որ չետ գնետ լինի և ոչնչ, է գործ նաև մարդոյ նպաստաւորելոյ ի շնորհաց հոգւոյն սրբոյ. նմին իրի ապանչէ ասաց, ըստ ի գլուխս տարայք զմեռելութենէն առ մեզս՝ զոր խոստացայք և սկսայք ի մկրտութենէ։

Տե՛ս վե՛ր այս ի մեկն. Տուամ. ։

6 · Ա ման որոյ գայ բարւոյն ոչ ի վերբոյ որոյ ոչ ասէ։

Աղին բան ասացաւ և առ եփեսացիս։ (Ե. 6.) Ա՛ման որոյ, ըստ յաւելին՝ վե՛ր որոց. ըստ վե՛ր ասացեալ զպէր մեղացդ, և այլոց նմանեաց, գայ բարւոյն ոչ, սակայ է հասանել արդար վրէժիմդրութենէն ոչ ի վե՛ր մարդոցն անհաւանից. որք ոչ հաւատան սպառնալեաց ոչ, այլ յամառեալ ի մեզն՝ ծաղր ևս առնելն պերելն ոչ։ Որմանք ասելին զասս ի վե՛ր պատուհասի հանդերձեալ գասաս. ասելին. բայց հարազատ և է իմանալ յաղագս անսովոր վրէժիմդրութենէն ոչ՝ ցուցեալ յայլևայլ ժամանակս. ոչ ի բանն եփեսացւոյն։ Եւ ասելին ի ներկայ ժամանակ՝ գայ, նշանակէ զպատանին հանդերձ ասատկութ ինն. իբրև թէ ահա տեսանեմ զի ցասումն ոչ հասեալ կայ ի վե՛ր գլխոց այնպիսոց ամբարշտաց. անդադար գարշադործութենոցս համառօտ զերկայնմտութենէն ոչ։

7 · Ա բուէ և դուռ երջնէն գնայէ, հնչ չնչդանէն էէ ի նոսա։

Նոքիմբք ախտիւք զազրականօք և գուք յառաջ քան զդատնալ ձեր ի քո՛ նայէ, վարեալ երեմայիք իբրև ի առ վտրական ճանապարհի. ի նոյն գարշութիւնս թաւալեիք յանմախակի, և ախորժաբար, և միշտ յաւելուած առնելով նորոց զազրութեց. որ է գնալ իբրև ի գբօսանաց վայրի։ Եւ այս երբ, հնչ չնչդանէն էէ։ Կեայն զանազանի ի գնալոյ իբրև ունակութենէ ի նեղգործութենէ, և է պատճառ գնալոյն. զի գնայ՝ որ կենդանին է։ Եւ է այս կենդանութենէ մեզն սկզբնական՝ որով ըմբռնեալ կային յառաջ քան զգալոն, այլև չեմանոսութենէն, որ զգործս աղտեղութեց կամ գովեր, և կի թոյլ տայր նաև ի պաշտամունս կրօնի։ Եթէ կոչին այս կալով ի ձեզ ասէ՝ անարգել, մանաւանդ և դրդիչ, իբրև կենդանական բերմամբ գնայիք յամ պղծութենէս։ Ներքոյ բառնութենէ ախտիցն վարեր, արտաքոյ կոամալ կրօնն բառնայր զամեն, և խրախոյս արկանէր։ Ա յսու յիշեցուցանէ զառաջին վիճակ նոցա, ոչ զի պատկառեցուսցէ՝ այլ զի զբարերարութենէ ոչ ծանիցեն, և առ յապայն զդուշանայցեն։ ոչ և յարէ։

8 · Ա՛ըր ի բո՛յ ե՛ոխէնեչ և դուռ ձըչն անհոյն, ըբոյնե՛ն, ըղրջ ֆոռե՛ն, ըչարե՛ն, ըհայհոռե՛ն, ըհեղձոռե՛ն ի բերեռոյ յերոյ։

Արդ, ո՛ այժմ մեռելք դոլով առ մեզն՝ յորս երբեմն էիք կենդանիք, այժմ յորժամ նոր արարած հաստատեցայք ի քո՛, և ըզոչ կեանս պահանջէ ոչ, ի բո՛յ ե՛ոխէնեչ, հեռացուցէք ի ձենջ իբրև զեշ նեխել, կի իբրև բեռն ծանրակիր՝ ոչ միայն զոն ոչ, զմարմնական ազտեղութեն՝ զորոց ասացի, և յորոց ազատս համարիմ զձեզ, այլև զիւրքունս՝ որք գուցէ գանիցին առ ձեզ տակաւին։

Ջբարւո՛ն։ Ձնետ մեզաց գործոյ հրաժա-

ժարեցուցանէ և 'ի մեղայ՝ որք սրտին են և բերանոյ։ Բարկութենէ է անկարգ յօժարութենի վրէժիմնդրուն։ Արհա՜՜՜ռ, ցասումն սաստիկ։ Լարո՜՜՜ւ, նեղ։ գաւառ կամք վնասելոյ, չարախորհուրդ ծնեալ 'ի բարկութենէ՝ հակառակ անձ։ խակալութենէ և բարեմտութենէ։ Հայհոյո՜՜՜ւ, բան թշնամանագիր առ ընկերն՝ կամ ծածուկ բամբասանօք և սրանջմամբ, և կամ յայտնի նախատանօք և անպատուութենէ։ Խեչեաթա՜՜՜ւ։ խօսք յիմարական կամ անվայելուչ՝ հակառակ համեստութենէ։ Տես զայցոյնն 'ի մեկ։ եփես։ (ա՛. 29. 31. ե. 4։) 'Ի բերանոյ ՅԷրոյ։ ըստ յունին՝ 'ի բերանոյ ձերմէ։ և յարելի է այս կամ յերկուս անցեալն, ՚ի գՀայհոյութենէ և զխեղկատակութենէ ելել՚ 'ի բերանոյ ձերոյ։ և կամ զօրութենէ կրկնի բայն, ՚ի՛ 'ի բաց թօթափեցէք 'ի բերանոց ձերոյ։ Եւ զայս յաւելու առ 'ի նշանակել՝ թէ այնպիսի բանիւք ոչ միայն լսողք վնասին, այլև բերան խօսողին ազտեղանայ։

9. Մ է սպե՛՛՛ռնաց։ Զրկոյցարո՛՛՛ց ընկերին մարդն փրցնէն խոտվե։

Արգելու զնմ խաբեութենէ, որ բանիւ լինիցի առ ընկերն, թէ և չկայցէ այլ վնաս։ ասէ՝ որ զայլ ինչ ուրի 'ի միտս, և զայլ ինչ ասէ առ 'ի պատրել զլսողն։ և հրամայէ չտալ այսպէս հնարանաց։ զի անհնարին չար է խաբել զեղբայրն, իբրև քակտիչ մարդկային ընկերութենէ, մանաւանդ թէ պառակտէ զմի անձն ատելոսքին։ զի տայ չմեաքանիլ լեզուի

նի՛ ըՀ մտացն։ տե՛ս եփես։ գ՛. 25։

Ա՛՛՛ՐՀոյցարո՛՛՛ց ընկեր մարդն։ Զոյնն ըՀուելոքիւն դնէ զայս և զյաջորդն, ՚ի մերկացեալք, զրկեցեալք։ զոր ոմանք առնուն յանցեալ ժամանակ։ ՚ի որով հետև մերկացայք զՀին մարդն, և ըզգեցայք զնոյն, պարտիք հրաժարել յատացեալ մեղացն ևն։ Սակայն հրամայական առնուն ասորին և արաբացին, և նոյնպէս մեկնաբանեն նաև ոմք կերբարան, և լինի խրատ ըՀանդիսին առ 'ի հրաժարելոյ յիմ մեղաց։ Յետ անուանելոյ զտեսակս ինչ՝ զի մի յամեսոյ յերկայն բանս, միավս բովանդակէ զլոլորն։ Դուք արդեն մերկացեալ զՀին մարդն 'ի մկրտուեան ձերում։ այժմ մերկացարուք ասէ՝ փրցնէն խոտվե, ըստ մեզանչական անկարգ գործոց իւրոց։ Տես զնմարդն Հին և զնոր առ եփեսացիս, (ա՛. 22. 23. 24.) Հանդերձ բացատրութեամբ այսոցիկ բանից։

10. Լ՛՛՛ ՚ի ՚ի ՚ի

11 • Ա–ր ո՛չ է հրէայ և ո՛չ հեթանոս, թլփ–
փոփոխ և անթլփոփոխ, խոց,
դոյզ, ոչխարացի, ծառայ, ազատ •
այլ ամենայն և յամենայնի ես։

Ա–ր ասէին՝ կարէ ցուցանել զնմա որ ինչ
յանցեալ ասն փակի • ջո ըս ոսկեբերա–
նին՝ յորում նոր մարդումն • կի ըստ այ
լոց՝ յորում նոր արարչութեն և նորոգ–
ման, յայսմ կրօնի քրիստոնէական • կամ
առ որում, ջո առ ևս կի առ քա։ Ա՛ն է
հրէայ և ո՛չ հեթանոս • յոյնն գիտէ, ոչ է
հելլենացս և հրէայ • բայց ասորին ըս
մերումս կարէ։ Ա յսու ի բաց ասին
զորոշումն ազգի կի նախնեաց։ Թլփա–
փոխի և անթլփափոխի, ջո ոչ թլփատել
և անթլփատ • ոչ նկատի խորութ կրօ–
նի, աւանդութենց և արտաքին օրինաց։
Խոց, դոյզ • այսպէս օրինակք մեր կե–
տիս որոշին • բայց մի բառ է՝ ըս յաւնին
հեղեալ բարբարոս • որով իմանան զազգ
անհրաժարդ յիմաստս և՛ քաղաքական
կարգս, և մանաւանդ յաւնական դըպ–
րութենց անտեղեակ։ (տես հռովմ. ա.
14։ ա. կորն • ժ՚. 11։) Այ՛ն–ոյէ • որ
յազգէ թաւթարաց, և առ յոյնս իմա–
նի՝ ամենեքին վայրենի, օտարացեալ՚ի
մարդկային քաղաքականութենէ • և զի
այնպիսի համարեալ էին ազգն խաղ–
ատաց՚ի հին ժամանակս, հայ թարգ–
մանիչն՚ի ըՀ• մակաբ• ը՚. 47• փոխանակ
սկիւթացւոց դնէ՝ խաղխ• ուր մատե–
նադրողն կամի յայտ առնել, թէ այն–
չափ իրաւացի էր ամբաստանութիւնն
երուսաղէմացւոց ընդդէմ մեննելային,
մինչ զի Թէ և առաջի խաղտեաց վայ–
բենեաց՝ անհրաժարդ ժողովրդոց վա–
բենին զդատ, իրաւունս գտեալ գը–
նային անաբատը • և սակայն իշխանք
Թաւտարոին անպատ հանեալ զշա–
բեացապարտն մեննելատս, դատապար–
տեցին զանմեղ ամբաստանիչսն։ Ծառայ,
ազատ • այսու՚ի բաց տանի զխտրութենէ
ատելհանի կի վիճակի։

Ա՛րդ ասէ, Թէ յարարչութենէ նորոյ
մարդոյն քրիս՚ո՛ն չկնկատի բնաւ որոշումն
արտաքին հանդամանաց ազգի, կամ
քաղաքականութենէ, կի ազնուութեան •
այսոցիկ զանազանուն ոչ ունի առաւել
ինչ կամ նուազ առ քրիստոնէութենէ,
ո՛չ խափանումն գործեն առ փրկուի,
և ո՛չ օգուտ • նոր այս ծնունդ հոգևո–
րական՝ է եղծումն մարմնական գոյաւ–
թենէ, բարձումն է մարդկային կազմից •
ամենեցուն՚ի մի ազգ և՚ի մի անուն
փոխարկելով։ տես գաղատ• ը՚. 28. 29։
Ա՛լ և յո՛ւդ ես։ Յայսոսիկ ամենե–
սին զանազանէ ազգաւ և ուսմամբ
և վիճակաւ՝ միակ քո է ամենայն • նա
է նոցա արժանաւորութենէ, և ազգ, և
աղնուականութենէ, և օրէնք • և յամե–
նեսին՝ նոյն։ Կամ, յամենեսին մի քո
լինի բոլոր, մի մարմին բազկացուցա–
նէ • այսոքիկ ըս ոսկեբերանին։ Գալ
ձեալ ըս այլոց • ամ ինչ որ ցանկալի է
առ փրկութենէ, և առ վիճակ նոր մարդ–
դոյն, է նա ինքն քո յամենեսին հաւա–
տացեալ, և առ բովանդակ ազգ մարդ–
կան • նա է ամենեցուն արդարութենէ,
սրբութենէ, իմաստութենէ, կեանք, պար–
գեւք, զօրութենէ, ամ առաքինութենց
սիպ և առաջնորդ, կերակուր և ամէ–
նաուրհ, պաշտպան ամենեցուն, միջ–
նորդ, տէր, վարդապետ, գլուխ, հայր
և եղբայր։ Նոյն է այս ըս ասացուածն •
(ա. կորն• ա. 30•) * Որ եղև մեզ իմա–
ստութենէ յայ, արդարութենէ և սրբութե։
և ըս մեսսեան զուգաբան • (անդ• ժե.
28։) * Զի եղեցի ես ամ յայմ։ ‖
Եւ դարձեալ • քո ամ է առ ամենեսին •
միօրինակ ըՀունի յամ ազգէ և՚ի կար–
գէ առանց ակնառութենէ • ոչ զոր ար
համարհէ կի խորէ • նոյն է առ քո հե–
թանոսն՝ որ ինչ հրէային, սկիւթացին՝
ոչ հելլենացին • ծառային՝ ոչ ազատն •
առ ամենեսին միանայ հաւատովքն,
յամենեցունց կոչէ, ամենեցուն՚ի խըն–
դիր շըՀի • Ըստ այսմ նման է ասացե–
լոյս • (ա. կորն• ի՛. 22•) * Ընդ ամ ամ
եղէ։ ‖ Եւ ահա այս ամ եղանակք ես–
սին հաւատաւոութենէ խապատ ընկղմե–
անհետ առնեն՝ որ ինչ միանգամ ըստ
բաղդի գոյ զանազանուն առ մարդիկ •
ո՛չ այլ խոիր մեայ յայսմ, բայց Թէ որ
չափ իւրաքանչիւրոք հաղորդի քո՛ւ յա–
ւ՚ւտ կի նուազ։

Ըստ այլ ինչ տեսութենէ Թեոփս կամիցի
ոք յարմարել զանս • իբրզի քո՛ւ ամե–
նեցուն եղև ամ, զորհնեալ անմահանալոց •
ջո հրէայ եղև և Թլփատել ըս ծնունդեանն
և ըս կրօնից • բայց հելլենաս և անթլը–
փատ համարեալ յատելութենէ հրէից,
մինչև

մինչև տամարացի կոչել զնա և հակառակ նմ։ այլև սկսեալսկի երևեալ առ հրեայս և առ հեթանոսս, իբրև զայթակղութիւն և յիմարութիւն։ (ա՛ն. կորն. ա՛. 23։) Ճառայ եղև ոչ միայն ըմ առեալ բնութեան՝ այլև ըմ խոնարհ հանգամանացն, այն որ աղատն էր բնութեամբ և թագաւորական ազգակցութ։ Ա՛յս պէս զնմ որոշումն մարդկային կարգի յինքեան միացոյց քո կամ ճշմարտութ, կամ առ կարծիս այլոց։ ոյզ զի ամենեցուն լինիցի ընտանի և դիւրամատչելի։

12 · Գէղարդ այսուհետև էրէ ընդ ՝բերս ն, ասրբդ և սէրեցելը՝ զքո՛ն, զողորմի՛ն, զչաշերսինդն, զեռաբհո՛ն, զնէղեր՛ն, զէրկնքն։

Զանդամս կամ զմասունս նորոյ մարդոյն՝ որ են առաքինութիւնք, հրամայէ կերպարանել յանձինս · զոր զնէշմն անուշամբ այլաբանէ ոչ միայն առ՛ի նշանակել զկամայական յանձնառութիւն առաքինութեց, այլև ըստ ասկէ բերալ նմին՝ զդիւրութ՛ի գործել և՛ պահել, և զի են զարդք գեղեցկացուցիչք հոգւոց։ Զ՛եղարդ այսուհետև՝ Որովհետև նոր արարած եղայք հաւատովք և մկրտութ՛եբ, ապա տարբայ յանձինս ձեր զոր գործս արժանիս այնմ կենաց։ Իբրև ընթրելոց · ոյզ վայել է կոչեցելոց և ընթրելոց յայլ՛ի կեանս յաւիտենից։ ՚Ե՛ւ, ոյզ վայել է սրբոց՝ հոմիրելոց տալ մկրտութ՛եբ, տաճարացելոց հոգւոյն սրբ։ և սէրեցելոց · որպս վայել է հաճոյացելոց ըմ, մտելոցն՛ի սեր և՛ի բարեկամութ՛ի ըմ։ Յայսոսիկ՛ի մէջ բերէ զպատճառ՛ի հարկէ և՛ի պատեհութ՛ի իրացն · իբր զի այսպիսի մեծամեծ բանիւք նրախատուրեալք յայլ, հարկ է նոյ և անկաւոր՝ ՚ի տրիտուրն ջանալ, և մի վերջնալ յարժանաւորութէն։ Որմանք այսպէս յարմարեն · զգեցարո՛ւք՝ որպս զի շնորհս գտանիցեք առ ած, և դալ սիցիք յընտրելն և՛ ՚ի սիրելիս ըմ։ Բայց առաքինն ե՛ յարագաստ։

Ջգեցո՛ւր, ղողորմի՛ն։ Յոյնն դնէ, զալ զիս կամ զգուեմս ողորմութ՛ի։ բայց ասորին և արաբացին զատանեն, ոյզ և փլիլիպ · ը՛ · 1 ուրդն դնին։ Գուտի ասէ զներքին աղէտս առ ընկերն՝ իբրև ծնողաց առ զաւակ։ և ողորմութ՛ի՝ զգործս կարեկցութ՛ի և նպաստից առ կարօտեալս · և լծորդելով զերկոսին յայտ առնէ՝ այնպս ՚ի թեկուսն հասանել տառապելոց, որ ՚ի արտաքսութ՛ի լինիցի և՛ ՚ի ներքին զորովոյ, այլ ոչ ակամայ և անցաւակցաբար։ Ջ՛ողորո՛ւր, որ է ընդելական և բարեբարոյ կենցաղ առ ընկերն · կի յօժարամտութ՛ի՛ բարիս առնել։ Ջեռաբհո՛ւր, որ է անվտառասեր ցածութ՛ի սրտի և զործոյ · կի ոչ ամբարտաւանել առ այլս, ոչ մեծամտել՝ը բարեգործութս։ Ջնէղո՛ւր որ է անբաւականացող լինել, խաղաղութ կի հանդարտութ՛ի բարուց։ Ջէրկնքո՛ւր, որ է ժուժկալել՛ի վէրտս, ՚ի ձախորզութ՛իս, ՚ի յանցմունս կի՛ ՚ի պակասութ՛իս այլոց։

13 · Ջէրէլ գնդոն, ընորհէլէրդոյ · էնէ ոորոս ղոնդէչ պրոռնէ՛ իւլէչէ, որդս ՚ը՛ չո՛ւ ընորհէոյ յէլ, նոյնպս և գոս։

Ըստ յաւնին՝ ներելով, ընորհելով։ Ղնէրել է տանել պակասուեց այլոց, համբերել, ոչ ղայրանալ, թեթև համարել։ Իսկ ընորհել է թողուլ զյանցուն կամ զղրկանս կրեալ յընկերէն · և առաւել է այս քան զներելն · զի պատահէ երբեմն անտես առնել զպակասութ՛իկի՛ զյանցանս ընկերին, բայց ՚ի սրտի ունայ դժկամակութ՛իե ոխ։ Իսկ որ ընորհէ, հանե և՛ ի սրտէ զամ ունացուած վնասուն, ոյզ թե չիցէ ինչ կրեալ։ Եւ զայսպիսի ասէ առնել Գ՛ողոն, էրէրոց · յայտ արարեալ թե յերկուց կողմանց հաւասար է պատճառ ներելոյն · զի ամենքին են պակասաւորք, և առ միմեանս սխալականք։

Երէ ոորոս ղոնդէչ։ Որմանք յանգելոյն կցեն զայս · յո՛ ընորհել իրերաց՝ եթէ ոք ունիցի տրաուեղ զայլի · բայց մեր օրինակք կրկին կետու զատանեն, և ՚ի յաջորդն կապեն · զոր և ասորին առնէ դնելով · և եթէ ոք տրաուեղ ունիցի, որպ քո՛ ընորհեաց՝ նոյնպս եւն։ Տրոռնէ ասէ զերաւացն պատճառ որոնման, յո՛ զինաս կի զանհաճոյինչըն կալեալ յայլի · և այսու փաթրկացուցանէ զյանցուն ընկերին, պարզաբար նիւթ տրանջանաց համարելով զայն՝ և

ոչ առնէ ։ Արդ թէ և յիրաւի վնաս առնել ոք իցէ առ՝ յընկերն, և այնր ա՛ղագաւ կարիցէ զանգառել կամ մեղադիր լինել, մի առնիցէք ։ այլ ոգեւ տուընչեաց յիչ, նմանօ՛ ե՛ ընդ ընծրնեցս միմեանց։ Ի մի օրին՝ զնո՛ր ընծրնեաց զիչ։ բայց սովորաբար օրինակ մեր առեն՝ յիչ, համաձայն այլ թարգմանչաց ։ յոբոց այլով իւ՛ր տարբերի մերս ։ զի յոյնն և այլք զնեն ։ ոգի տ ընծրնեաց յիչ։ ուր լաւինն ։ ոգի ։ Թաւի այսր տալ բերուե մտալ՝ ի մեր բնագիրս ՝ի նմանս բանէն առ եվնասցիս ։ (ի՛. 32 ։) ուր տեսցեն և զզօրութի՛ խնասիցին ։ Ապկերան նշմարե՛ զնմանականն՝ որպէս։ ա՛յ ընծրնել ոչ միայն յորժամ լզկ տրանջման են իրքն , այլ եթէ մեծամեծ և յանցանս լցեն , եթէ չիցէք դուք և յանցաւորք առ ընկերն , եթէ դու մեծ ոք իցես՝ և յանցուցանէն՝ խոնարհ, եթէ յետ ընծրնմանն ոչ և ուղեսցի նա , եթէ պիտոյ լինի և զկեանս տալ վա՛ն նո՛ր , եթէ յետ մեռանելոյ և կրել՝ի նմանի պատասխիցէ, տակաւին ընծրնել պարտիք միմեանց ։ վա՛ զի այսպէս ընծրհեաց ձեզ ասե ի՛ քա՛ ։

14 · Այ՛ն՝ի վերոյ այսր ոճոյնի զբերն՝ որ է ըստ ե՛բրայեցւոյն ։

Կնիք խրատական բանից սովոր է առաքեալս դնել զբերա՛նգուածի նորա կամելով ցուցանել և զմեծ պետանութի՛ ։ Ի վերոյ այսր ոճոյնի ։ յօբրնակս ինչ պակասի այսր ։ բայց այլք ունին համաձայն ամ՝ թարգմանչաց ։ զբերն ։ այսպէս ըզ յոյնին զօրութի՛ իմա՛ նի բայն՝ զբեղբօրե՛ս, որ՛ի 10 տան ։ իսկ լաւինն յաւելու ։ ոճոյնի ։ Ի վե՛ր այս ամ առաքինական ուղղուեց՝ զոր թուե՛ցի ասե, կալարուբ յանձինս զբերն , ոգի զվերարկու ՝ի վե՛ր այլոց հանդերձից ։ և ըզ այսմ՝ ի վերոյ առելն նշանակէ՝ առաւել քան զայլան , իբրև կարևորագոյն քան զնմ ։ կամ , իմանի՝ վա՛ն այսր ամի, ՝ի պէտս ասացեալ գործոցս ։ ոգի զի լինիցիք ՀՀմարտասէա զՀաստ, խոնարհք, համբերօղք, ևն, յանձին կալ ջիք զբերն։ Ձեզ առաւել փութալի է սերն՝ ոչ միայն վա՛ն իւր , այլև վա՛ն ստանալոյ և պահելոյ զայլ առաքինութի՛ն ։ Սէր իմանալի է ՝ի բանի՝ այն որ առ ընկերն ։ զի այս է ծնօղ նախասացեալ բարեաց՝ որք առ ընկերս հային , և հալածիչ ներհակ ախտիցն ։ բայց է նովաւ փակի և որ առ ձե՛ սերն ։ զի երկոքին ՝ի միոյ պատճառէ և յումեքէ՛ գան յառաջ ։

Որ է ոչ ի՛սթրման , կի՛ ըստ այլ օրին ։ ի՛սթրման ։ ա՛յ կատարելութի՛ ։ Ի բա՛ զում լաւ օրինակս փոխանակ բառին ՀՀՀ գրի ՀՀՀ ։ բայց վրիպակաւ գրչաց երևի ՀՀ՛ն ըզ հնացն գրչութի՛ եղեալ ՀՀՀ ։ վա՛ զի յոյնն և ամ՝ թարգմանչ զնեն՝ զՀՀ , ա՛յ յՀՀ , կասլ ։ Ա՛յսոա տալ պպատճառ առաւելութի՛ սիրոյն ։ իբր զի է յօդակապ և պնդիչ բազմաց և զանազանից ։ զօրութի՛ է միացուցիչ ։ Եւ է այսպիսի յօդ կատարելութի՛ կի՛ ամբողջութի՛ ամ՝ օրինաց , ամ՝ պատուհաս քրիստոնէութի՛ , և ամ՝ առաքինութի՛ց զորս նախ յանձն արար կա՛ տարել ։ զամ՝ ուղղութի՛ս սէրն կապէ ըզ միմեանս , և հաստատպինդ ամրացուցանէ ։ բարեգործութի՛ք ամ՝ ի սիրոյ ունին զնչբութեանց ՀՀմարտութի՛ , զաղդուստ , և զյարդ առ ձե՛ ։ սա հրամանատար է ամ՝ առաքինութի՛ց՝ ի դրո՛ ՀՀ՛ զոր արժան է և ի՛ հաՀՀոյս ՀՀ ։ Առանց սիրոյ ոչ հաստատուն և ամբողջ պահին առաքինութի՛ք ։ ոչ լիով կատարին օրէնք ։ ոչ ինչ արժէն առ ձե՛ ։ ի պակասել սիրոյ՝ քայքայուին և ամ՝ բարեաց ։ և այնպէս լինիցին իրքն՝ ասե ոսկեբերան , ոգի եթէ ի մեծակառոյց նաւի պատկառնոցք չիցեն , կի՛ ի շինո՛ածի ոչ կայցեն պահպանք , կի՛ ի յաղթանդամ մարմնի չիլք և յօդք պակասիցին ։ Այս է ասացեալն այլուր , լրումն օրինաց սէր է , և առանց սիրոյ ոչինչ օգտիմ ևն ։ (Հռոմ. ԺԳ. 8։ ա. կորն. ԺԳ. Գաղատ. Ե. 14։) Կամ , կատարելութի՛ իմա՛ զմարդոյն ։ ա՛յ սէրն ըզ միմեանս կապկպով զամ՝ առաքինութի՛ , առնէ զմարդն ամիս կատարե՛ալ ։ այլև միացուցանէ զմարդ ՝ի վերջին իւր վարձան յանձ , յորում ժառանգե զբովանդակ զնւր կատարելութի՛ ։ Դարձեալ յօդ կատարելութի՛ առ առմարմին եկեղեցւոյ ։ ա՛յ կապ այսր ամբողջութի՛ և ընտանութի՛ որ կարևոր է ՝ի մէջ անգամոյ եկեղեցւոյ ։ յօդ ամենակատար՝ որ զնիրս ՝ի մի կապէ ։

է կատարելութեի՛ շաղկապիչ քրիստոս-
նէից, ոչ հոգի զմարմին. կի՛ այն շաղ-
կապ կատարեալ և ՃշմարիտԻ որով մար-
դկի յօդին ըՓ միանան, ուր այլ յօդա-
կապք մարդկային ըՆկերութեի՛ կամ
Թերի և անՏատատաք են, և կամ ՎնաՏ
տակաբք: Ա՛իայն սէրն Ճշմարիտ և ՅՈՏ
ային՝ պնդութեի՛ միաւորէ զանդամս
եկեղեցւոյ ըՓ միանան, և տայ նոյ կալ
յիւրաքանչիւր դործ ի՛ շինուԹեի և ի՛
լրումն մարմնոյ եկեղեցւոյ: Տես եփե-
սաց. ՟Դ. 3. 16:

15. Ա՛ՅՆ ԽՈՂՈՂՔԻՆ ՀԱՒԱՏՔՈՎՔ
Ի՛ ՈՒՂԻՒՂ ԱՅՔ. ՅՈՐ Ե ՀՒՆԿԱԲԱՆ
ՀՈԳՈՎ ՄԱՐԴՈՎ,

Յայնն և արաքային ասէն, խաղաղու-
Թեին այ.քայց ալէքսանդրեանն, լատինն
և ասորին դնեն տէ: ԽաղաղութիւնՆն
Ճշմարիտ և Տատատուն՝ որ յոյն կամ
ի՛ քէն հրամայեալ, արեամբն քոյ Տաս-
տատեալ, և շնորՀօք Հոգւոյն սրբոյ ներ-
դործեալ, ՀաւատացողիՔ ասէ ի՛ ՈՒՐՒՒՒ ՅԷՐ,
ոչ ի՛ բերանի՛, կամ յարտաքին երեսս,
այլ ի՛ ներքս ի՛ սրտի՛ ձերում պնդեալ
կայցէ. զի դոն խաղաղաբանք, այլ ոչ
խաղաղամիտք. այնպիսեացն խաղաղու-
Թի՛ մարդոյ է, և ոչ քոյն կի՛ այ: Յետ
պատուիրելոյ զսէրն առանձնակի տայ
և զխրատ խաղաղութե՛, ասէ ոսկեբե-
բան. վ՛ն զի դամանի և սէր անկարդ՛ որ
պատՃառանօք սիրելութեան ամբոխէ
զխաղաղութեի՛ն:

Յոր Ե ՀՒՆԿԱԲՈՆ: Յայս խաղաղութե՛
Հոգւոյ կոչեցայք քրիստոնէութե՛ն.
վնան պահելոյ զայս խաղաղութե՛ որ
զլսավին բարձեալ էր յաշխարՀէ, կո-
չեցայք ի՛ Տաւատս քոյն. Դով մարմով,
լինելով ամենեցուն ձեր մի մարմին եկե-
ղեցւոյ. խաղաղական միութե՛ս իբրև
ընտանի անդամոց կարմի մի մարմին
եկեղեցւոյ: Կոչումն քրիստոնէական,
և միութե՛ եկեղեցւոյ՝ են երկու պատ-
Ճառք կարևորք առ ի՛ պահելոյ զմիա-
բանական խաղաղութե՛: ԽոՀովութե՛ք
և հեղձուածք Հաւատակաց, և առե-
լութե՛ք մանաւորք՝ ոչ զմիութե՛ եկե-
ղեցւոյ խանգարեն, նոյնպես և զբրիս-
տոնեութիւն: Տես ՃՀ. կորն. Ե. 15:
Եփես. ՟Դ. 3. 4: Ջասին, յայս խա-
ղաղութի՛ կոչեցայք Դով մարմով, մարմի
ղի

է և ոմանալ՝ միով մարմնոյ՛ն քոյն, պա-
տարագաւ մարմնոյ նո՛ր, ըՓ այնմ մատց
որ ասի առ Եփեսաց. (ը՟. 15.) * Ջի
Հաշտեցուցէ զերկոսին միով մարմ-
նով: ՟Ե տես անդ:

Բայց զխոՀն է, զի փոխանակ բայիս
Հաւատացեալ, յոյնն ասէ վաՃէ-Ե՛ր, ըՓ
զրրաքիսն ասդէ, կի՛ բաշխեցէ, դա-
տեցէ կի՛ չափեցէ զվարձս, յաղթեա-
նակեցէ, իշխեցէ. ուստի՛ ի՛ մեր օրն
նակս ինչ ի՛ լուսանցան դնի՛ յաՃՒՆ-
ՅԷ: Իակ լատինն ասէ, ցնծացէ. ասո-
րին՝ սիրեցէ. արաքացին նման մե-
րում՝ կայացի: Ըստ յոյն բառին՝ ոս-
կեբերան և այլք այսպէս մեկնեն. Եթէ
դժուաութի՛ ծնանիցի ի՛ ձեզ, խաղաղու-
Թին քոյն լիցի քոյնիչ և իրաւարար, նա
տացէ զյաղթանակն՝ որում անկ է. ոչ
բարկութին կի՛ Տպարտութե՛ կի՛ ագա-
Հութե՛ դառնացէ զյաղթօղն, այլ խա-
ղաղութին ՅՅ: Ի յառնել յուզմանց
խորհրդոց՝ զրաշխութն մրցանակին մի
տայցէք ի ձեռս բարկութե՛ կի՛ առե-
լութե՛, այլ խաղաղութե՛ն քոյն. Եթէ
մի խորՀուրդ հրամայէ վրէժ առնուլ,
և միւսն ազդէ ներել, խաղաղութիՆն
աւանդեալ ի՛ քոյ կացցէ ի՛ միջի պար-
զևապես, և տայցէ զմրցանակն այնմ
խորհրդոյ՝ որ զներելն Թելադրէ: Իակ
այլք ոմանք բացատրեն. խաղաղութիՆ
քոյն յաղթանակեացէ կի՛ իշխեցէ ի՛ վրէ
ձեր. Եթէ շարժիցին սխոք խռովիչք,
ցրեսցէ զնո՛ն, բարձցէ զանմիաբանու-
Թին, և ինքն խաղաղութե՛ն առցէ ըՆ-
յաղթանակն: որ է ասել, այսմ խաղա-
ղութե՛ փոյթ ունիցիք առաւելապէս.
ընտրեցէք անտես առնել զերաւունս
ձեր, քան տուժել զխաղաղութիՆն.
զայն Համարիցիք ձեզ վարձս յաղթու-
Թե՛, և իբրև բրաբիոն ընթացեալ ձե-
բոց. ամենազգուշ լիցին վարձք ձեր՝
Եթէ առ ամենեսին զխաղաղութե՛ն քոյն
ունիցիք. և ըՓ այսմ նոյն խնասք լինին
ըՓ ասելոյն Հաւատացեալ:

16. Այլ գոհացօղը լինիլէ. չի բաւն էր
բաժին ելոյծ՝ ի յէդ ասոցոդաց. ան-
դր խաւսոցանիլ ասոցոցանել ի իրա-
ւել չինիցս. ազատուց ի օրհնու-
ի երկնից հոգեւորս ի ընդունել, օրո-
նել ի տէրոս յեր չոր։

Զասելն՝ ի գոհացօղը լինիլէ, յայսմ տան ընծեռնուն օրինակ մեր. և միաբանի ասորին դնելով. * Եթէ գոհացօղը լինիք ձեր զքեզ, ոչ զի բան նր բնակեսցէ ի ձեզ։ Բայց յորմէ, լսաին և արա բացին յանցեալ առնն յաբեն. և ասկեբերան զձառն թ. սկսանի ասել. Բաւն էր բաժանել։

Ըստ իմաստին ոմանք իմանան՝ գոհացօղ լինել կամ շնորհապարտ առ մարդիկ. իբրեւ յոլովակի թշնամութիք յանշնորհակալ հաւատ ծնանին. ոչ ի տարակուսելենէ նաթաղու առ դաւիթ։ (ա. թագաւ. իե.) Ոմանք և իմանան. բարեշնորհ լինել, քաղցրաբարոյ առ ի պահել ըզսէրն միաբանական։ տե՛ս նախ. ե. 4։ Բայց սովորաբար մեկնին, գոհացօղ լինել առ ձեզ. զոր և ասորին բացատրէ՝ յաւելեալ չէզ։ կոչումն ձեր յիշ. այնին խաղաղութիւն՝ դնելով պարգև անհամեմատ, պարտիք յիշատակել միշտ և գոհանալ. ծաներ ըզի թէ որչափ բարեգործելոց առ ձեզ ձեր, և անպատկաս շնորհս մատուցիք. որ և տայցէ ձեզ դիւրաշարժ լինել ի ներողութիւն ծառայակցաց։ Ցաւելու ասկեբերան, գոհացարժէք վճ ասի, նաև յաղագս նախատանաց և զրկանաց պատահելոց յընկերէն. զի գոհացօղն չբարկ՝ ոչ դրդռի ի վրէժխնդրութիւն, և ոչ վնասդաղութիւն վրդովվի։ Ըստ այսմ գոհացանն է նոր խրատ, բայց միանդամայն յորդորիչ ի պահել զնաղաղութիւն. զի այնու առաւել երախտագէտ լինիմք ևս, յորժամ զառաւելն ի նմանէ զնաղաղութիւն անվրդով ունիցիմք։

Իսկ ըստ մեր և ասորի ընթերցուածոյ իմաստն այսպէս յարմարին. գոհացարժէք միշտ զնոյ երախտեացն, մանաւանդ ընդ պարգև կոչման ձերոյ, և առաւել ի վշտանալն և ի հրել յընկերէն, ոչ զի անխոհով ունելով զանձինս ձեր, բաւն էր բաժանել ի յէդ. վասն զի յամբոխեալ և ի խեթացեալ միտս՝ ոչ հանդչի ցօղ բանին նոյ։ Բան էր, իմաստն վարդապետութին քոյ, հրամանքն, խրատքն՝ աւանդելոյ ձայնիւ, կամ ի գիրս. և էր ասէ, զի յայմ վարդապետութիս ծածկին քոյ խնդրելի է առաւելապէս, կի ի նմանէ և վասն նր են ասացեալք։ Այն վարդապետութիւն բաժանեցէ ի յէդ ասէ, հաւատաւ կայանս ունելի իբրև ի կենդանի տախտակս դրոշմեալ. լեալ ձեզ ընծանի և համաբնակ, իբր մերձաւոր ծանօթ, ոչ բնաւ հեռացեալ ի մտաց ձերոց. ի ձեզ լիբաքանչիւր անդամս կայցէ ընդելական ուսմամբ, և ոչ յոմանս և ի՛ Եթէ այն՝ ասկեբերան. կատարեալ տեղեկութիք, ոչ շատացնելոք ուսանել կամ գիտել զաւելուս ինչ, այլ ջնջել զի լեզ ձանձրացեալ և հասկանալոցեալ զնոսա բաներին։ կի առատապէս, այ ունել զվարդապետութին ճարձակութիք ի մէտս և յախորժակս սրտի, և ի բերանի. այնպէս ունել զայն՝ զի ի մտաց առացեալ զեղուցս ի սիրտ և ի լեզուս։ Ամէն յաւարեցէք։ Որով առանձնայեցք, կի առ ի առանալ զնմ պիտանի իմաստութիւն, տեղեկանալով բովանդակ խորհրդոցն քոյ, հասու լինելով նմի՝ զոր պարտ է հաւատալ, և զոր արժան է գործել։ Կամ, ել խաւսցեալ՝ իմաստուն տեղեկութիք ունիցիք զբանն նոյ, և ոչ անքննաբար լսելով կամ ընթեռնելով, զգաստասիր և ուղղիք ընտրել զճշմարիտ ուսմունս, և զոչնչամիտ ի մտաց նոցն, զգուշացեալ ի մոլար և յայնմանէ բանից, կի յանտեղի մեկնութենէ։ Եւ այնչափ հմտանալ ի նոյնս, զի կարիցէք աւանդել և խրատել ընդ ձեռն. լինանի խոսս ուսուցանել մեծանց զկարևոր և զպիտանի գիտելոյն, և յորդորել զմիմեանս ի գործս բարիս. կի ի սխալել ուրուք՝ ազդ առնել եղբայրաբար։ Այսու ոչ նեղէ ևս հաւատացելոց. տայ զվարդապետական իշխանութիւն, այլ խրատէ ջան դնել զի բաւականապէս ուսանելով իւրաքանչիւրոց, կարող լիցին ի պատասխանի իրացն հաղորդել և այլոց, մանաւանդ ծնողաց առ որդիս, և տերաց առ ծառայս. և մի զնմ մանր և առանձին գիտելիս թողուցուն վարդապետաց, ասէ ասկեբերան։ Որ և ազդ առնէ, թէ քա-

նի՞

երգօք զարեգեթուելին այ հռչակել, յորդորիլ ի շնորհակալութիւնն և ի սէր նմա։ Օրհնել ի տէրս ՝ Աւետարանական յոյնն, ի որում ձերսում զնոր՝ բայց աղէքսանդրեանն, լատինն ևասորին իբրու զմերս գնեն։ Ջայս ամ իբրև պատարագ օրհնութեան ընծայել այ, ոչ բերանով լոկով՝ զի այն լինի երգել զդոյ, այլև սրտիւ և հոգւոյն ըղձմամբ ՝ ի զովեստս և ի փառս այ, և ոչ ի մեղկել զլանալս, կամ ի ցոյս մարդկան։

Եւ ասդ առքին են պատուիրք խաղաղութեն քնել յորժամ հասատատել կայցէ ի մէջ հաւատացելոց ՝ այ խնամանալ բանիւն այ, ուսուցանել և բարկոյր դոյ լինել միմեանց, միաբանական ցրնծութեք քաղցրացուցանել զօրհնութեն այ ՝ ամենեցունն լինելով մի տաճար բանառատ, ուր ոչ հնչեցել բնաւ մուրճ բարկութեն, կամ տրտնջման, կամ խեղկատակութեն։

17 · Ա՛ր զանձնայն զոր և առնիցէ բանիւ և արդեօքն, զամենայն յանուն տեառն յիսուսի · գոհանալով աստուծոյ և հաւր նովաւ։

Ջբոլոր ձեռնպահութեն կարգս ՝ ի մի բռնանդակէ · զի մի երկար լինի անուանել մի ըստ միոջէ։ Ջայս ինչ զոր և առնիցեք ասէ՝ բանիւ և արդեօքն ՝ յոյնն, և լատ, և արաբացին, բանիւ կամ գործով · բայց ասորին և դնէ · իսկ մերս յոքնական առնէ զերկոսին՝ ոչ թուի, ի պատճառս բառին արդեօք, որ առ վորաբար ի յոքնականն վարի։ Ջոր ինչ միանգամ առնիցեք, եթէ բանք լինի, և եթէ գործք, եթէ ի կենցաղս վարիլ, և յուսուցանել, և ի սաղմոսել, և եթէ ի գործել առանձինն, և ի պէտս այլոց, գոհանայ յանուն տեառն յիսուսի։ Կրկնէ զասածս ամ ՝ և սաստկացուցանել զբանն, զի մի ինչ արտաքոյ թողցէ։ Իսկ բայն արդեօքն, լռելեայն գնի ՝ յոյնն և ի լատինն · բայց ասորին և արաբացին բացայայտել գնեն։ Ջայն ամ արարիք ասէ՝ գործն յայ · ըստ ոսկեբերանին կարգալով զանուն յիսուսեան կանուն, յամի նախ աղօթել, և ապա ձեռն ի գործ արկանել։ Կամ ըստ նորին գարձէք, ըստ այ արարէք, ի քո ապաւէն նել, և ոչ ի հրեշտակս, և ա առաւել

Ա՛ղ զի ընթերցումն կամ ունկնդրութեն դրոց սաժանական է, և ոչ ամենեցունն զիւրաքանչիւր, յաւելու, սովորեալ և օրհնութեք և երգոյ հոգեւորօք։ Ա՛յսորիկ յարեալք ի բայն ասացանէք և իրաւէն, յայտ առնեն ըստ ոսկեբերանն, թէ ոչ միայն զուարթացուցանեն զլսողս, այլև ուսուցանեն և յորդորեն ի բարիս · զոր և ցուցանէ յառաջ բերեալ զրազում բանս ՝ ի սաղմոսից · զի մանկունք և կանայք և արք անաւք՝ յերգոց սաղմոսաց ՝ իմիա առնուն ըղբանս ձեռնպաշտութեն, և սխորժանօք լսելեացն քաղցրանան սիրտք նոյ ՝ ի կատարումն գործոց։ Իսկ եթէ զայսոսիկ բառս ասացուք ՝ ի յաջորդ բայն երգել, իմանի · այնչափ ընդելական լինի ձեզ տեղեկութեն բանին այ, զի և ՝ ի ցնծութեն ժամանակի առնուցուք երդել նոքօք։ Ջորդումն երից բառիցս , և զի մասամբ տեսանել ունիս ՝ ի նման բանին առ եփեսացիս · (Ե · 19 ·) և բառն հոգեւորօ՝ եդեալ ՝ զանազանութեն աշխարհական երգոց, նշանակէ՝ եթէ պարտին լինել հոգեւոր բան նիւթոյն, զնոր զեւոր և զօգտակար իրաց · այ աղաչմանն, քաղցրամ անգամ ՝ ի հոգւոյն սէյ շարժեալ · այլև բան վաճառանին՝ ՝ ի փառս այ և ՝ ի շինուածն լսողաց։

Եւ ընդհօս ՝ ՝ի յոյնն և ՝ի լատինն չեք և , որով բառն ընդհօս յարի յերէցն · բայց մեր օրինակք գատանեն կետիւ , և ասորին ևս ունի՝ և ։ Իսկ զնմանատիպ բաժանորինակ աւանդէ նա ինքն ոսկեբերան և այլք · այ շնորհօք երգոցն՝ որով ճոխացել իսկ ՝ ի հոգւոյն սէյ , այ ընկալել պարգևացն սաղմոսել կամ երգել · նման բանին ամ կորն · (ժէ · 26 ·) * Իւրաքանչիւրոք ՝ ի ձենջ եթէ սաղմոս ունիցի ։ Կամ, շնորհօք լսողացն, ուսուցանել կամ երգել ՝ ի շինուածն այլոց, զի զուարթացուցեն և շահեցուին, այ եփես · ՟ · 29 · Կամ, ՝ի շնորհաց և ՝ի բարերարութեն այ ունելով զխրատելն կամ զերգելն · Կամ, շնորհս մասուցաք նելով այ յայտ ամի, սաղմոսիքն և

ոչ'ի անտի կարդացմանս դիմականս։ Կի ըստ այլոց, արարիք ըստ կամացն քումի, 'ի փառս ոյ, այնպէս ոգի վայել է անուանն քումի, զոր տեսանիք 'ի վերջ ձեր։ Ա յսու օրինակաւ վարելով յիմ 'ի բանս և 'ի գործս ձեր, ինքնին հաստատին յարմատոյ ոյ ամենակարգութիւնք, և ուղղութիւն հաստատին։ Տես և ոյ. կորն. ժ. 31։

Ասէ յայլ տեղիս ճշդիւ եդեալ, դիմա բաժանի առ ասելն կամ ուսուցանել։ (Մատթ. ին. 3։ Գործ. ա. 1.) Իսկ ասա ըստարձակագոյն փակէ և զայն. վասն զի և ասելն է ներգործական ինչ։ Բայց զի յիշատակեաց զբանս և զգործս՝ առանց գնելոյ զնորհուրդս սրտի, ոմանք կրկին իմանան զբանն, ոյ բերանոյ և սրտի. իսկ այլք ընդ անուանմամբ գործոց փակին, որպէսզի զգործ ներքին և արտաքին։ Չարկ տեղւոյս ոչ պահանջէր յիշել և զնորհուրդս. վասն զի առաքեալն ցուցական յայտնին այլոց 'ի շինութիւն, կամ 'ի գայթակղութիւն. և դարձեալ, 'ի բանս և 'ի գործս ընթացաց կից՝ մանաւանդ թէ յառաջընթաց են խորհուրդք սրտից. և 'ի սոցա ուղղութեն կարգաւորին բանն և գործ։

Գ ՀՈՎՈՒՆԷՒ ԼՒՒԼԷ։ Ասն քրիստոնէի անպահական է՝ 'ի բարեգործելն ոչ անդէն վաղվաղակի զհատուցումն խնդրել, այլ մանաւանդ դոհանալ իբրև ըստ պարգև նպաստիցն ոյ. վասն զի 'ի գործելն զուղղութիւնս՝ առաւել բարիս ընտրեմք յոյլ, քան թէ տամք. ուստի երեքին այս՝ աղօթել, բարեգործել և դոհանալ՝ են անբաժան ընկերք։ Վասն այսր բանի տես ես. ե. 20։ Իմանաք դոհացօղն լինել համարին բացատրութեն յանուն քրի առնելոյն զնմ. ոյ այնու խօսիք և գործէք զնմ յանուն յիսի, յորմ. ժամ 'ի ձեռն նորա դոհանայք միշտ զնոյ հօրէ։

18. Կանայ՝ հնազանդ լերուք արանց ձեր, որպես ի վերէ՛ է ՝ի ՔՐ։

Յընդհանրական խրատուց անտի՝ որք հայեն 'ի հասարակաց բարեկարգութեն եկեղեցւոյ, իջանէ յառանձնական հրամանս անտեսական ժողովոյ, նովին կարգաւորելոյ զոր և առ եփեսացիս ասաց դեաց, սկսեալ 'ի կանանց յորդիս, և 'ի ծառայս։ (ե. 22. եև. ին. 1. եև.) Յերկար քանիւր տեղիս առ վայրագոյնս նախ կարդէ զբանն. վն զի նոքա անկ է հնազանդութիւն և ակնածութիւն, զոր դրժ ուարին է մատուցանել, քան թէ ակրել, կամ խնամել. և դարձեալ, զի յառաքակի խառնութիւնք ատանց ծնանին յանհրահանդուէ վայրագութենչ։

Արդ՝ առ կանայս ասէ հնազանդ լինել ըստ ձերոց ՝ երոց. ոյ յատուկ օրինաւոր ամուսնոց, զի հեռացուսցէ զնորհուրդս դնս նոյ յօտար արանց։ 'Ի յատինն ոչ գոյ ՝երոց. ոնի չիք և յաղերանդրեան օրինակին. բայց այլք ընթեռնուն. ոգ և վայել է 'ի ՔՐ։ (մի օրին. ոգ վայել է։) Զբառն 'ի ՔՐ, ոսկերերան և այլք հայեցուցանեն առ հնազանդ լինելն. ոյ. հնազանդիլ վն ոն կի ոյ, ըստ վարդապետեաւքն և ըստ կամաց քոյ, յայնս՝ որ ըստ ոն են, և ոչ հակառակ կամաց նոր, յարժանաւոր իրս միայն։ Եւ ըստ այսմ չափ դնէ հնազանդութենն. զի մի կարծեսցի արձակաբար յիսմի զոհակնդրութիւ թէ պահանջել անխտիր. մանաւանդ զի յայնմ ժամանակի գտանէին անհատք 'ի միջ ամուսնոց։ Արտաքոյ այսր պատճառի ոչ ինչ այնպէս վայելչական զարդ կնոջ՝ ոնի հնազանդական կենակցութենչ։ Իսկ այլք զ'ի ՔՐն յարեն առ վոյնէս. ոյ հնազանդ լերուք արանց ձեր, ըստ որում այն է պատշաճ ոչ միայն ըստ կարգի բնութ և քաղաքական օրինաց, այլև ըստ պատուիրանին քոյ. ոնի վայելուչ է կանանց հաւատալ միայնցեալոց 'ի քս. ոչ առ երկիւղի միայն հնազանդիլ, այլ զի այն են կամքն ոյ։ տես եփես. ե. 22. 33։

19. Ա՛ր՝ տէրեղէ՛ զնայս ՝երէ. և դ գառնայս-գանէ՛ զնոսա։

Զողջախոհ և զբարեխոհականն սերն հրամայէ արանց։ Սէրեղէ՛ զնայս ՝երէ. յորոյն չունի ՝երէ. բայց այլ թարգմանք բացատրեն։ Մ'ի իշխանաբար ունիցիք ասէ՝ զկանայս ձեր, այլ քաղցրութիւ սիրոյ՝ առ 'ի թեթևացուցանել զբեռն հնազանդութենչ նոյ։ Սիրել իմանի ձգմբիան և բանաւորն, և ոչ լոկ ըստ անբան յանկութենն. և սիրել ոչ միայն ներքին ախորժական ընտանութ, այլ գործով իմանալով զկարևոր պէտս նոյ, զոր-

շա-

ջանալով ՚ի վնասակարաց, և ակարաւ-
թեն նոյ առնելով համբերութիւն։
Եւ ՚ի դառնոցանէ ընդոս Յոյնն չէ
զոքական դնել, մի դառնանայք առ նա։
Այլ մի լինիք խոտաբարոյ, կամ դաժան ՚ի
դէմս և ՚ի բանս. մի թերեւս պատա-
ռանօք յարձակիլ ՚ի վիշ նոյ թշնամանօք,
աղաղակաւ, կամ դանիւք. մի անտես առ-
նելով զպէտս ոմանն կամ խանդարելով,
կամ վատնելով վչտացուցանել զկնայս։
Պատահէ բազում անգամ, զի որ սիրէ
լինի և դառն առ սիրեցեալն, ՚ի պատ-
ճառէ խնդրել զոհացուցանել կրեալ և այն
պիտի պատերազմ խստագոյն է՝ ասէ
ոսկեբերան, քան զնմա մարտ։ Ասեն զի
յառ զի ՚ի մէջ սիրելեաց և անդամոց միոյ
մարմնոյ։ Վայ այն առաքելոյ յետ պա-
տուիրելոյ զսէրն՝ արդելու զդառնա-
ցուցանելն. և երկաքանչիւրոց ազդ
առնէ կալ յիւրեանց սահմանին. մի վա
զի կինն հնազանդել է՝ ըմբռստանայցէ
այրն. և մի վա զի սիրէ այրն, անասա-
նոսցէ կինն. յերկոսին և պահանջի
սիրել զմիմեանս, բայց կինն սիրեսցէ
հնազանդելով, և այրն սիրեսցէ իշխե-
լով առանց դառնութեան. ոչ սիրելութեի
առն բարձրամտեսցէ զկինն, և ոչ
հպատակութիւն կնոջ վնասացուսցէ զայրն։
Այլ մանաւանդ առ ունելոյ զկինն ՚ի
հնազանդութեի՝ պիտոյ է սիրոյնըստ
առ նա վարել. զի ոչինչ ծանր է հնա-
զանդիլ սիրողին. և կնոջ առ ՚ի լինել
սիրեցեալ՝ հարկ է կալ հլու և պա-
տուադիր առն. և այնպես ՚ի մէջ բնա-
ւորական իշխանութեի առն՝ և հպատա-
կութեի կնոջ՝ սէրն լինելոց է յօդակապ,
կանոն, և յարդարիչ. ոչ զի միացելքն
մարմնով՝ լինիցին և հոգւով մի։

20. Արդէօ՝ հնազանդ լերուա ծնողաց ՝ի-
րաց յԱՒետնոյն. զի այն է հաճոյ
առաջի Տեառն։

Սակայն բանիւ խօսի և առ եփես. (գ. 1.)
որդիս կոչելով հասարակ անուամբ առ
՚ի նշանակել զարու և զկտ, այլև զհո-
ռունս. որք բան իրաւանց են և կոչին
որդիք. և սոքա թէ մեծահասակք իցեն,
և թէ տղայք։ Ամենեցուն պատուիրէ
հնազանդ լինել, զնմ որդիական պարտս
նշանակելով ըստ անուամբ հնազանդու-
թեի. և ծնողաց յերից ասէ. ուր յոյնն և
լատինն չուներն յերից, բայց այլք դնեն։
Կոչմամբ ծնողաց ծանուցանէ՝ ոչ հօր
միայն, այլև մօր ընծայել զհնազանդու-
թեի. միանգամայն ակնարկէ զիւին բնա-
կան իրաւանց. եթէ զի ՚ինոցանէ ընկա-
լան զծնունդ և զսնունդ և զնմանա-
տարութիւն. որոյ վա պարտապան են
հնազանդիլ. և այս՝ յԱՒետնոյն, յորմէ
ամէն որ անկանի ծնողական իշխանու-
թեի. ՚ի յարդար և ՚ի պատշաճական իրս.
զոր առ եփեսացիս ծանոյց բացատրու-
թեամբ՝ ՚ե որ։ կի, յՏէր, ՚ի հոգեկան և
՚ի մարմնական, ՚ի տան և արտաքոյ։
Զի այն է հաճոյ առ եփեսացիս. զի
այն է արժանն։ Ոչ միայն բնութեին
օրէնք զայն պահանջէին, այլև հաճոյք
ամ և պատուիրան քան զայն կամին. և
ձեզ պարտ է հնազանդիլ ծնողաց՝ ոչ
այնչափ զի նոքա հաճին ունել որդիս
հլու և բարեխառտս, այլ առաւել զի
ւած հաճի. ձեր հնազանդութ առաւել
սիրելիս ամ առնէ զձեզ՝ քան ծնողաց.
եթէ ծնօղք ոմանք անհամբոյր լինիցին
առ որդիս խոտանալս, կամ ոչ ՚ի համա-
րի ունիցին զնոցա դովելի հնազանդու-
թեի, չէ ինչ հոգալի. բաւական է այն՝
զի ձեզ հաճոյ լինել ընդունի, և պահէ
զհնազանդեալն յաստիս և յանտիս։
Զասելն առ ՚ի, զոր ոմանք թարգ-
մանեն ՚ե Տէր, կամ ՚ի, մարթի է և իմա-
նալ, այս հնազանդութեի եղև հաճելի
և ընտրելի առաջի քոյ, որ ՚ի Տէր դու
ծնողացն ոչ երաժարեցաւ կալ նոյ հնա-
զանդ։

21. Եւ դուք՝ ո՛վ հայրք՝ մի զայրացուցանէք զորդի-
սն ձեր։ զի ՚ի բարկանալ

՚ի զանազան իրս մարթի է ծնողաց պա-
կասիլ յիւրեանց պաշտաման. բայց
առաքեալս ասա՝ և առ եփես. (գ. 4.)
յանուանէ զդուշացուցանէ զնա ՚ի խո-
տուէ առ որդիս. վա զի մեծ է վնասն՝
որ անտի գործի. և ծնօղք պատճառա-
նօք տիրական իշխանութեի իւրեանց՝ և
պատրուակաւ ուղղութեի որդւոց՝ ոչ
զդուշանան բազում անգամ։ Ա՛ն չը-
բացոցանէ ասէ՝ զորդիս ձեր. մի ՚ի բար-
կութի շարժէք զնա կարի խստութեի ՚ի
բանս և ՚ի գործս. մի այնպես վարիցիք
ընդ նմա, որով դառնացեալ լինիցին հա-
կառակաւօղ։ Եւ այս լինի՝ յորժա-
մ

ժամ յոչինչ պատճառս յարձակին ՚ի նա ցասմամբ, և թշնամանօք և զանակոծ բռնաւորութիւք. կամ յորժամ զլանան զկարևոր դարմանս և զնեամակալու-թիւն. կի ծանր և անիմաստ հրամանօք տառապեցուցանեն: Այլ և ոչխ անչ-ամբքն խայտառակիչ զանպատշաճու-թիւն իրին. վա զի ամենևին օտար է ՚ի բնութիւն և ՚ի պարտականէ չօր՝ խոտա-նալ յիւր ազիս:

Զի ՚ի ոչ ոք ոչ ոչ: Ոչ առնէ ոչ յանցելն գՀրամանս ոչ կի զՀատոյն յառաջ քե-րելով, այլ ՚ի բնական գիծոց զրգռե զնա: Տրտմեալ ոչ իմանի օգտակարն այն՝ որով նաև առ պատշաճաւոր խրատս զգածի որդի ատակ. (Եբրայ. ԺԲ. 11.) այլ վնասակարն, որ Հոգւով և մարմնով որդւոց տառապանս ածէ: Զգոյշ լերուք ասէ գի մի փոխանակ ուղղու-թիւն ՚ի լքանիս անկանիցին որդիք ձեր դժնեայ խաոութիւք. գի մի կորուսանիք ցեն առ ձեզ զվատահունն որդեկան. ոչ ևս երբև ՚ի հօրէ պատճառեցին, այլ երբև ՚ի բռնաւորէ ապրեսցին. որով կամ սրտաբեկել, առ ոչ ինչ ոչ-պիտանք լինիցին, և կի յուսահատիլք խորտակեցնին զոչ լուծ հնազանդու-թե և պատկառանաց. և այնուհետև հարկ լինիցէ ձեղ Հեռուլ զնոսա ՚ի կամս իւ-բնանց, և կի հատանել բնաւ յորդեու-թիւ: Ազնիւ խոտուն կամ զորդին առնի անհայր, և կի զՀայրն անորդի:

22. Ոչ ոչ՝ հնազանդ լերուք ծերոց յերկոց յոչնչոյն. Ի ոչխանն ծոչոյ-նիք երբև մարդաճաթոյ, այլ դիմաւորիք սրտ երկնչել ՚ի Տն:

Ոչ ազգն ծառայական երկարադոյն առնի զխրատն՝ քան առ անցելն. վա զի առ նա սերն և բնական Տարազա-տութիւնն բազում ինչ զորեն ՚ի լաւութիւ երկուց կողմանց. բայց ծառայից՝ և վնասին և՝ բնութիւնն դժուարամոքելի է: Եւ զարձեալ, զի պատճառանօք ազատութիւն աւետարանին ըմբռնոտ-նային ոմանք ՚ի պարտիս ծառայական օրինաց. ոչ և հրէայք զաբրահամեան ազատութիւնն առնուին պատճառս ազատամբ բարուց իւրեանց: (Յովհ. Ը. 33.)

Ծոչոյ՝ հնազանդ լերուք: Բնաւրանս ըն-կունին ընթերանայ. բայց միայն զի այն յաւելուածով ասէ՝ տերանց ձերոց ըստ մարմնոյ. զոր և այլ Թղթոմանք ունին. և կայ նոյնպէս յետեւոյ. (Ա. Տ.) այլև սովորական օրինակն դնէ՝ երկնչել յՅն. և համառօտի լսումին և արագա-գին. բայց աղերսանդրեանն և ասորին, դնեն, ՚ի ՟ն: Հնազանդեցարուք ասէ՝ ժամանակաւոր տերանց ձերոց, չաՀ-նոյն, որ անկ է տիրական իրաւանց նոյ և ձերում ծառայական կարգի. ոմ տերանց՝ թէև խգնի հնազանդ, կամ չարաչարեք՝ լերուք հնազանդ յերա ոմ, որք մարմով վիճակին են ձեզ և նոյ: Տերանց մարմնաւորաց ասելովն ըն յու-նին, ոչ միայն առժամանակեայ ցու-ցանէ զծառայուն, այլև կարի փոքր-վա զի ազնուազոյն մասն՝ որ է հոգի, ազատ մնայ:

Մի ոչխանն ծոչոյ-նիք: (Մի օրին. ծո-ոչել.) մի ըն ասլ, և ՚ի տեսուԹիւն ոմն առնել զՏրամանս նոր, և ՚ի հետ կալն անհոգանալ. ոմ առնին մարդաճաճոյք. այլ դիմաւորիք սրտ, անկեղծ սրտիւ, առանց խարդախաւ վարիլ առ տեսու-էրէնլէ՚ի ՟ն, երկնչելով առատել ՚ի քոչ կի յոյ, որ զգաստիս տեսանէ. և Տրա-մայէ ամենեցուն՝ կալ ՀաւատարմուԹիք յիւրաքանչիւր վիճակի՝ զոր ինքն բա-ժանեաց: Ա յսու օրինակաւ ծառայու-Թիւն որ յօրինաց է, լինի յերկիւղէն քոչ-և զբռնադատութիւնն ծառայական փո-խարկէ ՚ի կամաւոր պաշտօն, զգեղեցիկ ազատութիւնն՝ որ յատաքինուԹիւ յանձն բերեալ:

23. Ոչ որ ինչ ոչխնէք, սրտ ոչոչ գոր-ծեք էրէն ՟ն, և ոչ էրէն մարդկան:

Ընդ հաւատարմուԹիւ պահանջէ ՚ի ծա-ոայից և զանհնազ գործասիրութիւն: Ջոր ինչ ոչխնէք, (մի օրին. ոչխնէք.) զնմ գործ սպասու՝ զոր առնէք վա տե-րանց ձերոց, սրտ ոչոչ գործեքոչիք. ան-սրտութիւնջ գործեցէք, անպղերգաբար, յօժար կամօք, և բարեսիրութիւք, յա-գուստ նոն ձերոյ. մի բռնի և դանդա-ղանօք կատարիցէք զծառայուԹիւն ձեր. մի տրտնջելով կամ դժուարելով ընդ անարգ վիճակն ծառայական յոր կար-գեաց զձեզ տեսչութիւնն նոյ. և մի պատ-ճառ

ձառելով զխոստումն տերանց ։ Այլ ծառայեցէք ԷբՔ՝ քան , ոչ Թէ քան սպաս տանիք մանաւանդ , Ե՛ւ ԷբՔ մարդիկն, յր քան Թէ մարդկան. ծառայէլոյն մտադիր սիրով , զօրհնս և զհնձոյս քան կատարէք . և առաւել պարտ տիք առ քա հայել ՚ի սպասուն ձերում քան առ մարդիկ . Թէպէտ և պէտք գործոցն վա՛ մարդոյ են , այլ սիրա դորս ծոլին առ ւած ուղղելի է ։ Ա յսպէս բառնի ՚ի ձենջ հարին ծառայական , և դուք ՚ի ծառայից լինիք աղատք կամաք ։

24 . Գ ԱԽՕՐՔ ՉԻ ՒՆԱՒՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀՕԳՈՅՆ ՅԱՆԴԻՊ ՓՈՔՐՈՅՆ ԾԱՌԱՅՈՂՔ ՅԵՐՈՅ . ՅԱՆԶԻ ՓՈՔՐՈՅՆ ՅԱՆԴԻՊ ՓՈՔՐՈՅՆ ՅԱՆԴԻՊ ՄԵԾՈՅՆ ։

Գիտեմ ասէ՝ զի պատահին ձեզ ՚ի տէ րանց անտի զրկանս կրել վարձուց , կամ զանձորոյմ խաւսեցիս . բայց մի զայդ պիտիս պատճառէք . այլ մանաւանդ զՔ փոՔՐՔ , առաւելիւ զիք ՚ի միտս ձեր , Թէ ՚ի ՔՒՔ քան ընդունիցիք վճռողն ծառանՓՈՐՔ ՅԵՐՈՅ , զվարձս հաւատոյ րիմ վաստակոցն՝ որ Է ժառանգութիւն ձեր . քա ինքն տայցէ զիտիարէն ծառայութիւնն իբրև ժառանգութիւն՝ քան Թէ վարձ : ՚Ի յոյն և յայլ Թարգմանս պարզաբար դնի , ծառանՓՈՐՔ , առանց դերանունին ՅԵՐՈՅ . բայց ոսկեբերան ընԹեռնու յիւրում բնաբանին : Ըստ մարդկային օրինաց՝ ծառայն ոչ կարէ լինել ժառանգ . և վարձն՝ իբրև ծառայի , իսկ ժառանգութիւնն իբրև որդւոյ , դիմաբաժանել են առ միմեանս : Բայց առաքեալս ազդ առնէ , Թէ ըստ օրինաց քո՛ չիք այդ խոիր , (տե՛ս ՚ի ՝՝ տան.) զորձ իւրաքանչիւրոյ՝ և ոչ ելեկ վիճակն աշխարհական՝ առնէ ընտրեա երկոցունց . եԹէ սրտի մտօք Տարկա նիցէք զմարմնական ծառայութիւնն ձեր , Թէ և ՚ի մարդկանէ անվարձ Էլանիցէք և անեբախտիս , ինքն քա վերառնու զձեզ ՚ի կարգ որդիութե , և իբրև ազատ որդւոց բաշխէ զման ժառանգութե ձերոյ յերկինս . ուստի ըՀՀատ քան ըզ տեարս ձեր՝ եԹէ իցեն հաւատացեալք , առնու զձեզ յիւր ժառանգութիւն . և լինիցիք յաւիտեան ժառանգակիցք ընդ այնոսիկ՝ որոց յաշխարհի ազատ ւորք եիք ։

ՎՃՆԶԻ ՓՆ ԻՒՐ ԾԱՌԱՅԻՔ ։ ՈՐովհետև

զկամս քա կատարէք՝ բարևմիտ ծառայութ առ տեարս ձեր , առ նոյն ինքն քա համարի ծառայդ ձեր . և ըՀ իրաւանց՝ ում տայք զվաստակն , ՚ի նմա նէ և վարձն ակնունելի է . զի այս երկու համակցորդք են ։ Լատինն առանց պատճառական շաղկապի հրամայական դնէ . * ոՒՆ քա ծառայեցէք . ։ բայց այլ Թարգմանք միաբան ըստ մերում ընԹեռնուն . և յարմարուին բանին ըզ նոյն պահանջէ . զի պատճառ տայ՝ Թէ ընդ ՀԷՐ ՚ի ՔՒՔ լինի հաւատացումն . վա՛ զի և

ծառայութեին նմին քա վերադրի ։

25 . ՈՒ ՈՎՐՔՈՒՆ ԸՆԴՈՒՆԻ ԸՍՏ ԻՐՈՒՄ ՈՎՐՔՈՒՐՆԻՆ . ՉԻ ՀԻՆ ՈՒՆՈՒՔՈՒՆ ՈՒՈՂՔ ԵՒ ։

Առ ծառայս անհաւատարիմս առնու զայս ոսկեբերան . որք ոչխղՀնին անբաւիլ առ ՀնԹանոս տեարս , համարելով Թէ ինքեանք բրիստոնեայք են , որ վա՛ քա ակն առնուցու , և ոչ պատուհասեցէ զնիքեանս ։ Ոչ այդպէս ասէ առաքեալն . զի ոՀ ոչ զիտէ աչառել . այլ զարգործն՝ Թէ և բրիստոնեայ իցէ՝ պատուհասիցէ ըՀ արժանեաց. ոչ անձանց քննութեի կայ , այլ գործոց ։ Իսկ այլ մեկնիչք հաւասարապէս Հաւմարին խօսել առ ծառայս և առ տեարս . վա՛ այն ՚ի մի՛ջոցի երկուցն ղնէ զբանն : Ըստ մտացն՝ միօրինակ ՚ի դէպ գայ ածելոյս ծառայից և ազատաց . բայց ըստ դիտաւորութե տեղւոյն՝ առաւել ընտրէն մեկնիչք ՚ի վե՛ տերանց խնամալ զի պատճառ ակնառութեին՝ զոր յարէ զկնի , առաւել Հարկական զկոյնն տերանց . ոՀ և ՚ի յաջորդ գլխն տերանց ազդ առնէ՝ ունել ՚ի՛ր յերկինս . այլև զերկու զայս պատճառս զոյդ դնէ ՚ի խրատն տերանց առ եփես. (զ . ՛ :) Ջսոյն ցուցանէ և փոփոխուին գնմոց . զի յառաջ յերկրորդ գնէն խոստեր , զոր աստ դարձուցանէ յերկն ։

Ապա ՚ի միՀԹարութե տառապել ծառայիցն ասէ . մի ըմբռնուսայք յորժամ չարիք հասանիցեն ձեզ ՚ի տերանց՝ զրկանօք վարձուց , կամ անպարտ չարտառարէ . վարձք հաւատարիմ վաստակոց ձերոց՝ անստելիք են ։ Իսկ ոՀբաւ , անիրաւն, զրկօղն , ՚ի՛ր՝ որ առ տերոյ իրաւանց ծառայեցուցանէ ըզձեզ ,

ձեզ, անվրէպ քնունիցի բան խոտոր ոտն բառերին, յի զպատուհաս արժանի իւրում անիրաւութեն։ ոչ առանց վրէժ ժուց ծնաղեն զործք անիրաւ ոճրութեն։ Ոչ ասէ՝ յումէ առնուցու զպատուհաս։ այլ զօրութէք տայ խմանալ, թէ յորմէ ձեր հաւատարմութէն պատկի, ի նմանէ և չարաւն տեառն պատժեցի։ զոր և յայտնէ յաջորդն։ Լաստրեն պատճառականաւ ասէ։ չէ ոտն բառն։ որ չէ բուս այլ թարգմանչաց։ և եսոիտս կասկածէ՝ յանցեալ տանէն փոխադրեալ այսր։

Ձէ չէ ոխտառուն առչէ ։ Ցոյնն և այլք ոչ գնեն զպատճառականն չէ։ այլև ի յոյնն և յասորին պակասի՝ առչ չէ ։ Բայց ունի լատինն և արաբացին համաձայն գրելոցն առ եփես. (ե. ։) ուր ասի՝ առաջի նորա, յի քէն, և իմաստքն յայտնի են յատացելոցն անտանօր։ Ոչ հայի ետ յերևաս կամ ի պատիճ մարդկան։ պատուհասէ զանիրաւութէն՝ ուր և զտանիցէ։ ոչ առաւել խնայէ յանիրաւ տեառն՝ քան ի ծառայս։ ի կշիռ կարողութէն նի և արդարութէն՝ հաւասար է մեծատունն և աղքատն, ազատն և ծառայն։ Վասն որոյ ծառայք գուք, թէև զրկանաց ձերոց ոչ գտանիցէք իրաւունս յերկրի առ մարդիկ, երկայնամիտ լերուք առաջի յի գործոցին իրաւունք յարդարութէն։

ԳԼՈՒԽ ՁՈՐՐՈՐԴ։

ՏԵ ԱՐՔ ՋԻՐԱԻՈՒՆ և զհաւատարութէն ծառայից ձերոց ընդհանրեցէք։ գեատացիք զի և ձեր ևս զի ձեր գոյ յերկինս։ 2 Ալօթէից սակաւ կացէք, որք նէզ ի նմին գոհութէք։ 3 Ալօթս արարիք միանգամայն և վն մեր։ զի ետ բացցէ մեզ գուռն բանին, խոսել զխորհուրդն քրի, վասն որոյ և կապեալս կամ։ 4 զի յայտնի արարից զնա, որպէս արժան իցէ ինձ խոսել։ 5 Խմաստութէամբ գնացիք առ արտաքինն։ զնոյ առեալ ժամանակս։ 6 Եւ բանն ձեր յամենայն ժամ լի շնորհօք ևն, իբրև աղիճ համեմեալ լինի։ գիտել որպէս արժան իցէ ձեզ՝ ի բաքանչիւրումն ոք պատասխանի։ 7 Ասէլ որ ինչ զնէն իցէ։ յուցցէ ձեզ զամենայն տիւրկոս սիրելի եղբայր, և հաւատարիմ պաշտօնեայ, և ծառայակից ի տէր։ 8 զոր առաքեցի առ ձեզ զմին իրի, զի գիտասջիք վասն մեր։ և մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր, 9 հնեսիմաս հանդերձ եղբարբ հաւատարմաւ և սիրելեաւ՝ որ է ի ձէնջ։ զամենայն ինչ ցուցցեն ձեզ որ ինչ աստ է։ 10 Ողջոյն տայ ձեզ արիստարքոս գերեկից իմ, և մարկոս հղբօրորդի բառնաբայ։ վն որոյ առէք պատճէր, եթէ եկեսցէ առ ձեզ՝ ընկալջիք զնա։ 11 և յիսուս որ անուանեալն է յուստոս, որք են ի թլփատութէն անտ։ զի գորս միայն գործակից եղեն ինձ յարքայութէն յոյ։ որք և եղեն իսկ ինձ միխիթարութէն։ 12 Ողջոյն տայ ձեզ եպափրաս՝ որ ի ձէնջ ծառայ քրի յիսի է։ յամենայն ժամ պատերազմեալ վասն ձեր յաղթս։ զի կայցէք կատարեալք և լցեալք յամենայն կամս ցոյ։ 13 Վկայեմ նմա՝ զի բազում աշխատութէն ունի վասն ձեր, և վասն լաւոդիկեացոյն, և վն այնոցիկ որ լերասպոլսին են։ 14 Ողջոյն տայ ձեզ ղուկաս բժիշկն և սիրելի, և դեմաս։ 15 Ողջոյն տայէք եղբարց որ են ի լաւոդիկիա, և նիմփայի և որ առանին եկեղեցին է նորա։ 16 Եւ յորժամ ընթեռնուցու առ ձեզ թուղթդ, արասջիք զի և ի լաւոդիկեացոյ եկեղեցւոյն ընթերցցի։ և զառ ի լաւոդիկեացոյն՝ զի և դուք ընթեռնուցուք։ 17 Եւ ասասջիք ցարքիպպոս, զդիր լեր սպասաւորութէդ՝ զոր ընկալար ի տէր։ զի զայդ կատարեսցես։ 18 Ողջոյնդ՝ ձեռն ինոյ պօղոսի է։ Յիշէք լինին ձեզ կապանք իմ։ Շնորհք ընդ ձեզ։

Հէր եպստոլին գրեցաւ ի հռոմէ ի յեղ գիւղսն ի ոնեսիմայ։

ա. Տէր՝ էիբրեացոց և աշակերտաց
ծառայից յէրց ընդհէնէ. փիւռե-
ղէս չէ և յէր Քր գոյ յերկինս։

Եսա կարգի ընթերցուածոյն՝ այս բնաբան յարելի է յայնց ցուցեալն, իբրև մասն խրատաբանութենն՝ որ առ ծառայս. որպես և ամենք ի լսելին մեկնչաց առաջնոց՝ ընծայելոյն առնուն, և հայ օրինակը ինչ զատանեն ի յաղորդացն։

Առ տեսարս մարմնաւորս դարձուցանել լավ զխրատն, երեւի ինն լեթ մեզմավ խօսի ընծ նա. զի ոչ պահանջէ սիրել զնա ուսս, խնամել, չիշխել նն. այլ մանաւանդ ակնածութեի ցուցանել տիրական իշխանութենն նց. իբր ասել. զիտեմ զի դուք տէրք էք, և նոքա ծառայք. ոչ կամիմ խափանել զձեզ յիշխանութեն, և ոչ գնա հանել ի ծառայութեէ։ Սակայն ի վերայ այսր զայնպիսի ինչ դնել նոցա առաջի, որով զնուրեն նց կապէ, և ընծ այլով հնօրհագոյն նորութէ արկանել հաւատար ընծ ծառայն։

Աղդ ասէ. էիբրեացոց և աշակերտաց ծառայէ յէրց ընդհէնէ։ Ի յոյնն, ի լատինն և յարարացին չէք յէրց. բայց դդ յասարին։ Իսրաէլ եդեալ է փոխանակ արդար կամ իրաւացի գործոյ ի պարտեալ. իսկ հաւատարի, զոր լատինն միայն դնէ՝ հաւատար, իմանի այն՝ որ ընծ կարդի իրացն պատշաճ է և արժանի։ Ջայսոսիկ ընդհէնէ ասէ՝ ծառայից ձերոց, լեթ վարձկանք իցեն, և լեթ արծաթագինք, արք և կի կանայք։ Ոչ ձշդով պահանջէք ի նոցանէ զնմ հաւատարմութէն, և զկամակար սպառնալութէն, և զերկնաստգիտութէն, նոյնպես և դուք տուք նոցա զայն նմ, զոր արդարութէին պահանջէք, և պատշաճականութէն իրացն. ես զի ասացի՝ ընծնել նց զհաւատացուին յայ, մի դուք վն այսր յետնեալ լինիջիք ի հաւատ մանեն՝ որ ձեզ անկանի։ Այլ կատարեցէք առ նն զարգարութէն, վարձուբին զսակնալ թագաւն վճարելով, և զարձանագրութէն գարմանելով կարևոր կերակրոք և հանդերձիւք. և զերկնաքանչիւրն վարել յաշխատուէ՝ զոր կարն. մի անչափ ծանրացուցանէք ըզվատասակ նց, մի անպատճառ նախատեսք զնց, մի վնասակար դանելք խոշտանգեք անզթաբար. մի յանիրաւ դործս բռնադատեք զնց։ Այլ իրաւունքն պահանջն՝ յօրինաւորն միայն ծառայեցուցանել, և չափով տալ նոցա զաշխատութէն, զդարման, և զպատուհաս ի յանցանեն։

Սոյնպես ընդհէնէ պահեցէք առնն, զոր սէրն պահանջէ, և մարդկային դթութէին. հեղութէք գնալ ընծ նա և ոչ դառնզութէք. խնամ տանել ի տկարութէն, և ի վնասակարացն զգուշանալ. զբարեացապարտսն առաւելագոյն տրտմով վարձատրել. ճանաչել զհաւատարիմ վաստակաւորսն. ի ծերութէն կամ յանկարծութէն մի անարդանօք վարել, կամ լքանել. մի ակառանօք ի մին խրատել, և ի միսն դառնանալ. եթէ բան ինչ արժանաւոր ասեն, անսալ՝ և ոչ սաստել։ Այսոքիկ, և սոյնպիսիք են դործք հաւատարութէն, զոր ամ օրէնք կանոնադրեն ի մարդկային ընկերութէ. յորս ոք և ծառայ հաւատար միմեանց գտանին։

Գիշաւօք էք և յեր։ Մի զանցառու այսոցիկ լինիջիք. այլ հաւատացէք, խորհեցէք, ի միտ առէք, զի և դուք որ ունիք յերկինս, զնծ՝ որ զնմ արար, և ամենեցուն տիրէ. այլև զքն որ ատեցաւ զնմ իշխանութէի յերկինս և յերկրի՝ նաև ի վերն անհնազանդ. իսկ եթէ հաւատացեալք իցեն տէրքն և ծառայք նց, որ ե նց քն նաև իրաւամբք վերկանց արեան իւրոյ։ Արդ՝ այս որ յերկինս գոլով, յօ երկնաւոր, տեսատ նէ զնմ, կարող է ասի, ոչ ունի այլ ոչ ել. միօրինակ խնամ և դատի զամենեսին. պաշտպան լինի զրկեցելոյն, և վրէժխնդիր զրկողին։ Այս դատելոյ է զձեզ տեսարդ, որպէս դուք դատիք ըզծառայս ձեր. եթէ յանիրաւս և յանդէպս գնայք դուք ընդ ծառայս ձեր, եթէ և յերկրի ոչ տայցէք ումք վրէժս, յերկնից հատանէ վրէժխնդրութին իրատարար. առանց ազդմանէ գատեցէք զձեր անողոմ գնացս. եթէ դուք անբաւութէք չափեք առ ձեր ծառայս, երկնաւոր ոչն իրաւամբք չափէ ձեզ զոր։

զարժանն՝ անաչառութիւն ։ Տե՛ս գալ
Ձեալ վա՛ յսոր բանի յեփես. ՚ի. 9։

2. [1]ՀՈՐԻՆ ՈՐԴԻՔ ԻՍԱՅԻ, ԳՆԱ՛Ք ՔՆԴՒՆ ԳՈՒՐՔ ։

՚Ի կատարած խրատական բանիցն՝ վէ՛ր
բրսաին յանձն առնէ զաղօթս՝ իբրև
ցօղ արդիւնաւորիչ բանիցն , զորս
ասաց , և զորս պարտ է նոցա գիտել և
կատարել ըստ իւրաքանչիւր կարգի ։
Աղբիւր ՈՐԴԻՔ ԻՍԱՅԻ ։ Այնպէս դնի և
Հռոմի. (ԺԵ. 12.) պահելով Թարգ.
մանչին զյունական ոճ. ուր ՚ի՛ Հայուս
ասելի էր , յաղբիս առեպ կացեք ։ Սրբոն
ոչ միայն զյաճախուն աղօթելոյն ցու.
ցանէ , այլև զաստակութի՛ն և զվախան
ձանս , ոչ միայն չձանձրանալ յաղօ.
թից , այլև եռալ ՚ի նոյն ժուռի՛ն. մինչև
ձանձրացուցանել՝ թէ մարի իցէ ասել՝
զնո՛ զպարգեւատուն. թէպէտ և նա
զոմարժանայ՝ քան թէ ձանձրանայ ։
Տնէլ ՚ի նմին. ՚ի՛ տքնելով ՚ի նոյն աղօթս,
կամ անբուն հսկողութի՛ն ՚ի գիշերային
պաշտամունս, և կի՛ մտաւոր արթնու.
թի՛ն, առանց թմրելոյ յախտաւոր խոր.
հուրդս և ՚ի հոգս կենցաղականս. զի
պատահէ առեպ աղօթականին՝ տար.
տամ ունել զխորհուրդս. ոչ այսպէ լի.
ցին ձեր աղօթք. այլ զդաստուի՛ն իբրև
զանքուն ասս, առ ո՛ւ՞ն բաց ունելով
զմիտս ձեր, և իբրև դռնապան ար.
թուն՝ սպասելով այցելութե՛ն ո՛ւն։ Վա՛
զի միտք անզգաստք ոչ իմանան՝ զինչ
հայցեն, կի՛ զինչ առնուն։ Եւ այս լի.
ցի՛ գո՛հութի՛ն, շնորհակալութի՛ն առ ո՛ւ՞ն ։
յիշատակ անցելոյց բարերարուե՛ց՝ միշտ
լծորդելի՛ և ի՛ նոր հայցուա՛ծոց. մանա.
ւանդ սկիզբն աղօթից՝ ՚ի գոհութենէ
լինելոյ է. վա՛ զի շնորհակալու անձին
բարիս առնել ո՛ւ՞մ օր յօժարի, և առա.
ւել ո՛ւ՞ն։ Տե՛ս զնմին բանս վերագոյն.
(՚ի. 16. 17.) այլև Եփես. ՚ի. 18։

3. [2]ՀՈՐԻՆ ՈՐՊԷՍ ԴԱՆԴԱՂԱՅՆ ԵՒ ՎԱՆ ԴԷՐ.
ԶԻ ՈՒ՞Ն ԲԱՅՑԷ ՉԷՂ ԳՈՒՈՒՆ ԲԱՆԻՆ, ԻՒ
ՈՒԷԼ ՉԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԷՈՒ, ՎԱՆ ՈՐՈՅ Ե՛Ս
ՊԷՏԸ ԿԱ՛Մ։

Ոէ զանց առնէ և վերւր բաժին աղօ.
թից պահանջել ՚ի կողոպատուց, որպ՛
յայլոցն ամենեցունց. որով իւր ման
առաւելու քան զիւրաքանչիւրս նոցա.
զի և պատճառ աղօթից կարի մեծ է,
և ամենեցուն հասարակաց պիտանի ։
՚Ի յաճախ աղօթել ձեր ասէ՝ աղօթէ.
ցէ՛ք նաև վասն դէր, ո՛ւ՞ր վա՛ զի իմ, և վա՛ այ.
լոց պաշտօնակացս. կի՛ ո՛ւ՞մանց բաղ.
մատրական գնէ զքնէն միայն. զի և
՚ի յայնժորդն եղական ասէ՝ կապեալ կամ,
և յայնմի արարից ։

Զի ո՛ՅՔ ԲՈՅՑԷ ՉԷՂ ՈՐՈՅ զի ո՛ՅՔ յիւրմէ
բարերարուէն յաջողեսցէ մեզ, գոռա
բանէ. ո՛ՅՔ ղգուռն աւետարանին, կամ
վարդապետութե՛ն քո՛ւ. բայց աննախ
դիր դնի գոռա, հետևելով յունակա.
նին՝ որ առանց յօդի ասէ՝ ՚ի՛ՆՉՈ ։ Բաց
ցուն գրան բարոզուե՛ն իմանան ոմանք՝
շարժել ո՛ՅՔ զսիրտ մարդկան, ցաձա.
ցանել զրնդունե՛ն իշխանաց առ ՚ի կա.
րօղ լինելոյ անարգելաբար բարոզել, և
ընդունե՛լի առնել լսողաց. ոմ՛ վա՛ լինի՛լ
ասի, բացեալ ո՛ՅՔ զսիրտ նորա. և թէ
եթէ հեթանոսաց դուռն հաւատոյ ։
(Գործ. ԺԴ. 26. ԺԶ. 14։) զսոյն միտս
յիշէ և ասկէբերան ։ Ա՛յլք իմանան՝
տալ ո՛ՅՔ զպատեհութե՛ն տարածելոյ զա.
ւետարանն՝ բառնալով զմի՛ արգելս,
ընդ որս և զպատնս բանտարգելութե՛ն.
և չասէ՝ բանալ զդուռն բանտին կամ
զշղթայսն. վա՛ զի միայն ազատուե՛ն՝
ո՛չ առ ղերծանելոյ ՚ի վշտաց, այլ զի
բացցի նոր ճանապարհ շահելոյ զայլեա
ժողովուրդս ։ Ըստ այսմ ասացաւ ՚ի
ՅՈ. կորն. (ԺԸ. 9.) * Դուռն բա.
ցեալ է ինձ մեծ ։ ‖ և ա՛ՅՔ կորն. ՚ի. 12։
Բայց այլք ընդ ասկէբերանին՝ գոռա
առնուն զհամարձակութե՛ն սրտի և բե.
բանոյ առ ՚ի քարոզել, զաներկիւղ վերս
տահութե՛ն հռչակելոյ զաւետարանն ։
Զայն զոր ունէքն, հայցէ՛ք առնուլ,
ասէ ասկէբերան. և այսմ՚ի դէպ գայ
ասելն ապմոսին, եթէ ղշրխունս իմ
բանաս. և եսայեայ. (Ծ. 4.) * Տո՛
ւոր տայ ինձ լեզու խրատու. ‖ մանա.
ւանդ և առ մովսէս ասացելն. (Ելից.
՚ի. 12.) * Ես բացից զբերան քո ։ ‖
Արդ՝ զայս դուռն աւետարանին աղօ.
թեցէ՛ք ասէ բանալ ո՛ՅՔ, խոսել զԽորհուր.
դըն ՏԷՐ. առ ՚ի քարոզել զՀաւատս փր.
կութենն ՚ի ձեռն քո՛ւ՞ որ ծածկեալ էր
յո՛ւմ ազգաց վասն որոյ, ո՛ՅՔ վասն որոյ
խորհրդոյ, կի՛ վա՛ այսր քարոզուե՛ն, և
ոչ վա՛ այլ պատճառաւոյ կապեալ կամ ։

Ոսկեբերան զայս կապակցէ ընդ յաջորդսն։

4. Ո՛չ յայտնէ սրտիւ ընդ , որպէս սրտ-
ծան էջէ ինչ խօսել։

Ըստ ընթերցուածոյ ոսկեբերանին յայտ մարտնի իմաստիցն է . վնաս առնուսրա-նին կապակալ կամ, ոմն զի ես յայտնել հաչակեցից ընդ , յոր զիսորհուրդն քոյ . կապանքն իմ բացատանուցանին զայն , և ոչ եթէ ի խուսափ արգելուն առա-ւել և համարձակութիւն բերին խօսելոյ ։ Աս յս եղանակ զյայտնելն ցուցանէ լինել պատուղ կապանացն ։

Բայց ըստ այլոց , ասելն՝ չէ յայտնէ սրտ-ծէ , նշանակէ զպատուղ աղօթիցն · յոր հայցեմ զաղօթս ձեր , որպ զի բանա-լով ինչ զդուռն առնսարանին ի քարո-զութիւն , և ես հաչակեցից զայն առ ամենեսին , որպես պարտ էջէ· որով օրէն նակաւ պիտոյ լիցէ , ասմ համարձակու-թիւք , հաւատարմութիւք , առանց ձանձ-րանալոյ · կամ ոմն պահանջէ օգնական լսո-ղաց՝ խոհականութիւք ըստ տեղւոյն և ժա-մանակի պատշաճեցուցանել զբանն · զի գիտացից ի ժամու խօսել զբանն ըստ եսայ , (ծ · 4 :) Աստրին ի թարգմա-նէ , զի խօսեցայց՝ որպ և պարտապան եմ խօսել· տէս զնման բանն եփես· ը· 19 · 20 ։

5. Ի մասնաւորէ՛ն գնաջէ՛ս առ սրտ-
չեան · գնոյ առ՛էլ զիմանալ ։

Աբթոխն ասէ զանհաւատս՝ հրէայս կամ հեթանոսս , որք չեն ի մարմնի և ըստ իշխանութիւք եկեղեցւոյ · որոց չակա-ռակեն կոչին՝ ընտանիք հաւատոյ ։(տէս ա· կորն· ե· 12· 13: Գաղատ· ը· 10:) Առ այսպիսիսն խոսասնէ՛ն գնաջէ՛ս ասէ · խոհեմութիւք և զգուշութիւք վա-րիցիք · զգաստք և շրջասչեայք լերուք ի կենցաղավարիցն , կամ ժամ՝ի մէջ նոցա գտանիք · այնոյ կալարուք զվարս և զգործս ձեր, զի մի գուք յանհաւատիցն դայթակղիցիք , և մի գնա դայթակղե-ցուցանիցէք ։ Մի անխմասաբար պատ-ճառս տայցէք նոցա թերսնամուն առ ձեզ, և կամ առ հաւատս քոյ · որով ինքեանք առաւել օտարանան , և զձեզ կամ զայլս հալածանօք վատնգնն · այլ՝ ուր օգուտ նոցա պահանջէ զգուշանալ յոչխարսր երից , յանձն առջիք նաև զրկիլ կամ նե-ղիլ · և միով բանիւ , այնպես գնալ ձեզ իմաստնաբար , որ զի լեհ հնար է՝ զար-տաքինսն առնել ձեզ ներքինս ։ Աս յս է խորագիտութիւն օձին՝ հրամայեալ ի քեսե · յորժամ առաքեր զաշակերտան՝ իբրև ոչխարս ի մէջ գայլոց· (Մատթ· ժ· 16·) և այսպիսի զգուշութիւն առա-ւել կարևոր է առ արտաքինս՝ քան առ ընտանիս , ասէ ոսկեբերան · վնաս զի ի մէջ եղեարց բազում ինչ ծանկ սերն · և ոչ հաւասար է՝ կալ ի մէջ հինգ-մեաց , և ի մէջ բարեկամաց ։ Աչ որոյ այնպէս արժան է վարել զնա , զի ուր ոչ վնասնին՝ մի տային պատճառք հա-կառակուս · այլ միայն հաւատքն լցեն պատճառք մարտին ։

Գնոյ առ՛էլ զիմանալ· (ի սակաւս , գնոյ·) Ժամանակ իմանալ բազումք զառաքինեայ կեանքս · որ չէ մեր ըստ իշ-խանութեն , բայց ըստ կիրառութեն կա-րելոյ առանալ ջանիւք մերովք , ծախել զայն ի բարիս և յօգտակարս · և զայս գնել ասեն , յոր ասմ օրինակաս ի խնդիր լինել հանդերձ տուգանօք աւելորդ և բաց · մեծ համարել զայն իբրև ազնուա-գին վաճառ. ինչ , և զգուշանալ զի մի ի վնասակարս կիրանպէտս վատնեացի · այլ խնամով գործել ի նմա զանձանց փրկութիւն , ծառայելով նմա ։

Բայց առ տեղեաւս առաւել հարազատ իմանան այլք զժամանակ քրիստոնեու-թեն յորժամ ի հեթանոսաց միջի կայր հալածել և անարդել · Աչ որոյ իմաստ քեն են · զդժարսրին և զվտանգաւոր ժամանակս ջանացարուք իբրև գնով առանալ , փախուցեալք ի վտանգաց , և չտալով պատճառս հարատահարուեց · զգուշանի ձեր առ արտաքինսն՝ լինիցի իբրև գնել զժամ պատեհ առ ի կալ ազատաբար ի հաւատս և ի պաշտա-ման աւետարանին , այլև յապրեցուցա-նել զանհաւատս ։ Ոչ ձեր է ժամա-նակ՝ ասէ ոսկեբերան , այլ նոցա՝ հե-թանոսաց · մի զնորսեն և զիշխանու-թեն ի ձեզ գրաւեք , այլ իբրև փրկեօք առացարուք զժամանակն ։ Տէս զայս բան դարձեալ յեփես· ե· 16 ։

6. Եւ բանն յէր յաճախ ՚ի ժամ լի ընդ-
դէմ ն, եբրե ազէ հանդեալ լինէր. գի
թէ որոյ արժան էրն յէ՝ ետրուանդ
ետրոսի ու պաւղոսեանի։

Ոչ փոքր զգուշութիւն արժան է առն քրիստոնէի ունել ՚ի խօսս քան ՚ի վարս. երկոքունքիք ևս երևի իմաստութիւն, կամ անմտութիւն մարդոյ. և շինող կամ գայթակղութիւն մտանէ յայլս՝ ոչ միայն ընդ այս գործովք, այլև ընդ ականջս՝ բանիւք. ուստի և զայն կամի բարեկարգել։

Եւ բանն յէր ասէ՝ խօսեցեալ առ ամենայն, և մանաւանդ առ օտարս և մոլորեալս, յամ ժամ, մինչ ՚ի կենցաղավարել ձեր, կամ ոչ միայն առաքի անձամբ, այլ առ ո ոք և իցէ, լի ընդ-
դէմ ն եբրե ազէ հանդեալ լինի. յոյնն հա-
մառօտ՞ասէ, ընդդէմ, ազէ հանդեալ. յայլ թարգմանս ևս ոչ գոյ՝ ն, այլ պարզաբար ասէն՝ ընդդէմ. և իմանի՝ քաղցրութիք, վայելուչ և հաճելի եղեալ նակաս, որ լինի իբրև աղ համեմիչ բանին։ Որմանք ըստ ոսկեբերանին՝ ընդդէմ իմանան զոչարձալի եղանակ ՚ի բերելոյ ցուցանել զաղօս. զի արժան է երբեմն զոչարիթարան լինել՝ ասէ ոսկեբերան, բայց չափաւոր համեստութիք իբրև աղիւ կալեալ, առանց կեղծաւորութեան, և առանց խստութեան։ Բայց նախ՝քան ոսկեբերան և այլք ըստնաւր ևս առնուն՝ զվայելուչ և զյարմարական եղանակ, որ աղիւ իմաստութեամբ և ընտրութեամբ լինիցի ըստ առաջիկայ հանգամանաց. ոչ դատարկաբան, և կամ անդէպ, և առաւել ոչ ինքնակար և գրգռիչ. մանաւանդ ՚ի խօսելն առ հնազանդս՝ ընդ-
բել զքան բանիցն, պատուով և ոչ թշնամանօք խօսել. առ որ բերէ ոսկեբերան զմեր առաքեալս ցնորն Պօղոս՝ թէ որով դատողական ընդ որ չարանուքիք խօսեր առ ագրիպպաս և առ բռնադատ առեանն, նոյնպես առ ամենեցունս, և առ այլս։ Տես երես. ղ. 29։

Գիտել ոչ արժան էրն։ Ամենեսեան բառն ետրոսեանէ ետրոսի յարելի է ՚ի ե՛ ել պատ-
ճառէ, ոչ է ՚ի յոյնն և յայլ թարգմանս. և ոչ ըստ գրելոյ ոմանց, յէ ետրոսեանէ-
ն։ Որմանք այսպէս առնուն զյարմարսն ի բանիս. խոհական ընտրութիքէ լինի զի բանդ ձեր, որով տեսանիցի՝ թէ դիտիք ընտրել, որ եղանակ էիցէ վայել չափն առ ՚ի տալ պատասխանի իւրաքանչիւրումիք ըստ տեղոյ և ըստ ատեանն։ Բայց սովորաբար համարի այլ խրատ զգուշանն. այլ ոչ միայն քաղցրախօս լինել ՚ի բանս, այլև ընտրօղ ատեցեկցն զիտել՝ թէ զոր իրս ումն արժան է խօսել, և կամ որով օրինակաւ, կշռելով զյարմարութեն պիտոյից, և զանկնդրացն կարողութեն։ Ըստ այնմ այլ բարւոյ և հմտութեն և ատենձանի՝ զանազանն են և դէմք խօսից. այլազգ արժան է ասել ՚ի հարցանելն, և այլ յորժամ ոչ հարցել խօսիմք։ Եթէ անհատ ումն հարցանէ միայն զհաւատս, արժան է ասել զշնորհաբանութիւնն՝ առանց թշնամանելոյ կամ անարդելոյ. բայց եթէ հայհոյէ, արժան է կշռադատօք խօսել. սոյնպէս առ յամառ հերետիկոսն՝ յանդիմանութեն վայել է, առ որ զէն՝ հրահանգութեն, առ վշտացեալն՝ մեղմաբար, առ ատահկին՝ խստիւ, և յայլսն այլազգաբար։ Ջայսպիսի զգուշաւորութեն առաւել ևս առնել արժան է քարոզից աւետարանին, որոց պաշտօն է շահել վարդապետութեն զմոլորեալսն և ղախալեալս, կամ մխիթարել զտառապեալս։

7. Այլ որ ինչ էիցէ, ցոյցէ յէ ղհնդ-
կան պ-ութիւն սիրելի եղբայր, և
հաւատոյիմ պաղտեայ, և ծառայիցէ
՚ի քեզ։

Ջնմ անցս՝ որք ըստ իս եղեն և լինին ՚ի պատճառս աւետարանին, զնշանակաց հակառակութեն, և զնմ վիշտս և զշտադուխութեն, ցոյցէ յէ զմ պ-ութիւն, որ յաճախացոց անտի եր, ուղևկից և վշտակից պօղոսի. (Գործ. ի. 4.) որ և յեփեսոս անցանելոց եր ՚ի փութղիաս (Եփես. ի. 21.)։ Նա ծանուցեալ ասէ՝ ձեզ մի ըստ միոջէ գնմ, զոր ՚ի Թղթիս զանց արարի։ Սիրելի եղբայր, ոչ ըստ հաւատակ եղբայրութեն հաւատովք, այլ առանձին սիրով ընտանի. ուստի դէմ ասէն, և չիք ինչ ծանծկեալ առ ՚ի նմանէ։ հաւատոյիմ պաղտեայ քեզ, հաւատարիմ ոչ միայն ՚ի պաշտաման աւետարանին, այլև ՚ի պատմելն ճշմարտութիքէ։ ծառայիցէ ՚ի ՚ր. բառդ ՚ի ՚ր, առան-

անցեալն և առ Հայր. ընդ իս ծառայեալ ի գործս աւետարանին քրիստ, ուստի ընկեր և հաղորդակից վշտաց։ Ասպէս եմ գովուրի հաւատարմացուցանել ըզլաւութիւն տիրիկոսի, այլ և առ եկեղեցիսն տալոյ։ (ա. 21։)

Պատճառս տայ ոսկեբերան՝ թէ էր վնաս կամիր զնոսին ծանուցանել ի թղթին. նախ յերկարութենէն խորշելով. երկրդ՝ զի արգոյ և ցանկալի լինիցի պատգամսն իւր՝ ունելով բազում ինչ ի բնբանոյ պատմել։ Երրորդ՝ ցուցանել վստահութիւն յայրն. ապա թէ ոչ զպատմեսցեն չհաւատայր նմա։ Զորրորդ, զի ոչ գիտէ ինչ արժան էր դրոյել ի գրի. և զոր կողոպտացողն խրատէր՝ դիտել զարժանն ի խօսել և ի տալ պատասխանի, և առաւել ինքն զդուշանայր ի գրելն. որչափ առաւել հաստատուն են գրեալքն՝ քան շրթամբք ասացեալքն։

Ը. ( ) ու ասէ յէ դին էր, զի ( ) գիտացի վասն գեր. և գիտիցէ յէ ըստէպ յէր։

Զսա յղեցի ասէ՝ հանդերձ թղթովս առ ձեզ դին էր, այ միայն վս ասացել պատճառս. ոչ կայր այլ դէպք երկար ձանապարհորդութենէս. և այսու ցուցանէ զնոր զգուշութիւնն առ կողոպտիս։ Զի գիտացին վասն գեր։ Այնպէս ասէ և առ եփեսացիս՝ համաձայնութիւն եմ թարգմանչաց. (գ. 22։) իսկ աստանօր յոյնն և այլ թարգմանք քննեհանուն. չի գիտացէ ըզբս ասէ, կամ վս ձեր. և այնպէս քննեհանու և մեկնէ ոսկեբերան։ Սակայն աղեքսանդրեան օրինակն, և այլ յունական գրեքն ջաղթքք քննեհանուն, դիտասցիք վս մերոյ հոգւոյ զի վայրապար կասկածի կալիցի՝ վրիպակ գրչաց լինել. պատճառելով թէ բաւական էր նախասացեալն. որ ինչ չիներ էրէ, ցոցէ յէ չէ։ Ասան զի այդու պատճառաւ աւելորդ լինէրն առ ասացեալն առ եփեսացիս. ուր նովին օրինակաւ գրի ամենեքին. մանաւանդ ընդ հակառակն՝ կարգաւոր ընթացակ ցուցեալ բանից երկուց թղթոցս՝ կարծիս տայ եսարեսի, թէ յայսմ տեղւոջ փոփոխումն ինչ մտել իցէ յօրինակին յուշ նաց։

Բայց և ըստ իմատից՝ այս բան տալը բեր է յանցելոյն. զի անդ ասէ՝ թէ տիրիկոս պատմեսցէ ձեզ զնմ ինչ զնմ իսկ ասա յայտնէ՝ թէ պատճառ առաքելոյ զտիրիկոս՝ այս միայն է, և ոչ այլ ինչ։ Եւ գարձեալ, անդ գիւրոյ անձին ծանօթութիւնս միայն յիշատակէ, ընդէ. իսկ ասա բազմաւարական ասէ, զի գիտիցէք ձզ դէ. այ ոչ միայն զնմն, այլև զգործակցացն՝ որք ի հռոմ կային։

Եր- գնդ-ութ-ոյն. իւրովք աեւսութիք և բանիւք սփոփեսցէ զվշտացեալ սիրտս ձեր. իբր զի ի հոգս կային ըստ կապանս առաքելոյն. և ոչ պակասիին նոքա այլ և վիշտք և անձկութիքք ի հալածեցից, և ի սուտ քարոզեցից։ Տէս զայլևս ասացեալս մեր ի վերս այսոցիկ բանից ի մեկն. եփեսացւոյն։

Թ. Ասկ-նմա հանդերձ էգ-ութ-ոյնս և ութ-ոյնք՝ որ է ի յէնէ. զոնէ նոքա ինչ ցոցէն յէ որ ինչ ութ է։

Ասէն ասկեղեա հանդերձ, յարի առ բանս ութ-ոյնէ. այ յղեցի առ ձեզ զտիրիկոս ըստ անեսիմայ. այնպս զի գլխաւոր պատգամաբեր իմանի տիրիկոս՝ իբրև բազմահմանակեալ աշակերտ և գործակից աւետարանին. իսկ անեսիմոս՝ իբրև ընկեր նր. որ նախ ծառայ գտեալ փիլիմոնի փախստական ի նմանէ, յիսոյ աշակերտեցաւ պօղոսի ի կապանս էգովմոյ. ըստ որում գրէ առ փիլիմոն։ (ժ. 11. 12.) Ի ծառայական կարգէն եղև որդի պօղոսի ըստ ծնդհանս աւետարանին. այլ էգ-ոյք կոչէ ըստ հաւատոյ հաւատացն, և հա-ութ-իմ ըստ պաշտամն. որով և ութ-իւն, իբրև որդի և եղբայր։ Ասպիսի գովուրիքբ մաքրէ ի նմանէ զմմ սրատ՝ որ ի ծառայութէ և յատաջին սխալանացն կարէր նմանել տացուցանել զայրն։

Որ է ի յէնէ։ Ոմանք մեկնեն, որ ի ձէնջ ի հնձանոսաց հաւատացել է. բայց սովորաբար իմանի, որ ձեր քաղաքացի է, ի փիւրիգիայ, և գուցէ բնիկ կողոսացի. Ասյս պարծանք էին կողոսացւոց՝ զիւրեանց քաղաքակիցն ունել հաւատարիմ պատմաբան։ Զմ ինչ սոքա երկոքին՝ ցոցէն, ծանուցցեն առաւգութէ զմմ ինչ, որ ինչ ութ է։ ոչ միայն վս կապանաց իմոց և հարցափորձէ, այլև

այլև որ ինչ ՚ի հոռվմ գործէի ըստ յառաջադիմութեանն աւետարանին , յաղագս բազմութեան հաւատացելոց անդ , և այլոց ևս իրակութեանց՝ զոր մարթ էր ուսնել փութալոցդ՝ ի հռոմ սակս գոլոյ նորա մայրաքաղաք տէրունն : Երկոցունց հաւատարիմ և ակնառուս մարդոց վկայութեան աներկբայելի առնէ զամ տեղեկութեան ՚ի սակաւ օրիս նակս գրի եզական , ցոյցէ · յայլս , ցոյցէն , համաձայն ամ թարգմանութեանց :

10 . Ա ղբիւր ոչ յիւէ արիսթարքոս գերեալից էմ , և մարկոս եղբօրորդի բառնաբայ · վասն որոյ առէք պատճէր , երէ եւեթ ունիցէ յիւէ ընդ ինքն ըն :

Արիստարքոս թեսաղոնիկեցի էր՝ յառաջագոյն հաւատացեալ ձեռամբ պօղոսի , մտերիմ ուղեկից և չարչարակից նմ յեփեսոս , յերուսաղէմ, և մինչև ՚ի հռոմ· ոմ՝ յայսմ է գործոց · (ԺԹ. 29. ի. 4· ԻԷ. 2:) զոր և գերեալից կոչէ , կամ զի կապեալ կայր ըստ առաքելոյն , և կամ ըստ անմեկնելի յօժարութեանն իւրեանց կապանաւոր ոք՝ պաշտօն տանէր առաքելոյն ՚ի բանտարգելութեանն , ոմ թէ պատժակից նմա էր : Իսկ գերեալ անուամբն յայտ առնէ զնմանը և զանարգական թշուառութիւնս բանին· որով ոչ իրրև յանցաւոր կապեալ սպասէր վճռոյ , այլ իրրև գերի՝ ինայր և կրէր իսկ ձաղանս և թշնամանս ՚ի հակառակորդաց անտի · թէպէտ և ինքն յայնմ վտանգի ազատ գերի տանէր ՚ի հնազանդութիւն աւետարանին :

Եւ մարկոս· որ և այլով անուամբ կոչի յովհաննէս· (գործ· ԺԲ. 25· ԺԳ· 13·) եղբօրորդի բառնաբայ· որոյ վասն եղև գիտութիւն ինչ ՚ի մէջ նոցա : (ԺԵ. 38. 39·) Յիշէ զազգականութիւնն՝ մեծարու առնել զմարկոս անուամբն բառնաբայ՝ ըստ որ կեբերանին· և կամ ըստ այլոց՝ որոշել զնա ՚ի մարկոսէ՝ որ եղև աւետարանիչ· վասն զի բազում այլևայլս համարին : Վասն որոյ առէք պատճէր : Ոմանք իմացան՝ վասն բառնաբայ առել զպատուէրն , և ոչ վասն մարկոսի· զի սա ասէն՝ իբրև ողջունող յիշատակ , և ոչ իբրև գնացական: Սակայն վայրապար կարծեն · վասն զի յետ առաքման թղթոյս անկանելոց էր նա ՚ի ճանապարհ , և անյայտ էր տալ կարի ժամանակն՝ գուցէ և գնալն · զի ասէ՝ երէ եւեթ ոմ յիւէ· ուստի կարող էր ողջունել : Եւ ըստ հակառակն՝ վասն բառնաբայ ոչինչ էին պէտք ՚ի հռոմ ևս յանձնել · զի ոմ ուրէք յարևելս հանկանել էր բառնաբաս՝ և պատճառական առ ամենեսին :

Պատճէր իմանան ոմանք զվկայական գիրս · բայց ոչ ՚ի դէպ · զի այնպիսի գիրն յանձն լինի ՚ի ձեռս գնացելոյն , և ոչ եթէ յառաջ առաքի : Այլ իմանալի է զկուսումն ինչ յանձնարարականն արարել բերանով կամ գրով · և զի ոչ ասաց՝ յումմէ արարեալ , ոմանք ըստ ակեբերանին կարծեն արարել ՚ի նմին իսկ ՚ի բառնաբայ · այլք համարին ՚ի պօղոսէ , կամ յեսպափրայ , կամ ՚ի հաւատացելոց հռոմայ : Եղև կարծել և այլոց , թէ վասն զի յառաջագոյն գիմկալ մկուսել ինչ լեալ էր պօղոսի առ մարկոս՝ սակս նորին մեղկութեան , այժմ զհակառակն այնմ հրամայն տայ կողոպատացելոց՝ ընդունել զնա իւրմով : Սակայն բազում մեք անցել էին ՚ի մէջ · և մարկոս ՚ի բազում վաստակս աւետարանին քաջանաւն եղեալ էր :

11 . Ա ստ յիսուս որ անուանեալ է յոստոս · որ են ՚ի ընկերս ինձ ի գործս դորս փոխելից եղեն ինձ յարտասրութեան ոյ· որ և եղեն ինձ ի թութրութ :

Յաւելանցեալ բայն , ողջոյն տայ ձեզ Եյիսուս , որ և կոչիւր յոստոս· (յոմանս, յոստոս·) և այս ըստ ոմանց իբրև մականուն եղեալ էր նմա՝ յորշումն այլոց անուանելոց յիսուս· զի կարի յաճախալ էր այս առ հրէայս , կամ զի զատանիցի ՚ի փրկչական անուանէ ան : Իսկ ըստ այլոց՝ յիսուս ևբրայական անուն՝ առ հռոմայեցիս լսելի կոչ ամբ առձայինւթ · զի յոստոս կամ ըստ լատ , եռապոս , արդար նշանակէ · և սովոր էին հրէայք ՚ի սխալն ընդ այլ ազգս՝ զիբրայական անուանս այլասխալել ըստ նոցա լեզուին , և կամ զայլ անուն առնուլ ՚ի նոցանէ : Իսկ թէ ո՞իցէ այս յիսուս յոստոս , ոսկեբերան և այլք ոմանք կարծեօք ինն ասէն լինել կորնթացին այն՝ սխտոս յոստոս , յիշատա-

տակեալ ՚ի գործն ։ (ժՇ. 7.) Բայց այլ լոյս տարակուսելի Թուի ։ զի գուցէ ՚ի հնէիմնասաց էր նա ։ իսկ աստ յիշատակեալն՝ հրէայ էր ծննդեամբ ։ և զի ուշ ներ նա զայլ անուն ոչխարոն ։ Ալ է ՚ի սոցանէ յովսէփ բարսաբայն՝ որ և կոչեցաւն յուստոս՝ ընկեր մատաթեայ յիշնարուածին ։ (գործ. ա. 23։)

Որ են ՚ի Ի-ԼԱ-ՈՒՔ ։ Երկքին սոքա՝ արիստարքոս , մարկոս , և յուստոս՝ են ասէ՝ հաւատացեալք ՚ի հրէից անտի ։ Որոնք տարակուսեցան վը արիստարքոսի , այնու զի Թէսաղոնիկեցի էր ։ սակայն կային և անտանօր բազում հրէայք ազգաւ ։ որպէս յայտ է ՚ի պատմուածէն ։ (գործ ։ ԻԷ ։) Զեւս ասելոյ զայն որ յատուկ առանձին էր իւրաքանչիւրոցն , դնէ և զհատաւար գործսն նոցա ։ իբր զի էին ՚ի հրէից անտի ոչ միայն հաւատացեալք , այլ և նախանձաւորք աւետարանին ընդէմ անհաւան հրէից ։ վ ՈՒՈՒ Գործնէյ եղեն ինչ ։ Զոյն պարզաբար դնէ , սոքա միայն գործակիցք ։ ուր լսոինն յաւելու բայ՝ օգնական են իմ ։ բայց ասորին դնէ՝ եղեն գործակիցք ։ Իսկ Գործ ասելն ոչ արտաքոյ զայլ համաձայնական գործակցութեան , ոչ էին ոմանք էաս , և զուկաս , զորս և ՚ի Թղթիս յիշէ ։ այլ կամ ընդ ոմանս կէ բերանին նշանակէ Թէ ՚ի հրէից անտի սոքա միայն եղեն գործակիցք , ուր ՚ի հեթանոսաց ունէի բազմագոյնս ։ կամ Թէ յատկացուցն և ՚ի ձերոց մերձաւորաց սոքա միայն գտան ։ և կամ ընդարձակագոյն իմանի ։ ՚ի զրնէ սոքա միայն եղեն ։ Եւ ասէ գործակիցս եղեալ յոյժ-ՈՒԵԱՆ ՈՒ , ՚ի քարոզութեան աւետարանին , ՚ի տարածել և ՚ի պաշտպանել զհատաւար քան , որով Թագաւորէ ՅՈՅ ՚ի վէր մարդկան՝ քան Թէ օրինօքն ։ և յորում գոյ ասուածնալ զարքայութեն ՅՈՅ ՚ի ՇՈՐՀԱՑ և ՚ի վաստաց ։ Եթէ զգերկիցն լինել յուսար՝ ասէ ոսկերբերան , լուր և զգործակիցն լինել յարքայութեն ։ զի հաղորդք փորձուելցն՝ լինին և արքայութեն նրկնից բաժանակիցք ։

Որ ՒՒ եղեն ։ ՚ի տատապաս իմ եղեն սոքա ինձ մխիթարիչք՝ մերձ կալովն , և վաստակելով յիմ պէտս իմ և ՚ի պաշտաման աւետարանին ։ ասէ այս ցեղութիւն նոցա , և խնամատարութեի , և անդրկիւղ նախանձաւորութիւն ոչ սակաւ Թերեւս ացոյց զծանրութեի կապանացս ։ Եւ ահա այսպիսի արժանաւորք ոմանք են՝ որք տան ձեզ զողջոյնն քոյն ։

16. Ողջոյն տայ ՅԷՂ ԷՈՓԲԱՍ՝ որ ՚ի ՅԷՆՔ ՔԱՀԱՅ ՀԱՒ Է ։ յոմանսն ՔԱՀ ՊՈՓԷՐԱՓԷՍ։ վասն ՅԷՐ յոգւոյն ։ զի ՅԱՅՏԷ ՀՈՈՐԷՍԼ ՅՈՒՏ ՀՄԱ ԱՅ ։

Զաղագս եպափրայ ասացաք ՚ի ըսկզբանն ։ (ա. 7.) որ քաղաքացի էր կողոսացւոց , և ոչ միայն առաջին քարոզիչ նոցա , այլև վերակացու կարգեալ , և ըստ ոմանց եպիսկոպոս այնոցիկ կողմանց ։ զոր և ցուցանէ բազմանախանձ հոգւոյ Թէին վը նոցա ։ ՔԱՀԱՅ ՀԱՒ ՅԱՒ ։ (՚ի սակաւ օրին ։ ՅԱՒ ՀԱՒ ։) մերս համաձայնի աղեքսանդրեանն և լսոինն , ուր սովորական յոյնն , ասորին և արաբացին դնեն միայն՝ ՀԱՒ ։

ՁՈՒ ՔԱՀ ՊՈՓԷՐՓԷՍ։ Միշտ յիմ ժամանակս աղօթիցն , զոր և զդիշեր պատերազմի վը ձեր յաղօթս ։ Թէպէտ և մարմնով հեռացեալ ՚ի ձէնջ , հոգւով և խնամովք անմոռաց ունի զձեզ ։ ՊՈՓԷՐՓԷՍ յայտ առնէ ոչ միայն զսէր փոյթ և զվախանձանս առ ՁՈՅ , առ որ ժամելն և աղօթելն՝ բերէ զնմանութեի ինն մարտի , (տես Հռոմ. ԺԵ. 30.) այլև բան ոսկերբերանին՝ զառաջնում և զհոգս աղօթիցն ծանուցանէ ։ (տես ՚ի վեր ։ ա. 29.) քանզի ՚ի վարանս կայր եպափրաս՝ մի գուցէ պատրանօք սուտ քարոզացն պղտորուին լինիցի յատակ հաւատացն՝ զոր ինքնին ուսուցեալ էր կողոսացւոց ։ զոր և յաջորդն ցուցանէ ։ Ջի ՅՈՅՏԷ ՈՈՓՐԷՍ , ՅՈՅ զի ՅՈՒՅԳԷՔ հաստատուն՝ առանց խախտելոյ կիմ անկանելոյ ։ պինդ կայցէք և կատարեալք , և լիացեալք յՅՈՅ ՀՄԱ ՈՅ ։ ՚ի Ճանաչել և ՚ի կատարել զնմ կամս ՅՈՅ ։ զի պնդութեի և կատարելապէս ունկնիցէք զդիտութեի հաճոյիցն ՅՈՅ Թէ ՁՈՅ հաւատոց , և Թէ ՁՈՅ գործոց ։ որով ոչ տայցէք մուտս օտար ուսմանց և կրօնից ։ վասն զի լցեալն՝ ոչ տայ այլոմ տեղի ։

13. Ա խոչեմնա՝ չի բաւեմ աշխատել առի ոտն վասն չէր, և վասն լաւութիւնացն, և վասն այսոցիկ որ չեն բաժանեն։

Իւրով անսուտ վկայութիւնէ հաւատարմացուցանէ զիոյնի եպափրայ։ չի բաւեմ աշխատել առի։ Աշխատիլ վասն նոյ՝ ի հեռատեսութէ՝ ինքնին մեծ էր. յոր յաւելել և բաւեմն, առաւել աճեցուցանէ զաշխատութիւնն։ Աղեքսանդրեան օրինակն դնէ փոխն, յո՛ աշխատութիւն. որպէս ունի և յառիւնն. զոր վերագոյն (ը. 1.) ճգնեալն ասաց մերս, ըստ յոյնն պոնս։ Բայց ասա սովորական օրէնական յուսաց դնէ չէնն։ յո՛ նախանձ. և համամաձայնի ասորին և արաբացին։ Ասդ՝ եթէ աշխատութէն ընդհանուր յումբ, և եթէ նախանձ, յայտ առնէ զբազմաշոգ խնամսն եպափրայ վա՛ի բարիսն յառաջդիմութէն կողոսացւոց. և այնպէս առաւել, զի ոչ վա՛ նոյ միայն վաստակեր, այլև վա՛ լաւութէնցոյն, և որք չէրպոլիտն են. (մի օրինէնէն. այլ օրինս յարպոլիտն. որ վրիպակ թուի։) Ա յառքիկ են երկու քաղաքք ի փռիւգիա մերձաւորք միմեանց. և կարծի՝ առ նոս եւս քարոզեալ եպափրայ. և վկայէ բանիւն՝ թէ ոչ վա՛ հաստատութէն ընտանութէնն ջանայր ի բարիս կողոսացւոց. քանզի և այլոց՝ որք ոչն էին իւր քաղաքացիք, նոյնպէս հոգս տանէր։ Որմանք՝ նախանձ վա՛ նոյ ունել՝ իմայան զնոճ կարօտ և զիափա քունն տեսանելոյ զնա. մարթէ է իմանալ և յաղագս քաղաքական դործառնութէնց ինչ յանցեալ տան յիշեցաք։

14. Ա ղէկն փայ չէչ զոյս բէնէլ և տէրէւ, և տէմաս։

Սովորական կարծիք առաջնոց և արդեաց՝ զաւետարանիչն զուկաս իմանան. զոր գիտեմք ի պատմութէ գործոցն՝ ընկեր եղեալ պաղոսի, և ականատես պատմիչ մինչև ի հռոմ։ Որմանք ի յեանոց յերկբայս ձգեցին զայս, պատճառելով թէ ոչ կոչէ զնա՝ որպէս առաքեալ էր՝ գործակից իւր, այլ՝ բէնէլ։ Սակայն ոչինչ անպատիւ է անուանս դրել զնա ի մեծարու արհեստին՝ զոր յառաջն ուսեալ էր, և որով դուցէ առաւել ծանօթ էր կողոսացւոցն. և նովին արհեստիւ բազում նպաստս կատարեր մատուցանել հաւատացելոց՝ ուշ մի այն յարտաքին քաղաքս, այլև ի տնօրեսն։ Ոմանք հակեբերան հաւանական համարին, թէ լեալ էցեն այլևս համանուանք զուկաս, յորոց զատանելոյ վասն բէնէլ կոչմանէն նշանակեաց։ Եւ եթէ ասա ոչ կոչեաց զնա՝ գործակից, այլոյր պատճառ կոչէ գրելով առ փիլիմոն. (24.) և ոչ հարկ էր նմ ուրեք կրկնել զայսպիսի ծանուցեալ իրս ամենեցուն։

Բայց եթէ աւետարանիչն զուկաս իմաստասէր, ունիմք ապացոյցս նախ՝ զի միշտ կից ըստ դէմայի յիշատակի նահ. առ փիլիմոն, և առ տիմոթէոս։ (ը. տիմ. ի. 9. 11.) Երկրդ, զի հաւատամբ գիտեմք ի գրոց՝ աւետարանին զուկասու ընկերացեալ պաղոսի մինչև ի հռոմ, և առ նմա կացեալ վերիսուամն կապանացն. (գործ. ի. 14. 30.) և ոչ ուրեք ընդհանրեալ զայլ ոք զուկաս՝ աշակերտ կի ընկեր պաղոսի։ Երրորդ. պատմութիւնն հնոցն ասանդէ, թէ աւետարանչին զուկաս՝ բժիշկ էր արհեստիւ. և վայրապար է առհզծանել զայլ ոք զուկաս բժիշկ։

Յաւելու, և ասէէ՝ ի յոյն և յայլս չիք և, օրինակք ինչ գրեն. և ասէէ թէ էտա. բայց ոչ է ուղիղ. այլ զղուկաս անուանեալ սիրելի. որ այնպիսի էր ոչ միայն առաքելոյն, այլև ամենեցուն հաւատացելոց։

Դեմաս, լատ ոմանց կարծի կրճատումն անուանն՝ դեմետրէոս, լատինական ձայնն նիմ փոխեալ ի դեմաս, կամ դեմաս։ Այս յառաջին կապանսն ըստ պաղոսի կայր ի հռոմ. բայց յերկրորդում նուազել եթող զառաքեալն, և գնաց ի թեսաղոնիկէ. ոչ գրի յերկդ տիմոթէն։ (ը. 9.) Խարոնիոս պնդէ ցուցանել, թէ առ ժամանակ մի թողեալ նէր զառաքեալն, յետոյ անդրէն դարձաւ. վա՛ զի համարի նա՝ ներկդ տիմոթէն յառաջ գրեալ քան առ կողոսացիս, և առ փիլիմոն. որ ըստ այժմու քննութէն ոչ արդարանայ. և յայտնի է ի Գաղատ. դրութէնս իւրաքանչիւր թղթոց։

15 · Աղբիւրն գոլիս եղբօրդ որ են ի լառդիէս , և նիդէայ և որ առաքին եպեսքոսին ի Նուռ :

Յանձն առնել մատուցանել զողջոյնս իւր առ լաւոդիկեացիսն՝ կամ դրոյլ ինչ առ նոսա , և կամ պատուհասուրաւ · որով զհետս որս ի միմեանց տեղեաւ՝ կամի ձայնիւ աղբուսին համահաւասել ի մի հոգի: որ են ի լաոդիկիէ, յորինակս ինչ, ի լաոդիկիէ : Քաղաք եր մօտ ի կողմս , կոչեցեալ այժմ լաոդիկէ :

Ե՞ Նիդէոյ : Յորինակս ինչ վրիպակաւ գրի , և ի Նիդէ , իբրև թէ անուն այլ ոյր քաղաքի կարծել , և ասել · ողջոյն ասջիք եղբարցն՝ որք են ի լաոդիկիա , և ի նիմիա քաղաքի : Սակայն անուն մարդոյ է ասասնոր , որում զատ յայլոց կամի մատուցանել զողջոյնն , մեծարելով զնա՝ և ի նախանձ առաքելոնումն յորդորելով զայլս : Առաջին լսանիք՝ կին մարդ կարծեցին զնա · բայց յայտնի է այր լինել՝ ոչ միայն ըստ յոյն մեկնչաց , այլև ի յաջորդ դերսաւ ուանեն՝ նէ , որ ի յոյն յարական սեռ դնի · և եթէ ուղղական ելցէ՝ Նիդէս կամ Նիդէոս , արանց և այ ասի , ոչ թէ միայն , զուկաս ևն : Կարծեն ոմանք լինել հաւատուաւ յանուանն՝ Նիդէորոս · և ի ժամագիրս յունաց , ի 28 փետրվարի դոյ յիշատակ Նիդէոյ իբրև առաքելոկցի ըստ եւբուլոսի · որք և հանդեան խաղաղութիւն :

Ասդին եղեղեայ , ոչ և այլուր ասացեալ եմք , (հռոմ · ժդ · 5 : ա · կորն · ժդ · 19 ·) ըստ ոմանց իմանի՝ բազմութիւն հաւատացելոց՝ որք ժողովէին ի տուն նիդ առ ի կատարումն պաշտամանց · և ըստ այսմ համարին և ոմանք , թէ ունէր նիմիա զհոգևորական վրիպակութիւն ինչ: Բայց այլք իմանան զընտանիս նդ, որոց բազմութիւն և բարեկրօն կարգաւորութիւն զնկեղեցւոյ ինն բերեր զկեր պարան ի շինուածի այլոց : Ոչ եւ յայտնի խաղաղս բնակութիւն սորա՝ ի լաոդիկիա՝ եր արդեօք՝ թէ ի կողմանս :

16 · Լաս յոթեամ ընդ ենդոնոցոս առ ֆեղ բոսդիդ , որոսդիէս զի և ի լաոդիկիոյ եղեղցոյն ընդ երջոյդ · և զառ ի լաոդիկեացոյդ՝ զի և դոսդ ընդ ենդոնոցոսդ :

Յորժամ ասէ՝ ընդ ենդոնոցոս առ ֆեղբոդ , ցի ընդ երջելոյ լինիցէ յատենի ժողովոյդ ձերոյ այս թուղթ՝ զոր գրեցի, որոսդիէս , փոյթ տարջիք զի և յեկեղեցւոջ լաոդիկեացոյն ընթերցեալ լինիցի , ի ձեռն պատգամաւորի ուրուք , և կի առաքեալով առ նա զպատճէն թղթոյս · ոչ էր սովորութիւն յայնմ ժամանակի : Բայց առաքեալս յանուանէ նէ պատուիրէ զայս՝ ոչ միայն զի ընական էին բանք թղթոյն՝ պիտանիք այլոց ևս եկեղեցեաց , այլ զի պատճառաք իրացն սահպէին՝ առանց յայտնի ղելոյ առաքել՝ ի լաոդիկէ · վա զի հրաւիրէր սուտ վարդապետացն՝ անդր ևս կարէին հասանել և պղտորել զհաւատս նդ · որոյ վա հոգ մեծ ունէր առաքելոս , ըստ որում ասաց վերագոյն · (ըստ · ։ ·) և գուցէ զնոյն խնդրիր և եպաւիրաս խնամածու նդ : Եւ դարձեալ , զի լաոդիկէ գոլով մայրաքաղաք փռիւգիոյ, անտի դիւրաս մարթէր սփռել և յայլ մերձաւոր քաղաքս և ընդ գաւառն ողջոյն :

Ե՞ զառ ի լաոդիկեացոյդ՝ զի և դոսդ ընդ ենդոնոցոս : Կի ըստ յունին , զայն որ ի լաոդիկեայ · զոր լսանին դնէ · զայն որ լաոդիկեացոց է : Երկդիմի ձևացան խմասաք բանիս առ մեկնիչս· ոմանց իմանալով զնդուղձ ի պօղոսէ գրեալ առ լաոդիկեացիս , և այլոց՝ զնդուղձ ի լաոդիկեացոց գրել առ պօղոս : Ոչ կերեսան երևի ըստ առաջնոյն իմանալ · իբր զի գրեալքն ասէ՝ առ լաոդիկեացիս , առաւել օգուտ գործէին կողմացոց , նդ յանդիմանութեն Ճանաչելով զիւրեանց թերութիւս : Բայց յայտնի է՝ թէ այլք իմանան զնդուղձ ինչ ի լաոդիկեացոց անտի գրեալ առ պօղոս :

Կարծիք այլոց թղթոյդ գրելոյ առ լաոդիկեացիս՝ կային ի հին ժամանակս առ տերտուղիանոսիս · զոր և մարկիոն նայիք պնդէին , համարելով թէ այն է որ առ եփեսացիս կոչի , և կի ուրոյն

'ի նմանէ ։ զորմէ խօսեցաք 'ի Նախա-
դրութենէ Թղթոյն առ Եփեսացիս։ Ըստ
այսմ կարծեաց հնարեցին 'ի հին ժա-
մանակս Թուղթս յանուն պօղոսի գրել
առ լաւոդիկեացիս ։ և յիշէին Թէոդորի-
տոս և հերձուիմոս՝ իբրև անընդունելի ։
որպ յետ այր և երկրորդ ժողովին Նի-
կիոյ, յամին 787 ։ 'ի ձ։ արձանագր։
յանընդունելիան ասէ։ Իսկ փիլաստրիոս։
(հերձ։ ին։) վկայէ՝ ոչ ընդհանուր ոչոյն
հրապարակաւ յեկեղեցւոջ՝ սակս լինել-
ոյ 'ի նմա բանից ինչ մոլորականաց ։
Իսկ առ լաւոդիկեացիս երևի մինչև ցայ-
սօր Թուղթ ինչ կարճառօտ գրեալ պօ-
ղոսի առ լաւոդիկեացիս ։ յորում քանզի
ոչ գոյանին բանք մոլորք ։ այլ Թուղթ
յայնմանէ՝ զոր փիլաստրիոս յիշատա-
կէ ։ սակայն ինքնին տեսանի անհարա-
զատութիւն Թղթոյն ։ ուստի բնաւ ու-
նելով 'ի պօղոսեան հոգւոյ անտի ։ այլ
լոկ բանս ինչ 'ի զանազան Թղթոց նո-
խառնիսուեան ըստ միմեանս կցկցելով ։

Այլ Թղթեալ զայնպիսիս ։ ոմանք 'ի
յունաց և 'ի լատինացւոց համարեցան,
Թէ արդարև գրեալ էր պօղոսի Թուղթ
ուրոյն առ լաւոդիկեացիս ։ և այն 'ի նմին
իսկ ժամանակի՝ յորում առ կողոսացիս
գրեաց ։ բայց 'ի պատահմանց կիմ յան-
հոգութենէ անյայտ եղեալ ։ Ապաքէն ոչ-
ինչ ընդդէմ է՝ Թէ գրեալ իցէ ։ բայց ան-
հաւանելի է ասել 'ի նմին ժամանակի ։
ապա Թէ ոչ պատշաճն ոչ բերէր ազ-
ջոյն տալ լաւոդիկեացւոց 'ի Թղթին առ
կողոսացիս ։

Այլք ոմանք համարեցան զմի 'ի ծա-
նուցեալ Թղթոց առաքելոյն ։ և ըստ
այսմ ոմանք խմանան զնփեսացին ։ զո-
րոյ զպատճէն ունէին և լաւոդիկեացիք։
զի էր իսկ սովորութենի 'ի գլխաւոր եկե-
ղեցւոյն առաքել առ մերձաւոր եկե-
ղեցիս զօրինակ առաքելական գրուա-
ծոց ։ ոյ կորնթացւոցն ընդ գաւառն
աքայիոյ, և վճիռ ժողովոյն առաքելոց՝
յանտեղոյալ տարածեալ առ այլ եկե-
ղեցիս սիւրիոյ և կիւլիկիոյ։

'ի գրչագիրս օրինակս մեր գրի 'ի լու-
սանցան՝ խմանալ զառաջին Թուղթն առ
տիմոթէոս ։ և այս է կարծիք Թէոփի-
լակտոսի՝ հաստատել 'ի յայտարարու-
Թիւն անդր՝ որ կայ 'ի կատարած այնր
Թղթոյ յօրինակս յունաց, հայոց, ասո-
րոց և արաբացւոց, Թէ գրիցաւ 'ի լա-
ւոդիկէ ։ Եւ ահա զօրինակ այնր Թղ-
թոյ հրամայէ առաքեալն խնդրել 'ի
լաւոդիկեացւոցն ։ Ոչ հաւանին ընդ այս
լսոցին մեկնիչք, պատճառս բերել Թէ
անընդունելի է այն յայտարարուԹիւն ։
իբր զի առաքեալն ոչ է բնաւ անձամբ
քարոզել 'ի լաւոդիկէ ։ և զի բանք Թղ-
Թոյն առ տիմոթէոս՝ առաւելապէ հրա-
հանգս առանդնի առաջնորդոց, քան
ընդհանուր հաւատացելոց։ Երկդ պատ-
ճառս ոչ ունի զօրաւորէ ։ զի գոն յայնմ
Թղթի և բազում ինչ անկատար 'ի հա-
մարակաց ուսուն։ և Թէ և առաջ-
նորդաց միայն էր, Թէպէ ոչ կային 'ի
կողոսացիս առաջնորդք՝ որք առաւել
քան զտիմոթէոս պէտս ունէին զուս-
շական խրատուց ։ Իսկ վասն առաջին
պատճառին ասս վերագոյն ։ (ը։ ։)
այլև զոր հանդերձեալ եմք ասել 'ի Նա-
խադրութենէ ա։ Թղթի։ առ տիմոթէ ։

Ոմանք համարեցան խօսել զԹղթոյ ինչ՝
որ յայլ առաքելոյ գրել առ լաւոդի-
կեացիս ։ և լիգաւեմոլք կարծէ զառա-
ջին Թուղթ յովհաննու՝ գրել 'ի լաւո-
դիկէ ։ Սակայն հաւասար ժամանակ
այնր Թղթոյ անյայտ գոլով, սասյզ է՝
ոչ յառաջ լինել քան զԹուղթն առ կո-
ղոսացիս։ Այս ևս ասացան ընդ առա-
ջին կարծեացն ։

Իսկ ըստ երկդ կարծեաց՝ որ խմանայ
զԹուղթ ինչ 'ի լաւոդիկեացւոց անտի
գրել, բազումք 'ի մեկնեցոց հաւանին՝
Թէ նոքին լաւոդիկեացիք առաքեալ էին
առ նոսն պօղոս զԹուղթ յայսաւարար հա-
ւատոց խրեանց։ Եւ զի օգուտ բա-
զում լիներ անտի, և 'ի բարս յորդո-
րումն, յանձն առնէ կողոսացւոց՝ խրա-
դրել զօրինակն և ընդհանուր։ Իսկ այլք
ոմանք խմանան զԹուղթ լաւոդիկեացւոց
գրեալ ոչ առ պօղոս, այլ առ կողոսա-
յիս՝ 'ի պատասխանի պատճէնին զոր
յղեցին առնոյն կողոսացիք ։ Սակայն առ
երկաքանչիւրն ևս մարթի է ընդիմանալ
խորհել։ զիարդ առ նոսն պօղոս՝ զոր ըս-
կարծեաց մեկնչացդ ոչ էին տեսեալ ան-
ձամբ, Թուղթս գրիցին լաւոդիկեացիք ։
կիմ արդեօք բանք էին 'ի նմա աղդողա-
կանք, մինչև հրամայել զկողոսացիսդ
խնդրեացեն զօրինակն նո։ Իսկ եթէ էր
այն պատասխանի ինչ գրեալ առ կողո-
սա-

սապես , առ այդ հրամանի պէաք ոչ
ևին՝ ի առնել ընթեռնուցուն զայն ։
Այլ քանզի անյայտութիւն բանիս եւս
խորհել զայլապէս այլեայլ կարծիս , և
ել մարթ ի մեռանիլ կալ հաստատուն ,
ասացաք և զայս ինչ՝ թէ գուցէ ոչ
իմանի ասս այլ Թուղթի գրեալ կամ ի
պղտոսէ , կամ յայլոց , և կի ի լուռդիւ
կեցուց · այլ խօսի զնոյ Թղթոյս առ
կողոսացիս · և զնմանատ յարմարել
այսպէս ։ Յորժամ ընթերցցի յեկեղ-
ցւոջ ձերում Թուղթս այս , փոյթ տար
ջիք զի և յեկեղեցւոջ լաւդիկեցւոցն
լեցի ընթերցեալ ի ձեռն պատգամա-
բորի ։ Եւ զս՝ ի լաւդիկեցւոցն · այ և ի
նոցանէ դարձիլ դուք ընթեռնուցուք ։
Իբրև Թէ փոխադարձաբար ընթերցս-
բուք դուք և նոքա՝ առ միմեանս յղե-
լով · որպէս զի մի ծածկեալ մնասցէ ի
միում եկեղեցւոջ ևեթ ։ Այս խնամս
ազատ է յընդդիմութենէ · և բնազիրն
յունական ոչ արտաքոյ զայսպիսի
եղանակ ։

17 · Ա---ՈՒՂԻՒ ՅՈՐԻԿՈՍ , ՀԱՒՒԼԸ
---ՈՐՈՒՆԴ՝ ԶՐ ԸՆԴԼԱՐ Ի
ՔՐ · ԶԻ ՉԱՅՐ ԼԱՍՈՒՐԵՑՈՒՆ ։

Յօրինակս ինչ գրի , յորիկոս · բայց
չէ ուղիղ ։ Սա այն է՝ որում ողջոյն տայ
ի Թղթին առ փիլիմոն՝ կոչելով զնմուռ-
բակից . և առ պաշտօնեայ անուամբ
նշանակէ · որով ոմանք իմանան՝ սար-
կաւագ · այլք՝ քահանայ և գործակից
եպարքոսի · որոյ ի Հռոմ գալով , նմա
յանձնել էր զվերահսկուն կողմանցն ։
Հերոնիմոս (ի մեկն. փիլիմ ·) համարի
եպիսկոպոս կողոսացւոց եղեալ ։ Յա-
ռաքելական սահմանադրութիւնս ասի՝
եպիսկոպոս լաւդիկեայ · իսկ յոյնք զոմն
նորա կարգեալ ի 23 դեկտ , ասեն նա
Հաստակեալ ի կողոսս առ ներոնիս ·
զոր Հռոմայեցիք դնեն ի 19 ապրիլի ։
Առաւել Հաւանական է , Թէ երիցս-
կան իշխանութիւք պատուէր էր , և ծան-
րացեալ ի վաստակաց սակս բացական
դոլոյն եպաւիրայ · գուցէ և նուաղել
երիք ի պաշտամանն , որով կարօտ յոլ
դարանաց ։

Բայց ձերը ոչ առ նա գրէ , այլ ի բա-
բան կողոսացւոցն դնէ ազգ առնել ։
Պատասխանէ ոսկեբերան · գուցէ լուռ
ազգումն այն բաւական էր ի զարթու-
ցանել զվոյնի նր · բայց այսու զկողզ-
սացիան առաւել ևս հպատակութիւք ար-
կանել կամէր՝ ասէ ոսկեբերան ։ Ա՛ զի
իւրեանց բերանով յանձն առնել զի
արթուն լինիցի ի սպասաւորութենն ,
կապէր զերան նց , զի մի ձգդէմ դառ-
նայցեն արբիպապ , յորժամ ևս պար-
տեաց պաշտամանն վարիցի ևս նոսա ի
խրատել և յանդիմանել ։

Արդ ասէ · ընդ՝ ---ՈՐՈՒՆԴ · ար-
թուն լեր , պարտական զգաստութ
ի ծառայութիւդ յայդմիկ , յիշելով պաշ-
օնեայ լինել , և ոչ ևր · զոր և ընդ՝ ևր
ի ևր , ի ոչ քոնէ , որում և համարս տալ
ունիս · կի զոր յանձն առեր յիբս եկե-
ղեցւոյն քոյ , ևս կամաց ևն և ի փառս
նորս · չէ ևրդ ---ՈՐՈՒՆԴՆ · ոչ զի լիով
և ևմ փութով ի գլուխ տանիցիս զոր
ինչ անկ է պաշտամանդ · զի մի քոյով
անհոգութիւք Թերի մնայցեն պէաք եկե-
ղեցւոյն քոյ ։

18 · Ա---ՂԷՆԴՐ ՅԵ---ՒՆ ԽՆԴ ՊԵՏՈՒ Է · Ց---Ղ
ԼԻՆԻՍ ՅԵՂ ԽՈՂՈՎ Խ· ՇՈՒՐՋ ՇՈՐ
ՅԵՂ ։

Բանք վարդապետութենցն մինչև ցայս
վայր գրեցան ձեռամբ այլոյ դպրի · իսկ
ողջոյնդ · (մի օրինն · ողջոյնդ այդ ·) այն
ողջոյն՝ զոր ևտու , և զոր այժմ տամ
մինչ ի կատարած Թղթիս , է գրեալ
իմով յատուկ ձեռամբ , իբրև նշանակ
սիրոյ առ ձեզ , և հաստատուն նախկի
գրելոցն ։ Տե՛ս վասն այսր բանի ի ա.
կորն. ժ՚ղ· 21։ և ա դաւտս· ՚ղ· 11։

Ց---Ղ ԼԻՆԻՍ ՅԵՂ· Այս երրդ անգամ յիշ
շեցուցանէ զկապանս իւր յայս գլուխ ·
(3· 10·) զի ոչինչ այնպէս պանծալի էր
նմա յերկինս և յերկրի՝ իբրև զկապինն
վս քոյ , և վս շահելոյ զմարդիկ առ քո։
Կամի զի և աշակերտքն առաւել յիշեա-
ցեն զինչն ի կապանս անդ՝ քան Թէ ի
յերկնաւոր դրախտին · վս զի տեսանել
զնորդապետս իւրեանց՝ կապեալ և չար
չարել վս ևւեռասրանին , առաւել իմն
զօրացուցանէ զնս՝ ի հաւատս և ի նմա-
նութիւն հրաշալի Համբերութեան , քան եԹէ լսելն
հրաշալի ծնոքաքանիս , կի տեսանելն
առնել զօրութիւս մեծամեծս ։ Վ՚ զոր
ասէ , յիշեցէք զնս զկապինս , մի մոռա-
նայք զոր կրեմս , և վասն որոյ կրեմս ·

թէև վշտանայք դուք ընդ չարչարանս իմ, ոչ կամիմ անյիշելի թողուլ. առա- ւելագոյն քաջալերութեի լինիցի ձեզ, և յանձնառութեի ամ վշտաց՝ ի տես- նել զնա վասն ձեր հեթանոսաց վշտա- ցեալ կամաւ։

Շնորհս ընդ ձեզ։ Ի հարազատ օրինակս մեր չիք, ոչն, ոչ և ոչ յաղեքսանդ- րեան օրինակն. իսկ յայժմու օրինակս այլ թարգմանչաց գոյ։ Զայն շնորհս երկնաւոր բարեաց՝ զոր ետ մեզ ած բաշխել արժանաւորաց, մանաւորեմ ասէ և ձեզ, մաղթելով յայլ ղկնութե հոգևոր պարգևաց մինչև ի վախճան։ Ես արդարև կապել կամ, այլ արձակ են շնորհքն, մանաւանդ պայծառագոյն փայլեն ի խաւարագնաց բանտարգե- լութեն. քանզի և այս մեծաց շնորհաց ձիրք են՝ վաճ քաղի կապիլ և չարչարիլ և

Հալածիլ։

Յաղագս յայտարարուեն որ ի կատա- րած թղթոյս՝ ասացեալ եմք ի Նախա- դրութեն. և այժմ հասեալ մեր ըս ոյ յա- ջողելոյն ի բովանդակութե մեկնողա- կան բանիցս, ոչ այլ ինչ մնայ մեզ բայց իբրև կողոսացիք ոմանք՝ երևեցուցա- նել զարդիւնս առաքելական վարդա- պետութեն։ Ողջոյն և շնորհաբաշխու- թե՝ զոր առ նա գրեաց, ամենեցուն է հասարակաց բաշխեալ, որոց յունկըն- դրութե բանիցն մատչիցին գործով։ Աճային մեր առաքեալս այժմ յերկնա- ւոր խորանան ճեմ փառաւք, բայց կա- պանք իւր յերկրի առ մեզ կան. եթէ միշտ յիշատակիցեմք զայնս զուգակիր համբերութե, զկնի գան և շնորհքն՝ ղորս զկապանացն ընդունել կախեաց։

ՅԱՒՐՅԱՆ ԹՈՒՂԹՆ
ԸՍ ԹԱՒՄԱՂՈՆԻԿԱՑԻՍ
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ։

ԹԱՒՄԱՂՈՆԻԿԷ՝ ՎԱՐԴԱՊԱՐ ԵԿԵ-
ղեցի՝ նաւոր՝ ի մակեդոնիա՝ ծովեզերեայ և բազմաճառ
մինչև ցայսօր, յայլազգեաց՝ Ալեքսիկ կոչեցեալ, ՝ի հին
ժամանակս անուն ունէր ըստ ումանց՝ Հալիս . այլ՝ ի փիլիպպոսէ
արքայէ յորդւոյն ամինդայ ասացաւ Ռխաղնիկէ , սակս անտանելոր
գյաղթութեան կանգնելոյ՝ ի վէր Թեսաղացւոց , կամ ըստ հաւանութեանն
ոգբասացին՝ յանուն Թեսաղնիկեայ կնոջին ։

Զայն քաղաք հասեալ սքանչ պօղոսի ընդ շիղայի՝ յետ մեկնելոյ նոցա ՝ի
բանտէն փիլիպպեայ , շահեցան զբազումս ՝ի հրէից , և զբազմագոյնս
՝ի հեթանոսաց , և ՝ի կանանց գլուաւորաց՝ յաւետարանն քրիստոսի . մինչև
յապարասանութիւն հրէիցն անհաւանից խոյս եառուն անտի ՝ի բերիա ,
ասացեալ և անտանօր ժողովուրդ բազում՝ ի նոր ։ Այլց աղմուկ հրէիցն
Թեսաղնիկեացւոց՝ անտի և վարեաց զպօղոս մինչև յաթենս . ուր ակն
կալեալ գալստեան շիղայի և տիմոթեայ , և ոչ հասեալ նոքա ընդ ժամս
դրուելն , ինքն եղ գնաց ՝ի կորնթոս . ուր և հանդիպեցան նմա շի-
ղայ և տիմոթէոս՝ ի քեալք ՝ի մակեդոնիոյ ։ Զ այսոսիկ կարգաւ ցու-
ցանէ պատմութիւն գործոցն . (գլ . ԺԷ . ԺԸ . ւ . 5։)

Այլ քանզի նորատունկ էին ՝ի հաւատս Թեսաղնիկեացիք , և անկա
տարք յուսմունս աւետարանին , երկնչէր առաքեալն՝ մի գուցէ ՝ի զայ-
րանալ խռովութեանցն հրէից՝ խլեսցի մատաղատունկ եկեղեցին ։ Ընդ
կայն ՝ի գալ տիմոթեայ , և լինել պատմող արիւական պնդութեանց նոցա
՝ի հաւատս և ՝ի համբերութեի , զմարթացաւ ոմանցին առաքեալն ՝ի
գոհութիւն ոյ ։ (ա. Թեսաղ . Գ . 2 . 6 ։) Յեղեկացաւ և ՝ի տիմոթեայ
զոմանց անմխիթար կոծս ՝ի վէր մեռելոց , և Թէ դատարկասերք գը-
տանին բազումք , և ոչ գլխովին մոքբեալք ՝ի հեթանոսական գաթ-
շութեց . և զի օտարոտի կարծիս տգիտութեն ունէին յաղագս գալըս-
տեան քրիստոսի , և մի աւուրն դատաստանի ։ Ընդ այսր նմին ձեռն արկ առա-
քեալն գրել առ նոսա , յայտ արարեալ ՝ի սկզբանն զանչափ զիւր խըն-
դութի ընդ անխուտոր հաւատարմութեի նոցն յընկալեալ հաւատս . և ապա
ընդ կարգի աւանդէ զկարևոր վարդապետութիւնս հաւատոց , և բարե-
կրօն կարգաց ։ Եւ այս են պատճառք Թղթոյս , և առաջարկութի բա-
նիցն՝ որ ՝ի նմա ։

Ընդառաջին լինել յիմ Թուղթս պօղոսի՝ խոստովանեալ է ՝ի համբերն
վարդապետաց , և ՝ի մեկնչաց . և հաշիւ ժամանակին գայ յամ՝ին 52 ,
կի՛ 53 ։ Զաղագս տեղւոյն՝ ուստի առաքեցաւն , կարծեաք իմն մնալ
է յօրինակս յունաց , հայոց , ասորոց և արաբացւոց , Թէ յաթենայ
գրեալ

գրել և առաքել ի Հռոմ. պատճառս առել՝ ոմն և Թեոդորետոս համարի (յառաջքն. մեկն. Թղթոց.) ի բանէ անտի. * Ասուրք Թուխեցւոյ մեզ միայն ետուալ յաձնա: ‖ (ա. Թես. գ. 1.) Ապակոյն բնաբանդ ոչ իսօսի ժամանակէն՝ յորում գրէր զԹուղթս, այլ յորում մեկնեցաւ ի սուրբ հեղինակացոց անտի. և յայտ ի յաջորդացն է՝ ուր ասէ զտիմոթէոս եկեալ և պատմեալ զոն նմ. (2. 6.) իսկ տիմոթէոս ոչ յաձնէին եգիտ զպօղոս, այլ ի կորնթոս, (ըստ գործ. ժէ. 5.) և նոյն տիմոթէոս դնել ի սկզբան Թղթիս ողջունել զԹեսաղոնիկեցիս: Վ որ ոյ ըստ հաւաստի քննութեանէ ի կորնթոսէ առաքեցաւ Թուղթս. և այն ոչ ի ձեռն տիմոթէոսի, որպ անբնաբար նշանակեալ կայ ի կատարած սորին և արաբացի Թարգմանութենն. զի ինքն տիմոթէոս առաքէ զողջոյն ի Թղթիս. և ս առաւել ոչ ի ձեռն մեսիմոյ, որպս ի լատին օրինակս ինչ եդեալ կայր. զի նա բազում ամաք ղկին Թղթոյն՝ ի հռոմ ընկալաւ զՏաւատոս:

Այս առաջին, որպս և երկրորդն առ Թեսաղոնիկեցիս՝ աներկբայապար ընկալեալ եղեն յընդհանրական եկեղեցւոջ իբրև հարազատք և հանճնականք. զոր մարկիոնեան աղանդաւորք խանգարեալ էին ի տեղիս տեղիս. ոմն վկայէ եպիփան ի գիրս հերձուածոց. (հերձ. խբ:) Արտեմոս մեկնիչ ենորաղանդից անտի՝ կարծիս իմն արուեստաւորեաց, Թէ Այ ոչ ասացէ Թեսաղոնիկեցիս՝ ըստ կարգի ժամանակին երէցք է. և երկրորդն յառաջ գրեալ քան զառաջինն: Այնու պատճառանս ի բանից ինչ առաջին և երկրորդ Թղթոյ, բայց անզօրս՝ և ըստ ինքնում տես մեկնաբանութ այլայլեալս. որպ քննեսցուք ի Վախտրութ երկրորդ Թեսաղոնիկեցւոյն, այլ և ի տեսութէ իւրաքանչիւր բանից. որում սկիզբն առնեմք սմ, ինչ յանձն արարեալ և զգանկալի կատարումն:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՑՆ

ԱՌ ԹԻՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ ԱՌԱՔԵԱԼՆ

ԳԼՈՒԽ ԱՌ ԱՋԻՆ.

ՊՕՂՈՍ, եւ սիմէոն՝ ծառայ եւ առաքեալ յիսուսի քրիստոսի թեսաղոնիկեցւոց, որ հաւատացեալ էք ի տէր մեր յաստուծ հօրէ եւ ի տէր յիսուս քրիստոս։ 2. Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն։ Գոհանամք զմեր յամենայն ժամ վասն ձեր ամենեցուն, յիշատակ առնել յաղօթս մեր առանց դադար։ 3. յիշելով զձեր գործն հաւատոյ, եւ վաստակ սիրոյ եւ զհամբերութիւն յուսոյ յիսուս քրիստոս մերում եւ աստուծոյ եւ հօր մերոյ։ 4. Գիտելով եղբարք սիրելեալք յաստուծոյ զընտրութիւնն ձեր։ 5. զի աւետարանն մեր ոչ եղև առ ձեզ միայն բանիւ, այլ և զօրութեամբ, և հոգւով սրբով, և լրութեամբ բազում։ որպէս և գիտէք իսկ՝ թէ որպիսիք եղեալ ի մէջ ձերում վասն ձեր։ 6. Եւ դուք նմանեալք մեզ և տեառն, ընկալեալք զբանն ի բազում նեղութեան, խնդութեամբ հոգւոյն սրբոյ։ 7. լինել ձեզ օրինակ ամենայն հաւատացելոց, որ են ի մակեդոնիա և յաքայիա։ 8. Որ ի ձէնջ հնչեաց բանն տեառն ոչ միայն ի մակեդոնիա և յաքայիա, այլ յամենայն տեղիս հաւատքն ձեր որ առ աստ ելեալ է, այնպէս զի պատուհասել զինչ է պէտք մեզ և խօսել ինչ։ 9. Որ նոքին իսկ պատմեն վասն մեր, թէ որպիսի եղև մեզ մուտս առ ձեզ։ և որպէս դարձայք առ աստ ի կուռց անտի, ծառայել ոչ կենդանւոյ և ճշմարիտ։ 10. և անհնանել որդւոյ նորա յերկնից, զոր յարոյցն ի մեռելոց զյիսուս, որ փրկչէրն է զմեզ ի բարկութենէ անտի՝ որ գալոցն է։

---

1. Պօղոս, և սիղուանոս, և տիմոթէոս եկեղեցւոյդ թեսաղոնիկեցւոց, յաստուծ հօրէ, և ի տէր յիսուս քրիստոս։

Երկիւղ դիմաց կալցի զաղջկանն առաքելական, կցորդ ինքեան դնելով զսիրելսն անուս և զսէր մօտեցուա՝ իբրև գործակիցս և համամասնակս ի հիմնել զեկեղեցի քրիստոսի։

Զայս թուղթ, ոչ ևս երկրորդումն ոչ անուանեն զինքեան առաքեալ, այլ որում առ վեր է յայլ թուղթս. և այսմ պատճառ ըստ կայետանոսի՝ զի ակն ածեր պատուոյն սիրուանոսի՝ որ իբրև առաքելակից էր պօղոսի։ Կամ այլոց, զի առաքելութեան նէ քաջայայտ էր թեսաղոնիկեցւոց. կամ զի մի նորահաւատ մարդկանն կարծիս տայցէ մեծաբանութիւնք, գնա ոչ գլխովին տեղեակ գալոյ նոցա հոգւոյն պօղոսի. և զի գնա ակնկալ էր քարոզութ և առաքելական վաստակից նէ առ թեսաղոնիկեցիս։ Ա յսոքիկ յայ ոսկեբերանին. և ունին իւրաքանչիւր պատճառք զիւրմանչ յայտ մարութ. բայց իրաւացի և հնար ասել, թէ յայնժամ սկսաւ պօղոս արձակ

նացուցանել 'ի սկիզբն թղթոց զառաքեալական կոչումն յորժամ առաւ քեալ և այլ չարախօսք ներ յերկբայս արկին, կի արարել յանդգնեցան ըզնորայն առաքելութի·նն իրի զառաքեալըզ կոչումն ընդհանուրաւք նախ առաջին 'ի թուղթսն առ գաղատացիս և առ կորնթացիս։

Սկզբանն, այն է՝ որ և ընդ կոչի 'ի ղուկայ՝ եբրայական անուամբ, և զատանել զերկոսին՝ ոչ արդարանայ բըզնաւ։ Ա՛ւ զի շիզա՝ որ 'ի ժողովոյն առաքեցաւ քեալց պատգամաւոր առաքելացաւ յանտիոք՝ այր ընտրեալ և մարգարէ, ընկերացեալ մերոյս պօղոսի՝ շրջեցաւ ընդ նմա յամ առիս քարոզելութեն։ ընդ նմա 'ի բանս արկաւ 'ի փիլիպպուս, և առ ձակեալք 'ի բանտէ, չոքան 'ի թեսաղոնիկէ, և անտի 'ի բերիա· ուր մնաց եալ շիզայի ընդ տիմոթեայ, սքն պօղոս գնաց յաթենս, սպասեալ անդ գալստեան նոցա· որք ապա 'ի կորնթոս հանդիպեցան առաքելոյն։ Ա՛յսքիկ կարգաւ յայտնի են 'ի պատմութե գործոցն։ (ԺԵ· 22· 27· 32· 40։ ԺԶ· 1· 9· 25· ԺԷ· 1· 4· 10· 15· ԺԸ· 5։) Ա՛ւ որոյ 'ի գրել թղթոյս՝ առնմա կայր և շնորհ քարոզել թեսաղոնիկեցւոց· ապա նա է և ինքնաբոս, և ոչ այլ աշակերտ պօղոսի· տես գրձել ընդ կորն· ա· 19·

Յայսցանէ յայտնի է և պատճառն նախդասելոյ զնա քան զտիմոթէոս· զոր ոսկեբերան և այլք ոմանք համարին 'ի ինդրոյ տիմոթեայ պարտեալ առ խոնարհութե։ Բայց այս մտածութի է բարոյական· այլ Ճշգրիտ պատճառ է նախապատուհանութե շիզայի քան զտիմոթէոս՝ ըստ ասոխճանին և ըստ կանակին, և ըստ նախկին վաստակոց առ թեսաղոնիկեցիս· ուստի և ղուկաս 'ի պատմութե՝ (ոչ և մեր առաքեալս 'ի ընդ կորն· ա· 19·) միշտ յառաջ կարգէ զշիզա քան զտիմոթէոս։

Արդ՝ երեքին մեք ասէ՝ առաքեմք ըզթուղթս, կամ ողջոյն մատուցանեմք էնէնէյոյդ ռեաղնէնէյոց, որ 'ի հրեից և 'ի հեթանոսաց հաւաքեալ· որք թեպէտ և սակաւք էին 'ի ժամանակին, բայց Ճշմարիտ հաւատոց մտելովք ուղնէին զպատիւ եկեղեցւոյ։ Եւ դարձեալ, զի թեսաղոնիկէ դոլով քաղաք դլխաւոր, և զայլ մերձաւոր քաղաքաց հաւատացեալս թոյլ փակել ընդ անուամբ նոցա։

Ցոծ հայր ձր։ Յայժմու օրինակս այլ թարգմանչաց չկք ձր· բայց զոյ յաղբսանդրեան օրինակն։ Ըստ կապակցութե՝ ոսկեբերան և այլք յարեն յէնէչէին· այ եկեղեցւոյդ՝ որ է յոծ հայր հիմնեալ և հաստատեալ, ժողովեալ յանուն այ հօր, և յայի քովն· կամ եկեղեցւոյդ կազմելոյ յայ հօրէ իբրև յաւաքին պատճառէ, և 'ի քոչ իբրև 'ի փրկողէ և 'ի միջնորդէ· կի որ չնեալ է հաւատացեալն յոծ հայր և 'ի քո յա։ Ա՛ռաքին մասամբ որոշումն դնի 'ի հեթանոսական ժողովոյ՝ որք ոչ յոծ Ճշմարիտ հաստատեալ էին· և երկրորդ դիւն 'ի հրէական ժողովարանէն՝ որ զքո ոչ կամեցաւ Ճանաչել։

Իսկ ոմանք ըստ յօդորդ բանին առնուն· այ մաղթեմք յոծ հայր և 'ի տէր յա, զի տացին ձեզ շնորհք և խաղաղութի։ 'Ի ձր յա ես· մի օրին· և հայ մեկն· 'ի ձր ձր, ոչ և յասորին· բայց յայլ թարգմանս ոչ զոյ ձր։

2. Շնորհ ընդ ձեզ և խաղաղութի։ Գոհանամ զաստուծոյ իմոյ ամենայն ժամ վասն ձեր ածելոյս, յիշատակ առնել յաղօթս մեր անդադար։

Առաւասոյ 'ի ձեզ բարերարութիւնն այ, և խաղաղութի, անվրդով վայելութիւն պարգևաց նորա· տես վերայ այսր յայլ թուղթս։ Յայնմ յաւելու, * յայ հօրէ մերմէ, և 'ի տէ քոնէ։ զոր ըս առաջին մասին ունի և արաբացին· բայց ոչ զոյ յասորին և 'ի յատինն· և ոչ 'ի բնաբան ոսկեբերանին մեկնեալ զատնէ· կարծի յայլ թղթոց մտածեալ այսր վրիպակաւ զրագրաց։

Գոհանամ զայ։ Գիւրաւ մաղթանաց մերոց դնեմք զգոհութե՝ առ ածե՝ միշտ 'ի ժամ գոհացողական պաշտամանն, կամ միշտ ըղձիւք կամաց, ըստ ձեր, յաղագս բարեացն շնորհելոց ձեզ ամենեցունն, զորս և 'ի յաջորդ տան յիշէ։ Գոհանալն՝ վկայութի է բազմապատիկ յառաջադիմութե նց և ուղղութեան, բայց միանգամայն 'ի վեր առ պարգևատուն տանի զվիտս նց· զի ծանի-

նիցն զպարգևան՝ առանց ապաւառա-
նելոյ յանձինս իւրեանց։ Քրիստոս առ-
նել։ Ցոյնն և այլք յաւելուածով ասեն,
առնելով զիշատակ ՚ի յաղօթս մեր.
յորժամ աղօթեմք մեք, զձեր իշխատակ
ունիմք անմոռաց. որպէս զի մնայցէք
հաստատունք և առաւելեալք յընակա-
լեալ շնորհս։ Ջբառն՝ անթափոր յայս
տան ընծեռնուն նաև ասորին և լա-
տինն. խակ յոյնն և արաբացին, այլև
ոսկէբերան յարեն ՚ի յաջորդն։

3· Եւ ելից չէր գործն հաստոց, և զվա-
ճառ սերոյ և զնմբերութիւնն յոտս
ն գերոյ յոյ էր, առ Յն և հոր գերոյ։

Զիշատակել իմանայ ոսկէբերան ոչ մե-
այն յաղօթս, այլև արատարոյ ազօթից՝
անդադար ՚ի մտի ունել և պատմել ըզ-
չէր գործն հաստոց, զձեր գործեալն
՚ի հաւատոց անտի, կի զարդիւնս հա-
ւատոյ ձերոց. կի զձեր գործական և
արդիւնաշատ հաւատս։ Եւ զվաճառ սե-
րոյ. (յոմանս, զվաճառս։) այսպէս ու-
նի յոյնն և այլք. ուր լատինն շարկապ
դնէ ՚ի միջի, զվաճառ և զսէր։ Ջաշ-
խատութիւնս, զտատապանս յանձն
առեալ ՚ի սիրոյ. կի զսէրն ձեր բազ-
մավաստակ. զայն սերն՝ որ ետի տանի
մեզ սիրեցելոյն։ Եւ զնմբերութիւն յոտս։
(յոմանս, զնմբերութիւն.) բայց ուղիղ
և ս ասել՝ զնմբերութիւն իբրև յատկա-
յուցիչ. այ զվաճառս համբերութեանն,
ուրեմն ՚ի վիշտս և ՚ի վտանգս. և այն՝
յոտոյ. այ համբերութենէն՝ որ ՚ի յուսոյ
ծնանի, և զոյսն պնդէ. Ուր և այն
յոյս է գերոյ յէ. այ հաստատեալ ՚ի
քէ, կամ ՚ի խոստմունս ետն մերոյ յիսի,
յաջողեալ ՚ի շնորհացն քէ։

Արդ՝ յայս առնէ բանիւս զնծամածե
բարիսն պարգևեալս Թեսաղոնիկեաց-
ւոց, որոց վասն ասաց գոհանալ զնոյ.
իբր զի անդէն ՚ի սկզբան հաւատալոյ
նոցն սքանչելի յուցակութիւնք փայլէցին ՚ի
նոսա երեք ձեռնային առաքինութիւնք. հա-
ւատոք արդիւնակատարք՝ ոչ զիարդ և
էգ, այլ զուարճամիտ, անխռատոր և
անսասանելի ՚ի միջ բազմադիմի վշտաց։
Ակր վաստակաւոր ոչ միայն առ ձեզ՝
այլև առ ընկերս, և մանաւանդ առ
վարդապետս իւրեանց։ Ցայս համբե-
րատար, և ժուժկալեալ ՚ի յամենախել

վչտացն և հալածանաց։ Ցիշեմք մեշտ
ասէ, որպէսի հաւատովք զօրացայք ՚ի
գործս, զուարթամտիւք յիշունել զՔրիս-
մարսուածէն, և պինդք ՚ի պահել. որ-
չափ սիրով վաստակեցայք ՚ի կրել և ՚ի
տառապիլ մեր սիրոյն քրիս. քանիւ յաւուդ
տակացիք և տակայք ՚ի բազմավիշտ հա-
լածանան. և զայս ամ կատարեցիք ոչ
մեր ձեր միայն, այլև առ ՚ի մեր դիւրու-
թեի. որպէս զի մեք ապրեցիմք ՚ի վտան-
գաց, զձեր անձինս ՚ի վտանգս մատ-
նեցիք։ Եւ այս յայտ է ՚ի պատմութեէ
անտի. յորժամ անհնաւան հրեայք ոչ
գտեալ զպօղոս և զշիղաս, յառեան ձգե-
ցին զվճռատուս նոյ զյասոնէ նորահա-
ւատս. և նա առ զերծուցանելոյ զա-
ւաբեալսն՝ արկ զանձն ըստ երաշխաւո-
րութեէ. մինչև դիշերային յուղարկեցին
զնոսա ՚ի բերիա։ (Գործ. ժէ. 5. 9. 10։)
Աւուրն ոյ և հոր գերոյ։ Այս ման ըստ
ոմանց յարի ՚ի չէչէն. զոր և ասորին
դնէ յայտնապէս. այ շիշատակիմք մեշտ
առաջի ոյ, որ հայր մեր է ըս շնորհի.
զձեր հաստատուն հաւատս և զսէրն
և զյոյս՝ զոր ցուցիք և ցուցանէք յեմ
վիշտս. յիշեմք առ ՚ի գոհանալ և օրհ-
նել զտուչին այսքան շնորհաց. Թէ և
՚ի մարդկանէ ոչ ոք դիտիցէ կէ արդոյ
համարիցի, բայց առաջի ոյ յիշատա-
կնալ են հանապազ, և հատուցանին՝
անխաբելի պահի։ Իսկ ըս այլոց՝ յարի
յանմիջաբար ասացեալսն. այ յիշեմք
զձեր գործս և զվաստակ և զհամբե-
րութեի, որք առաջի ոյ համարեալ են.
ոչ դիպուածով և ոչ առնշորհս ակնկալ
յանձնառեալք. ոչ մարդկային հատա-
նութեք յայտնիկ զօրացեալ. այլ Հոգվո-
ւեք, ստոյգ ակնկալութեք վարձուցն
առ ՚ի յոյ. կամ, զօրութեք ոյ հանդէպ
ատացեք յայտնիկ. ոչ մեր քարոզութեի,
և ոչ ձեր հաւանիլդ և մաճառմամբ չափ
կամ ՚ի նմին՝ վճարեցաւ մարդկային
խորհրդով կամ ջանիւք, այլ ՚ի հայրա-
խնամ պարգևաց զօրութենն ոյ։ Ջոր
կաքանչիւր եղանակ ընծեռցման ցու-
ցանել ոսկէբերան ՚ի բանս իւր։

4· Զի ոչ եղէ՛ք ի՛րեք՝ ո՛րք ընդ-
դեմն ՚ի՛ն։

Ցոչնն անորոշ ընծեռնելութիւն դնէ, այ
զիտացեալք կամ զիտելով. զոր այլ

Թարգմանք առնուն յառաջին դէմն. ՚ի զիտեմք կի ծանեաք. և մեկնիչք հա- մարին՝ տալ այսու զպատճառ գոհու- թեն և միշտ յիշելոյն զնա. իբր ասել. այնչափ առաւել գոհանամք զայ յիշել- լով զձեր ուղղութեան, որչափ զի զի- տեմք՝ թէ սիրելով ՚ի զձեզ, ընտրեաց ՚ի բազմաթիւ ազգաց անտի, և ձգեաց ՚ի ճշմարտութեի հաւատոց, և ՚ի շնորհս աւետարանին: Որպէս ըստ ինքեան ընթեռ- նու՝ գիտացաք, այլազգ յարմարելով զիմաստսն. ՚ի գիտեմք զի ՚ի հղոր և ՚ի մեծամեծ արանց էք, և յընտրելոց անտի ՚ի մէնջ այն ՚ի ձեր սակս համբե- րեմք ամէն: Ձայս բերէ ոսկեբերան զա- տացեալն [ե. տիմ. (ե. 10.)] * Վասն այնորիկ ՚ի մէնք համբերեմ՚ի ընտրելոցն: Սակայն այլք ոմանք առնուն յերկրորդ դէմն ՚ի վէ՛ թեսաղոնիկեցւոց. և սոյն պէս ընթեռնու. եթովպացի թարգ- մանն ևս. որում ոչ իւիք ընդհմանայ և կարդ բանիցս. մանաւանդ տեսա- նեմք յերկոսին թուղթսն առ թեսա- ղոնիկեցիս՝ յաճախ զնոցա դիտութիւն ածել վկայ ասացելոցն. (տես գլխ. 5. ե. 1. 2. 5. 9. 10. 11. ևն) և այսմ պատճառ. թուի ինձ, զի այն ինչ նո- րագ գործեալ էին առ նմա արդիւնք քա- րոզութենէն, և առձեռն յիշել կարէին զոր ուսան, և տեսին, և կրեցին: Ապա ըստ մերում ընթերցուածոյ իմաստ քըն են. ոչ վայրապար գոհանամք և յիշատակեմք զպարգևսն այդ երևեալ առ ձեզ. զոր ինքնին ահա քաջ գի- տեք եղբայրք մեր՝ սիրելիս յիս, զորս ՚ի ծէ յիւրմէ առանձին բարերարութենէն սիրեաց, ընտրեաց ՚ի ձեզ. թէ որպէս եղև կի յաջողեցաւ որդւոցն ձերոյ հնեծանոսաց. թէ զիարդ ընտրեցայք յաշխարհէ՝ լինել ժողովուրդ այդ: Եւ ոմանք ընթեռնէ իմանան առ վերկութեի, կի՛ ՚ի կեանս յաւիտենից, որում սկիզբն է ընտրութենէն ՚ի հաւատս: Աստէն, սէ, քեզեալք յիս, ՚ի մի օրինակ գրի, ՚ի գէ, առեալ [եթերևս ՚ի նման բանէ ե. թես. առ. (ե. 12.)] ուր այլ օրինակք հա- մեմատ ՚ի՝ թարգմանչաց դնեն՝ յիս: Բայց յընտրելոցն ոմանք յարեն զայս առ. ընթեռնէ. ՚ի զիտեք զընտրու- թենէն ձերոյ առ մեզ. զի ոչ եղև լոկ բանիւ միայն ասորին, այլ և զո- չեալն: Ցուցանէ ապա զընտրութենէն եղանակ:

ե. Ո՞ր ասելոքն գէր ոչ եղև առ ՚ի՛ն ՚ի՛ն՝ ՚ի՛ն բանիւ, այլ զօրու- թեամբ, և հոգւով սրբով, և լրումն բազում. որպես և գիտէք ՚ի՛ն՝ ՚ի որդւոցն եղեաւ ՚ի վերն ՚ի՛ն ընդ ձեզ:

Աւետարանն՝ զոր առ ձեզ քարոզեցաք, վարդապետութենէն հաւատացն քէ՛ ոչ եղև ինչ բանիւ, սոսկ բանիւք ուսու- ցանել զշճմարտութիւնն. ոչ ՚ի բանս եւեթ կայացաւ. ոչ միրկ խօսք և ուս- մունք սիրեցան առ ձեզ: Եւ ըստ այսմ բան դիմադրի արդեանց կի ազդեցու- թեն. տես ա. կորն. գ. 20: Այլ զօ- րութեամբ, ընդորեալ ուներ զզօրութեի ազ- դողական ՚ի սիրտս ձեր, կամ զկարո- ղութեի սքանչելեաց՝ ՚ի բժշկութիւնս, ՚ի հալածել զդեւս: Եւ հոգւով սրբով, զհոգի սքի ունելով ՚ի տուչութեի խորհրդոց. կի հանդերձ զանազան պարգևօք հո- գւոյն սքոյ: կի ըստ ասորւոյն, հոգւոյն սրբոյ սրբութեի, զշճմարիտ սրբութեին պարգևելով: Եւ լրումբ բազմաց, կատարել առաւել ևս՝ որք պիտանիք էին ՚ի հաստատել զանիւղն ճշմարտութիւնն: Ոմանք փոխադրութիւք կարգի ընթեռ- նուն. այ բազմաց լրութեն հոգւոյն սքոյ, ևս ազդմամբ ընորհաց և զօրուե՝ որք ՚ի հոգւոյն սքոյ ներգործին:

Փոխանակ բառին լրութեն, յոյնն ասէ, ֆլէոֆոռիա. զորմէ ասացաք ՚ի հռոմ. ժգ. 5. [թէ նշանակէ և՝ հաստատել, հաւանեցուցանել, կի հաստատութեի, հաւանութեի. և նովին մտօք ասաց նոր մեկնեն բազմաք, թէ քարոզութեի մեր ուներ լի բովանդակ զնմ, որ պի- տոյ էր ՚ի հաւանեցուցանել զստուգու- թեի բանիցն. հաստատեցաւ ևս յա- կակօք հաւատարմութեի. ոչինչ պակա- սեաց յնմի՝ որ բաւականե տալ զստոյգ հաւանութիւն: Իսկ զհաստատել զօրու- թեին, և զհոգւոյն շնորհսն, և զլրու- թեին՝ ոմանք առնուն ՚ի վէ՛ թեսաղոնիկ- կեցւոց. իբրև թէ ՚ի ձեզ երևեցաւ զօ- րութեին այդ սքանչելիօք, պարգևօք հո- գւոյն ևն: Սակայն լաւ ևս տեսոր- բար իմանան ՚ի վէ՛ ազդմանցն՝ որք յա- ռաքեալսն եղեն. իբր զի ոչ լոկ բանք էին ասէ ՚ի քարոզութեի մերում, այլև զօ-

զօրութեամ ցուցաք , և զպարգեւս հո-
գւոյն , և զլսութեէ ամ կարևորաց . և
յայսմ լսութեէ խմանին ոչ միայն հրա-
շագործ ազդեցութիքն , այլև առաքէ-
նադործ ընարութիքը նոյ ՚ի նախանձ ,
՚ի սէր , ՚ի համբերութիւն , յանուանաց-
ումած կենցաղավարութեէ . որք ոչ փոքր
հաւատոմս տային ճշմարտուէ բանիցն-
զոր և յաջորդն ցուցանէ ։

Որդեւ ՚ի գիտէ իմ ։ Ոչ կարկատուն
ինչ կամ ՚ի հնոյ անդանօղի բանս յօդեմ.
այլ ամա դուբ ձեզին տեսիք , և լիշէք ,
և վկայէք , եէ որդեւ էղեւ , յոր երեւ-
ցաք , և վարեցաք ՚ի միջի ձերում , առ
ձեզ , վ ՚ն էէր , առ ՚ի ձեր օգուտ և ՚ի
փրկութէ , միայն վս զձեզ շահելոյ առ
ամե ։ կամ , որպիսիս արար զմեզ ամե առ
ձեզ՝ ոչ ՚ի մերմէ արժանաւորուէ , այլ
զի զձեզ ընարեալ էր յիւր հաւատս .
վս ձերոյ ընարութէն եղաք մեք այս-
պիսի պաշտօնեայք . ուսոի ոչ մեզ է
համարելի շնորհն , այլ ձեզ ընարելոցդ ։
Յայս միտս առնու ոսկեբերան զվան-
ն ՚ն ։ Իսկ որդեւ ասելն՝ պէսպէս իմա-
նի . նոյ որպիսի հզօրք ՚ի քարոզելն , քա-
նի սքանչելի զօրութէս ցուցաք ։ կամ
առաւել համմատ յաջորդ բանիցն ,
որչափ մտադիւրք և նախանձաւորք ,
որչափ աներկիւղ համարձակուէք , քանի
վատոտակս և վհիւս յանձն առաք . որ-
պէս երկիւղածք և զգուշաւորք առ ՚ի
չծանրանալոյ միով իւիք , պատրաստ
գոլով և զանձինս դնել վս ձեր ։

ծ. Այս գոռ նմանէալ հզ և ՚ն , ընդ-
լոյս ելեալն ՚ի քաղաքէ նէզոսէ , իշն
գոռ հոգւոյն ՚ն ։

Ոչ ապաշաւեմք ասել՝ ըստ վատոտակս տա-
ռապանաց մերոց , այլ ցնծամք առա-
ւել՝ բազմապատիկ գտանելով զար-
դիմանն . և գոռ նմանէալ յոյնն և այլ
հեթանոսական աչխարհ զբոյսն . նոյ
և դաւթնմանելք եղոյք մեզ և ձեզ , ըստ-
նելով զբանն և՝ Աղեկն ՚ի նախկին հա-
ւատալն ձեր ասէ՝ արդ ապաշաւեմ ՚ի ձեզ
երեւցուցիք զնմանութէն մեր , մանա-
ւանդ և առաւել զքնի կերպարանն .
աշակերտքդ վարվարակի հաւատարե-
ցոյցք մեզ վարդապետացս , և քան իակ
զլսոիվն . ցուցիք զնոյն արիութէուն և
զառաքինութէն ՚ի հաւատալն զոր մեքս
ցուցաք ՚ի քարոզելն ։ Յետ ասելոյն՝
նմանեցոյք մեզ , խոտով ՚ի վր ածէ՝ Ն
գն . ցուցանել թէ չքնաղ և անախալ
նկարագրի զնմանութէն յանձինս տպա
ցուցին , նմանելով առաքելոցն յայնինչ՝
յոր ինչ նոքա նմանեցան ետն քեզ ։ տես
և ետ . կորն . ժ ։ ։

Եւ բացատրէ՝ թէ իւ նմանեցան . ընդ-
լոյս ելեան . յանձն առիք զբան աւե-
տարանին , և պահեցիք ոչ պարզաբար
այլ ՚ի քաղցր նեղութիւն . ոչ էր բաւական
օտարանալդ . ձեր ՚ի տրեկան կամ ՚ի տե-
թեոսական կանխակալ սովորութէեց ,
որ ինքնին դժուարանձողի է . ոչ էր
բաւական մտանել ընդ անձուկ ճանա-
պարհ աւետարանին , որ կարի դժուար
ընդել է սովորելոցն ըստ աշխարհի ։
Այլ յաւելու և՝ ի թշնամեաց արտաք-
նոց նեղութէն հալածանաց՝ ոչ մի կամ
թեթեթև , այլ բազում և խիտ . իակ
դուբ պաշարեալք յայնպիսի վտանգս ,
ընկալայք , և հաստատուն կալայք զնա-
ւատս՝ ոչ եթէ ցաւելով ինչ , այլ ՚ընդ-
դ ՚ն սրտի , որ ՚ի հոգւոյն աչխ ներ-
գործել ՚ի ձեզ . ուրախութէք որ զխովին
ձեռային է , և ոչ մարդկային կամ քնա-
կան . զի բնապէս անհնարին է նեղել
սաստիկ և ընչաչս ինդալ անցաւաբար ։
Այսորիկ աղագաւ անուանեաց զՏ-
դին աբ . զի մի ասիցէ ոք՝ զինքդ միա-
բանիցին նեղութէն և ինդութէն . ար-
դարև ՚ի բնութէն այդ անկար էր . բայց
միայն չյոյ հնարաւոր ՚ի նեղեալսն մար-
միով ներգործել զինդութէն հոգևոր և
զաչն՝ բազում , առ ՚ի կարօղ լինելոյ
յաղթել բազում նեղուէն ։ Եւ ահա
յայսմիկ նմանեցան բարոզչաց աւետա-
բանին , որք յանչափ հալածանս և ՚ի
վիշտս ինդային ՚ի կրելն . և առաւել
քան ետն եղեն նմանելք . որ հալածա-
նօք խստագունիւք կատարեցաց զբարո-
զութէն իւր մինչև ՚ի մահ ։

Նեղութէն զոր յիշատակէ առաքեալս ,
ցուցեալ է զս մասին ՚ի պատմուէ գոր-
ծոցն . (գլ . ժէ . ։) յորժամ հրեայք
ամբոխս յարուցին ՚ի թեսաղոնիկէ ընդ-
դէմ առաքելոցն . զի յայնպիսի խռո-
վութէն ոչ անվիշտ ինային այլ հաւա-
տացեալք . և տարան վկայէ առաքելն ,
բազում չարչարանս կրեալ նոցն յազգա-
կանացն անհաւատից ։ (բ . 14 ։)

7. Ի՞նչ ՝ եթէ օրինաւ ամենայն հաւատացեալ ելցէ, որ ի՛ Թեսաղոնիկէ՝ ոչ յաւէտ։

Վայելչաբար զհետագայ այս անցելոյն, եւ զայն հաւատարմացուցանէ· վա՛ղ զի եթէ նմանօրդ եղեն առաքելոց՝ եւ քո՛ւի իակ, ապա կարօղ են և օրինակ լինել անհաւատ· և զի յիրաւի եղեն օրինակք, ոյ՛ և առօղք օրինակին վկայեն, ապա արդարև ունին զնմանութի՛ն առաքելոցն։ Զայսպիսի ձեռնարկութի՛ւն յայտ առնէ առաքեալ յայսմ և՛ ի յայնոյ քանս· զի մի՛ ումեք երեւեսցի առ՛ի հաւատոյ ինչ բարձրացուցանել զդիւցաստ Թեսաղոնիկեցւոց։

Արդ՝ ասէ· այնչափ տպաւորագոյն փայլեցուցիք՛ ի ձեզ զհամանման արիութի՛ւն ի հաւատս, մինչև եղայք օրինակ անպարտելի հաւատոյ և համբերութե՛ւն, ոչ սակաւուց ոմանց՝ յեսոնոց և անկաստարից, և ոչ այնոցիկ՝ որք դեռ գալոց էին ՛ի հաւատս, այլ եմ հաւատացելոց, որք արդէն հաւատացեալք էին ՛ի Մակեդոնիա, ոյ՛ փրլիպեցիք՝ որք յառաջ քան զԹեսաղոնիկեցիս կոչեցան ՛ի հաւատս· (Գործ· ԺԶ· 12·) Ե յոհաննէս, ոյ՛ կորնթացիքն և այլք ելեւզայիք՝ յորոց միջն շրջեր առաքեալն՝ ի գրել Հռոմայ, և ինքնին լսեր և տեսաներ ՛ի նմա զարդիւնս բարեհամբաւութե՛ւն Թեսաղոնիկեցւոց։ Արդ՝ առքա ամենեքեան ասէ՝ ոչ միայն գաւառակիցք ձեր՝ այլև հեռաւորք, որք առաջինք եղեն ՛ի հաւատալ, զձեզ յետինսդ ունին իւրեանց օրինակ՝ Թէ ոյ՛ պարտ է հաւատալ՝ անհրկիւղ և պնդութի՛ւն յետինքդ կոչմամբ՝ եղեք վարդապետք առաջնոցն· նորահաւատ աշակերտքդ զառաքելոյ պաշտօն կատարեք։

8. Ո՞ ՛ի ՛ից՝ ՛ի՛ նմանէ բան ոյ· ուր ՛ի՛ ՛ի՛ ՛ի՛

պօղոս և ընկերքն , յո՛ չէ յունաստան և յասիա : Իսկ եթէ արձակաբար առցի՛ չէ ամ աշխարհ , իմանալի է՝ իբրև առա-ւելութէ ասացեալ , յո՛ գրեթէ ամ ուրեք ։

Ո՛չ դժուարին էր՝ այնպա արագ սփռել քարոզչմաւուածն Թէսաղոնիկեցւոց ի զանազան դաւառս · վա՛ զի մակեդա-նացիք յառաջմէ իսկ մեծահամբաւ էին առ ամենեսին · և ի պատճառս վաճառականութեան տարուբերք լոյ վաղ տասանեին յամ քաղաքս ։

9. ( ) ԻՆՉՊԷՍ ԻՍԿ ԳՈՐԾԷՒ ՎԱՌ ՀԸ , ԲԷ ՕՐ-ՊԷՍ ԷԼԷ ՀՂ ՄՈՍ ՏԷՐՆ ՅԷՍ · ԵՒ ՕՐ-ՊԷՍ ԳՈՐԾՈՑ ՏԷՐՆ ՅԱՅՍՄԱՆ ԱՒԱՆ , ՅՈՐՄԷ ՄՆԱՑ ՅԱՅՆ ՏԵՂՈՒՆ ԵՒ ՇՂՄՈՐԴԻ ։

Ոբին իսկ հաւատացեալք այլոց եկե-ղեցեաց գործն վառն հը : յօրինակս ինչ վա՛ յէր · և նոյնպէս ունի արաքացին ըս-ոմանց յայն օրինակաց · բայց տուղորա-բար Թարգմանք դնեն , վա՛ հը · Թէպեև ըս խմաստիցն՝ երկոքին կից են : Համ-բաւ արիական հաւատոց ձերոց այնպա տառագութէ հռչակել է առ ամենեսին, մինչ զի ի հասանել մեր ուրեք՝ ոչ սպա-տեն լսել ի մէնջ ի մերձաւորացս և յա-կամատեսից , այլ ինքեանք հեռաւորք և անտեսք իրացն՝ կանխեն ջ զմեզ · յա-ռաջ քան զբանալ բերանոյ մերոյ՝ նոքա զրուցեն վ հը , վա զործոց մերոց եղելոց ի մէջ ձերում, Թէ ո՞ դ էղե հը ՅՈՒ ՏԱ-ՅԷՂ · որպիսի երջանիկ և բազմարդիւն մուտ կալաք առ ձեզ · Թէ զիարդ յա-ռաջին մտանել մեր քարոզութէ , յօժա-րամիտ ընկալայք զՏառատս · ոնչ ի սա կատուց հրեից հաւատացելոց՝ ածեաց վաղվաղակի եկեղեցիդ ձեր բազմութէ հնԹանոսաց դարձելոց · և քանի պա-տերազմունս և վիշտս կրեցաք մեք ի քարոզելն , և դուք ի հաւատալն · յո-րոց ոչ մեք Թօդլացաք , և ոչ դուք տկարացայք · այլ արիաբար պինդ կա-ցիք ի հաւատս : Ակա զայս ամ ման-րամասն պատմաբանեն հեռաւորքն , և այն առանց մխանեաց ինչ · զի Թէ-պէտ ինքեանք յեռանդնոյնք քան զձեզ երեսին , բայց գերազանցութէ հաւա-տոց ձերոց՝ և սքանչելի յառաջադիմու-Թէն՝ արգելու զնմ յաչաւնս , և առ-նէ զնա քարոզօղս մարտի ձերոյ՝ առանց լռելեայ :

Ասելն , պատմէն վառն հը , բացատրէ և այսպա · բարեհամբաւութէն ձեր՝ հռչակելիս արար և զմեզ · ամ ուրեք ի բերան առեալ խօսին զմէնջ , Թէ ահա սոքա այն քարոզք են աւետարանին , որք մեծամեծս արարին ի Թեսաղոնիկ-կէ · որք կազմեցին ասն զայսպիսի ժո-ղովուրդ բարենախանձս և ամենայայր-դար : Ա՛յսու բանիւ խառն դնէ զզգ-ուսթի զիւրն՝ և զՀեսաղոնիկեցւոց · բայց վաղվաղակի առնն զարձուցանէ զզգուսթեան :

Եւ ՈՐՊԷՍ ԴԱՐՁԱՑ ԱՌ ՅԱՅ ՅԱՅՆ ՏԵՂԻՍ ՈՐ ԱՍԷՔ ՀԻԱՑՄԱՄԲ , Զհաւատա-ցեալսն ի հեԹանոսաց յիշէ յանուանէ · զի բազմագոյնք էին քան որ ի հրեից , և զարձումն նոցա առաւել աքանչելի : Պատմէն ասէ՝ հիացմամբ , Թէ որպէս մուգիւր յօժարութէ ընկալեալ զքարո-զութէն մեր , զոր հնԹանոսքդ զար-ձայք մեծաւ ջերմութէ — ՈՐ , զոր ոչ բնաւ ճանաչէիք , ՝ի ՅԱՅՆ ՏԵՂԻՍ · ի պաշտ-մանէ կուռցն՝ յոր ի մանկութէ անեալ էիք · ԾԱՌԱՅԵԼ , առ ի ծառայել ներքնի և արտաքին պաշտամամբ , ՈՐ ՀԱՅՆՔՈՒ-ՈՅ , որ ինքնին կենդանի է և կենդա-նարար՝ հակառակ անկենդան կռոցն · և ՀՂՄՈՐԴԻ , որ Հղմարիտ իսկութէ ՅԱՅ է , և ոչ սուտանուն կռմամբ , հակառակ կենդանի աստուածոց՝ որք ի մարդկա-նէ կիմ յանատնոց զնծական անուն ըն-կալան : Ջայսպիսի անյուսալի փոփո-խումն ձեր ի կռամոլութէն ի Հղմարիտ ՅԱՅԾդիտութէնն՝ պատմէն անդադար , գոհանան զաստուածէն այնպիսի շնորհաց, և մեզ բարոզողացս խնդակից լինին ։

10. ՈՐ ՍՊԱՍԵԼ ՈՐԴՈՑ ՅՈՒՐ ՅԵՐԿՆԻՑ , ՈՐ ՅԻՍՈՒՅՆ Ի ՄԵԼԵԼՈՅ , ՈՐ ԵՐԷԼՈՅՆ Է ՂԵՂ Ի ԲՈՒՐՈՒՆ ՈՒՔ՝ ՈՐ ՓՐԿՈՅՆ Է ։

Ըստ յոյն շարադրութէնն այսպա պար-զելի է բնաբանս · * Եւ ակնուանել որդ-ւոյ նր յերկնից՝ զոր յարոյցն ի մեռելոց, յի՛ փրկողին զմեզ ի գալոց բարկու-Թէն : ‖ ուր տեսանի՝ զի բառն՝ ՅԻ՛, է բացայայտիչ ՈՐԴՈՑՆ · իսկ մեր Թարգ-մանիչն հայցական դնէ՝ ՅԻ՛, համաձայ-նելով յարաբերականին՝ ՂԸ · կի պահէ-լով զյոյն հոլովն · զի առ նա բայն՝ ակ-նուանել պահանջէ զՀայցական , և նոյն-պէս հայցական դնի բառն՝ ՈՐԴՈՑ : Ըստ

Ըստ իմաստիցն՝ ոչ անցել բանիւ վկայ, եաց զԹեսաղոնիկեցւոց՝ թողել նոցա զՏեառնական անանձուածին, նոյնպա առաքեկայիւս վկայէ՝ հրաժարել յանաւանութէն հրէից· և յարմարութիւն բա նին իմանի այսպա: Պատմեն ամենեքին, թէ որպա ծանեալք զՔրիստիան ընծ, և յանձն առիք ծառայել նմա միայնոյ, ոչ առ ժամանակ մի՝ կամ անդէն առ ձեռն ունելով զհատուցումն վաստակոց ձե բոց· այլ երկայնմտութեամբ ակնունելով որգւոյն ոյ՝ որ յերկնից իջանելոց է· զոր ընծ Հայր յարոյց ի մեռելոց· այն է՝ Յիսի, որ փրկելոց է զմեզ ի յաւիտե նական դատապարտութէն, որ մնայ ամ բարեաց և անհատանից: Յորմէ ըստ նելութի դնէ Դաւիթ· զոր լսեին և արաբացին յանդիման ժամանակ դնեն՝ փրկեաց· իսկ ասորին ներկայ, որ փրկէ· և ըստ մտացն՝ յարմարի ամ ժամանակ· վա զի փրկութեան քոյին՝ այժմ ակսեալ, կատարի օր ըստ օրէ ի ձեռն աղդեցութեամբ հոգւոյն սրբոյ· և բովանդակ կատարե լոց է յերկրագամ գալստեանն: Բայց ոչ նիչք առաւել ընտրեն իմանալ յապատ նէ ժամանակ, վա ասելոյն՝ Դաւիթ, և վա յաջորդ յաւելուածոյն՝ ի Բարկութեան ասի՝ պատա հաս յանցանացն որ առ մարդիկ և գործ արդար բարկութեան:

Արդ՝ բանիւս յայտ առնէ զսերտ և զանմեղկելի հաւատս Թեսաղոնիկեցւոց· իբր զի դնա զհաւատացին լինել որդի ոյ, խաչեալ ի քաւութի մեղաց աշխարհի, յարուցեալ ի մահնամանէն, և փառաւ վերամբարձեալ յերկինս· ուսոի և գալոց է ի պատկել զհաւատարիմ ծառայոցս իւր, և գատապարտել զանհաւատս և զանիք բաւս: Զայսպիսի հաւանութեամս մտա դիւր ընկալան Թեսաղոնիկեցիքդ՝ հակա ռակ անհաւատութեան հրէական ազգին· գնդագոյնս պահեցին ի սատկութեան հաւատացեալ յոբնաւոր վշտաց· և որով ակնկալութեամբ յուսացեալք ի հատուցումն անմահ կենացն՝ զոր պար գևելոց է քս ի գալստեան իւրում յերկնից: Ախչաքն, և վատակք առ ձեռն կային՝ ծանուցեալ և գծնակք· իսկ բա բեացն փոխարէն՝ անեղևոյթ և յուսով անյայտ ժամանակի: Ողբիսի հաւատք անդրդուելի· որ յոյս հաստահին և ծնազան: Սկա զայսոսիկ ի Յաւ. աբ կեալ խօսին ամ ուրեք՝ ո՞Թեսաղոնիկեցիքդ, ի պատճառս հրաշալի գործմանն ներոյ· այս պատճառք են ներոյ անմեղ կելի հաւատոյ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ·

1 Ոյնքո ինքնին գիտէք եղբարք՝ զմուտն մեր առ ձեզ զի ոչ ընդունայն ինչ եղև· 2· այլ յառաջագոյն չարչարեալ և ԹեշամանեալՔ, ոյ և գուք իսկ գիտէք՝ ի մէջ փիլիպեցւոց, համարձակեցաք ասել մերով պատմել ձեզ աւետեաւարանն ոյ մեծաս պատերազմաս· 3· Օ՛ի մոխիտ բութէն մեր ոչ ի մոլորութէ է, և ոչ ի պղծուԹէ, և ոչ ընդ նենգութէ· 4· այլ որպա ընտրեցաք յոյ հաւատարիմ լինել աւետա բանին, նոյնպէս և խոսիմք· ոչ իբրև մարդ հան հաճոյ լինել, այլ ոյ որ քննէ զսրտս մեր· 5· Օ՛ի ոչ երբէք բանիւք ողբանաց եղեաք առ ձեզ, որպէս և գուք իսկ գիտաէք· և ոչ ի պատճառս ագահութէ, ոյ և ԱՍ վկայէ· 6· և ոչ խնդրեաք փառս ի մարդկանէ, ոչ ի ձէնջ, և ոչ յայլոց· 7· Կարող էաք ոյ քրիստոսեալս ծանրանալ· այլ եղեաք հեզք ի միջի ձերում· որպէս դայեակ մի որ մեուցանիցէ մանկունս, նոյնպէս և մեք կեցայաք ի ձեզ· 8· Հաճոյ Թոհէիր մեզ առ ձեզ ոչ միայն զաւետա բանն ոյ, այլ և զանձինս մեր· քանզի սիրելիք մեր եղեիրուք· 9· Յիշեցէք եղբարք զվաստակն մեր և զջան· զի գյայգ և գցե բելկ գործեաք վս ՀանրանալոյՀ ումք ի ձէնջ· և քարոզեաք ձեզ աւետաբանն ոյ· 10· Դուք ինքնին վկայէք· և ՅԱ, որպէս սրբութէ և արգարութէ և ամբծուքէ ձեզ հաւատացելոցդ եղեաք· 11· որպէս և գիտէք իսկ· զի զիւրաքանչիւրսդ ի ձէնջիքդ բև հայր զորգիս մխիթարեաք և սփոփեաք· 12· և գնեաք վկայութէի, գնալ ձեզ արժա նագէս ոյ, որ կոչեացն զձեզ յիւր արքայութէն և ի փառս· 13· Վասն այնորիկ և մեք գոհանաՔք զայ անպակաս· զի առեալ ըն լսեաք բանին ոյ առ ի մէնջ՝ ընկալաբուք·

ոչ իբրև զգան մարգկան, այլ որպէս Աստուծոյ է ։ 14 ։ Ձի գուք նմանող եղէքդուք եկեղեցեացն Ա՚ստուծոյ, որ են ՚ի Հրէաստանի ՚ի քրիստոս Յիսուս ։ զի զոյն չարչարանս չարչարեցարուք և գուք ՚ի ձերոց ազգակացն, որպէս և նոքայն ՚ի հրէից ։ 15 ։ Որք և զՏէրն յիսուս սպանին և զմարգարէսն ։ և զմեզ հալածեցին ։ և ոչ յաշտց հնչին ։ և ամենայն մարդկան հակառակ եղեն ։ 16 ։ և արգելուին զմեզ խօսել հեթանոսաց՝ զի ապրեսցին ։ զի կատարեսցեն զմեղս ի բերանց յամենայնժամ ։ քանզի հասեալ է ՚ի վերայ նոցա բարկութիւն մինչև ի կատարած ։ 17 ։ Եւ մեք եղբարք՝ թէպէտ և որբ մնացաք ՚ի ձէնջ առ ժամանակ մի, երեսօք և ոչ սրտիւք ։ առաւել ևս փութացաք տեսանել զերեսս ձեր մեծաւ ցանկութեամբ ։ 18 ։ Վասն այսորիկ կամեցայ գալ առ ձեզ ես պօղոս միանգամ և երկիցս, և խափանեաց զմեզ սատանայ ։ 19 ։ Քանզի ով է մեր յոյս, կամ խնդութեամբ, կամ պսակ պարծանաց մերոց, եթէ ոչ դուք ՚ի տէր ։ առաջի նո՚ա մերոյ յիսուքրիստոսի ։ 20 ։ Ձի դուք եք փառք մեր և խնդութիւն ։

---

1. Ա՚յս՚ո՚ւ ինքն փիլիպպոս՝ ընդ որ ասացաք զմեր ՚ի սկզբան գրոցս՝ յետ քան ետ զնա տէր ՚ի ճանապարհի ՚ի ներքս ՚ի կեսարիա ։ և ՚ի ներքս ՚ի տունն նորա մտեալ ՚ի նմանէ ընկալաւ զերկուս դստերսն ՚ի կուսութեան ։ որ և մարգարէանային ։ 2. Եւ մնացեալ ՚ի նոսա ամս բազումս ։ և ՚ի ժամանել մեր առ նա ՚ի կեսարիա ։ ասացին մեզ ՚ի նոցանէ ։ եթէ ՚ի ժամանել մեր ՚ի տունն նորա ՚ի ներքս

ճահարի· (տե՛ս գործ· ժէ՛·) ուստի քառն՝ ՚ի ձէ՛ էէլ-դէ՛ց-ոց, յարելի է առ Ռ-ընմանէ-լըն։ Ջոր և դուք իսկ գիտէք ասե· զի արդէն լուծեալ էին Թեսաղոնիկեցիք· այնպիսի քաղաքաժողով հաւանութիւն՝ և վտանգք և ցաւք՝ զորս վն աւետարանին կրեցաք, ոչ միով իւիք լքուցին զձեզ· այլ այն ինչ նորոգ ապրեալք ՚ի ձեռաց հարկանողաց, և դեռ վիրաւոր ունելով զմարմինս մեր, հաստատուն առանապանօք, նեղութիք և փութով· ոչ ՚ի մեր հանդիսա հայեցեալք, և ոչ յարտաքին վոանգաց երկուցեալք։

Եւ այս ամ ցոյցք են ճշմարտութեի քարոզութենս, և անդադրվելի գնացից մերոց· Ճանաչել ամենեցուն՝ Թէ ոչ վայրապար և մարդկօրէն մոք վարիմք, կի սնոտի բանից ելեալ եմք լինել սերմանօք· այլ այ հոգւովն և զօրութի հանդիսանամք ՚ի քարոզութի աւետարանին։ Այր ոք ունայնաբան կի մոլորեցուցիչ՝ ոչ ունի ժոյժ՝ ՚ի վտանգէ ՚ի վտանգ արկանել զանձն՝ առ ՚ի հաստատութի բանից իւրոց· խաբէութի և կեղծաւորութի վաղվաղակի ցուցանեն զդէմս իւրեանց՝ ՚ի փորձ վշտաց· Բայց մեր ըստ կհակառակն՝ ՚ի բալխել վշտաց՝ յաւէտ ևս հաստատեալ հաւատարմանայ։

3· Ո՛չ ԽՓԹՈՐՈՒՆ ԴՐ ՈՒ՛Ր ՄՈԼՈՐՈՒՆ Է, Ե ՈՒ՛Ր ՊՂՏՈՒՆ, Ե ՈՒ՛Ր ՆԵՆՓՈՒՆ։

Ջքարոզութի կի զվարդապետութիւն աւետարանին կոչէ ԽՓԹՈՐՈՒՆ, ըստ յաՆին ֆաՈՒՓԼԻԿԱՆ· զոր այլք՝ յորդորուն Թարգմանեն ։ Ա՛ներ քարոզութիս ասէ՝ որով զաշխարհի փրկութի աւետարանեմք՝ զամենեցուն միթէ արիւն, ՈՒ՛Ր մոլորութիւն է ։ Երկուստեք իմանին այսոքիկ· ՅՈ Թէ ըստ քարոզել բանիցն, և Թէ ՚ի կողմանէ քարոզողաց· ոչ ՚ի մոլար ուսմանց ծնանի վարդապետութիս մեր· չիք ՚ի նմա սուտ Թի կի խաբեուն· և ոչ միք մոլորաբար ուսուցանեմք, կի առ ՚ի մոլորեցուցանելոյ զմարդիկ· հակառակ հնեմանոսացն բանասաեղծից, որոց ուսմունք ըստ առաւելապոյն մասին սուտք են, և ստաբար ստեղծաբանեալք առ ՚ի խաբել զմարդիկ ։ Ե՛ ՈՒ՛Ր ՊՂՏՈՒՆ· ՚ի մերում քարոզութե չիք անմաքուր ինչ՝ մարմնոյ հեշտացուցիչ· և ոչ միք ՚ի ցանկասէր ոգւոյ շարժել՝ քարոզելմք· հակառակ կախարդաց և այլոց հնեմանոսական բարոյք բանից և աղանդաւորաց, որոց ուսմունքն գարշելիք, և ուսուցչքն յաղտեղել սրտե բղխեն զխոհերս գարշութեց։ Ե՛ ՈՒ՛Ր ՆԵՆՓՈՒՆ· ոչ ըստնի վարդապետութիս մեր զկեղծաւորուի, կի զրանից քաղցրութի· և ոչ միք ՚ի հաՃոյս մարդկան ուսուցանեմք, զներ օգուտ և զփառս խնդրելով· այլ առնեն հրէականիս քարոզիչք· որք զՀրէականս կրօնս և զհիմատապիրութի ՚ի մի խառնել կամին ըստ հաւատոց քրս· որպէս զի ամենեցուն հաճոյ լինիցին· և կեղծաւորեալ ուսմամբք իւրեանց պատուհասին աստ և անտ ։ Լռելեայն իմանի ՚ի հակառակէն, Թէ քարոզութիս մեր յնտի զՃշմարտութի աւանդէ, զսրբութի և զանկեղծութիւն· և միք ՚ի քարոզել մեր ոչ զայլ ինչ խնդրեմք՝ բայց խօսել զՃշմարիտն և զմաքուրն և զանխարդախն, զփրկութի լսողացն և զլաւութի նց միայն ունելով կէտ նպատակի ։ Ջայսոսիկ ՚ի յաջորդն ինքնին առաքեալ բացայայտէ։

Արդ՝ զայս բան ՚ի վի երեք իրրև ցոյցս իմն հակառակութե Թշնամեաց, և անպարտելի արիութե քարոզից աւետարանին ։ Արդարև ասէ՝ յնտ կողմանց պատերազմունս շարժեն հրէայք և հնԹամեանք· վն զի անվն հեր զՃշմարտուե քարոզեմք, և յանդիմանեմք զանմաքրութիս աւանց կեղծաւորութե· նմին իրի զցաւսն իւրեանց ՚ի մեր վի Թափեն, և ոչ առ սուտ քարոզիչս, որք խաբէպատիր հնարիւք խոյս տան յաՃուկեցէ մարդկան ։ Ա՛լ սակայն միք ոչ բնաւ զանգիտեմք ՚ի նոցայն հակառակուե, մանաւանդ կամակարըստաք ընթանամք պատերազմողաց· վասն զի հաւանեալ դիտեմք, Թէ ՚ի մերում վարդապետուե զլխովին Ճշմարտուե է, և մաքրութե, և աննենգ ուղղուե· ոչ կարեմք, և ոչ կամիմք ըստ երկիւղիս կի

Ը սիրով մարդկան ծառայեցուցանել զայսպիսի երկնային վարդապետութեան։

4. Ա՛յլ որպես ընծեցուք յոյ հաւաքուիմ լինել առաքեալին, նոյնպես և խոհեմ. ուր էրբեմն մարդիկ հաճոյ լինել, այլ ոյ ոչ ինչ ընծեցուք ձեր։

Ըստ առաջին մասին այլազգ թարգմանի յանականն, զի ասէ. * Ա՛յլ որպես ընծեցաք յոյ՝ զի հաւատացողի աւետարանն. ‖ և այսպէս ընձեռնուն այլ թարգմանք. զոր ոսկերերան և այլք մեկնեն։ Այլ ած դաւանաց զմեզ, ձանձելով հաւատարիմս և անխարդախս, որոց արժան էր յանձն առնել զքարոզութեան աւետարանին, նոյնպէս և մեք խօսիմք, քարոզեմք հաւատարմութիւն առանց խարդախելոյ զբանին. զորպիսի վարդապետութեն ետ մեզ, և որով օրի. նակաւ ուսուցանել, զնոյն՝ և նովին օրինակաւ աւանդեմք։

Զսոյն իմաստս կարէ տալ և հայ բնաբանդիրս. յոյ ոյզ փորձել ծանեալ ած զմեզ՝ լեհ հաւատարիմ եմք՝ ի քարոզութ աւետարանին, նոյնպես հաւատարմութ պահելմք և մեք՝ ի խօսելն կամ՝ ի քարոզել. այնպէս պատմեմք՝ ոյզ արժան է այնոյնիկ, որք յոյ համարեցան ընտիրք և հաւատարիմք։ Եթէ կայր ինչ՝ ի մեզ խարդախութեի, ոչ արդեօք ընտրէր յայս պաշտօն. այլ զի եդիս զմեզ ընտիրս, ոյ այն և կարգեաց աւետարանիչս։ Յայսմ մեկնութեի, որ ոսկերերանին է, ընտրութեի իմանի արժանաւորութին կամ բաւականութեին առ՝ ի քարոզել հաւատարմութ. և այնպիսի բաւականս դատել ասէ՝ ոչ յիւրեանց բնաւորական զօրութեի, այլ՝ ի շնորհաց բարերարութենն ոյ, որ արար բաւականս զնա՛, և այնպէս ծանեալ և դատեաց յարմարաւորս՝ ի նոյն քարոզութեի։

Սակայն հայ բնաբանս առաւել ընտելական իմաստս յայտ առնէ. զի ասէ. ած ընտրեաց զմեզ՝ ոչ զի էաք, այլ զի լինիցիմք հաւատարիմք՝ ի քարոզութեի աւետարանին, յոմի անմոլորապէս և արբութ քարոզելով. և ոյզ ընտրեաց, նոյնպէս և մեք քարոզեմք։ Ա՛յս իմաստ որք հանիմատ են այլոց տեղոց առաքելոյն. ոյզ որ՝ ի ած. կորն. (է. 25.) ասէ՝ ծղրտմութեի զտել՝ յոյ առ՝ ի լինել հաւատարիմ։ Եւ դարձեալ. ած. տիմոթ. (ա. 12.) * Ջ՝ի հաւատարիմ համարեցաւ կարգել՝ ի սպասաւորութեի։ ‖ Ոչ էրբեմն մարդիւն։ Խօսիմք և վարիմք ոչ եթէ զՀաճոյս մարդկան նկատեալ, կի՛ ի շնորհուկս նոյ յարմարելով զբանս մեր. այլ միայն զՀաճոյս ոյ, որոյ եմք պաշտօնեայք. որ և տէր ջերթ։ ծղ. որ տեսանէ և դատէ զսիրերին կամս և ըղխորհուրդս մեր։ Յոյ ընտրեալք յայս պաշտօն, նմա միայնում պարտիմք տալ համարս, և յայս նորա Հաճոյանալ. եթէ արտաքոյ կամաց նորա զմարդկան միտս Հաճել կամիցեմք, նա սրտադէտ է։ Որպէս համարին զայս իբրև երդուեալ՝ ի հաւատարմութեի բանիցն. յոյ զած ըղքննող դատողութեաց մերոց՝ ոչ երկբայիմ կոչել վկայ անխարդախութեի մերոյ։

Խօսել՝ ի բնաբանիս՝ մեկնի սովորաբար խօսել կամ պատմել զբան քարոզութեի աւետարանին. սակայն ոյզ և ոսկերերան ակնարկէ, մարթի է իմանալ նաև զառաջիկայ բանիցս՝ զորս խօսի՝ ի զուէնտ Թեսաղոնիկեացոց, և՝ ի ջատագովուն անձանց իւրեանց. իբր զի առ՝ ի չտալոյ կարծիս մարդատՀաճոյ, ասէ՝ Թէ որպէս ած ընտրեաց զմեզ՝ զի հաւատարմութ կատարեացուք զպաշտօն աւետարանին, նոյնպէս և հաւատարմութ ասեմք զայս ամ առանց խնդրելոյ զՀաճոյս մարդկան. ոչ գովեմք զձեր հաւատարմութիդ առ՝ ի Տէր զձեզ. և ոչ զձեր քաջալերեիս պատմեմք՝ վառաց ա՛ղագաւ։ Ա՛յսմ մտաց՝ ի դէպ գայ յաջորդն. Ջի ոչ էրբէ բանիւ ողջոյնց եղեաք ևն. և փակի յայսմ ձեռնարկուն ինչ նման այնմ որ՝ ի ած. կորն. (ա. 17. 18.) ուր առ՝ ի ցուցանել Թէ ոչ առ երեսս կի մարդկերին վարեցաւ՝ ի խոստանալն գնալ՝ ի կորնթոս, և ոչ գնաց անդր ըստ ժամանակին, առնու ապա ցոյցս զՀչմարտութեի քարոզուէ իւրոյ. ասելով Թէ ոյզ զաւետարանն անխարդախ աւանդեցաք ձեզ, նոյնպես առանց խարդախուէ կամի գալ առ ձեզ ևն, տես անդ։

զորմէ ասէ։

6. Այ- ոչ ինդրեաց փառս ի մարդկանէ, ոչ ի չէնջ, և ոչ յայլոց։

Ի մի օրինակ ոչ ինդրեցաւ որպէ զնոն ասորին և արաբացին · իսկ յորմէն անդրադարձ ոչ ինդրելով · Ի մեծամեծ և ի դժուարին վաստակս մեր ոչ բնաւ ցանկացող եղաք մարդկային փառաց, մեծ պէս և գործելոյն փառաւորք էին · ոչ մի այնց պատիւս և մեծարանս կալ ասանել, կամ անունանի լինել · ոչ երբեք պարծանօք ի բերան առել եմք զաշխատութիւնս մեր · Ոչ ի չէնջ փառաւորիլ յաժարեաք, որպէ և գիտէք · և ոչ յայլոց, առ որս քարոզեալ եմք նովին փութով և արդեամբք, որում ամենէքեան նոքա կարեն վկայել · Հարկանէ այսու զգաստացմամ՝ որք քարոզեն, և մանաւանդ նորահաւս ուսուցանեն, վայ փառս շահելոյ՝ և ոչ զոգիս լսողաց։ Ոչ ասէ փառս ոչ գոյաք, կամ ընկալաք, այլ եթէ մեք ոչ ինդրեաք · վասն բազում ուրեք և ի բազմաց փառաւորեցան արդարապէս · սակայն ինքեանք ոչ զայն ինդրեին · և ոչ ի պատահելն ինդային։ Ապաքէն կարեր ասել · փոխանակ վնաաց անարգութեան կրեցաք · բայց լուի, զի մի կշտամբանաց ինչ բան կարծիցի։

7. Կ- բոյլ էաք որպէս տէր առաքեալ ծանրանալ · այլ եղաք հեզ ի ձէնի չէ բոմ · որպէս թոյնսն ի որ սնուցանէ զնէ մանուկս, նոյնպէս և մեք գիտեաք ի չէնջ։

Մի համարիցիք եթէ յանգէտս ինչ հրաժարեմք ի մերմէ դիւրութենէ · որպս եթէ չաւնեաք ինչ իշխանութե · Ապաքէն կալեաք ունել զիտութիւն մի օրինակ յաւելու, չէնջ · զոր ունի և յատինն · բայց յայլ եթարգմանս չիք · Ծանրանալ, կամ բեռն լինել ըմ ոմոյ առաքելոյն յամախ նշանակէ՝ առնուլ զպարսան պիտոյից մարմնոյ · (տես ը· կորն · ժա· 9· մթ· 14· 16 ։ ա· տիմ· ե · 16 ։) Եւ յայս միտս իմանան ասասանօք բազումք · ոչ· կալեաք իբրև առաքեալք քնի՝ որոց տրուաւ հրաման կերակրիլ ի հաւատալոցն, առնուլ ի չէնջ զրաւական պէտս մարմնոյ · այս ոչ միայն չէր մեզ տր-

գնելաւ, այլ իրաւամբք եւս պահանջէ լի ըստ մերոյ վաստակոց. և սակայն ի կարեւորացն իսկ հրաժարելոցաք, Թող Թէ յաւելուածացուածէն. և ըստ այսմ հաւատարմացուցանէ զաւացեալն ի ՏՀ, ասն, ոչ ի պատճառս ազահուԹեան քահղել։

Իսկ այլք ընդ ոսկեբերանին՝ ծանրանալ իմանան զվարիչն իշխանաբար, ունել պատիւ և ապաստարկուԹիւն ի նման մտոք նշանակէ եւ ի ըստ կորն. Ժ. 10. * ԹուղԹքս ծանուցեալ են. ‖ և զայս ինս ի ղէպ դատին անցելոյն, ոչ խրճն դրեաք փառս ի ձէնջ. որպս և յաջորդին, Թէ հեզք եղեալք ի մկրճ ձերում են։ Ջերկաքանչիւր իմասաս եւս հաստատեն հետեւեալ բանք առաքելոյն. և ամբողջ տեսուԹիւն ասել կամի։ Ար դարև իրաւամբք կարէաք խնդրել ի ձէնջ և յայլոց զպարտաւպատշաճ պատիւ և գլուխն պետական մարմնոյ. եԹէ զայսոսիկ առնուաք ի ձէնջ, ոչ մեզ դրելի լինէաք, և ոչ ձեզ զրկանս բերեաք. իբրև պաշտօնեայք առաքելոյք ի քան՝ մեծարանք, և գարմանատուրք իրաւացիք են մեզ, առաւել քան այնոցիկ՝ որք յերկրաւոր Թագաւորաց առանքին։ Աւելն, «ի առաքեալս, ոչ ըստ նոմաղուԹեի իմանի, իբրև Թէ ոչ տիրապէս են առաքեալք, կի Թէ երևին կամ նմանին առաքելոց. այլ է յայսոսբարոյ պաշտամանն. ՝ի ըստ որում եմք առաքեալք, կի որպէս պատ և պատշաճ է առաքելական վիճակին։ Ոմանք մեկնեն, կարօղ էաք իբրև զայլ առաքեալս քան դնալ, նման ասացելոյն ի ՚ի. կորն. Ի. 5։

Արդ՝ ոչ զանպիսի իրաւունս ի գործ արկաք ասէ։ այլ եղեաք հեզք ։ ի յոյն օրինակս ինչ զրի Նէ՛՛՛։ ՝ի տղայք. և տղայպես դնէ լուսին. բայց տալորաբար յոյն օրինակք և մեկնիչք դնեն՝՛՛՛։ ՝ի հեզք, քաղցունք, խոնարՀք. և տղայպէս ընԹեռնուն ասորին և արաբացին. որ առաւել յարմար է տեղոյս. զի զինքեանս գայթակ անուամբ կոչէ, և դՀաւատացելոյն մանեցուցանէ մանկանց. ուստի ոչ ի ղէպ էր յառաջ զինքեանս տղայ անուանել։

Իմաստքն են. փոխանակ պատուհասնուԹեան և դարմանս ի ձէնջ ըստնելոյ՝ եղաք մանուանդ հեզագամբոյրք, ոչ խշխեցողք, ոչ պահանջողք. այլ ցանուԹիւն թող թողաք ի բաց զնմ իրաւունս մեր. ՝ի ֆիլէ յերոմ. ոչ տեղի բարձրագոյն խնդրելով, ոչ վերոյ ձեր կալով. այլ ի մէջ ամենեցուն հաւասարելով յիմի, մխօրինակ խնամելով, սիրելով, ըստ խոնարՀս զինքանելով։ Ուղես դուն զի. եղաք ձեզ օրէն մնուցիչ մայր՝ որ դառնանէ զմանկունս. յոյն դնէ. որ մնուցանէ զդէտս խոր։ Մնուցիչ կի ատնտու մանկան Թէ և ոչ է ծնող նէ, առաւել քան զմայր գդուճանօք վարի ըստ նդիեցին. ըստ նմա ուղայանայ, ԹոԹռվէ, փոքրկանայ. ոչ բնաւ ի նմանէ պատուոյ ակնունի, կի գարման պահանջէ. այլ ինքն առնէ նմա գարմանս և ծաւալուԹէ և սէր, զՀանգիստ նորա և զբարեհանուԹիւն խնդրելով։ Աղիպէս և մեք ասէ՝ առանց Հայելոյ ի մեր իրաւունս, յիմի ձեզ Հաւատարեցաք, ըստ որում բացատրէ յաջորդումն. զոր ըստ մեր օրինակաց յայս տան պատ է կըցել. ՝ի որպ գայեակ մի որ մնուցանէ մանկունս, Նոյնպէս և Հս գՀայոց ՝ի ՏեՀ. ՝ի ներքին գՀոց անտի շարժելով վաստակեաք ՝ի վրէ ձեր, և ոչ յիշխանասիրուԹէ կի յանձնդիւրուԹէ։

8. Եմոյ խոհէր ձէ գալ յեղ ոչ գործ ըստեաբանն ՀՀ, այլ ընդհանուր ձէ. ստանչ սիրելիս ձեր եղերոս։

Ըստ գործական սիրոյն որ առ ձեզ, Եմոյ խոհէր ձէ, ախորժելի էր մեզ և ընտրելի՝ ոչ միայն զաւետարանն ՀՀ տալ ձրի քարոզուԹիւն, այլ ընդհանուր ձէ, ըստ կեանս մեր նուիրել ի ձեր օգուտ, եԹէ պէաքն պահանջէին, ըստ օրինակի գայեկին՝ որ յիւրում գոյացուԹիւն դիեցուցանէ զմանկիկն։ Ոչ շատանայր սիրտ մեր՝ զՀաւատս քրի զոր ունեաք, ի ձեզ մատնարել, այլև զանձնական կեանս մեր յօժարեաք փոխադրել ի ձեզ. ՝ի ձեզ կեալ՝ քան Թէ ի մեզ։ Եւ այսմ ոչ այլ ինչ պատճառ գոյր, բայց զի սիրելիս ձեր եղերոս. մեզ խանդակաԹ սիրելի եղայք, նաև. էք մեզ. անձուկ սիրոյն ստիպեր զմեզ չինայել նաև ի կեանս մեր. յաւէտ յինել սիրոյք բան կենդանի. զմանկանացու կեանս մեր փոխել յանմահաւուԹիւն սիրոյ՝ ոչ զրկանս մեզ

համարեաք : Եւ եթէ արհամարհանս առնէաք կենաց մերոց, որպէսզի և մահ մեր պատուոյ և դարմանոց . որչ ջան և հեռի էաք ի ինդրելոյ զմեր դիւրութիւնն և զարծաթոյ հաւաքուածն : Աստէն, թէ բաց յաւետարանէն նաև զանձինս տալ յօժարեաք , ոչ ցուցանէ՝ թէ կենաք իւրեանց մեծ ինչ էին քան զաւետարանն . այլ զի գոհաբարգոյն է՝ և մեծի սիրոյ նշանակ : Աւետարանն ինքնին փառաւորագոյն է , և բազմաց այնորժելի . բայց տալ զկենանս՝ դժուարագրելի՝ և յոյժ սակաւուց . այն՝ ի հարկէ հրամանին է , և այս՝ ի հարկէ սիրոյն . նմին իրի յանծախ քաջ բոզուին փութալ՝ բազմաց է . այլ յորժամ ծախք ընդառաջ ելանեն դրամոց՝ թերի թէ կենաց , ոսք աւետարանչաց յետնեալ կասին : Եւ զարձեալ , ոչ է պարտ զատանել զտալ աւետարանին ի տալոյն զկենանս . այլ ըղդ իմանին . և ըստ այսմ հրաշափառագոյն ևս է՝ տալ զաւետարանն և զկենանս միանգամայն , քան տալ զաւետարանն միայն . որպէս մեծ ևս է տալ զպատուն և զծառն , քան զպատուն միայն :

9. Յէնչէ՞ էդբար վաոաքն ձր և ըլ-
լեն . էն ղոյտ և չշերէն փորձէ՞ս
վեռն լինարնալոյ ոսկ՞ ի չէնկ . և տա-
րպէ՞ս յեղ զաւետարանն ոյ :

Յէնչէ՞ , յորինակ ինչ՝ չինչէ՞ . և ոչ է հարկ իմանալ հրամայական . զի յոյնն և այլք ի սահմանական եղանակ դնեն , մանաւանդ պատճառական շաղկապաւ՝ բաց յասորւոյն՝ ասեն . զի չինչեք կամ չինչ ցիք . ՚ի կարէք չինչել , ՚ի միաս ձեր բե րել . Ջանձանձրոյնի աշխատասիս իւ բեանց՝ տայ յապացոյց ասացելոյն , թէ պատրաստ էաք տալ և զկենանս մեր վա ձերոյ լաւութեան : Ջի ահա դաւթ ինքնին կարէ չիշատակել զվաոաքն ձր . (ի՛ օրին՝ զվաոաքս .) զաշխատալի գործս մեր , և ոչ՝ զմեծ փոյթ և զյաժարու թիւն . ոչ միայն աշխատիլ ՚ի գործ՝ այլև մեծագոյն և անհանգիստ : Ջի ղոյտ և ղչերէչ : Ոչ գոյր վա՛ մեր բաժին տուընչ ջեան և գիչերոյ . ամ ժամ գործոյ էր՝ և ոչ պարապոյ և հանգստեան . եթէ ՚ի գիչերի՝ և եթէ ՚ի ցերեկի՝ յորժամ պատեհութիւն լինէր մեզ , առնէաք ըզ-
ձեռագործ արհեստին մերոյ , որպ զի մի ծանրանայցեմք միում ումէք ՚ի ձէնջ , առ ընդունելով զդարման պիտոյից մերոց : Ոչ եթէ ձեզ ծանր թուէր խնամել ըզ-պետս մեր . այլ մեք զգուշանայաք՝ չը-տալ ձեզ ծանրուն . կամիաք ՚ի մեր թէ կանս տանել զամ բեռն , զի դաւթ թէ-թեւաբար ընդծանայցէք յաւետարանն : Եւ ոչ սակս մարմնական բազմաս տակ գործոցն պակաս առնէաք զվար դապետութեան . այլ միանգամայն ՝ոբ-ղէ՞ս յէչ , անխտիան ուսուցանէաք զա-ւետարանն ոյ : Ի մի օրինակ ղրի , ՚ի յէչ , համառաւտ յանձին և լաւինագոյն . բայց ասորին և արաբացին զնոն յէչ : Յատկականն այլազգ իմն կարէ գլսար գրութեին . ոյ . * զի զոյդ և զղերկ գործելով . . . . քարոզեցաք ՚ի ձեզ զա-ւետարանն ոյ : Ի յայտ արարեալ թէ նաև ՚ի գործել ձեռացն՝ ոչ գագաթելին բերանքն ՚ի քարոզելոյ . և ինքնին իակ գործել նոցա էր քարոզել զանընչաւոր կրօնս քոյ :

Ոչ է յայտ , թէ նպաստաք տրոցն՝ զոր փիլիպեցիք առաքեցին ՚ի Թեսաղոնիկ միանգամ և երկիցս , եղեալ էին յառաջ քան զդրել թղթոյս . (փիլիպ . ի . 16 .) և եթէ արդարև իցեն լեալ յառաջա-գոյն , գՀետ գայ՝ թէ ձեռագործ իւր ոչ ըստ բաւականին հայթայթէր նոցա զպէտս մարմնոյն : Բայց առ Թեսաղո-նիկեցիս ոչ յիշէ զայս առաքեալս . զի Թերևս գաղտ ՚ի նոցանէ եղև առաքումն տրոցն . և զի կարեր կծանել զվճեսաղո-նիկեցիս . զորս ոչ կամի կշտամբել ա-ոաջիկայ բանիւքս , այլ միայն զիւր հայրագորով խնամն ցուցանել : Խակ առ կորնթացիս յայտ յանդիման պատ-մէ զբարեսորութիւնն եղբարցն մակեդով-նացւոց . (՚ի . կորն . ժ . 9 .) վասն զի կորնթացիք յայդիմանաւն էին արժա-նաւորք՝ ոչ միայն սակս անհոգուն իւ-բեանց , այլ մանաւանդ վա ուրի տալ լոյ սուտ քարոզեցան , որոց յօժարութ բանային զլսելիս իւրեանց՝ և զքսակա-տիս անդ :

10. Պաոս ինքնին վկայէ՝ և ՚ի ձ , ուրեք որբոքի և որբոքի և ամէն ծաոքի յէչ հաոաջելոյ եղեաւ :

Յաշակս զնոցա գիտելն՝ մանաւանդ և զնոյն՝

զնոյն՝ ի հաւատառութիւնէ բանիցն վկայս առնու· զի ոչ Հայէր՝ ասէ ոսկեբերան, թէ պօղոս է որ խօսի· այլ Քանայր ա- ւանից երկրայութիւնն ինչ հաւատոել զա- տացեալսն՝ ընդեմ զրաբանութիւնէ չարա- խօսացն իւրոց առատանուն քարոզչաց. և ոչ թէ ասէ· ինձ ոչինչ փոյթ է՝ թէ զինչ այլք կարծիցին՝ և խօսիցին զինէն· դուք անձամբ զիտակ էք· և զոր ոչն զիտէք, վկայէ ասե ։

Դ--՛ ԽՆԴԻՐ· (ի՞ օրհն· դ--ո ԽՆԴ·) յոյնն պարզաբար ասէ· դուք վկայք, և ասե ։ ՈՐՊԷՍ ՕՐԻՆԵՑԻ, առ ասե և՛ պաշտաման նը, կամ անարատութիւնէ և ուղղութիւնէ վարդապետաւէ և վարուց· Ե ԱՐԴԱՐՈՒԵՑԻ, առ ընկերն, առանց զոր կանս ինչ կի ՀԱՍ առնելոյ ուխք։ Ե ԱՆԷՆԱՆԵՑԻ, առանց ատգանաց, ոչ ու- րուք գանանելով՝ ի մեզ բիծ, կի՞ մեղա- դրութիւնէ· ոչ ուխք տալով պատճառս դանգատանաց։ ՅԵՂԿԱ---ՈՅԵՑԵԼՈՅԴ ԵՂԵ--։ Ա յսպիսիքբ եղաք առ ձեզ հաւատա- ցեալդ· վարեցաք՝ ի միջի ձերում՝ ամ ուղղութիւնէ, ամ արդարութիւնէ, ամ ըզ- դուշութիւնէ· մինչ զի չունի ոք արատ դնել մեզ՝ և՝ փոքու և՝ մեծաս ։ կի՞, այս պէս· գնացաք յօդուտ և յօրինակ ձեզ հաւատացելոց, գործով մերով հաս- տատելով զՀՀմարտուն աւետարանին ։ Կամ· այսպիսիքբ ծանուցեալք եղաք ձեզ՝ որք ընկալայք յայնժամ զՀաւատս աւետարանին, ուր անՀաւան հրէայքն ամբոխս յարուցանէին ընդեմ մեզ իբրև խռովարարաց աշխարհի։ (Գործ. ԺԷ. ՀՏ. 6·) և այժմ նոյնպէս սուտ եղբարք ոմանք արատս կզկզեն զրպարտութիւնէ ։

11 · ՈՒրպէս և գիտէք ԻՆ· ԶԻ ԷՒ--ՐԱՏՆ ԷՒ--ՐԱ՝ Ի ՅԵՒՂ ԼՔՐԵ ՀՈՐ ՏՐՐԻՒ ԴԻՒՐԱՔԵՈՑ Ե ԱՓՓԵՈՑ։

Ջասելն ՈՐՊԷՍ Ե ԳԻՏԷՔ ԻՆՁ, (զոր յոյնն պարզաբար դնէ՝ ՈՒՆ ԴԻՏԷՔ,) յանցնել տունն յարեն օրինակբ մեր· և զայս իսկ պատշաճ Համարին մեկնիչք ոմանք· Վէ- բագոյն՝ ի 7 տան՝ ասուցչի և մօր նմա նեցոյց զինքեանս՝ ըստ զորովական զգ- Լթոյն և ինամոզութենէ· իսկ ասա հոյր ձևացուցանէ ըստ տնտեսական և խոհա կան դաստիարակութենէն ։ ՋԻ--ՐԱՏՆ- ԷՒ--ՐԱ՝ Ի ՅԵՒՂ ասէ, առանց խորհելոյ ղոբ, ոչ Հայեցեալ՝ ի մեծ և՝ ի փոքր, այնպէս՝ որպէս հայր բարի և խոհական առնէ որդւոց իւրոց, ԴԻՏՈՂԱՍ, կամ ըստ յոմանին՝ յորդորէաք, խրատէաք՝ ու- սուցանելով, առաջի դնելով զարժանն և զպիտանին· Ե ԱՓՓԵՈՑ, քաջալերէաք՝ ի վիշտս, ի դժուարինս ։ Ջայսոսիկ բայս՝ ի յաջորդ առնն տայ լաւութեաց- ւոց օրինակն· բայց այլք ըստ կարդի հա- մարին առս ընթեռնուալ ։

Յայս առնէ բանիւս, թէ ոչ միայն հրապարակաւ և՝ ի ժողովի աւանդէին զվարդապետութենէ աւետարանին հա- ւատարակաբար, այլև միոյ միոյ առանձ ձինն խնամ տանել ոչ ՀԵղգանային· ըստ ՀարձակութԼՔԵ սիրոյն այնպէս փոյթ առնէին ամենեցունց՝ որպս միում· և այնպէս միում՝ որպ ամենեցունց ։ Ե- դայաձեալ, ըստ իւրաքանչիւր առանձին պիտոյից և կոչման՝ ոչ Հօր Հանձարե- զի օրէնն է, զպատշաճ դաստիարակուին մատուցանել նշանակէ· միտքդ կի յորդորեաք ասէ՝ ՀՀեղգացեալ· ապա փեսք զնեղեալս՝ ի Հոգի և կի՝ ի մար- մին ։

12 · Ա ԽՕ ԳՆԵՈՑ ՎԻ--ՈՅՐ, ՓՈՔ ՅԵՂ ՈՐ- ԾԱՆԱՊԱՏԵ ԱՅ, ՈՐ Ի--ԼՅՈՅՆ ՂԱՏ ՅԻՆ ՈՐԴՈՑՆ ԱՅՆ Ե ԱՄԱՆԱՒԱՏԵՑ ՝Ի ՔՈ--Ո ։

Առ երկմտս՝ ի ձէնջ կի առ ստահակ՝ դնեաք վկայութԼՔ յաղագս դատաստա- նացն այ և սպառնալեաց՝ ի վէր անուղ- զայից· ոչ բնաւ շաղաքարթ բանիւք ծածկեաք զխստութԼՔն այ· Կամ, առ ոգեաս և տարակուսեալս ՀաստատուԱն վկայութԼՔ տայաք ՀՀմարտութԼՔն· ցու- ցանեաք զնմ ստոյգ բանիւ ։ Ջայս ամ առնեաք, փոք յեղ· ոչ զի ամենեքին և իւրաքանչիւր դուք գնայցեք, յարմա- րիցեք զվարս ձեր ԱՐԾԱՆԱՊԵ ԱՅ, որպէս արժան է և Հաճոյ այ· որպս վայել է պաշտաղաց զնծ ՀՀմարիտ· ոչ ամային սրբութԼՔ և փառացն պատշաճ է· ԷՐԱՒ պատՀարՀել կոչուածիդ այ· ՈՐ Ի--ԼՅՈՅՆ ԷՒՂԷ· որ յիւրմէ բարերարութԼՔէն կո- չեաց և ընկալաւ զձեզ Հաւատովքն և մկրտութԼՔ, ոչ՝ ի փոքր և յերկրաւոր ինչ վիճակ, այլ յիւր ԱՐՔՈՅՈՒԹԻՒՆ, յՀ- կեղեցի քՀն, որով և յերկնային Թա- գաւորութԼՔն իւր, և՝ ի ՔՈ--Ո, ի Հաղոր- դութԼՔ ամենայնի և յաւիտենական փա- ռաց իւրոց։ Ջաշխարհի պատահէ լՀ- նել

Նել բաղմաց ՚ի Թագաւորութիւն ուրուք, այլ ոչ բաժանորդք փառաց արքային. բայց գուք ոչ այպակս. այլ կուեցայք մաքանել յարքայութիւն այս առ ՚ի ժառանգել զնորա փառան: Եւ մեք զայն ջանայաք բանիւք և օրինակաւ, զի զմի մի ՚ի ձէնջ պատրաստեսցուք վարել արժանի այսպիսւոյ ՚ի ձեռն աստուածային շնորհացն:

Աղդ՝ զայսոսիկ իբրև պատմողաբար յառաջ բերէ առաքեալն, յիշեցուցանելով զոր յառաջն առնէին և ուսուցանէին Թեսաղոնիկեցւոց. բայց ընդ նմին տայ խրատս զօրաւոր վ՚ի առաջիկայիցն. զի ամօթ մեծ լինիցէ նոցա, եթէ ՚ի սկզբան հաւատացին այսպէս խրատեալք և ուղղեալք, յետ այնր օտարաբար գնայցեն:

13· Ա ՚ման այնուհի՛ն և դէ՛ զհանա՛ս զայ ՚ե՛անգոյս· զի առեալ չըսո՛ բ՛ն նի՛ս ա՛ ՚ի ինի՛ ընկալարուս, ՚ւնէբե՛ն չբան մարքի՛ան, այլ որպես ճմարտի՛ն չբան ա՛յ· որ և յոլովե՛լ ի՛նէ ՚ի յեզ հաւատացեալսդ:

Զետ ասելոյն զորինչ միանգամ աշխատեղեն ՚ի փրկուիլ Թեսաղոնիկեցւոց՝ քաջառողջ, և օրինակաւ գործոց և կրից չարչարանաց, դառնայ ՚ի բարձրացուցանել զգալմութիւն նոցա· վկայելով Թէ համեմատ վաստակոց իւրեանց՝ եղեն և արդիւնքն, առ ՚ի հաստատելոյ զոր ՚ի սկիզբն գլխոյս ասաց, մուտն մեր ոչ ընկալաւ եղև:

Ըստ մերում նախանձաւորութիւն չափիւ ցիւք ասէ՝ և գուք զձեր բարեյաջողութիւն ՚ի շնորհացն այ: Աման այնուհի (ա՛ի օրին· այսուհի·) և դէ զհանա՛ս· որպես գուք զոհանալ պարտիք, նոյնպէս և մեք կից ընդ ձեզ անդադար զոհանամք զայ· որ մեզ զբարոզելն շնորհեաց, և ձեզ ընկալեալ մուտիւբ: Զի առեալ ըստ բանին այ առ ՚ի ինէ· յայնն ըստ շարադրութեան դնէ· * առեալ զբան լսոյն ՚ի մենէ այ· ‖ ուր ըստ ամի մեկնեցաց փոխադրութեամբ քերթուճածոյ կայ· և ոմանք բացատրեն· առեալ զբանն լսելով կամ քարոզեալ զայ· կամ զբան բարոզութեան զոր ընդ նմա խօսեր բերաւոյ մեր: Սակայն մեր Թարգմանիչս կարգեաց ՚ի բացայայտ իմաստս· ըստ առեալ ձեր ՚ի մենէ զքարոզութեան բանին այ, որ ե՛ աւետարանն, ընկալարուս, ընկալեալք զայն, հաւանեցաք ունելոյ ՚ի սիրտս ձեր· ՚ւնէբե՛ն չբան նա՛ն: Յոյնն ոչ դնէ՝ էբե՛ն· բայց հարկաւ իմանի, զոր և այլ Թարգմանք բացայարեն: Ո՛չ եթէ իբրև զմարդկային բան կամ վարդապետութեան ընկալեալք, որ երկբայելի է և կի հաւանական միայն՝ առանց աստուածութեան, կի որ հաստատեալ է ՚ի մարդկային պատճառս ևեթ: Այլ ո՛չ ճշմարտիւ, քանզի ոչ է խոկ ճշմարտութեամբ, ընկալեալք իբրև զբան այ· իբրև զվարդապետութեի յայտնեալ և խօսեցեալ յայ, որ անստուտ է, և անսբտելի: Աւարկայ հաւատոց՝ է բանն յայտնեալ կի ասուածեալ յայ· կամ, է նոյն ինքն ած՝ իբրև յայտնիչ: Գուք Թէպետ ՚ի մենջ լսելոյք զբարոզութեին, բայց ոչ վ՚ի մեր հաւանեալ ընկալեալք, այլ վ՚ի յայտնութենէն՝ զոր ած ՚ի ձեռն մեր ծագեր ՚ի մուտս ձեր· որ արդարև շնորհք են՝ արժանի զոհութեի:

Ու՛ և յոլովե՛լ ի՛նէ է: Ըստ ոմանց, որ և ած յաջողէ կի ներգործէ ՚ի ձեզ: Բայց ուղիղ ևս իմանի սովորաբար, որ և բանն այ զօրանայ, ունի զիւր ազդումն ՚ի ձեզ ՚ի հաւատացեալսդ· այնու զի հաւատացիք՝ ցուցանեն ՚ի ձեզ զզօրութեի իւր: Ի՛նդոգործեսու իմանալ զայս ըստ յաջողուիլն աքանչելեաց և պարգեաց· այլք առնուն ըստ գործոց ած՝ պաշտութեի· իսկ ոսկեբերան և այլք՝ ըստ համբերութեի վշտաց, զորս չառնուին յանձն՝ Թէ ոչ հաւանեալ եմք ՚ի սրտի՝ ած՝ այնչափ լինել բանից աւետարանին· և այսմ վկայէ յաջորդդ:

14· Ո՛ է գուա նմանօգ եղերսա է՛ն ա՛ ա՛ ՚ե՛եղեկեցեաց ա՛յ՝ որ են ՚ի հրեաստան ՚ի ա՛ա յի՛· չի ինդն յորյորանս յորյորեցայս և գուա ՚ի յեզ ազգանոցս, որպես և նոքա ՚ի հրէից:

Ո՛չ այնչափ հաստատութեի է այս՝ քան Թէ յայտարարութեի ասացելոյն, Թէ հաւատք աւետարանին յաջողեալ են ՚ի ձեզ: Զի գուա նմանօգ եղերսա: Գուք յիմինքդ ՚ի կրման հաւատոց, և ըստ բազում մասին ՚ի հնեմանոսաց, այնչափ յառաջադէմ եղեալք յաւետարանական քաջութեի, մինչև նմանեցայք նախնեացդ քան զձեզ եկեղեցեաց մասնաւորաց՝ որք կան սփռեալ ՚ի հրէաստանի

տանի, 'ի ձի չէ. ՚ի նկղեցեալ ժողովելոյ յանուն քրիստոսի, կամ հաւատացելոց 'ի քրիստոս, յորոշումն ժողովարանացն հրեից՝ որք լինէին ասելին նկղեցիք ոչ ընդունելոյ մասին, բայց ոչ 'ի քրիստոս։ Ազգումն նշմարէ ասկէ բերան յասելն՝ նկղեցեալ ոչ էն, կամ ըստ նոցին՝ եղելոյն 'ի հրէաստանի. իբր զի լինէ բազում մարտս կրեալ նոցա, ինձան տակաւին զուարճանալ։ Գովելոյն մեծ է և լինել առանձինկեցոց. զորոց յառաջն վկայեաց՝ լինել նմանեցեալ մեզ ըստ վշտամբերելոյն։ (ա. 6.) իսկ ասա առաւելագոյն՝ լինել ոչ տակաւուց ոմանց, այլ հնոյ մօրն նկղեցեալ հրէաստանի եղելոյ նմանակիր։

Զի ընդ լուրեամբ։ Կրեցիք և դուք յափշտակութեամբ ընկից, բանաս, ամբոխս ընտանեաց, հալածանս, վիշտս և սպառնալիս դատաւորականս, 'ի ձէ ըստ ուշխոնոց։ (մի օրին. 'ի ձեր, զոյ վրիպակաւ գրչի.) 'ի ձերոց համազգեաց հրեից կամ հեթանոսաց. կամ 'ի ձերոց քաղաքացոց, բայց առաւել 'ի դրգռելոյ հրեից, ըստ պատմութեան (Գործ. ԺԷ. 5. 13.) ոյք և հաւատալ ցեալքն հրեաստանի կրեցին 'ի հրեից անհաւատից սկսեալ 'ի նահատակութիւն սրոյն առաքեալոսի։ (Անդ. ը. 1.) Արդ՝ զնոցայն նմանութեամբ յինքեանս բերին թեասղնկիկցիք, նախ՝ ըստ չարաչարողացն, զի երկոքին ևս յազգայնոց և 'ի մերձաւորաց. երկրորդ՝ ըստ չարչարանաց, զնմանան կրելով. երրորդ ըստ պատճառին, վասն հաւատոց քոց՝ և ոչ սակս յանցանաց. չորրորդ՝ ըստ եղանակին, զի չարչարողք առ չարութեամբ և անողորմ գործէին. իսկ չարչարեալք արիաբար և խնդամիտ կրէին. սոքա 'ի հաւատոց միայն զօրացեալք, և նոքա յանհաւատութեան դիւահարելոյն։

2 5. Որ և ջերմ չէ ապանի և ընթրեաց բերան. և ընդ հալածելոյն՝ ոչ յուշ եղեն. և ապանի մարդիկն հաւատալ եղեն։

Զի՞նչ զարմանք են՝ եթէ զձեզ և զայլ հաւատացեալս չարչարիցեն՝ հալածիցեն հրեայքն անհաւատք. ոչ դոքա այնոքիկ են, որ և ջերմ չէ, որոյ գալըստեանն ինայելն, և յորմէ բարութեան անբաւս քնկալան, ապանին բազում անդամ յօժարութեամբ կամաց 'ի քարկոծել, և ապա արդեամբք՝ հարկաւորեալ ըզպիղատուս 'ի խալ հանել զնա. և եթէ այժմու հրեայք ոչ ամենեքին անձամբ կցորդք եղեն սպանութեանն քում, բայց ամենեքին հաճեալ հաւանին ըստ այսմ՝ զոր արարին հարք իւրեանց։

Բայց զբնութիւք ևթ անգիտացան զքեզ. ահա և մարգարէքն սպանին, անարգեցին, բիւր չարեօք տառապեցուցին։ Յանձնոց սովորական օրինակն. և ըստ նմա ասարին և արաքացին յաւելուածով ասեն, չէ՞ր ենդ մարգարէն. որ սատկութեամբ տայ բանին. ջի զմարգարէսն՝ որք իւրեանց ազգէ էին, և յատուկ առ նոյ առաքեալք. զորոց ՀՐՀՀմարտութեամբ Ճանաչէին և սակայն կատորեցին զնա և չալածեցին. և եթէ առ իւրեանցան ոչ խնայեցին, որչափ ևս առ օտարս անգթանան։ Բարւոք են այս խմաստք. բայց յաւելուածն՝ ենդ ենց, չիք յաղելեանդրեանն և 'ի լսողին։ Յետին հրեայք ոչ ունին պատճառել, թէ չարք մեր սպանին զմարգարէսն և ոչ մեք։ Համաբարոյ կացուցանելոյն իւրեանց հաստատ՝ թէ զնոյն առնէին, գուցէ խստագոյն ևս գծհկութեամբ, եթէ առ նոյ ժամանակօքն կեցեալ էին յաշխարհի։ Եւ յայտնի նշանակ այսորիկ, զի ահա ևս զնդ ենդ ծեղն։ Յոյն այժմու օրինակն դնէ՝ ըշ ենդ. բայց վրիպակ է. զի այլ օրինակք և ասկէբերան, և ամ թարգմանք ընթեռնուն զնդ։ Զմեզ զՀրէայքս՝ որք պաշտօնեայք աւետարանին կարգեալք եմք, և ամ նշանք առաքելութեանն մերոյ յայ վկայեն, հալածեցին մերժեցին 'ի ժողովոյ իւրեանց և 'ի քաղաքաց. ուր միանգամ ոչ կարէին տեղւոյ զարիւն մեր, հնարէին տարաշխարհիկ առնել զմեզ։

Եւ այլոց էին. կամ ըստ յունին, այլ անհաճոյացեալք։ Աստեղիք եղեն այլ ոչ ըստ հաստարակ աստելութեն՝ որով ամ մեզ առ անհաճոյ է առ ամ, այլ ըստ մերձելոյ ներկայացն այլ, զրկելոյք 'ի խնամոյ այցելութենէն այլ վասն իւրեանց խստասրտութեանն և անգթարձ ապաստամբութեանն 'ի քրիստոս, որով ինքեանք հաճարեին բարեհաճոյանալ։ Եւ ամ մարդիկ. առ հաստակ

սարակ մարդկան ազգի Թշնամի կանգ-
նեցան, քանզի խափանել զՏաճարա-
կաց փրկութիւն, մերժելով զքարոզօղս
աւետարանին ոչ միայն յիւրեանց քա-
ղաքաց, այլև յօտար ազգաց·բարանա-
խանձ Թշնամութիւնն նոցա կամէր ՚ի խաւա-
րի անհաւատութիւն Թողուլ զազգս հե-
Թանոսաց· զայս միտս յայտնի յայտարդ
բան առաքելոյն: Դարձեալ, ըստ ազ-
գային բարուց Թշնամիք դարձան ամ
ազգաց, լինելով խառվայոյզք և արհա-
մարհօք այլոց ազգաց· ապստամբիլ
նոցա յաւետարանէն՝ արար զնա ապըս-
տամբս ՚ի հռովմայեցւոց, մատնիչս,
խաբեբայս· որով և առելիք եղեն ամ
ազգաց· ոչ ումեք կամին բարիս, և ոչ
ոք վստահանայ ՚ի նա· ցրուեալք յամ
ազգս, բայց ամ ուրեք զատուցեալք ՚ի
նոցանէ:

16· Այլ արքեալսն զիւղ խօսել հերհաս-
սաց՝ ըստ արդեոյն· զի խոտորե-
ցեն զիւղս խրեանց յանհնձ ձամ· տան
զի հաւատալ է ՚ի վերոյ նոցա բարբարոս
հնչեալ խոցս:

Ոչ այն շատ էր նոցա չարութիւնն՝ զի ընդ-
ունել զաւետարանն ինքեանք ոչ կա-
մէին, և հայհոյանօք մերժէին, այլև
սատանայական նախանձու վառեալք,
արքեալսն զիւղ· որչափ հասանէր ձեռն
նոցա, քանզային արգելուլ զնովք զի մի քա-
րոզեցեմք հեԹանոսաց, որով հաւա-
տացեալ հեԹանոսք՝ ապրէին զյաւի-
տենից փրկութիւն: Ինքեանք ոչ մտա-
նէին ընդ դուռն քան. և որոց մտանել
յատայլի էր՝ արգելուլին: (ՄատԹ. ԻԳ·
13:) Յորմէ անորոշ ժամանակաւ զնո՝
արգելեալք, կմ արգելլով· զոր ասորին
և արաբացին ՚ի ներկայ դնին, արքե-
լեալ· ակայն որպ այլ բայր զանցեալ
ժամանակ ցուցանեն, նոյնպես և այս·
Լեզուիս առ մարդատեաց հակառակու-
Թեն հրեից ՚ի դէպ գայ ամ ժամանակ·
զի ոչ միայն ՚ի սկզբան քարոզուԹենն՝
այլև զկնի այնր արգելուին, և արգե-
լուն:

Զոր ինչ համառօտ յիշատակէ առա-
քեալս յաղագս հրէական հակառակու-
Թեան, ցուցեալ է ըստ մասին ՚ի պատմու-
Թէ գործոցն: Իբրև տեսին անհաւան
հրէայք՝ զի առ հեԹանոսս շրջեցաւ

քարոզուԹէն աւետարանին, զնամ քար
ընդդէմ ձգէին առ ՚ի լուեցուցանելոյ
զաւետարանիչսն· ՚ի քաղաքաց իւր-
եանց հալածէին զնոսա· և յարտաքին
քաղաքն առաքէին պատգամաւորս և
բանասարկուս՝ շարժել զբնակիչսն ՚ի
Թշնամութէն անդուռն չարախօսուԹիւք,
խռովարարս զնա լինել ասէին՝ ամ աշ-
խարհաց, քակտիչս օրինաց ազգաց,
ապստամբեցուցիչս ՚ի Թագաւորաց,
յամ ստաբանս՝ և ոչ իւիք ճշմարտա-
խօս: (Ժղ· 50· Ժդ· 18· Ժե· 20·
21· Ժէ· 6· 7· Ժը· 12· 13:) Զայն-
պիսի զրպարտանաց բազմանայնս սըպի-
ռեալ տարածեցին ըստ ազգս հեԹանո-
սաց յաղագս օրինաց աւետարանին՝
մինչև ՚ի բնմ դարս· ըստ որոց պէտք
եղեն ջատագովականս գրել յաւտի-
նոսի վկայի, տերտուղիանոսի, և որո-
գինի: Այնպէս իմն զայրանայր նա-
խանձ նոցն դիւական, զի առաւել ընտ-
րեին կալ միալ հեԹանոսաց յանհնձու-
Թէն կրօնս, քան զբրիստոնէուԹիւնն
առնուլ· վասն որոյ յիրաւի ՚ի վեր բերէ
առաքեալն:

Զի խոտորեցան զիւղ խրեանց: Ասպա
յուղէին զնմ հակառակուԹիւնք, որպ զի
զմեզ անհաւանուԹենէ և խոտորուու-
Թէն զոր յինքեանս արարին, կատարեա-
ցին նաև ՚ի հեԹանոսս· լինելոյն հե-
Թանոսաց վարդապետք անհաւանու-
Թեն՝ զոր ինքեանք յղացան և մնու-
ցին: կամ, զի այսու ընացան զբաժ
մեզաց իւրեանց, որ առհմանել էր
մինչև ՚ի ժամանակ պատուհասին·
նման առաջելոյն ՚ի ծնող· (ԺԵ· 16·)
Զև և լցել ՚ի մեզ ամաւրհացուցն:
Եւ յաւելու, յամ ձամ· այ հետ զհետէ
յառաջելով ՚ի չարիսն, առանց դադա-
րելոյ: Յասելն, զի խոտորեցան, եւԹէ
զշաղկապն առնուցումք իբրև պատ-
ճառական, ցուցանի զդիտաւորուԹիւն
ոչ զհրեից հալածողաց, այլ զոր
Թոյլ տայր անհաւանուԹենէ նոցն, զի նոր
մեզօքն զառաջինսն պատուհասեսցէ·
հրէայք կամէին ՚ի զլուխ տանել զյա-
րուԹիւն իւրեանց· և ած ներէր նոցն ոչ
որչափ կամէինն, այլ որչափ բաւական
էր ՚ի մնուլ զամ պատուհասին· յետ
անօրինելոյ նոցն ՚ի քէ, այլևս ամս իբրև
քառասուն Թոյլ արար նոցա կատարել

զանօ-

զանօրէնութիւնն . և այլ ոչ ներեաց :
Իսկ եթէ դէ՛ առնուցուք իբրև հե-
տևողական, նշանակէ դհետևուն դոր-
ծոյն . ՚ի այնչափ հակառակ կացին և
կան հրէայք յառաջադիմել աւետա-
րանին , մինչև առ հնձանսան և խա-
փանել ջանային . որով կատարէին զգո-
վանդակութիւն մեղայ իւրեանց . այս մե-
այն մնայր նոցա առ՚ի լնուլ զչափ յետին
չարութեանն . այսու կատարեալ չափ ժա-
մանակին՝ զոր սահմանեալ էր ամէ յա-
ռաջ քան զպատուհասանելն . ունդ դի զնմ
միանգամայն պատուհասանացէ : կամ ,
այսու իբրև յաջորդական ինն դերաձ-
մամբ կուսակեացն մեղս՚ի վէր մեղայ-
յանօրէնութիւնս հարցն՝ զիւրեանցն և
յաւելուցուն . ՚ի հին չարիսն զնորա-
նորս բարդեացն՝ դի միմիոչ պակասիցէ-
զայն մեղս անհնարինս՝ որով ՚ի քա՛ անօ-
րինեցան , կատարեացն նաև յանդամս
նի հալածելով կի հատանելով . և այսու
ամէն լնուցուն զչափ չարցն իւրեանց՝
ըստ ՚ի որուհնական բանին (մատթ . ի՛գ . 32 :)
Քանզի հասեալ է բարբառն : Լասինեայ յա-
ւելուածով ասէ , բարկութի՛ն , բայց
յայլս չիք . իսկ զաղկապն ևանդ դնէ և
լատինն . ուր յորին և այլք դնեն , այլ
կի արդեն : ՚ի վէր նոցա իբրև կատարթ
դաց զչափ չարեաց իւրեանց՝ ոչ եւ յա-
յլ՚ի արդար ցասումն կի վրէժխնդրու-
թին ոչ . մերձ առ դարս կայ արժա-
նի պատուհասն՝ աննեղելի , և անփախ-
չելի : Զնա՛ խոսս . այս կամ ըստ ժամա-
նակին իմանի . ցի ոչ անցական և առ-
ժամանակեայ պատուհաս , ոչ եղիալ
տասակին կամ բաբելոնականն՝ յոյս ա-
զատութեան ունելով , այլ մշտնջենա-
կան , մինչև ՚ի կատարած դարուց . և
եւ կամ իմանի ըստ մեծութե՛ պատու-
հասին . ցի ոչ մանուսր պատուհաս՝
սովոյ կամ սրոյ , կամ դերութե՛ , այլ
բովանդակեալ ըստ ամ տեսակի : Ոմանք
գյունական բայն ՚ի՛ քրիստ , ցի հասեալ
է կի՛ ՚ի վէր կայ , թերգմանեն՝ կանխէ ,
յառաջէ , և մեկնեն . պատուհաս վրէժ-
խնդրութե՛ն կանխէ քան զժամանակն՝
զոր կարգեալ էր ամէ . բռնագրօսեցին
հրէայք զկորուստ իւրեանց՝ փութալ
՚ի զասհմանել ժամանակն . վերկայմը-
տութե՛ն ցոյ կարձեցին՝ առ՚ի պատու-
հասել զիւրեանց անժոյժ չարութե՛ն :

Բաբիւռե՛ մարթի է իմանալ ընդհանուր
զամ պատուհաս հոգևկան և մարմնա-
կան , զայժմուս և զհանդերձելոցն ,
որոց արժանի գտաս հրէական անդամա-
նալի չարութե՛ն : Բայց տիրայնա նոյա-
նակի համայնաջինդ կործանուն ազգի
նոյ , և աշխարհին , և օրինացն նախա-
դուշակեալ ՚ի քո՛ և յառաքելոց , իբր
բև յայտնական ցուցակ անարգութե՛ն
նոցա , և հանդերձեալ դատաստանին
պատկեր տիրապես : (Մ՚ատթ . ի՛գ .
34 ... 39 : Ղուկ . ԺԹ . 41 . 42 . 43 .
44 :) Եւ այս արդարև ոչ յապա-
ղեաց . քանզի յետ իբրև լսթե՛նեւսանա-
ամն զրութե՛ն թղթոյս՝ հնչեաց ըստ ամ
տիեզերս ահագնալուր ընդունն հրէ-
ական ազգին . և ապրեալքն ՚ի նոցա-
նե՝ իբրև զգուժաբերս յոբայ այսր ան-
դրբ ցանեալ սփռեցան , պատմել աշ-
խարհի՝ թէ որպ աննեղելի է բարկու-
թե՛ն ցոյ սո. անհատանս և խստասիրտս-
ոք և ցայսօր պատմի , և յապայս պատ-
մեցի մինչև ՚ի կատարած :

Սակայն այս մշտնջենաւոր պատուհաս
՚ի վէր հրէական ազգին՝ ոչ ընդմանայ
վերջին դարձի նոցա առ քո՛ , յորժամ
լրումն հնձանսանց մտցէ , ըստ բանին
հռովմ . (ժ՚ա . 25 :) Զախ՝ զի որպէս
ասացաք , խոսի աստանօր առաքեալքն
յառուկ ՚ի վէր արտաքին պատուհասի
կործանման ազգին . որ ոչ արգելուլ
զդարձուն նոցա ՚ի հաւատս : Երկրորդ ,
իմացել և ա՛ ՚ի վէր անկանելոյ նոցա ՚ի շնոր-
հացն ցոյ , իսոսի ՚ի վէր ժողովոյ նոց և
բազմութե՛ն՝ որք յայնժամ կային . և
ոչ ՚ի վերայ մանուսրոց մարդոց՝ որք
յայնժամ և կի յետ այնր կարէին հան-
դիպել ողորմութե՛ն ցոյ : Տես և ՚ի յե-
ղյառակեալ բանին հռովմ :

17 . Ա՛յլ ՚ի ՚ե՛ղբարբ՝ ՚ի՛ե՛ղեա՛ն որք ՚ն՛ա՛ա՛ա՛
՚ի յեղ ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ ՚ն , ե՛ր՛ա՛ա՛ և
ո՛ւ՛ր՛ա՛ա՛ա՛ . ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ ՚ն՛ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ ա՛ա՛
ա՛ա՛ա՛ ՚ե՛ր՛ա՛ա՛ ՚ն՛ա՛ ՚ն՛ա՛ա՛ ՚ն՛ա՛ա՛ա՛ա՛ա՛ :

Ուրբ մնալ ասէ և յոյն և այլք . լատինն
ըստ իմաստիցն առաւել դնէ՝ լքեալք , զո-
կեալք : Տիրայնա որբ ասի զամէն զո-
կեալ ՚ի ծնողաց իւրոց . վ՛ա որոյ ըստ կար-
դի պիտոյ էր ասել առաքելոյն , դուք
որբ մնացիք , և ոչ լեթ մեք . զոլով ինքն
անուցիչ և Տայր (ըստ 7 . և 11 տան :)

Սակայն յորժամ խօսի ըստ գործական սիրոյն, փոխեսցէ զնեղս, և զնմա դնիցէ ինքեան առնուլ· անուցիչ և դայեակ՝ յանքաւն խնամելն, հայր՝ ի անուսնել, և որք լինին յանմիխիթար վշտանալն՝ իբրև մանուկ անխնամ՝ ի ծնողաց ինա ցեալ։ Նմին իրի իբրև տղայ որ ցաւագնեն ծնօղ զհայրիկն խնդրիցէ, ասէ· մեք ընդէ՞ր ոչ ունիմք· ի յոյնն և յայլս չինք ընդէ՞ր· այլ մեր թարգմանիչն յաւելու՝ սաստկութեի տալ բանին։ Ար դարև իբրը որք վշտացեալք բաժանեալ ի ձենջ առ սակաւ ժամանակ· և այն՝ երեսաք միայն, ըստ մարմնոյ տեսութեե· և ոչ սրտե՞ · ոչ ենեի խորհրդովք և փափաքանօք սրտի հեռի գոլով ի ձենջ · Տարկ իրացն՝ արդարև կարաց հեռացուցանել զնեզ մարմնով, բայց հոգւով ոչ միայն չբաժանէ, այլ պըն դագոյն ևս կապէ՝ իբրև զինական աբեան հարաստութեիւն ցաւս տալով· մինչ զի որք ի միջի ձերում հայր էաք, հեռացեալ ի ձենջ յորբս դարձաք· խորհուրդք մեր և խօսք և կարօտ առ ձեզ ենին, և վա՛ ձեր։ Անհանգիստ գոլով յայսպիսի կերս, ասաՀաՆԵս ֆՐՈՆՑԱ, զնմ փոյթ յանձին կալաք վաղվաղակի անդրէն տեսանել նաև չէրեաս ՅԷր ի մտոյ, ճշմա՛ ցանկա՛ՆՔ, բազում կայ ծօսանօք, որպա՛ս զի որք յերկար ժամանակաւ հեռացեալք էցեն ի կա

ԹՈՂԻՆ սիրելեաց։

Ջայսպիսի անձուկ կարօտանաց կրեր առաքեալ, գիտելով Թէ մարմնով ներկայ առ նո՛ դառնալ կարի պիտանի էր նորահաստատ թեսաղոնիկեացոց՝ յայնմ խռովութեե ժամանակի· Վա՛ զի խօսի ստանօր զայն բաժանումն, որով յանկարծ զիշերային Հարկ եղև նմա մեկնել գնալ՝ ի թեսաղոնիկեայ՝ ի բերիա ըստ շնդայի· մինչ զի և ոչ աղըմն հրաժարական կարացեալ ասել աշակերտացն։ (Գործ· ԺԷ· 10։) Ոսկեբերան յերկորդում Թղթին զրեալ առ ալեմպիադեա՝ ըստ արձակագոյն նկատե յայսոսիկ բանս զգորովական սէր առաքելոյն առ թեսաղոնիկեացիս· ցանկայր ասէ՝ տեսանել զերեսս նոցա առ ունելոյ զկատարելագոյն կրօնագոյն շարժուածս նկարին։

18· Վ ասն այսորիկ կամեցաք գալ՝ ՅԻՆՔ ԵՍ ՊՕՂՈՍ ՓԱՉԱԿ Ե ԵՐԻՑԱՆ, Ե ԽՈՓՈՒԵՑԱ ՉԻՔ ասացաք։

Ջշաղկասն ըստ այսորիկ (որ յոմանս գրի, վա՛ այսորիկ·) լսողին Թարգմանէ՝ քանզի· որ չէ ըստ այլ Թարգմանչաց· Իսկ զբայն խոչոր, այլք յոգնական դնեն՝ խոչոր· և մեկնեն· ընկերք իմ շիզա և տխմոՀԵՑԱՍ, և մանաւանդ ես պօղոս՝ կամեցաք գալ։ Կամ, լաւ և յոգնական դնի փոխանակ եղականի· քանզի յառաջ ի զգրել Թղթոյս՝ գնաց ցեալ էր առ նոսա տիմոթէոս՝ և դարձ և սա արարեալ· ոմն ասէ զկնի· (գ· 5· 6։) և ոչ՝ ի դէպ էր ասել՝ խափանեաց զմեզ սատանայ, եԹէ իմանայցեմք նաև զընկերսն· գուցէ այսր աղագաս մեր Թարգմանիչս փոխեաց զբայն յեզական։ Այլև ասկէ բերան՝ ի նախայիշատակել Թղթին ասէ, Թէ ոչ հանդուրժեալ ըստ այլոց զանձն խառնել, միայնակ զատանելով զինքն ասաց, ես պօղոս կամեցայ և՝ Արդ ասէ· այսու մեծափափաք կարօտանօք ՅԽՈՉԵՑԱ, հաստատուի եղի՝ ի մտի գալ առ ձեզ վաղվաղակի՝ ես պօղոս անձամբ, նաև միայնակ առանց ընկերոց· և պատրաստեցայ իսկ անկանել՝ ի Ճանապարհ Խոչոր և երկիր Թոյ՝ իմանալ, միանգամ՝ ի բերիոյ ընդ նացայ գալ, և երկրորդ անգամ յաՀեՑՆայ։ (գործ· ԺԷ· 10· 15·) Քանզի մերձաւոր գոլով՝ ի ԹեսաղոնիկԷ, դիւրաւ կարող էր անդրէն դարձ առնել։ Եւ սակայն ՅԽՈՉԵՑԱ զՅԷ ասէ։ Արդեւ արկ սատանայ ընԹացից մերոց· զրգռեալ զՀրեայս և զՀեԹանոսս՝ որ՝ի ԹեսաղոնիկԷ, առաւել և բորբոքել զՀրեհ Հալածանացն· մինչ զի և աշակերտք առաքելոյն գուցէ ոչ նուազն նմա խորհուրդ դառնալ՝ ի քաղաքս նոյն· վա՛ որոյ փոխանակ գնալոյ անդր՝ առաւել և հեռացաւ, դէմ եդեալ՝ ի կորնԹոս։ (գործ· ԺԸ· 1։) Ոմանք ըՀանուր իմանան վնասփանումն որև իցէ Հակառակութեե, և դատաւորաւն ՅԷշնամեաց, կամ երկպառակութեե այլոց ևկեղեցեաց, յորս կայր յայնժամ· և այլք սմանք առնին՝ ի ՀակաՃառութեիս ասեենացի փիլիսոփայից, որոց վա՛ որդեալ ասեն՝

դառ-

դառնալ՝ ի թեսաղոնիկէ։ Սակայն յա-
ղթէնս ոչ՝ ի բռնուէ ինչ յամենայ առա-
քեալն, այլ իւրով կամաւ, սպասեալ
դալստեան Տիզիայի և տիմոթէոսի։ Առա-
ւել Տարագաս է իմանալ զխափանումն
որ՝ ի թեսաղոնիկեցի անհաւանիցն, ըմ-
բռում ասացաք։ զի սակաւ ժամանակք
անցեալ էին ի միմեանս անտի, և ըստ դա-
նաման զոր առնել կամէր։ Առանց երկ-
բայութեան ինչ սատանայի վերադրէ
զխափանումն գայն։ զի ոչ յայլոց կար
ևտրագոյն գործոց էր, ոյլ առ Տհաւա-
մատեցեալս։ (ա՜ո. 13։) ոչ յիւրմէ առանց-
ձին անառնուէ, ոյլ առ կորնթացիս։
(ի՜ա. կորն. ա՜ո. 23։) և ոչ՝ ի մանաւանդ ազգ-
մանէ Հոգւոյն սրբոյ, ոյլ յայլ նուազս։
(Գաղատ. ժ՜ը. 6։ 7։) Ա՜յլ պարզաբար
՝ի չարանախանձ գրգռուէ՝ զոր սատա-
նայ վաղեր՝ ի սիրոս անհաւանիցն։
որոմ ներեաց առ. ժամանակ մի գաղ-
անի անառնուելոյն ոյն, ոյլ զի առ. կորն-
Թեացիս հիմնեացն յարմ՜ժամ բազմանիլ
եկեղեցի։ (Ժը։ 10։ 11։)

19. Վ՜ՐԱՆԷՒ հՀԷ ձեր յոյս, կամ խնդու-
թի՞ւն, կամ պսակ պարծանաց մե-
րոյ, եՒՆ ոչ դուք՝ ի ՅԻՐ, ասասլի ՓՆ
ձերոյ յԻՒՏ ԷՒՆ՝ ՚Ի ՆԱՐՕ ԳԱԼՈՒԹԻՒՆՆ։

Զպատճառս մեծաբանէ կարօտանալոց
իւրոց յայսմէնէ բանիւք։ Վ՜ՐԱՆԷՒ հՀԷ ձեր
յոյս։ Տարեցման ձևոյն՝ ի նոցանէն ՚Ի-
սալանիկեացւոց խնդրէ պատասխանի,
ցուցանելով զանժխտելի առաւելութի
քանին։ ոմ արդեօք կարէ լինել մեզ
նեաւթ յուսոյ կամ ակնկալուեւ վարձուց։
կամ խնդութի՞ւն, պատճառ. խնդալոյ ՚Ի-
սոյն պարծանաց։ Ոչ շատանայ անոճամբ
պսակին՝ որ ինքնին փառաւորութի՞ւն և
նշանակիչ, այլ յաւելու և զպարծանս։
ցուցանել ՚Ի այնպիսի պսակ է՝ որ մեզ
պարծանս գործէ ունողին, և ոչ երբեք
պարապանս։ քանզի և ՚Ի ծագաւոր բռ-
նակալ կրէ պսակ՝ բայց ՚Ի նախատինս։
ԵՒՒՆ ոչ դուք ՚Ի ՅԻՐ։ Յ՜ոյնն յաւելուա-
ծով ասէ, և Տարցմամբ։ ոչ ապաքէն
և դուք ՚Ի ՅԻՐ։ զոր ոսկերբերան մեկնէ.
դուք մակեդոնացիքդ եք՝ բայց ոչ մի-
այն։ զոյդ ըստ այլոց՝ դուք և ինձ պսակ
եք։ Բայց ասորին և յառնին ՚Ի բաց

Թագուհն զՆեն, իբրև Թարմասաւ։
Խմասաւ բանիս են։ յորժամ գայցէ քե՜
՚Ի Տատուցանել վաստակաւոր պաշտօ-
նէից իւրոց, զի՞նչ այն իցէ՝ որով վար-
ձուց ակնկալեցիմ, և խնդայցեմ առաջի
Նո՜ր, և որով իբրև պսակաւ զարդարիցիմ,
բայց եՒԹԷ դուք եկեղեցիքդ մակեդո-
նիոյ. զՆեզ առաւել Տամարիմ ինձ զարդ
պանծալի՝ քան զբուն պսակ յաղթանա-
կին։ շուրջ զինև պարառեալ զՆեզ այդ-
չափ բազմութի՞ւ, զաւարճագեմ Տանդի-
սիմ յաներկալի երեսացն քոյին։

20. Օ՜Ի ԴՈՒՔ ԷՔ ՓԱՌՔ ՁԵՐ Ե՜Ւ ԽՆԴՈՒԹԻ՞ՒՆ։

Ո՛չ վայրապար ինչ խօսիմ. այլ Ճշմար-
տութի՞ւ Տամարիմ՝ ի սրտի, ԹԷ դուք
մերով բարեզուարթութի՞ւ վերածնեցէք ՚Ի քո՜ւ,
լինիք փառք ձեր, նեւիցք փառաց և շքե-
ղութե՜ւ։ դուք միայն խնդութե՜ան մեզ
առիթք։ ոչ գոանեմք ինչ յաշխարհի
յոր պարծիլ կամ խնդալ կարիցեմք՝ բայց
միայն ՚Ի ձեզ։ որով ունիք իմանալ ԹԷ
քանի անձուկ և Տոգւոզուարթ կրեմք ՚Ի
պատճառս ձեր։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԲՈՐԴ։

ԱՒԱՂՆ ՈՐՈՑ ՈՉ Է.ՍՍ

1. ունիմք Ժողմ, զի բարւոք
Թուեցաւ մեզ միայն մնալ
յաթենս։ 2. և յղ՜ս առաքեցաք
զտիմոթէոս զեզբայր մեր և գործակից ա-
ստուածոյն ևս՝ ի Տաւատս քրիստոսի։ զի
հաստատեսցէ զձեզ և մխիթարէ վՀ Տաւատոցն ձերոց։
3. Ո՜չ ի մի սասլակայնիցէք ՚Ի Նեղութե՜ան յայս-
սիկ. քանզի գոՀք ինքեանք իսկ գիտէք, զի
՚Ի սոյն կացմ։ 4. Քանզի մեք առ ձեզն իսկ
էաք, յառաջագոյն ասէաք ձեզ՝ ԹԷ Նեղու-
Թիք Տաստեղծ են ՚Ի վերայ մեր։ որպես և
եղև իսկ և գիտացէք։ 5. Վասն այսորիկ և
ես զի ոչ ևս ունէի Ժողմ. առաքեցի զՔե-
սեզ զՏաւատսն ձեր. գուցէ արգելեալ փոր-
ձեաց և զձեզ փորձիչն. և ընդունայն լի-
նիցի ՚Ի նեղի քանն մեր։ 6. Բայց արդ երբեմն եկն
ՏիմոԹէոս ՚Ի ձէնջ առ մեզ, և եՒս մեզ զա-
ւե՜

ձեռս հաւատոցն ձերոց և զսիրոյ, զի ունիք ի մտի զյիշատակս մեր բարեաց յամէն ժամ. ցանկացեալ էք տեսանել զմեզ, ոյժ և մեք զձեզ։ 7. վասն այնորիկ միխիթարեցաք ի ձեզ եղբարք՝ ի վերայ ամէն վշտաց և նեղութեանց ձերոց՝ ի ձեռն հաւատոցն ձերոց։ 8. Ջի այժմ կենդանի եմք, եթէ դուք հաստատուն կայցէք ի տէր։ 9. Ջի՞նչ կարիս գոհութիւն մատուցանել ևս վս ձեր, ի վերայ ամ ինդութենն զոր ինդանիս վասն ձեր առաջի ևս մերոյ։ 10. Ջգայդ և զգնա-

կրկ առաւել և աղաչեմք՝ տեսանել զերեսս ձեր, և հատուսանել զպակասութիւն հաւատոցն ձերոց։ 11. Ա՛յլ ինքն ևս և Տէր մեր և հայր մեր, և որ մեր յիս քով ուղղեսցէ զճանապարհս մեր առ ձեզ։ 12. Եւ զձեզ ինքն որ բազմապատիկս և առատս արասցէ սիրով ջ միմեանս և առ ամենեսին, ոյժ և մեք ի ձեզ։ 13. Հաստատել զսիրտս ձեր անարատս ի սրբութիւն առաջի ևս և Տէր մերոյ, ի գալստեանն Տեառն մերոյ յիս քով հանդերձ ամ սրբովք իւրովք։

---

1. Ա՛ման որոյ ոչ կա ուժնչ ծոյժ, չի ՝ի բարուս խոհեցաս զէ գործ ունել յոմիցն։

Զաս յունականին և այլոց՝ այսպէս իմանալի է յարմարուն բանիս. * Վ՚ր որոյ ոչ կա ունելով ժոյժ, բարւոք թուի ցաւ մեզ միայն միայ յանէնս։ ‖ Քանզի զի խօսի զժամանակին՝ յորժամ ի բերիոյ կա Տարկեցաւ խոյս առ՚ի պատճառս խռովութենն յուզելոյ յանհաւատ թեսաղոնիկեցւոց. և եթ զնաց յանէնս՝ ուր միայր գալստեանն շնորհի և միմեանց թեայ։ Սակայն լուեալ զբազում նեղութեան հաւատացելոցն թեսաղոնիկեցւոց, և ոչ կարացեալ ինքեանն գործ առնել՝ քան որում կային, ազդ արար՝ զի գոնէ միմոթէոս երթիցէ անդր. և ինքն յանձն առ միայնակ միալ յանէնս։ (Գործ. ԺԷ. 14. 15. 16։)

Արդ ասէ, թէ ի հազս կալով իմ վ՚ս ձեր, և ի միջի անձկութենն տեսանելոյ զձեզ և գիտելոյ զոր ինչ այդր անցաք նեն, խափանեցայ յանդրէն գառնալոյ. մանաւանդ պիտոյ ևս լինէր՝ առ խոհչել զշնորհս զոմիմոթէոս. զի մի ևս միայնակ միացից։ Բայց և վասն ձերոյ երթոյ անհանգիստ կայի սրտի. և ոչ ևս կարացեալ համբերել, առաւել ընտրեցի միայնիկ կալ յանէնս. միւնչ միմոթէոս եկեսցէ առ ձեզ փոխանակ իմ, միխիթարէր զձեզ. և բերէր ինձ զոյց միխիթարութենէ։ Ասելն, զի միայն միալ յանէնս, չ՚ ոմանց սայ իմանալ, թէ շնորհ եկել իցէ և միացել յանէնս ընդառաքելոյն. և ոսկեբերան՝ ինախայիշ Թղթին համարի թէ կային այլ ընկերք նորա յանէնս։ Սակայն վ՚ս շնորհի՝ ի պատմութենն ասի՝ թէ նախքան ջ միմոթեայ եկել գոին զպօղոս ի կորնթոս։ (Ժբ. 5։) Եւ ոչ բազմաբոյական ասելն՝ հարկաւ սայ զայդ վ՚ս. քանզի սարև զնոյն բանս միաւորական դնէ. (5.) * Վասն այնորիկ և ես զի ոչ կա ունէի ժոյժ, առաքեցի գիտել զհաւատան ձեր։ ‖

2. Ա՛ ասուելոյս զիմոթէոս ընկերայր մեր, և ընդերձիւ աւետարանին ՚ի Քս, հոգւ չէ, հաստատել զձեզ և մխիթարել վասն հաւատոցն ձերոց։

Բազմաբոյական դնէ՝ ասուելոյս, կամ զնա առաքեալն անորոշաբար դնելով, և կամ զի նաև շնորհ խորհրդակից էր յառաքման։ Ջայս ոչ յիշէ զուկաս ի պատմութենն յայտնապէս, այլ լռելեայն՝ յասելն թէ շնորհ և միմոթէոս եկին ի մակեդոնիոյ։ (Ժբ. 5։) Յարգանաք պատուական ցուցանէ զիմոթէոս. զի ծանիցին թեսաղոնիկեցիք, թէ զայնպիսի այր՝ կարի պիտանի ինքեան և այլոց՝ իբրև թէ յառաջիկայ գործառնութենէ իւրոց՝ ի բաց թափելով, յղեաց առ նա, որ ոչ էր փոքր՝ քան թէ ինքն պօղոս անձամբ գնացել էր։ Եւ ոսկեբերան ասէ՝ ի նախայիշ. Թղթին, զուրկ մնալովն՝ ի միմոթեայ, ոչ թէ զորոմութենէ ջ սրամութենէ փոխանակէր։ Յայսմ բանի տարբերի քնաղիրս մեր յայլոց. զի յունաց սովորական օրինակն ասէ. * առաքեցաք զոմիմոթէոս զեղբայր մեր, և զպաշտօնեայ ոյ, և զգործակից մեր յաւետարանին քս. ‖ և նման այսմ ունին սասրին և արաբ.

արաքացին : Իսկ աղեքսանդրեան օրէնքն համաձա- * զապաշտօնեայ ևս յա- հետագային քեմ . ‖ որում ձայնակից է լսողին :

Հաստատել էջէր : Ապաքեցաք զսխմ- [illegible] հաստատեցեալ զձեզ ՚ի հաւատսն՝ զոր ընկալայք . Ե- [illegible] [illegible] յորդորել ՚ի տանել արիաբար զնեղու- [illegible] որ ՚ի վր կային : ՚Ի պատերազ- մունս հաւատոց՝ երկոքեան և ս հարկա- ւորք են, մեզ՝ հաստատուն, և սրտի՝ քաջալերութիւն : Ոսկերերան խմանայ մխիթարել զնեցեալսն ՚ի վր նե- զուեցն՝ զոր առաքեալքն կրէին . առա- ւել տագնապին առ՝ աշակերտք ըստ փոր- ձութեան վարդապետացն՝ քան ընդ ի- բեանցն . և զայս միտս յաջորդ բանք առաքելոյն ևս ՚ի ներքս փակեն :

3. Ո՛չ ոք զաղօտանայէ ՚ի նեղու- [illegible] [illegible] [illegible]

նիցիք ՚ի հաւատս՝ տեսանելով զսուտ վկայսն մեր· և Թեկեւսացի ձեր խառնուրդ՝ կանխատեսեալ գոլով հասելոց վշտաց· Քանզի և հիմանդ ոք լսէլ ՚ի բժշկէ՝ թէ այս ինչ կի այն ցաւ ունի հասանել, ոչ կարի վշտանայ ՚ի պատահելն, քան եթէ յանդէպս հասանէր· մանաւանդ վտահանայ ՚ի հարսնութեան բժշկին· Այլ այսորիկ փրկիչն զոր ինչ մնանգամ գալոց էր ՚ի վերս աշխարհատց իւրոց, ազգերս յառաջագոյն, զի զդոյշ և պատրաստացուցանիցին առանց խռովելոյ· և ՚ի կատարել նոցա խոստանալեացն, հաւատարմիք լինիցին ամենայնի ասացեալք իւր· (տես Մարկ· ԺԳ· 23· 37· Յովհ· ԺԲ· 19·)

5· Այս այսուհետ ես ձեզ ոչ ասեմ առակօք, այլ յայտնապէս պիտի ձեզ ասացից զհայր· Յայնմ աւուր յանուն իմում խնդրիցէք· և ոչ ասեմ ձեզ՝ թէ ես աղաչեցից զհայր վասն ձեր·

Բացայայտագոյն երկրորդ զաւառաձէն յառաջնումն ասացն· Պիտանացեալ իմ Թէ նեզուածք հաւանելոց են, և արդեամբք իսկ ժամանելոցին, վասն այնորիկ չէ ոչ ես առակէ ձօյլ, (՚ի սակաւս, ոչ առակէ·) ոչ ես կարացեալ հանդարտել անդէպ մըտանելով անցից ձերոց, նեղեալ և տարտամեալ ՚ի հոգոյ ասել, այսուհետ փութանակ իմ գայլ օր՝ որում կարեմ տեսանել՝ որպէս իմում անձին, ՚ի զիմս Թէսս· Գիտեմ զնացոցն ձեր· այլ զի զիս ասացէք նա, և ինձ տայցէք դիտել՝ Թէ լինիցէ վիճակ կայցեն հաւատք ձեր, որ դէպ ինացիք հաստատութիւնք լինկալեալ հաւատոյ Թէ խախտեցայ քէ՞ք· Քանզի ՚ի բազում հոգս կայի վարանեալ, մի գուցէ ձերոցն ՚ի չէնէ ծորիցէն ասասա նայ՝ ինքնին յանկարծից, կի տրտաքաւսս ՚ի ձեռն պաշտօնեից իւրոց· Սակաւանայ ի՛ր՛ն մակագրական անուամբ կոչի ծորիչ, (մատթ· ԺԲ· 3·) զի այն է ասելոցական գործակալեալն ՚ի ստ մարդիկ ՚ի Թոյլ տալոյն այ· և զի փորձելոյ միայն ունի կարողութիւն, և ոչ յաղթելոյ՝ բայց որոց կամիցին·

Փոքրիկ ասս խնդայ ասկերերան՝ յաղագայնի փորձանս ՚ի վերս նոյ, Թէ և ոչ անկանիցին ընդ փորձանօք· բայց այլք խմանան և զտկարանալն ՚ի փորձուց· տես ա· կորն· Է· 5· Խակ ուր մեր ընդ ելոս ասէ, փորձեաց Ս չէչէ, յոյնն և այլք առանց Ս դնեն, փորձեաց ըզձեզ· բայց ազդումն ունի Ն՚ն ասել· և ՚ի առաջին եղանակին իմանի· Երկուցեալ վարանէի՝ մի արդեօք փորձանս տալածանաց և վշտաց յարոյց առաջնայ ՚ի վերս ձեր, որպ և ՚ի վերս այլոց հաւատացելոց, կամ այլ յարոյց ՚ի վերս մերս պաշտօնէից· այլ զի մեք խախտիցիմք ՚ի քարոզելոյ, և գուբ տկարանայցէք կի յետս կայցէք ՚ի հաւատոց· Ըստ երբորդ եղանակին իմաստքն են· Հոգայի տարակուսեալ, մի գուցէ ՚ի պատճառս նեզուածոց մերոց, կի այլոց հասելոց ձեզ տատապանաց՝ տատանայ փորձէ խախտեաց զձեզ ՚ի հաւատոց՝ զոր մերով քարոզութիւք նորոգ ընկալայք· այլ և այլոց նորահաւատից մարթ է հանդիպել· կի որպս փորձեալ կործանեսց զՏակառակորդս աւետարանին, և զբազումս որք մերձ էին ՚ի հաւատալ յետս նահանջեսց· Որով ընդոծոյն, անպատուէ զուր լինիցի ջանն մեր, վաստակ քարոզութիւն մեր, աշխատութիւնն և փոյթ՝ որով ուսուցաք ձեզ ՚ի հաւատս, լինիցի իբրև չեղեալ· Այս ասէ՝ գուբ վհատիցիք, կի անպատուէ ձեայցէք· այլ Թէ՝ մեք անդրդուն լինիցիմք ՚ի վատակոց մերոց· զի Թէպս ինքն զվարձս քարոզութեն անպակաս առնոյր յոյ, սակայն զկրաւստ աշակերտացն՝ խրատ անձին գրեր, այլ Թէ յիւրմէ հեղգութենէ պատահելոյ էցէ· Ասոդ այսպս երկնչեր, քանզի առաւել կասկածելի էր վհատել նոցն ՚ի փորձուց անտի, քան յաւսալ յաղթանդն լինել· և սակայն այս յաջողեաց·

6· Այլ այժմ երբ եկն Տիմոթէոս ՚ի ձէնջ առ ձեզ, և ես ձեզ ուրախութիւն հասոյց ես իբրև Ս չէիր, չի ոչնչ ՚ի մտի ունիցիք ինձ ՚ի բարի յանիշխան ձանձրացուել եմ ես ուրախութիւն չէիր, որպես և մեզ ՚ի կորնիթոս ,

Տիմոթէոս գայն առ ձեզ, և անդրէն առ մեզ գարձն՝ չդիտեմ որումն կողմանս առաւել բարեդիպագոյն եղև՝ ասէ, ձնդ արդեօք եւթէ մեզ· Ջի ահա արդ, այժմ իբրև ՚ի ձէնջ գարձեալ եկն առ մեզ ՚ի կորնիթոս , ուր չէ շիզայի եկեալ հան-

ՀԱՆԴԻՊԵՑԱԼ ԻՆՁ· (ՃՇ դորձ· ժՃ· ՀԴ·) և ԿԼ ԴԷԼ ՂՈՒԿԱՒ ՀՈՒԹԻՒՆ ՅԵՐԿՈՑ· (ՄԻ օրինն· ՅԵՐԿՈՑ·) ՃՇ ՅՈՒՆՒՆ, ԱՒԵՏԱՒՈՐԵԼ ՄԵՂ ՂՀԱՒԱՏԱ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՁԵՐ, ՈՐ ԵՍ ԱՌԱՔԵԼ ԵՄ ՔԱՂԱՁԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՈՎ ԵՒ ՀԱՄԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒԱՏԱ ՁԵՐ, ՈՐՊԷՍ ԶԱՐԿԷՔ ԶԱՆԱՆՑ ՄԻ ՄՆԱՆԱ, ԵՒ ԱՌ ՄԵՂ ԱՌԱՆՁԻՆՆ· ՊԱՏՃԱՌՑ ՄԵՂ ԽՆԴԱԼԻՑ ԱՐԱՀ, ԹԷ ՈՐՊԷՍ ԱՆՁԱՐԺԵԼԻ ԿԱՅԻ Ի ՀԱՒԱՏԱ ԿԱՏԱՐԵԱԼՆ ԱՌ ՍԱՐԴԱԼՆ·

Ձ Ի ՈՒՆԻ Ի ՀԱՅԿ· (ՄԻ օրինն· ՂՐ ՈՒՆԻՔ·) ԵՂ ԶԻ ՊԱՏՃԱՌՑ ԼԱՀ ԱՆԴԱՌԱՐ ԱՆ ՄՈՌԱՑ ՈՒՆԻՔ Ի ՄԻՏԱ ՁԵՐ ՂԻՀՃԱՏԱԿԱ ՄԵՐ ԲՈՒԵՑ, ՅՕ ՁԳԱՐԻ և ՂՂԱՎԼԻՔ· ՀՐՃԱՏԱ ՀԱՐՈՒՑԱՆՔ ԶՄԵՂ ԳՈՂԱԼԻՔԻՆ և ՄՆԴԱՐԱՒ ՆՈՔ՝ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՅՈՐԱԺԱՏ ՄԵՐՁ ԷԱՔ, ԿԱՄ ԱՔԱՆՁԱԼԱ ԳՈՐԾԷԱՔ, ԱՅԼ և ԱՅԺՄ ՄԻՆՉ Ի ԲԱՑԵ ԿԱՄՔ, և Ի ՀԱՐՃԱԾԱ և Ի ԲԻՒՐ ՎՀԱՏԱԿՐԱԼԵԼՈՒ· ԵՂ ՍՈՎԻՆ ՀԱՆԱ ՊԱՂՈՂԴ ՀՐՀՄԱՄԲ ՅԱՆԻՑԱԼ ԵՒ ՓԵՒՆԵԼ ՀՂԻՀ· ԿԱՐՕՏԱՒՆՔ ՄԵԱՅՔ ՎԵՐԱՒՒՆ ԴԱՒՆՆԱԼՈՑ ԻՄ ԱՌ ՆԱՆ, ԳԱՅՑ ՈՉ ՀԱՒԱՏԱՐ· ԼԵԼ ԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆՑՆ ՅԱՆԱԿԱԼ ԻՐԵՒՆՑ ՎԱՐ ԳԱՏԱՐԵԼՈՒ ԿԱՐԻ ԳՈՒԼԻԼ ԻՐԲԼ ԲԱՐԵ· ՆԱԽԱՆԱՅ ՍԻՐՈՑ ՆՇԱՆԱԿ· ԲԱՅՑ ՈՉ ՍԲԱՆ ՉԼԻԼ Ի ՈՒՂ ՊՕՂՈՍԻՆ ԱՒՆՆ· ՕՋ ԻՆՁԱՌ ԲԱ ԶԱՄՔ ԿԱՐՕՏԻՆ ԱՆՁԿԱՆՕՔ ՄԻՒՍ· ԵՒ ՊՕՂՈՍ ՄԻԱԿ ԱՐՈՒԼԻՆ ԱՆԼԵԼԻ ԱՉԱԿԵՐ ՄԱՑՆ ԱՆՁԿՈՎ ՎԱՒԵՐ, ԻՐԲԼ ՀՆՈՑ ԲՈՂ ԲՈՂԵԱԼ ՈՒՆԵԼՈՎ ՂԷՐԱՐԱԿԱՒԹ ՍՐՍԻՆ· Ի ԼԱՒ ՕՐԻՆԱԿ ԻՆՁ ԲԱՒՆ Չ ԾԱՏ, ՊԱՏԱՌԱՆԻ ԿԼԵԼԻՔ Ի ՂԻՀՃԱՏԱԿԵԼՈՒՆ, և ՅԱՒ ՐԻ Ի ՅԱՋՈՂՆ· ՅՕ· Չ ԾԱՏ ՉԱՆԻՑԵՒՔ· և ՍՈՎՊԷՍ ԸՆԴԵՒՆՈՒՄ ԲՆԱԲԱՆ ՈՍԿԻ ԲԵՐԱՆԻՆ· ԼԵՒՆԻՄ ԱՅԺՄՈՒ ՕՐԻՆԱԿՔ ԱՅԼ ԹԱՐԳՄԱՆՑԱՑ ՁԸ ԱՆՑԵԱԼ ԲԱՅԻՆ ԸՆԴԵՒՆՈՒՆ· ՆՈՅՆ ԳՈՂԱԼ ԻՀՈՒՄԻՆՑ ԻՐԿԱՔԱՆ ՉԻՍ ԸՆԴԵՒՐՑՈՒԱԾՈՑ· ՂԻ ՈՐ ՄԻՇ ՀՐՀՇ ՂԱՒՐԼԻՆ, ՉԱՆԱԿ և ՏԵՍՑ ՆՒՔ ՄԻՇ· Իսկ ՈՐ Ի ՆՈՐ ՏՊԱԳՐԵԼՈՒՄՆ ԴՆԻ, Ե ՉԱՆԱԿԱՑԵՒ ԷՔ, ՅԱՈՒԱՆԱՁԻՆ ՂՐՁԷ Ե, ՈՉ ԳՈՂԱԼ ՅԱՂ ՕՐԻՆԱԿ, ԲԱՅՑ Ի ՄԻՈՒՆ ՈՐ ՆՇԱՆԱԿԷ ԴՆԵԼ ՅԱՈՒՑ ՔԱՆ ԶԱՌԱՆ Չ ԾԱՏ ԾԱՏ· Ի ՅՈՒՆ և Ի ԼԱՏԻՆՆ ՈՉ ԳՈՂ Ե· ԲԱՅՑ ԳՈՂ ՅԱՏՈՐԻՆ և ՅԱՐԱԲԱՑԻՆ· ԱՂՂ ԲԱՆԻՆ ՁԼՂԲԱԿ ԱՒԵՏԱՒՈՐ ԲԱՆ ՐԻՍ ՎԿԱՅԵ ԼՈՒԵԱԼ ՁԼԵՒԱՂՈՂՆԻԿՆԵՑՈՑ, ՅՕ ՂՀԱՒԱՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒԱՏՈՑ, ՂՆԱ ԽԱՒՃ ՍԻՐՈՑ, և ԶՍԻՐՈՂԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՒՐԵՒԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ·

7· Ա ՒԱՒ ՈՅՆՔԻՒ ԴԷՒՏԱՐԵՑՈՑ Ի ՅԷՒ ԵՂ ԲՈՐ Ի ՎԻՇՈՅ ՎԵՑԵՈՑ ԼՈՒՆԵՑ ՅԵՐԿՈՑ Ի ՅԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆ ՅԵՐԿՈՑ·

ՎԱՒՒ ՈՅՈՐԻՔ· (ՄԻ օրինն· ՈՅՈՐԻՔ·) ՅԱՂՁԱԳ ԱՅԱՍԻՍԻ ԱՒԵՏԱՐԵՐ ԱՆԳԼԿԱՒՆ ԴԷՒՏԱՐԵՑՈՑ Ի ՅԷՂ, ՀԱՆԴԷՑԱՒ ՍՐՍԻՆ Ի ՎԻ ՁԵՐ· ՓԱՐԱՏԵՑԱՒՔ ՁԱՄ ԿԱՍԿԱԾԱՆԱ և ԶՍԽՐԱՒԻ ՂՐՈ ՈՒՆԵԱՔ Ի ՎԻ ՅԱՄ ՎԶՆԱՑ և ՆԵՂԱՒԻՑՑ ՅԵՐՑ· ՆՈՅՆ ԻՍԿ ՏԱՂԱՍԱՆՔ ՁԵՐ և ՉԱՐԻՔ՝ ՈՐ Ի ՀԱՐԱՏԱՍ ՀԱՐԱՒՆ ԼՃՆԱՄԱՒՈՑՆ ՀՈԳԱ ՍԱՐԻՆ ՄԵՂ, ԼԵԼՆ ՄԵՂ ԱՅԺՄ ՄԽԻԹԱՐԱՒԹԻ ՊԱՏՃԱՌ, Ի ՅԷՆ ՀԱՒԱՏՈՑՆ ՅԵՐՑ, Ի ՎԿԱՅԱՒԹԻ ՀԱՒԱՏԱՏԱՒՆ ՀԱՒԱՏՈՑՆ ՂՐՈ ՈՒՆԵՔ· ԳԻՏԵԼՈՎ ԼԵԼ ՀԱՒԱՏՔ ՁԵՐ ՁՈՐԱՑՆ ԵՒ ՔԱՆ ԶՐՆԱՒԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐՀՇ ՁՐՆԱՒԱՐՈՒՑԱՆ ՁԵՐՈՑ, ԼԻ ՍՐՍԻՀ ՁՈՒԹԱՐԱՒՔ· Ա ՅԱ ԵՆ ԽՄԱՏՔՆ ՅԱՅՍՆԻԿ ԵՒ ՀԱՅ ԲՆԱԳԻՐՔ, ՈՐ ՅԱՄ ՀԱՐԱՂԱՏ ՈՐԻՆԱԿ ԴՆԻ, Ի ՎԻ ՅԱՄ ՎԶՆԱՑ և ՆԵՂԱՒԻՑՑ ՅԵՐՑ· ԲԱՅՑ ԱՅԼ ԼԱՐՁՄԱՆՔ և ՄԿՆԻՒՔ ԸՆԴԵՒՆՈՒՆ, Ի ՎԵՐԱՅ ՆԵՂԱՒԻՑ ՓԵՐՑ· և ՍՈՒՏՔ ԴՆԵՆ ՈՄԱՆՔ ՆՈՐԱՑԴԻՐ ՈՐԻՆԱԿՔ· Խ ՄԱՏՔՆ ՅԱՅՍՈՒՆ ԵՒ· Ի ՄԻՋ ԲԱՂՄԱՊԱՏԻԿ ԱՌԱՔԵԼԱՑՔ ԿԱՆ ՎԱՍՏԱԿՈՑ և ՏԱՌԱՊԱՆԱՑ՝ ՅՈՐՈՑ պաշարեալքս եմք, ՄԽԻԹԱՐԱՒԹԻ ՅՈՅԺ ԸՆԿԱԼԱՔ Ի ԲԱՆԻՒՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ձերոց· ԼՈՒԵԱԼԻՔ ԴԱՒ ԱՆԴՐԱՆԱԼԻ ԿԱՑՔՍԻՆ ԱՆՑԱ, ՈՉ և ԱՌԵՑԱՔ ԻՆՁ ՂԵՐ ՎԻՇՏԱ· ԴԱՒ ԵՒԱՒ ՄԵՂ ՈՂԻ ԱՌՆԱՒԼ· ԴԱՒ ՔԱՂՑՐԱՑԱՑԻՔ ՁԱՄ ԱՇԽԱՏԱՒԻՍ ՄԵՐ· ՓԽԱՆԱԿ ՂԻ ՄԵՔ ԱՌԱՔԵՑԱՔ ՄԽԻԹԱՐԵԼ ԶԵՂ, ԴԱՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՁԵՐՈՂ ԱՆԴՈՒԼԻՔ ԱՌԱՒԵԼԱՓԱՌ ԱՆԴՐԻՆ ՀԱՐՓԵՑԻՔ ՄԵՂ ՄԽԻԹԱՐԱՒԹԻ·

8· Օ Ի ԱՅԺՄ ՀԻՆԳԱՒԻ ԼՏ, ԵՒԻ ԳՈՐ ՀԱՐՓՈՐՈՒ ՅԱՅՑԷ Ի ՈՐ·

Ա ՀՐՏԱՓ ՄԽԻԹԱՐԱՒԹԻՒ ԸՆԿԱԼԱՔ Ի ՁԵՐՈՒ ԱՆԴՈՒԼԻՔ, ՄԻՆՉ ԶԻ ԼՈՒԾԻ ՄԵՂ ԱՌ ՄԵՁ ԽՆԴՈՒԼԻՆ ԱՅԺՄ ԻՍԿ ՅԱՒ ՆՈՐՈՂ ՀԿԱՆԱ ԱՏԱՑԱԼ· ԻՐԲԼ ԱՒՆԻՔ ԿԵՆԱՑ և ԵՐԿՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՐԻՒՔ ՁԵՐ ԼԱՒՈՒԹԻՒՆ, ԵԹԷ ԴԱՒ ՅԱՅՍ ՀՆԱՐ Ի ՀԱՒԱՏԱՑ ՀԱՒԱՏՈՑՆ ՅՅՅԷՒ Ի ՈՐ· ԱՆՀԱՊՐԱԺԵԼԻՔ ԱՆԴՈՒԼԻՔ ԱՒԱԻՑՔԷ Ի ՀԱՒԱՏԱ և Ի ՔԵՐՆ

աերն քեզի ։ կամ. Թէպէտ և հանապազ
'ի վտանգս մահու շրջիմք 'ի դարանաց
կալուածէ Թշնամեաց, սակայն անտես
ապարեալ զմեզ, համարիմք կեալ միշտ,
յորժամ տեսանիցեմք զձեր հաստա-
տութիւնդ 'ի քրիստոս. միշտ համարիմք զմեզ
ողջս և անարատս։ եթէ ձեր երբեք ոչ
հիւանդանայցեն ։ կամ. Թէև 'ի սահ-
ման մահու հասեալ էաք, ձեր այնու-
թիւնդ զրեթէ յարուցանէ զմեզ՝ եթէ
մինչ 'ի վախճան կայցեք 'ի քրիստոս անմեղք
լի ։ Գիտեցիկ իմաստասիրէ ասկերբե-
բան, Թէ զնոցա յառաջադիմութիւնն
համարելով ինքեան կենաց, զհետ գայ՝
զի առանց այնր զիւր կեալն ոչ գրէր 'ի
կենաց. որ է անհամեմատ զթոց նշա-
նակ։ Դարձեալ, նա ինքն ասկերբեան՝
կեալ իմանալ զհանդերձեալ կենաց. և
այս գարձեալ գերազանց սիրոյ յայտա-
բարութիւն, համարիլ Թէ յայնժամ
կեայ յոգն և 'ի փառս նորա վայելելոյ,
յորժամ աշակերտեալքն հաստատուն
'ի քրիստոսի։

9. ( ) Ինչ կարէմ գոհանալ
Աստուծոյ յեր, 'ի վերոյ ամենայն իմ
դիմեն զոր խորհրդոյն վասն յեր Աստ-
ծոյ մերոյ։

'Ի ցնծութեէ սրտին 'ի վեր առ ոտն ամ
բառնայ զբարբառն։ Ջինչ կարէմ. զոր
արժանի գոհութեան կարիցեմք հատու-
ցանել ձեզ 'ի պատճառս ձեր, 'ի վերոյ ամ
խորհրդեն. յաղագս ամենապատիկ և
բազմազեղ խնդութեան՝ որով ցնծամք 'ի
վերայ ձեր առաջի ձեր, Ճշմարիտ սրտիւ.
խնդութեան և միաբանութեէ՝ որ ըստ ձեզ
է, վա փառացն ձեր և ձերոյ փրկուե.
ոչ մարմնական և ըստ աշխարհի խնդու-
թեէ, այլ հոգևորականաս. որ առ ոտն
ըստ ունելի է։ Ուղղութեէդ ձեր ոչ միայն
զկեանս մեր սփոփեաց, այլև այնչափ
ուրախութեէ լցոյց զմեզ՝ որ 'ի վեր է քան
զարդիւնս վաստակոց մերոց. և յայտ-
նապէս ծանուցեալ խոստովանիմք, զի
և այս անակնկալ խնդութեէ է պարգև
ոյ առ մեզ, և այնպիսի՝ զի զգոհութեէ
համեմատ փոխարինել ոյ չզտանիմք
բնաւ։

Արդարև չէք ըստ բաւականին զարմա-
նալ ըստ ամենազգաստ զգուշութեէ ձեռային
առաքելոյս. զի և 'ի լինապատար խըն-
դութեէ սրտին՝ անչփոթելիխորհրդով
ընտրէ զերն, և զայն. գնահ՝ զի երբ
է խնդութեէն, բայց անդէն զնեւթ խըն-
դութեէն և զկատարումն՝ յոյ ճանա-
չէ։ Ցանցեալսն կասկածել սակր, Թէ
'ի սկարանալ Թէնաղոնիկեացոց՝ ըստ-
նայն լինիցին իւրն ջանք։ ('ի ։ ոան.)
ապա 'ի հաստատուն կալ նոցա՝ 'ի գնել
էր ասել ըստ կարգի, Թէ խնդամք զի ոչ
ըստնայն եղեն վաստակք մեր։ Սակայն
մեր առաքեալս ոչ ճանաչէ զայդպիսի
կարգ. այլ յորժամ բարեյաջող են իրքն,
մոռանայ զինքն և զնեւթ վաստակս. և
զնմա առեալ ոտանի 'ի սկզբնապատճառն
բարեաց յոյն։

10. ( ) Յոյժ և ղերեզ աստուածս ազ-
չեմ՝ գիշեր՝ գերազոյն յեր, և հագագել
ղադուսուրի հագագոյն յեր
բոց։

Ջոր օրինակ մշակ երկրագործ լուծեալ
զանդաստանացն պտղաբերուե, խըն-
դայ. բայց ցանկայ և ալօք ընուլ ըզ-
խնդութեին. սոյնպես առնէ և առաք-
ելոս. լուսաւ զգնդութեէ Թէսաղոնիկ
կեցւոց՝ և անպայման խնդութէ լցաւ.
բայց ոչ շատացաւ։ Ջոյժ և ղերեզ
ասէ. ըզ անդադար յնմ ժամ աղօթից,
աստուածս և, մեծաւ Թախանձանօք ազ-
չեմ, (մի օրինակաղչեմ ։) աղօթեմք առ
ոտն, զի յաջողեացէ մեզ գերազոյն
յեր, անձամբ լինելով առ ձեզ. և հա-
գագել ղադուսուրի, ըստ յոյնին՝ ընուլ
զպակասութեէս, հաստատուն յերոց. ըզ կա-
տարել զայն ոտ որ դեռ պակաս է ձեզ
'ի գնութէն հաւատոց, կատարելագործ
հրահանգել 'ի գնութէս հաւատոց, ա-
նանդելով զպղեալս խորհուրդս զորս տա-
կաւին չէք ուսել։ և բացայայտագոյն
հաստատելով զուսանելսն, ըզ վարդա-
պետականն տալով և զկանոնս վարուց
հակառակ նախկին չար սովորութեէց։
Ջայսոսիկ ոչ ժամանեաց առաքեալն
լի բովանդակ ուսուցանել ընդ յառաջ-
նում քարոզութեէն, Տարկել 'ի բռնու-
թեէնէ հալածանացն խոյս տալ անաձ՝
միաչգեռնորահաստատ էին և յետ այնր
տիմոթեոս փոքր ինչ ժամանակս առ
նա դարձաւ՝ հաստատել միայն 'ի հա-
ւատն՝ զոր ընկալեալ էին, առանց կա-
րօղ լինելոյ զինացեալ ուսմանն առան-

դել նոյ։ Զայնդուքի հաւատոց նոյ զոր ի տիմոթէոս վկայէրն դիտաց, մեծաձայն գովեաց վերագոյն խնդալից դոհուելիք. և ոչ այլ ինչ մեայ ասէ՝ բայց յարդիւնարեր անգաստանս հզուց ձերոց արկանել զայն և սերմանս քանի։

11. Չի ինչ եթէ և հայր ձեր, և ձեր ձերոյ ես ոսկեզոյծ՝ զճանապարհս ձեր ես յիւ։

Զհայցուածան առ ձեռ՝ ոչ կարացեալ ի սրտին արդելուլ, ի գէր մուծանէ՝ ասէ ոսկերերան՝ ի սասեին եւանդամանէն. միանգամայն արդարացուցանէ լուելեայն, թէ սկսայ՝ և ոչ առ հնզգուելիք հեռի կայ ի նոցանէ։ Ասէ ինձն եթէ. զնմ գինախնամական է զգալ անտեսութեան անուանս զումարէ՝ ի գլուխ խնդրուածոցն՝ սակս մեծաբարձ պաղատանացն. նա որ ասէ է մեր ապաստանացն. նա որ ասէ է մեր ապաստանացն՝ ասէ կարօղ, և հայր շնորհէ, որով և ամենագթով. այլև ասէ մեր յիւ քոյ փրկիչն և միջնորդն, ոսկեզոյծ ճանապարհս ձեր. հաստացի ուղղել յաջողեացէ զգալ մեր առ ձեզ. բարձրէ՝ ի միջոյ, հատոյծ՝ ի բաց զնմ արգելս՝ զոր ասատանայ արկանէ առ՝ ի խափանելոյ զդարձ մեր առ ձեզ. ցանձուցէ զիմորձութեան՝ որք այսր անդր զմեզ տարաբերեն, և չքնաղուն դէպ ուղիղ դալ առ ձեզ. քաղցրացուցէ՝ զսիրտս մակեդոնացի հալածչայ՝ զի պատրաստ տեսցեն յանձինս տէրն բանիւ մերոյ։

Ոչ է յայտ՝ զնարդ և կիմ երբ կատարեցան այս խնդրուածք առաքելոյն. զի ամենք միայն ի պատմութեան զործոցն. (ե. 1-20.) զի յետ երբ չորից ամաց գրաւթեն Թղթեցոյս չղթաւ ի մակեդոնիա. և յատաջ բան գայս առաքեաց անդր զսիմոնեիսս և զերաստոս. (ժԹ. 22։)

12. Ա՛ր չէիլ ինձն ձեր բամպոպիչս և առաքելս արացէ ի ընդ դեռս և առ ոսկեզոյն, որպես և ձեր ի յիւ։

Գալատա մեր առ ձեզ՝ դեռ յապայս է. իսկ որ այժմ կարևորագոյն հայցելի վն ձեր, այս է. զի ինքն ձեր բամպոպ. գիչս և առաքելս զոյնն դնէ. բազմացուցէ և առատացուցէ սէ. բով. ուր ոմանք ընթերցուածոյն ինա. նան՝ բազմացուցանել Թուով նորաստատ դարձելոց։ Բայց այլք ընկալ. բերանին զերկու. բայն և առ տանին յաճուն սիրոյ. ի՛ արասցէ զձեզ բազմապատիկ սիրով առատացել ոչ միայն առ միմեանս, այլև առ ոսկեզոյն, առ ամ հաւատացեալս, առ ամ մարդիկ՝ և ա առ անհաւատս և հալածիչս։ ոգ և գ. ի յէչ. ոյ և մեք առատացել եմք առ ձեզ սիրով առանց զոք խորել լոյ, և առանց խնայելոյ նոսա. ի կեանս մեր։ Զայնպիսի սէր ցանկամք և խնդրեմք մ ձեր, զորպիսի մեք կրեմք. կամիմք զի որ մեր է, ձեր լինի. ոյ զի Չշմարիտ սէր լինիցի։

13. Ա՛ստ ոսկեզոյծ ընդ ինչ անարգս՝ ի սրբոցն առաջի ոյ և հոր մերոյ, ի գալստեանն ջն մերոյ յիսի հանդերձ ամենայն սրբովք իւրովք։

Զայս յորդեւռանդն սէր հայցեմք, հաստատուել զսիրտս ձեր կիմ զՏոգիս լինել անարգս ի սրբոցն, անտագիտաս կիմ անդարձ վերլիս ամ մարքուելիք Տոգւոյ և մարմնոյ։ Ասէն ոյ և հոր. մի օրին. առաջի ոյ հոր. և համաձայնի ասորին և արաբացին. բայց յոյնն և լատինն ուրիշ նին են։ Այս ման հայի կամ առ անարգս. ոյ անաստգանալի լինել առաջի ոյ, և ոչ առ մարդիկ միայն. և կամ հայլ առ սրբոցն. ոյ այնպիսի մարքուելիք որ Չշմարիտ և առ ասե համարեալ այնպիսի, և ոչ Թէ բան մարմնոյ յաչս մարդկան։

Ի գալստեանն ջն մերոյ. Զանբամասանելի սրբակրօնութեան ասեմ առանալ ձեզ՝ ոչ զառժամանակեայ զգիւրափոփոխ, այլ զհաստատուն մինչև ի շուտն յետին. որով և անդառապարտ գտանիցիք ի փառաւոր գալստեան ասն մերոյ յիսուքրիստոս որ և այն գալուստ լինելոյ է հանդերձ սմ սրբովք իւրովք, որք ի հրեշտակաց և ի մարդկանէ։ Կամ, այս ման հայի առ անարգսն. ոյ լինիցիք անարատք առաջի ոյ և ի գատաստանի քում ընկերացեալ ձեր ընդ ամ սրբս նո։ Լատինն դրեան օրինակին յաւելուն ի վերջոյ, ամէն. զոր և ոսկան եմոյծ յիւր տպագրին։

գերն։ Բայց ոչ գոյ ՚ի հարազատ օրէն նախ մեր, ոչ ՚ի սովորական յոյնն, և ոչ յասորին։

Արդ՝ բանիւս յայտ առնէ առաքեալն, թէ սէրն՝ զոր Հոյակ վա՛ Թեսաղոնիկեցւոց, առաւել յօժարուա սիրոցայց է՝ քան սիրելեացն։ Վա՛ զի սէրն ՃՀմարիտ իբրև հիմն սրբութեա՛ն առնէ զնոսա յմի անարատս ՚ի կենցաղավարութեա՛ն. ոչ թողացուցանէ թէ սոգիւա ինչ վարուց շփեացի ՚ի սիրոջս. և նովին անարատութեա՛ն հանէ զնոսա առաջի աթոռոյն ՅՀ՚ փառաւոր լինել ընդ սրբեալն ՚ի սկզբանէ։ Ջայոր սրբութե՛ զմասունս և զՀանդամանս՝ ՚ի կարգ անկեալ բանիբն վարդապետ։

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ Ո Ր Բ Ո Ր Դ·

Ա ՅՀՈՒՀԵՏԵՒ եղբայրք՝ աղաչե՛մք զձեզ և մեք Թարեմք ՚ի քա՛ յն՝ զի ոչ ընկալարուք ՚ի Ճէնջ թէ որպես պարտ էիք ձեզ գնալ և հաճոյ լինել Ճոյ՝ որպես և գնայք իսկ՝ զի ևս քան զևս յաւելուցուք ՚ի նոյն։ 2· Ւշ գիտէք թէ որպիսի պատուիրանս տուաք ձեզ ՚ի տէր յի՛։ 3· Ջի այս են կամք Ճոյ սրբութի՛ւն ձեր· ՚ի բաց լինել ձեզ ՚ի պոռնկութե՛ն· 4· գիտել իւրաքանչիւրոցՃ ՚ի ձէնջ զիւր անոթ տանել սրբութե՛ւ և պատուով· 5· ՚ի չգալ ցանկութե՛, որպես և այլ հեթանո՛սք՝ որ ոչ գիտեն զՅն։ 6· Մի զանցանել և զրկել յբրեք յայգիմի զեղբայր իւր· քանզի վրէժխնդիր է տէր ՚ի վերայ ամի այգոցիկ· որպես յառաջագոյն ասացաք ձեզ և հգաք վկայութե՛։ 7· Քանզի ոչ կոչեաց զմեզ յՃ՚ի պղծութե՛, այլ ՚ի սրբութե՛։ 8· Ա՛յսուհետև որ անարգէ՝ ոչ զմարդ անարգէ՛ այլ զՅն՝ որ և ևս զՀոգին ՅՀ՚ի ձեզ։ 9· Ա՛յլ վասն եղբայրսիրութե՛ն չէ՛ ինչ պէտ գրել առ ձեզ· զի դուք ինքնին իսկ ուսեալ էք առ Ճէնջ զսէր ՅՀ՚ի միմեանս սիրել։ 10· Քանզի և առնէք զդոյն յամի եղբարս՝ որ են յամի կողմանս ամենայն։ Ա՛ղաչե՛մ զձեզ եղբարք՝ առաւել ևս առաւելուլ։ 11· և առասպանալ· Հանդարտել և գործել զերաքանչիւր և գործել ձեռք ձերով՝ որպես պատուիրեցաք ձեզ· զի գնայցէք պարկեշտութե՛ առ արտաքինսն և ՅՀ՚ի ՀՀիք կարասալ իցէք։ 12· Ո՛չ կամիմ եղբարք՝ եթէ տգէտք իցէք վ՛ննդեցէլոցն· զի ՅՀ՚ ոչ տրտմիցէք ոչ և այլքն՝ որոց ոչ գոյ յոյս։ 13· Եթէ հաւատամք եթէ յն մեռաւ և յարեաւ, նոյնպէս և զնա զննդեցեալսն ՚ի ձեռն յն ածցէ ընդ նմա։ 14· Բայց զայս ասեմք ձեզ բանիւ. թէ մեք որ կեն՝ դանիքս եմք մնացեալք՝ ՚ի գալուստն տեա՛ ոչ ժամանեմք ննդեցէլոցն։ 15· Ջի ինքն տէր հրամանաւ՝ ՚ի ձայն հրեշտակապետի և ՚ի փող յն իջանէ յերկնից· և մեռեալք ՚ի քա՛ յսրիցեն յառաջագոյն։ 16· Ապա և մեք որ կենդանիքն մնացեալ իցեմք՝ ՚նդերձ հանդերձ յափշտակեսցուք ամպովք ՚ընդ առաջ ՚ի ձայս։ և այնպէս յամ ժամ ընդ նա էք նիցիմք։ 17· Ա՛յսուհետև մխիթարեցէք զմիմեանս բանիւքս այսոքիւք։

18· Ա՛յսուհետև էղբարք՝ աղաչե՛մ զձեզ և ՚ի Ճէնջ՝ որ ՚ի տ՛ յն՝ զի որպես ընդ ալեքսոյ ՚ի ինձ, ՚նդ որպես պարտ էք ՅՀ՚ գնալ և հաճոյ լինել Ճոյ· ոչ թե միայն գնայ և ՚նդ այլ ևս յառաջագոյն ՚ի նոյն։ 2· Ջի գիտէք զորս պատուիրեցաք ձեզ ՚ի տ՛ յն՝ զի ոչ ընկալարուք ՚ի Ճէնջ թէ պատուիրեցաք ձեզ զի գնայցէք պարկեշտութե՛ առ արտաքինսն և ՅՀ՚ի ՀՀիք կարասալ իցէք։ 12· Ո՛չ կամիմ եղբարք՝ եթէ տգէտք իցէք վ՛ննդեցէլոցն· զի ՅՀ՚ ոչ տրտմիցէք ոչ և այլքն՝ որոց ոչ գոյ յոյս։ 13· Եթէ հաւատամք եթէ յն մեռաւ և յարեաւ, նոյնպէս և զնա զննդեցեալսն ՚ի ձեռն յն ածցէ ընդ նմա։ 14· Բայց զայս ասեմք ձեզ բանիւ. թէ մեք որ կեն՝ դանիքս եմք մնացեալք՝ ՚ի գալուստն տեա՛ ոչ ժամանեմք ննդեցէլոցն։ 15· Ջի ինքն տէր հրամանաւ՝ ՚ի ձայն հրեշտակապետի և ՚ի փող յն իջանէ յերկնից· և մեռեալք ՚ի քա՛ յսրիցեն յառաջագոյն։ 16· Ապա և մեք որ կենդանիքն մնացեալ իցեմք՝ ՚նդերձ հանդերձ յափշտակեսցուք ամպովք ՚ընդ առաջ ՚ի ձայս։ և այնպէս յամ ժամ ընդ նա էք նիցիմք։ 17· Ա՛յսուհետև մխիթարեցէք զմիմեանս բանիւքս այսոքիւք։

զոր ՚ի ժամուս ստիպողականն էր ասէ՝ վճարեցի· ինայ ինձ ասել զայն՝ զոր միշտ ասելն պարտ է, և ձեզ լսել։ Ա՛ղաչե՛մ և ՚ի ձէնջ՝ զի ոչ ընկալարուք ՚ի ձէնջ թէ պատուիրեցաք ՚ի տ՛ յն՝ զի որպես ընդ ալեքսոյ ՚ի ինձ, ՚նդ որպես պարտ էք ՅՀ՚ գնալ և հաճոյ լինել Ճոյ· ոչ թե միայն գնայ և ՚նդ այլ ևս յառաջագոյն ՚ի նոյն։ 2· Ջի գիտէք զորս պատուիրեցաք ձեզ ՚ի տ՛ յն՝ զի ոչ ընկալարուք ՚ի Ճէնջ թէ պատուիրեցաք ձեզ զի գնայցէք պարկեշտութե՛ առ արտաքինսն և ՅՀ՚ի ՀՀիք կարասալ իցէք։ 12· Ո՛չ կամիմ եղբարք՝ եթէ տգէտք իցէք վ՛ննդեցէլոցն· զի ՅՀ՚ ոչ տրտմիցէք ոչ և այլքն՝ որոց ոչ գոյ յոյս։ 13· Եթէ հաւատամք եթէ յն մեռաւ և յարեաւ, նոյնպէս և զնա զննդեցեալսն ՚ի ձեռն յն ածցէ ընդ նմա։ 14· Բայց զայս ասեմք ձեզ բանիբ. թէ մեք որ կեն՝ դանիքս եմք մնացեալք՝ ՚ի գալուստն տեա՛ ոչ ժամանեմք ննդեցէլոցն։ 15· Ջի ինքն տէր հրամանաւ՝ ՚ի ձայն հրեշտակապետի և ՚ի փող յն իջանէ յերկնից· և մեռեալք ՚ի քա՛ յսրիցեն յառաջագոյն։ 16· Ապա և մեք որ կենդանիքն մնացեալ իցեմք՝ ՚նդերձ հանդերձ յափշտակեսցուք ամպովք ՚ընդ առաջ ՚ի ձայս։ և այնպէս յամ ժամ ընդ նա էք նիցիմք։ 17· Ա՛յսուհետև մխիթարեցէք զմիմեանս բանիբս այսոքիւք։

Ա ՅՀՈՒՀԵՏԵՒ եղբայրք՝ աղաչե՛մք զձեզ և մեք Թարեմք ՚ի քա՛ յն՝ զի ոչ ընկալարուք ՚ի Ճէնջ թէ որպես պարտ էիք ձեզ գնալ և հաճոյ լինել Ճոյ՝ որպես և գնայք իսկ՝ զի ևս քան զևս յաւելուցուք ՚ի նոյն։ 2· Ւշ գիտէք թէ որպիսի պատուիրանս տուաք ձեզ ՚ի տէր յի՛։ 3· Ջի այս են կամք Ճոյ սրբութի՛ւն ձեր· ՚ի բաց լինել ձեզ ՚ի պոռնկութե՛ն· 4· գիտել իւրաքանչիւրոցՃ ՚ի ձէնջ զիւր անոթ տանել սրբութե՛ւ և պատուով· 5· ՚ի չգալ ցանկութե՛, որպես և այլ հեթանո՛սք՝ որ ոչ գիտեն զՅն։ 6· Մի զանցանել և զրկել յբրեք յայգիմի զեղբայր իւր· քանզի վրէժխնդիր է տէր ՚ի վերայ ամի այգոցիկ· որպես յառաջագոյն ասացաք ձեզ և հգաք վկայութե՛։ 7· Քանզի ոչ կոչեաց զմեզ յՃ՚ի պղծութե՛, այլ ՚ի սրբութե՛։ 8· Ա՛յսուհետև որ անարգէ՝ ոչ զմարդ անարգէ՛ այլ զՅն՝ որ և ևս զՀոգին ՅՀ՚ի ձեզ։ 9· Ա՛յլ վասն եղբայրսիրութե՛ն չէ՛ ինչ պէտ գրել առ ձեզ· զի դուք ինքնին իսկ ուսեալ էք առ Ճէնջ զսէր ՅՀ՚ի միմեանս սիրել։ 10· Քանզի և առնէք զդոյն յամի եղբարս՝ որ են յամի կողմանս ամենայն։ Ա՛ղաչե՛մ զձեզ եղբարք՝ առաւել ևս առաւելուլ։ 11· և առասպանալ· Հանդարտել և գործել զերաքանչիւրոցՃ և գործել ձեռք ձերով՝ որպես պատուիրեցաք ձեզ· զի գնայցէք պարկեշտութե՛ առ արտաքինսն և ՅՀ՚ի ՀՀիք կարասալ իցէք։ 12· Ո՛չ կամիմ եղբարք՝ եթէ տգէտք իցէք վ՛ննդեցէլոցն· զի ՅՀ՚ ոչ տրտմիցէք ոչ և այլքն՝ որոց ոչ գոյ յոյս։ 13· Եթէ հաւատամք եթէ յն մեռաւ և յարեաւ, նոյնպէս և զնա զննդեցեալսն ՚ի ձեռն յն ածցէ ընդ նմա։ 14· Բայց զայս ասեմք ձեզ բանիւ. թէ մեք որ կեն՝ դանիքս եմք մնացեալք՝ ՚ի գալուստն տեա՛ ոչ ժամանեմք ննդեցէլոցն։ 15· Ջի ինքն տէր հրամանաւ՝ ՚ի ձայն հրեշտակապետի և ՚ի փող յն իջանէ յերկնից· և մեռեալք ՚ի քա՛ յսրիցեն յառաջագոյն։ 16· Ապա և մեք որ կենդանիքն մնացեալ իցեմք՝ ՚նդերձ հանդերձ յափշտակեսցուք ամպովք ՚ընդ առաջ ՚ի ձայս։ և այնպէս յամ ժամ ընդ նա էք նիցիմք։ 17· Ա՛յսուհետև մխիթարեցէք զմիմեանս բանիբս այսոքիւք։

Իսկ պատճառս աղաչանացն· զի ոչ ընկալարուք· որպէս յառաջն ուսայք և ընկալարք·

ըսյք՝ ի մինչ պատուհերս և կանանս, թէ զնաքդ արժան իցէ ձեզ գնալ՝ ի գործս վարուց, և հաճոյ լինել։ այնպիսի գնալ շիւք՝ որ ոչ այ հաճոյական են, և զձեզ առնեն հաճելիս այ. որք ոչ միայն ըստ բնաւելն իցեն դավելիք, այլ և ըստ եզանակի գործելոյ։ որ և գնայ ի յոյն օրինակն, յատորին և յաքարացին. բայց կայ յայլ քանդրեան օրինակն և ի լատինն. և ոչ օտար է ի սաղմոսական խօսից առաքելոյս. զի և ատրև յորդորելով ի սէր և ի մեծ թաւուելն միմեանց՝ ի վեր բերէ. «ոչ ե առնէ խոչ։ (10. Ե. 11։) որով ի ներ կայ ուղղութեց իւրեանց յօժարամիտս առնել զնա փութալ յառաւելագոյնսն։ Զի ես չան վես։ Աստուածր կրկնեալ է ըսն՝ ըստ ամ և ի յոյնս. այլ կնաւակ յուելի բանին կատարի այսպես. ազա չեմք՝ զի որպես ընկալաք ի մինչ զպատուհերս գնալոյ ըստ հաճոյիցն այ, և ա քանզի առաւելագոյնք ինչն գնացս ձեռնաշաւելե, և ի փոյթ հաճոյանալոյ այ։ Մի շատ համարիք զոլութե ձեր ի հատատս. և մի վատահայք զոր արարիք մինչև ցայժմ. պէտ ոյ է ձեռ զնեալ ի լաւագոյնսն բա րենախանձ լինել։ Ակն բերան այլազգ և բացատրէ զյաւելուն. յի ոչ առնալ տեղի ի հրամայելոյն ևեթ, այլ զեր ի վերոյ անցանել, աւելի քան զբրինդրեալն առաքինանալ. զի այս է ձշմարիտ յառաջադիմութի, որ ոչ ի հարկէ հրամանին՝ այլ ի կամակարութե զործիցէ զնմ, ըստ սերմանցն օրինակի՝ զոր բազմապատիկ արդիւնացու ցանե երկիր, և ոչ ըստ չափոս սերմանցս ցանուելոյն։

2. Ա՛ր գիտէք ըն ծրդնէ պատճէրեան փոխ յեղ ի ձր յ։

Ա՛լ թարգմանք գնեն. զի գիտէք, երբ բն պատճառս տալով ասելոյն՝ թէ ոնչ բնկալայք ի մինչ. վասն զի արդէն զի տեք և յիշէք. չէ հարկ մի ըստ միոջէ երկրորդել, թէ ծրպիսի պատճէրեան բարիոք կենցաղավարութե փոխ յեղ. լատինն միայն գնէ ևթող։ Բայց ի բն վանդակ կարգի թղթիս բազմաւորա կան խօսի առաքեալս, յայտ առնելով զգործակցութե շնորհի և սիմեթեայ։ Զայն ամ պատուհերս ուղիղ կենցաղ աւանդեցաք ձեզ՝ ոչ ի մերմէ իշխանու թե, այլ ի ձր յ, ըստ հրամանի և ըստ վարդապետութե քոյ. ի ձեռն քոյ ընկալաք յայ և աւանդեցաք ձեզ. որով և հաւատարմագոյնք են քան զաւանդեալսն ի ձեռն մովսեսի. մեք ուսուցաք ձեզ զայնս՝ բայց հոգւոյն քոյ խօսելով ի մեզ։

3. ( ) ի ոյ ես կամ ես՝ ոբ ոբ ոբ ի ձեր ։ ի բաց մնել ձեզ ի գոռնդոն։

Ա՛յն զոր կամի ասե՝ և հրամայէ կռնել ցեղացն յիւր պաշտօն, այս է՝ ոբ ոբ ոբ ձեր։ (յոանն. ոբ ոբ ոբ ձեր։) Ոմանք ընհանուր առնուն զսրբութե փոխանակ անարատութե հոգւոյ և մարմնոյ. և իմաստաքն կաղմին. ամ պատուիրանաց այ՝ որք զկամս նր յայտնեն մեզ, նպատակ կի դիտաւորութե այս է, զի դուք սրբ իցեք, մաքուրք ի չարէ, զարգարեալք ի բարիս։ Բայց ըստ կարգի յաջորդ բանիցն՝ սովորաբար իմանի յատուկ սրբութե ի մարմնական գարշութե. և իմաստքն են. այն զոր նախ առաջին պահանջէ ասե՝ ի ձենջ՝ այս է, զի մաքրութիւն ունիցիք յամ պղծութե մարմնոյ. զոզջախոհ կեանս հրամայէ ատանալ ձեզ դարձելոցդ առքն. նախ լուանալ ի մարմնական թանձր աղտեղութե, և այնպէս զգենուլ զաննաման առաքինութե հոգւոյ։ Ի սոյն միտս իմանի սրբութե ոչ միայն այլուր, այլ և ատ գլխի երկիցս անգամ, ի 4 և 7 ատն. զոր և յաջորդն բացատրէ։

Ի բաց լինել ձեզ. Հրաժարել ձեզ զբռնութե ի պատկութենէն. որով ոմանք իմանան զյատուկն, յի զմերձաւորութե ազատ արամբ և իզի ատ միմեանս. զոր հնեթանոսք ոչ համարէին ի մեղս, կի ոչ այնչափ չար դնէին. որով վե յաչ նամանակ արգելու ի վճիռն առաքելոց։ (Գործ. ԺԵ. 20. 29։) Իսկ այլք իմանան ատ. Հաւարակ զնամ անարժան մեր ձաւորութե արտաքոյ ամուսնականին. և այս առաւել հաստատ ըստ ընթերցուածոյ ոսկեբերանին և այլոց յոյն ուածոյ ոսկեբերանին և այլոց յոյն մեկնչաց, և ասուցին և. զի ասեն, յամ գոռնդոն. որ և կայ յերկու հայ օրինակս. թէպետ հնագոյնք և ընտիրքն առանց եմի գնեն ըստ այժմ յանսակ

նին, արաբացւոյն և լատինականին։ Բազմապատիկ և զանազան են զար- շանք այսր ախտի · զորս դիտաղացն Թեոդոր՝ ասէ ոսկեբերան։

4· Պետել իրաւանէիրօք ի չենչ չէր ամն ապանալ օբեր և պարտիլ։

Գիտել ասէ, յայտ արարեալ Թէ ուս- ման պէտք են և կրթական տեղեկուե՝ ոյք լինիցի սրբութիւնք ստանալ կամ պա- հել զամանն։ Որպէս առ ամուսնացեալս տանելով զբանն, իբր ամն առնուն զգ- կինն, կամ զմարմին կնոջ, համեմատ առաջելոյն (ա· պետր· գ· 7·) * իբրև տկար անօթոյ։ ‖ ոյք և այլաբանէ առ- դիմն յաւական · (Ե· 15·) * Աբր ջաւր ի քոյ ամանոյ։ ‖ ի սոյն միտս իմացաւ օգոստինոս, ազուիւնացին, և այլք · զոր և ի յունաց յիշէն Թէոդո- բետոս և ովիւմենիոս, Թէպէտ ոչ հաւանին · պատճառելով Թէ ըշխանաւք ամենեցուն հրամայէ բնաբանս զղջ- քախոհութիւնք, և ոչ ամուսնացելոց մի- այն։ Սակայն ոչինչ ըշդեմ է սովորութ դրոց՝ յընդհանրական խրատս յանուա նէ յիշատակել զգլխաւորն, յորմէ և այլքն խմանին։

Աւյլ սովորաբար ամն մեկնեն զմար- մինն՝ որ իբր անօթ է հոգւոյ · և նոյն համարին՝ զոր այլուր՝ ի- մարդն ասէ։ (ա· կորն· գ· 18·) Աս իմաստ առա- ւել հարազատ Թուի մեզ մակբայն բա- ռին իրաւանէիրօքն՝ ի չենչ · որ ցամա- նեսին մի առ մի նշանակէ · որով ամե- նեցուն ընծայէ զիւր ամն՝ եթէ այր իցէ, և եթէ կին, եթէ ամուսնացեալ և եթէ անամուսին։ Ոչ օտար է յայս- մանէ և զոր ոմանք համարին յայտ առ- նել այսու զննդական ման իւրաքան- չիւր սեռի · զոր մատենադիրք յունաց և հռովմայեցւոց սովոր են պարկեշտ անուամբ ամն կոչել՝ իբրև ըշնարան ցանկութիւն և սերման։

Արդ՝ յինչ միտս և առցի ամն, ծանու- ցանէ առաքեալ Թէ կամք այ են՝ ամե- նեցուն զիւրեանց ամն ապանալ օբեր և պարտիլ · այ պահպանել ոյք արժան է քրիստոնէութիւն, համեստաբէ և յար- դանօք · եթէ ամուսնացել է, զիտել և ուսանել Թէ որով պարկեշտութիւն օքէն է ի կին առնուլ զամուսնակիցն, այլև զիւր իակ մարմինն · և եթէ անա- մուսին է, կամ կուսակրօն ևս, զիտել Թէ զոր զգուշութիւն պարտ իցէ առնել առ ինքն, և առ այլս · այնպէս զի տուա- նայցէ զիւր ամանն՝ զմարմին իւր, կամ զամուսինն · այ իբրև սեպհական ինչ՝ ըշ իւրով իշխանութիւնք կալցի զնա · ինքն ժամանդեալ սիրեսցէ նմա, և ոչ Թէ սիրեսցի ի նմանէ։ Յորժամ մաքուր մնայցէ ամանն և ի սրբութիւնք, մեք ժա- ռանգեմք զնա՝ ասէ ոսկեբերան · իսկ անմաքուրն՝ ոչ և առնէ զոր կամիցքն, այլ զոր ինքն հրամայէ։ Աչսու օրի- նակաւ ի պատուի մնայ ամանն · ոյք հա- կառակ անմաքրութիւնն համարի անար- դել զմարմինն։ (Հռոմ· ա· 24· ա· Կորն· գ· 18·) և ինքն առաքեալս բա- ցատրէ հակառակաւն։

5· Պ ի չ ա- ցանի- րէ, որպես և այլ հերհաւոք որ ոչ գիտէն զնա։

Աչնու պահեսցի ամն մարմնոյ ձե- րոյ սրբութիւնք և պատուով, եթէ ոչ ի կիր առնուցուք զայն ի ցանի- այ ախտաւոր և բուռն ցանկութիւնք, որ իբր ցաւ կամ հիւանդութիւնք է հոգւոյ · զայս առ հռոմ· (ա· 26·) մեր Թարգ- մանիչն խոչ անուանէ։ Որպէս ըշ ան- կնքաբանին իմանան այսու զնաւքին տուիանս անմաքուր հեշտութենէ · և այլք իմանան նաև զարտաքին ապուե- զադործուելս՝ որք ի զարշ տուիանացին յատաղկան։ Երեքաքանչիւրն ևս անալ- ժանք են մարդոյ բանաւորի, և՝ ա առա- ւել հաւատացելոյ ի քս · այլ սեպհա- կանք են օտարացելոց յայ · «ձ և այլ հե- թանոս։ Ի յոյնն չիք այլ, և ոչ ի լա- տինն կամ յարարացին · բայց գոյ յատ- րին։ Աչոյց հնարաւոր է սովորու- թիւնք՝ անսանձ ցանկութիւք ապտակել զինչ քանս · իբր զի ոչ ճանաչէն զնձ չըշ- մարիտ · որով և ոչ իմանան զպատիւ սրբութիւնք, ոչ զչափ ամուսնութիւնք, և ոչ զարդարութիւնն այ · ուստի անկոչա- բար և համարձակ Թեատրին յանկարգ- ցանկութիւնս ներքինս և արատաբնա, պատ- ժի ակն ոչ ունելով։ Գարձեալ, ոչ գիտել զնձ իմանի ըշ ներհակութիւնք · իբր զի հե- թանոսք ոչ միայն ճշմարտին ոչ անձա- նոթք են, այլ և յարեալ են ի սուտս և յանդգնայ աստուածս՝ որոց ոչինչ փոյթ է

է զաղտեղուձէ մարդկան. և բազումք
և պաշտօն տանին զաղրագործ առ-
առաձող, որք ոառաջնորդք եղեն և
դարմանիչք գարշելեացդ։ Տե՛ս վե՛ այսր
հռովմ. ա. 24։ Եփես. դ. 19։

6. Պ՛է զանգանել և չէիէլ չէրէդ չայդէն
չէրէՓայր էօր. ոանչէ վէրէՓՓէդէ է
ար ի վերոյ ոէնայնի այրերի. զրեա չ-
ոալՓաչն ասացոյ չէչ և էդօ վէյօր։

Փոխանակ բառիցդ չէրէդ չայդէն, չոյնն
գնէ՝ էն զօ ֆօՀՀաթէ. զոր լսելովն և
այլք ունք անօրոշաբար առնել Թարգ-
մանեն, ՚ի գործ կի՛ ի գործառնութեան,
կի՛ ի վաճառի. և ըստ այսմ առաջին մեկ
նիչք լսելեացդ, և ունք յետնիցք
առնուն զնաբարեան ոչ ՚ի վէր անմաքուր
գործոց ցանկականին, այլ աղաչուն
և զրկանաց չհնչս ընկերին. Իբրև Թէ
այս այլ իրաւ իցէ չաղագս արդարու-
Թեան առ Միանաս, և զնմասան կազմեն
այսպէս. ՚Ի գործառնութեան, ՚ի տուր
Հառս, ՚ի սաացոՀածս միմանց՝ մի՛ ան-
ցանիցէք ըստ չափ իրաւանց կի՛ արդարու-
Թե՛ բռնութե՛ վարելով, և մի՛ նենդութե՛
զրկիցէք զնզրայն կի՛ զընկերն։
Սակայն այս մեկնուի ոչ չարմարի չան-
ցեալն, Հա առաւել ՚ի չայցորդն՝ զոր իբ-
րև պատճառ այսոցիկ բանից ՚ի վերոյ
բերէ. * Քանզի ոչ կոչեաց զմեզ ած
՚ի պղծութե՛, այլ ՚ի սրբութե՛։ ‖ և ոյն
Թոփ, անորոշաբար ընկերակցութիւն, ՚ի
գործ, կի՛ ՚ի վճռից, ծնաւ առ լսելիս
զայդպիսի խմաստս. ուր չայնն որոշիչ
չոյիւ դնէ. զոր ոչ միայն մեր Թարգ-
մանիչս բացատրեաց, այլև ասորին
դնէ՝ չայսմ իրի, կի՛ չայս գործ, քան զոր-
մի արդէն խօսէր։

Ապա Հարազատ իմաստքն ըստ չոյն մեկնե-
չաց՝ և ըստ բազում արդի լսելիացդ
այս են։ Ցայդ գործ մարմնական ցանկ
կութեաց զգոյշ լինիջիք մի՛ զանգանել. մի՛
անցանել ըստ չափ կի՛ ըստ սահման բնու-
զոր կարգեաց ած. որ է միոյ ըստ միում
զուգիլ և ոչ ըստ բազմաց. մի՛ արտաքոյ
օրինաւոր ամուսնոյ չայլ զոր բնիրկ ցան-
կութե՛, Թէև ազատ իցէ նա և մի՛ չէիէլ
չէչէՓայր էօր. մի՛ անիրաւիլ լինիցէ
բռնաբարելով զանկողին նորա. մի՛ ըստ
օտար ամուսնոյ գարշանս գործել, որ
է զրկել չիրաւանց ամուսնութե՛։ Ապա
ջին բառիւն արդելու չլինիլ անհաւա-
տարիմ առ ըստհանուր օրէնս բնութե՛։
և երկիւղ՝ չլինել անհաւատարիմ ըստ-
զմ առանձին դաշանց ամուսնութե՛։
և երկոքումբք արդելու զմեզ ընդ ընտե՛
չատկաբար։ ոայ վերագոյն ՚ի 3 տան,
հասարակաբար զդուշացոյց չհամ պատ-
նրկութե՛։

Եւ զի մի կարծեսցի Թէ առ մարդկային
օրէնս և ևս Թէ չանցուցին չարին,
չա-
ւելու. * ոանչէ վէրէՓՓէդէ է ար։ Եթէ
պատահեսցի և ասէ՝ Թաքուն մնալ
այդոցիկ չարեաց, կամ անպատիժ ՚ի
մարդկանէ, նա լինիցէ ած՝ որ զնմա
տե-
սանէ, կամ քո ևս դատաւոր առնու-
վրէժ՝ ոչ այսմ կամ այնմ անմաքրու-
Թե՛, այլ՝ ոչ այրերի։ և ոչ զմին Թողու
առանց պատուհասի, զոր և չասոյն
կնանս բազումամեայ պատուհասեաց
անսովոր Հարուածովք առաւելագոյն
բարկութե՛ տանջել ած զչարպիսի զաղ-
բագործս, քան զոր հնչացան նոքա.
և եթէ առ հեթանոսս արագ ժամանէ
վրէժխնդրութիւն նոյ, որչափ արագա-
գոյն և ևս առ հաւատացեալս։

Ուրեք յոհաննէսի ասացոյ։ Ոչ եթէ
այժմ ինչ նորոգ բաղաքեմ զայս առ ձեզ՝
այլ անդէն ՚ի սկզբան քարոզուե՛ մերոյ
ծանուցաք զգ արշուե՛ այսպիսի գործոց,
և զպատուհասն որ չնոյ։ Եղոյր-
նէ, բանիւք, և ՚ի փորձոյ իրաց հաւա-
տարմացուցաք ձեզ։ վկայեցաք՝ Թէ ան-
հներևի է զատաստանն նոյ ՚ի վե՛ այսպէ-
սեաց։ ոայ առ սոդոմացիս ցուցաւ, և
առ իէեզեկիա բազում անգամ։ չայտնա-
պէս առաջի ձեր եղաք, Թէ չեա դատ
նալոյ ձեր առ ած՝ սատկագոյն պա-
տուհաս կրիցէք վե՛ այնպիսի խառնա-
կութե՛ քան զոր ՚ի հեթանոսութեան
գործէիք։

7. Պ՛անչէ ոչ էոչ-ոյ չնէչ ած ՚ի պղծո-
նէ, այլ ՚ի սրբութե՛։

Պատճառս ասչ՝ էր վե՛ առաւել մաք-
րութե՛ պահանջէ ած ՚ի քրիստոնէից,
և անչրաժեշտ պատուհասէ զանմաք-
րութե՛ նոց՝ Վե՛ զի ասէ՝ ոչ էոչ-ոյ չնէչ,
ոչ ընկալաւ զմեզ ած չիւր պաշտօնն և
ոչ ընկալաւ զմեզ ած չիւր պաշտօնն և
՚ի կրօնս, ՚ի պղծութե՛, առ ՚ի ծառայել
մեզ մարմնական գարշութե՛ց. այլ ՚ի սր-
բութե՛, առ ՚ի կեալ սրբութե՛, մաքրու-
Թե՛,

թէ, հեռի յամ անմաքուր առիանաց և ի գործոց : Այեղմալ դնէ զբանն, բայց զմնձ անառղութիւն իրացն յայտ առնէ · իբր ասէ · միթէ կարծիցի՞ ար դեօք, թէ առ ի կեալ անմաքրացաս կո չեաց զմեզ ձեռ ի հաւատս · մինչ զի տա կաւին յառաջին անմաքրութիւնս թաւա լեցիք յետ ի նա հաւատացեալ · միթէ իբրև զնեթանոսացն իցէ կրօնս մեր , առ որս կառամարուխն կամ ոչ արգելլոյր զդարշ խառնակութիւնս , և կի օրինադ րեր ևս · մինչև վս հեթանոսաց մարթ էր ասել ըս իրայ ինչ , թէ ի պղծութիւն կոչել էին , յո ի հեթանոսական վիճակ անտի , և ոչ յայ : Իակ քրիստոնէա կան կրօնս ոմիւ զկառաւանն՝ սահմա նեցաւ առ ի կեալ սրբութ · դատապար տէ զնմ զարշուխ ոչ միայն ըս գործոց՝ այլև ըս ներքնին յօժարութիւն · գովէ և մեծարէ ոչ միայն զամուսնական ողջա խոհուխ , այլև զկուսականն · երանելի համարի զկոյսն քան զողջախոհ ամուս նաւորն : Ա այսպիսի սրբասէր պաշ տօն կալեաց զմեզ ձեռ , զի մաքրելոք գլխովին ի հեթանոսական զաղրաւեց , յանձին կալցուք զանարատ սրբութիւնն ըս իւրաքանչիւր վիճակի : Եւ ահա այս է պատճառն , զի վրէժս անաչառս պա հանջէ ձեռ ի զաղրագործ հաւատացե լոց , թէ և առ անհատատ օք գործիցի զարշուխն · զի ոչ եղիցէ վս նո՛ւ լուծանել պատիժս , այլ զի զկուսուխն և զկոյսն թշնամանեսց :

8. Ա յտուհետև որ անարգէ , ոչ զմարդ ՚ն՚ նարգէ՝ այլ զԸ՚ն՚ , որ և ետ զՀոգին իր ՚ի ՅՀՆ:

Լատինն յաւելուածով ասէ · Ա յտու հետև որ զայսոսիկ անարդէ ՝ ևն · այլև զյետնին մասն ընթեռնու · * որ և ետ զՀոգին իւր ըս մեզ : ՝ Ըստ այսմ ըն թերցուածոյ բաղումք ՚ի լատին մեկնի չաց առնուն զընաբանս ՚ի վը պաշտօ նէից աւետարանին · յո · այսուհետև որ ոք զայսոսիկ պատուիրանս կի խրատս արհամարհէ , կամ ապախտ առնէ , ոչ այնչափ զմարդ՝ զմեզ զպաշտօնեայքս անարդէ , քան թէ զԸծ , որ է տուօղ այսոցիկ հրամանաց , և վրէժիմդիր անհնազանդից · որ և ետ մեզ զՀոգին իւր , և արար զմեզ պաշտօնեայս , որ ունել իշխանութիւն պատուիրելոյ ձեզ, և նորա հոգւոյն թելադրելոյն զայսոսիկ · մինչ զի որք զնակառական դործիցեն , տրամեցուցանեն զնոյն ինքն զՀոգին ըս : Ըստ այսմ նման է բանս այլոց տեղեաց · ոյնս եղից · (ԺՇ. 8 .) * Ո՛չ զմինչ է տրտունդդ ձեր , այլ զնա : ՝ Եւ զուկայ · (Ժ. 16.) * Որ զձեզ անարդէ , զիս անարդէ : ՝ այլև զդր ծոյ · (Ե. 4.) * Ո՛չ առեցեր մարդկան, այլ Ա՛ : ՝

Ա յս խմատոք ինքնին բարիոք են · բայց յարմարութիւն առ քնաբանս խնդրե լի է · ուր այլ Թարգմանք չուներն զդե բանսունն՝ ՚ջ՚ոոՀ՚ և ոչ զայլ դերա նուն · որպ ոսկան եմայծ յիւր տպա գիրն , առեալ ոպ Թեմի՚՚ի բանին զոե կայ , որ չէիչ անարդել : Յորմն պարզա քար ասէ՝ ՚ձոբՀ՚ջ՚ն · նոյնպ ասորին և արաբացին, որ արհամարհէ, կի ապախտ առնէ : Դարձեալ, և մակաբերականն ՚յ՚ոոՀ՚ե՚ , յայտ առնէ զնեռեւուն յանցելոյ բանէն , յո Թէ վրէժիմդիր է ձե՚ի վը այսոցիկ , և Թէ կոչեաց զմեզ ՚ի սրբութիւն և ոչ ՚ի պղծուխն : Ա՚ապա ըս յարմար հետևաղութիւնն իմանալի է , Թէ որ անարդէ զընկերն՝ կի զկուսունն անօրէն խառնակութիւ · և այսպ իմա նան մեկնիչք յատնաց , և բազումք ՚ի յետին լատինացւոց :

Վ՚ո որոյ հարազատ իմաստն են : ՚ի սրբութիւն մարմնոյ և Հոգւոյ կոչեաց զմեզ ձե օրինօք աւետարանին · ուստի որ անարդէ զընկերն կի զիւր իսկ մարդ մինն անձ ապաեղութ , (ըս 4 · տես.) ոչ եթէ այնչափ առ մարդ լինի անար գութիւն և Թշնամանք , քան Թէ առ կոչողն ձե · որ արհամարհէ զօրինս ամուսնութիւն յընկերն , կի զկանան ոդ ջախոհութիւն յանձն իւր , մի կարծեսցէ Թէ մարդոյ լոկոյ սար խայտառակու Թիւն , այլ առ ձե վերանոյ անպատ ուութիւն , որոյ անուն կոչեցեալ է ՚ի վը ձեր · զի ձմ սրբութիւնդ կամեցօղն՝ երևի իբրև ձե պղծագործոց : Կամ ըս ոսկերերանին , ոչ ըս մարդոյ կշռի ա նարգութիւն , ոպ Թէ անվնաս իցէ շնալ ըս աղախնոյ՝ քան Թէ ընդ Թագուհոյ · այլ Հաւասար է չարն յերկոսին · զի ոչ բան անձնոց նոյ չափի անիրաւութիւն , այլ ըս ոյ որ զնոսին միօրինակ արգելու , և

և վրէժ խնդրէ ոչ վա՛ն նոցա, այլ վա՛ն իւր։ Որ՝ և է պնդիւն սի՛ր յոյնն և այլ ազգք մանաւանդ յաւելուն՝ Ի՛ր • բայց չիք յաղեր անդրեան օրինակն։ Իսկ ի յիւ ասէն սղոնա դնի յաստրին և յարաբացին, և՛ի բազում յոյն օրինակս. Լեհ ազգ յաժմու սովորականն դնի՝ ի գլ։ Բայց ոչ այսու հարկ է առ պաշտօնեայս աւետարանին ամփոփել, այլ ըստ հանուրիս նի, ի մեղ՝ ի բրիստոնեայսս և ի բնակել հոգւոյն սքղ • ոգի և յանցել ասա. յառաջին դէմն ասաց, ոչ կալեաց գնէ՛ի պլըղ ծուխն։

Ըստ իմասիցն՝ միւս և ս պատճառ ասի այսու արբանեցուիլն հաւատացելոց • ոչ միայն կոչօղն մեր սքէ է ասէ՝ և առ արբուիլն կարգեաց զմեզ, այլև զՀոգին իւր՝ որ ամ արբուիլն է սիրոյ և տուիչ, պարգևեաց մեզ մկրտուիլն • որ՛ի ձեզ բնակիչ ընդ հօգին, և ոչ զայլ ինչ այնպա ասէ, որպ զանմարքուիլն։ Այս նման է ասացուածոյն ա • կորն • (ջ • 16 • 17 •) * Ո՞չ գիտէք եթէ տաճար էք ձեր, և Հոգի ձեր բնակեալ է՛ի ձեզ։ Եթէ ոք զտաճար ձեր ապականէ, ապականեսցէ զնա ած ։ ‖ և և՝ ա • 19։

Մինչև ցայս աւանդեաց առաքեալ զնորատեսականն՝ որ յաղագս աղջախոյ վարուց • վա՛ զի սովորելոցն՝ ի հեթանոսական անմաքրութիւնս՝ առաջին կարևոր է սրբել նախ յայնցանէ։ Ի՛սկզբ բանն յաղագ սկսել, եղ ապա պէս ասէս հաւանութիւնս, նախ՝ յարժանաւորութիւնէ բնաւելնէն՝ զի պատճառ պաշտելոյ • (՛ի 4 տան։) Երկրորդ՝ յամօթոյ անմաքրութիւնն՝ որ հեթանոսաց անդէ տողաց ձեզ սեպհական է • (՛ի 5 տան։) Երրորդ, զի անբրաւութիւն է՝ և այն առ նզդայն • չորրորդ, զի բարկութիւն ձեզ արժանաւոր • (՛ի 6 տան։) Հինգե • րորդ, զի անարգութիւն է կռմանն քրիս • տոնէութիւն, և կոչողին ձեզ, և Հոգւոյն սքղ բնակելոյ՝ ի մեզ (՛ի 7, և 8 տան։) Եւ յայսմ դադարեցուցանէ զբանն • զի եթէ այսքան պատճառօք ոչ հաւանեսցի այր հաւատացեալ՝ նա պահել զանձն, ոչ այլ ինչ պիտի նմա՝ բայց Հուրն սդոմական երկնատեղոյ։

9· Լ՚չլաւ եղբայրասիրութիւն, չէ ինչ պէտ հրել — յէչ՝ չի գոռ ինձին ի՝ ած ասոյցն էս — դիմաս պիրելոյ։

Իսկ եթէ հաւատացեալք զնորդ պարտին լինել յեղբայրասիրութիւն, որպա՛ի կիր առնուլ զսէրն յիւրաքանչիւր ժամանակս, և յանձինս և՛ի պէտս, չէ ինչ դիւոյ, կի ըստ յունին, պէտս չունիք գրել ա՛ն յէչ • ոչ է հարկ մանրամասն և յաւուրց զրել ձեզ պատուէրս կի խրատս։ Այսու կոչնական ակնարկէ, եթէ սպա ուրեմն յարագս ժուժկալուէ ունէին առաւել պէտս խրատաբանուե՛ իբրև այն ինչ ելելոյք՝ ի հեթանոսական անժուժկալ վարուց։ Բայց ոսկեբերան ինդիր առնէ, առ ինչ արդեօք յերկար դրելով վա՛ ժուժկալութիւնէ, ոգի և զկնի վասն չափաւորելոյ զառաջ ննջեցելոց, ևկնալ սպա առ գլուխ բարեաց առ սէրն՝ հրաժարուէն ինն ցուցանէ, որպ եթէ լուել պարտ էջէ և չասել ինչ։ Պատասխանէ ոսկեբերան, զկարի պիտա՛ նութիւնէ սիրոյն յայտ արար այսու • զի մեծագոյնք՝ ի բարիս՝ յայտնի են ամենեցուն։ և զի ոչ պիտոյ ասելոյն՝ աւելի ևս ծանոյց • իբրև եթէ ոչ՝ ի մարդոյ պիտի ձեզ ուսանել, զոր ունելով վարդապետ սիրոյն։

Զի գոռ ինձին ի՝ ած ասոյցն էս։ ի՛ յոմանս պակասէ ի՝ և յաջորդն, առ դիմաս պիրելոյ, այսպէս գրի սովորաբար յօրինակս • ի՛ միում կամ յերկուս նևէ, առ ի գիմաս։ Գոռք արդէն ուսեալ էք յայ, ըստ բանին յովհ • (ջ • 45 •) նա ինքն ած հոգւովն իւրով՝ ի ձեզ բընակեալ, ներքին լուսով յուցանէ ձեզ՝ ոչ միայն սիրել զմիմեանս, այլև ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի և իրաց զնարդ պարտ իցէ սիրել, որով գործով, և ցօրվայր սիրել։ Ուսեալք էք ոչ՝ ի միառ առ՝ ի գիտել նեթէ զպարտիս և զնշանակ սիրոյն, այլ և՝ ի սրտի ներքին յորդորմամբ առ՝ ի գործել • որպէս և յաջորդն ասէ • ճանչէ՛ և առնէ իւ՛ զդոյն • Վա՛ որդ շուտ է ձեզ ասացելոցդքին ձայն հոգւոյն՝ առանց ունելոյ պէտս գրով ուսանել։ Կամ ըստ ասացոյ, ած ասոյցն էս, ըստ յաւուկ վարդապետութիւնէ աւետարանին ուսեալ էք և տեղկացեալք պարտեաց սիրոյն։

Ա՛յս

Այսոքիկ ըստ սովորական մեկնութեանն. բայց [illegible]՝ [illegible] ասել և զայն, որ յայ օրինակին առնու զուսումն զոր ծոց· այնպէս զի ձեզ միայն իցէ վարդապետս սիրոյ՝ ոչ միայն հրամանաւ և ներքին շարժմամբն, այլև արդեամբք գործոց· և խնամոքն լինիմ. Զինչ պէտք ձեզ զայն եղբայրական օրինադրել, ուր դուք ինքեանք յանձինս ձեր և յայլս զսէր առեալ գիտիք յայ զօրինակ սիրոյն. ձեզնէն տեսիք [illegible] սիրելոց և սիրէ ձեծ զմարդիկ, անարժանից և [illegible]ամենայն առնելով բարիս անյուսալ լես. ձեծ և քա՜ ձեր մեր ուսուցին օրէնս նախաւ անճառ սիրոյ իւրեանց զչափ եղբայրասիրութեանէ· յա՜ սիրել սերտիւ՝, առանց դանդաղելոյ, և շահս խնդրել լոյ, նաև զանարժանս, կենօքս չափ· Ըստ այսմ հնուպ է այս յաստացեալս ասել. (Յովհ. ժե. 12.) * Այս է պատուէր իմ, զի սիրեսջիք զմիմեանս՝ որպէս և ես զձեզ սիրեցի։ ‖ զոր և երկրորդեաց սիրոյն աշակերտաց. (ա· յովհ· գ· 11·) * Սիրելիք, եթէ ձեծ այնպէս սիրեաց զմեզ, ապա և մեք պարտիմք զմիմեանս սիրել։ ‖

10 · Քանզի և առնէ իւր զգոյն յամենայն եղբարս՝ որ են յաշխարհի ընդմանս մանկտիցոյց։ Աղաչէ ընդ յեղեղաբար առաքելոս առաքելու·

'Ի գործոց ձերոց հաւաստի ցուցանիցէք, [illegible] ուսեալ եք յայ արդեամբք սիրել զեղբարս· վա՜ զի առնէ իւր զգոյն, յա՜ զբարերարութիւնն առ եղբարս կարօտեալս ոչ միայն 'ի քաղաքիդ ձերում, այլ և առհասարակ ամենեցուն՝ որք գտանին 'ի բովանդակ գաւառիդ մակեդոնացւոց։ Աչ զի մի գովութեան հեղգաձ նայցեն, կարծելով այն ինչ կատարեալս լինել 'ի սէր եղբօրն, յաւելու· Աղաչէ զձեզ· այսպէս եղևան զրե և ասորին· իսկ յայլ օրինակս՝ աղաչեմ, համաձայն յոսնին և այլ [illegible]ամենայնց· Պարտ է ամենեցուանել զսէրն՝ զոր սկսեալեք· ոչ բնաւ պակասին եղբարք կարօտեալք· և կարօտութիւնք պէտպէտ փոխանակ նուաղելոյ կարեն բազմանալ· ապա ըստ նմին և եղբայրսիրութեն արդիւնք պարտին առաւելուլ քան [illegible] նուազել։ Զայս մանն ըստ յաջորդ տանն դրեն օրէնս

նակք մեր։

11 · Ա՜ առաքեալ· հանդարտել՝ փոքր ծել չիւրաքանչիւր, և գործել յեռս յերջիչ, որպէս և պատուիրեցաք յեր· չի գնայցէ պարկեշտ՝ ա՜ առ պարնան, և ՚ի չէիս կարօտեալ նչէ։

Առաքեալ նշանակէ ատ՝ նկրտիլ, փոյթ ՚ի մէջ առնուլ, ջանալ կամակատ· (տես ը· կորն. ե· 9։) Թարգմանք ոմանք յարեն ՚ի հանդարտելն· ուստի լսոմինս դնէ, * և փոյթ արասջիք՝ զի հանդարտ լինիցիք· ‖ և ասորին· * և ջան դնիցէք՝ զի լինիցիք հանդարտք· ‖ զոր և մեկ նեն· ջանասջիք ՚ի հանդարտուե կալ, խաղաղական կենօք դնալ առանց խռո վելոյ զայլս, բնաւն լինելով նոցա։

Սակայն զայս կարգումն ոչ ունին բըն նագատել ՚ի յունականէն, որ ամենևին ըստ հայոցմս զերկուս բայսն դնէ յանկ բնոյթ եղանակ, յա՜ նկրտիլ հանդարտել· զորս մարթի է կեսիւ զատանել, զնկրտիլն յարելով յառաքելոսն, և զըն հանդարտելն տալով ՚ի յաջորդ գործեցիս։ Զայս որոշումն ոչ միայն հայ օրինակք առնեն յայտնապես, այլև արաբացին դնէ· * Աշխատիք զձեզ եղբարք՝ զի յա ռաջիցէք ՚ի նոյն· և առաւել և յա ճախիցէք զայն· և զի հանդարտիցիք և առնիցէք զգործս ձեր։ ‖ Զայս միտս ինքեանն առաքեալ ցուցանէ յերկրումն առ Թեսաղ. (գ· 12·) * Ասպիսեացն պատուէր տամք և աղաչեմք ՚ի տէր յա՜ քա՜· զի հանդարտութեա՜ գործեսցին։ ‖ Ապա ըստ կարգի առ երկուս աստիճանս անձանց հայեն բանք առաքելոյն· նախ՝ առ մեծաւոսն կամ առ գոյաւորս խոսելով գովէ զնոցս բարեսիրութիւնն ՚ի նպաստել ամ եղբարց կարօտելոց· և յորդորէ՝ առաւել և աճեցուցանել զնոյն, և ասելով՝ յա՜ ջանալ մի բան զմի նախանձաւոր լինելով ՚ի բարերարութեա՜· Եւ ապա դարձուցանէ առ սովակեսնս անխնա, որպիսի բաղումք էին յառաջին հաւատացեալս՝ աղքատք և արհեստաւորք, գուսք և լընկոյն յափշտակելք, (ըստ ը· 14·) որք իւրեանց վաստակոք գտանէին զոր ըստ օրէ պէս։ Եւ զի յոլովք յայսպիսեաց վատահացեալք յառաւոտեանէն այլոց գոյաւորաց՝ հեղգանային ՚ի գործել, կամ

կամ պատճառանօք աղօթից և հոգևոր գործոց դատարկացեալք՝ ոչ միայն անպիտան լինիին յոգնութիւն անկարօղ եղբարց, այլև ինքեանք լինիին բնաւն և խափանիչ այլոց· նմին իսկ առ այսպիսիսն ասէ առաքեալ, հնազանդիլ և գթել ընդոստանչոց· այլ հանդարտել յիւրում վիճակի, ի բաց թողել զօրաւոր կեանս և զդատարկաւիր շրջիլն ուշադնել իւրաքանչիւր գործոյ· և գթել ընդ ոչ բաւական պարապիլ իւրաքանչիւր արհեստ, որք ըստ բաղում մասին ծառայականք են և ձեռօք վճարին· մի՛ ի դրունս այլոց որոնել զապրուստս· այլ վաստակօք ձեռաց հոգալ զպէտս ձեր: որպէս և պատուիրեցոյ նոքա: Յառաջն իսկ տեսանեաք ի ձեզ զայսպիսի անկարգութիւնս լծորդակից միմեանց, այլ ըզդատարկապորտ կեանս, և զհետաքրքիր կենցաղավարուն· ուստի և որ շաբաթ պատուէր տուաք ձեզ՝ խնամով պարապել իւրաքանչիւր գործ ըստ ըստ ջաքական վիճակի· պարտաւնի և ընտակար ցուցաք զանդործուն և զլծատական կեանս:

Ջի գնայցէ պարզաբանութիւն: Լսեմնն յաւելուածով ասէ, և զի գնայցէք· որ ոչ գոյ յայլ թարգմանս, և աւելորդ իսկ է· վասն բանս յայտ առնէ զպատճառ կամ զդիտաւորութիւն խրատուցն: Յայն սակս առաւելապէս պարտիք վատակօք ձերովք խնամել զպէտս ձեր, զի առ արտաքինան, այլ առաքեալ օտարոյ անհետաւոյ զպարկեշտուն պահիցէք՝ զնայելոյն բրիստոնէի· զի մի յաչս հեթանոսաց երևիցէք դատարկապորտք, հետզհետէք, անպիտանք բաղաքի, իբրև իշամեղուք յօտար վաստակոց կերակրելք· որով արհամարհ լինի առաքելի նոյ կրօնն քրիստոնէական, և եկեղեցի· և բազմաց ևս հեթանոսաց արգելարկանի դալոյ ի հաւատս: Ահա գայթակղութիւն ընծայակաւ՝ առաւել պարտի զձեզ՝ ի գործասիրուն· զի եթէ մերքն գայթակղին՝ ասէ ոսկերբերան, որչափ ևս արտաքինք յորժամ տեսանեն զայր ողջմտեամ և իւրում դարմանոյ ձեռնհաս՝ մուրանալ յայլոց զպէտս: Ոչ բնաւ չատակցելի է կալ բռատութիւնն՝ որ ի հեղգութիւն ծնանի· և աղքատութիւն կամաւոր գովելի այն է՝ որ վասն յոյ հրաժարել յիւրոց ընչից, և ոչ այն՝ որ առ գործատեցութիւն կարօտանալ ընչից օտարաց: Մանաւանդ այլ ազգ ևս մարթի էր այնպիսի դատարկ անձանց կորուսանել զպարկեշտութիւն առաջի անհաւատից· յորժամ ոչ հաւատակալով ստեպ խնդրել ի հաւատացելոց, կամ տեսանելով զնոսա գժկամակ և կշտամբօղս ծուլութեան իւրեանց, սակս կարօտութիւն անկանելին ի դրունս հեթանոսաց, հաչկատակ լինելով և մխաս, կի յանարդ ծառայութիւն մտանելով:

Եւ մի՛ խոտորեալ ինչ: Այսպէս ընթեռնու և յոյնն· ուր լսելին ասէ· ոչ ուրուք իրաց ցանկանայցէք: Ահա ըզհետ գայ առաջնոյն· զի որ սակս հեղգութեան և ոչ յառաքինութիւն կարօտութիւն կրկ պիտոյիցն, այնպիսին ցանկայ իրաց այլոց, ըստ բանին առակ· (Ժող. 25·)
* Ցանկութիւք սպանանեն զվատ· զի ոչ յօժարին ձեռք նոր գործել ինչ: Եւ բազում անգամ ուր չէ մարթի առնուլ յայլոց բարեկամաբար կի մուրացուիլ՝ ի դողութիւն և խարեպէ· որով ակամայ չքաւորութիւն լինի բազմաց ի ընտանի հոգւոյ· առ որ և աղօթեր սաղմոսն, չհանդիպել անանկութ, զի մի լինի գոռանալ, և երդնուլ առա: (Առակ. Ը· 8. 9:) Վայ այսորիկ յորդորէ առաքեալ՝ վաստակասէր լինել հաւատացելոց առ ի բաւական պէտս անձանց, ոչ միայն սակս չտալոյ գայթակղութիւն անհաւատից, այլև զի մի անկանիցին ի ընտանեկար չքաւորութիւն: Եւ երևի թէ կարի զօրացել էր առ թեսաղոնիկեացիս սխալ դատարկականցն· զի և յերկրորդում թղթին վերստին յանդիմանէ զայն՝ և առաւել խստագոյնս: (Բ. 7····· 14:)

12 · Ալ խոտ եղբարք՝ երե փչեա՛ք էրէ՛ վան անբեղէնէ՛ն· զի ի փրկչէ՛ր որպէս և այլն՝ որոց ոչ գոյ յոյս:

Զանպատշաճ առաք մեկնելոցն՝ որ ի հեթանոսական սովորութենէ մնացել էր առ թեսաղոնիկեացիս, կամի ի բաց տատանել: Ալ խոտ եղբարք· Ոսկան ի լսելիականէն առեալ եդ յօրնալ կան, ալ խոտ· որպէս ունի և աղեքսանդրեանն, և արաբացին· բայց առ

վարական յոյնն՝ եզական դնէ · և նոյնպէս ոսկերբանն երկիցս և երիցս · (Տառ ՚ի՛ է ։) այլև առորին ՚ի առոյատականն փոխեալ դնէ · * կամիմ դիտել ձեզ եղբարք, զի վն ննջեցելոցն մի տրտմիցէք ։ Ննջեցեալը ասէ զվախճանեալս Տեառ տովք ՚ի քո՛ կամ բնական մահուամբ, և կի բռնականաւ ՚ի Տալածողաց վասն առեւտարանին · որպէս և վ՛ա սկզբն ատե֊ փանոսի ասէ զուկաս՝ Ննջեաց ։ (գործ· ե· 59·) ՚Ի հնոյ կտակարանին ընկալեալ սովորութի՛ք բան կի ննջումն ասել ըզ֊մահ մարդոյ, առաւել և յա՛ձախեցեալն մատնագիրըն Նորոյս, ոչ միայն առ ՚ի ծածկելոյ զդժոխալուր ձայն մահու, այլ առաւել և ՚ի միխիթարուի կենդա֊նեաց՝ նշանակել ի՛ մարմինն անզգայ իբրև քնով քաղցեալ դնի առ ՚ի զարթե֊նուլ յարութի՛ւն ։ ամենայն ժամանակին · մինչ զի ինքնին քո՛ վ՛ա ատոյգ մեռելոյ աղէկանն ասէր, ի՛ ոչ է մեռեալ, այլ ննջէ ։ (Մարկ· ե· 39·) Ա՛րդ՝ ասե առաքե֊լ֊յառգս ննջեցելոց ձերոց ազգականաց ոչ կամիմ ի՛ տգիտ իցէք · ա՛ ննդէսք կամ անմտածողք երևիցիք վիճակի նշ֊ ոչ է բարւոք այնպ՛ վարիլ ձեզ ՚ի սգալն՝ ոպ՛ ի՛ տգիտք իցէք ։ Ո՛չ ևնէ անդէ֊ տանային ի՛ենատղոնիկեցիք գարուէն խորհուրդ · այլ ՚ի լալն զմեռեալս տա֊ բադէպ տխրութի՛ւք իբրև զանտեղեակս վարէին · և յիրաւի տգիտանային զայս սգոյն · և զայս կամի ուսուցանել առա֊ քեալն հանդերձ այլևս հանդամանօք զոր դեռ չդիտէին ։

Զի՛ ո՛ գրծիցէ ։ Ո՛չ ևնէ զբնական դշտութեան տրտմութի՛ն տրգելու, այլ դանչափն որ ՚ի ի՛ենբահաւատութի՛նէ յառաջ գայ, և ՚ի վնասակար սրկանա֊ ընկենու ։ որպէս ՚ի այլն, զոր օրինակ տրտմին և կոծին այլք հեթանոսք և անհաւատք · որոյ ոչ գոյ յոյս · որք ոչ ունին զայս փառաւոր յարութի՛ւն, և կի լաւագոյն կենաց յետ մահու, կամ ուրախալով զայն ոպ՛ եպիկուրեանք և տագուկեցիք, և կի անձանօթ դոլով ամենևին այնպիսի կենաց ։ Աստոր ե՛ առաքեալս այլ ասելով, նշանակել զանհաւատս ՚ի հեթանոսաց կի՛ ՚ի ցր֊ ի՛ւկ · (որպ՛ և առորև · ե· 5· և ութե֊ սաց · ի՛· 3· ի՛· 17·) Ամենեքին նոքա ստարացեալք ՚ի ճշմարիտ հաւատոյ՝ յորմէ յոյս հանդերձելոցն ճնանի, ոչ դիտէին դնել չափ ՚ի սգման մեռելոց ի՛ւրեանց · կոծք և ազաղակք, և փե֊ տուն հերաց, և ցեռուն մարմնոց՝ հանդիսաւոր առնէին զնոցունս մե֊ ռելոց նոցա ։

13· Լ՛ՌՔ հաւատոմ՝ ԷՌՔ չի գնաս և չարիս, նոյնպես և ա՛ն զննչե֊ չելոն ՚ի չեն չի՛ն ընդ նմա ։

Զոյնն և այլք պատճառականաւ դնեն, չի ԷՌՔ հաւատամ · ուր ԷՌՔն ոչ երկբայ֊ ութի՛ւն է նշանակ, այլ դրութեան · ի՛ որովհետև աներկիւղիա հաւատով խոս֊ տովանիմք, ի՛ք ո՛ր մեր շշմարտապ՛ մեռաւ և յարեաւ, նոյնպես և ա՛ն, ի՛ նոյնպես հաւատալ պարտիմք և յուսալ ի՛ա ա՛ն ննջեցեալսն ՚ի չեն չի՛ն ընդ նմա · ածիկ արտաքս ՚ի գերեզմանաց, կի՛ ՚ի զանազան տեղւոց ածեալ ժողո֊ վեացե՛ք քո՛ի՛ իբրև զանդամս ի՛ գլխոյ, կի ընդ քո՛ի նովին փառաք պայծառա֊ ցեալս, իբրև կոյրդս անմահ յարուցն քո՛ի՛ · Ասելն ՚ի չեն չեի, կամ յարի առ ննջեցեալսն · ա՛ որք ննջեցին ՚ի քո՛ շշմա֊ րիտ աւանդական հաւատովք, ՚ի քո՛ի ձեռն աւանդեալ վիւրեանց ոգիսն · կի որք վասն քո՛ի յանձն առին զմահ ։ Եւ կամ յարի առ բայն ածիկ · ա՛ քո՛ի մի֊ նորդելովն, և զորութի՛ւն յարութի՛ն նէ ածիկ ո՛ն ննջեցեալսն ՚ի նորին փա֊ ռակցութի՛ւն ։ Ջերկաքանչիւր եղանակ լիշէ ոսկեբերան և այլք · բայց առա֊ ջինն ա՛ կարդի ևս է ։

Ա՛րդ՝ այս բան է անդիմադարձ ձեռ֊ նարկութի՛ւն՝ զոր առ կորնթացիս յա֊ ճախագոյն պնդէ ՚ի պատճառս երկ֊ բայութի՛ւն ամանց · (ա· կորն· ժ՛· 12· ևն) իսկ ասա Տիմոթէոսի՛ անցանէ · զի ոչ ևնէ երկբայէին թեսաղոնիկե֊ ցիք, կի չդիտէին զյարութի՛ւն փառաց · այլ զի ուսուցեալ նշ՛ ի սուրբ սիրելեացն յուշի ունել զայն՝ առ ՚ի փարատելոյ զամպ թախծութի՛ւն սրտից ։ ՚Ի դաւա֊ նել ձեր ասէ՝ զքա՛ի փառաւորեալ յա֊ րութի՛ւն, զոյգ նմին յիշեցիք և զհամա֊ փառ յարութի՛ւն վախճանելոցն ՚ի քո՛ · զի այն այսպ՛ առհասարակ է՛ և Տեա֊ ռատութի՛ւն, և պատկեր, և ներգոր֊ ծող · ուստի զննջեցեալսն ոչ պարտիք սգալ իբրև զանյուսալի պահասելոս, այլ

այլ կարօտիլ նոյ իբրև վառաւարելեաց։ Առաւնօր հարցաքննել արժան է, վի իբր սովորական ունելով առաքելոյն՝ ընդեղեալ, կամ ընդել ասել՝ի վի հաւատացեալ մեռելոց, ՚ի խօսելն զքեզ ոչ քնաւ ասէ զայդ, այլ ամէ ուրեք ձեռնել, կի ձեռնել։ (տես ա. կորն. ժե. 3. 19. 20.) Այնպէս յայլ աւետարանսն կան և յառաքելական մատենագրուես ոչ ուրեք ասի զքեզ՝ ընդեղեալ. թէպէտև նա ինքն քո և առաքելոյ ասէն վի այլոց բազում անգամ։ (Մարկ. ե. 39։ Յովհ. ժե. 11։ ա. կորն. ժե. 30։ ը. Պետր. գ. 4։)

Զպատճառն մատամբ ինչ ակնարկէ ոմն կեբերան. իբրզի ը մահ և ը յարութեի քեզ՝ սակաւ ժամանակի ՚ի միջ անցանելով, Հարկ էր առաքելոց գշմարտութիւն մահուն ՚ի քո աներկբայելի հաստատել. նմին իրի զգուշալի էր՝ անձամբ քնոյ նշանակել զայն. զի մի առանձնաւանս կի առ ոգեաս կարծեսցի՝ թէ յիրաւի թմրութեի քնոյ եղև ՚ի քո, և ոչ իրական մեռելութեի։ Իսկ վերայլոց բազմաժամանակեայ մեռելոց ոչ կայր վտանգ այսպիսի. վի զաղարուժորեբերի քոյր նի վկայէր՝ թէ արդ հոտեալ է. և յաղագս երկոտասանամեայ աղջկանն՝ ակամբ լալականացն ծաղր առնէր զքն, վկայելով անչնչացեալ աղջկանն. նմին իրի ոչ մի ինչ կասկած լներ ՚ի կուբելն զնա նոյնեցեալ։

14. Ձայն զայս ասէմ ես բանիւ, իբ ես ոչ ընդունեալս եմ հաղելը՝ ՚ի գալոցեանն ես ու ժամանիմ ընդնեցեալոյն։

Յոյնն և այլք դնեն. զի զայս ասէմ ՚ձէզ։ Զայս ինչ ասէմ ձեզ այժմ՝ զոր դեռ ոչ զիտէք, ոչ ևթէ յինէն աւանդելով, այլ ես բանիւ, բանիւն քով, ՚ի հրամանէ նէ կի՝ ՚ի դիմաց քոյ ծանուցանեմ ձեզ։ Զնոր ինչ և զանելոյ յայտնելոց էր նոցի, վասն այն արժանաշատաւս առնէ՝ ասել ոսկերբեան։ Իսկ ես ես ոմանք իմաս զգրելոյն յառնարանի վերայ տրուեի մեռելոց. (Մատթ. իզ. 31։ Յովհ. ե. 28։) և այլք զաւանդեալն յայլոց առաքելոց. սակայն այլք ը ասկերբեանին (Ճառ. ը.) ընդունեն ասել զբանն ինչ մանաւորապէս ընկալեալ ՚ի քնէ ՚ի յափշտակիլ իւրում՝ ՚ի դրախտն, կի յայլոյժ ժամանակի։

Իսկ զոր ասէին կամի յայտնապէս բանս, է յաղագս անընդառնելի արագութեին՝ որով կատարելոց է հաւատարակաց յարութեին, այնչափ համառօտ՝ զի որք միանգամ կենդանիք գտանին հաւատացեալք յայնժամ ՚ի ժամու, ոչ կարիցեն յառաջ քան զվաղուց մեռեալն վերանալ առ քա։ Անհամար մեռեալք և ՚ի հող դարձեալք, և յամ ծագս տիեզերաց սփռեալք յաղագս միջոցի յօր յեսին՝ այնպէս ՚ի միում վայրկենի կենդանացին ըստ իւրաքանչիւր կատարելութեի, զի կենդանիքն հնացեալք ոչ կարիցեն կանխել քան զնոսա և այս յայտնեալ ցոյցք են այ ամենահնար զօրութեին, այնչափ դիւրաւ վերանորոգել զանեիծ հողացեալս՝ որչափ զկենդանիսն համահաւաքել։ Զայս վարդապետութեի կամի առաքեալ ասանդել առատաւոր տեսցուք արդ կարգաւ ըստ բնաբանս։

Մէս ոչ կենդանիս նմա հաղելոյ։ ըստ յաւնին՝ մեք կենդանիքն հնացեալք, կի հնացորդք. զոր լսանին թարգմանէ, որք կեամք, որք հնացեալք եմք։ ՚ի գալոցեան ես, կի ըստ յաւնին՝ ՚ի գալուստն ես։ Զայս մատն օրինակք մեր կետիս զատանին ՚ի բառէն՝ հաղելոյ, և յայնն ՚ի յաղորդ բայն ել ժամանիմ. և իմաստն ոչ արգելուն։ Բայց այլ թարգմանքն և ոսկերբեան յայտնապէս յարեն ՚ի հաղելոյն. ըստ որք մինչ ՚ի յետին գալուստն քոյ կենդանի հնամք. կի, որք յայնմ գալստեան ապրեալ զբնութիւնք։ Նշանակել ասէ՝ նշանակելով զանակնուեի հաւատացելոցն՝ որք զբնութիւնի յայնժամ զերձելոյ յանխնայ կատարածէ նեռինն։

Ընդ ժամանիմն ընդնեցելոցն։ Իմանք զայնն թարգմանեն, ոչ նման ժամանիմք, ոչ յառաջեմք. բայց այլք և ասորին դնեն՝ ոչ հասանեմք։ Իմաստքն են. կենդանիքս յայնժամ՝ ոչ միայն չկարեմք յառաջ քան զննդեցեալսն փառաւորել ըստ քոյ, կամ նման քան զնա զգենուլ զանմահութեի, այլ մանաւանդ նոքա կանխեն քան զմեզ նախ յառնելով, որպէս ասէ ՚ի յաջորդ տան. երկարաժամանակեայ մեռելութեի նշ ոչ տայ յայտնել։

զնէ· այլ այնպէս արագ յառնեն՝ զի կենդանիքն ոչ հաւատարին արագումն նոցա· իւրաքանչիւր ոք՝ եթէ այն ինչ վախճանէ, և եթէ բազմամեայ փանէն միանգամայն կենդանանան։

Ասէը աստ, և զկնի ի 16 տան, ՚ընդ հոգեւոր՚, ոչ նշանակէ՝ թէ հաւատիցի զինքն կի զայնս՝ առ որս խօսի՝ ապրել մինչ իւրեանն օր դատաստանին· այլ ի դէմս հաւատացելոց՝ որք յայնժամ կենդանիքն իցեն՝ ձևացուցանէ զբանն· ոչ թէ ասէր· որք միանգամ ի մինչ կի ի յաջորդաց մերոց ապրիցին յայնժամ· և այսու օրինակաւ անչայտ ցուցանելով զօրն զայն մեծ, կամ հաւնապազ արձանացն պահել զհաւատս ցեալս, կազմ անել զհոգեհուրդն անկ. կալուածէ այնպիսի աւուր։ Յայս միտս խօսին սովորաբար մեկնիչք հինք և նորք· իսկ կրօտիոս խելք ինն կամեցէ խառնել, Համարի թէ առաքեալն եղել էր ի մտի՝ մերձակայ լինել աւուր դատաստանին· զի այսու օրինակաւ յաւուրին դէմն խօսել սովոր է այլոցն ևս· ոչ ա· կորն· ժե· 51։ բ· կորն· ե· 1· 2· 3։ Եւ ոչ ինչ ընդեմ էր ասել՝ անդէմանալ նմա զայս, կի ախալել ի կարծիսն· զի ոչ էր յայտնեալ նմա յայ· Թէպէտև ինքն այնպէս կարծէր, և ցանկայր ևս։ Իսկ ի դէմս այլոց հաւատացելոց խօսել զայս՝ ոչ հաւանանան համարի կրօտիոս· վասն զի ասէ՝ դիմառնութեանն ունի աեղի յորժամ ասկս խոնարհութեանն՝ զայլոց թերութիւնս ի մեր դէմս ձևացուցանելոյ, կամ զմեր առաքինութիւնս ընծայելոյ զայլոց դէմս։ Բայց աստանօր ոչ զայսպիսեակս են բանքն, այլ յաղագս ապագայ դիպուածոց· յորս չիք պատճառ այլափոխելոյ զդէմս։

Ա յսպիսի կարծեօք մի յայնցանէ լինի կրօտիոս, զորոյ ինքնին առաքել դառնայ յերկրորդ թղթին· (բ· 1· 2·) Թէ թերի իմանալով զիւր ասացուածն բանիւ և թղթով, խոովէին ոչ հաւատացեալս, ոչ թէ եկեալ հասեալ իցէ օրն։ Եթէ արդարև աստանօր գրեալ բան առաքելոյս զայն միտս ասէր՝ զոր կրօտիոսն իմանայ, ոչ ևս յանդիմանելի էին՝ որք այնպէս իմացան յայնժամ, և քարոզէին մերձ լինել աւուրն։ Ապաքէն առաքեալք կալան երբեմն կարծիս՝ յառաջ քան զիջանել հոգւոյն սրբ, թէ մերձ ի վերայ կայցէ արքայութիւն քրի, (Ղուկ· ժե· 11։ Գործ· ա· 6·) բայց ի զեղանիլ առն պարգեւաց հոգւոյն՝ դիտացին, թէ բազում ինչ յառաջքնթաց լինելոց են աւուրն կատարածի, աւերած երկրի, քակտումն հռովմայական տէրութեանն, երեւումն նեռին, և յետ այնր գործումն առ քս հրեական ազգին։ Ջայսոսիկ գիտելով առաքելոցդ, և ուսուցանելով ևս այլոց, անմարթ էր նոցա կարծել՝ թէ այն ինչ առ դուրս հասեալ իցէ օր կատարածին, և թէ ինքեանք ունկնիցն կենդանի պատասխել այնմ. Թէպէտ և չգիտէին յայնմի զօրն և ժամ, բայց դիտէին՝ թէ ոչ այնպէս մերձ ի վերայ կայ։ Իսկ զդիմառնութեանն ձևս ամփոփել միայն յայն նկատեալ՝ զորոց ասէ կրօտիոս, վայրապար է· յորժամ հաստատակաց ամ հաւատացելոց պատշաճին ասացեալքն, անխոտորաբար յիմ դէմս մարթի խօսել· Նա ինքն առաքեալ պատն յերկրորդումն թղթին յետ ասելոյն՝ վաղվաղակի է լինելոց մերկանալ յինէն մարմնոյս, ի վե բերէ յառաջին դէմն։ *Նորոյ երկնից և նորոյ երկրի ըստ աւետեացն հայեցեալ սպասեմք։ (ա· 14· ե· 13։) Ապա եթէ օրէն հմարի կրօտիոս յառաջին դէմս խօսելոյ անտի առնուլ զիւր կարծիսն, ասասցէ ուրեմն՝ թէ առաքեալն համարէր զինքն լինել միանգամայն ի մէջ կենդանեաց և մեռելոց· վասն զի ասացև (ե· 10·) Նովին ձևօք ասէ, եթէ արթնութեք եղեմք, և եթէ ննջեցեմք։

15· Ո՛ ի նմա որ հրամանաւ՝ ի յոյն հը-
■ երելոցն եւ ի գեղ ոյ իջե-
նէ յերկինից· և գնացեալ ի ոտ յորելեն
յառաջագոյն։

Ինքն որ քս անձամբ իջանէ յերկինից· թողել զերկինս՝ զայ յերկիր ահաւոր վտանգօքն· ինքնին իջանէ՝ և ոչ թէ ի ձեռն պատգամաւորի՝ ոյն ի լեռան սինեական· զոր և հրեշտակքն ի ժամ համառելոյն քսի ասեասրանեին առաքելոց, թէ այս Յս որ վերացաւն ի ձենջ, առյպէս եկեսցէ։ (Գործ· ա· 11։) Բայց յառաջ քան զիջանել նորա կան-

կանխէ հրամանն. Հրամայեա ասէ, որ իշխանութիւնն որով հրամայէ յառնել մեռելոցն. կամ հրամանաւ որով աղաչանէ պաշտօնեայ հրեշտակաց՝ կազմ լինել. Ի յոյն հրեշտապետէ. լսողին յառնելու, և ի յոյն. բայց չկոր ի յոյնն։ Հրեշտակապետ բազումք իմանան ըզմիքայէլ. զի նա յանուանէ կոչի ի գիրս իշխան հրեշտակաց. (Դանիէլ. ժ. 13։ Յայտն. ժԲ. 7։ Յուդա. 9։) Իսկ ոմանք ասեն զնա ինքն քրիստոս մեծ խորհրդոյ անուանակից լեալ հայր. (Ի. 6։) Եւ հոյն այնր հրեշտակապետի՝ կամ ի բազմութենէ հրամանին, իբրզի ի ձենն հրեշտակապետին աղաչի հրամանն քոյ, և կամ կից ընդ հրամանին քոյ ձայնիւ և հրեշտակապետական առաքեալոյ զաւրութեան։

Եւ ի ձեռ։ Ահա ձայն հրեշտակապետին է իբրև փող այր. այ ահեղազոչ, որոտաձայն, հնչեցեալ ընդ չորեքծառեան մատունս սիւեղերայց. զի սովոր են գիրք՝ այ ասել զինի՝ առ ի յուսացանել զմեծութենէ նորա, կի զահաւորութենէ. ոմն լեառն այր, կի քաղաք այր, կի մայրք այր. ևն։ Կամ, այ ասէ փողն իբրև ի դիմաց այ հնչեցեալ. և ըստ այսմ նոյն իմանի՝ որ ի յովհ. Ե. 25. ասէ՝ ձայն որդւոյն այր։ Ոսկերիրեան և այլք յոյնք առանձինք և ընտիրունն՝ ի չեփն փող. և իմանան լծել բազում անգամ հնչելով փողոյն՝ ի վերջին հնչման իջանել դառաւորն քոյ։ Այլ է արժան խնդիր առնել՝ լծել յորմէ նիւթոյ կազմիլ լծէ այն փող. զի ոչ յազագս նիւթական փողոյ են բանքն, այլ յազագս զգալի ձայնի ասգածիս հնչելոյ փողանման. զոր կարօղ է արտահնչել հրեշտակն շարժմամբ օդոյ առանց նիւթական գործեաց։ Եւ զի առ ամ ազգս սովորութիւն էր՝ հնչմամբ փողոյ ցամաքել ջուրն, զժողովուրդս, ոմն և ի բանակի փողոտարուբք զհրամանս ազգ առնէին զօրաց, սովին այլաբանութիւն վարին ձայնին գիրք ի հրատարակել զնոցին հրամանս առ մարդիկ։ Ի մասնաւոր հրամանս կամ դատաստանս այ հրեշտակաց ընծայի հնչել զփող. որպէս ի յայտն. Ը. Թ։ Իսկ առաւօտ վերջին դատաստան գոյով և սիւեղերական հրամանատարութենէ, հրեշտակապետին ասի հնչեցուցանել։ Ի վեր այսր փողոյ ասացեալ եմք բազում ինչ ի մեկնութեան։

կորն. ժԵ. 52։

Արդ՝ համառօտելով զիմաստս քանիս, ոչ այլ ինչ է ձայնին և փողն բայց հրատարակումն կամացն այ առ մեռեալս յառնել և ժողովել ամենեցուն յաւուրն քոյ։ Եւ դեռևս ի 13 ամի, ընդհակառակ ի ձենն յայնմ ասաց, յոչիչն յառնելոցն. ամենեքին ընդունիցեն որք ի սկզբանէ մինչ ցայն ժամ վախճանեալք էին ի սէրն այ, կենդանացին միանգամայն յառաջ քան զյաւիտեան կիրն յոգւո, և մինչև կենդանիքն ելիցեն ընդառաջ քոյ։ Ի համօրէն յարութեն անդ՝ երկու ինչ կատարի. մի՝ կենդանանալ միաւորութեամբ հոգւոցն ընդ իւրաքանչիւր մարմնոյն. և առ այս ոչինչ նպատակ ունին հրեշտակք, ընծայիչ զբութենէն և ետ ներգործելով. և երկրդ՝ հաւաքիլ ամենեցուն յիւրաքանչիւր տեղեացդ ընդառաջ քոյ. և յայս սպասաւորեն հրեշտակք, ըստ ետրունական բանին։ * Եւ առաքեսցէ զհրեշտակս իւր փողով մեծաւ, և ժողովեսցեն զընտրեալսն նորա։ (Մատթ. իԴ. 31։) Յայս ապա ցոյց իմացանել քոյ զզազար իւրով ձայնիւն ետ ազդեաց, արի ելիր արտաքս ասելով. իսկ առ ի գնալնմա հրամայեաց այլոց լուծանել զպատանան։

16. Ա՛ղա և ձեզ որ ինձ հաւատայք հանգիստ, նոյնօրհնեալ հանդերձ յոբ ի յոբոյ. յոբ ամդրէն ընդ առաջ քո յոբո. և այնպէս յոբինայ ձեմ ընդ քո ընկերիցն։

Աղա, այ զկնի լինելոյ հատարակաց յարութեն արդարոց, և ձեզ որ ինձ հաւատայք. մեք կենդանիքս ցայնժամ, նոյնօրհնեալ հանդերձ յոբ, ի միասին ընդ արդարոցն յարուցելոց յոբ ի քո ամդրէն, վերստին լծակցեցուք լուսաւոր անկողնի քրիստոսի ի յաղթական կառս, ընդ առաջ դատաւորին քոյ, յօդս կալով։ և այնպէս փառաւորիցեմք և դասակցիցեմք արդարոցն համօրէն, յայ ձեմ, լեր ի դատաստանի անդ, և լեր յետ այնր անբաժանելի ընդ քո ընկերիցն, յերկինս, ի փառս նոր կացոցելոյ։ Ձետ մատուցոյ պահպանեա յաւիտեան քոյ՝ ոչ ևս որոշիցեմք ի նմանէ՝ ոչ մահուամբ, ոչ տեղեաւ, ոչ փառօք։ մեք ընդ նմա միացեալք, և նա ի մեզ

Թագաւորել՝ անվախճան։ Ընդ առաջ գնալ առ իջելոյ Թագաւորին՝ առ ի պատիւ մեծարանաց · բայց ահաւադ՝ որ զպատուհասգուրծի ըզքեզ յայս առնէ · քանզի և նա ի համբառնալն՝ ամպս չու եղև · այլև ի գալն նորին պատգամս

Նստեալ երևիցի ։

Յափշտակել՝ ոչ զբռնական շարժումն նշանակելով · զի փառաւորեալ մարմնոյ յատուկ ձիրք են թեթևագաւշարժն լինել · այլ ցուցանէ զերազուն շարժմանն · և զի զօրութիւնն քոյին տպաւորութեաբ հրեշտակաց և առ ինքն ձգէ զընտրեալս իւր · և դարձնել, զի այնպիսի վերբերութիւն յօդս՝ ոչ է համաբնական մարմնոյ մարդկայնոյ · ուստի յափշտակելոյ անուանեալ յայս առնէ զփոփոխումն ի բնականէ ծանրութենէն ի թեթևութիւն ինչ հոգևոր ։

Ահա լուսնակէն իբրև նշանակ երկնային փառաւորութեան յիշատակի յամ հրաշական երևմանս · ոչ ի լեառն սինեական, և ի խորանին վկայութեան, ի նահապետ առաջարին, ի թաբերական պայծառակերպութեան, ի համբառնալ քոյ յերկինս, և յայլսն · Բայց խնդրել ի նմայ, թէ որպիսի ամպ իցէ երևելին ի փառաւոր դալստեանն քոյ, և որով արդարքն յափշտակին յերկինս · որովհետև յայմ յետին նորոգման աշխարհի ոչ ևս միասն տարրական բաղադրեալք բայ ի մարդկային մարմնոց · և դադարեն աղտմունք և շարժմունք ներ թաղանեալ բնութեանց · իսկ ամպն ղոլի՝ է թանձրուի խառն գոլորշեաց յերկրէ ամբարձել ջերմութեբ արևու · ի լուծումն խնդրոյս հնարեցին ոմանք ասել, թէ ամպն ասացել յաւուր դատաստանին՝ իմանին փառաւորել մարմինք արդարոց, յորս հոգիք նոցա հանդչին իբրև ի կառս ամպելին : Բայց ընդդէմ նոյնպէս կարծելի էր և վն քոյն, թէ յիւրում մարմնի իբրև յամպ ինչ նստեալ գալոց է, և սակայն ի համբառնալ նոցն յերկինս՝ այլ էր ամպն, և այլ մարմինն : Այսպապար նրբութեբ է այդ՝ առանց հիման : Այլք համարին, թէ համաշխարհական նորոգուն սիւնք զերաց լինելոց է յետ վճարելոյ դատաստանին · ուստի ի յափշտակիլ արդարոց՝ կան տակաւին ամպք տարրակենցաղ։

Այլք թէ, ոչինչ ընդդէմ է տեսլեանն այլ թողուլ առ ժամանակ մի զնաւթքունն ամպոց առ ի սպասահարկութեբ արդարոց : Եւ այլք դարձել, ամպ խմբեան զքանձր և զխաւոցեալ մասունս օդոյ՝ որք լուսոյն ընդունակք ամպանձևութեան ։

Երևութիանն ։

Առաւելապէս խնդրելի է ի վերբանին, որ ինչպէս տեսցի էր · Վերագոյն ասացաք ի 14 տուն, թէ ոչ է օրէնս կալ ծել այսու ոճով՝ իբրև թէ մերձակայ համարիցի առաքեալն զկատարած աշխարհի և զդատաստանին օր : Սակայն բնիմ մեկնիչք յունաց՝ և վարդապետք իմաստասիրեն ի բանէս, թէ ցանկալն յայնմ ժամանակի կենդանիք՝ առանց մեռանելոյ փոփոխին ի մահկանացու վիճակին յանմահական · և այն համարի նոցն իբրև յարութեի ինչ։ Կանխաւ խոսեցեալ մեր ի բանն ընդ կորն. (ԺԵ. 51.) * Ամենեքեան ննջեսցուք, այլ ոչ ելեք ամենեքեան · Յատաջ բնութբ զկարծիս վարդապետաց · յորս յաւելումբ և զբռնիեալ ասելն ի դիբր ընդէմ կնոսոսի, թէ կենդանիքն որք փոխին ի կատարածին, կարի այլազգ են ի յարուցեցոց անտի : Զայսոսիկ ևս եղիփան ի զիրս հերձուածոց, (հերձ. կէ.) ասէ՝ թէ որ յափշտակի, չէ մեռեալ · և թէ որպս յափշտակեալքն յայնժամ առանց մահու՝ զնոյն մարմինս կրեն, նոյնպէս յարուցեալքն ունիցին զոյն մարմինս զոր յառաջն ունէին։

Իսկ առ օգոստինոսի բաղում խնդիր ելեալ յաղագս այսր բանի, զրելով առ մերկատոր, (գլ. ըէ.) և զնոյն բանս երկրորդելով յաւէտ խնդիրն առ դուսկիր դիոս, (խնդ. ղ.) խոստովանի՝ թէ քաղնիցս անդամ քննեցի զայս, ոչ զայլ միտս խնայայ քան զոր բանն ինքնին աղաղակէ · այ է՝ կենդանի գտելքն ի կատարածին առանց մերկանալոյ զմարմինս՝ զդենուցուն զանմահսն : Բայց զի ասէ՝ խնամով ևս հարցաքննելի է այս տեղի, յանկարծ լսել յիմաստնոց զունից ոմանց՝ եթէ ունիցին ասել զայլ իմաստս · և կամ զնորդ զմերս տեսուեթէ ըստ այլոց զրոյ միաբանել, որք հաստատակաց գուցանեն զմահուն պարտիս : Եւ եթէ հաստատուն ունիցիմք ասել՝ զայս միտս, ըստ ճառին արդարոյ

նայ քան Հանդամանակին՝ թէ գալոց է ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Բայց յայլ գիրս իւր՝ առաւել Հաւատել ի ցուցանէ նոյն վարդապետ, թէ նաև այն կենդանիք մեռեալ նախ՝ ապա փոխին յանմահութիւն։ Ա յայդս յերկդի գիրս յիշգս արդեանց մեղաց · զլ. լեւ. ասէ · ոմանց ի կատարածի անդ տացի ոչ զգալ զմահ յեղակարծ փոխարկմանէն · և յերկար ևս ի գիրսն ի-յիշգս Քաղաքին ասէ, զլ. ե · Հաւանական ևս Համարի, թէ որ յայնժամ կենդանիի մնացեալքն՝ ի յափշտակիլ անդ իբրեւանց մեռանին՝ և կենդանանան · և այսպէս ի միաբանութիւն այլևայլ բանից գրոց՝ ամենեքին ասէ՝ ադամա մեռանին · և ամենեքին քնիւ կենդանանան։

Ջայս ևս՝ ի քննութիւն առեալ յետին մեկնիչք լաւինացւոց, ոչ Հաստատին ի մի կողմն · բայց յաւելուն ևս ոմանք՝ թէ բնաբան առաքելոյս ոչ բոնադատեալ Համարիլ զկենդանի մնացեալս յայնժամ ամենեքին անճառակ ի մահ ուանալ փոխել։ Ա՛ր զի ոչ ասէ՝ թէ կենդանի մնացելոք յափշտակիմք կենդանի նոյն · այլ թէ ի հնչել փողոյն և ի յառնել այլոց մեռելոց՝ նոքա ևս յափշտակին · բայց մահուամբ և յարութիւն՝ որ ըստ միջ կենացն և յափշտակելոյն, այնպէս սուղ ժամանակաւ՝ զի ոչ մեռանիլն իմանի՝ և ոչ յառնելն։ Իսկ թէ յորում վայրկենի կատարի մահ նոցա, ոմանք ըստ նախայիշեալ բանին օգոստինոսի՝ ասեն լինել ի ժամ յափշտակելոյ նոցն · իսկ այլք՝ յառաջ քան զայն ի համաշխարհական հրկիզումն։

Արդ՝ այսքան զանազանաբար խօսելով վարդապետաց՝ առանց վնասու ճշմարտութեան, և ոչ միք իշխեմք պինդ կալ ի մի կարծիս · Եթէ կամիցիմք վճռմամբ քննել զինդիրն, ոչ պակասին յերկաբանչիւր կողման պատճառք ի հաստատել, կի ի ցրել · սակայն եթէ պարզաբար զմիտս խօսողին կամիցիմք հետազօտել, գայ ինձ ձայնակից լինել խոստովանութեանն օգոստինոսի, թէ բանք առաքելոյն Հարազատաբար նշանակին՝ կենդանեաց ոմանց ի կատարածին առանց իրական մահու փոխել յանմահ կեանս · և յետ հաստատելոյ միանգամ թէ այս են Հարազատ և ինքնաստ միտք առաջիկայ բանիցն, այնուհետև ոչ դժուարին լինի որոնել զնշանակեալն ըստ այլոց բանից գրոց։

Այլ արդ՝ մանր նշմարեալ զնուազքան չիւր ասացուածն տեղւոյս, տեսանեմք զի երկուս որոշմունս գնեն առաքեալ արդարոցն փառուորեցոյց · Մի՝ ընդդէմ ի քո · և միւս՝ ընդդէմ ինոցա · և զերկաքանչիւրս նոցին որոշմամբք յիշատակ յիւրաքանչիւր տան։ Ա՛ստ առաջնոցն միայն ասէ յոհաննէ · իսկ վերնոցունս չասէ յոհաննէ, այլ միայն յոհաննէսէ յարուցելոցն։ Ընդանդնդելոցն յոհաննէս ասէ · իսկ միք կենդանիքս յափշտակիմք։ Ա յսպիսի բացայայտ որոշումն՝ արդարև աւելորդ իմն էր, եթէ նաև կենդանիքն որ յայնժամ մեռանէին և ապա յառնէին։ Վ՚ր զի որպէսզի և սուղ ժամանակ դնիցեմք ի միջոցին, տակաւին մահ նոցա Հնարեալ մահ էր, և յարութիւնն՝ Հնարեալ · և կարճանալիւն ժամանակին ոչ էր բաւական պատճառ զլռանալոյ նոցա զմահն և զյարութիւն, կի յայլում կարգի դասելոյ զնոսա · քանզի և յայլ ընդեցեալսն՝ են որք Հաղարաւոր ամօք յառաջ վախճանեալ են, և անդ հետացեալ իսկ միացուածոց նոցա։ և են որք սակաւ աւուրք կի ժամաւ յառաջ մեռեալ և դեռ ամբողջ մարմնով · և սակայն ամենեքին ըստ մի Համար և միով անուամբ ասին ննջեցեալ և յարուցեալ։ Ապա ի նոսին կարգի և նոսին անուամբ կոչելի էին կենդանիքն ի վերջնում ժամու, եթէ արդարև նոքա ևս մեռեալ նախ՝ այնպէս յառնէին։

Իսկ ի հաստատել մեկնութիւնս՝ զիարդ ապա արդարանան այլ բանք գրոց, որք ամ մարդկան հատարակաբար ընծայեն զբաժան մահու, ասացեալ եմք զնոցունն այլոց վարդապետաց ի մէկն · ե · կոռն ժէ · ՏՀ · իբր զի այլ են պարտք մեռանելոյ, և այլ իրօք մեռանելն · ըստ պարտեաց ամենեքին մահկանացուք են · և ըստ այսմ իրրև արդէն մեռեալ Համարին · ոչ և ադամայ ասացաւ յոբում աւուր ուտիցես, մեռանիցիս · յայս է թէ ըստ պարտաւորն գոլոյ և ոչ ըստ արդեանցն։ Իսկ թէ ներգործութիւնք ամենեքին մեռանելոյ իցեն բաժանմամբ Հոգւոյն ի մարմնոյ, զայդ ոչ յայտնաւոյ ասեն զիրք · Թող զի ամենեքին

նեքին և ես ըլ իրաց ինչ առնուն զմորձ մահու՝ օր ըլ օրէ կրկնք ախտաւոր կե_ նացս . և առաւել կենդանիքն որք ի յետին աւուր՝ թէ և չմեռանիցին ել_ մամբ Տհզուցն , բայց բազմապատիկ կրեն զագռնագ մահու՝ դժնդակ և քան զմեռանելն . մինչև այս ցանկալի լինիցի նոյ քան զանշնարին արհաւիրս աւուրցն այնոցիկ·զոր և ասէ՝ ելա_ նել ոգւոց նոյ յերկիւղէ և ի կարծեաց եկելոց ի վէր սիրելոցս։ (Ղուկ·ին·26։) Ապա եթէ այս լուծումն չիցէ բաւա_ կան ի միաբանութիւն ասացուածոց գրոցն , ոչ բաւական լիցի և անցական մահն՝ զոր ասացաք կենդանեացն այնո_ ցիկ ։ Ասան զի դատակնիքն եղեալ առ ադամ ասէ , ի Տող դարձցիս · իսկ այն կենդանիքն ոչ ի Տող դառնան · կի եթէ համարիցիմք ի Տող և ի մոխիր լուծա_ նել նոյ , զի նչ խոիր մեայցէ այնուհե_ տև ըլ նոր և ըլ յառաջադոյն մեռելոյն ։ Եթէ դիրն ասէ՝ թէ սերմանի ապակա_ նութիւ , այն ածանցական մեռելոյն ոչ սերմանին ի Տող, և ոչ ապականին ի փտութիւ ։

Չանդերձ ասացելոյս նկատել ար_ ժան է և զայն , զի որպէս ի բանն ա· կոյն · (ԺԸ · 51 ·) ազդմամբ ինն զոր_ ծութեացանէ առաքել զընծեցոյսն՝ ասե_ լով·* Ահդ խորհուրդ մի ասեմ ձեզ · ‖ նորինպէս աստանօր ի գլուխ վարդապե_ տութեանն հաւատոյ ինն կանխէ · * Բայց զայս ասեմք ոմն բանիւ · ‖ յայս արարեալ թէ մանաւանդ ինչ ծանօթու_ թեն կամի տալ նոյ : Ահդ՝ զինչ նոր և անյայտ ասէր նոյ , եթէ կենդանիքն որ յօր կատարածին՝ մեռանիցին , և առանց յաւգնելոյ ի մահու անդ յառնելին կենդանացեալք · ասան զի այդ ինքնին յայտնի էր ի հանգամանաց անտի կար_ ծուն ժամանակին : Եւ ըստակառանն՝ նոր ինչ ասէր արդարև և անկարծելի , թէ այն կենդանիքն առանց յաշակելոյ զհատարակաց մահն՝ փոխադրին յան_ մահական կենդանութիւն : Դարձցուք ի կարդ մեկնութեանս ։

17 : Ա յսոյհետև ՓՈՓոխեցէ՛ զինձանս քոյոխս այսոխս ։

Եզրակացութիւն առնէ աւետաւոր վար_ դապետութեն : Այսուհետև , գիտե_ լով ձեր զայս ամ , ոչ միայն չպարտիք յաւելորդս տխրիլ ըստ սիրելեացդ և ազգականացդ , այլ միխիթարել զմիմեանս քոյոխս այսոխս , յիշատակաւ յուսոյ այսպիսի երջանիկ յարութեան՝ զոր ասացի ձեզ : Ի սուտս միմեանց սփո_ փանս տացիք իրերաց՝ ոչ ըստ սովորու_ թեան աշխարհի մարդկային բանիւք , որովք բազում անգամ առէ տրտմութիւն՝ քան թէ փարատի, այլ աւետարանական քա_ ջալերութիւ՛ն՝ թէ յետ սակաւ ժամա_ նակի լինիցիմք ի միասին ըստ սիրելւոց մերոց՝ ոչ ցաւալի կենակցութիւ՛ն որպէս այժմ , այլ անախտ և հրաշալի վա_ ռակցութիւ՛ն ըստ քոյ յաւիտեան : Եթէ առժամանակեայ բաժանումն ինոցա_ նէ՝ ցաւս բերէ , որքան լինիցի միխիթա_ րութիւ , յիշել թէ յաւիտեան անտրուշ_ լի միայեցեմք ըստ նմ և ըստ նմա՛ : Ջայ_ սոսիկ միմեանց յուշ արարել , դիտաս_ ջիք զի վախճանեալքն՝ ձեզ կենդա_ նեացդ սպասեն առաւել կատարեալ_ քան թէ դուք նոյ · և փոխանակ տուք առնուլ վա՛ նոցա , պատրաստեցէք ան_ ձանց ձերոց թաղակ կարևոր այնմ ճա_ նապարհի : Ա՛խ թիւրութեի զոր խոս_ տանայ առաքեալս , առ այնոսիկ միայն հայի՝ որք ըստ նմանութեն ննջեցելոցն ի քո կեան յաշխարհի արժանապէս սոյ ըստ հաւատոցն ի քո : Եւ կողմնակի դա_ շակ զառաջ անմիխիթար այնոցիկ՝ որք ոչ ըստ քոյ կայցեն վարուք · վա՛ զի այն_ պիսի վարուք ելելոյք յաշխարհէ՝ որ աղէտ անափոխելի ոչ պաշարեսցէ զնո, յորժամ տեսանիցեն զսիրելիս իւրեանց յանմահական փառս , և զինքեանս անչ_ վախճան տանջանօք որոշելս ի նոցանէ։

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ·

ԱՅԼ ՎԱԽՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ

1 և ժամանակաց երթալ՝ ըմ-
բինչ պիտոյ գրել առ ձեզ·
2 · Ձի դուք ինքնին իսկ
առդի գիտէք· թէ օր ևս չերթն զդող գե-
ղերի պահապէս հասանէ· 3· Երբժամ ասիցեն
թէ խաղաղութիւն և հաստատութիւն է, յայնժամ
յանկարծակի հասցէ նոցա սատակումն՝ ոյն
և երկն չդոյ, և մի ապրեսցին· 4· Քա-
դուք եղարբա՝ ոչ էք ի խաւարի, թէ օրն
ձեր իբրև զդող ի վերայ հասանիցէ· 5· զի
ամենեքին դուք որդիք լուսոյ էք և որդիք
առաւօտին· չենք գիշերոյ, չեմք խաւարի·
6· Ապա մի գայնով անկանիցիմք ոգի և այլք·
այլ արթնութիւն և զոհաբերութիւն եղիցուք·
7· Ձի որ ննջեցեն՝ գիշերի ննջեցեն, և որ որ
բնանն՝ գիշերի արբեցեն· 8· Քայլ մեք
զի առտնջեան եմք՝ արթնութիւն եղիցուք· և
զգեցցուք զզգաստութեան յաւուրն փրկութեան·
զիցուք զսաղաւարտն յուսոյն փրկութեան·
9· Ձի ոչ եա զմեզ ած ի բարկութիւն, այլ ի
փրկութիւն կենդանութեան ի տեառն մերոյ
յիսուսէ քրիստոսէ· 10· Որ մեռաւ վա մեր· զի եթէ
արթնութիւն եղիցուք, և եթէ ննջիցեմք, ընդա-
հանդերձ կեցցուք· 11· Վասն որոյ միմեանս
զմխիթարեցէք և շինեցէք զերկուս·
ոյն և առնէիք իսկ· 12· Աղաչեմ զձեզ եղ-
բարք՝ ճանաչել զվաստակաւորս և զվերա-
կացուս ձեր ի ձեր, և զերատիչս ձեր· 13·
Եւ համբերացուցանել զնոսա արժանի առա-
քել սիրոյ՝ վա գործոյ նոցա· խաղաղութիւն
արարէք ընդ միմեանս· 14· Աղաչեմք զը-
ձեզ եղբարք· խրատեցէք զատահարս· միսի-
թարեցէք զկաբձամիտս· պատպարան լե-
րուք անտարց· երկայնամիտ լերուք առ
ամենեսին· 15· Ջգոյշ լերուք՝ գուցէ ոք
չարի չար հատուցանիցէ· այլ յամ ժամ ըզ-
բարեաց գնիտ երեմարք, առ միմեանս և
առ ամենեսին· 16· Ցամենայն ժամ ուրախ
լերուք· 17· Աղոթասաք առանձին արարէք·
18· Ցամենայնի գոհացարուք· զի այս են
կամք ած քրիստոսի ի ձեզ· 19· Ջհոգին մի
չիշուցանէք· 20· Ջմարգարէութիւն մի արգ-
համարհէք· 21· Ջամենայն ինչ փորձեցէք·
զբարին ընկալարուք· 22· Ցամենայն իրաց
չարաց ի բաց կացէք· 23· Եւ ինքն ած խա-
ղաղութեան սուրբն արասցէ զձեզ ղամբինս·
և բովանդակ ձեր ոգի և շունչ և մարմին՝
անարատ ի գալուստն տեառն մերոյ յիսուսէ
պահեսցի· 24· Հաւատարիմ է որ կոչեացն
զձեզ· որ և արասցէ զոյն· 25· Եղբարք՝
աղոթս արարէք և ի մեր վերայ· 26· Ող-
ջոյն տուէք եղբարց ամենեցուն ի համբոյր
սրբութեան· 27· Երդմնեցուցանեմ զձեզ ի
տէր, ընթերցուել զիգերդ առաքելի ամենայն
սրբոց· 28· Շնորհք տեառն մերոյ յիսուսէ
քրիստոսէ ընդ ձեզ·

ԱՂՔ ԲԱՆԱՂԱՆԱՑԻՆ ՍՈՎՈՒՆ ԲՈՒԶԱՆԴԱՑՈՅ ԳՐԵՑՈՒԱԾՔ·

1· Ա՛յլ վասն ժամուց և ժամանակաց եղբարք
չէ ինչ պիտոյ գրել առ ձեզ·

2 որ ինչ կարևոր է ձեզ ի
գիտել, և պիտանի ի միտ
դարել՝ ասա գրեցի ըստ
բանականին· Այլ վասն ժամուց· որ ինչ
Տայն ի ժամանակ և յայլ հանգամանս
յարուն, կամ աւուր դատաստանին, չէ
ինչ պիտոյ գրել· կամ ըստ յայնմն՝ պիտոս չու-
նիք զի գրեսցի ձեզ· զոր լսումն դնէ,
զի գրեսցուք ձեզ· իսկ ասարկս, զի գրե-
ցից ձեզ· Ոչ է պիտոյ ասել, կամ զի ոչ
է մարթի գիտել և գրել զայն, և կամ զի
չէ հարկ և պիտանի գրել·

Գամ և ժամանակ սովին կարգաւ գնին և
ի գործոց· ած· 7· բայց յոմանկանն
գնէ՝ ժամանակս և ժամուց· Ջորոշումն
ասցա այսպէս առնուն ոմանք· իբր զի
ժամանակ խմանի ըստանալ միջոց ինչ եր-
կար· իսկ ժամ, փոքր մասն այնր ժա-
մանակի· կամ ըստ այլոց, ժամանակ է
անդուլութեն իրին· իսկ ժամ՝ հանգա-
մանք այնր, կամ պատեհութեին, և անցք
դիպելոյք ի ժամանակին· Ապա ասել
կամի· ոչ է պիտոյ գրել առ ձեզ, թէ
որչափ ժամանակք մնան աւուր դա-
տաստանի կամ յարութեն· յորում ամ և
յորում ժամու լինիցի կատարած աշ-
խարհի, և նորոգութեի մարդկան· որ-
չափ այլևս տևելոց է աշխարհ· կամ
բայ

բաց յայնմանէ՝ զոր ծանուցի ձեզ վա-
ղերոյ յարութեան, ոչ պարտ է գրել
վա ժամանակին՝ երբ լինիցի. և ոչ վա
այլոց նշանաց կամ անցից՝ որք ընթացա-
կից են այմ:

Բարք մարդկան հետաքննին են ի գի-
տել զգալոնիս կամ զանյայտս, և առա-
ւել զայգագայս՝ որք ի կամաց ոչ առ-
մանեալ են ի վի մարդկան: Իսկ ամե-
նատես իմաստութիւն ոչ՝ որ զմարդկի
հաճելաւ առնել խորհրդազգաց բա-
զում գալոնեաց ձեռնւթիւն իւրոյ, ոչ
կամելաւ յայտնել զիաքունն, այլ զոր
կատարածի իւրաքանչիւր մարդոյ, և
գաշխարհի վախճան, և զայլ հանգա-
մանս նոցա. ոչ միայն զի գիտել զայնս՝
աւելորդ էր, այլև բազում իւիք վնա-
սակար: Արդ՝ զայս ասէ առաքեալս, թէ
ոչ է պիտոյ աւելի ք զասացեալսս գրել
յաղագս ժամանակաց թէ ընդհանուր
աշխարհի, և թէ իւրաքանչիւր մար-
դոյ. այլ ոչ հարկաւոր է, ոչ օգտակար,
և ոչ արժան: Այեղմով ասացեալ զոչ
պիտոյն, ծանուցանէ կողմնակի՝ թէ ոչ
արժան է և ձեզ հարցաքննել զայն.
զոր ուրն յայտնապէս ասաց աշակերտ-
սացն՝ (զնոյ հարցասիրութենէն յանդէ-
մանեալ.) * Ոչ է ձեզ գիտել գժամս
և գժամանակս՝ զոր Հայր եդ յիւրում
իշխանութեան: (Գործ. ա. 7:) Այլ
թէ զինչ լինել յայսմ գիտել կարևոր իցէ,
ասէ:

2. Օ ի գոռ ինձն իւ ոպոչ գիաէ, ՝ Ընէ օր ֆն իբրև գէղ: Գիուք յառաջնմ ուսեալք
'ի մինդ՝ յայտնի և քաջ տեղեկացեալք,
ընէ օր ֆն, ժամանակ գալստեան ումն՝ ըս
նմանուն գիշերային գողոյ, այնպէս հա-
ասնէ, յանկարծ՝ յորժամ մարդկի ոչ
կասկածելն, ոչ խորհրդի, և յանհոգս
կան: Ոչ գող մտանէ 'ի տուն՝ օգնական
իւր առեալ զխաւար գիշերի, և զգուն
բնակչացն. յորժամ ոչ արև կարէ մատ-
նել զնա, և ոչ պահապան արթուն,
յայնժամ վատահուքէ գայ և յափշտա-
կէ: Ջայս նմանուն գողոյ ասէսղ առ-
նուն գիրքս. (Մատ. իզ. 43: Ղուկ.
ժէ. 39: իբ. պետ. իէ. 10: Յայտն. իէ. 3.
ժիզ. 15:) զոր և ուրն անուանէ որպ-
գայթի առակէ: (Ղուկ. իա. 35:)

Օր ֆն սովորաբար իմանի ժամանակ
գալստեան քոյ 'ի կատարածի աշխարհի
առ 'ի հատարակաց գատաստան. բայց
յաւելու ասկնբանն՝ թէ նշանակէ և ա-
զիւրաքանչիւր մարդոյ կատարած. զի
այսմ գՀետ գայ այն, և աղդակից է.
ժամանակ կատարածին ասէ՝ յայտնայ
անտի սկիզբն էատ. և վախճան կենաց
իւրաքանչիւրոցն՝ է պատկեր կատարած-
ին, մանաւանդ ասել նոյն իսկ կա-
տարածն: Եւ երկոքին յիրաւի կոչին օր
ֆն. վասն զի գադարել այնուհետև օր
մարդոյ. ոչ ևս ունին մարդիկ իշխա-
նութիւն 'ի կիր առնուլ զժամանակ. այլ
ամ ժամանակաց կիրառութիւն անցանէ
ք ձեռամբ նոյ: տես և ՚ա. կորն. ա. 8:
Արդ՝ ասէ առաքեալս, թէ ստոյգ գիւ-
տանին զոր ունել կարեմք 'ի վի աւուր
դալստեան կամ գատաստանին, է գի-
տել թէ անստոյգ է, յանկարծ հասա-
նէ: Ջայս միայն յայտնեաց մեզ քս.
յորում ժամու ոչ կարծիցէք, դայ որ-
դի մարդոյ. թէպէտև եա յառաջըն-
թաց նշանս յերկինս և յերկրի՝ առ 'ի
գիտել թէ մերձ է արքայութիւնն ոչ.
բայց թէ յորում աւուր և 'ի ժամու լի-
նիցի, այնպէս թաքոյց զայս, մինչ ոչ
միայն հրեշտակաց ասաց չգիտել, այլև
որդւոյն. որպս զի անյայտութիւնն ար-
թուն կայցեմք և պատրաստք: (Մատթ.
իզ. 33. 36. 42. 43. 44:) Ասա այս գի-
տութիւն միայն լեցի բաւական, թէ յան-
կարծ հասանէ գատաստանն, այնմ
սպասել արթնութեամբ յամ ժամ. իսկ առա-
ւել քան զայս հետաղօտել՝ ոչ միայն
անպիտան լինիցի առ 'ի փրկութիւ, այլև
քէհմ յայտնի կամաց գատաւորին, որ
համարձանս իմն բերելով բարեխնամ
անտեսութեան նո. զի որ զանհրաժեշտ
և զմեծապայծառ ահաւորութիւն գալըս-
տեան իւրոյ անեղաբչելի փայլական նը-
մանեցոյց, յանձն առնու 'ի մեր օգուտ
նուաստացուցանել զայն 'ի նմանութիւն
գողոյ:

3. Յորժամ ասէին ընչ խաղաղութիւն և չէ նոցա, յայնժամ յանկարծակի հասցէ նոցա սաստիկն, ոչ և երբէք չդադրի։

ԵՒ ոչ ազատեսցին։

4. Այլ դուք, եղբարք՝ ոչ էք ի խաւարի, զի օրն յայդ իբրև գողն առնուլ զձեզ։

Դուք զամենեսեան որդիք էք լուսոյ և որդիք ցերեկուայ։ Ոչ եմք մեք գիշերոյ և ոչ խաւարի։

Ուրեմն մի՛ քնասցուք որպէս և այլքն, այլ արթնասցուք և պահեսցուք։

Որ քնանան՝ գիշերի քնանան, և որ արբենան՝ գիշերի արբենան։

Մեք որ ցերեկուայ եմք՝ պահեսցուք, զգեցեալ զզգեստ հաւատոյ և սիրոյ, և զսաղաւարտ յուսոյ փրկութեան։

Զի ոչ եդ զմեզ Աստուած ի բարկութիւն, այլ ի ստանալ զփրկութիւն տէրունական Յիսուսի Քրիստոսի։

Որ մեռաւ վասն մեր, զի եթէ արթնասցուք կամ քնասցուք՝ միանգամ ընդ նմա կեցցուք։

Վասն որոյ մխիթարեցէք զմիմեանս և շինեցէք զմիմեանս, որպէս և առնէք։

5. Աղաչեմք զձեզ, եղբարք, ճանաչել զայնոսիկ որ վաստակեն ի ձեզ և կանգնեն զձեզ ի տէր և յիշեցուցանեն ձեզ։

Եւ ունել զնոսա առաւել սիրով ի գործ իւրեանց։

Խաղաղութիւն ունիցիք ընդ միմեանս։

6. Յորդորեմք զձեզ, եղբարք, յիշեցուցանել անկարգացն, մխիթարել զտկարագունդսն, հանդուրժել զհամայնս։

Տեսէք զի ոչ ոք զչարն ընդ չարի հատուսցէ, այլ միշտ զբարին հետապնդեցէք ընդ միմեանս և ընդ ամենեսեան։

7. Միշտ ուրախ լերուք։

8. Առանց դադարի աղաչեցէք։

9. Ընդ ամենայնի գոհանայք։

Զի այս է կամք Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս ընդ ձեզ։

10. Զհոգին մի՛ մարէք։

11. Զմարգարէութիւնս մի՛ արհամարհէք։

12. Ամենայնի փորձեցէք, զբարին պահեցէք։

13. Յամենայն չարէ հեռացարուք։

14. Ինքն Աստուած խաղաղութեան սրբեսցէ զձեզ ամենայն կատարեալ։

Եւ ամենայն հոգի ձեր և անձինք և մարմինք անարատ ի գալուստ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի պահեսցին։

15. Հաւատարիմ է որ կոչեաց զձեզ, որ և կատարեսցէ։

16. Եղբարք, աղաչեցէք և վասն մեր։

17. Համբուրեցէք զմիմեանս սուրբ համբոյրիւ։

18. Երդուեալ եմ ձեզ առ Տէր, զի ընթերցեսցի թուղթս այս առ ամենայն եղբարս սրբոց։

19. Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ։

Ամէն։

Pppppp 2

Սակայն ըստ այլոց լաւ եւս իմանի լոյս քրիստոնէական կոչման՝ որ ամենեցուն ինձ հաւասարապէս պատշաճի։ Դուք լուսով աւետարանին պայծառացեալ եք. ետգիտութիւնն չայլ ծնունդ ունի, եթէ ոչ փսխանց զձեզ։ Սիրտութիւնամբ եւ կնքով Հոգւոյն սքի վիճակեցաք յորդիութիւն ՚ի, որ լոյս է ինքնակաց՝ անշէջանակ մասին խաւարի. որով և ձեզ ՚ի վիճակիդ ձերում միշտ սիւ է, և գիշեր անգիտութիւն չկարէ փսխանակել։ Վա՛ր որոյ անմարթ է ձեզ ըմբռնիլ յոտար ժամանակի՝ իբրև զխաւարասերը նախ։

Զնմ գիշերոյ։ Յառաջին դէմն շրջէ ըզբանին, ցուցանել թէ ընդարձակ ծրշմարիտ քրիստոնէութեան սեպհական կնիք է լուսաւորութեան մասց, օտար ՚ի խաւարէ ստուերե և մեղաց ։ Ըստ եմք ասէ՝ որդիք գիշերոյ հեթանոսութեան, որ ՚ի բնէ ունի զմանեն՝ ոչ գիշեր. և ոչ որդիք եմք խաւարի ախտից և մեղաց, որք ՚ինեցքս մոռծանեն զխաւար հոգւոց։

6. Այլ արիւնոյ և ըմպութեան եղեցուք։

Որդիք ելով մեր լուսոյն ընծայիմք՝ և ոչ խաւարի կամ գիշերոյ, զոր ոչ ունի անմնդիմ. ոչ կամաւ հակառակ կոչման մերոյ ըմբռնիցիմք ՚ի քուն անուրկիւղութեան, հեղգութեան, կամ թմրութեան. այլ մեզոց. մի լեցի մեզ թմրիլ ՚ի խաւարային ախտս, կամ ՚ի մոռացումն գաստատանին ոյ։ ոչ այլն. հեթանոսք՝ որ ՚ի խաւար անձնդութեան դանդաղեն, իբրև ընդհանրական ունին զքուն անհոգութեան. կեան ոչ թէ չկայցեն թշնամիք, ոչ վտանգք, ոչ դատաստանք։ Ասլ արիւնոյ եղիցուք, ակնկալեալք դատաւան դատաւորին, քաց ունել զոլով զայս հոգւոց, զգուշացնէ ՚ի փորձս, և պարապեալք ՚ի գործս որք արհնոց վայել են ։ Եւ ըմպութեան, ըզգաստք ՚ի գործել զարգարութեն և զգժարժողական առաքինութիւս. ոչ է բաւական՝ թէ միայն խցին արհնութք, այլ պիտի և ՚ի գործեն զգաստանալ։ Եւ այսու օրինակաւ՝ ասէ ոսկեբերան, ՚ի մեր ձեռս է՝ միշտ սիւ գործել մեզ զժամանակ կենաց, և հանապազ հըսկել, հակառակ զգալոյն յորում գնշեր և քուն ՚ի վեր հասանեն յոչխամաց։

7. Որ ընդնէն՝ գիշերի ընդնէ. և որ արբենան՝ գիշերի արբենան։

Հակառակ արհնութեն՝ ընդնէն է, և զգաստութեն՝ արբեցութեն. և զերկաքանչիւրն անվայելչական լինել ցուցանէ առն քրիստոնէի։ Սովորական ժամանակ ընդնէլոյ՝ գիշերն է՝ ասէ. այն է ստմանեալ վա քնոյ ըստ բնական առնրութեն մարդկան։ Ընդհանապէս որ արբենան, որք յարբեցութեան պատպին, ՚ի գիշերի առնեն զայն։ ՚Ի հին ժամանակս, որպ և այժմ յարեւելեայս՝ ընդհերնկ լինէին հացկերոյթք և խրախութիւնք, յերկարելով յարբմանս զմեծ մասն գիշերոյն. որում գնշեր գայ և թմրութեի քնոյ։ Այս ՚ի քաղաքական սովորութենց իսկ ցուցանի, թէ քնոյ և արբեցմանց պատեհ ժամանակ՝ զգիշերն համարին մարդիկ, և ոչ զցերեկն։

8. Այլ գնշ ի քունէն եմք արիւնոյ եղէք։ Եւ զգեցեալ զզրահն հաւատոյ և զսիրոյ, և զյոյս սպասաւորութեան յաւասի ։

Ընդհէ են զարմանք, եթէ որդիք խաւարի անհաւատք՝ կայցեն արբեալք ՚ի սիրոյ երկրաւորաց, և ՚ի Թաւձր քնոյ չարութեն և աներկիւղութեն ըմբռնեալք էցեն։ Բայց մեզ որք փոխնէն եմ որդիք, հաւատովք ՚ի լոյսն քո պատկանելոյք, կարի օտար է ըս նմանութեան գիշերորդացն ննջել յանհոգս, և արբենալ յախտս մարմնականս։ Ա՛նք զոլով իբրև զայն բնակիչս երկրի՝ որոց միշտ սիւ է, արիւնոյ եղիցուք, զհոգևորական արհնութեն կամ զգաստութեան պահեցուք միշտ, ՚ի բաց թօթափելով զամ ախտաւոր գործս, որ գիտեն անդայութեի ածել ՚ի հոգիս։ Վարք սիւ տաւորք յիրաւի նմանին քնոյ՝ ասէ ոս կեբերան. վասն զի իբրև զքունն բնական՝ դադարեցուցանեն զմարդ յամ ներդործութեն առաքինութեն. և ասն նմա դնալ յերազի. ոչ թթողուն ըմբռնել կամ տեսանել զչշմարիտ բարիսն ինացականս. այլ զանեղոյ և զսուտ պատկերս երազականս երկրաւորաց նկատ

նկարեն 'ի միտս մարդկան :

Եւ զնչեցոյց ղբռնան հաւոյդ : Իւյոյնն, զգևկեալսն զղբարշն . իսկ հաւոյդ յօրինակս լինչ զրբ հաւոյ : Յաւելու-ածս յայս առնէ՝ թէ արձնուելիւնն քրիստոնէական ոչ է լոկ իբրև քաղաքացւոց 'ի գործել միայն , այլ իբրև զինուորաց՝ առ 'ի պատերազմիլ ընդէմ հակառակաց թշնամեաց : Ա՛ւ որոյ յանձին պարտիմք կրել միշտ զպահպանակն հոգւոց զղբարշն հաւոյդ և ընդդէմ . ՚ի դՀաւատն և զսէրն՝ իբրև զասյս . Հաւատովքն ևնդրոյ պատասպարեալք , և սիրովն՝ արտաքոյ : Առ եփեսացիս՝ զրահս արդարոյն ասէ՝ նոքին մասք . վասն զի 'ի քրիստոնէական հաւատս լծորդ է սէրն . և երկոքումբքս կատարի արդարութիւնն շնչարիտ : Այլև ըզհաւատս 'ի վերնայ օրինակ անառնոր . քան զի և վահանն պատապարօղ է անձին նման զրահի : (Եփես . գլ. 14. 16.)

Եւ զիւրոյ զաղաւոյդն յաւոյն : Յոյնն և ըստնամ լատինն և արաբացին չունին սատ բայ , այլ զօրութիւք կրկնեն զբայն զբնեղեալ . այլև զարմարաւմն այսպէս դնէ յոյնն և լատինն , զաղաւատ՝ ըզյոյսն փրկութեն : Քանզի սատրին նման մերում ասէ , և դիցուք . նոյնպէս ըզյաջորդն ընթեռնուս , զաղաւատան յուսոյն փրկութեն . որում ձայնակցի և արաբացին : Զիմաստան մի են ամենքին . ՚ի հաստատեալ դիցուք 'ի միտս մեր զոյս երկնաւոր բարեացն՝ իբրև աղաւատ պատապարիչ զլոյս : Փորձութիւնք և վիշք իբրև նեաք հրեղէնք յարձակին 'ի մեզ առ 'ի վերուստ ընկալ կամ ընթացուցանել զսիրտս . յոյս փրկութեն և հաստատմանց ընդդէմ կացեալ , արդելու զմեզ ընդառակարութեն : Յաղագս այսր բրիստոնէական արձանութեն և վհատութեն՝ իբրև ընատնի իմն սխորժանօք սովոր է առաքեալս 'ի մարմնականէն բերել տարացոյց . զբոց յերկար խօսեցաք 'ի մէկն . Հաւատմայ . (ժգ . 12. 13. 14.) և եփեսաց . (ե. 8. 9. եւն . գլ. 13. եւն .)

9. Ո՛չ եւ զմէ ևս 'ի քարտէրէ , այլ ո՛ 'ի էրէնտոնէ 'ի յետ ժամ մերոյ յեն :

Յոյնն և այլ թարգմանք ասեն . ոչ եր զմեզ ևս . և զյաջորդն՝ 'ի էրէնտէն ելեալ , յոյնն դնէ , 'ի ստոյգն փրկութեն : Խնատքն են . ոչ եհան զմեզ ևս 'ի խաւարէ անհատատութեն , և եդ յկեղեցւոջ լուրմ 'ի քարէ . , 'ի զատատպատութեն , առ 'ի լինել նեաք բարկութեն նմ . . այլ 'ի էրէնտէն հեղոնտոնէ , առ 'ի փրկել յաբեռնական կենդանութեք : Ոչ եթէ ընտրեաց և կոչեաց զմեզ 'ի հաւատս՝ առ 'ի ցուցանել 'ի մեզ զարդար ցատութիւք , և 'ի կարուստ մատնել . այլ չշարիտ կամք են նմ հանել զմեզ 'ի յաբեռնէն փրկութենն . 'ի կնցուցանել զմեզ սահմանեաց կոչմամբն 'ի հաւատս՝ և ոչ եթէ 'ի կոբուտնել : Կաղմնական յոյս առնէ , թէ զորս եհմոն արտաքոյ հաւատոց , 'ի կորուստ կարդեալ են . և լինի բանս զոյգ ատացելոյն առ Տաւիմ . (թ. 22 .) * Կամէր ևս ցուցանել զբարկութեք . . . անօթոցն բարկութեան պատրաստելոցն 'ի կորուստ : ‖

Ի յէտ ևն մերոյ : Ա՛յս մատն հայի կամ առ էն , և կամ առ էրէնտէ . մանաւանդ առ բովանդակ ատացեալն . ըստ ատնանց զմեզ ևս և կոչեաց 'ի հաւատս 'ի ձեռն քոյ , և առ 'ի փրկել զմեզ շնորհօք նո . յարդեանց քոյ ևն մերոյ վճակեցաք 'ի հաւատս , և նորին շնորհօք ունիմք ստանալ զկատարութեն հաւատոց՝ զփրկութեն :

Իսկ յարմարութեն բանիս առ անցեալն , ըստ ատնոց համարի առ 'ի հաստատել զյոյսն՝ զոր ատաց . և ըստ այլոց՝ ցուցանել թէ օրէնսն կարևոր է արձնուելոյն քրիստոնէական . բայց լաւ և՝ զերկանքնչիւրն կամի հաւատարմացուցանել . և բացատական ոճով կարդելով զատանն , զմեծ անտեղութեն հակառակ ընթացիցն ցուցանել . իբր ատէ : Մի՞թէ 'ի կորուստ կի՛ 'ի զատատպատութե՞ կարգեաց զմեզ ևս , ոչ զի իբրև զկորուստական անյուսութ լքանիցիմք , և 'ի խաւարն միայն և վհատութեան թմրեալ ննջիցեմք : Ոչ այդպէս . այլ ըստ բարեսիրութեն զթացեալ 'ի մեզ , 'ի միջոյ կորստականաց առնէ կարդեաց 'ի նպատակ փրկութե . և այս է հատատարն յոյսդ մերդ՝ զի պարզերբեւ ակնկալութ փրկչին քոյ զալստեանն , և ևմ զգաստութե վարեցուք զկեանս մեր ,

մեր, որով երկնաւոր փրկութեն հա-
մանիցեմք։

10· Որ ձեռաւ վասն մեր· չէ եղէ տր-
ծուառ էդէմ, և եղէ ննջեցեմ,
նովաս հանդերձ էեցցուս։

Զի՞նչ այլ հզօրագոյն պատճառս յու-
սադրութեան, և յորդոր առ՝ ի հոգևո-
րականն արթնութեի՝ կարօղ էր տալ մեզ
ասե, քան զայն՝ զի յիւր որդի ոչ խնայ-
եաց· այլ զնոյն մեզ երկրայելի կամ
դանդաղելի յորժամ այնպէս հազուագա-
քեա մերում փրկութեն, մինչ և ոչ՝ ի մե-
ռանելոյ հրաժարեաց։ Որ ձեռաւ վասն
մեր, առ՝ ի շահել մեզ զմի բարիս չնոր-
հաց և փառաց։ Լռելեայն Թոզու ըզ-
յառնելն, զոր սոսկալի է կից ըլ մեռա-
նելոյն իմանալ, ոյն և վերագոյն· (ՀԲ·
13·) և յաջորդն ևս պահանջել, չէ եղէ
արձուառ էդէմ։ Դիտեաս և յայսմ բնա-
բանի զոր ասացաքն՝ ի գլ· Ը· 13· զի
վն քեզ՝ մեռանել ասէ, և վն հաւատա-
ցեալոցն՝ ննջել։

Ի կարգէ բանիցս՝ երբեակ քան և
արթնութենէն՝ ի կիր արկ առաքեալս·
առաջին՝ քան մահու, որով զմեռելոն՝
ասաց ննջեցեալս· (ՀԲ· 12· 13·) Երկ-
րորդ, քան յառնելն և մեղայ, (ի 6
տան·) երրորդ՝ քան բնութեն առ՝ ի
հանգիստ· (ի 7 տան·) Ընդդէմ այ-
սոցիկ և երբեակ արթնութեի իմանի· յո՛
կենաց, արդարութեն, և բնութեան։
Արդ՝ ըստ երկդ եղանակին ոչ իմանի ասա
քան և արթնութեն, թէպէտ և մեկ-
նիչ ոք բանի և ոչ աղմուկի չարմա-
րէ պայն միտս· յո՛ եթէ արթնութի հո-
գւոյցեմք, և եթէ յանհոգս կայցեմք,
ըստ քեզ կեցցուք· իբրև թէ ած առանց
մանաւանդ փութոյ մերոյ պահպանու-
ցէ, և յաջողեացէ գկենդանութեն մեր։
Ապա քան այլոց երկուց եղանակաց
առեալ զբանս, կայեսուաս և այլք
այսպէս յարմարին ըստ բնական քնոյ և
արթնութեի· Քո զմահ յանձն առ վն
մեր· որպա զի եթէ մարմնով արթնութ
իցեմք՝ պարապել՝ ի գործս, և եթէ
ննջիցեմք՝ խափանել՝ ի գործոց, կեց-
ցուք ըստ քում աստ շնորհօք, և յապայն՝
փառօք։ Կամ, ոյն զի յայս կեանս յո-
բում վիճակի և գանիցեմք՝ եթէ՝ ի
գործել, և եթէ՝ ի կրել կայցեմք մա-
ցեալք՝ ի քէ։

Բայց սովորաբար մեկնիչք զքան մա-
հու, և զարթնութեի կենդանութ իմա-
նան, թէպէտ և զանազանաբար յար-
մարին զիմաստան։ Ոմանք· Քի մե-
ռանելովն վն մեր, կամի իրաւամբք և
հարկն պահանջէ, զի և մեք թէ կեն-
դանիք իցեմք՝ և թէ մեռեալք, կեայ-
ցեմք ըստ քում առաքինութեիդ և փառակ-
ցութեի։ Քան այլոց· որպա զի թէ ար-
թուն իցեմք՝ յերկար ապրելով, և եթէ
մեռանիցիմք արագավախճան կենօք,
ըստ քում կեցցուք յաւիտեան· չիք խոիր՝
եթէ յերկար կամ սուղ կեանս վարի-
ցիմք· երկոցուն և մի ելք են, ըստ կե-
նակից քում լինել· և ըստ այսմ նման լինի
ասացուածն յոբ· կորն· (Ե· 9·) * Զի
եթէ յանիցեմք, և եթէ ելանիցեմք,
հաձոյ եւեթ իցեմք նմա։ ‖ Զայն միտս
առաւել յայս առնէ ասելիքեան, մե-
ռանել խնամալով զրանականն՝ ի չար-
չարանաց· յո՛ եթէ ապրիցիմք՝ ի վտան-
գոց, և եթէ՝ ի մահու վտանգս մատ-
նիցիմք, մի ինչ հոգասցուք զիսելով
զն ըստ քում կեանք։

Սակայն բազումք՝ ի յոհանայ և՝ ի լուկ
նաչաց վերաբերեն զբանս առ կեանան
և առ մահ՝ որ՝ ի կատարած աշխարհի,
ըստ մտացն զոր բննեցաք յանցն՝ գլ· 16։
Եւ խնամոքն են· քո վն մեր եղ առ-
հասարակ զիւր մահն և զարթութի,
ոյն զի աներկիւղ վատահիցիմք, թէ ար-
թունք մեռելով առանց մեռանելոյ՝ ի
գալստեան նր, և կի մեռանելով յա-
ռաջ քան զայն, որպէս և իցի՝ կեցցուք
նովաս հանդերձ, ըստ՝ ի միասին ըստ նմա յա-
յտնեան։ եթէ յայս կեանս դանիցիմք,
և եթէ՝ ի մահու, աներկբայելի է մեր
կեալս ընդ քո՝ Ամանաւրիալ դայ այս
յաւացուածն առ Հռոմ։ (ԺԴ· 8· 9·)
* Եթէ կեամք, ոյն կեամք· և եթէ մե-
ռանիմք, ոյն մեռանիմք։ Քանզի՝ ի նոյն
իսկ և քո մեռա և եկեաց· զի մեռելոց
և կենդանեաց առհասարակ տիրես-
ցէ։ ‖ Զայս միտս առաւել հարազատ
համարին երբեք համեմատ վերագոյն
ասացելոցն· և զի ոյն անդանօր՝ ի միմ-
թարականն տանի զհետեւումն, նոյնպէս
ասե՝ ի վր բերէ։

11. Ա ան որոյ Փիլիբբէոյ ընդեաս, ած ընկեցէ ընդ ոտս։ որոյ և առնէր իմ։

Ապա ասացեալով զայս յարութեն և երթանիկ կենաց ըստ՝ Փիլիբբէոյ ասա Ճշմարտութիւք լեցին ձեզ սփոփանք՝ քանիցս անդամ անկանիցիք ի վիշտս, կամ ի տրամութեն զայս սիրելեաց։ Հանապազորդ մտածութեն և զրուցատուին այսոցիկ իրաց լեցին ձեզ խրախանչիւք երգ միխեթարութեն։ ԵՒ ընկեցէ ընդ ոտս, ոչ միայն բանիւք ի բարիս յորդորելով, կամ ի յոյս երանելի կենաց պնդելով, այլև օրինակաւ գործոյ զօրացուցանելով ի զդաստութեն և յանարատուին վարուց։ որպես և առնէր։ զիտեմ զի արդէն առնէք ոչ ասայի։ և ցանկամ զի միշտ նոյնպէս առնիցէք։ Դովելի վկայուիս հնչեցնակալ առնէ զերասն։

12. Ա ղաչեմ զձեզ եղբարս՝ ճանչել զվաստակաւորս և զվերահոգս յիր ի ձեր, և զերեսփոխս յիր։

Ի մանաւոր պատուհերս խրատուց գայ ըստ սովորութեն՝ յաւարտման թղթոյն։ և յառաջնում տեղւոջ յանձն առնէ զպարտուպաշտաշտ մեծարանն առ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ՝ յորում ատեհանի և իսկն։ Ա անաւանդ զի որպս նկատէ ոսկեբերան, նախ ասաց նոցա շինել զերեսարս, զի մի կարծիցեն այսու՝ ի մարդապետի պատիւ հանել զանձինն զնա, կամ թէ փոքր համարիցին զկարգեալ պաշտօնեայն, դեղ մատուցանել նմ։ Աղաչեմ զձեզ։ այսպս եղական դնեն հարազատ օրինակք մերոյ այլ թարգմանք, ազաչեմ։ Ճանչել զվաստակաւորս։ Յորմէ և այլք յաւելուն, զվաստակաւորս ի յիչ։ Ջայնոսիկ որք աշխատին ի վերս ձեր բանիւ և վարդապետութեն, յաւուցանել և ի պաշտել զերորհուրդս, և զնմանէ հոգևորականան խնամարկել։ և խնամին այսու երիցունք և սարկաւագունք։ Եւ զվերահոգս յիր ի ձեր։ ոչ զղեկաւորս կամ զառաջնորդս որք նախագահ են յեկեղեցւոջ, և զառաջնորդին յանցելոյն։ զի ոչ ամենեքին որք վաստակինն, են նախագահք։ և այսու խնամին առաւել եպիսկոպոսունք, կամ աւագերեցքն։ և բազմաւորական դնեն ըստ բազում քաղաքացն՝ որք ի գաւառին մակդոնիոյ։ Յաւելու ի ձեր, որ ոչ միայն առ վերակացուս հայի, այլև առ վաստակաւորս, նշանակել թէ խօսի ոչ զայնցանէ՝ որք ըստ մարմնական և քաղաքական կենաց վաստակին և առաջնորդեն, այլ որք ըստ պաշտաման ոչ ի հոգևորսն, ի տանն քրի յեկեղեցւոջ ունին զգործակալութիւն։ Ամենք ղ ի ձեր վերաբերեն առ բայն պաշտ, ոչ միայն զայնոսիկ որք ի սիրով և երկիւղիւն քրի։ բայց հեռի է։ Եւ վերահոգս յիր։ զայնոսիկ որք ի պաշտամանէ կարգեալ են ի խրատել, ի յանդիմանել։ որպիսի են վարդապետք և քարոզիչք։ Ամենայն քրիստոնէի մարթի է խրատել զընկերն, բայց ի սիրոյ և ոչ ի տնտեսութեն։

Աղդ՝ զոսոս զամենեսին հրամայէ ճանչել։ ոչ նկատել որպիսի են, գիտել և ընտրել զնոս ըստ իւրաքանչիւր ատեհանի՝ թէ հոգւովք են, և չարք, և պաշտօնեայք կարգեալք ի դիտոյ քրի։ և ըստ նմին ճանաչման ընծայել նոցա զարժանաւոր մեծարանս, զհնազանդութեն, և զնպաստաւորուն կարևոր պիտոյից նոցա, գործովք և բանիւք վկայելով բազմապիկ երախտեաց նոյ։ Եթէ ըստ մարմնաւոր պետաւութեց յանձն առնուցու ոք զձեր պաշտպանուի, մտադիւր ճանաչէք զվաստակս նոր, և ի հատուցումն փութայք։ որչափ և առ այնոսիկ պարտիք երախտագէտ լինել, որք յոծակոյս կողմանէ պաշտպանք ձեզ կան և վերակացուք և հսկողք։ որք ելեհ ի մէջ զեշերի կուսցին, հատանին առ ձեզ վաղվաղակի։ Եւ ապա կայն որպէս ոսկեբերան ազդ առնէ, առաւել ի հոգևոր վերահոգացուց և խրատատուց խորշին մարդիկ, քան հիւանդք ի բժշկաց։ սոքա եթէ ցաւս կրեն ի դառն գեղոյ կամ ցամաքն անդամոց, թէ և վշտանան՝ բայց ընդ հատապարք լինին առ բժիշկս։ Իսկ հոգևոր խրատիչն՝ եթէ ազահին սաիցէ թողուլ զանիրաւ մեծութեն, կամ հեշտասիրին՝ զանառակուն, կամ բարկացկլոյն՝ զլրեժինդրութեն, անդէն լինի նմ առնլի։ վն այսորիկ խնամով պատուիրի առաքեալ զձանաչելն։ և յաւելու դարձեալ՝

13.

13· Ա՛ր համբերեսջիք մինչև արժանիս առաքել սիրոյ՝ վասն գործոյ նոյ։

Խաղաղութիւն ընդ ձեզ։

Զորն անեղեալի զնէ զրայն, համբերե- և յարի յանցեալն· ի՛ աղաչեմ զձեզ՝ ձանաչել և համարել զնա արժանիս առնել սիրոյ· Համարեսջիք ՚ի միտս ձեր, հաւանեսջիք Տէրտաւանէ՝ թէ հոգևոր պաշտպանք ձեր արժանի են սիրոյ, և այն ոչ պարզաբար, այլ առատիկ և զի բազմոց սիրոյ· այնպես արատաւոչ սիրելիք են ձեզ, ոչ հարք որդւոց· ոչ երկիւղիւ կամ մարդահաճութիւն մեծամ- ընելիք, այլ ընտանի սիրոյ հարազատու- թիւն, և սիրելութիւն որ գերազանցեալ իցէ քան զբնական և զմարդկային սէր· ի՛ ձեռային և անխաղպախ և հաստա- տուն սիրով· որ երևի ՚ի գործս և ՚ի վիշտս՝ զոր վա՛ն նոցա յանձն առնուցուք։ Եւ այս՝ վասն գործոյ նոցա։ ՚Ի պատ- ճառս պաշտամանն՝ յոր կարգեալ են յեկեղեցւոջ, և վա՛ն աշխատութենց՝ զոր առնեն առ ձեզ։ Աւելի՛ վասն, յայտ առնէ զկրկին պատճառ, ի՛ զարդիւ- նական և զվախճանական· ի՛ առաջ- նոյն իմանի· Գերազանցութիւն պաշտա- մանն նոյ, և գործառնութիւնքն են պատ- ճառք, որոց վա՛ն արժանի են առաւել լազոյն սիրոյ և մեծարանաց· ընտա- նեաւ ձերոյ առ ա՛ն՝ նոքա են առիւթք և մատակարարք· ՚ի քա՛ն ծնանին զձեզ մկրտութիւք, և սնուցանեն վարդապե- տութիւք և ա՛ծային խորհրդովք· ախ- տից ձերոց հոգեկանաց դարմանիչք նոքա են· զդրտնս երկնից նոքա ձեզ բանան· և յայսպիսի պարագայս կապեալ կան զմի ժամանակս կենաց իւրեանց՝ Տանդերձ խստապատիժ Տա- մարով՝ զոր ունին տալ ՚ի վա՛ն հոգւոց ձերոց· ասա ծանրաբեռնեալք աշխա- տութիք, և անդ անաչառ Համարյս տո՛ւչէք։ Տեսջիք ապա, որում սիրոյ մեծարանաց և հպատակութեան չիցեն արժանի։

Ըստ երկրորդին իմանի· ծաներ[ու]թ զՏոգևոր վերակացուս ձեր արժանիս ևմ սիրոյ, և այնպես վարեսջիք առ նո՛ա զգուշութեամբ· ոչ զի կարկեցին մտադիր և անխափան յառաջ տանել զգործ պաշտաման իւրեանց ՚ի շինութիւն եկե- զեցւոյ· զի խնդութիւք արասցին զայն՝ և ոչ յոգւոյ Տանելով ՚ի վնաս ձեզ· ոչ ասէ երբայ· Ժ՚ք· 17։

Որպէս յաղագս առաքելոց ՚ի թիւրել կամ- ցան զբնաբանս, Տեռևեցուցանելով՝ թէ առաքինորդք չարք և անդործք չէն արժանի սիրոյ և մարդկային դարմա- նատուութեան ժողովրդեանն· այնու զի առաքեալն ասէ՝ մեծարել վա՛ն գործոյ նո՛ց։ Սակայն ինքնին բանն յանդիմանէ զխոտորնակ մեկնութիւնդ· զի ոչ ասէ՝ արժանիս Համարել սիրոյ կա՛ մեծարա- նաց՝ վա՛ն անձանց նո՛ց, այլ վասն գործոյ· ի՛ վասն պաշտամանն՝ յոր կարգել են գործել· ոչ յանձանց արժանաւորու՛, այլ աստիճանին սիրելիք են և մեծա- րելք։ Եթէ առաքինորդ ոք իւրով ան- կարգութիք և անվաստակ Տիղդութիք արհամարհ առնէ զնոսա յաստիճանն և զառաջ- Տանաւորն· առ յոչ միանգ պատուհասաք անարժան վերակացուի՛ն, և ոչ եթէ յիւրմէ ժողովրդենէ՝ Մ՚արդ չարա- գործ՝ տակաւին արժանի է եղբայրա- կան սիրոյ· և իշխան թէ անհաւատ և խղճ՝ արժանի է Տնազանդուե, թէպէտ և գործք իւրեանց գՏակառակն պա- Տանիցեն։

Իսկ եթէ զուշիցն կամիցիմք խմաստա- սիրել ՚ի բնաբանէս, արդարև զայն վերակացուս առաւել արժանիս վկայէ լինել սիրոյ և խնամոց, որք ըզ առաջ- Տանին Տակառակ ՚ի գործ Տովուհութիւն ըզ իւրաքանչիւր պաշտաման· և կշռամբէ լռելեայն զՏեղգացեալսն և զպատա՛ճ- սիրս, որք զանեռան միայն շատ Տամա- րիս առ ՚ի մեծարանս ըլունելոյ, և ա- ռանց սիրման բանին՝ պատրաստ քաղել ՚ի ժողովրդենէն փոյթ առնել։

Խաղաղութիւն ընդ ձեզ։ Յու- նական օրինակք տարբերին ՚ի բառն ընդ Ձեզ· ոմանց զրելով են ա՛րքս· ի՛ ՚ինձ կամ ըզ նմ· և այսպէս ընթեռնու- լասին, այլև ասորին զնէ· * և վա՛ն գործոյ նոյ խաղաղու՛ ունիցիք ըզ նմ։ Զայս ընթերցուած ունի և ասկիբե- բան, զոր և մեկնեն· խաղաղական Տպատակութիւ զնոսքիք ըզ վերակացուս և ըզ խրատուիչս ձեր· ի՛ Տակառակիցիք ըզ նմ, կամ խռովուիս յուղիցեք· զգու-

շասյարուբ՝ զի մի պատճառանօք իւիք երկպառակուիցէ ձեզ և ընդ ծնանելոյն ։

Բայց սովորական օրինակ յունաց դնէ, եւ ըստէս, ցի՛ ի ձեզ ինքեանս, ի միջի ձերում. և այսպէս ունի արաբացին՝ համաձայն մերում բնագրի, իբրև այլ խօսած՝ զոր սովոր է առաքեալն ասել ի գրել՝ ի պատուհաս թիղթոյն, պահել հաւատացելոց զխաղաղուի առ միմեանս ։ Եւ զայս ընթերցուած յարմարաւոր ևս համարի եսեփոս · վա՛ զի խաղաղուիք գնալն ընդ հոգևոր պաշտօնեայս՝ արդէն իմանի յանցեալ խրատն՝ իբրև փոքր ի մեծագունէն ։

14 · Պաղատ չէնէ եղբօր · իբրեզէտ ղոփափոս · Փիլոքենէտ վսրճոփոս · պաճաղոսն ևրօս փոյոց. եղ նոյնոփ ևրօս ահ ահնէոէն ։

Յոյնն և այլք աստանօր ևս բազմաւորական դնեն, պաղատ՝ Յնտ կարգաւորելոյ զհաւատացեալսն ի սէր հոգևոր պաշտօնէից՝ յերթախտագիտութենէ և ի հնազանդուի առնն, ձայն տայ և հովուացն՝ ուշ ունել պաշտամանի բերանց ։ Իբրեզէտ ղոփափոս ։ Ստահակ ասի՝ որ արտաքոյ ուղղի և չափու հակէ՛ խոտորի · և աստանօր ընդ հանրապէս խմանան բազումք ընդ ոսկերքերանին զամ անկարդացեալս, որք յոչՀաճոյն ոյ դէ դերին, զխառնագնացս, զխռովարարս, և զայլսն ։ Սակայն այլք խմանն յաւուկ ղդաւարկանձնուն և զհետաքրքրիս , զորս վերագոյն խրատեաց հանդարտել · (ՏՀ · 11 ·) քանզի սովին անուշամբ կոչէ զայնպիսին յերկրորդ թիղթին ։ (ՏՀ · ճ · 7 · 11 ·) Եւ յերրորդ արտաքոյ ուղիղ ընթացից խոտորեալ են դաւարկապորոք , ոչ միայն զերբեանց կարգ և զգործառնութենէ՝ ի բաց լքեալ, այլև զընկերացն խանգարելով հետաքրքիր կենօք ։ Զայդպիսիս Իրեփեզէտ ասէ, հանդարտուիթ ազդ առնելով կալ յիւրաքանչիւր գործ , և կըշտամբելով ևս , այլ ոչ իշխանաբար և խրոխտանօք ։

Ստիփոբեզէտ վսրճոփոս · Զօրացուցէք քաջալեր բանիւք զերկեցուս , և զանհամբերս · որք ի ձախողակս դիւրաւ լքանին՝ պնդեցէք զնոսա յուսով հատուցման կեանն յայգեկութենէն ասլ · որք ի փորձութիւնս անժոյժք են՝ ցուցէք նոյ զբաղադատս օգնականութենին ասլ · որք ոչ ժուժկեն նախատանաց կի ձեռասուց կրելոց , զանոխակալութենին առաք դեղ զովացուցիչ ։ Պաճաղոսն ևրօս փոյոց ։ Տկարս ասէ սովորաբար զանկատարն ի հաւատս և ի գիտութենէ · որք թէ և քանի ի բարիս՝ այլ ոչ ունին զօրութենէ բաւական ։ Անհպեսեացն ձեռն տուք ասէ՝ ուսուցանելով, թեթեւ բերան դնելով նոյ , զգուշանալով զի մի գայթակղութենիւն տացի յայլոց կարողաց ։ տես Հռոմ. ԺՀ · 1 · ԺԵ · 1 ։

Եղիսաբեթ ևրօս ։ Ա. ամենեսին՝ ոչ միայն առ կարճամիտս և տկարս , այլև առ ատահակս լերութ երկայնամիտք , համբերող՝ ի խրատել և ի սիրեթարել զիւրաքանչիւրս ըստ պատշաճին պարտիք երկարդիս լինել ։ Ա. յս է առաքինութենէ կարևոր ամենեցուն, բայց և առաւել հոգևոր բժշկաց · այլ կարճամիտ զիարդ կարէ զօրացուցանել ոչ զմի կի զերկու , այլ զբազում կարճամիտս . և անհամբերն զիարդ զբազմաց տկարաց տանիցէ. և առաւել՝ անլսող ատահակաց զի՛ նչ օգուտ գործիցէ՝ միանգամ և երիցս խրատելով։ Ա՛ որպ պարտ է երկայնմտութենէ գնալ առ իւրաքանչիւրն, ակնունելով միշտ շահել յամենեցունց ։ Զայսոսիկ պատուիրէ՝ ոչ ատացաք յատկաբար առ վերակացս հոգւոց յիշեցուցանէ , իբրև ի պարտեաց պաշտամանն նոյ։ Թէպէտև իւրաքանչիւր հաւատացելոյ ևս անկէ ի գործ արկանել ի պարտեաց սիրոյ, որ զընկերին փրկութենէն խնամարկել պատ հանջէ ։

15 · Գիյշ ևրօս՝ գոյնէ ոչ լոր լոր հաճոյականէ · այլ ահնէոյ ձամ զբօնօյ չէփ երէոյ, ահ ֆիֆոնահ ահ ահնէոէն ։

Թէպէտ և հաստատակաց ամենեցուն աւանդելի է պատուիրանս , բայց սովորաբար համարի խօսել տակաւին առ դիւաւորս եկեղեցւոյ · իբր զի ոչ միայն ինքեանք անձնապահք լինիցին ի վրէժխնդրութենէ , այլև ըստ պաշտաման իւրեանց արձակեալք զգուշացեալք կայցեն , մի գուցէ որ ի հաւատացելոց լոր

լաւէ լաւ հաւատայնէք · ցի չարին կրելոյ յայլմէ՝ հաւատայնիցէ զչարն վրէժին դրուժեն բանիւ կամ գործով · Խրատեցէք բառնալ ի սրտէ զդէն ոխակալուժեան ըզհամ չարաբարին · և եթէ առ չարն ընկալեալ ոչ է օրէն զչար փոխադարձել , ևս առաւել անօրէն է բարւոյ զչար հատուցանել : Ա՛յլ ճշմարիտ ձեր վրէժինդրուժեն լիցի՝ ոչ նմանել չարին, լռել և թողուլ զնա անպատիժ ի ձէնջ, անկարօղ ցուցանել զձեզ ի հատուցումն ինաւուն :

Բայց առ սէրն քրիստոնէական չէ բաւական այս վրէժինդրուժեն · այլ յամ ձեզ , ցի միշտ յայլ պատճառս և ի տեղիս · կամ միշտ եթէ ի բարիս ըլունելն , և եթէ չարիս, ընդունիք զնէ երկոյն, ըստ նացարուժ բարիս առնել · զամ պատասխուման փոխեցէք ի բարին· ցուցէք զձեզ բարեաց միայն կամեցօղ և ձեռնհաս · բարերարք եղերուք ոչ միայն առ հնդիանս, առ հաւատացեալ եղբարս , այլ առ ամենեսին (յամենս , առ ամենեսեան .) նաև առ օտարս և անհաւատս · այնպէս զի ամ մարդոյ բարեացապարտք լինիցիք · որով ձեզ և նոցա բարիս առնէք միշտ , և չար ոչ բնաւ և ոչ ումեք : Ջայս խրատ ըարձակագոյն տեսաք ի Հռովմ · ժբ · 17 ··· 21 :

16 · Յամենայն ժամ սրբոյ կերսոյ :

Հանապազ յամ իրս՝ ի ախորժականք իցեն , և ի թռամականք , դուք ուրախ լերուք հոգւով · յորում սահմանն և դամանիցիք յաղթասուն, ի միջոս, ի հալածանս , ի զրկանս , զոմարեցա- միս հոգւով տալայք զամ· մի լիցի՝ ի հակառակաբար դիպելոյն ի բնուժեն կամ ի մարդկանէ՝ վրդովեացն զնոսա զրուժեն սրտից ձերոց· Ա՛յլ ելոյ ըզկնի հաճասացելոյն կարդ զիրաս · զի ըստակերանին՝ որ առ չարաբարն բարիս առնէ խնդամաբար , այնպիսին յինչև ի՞ վերս անտրամաբար վարի· մանաւանդ զի յամ ժամ բարեգործելն՝ ինքնին բնաւորիպս ծնանի զուրախուժեն ըստ այ : Տես և վերկոյ · գ· 1 · ի· 4 :

17 · Ընդեռ աղին սրբոյ :

Ջանապարհ հանապազորդ ուրախուժեն ի ձեր՝ զաղօժելն ցուցանէ : Եթէ վիշտք յառնին ի ձեզ , և խափանեն զուրախուժեն , մի լքանիք· ըստ բազում պատասխանացն և կարեաց և դուբաղ- դաբ աղօժելիցէք· ցի յառնին ատեպ՝ որչափ ի կարի ձերում է՝ զսիրտս ձեր առ ձեզ ամբարձէք խնդրուածովք · մի հեղդանայք , մի դադարիք դոլել առ ձեզ , և հայցել զնորհն՝ որ պիտոյ իցեն ըստ ժամանակին : Յաղագս յամ ժամ աղօժելոյն տես եփես · (ա· 17 · փիլիպ · ա· 4 · ի· 6 · կողոս · ա· 3 ·) Ընդդէ ապա ոչ սովոր է զդոհուժեն ըստ աղօժելոյ :

18 · Յամենայնի գոհացարուս · զի այս են կամք ցաբս յձեզ ի յեզ :

Յամենայն իրս , և մի ամ պատահմանց ևս և վշտաւեաց՝ եթէ ի մարդկանէ գայցեն , և եթէ ի բնուէ , գոհացարուս միշտ զձեզ · մի զի նաև չարիքն յօդուտ ձեզ կարգեալ են ի բարեխնամ տես- չուժենն այ · համարեացիք զնոսն ի ձեռանէն այ պարգև ելեալ ձեզ · եթէ և չրկնկերէն չարիս ըստնիցիք , գոհանալոյն ի բարի փոխարկիք զայն : տես գարձեալ կողոս · ե · 20 :

Ջայս այս են կամք այ : Լսողին Թարգմանին ընծեռնուս , կամենալն ի յեզ · բայց ոչ գոյ յայլ Թարգմանս : Որմանք գերանուամբն այս՝ կամանն զամ անցել խրատս · իբրև Թէ այն ամ զոր ասացի ձեզ, ոչ են վամ պատուիրանք , այլ ի կամայ այ հրամայեալք : Սակայն հետի ձգիբանն · և ոչ Տարկ էր առնել զայդպիսի զգուշուժեն · այլ սովորաբար զմեր ձառս ասացեալն խնանն մեկնիչք , ցի զգոհանալն յամի · և խմաստքն են : Ջայս կամի տեսանել ի ձեզ ամ , զի յամ անցս միշտ գոհացօղք լինիցիք ի ձեռն քրիստոսի · ի ձէնջ ի քրիստոնէից ոչ զայլ որիտուր պահանջի՝ բայց նաև ի ցաւելիսն գոհանալ զնմանէ · զայս կամս իւր ուսոյց մեզ ի ձեռն քրիստոսի · և ոչ այլով իւրք Տաճի ըստ ձեզ՝ քան ի ձեռն քրիստոսի աղօժելով առնս և գոհանալով վա ամի : Կամ ըստ Թէոդորեատոսի , այն ցու-

ցուցանէ զպատահումն իւրաց։ Ցի ամէն որ անցանէ ըստ ձեզ՝ ի կամաց ոչ անտեսանէ և ի վէր ձեր հաւատացելոց. կարօղ եր՝ եթէ կամիր ասծ, ցածուցանել զնմ մերկիկ վտարձութենց. սակայն ոչ խափանելոյն կամի պատկել զձեր համբերութիւն ի ձեռն քոյն, և ըստ նմանութեն նր։

19. Ո Հոգին Ա. չիջոցաներ։

Հոգի ըստ սովորուե իմանին պարգևե կի ազդմունք հոգւոյն սըբ. և ըստ կրկին տեսակի պարգևացն՝ և շիջուցանելն կրկնակի պատահէ։ Ըստ ներքին շնորհաց հաճոյականաց՝ որք սովորական են ամ մկրտելոց, որպս հաւատք, յոյս, սէր և այլ ներքնական ունայ կուներք, ներքին ազդմունք ի բարին, այլովքն հանդերձ, լինի շիջուցանել զՀոգին՝ անմաքուր վարուք կորուսանելով զնորն ընկալեալս, ըստ իմանալ լով շարժմանց հոգւոյն սըբ, անդորձ պահելով զնոյնս, կամ անարժան կացուցանելով զանձն առ ըստ ունելութենն նորոց շնորհաց։ Ըստ ոմն հուր և ջրագ կամ հակառակօքն շիջանին՝ ջրով և հողմով, և կամ պակասմամբ արծաթ ձիչ նիւթոցն՝ փայտ, կամ ձիթոյ, նոյնպ հաճոյարար պարգևք հոգւոյն պակասին կամ խափանին հակառակ ներդործութենք, և կի զանց առնելով զրա բեօքն։

Երկրորդ ազգ պարգևաց՝ արտաքինք ձրիաւորք՝ կարգեալք ի շինուե եկեղեցւոյ, են մարգարէութե, բժշկուե, լեզուք, թարգմանութե, և այլքն Թուեալք ի ա. կորն. ժբ. 8. 9. 10։ Եթէ լինի շիջանիլ սոցա յըստ ոյժմամ անհոգութեամբ պահին, կի ունայնութե և առ նախանձու և ի շահ անձին առնալ լինին ի գործ. կի յոտար և յաշխարհական զգամունս պարապել։ Վասն զի թէպէտ ձրի տուրք են՝ առանց հալելոյ յարժանաւորութիւն ըստ ունոյց, սակայն պահպանուն նոյ յոլովիկ կախեալ կայ յարժանաւոր կիրառութենն, աղօթից և ածպաշտաութե հոգւով յզ գուտ հաւատացելոց. որով փայլին շնորհքն և աճին ևս. իսկ հակառակ կոքն խափանին բովանդակ, և կի ըստ մասին։ Այս ի զոր առաքեալս հրա-

մայէ ի ք. ա. թիմոթ. (ա. 6.) արծարծել զշնորհսն։

Պատահէ և յայլս շիջուցանել զայսպսիկ պարգևս, յորժամ առաջնորդ ոք արգելու կամ հակառակի ընդունողաց պարգևին, չհեռու մարգարէանալ. կի այլք արհամարհին զշնորհս բժշկուե, մարգարէութե՝ ի սուտ հանելով. կի ոչ մատուցանեն ունկն և մեծարանս ուշ նողաց պարգևին։ Ա. յոտքիւք յիւրեանց կողմանէ ջանան շիջուցանել յայլս ըստ պարգևս հոգւոյն սըբ։

Արդ՝ ըստ երկրորդ մեկնութե՝ զղխաւորս եկեղեցւոյ տիրապետ խրատե բանիս, զդուշացուցանելով զն մի յինքեանս կամ յայլս ապական առնիցին զնծատուր պարգևսն։ Իսկ ըստ առաջին մեկնութե՝ հասարակաբար ամ հաւատացելոց՝ ի դէպ գայ. և զերկաքանչիւր իմաստս առաջի դնէ ասկերպարան և այլք. յաւելեալ թէ երկրորդին վկայ առաւել յաջորդ բանն։ Ըստ բազում մեկնչաց՝ ոչ հեռի է բանս յատացելոյն առ ե. թեսաղ. (դ. 30.) * Եւ մի սպառ մեցուցանէք զՀոգին սբ այ։ ||

20. Ո Մարգարէութիւն Ա. արհամարհել։

Ի ձրիատուր պարգևաց՝ յանուանէ հրամայէ ակնածել մարգարէութենց, իբրև առաւել գլխաւորն և պիտանագոյ ի շինուե եկեղեցւոյ. զորմէ յերկար խօսի ի ա. կորն. ժբ։ Մարգարէութի է պարգև յայտնելոյ զծածուկսն ի մարդկանէ զանցեալս, կի զապագայս, կամ զներկաւորս, և կամ զգաղտնի իմաստս ածային բանից։ տես վե այսր ա. կորն. ժբ. 10. ժբ. 1։ Արդ՝ զայս պարգև ըստ այլևայլ ներդործութենցն բազմատրակն գնէ՝ մարգարէութիւն և զդուշական բանիւ հրամայէ Ա. արհամարհել։ Ցի ոչ միայն չանարգել, այլև մեծ համարել, պատուով ակնածել, և ըստ պահանջելոյ անաալ մարգարէական ասացուածոցն։ Ոմանք առնուն զբանս առ մարգարէականս գերս հնոց կռապարանաց. իբրև թէ մի իրրև անպիտանս անփոյթ առնել զնծային գերս և զդուշակութիւնս առաջնոց մարգարէից. այլ մանաւանդ մեծարանօք տեղեկանալ նոցին, հինն գիտելով զնոսա քրիստոնէական կրօնիս և

և վարդապետութիւնէ· զի մի՛ ոք՝ ի դա-
դարելոյ հնոց օրինաց կարծիցէ՝ թէ
նաև տաք մարգարէից հնութիւնն ան-
պիտանացան։

Ահեղիւք յուշաց առ կինդանի մար-
գարէս հայեցուցանեն· վա՛ղ զի որպէս
կային յայնժամ՝ ՀՀմարիտ մարգարէք,
երևեցան և տուաք ոմանք· այսր աղա-
դաւ բաղումք երկուցեալք՝ ի խաբելոյ,
անխորտաբար մերժէին զամենեսին, և
զաւազակածս նոցա։ Ի սոյն խրատէ ա-
ռաքեալ, ընտրել և զատանել զՀՀմա-
րիտս՝ ի սուտ, մի գուցէ ամ մարգա-
րէութիւնն լինիցի արհամարհութիւն, որով
այն պարգև շիջեալ դադարեացի· և
յայս միտս առնուն զյաջորդն, զամ
ինչ փորձեցէք ևն։

Հանդերձ այսու թոռի՛ ինձ՝ բաղձա-
տութիւն ակնարկել առ այլ ձի պարգևա-
յանդիմանելով լռելեայն զննաւպարծ
նախանձաւորութիւնն ոմանց, որպա՛ս առ
կորնթացիս, որք զշնորհ լեզուաց, կամ
թարգմանութիւնն նախապատիւ դնէին քան
զմարգարէութիւն։ Առ այնպիսիսն ասէ,
մի անարդ և փոքր համարիք զմարգա-
րէութիս, անփոյթ առնելով զնուաւա-
յլ պատուական և ընտրելի քան զայլ
պարգևս գիտասջիք, և նախանձաւոր
լերուք։

21· Ո՞ՀՀն՝ այն ինչ դուք եղբարք· ՀՀբարին
ընդ՝ ընտրեցէք։

Զհանրականն զոհ՝ ասէ ինչ, մարթի է տա-
րածանել առ ամ բան և գործ, որ ինչ
միանգամ հաւատալի է և գործելի։
Բայց մեկնիչք սովորաբար առնուն՝ ի
վե՛ր ամ ասացուածոց և ուսմանց· զի
մի լսելով թէ զմարգարէութիս յարգել
պարտ է, կարծիցին գուտն բանալ ամե-
նեցուն, ոչ ասէ ոսկեբերան՝ Իմաստքն
են· արդարև լսելի են մարգարէքն և
հաւատալիք· բայց ոչ անընտրողաբար·
այլ զամ ինչ՝ յայտնութիւն, կամ ուսուն,
որ լինիցի ասացեալ յեղբարց մարգա-
րէացելոց, կա՛մ՝ ի վարդապետաց ոմանց,
փորձեցէ՛ք, խնամով քննեցէք· թէ և
ՀՀմարիտ երևիցի, մի առնուց քննելոյ
Թոդուցուք· այլ բաղդատեցէ՛ք ընդ կա-
նոնի հաւատոյ՝ զոր արդէն ընկալաք·
կամ ոչ առ հռոմ, ասէ՝ ըստ հա-
ւատոց։ (ժբ. 6։) Եւ յետ օրինաւոր
ընտրութիւն, ընդ՝ երեսս ընդդէմ· զայն զոր
հաւատացեալ դատիցէք համեմատ ողջա-
միտ վարդապետութիւն, կամ որ ամենե-
ցուն երևիցի ուղիղ, ընդունելացարուք,
պինդ կալցէք, համարեալք յայն ազ-
դեալ յօդուտ եկեղեցւոյ։

Բանիւ արդելու առաքեալ զերկու
ծայրս պարսաւելիս՝ ի նուիրի վարդա-
պետութիւն, այ՛ զանխորհ հաւանութիւն
ասի, և զանխոհիք մերժուն ասի· այլ
զընտրողական քննութիւն պահանջէ թէ՝
յընդունելն, և թէ՝ ի մերժելն։ Բայց քրիս-
նեալ ասէ զամ, ոչ զայն ևս՝ որք արդէն
քննեալ և ուսանդեալ են՝ ի սբ գրոց,
և՝ ի ՀՀմարիտ քարոզուց աւետարանին,
կամ յեկեղեցւոյ քան· ապա թէ ոչ՝ այս
պիսի քննութիւն ոչ կատարած լինէր, և
ոչ ստոյգ կանոն հաւատոյ այլևս։ Ա՛յլ
հրամայէ՛ք քննութիւնքն արկանել զնորոգ
ասացեալսն՝ ի մարգարէից կամ՝ ի վար-
դապետաց, որք չեն ևս քննեալ· և
այս է ասացեալն՝ ի ՚ա. կոր. ժԴ. 29.
* Բայց մարգարէք երկու կամ երեք խո-
սեսցին, և այլքն քննեսցին։ ‖ Տե՛ս զոր
անտանօր խօսեցեալ եմք· ուր և յայտ
արարաք՝ թէ իշխանութիւնն քննելոյ ոչ
իւրաքանչիւր հաւատացելոց յանձն է,
այլ առաջնորդաց, և որք ունին զպար-
գև ընտրութ, և որք արդէն փորձեալք
են լինել կերթալ յընտրութիւն բարւոյ և
չարի։ Իսկ եթէ տ՛սա ոք կամ՝ անփորձ,
կամ ուսումիկ ժողովրդական դատել կամե-
ցի զասացեալսն յայտից, ոչ ինքն կարէ
հաստատուն կալ յիւրն դատաստան,
և ոչ առաւել ևս այլք անսալ կարէ-
ցեն դատաստանի նորա· և վեր՝ ի վայր
շրջի առեան եկեղեցւոյ։

22· Յ՚ամենայն իրաց լաւոյ՝ ի բաց կացէ՛ք։

Ըստ մերում քնագրի՝ ընդհանրական է
պատուէրս, խորհել՝ յամ չարէ՝ ի մեծ
և՝ ի փոքր· ոչ միայն չգործել զչարն,
այլև հեռի կալ՝ զգուշանալով՝ ի պատ-
ճառաց։ Ա՛յամ ձայնակից է առաքին
դնելոյ, յամ ազգէ չարի հեռի կալ։
Բայց լսողքնն և այլք գյուռնականն
թարգմանեն· * յամ տեսակէ չարէ՝ ի
բաց կացէք· ‖ այ՛ ոչ միայն՝ ի ստոյգ
չարէ զգուշանալ, այլև որ զերևոյթէ
չարի ունիցի, ՚ի կասկածելի չարէ՝ որպ
ուղ-

ուղղութիւնն չիցէ յայտնի : Եւ զայս ոմանք մեկնեն ըստ նմանութ ըստ նմանութ որ զկասկած չարութեան ունիցի՝ ներել և ոչ յայտնապես. այլ խորհել նաև յառաջիկայ չարէ՝ առ ի չտալով այլոց զայնժամակղութ, և չանկանելոյ ի վատնագ մեղաց : Իսկ այլք ընդ ոսկեբերանին՝ իմանան ի վէր մարգարէութեանն կամ ուսմանց. այլ զգուշանալ ոչ յայտ կամ յայտնի ուսմանէ, այլ յայնմ՝ ի ներել ճշմարիտ իցէ, և ներել առաւ, ցորչափ ունիցի զկերպարան ինչ առաքելոյ, կամ ճշմարտութեան է ի յայտ եկել : Ներկայականաւ ուել ընտրելի է զգոյշ կալ նաև ի չարշմարիտ մարգարէէ, քան առաքեալն ունկն մատուցանել. վասն զի հեռի կալով ի ճշմարտէն, լինիցի պակասութիւն մեղ և ի չարութիւն. բայց առոյն անսայլով, բայլ և մեծամեծ չարեաց վտանգ ի վէր կայ : Կամ, զի որպէս ոսկեբերան ասէ. քննութիւն դատելով զուղիղն և զղեխբրն, պնդագոյն և ամենի լինի յարել յաջակինն, և խորհել յերկրորդն :

23. Եթէ ինձ ի խաղաղութ առաքեսցէ զայս բանս զկնի հաւրէնս. և իմովք դոք չիցէ հաւրէնս և մարդն՝ անբար ի գալոսոպն գեղոյ չէ ոչ ոք հետ :

Ագօթիւք հաստատել զնա՝ ի խաղաղութեին և ի կատարել սրբութիւն, յորս նախ խրատեաց. ցուցանել՝ թէ պաշտօն ճշմարիտ վարդապետի է՝ ոչ միայն ուսուցանել զարժանն, այլև խնդրուածով առնուլ յայ զկարեւոր օգնութեն առ ի կատարել : Ասէ ազգ առնեմք ձեզ ասէ. բայց ինձ ի խաղաղութիւն, որ պարգևիչ է և կամեցող խաղաղութեն, միաբանութեն առ միմեանս, և ներքին անդորրութեն հոգւոյ, ասէ սրբոյն գրէչ հաւրէնս. (մի օրինն չհաւրէնս.) այ զձեզ զամենեսին, կամ կատարելապես և ամենի նորոգեսցէ, և ոչ ի մասն՝ անկատարապէս. զձեզ զորոշելոցդ յաշխարհէ՝ զատուսցէ զլինովին յիւր պաշտօն կատարեալ մաքրութեէ :

Բացատրէ տալս ըստ մասանց զկատարելութեին : Եւ իմովքդ չէր ոքի : Լատինին միայն դնէ. ոգ չէ բովանդակ ևն, բայց այլք և դնեն. ուր ասորին և արաբացին ներգործական բայիւ ասեն. զոր վանդակ ձեր ոգի և զչունչ և զմարմին պահեսցէ ևն. և առյնպէս կայ ի մի հայ օրինակ. այլք զնեն կրաւորական՝ որ հնոցի, ըստ յանէն և յառաքեականին : Այն, աստուածոր յոյն մեկնիչք իմանան զհոգին սբ, կամ զշնորհս հոգւոյն. և ըստ՝ զհոգի մարդոյ. որով տարբերին ի միմեանց, ոչն իբրև լցուցիչ, և ըստ՝ իբրև լցեալ. և իմաստքն են : Անթուրաղ և աձեցուն պահեսցին շնորհք հոգւոյն սբ ի հոգիս ձեր և ի մարմինս մինչև ի վախճան, որով և մինչ ի գալուստ ասն մերոյ : Յորժամ շնորհք հոգւոյն ամրողջ մնայցեն, մնաց և շունչն և մարմինն՝ ասէ ոսկեբերան :

Բայց լաւ և այլք սովորաբար՝ ոչն իմանան զհոգի մարդոյ իբրև բանաքան, կամ ըստ իմացական ներգործութեանց, և ըստ նորոգման շնորհաց. և ըստ՝ զնոյն հոգի՝ իբրև տեսակ մարմնոյ, և ըստ զգայական գործոց. որոյ բնակարան և գործի է մարմինն. և իմաստքն են : Անթուրաղ կատարելապես ի սրբութ վարուց յառաջեցուսցէ զձեզ ասէ, որով չնոմ մաօք խորհիցիք, և հոգւով ցանկասցէք, և մարմնով գործիցէք զՏոյն ասէ առանց ստգտանաց : կամ, որով անպարտաւ լինիցիք առ ասէ և առ մարդիկ ընդերքին և արտաքին գործոց. և առյնպէս պահիցիք մինչև ի վախճան :

24. Հաւատարիմ է որ կոչէ զձեզ. որ և արասցէ զնոյն :

Այսպիսի անաղարտութեի սրբութեի կատարումն՝ ոչ է հաստատուած ի ձեր զբութեիդ, այլ ի կարողութեն ասէ՝ որ օգնէ ձերում ակարութեի. զորմէ չիք երկբայել՝ թէ կամիցէ սրդեօք օգնել. վասն զի Հաւատարիմ է. նա որ կոչեաց զձեզ սրդէն ի հաւատս և յարդարութեի, ի հաղորդութեի սրդոյ իւրոյ, և յերկնային ժառանգութիւն, ճշմարիտ է ի բանս և ի գործս իւր, անփոփոխ ի խոստմունս. զոր ինչ բարիս երկնաւորս սկսաւ ի ձեզ, կամի ի գլուխ տալ. յիւրն կողմանէ ոչ պակասի բնաւ. որ և արասցէ ասէ. ի չոյնն չիք ընդ. բայց լռելեայն իմանի այս կամ այլ նման բան. և արաքացին գնէ, զհաստատուն իւր : Եթէ դուք ի ձեր կողմանէ ոչ թողուցուք զսկսեալ բարեն, ձեզ անշուշտ

շուշտ կատարելոց է զնոյնս · լացուցանել զդարձ փրկութեանն ձերոյ · ասելով ձեզ անպատուութիւնք կատանել մինչ՛ի դալուստ քրիստոսի ։

Ասա է սովորական ասացուածք առաքելոյս՝ առ՛ի հաստատել զոյս և զայլս վստահացեալ հաւատացելոց · տես (ա. կորն. ա. 9. ժ. ժ. 13։ ե. կորն. ա · 18։ ե. թեսաղ. ե. 3։) Եւ ասասցուք յաւգուտ բերել , զի ե՞ոկ երբեմնին՝ զկա՛ տարումն բարեացն մի ընծայեցուն ա՛ զօթիդ իւրոց՝ զոր արար վասն նո՛ց , այլ միայն բարերար կամացն նո՛ց · որ ձրի հաճութի՛ կամեցաւ զնո՛ւս աւետարանական և հաւատարիմ գործով տանի զնո՛ւ ՛ի կէտ կոչմանն ։

25 · Լ՚ԷՐՈՒ՝ ԱՂՕԹԻՔ ԻՐԵՔ Ե՛Ւ ՓԵՐ ՄԵՐՈՅ ։

Խաղում անգամ ասացեալ եմք յայլ թուղթս , զի մեր առաքե՛ալ ուր միանգամ վա՛ղ աշակերտացն ազօթիս առնէ , անդրէն պահանջէ զփոխարէնն · ոչ միայն զնո՛ւսն ազօթիւք տալով զօրինակ , այլ մանաւանդ ցուցանել կամի՛ թէ ոչ ոք ՛ի մարդկանէ անկարօտ է ազօթից այլոց ։ Իսկ թէ այր վա՛ղ Տայրէ զաղօթս նո՛ց , յերկրդում թղթի բացայայտ , զի բան քարոզութեանն ընծայեցէ նմա ։ (ե՛. 1։)

26 · ԱՂԵԼՈՒՆ ՍՈՒՏ ԼԵՐՈՒՆԳՈՑՆ ՚Ի ՀԱՄԲԱՒ ԱՐԲՈՒՔԵՆ ։

Մարմնով բացակայ գոլով՝ ի նոցանէ, յանձն առնէ՛ ի դիմաց իւրոց զՀամբաւ արբուե՛ մատուցանել ամենեցուն ՚ի նշանակ հոգևոր մուտքե՛ · անջրպետութիւն տեղւոյ ոչ կարէ խափանել զընթացումն սիրոյ ։ Յաղագս այսր եկեղեցական Համբուրի խօսեցեալ եմք ՚ի մեկն. հռոմ. ժ՚ե. 16 ։

27 · ԼԱՐԴԵՒ ԵՐԿՈՒՆՔՆ ՀՅԼԷ ՚Ի ՄԷՐ , ԸՆԴՈՒՆԵԼ ՀՈՒՐԱՀՈՒՏ ՈՒՈՒՆԻ ՄԻՆՉ ՆԱ ՆՈՅՆ ԵՂԵՐՑ ՈՐԴԻՑ ։

Առ դևխաւորս թեսաղոնիկեացւոց առաքեալսն թախանձանօք դնէ հանդերձ երդմամբ ։ Երդումն տամ ձեզ ասէ՛ ՚ի Տէր , ՚ի անուամբ քրիստոսի , և իշխանութե՛ նո՛ վկայութի՛ դնեմ , ազաչեմ սիրով և երկիւղիւն՝ զոր պարտական էք ունել առքրիստոս · ընդ ՚ընդունել Հրեշտակ · զի մի զանց առնիցէք ընդհանուրս բովանդակապէս զառաքել զՀուղթս ՚իւրս ամենեցուն՝ ոչ միայն որք ՚ի թեսաղոնիկէ , այլև որք ՚ի մերձաւոր քաղաքս մակեդոնիոյ ։ Բանք վարդապետութե՛ն և խրատուցն՝ կարևորք էին ամ դատաստանաց · և առաքեալն կասկածէր թերևս՝ մի արդեօք զվերջինսն նո՛ւ առ ինքեանս պահեացեն , կա՛ ՚ի բերանոյ ևևլի ծանուցցեն այլոց զդրե՛նն · նմին իրի Տարկիւ՛ թախանձէ զնո՛ւս ընդհանուրս և ցուցանել ամենեցուն , առաքելով նաև ընդ պատճէն Թղթոյն՝ ըստ սովորութե՛ · զորմ ասացաք ՚ի մեկն. կողոս. ՚ե՛. 16 ։ Կամ ե՛ ոսկերբանին , առ առաջիկ կարօտանաց սիրոյն՝ ոչ Համբուրիւն ցանկայր ոգևկառնել ե՛ ամենեցուն , նոյնպէս ընդերցմամբ Թղթոյն իրրև դէմ յանդիման խօսակից ամենեցուն լինել ։

28 · ՇՆՈՐՀՔ ՓՈ Ա՛ԼՈՅ ՅՈՒ ՀՈՒ ԸՆԴ ՅԷՒ ։

Սովորական կնիք է առաքելական Թղթոց՝ բաղում անգամ մեկնեալ , և ինքնին գիւրիմաց ամենեցուն · երանի Թէ նոյնպէս յամենեցունց վայելել ։ Յայլ Թարգմանս գոյ ա՛ՀՒ · այլ ՚ի մեր Հայրապատ օրինակս լռելեայն կայ ։ Յաղագս յետին յայտարարութե՛ն՝ ասացեալ եմք ՚ի Կախադրութե՛ Թղթոյս ։

ՅՆԴԿԱԲԱՐ ԹՈՒՂԹՆ
ԸՍ ԹԱՆԱՐՁԱԼՈՒԿԱՑԻՍ
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

ԱՍՏ ԲԱՆԻՑՆ ԸՍՏ ՅԱՅԱԿԱՐԿՈՒԹԱՆԵՆ
բազում մտամբ ազգակից գոլով երկայնանց թղթոցս, յայտնապէս տեսանել՝ այսմ իրք բացատրութիւն առաջնոյն՝ Ալոյն անուանեալք էին՝ որ ի սկզբանն զոզջոյն աւետարանական մատուցանէին՝ սիրտ անտես և տիմնթէտս. նոյն գոլոթէի և պարծանք Հաստատուէ Հաւատոց առ Թէսաղոնիկեցիս. յերկարագոյն ցուցումն նշանաց գալստեանն քոյ՝ առ ի բառնալոյ զմ Թուէ առաջին գրելոցն. որոյ վ՚ս ոմանք խոտորնակի խմնայիս և խոովեցուցանէին զՀաւատս ցեալս. և ի կատարածին՝ երկրորդումն խրատուց ընդ դմ դատարկան ձանց, որք ստահակ կենաց չփոթէին զկառարդական ընկերութիւն։

Ալ յաբան և այսոլիսի ազգակցութի Թղթոցս Հաւանեցոյց Հասարակաբար զմեզիս , սակաւ միջոց ժամանակի դնել ընդ առաջինն և ընդ երկրորդս , այս է՝ գրեալ յամի ՇՀն 52 կամ 53 ։ Ալրում ջՀետ գայ՝ Թէ և տեղի գրութեն իցէ նոյն , այլ է՝ կորնեթոս . մ՚ս զի անտանօղ դեգերելով առաքելոյն զամիսս ուեթեասան , (Գործ . ԺԸ . 11 .) կայր նմա դէպ ժամանակ գրելոյ . և սոյնպէս նշանակէ Համառօտութի գրոց՝ որ կոչի Ալ Թանասի, այլև տիկուսիոս , և օրինակք ինչ զտրամ մարթ է տեսանել և ի Ալսխադրութե առաջին Թղթոյն ։

Ալմին իրի անհիմն է նշանակէն ի կատարածի Թղթոյս ընկոյն և Հայ և արաբացի օրինակաց, ՌՆ ՓՐՆՁԱ ՅՈՒՆԱՅ, Ալմանք ի յոյն մատենագրաց՝ ընդ որոց և Հայ նախադրութե ասացին գրեալ՝ ի Հռոմ. ասորին դնէ ի կատարածին՝ գրեալ ի լուդիկէ պիսիդեայ , և առաքեալ ի ձեռն տիւքիկոսի . որպ և լսանին օրինակք ինչ նշանակեն՝ յղել՝ ի ձեռն տիւտոսի սարկաւագի , և ունեսիմոյ ։ Ալայց սակայն ոչ ի Թղթիս , և ոչ ի ժամանակին գոն նշանակք Հաստատութե այսոցիկ ։

Ալրկին պատճառք եղեն գրուե Թղթոյս . առաջինն զի ընդ իւրում կարօտանայ ցանկալի անձամբ երթալ առ Թէսաղոնիկեցիս . և մտամբ ինչ յուսացուցեալ էր զնոցա յառաջնում Թղթին՝ ոչ իւր բազում ժամանակի կատարել ։ (ընդ . 17 . 18 . ընդ . 10 . 11 .) Ալսկ ի յապաղել գնալոյն սակս կարևոր արգելմանց , կամեցաւ փոխանորդ առաքել ըզԹուղթս ։ Ալրկրորդ պատճառ ստիպեալ զնա , զի ոմանց տգիտութե, և այլոց պատրողական վարդապետութե՝ խոովութե արկանէր ի ներ բարեաւտ ժողովրդս , Թէ գալուստ քոյ՝ և ապարէնի կատարած մերձ առ դուռս Հասեալ է . որով ապերախտէ նոցա , Թուլանային ի գործ իւրաքանչիւր կոչման ։ Ալսոր զի ոչ փոքր պատ ձգէր ընդդէմ նեղ շրջունական կանխամտածութե՝ որ աղք պարզ՝ բազում նշանաց լիւ

նել յառաջ քան զօր կատարածի աշխարհին։ Օ այս տգիտական պատճ նացանութեն խլել կամեցաւ առաքեալս յերկրորդ գլուխս Թղթոյս . քաջալերեալ զնա յերկրորդ գիշին ի քանս իւրաքանչիւր գործոց . որով և առարտ զԹուղթն ։

Արտախս մեկնիչ ի նորազանդից անտի՝ արտաքոյ հասարակաց հաւա նութեն եղոյց կարծիս նորահաս յաղագս այսր Թղթոյ ։ Համարի Թէ գրեցաւ Թուղթս յատուկ առ յասոնի վանատուր շիղայի և պօղոսի (գործ . ԺԷ . 17 .) և առ այլ հաւատացեալս ի Հրէից Թէսաղոնիկէ ցւոց , կիմրբ յետ նահատակութեն աջոյն սուրբ սուրբ եկեղեցին անդր ի բռնութեն Հալածանացն ։ Սակայն ի բանս Թղթոյս ոչ երևի խոչո առ Հրէայս և եթե խոսելոյ . ոչ յանուանէ ողջոյն ոմանց Հրէայ հա ւատացելոց , և ոչ Հրէական աւանդից յիշատակութեն . այլ հասարա կաբար առ ամ հաւատացեալս Հային ուսմունքն , և խրատք ։

Համարի գարձեալ կրոտիոս , Թէ բաղում այլ Թուղթս յառաջ քան զայս գրեալ լեալ աջոյն պօղոսի . յորոց զմին կարծէ ակնարկել բանիւն որ ի գլ . Ը . 14 . պիտի կալարուք զաւանդութիւնս եմ ։ բանիւ , և եթե Թղթով մերով ։ Այլ ի ծանուցեալ և յընկալեալ Թուղթս նը առաջին զայս ասէ լինել , ապացոյց բերեալ զասելն ի կատարածին . (Ը . 17 .) * Որ է նշանակ , յամ Թուղթս այսպես գրեմ ։ ‖

Սակայն տկարանայ յայսոսիկ կարծիս . վ զի Թեպետ ոչ ընդմէ՝ Թէ կայցեն առաքելոյ և այլ Թուղթք գրեալք , սակայն յառաջքերեալ բանքդ ոչ հաւաստեն զայդ ։ Օ ի աւանդութիւնքն զորս ասէ ուսէք նդ Թղթով իւրով , դիւրաւ իմանին այնք՝ զորս տայ առաջնկայ Թղթովս, և կիմ անցելոյն ։ Սակ նշանակ ողջոյնին՝ առաւելապէս զօրէ ընդմ կարծեացն կրոտիոսի , Թէ նորին Թէսաղոնիկեցիք տեսեալ էին զայլ Թուղթ պօղոսի նախ քան զայս. որում ղՀետ գայ՝ Թէ այս Թուղթ ոչ է երեց քան զառաջինն , ոչ ինդէ կրոտիոս . և զայսցանէ բացայայտ ևս խոսել կայ մեզ ի կարգի մեկնութեն ։

Յառաւել ևս նորաձևանայ կրոտիոս ի կարծելն , Թէ օր ասացեալ յերկրորդ գլուխն՝ ոչ իմանի փառաւոր գալուստ քրի՝ ի կատարածի աշխարհի , այլ աւերումն երկրի . և ի նմին խոր անօրէնութէ , և որդի կորստեան , ոչ նշանակէն զնեռն , այլ միոն զկայոս կաղիգուղա կայսր . և միւսն՝ զսիմոն մոգ . որոց անվրէպ ի դէպ գան համ հանդամանքն՝ զորս նկարագրէ առաքեալ ։ Հայամ պատճառէ Թաքուցին ասէ՝ հա ւատացեալք զայս Թուղթ առ երկիւղն կուսակցացն կայոսի , և անա դան ուրեմն ի դուրս երկաւ՝ ի ծանօթութեն , կարծեցաւ յետոյ գրել քան զառաջին Թուղթն ։

Սակայն իրաւացի ևս ասել կարելի , Թէ բովանդակ այս գրուքն հե տևմամբք հանդերձ կարի անագան ի յայտ եկն առ ժամանակաւք կրո տիոսի , անծանօթ գոլով առաջնոցն ։ Յանդուգնէ նախնեաց միաբան իմանալ զընաբան առաքելոյն ի վէր կատարածի աշխարհի , և ի վէր նեռին . իսկ աւեր երկրի իբրև տիպք ինն են առաջնոյն , ոչ կայոս և սիմոն մոգ՝ երկրորդին . զորոց ընդձակ քննութէ խոսեացոք ի բուն տեղոջ . Ընդ ատ համարիմք ասել առանձնօր , Թէ մինչև ի ժամա նակս կրոտիոսի ոչ ոք ի վարդապետաց կամ ի մեկնչաց իրազգած

եղև՝ խօսել առաքելոյն յաղագս կայսի . և զիարդ ապա հնար եր՝ հեթանոսաց որ յայնմ ժամանակի՝ իմանալ Թէ մի՞ն իցեն քանքն պատրաստակաւ սասցելոյ ։ Ա՝ սոյ վայրապար և հետևեցուցանել , Թէ առ երկիւղի ոչ՝ի մէջ՝հանին հաւատացեալք զԹուղթս զայս։ Յանդիմանի դրուԹիւդ նաև՝ի հաշուէ ժամանակաց . մի զի ըս խոստովանելոյ իսկ կրօտիսի՝ զայս Թուղթ գրեաց առաքելն առ Թեսաղոնիկեցիս յետ քարոզելոյն առնոսա. քարոզեաց անտանօր յետ ժողովելն առաքելոց յաղագս պահպանելոյ օրինաց , ըս (գործոց ԺԸ . ԺՀ . ԺԲ։) Իսկ ժողով առաքելոց եղև առ կղզեաւ կայսերաւ , որ յաջորդեաց կայսի . ուստի բազում ամօք զկնի մահուան կայսի գրեցաւ Թուղթս ։ Ա՝ զիարդ ապա իբրև զհանդերձելոց իրաց խօսի զայնց , որ արդէն անցեալ էին և վնաբէղ ։ Ասի այսոցիկ և այլոց ևս պատճառաց անըմունելի եղեն ամ՝դրուԹիք կրօտիսի նաև՝ի նոցունց իսկ նորադանդ մանեոնադրաց ։

Իսկ առանձինն նկատեալ զայն՝ Թէ այս Թուղթ երից իցէ ժամանակաւ գրուեալ քան զառաջինն , ոչ իբրիք արդարացուցանեմք ։ Ի պատքէն՝ի ԹղԹիս չգտանեմք հաւաստիս առաջին լինելոյ և կամ յետինս. այլ սակայն՝ի միաւսն ինքնին քանքն ազդակեն , Թէ յետ մեկնելոյ՝ի Թեսաղոնիկեցւոց՝ առաջին խօսի ըս նոսա ։ Ա՝ սոյն զի վկայէ Թէ որք մեռցաք երեսոք առ ժամանակ մի՝ի մէնջ . և չանկայաք վաղվաղակի դառնալ առ ձեզ ։ (՚ա . 17 . 18 ։) Ա՝ռ մեծի կարօտանացն զերբեցայ ասէ՝ չաԹէնս , ակնուսնելով դառնալոյ , կիմ լսելոյ վմ ձեր . առաքեցի ասէ՝ փոխան իմ զտիմոԹէոս , գիտել զանցս ձեր . յորմէ խնացեալ գնամ , առաւել և ցանկուԹիւն զարԹեաւ՝ի մէջ առ՝ի ձերդ տեսուԹիւն ։ (՚ա . 1 . 5 . 10 ։) Ա՝յդ՝ այսպիսի բանք այնոցիկ են , որք այն ինչ մեկնելոյ՝ի սիրելեացդ իբրեանց՝ խօսել սկսանին՝ի հեռաստանէ . զորոմէ ոչ տեսանելովք չայսմ երկրորդ ԹղԹի ։

ՄԱՀԿԱՆԱՑԻՆ ԹՂԹՈՑՆ
ԸՍ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴԻ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ.

ՊԱՕՂՈՍ, ԵԻ ՍԻՂՈՒՐՆԱՍ, և ասմանեցոս՝ եկեղեցւոյդ Թեսաղոնիկեցւոց, յԱստուծ Հօրէ մերմէ, և ի Տէր Յիսուսէ Քրիստոսէ։ 2. Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յայոյ Հօրէ մերմէ, և ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ 3. Գոհանալ պարտիմք զձեզ յամենայն ժամ վասն ձեր եղբարք, որպէս և արժան իսկ է՝ զի եւս բան զեւս աճէն հաւատդ ձեր, և յաճախէ սէր ձեր իւրաքանչիւր ձեր ամենեցուն առ միմեանս։ 4. Իրպէս և մեք ձեզ պարծել յեկեղեցիսն Աստուծոյ՝ վասն համբերութեան ձերոյ և հաւատոյ յամենայն հալածանս ձեր և ի նեղութիւնս, որովք դուքդ համբերեք։ 5. յորինակ արդար դատաստանին Աստուծոյ, արժանի լինիլ ձեզ արքայութեանն Աստուծոյ, վասն որոյ և զնգնութիւնդ կրեք։ 6. եթէ պարտ է առաքի Աստուծոյ՝ հատուցանել նեղչացն ձերոց նեղութիւն։ 7. և ձեզ նեղելոցդ հանգիստ ընդ մեզ ի յայտնութենէն տեառն մերոյ յիւր յերկնից հրեշտակօք զօրութեան իւրոյ։ 8. ի բոց հրոյ առնուլ վրէժ յայնցանէ՝ որք ոչ ծանուցին զԱստուած, և որ ոչ հնազանդին աւետարանին տեառն մերոյ յիս։ 9. Որք տայցեն վրէժ ի սատակումն յաւիտենից, յերեսաց տեառն և ի փառաց զօրութենէ նորա։ 10. յորժամ գայցէ փառաւոր լինել ի սրբոց իւրոց, և սքանչել ի մեզ ամենայն հաւատացելոց՝ զի հաւատարիմ եղև վկայութիւնն մեր ի վերայ ձեր յաւուր յայնմիկ։ 11. Ընդ և աղօթս առնեմք վասն ձեր յամենայն ժամ՝ զի զձեզ արժանիս արասցէ կոչման Աստուծոյ մերոյ, և լցցէ զամենայն հաճութիւն բարութեան, և զգործս հաւատոյն զօրութեամբ։ 12. զի փառաւորեսցի անուն տեառն մերոյ յիս քրիստոս ի ձեզ, և դուք ի նմա, ըստ շնորհացն Աստուծոյ մերոյ և տեառն յիս քրիստոս։

---

1. Պաւղո՛ս, և սիղուանո՛ս, և տիմոթէո՛ս՝ եկեղեցւոյ քաղաքին Թեսաղոնիկեցւոց, յԱստուծ Հօրէ մերմէ, և ի Տէր յիսուսէ քրիստոսէ։

Ոմն մակագրութեամբ եմ ամենեւին և յատաւնուամ Թղթին՝ ուր և զիմաստան քննեցաք։ Եթէ զի ասելն՝ յԱստուծ Հօրէ մերմէ, յայլ սովորութեան առ եկեղեցիսն։ Այլ նկեղեցւոյդ՝ որ հիմնեալ և պահպանեալ է ի Հաւատս ըստ Հօր մերոյ, և յիւր քրիստոսէ կազմեալ և բարձրացեալ ի բարերարութենէ ըստ Հօր, և վաստակօք յիւր քրիստոսէ առաքինի մասամբն գատանելով ի հեթանոսական ժողովոյ, և երկդիմի ի հրեականէն։ Այսու նմա Թարգմանք ընթեռնուն՝ յԱստուծ Հօրէ մերմէ։ ուր յատաղնում Թղթին ոմանք ոչ ունին մերմէ։

2. Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յայոյ հօրէ մերմէ, և ի տեառնէ յիսուսէ քրիստոսէ։

Զշնորհաձիր մաղթանքն նոյնպէս առնէ

նէ և յառաջին թղթէն. բայց միայն չիք անդ յաւելուածն յոյ հօրէ ևն. զորս առ. ասնօր ունին ամ թարգմանք։

3. Պահանջ պարբերիս զոյ յաղեցան ձամ վասն յերէ ելբարբ, որպես և արձան խոչ է. չի Լա չան վա ամեն հաստատ յէբ. և յամախե սեր խոհասանէրբ յէբ ամենքան առ հիմանս։

Ամենայն ուրեք ի գոհանալէ բանայ զբերանն, ոմն և յառաջնում թղթին. բայց ասա առաւելագոյնէ ինի՝ ոչ լոկ գոհանալ ասէ, այլ գոհանալ պարբերիս. պարտապան եմք յաղագս շնորհացն և զնոցա առ ձեզ գոհանալոյ ընծայել ոյ, ոչ ունելով զայլ ինչ արիւսբս հատուցանել. և այս՝ յամ ձամ. ցի ասէպ, յամ զնոյզ ժամու, միշտ յորժամ յիշելիք զբարեվիճակութէն ձեր. և զայս բառ մարթի է յարել՝ի գոհանալն և՝ի պարբերիս յամ ժամ գոհանալ պարտապան եմք. և կամ, յամ ժամ պարտք են մեզ գոհանալ։

Որպես և արձան խոչ է. Ցուցանէ այսու զպարտիսն՝ զոր ասաց արժանն և իրաւացի է ասել՝ գոհանալ զոյ ոչ միայն մեզ առ. մեղ եղելոց շնորհաց, այլ և զոր յայլս տեսանելիք ներգործեալ. այս են իրաւունք պաշտաման մերոյ՝ զի և յաղագս ուղղագործուածն եղբարցն շնորհս մատուցանիցեմք ոյ, հակառակ այնոցիկ՝ որք յայտնեն ընդ բարիս այլոց, թողլ թէ գոհանալ։ Ցայսմ բանէ կարեմք սովորութէն եղեալ յայսմեծ պատարագին, զի առ հրամանս առաքելոյն գոհանալ զնէ, պատասխանէ ժողովուրդն, արժան և իրաւ. որում միաձայնեալ քահանային ասէ. Արժան է առաւգապէս և իրաւ։

Ջի Լա չան վա ամեն։ Ջպատճառ զգհաւեցն յայտ առնէ. և ուր յառաջնում թղթին մեծարեաց զՏաւտաս և զսէր թեսաղոնիկեացւոց, առ ա՛ձամն երկուցն վկայէ. Ոչ միայն պինդ կացիք ասէ՝ յբնկալեալ Տաւտաս, այլև առ ցուցիք առաւելագոյնս. Տաւտաքդ ձեր ըս արդեանցն հետ գՏետ մեծանան. նոյնպէս և սերն եղբայրական յամախել առաւելու, ոչ ամանց առ ամանս, այլ իւրաքանչիւր չէր ամենքան առ գեմն. ի լաւնէն չիք ամենքան. բայց այլոցն ունին։ Սէրն ձեր հատարակաց է, ոմն և բնաւ թէ նորս պահանջիք. և ամենայն նէ նմանապէս առ. ամենեսին տարածանի, ոչ առ. ոմն մեղկ, և առ. այլ ոմն տատարկ։ Ջատատք և սէր՝ երբ կոգէն կարևոր հիմունք են քրիստոնէական ընծայատուէթէ. և զերկոցուն ամենայն վկայելով, տայ իմանալ զյաւարգիմութէն նոյ յամ հանդէսս առաքինութէն։ Իսկ ամենութէն նոցա նշանակք են վիշտքն՝ որոց տանէին զուարթութէք. ոմն յաղերդական ծանուցանէ։ Եչ ահա վա այսպիսի բարեմասնութէն նոյ ինքնին գոհանալով, ազդ առնէ՝ թէ որչափ և ինքեանք գոհանալոյ պարտապան են, առ յոյ ամենաչերալ զբարեացն յաղագուն. և զի գիտացեն՝ թէ գոհանալէ արժանի են իրքն, և ոչ լալոյ կամ անհամբերութէ։

4. Որպես և ձեզ յեռ պարբերչ չեչեչեչոն ոյ, վասն համբերութեն յերոյ և հաստատ յամենայն հալածանս յեր և՝ ի նեղութիս՝ որոյ դասն համբերէք։

Ամենայն մեծ է յառաջադիմութէն ձեր՝ի լաւսն, մինչ զի ձեզ յեռ պարբերչ, մեզ նիւթ պարծանաց եղեալ առաքէն այլոց եկեղեցեաց քէն. ամ ուրեք ուր և բնթամանք քարոզուիչ, հռչակեմք զձեզ, և ամենկուսն ամբ զձեզ օրինակ նոյ խանձելի՝ ի խրախոյս յարդերամանց. և այն՝ ոչ վա մեծամեծ նշանաց և պարգևաց, այլ վասն համբերութեն յերոյ. ընդ համբերութեդ ձեր պարծիմք, որ ծնան նի՝ի հատատատուն հաստատ, և՝ի յոյ հանդերձելոց հաստատմանցն. և այդ համբերութէի ոչ տակաւաժամանակեայ է, և ոչ՝ի փոքր վիշտս, այլ յամ հալածանս՝ զոր՝ի բռնաւորացս կրեք, և՝ ի նեղութիս զանազանս՝ որք զՏետ գան այնպիսի հաւատմանց. ցի յաղագս առաքելոյս, ի բանաւորգիւթիւնս, ի գանս, յօտարութէիս, այլովքն հանդերձ։ Որոյ դասն համբերէք. այսոցիկ յամ ասելոք համբերութէ յերկար ժամանակս կրելով, և ոչ մի կամ երկուս ուրս։ Որչափ յամանին վիշտք ձեր բազմօրինակք, նոյնչափ զօրանայ համբերութէն ձեր. և անուն պարծանաց տարածանեք յամ եկեղեցիս։

5· Յորհնակ արդար դատաւորին այ, որ-
ձան լինել յէն արդարութեան այ, ևս
արդ և ընծայեալ էրէս ։

Ոմանք ըմ անցեալ բային ընդհանուն զայս · այ որում դուք համբերեք յօր-
նէ արդար դատաւորին են · բայց յոյնք զատաբար ընդհանուն , զոյլ բայ ու-
նելով զօրութիւ · իբրև թէ՝ այս լինի ,
կամ այսոքիկ անցանեն ի այլ տալին այ,
առ ի լինելոյ յօրինակ դատաստանին
նոյն : Փոխանակ բառին յորհնակ , յոյնն
դնեն ենթէմա , այ ցոյցք , նշանակ , հա-
ւատոյիք · և սոքին մատ ի հաւմ · ի·
25 · դնի հանդէս : Ասասի և առատնօր
յորհնակ ոչ նշանակէ գաղափար նմանե-
լի , այլ ցոյցք կամ նշանակ հաստատու-
թեան իրիք · և յայն բառն անորոշ դոյով
ըմ հոլովին առ ի նշանակել ուղղական
կամ հայցական , մերս վայելուչ բացատ-
րեաց ի տրական հոլով , որպէս առնի
նաև ասորին , և թէոփիլակտոս նոյն-
պէս մեկնաբանէ ։

Արդար դատաւոր բաղումք ըմ ասկերք-
բանին իմանան ըմհանրապէս զարդա-
րուն այ ի պահել զարդարս , և ի պա-
ատհասել զամբարիշտս · և իմաստքն
են : Յայն սակս թէպէտ տայ ասե-
նալ արդարոց ի բռնութիւ ամբարշ-
ատաց , որպէս ղի ունիցին պատճառս իրա-
ւացիս ցուցանելոյ զնովքն արդարութիւ-
վիշտքն յանխրատուի կրեալք յայսմ կեանս՝
են յայնի ցոյցք արդարութիւնն , զոր ի
կիր առնու ասե յարդարս և ի մեղա-
ւորս , ի տուս պատճելով զանհատա-
նութիւն և զարդարութիւ , և ի նոսա պատ-
կելով զհամբերութիւն և զատաքինու-
թիւ : Ոչինչ այնպէս յայնի կացուցա-
նէ զատուգութիւն արդար հատուցմանցն
այ ի հանդերձեալն , քան տեսանել՝
զի արդարք ատ տանջին յանխրատի ,
և ամբարիշտք հարստահարեն զանմեղս
ի լուսին չարեաց իւրեանց · վա զի եթէ
ատ դադարեր ասե ինչ , չկայր ոք ազոր-
մէլի բան զնծասպառս , և ոչ բարե-
բաղդիկ քան զամբարիշտս : Ամմ մը-
տաց ի դէպ դայ յաջորդն , հատուցա-
նել նեղեացն ձերոց նեղութիւ , և ձեզ
նեղելոցդ՝ հանդիստ · և զայս ի բաջա-
լերութիւ յատելու ըմ ասկերքերանին · վա
զի այլ ցատած առատել վիսիճարի յոր-
ժամ տեսանէ զիւր ազատութիւ ի վեշ-
ատց , և զտանջիչսն մատնել ի վրէժ-
խնդրութիւն ։

Բայց այլ մեկնիչք արդար դատաւորն իմա-
նան յատուկ զպատժողական արդարու-
թիւնն այ · զի յայս միտս տովորաբար
առնուն զիրք զատուն դատաւոն · և
իմատքն են : Հալածուն և վիշտք՝
զոր ի անօրինելոյն այ կրեն արդարք ,
են յայնի նշանակ արդար վրիժուցն
այ՝ որք ամբարշտացն պահել կան յետ
այց կենաց · արդարք իբրև անց կրիւքն
բազոքեն զպատաւհաս ամբարշտաց :
Ըմ եթէ յարդարոց պատիժս յուծանել
ասե ըմ փոքու յանցանաց նոցն , և ատե
վշտաք մարբէ գնոյ , զինչ ոչ կայցէ եր-
կիւղալի վասն մեղաւորաց անմաքրից :
Նման է այս ատացելուին (ես · պետր ·
ի· 17·) * Ըմ եթէ նախ ի մէնջ , իսկ
զինչ կատարած իցէ այնոցիկ՝ որ ոչ
հաւանեցան ասյ աւետարանին ։ ‖

Աբեթէն լինել յէս արձայոնքն · Նեղա-
թիքն՝ որոց համբերեք , իբրև ասկի ի
հուր փորձեալ ձեր՝ լինիք արժանի երկ-
նային թագատրութեն , զոր համբե-
րոցաց իւրոց խոստացաւ ասե · այնմ վա-
ւոց արժանի համարիցի զձեզ ասե , զոր
յիւրմէ բարուէ խոստացաւ պարգևել
որոց չարչարին վա նիր : Ա յսմ ոչ ըմդէ-
մանայ ատացելոյն հաւմ · (ը· 18·)
* Ոչ են արժանի չարչարանք ժամա-
նակիս՝ հանդերձելոց փառացն : ‖ Ա ը-
դարև ժամանակական վիշտքս իւրեանց
ոչ ունին արժանատրութիւ առ հան-
դերձեալ փառս · բայց վշտացեալքն
վասն այ լինին արժանատրք այսմ ըստ
խոստմանն այ · զորմէ ըմարձակագոյն
ատացեալ եմք ի յիշատակել բանիւն
հաւմ· Բայց ըմէն՝ թէ բնաբանս խո-
սի առատել զմերձաւոր արժանատրու-
թիւ ըմունելոյ զերկնային փառն , որ
յաջողէ կատարեալ մաքրութիւն ի ձեռն
վշտաց · ապա թէ ոչ ըստ իրա-
ւանցն՝ արդէն ունին զայն արդարքն ի
զօրութիւ ընտրհացն այ ։

Վա ըստ որոյ և ըմճնոնէրէս էրէս : Բառդ
վա որոյ այս առնէ զվախճանն նկատել
յայ և ի հատատացելոյ ի վշտակրու-
թիւնն անդ · իբրպէս հատատացելքն
յանձն առնուն կամաւ զչարչարանս
առ ի ատանալ զերկնային յաղթանակն
և

և ՝ի ձեռն նորա մասնիլ նմա ՝ի վիշտս՝ ոչ եթէ միայն զի առնադոյնք են և անմանելիք, այլ զի այնպէս պատմեն եղեալ է՝ նեղութիւնք մտանել նոցա յարքայութիւնն նոյ։ Ջսոյն խնամոց վայելչապար ակնարկէ ոսկեբերան։ Գաբաձեալ, ասէ՝ ՝ի դէմս ածէ զպատճառն՝ յորմէ շարժին Կալա՛ծիլք ՝ի չարչարել զՏառատացեալս։ միայն զի զայրագնին նք ըզէմ քրիստոնէից, ոչ զի չարագործք են, այլ զի քրիստոնեայ ըստ։ (գ։ 15։ 16։) ՝ի զի Հաւատան ՝ի քն, և ակնունին նովաստեղծ։

Հասանել փառակցութեանն նոյ։

Որպէս ՝ի նորատնկեալ մեկնչայ առնուն զբնաբանս ՝ի միջ այժմու դատաստանացն նոյ։ իբրև թէ Համբերեցիք ձեր Հալածանաց և վշտաց, ցուցանէ ձեզ դիւր արդարութիւն։ այնու զի արժանի լինիք դուք փառաւոր ազատութեան, յորժամ քան ՝ի վար արկեալ զարքայական իշխանութիւն իւր՝ Հանէ զձեզ յաստուածութիւն, և զՀրեայս Հալածիչս մատնէ յանարգութիւն և ՝ի գերութիւն։ որպէս եղեւ առ վերապահանօսիս։ Ի սոյն միտս յարմարին զնուագութիւնն և զՀանդիսացն ասացեալ ՝ի յայսորդ տան։ սակայն Համարձակ կարգի բանիցս ոչ ՝ի դէպ գան այս խնամոց։ որպէս և ետացի։

6. Ա՛ր ՝ի պարտ է ա՛ա՛ջի՛ ՝ի՝ հա՛ա՛ր՛յա՛նել նեղլացն ՝ի՛ե՛ր՛ոյ նե՛ղո՛ւ՛թ՛ի՛ւ՛ն։

Աւետ՝ եթէ պարտ է, ըստ նմանին ՝ի՛ե՛ա՛, յոմանց (ձարդմանի՝) սակայն եւեթ։ և Համարին զնզանակ ինչ հնգնուագեթ բեբրել։ իբրև թէ՝ սակայն եւեթ ամենայն դարն ետծ անտես առնէր զանխրատութեան մարդկան։ որ չէ և չէ Հնար։ այլ անվրէպ տեսանէ, և խոտիւ դառն։ Սակայն այլք Համարին զյառնականն ՝ի՛ե՛ա՛ եղել ՝ի փոխանակ ասելոյ ՝ի՛ե՛ա՛։ զի որովհետև։ և ոսկեբերան յայտնապէս ասէ նշանակել՝ զանն զի։ և զայս առոյր եմք ՝ի կիր առնուլ ասէ՝ ՝ի՛ յայտնի Հատուածանելս, յորժամ չիք երկբայիլ և կի ըզէմ ինչ ասել։ որպէս թէ ասէր։ եւեթ արդարև փոյթ է նմ զանձն իրացս։ եւեթ, ասէ ետծ զբարս։ եւեթ արժան էն նմա վրէժս պահանջել։ զորոց ոչ ոք երկբայի։

Վասն որոյ խնամոքն են։ յիրաւի ասացի՝ թէ վշտակրութեդ ձեր յանօրինացն բռնութէ՝ տայ զոյժս արդար դատաղութեն նոյ։ վա՛ զի պարտ է ա՛ա՛ջի՛ նմ, իրաւացի և արդար է առ ետծ՝ Հատուցանել ամենեցուն զիւրեանց արժանն։ Թէպէտ և ինքնիշխան ՝ի՛ր է ամենայնոյն՝ ոչ ումեք պարտապան, և ոչ յումեք Հարկեալ, սակայն պարտապան է յիւրմէ սրբութէն և յարդարութէն՝ ոչ ումեք առնել զանիրաւութէ, և ըստ Հակառակն՝ չկարէ անպատուհաս թողուլ զյարագործս անզղջս։ Թէպէտ չէր նմ պարտական խոստացեալ բարեգործից, և պատուհաս սպառնացեալ անօրինաց, սակայն փառք իւր պահանջէին՝ ոչ անայցելու թողուլ զերկաքանչիւրն։ որպէս և առաւել՝ ուր կան խոտումունքն և սպառնալիք։ Աւետ ա՛ա՛ջի՛ ՝ի՝, իսիր զնէ ըստ ատացան մարդկան և ՝ի՝։ զի մարդիկ ոչ զամ ուղիղ դատին։ և զոր ձանաչէնն՝ ոչ միշտ գործովք կատարեն։ իսկ ետծ յամն անմոլար է ՝ի դատել, և անպակաս ՝ի կատարել։ Աւդ՝ այսպէս արդարացի է ասել՝ ՝ի՝ հա՛ա՛ր՛յա՛նել նե՛ղո՛ւ՛թ՛ի՛ւ՛ն ՝ե՛ր՛ոյ, որք յանիրաւի սակս Հատատացն քրիստոսի չարչարեալ զձեզ, փոխարէնս տալ նեղութիւնք, ոչ լոկ զնարմնական յաշխարհի ատս, այլ մանաւանդ զանձերնիւք պատուհաս ՝ի Հանդերձեալսն։ ոյք բացատրէ ՝ի 8 և 9 տան։

7. Ա՛ա՛ ՝ի՛ե՛ն նե՛ղո՛ւ՛ց՛ո՛ւ՛ց՛ ՝ի՛ն՛ա՛ն՛ո՛ւ՛ ընդ ձե՛ զ՝ ՝ի յա՛յո՛ն՛ո՛ւ՛թ՛ի՛ւ՛ն զո՛ւ՛ ՝ե՛ր՛ոյ ՝ե՛ւ ՝ի՛ե՛ր՛ո՛ւ՛թ՛ի՛ւ՛ն հրեղ՛ա՛ն՛ո՛ւ՛ զբ՛ո՛ւ՛ն ի՛ւ՛ր՛ոյ։

Իսկ ձեզ ջարչարելոցդ վա՛ աւետարանէն՝ արգարացա՛ս Հատուցանէ Հանդերձ, ատա զդիւրութ ՝ի վիշտս, զարիւնեթ և զյաղթութէն ընդդէմ թշնամեաց, և ՝ի Հանդերձեալսն զյաւիտենից միթարութէն, ընդ ձե ըստ առաքելոցս, որոց չարչարանացն կցորդք լինիք այժմ։ Ի յայտնութեն զո՛ւ ՝ե՛ր՛ոյ։ Ի բազում օրինակս չիք ձերոյ, ոյք և ոչ ՝ի յոյն, և ի լատինն և յարաբացին։ բայց զոյ յատարին կատարեալ Հատատացումն ձերոց վշտաց ոչ արագացս խնդրելի է, այլ երկայնմտեալ յորժամ տիրացեալքս յաչս անեալ երեւեցայ նոցա ՝ի միջ։ զի այժմ կայ աներեւոյթ ՝ի միջ։ Հրեշ-

հրեշտակաց զբօսանքէ խօսէ, պարտկցուելէ հրեշտակաց՝ որք պաշտօնեայք են մեծութեան նը· որովք ՚ի կիր առնու զկատրողութիւն իւր· Զբօսանքէ նրբեւեան ասի փոխանակ մեծավայելչութեան կամ մեծութեան· ոմն մասին· (ի՛ե· 64·) * Զորդի մարդոյ նատիլ ընդմէջ զօրանց· Ասասի հրեշտակք զօրանէն կամ ըստ ոմանց, փոխադրութիւնէ տոլովոյ նշանակէ՝ չզօր հրեշտակօք իւրովք·

8· Եւ ես էդ հոդ առաջ զվէրծ յայնցանէ՝ որ ոչ ճանաչէն զնա, և որ ոչ հնազանդին ճշմարտութեան ին հոդոյ չեն·

Ցունականն դնէ՝ ՚ի հոս էդոյ· ցի բացատրալ հրով, կամ ՚ի հուր բորբոքեալ· բայց քանզի գոյ ատ փոխադրութիւնն տոլովոյ, վս այն մերս՝ ոչ և յառինն և ասորին դնեն ՚ի էդ հոդ· Փոխանակ բային առաջ, յորին ընտելութէ դնէ սեռական պիծոյս, ցի առ՚ողի, կամ ըստ մտացն առողի զվրէժ· զոր մարթ էր կարծել ածական բառին հոդ, կի էդ ցոյ· բայց զի ոչ յարմարի յունական սեռին, վերաբերի առ սեռականն ին, որ յանցեալ առն· ուստի մերս վայելչաբար բացատրաց գիտան՝ դնելով առ նոա զվրէժս· ցի քանի ին մերոյ առնելով վրէժս ինն·

Բռնադատակ բնաբանս ունի զկապակցութէ ըստ անցել տան· և բառքն ՚ի էդ հոդ յարին կի ՚ի բան ՚ի յայտնութէն, ցի յորժամ յայտնեսցի բազով հոդ· և կի ՚ի բային առաջ· որ առաւել յարմար է մերոց օրինակաց· ցի առակութէ բորբոքեալ բոցոյ պահանջել վրէժս ՚ի Թէսաղոնեայ· Զառ սովորութեան գոց՝ յամ դատաստանս ցի զգոյ յէական և հուր կիզողական· որ ուրեք այլաբանութէ յայտ առնէ զատակութիւն պատուհասիցն, և այլոցուրք՝ մանաւանդ ՚ի վերջնում դատաստանին նշանակէ զնոսա ինչ ի ճշմարիտ ամենատես յատաջ ընթեաց՝ կի հետեւորդ աւուրն դատաստանի· զորմէ ասացեալ ՚ի մեզ. ես կորնչ ցէ· 13· Զայս հուր իմանան բազումք յատաքինակ բնաբանիս, և ասէ էդոյ հոդ, կի հուր բորբոքեալ, իբրեղն այրէ՝ մինչ գամաքն և լուսաւորէ· զարհուրեցուցանէ ՚ի փայլելն, և տանջէ յրմբռնելոն·

Բայց ոմանք ոչ հարկ համարին իմանալ զնոսա համաշխարհական, այլ կամ զօդս և զլուսաւորս երկնից՝ որք ազօտ ծագմամբ զերոյ զգենուն երևոյթս, և կամ զերեքսակս՝ որք ըստ դրոց սուրբ ՚ի հուր կիզելք·

(Սաղմ· ՃԴ· 4· Երբ· ա· 7·)

Վասն որոյ ամբողջ իմաստքն են· յորժամ քան յայտնեսցի յերկնից հրեշտակացն սպառնալիքէ, պահանջել զվրէժս բորբոքեալ բոցով բարկութէն իւրոյ, յայնցանէ՝ որ ոչ ճանաչէն զէն, ոչ միայն յանհաւատից՝ որք բնաւ անդէպք են ոչ, այլ և որք ոչ ճանաչէն զշճմարիտն ասե, կի ոչ ոմն արժանն է՝ ճանաչել կամին· Եւ որ ոչ հնազանդէն աւետարանին· ոչ կամին լսել քարոզութէն աւետարանին, մերժեն և խափանել զանան զնաչատս քան· Առաջին մատամբն զանձնս և զկատարիչս յայտ առնէ· և երկրիւղ զերկայս, որք ծանօթք գոլով ոչ, անհնազանդք լինին աւետարանին· ցուցանելով թէ չէ օգուտ նոցա խորչել ՚ի կատաչոյց, յորժամ ՚ի պատուհասին կցորդք են նոցա վս անհնազանդուն առ հաւատս քան· Եւ եթէ ապստամբքն յաւետարանէն՝ պատուհաս կրել ունին, զինչ այնքիկ ապա՝ որք չարչարեն և զնազանդելն· բայց զայս ըստաց յայտնի, ոմն զի ցուցցի՝ թէ ինքեանն անհնազանդ լինելն կոչ գատաւին ոչ, և ոչ թէ վս զայլս չարչարելոյն· Ընդ անհնազանդս աւետաբանին իմացիլ լինին և նք, որք թէպէտ քրիստոնեայ քան, բայց ոչ կեան ըստ հաւատոց· Ոմանք՝ ոչ ճանաչել զնոն իմանան ըստ փրկաւէտ ճանաչման՝ հաւատոյ և հնազանդութէն օրինոց ոչ· և ըստ այսմ ՚ի ներքս վախկ ոչ միայն լրկատարիչս և զայլ անհաւատս, այլև զերեսյս· ուստի զչաջորդն համարին իբրև բացատրութէն այսմ· զի առանց քան չէր ճշմարիտ ճանաչութէն·

Զվերջնին ժան բնաբանին՝ օրինակք մեր զդեն սովորաբար, աւետարանն ին հոդոյ չեն· նոյնպէս և արաբացին· բայց յոյնն, յատինն և ասորին յաւելուն չեն· կայ և ՚ի հայ օրինակս ինչ·

9. Ա՛ր ասէր վէրէն՝ ի սոփոխ՛ն յոյն
փեսին, յերեսաց ե՛ւ ի խոտոչ զբ
բառնէ նորա։

Յունականն գնէ, * Որք պատիժս տայ
ցին զատակուծն յանիանին։ ‖ Նման
այսմ և արաբացին, իսկ սասորին բա
ցատրէ։ * որք ի դատաստանին յուծա
նիցին պատիժս կորստեան յանիան
նից։ ‖ Բայց լատինն ասէ. * որք տայ
ցին պատիժս յանիանականս ի կորըս
տեան, կամ ի սատակման։ ‖ սակայն ի
հին մնինչս նոցա զոյ ըմ մերում ըն
թերցուածոյ, ի սատակուծն յանիան
նական։

Ար ասէ. ամենեքին նք որք հրաժա
րեցան ճանապէլ գնձ, և հնազանդիլ
աւետարանին քոմ ըմ հաւատոցն, և կի
ըմ վարուց, փոյչն էրէծս, (մի օրին։ փո
չեն։) վճարեցան զարժանի պատու
հասս ըմ չափու իւրաքանչիւր մեղաց,
ի սոփոխ՛ն յանիանին, վերջին կորըս
տեամբ հոգւոյ և մարմնոյ, որոյ ոչ ևս
եղիցի վախճան։ դատապարտեսցին յա
նիանն՝ զրկեալք յամ բարեաց, և մաս
նեալք յամ չարիս՝ առանց յուսոյ ազա
տութեան։ քան զոր ոչ այլ խստագոյն
պատուհաս մարթի ե խորհել։ Ամենե
ցուն հաւատար ցուցանէ զպատիժն ըմ
անվախճան տևողութե։ բայց մեայ ան
հաւատարութիւնն ըմ ատելութենի սատա
կութե համեմատ չափոյ մեղուց իւրա
քանչիւր։ զի առաւել տանջի քրիստո
նեայ մեղաւորն քան զհրէայն, և հրէայն
քան զկռապարիշեն։ Ասէըն սոփոխ՛ն,
և յանիանիան, ոչ հակառակ են մի
մանց։ վա՛ զի սատակութն ոչ իմանի
ատա եղծուածս ի բնական դոյլոյ, այլ
յերեանելի կենացն ոյ։ վա՛ որոյ կեան
միշտ, բայց համակ ի թշուառութե։
Յերեսաց ե՛ւ։ Ոմանք զօրութե բայ ինչ
իմանան։ այ՛ դատապարտելք կամ մեր
ժելոք յերեսաց ետն։ բայց չիք հարկ։
այլ մարթի ե յարել ի փալ էրէծս, կի՛ ի
բառն սոփոխ՛ն։ Ջպատուհաս յանի
տենից կորստեանն ընկալցին յերեսաց
ետն կի՛ քոմ, այ՛ ի վճռոյ և ի բարբառոյ
նէ, յահագին ձայնէն՝ երթայք յինէն
անիծեալք։ կամ, էրէսս ասի փոխանակ
բարկութե՛ն՝ որ ի գէմս երևի, ըստ սովո.
(էջ. 170) * Երևոքն նի՛ ի վի չարագոր

ծոց։ ‖ այ՛ պատուհասեացին, կորիցեն
ի զայրացե՛ դիմաց դատաւորին։ կամ,
յերևել ետն, ի դէմ յանդիման տեսոյ
նի։ որով նշանակի արագուն և սաստ
կութիւն դատաստանին. իբր զի սոսկ
երևումն դատաւորին և հայեցուած
նորա բաւական լիցի ի դատապարտել։
ոչ պէաք լինիցին հարցափորձի և քըն
նութե։ անդէն յերևել ետն պարտաւո
րեացին ամբաւիշտք ի խիղճ մտաց իւ
րեանց, և ոչ կարիցին հանդարտել
յայտնութե նորա։

Եւ ի՛ ետոյ գրէ՛ նոր։ Պատուհա
սեալ կորիցին ի հղոր և յահեղ վճռաց
դատաւորին, կի՛ ահեղատիրաշ մեծու
թե՛ն՝ որով կատարի դատաստանն։ Եւ
բովանդակ քնաքանչիւս յայտ առնէ,
թե՛ ի դատաստանին ժամս ոչ դոյ ամ
բարշտոց խոսել, կամ պատճառանս
տալ, կի՛ բռնութե՛ն ըզհէմ դառնալ, ոչ
պատահէ յայսմ աշխարհի։ այլ անդէն
յերևել անմահք և անմահազօր գաստա
րին՝ տիրէ՛ ճշմարտութե և արդարութե
նորա։ Ամարթ է այլազգ և սո առնուլ
զատակուծն կի՛ զկորուստ ամբարշտ
տաց յերեսաց ե՛ւ, այ՛ զանկումն ի քաղցր
այցելութե և ի տեսոյն քնի, զրկել ի
վայելմանէ մեծազօր փառաց նի։ յոր
ժամ ճշմարիտ հաւատացեալքն վերա
նան ի նոյն վայելուծն։ Ա՛յսմ մտաց
նպատաս տայ յաջորդն։

10. Յորժամ գայցէ Տէրն լինել ի
սի՛ն որ՛ոց խորոց, և սքանչել ի
Սի՛ն հաւատացելոց։ զի Տէ
րոյ եղե վկայութի՛ն մեր ի վերոյ յեր
կուսն յայնմի։

Ազէաք մշանջենաւոր կորստեանն յայն
ժամ թափեսցին ի գլուխ ամբարշտ
տաց, Յորժամ գայցէ քո՛ Տէրն լինել
ի սի՛ն իւրոց։ յորժամ փառաք իւրոյք
յայտնեսցի ի մէջ արդարոց։ յորժամ
ի նմանութե՛ն ձեռնէն փառացն վերուա
նուցու զընարևայս իւր՝ որք յաշխարհի
անփառունակք էին և չարչարեալք.
որով արտասվալէ ի նմ զընարհս իւր և
զկարոտութե բարեաց։ Փառք մեծու
թե՛ն քոմ ինքնին անյայտելոյն զգալով
և աննուաղելի, մեծամամբ համարի նո
րոգ գալստեամբ յորժամ առ բազմա
սիրուն առատանայ, և անդամքն ընդ
գլխոյն

դլխոյն միանան ՚ի փառաւորութենն · եթէ ՚ի փառաւորել մերոյ յանդամոց՝ ամենայնքն ըստ նմա փառաւորին , (ա · կորն· ԺԲ· 26·) որպէս և ՚ի փառաւորել բոլոր անդամոց միանգամայն՝ նմին գլխոյն համարի փառաց աճումն , յորմէ ամենեքին առնուն զաղբիւրութիւն փառաց ։

Եւ ասելն ՚ի վեր ամ հաւաստելոց ։ Ջնոյն իմաստ բացատրէ այլեայլ բա նիւ · նշանակել թէ «Ես իմանին ճշմարիտ հաւատացեալքն ՚ի քս , որք վա հատոյն անարդելոյն և չարչարելոյն և չգնեցեալ յաշխարհէն անխախտելի համ բերութիւք ։ Այլև ասելն լինելն բա ցայայտել զփառաւորելն քրիստոս · ցուցա նել թէ ոչ յինքեանն նոր փառս առա նայ , այլ ՚ի տեսել համարհն արարա ծոց հրաշալի երևելոցն զիւրական փառան , ըստ որ ՚ի նմանէ ընտրելոցն ամ , և պակուցեալ զարհուրին ծրկը անհաւա սից։ Եւ ահա յայնմ աւուրս երևելոյ նի՝ ուր զմարհանայ քս ՚ի փառաւորել զնմանելս իւր , լսել անհաւատք և խո տանք զիւրանց յանխելիական ան կումն ՚ի փառաց ՚ի տանջանս ։ Որ ա ղէտք , որ յուսահատուն անափսխելի ոչ պատեալ պաշարիցէ զնա յայնժամ . կատարուի նախանձուն առաքելոյն և այրեացէ զնա քան զհուր գեհենին. զոր ողբմագին բանիւք նկարագրէ իմաստունն ։ (Ե· ւ· Եես·) Ջի հաւաս ղեմ եղեւ վկայութիւն մեր · Վկայութիւն ասէ զքարոզութիւն հաւատոց , և մանաւանդ որ յաղագս գաւառատանին ասի · իբր զի ոչ զնուրանց յինչ ուամուն՝ այլ զըն կալեալն յայ՝ իբրև վկայք հաւատա քիմք աւանդեցին այլոց ։ Ըստ կապակ ցութեն բանին , ոմանք զայս մասն հա մարին զաւանելի փակագծիւ , և ըզ բառսն յաւուր յայնմիկ՝ յարեն յանցելոյ բայն այսպէս ։ Յորժամ գայցէ քս փա ռաւորել և սքանչելի լինել յաւուր յայնմիկ ՚ի մէջ հաւատացելոց · իբր զի վկայութիւն՝ զոր տուաք ուսեալ բանին հաւաստիկ եղեւ , ձի հաւատացիք կամ ընկալեալ եղեւ ՚ի մէջ ձերում ։

Սակայն առանց այդպիսի խորհրդի ըն թերցուն այլ մեկնիչք · և ըստ ոմանց յարմարի · փառաւորեացի քս սքանչել լասկս յիմ ՚ի հաւատացեալս , ըստ նաև ՚ի ձեզ · զի քարոզութիւն մեր ընկալեալ եղեւ ՚ի ձեզ յաւուր հաւատոց մանն՝ որ ինայր յայնմ աւուր ։ կամ ՚ի ձեզ և ՚ի մէջ ձերում որք ակնածեալք յայն օր դալստեան նորա ։ Ոմանք՝ յաւուր յայնմիկ իմանան՝ ՚ի աւուրն այնորիկ · ձի հաւատացիք վկայութիւն մերոյ կամ ճշմար տութեն՝ զոր ՚ի նմանր աւուր քարոզե ցաք ձեզ ։ Բայց պարզաբար և՝ այլք զնշան առնուն փոխանակ ապառնոյ , ձի եղիցի , լիցի · որպէս ըստ հակառակն՝ ապառնին ասի երբեմն փոխանակ ներ կայ կամ անցեալ ժամանակի · ըստ որում (Մատթ· ԺԱ· 14·) * Եւ թէ կամիք ընդունել , նա է եղիա՝ որ գալոցն է ։ Ա ուր յովհաննէս կոչի գալոց , որ սկսեալ էր։ Սոյնպէս աստանօր ասի՝ հաւատա րիմ եղև վկայութիւն մեր · ձի սմենեքին հաւատարմացեալ կամ հաւատել ծանել ցի յաւուր յայնմիկ վկայութիւն մեր՝ զոր ձեզ ուսուցաք · և յարդելանց անտի հաւատայցէք ։ Ի տոյն միտս թարգմա նեն ասորին և արաբացին ։

Ա յլազգ և բացայայտի ըստ ասկեբե րանին · ձի յայնմ աւուր ցուցանի՝ թէ քարոզութիւն մեր ճշմարտապէս հաւա տալի եղև առ ձեզ · այժմ բաղուկք ձեռանան հաւատալ , բայց արդեամբք յայնժամ ՚ի դատաստանին երևի հաւատութիւն հաւատոցն · զի բազում վտանգս կրեալք՝ ոչ յիտս կացին ՚ի հա ւատոց անտի ։

11 · Ձոր և աղօթս առնեմ վասն ձեր յա ղագս զի արժանի ընծայեսցէ զձեզ Աստուած մերդ և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ձեր ։ Եւ լցցէ զամենայն հաճութիւն բարութեն , և զգործս հաւատոցն զօրութեբ ։

Ձոր առ ըստ յառնին , ձի առ որ , որոյ վասն · ուր յառնին ոչ բարւոք դնի յ բոյ · Իմաստքն են · վասն այսր զի հաւատ լինիցիք ՚ի նոպատակ վկայութեն մերոյ , և ՚ի ձեզ և փառաւորեացի քս , և ա զքն առնիցէ , ոչ միայն առ ձեզ քարո զնմբ , այլև աղօթեմբ առ նա վասն ձեր հանապազ , ասէպ ինդրուածովք ։ Ա յ րոյ օրինակաւ աղզ առնե նիմ , զի և ինքեանք ՚ի նոյն ինդրուածս կանխես ցեն , յառ լինելով ապատասն՝ և ոչ ՚ի զօրութեի անձանց ։

Ջի զյեզ սքանչիս սրասցէ ՚ի նյերոյ ամ

եւ : Յոյնն ևս ըմ նմա արաբացին անո-
րոշ դնեն . Խլման եւ ձբ : Լատինն յա-
ւելու , կոչման Խոբոմ . իսկ ասորին հա-
մաձայն մերումս , Խլման չէբոմ եւ :
Անորոշաբար դնելն յունականին ըն-
դունի վերկաքանչիւր միաս . զի Խլոճն
ըստ պատճառին նկատելով՝ ասի է . իսկ
ըմ ննիմակային՝ մեր ասի : Կոլոճն ամենք
ըմ լսոնիացւոց քնագրին խմացան ըզ-
բարբառս հրաւիրանաց՝ որով քո կոչէ
զընտրելս իւր, նկատք օրհնելոյ Տէր իմոյ-
իբրև թէ այնմ կոչման իւրոյ արժանի
արասցէ զձեզ քո : Սակայն ի բանս
առաքելոյն անտեղի է այդ կերպաւո-
թիւն . այլ սովորաբար Խլոճն ասէ զայն
որ ի հաւատս , և ի փրկութիւն : Ասէ
զի Թեսաղոնիկեացիք արդէն կոչեցեալք
էին ի հաւատս , և ի նմին առաքինի
երևեալք , զհարդ ասէ՝ աբժանս արասցէ
այնմ : Վաւ որով իմասցուն են . աղօթս
առնելմբ զի ևս արժանի արասցէ զնոսա
ձեզ ըմ կոչման ձերում . զայն ընտրէ՝
որով կոչեաց զձեզ ի հաւատս և ի
փրկութիւն, պահպանեսցէ ի ձեզ, ամէն
ցուսցէ , և ի կատարումն հաւատոցէ :
Եւ զի այս յայտնէ առանձին պարգևօք
տեւելոյ ի բարին մինչ ի վախճան, նմին
իբրև ասէ՝ արժանի առնել : Իսոյն միտս
յայմարիկ և ոսկերբանի ասէին , թէ
կոչումն իմանի այն որ ի փառս . կամ
որով այլք իմանան զվախճան կոչմանն.
որպես յոյս ասի փոխանակ յաւասցեալ
իրացն . և իմասացն ինքն , արժանի
արասցէ զձեզ վախճանին՝ յոր կոչեցայք,
ըմ յաւիտենից կենացն :

Ամէն լսցէ սմն հաճոյնի : Յոյնն և այլք
դնեն , Ե լսցէ . բայց հինքն ազդոյ եւս
արտայայտէ զխմասուն , ըմ այնպէս կա-
տարեսցէ՝ ի ձեզ զընտրչ կոչման ձերոյ,
մինչև բովանդակ ընտրցու զնմ Հոր կա-
տրս և զՏէրոյս բարութիւն իւրոյ : Բա-
բառիկ իմանի առաս զթուիքիւնն ըմ՝
որով յաւիտենից ընտրեաց զնա ի փա-
ռսս . իսկ հաճոյնի , նախանշանական
բարիքն՝ զորս սահմանեաց պարգևել
առ ի կատարումն փրկութեան , որք և
բազումք են ըմ իւրաքանչիւր ընտրու-
թեան : Ասէ՝ յայնցանէ զոմանս սկսաւ
գործել ի ձեզ ասէ , ըմ գկոչելն ի հա-
ւատս , զարդարացուցանելն , զսէրն ,
զհամբերութիւնն ի վիշտս և զայլսն .

Հնայ զի կատարեսցէ զնոսին՝ վերջին պար-
գևօք սեւորութեանն ի բարին : Եւ
զայս առնիցէ ևս , յորժամ ընտրցու
Եզիբոս հաւատոցն : Բազում օրինակք
եղական գրին , զիրեն , հանճարոյս յու-
նին և լատինացւոց և արաբացւոյն . ըմ
որում դնի և ի ևս . Թեսաղ . ևս . 3 :
Բայց ասորին բազմաւորական դնէ՝
զներգործութիւնս . Ոսկեբերան զհամ-
բերութիւն հալածանացն իմանայ , իբր
զի յայնմ առաւելապես փայլէ ներգոր-
ծութիւն հաւատոց քոյ : Ասյլք ընդհա-
նուր առնուն զնմ բարեգործութիւնս՝
որք ի հաւատոց ծնանին : Իսկ ոմանք
փոխադրութիւն հալոզոյ մեկնեն , զհա-
ւատսն՝ որ է գործ ըմ . կմ զգործոզա-
կան հաւատս , որ կենդանի իցէ ըմ
հանգամանօքն :

Արդ՝ զայսպիսի հաւատս ընտրցու և
կատարեսցէ ի ձեզ ասէ՝ զօրութիւն , հզո-
րեզաւէս հակառակ ըմ փորձութեցդ .
կմ ըմ արաբացւոյն՝ կարողութիւն իւրով ,
և ոչ ձերով զօրութիւնդ՝ որ չէ բաւական
ի սկսանել , թեղ թէ ի կատարել : Ընդ
աստղոյն՝ յայս առնէ ըմ ոսկերբերանին ,
թէ ցորւոյ ի կեանս են՝ միշտ պակա-
սիցի ինչ ի հոգևորականսն . և լրումն
սկսունելի է ի բարերար հաճոյնէն
ըմ : Ոչ շատանայ առաքեալն հաճոյնէ
անուամբ նշանակել զձրի կամս ըմ , այլ
յաւելու և զՏէրոյնին . մի զի առատու-
թիւն պարգևաց ըմ ի փրկարարնէն
եղելոջ ոմանք ոչ սահմանի . և դար-
ձեալ , զի որոշումն արասցէ հաճոյնէն՝
որ յարդարութիւն ի պատկերն զարդարս,
զորս լոկ ողորմութիւն ընտրել հաճոյնս :

12 . Ո ի ֆօռաւոր լեզի անուն գեղ գերդ
ա նչեն ուն ի չեզ , և գոռ ի նմա ,
ըստ ընդունն ըմ գերդ և ան յան ուն :

Ջգիտասուրութիւն աղօթից իւրոց ծա-
նուցանէ . յայն սակս մատնել մի նոցա
զլռութիւն հաճոյնէն ըմ , այլ զի ֆոռա-
ռոր լեզի անուն գեղ : Ջանդրադարձ փա-
ռասրութիւն քոյ լընտրեալս , և նոյ ի
քո , մարթ է իմանալ ի հանդերձեալ
կեանս երանութիւն , յորում ամենակա-
տար նմանութիւն և կցորդութիւն ան-
դամոց ըմ գլխոյն՝ աքանչելի երևեցու-
ցանէ զփառս քոյ և ընտրելոցն . ըստ
որում ասացաւ ի 10 տաճն :

Բայց սովորաբար մեկնիչք իմանան զվառաւորութեանն՝ որ յատուկ կանայս · և իմաստասէրն ասէ· Ա՛յս փափաքումն է իմոց իդդրուածոց , զի քա՛ն հաւակնելի լինիցի ՚ի ձեզ և ձեօք · անուն նո՛ր մեծարեացի ՚ի ձերում առաքինութե · հաւատաք ձեր , և ջերմանիցի սիրոյ , և համբերութիւն վշտաց քարոզեացնեն առ ամենեսին զիա՛ս որս քա՛ն՝ առաւել քան զոր երկինք փառացն ոչ լինին պատմաբանք : Յորժամ տեսանիցին զձեզ մարդիկ՝ զի վա՛ք քան գործէք և կրէք զամ , ճանիցեն և խոստովանեսցին՝ թէ քա՛ն միայն է Ա՛ստուածն՝ և ամ պաշտաման արժանի : Եւ գո՛ռ նոյնպա՛ս փառաւորեցիք ՚ի Նմա· փառք քա՛ն ամ ձեզ անդադարապարգին · այնպէս սամ ՚ձեռ ձառայելն , և վա՛ Ա՛ստուած թեան նո՛ր չարչարիցն յանդրա՛ւ լինիցի ձեզ պատի՛ւ անդու գական :

Ա՛յսպա՛ս յերկուց կողմանց հաղորդութեամբ լինի փառաց · և ըստ ոսկեբերանին՝ փառաւորի ՚ի մեզ քա՛ , զի ոչ զայլ ինչ մեծարիմք քան զնա · և փառաւորիմք ՚ի քա՛ , զի ՚ի նմանէ առնումք զօրութիւն չանկանելոյ ընդ փորձութիւ՛ք · մարդիկ զզօրացուցիչն փառաւորեն , և Ա՛ստուած բերօղն աքանչեան : Կամ ըստ այլոց · փառք ծառայիցս են՝ լինել յամի հաւատարիմ առ քա՛ , և քա՛ն փառք՝ պատկել զՀաւատարմութի՛ն ծառայեան : Եւ այսոքիկ ոչ ՚ի միոմէ ինչ քաջութենէ կամ յարժանաւորութենէ յառաւելէ են , այլ շո՛ ընդհա՛ն ՚ս , ՚ի բրի պարգեացն նոյ , և յարժանեաց յա՛ն քա՛ն ամենից :

Տեսեսուք ընդհա՛ն ՚ս է՝ ոմն բնաբերն ՚ի կենաս , նոյնպէս յաջողեն և կատարեն զգործս բնաւորեան , և փառաւորեն՝ որ ՚ի գործոց անտի լինելոց է անուանն նո՛ , և մեզ՝ Ա՛մէն իրի որպա՛ս կատարումն գործոցն՝ աղօթիւք հայցելի է առ յիս , նոյնպա՛ս և վա՛ փառաւորութենէն ասել միշտ , որ եղիցի անուն քո ։

Գ· ԼՈՒԻՍ ԵՐԿԲՈՐԴ·

Ա՛ՂՕՂՋԵՄ ՋՁԵՋ Նղիտոքը · վասն դաւանան ձո՛ն ամենայն ձեր , և ամենայ ժողովելոյն առ նա , 2· մի վաղվաղակի խռովիլ ձեզ ՚ի մտաց , և մի դարհուրել · մի հաւատ , և մի բանիւ , և մի Թղթովք երբեմն ՚ի մեզ · ոպէ թէ եկեղ հասեալ իցէ օր մո՛ն : 3· Մի՛ ոք զձեզ խաբեսցէ և մի իւրք երբ · զի եթէ ոչ նախ եկեսցէ ապաստամբութիւնն , և յայտնեսցի մարդն անօրէնութի՛ն՝ որդին կորստեան , 4· հակառակորդն հպարտացեալ ՚ի վերայ ամենայնի՛ որ անուանեալ իցէ ած կամ պաշտօն · մինչև նստի նորա ՚ի տաճարին այ, և յուսանել զանձն թէ ած իցէ : 5· Ո՛չ յիշեցէք զի մինչ առ ձեզն էսկ էի , ասէի զայս : 6· Եւ արդ դուք ինքնին գիտէք զայն որ ոչխին , յայսմէ նորա յիւրում ժամանակի : 7· Զի խորհուրդն անօրէնութե՛ արդէն էսկ զօրանայ · բայց յայնժամ մինչ ՚ի միջոյ բարձցի որ այժմ ոչխի : 8· Եւ ապա յայտնեսցի անօրէնն · զոր տո՛ր յա՛ տակնակէ հոգւով բերանոյ Իւրոյ · և խափանեսցէ յայտնութե՛ գալստեան Իւրոյ : 9· Որոյ գալուստն ըստ ազդեցութե՛ սատանայի է , ամենայն զօրութի՛ և նշանօք և սրբե՛ստիւք սուտ , 10· և ամ պատրանօք անիրաւութե՛ ՚ի վերայ կորսուածոցն · փոխանակ զի զսէրն Ճշմարտութ ոչ ընկալան՝ զի ապրեացին · և վասն այնորիկ առաքեսցէ նոցա ած ազդեցութե՛ մոլորութե՛ , հաւատալ նոցա սուտին : 11· Զի գտապարտեսցին ամենեսեան՝ որ ոչ հաւատացին Ճշմարտութե՛ն , այլ հաճեցան ՚ի անօրէնութե՛ն : 12· Ա՛յլ մեք պարտիմք գոհանալ ոյր յամ ժամ վա՛ ձեր եղբարք սիրելեալք ՚ի Տէ՛ր · զի ընտրեաց զձեզ ած ՚ի սկզբանէ ՚ի փրկութի՛ սրբութե՛ հոգւոյն , և հաւատովք Ճշմարտութե՛ն : 13· յոր և կոչեաց զձեզ աւետարանաւն մերով ՚ի փրկութիւն փառացն ո՛ն մերոյ յի՛ քո՛ն : Ա՛յսուհետև եղբարք հաստատուն կացէք , և ա՛խնդ կայարուք զաւանդութի՛ն՝ զոր ուսարէք , եթէ բանիւ և եթէ Թղթով մերով · 14· Ա՛յլ ինքն ած մեր յի՛ քո՛ , և ած և հայր մեր՝ որ սիրեացն զմեզ , և տա՛ մեզ մխիթարութե՛ յաւիտենից , և յոյս բարեաց շնորհօք · 16· մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր՝ և հաստատեսցէ յամ բանի և ՚ի գործս բարութեան ։

1. Աղաչեմ զձեզ եղբարս, վասն գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և ժողովոյն ի նմա հաւաքման նորա։

Կարի զգուշանայ առաքեալն զի անմտաբար պահեացին Թեսաղոնիկեցիքն՝ իվարդապետուեալ զայլատեան նոյն մերոյ յիսի քսի ։ Առ ոչնմարիս քրիստոնէութեի՛ կարևոր գոլով ուղղակեա հաւատալ զառաքինի գալուստն և վերկրորդն, քանզայս առանձին զմոլորեալ օրոմն ի ներքս արկանել յերկաքանչիւր ումանունս ։ Ընդ ձեր ապա զամենս ի տեսեա՛ի խաբեքսոյ քարոզեալ՝ առ ոտիտաւեի կի յախտաւորպատճառապոյորդորելո՛ցամբաւել , Թէ առ դուբս հասեալ իսկ ժամանակ ահաւոր գալստեան քսի ։ կարծելով Թերևս փարեալ այսու զկարճմուռեի հաւատացելոցն ։ զի ժուժալ կարիցեն հասելոց նոյ վշտաց յուսով մերձակայ ազատաւեի ։ կի զի՛ մոի եղեալ նոյ Թէ՛ ի կատարած անդր հասեալ եցեն , հրաժարեացին յամ ընկից՝ Թողեալ զամ՛ի ձեռս քարոզացն այնոցիկ ։

Յայսպիսի մոլորաձայն ուսմանէ վտանգ մեծ առաջի կայր Թեսաղոնիկեցւոց ։ զի ամանց երկիւղ կի անհոգուեի լինէր յառաջիկայ ընծայս աւետարանին , և քաղցայ Թերաեի յամ մասունս հաւատոց , ոչ տեսանելով զգալստա աւուրն՝ զոր լսէին մերձ լինել ։ կի զի յառաջին այլազգ ուսեալ յառաքելոյն , կասկածելի լինէին ամ բանք վարդապետացն ։ Այնինքիր բազմանդակ զվնով հաստատել վերստին զյառաջագոյն աւացելս իւր ։ և զհաւատոեի նոյ Թամբանաձոք պահանջել ասելով ։

Աղաչեմ զձեզ եղբարս ։ Յոյնն և այլք բազմաւորական դնեն ։ աղաչե՛մ ։ Վ՚ գալըստեան գն մերոյ ։ լատինն և այլք ամանք զյոյնն Թարգմանեն, ՚ի չեն գալստեան ևն ։ և մեկնիչք նոյ համարին իբրև եղանակ երդման ։ Յո՛ աղաչեմ զձեզ ահաւոր գալստեամբն քսի , և մերով ժողովլոմս առ նա ։ կամ, երդմնեցուցանեմ զձեզ՚ի հաւատս և ՚ի յոյս գալստեան քսի , յորում ակնունիմք ժողովիլ առ նա ։ կամ, երդմնեցուցանեմ՚ի ներ յա , որ գալոցն է և ժողովելոց զմեզ ։

Սակայն ասորին և այլք լեզուագէտք համամայն մերոյս գյուսկանն Թարգմանեն վասն , ՚ի վերոյ ։ և ասկերեան՚ի մեկնելն ոչինչ եղանակ երդման նշմարեք ։ և իսաւաբն են ։ Աղաչեմ զձեզ եղբարք, որ ինչ իսնդիրք են յաղագս գալստեան քսի , և մերոյ ժողովմանս , ՚ի վերվերոյ խոստվել չեն ։ Աւր Թե զինչ իսնի գալուստ քսի , և մեր ժողովելս , ասացուք՚ի յաջորդ տան ։ զայն և ևԹե ծանուցանեմք , զի ուր հայ Թարգմանեա տաէ , մերոյ ժողովելոյն առնո , յո՛ առքսի , ոմանք Թարգմանեն՝ ՚ի նոյն կամ յայն , յո՛ յայն գալստա ։

2. Ոչ ի վաղվաղակի խոստվել չեք ՚ի խոց , և ոչ զարհուրել , ոչ հոգովով , և ոչ բանիւ , և ոչ ըստ նամակի իբրև ՚ի մեզ ։ արդեօք ոչ եկեալ հասեալ չէ օր քն ։

Բնաբանս ամենեին ըստ յոյնն ընծայ ։ բայց միայն ըզնովն եզական դնի ՚ի յոյնն ։ այլև ՚ի սովորական օրինակին ասի՝ օր տէր , ոյլ և յարաբացին ։ բայց աղեքսանդրեանն , լատինն և ասորին դնեն՝ քն ։

Յաղագս ժամանակի գալստեան ևն մերոյ՝ ազաչեմ զձեզ ասե , մի վաղվաղակի կի կի գիւրաւ խռովիլ ձեզ՝ իբրև տամանիէք՚ի բանմանէ ալեաց , մի խաչտիլ ՚ի հոգ , ՚ի խորհուրդս ձեր ։ զոր լսանիկն բացատրե՚ի խորհրդոյ ձերմէ ։ կի , մի խոտորիլ ՚ի հաւատոյ անտի և ՚ի անղկուէ՝ զոր յաղագս այսոր խնդրոյ ուսայք ՚ի մէնջ և՚ի միտ առեք։ և ոչ զարհուրել , մի երկիւղիւ ըմբռնիլ ։ Այսու զխռովութի սրսփոյ ևն այլևս յաւ , ոյլ առաջնումն զառաքանումն մատ և երկոքումբքն զդուշացուցանէ՚ չտալ տեղի պատրոյգն բանից , որով խոտորումն առնուցուն ՚ի հաստատուց վարդապետուէն ։ Իսկ վաղվաղի ասելովն ցուցանէ կամ զանընտրոյզութի՚ն , յորժամ առանց ոչմարիտ ապացուցի խոնարհեացին յօտար ուսումն , և կի զանպատշաճութի՚ն իրացն , ևԹէ յետ սակաւ ժամանակի՚ յորում տեսեալ էին զուզիչն , այնոյնպէս արագ աշակերտիցին յայլ վարդապետուեի՚ն ։ Այսու մտօք նշ

Նոյ վաղվաղակի։ (ա· 6։)

Մէ հռիւռէ· Հոգի զմարգարեականն ասէ՝ եթէ Տէրարիւս, և եթէ սուս· ոչ և ասի ա·յովէ· (ի· 1· 2· 3։) վասն այն յառաջնումն առ Թեսաղոնիկեցիս իրաւեաց՝ յարհամարհել զմարգարէութիւնս, այլ փորձել կամ քննել։ (է· 20· 21։) Եւ ասա զնկուցանն՝ մի խոտորիլ եթէ ոք իբրև ի հոգւոյ մարգարէութեն ասիցէ ունել առանձին յայտնութիւնս, և ոչ բանիւ, իբրև ի մէնջ կամ յայլոց առաքելոց վկայիցէ ասացեալ· կամ ի բանից առաջին Թղթոյն խմոյ առնուցու պատճառանս։ կամ, եթէ նըւաչակիցէ գինջ՝ այլազգ ուսուցանելքան զոր յառաջն։ Իսկ ասկեբերան բանիւ իմանայ զհաւատոզական փաստս· այ եթէ ոչ միայն սուս մարգարէութեն յառաջ բերէն, այլև բանս իրաւացիս ի զանազան նշանաց առնուն առ ի հաւանեցուցանել։ Եւ ոչ ընդդէմ իբրեւ նէ ի մէնջ· լսոցին բացատրէ, իբրև ի մէնջ առաքեալ։ և արաբացին, գրէալ։ իսկ այլք զօրութիւն Թղթոյն· այ մի և Թղթով ինչ՝ որ իմով անուամբ և հրամանաւ գրեալ, պատրեալ զարհաւրիցիք· կամ եթէ խմացի վա առաջին Թղթոյն, մի Թղթոյն այնուիկ իբրև. Թէ զայս ուսուցի կամիցիմ ասանդել։

Որդեա նէ եղէալ· Համարելով Թէ մերձ առ դուրս կայցէ օրն ան կամ քան· իբրև Թէ ի մօտ ժամանակս՝ կամ յայս ամ լինիցի գալուստ քոյ· կամ, մեծ մասն ժամանակին անցեալ, սակաւ ինչ մնացեալ էցէ։ Օր ան այն է՝ զոր յանցեալ տան գալոսա ասց· և սովորաբար մեկնիչք հինք և նորք իմանան զոր կատարածն աշխարհիս, յորում դայ քոյ ժողովել առ ինքն զընտրեալս իւր, և դատել զնմա տիեզերս։ Արդ՝ վա այսր աւուր քարոզիչք ամանք հասեալք ի Թեսաղոնիկէ՝ ուսուցանէին, Թէ յետ սակաւ ժամանակի գալոց է· և ի հաւատարմացուցանել զկնախասացութիւն իւրեանց՝ երբեմն պատճառէին զայսպիսի Թուղթիս ինչ ընկալեալ ի հոգւոյն սըչ, և երբեմն իբրև ի բերանոյ պօղոսի և այլոց առաքելոց ուսեալ, կամ յայլոց բանից զրոց բերեալ հաստատութիւն, և երբեմն յանդգնագոյն եւս՝ կամ Թուղթս սուտս յանուն առաքելոյն կազմէին, և կամ զուշիչ ասացուածս Թղթոյն այլոց փոխէին։

Կրօտիոս մեկնիչ՝ ի դէպ համարի՝ զայսուսա և օր ան իմանալ նաև զժամանակ առաջադրեալն քան ի վեր հրէական ազգին կործանմամբ տաճարին, և ցըրմամբ ժողովոյ նոյ ի ձեռն հռովմայեցւոց։ Ասէիր կատարած հրէական ժողովրդեան և երկրի նոցա դոյզ իբրև պատկեր և յառաջընթաց նշանակ ընդհանրական կատարածի տիեզերաց, զոր են ղերք զնոյն ձայնս ի կիր առնուլ ի վեր երկոցունց եւս· և նա ինքն քո զերկոսին կից առ միմեանս նախադուշակէ ի տարցանել աշակերտաց վա աւետարանին եղեմի, և վախճանի աշխարհիս։ (Մատթ· իժ· Մարկ· ժգ· Ղուկ· իե։) Այսպէս զժողովիլ մեր առ քո մարիա և իմանալ՝ ասէ կրօտիոս՝ զբրիստոնէից համարձակ տարածուն յիւրաքանչիւր քաղաքս· իբրզի ի կործանիլ հրէական ժողովրդոյ դադարեաց տալ ասուածին՝ որ ի հրէից զրդոմանէ շարժիւն՝ և ազատեալ թուսս բրիստոնէից անեղկելաբար պաշտել զքո առ վեսպասիանոսիս և տիտոսիս։ Զայսպիսի միտս ընտրեցին ամանք ի նորա զանդ մեկնեաց, նաև յաղջամուդ և՝ իբրև առաւել դիւրիմաց, և յարմարաւոր առ ի մեկնել զայսօրդ բանս առաքելոյն· վա զի կամեցեալ նոյ ծածր անօրինութիւն ոչ զնեան իմանալ՝ այլ զայլոք, յօժարելն յայլ միտս ձգել զզալուստս քոյ։

Սակայն այլ մեկնիչք առ հասարակ ուղղափառք և նորափառք՝ ասար ի մտայ առաքելոյն դառնն զայդ միտս, և արտաքոյ բովանդակ կարգի բանիցն։ Նախ· զի ըս սովորական լեզուի առաքելոյ յայմ Թուղթս իւրեանց՝ գալուստ տէր, կամ օր ան, յատկապէս նշանակէ զայն՝ որոյ քո ինքնին ի կիր առնու զդատաղական իշխանութիւնն, և ոչ որոյ ի ձեռն մարդկան դատ կի պատուհասք· ուստի յայս առնէ զժամանակ հասարակաց զոր կատարածի կենաց իւրաքանչիւր մարդոյ, և կամ զկատարած համօրէն աշխարհիս։ (սես ա· կորն· ի· 13։) Եւ զայս նշանակութեի առաւելապէս ցարկ է պահել յառաջիկայ Թղթիս· ըս զի այնու լեզուաւ՝ ի դէպ կը խօսել առ

առ Թեսաղոնիկեցիս՝ զոր նոքա գտա-
կանային. և տեսանելմբ զի յառաջնում
Թղթի անուամբ դալստեան ոմն ծանու-
ցանէ զվերջին օր դատաստանին. (Բ.
19. ՚ի. 13.) և յայտնապէս ընդդէ
նմին զհատարակաց յարուԹիւն, որով
յետ ժամ Ը ոմն լինիցիմբ ասէ. (՚ի. 15.
16. 17.) Եւ ահա ամենեքին այսմ յար
և նման է առաքեալ ասելն, մի դալըս-
տեան ոմն, և մերոյ Ժողովելոյն առ նա:
Ապրև յայսմ Թղթի փոքր մի յառաջ
նովին մօտ ասէր զյայտնուԹիւն ոմն,
զգալուստ նր, և զօրն զայն. (ա. 7.
9. 10.) վայ զլևովին անհաւանելի է
կարծել, Թէ փոքր մի յետոյ փոխիցէ
առաքեալն զհաւատն յայլ նշանակու-
Թիւն՝ անծանօԹ ՚ի Թեսաղոնիկեացոց:

Երկդ. եԹէ զդատաստան հրեական
ազգին իմանայր առաքեալ, որպէս Հարկ
էր յորդորել զԹեսաղոնիկեցիս զի մի
խռովեսցին և մի զարհուրեսցին. զի՞
փոյԹ էր նոցա կամ վնասք՝ Ը կործանու-
մն տաճարին, և ըստ աւետ եղէմի. մանա-
ւանդ Ը հակառակն՝ միսիԹարելեան
պատճառք էին նոցա լսել Թէ անհաւատ-
լի հալածիչք իւրեանց ՚ի մեռ Ժամա-
նակս լուծանելոց են զվրէժ անհաւա-
նուԹեան իւրեանց: Երրորդ. Ժողովոյն
քրիստոնէից առ քս ելԹէ ուրեք նշա-
նակիցէ զհատարուն ՚ի գալստեան քսի,
որպ առնուն զատուցեալն երբայ. (Ե.
25.) * Եւ մի Թողցուք զժողովս մե-
ծանց, ՚ի ոչ արժան է համարիլ Թէ
նոյնպէսն նշանակիցէ առաքեալ. և Հարկ
էր այլուսակք և ցուցանել, Թէ յետ
նուաճելոյ հրեից ապարատանելոցն
մեծ ուրեք համարձակուԹիւն եղև քրիս-
տոնէից ազատաբար պաշտել զքս:
Ապա այսր ասի Հարկ է անխոտոր պա-
հել զհատարակաց միտն, Թէ գալուստ
և օր քսի զվերջինն զայն անկարկէ ոչ ընդ
հանրականն ՚ի դատաստան աշխարհի.
և զայնմանէ ցուցանէ առաքեալս, Թէ
ոչ այնպէս առ ընծեր հասանել է՝ որպ
օտար քարոզիչքն հռչակէին և խոստո-
ցուցանէին զնորահաստատ ԹեսաղոնիՔ-
կեցիս: Արդարև նա ինքն քս և առա-
քեալք նորա ուսուցանէին՝ Թէ մերձ է
վերկալն, կամ գալուստ ոմն մերձեալ
է, կամ յետին ժամանակ է, և այլն այս-
պիսիս, սակայն այսու զանչափուԹիւն
ժամանակին առաւել նշանակիչին, և
զիւրաքանչիւր մարդոյ կատարած մերձ
լինել: Իսկ մի ընդ ընդ կատարածին
տալին նշանս յառաջագնացս. որոց
մինչև էր լցեալ, ոչ լինէր և աշխարհի
կատարած. զոր և առաքեալս յառաջ
երԹեալ ասէ:

3. Ա՛ոչ ոք ընդ խաբեսցէ ձեզ ի նմին իրս.
զի եԹէ ոչ նախ եկեսցէ ապստամբու-
Թիւն, և յայտնեսցի մարդն անօրէնու-
Թեան, որդին կորստեան:

Դարձեալ զդուշացուցանէ ՚ի խաբէ-
պատիր մարդոց, և յամ պատրանաց նոյ:
Դիտեցէք ասէ՝ արԹուն լերուք, մի
ունկն մատուցանէք անխորհ ումէ իւրմէ.
որպ զի մի ոք զձեզ զբարեմիտսդ խա-
բեսցէ, հաւանեցուցանելով Թէ ահա
գալոց է քս վաղվաղակի ՚ի մեռ ժամա-
նակս: Եւ ձ իմն նոյս, միով իՔ-
եցեալ օրինակացս՝ զի կամ ասա մարգա-
րէուԹեամբ, կամ կնքուածոյ ասաց-
ուածովք, կամ ձևացեալ ԹղԹովք ՚ի
մեր անուն: կամ գարձեալ՝ մի եղանա-
կաւ ինչ խաբեսցէ, զի կերպարանօք քա-
րեպաշտուԹեան, կի յերկիւղէն այ, կամ
այլով պատրաճակաւ: Եւ այսու զմի
եղանակ խաբէուԹեան միահամուռ փա-
կէ ՚ի նոցանէ. վասն զի սովորուԹի է
խաբեբայից ՚ի չյաջողել միոյ Հնար-
պարՀի զայլ Հնարիս բուռն Հարկա-
նել: Իսկ Խաբէութիւն կոչէ զայն ոչ միայն
վն սուտ ուԹեան, այլև վասն չար կամաց
օտար վարդապետացն. զի առ ՚ի մոլո-
րեցուցանել միայն սերմանեն ղՀակա-
ռակ ուսմունն:

Ջ Խ ոչ գայցէ քս կի օրն նր,
եԹէ ոչ նախ եկեսցէ ապստամբուԹիւն
բանին տալոյամ ընԹանալ մինչև ՚ի 8
տունն. և ՚ի լրումն խմաստիցն կամ ՚ի
ակզբանս պահանջէ գյաւելուածն ինչ
այսպիսի. Ջի ոչ գայցէ քս կի օրն նր,
եԹէ ոչ նախ եկեսցէ ապստամբուԹիւն
ևն. և կամ առաւել յաւելեալ տանն
ամբողջանան խմաստքն փոքու այլայ-
լուԹիւ այսպէս. Եւ ապա յայտնեսցի
անօրէնն, զոր ևր յն տատակեսցէ, և
ապա եկեալ խափանեսցէ գնայայտնու-
Թիւն գալստեան իւրոյ:

Ասդ՝ առաքեալս տայ յառաջընԹաց
նշանակ գալստեան քսի՝ զգալուստ կի
զայտնուԹիւն ապստամբուԹիւն և մար-
դոյն

դոյն անօրէնութիւնն · իսկ սորա գալըստեան նշանակ զնոյ զարձումն աստղին : Ապա զի այս բանք մարգարէականք են , և զոր բերանով ասացեալ եր Քարձակ , սատ Տամատօա յիշեցուցանէ , յայոց պատճառաց կարի աղօտացան իմաստք բանիցս · և մեկնիչք իւրաքանչիւր բազմացուցին զկարծիս իւրեանց , Թէ ո՞իչ ապստամբութիւն , ո՞ Տարն անօրէնութիւն , և ո՞ այն որ առնէ · մեք նախ զբանն պարզեացուք , և ապա ի կարծեաց անտի զՏատանելին դատեցուք :

Ապստամբութիւն եղեալ փոխանակ յուսնականին՝ ապստամբա· այն յետս կացուցին, որոշումն , ուրացութիւն , ապատամբութիւն : Որպէսզի սկզբան և այլք յոյնք իմանան փոխանակ Թանձրացելոյ , այն ապըստամբ , ուրացօղ · և նոյն Տամարին ընդ մարդոյն անօրէնութեան , որ ի յոյնն և յայլ Թարգմանս գնի՝ մարդ ՀՂօղ · իբր զի ասացեալ մարդն այն՝ ինքն ապըստամբելով յայլ , զբազումս այլս գերըդելոց և յապստամբութիւն · և մեզ անՏամարս գործելոց է , տալով և այլոց մեզանչել :

Իսկ այլոց մեկնչաց լաւ և Թուի զատանել զապստամբութիւն , իբրև վերագիէ· որ յատաջիկն քան զմարդն անօրէնութիւն , և լինիցի պատրաստութիւն գալըստեան նո՛ : Իսկ ՆԷոչ ասելն վա՛ այնոր անապստամբութիւն՝ իմանի տիրելն , զորս նաև առ մարդիկ · զկնի որոյ յայտնեսցի Տարն անօրէնութիւն , կամ մեզաց · այ՛ ի յայտ գայցէ , երևեսցի մարդն լցեալ անօրէնութիւն , ամենաչարս · որոյ բնութիւն կարեւոյն լինել բուն ինքն անօրէնութիւն՝ անմաս յամ բարութիւն և յօրինաց · մինչև ոչինչ ատղութեան և իրաւանց ակնառնել ի նմանէ : Կամ, յայտնեսցի ասելն նշանակել՝ յայտնապես ծանեցի ի ձեռն աստուածային · կամ յայտնի երեսօք և անպատրաստ արեսցէ · իբրպի ի սկզբանն ոչ յայտնի երևեցուցանէ զանձն · և այժմ ի իսկ դատաստանէ չարութիւնն ներգործէ , ոչ ասի ի 7 ատն : Եւ սա այսպիսիս յիրաւի մականուանի որդի կորստեան , որպէս յատուսան մատնիչ · այ՛ ամենևին կարօտականն , կարգեալն ի կորուստ յապիտենից , ծնեալ միայն վա՛ կորնչելոյ և կորուսանելոյ , յորոյ ձեռաց կըրաստ և աւեր գործիցի , այլ ոչ մի ինչ շինութիւն :

Իսկ Թէ զի՞նչ ապստամբութիւն իցէ , և ո՞ մարդն ամենապատ և կորստական , լուիք յոյնք : Որոկբերատ և այլք յոյնք՝ երկոքեամբք ևս իմանան զնոսն · և Տատատրակ կարծիք են ամ՛ մարգապետաց առաջնոց՝ մարդ անօրէնութիւն , և զայլ ևս յաղագս Տանգամանս առնուլ ի վէր նեռին : Բայց քանզի յետին մեկնիչք ամենք Տնարկցին ասել , Թէ առաքելն ոչ իասի ի վերուստ փառաւոր գալստեանն քան ի կատարածի աշխարհիս , ըստ նմին և զայսոսիկ յարմարեն յայլեայլ միտս՝ ամենք ապստամբութիւն մեկնեն զՏեթանոսական կրօնից , որ ինքեանք օտարութիւն կ՚ելցի : Այլք պատճառ դատեցան իմանալ զՏրաժարումն առաքելոյ ի Տրէից անտի , և զբարեզութիւնն դարձուցանել առ Տեթանոսս · ըստ որ անՏնարինս գրեցաք Տրէայք : Այսմ մտաց նպաստս առնուն գասէն գործոց (ԺԸ· 38·) վա՛ յովՏաննու մարկոսի՝ Թէ մեկնեցաւ ի նոցանէ՝ և ոչ եկն ի գործ անդր · ուր յանականն գնէ՝ ապստա՛նէ· Հաւանական այսմ Տարց անօրէնութիւն իմանալ զՏրէականն մարդ անօրէնութիւն , զանՏաշար Թշնամին քան , որ Տակառակութիւն կացուցանէր զինչն անարժան կենացն յարեւմտից :

Սակայն այսոքիկ իմաստք գլխովին օտար են ի բնաբանէս· նման՝ զի առաքեալն խօսի զապստամբութիւն և զմարդն անօրէնութիւն՝ որք չեն ևս լեալ էին , այլ լինելոցք , ՆԷոչ ասելով , յայտնեսցէ· Իսկ Տեթանոսական կրօնք արդէն կային յաշխարհի , մանաւանդ Թէ ջնջելոց էին առ ատեան ատեան , և ոչ եմք նորագ յառնելոց· նոյնպէս Տրաժարումն առաքելոյ ի Տրէից առ Տեթանոսս , և յամառութիւն Տրէական ժողովրդեան վաղու ևս եղել էին յառաջ քան զգրել Թղթոյս· Երկրորդ , ի՛ սը գիրս յունական ապստամբութիւն նշանակէ զօտարանալն ի Տշմարիտ Տաւատոց և ի կրօնիչ , մանաւանդ յայնմանէ՝ զոր յառաջն դատեր ոք · իսկ Տեթանոսք ոչ բնաւ կացել էին ի Տշմարիտ կրօնս · ևս առաւել զՏրաժարումն առաքելոյ ի ժողովրդէն Տրէից՝ անպատեհ է կոչել ապստա՛նէ·

ան։ Երրորդ, ի բովանդակ բանիս յայտ առնէ առաքեալն խօսել զնդատկան և զանհատ մարդոյ, մանաւանդ զի յօդիւնէ որոշելով մարդն, զդէն, հոգի, ասէրդէն, աներեւոյթ յարմնական զնէ զյօդ մանաւանդ։ Ապա անմարթէ է խմանալ ի վէր ժողովոյ հրեից անհատանից, եթէ ի վէր այլ բազմութեան խոտրելոց ի Յիսուսէ։ Այլապարտ է պատճառել առ այս, թէ յայլակերպութեանն ոչ յօդք իբրև Թարմատար դնին առանց արուշելոյ զմանաւանդ ինչ։ Այլ զի ոչ արժան է հետևեցուցանել՝ թէ առանձինք նկատէին Թարմատար իցեն, ուր միաբերնակ ի բովանդակ ընծայս բանին անվրէպ կրկին յօդքն։ Եւ ոչ դարձել ուղղակի խորհիմ որք ընդդէմ այսմ ձեռնարկին, թէ ի խօսել առաքելոյն զմիոյ զանհատ մարդոյ՝ հարկ լինէր համարել, թէ ի ժամանակ անմի պտղոսի մինչև յերեսուն ամիր մարդոյ ապրելոց էցեն ամենեքին՝ առ որս խօսէր։ Զայդպիսի դիմադրութեան կարեն առնել ընդդէմ համարէն առաքելական առացուածոց, որք առվորաբար մօտաւոր քարոզին զօր կատարածին։ Եւ ոչ էր պարտ անդիտանալ թէ ըստ կինչ դանի հաւատացելոցն խօսին ի դէմս յաջորդաց նոյ, որք դատաւորին կենդանոց եւ մեռելոց յաւուրս յայտնութեան։

Կրտսեռս մեկնիչ համարի ըստ իւրում կարծեաց արդարանալ ամ բանից, ապաքէն՝ խմանալով զամբարշտութեն կայոսի կայսեր։ Զի զի օտարացաւ ի բարեպաշտութեն նախորդաց իւրոց օգոստոսի և տիբերեայ, որք արձակեցին զնա ի Հռոմ։ և զիւր խոստացեալ ազատութիւն։ Զոր և ոչ ետ նմա, այլ զի ի վերայ ամենայն ինչ զերծ արձակեցին։ Եւ ոչ ինչ ի նմանէ գտին մեղաւոր, զոր մեռուցանիցեն։ Ապա ասէ, թէ ի ժամանակի անմի պտղոսի մինչև յերեսուն ամիր մարդոյ ապրելոց էցեն ամենեքին՝ առ որս խօսէր։ Զայդպիսի դիմադրութեն կարեն առնել ընդդէմ համարէն առաքելական առացուածոց, որք առվորաբար մօտաւոր քարոզին զօր կատարածին։ և ոչ էր պարտ անդիտանալ թէ ընդ կինչ դանի հաւատացելոցն խօսին ի դէմս յաջորդաց նոյ, որք դատաւորին կենդանոց եւ մեռելոց յաւուրս յայտնութեան։

Նիք յաւուրս կատարածին։

Կրտսեռս մեկնիչ համարի ըստ իւրում կարծեաց արդարանալ ամ բանից, ապաքէն՝ խմանալով զամբարշտութեն կայոսի կայսեր։ զի զի օտարացաւ ի բարեպաշտութեն նախորդաց իւրոց օգոստոսի և տիբերեայ, որք արձակեցին զնա ի Հռոմ։ և զիւր խոստացեալ ազատութիւն։ Զոր և ոչ ետ նմա, այլ զի ի վերայ ամենայն ինչ զերծ արձակեցին։ Եւ ոչ ինչ ի նմանէ գտին մեղաւոր, զոր մեռուցանիցեն։ Ապա ասէ, թէ ի ժամանակի անմի պտղոսի մինչև յերեսուն ամիր մարդոյ ապրելոց էցեն ամենեքին՝ առ որս խօսէր։ Զայդպիսի դիմադրութեն կարեն առնել ընդդէմ համարէն առաքելական առացուածոց, որք առվորաբար մօտաւոր քարոզին զօր կատարածին։ և ոչ էր պարտ անդիտանալ թէ ընդ կինչ դանի հաւատացելոցն խօսին ի դէմս յաջորդաց նոյ, որք դատաւորին կենդանոց եւ մեռելոց յաւուրս յայտնութեան։

Նիք յաւուրս կատարածին։

խօսի և Համբոյնացին յԱստուածութեն· (երես· 53·) * Մինչև քարձրի Հոռվմայեցւոց տէրութեդ, ոչ եկեսցէ մարդն անօրէնութեն· ‖ Բայց քանզի նաև յեղծանել Հռոմոյն տէրութե՝ չև յայտնեցաւ նեռն, ոմանք ի լատին մեկնուց ասացին՝ թէ Հռովմէական տէրութեն պաշի տակաւին ի կայսերուե դերմանացւոց·

Սակայն այսպիսի մեկնութեք առանց հիման ասին· վարդապետքն առաքինք կայոզ էին Հաւանաբար կարծել, թէ Հռովմէական տէրութեն իմանի աստ նօր· մի զի առ նոքօք դեռ զօրացեալ կայր, և ժամանակ դալստեան նեռին անյայտ գոլով, մարթ էր նոյ խորհել՝ թէ այնպիսի ամրացել թագաւորութե ոչ եղծանիցի՝ բայց եթէ ի հզօր բռնակալուէ նեռին· Բայց զի ցուցաւ ի գործոյ անտի, թէ դադարեաց Հռովմայն, բարձաւ Հռոմոյն, իսկ նեռն ոչ երևեցաւ տակաւին, այսուհետև վայրապար է յայնպիսի կարծիս հաստատել, մի ապաստանել ի լուծմունս կարկատունս· Ա՛նանդ յետին մեկ նիչք լատինացոց իմաստութե ազդ առնեն ըստ ագուինացւոյն, թէ չէ արժան կարծել զթագաւորութե եկեղեցւոյ այնպես կապել ընդ աշխարհական տերութե, մինչ զի ի պայծառանալ սորա զօրանալ և այնմ, կամ՝ի թուլանալն՝ նուազել·

Այնպես յարդանց իրացն ծանուցաւ, թէ մանաւանդ փոփոխութե և անցք խոռվայղձք՝ որք ի պատերազմաց, կամ ի հերձուածոց, կամ ի բնական պատուհարաց եղեն ըստ ազգս և ըստ աշխարհս, են անյայտ նշանք գալստեան նեռին· Որ եղև դար կամ ժամանակ եկեղեցւոյ յորում սակս այնպիսի վրդովմանց ոչ կարծեցին նաև արք իմաստունք, թէ եկեալ հասեալ իցէ նեռն· Եկեղեցիք վիճակի և լուդոնի, այլև յուրաս ասորի՝ յերկիր դարուն, հայեցեալք ի խառնակութե ժամանակի իւրեանց՝ համարէին լսել զոռնաձայն նեռին, ըստ դրելոյն եւաքեաց· (Գլուխ· եկեղեց· դերք ե· գլ· ա· և դերք ի· գլ· ի·) Տերլ տուղհանոս, կիպրիանոս, տիլարիոս, մեծն բարսեղ, ամբրոսիոս, ոսկեբերան, մարտինոս, մեծն գրիգոր, բեռնարդոս, արբայն յովակիմ և այլք յոլով յիւրաքանչիւր գործս՝ ունի կարծեօք, և ոմն հաստատուի զգալուստ նեռինն ասացին առ դուրս հասեալ· փղունենսիոս ունի եպիսկոպոս ֆիօրէնցացի պնդէր յիւրում ժամանակի՝ թէ ծնեալ իցէ նեռն· որոյ վերջ ժողով գումարեցաւ ի ֆիօրէնցա յամին 1105· յերեք հարիւր և ի քառասուն եպիսկոպոսս· յորում քննել զվարդապետութե նոր յանդիմանեցին իբրև թէ թեթևութե ասացեալ· Եւ քանզի յաճախ երևէին այնպիսիք կարծեաց սերմանօղք ի խառվութիւն քրիստոնէական ժողովրդոց, մեծ ժողովն լատերանոյ յամին 1215· արգելեաւ քարոզեաց՝ մի և ուսուցանել թէ մերթ իցէ նեռն, կամ վախճան աշխարհի· Սակայն և ոչ այնպես դադարեցին զուշակութե և զուշակօղք մինչև ի մեր ժամանակս· Նա ինքն երանելին վիճենցիոս փերերիոս ի ժէ դարուն՝ գրեաց առ բենեդիկտոս պապ, թէ ըստ զուշակելոյ անապատաւորի ուրումն՝ ինն ամօք յառաջ ծնեալ իցէ նեռն, և թէ բազումք լուեալ են զոյն ի բերանոյ դիւահարոյց·

Արդ՝ քանզի ի գործոյ անտի ոչ արդարացան այս ամ զուշակութք և կարծիք, պայ իմաստասիրել թէ մանաւանդ ամենեկք աշխարհի և եկեղեցւոյ՝ որպես յանցել զարս, նոյնպես յայսմհետէ չկալ բեն լինել հաստատուն ցոյզք մերձեալ ժամանակի նեռինն· այլ միայն ըստմասնէ նեայ պատկերք երևեցուցիչք որ ինչ յայնժամ լինելոց է· Իսկ առաքեալն կամի աւանդել աստուածօր զտոյդ և զայսոսիկ նշանակս այնր ժամանակի· ապա թէ ոչ՝ անհաւատութի նշանօք որք յամ գարս կարեն երևել, չէր մարթ փարատել զերկիւղ հաւատացելոց՝ ոչ կամք·

Ապա ի կնքել զվարուցատ միտս քննք բանիս ասեմք նախ՝ Արդ անօրինութեանս և այլ հանգամանք իմանալի են միայն ի վե ստոյգ նեռինն, և ոչ ի վե այլոց՝ որք յառաջ կան զկնի վե նմանութե թէ ինչ յայն անուն կոչեցան· Երկրորդ· ապաստմբութի, կամ ըստ յունին ֆեզոպօֆոնէ և խնամալի յարգաց քաղաքական ապատամբութե, կամ աշխարհական ամբոխմանց, այլ ի վե հոգևորին· զի յայս միտս

մուս առաւել առնուն զերդ · և յոյնն զայս բառ. ունի 'ի ու. տիմ. (ա. 1.) յա. նեն · * 'ի ժամանակս յետնս խնդացն ոմանք 'ի հաւատոցն · յոյնն, ածէրէ. ոծդէ : Եւ դարձեալ, զի Թագաւորու. թեն նեռին դոլով աճուռ անձնուքեն, Ճանապարհ յաղող 'ի նոյն' ոչ են տերեալ պէս փոփոխմունք աշխարհական աճեռ. ուց, այլ հոգևոր կի եկեղեցական կար. գաց նուազուքեն : Երրորդ · և ոչ դար. ձեալ առանձին հերձուածք յարուցէք յեկեղեցւոջ, կի մոլորութիք, կի հա. յածմունք, կի նուազուքեն ածպաշտու. թեն, կի հակառակութիք աճռուց՝ հա. մարելի են հաւատոյն և հպատ. կոյ մերձնալոյ նեռինն · մի զի այդպիսիք բազում անդամ յառաջեցին յանցեալ դարս՝ առանց երևելոյ նեռինն · այլ ա. յին մնայն հետաւոր ցոյցք և պատրաս. տուն, և մանաւանդ ոխլք այնր ապրե. տամբութեն՝ որ 'ի ժամանակս նեռինն պահեալ կայ :

Զորրորդ · հետևեցուցանեմք ասացե. լոցս՝ թեն ապոմէռէ իմանի տիրապէտ ըհանուր խոտորումն հաւատացելոց 'ի Ճշմարտութեն, աւետարանին, և յարու. ծն 'ի սուտ և յանկրօն գիտութեի աշխար. հի · որով մոռք և արտիւ յետս կայցեն յայլ, և յայնմ՝ որ հայի առ ածծ, առ հանդերձեալ կեանս, և առ հոգի · ար. համարհեացեն և ծաղր արասցեն զնմ ուսուցն՝ որ վասն հաւատոյնմդ ես · 'ի սուտս և յասասպելս դնիցեն զերոր հուրդս հաւատոց՝ զգրեալսն և զաւան. դեալս · և զորս հաւատան և ուսուցա. նեն զանհոսիկ, համարեացեն անմիտս՝ տգէտս, խռովարարս աշխարհի · և երբ այնպիսիս՝ անարգեացեն, նուաճեա. ցեն 'ի ծածուկ և յայտնի : Ա յս է ապրե. տամբութի, ամենայարդար Ճանապարհ նեռին · և որչափ ընդարձակիցի այս, այնչափ մերձենայ և դալուստ անօրէ. նին · զորոյ տեսցուք զայլևս հանգա. մանս :

4· ՀԱՀԱՒՀՐԲՆ հպարթասելով 'ի վերոյ ասենայն՝ որ անուանելիցէ ած իմ պաշտօն · հնարև նմա 'ի փառբին այ, և յուշանել զանձն իւր ած իշէ :

Ցոյնն ընթեռնու, հահաւհրբն և հպար. փասելն · սոյնպես այլ թարգմանք և դէմ ձմն

նեն 'ի միջի : Հահաւհրբ պարզաբար ասացեալ, իմանի յատուկ թշնամի և ախտական նրևալ էգեմ այ, որ երբայա. կան ձայնիւ ասաքայ ասէ : Եւ այսու յայտ առնէ զանգկական կինք նեռինն · իբրզի բուն առաջարկութեն կամաց նոր է պատերազմել էգեմ այ, աղաւաղելով զիւտս նորս, և զանազով ունայնա. ցուցանել զնմ խորհուրդս նորս : Ա. կայն ոչ է հարկ իմանալ՝ թէ երես առ երես զայս առնիցէ · այլ մանաւանդ ինքն և արբանեակք իւր զնծպաշտուն կեղծաւորեացին առ մարդիկ · որպս և զկնի խորհրդ անօրենեն կոչէ · այ ծածուկ հնարք · զոր և սուտ նշանքն ցուցանեն իբրև յածակոյս կողմանէ գործել :

Հպարթասել 'ի վր ած : Ամբառնայցէ զանձն գեր'իմերոյ քան զնմ, որ ծրշ. մարտութեք կի ստութեք անուանի ած, կի դաշտած : Երկրորդս համարի ըս ոմանց բացատրութեն բառին ած, զոր և յու. յանէ զատական մատնիչն իմ · յոյնն դնէ ակվոմ · այ պաշտօն, յարդութեք, կի այն որ պաշտօն ըհանի · և ըս այսմ 'ի գործոց · (ԺԷ. 23.) դնի փոխանակ կոց կի բազնաց : Ապա իմացաքն են · արհամարհեացէ զնմ որ 'ի հինն և 'ի նորս ընկալան զանուն և զպաշտօնն ածոյին · յանձն ձգիցէ պիշխանութեն և զգօրութ զերադոյն քան զնմ, անյաղ. թելի պինդն համարելով և զկամս իւր անշրջելի նաև 'ի բուն իսկ այ · և հնա. բնացի ինքն միայնակ Ճանաչիլ զօրա. ւոր, մեծ և պաշտելի յնմ մարդկանէ : Տեսանելով զայրդուն կամաց իւրոց, կարծեացէ՝ թէ չիք որ օրինդիր և քըն. նիչ և գատաւոր անձին իւրոյ, այլ բո. լոր մարդիկ յնմէ ծառայք են իւրոց կամաց, և պարտապանք իւրոց օրինաց · և միով բանիւ, համարեացի զնմ որ 'ի ներքոյ իւր, և զինքն ոչ ումեք բնաւ ներքոյ անկեալ յերկինս և յերկրի : Զայսպիսի անձն ամբարտաւանութեի ախտանալ նէ ոչ Տարկաւ իմանալի է ըս բանից, կի ըս յայտնի անուանականու. թեն, այլ բաւական է զործովք ցուցա. նել, յորժամ արհամարհէ զօրինս և զերկիւղ այ, և պահանջէ 'ի մարդկա. նէ զինազանութեի հակառակ այ : Ա. խաւիծ օրինակ երկն. նաբուզոնոսոր՝ որ

որ Տրաման առնէաւ էր ապականել զնոր ձեռս ազգաց , զի ինքն միայն ձեռակերպ պաշտեսցի յամենեցունց ։ (Յուդիթ. ը. 12. 13.) Յայսմանէ՛ն ևս վե՛ր ան֊տիքայ երևելոյ ասացաւ ՚ի տեսլեան դանիէլի՛ Տպարտասաւ նաև ՚ի վե՛ր այն ասացուածոց ։ (Դանի · ժա · 36.)

Ամենք ըզ սովորութիւնե զրոց ած֊ խմանան ասացուօր զԱստուածոյ և զիշխանս , որք յանուն ածք ասին՝ իբրև Տաղորդեալք իշխանութեան նոյ ։ (տես ա֊ կորն֊ ը֊ 5.) և զբնաբանս մեկնեն ։ Հպարտ ոտանեայք ՚ի վերոյ ասմ Թագաւորաց երկրի · ոչ ունէք ՚ի Թագաւորաց ակնս ձեզ · արհամարհեցէք զանենեցունց օրէնս , զկարգս , զդաշինս · զամենեսեան ըզ իւրով իշխանութե Տամբեսցի ։ Ա֊յս խնամոք ըստ գործոյն դրացի է առաջ֊ նոյն · վասն զի որ առ երկնաւոր ածս սահս կամ առ ՃՀարիսն ամբարտաւանէ , և առաւել զառ ՚ի մարդկանէ իշխանս ըզ ոտիւք իւր Տամարի ։

Մ՚ԻՆչ Նոքէ՝ նմա ՚ի գաՃարին ։ Յուսաց սովորական օրինակին յաւելուածով դրնե · մինչև նմա ՚ի տաճարին այ էբեռ ած նաւել ևն · և Տամաձայնի ասորին և արաբացին · բայց աղեքսանդրեանն և լատինն առանց այնր ընթեռնուն Նման մերում ։ Տաճար ա֊յ , բազումք յա֊ ւարեալս իմանան շինուած կանգնեալ յանուն այ · յորմէ կարծիք եղեն առ քրիստոնեայս՝ Թէ նեռն անդրէն շինե֊ լոց է զտաճարն եւ՚էմի , երկրպագուի առնուլ անդ ՚ի Տրեից իբրև մեսիա նոյ ։ Ա֊յլք Տամարեցան , յայլ կողմանս կանգնել իւր տաճար պաշտաման · կի֊ մեկնեցեալս բրիստոնէից բազմիւ ածս բար , և պաշտօն ընդոնել յիւրաց հէ֊ ռեւոլոց ։ Ա֊յս ամ ոչ օտար են յամ բարշտութե՛ նեռին · որ ամ օրինակաւ ջնաց ցոյացնել զանձն ինչ ած ։ ըմ գոր ծոյ և պաշտամամբ ձևանայ զնծա֊ կան ունել իշխանութե՛ և զմեծութ֊ ար տաքին նշանաւքն՝ որք ամ միայն վայելեա֊ կան են՝ վարի առ ՚ի պատարէ զժողո֊ վուրդս · Թէպէտ և բնաբանք ոչ կոչե֊ ցէ զինքն ած ։

Սակայն բնաբանս ոչ ոտիւք առնուլ ՚ի վերոյ ձեռակերտ տաճարն · և յայտ֊ նագոյս ոսկեբերան և այլ մեկնիչք յոյնք և լատինք իմանան զնկեղեցի ։ Սովո֊ րական է ՚ի բանս առաքելոյն՝ տաճար կամ տուն այ անուանել զնկեղեցի և զՀաւատացեալս ։ (ա֊ կորն֊ ը֊ 16. 17. ա֊ տիմոթ֊ ը֊ 15.) Ա֊յլև Նոքէ՝ ըզ ոմոյ զրոց յայտ առնէ՝ տիրանալ , առնուլ զիշխանութե՛ և զիրաւունս ածուե֊ ։ մ֊ոյ Տարազատխմասոք բնաբանին են Ա֊յն֊ չափ Տակառակ այ ամբառնայցէ որդին կորստեան նեռն , մինչև յանձն գրաւել զնծայնի իշխանութե՛ ՚ի վերոյ բուն նկե֊ ղեցւոյն այ · զՀաւատացեալս Համարիցի իւր դերիս , ՚ի խիղճ մտաց տպիպելով զնա նմանալ իւրոց օրինացն և Տրամանաց · առաւելապէս ՚ի վե՛ր քրիս֊ տոնէից՝ ՚ի կիր առնուցու զբանութե՛ն , իբրև ինքնիշխան ոք կենաց նոցա , և սատակմանց և պատուոյն և զաւա֊ կաց ։ Ըմե՛ օրէնս եկեղեցւոյ առ ոտն կոխեսցէ , Տամարելով Թէ ինքեան անկ է սահմանել նոր կրօնս , փոփոխել կա֊ բառնալ զեղեալսն , աւանդել կանոնս վարուց · զպաշտամունս այ և զպաշտօ֊ նեայս , այլև զտեղիս պաշտաման նորա եղծանել , ջրել , քակել՝ որպ իւր կամբ ֆեին · և զայս ամ առնել իրաւամբք՝ իբրև Տրամանատար Տոգւոց մարդկան , և իշխեցօղ աղատութե՛ն նոյ · մինչ զի յա֊ մենեցունց պահանջիցէ զամենակատար հնազանդութե՛ն · և զդիմադարձան պա֊ տուհասեսցէ իբրև ապստամբս և խըռովեցուցիչս ։ Ա֊յս է արդարև նաւել ՚ի տաճարին այ ածաբար · և զոր նախ֊ նի ամբարիշտքն՝ վարաւոն , նաբուզ֊ դոնոսոր , անտիոքոս , և այլք նմանելք ջնանացն ըստ մասին կատարել , նեռն բովանդակապէս ընացու զամբարշտու֊

Թեանն չափ ։

Թողում Տերքել զկարծիս ոմանց , ՚ի յարմարել նոյ զաստղեալ Տանգամանքս՝ ոմն կայսոյ կայսեր , որ կամեցաւ զնոր արձան կանգնել ՚ի տաճարն եղէմի , որ և ոչ յաջողեցաւ · ոմն սիմոն մոգն՝ որ դիւաԹուԹիւքն Տաւատացոյց զանձն լի֊ նել զօրութե՛ այ մեծ , ըմ գործ · (ըմ · 10։) և ոմն այլոց ոմանց ընծայելով . զորոց ասացաք ՚ի 3 տան օտար լինել ՚ի բնա֊ բանէս ։ Եւս առաւել՝ անարժան պա֊ տասխանւոյ Թողւի է լրբենի չարաբա֊ նութե՛ լուտերի աղանդապետի , որ զա֊ ռաքելական բանքս Տայհոյիչ զրպարտ արկանէ ՚ի Տայրապետան Տռովմայ , և զա֊

զաշխատն պէտութեան առնէ աշխատ նէ-
ռին։ Ապաքէն բազումք ի նոցանէ իսկ
ազանդակցաց լուտերի զարմացան ընդ
անամօթ առումիս վարդապետին իւր-
մանց։

5. Պէտք է՞ ինչ ասել՝ եթէ ոք ի՛նչ
ասէ։

Յօրինակս ինչ դնի ի կատարեալ ժա-
մանակ՝ ունէր ունէցեր, առեալ համեմատ
յունականին։ Զբերանով խօսեցեալսն
լիշեցուցանէ, և հարցման եղանակաւ
կշռութեամբ զնոսա լռեցուցանէ։ Որչ եւթէ
նորա ինչ կի օտարս զրկի ձեղ այժմ. և
ոչ ի տուելոյ առաքինիսկ իրացս շար-
ժել ուսուցանեմ զայսոսիկ։ Յառաջին
մի իսկ բերան ի բերան ասացեալ եմ
զայս ամ վա՛ զալատեան քեզ, և երևման
մարդոյն անօրէնութեան. քէ՛ր ի լսել ձեր
զնակառակ ուսմունս՝ ոչ լիշեցիք զմի
ասացեալսն. յորժամ անձնասէր մարդ
դիկդ իբրև լինէն բանիւ կի ներժով
խռովէին զձեզ, ոչ արդեօք եկն ի միտս
ձեր զոր ինչ ի բերանոյ լո՛ւայք։ Պարտ
էր ձեզ անմոռաց պահել զնմ ուսեալս,
զի ոչ վայրապար՝ այլ յառաջ դիտու-
թե՛ն ծանուցի ձեզ զոր միանգամ կա-
րևոր էր զիտել և հաւատալ յայս խընդ-
դիր. ուստի և այժմ առանց այլոյելոյ
զնախկին ասացեալս իմ, զարթուցանեմ
միայն ի լիշատակ այնոցիկ։

Փաջայայա է ի բանէ ասել, զի առա-
քեալքն որք բազում ինչ վարդապե-
տութեան ասարկին կենդանի բարբառով,
որք ի գիր ոչ ատնդիցան. և նորնպէս
անդիր մնային խօսեցեալքն յաղագս
նեռինն և նշանաց նո՛ր, թէ ոչ հակառա-
կութե՛ք մոլորելոցն սոսկալին լիշեցու-
ցանել առաջիկայ երեւմո՛ւ թէպէտ և
ոչ բովանդակ զասացեալսն յայս ի յայ
ջորդէն է։

6. Այս որք դուք խնդրէք գալ ոչ
ոքին, յայտնելն ինքուհ ծածա-
նէլ։

Ըստ որում յառաջին խօսեցեալ եմ ընդ
ձեզ, տեղեակ եք այնու, կի դուք ձե-
զին իսկ հասու եղեալ դիտէք արդէն
զոյն որ ոքին։ Ապա կոչ որոշելի է բանս
ըստ ուղիղ օրինակաց. ուր այլ օրինակք
և տպագիրքք վերոպակաս առանց կետի
ընթեռնուն ըստ յաջորդին, զոյն որ ոքին
յայտնելն՝ ա՛ն. ի բերե՛ւ թէ՝ դիտէք զայն
որ յայտնելոց է. որ չէ՛ ըստ մտաց բնու-
բանիս։ Ապա ասէին զոյն որ ոքին, եղեալ
է փոխանակ ըստնելու զ-ն-ն-ն, ըստ
յունին՝ τὸ κατέχον. ցի զարգելօղն,
զխափանիչն. զի սովին մտօք դնի ոքնէլ
՝ի հռովմ. (ա. 18.) * Ջչմարտութե՛ն
անիրաւութե՛ ունին. ‖ որ ի զուկա. (ի.
43.) դնի՝ սրբելոյ, նորին բառ զոլով
յունականին յերկաքանչիւր տեղիս։
Ապա նշանակ ասել. դուք արդէն
քաջ դիտէք զարգելն, կի զինչ այն է՝
որ խափանէ յայտնել նեռին յիւրում
ժամանակի, ցի ըստ ոսկեբերանին՝ զն
մի յայտնացի բայց եւթէ ի ժամանա-
կին՝ որ յայ խորհրդոյն սահմանել է.
դոյ պատճառ՝ որ յապաղէ զերևումն
նեռին մինչև ի կարգել ժամանակն։
Եւթէ այ թեղլ առնել էր գործել ա-
ռանցայի ըստ իւրումն չարութե՛ն, փու-
թանակի ի վեր երևեր արդէն կորըս-
տեան. բայց խռչընդոտին կայ առաջի՛
որ առնէ զն գայել նա ի ժամանակին
սահմանելոյ՝ և ոչ յառաջ քան զայն։
Ոմանք այսպէս ևս բացատրեն. որ ալ
դելու գայանելի՛ն իւրումժամանակի.
ցի զն մի՛ լիցի նի՛ ժամանակ յայտնելոյ.
և ըստ այմ ասելն՝ իւր ժամանակ, ոչ
իմանի որ յայ սահմանելոյն թեղլ առն-
եալ է նմա, այլ զոր սատանայ և ինքն
կամիր, ցի վաղվաղակի։

Արդ՝ քանզի զայն արդէն դիտէիր թէ-
սաղոնիկեցիք, յանուանէ ոչ սատց
այժմ. որով անդիտելի ձևացաւ առ
մեզ, և պատճառ բազմամեծութե՛ն
մեկնչաց ի հինանե՛ի նորս։ Թազում
զայլևայլ հնարս այնոցիկ՝ որք զառա-
ջիկայ բանքս իմացան ի վե՛ այլոց՝ և
ոչ յաղագս նեռին։ Ա՛ն զի որք մարդ
անօրէնութե՛ առնուն զժողով հրեից
անհաւատից, սասցին՝ թէ խափանիչ
յայտնելոյն ն՝ եղև ցի մահն հրովարտա-
կըն կղզեալ կայսեր ըստնէ հրեից, և
ցի մահն՝ խոհական զգուշութե՛ն առա-
քելոց՝ ի միաբանել յօրինական պահ-
պանութե՛ն։ Ապա յոյսքիւք արդելա-
սեն՝ առ ժամանակ մի կատարի պատե-
բազմ հրեից ըստէմ աւետարանին։ Իսկ
կրօտիոս՝ որ մարգով անօրէնութե՛ իմա-
ցաւ զկայսր կայսր, գտանի նմին աղ-

դել զզուկիոս վիճակիս՝ կուսակալ կողմանցն հրէաստանի՝ զայր հզօր և սիրելի հրէից · յորմէ ակնածեր ասէ՝ և ինայր փոխել յերկնաւորութենէն , ոմն էր անարդելաբար կատարեցեալ զկամս իւր՝ արձանացուցանել ՚ի տաճարին զիւրն պատկեր :

Սակայն ոմն ասացէ՞ եմք ՚ի տանն 3 , այս ամ արդէն վճարեալ էին ՚ի գրել Թղթոյս · կայաս սատակեալ , և կղզ- դևայ հրամանն հնացեալ , և հրէական կառաւարութիւն ամ ուրեք պատերազ- մոյ ըզդէմ հաւատացելոց :

Ոսկերքերան և այլք յոյնք յիշատակէն զկարծիս ոմանց , որք արդ ել համարէ- ին զպարզևս հոգւոյն սրբ յաջախանըն ՚ի սկզբան եկեղեցւոյ · մեծամեծ բա- քանչելիք , և բժշկութիք , և մարգա- րէութիք ոչ լիոյլ տալին անձամբ բանալ կալութենէ նեռին : Ոչ հաւանի ըստ այս ոսկերքերան. նախ՝ զի ՚ի դադարել այժմ այնպիսի պարգևաց՝ նեռն երևելոյ էր ասէ : Երկրդ՝ ոչ ևս հարկ էր առաքե- լոյն անյայտ բառիւ զոմն պատրուա- կել : Իսկ ինքն ոսկերքերան առաւել ընտրէ իմանալ զհոգւովմայեցւոցն տէր- ութիւն . և ՚ի սոյն կարծիս յօժարին հե- րոնիմոս , օգոստինոս , և այլք հինք և նորք · համարելով թէ ցորչափ տևեա- ցէ հոգւովմայեցւոցն իշխանութիւն , ոչ յայտնեսցի նեռն : Բայց զզուշացաւ ա- նէն յանուանէ ցուցանել , զի մի՛ վայ- րապար պատճառս տացէ հալածանաց: Սակայն նովին պատճառաւ ոսկերք- բանին տկարանայ և այս · վա՛ զի վա- ղու ևս դադարելով հոգւովնական տե- րութենն , ՚ի յայտ գալոց էր նեռն · և ոչ բաւական է ՚ի լուծումն ըզխմամեա- յայլև այլ կողմանս փոխադրել զայն ՚ի որութիւն · ոմն ասացաք յերերորդ տան · զի ոչ ևս նոյն ՚ի որութիւնն ինայ իրօք՝ զոր- մէ առաքելն խօսէր , թէպէտ և զնոյն անուն պահեիցէ :

Մանաւանդ թէ յայնմ ժամանակի ա- ռաքելոյ՝ հեթանոսական դռոյլ իշխա- նութիւն հոգւովմայեցւոց , ոչ այնչափ ար- դել՝ քան թէ օժանդակ լինէր ամբա- րիշտ թագաւորաւն նեռին · ոմն և բա- զումք ՚ի հոգւովնական կայսերաց ար- դէն ետացուցանել զինքեանս թևակո- խէն : Իսկ եթէ պատճառեսցի , թէ ոչ ըստ ներկայ վիճակի հեթանոսութենն խօսէր առաքեալ , այլ զի տեսանէր հոգւով գառնալ ՚ի հաւատս քրիստո- սի այնր որութենէ , և լինել ամուր ա- պաստանի եկեղեցւոյ , ապա զհետ գայ՝ թէ ոչ որութենէն էր՝ որ արգելոյր ըզ- մուտ նեռին , այլ հաւատոք և իշխանու- թի եկեղեցւոյ պաշտպանել ՚ի որու- թէ անտի · զոր և մեք ունիմք հաստա- տել ստորև :

Թէոդորետոս , որում և այլք ՚ի նո- րոց հաւանին , արգել համարի յայտ- նութէ նեռին զտարածումն աւետա- րանին ըստ աշխարհ · ըստ որում քո ասաց թէ պարտ է աւետարանիս քարոզել ըստ տեղերս ՚ի վկայուէ ամ հեթանոսաց . և ապա եկեսցէ կատարած : (Մատթ · ԻԴ · 14 : Մարկ · ԺԳ · 10 :) Այս էր պատճառն՝ որ վա յապաղէ գալուստ նեռին և աշխարհի կատարած : Ոչ հա- ճի ըստ այս եստեսս , պատճառելով թէ յայդ միտս ոչ ևս հարկ էր վարագու- բաւ դնել զբանն, այլ յայտնաբարբառ առ ՚ի ջոյկ կասկածանաց իրիք : Եւ ինքն ընտրէ իմանալ զապստամբութիւն ասացեալ յերէց տան · իբրև թէ մինչև լեալ իցէ այնր ապստամբութեան , ոչ գայ նեռն · և ըստ այսմ համարի իբրև խափանիչ յայտնելոյ նր · բայց վասն դժկամակ լինելոյ իրացն՝ ոչ յանուանէ կրկնեաց զայն ասէ : Սակայն ապըս- տամբութիւն ասացեալ յորդորիչ և ըն- դունօղ է մանաւանդ յայտնութէ նե- ռին , և ոչ արգելօղ · և զի եթէ զայն իմանայր առաքեալն , ոչ հարկ էր երկ- րորդել զիրօք մի յառաջ ասացեալն · և եթէ կրկնեաց , յայտնի ասել ոչ խորշէր՝ ոմն յառաջն : Թէոդոր ասէ , թէ լռելեայն ծանուցանէ զայն՝ ոչ է առոյգ նշանակ զուշութէ ինչ · այլ զի արգէն գիտէին զայն թեսաղոնիկե- ցիք , թերևս համառօտ անցանել կա- մեցաւ : Վա՛ այսր ամենայնի կինքէ եա- տիոս ինքնին , թէ յանհաճոյ լինել կար ծեացս՝ խոստովանիմ զանդիտութիւնն ըստ օգոստինոսի : (գիրք է · քաղաք ՀՈՒ դ · ԺԹ :)

Ապաքէն բարի է խոստովանիլ զանգի- տութէ , այլ ո՛չ թողուլ զքննութիւնն. և ըստ այսմ յայտ առացէ՛ մեկնութենց ըն- տրելի է առաւել Թէոդորիտեայն՝ որ յաջ-

յաղագս քարոզութեան աւետարանին ը֊ հանուր ասելոցս · զի ոչ կրկ ինչ ը֊ դիմութեի ոչ առ բնաքանս , և ոչ առ կատարուն իրացն՝ զորմէ բանք են · ցորչափ ոչ էր տարածել քարոզութի աւետարանին ը֊ աշխարհ , ոչ կամէր ած թոյլ տալ ը֊ հանուր ապականուե մարդկան ի ձեռն նեռին · այլ միայր լնուլ զիմ֊ ընտրելոց իւրոց ։

Սակայն ընտանեգոյն ևս թուի՝ արգել լիչ նեռին իմանալ զայն ինչ , որ ինք նին բնաւորաբար ներհակ իցէ և եղ ծիչ չարութե նեռին · խակ թէ որ այն է , լուիցուք ի նոյն իսկ յառաքելոյ՝ յասելն ի ը֊ կորն · (Ժ · 4 ·) * Ջէն դնուհորութե մերոյ ոչ է մարմնաւոր՝ այլ զօրաւոր յիս , առ ի քակելոյ զա մուրս · զնորհուրդս քակմք , և զամ բարձրութիւն հպարտացեալ ի վերայ դիտութե ։ և գերեմք զամ միտս ի հնազանդութիւն քոյ ։ ‖ Ապա դիմա կալ խափանիչ մտից նեռինն՝ իմանամք զիշխանութե առաքելոց և եկեղեցւոյ , զառաջնորդական արժանութե և զնա խանձ հոգւոյս , զարիական աղդեցու թե և զմարերութե նոյ ի պաշտպա նել զհաւատացեալս ։ Ա յս ամենայն իշխանութիւն է՝ որ համարձակ և նա խանձաւորութը ի կիր արկեալ , խա փանէ զամ խորհուրդս աստանայի · ոչ թոյլ տայ տիրել ապստամբութեան ի հաւատացեալս · որով և իսկանի ճանա պարհ նեռին ։ Իսկ յորժամ ի ներելոյ անքնին խորհրդոց այ՝ ազատ իշխա նութիւն եկեղեցւոյ հարատաստեցի յարատաքին բռնութե , և հոգիք տկա բանայցին և ննջեսցեն , այնուհետև զօրանայ ապստամբութին ը֊դէմ հա ւատոց , և պատրաստի նեռին ժողո վուրդ կազմել ։ Սուղութե ասացե լոցս օր ը֊ օրէ ցուցանի յարատաստ֊ լի վերձոյ ի յառաջել դարուց · Իսկ յար մարութին առ բնաբանս՝ առաւել և հաստատի ի կարգիդ ։

7· Ո ի խորհուրդն անօրենութեան արդէն
Նախ զբանայ · բայց յայնժամ հինչ ի
Դիոյ բարձցի որ այժմ ոռնի ։

Արդարև հայեցեալ ի կորստական կամս աստանայի , ոչ անագաներ անօթ չարութե նը նեռն , եթէ չկայր ինչ ար գել նահանջիչ դիմեցման նը֊ · և զայս ունիք ճանաչել յառաձեռն վճռոյ ։ Ջի խորհուրդն անօրենութե արդէն իսկ զբանայ · այժմին իսկ մինչ սկիզբն է քարոզութե ե աւետարանին , ոչ հանդարտե չարու թե աստանայի · այլ խորհուրդն անօրէ նութե , այ գազանի անօրենութեին ներ գործէ , յուղեալ շարժի · ամբարշտու թե նեռին արդէն ծածկապէս արդիւ նանայ յարբանեակս և ի կարապետս իւր · մինչև ապա ինքնին բացայա երե ւոք ի յայտ գայցէ ։ Արդէն աշխատի նեռն ձեռամբ կամարարաց իւրոց առ ի անկել զնորհուրդ ապստամբութեին յայ · մինչև ապա ինքնին եկեալ բռ վանդակեսցէ զլրումն անօրենութեան իւրոյ ։ Կամ, այժմին իսկ երևի պատ կեր և օրինակ ամբարշտութե նեռին · տիպք նը և նմանութեք յառաջեն քան զնա ։ Ա յսպէս յերկուս միտս առեալ լինի խորհուրդն , ըստ ոսկեբերանին և այլոց · այ զի գազանապէս գործի , և օրինակաւ նկարագրի ։

Իակ թէ զ֊կի զի֊նչ ցուցանէ խորհուրդն, զներան իմանան ոսկեբերան , ներոնի֊ մոս , օգոստինոս և այլք հինք · վասն զի ներոն իւրով ամբարշտութը , ան գութը և անհաշտ թշնամութը առ քրիստոնեայս՝ եղև անդրանիկ խոր հրդական նեռին , և պատկեր համա ոյակ · մինչ զի ոչինչ պակաս քան զնեռն երևեալ ի չարութե , կարծեք եղեն առ բաբելիոս՝ թէ նա ինքն իցէ նեռն · և համբաւեցաւ և՝ թէ յետ աստակմանն յառնելոց է նա ի կատարած աշխար հի · և ը֊ այլոց՝ թէ փոխադրեալ կայ յանծանօթ տեղոջ առանց մեռանե լոյ , և երևեսցի ի ժամանակի իւրում ։ Ջայսպիսի զրոյցս բարեմտաց յիշա տակէ օգոստինոս ։

Սակայն ժամանակն ոչ ներէ առնուլ զբանս ի վերջնորդն · վ֊ զի այս թուղթ դրեցաւ առ կղզեւս · յետ որոյ թա գաւորեալ ներոնի , և ոչ յառաջին սամ ներութեն երևեցոյց զիւրն չարութե , այլ ի վերջինն միայն ։ Վասն որոյ ոռ վորաբար մեկնիչք զզօրանալ խորհրդ դոյն չարութե իմանան ի չալածելիս եկեղեցւոյ , ի հերձուածոցս , որք ի հրից և ի սուր առաքեալս · որք ի հրից և ի հեթանոսաց անդէն ի սկզբան աւե տա֊

տարանին երկնէին զխորհուրդն տալըս տամբութեան ընդդէմ հաւատոց քոյ։ Ամենեքին նոքա հնարէին կամ բռնութիւթ խափանել զընթացս աւետարանին, և զհաւատացեալս խափանել յառաջութիւն, և կի բազմապատիկ մոլորութիւթք շրջել զաշխատութիւն հաւատոց ։ Բայց զի զայն առեալ տեսանէին զանմեղկելի զօրութիւն առաքնորդաց աւետարանին իբրև պարիսպ ամուր ընդդէմ արձանացեալ, առ նա թափէին զառաջին ծիգն բարկութիւն իւրեանց, ՚ի բանս մատնելով և ՚ի չարչարանս, և ՚ի սպառնումն զօրս միանդամ կարէին · կի հալածականս առնելով, կի զուր ամբաստանութիւթք և չարախօսութիւթք պարտուրս կացուցանելով · կի վատ անուամբ յայտոց ժողովրդեան հանելով · և այսոքիկ ոչ միայն յանհաւատից , այլև ՚ի կարծեալ սուտ եղբարց և քահանայից ։ Յայսմանէ են ասացեալքս ՚ի գործս առաքելոց , և ՚ի Թուղթս նոցա · Թէ զինչ առ առաքեանոս մեքենայեցին հրէայք · զինչ ՚ի յակոբոս և ՚ի պետրոս՝ արքայն Հերովդէս · եղիմայ մոգ Ջհդէմ պօղոսի , և աղեքսանդրոս դարբին , և բազմաթիւն աւետարանն եղբարց , դիտօրէիս Ջհդէմ յովհաննու , և այլք բազումք զանօրէնութիւն նեռին երկնէին · որոյ վն արդարապես զնորին իսկ անուն և զանձն զդեցան՝ յասել ։ յովհան · (ը · 18·) * Ամբոխն իսկ նեռինք բազումք եկեալ են · ‖ և զկին · * Եւ այս նեռինն է, զորմէ լսեաքդ եթէ գալոց է · և արդեն իսկ յաշխարհի է · ‖ այ ՚ի կամարարս իւր ։ Եւ ահա ամենեքին սոքա ոչ զյարատութիւթ նեռին նկարագրեցին , նոյնպես և զնմանակ հնարից նր ՚ի տկարացուցանել զառաջնորդս եկեղեցւոյ · որոց դէմ մակալութիւն խափաներ իւրն անկրօն իշխանութիւթ ։

Բայց յայնժամ ։ Յայնն ասէ · * միայն որ այժմ ունի՝ մինչև ՚ի միջոյ բարձի · ‖ և ասորին · * միայն որ այժմ խափանէ՝ բարձցէ ՚ի միջոյ · ‖ ասվին մաօք և արաբացին՝ Թէպէտ և այլով բառիւ դնէ՝ միայն Թէ մինչև Թագաւորն ՚ի միջոյ բարձցի · ուր Թագդմանին բացաւրել կամելով զրառն՝ խափանիչ եղելոյ և նախաւրէ, լմանալով զհաւատացեալ։ Եւ ընդերցուածոյն ամենեքին սոքա բացի ՚ի լստինէն՝ միաբանին ընդ հայոմս · բայց ՚ի լրումն խնամոյն կամ բայինչ պահանջելն , և կի լաւ և ըստ յորդին կապելի է ։ Վն որոյ ոմանք կալեն · խորհուրդն անօրէնութիւն արդէն իսկ գործի· բայց ոչ կատարի՝ մինչև բարձցի ՚ի միջոյ ուստի կի խափանիչն ։ կամ ասայ միայն՝ զի այժմու խափանիչն բարձցի։ Եւ ասյոց՝ այժմու խափանիչն խափանեալ զայն մինչ բարձցի ։ Այ կայն յարմար և՝ մանաւանդ ըստ մերում բնաւրի՝ ըստ յաղթին կազմի այսպես · արդարև արդէն խորհուրդ անօրէնութիւն զործեալ · բայց յայնժամ մինչ որ ունին այժմ բարձցի , ապա յայնհետև ազբիւն · ըստ Թէ և ջնայ այժմ , ոչ կարէ յայտնիլ բայց յորժամ դադարիցի խափանիչն , յայնժամ ապա յայտնեսցի ։ Եւ այսմ կազմութիւն յասելն և ապա յայնհետև , շաղկապն և Թարմատար լինի , որ Թէ Թէև ինչ է՝ և սովորական ՚ի դիրս ։

Որ ոմն կի ունիցի , իմանալով ոմն յանցեալ ասն՝ խափանիչ , արդ ելիչ · զի նոյն յառնական բառ է · և այնպես իմանան յայն և լատին մեկնիչք ըստ իւրաքանչիւր կարծեաց , զորմէ յառաջասացեալքն բառական լինին · բայց առ ՚ի հաւատալ զկազմութիւն բանին՝ զոր ընտրեցաք, յիշեցուցեալ միայն զոակերեարանին , որ արգելիչ իմանալով զհռովմայեցւոցն իշխանութիւն , այսպես ձևացուցանէ · յորժամ հռովմայ տիրութիւն բարձցի ՚ի միջոյ յայնժամ եկեսցէ նեռն , յարիշատակել զիշխանութիւն մարդկան և ոչ ՚ի իսկ լատին Թարգմանին տարբերել յայլոց ընթեռնու · * Ա՛խայն զի որ այժմ ունի , կայցի , մինչև ՚ի միջոյ լինիցի , կամ բարձցի · ‖ զոր և զանազանաբար մեկնեն · Ոմանք ըստ նախասացելոցն բացատրեն · միայն զի այժմու խափանիչն խափանեալ զայն , մինչև բարձցի ՚ի միջոյ · կի ըստ օդոստ՝՝ · միայն որ այժմ իշխէ , իշխեսցէ՝ մինչև դադարեսցի ։ Իսկ այլ ոք մաղեռոսական եղանակաւ մեկնէ · ցանկամ զի ձեզ խափանիչն խափանեսցէ զայն · հետ՝ որասցէ զայն դադարս առակալի · արդ ելցէ այլևս՝ մինչև կատարեսցին խորհուրդք նէրըն տրնըն իւր · և յայնժամ ջնջեսցի խորհուրդն

հուրդն անօրէնութեանէ , և գործնեայ նէ : Այլք ամենք ոտնձգիմանան ըստ ա_ ղերական նշանակութեան փոխանակ սատա_ նայոյ կամ պահելոյ · և մեկնեն · միայն թէ որ այժմ ունի զհաւատս քոյ և զկրօն նո՛ , սկսիդ կալցի զայն , մինչև ՚ի միջոյ եկեղեցւոյ լիցի ապաստամբութիւնն, և ապա յայտնեսցի անօրէնն : կամ· բայց միայն կենդանի հաւատացեալքն յայնժամ սկսիդ կալցին և պաշտպանեսցին զհաւատս , անշարժ յարելով յեկեղեցի , մինչև մարդն անօրէնութե՛ն ի միջոյ կա_ րիցէ :

Այս ամ իմաստք ինքնին բարւոք են, բայց ընթերցուածն ոչ վկայեալ յայ_ լոց թարգմանուց · և ոչ կատմութիւնն ՚ի դէպ գայ անցեալ և յաջորդ բանից:

8. Եւ ապա յայտնեսցի անօրէնն · զոր տէր յիսուս սպանցէ հոգւով բերանոյ իւրոյ · և խափանեսցէ յայտնութեան գալստեան իւրոյ :

Մեր օրինակք զակիզբն ընտրանիս՝ և ապա յայտնեսցի անօրէնն, վերջնակետու զա_ տանն ՚ի յաջորդէն , ըստ անցեալ բանին կատմելով զայն՝ ոմն ասացաք · յի՛ մինչև խափանիլն անօրէնութե՛ն և ընդհանրա_ կան ապստամբութե՛ն բարձցի ՚ի միջոյ , և յայնժամ ապա ՚ի յայտ գայցէ , ան_ ձամբ երևեսցի , յայտնապէս տիրեսցէ անջրէնն · յի՛ նեռն· որ յատուկն ՚ի ձեռն յատուկ ազնաց օրինակաց իւրոց սկսե՛ էր զանօրէնութե՛ն ծնունդ : Ակռակա_ բար մեծին ասե՛ զնեռն՝նշանակէ զյե_ տին լրբութե՛ն և զբռնակալութե՛ն նորա· իբր զի կամակար առեցօղ և անհամբոյր լիցի ամ օրինաց այ և մարդկան · առ ատն կոխեսցէ զամ իրաւունս ազգաց · ոչ մի ինչ կասկ օրինաց յանձն առնուցու· զհաճոյս կամաց իւրոց կանգնեսցէ մա_ տեան օրինաց · զամ ժողովուրդս և զաշխ դրդուճնցուսցէ յիւրաքանչիւր արդար օրինաց, ՚ի լրուծ բանին իմա_ տութե՛ , (՟ի · 11 ·) * Օրէնս արդա_ րութե՛ն բռնութե՛ մեր եղիցի : ‖

Զոր տէր յիսուս սպանցէ : Յունաց սովո_ րական օրինակն և արաբացին ոչ ունին յի՛· բայց դնե՛ ազգքանդրեանն, լատինն և ասորին : Սպանցէ ոմանք նոյն հա_ մարին ընդ ասելոյն խափանեսցէ , իբրև այլևայլ բառիւք զմի իմաստս յայտնեն

լով · բայց լաւ ևս ըստ այլոց՝ ատտակել ասէ զմեծագոյն իշխանութե՛ն նեռին՝ բարձ_ մամբ ՚ի կենաց · և խափանել իւրով դալստեամբ զնացուածս չարութե՛ն : Արդ ասե՛ թէ և յայմ ազգ ամբարիշ_ տութե՛ն յայտնեսցի , տիրեսցէ անօրէնն այն, բայց դոյ ՚ի վե՛ր նո՛ տիր վրէժխնդիր· յի՛ քե՛ որպ է ոմ իշխանութե՛ն յերկինս և յերկրի , և որ հոգւով բերանոյ իւ_ րոյ հաստատեաց զնմ, (տե՛ս · լե՛· 6 :) նա ինքն սպանիցէ զնա · նուաստեսցէ զնմ բռնութե՛ն նո՛ , հատցէ յիշխանու_ թե՛ն և ՚ի կենաց անասնոյ կորստեամբ · ոչ ՚ի սուր և յաղեղն , այլ հոգւով բերա_ նոյ իւրոյ· ըստ բանին եսայեայ · (ժե՛· 4 ·) * Հոգւով շրթանց իւրոց սատա_ կեսցէ զամբարիշտս · ‖ յի՛ բանի՛ հրա_ մանի՛ որ՛ի բերանոյ նորա ելանէ իբրև սուր երկեքերանեան , ըստ յայտն · ի՛· 16 : կամ , բանի՛ աւետարանին՝ որ զնմ բռնութե՛ն նեռին խայտառակէ : կամ ըստ ոմանց՝ հոգւոյն սո՛վ , որոյ զօ_ րութ՛ մերկանան ամ պատրանք նորա : Եւ խափանեսցէ յայտնո՛ : Լատինն , ասո_ րին և արաբացին յաւելուն , խափա_ նեսցէ զնա · այլ ՚ի յայնն չիք : Գլխովին անհետ սրասցէ զնմ չարիս նո՛ և զկե_ ռևօղսն՝ յայտնի երևմամբ գալստեան իւրոյ· լուսապայծառ գալստեամբն իւ_ պատ· զնջեսցէ զզօրութե՛ն նո՛ և զանուն Եւ իմանի այս՝ յաւզրկութե՛ն և ՚ի ՃՀմար_ տութե՛ն դարձուցանելով զմոլորեալսն ՚ի պատրանաց նեռին , իսկ զանդարձն նորանոր պատուհասիւբ տանջելով , և ՚ի կորուստ յաւիտենից ըմբռնելով · որով խափանի ամ իշխանութե՛ն · և ՃԹա_ գաւորէ քե՛ միայն :

Իսկ ասե՛ զայս ամ առնել քեզ հոգւով բերանոյ, և յայտնե՛ն գնացուածն, երկաքան_ չիւր եղանակաւ նշանակելով զդիւրու_ թի՛ն և զարագութե՛ն վրիժուցն այ : Զի մի կարծիցեն ՃԹատոնիկեցի՛քե՛ն նեռն ինքնաբուն զօրութե՛ն առնիցէ զամ չա_ րիս և վհատեցուցէ , զորոց զկնի ասե_ լոց է , իբրև Ճե՛ս անյաղթելի էցէ ՚ի մարդկանէ և յայլ , կամկե՛ առաքեալն՝ ազդ առնել Ճե՛ ՚ի Ճոյլ տալոյ խորհր_ դոցն նոյ անօրինի ամ · ապա Ճե՛ ոչ դիւրին է նմ լոկ հրամանաւ ուռնայնա_ ցուցանել զզօրութե՛ն նո՛ , որպէս լոկով փչմամբ զպղպջակ ջրոյ կամ զփոշի մանր_ բա_

բանալ · և ոչ ծագմամբ արեւու վա-
բառել զնաւսւր , և զջոլ վաղորդայնոյ
ցամաքեցուցանել · զայսոսիկ օրինակս
'ի կրս առնու ովսէէ : (ժբ· 3 ։)

9. Արդ գնալոցն ըստ ապէցուրէ սոփ-
նայէ է , ոչինչ զրբէ Է նշանս և
սրուեսթս սպռղ ։

Յարաբերական որոյ ցուցանէ զնօրէնն
և կամի յայտ առնել բանիւս՝ զնորդ
յաջողէ նեռին 'ի գլուխ առանել զարու-
թեի իւր· իբր զի գնալոց նէ, այ երևելն,
տիրելն , ըստ ապէցուրէ սոփռնայէ · թէ-
պէտ և բնութեբ ինքն մարդ է , բայց
զգենու զնմ ներգործուէն սատանայի ·
'ինմա կատարէ սատանայ զրովանդակ
կարողութեի իւր , զոր ինքնին առնել ոչ
ունէր իշխանութիւն յոյ · այլ ըստ թոյլ
տալոյն այ՝ 'ի գալատեան նեռին լցցի
ժամ և իշխանութեի խաւարին ։

Ամենայն զօրութբ Է նշանոց· 'ի մի լաւ օրի-
նակ գրի , ոմ զօրութբ նշանոց , առանց
Է· բայց յայլսն գոյ համեմատ այլոց
թարգմանութեց ։ Որոնք զզօրութեին
միացուցանեն ըստ նշանս և արուեստս ,
ըստ ոճոյ բանին առ Հռով. (ժե· 19·)
* Զօրութբ նշանոց և արուեստից · ։ ըստ
կարողութեբ ցուցնլով 'ի նշանս և յար-
ուեստս · և այսպէս առնուլ երևի ոս-
կերերանին յասելն , ցուցցէ զնմ զօ-
րութեբ և զկարողութեբ ։ Իսկ ըստ այլոց՝
առանձին իմանի զօրութբն · և զորոշումն
երկոցն և ասնիս տեսանել 'ի բան Հռով.
մայեցւոյն, այլև 'ի ես· կորն· ժբ· 10· 28·
Ապա իմատաբն են · ազդմամբ սատա-
նայի գործելոց է նեռն զնմ ազգ սքան-
չելեաց որ ինչ յերկինս և յերկրի , որ 'ի
մարդիկ և յայլ բնական իրս · յնմ գը-
նացս իւր երևեցուցէ զկարողուել ինչ
'ի վեր քան զբնութեի · յաջողուցան նէ
յնմ կամս իւր՝ և յաղթահարել զնմ
դիմագարձս՝ այնպես անսովոր լինիցի և
զարմանալի , մինչև կարծել զնւրաքան-
չիւր մի մի նշանս և արուեստս գերա-
զանց քան զկար նմ մարդոյ · Բայց
քանզի 'ի դիպս նշանս և արուեստ նշա-
նակին նաև զնմ զնմարիտ սքանչելիս՝ որ
յնմ զօրութեին միայն կատարին , զգու-
շանալ առաքեալն յաւելել , ասելն , որբ
առ երիս բառսն ևս Հային · յն սուտ է
զօրութեին , սուտ նշանքն , սուտ ար-

ուեստքն ։

Երրակի իմանի սաք ասելն · նախ բան
բնութեի գործոցն · իբրզի բաղում ինչ
յարարուածոց անտի ներին առաւելօք
երևոյեբք լինիցին , արտաքին կերպա-
րանս միայն՝ կախարդական արուեստ՝
և ոչ իրական · ոմ քարանց խօսել տալ ,
յերկնից բարբառ հնչեցուցանել , և
այլս այսպիսիս ։ Երկդ , սուտ ասէն ըստ
զօրութեի գործոց · վն զի Լեհ ըստ ոմանք
յայնցանէ Հմմարտութեի գործիցին ,
բայց զօրութեին գործօղ ոչ է դերբնա-
կան կամ ճշմարիտ , թէև այնպէսի երևի·
այլ 'ի բնական Հարաբերութեի սատա-
նայի , որ Հզօր գոլով ներգործել 'ի
մարմնական իրքս , և արագատես 'ի
բնութեի գաղտնի պատՀառաց նիւթա-
կանաց , 'ի վեր քան զկարծել մարդոյ
և զանհնարինս առ 'ի մարդկան արուս
գործել երբեմն · զոր չէ կարող մարդ ոչ
միայն գործել՝ այլև որոշել 'ի Հմմարիտ
Հրաշից · զոր օրինակ յանկարծ մրրիկս
յարուցանել , ղեմաքուն հիւանդութեի
ինչ արագ բժշկել , զկաղս ուղղել , և
զայլս նմանս · որք զարմացուցանեն 'ի
վեր գոլով քան զկար և զգիտութեի մար-
դոյ , այլ ոչ են աքանչելիք կի Հրաշք ·
զի չեն 'ի վեր քան զզօրութեի բնուէ ։
Երրդ , սուտ ասին զարմանագործու-
թիւնք նեռին 'ի կարգի նշանի · վն զի
եթէ առաւօք գործիցին , և եթէ Հմմար-
տութեբ , բովանդակ կարգեալ են 'ի
Հաստատել զատուէ և 'ի խոբել զմարդ
դիկ ։ Ամենայն յաջողութիւնք և զօրու-
թիւնք , ոմ Հանճար և միտութեի երևելիք
'ի նեռն արտաքոյ սովորական կարգի՝
ոչ զայլ նպատակ ունին , բայց օտարաց-
ցուցանել զմարդիկ յայլ և 'ի մրրկուէ ,
որ Հակառակ է խոկութեան Հմմարիտ
Հրաշից ,

10. ԵՒ ամենայն պաբրանոս անիրաւու-
թի վերայ Հրապուրելոցն · Հոխանոյ
չի ընդեր Հմմարտութի ու ընկալան զի
ապրեցին · և վասն այնորիկ աստուածս
նոցա ըստ ապէցուրէ Հոլերտնէն , Հա-
սատալ նոցա սրտնէն ։

Սատանայի ազդեցութեին զօրանայել
'ինեռն ոչ միայն նշանօք միտմամբ գոլ ,
ծոց զարմանալեաց , այլև ամ պաբրանոս
անիրաւութի , ամենատեսակ խաբէութբք՝
որք

որք ՚ի նենդաւոր չարութիւն նեռին մեքենայեցին, և որք յանօրէնութիւն և՚ի չարիս ձգնացին զմարդիկ։ Այսպէս սեռականն անբաժանելի, յայտ առնէ երկուսեքին զանիրաւութիւնն որ ՚ի նեռն, և որ՚ի հետեւողս նորա երևի։ Անօրէն ապստամբութիւնն նեռին և ոչ զմիով փիլիսոփայեցէ՛ որ ինչ չարմար է ՚ի պատրել։ և որք հաւանին նմա, չարմարձակ դիմեացին յամ անօրէնութեան. և այնպես պատրօղն և պատրելքն զոյդ և նմանք լինին յանօրէնութեան։ Իսկ պատրանացն տեսակք լինելոյին ըստ իւրաքանչիւր ախորժակի, եթէ խոստմամբք շահեսցէ զոք, եթէ սպառնալեօք, եթէ պատուով, եթէ դրամով, եթէ հեշտութիւք, եթէ կեղծաւոր սիրով և գովութիւք, եթէ հաւանական պատճառաղրութիւք, եթէ սուտ յայտնութիւք և զուշակութիւք ապագայից, և որ այլ ևս հնարիւք՝ որ ըստ բերելոյ իրացն և անձանց դիպողք իցեն ՚ի խաբել։

Բայց այսորիկ զօրեսցեն միայն ՚ի չէրոյ կորուսելոցն. այնոցիկ որ կամաւ իւրեանց կորստականք են, որք իւրեանց յանցանօք զկորուստ յաւիտենից այժմն ընտրեցին. և իմանին սոքա անհաւանեալքն, ուրացօղք աւետարանին, և այլ նոքիկ՝ որք առ չարութիւն իւրեանց ոչ հաւատային ՚ի քո, [1] եթէ և քարոզեալ լինէր նոյ։ Զայս յաւելու յոյսուն և ՚ի միխիթարութիւն բարեպաշտից. զի զիա տասցուն [2] եթէ հնարիմացուն նեռին՝ եթէ հրաշական, եթէ բռնաւորական, և եթէ հետևական՝ ոչ ի ինչ աղդեսցեն բնաւ յընտրելոցն քոյին ըստ իւրումն սեռոյ։ (Ա՝առթ. իդ. 24։)

Զկամաւոր կորստեան նոցա պատճառ յայտ առնէ. փոխանակ զի ընդէր ճշմարտութիւնն ոչ ընկալան։ Զհաճութիւն ճշմարտութեանն ոչ կիմ աւետարանին ոչ ընկալան, այլ մերժեցին, կամ ոչ պահեցին ՚ի սիրտս իւրեանց. առեցին կամօք իւրեանց զշմարիտ վարդապետութիւն և զկրօնս քոյին, որով միայն կայր նոյ ապրել ՚ի յաւիտենից փրկութիւն։ Կամ, «էր ճշմարտութիւն ասէ՝ փոխանակ սիրելի և ախորժական ճշմարտութեանն. իբր զի հաւատաք և ճանապարհ աւետարանին՝ սակս իւրոյ ներազանցութեան և սրբութեան և շահեկանութեան ընտրելի է քան զնմ.

և նոք զոյժ սիրելին զայն ճշմարտութիւն ոչ ընտրեցին։ Ոմանք «էր զնոյն իմաստան. յո զսէր կիմ զրարելութիւնն ոյ՚ի յայտնել մարդկան զճշմարտութիւն աւետարանին՝ ոչ առին ՚ի միտ, ոչ մեծաբեցին, այլ ապաքէն արարին։ Իսկ ոմանք կերևրան «էր ճշմարտութիւն իմանալ զքո. իբրև սիրեաց զմարդիկ, և վասն ճշմարտութեան եկն [3] ասելոյ իւր առ պիղատոս։ (Յովհ. ժը. 37.) այլ հրեայքն՝ և որք [4] նոցա անհաւանք ոչ ընկալան զքո։ Այլք ոմանք կրկնութիւն բայիւ տեսանեն ՚ի բառն «էր, փոխանակ ասելոյ, զճշմարտութիւնն ոչ սիրեցին, ըզճշմարտութիւն ոչ ընկալան. նման այնմ բանի. (ա. պետր. գ. 10.) * Որ կամիցի զկեանս սիրել. [5] զո որ կամի զկեանս, որ սիրէ զկեանս։ Այս ամ իմաստք հաստատին յանդիմանութիւքն որովք յամօթ առնէր քո զհրեիցն անհաւատութեանն. ցուցանելով թէ վասն ճշմարտութեան եկն յանուն ոյ հօր՝ զի ապրեսցին նոքա. բայց ինքեանք ոչ կամին ընդունել զկենաս, այնու զի ըզսերն ոյ ոչ ունեն յանձինս իւրեանց. ուստի եթէ այլ ոք եկեսցէ յիւր անուն, զնա ընդունիցին ևս։ (Յովհ. ե. 34 ... 40. 42. 43. ևն։)

Զայնակից այսոցիկ ՚ի վէր բերէ առաքելոս. և վասն այնորիկ [6] ոչ հաւատացէ նոցա՝ զի [7] ոչ կամակար հրաժարելոյ նոյ ՚ի ճշմարտութենն և ՚ի պատիժ անհաւանութենն արդար դատաստանաւ կարգեսցէ ոմն՝ զի նկեսցէ ՚ի վէր նոյ պղէգոսի մոլորութիւն, յո շարժմունն և ոգի մոլորութեան, կիմ բուռն և ազդոյ մոլորութեան. կիմ [8] ոմանց առաքեսցէ զմարդ՝ որ ազդմամբ սատանայի մոլորեցուսցէ զնոս։ Ոչ ասէ նոցա պատրեն. որպէս զի հաւանեսցին այնմ որ դլխովին սուտ է և խաբէութիւն։ Այսպիսի բանս ասէն «էն, կամ զնեռական իրացն նշանակէ, յո նանդիպելով նոյ ազդոյ մոլորութեանն՝ զնոսա զայ զի հաւատացեն սուտ[9]ն կամաւ՝ և ոչ ՚ի ճարկէ ինչ։ Եւ կիմ իբրև պատճառական յայտ առնէ զդիտաւորութեանն ոյ ՚ի պատուհաս չանհաւատութեանն նոյ։ Առաջին կամք բարեթարութեանն ոյ են՝ յայտնութիւք ճշմարտութենն վերակոչել զմարդիկ ՚ի փրկութիւն. իսկ յանհաւանել նոյ, երկդի կամք արդարութեանն

այնպէս անտեսէ՝ զի հնազանդեացին առաքեն, և այնու արդարացուցանն զերբաւնսն այլ ի պատժէն զնա վասն առաքին անհնազանդեան իւրեանց։ Տե՛ս բազում ինչ ի բանն հռովմ. (ա. 24.) Թէ զիարդ մի մեղք լինին պատիժ անցելոց մեղաց։

Ըստ ասացելոցս՝ առաջելն այլ ոչ նշանակէ զհաճութիւն կամ զերբաւնս նորա, այլ զկարգաւն Թողութեանն՝ զի դայցէ ոգին մաքրեցուցիչ առ ի հնազանդեացուցանել զապստամբելսն յայլ, և առնելին անպատասխանիս առնել զնա։ Ա՛ւ զի եթէ ասիցեն յայն սակս չհաւանել քեզ, զի մարդ գոլով՝ զանձն ածէ ցուցանել, ահա կամակար հնազանդեացն նեռին, որ առանց վկայութեան ուրուք անձամբ զանձն ածացոյց։ Իսկ եթէ զնէ նշանագործութիւնս պատճառիցեն լինել հաւանեցուցիչս, մեծամեծս քան զնոյնս տեսին և լսեան՝ ի քէն ներգործեալս և ի հաւատացելոց նէ։ և սակայն ոչ հաւանեցան։ Ջայս ձեռնարկութեամբ առնէ ոսկեբերան առ ի ցուցանել զդիտաւորութեան այլ, թէ չինչ պէտս Թողլ տալ չարութեան նեռին։ այլ խզանել զբերան կորստականացն։ իբր զի եթէ գայր նեռն, և եթէ ոչ գայր, նո՛ չէին ինչ հաւատալոց Ջրիստոսի։

11. Ի ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑՈՑՆ ԱՌԵՆԷՆ՝ ՈՐ ՈՉ ՀԱՒԱՏԱՑՈՑՆ ՃՇՄԱՐՏՆԷՆ, ԱՅԼ ՀԱՃԵՑԱՆ ԸՆԴ ԱՒՐԻՈՒՐԻՆ։

Արժանի ըմ յանցանացն ցուցանել ըզչեմին պատուհասն առաքին անհնազանեանութեանն նոյ պատիժ ասաց զերևումն մոլորեցուցչին, և զի նա չարաչուն։ իսկ այսմ պատիժ է պարտաւորել նոյ չարեաեան։ Ջի դատապարտեացն։ ցի՛ ոմն զի դատելք երաւամբք պարտաւորեացին, զչարեսենսիդ կորուստն ընկալցին ան՛ն. Նէ՛տ, եթէ տրեայ, եթէ հնեհանոս, եթէ հաւատադրուժ քրիստոնեայ, որք ոչ հաւատս ընծայեցեն ճշմարտին, աւետարանական վարդապետութեանն և կրօնիցն։ որք մերժեցին զնմ ճշմարտութեանն քոյ, ցի՛ զճշմարիտ ուսմունս, զճշմարիտ հրաշս, և զճշմարիտ կանոնս վարուց։ Ասելն, «ոչ չէ դատապարտեացին, իմանի հետևողական և պատճառական։ ոչ յանցել՝ ասացաւ, այլ որպէս զհետ գայ զի դատապարտեացին։ կի՛, վասն այնորիկ Թոյլ տայ ած հաւատալ սուտին, ոչ զի իրաւամբք դատեացէ զանհնազանութեան նոյ։ Ա՛յլ հաճեցան ընդ անօրէնութիւն։ (յոմանս, ընդ անիրաւութիւն։) Հաճութեա՛ կամաց յանձն առին, ախորժեցին զանօրէնութեան։ ոչ՝ ի տգիտութե՛ կի՛ ի տկարութե՛ խաբեալք ըմբռնեցան, այլ՝ ի կամակատուց յօժարեցան յանիրաւութիւն։ վա՛ սիրելոյն զանօրէնութե՛ն՝ զհետ գնացին անօրինին։

Ա՛ինարիկ այսու զբուն զհասարակաց պատճառ անհաւանութե՛ մարդկան առ ածայինն։ իբրզի ախորժական բերուն յախտաւոր ցանկութե՛ն՝ տայ նո՛ չհաւանել ճշմարտութե՛ն, և մերժել և՛ ի սուտս գրել զնմ, որ ինչ խափանիչ է ամբա՛ծալի ցանկասիրութե՛ն։ Աւրէնդ՝ նո՛ւիրեա՛ իմանի ասասնօր կամ յատուկ տուէ՛ն, հակառակ ճշմարտութե՛ն՝ զոր ասաց, և կի՛ ջհանուր ամ չարուե՛ ախտից։ Լե՛զուա և երկոքին միաբանին ի գործ անգր։ վա՛ զի տուէ՛ն դերբաքե՛ն՝ աղերսիւք է ամ չարութե՛ց։ Նոքա միայն հաւանեացին տուս ումանց, և տուս նշանաց նեռին, որք խնդրեն զընդարձակութե՛ն անօրէն ախտից։ Իսկ ոսկեբերան՝ անօրէնո՛ւ իմանայ զնո՛ւրան իսկ նեռին զանօրէն գնացս։ իբր զի գալուստ նո՛ ասէ՝ յատկականութե՛ մարդկան է։ զնմ ինչ դղրդեցուցանէ։ զնմին խռովեցուցանէ, ասի՛ւ նուճանէ յամ կողմանց՝ իշխանութե՛ն, անգթութե՛ամբն, անօրէն հրամանօքն։ և ահա այսպիսի անհրաւութե՛ կամս հնազանդեացին այնոքիկ, որք ածային ունուչակ ճշմարտութե՛ն ըդէմ դարձան։ Ասասնօր դադարեցուցանէ առաքե՛ն՝ զոր ինչ կարէր դատեաց ասել յաղագս ժամանակի մերձանդամ գալստեան քո՛ւ։ Եցոյց՝ թէ սիրելոց է նախ առ մարդիկ ապաստամբութի՛ն ինչ ըշնա՛ նուր՝ ի ճշմարիտ հաւատոց և յիմաստութե՛։ և այն լինիցի ճանապարհ ակաւորութե՛ մարդոյ ուրուք անօրինի, որ պիտի ո՛չ բնաւ այլ ոք երևել իսկ յաշխարհ։ Եւ ասայ զնշանակս նորա։ զի եղիցի յայնմի հակառակորդ ըդէմ ածմարտասանել՝ ի վե՛ր ամ մարդոյ կի՛ ստել-

մանեղծուածոյ՝ որ յերկրի և յերկինս զնծական անուն առացեալ իցէ, ՚ի վերայ ամ թագաւորի, և օրհնագրի. մինչև զինքն միայն համարել իշխեցօղ մարմնոց և հոգւոց՝ աղաս յամ գեբագոյն դառողէ։ Աս ՚ի հնազանդել զմարդիկ ընդ իւրով բռնութիւնք, ՚ի կիր առնուցու զամ զօրութիւնք գործել զհրաշ շալիս՝ բայց առաս, զամ հնարս պատրողականս նուիրեացէ կեղծաւոր երևմութիւք, յորոց ընտրեալքն ամ միայն զերծանիցին անխաբելի։ Իսկ ՚ի կատարած համօրէն չարութեցիւրոց՝ առատ կեսցի ինքն նորանչան հարուածով ՚ի հզօր հրամանէն քոյ, և յայտնեսցի ամն առ նոսա ՚ի ընկել զամ միացուածս նորա ահեղ դատաստանաս։ Մինչև լեալ իցէ այսպիսի ապատամբութ, և անձն բռնակալիս, ոչ գայ քո. բայց ոչ լի նիցի նաև ապատամբութին ասացեալ, մինչև ոչ ընդունի ախտեսցի բարզութեն աւետարանին. և ապա տկարացի այն իշխանութիւնն ամծային վարդապետաց աւետարանին, որ արգել կան դնեալ կայր առ յայ ՚ի նահանջել զամբուրաց ապատամբութեն յարձակումն։

Արդ՝ Թէպէտ ասացելոյս հանդարտեցոյց առաքեալն զԹեսաղոնիկեցիս ՚ի զարհուրանաց անտի, զոր կրէին ՚ի մերձաւորն լինելոյ ահարդ գալստեան քոյ, բայց զի մարթ էր նոցա տագնապել զարձեալ ՚ի լսել զամենապատիր վտանգս՝ որ ՚ի բռնութիւնէն, քաջ յաղերութեն մատուցանել ասելով՝

12. Աչ մի՛ գոլիցի գնոսա զայնոսիկ ամ վասն չէր եղբարս տիրեցեալ ՚ի ճե. էի ընծրեաց զնէ ամ ՚ի հիշեցնել ՚ի երկրորդ տրբութիւն, և հաստատեալն ճշմարտութիւն։

Երկիւղ մալորելոյ ՚ի պատրանաց նենգն՝ կորստականացն միայն լինելոյ է, ոչ ասաց ՚ի ամ. այլ դարձ ոչ այլ պէս. զի զատոյց զնէ ամ ՚ի համարոյ նոցա. ձեր իրդն և վիճակ ոչ երկիւղի՝ այլ գոհունի արժանաւորք են։ Այլ գոլ պարտ էր. եթէ մեք, և առաւել գոյր պարտական էք գոհանալ անդադար զնոյ յաղագս ձեր, կամ յաղագս գթութեան եղելոյ առ ձեզ, եղբարք մեր սիրեցեալք ՚ի ճե. լաբինն միայն դնէ, յոյ։ Բարեխնամաբար սիրեաց զնէ ամ կամ քոյ. և այնր սիրոյ նորա միակ գործ է ընտրութիւն ձեր։

Զի ընդէ՞ր չէ ամ։ Յոյնն և այլ թարգմանք ընծեռնուն՝ չէէ, և յարմար և երևի կարգի բանին. զի վա թեզ սաղմնկիցուցն ասաց գոհանալ։ Բայց գոյ և ՚ի լատին օրինակս և ՚ի մեկնիչս գրել չէէ. և խմաստքն ոչ արգելուն. զի մարթի է խմանալ, ընտրեաց զնէ զաննեսին, յորում վակին և թեսաղոնիկեցիք. և սովոր է առաքեալն՝ ՚ի խօսելն զհաստատակաց բարերարութենէն ՚ի կիր առնուլ զառաջին և վերկրորդ դէմս. որպէս առնէ և ՚ի 15 տան։ Ընդ որ՝ ինքն եթէ ըստ ընտրողական վճռոյն այ առնուցամբ, ՚ի ինչ՞ անէն խմանի՝ ՚ի յաւիտենից, կամ ՚ի սկզբանէ անտի աշխարհի՝ յորժամ ամենքեան կորուսեալք էաք յադամ։ Իսկ եթէ ներդործութ ընտրել խմանամք, ՚ի ինչ՞ անէն նշանակէ՝ ՚ի ըսկզբանէ անտի քարոզութ աւետարանին, յառաջին քարոզելմբ։ Սակայն երկնական խմանի, ակսեալն՝ որ է արդարանալ ՚ի մեզանց. և կատարեալն, որ է ստացուն յաւիտենից կենաց ըստ հոգւոյ և ըստ մարթնոյ. յառաջինն՝ ամ հաստացեալք ընտրեալ են արդեամբք. իսկ յերկրորդն՝ բարելոյս վստահութ, բայց իրօք նոքա միայն ժառանգեն՝ որք զարդարութեն պահեցեն իսպառ։

Ապա խմաստքն են. ձե յիւրմէ բարեբարութէ յաւիտենից կամեցաւ զաստանել զնէ ՚ի միջոյ կորստականաց. և ՚ի ժամանակի ստ արդեամբք որոշեաց և կոչեաց յարդարութ առ ՚ի ժառանգել զյաւիտենից շնմարիտ կեանն, և այս՝ յառաջնութեն անդ քարոզութէ մերոյ։ սրբոնէ հոգւոյն. յարի այս առ երկրն. ըր զատոյց զնէ ՚ի վերկութէն՝ որ ստացեալ լինի սրբարարութէ հոգւոյն սրբ, և հաստատեալ շնմարտութէ, ըր հաստատեալ շնմարտութէ աւետարանին։ կամ յարի առ ընտրելն. ըր ընտրեաց զնէ՝ սրբելով հոգւոյն սրբ, որ նկն առ նէ չաստատելով ՚ի շնմարտութէն աւետարանին։ Ըստ երկուց մատց և՝ սրբութէ և հաստատ լինին գործք ընտրութէն ըր, և միջնորդք առ վերկութէնն. և կատարի այս ՚ի խորհուրդ աւազանին, յորում պարգևաբ հաստատ

տոց սրբեալ մաքրի հոգին · մինչ զի ոմանք ասա զՀոգի մարդոյն իմանան՝ ըստ բանին · (Գործ· ժԹ· 9։) * Հաւատովք սրբեալ զսիրտս նոցա ։ ‖ Բայց սովորութ քար զՀոգին ըստ իմանան մեկնիչքն , Տա մեծաստ միտս բանի նորին առաքեալ ։ (ա· պետր· ա· 1 · 2 ·) * Ընտրեալ ըստ նախագիտից ··· ըստ կանխայ գիտու Թեան այ Հօր, սրբութեամբ Հոգւոյն ։ ‖ Ոմանք զայսոսիկ բառս առնուն ՚ի տըրական Հոլով , իբրև վախճան կամ եզր ընտրուեան · զի կոչեաց զնէզ ՚ի հաւատս կամ ՚ի ճանաչումն Հմայութեան աւետարանին , և ՚ի սրբութիւն կամ յարդարութիւն ՚ի ձեռն Հոգւոյն սըբ ։ Բայց առաջինն հասարակաց է՝ ընկալեալ նաև յոսկեբերանէն · որ և ազդ առնէ՝ նախ կարգել զորբութիւն , և ապա զՀաւատս · վասն զի զկնի սրբելոյ և՝ տակաւին հաւատոց պէտք են ։

Լատին Թարգմանն փոխանակ բառին ՚էռնչբեանէ, դնէ՝ առաջնապատուկի երեսխայրիք , ընծեռցել զյունականն՝ ասես · զոր և մեկնեն · ընտրեաց զնէզ իբրև առաջնապատուղս մակեդոնացւոց · Կամ, եղայք դուք իբրև առաջին պըտուղ , բաժին ոյ զատուցեալ ՚ի բազմոց՝ որք յանհաւատութենէ ճեացին և աննուիրելիք ոյ ։ Իմաստաբս բարերք են · սակայն յոյն օրինակք և մեկնիչք ընծեռնուն՝ ՚ի ··Խս , յո ՚ի սկզբան նէ · և սոյնպես դնեն ասորին և արաբացին ։

13 · Յոր և կոչեաց զնէզ առաքեալսն գրով ՚ի էրկոնէ խաղացն քն գրոյ յոէ ։

Յարաբերականդ , յոր , անորոշաբար ցուցանէ զանցեալսն , յո զսրբութենէն , զՀաւատսն , և զլերկութենէն ։ Յայսոսիկ ասէ՝ կոչեաց զնէզ ած աղդոդապէս ՚ի ձեռն ներքին շնորհոյ , առաքեալսն գրով , մերով քարոզութ , որ է արուեստ սովորական նպաստ առ ՚ի կոչել ՚ի հաւատս , ըստ բանին · (Հռոմ· ժ· 14·) * Ջհաւդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ ։ ‖

՚ի էրկոնէ խաղացն։ Ըստ մերում բնագրի մարթի համարիլ զայս իբրև բացայայտիչ դերանունն յոր · յո առ որ վերուն է որ է փառք քո՛ն , կոչեաց զնէզ ևն։ Բայց յունականն դնէ ատ , (ոմն և ա· թես· ե· 9·) էէ-էէյնէ-նէ , յո տուացուն , տուացած · և այսպէս ունի լատինն և արաբացին · իսկ ասորին պարզաբար ասէ · զի իցէք ՚ի փառս քո՛ն ։ Իմաստքն են · կոչեաց զնէզ առ ՚ի տանիլ կամ վայելել զփառս քո՛ն , Հաղորդելոյ փառաց նո՛ր ըստ իւրաքանչիւր շնորհացդ և վաստակոց · կամ ըստ ոակեբերանին և այլոց , զի լինիցէք ՚ի փառս քո՛ն · զի ձեօք լինիցի քո՛ւ յաւելումն փառաց · որ վայելչութեի անձինն համարի զբաղմացն փրկութեի · յորժամ ամ ինչ ձեր՝ եթէ սրբութի , եթէ արդարադործուի , և եթէ երանութի՝ արդեամբք նո՛ր վճռբին ։ Կամ ըստ այլոց · զի լինիցիք փառաւոր տուացած քո՛ւն , իւրով արեամբն Ժառանգեալ ։ Եւ զայս յաւելու առաքեալն , զի մի իւրում անձին մեծարանս ցուցանիցէ՝ յասելն թէ մերով քարոզութ կոչեաց զձեզ · այլ թէ բովանդակ մեր քարոզելս , և ձեր հաւատալդ՝ ՚ի փառս քո՛ւն կնքեալ աւարին ։

14 · Յոր-էկոնէ եղբարս հաւատոցն ՚ի շէչ , և զինէ ֆալբոս զասն դոռիան զոր ոսարոս , երէկ բանիւ և երէկ ըղձով գերէ ։

Յետ գոհանալոյն զնոյ ըստ պարգև ընտրութեի ձերոյ՝ որով կոչեցայք յաւետարանն, ոչ այլ ինդրի՝ բայց ջան պահպանութեին ։ Վա՛ որոյ հաւատոցն ՚ի ՚ի հաւատս և ՚ի կոչման ձերում , և մի իւրք թուլանայցէք ՚ի պատճառս տալ ծանաց · անհաստատութեի ձեր առաւել վտանգաւոր է քան զնմա բռնութեի և հրապոյրս թշնամեաց։ Եւ զինէ ՚ի լորտ զասնդոռին · (յոհաննս , զասն դոռին , բայց չէ ուղիղ ։) Անմոռաց ունիցիք ՚ի մտի, և անայլայլելի պահեցէք զդործովք զնմ ուսմունս առնդ , և վարուց և կարգաց ածպաշտութեի , զորս ուսայք ՚ի մինչ երէկ բանիւ , կենդանի ձայնիւ , և ՚ի բերանոյ՝ մինչ առ ձեզն էաք · և երէկ ըղձով · ՚ի տակաւ օրինակս , ըղձովք , որպէս և արաբացին · բայց այլք եղական դնեն · և իմանի սովորաբար առաջին թուղթն գրեալ առ թես· առնոնիկեացիս · սակայն մարթ է իմանալ նաև զառաջինիսդ թուղթս · զի նշանակ

սպասել մինչև՝ ի դէր ելանիցեն : Այլ
մի՛ ձշմարիտ աւանդութեդ տես դար-
ձել՝ ի մեկն . ա֊ կորն · ժա֊ · 2 · 34 :

15 · Այլ ինչ եր ձեր յա֊ ձա, և ձե֊ հայր
ձեր՝ որ սիրէաք զնել, և եա ձեզ
դիւրաբարձի յաւիտենից, և յոյս բա֊
րեաց ընդհօտ :

Զխրատականն հաստատել աղօթիւբ
ըս սովորութենն : Այլ ինչ եր ձեր · յա֊
ւաղ դնե զքո քան զՀայր , իբրև մին
նորդ հայցուածոցն առ ձեռ հայր, և զի
փոքր մի յառաջ զքո յիշատակել էր ի
13 տան : Եւ ձե հայր ձեր · այսպիս ունի
և ասորին · խակ յոյնն և լատինին , և ձեռ
և հայր մեր · յորմէ եղ նաև ոսկանչիւր
տպագիրն · զոր ոսկեբերան ի մեկնե֊
լըն ընթեռնու , ձեռ և հայր ասե մերոյ
յիսի քրիս : Որ երկնա֊ ղիս , և եա ձեզ :
յոյնն ըշունեյութենի դնե , սիրոյն զմեզ
և առնօղն միութեան· որ կարէ ըզ֊
հայր միայն նշանակել , բայց ըս կարգի
բանիս ընծայի և քրիս , ոչ և ի յաջոր
դըն եղական դնի բայն , ինչ֊որ֊ոչ ,
հապաքե֊ տպա թէ՝ առանց բայի
Մեայր քրիս :

Իմաստքն են · ես խրատեցի զձեզ ի
պնդութենի հաւատոց և ձեռպաշտութե֊
բայց ինքն քրիս և ձեռ հայր մեր՝ որ յիւր
մէ բարութենէն յաւիտենից հաճեցաւ ըս
մեզ , և եղոյց զմեծամեծ հաւատս
անճառ սիրոյն՝ ընտրելովն և ի հաւա֊
տքս կոչելով , և պարգեւեաց ինչ֊որ֊
ն յաւիտենից , ըս յաւիտենական , զմիսի
թարութենի հաստատեալ ի բարիս յա֊
ւիտենականս , կի զնաստատուն մշտնջե֊
նաւոր կենաց · այժմկն զառհաւատ֊
չեալ ճշմարկն հեղեալ ի սիրտս մեր : Ե
ոյոյս բարեաց · այս բացատրութենէ մի֊
թարութենէն : Չաւարձացոյց զմեզ յա֊
սոնի բարեաւ , այն որ անմահութենի է ի
կոչմանե ձոյ և անխորտակ , կամ կեն֊
դանի և երանելի յաւսոնի , (ըս Տուեմ֊
ե · 5 : Տիտ · բ · 12 : ձե · պետր · ա֊ · 3 :
կի, յաւսոնի՝ որ ոչ ի հասարակական
բարիս ինչ , այլ ի գերազանցս և յերկ֊
նային տանի զմեզ : ընդհօտ , հեզմամբ
ներքին չնորհաց իւրոց , որ սերմն է
փառացն խոստացելոց · և եթէ այս
այնքան զուարճացուցիչ է, զինչ այնք֊
որք հանդերձեալ ունեն · կամ, ընդհօտ,
ի֊

ՅԻ ձրիաբար սիրեաց և միխիթարեաց՝ առանց մերոյ արժանաւորութեան և վաստակոց։ Զայս ամենք ԸՆ յաջորդին կարգել յաժարին , ընդհուպ ԴԻՆՈՒԵՑԻ ընթերս ՅԷՐ ԼԻՆ · և այնպես ընթեռնուս արաբացին ։

16. Ա՛ԽԻՆՈՒԵՑԻ ընթերս ՅԷՐ , Ե հաւ ԳՈՒԵՑԻ յաչիւն բանս Ե ՝ի գործս ԲՈՒՐՈՒՆ ։

Ա՛րդ՝ նա ինքն քո և ՅՈՎ հոյր ԴԻՆՈՒԵՑԻ ընթերս ՅԷՐ , զայսոսիկ միխիթարութեամ տպաւորեացե ՝ի սիրտս ձեր · որ զառաջին միխիթարութեին ետ ամենեցուն մեզ , տացէ զնոյն և ձեզ ՝ի միջ բազմապատիկ վշտաց ։ Կամ , այսուհետև նոյնպես միխիթարեացէ , և ամենեցուցէ զոհաւետ միխիթարութեին ։ Եւ հաստատեացէ յամ բան ։ Լաւորին միայն յետ և յառաջ ընթեռնու · ՅԻ յամ գործ և ՝ի բան բարի · և այնպէս կայ ՝ի բնաբան ասկեբանին · բայց այլք ըՍ մեծամ կարգի դնեն ։ Բան խմանի վարդապետութեին , ոյք և զկնի · ՟ · 1 · և ասէ՝ հաստատեացէ , ՅԻ տայցէ ՅՈՎ և յառաջել յամ ողջախոհ վարդապետութեե , և ՝ի գործս բարիս ։ Որ զորութեամբ իմանի՝ ՂԷՂ , ոյք յոյն յայտնի դնէ · կամ կրկնելի և՝ ընթերս ՅԷՐ · որպէս ասորին յարէ զայս առ բան հաստատեալ ։

ԵՒՏԷ ։

Ըստ այսոցդ՝ բան առեալ փոխանակ խօսից , իմանի · հաստատեացէ զձե՝ զի միշտ զուարճոն խօսիցիք և առնիցիք ։ Կամ , տացէ ձեզ շինել զիմեանս բանիւք պիտանիօք , և գործովք օգտակարօք · և յերկոսին կայցէք յառաջադէմք՝ և մի ՒՀՔ նուազեալք · և այս է միխիթարութիե Տմարիա հաստատելոց , միշտ զուարճոն կամ զբարին խորհել և խօսել և առնել ։

Ա՛յս տեղի բովանդակ աներկբայաբար ցուցանէ զնեժուեցի քոի , և զամենայնիսկ հաստատութիե և զգործակցութեի նոր ընդ այ հօր · ՎՈ զի երկուցն ևս անբաժանաբար ընծայէ զնոյն ներ գործուածիս միով եզական ձայնիւ , ասէ՝ ԸՆԵՑ , ԵՒ , ՓԻՆՈՒԵՑԻ , ՀԱՍՏԱՏԵՑԻ ։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԻՐԴ ։

ԱՑՈՒՀԵՏԵՒ ԵՂԲԱՐՔ ՝ի վերմէր , զի բանն ՅՈՎ ընծայեցէ , և փոյթաւոր լինիցի յամենայն տեղիս · որպէս և առ ձեզդ ։ 2 · Ըստ այսոցդ ամենայնիսկ և յանդգնամց մերոց դոյ · զի այ ամենեցուն են հաւասար ։ 3 · Ա՛յլ հաւատասցեմ Ե ՅՈՎ , որ և հաստատեցէ զձե և պահեացէ ՝ի չարէ անտի ։ 4 · Վստահ եմք ՝ի ձեզ տերամբ , Թէ զոր պատուիրեցաք ձե՝ Ե առնէք , և առնիցէք ։ 5 · Ա՛յլ ՅՈՎ ուղղեացէ զսիրտս ձեր ՝ի սէրն այ , և ՝ի համբերութիեն քոի ։ 6 · Պատուիրեմ ձեզ ես ղերբայրանուն ՅՈՎ մերոյ յԻՆ քոյն , խորհել ձեզ յամենայն եղբօրէ՝ որ առանձին գնայցէն , և ոչ բան աւանդութեե ղոր ընկալարուք ՝ի մենք ։ 7 · Ձի գուք ինքնին գիտէք Թէ որպես պարտ է ձեզ նմանիլ մեզ · զի ոչ երբեք առանձնացաք առ ձեզ · 8 · և ոչ զբի ղուրուք հաց կերբաք · այլ ջանիւ և վաստակով զցայգ և զցերեկ գործէաք վ՚ի չծանրանալոյ ումեք ՝ի ձենջ ։ 9 · Ո՚չ ՅՈՎ չունէաք իշխանութիե · այլ զի զանձինս օրինակ արացուք ձեզ՝ նմանիլ մեզ ։ 10 · Քանզի մինչ առ ձեզն էաք , զայս պատուիրէաք ձեզ · Թէ որ ոչն կամիցի գործել , և կերիցէ մի ։ 11 · Ա՛րդ լսեմք զոմանց՝ ի ձենջ Թէ առանձնաբե գնան · գործ ինչ ոչ գործեն · այլ յուսացեալ հետաքրքիրք ըլլին ։ 12 · Ա՛յսոքիսեացն պատուիրեմք և ապաչեմք ՝ի ՅՈՎ քո · զի հանգարտութե գործեացեն , և զբաւանդ հաց կերբ ըլլեն ։ 13 · Ա՛յլ գուք եղբարք՝ մի ձանձրանայք զբարիս գործել ։ 14 · Ա՛պա եԹէ ոչ ոք հնազանդեացի բանիս մերում Թղթովդ այդ ՈՒՀԿ · գուք նշանակեացէք զնա , և մի խառնակեացէք ՅՈՎ նմա՝ զի պատկառեացէ ։ 15 · Բայց մի՝ իբրև զձեզնամի համարեացէք , այլ նզովեացէք իբրև զեղբայր ։ 16 · Եւ ինքն ՅՈՎ խաղաղութե տացէ ձեզ խաղաղութի յամենայն ժամ յամենայն իրս · Տէր ՅՈՎ ամենեցուն ընդ ձեզ ։ 17 · Ողջոյնս՝ իմ ձեռին պողոսի է · որ է նշանակ յամենայն Թուղթս այսպէս գրեմ · 18 · Շնորհք ՅՈՎ մերոյ յԻՆ քոյ ընդ ամենեսեան ձեզ ։

ՀՀ— ԲԵՍՊՈՂՈՒԵՑԻ ԵՐԻՐԴԻ՝ ԳԼՈՒԽ ՅՈՒՆՆԵՍ ։

1. Այսուհետեւ էլիսբէ՛ աղբիւր արբէիր ի վերոյ հոգ, էիր բանն գոն ընդունայնէ, եւ խաւսուսոր լինիցի յանկոյն գեղջ, որպէս եւ առ յիւղ։

Աստուածաւորացն ի հաւատս կայ բարիս եկեղեցոյ յիրաւի է յանձնեցուցանդ խնդրել ձեռնտուն. իսկ առաքեալս՝ որ մարմնական նպաստ ոչինչ փոյթ առներ պահանջելոյ, զհոգեւորական օժանդակութեանն յամի խնդրէ անվրէպ։

Ասուսհետեւ ասէ՝ սովորական ձայն երգողի ի վախճան բանիցն. յետ տալոյ ձեզ զիմ աղօթս, տուք ինձ եւ զձերն. աղօթեցէք ի վերոյ հոգ, զի մի իմ եւ ընկերացս ի պաշտաման աւետարանին. ոչ զի մեք հանգչիցիմք ի վայրացս եւ ի վտանգաց, այլ զի բանն գոն ընդունայնէ։ Ասօրինն միայն դնէ, բանն ես։ Որպէս զի վարդապետութեամբ աւետարանին, քարոզութեամբ հաւատոյ քոյ անխափան եւ արագապէս տարածեսցի. յաջողութեան պաշտաման մերոյ ոչ արգելանիցի ի թշնամեաց։ Եւ խաւսուսոր լինէի։ (յոմանս։ լինի։) յիմ պէղս։ Ի յոյնին եւ ի լատինն եւ յարաբացին չիք, յիմ պէղս։ բայց գոյ յասորին։ Ասինգս տարածիցի բանն ես յիմ կողմանս աշխարհի, զի ոչ դիմադարձութեամբ՝ այլ պատուոյ եւ ըստնելութեամբ հանդիպեսցի։ լսողքն հաւանեսցին, ծանիցեն եւ գովեսցեն զգեղեցկացուցութեամբ աւետարանին. այնպէս մատղիւրութեամբ ըստնիցին, եւ նա խանձաւորք լինիցին հաւատոց քոյ, զի անարատ գնացիւք առ ամենեսին մեծոյ բոյ արասցեն զայն։ Ոմանք փառաւորիլ խմանան նաև գործովք սքանչելեաց։

Որդէս և առ յէղ. ոչ առ ձեզ, ի մեջ ձեր ձերում համարձակ տարածեցաւ, և մատղիւր ընկալայք և պահեցիք։ Գովելի է այս թեսաղոնիկեացոց ի յորդոր յաւուրդ իմոնէ, միանդամայն և բաւական բան՝ զի կատարեացին զանձնէ աղօթեան. վա զի արժան է նոցա փոյթ տանել՝ զի և այլք ի նոյն ճանապարհս վայելեսցեն. և ինքեանք աղօթիւքն գործակիցք լինիցին պաշտօնէից աւետարանին։

2. Ի տգիտացուս յանօրինաց և յանգթաց. մոյ մարդոյ. չէ ոչ ամենեցուն են հաւատք։

Ցոյնն և այլք շաղկապաւ դնեն. և չէ տգիտացուս, իբրև այլ խնդիր յանցելոյս. ի աղօթս արարէք վա մեր, ոչ զի մեք յոով արիական պաշտամամբ տարածեսցի աւետարանն, այլև մեք ազատիցիմք ի ձեռաց արանց անօրինաց և անզգամաց. որք չարաւթէ, և թշնամութէ զրպարտանն զինք, հայհոյեն, և նեղեն զնա հակառակութէ։ Զայս իմանան ոմանք ի վա աւտանուն քրիստոնէից հերետիկոսաց. ոչ և ոսկեբերան յայնպիսեաց ասէ լինել չհիմնոսն և զաղէք անդրոս։ Բայց ես կարդի և յաղագս հրէից անհաւանից առնուլ արժան է. զի առաքեալն ի կորնթոս կայր յայսմ ժամանակի. ուր կրեաց հակառակութէն պէսպէս յանզգամացն հրէից՝ ասանձինն և հրապարակաւ, ես պատմէլոյ գործոց. (ԺԸ. 6. 12. 13։ և ա կորնթ. ԺԲ. 3.) ոչ և ի թեսաղոնիկէ. (ա. թեսաղ. Բ. 3. 4։) Եւ նմանէ այս զրեցելոյն առ հռոմ. (ԺԵ. 31.)

* Չի ապրեցայց յապստամբացն որ ի հրէաստանի են։

Չէ ոչ ամենեցուն են հաւատք։ Որք ի վա ա՛ նարժան քրիստոնէից իմանան զանցնելն, այսպէս մեկնեն. ոչ ամենեքին ողջ Ժրշ. մարտութէ ունին զհաւատս, Թէպէտ և անուանք կրեն. իւրեանց անխրատութէ և Թիւրութէ նախատինս դնեն հաւատոց քոյ, այլ ոչ ելեն փառս. վա այն յիրաւի ցանկամ ապրել յայնպիսեաց բերանոյ։ Սակայն ի վա հրեից ըստիմացոյցոյ՝ ոչ ասացաք յարմարագոյն և մեկնի առոյրաբար. և ասել կամի։ Ոչ զարմանք են՝ Թէ անզգամին սոքա ընդդէմ աւետարանին և մեզ, վասն զի ոչ ամենեցուն լսողաց տուեալ է հաւատալ. պարզև այ են հաւատք, և ասոյ յիրաւի հաճոյէն այնոցիկ՝ որք զնիրատ մտադիւրս ընծայեսցեն. իսկ անզգամքն Թէ և լսեն՝ որով և հաւատալ կարէին, այլ ոչ կամին առ չարաւթէ, մինչ զի և զայլսն արգելուլ ջանան. ես ա. Թես. ա. Բ. 15. 16։

Ասու

Ա յսու բանիւ բժշկէ զդայլմակղութեի
Լեհասաղմիկեցւոց, զի մի ՚ի ընտանեցին ՚ի
տեսանելն զդիմադարձութեի անհաւա-
Նից, և զի աղօթիւքն յանձնեաց Նէ ոչ
զդարձուածն անզգամաց խնդրել, այլ
զառ ՚ի նոցանէ ապրելն· Վայ զի Լեհաց
զամենեցուն զդառնալն փափաքէր, և
այնորիկ աղագաւ զաւետարանն ամ ու-
րեք ընծայացուցանել աշխատեր, բայց
զի գիտէր Լեհ արդիւնք հաւատոց ոչ
ամենեցուն անխտիր շնորհել ևն, նմին
իւրմ յանձնէն աղօթել՝ զի գոնէ ՚ի գիմա-
մադրուէ անհաւանիցն ապրեսցի· Ա-
այսու յերախտագիտութեի պարգեւացն
ևս զարհեցեալն զվեհասղոնիկեցիս· զի
եւ նէ սիրտ հլու և միտս բարեխոստս
յՔրիստոնէութեի հաւատոց, որ ոչ ամենե-
ցուն է շնորհեալ·

3· Այլ հաւատարիմ է Տէր, որ Հաստատէ
զձեզ զնէին Ե պահեսցէ ՚ի չարէն Ասէ·

Վթաթալերէ զնա չերկնչել ՚ի պատերազ-
մաց Քրիստոնէից· Թէպէտև բազումք
իցեն և սաստիկք ասէ, ձեզ ոչ յաղթել
ցեն· Այլ հաւատարիմ է Տէր· Լաւինն ըս
աղէքսանդրեան օրինակին դնէ՝ ևե·
բայց այլք ասեն՝ Տէր· Ձշմարիտ և ար-
դար է Տէր ՚ի խոստմունս իւր· զորս ըն-
տրեացն ՚ի հաւատս և ՚ի փրկութեի, ոչ
լքանէ ՚ի կորուստ, Թէ ոչ նոքին լքա-
նիցեն· վա այն հաւատացեալ չէնէ· վասայ
եմ ՚ի գՔրիստէի նորա և ՚ի խոստմանս,
զի հաստատուն կացցէ զձեզ ՚ի հաւատս
և յընծայաշատութեի· որով և ոչ անկանիք
ցէք· յայտագս այսր բանի տես զարձել
՚ի ես· Թեսաղ· ե· 24· Ե պահեսցէ ՚ի չար
էն ասէ· Զաստատակայ ցուցանեն դերբք
առաքելաբար անաւմբ չարէն· (տես և ՚ի
տես· ել· 13· 16·) յորոյ հնարիւրն ան-
փորձս պահիցէ զձեզ ասէ, յորժամ ՚ի
ձեռն պաշտօնեից իւրոց պատերազմի
առ ձեզ առաւել ևս պահպանուիցէ առ
ձեզ՝ քան զդարանակալութիւնն սատա-
նայի· Կամ, չար անորոշաբար առնել,
իմանի· պահիցէ զձեզ, ազատեսցէ չնմ
փորձութենէց պատակարաց·

4· Վստահ եմ ՚ի ձեզ Տէր, Թէ զոր պատուի-
րէցոտն ձեզ՝ Ե առնէք, Ե առնիցէք·

Ի հաւատարմութենէն ձեր վստահացոյց
զնաւա անաստանա ձեալ՝ ի փորձանան·
ձմբէ

բայց զի մի անհոգացել ծուլանայցեն,
պահանջէ զնոցա գործակցութի՝ նովին քա-
ջալերէ բանիւ, յորում դովութի փակէ
միանգամայն յորդորումն· Արդարև
հաւատարիմ է ասէ ՚ի կատարել զխոս-
տացեալսն, բայց այնպես որպէ խոստա-
ցաւ, ըստ ևեթ և մեք կամիցիմք և ան-
սայցեմք· Այլ յայսմ ևս վտահ եմ ՚ի
ձեզ Տէր· բարկոյս եմք ՚ի վերս ձեր յոգ-
նականութէ ասեն, Թէ ըզ պատրէցոտն
ձեզ ՚ի լսոինն չնքձեզ· բայց դոյ յայսն·
Ըզոր ինչ դործելի ևանդեցաք ձեզ ըս
կանոնաց ևետաւարանին, Ե առնէք, ար-
դեն առնէք զնոյնս· և յայսմ հետէ ևս
առնիցէք· Ոչ ունիմ արտնջել յառագս
ձերոյ հաւատարմութէն· բայց յուսամ
Թէ այսուհետև առաւել ևս լինիցէք,
և յորդորագոյն·

Ստորև յիշեցուցանէ զձերութէի ոմանց
՚ի նոցանէ, զի դառապկապորոք էին·
բայց այն ոչ արգելու զասելն՝ առնէք·
վա զի բազումք ՚ի նոցանէ կատարէին
զմեծ մասն պատուիրանացն· և վասն
միասցելոցն ակնուներ՝ Թէ ջանայցեն
այնուհետև ՚ի կատարել պահպանուի·

5· Այլ Տէր ուղղեսցէ զսիրտ ՚ի ձեր ս,
և ՚ի համբերութէն քրիստոսի·

Դարձեալ աղօթիւք ամրացուցանէ զնա
հայցելով զսէր և զհամբերութի, որոց
առաջինն ակսանի զպատուիրանապա-
հուէնէն, և երկինն կատարէ· Ասլինն
քրիստոս, կամ հոգին Տէր ուղղեսցէ ասէ զսիրտ
Տէր· նոքին լուսով մտաց և շարժիչ շնորհօք վարեսցէ զսիրտս ձեր,
առաջնորդեսցէ, շարժեսցէ ՚ի ձեռն Տէր
Ոմանք բացատրեն· վարեսցէ զկամս
ձեր ըստ սիրոյն՝ որով ևս սիրեալ զաշ-
խարհ՝ նուիրմամբ միածնին իւրոյ, և
ըստ համբերութենէն՝ որով քրիստոս առ
գամ շարչարանս· ձեւացուսցէ զսիրտս
ձեր ըստ յարատեւակ ևեռային սիրոյն, և
քրիստոսի համբերող յանձնառութենէն· Ըստ
այսմ մտաց՝ Տէր և համբերութէն իմանի
այն՝ որ յինէ ՚ի քէն·

Բայց սովորաբար մեկնիչք իմանան
զայն՝ որ ՚ի մէզ ՚ի ուղղեսցէ զսիրտս
ձեր ՚ի սիրել զինէ ոչ արժանն է,
և ՚ի համբերել վշտաց ըստ նմանութէ քրիս-
տոսի յանձն առնուլ զարշարանս՝ ոչ
քէն· կամ տանիլ վշտաց վա քրիստոսի
համբերել

թէ նոր։ յայն համբերութեի պնդիցիք՝ որ քեի է յաւուկ, ջի մտադիւր, տեւ զական, վե ձշմարտասէր միայն։ Վասն այսպիսի սիրոյ նոյ և համբերութե ի սկզբան թղթոյս վկայեաց և դոհացաւ (ա։ 3։ 4։) իսկ այժմ զիչա ի նոյնս յարամնայն հայցէ։

Փոխանակ բառին համբերոյ, յորմէ դրնէ ի բ ե ն ա ։ զոր ոմանք թարգմանեն՝ ակնկալութե, երկայնմտութե, որպ և ի սաղմոսն բազում ուրեք գնի՝ սպասել։ և ջի այսմ մեկնեն ։ ուղղեացէ ըզսիրտս ձեր յերկայնամիտ ակնկալութե գալստեան քո, յորում լինիցի վաստակ չատուցումն ։ զի համբերութե ապահիկք նմա՝ պատրաստք լինել։ Ջայս իմաստս՝ ոչ և զառաջինն յիշատակէ նաև ոսկերբերան։ Թէոդորիտոս և այլք ի յունաց՝ զերիս ձեռնային անձինն նշմարեն ի բնաբանիս ։ Ջի իմն նալով զՏոդին ձեր, որ շնորհօք ուղղէ ի սէրն ած Տր, և ի համբերութե ետ որդւոյ նորա։

6. Պ ա ռ ա կ ա յ ե լ ք յ ի ե ղ ե ա ր ս՝ յ ա ն ո ւ ն ն ձ ե ռ ն ա դ ի ր ս ի ւ ր ո յ ս ի ւ ր ի ն ի ւ ր ա ն ե ղ ե ա ն ս ի ւ ր ո ւ ն ի ւ ր ո ւ ն ի ւ ր ո ւ ն

'ի մեծամեծ յանցանաց գոլով, ըմ գոր-ծոցն բազմաձին է 'ի չարիս · եթէ ան-դործութեին բերէր միայն զկորուստ ժամանակին, և զպակասումն պիտանի գործոց, ըմ ներելիան գրեցի արդեօք: Սակայն լծորդ են նմին դատարկաբա-նութեի, բամբասանք, քասութիւ, հնձ-տասբրութիւ, քննել զայլս, և յօտարի գործս միջամտիլ լինել, անկանիլ 'ի կատաղութիւ, և ծանրանալ այլոց, և այլք յոլովագոյնք · որովք ոչ պակասին 'ի մէջ ընկերաց խռովութիւք և գայ-թակղութիւք: Ասան որոյ լաւ և ըմ-հանուր խնամալ զխորշեն 'ի մարմնա-կանն, և 'ի հոգևորականն, չափե-լով զպատուհասն ըմ իւրաքանչիւր գա-տարկութիւ, եւթէ գործը իցէ կի ծանր: Տես ընդարձակագոյն խօսեցեալ մեր յա-ղագս այսր բանի 'ի ա· կորն· է· 5· 9· 11: Այսպիսի էր խոստութիւն առա-քելական առ դատարկաբեր քրիստո-նեայս՝ յորում ժամանակի դեռ սա-կաւք թուով գտանէին այնպիսիք ո-մանք· ոյզ ասէ 'ի 11 տան: Իսկ այժմ 'ի բազմանալ այնպիսեաց, ծանց միայն վարդապետութիւնն, այլ ոչ պատիժն բժշկողական:

7· Ո՛ր գործ ենին գիւղք իւ որդե-ք՝ երբէք ոչ ունէին դէպ· զի ոչ էր երբէք ոչ ունէին յէր:

Ոչ է հարկ բազում բանիւք հաւանե-ցուցանել ձեզ զուսմունսն զոր ուսաք, զնացաք, և զարդարութիւ պատժոյն՝ զոր առ յանցաւորսն բազքեմ: Ալ զի գուք ինքն քաջ գիտէք, և վկայէք, թէ զնարդ գործ է յէն նմանել դէպ· (յոմանս· գործ էր:) ըմ զորսիսի օրինակ առնաք ձեզ, որում նմանել պարտիք· կի· որպէ պարտապան եք կեալ զի մեզ նմանի-ցիք· եթէ բանից մերոց հաւատալ պր-ժան էք, նոյնպէս և վարուց մերոց լինել նմանօղ:

Ջի ոչ երբէք ոչ ունէին յէր 'ի բազում օրինակս· Ե ոչ· 'ի միում· Ե չի ոչ· բայց յոյնն և այլ թարգմանք ևս՝ չի դնեն· Ան ձեզ գոլով, և 'ի ձերում միջի՝ ոչ բնաւ արտաքոյ կարգաց ինչ շրջեցաք· ոչ եղև 'ի մեզ դատարկ կալ, և 'ի ձեռս կամ 'ի սեղանս այլոց ակն դնել· 'ի գործ որ մեզ ոչ անկաներ՝ չարկաք զանձինս· ոչ բանիւ և կամ դնացիք նեղութի տուաք: Այսոքիկ են դատարկապատրուհին անկարգ բեր-մունք:

8· Ա՛ր ոչ յէր ըմբռնել հոգ ձերոց· այլ ըմձի և վասնվի ղոյժ և չէր-բէ ճշդիւթ վասն լծանելոյ ոսկւոյ 'ի յէնէ:

Ոչ բնաւ 'ի միոյ ումեքէ 'ի ձենջ հոգ, կամ զկարևոր դարմանս առեալ կերաք յէր, 'ի որոց կամ յընծայից· ոչ առանց դնոց դրամոց կամ ձեռագործի մերոյ ուսեսատ ինչ առաք, ոչ 'ի բազմոց և ոչ 'ի սակաւուց· եթէ ոք կերակրեալ իցէ զմեզ, ահաւասիկ եմ, վկայեցէք: Ասէ՝ յէրէ ըմ կարծեաց մարդկան· ապա թէ ոչ պաշտօնեայք աւետարանին զար-մանս ընկալեալ 'ի հաւատացելոց, ոչ ձրի ուտեն, այլ 'ի վաստակոց պաշտա-մանն· որպէս յերկար իրաւաբանեւ առ կորնթացիս· (ա· կորն· թ·) և ասա զինի համառօտ յիշեցուցանեմ: Ալ զինի չարհանեն բանիւս զանձանաձոյսն, որոց քաղցրանալ միայն հոգն անաշ-խատ՝ թէ և չարաբեկ իցէ· որ է հոգ դատարկութե:

Ալ ընդ-ունել և վասնվի· Ջոհոն ասաց և յատաջնում թղթին· (ը· 9·) անդ առ 'ի ցուցանել զգուշեն առաքելական, և ասա երկրորդ 'ի յայտնել զիւր դէ-տաւորութե, թէ օրինակի վս արաբք զնամ· իբրև զնդադար աշխատաւ-թեիս բարոզուն յաւելաք և զվաստակս ձեռաց· որում թէ ոչ բաւական էր ցերեկն, օգնական առնուաք նաև ըղ-դիշեր· և այն՝ ոչ սակս խորշելոյ 'ի դիշեր· և այն՝ ոչ սակս խորշելոյ 'ի դատարկութենէ, որ առ մեզ տեղի և ժամանակ ոչ դտանէր· այլ զի ումեք 'ի ձենջ բեռն մի լինիցիմք· որով և դուք ուսանիցիք ևս առաւել չծան-բանալ այլոց դատարկասուն կենօք: Ծառեալ ասելն՝ կարծիս ասոյ ոմանց՝ թէ կարի չքաւորք էին թէսաղոնիկե-ցիք· բայց զի նովին բանիւ խօսի և առ կորնթացիս դոյաւորս, (ը· կորն· ժա· 9· ժը· 14· 16·) լաւ ևս է՝ բեռն իմանալ ըմ սովորական ոճոյ մարդկան, որք զնմ տուրս՝ նաև արդարս՝ բեռն կոչեն, մանաւանդ յորժամ յակամայս լինիցի:

9. Ա՛լ երբ լուծէս իլխանութիւն, այլ լի ջանայիս որինակ սրտացաւ ՚իել՝ նմա նոյն լինել գէշ։

Զայնն և ասորին դնեն. ալ երբ լուծէս իլխանութիւն. իսկ այլը նման մերումս։ Ալ եթէ յայն ատկ վատակօք ձեռաց մերոց ընուլ ջանայաք զպէտս մեր, ոչ թէ ոչ ունէաք և կի չունիմք իշխանութիւն գատարկանալոյ յարատաքին գործոց, և ՚ի ձէնք ըլունելոյ զդարմանս մարմնոյ. միթէ պաշտօն առաքելուն, և հոգ վարդապետութեն ոչ արդեօք կարևոր պատճառք էին՝ մեզ խնդրելոյ, և ձեզ տալոյ զնմ պէտս մարմնական։ Ջոյս արձակաբար միայն զնէ ասա՝ սակս յայտնի գոլոյ իրացն. զոր յառաջուստ թղթին հանդերձ իրատմերքն ցուցանէ, ճանաչել զվերակացուցս, և առաւել սիրոյ համարել արժանիա՝ վա գործոյ նոյ ևն։ (Ե. 12. 13։) Արդարացուցանէ այսու զինքն, և զայլ պաշտօնեայս՝ յորժամ դէպ լինիցի առնուլ զպէտս յայլոց հատատացելոց. ոչ անդէն ՚ի թեսաղոնիկէ ընկալաւ ՚ի փիլիպէացւոց անտի։ (Փիլիպ. ՚ի. 16.) վա զի մերս ունէին իրաւունս այնպիսի գործոց. այլ ոչ միշտ ՚ի գործ արկանէին առ ամենեսին։ ՚Ի կորնթացւոց զգուշանայր առաքեալս ընդունել զպէտսն՝ առ ՚ի խափանելոյ զպարծանս առաս առաքելոցն. իսկ թեսաղոնիկեցւոց ուսուցանել կամէր զգործասիրութեն։ (տես ա. կորն. թ. 12։)

Ալ էի ղնէնց օրինակ սրտացաւ։ Ա՛յս է արդարև վարդապետի պաշտօն, ձեռօք ուսուցանել առաւել ՚ք լեզուաւ։ Որ զի ասէ՝ զմէ առնուցուք ձեզ օրինակ նմանելոյ ՚ի գործասէր կեանս. զի իւրաքանչիւրոք ՚ի ձէնք անձինն վատօք խնդրեսցէ զպէտս մարմնոյն. այլ ոչ թէ անգործ և դատարկաշրջիկ վարուք ծանրանալ այլոց։ Եթէ զմատակաբերն ՚ի քաղաքացւոց ձերոց տայաք ձեզ օրինակ, ունէիք թերևս պատճառել ինչ, և ոչ այնչ բարեյարդորք լինէիք առ ՚ի նմանել. իսկ առ մեզ զի՞նչ ունիցիք ասել, որք ազատ գոլով սակս բազմավատակ պաշտամանն առաքելական՝ ոչ հրաժարեցաք ՚ի ձեռնադործէ. քանզի՝ դրօվանք են ձեզ՝ անվատակ կենօք կերակրիլ յօտարաց, որոց հարկ ՚ի վի՞ կայ գործել՝ թէ ըստ պարտեաց վիճակիդ ձերոյ, և թէ ըստ ոյ օրինադրութէ՝ քրտամբք երեսաց ուտել իւրաքանչիւր զհաց։ (Ծննդ. ՚ի. 19։)

10. Որ-ուն հրչ ՚ի ՚ին ՚ին ՚ին, զոյ պատուիրեաս յեղ-ռե որ ուն ՚ին հդի գործել, և ՚ներեսի ՚ի։

Ո՛չ այժմ ինչ խրատեմ զձեզ վա՞ այսր և ոչ ՚ի թելեթև ինչ իրս՝ իրրև թերութէք ստանելիք, այլ յոյժ կարևորք, և յառաջմի՛ իսկ պատուիրանաւ ուսանելոք ձեզ։ Որ-ուն հրչ ՚ին ՚ին ՚ին։ (յոմանս, հրչ-ուն։) յորժամ առ ձեզ կայաք, տեսանելով զնպատակումն ՚ի ձեզ սխոլ դատարկութեան, ստէպ խրատեաք, և զայս պատուիրէաս, այ ըզգործասիրութէն պատուիրէաք՝ ասելով. որ ոք փախչի ՚ի գործոյ և ՚ի վատակոց ձեռաց՝ որ պատշաճն է իւրում վիճակի, և ՚ներեսի ի. այնպիսին չէ արժանի նաև ուտելոյ. պիտոյ է՝ զի և յատուելոյ հրաժարեսցի։ Իրաւունքն ինքնին պահանջէն, զի որոյ ձեռք դատարկ են ՚ի գործոյ՝ և քանի ՚ի դրամոյ, այնպիսւոյն և բերան և պորտ դատարկ մնայցեն ՚ի կերակրոյ։ Վա՞ զի ուտելն է վա՞ կեղոյ, և կեալն վա՞ գործելոյ. ապա որ գործել ոչ կամի, այնպիսւոյն չպիտի և կեալ, ուտել և ոչ ետել։

Որ-ուն զասելն, ՚ներեսի ի, առնուն արգելողական. ոյ՞ թէ հրամայիցէ առաքեալն՝ մի տալ այնպիսւոյն զկերակուրս՝ զի առ հարկէ բաղցուն բռնադատեսցի գործել։ Ըստ մեկնութեա՞ զդերանունն ղայս, համարին ցուցական ասելոյն թէ մի՞ կերիցէ. այ պատուիրէաք զայս՝ զի չկամեցողին գործել մի տացի կերակուր։ Սակայն բնաբանն ոչ հարկ առնէ այդմ տաց. զի ոյ՞ ասացաք, չդիմարիի է իմանալ, զգործասիրութիւն պատուիրէաք։ Իսկ զայնն պատուիրել՝ ոչ այնչափ համեմատի ասացելոյն զկնի, թէ մի՞ ձանձրանայք ՚ի 13 ատ։ Եւ գործել. ոյ՞ տեսցուք ՚ի 13 ատ։ Եւ ոչ գարձեալ մարթէ անորոշաբար արգելուլ զայն այնպիսւոյ կարօտելոյց. զի՞նչ ասէ այնպիսւոյ կարօտելոյն. վա՞ զի ոչ էր յայտնի, և ոչ հարկ ամենեսեան։

նեցուն քննել՝ թէ ամենեքին նոքա յան-
դգործութիւ՞ արդեօք կրիցեն զկարօտու-
թիւն, թէ յայլոց ակամայ պատճառաց·
և թէ և յանդգործութենէ իցէ, գուցէ
ամենք փոխանակ՝ ի գործ յօժարելոյ
առ կարօտութիւնն՝ մաքառիսցեն՝ ի զգ-
ուշութիւն և՝ ի պատրաստական հնարս խոր-
դախելոյ յինչս այլոց· որ չէ հեռի՝ ի
սովորելոցն յախտ դատարկութենէ· զի
ոչ փոքր բռնութիւն ածէ ախտն՝ քան
քաղցն։

Վասն որոյ հաստատուն կան սովորա-
կան իմաստքն, թէ չկամեցողին գոր-
ծել՝ ոչ արժան է զկերակուր ինդրել
յայլոց· եթէ կարօղ է անկերակուր
ապրել, կեցցէ այնպէս· ապա թէ ոչ՝
գործեսցէ· Խորհրդով ասաց· որ ոչ
ֆէդէ· և ոչ թէ՝ ոչ գործեսցէ· վա՛ զի
մարթի է պատահել, թէ ոք չգործիցէ
սակս իրաւացի արգելման ինչ, կամ՝ ի
տկարութենէ, կամ առ՝ ի չգտանելոյ ըզ-
գործ արհեստին· որով թէ և կամիցէ
գործել՝ ոչ կարէ· այնպիսին ոչ դա-
տարկ ասի, այլ արգելեալ։ Ասաւել
և՝ արտաքոյ այսմ դատավճռի ևս՝ որք
յաղատական գործառնութենէս քաղա-
քականս և կամ եկեղեցականս կար-
գեալք, ոչ ժամանեն զղարմանս ան-
ձանց խնամարկել ձեռագործուք իւր-
եանց· վասն զի այսպիսիք ոչ եթէ
դատարկանձունք են, այլ գերագոյն
գործոց պարապեալք, և բազմաց ան-
ձանց և դարմանիչք ըմ մարթիոյ, կամ
բաւ հոգւոյ։

Յառաջգերել՝ վճիռ առաքելոյն՝ է իբ-
րև առակ առ հրէայս, և յամ աղգս
հեթանոսաց· որք զանգործուն պար-
ապուէին և առէին իբրև ՚ՁՁանսակար
մարդկային ընկերութե։ և դատապարտ-
նու և պատուհաս սահմանեալ էր
ըՁդեմ դատարկանձանց։ Ասյլև՝ ի ժո-
ղովս իմաստասիրեաց ոմանց՝ սովորուե
էր՝ ի տեսանելն զպատանի ոք կամ՝ զերի-
տասարդ, համարինդրել զարհեստ նո
և զգործոց· և եթէ գտանէին զնա ան-
արհեստ կամ դատարկասուն, ՝ի բաց
մերժէին՝ ի սեղմոյ։ Ապա և առա-
ւել յորչափ աւետարանին առելի հա-
մարելի է գործառեցութիւն, և յօտար
վաստակոց ընուլ զորովայն· ուր հրա-
մայեալ է մեզ ՚ՁՁաւորան և զանկա-
ծոյն կերակրել։

11· Ասէ ըստ ոմանց՝ ի յինչ՚ ըն ար-
հարեք գնան· գործ ինչ ու գոր-
ծեն· այլ յօտարեալ հեթանոսէրէր ըմբին։

Յորմէն և այլք պատճառականաւ ասեն·
ոմանք ըսեմք· իբրև պատճառս տալով՝
որոյ վա՛ երկրորդել զհրամանն ըՁդեմ
ծուլից, և այն խոսիւ և ա։ Վա՛ զի յետ
բանիւ և օրինական խրատելոյ դեմ
յանդիման, և յետ առաջնոյ թզթոյն
և՝ տակաւին ըսեմք ասէ, զի չարն չև է
բարձել զլծովին, թէպա՛ մասամբ ինչ
թերևս պահասել՝· զի ոմանց՝ ի ձէնջ,
թէև ոչ բազումք, ապրելոյ գործ·
անկարգաբար վարին արտաքոյ կանո-
նաց մերոց։ Ջոր և բացատրէ· գործ
ինչ ու գործեն· դատարկացեալ են յամ
պիտանի գործոյ· ոչ պարապին՝ ի վաս-
տակ ինչ՝ զոր կարեն, և պատշաճ է
նոցՁ· ամ օր և շաբաթ և ամիս՝ վա՛ նոցՁ
ժամանակ պարապոյ է· ըմ անգործու-
թիՁ՝ միշտ զիշեր խոր է նոցՁ· բայց յու-
նայն շրջագայութիՁ՝ միշտ ցերեկ լու-
սապայծառ։

Այլ յօտարեալ հեթանոսէրէր ըմբին· Ասյս-
պէս զրեն սովորաբար օրինակք· մի կի՛
երկու ևեթ, յօտարեալ հեթանոսէրէր։
Յորմէն մի բան դնէ, ՚ՁէՁնէՁաղօՁնոս·
որ ըմ ձայնին հնազՁ՝ շրջագործողք· և
վայելուչ դիմագրութիՁ առնէ առ ոչ-
ինչ գործելն· իբրև թէ՝՚ի պիտանեաց
ինչ ոչ գործեն, իսկ յանպիտանս շարՁ-
յանին· գործ նոցՁ ոչ այլ ինչ է՝ բայց
առս անդ՝ ի մնուտիս դՁդեցիլ· որ է
սեպհական ախտ դատարկանձանց։
Ջորոյ մեռս այլևայլ բառիւք բացատ-
րեաց հայ թարգմանս· ըմ՚ի դատար-
կութիՁ անուն յօտարացՁ առ ըմ գործ,
յօտարաց իրս պարապին, հետաքրՁ-
նիքք՚ի դիտել զնմի գործս, ՚ի դատել
և՚ի խօսել և՚ի լսել որ ինքեանց չէ
անկ· միշտ ինդրօղք նորագունից,
համբուրիչք առաւ լրոց, որոնօղք ճաշ-
կերութիՁ, խեղկատակք, շաղակրատք,
ոմանց՝ մարգահաճոյք, և այլոց՝ չա-
բախօսք։ Յայսպիսիս շրջելով նոցՁ, ի-
րաւի ոչ գտանին ժամանակ գործոյ։

12. Ապրելոյն պատճէր տալ և առնլոյն ընդ պատրեցոյն, և չիրենից հաց կերոյն։

Ասպիսեաց դատարկասիրաց՝ թէ և սակաւք իցեն առ ձեզ, բայց զի մեծ ե՛ն ընաօ, և արատ բերեն ժողովրդ. ձերոյ, պատճէր տալ իբրև առաքել, և առնլոյն իբրև հայր, ոչ պարզաբար, այլ՝ ի քո չո՛ւ, անուանիս ՚ին մերոյ յիսի, քան զոր այլ ոք սիրելի և ընտանեական չուներիմ անուանել։ Ըստ այսմ մտաց առ աղքատն յարի յաւելուածս. բայց մարթ է յարել և ՚ի պատճէրն. և իմանի, հրամանաւ և իշխանութե՛ քո։ Յամ կողմանց տաւտակացուցանէ ըզբանն, ըստ տաւտակութե՛ հրամանին խառնելով զաղաւնանացն քաղցրութե՛. զի դժուարաշարժ սիտին մի անհոգատցին՝ ոմն այլ անգամ. Զի հանդուրժո՛ւք գրգռեցոյն. ընդեմ կրկին սիտից զդենլն չափ, առ հետաքրքրութի՛ն՝ զհանդարտութե՛ն, և առ դատարկութե՛ն՝ զդրժել։ Կամ հանդարտեացն ասե՝ յօտար դեղերմանց. Թողեալ զանայ նախնիքիր կեանս՝ խաղաղացին յիւրեանց վճռակի. և այնպս գործեացն զպիտանի արհետս իւրաքանչիւր։ ԵՒ չիրենից հաց. որով կարասցեն գարմանել կերակրովք՝ զոր յիւրեանց վաստակոց շահին, և ոչ կարօտանայցեն օտարացն սեղանոց։ Իւր հաց ասելովն՝ զդատարկաշրջիկն պախարակէ. որք չամաչեն կերակրովք այլոց կազմել իւրեանց մարմին. մինչ զի եթէ կամիցին զանունդ զոր յայլոց առեալ են՝ անդրկն հատուցանել, ոչ մնայ ինքեանց մարմին։ Փոխանակ բառին հանդրժո՛ւք, լսելիոն դնէ՝ լուսէ. զոր և մեր թարգմանս դնէ ՚ի ա. սիմ. (ը. 12.) առ նոյն յաւնականն՝ ԽՒՒԻ։ Բայց իմաստն մի են. զի լուսեն ասա ոչ բերանոյն իմանի, այլ կենաց, յո առանձնանալ ՚ի գործ։

13. Այլ երաժ եղբօրդ՝ ի յանյիրանոյ ղբրուիս գրգնել։

Ոմանց թուեցաւ՝ զբարեգործուե՛ առ այլս հասարակաբար պատուիրել, ըստ բանին դաղատ, (ղ. 9.) * Ալ զա-

րիս գործել մի՛ ձանձրացուք։ Ասկայն սովորաբար մեկնիչք իմանան զաղօրմութե՛ բարիս առ կարօտեալն, ըստ որում պահանջին անցեալ և յապագայ բանքն. աղդ առնելով չհամրանալ ՚ի տուրս ողորմութե՛, տեսել՝ թէ ոմանք չարաչար անուցանեն այնու զդատարկութե՛ իւրեանց։

Վա՛ որոյ իմաստքն են. արդարև տասցի՛ անդործ անձանց չլինել արժանի կերակրոյ, այլ մանաւանդ խորհելոյ. բայց դուք եղերաբք՝ որք կարօղ եք բարերարել, զդրյշ լերուք՝ մի այսու պատճառաւ անտես առնել զշնմարիս կարօտեալս. զսովորական բարերարութե՛ձեր մի դժկամակութե՛ կատարէք. զի ոչ պակասին անպարտ կարօտեալք, հին՝ անդք, վշտացեալք. թէ և ոմանք յանցանօք դատարկութե՛ անկեալ լինեն ՚ի յեսին կարօտութե՛, ոչ կարէք տառապութե՛ ընտրել միշտ՝ թէ ոյք այնպիսիք լինեն. գուցէ զարժանաւորսն և զրկիցեք. կամ եթէ դիտիցէք և, չէ արժան թողուլ զնո սովամահս։ Առ այնպիսս կրկնակի ցուցանել պարտիք զսէրն, հացիւ զսով նոցա բժշկել, և խրատուք՝ զդատարկութի՛ն. ՚ի տալ նոյ զկերակուր ձեռօք, տուք և զյանդիմանութի՛ բերանով, զի ուղղեսցին ՚ի գործ, և մի հանապազ կարօտանայցեն հացի օտարին։ Դեղ կարօտութի՛ նոյ ոչ է զանազ զոգեպաց հացն, այլ յանդիմանելն, տաստելն, և հրաժարեցանելն ՚ի համարձակութե՛։ Զայս միտս խօսի ոսկէբերան և այլ մեկնիչք։

Սակայն տասցե՛ վարդապետութիւնս իմանալի է յաղագս տալոյ զայն պետս կերակրոյ կամ հանդերձի, որք ՚ի ժամանակս կարեւորք են ՚ի պահպանութե՛ կենաց, թէ և ոք իւրովք յանցանօք անկեալ իցէ յայն կարիս։ Այլ ոչ աւելորդօք ընտել զայնպիսի դատարկանձունս, և ըստնել զնո ՚ի հացկերոյթս և ՚ի ժողովս իբրև զուարճացուցիչս ընկերութե՛ն։ Այդ ոչ է բարիս գործել, ոմն կամ առաքեալն, այլ մանաւանդ չարիս բազումս, ՚ի հատատել զպիպեհան յահս դատարկակեցուե՛, ՚ի շահեկութե՛, ՚ի խնչհատակութե՛ն և յայլս։

14.

14 · Աղաչեմ զձեզ, եղբարք, զի ճանաչիցէք զայնոսիկ որ վաստակեն ի մէջ ձեր, եւ կան յառաջի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ խրատեն զձեզ, 13 եւ առաւել եւս սիրեսցէք զնոսա ի սէր գործոցն իւրեանց։ Խաղաղութիւն ունիցիք ընդ նմա։ 14 Եւ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, յանդիմանեցէք զանկարգսն, մխիթարեցէք զյուսահատեալսն, հանդերձ եղերուք տկարացելոցն, համբերեցէք առ ամենեսին։ 15 Տեսէք զի ոչ ոք զչարն փոխարէն չարի հատուսցէ ումեք, այլ միշտ զբարին հետապնդեցէք միմեանց եւ ամենեցուն։ 16 Միշտ ուրախ լերուք։ 17 Յամենայնի աղաւթս արարէք։ 18 Ի ամենայնի գոհանայք, զի այս է կամք Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս ի ձեզ։ 19 Զհոգին մի՛ մարէք։ 20 Զմարգարէութիւնս մի՛ արհամարհէք։ 21 Ամենայն ինչ քննեցէք, զբարին բռնեցէք։ 22 Յամենայնի չարէ հեռի կացէք։ 23 Եւ ինքն Աստուած խաղաղութեան սրբեսցէ զձեզ ամենայն կատարեալ, եւ ամենայն հոգի ձեր եւ անձն եւ մարմին անարատ ի գալուստ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի պահեսցի։ 24 Հաւատարիմ է որ կոչեաց զձեզ, որ եւ առնիցէ։ 25 Եղբարք, աղաւթս արարէք վասն մեր։ 26 Համբուրեցէք զամենեսեան զեղբարսն սրբոյ համբոյրիւ։ 27 Երդուուցանեմ զձեզ զՏէր վասն այսր թղթոյ, զի ընթերցցի առ ամենայն եղբարս սրբոց։ 28 Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ։ Ամէն։

Ա ԹԵՍԱԼՈՆԻԿԵՑԻՆ

1 Պաւղոս եւ Սեղուանոս եւ Տիմոթէոս, եկեղեցւոյ Թեսաղոնիկեցւոց ի Տէր Յիսուս Քրիստոս։ Շնորհք ձեզ եւ խաղաղութիւն ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ 2 Զոհանալ պարտիմք Աստուծոյ միշտ վասն ամենեցուն ձերոց, զի զձեզ յիշատակ առնեմք ի մեր աղաւթս, 3 անդադար յիշեմք զգործ հաւատոյ ձերոյ եւ զվաստակ սիրոյ եւ զհամբերութիւն յուսոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի առաջի Աստուծոյ եւ Հաւր մերոյ, 4 գիտելով, եղբարք սիրելիք Աստուծոյ, զընտրութիւն ձեր։ 5 Զի աւետարան մեր ոչ եղեւ առ ձեզ միայն ի բանի, այլ եւ ի զօրութեան եւ ի Հոգւոյն Սրբոյ եւ ի հաւատս բազում, որպէս գիտէք զկերպ որ եղաք ի ձեզ վասն ձերոյ փրկութեան։ 6 Եւ դուք նմանողք մեր եղէք եւ Տեառն, ընկալեալ զբանն ի նեղութիւնս բազումս ի ցնծութենէ Հոգւոյն Սրբոյ, 7 մինչեւ եղէք օրինակ ամենայն հաւատացելոց ի Մակեդոնիա եւ ի Յունաստան։ 8 Զի ոչ միայն ի ձէնջ եղեւ բան Տեառն ի Մակեդոնիա եւ ի Յունաստան, այլ եւ յամենայն տեղիս հաւատն ձեր որ ի Տէր է՝ հրապարակեցաւ, զի ոչ պիտոյ է մեզ բան ինչ ասել։ 9 Զի նոքա իսկ պատմեն զմեզ զկերպ մուտից մերոց առ ձեզ, եւ զի դարձարուք էք առ Աստուած ի կռոց, ծառայել Աստուծոյ կենդանւոյ եւ ճշմարտի, 10 եւ սպասել զՈրդի նորա յերկնից, զոր յարոյց ի մեռելոց, զՅիսուս զփրկիչ մեր ի բարկութենէն որ գալոց է։

2 Զի դուք գիտէք, եղբարք, զմուտս մեր առ ձեզ, զի ոչ դատարկ եղեւ։ 2 Այլ յառաջագոյն չարչարեալ եւ նախատեալ, որպէս գիտէք, եղաք ի Փիլիպպոս, եւ համարձակեցաք ի Տէր մերում խօսել առ ձեզ զաւետարանն Աստուծոյ ի մեծ պայքարի։ 3 Զի ոչ խրատ մեր ի պղծութենէ եւ ոչ ի նենգութենէ, այլ ոչ ի խաբէութենէ։ 4 Այլ որպէս հաւանեցաւ Աստուծոյ փորձել զմեզ զի հաւատասցի մեզ աւետարանն, ըստ այնմ խօսիմք, ոչ իբրեւ զմարդկանց հաճոյ լինել, այլ Աստուծոյ որ փորձէ զսիրտս մեր։ 5 Զի ոչ եղաք երբէք ի խօսս շողոքորթութեան, որպէս գիտէք, եւ ոչ ի պատրուակ ագահութեան, Աստուած է վկայ։ 6 Եւ ոչ խնդրեցաք զփառս ի մարդկանէ, եւ ոչ ի ձէնջ եւ ոչ յայլոց, 7 որպէս կարող էաք ի Քրիստոս հրամայել ձեզ։ Այլ եղաք մանկունք ի մէջ ձեր, իբրեւ եթէ սնուցանիցէ մայր զորդիս իւր։ 8 Այսպէս ցանկացեալ ի ձեզ, կամեցաք ոչ միայն աւետարանն Աստուծոյ տալ ձեզ, այլ եւ զանձինս մեր, վասն զի սիրելիք եղէք մեզ։ 9 Զի յիշէք, եղբարք, զվաստակ մեր եւ զհոգս մեր, գիշեր եւ ցերեկ գործելով, զի մի ոք ի ձէնջ ծանրացուցանիցէ, քարոզեցաք ի ձեզ զաւետարանն Աստուծոյ։ 10 Վկայ էք դուք եւ Աստուած, որպէս սրբութեամբ եւ արդարութեամբ եւ անբասիր եղաք ի հաւատացեալսդ։ 11 Որպէս գիտէք զի զմի զհայր զձեզ ամենայն որդիս ձեր, 12 զի խրատ տայաք ամենեցուն եւ մխիթարէաք եւ վկայեցաք, զի արժանի կացէք Աստուծոյ որ կոչեաց զձեզ ի թագաւորութիւն իւր եւ ի փառս։ 13 Վասն որոյ եւ մեք շնորհակալ եմք առ Աստուած անդադար, զի ընկալեալ էիք ի մէնջ զբան լսելեաց Աստուծոյ, ոչ զբան մարդկան ընկալարուք զայն, որպէս ճշմարտապէս է, զբան Աստուծոյ, որ եւ գործէ ի ձեզ հաւատացելոց։ 14 Զի դուք, եղբարք, նմանողք եղէք եկեղեցեաց Աստուծոյ որ են ի Հրէաստան ի Քրիստոս Յիսուս, զի զայնպիսի չարչարանս կրեցէք եւ դուք յազգէ ձերմէ, որպէս եւ նոքա ի Հրէից, 15 որ եւ զՏէր սպան եւ զմարգարէսն, եւ զմեզ հալածեցին, եւ Աստուծոյ ոչ հաճոյ են, եւ ամենայն մարդկան հակառակ, 16 արգելուլ մեզ խօսել հեթանոսաց զի կեցցեն, լնուլ զմեղս իւրեանց միշտ։ Եհաս ի վերայ նոցա բարկութիւն մինչեւ ի կատարած։ 17 Եւ մեք, եղբարք, որբեւայրեալ եղեալ ի ձէնջ ի ժամ մի երեսաւ եւ ոչ ի սիրտ, առաւել եւս ջանացաք տեսանել զերեսս ձեր ի մեծ ցանկութեան։ 18 Վասն որոյ կամեցաք գալ առ ձեզ, ես Պաւղոս եւ անգամ եւ երկիցս, եւ արգել զմեզ Սատանայ։ 19 Զի որ է յոյս մեր կամ ուրախութիւն կամ պսակ պարծանաց, եթէ ոչ դուք առաջի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի գալուստ նորա։ 20 Զի դուք էք պատիւ մեր եւ ուրախութիւն։

3 Վասն որոյ ոչ համբերեցաք, բարի թուեցաւ մեզ մնալ միայնակ Աթենս, 2 եւ առաքեցաք զՏիմոթէոս, զեղբայր մեր եւ զծառայ Աստուծոյ եւ զգործակից մեր ի աւետարանի Քրիստոսի, զի հաստատեսցէ զձեզ եւ մխիթարեսցէ զձեզ վասն հաւատոյ ձերոյ, 3 զի մի ոք սասանեսցի ի նեղութիւնս յայսոսիկ։ Զի դուք գիտէք զի ի սա դրեալ եմք։ 4 Զի եւ յորժամ էաք առ ձեզ, նախ ասէաք ձեզ զի նեղութիւնք պիտի լինիցին, որպէս եւ եղեւ եւ գիտէք։ 5 Վասն որոյ եւ ես ոչ համբերեցի, այլ առաքեցի զի գիտասցէի զհաւատս ձեր, զի մի գուցէ փորձեաց զձեզ փորձիչն, եւ դատարկ լիցի վաստակ մեր։ 6 Այլ արդ եկեալ Տիմոթէոսի առ մեզ ի ձէնջ, եւ աւետիս բերեալ մեզ զհաւատս ձեր եւ զսէր, եւ զի յիշատակ բարի ունիք զմեզ միշտ, ցանկալի ունիք տեսանել զմեզ, որպէս եւ մեք զձեզ։ 7 Վասն որոյ մխիթարեցաք, եղբարք, ի ձեզ ամենայն նեղութեամբ եւ հարկաւորութեամբ մերով ի հաւատս ձեր։ 8 Զի արդ կեցաք, եթէ դուք կայք ի Տէր։ 9 Զի զոհանալ կարասցուք Աստուծոյ զձեզ զինչ հատուցանել ամենայն ուրախութեան որով ուրախանամք վասն ձեր առաջի Աստուծոյ մերոյ, 10 գիշեր եւ ցերեկ յոյժ աղաչելով զերեսս տեսանել ձեր եւ կատարել զպակասութիւնս հաւատոյ ձերոյ։ 11 Եւ ինքն Աստուած եւ Հայր մեր եւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ուղղեսցէ զճանապարհս մեր առ ձեզ։ 12 Եւ զձեզ Տէր առատացուսցէ եւ բազմացուսցէ ի սէր միմեանց եւ ամենեցուն, որպէս եւ մեք ի ձեզ, 13 զի հաստատեսցէ զսիրտս ձեր անարատս ի սրբութեան առաջի Աստուծոյ եւ Հաւր մերոյ ի գալուստ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ամենայն սուրբս իւր։

4 Վասն որոյ խնդրեմք եւ աղաչեմք զձեզ ի Տէր Յիսուս, որպէս ընկալարուք ի մէնջ զկերպ որպէս պարտ է գնալ եւ հաճոյ լինել Աստուծոյ, զի եւ առաւել եւս յառաջիցէք։ 2 Զի գիտէք զկարգս զոր ետուաք ձեզ ի Տէր Յիսուս։ 3 Զի այս է կամք Աստուծոյ, սրբութիւն ձեր, զի հեռի կացէք ի պոռնկութենէ, 4 զի գիտասցէ իւրաքանչիւր ոք զանօթ իւր սրբութեամբ եւ պատուով, 5 ոչ ի կիրս ցանկութեան, որպէս եւ հեթանոսք որ ոչ գիտեն զԱստուած։ 6 Եւ մի ոք անցուսցէ եւ ածցէ զեղբայր իւր ի գործ այդ, զի վրէժխնդիր է Տէր ամենայնի, որպէս եւ ասացաք ձեզ եւ վկայեցաք։ 7 Զի ոչ կոչեաց զմեզ Աստուած ի պղծութիւն, այլ ի սրբութիւն։ 8 Վասն որոյ որ զայս արհամարհէ, ոչ զմարդ արհամարհէ, այլ զԱստուած, որ եւ տայ զՀոգին իւր զսուրբ ի ձեզ։ 9 Եւ ոչ պիտոյ է ձեզ գրել ձեզ վասն սիրոյ եղբարց, զի դուք ինքնուրոյն ուսարուք ի Աստուծոյ սիրել զմիմեանս։ 10 Զի եւ առնէք զայն ամենեսեան ընդ ամենայն եղբարս որ են յամենայն Մակեդոնիա։ Այլ աղաչեմք զձեզ, եղբարք, առաւել եւս յառաջիցէք, 11 եւ փափագ ունիցիք հանդարտ լինել, եւ զձեր գործ առնել, եւ աշխատել ձեռօք ձերովք, որպէս պատուիրեցաք ձեզ, 12 զի վայելուչ գնասցէ առ արտաքինս, եւ ոչ ումեք պիտոյ լիցի։

13 Եւ ոչ կամիմք, եղբարք, զի անգիտասցիք վասն հանգչելոցն, զի մի տրտմիցիք որպէս եւ այլ ազգք որ ոչ ունին զյոյս։ 14 Զի եթէ հաւատամք զի Յիսուս մեռաւ եւ յարոյց ի մեռելոց, նոյնպէս եւ զհանգչեալսն Յիսուսով Աստուած կանչեսցէ ընդ նմա։ 15 Զի այս ասեմ ձեզ ի բանէ Տեառն, զի մեք որ կենդանի մնամք ի գալուստ Տեառն, ոչ կանխեսցուք զհանգչեալսն։ 16 Զի Տէր ինքն ի հրամանի եւ ի ձայնի հրեշտակապետի եւ ի շեփորի Աստուծոյ իջանիցէ յերկնից, եւ մեռեալքն ի Քրիստոս յարիցեն նախ։ 17 Ապա մեք որ կենդանի մնամք՝ հանդերձ նոցա առնուլ ընդ ամպս ի դիմաւորութիւն Տեառն յօդ, եւ ապա միշտ ընդ Տեառնէ եղիցուք։ 18 Վասն որոյ մխիթարեցէք զմիմեանս բանիւ այսորիկ։

5 Եւ զժամանակս եւ զամսեանս, եղբարք, ոչ պիտոյ է ձեզ գրել։ 2 Զի դուք ինքնին ստուգիւ գիտէք, զի որպէս գող ի գիշերի՝ այնպէս եկեսցէ Տէր։ 3 Զի յորժամ ասիցեն խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն է, ապա հասցէ նոցա կորուստ յանկարծակի, որպէս ցաւ յղեաց ի վերայ արգանդի, եւ ոչ կարասցեն խոյս տալ։ 4 Այլ դուք, եղբարք, ոչ էք ի խաւարի, զի զօրն իբրեւ գող զձեզ ի վերայ հասցէ։ 5 Զի ամենեքին դուք որդիք էք լուսոյ եւ որդիք էք ցերեկուց։ Ոչ եմք գիշերի եւ ոչ խաւարի։ 6 Վասն որոյ մի՛ քնասցուք որպէս եւ այլքն, այլ արթնասցուք եւ պահեսցուք։ 7 Զի որ քնանան՝ գիշերի քնանան, եւ որ արբենանան՝ գիշերի արբենանան։ 8 Այլ մեք որ ցերեկուց եմք՝ պահեսցուք, զգեցեալ զրահ հաւատոյ եւ սիրոյ, եւ սաղաւարտ յուսոյ փրկութեան։ 9 Զի ոչ եդ զմեզ Աստուած ի բարկութիւն, այլ ի շնորհս փրկութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, 10 որ մեռաւ վասն մեր, զի եթէ արթնասցուք եւ եթէ քնասցուք՝ միանգամ ընդ նմա կեցցուք։ 11 Վասն որոյ մխիթարեցէք զմիմեանս եւ շինեցէք զմիմեանս, որպէս եւ առնէք։

12 Խնդրեմք զձեզ, եղբարք, ճանաչել զայնոսիկ որ վաստակեն ի մէջ ձեր եւ կան յառաջի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ խրատեն զձեզ, 13 եւ առաւել եւս սիրեսցէք զնոսա ի սէր գործոցն իւրեանց։ Խաղաղութիւն ունիցիք ընդ նմա։ 14 Եւ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, յանդիմանեցէք զանկարգսն, մխիթարեցէք զյուսահատեալսն, հանդերձ եղերուք տկարացելոցն, համբերեցէք առ ամենեսին։ 15 Տեսէք զի ոչ ոք զչարն փոխարէն չարի հատուսցէ ումեք, այլ միշտ զբարին հետապնդեցէք միմեանց եւ ամենեցուն։ 16 Միշտ ուրախ լերուք։ 17 Յամենայնի աղաւթս արարէք։ 18 Ի ամենայնի գոհանայք, զի այս է կամք Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս ի ձեզ։ 19 Զհոգին մի՛ մարէք։ 20 Զմարգարէութիւնս մի՛ արհամարհէք։ 21 Ամենայն ինչ քննեցէք, զբարին բռնեցէք։ 22 Յամենայնի չարէ հեռի կացէք։ 23 Եւ ինքն Աստուած խաղաղութեան սրբեսցէ զձեզ ամենայն կատարեալ, եւ ամենայն հոգի ձեր եւ անձն եւ մարմին անարատ ի գալուստ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի պահեսցի։ 24 Հաւատարիմ է որ կոչեաց զձեզ, որ եւ առնիցէ։ 25 Եղբարք, աղաւթս արարէք վասն մեր։ 26 Համբուրեցէք զամենեսեան զեղբարսն սրբոյ համբոյրիւ։ 27 Երդուուցանեմ զձեզ զՏէր վասն այսր թղթոյ, զի ընթերցցի առ ամենայն եղբարս սրբոց։ 28 Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ։ Ամէն։

Բ ԹԵՍԱԼՈՆԻԿԵՑԻՆ

1 Պաւղոս եւ Սեղուանոս եւ Տիմոթէոս, եկեղեցւոյ Թեսաղոնիկեցւոց ի Տէր Յիսուս Քրիստոս։ 2 Շնորհք ձեզ եւ խաղաղութիւն ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Զոհանալ պարտիմք Աստուծոյ միշտ վասն ձեր, եղբարք, որպէս արժան է, զի աճի հաւատք ձեր եւ առատանայ սէր ամենեցուն ձերոց միմեանց, 3 մինչեւ եւ մեք ինքեանք պարծիմք ի ձեզ յեկեղեցիս Աստուծոյ վասն համբերութեան ձերոյ եւ հաւատոյ ի ամենայն հալածանս ձեր եւ նեղութիւնս զորս կրէք, 4 նշան արդարի դատաստանի Աստուծոյ, որ արժանի համարիցիք ի թագաւորութիւն Աստուծոյ, վասն որոյ եւ նեղութիւն կրէք։ 5 Զի արդարութիւն է առ Աստուծոյ հատուցանել նեղութիւն նեղելոցդ զձեզ, 6 եւ ձեզ նեղեալ հանգուցանել ընդ մեզ, յայտնութեան Տեառն Յիսուսի յերկնից հանդերձ հրեշտակս զօրութեան իւրոյ, 7 ի բոցս հրոյ, տալ հատուցումն նոցա որ զԱստուած ոչ գիտեն եւ որ ոչ հնազանդին աւետարանի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, 8 որ պատուհասս տանիցեն կորստեան յերեսաց Տեառն եւ ի փառաց զօրութեան նորա, 9 յորժամ եկեսցէ փառաւորել ի սրբոցն իւրոց եւ հրաշակերտել ի ամենայն հաւատացելոցն, զի հաւատացաք վկայութեան մերոյ առ ձեզ յաւուրն յայնմիկ։ 10 Վասն որոյ եւ աղաւթս առնեմք միշտ վասն ձեր, զի արժանի համարիցի ձեզ կոչումն Աստուծոյ մերոյ, եւ կատարեսցէ ամենայն հաճոյս բարութեան եւ գործ հաւատոյ ի զօրութեան, 11 զի փառաւորեսցի անուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի ձեզ եւ դուք ի նմա, ըստ շնորհաց Աստուծոյ մերոյ եւ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի։

2 Աղաչեմ զձեզ, եղբարք, վասն գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ժողովոյ նորա ի նմա, 2 մի՛ շուտով սասանիլ ի միտս ձեր եւ ոչ խռովիլ ոչ ի հոգւոյ եւ ոչ ի բանէ եւ ոչ ի թղթոյ իբրեւ ի մերմէ, իբրեւ թէ հասեալ իցէ օր Տեառն։ 3 Մի՛ ոք խաբեսցէ զձեզ ոչ ինչ ըստ կերպի այսմիկ։ Զի եթէ ոչ եկեսցէ հրաժարումն նախ եւ յայտնեսցի մարդ անօրէնութեան, որդի կորստեան, 4 որ հակառակեսցի եւ բարձրասցի ի վերայ ամենայն որ կոչի Աստուած կամ պաշտի, մինչեւ նստիցի ի տաճարի Աստուծոյ իբրեւ զԱստուած, ցուցանել զանձն իւր եթէ Աստուած է։ 5 Ոչ յիշէք զի ես դեռ ընդ ձեզ էի եւ զայս ասէի ձեզ։ 6 Եւ արդ զոր արգելուն գիտէք, զի յայտնեսցի յիւրում ժամանակի։ 7 Զի զանօրէնութեան խորհուրդն գործի, միայն զի որ արգելուն արդ՝ մինչեւ ի միջոց եղիցի։ 8 Եւ յայնժամ յայտնեսցի անօրէնն, զոր Տէր Յիսուս սպանցէ հոգւով բերանոյ իւրոյ եւ կորուսցէ զնա երեւմամբ գալստեան իւրոյ։ 9 Զոր գալուստն է ըստ գործոց Սատանայի, ամենայն զօրութեամբ եւ նշանս եւ սքանչելիս սուտս, 10 եւ ամենայն խաբէութեամբ անիրաւութեան ի կորստեան կորնչելոցն, վասն զի զսէր ճշմարտութեան ոչ ընկալան, զի կեցցեն։ 11 Վասն որոյ եւ առաքեսցէ նոցա Աստուած զգործ մոլորութեան, հաւատալ նոցա սուտի, 12 զի դատապարտեսցին ամենեքեան որ ոչ հաւատացին ճշմարտութեան, այլ հաճեցան անիրաւութեան։

13 Եւ մեք պարտիմք զոհանալ միշտ Աստուծոյ վասն ձեր, եղբարք սիրելիք Տեառն, զի ընտրեաց զձեզ Աստուած ի սկզբանէ ի փրկութիւն ի սրբութեան հոգւոյ եւ ի հաւատս ճշմարտութեան, 14 յորում եւ կոչեաց զձեզ աւետարանաւ մերով ի պատիւ փառաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ 15 Վասն որոյ, եղբարք, կացէք եւ պահեցէք զաւանդութիւնս զոր ուսարուք կամ բանիւ կամ թղթով մերով։ 16 Եւ ինքն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս եւ Աստուած եւ Հայր մեր որ սիրեաց զմեզ եւ ետ մխիթարութիւն յաւիտենական եւ յոյս բարի շնորհաւք, 17 մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր եւ հաստատեսցէ ի ամենայն գործ եւ ի բան բարի։

3 Վասն որոյ, եղբարք, աղաչեմք զձեզ աղաւթս առնել վասն մեր, զի բան Տեառն վազեսցէ եւ փառաւորեսցի, որպէս եւ առ ձեզ, 2 եւ զի փրկեսցուք ի չարաչար եւ ի ոչ բարի մարդկանէ, զի ոչ ամենեցուն հաւատք է։ 3 Հաւատարիմ է Տէր որ հաստատեսցէ զձեզ եւ պահեսցէ ի չարէ։ 4 Վստահ եմք ի Տէր վասն ձեր, զի զոր պատուիրեմք ձեզ՝ առնէք եւ առնիցէք։ 5 Եւ Տէր ուղղեսցէ զսիրտս ձեր ի սէր Աստուծոյ եւ ի համբերութիւն Քրիստոսի։ 6 Պատուիրեմք զձեզ, եղբարք, յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զատանալ ձեզ յամենայն եղբաւրէ անկարգաբար շրջելոյ եւ ոչ ըստ աւանդութեան զոր ընկալան ի մէնջ։ 7 Զի դուք գիտէք զկերպ որ պարտ է նմանել մեզ, զի ոչ անկարգ շրջեցաք ի ձեզ, 8 ոչ զհաց ումեք ուտեցաք ձրի, այլ վաստակով եւ տքնութեամբ գիշեր եւ ցերեկ գործելով, զի մի ոք ի ձէնջ ծանրացուցանիցէ։ 9 Ոչ զի չունէաք զօրութիւն, այլ զի զանձինս տացուք ձեզ օրինակ նմանել մեզ։ 10 Զի եւ յորժամ էաք առ ձեզ, զայս պատուիրէաք ձեզ, զի եթէ ոք չկամիցի գործել՝ մի՛ եւ կերիցէ։ 11 Զի լսեմք ոմանց ի ձէնջ անկարգաբար շրջել, ոչ գործել զիւրեանց, այլ զայլոց գործս հետապնդել։ 12 Եւ այսպիսեաց պատուիրեմք եւ աղաչեմք ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, զի գործեսցեն զիւրեանց գործս եւ զհաց իւրեանց ուտիցեն։ 13 Եւ դուք, եղբարք, մի՛ ձանձրանայք բարի առնել։ 14 Եւ եթէ ոք ոչ հնազանդի բանի մերում գրով, զայնպիսի նշանակեցէք եւ մի՛ խառնիք ընդ նմա, զի ամաչեսցէ։ 15 Եւ մի՛ իբրեւ զթշնամի համարիք, այլ մի՛ իբրեւ զեղբայր նուազեցուցանէք։ 16 Եւ ինքն Տէր խաղաղութեան տացէ ձեզ զխաղաղութիւն յամենայն ժամ եւ յամենայն կերպ։ Տէր ընդ ամենեսեան ձեզ։ 17 Ողջոյն իմ ձեռամբ Պաւղոսի, որ է նշան յամենայն թղթի, այսպէս գրեմ։ 18 Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ամենեսեան ձեզ։ Ամէն։

կամ համբերէիր.) մի՛ իբրև զՔենամէյ վարիչը, առեալով, նախատելով, կամ դկարևոր պէտն զլռնալով՝ ելեր աղքատ իցէ։ Ա՛ր դի ելեր զբանադրա նօք կայ, բայց ոչ է Քենամի եկեղեցւոյ, ոչ խռովիլ սիրաւ՛ն, առաւել՛ի տկարութենէ քան չարութենէ յանցուցեալ։ Թողեր զնո՛ր կենցաղակցութիւնն, այլ մի՛ Հոդուր զնմանն վա՛ռ նո՛ր. արտաքսեցեր զնա՛ ի ժողովոյ, մի՛ արտաքսեր ի սիրոյն, առ ոսկերբերան յերկդ Ճառին խօսեցեալ յանտիոք ի բանն է. կորն. ե՛. 13։

Ասէ Իսահակ՝ Երբ գնէյ։ յառաջնում Հղեմի առաց, խրատել զայսպիսի առաՀակս. (ե. 14։) իսկ այժմ զբաղդ նադրելն հրամայելով, զնմ մի՛ կարծէ ցնո՛ Հեմ չափով այլ խրատել, վերջինն յանձն առնէ՝ նաև յետ հրաժարելոյն խրատել. զի տակաւին եղբայր է, անդամ նորին մարմնոյ՝ Հեչ՛ա ցասգաց. ոչ է հասել յեղբայրական միաՀեն, այլ միայն ի համարձակ կենակցուն. վա՛ռ որոյ զիրացի և զնշանակս սիրոյ ոչ է արժան պակասեցուցանել. այլ առաւել Հայել՛ինա իբրև յեղբայր սխալել, կարօտ խրատու և յորդորանաց՝ քան կերակրոյ։ Եւ զարձել, խրատել ասէ Երբ գնէյ՛ր, ըստ ոսկերբերանին՝ այնպէս խրատել զնա՝ ոչ զքո եղբայր, ոչ նաև թաւանօք, ոչ հրապարակաւ, ոչ զնո՛ր անարգանսն յառեան Ձգելով. այլ քաղցրութի՛ւ, առանձնաբար, ցաւելով և զՀոգւո՛ ի ընդուն զկարօտութենէ նո՛ր վշտանալ ոչ է՛ տալն, այլ զի յանցաւոր գոսա պատուիրանին։

Ոմանք զասելն Երբ, առնուն նմանապէս կան և նո՛ա Հղեցուցիչ, որո՛ յառաջինն մասին, իբրև պ՛ընդ. ՚ի՛ Թէպէտ այժմ չէ եղբայր վա՛ռ բանադրանացն, բայց գոսք խրատեցէք ոչ՛ Թէ իւրեանց տակաւին. և զի եր երբենն եղբայր ձեր, զսերն մի՛ լուծանէք։ Ա՛յս մեկնիչք Համարին՝ Թէ առաքեալն օրինադրիցէ զմեծ բանադրանն, զրկելով զյանցաւորն յնմ Հաղորդակցութենէ. որ ոչ արդարանայ ասասանօր։ Ա՛յ զի այնպիսի բանադրեցելոյ՝ նաև ողջոյն տալ արգելեալ է. (է. Յովհ. 10. 11.) և առաքեալ զրէ առ սիրասս, յառնել Հեռանա՛ծանել յնա միանդամ և երկիցս խրատելոյ՝ Հրաժարել։ (է. 10.) իսկ ասա՛ Հակառակն պատուիրէ՝ խրատել եղբայրաբար, յամաչեցուցանել և ի՛ Հնազանդութենէ յորդորելով։

16. Այ՛ Ինչ՛ որ խաղաղութի՛ւն է՝ խաղաղի յինքն՝ ամ յինքն իբր։ որ ընդ ամենայն ընդ յիւր։

Զխաղաղութենէս Համարին ամենք իբրև սովորական ձայն Հոգևոր ողջունի՛ն. բայց այլք լաւ և իմանան յառաջ խնդրուածս անխոռով միաբանութենէ. զի մի՛ ի պատճառս յանդիմանութենէն՝ զոր օրինադրեաց, ծնանիցի առ նո՛ Հակառակութենէ և խռովութենէ կամ յանզգուշութենէ յանդիմանելոյն։ Վա՛ որոյ մաղթէ. ինքն քո՛ր որ որ է խաղաղութենէ, այ՛ Ճշմարիտ խաղաղութենէ է՛ այ և ընդմարդկան՝ ինքնին արեամբն ստացօղ, որ զայն ախտիւժէ և հրամայէ, և ինքն միայն բաշխէ. պարգևեսցէ ձեզ զնոյն խաղաղութենէ, ի սրտի և առ միմեանս կալ ձեզ անխռով և հեշտ կամօք յամ յամ էր. միշտ և ամ օրինակաւ, ի կարծեմ և ի խոստ և ի գործս ամենեցուն ձեր՝ մի՛ դոցի բնաւ խռովութենէ պատճառ։

Յունականն և ընթեռնու, միշտ յամ իրս, կի՛ ամենայն օրինակաւ, և նովին մտօք դնեն ասորին և արաբացին։ Բայց լսափինն ասէ * ասացէ ձեզ զմըշ անջնեալոր խաղաղուի յամ տեղւոջ. ‖ զոր և մեկնեն, ամ ուրեք Թէ՛ ի քաղաք քիդ գտանիցիք, և Թէ այլուր առ օտա բազգիս. և համարին զայս ընթերցուածս առաւել յարմար և Հարազատ. զի ամ ժամս՝ ի գէպ գայ ամ տեղի. և դոյ և ս՛ ի յոյն օրինակս ինչ։ մինչև ոչ կէ բերան և ընթեռնու՝ միշտ յամ տեղ աղջ. զի ամ ուրեք պիտանի է ասէ՛ խաղաղութենէն։ Լաւ իմաստիցն փորը է զանազանուն՝ բայց Թէ այդ ընթերցուածն Հարազատ և ի՛ս, այդմ ոչ վրկայեն երեք Թարգմանութենէք. և ՚ի յոյն օրինակս դիւրաւ սպրդի այլայլութիւն միով տառիւ. զի գ՛ծ՛օս, տեղի նշանակէ. և գ՛ծ՛օս, եղանակ, իր։

Տէր ընդ ա՛մենայն։ Ողջոյն է ամենայն, որով Հայցէ ընդ ամենեցուն լինել ընդ Հոգի և պահպանութենէ, իբրև բարեկամ և

և օգնական · և կատարէ այս ի հաս-
տատել խաղաղութեան · զի այս է նման տէ-
ր հաճոյական ։

17 · Ալէլոյիա՝ ի՛մոյ յիւրոյն պղծոյէ է · որ է
նշանակ յոգեւոյն բուսոյն այսոցիկ
գրեցի ։

Ողջոյն իմանին նոյն ինքն մաղթողական
բանքն · գեր ընդ սմենայն · Ընդէ՞ր գե-
ղեցի է · զարդ աղջ առնէ թէ ուղիղս
(մի օրինի ուղիղդ) իմով ձեռամբս գը-
րեալ է · ուր զայլ բանս թղթոյն ձե-
ռամբ այլոյ դպրի՛ և զուցէ սիղոս-
նոսի կէ տիմոթեայ վճարել էր ։ Ջ ասդն
ծանուցումն առնէ նաև ի ա· կորն · (Ժէ·
21·) և կողոսաց · (դ· 18·) իսկ թէ
զգաստասցին ամբաղձ ինքեանն գրեալ
էցէ , և կէ ըստ մասին , ասացաք ի մէկ
նուիրէն ։ (դ· 11։)

Պատճառ աղաչարար զգուշանալ համա-
րիմք ըստ ամենայնի զնաւթախութիւն
ոմանց սուտ քարոզչաց · զորոց և առաք-
քեալս ամբաստանեաց վերադոյն · (բ·
2·) զի յանուն պօղոսի հնարէին և յա-
ճեցուցանէին թուղթս ինքեանդ · կի՛
զգրեալն ի պօղոսէ այլափոխէին ըստ հա-
ճոյից ։ Վասն որոյ աղջ առնէ առաքեալն
հայել յիւր ձեռագիր , և այնու ընտրել
զստոյգ թուղթն ի սուտ անտի ։

Ուր է նշանակ յամենայն թուղթս ։ Յարմարումն
բանիս բացատրելի է · որ է նշանակ
թէ յամի թուղթս այսպէս գրեմ · զի սո-
վին կարգաւ թարգմանին ասորիք և
արաբացիք · և մեր ընտիր օրինակք ա-
ռանց կետի միաչեռ գրեն · նոքին իրի
անվկայ է որոշումն կետին՝ եդել՝ ի լա-
տին օրինակս · * որ է նշանակ յամի
թղթի · այսպէս գրեմ ։ կամ՝ ի հայ օրի-
նակս ինչ · որ է նշանակ յամի թուղթս այս-
պէս գրէ՛ · Յորմէ , որպէս և լատինն և
արաբացին եզական դնեն , յամի թղթի ·
ասկայն ամէն բազմացուցանէ զքառղթն ,
և նոքունքս ունի նաև ասորին ։

Ալ թէ զի՞նչ իմանի նշանակ ասել , կրն-
նոս և այլք ոմանք կարծեն ասեն , թէ
առաքեալն ունէր իւր առանձին տա-
ղաղ ինչ նշանագրի՛ իբրև փականուն ,
կամ դրոշմաձեւր անձանօթ կայլոց , և
դժուարին առ ի նմանեցուցանել · զոր
ի կատարած թղթոյն արձանացուցա-
նէր հաւատ ողջունին առ ի հաւատար-
մութիւն գրելոցն ։ Սակայն գրելոցն այսպիսի
տեսանի արդեօք առ մերովք գտանք ·
բայց թէ առ առաքելովք լեալ էցէ , և
ինոցունց ի կիր արկեալ , յայլսւսանէ-
քէ հաւանութեամբ ընդունելի է ։

Ոմանք ի կոյն և ի լատին մեկնչաց հա-
մարեցան , թէ զողջոյնն ասէ իւրով ձե-
ռամբ գրեալ գնելոցն , Ողջ լերուք · և
թէ այս է նշանակ յամի թղթի գրեալ
առ թեսաղոնիկեացիս , և ոչ թէ առ
այլս · Այնպարագր է և այս · և վայրա-
պար ամփոփել զՍանրակասն ամ առ մի
կամ երկու թուղթ գրեալ ի թեսա-
ղոնիկէ ։

Ապա բազմագ յունաց և լատինացւոց
կարծիք համաձայն ասկեբերանին իմա-
նան այսմ · ողջոյնս զոր ասմ , է նշա-
նակ և իբրև կնիք այսպէս գրեալ յամի
թուղթս իմ , այ Ընդ ընդ ինչ ան · Ջի
այս է ասեն՝ յամենայնի սովորութի պօ-
ղոսի՛ քան այլոց առաքելոց , ի կատա-
րածի թղթոցն տալ ընդ ինքն և խաղա-
ղութիւն նման բանիւք · մինչ զի առ
երբայեցիս ևս գրելով թէպէտ զանուն
իւր թաքոյց , այլ ոչ զայս նշանակ ող-
ջոյնի ։ Իսկ յայլոց առաքելոց՝ պէտրոս
միայն ասեն՝ ունի զայս յառաջնում
թղթին ։ (բ· 14։)

Սակայն երկրորդումքդ տկարանայ այդ
դրութի ։ Նախ՝ զի ոչ պօղոսի յատուկ ,
այլ հասարակաց է առաքելոց սովո-
րութի ըստ քնի առանդելոյն՝ արձանա-
ցուցանել զնորհաձիր ողջոյնն , յոր-
ժամ՝ ի ձև նամակի գրէն առ հեռաւորս ։
Յակոբոս և յուդա՝ ի սկզբան թղթոց
իւրեանց շատացան դնել · իսկ պետրոս
ոչ միայն յառաջնում թղթին՝ այլև յեր-
կրորդումն ոչ՝ ի սկզբան , նոյնպէ՝ ի կա-
տարածին ասէ · (բ·18·) * Աստղիք շնոր-
հօք և դիտութիւ՛ն ամէն մերոյ յամի քրիս ։
Նոյնպէս յովհաննէս առ կիւրիա և առ
դայիոս գրեալ կնքէ , շնորհք ընդ ձեզ ·
խաղաղութի՛ ըստ քրիս · և մեայն յառաջ-
նումն ոչ դնէ՝ զոր աշակերտացն յորոց
միջի կայր , ի ձև մատենի ասանդեաց ։
Եւ եթէ բազմագոյն և թուղթս ու-
նէաք թաղեալ յայլոց առաքելոց՝ որպս
ի պօղոսէ , զնոյն սովորութիւն տես-
նէաք ի՞նձա ։ Երկրորդ ընդիմութիւն
է կարծեացդ , զի ըստ ընդունելոյ ամենե-
ցուն՝ կամ առաքեալս նշանակ ինչ

Հաւատաթ տալ առ 'ի կարօղ լինելոյ ընդ տրել զիւր հարազատ թուղթ 'ի հինգ բելոց անտի : Իսկ այսմ ոչ միով իւիք հաւատուածի առնէ՝ ընդրկս կիմ խա ղաղութեան աւրն 'ի կատարածին . զոր ամ ոք խարդախիչ դնել կարօղ է :

Վ ա այսր ամի ընդունիմք ասել , թէ նշ նաչ կոչէ ոչ զբանն՝ այլ զնդանակ գրու թեանն . իբրև թէ սովոր է ինքն յամ թուղթս իւր յատուկ ձեռամբ ստորա գրել անվրէպ՝ զոնէ զյետին բանս ամ այնր ոչ ջուանին , եթէ չկարիցէ գրել զայլ բանս . և ուր միանգամ ոչ տեսա նիցեն զայս նշանակ , մի ընդայեսցեն

Հաւատոս անքննաբար :

Յայսմ տեղւոջէ եղև կարծել ոմանց ընդ կրօտիոսի , թէ բազում և այլ թուղթք էին գրեալ 'ի պօղոսէ մինչև ցայս ժա մանակ , բայց անյայտ մնացեալ : Ա ա կայն ընաբանս ոչ ստիպէ զայդ . զի յամ ի՞ւ՞ղ՞ս , անորոշաբար ասյ խմանալ՝ զամ թուղթս գրեալս , և կի գրելս . կիմ յամ թղթի զոր յայսմ հետէ պիտոյ լիցի առաքել , այսպէս գրեմ իմով ձե ռամբ : Ա ուանձապէս անհիմն ցուցաք 'ի նախադրութենէ թղթոյս զմիւս կար ծեալն կրօտիոսի , թէ նշանակ տալով զիւր ձեռագիրն , զհետ գայ՝ այսմ առաջին գրեալ առ թեսաղոնիկեցիս : Ջհակառակն մանաւանդ արժան է խմաստասիրել , թէ նախ քան զայս տե սեալ էր թեսաղոնիկեցւոց զձեռագիրն պօղոսի՝ առ 'ի կարելոյ ընդրել . և զն յետ այնր 'ի յայս եկին դաւաճանք ոմանք 'ի հնարել թուղթս , տարկ հա մարեցաւ յերկրորդում թղթիս զնկու ցանել զնշանակ ընդրուածն :

18 . Շնորհ քն դերոյ յեի ամէնից ամէն յեչ :

Յայլ թարգմանս ըստ այժմու օրինակաց յաւելու . ամէն . զոր ոսկան 'ի լատինէն եմայծ յիւր տպագիրս . իսկ մեր օրի նակք թողուն 'ի բերանոյ ընթերցողաց և լռոյակ հնչեցուցանել զայն . որպէս և էր կանխաւ սովորութիւն , յաւարտիլ ընթերցմանն կոչել ժողովրդական զամէնն : Յաղագս յետին բանին՝ որ յամենայն ասէ գրեալ զթուղթս , տուաք գՀա ւատոն բան 'ի Նախադրութենէ անդ : Իսկ զնմաստս առաքելական ոգւոյնեա ոչ այնչափ քննել ինայ մեզ , քան թէ արդեամբք ճաշակել : Փաջայոյս եմք թէ հայրապետով առաքեալս մեր՝ որ յաջողեաց յաւարտումն ածել զմեկնու զական ընթերցուածն թղթոցս , ոչ ան մասն հանիցէ զմեզ 'ի շնորհայ ողջու նէն՝ զոր ամենեցուն սիրեաց ընդ ունողաց թղթոյն . եթէ և մեք հրա ժարեալք 'ի գործատեաց մոլուէ , փու թայցեմք 'ի գործն ոյ 'ի կրել և 'ի համ բերել վասն անուանն նորա իբրև ըզ նախանձաւորսն 'ի թեսաղոնիկեացւոց անտի :

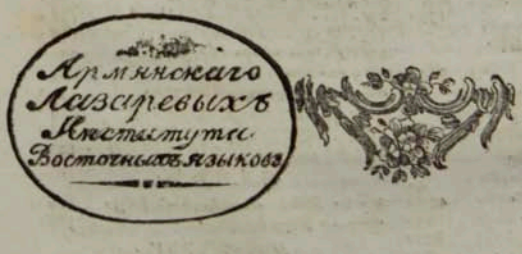

ՅՈՒՅՑԱԿ

Տեղեւայն յիշատակելոց ՚ի սմբ գլխոց ։

ԴՆՈՒՆԴՔ·

ա · 28 · Աձիցիք և բազմացարուք · 733 ։
բ · 18 · Ոչ է բարւոք · 102 ։
23 · Աչ՚ս այժմիկ ասկր · 615 ։
է · 11 · Սահանք երկնից · 253 ։
ժբ · 15 · Քնիլ տաց զդա · 374 ։
ժչ · 13 · Պատմեաց սբբոյհամառ · 239 ։
ժէ · 16 · Զև ևս լցեալ է · 824 ։
ժէ · 8 · Եւ տաց քեզ · 374 ։
խջ · 20 · Ի ձեզ օրհնեսցի ինչ · 366 ։

ԵԼՔ·

ջ · 12 · Էս բացից զբերան · 794 ։
16 · Նա խօսեսցի առ ՚ի քէն · 379 ։
ժբ · 40 · Եւ բնակութեի օրդւոցն · 376 ։
ժչ · 8 · Ոչ զինչ է արատնչգ · 838 ։
ժէ · 7 · Եթէ էցե ՚ի մէզ սբ · 289 ։
ժը · 17 · Ոչ ուրիչ է բանդ · 347 ։
է · 5 · Աձեմ օրբմութի · 622 ։
12 · ՚Ի վբ երկրին բարութե · 623 ։

ԳԵՒՏԱԿԱՆՔ·

իշ · 12 · Եւ գնացից ՚ի ձեզ · 136 ։

ԹԻՒ·

ժշ · 26 · Եւ խօսեցաւ ընդ ժողով · 138 ։

Բ· ՕԲԷՆ·

Է · 5 · Եւ ես կացի ՚ի միջ ձեր · 379 ։
ժչ · 3 · Յիւեցիք դուք զոչն · 523 ։
իբ · 10 · Մ՚ի վարեսցես զեշ և զէշն · 133 ։

Բ· ԹԱԳԱՒՈՐ·

է · 9 · Աբաթի գթիլ անուանի· 682 ։
14 · Ես եղէց նմ ՚ի հայր · 139 ։

Գ· ԹԱԳԱՒՈՐ·

ժա · 14 · Եւ յարոյց սբ · 264 ։

Ե· ՄԱՒՔԲԱՅԵԳՑԻ·

ա · 35 · Ընկեցիք զամբակոչին · 523 ։

ՍԱՂՄՈՍ·

ջ · 2 · ՚Ի նեղութե ինձ · 4 ։
ժէ · 3 · Ջարթնիք փառք իմ· 49 6 ։
խա · 26 · Եկեկեցիս մեծս · 13 ։
լջ · 17 · Երեսք նր ՚ի վր · 871 ։
կէ · 7 · Աչ բնակեցուցանէ · 413 ։
պչ · 19 · Ըստ բազում ցաւոց · 5 ։
ՃՈ · 1 · Ածայ սբ ցսր իմ· 503 ։
ՃԻբ · 9 · Բնակեցուցանէ · 413 ։
ՃժԽ · 4 · Կուռք հեթանոսաց · 595 ։
ՃժԼ · 18 · Խրատեալով խրատեաց · 127 ։
ՃՂԲ · 5 · Ոյթ վարկին արատասբաք · 456 ։
ՃՂԲ · 2 · Ոչ արգաբանայ · 579 ։
ՃՂԹ · 5 · Բարձր արատչն գձմ · 637 ։

ԱՒԱԿ·

Թ · 8 · Յանդիմանեաւ զհամատուն · 404 · 584 ։
է · 15 · Աբր ջուր ՚ի բսց ամանոց · 836 ։
ժա · 16 · Կին ընդ հակալ · 594 ։
ժչ · 7 · Եղ որք խոնարհեցուցանեն · 269 ։
ի · 1 · Ընտակ է գինի · 605 ։
խա · 22 · ՚Ի վբ ամուր քաղաքաց · 203 ։
25 · Յանկուեիք սպանանեն · 841 ։
իբ · 9 · Ջայր զաբթ · 191 ։
իչ · 4 · Մ՚ի տար պատասխանի · 255 ։
իէ · 2 · Գովիսցէ զձէզ ընկերն · 234 ։
Ը · 8 · Կըտեաւ ինձ զարթանն · 192 ։

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ·

ք · 11 · Օրինս արգաբութե · 887 ։
22 · Ոչ Յանեան զնորհաւրդս · 578 ։
ջ · 15 · Օի ք վատասկոց · 440 ։
ջ · 5 · Պատւոյ նշ անպհատն · 440 ։
է · 12 · Յայնժամ կացցէ · 778 ։
21 · Կուբացոյց զնս չարութիւն · 577 ։
ք · 21 · Օի և այն իմատաութե է · 737 ։

ԵՍԱՅԻ·

ա · 22 · Վաճառականք ձեր · 51 ։
բ · 2 · Որ բնակեալ էք · 602 ։
ժա · 4 · Հոգւով չբծանց · 887 ։
5 · Էս Նշմարութիք · 634 ։
իչ · 19 · Յարիցեն մեռեալք · 602 ։
իթ · 11 · Էս ևղիցին ձեզ · 66 ։
խջ · 6 · Ածէք զորդիս իմ· 139 ։
խթ · 2 · Էգիւ զբերան իմ· 637 ։
ծ · 4 · Տէր աբ ասյ ինձ · 794 ։
ծբ · 11 · ՚Ի բաց կացէք ՚ի բաց · 137 ։
12 · Ածլ առաքի ձեր աբ · 138 ։
ծջ · 4 · Նա զնիցս մեր բառնայ · 371 ։
ծէ · 10 · Տացէ սերմն · 193 ։
ծէ · 19 · Խաղաղութի ՚ի վբ · 531 ։
ծԹ · 17 · Էս եգ ՚ի գլուխ իւր · 635 ։
կ · 12 · Լուսաւորիսց լուսաւորիսց · 602 ։
կա · 6 · Ջչբրութե ազգաց կերիչէք · 129 ։

ՈՎՍԵ·

ջ · 8 · Ջինգս ժողովրդեան իմոյ · 116 ։
ժա · 1 · Տղայ էր ինէ · 386 ։

ԶԱՔԱՐԻԱ·

ջ · 1 · Եւ սատանայ էջ աջմէ նր · 233 ։

ՄԱԼԱՔԻԱ·

բ · 10 · Ոչ ասպաքէն մի հայր է · 562 ։

Տ Ե Դ Ե Ա Յ։

ԵՐԵՄԻԱ.

ա. 5. Մինչև սահմանեալ հիւր. 317։
ժբ. 7. Կառուս զսքեզնին. 483։
ի. 12. Տեսից առ ինքն. 150։
լա. 9. Եղև ինձի ի հայր. 139։
33. Տայ զբերնս իմ. 55։

ԴԱՆԻԷԼ.

ժբ. 3. Եւ խնասուսիք ծագեսցին. 688։

ԵԶԵԿԻԷԼ.

ժա. 19. Հանից զսիրտն քարեղէն. 55։
ի. 34. Եւ հանից զձեզ յազգացդ. 138։
39. Նախ ի բաց ընկիցիք. 138։
խը. 13. Ի դրգռանս գլխաւին. 254։
լէ. 26. Եղից զսրբութիւնս իմ. 136։

ՄԱՏԹԷՈՍ.

Է. 37. Եղիցի ձեր բանն. 23։
44. Զի եղիջիք որդիք. 591։
33. Խնդրեցիք նախ. 653։
17. Ի չոգուվուրդս խըճանց. 241։
ժբ. 4. Զոր ոչ էր օրէն. 323։
12. Որ կարօշն է առնել. 141։
ժգ. 39. Հուներն կառաքած. 456։
55. Եղբարք որ չահովքոս. 322։
ժէ. 26. Ոչ է բարւոք. 699։
ժչ. 17. Մարմին և արիւն. 319. 626։
ժը. 10. Չի հրեշտակք նոցա. 774։
14. Եւ թէ կամիք. 872։
18. Զոր կապիցէք յերկրի. 42։
Է. 15. Կամ թէ ակն քո. 439։
իբ. 14. Խաղուսք են կոչեցեալք. 481։
42. Տեսանիցէք զորդի. 503։
իգ. 9. Եւ հայր մի կոչէք. 551։
14. Որ ուսուն զառնոն. 237։
իգ. 31. Եւ առաքեսցէ զհրեշտակս. 445։
իչ. 64. Զորդի մարդոյ. 870։
իէ. 22. Չի աթարից զքո. 291։
իը. 18. Ոչ առաքեաց զիս հայր. 115։

ՄԱՐԿՈՍ.

Է. 9. Բարւոք խոտեք զպատ՝. 222։
ժգ. Լուռ եղեր կայր. 200։
ժչ. 12. Երկեցաւ այլով. 674։
20. Եւ զբանն հաստատէին. 650։

ՂՈՒԿԱՍ.

գ. 38. Որ սերթայն, որ ագամայն. 551։
Է. 43. Էաս եկիր յանուն հօր իմոյ. 222։
ղ. 38. Ցաւի բարւոք՝ թամաղուսն. 190։
ճ. 16. Որ զեկ ասիպդէ. 838։
իա. 28. Չի մերձ է փրկուսիդ. 558։
իբ. 26. Որ մեծն է ի ձեզ. 542։
31. 34. Սիմոն սիմոն. 342։
իգ. 43. Ընդսոր ըն խս էգես. 254։
իդ. 26. Ոչ զնոյնս պարտ էր. 681. 501։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ.

ա. 17. Չի օրէնքն ի ձեռն. 379. 580։
42. Ինս կոչեացիս. 907
ը. 21. Բայց նա ասէր. 342։
ի. 3. Եթէ ոչ որ ծնցի. 29։
6. Ծննալն ի մարմնոյ մարմին. 902։
30. Կամ պարտ է ասել. 435։
չ. 10. Եթէ գիսակիր գաս. 572։
24. Հոգի է ասծ. 198։
ղ. 64. Չբանն զոր ես խօսեցայ. 68։
ը. 19. Ոչ զիս գիսակք. 78։
ժ. 10. Էս եկի զի ունկան. 519։
18. Իշխանութիւն ունիմ գնել. 501։
20. Ինս գոյ ի նմա և մոլեգնի. 106։
ժը. 17. Չգաղար կոչեաց ևեթ. 201։
25. Որ սերկ զանձն իւր. 614։
32. Շարժամ բարձայացոյց. 563. 786։
ժգ. 2. Ի տան հօր իմոյ. 91։
ժչ. 9. Որ եաես զիս. 739։
ժէ. 3. Ինս որ եք ըս բանին. 611։
8. Չայսմիկ փառաւորեցաւ. 653։
12. Ընդս է պատուհէր իմ. 840։
20. Եթէ զիս հալածեցին. 459։
22. Իմ եթէ չէր եկեալ. 513։
ժղ. 3. Եւ զանն արասցին. 778։
7. Ընդ ես գնամիրան. 111. 564։
12. Եւ ես բազում ինչ. 255։
13. Չորդ լսեցէ խօսեցի. 261։
33. Չաշխարհի սատ. 829։
ժէ. 6. Վեռ էին և ինձ. 475։
14. Ընդորհ ատեաց զնոն. 46։
16. Չաշխարհէ սատ չեն. 110։
24. Հայր զորս ետուըն ինձ. 500։
ի. 17. Ընդ հայր իմ և առ հայր ձեր. 3։

ԳՈՐԾՈՑ.

ա. 7. Ոչ է ձեզ գիտել զժա՝. 255. 486. 850։
14. Սոքա ամենեքեան էին. 323։
բ. 25. Չառաջագոյն տեսանէի. 503։
32. Չայս չն. 682։
33. Ընդունել ոչ բարձայացեալ. 373. 564։
36. Ընդ Չմարսիւէ գիտասցէ. 683։
է. 12. Ընդ խորհրդոյնքէ. 81։
ը. 12. Չի և ոչ անուն. 682։
13. Հայեցեալ ի համարձակութիւնն. 81։
20. Ընդ մեք ոչ կարի. 292։
32. Եւ բացումն թէ հաւատա՝. 560։
33. Եւ ընդհէ մեծամեծք. 716։
ի. 4. Ոչ սահեցէք մարդկան. 838։
է. 38. Ես ե՛ որ եղև. 379։
53. Ոչ զբ սահք զօրենս. 379։
55. Ընդս տեսանեմ. 503։
ի. 16. Եւ իսկ ցուցից նմ. 465. 829։
23. Իբրև կատարեին ատուրք. 320։
ժ. 36. Չբանն առաքեաց. 531։
ժգ. 38. Չայսանի լինի ձեզ. 352։
ժչ. 18. Ոչ ինչ զմարտութիւն. 126։
21. Բազում նեղութիւնք. 829։
25. Եւ անսի նաւարկեալ. 178։
է. 4. Ընդսուհան և գուք. 770։
10. Եւ ես մեռայ. 354։
14. Գիտեմք զի օրէնքն։ 58։

ԺՀ. 7. Ցնծա բազում ինդիր. 342։
9. Հաւատով սրբեալ. 611. 892։
10. Ջոր ոչ հալքն մեր. 765։
10. Ա՛րդ՝ ընկեր փորձեք. 334։
14. Շնաւոն պատմեաց. 342։
24. Լաւաք թէ անուք իրրև. 231. 331։
25. Ա՛րս ընտրեալ յղէր. 336։
40. Եւ պօղոսի ընտրեալ. 178։
ԺԲ. 8. Ածեալ ի միտս. 43։
ԺԲ. 9. Խոյովարդ ի իմ բազում. 490։
ԺԴ. 26. Տնաւնէք և լսէք. 475։
Ի. 19. Փորձուիք որ գիտեցան. 10։
23. Բայց զի հոգին ՝ր. 12։
32. Եւ արգ յանձն առնեմ. 476։
34. Խոյս ինքեան գիտէք. 128։
ԻԲ. 3. Նախանձայոյզ էր ՝ր. 316։
ԻԳ. 12. Ու՛ր ի տաճարի անգ. 74։
16. Յորում և ես իսկ. 74։
20 Եւ կի ինչ անդր սոքա. 74։
ԻՀ. 24. Ո՛ւրէս պղէ. բազում. 106։
ԻԸ. Վե՛ հերձանաժդդ այգրերիկ. 75։

ՅԱԿՈԲՈՍ.

Ա. 8. Լի Թուռնք մանաւանդ բերն. 523։
Հ. 12. Եղիցի ձեր բանն այո այո. 23։

Ա. ՊԵՏՐՈՍ.

Ա. 1. Որ՝ ի սփիւռս պոնտացւոց. 297. 892։
23. Ծնեալք կենդանի և մշտնջե՛. 611։
Բ. 12. Ջմաթս ձեր ՝ի մէջ. 717։
Գ. 7. Իբրև սկաւ անօթոյ. 773. 836։
12. Ջի եթէ իցեն նոքա. 60. 611։
16. Ա՛ւլ հնազանդե՛. 717։
Է. 10. Ու՛ր կամիցի զկնաւս. 889։
Է. 17. Ջի եթէ նախ ՝ի ՝ինչ. 868։
Ը. 3. Մի՛ իրրև սիրելով վիշակեն. 3։

Բ. ՊԵՏՐՈՍ.

Ա. 4. Փախուցեալք ՝ի ցանկութեց. 771։
14. Նորոյ երկնից և նորոյ. 844։
Բ. 3. Եւ ագահութի՛ մատցածին. 51։
4. Ա՛ւլ խուսարսին. 631։
Գ. 18. Աշեցիք ընորհաց. 904։

Ա. ՅՈՎՀԱՆ.

Բ. 18. Ա՛րդեն խոկ ՝ն ունիք. 886։
23. Ա՛մենայն որ ուրանայ. 78։
Գ. 2. Սիրելիք՛ այժմ որդիք. 778։
19. Ա՛ւաքի նի սրացուք. 450։
Է. 2. Ա՛ի՛ հոգի որ խոստովանի. 111։
11. Սիրելիք եթէ աս. 778։
16. Ա՛ի սեր է. 517։

ՀՈՒԱԿԱՆ ԱՑԵՑԻ.

Ա. 4. Ա՛ահմանելոյ որդւոյն. 683։
11. Քանզի անձկացեալ եմ. 18։
16. Ջորուեցի այ է. 492։
17. Ա՛ր գործոցն այ նուաւս. 499։
18. Հայանելոյ ՝ն բարկութեին. 204։
18. Ջնմար աւետեցին այ. 883։
Բ. 22. Ու՛ր գարշիս ՝ի մէ՛հինաց. 135։

Ց Ա Կ

29. Ի՛ւրքեսուեցի սրտի. 422։
Դ. 9. Յառաջագոյն խոկ. 384. 514։
19. Ա՛ի բերան խցցի. 229։
21. Բայց արգ առանց. 353։
28. Քան զի համարիմք. 223։
29. Եթէ հրեից միայն իցէ ած. 114։
Է. 4. Համբերութի՛ չտանդէս. 122։
20. Բայց օրէնք ՝ի՛ն ըքս. 380։
Ը. 11. Համաքեսոքիք զանձինս. 511։
12. Մի՛ այսուհետև. 440։
Է. 4. Ա՛յսուհետև և գոք. 770։
10. Եւ ես միասոյ. 354։
14. Վիճակիք զի օրէնքն. 58։
Ը. 13. Իսկ եթէ հոգւով. 778։
13. Ջի եթէ ըս մարմնոյ. 455. 779։
18. Ա՛ւ են արժանի. 89. 385. 868։
20. Ջի շուռնամուեմ. 77։
26. Ջոր կամ՝ յայտնիս. 272։
29. Ջոր յառաջն ճանաչէր. 480։
29. Հրաւիրեաց կերպարս. 739։
Թ. 16. Ա՛ւ ըս պիտ ՝ին է. 687։
22. Կամեր ած ցուցանել. 853։
28. Ջի բան մի հակիրճ. 487։
Ժ. 2. Վկայեմ ՝նդ եմէ. 316։
8. Ա՛սիրք է բանն հաւատոյ. 611։
14. Ջնարդ լուիցեն. 892։
17. Հաւատալ ՝ի լսելոյ են. 492։
ԺԱ. 25. Կատրուի փոքր ՝ի շատէ. 17. 36։
ԺԲ. 1. Ա՛զատի զնէզ եգրաքը. 200։
13. Ի պէտս սրբ հաղորդի՛. 648։
15. Խնդալ ընդ խնդացօղս. 711։
ԺԴ. 8. Եթէ կեամք, ՝ն կեամք. 854։
9. Քանզի ՝ինդն և քո. 107։
12. Խրաքանչի՛իւրոք ՝ի ՝ինքէ. 451։
17. Ու՛ր արքայութի՛ն. 771։
ԺԵ. 9. Ա՛ւլ հնձանաքը. 750։
14. Ա՛ի եք ամ գիտուե՛ք. 484։
18. Ջոր ոչ գործեաց քո. 125. 214։
18. Ի հնազանդութի՛ հնձա՛. 751։
18. Բանիւք և արգեամբք. 275։
19. Ջորուե՛ն նշանաց և արուեսս. 888։
26. Հաղորդութի՛ ինչ առնէք. 648։
30. Ա՛զատի զնէզ եգրաքը. 558։
31. Ջի ապրեցայք յայսպատմեցան. 895։

Ա. ԿՈՐ՝ՆԹԱՑԻ.

Ա. 5. Ջի յամի միջոցաքը. 128. 484։
9. Հաւատաքի՛ն ած. 24։
10. Քան զի էիք հաւատաակ՝ք. 561։
17. Ու՛ր առաքեաց զիս քո. 153։
30. Ու՛ր եգն միշ. 782։
Բ. 2. Ու՛ եթէ ՝ի՛մոի եգի. 460։
3. Եւ ես տկարութի՛ն և. 200։
Դ. 6. 7. Ա՛ի ածեցայ. 535։
16. Ա՛ւ գիտիք եթէ տաճար. 136. 839։
17. Ու՛ր զտաճար այ. 141։
Զ. 9. Ա՛այ գործակից եմք. 119։
9. Ինձ այսպէս թուի՛ր. 829։
9. Ջի՛ միշ առաքեալս. 85։
11. Կրթասարեցաք և անհան. 123։

Տ Ե Ղ Ե Ա Ց։

Ա. 12. Ախոռաւոջոյք ձեռաք. 123։
Ե. 8. Յանխնար սաուգուէ. 14։
Ղ. 1. Խլեակ ոք ի ձէնջ. 152։
Է. 2. Բայց վա պահակութեն. 389։
29. Ժամանակս կարճել է. 120։
Թ. 9. Մի թէ զնացդ ինչ. 153։
12. Եղեկ ալյք ձերով. 230։
22. Ընդ ասի ամ եկէ. 782։
Ժ. 13. Այ սրկէ զձեզ. 24. 99։
17. Ջի մի հաց մի մաթմին. 528. 460։
32. Ասացդ գայեմակութեն. 653։
Ի՛. 24. Կոշտպին առաւել. 773։
Ի՛Գ. 12. Ախ՛ժ սեռանեմ իրքև. 97։
Ի՛Է. 26. Իւրաքանչիւրք ի ձէնջ. 787։
29. Բայց մարգաթէք. 860։
Ի՛Ե. 5. Երեւեցաւ կեփայ. 342։
10. Ասաւել քան զնա. 212։
28. Ջի եղիցի ասե. 509. 684. 782։
50. Մ արմին և արիւն։ 319։
51. Ախրգ խորհուրդ մի. 848։
Ի՛Ը. 2. Ջի մի յորժամ գայցեմ. 187։
5. Բայց եկիզ առ ձեզ. 19։
7. Ջի ոչ կամիմ զձէզ. 19. 21։
9. Բայց այժմ լինիմ. 10. 44. 794։
24. Սկըս իմ ըզ ամենեսին. 296. 641։

Բ. ԿՈՐՆԹԱՑԻ.

Ա. 12. Պարծանք մեր այս են. 450։
Ե. 8. Եւ առաւել ևս. 663։
9. Ջի եղէկ յամիցեմք. 854։
11. Ջմարգկան ինչ. 311։
21. Ջայն որ ոչն գիտէր. 342։
Է. 3. Ի սրտի մերում. 650։
19. Պահպանութեի այ. 462։
Ը. 4. Ջհաղորդութեի պաշտաման. 648։
Թ. 9. 10. Աշնեցուսցէ զարգիւնս. 653։
Ժ. 4. Ջէն զինուճորում մերս։ 885։
10. Թնդզիքս ծառայիք են. 819։
Ի՛Ե. 9. Ջօրսւթի իմ ի սկարութեն. 650. 736։
21. Կնկուն առնիցէ զիս ասե իմ. 647։
Ի՛Ը. 51. Ախմինչեան ննջեսցուք. 846։

Գ Ա Ղ Ա Տ Ա Ց Ի.

Ա. 6. Յուսացէ եմ ի ձէզ. 711։
20. Ախ զոր գրեմս. 154։
Բ. 2. Գուցե ընդունայն ինչ. 815։
Գ. 21. Ջի եթէ տուէք էին. 59։
Դ. 4. Ախաքեաց ասե գորգին. 111։
9. Ախ այժմիկ ծանեքուք. 708։
17. Ախ նախանձեցուսցանեն. 219։
Ե. 13. Սիրով ծառայիցէք. 607։
Ը. 9. Ախ զարթիս գործել. 901։

Ե Փ Ե Ս Ա Ց Ի.

Ա. 20. Կաոայց ըզ աջմէ. 985. 761։
Բ. 6. Ընդ նմին յարեալ, և ըզ նմին. 86։
18. Ջմիշեսարմ ցանկոյն. 765։
14. Ջի հաշտեցուսցէ. 785։
Գ. 4. Ի միս առնուլ զնմասուէին. 750։
8. Յնձ որ սրուպս եմ. 80։
Գ. 1. Եշս որ կապէշս եմ. 654։
13. Մ՚ինչև հասցուք ամենեքեան. 99։
19. Որ զանձանց իւրանց. 39։
30. Եւ մի սրամեցուսանէք. 859։
Ե. 5. Ախ պռանիկ, կի պիզծ. 438։
Ղ. 12. Ոչ ե մեզ պատերազմ. 319։

Փ Ի Լ Ի Պ Ե Ց Ի.

Ա. 9. Եւ զայն պղծիս առնեմ. 293։
17. Քանզի համարին ձեզ ասե. 464։
22. Եւ զի՞նչ ընաքեցիդ զայն. 97։
Բ. 8. Խոնարհեցոյց զանձն. 565։
22. Ախպա եթէ կեանքս. 355։
Գ. 3. Փչփսաուէն մեք եմք. 422։
16. Սմին կանոնի միասն. 463։
Դ. 8. Ախ յուշհաւան եղբարք. 56։
11. Իրը ոչ ատ կաթսուէ. 129։
18. Ախ իմ ատեղ չիմ. 128։

ԿՈՂՈՍԱՑԻ.

Ա. 6. Ոչ ես ամ աչխարհ. 535։
9. Ջի ընացուք զդիսութեի. 484։
24. Ընեմ զպահպասութեի. 6։
Բ. 13. Եւ զձեզ որ երբեմն. 511։
18. Իմսաց մարմնոյ իւրոյ. 514։
Գ. 3. Քանզի մեռարուք. 108։
6. Ջցանկութեի չարեաց. 595։
14. Ի վէր ասի զսեր. 635։
17. Գոհացծդք լինիքք. 27։
Դ. 5. Իմսասուք գնասջիք. 604։

Ա. Թ Ե Ս Ա Ղ.

Ա. 4. Ոչ և մեք ձեւք. 207։
Գ. 14. Ջոյն չարչարանս. 159։
Դ. 6. Մ՚ի զանցանել և զրկել. 152. 578։
16. Եւ աչեաս յամ ժամ. 663։
Ե. 1. Ախ վս ժամուց և ժմից. 186։
8. Եւ գիցուք զաղաւաւտ. 635։
19. Ջհոգին մի չիշուցանէք. 588։

Բ. Թ Ե Ս Ա Ղ.

Ա. 6. Եթէ պարտ է առաջի. 579։
Գ. 12. Ախ՚ինչեանցն պատուէր. 840։

Ե Բ Բ Ա Յ Ե Ց Ի.

Ա. 2. Ջոր կոչ ժառանգ. 739։
3. Պրրուեի մեզայ մերոց. 681։
4. Քանզի ցո երբէք. 683։
Բ. 2. Ջի եթէ որ ի ձեռն. 309. 379։
8. Բայց այժմ ոչ ես. 506։
14. Ախրգ որովհետև. 528։
16. Քանզի ոչ երբէք. 678։
Գ. 12. Կաչկապուէք ըզ առաքեալն. 379։
Դ. 12. Կենդանի է բանն այ. 637։
Ղ. 4. Քանզի անհնար է միանգամ. 561։
Թ. 9. Բայց միայն կերակրովք. 767։
Ժ. 6. Ընդ ոմիսկէսս և ըզ վան մեզացն. 116։
25. Եւ մի թողցուք զժողով. 877։
Ի՛Ա. 13. Լսա հաւատոց մեռան. 261։
Ի՛Բ. 5. Եւ մոռացարուք. 602։

ԺՁ. 14. Գիան զի ոչ ևթէ. 713։

Ա. ՏԻՄՈԹԷՈՍ.

ա. 9. Ի վէր արգասց օրինք. 380։
12. Օր համառաբիմ համա. 817։
16. Օր նոր յիս եղոյց. 519։
բ. 5. Օր մի և ասծ. 114։
գ. 16. Յայտնեցաւ հրէշտակց. 545։
դ. 1. Ա՛յլ հոգին սր. 602. 881։
ե. 17. Երիցուդք կրկին պատ՝. 453. 696. 773։
զ. 8. Ա՛յլ ունիմք կերակուր. 129։

Բ. ՏԻՄՈԹԷՈՍ.

բ. 8. Ցիշեա զյն քո. 111։
9. Հորում տարաբեմ. 369. 751։
10. Վն այնօրիկ ասի. 75. 810։
գ. 8. Կշռեալեա և սուտ. 50։
9. Ա՛յլ ոչ երբեք գայցէն. 233։
դ. 5. Օգտութս աւետարանչի. 568։
7. Զբնթացս կատարեցի. 709։

ՏԻՏՈՍ.

բ. 3. Օր հաւք երբեմն և ասք. 514։

ՓԻԼԻՄՈՆ.

4. Գոհանամ զնդ իմոյ. 494։
17. Եթէ գիս քեզ հաղորդ. 670։

ՑԱՑՏՆՈՒԹԻՒՆ.

ա. 12. Էս գործայ աւսանէլ. 261։
բ. 7. Տայ նմա ուսանել. 254։
գ. 21. Որ յաղթէ ասց նմա. 504։
դ. 14. Ա՛յսպէս ասէ ամէնն. 27։
ե. 9. Ա՛րժան է գառնդ. 681։
թ. 4. Օր մի ակզբնէն. 323։
ԺԶ. 15. Պահէսցեն գհանգիրթս. 93։
ԺԷ. 9. Թագաւորք երկրի գոլով. 897։
14. Որք չ նմա կոչնցէք. 475։
ԽԲ. 2. Զնզբօր գեասյն. 441։

ՑՈՒՑԱԿ

Բանից պարունակելոց ի Մեկնութեան։

Ա

Ա՛բբա. 396։
Ա՛բբահամու արգաբուքն. 364։
Ա՛գահութիւն. 779։
Ա՛գամ ի լոյսն կենաց փոխեալ լինէր ա՛ռանց մահուան ի փառս. 92։
Ա՛խտաւէր բնութիւն գործք. 437. 779։
Ա՛խտաւոր կենաց եղծումն՝ ծնունդ է հոգեպարանին. 443։
Ա՛ծականն բացատրեալ սեռական գոյա՛ նանս. 529։ Տե՛ս և սեռական հոլով։
Ա՛ղանդաւորք. 75. 94. 224. 429. 616. 658. 674. 775. 856։
Ա՛ղբս. 150։
Ա՛ղբատաց քրիստոնէութիւն. 196։
Ա՛ղբատութիւն կամաւոր գովելի. 841։
Ա՛ղօթել սուէպ. 794. 858։
Ա՛ղօթս առնել վն ազատութիւն ծնդկեցելոց. 13։
Ա՛ղօթք յիսմի կարևոր. 637. 658։ Հանգամանք ազօթից. 638։ Ի զուռայտրութիւն չ այ. 718։
Ա՛մին. 26. 295. 305։
Ա՛մուլ. 413։
Ա՛մուսնացելոյ պահպին կապ անբակտելի. 617։ Գիտել զպարտս խնբանց. 836. 837։
Ա՛մուսնութիւն օրինաւոր. 455։
Ա՛յլ. 64. 88. 163։
Ա՛յլաբանութիւն է՝ որ չ յայտնապէսն բան ունի և այլ իմաստս. 409։
Ա՛յն. 715։
Ա՛յսուհետև. 84։
Ա՛յր ազնուագոյն քան զկին. 608։ Պարտին սիրել զկնոջս. 610. 618։ Տանել պակասութիւն կանանց. 611։ Մի գառնալ ցուշանել զկանոջս. 788։
Ա՛նձնք կոչին՝ որք զարկ են ի Հանապազմանէ Ճշմարտին ասլ. 525։
Ա՛նգրատս իմանի բնաւ առաքինին. 479։
Ա՛նգրգութիւն. 126։
Ա՛նգրատգրաս իմաստասէրք. 267։
Ա՛նդգամութիւն. 218։
Ա՛նէնք. 367։
Ա՛նիծեալ է կախեալն զփայտէ. 371։
Ա՛նհամերն առաւալի մանաւանդ քան թէ սփոփ. 8։
Ա՛նհաւատից չիք տեղի անմեղագրութիւն. 75։
Ա՛նձին գլուխ Հանապէլ. 441։
Ա՛նձնիշխանաւն մարգոյ. 686։ Ա՛նձնիշխանութիւն բերի մարդ ի բարին, այլ ևէ յանզոյզ կատարելին. 56. 57։
Ա՛նմխաբանութիւն մեծ չար ի մէջ քրիստոնէից. 562։
Ա՛նմխիթ է որ զանմուսնութիւն գործ գործէ. 358։
Ա՛նուն բարի կարևոր. 181։ Ա՛նուն առնել է փոխանակ երից գրաւորաց. 505։
Ա՛շակերտ իմիամ առցէ վարդապետին. 452։ Ա՛շակերտ յանկատար ուսանել յանաչառոյ ի կատարելագոյնն. 574։
Ա՛շխարհ ի բազում միտս. 114։ Ա՛շխարհ անուն ի չարին մասին առնել է բազում տեղիք ի նը գիրս. 304. 461. 512։

Ապաշխարութեի վր մեղաց · 148։
Աչ. կի աչակոնին ապնուագոյն ք զնախ · 501։
Աչանդանել · 105։
Աչասատուեի · 196։
Աչաւել · 145։
Աչաքեալքն ազգատ և ծնօխ · 129· Աչա-քեալ փրանակ պատգամաւորե · 189։ Օչինք և զօրութի նոյ · 202։ Ճշմարիտ առաքելոց կնիք և հաստատութին · 276։ Ոչ արգելուին զպահպանութի օրինաց՝ ի սկզբան քարոզուելն · 333։ Աչխատա-սիրե են քան զմարգարես · 533։
Աչաքելական պատուո և կանոնք նոյ · 2։ Ձարգ պատուասիրն · 61։ Ի ընդհանուր և ոչ առնիսկեալ · 750։
Աչա հաւատացեալ · 29· 95· 492։
Աչագրիգական խոյ · 709։
Աչ աչխարհս յի՞նչ միտս · 76։
Աչ ընաբեալ զառաքեալս · 2։ Բնակի՛ ի հաւատացեալս · 136։ Աչ մխիթարիչ խո-նարհաց · 144։ Տուօղ և իշխանութենէ և պահանջիչ համարս · 293։ Խոչիսղ ընդ-հաց · 363։ Ոչ վերիսկ ի գործել զկար-գեալս իւր · 489։ Մի՛ ամե · 562։ Աչ յա-ջողել ի մեզ զկամէն և զառնելն · 686։ Նա միայն է վկայ ուղղուե սրտի · 818։ Կամի զի ամ մարգ պահեսցէ զնաղորգակ-ցութի առ միմեանս · 175։
Աչ գիտուեի ի երկոյս միայն պահելոյս · 526։
Աչ կարողութի · 11· Աչխատի՛ նի՛ · 26։ Օգնուե նի յառաքելո՛ ի քարոզուեն · 81։ Աչ գործ է յարուե մարմնոց · 94։ Երթե-ալիք նի՛ · 112· 607։ Գնումի և սէր նի առ մեզ · 115· 395· 483· 516· 840։ Աչվը-բեալ գիտուեի նի՛ · 241։ Էնումի ոչ էցէ աչասանելի ուանիք ի մահկանացու կեանս, կի թէ տեսա՛ ի սզոյոսէ · 259։ Ընդուե նի առանց միոյն զգեանց · 478։ Տէ-րուեի նի՛ ձգի ոչ միայն յիրն որ լինելոյ է, այլ և յեղանակն լինելոյ · 486։ Աչ գաթ հաւատացուեն ոչ · 868։
Աչամբի կոչի կին բնակակից առն · 413։
Աչբերացուե անարժան մարգոյ · 604։
Աչրգարոց հոգիք ազատեցան յարգելա-նոց քրիս · 567։ Աչրգարք տան տանջին յաներեսաւ · 868։ Աչրգարք չէուին ըզ-վարձս յեա մահուան · 97· 662։
Աչրգարեի · 582։
Աչրնտանք ընդգէմ ձեռնադիրն քրիս · 313· 675· 740։
Աչրնտանեի բուանել է՛ ի սիրա մար-գոյ · 181։
Աչրատիա, այն է տեառն հաւատալ ըզ ամ ասիոյ · 467։ Աչ է փրկացուցոյ · 525։ Ջատ-նար նի՛ որ յէ փրկաւս, ոմն է բրատատանուն ոչյրեաց՝ ի գիշէրի ծննդեան մեծին ազիք-սանդրի · 467։
Աչանգուեի տեվրնական օրինաց · 316։ ոմն և Օրենք հին։
Աչանգուեի առաքելական · 883· 893։
Աչետարանին գիրացանգուեի · 55· 61։ Ի փառք քրիս · 77։ Ջօրուի և ազգուեի աչետարանին · 125։ Լոյս կոչի · 134։ Գործք նի՛ է պատերազմել ըզդէմ անիր-աւոյն թշնամեացն · 202։ Երբեմն զնիս զնիսոհրուեն · 207։ Ի սուղ ժամանակի տարածեցաւ ըզ ամենայն · 733։ Բարո-զեալ ըզ ամ ազգաց · 746։ Մարտիր յամ պատաս · 816։ Տէս և նոր Օրէնք։
Աչխարհ նոյ · 26· 366։

Բ

Բաայ · 111։
Բաբթաթիք իմիկ · 721։
Բաբեգործել անիմաստաբար, չէ հանոյ նոյ · 736։
Բաբեգործուե աեսակք · 123· 140· 445· 589· 646· 719· 783· 857։ Բաբեգոր-ծումն հետևորդ է հաւատոյ · 522։ Մի՛ ի հարկէ այլ յաժարութի՛ գործել · 835։
Բաբկուեի յերկրաբալ եվ զալրանայ · 584։
Բաբակսնուե ասի չափաւոր պէտք մար-մնոյ · 192։
Բնչիաբ · 134։
Բնուեի կարգ է՝ յանկատաբէ ելանել առ կատարեալն · 361։ Բնուեեաս ապակա-նուեի բաղմաձին · 441։

Գ

Գաղափրգեան ազանգաւորք · 756։
Գաղատացւոց Թուղթ · 297։ Գրեցաւ ձե-ռամբ պօղոսի · 458։ Մաբմնոյ գա-զատացւոց՝ ի սկզբան հաւատալոյ իւրեանց · 309։ Փոփոխամտուեի նոյ · 306։ Ցի՛ նչ միտս անմիտ կոչին · 358։ Յանգիմանուե նոյ · 399։
Գազաստիայ, է գաւառ՝ ի փռիգն ասիա · 297։ Ջանուն էաս՝ ի գաղղիական աշ-դէն · 297։
Գայթակղուեի վեասք · 122։
Գիտել զնծ՝ է ձանաչել զուրիչ հաւատա-47։
Գիր կի՛ Գիրք · 365։
Գիրն ապանանել · 57։
Գնաստիկեան ազանգաւորք · 472· 595· 759· 771։
Գոհանալ և ազոխել · 494· 606· 867։ Տրական խնդիր առնու · 606· Գոհանալ վր ումի · 786· 788։
Գողոլեի կարի անարգ մոլուեի է · 586։
Գողոլի · 126։
Գործատեաց և գատարկ անձանց պա-սիժ · 900։
Գրաս · 29։

Դ

Դամասկոս · 319։
Դատաստարակ է կարգեալն՝ ի կրթուեիւն մանկանց · 385։

Դատաստան լինելոց և ահից և քննութիւն գործոց · 98 ։
Դատաստան անդադարձ · 103 · 204 ։ Դատաստան ըստ գործոց · 451 ։ Դատաստան արգար · 868 ։ Ձկ յայտնի ժամանակն · 877 ։ Նշանք մերձենալոյ դատաստանին · 877 ։
Դատաւորիւն բազում ախտից ծնօղ · 898 ։
Դարձ հեթանոսաց ձեռամբն զօրութեամբ Քրիստոսի գործ · 499 ։
Դրախտ եթէ կայցէ՞ · 254 ։
Դէպ ք բազում սփռել կան յօգս իրրև ըստ նախալք առ ի փորձել զմարդիկ · 630 ։ ասս և Սատանայ ։

Ե

Երբայեցի անուանն ծագումն · 239 ։
Երէց · 579 · 669 · 842 ։
Եկեղեցական իշխանութեանն անվայելուչ և սիրելն · 31 ։
Եկեղեցական ներգոյութեան · 38 ։
Եկեղեցի զմյս կոչէ և յիւր խորհուրդ · 2 · 546 ։ Նոքա եկեղեցի կոչի ի մարգարէսն Հեթան և ամուլ · 414 ։ Եկեղեցի մարմին կոչի քրիստոս · 508 ։ Ի Հարան քրիստոս բազում անաբասս · 611 ։ Եկեղեցւոյ գլուխ քրիստոս · 441 · 761 ։ Եկեղեցւոյ պատանեալք սիրելիք և ամենաքիչք · 856 ։ Եկեղեցւոյն քրիստոս հիմունք առաքեալք և մարգարէք · 533 ։
Եղեալական ուղղուն չէ յայտնելի · 446 ։
Եղեալսերութեան · 879 ։
Եպիսկոպոս կոչէր ի հնումն նախապատիւ քահանայն և հովիւն Ժողովրդեան · 647 ։
Երեսաբաց հնոյս · 724 ։
Երանութեանն արդարոյ · 69 · 76 · 97 ։ Ոչ յայտնի միոյն յոր հասարակաց յարութեան · 662 ։ ասս և Աբ ։
Երդ և նուագարան օրինաւոր յեկեղեցիս և ի հանգիստ քրիստոնէից · 605 ։ Երդոց ազդուութեան · 787 ։
Երէցս կրկնութեան իրիք՝ հաստատութեան և ապացոյց · 270 ։
Երկիւղ սանձանաց բազում անգամ առաջել ներգործել քան սիրելութիւն բարեաց · 90 ։
Երկնից բաժանութեան · 253 ։ Ի վերոյ քան զամ երկինս զինչ իմանի · 566 ։ Աբրահամ երկինս կայցէ՞ ասելն · 567 ։
Երկրաշարժութեանն չէ նշանակ ի գործ դնել ըզմարգկային հնարս առ ի ձեռն բերել զազատութեան · 248 ։
Երկնաձև յատակին քան զծնունդ · 413 ։
Երուսաղէմ է ի բարձր գերս · 326 · 410 ։ Վերին երուսաղէմ ազատ · 412 ։
Երրորդութեան ձեռամբ անձանց · 396 ։
Եփեսացոց եկեղեցի նախապատիւ յեօթն եկեղեցիս ասէոյ · 467 ։ Պաշտամունք նոցա · 467 ։
Եւ, փոխանակ, յո · 758 ։

Եւեթ · 200 ։

Ջ

Ջարմացումն ընդ անպատեհ իրս ի նեղըս փակէ զմեծ գայթագումն · 305 ։
Ջգոյն խոկ · իրը նախագ · 293 ։
Ջի · 17 · 59 · 687 ։
Ջնջութեան լինել երբեմն արժան է · 796 ։
Ջնջութեան է օրինաւոր · 594 ։

Ը

Ընդ · 366 ։
Ընծայեցուցանել · 53 ։
Ընկերութեան · 673 ։
Ընկերին ծառայել վն ՅՅ, և ՅՅ ծառայել · 432 ։

Թ

Թէպէտև · 579 ։
Թէսաղոնիկէ որ է Սելանիկ · և քաղաք ի մակեդոնիա ծովեզերեայ · 805 ։
Թէփաստէսի ինդիր · 329 · Ի նոր օրինս անպէտան · 423 · 461 · 700 ։
Թէփաստէսի քրիստոնէից անձեռագործ · 762 ։
Թուղթ առ կորնթացիս · Ե · Պատճառ գրութեանն Թղթոյս · Ե ։ Գրեցաւ ի մակեդոնիայ · Ջ · Գրեցաւ իբր յամի՝ 56 · Է · Ոչ գրեցան առ կորնթացիս բազում Թուղթք · 210 ։
Թուղթ առ գալատացիս · 298 ։ Ձկ յայտնի Ժամանակն և տեղին գրուն Թղթոյս · 299 · 303 ։ Պատճառ գրութեանն Թղթոյս · 297 ։
Թուղթ առ եփեսացիս · 467 ։ Ձկ յայտ թէ ի՞րբ գրեցաւ Թուղթս · 469 · Ի հռովմայ Թուղթ գրեալ · 471 ։ Պատճառ գրուն Թղթոյս · 472 ։
Թուղթ առ կողոսացիս · 728 ։ Գրեցաւ Թուղթս ի հռովմայ · 729 ։ Ժամանակ գրութեանն իբր յամի՝ 62 · 729 ։
Թուղթ առ Թեսաղոնիկեցիս ա · 805 ։ Գրեցաւ իբր յամի՝ 52 · 805 ։ Ընտրեցաւ ի կորնթոսոս · 806 ։
Թուղթ առ Թեսաղոնիկեցիս բ · 893 ։ Ժամանակ գրելոյ ի կորնթոսոս յամի՝ 52 կամ 53 · 893 · Պատճառ գրութեանն Թղթոյս · 893 ։
Թուղթ առ լաւոդիկեցիս կայցէ՞ · 801 ։
Թուղթ առ փիլիպեցիս գրեցաւ ի հռովմայ · 643 · Քարոզեցաւ ի նմա քան իբր յամի՝ 52 · 642 · Պատճառ գրուն Թղթոյս · 643 ։
Թուղթ ընծայութեան՝ օր է վկայական , եր սովորեալ առ նահանի քրիստոնեայս · 54 ։
Թուղթ սենեքայի և պօղոսի առ միմեանս է անաստղ · 727 ։

Ժ

Ժամ և ժամանակ · 849 ։
Ժամանակ կենաց մերոց պատուական առ ի գործ ։

'ի գործել զրարիս· 603· 795։
Ճառանգին կարգեալ Ժամանակ պէսպէս ըստ սովորութ ազգաց· 392·
Ճաղով առաքելոց· 329· 338։

Ի

Իբրև· 52։ Ցայտնիլ իսկութեն· 127։
Իմաստասիրական գիտութիք հնարեալք ըստ հանգոյից· 758։
Իմաստութ ՀՀմարիտ և գիտել զնորհուրդս ՀՀյ· 754։
Իմիք· 721։
Իշխանութեն պատուհասելոյ Թէ 'ի մարդ կայենս և Թէ յաՀՀծոյենս, Թոյլ առնել և չՀՀյ· 292։
Իսկ արդ· 103։
Իսմայէլն խաղայն չէ իսահակայ· 415։
Իսրայէլացիք օրինակին 'ի տալոյ· 386։
Իրք մեծամեծք չեն սովոր հպարտացուցա նել՝ Եթէ յաՀՀոզէն միայն գիտացեալք էցեն· 251։

Լ

Լաւոդիկեայ ժողով· 775։
Լիզու բազմաճախալ· 586։
Լինիմ անցեալն, Լինել· 679։
Լուսեր և Լուսերականք· 774· 881։
Լրտեսաց գործ է մտանել յանծանօթս և գիտել· 331։

Խ

Խաղալ· 415։
Խաղաղութեն սրտի հոգւոյ և մտաց սեղ հական է առն ՀՀծասիրի· 718։
Խաղիք· փոխանակ սկիւթացւոց· 782։
Խելագնատուն անվայելքութեանէն· 593։
Խնդրել չՀՀյ և մի Թուլանալ· 272։
Խոնարհաց մխիթարիչ ՀՀծ է· 144։
Խոնարհութեն ասանգեալ 'ի քէն, և հանգամանք նր· 670· 680։
Խոստումն եղեալ առ աբրահամ· 375։
Խորհել· 56։
Խորհուրդ կոչի փրկագործութիւնքեն· 483։
Խորհուրդ՝ առ ՀՀյ է սոյգ ՀՀանաչումն· 489։
Խուժ գուժ· չի բարբարոս· 782։
Խստութեն հօր 'ի վէմ որդւոյ՝ անպիտան և երկչոտ առնէ զնա· 790։
Խրախութիք և խնջոյք 'ի հին ժամանակս չէ երեկս լինէին· 852։
Խրատ· 127· 167։
Խօսակցոյ հանգամանք· 796։

Ծ

Ծառայիլ հնազանդութեն սահման առ անելոս· 624· 790։ Ծառայութեն նոցա կարգ և օրէնք· 624։
Ծնեալք յառաջ յարութեն յԻՀՀ հասակ յա րիցեն· 99։
Ծննդեալ 'ի հաւատացեալ ծնողաց 'ի ծոց եկեղեցւոյ, մեծ շնորհք ՀՀյ են· 519։
Ծուխք գնել, է նշան նեղչին մեծարա նաց· 549։

Կ

Կալ 'ի մէջ Թշնամեաց և բարեկամաց, է կարի յոյժ տաքեր ինչ· 795։
Կալվին և Կալվինական ազանդաւորք· 117· 681· 774։
Կարեկցութեն ընդ վիշտս պլշոյ՝ է կիրք և առաքինւոյ· 695։
Կարօտութեն ձգէ զմանս յանիրաւութեն· 841։
Կեանքս այս Ժամանակ է սերմանելոյ, և հանգերձեալն հնձելոյ· 456։
Կերպաւորութեն ոչ կարէ Թագուն մնալ· 233։
Կենդանի մատեանք 'ի յօր հատարակաց յարութեն մեռանիցն արգելք· 846։
Կերակրոց խորանք· 771։
Կերպիդոս· 775։
Կին յոի ոչ գիտէ զԺամանակ երկանց և ծննդեան· 851։
Կանայք օրպիսի մարմնով յարիցեն· 99· Կանանց հնազանդութեն արանց Եւբեանց ՀՀծագիր հրաման է· 608· 788։ Կին երբ կընդհեցէ յառնէ Եւբէ· 619։
Կողոսացիք ուսոյն՝ ընկալան զանուն· 728։
Կորնթացիք պինդք 'ի հաւատս· 8։ Մի ուսուցք 'ի մարգկային խմաստութիւն· 15։ Սկիզբնք պօղոսի· 130։ Ոչ գրեցան առ կորնթացիս բազում Թուղթք· 210։ Կորնթացւոց գաւառ վանճառանդի բազում ազգաց· 216։
Կորնիոս քաղաք· 2։
Կուսակրութիւ պարտք· 836։
Կտակարանիւ հնոյ և առաջին Թիւք կրօն· 398։
Կտոց ծառայութեն· 398։
Կրօտիոսի անհինն կարծիք 'ի վէրն ընդհանրն Թեսաղոնիկեացւոց· 864· 905։
Կրօն քրիստեան, է անցեալն 'ի մեզաց յարգա րութիւն· 112։ Վիճակ ինչ է խաչելութեն և մեռելութեն· 443։

Հ

Հակառակութիք և կռիւք՝ վերջնական բարձ մանն սիրոյ· 433։
Հաղորդութեն հաւատացելոց կամ ՀրՀ· 161· 495։
Հաճել զհարգ առանց արատելոյ զհանձոյս ՀՀյ, օրինաւոր է· 313։
Համբերութեն 'ի վիշտս վէր ՀՀյ է Հանապարհ առ 'ի փրկութեն· 6· 736· 896։
Հայր կոչի առաջին սկիզբն կամ գործոցն իւիք իրաց· 196։
Հայր ՀՀծ, է ՀՀծ Հն յայի ըստ մարգկեն· 3· 495։ Հայր ՀՀծ յարոյց զՔՀՀ ըստ մարգկութեն ասի· 500։
Հայր կոչել զՀՀծ· 396։
Հայրութիւ անուն Հնմարտապէս ՀՀյ է· 551։

Հայկական հոլով փոխանակ տրականի · 291 ։
Հաստատուիլ · 52 ։
Հաստատութեան օրինք · 220 ։
Հարք կի Ժնօղք բաղում անգամ ինքեանք են պատճառ անկարգուած որդւոց · 623 ։ Մի վարել ըստ որդիս խառնիճ՝ զի վնասակ ճանաւանդ քան թէ օգտակ · 623 · 789 ։
Հաւատացեալն պարտի հետի կալ յանհաւատից · 135 · 138 ։ Տամեր են այ · 136։
Հաւատացեալոց խրատ · 129 · 560 ։ Մի ինչ թէ նց է քոյ · 388 ։ Մի ուն է փնտռես · 389 · Ընթալուն նց ձեր · 579 · 489 · Ցորդիական պատիւ ու հմանեցան հաւատացեալք · 482 ։ Նոցա խոստացեալ բարիք · 498 ։ Մարմին կոչին քոյ · 508 ։ Ընծայ բանուածի նց մեծ չար · 582 ։ Ընթանալ ի գործս բարւոյն · 628 ։ Պատրաստ նց ըստ ամենի · 629 ։ Ժուժկալուիլն նց պահապարկի յաղանդաւորաց · 774 ։ Հաւատացեալք լինելն միայն չէ բաւական, այլ նաև զանխռով կեանս վարել ընդ միմեանս · 294 ։ Ոչ ամ հաւատացեալոց է իշխանուիլ ուսուցանելոյ · 786 ։ Կոչեցեալք են ի սրբութիւն · 837 ։
Հաւատք · 289 ։ Հաւատք պէտք են ընդ գործս բարեպաշտուիլ առ ի փրկուիլն · 423 ։ Հաւատով քոյ փրկուիս · 349 · 520։ Հաւատք մեծ ընդոծ այ են · 520 ։ Հաւատք պինդ արժան է · 756 ։ Հաւատք և սէր հիմունք ճշմարտութեան · 867 ։ Մի կաւատք է քրիստոնէից · 561 ։ Հաւատոյն օրինակի ի վահան · 633 ։
Հեթանոսք միաձայն ի մեղս և ի չյանցանս · 511 ։ Հեթանոսաց օրինք կանք իւրեանց · 576 ։ Դաւած նց ճշմարտոյ զրոյնն գործ · 499 ։ Ընծայանուիլն նց · 775 ։ Կատարած գործուածիքն նց · 578 · 836 ։ Հեթանոսք բնական լուսով ծանեան զպիտանութիւնն առաքինութեաց, այլ ակամայ տմանք կատարեցին · 442 ։ Հեթանոսք կոչին անհաւատք · 524 ։ Հեթանոսաց գնաց զրկ առ ապրանսաց քո զնաւաղուիլն · 531 ։
Հերձուիլն անմաքուր անաբժան մարգոյ բանաւորի · 836 ։
Հնազանդութեան վայելուչ առաքինութիւն ճշմին · 607 ։
Հոգեմարք · 295 ։
Հոգին նր ասի առ հաւատացեալ · 24 · 492 ։ Հոգւոյն նոյ պատւոյ · 441 ։ Հոգին պարզեւիլ ճմ բարեաց · 496 · Ընծայիլն նր · 569 · Ջհոգին նր մի արամեցուցանել · 587 ։ Ջհոգին մի չնջուցանել անմաքուր վարուք · 859 ։ Հոգւով նրվ ուանդեցան նոր օրինք · 60 ։
Հոգի հաւատոյ · 85 ։
Հոգի և մարմին հակառակ միմեանց · 434 ։
Հոգիք արդարոյ ոչ յոտպտին մինչև գյաւրուն օր առ ի քննիլ զիւառ · 97 · 662։
Հոգւով գնալ · 434 · 437 ։
Հոլովոյ փոխադրուիլ ըստ երբայական ձևոյ · 527 · 744 ։
Հուր կիզողական · 870 ։
Հպարտութիւն ախտ ոչ բառնի ի մարգոյ քայց եթէ մահուամբ · 264 ։
Հրեշտակք օրինակին ի լոյս · 232 · Ընշարժք ի բարին · 309 · Հրեշտակք զհարգ անձիացան զխորհուրդ փրկուին · 544 · Զգանազանուիլ գասուց նոյ միմեանց ոչ ուն ի յափշտակութեան իւրում · 256 · կարգ նց · 741 · Նոցա պատան · 774 ։
Հրեշտակապատուիլ · 774 ։
Հրեայք ածհաղա Թշնամիք քրիստոնէից · 416 · 823 · Հրեից կատարած · 65 · Գանձք զոր ասին ազգայնոց իւրեանց · 241 · Ի հրեայս միայն պահելոցս ածդիտութիւն · 526 · Խարանք կրեալորոց նց · 767 · Պատուհաս նց · 825 · Համազգային ցրուն · 876 ։

Չ

Չեռք են գործի մարգկային · 586 ։
Չև երգման · 30 ։
Չոյ օրինակ · 218 ։

Ղ

Ղուկաս բժիշկ, որ է աւետարանչին · 800։

Ճ

Ճարտասանական գեղեցկախօսուիլ · 121 ։
Ճշմարտութիւն · 292 ։

Մ

Մահեղծնացոյ վիշտք՝ և հալածանք · 159 ։
Մահ գնի փոխանակ վտանգի մահճական · 11 ։
Մահ հոգւոյ · 149 ։ Մահ հոգւոյ է խաւարչն ի միտս · 406 ։
Մահ վս քնի կամ վս հաւատոյ և փառք · 660 ։ Մահ պատիժ նոյ · 695 ։
Մահ քրիստոնէից կոչի քուն կի ննջուածն · 842 ։
Մահուամբ յանցանէ՝ ոչ նա որ առ ակաբուածն կի կատարէ ոչ կատարէ զրկնս, այլ որ կամաւորապէս · 368 ։
Մանիքեացւոց մոլորութիք · 76 · 111 · 513 · 678 ։
Մարգարէաւն է պարգև յայանելոյ մարդկան զնաժառնից ճմայնոյն · 859 ։
Մարգարէք զնի գասին առաքելոց · 533 ։ Ընդ ազգս գրեալին զխորհուրդն փրկագործուածոյ · 540 ։
Մարդ արարածին է մարմինս · 88 · Մարդ ներքինն է հոգին մեր · 88 · Մարդ բնաւորաբար յօժարի կալ ի մարմնի · 90 ։
Մարդ ստեղծեալս · 115 · Ընդգրութիւն նորա ընծոյնք · 118 ։ Հին մարդ նոր մարդ · 580 · 582 · 781 ։ Խորչի ի մահ հոգնալն և յանարգանաց · 680 ։ Բարք մարգկան հեռացնին · 850 ։ Մարգիկ առաքին գործուց առ յհարնուն բաղդասել թէ

Թերահաւատք Թումին։ 393։ Ցանկութիւն մարդոյ չէ վայրապար։ 92։ Մարգման առվօրութիւն զի առ որս չկրէն զանբ. զնոյ երախտիսն արհամարհէն։ 230։ Յաւուրն ժամանակ մարդոյ սկսանի ի գոյանալն իւրմէ։ 317։
Մարդիկ ամէնը են խորհիլ ի խրատուց՝ որոյ հիւանդք ի գնոյց։ 855։ Որ մարդ կան ցանկայ հանոյ լինել, ոչ կարի լինել ծառայ քոյ։ 312։
Մարգն անօրինութիւն։ 878։
Մարգն սահմանաւ յաշխատուիւն։ 897։
Մարկիսեանցիք։ 76։ 302։ 308։ 451։ 678։ 704։ 806։
Մարդկանէ խորհուրդ։ 394։ 676։ 743։ Յանաւուց ոմանց՝ և այն ըստ յայտ նեալ ի հնումն։ 539։ 749։ Աչխա ի մասց։ 706։
Մարմին մեր ասի տաճար կի տուն։ 91։
Մարմնոյ յարութեի՝ և անմահութեան այ։ 94։ Մարմնոյ մերոյ։ 140։ Մարմին և արիւն յի՝ նչ գաս։ 318։ 434։ Դորձք սեռ. տաւէր մարմնոյ։ 437։ Փառաւորել մարմ նոց ձերոց։ 846։
Մեղք ի բազում միտս։ 116։ Մեղք և յանցանք մեր Թողան քեզ։ 763։ Մե. ղաց ծանրութն կշռի ըստ պարագայից։ 595։
Մեղք հոգւոյ։ 140։
Մարմին։ 140։
Մեռանել կի մեռանել աչխարհի։ 460։
Մեռանել յաստեն իւրաքանչիւր մարմնոյ։ 102։ Լաւ գիտելոյս տարագնդ սգալ զր. գեղեալ։ 842։
Մի՛ խնդար։ 381։
Միխիթարել՝ ի վիշտս մեծագոյն և քան ըզ պահպանելն՝ ի վշտաց։ 4։
Միխիթարութիւնն այ և կատարեալ։ 3։
Միխիթարութի՛ն և գիւրել վշտաց։ 3։ 8։
Միխիթարուն յանսով հանգիւտ ել վար ձուց։ 5։
Մի կրաւթիւն է խաչակցութի՛ն քո՛ւր։ 354։
Մի՛ մրաւթի։ 561։ Մի՛ կրաւեն ընդ պարգևէ։ 95։ Ոչ գործս թիք նր։ 388։ Մինք խորհրդոյ միրաւթի։ 588։ Մի՛ղր. աւութին օրինակ գմահ և գհաղուեն քո՛ւր։ 762։
Մոխս պարտանոյ հին օրինաց։ 379։ Տես և Օրէնք։

Յ

Յակովբոս եպիսկ ասի։ 321։
Յայտնութիւն։ 250։
Յանդիմանել զայնոցիսոյ եկեղեցին ոչ և ասէին համբարձակել։ 446։ Օրինակ յանդիմանէլոյ։ 903։
Յանդիմանութիւն աւտ առաքելոց կի պաշտօնեից։ 213։ Պայմանք եկեղեցականն յանդիմանել։ 447։
Յանցաւոր։ 352։
Յարութիւն արգասոց։ 86։ Յարուէն մարմ նոց մեռելոց, կի ծերոց յի՛ ոչ հասակ լի. նիցն։ 99։ 571։ Յարութիւն աւտ. 714։ Յարուէն մեռելոց սրտդ՝ ի վարկնէ լինիցի։ 843։ Ի յարութիւն աւտ կենդա նի հաւատացն զնաւթ յաժշտակիցն։ 846։
Յաւիտեան կոչին օրհնեալ դարք մարգ կան։ 547։
Յոյս։ 56։ 65։ Ի պարգև հոգւոյն։ 547։

Ն

Նախանձ կոյր ասա է։ 226։
Նախանձիմ ցանկանել։ 219։ 404։
Նախատահմանուեն չիք այլ պատճառ՝ բայց ևնէ կամըն այ։ 480։
Նկատիք սիրով կրեսցէ վարձուց են աւ. ժանի։ 88։ 89։ Տես և Վիշտք։
Նմանն։ 878։ Նմանք և ժամանակ գալոյ. ասանն։ 880։ Սահմանուեն նորա։ 887։ Կի նմանք նր աւտ։ 888։
Նորընծայեի իշխանութի՛ն գոյ յի կնգնչ. ոլ։ 41։
Նոյնք եկեղեցական։ 38։
Նոյնիցեալ ասին վախճանեալքն հաւատով։ 842։
Նռնակ։ 904։
Նուագահանս ազանգաւոր։ 43։
Նորոգութիւն եզեկ՛ աւտանգութեն։ 893։
Նորս արդեր։ Տես Օրէնք։
Նամանութեի։ 493։ 531։

Շ

Շնորհ ընծայական պատուոյ։ 808։
Շահան իմաստասէրք։ 597։
Շնորհք այ։ 57։ 112։ 158։ Շնորհ կա չի նաև պատարքն պարգևն այ։ 119։
Շնորհք կոչի՝ տուրք յոգոյ յաժամանակ։ 161։ 192։ 197։ Շնորհք մրի 317։
Շնորհք կոչի առաքելական պաշտօն։ 335։
Շնորհքն այ ապրեցաք։ 517։ Շնորհք կոչի վիշտն կրեալ ըստ քո՛ւր։ 650։

Ո

Ողորմած ոչ բնաւ անկեալ են ի տանջ կանէի։ 193։
Ողորմաւէ կի ողորմածութե հանգամանք։ 161։ Ողորմած գործէ զմարգն։ 163։ Ո. ղորմածէ չափ է ի կամս աւտոգոց։ 167։ Յողորմած երկու ինչ ինդիրի, յոգոյ աւտ կանց, և լիութե ոգոց։ 171։ 190։ Ողոր մած ասէ առանց ակնկալութե փոխարէ նէ։ 174։ Ողորմութի՛ն արդարացուցանէ զմարգ։ 193։ Ողորմած զաղօրմածն Ա. ստուածայեի ասի բարեր։ 198։ Ողորմած կայի հանոյ այ։ 725։ 901։
Ոգեյն։ 3։ Ոգեծածի արգելիք։ 294։ 905։
Ոչ ոք ի չիք կատարեալ յաւտարութե։ 710։
Որ ասի աւտին զրկեալ ի ծնոգոց։ 825։
Որդեգրութի՛ն հաւատացելոց։ 481։ Որ դեգրութե՛ն մերոյ պարտք։ 591։
Որդւոյ հնազանդութի՛ն առ ծնօղս եղեալ

է՝ ի բնութէ· 621· 789· Վարժք հնազանդ սրգոյ· 622։
Յանիմ. սահմանական՝ փոխանակ ապառնւոյ· 92։
Յասի, փոխանակ յորմէ· 713։
Յաւրհասութէ՝ ի հոգեւորս· 717։

Զ

Զաբ գործոց տեառնէ· 437· Զարմ գործոց սկիզբն՝ ի մէնջ, իսկ բարեաց յայլ· 440։
Զարշարանք քոյ ասին վիշտք հաւատացելոց· 5· Զարշարանք մի քոյ փառք են· 668։

Պ

Պանդխտութեան օրգոյց իճլի յեգիպտոս· 376։
Պատերազմ՝ ի մէջ հոգւոյ և մարմնոյ· 435։
Պատկեր· 739։
Պատուհաս· 37։
Պարգեւք փոխարութեիք են վաստակոց· 356։
Պարծիլ կի գովել զանձն ոչ համարի խնամութեի, այլ՝ ի սակսել հարկին չէ այնպէս· 235· 274։
Պարծուածն առ անկատարութէ այլոյ սուտ է և օտրմէլի· 450։
Պեզազեան ազանդաւորք· 57· 612։
Պետրոս առաքեալոյ ընծայեալ յանդիմանել ի պզոսէ· 319· 341։
Պիւթագորեանք· 771։
Պատնուհի արգելեալ· 835։
Պոթփարոս· 319· 341։
Պսակն ի մարմին կացուցանել զայր և ըստ կնի· 613· Պսակն ի յեօթն խորհրդոց եկեղեցւոյ· 617։
Պօղոս առաքեալ գրէ Թուղթ առ կորնթացիս· է· Պնդէ զանձն իւր՝ ի սկիզբն Թղթոյն· 2· Երգայոյ կոչէ զանմեթեաս· 2· Ղեւտուիք նր· 9· 10· Ի՞ երկնչէր ի մահէ՞ն անէ· 12· Խանարհութէն նր· 12· 323· 314· 542· Բարոզութէն նր առանց մարգկային հանճարոյ· 14· Բարոզութէն նորա է միտ նոյն և անփոփոս· 24· Սէր նր առ կսրնթացիս· 35· 130· 142· Ճշմարտութէի և ուղղութէ նր· 74· Ծոյլ վն քոյ· 79· Բազմագիւտի վիշտք նր· 82· 122· Ի՞ էր անանկ· 128· Ջատագովն զանձն· 207· Պերճախօսութէ նորա· 225· Դանակոծուածք և վիշտք նր· 341· Ցաւիլ առակութէ նորա յերկինս, և յայտնութէքն զորս ընկալաւ· 252· 262· Աշաթլական հնամարգութէն նր· 278· Բարգեայ՝ ի գաղաւթս· 314· Յարեաւն նր՝ ի վր հայրենի աւանդութէց· 316· Ճանդիմանէ զյոհաբոս· 339· Ի՞ եւթէ Ծի· 460· Բարոզեաց յեփեսոս· 468· Խորհուրդ անուան նր· 475· Բարոզեաց փիլիպեցւոց· 642· Ամաւթագեալ էիցէ· 716· Երթալ ազգիտութէի նր· 724· Թուղթն նր առ կողոսացիս· 729· Դրդեալ էիցէ Թուղթ առ Լաւոդիկիացիս· 801· Թուղթն նր առ Թէսաղնիկեցիս· 805։

Ս

Սատան· 264։
Սատանայ անուանի և փորձիչ· 830· Կռչի ծծ Ծիս այսօրիկ· 77· Խորագիտուիք նր· 43· 628· 221· Կը բպաւանի՝ ի տրեզ ատկ լուսոյ· 232· Իշխան օդոյս· 512· Մէկ տալ տէրն սատանայի· 585· Փորձութէիք նր օրինակին՝ Ի՞նէաս· 635· Ջնինք նորա պակասեցան· 765։
Սարկաւագ առաքեալքդ՝ քահանայի· 647։
Սեռական հոլով գնի ըստ երբայական ոճոյ փոխանակ ածականի· 3· 523· 738· Գնի փոխանակ բացայայտի· 29· Գնի փոխանակ ապառնւոյ անէրեւութէի· 120։
Սէր ես՝ Տէս Ա՞ն· Գ՞ս։
Սէր՝ ի՞նչ միտս· 39· 184· Սիրոյ բնութէի անյագ է· 131· Խոհրոյ և որամութէիցն· 149· Սէր կատարիչ ամի· 430· Սէր առ ամէ և առ ընկերն· 441· 652· Ի զոգ կապատան· 784։
Սիրուհանոս· 25։
Սիմոն մոգ· 731· 743։
Սիմոնեան ազանդաւորք· 756· 759· 766։
Սինա լերան· 410։
Սիրելեալ է պատուիլ զվիշտս մեծանց· 9։
Սկնդակի կոչի կին Թագեալ յաւանէն վասն ամչութէն· 413։
Սուգ առնուլ· 283։
Սուտ առաքեալք կամ սուտ քարոզիչք և վարդապետք յանդիմանին· 51· 222· 654։ Կերպարանք նոցա· 231· 237· Սուտ քահրոյք ուսուցանեցին՝ ի գաղտնիս գիտութեան օրինս· 298· 306· Կարի արհամարհելիք են սուտ քարոզիչք· 310· 421։ Պատրաճակք նոցա· 459· Պատրեն զմարգիկ· 573· 768։ Կատարած նոյ· 712։
Սպրդ ոյք կոչին· 2· 532· Սիք կոչին հաւատացեալք· 294· Սիք են արգասաւորեալք՝ ի մեզս· 478· Երգանկութէի նոյ և փառք· 70· 97· Սիոյ կատարելութիւն չէ ձգտել զահաւոյ յարձակմանս, այլ արհաւն լինել՝ ի յաղթել նոյ· 268· Զերիք կի օժիք մարմնոյ նոյ՝ ի յարուցէ· 846։
Սոսիսատեան հրաժարելի· 583· Աչխնաբերն չար է· 781։
Սուգ ուրախութէի յիմ միտս· 14։

Վ

Վ ան արոյ· չարչ· պատմական· 681։
Վարդապետք՝ ի՞նչութէ հրամայողութէնն, խրատաբանութէի վարեցուին· 165· Օրէնական նոցա ազդողագոյնք են· 122· 340· 899· Խոհեմութէի նոյ· 205· Պատուն նոյ· 405· 720· 750· Պէտս ունին գործանող աշակերտաց· 453· Վիշտք նոյ քաջալերութէի է աշակերտաց· 548· Ի ուսուցանող և քա-

Ջաւագով Հաւատոյ • 569։ Մի վարել ա-
ւատնոյ • 570։ Վարդապետաց պատիւ և
մեծարանք պատուին ժողովուրդք • 855։
Վարք պատուոյ նմանին քոյ • 852։
Վերջին գաւառաւոն • 844։
Վիճակընկերցութիւն յանցեալ գիպուածս •
488։
Վիշտք նահ յաւուրս յաղթութեան ունին •
48։ Վարձատրին ի հանգիստեան • 88։
Վիշտք առաքելոյն ի վեր հաւատացելոց •
159։ Վիշտք հոգւոյ առաւել քան զմարմ
նոյ • 245։
Վրէժիմնդրութիւն պարտական վն ոչ, գործ է
յոմանց թողեալ • 282։ Ըստ ինքեան ապօրէն
նաւոր • 857։

Տ

Տաճար անձեռագործ • 91։
Տանջանք անդադարից և մեղաւորաց • 870։
Տարեկք Ծի 392 • 758։
Տարեկք սակաւ յետ ուսմանն առաքելին ու-
սանելոցն • 393։
Տգէտք անգիտանան զանձնական մեղաց • 440։
Տեառնք ծառայից գիտացուն ի գործ գնել
զանձուածն ի բանսն • 627։ Ի մեռելոցն և
ի ննջեցեալ վարել զ նոս • 793։
Տեսիլ • 250։
Տեսութիւնս եղբայրք անուանի պօղոսի • 2։
Գովի ի պօղոսէ • 692։
Տիւթիկոս • 638։
Տիտոս գլխաւոր պաշտօնեայ ի քարոզուած-
քն • 44։ Ընկ յայս թէ ինչ լինել ի մարգման
պօղոսի • 45։ Գովասի նոր • 182։
Տկարութիւն • 401։
Տղայք վարդապետիցք՝ ոչք ոչ զարթ և ոչ
զարթի գործեցին, մանաւանդ ն ի գաւառ-
սան • 98։ Ճիշդ հասակ յատկեցեն • 99։
Տղայ ժառանգ Տօրն ընկից • 391։
Տրտմագառ կիր որպս • 43։
Տրտմութիւն ճառք • 39։ Տրտմութիւն վասն
մեղայ բարւոք • 148։ Տրտմեան Տայրն •
149։ Ի սերոյ յառաջ գայ տրտմութիւն • 149։
Տրտունջ և գաղտնի գոլոյց գանգատանաց
ընդդէմ ընկերին • 687 • 783։

Փ

Փառք արբայութեան • 497 • 519։
Փառք փառաւորեալ Տարեաց ի յարութե-
ն • 92։ Փառքն գնոյ • 126։ Փառք սրբ • 518։
Փրկագնեցոյց Թուղթ • 643։ Վիշտք փրկի-
չոյցոյ վն աւետարանին • 668։
Փրկչեան հրեշտակապետին • 845։
Փոստոս • 111։
Փրկագործեալ քոյ • 121։ Փրկագործեալ
Տրիսդ ասկաւուց սքեղ յայտնեցաւ ի նը-
նոսին • 539։ Ի անհասանելի մտաց • 553։
Կատարեցաւ ի մեռն քոյ • 764։
Փրկութիւն մարգոյ • 121։ Աչխիւ և գոգոյք
զփրկութիւն գործել • 685։

Ք

Քաղդէացւոց ուսուցին յաչագս գիւտց •
632։
Քանդի • հաղկապ քաշխնական • 16 • 61։
Քարոզիչք Աւետարանդք և Վարդապետք են
իրր բուռանոցք անուռնք • 47։ Ասկնա-
կան գործ նշ պատասխ. ի մեծարանութեն
վերացելոց • 5։ Ոչ վայել նշ բերան երկ.
լինալ • 25։ Նշանք Տշմարիտ քարոզչաց •
48 • 52։ Կերպանգնել նշ քան զնոյն •
72։ Ընծայք նշ լուսաւոր • 73։ Կարեւոր
է նշ համբերութեն • 122։ Կարեւոր նոցա
գիտութեն • 124։ Ջնչք նշ արդարութեն
ուղղութեն • 125։ Իշխանութեն նշ ասն.
գալ ի քէն • 206։ Մի քարոզել ա-ր-
ասլոյ զիտառ • 818։ ասւոն և Վարդապետ։
Քարոզութեն աստուածային զգուռն • 48 •
51 • 63։ Քարոզութեն Տրի պատուիրեաց
քն • 227։
Քարոզութեն առաքելոց սահմանք • 336։
Քաղ երեսացն մտելոնի • 64 • 66։
Քուն երբեկ • 854։
Քրիստոնէական կրօնի երեքկին հանգա-
մանք • 223։ Ի ազատութեն կրօն • 429։
Ուսուցին նր կարօ օտար ի հեթանոսական
նէն • 570։
Քրիստոնեի առաջին ուսուցիչ սէր և խո-
նարհուն • 558։ Ջհնչք և պատապարտութեի
քրիստոնէի • 633։ Քրիստոնեի առաջի
կայ երթալ դէտ խոյին • 829։
Քրս է ասծ • 740 • 759 • 894։ Ի Տշմարտուն
յասելութեան • 25։ Պատկեր Տյ • 78 •
674 • 738։ Աջդրանիկ արարածոց • 739։
Քրս մեծիմարէ գլխոյնտրս վասն անձնա
նոյ • 5։ Վիշտք նր խաչագոյն քան զնոմ
մարգկան • 6։ Խաչմանեալ գնին օրենս •
65։ Մահ և կեանք նր ի կրկին միտս •
83։ Մեռանել քոյ յերթս միտս • 107։
Մեռաւ վն ամեն • 108 • 356։ Ընծել
անարատս • 116։ Փրկագործեալ նր • 121։
Մեծասուն էր ազգասացս • 166։ Ի
ակարտէ անգ խոյին էք կենդանի • 268։
Ի նր մէր խրատոյրէ առացմանն • 304։
Սկր նր առ մեզ • 355 • 106 • 592։ Պաշ-
տանել նոր օրենաց • 379։ Տնօրէնութեի
նր • 393։ Ճիշդ միտս ասի ազատ յօրինաց •
394։ Նասի է սքսի հոր ի ամուսն և ի
մարգկանէ • 500 • 504։ Ի մաքառս թշ-
գաւորաց և որ ձրնց • 505։ Կուսիս ասնի
և եկեկզեցոյ • 506։ Խուսիս անկնան • 534։
Գերեցաց զգերութեն • 563։ Էջ ի գոմս •
565։ Միրել զնկեզ զեցի • 610։ Խոնարհեցոյց
զանձն մահու յասի • 679։ Ըստնել նր գիտաս
վն իւր յինէ միտս • 681։ Ընծան նր երկր
պագելի • 683։ Ընդրսուել նր • 738։ Ինչ
ասացաւն քոյ ի վեր քան զարժանն • 747։
Ի ոմոնս ամ գանձ խնսասութեան և գի-
տութեն • 755։ Գնալոն հրեշտակաց • 761։
Ջնչից գյանցանս մեր • 763։ Գոլոյց է
ի գոտեչ • 833։ Ընդդէմ ասի վն քոյ մե-
ռեալ,

ռեալ, և ոչ ընկերական · 843 · Գալատեանն քեի նշանք · 879 ·

Օ

Օր յարութեն · 632 ·
Օր ան չկի կուչի հանգերձեալ գալուստն · 17 · 850 · 876 ·
Օրինք աւետարանին կի՞նչ օրինք, հո գի կուչ · 58 · 60 · 361 · Տեէ մինչև չկա տարած չի · 62 · Ինքնագնացութի նորա քան զհին · 71 · 380 · Նոր օրինք ապատ առնեն զմեզ յանցաւէ՝ որք ինքեանն չեն ի կարեւորաց · 430 · 353 · Բազդատուի նոր ընդ հնոյն · 355 ·
Օրինք մովսիսական կի հին օրինքն, գիր կուչ · 58 · 59 · 437 · Ա՛ի թուի նորա · 66 · Պահպանուի նր ի խորհրդեանս անպէտս 338 · Ոչ ոք արդարանայ նովաւ · 350 · Նոյն իսկ օրինքն ուսուցանեն չհամարել ինչ զօրինս · 353 · Ազատանալ ի հին օրէնաց ելանելի ընդ խորհրդեան մասին, և ոչ բնաւ ընդ բարոյականին · 354 · Օրինք ոչ ինդրեն զհաւատս՝ այլ գործս · 369 · Ի ձեռն հրեշտակաց տուեալ · 378 · Տոհմն ի յանցառնոց · 380 · Հին օրինք օրինաց կին ի հոգւոյ · 410 · Լուծ կուչ · 419 · Կոչի օրինք պատուիրանաց · 528 · Բաղ ձան հին օրինք · 765 · Պատուհասք նր հին ա. օրինէն զեղեալոցն յայլոց աշխարհ · 768 ·
Օրհնել գնած · 478 ·
Օրհնուած ասի կամաւոր ընծայն կի՞ տուլքն · 189 ·

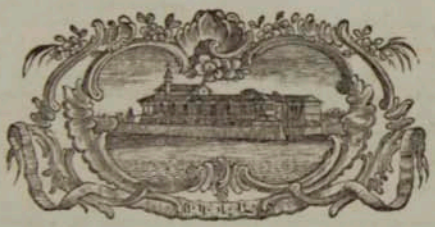

ՊԱՏՄ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿ-ССР Ա.
ՄԱ. Մաշտոցի
Ե. ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԳԻՒՂ